Digitized by the Internet Archive
in 2007 with funding from
Microsoft Corporation

http://www.archive.org/details/p5a7catalogueofs02greauoft

CATALOGUE

OF THE

SANSKRIT MANUSCRIPTS

IN THE

LIBRARY OF THE INDIA OFFICE.

PART V.

Saṃskṛit Literature:

A. SCIENTIFIC AND TECHNICAL LITERATURE.

IX. MEDICINE, X. ASTRONOMY AND MATHEMATICS, XI. ARCHITECTURE AND TECHNICAL SCIENCE.

EDITED BY

JULIUS EGGELING, PH.D.

PROFESSOR OF SANSKRIT AND COMPARATIVE PHILOLOGY IN THE UNIVERSITY OF EDINBURGH.

London:

PRINTED BY ORDER OF THE SECRETARY OF STATE FOR INDIA IN COUNCIL.

1896.

Z
6621
G78S3
v.2
pt. 5-7
Cop. 2

LONDON:
PRINTED BY GILBERT AND RIVINGTON, LIMITED,
ST. JOHN'S HOUSE, CLERKENWELL.

LIBRARY
JUL 17 1968
UNIVERSITY OF TORONTO

PREFATORY NOTE.

The present part of the Catalogue is based, to a large extent, on materials left behind by my late friend and collaborator, Dr. Ernst Haas; and the same will be the case as regards the remaining sections of the work. Since the time when the MSS. here dealt with passed through Dr. Haas's hands—in the case of the majority of them upwards of twenty years ago—so many new MSS. have come to light, and so much has been done in the way of cataloging collections, and editing hitherto unpublished works, that his descriptions could not but be expected to require, not only a very thorough revision, but also very considerable alterations; and accordingly there is scarcely a single MS. among those noticed in the present part which has not been subjected to a renewed examination. In this work of revision Professor Aufrecht's *Catalogus Catalogorum* has been of great use to me; for, besides facilitating the task of cataloging Sanskrit MSS. generally, this work also proves an excellent guide to research by bringing out clearly the points on which additional information is still required regarding particular authors and works.

As in former parts, I have to express my sincere thanks to several scholars for valuable assistance rendered me during the progress of the work,—first and foremost to Professor Aufrecht for having again kindly taken upon himself the trouble of reading the proof-sheets, and for having offered numerous suggestions and corrections. To the late Professor R. von Roth, as well as to Professors Macdonell and Bendall, I am indebted for collations of passages of MSS. and editions within their reach; whilst Professor Kern I have to thank for suggestions regarding the classification of astronomical and astrological works, and Professor Kielhorn for the verification of several dates. In my constant dealings with the India Office Library I have met with unvarying courtesy and hearty co-operation on the part of Mr. Tawney and his staff, and have never appealed to them in vain when information was required regarding MSS. and editions in the Library.

J. EGGELING.

Edinburgh, *February* 1896.

CONTENTS OF PART V.

SANSKRIT LITERATURE :—

A. *Scientific and Technical Literature (continued)*:—

IX. Medicine (Āyurveda, Vaidyaśāstra): PAGE

A. Complete Systems of Medicine 923

B. Treatises on Special Branches of Medical Science . 933

C. Materia Medica 973

D. Veterinary Art 986

X. Astronomy, Mathematics, and Astrology (Jyotiḥśāstra):

A. Astronomy and Mathematics (Siddhānta, Gaṇita) . 991

B. Astrology, Divination, etc. (Phalagrantha):

a. Natural Astrology 1055

b. Horoscopy 1093

c. Prognostication of various kinds . . . 1107

XI. Architecture and Technical Science 1129

CORRECTIONS.

Page 942*b*, l. 8, *read* अप्से(?अर्के) चेन्मधु लभ्येत° cf. p. 659*b*, l. 31.
,, 946*b*, l. 5, *read* न श्रेष्ठस्तरणि°
,, ,, l. 14, *read* शास्त्रत्रया[द्वंय]मिमं
,, 950*b*, l. 12, *read* °संप्रचक्ष्महे ।
,, 958*a*, l. 19, *separate* यावत्सम्र पयोधयः
,, 960*b*, l. 5, *read:* a treatise on the diagnosis of the principal diseases, ascribed to *Agniveśa*.
,, 976*a*, l. 24, *read* आहारो ऽव्यवहारश्च°
,, 977*b*, ll. 21–23. According to Prof. Aufrecht, the suggested date is untenable, *Nṛihari* and *Nṛisiṃha* being identical persons.
,, 979*b*, l. 30, Prof. Aufrecht suggests वैद्यस्य वाक्ये रतः ॥
,, 1013*b*, l. 17, *read* वृद्धिं ॥
,, 1014*a*, l. 21, *read:* the last two chapters, the 3rd and 4th.
,, 1028*a*, l. 32, *read* परिहृत्य.
,, 1030*a*, l. 35, *separate* कर्णे कृता कृतधिया°.

IX. Medicine (Āyurveda, Vaidyaśāstra).

A. Complete Systems of Medicine.

2637.

335. Foll. 480; size 12¾ in. by 4½ in.; fairly good, modern Devanāgarī writing (the last leaf by a different hand from the rest); nine lines in a page. Fol. 322 is misplaced between foll. 421 and 422.

Carakasaṃhitā, the famous synopsis of medical science, which, according to the tradition recorded in it, was derived from divine revelation, and having been propounded ultimately by *Ātreya Punarvasu*, was collected by one of his pupils, *Agniveśa*, into a *tantra*, and subsequently remodelled by *Caraka*.

According to Bīrūnī ('India,' transl. by E. Sachau, vol. i. p. 158–9; cf. Reinaud, Mémoire Géog. sur l'Inde, p. 316), *Caraka*—i.e. 'the intelligent one'(!)—was at that time believed to be only another designation for the *Ṛishi Agniveśa;* whilst *Bhāvamiśra*, in his *Bhāvaprakāśa*, on the other hand, makes him to be no other than the god *Hari* himself.

The work has been edited by *Pandit Jībānanda Vidyāsāgara* (Calc. 1877). According to this edition, the work consists of eight *sthānas*, viz. the *Sūtra, Nidāna, Vimāna, Śārīra, Indriya, Cikitsita, Kalpa* and *Siddhi-sthāna*. This division agrees so far with the statement of *Madhusūdana*, in his *Prasthāna-bheda* (Ind. Stud., i. p. 9), according to which the *Āyurveda*, as finally arranged by *Caraka*, consists of eight *sthānas*. Our MSS. seem to reflect a similar division, which, however, has been to some extent obscured by the colophons added by scribes. In the present MS. the *Rasāyana* and *Vājīkaraṇa* sections are treated as two different *sthānas* consisting of four *adhyāyas* each. The colophons of these chapters, however, do not agree in this respect with their opening *ślokas*, in which the chapters are called *pādas* instead of *adhyāyas*. Hence the Calc. editor is clearly right in making these two sections two *adhyāyas* of four *pādas* each. Moreover, it is only in this way that the total number of 120 *adhyāyas*, of which the whole work is stated to consist, is obtained. The chief cause of the confusion in the MSS. (cf. also Prof. von Roth's article in the Zeitschr. d. Deutschen Morg. Ges., vol. xxvi. p. 441 seq.) is evidently the position of these two sections, which in one of our MSS. are included in the preceding fifth *sthāna*, the *Indriyasthāna*. We have in the following analysis followed the division adopted in the Calc. edition, except in that a kind of independent position is allowed to the *Rasāyana* and *Vājīkaraṇa* sections between the fifth and sixth *sthānas*, so as to leave it doubtful to which of the two they belong. In the present MS. these two sections are displaced after the *Cikitsitasthāna*.

I. *Sūtrasthāna.*—*Adhyāyas* 1–4. *bheshaja-catushka**:—1. (fol. 7*b*) *dīrghajīvitīya adhyāyaḥ;* 2. (fol. 9*a*) *apāmārgataṇḍulīya;* 3. (fol. 11*a*) *āragvadhīya;* 4. (fol. 15*b*) *shaḍvirecanaśatīya* (further details on the subject of purgatives being promised in the *Kalpopanishad*); [5–8. *svasthavṛitta-catushka:*] 5. (fol. 20*a*) *mātrāśitīya;* 6. (fol. 22*b*) *tasyāśitīya* (from "*tasya*, viz. *ṛitor, aśita*" in a *śloka* at the end); 7. (fol. 26*b*) *na-vegān-dhāraṇīya;* 8. (fol. 30*a*) *indriyopakramaṇīya;* [9–12. *nirdeśacatushka:*] 9. (fol. 31*a*) *khuḍḍāka* (i.e. *kshudraka*) *catushpāda;* 10. (fol. 33*a*) *mahācatushpāda;* 11. (fol. 38*b*) *tisraishaṇīya*,

* The *catushkas* are not marked in this MS., except after the fourth *adhyāya*.

(the three wishes of man being *prāṇa, dhana, paraloka*); 12. (fol. 41*a*) *vātakalākalīya;* [13–16. *kalpanācatushka* :] 13. (fol. 46*a*) *snehādhyāya;* 14. (fol. 50*b*) *svedādhyāya;* 15. (fol. 54*a*) *upakalpanīya* (provisional measures); 16. (fol. 56*a*) *cikitsāprābhṛitīya;* [17–20. *rogacatushka* :] 17. (fol. 62*a*) *kiyantaḥ-śirasīya* (diseases of the head and heart); 18. (fol. 65*b*) *triśophīya;* 19. (fol. 68*a*) *ashtodarīya;* 20. (fol. 72*a*) *mahārogādhy.;* [21–24. *yojanācatushka* :] 21. (fol. 75*b*) *ashṭau-ninditīya* ("*ashṭau ninditāḥ purushāḥ*"); 22. (fol. 77*a*) *laṅghanavṛiṃhaṇīya;* 23. (fol. 79*a*) *santarpaṇīya;* 24. (fol. 81*b*) *vidhiśoṇitīya;* [25–28. *annapānacatushka* :] 25. (fol. 88*b*) *yajjapurushīya* (*kiṃ nu bho purusho yajjas tajjās tasyāmayāḥ smṛitāḥ*); 26. (fol. 98*a*) *ātreyabhadrakāp*(*y*)*īya;* 27. (fol. 114*a*) *annapānavidhi;* 28. (fol. 117*a*) *vividhāśitapītīya;* 29. (fol. 119*a*) *daśaprāṇāyatanīya;* 30. (fol. 125*a*) *daśa-*(*mahā*)*mūlīya.* Col.: इति श्रीचरकसंहितायां सूत्रस्थाने सार्धेत्रिसहस्रं नाम त्रिंशोऽध्यायः ॥

II. *Nidānasthāna.*—1. (fol. 129*a*) *sarvajvara-nidāna;* 2. (fol. 131*a*) *raktapitta;* 3. (fol. 133*b*) *gulma;* 4. (fol. 137*a*) *prameha;* 5. (fol. 139*b*) *kushṭha;* 6. (fol. 142*b*) *śosha;* 7. (fol. 146*a*) *unmāda;* 8. (fol. 148*b*) *apasmāra.*

III. *Vimānasthāna.*—1. (fol. 153*a*) *rasavimāna;* 2. (fol. 155*a*) *trividhakukshivimāna;* 3. (fol. 161*b*) *janapadoddhvaṃsanīya adhy.;* 4. (fol. 163*a*) *triroga*(*viśesha*)*vijñānīya adhy.;* 5. (fol. 166*a*) *srotovimāna;* 6. (fol. 169*b*) *rogānīkavimāna;* 7. (fol. 175*a*) *vyādhitarūpīya vimāna;* 8. (fol. 199*a*) *rogabhishajjitīya* (°*jyitīya*, ed.)

IV. *Śārīrasthāna.*—1 (fol. 205*b*) *katidhāpurushīya-śārīra;* 2. (fol. 208*a*) *atulyagotrīya;* 3. (fol. 213*a*) *khuḍḍīkā-garbhāvakrānti;* 4. (fol. 218*a*) *mahatī-garbhāvakrānti;* 5. (fol. 221*a*) *purushavicaya;* 6. (fol. 225*a*) *śarīravicaya;* 7. (fol. 227*b*) *śarīrasaṃkhyā;* 8. (fol. 242*a*) *jātisūtrīya-śārīram.*

V. *Indriyasthāna.*—1. (fol. 244*a*) *varṇasvarīya;* 2. (fol. 245*a*) *pushpitaka-indriya;* 3. (fol. 246*a*) *parimarśanīya;* 4. (fol. 247*a*) *indriyānīka* [*indriya*]; 5. (fol. 249*a*) *pūrvarūpīya;* 6. (fol. 250*a*) *katamāni-śarīrīya;* (i.e. *katamāni śarīrāṇi*); 7. (fol. 251*b*) *yatrarūpīya* (signs from which to recognise that life is extinct; *pūrvarūpīya,* ed.); 8. (fol. 252*b*) *vākśirasīya;* 9. (fol. 253*b*) *yasya-śyāvanimittīya;* 10. (fol. 254*b*) *sadyomaraṇīya;* 11. (fol. 255*b*) *aṇujyotirīya;* 12. (fol. 259*a*) *gomayacūrṇīya.*

Rasāyana.—1. (fol. 463*b*) *abhayāmalakīya;* 2. (fol. 466*b*) *prāṇakāmīya;* 3. (fol. 469*b*) *karapracitikiya;* 4. (fol. 473*a*) *āyurvedasamutthānīya.* Each of these four chapters (called *adhyāya* in the colophons) begins: अथातः (अभयामलकीयं etc.) रसायनपादं व्याख्यास्यामः ॥

Col.: इति श्रीचरकसंहितायां रसायनस्थाने आयुर्वेदसमुत्थानीयो नाम चतुर्थो ऽध्यायः ॥ समाप्तं चेदं रसायनस्थानं षष्ठं (corr. सप्तं) ॥

Vājīkaraṇa.—1. (fol. 475*b*) *saṃprayogaśaramūlīya;* 2. (fol. 477*a*) *āsiktakshīrīya;* 3. (fol. 478*a*) *māshaparṇabhṛitīya;* 4. (fol. 480*b*) *pumān-jātabalādikaṃ.* Each of these four chapters (called *adhyāya* in the colophons) begins: अथातः (संप्रयोगशरमूलीयं etc.) वाजीकरणपादं व्याख्यास्यामः ॥

The last leaf (of the volume) has been supplied by another hand. Col.: इति श्रीचरकसंहितायां वाजीकरणस्थाने पुमान् जातबलादिको नाम चतुर्थो ऽध्यायः ॥ समाप्तेदं वाजीकरणस्थानमष्टमं ॥

VI. *Cikitsitasthāna.**—1. (fol. 272*b*) *jvara-*

* In two of the colophons of chapters it is called *Cikitsāsthāna.*

cikitsitam;* 2. (fol. 277*a*) *raktapitta-c.;* 3. (fol. 284*b*) *gulma-c.;* 4. (fol. 287*b*) *pramehac.;* 5. (fol. 295*a*) *kushṭhac.;* 6. (fol. 302*b*) *rājayakshmac.;* 7. (fol. 307*b*) *unmādac.;* 8. (310*b*) *apasmārac.;* 9. (fol. 314*b*) *kshatakshīṇac.;* 10. (fol. 320*a*) *śvayathuc.;* 11. (fol. 328*b*) *udarac.;* 12. (fol. 340*b*) *arśaśc.;* 13. (fol. 349*b*) *grahaṇīdoshac.;* 14. (fol. 355*a*) *pāṇḍurogac.;* 15. (fol. 361*b*) *hishkā* (*hikkā*)*śvāsac.;* 16. (fol. 370*b*) *kāsac.;* 17. (fol. 375*b*) *atīsārac.;* 18. (fol. 378*a*) *chardic.;* 19. (fol. 385*a*) *visarpac.;* 20. (fol. 388*a*) *tṛishṇāc.;* 21. (fol. 398*b*) *vishac.;* 22. (fol. 407*a*) *madātyayac.;* 23. (fol. 412*a*) *dvivraṇīyac.;* 24. (fol. 426*a*) *trimarmīyac.;* 25. (fol. 428*b*) *ūrustambhac.;* 26. (fol. 438*a*) *vātavyādhic.;* 27. (fol. 444*b*) *vātaraktac.;* 28. (fol. 459*a*) *yonidoshavyāpaccikitsitam.*

It ends:

अग्निवेशकृते तंत्रे चरकप्रतिसंस्कृते ।
चिकित्सितमिदं स्थानमष्टमं परिपूर्यते ॥

इति श्रीचरकसंहितायां चिकित्सितस्थाने योनिदोषव्यापच्चिकित्सितं नामाष्टविंशो ऽध्यायः ॥ समाप्तं चेदं चिकित्सितस्थानमष्टमं ॥

The MS. is noticed in Dietz' Anal. Med., p. 128.

[H. T. Colebrooke.]

* The Calc. edition, counting the *Rasāyana* and *Vājīkaraṇa* as *adhy.* 1 and 2 (each consisting of four *pādas*), has the remaining 28 *adhyāyas* of the *Cikitsitasthāna* in the following order:—3. *jvaracikitsitam*; 4. *raktapitta*; 5. *gulma*; 6. *prameha*; 7. *kushṭha*; 8. *rājayakshma*; 9. *arśasāṃ cik.*; 10. *atisāra*; 11. *visarpa*; 12. *madātyaya*; 13. *dvivraṇīya*; 14. *unmāda*; 15. *apasmāra*; 16. *kshatakshīṇa*; 17. *śvayathu*; 18. *udara*; 19. *grahaṇīdosha*; 20. *pāṇḍuroga*; 21. *hikkāśvāsa*; 22. *kāsa*; 23. *chardi*; 24. *tṛishṇā*; 25. *visha*; 26. *trimarmīya*; 27. *ūrustambha*; 28. *vātavyādhi*; 29. *vātaśoṇita* (20-29 wrongly numbered 18-27); 30. *yonivyāpaccikitsitam*. The only other MS. of the *Cikitsitasthāna* in our collection (MS. 359, no. 2643 below) follows the same order of sections as our MS. above.

2638.

1535. Foll. 60; size 11 in. by 4½ in.; fair Devanāgari writing of 1733 A.D.; ten lines in a page.

Carakasaṃhitā. The remaining sections.

VII. *Kalpasthāna.*—1. (fol. 5*b*) *madanakalpa*; 2. (fol. 6*a*) *jīmūta-k.;* 3. (fol. 7*a*) *ikshvāku-k.;* 4. (fol. 8*a*) *dhāmārgava-k.;* 5. (fol. 8*b*) *vatsaka-k.;* 6. (fol. 9*b*) *kṛitavedhana-k.;* 7. (fol. 12*b*) *śyāmātrivṛit-k.;* 8. (fol. 13*b*) *caturaṅgula-k.;* 9. (fol. 14*a*) *tilvaka-k.;* 10. (fol. 15*a*) *sudhā-k.;* 11. (fol. 16*a*) *śaṅkhinī-k.;* 12. (fol. 20*a*) *dantīdravantī-kalpa* (ending with a discussion on the two kinds of apothecaries' weights, *kaliṅgamāna* and *māgadhamāna*; preference being given to the latter).

It ends:

विधिश्चावस्थिको मानं स्नेहपाकश्च दर्शितः ॥
अग्निवेशकृते तंत्रे चरकप्रतिसंस्कृते ।
परिशिष्टं दार्घबलं सप्तमं स्थानकल्पनं ॥

इति श्रीचरकसंहितायां कल्पस्थानं नवमं(!) ॥

VIII. *Siddhisthāna.*—1-11. *pañcakarmādhikāra*: 1. (fol. 23*b*) *kalpanāsiddhivarṇana*; 2. (fol. 27*b*) *pañcakarmīyasiddhivarṇana*; 3. (fol. 31*b*) *vastikarmīya-siddhiv.;* 4. (fol. 34*a*) *snehavyāpat-s.;* 5. (fol. 35*a*) *netravastivyāpat-s.;* 6. (fol. 39*a*) *vamanavirecanavyāpat-s.*; (this *adhyāya* is numbered the 18th, as if from the beginning of the *Kalpasthāna*); 7. (fol. 41*b*) *vastivyāpat-s.;* 8. (fol. 43*b*) *prasṛitayonigā* (r. with ed. *yogikā*)*-s.;* 9. (fol. 49*a*) *trimargīyā-s.;* 10. (fol. 51*a*) *vasti-s.;* 11. (fol. 53*a*) *phalamātrā-siddhivarṇana.*

Colophon: इति श्रीचरकसंहितायां पंचकर्माधिकारे फलमात्रासिद्धिवर्णनो नामैकादशो ऽध्यायः ॥ समाप्तो ऽयं पंचकर्माधिकारः ॥

12. *uttarasiddhi.* Towards the end (fol. 58*b*)

the following passage occurs, only partially contained in the edition :

कर्मणां वमनादीनामसम्यक्करणापदां ।
यत्रोक्तं (यत्रोक्तं ed.) साधनं स्थाने सिद्धिस्थानं तदुच्यते ॥
इत्यध्यायशतं विंशमात्रेयमुनिवाङ्मयं ।
हितार्थं प्राणिनां प्रोक्तमग्निवेशेन धीमता ॥
दीर्घमायुर्यशः स्वास्थ्या (!) त्रिवर्गं चापि पुष्कलं * ।
सिद्धिं चानुत्तमां लोके लभते (प्राप्नोति ed.) विधिना पठन् ॥

संक्षिपत्यतिविस्तीर्णं लेशोक्तं विस्तृणोति च † ।
[संस्कर्ता कुरुते तंत्रं पुराणं च पुनर्नवं ॥ ed.]
अतस्तंत्रोत्तममिदं चरकेणाग्र्यबुद्धिना ।
संस्कृतं तत्र संपूर्णं विभागेनोपलभ्यते ॥
तच्छंकरं भूतपतिं संप्रसाद्य समापयन् ।
अखंडार्थं(? र्थं) दृढबलो जातः पांचनदे पदे ॥
कृत्वा बहुभ्यस्तंत्रे[भ्यो] विशेषाच्छा(!)शिलोच्चयं ।
सप्तदशौषधध्यायाः(!) सिद्धकल्पैरपूरयत् ॥
दृढमन्युन(!) शब्दार्थं तंत्रदोषविवर्जितं ।
षट्त्रिंशद्भिर्विचित्रशाणिभिर्भूषितं(!) तंत्रयुक्ति[भि]: ‡ ॥
तत्राधिकरणे °

It ends :

इदमखिलमधीत्य सम्यगर्थान्
विमृशति (विदिशति ed.) योऽविमनाः प्रयोगनित्यः ।
स मनुजसुखजीवितप्रदाता (सममनुज° ed.)
भवति च धीधृतिबुद्धिसिद्धिवृद्धः § ॥
अग्निवेशकृते तंत्रे चरकप्रतिसंस्कृते ।
सिद्धिस्थानमिदं श्रेष्ठमष्टमं परिपूर्यते ॥
जनो ऽनंतस्तावन्निरवधिरिति निवहो (!)
न संख्यातुं शक्या बहुविधरसा द्रव्यगतयः ।
विचित्राः संयोगाः परिणतिरपूर्वेति च कुतश्
चिकित्सायाः परतरतियुगलक्षैरपि नरः(!)॥
मरणं प्राणिनां दृष्टमायुः पुण्यो भयक्षयात् ।
तयोरप्यक्षया दृष्टं विषमापरिहारिणं ॥
द्रव्यमेकरसं नास्ति न रोगोऽप्येकदोषतः ।
यो ऽधिकस्तेन निर्देशः क्रियते रसदोषयोः|| ॥

इति श्रीचरकसंहितायामुत्तरसिद्धिवर्णनो नाम ॥ संपूर्णो ऽयं चरकमिति (!) समाप्तः ॥

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 137.

[H. T. COLEBROOKE.]

2639.

1903. Foll. 74; size 11 in. by 5in.; clear modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

A fragment of the *Sūtrasthāna* of the *Carakasaṃhitā.*

In the first *adhyāya* a considerable amount is omitted, and the whole ends abruptly on fol. 73*b*, 1, a few *ślokas* before the end of the 18th *adhyāya*; the remaining page and a half being occupied by a kind of *anukramaṇikā.*

The first leaf is marked **चरकसुश्रुत°**, the others **सुश्रुत°**; and the real title does not occur in any of the colophons. [DR. J. TAYLOR.]

2640.

881. Foll. 105 (only 101 of which are numbered, the others having been added by a different hand); size 8 in. by $10\frac{3}{4}$ in.; fair Devanāgarī writing of 1806 A.D.; twenty lines in a page.

Carakasaṃhitā, sthānas II.–V.

II. *Nidāna,* ends fol. 16*b*; III. *Vimāna,* fol. 51*a*; IV. *Śārīra,* fol. 84*a*; V. *Indriya,* fol. 97*b*. This is followed by a fragment of the *Rasāyana,* which breaks off in the second *adhyāya* (or *pāda*) on fol. 102*a* (fol. 464*b*, l. 4, in MS. 335 ; Calc. ed. p. 439, l. 2).

Then follows a fragment of the *Dīrghajīvitādhyāya,* or first *adhyāya* of the *Sūtrasthāna,* ending on l. 9 inf. of the last page.

---

* दीर्घमायुर्यशः प्रज्ञामारोग्यं चापि पुष्कलां । ed.

† विस्तारयति लेशोक्तं संक्षिपत्यतिविस्तरम् ed.

‡ These last four *ślokas* are omitted in the edition.

§ भवति धृतिस्मृतिबुद्धिधर्मवृद्धः । ed.

|| The last four *ślokas* are omitted in the edition.

An index to the several *adhyāyas* is appended on a separate leaf.

On the outside page the title *Agniveśa-tantra* is inscribed; cf. Dietz, Anal. Med., p. 143. [H. T. Colebrooke.]

2641, 2642.

1445a & b. Foll. 45 and 46; size 11½ in. by 4¾ in.; clear Devanāgarī writing of the latter part of last century; nine and ten lines in a page.

Carakasaṃhitā, sthānas iii. and v.

a. Indriyasthāna.

As if part of it, this is followed on fol. 21*a* by the (four *pādas* of the) *Rasāyana*: अथातो भव्यामलकीयं रसायनमिंद्रियं व्याख्यास्यामः॥° with the colophon: रसायनानि समाप्तानि ॥ and this, on fol. 37*a*, by the (four *pādas* of the) *Vājīkaraṇa*, अथातः संयोगशरीरमूलीयं वाजीकरणपादं व्याख्यास्यामः ॥

The final colophon represents the whole as forming *sthāna* V.: इति पुमान् जातवलादिकानि वाजीकरणानि समाप्तानि ॥ इति चरकसंहितायां पंचमं इंद्रीस्थानं(!) समाप्तं ॥

b. Vimānasthāna. [H. T. Colebrooke.]

2643.

359. Fol. 186; size 10¾ in. by 4½ in.; clear Devanāgarī writing of about 1770 A.D.; eleven lines in a page.

Cikitsāsthāna of the *Carakasaṃhitā*. Incomplete.

The order of chapters is the same as in MS. 335; *jvarakīya-cikitsitam* beg. fol. 1*b*; *raktapitta* fol. 13*b*; *gulma* fol. 18*b*; *prameha* fol. 25*b*; *kushṭha* fol. 29*a*; *rājayakshma* fol. 36*a*; *unmāda* fol. 43*b*; *apasmāra* fol. 48*a*; *kshatakshīṇa* fol. 50*a*; *śvayathu* fol. 53*b*; *udara* fol. 59*a*; *arśasāṃ cikitsitam* fol. 67; *grahaṇīroga* fol. 78*b*; *pāṇḍuroga* fol. 87*a*; etc.

The original MS. terminates at the end of fol. 185, in the 28th *adhyāya* (viz. at fol. 451*a*, l. 4, of MS. 335; Calc. ed. p. 849, *śl.* 5); a second hand having completed this *śloka* on a fresh leaf, and added the colophon: इति चरकसंहितायां चिकित्सास्थानं संपूर्णमिति ॥

अग्निवेशकृते तंत्रे चरकप्रतिसंस्कृते ।
चिकित्सास्थानमेतत्तु यथावत्परिसमाप्यते(!) ॥

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 127.

[H. T. Colebrooke.]

2644.

1249. Foll. 107; size 9½ in. by 4¾ in.; Devanāgarī writing; 12 or 13 lines in a page.

Suśruta's Āyurvedaśāstra. The *Sūtrasthāna.*

Suśruta's work has been edited at Calcutta, by *Madhusūdanagupta* (1835-36); by *Jībānanda Vidyāsāgara* (1877; 3rd ed. 1889). Cf. also Dr. F. Haas' essay on the origin of Hindu medicine, Zeitsch. d. D. Morg., Ges. xxx., p. 617 seq.

The present MS. was transcribed by one *Śukadeva*, in 1720 A.D.

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 134.

[H. T. Colebrooke.]

2645.

72b. Foll. 39; size 10½ in. by 4 in.; indifferent Devanāgarī writing of 1639 A.D.; 9–11 lines in a page.

Śārīrasthāna of *Suśruta's Saṃhitā.*

Colophon: संवत् १६९६ समये नाम सावनवदि ९ रवौ समाप्तं ° ॥ सिद्धिः श्रीमहाराजाधिराजश्रीअमरसिंघदेवराज्यभुज्यमाने मुकुंदपुरनगरे श्रीठाकुरदमनरायआत्मजविसंभरदासलिपितं पुस्तकं ॥ [H. T. Colebrooke.]

2646.

1842. Foll. 59, 75, 18, and 1–199, 202–233; size 11¼ in. by 5 in.; clear, modern Devanāgarī writing; 8–11 lines in a page.

Portions of the *Sauśrutīya Āyurvedaśāstra*, in *Candruṭa's* revision of the text made after *Jaijjaṭa's* (*Jaiyyaṭa's*) commentary.

Whether the explanatory notes frequently added above and below the text belong to *Jaijjaṭa's* commentary does not appear.

I. *Nidānasthāna*, foll. 59; frequently differing from the printed edition.

Colophon: इति सौश्रुतीये आयुर्वेदशास्त्रे निदानस्थानं समाप्तं ॥

सौश्रुते चंद्रटेनेह भिषक्तीसटसूनुना ।
पाठशुद्धिः कृता तंत्रे टीकामालोक्य जैज्जटीं ॥

The glosses begin: श्रीधन्वंतरेन । बीजभूतेन सूत्रस्थाने संक्षेपादिहष्टस्य हेतुलिंगौषधस्य विवरणे सर्वाण्येव स्थानानि प्रस्तुतानि । तेषु च प्रस्तुतेषु स्वाधिकारिणां शल्यतंत्रहेतु ---- अनया निदानस्थानस्यारंभः॥ तत्रापि दोषाणां वातस्य प्रधानत्वात् तद्व्याधिहेतुलक्षणाभ्यां प्राक्प्रतिपादनं पृच्छ्यत इत्याह। वातेन व्याधयो वातव्याधयः । ०

II. *Śārīrasthāna*, foll. 75.

Colophon: इति सौश्रुते आयुर्वेदशास्त्रे शारीरस्थानं तृतीयं समाप्तं ॥

III. *Sūtrasthāna*, *adhyāyas* 12 and 13; text and commentary intermixed; foll. 18.

IV. *Uttaratantra*, foll. 233; with a gap on fol. 59, extending from 24, 29 to 27, 7; and another caused by the loss of foll. 200 and 201, comprising *adhy*. 55.

Colophon: इति श्रीसौश्रुत्यां संहितायां दोषभेदविकल्पनीयो नाम षट्षष्टितमो ऽध्यायः ॥

The scholia begins: संबंधमुग्रंथकारेण उपरिनिबद्धः। आभिधानं(!) चक्षुःप्राधान्यादुक्तं च ।

चक्षुःप्रधानं सर्वेषामिंद्रियाणां विदुर्बुधाः ।
यनतोहारमुक्तानां ज्योतिषामिव भास्करः ॥ ०

[Dr. J. Taylor.]

2647.

908. Foll. 223; size $15\frac{1}{4}$ in. by $5\frac{1}{4}$ in.; fairly good, modern Bengalī handwriting; eight lines in a page.

Bhānumatī, or *Suśrutatātparyaṭīkā*, a commentary on the *Sūtrasthāna* of *Suśruta's* work, by *mahāmahopādhyāya Cakrapāṇidatta*.

It begins (cf. the author's comm. on *Carakasaṃhitā*, Rāj. Mitra, vi., p. 223):

गुणत्रयविभेदेन मूर्तित्रयमुपेयुषे ।
त्रयीभुवे त्रिनेत्राय त्रिलोकीपतये नमः ॥
सरस्वत्यै नमो यस्याः प्रसादात्पुण्यकर्मभिः ।
यदारोपणसंक्रान्तं(?) जगदध्यक्षमीक्ष्यते ॥
ब्रह्मदक्षाश्विदेवेशधन्वन्तरिमुखान् गुरून् ।
जगच्छक्तिं गणाधीशं चक्रपाणिर्नमस्यति ॥
असद्बोधतमश्छन्नसौश्रुताम्भोजबोधिका ।
वासवश्रीरिवारब्धा टीका भानुमती मया ॥

इह धर्मार्थकाममोक्षपरिपन्थिरोगोपशमाय ब्रह्मप्रभृतिभिः कृतायुर्वेदतन्त्रेष्वतिविस्तरत्वेन संप्रतिवर्तमानाल्पदुर्मेधसां पुरुषाणां न सम्यगर्थाधिगमः । तदधिगमाच्च तद्विहितानुष्ठानात् तत्रैवोपप्लवो रुजामिति मन्वानः परमकारुणिको विश्वामित्रसुतः सुश्रुतो ऽल्पायुर्मेधसामपि सुखोपलम्भार्थं शल्यप्रधानमायुर्वेदतन्त्रं प्रणेतुमारब्धवान् तस्मिंश्च सूत्रनिदानशारीरचिकित्सितकल्पस्थानभेदाच्चार्थसंततिरित्यादि । सूत्रस्थाने ऽपि पञ्चस्थानात्मके अथ बलागतोत्तरतन्त्रसंहते ऽभिधातव्ये संक्षेपेण निखिलतन्त्रप्रधानाभिधायतया सूत्रस्थानं वक्तव्यं । ०

Whether the author has commented on the whole of *Suśruta's Ayurvedaśāstra* does not appear from the present MS. The commentary, so far as it goes, is however a very useful one; the author often weighing carefully the views of his predecessors referred to in general terms such as '*ity eke*' etc. The only authority he often quotes by name is *Caraka*, from whom he adduces parallel passages in illustration of *Suśruta's* opinions. On fol. 5*b* he also refers to *Bhaṭṭāra Haricandra's* comment on the *dīrghajīvitīya adhyāya*, the first *adhyāya* of the *Carakasaṃhitā*.

The colophon runs thus: इति महामहोपाध्यायश्रीचक्रपाणिदत्तकृतसुश्रुततात्पर्यटीकायां भानुमत्यां सूत्रस्थानं समाप्तं ॥

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 142.

[H. T. Colebrooke.]

2648.

1920. Foll. 164; size 11 in. by 5 in.; good, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Ātreyasaṃhitā, a system of medicine, in the form of a dialogue between the sage *Ātreya* and his son and pupil *Hārīta.*

The work has been edited, under the title of *Hārītasaṃhitā,* at Calcutta, by *Kavirāj Binod Lal Sen;* but this MS. offers various readings in almost every line. The edited text (pp. 420) consists of six *sthānas,* subdivided into *adhyāyas,* viz.: I. 23; II. 9; III. 58; IV. *Sūtrasthāna,* 6; V. *Kalkasthāna,* 5; VI. *Śārīrasthāna,* 1 *adhyāya.* The present MS., which is rather incorrect, contains the work from the beginning up to the end of the 56th *adhyāya* of the 3rd *sthāna.*

It begins: श्रीआत्रेयसिंता लक्ष्यंते (*r.* °संहिता लिख्यते)॥ श्रीधन्वंतरये नमः ॥ गुरुभ्यो नमः ॥

नत्वा शिवं सकलतत्त्वकलाधिरूढं (परम° ed.)
ज्ञानामृतैकचटुलं परमात्मरूपं ।
रागादिरोगशमनं दमनं स्मरस्य
शांतं क्षपाधिपधरं त्रिगुणात्मरूपं ॥ १ ॥

हिमवदुत्तरे कूले सिद्धर्षिगणसेविते ।
शांतमृगगणाकीर्णे नानापादपशोभिते ॥ २ ॥

तत्रस्थं तपतेजाढ्यं (तपसा युक्तं ed.) तरुणादित्यतेजसं ।
शुद्धस्फटिकवच्छुभ्रं भूतिभूषितविग्रहं ॥ ३ ॥

जटाजूटाटवीमौलिभासितं शुभ्रकुंडलं ।
आत्रेयं बहुशिष्यैस्तु राजितं तपसावृतं ।
पप्रच्छ शिष्यो हारीतः सर्वज्ञानमिदं महत् ॥ ४ ॥

हारीत उवाच ॥

भगवन् (भवन् ed.) गुणगणाधार आयुर्वेदविशारद ।
विनयावनतो ऽहं ति (*r.* त्वां) पृच्छामि मुनिपुंगव ॥ ५ ॥

कथं रोगसमुत्पत्तिरुत्पन्नो ज्ञायते कथं ।
उपचारप्रचारश्च कथं वा सिद्धिमिच्छति ॥ ६ ॥

एतत्सम्यक् परिज्ञानं वद त्वं वदतां वर ।
एवं पृष्टो महाचार्यो हारीतेन महात्मना ॥ ७ ॥

प्रत्युवाच ऋषिः पुत्रं प्रहस्योत्फुल्ललोचनं (°नः ed.) ।
[प्रशांतमनसं शांतं हारीतं विनयानतं marg.; om. ed.] ॥ ८ ॥

आत्रेय उवाच ॥

शृणु पुत्र महाप्राज्ञ सर्वशास्त्रविशारद ।
चिकित्साशास्त्रकुशल वेदवेदांगगोविद (*r.* कोविद) ॥ ९ ॥

आयुर्वेदमपारं तं श्लोकानां लक्षसंख्यया ।
कथं तस्य परं ज्ञानं कालेनाल्पेन पुत्रक ॥ १० ॥

अल्पायुषो ऽल्पवक्तारः अल्पशास्त्रविशारद ।
अल्पावधारणे शक्ता[:] कलौ जाता यमे नर (*r.* इमे [नराः) ॥ ११ ॥

अल्पं कलियुगं चैतन्नरोपद्रवकारकं ।
कथं पुत्र प्रवक्ष्यामि विस्तरेण तु चागमं (? तवागमं) ॥ १२ ॥

तस्य श्रुतेन कालो ऽयं याति चांतं तु पुत्रक ।
तस्माच्चाल्पतरेणैव वक्ष्यामि शृणु सांप्रतं ॥ १३ ॥

चतुर्विंशतिसाहस्री मयोक्ता चाद्यसंहिता ।
तथा द्वादशसाहस्री द्वितीया संहिता मिता ॥ १४ ॥

तृतीया षट्सहस्री च चतुर्थी त्रिभिरेव च ।
पंचमी पंचदशशतै (दिक्पञ्चशतैः ed.) प्रोक्ता पंचत्रि [(पञ्चात्र ed.) संहिता ॥ १५ ॥

तस्माच्चाल्पतरेणैव वक्ष्यामि शृणु सांप्रतं ।
येन विज्ञानमात्रेण गदे वक्ता (? वेत्ता) नरो भवेत् ॥ १६ ॥

किमत्र बहुनोक्तेन सादरेण विशारद ।
येन धर्मो न सौख्यं च न तत्कर्म समाचरेत् ॥ १७ ॥

येन संजायते श्रेयो येन कीर्तिर्महत्सुखं ।
तत्कर्म नितरां साध्यं जनानंदविधायकं ॥ १८ ॥

एकं शास्त्रं वेदमध्यात्मकं वा
सेव्यं चैकं यत्सुखं वा तपो वा ।
वंद्यश्चैको भूपतिर्वा यतिर्वा
तत्कर्मिकं यत्सुखं वा यशो वा ॥ १९ ॥

बहुतरमुपचारात्सारमादाय लोके
जननमति[सु]खानां वर्धनं श्रेयसां च ।
विगतकलुषभावादुज्ज्वला मूर्तिकीर्तिः [कीर्तिमूर्तिः ed.]
न खलु कुटिलतास्मिनु (? न्दृ)श्यते लोकसैहि (? °ताभ्याः [श्रूयते लोकवृन्दैः ed.) ॥ २० ॥

आयुर्वेदमिदं सम्यग् न देयं यस्य कस्य चित् ।
नाभक्ताय नाशांताय न मूर्खाय न चाधने ॥ २१ ॥

धर्मिष्ठः कुहनाविवर्जितमनाः शांतः शुचिः श्रद्धधी [(! शुद्धधीर् ed.)
धीरो भीरुर्विवेकसारचतुरो विद्याविलासोज्ज्वलः ।
प्राज्ञो रोगगणोपचारनिपुणो लुब्धः सदा तोषधृक्
इत्थं सर्वगुणाकरो नृपजनैः पूज्यः सदा रोगवित् ॥२२॥

शास्त्रेषु श्रमवान् क्रियासु कुशलः प्रोज्ञ (? प्राज्ञः) कृतज्ञः [शुचिः
धीरो रोगनिवर्हणातिनिपुणः पीयूषहस्तो ऽस्पृहः ।
द्रव्याणां रसवीर्यकार्यमखिलं नेता दयाधीर्निधी (?°धीनिधिर्)
निर्णेता बलदेशकालवयवामात्राधिकारी (!) भिषक् ॥ [२३ ॥ (verse omitted by ed.)

दृष्ट्वा यथा मृगपतिं गजयूथनाथः
संशुष्कमानमदविंदुकपोलधारं ।
त्यक्त्वा वनं व्रजति चाकुलमानसेन
दृष्ट्वा तथा मृगगदं (गदमृगं ed.) भिषजं प्रयाति ॥२४॥

लुब्धः क्रूरः शठजठरको मद्यपश्चालसश्च
धीरो भीरुर्विकलहृदयो हीन[क]र्मार्थमंदः ।
शास्त्रज्ञातो[ऽ]प्यविदितगदो[ऽ]ज्ञानपाषंडषंढो
वर्ज्यो वैद्यः प्रबलमतिभिर्भूमिपैर्वा सुदूरं ॥ २५ ॥

9 additional *ślokas* in ed., and one before 25.

इति श्रात्रेयभाषिते हारीतोत्तरे शास्त्रप्रशंसा नाम ॥

अथातः संप्रवक्ष्यामि शास्त्रस्यास्य समुच्चयं ।
आयुर्वेदसमुत्पत्तिं सर्वशास्त्रार्थसंग्रहं ॥ १ ॥

अष्टौ चात्र चिकित्साश्च तिष्ठंति भिषजां वर ।
ता वक्ष्यामि समासेन चिकित्साश्च पृथक् पृथक् ॥ २ ॥

संग्रहं च प्रवक्ष्यामि प्रथमं चान्नपानकं ।
आरिष्टकं द्वितीयं स्यात् तृतीयं तु चिकित्सितं ॥ ३ ॥

कल्पं चतुर्थकं प्रोक्तं सूत्रस्थानं च पंचमं ।
षष्ठं चात्र शरीरं (? शा°) स्यादित्या[यु]र्वेदकामगे ॥ ४ ॥

शल्यं शालाक्यं कायः स्यात्तथा बालचिकित्सितं ।
अगदं विषतंत्रं च भूतविद्या रसायनं ॥ ५ ॥

वाजीकरणमेवैतच्चिकित्साष्टकमुच्यते ।
वैद्यागमेषु सर्वेषु प्रोक्तं श्रेष्ठतमं महत् ॥ ६ ॥°

इति° चिकित्सासंग्रहः fol. 4*b*; इति वैद्यशिक्षा fol. 6*b*; इति ऋतुचर्या fol. 10*a*; इति वयोलक्षणं fol. 11*a*; इति षड्रसगुणाः fol. 14*b*; इति भोजनवर्गः fol. 43*b*.

2. अथातः संप्रवक्ष्यामि द्वितीयं स्थानमुत्तमं ।
शुभाशुभानि स्वप्नानि स्वस्थारिष्टानि मानुषे ॥°

इति दोषप्रकारः fol. 45*b*; इति स्वप्नफलानि fol. 47*a*; इति शकुनानि fol. 51*a*.

3. अथातः संप्रवक्ष्यामि रोगसंकरकारणं ।
श्रमाद् व्यायामरोधाद्वा चिंताशोकभयादपि ॥ °

इति भेषजपरिक्रमविधिः fol. 54*b*; अथ ज्वराचिकित्सा fol. 57*a*; इत्यतिसारचिकित्सा fol. 73*b*; इति गुल्मचिकित्सा fol. 79*b*; इत्यजीर्णचिकित्सा fol. 82*b*, etc.; इति शिरोरोगचिकित्सा fol. 157*a*; इति नेत्ररोगचिकित्सा fol. 157*b*; इति वाजीकरणचिकित्सा ib.; इति गर्भोपचारः fol. 159*a*; इति क्षीरदोषचिकित्सा fol. 160*a*; इति बालचिकित्सा fol. 160*b*; इति स्थावरविषप्रतीकारः fol. 161*a*.

It ends: इति वनवीरचूर्णं रसं ॥ इति श्रीमहर्षिश्रात्रेयभाखिते हारीतोत्तरे विषप्रतीकारः ॥ समाप्तो ऽयमात्रेयः ॥ श्रीत्रात्रेयसिंता संपूर्णा ॥

The leaves are marked throughout आत्र° सि.

Mrs. Manning's 'Ancient and Mediæval India,' i., pp. 339–42, contains an analysis of this work by the late Prof. Goldstücker, as being, in his opinion, probably the oldest existing work on Hindu medicine.

Cf. also Dietz, Anal. Med., p. 159.

[Dr. John Taylor.]

2649.

2455. Foll. 439 (including a blank leaf, 246); size 11¼ in. by 6½ in.; Devanāgarī writing of 1808 A.D.; ten lines in a page.

Ashṭāṅgahṛidayasaṃhitā (also called *Ashṭāṅgasaṃgraha*), the famous work on medicine, in six *sthānas*, by *Vāgbhaṭa* (the younger), son of *Siṃhagupta*, and grandson of *Vāgbhaṭa*.

See Oxf. Cat., nos. 741, 742.

The work has been edited by *Aṇṇā Moresvar Kunte*, 2nd ed. Bombay 1891.

The *Kalpasthāna*, from fol. 296–313, is preceded, on foll. 247–295, by *Aruṇadatta's* commentary, called *Sarvāṅgasundarī*, on that section. See Berl. Cat., no. 933. [Gaikawar.]

2650.

3217. Foll. 199 (numbered 44 + 15 + 21 + 52 + 8 + 59); size 12¼ in. by 7¼ in.; fairly written in Devanāgarī, on European paper, thirteen lines in a page.

Ashṭāṅgahṛidayasaṃhitā, complete. Each *sthāna* is paged separately.

The name of *Vāgbhaṭa's* father is twice spelt (*vaidyapati-*) *śrī-Saṅghagupta* and twice *śrī-Siṃhagupta*. [?]

2651.

1195b. Foll. 11, 36 and 17; size 12½ in. by 5¼ in.; indifferent Devanāgarī writing of the end of last century; eleven lines in a page.

Ashṭāṅgahṛidayasaṃhitā, *sthānas* ii., i. and iii., with marginal glosses.

See Dietz, Anal. Med., p. 150.

[H. T. Colebrooke.]

2652.

2787. Foll. 66 and 22; size 6½ in. by 9¾ in. (European fashion); clear Devanāgarī writing of 1821 A.D.; 24 or 25 lines in a page.

Ashṭāṅgahṛidayasaṃhitā, *sthānas* i. and ii.

Copied at Bhaṭaulī, one *yojana* west of Benares, where there is a shrine of *Gaṇeśa*: ग्राम भटौली नाम है ढुंढिराज अस्थान काशी ते पश्चिमदिसा योजन एक प्रमान ॥ [Coll. of Fort William.]

2653.

72a. Foll. 93; size 10¾ in. by 4¼ in.; good Devanāgarī writing of about 1550 A.D.; ten lines in a page.

Ashṭāṅgahṛidayasaṃhitā, *sthānas* v. and vi., with select glosses on the margin.

A good MS., but defective at the end. It breaks off within a few verses from the end of the 39th *adhyāya* (on fol. 93*a*), and a modern hand thought fit to paste a new leaf over the last page (fol. 93*b*)—which originally carried the text into the last or *vājīkaraṇādhyāya*—and to end the text with the last few *ślokas* of the *rasāyanādhyāya*.

The names mostly met with in the annotations are those of the commentators *Aruṇa* or *Aruṇadatta* and *Candra* (doubtless the author of the *Padārthacandrikā*, and hence identical with the *Candrikākāra* quoted foll. 2*a*, 13*b*). Besides these we occasionally find *Hemādri* (foll. 8*a*, 11*a*), and once *Candrikāyāṃ Hemādriḥ* (fol. 41*b*), *Amara* (fol. 4*a*), a quotation from the *Janakatantra* (fol. 38*a*), and *variæ lectiones* to the text (*iti pāṭhaḥ*).

See Dietz, Anal. Med., p. 140.

[H. T. Colebrooke.]

2654.

1351. Foll. 16; size 11 in. by 4 in.; fair, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

A fragment of the *Ashṭāṅgahṛidayasaṃhitā*, comprising the first, second, and part of the third *adhyāyas* of the *Cikitsāsthāna*, extracted by, or wrongly ascribed to, *Vācaspati Miśra*.

Colophon: इत्यष्टांगहृदयसंहितायां आयुर्वेदशास्त्रे वाचस्पतिमिश्रकृते सर्वरोगचिकित्सितं नाम तृतीयो ऽध्यायः ॥

[H. T. Colebrooke.]

2655.

985. Foll. 216; size 13 in. by 5 in.; good Devanāgarī writing of about 1550 A.D.; eleven lines in a page.

Sarvāṅgasundarī, a commentary on *Vāgbhaṭa's Ashṭāṅgahṛidayasaṃhitā*, by *Aruṇadatta*, son of *Mṛigāṅkadatta*. The *Sūtrasthāna*.

It begins:

दीप्त्या यस्येंद्रनीलोपलसकलरजोनीलया नीलिताभां
लक्ष्मीमुत्तप्तभास्वत्कनकरुचिमपि स्पर्शरोमांचितांगीं ।
कालीत्याशंकमानः स्फुरदधरपुटश्चक्रपाणिः किलाभूद्
भर्ता लोकस्य शश्वत्स भवतु भवतां भूतये पद्मनाभः ॥

को मत्सरिणि लोके ऽस्मिन्विद्वान्किंचिच्चिकीर्षति ।
किंतु कश्चिद्भवेत्साधुस्ततो ऽयं तत्परिश्रमः ॥
श्रीमन्मृगांकतनयष्टीकामष्टांगहृदयस्य ।
श्रीमानरुणः कुरुते सम्यग्दृष्टिः पदार्थबोधाय ॥

इह हि शास्त्रारंभे शास्त्रपरिसमाप्तये °

If the author's interpretations rest on other authorities, he does not at least mention them by name.

Colophon: इति श्रीमृगांकदत्तपुत्रश्रीमदरुणदत्तविरचितायामष्टांगहृदयटीकायां सर्वांगसुंदराख्यायां (thus always) सूत्रस्थाने क्षाराग्निकर्मविधिस्त्रिंशत्तमो ऽध्यायः ॥

See Dietz, Anal. Med., p. 148.

[H. T. Colebrooke.]

2656.

927. Foll. 224 (of which fol. 46 is double); size $12\frac{1}{4}$ in. by 4 in.; fairly written, in Devanāgarī, by two different hands, in 1726 A.D.; 7–14 lines in a page.

Hemādri's Āyurvedarasāyana, a commentary on *Vāgbhaṭa's Ashṭāṅgahṛidaya*, of which the present MS., however, comprises only the *Sūtrasthāna*. See Dietz, Anal. Med., p. 150.

It begins:

पृष्ठे कूर्मतया चतुर्भुजतया दोर्मंडले मंदरं
रुद्ध्वा क्षीरसमुद्रमौषधभृतं निर्मथ्य निष्पादितैः ।
आनीतैरमृतैर्भिषक्तमतया योषित्तयापायितैर्
देवानामजरामरत्वमकरोत्तस्मै नमो विष्णवे ॥ १ ॥

हेमाद्रिणा चतुर्वर्गचिंतामणिविधायिना ।
तदुक्तव्रतदानादिसिद्ध्यंगारोग्यसिद्धये ॥ २ ॥

क्रियते ऽष्टांगहृदयस्यायुर्वेदस्य सुसंग्रहा(!) ।
टीका चरकहारीतसुश्रुतादिमतानुगा ॥ ३ ॥

चरके हरिचंद्राद्यैः सुश्रुते जैज्जटादिभिः ।
टीकाकारैर्न निर्णीतमिह हेमाद्रिणोच्यते ॥ ४ ॥

देशभ्रंशभयाद्विचाल्य लयिनः स्नेहैः प्रतापैः परान्
प्रद्राव्य प्रसृतान्प्रवेश्य परितो दुर्गोदरं द्राक् ततः ।
ऊर्ध्वाधोगतिं निर्गमय्य मदनैर्दंत्यादिभिर्विद्विषो
दोषानद्रुढि रामराज्यमगदंकारेण हेमाद्रिणा ॥ ५ ॥

हेमाद्रिर्नाम रामस्य राज्ञः श्रीकरणेष्वधि ।
ननूभौ भगवन्निष्षाड्गुण्यकरणेष्वधि ॥ ६ ॥

सर्वेषां द्वीपवर्षाणां मेरुरुत्तरतः स्थितः ।
तदस्तु सर्वोत्तरता हेमाद्रौ दृश्यते यतः ॥ ७ ॥

सेव्या हेमाद्रिटीकेयमायुर्वेदरसायनी ।
आयुर्वेदात्मनां पुंसां निर्दोषत्वं हि नान्यथा ॥ ८ ॥

अष्टांगहृदयं मुख्यमनूक्ते ऽष्टांगसंग्रहः ।
तंत्रांतराणि वैषम्ये सर्वाणि स्ववृतानि च ॥ ९ ॥

आयुर्वेदं व्याचिख्यासुः वाग्भटाचार्यः प्रथमश्लोकेनेष्टदेवतां नमस्करोति । रागादिरोगानिति ।

The copying of the MS. seems to have been taken in hand by two writers at the same time. In joining them together at the end of the eleventh *prakaraṇa* (fol. 80) the first overlaps the second by a few lines of commentary. At first it was intended to give the commentary only; after the fifth *prakaraṇa* (fol. 28), however, the text is added in the middle of the pages as far as fol. 80, with the exception of foll. 53–56. In the work of the second writer blanks are left throughout for the text in the middle, but only occasionally filled up in the first writer's hand, and foll. 135, 136 and 161 are again entirely in his hand, both text and commentary.

[H. T. Colebrooke.]

2657.

525. Foll. 215 (one of which, fol. 7, is missing); size $9\frac{3}{4}$ in. by $4\frac{3}{4}$ in.; fair, modern Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

Bhāvaprakāśa, a system of medicine by *Miśra Bhāva*, son of *Miśra Laṭakana*.

The present MS. contains only the introduction, *pūrvakhaṇḍa*, in six *prakaraṇa*, fully described in Aufrecht's Oxf. Cat., pp. 309–311.

It covers the first 470 of the 1221 pages of the Calcutta edition of 1875.

The name of the author's father is spelt *Laṭhakana* in this MS.

[H. T. Colebrooke.]

2658.

404. Foll. 53; size $12\frac{3}{4}$ in. by 5 in.; fairly good Devanāgarī writing of 1781 A.D.; twelve lines in a page.

A fragment of the *Bhāvaprakāśa*, containing part of the fifth *prakaraṇa*, on *materia medica*. In MS. 525, that chapter extends from fol. 58*a* to 207*b*, of which the present MS. covers from fol. 73*a*, l. 3 to fol. 167*a*, l. 6.

[H. T. COLEBROOKE.]

B. TREATISES ON SPECIAL BRANCHES OF MEDICAL SCIENCE.

2659.

2791a. Foll. 131; size 10 in. by 6 in.; good, clear Devanāgarī writing of 1807 A.D.; ten lines in a page.

Śārṅgadharasaṃhitā, a compendium of therapeutics, by *Śārṅgadhara*, son of *Dāmodara*.

See Aufrecht, Oxf. Cat., no. 748; Weber, Berl. Cat., nos. 935, 936. The work has been repeatedly printed in India.

[COLL. OF FORT WILLIAM.]

2660.

2057. Foll. 98; size 12 in. by $5\frac{1}{2}$ in.; indifferent Devanāgarī writing of 1693 A.D.; 10–12 lines in a page.

Śārṅgadharasaṃhitā.

Copyist's signature: संवत् १७५० वर्षे पौषसुदि २ सोमवासरे लिखितमिदं पुस्तकं पद्मद्रज्ञातिना(!) तुलशीरामेण रघुरामपठनार्थं शुभं भूयात्॥ विंद्रावत्यां अनिरुद्धसिंहजीराज्ये॥

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 154.

[GAIKAWAR.]

2661.

942. Foll. 156; size 12 in. by $6\frac{1}{4}$ in.; Devanāgarī writing of 1805 A.D.; eight lines in a page.

The same work. A fine copy, in large characters, written by one *Kṛishṇa Nārāyaṇa.*

See Dietz, Anal. Med., p. 142.

[H. T. COLEBROOKE.]

2662, 2663.

1886 a & b. Foll. 52+183; size $11\frac{3}{4}$ in. by $5\frac{1}{4}$ in.; good Devanāgarī writing of 1813 A.D.; 12–15 lines in a page.

a) *Rugviniścaya*, or *Rogaviniścaya*, the well-known compendium of pathology, also called *Mādhavanidāna*, from its author, *Mādhava*, son of *Indukara*.

b) *Ātaṅkadarpaṇa*, a commentary on the above work, by *Vaidya-Vācaspati*, son of *Pramoda*, chief physician to king *Hammīra*. Each verse of the text is given in full before it is commented upon.

Dated: शके १७३५ श्रीमुखनामाब्दे फाल्गुनशुक्लचतुर्थ्यां गरौ प्रातः इदं पुस्तकं समाप्तं ॥

Both text and commentary are described by Aufrecht, Oxf. Cat., nos. 745–747.

A printed edition of the *Rugviniścaya* was published, with a Marāṭhī commentary, at Bombay in 1862; and another, with a Sanskrit commentary, at Calcutta in 1865; 2nd ed. 1880.

[DR. JOHN TAYLOR.]

2664, 2665.

324 a & b. Foll. 185; size 12 in. by $4\frac{1}{2}$ in.; fairly good, modern Devanāgarī writing; 10–12 lines in a page.

a) Foll. 133. *Rugviniścaya*, with *Vācaspati's* commentary. *Nidānas* 1–69 (ending with the *visphoṭanidāna*).

This MS. omits the introductory *ślokas* of the commentary; nor does the name of its author appear in any of the colophons.

b) Foll. 53 (counted 52, two leaves being numbered 46). The text of the *Rugviniścaya*.

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 128.

[H. T. Colebrooke.]

2666.

1110. Foll. 159; size 12½ in. by 4½ in.; fair, modern Devanāgarī writing; twelve lines in a page.

Ātaṅkadarpaṇa, with the full text of each verse of the *Rugviniścaya* given before the commentary.

See Dietz, Anal. Med., p. 149.

It may be worthy of remark that the title of the *Jagadvaidyaka* quoted from fol. 10*b* of MS. 746 in the Oxf. Cat. appears in the form of *Gajavaidyaka* in all our MSS.

[H. T. Colebrooke.]

2667.

587. Foll. 118, four of which (5–8) are wanting; size 11 in. by 4¼ in.; fair Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

Ātaṅkadarpaṇa, as far as the *galagaṇḍa* (fol. 106*a* in MS. 1886*b*). It differs considerably in details from the other MSS., especially in the first part (foll. 1–26), which is written in another hand, and apparently older, than the rest.

The author is called *Miśra Vācaspati* on fol. 10*a*.

See Dietz, Anal. Med., p. 128.

[H. T. Colebrooke.]

2668.

714. Foll. 182; size 16 in. by 5½ in.; good modern Bengalī handwriting; eight lines in a page; foll. 152 and 169 are misplaced between foll. 159 and 160.

Vijayarakshita's commentary on the *Rugviniścaya,* entitled *Vyākhyā-Madhukosha,* or simply *Madhukosha.*

It begins:

शशिरुचिरहरार्धव्यक्तशक्तार्धदेहो
दिशतु घनघनाभः पद्मनाभः श्रियं वः ।
त्रिदशसरिदशीतद्योतजावारिमध्य-
भ्रमिभवमिव नाभौ वारिजं यस्य रेजे ॥ १ ॥

भट्टारजेज्जडगदाधरवाप्यचन्द्र-
श्रीचक्रपाणिवकुलेश्वरसेनभव्यैः ।
ईशानकार्त्तिकसुकीरसुधीरवैद्यैर्
मैत्रेयमाधवमुखैर्लिखितं विचिन्त्य ॥ २ ॥

तन्त्रान्तराण्यपि विलोक्य ममैष यत्नः
सद्भिर्विधेय इह दोषविधौ समाधिः ।
मर्त्यैरसर्वविदुषैर्विहिते क्व नाम
ग्रन्थे ऽस्ति दोषविरहः सुचिरन्तने ऽपि ॥ ३ ॥

तत्तत्तन्त्रतरुभ्यो व्याख्याकुसुमरसमाहृत्य ।
भ्रमरेणेव मयायं व्याख्यामधुकोष आरब्धः ॥ ४ ॥

उपयुक्तमिहानुक्तं निदानं माधवेन यत् ।
ग्रन्थव्याख्याप्रसङ्गेन मया तदपि लिख्यते ॥ ४ ॥

अथ प्रथितसर्वायुर्वेदबोधविशुद्धबुद्धिर्माधवो करो विकार-निकरहेत्वादितत्त्वबुभुत्सोत्सुकचिकित्सकजनानुजिघृक्षया वि-धित्सितग्रन्थसंदर्भारम्भे तत्प्रत्यूहव्यपोहहेतुं परमाम्नाचारपरंपरा-परिप्राप्तं स्वेष्टदेवताप्रणामं प्राक् प्राणैषीत् । ग्रन्थश्रोतॄणामपि विश्वेश्वरस्य महेश्वरस्य प्रणामानुवादमात्रादपि विघ्नोपशमो भवतीत्यभिप्रायेण तद्ग्रन्थादौ निबद्धवान् । प्रणम्येति ॥

It ends: न समदोषः प्रसन्नाग्निश्चेत्यादेः श्लोकस्य सकल एवार्थो निबन्धे इति ॥ इति विजयरक्षितकृते व्याख्यामधुकोषे विषनिदानं समाप्तं ॥

भट्टारजेज्जड (जैज्जट = जैय्यट) गदाधर वाप्यचन्द्र श्रीचक्रपाणि वकुलेश्वर सेनभव्य ईशान कार्त्तिक सुकीर सुधीर मैत्रेय चरक हरिश्च चक्रदत्त तीशताचार्यः (*r.* तीसटा°) सुदन्तसेन सुश्रुत वाभट ईश्वरसेन पाणिकाख्य दृढबल भालुकितन्त्र विदेह हारीत नागभर्तृतन्त्र जतूकर्ण करवीर्याचार्य भोज नागार्जुन वकुलकुण्ड भेल चन्द्रिकाकार कण्ठवर अलम्बायन वात्स्यायनो नानैतान् ग्रन्थानालोच्य श्रीविजयरक्षितेन टीका कृता ॥

Three additional leaves contain an index to the *nidānas.*

Cf. Rāj. Mitra, Bikaner Cat., p. 649.

[H. T. Colebrooke.]

2669.

1156. Foll. 99; size 9½ in. by 5½ in.; indifferent Devanāgarī writing of 1616 A.D.; 20–23 lines in a page.

Madhukosha, by *Vijayarakshita*.

The first two leaves were lost and have been replaced by a more modern hand, which, however, omitted a considerable portion at the beginning. There is also an omission on fol. 16, the second page of which is left blank.

The statement at the end of the preceding MS., enumerating the author's sources, is omitted here.

Dated: संवत् १६७३ वर्षे चैत्रवदि १३ बुधवासरे अद्येह स्तंभतीर्थवास्तव्यसमीपशंकरपुरवास्तव्य-श्रीमोढत्रवेद्यज्ञातीयभट-श्री ५ गोरषसुतश्रीकंठसुतहरीकंठेन स्वयमेव पठनार्थं लिखितं रुग्विनिश्चयमाधवकृतनिदानस्य भाष्यं मधुकोशसंज्ञापुस्तकं ॥

[H. T. Colebrooke.]

2670.

1186. Foll. 118; size 13¼ in. by 6 in.; fair, modern Bengalī handwriting; eight lines in a page.

Siddhāntacintāmaṇi, a commentary on *Mādhava's Rogaviniścaya*, by *Narasiṃha Kavirāja*, assistant (*paricāraka*, *Suśr.* i. 123, 7) to *Rāmakṛishṇa Bhaṭṭa*, son of *Nīlakaṇṭha Bhaṭṭa*.

It begins:

ईशमनीशं कारणमकारणं व्यक्तमव्यक्तं ।
आदिमनादिं शाश्वतमशाश्वतम(*r.* °तं चा)हमच्युतं वन्दे ॥
आयुर्वेदमहोदधिं सुकृतिभिर्वैद्यैर्विमथ्योद्धृता
ये व्याख्यामणयो नितान्तकुमतिध्वान्तौघविध्वंसिनः ।
तेभ्यः केवलरामकृष्णकृपया व्यक्तीकृतः केनचिद्
धीराः सोऽयमुपास्यतामनुदिनं सिद्धान्तचिन्तामणिः ॥

अथ खलु निखिलतन्त्रतत्त्वज्ञानमहीमहिमासत्याधियामार्जितसंततस्वान्तसंतापसंततियशोदानन्दबलेन च कलितकलेवरो माधवः सर्वेषां सुखेन प्रकृतिविकारादितत्त्वज्ञानार्थं रोगविनिश्चयसृष्टिमाविश्चकार °

Fol. 24*b*: इति दाक्षिणात्यवैदिकमहामहोपाध्यायश्रीनीलकण्ठभट्टात्मजरामकृष्णभट्टचरणपरिचारकश्रीनरसिंहकविराजविरचिते रोगविनिश्चयविवरणे सिद्धान्तचिन्तामणौ सर्वरोगनिदानव्याख्या समाप्ता ॥

On fol. 2*a*, l. 2, the author refers to his commentary on *Caraka's* work under the title of *Carakatattvaprakāśakaustubhaṭīkā*. We need not wonder, therefore, that *Caraka* is so frequently adduced in illustration of *Mādhava's* precepts, whilst quotations from *Suśruta* are much rarer. Besides these two we find *bhaṭṭāra Haricandra*, fol. 5*b*, l. 2 inf.; *Vijaya*, fol. 2*a*, 6; 2*b*, 3; 3*a*, 6; 12*b*, 2; 15*b*, 4; 29*a*, 1 inf.; 49*b*, 3 inf.; *Videha*, fol. 25*a*, 1; *Vābhaṭa*, fol. 28*b*, 2–63*a*, 3 inf. The expression "*śālākyasiddhāntānusāreṇa*" (fol. 114*a*, 1 inf.) is perhaps meant for the corresponding section in the *Ashṭāṅgahṛidayasaṃhitā*.

Sarvaroga, fol. 24*b*; *jvara*, fol. 42*a*; *atīsāra*, fol. 44*b*; *grahaṇī*, fol. 47*a*; *arśas*, fol. 50*a*; *agnimāndya*, fol. 52*b*; *kṛimi*, fol. 53*a*; *pāṇḍu*, fol. 54*a*; *raktapitta*, 55*b*; *rājayakshma*, fol. 58*a*; *kāsa*, fol. 59*a*; *hikkāśvāsa*, fol. 61*a*; *svarabheda*, fol. 61*b*; *arocaka*, fol. 62*a*; *chardi*, fol. 62*b*; *tṛishṇā*, fol. 63*b*; *mūrchā*, fol. 65*a*; *madātyāya*, fol. 67*a*; *dāha*, fol. 68*a*; *unmāda*, fol. 70*b*; *apasmāra*, fol. 71*a*; *vāta*, fol. 74*b*; *vātarakta*, fol. 75*b*; *ūrustambha*, fol. 75*b*; *āmavāta*, fol. 76*a*; *śūla*, fol. 76*b*; *pariṇāmaśūla*, 77*a*; *udāvarta*, fol. 77*b*; *gulma*, 79*b*; *hṛidroga*, 79*b*; *mūtrakṛicchra*, fol. 80*b*; *mūtrāghāta*, fol. 81*a*; *aśmarī*, fol. 82*a*; *prameha*, fol. 86*a*; *medas*, fol. 86*b*; *udara*, fol. 88*a*; *śotha*, fol. 89*b*; *vṛiddhi*, fol. 90*a*; *galagaṇḍa*, fol. 91*a*; *ślīpada*, fol. 91*b*; *vidradhi*, fol. 92*b*; *vraṇaśotha*, fol. 93*b*; *śārīravraṇa*, fol. 94*a*; *sadyovraṇa*, fol. 95*b*; *bhagnavraṇa*, fol. 96*b*; *nāḍīvraṇa*, fol. 97*a*; *bhagandara*, fol. 97*b*; *upadaṃśa*, fol. 97*b*; *śūkadosha*, fol. 98*b*; *kushṭha*, fol. 102*a*; *sītapitta*, fol. 102*b*; *amlapitta*, fol. 103*a*;

visarpa, fol. 103*a*; *visphoṭa*, fol. 104*a*; *masūrikā*, fol. 104*b*; *kshudraroga*, fol. 107*a*; *mukharoga*, 110*a*; *karṇaroga*, fol. 111*a*; *nāsāroga*, fol. 113*b*; *netraroga* (not completed). The end is wanting.

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 150.

[H. T. Colebrooke.]

2671.

347. Foll. 104; size 12 in. by 4 in.; legibly written, in Devanāgarī, about A.D. 1750; eleven or twelve lines in a page.

Nidānapradīpa, a treatise on pathology composed, in *ślokas*, by *Nāganātha*, eldest son of *Kṛishṇapaṇḍita*, and descendant of a family of *vaidyas*. Rather incorrect.

It begins: श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीनागनाथाय नमः ॥

सकलसुरमुनींद्रैरीप्सितार्थस्य सिद्धै
सततमखिलविघ्नोच्छेदकृद् ध्यायते यत् ।
निखिलनिगमवेद्याचिंत्यशक्तिप्रकाशं
गणपतिपदपद्मद्वंद्वमाराधयामि ॥ १ ॥
कृते चरकहारीतसुश्रुतादिमनीषिभिः ।
निदानग्रंथसंदर्भे संक्षिप्ता[:] पिहिताश्च ये ॥ २ ॥
ऽर्थास्तेषां प्रकाशाय दीपो ऽयं तन्यते मया ।
निदानार्थप्रदीपेन सुखेन भिषजो ऽमुना ॥ ३ ॥
प्रकाशितानिदं (!) त्वर्थानबोधतिमिरे हते ।
निदानैः पूर्वरूपैश्च रूपैरुपशयैस्तथा ॥ ४ ॥
संप्राप्तिभिश्च विज्ञाय रोगान्सम्यगुपाचरेत् ।
रोगस्तु रोगदूष्याणां वैषम्यं ते तु सप्तधा ॥ ५ ॥
सहजा गर्भजा जातजाताः पीडासमुद्भवाः ।
कालोद्भवाः प्रभावोत्थाः स्वभावोत्थाश्च तत्र ते ॥ ६ ॥
सहजाताः समुद्दिष्टा ये स्युः शुक्रार्तवान्वयैः ।
दोषैर्दुर्ना[म]कुष्ठाद्याः पितृजाताश्च मातृजाः ॥ ७ ॥०

The authorities quoted, besides *Caraka* and *Suśruta*, who are confronted constantly in every chapter, are the following: *Kārttika* (fol. 57*b*, l. 2; 84*b*, l. 6); *Kshīrapāṇi* (fol. 58*a*, ll. 6, 9); *Gadādhara* (fol. 35*b*, l. 4; 64*b*, l. 2; 73*b*, l. 1 inf.; 85*b*, l. 8); *Gayadāsa* (! fol. 58*a*, l. 3 inf.); *Jaijjaṭa* (fol. 26*a*, l. 2 inf.; 31*b*, l. 7; 58*a*, l. 3 inf.; 74*b*, l. 2 inf.); *Dṛiḍhabala* (fol. 60*a*, l. 3 inf.; 60*b*, l. 5); *Vāgbhaṭa* (fol. 9*b*, l. 2; 29*a*, ll. 5, 11; 85*b*, l. 7; 95*b*, l. 2); *Videha* (fol. 21*a*, l. 5); *bhaṭṭāraka Haricandra* (fol. 32*a*, l. 7); *Hariścandra* (fol. 6*b*, l. 7; 58*a*, 3 inf.).

It is rather surprising that *Mādhava* is never once alluded to by the author; unless, indeed, the title of his work is meant to imply that the work is intended for an exposition or paraphrase of the *Mādhavanidāna*.

It ends (*śvavisha*):

जलं विनापि नीरस्य त्रासो भवति निश्चितं ।
बुद्धिस्थानं यदा श्लेष्मा केवलं त्वधिगच्छति ॥ १९ ॥
प्रसुप्तो वोत्थितो वापि स्वस्थस्त्रासान्न सीध्यतीति (!) ।
चतुष्पाद्भिर्द्विपाद्भिर्वा नखदंतपरिक्षतं ।
सूयते पच्यते रोगज्वरसुतिरुजान्वितं ॥ २० ॥
ग्रंथं ततान बुधसंमतमेतपीज्ञं (?)
श्रीकृष्णसूरितनुजाग्रजनागनाथः ।
ऽस्मिन्प्रमादगलिता यदि वर्णमात्रास्
ताः संप्रधार्य विबुधाः परिशोधयंतु ॥ १ ॥
ध्यात्वा सुश्रुतखारद(? r.° चक्रदत्त)चरकादीनां मुनीनां [वचो
ऽमुष्यान्योन्यविरोधसंभवहतिं कृत्वा च सम्यक्क्रया ।
प्राणैषीदुत्तमो (? r.° दयमुत्तमो) गुणवरः श्रीनागनाथा- [भिधो
वैद्यानंदमुदा कृतेन तु निदानार्थप्रदीपं परं ॥ २ ॥
यदीह कुहचिद्भवेदनृजुभाषितं यन्मया
विभाव्य तदिदं वरैः सुमतिभिर्विशोध्यं परं ।
न चात्र मम दूषणं परमिदं तु मे भूषणं
यतो झटिति धावतः सरलमेव संजायते ॥ ३ ॥

इति श्रीमद्वैद्यकुलतिलकायमानश्रीकृष्णपंडितात्मजनागनाथकृतो निदानप्रदीपः समाप्तः ॥

For another MS. of this work (foll. 680 !), omitting the first introductory stanza and ending differently, see Rāj. Mitra's Cat. of Bikaner MSS., p. 652, where the work is called a gloss on the *Mādhavanidāna* (cf. Aufr., Cat. Cat.).

[H. T. Colebrooke.]

2672.

573. Fol. 217 (counted 218, no. 18 being passed over); size $11\frac{1}{2}$ in. by $4\frac{3}{4}$ in.; stiff, but clear Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; 10–13 lines in a page.

Siddhayoga, a work on the treatment of maladies, by *Vṛinda.* It is arranged on the plan of *Mādhava's Rugviniścaya,* as the author states in the introduction:

ध्यात्वा शिवं परमतत्त्वविचारवेद्यं
  चंडीमभीष्टफलदां सगणं गणेशं ।
धन्वंतरिं मुनिवरं मुनिसुश्रुतादीन्
  आत्रेयमुग्रतपसं मनसा प्रणम्य ॥

नानामतप्रथितदृष्टफलप्रयोगैः
  प्रस्तावावाक्यसहितैरिह सिद्धयोगः ।

वृंदेन मंदमतिनात्महितार्थिनायं
  संलिख्यते गदविनिश्चयत(*r.* वत् or तत्)क्रमेण ॥

शास्त्रं गुरुमुखोद्गीर्णमादायोद्यम्य चासकृत् ।
यः कर्म कुरुते वैद्यः स वैद्यो ऽन्ये तु तस्कराः ॥

नैव कुर्वीत लोभेन चिकित्सापण्यविक्रयं ।
ईश्वराणां वसुमतां लिप्स्येतार्थानुवृत्तये ॥

चिकित्सितं शरी[रं] यो न निष्क्रीणाति दुर्मतिः ।
स यत्करोति सुकृतं तत्सर्वं भिषगश्नुते ॥

Cf. Aufrecht, Oxf. Cat., nos. 750, 849, 850 (where an analysis of the contents is given). The MS. is incomplete, breaking off in the middle of the *strīrogādhikāra.*

A different hand has then supplied the fictitious colophon: इति श्रीधन्वंतरीविरचितः सिद्धयोगः समाप्तः, which was readily adopted by Dietz, Anal. Med., p. 127.

[H. T. Colebrooke.]

2673.

710. Fol. 231; size 16 in. by $5\frac{1}{4}$ in.; good modern Bengalī handwriting; eight lines in a page.

Gūḍhabodhakasaṃgraha, a work on pathology, by *Herambasena Sahapatnī,* son of *Śubhasena.*

It begins:

नमो गणेशाय शिवात्मजाय
  गजेन्द्रवक्त्राय चतुर्भुजाय ।
विघ्नबुद्धिनाशाय वरप्रदाय
  योगात्मने सिद्धिसुसेवकाय ॥

चक्रपाणिपदद्वन्द्वं वन्दे वन्द्यं महेश्वरं ।
माधवं नित्यनाथं च नित्यं मूर्ध्नि कृताञ्जलिः ॥

यत्प्रसिद्धं तदत्रास्ति यद्यद्रोगेषु यौगिकं ।
तत्तत्सर्वं प्रयत्नेन सारमेव कृतं मया ॥

रसरत्नाकराच्चक्रादन्यपुस्तकसंकुलात् ।
महेश्वरात्समाकृष्य संग्रहो गूढबोधकः ।
धन्वन्तरिकुलोद्भूतशुभसेनसुतेन च ।
हेरम्बसेनभिषजा सहपत्न्या प्रकाशितः ॥

कर्मजा व्याधयः केचिद् दोषजाः सन्ति चापरे ।
कर्मदोषोद्भवाश्चान्ये कर्मजा दैवहेतुकाः ॥

यथाशास्त्रं विनिर्णीतो यथाव्याधि चिकित्सितः ।
न समं(*r.* शमं) याति यो व्याधिः स ज्ञेयः कर्मजो बुधैः ॥

अल्पदोषो गरीयान्यः स ज्ञेयः कर्मदोषजः ।
कर्मक्षयात्कर्मकृतो दोषजः सुखमौषधैः ॥

ये वा गदाः स्युरपरे द्रविणापहार-
  गुर्वङ्गनागमनविप्रवधादिभिश्च ।
दुष्कर्मभिस्तनुभृतामिह कर्मजास्ते
  नोपक्रमेण भिषजामायान्ति सिद्धिं ॥

दानैर्दयाभिरतिथिद्विजदेवतागो-
  गुर्वर्चनाप्रणतिभिश्च जपैस्तपोभिः ।
इत्युक्तपुण्यनिचयैरुपचीयमानाः
  प्राक्कर्मजा यदि रुजः प्रशमं प्रयान्ति ॥

स्वहेतुदुष्टैरनिलादिदोषैरुपस्रुतैः खेषु परिस्खलन्ति ।
भवन्ति ये प्राणभृतां विकारास्ते दोषजा [विकाराः]
[सिद्धिसाध्याः(?) ॥ ०

It ends fol. 222*a*: ततश्चतुर्वटीः आर्द्रकस्वरससंयुताः खादेत् ॥ श्लेष्मशैलेन्द्ररसः ॥ इति हेरम्बसेनविरचितो गूढबोधकसंग्रहः समाप्तः ॥

Then follows, for comparison, an *index rerum* to the *Rugviniścaya*, in nine *ślokas*, beginning:

ज्वरो ऽतिसारो ग्रहणी ऽर्शों जीर्णों विसूचिका ।
ऽालसको विलम्बी च क्रिमिरुक् पाण्डुकामला ॥

and ending:

क्षुद्रास्यकर्णनासादृक्शिरोस्त्रीबालकामयाः ।
विषं चेति समुद्दिष्टा रुग्विनिश्चयसंग्रहे ॥

Then follows an index on eight leaves, and an additional leaf containing the following note: ग्रन्थकारस्य वंशपरम्परा । धन्वन्तरि° *śl.* 5 above ॥

एतानि ग्रन्थसंमतानि । तेषां नामानि । रसरत्नाकर १ । चक्रदत्त २ ॥ माहेश्वर ३ । निदान ४ । वाभट ५ । चरक ६ । एतानि षट् ग्रन्थसंमतानि ॥

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 138; Rāj. Mitra, Notices, i., p. 110, where in the fourth introductory *śloka* चन्द्रात् is a mistake for चक्रात्, copied in Cat. Cat. s.v. गूढबोधकसंग्रह.

[H. T. Colebrooke.]

2674.

851. Fol. 170; size 12¼ in. by 5¼ in.; good Devanāgarī writing of about 1600 A.D.; nine (foll. 64–138 eight) lines in a page.

Cikitsāsaṃgraha, a compendium of pathology, by *Cakrapāṇidatta* (*Cakradatta*)—of the *Lodhravalī* branch of the *Datta* family—son of *Nārāyaṇa* (minister, and superintendent of the culinary department, of King *Nayapāla* of Bengal), and younger brother of *Bhānu*.

The work is chiefly based on those of *Heramba* and *Vṛinda*.

Another MS. of this work (incomplete at the end) is noticed in Rāj. Mitra's Notices, ii., p. 71. An edition of the work (चक्रदत्तः । चक्रपाणिदत्तविरचितः । pp. 538) was published at Calcutta in 1872. Like it, our MS. begins:

गुणत्रयविभेदेन मूर्तित्रयमुपेयुषे ।
त्रयीभुवे (त्रयीशाय R.M.) त्रिनेत्राय त्रिलोकीपतये [नमः ॥
नानायुर्वेदविख्यातसद्योगैश्चक्रपाणिना (सद्योगचक्र° [R. M.) ।
क्रियते संग्रहो गूढवाक्यबोधकवाक्यवान् (° कराक्षरः [R. M.) ॥
रोगमादौ परीक्षेत ततो ऽनन्तरमौषधं ।
ततः कर्म भिषक् पश्चाज्ज्ञानपूर्वं समाचरेत् ॥

Between foll. 63 and 64 there is a large gap extending, in the edition, from p. 148, l. 5 to p. 313, l. 9; the leaves from 64 to the end having been numbered by a different hand from those before.

At the end a leaf is lost, the MS. ending in the third *pāda* of the first of two final *ślokas*, which (as partly supplied from the edition and commentary) run as follows: सुस्याचाराधिकारः ॥

गौडाधिनाथरसवत्यधिकारिपात्र-
नारायणस्य तनयः सुनयो ऽन्तरङ्गात् ।
भानोरनु प्रथितलोध्रवली [कुलीनः
श्रीचक्रदत्त इह कर्तृपदाधिकारी ॥
यः सिद्धयोगलिखिताधिकसिद्धयोगान्
अत्रैव निक्षिपति केवलमुद्धरेद्वा ।
भट्टत्रयत्रिपथवेदविदा जनेन
दत्तः पतेत्सपदि मूर्धनि तस्य शापः ॥]

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 133.

According to the introduction to the author's *Āyurvedadīpikā* (Rāj. M., vi., p. 223), he was the pupil of *Naradatta*.

[H. T. Colebrooke.]

2675.

57a. Foll. 70; size 10½ in. by 4½ in.; legibly written, in Devanāgarī, in the latter part of last century; 10–12 lines in a page.

Cikitsāsaṃgraha. Incomplete; the MS. terminating shortly after the *sarvavātaghnamāshataila* (Calc. ed. p. 175).

The first leaf of the MS. does not belong to this work, but to the *Rasendracintāmaṇi* by *Rāmacandra* (for which see no. 2755). The title of that work has, however, been effaced in the

introduction, and चक्रदत्तनाम [ग्रंथमारभमाणस्] written over it; whence a later hand, which has supplied the colophon on the last leaf (70), makes the work to be श्रीकुहकुलसंभवश्रीरामचंद्रविरचितश्चक्रदत्तनामको ग्रंथः। This is the reason why *Cakradatta* appears as the *title* of the work in Dietz' Anal. Med., p. 141; and in a note to the Oxf. Cat. p. 470; as, indeed, it does in the Calcutta edition; whilst the commentary calls the work *Cakrasaṃgraha.*

[H. T. Colebrooke.]

2676.

300. Foll. 241; size 13¾ in. by 4¾ in.; fairly good Bengalī writing of 1807 A.D.; eight lines in a page.

Tattvacandrikā, a commentary on *Cakradatta's Saṃgraha*—mainly condensed from a previously existing commentary entitled *Ratnaprabhā* — by *vaidyamahāmahopādhyāya Śivadāsasena Yaśodhara,* son of *Ananta,* and grandson of *Uddharaṇa.*

It begins (the MS. has often श for स):

य: सप्तवर्षदेशीयो दधार धरणीधरं।
कंसध्वंसकरं वन्दे तं देवं देवकीसुतं॥
तात: किमथ मातेति यं दृष्ट्वा दृष्टपूर्वकं।
अभूत् स्कन्दे ऽपि संदेहस्तं देहं शिवयोर्भजे॥
टीका रत्नप्रभा चक्रदत्तनिर्मितसंग्रहे।
यद्यप्यास्ते तथाप्येष संक्षेपाय ममोद्यम:॥

विस्तरोक्तं च संक्षिप्य प्रतिक्षिप्य च दुर्वच:।
व्याख्यान्तरं च निक्षिप्य टीकेयं क्रियते मया॥

विशिष्टशिष्टाचारानुमितश्रुतिबोधितकर्तव्यताकं प्रारिप्सितग्रन्थसमाप्तिफलकं° बध्नाति। गुणत्रयेत्यादि। गुणत्रयं सत्त्वरजस्तमोरूपं मूर्तित्रयं ब्रह्महरिहरस्वरूपं॥ १॥ प्रेक्षावत्प्रवृत्त्यर्थं संबन्धाभिधेयप्रयोजनमाह। नानायुर्वेद इत्यादि॥ सदिति सिद्धिफलं गढवाक्यं गूढार्थं वचनं तद्बोधकं तदर्थप्रतिपादकं यद्वचनं यद्युक्त:(?) यथा नवज्वरे षडङ्गादिभेषजविधानं तथा तत्रैव न दद्यात्तत्र भेषजमिति भेषजनिषेधो ऽपि। अतो विधिनिषेधयोरेकस्य विषयत्वेन विरोध: स्यात् यतस्तत्परिहारार्थं मुख्यभेषजसंबन्धो निषिद्ध इत्यादिवचनं निषिद्धमिति संग्रहेण सह सद्योगानां वाच्यवाचकलक्षण: संबन्ध: सद्योग एवातिरेके अवान्तरप्रयोजनं च चिकित्सितं मुख्यं चारोग्यमिति॥ २॥ अथ चिकित्साक्रममाह। रोगमित्यादि॥

The commentator thus does not take "गूढवाक्यबोधक" to refer to *Heramba's Gūḍhabodhakasaṃgraha,* as one might at first sight think to be the case; whilst, in his interpretation of the final stanza, he takes *Cakradatta* to specify *Vṛinda's Siddhayoga* as his principal authority.

The author of the *Cikitsāsaṃgraha* is variously called *Cakra* (fol. 203*b*, l. 3), *Cakradatta* (as above and fol. 38*a*, l. 3), *Cakrapāṇi* (fol. 83*a*, l. 6; fol. 132*b*, l. 6), and *Cakrapāṇidatta* (fol. 195*b*, l. 5; fol. 228*b*, l. 7).

Like the text of MS. 851, this commentary also is imperfect in the middle, although the pagination does not show it. Foll. 132–138 are written in a different hand from the rest. They continue the subject of the preceding pages and bring it up to *asmarīcikitsā* (p. 250 of the ed. of the text). After this a large gap occurs, fol. 139 treating already of *netrarogacikitsā* (ib. fol. 406), after which the work is carried on to the end.

The commentator concludes with an explanation of the final verses of the *Saṃgraha,* after which he gives an account of his own lineage:

इति मुस्याधिकार:॥ इदानीं ग्रन्थसमाप्तौ पित्रादीनामुत्कीर्तनं निवेशयन्नाह॥ गौडाधिनाथेत्यादि॥ गौडाधिनाथो नयपालदेव: तस्य रसवती महानसं तस्याधिकारी तथा पात्रमिति मन्त्री च। उक्तं हि मेदिनीकरेण यथा। ईदृशो यो नारायणस्तस्य तनय: सुनय इति नीतिमान्। अन्तरङ्गादिति लब्धान्तरङ्गपदवीकृता[द्] भानोरनु नारायणस्य तनय इति योज्यं तेन भानोरनुज इत्यर्थ:। विद्याकुलसंपन्नो हि भिषगन्तरङ्ग इत्युच्यते। लोध्रवलीकुलीन इति लोध्रवलीसंज्ञकदत्तकुलोत्पन्न:॥ न(*r.* य) इत्यादि। सिद्धयोग इति वृन्दकृतसंग्रहस्य संज्ञा तल्लिखितयोगमपेक्ष्याधिका: सिद्धयोगा: संग्रहे उक्तास्तानधियोगान् तत्रैव सिद्धयोगे यो निक्षिपति

तथा यो वा तानधिसिद्धयो[गा]न् इति संग्रहादुद्धरेद्दूरीकुर्यात्तस्य ये ऽत्र कीदृशेन भट्टत्रयत्रिपथवेदविदा कारिकावृहट्टीकातन्त्रटीकेति भट्टत्रयं त्रिपथो वेद ऋग्यजुःसामरूपः तद्विदा ॥

असद्व्याख्यानतमसा जगदन्धीकृतं तन्नाशिका अस्माभिर्निर्मिता तत्त्वचन्द्रिका ॥

आसीत्सभायां शिखरेश्वरस्य
 लब्धप्रतिष्ठः किल माउसेनः ।
वाणीविलासं कविसार्वभौमं
 विजित्य यः प्राप यशो दुरापं ॥

काकुत्स्थसेनस्तनयस्ततो ऽभूत्
 ततो ऽपि लक्ष्मीधरसेननाम्ना(? ॰नामा) ।
तस्मादभूदुद्धरणस्तनूजस्
 तस्मादनन्तस्तनयो ऽथ जज्ञे ॥

⏑̲ – ⏑ – – ⏑ ⏑ – ⏑ – –
 मालंचिकाग्रामनिवासभूमिः ।
गौडावलीलोकहिते चकार
 टीकामिमां श्रीशिवदाससेनः ॥

टीकासु पूर्वैर्विहितासु ये ऽर्था
 ये वा गुरुभ्यो ऽधिगता मयापि ।
सन्त्यत्र ते विस्तरसंभ्रमेण
 टीकान्तरान्वेषणजेन धीराः ॥

इति श्रीशिवदाससेनकृता तत्त्वचन्द्रिकाख्या चक्रसंग्रहटीका समाप्ता ॥ Cf. Dietz, Anal. Med., p. 136.

[H. T. Colebrooke.]

2677.

902. Foll. 227; size 15 in. by 5 in.; fair, modern Bengalī handwriting; eight lines in a page.

Siddhayogārṇava, a compendium of pathology, by *Rājīvalocana Dhanvantari,* son of *mahopādhyāya Vaidyakaṇṭhābharaṇa* and *Śrīmatī.*

It begins:

पत्रालीं लेखयन्त्याः प्रसभमभिगते कैतवात्कैटभारौ
 यस्या लज्जानतायाः पदकमलमभूज्जातसंचारजाड्यं ।
कोकानन्दच्छिदेव श्रितमुकुलमहामुद्रमास्यस्य भासा
 सा पद्मा कम्बुकण्ठी वितरतु भवतां भूतये मङ्गलानि ॥

गौरीशपादकमलं विनिधाय मौलौ
 भक्तिप्रपन्नजनवाञ्छितकल्पवृक्षं ।
राजीवलोचनभिषक् कुरुते सुसिद्ध-
 योगार्णवं ग्रहिलवैद्यहिताय योगैः ॥

पैशुन्यशून्यभिषजां विविधैर्विचारैः
 काव्यैर्निजैः सरसगुम्फमयैः कवीनां ।
योगैर्वरै रसमयैश्च चिकित्सकालाम्
 आनन्दसन्ततिकरो ऽत्र मम श्रमो ऽस्तु ॥

अथातो गुरुवन्दनं ॥

नमो ऽस्तु गुरवे तस्मै सच्चिदानन्ददायिने ।
दुःखार्णवनिमग्नानां यद्वाणी तरणिर्भवेत् ॥

नमो ब्रह्मप्रजापत्यश्विशक्रभरद्वाजात्रेयाग्निवेशेभ्यः ॥

दीर्घजीवितमन्विच्छन् भरद्वाज उपागमत् ।
इन्द्रमुग्रतपा बुद्ध्वा शरण्यममरेश्वरं ॥

ब्रह्मणा हि पुरा प्रोक्तमायुर्वेदं प्रजापतिः ।
जग्राह निखिलेनादावाश्विनेयौ पुनस्ततः ॥

अश्विभ्यां भगवाञ्शक्रः प्रतिपेदे तु केवलं ।
ऋषिप्रोक्तो भरद्वाजस्तस्मात् शक्रमुपागतः ॥

विघ्नभूता यदा रोगाः प्रादुर्भूताः शरीरिणां ।
तपोपवासाध्ययनब्रह्मचर्यव्रतायुषां ॥

तदा भूतेष्वनुक्रोशं पुरस्कृत्य महर्षयः ।
समेताः पुण्यकर्माणः पार्श्वे हिमवतः शुभे ॥

अङ्गिरा जमदग्निश्च वशिष्ठः काश्यपो भृगुः ।
आत्रेयो गौतमः सांख्यः पुलस्त्यो नारदो ऽसितः ॥ ॰

The work is divided into 10 chapters (*upadeśa*), viz.:—

I. *cikitsitāṅga*, ends: निदानमानादि विहाय सिद्धयोगार्णवे विस्तरशङ्कितेन । चिकित्सिताङ्गं कियदेव योग्यं सद्वैद्यधन्वन्तरिणा व्यलेखि ॥ इति श्रीश्रीमतिसंभवमहोपाध्यायश्रीवैद्यकण्ठाभरणात्मजश्रीराजीवलोचनधन्वन्तरिकृतौ सिद्धयोगार्णवे चिकित्सिताङ्गो नाम प्रथमोपदेशः । fol. 16*a*; II. *nānāvidhajvaracikitsita,* fol. 40*a*; III. *jvarātīsārādicikitsita,* fol. 63*a*; IV. *krimyādicikitsita,* fol. 82*a*; V. *vātavyādhyādicikitsita,* fol. 115*a*; VI. *amlapittādinivāraṇa,* fol. 171*b*; VII. *pradarādinivāraṇa,* fol. 190*a*; VIII. *rasāyanādivijñāna,* fol. 202*a*; IX. *snehaprakriyādivijñāna,*

fol. 217*a*; X. *rasādiśuddhyādivijñāna*, ends:—
इति श्रीमति(corr. into श्रीमती)संभव ° दशमोपदेशः ॥

सो ऽयं मयोक्तो हि दशोपदेशैर्ग्रन्थो मुनीनां मतसारगर्भः ।
शास्त्रप्रपञ्चेन समानसानामानन्दधारां तनुतामुदाराम् ॥
य उक्ताः स्वग्रन्थे प्रचुरविषयाः पूर्वमुनिभिः
सुखार्थं भूतानां विविधपरिपाटीपरिचिते ।
प्रयोगांस्तान् सिद्धान्नयनविषयीकृत्य सुधियो
मदीये ग्रन्थे ऽस्मिन्निदधतु मनः सारबहुले ॥

The work, from the second chapter onwards, seems chiefly based on that of *Cakrapāṇi*, as the latter (see no. 2674) was on those of *Heramba* and *Vṛinda*.

Several times the author refers to his own *Ratnāvalī*, viz. fol. 15*a* [मदीयरत्नावल्यां । गदार्त्तौ नाचरन्यथ्यं भैषज्यं किमपेक्ष्य । °], foll. 16*b*, 20*b*, etc.

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 142.

[H. T. Colebrooke.]

2678.

1302. Foll. 116 (numbered 117; numbers 19 and 82 occurring twice, and 42, 55 and 92 being omitted); size 13½ in. by 6¼ in.; small, modern Bengalī handwriting; eight lines in a page.

Prayogaratnākara, a treatise on therapeutics, by *Kavikaṇṭhahāra*.

It begins:

प्रणम्य देवीचरणारविन्दं समीक्ष्य तन्त्राणि च संग्रहांश्च ।
भिषग्वरः श्रीकविकण्ठहारः प्रयोगरत्नाकरमातनोति ॥

ये हि सिद्धफला योगा वृद्धा व्यवहरन्ति यान् ।
तानेव व्यवहारार्थं समासात्प्रविचक्ष्महे ॥

रसस्यापि प्रयोगा हि वाच्याः सिद्धफलास्त्विह ।
अतस्तदुपयोगित्वात्प्रक्रियागौरवादपि ।
आदावेव रसादीनां वक्ष्यामि शोधनादिकं ॥

तत्र रसप्रशंसा ।

हरति सकलरोगान् मूर्च्छितो यो नराणां
विरचयति सुबद्धः खेचरत्वं जवेन ।
सकलसुरमुनीन्द्रैर्वन्दितं शम्भुबीजं
स जयति भवसिन्धोः पारदः पारदो ऽयं ॥

दोषहीनो रसो ब्रह्मा मूर्च्छितो हि जनार्दनः ।
मारितो रुद्ररूपः स्याद्बद्धः साक्षात्सदाशिवः ॥

रसलक्षणमाह ।

अतः सुनीलो बहिरुज्ज्वलश्च मध्याह्नसूर्यप्रतिमप्रकाशः ।
शस्तो ऽथ धूम्रः परिपाण्डुरश्च चित्रो न योज्यो रसकर्म-
[सिद्धौ ॥

विष्णुं शिवं समभ्यर्च्य दिक्पालांश्च नव ग्रहान् ।
योगिनीं क्षेत्रपालं च वटुकं च गणाधिपं ॥
शुभे ऽहनि शुभे लग्ने रसकर्म समाचरेत् ।
शतादिपलपर्यन्तं गृह्णीयात् शोधने रसं ॥

Having described the chemical preparation of metals (*rasa*) [fol. 9*a*], and semi-metals (*uparasa*) [fol. 24*b*], and the use of animal and vegetable products such as milk and oil (*rasāyana*) [fol. 37*b*], he enters on his subject proper: *sarvarogacikitsā*, the application of the different medicines to particular maladies, which he arranges in the following order: 1. *jvara* (foll. 39*b*–54*b*); 2. *jvarātīsāra* (fol. 57*a*); 3. *atīsāra* (fol. 61*b*); 4. *grahaṇī* (fol. 67*b*); 5. *arśa* (fol. 73*b*); 6. *agnimāndya* (fol. 78*a*); 7. *krimi* (fol. 79*b*); 8. *pāṇḍu-kāmalā-halīmaka* (fol. 83*b*); 9. *raktapitta* (fol. 86*a*); 10. *rājayakshma* (fol. 89*b*); 11. *kāsa* (fol. 92*a*); 12. *hikkā-śvāsa* (fol. 93*a*); 13. *svarabheda* (fol. 94*a*); 14. *aruci* or *arocaka* (fol. 94*b*); 15. *chardi* (fol. 95*b*); 16. *trishṇā* (fol. 96*b*); 17. *mūrchā* (fol. 97*a*); 18. *pānātyaya* or *madātyaya* (fol. 97*b*); 19. *dāha* (fol. 98*a*); 20. *unmāda* (fol. 101*a*); 21. *apasmāra* (fol. 103*a*); 22. *vātavyādhi*. In this chapter the MS. breaks off abruptly in the middle of a verse. Of the remaining part of the work one may form an opinion by comparing it with *Mādhava's Rugviniścaya* (Oxf. MS. 745) upon the plan of which this work seems to be framed. It will be seen that, of the 79 chapters of the *Rugviniścaya*, our work spreads over the first 29 only.

Being frequently quoted in the *Sandehabhañjanī*, a compilation on the preparation of

medicines, printed at Berhampore in 1868, the *Prayogaratnākara* would seem to be a work of some authority in Bengal. The author puts himself sometimes in opposition to the southern school of medicine (*e.g.* दक्षिणात्यास्तु पृथक्शोधनमाहुः fol. 2*a*), and mentions a western school (इति पाश्चात्याः fol. 78*b*).

Of other authorities quoted by him may be noticed: *Garga*, fol. 52*b*; *Pradyumna*, fol. 78*b*; and *Maheśvara*, fol. 88*a* (प्रद्युम्नः पचति महेश्वरो न पचति । fol. 104*b*); *Bhīmaparākrama*, fol. 54*a* (इति गर्गमतं भीमपराक्रममतं च); *Rasaratnadīpa*, fol. 4*a*; *Vishṇu* [? तैलमेतद् (*i.e.* विष्णुतैलं) भगवता विष्णुना परिकीर्तितं fol. 112*a*]; *Śiva*, fol. 2*a* (अष्टादशैव संस्कारा रसस्योक्ताः शिवादिभिः); *Suśruta* (सौश्रुतो योगः) foll. 103*b*, 104*b*.

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 151.

[H. T. Colebrooke.]

2679.

73. Foll. 246, and 13 of Index; size $18\frac{3}{4}$ in. by $5\frac{1}{4}$ in.; excellent Bengalī handwriting of 1806 A.D.; eight lines in a page.

Sukhabodha, a comprehensive work on therapeutics, compiled (in A.D. 1567 or 1702) by *Vaidyarāja*, son of *Viśārada* (son of *Vaidyacintāmaṇi*), and nephew of *Ratnamaṇi*.

It begins:

गीर्वाणवृन्दपरिवन्द्यपदारविन्दम्
आनन्ददेहमभिवन्द्य सुदीनबन्धुं ।
पूर्णेन्दुनिन्दवदनं दयितं तनोमि
श्रीनन्दनन्दनमहं सुखबोधनाम ॥

विख्यातो भुवि सर्वतो गुणगणैश्चिन्तामणिर्धार्मिकः
श्रीमद्वैद्यविशारदो ऽजनि ततः स्ववैद्यतुल्यः क्षितौ ।
विप्राणां परिचारको ऽजनि सुतः श्रीवैद्यराजस्ततः
सो ऽहं चक्र इमं च बालकहितान्वेषी मुदा यत्नतः ॥

पर्यालोच्य निरूपितं मुनिगणैर्ग्रन्थं च नानाविधं
यत्नेनैव निरूप्यते बहुविधो ऽत्रार्थो विदिष्टो मया ।
आयासेन विना यतः शिशुगणज्ञानं द्रुतं जायते
यत्रास्ते रसप्रक्रिया बहुविधा कायायकर्मान्विता ॥

किं दरिद्रस्य विद्याभिर्जराजीर्णस्य किं धनैः ।
आरोग्यमजरा वित्तमत्र यत्नात्प्रपद्यते ॥

अहो केनोपमीयते शास्त्रमेतन्महीपते ।
यत्प्रसादेन निर्विघ्नमुत्तरन्ति भवार्णवं ॥

मृषा सरस्वती लक्ष्मीस्तुल्ये जल्पन्ति दुर्धियः ।
एतच्छास्त्रं सरस्वत्या यल्लक्ष्मीः खलु जन्यते ॥

दुर्गमाः संहिताः सर्वा यद्वित्वा संग्रहं पठेत् ।
अक्षे (? मक्षे) चेन्मधु लभ्यत किमर्थं पर्वतं व्रजेत ॥

अथ शुण्डोपाख्याने ॥

असाध्यः कस्यचिद्योगः कस्यचिज्ज्ञाननिश्चयः ।
द्वौ प्रकारौ ततो देवो जगाद परमः शिवः ॥

धर्मार्थकाममोक्षाणामारोग्यं मूलमुत्तमं ।
रोगास्तस्यापहर्तारः श्रेयसो जीवितस्य च ॥

अन्यच्च । शरीरं धर्मसर्वस्वं रक्षणीयं प्रयत्नतः ।
शरीराद्वर्धते धर्मः पर्वतात्सलिलं यथा ॥

तस्माद्विद्वान् प्रयत्नेन व्याधिवारणमन्वणां ।
कारयिष्यति सद्वैद्यैश्चिकित्सां मुनिभाषितां ॥

दीर्घं जीवितमन्विच्छन् भरद्वाज उपागमत् ।
इन्द्रमुग्रतपा बुद्धा शरण्यममरेश्वरं ॥

ब्रह्मणा हि यथा प्रोक्तमायुर्वेदं प्रजापतिः ।
जग्राह निखिलेनादावश्विनौ तु पुनस्ततः ॥

अश्विभ्यां भगवाञ्शक्रः प्रतिपेदे हि केवलं ।
ऋषिप्रोक्तो भरद्वाजस्तस्माच्छक्रमुपागमत् ॥

विघ्नभूता यदा रोगाः प्रादुर्भूताः शरीरिणां ।
मुनयः पुण्यकर्माणः पार्श्वे हिमवतः शुभे ॥

सुखोपविष्टास्ते तत्र पुण्यां चक्रुः कथामिमां ।
प्रादुर्भूतो मनुष्याणामन्तरायो महानयं ॥

कः स्यात्तेषां शमोपाय इत्युक्त्वा ध्यानमास्थिताः ।
अथ ते शरणं शक्रं ददृशुर्ध्यानचक्षुषा ॥

स वक्ष्यति शमोपायं यथावदमरप्रभुः ।
कः सहस्राक्षभवनं गच्छेत्प्रष्टुं शचीपतिं ॥

अहमर्थे नियुक्तो ऽस्मि भरद्वाजो ऽब्रवीत्तदा ।
स शक्रभवनं गत्वा शतक्रतुमथाब्रवीत् ॥

व्याधयो हि समुत्पन्नाः सर्वप्राणिभयंकराः ।
तद् ब्रूहि मे शमोपायान् यथावदमरप्रभो ॥

तस्मै प्रोवाच भगवानायुर्वेदं शतक्रतुः ।
ऋषयश्च भरद्वाजाज्जगृहुस्तं प्रजाहितं ॥°

Cf. *Carakasaṃhitā*, i. 1.

It ends: इति श्रीवैद्यराजकृते सुखबोधे रसकषाये विषरोगाधिकारः ॥

श्रीनाथो वसुरीश्वरं समभजद्गोमूत्रपक्कं यवं
भुक्त्वा प्राणविधारणं सुतपसा मोक्षाय तुष्टः शिवः(?)।
प्रत्यक्षं भृशमादरादुदितवान् ग्रन्थं रुजां नाशकं
त्वं मत्तो नय सो ऽपि तं समनयन्नातिप्रहृष्टः सुधीः ॥
पुत्रो ऽजायत सार्वभौमयदुनाथाख्यस्ततस्तत्समो
यो वाचस्पतिना समो ऽजनि ततः श्रीवैद्यवाचस्पतिः।
तस्मात्साधुवरो ऽजनिष्ट तनयः श्रीवैद्यचिन्तामणिस्
तस्माच्छीलविशारदो ऽजनि सुतस्तुल्यो ऽश्विनोर्भूतले॥
तस्माद्भूसुरसेवनोत्सुकमतिः श्रीवैद्यराजो ऽभवत्
सोऽहं संविकलय्य तान्बहुविधान्ग्रन्थान्हितार्थं शिशोः।
चक्रे सारमवाददन्निजमुदे श्रान्त्या तथा यत्नतः
संक्षेपात् सुखबोधनाम जलधिद्विद्विरदशशीत्यब्दके ॥

चरकं वाभटं शारङ्गधरं सुश्रुतं तथा ।
रसेन्द्रचिन्तामणि-रसेन्द्रकल्पद्रुमावपि ॥
रसरत्नाकर-रसप्रयोगौ रसदीपिकां ।
रसमञ्जरीं रसकलिकां च सारसंग्रहं ।
परिभाषां च मदनविनोदं वङ्गसेनकं ॥
विलोक्य बालबोधायाक्रियतेदं प्रयत्नतः ।
मया पितृव्यश्रीरत्नमणेः पादप्रसादतः ॥
आयुर्वेदसमुद्राच्च गूढार्थमणिसंचयः ।
जातः कैश्चिद्बुधैस्तैस्तु कृता विविधसंहिताः ॥
कश्चिदर्थं ततो नीत्वा क्रियते संग्रहो मया ।
कृपाकटाक्षविक्षेपमत्र कुर्वन्तु साधवः ॥

समाप्तश्चायं ग्रन्थः ॥ शकाब्दाः १७२८ ॥

Besides the above-named authorities, quotations have been found from *Agnipurāṇa*, *Garuḍapurāṇa*, *Gopā(la)saṃhitā* (fol. 18*b*), the *Rāvaṇakṛitaṃ Kumāratantram* (given entire foll. 242–245*a*), *Vāsudeva* (fol. 113*b*), *Vishṇu* (fol. 240*a*), *Sāralatikā* (fol. 4*b*).

In the Cat. Cat., the work has been entered under the title '*Rasakashāya*,' but this designation occurs only in the one colophon given above.

The MS. is very correct, and the work, being composed in a clear and easy style, might prove useful as an introduction to the study of the older authorities on which it is based.

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 135.

[H. T. Colebrooke.]

2680.

807. Foll. 241; size 16¼ in. by 5¼ in.; clear, modern Bengalī handwriting; eight lines in a page.

Mugdhabodha, a compilation from older sources on the treatment of different maladies, by *Mādhava Kavirāja*, of *Nāriṭagrāma*.

It begins:

गोपीनाथपदाम्भोजं चित्रं गाङ्गपयःकरं ।
भक्तचित्तार्कसुखदं वन्दे किल्बिषनाशनं ॥
यत्प्रसिद्धं तदत्रापि यद्यद्रोगेषु यौगिकं ।
औषधानि च पथ्यानि प्रमाणानि बहूनि च ॥
यदुक्तं वाभटे तन्त्रे सुश्रुते वैद्यसागरे ।
अन्यैश्च बहुभिः सिद्धैर्यद्यदुक्तं विलोक्य तत् ॥
तत्र यद्यदसाध्यं स्याद् यद्यद्देशेषु दुर्लभं ।
तत्तत्सर्वं परित्यज्य सारभूतं मया कृतं ॥
मुग्धबोधमहं कुर्वे वैद्यशास्त्रमहासुधी ।
संगृह्य सर्वसारं च वैद्यः श्रीमाधवः कविः ॥
सुगिरां वैद्यधीराणां प्रमोदाय मया कृतः ।
सति ग्रन्थे च बालानां बोधाय तनुना पुनः ॥
कर्मजा व्याधयः केचिद् दोषजाः सन्ति चापरे ।
कर्मदोषोद्भवाश्चान्ये कर्मजा देहसंश्रयाः ॥
यथाशास्त्रं विनिर्णीतो यथाव्याधि चिकित्सितः ।
न शमं याति यो व्याधिः स ज्ञेयः कर्मजो बुधैः ॥
अल्पदोषैर्गरीयान् यः स ज्ञेयः कर्मदोषजः ।
कर्मक्षयात्कर्मकृतो दोषजं(? ०जः) सुखमौषधैः ।
कर्मदोषोद्भवा याति कर्मदोषक्षयात्क्षयं ॥

परं च ।

कर्मप्रकोपेण कदाचिदेव दोषप्रकोपेण भवन्ति चान्ये ।
तथापरे प्राणिषु कर्मदोषप्रकोपजाः कायमनोविकाराः ॥

ये वा गदाः स्युरपरे द्रविणापहार-
गुर्वङ्गनागमनविप्रवधादिभिश्च ।
दुष्कर्मभिस्तनुभृतामिह कर्मजास्तु
नोपक्रमेण भिषजामुपयान्ति सिद्धिं ॥ °

After this the work agrees for some time with the preceding one.

It ends fol. 231*a*:

क्षुद्ररोगेषु सर्वेषु नानारोगानुकारिषु ।
दोषान्दूष्यानवस्थाश्च निरीक्ष्य मतिमान् भिषक् ॥
तस्य तस्य च रोगस्य पथ्यापथ्यानि कारयेत् ।
यथादोषं यथादूष्यं यथावस्थं च कारयेत् ॥

इति पथ्यापथ्यं ॥ इति क्षुद्ररोगचिकित्सा समाप्ता ॥ इति श्रीमाधवकविराजकृतायां मुग्धबोधाख्यायां ज्वरादिरोगचिकित्सा समाप्ता ॥

Then follows, on foll. 231*b*–241*b*, a list of contents, ending with a list of 22 authorities, of which the following may be mentioned:—(*śrīmat*) *Gahananātha, Candranātha, Caraka, Tantra, Tantranātha, Nidāna* (probl. *Mādhava's Rugviniścaya*), *Pātañjala, Bhāskara, Mahāsena, Māheśvara*(!), *Ratnāvalī, Vābhaṭa, Vṛiddha-Vābhaṭa, Vaidyasāgara, Sārakaumudī, Suśruta.*

This list is followed by: एतेषां मतमालोच्य मण्डलघाटीयनारिटग्रामनिवासिश्रीमाधवकविकृतमिदं ॥

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 137.

[H. T. Colebrooke.]

2681.

1580. Foll. 171; size 17 in. by $5\frac{1}{4}$ in.; fair, modern Bengalī writing by two different hands; nine (from fol. 127 eight) lines in a page.

Sārakaumudī, or *Cikitsā-sārakaumudī*, an anonymous work on the treatment of maladies.

It begins:

प्रणम्य परमानन्दवृन्दकन्दं गुरोः पदं ।
मन्दधीसाधुबोधाय साध्यते सारकौमुदी ॥
धर्मार्थकाममोक्षाणामारोग्यं मूलमुत्तमं (फल° R. M.) ।
रोगास्तस्यापहर्तारः श्रेयसो जीवितस्य च ॥

क्वचिदर्थः (°द्धर्मः ib.) क्वचिद्धर्मः (°त्कर्म ib.) क्वचिन्मित्रं [क्वचिद्यशः ।
कर्माभ्यासः क्वचिन्नित्यं चिकित्सा नास्ति निष्फला ॥
व्याधेस्तत्र परिज्ञानं वेदनायाश्च निग्रहः ।
एतद्वैद्यस्य वैद्यत्वं न वैद्यः प्रभुरायुषः ॥
यावत्कण्ठगताः प्राणा यावन्नास्ति निरिन्द्रियं ।
तावच्चिकित्सा कर्तव्या कालस्य कुटिला गतिः ॥
चिकित्सितशरीरं तु यो न क्रीणाति दुर्मतिः ।
स यत्करोति सुकृतं तत्फलं भिषगश्नुते ॥
रोगमादौ परीक्षेत ततो ऽनन्तरमौषधं ।
ततः कर्म भिषक् पश्चाज्ज्ञानपूर्वं समाचरेत् ॥
दर्शनस्पर्शनप्रश्नैः परीक्षा तु त्रिधा मता ।
दर्शनं मूत्रजिह्वाद्यैः स्पर्शनं नाडिकादिभिः ॥
निदानं पूर्वरूपाणि रूपाण्युपशयस्तथा ।
संप्राप्तिश्चेति विज्ञानं रोगाणां पञ्चधा स्मृतं ॥°

इति सारकौमुद्यां संकीर्णाधिकारपरिच्छेदः ॥ fol. 2*b*; इति° शरीराधिकारः fol. 5*a*; इति° रोगनिरूपणाधिकारः fol. 5*b*; इति मूत्रजिह्वानासिकापरीक्षा fol. 6*a*; इति चिकित्सासारकौमुद्यां नाडीपरीक्षा fol. 6*b*; इति सार° परिमलनिरूपणं fol. 7*a*; इति चिकित्सा° परिभाषाप्रकाशः fol. 11*a*; इति सार° शस्त्रजलौकादिपातनदाहकर्मनिरूपणाधिकारः fol. 13*b*; इति स्नेहपानस्वेदनिरूपणं fol. 14*a*; इति विवेकनिरूपणं fol. 15*b*; इति वमनादिपञ्चकर्मपरिच्छेदः fol. 16*b*; इति° धूमपानकवलगण्डूषाञ्जनादिनिरूपणं fol. 17*a*; इति धातुनिरूपणं fol. 17*b*; इति देशनिरूपणं fol. 18*a*; इति° दिनाचरणपरिच्छेदः fol. 18*b*; इति° द्रव्याणां रसवीर्यविपाकप्रभावगुणनिरूपणपरिच्छेदः fol. 31*b*; etc.

It ends: इति विषशुद्धिः ॥

क्षीरेण परिपूर्णायां स्वल्पामुपविषं सुधीः ।
दोलायन्त्रे पचेत्सम्यग् विशुध्यति न संशयः ॥

इति जैपालधुस्तूरादिबीजशुद्धिः ॥

मत्स्यादिपित्तं संशुष्कं निसद्रावैर्विभावितं ।
दिनान्ते शुद्धिमायाति सत्यं गुरुवचो यथा ॥

मत्स्यमयूरादिपित्तशुद्धिः ॥ उष्णे दशमूलक्वाथे पूते गुग्गुलुं प्रक्षिप्यालोड्य वस्त्रपूतं विधाय । उपेष्य विशोष्य घृतं दत्त्वा पेषितं ग्राह्यं । त्रिफलाक्वाथे इति कश्चित् ॥ इति गुग्गुलशुद्धिः ॥ आतइचकटुकीप्रभृतीनां (!) उष्णगोमयोदकेन शुद्धिर्लोकतो विज्ञातव्या ॥ इति सारकौमुद्यां शोधनाधिकारः ॥ समाप्तश्चायं ग्रन्थः ॥

The MS. is perhaps not quite complete; cf. Rāj. Mitra, Notices, vii., p. 286.

[H. T. Colebrooke.]

2682.

798. Foll. 170 (counted 171, no. 103 being passed over); size 10½ in. by 4½ in.; indifferent, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Yogasaṃgraha, a work on the treatment of maladies, composed, in 1616 A.D., by *ciraṃjīvamiśrī-Jagannātha*, son of *miśrī-Lakshmaṇa*, of the *Rāṭī-vaṃśa* (of the *Kāśyapakula*).

It begins: यो व्यानशे विश्वमनेकमेको॰ see Weber, Berl. Cat., no. 958.

We notice that the particular method of healing children's maladies by the recitation of magic spells, referred to in other works as "*Rāvaṇakṛitam kumāratantram*," is here mentioned (fol. 124*b*) under the title of "*Rāvaṇakṛitir bālatantram*" (cf. under nos. 2679, 2698-9).

It ends: इति श्रीमद्राटीवंशोद्भूतमिश्रीश्रीलक्ष्मणतत्पुत्रचिरंजीवमिश्रीश्रीजगन्नाथकृतः योगसंग्रहः समाप्तः॥

वह्निसिंधुरसचंद्रसंज्ञके माघे धवलपक्षसंयुते।
भानुवारहरिवासरे तिथौ ग्रंथ एष परिपूर्णतां गतः॥

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 129.

[H. T. Colebrooke.]

2683.

2664. Foll. 89 (and a *śuddhapatra* after fol. 6); size 10 in. by 4¼ in.; indifferent Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; 12–14 lines in a page.

Sārasaṃgrahataraṅgiṇī, or simply *Saṃgrahataraṅgiṇī*, a manual of therapeutics and dietetics, in twenty-three chapters (*taraṅga*), by *Śāma* (or *Śāmajī*, i.e. *Śyāmajī*) *Panta Vidvāṃsa*.

It begins:

विघ्नराजचरणौ परिणम्य
पार्वतीशिवपदौ हृदि भाव्यौ।
मंदवैद्यकजनाय करिष्ये
सारसंग्रहतरंगिणीनाम्नीं॥ १॥
अल्पबुद्धिबलजीवनकाया
मानवाः कलियुगे तनुरायाः।
ग्रंथराशिगहनानि रुजार्ताः
संभवंति गमितुं न हि शक्ताः॥ २॥
गुरोरधीताखिलवैद्यविद्यः
पियूषपाणिः कुशलः क्रियासु।
गतस्पृहो धैर्यधरः कृपालुः
शुद्धोऽधिकारी भिषगीदृशः स्यात्॥ ३॥ ॰

1. *vaidyapraśaṃsā-vātādidoshavarṇanam* (*śl.* 37), fol. 3*a*; 2. *ṛitukālādidharmavarṇanam* (*śl.* 32), fol. 5*a*; 3. *vayodeśaprakṛitibalavarṇanam* (*śl.* 24), fol. 6*b*; 4. *dhātūtpattidhātusthānagarbhotpādanādivarṇanam* (*śl.* 54), fol. 9*a*; 5. *garbhotthaduḥkhakumāragrahajanitapīḍāvarṇanam* (*śl.* 16), fol. 9*b*; 6. *dhānyaguṇavarṇanam* (*śl.* 34), fol. 11*a*; 7. *drākshāphalādiguṇavarṇanam* (*śl.* 59), fol. 14*a*; 8. *śākakandādivarṇanam* (*śl.* 44), fol. 15*b*; 9. *māṃsaguṇāguṇavarṇanam* (*śl.* 40), fol. 17*b*; 10. *pakvānnapānasnānabhojanayānaśayanādivarṇanam* (*śl.* 126), fol. 23*b*; 11. *viruddhāhāravarṇanam* (*śl.* 36), fol. 25*b*; 12. *nidānavarṇanam* (*śl.* 159), fol. 33*b*; 13. *vātādijanitarogavarṇanam* (*śl.* 44), fol. 36*a*; 14. *nāḍyādiparīkshāvarṇanam* (*śl.* 47), fol. 38*b*; 15. *rogasvapnanakshatrādināsādhyāsādhyavarṇanam* (*śl.* 49), fol. 40*a*; 16. *ashṭajvaranidānalakshaṇavarṇanam* (*śl.* 81), fol. 45*b*; 17. *kvāthādiparibhāshāvarṇanam* (*śl.* 19), fol. 49*b*; 18. *cūrṇakalpanāguṇāguṇavarṇanam* (*śl.* 127), fol. 55*b*; 19. *dhātūpadhātuśodhanamāraṇam* (*śl.* 79), fol. 59*b*; 20. *rasakalpanāguṇāguṇavarṇanam* (*śl.* 220), fol. 70*b*; 21. *pākādivarṇanam* (*śl.* 112), fol. 76*b*; 22. *tailaghṛitādivarṇanam* (*śl.* 103), fol. 81*b*; 23. *nasyavidhidravyaguṇāguṇavarṇanam* (*śl.* 159).

It ends:

शास्त्रसंग्रहनिघंटमतानां सारमेव सकलं परिगृह्य।
शामपंतविदुषा रचिता वै सारसंग्रहतरंगिणिकेयं॥

मंदवैद्यमतिबोधनवेगालोचनाकलुषोज्झितरोगा ।
आगता सकलशास्त्रगिरिभ्यः पातु संग्रहतरंगिणिका सा ॥
यो विद्वांसकुले द्विजातिविमले जातः सुधीः कीर्तिमान्
नाम्ना शामजिपंत शंकरपदांभोजानतः सन्नतः ।
दृष्ट्वा योगतरंगिणीं तु विविधान् ग्रंथान् लिलेख स्वयं
तत्संग्राहतरंगिणीं हि भुवने गंगामिव श्रेयसां ॥ १५९ ॥

[H. T. Colebrooke.]

2684.

2370. Foll. 171; size 10¾ in. by 5¼ in.; good, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Vīrasiṃhāvaloka, a compilation from older sources on the threefold method of treatment of maladies—viz. prophylactic, piacular and empirical—by *Vīrasiṃha Deva,* son of *Devaśarman* (? *varman*) of the *Tomaravaṃśa.*

The arrangement of the subject followed by the author and the scientific basis of his system are those of the *Rugviniścaya,* while the prescripts of the *jātaka* and *karmavipāka* are merely tacked on under each head.

It begins:

यच्चक्षुर्भुवनस्य दिव्यममलं धाम श्रुतीनां परं
यद्ब्रह्मैकनिकेतनं च पयसां बीजं यदेकं परं ।
सत्रेष्वग्निहुतस्य वेदविदितं स्थानं च यत्सर्वदा
तद्वः पातु सनातनं हरिमहस्तत्त्वप्रबोधोदयं ॥ १ ॥
दैवज्ञागमधर्मशास्त्रनिगमायुर्वेददुग्धोदधीन्
आमथ्य स्फुरदात्मबुद्धिगिरिणा विश्वोपकारोज्ज्वलं ।
आलोक्यामृतमातनोति विबुधैरासेव्यमत्यद्भुतं
श्रीमत्तोमरदेवशर्मतनयः श्रीवीरसिंहो नृपः ॥ २ ॥

इह खलु पुरुषार्थचतुष्टयाय धीमतां प्रवृत्तिः । तत्राद्यो धर्मः स च शरीरमंतरेण न संभवति । तच्च रोगरहितं धर्मकर्मक्षमं भवति । तत्स्वरूपनिरूपणाय तद्दोषप्रतीकाराय च रोगाः परिगण्यंते । ०

The other medical authorities that are adduced in various places are *Ātreya, Ārogyacintāmaṇi, Tīsaṭācārya, Vāgbhaṭa, Vṛinda(saṃgraha),* and *Suśruta.* For astrology we are referred to *Śrīpati,* the *Sārāvalījātaka,* and others, while the sources for religious practices are different *Purāṇas* and *Tantras.*

It ends:

न श्रेष्ठास्तरणिप्रभावजनितो वंशः समालिख्यते
रामाद्याः पृथिवीश्वराः समभवन्यत्र प्रतापोन्नताः ।
नो वा यत्र युधिष्ठिरप्रभृतयो भूपा बभूवुस्ततः
सृष्टस्तोमरवंश एष विधिना सत्कर्मसंसेविना ॥ १ ॥

तत्राभवत् कमलसिंह इति प्रसिद्धः
सर्वागमाचरणसेवितदेवसिद्धः ।
तस्मादभूज्जगति भूपतिदेवशर्मा
विद्याविनोदमतिरादृतपुण्यकर्मा ॥ २ ॥

श्रीदेवशर्मात्मज एष धीरः स्वशस्त्रसंतापितशत्रुवीरः ।
श्रीवीरसिंहः क्षितिपालसिंहः शास्त्रत्रया[म]मिमं
[व्यधत्त ॥ ३ ॥

श्रीमत्कपिलमुनिप्रतिष्ठितकपिलसानीयटकारीवास्तव्ययाज्ञिकयज्ञानंदतनूजयाज्ञिकश्रीमधुसूदनांगजयाज्ञिकश्रीनीलकंठात्मजयाज्ञिकश्रीगणेननंदाश्रीसज्जनाचरणारविंदमधुव्रतेन रामेण स्वपरोपकृतबुधानंदाय श्रीनारायणप्रीतये स्वयमलेखि ग्रंथोऽयं ॥

The three *śāstras* referred to in verse 3 as having been written upon by the author (under the common title of *Vīrasiṃhāvaloka*) are law, astronomy and medicine. Cf. Aufrecht, Cat. Cat., *s.v.,* where *Vīrasiṃha* is stated to have lived about 1375 A.D. [Gaikawar.]

2685.

1643b. Foll. 31; size 9½ in. by 5 in.; large, clear Devanāgarī writing of 1793 A.D. (from fol. 9b by a different hand from the rest); six lines in a page.

Vaidyajīvana, a treatise of five chapters (*vilāsa*) on pathology, by *Lolimbarāja,* son of *Divākara.*

It begins: अथ वैद्यजीवनपुस्तकं लिख्यते ॥ ० प्रकृतिसुभगगात्रं प्रीतिपात्रं रमायाः ०

See Dietz, Anal. Med., p. 135; Weber, Berl. Cat., no. 976. Variously published in India.

The leaves are marked वैद्य on the left, and संजीव on the right hand margin of the second page. [H. T. COLEBROOKE.]

2686.

2651. Foll. 16; size 10¾ in. by 6 in.; fair, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

The same work. Cf. Dietz, Anal. Med., p. 156. [R. JOHNSON.]

2687.

1753a. Foll. 25; size 8¾ in. by 3¾ in.; fair Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; seven lines in a page.

The same work.

In this MS. the last chapter has the following additional verse (not commented upon by *Rudrabhaṭṭa*):

रालं वालं मर्दयेत्तुल्यभागं
ताभ्यां तुल्यं गैरिकं चूर्णितं च ।
लेपः कार्यो लोमशांत्यै मुराशां(?)
स्मरादूचे लालल्लोलिंबराजः ॥ २५ ॥

Cf. Dietz, ib., p. 141.

[H. T. COLEBROOKE.]

2688.

2071c. Foll. 56; size 11¼ in. by 5¼ in.; clear, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Vaidyajīvana, with a commentary, called *Dīpikā*, by *Rudrabhaṭṭa*, son of *Koṇeribhaṭṭa* and *Cirajāmbī*.

Both text and commentary are described in the Oxf. Cat., no. 754; Dietz, Anal. Med., p. 154.

An edition of them was published at Bombay in 1874. [GAIKAWAR.]

2689.

2180. Foll. 78 (numbered 79, no. 59 having been passed over); size 11¼ in. by 6 in.; good, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

The same works. Dietz, Anal. Med., p. 155. [GAIKAWAR.]

2690.

1906. Foll. 56; size 11¼ in. by 5¼ in.; good, modern Devanāgarī writing (foll. 1–40 by a somewhat older hand than the rest); eleven lines in a page.

The same works. Dietz, Anal. Med., p. 158. [J. TAYLOR.]

2691.

2071b. Foll. 29; size 11¼ in. by 5¼ in.; fair Devanāgarī writing of the latter part of last century; ten lines in a page.

Hitopadeśa, or *Vaidyakasārasaṃgraha*, a treatise on nosology and medicaments, by *Śrīkaṇṭha Śiva Paṇḍita*.

It begins:

भक्तेभ्यो भुवनाधिपत्यवरदं देवैर्महेंद्रादिभिः
शश्वत्स्वर्णकिरीटकोटिमणिभिः प्रोद्घृष्टपादांबुजं ।
संसारभ्रमभीतिशांतमनसो ध्यायंति यं योगिनस्
तं वंदे शशिखंडमंडितजटाजूटं ध्रुवं धूर्जटिं ॥ १ ॥

आधिव्याधिहरं नतप्रियकरं नित्यप्रभावाकरं
चंद्रालंकृतशेखरं तृणमिव क्रोधाग्निदग्धस्मरं ।
भीमांधासुरघस्मरं(?भीत्यंधा०) गजमुखक्रीडाभिज्ञाताहरं
वंदे दिव्यभुजंगभूषणधरं विश्वेश्वरं शंकरं ॥ २ ॥

यत्कर्णमारुतहता गिरयो युगांते
चूर्णीभवंति किल मेरुहिमाचलाद्याः ।
शुष्यंति सप्तसरितां पतयो ऽपि नित्यं
वंदे तराय शमनाय गणेश्वरं तं ॥ ३ ॥

धन्वंतरिमतं जेतुं नालं वर्षशतैरपि ।
न हि क्षोभयितुं शक्यः सागरो ऽंगुलिचालनैः ॥ ४ ॥

तथापि तत्परिज्ञानप्रकाशपरया धिया ।
आद्यवैद्ययशोलेशप्राप्तये क्रियते मया ॥ ५ ॥
हितोपदेशनामायं ग्रंथः श्रीकंठशंभुना ।
रोगिरोगापनोदाय क्रियते हि समासतः ॥ ६ ॥
रसायनं च धान्यानां विधिं वच्मि समासतः ।
गुणदोषानुरूपेण वैद्यसिद्धांतसंगतं ॥ ७ ॥

The colophons of the chapters (*samuddeśa*) run thus: इति परमशैवाचार्यश्रीकंठशिवपंडितविरचिते वैद्यकसारसंग्रहे हितोपदेशनाम्नि धान्यादिरसायनतद्गुणदोषविधिना प्रथमः समुद्देशः ॥ fol. 5*a*; इति श्रीहितोपदेशे शिरोरोगप्रतिकारे द्वितीयः समुद्देशः ॥ fol. 6*b*; इति श्रीकंठविरचिते वैद्यकसारसंग्र` नयननासामुखगलरोगप्रतीकारनामा तृतीयसमुद्देशः ॥ fol. 8*b*; इति श्रीकंठशिवपंडितविरचिते वै° हि° नाम्नि हृद्रोगश्चतुर्थः ॥ fol. 10*b*; इति श्रीश्रीकंठपंडितविरचि` हि° नाम्नि छर्दिजलोदरश्वासप्लीहजंतुपुष्टिकुक्षिकटिनाभिशूलपद्प्रमेहनामा पंचमः स° ॥ fol. 14*a*; इति श्रीश्रीकंठशिवपंडितविरचिते हि°नाम्नि कुरंडमूलव्याधिअतिसारग्रहणीश्लीपदरंघणीवात उरुस्तंभविचर्चिकारोगप्रतीकारनामा षष्ठः स° ॥ fol. 18*a*; इति श्रीश्रीकंठशिवपंडितविरचिते वै°हे हि° नाम्नि लूताभगंदरज्वालागर्दभस्फोटगोर्धरशीतलीशोफरोगप्रतीकारनामा सप्तमः स° ॥ fol. 21*b*.

The MS. is perhaps incomplete; the eighth chapter beginning with the treatment of कुष्ठरोग, and ending इति नवज्वरारिस्य(!)॥ समाप्तो ऽयं ग्रंथः ॥

An extra leaf at the end contains the title इति सन्निपातकलीका समाप्ता । written by a different hand; and the same hand has added this title in various abbreviations on the margin of several leaves of the MS.

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 154; Aufrecht, Oxf. Cat., p. 317*a*, note.

[GAIKAWAR.]

2692.

1753b. Foll. 77; size $8\frac{3}{4}$ in. by $3\frac{3}{4}$ in.; good, clear Devanāgarī writing; seven lines in a page.

Vaidyaratna, a compendium of rules for medical practice, in seven chapters (*prakāśa*) and an appendix, composed by *Gosvāmin Śivānanda Bhaṭṭa.*

It begins:

नारदादिमुनिवृंदसेविता पारदादपि नितांतमुज्ज्वला ।
शारदामृतमरीचिभानना शारदा वसतु मे हृदंबुजे ॥
ये वैद्या अलसाः संति बृहद्ग्रंथावलोकने ।
तेषां कृते ऽतिसंक्षिप्तं वैद्यरत्नं वितन्यते ॥

तत्र नाडीज्ञानेन रोगे ज्ञाते भेषजस्य कर्तव्यत्वादादौ नाडीज्ञानं निरूप्यते ॥ अथ नाडीपरीक्षा ॥

सद्यःस्नातस्य भुक्तस्य तथा स्नेहावगाहिनः ।
क्षुत्तृषार्तस्य सुप्तस्य सम्यग् नाडी न बुध्यते ॥

It ends:

यामैश्चतुर्भिर्द्वाभ्यां च भोज्यभैषज्ययोः समे ।
पाको ऽग्नौ युक्तयोर्द्राक्च तीक्ष्णे मंदे पुनश्चिरात् ॥

ग्रंथसंख्या ॥ ९७५ ॥ संवत् १८५३ फाल्गुण सुदी पुरणवासी (*r.* पौर्णमासी) वार मंगलवार लिखितं बैनाथ (? *r.* वैद्यनाथ) ब्राह्मण देसवाली (*i.e.* دیس وال or inhabitant of) कांढ्याठी काना [*i.e.* خانه residence] राजमंदर [the royal palace].

The outside page of fol. 1 is marked वैद्यरत्नटीका, a mistake that was adopted by Dietz, Anal. Med., p. 142.

[H. T. COLEBROOKE.]

2693.

126. Foll. 76; size $9\frac{1}{4}$ in. by 4 in.; fair Devanāgarī writing of 1797 A.D.; 7–9 lines in a page.

The same work. This MS. is marked वैद्यविनोद on the outside page, without any apparent reason again.

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 138.

[H. T. COLEBROOKE.]

2694.

701. Foll. 63; size $9\frac{1}{2}$ in. by $4\frac{1}{4}$ in.; fairly good Devanāgarī writing of the latter part of last century; eleven lines in a page.

Vaidyarahasya(-paddhati), a treatise on the practice of medicine, by *Vidyāpati* (son of *Vaṃśīdhara*).

It begins:

यन्नामस्मरणं समस्तदुरितध्वंसावहं पुण्यदं
भक्तानामभयंकरं सुखकरं सर्वार्थसिद्धिप्रदं ।
तं नत्वार्जुनमीश्वरं गुरुकृपावाप्तैः सुसिद्धैर्वरैर्
योगैर्वैद्यरहस्यमद्य तनुते विद्यापतिः कौतुकात् ॥ १ ॥
यतः समस्तरोगाणां ज्वरो राजेति विश्रुतः ।
अतो ज्वराधिकारो ऽत्र प्रथमं लिख्यते मया ॥ २ ॥
अंशांशं यत्र दोषाणां विवेक्तुं नैव शक्नुयात् ।
साधारणीं क्रियां तत्र विदधीत चिकित्सकः ॥ ३ ॥ °

For another MS., the first leaf of which seems to be wanting (the beginning there given being found on fol. 3*a*, l. 3, of the present MS.), see Rāj. Mitra, Notices, iii., p. 78. According to the final *ślokas* of that MS., the treatise was written for *Dyānatirāya*(?), of Bengal; and completed on the second day of the light fortnight of *Pausha*, of the (Saṃvat) year 1738 (1682 A.D.).

The present MS. had apparently lost a leaf at the end: on the last line of fol. 63*a* ends the *oshṭharogopakrama*, whilst the second page has been pasted over with a leaf containing a few lines in a different hand, made up for the purpose, and the colophon: इति श्रीविद्यापतिभट्टविरचितं वैद्यरत्ननामको(!) ग्रंथ समाप्तमिति ॥

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 134.

[H. T. COLEBROOKE.]

2695.

1967. Foll. 39; size 6¾ in. by 5 in.; good, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Vaidyavilāsa, a popular treatise on the healing art, composed, in 1697 A.D., by *Raghunātha* (or *Rāghava*) *Paṇḍita Kavīśvara* of the *Manoharakula*, a resident of Campāvatīpura (Bhāgalpur).

It begins:

अलिकुलसंकुलगंडं धृतशशिखंडं साधु(वरादि ed.)दोर्दंडं ।
लीलाकुचतर्मुंडं वंदे वरदविभवरतुंडं* ॥ १ ॥
पुराविदां वीक्ष्य हि योगसारं सतां मुदे द्राग्गदखंडनाय ।
सदुक्तिभाजां कविराघवेण वितन्यते वैद्यविलास एषः ॥ २ ॥
ये ये भिषग्भिः शतशो ऽनुभूता
मयापि तेषां कृपयानुलब्धाः ।
तानेव योगान्प्रवदामि यत्र
पूर्वं प्रयुक्तान्मुनिभिः प्रयत्नात् ॥ ३ ॥ [° ५ ॥ ed.]
अथ वातज्वरचिकित्सा । °

It ends: [(?) ।

मधुमिलनमिदं सुधाधितं च मदनविलासरसद्विगुंजमात्रः
युवतिशतविवृद्धदर्पहारी कविवरपंडितराघवप्रणीतः ॥
इति मदनविलासरसः ॥ ° १०७ ॥ [१०६ ॥
चंपावतीपुरनिवासवतादरेण
संदर्भितश्च रघुनाथकवीश्वरेण ।
मोदाय वैद्यविदुषां गदखंडनाय
मान्यः सतां तमित(*r.* जयति) वैद्यविलास एषः ॥ १०८ ॥
ग्रहेंदुरसचंद्रे च शके विरचितो मुदा(मासि च कार्तिके ed.)।
तारणाब्दे विलासो ऽयं वैद्यपूर्वो विराजते† ॥ १०९ ॥ °
मनोहरकुलांभोधे रघुनाथविधोर्भुवः ।
वागस्त्रैर्मे(*r.* वागुस्रैर्मे) रसज्ञानां हृत्पद्मं विकसत्विह ॥ [१११ ॥
सतां पदरजःसंगजातविस्फूर्ति राघवः ।
तस्य वाचां विलासो ऽयं न धत्ते स्फूर्ततां कथं‡ ॥ ११२ ॥
इति श्रीमन्मनोहरोपनामकरघुनाथपंडितविरचिते वैद्यविलासे षष्ठस्तरंगः ॥ पादरंचविषं ° 3 *ślokas*.

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 157. A Bombay lithographed edition of the work has four additional chapters, with the colophon: इति श्रीवैद्यविलासे महाकाव्ये कविकुलावतंसरघुनाथपंडितकृतौ दशमस्तरंगः ॥

[DR. JOHN TAYLOR.]

* ? The ed., kindly collated by Prof. Bendall, reads this line: वंदे सुंदरशुंडं दानवचंडं द्विरदतुंडं ॥

† The edition reads for this line:

अयं वैद्यविलासश्च चरितो वृषवत्सरे ॥ ५२ ॥

‡ This verse is omitted in the ed., which has here our stanza 108, there counted 55. Moreover, the last topic of this chapter in the edition is इति द्रव्यप्रमाणं ॥

2696.

1703b. Foll. 38; size 9½ in. by 4 in.; fair Devanāgarī writing of 1786 A.D.; ten lines in a page.

Āyurvedaprakāśa, apparently a complete system of medicine, by *Mādhava* (*upādhyāya dvijavarya*), a resident of Benares, belonging to the *Sārasvata-kula* of Saurāshṭra.

The present MS. contains only a small portion of the work, consisting of three *adhyāyas*, and treating of the hygienic rules to be observed in the intercourse of the two sexes with a view to obtaining offspring.

It begins:

हरकोपानलेनैव भस्मीभूयाकरोत् स्मरः ।
अर्धनारीशरीरं हि यस्य तस्मै नमो ऽस्तु ते ॥
सम्यगाराधितः कामः सुगंधकुसुमादिभिः ।
विदधाति वरस्त्रीणां मानग्रंथिविमोचनं ॥
अनेककामशास्त्राणां सारमाकृष्य यत्नतः ।
बालव्युत्पत्तये स्त्रीणां चित्तसंतोषणाय च ॥
कामशास्त्रं प्रवक्ष्यामि नातिसंक्षिप्तविस्तृतं ।
आयुर्वेदागमे तद्धि यद्विना वृष्यना(?°ते) वृथा ॥
कामशास्त्रस्य तत्त्वज्ञा जायंते सुंदरीप्रियाः ।
कामशास्त्रमजानंतो रमंते पशुवत्स्त्रियं ॥
नानानिबंधाः सुरतोपचारैः
क्रीडासुखं जन्मफलं नराणां ।
किं सौरभेयीशतमध्यवर्ती
वृषो ऽपि संयोगसुखं न भुंक्ते ॥
स्वनारीरक्षणं पुंसां परनार्यनुरंजनं ।
बंधभेदेंगितज्ञानमेतत्फलमुदाहृतं ॥
मुक्तिमत्यपि कारणमेतच्छास्त्रमित्याह । °

It ends:

क्षीरं पीत्वा रमेद्रामां कामव्याकुलितान्वितां ।
मुखस्थां धारयेद्धस्ते(?) तदा वीर्यं न मुंचति ॥
इति वीर्यरोधिनी गुटिका ॥

इति सौराष्ट्रदेशोद्भवकुलावतंस उपाध्यायद्विजवर्यमाधवविरचिते आयुर्वेद[प्र]काशे उपशारीरके स्त्रीलक्षणसेवनादिकामशास्त्रविषयनिरूपणाध्यायः ॥ संवत् १८४३ ॥

[H. T. Colebrooke.]

2697.

2478. Foll. 114; size 11 in. by 5¼ in.; good, clear Devanāgarī writing of the latter part of last century; ten lines in a page.

Āyurvedaprakāśa. Another section, treating of the preparation of mercury and other mineral substances for medical purposes. It begins:

अर्थप्रकाशकासारविमर्शांबुजनीमयं(*r.*°जिनीमयं) ।
सच्चिदानंदविभवं शिवयोर्वपुराश्रये ॥ १* ॥
देवेंद्रमौलिमंदारमकरंदकणातृणा(?°वृताः) ।
विघ्नं हरंतु हेरो(*r.*हेरं)भचरणांबुजरेणवः ॥ २ ॥
अधुना रसरजस्य(*r.*रसराजस्य) संस्कारान्संप्रवक्ष्महे ।
नानातंत्राणि संदृश्य भिषजां सिद्धिहेतवे ॥ ३ ॥
संस्काराः परतंत्रेषु ये गूढाः सिद्धिसूचिताः ।
तानेव प्रकटी[क]र्तुमुद्यमं किल कुर्महे ॥ ४ ॥
ग्रंथादस्मादाहरंति प्रयोगान् स्वीयं वास्मिन्नामधेयं ति(!) ।
गोत्राण्येषामस्मदीयश्रमोष्मा भस्मीकुर्वन्नायुगं बोभवीतु॥५॥
अश्रौषं बहुविदुषां मुखादपश्यं
शास्त्रेषु स्थितमदृतं न तल्लिखामि ।
यत्कर्म व्यरचयमग्रतो गुरूणां
प्रौढानां तदिह वदामि वीतशंकः ॥ ६ ॥ ° १० ॥
क्वचिच्छास्त्रे क्रिया नास्ति कर्मसंख्या न च क्वचित् ।
रसयुक्तिः क्वचिन्नास्ति संप्रदायः क्वचिन्न च ॥ ११ ॥
अतः सिद्धिर्न सर्वत्र रसे वापि रसायने ।
वैद्यवादे प्रयोगे च तस्माद्यत्नो मया कृतः ॥ १२ ॥
यद्गुरुमुखोन्नीतं स्वानुभूतं च यन्मया ।
तत्र लोकहितार्थाय वक्ष्याम्यनतिविस्तरं ॥ १३ ॥ ° ॥

Fol. 38*b*: इति श्रीसौराष्ट्रदेशोद्भवसारस्वतकुलावतंस उपाध्यायमाधवविरचितायुर्वेदप्रकाशे सूतसाधनाध्यायः समाप्तः ॥

The second chapter begins: गंधो हिंगुलमभ्रतालकशिलाः । °

It ends: इत्यायुर्वेदप्रकाशे श्रीमदुपाध्यायसारस्वतकुलावतंसकासि(*r.* काशी)निवासिमाधवविरचिते विषो[प]विषादिसाधनाध्यायः समाप्तः ॥

Of quotations we have noted the following: *Yogataraṅgiṇī*, fol. 110*a*; *Laghuyogataraṅgiṇī*,

* Cf. v. 1 of the *Rasendracintāmaṇi*, Berl. Cat., no. 967 (*r.*°*nīmayam*); and Oxf. Cat., no. 762.

fol. 51*a*; *Rasacintāmaṇi*, foll. 23*b*, 31*a*, 36*b*; *Rasapaddhati*, foll. 53*a*, 66*b*, 74*a*, 84*b*; *Rasaratnākara*, foll. 12*b*, 15*b*; *Vāgbhaṭa* (or *Rasavāgbhaṭa*), foll. 43*a*, 46*a*, 45*b*.

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 155.

[GAIKAWAR.]

2698, 2699.

1433, 1434. Foll. 1–254 and 255–508 (of which 444 is passed over); size 12¼ in. by 4¼ in.; fairly good Devanāgarī writing of 1805 A.D.; seven lines in a page. [A.]

Cikitsāsārasaṃgraha, a work on pathology and materia medica, by *Vaṅgasena*, son of *Gadādhara*, whose family came originally from the *Kāntika* (*v. l. Kāñjika*, Camb. Add. MS. 1707, p. ult.) country.

The work has been published by *Pandit Nand Kumar Gosvami Baidya*, Calc. 1889.

The MS. begins:

नत्वा शिवं प्रथमतः प्रणिपत्य चंडीं
वाग्देवतां तदनु तातपदं गुरूंश्च(गुरूं च ed.) ।
संगृह्यते किमपि यत्सुजनास्तदत्र(यत्सुजनैस्त° ed.)
चेतो विधातुमुचितं मदनुग्रहेण(°चितस्तद° ed.) ॥

हे दुर्जनाः(हेतुर्जनः ed.) परगुणेषु भवादृशानां
द्वेषः किमेष सहजो गुणतापहारी ।
यांच्यापि(*r.* याञ्चापि) दैन्यफलभूरिफला तदानीं
तादृग्विधस्य मिथुनस्य विमोचनाय ॥

कांतिकावासनिर्यात(निर्ज्ञात ed.)श्रीगदाधरसूनुना ।
क्रियते वंगसेनेन चिकित्सासारसंग्रहः ॥

हृदि तिष्ठति यस्यैष चिकित्सासारसंग्रहः ।
स निदानचिकित्सायां न दरिद्रात्यसौ भिषक् ॥

धर्मार्थकाममोक्षाणामारोग्यं मूलसाधनं(मूलमुत्तमं ed.) ।
रोगास्तस्य प्रहर्तारः श्रेयसो जीवितस्य च ॥

तेषां प्रशमनोपायमतिदुर्वारं रंहसा ।
ब्रूमहे नातिविस्तीर्णं सनिदानचिकित्सितं ॥

निदानं पूर्वरूपाणि रूपाण्युपशयस्तथा ।
संप्राप्तिश्चेति विज्ञानं रोगाणां पंचधा स्मृतं ॥

निमित्तहेत्वायतनप्रत्ययोत्थानकारणैः ।
निदानमाहुः पर्यायैः प्राग्रूपं येन लक्ष्यते ॥°

The chapters are not numbered and no authorities are quoted except a few semi-mythical ones, such as *Agasti*, fol. 432*a*, l. 2 inf.; *Kapila*, fol. 20*b*, 6; *Bhāradvāja*, fol. 384*b*, 4 inf. Others are doubtful, such as the *Kaumāratantra*, which is ascribed to *Pārvatī* in one place (fol. 396*a*, 1 inf. = 350*b*, 3 inf. of MS. B), while in others (402*b*, 5; 409*b*, 2; 411*a*, 6) we have a *Kumāratantra* attributed to the son of *Rāvaṇa* (cf. under nos. 2679, 2682). *Nāgārjuna* is mentioned as the author of a *Yogasāra* (fol. 382*a*, 1) which is, perhaps, the same work as the *Yogaratnāvalī*, fol. 412*a*, ll. 3, 8; 412*b*, 3 inf.; a *Prayogasāra* being also quoted without an author's name in foll. 402*a*, 4 inf.; 409*a*, 4; 410*a*, 5 inf.; 411*b*, 4; 412*a*, 5; 412*b*, 3. The whole of that section, from fol. 402*a*, 7 to 413*b*, 5, in which these quotations occur, and which seems to be an extract from the *Kaumāratantra*, if not the *Kaumāratantra* itself, is left out in MS. B, 358*a*, 1. A *Rogasaṃgraha* is quoted on fol. 382*a*, 1, for which, however, B (fol. 336*b*, 7) reads *Yogasaṃgraha*.

The work, however, on which *Vaṅgasena* relies for every statement, in his pathological part at least, and the title of which is nowhere mentioned, is again *Mādhava's Rugviniścaya*. The borrowing from it is not limited to single verses every now and then, but extends to entire chapters as well as to the classification of the subject in general. To conclude from a comparison of some of the chapters in the beginning, the middle and towards the end, the whole of *Mādhava's* text seems to be incorporated in this work.

In the other parts, *Suśruta* appears to be the authority chiefly made use of. The last

subject, for instance, that is treated of in this MS. (fol. 502*b*, 2 inf. to 507*b*, 4 inf.) is a dissertation on omina and portenta by which the physician has to be guided in his prediction of the probable issue of the malady. With the exception of a few alterations and transpositions, this will be found identical with *adhyāyas* 28–31 of *Suśruta's Sūtrasthāna* (vol. i., 102–117).

The Cambridge Library possesses in Add. 1707 (=No. 26 in Daniel Wright's History of Nepal, p. 324) two portions of this work, in 151 leaves, numbered 1–100 and 501–551. Though there it is called *Vaidyavallabha*, and differs a good deal in the latter portion with regard to the particular extracts that are selected for the text, there can be no doubt that it is substantially the same work as ours. Under these circumstances, the copyist's date (Nepal Saṃvat 396, *i.e.* A.D. 1276) affixed to the Camb. MS. is of some interest as fixing *Vaṅgasena's* time *before* the second half of the 13th century at least.

The concluding verse, in which our MS. agrees with the Camb. MS., runs thus in the better reading of the latter:

यो ऽयं मया चिरपरिश्रमतः कथंचित्
संवर्धितो जगति कीर्तिलताप्ररोहः ।
सो ऽयं भवेन्न यदि गोभिरलं खलानां
छिन्नो ऽद्य केन न सकौतुकमीक्षितः स्यात् ॥

In the edition this verse is not found, but there are four *ślokas* called "*vaṅgasenotpatti*," which do not, however, add any new information about the author.

In two colophons (fol. 413*b*, l. 5, and at the end), the copyist *Bhagavanta*, a *kāyath* residing at *Rāmāpurā*, has substituted the author's name for the name of the book.

Cf. Dietz, Anal. Med., pp. 145, 150.

[H. T. Colebrooke.]

2700.

979. Foll. 387, besides a double fol. 83; size 14½ in. by 5½ in.; fair Devanāgarī writing; 11–13 lines in a page. [B.]

The same work. This MS. is more correct in its readings than the first, but defective in the text. One omission has been noticed above, others occur in other parts, and towards the end the two MSS. seem to differ considerably. The last point of contact between the two is found on fol. 386*b*, l. 1, which corresponds to fol. 455*b*, l. 4 inf. of the preceding MS. Soon after that our MS. ends abruptly. In the colophon of this MS. also the author's name stands for that of the work.

This MS. is made up of different parts, written by different hands, the bulk about the middle of last century; whilst foll. 39–81 have been supplied at the beginning of the present century. The pagination of some portions has been changed several times.

This MS. is noticed in Dietz' Anal. Med., p. 148. [H. T. Colebrooke.]

2701.

1074a. Foll. 50; size 13¾ in. by 5¼ in.; fairly good Devanāgarī writing of the latter part of last century; 11–13 lines in a page.

Āyurveda-Siddhāntasambodhinī, a work on dietetics and pathology, by *Kāmeśvara*, son of *Narendra* (or *Narahara Gauḍadyumaṇi*), brother of *Viśveśa Vidyānidhi*, of the *Purushottama* family.

It begins: श्रीगणेशाय नमः । श्रीगुरुचरणकमलेभ्यो नमः । श्रीत्रिपुरसुंदर्यै नमः ॥

त्रिभुवनकमनीयं विश्ववंद्यं निजांशैर्
विधिहरिहर वैर्ध्यातमात्माभिरामं ।
अमिततरणितेजोजालजैत्रं पुरस्ताद्
इह भवतु मम श्रीसुंदरीसंज्ञमोजः ॥ १ ॥

आयुर्वेदमजः सुखाय सरुजां संरक्षणायारुजां
कृत्वाजिग्रहदात्मजं स भिषजो खस्तौ (*i.e.* खलोंकस्य
तौ) हरौं(*r.* हरिं) यो मुनीन् ।
ते तंत्राणि पृथग्निजान्यरचयंस्तान्यल्पबुद्धायुषां
दुर्बोधानि विमृश्य तत्र रचितात्संक्षेपतो ऽर्थान्
[लिखन् ॥ २ ॥
श्रीगौडद्विजराजनिर्मितसभामूर्धस्य पूज्यस्य भू-
र्लोकस्यार्चितशंकराग्रयशसः षट्शास्त्रवाचस्पतिः ।
पुत्र[:] श्रीनृहरेर्गुरोर्गुरुगुरोः कामेश्वरः श्रीमतो
वंश्यो यः पुरुषोत्तमस्य कुरुत सिद्धांतसंबोधिनीं ॥ ३ ॥
संदेहध्वांतविभ्रांतस्वांतप्रोद्धरणोद्धरैः (? ०द्धुरैः) ।
क्षंतव्यः क्षणमक्षुण्णधीभिर्धीष्व्यमदो मम ॥ ४ ॥ ०

It consists of two chapters (*vṛitti*), the first of which, treating of general matters, esp. dietetics, ends fol. 14*b*:

श्रीगौडद्युमणे[:] सुतो नरहरेर्विश्वेशविद्यानिधिर्
[(*r.* निधेर्)
भ्राता यः पुरुषोत्तमान्वयभवः कामेश्वरस्त्रासुरः ।
तस्यायुर्निगमांतरप्रविलसत्सिद्धांतसंबोधिनी-
ग्रंथे ऽगादियमाद्यवृत्तिरखिलद्रव्यप्रपंचोज्ज्वला ॥ २४३ ॥

इति श्रीमन्मालवीश्रीगुरुधरासुराचार्यश्रीमन्नरेंद्रात्मजकामे-
श्वरकृतायामायुर्वेदसिद्धांतसंबोधन्यां (!) प्रथमा वृत्तिः ॥

Ch. ii. (beg. कर्मदोषकृतरोषतस्ततः०), treating of maladies and their treatment, is incomplete. It breaks off abruptly at the end of fol. 50*b*, in *śloka* 816 (of this chapter); after which, on a fresh page, the above colophon (including प्रथमा वृत्तिः) is repeated with sundry mistakes.

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 149.

[H. T. Colebrooke.]

2702.

1351 B. Foll. 30, the first three of which are wanting; size 10½ in. by 6 in.; fair, clear Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; 10 or 11 lines in a page.

Vṛittaratnāvalī, a treatise on pathology, in short paragraphs and in "various metres," composed, in 1641 A.D., by *Maṇirāma Miśra*, son of *Vasanta* of Lucknow.

इति वायुलक्षणं fol. 4*a*; इति पित्तलक्षणं fol. 5*a*; इति कफलक्षणं ib.; इति वातशांतिः . . . fol. 5*b*; इति लंघनवर्जनं fol. 6*a*; इति शारीरस्थानं ॥ अथ ज्वरप्रतीकारः fol. 7*b*, etc.

It ends: इति शिशिरः ॥

ये स्वीयनामात्र विनिःक्षिपयुर्ग्रंथे मदीये बहुकष्टजाते ।
तेषां मदीयश्रमवह्निरुच्चैर्दोग्धुत्तु(!) स्वर्गयशोवसूनि ॥
ये ये प्रयोगा न सुताय वाच्यास्
तेऽप्यत्र योगाः प्रकटीकृतार्थाः ।
परोपकाराय यशःप्रवृत्त्यै
तस्माद्भवंतो ऽप्यनुमोदयंतु ॥
यो याच्यमानं प्रददीत पुस्तकं मदीयमेतद्भिषजे विपश्चिते ।
शिवस्य पूजा बहुयत्नतः कृता फलेन तस्याददतः प्रयुज्यतां ॥
लक्ष्मीलक्षणलक्ष्यलक्ष्मणपुरे जाग्रज्जगज्जैतलो (!)
श्रीसारस्वतविप्रवंशविदितः श्रीमद्वसंतो द्विजः ।
तत्पुत्रो मणिराम उत्तमयशाः श्रीकृष्णपादांबुज-
भ्राजत्केशरसौरभेप्सुमधुपस्तेनेयमाविष्कृता ॥
यत्रोत्तमोत्तमजला सरितां वरिष्ठा
श्रीगोमती (Goomty) प्रचुरपातकपुंजहर्त्री ।
यस्यां वसंति कविबाहुजवैश्यशूद्रा
भूयान्मुदे लखनऊइतिनामधेया ॥
वसुनवरसचंद्रे १६९८ वत्सरे मासि चंद्रे(*r.* चैत्रे)
शशिकरकृतशुभे शुक्रवारे दशम्यां ।
प्रकटितगुणमाला वैद्यविद्या विशाला
जयति विविधवृत्तैर्वृत्तरत्नावलीयं ॥
मणिरामभिषग्जते(?ने)न या रचितेयं विविधवद्यधामति ।
यदि वृत्तचिकित्सितोत्सुका बुधवैद्यैः कृपया विलोक्यतां ॥
श्रीमन्मंजुलवंजुलावलिलताकुंजे ऽलिपुंजे हसत्-
कंजे रंजित इंदुरश्मिनिकरैर्नानाद्रुमामोदिते ।
कालिंदीमृदुवालुकासुललिते श्रीमत्पदैरंकिते
राधामाधवयोर्विपक्वमनसो वृंदावने मंगलं ॥
भव्यं भव्यमितीरयंति वनिताः श्रुत्वा वचः सादरं
पृच्छंत्या किमिदं स सखिवर्हारिरसौ(!) तातेत्यवोचत्पदं ।
आनंदोदधिवीचिमग्नमनसा मात्रा पुनश्चुंबिते
लीलोल्लासितयोद्भविष्णुदशने कृष्णे सदा मंगलं ॥

इति श्रीमणिराममिश्रविरचिता वृत्तरत्नावली समाप्ता ॥

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 151.

[H. T. Colebrooke.]

2703.

894. Foll. 232 (and 6 of index); size 15 in. by 5 in.; fairly good, modern Bengalī handwriting; 8 or 9 lines in a page.

Cikitsādarpaṇa, a work on the treatment of maladies, by an unknown author.

In the disposition of the subject, and the descriptions of the different diseases, the author follows closely *Mādhava's Rugviniścaya.* Of remedies he gives a vast amount, likewise drawn from other sources.

It begins: अथ जिह्वापरीक्षा वक्ष्यते ॥

जिह्वा पीता खरस्पर्शा स्फुटिता तीव्रमारुते ।
रक्ता श्यावा भवेत्पित्ते कफे शुभ्रा द्रवा घना ॥
कृष्णा सकण्टदा शुष्का सन्निपाताधिके तु सा ।
मिश्रिते मिश्रिता ज्ञेया रिष्टे वक्रा(?)विवर्जिता ॥

इति जिह्वापरीक्षा ॥

धृत्वा मूत्रं समालोक्य कुर्यात्तस्य परीक्षणं ।
वाते तोयसमं मूत्रं रूक्षं बहुतरं भवेत् ॥ ०

It ends: इति चिकित्सादर्पणे विषाधिकारः ॥

चरणौ कर्कटस्यापि गोक्षीरेण प्रपाचयेत् ।
घनतां(?घनता) जायते तस्मिन् रात्रौ चरणलेपनात् ॥
दन्तानां कड्मडौं(?कुड्मलं) हन्ति सत्यं सत्यं च पार्वति ।
कृष्णवर्णश्वेतपुच्छस्य सप्त(?) च कचोष्ठिता ।
तां बद्धा च गले दन्तकड्मडौं हन्ति मानवः ॥

चिकित्सादर्पणश्चायं समाप्तः ॥

The index at the end extends only to fol. 124 of the text; the rest being apparently lost.

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 144.

A *Cikitsādarpaṇa,* by *Divodāsa,* is mentioned in the *Brahmavaivarta-purāṇa,* Aufrecht, Cat. Bodl., p. 22*a*. [H. T. Colebrooke.]

2704.

57b. Foll. 50; size $10\frac{1}{4}$ in. by $5\frac{1}{2}$ in.; indifferent Devanāgarī writing, by two or three different hands, of about 1750 A.D.; twelve lines in a page.

Bhūpālavallabha, or *Bhūpacaryā,* notes on dietetics and pathology, by *Sundara Deva,* son of *Govinda Deva.*

The author seems merely to repeat the precepts of predecessors, frequently however, interlarding his text with paraphrases and comments on it; *Vāgbhaṭa* being occasionally referred to for further particulars. The MS. professes to contain only the first *adhikāra* of the work.

It begins: अथ षड्ऋतुचर्या ॥ तत्र प्रथमं वार्षादयो दक्षिणायनं चय ऋतवो विसर्गाख्या भवंति । तेषु वर्षायां वातकोपः शरदि पित्तकोपो हेमंते कफपित्तकोपः ०

The title of the treatise occurs in the following colophons: इति भूपालवल्लभे दैशिकवर्णविवेकः fol. 10*a*; इति भूपालवल्लभे गार्भीयगुणागुणाः fol. 11*a*; इति सुंदरदेवविरचिते भूपचर्या(चूडामणौ suppl. in marg. by another hand)परनाम्नि भूपालवल्लभे व्यायामविवेकः fol. 42*a*.

The MS. is in very poor condition, and a gap occurs between foll. 43 and 44.

Foll. 45–49 contain a chapter on the art of wrestling and the training required for those who want to practise it successfully. It is not clear, however, if this portion originally formed part of *Sundara Deva's* work, or if these leaves have only accidentally been inserted it. They are written in a different hand and are numbered in a different way from the others; nor is the subject brought to a proper termination in those five leaves.

This section begins: अथ व्यायामोत्तरं दिनचर्यायां मल्लविद्या । तत्र मल्लपुराणे कृष्णसोमेश्वरसंवादे ।

विद्यारंभणभे शुभे ऽह्नि सुतिथौ रंगक्षमायां कृतं
रागस्वस्तिकहेमकुंभविलसद्द्वारैश्चतुर्भिर्युतं ।
नानातोरणवैजयंत्यभिनवं वह्नेः सुकंडातिगं
वेद्याढ्यं शतहस्तमंडपमलंकुर्वंति मल्लार्थिनः ॥ १ ॥ ०

इति वृत्तसुंदरे मल्लविद्यायां पात्रकथनतरंगः fol. 46*b*; इति वृ० म० पंचांगमल्ललक्षणतरंगः fol. 47*b*; इति वृत्तसुंदरे पंचजातिमल्लस्वरूपतरंगः fol. 48*b*.

It ends after the first half of v. 18 of the next chapter.

The last leaf of the MS. begins: मर्यात्रवृद्धौ ॥° five *ślokas,* followed by the colophon: इति मंत्रवृद्धौ ॥ इति गोविंददेवसुतसुंदरदेवविरचिते भूपालवल्लभे ऋतुचर्यायां वर्षर्तुचर्याव्यवहृतिः प्रथमाधिकारः संपूर्णः ॥

The work is mentioned in Dietz, Anal. Med., p. 141. [H. T. Colebrooke.]

2705, 2706.

1439, 1440. Foll. 374 (besides 2 double leaves 142 and 172, and a *śuddhapatra* to 116*b*); size 12 in. by $5\frac{1}{4}$ in.; fairly written, in Devanāgarī, by three or four different hands, in the latter part of last century; 10–12 lines in a page.

Yogataraṅgiṇī, a comprehensive work on dietetics and therapeutics, compiled, from various sources, by *Trimalla,* a Telugu Brāhman of Tripurāntakanagara. On the blank pages of the first and last leaves the work is called *Bṛihadyogataraṅgiṇī,* to distinguish it from the shorter version described under no. 2708.

The work is divided into paragraphs (*taraṅga*) for each subject, of which the first portion—as far as fol. 108*b*—may be looked upon as a kind of treatise on practical chemistry. It gives a number of recipes for the preparation of food in connection with precepts for good diet, as well as prescriptions for the preparation of medicines used for different illnesses. The remaining portion is principally concerned with the diagnosis and treatment of all kinds of maladies.

It begins:

जयति जगति जनताजयहेतुः
सकलदुरितचयवारिधिसेतुः ।
गणपतिरचलसुतामुखसिंधुः
प्रणतमनुजमुनिदेवतबंधुः ॥ १ ॥

कुचकलशपयोभिर्मेनया साधुसिक्त-
पुरमथनसुरद्रुस्तंबमालंबमाना ।
करकिसलयकांता मंदहासप्रसूना
फलतु फलमभीष्टकल्पवल्ली शिवा नः ॥ २ ॥

ब्रह्मादीनभिवंदे संदेहध्वांतभास्करान् भिषजः ।
सुश्रुतचरकाचार्यावार्यावुचैश्च वैद्यके शास्त्रे ॥ ३ ॥

सर्वार्थादिरसैर्निदानसहितैरात्मानुभूतैर्मितैस्
तैलंगस्त्रिपुरांतकस्य नगरे योगैस्त्रिमल्लो द्विजः ।
नाम्ना योगतरंगिणीं प्रथयति ग्रंथं ज्वराद्यामय-
श्रेणीपावककालजुष्टवपुषां नृणामिह श्रेयसे ॥ ४ ॥

अत्र ग्रंथे भूरितंत्रान्तसारे सद्भिर्देत्तं दूषणं भूषणं नः ।
छिन्नं दग्धं घृष्टमष्टापदं हि छायामच्छामृच्छति स्वेच्छयैव [॥ ५ ॥

देहादुत्पद्यते पुंसः पुरुषार्थचतुष्टयं ।
न नीरोगः स कस्यापि तच्छांतिस्तु चिकित्सया ॥ ६ ॥

रोगपंकार्णवे मग्नं यः समुद्धरते नरं ।
कस्तेन न कृतो धर्मः का च पूजा न सो ऽर्हति ॥ ७ ॥

क्वचिद्धर्मः क्वचिन्मैत्री क्वचिदर्थः क्वचिद्यशः ।
कर्माभ्यासः क्वचिच्चेति चिकित्सा नास्ति निष्फला ॥ ८ ॥

अतो मम श्रमस्तोमश्चिकित्सायां जयत्ययं ।
संक्षिप्ता सरसा चेयं संहिता भुवि जृंभतां ॥ ९ ॥

जन्मांतरकृतं पापं व्याधिरूपेण बाधते ।
तच्छांतिरौषधैर्दानैर्जपहोमसुरार्चनैः ॥ १० ॥

हारीतात् ॥ रोगस्तु दोषवैषम्यं°

A short outline of the contents of this work has been given by Dietz, in his Anal. Med., pp. 145–48.

The following list of authorities quoted will enable us to gain an idea of its relative position to other works of the same kind:

Ārogyadarpaṇa, fol. 126*a*; *Kṛishṇātreya,* fol. 12*a*; *Kaumāratantra* by *Rāvaṇa,* fol. 349*b*;* *Gorakshamata,* fol. 13*a*; *Tīsaṭācārya,* fol. 3*a*;

* Quoted likewise at full length in the *Gūḍhabodhakasaṃgraha* — MS. 710 (no. 2673), foll. 209*b*, 212*b*, and in *Cakrapāṇi's Saṃgraha* — MS. 851 (no. 2674), foll. 137*a*, 141*b*. *Rāvaṇasūnuproktakumāratantra* in *Vaṅgasena,* MS. 1434, foll. 402*b* l. 5, 409*b* l. 2, 411*a* l. 6. Cf. also nos. 2679, 2682, 2698-9.

Pīyūshasāgara, foll. 86*b*, 110*a*, 120*a*; *Bauddha-sarvasva*, foll. 90*b*, 177*a*, 212*b*; *Bhadraśaunaka*, fol. 13*b*; *Matimukura*, fol. 15*a*; *Yogaratnāvalī*, foll. 15*a*, 127*a*; *Yogaśataka*, fol. 125*b*; *Rasadarpaṇa*, fol. 12*a*; *Rasamañjarī*, foll. 110*a*, 112*b*; *Rasaratnapradīpa*, foll. 18*b*, 157*a*, 159*a*; *Rasārṇava*, foll. 90*a*, 168*a*; *Rasendra-cintāmaṇi*, fol. 90*b*; *Rājamārtaṇḍa*, foll. 160*a*, 373*a*, *Vasishṭhasaṃhitā*, fol. 6*a*; *Vasantarāja*, foll. 177*a*, 372*a*; *Vāgbhaṭa*, foll. 2*a*, 124*a*; *Vṛiddhavāgbhaṭa*, fol. 124*a*; *Vṛihadātreya*, fol. 20*b*; *Vaidyālaṃkāra*, fol. 13*a*; *Śārṅgadhara*, fol. 12*a*; *Śivāgama*, fol. 90*b*; *Sārasaṃgraha*, fol. 14*b*, etc.; *Sudhāsāgara*, fol. 113*b*; *Hārīta*, fol. 2*a*.

It ends:

काश्यें मांसरसो ऽश्मरीषु गिरिभिद्गुल्मेषु सेतुत्वचा
मोक्षो ऽस्रस्य तु विद्रधौ जतुरसैर्हि ध्मासुनस्यं(?) हितं ।
दाहे शीतविधिर्भगंदरगदे तूर्वीलताश्वास्थिनी
घृष्टे रासभलोहितैः स्वरगदे मध्वन्वितं पौष्करं ॥ ५ ॥

इति श्रीयोगतरंगिण्यां संक्षेपतः सर्वरोगचिकित्साकथकस्त-रङ्गः समाप्तः ॥

In one place, fol. 316*a*, the title *Aśvinīku-mārasaṃhitā* seems to be substituted for the above in the colophon: इति श्रीअश्विनिकुमारसंहितायां मुखरागनिदानचिकित्साकथकस्तरंगः ॥ unless, indeed, this be nothing but the copyist's mistake, by inadvertently combining a quotation from the *A.* with the colophon of the *Yogataraṅgiṇī*.

Cf. Rāj. Mitra, Bikaner MSS., p. 667, where the author is erroneously called *Vimalla*.

[H. T. COLEBROOKE.]

2707.

1899. Foll. 16; size 12 in. by 5¼ in.; fair Devanāgarī writing of 1809 A.D.; twelve lines in a page.

The last chapter of the same work, treating of the restoration of fading youth and flagging virile power by artificial means (*vājīkarā yogāḥ**). It corresponds to foll. 358–72 of the preceding MS.

The MS. was acquired in Śaka 1731, by *Jayarāma Śāstrin*, surnamed *Sadarajośī*, of *Puṇagrāma*, from *Prasiddharāja-daivajña*.

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 160.

[DR. JOHN TAYLOR.]

2708.

1074b. Foll. 53 (the first three of which were lost and replaced by five leaves in a more modern hand); size 13¾ in. by 5¼ in.; stiff, but clear, Devanāgarī writing of about 1730 A.D.; fifteen lines in a page.

Yogataraṅgiṇī, in a somewhat shorter version, likewise ascribed to *Trimalla Bhaṭṭa*, son of *Vallabha*, grandson of *Śiṅgaṇa Bhaṭṭa* (a Telugu Brāhman residing at Benares), and brother of *Rāma* and *Gopa*.

It begins:

कपोलविगलल्लोलदानपानीयपिच्छिलं ।
भ्रमद्भ्रमरभाकारं वंदे द्विरदनाननं ॥ १ ॥

आपस्तंभारवेलोपनाम्नो(!)
धाम्नो भासां कुंडपल्लीभवस्य ।
तैलंगस्य प्रीतिभाजो गिरीशे
काशीवासं कुर्वतो भूरिकीर्तेः ॥ २ ॥

राजामात्यस्यात्र शिंगणभट्ट(? r. शिंघणभट्ट)-
स्यासीत्पुत्रो वल्लभो वेदविद्यः ।
तस्यासीरन्(? °भूवन्) सूनवो ऽमी त्रिमल्लो
रामो गोपश्चेति नाम्ना त्रयो ऽपि ॥ ३ ॥

* The term *yoga*, like *prayoga*, means a mixed, or compound, medicine, a *yukti* of different ingredients, as defined in an axiom on apothecary's weights and measures in the first part of this work (MS. 1439, fol. 11*a*):

न मानेन विना युक्तिर्द्रव्याणां जायते क्वचित् ।
अतः प्रयोगकार्यार्थं मानमत्रोच्यते मया ॥

तेषु त्रिमल्लभट्टेन नाम्ना योगतरंगिणी ।
चिकित्सा लिख्यते भूरिग्रंथेभ्यः स्वपरार्थिना ॥ ४ ॥

देहादुत्पद्यते ° as above p. 955*b*, *śl.* 6.

Though the matter making up this version seems generally to be contained in the other, it also gives verses and quotations not found in the latter. Thus we notice quotations from *Cakradatta*, fol. 20*a*; *Cikitsākalikā*, foll. 18*a*, 53*a*, *b*; *Cikitsādīpa*, fol. 33*a*; *Prayogapārijāta*, fol. 9*b*; *Rasaratnākara*, fol. 51*b*; *Rugviniścaya*, fol. 43*b*; *Rudratantra*, fol. 12*b*; *Vīrasiṃhāvaloka*, foll. 35*a*, 37*a*, *b*; *Vṛinda*, fol. 21*a*.

Tho MS. is incomplete at tho end. In comparing it with the other version, we can trace its progress as far as fol. 317*b*, of MS. 1440, where it terminates rather abruptly, shortly after the description of the *laghukshāra-tailam*; another hand having pasted over the second half of the last line of fol. 53*b* a colophon, in which the work (*Yogataraṇī*) is wrongly ascribed to *Vaidyavalla*, son of *Śṛiṅga*, mistakes which have crept into Dietz's account of tho work, in his Anal. Med., p. 149. [H. T. COLEBROOKE.]

2709.

1961. Foll. 380 (besides indexes); size 9¾ in. by 6 in.; fair Devanāgarī writing of 1815 A.D.; fourteen lines in a page.

Yogaratnākara, an anonymous compilation on the cure of internal diseases, on the same plan as the *Yogataraṅginī*, which it repeatedly quotes.

It begins:

शिवं हरिं विधातारं तत्पत्नीं तत्सुतान्गुरून् ।
नत्वा समस्तमत्पृहशांतये मंगलाय च ॥ १ ॥

अन्नदो जलदश्चैव आतुरस्य चिकित्सकः ।
त्रयस्ते स्वर्गमायांति विना यत्नेन(यज्ञेन ed.) भारत ॥ २ ॥

रोगपंकार्णवे मग्नं यः समुद्धरते नरं ।
कस्तेन न कृतो धर्मः का च पूजा न सोऽर्हति ॥ ३ ॥

वैद्यः पुरोहितो मंत्री दैवज्ञश्च चतुर्थकः ।
द्रष्टव्याः प्रातरेवैते नित्यं श्रेयोविवृद्धये ॥ ४ ॥

गतश्रीगणकान् द्वेष्टि गतायुश्च चिकित्सकान् ।
गतश्रीश्च गतायुश्च ब्राह्मणान् द्वेष्टि भारत ॥ ५ ॥

ज्योतिषं व्यवहारश्च प्रायश्चित्तं चिकित्सितं ।
विना शास्त्रेण यो ब्रूयात्तमाहुर्ब्रह्मघातकं ॥ ६ ॥

क्वचिद्धर्मः क्वचिन्मैत्री क्वचिदर्थः क्वचिद्यशः ।
कर्माभ्यासः क्वचिच्चेति चिकित्सा नास्ति निष्फला ॥ ७ ॥

जन्मांतरकृतं पापं व्याधिरूपेण बाधते ।
तच्छांतिरौषधैर्दानैर्जपहोमसुरार्चनैः ॥ ८ ॥ °

The fact that it begins with tho same *versus memoriales* on tho honourable calling of those who devote themselves to the alleviation of human ailments, and that such coincidences occur elsewhere in the middle and at the end of the work, has induced Dietz, in his Anal. Med., p. 160, to declare tho two works identical. That such, however, is by no means the case, a glance at the list of authorities quoted will show. Those most frequently referred to are *Vaṅgasena*, *Vṛinda*, and the *Yogasāra* (besides a *Yogasāgara* quoted fol. 139*b*). The others are:—

Anaṅgaraṅga, foll. 354*b*, 356*b*, 357*a*, 377*b*; *Aśvinīkumārasaṃhitā*, fol. 330*b*; *Ārogyadarpaṇa*, fol. 66*a*; *Cakradatta*, foll. 54*b*, 264*b*; *Candrasena*, fol. 265*a*; *Cikitsākalikā*, fol. 379*a*; *Cikitsāsāra*, foll. 168*b*, 170*a*, 171*a*, 174*b*; *Navaratnamālā*, foll. 73*b*, 152*a*; *Nirṇayasindhu*, fol. 73*b*; *Bauddhasarvasva*, fol. 155*b*; *Bhāvaprakāśa*, foll. 84*a*, 289*b*; *Bhoja*, foll. 253*a*, 297*b*, 343*a*; *Matimukura*, fol. 29*a*; *Mādhava*, fol. 49*a*; *Yogacintāmaṇi*, fol. 84*a*; *Yogataraṅgiṇī*, foll. 138*a*, 139*a*, 140*a*, 155*a*, etc.; *Yogapradīpa*, fol. 330*b*; *Yogaratnasamuccaya*, foll. 32*a*, 68*a*; *Yogaratnāvalī*, foll. 29*b*, 152*b*, 167*b*; *Yogaśata*, fol. 158*a*; *Ratna-*

pradīpa, fol. 118*b*; *Rasaratnapradīpa*, foll. 137*a*, 155*b*, 170*b*, 172*b*; *Rasaratnākara*, foll. 67*b*, 287*b*; *Rasārṇava*, fol. 140*a*; *Rasendracintāmaṇi*, fol. 111*a*; *Rājamārtaṇḍa*, foll. 124*a*, 169*a*, 255*b*; *Rudratantra*, fol. 5*a*; (= *Yāmala*, fol. 6*a* ?); *Līlāvatī* (on a question of arithmetic, fol. 9*b*); *Vāgbhaṭa* and *Vṛiddhavāgbhaṭa*, fol. 54*a*; *Vaidyajīvana*, foll. 56*a*, 86*b*; *Vaidyavilāsa*, foll. 56*a*, 86*b*; *Vaidyālaṃkāra*, fol. 29*b*; *Vopadevaśata*, foll. 183*a*, 202*b*; *Śaṅkaramata*, fol. 20*b*; *Śārṅgadhara*, foll. 29*b*, 68*b*; *Śivāgama*, fol. 39*a*; *Sārasaṃgraha*, fol. 29*b*; *bhaṭṭāraka Hariścandra*, foll. 212*b*, 221*a*; *Hārīta*, fol. 339*b*; *Vṛiddhahārīta*, fol. 3*a*.

It ends: इति सर्वरोगेषु ऋनुपानानि ॥

यत्किंचिदौषधं वैद्यैर्देयं रोगानुपानतः ।
तत्तद्गुणकरं ज्ञेयमनुपानबलादिह ॥
यावद्व्योमनि बिंबमंबरमणेरिंदोश्च विद्योतते
यावत्सप्तपयोधयः सगिरयस्तिष्ठंति पृष्ठे भुवः ।
यावच्चावनिमंडलं फणिपतेरास्ते फणामंडले
तावत् सद्भिषजः पठंतु परितः श्रीयोगरत्नाकरं ॥

इति श्रीयोगरत्नाकरः समाप्तः॥ शके १७३७ युवानामसंवत्सरे माघशुक्ल १४ इंदुवासरे ग्रंथः समाप्तः ॥ इदं पुस्तकं सिद्धेश्वरवैद्य ऋगटे(?॰दे) बेलापुरस्थ स्वहस्तेन लिखितं ॥

Appended to the MS. are two copies of an index, on 10 and 14 leaves respectively.

The work has been carefully edited in the *Ānandāśrama* series (Poona, 1889).

MS. 2511 contains another large work on the same subject, and with the same title, which, however, has nothing to do with the present one. It is written in a dialect standing in the middle between Hindī and Gujarātī, and is certainly not a translation of the present work. [Dr. John Taylor.]

2710.

704. Foll. 295, besides two of index; size 16½ in. by 5¼ in.; fair, modern Bengalī handwriting; nine lines in a page.

Cikitsāratnāvalī, or simply *Ratnāvalī* (as it is more commonly called in the colophons), a compilation from older sources on the treatment of internal diseases, by *Kavicandra*, son of *Kavikarṇapūra*, and grandson of *Vaidyaviśārada* (?) of the *Dattakula*, a *vaidya* of Sudhīra on the banks of the Ganges. The author also mentions that he was the father of several sons, the eldest of whom was called *Kavivallabha* (whilst another, *Kavibhūshaṇa*, is mentioned elsewhere), and that he wrote his work at *Dīrghāṅganagara*, in the Śāka year 1583 (A.D. 1661).

Although the author does not mention by name the authorities he has used, it is sufficient to say that in the introduction he has freely copied the *Carakasaṃhitā*, while later on, in the description of maladies, he has followed *Mādhava's Rugviniścaya* from beginning to end.

It begins:

श्रीमद्गुरोश्चरणपङ्कजपांशुलेशं
क्लेशैककोषबहुदोषान्धमोघबीजं(?॰बीजं) ।
लोभ्यं परं परमपुण्यसहस्रलभ्यं
भव्यप्रदं भुवनभीतिभिदं भजे ऽहं ॥ १ ॥
सम्यग्वेदविदो ऽपि यत्कलयितुं नार्हन्ति योगीश्वरा
यत्पादाम्बुजमम्बुजोद्भवमुखा ध्यायन्ति जन्मावधि ।
आस्ते यत्समवेतमेतदखिलं ब्रह्माण्डभाण्डं ततं
स्वान्ते तन्मम संततं विजयतां कृष्णाभिधेयं महः ॥ २ ॥
आसीद्वैद्यविशारदः सुरधुनीतीरे सुधीरे परे(*r.* पुरे)
श्रीमद्दत्तकुलाब्जभास्करवरो गाम्भीर्यधैर्याकरः ।
हिण्डीरस्फुटपुण्डरीकपटनीकर्पूरपूरस्फुरत्-
कीर्तिः काव्यविचारचारुचतुरो विद्याविनोदाश्रयः॥३॥
तत्सूनुः कविकर्णपूरसुकृती नानागुणालङ्कृती
तज्जातः कविचन्द्र एष सुधियो वैद्यानिदं याचते ।
नानातन्त्रकवीन्द्रसंग्रहगणं संवीक्ष्य यल्लिख्यते
तत्र स्तम्भवतां सतां मतिमतां धीरावधानच्छटा ॥ ४ ॥
चिकित्सायां बुभुत्सायामुत्सुका ये चिकित्सकाः ।
संक्षेपेण कृते तेषां कृतिरेषा ममोद्यता ॥ ५ ॥

संगृह्य ग्रन्थाब्धिन्धोर्गुरुकुलकृपया साररत्नानि यत्नैर्
 अस्या रत्नावली या विमलकुलवती गुम्फ्यते ऽस्मा-
 [भिरेका ।
सा सद्वर्णावकीर्णा रुचिरतरपदा सम्यगर्थैरुपेता
 राज्ञामाज्ञारतानां सदसि निवसतां राजतां चारुकण्ठे
 [॥ ६ ॥

ग्रन्थस्य ग्रथनश्रमेण गुरुणा यह्नाप्यमुह्नाप्यते
 तेन व्याधिमतां सतां शतशतं नश्यंतु तास्ता रुजः ।
किं तु प्रार्थनमस्मदीयमधिकं तेषां प्रमादोदयात्
 मत्पुत्राः कविवल्लभप्रभृतयः कुर्वन्तु वंशोन्नतिं ॥ ८ ॥

ग्रन्थने यदिह दूषणं भवेत्
 संविभाव्य निपुणैर्निरस्यतां ।
क्रूरतां यदि करोति पामरस्
 तस्य वंशविभवैर्विनश्यतां ॥ ९ ॥

गङ्गातरङ्गलसदङ्गविहङ्गभृङ्ग-
 रङ्गस्फुरत्सततगुञ्जितमञ्जुकुञ्जे ।
दीर्घाङ्गनामनगरे कृतगुम्फनो ऽयं
 ग्रन्थः कृशानुवसुबाणशशाङ्कशाके ॥ १० ॥

धर्मार्थकाममोक्षाणामारोग्यं मूलमुत्तमं ।
रोगास्तस्यापहर्तारः श्रेयसो जीवितस्य च ॥
अथायुर्वेदोत्पत्तिः ॥ ०

The MS. ends without a colophon to the last chapter (*vishādhikāragumphana*). Of the index there is only a small fragment.

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 137.

The Paris Library contains a MS. of a *Vaidyakaratnāvalī* by *Kavicandra*.

[H. T. COLEBROOKE.]

2711.

1677. Foll. 59; size 9½ in. by 3¾ in.; large, clear Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; five lines in a page.

Notes on the pathology and treatment of fever, accompanied by occasional paraphases and enlargements in some dialect of Hindī (perhaps that of Behar). Rather incorrect.

It begins (somewhat corrected):

या कुंदेन्दुतुषारहारधवला या शुभ्रवस्त्रावृता
 या वीणावरदंडमंडितकरा ज्ञा(*r.* या) श्वेतपद्मासना ।
य[ा] ब्रह्माच्चितशंकरप्रभृतिभिर्देवैः सदा वंदिता
 सा मां पातु सरस्वती भगवती निःशेषजाड्यापहा॥१॥

रोगमादौ परीक्षेत ततो ऽनुत्तरमौषधं ।
ततः कर्म्म भिषक् पश्चात् ज्ञानपूर्वं समाचरेत् ॥ २ ॥

विचार्य दोषौषधदेशकालवपुर्वयश्चापि . . . चिकित्से-
 [द्विषगामयार्त्तान् ॥ ३ ॥

At the end another hand has added the title: इति मगधपरिभाषावैद्यकं समाप्तं ॥

See Dietz, Anal. Med., p. 136.

[H. T. COLEBROOKE.]

2712.

1949. Foll. 19; size 10¼ in. by 4¼ in.; good Devanāgarī writing of 1707 A.D.; nine lines in a page.

Trayodaśasannipātānāṃ cikitsā, a treatise on the diagnosis of fever and its treatment, by *Vaidyamathana Siṃha*.

Thirteen (or fourteen) different species of fever are distinguished, and their symptoms described in as many memorial verses at the beginning of each paragraph. These verses are substantially the same as those published separately at Colombo under the title of *Trayodaśasannipātalakshaṇa*; the differences in reading being, however, just considerable enough to establish two divergent channels of tradition in regard to them.

The treatise is supplemented (on foll. 15–19) by two additional chapters on the same subject, called *guṭikādhikāra* and *sannipātakalikā*.

It begins:

रोगग्रस्तशरीरशक्तिकरणौ विश्वप्रमोदप्रदौ
 भक्तिप्रह्वसुरौघसेवितपदौ त्रैलोक्यचेष्टाविदौ ।
आयुर्वेदविशारदौ स्मितरुचाविद्योतमानाननौ
 स्यातां तौ जगतः सुखाय सततं वैद्याद्यवंद्याश्विनौ॥१॥

अम्लस्निग्धोष्णरूक्षैः कटुमधुररसैस्तायसे वा कषायैः
स्वाधुक्रोधातितीक्ष्णैर्गुरुतरपिशिताहारसौहित्यशीतैः ।
शोकव्यायामचिंताग्रहरणवनितात्यंतसंगप्रसंगैः (!)
प्रायः कुप्यंति पुंसां मधुसमयशरड्डर्षणे संनिपाताः॥२॥°

अथ चिकित्सा fol. 4*a*; इति संधिगचिकित्सा fol. 4*b*; इत्यंतकचिकित्सा fol. 5*a*; इति रुग्दाहकचिकित्सा fol. 5*b*; इति चित्तभ्रमचिकित्सा fol. 6*b*; इति शीतांगचिकित्सा fol. 7*a*; इति तंद्रिकचिकित्सा fol. 7*b*; इति कंठकुब्जचिकित्सा fol. 8*a*; इति हारिद्रकचिकित्सा fol. 9*b*; इति भग्ननेत्रचिकित्सा fol. 10*a*; इति रक्तष्ठीविचिकित्सा fol. 10*b*; इति जिह्वकचिकित्सा fol. 11*b*; इत्यभिन्यासचिकित्सा fol. 13*b*; इति वैद्यमथनसिंहकृतत्रयोदशसंनिपातानां चिकित्सा समाप्ता fol. 14*b*; इति गुटिकाधिकारो द्वितीयः fol. 15*a*.

It ends:

फलत्रिकामृता वा सातिक्ता भूनिंबनिंबजः ।
क्वाथः क्षौद्रयुतो हन्यात् पांडुपित्तासृकामलान् ॥ ५४ ॥

इति सन्निपातकलिका संपूर्णा समाप्ता ॥

संवत् १७ आषाढादि ६४ वर्षे शाके १६२९ प्रवर्तमाने अषाढमासे कृष्णपक्षे ११ सोमवासरे लिखितं ॥

[Dr. John Taylor.]

2713.

1351E. Foll. 25; size 9 in. by 5¼ in.; careless Devanāgarī writing of 1733 A.D.; 9–11 lines in a page.

Triśatī, otherwise known under the titles of *Jvaratriśatī* and *Vaidyavallabha*, a treatise on fever, by *Śārṅgadhara*, son of *Devarāja Sukavi*.

It begins: उदयगिरिशिरः स्थो° see Oxf. Cat., no. 755. Dietz, Anal. Med., p. 152.

Colophon: इति शार्ङ्गधरविरचिता त्रिंशतिः समाप्तिमगमत् ॥ ° संवत् १७९० शाके सोलाशे ५५ पंचावनरुधिरोद्गारिनामसं° माघे मासि कृष्णपक्षे तिथौ प्रतिपदौ (!) सोम्यवासरे ग्रंथः समाप्तं ॥ लिखितं वैद्यविश्वनाथेन ॥

The blank page of the last leaf contains the note: पुस्तकमिदं श्यामसुतवैद्यविश्वनाथेन लिखित्वा-पदेवाय काश्यां दत्तं । श्रीशिवः प्रीयतां ॥

[H. T. Colebrooke.]

2714.

1643a. Foll. 32; size 9½ in. by 5 in.; large, stiff Devanāgarī writing of 1793 A.D.; six lines in a page.

Añjana, or *Añjananidāna*, a treatise on eye-diseases, ascribed to *Agniveśa*. It begins:

अबोधतिमिरच्छिन्नचक्षुषं भिषजां कृते ।
सूक्ष्मं करोत्यग्निवेशो ग्रंथमंजनमाख्यया ॥ १ ॥

See Aufrecht, Oxf. Cat., p. 310*a*; Rāj. Mitra, Cat. of Bikaner MSS., p. 650; Dietz, Anal. Med., p. 135.

Colophon: इत्यग्निवेशकृतेमंजनिदानाख्यं (!) संपूर्णम् ॥° संवत् १८५० शाके १७१५ श्रावणशुक्लद्वादशीरविवारे शन १२०१॥ इति पुस्तकं समाप्तं लिषितं श्रीमोतीराममिश्रशरवरीयाब्राह्मणशाः मोहदीपुर ॥

[H. T. Colebrooke.]

2715.

864b. Foll. 2; size 16 in. by 3½ in.; folded to one half their length; modern Bengalī handwriting; eight lines in a page.

Dhātulakshaṇa, a treatise on the humours and pulsation, ascribed to *Nārada*.

It begins: अथ धातुज्ञानं ॥

वामभागे तु नारीणां दक्षिणे पुरुषस्य तु ।
लक्षणं लक्ष्यते सर्वं शुभाशुभफलप्रदं ॥
सद्यःस्नातस्य भुक्तस्य क्षुत्तृष्णातपसेविनः ।
व्यायामश्रान्तदेहस्य सम्यङ्नाडी न बुध्यते ॥
तैलाभ्यङ्गे प्रसुप्ते च भोजनान्ते तथैव च ।
तथा न ज्ञायते नाडी यथा दुर्गतरा नदी ॥
विलसति मणिबन्धे ग्रन्थिरङ्गुष्ठमूले
तदधरणमिताभिस्त्र्यङ्गुलीभिर्निपीड्य ।
स्फुरणमसकृदेषा नाडिकायाः परीक्षा
पदमनुघुटिकाधोऽङ्गुष्ठमूले तथैव ॥
ईषद्विनम्रधृतकूर्परभागभाजि
हस्ते प्रसारितकराङ्गुलिसंचये च ।
अङ्गुष्ठमूलपरिपश्चिमवामभागे
नाडीं प्रभञ्जनगतिं सततं परीक्षेत् ॥
कुटिलाकुटिलारम्भा तनोति कुटिलां गतिं ।
वातात्मिका गतिं धत्ते जलौकःसर्पयोरिव ॥

दाहं दधाना सर्वाङ्गे विशेष्य हस्तपादयोः ।
पित्तप्रकोपे सा नाडी काकमण्डूकयोरिव ॥
हंसस्येव कफोद्वेगे गतिं पारावतस्य च ।
कफान्विता स्तम्भरूपा गतिं स्तंभां वितन्वती(!) ॥
गतिं धत्ते त्रिदोषाच्च नाडी तित्तिरिलावयोः ।
वातेन नाडी वक्रा स्यात् पित्तेनातन्द्रचञ्चला ॥
श्लेष्मणा च स्थिरा मन्दा संसर्गान्मिश्रलक्षणा ।
ज्वरवेगेन धमनी सोष्णा वेगवती भवेत् ॥
वातपित्तान्विता नाडी कौटिल्यलोलतान्विता ।
कफे सर्पगतिं धत्ते मिश्रिता द्वन्द्वजा स्मृता ॥
वातश्लेष्मान्विता नाडी मान्द्यकौटिल्यसंस्मृता ।
हंससर्पगतिं धत्ते मिश्रिता द्वन्द्वजा स्मृता ॥
पित्तश्लेष्मान्विता नाडी मान्द्यचाञ्चल्यसंयुता ।
गुरुद्रव्यभुजः स्थूलाः खराः खरभुजः पराः ।
स्निग्धा मिष्टभुजः ख्याता नाडी त्रये त्रयी(!) ॥ ०

It ends:

पादाङ्गुलगता नाडी चञ्चला यदि तिष्ठति ।
त्रिभिस्तु दिवसैस्तस्य मृत्युरेव न संशयः ॥
पादाङ्गुलगता नाडी सोष्णा वेगवती यदि ।
पञ्चभिर्दिवसैस्तस्य मरणं निर्दिशेद्बुधः ॥
एवं सूक्ष्मादिभेदेन नाडी ज्ञेया विचक्षणैः ।
स्वर्गे ऽपि दुर्लभा विद्या गोपनीया प्रयत्नतः ॥

इति नारदकृतधातुलक्षणं समाप्तं ॥

[H. T. Colebrooke.]

2716.

2010b. Foll. 10; size 8¾ in. by 5 in.; indifferent Devanāgarī writing of about A.D. 1700; 10–12 lines in a page.

Kālajñānavicāra (and other medical tracts), by *Śambhunātha*.

It begins: श्रीधन्वंतरये नमः ।

कालज्ञानं कलायुक्तं शंभुना तत्प्रभाषितं(!) ।
देहिनां ज्ञायते मृत्युः षड्भिर्मासैर्यथाग्रतः ॥ १ ॥
कालः सृजति भूतानि कालः संहरते प्रजाः ।
कालः सुप्तेषु जागर्ति कालो हि दुरतिक्रमः ॥ २ ॥
काले देवा विनश्यंति कालेनासुरपन्नगाः ।
नरेंद्राः सर्वजीवाश्च सर्वं काले विनश्यति ॥ ३ ॥

Chapter I. (34 *ślokas*) ends: इति शंभुनाथविरचिते कालज्ञानविचारे वैदोक्ते कालवर्णनं नाम प्रथमसमुद्देशः ॥; II. (23 *śl.*) ०साध्यलक्षणं द्वितीय[स]मुद्देशः; III. (23 *śl.*) इति कालज्ञानवैदिके विचारे मृत्युलक्षणं नाम तृतीयः समुद्देशः; IV. (14 *śl.*) नाडीलक्षणविवर्णनं नाम चतुर्थः०; V. (44 *śl.*) ० ज्वरस्थानविवर्णनं नाम पंचमः समुद्देशः ॥ इति कालज्ञानं ॥

अथ नाडीपरीक्षा॥ स्नायुर्नाडी० (20 *śl.*); अथ मूत्रपरीक्षा॥ पश्चात्ये रजनीया० (30 *śl.*); इति मूत्रपरीक्षा ॥ अथ दोषपरीक्षा (4 *śl.*).

It ends: इति मूत्रपरीक्षायां दोषज्ञानं समाप्तोयं कालज्ञानग्रंथः ॥

For the same tracts see Aufrecht, Oxf. Cat., no. 753. [Dr. J. Taylor.]

2717.

1608a. Foll. 29; size 19 in. by 3 in.; (folded to half their length); fair, modern Bengali handwriting; six lines in a page.

Rājavallabha-Dravyaguṇa, a treatise on hygiene, particularly with regard to food and diet, and on the properties of various medicaments, by *Nārāyaṇadāsa Kavirāja*. [A.]

It begins:

परमानन्दसंदोहकन्दं भद्रकरं सतां ।
इन्दिरामन्दिरं वन्दे गोपालं(गोविन्दं B) नन्दनन्दनं ॥
श्रीनारायणदासेन कविराजेन धीमता ।
प्रतिसंक्षिप्यते द्रव्यगुणो ऽयं राजवल्लभः ॥
प्रभातप्राह्णमध्याह्नापराह्णरजनीभवाः ।
इति पञ्च परिच्छेदाः षष्ठो ऽप्यत्रौषधाश्रयः ॥
ब्राह्मे मुहूर्ते चोत्तिष्ठेत् सुस्थो रक्षार्थमायुषः ।
शरीरचिन्तां निर्वृत्य मैत्रं कर्म समाचरेत् ॥
स्वभावतः प्रवृत्तानां मलादीनां जिजीविषुः ।
न वेगान्धारयेद्धीरः कामादीनां च धारयेत् ॥
मेध्यं पवित्रमायुष्यमलक्ष्मीं च विनाशयेत् ।
पादयोर्मलमार्गाणां शौचाधानमभीक्ष्णशः ॥
कासः श्वासातिसारज्वरवमथुकटीकोठकुष्ठप्रकारान्
मूत्राघातोदरार्शःश्वयथुगलशिरःकर्णनासाक्षिरोगान् ।
ये चान्ये वातपित्तक्षयजकफकृता व्याधयः सन्ति जन्तोस्
तांस्तानभ्यासयोगादपनयति पयः पीतमन्ते निशायाः॥

विगतघननिशीथे प्रातरुत्थाय नित्यं
यदि पिबति (नित्यं पिबति खलु B) नरो यो नास-
[रन्ध्रेण वारि ।
स भवति मतिपूर्णश्चक्षुषा तार्क्ष्यतुल्यो
वलिपलितविहीनः सर्वरोगैर्विमुक्तः ॥

रात्रिमात्रनिशीथो ऽत्र घनो ऽप्यत्र पयोधरे ।
प्रातर्भुक्त्वा च मृद्वग्रं कषायं कटु तिक्तकं ॥
भक्षयेद्दन्तपवनं दन्तमांसान्यबाधयन् ।
के ऽप्यत्र करवीराम्रकरञ्जबहुलासनान् ॥

Ch. I. ends fol. 2*b*; II., fol. 7*b*; III., fol. 25*a*; IV., fol. 26*b*; V., fol. 27*a*; VI., fol. 29*b*.

It ends:

कषाया मधुरा रूक्षा वातघ्नी वंशलोचना ।
तुगाक्षीरी क्षयश्वासकासघ्नी मधुरा हि सा ॥

इति नानौषधगुणः ॥ इति द्रव्यगुणः समाप्तः ॥

See Rāj. Mitra's Notices, i., p. 265.

[H. T. Colebrooke.]

2718.

1093. Foll. 33; size folio, 13 in. by 8 in.; indifferent Bengalī handwriting, on European paper; fourteen lines in a page.

An enlarged version of the *Rājavallabha*, having numerous verses and occasional glosses inserted in it.

After the above first three *ślokas*, it proceeds:

सार्धं चिकित्सितमधीतमनर्थदं स्याद्
द्रव्यादि वेत्ति यदि नैव गुणागुणाभ्यां ।
पुष्टः सदा भवति वा स कथं नृपाणां
सो वा(!) चिकित्सितविधौ च भवितप्रपन्नः ॥

ब्राह्मे मुहूर्ते उत्थाय सुस्थो रक्षार्थमायुषः ।
शरीरचिन्तां निर्वृत्य मैत्रं कर्म समाचरेत् ॥

मैत्रं मूत्रपुरीषोत्सर्गः ॥

स्वभावतः प्रवृत्तानां मलादीनां जिजीविषुः ।
न वेगान्धारयेद्धीमान् कामादीनां तु धारयेत् ॥

मेध्यं पवित्रमायुष्यमलक्ष्मीकविनाशनं ।
पादयोर्मलमार्गाणां शौचाधानमभीक्ष्णशः ॥ ०

Between the two hemistichs of the last *ślokas* extracted above (before के ऽप्यत्र०) this MS. inserts a passage consisting of quotations from the *Nṛisiṃhapurāṇa*, *Vāsishṭha*, and *Śātātapi*.

Ch. I. ends fol. 3*a*; II., fol. 9*a*; III., fol. 28*a*; IV., fol. 29*a*; V., fol. 30; VI., fol. 33*b*.

After the final *śloka* of the preceding MS., this copy has an additional passage of more than two pages, beginning: अथ स्वर्णमाक्षिकादिगुणाः । and ending: इति रसमञ्जर्यादिगुणाः ॥ इति नानौषधगुणाः ॥

श्रीनारायणदासस्य कविराजस्य धीमतः ।
नानौषधपरिच्छेदः समाप्तो राजवल्लभे ॥

इति नारायणदासकविराजकृतो राजवल्लभद्रव्यगुणः समाप्तः ॥

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 151.

[H. T. Colebrooke.]

2719.

2030. Foll. 404 (of which foll. 256, 261, 285, 299 and 365 are wanting; whilst 154 was passed over in numbering the leaves); size $12\frac{1}{4}$ in. by $6\frac{3}{4}$ in.; clear Devanāgarī writing, by at least three different hands, of about 1500 A.D.; 9–13 lines in a page.

Jñānabhāskara, a series of conversations between *Sūrya* and his charioteer *Aruṇa* (*Kāśyapa*), on the evils of human existence, their causes and remedies.

It begins: नमः श्रीहयग्रीवाय ॥ श्रीगणेशाय ॥ ओं नमः श्रीसूर्याय ॥

आनंदयन् बुधमनःकमलं स्वभाभिः
प्रध्वंसयन् वृजिनदुर्दिनमंतरस्थं ।
कल्पांतरोपचितकर्मविलोकहेतुः
स ज्ञानभास्कर उदेतु हृदंबरे नः ॥ १ ॥

संदिह्यमाने संदिग्धे संधिक्षति च वस्तुनि ।
ज्ञानमुद्भासयन्नेष जयति ज्ञानभास्करः ॥
गते भये स्वविषयानवाप्तज्ञानमंडले ।
पुरुषे ऽक्लेशसंभूते प्रविष्टे चार्कमंडलं ॥

प्रणम्य शिरसा देवं भानुमंतं कृतांजलिः ।
प्रश्रयावनतो भूत्वा अरुणो वाक्यमब्रवीत् ॥

अरुणः ॥

अहो मयो महाभागस्तपसा येन तोषितः ।
भगवानपि विश्वात्मा ददौ ज्ञानमतींद्रियं ॥

तदहं श्रोतुमिच्छामि त्वत्तः कमलवल्लभ ।
यदि श्रव्यं मया स्वामिन् अनुग्राह्यो ऽस्मि चेत्तव ॥

श्रीसूर्य उ० ॥

इदं रहस्यं परमं ज्योतिषं(०षां W.) परमाद्भुतं ।
चक्षुर्भूतं हि देवस्य(वेदस्य marg., W.) सर्वशास्त्रो-
[त्तमोत्तमं ॥

यज्ञादिकालसंसिद्धिहेतुभूतं सनातनं ।
वेदार्थानां च सर्वेषां शुभकालप्रसाधनं ॥

त्रुट्यादिप्रलयांतस्य कालस्योत्पत्तिहेतु च ।
अधीते य इदं नित्यं पवित्रं शुभकृद् द्विज ॥

स प्राप्नोति यशः सौख्यं धनं धान्यं यथेप्सितं ।
देहांते परमं स्थानं यत्सुरैरपि दुर्लभं ॥

ग्रहज्ञो ग्रहलोकेषु चिरकालं वसेन्नरः ।
त्रिस्कंधज्ञः परं ब्रह्म सूर्यमंडलभेदकः ॥

प्राप्नुयान्नियतं स्थानं पुनरावृत्तिवर्जितं ।
त्रिस्कंधज्ञो द्विजो दृष्टो हन्यादेनो दशाह्निकं ॥

सिद्धांतज्ञस्तु मासोत्थं तंत्रवित् पंचरात्रिकं ।
संहिताजन्मशास्त्रादिवेत्ता हंति दिनोद्भवं ॥

पातकं नृपतेस्तस्मात् ज्योतिषं पावनं परं ।

अरुणः ॥

स्कंधाः के च त्रयः प्रोक्ताः शास्त्रस्यास्य च या प्रभो ॥

सिद्धांतसंज्ञया किं च संहिता चात्र कोच्यते ।
गणिताख्यं च जन्मादिसाधनं किमिहोच्यते ॥

श्रीसूर्य उ० ॥

शृणुष्वावहितो भूत्वा विस्तरेण मयेरितं ।
ज्योतिषं परमं शास्त्रं व्याप्तं भेदैरनेकधा ॥

पैतामहं च सौरं च वासिष्ठं पौलिशं तथा ।
रोमकं चेति गणितं पंचकं परमाद्भुतं ॥

वेदैः सह समुद्भूतं वेदचक्षुः सनातनं ।
रहस्यं वेदमध्यस्थं स्मृतवान् प्र(corr. यत्) पितामहः ॥

तेन पैतामहं ज्ञानमाद्यं तच्छुतिसंमितं ।
तेन दत्तं स्वपुत्राय वसिष्ठाय महात्मने ॥ ०

The introductory section, treating of astronomical and astrological subjects, ends fol. 65*a*: इति श्रीज्ञानभास्करे कर्मप्रकाशिके सूर्यारुणसंवादे प्राक्तनकर्मज्ञानोपायनिरूपणं ॥

The rest of the work, as far as it goes, deals exclusively with the different diseases and maladies which are represented as the fruit of our actions in a former existence (*vipāka*), and have to be atoned for in this life. The pathological descriptions are sometimes very detailed, but the method of their cure is entirely of the piacular order; medical treatment being jealously excluded, and almost every case being represented as *duścikitsyatama*, and only to be approached by penance, sacrifices and donations to the officiating priests. In this respect, therefore, the work is of a similar nature to those on *Vipāka*, described under nos. 1763–68 above.

इति ० कर्मविपाके ० वृक्षपश्वादिप्रकाशः fol. 7*b*; ० प्राक्कर्मसंभवोपदेशः fol. 9*a*; कालप्रशंसाप्रकरणं fol. 14*b*; दैवज्ञप्रशंसा fol. 15*b*; जन्मजातिविशेषविवेचनं fol. 18*a*; ० कर्मलक्षणप्रकाशः fol. 38*b*; उपायलक्षणप्रकाशः fol. 40*a*; स्वप्नोपपत्तिप्रकाशः fol. 43*b*; ज्ञानिविप्रप्रशंसा fol. 47*b*; वेदविद्विप्रसभाधिकारः fol. 49*a*; विप्रपारिषदे प्रतिग्रहप्रायश्चित्तप्रकाशः fol. 56*b*; व्रतोपदेशप्रायश्चित्तप्रकाशः fol. 57*b*; व्याधिकर्मनिरूपणं fol. 60*a*; दोषकर्मजव्याधिनिरूपणं fol. 62*a*; प्राक्तनकर्मज्ञानोपायनिरूपणं fol. 65*a*;— ० क्षयाधिकारः fol. 76*a*; प्रमेहाधिकार fol. 84*a*; मूत्रकृच्छ्राधिकारः fol. 89*a*; अश्मरीरोगाधिकारः fol. 91*b*; अतीसाराधिकारः fol. 98*a*; ग्रहण्यधिकारः fol. 109*a*; अर्शोऽधिकारः fol. 111*a*; गुदरोगाधिकारः fol. 112*a*; श्वासाधिकारः fol. 121*a*; अपस्माराधिकारः fol. 126*a*; उदराधिकारः fol. 140*b*; गुल्माधिकारः fol. 144*a*; व्रणाधिकारः fol. 187*a*; (उपदंशाधिकारः fol. 198*b*;) व्रणाधिकारः fol. 205*b*; पिटिकाधिकारः fol. 210*b*; अंतर्वृद्ध्यधिकारः fol. 215*b*; लिंगदोषाधिकारः fol. 218*a*; मुखरोगाधिकारः fol. 231*a*; तालुदेशाधिकारः fol. 232*b*; जिह्वाधिकारः fol. 234*b*; शिरोरोगाधिकारः fol. 241*b*; नेत्ररोगाधिकारः fol. 260*b*; रक्तपित्ताधिकारः fol. 263*a*;

वातरक्ताधिकार: fol. 267*a*; कुष्टाधिकार: fol. 300*a*; दद्रुरोगाधिकार: fol. 306*a*; हीनाग्न्यधिकार: fol. 312*a*; अजीर्णाधिकार: fol. 315*b*; वातरोगाधिकार: fol. 353*a*; मूकाधिकार: fol. 358*b*; वाग्दोषाधिकार: fol. 362*a*; कर्णदोषाधिकार: fol. 369*a*; शूलरोगाधिकार: fol. 375*b*; शोफाधिकार: fol. 379*b*; विसर्पाधिकार: fol. 388*b*; प्रदराधिकार: fol. 393*b*; क्लैव्याधिकार: fol. 398*b*; छर्दिरोगाधिकार: fol. 400*b*; उदावर्ताधिकार: fol. 402*b*; आमवाताधिकार: fol. 404*b*; — the MS. breaks off abruptly four lines after the completion of this chapter.

For another MS. of the work see Weber, Berl. Cat., p. 287. The British Museum also possesses, in Or. 1254, a complete MS. in 466 ff., of which all after fol. 329 is new matter not contained in our MS.; leading off, in its latter portion, into *paurāṇik* legends, with different interlocutors, regarding the sun-god (e.g. *bhavishyasāmbacarita*), etc.

Moreover, the introductory portion of the British Museum MS., as far as fol. 37, although identical in matter, differs completely from this and the Berlin MSS.

[GAIKAWAR.]

2720.

1948. Foll. 187; size 9⅜ in. by 3¾ in.; good old Devanāgarī writing, by three different hands; seven or (from fol. 165) eight lines in a page.

Śiśurakshāratna, a manual for the treatment of children, by *Pṛithvīmalla*, son of *Madanapāla*, and elder brother of *Māndhātri*.

It begins:

नम: सकलकल्याणभाजनाय पिनाकिने ।
नमो लक्ष्मीनिवासाय देवतायै गिरां नम: ॥ १ ॥

प्रवालाद्रिप्रस्थद्युति ° ॥ २ ॥

यदिंदिरानाथपुरंदरा ° ॥ ३ ॥

प्रकृष्टचलकुंडलस्तव ° ॥ ४ ॥

कांते कृतागसि ° ॥ ५ ॥

आसीदसीमगुणटाक ° ° श्रीरत्नपालनृपतिर्भुवनैकरत्नं [॥ ६ ॥

तस्यात्मजो भरहपालो ° ॥ ७ ॥

सुतो ऽस्य ° हरिश्चंद्र इति व्यधत्त ॥ ८ ॥

तस्यात्मजो ऽभूदतुलप्रताप: साधारणो भूमिपतिर्वदान्य: ।
बंधच्छिदां विरुदकीर्ति ° ॥ १० ॥ [° ९ ॥

See Aufrecht, Cat. Bodl., no. 653 (*śl.* 3–11); and nos. 1763 above and 2746 below.

अस्यात्मजो श्रीमदनो तु नाम्ना
धाम्ना च रूपेण च संगतार्थ: ।
रोपारुणे चक्षुषि यद्विपक्षो
नितांतकांतारसमाश्रितो ऽभूत् ॥ ११ ॥

य: कूपानारामान्धर्मायतनानि सन्निबंधांश्च ।
कृत्वा स्वकीर्तिमेकामदीदृशन्मूर्तिभेदेन ॥ १२ ॥

परिशीलयता कलाकलापं
विदधानेन च भूरिश: प्रबंधान् ।
मदनेन महीभृताथ येन
प्रथिता नूतनभोजराजकीर्ति: ॥ १३ ॥

पुत्रेषु सत्स्वपि कलत्रयुगे ऽपि तस्य
पुत्रौ जगत्त्रयविसृत्वरकीर्तिपूरौ ।
जातौ प्रियावतितरां प्रथमप्रसूतौ
नीतौ महोन्नतिमनल्पगुणैर्विनीतौ ॥ १४ ॥

उदारशीलौ सुमनोविलासमनोज्ञवृंदावनकेलिलोलौ ।
यशोदयावर्धितमंगलांगौ यौ रामकृष्णाविति संप्रतीतौ [॥ १५ ॥

यच्छैशवानुकरणं न युवा न वृद्ध:
शक्नोति कर्तुमपर: श्रुतसद्गुणो ऽपि ।
दानं निदानमखिलार्थिजनार्थसिद्धे:
कीर्तिर्दिगंतवितता च यतस्तदीया ॥ १६ ॥

अप्रतिमल्ल: पृथिव्यां पृथ्वीमल्लस्तयोरभूज्ज्येष्ठ: ।
अपरो मांधातृगुणैर्मांधाता गीयते जगति ॥ १७ ॥

तनुते पृथ्वीमल्ल: सो ऽयं कलोप्यकलचरितश्री:(?) ।
जगति हिताय शिशूनां शिशुरक्षारत्नसंज्ञकं ग्रंथं ॥ १८ ॥

प्रयोगसारप्रमुखागमेषु
प्रोक्तेषु शास्त्रेषु च सुश्रुताद्यै: ।
यदुक्तमेकत्र निबध्यते ऽस्मिन्
ग्रंथे मया तत्खलु बालतंत्रं ॥ १९ ॥

बालतंत्रं नाम बालकरक्षार्थानि कर्माणि यत्राभिधीयंते तदुच्यते । गर्भकोशाच्च प्रसवसमये विनिर्गता: । षोडशवर्षपर्यंतं

बालव्यपदेशं भजंते । गर्भश्च स्त्रीपुरुषकृतजन्मांतरदुष्कर्मवशान्न जायते। ये चैवंविधाः पुरुषा याश्च स्त्रियस्ते सर्वे वंध्याव्यपदेशभाजो भवंति । अतो वंध्यानामपि गर्भसंजननाय वंध्याभिषेकादिविधिः प्रथममभिधीयते ॥ भविष्योत्तरे कार्त्तिकेय उवाच ॥ °

The work consists of three chapters (*prakāśa*); viz.:—

I. *Garbhiṇīgarbharakshānirūpaṇa :*

इति भविष्योत्तरे वंध्याभिषेकविधिः fol. 7*a*; ib. घटिकाभिषेकः fol. 8*b*; ib. रुद्रस्नानं fol. 10*b*; इति प्रथमे मासि गर्भिणीगर्भरक्षार्थं बलिः fol. 11*a*; इति प्रथमे मासि गर्भवेदनाहरमौषधं fol. 11*b*; fol. 12 is almost wholly, fol. 13*a* partly left blank (a leaf having probably been missing in the original MS.); इति तृतीयमासि गर्भवेदनाहरमौषधं fol. 13*a*; चतुर्थे मासि गर्भिणीगर्भरक्षार्थं देयबलिः fol. 13*b*; चतुर्थे° औषधं fol. 14*a*; पंचमे° fol. 15*a*; षष्ठे° देयबलिः fol. 15*b*; षष्ठे° औषधं fol. 16*a*; सप्तमे° देयबलिः fol. 16*b*; अष्टमे° fol. 17*b*; नवमे° fol. 18*a*; दशमे° fol. 19*a*; एकादशे° fol. 19*b*; द्वादशे° fol. 20*a*; इति सुखप्रसवोपायः ॥ ° fol. 20*b*.

II. *Bālakarakshānirūpaṇa*, chiefly on the *bālagrahas* (demoniacal influences on children) and the contrivances for averting their evil effects; beg. fol. 21*a*:

उक्ता गर्भिणीगर्भरक्षार्थं गर्भप्रथममासादिषु बलयो गर्भवेदनाहरमौषधानि सुखप्रसवोपायश्च ॥ अथ बालरक्षाकराणि ॥ तत्र प्रयोगसारे नारायणीये च क्रियाकालगुणोत्तरानुसारेणाभिहितानि तान्यत्राभिधीयंते ॥ °

III. *Vaidyakoktaushadhādinirūpaṇa*, on children's diseases and their treatment, beg. fol. 65*a*:

ईशानस्य समाधिमास्थितवतो रंगेण गंगां पयो
हास्यार्थं शिवयेरितश्चिरतरं पीत्वा गजास्यः शिशुः ।
शैवालभ्रमतो जटाविशधिया मौलेः सुधांशोः कलाम्
आकर्षन्नसकृत्करेण कुरुतात्कल्याणमव्याहतं ॥ १ ॥
शय्या यस्य भुवं बिभर्ति निखिलां नाभी प्रसूते जगत्
आधत्ते प्रलयं निमेषरचना यन्नेत्रयोश्चित्रयोः ।
तद्गोपीकरतालिकाभिरभितो नृत्यत्ततं गोपतं(? गौ°)
चिंत्यावेद्यचरित्रचाररुचिरं पायात्पुराणं महः ॥ २ ॥ °

अथ ज्वरचिकित्सा fol. 76*b*; इति ज्वरचिकित्सा fol. 82*a*; अतीसारचिकित्सा fol. 85*b*; ज्वरातिसारचिकित्सा fol. 86*b*; अर्शोचिकित्सा fol. 89*b*; भस्मकचिकित्सा fol. 90*b*; छर्दिचिकित्सा fol. 91*b*; तृष्णाचिकित्सा fol. 92*b*; हिक्काचिकित्सा fol. 93*a*; कृमिचिकित्सा fol. 95*b*; पांडुरोगकामलाचिकित्सा fol. 97*a*; क्षयचिकित्सा fol. 97*b*; स्वरभेदचिकित्सा fol. 98*a*; अरोचकचिकित्सा fol. 99*a*; मूर्छाचिकित्सा fol. 99*b*; दाहचिकित्सा fol. 100*a*; कल्याणकघृतं° चैलघृतं fol. 101*a*; सारस्वतं घृतं fol. 101*b*; उन्मादचिकित्सा fol. 102*a*; कूष्मांडकघृतं ib.; पंचगव्यं घृतं° कंसघृतं° अपस्मारचिकित्सा fol. 102*b*; रक्तपित्तचिकित्सा fol. 103*b*; रास्नापंचकं fol. 104*b*; माषादितैलं fol. 105*a*; योगराजः fol. 106*a*; नारायणं तैलं fol. 106*b*; प्रसारणीतैलं fol. 108*b*; महासुगंधतैलं fol. 109*a*; वातक्यादिचिकित्सा fol. 109*a*; मंजिष्ठादिक्काथः fol. 110*a*; कैशोरुकं गुग्गुलु fol. 111*a*; आमवातः fol. 112*a*; वातशूलं fol. 113*a*; पित्तशूलं fol. 113*b*; त्रिलवणाद्यं fol. 115*b*; सामुद्राद्यं । शूलचिकित्सा fol. 116*a*; नाराचकं चूर्णं fol. 116*b*; उदावर्तनोहचिकित्सा° चित्रकाद्यं घृतं fol. 117*a*; द्राक्षाद्यं° पिप्पल्याद्यं° पौषाद्यं घृतं fol. 117*b*; गुल्मचिकित्सा fol. 118*b*; महापांडवं चूर्णं । इति हृद्रोगचिकित्सा fol. 119*b*; मूत्रकृच्छ्रचिकित्सा fol. 121*a*; मूत्राघातचिकित्सा fol. 121*b*; मूर्धाद्यं घृतं fol. 122*a*; अश्मरीचिकित्सा fol. 123*a*; foll. 123*b* and 124*a* left blank; प्रमेहचिकित्सा fol. 125*a*; मेदोरोगचिकित्सा fol. 125*b*; नारायणं चूर्णं fol. 126*a*; बिंदुघृतं fol. 126*b*; पिप्पल्यादिक्षारः fol. 127*a*; fol. 128 almost entirely left blank; प्लीहोदरयकृदुदरचिकित्सा fol. 129*a*; पुनर्णवादिक्काथः° शोथोदरचिकित्सा fol. 129*b*; पुनर्णवादिलेहः fol. 130*b*; शोथचिकित्सा fol. 131*b*; शतपुष्पाद्यं घृतं fol. 133*a*; बिल्वाद्यं चूर्णं । अंत्रवृद्धिकुरंडब्रध्नचिकित्सा fol. 133*b*; गलगंडचिकित्सा fol. 134*b*; वचाद्यं तैलं fol. 135*b*; अजमोदाद्यं° गुंजाद्यं° छुच्छुंदरीतैलं fol. 136*a*; इति गंडमालाचिकित्सा fol. 137*a*; ग्रंथिचिकित्सा fol. 138*a*; अत्यर्बुदचिकित्सा fol. 139*a*; वृद्धदारुचूर्णं° वृद्धदारुकघृतं तैलं च । इति श्लीपदचिकित्सा fol. 140*b*; गुग्गुलुतिक्तकं घृतं। विद्रधिचिकित्सा fol. 142*b*; महागौराद्यघृतं fol. 144*b*; चंदनाद्यं यमकं। व्रणाग्निदग्धव्रणचिकित्सा fol. 145*a*; कर्पूराद्यं° भल्लातकाद्यं तैलं fol. 145*b*; नाडीव्रणचिकित्सा fol. 146*b*; नवकार्षिको

गुग्गुलुः । भगंदरचिकित्सा fol. 147*b*; उपदंशचिकित्सा fol. 148*b*; शूकदोषचिकित्सा ib.; नवकषायः fol. 149*a*; वज्रकं घृतं fol. 149*b*; कुष्ठपंचनिंबाद्यं चूर्णं fol. 150*a*; सिंदूराद्यं तैलं ० अर्कतैलं fol. 150*b*; मरिचाद्यं तैलं fol. 151*b*; ज्योतिष्मतीतैलं । कुष्ठचिकित्सा fol. 152*a*; दशांगो लयः fol. 152*b*; विसर्पचिकित्सा fol. 153*a*; उदर्दकोठ-शीतपित्तचिकित्सा fol. 154*a*; चतुःसमं चूर्णं fol. 155*a*; स्कंदपिप्पलियोगः । अम्लपित्तचिकित्सा fol. 155*b*; स्कंदपुराणे शीतलाष्टकं । मसूरिकाचिकित्सा fol. 158*a*; तंत्रांतरात् कुंकुमाद्यं तैलं fol. 161*a*; भृंगराजतैलं fol. 162*b*; कैटभं तैलं fol. 163*b*; मनःशिलाद्यं तैलं fol. 164*a*; मूषकतैलं fol. 164*b*; इति प्रसिद्धक्षुद्ररोगचिकित्सा fol. 165*b*; बिल्वांजनं fol. 167*a*; महात्रिफलं घृतं etc., fol. 168*a*; ० नेत्ररोगचिकित्सा fol. 170*b*; नासारोगचिकित्सा fol. 171*b*; कर्णरोगचिकित्सा fol. 173*a*; शिरोरोगचिकित्सा fol. 175*b*; मुखरोगचिकित्सा fol. 177*b*; प्रदरासाममूत्रा-तीसारचिकित्सा fol. 178*b*; सर्पविषं fol. 179*b*; वृश्चिकविषं fol. 180*a*; लूताविषं fol. 180*b*; कुक्कुरविषं fol. 181*a*; कीटविषं fol. 181*b*; इति वरटीमक्षिकापिपीलिकामंडूकमत्स्यजलौकाविषचिकित्सा fol. 182*a*; नखदंतविषचिकित्सा fol. 182*b*; इति रसायनाधिकारः fol. 184*b*.

It ends:

प्रक्षालनं भगे नित्यं कृत्वामलकवल्कलैः ।
वृद्धापि कामिनी कामं बालेव कुरुते रतिं ॥

इति वाजीकरणाध्यायः ॥ इति पृथ्वीमल्लकृते शिशुरक्षारत्नसंज्ञके ग्रंथे प्रकटितवैद्यकतंत्रस्तृतीय एष प्रकाशः ॥ इति श्रीपंडितपारिजातकट्टारमल्लेत्यादिविरुदराजीविराजमानश्रीमदन-पालपुत्रेण पृथ्वीमल्लेन कृते शिशुरक्षारत्ने वैद्यकोक्तौषधादिनिरूपणं नाम तृतीयः प्रकाशः समाप्तः ॥

A different hand has added the date: संवत् १५२६ वर्षे फाल्गुणसुदि १४ सोमे ॥ [Dr. J. Taylor.]

2721.

96a. Foll. 7; size 10 in. by 4 in.; fair, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Rasamañjarī, a work on quack medicines and prognostication, by *Śālinātha,* son of *paṇḍita Vaidyanātha.* Incomplete.

The MS. comprises part of the 8th, and the whole of the 9th and 10th *adhyāyas,* with which the work seems to come to an end.

It begins: अथ केशानामंजनमाह ॥

त्रिफलालोहचूर्णं तु वारिणा पेषयेत्सवं ।
द्वयोस्तुल्येन तैलेन पचेन्मृद्वग्निना खरं ॥ १ ॥ ० ८ ॥

इति रसमंजर्यां नेत्रांजनकथनं नामाष्टमो ऽध्यायः ॥

Adhy. IX. beg.: अथ वीर्यस्तंभनं ॥ कर्पूरं टंकणं सूतं ० *vīryastambhana, liṅgavardhana, shaṇḍatvanāśana, strīvaśīkaraṇa, bhagasaṃkocana, stanadṛiḍhīkaraṇa, bandhyākaraṇa, bandhyātvanivṛitti, garbhapātanivaraṇa, sukhaprasavayoga.*

Adhy. X. beg.:

अथ कालस्य विज्ञानं कथयामि यथाश्रुतं ।
जीवनं मरणं योगि(*r.* ०गो) यतो यानाति(*r.* ज्ञा०)
[निश्चितं ॥ १ ॥

kālajñāna and *chāyāpurushalakshaṇa.*

Colophon: इति श्रीपंडितवैद्यनाथपुत्रशालिनाथविरचितायां रसमंजर्यां कालज्ञानादिकथनो नाम दशमो ऽध्यायः ॥

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 136.

[H. T. Colebrooke.]

2722.

1540b. Foll. 112; size 10½ in. by 4 in.; legibly written, in Devanāgarī in 1699 A.D.(?); eleven lines in a page.

Rasaratnasamuccaya, a work, in 27 chapters, on the preparation of medicines, particularly from inorganic substances, and on their practical use in different maladies, compiled by the "son of *Siṃhagupta,*" i.e. *Vāgbhaṭa* the younger, grandson of *Vāgbhaṭa.* [A.]

It begins:

यस्यानंदभवेन मंगलकलासंभावितेन स्फुरद्-
धाम्ना सिद्धरसामृतेन करुणावीक्षासुधासिंधुना ।
भक्तानां प्रभवप्रसंहृतिजरारागादिरोगाः क्षणाच्
छांतिं यांति जगत्प्रधानभिषजे तस्मै परस्मै नमः ॥ १ ॥

आदिमश्चंद्रसेनश्च लंकेशश्च विशारदः ।
कपाली मणिमांडव्यौ भास्करः सूरसेनकः ॥ २ ॥

रत्नघोषश्च शंभुश्च सात्त्विको नरवाहनः ।
इंद्रदो गोमुखश्चैव कंबलिर्वैलिरेव च ॥ ३ ॥
नागार्जुनः सुरानंदो नागबोधिर्यशोधनः ।
खंडः (चंडः B) कापालिको ब्रह्मा गोविंदो लुंपको
(लवको B, लंपको C) हरिः ॥ ४ ॥
सप्तविंशतिसंख्याका रससिद्धिप्रदायकाः ।
रसांकुरो (°शो B, C) भैरवश्च नंदी स्वच्छंदभैरवः ॥ ५ ॥
मंथानभैरवश्चैव काकचंडीश्वरस्तथा ॥ ६ ॥
वासुदेव ऋष्यशृंगः क्रियातंत्रसमुच्चयी ।
रसेंद्रतिलको योगी भालुकिर्मैलिकाह्वयः (°मैथि-
लाह्वयः B, °मैलयाह्वयः C) ॥ ७ ॥
महादेवो नरेंद्रश्च रत्नाकरहरीश्वरौ ।
एतेषां क्रियते ऽन्येषां तंत्राण्यालोच्य संग्रहः ॥ ८ ॥
रसानामामयघ्नानां चिकित्सार्थोपयोगिनां ।
सूनुना सिंहगुप्तस्य रसरत्नसमुच्चयः ॥ ९ ॥
रसोपरसलोहानां यंत्रादिकरणानि च ।
शुद्धिः सत्त्वं द्रुतिर्भस्मकरणं च प्रवक्ष्यते ॥ १० ॥

It ends:

व्याधिमृत्युजराग्रस्तैर्दुःखप्रायैः सुखार्थिभिः ।
किं पुनः भिषजो मर्त्यैः पूज्याः स्युर्नातिशङ्कितः ॥

इति रसरत्नसमुच्चये सप्तविंशो ऽध्यायः । शके १५८५ संवत् १७५६ माघसुदिपंचमीवारे बुधवारे पुस्तकं संपूर्णं ॥

Cf. Dietz, Anal. Med., Cod. xxviii., p. 138.

[H. T. Colebrooke.]

2723.

85. Foll. 150 (numbered 148, foll. 41 and 67 being double); size 10 in. by 4¼ in.; fairly good Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; foll. 69–150 by a different hand from the rest; twelve lines in a page.

Rasaratnasamuccaya. [B.]

It ends: व्याधि° ॥ इति रसरत्नसमुच्चये सप्तविंशो ऽध्यायः ॥

रसरत्नसमुच्चयो मयेत्थं
रचितः साधु नितांतमाद्रियंतां ।
सुधियो यदि विद्यते ऽत्र दोषः
क्वचिदर्हंति ममाप्यलं विसोढुं ॥

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 134.

[H. T. Colebrooke.]

2724.

2175. Foll. 163 (numbered 157; foll. 15, 16, 93, 94, 112, 113 being double); size 11 in. by 5 in.; fair, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

The same work. [C.]

After the final *śloka* of the preceding MS., this MS. adds a second colophon: इति वैद्यमतिसंघगुप्तस्य सूनोर्वाहटाचार्यस्य कृतौ रसरत्नसमुच्चयः ॥ Here the author's name, often spelt *Vābhaṭa*, is further prakritized to *Vāhaṭa*. Cf. *Bāhaṭa*, quoted by *Mallinātha* on *Raghuvaṃśa* III. 1, 2, 6; Oxf. Cat., p. 113*b* (printed *Vāhvaṭa* in some editions).

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 152. [Gaikawar.]

2725.

1956. Foll. 73; size 10 in. by 5¼ in.; clear, modern Devanāgarī writing; 11 or 12 lines in a page.

Kautukanirūpaṇa (?), or *Kautukaprayoga* (?), a treatise on quack medicines and spells, and their miraculous power in effecting cures and the fulfilment of one's desires.

The title of the work is not given (except that the donor seems to have called it *Cikitsā-grantha*); the above being conjectured from the leaf-mark of the next MS.

It begins (somewhat corrected):

व्यामोहप्रथमौषधं मुनिमनोमुक्तिप्रवृत्त्यौषधं
दैत्येंद्रार्तिकरौषधं त्रिभुवने संजीवनैकौषधं ।
भक्तार्तिप्रशमौषधं भवभयप्रध्वंसनैकौषधं
श्रेयःप्राप्तिकरौषधं पिब मनः श्रीकृष्णदिव्यौषधं ॥

पूर्वं तावन्नीतिचिकित्सा । संपादितविविधराज्यस्थैर्यवता राज्ञा व्यसनानि निरस्य कौतुकावलोक[ने]नैव कालयापनेनैव (om. B.) कर्तव्यमित्युक्तमवबुध्यातः प्राप्तावसराणि कौतुकानि संक्षेपतो निरूप्यंते ॥ तानि च कौतुकानि विविधान्यर्थरूपाणि शब्दरूपाणि च । तत्रार्थरूपाणि स्तंभनवशीकरणवाजिकरणकृत्रिमवस्तुकरणवृक्षदोहदादिभेदानि बहुप्रकाराणि शब्दार्थालंकारालंकृतगद्यपद्योभयात्मककाव्यरूपाणि । तत्रार्थालंकारवतां

[illegible]

Śataślokī, a treatise, in 100 stanzas, on the composition of medicated powders, pills, electuaries, etc.; by *Vopadeva*, son of *Keśava*, and disciple of *Dhaneśa*.

It begins: भैषज्यद्विजतारकाधिपतिरप्येति शिष्यपः(!) क्षीणांगः ०

For other MSS. see Aufrecht, Oxf. Cat., nos. 756, 757; Weber, Berl. Cat., no. 978; Burnell, Tanjore MSS., p. 67*a*.

It ends: चक्रेचंद्रकलासुगोपितशश्लोकपदोल्लासिनी(!)
स त्रैलोक्यकवींद्रचंद्रतिलकः श्रीवोपदेवः कविः १०० ॥
इति श्रीवोपदेवविरचिता शतश्लोकी समाप्ता ॥

[DR. J. TAYLOR.]

2728.

42b. Foll. 30; size 9½ in. by 4 in.; fairly good, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Pākāvalī, a compilation on pharmacology, containing prescriptions for the preparation of different concoctions (*pāka*); with a Hindī translation of the ingredients embodied in a *Ṭīkā* following the description of each *pāka*.

It begins: अथ पाकावली लिख्यते ॥
कपिकच्छुः प्रस्थमेकं क्षीरद्रोणे विपाचयेत् ।
घृतस्य कुडवं(!) दद्यात् शिताद्विप्रस्थमादिशेत् ॥ १ ॥

It ends: इति विजयापकः॥ इति श्रीपाकाध्याय समाप्तं॥

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 139.

This MS. is followed, in the same volume, by a Hindī medical treatise called *Rāmavinoda*.

[H. T. COLEBROOKE.]

2729.

2098d. Foll. 27, one of which (15) is wanting; size 7¼ in. by 4 in.; legibly written, in Devanāgarī, by two or three different hands, about 1600 A.D.; 8–11 lines in a page.

[*Pākāvalī*], a similar series of pharmaceutical recipes, with directions for their use in different maladies. Incomplete and incorrect.

It begins: अथ लिवंगादि(*r.* लवंगादि)पाक[:] लिख्यते ।०
प्रस्यार्धं देवकुसुमं गव्यं दुग्धं च मानकं ।
घृतप्रस्तार्धसंयुक्तं शर्कराप्रस्तमेव च ॥ १ ॥
शनैर्मग्निपाचितं चूर्णं तानि क्षपयेत्(!)।
एतत् चूर्णप्रदातव्या नोलोत्पलं एलचंदनं(!) ॥ २ ॥

The successive *pākas* are named after the principal ingredient, many of which appear in a Persian-Hindustani form.

It ends: इति अगस्ताहरीतकीपाकः ॥

The above collective title is inscribed in pencil on the first page. [GAIKAWAR.]

2730.

1351A. Foll. 18; size 10 in. by 4½ in.; indifferent Devanāgarī writing of the latter part of last century; eleven lines in a page.

Kalpalatā, a treatise on quack medicines prepared from various plants. [A.] Very incorrect.

It begins: अथ औषधीकल्पः ॥
[षड्विंशवर्षदेशीय पुमान्कुर्याद्रसायनं ।
पंचाशद्वर्षिको वापि कृत्वा तत्रावसीदति ॥ १ ॥
अथ लक्ष्मणाकल्पः ॥ marg.]
कृष्ण(शुक्ल B, orig. A)पक्षे चतुर्दश्यां गुरुपुष्ये ऽथ [लक्ष्मणां ।
स मंत्रं तु समुच्चार्य सोपचारं समुद्धरेत् ॥
ओं सर्वार्थसाधिनीलक्ष्मणायै(सर्वार्थसाधिनिलक्ष्मणे marg. corr.) स्वाहा ॥
शुभं तन्मूलमादाय कृष्णोन्मत्रफलस्थितं ।
त्रिदिनं तु स्वशुक्रेण मंत्रेणानेन वश्यकृत् ॥
रोचनालक्ष्मणामूलं चंदनं कुंकुमं [समं marg.; गुरु-मुखले पादितं सर्वं विशेषात्ररमोहनं ॥ [कुंकुमं B]
वशी नमो नमः ॥
तन्मूलमेव स्वर्णाप्यंद्ववररसभावितं ।*
तद्रूपधूपितं धूपं दृष्टा सद्यो विमुह्यति ॥

---

* Thus corr. A (? स्वर्णं स्याद् ५०); तन्मूलं मूलमेवाप्यंद्व० B, orig. A.

ईश्वरीकल्पः ॥ ओं ईश्वरी सर्वदानववशंकरी तारासाधिनीये (!) स्वाहा इत्यमुना मंत्रेण संवेष्ट्य गुटिकां संप्रपूजयेत् ०

अथ पलाशकल्पः fol. 2*b*; अथ कृष्णहरिद्राकल्पः ib.; अथ कटुरोहिणीकल्पः 3*a*; अथ अश्वगंधाकल्पः ib.; etc.

It ends:

सर्वेषां विषकीटानां वारिनस्येव (!) नश्यति ।
स्थावरं जंगमं वापि कृत्रिमं चापि यद्विषं ॥
अजीर्णं विविधं भूतं पुष्पं च सर्पिषा स[ह B] ।
वारि नश्यंति (!) सर्वेत्र विषनाशनम् ॥

इति श्रीकल्पलता शिवेन प्रोक्ता समाप्ता ॥

The outside page of the last leaf has the title वैद्यकल्पलतासं० written by another hand.

[H. T. Colebrooke.]

2731.

1351D. Foll. 30; size 10 in. by $4\frac{1}{4}$ in.; indifferent, modern Devanāgarī writing, 8–11 lines in a page.

The same treatise. [B.]

This copy was apparently made from the same MS. as the preceding one, if not from that MS. itself, before corrections had been made in it.

On fol. 1*a* another hand has written the title औषधीकल्पसं० (which, in point of fact, is merely the first subject of the treatise); and the leaves are marked औष० कल्पः ॥

[H. T. Colebrooke.]

2732.

2071a. Foll. 60; size 11 in by $5\frac{1}{4}$ in.; good, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Āyurvedamahodadhi, or a chapter from it, called *Annapānavidhi*, treating of dietetics and articles of food, by *Sushenadeva*.

It begins:

नत्वा धन्वंतरिं देवं गणाध्यक्षं दिवौकसां ।
अन्नपानविधिं वक्ष्ये समस्तमुनिसंमतं ॥ १ ॥

ऋतुदिवसामर्धे (?)

तान्नीये (*sic* AB; ? r. तार्तीये) निपुणा वदंति जलदं [तस्माद्विशीये शरत्
पूर्वैः शैशिरिकस्ततो हिमऋतु[:] सूर्योदयादग्रतः ।
मध्याह्ने च तथा वदंति निपुणा ग्रैष्मीऋतुः स्यात्ततो
वासंती कथिता ऋतुस्तु मुनिभिः पूर्वाह्णमेवं सदा॥२॥

हरीतकीगण ।

पीयूषं पिबतो विहंगमपतेर्ये बिंदवो विच्युताः
तेभ्यो ऽभूदभया दिवाकरकरश्रेणीव दोषापहा ।
कालिंदीव बलप्रहर्षजननी गंगेव शूलिप्रिया
वह्नेर्दीप्तिकरी घृताहुतिरिव क्षोणीव नानारसा॥३॥०८॥

सुखेनदेव उवाच॥ तत्रादौ सकलसंजीवनद्रव्यप्रधानवारिगुणाः कथ्यंते ।

स्वादुपाकरसंशीतं त्रिदोषशमनं तथा ।
पवित्रमतिपथ्यं च गांगं वारि मनोहरं ॥ ९ ॥०

इत्यायुर्वेदमहोदधौ श्रीसुखेनकृते पानीयगुणाः समाप्ताः fol. 8*a*; इत्या० जलादिवासस्य विधिः fol. 9*a*; इत्या० क्षीरवर्गः fol. 12*a*; ०दधिवर्गः fol. 14*b*; ०तक्रवर्गः fol. 16*b*; ०घृतवर्गः fol. 18*b*; ०तैलवर्गः fol. 19*b*; मधुवर्गः fol. 20*b*; ०इक्षुवर्गः fol. 22*b*; etc.

It ends (with some obvious corrections in the stanza): इत्यायुर्वेदमहोदधौ श्रीसुखेनदेवविरचिते अन्नपानविधिः समाप्तः ॥

एकोंऽशो रुचकादुभौ मरिचतः शुंठ्यास्त्रयो जीरका[च्]
चत्वारो ऽर्धकृतात्समुद्रलवणाद्भागस्तथा सैंधवात् ।
चूर्णं सिंहलभूभुजा निगदितं तक्रेण संयोजितं
गुल्माध्मानविषूचिकामयहरं स्याद्भोजनांते सदा ॥ १ ॥

इति श्रीसुखेनसंपूर्णं समाप्तिमगमत् ॥

Owing to the interchange of ष and ख, so common in MSS., the author's name has been sometimes erroneously taken to be *Śrīsukha*, or even *Śrīmukha*. According to Fitz-Edw. Hall, Pref. to *Vāsavadattā*, p. 52, a *Sushena* was the son of King *Prabhākaravardhana's* physician.

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 154.

[Gaikawar.]

2733.

1944. Foll. 50; size 10¾ in. by 5 in.; good, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Āyurvedamahodadhi. [B.]

In this MS. also the author's name is spelt *Sukhena* throughout; and *Sukheṇa* in the title on fol. 15*b*. The leaves are marked सुखे°, sometimes सुख° J. TAYLOR.

2734.

2623. Foll. 52; 4to, size 11½ in. by 8½ in.; coarse Indian paper; modern Telugu handwriting; 15–18 lines in a page. Rather incorrect.

Rasapradīpikā, a treatise on drugs, with a partial commentary, by *Maṅgalagiri Sūri*, son of *Jagannātha*, of the *Gelavaṅgala-vaṃśa*.

A. Foll. 10–31. *Rasapradīpikā*, in four *adhyāyas*.

It begins:

वागीशाद्याः सुमनसः सर्वार्थानामुपक्रमे ।
यं नत्वा कृतकृत्याः स्युस्तं नमामि गजाननं ॥
नमामि धन्वंतरिमादिदेवं सुरासुरैर्वंदितयादपद्मं ।
लोके जरारुग्भयमृत्युनाशं दातारमीशं विविधौषधीनां [(cf. no. 2728.)॥

हस्ति (*r.* अस्ति) नीहारनिलयो महानुत्तरदिङ्मुखे ।
उत्तुंगशृंगसंघातलंघिताभ्रो महीधरः ॥
यत्रास्ति सर्वजगतामादिवैद्यो महेश्वरः ।
रसात्मना जगत्त्रातुं जातो यत्र दयारसः ॥
शैलेस्मिन् शिवयोः प्रीत्या परस्परजिगीषया ।
संप्रवर्ते (? संप्रवृत्ते) तु संभोगे त्रिलोकक्षोभकारणे ॥
विनिवारयितुं वह्नि[:] संभोगं प्रेषितैः (? प्रेषितः) सुरैः ।
कांक्षमाणैस्तयोः पुत्रं तारकासुरमारकं ॥
कपोतरूपिणं प्राप्तं हिमवत्कंदरे[s] नलं ।
अनक्षिभावसंक्षिप्तं स्मरलीलावलोकिनं ॥
तं दृष्ट्वा लज्जितः शंभुर्विरतः सुरतस्तया (? सुरतात्तदा) ।
प्रक्षिप्तो वदनो (*r.* वदने) वह्नेर्गंगायां सोप्यपातयत् ॥
वह्निः क्षिप्तस्तया सोपि परिदंदह्यमानया ।
संजातास्तन्मलानानां (? तन्मया नाना) धातवः सिद्धहेतवः ॥
यावदग्निमुखाद्रेतो न्यपतद्भूमिभागतः ।
शतयोजननिम्नस्थं कृत्वा कूपाश्च पंच च ॥
रसो रसेंद्रः सूतश्च पारदो मिश्रिकस्तथा ।
इति पंचविधो जातः क्षेत्रभेदेन शंभुजः ॥°

Adhy. I. *rasaśuddhibhasmādhikāra*, ends fol. 15*b*; II. *mahārasoparasasādhāraṇarasānāṃ śuddhibhasmādhikāra*, fol. 22*a*; III. *navaratna-śuddhibhasmādhikāra*, fol. 24*b*; IV. *navaloha-śuddhibhasmasindūrādhikāra*, ends:

कृत्वांधमूलं (!) संरुध्य वालुकायंत्रके पचेत् ।
बालाग्निना पचेत्सम्यक् शनैश्च घटिकात्रयं ॥
पश्चादर्चिषमुद्धृत्य तिष्ठतो सूतये पचेत् ।
अनेनैव प्रकारेण कुरुते गगनादिकान् ॥

इति रसप्रदीपिकायां नवलोहशुद्धिभस्मसिंदूराधिकारो नाम चतुर्थोध्यायः ॥

B. Foll. 1–9. A commentary on the first *adhyāya* of the *Rasapradīpikā*.

It begins:

नमामि धन्वंतरिमादिदेवं सुरासुरैर्वंदितपादपद्मं ।
लोके जरारुग्भयमृत्युनाशं दातारमीशं विविधौषधीनां ॥

अस्त्युत्तरस्यां दिशि उत्तुंगशृंगसंघातलंघिताभ्रः पूर्वपश्चिमसागरापरः नगाधिराजः । तस्य हिमाचलस्य महेश्वरनिवासस्थानत्वात् तं महेश्वरं ब्रह्मादयः निखिललोकप्रापंचकवर्तमानव्यावहारिकान् विज्ञापयन् (!) तत्र किमिति त्रिपुरपट्टणमध्ये रसकूपस्य स्थितत्वात् तद्रसकूपमहीयस्त्वात् यक्षसिद्धगंधर्वदेवनरकिंनरकिंपुरुषदिक्पालकलोकान् निर्मूलयति तस्य त्रिपुरस्य बहुयोजनविस्तीर्णत्वात् । खेचरभूपरत्वाच्च लोहमयत्वात् कामगमनत्वाच्च त्रयाणां पुराणां समाहारत्वाच्च तत्त्रिपुरमीश्वरं विना भेत्तुं देवादयः अशक्याः अभवन् । तथा हि तं बहुलोकोपद्रवं तत्त्रिपुरमीश्वर एव ससाद। तत्प्रभृति माहेश्वरस्य (*r.* म°) त्रिपुरांतक इति पदं लो[के]षु जगत्प्रसिद्धं । तत्त्रिपुरपट्टणमध्ये रसस्थानं कथमित्यत्र गंगायां शिववीर्यं वह्नेः विसृष्टत्वात् (!) परिदंदह्यमानया गंगया विसृष्टं त्रिपुरासुरनिकरः मृगयाविनोदार्थं गच्छन् सन् गंगातटनटच्छटच्छटाघटितचंद्रिकापादितमनोहरं (!) हरवीर्यं जहार तस्य त्रिपुरस्य लोहमयत्वात् लोहान् (!) रसस्य ग्रस्तत्वात् । तत्कृतकभूमिवरे रक्षां रसमास्थापयन् इति पुराणेषु प्रसिद्धिः ।°

It ends: इति श्रीमल्लेलवंगलवंशपारावारसुधाकररस-शस्त्रशास्त्रमूलिकामांत्रिकातांत्रिकादिसकलवैद्यविद्यामुखांबुजप्र-भाकर आत्रेयसगोत्रजगन्नाथपुत्रमंगलगिरिसूरिविरचितायां रस-सूत्राभिधानं नाम प्रथमोध्यायः ॥ रसखंडशिरोमणि संपूर्णम् ॥

The remaining portion of the volume (foll. 32–52) is in the Telugu language.

[Mack. Coll.]

2735.

2176. Foll. 73; size 11 in. by 5¼ in.; good, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Kshemakutūhala, a manual of cookery based on hygienic principles, composed (? in 1548 A.D.) in twelve chapters (*utsava*), by *Kshemaśarman*, son of *Manmatha,* and grandson of *Dūdani.*

It begins:

कपोलमलनिर्गतप्रमदवारिधारालसत्-
षडंघ्रिकुलकाकलीकलितमंजुकोलाहलः ।
गिरीशतनयो गुरुः सकलसिद्धिवारां निधिर्
भिनत्तु दुरितानि वः सततमोदकादः सदा ॥ १ ॥

हृदयभुजविशालः कंठमंदारमाला-
समरभुवि करालः शोचिषा शोभिभालः ।
दनुजविचयकालः सर्वलोकैकपालः
स जयति मतिशालश्छद्मगोपालबालः ॥ २ ॥

भरद्वाजकुलांभोधिवलक्षा पक्षयोर्द्वयोः ।
द्विजराजततिर्जाता निष्कलंका सदा ऽक्षया ॥ ३ ॥

सन्नाहरूढान्वयभूषणो ऽभूत्
स लक्ष्मणो लक्षणपूर्णगात्रः ।
भिषग्वरो राक्षसराजधान्यां
विभीषणं यो न्यगदं(? व्य°) व्यधत्त ॥ ४ ॥

तदन्वये धर्मधरः समजनि भिषजां शिरोरत्नं ।
येनाधानि जरस्यः सुश्रुतविदुषा रुजां निचयः ॥ ५ ॥

अजनि तदनु रामः सत्सुहृत्पूर्णकामः
सुकृतगमितयामः पुण्यकर्मस्ववामः ।
गदनिचयविदारी वैद्यविद्याविहारी
बुधजनसुखकारी साधुमार्गप्रचारी ॥ ६ ॥

अभूत्पतिस्तस्य(!) सुतो महौजा
विज्ञातभैषज्यकलाकलापः ।
हृषीकचक्रं प्रथमं विजित्य
व्यजेष्ट यो व्याधिभयं प्रजानां ॥ ७ ॥

यशोराजो महाराजः प्रह्लादः कामजारकः(!) ।
निज(marg. corr. दूद)निखिलपुरारिश्च षट् सुतास्तस्य [जज्ञिरे ॥ ८ ॥

शीलचातुर्यविज्ञानकलाभैषज्यसंपदः ।
षण्णां समानां भाग्येन महाराजो ऽधिको ऽभवत् ॥ ९ ॥

येनाराधि शकेश्वरो निजकलाकौशल्यमातन्वता
ढिल्लीनाम्नि पुरे स्वपाटवबलैर्वंदीव निर्मोचिता(!) ।
नीतो ग्रामगडाजरो दशपुरैः साकं शकाधीशतो
धन्यो ऽभून्महराज एवं भिषजां चक्रैकचूडामणिः ॥१०॥

दूदनिस्तदनुजो बहुतेजा
वाग्भटं चरकसुश्रुतशास्त्रं(°स्त्रे) ।
शीलयन्निशमीशसादरः
शर्म कस्य न ततान भूतले ॥ ११ ॥

मन्मथो जयशर्मा च वामदेवो ऽथ पंडितः ।
सूर्यदासश्च विख्यातो दूदनेः पंच सूनवः ॥ १२ ॥

आचार[:] पटुता विवेकविधयः कौलीनमत्यद्भुता
भैषज्याश्रितचातुरी प्रियवचःपांडित्यसत्संगता ।
पुण्यं पापविरक्तिशक्तिमतयो दीने सदा दानता
सर्वो मन्मथमाश्रितो गुणगणः श्रीकांतपूजारतं ॥ १३ ॥

क्षेमशर्ममल्लिनाथसंज्ञकौ
तत्सुतावभवतां मनोरमौ ।
यौ विलोक्य न भुवं समागतौ
लज्जयेव भिषजौ दिवः पुनः ॥ १४ ॥

अकृतनिजविपक्षस्तर्कविद्यासुदक्षः
कलितसुजनरक्षः काव्यकेलीषु दक्षः ।
विधिविहितसुकर्मा संचितानेकधर्मा
विदितसुकविमर्मा राजते क्षेमशर्मा ॥ १५ ॥

क्षेमो विक्रमसेनभूपतिलकं संसेव्य विद्वज्जनैर्
मंत्रक्षात्रकलावतंसमभवद्भैषज्यविद्याविभुः ।
पात्रापात्रविवेकवान्मरहिताधाने सदा सादरस्
तद्दत्ते च पुरे सुधामयजलापूर्णां व्यधाद्वापिकां ॥ १६ ॥

शीतेव शीता(!) जननी यदीया
नेया परेस्या(!) पतिदेवतानां ।
स क्षेमशर्मा कृतसूपकर्मा
शर्माणि धत्ते न कथं परेषां ॥ १७ ॥

वैकुंठलोकमगमद् दहनं प्रविश्य
शीता सती सुकृतचारुविचारदक्षा ।
भर्त्रा सह प्रथितशीलगुणोदयेन
श्रीनिंबशाखकुलभूषणरत्नशोभा ॥ १८ ॥

श्रीसूर्यदासगुरुपादसरोजसेवा-
हेलाधिना परिहतार्थपरायणेन ।
क्षेमेण तर्कपदवाक्यविचारदक्षा
ग्रंथस्य कर्मविधये धिषणा व्यधायि ॥ १९ ॥

ग्रंथं व्यधत्त सुरसं त्वमृतप्रपूर्णं
क्षेमं क्षमाजलनिधिर्द्विजदेवभक्तः ।
भूमंडले कृतनिवासजना यदीय-
पादार्धभावरसिका न सुधां धयंति ॥ २० ॥

गौरीमतं च नलवाग्भटभीमसूक्तिं
हारीतसुश्रुतमतं रविसिद्धपाकं ।
क्षेमो भिषग्वरसुधीरवलोक्य सम्यग्
ग्रंथं व्यधत्त खलु क्षेमकुतूहलाख्यं ॥ २१ ॥

इष्टदेवनमस्कारस्ततो वंशप्रशंसनं ।
सगुणो वस्तुनिर्देश उक्तश्च प्रथमोत्सवे ॥ २२ ॥ °

I. *vaṃśapraśaṃsana*, fol. 3*b*; II. *mahānasopayogyopakaraṇapr.*, fol. 6*a*; III. *vaidyāhārasūpakārapr.*, fol. 9*a*; IV. *ṛitulakshaṇacaryāpr.*, fol. 12*a*; V. *dinacaryāpr.*, fol. 17*a*; VI. *māṃsapr.*, fol. 31*a*; VII. *matsyamāṃsapr.*, fol. 33*b*; VIII. *shaḍvidhaśākapr.*, fol. 47*b*; IX. *pishṭānnakṛitaprakārapr.*, fol. 52*a*; X. *pakvānnapr.*, fol. 61*a*; XI. *kshudbodhakavastupr.*, fol. 63*b*; XII. *gorasapānakādikathana.*

It ends:

वंशो ऽयं किमु वर्ण्यते सुविमलो नानागुणैरुत्तमो
यत्रैकेन विभीषणश्च भिषजा नीरोगतामाप्तवान् ।
श्रीरामादपरेण या सुविहिता लब्धा हि कोलापुरी
ग्रामा द्वादश एव चान्यविदुषा लब्धा हि ढिल्लीश्वरात् ॥

पुत्राः क्षेमभिषग्वरस्य षडिमे नानागुणैरुत्तमा
गोपालः शिवपालमाधववरौ नारायणस्त्वद्भुतः ।
रामो लक्ष्मणसंज्ञकाः(!) सुविहिताः संवत्सराणां शतं
जीव्यासुः पृथिवीतले ऽतिसुखिनो नित्योत्सवैरुत्सुकाः॥

प्रजाक्षेमकृता क्षेमशर्मणा वंशपद्धतिः ।
स्वकीया स्वयमावर्णि वर्णविन्यासशालिना ॥

परदोषकथास्वप्रादरा बहवः संति क्षितौ सुजनाः ।
इति चेतसि संविधाय यत्कृतमाद्रियतां तदार्यकैः ॥

नंदंतां नीतिभाजः सकलवसुमतो ज्ञानमायातु विश्वं
दुर्वृत्ता यांतु नाशं भवतु वसुमती सम्यगामन्नदेवा(वी) ।
नीरं यच्छंतु मेघाः कलयतु सुकविः काव्यकौशल्यलीलाम्
अव्याद्व्याजभाजं परहतदुरितं क्षेमशर्माणमीशः ॥

वाणाकाशयुतेनाब्दवत्सरे विक्रमांकिते ।
ऊर्जेषु शुक्लत्रयोदश्यां ग्रंथः पूर्णो ऽयमैंदवे ॥

इति श्रीनरवैद्यमन्मथात्मजक्षेमशर्मविरचिते क्षेमकुतूहले द्वादशोत्सवः । समाप्तो ऽयं ग्रंथः ॥

In the above chronogram, Dr. Haas suggests that we should read वाणाकाशक्षितिनाथवत्सरे विक्रमांकिते, which would make the date of the work Saṃvat 1605 (1548 A.D.). Perhaps नाथ for नाब्द alone might suffice.

The imperfect Berlin MS. of the work (Cat., no. 950) was copied in Saṃvat 1721.

[Gaikawar.]

C. Materia Medica.

2736.

1507b. Foll. 51; size 11½ in. by 4¼ in.; legibly written, in Devanāgarī; 8–13 lines in a page.

Dhanvantari-nighaṇṭu, a dictionary of materia medica, in nine chapters (*varga*).

After the first 14 verses: नमामि धन्वंतरिमादिदेवं ° (see Aufrecht, Oxf. Cat., no. 451), this MS. proceeds:

द्रव्यावलीं विना वैद्यास्ते वैद्या हास्यभाजनाः ।
द्रव्यावल्यभिधानानां तृतीयमपि लोचनं ॥ १५ ॥

अनंतसारस्य निगूह्य किंचित्
सारं चिकित्सागमसागरस्य ।
उक्तं मयेदं प्रविभोज्य भोज्यं
द्रव्यावली नाम समुच्चयो ऽयं ॥ १६ ॥

Then follows a versified summary of the first six chapters, ending fol. 4*b*: इति धन्वंतरिनिघंटे गणसमुच्चयः समाप्तः॥ after which it proceeds: गुडूच्यमृतवल्ली च०.

The MS. is dated: संवत् १८५७ रौद्राब्दनामसंवत्सरे नर्मदादक्षिणभागे॥ [H. T. COLEBROOKE.]

2737.

1114. Foll. 55; size 12½ in. by 4½ in.; fairly good Devanāgarī writing; 9 or 10 lines in a page.

The same work, without the *gaṇasamuccaya*.

After the first 14 verses, this MS. proceeds:

क्वचिद्रूक्तं विपर्यस्तं दृष्टं नामेह तद्यथा।
मधुपर्णीवेतसाह्वो रोहिणीकटुकादिकाः॥

गुडूचीनाम। गुडूच्यमृतवल्ली च०

The text of this MS. differs considerably from that of the preceding one. It also contains only seven chapters, the last being the *miśrakavarga*.

It ends:

इति ये क्रमशः सप्त वर्गाः [प्राक्]परिकीर्तिताः।
सृतचिह्नानां(!) द्रव्याणां गुणनामविनिर्णयं॥

इतीदमुक्तं निखिलं निघंटुज्ञानमुत्तमं।
भिषजां बुद्धिवृद्ध्यर्थं धन्वंतरिविनिर्मितं॥

सप्तद्वीपावती यावद्यावत्सप्तांबुराशयः।
तावन्निघंटुरित्येष भुवि द्रव्यप्रकाशकः॥

इति श्रीधन्वंतरिप्रणीतनिघंटु समाप्तं॥ श्रीसंवत् १८६१ माघमासे शुक्लपक्षे परिवाया सुकवासरे(!)॥

[H. T. COLEBROOKE.]

2738.

987b. Foll. 35; size 14¼ in. by 4½ in.; good, clear, modern Bengalī handwriting; 7 or 8 lines in a page.

Śabdacandrikā, a medical dictionary, by *Cakrapāṇidatta*.

It begins:

देवं प्रणम्य हेरम्बं वैद्यश्रीचक्रपाणिना।
भैषज्यशब्दबोधाय क्रियते शब्दचन्द्रिका॥

See Aufrecht, Oxf. Cat., no. 453.

The *vṛikshādivarga* ends fol. 71*a*; *svarṇādivarga*, fol. 72*b*; *ghṛitādivarga*, fol. 73*b*; *bhūmyādivarga*, fol. 76*a*; *manushyavarga*, fol. 78*b*; *siṃhādivarga*, fol. 82*b*; *madyādivarga*, fol. 84*a*; *pañcakashāyādivarga*, fol. 86*a*; *triphalādivarga*:

अलाभादधिकाख्याया मयोक्तं नेह यत्क्वचित्।
शब्दार्णवादिकोषेभ्यस्तज्ज्ञातव्यं भिषग्वरैः॥

[H. T. COLEBROOKE.]

2739.

1351C. Foll. 49; size 11 in. by 5 in.; fairly good Devanāgarī writing; 9–12 lines in a page.

Śabdapradīpa, a dictionary of medical botany, by *Sureśvara*, or *Surapāla*, son of *Bhadreśvara*, grandson of *Yaśodhana*, and great-grandson of *Devagaṇa*.

The author was court physician to King *Bhīmapāla*, his father having acted in a similar capacity to *Rāmapāla* of Bengal, and his great-grandfather to king *Govindacandra*.

It begins:

भागीरथीतरलतुंगतरंगमौलिः
शश्वत्स्फुरच्छशिकलाममलां दधानः।
लीलाचलच्छफरिकामिव चंद्रलेखा-
चूडामणिर्भवतु वो विजयाय नित्यं॥

धीरः कविर्मधुरवाग् निरवद्यविद्य-
वैद्योत्तमो विमलकीर्तिलतावितानः।
यो भीमपालनृपतेर्भिषगन्तरंगः
शब्दप्रदीपमकरोत् सुरपालनामा॥

यः शब्दसूत्रनिचयैरिह वैद्यविद्या-
मोहांधकारभिदुरप्रतिमैकपात्रं।
शब्दप्रदीपमयमारचयां चकार
स्नेहेन तं कृतधियः परिपालयध्वं॥

अनेकवैद्यागमसंगतानि
  शब्दाभिधानानि झटित्यवाप्तुं ।
शब्दप्रदीपो भवितायमेव
  ध्वांतस्थितं द्रव्यमिव प्रदीपः ॥

एकार्थद्व्यर्थबह्वर्था वक्तव्या नियमं विना ।
शब्दाः शब्दप्रदीपेन वैद्यशास्त्रानुगामिनः ॥

प्रथमांता द्वितीयांता निर्देश्या वाचका इह ।
वाच्यास्तु सप्तमीसिद्धा नियमो ऽयं समंततः ॥

ते पूर्वं वाचकाः शब्दा वाच्याश्च तदनंतरं ।
विरामः पूर्ववाच्यानां यावदन्यो हि वाचकः ॥

क्वचिन्निर्देशभेदेन लिंगनिर्देशतः क्वचित् ।
क्वचिद्विशेषणाख्यानाद्विद्यात् स्त्रीपुंनपुंसकं ॥

विज्ञेयो लिंगनिर्देशो वाच्यस्य पुरतो बुधैः ।
सप्तमीसिद्धरूपो वाथ वाचकरूपतः(!) ॥

बालाः सुखेन जानंतु यतोऽपभ्रंशसंज्ञया ।
अपभ्रंशानुरूपे च तस्माद्दोषो न संस्कृते ॥

अवङडप्रस्थैर्वाग्रोंछैरादिगैरिह(!) ।
त्यक्तानि शब्दनामानि वैद्यशास्त्रेष्वसंभवात् ॥

आद्यवर्णैरकाराद्यैः क्षांतैरादिगतैः क्रमात् ।
यथासंभवमुच्यंते शब्दनामानि विस्तरात् ॥

इति सूत्रं ॥

अमृतं विभीतदुग्धांबुसुधासर्पिर्गुरूचिविषेषु च(!) ।
अमृता वाभयाकृष्णाधात्रीद्राक्षागुरूचिषु ॥

कीर्तिता अहिवाता(!) च शरण्यामंबुदो घने ।
तथा चांबुधरो मुस्ते घने च परिकीर्तितः ॥

अंबष्ठातिविषा पाठा कणा चांगेर्यूथिषु(यष्टिषु [marg.) ।
अंबष्ठी माचिका च स्यात् यूथिका च प्रकीर्तिता ॥

अपथा(!) पद्मके शुंठ्यां पथ्याभिक्षुप्रियंगुषु ।
अक्षीवः शिग्रुसामुद्रनिंबवृक्षे तथार्कके ॥

अक्षिभेषजशब्दो नापुष्पका सीसलोध्रयोः ।
अकर्णविद्धां(!) जानीयात् पाठायामनृजुंनते(?) ॥

अरिष्टो निंबनिष्ठाकतक्राशवरसोनके ।
वाद्यसीसकयोः क्लीवे भविष्यन्मृतुलक्षणे ॥

स्त्रीलिंगे च तथा नागवलाकटुकयोर्भवेत् ।
अरुणातिविषारक्तयष्टीश्रावणिकासु च ॥

त्रिवृतायां भवेत्पुंसि पुंक्लीवे चार्कपर्णके ।
अतिच्छत्रा शताह्वायां द्रोणपुष्प्यां च भूस्तृणे ॥

अवंतिसोमशब्दस्तु कीर्तितः पुंसि कांजिके ।
अज्जटा(*r.* अञ्झटा) तामलक्यामनंतः पिप्फलपादपे [(? पिप्पल°) ॥

अनंता सारिवादूर्वादंतीहेमवतीषु च ।
कर्ष्यासुक्यां(!) दुरालंभागुरूचीलांगुलीषु च ॥

अब्जं रसांजने पद्मे स्त्रियां शुक्तौ च पुंसि च ।
शंखसैवलमत्स्येषु वेतसे रजनीकरे ॥

अभ्रपुष्पस्तु वानीरे ऽलर्को मंदारके शुनि ।
अर्कश्च स्फटिके सूर्ये सूर्यावर्ते ऽर्कपर्णके ॥ °

The *svarādikāṇḍa* ends fol. 5*b*.

It onds: इति क्षकारादिवर्गः ॥
  द्रव्यावलितिलेसेन(? विलासेन) व्यंजनादीनि यत्नतः ।
  श्रीमान् सुरेश्वरो वैद्यविद्याविद्वानचीकरत् ॥

व्यंजनादिकाण्डः ॥

श्रीमद्गोविंदचंद्रस्य राज्ञो वैद्यगणाग्रणीः ।
करणादयजः(? करणान्वयजः) श्रीमानभूद् देवगणः [सुधीः ॥

तस्मादजायत सुधाकरकांतकीर्तिः
  श्रीमान् यशोधन इति प्रथितस्तनूजः ।
तस्यात्मजः सकलवैद्यकसारवेत्ता
  भद्रेश्वरः कविकदंबकचक्रवर्ती ॥

स्वैरं निजगुणोत्कर्षैः श्रीमद्वंगेश्वरस्य यः ।
राज्यं प्राप्यमलंचक्रे रामपालस्य भूपतेः ॥

तस्यात्मजः परमसज्जनकैरवेंदुः
  श्रीमान् सुरेश्वर इति प्रथितः पृथिव्यां ।
पादीश्वरस्य भुजनिर्जितवीरवैरि-
  श्रीभीमपालनृपतेर्भिषगंतरंगः ॥

सो ऽयं सुधासोदरवाग्विलासैर्
  दाता शुचिः सत्यरतः क्षमावान् ।
वृद्धोपसेवी करुणार्द्रचित्तः
  शब्दप्रदीपं कृतवान् मनीषी ॥

इति श्रीराजवैद्यान्तरंगश्रीसुरेश्वरविरचितं शब्दप्रदीपनामद्रव्याभिधानं समाप्तं ॥ संवत् १७२१ वर्षे पौषसुदिपंचमीसोमे ॥

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 151.

[H. T. Colebrooke.]

2740.

1511e. Foll. 25 (173–197 of vol.); size 11½ in. by 9 in.; fair Devanāgarī writing (European paper, watermark 1801); ten lines in a page.

Paryāya-Ratnamālā, a synonymic vocabulary of medical terms, the name of whose compiler is not mentioned. Very incorrect.

It begins:

प्रणम्य परमं देवं दुःखत्रयहरं परं ।
संसारसागरोत्तारहेतुं सेतुमिवोत्थितं ॥
पर्यायरत्नमालेयमायुर्वेदार्णवोत्थिता ।
धार्या भिषग्विदा कल्या(*r.* कण्ठे) नातिसंक्षेपविस्तरा ॥
किं करोति नरः शूरः समरे शस्त्रवर्जितः ।
तद्वत्पर्यायरहितश्चिकित्सायां चिकित्सकः ॥
तेन नामानि रक्षामि(*r.* वक्ष्यामि) श्लोकेनार्धेन पादतः ।
श्रीपर्णी काश्मरी भद्रा गम्भारी(MS. °रि) गोप-[भद्रिका ॥
कुमुदा च सदाभद्रा कट्फला कृष्णवृंतिका ॥

गम्भारि ॥

पाटलानि प्रिया स्थाली ताम्रपुष्पा फलेरुहा ।
कामदूती कुवेराक्षी कुतोयाद्रि[नि]वासिनी ॥

पारली ॥ °

This vocabulary ends fol. 25*a* (197*a*):

असिद्धममृतं चामं पक्वं तु कथितं शृतं ।
आहारो ऽभ्यवहारश्च लंघनं चापतर्पणं ॥
करभः करलो(?*r.* कवलो) ग्रासो नस्यं नस्तं च [लावनं(!) ।
ज्येष्ठांबुष्टतंचुलांबुः(!) स्यात् सुखोष्णस्तु(?) सुखोदकं ॥

इति चिकित्साशागे(?सागरे) रत्नमालाध्यायः समाप्तः ॥

The remainder of the leaf contains a passage on weights and measures: अथ मानपरिभाषा । जालांतरगते भानोरनुव(!) दृश्यते रजः । °

Appended to the volume are three leaves containing an index to this treatise, separated therefrom by four leaves, marked अक्षर (?अक्षरावली), containing a list of synonyms of similar form, beginning दिव् । दिव । द्रुह । द्रुहाण । द्रुहित । विरंचः । विरंचिः । ° and ending फलकृष्णा । कृष्णाफल । फलपाक । पाकफल ॥

For another MS. of this work, in the colophon of which *Mādhavakara* is given as the author, see Rāj. Mitra, Notices, ix., p. 234; whilst in the description of yet another MS., ib. i., p. 111 (beginning in the same way but incomplete at the end), *Rājavallabha* is said to be the author as well as an alternative title of the work itself.

There is another *Paryāyaratnamālā*, by *Maheśvara Miśra*, of which a MS. is in the Bibl. Nat. of Paris (Gr. 24).

[H. T. Colebrooke.]

2741.

2621b. Foll. 16 (paged 1–32); size 4to, 10 in. by 7½ in.; written, on rough country paper, in the Telugu character; 22–27 lines in a page.

Abhidhāna-ratnamālā, or *Shaḍrasa-nighaṇṭu*, a dictionary of materia medica, in six chapters (*skandha*) corresponding to the different *rasas*. With Telugu explanations.

It begins: षड्रसनिघंटुः ॥

येन केनापि यद्यद्वा यस्य कस्य चिदीरितं ।
नाम तत्र[त्] तदीयं स्यात्तंत्रमामि जगन्मयं ॥
सर्वतंत्रप्रयुक्तानि नामान्यादाय सर्वशः ।
रसभेदेन षट्स्कंधो निघंटुरभिधीयते ॥

तत्राद्यस्कंधः ॥

आज्य-क्षौद्र-तिलोद्ध(!)-दुग्ध-नवनीतांभो-बिदारी-वरी-
काकोली-कपिकच्छु-गोपतनया-मेदा-पयस्याद्वयं ।
खर्जूरी-तृणराण्-मधूकयुगलं पर्णीचतुष्कं कुशं
द्राक्षा-काशयुगं शितोपल-बला-दूर्वात्रयं गोक्षुरः ॥
चोचा-[ऽ]क्षोलक-वानरेष्ट-सुपवी-चारेक्षु-पारेविता
त्वक्षीरी(!)-पनस-द्विवृद्धि-कदली-जीवर्षभाभ्रसना ।
पद्मा-मस्तक-मुंजरि-क्षर-नली-खट्वा-द्रवंत्युत्कटा
देवा स्वस्तिरूपोदकी-नट-मधूकं लक्ष्मणा शूलिनी ॥

कार्पासी-प्रियवत्यगस्त्य-मुषिकानंता-सतिंन्यच्छदा [(? सतिग्य° comm.)

वत्सादन्यघ रक्तनाल-मधुरा-भूकंद-शृंगाटकाः ।

स्थौणेयं ककुभांड(कुकु° comm.)-मूत्रल-कलिंगालाबु- [धामार्गव-

स्निग्धं हेम-सप्तक-शिंबिज-घनस्कंधः खिल स्वादुभिः ॥

एषां क्रमेणाभिधानं वक्ष्यते ॥ °

I., *madhuradravyaskandha*, ends p. 7; II., *amladravya*, p. 9; III., *lavaṇadravya*, p. 10; IV., *tiktadravya*, p. 19; V., *kaṭudravya*, p. 24; VI., *kashāyadravya*, p. 32:

पत्रं दलं च च्छदनं पालाशं च दलं च तत् ।

शिंबी शमी स्यात्प्रागंतु(?) फलपुष्पोद्भवं स्मृतं ॥

° गिंज । बीजमस्यीति कथ्यते ॥ इत्यभिधानरत्नमालायां षष्ठ स्कंधः ॥

As Prof. Aufrecht has pointed out in the Cat. Cat., this work is quoted twice by *Mallinātha*, on *Śiśup.* i. 19, and xvi. 18. The half-verses referred to occur in the last *skandha*, viz.: जंबूः सुरभिपत्रा च राजजंबूर्महाफला p. 27, l. 3 infra; महापत्रो महाशाकः स्थिरकश्च हली मतः ॥ p. 29, l. 7 infra.

For other copies of this treatise see Burnell, Ind. Tanjore MSS., p. 72, no. lii.

A leaf (paged 33 and 34) attached to the above MS. contains: *Āyurvede Ashṭadhātuparīkshā.*

It begins:

अथातः संप्रवक्ष्यामि संक्षिप्तं सूक्ष्ममुत्तमं ।

आयुर्वेदोपदेशेस्मिं अष्टधातु निगद्यते ॥

नाड्याष्टौ पाणिवत्कंठनासोपांतसमाश्रितः(!) ।

पादयोर्हस्तयोर्घ्राणमूलयोः कंठमूलयोः ॥ °

[MACK. COLL.]

2742.

3248f. Foll. 27 (paged 37–90); size 4to, 9½ in. by 7¾ in.; rough country paper, Telugu character; 17–20 lines in a page.

Abhidhānaratnamālā, with the *Ashṭadhātuparīkshā.* [MACK. COLL.]

2743.

209. Foll. 154; size 11¼ in. by 4½ in.; fairly good Devanāgarī writing of about 1700 A.D.; eleven lines in a page.

Nighaṇṭurāja, also called *Rājanighaṇṭu* and *Abhidhānacūḍāmaṇi*, a dictionary of materia medica, by *Narahari* (*Narahara*, *Nṛihari*), son of *Īśvara*, a Brāhman of Kaśmīr. [A.]

It begins:

[यस्य निःश्वसितं वेदा यो वेदेभ्यो ऽखिलं जगत् ।

निर्ममे तमहं वंदे विद्यातीर्थं महेश्वरं ॥ १ not in B ॥]

श्रीकंठाचलमेखलापरिणमत्कुंभींद्रबुद्ध्या रद-

प्रांतोत्तंभितसंभृताब्दगलितैः शीतैरपां शीकरैः ।

निर्वाणे मदसंज्वरे प्रमुदितस्तेनातपत्रश्रियं

तन्वानेन निरन्तरं दिशतु वः श्रीविघ्नराजो मुदम् ॥ १ ॥

For a fuller account see Oxf. Cat., p. 323.

A lithographed edition of the work was published at Benares, in 1883. The 13th *varga*, treating of minerals, has been edited, with a German translation (Leipzig, 1882), by Dr. R. Garbe, according to whom the author wrote his work in the reign of King *Siṃhadeva Nṛisiṃha* of Kaśmīr, between 1235 and 1250 A.D. [H. T. COLEBROOKE.]

2744.

1507a. Foll. 198; size 11½ in. by 4½ in.; good modern Devanāgarī writing; 9 or 10 lines in a page.

The same work. [B.]

This MS. is less correct than the preceding one; and is, moreover, slightly deficient at the end, breaking off abruptly, as it does, in the *tryarthāḥ* of the 13th (and last) *varga*.

[H. T. COLEBROOKE.]

2745.

795. Foll. 81; size 10½ in. by 5¼ in.; indifferent Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; fourteen lines in a page.

Madanavinoda-Nighaṇṭu, a series of brief descriptions of medicinal plants, and articles of food, composed, in Saṃvat 1431 (1374 A.D.), by *Madanapāla*, of the *Ṭāka* family ruling at Kāshṭhā,* north of Delhi, on the *Yamunā*.

The work consists of 13 chapters (*varga*), to which this and other MSS. add a 14th, consisting of genealogical verses.

It begins :

बीजं श्रुतीनां सुधनं(*a*, *b*, *c* सुखदं R. M.) मुनीनां
बीजं गुणानां(जीवं जडानां *c*) महदादिकानां ।
आग्नेयमस्त्रं भवपातकानां(भय R. M.)
किंचिन्महः श्यामलमाश्रयामि ॥ १ ॥

Cf. Rāj. Mitra, Notices, ii., p. 264 ; and Prof. von Roth's account of the work and author in Weber's Indische Studien, xiv., p. 398 seqq.

A lithographed edition of the work has been published at Benares (1869, 2nd ed. 1875). The subjoined text of the genealogical verses referred to is based on the present MS. (*a*), and a copy from the (not very correct) Ben. edition (*b*) very kindly sent me by Prof. von Roth, together with collations of a MS. (*c*) in his possession, and another (*d*) in the University Library at Tübingen.

* These names are somewhat doubtful. The present MS. calls the family-name *kāṭānvaya* (or *kīṭānvaya*), but two marks (? figures) over the first two syllables seem to indicate that these syllables (or the consonants) are to be transposed. Other variants of the name are *ṭīka*, *ṭhīka*, *śāka*. The city in which this princely race resided is called in the present MS. *kāṇḍā*, whilst other MSS. read *kāshṭhā*, or (the prakritized form of this) *kāṭhā*, and the Ben. ed. *kāchā*. Some scholars make *Hariścandra* the father of *Madanapāla* (and his elder brother *Sahajapāla*); but there can be no doubt that in the genealogical account found in similar terms in several of the works patronized by *Madanapāla* (cf. Aufrecht, Oxf. Cat., nos. 651–53 ; and above, no. 2720), the verse तस्मात्मजो ऽभूदतुलप्रतापः साधारणो भूमिपतिर्वदान्यः ° must contain the name of another prince who ruled between *Hariścandra* and *Sahajapāla*.

टाकान्वये(टी° *d*, ? *a*, ठी° *b*) महति भूमिभुजां विशुद्धे
काष्ठेति[1] नाम नगरं जयति प्रसिद्धम् ।
यद्वेधसा विहितमादरतः स्वसृष्टेर्
उत्कृष्टतातिशयपुञ्जदिदृक्षयेव ॥ १ ॥

तत्र श्रीरत्नपालः समजनि जनतानन्दवृन्दैककन्दः
कुन्देन्दुस्वच्छकीर्तिः परमददलनो दानदीक्षैकदक्षः ।
यस्याकर्ण्य प्रभूतं प्रथितगुणगणं कर्णसाफल्यभाजो
दैवं निन्दन्ति लोका(लोके *c*) नयनविफलताखेदमा-
[वेदयन्तः ॥ २ ॥

जननयनसुधांशुस्तस्य शुद्धस्तनूजो
जगति भरहपालः क्षोणिपालो बभूव ।
सकलसफलवाञ्छासिद्धिहेतोर्विधाता
सुरतरुमिह[2] चक्रे यत्करच्छद्मनैव ॥ ३ ॥

हरिश्चन्द्रस्तस्मात्समजनि जनानन्दजननो
हरिश्चन्द्रो लोके [ऽ]पर इव परीतापदलनः[3] ।
परं विश्वामित्रेष्वहितमयमाधत्त मतिमान्
वसिष्ठो[4] नैतस्माज्जगति महितो ऽन्यः सुकृतिनः ॥ ४ ॥

तस्मादभूदद्भुतकृत्यमान्यः
साधारणो भूमिपतिर्वदान्यः ।
दारिद्र्यमुन्मूल्य पुनः(यतः *a*, युतः *d*) स्ववैरि-
च्छत्रस्यापि कामं कृपयेव येन[5] ॥ ५ ॥

कामं सर्वमहेशमान्य उदयो नास्तं[6] प्रयातः क्वचिन्
नो दानं मधुपप्रियं जनमनःसंतापनुत्सूरता[7] ।
सच्चक्रातिविचित्रमित्रसुखिता[8] वृद्धिप्रदा चन्द्रता[9]
चातुर्येण महेन्द्रता कविमता किं किं न[10] यस्याद्भुतम् ॥ ६ ॥

अजनि सहजपालस्तस्य पूर्वस्तनूजः
सकलगुणनिधानं शास्त्रधर्मैकवेत्ता ।
प्रथितपुरुषरत्नं यं समालोक्य लोका[11]
बहुविधिषु विधातुः कान्ततां मन्वते स्म[12] ॥ ७ ॥

[1] काष्टेति *d*, काछेति *b*, काठेति *c*, कांडेति *a*.

[2] सुरतरुरिह *c*, ° तरुवर *b*, *a* om. from सफल to जनानन्द. [3] परद्रव° *b d*, परितापज्वलनः *a b*.

[4] विशिष्टो *c*, °मानिशिष्टो *b*.

[5] स्ववैरिस्वस्यापि° कृपयैव° *b*, क्रियते च यत्नं ॥ *d*.

[6] कामः *a b c d*, धर्ममहेश° *b*, °मान्यनुदयनास्तं *a*, °नाशं *c*, मान्यमुदयो नाशः *d*.

[7] ° नुत्सूरता *d*, तन ° रुत्सूरता *b*, ° नुत्सारतः *a*.

[8] ° चित्रमत्र सुखिनां *c*, सच्चक्रीति ° मंत्रसुखिना *d*.

[9] चंद्रदा *b*, नृंहता *c*, नंदता *d*.

[10] किंचिन्न *b*. [11] लोको *c*. [12] मन्यते स्म *a*, *b*, *c*.

किं वर्ण्यते श्रीसहजेन्द्ररूपं
लोकाक्षिनीलोत्पलपूर्णचन्द्रम् [13] ।
सदा रतिः(रतः *a*) श्रीमदनो ऽपि यस्य
सहोदरत्वेन कनिष्ठ एव ॥ ८ ॥

जयति मदनपालः सर्वविद्याविशालः
सुजनपिकरसालस्तुष्टगोपालबालः ।
रुचिरतरचरित्रश्चारुचातुर्यचित्रः(° चित्तः *c*)
कृतसरसिजमित्रः कर्मधर्मैः(° धर्मे *c*) पवित्रः ॥ ९ ॥

सदा यदीया गुणरत्नमाला
कण्ठेष्वतो वात्र(कंठेषु *a*, कंठोष्टकंठेषु *d*) सतां लुठन्ती ।
अस्यैव शोभामधिकां विधत्ते
लोके चरित्रं महतां विचित्रम् [14] ॥ १० ॥

निन्दन्तः सेतुभेदं [15] जलनिधिविषये शीततां शीतशैले [16]
कैलाशे गम्यभावं विषधरभवने सर्पवासं [17] सदर्पम् ।
यस्योदग्रप्रतापज्वलनकवलनाद्वैरिणो चक्रभाजो [18]
रक्षन्ति स्वं तृणेनाकुलितमतिहृदश्चित्रमेतच्चरित्रम् [19] ॥
[११ ॥

यत्कीर्तिर्मुदमादधाति गुणिनां कण्ठेषु लग्ना परं [20]
त्रिष्वेव भ्रमणं करोति भुवनेष्वेकाकिनी [21] स्वेच्छया ।
भूपानां नरिनर्त्ति संसदि सदा सर्वाङ्गसंदर्शिनी [22]
लोके सा विदिता तथाप्यतिसती [23] पुण्यैर्यशः [23]
[प्राप्यते ॥ १२ ॥
तेन श्रीमदनेन्द्रेण निघण्टुरयमद्भुतः [24] ।
कृतः सुकृतिनां लोके हिताय महतात्मना [25] ॥ १३ ॥

अब्दे ब्रह्मजगद्युगेन्दुगणिते [26] श्रीविक्रमार्कप्रभोर्
माघे मासि वलक्षपक्षललिते षष्ठ्यां सुधांशोर्दिने ।
दीनानां परितापपापदलने ग्रन्थं निघण्टं किल [27]
श्रीदः श्रीमदनो व्यधत्त चतुरः सच्चक्रचूडामणिः ॥ १४ ॥

अनवद्यानि पद्यानि दश द्वादश वा [28] मया ।
परेषामपि केषां चिल्लिखितानीह कौतुकात् ॥ १५ ॥

[वाचस्पतेः पितुरुदारसुवन्द्यविद्या-
वाचस्पतेश्चरणपङ्कजषट्पदेन ।
वादीभपञ्चवदनेन कवीश्वरेण
साहाय्यमत्र समकारि गुणाकरेण ॥ १६ ॥ *a*]

यो राज्ञां मुखतिलकः कटारमल्लस्(कदार° *a*)
तेन श्रीमदननृपेण निर्मिते ऽत्र ।
ग्रन्थे ऽभून्मदनविनोदनाम्नि पूर्णा
कर्णानाममृतरसप्रदा प्रशस्तिः [29] ॥ १७ ॥

इति श्रीमदनपालविरचिते मदनविनोदनिघण्टौ चतुर्दशो वर्गः समाप्तः ॥ [H. T. Colebrooke.]

2746.

42a. Foll. 111; size 9½ in. by 4 in.; fair, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Madanavinoda.

In this copy the work is preceded by a short passage (14 lines) in *bhāshā:* अथ वंगक्रिया लिख्यते । तेलपुट ७ तक्रपुट ७ अमलीपुट° ending अनपान २३ ।

The MS. ends:

शुभे हर्म्यतले शयीत शयने प्रत्यग्रपुष्पाचिते
वातैश्चंदनचंद्रचर्चित[त]नुः संस्पृश्यमानं सुखैः ।
व्यायामं परिशोषिमैथुनरतिं मद्यं तथोष्णं रसान्
आग्नेयान्परितस्त्यजेन्मतिमतो वैद्यवाक्यैर्नरः ॥

---

[13] लोला° *a*, °रूप लो° चंद्रः *d*, *b* om. vv. 8–16.
[14] महतीह चित्रं *d*, विचित्रं महतां हि चित्रं *a*.
[15] निंदंतं सेतुभेदे *d*, भिंदंते सेतुबंधं *c*.
[16] °शैलैः *a*, °विषयं° शांतशैलं *d*.
[17] °भवनैः° *a*, °भुवने° *d*, सर्ववासं *c*.
[18] °ग्रं प्रतापं° कवलताद्वै° *c*, °ज्वरबलकवलाद्वैरिणो चक्र° *d*, भाजा *a*, *d*.
[19] स्वं नृपेणा° *c*.
[20] यत्कीर्त्तिं मु° ददाति° *d*, °परी *c*.
[21] करोतु भवनेकेकाकिनी *a*, भुवनेभेकानि *d*.
[22] भूतानां परि° संपदि° सर्वाद्र° *d*.
[23] लोकाशा° तथा व्यतिसती° *a*, °मती° *d*.
[24] निघंटोयं महाद्भुतः *c*.
[25] सुकृतिना *a*, लोकहिताय *d*, महात्मनां *c*.

[26] ब्रह्मयुगे युगेंद्रगणिते *d*.
[27] परितापपाटनपटुर्ग्रंथो निघंटः कलः *c*, परितापपादपलतो ग्रंथं निघंटुं कलिख्यातं श्रीमदनो° *d*.
[28] पंच वा दश वा *d*.
[29] ग्रंथेस्मिन्° पूर्णो वर्गोयं गुणागुणमित्रमिश्रकोयं ॥ *a* (followed by the colophon); *c* has the *pāda* पूर्णोयं वर्गो ललितपदैः प्रशस्तिनामा चतुर्दशः ॥ १४ ॥ °

यो राज्ञां मुखतिलकः कटारमल्लस्तेन
श्रीमदननृपेण निर्मिते ऽत्र ।
ग्रंथे ऽभून्मदनविनोदनाम्नि वर्गो
मिश्राख्यो ललितपदैस्त्रयोदशो ऽयं ॥

इति श्रीमदननृपेण निर्मिते मदनविनोदे निघंटौ मिश्रवर्गस्त्रयोदशमः ॥ १३ ॥

अजनि सहजपालस्तस्य पूर्वस्तनूजस्
तदनु मदनपालः पुत्ररत्नं बभूव ।
सकृतसुकृतभाजा येन राज्ञा निघंटुर्
भिषगभिमतसिद्ध्यै कीर्तिसंदोहभाजा ॥

इति श्रीमदनविनोदनिघंटुः समाप्तिमगमत् ॥

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 139.

[H. T. Colebrooke.]

2747.

2038a. Foll. 154; size 13¼ in. by 4 in.; fair Devanāgarī writing of 1811 A.D.; seven lines in a page.

Madanavinoda.

After the introductory verses, this MS. presents so many and considerable variations as almost to amount to a new work. The author's name and the title of the work are, however, so persistently repeated in the colophons of the chapters—of which there are seventeen in this version—as to leave no doubt as to the identity of the work; whilst the title *Dravyaguṇanāma,* under which it figures in the old Catalogue and in Dietz' Anal. Med., p. 156, originated in the leaf-mark द्रव्यनामगुण on fol. 1, and द्र॰ना॰गु॰ or द्र॰ना॰ on the others, merely intended to describe its contents, and repeated in the copyist's final verse.

It ends: इति दिनचर्या ॥ इति श्रीमदनपालविरचिते मदनविनोदनाम्नि ग्रंथे निघण्टौ सप्तदशवर्गः समाप्तः ॥

शाके त्र्यग्नि च भूधरेन्दुप्रमिते मासे तथा श्रावणे
दिक्संख्ये च तिथौ तथापि शशिजे वारे त्विदं पुस्तकं।
आलेख्यं खलु लेखकेन सुतरां द्रव्यं च नाम(!)गुणं
शोध्यं साधुजनैर्विचार्य शकलं विज्ञप्तिरेषा मम ॥

[F. Buchanan.]

2748.

1240. Foll. 60 (numbered 61, no. 53 being passed over); size 11 in. by 4¼ in.; fairly good Devanāgarī writing of about 1770 A.D.; 12–18 lines in a page.

Pathyāpathyavibodhaka(-Nighaṇṭu), a treatise on materia medica, in 6 chapters (*varga*), by *Kaiyadeva* (*Keyadeva, Kaïdeva*) *Paṇḍita,* son of *Sāraṅga,* and grandson of *Padmanābha,* of the *Bhāradvājagotra.*

It begins:

नत्वैकं विश्वरूपं त्रिभुवनशरणं स्वर्गमोक्षैकहेतुं
शंभुं वाग्देवतां च व्यवहरति यया विश्वमेतन्नितांतं ।
यस्य ध्यानप्रसादात्प्रभवति पुरुषः सर्वकार्यार्थसिद्धिं
कर्तुं तं देववंद्यं स्फुरदुरगवरस्फारभासं गणेशं ॥ १ ॥

भारद्वाजपवित्रगोत्रतिलकः श्रीपद्मनाभो ऽभवद्
वेदव्याकृतिनाटकागमकथालंकारपारंगमः ।
तत्पुत्रो गुणभूषितः समभवत् सारंगनामा द्विजो[1]
येन प्राणिगदो ऽगदैरपहृतो ऽसौ सर्वविद्यालयः ॥ २ ॥

तत्पुत्रः कैयदेवो[2] ऽस्ति वैद्यविद्याविशारदः ।
नामरत्नाकरो येन कृतो ऽन्यो नामसागरः ॥ ३ ॥

नामरत्नाकरोक्तानां द्रव्याणां च रसादिषु ।
ग्रंथो ऽयं क्रियते तेन पथ्यापथ्यविबोधकः ॥ ४ ॥

इहौषधीधातुधान्यद्रवपक्वान्नमांसगः ।
स विहारो ऽथ मिश्रश्च नानार्थो नवमः(!) स्मृतः ॥ ५ ॥

Varga 1 ends fol. 38*b*; 2. fol. 41*b*; 3. fol. 43*b*; 4. fol. 52*b*; 5. fol. 56*b*; 6. fol. 61*b*.

It ends:

छिन्नाद्रिकानां द्रव्याणां रसवीर्यादयः कृताः ।
सूरिणा कैइदेवेन यथाशास्त्रानुसारतः ॥

इति श्रीवैद्यकैइदेवपंडितविरचिते पथ्यापथ्यविबोधके मांसवर्गः समाप्तः ॥

Cf. Weber, Berl. Cat., no. 1748; Rāj. Mitra, Notices, vi., p. 126; Dietz, Anal. Med., p. 143.

[H. T. Colebrooke.]

---

[1] श्रीशांगनामा द्विजो Web., श्रीशादुनामा भिषग् R.M.

[2] केयदेवो W., R. M.

2749, 2750.

1214, 1215. Foll. 1–231 and 232–520; size 11½ in. by 9 in.; fair Devanāgarī writing.

An alphabetical index to *Nighaṇṭurāja, Pathyāpathyavivekanighaṇṭu, Madanavinoda,* and *Nārāyaṇadāsa's Dravyaguṇa.*

It was probably compiled under Colebrooke's directions, and afterwards copied for Wilson; its beginning being identical with that of the Oxford MS. no. 766.

The MS. ends: इति राजनिघंटनामानि पथ्यापथ्यविवेकनिघंटं मदनविनोदनिघंटं च दृष्ट्वा पृथक्कृतानि गुणाश्चौषध्यादीनां द्रव्याणां नारायणदासकृतद्रव्यगुणमपि दृष्ट्वा लिखिताः शुभमस्तु सर्वजगताम् ॥

Cf. Dietz, Anal. Med., pp. 126, 137.

[H. T. Colebrooke.]

2751.

96b. Foll. 130; size 10 in. by 4 in.; indifferent Devanāgarī writing of 1674 A.D.; nine lines in a page.

Guṇaratnamālā, a compendium of materia medica and dietetics, in 26 chapters (*varga*), by *Miśra Bhāva,* son of *Miśra Laṭakana.*

It begins:

सिद्धिप्रदं विघ्नराजं विशुद्धज्ञानदं गुरुं ।
इष्टदं देवतामिष्टां वंदे ऽहं साध्यसिद्धये ॥ १ ॥
परमोपयोगिकतिचिद्द्रव्याणां भावमिश्रेण ।
संगृह्यते स्वभावो नानामुनिभिः समाख्यातः ॥ २ ॥
वक्ष्यते दिनचर्यादिदृष्टार्था मुनिभाषिता ।
तथा रजनिचर्या च चर्या च षडृतूचिता ॥ ३ ॥
राज्ञां सविज्ञासु सभासु शोभां
निजां समीहेत चिकित्सको यः ।
श्रीभावमिश्रग्रथितां स एतां
दधातु कंठे गुणरत्नमालां ॥ ४ ॥

द्रव्ये रसो गुणो वीर्यं विपाकः शक्तिरेव च ।
संवेन (*r.* संबंधेन) क्रमादेताः पंचावस्थाः प्रकीर्तिताः॥५॥
क्वचिद्रसो गुणः क्वापि वीर्यं पाकः क्वचित्क्वचित् ।
क्वचित्प्रभावः स्वं कर्म द्रव्यस्य विदधाति हि ॥ ६ ॥

अत्रादौ रसादिवर्गः ॥ तत्रादौ रसाः ।
मधुरो ऽम्लः पटुश्चैव कटुतिक्तकषायकाः ।
इत्येते षड्रसाः ख्याता नानाद्रव्यसमन्विताः ॥

It ends: तत्र मधुररसगुणाः ।० इति घातादिवर्गः षड्विंशतितमः ॥

यावद्व्योमनि विंबमंबरमणेरिन्दोश्च विद्योतते
यावत्सप्त पयोधयः सगिरयस्तिष्ठंति पृष्ठे भुवः ।
यावच्चावनिमंडलं फणिपतेरास्ते फणेमंडले (? फणामंडले)
तावत्सद्भिषजां मुखेषु वसतादस्माकमेषा कृतिः ॥ १ ॥

इति श्रीमन्मिश्रलटकनतनयश्रीमन्मिश्रभावविरचिता(यां) गुणरत्नमाला संपूर्णा ॥

संवत् १७३१ वर्षे मार्गशिर शुदि १० शुक्रवारे महममध्ये(?) लिपीकृतं । श्रीनवरंगसाहराज्ये पुष्करणभागचंद तत्पुत्र नंदीदाश तत्पुत्र रामजी तत्पुत्रलिपीकृतं नंतरायगोत्रबलध दौलतपुरस्थानात् लिपीकृतं ।

Fol. 130*a* contains an index of the *vargas.*

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 136.

[H. T. Colebrooke.]

2752.

2621a. Foll. 15 (paged 1–29); size 4to, 10 in. by 7½ in.; written on rough country paper, in the Telugu character; 26–29 lines in a page.

Śataślokī, a manual of materia medica (by *Avadhāna Sarasvatī*), with Telugu (and occasionally Sanskrit) explanations.

The text begins: शतश्लोकी ॥ सर्वज्वरस्य ॥

मुस्ता-पर्पट-धन्वयाष-धनिका-भूनिंब-विश्वामृता
मृद्वीका-दशमूल-निंब-सहदेव्यारग्वध-व्याधयः ।
सेव्याभः-मुनिपर्ण-चंदन-बला-पाठा-वरी-शारिबा-
खर्जूर-त्रिफला-मधूक-मधुकाश्वाश्वत्थजं वल्कलं ॥
रास्ना-निर्जरदारु-चव्य-चपलामूलानि मृर्वोत्पलं
मंजिष्ठा-कण-वेणुपत्रि-कटुका-भार्ङ्गी-पटोलानि च ।
स्तन्य-क्षोणिभुजंग-पुष्पलतिका-रुद्राक्ष-गोरोचना
वाशा-केरजलाबु-वत्सक-सिता सर्वान्निहंति ज्वरान् ॥

टीका ॥ मुस्ता తుంగముస్తలు ।०

Tho MS. is incomplete, breaking off as it does at the end of *śloka* 84.

According to a Madras edition (1880), the work consists of 118½ verses, ending:

इमं समस्तरोगाणां प्रशस्तौषधसंग्रहं ।
अकार्षीद् बालबोधार्थमवधानसरस्वती ॥

Cf. Burnell, Tanjore MSS., p. 67*a*.

[Mack. Coll.]

2753.

1195a. Foll. 38; size 12½ in. by 5½ in.; indifferent Devanāgarī writing of 1743 A.D.; 13–15 lines in a page.

Yogacandrikā, a treatise on materia medica, in 38 chapters, by *Lakshmaṇa Paṇḍita*, son of *Datta*.

The author studied medicine at Benares under the tuition of two brothers, *Nāgeśa* (*Nāganātha*) and *Nārāyaṇa*, and had three elder brothers, *Gaṇeśa*, *Raghunātha*, and *Rāma*, and a younger brother, *Viṭṭhala*.

It begins:

विश्वोत्पत्तिस्थानसंहारहेतुं
जेतुं देवैरादिदैत्यान् स्मृतं तं ।
संदिग्धार्थोदन्वदुत्तारनावं
देवं प्रत्यूहाटवीदावमीडे ॥ १ ॥

कृतं यदीयं सुकृतं वदंति
त्रेतावितानेऽपि यमाहुरग्र्यं ।
जिज्ञासुः स द्वापरहृत्कलिघ्नं
तं दत्तसंज्ञं पितरं नतोऽस्मि ॥ २ ॥

पूर्वापुराम्नायकृतां दिदृक्षा
यदीक्षणेनैव कृतावसानं(?) ।
विचक्षणानां बुधनागनाथ-
नारायणौ तावहमानतोऽस्मि ॥ ३ ॥

विविच्य हारीतपराशरादीन्
तंत्रप्रकीर्णानतिसिद्धियोगान् ।
मुदेऽगदंकारचयस्य तेषां
सुसंग्रहं लक्ष्मण आतनोति ॥ ४ ॥

पुराणतंत्रविस्तरादगम्यमर्थसंचयं ।
प्रकाशयिष्यति क्षणादियं हि योगचंद्रिका ॥ ५ ॥

The colophons run thus:

अतिगूढविधिप्रकाशिकायामगदंकारचकोरतोषिकायां ।
बुधलक्ष्मणनिर्मितौ (ज्वरघ्ना उपचारा इति) योगचंद्रि-
[कायां ॥

It ends:

विशिष्टतरशिष्टसंसदवतंसनागेशतस्
तथा तदनुजादतिप्रथितविद्यनारायणात् ।
अधीतचरकादिकः परिलसत्पयोवाहिनी-
पवित्रितनरे पुरे महति यस्तु देवालये ॥ १ ॥

स दत्ततनुजो गणेशरघुनाथरामानुजो
ऽग्रजः सुमतिविट्ठलात्परमतत्त्ववित्संततौ ।
शरन्निशि समुद्यतो हरिदिशीव शीतद्युतिः
सुधीरकृत चंद्रिकामतुलमातुलानुग्रहात् ॥ २ ॥

चिरं चरकसुश्रुतादिरचितानि तंत्राणि यद्
विभाव्य नियतं ततोऽर्थमतिदुर्ग्रहं विस्तरात् ।
वि[विच्य सुखसंग्रहं] रचयतो महायास इ-
त्यदभ्रमतिसंभृतस्य गुणगृह्यतास्तामपि(?) ॥ ३ ॥

इति श्रीमद्ब्रह्मज्ञानिवंशावतंसदत्तसुतश्रीलक्ष्मणपंडितवि-रचिता योग[चंद्रिका समाप्ति]मगमत् ॥ संवत् १८०० वैशाख ३ भ । मंदवासरे गणेशपंडितेन लिखितो ग्रंथः श्रीअजीतसिंहराज्ये रीवीग्रामे स्वार्थं परार्थं च ॥ १२९६ ॥

The title of the work in the colophon, being partly eaten away, has been supplied by a later hand as योगोरव्यां, whence Colebrooke's *Paṇḍit* calls the work *Yogataraṅgiṇī* on fol. 1*a*.

Cf. Rāj. Mitra, Notices, i., p. 96; Dietz, Anal. Med., p. 149. [H. T. Colebrooke.]

2754.

1540a. Foll. 67; size 10½ in. by 4 in.; legibly written in Devanāgarī, by one *Lambodara*, in Saṃvat 1733 (A.D. 1676); twelve lines in a page.

The same work. Cf. Dietz, Anal. Med., p. 138. [H. T. Colebrooke.]

2755.

2357a. Foll. 38; size 10¼ in. by 4¼ in.; fair Devanāgarī writing of 1573 A.D.; thirteen lines in a page.

Yogaratnāvalī, a treatise on materia medica, in twelve chapters, by *Gaṅgādhara*, son of *Dāsa*(?).

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 153.

It begins :

पायाद्वो ऽथ करोतु कामदहनाज्जातो महांश्च श्रियं
पीनोत्तुंगमनोहरातिरसिकारामाविलासैर्वृतां ।
निष्प्रत्यूहमुपास्महे गणवृतावीरो(?) भवानीभवा-
वन्यः कोपि कृपालुरीदृशतमो विष्णुर्यया मातरं ॥ १ ॥
सच्छास्त्रार्थविशारदो ऽतिचतुरो नत्वा गिरीशं मुदा
कुर्वे वै नररूपकामकरणी दासात्मजो ऽयं द्विजः ।
देवानामधिपं सुरेशनमितं श्रीशैलजावल्लभं
योगश्रेणिसमन्वितातिचतुरां रत्नावलीमद्भुतां ॥ २ ॥
वृत्तं विशालैः सुरसुंदरीणां
नत्वा रमेशं म᳚शामनोन्नं(?मनसा मनोज्ञं) ।
रत्नावलीं योगयुतां सुरूपां
गंगाधरो ऽयं प्रकरोति सिद्धे ॥ ३ ॥
सूताभ्रगंधकशिलाहरितालशंखे
वैक्रांतमौक्तिकशिलाजितुहिंगुलानां ।
प्रवालतुच्छकवराटकखर्पराणां(?शर्वराणां)
वोक्ष्ये विधानमभिधानुसमं(?) हि चैषां ॥ ४ ॥०

I. (3*a*) *rasādiguṇavarṇana ;* II. (5*a*) *aushadhīnām̐ guṇavarṇanam;* III. (7*a*) *rasadhātumiśraguṇavarṇana;* IV. (10*b*) *rasarājasya śodhanam;* V. (13*b*) *dhātūnām̐ śodhanam ;* VI. (19*b*) *rogāṇām̐ cikitsāvidhiḥ ;* VII. (22*a*) *atīsārādīnām̐ vidhiḥ ;* VIII. (24*b*) *rogarājādi ;* IX. (28*a*) *kushṭhādividhi ;* X. (30*a*) *pramehādividhi;* XI. (32*a*) *vājīkaraṇa ;* XII. *kashāyaushadhīnām̐ yogādi.*

The colophon of the first chapter is followed by the date : संवत् १६३० अकबरमुगलराज्ये । श्रीअब्रदावादनगरे ॥

The MS. ends :

सगर्धने सत्यप्रभूतिसौम्या(!)
क्रोधादिदोषैर्विनिवर्तितो ऽपि ।
शास्त्रार्थचारी विशदं च सौम्या
यतेंद्रियस्तत्परमार्थसिद्धिः ॥ ११५ ॥

इति योगरत्नावल्यां द्वादशमो ऽध्यायः ॥ १२ ॥० संवत् १६३० वर्षे श्रीअब्रदावादे । अश्विनमासे । कृष्णपंचमीगुरवासरे लिषितं । पं० सवजीलिषितं ॥०॥ [Gaikawar.]

2756.

2357b. Foll. 37 ; size 10¼ in. by 4¼ in.; fairly good, clear Devanāgarī writing of 1651 A.D. (foll. 18–30, 34, 36, 37 by a second, fol. 35 by a third hand); 6–9 lines in a page.

Yogaśata, a manual of materia medica, in 102 verses, the author of which is not mentioned ; with a commentary, *Yogaśatabhāshya*, by *Amitaprabha*.

Text and commentary begin :

कृत्स्नस्य तंत्रस्य गृहीतधाम्नश्चिकित्सिताद्विप्रसृतस्य दूरं ।
विदग्धवैद्यप्रतिपूजितस्य करिष्यते योगशतस्य बंधः ॥ १ ॥

अनेन प्रतिज्ञावाक्येना[युर्वे]दः प्रतिपादितः । तत्र च त्रितयं वक्तव्यं चिकित्सा निदानं लक्षणं चेति । मया योगशत[स्य] बंधः करिष्यते युज्यते । एभिरारोग्येणातुरा इति योगाः छिन्नोद्भवादिप्रभृतयः । तेषां शतं योगशतं तस्य संबंधः(!) संग्रहः एकत्राभिधानं करिष्यत इत्यर्थः । ०

The author of the treatise is repeatedly referred to by the commentator as the *ācārya*.

Only a quotation from *Caraka* (fol. 37*a*), and a few references to former commentaries are met with in the commentary, viz.: on *śl.* 23 (fol. 10*a*) नीपपाठे (for निंब) नीपा पूर्वेति करंजः । तदभावे कलंवा इति टीकांतरे प्रतीतः ॥ ; *śl.* 47 (fol. 15*a*) हंसत्रुनं शर्करयाभिफेनो नक्रांधतांगोसावकृता(!) इति पाठे (viz. for the last *pāda* दाहं च रागं च रुजं च हन्यात्) गोयकृता गोकालखंडेन । इति टीकांतरे ॥; and *śl.* 57 (fol. 17*b*, text वासानिंबपटोलपर्पटफलश्रीचव्यदार्व्यंबुदैः ॥) comm. पटोलपर्पटकौ प्रतीतौ । फलं केचित् मदनफलं । फलशब्देन मूर्वेति टीकांतरे । त्रिफला । श्रीवेष्टकं श्रावणद्रव्यं प्रसिद्धं ॥

The commentary ends : न विद्यते रोगो ऽस्य तत् अरोगं निर्विकारमित्यर्थः ॥ इति अमितप्रभवविरचितं(!) योगशतभाष्यं समाप्तं ॥ संव १७०८ ॥

The Berlin Cat., nos. 959-60, and Burnell, Tanjore MSS., p. 67*b*, ascribe the text of the *Yogaśata* to a *Vararuci ;* whilst Berl. 961 contains the present commentary without, however, the author's name. In the Oxford MS.

(Aufr., Cat., no. 752) the author of the *Yoga-śata* is not mentioned. Cf. Dietz, Anal. Med., p. 155.

According to Prof. Bendall, Cat. of Sanskrit, Pali, and Prakrit Books in the British Museum (where two different editions of the *Yogaśata*, in the Sinhalese character, are mentioned) an examination of the two MSS. of the India Office has shown the Ceylon text to represent the older of the two known redactions, and to correspond with the text of the MSS. in all but the last two stanzas. [GAIKAWAR.]

2757.

2357c. Foll. 59; size 10¼ in. by 4½ in.; good (Jaina) Devanāgarī writing of about 1500 A.D.; fifteen lines in a page.

Yogaśata, with a commentary, *Yogaśataṭīkā*, by *Rūpanayana*.

It begins:

नमः कणोंल्लसत्कांतिपुंजपल्लवशालिने ।
जगन्नगरनिर्माणपूर्णकुंभाय शंभवे ॥ १ ॥
चिरं जयंति हेरंबकपोलमदवीचयः ।
मज्जन्मधुकरव्यूहव्याहारमुखरश्रियः ॥ २ ॥
सारत्वात्सारदृष्टांतादल्पत्वादल्पमेधसां ।
उपयुक्तमिदं सूक्तमुभयेषां भविष्यते ॥ ३ ॥
योगायोगार्थतत्त्वज्ञैः प्रयुक्ताः स्युर्गदच्छिदः ।
तेषु टीकामतः कुर्मः संमतिः स्यात् सतो यदि ॥ ४ ॥

इह हि॰ मनसि कृत्वं प्रतिजानीते। कृत्स्नस्य तंत्रस्य ॰॥१॥ अनेन प्रतिज्ञावाक्येनायमायुर्वेदः प्रतिपादितः । तत्र च त्रितयं वक्तव्यं। चिकित्सा निदानं लक्षणं चेति। तत्त्रितयमप्यनेनाभिधीयमानमभिधेयलक्षणं संबंधमवबोधयति ॰

Of authorities quoted besides *Caraka*, *Vāgbhaṭa* (or *Vābhaṭa*, fol. 47*a*, l. 5 inf.), and *Suśruta*, we note the following: *Kāśyapa* (fol. 39*a*); *Jayasena* (fol. 6*b*); *Jaijjaṭa* or *Jejjaṭa* (foll. 5*b*, 24*b*, 27*a*, 34*a*, 39*a*); *Bhadrasonavāḥ* (? *Bhadraśaunakaḥ*: यदाह भद्रसोनवाः। जातिसात्म्यं घृतं नृणां। संवर्धनं श्लेष्मणस्तु वातपित्तनिबर्हणं। ॰ fol. 25*a*); *Bheḍa* (foll. 5*b*, 46*a*, 49*a*); *Bhoja* (fol. 52*a*, *Vṛiddhabhoja*, fol. 27*a*); *Siddhasārakāra* (fol. 45*b*); *bhaṭṭāraka Hariścandra* (fol. 31*b*); *Hārīta* (foll. 10*a*, 33*b*).

None of the passages referred to in the preceding commentary occur in this; viz. *śl.* 23: नीपो धूलीकदंबकः; *śl.* 47 (46) last *pāda*, कंडूं च दाहं सरुजं च हन्यात् ॥; *śl.* 57 (56) text ॰फलश्रीमुस्तदार्व्यंपुभिस्॰; comm. फलश्रीशब्देन बिल्वशलादूनि विवक्षितानि। तेषामेव पर्यायांतरत्वादिति केचित् फलं त्रिफला। श्रीमुस्तमिति भेदेन व्याख्येयमित्यपरे ।

It ends: तेन कृत्वा इत्थंभूतं जगदरोगं भवत्विति संबंधः॥ उपजातिवृत्तं ॥

इति रूपनयनकृता योगशतटीका समाप्ता ॥

वर्जयेत्तु दिवा स्वप्नं योषित्संगं बहूदकं ।
जल्पं शीतं निशा जाम्यं व्यायामं शोधनं तथा ॥१॥ ॰५॥
वार्त्ताकं चपलोदुं(?) च कंदशाकान् परित्यजेत् ॥

इति रोगिणः पथ्यविधिः ॥ ॰

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 155.

The Berlin MS. 962 contains yet another commentary on the *Yogaśata*, by *Sūryasena* (*Pūrṇasena*, Cat. Cat.). [GAIKAWAR.]

2758.

1029. Foll. 59; size 11 in. by 5 in.; fairly good Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; eleven lines in a page.

Rasendracintāmaṇi, a treatise on medicines gained from the mineral kingdom, and their applications in different maladies, by *Rāmacandra* of the *Guha* family.

It begins: इदानीं गुहसंभवः श्रीरामचंद्राह्वयो रसेंद्रचिंतामणिग्रंथमारभमाणस्॰

For a fragment of this work, see above no. 2675.

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 136. Berl. Cat., no. 967. Oxf. Cat., no. 762. Also printed at Calcutta in 1878. [H. T. COLEBROOKE.]

2759.

1875a. Foll. 13; size $11\frac{3}{4}$ in. by 5 in.; good, modern Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

Rasamuktāvalī, a treatise on metals and their medicinal properties.

It begins:

गिरिजातनुजं प्रणम्य पूर्वं
गिरिजेशं किल वेधसं च भक्त्या ।
कमलेशमहं करोमि रम्यां
रसमुक्तावलिकां परोपकृत्यै ॥ १ ॥

अथ धातुप्रमाणं लिख्यते ॥

कनकतारकताम्रकतीक्ष्णक-
त्रपुभुजंगममारकमेव च ।
इति वदंत्यपि धातुगुणं बुधाः
सकलशास्त्रमते ऽप्यतिविस्तरात् ॥ २ ॥

अथ सुवर्णसंख्या लिख्यते ॥ ०

इति हेमभस्म । इति हेमविधिः ॥ fol. 2b; इति बालमृगांकविधिः fol. 3b; इति राजमृगांकविधिः fol. 4a; इति रूप्यविधिः fol. 4b; इति तारेश्वरविधिः fol. 5a; इति ताम्रविधिः fol. 6a; इति लोहविधिः fol. 7a; इति वंगेश्वरविधिः fol. 8a; इति नागेश्वरविधिः fol. 9a; इति ० सप्तधातूनां मारणं ॥ अथ धातुभिर्धातुमारणं । fol. 9b; इति नीलांजनशुद्धिः fol. 10a; इति तालकेश्वरविधिः fol. 11b, etc. It ends:

घननादरसाचिते च मल्लः
परिपाच्यः किल दोलकाख्ययंत्रे ।
शुभवह्निरथो दिनं च मंदं
परिदेयः परिजायते सुशुद्धः ॥

इति सोमलशुद्धिः ॥ इति रसमुक्तावली समाप्ता ॥ with the marginal note: शके १७३१ शुक्ल आश्विनशु १ पुणे ग्रामे जयरामशास्त्रिणा क्रयक्रीतमिदं पुस्तकं ॥

[Dr. John Taylor.]

2760.

1898. Foll. 20; size 12 in. by 5 in.; modern Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

Another treatise on the medicinal properties of metals, and the preparation of drugs therefrom, extracted mainly from the *Yogataraṅgiṇī*.

The original title योगतरंगिणी on fol. 1a has been scored out and उत्तंकदर्पण written over it, under which title the MS. has figured in the old lists.

It begins: अथ शीलाजित(*r.* शिलाजतु)करणं ॥ ० and five lines further on it proceeds:

अधुना धात्वादीनां लक्षणशोधनमारणगुणानाह । स्वर्णतारारतारारणि ० from here onwards most of the matter is taken from the "*dhātūpadhātūtpatti-śodhanamāraṇakathaka-taraṅga*" of that work (MS. 1439, foll. 83–89).

It ends: इति क्षारकल्पनं ॥

Śārṅgadhara and the *Rasaratnākara* are quoted on fol. 16b.

The last page has the same marginal note as the last MS. [Dr. John Taylor.]

2761.

729. Foll. 80; size $12\frac{1}{2}$ in. by $6\frac{1}{4}$ in.; careless Devanāgarī writing of 1790 A.D.; 14 or 15 lines in a page.

Yogaratnāvalī, a treatise on quack medicines, and their supposed effect, by *paramaśaivācārya Śrīkaṇṭha Paṇḍita.* Very incorrect.

The metrical text is in some parts accompanied by explanations in *Bhāshā*, and some of the diagrams show Urdu letters.

It begins rather abrupt: श्रीधन्वन्तराय नमः ॥

पाषाणं पाहुमानं(?बाहुमानं च) शुभमादाय चूर्णयेत् ।
अतीव सूक्ष्मतां प्राप्ते पात्रे धार्यं ततः शुभे ॥
कौरेदारितरं(!) कृत्वा पंचमाहूत्य(!) बुद्धिमान् ।
तत्पंकजमसारेण संयुक्तं कारयेद्बुधः ॥ ०

इति फटकरणविधिः ॥

On fol. 18b, l. 1 infra, a new section (if not the treatise proper) begins, the verses being henceforth numbered consecutively as far as fol. 70b.

This section begins:

गोसर्पिःषु समालोक्य तंडुलीमूलमिश्रितं ।
गोनसस्य विषं तीव्रमुत्तरस्य विलंबितं ॥ १ ॥

तंडुलीयकमूलानि पिष्ट्वा तंडुलवारिणा ।
सर्पिर्धान्यकयुक्तानि पानाद्विषहराणि वा ॥ २ ॥

From here the treatise is divided into the following chapters (*pariccheda* or *paṭala*): I. *samastavishanigrahaḥ* (vv. 1–242), fol. 25*a*; II. *bhūtagrahaśākinīnāṃ jvaranigrahaḥ* (vv. 243–440), fol. 29*a*, beg.:

प्रणम्य विश्वस्य विशिष्टहेतुं क्षमं समस्तस्य तमो विनेतुं ।
अपारसंसारसमुद्रसेतुं शिवं सुरद्वेषिविनाशकेतुं ॥

III. *samīhitasādhikakarmādhikāraḥ* (to v. 1077), fol. 43*b*; IV. *kautukādhikāra* (to v. 1589), fol. 52*a*; V. (*vaidyakādhikāra*, to v. 2198), fol. 67*a*; *pāmādhyāya*, fol. 54*a*; *gaṇḍārbudādhyāya*, fol. 58*a*; *garbhapatanivāraṇa*, fol. 64*a*; *stanaprakaraṇa, iti strīvaidyaka*, fol. 65*a*; VI. *rasāyanavidhi* (to v. 2346), fol. 70*b*; VII. *ratnādiparīkshādhikāra* (vv. 1–83, 10–136), begins:

पाषाणा अपि रत्नतामुपगता लोहान्यपि स्वर्णतां
निर्गंधा अपि शाखिनः परिमलं प्रापुर्लताः सूत्रतां ।
हंसो योगमवाप यस्य महसस्तं विश्वविस्मा[र]कं
भग्नं(?) भोगिविभूषणोभवभयक्लेशापहं नौम्यहं ॥ १ ॥

VIII. *kālajñānādividhi* (vv. 1–71), fol. 79*a*; IX. *aushadhacikitsāprakaraṇa*, 44 vv., apparently extracted from *Nāgārjuna's Kakshapuṭa* (though not in no. 2616 above). This chapter begins:

मंत्रतंत्ररसपादुकांजनस्वर्ग –◡◡◡ तादिसिद्धयः ।
तं अयंतिपुर – हमेश्वरं(?) दिव्यतपसा वशीकृतः ॥ १ ॥
पिवंति शिवसिद्धांतवारिधेरंघ्रितं(?°रुद्धृतां) मया ।
कर्णांजलपुटैर्दिव्यां रसवाससुधां बुधाः ॥

It ends:

स्वच्छः स्वजायतेवक्ष(?) जंबूफलरसोद्धतः ।
आतपे गुडसंयुक्तः पीततपोत्तप्रशांतकृत्(!) ॥

इति कक्षकुटीनागानविरचिते (!) समस्तमंत्रयंत्राधिकार औषधचिकित्साप्रकरणं समाप्तं ॥

On fol. 1*a* a different hand has supplied the title वृहत्सिद्धनागार्जुन°. [H. T. Colebrooke.]

D. Veterinary Art.

2762.

2536. Foll. 174, six of which (112, 130, 135, 154, 167, 169) are missing; while fol. 48 is double; size 10 in. by $5\frac{3}{4}$ in.; clear Devanāgarī writing of about 1550 or 1600 A.D.; ten lines in a page.

Śālihotra, a systematic work on the veterinary art, so named after its reputed author, *Śālihotra Muni*, who is represented in the work as the son of *Hayaghosha* and the father of *Suśruta*, in answer to whose questions he expounds the "*hayāyurveda*" revealed to him by Brahman himself.

According to the analysis given in the introductory chapter, the complete work consists of eight *sthānas*, only the first of which, and even this not quite complete, is contained in the present MS.

It begins:

श्रीवत्सवक्षसः कांतां प्रणम्य तुरगारणिं(!) ।
श्रियं देवीं प्रवक्ष्यामि तुरंगाणां चिकित्सितं ॥ १ ॥
कृताग्निहोत्रमासीनं शालिहोत्रं महामुनिं ।
सुश्रुतः श्रुतसंपन्नः पप्रच्छ पितरं सुतं ॥ २ ॥
भगवन् सर्वधर्मज्ञ हयायुर्वेदकोविद ।
कथनेतत्समुत्पन्नं तुरंगाणां चिकित्सितं ॥ ३ ॥
तमुवाच महातेजाः शालिहोत्रो ऽर्थतत्त्ववित् ।
आसन् विहगमाः पूर्वं तुरगाः कामचारिणः ॥ ४ ॥
कामाहारविहाराणां तेषां स्वच्छंदचारिणां ।
शरीरसात्म्यात्सर्वेषामासीद्रोगसमुद्भवः ॥ ५ ॥
यतः प्रभृति ते नीता वाहनत्वं मया सुत ।
ततः प्रभृति वैरुद्धात्पीड्यंते व्याधिभिर्भृशं ॥ ६ ॥
ततस्तेषां दयापन्नः कृत्वाहं सुमहत्तपः ।
आराध्य देवं ब्रह्माणं प्राप्तवांस्तच्चिकित्सितं ॥ ७ ॥
यतः प्रभृति वाहानां पक्षच्छेदो मया कृतः ।
पक्षिसंक्षिप्तवेगाच्च महीं पद्भ्यां चरंति ते ॥ ८ ॥
ततः प्रभृति ते रुद्धा वाहने बंधनेषु च ।
क्षुत्पिपासासहास्ते ऽश्वाः शीतवातनिपीडिताः ॥ ९ ॥

परवशागतास्ते ऽश्वाः पीड्यंत व्याधिभिस्तु ते ।
ततस्तेषां दयापन्ना ब्रह्मपार्श्वे गता वयं ॥ १० ॥

ब्रह्मोवाच ॥

शालिहोत्र किमायातो हयघोषसुतः शुचिः ।
सर्वधर्मविदां श्रेष्ठो हयरक्षासु तत्परः ॥ ११ ॥

ब्रह्मप्रोक्तमिदं वाक्यं मयोक्तं ब्रह्मणा सह ।
वेदः किमात्मकः प्रोक्तः केनासौ परिकल्पितः ॥ १२ ॥

त्वदुद्भवः कथं स्वामिन् मां प्रति ब्रूहि सुव्रत ।
एवं प्रोक्तं मया पुत्र ब्रह्मप्रोक्तं शृणुष्व तत् ॥ १३ ॥

ब्रह्मोवाच ॥

वेदः स्वयंभूरित्युक्तो न केनापि प्रकल्पितः ।
मया हि पठितो यस्मात्स्वयंभूस्तदहं मुने ॥ १४ ॥

धाता स्रष्टा जगत्कर्ता वैदिकः स चराचरे ।
मया हि पठितो यस्मात् कर्ता तेनाप्यहं मुने ॥ १५ ॥

नैकाननेन शक्तो ऽहं वेदसंचारधारणे ।
तस्माद्विभज्य सहसा निक्षिप्तश्चातुराननेः ॥ १६ ॥

पूर्वे ऋग्वेदसंभूतिर्यजुर्वेदस्य दक्षिणे ।
पश्चिमे सामवेदस्य अथर्वस्यौत्तरे(!) तथा ॥ १७ ॥

इतिहास ऋचो वेदात् धनुर्वेदो यजोर्यतः(!) ।
गंधर्ववेदः सामस्य(!) आयुर्वेदस्त्वथर्वणः ॥ १८ ॥

अथर्ववेदस्योपांगमायुर्वेदं प्रचक्षते ।
श्लोकाः शतसहस्राणि पंचविंशतिकानि च ॥ १९ ॥

सपादलक्षं तेनैतद् ब्रह्मणा परिभाषितं ।
अष्टादश सहस्राणि आरदाक्षमुदाहृतं(!) ॥ २० ॥

उत्तरायां तु संभूतं तेन वै कूलमुत्तरं ।
मागधे मागधे(!) देशे सहस्राणि चतुर्दश ॥ २१ ॥

पूर्वाशायां तु संभूतं पूर्वकूलं तु तेन वि(?वै) ।
गांधारे दक्षिणे देशे ब्रह्मणा परिकल्पितं ॥ २२ ॥

द्वादशैव सहस्राणि कूलं तेन तु दक्षिणं ।
श्रीपाठं पत्तने(?) देशे शालिहोत्रस्य भाषितं ॥ २३ ॥

दश चैव सहस्राणि कूलं चैव तु पश्चिमं ।
आराध्य देवं ब्रह्माणं उपांगं प्राप्तमष्टधा ॥ २४ ॥

अंगान्यष्टौ ततः पुत्र सांगोपांगं चिकित्सितं ।
शल्यं कायचिकित्सा च तथा शालाक्यमेव च ॥ २५ ॥

किशोरबालचिकित्सा विषतंत्रं तथैव च ।
रसायनं भूतविद्या वाजीकरणमष्टमं ॥ २६ ॥

हयायुर्वेद इत्येष अष्टांगः परिकीर्तितः ।
अंगान्यष्टौ विजानीयाः शृणु सुश्रुत विस्तरं ॥ २७ ॥

शल्यं तृणं च काष्ठं च पांशु पाषाणलोष्टकं ।
रोमवालनखाः केशाः शस्त्राणि विविधानि च ॥ २८ ॥

अंत्राणि चास्थिनिचयं गर्भमुक्तं च शल्यकं ।
यंत्रक्षाराग्निशस्त्राणां व्रणान् यदुपशामयेत् ॥ २९ ॥

औषधादक्षियोगेषु शल्यतंत्रं तदुच्यते ।
कायजांश्च विकारांश्च सर्वागांश्च श्रुतांस्तथा ॥ ३० ॥

ज्व[रा]तीसाररोगाश्च उन्मादः शोष एव च ।
कुष्ठान्यर्शो रक्तं पित्तं मूत्ररोगांश्च दारुणान् ।
एवं कायचिकित्सा च हयतंत्रे प्रतिष्ठिता ॥ ३१ ॥

शालाक्यं नाम यच्चांगं ऊर्ध्वंजनुगता(? ऊर्ध्वजानु°) रुजः ।
श्रवणे नयने घ्राणे वदने मस्तके तथा ।
येन ते प्रशमं यांति शालाक्यं तदुदाहृतं ॥ ३२ ॥

किशोरकचिकित्सा च किशोरो येन वर्धते ।
आरोग्यं जायते येन स्तन्यं येन विशुध्यति ॥ ३३ ॥

गुर्विण्यो येन पुष्यंति वृषा येन तथैव न ।
रोगाद्यो *
अष्टांगस्यास्य कात्स्न्येन शृणु स्थानानि पुत्रक ॥ ३४ ॥

उत्तरं प्रथमं स्थानं द्वितीयं स्यात्तथोत्तरं ।
शारीरकं तृतीयं तु चतुर्थं तु चिकित्सितं ॥ ३५ ॥

पंचमं शिशुभैषज्यं षष्ठं स्यादुत्तरोत्तरं ।
नाम्ना च तत् क्रियापत्रं सिद्धिस्थानं तु सप्तमं ।
रहस्यमष्टमं स्थानमित्यायुर्वेदसंग्रहः ॥ ३६ ॥

अध्यायानां क्रमं सम्यक् स्थाने स्थाने निबोध मे ।
आयुर्वेदसमुत्पत्ति(fol. 5*a*)र्विद्याध्ययनमेव (7*a*, *b*) च ॥ ३७ ॥

उत्तये संभवः (20*a*) पूर्वं ततः स्याद्गर्भसंभवः (28*b*) ।
प्रकृति(33*a*)र्वर्णविज्ञानं (38*b*) चातुर्वर्ण्यं (41*b*) तथैव च ॥ ३८ ॥

सर्वांगसंपरीक्षा (48*a*) च प्रदेशो (54*a*) व्यंजनानि (55*b*, 64*a*) च ।
आवर्ता (76*b*) वयसो ज्ञानं (87*a*) शरीरोत्कर्षणं (91*b*) गतिः (96*b*) ॥ ३९ ॥

गंधाः (92*b*) पुष्पाणि (94*b*) पुंड्राणि (98*b*) सत्त्वानूकानि (102*b*) सारदा (107*b*) ।
मानसूत्रं (111*b*) कुलाध्यायो (122*b*) विकृताविकृतं (125*a*) तथा ॥ ४० ॥

---

* There is evidently a lacuna here, the definition of the other four headings being omitted.

दशांगाभिज्ञानं (126*a*) मिश्रं (141*a*) वर्णलक्षणमेव [(145*b*) च ।
मात्रज्ञानं (149*a*) विधायोगः (152*a*) शोभा (154*b*) [शूकल(159*b*)धावितं (165*a*) ।
क्रयो (to end of MS.) राजोपवाह्यश्च सौगंधी वेधनं [तथा ॥ ४१* ॥ * ॥

उत्तरे तु महाप्रश्नः अंडजसंभवस्तथा ।
त्रिविधं रोगविज्ञानं दुर्मनोज्ञानमेव च ॥
वर्तातिसारो वर्ताश्च प्रस्कन्नो लिंगितानि च ।
चत्तदोंपास्त्वभिष्यंदमनुष्यंदपड्ुकं ।
पादरोगाभितापश्च हिक्काश्वासस्तथा ज्वरः ॥
हारिद्रकं तथा ज्ञानं कृमिशूलं तथैव च ।
सिंघाणकश्च कासश्च तथातीसार एव च ॥
क्षीरसंबृंहणं चैव तथा कटुकपिंछिका ।
वालादकोष्णुदभ्रंशं तथा शोणितपैत्तिकं ॥
अधिदंतचिकित्सा च पादोलूकचिकित्सितं ।
विज्ञानं सर्पजातीनां दष्टव्यंजनभेषजं ॥
तथा विगर्हणीयं च वेगविज्ञान ेव च ।
व्यंजनं विषपीतस्य दिग्धं विद्धस्य चोभयोः ॥
ग्रहणीवंधविधश्च(!) विषोपशममेव च ।
एतावदुत्तरं प्रोक्तं द्वितीयं स्थानकं तथा ॥ * ॥

शारीरकं तृतीयं तु वक्ष्यते ऽतः परं तव ।
गर्भोत्पत्तिश्च महती शरीरनिचयस्तथा ॥
कायोत्पत्तिः शिरोव्यूहस्तथा देशप्रमाणिका ।
हीनानि रिक्तमध्यात्म्यं कार्याकार्यं निपानिकं ॥
अधिकारचिकित्सा च जडांधवधिराणि च ।
रसस्कंधाश्च चत्वारो यवसानां रसास्तथा ॥
श्वयथुर्द्विव्रणीयश्च मूत्रकावरणानि(!) च ।
लंघनं वृंहणं चैव मूढगर्भचिकित्सितं ॥
प्रनष्टशल्योद्धरणं शल्योद्धरणमेव च ।
नाडिभग्नचिकित्सा च तथार्बुदचिकित्सितं ॥
वातार्दिता योनिदोषा वृषणुक्रचिकित्सितं ।
लक्षणं प्रमुकानां(प्रसू०) च शारीरं तु प्रकीर्तितं ॥
व्यानकः प्रथमो व्याधिस्तथाश्वान्योनिराणकः(!) ।
अवालुकिरवातंकी(?अलावुक०)जिह्वास्तभो घृणिस्तथा॥
शालूकी शिरसस्तापी० 11 *ślokas*, ending
आध्मानश्चाप्यतीसारः स्थानमेतच्चिकित्सितं ॥ * ॥

* The MS. counts 37 verses, 21–24 not being numbered. After this the numbering is discontinued.

किशोरकचिकित्साया मिश्रकं प्रथमं भवेत् ।
ग्रहभूपस्ततः प्रोक्तो ज्वराध्यायस्ततः परः ॥
पामाध्यायः कृमिः कोष्ठे० 4 *ślokas*, ending
तथा भग्नचिकित्सा च किशोरकचिकित्सितं ॥ * ॥

हयमारो वास्तुविद्यारेवं(!) तस्य च पूजनं ।
ग्रहाणां शांतिकं चैव श्रियः संपूजनं तथा ॥
तथा च स्वातिसंपातो रम्या नीराजनक्रिया ।
लोहाभिहरणं चैवमश्वानां च विचेष्टितं ।
एतत्ते षष्ठमुद्दि ं स्थानं वै उत्तरोत्तरं ॥ * ॥

स्नेहक्षीरसुराधान्यलवणादिसमुत्थिताः ।
विज्ञेया व्यापदश्चैता नाडीव्यापत्तथैव च ।
सिद्धस्थानमिदं प्रोक्तं रहस्यं शृणु चाप्यथ ॥ * ॥

रेखानिर्याणकाश्चैव आयुर्ज्ञानं ततः परं ।
रिष्टिकाध्यायस्तत्रोक्तं कल्पारिष्टकमेव च ॥
उपसर्गारिष्टकं च नक्षत्राहतरिष्टकं ।
हरीतकीनां कल्पस्तु रसोनस्य च गुग्गुलोः ॥
सार्षपाणां तथा कल्पो लाक्षायाः कल्प एव च ।
त्रिफलायास्तथा कल्पः स्वर्जिकाकल्प एव च ॥
रसायनानि दिव्यानि वाजीकरणमेव च ।
शिक्षा चैव तथाश्वानां वालानां दमनक्रिया ॥
भारादानं तथा प्रोक्तं विविधा रणकल्पना ।
रथवंधश्च विज्ञेयस्तथा वाससरक्रिया ॥
मंत्रयोगः क्रियायोगो रहस्योपनिषत्तथा ।
इत्येतदष्टमं स्थानं रहस्यं परिकीर्तितं ॥
अष्टांगमेतद्विदयं(?०धौ) स्थानैः सर्वैस्तथाष्टभिः ।
हयायुर्वेदमखिलं ब्रह्मा शुभं चतुर्मुखः ॥

इति श्रीश्रीशालिहोत्रे आयुर्वेदोत्पत्तिः प्रथमः ॥

अथोवाच पुनः पुत्रं शालिहोत्रस्तु सुश्रुतं ।
शिष्योपनयनं नाम सुश्रुताथ शृणुष्व मे ॥ ०

At the end of the MS. some leaves have been lost. It is mentioned under its old number (2041) in Dietz, Anal. Med., p. 155.

Besides the two following works, a similar one is known in the Berlin Library, no. 944. The information gathered in the Berl. Cat. by Prof. Weber regarding the adaptations of such works in Arabic and Persian may here be completed by the quotation of an English

book published at Calcutta in 1788 under the following title:

"A Treatise on Horses, entitled Saloter, or, a complete system of Indian Farriery, in two parts: the first, containing a particular description of the different colours and marks of horses, etc.; the second, a description of all the disorders they are subject to, etc. Compiled originally by a Society of Learned Pundits, in the Shanskrit Language: translated thence into Persian, in the reign of the Emperor Shah Jehan, by Abdallah Khan Firoze Jung, an Emeer of his Court, which is now translated into English, by Joseph Earles."

Cf. also Garcin de Tassy, Histoire de la Littérature Hindouie, 2nd ed., iii. 294.

[GAIKAWAR.]

2763.

2402. Foll. 83; size $8\frac{1}{4}$ in. by $5\frac{1}{2}$ in.; good (Jaina) Devanāgarī writing of 1424 A.D.; ten lines in a page.

[*Aśvavaidyaka*], a manual of the veterinary art, by *Jayadatta*, the son of *Vijayadatta*.

The work has been edited, under the title of *Aśvavaidyaka*, in the Bibl. Ind., by *Kavirāj Umeśa Chandra Gupta Kaviratna* (1886). The present MS. merely calls the treatise by its generic title of *Śālihotraśāstra*.

For comparison we extract the first chapter:

प्रणम्य शंकरं देवं शंकरं सर्वदेहिनां ।
शिवाय जगतः शांतं शिवां चापि विशेषतः ॥ १ ॥
सुखाय बोधशब्दार्थं ग्रंथविस्तरवर्जितं ।
लक्षणं वाजिदेहस्थं संक्षेपेण यथाक्रमं ॥ २ ॥
चिकित्सां च समासेन सिद्धौषधसमायुतां ।
मुनिप्रोक्तानि शास्त्राणि सम्यगालोक्य वाजिनां ॥ ३ ॥
श्रीमद्विजयदत्तस्य पुत्रेण क्रियते ऽधुना ।
श्रीमता जयदत्तेन वाहानां हितमिच्छता ॥ ४ ॥
अध्यायानां यथायोगं पच्चषष्टाभिसमग्रया ।
श्लोकानां च सहस्रेण शतत्रययुतेन च ।
प्रदेशलक्षणं चैव जीवितं च वयस्तथा ॥ ५ ॥
दशाविभागे क्षेत्राणां दशानामथ निश्चयं ।
द्रव्यमात्राविधिं चैव निघंटं योषणक्रमं ॥ ६ ॥
विधिं क्षाराग्निशास्त्राणां शरावेध्यविधिक्रमं ॥ ८ (!) ॥
निरूहणविधिं सम्यक् सम्यक् चैवानुवासनं ।
तस्य भेदविधिं चैव स्नेहपानविधिं तथा ॥ ९ ॥
श्रांतोपचारो वाहानां उपसर्गविधिः क्रिया ।
वातादीनां च दोषाणां कोपदोषं तथैव च ॥ १० ॥
निदानं चैव चिह्नं च रोगाणां च चिकित्सितं ।
साध्यासाध्यपरिज्ञानं कृच्छ्रसाध्यविनिश्चयं ॥ ११ ॥
प्रकृतिं च तुरंगाणां शालिहोत्रादिभाषितं ।
रसनादि यथाकल्पं मुनिभिः पूर्ववेदितं ॥ १२ ॥
कथयामि समासेन स्फुटार्थं च यथाक्रमं ॥
इत्युद्देशाध्यायः समाप्तः ॥

In many parts of the text the MS. differs considerably from the edition, both as regards matter and arrangement. We subjoin the subjects treated in the different chapters, which are not numbered in this MS:

इति प्रदेशाध्यायः fol. 5*a*; इत्यंगलक्षणाध्यायः fol. 7*a*; इत्यावर्ताध्यायः fol. 11*b*; इति पुंड्रकाध्यायः fol. 12*b*; इति पुष्पाध्यायः fol. 13*a*; इति गत्यध्यायः fol. 13*b*; इति वर्णाध्यायः fol. 15*a*; इति हेषिताध्यायः fol. 15*b*; इति महादोषाध्यायः fol. 17*b*; इति वाताध्यायः fol. 18*b*; इति छायाध्यायः ib.; इति गंधाध्यायः fol. 19*a*; इति सत्त्वाध्यायः ib.; इति प्रमाणाध्यायः fol. 20*a*; इति वयोज्ञानाध्यायः fol. 22*a*; इति वाहनाध्यायः fol. 24*a*; इति क्षेत्राध्यायः fol. 25*a*; इति जन्मदेशाध्यायः fol. 26*a*; इति द्रव्यप्रमाणाध्यायः fol. 28*b*; इति स्वस्थवृत्तनीराजनविधिः fol. 31*b*; इति स्वस्थवृत्ते हेमंतपोषणविधिः fol. 32*b*; इति शिशिरविधानं fol. 33*a*, etc.; इति क्षारदाहविधानं fol. 34*b*; इति दाहविधानं fol. 35*a*; इति शस्त्रविधानं fol. 35*b*; इति शिरोवेधाध्यायः fol. 38*a*; इति निरूहानुवासनं fol. 39*b*; इति नस्याध्यायः fol. 40*b*; इति स्वेदविधानं fol. 41*a*; इति तैलविधानं fol. 42*b*; इति श्रांतोपचारविधानं fol. 43*b*; इति पंचतिक्तघृतं fol. 44*a*; इति रिष्टलक्षणं fol. 45*a*; इति वेधलक्षणं fol. 46*a*; इति कीटारिष्टाध्यायः fol. 46*b*; इति वातादिकोपनिदानाध्यायः fol. 47*a*; इति व्याधिनिर्देशाध्यायः fol. 47*b*; इति मुखरोगचिकित्सा fol. 49*a*; इति वातिकाक्षिरोगचिकित्साध्यायः fol. 50*b*; इति रक्ताधिष्यंदचिकित्सा fol. 51*b*; इति पटलचिकित्सा fol. 52*b*; इति मुंजचिकित्सा fol. 53*a*;

इति नेत्रचिकित्सा fol. 53*b*; इति वातिकशिरोरोगचिकित्सा ib.; इति पित्तिकशिरोरोगचिकित्सा fol. 54*a*; इति कफस्य रोगचिकित्सा fol. 54*b*; इति सन्निपातरोगचिकित्सा fol. 55*a*; इति रक्तजाभिघातशिरोरोगचिकित्सा ib.; इति कृमिशिरोरोगचिकित्सा fol. 55*b*; इति लिंगिताध्यायः fol. 57*a*; इति कर्णरोगचिकित्सा ib.; इति कासचिकित्सा fol. 58*a*; इति पित्तकासचिकित्सा fol. 58*b*; इति कफकासचिकित्सा fol. 59*a*; इति हिप्काचिकित्सा fol. 59*b*; इति व्रणाध्यायः fol. 60*b*; इति सिंहाणकचिकित्सा fol. 61*a*; इति घृणरोगचिकित्सा fol. 62*b*; इति पादरोगचिकित्सा fol. 65*a*; इति ज्वरचिकित्सा fol. 67*a*; इत्यजीर्णाध्यायः ib.; इत्यतीसारचिकित्सा fol. 68*b*; इति शूलाध्यायः fol. 69*b*; इत्युदावर्ताध्यायः ib.; इति प्रस्कन्नाध्यायः fol. 70*a*; इति कृमिकोष्टश्लेष्मकोष्टचिकित्सा fol. 71*a*; इति मूत्ररोगचिकित्सा fol. 72*b*; इति शोफचिकित्सा fol. 74*b*; इति मुष्करोगचिकित्सा fol. 76*b*; इति वातोदरचिकित्सा fol. 77*b*; इत्युदकोदरचिकित्सा fol. 78*b*; इति वातवलासचिकित्सा fol. 79*a*; इति लवणक्षीरव्यापदध्यायः fol. 79*b*; इति विषदूषितचिकित्सा fol. 80*a*; इत्यपस्मारचिकित्सा fol. 80*b*; इति रसोनकल्पः (17 *śl.*), fol. 81*b*; इति गुग्गुलकल्पः (12 *śl.*), fol. 82*a*; इति बीजुलीकल्पः (2 *śl.*), ib. Then follow strings of names (partly in *bhāshā*) and rules or prescriptions: विश्वमागधिका निंबमेथी जीरा। सोआ। अजमोदि। कटू। अतिविस। गलो। हींगु। सरिसव। चूर्णं समांसकं। °

It ends:

विधिरेष समुद्दिष्टो नेत्रसंतर्पणे सदा।
अपर अमुखोपायो विधिः संतर्पणे स्मृतः॥ १॥
कूलं स्नेहेन संप्राप्य नयनाभ्यंतरे क्षिपेत्।
ततोपरि(!) श्वयं पट्टं बध्नीयाद्वा मुखं भिषक्॥ २॥
बद्धं पट्टे पुनर्नेत्रं मुक्तस्नेहेन स्विंतयेत्(?)॥

इति शालिहोत्रशास्त्रं समाप्तं॥ ° संवत् १४ चैत्रादि ८१ वर्षे माघवदि २ सोमे सेनापुरे लिखितं॥

Cf. Dietz, Anal. Med., p. 153.

[GAIKAWAR.]

2764.

107b. Foll. 19; size 9½ in. by 4½ in.; fair Devanāgarī writing of 1661 A.D.; 10–12 lines in a page.

[*Aśvacikitsita*], occasional notes on horses, by *Nakula*.

This treatise has been published as a supplement (*pariśishṭa*) to *Jayadatta's Aśvavaidyaka* in the Bibl. Ind., under the above title, whilst the MS. again gives to it merely the generic title of *Śālihotraśāstra*.

Whilst the edited text consists of 17 *adhyāyas* (or rather 18, the last but one of which has not however yet been forthcoming) of together 445 *ślokas*, the MS. has only 12 *adhyāyas* of together 185 *ślokas*. Moreover, the text of the MS. is in very poor condition, and each verse is accompanied by a paraphrase in some dialect of Hindi.

It begins (cf. ed. p. 4):

उत्तमा मध्यमा नीचा अनीचा च तथा परं।
चतुर्धा वाजिनो भूमौ जायंते देशसंभवाः॥ १॥

मध्यम। उत्तम। नीच। अनीच। देशने आश्रये करी बहुप्रकारे जाणवा॥ °

Chapters 1–6 of the MS. correspond to chs. 2–7 of the edition; ch. 7 to ch. 10; chs. 8 and 9 to ch. 11; chs. 10 and 11 to chs. 12 and 13; and ch. 12 to chs. 15 and 16 of the edition.

It ends (cf. ed. p. 61): एला कंकोलिकामूलं °॥ कोसंभो केसरं लाक्षा °॥

इति श्रीशालिहोत्रशास्त्रे निकुलकृते(!) अश्वविषचिकित्सा नाम द्वादशो ऽध्यायः संपूर्णः॥ ° संवदष्टधरासमुद्रधरिणी १७१८ वर्षे त्रिनागास्तिथौ १५८३ शाके श्रावणसांज्ञिते सुनयने पक्षे ऽत्यजायां तिथौ। चांद्रिः सांज्ञितवासरे सुसमे पितृभसाजं तथा। विप्रेणैव विश्वेश्वरेण लिखितं शास्त्रे हयानां शुभं। ° लिखितं धनदपुरन्निवासिना विश्वेश्वरेण °॥

[H. T. COLEBROOKE.]

X. Astronomy, Mathematics, and Astrology (Jyotiḥśāstra).

A. Astronomy and Mathematics (Siddhānta, Gaṇita).

2765.

3265a–c. Foll. 27 (numbered 17 + 8 + 2); size 12¾ in. by 5¾ in.; clear, modern Devanāgarī writing; 12–14 lines in a page.

A. *Jyotisha,* in the *Yajus* recension, with *Somākara's* commentary, *Jyotiḥśāstrabhāshya.*

It begins:

अव्याकृताद्व्याकृतं यत्तदाद्यं
त्र्यात्मकं शब्दराशिं विशिष्टैः ।
कालस्येदं कारणं यज्ञसारं
भोगावाप्तेः साधनं संप्रणम्य(!) ॥ १ ॥

See above, no. 559.

B. The same work with an abbreviated version of *Somākara's* commentary.

It begins:

पंचसंवत्सरमयं युगाध्यक्षं प्रजापतिं ।
दिनर्त्वयनमासांगं प्रणम्य शिरसा शुचिः ॥ १ ॥
ज्योतिषामयनं पुण्यं प्रवक्ष्याम्यनुपूर्वशः ।
संमतं ब्राह्मणेंद्राणां यज्ञकालार्थसिद्धये ॥ २ ॥

शुचिरहं वाङ्मनःकायमयः ज्योतिषामयनं चंद्रसूर्यनक्षत्राणां गमनं प्रवक्ष्यामि । कथं अनुपूर्वशः °

It ends:

सोमसूर्य[स्तृ]चरितं विद्वान्वेदविदश्नुते ।
सोमसूर्यस्तृचरितं लोकं लोके च संततमिति ॥ ४४ ॥

सोमसूर्यस्य नक्षत्राणां चरितं गतागतविज्ञानं विद्वान्वेदवित् यो जानाति सः अश्नुते प्राप्नोति किं सोमसूर्यनक्षत्रचरितं लोकं सायुज्यं इत्यर्थः। तथेह लोके च संततं अनवच्छिन्नां संतानसिद्धं(!) स्वर्गवान् लोकवान् भवतीत्यर्थः ॥ इति वेदांगज्योतिषभाष्यं ॥

Cf. A. Weber, *Jyotisha,* p. 110.

C. *Jyotisha,* in the *Ṛik* recension (36 *śl.*).

[?]

2766.

2716. Foll. 29; size 8½ in. by 5¾ in.; clear Devanāgarī writing; thirteen lines in a page.

[*Vṛiddha-*] *Vasishṭhasiddhānta,* or *Viśvaprakāśa,* ascribed to *Vṛiddha-Vasishṭha.* The MS. contains only a fragment of the *Gaṇitaskandha* (?), in 13 chapters.

It begins:

नमस्ते चित्स्वरूपाय पराय परमात्मने ।
योगिध्येयाय शांताय कालरूपाय विष्णवे ॥ १ ॥
नैमिषे ऽनिमिषक्षेत्रे वामदेवो द्विजोत्तमः ।
अभिवाद्य सुखासीनं वसिष्ठं परिपृच्छति ॥ २ ॥
गुरो धर्मज्ञ शांतात्मन् त्रिकालज्ञ दयानिधे ।
सर्वशास्त्राण्यधीतानि त्वत्प्रसादान्महामुने ॥ ३ ॥
तानि सर्वाणि शास्त्राणि वृथारूपाणि भांति मे ।
वेदनेत्रं विना तस्माज्ज्योतिःशास्त्रं प्रयच्छ मे ॥ ४ ॥

वसिष्ठ उवाच ॥

साधु साधु महाभाग यन्मां त्वं परिपृच्छसि ।
विस्तरेण प्रवक्ष्यामि यथा ज्ञातं पितामहात् ॥ ५ ॥
ज्योतिःशास्त्रं समग्रं प्रथमपुरुषतः स्वर्णगर्भाद्विदित्वा
पूर्वं ब्रह्मा तथोपर्यखिलमुनिगणप्रार्थनाद्यश्चकार ।
तच्चेदं सुप्रसन्नं मृदुपदनिकरैर्गुह्यमध्यात्मरूपं
शश्वद्विश्वप्रकाशं ग्रहचरितविदां निर्मलं ज्ञानचक्षुः ॥ ६ ॥
छंदः पादौ शब्दशास्त्रं च वक्त्रं
कल्पः पाणी ज्योतिषं लोचने च ।
शिक्षा घ्राणं श्रोत्रमुक्तं निरुक्तं
वेदस्यांगान्याहुरेतानि षट् च ॥ ७ ॥
वेदस्य चक्षुः किल शास्त्रमेतत्
प्रधानतांगेषु ततो ऽर्थजाता ।
अंगैर्युतो ऽन्यैः परिपूर्णमूर्तिश्
चक्षुर्विहीनः पुरुषो न किंचित् ॥ ८ ॥
क्रतुक्रियार्थं श्रुतयः प्रवृत्ताः
कालाश्रयास्ते क्रतवो निरुक्ताः ।
शास्त्रादमुष्मात्किल कालबोधो
वेदांगमुख्यत्वमितः प्रसिद्धं ॥ ९ ॥

अध्येतव्यं ब्राह्मणैरेव तस्माज्ज्योतिःशास्त्रं पुण्यमेतद्रहस्यं ।
एतद्बुद्ध्वा सम्यगाप्नोति यस्मादर्थं धर्मं मोक्षमग्र्यं यशश्च ॥
[१० ॥

सृष्टा ज्योतिश्चक्रं खत्रयवेदाङ्कखाद्रिशशिवर्षैः
[१७०६४००० ।
शश्वद्भ्रमणे क्षिप्ता मेषादिगता ग्रहाः कमलभुवा(!) ॥११॥

पश्चिमदिग्गतिवायुप्रवहनिबद्धे भपंजरे शीघ्रं ।
भ्रमति स खचरे सत्यपि खेटागतितः प्रयाति पूर्वदिशं॥१२॥

सृष्ट्यादौ मधुशुक्लप्रतिपदि भानुर्ग्रहाश्च मेषादौ ।
मेषादिगा युगादौ खेटावारो ऽन्यथा च मृदुपाताः ॥१३॥

दशगुर्वक्षरोच्चारकालः प्राणो ऽभिधीयते ।
तत्पड्भिश्चपलं षष्ट्या नाडीषष्ट्यार्क्षजं दिनं ॥ १४ ॥ ०

1. *madhyamādhikāra* (69 vv.), fol. 5*a*; 2. *spashṭādhikāra* (44 vv.), fol. 8*a*; 3. *praśnādhikāra* (67 vv.), fol. 11*b*; 4. *candragrahaṇādhikāra* (35 vv.), fol. 13*b*; 5. *sūryagrahādhikāra* (25 vv.), fol. 15*a*; 6. *parilekhādhikāra* (25 vv.), fol. 16*a*; 7. *tārāgrahayogādhikāra* (27 vv.), fol. 17*a*; 8. *nakshatradhruvādhikāra* (22 vv.), fol. 18*b*; 9. *grahodayāstādhikāra* (20 vv.), fol. 19*b*; 10. *śriṅgonnatyadhikāra* (23 vv.), fol. 20*b*; 11. *pātādhikāra* (37 vv.), fol. 22*b*; 12. *bhūgolādhikāra* (124 vv.); fol. 28*a*; 13. *grahakakshādhikāra* (28 vv.).

It ends: इति श्रीब्रह्मर्षिवृद्धवसिष्ठप्रणीते गणितस्कंधे विश्वप्रकाशे (thus always) कक्षाधिकारस्त्रयोदशः ॥ ० ॥ श्रीशके १७२९ प्रवर्तमाने प्रभववर्षे भाद्रपदशुद्ध १३ चंद्रे ज्योतिर्वित्काशीनाथसुतश्रीनिवासेनेदं पुस्तकमालेखि॥ ग्रंथसंख्या ७४८॥

The leaves are marked व० सि०; and fol. 1*a* and the fly-leaf contain the title श्रीवृद्धवसिष्ठसिद्धांतप्रारंभः ॥

For another MS., consisting of 205(?) leaves, but likewise ending with the 13th chapter, or *kakshādhikāra*, see Rāj. Mitra, Notices, v., p. 219.

[Mack. Coll.]

2767.

3210. Foll. 7 + 80; size foolscap, 12¼ in. by 8 in.; Grantham character; European paper (watermark 1822); 22 or 23 lines in a page.

Āryabhaṭīya, or, as it is here called, *Bhaṭasiddhānta*—also known under the titles *Āryabhaṭasiddhānta*, *Āryasiddhānta*, and *Āryāshṭaśata*—a manual of astronomy, composed, in 499 A.D., by *Āryabhaṭa*; with *Sūryadeva's* commentary, entitled *Bhaṭaprakāśa*.

The text of the treatise—consisting of four chapters, viz.: *gītikāpāda* (often called *daśagītikā*), *gaṇitapāda*, *kālakriyāpāda*, and *golapāda*—has been edited, with *Paramadīśvara's Bhaṭadīpikā*, by Dr. H. Kern (Leiden, 1874).

The first 7 leaves of the present MS. contain the text separately, which, moreover, is given again along with the commentary.

In the separate copy, it begins with an *āryā* verse not explained by the commentator: वन्दे गजेन्द्रवदनं ० ॥ १ ॥ प्रणिपत्यैकमनेकं ०

The commentary begins:

नमस्सकलकल्याणगुणसंवासभूमये ।
निरवद्याय(०द्याय K.) नित्याय महसे(महते K.) ऽस्तु
[महीयसे ॥ ०

See Aufrecht, Cat. of Trin. Coll. Camb., pp. 37–39; and Kern, pref., p. vii., where the whole of the introduction is given, and this copy is referred to as a very poor one. The MS. breaks off abruptly in verse 45 of the last chapter.

On *Āryabhaṭa's* age and works cp. Bhāu Dājī, Journ. Roy. As. Soc., New Ser., i., p. 392; Kern, *Bṛihatsaṃhitā*, pref., pp. 54 seqq.

[Mack. Coll.]

2768.

2529d. Foll. 27; size 9¾ in. by 5½ in.; good Devanāgarī writing of 1621 A.D.; 17–20 lines in a page; some leaves injured by wear and insects; foll. 1 and 2*a* (pasted on the original leaf) supplied by a comparatively modern hand.

Brahmasiddhānta, or *Brāhma Sphuṭasiddhānta*, a compendium of astronomical science, composed, in 628 A.D. (at the age of 30), by *Brahmagupta*, son of *Jishṇu*, in the reign of *Vyāghramukha*, of the *Cāpavaṃśa*.

It begins :

जयति प्रणतसुरासुरमौलि(*r.* किरीट)रत्नप्रभाछुरितपादः ।
कर्ता जगदुत्पत्तिस्थितिविलयानां महादेवः ॥ °

See Weber, Berl. Cat., no. 1733 (*adhy.* 1–24); Bhāu Dājī, Journ. Roy. As. Soc., New Ser., i., p. 410 seq.

The work consists of 25 *adhyāyas*, composed throughout in the *āryā* metre.

In *adhy.* 11, v. 59, this MS. reads the title ब्राह्मचे (ब्राह्मे Berl.) स्फुटसिद्धांते ; ib., v. 61, स्फुटसिद्धांतस्ततो ब्राह्मः ॥ *adhy.* 16, v. 37, ब्राह्मे स्फुटं कृतं ; v. 38, ब्राह्मोक्त °; *adhy.* 21, vv. 71–73 of Berl. MS. are here (against the comm.) *adhy.* 22, vv. 1–3, where, in v. 2, the MS. reads श्रीषेणार्यभटचंद्राद्यैः (श्रीषेणार्यभटविष्णुचंद्राद्यैः Berl., comm.) । ° ब्राह्मो (ब्राह्मे Berl.) गोलः °; *adhy.* 24, v. 5, ब्राह्मे (ब्रह्मो Berl.); v. 8, ब्राह्मः स्फुटसिद्धांतः (ब्रह्मस्फुटसिद्धांतैः Berl.); v. 10, स्फुटसिद्धांतः कृतो ब्रह्मः (! ब्रह्मा Berl.). The colophons of the chapters have throughout the title ब्रह्मसिद्धांते.

1. *madhyamādhikāra*, 64 (62 Berl.*) verses; 2. *sphuṭīkaraṇādhikāra*, 68 (67 B.) vv.; 3. *tripraśnādhyāya*, 65 (66 B.) vv.; 4. *candragrahaṇādhyāya*, 20 vv.; 5. *ravigrahaṇādhikāra*, 27 (26 B.) vv.; 6. *udayāstamayādhyāya*, 14 (12 B.) vv.; 7. *śriṅgonnatisāṃjñako 'dhyāyaḥ*, 18 vv.; 8. *candracchāyādhyāya*, 9 vv.; 9. *grahamelajo 'dhyāyaḥ*, 24 (?25, 26 B.) vv.; 10. *bhagrahayutyadhikāra*, 70 vv.; 11. *dūshaṇādhyāya*, 63 vv.; 12. *saṃkalitādhyāya*, 66 vv.; 13. *madhyagativāsanādhyāya*, 48 (49 B.) vv.; 14. *sphuṭagatyadhyāya*,† 54½ vv.; 15. *tripraśnottarādhyāya*, 60 vv.; 16. *grahaṇottarādhyāya*, 47 (46 B.) vv.; 17. *parilekhādhyāya*, 10 vv.; 18. *kuṭṭakādhyāya*, 101 (103 B.) vv.; 19. 20 vv.; 20. *chandaścityuttarādhyāya*, 19 (20 B.) vv.; 21. *golādhyāya*, 70 vv.; 22. *yantrādhyāya*, 54 (53 B.) vv.; 23. *mānādhyāya*, 12 vv.; 24. *saṃjñādhyāya*, 13 vv.; 25. *dhyānādhikāra*, 72 vv.

Ch. 25, wanting in the Berlin MS., begins :

पंचाशत्संयुक्तैर्वर्षशतैः पंचभिर्विना शाकः ।
त्रिस्थोऽर्कैर्१२वसुवेदै४८र्नवचंद्रै१९स्ताडितः क्र[म]शः ॥१॥
पंचाग्नियुतोधः षष्टिभाजितो लब्धयुक् सरसवेदः ।
मध्यमशशिबिम्बभाजिताभ्यधिकं मासाः स्युः(!) ॥ २ ॥ °

The last leaf, unfortunately, is in a bad state of preservation, and over the lower part of the first page of it (comprising verses 53*b*–59) a piece of thick grey paper has been pasted, which could hardly be removed without completely destroying that part of the leaf, even the reverse of which is badly damaged.

It ends :

दुर्जनकृत . . . वकंचुककारिणामेष न प्रदातव्यः ।
ध्यानग्रहाधिकारो जिष्णुसुतब्रह्मगुप्तेन ॥ ७२ ॥

इति श्रीब्रह्मसिद्धांते पंचविंशतितमो ध्यानाधिकारः समाप्तः ॥ स्वस्ति श्रीमन्नृपविक्रमार्कसमयातित संवत् १६७८ वर्षे मार्गशीर्षवदी ७ सप्तम्यां तिथौ रविदिने (some words obliterated) ब्रह्मसिद्धांतपुस्तका लिखिता ॥ [GAIKAWAR.]

2769.

1304. Foll. 292; numbered in two sets of foll. 58 and 232, with double leaves for fol. 7

* For the real number of verses there should be, acc. to the statement in the last verse of each chapter, cf. Berl. Cat.

† V. 46 of this chapter runs thus:

पौलिशरोमकवासिष्ठसौरपैतामहेषु यत्प्रोक्तं ।
तन्नक्षत्रानयनं नार्यभटोक्तं तदुक्तिरतः ॥ ४६ ॥

on which the commentary remarks: इदानीमध्यर्धार्धसमक्षेत्राणामानयनं विवक्षुरादौ तावत्स्फुटसिद्धांतप्रशंसार्थमार्यामाह । पौलिश ° ॥ पंचसिद्धांतानुसारेण मयैतद्वक्ष्यमाणं तन्नक्षत्रानयनमुपनिबध्यते स्वमनीषिकयेत्यर्थः ॥

in the first, and fol. 180 in the second set; size 12¾ in. by 4½ in.; good, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

[*Brahmasiddhānta-*] *Vāsanābhāshya*, a commentary on the *Brahmasiddhānta*, by *Caturveda Pṛithūdakasvāmin*, son of *Bhaṭṭa Madhusūdana*; with the text of the original work. On this fragmentary MS. cp. Colebrooke's remarks, in his Misc. Ess., ii., p. 455.

The different sections of the MS. are jumbled together in a most perplexing manner, owing to the fact that several of them are without beginning and end, and that they were sent to the binder before Colebrooke himself had had an opportunity of examining and arranging the sections, derived from fragments of two different MSS. About one, if not two sections, indeed, Colebrooke himself, having no copy of the original text to guide him, appears to have remained doubtful as to what chapters they belonged to. Additional confusion is caused by the fact that the commentator does not seem to have taken the different chapters in the order in which our texts give them, but commenced with the 21st *adhyāya*.

a. Foll. 1–44*b*, l. 5,—contains chapter xxi. (*golādhyāya*); the comment on verse 1 and part of 2 being wanting.

Foll. 44*b*, l. 5–58*a*, l. 2;—ch. i., beginning: ओं स्वस्ति।

अध्यर्धेन सहस्रेण मया गोलो ऽनुवर्णितः।
अतक्रात्वं(?अतंद्रितं) समस्ते ऽहं सिद्धांते भाष्यमारभे॥

एवं गोलाध्यायं व्याख्याय पुनः सकलसिद्धांतो व्याख्यायते॥ तत्राद्यमार्याचयं पूर्वमेव व्याख्यातमधुना कल्पादौ कालदेशयोः प्रतिपादनार्थमाह। चैत्रसितादेरुदयात्° this chapter terminates abruptly in the comment on v. 32 (इष्टग्रहभगण°).

b. Foll. 1*a*–28*b*, l. 6,—a portion of ch. ii., beginning in the comment on v. 29; col. स्फुटसिद्धांते ब्राह्मे द्वितीयो ऽध्यायः॥ fol. 20*a*; and ch. iii., vv. 1–6 (दिङ्मध्ये छाया°), in the explanation of which this section terminates.

Foll. 159–163,—ch. ii. from v. 27*b* (शंकुकृति°) to v. 33 (अल्पप्रश्नासुता°), in the comment on which it breaks off abruptly on fol. 163*a*, l. 9.

Foll. 197–232,—ch. iv. from the latter part of the comm. on v. 2 (दिग्वर्ग°) to the end (fol. 211*a*); and ch. v. from the beginning to v. 23 (विचित्रभ°), in the comm. on which the vol. breaks off abruptly on fol. 232*a*, l. 3.

Foll. 164–189,—ch. ix. from the latter part of the comm. on v. 10*a* to the end (fol. 173*b*), l. 3; ch. x. from the beginning to near the end.

Foll. 29–141,—ch. x. continued (ends fol. 29*b*); ch. xi. ends fol. 42*b*, °ब्राह्मे स्फुटसिद्धांते°; ch. xii. ends fol. 99*a*, l. 8, °ब्रह्मसिद्धांतवासनाभाष्ये गणिताध्यायो°; ch. xiii. (half of fol. 119*a* and whole of 119*b* left blank, the gap extending from the middle of the comm. on v. 40 to near the end of that on v. 44); ends fol. 122*a*, l. 5, °ब्रह्मे स्फुटसिद्धांते°; ch. xiv. as far as v. 42.

Foll. 190–196,—ch. xiv. continued to the end; ch. xv. (vv. 1–9 already commented upon in ch. iii.) beg. with v. 10 (9), दिनगतशेष°; and breaks off in the comm. on vv. 19, 20.

Foll. 142–158,—ch. xv. continued; it breaks off in the comm. on v. 57.

Prefixed to the MS. are 19 leaves containing a table of contents in double columns.

Such, then, is the nature of the materials on which Colebrooke had to rely in his endeavour to form an opinion of *Brahmagupta's* astronomical system; and the marginal notes with which the volume is covered bear eloquent testimony to the careful and concientious manner in which he performed his irksome task, and the almost

affectionate interest he took in the subject. Nothing is perhaps more calculated to give one an idea of the slow and sure way in which the great Sanskritist built up his scholarship, and of the thoroughly judicial nature of his mind, than to compare this MS., on which he must have devoted months of labour, with the brief and carefully weighed statement on *Brahmagupta* in the Dissertation prefixed to his Algebra. (J. E.)

2770.

2266. Foll. 197 (numbered 205, owing to the omission of nos. 191–200, and the insertion of a leaf after foll. 89 and 141); size quarto, 9¾ in. by 13 in.; excellent, modern Devanāgarī writing; 23 lines in a page.

The same work; a reproduction of the preceding MS. with all its gaps and confusion.

The *sūcīpattra* was also slavishly copied on 13 leaves with its page references which, as they do not fit the present MS., were subsequently obliterated, without new ones being substituted for them.

This is one of a set of 49 quarto volumes containing astronomical works, marked in the old list as having come from "Calcutta," having probably been transcribed (for the most part by unintelligent scribes) for the College of Fort William, and ultimately made over to the Library of East India Company, where they now figure under nos. 2260–2308.

[CALCUTTA.]

2771.

596A. Foll. 43; size 9½ in. by 4 in.; good, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Kuṭṭakādhyāya, being the 18th chapter of the *Brahmasiddhānta,* with an anonymous commentary.

This is the MS. from which Colebrooke translated the latter part of his Algebra, that chapter being wanting in his copy of *Pṛithūdaka's* commentary.

It begins: अथ कुट्टकाध्यायो व्याख्यायते। तत्रादौ तदारम्भणप्रयोजनमाह। प्रायेण यतः प्रश्नाः ॰ ॥ १ ॥ ॰ ६ ॥

अथास्य प्रश्नः (v. 15 of chapter)।

यो जानाति युगादिं ग्रहयुद्धयातैः पृथक्पृथक्कथितैः।
द्वित्रिचतुःप्रभृतीनां कुट्टाकारं संजानाति ॥ १ ॥

अत्र तावल्लाघवार्थं रव्यादीनां भगणाद्याः कल्प्यन्ते। ॰

It ends: इदानीमध्यायोपसंहारार्थमार्ययाह।

प्रतिसूत्रममी प्रश्नाः पठिताः सोद्देशकेषु सूत्रेषु।
आर्याणां त्र्यधिकशतेन कुट्टको ऽष्टादशो ऽध्यायः ॥
अत्र सूत्रार्याः सार्धैकषष्टिः ६१ ॥
प्रश्नार्याः सार्धैकचत्वारिंशत् ४१ ॥

इति श्रीब्रह्मगुप्तविरचिते ब्रह्मसिद्धांते वीजगणितकुट्टकविवरणं ॥

The back of the last leaf has the title ब्रह्म[गुप्त]वीज[गणित]पद्मनाभमत, to which Colebrooke (to whose hands the inserted words seem to be due) has added the pencil note, "Is *Padmanābha* the commentator, or is this introduction of his name a mere error?"

[H. T. COLEBROOKE.]

2772.

2260. Foll. 22; size 4to, 13 in. by 9¾ in.; good, modern Devanāgarī writing; 24 lines in a page.

Sūryasiddhānta.

An English translation of this ancient textbook of astronomy, accompanied by valuable notes, was published by the Rev. E. Burgess (assisted by several scholars, esp. W. D. Whitney), in the Journal of the Amer. Or. Soc., vol. vi. (1860); and another by *Paṇḍit Bāpū Deva Śāstrī* (Bibl. Ind., 1860). For editions of text and commentary, see no. 2775. Cf. also Colebrooke, Misc. Ess., ii., 389–91.

[CALCUTTA.]

2773.

312b. Foll. 33; size 13½ in. by 4¾ in.; modern Bengālī handwriting; six lines in a page.

Another copy of the same work, not very correct. [H. T. Colebrooke.]

2774.

1510c. Foll. 3; size 11½ in. by 6¼ in.; modern Devanāgarī writing (European paper); eleven lines in a page.

A fragment of the *Sūryasiddhānta*, consisting of the *nakshatradhruvakavikshepādhikāra* and the *udayāstādhikāra*, foll. 12–14 of MS. 2260. [H. T. Colebrooke.]

2775.

454. Foll. 176 + 47 + 27; size 9½ in. by 4 in.; good Devanāgarī writing of the latter part of last century; nine lines in a page.

Sūryasiddhānta-Gūḍhārthaprakāśaka, a commentary on the *Sūryasiddhānta* (the text of which is given in full), composed, in A.D. 1603,* by *Raṅganātha*, son of *Ballāla Gaṇaka* and *Goji*, whilst residing at Kāśī.

Both text and commentary have been edited, in the Bibliotheca Indica, by Dr. Fitz-Edward Hall (Calc. 1859).

According to the final *ślokas* of the commentary *Ballāla Gaṇaka* had five sons,—viz. 1. *Rāma*, who commented on *Ananta's Sudhārasa*†; 2. *Kṛishṇa*, who played a conspicuous part at the court of the emperor *Jehangīr*, and commented upon *Bhāskara's Bījagaṇita* and the *Śrīpatipaddhati*; 3. *Govinda*; 4. *Raṅganātha*; and 5. *Mahādeva*.

[H. T. Colebrooke.]

* शके तत्त्वतिथ्योन्मिते १५२५ चैत्रमासे सिते शंभुतिथ्यां बुधे। In the same year the author's son *Munīśvara* was born.

† Thus our MSS. read instead of Hall's सुधाकरस्य; cf. Aufrecht, Cat. Cat., *s.v.* अनन्त, p. 13*b*.

2776.

1844. Foll. 11+34; size 12¼ in. by 4 in.; good, modern Devanāgarī writing (European paper); 10 or 11 lines in a page.

Sūryasiddhānta-Gūḍhārthaprakāśikā, with the text of the *Sūryasiddhānta*.

[? Dr. John Taylor.]

2777.

2263. Foll. 110 + 32 + 14; size 4to, 13 in. by 9¾ in.; good, modern Devanāgarī writing of 1792 A.D.; 24 lines in a page.

The same works.

This copy is a reproduction of MS. 454, including the index with its reference numbers which, not fitting this copy, were afterwards obliterated without being replaced by fresh ones. [Calcutta.]

2778.

1755. Foll. 204; size 8½ in. by 4¼ in.; fairly good Devanāgarī writing of about 1790 A.D. (from fol. 201*b*, l. 7, by a different hand from the rest; and fol. 1 supplied by yet another, somewhat more modern hand); ten lines in a page.

Sūryasiddhānta-Vāsanābhāshya, or simply *Saurabhāshya*, a commentary on the *Sūryasiddhānta*; by *Nṛisiṃha Gaṇaka*, son of *Kṛishṇa daivajña*, who was one of five sons of *Divākara*, son of *Bhaṭṭācārya* of Golagrāma.

It begins:

प्रत्यूहव्यूहविध्वंसकारणाय महात्मने।
गणेशाय नमस्तस्मै जगतामेकसाक्षिणे ॥ १ ॥ °

See Aufrecht, Cat. Trin. Coll. Camb., pp. 41–3, where also a list of authorities quoted by the author, and the final verses relating to his pedigree, are given. The remaining verses run as follows:

दैवज्ञार्यदिवाकरात्मजवरः श्रीकृष्णनामा द्विजो
यो ऽभूत् तत्तनयो नृसिंहगणकः सद्युक्तिभाष्यं व्यधात्।
ब्रह्मेशानजनार्दनप्रभृतिभिः सेव्येन तिग्मांशुना
सिद्धांतस्य मयासुराय कथितस्याज्ञानदोषापहं ॥ ५ ॥

दुर्बोधं यदतीव तद्विजहति स्पष्टार्थमित्युक्तिभिः
स्पष्टार्थे त्वतिविस्तृतिं विदधते व्यर्थैः समासादिभिः।
अस्थाने ऽनुपयोगिभिश्च बहुभिर्जल्पैर्भ्रमं तन्वते
श्रोतॄणामिति वस्तुविप्लवकृतः सर्वे ऽपि टीकाकृतः ॥६॥

इदं कीदृगिति प्रौढैर्विलोक्यं ॥

श्रीमन्नृसिंहेन विदां वरेण
सिद्धांतभाष्यं समकारि भानोः।
सवासनं तत्तु समाप्तिमागाज्
ज्योतिर्विदां प्रीतिकरं सुबोधं ॥ ७ ॥

इति श्रीनृसिंहगणकविरचितं सूर्यसिद्धांतभाष्यं संपूर्णं ॥

Cf. Rāj. Mitra, Notices, v., p. 148.

In Prof. Aufrecht's opinion, based on a calculation (for Saṃv. 1641, Śaka 1576) occurring in the work (fol. 192*b* of this MS.), this commentary would seem to have been composed in 1584 A.D.; whilst Colebrooke, Misc. Ess., ii., p. 452, on the other hand, assigns to it the date Śaka 1542 (A.D. 1620). This date seems to be derived from the following verse in the same author's *Siddhāntaśiromaṇi-Vāsanāvārttika* which is dated, in chronogram and figures, in Śaka 1543 (A.D. 1621), and is stated to have been composed by the author at the age of 35 (?):

जिते(? निज्ञे) तत्त्वमिते वर्षे सौरभाष्यं मया कृतं।
पंचत्रिंशन्मिते वर्षे वासनावार्त्तिकं कृतं ॥

Here Colebrooke would seem to have read पंचविंशन्मिते, and to have taken तत्त्वमिते वर्षे in the sense of the 24th year of age, instead of the 25th, as one might do. If the latter is the correct interpretation, the present commentary was composed in 1611 A.D.; and the interval of time between the composition of the two works was ten years, instead of one year, as Colebrooke supposed. [H. T. COLEBROOKE.]

2779.

2264. Foll. 88; size 4to, 13 in. by 9¾ in.; good, modern Devanāgarī writing; 24 lines in a page.

The same work, copied from the preceding MS., with occasional corrections in another hand. [CALCUTTA.]

2780.

2261. Foll. 86; size 4to, 10 in. by 13¼ in.; good, modern Devanāgarī writing; 26 lines in a page.

Kiraṇāvalī, a commentary on the *Sūryasiddhānta* (*Saurasūtravivaraṇa*), by *Dādābhāī*, son of *Mādhava*, surnamed *Gāṃvakara* (*Gāṃvkar*), of the *Cittapāvana* (*Citpāvan*) family.

It begins:

प्रणिपत्य परं ब्रह्म सूर्याशयमहोदधेः।
सारचंद्रं समुद्धृत्य तनोमि किरणावलीं ॥ १ ॥

चित्तपावनजातीयमाधवांगभवः सुधीः।
दादाभाई समालोच्य वराहादिकृतीः स्फुटाः ॥ २ ॥ °

Prof. Bhandarkar, Rep. 1883-84, p. 84, shows that the author, in the course of his work, gives his date three times as Śaka 1641 (A.D. 1719).

See also Aufrecht, Oxf. Cat., no. 772; Cat. Trin. Coll. Camb., p. 44.

A colophon on fol. 12*a*, l. 18, gives the commentary the fuller title (*saṃjñā*) of *Saurasāracandrakiraṇāvalī* (cf. the first introductory *śloka*); and another on fol. 81*a*, l. 18, that of *Jagaccandrakiraṇāvalī*.

A passage of some length in the introduction, describing the circumstances under which the *Sūryasiddhānta* was revealed, agrees literally with the same account in the preceding commentary, by *Nṛisiṃha*; though whether it was taken therefrom, or whether both drew from a common source, does not appear.

[CALCUTTA.]

2781.

1122e. Foll. 77; size 11¾ in. by 4 in.; careless Devanāgarī writing (by two different hands) of 1800 A.D.; twelve lines in a page.

The same work. [H. T. COLEBROOKE.]

2782.

580. Foll. 206 (one of which, 129, is missing); size 10¾ in. by 4½ in.; fair Devanāgarī writing of 1792 A.D.; ten lines in a page.

Sūryasiddhānta, with a commentary (*vivaraṇa*) by *Bhūdhara*, son of *Devadatta*.

It begins:

नमस्कृत्य गुरुं सूर्यं ब्रह्मविष्णुशिवात्मकम् ।
इंद्रादीन् लोकपालांश्च कृष्णं विघ्नविनाशनम् ॥ १ ॥
सोपपत्तिविवरणं सूर्यसिद्धांतविस्तृतम् ।
विरच्यते भूधरेण गणकानां हिताय वै ॥ २ ॥

अथ प्रारिप्सितग्रंथस्य निर्विघ्नपरिसमाप्तिहेतोरभिमतदेवतानां नमस्काररूपं मंगलमाचरति । अचिन्त्या°

See Aufrecht, Oxf. Cat., no. 773.

For different introductory *ślokas* (यस्योदये°), according to which *Devadatta* was the son of *Soma-śarman* of the *Bharadvāja* clan, an inhabitant of Kāmpilya on the banks of the river Sindhu, see Rāj. Mitra, Notices, v., p. 127.

The date of this commentary is fixed by Colebrooke, in a manuscript note on fol. 1*a*, at 1571-2 A.D., on the ground that the corresponding year (*Kaliy.* 4673) is twice (foll. 13*b* and 22*a*) selected as the basis for astronomical calculations.

Of quotations, besides the *Siddhāntaśiromaṇi* and *Līlāvatī*, we notice *Jīvadatta*, fol. 15*b*; *Āryabhaṭa* and *Śrīpatibhaṭṭa*, fol. 20*a*; and *Ratnamālā*, fol. 141*a*.

It ends with the text of the last 10 *ślokas* of the *Sūryasiddhānta*, followed by:

एषां व्याख्या सुगमा ॥ इति श्रीज्योतिर्विद्देवदत्तात्मजभूधरविरचिते सूर्यसिद्धांतविवरणे मानाध्यायश्चतुर्दशः १४ ॥ समाप्तेयं सूर्यसिद्धांतटीका ॥ संवत् १८४९ वर्षे वैशाषवदि ४ शनिदिने लिषितमिदं ग्रंथं जयरामेणेंद्रप्रस्थे महता[आनंदरामस्य oblit.] पठनार्थम् ॥

The concluding sentence of the (incomplete) MS. noticed by Rāj. M. occurs at the top of the last page but one of the present MS.

[H. T. COLEBROOKE.]

2783.

2262. Foll. 136; size 4to, 13 in. by 10 in.; good, modern Devanāgarī writing; 24 lines in a page.

The same work; transcribed from the preceding MS. with all its mistakes, which have, however, been partly corrected by a revising hand.

The gap caused by the loss of a leaf (129) in the above MS. not having been noticed by the copyist, the text here runs on without a break on fol. 84*a*, l. 1. [CALCUTTA.]

2784.

207a. Foll. 39; size 11 in. by 4¼ in.; clear Devanāgarī writing of 1792 A.D.; nine lines in a page.

Brahmasiddhānta, a course of astronomy, in 6 *adhyāyas*, forming part of the *Śākalya-saṃhitā*. [A.]

It begins:

ध्यानयोगसमारूढं ब्रह्माणं त्रिजगद्गुरुं ।
अभिवाद्य सुखासीनं नारदः परिपृच्छति ॥ १ ॥

नारद उवाच ॥
देवदेव जगन्नाथ सर्वज्ञ कमलासन ।
ज्योतिषां चरितज्ञानं ब्रूहि कालाश्रयं महत् ॥ २ ॥ °

For an analysis of the work see Weber, Berl. Cat., no. 1736.

Adhy. I. (vv. 111) ends:

द्वितीया यत्फलं वेद विकलाद्यमयोक्रवत् ।
स्फुटज्याविविधिश्चात्र(सुस्फुटज्याविधि° C.) नोत्क्रमज्या-
[खंडमेलनं(°खमेलनं D.) ॥ १० ॥
ज्यात्वाभावानुलोम्येन स षड्गीतत्वभासभा(°त्वभाश्चमाB.
[श्चवाश्चश्चान् C.; °त्वमाश्चभा D.) ।
परखंडफलं प्रोक्तं स्वखंडात्स्वस्वपूर्वया ॥ ११ ॥
मौर्व्याचतुष्क – – –

breaking off; where B. has: मौर्व्या तच्चतुष्क[स्य आनुलोम्येन संहरेत् suppl.]; C. मौर्व्यानश्वतुष्कलाकर्षेत:° (2nd *adhy.*); D. मौर्व्या तच्चतुष्कस्य आनुलोम्येन संहरेत्॥

The 5 *Siddhāntas* (पंचसु सिद्धांतेषूक्तमार्गैः) are referred to in v. 90 of this chapter.

Adhy. II. (vv. 263) beg.:

आकर्षतः स्वसंबंधाद् (आकर्षं तस्य संबंधाद् B., D.)
[गच्छंतीति स्फुटस्थितिः ।
मंदोच्चाभ्यामर्कचंद्रौ यदा मंदफलं मुने ॥ १ ॥

It ends:

छायालग्नगमे तत्तन्नाड्यो ग्राह्या इति स्थितिः ।
अनुक्तं रोमशेंद्रकैराद्यैस्तत्ते स्मृतं स्वकः(!) ॥ ६३ ॥

Adhy. III. (vv. 172) beg.:

तिथयस्त्रिंशदृक्षाणि सप्तविंशतिरेव हि ।
तावंतो भगणे योगाः करणानि नभोरसाः ॥ १ ॥

It ends:

अश्विनी कृत्तिका हस्तो मैत्रं पुष्य[ः] पुनर्वसुः(°सौ A.)।
प्रोष्ठपादृितयं विष्णुः केचित्सौम्यमिति स्थितिः ॥ १७२ ॥

B. and C. have the figure 172 (D. 171) after पुनर्वसुः॥ C. counts v. 132 of this chapter v. 500 (from the beginning).

Adhy. IV. (vv. 119½–120½) beg.:

अतिक्षेपः(अवि° B.; अपि° C.) स्फुरन्मते(*r.* स्फुट-
[क्रांते)रुदक्क्षिप्तस्ततः पुरः ।
उदेति पश्चादेयंतं(*r.*°त्यस्तं) अवाक्षिप्तस्तदन्यथा ॥ १ ॥

It ends: ग्राह्योतरक्षेपमध्यं अभागनविवेचन(आसमाप्ति-
[विचने B.; अभाग– विविचने C.) ॥

Adhy. V. (vv. 78 A.; 83½ B., C.) beg.:

समागमो वा युद्धं वा भौमादीनां परस्परं ।
बोभवीति (नो भवीति B.; नो भवतीति C.) मुनिश्रेष्ठ
[चंद्रेणैव समागमः ॥ १ ॥

It ends:

नान्ययो(°ज्ञोB.; °ज्योC.)त्क्रमजाकार्यं नतामोः मत्रि-
[भग्रहात् ।
वेदाः संप्रवदंते च नतकालाय वा यतः (नतकालाय-
[चापतः B.; नतकालाय चापत C.) ॥

Adhy. VI. (vv. 14) beg.:

छेदकेन विना छेदाः सुस्फुटा उपरागयोः ।
न ज्ञायंते यतस्तस्माच्छेद्यकज्ञानमुच्यते ॥ १ ॥

It ends:

न देयं यस्य कस्यापि रहस्यं शास्त्रमुत्तमं ।
एतद्देयं सुशिष्याय मुने वत्सरवासिने ॥ १४ ॥

इति शाकल्यसंहितायां द्वितीयप्रश्ने ब्रह्मसिद्धांते षष्ठो ऽध्यायः॥
रंध्रवेदं च वस्विंदुं विक्रमाब्दं समन्वितं ।
वैशाखकृष्णपक्षस्य द्वादशी बुधवासरे ॥
चिरंजीवेन लिखितं ब्रह्मसिद्धांतज्योतिषं ।
काश्यां भागीरथीतीरे कालभैरवसन्निधौ ॥

[H. T. Colebrooke.]

2785.

252a. Foll. 36; size 12¾ in. by 4½ in.; careless Devanāgarī writing of 1798 A.D.; nine lines in a page.

The same work. [B.]

This MS. is preceded by 5 leaves containing extracts bearing on the position and motion of the seven *Rishis*. The first leaf contains an extract from *Bṛihatsaṃhitā*, xiii., 3–6, with *Bhaṭṭotpala's* commentary. The second leaf, headed तत्त्वविवेक, discusses the views of "*muni Śākalya*" as found at ii. 169 seqq. of the *Brahmasaṃhitā*, which thus is here considered as being the work of *Śākalya*. The following three leaves contain an extract on the same

subject from *Munīśvara's Siddhāntasārvabhauma,* in which the words of the *Śākalyasaṃhitā* are quoted as an authority for the author's opinion. Cf. Colebrooke, Misc. Ess., ii., 355 seqq., where these passages (probably compiled for him for the purpose) are adverted to.

[H. T. COLEBROOKE.]

2786.

1804. Foll. 22; size 13 in. by 5¼ in.; fair, modern Devanāgarī writing (European paper); twelve lines in a page.

The same work. [C.]

[DR. JOHN TAYLOR.]

2787.

1013. Foll. 23; size 4to, 12 in. by 9½ in.; stiff Devanāgarī writing of the lapidary kind, of 1791 A.D.; eighteen lines in a page.

Brahmasiddhānta, of the *Śākalyasaṃhitā. Adhyāyas* 1–3. [D.]

Dated: संवत् १८४८ मिति चैत्रकृष्णामावास्यां तिथौ रविवासरे लिखितमिदं पुस्तकं ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

2788.

520e. Foll. 23; size 9½ in. by 4 in.; clear, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Gaṇitasāra, also called *Triśatī,* a compendium of arithmetic, by *Śrīdharācārya,* the precursor of *Bhāskarācārya,* whose *Līlāvatī* seems to have been written in distinct imitation of this work. [A.]

The rules are composed in (? 150) *āryā* stanzas and followed by short practical illustrations, just as in the *Līlāvatī.* Colebrooke frequently quotes parallel passages from this treatise in his translation of the latter work.

It begins:

नत्वा शिवं स्वविरचितपाट्या गणितस्य सारमुद्धृत्य ।
लोकव्यवहाराय प्रवक्ष्यति श्रीधराचार्यः ॥ १ ॥

एकं दशशतमस्मात्सहस्रमयुतं ततः परं लक्षं ।
प्रयुतं कोटिमथार्बुदमब्जं खर्वं निखर्वं च ॥ २ ॥

तस्मान्महासरोजं शंकुं सरितां पतिं ततश्चांत्यं ।
मध्यं परार्धमाहुर्यथोत्तरं दशगुणं तज्ज्ञाः ॥ ३ ॥

षोडशपणप्रमाणः पणो भवेत्काकिणीचतुष्केण ।
पंचाहतैश्चतुर्भिर्वराटकैः काकिणी चैका ॥ ४ ॥

खार्येका षोडशभिर्द्रोणैश्चतुराढको भवेद्द्रोणः ।
प्रस्थैश्चतुर्भिराढक एकप्रस्थश्चतुःकुडवः ॥ ५ ॥

माषो दशदलगुंजः षोडशमाषो निगद्यते कर्षः ।
स सुवर्णस्य सुवर्णस्तैरेव पलं चतुर्भिश्च ॥ ६ ॥

हस्तोंगुलविंशत्या चतुरन्वितया चतुःकरो दंडः ।
तद्द्विसहस्रं क्रोशो योजनमेकं चतुःक्रोशं ॥ ७ ॥

भवति घटीनां षष्ट्याहोरात्रं तैस्त्रिसंगुणैर्दशभिः ।
मासो द्वादशभिस्तैर्वर्षं गणिते ऽत्र परिभाषा ॥ ८ ॥

इति परिभाषा समाप्ता ॥

It ends: छायाव्यवहारः समाप्तः ॥

उत्तरतः सुरनिलयं दक्षिणतो मलयपर्वतं (मलयागिरि [B.) यावत् ।
प्रागपरों ऽबुधिमध्ये (°परोदधि° B.) नो गणकः श्रीधरादन्यः ॥
इति त्रिशती समाप्ता ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

2789.

2409b. Foll. 23; size 8 in. by 4⅜ in.; indifferent Devanāgarī writing of 1605 A.D.; 11 or 12 lines in a page.

Gaṇitasāra, or *Triśatikā.* [B.]

It ends: एवं गणितसारे व्यवहारसारः समाप्तः ॥ इति त्रिशतिका समाप्ता ॥ उत्तरतः सुरनिलयं° ॥

श्रीमन्नृपविक्रमार्कसमयातीतसंवत् १६६२ वर्षे शा[के] १५२७ प्रवर्तमाने भाद्रपदशुदि ९ सोमे मांधातृपुरनिवासिना भर(? भट्ट)-श्रीविष्णुदासात्मजेन लक्ष्मीधरेणेदं शास्त्रमलेखि । राजनगरनिवासी गुज्जरवणिकान्वये(!) लघुसज्जनिमंत्रीश्रीमाधवसुतमंत्रीश्रीवीरजीतत्सुतमंत्रीभाइलापठनार्थं सुहृद्भावेन लिखितं ॥ °

[GAIKAWAR.]

2790.

2296. Foll. 15; size 4to, 13 in. by $9\frac{3}{4}$ in.; good, modern Devanāgarī writing; 23 lines in a page.

The same work; slavishly copied from MS. 520*e*, with all mistakes. [CALCUTTA.]

2791.

1122d. Foll. 21; size $11\frac{3}{4}$ in. by 4 in.; fair, modern Devanāgarī writing; twelve lines in a page.

Līlāvatī, being the first of the four sections of *Bhāskarācārya's Siddhāntaśiromaṇi*, viz. that treating of arithmetic (*gaṇitapāṭī*).

Bhāskara, the son of *Maheśvaropādhyāya*, completed his great work in the year Śaka 1072 (A.D. 1150), at the age of 36.

Editions of the *Līlāvatī* have been published, at Calcutta in 1832 and 1846; at Madras in 1863; an English translation, by H. T. Colebrooke, in his "Algebra with Arithmetic and Mensuration," London, 1817.

[H. T. COLEBROOKE.]

2792.

2409a. Foll. 23; size 8 in. by $4\frac{1}{2}$ in.; legibly written in Devanāgarī, in 1596 A.D., at Mihakaragrāma, near Bālāpur, in the Berar country; 12–14 lines in a page.

Gaṇitapāṭī Līlāvatī.

Dated: संवत् १६५३ वर्षे ज्येष्ठवदि १२ गुरौ लिखितमिदं त्रिगोविंदशर्मणात्मजमथुरादासस्य पाठार्थं दक्षिणदेशे मिहकरग्रामे बालापुरनिकटे वरारदेशे ॥ [GAIKAWAR.]

2793.

2657a. Foll. 14; size 10 in. by $4\frac{3}{8}$ in.; fairly written, in Devanāgarī, in a small Jaina hand, in 1673 A.D.; 21 lines in a page.

The same work. [GAIKAWAR.]

2794.

1904. Foll. 38; size $11\frac{1}{4}$ in. by $5\frac{1}{2}$ in.; good, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

The same work. [DR. JOHN TAYLOR.]

2795.

1968. Foll. 35; size 8 in. by $5\frac{3}{4}$ in.; fair Devanāgarī writing of 1816 A.D.; fifteen lines in a page.

The same work. [DR. JOHN TAYLOR.]

2796.

2649. Foll. 41; size 10 in. by 4 in.; good Devanāgarī writing of 1672 A.D.; eight lines in a page.

Gaṇitapāṭī Līlāvatī.

Dated: संवत् १७२९ वर्षे कार्त्तिकशुदि १५ शुक्रवासरे ॥

[DR. JOHN TAYLOR.]

2797.

1510b. Foll. 20; size 11 in. by $4\frac{3}{4}$ in.; good, clear Devanāgarī (not Jaina) writing of 1800 A.D.; fifteen lines in a page.

Līlāvatī, or *Pāṭyādhyāya* of the *Siddhāntaśiromaṇi.*

The MS. was copied by *Jinadattarshi* of Nagraśubha, pupil of *ṛishi Kṛishṇa*, who again was the pupil of *ṛishi Premājī*, pupil of *Mānasiṃhajī.* [H. T. COLEBROOKE.]

2798.

2367. Foll. 51 (counted 52, no. 33 having been passed over); size $10\frac{3}{4}$ in. by $6\frac{1}{2}$ in.; modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Līlāvatī. An extremely careless copy.

[GAIKAWAR.]

2799.

89a. Foll. 28; size $10\frac{1}{2}$ in. by $4\frac{1}{4}$ in.; fairly good Devanāgarī writing of 1796 A.D.; 10 or 11 lines in a page.

Līlāvatī, or *Pāṭīgaṇitādhyāya* of the *Siddhāntaśiromaṇi*.

The MS. was transcribed from one written at Gayāpura, in Saṃvat 1840; as the following verse at the end shows:

वत्सरे विक्रमार्कस्य खाभिनागेंदुसंमिते ।
माधवे सितपंचम्यां भौमे ऽलेखि गयापुरे ॥

संवत् १८५३ । चैत्रकृष्ण ८ ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

2800.

2274. Foll. 27; size 4to, 13 in. by 10 in.; fair, modern Devanāgarī writing; 23 lines in a page.

Līlāvatī, being a reproduction of the preceding MS. [CALCUTTA.]

2801.

2658. Foll. 41; size $10\frac{1}{4}$ in. by 7 in.; fair Devanāgarī writing of 1792 A.D.; 10 or 11 lines in a page.

Another copy of the *Līlāvatī* or *Gaṇitapāṭī* of the *Siddhāntaśiromaṇi*, differing somewhat in details from the preceding MSS., and agreeing more with the following Bengalī MS.

Marginal notes have been added in the first half of the MS. [GAIKAWAR.]

2802.

1493. Foll. 21; size $15\frac{3}{4}$ in. by $6\frac{3}{4}$ in.; modern Bengalī handwriting; eight lines in a page.

Another copy of the *Līlāvatī*, omitting the last two chapters. [H. T. COLEBROOKE.]

2803.

1049. Foll. 30; size $10\frac{3}{4}$ in. by $4\frac{3}{4}$ in.; modern Bengalī handwriting; six lines in a page.

Another copy of *Bhāskara's Līlāvatī*, likewise imperfect. It breaks off shortly after the beginning of the last chapter but one.

[H. T. COLEBROOKE.]

2804.

1807. Foll. 90; size $12\frac{1}{2}$ in. by $6\frac{1}{2}$ in.; fairly good Devanāgarī writing of 1813 A.D.; thirteen lines in a page.

Gaṇitāmṛitalaharī Līlāvatīvṛitti, a commentary on the *Līlāvatī*, composed, in 1338 A.D. (?), by *Rāmakṛishṇa*, son of *Lakshmaṇa*, grandson of *Nṛisiṃhadeva*, a pupil of *Somanātha*, who was a native of Jalapura on the Sahyādri range, or Western Ghauts.

It begins:

नृसिंहपादपंकजं नमामि सिद्धिदायकं ।
गुरोश्च पादपंकजं भजामि शास्त्रकारणम् ॥ १ ॥
यदीयं यद्धामं किमपि जगतां संभवकरं
खवायुस्थं वह्निजलकणमहाभूधरगतम् ।
स्वभक्तानां भव्यं दिशति निजसायुज्यविभवं
सदा वंदे मे तद्धृ[द]यकमले संततगतम् ॥ २ ॥
सह्याद्रेर्निकटस्थिते जलपुरे जातः कवांवोदरे(!)
मच्छे(?मर्त्ये)द्रांघ्रियुगप्रसादमुदितः श्रीसोमनाथः सुधीः।
तत्पादांबुजसेवनैकनिरतः श्रीरामकृष्णाभिधः
कुर्वे सद्गणिते हि भास्करकृते टीकां मुदे तद्विदाम् ॥३॥

त्रुट्यादिप्रलयांतकालकलना मानप्रभेदक्रमाच्चाराश्च द्युसदां द्विधा च गणितमित्याद्युक्तक्रमेण सिद्धांतशिरोमणिकर्तृभास्कराचार्यैः °जानीते । प्रीतिं भक्तिजनस्य°

It ends: इति भास्करीयलीलावतीसंज्ञापाट्यध्यायः समाप्तः ॥

दैवज्ञवर्यनुडरे(? नृहरेः) सुतलक्ष्मणस्य
श्रीरामकृष्ण इति नामतयास्ति पुत्रः ।
श्रीसोमनाथभजनात्परिलब्धबोधः
श्रीविश्वमूर्यगुरुभक्तिरतो नितांतं ॥ १ ॥

सो ऽयं भास्करप्रोक्तपाटिगणिते सद्युक्तियुक्ते ऽकरोट्
टीकां सद्गणितामृतस्य लहरीं तत्त्वार्थबोधप्रदां ।
नंदाभ्रर्तुम१२६०मामिति(!) शकगते वर्षे सहस्यासिते
पक्षे सर्वतिथौ सदाशिवपदार्चार्थं हि भूयात्सदा ॥

इति श्रीनृसिंह[दैवज्ञात्मजलक्ष्मण]दैवज्ञसुतसिद्धांतविद्दैवज्ञरामकृष्णविरचिता लीलावतीवृत्तिर्गणितामृतलहरी संपूर्णा ॥ संवत् १८७० रावर्षे शाके १७३५ प्रवर्तमाने मासोत्ममासे(? मासोत्तमासे) चैत्रमासे कृष्णपक्षे पंचम्यां तिथौ शुक्रवासरे ॥

Cp. the same author's commentary (*Bīja-prabodha*) on the *Bījagaṇita*, no. 2832; the colophon of which shows what has been omitted by the present copyist.

[DR. JOHN TAYLOR.]

2805.

1895. Foll. 96; size $6\frac{1}{2}$ in. by $4\frac{1}{4}$ in.; good, clear Devanāgarī writing of 1814 A.D.; ten lines in a page.

A fragment of *Gaṅgādhara's Gaṇitāmṛita-sāgarī*, followed by the concluding portion of *Rāmakṛishṇa's Gaṇitāmṛitalaharī.*

The last colophon of the former work occurs on fol. 47*b*: इति भास्करीयलीलावत्या विवरणे गणकगंगाधरविरचिते श्रेढीव्यवहारविवृतिः समाप्ता ॥ (MS. 728, fol. 32*b*), while the first colophon of the latter commentary is found on fol. 73*a*: इति श्रीभास्करीयलीलावतीटीकायां सिद्धांतदैवज्ञरामकृष्णविरचितायां गणितामृतलहरीसंज्ञायां क्षेत्रव्यवहारः ॥ and the junction of the two commentaries occurring on fol. 56*b*, corresponding to fol. 56*a* of MS. 1807, from which indeed the latter portion of the volume is derived, containing as it does the same copyist's colophon with the Saṃvat and Śaka dates; and the special date Śaka 1736 added thereto.

[DR. JOHN TAYLOR.]

2806.

728. Foll. 61; size $12\frac{3}{4}$ in. by $6\frac{1}{4}$ in.; good, modern Bengalī handwriting; 13 lines in a page.

Gaṇitāmṛitasāgarī, or *Amṛitasāgarī* (*Līlāvatīpāṭīkāṭīkā*), a commentary on *Bhāskarācārya's Līlāvatī*, by *Gaṅgādhara*, son of *Govardhana*, grandson of *Divākara* of Jambūsaronagara, and younger brother of *Lakshmīdhara* and *Vishṇu Paṇḍita* (author of the *Gaṇitasāra*).

It begins:

आदित्यं जगदुद्भवस्थितिलयव्यापारपारंगमं[1]
धीरा ब्रह्म षडूर्मिदोषरहितं पश्यन्ति यं हृद्गतं ।
भक्तानां च मनोरथार्थफलदं क्लेशत्रयच्छेदकं
गीतं सत्स्तुतिभिः सदोदयमहं वन्दे जगद्भास्करं ॥ १ ॥

गुरोरङ्घ्रिपद्मद्वयं च प्रणौमि
प्रसादोन्मुखं[2] सिंधुरास्यं गणेशं ।
जगद्बोधरूपां मतिं विश्वमायां
गिरां चेश्वरीं ब्रह्मपुत्रीं प्रसन्नां ॥ २ ॥

महेश्वरो ऽभूच्च महेश्वरस्य
प्रसादलब्धोदयबुद्धिवृद्धिः ।
तस्यात्मजो भास्करलब्धबोधः
श्रीभास्कराचार्य इति प्रसिद्धः ॥ ३ ॥

वेदोपवेदवेदाङ्गवेत्ता विश्वैककोविदः ।
गणितज्ञगणाग्रे यो गणनायां द्विजोत्तमः ॥ ४ ॥

ब्रह्मादिर्जगदादिकालकलना पञ्चप्रकारा गतिः
खेटानां च सवासना च विनियन्नोलप्रपञ्चस्थितिः ।
यन्त्राणि द्विविधं च यत्र गणितं तेन क्रमाद्विस्तृतं
सत्सिद्धान्तशिरोमणौ सुकविना श्रीभास्करेण स्फुटं ॥ ५ ॥

विष्णुस्वरूपं गणितं रहस्यं
व्यक्तं तथाव्यक्तमिति द्विधा यत् ।
गुरुप्रसादाभ्यसनैर्विदित्वा
मुच्येत धीमान्महतो ऽपि मोहात् ॥ ६ ॥

अव्यक्तं बीजभूतत्वाद् गणितं बीजसंज्ञितं ।
व्यक्तं च पाटीगणितं प्राहुर्गणितवित्तमाः ॥ ७ ॥

तत्र लीलावती नाम गणितोत्तमपाटिका ।
रचिता भास्करेणान्यपाटिकोत्तंसरूपिणी ॥ ८ ॥

---

[1] MS. 1895 reads: °स्थितिविभुं भासां निधिं योगिनां; cf. Rāj. M.'s and Berl. MSS.

[2] Thus MS. 1895; प्रणम्य प्रसोदन्मुखं MS. 728.

श्रीयाज्ञवल्क्यमुनिवर्यकृतप्रतिष्ठं
जम्बूसरोनगरमस्ति सुतीर्थमग्र्यं ।
धीमांस्तु वत्सकुलजो ऽत्र दिवाकराख्य-
ज्ञानो दिवाकर इति प्रथितो द्विजो ऽभूत् ॥ ९ ॥

तत्सूनुर्गणितश्रुतिस्मृतिपुराणज्ञो ऽग्रगण्यो विदां
श्रीगोवर्धनपादपद्मशरणं स्वान्तःपवित्रात्मवान् ।
सद्वृत्तः सुयशाः परोपकृतिकृद् दीने दयालुः कृती
श्रीगोवर्धनसंज्ञितो द्विजवरः ख्यातो ऽस्ति भूमण्डले॥१०॥

तत्सूनुरनुजो विष्णोर्धीमान्[1] लक्ष्मीधराद्बुधात् ।
गङ्गाधरकृपालब्धोदयो गङ्गाधराह्वयः ॥ ११ ॥

तेन ध्यातदिवाकरेण सुधिया[2] विद्वत्सु च प्रीतिदा
संदेहार्तिविनाशिनी गणकधीवृद्धिप्रदारभ्यते ।
श्रीगोवर्धननन्दनेन विमला लीलावतीपाटिका-
टीका चामृतसागरीति[3] सरला गङ्गाधरेण स्फुटा॥१२॥०

From a passage occurring on fol. 60*a* [अथाग्रयोगादित्यादि शको पे ४२ भाद्रपदशुदि १५ शुक्रेत(!) श्रीसूर्यसिद्धान्तशिरोमणौ संसाधितो ऽहर्गणः १२०६३६०९४१९७ कल्पे कुदिनानि १५७७९६४५०००० रविभागाः ४७२०००००००० अतः साधितः राश्यादिरवेर्भगणः०] Colebrooke supposes this commentary to have been composed about Śaka 1342 (A.D. 1420); but in a marginal note on that passage he remarks that the number (of days from the beginning of the *Kalpa*) in the text seems to be wrong.

It ends:

तेषां विशुद्धगुणवर्णविभूषिताङ्गी
शुद्धाखिलव्यवहृतिः खलु कण्ठशक्त्या ।
लीलावती तु शरलोक्तिमुदा हरन्ति(? हरन्ती)
तेषां सदैव सुखसंपदुपैतु वृद्धिं ॥

इति श्रीगणकगङ्गाधरविरचितायाममृतसागर्यां लीलावतीविवृतिः समाप्ता ॥

Cf. Rāj. Mitra, Notices, iii., p. 243; Weber, Berlin Cat., nos. 831, 1739.

[H. T. Colebrooke.]

[1] वृत्तो धीमान् MS. 728.

[2] ध्यातदिवाकराप्तसुधिया MSS. 1895, Berl.

[3] ०पाटिका या चैकामृतसागरीति MS. 1895.

2807.

2278. Foll. 47 (paged 1–93); size 4to, 13 in. by 9¾ in.; good, modern Devanāgarī writing; 24 lines in a page.

Gaṇitāmṛitasāgarī; apparently copied from the preceding MS. [Calcutta.]

2808.

1061b. Foll. 13; size 6¾ in. by 4¼ in.; legibly written, in Devanāgarī, about 1780 A.D.; 13 lines in a page.

A fragment of the same work; viz. the second chapter (*parikarmāshṭaka*), extending from fol. 4*b* to 12*a* of MS. 728.

[H. T. Colebrooke.]

2809.

115. Foll. 114; size 10 in. by 4¼ in.; fair Devanāgarī writing of the latter part of the last century; 10 or 11 lines in a page.

Gaṇitāmṛitakūpikā, a commentary on the *Līlāvatī,* composed, in Śaka 1463 (A.D. 1541), by *Sūryadāsa* or *Sūryakavi,* son of *Jñānarāja,* and grandson of *Nāganātha,* of the *Bhāradvājakula,* a resident of Pārthapura, near the confluence of the Godā and Vidarbhā.‡

It begins:

यः पीयूषमयूखशोभितशिरोदेशः सुरेशार्चितः
शेषाशीविषभूषणो मदगलद्दानाम्बुपूरप्रदः ।
कर्णांदोलितचारुचामरमहन्मालाविलासोल्लसच्-
चित्तोन्मत्तमतंगतुंगवदनः पायादपायात्स वः ॥ १ ॥

* The Vidarbhā, according to Colebrooke, is the modern Wardhā; but as, on our maps, that river does not flow directly into the Godāvarī, but into the Prānhitā, the latter would seem here to be taken as forming the lower part of the Wardhā. No such name as Pārthapura is, however, given on our maps near the confluence of that river and the Godāvarī. Indeed, in our author's *Sūryaprakāśa* (no. 2823), this lower part of the river (resulting from the confluence of the Wardhā and the Pengangā) is called Mangalāgangā.

भृंगश्रेण्योव(? त)वेणी विलसति० ॥ २ ॥

अव्यक्तं गणितं सवासनतया व्याख्याय लीलावतीं
व्याख्यातुं विहितादरो ऽस्म्यहमथ व्यक्तोपपत्तिक्रमैः ।
श्रीमत्सुज्ञविधिज्ञपंडितवरज्ञानाधिराजात्मजः
स्वप्रज्ञापरिणामतः सुगणकः सूर्याभिधानः कविः ॥ ३ ॥

निर्मथ्य वीजगणितारवि(? णि)मात्मयत्नात्
सद्वासनामृतमवाप्तमिदं मया यत् ।
तत्संग्रहाय गणितार्णवकूपिकेयं(!)
टीका विरच्यत इहावनिदेवतुष्ट्यै ॥ ४ ॥ ०

It ends :

अस्ति त्रस्तसमस्तदोषनिचयं गोदाविदर्भायुतेः
क्रोशेनोत्तरतः तदुत्तरतटे पार्थाभिधानं पुरं ।
तत्राभूद्गणकोत्तमः पृथुयशाः श्रीनागनाथाभिधो
भारद्वाजकुले सदैव परमाचारो द्विजन्माग्रणीः ॥ १ ॥

पुत्रस्तस्य कलाकलापकुशलः क्ष्मापालमालार्चितः
सौजन्यैकसुधाकरः क्षितितले सौभागभाग्यास्पदं ।
कीर्तिर्यस्य दिगंतरेषु विविधैर्व्या[ख्या]नसंख्यागमैर्
विख्याता ननु सत्कविर्विजयते श्रीज्ञानराजाभिधः ॥ २ ॥

तत्सूनुर्गणितार्णवप्रतरणेः सत्कर्णधारः सुधीश्
छंदोऽलंकृतिगीतशास्त्रनिपुणो वैदग्ध्यपारंगतः ।
सूर्यो दैवविदां मुदे रचितवान्व्यक्तस्य टीकामिमाम्
आचार्याः सदसद्विचारचतुराः पश्यंतु तुष्यंतु च ॥ ३ ॥

दुर्ज्ञेया गणितोपपत्तिरथ० ॥ ४ ॥

आस्वादितापि विविधैरुपयाति वृद्धिं
व्यक्तादिपक्षयुगले ऽपि तनोति शोभां ।
पूर्णा कलाभिरत एव सुधांशुमूर्तेर्
आधिक्यमेति गणितामृतकूपिकेयं ॥ ५ ॥

परोपकारार्थमुदाहृतेन
मद्वाग्विलासेन रसोत्कटेन ।
शब्दाभिधं ब्रह्म यतः प्रवृत्तं
य($r.$ स) प्रीयतां यादवराजसिंहः ॥ ६ ॥

सदला त्रिसहस्री ३१०० स्यादनुष्टुभां ग्रंथसंमितिः शाके ।
त्रिरसपुरंदरगणिते गणितामृतकूपिका रचिता ॥ ७ ॥

व्याख्ये वासनयान्विते गणितयोर्लीलावतीवीजयोस्
तद्वच्छ्रीपतिपद्धतेश्च गणितं वीजं तरथेकं($r.$ तथैकं)
[व्यधात् ।
एकं ताजिकमच्युतार्थमपरं काव्यद्वयं प्रौढधीः
सूर्यो वोधसुधाकराख्यमकरोदध्यात्मशास्त्रे ऽष्टमं ॥ ८ ॥

The colophon, written by a different hand, runs: इति श्रीमत्सकलानवविद्याविद्योतमानमानसगणितोपनिषद्रहस्याभिज्ञदैवज्ञपंडितज्ञानराजतनयपंडितसूर्यदासविरचिता गणितामृतकूपिका भास्करीयलीलावतीटीका संपूर्णा ॥

Besides the above-mentioned eight works of the author,—viz. the commentaries on *Līlāvatī* and *Bījagaṇita*, and on the *Śrīpatipaddhati* (and a *Bījagaṇita* of his own), a *Tājika*, two *Kāvyas* (probably the *Nṛisiṃha-campū* and *Rāmakṛishṇa-kāvya*), and the *Bodhasudhākara* on the *Adhyātmaśāstra* (?)—he (subsequently to 1541 A.D.) composed other works, for which see Aufrecht, Cat. Cat., sub *Sūryakavi*.

For the earlier ancestry of our author see no. 2901. [H. T. COLEBROOKE.]

2810.

2275. Foll. 90 (erroneously counted 92); size 4to, 13 in. by 10 in.; good modern Devanāgarī writing; 23 lines in a page.

The same work. A reproduction of the preceding MS. [CALCUTTA.]

2811.

1012. Foll. 105; size 11¾ in. by 4½ in.; fairly good Bengalī handwriting of 1658 A.D.; ten lines in a page.

Buddhivilāsinī, a commentary on the *Līlāvatī*, composed, in Śaka 1467 (1545 A.D.), by *Gaṇeśa*, son of *Keśava*, of Nandigrāma.

It begins :

श्रीविद्याधरसेवितो द्विजपतिश्रीवर्धनो[1] यस्त्रयी-
मूर्तिः स्वोन्नमनात्सदा सुमनसामानन्दपूरप्रदः ।
कव्याचार्यविदो[2] ऽपि यत्पदमिताः[स्युः] स्वप्रकाशा अपि
द्युत्पूना जयति क्षितौ खगपतिः[3] श्रीकेशवः सद्गुरुः ॥

अथ त्रयी वाची ॥

शरज्ञाव इवानीश शनीरामुरधामश[4] ।
शमधाम वै पापाश शपाप हृदिज्ञावश[5] ॥

अष्टदलपद्मबन्धश्लोकः ॥

श्रीभास्करोक्तवचसामपि संस्फुटानां
व्याख्याविशेषकथनेन न चास्ति चित्रं ।
अत्रोपपत्तिकथने ऽखिलसारभूते
पश्यन्तु सुज्ञगणका मम बुद्धिचित्रं ॥

व्यक्ते ऽव्यक्तसंज्ञे यदुदितमखिलं नोपपत्तिं विना तच्चेद्
विभ्रान्ता नो ऽत्र ते तां सुगणकसदसि प्रौढतां नैति
[चायं(?) ।
प्रत्यक्षं दृश्यते सा करतलकलितादर्शवत्सुप्रसन्ना
तस्मादग्र्योपपत्तिं निगदितुमखिलामुत्सहे बुद्धिवृद्ध्यै ॥

नानागमार्थनिपुणः प्रथितो धरायां
श्रीकेशवो ऽस्य तनयेन गणेशनाम्ना ।
लीलावतीविवृतिरग्रिमबुद्धितुष्ट्यै
प्रारभ्यते विमलबुद्धिविलासिनीयं ॥

अत्रोच्चावचदैवज्ञा दृष्ट्वा व्याख्यानकौशलं ।
तुष्यन्तु मतिमन्तस्तु वासनावचनामृते ॥

Having explained his first two mysterious stanzas—the first in three different ways—he proceeds to explain his text. The first leaf of the MS. having suffered considerably through wear, a somewhat later hand has supplied a fresh copy of the first page on two leaves, the first of which has been inserted in front (in consequence of which the original pagination of the leaves was afterwards changed), and the second at the end of the volume.

After another stanza to *Keśava* (भुवनवदवरिष्ठे०), which he again thinks it necessary to explain, the author concludes his work as follows:

दृष्ट्वा केचिदिहोपपत्तिममलां तुष्यन्तु ये सज्जनाः
केचित् सत्कवितान्विता विशेषवचनां (?विरचनां)
[व्याख्यादिकं केचन ।
केचिद्विब्रुवते ऽत्र किंचिदपि नापूर्वं वचो ऽस्तीति ये
तुष्यन्तु स्वगिरैरतिपि(?) निखिलं पश्यन्तु सन्तः समं ॥

श्रीमत्सज्जनधामवृन्दरुचिरे क्षाराम्बुधेः प्राक्तटे*
नन्दिग्राम इहावसद् द्विजवरः श्रीकेशवो ऽस्यात्मजः ।
तत्पादाब्जयुगाप्तशास्त्रविभवः श्रीमद्गणेशः कृती
नानायुक्तिमतीमिमां हि कृतवान् लीलावतीव्याहृतिं ॥

श्रीशालिवाहनशके ऽद्रिरसेन्द्रतुल्ये १४६७
विश्वावसौ शरदि मासि मधौ सिताजे(!) ।
लीलावतीसुविवृतिं कृतवान् गणेशः
श्रीकेशविगणकवर्यकुलावतंसः ॥

श्रीकालागमाचार्यवर्यश्रीकेशवदैवज्ञसुतश्रीगणेशदैवज्ञविरचिता लीलावतीटीका बुद्धिविलासिनी समाप्ता ॥ ०

वारः शक्रयुतस्तिथिस्त्रिगुणिता वेदोत्थता वत्सरो
मासस्तस्य दलं च तद्युतिदलं खाष्टाहतं षष्टियुक् ।
शाकः स्यान्नगभूशतप्रपतितो नक्षत्रयोगाहतिः
स्याद् द्व्यूनाङ्ककृता भयो गजमितिर्नवाङ्कसप्तेन्दवः ॥
[१७६९ ॥

शके खनागेषुमहीमिते (1580) ऽङ्के लीलावतीबुद्धिविलासिनीयं। श्रीगङ्गारामशर्मणा लिखीतं नारसिंहिना सौरभुचावलिखे(!) ॥ श्रीरामचन्द्रचक्रवर्तीणः स्वकीयपुस्तकमिदं ॥

Cf. Colebrooke, Misc. Ess., ii., p. 451.

[H. T. COLEBROOKE.]

2812.

89b. Foll. 100; size 10 in. by 4½; fairly good Devanāgarī writing of 1797 A.D.; ten lines in a page.

---

[1] द्विजपतयो द्विजश्रेष्ठाः० तान् श्रिया लक्ष्म्या वर्धयतीति ॥० द्विजाः पक्षिणस्तेषां पतिर्गरुडः। तस्य श्रीस्तां वर्धयतीति तद्वा ॥ comm.

[2] कवयः प्रसिद्धाः। आचार्यविदो ऽध्यापकाः शास्त्राभिज्ञाः। comm.

[3] खगः श्रीसूर्यः ०। सूर्योपासक इत्यर्थः। comm.

[4] शरेषु बाणवृक्षेषु जातः कार्त्तिकेयः। तमवति पालयति प्रीणयति॥ शनिं शनिपीडां ईरयति निराकरोतीति शनीरा॥ असुरस्थानं श्यति तक्ष्णोतीति ० ॥

[5] शमः शान्तत्वं योगादित्वस्य धाम निकेतनं॥० शापाः(?शपः) द्वेष्टारः तान्न पाति न रक्षतीति शपापः ॥ हृदि जातः हृदिजः मनोभवस्तमवमत्यष(?०त्याय) श्यति तक्ष्णोतीति हृदिजावज्ञः ॥

* That is, on the shore to the east of the (western) ocean; for we know from the *Grahalāghava* that Nandigrāma was situated in the Aparānta country in the west (the northern Konkan, according to Prof. Bhandarkar, Rep. 1882-3, p. 29).

Buddhivilāsinī. This MS. is written in the same hand as the text of the *Līlāvatī* contained in the same volume.

Whether the following verse at the end refers to the copyist of the present or a former MS. does not appear:

शांडिल्याख्यकुले स्वकीर्तिविमले श्रीमल्लिनाथो ऽभवत्
तस्यासीत्तनयः कृतातिविनयः श्रीत्र्यंबकाख्यो महान्।
ज्योतिःशास्त्रविचारसारचतुरो गोपालनामाकरो
वृद्धीनां जगदंबिकांघ्रिकमलद्वंद्वातिसेवापरः ॥

संवत् १८५४ वैशाखमासे शुक्लपक्षे अष्टम्यां गुरुवारे ॥

[H. T. Colebrooke.]

2813.

2279. Foll. 96; size 4to, 13 in. by 9¾ in.; good, clear Devanāgarī writing of 1812 A.D.; 23 lines in a page.

The same work. A reproduction of the preceding MS.

[Calcutta.]

2814.

133. Foll. 89; size 9¾ in. by 4¾ in.; good, clear, modern Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

Mitabhāshiṇī, a commentary (*vivṛiti*) on *Bhāskara's Līlāvatī,* by *Gaṇakasārvabhauma Raṅganātha,* son of *Nṛisiṃha daivajña,* and brother of *Divākara* and *Kamalākara.*

It begins:

यत्पादपद्मभजनादतिमंदबुद्धिर्
यन्मादृशो ऽपि सुतरां सुमतिः प्रजातः ।
वंदे तमीशभजनाप्तमतिप्रसारं
श्रीमच्छिवं गणकवर्यकुलावतंसं ॥ १ ॥

सरस्वती यद्रसनाग्रगा नरी-
नृतीति तं पंडितमंडनायितम् ।
कलाकलापाकलनाकुलानिधिं
गुरुं गुरूणां कलये दिवाकरम् ॥ २ ॥

गुणमंडितपंडिताग्रणीं विधिविन्मंडलमंडनायितम् ।
दधतं श्रियमुत्तमां गुरुं सततश्रीकमलाकरं भजे ॥ ३ ॥

या भास्करोक्ता चतुरोक्तिशालिनी
लीलावती तत्र विलोकयंतु ।
मद्वासनाचारुविचारचातुरी-
चमत्कृतिं चारुविचारवंतः ॥ ४ ॥

या ऽव्यक्तरीत्या यदलेखि पूर्वैर्
युक्तिर्न युक्तात्र नयोऽस्तु भेदात्(?) ।
व्यक्तानवद्या हृदये ऽत्र हृद्या
विद्यावतां तोषकरी भवद्भिः ॥ ५ ॥

इत्थं हि सच्छिष्यगणैर्विशिष्य
संप्रार्थितो ऽहं कृतिरंगनाथः ।
तद्वासना[चारुवि]चारसारं
व्याख्यावतारं प्रकटीकरिष्ये ॥ ६ ॥

श्रीभास्करकृतेर्व्याख्यामाख्यातुमपि न क्षमः ।
तथाप्यनुग्रहाद्भानोः करोमि मितभाषिणीम् ॥

अथ विशिष्टशिष्टाचारपरिप्राप्तं मंगलमाचरन् चिकीर्षितं प्रतिजानीते । प्रीतिमिति ० ॥

It ends:

दैवज्ञवर्यगणसेव्यनृसिंहजन्म-
श्रीरंगनाथगणकेन विनिर्मिते ऽस्मिन् ।
लीलावतीविवरणे बहुयुक्तियुक्ते
यातोंकपाश इति चारुविधानलभ्यः ॥

इति श्रीसकलगणकसार्वभौमश्रीमन्नृसिंहदैवज्ञसुतरंगनाथकृतायां लीलावतीविवृतौ मितभाषिणीसमाख्यायां अंकपाशाध्यायः समाप्तिमगमत् ॥

The author quotes his brother *Kamalākara* (foll. 27*b*, 36*b*, 37*b*, 41*b*), his father *Nṛisiṃha* (foll. 50*a*, 53*a*), *Padmanābha* (fol. 67*b*), *Śrīdhara* (foll. 47*b*, 50*a*, 67*b*); and the works *Gaṇitakaumudī* (foll. 47*b*, 49*a*, 50*a*), *Pāṭīratna* (foll. 44*a*, 47*b*), *Śriṅgāratilaka* (foll. 42*a*, 53*a*).

Colebrooke, Misc. Ess., ii., p. 452, puts the author's date about the middle of the 16th century of the Śaka era (*c.* 1630 A.D.). His brother *Kamalākara,* indeed, wrote his *Siddhāntatattvaviveka* (no. 2890-91) in 1658 A.D.

[H. T. Colebrooke.]

2815.

2276. Foll. 40; size 4to, 13 in. by 10 in.; fair, modern Devanāgarī writing; 26 lines in a page.

Mitabhāshiṇī, transcribed from the preceding MS. [CALCUTTA.]

2816.

1742. Foll. 59 (one of which, 53, seems to be missing); size 9¼ in. by 4 in.; legibly written in Devanāgarī, about 1750 A.D.; 13 lines in a page.

Manorañjana, a commentary (*vivaraṇa*) on the *Līlāvatī,* by *Rāmakrishṇa Deva,* son of *Sadāśiva Āpadeva* and *Bhavānī,* grandson of *Śrīpati Deva,* a resident of Devālayapura, great-grandson of *Nīlakaṇṭha Deva,* and great-great-grandson of *Gopāla Deva,* of the *Ātreya-gotra.*

It begins: प्रीतिमिति । अहं भास्कराचार्यः०

It ends:

लीलावती सुगहना शक्या नैव कथंचन ।
उपायेन वशीकर्तुमिति सर्वत्र निश्चितं ॥ १ ॥
आपदेवसुतत्वेन धृत्वोभयसमांशकं ।
मनोरंजनमात्रेण रामकृष्णस्तथाकरोत् ॥ २ ॥
आत्रेयगोत्रे सुतरां पवित्रे
गोपालदेवो विबुधादिदेवः ।
अभूद्भूमिः प्रतिवादिजन्मनां
पराभवानां भुवनैकमान्यः ॥ ३ ॥
तस्मादभूच्छास्त्रविदां वरिष्ठः
श्रीनीलकंठो ऽर्चितनीलकंठः ।
तस्मादभूत्पंडितमंडलीडितः
श्रीश्रीपतिः श्रीपतिसक्तचेताः ॥ ४ ॥
शेषपन्नगगरी रुचिरैकवक्त्रा
तर्कनीतिरदनोपनिषत्सुवक्षाः ।
ज्योतिषामयननेत्रमनोऽभिरामा
छंदसां चितिपदा सकलागमांगी ॥ ५ ॥
जिह्वाप्रांगणरंगे विद्याविद्याधरी यस्य ।
नृत्यति नानाभावान्विदुषामुपदर्शयंतीव ॥ ६ ॥
सदाशिवो ऽस्ति तत्पुत्रः समर्चितसदाशिवः ।
शब्दधर्मनयाभिज्ञ आपदेवापराभिधः ॥ ७ ॥
तदंगजन्मना रामकृष्णदेवेन निर्मितं ।
लीलावतीविवरणं मनोरंजनसंज्ञकं ॥ ८ ॥
संप्रार्थये ऽहं सततं कृतांजलिर्
निर्म[त्स]रा ये ऽत्र वसंति लोके ।
संशोध्य संशोध्य कृतिं मदीयां
विपश्चितस्ते परिशीलयंतु ॥ ९ ॥

इति श्रीमद्विद्वन्मुकुटमाणिक्यपदवाक्यप्रमाणपारावारीणधुरीण-श्रीमन्नीलकंठदेवात्मजसकलविद्यानिधानश्रीमच्छ्रीपतिदेवात्मज-श्रीमत्सदाशिवदेवापराभिधानश्रीमदापदेवसुतभवानीगर्भजराम-कृष्णदेवनिर्मिते लीलावतीविवरणे मनोरंजनाभिधे ऽंकपाशाध्यायः ॥ समाप्तश्चायं ग्रंथः ॥

देवालयपुरावासिदेवश्रीपतिजन्मनः ।
आपदेवस्य विदुषो जगज्जानातु पुस्तकम् ॥

The MS. from which this verse was copied would thus seem to have been the very one which the author presented to his father. Colebrooke, Misc. Ess., ii., p. 453–4, remarks that this commentary "bears no date, nor any indication whatsoever of the period when the author wrote." As regards the author's grandfather, *Śrīpati,* it may be remarked that the *Daivajñavallabha* (see Cat. Cat.) is ascribed either to *Śrīpati* or to (? his father) *Nīlakaṇṭha.* [H. T. COLEBROOKE.]

2817.

2277. Foll. 46; size 4to, 13 in. by 10 in.; good, modern Devanāgarī writing; 25 lines in a page.

The same work; apparently transcribed from the preceding MS. [CALCUTTA.]

2818.

1976. Foll. 88; size 8¾ in. by 3½ in.; clear, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Pāṭīvyākhyāna, also called *Pāṭīgaṇita* or *Līlāvatyudāharaṇa,* a practical commentary on the *Līlāvatī,* consisting chiefly of a series of examples in illustration of its rules; by *Paṇḍita Vīreśvara.*

It begins: श्रीवरदमूर्तये नमः ॥ श्रीगुरुमूर्तये नमः ॥ श्रीसरस्वत्यै नमः ॥ श्रीढुंढिराजमीडे भूयः परिवारसंयुतं ब्रह्म ॥

पाटीपुटत्वं न विनाधिगंतुं
बीजं समर्थो विबुधो ऽपि कश्चित् ।
उदाहृतिं नास्ति विना तदस्मात्
संक्षेपतस्तां कथयामि तावत् ॥ १ ॥

विशिष्टविशिष्टाचारपरिप्राप्तं मंगलमाचरन् चिकीर्षितं प्रतिजानीते । प्रीतिमिति । अहं भास्कराचार्यनिर्दूषणगणितस्य पाटीं परिपाटीं व्यक्तगणितमिति यावत् । °

The MS. is incomplete: it breaks off abruptly in the *Kuṭṭakādhyāya;* the *sthira-kuṭṭaka* beginning on fol. 85*b*. The author quotes a *Pāṭīratna* (fol. 6*a*, 48*a*), besides the *Gaṇitakaumudī, Lakshmīdāsa-miśra,* and *Śrīdharācārya.* [Dr. John Taylor.]

2819.

871b. Foll. 36; size 10 in. by 4½ in.; good, small Bengalī handwriting of 1790 A.D.; 10–12 lines in a page.

Bījagaṇita, being the second, or algebraic, section of *Bhāskarācārya's Siddhāntaśiromaṇi,* acknowledged by the author to be founded on the works of *Brahmagupta, Śrīdhara,* and *Padmanābha* on the same subject.

Editions of the text were published at Calcutta in 1834 and 1853; and an English translation, by H. T. Colebrooke, in his "Algebra with Arithmetic and Mensuration," London, 1817.

The MS. was copied, by order of Colebrooke Sāhib, by *mahopādhyāya Citrapatiśarman.* [H. T. Colebrooke.]

2820.

871c. Foll. 25; size 10¼ in. by 4 in.; legibly written, in Devanāgarī, about 1730 A.D.; 14–16 lines in a page.

Another copy of *Bhāskarācārya's Bījagaṇita,* imperfect at the end.

The last leaf, numbered 26, and dated Benares (*vāṇāraśī*) Saṃvat 1841, Śaka 1706, is in a different hand from the rest, and follows upon fol. 24, leaving a gap of one leaf in the text. Fol. 19 has likewise been supplied by a more modern hand.

This MS. is followed by two more leaves in Bengalī writing, containing fragments of some astronomical treatise.

[H. T. Colebrooke.]

2821.

611a. Foll. 51; size 10 in. by 4½ in.; good, clear Devanāgarī writing of 1704 A.D.; nine lines in a page.

Bhāskarācārya's Bījagaṇita.

Dated: संवत् १७६१ वरषे अगहनसूदिनवमी ९ सूक्रवासरे प्रयागमध्य अनुपसीद्यलेखक इदं पुस्तकं लीख्यते ॥

[H. T. Colebrooke.]

2822.

2293. Foll. 37; size 4to, 13 in. by 10 in.; fair Devanāgarī writing of 1813 A.D.; 23 lines in a page.

Another MS. of the *Bījagaṇita,* copied from the preceding MS. [Calcutta.]

2823.

1533a. Foll. 73; size, royal 8vo, 9 in. by 6¼ in.; good, modern Devanāgarī writing; 26-28 lines in a page.

Sūryaprakāśa Bījavyākhyā, a commentary on *Bhāskara's Bījagaṇita,* composed, in 1541 A.D.,

at the age of 31, by *Sūryadāsa*, son of *Jñānarāja*, and grandson of *Nāganātha*, of Pārthapura, near the confluence of the Godā (Godāvarī) and Maṅgalāgaṅgā (Vidarbhā, Colebr.).

It begins:

भाले प्रालेयरश्मिः सुनयनयुगलोन्मीलने सिद्धयो ऽष्टौ
कंठे श्रीकंठपीठे स्फुरति फणिफणासन्मणीनां*
[प्रकाशः ।
आस्ते ब्रह्मादिमौलिस्थलमधुपगणो यत्पदांभोजपीठ-
प्रांते ऽनंतप्रभावं गणपतिरिति यज्जातिरव्यादिहा-
[स्मान् ॥ १ ॥
[यावत्कालकनीलवर्णरुचिरं पीतं सितं लोहितं
वासो हासकराधरैरिव गुणं हारप्रवर्गं दधत् ।
सन्मूलं समशोधनैरधिगतव्यक्ताभिधं वा धिया
वेद्यं योगविशेषतः किमपि तत्कृणोति बीजं भजे ॥ २ ॥
[om. A.]
यत्पादांबुरुहप्रसादकणिकासंजातबोधादहं
पाटीकुट्टकबीजतंत्रगहनाकूपारपारंगमः(°गतः B.C.)।
छंदोऽलंकृतिकाव्यनाटकमहासंगीतशास्त्रार्थवित्
तं वंदे निजतातमुत्तमगुणं श्रीज्ञानराजं गुरुं ॥ ३ ॥
चक्रे चक्रविहंगयोरिव युतिं निघ्नन्विमोहक्षयं
विश्लेषे गणितार्थयोः कविमुखांभोजं समुल्लासयन् ।
शृंगारादिरसानुसक्तविबुधेंद्राणामसौ पूरयन्
शश्वद्विष्णुपदस्थिरो विजयते सद्बोधसूर्योदयः ॥ ४ ॥
स्फुरद्बीजांभोधौ विविधरचनागाधसलिले
तितीर्षूणां मा भूदयमतिमतीनां (भूदपगतम° B., C.)
विमुग्धानामित्यादृतसदयचेताः परिमिताम् [श्रमभरः ।
इमां व्याख्यानावं सपदि रचये सूर्यगणकः ॥ ५ ॥
बीजाक्षरार्थः प्रथमं दुरापः
का वासना तत्र विचारणीया ।
तथापि सूर्यो ऽहमुदारबुद्धिर्
बीजं सबीजं विशदीकरोमि ॥ ६ ॥

तत्र° भास्करः° निबध्नाति । उत्पादकमिति । °

It ends (as collated):

दैवज्ञज्ञानराजात्मजकविगणकाचार्यसूर्याभिधान-
प्रोक्ते सद्बीजभाष्ये सुजनबुधजनानंदसंदोहहेतौ ।
सम्यक् सूर्यप्रकाशे पटुवदुहृदयध्वांतविध्वंसदक्षे
तूर्णं संपूर्णमेतद्विविधमतिभरैर्भावितार्थ्यं हि बीजं ॥ १ ॥
यः षट्कर्मविचक्षणैकसुलभः सद्बीजवर्णाश्रयो
यत्र स्वर्णविशोधनादिविधिना व्यक्तं फलं दृश्यते ।
मूलं भावनया परं प्रकृतितो ऽप्यानंदहेतुर्नृणां
ध्यातॄणां† च गुरूक्तितो विजयते ह्यव्यक्तशास्त्रागमः॥२॥
गोदोदक्कटपूर्णतीर्थनिकटावासे तथा मंगला-
गंगासंगमतस्तु पश्चिमदिशि क्रोशांतरेण स्थिते ।
श्रीमत्पार्थपुरे बभूव परमाचारो द्विजन्माग्रणीर्
ज्योतिःशास्त्रविचारविस्तृतमतिः श्रीनागनाथाभिधः॥३॥
पुत्रस्तस्य कलाकलापकुशलः क्ष्मापालमालार्चितः
सौजन्यैकसुधाकरः क्षितितले सौभाग्यभाग्यास्पदं ।
कीर्तिर्यस्य दिगंतरेषु विबुधैर्व्याख्यात(° न)संख्यागमैर् ‡
विख्यातो ननु सत्कविर्विजयते श्रीज्ञानराजाभिधः॥४॥
सिद्धांतं सुंदराख्यं ग्रहगणितविधौ जातके चैकमेकं
साहित्ये गीतशास्त्रे परमिदमकरोद् यश्चतुर्ग्रंथरत्नं ।
तत्सूनुः सूर्यदासः सुजनविधिविदां प्रीतये बीजभाष्यं
चक्रे सूर्यप्रकाशं स्वमतिपरिचयादादितः सोपपत्तिं
[॥ ५ ॥
सुजनगणकवर्याः संनिरीक्ष्य प्रयांतु
प्रमुदमिह मदुक्तान्सद्विशेषानशेषान् ।
मुखविवरविकासैर्वा हि संतो ऽप्यसंतः
स्वहृदयगतमोहस्योज्झितं दर्शयंतु ॥ ६ ॥
षष्टिशक्रगणिते शके कृतं भाष्यमिंदुगुणवत्सरे निजे ।
पंचविंशति शतान्यनुष्टुभां ग्रंथसंमितिरिहास्ति केवलं॥७॥
व्याख्ये वासनयान्विते गणितयोर्लीलावतीबीजयोस्
तद्वच्छ्रीपतिपद्धतेश्च गणितं बीजं तथैकं व्यधात् ।
एकं ताजकमच्युता[न्य B., r. र्थ]मपरं काव्यद्वयं प्रौढधीः
सूर्यो बोधसुधाकराख्यमकरोदध्यात्मशास्त्रे ऽष्टमं§ ॥ ८ ॥
परोपकारार्थमुदाहृतेन मद्वाग्विलासेन रसोज्ज्वलेन ।
शब्दाभिधं ब्रह्म यतः प्रवृत्तं स प्रीयतां यादवराजसिंहः॥९॥

Cf. the same author's commentary on the *Līlāvatī* (no. 2809), where the verse enumerating the author's works occurs likewise. See also Colebrooke, Misc. Ess., ii., p. 451; Weber, Berl. Cat., no. 832.

[H. T. COLEBROOKE.]

* श्रीकंठमूनोर्द्युमणिफणि° B. (°मूनोद्वि°) C.

† शत्रूणां B.; C. om. this stanza.

‡ व्याख्या हि शास्त्रागमैर् B.; व्याख्यासांख्यागमैर् C.

§ सूर्यो बोधकराख्यकाव्यमकरोद्° B.; C. om. this verse and the next.

2824.

1891. Foll. 71; size $12\frac{1}{4}$ in. by 4 in.; clear Devanāgarī writing (European paper); 24 lines in a page.

Sūryadāsa's Sūryaprakāśa. [B.]

Though by no means faultless, this MS. is useful for checking the misreadings of the preceding MS. [Dr. J. Taylor.]

2825.

789. Foll. 134 (counted 133, nos. 62 and 73 being double, and 87 passed over); size $9\frac{3}{4}$ in. by 4 in.; fair, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Another copy of the *Sūryaprakāsa*, not very correct. [C.] [H. T. Colebrooke.]

2826.

2290. Foll. 74; size 4to, 13 in. by $9\frac{3}{4}$ in.; good, modern Devanāgarī writing; 24 lines in a page.

The same work; being a reproduction of the preceding MS., slightly corrected by the copyist. [Calcutta.]

2827.

1533b. Foll. 86+71; size royal 8vo, $9\frac{3}{4}$ in. by $6\frac{1}{4}$ in.; good, modern Devanāgarī writing; 22–24 lines in a page.

Bījavivṛiti-Kalpalatāvatāra, also called *Bīja-pallava,* a commentary on the metrical portions of *Bhāskara's Bījagaṇita,* by *Kṛishṇa Gaṇaka,* son of *Ballāla.* [A.]

The author was the disciple of *Vishṇu,* who, on his part, was the pupil of *Nṛisiṃha* (nephew of *Gaṇeśa,* son of *Keśava*). The date of the work is fixed approximately by Colebrooke at about the close of the 16th century, "by the notice of it and of the author in a work of his brother *Raṅganātha,* dated 1524 Śaka (A.D. 1602), as well as in one by his nephew *Munīśvara*" (Misc. Ess., 2nd ed., ii., p. 407). Cf. no. 2775.

It begins (as collated and slightly corrected):

शिवयोर्भजनातिगौरवाद्यत्
  सुतलीलाधृतकुंजरास्यरूपम् ।
अपहंतु ममांतरं तमस्तत्
  सततानंदमयं महो महीय: ॥ १ ॥

यदीयचरणांभोजस्मर्तु: सकलसिद्धय: ।
भवंति वशवर्तिन्य: सिद्धेशीं तामहं भजे ॥ २ ॥

मिहिरमिव(! MSS., ? i.e. मिहिरं or मिहरिव)
  [वराहमिहिरं वंदे संदेहभेदिनं जगताम् ।
ज्योतिश्चक्रविभावनहेतुं जगदेकचक्षुरक्षुद्रं ॥ ३ ॥

कविबुधजनमूर्धनि स्फुरंतं
  कविबुधसंततसेवनीयपार्श्वम् ।
गणितनिपुणतां प्रवर्तयंतं
  प्रणमत भास्करमीप्सितार्थसिद्ध्यै ॥ ४ ॥

कदापि नैव संभ्रम: स्थितश्च भौममंडले ।
अपूर्वमार्गमाश्रयन् जयत्यपूर्वभास्कर: ॥ ५ ॥

आसीदसीमगुणरत्ननिधानकुंभ:
  कुंभोद्भवाभरणदिग्ललनाललाम ।
आशैशवार्जितविशेषकलानुवर्ती
  श्रीकेशव: सुगणितागमचक्रवर्ती ॥ ६ ॥

तस्मादभूद्भुवनभूषणभूतमूर्ति:
  श्रीमानगण्यगुणगौरवगेयकीर्ति: ।
ज्योतिर्विदागमगुरुर्गुरुसंप्रदाय-
  प्रज्ञातशास्त्रहृदय: सदयो गणेश: ॥ ७ ॥

भ्रातु: सुतस्तस्य यथार्थनामा नृसिंह इत्यद्भुतरूपशोभ: ।
अवर्धयद्यो जगतामभीष्टं प्रह्लादमाश्चर्यकर: सुराणाम् ॥ ८ ॥

तच्छिष्यो विष्णुनामा स जयति जगतीजागरूकप्रतिष्ठ:*
  शिष्टानामग्रगण्य: सुभणितगणिताम्नायविद्याशरण्य: ।
यद्वक्त्रोन्मुक्तमुक्ताफलविमलवचोवीचिमालागलंतो
  द्वित्रा: सिद्धांतलेशा जगति विदधते ऽज्ञे ऽपि मार्वे-
    [ज्ञ्यगर्वम् † ॥ ९ ॥

---

* जगतीजागरूक: प्रदिष्ट: B. C.

† सर्वज्ञगर्वं B.; सर्वज्ञवर्गं D.

तस्मादधीत्य विधिवत् त्रिस्कंधं ज्योतिषं गुरोः ।
कृष्णो दैवविदां श्रेष्ठस्तनुते बीजपल्लवम् ॥ १० ॥

अव्यक्तत्वादिदं बीजमित्युक्तं शास्त्रकृद्भिः ।
तद्व्यक्तीकरणं शक्यं न विना गुर्वनुग्रहम् ॥ ११ ॥

अत्र शांडिल्यगोत्रमुनिवरवंशावतंसजडविडनगरनिवासिकुंभोद्भवभूषणादिग्भूषणसकलागमाचार्यवर्यश्रीमहेश्वरोपाध्यायतनयनिखिलविद्यावाचस्पतिगणितविद्याचतुराननधरणितरणिश्रीभास्कराचार्यः खगगणितरूपं सिद्धांतशिरोमणिं चिकीर्षुः° निबध्नाति । तत्रादवं°

The colophon of the first part runs as follows:

दैवज्ञवर्यगणसंततसेव्यपार्श्वे-
वल्लालसंज्ञगणकात्मजनिर्मिते ऽस्मिन् ।
बीजक्रियाविवृतिकल्पलतावतारे
जाता कृतिप्रकृतिरत्र तु चक्रवालं ॥

अत्र वर्गप्रकृतौ चक्रवालमपि वर्गप्रकृत्यंतर्गतमित्यर्थः ॥ इति श्रीसकलगणकसार्वभौमश्रीवल्लालदैवज्ञसुत- कृष्णदैवज्ञविरचिते बीजविवृतिकल्पलतावतारे निजभेदचक्रवालयुक्तवर्गप्रकृतिविवरणं ॥

The second part begins: अत्र अतो बीजं प्रवक्ष्यामीति बीजनिरूपणं°

It ends (as collated):

अभूत्पृथिव्यां प्रथितो गुणौघैर्
चिंतामणिर्दैवविदां वरिष्ठः ।
संपूजनानेहसि यस्य गौरी
स्मृता स्तुता प्रत्यहमाविरासीत् ॥ १ ॥

तत्सूनवः पंच बभूवुरेषां
ज्येष्ठो ऽभिरामः किल रामनामा ।
भविष्यदर्थज्ञतया हि यस्य
विदर्भराजो ऽपि निदेशकर्ता ॥ २ ॥

रामादभूतां सीतायां पुत्रौ कुशलवाविव ।
त्रिमल्लो गोपिराजश्च गुणैः सर्वैः समन्वितौ ॥ ३ ॥

त्रिमल्लसूनुर्जयति द्विजेंद्रो
वल्लालसंज्ञः शितिकंठभक्तः ।
यः संततं रुद्रजपादिसंगाद्
ब्राह्मं(ब्राह्मयं B. C.) महो मूर्तमिवावभाति ॥ ४ ॥

दैवज्ञवर्यगणसंततसेव्यपार्श्वे-
वल्लालसंज्ञगणकस्य सुतो ऽस्ति कृष्णः ।
रामानुजः स परमेश्वरतुष्टिहेतोर्
बीजक्रियाविवृतिकल्पलतामकार्षीत् ॥ ५ ॥

यद्भास्करेण निजधामगुणातिरेकात्
संपादितं सगुणवर्गघनं(°धनं C.; वर्गधनं B.) हि [बीजं ।
तत्कृष्णभूमिमधिगम्य विचारवारि-
संसिक्तमंकुरजनुष्प्रभवत्समर्थं ॥ ६ ॥

यैर्यैः श्रमैर्विचरितो ऽस्ति नवांकुरो ऽसौ
तेषामभिज्ञ इह कः परमात्मनो ऽन्यः ।
इत्थं विचिंत्य जगदीश तवैव तुष्ट्यै
सर्वज्ञ ते चरणयोर्निहितस्ततो ऽयं ॥ ७ ॥

In Aufrecht's Cat. Cat. a *Bījavivṛitikalpalatā*, by *Paramasukha*, is mentioned from the Cat. of N.W. Pr. MSS. But this is possibly based on a wrong reading in the above 5th final *śloka*.

[H. T. COLEBROOKE.]

2828.

1946. Foll. 162; size 10 in. by 4 in.; legibly written, in Devanāgarī, in 1654 A.D.; 9–13 lines in a page.

Kalpalatāvatāra. [B.] A good, though by no means faultless, copy.

Dated: शके १५७६ जयसंवत्सरे वैशाखशुक्ल १ शुक्रे समाप्ता लिखितं ॥

[DR. JOHN TAYLOR.]

2829.

1974. Foll. 196 (counted 195, no. 138 being double); size 8½ in. by 6 in.; good, modern Devanāgarī writing; foll. 1–49, 15–18; foll. 50–196 (by a different hand), 12 or 13 lines in a page.

The same work. [C.]

On fol. 1*a* it is by mistake called *Vījāvataṃsa*, under which title it has figured in the old list. [DR. JOHN TAYLOR.]

2830.

611b. Foll. 122; size 10 in. by 4½ in.; good, clear Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Another copy of *Kṛishṇa's Kalpalatāvatāra*, incomplete at the end; the last two chapters being wanting. [D.]

A few lines have been added by a modern hand, including the colophon.

The MS. was copied by the same hand as the text of the *Bījagaṇita* (dated 1704 A.D.), which precedes it. [H. T. COLEBROOKE.]

2831.

2291. Foll. 84; size 4to, 13 in by 10 in.; fair Devanāgarī writing of 1813 A.D.; 23 lines in a page.

The same work, copied from the preceding MS. [CALCUTTA.]

2832.

1945. Foll. 196; size 9½ in. by 5 in.; good, modern Devanāgarī writing; generally twelve lines in a page.

Bījaprabodha, a commentary on *Bhāskara's Bījagaṇita* (the text of which is given in full), by *Rāmakṛishṇa*, son of *Lakshmaṇa*, and grandson of *Nṛisiṃha*, of Amarāvatī.

The commentary begins:

सर्वज्ञं भास्करं नौमि सोमनाथं च सद्गुरुं ।
मुनीश्वरं महाप्रौढं प्रौढतत्त्वार्थसागरं ॥ १ ॥

ज्योतिर्विद्रामकृष्णः स च भुवि विदुषां शीतलत्वं प्रपन्नो
भ्रांत्वा पुण्यौघदेशान् गुरुपदभजनात्प्राप्तबोधो बुधो ऽहं ।
प्रौढश्रीभास्करीयं लघुतरगणितं बीजसंज्ञानिपणं
तस्योपायं च कुर्वे दिनकरसुमुदे ऽसौ दयालस्य(?) भूयात्
[॥ २ ॥

अथ शांडिलगोत्रोत्पन्नजडबिडनगरनिवासी सकलागमाचार्यवर्यमहेश्वरोपाध्यायतनयो निखिलतत्त्वार्थविच्छ्रीमद्भास्कराचार्यो ग्रहगणितस्वरूपसिद्धांतशिरोमणिं चिकीर्षुस्तदुपयोगितया तदध्यायात्मकं पाटीगणितमुक्त्वा तथाभूतमव्यक्तगणितं प्रारभमाणः प्रत्यूहव्यूहनिरासाय शिष्टाचारपरिपालनाय च मंगलमाचरन् शिष्यशिक्षार्थं बध्नाति । उत्पादकमिति । ०

It ends:

नृसिंहपदसेवनात्सकलसिद्धिपारंगतो
नृसिंह इति नामतो नृपजनैरभूद्बंहितः(? वंदितः or
तदात्मज उदारधीर्विबुधलक्ष्मणस्तत्सुतो [बृंहितः) ।
विधाय गुरुदेवतां स्वहृदि रामकृष्णाभिधः ॥ १ ॥

श्रीप्राणनाथयदुरामकुबेरमुख्यैः
संप्रेरितः सुजनतंत्रविदां [सु]खार्थं ।
बीजप्रबोधमकरोदमरावतीस्थो
देवाधिदेवचरणे स समर्पितो ऽस्तु ॥ २ ॥

ये रामकृष्णभजने विहितादरा ये
ऽहंकारदोषरहिताः परिशुद्धचित्ताः ।
बीजप्रबोधपरिचिंतनवर्तमानास्
तेषां सदैव सुखसंपदुपैति वृद्धिः ॥ ३ ॥

इति श्रीअमरावतिस्थश्रीमन्नृसिंहदैवज्ञात्मजलक्ष्मणदैवज्ञसुतसिद्धांतविद्दैवज्ञरामकृष्णविरचिते बीजप्रबोधे ग्रंथालंकारः समाप्तः॥

[H. T. COLEBROOKE.]

2833.

1356. Foll. 140 (counted 139, fol. 23 being double); size 10 in. by 5 in.; good, clear, modern Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

Bījodāharaṇa-Bālabodhinī, a commentary on the *Bījagaṇita*, composed (in Śaka 1714, A.D. 1792) by *Kṛipārāma Miśra*, of Ahmadābād in Gujarāt, son of *Miśra Lakshmīnārāyaṇa*, and pupil of *Lakshmīnātha*.

It begins:

महेशानं गौरीगणपतियुतं शुद्धमनसा
प्रणम्य ज्ञानाम्भोनिधिमथ गुरुं कायवचसा ।
कृपारामो मिश्रः प्रकुरुत ऋजुं बीजगणिते
ऽवबोधध्वांतौघप्रहरणपरोदाहृतिमिमां ॥ १ ॥

उत्पादकमिति ०

It ends:

देशे गुर्जरनाम्नि धाम्नि यशसः स्थाने ऽमदावादके
भारद्वाजकुलप्रसूतिरभवन्मोटद्विजौघाग्रणीः ।
विद्यावेदकलामलाचलगतिः स्फूर्जन्मतिर्जोपिता(!)
मिश्रः श्रीमदनन्दवन्दितपदद्वन्द्वश्चतुर्वेदिकः ॥ १ ॥
लक्ष्मीनारायण इति मतिख्यातकीर्तिर्धरित्र्यां
तस्यात्मासीद्गगनगतिज्ञानगीर्वाण एव ।
सूनुस्तस्याध्ययनविधिनोपात्तसिद्धांतविद्यो
लक्ष्मीनाथान्निजगुरुवराच्छ्रीकृपारामनामा ॥ २ ॥
भुवनात्यष्टिमे शाके सुनभःपूर्णिमागुरौ ।
वीजस्योदाहृतिमिमामकरोद्बालबोधिनीम् ॥ ३ ॥

इति श्रीगुर्जरब्राह्मणमोटचातुर्वेदीमिश्रलक्ष्मीनारायणात्मज-मिश्रकृपारामदैवज्ञविरचिते वीजोदाहरणे बालबोधिन्याख्यं ग्रंथं समाप्तम् ॥ [H. T. Colebrooke.]

2834.

1046. Foll. 96 (foll. 1, 2 and 56 of which are wanting); size 8 in. by $4\frac{1}{4}$ in.; fair Devanāgarī writing of 1688 A.D.; 9 or 10 lines in a page.

Gaṇitādhyāya and *Golādhyāya,* being the last two chapters, the 4th and 5th, of *Bhāskarācārya's Siddhāntaśiromaṇi,* containing the astronomical portion of the work.

Editions of these sections (with the *Vāsanābhāshya*) have been published, by L. Wilkinson, Calc., 1842, and by *Paṇḍit Bāpū Deva Śāstrī,* Benares, 1866. An English translation of the *Golādhyāya,* by Wilkinson, revised by *Bāpū Deva Śāstrī,* Bibl. Ind., 1861.

This MS. agrees, on the whole, with the Benares text, except that the two chapters before the last, as well as part of the last chapter itself, are omitted; and the author's genealogy is taken out of the *praśnādhyāya,* and placed at the end of the work, with the date of its composition as given by Colebrooke, Misc. Ess., ii., 349–419. The MS., which is not very correct, was copied by one *ṛishi Narasiṅgha.* [H. T. Colebrooke.]

2835.

312a. Foll. 64; size $13\frac{1}{2}$ in. by $4\frac{1}{2}$ in.; modern Bengalī handwriting; seven lines in a page.

Gaṇitādhyāya and *Golādhyāya.*

The variations from the printed text are more considerable in this than in the previous MS., the last 7 chapters (after fol. 52*b*) being contracted into 3, and the sections differently arranged. Fol. 46 has been by mistake inserted between 34 and 35.

[H. T. Colebrooke.]

2836.

2267. Foll. 54; size 4to, 13 in. by $9\frac{3}{4}$ in.; good, modern Devanāgarī writing; 24 lines in a page.

The same two chapters of the *Siddhāntaśiromaṇi.*

This MS., being one of the set of modern copies referred to under no. 2770, was probably transcribed from another Devanāgarī MS., avoiding as it does those mistakes peculiar to transcripts from a Bengalī original.

[Calcutta.]

2837.

871a. Foll. 27; size 11 in. by $4\frac{1}{2}$ in.; modern Bengalī handwriting; 9–11 lines in a page.

Gaṇitādhyāya. [H. T. Colebrooke.]

2838.

159. Foll. 124 + 85 + 33; size $12\frac{1}{4}$ in. by $6\frac{1}{4}$ in.; fair, large Devanāgarī writing of the Kaśmīr type of about 1750 A.D., with coloured borders; twelve lines in a page.

Gaṇitādhyāya and *Golādhyāya* of *Bhāskara's Siddhāntaśiromaṇi,* with the author's own commentary, *Vāsanābhāshya,* also known by the special title of *Mitāksharā.*

The *Gaṇitādhyāya* here consists of two sections, numbered separately, the first of which has been accidentally placed at the end of the volume. The MS. agrees, on the whole, with the Benares edition.

[H. T. COLEBROOKE.]

2839.

2268. Foll. 23 + 81 + 56 (two of these, 26 and 27, being double); size 4to, 13 in. by 9¾ in.; good, modern Devanāgarī writing; 23 lines in a page.

Gaṇitādhyāya and *Golādhyāya*, with the *Vāsanābhāshya.*

This MS. seems to be a reproduction of the preceding volume; the sections being, however, bound in the proper order.

[CALCUTTA.]

2840.

1319. Foll. 67 + 136; size 12¼ in. by 4¼ in.; fair Devanāgarī writing of 1799 and 1805 A.D.; nine lines in a page.

Golādhyāya and *Gaṇitādhyāya,* with the *Vāsanābhāshya* or *Mitāksharā.*

In the pagination of the second part, nos. 17 and 46 have been passed over, whilst foll. 10 and 118 are double.

[H. T. COLEBROOKE.]

2841.

2285. Foll. 60 + 100; size 4to, 13 in. by 9¾ in.; good Devanāgarī writing of 1799 and 1817 A.D.; 23 lines in a page.

Golādhyāya and *Gaṇitādhyāya,* with the author's commentary; apparently a reproduction of the preceding volume, or copied from the same original; with corrections by a different hand. [CALCUTTA.]

2842, 2843.

340a, b. Foll. 130 + 75; size 11½ in. by 8¾ in.; fairly good Devanāgarī writing of 1790 A.D.; 19 lines in a page.

Gaṇitādhyāya and *Golādhyāya,* with the *Vāsanābhāshya.*

In the first part a gap occurs, foll. 102, 103 and 104*a* having been left blank, corresponding exactly to as many pages in the Benares edition. [H. T. COLEBROOKE.]

2844.

2012. Foll. 231; size 9¼ in. by 5 in.; modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Gaṇitādhyāya, with the *Vāsanābhāshya.* An indifferent copy, a good deal worm-eaten.

[DR. JOHN TAYLOR.]

2845.

2287. Foll. 118; size 4to, 13 in. by 9½ in.; good Devanāgarī writing of 1790 A.D.; 19 lines in a page.

Gaṇitādhyāya, with the *Vāsanābhāshya.*

[CALCUTTA.]

2846.

1529. Foll. 60; size 10¼ in. by 6½ in.; good, modern Devanāgarī writing of the Kaśmīr type; enclosed in gold and coloured borders; eight lines in a page.

The first portion of the *Gaṇitādhyāya,* with the author's commentary; corresponding to the section at the end of MS. 159, and to pp. 1–55 of the Benares edition.

[H. T. COLEBROOKE.]

2847.

1855. Foll. 98; size 10½ in. by 4 in.; fair Devanāgarī writing of 1660 A.D.; 8–10 lines in a page.

Golādhyāya, with the author's *Vāsanābhāshya*, or *Mitāksharā*.

Dated: शाके १५८२ शार्वरीवत्सरे। अधिकज्येष्ठशुक्ल ८ चंद्रे॥

[Dr. John Taylor.]

2848.

1221. Foll. 86; size 10¾ in. by 4¼ in.; fair Devanāgarī writing of 1800 A.D.; nine lines in a page.

Golādhyāya, with *Vāsanābhāshya*.

[H. T. Colebrooke.]

2849.

2286. Foll. 59; size 4to, 13 in. by 10 in.; good, modern Devanāgarī writing; 23 lines in a page.

Golādhyāya, with *Vāsanābhāshya*.

[Calcutta.]

2850.

2288. Foll. 75; size 4to, 13 in. by 9¾ in.; good Devanāgarī writing of 1790 A.D.; 19 lines in a page.

Golādhyāya, with *Vāsanābhāshya*.

[Calcutta.]

2851.

1326. Foll. 208 + 65; size 4to, 11¾ in. by 9¼ in.; fair, modern Devanāgarī writing; 19–23 lines in a page.

Gaṇitatattvacintāmaṇi, a commentary on the *Gaṇitādhyāya* and *Golādhyāya* of *Bhāskarācārya's Siddhāntaśiromaṇi*, composed in 1501 A.D., by *Lakshmīdāsa*, son of *Vācaspati Miśra*, and grandson of *Keśava*, of the *Upamanyugotra*. [A.]

It begins:

यः पद्मोद्भवदेवदानवपितृक्षोणीतलस्य(स्य B.) क्षपा-
ह:संध्यादिविभागबोधितजगत्प्राग्भारमध्यान्तकृत्।
गाढध्वान्ततिरोहिताखिलपदार्थानात्मभाभिर्जनो-
द्वेगोत्थव्यथयेव भासयति तं वन्दे ग्रहाणां पतिं॥ १॥

Cf. Aufrecht, Cat. Trin. Coll. Camb., p. 51–4, where also a list of the authorities quoted is given; Weber, Berlin Cat., no. 843.

Numerous marginal notes, in Colebrooke's hand, bear evidence to his careful study of the work, and the help it afforded him in acquiring his knowledge of early Indian astronomy.

Appended to the MS. are 18 leaves containing an excellent index to the work.

The original MS. from which this was transcribed was executed, at Argalāpura, in Saṃvat 1656 (A.D. 1599), in the reign of *Pādishāh Akbar*. [H. T. Colebrooke.]

2852.

2269. Foll. 262 (numbered 272; nos. 201–210 having been passed over); size 4to, 13 in. by 9 in.; good Devanāgarī writing of 1812 A.D.; 23 lines in a page.

The same work.

A reproduction of the preceding volume; foll. 1–183 containing the *Gaṇitādhyāya*, the remaining leaves the *Golādhyāya*.

The index has likewise been copied on 16 leaves, with the reference numbers daubed over, as it was discovered that they could not be applied to the present MS. [Calcutta.]

2853.

2093. Foll. 253 (numbered 255; nos. 139 and 199 having been passed over); size 9½ in. by 5½ in.; good Devanāgarī writing of 1762 A.D.; 10–12 lines in a page.

Lakshmīdāsa's Gaṇitatattvacintāmaṇi on the *Gaṇitādhyāya* of the *Siddhāntaśiromaṇi*. [B.]

The text presented by this copy is more correct than that of MS. 1326.

Dated: संवत् १८१९ वर्षे मितिमार्गशीरसुदी ७ गुरुवासरे लिषितं रोडूराम ओडपुरामध्ये॥ नंदग्राम॥ [Gaikawar.]

2854, 2855.

594, 134. Foll. 1–153 and 154-306; size $9\frac{3}{4}$ in. by 5 in.; clear Devanāgarī writing of 1778 A.D.; eleven lines in a page.

Gaṇitatattvacintāmaṇi on the *Gaṇitādhyāya* of the *Siddhāntaśiromaṇi.*

Although not very correct, it is none the less useful for checking the mistakes of the other two MSS. Dated:

वर्षे पंचाग्निवस्विंदुमितहरिदिने कार्त्तिके कृष्णपक्षे
वारे सूर्यस्य सांघ्रिर्जैयहरिनगरे गोमतीतीरवासी ।
ज्ञातौ श्रीपार्वतीयः शुकतनयवरः शंकरो भास्करीय-
टीकां तत्त्वाख्यचिंतामणिमयमलिखत्स्वार्थपुत्रार्थसिद्ध्यै ॥

[H. T. Colebrooke.]

2856.

1389a. Foll. 19; size 14 in. by 5 in.; modern Bengalī handwriting; seven lines in a page.

A fragment of the *Golādhyāya,* with *Lakshmīdāsa's Gaṇitatattvacintāmaṇi,* consisting of the 2nd chapter, or *bhuvanakośa.*

[H. T. Colebrooke.]

2857, 2858.

1648, 1706. Foll. 133 and 85 (or rather 86, fol. 43 being double); size $9\frac{1}{4}$ in. by $4\frac{1}{4}$ in.; fairly good Devanāgarī writing of 1751 A.D.; 10 and 11 lines in a page.

Siddhāntaśiromaṇi-Vāsanāvārttika, a commentary on the *Gaṇitādhyāya* and *Golādhyāya* of *Bhāskarācārya's Siddhāntaśiromaṇi-Vāsanābhāshya;* by *Nṛisiṃha,* son of *Kṛishṇa,* and grandson of *Divākara,* who was the pupil of the son of *Keśava* (? i.e. *Gaṇeśa*) of Koṅkaṇa (the Concan). [A.]

The author's ancestry is traced still further up to *Bhaṭṭācārya, Divākara's* father, who was the son of *Rāma,* a *Mahārāshṭriya* Brāhman residing at Golagrāma on the Godāvarī.

The work was composed in Śaka 1543 (1621 A.D.), when the author had attained the age of 35.

Part I. begins (as collated with MS. 1939):

यस्मात्सर्वमिदं जगत्समुदितं स्वोत्सृष्टभूतैः पुरं(? पुरः)
कृत्वा तत्र निविश्य मानसगुणान्स्वस्मिन्वृथा मन्यते ।
स्वाज्ञानादिव बद्धमुक्त इति यं वेदो निबंधावधिं
[(निषेधा° B.)
ब्रह्मेत्याह न वेद कश्चिदपि यं प्रेमास्पदं तं भजे ॥ १ ॥
गंगाधरायामितविक्रमाय त्र्यक्षाय शर्वाय दिगंबराय ।
त्रिशूलहस्ताय नमः शिवाय सुरेंद्रवंद्याय जटाधराय॥२॥
नमामि लक्ष्मीपतिमिंद्रवंद्यमुपेंद्रमिंद्रावरजं चतुर्भुजं ।
गदारथांगाब्जसुशंखहस्तं सुपर्णपृष्ठोपरिगं वरप्रदं ॥ ३ ॥
यां मूलप्रकृतिं जगाद कपिलो वेदांतिनो यां महा-
मायामित्यपरे हरस्य गृहिणीं त्रैलोक्यरक्षाकरीं ।
भक्तापद्विनिवारिणीं सुरगणैर्वंद्यामनिंद्यां जगद्-
वंद्यां तां प्रणमामि विश्वजननीं वेदैर्विमृग्यां परां ॥४॥
यद्भावः खगभादिके जलमये संमूर्छिता भास्करा
ध्वांतं तत्क्षपयंति नैशमनिशं यः सर्वदा भासते ।
कालात्मा खलु कालकृत् समयदिग्देशस्य यो व्यंजकस्
तस्मै चंद्रतनोः क्षयोपचययोः कर्त्रे सवित्रे नमः ॥ ५ ॥
लंबोदरं विघ्नविनाशनाय गजाननं नौमि परावरेशं ।
यः कर्मकाले स्मरणेन सद्यः कार्यस्य सिद्धिं विदधाति
[पुंसां ॥ ६ ॥
यस्याः प्रसादमासाद्य जडो याति बुधार्यतां ।
ब्राह्मी जयति सा वाणी वीणापुस्तकधारिणी ॥ ७ ॥
निजतातस्य कृष्णस्य कृत्वा पादांबुजं हृदि ।
शास्त्रं पितृव्यतोऽधीत्य वक्ष्ये पूर्वां सुवासनां ॥ ८ ॥
सिद्धांतवासनाभाष्यममितार्थं मिताक्षरं ।
व्याख्यायते नृसिंहेन गणकानंदहेतवे ॥ ९ ॥
विधाय सूर्यसिद्धांतवासनाभाष्यमुत्तमं ।
वासनावार्त्तिकं कर्तुमुद्यतोऽस्मि शिरोमणेः ॥ १० ॥

अथ शांडिल्यमुनिवरगोत्रावतंसः° श्रीभास्कराचार्यः° सिद्धांतशिरोमणिं प्रणिनाय ॥ °

This part ends thus:

श्रीमत्कौंकणवासिकेशवसुतप्राप्तावबोधाद्बुधाद्
भट्टाचार्यसुताद्दिवाकर इति ख्याताज्जनिं प्राप्तवान् ।
यः कृष्णस्तनयेन तस्य रचिते सद्वासनावार्त्तिके
सत्सिद्धांतशिरोमणेरयमगात्पाताधिकारः स्फुटः ॥

इति नृसिंहकृतौ वासनावार्त्तिके ग्रहगणिताध्यायः ॥

Part II. begins:

विश्वेश्वरं नमस्कृत्य मल्लारिं च गजाननं ।
भास्करीयस्य गोलस्य वार्त्तिकं क्रियते ऽधुना ॥ १ ॥
कविन्नमार्गादुपरि स्फुरंतं समं व्रजंतं ⏑⏑न⏑भेन ।
अधः स्थितं(!) चाप्यवलं[व]मानमुच्चं गुरोर्भास्करमात-
[नोति ॥ २ ॥ °

It ends: इति श्रीसकलगणकचक्रचूडामणिकृष्णदैवज्ञसुत-नृसिंहगणकविरचिते सिद्धांतशिरोमणिवासनावार्त्तिके ज्योत्पत्तिः॥

बुद्धैर्विबुद्धे गणितप्रबंधविचारसारामृतमावहंती ।
सद्वासनासितमानसानां मदुक्तिरेषा मुदमादधातु ॥ १ ॥
गुणवेदशरेंदुसंमिते १५४३ शककाले नगरे पुरेशितुः ।
वसता वरणा⏑–⏑–⏑नृसिंहेन विनिर्मितं त्विदं ॥ २ ॥
जिते(? निजे) तत्त्वमिते वर्षे सौरभाष्यं मया कृतं ।
पंचत्रिंशन्मिते वर्षे वासनावार्तिकं कृतं ॥ ३ ॥
नवीनयुक्तिप्रतिपादनेन पूर्वोक्तमंत्रादपि सद्विशेषं ।
नरप्रणीताद्बृहरिप्रणीतं स्वीकार्यमार्यैः स्वधिया विचार्य
[॥ ४ ॥

गोदावरीसौम्यतटोपकंठ-
ग्रामे च गोलेऽभिधया(? गोलाभि°) प्रसिद्धे ।
विप्रो महाराष्ट्रसुगीतकीर्तिर्
बभूव रामो गणकार्यवंद्यः ॥ ५ ॥
अग्रणीस्त्रैत्तिरीयाणां भट्टाचार्यस्तु तत्सुतः ।
आसीन्मीमांसकश्रेष्ठः कुमारिल इवापरः ॥ ६ ॥
गोत्रे भरद्वाजमुनेः पवित्रे
दिवाकरस्तत्तनयो बभूव ।
वेदांतशास्त्राभ्यसनेन काश्यां
यः पुण्यराश्यां तनुमुत्ससर्ज ॥ ७ ॥
सांवत्सरार्यस्य दिवाकरस्य
श्रीकृष्णदैवज्ञ इति प्रसिद्धः ।
बभूव पुत्रः सुतरां पवित्रः
सत्तीर्थिकर्ताखिलशास्त्रवेत्ता ॥ ८ ॥
तज्जस्तु तस्यैव कृपालवेन
तातानुजावाप्तसमस्तविद्यः ।
सद्वासनावार्त्तिकनामधेयं
ग्रंथं नृसिंहो रचयां बभूव ॥ ९ ॥
न या वराहेण च जिष्णुजेन
पृथूदकेनार्यभटेन जुष्टाः ।
असंस्तुता भास्करदर्शनेन
ता वासनावार्त्तिक एव लभ्याः ॥ १० ॥
सदुक्तिसद्युक्तिजलांजलीभिः
संदेहसंदेहवधं विधाय ।
बुध[ाः प्रभां] भास्करदर्शनोत्थाम्
आस्वादयंतो ऽभिमतानि कुर्युः ॥ ११ ॥

इति श्रीगणचक्रचूडामणिनृसिंहकृते सिद्धांतशिरोमणिवासनावार्त्तिके ग्रंथसमाप्त्यलंकारः ॥

Of less known works quoted by the author may be mentioned a *Śaivāgamasārasaṃgraha*, and a *Saṃgrahakārikā*, i., fol. 9*a*. See also the list of authorities quoted in the author's commentary on the *Sūryasidhānta*, Aufrecht, Cat. Trin. Coll. Camb., p. 43.

[H. T. Colebrooke.]

2859, 2860.

2289, 2283. Foll. 87 and 58 resp.; size 4to, 13 in. by 10 in.; good, modern Devanāgarī writing; 24 and 23 lines in a page.

Vāsanāvārttika on the *Gaṇitādhyāya* and *Golādhyāya*. A reproduction of the preceding two volumes. [Calcutta.]

2861.

1939. Foll. 130 (of which 39–42, 45–50 are wanting); size 10½ in. by 4 in.; legibly written, in Devanāgarī, about 1700 A.D.; 9–11 lines in a page.

Gaṇitādhyāya of *Nṛisiṃha's Vāsanāvārttika*. [B.]

At the end the following definition of *sūtra*, *bhāshya* and *vārttika* has been added:

भाष्यलक्षणं ॥
सूत्रार्थो वर्ण्यते यत्र पदैः सूत्रानुसारिभिः ।
स्वपदानि च वर्ण्यंते भाष्यं भाष्यविदो विदुः ॥
सूत्रलक्षणं ॥
अल्पाक्षरमसंदिग्धं सारवत्सर्वतोमुखं ।
अस्तोभमनवद्यं च सूत्रं सूत्रविदो विदुः ॥
उक्तानुक्तदुरुक्तचिंतावार्त्तिकमिति वार्त्तिकलक्षणं ॥

[Dr. John Taylor.]

2862–2868.

188, 207b, 182, 1231a, b, 190, 585. Foll. 834; size $10\frac{3}{4}$ in. by $4\frac{1}{2}$ in.; fairly good Devanāgarī writing of the end of last century; 9–13 lines in a page.

Marīci, a copious and excellent commentary on the *Gaṇitādhyāya* and *Golādhyāya* of *Bhāskara's Siddhāntaśiromaṇi,* by *Munīśvara,* surnamed *Viśvarūpa,* son of *Raṅganātha* (who was one of five sons, the 4th, of *Ballāla*), and pupil of his uncle *Kṛishṇa.* Cf. nos. 2775, 2827.

At the end of his *Gūḍhaprakāśa* (Hall, *Sūryasiddhānta,* p. 388), *Raṅganātha* states that Wednesday, *śambhutithi,* of the light fortnight of *Caitra* of the year Śaka 1524 or 1525 (A.D. 1602-3) witnessed both the completion of his work, and the birth of his son *Munīśvara.*

I. *Gaṇitādhyāya* begins (somewhat amended):

प्रातर्बोधितपद्मपत्रविकसन्नेत्रो नवीनो(ना)बुद-
श्यामः पीतदुकूलशोभिततनुः श्रीवत्समुद्रान्वितः ।
वंशीवादनतत्परो रविसुतातीरोपगो नैचकी-
गोपीभिः परिवेष्टितो मम मनस्यास्तां रमावल्लभः ॥ १ ॥

यः पूरयत्यनुदिनं प्रणतस्य कामान्
स्वांतस्थितान् स[क]लविघ्नचयं निरस्य ।
सिंदूरपूरपरिपूरितकुंभयुग्मो
भूयान्मुदे गणपतिर्गजराजवक्त्रः ॥ २ ॥

या भारती सर्वबुधावलीना
मुखान्तरंगे नटनं करोति ।
सा मे मुखे वास्तुविधिं करोतु
वस्तुं सदालंकृतिभूषितांगी ॥ ३ ॥

यो बोधयत्यनुदिनं विबुधारविंदं
तत्पूर्वपक्षरजनीतिमिरं निरस्य ।
ज्योतिर्विभावनविधेस्तु निदानभूतं
श्रीमद्वराहमिहिरं मिहिरं च वंदे ॥ ४ ॥

येनाधायि कुतूहलादतितमां पाठे सुधांभोनिधेः
प्रौढाहंकृतिवादिवारणगणन्यक्कारढक्कारवः ।
ज्योतिःशास्त्रदुरंतकाननमहासंचारपंचाननं
तं चातुर्यकलापकुशलं श्रीभास्करं भावये ॥ ५ ॥

गौरीभक्तेर्भजनकलया नीतकालः पितृव्यः
श्रीमद्रामो निखिलविषये मन्नबुद्धिप्रकाशः ।
ज्योतिस्त[ा]कानलकवलने मूलभूतश्चकोरः(?)
कृष्णभ्राता जयति नितरां मद्गुरुर्वैर्यवर्यः ॥ ६ ॥

सिद्धांतांबुजबोधनैकमिहिरस्त्रिस्कंधपारंगमो
न्यायेनात्तमतिः कचित्वकरणे साक्षात्पुराणो मुनिः ।
आम्नायप्रतिपादितार्थदृढताविख्यातसारस्वतो
विष्णुः कृष्णगुरुर्जयत्यतितरां श्रीमद्गणेशात्मधीः ॥ ७ ॥

यः श्रीकृष्णपदांबुजाहितमतिः सिद्धांतपारां निधेः
पोतः श्रीजहगीरभूमितिलकस्याननविश्वासभूः ।
षट्शास्त्रेषु कृतश्रमो ऽखिलगुरुर्मान्यो वदान्यो विदां
श्रीकृष्णः किमु वर्णनीयविभवः श्रीकृष्ण एवापरः ॥ ८ ॥

श्रीरंगनाथाभिधतातपादाः
कृष्णानुजाः श्रीकमलाधिपास्ते ।
त्रिस्कंधपारंगमरंगमल्ला
बल्लालजा भूमितले जयंति ॥ ९ ॥

नारायणो गणितशास्त्रकलाप[विज्ञ]:
श्रीसेवितः सकलशास्त्रसरोजभृंगः ।
दैवज्ञकृष्णगुरुपादरतो गुरुर्मे
क्ष्मायां जयत्यखिलपंडितवंद्यपादः ॥ १० ॥

मुनीश्वरापराख्येन विश्वरूपेण शुध्यते
शुद्धिशाणे मरीच्यर्थं सत्सिद्धांतशिरोमणिः ॥ ११ ॥

अत्रोपपत्तिविषये तु मया यदुक्तं
तत्सर्वमेव परिभावितमस्ति मन्यैः ।
मान्यान्प्रणम्य विहितांजलिश्च याचे
सद्भिस्तथापि परिभाव्य शोधनीयं ॥ १२ ॥

ग्रंथारंभे° निबध्नाति । यत्र त्रातुमिदमिति । °

Vol. I. (MS. 188), foll. 127, corresponds to pp. 1–55 of *Bāpū Deva Śāstrī's* edition of the *Siddhāntaśiromaṇivāsanābhāshya;* and is dated Saṃvat 1849.

Vol. II. (MS. 207*b*), foll. 96 (from fol. 87 wrongly numbered 88–97), corresponds to pp. 56–94 of the edition.

Vol. III. (MS. 182), foll. 226 (numbered 228; nos. 95 and 175 being double, and 113, 163, 172, 173 passed over; and the first leaf wanting),

corresponds to pp. 95–186 of the edition. Between this and the following volume there is a gap extending over the *grahacchāyā-*, *grahodayāsta-*, and *śriṅgonnati-adhikāras* of *Bhāskara's* work.

Vol. IV. (MS. 1231*a*, *b*), foll. 44+75, contains resp. the end of the *Gaṇitādhyāya* and the beginning of the *Golādhyāya* as far as p. 277 of the edition.

Vol. V. (MS. 190), foll. 110, corresponds to pp. 277–315 of the edition.

Vol. VI. (MS. 585), foll. 156 (numbered 157; no. 63 being passed over), corresponds to pp. 315–379 of the edition. Besides the Śaka date '*khāṅgavāṇadharaṇī*' (i.e. 1560), which must have been that of a former MS., it gives its own date as Saṃvat 1842 (A.D. 1785).

II. *Golādhyāya* [A] begins (as collated with MS. 163):

नित्यानन्दज्ञानरूपं महो ऽहं
विश्वाज्ञानध्वान्तविध्वंसदक्षं ।
श्रीकृष्णाख्यं सर्वदाभीष्टसिद्ध्यै
ध्यायामीशं सर्वगं सर्वहेतुं ॥ १ ॥

अथोत्तरार्धं गुरुरामकृष्णपितृव्यपादाब्जयुगप्रसादात् ।
व्याख्यायते सद्गणकाभितुष्ट्यै प्रज्ञानुसारेण मुनीश्वरेण ॥२॥

अथ ग्रन्थादौ ० प्रतिजानीते । सिद्धिं साध्यामुपैति ० ॥

It ends:

द्विखण्डयोगान्मणिमेतमार्यो
न जातु हातुं धिषणां दधातु ।
यतो ऽस्य शुद्धा खलु विश्वरूप-
प्रकाशिनी चारुतरा मरीचिः ॥ १ ॥

गङ्गाभैशिलनगराज्ञोदावर्यनुगतादुपाया[सी]त् ।
एलचपुरसमदेशे तटे पयोष्ण्याः शुभे दधिग्रामे ॥ १ ॥

ज्योतिर्विद्याविद्भिः सकलैः शिरसा सदा बुधैर्धार्यः ।
विजयतु यजुःश्रुतिज्ञो गणकश्चिन्तामणिर्नाम्ना ॥ २ ॥

तस्मादभवद्रामः सकलैः सुगुणैर्नितान्तमभिरामः ।
शासद्विदर्भदेशं मूर्धाधाद्भूमिपो यदा देशं ॥ ३ ॥

सो ऽजनयत्सीतायां त्रिमल्लसंज्ञं सुतं विनीतायां ।
येन सदा विनयेन प्रकाशितं नाम भुवि नयेन(?) ॥ ४ ॥

वल्लालस्तत्तनयः सदैव यः कविवरेषु दत्तनयः ।
अपहाय स्वग्रामं काश्यामागाज्जन्सविद्यग्रामं ॥ ५ ॥

ज्योतिःशास्त्रवराम्भोजप्रकाशनदिनेश्वरान् ।
प्रासूत पञ्च तनयानयं गणकपुङ्गवः ॥ ६ ॥

ज्यायानमीषां खलु रामनामा
सदैव कामादिसमर्पितात्मा ।
विभूष[यन्] धूर्जटिराजधानीम्
असाविदानीमपि संचकास्ति ॥ ७ ॥

तस्यानुजः सकलशास्त्रसरोजभृङ्गो
बीजक्रियाविवृतिकल्पलतानिदानं ।
श्रीनूरदीनपरमप्रणयैकपात्रं
कृष्णो बभूव जनिपद्धतिवृत्तिकारः ॥ ८ ॥

तस्यानुजस्तु गोविन्दगणको यत्सुतो ऽकरोत् ।
नारायणः केशवोक्तपद्धत्याष्टिप्पणं सुधीः ॥ ९ ॥

गौरीवल्लभपादपङ्कजमिलन्माध्वीरसास्वादन-
स्वच्छान्तःकरणैः श्रुतिस्मृतिरतो गोविन्दविज्ञानुजः ।
ग्रन्थे यो ऽर्ककृते ऽकरोद्विवरणं गूढप्रकाशं महा-
देवस्याग्रजनिर्गुहस्यकमलः श्रीरङ्गनाथो ऽभवत् ॥ १० ॥

तस्यात्मजो गुरुकृपार्जनितावबोधः
शास्त्रं विभाव्य निखिलं महतादरेण ।
श्रीभास्करोदितशिरोमणिगूढभाव-
व्याख्यां मुनीश्वरकृती कृतवान्मरीचिं ॥ ११ ॥

शको भूयुतो नन्दभूभृत्फलस्य
निरेकस्य मूलं निरेकं भवेद्भं ।
तदर्धं भवेन्मास इन्दूनितो ऽयं
तिथिर्धू(?द्यू)नितौ पक्षवारौ भवेतां ॥ १२ ॥

नक्षत्रवारतिथिपक्षयुतिश्च योगो
विश्वैर्युताखिलयुतिः पदमभ्रवेदाः ।
अस्या यदात्र परिपूर्तिमितो मरीचिः
श्रीवासुदेवगणकाग्रजनिर्मितो ऽयं ॥ १३ ॥

हरा१९दनुद्धितत्त्व२५२३१प्रात्तगभूपट्त्रि३६१७संयुतात् ।
मूलंवीशं(?)११हर१९प्राद्धि७६भक्तं व्येकं फलं हि भं ॥ १४ ॥

यद्यपि टीका बहुलाः शिरोमणेः परमरमणीयाः ।
मन्ये विना मरीचिं तथाप्यभिज्ञेषु नास्य माहात्म्यं ॥ १५ ॥

नैवात्र विस्तृतिं दोषं निगदन्तु मनीषिणः ।
लोके मणौ मरीचेर्हि वैपुल्यं परमो गुणः ॥ १६ ॥

तत्त्वावबोधविधुरैः कृताप्युपेक्षास्य नो लघुत्वाय ।
विग्नैर्विहितावज्ञा न क्षताये(? नक्षत्रभये B.) चन्दनस्य
[नगे(मवोः B.) ॥ १७ ॥

यो निर्मितावस्य परः श्रमो ऽभूत्° ॥ १८ ॥

अयं मरीचिस्तव सुप्रसादात्° ॥ १९ ॥

एतस्यार्चनतः° ॥ २० ॥

शिव राम हर शिव कृष्ण हरे त्वदनुग्रहतस्° ॥ २१ ॥

सर्वाङ्गानि ममापि ते प्रणतिभिः साफल्यमायान्तु वै°
[॥ २२ ॥

चतुर्भुजं चक्रगदाब्जशङ्खधरं रमासेवितपादपद्मं ।
खगेश्वरस्थं घनवर्णमेनं चक्षुर्ममेदं विषयीकरोतु ॥ २३ ॥
[कायेन वाचा मनसापि चेष्टा° ॥ २४ ॥ B.]

The colophon of the present MS. runs thus:

इति श्रीसकलगणकसार्वभौमबल्लालदैवज्ञात्मजरंगनाथगणकतनयमुनीश्वरापरनामकगणकविश्वरूपविरचितः सिद्धांतशिरोमणिमरीचिः समाप्तिमगमत् ॥

खांगबाणधरणीमितशाके चंद्रवारसितपक्षशुचौ हि ।
लेखितं गणकदर्शनहेतोरुत्तरार्धमिदमात्ममरीचेः ॥ २ ॥

To this Colebrooke has attached the following note:

"The copy from which this is a transcript was written by the author's directions in S'aka 1560, nearly the date of the work; for *Nuruddīn* is mentioned in the last leaf but one, as the same emperor by the title of *Jehangir* is in the preface to the commentary on the *Sūryasiddhānta* by the author's father *Ranganātha*."

[H. T. Colebrooke.]

2869–2874.

2282, 2273, 2281, 2272, 2270, 2271. Foll. 106, 208, 38, 74, 78 and 145 resp.; size 4to, 13 in. by 9¾ in.; good, modern Devanāgarī writing; 26, 23, 18, 18, 25, 24 lines in a page.

The same work. A reproduction of the preceding set of volumes, with the exception of the second volume (MS. 207*b*), which is not represented in this copy.

The revision which the volumes have undergone by another hand is far from complete.

[Calcutta.]

2875.

345. Foll. 114+158; size 11¾ in. by 9 in.; fairly good Devanāgarī writing of 1792 A.D.; eighteen lines in a page.

Portions of the *Marīci* on the first few chapters of the *Gaṇitādhyāya*.

The MS. is almost worthless, having been written by an ignorant scribe, whose readings would hardly be worth taking into account, even if the MS. were in better condition than it is. It was written in two sections, and, in being bound, a number of leaves of the one section were exchanged with those of the other, so that the text is in utter confusion. Moreover, whole pages of the commentary are accidentally repeated in different places of the same section; and the volume looks as if it had been submerged in water, whereby a good deal of the writing has become obliterated, and several leaves torn and injured.

[H. T. Colebrooke.]

2876.

163. Foll. 275; size 4to, 12 in. by 9½ in.; indifferent Bengalī handwriting of the latter part of last century; 18–20 lines in a page.

Munīśvara's Marīci on the *Golādhyāya* of the *Siddhāntaśiromaṇi*. [B.]

This MS. presents, on the whole, a better text than the preceding volumes, though in the genealogical account at the end it is far less correct than MS. 585; and peculiar mistakes have throughout crept in, apparently through its having been transcribed from a Devanāgarī original.

Occasional pencil notes have been added by Colebrooke in the margin.

[H. T. Colebrooke.]

2877.

2280. Foll. 281; size 4to, 13 in. by 9¼ in.; clear, modern Devanāgarī writing; 20–23, from fol. 78*b*, 28 lines in a page.

The same work; apparently transcribed from the preceding MS.

An irregularity in the pagination occurs after fol. 77, where a new hand begins; and foll. 79–82 are counted twice. After fol. 269, the pages, instead of the leaves, are numbered consecutively. [CALCUTTA.]

2878.

2284. Foll. 63; size 4to, 13 in. by 9¾ in.; fairly good, modern Devanāgarī writing; nineteen lines in a page.

Examples of computations according to the *Siddhāntaśiromaṇi* (as a note in Colebrooke's hand describes it on the first page). The title given to it by the copyist, and repeated in Bengalī characters on the last page, is *Siddhāntaśiromaṇau gaṇitādhyāyasyodāharaṇaṃ siddhāntaśiromaṇivāsanābhāshyam.*

The leaves are counted from 76–138, in continuation, apparently, of the *Golādhyāya* in the preceding vol. 2288 (no. 2850) of this set. [CALCUTTA.]

2879.

340c. Foll. 60; size 11½ in. by 8¾ in.; modern Bengalī handwriting; eighteen lines in a page.

Another copy of the preceding "Examples from the *Śiromaṇi*," with the same Sanskrit title written in Devanāgarī at the back. [H. T. COLEBROOKE.]

2880.

2464f. Foll. 82; size 10¼ in. by 4¼ in.; good, clear Devanāgarī writing of 1577 A.D.; ten lines in a page.

Sārasaṃgraha gaṇitaśāstra (or *Gaṇitasārasaṃgraha*), a Jaina treatise on arithmetic, professing to be founded on the rules laid down by *Mahāvīrācārya*, the founder of the sect.

It begins: श्रीजिनाय नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥

प्रणिपत्य वर्द्धमानं विद्यानंदं विशुद्धगुणनिलयं ।
सूरिं च महावीरं कुर्वे तद्गणितशास्त्रसद्वृत्तिं ॥ १ ॥

अलंघ्यं त्रिजगत्सारं यस्यानंतचतुष्टयं ।
नमस्तस्मै जिनेंद्राय महावीराय तायिने ॥ २ ॥

यस्य त्रिजगत्सारं निरावरणत्वादनंतसाधारणत्वाच्च लोकत्रयसारं त्रिजगद्भव्याराध्यमित्यर्थः । अनंतचतुष्टयं अनंतदर्शनज्ञानसुखवीर्याणि । अलंघ्यं आभ्राभासागम्यं अतल्लभ्यमस्ति । तायिने धर्योपदेशकत्वेन भव्यत्राणाय तस्मै महावीराय वर्धमानस्वामिने जिनेंद्राय एकदेशेन कर्मारातीन् । जयंतीति जिना असंयतसम्यग्दृष्ट्यादयस्तेषामिंद्रस्वामी तस्मै नमः ॥

संख्याज्ञानप्रदीपेन जैनेंद्रेण महात्विषा ।
प्रकाशितं जगत्सर्वं येन तं प्रणमाम्यहं ॥ ६(!) ॥

जिनेंद्रेण जिनप्रणीतेन महात्विषा बहुप्रकाशेन येन संख्याज्ञानप्रदीपेन गणितशास्त्रज्योतिषा सर्वं षड्द्रव्यसमुदायरूपं जगत्प्रकाशितं । तमहं प्रणमामि ॥ ७(!) ॥ ०

The subject in hand is introduced, on fol. 2*b*, with some general remarks on the importance of arithmetic in a variety of human pursuits:

लौकिके वैदिके वा स्यात्तथा सामायिके ऽपि यः ।
व्यापारस्तत्र सर्वत्र संख्यानमुपयुज्यते ॥ ०

कामतंत्रे ऽर्थशास्त्रे च गंधर्वे नाटके ऽपि वा ।
रूपशास्त्रे महावैद्ये वास्तुविद्यादिवस्तुषु ॥

छंदोलंकारकाव्येषु तर्कव्याकरणादिषु ।
कलागुणेषु सर्वेषु प्रस्तुतं गणितं पुरा ॥

सूर्यादिग्रहचारेषु ग्रहणे ग्रहसंयुतौ ।
त्रिप्रश्ने चंद्रवृत्तौ च सर्वत्रांगीकृतं हि तत् ॥ ०

द्वीपसागरशैलानां संख्याव्यासपरिक्षिपाः ।
भवनव्यंतरज्योतिर्लोककल्पादिवासिनां ॥

नारकाणां च सर्वेषां श्रेणीबद्धेंद्रकोत्कराः ।
प्रकीर्णकप्रमाणाद्या बुध्यंते गुणितेन ते ॥

प्राणिनां तत्र संस्थानमायुरष्टगुणादयः ।
यात्राद्याः संहिताद्याश्च सर्वे ते गणिताश्रयाः ॥ ०

Ch. xiii. beg.: अथांकपाशमाह ॥

अथ गणकानंदकरं संक्षेपादंकपाशकं वक्ष्ये ।
नियतं नियतं मत्सरवंतो दुष्टाः कुगणका ये ॥ १ ॥

Ch. xiv. beg.:

त्रिभुवनगुरुणोपदिष्टमीशेन माणिभद्राय(!) ।
कौतुकिने भूताय श्रेढीसंबंधि सद्गणितम् ॥ १ ॥

It ends:

आसीत्सौजन्यदुग्धांबुधिरवनिसुरश्रेणिमुख्यो जगत्यां
प्रख्यः श्रीकंठपादद्वयनिहितमनाः शारदाया निवासः ।
श्रौतस्मार्तार्थवेत्ता सकलगुणनिधिः शिल्पविद्याप्रगल्भः
शास्त्रे शास्त्रे च तर्के प्रचुरतरगतिव(वा)दिसिंहो
[नृसिंहः ॥ १ ॥

तत्सूनुरस्ति गणितार्णवकर्णधारः
श्रीशारदाप्रचुरलब्धवरप्रसादः ।
नारायणः पृथुयशा गणितस्य पाटी-
श्रीकौमुदीमिति मुदे गुणिनां प्रचक्रे ॥ २ ॥

यावत्सप्त कुलाचलाः क्षितितलं यावच्च सप्तार्णवा
यावत्सूर्यमुखा ग्रहाश्च गगनं यावद्ध्रुवस्तारकाः ।
स्थेयात्तावदियं सदोदितवती श्रीकौमुदी कौमुदी-
पूरः(?पूरैः) स्वच्छयशःप्रवाहसुभगा नारायणं दोस्कृत(!)
[॥ ३ ॥

नारायणाननसुधाकरमंडलोत्थां
चातुर्यसूक्तिरचनामृतबिंदुवृंदीं
प्रीत्यैव सज्जनचकोरगणाः पिबंतु
श्रीकौमुदीं मुदित[–]कुमुदः सदैतां ॥ ४ ॥

गजनगरविमितशाके १२७८ दुर्मुखवर्षे च बाहुले मासि ।
धातृतिथौ कृष्णदले गुरौ समाप्तिं गतं गणितं ॥ ५ ॥

इति श्रीसकलकलानिधिनृसिंहनंदनगणितविद्याचतुराननारायणपंडितविरचितायां गणितपाट्यां कौमुद्याख्यायां भद्रगणितं नाम चतुर्दशो व्यवहारः ॥ श्रीसंवत् १८४८ शाके १७१२ दुंदुभिनामसंवत्सरे माघमासे कृष्णे पक्षे तिथौ ४ गुरुवासरे समाप्तं ॥ [H. T. Colebrooke.]

2884.

1557. Foll. 7; size $8\frac{3}{8}$ in. by $2\frac{3}{4}$ in.; written, in the Bengalī character, in the earlier part of last century; eight lines in a page.

Trivikramaśataka, an astronomical treatise, in a hundred *ślokas,* by *Trivikrama,* son of *Nārayaṇa,* and younger brother of *Jñānamalla.*

It begins:

नमस्कृत्य परं ब्रह्म गणकेन्दुस्त्रिविक्रमः ।
मुनिप्रणीतमखिलं व्यवहारं प्रवक्ष्यति ॥ १ ॥
नन्दा भद्रा जया रिक्ता पूर्णेति च पुनः पुनः ।
शुक्रज्ञारार्किजीवेषु सिद्धाः स्युस्तिथयः क्रमात् ॥ २ ॥
त्याज्याः पञ्च बुधे ऽर्के ऽष्टौ सर्वेषु त्र्यधिका दश ।
तिथिवारयुतौ तौ चेत् स्पृशेतां त्रीन् परस्परं ॥ ३ ॥
विरुद्धनामयोगेषु साभिजिद्विषमर्क्षगः ।
अर्कादिन्दुस्तदा योगो [ऽ]निन्द्य एकार्गलातिदः ॥ ४ ॥
साध्यहर्षणशूलानां वैधृतिव्यतिपातयोः ।
यद्गं गण्डस्य चान्ते स्यात् तत्पातेन निपातितं ॥ ५ ॥

It ends:

नारायणस्य तनयो ज्ञानमल्लानुजो द्विजः ।
त्रिविक्रमः शतश्लोकैर्व्यवहारममुं व्यधात् ॥ १०१ ॥

इति त्रिविक्रमशतकं समाप्तं ॥

[H. T. Colebrooke.]

2885.

1051a. Foll. 18; size $8\frac{1}{4}$ in. by 3 in.; good, modern Devanāgarī writing; seven lines in a page.

Saurapaurāṇikamatasamarthana, being an attempt to reconcile the cosmical views of the *Purāṇas,* regarding our globe, with those of the *Sūryasiddhānta;* with a commentary; compiled by *Nīlakaṇṭha,* son of *Govinda Sūri* of the *Caturdhara* family.

It begins: पौराणिकज्योतिषिकमतयोर्भुवनकोशे विरोधसमाधानं वक्तुं प्रतिजानीते । प्रणम्येति ॥

प्रणम्य श्रीकृष्णं मुनिमखिलपौराणिकगुरुं
प्रवक्ष्ये रोदस्योस्तदभिमतमाकारममलं ।
यथा शृंगोन्नत्यप्रमुखमुपपद्येत सकलं
यथा वेदव्यासव्यवहृतिविरोधश्च न भवेत् ॥ १ ॥ °

It ends:

इति संक्षिप्य पौराणसौरसिद्धांतमार्गयोः ।
भूगोलविषये साम्यं वर्णितं बुधतुष्टये ॥

इति श्रीमत्पदवाक्यप्रमाणमर्यादाधुरंधरचतुर्धरवंशावतंसगोविंदसूरिसूनोः नीलकंठस्य कृतौ सौरपौराणिकमतसमर्थने रोदस्योः प्रकरणं समाप्तम् ॥ [H. T. Colebrooke.]

2886–2888.

127, 782, 783. Foll. 408, numbored 1–161 (fol. 1 of which is wanting), 162–317, 1–92 resp.; size 9¾ in. by 4¾ in.; good Dovanāgarī writing of 1792 A.D.; ten lines in a page.

Siddhāntasārvabhauma, also called *Siddhāntatattvārtha,* a versified compendium of theoretical astronomy, by *Munīśvara,* surnamed *Viśvarūpa,* son of *Raṅganātha;* with a copious commentary (*vivaraṇa*) by the same author.

The MS. contains only the *pūrvārdha* of the work. [A.]

The commentary, acc. to MS. B, begins (somewhat corrected):

यद्ब्रह्माद्यमरैर्मुनीश्वरगणैर्ध्यानेन वेदार्थतः
किंचिन्निर्गुणमस्ति नित्यसुखधीरूपं महो निश्चितं ।
तद्ब्रह्माखिलसृष्टिकारणमथाज्ञानात्ममायावशात्
षट्शास्त्रैकविचारगम्यमनिशं बोध्यं व्यनक्तु स्फुटं ॥ १ ॥
यशोदयांगीकरणारतोर्यं (?)
श्रीरंगनाथं कमलाधिनाथं ।
मुनीश्वरध्यातपदद्वयाब्जं
रामानुजं तातमिवानतो ऽस्मि ॥ २ ॥ ० ३ ॥
श्रीसार्वभौम[ज]हँगीरसुनंदनो ऽयं
श्रीशाहजाहँ धरणीपुरुहूत एवं ।
निष्कंटकां वसुमतीं प्रविधाय तस्याः
संरक्षणार्थमथ सेह गतासने ऽस्मिन् (?) ॥ ३(!) ॥
माणिक्यमुक्ताफलनीलवज्र ० ॥ ४ ॥
मंगलप्रमिततारिखादिने
वासरे त्रिनयनो भवस्य च (?) ।
सप्तवह्निवियदिंदुसंमिते १०३७
पारसीकशशिमानसनाब्दे: (?) ॥ ५ ॥
वहमनमासि शराक्षि२५तारिखायां
दिनकरमानवशाच्छुभे दिने ऽस्मिन् ।
दिनकरभूमिजमंडलैक्यकालाद्
गणकनिवेदितयात्तरामनाम्नी (?) ॥ ६ ॥ ० ८ ॥
उपाविशत्साधुजनै (? ० ने) कृपालुः
संगीतचातुर्यकलानुरक्तः ।
दीर्घायुषस्तस्य सुराज्यकाले
श्रीसार्वभौमो रचितो मयायं ॥ ९ ॥
सप्तस्वरगुणांशो१०३७नः शेषंमिद्ध२४हनंदनं (!) ।
सप्तांगै६७र्यैग्नलब्धाधिमासोनकं समाः (!) ॥ १० ॥
सिद्धांतारि(? ०ना)सार्वभौममेनं रामं गुरुं भजन् ।
विवृणोमि निजग्रंथं परबुद्धाज्ञतुष्टये ॥ ११ ॥
ग्रंथारंभाव्यवहितपूर्वक्षणे ० ग्रंथादौ निबध्नाति ।
विश्वं व्याप्य स्थितो सः सकलसुरनरैर्वंदितः श्रीनिवासस
तेजोमूर्तिः कृपालुर्मुनिवरनिकरैर्ज्ञानदृष्ट्यैव गम्यः ।
ध्वांतं हत्वा स बोधं सुखकरममितं सच्चिदानंदरूपः
स्वांते तद्भक्तियुक्ते व्यपगतदुरिते सर्वदा मे व्यनक्तु ॥ १ ॥

The second verse of the text runs thus:

ब्रह्माद्या विबुधगणाः स्वकार्यसिद्ध्यै
यं विघ्नद्रुमदलनोद्धुरं प्रणम्य ।
जायंते सपदि कृताखिलार्थसंघास्
तं दंतावलवदनं नमामि नित्यं ॥ २ ॥

See Rāj. Mitra, Notices, v., p. 171.

From the introduction the work would thus appear to have been completed (or begun) on the 25th day of the Persian month Bahman of the lunar year 1037, corresponding to 1627 A.D.; or the first year of the reign of *Shāh Jehān,* the son of *Jehāngīr,* both of whom are alluded to above.

The *pūrvārdha* consists of the following six chapters (*adhikāra*): 1. *madhyagrahānayana* (*madhyakhagāgama*), vol. i., fol. 69*a*; 2. *spashṭagrahānayana,* vol. ii., fol. 183*b*; 3. *tripraśna,* ib. fol. 242*b*; 4. *grahacchāyā,* ib. fol. 293*b*; 5. *śriṅgonnatyadhikāra,* ib. fol. 317*b*; 6. *grahayogādhikāra,* vol. iii., in four sections.

According to the epilogue the *uttarārdha* was to consist of two chapters, treating of *yantra* and *praśna* respectively, but it does not appear certain that the author ever completed the work. [H. T. Colebrooke.]

2889.

1816. Foll. 80; size 12¼ in. by 5 in.; indifferent, modern Devanāgarī writing; 13 lines in a page.

A fragment of the same work. [B.]

It consists of the first *adhikāra* (fol. 46*b*), and part of the second, as far as v. 176 (fol. 125*b*, l. 1 of A), where it breaks off abruptly at the end of a leaf.

The MS. is very carelessly written, and full of blunders. [Dr. John Taylor.]

2890, 2891.

34, 35. Foll. 294 (viz. 1–147, 147–295, no. 107 having been passed over); size 9¾ in. by 4¾ in.; good Devanāgarī writing of 1792 A.D.; nine lines in a page.

Siddhāntatattvaviveka, a course of astronomy, founded mainly on the *Sūryasiddhānta*, composed, in Śaka 1580 (A.D. 1658), by *Kamalākara* of Golagrāma, near Devagiri (Dowlatabad), son of *Nṛisiṃha*, grandson of *Krishṇa*, great-grandson of *Divākara*, and pupil of (his elder brother) *Divākara* (*Sāṃvatsarācārya*).

It begins:

ब्रह्मांडोदरमध्यगावनिजलाग्न्यूर्ध्वेंदुपूर्वग्रह-
क्षोर्ध्वस्थप्रवहांतगोलरचना सृष्टिर्यथावत्स्थिता ।
काले ऽस्मिन्गहने ऽव्यये ऽस्ति सततं यस्मादियं तज्जय-
त्याद्यं निर्गुणमीशमव्ययपरब्रह्मैकतत्त्वं शुभं ॥ १ ॥ ०

अतः सांवत्सराचार्यं गुरुं श्रीमद्दिवाकरं ।
नत्वा नृसिंहजो ऽर्कस्य मताच्छ्रीकमलाकरः ॥ ११ ॥

कृती तत्त्वविवेकाख्यं पूर्वास्पृष्टं सवासनं ।
सिद्धांतं गोलवित्तुष्ट्यै करोति स्वधियोत्तमः ॥ १२ ॥ ०

Tho work has been edited, by *Paṇḍit Sudhākara Dūbē*, in the Benares Sansk. Series (1885).

It ends with a genealogical account of 28 verses, beginning:

अथात्र सार्धांबरदस्र२०।३०संख्य-
पलांशकैरस्ति च दक्षिणस्यां ।
गोदावरीसौम्यविभागसंस्थं
दुर्गं च यद्देवगिरीति नाम्ना ॥

प्रसिद्धमस्मान्नृप१६योजनैः प्राग्
याम्यांतराशास्थितपाथरीव ।
विदर्भदेशांतरगास्ति रम्या
राज्ञां पुरी तन्नतदेशमध्ये ॥

तस्यास्तु किंचित्परभाग एव
सार्धद्वितुल्यैः किल योजनैश्च ।
गोदावरीवर्ति सदैव गंगा
या गौतमप्रार्थनयात्र सिद्धा ॥

अस्याः सतां सौम्यतटोपकंठ-
ग्रामोऽस्ति गोलाभिधया प्रसिद्धः ।
तथैव याम्ये पुरुषोत्तमाख्या
पुरी तयोरंतरगा स्वयं सा ॥ ०

वेदांतशास्त्राभ्यसनेन काश्यां
यः पुण्यराश्यां तनुमुत्ससर्ज ।
अस्यार्यवर्यस्य दिवाकरस्य
श्रीकृष्णदैवज्ञ इति प्रसिद्धः ॥

बभूव पुत्रः सुतरां पवित्रः सत्तीर्थकर्ताखिलशास्त्रवेत्ता ।
तज्जस्तु सद्गोलविदां वरिष्ठो नृसिंहनामा गणकार्यवंद्यः ॥

बभूव येनात्र च सौरभाष्यं शिरोमणेर्वार्त्तिकमुत्तमं हि ।
स्वार्थं परार्थं च कृतं त्वपूर्वं सद्युक्तियुक्तं ग्रहगोलतत्त्वं ॥

तज्जस्तु तस्यैव कृपालवेन स्वज्येष्ठसद्बंधुदिवाकराख्यात् ।
सांवत्सरार्याद्गुरुतः प्रलब्धशास्त्रावबोधो गणकार्यतुष्ट्यै ॥

दृग्गोलभक्षेत्रनवीनयुक्त्या पूर्वोक्तितः श्रीकमलाकराख्यः ।
समस्तसिद्धांतसुगोलतत्त्वविवेकसंज्ञं किल सौरतत्त्वं ॥

खनागपंचेंदुशके१५८०व्यतीते सिद्धांतमार्याभिमतं समग्रं ।
भागीरथीसौम्यतटोपकंठवाराणसीस्थो रचयांबभूव ॥ ०

For a similar statement see *Nṛisiṃha's Siddhāntaśiromaṇi-Vāsanāvārttika* (nos. 2857-8).

Foll. 1–95 have one or other of the marginal marks तत्व·सिद्धां, त·सि·, त·सि·वि·, सि·तत्व·, सि·वि·

The MS. was copied by one *Śivabandhu* at Brahmaghāṭa on the Ganges.

[H. T. Colebrooke.]

2892.

1877. Foll. 39 (and an extra leaf after fol. 12); size 12 in. by 4 in.; indifferent, modern Devanāgarī writing; 10–13 lines in a page.

A fragment of the same work; consisting of the *grahaspashṭādhikāra* (pp. 51–145 of Ben. edition).

It begins: अतींद्रियस्वैर्गगनेचराणां°; and breaks off abruptly at the end of the last leaf, a few lines after the completion of the chapter.

[Dr. John Taylor.]

2893.

520a. Foll. 58; size 9½ in. by 4 in.; fairly good, modern Devanāgarī writing; seven lines in a page.

Śeshavāsanā, a supplement to *Kamalākara's Siddhāntatattvaviveka*, by the same author; included in the Benares edition of the latter work.

It begins:

जगत्सुसृष्टकृद्ब्रह्मा यदहंकारतो ऽभवत् ।
तन्नौमि वाक्प्रदं देवं ज्योतिषां गतिकारणं ॥ १ ॥
यद्यत्स्वकल्पितं तत्तद्बहुधोक्तं सवासनं ।
सिद्धांते यत्र तस्याहं वासनां वच्म्यथाधुना ॥ २ ॥

It ends:

स्वोक्ततत्त्वविवेकस्य मयेयं शेषवासना ।
कथिता तद्विदां प्रीत्यै सुबोधोत्कृष्टजीविनां ॥

इति श्रीसकलगणकसार्वभौमश्रीमन्नृसिंहात्मजकमलाकर-विरचिता शेषवासना संपूर्णा ॥

[H. T. Colebrooke.]

2894.

2292. Foll. 24; size 4to, 13 in. by 10 in.; fair, modern Devanāgarī writing; 23 lines in a page.

The same work; being a reproduction of the preceding MS. [Calcutta.]

2895.

2426. Foll. 41; size 9 in. by 5½ in.; good, clear Devanāgarī writing; 9 and 10 lines in a page.

Jyotisharatnamālā, or simply *Ratnamālā*, an astronomical compendium in 20 chapters (*prakaraṇa*) by *Śrīpati*, purporting to be extracted from the *Ratnakosha*.

It begins: प्रभवविरतिमध्यज्ञानवंध्यानिततं° See Aufrecht, Cat. Bodl., nos. 782, 783.

It ends:

इति ललितसुवृत्तां निर्मलां [रत्नमालाम्]
उदहरदधिकार्थां सद्गुणां रत्नकोशात् ।
निजगुरुपदभक्तः श्रीपतिः शश्वदेषां
चतुरगणककंठे राजतामुज्ज्वलश्रीः ॥

इति श्रीश्रीपतिविरचितायां ज्योतिषरत्नमालायां देवप्रतिष्ठाप्रकरणं विंशतितमं संपूर्णं ॥

संवत् १७३० वर्षे चैत्रशुदि २ रवौ रत्नमाला समाप्ता ॥

[Gaikawar.]

2896.

2041c. Foll. 36; size 11 in. by 5¼ in.; good, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Jyotisharatnamālā.

This MS. ends as follows:

इति ललितसुवृत्तां° श्रीः ॥ १२ ॥
भ्रातरद्यतनविप्रनिर्मितं
शास्त्रमेतदिति मादृथात्मज ।
आगमो ऽयमृषिभाषितार्थतो
नापरं तदपि कीर्तितं मया ॥ १३ ॥
सुव्रतया श्रीपतिलब्धयानया
कंठस्थया ज्योतिषरत्नमालया ।
अलक्षणो ऽप्यर्थपरिच्युतो ऽप्यलं
सभासु भूम्यां गणको विराजते ॥ १४ ॥

[Gaikawar.]

2897.

2119. Foll. 148; size 9¼ in. by 5¼ in.; legibly written, in Devanāgarī, about 1500 A.D.; 13–15 lines in a page.

Śrīpati's Jyotisharatnamālā, accompanied by a commentary (*vivaraṇa*), by *Mahādeva*, son of *Lūṇiga*. Very incorrect.

The commentary begins:

प्रणम्य भानुं त्रिजगन्नमस्यम्
अशेषसर्गस्थितिनाशहेतुं ।
दैवज्ञबोधाय मृदु[:] स्फुटार्थं
व्याख्यायते ज्योतिषरत्नमाला ॥ १ ॥

श्रामाशर्मप्रसादेंदुविवृद्धामतिवारिधिः(!) ।
माहार्थी विवृणोम्येष रत्नमालामनंतरं ॥ २ ॥

The colophons are in the form of the following stanza:

शश्वद्वाक्यप्रमाणप्रवणपटुमतेर्वेदवेदांगवेत्तुः
सूनुः श्रीलृणिगस्याच्युतचरणनतः श्रीमहादेवनामा ।
तत्प्रोक्ते रत्नमालारुचिरविवरणे सज्जनांभोजभानौ
स्वर्भानौ दुर्जनेंदोः प्रकरणमगमत् [प्राक्तनं वत्सरादिः]॥

At the end a leaf, which contained the concluding portion of the comment on the last verse, has been lost.

The MS. has in some parts suffered from damp; and foll. 97–100, 112–115 are somewhat worm-eaten. [Gaikawar.]

2898.

1014. Foll. 79; size 12 in. by 4 in.; small, neat Bengalī handwriting of about 1650 A.D.; ten lines in a page.

Sārāvalī, a systematic treatise on astronomy, composed, in different metres, by *Kalyāṇavarman*, ruler of Vyāghrataṭī(?). [A.]

It begins:

यस्योद्गमे जगदिदं प्रतिबोधमेति
मध्यस्थिते(मध्यंगते B.) प्रसरति प्रकृतिक्रियासु ।
अस्तंगते स्वपिति चोच्छ्वसितैकमात्रं[1]
सूर्यः(भानुः B.) स एव जयति प्रकटप्रभावः[2] ॥

विस्तरकृतानि मुनिभिः परिकृत्य[3] पुरातनानि शास्त्राणि।
होरातन्त्रं रचितं वराहमिहिरेण संक्षेपात् ॥

राशिदशावद्धनृपतियोगायुर्दायगोचरदशानां[4] ।
विषयविभागः स्पष्टः कर्तुं न च शक्यते[5] यतस्तेन ॥

अत एव विस्तरेभ्यो यवननरेन्द्रादिरचितशास्त्रेभ्यः ।
सकलमसारं त्यक्त्वा तेभ्यः सारं समुद्धृत्य[6] ॥

देवग्रामपयःप्रपोषणबलाद्ब्रह्माण्डसत्पञ्जरं
कीर्तिः सिंहविलासिनीव[7] सहसा यस्येह भङ्क्त्वागता ।
होरां व्याघ्रतटीश्वरो रचयति स्पष्टां स सारावलीं
श्रीमान् शास्त्रविनिर्मलीकृतमनाः कल्याणवर्मा कृती॥

होरातृष्णार्तानां शिष्याणां स्फुटतराथ शिशिरस्वच्छा ।
कल्याणवर्मशैलान्नदीव सारावली प्रसृता ॥

इति प्रभृत्कल्याणविरचितायां (thus only once) सारावल्यां शास्त्रावतारः प्रथमः ॥

The subject is treated in 39 (37 B.) chapters.

It ends: इति श्रीकल्याणवर्मविरचितायां सारावल्यां वियो[नि]जन्माध्याय ऊनचत्वारिंशत्तमः ॥ गोविन्दचरणद्वन्द्वे भक्तिर्भवतु मादृशः । आसा – here the MS. breaks off at the end of the leaf.

For other MSS. see Rāj. Mitra, Notices, i., p. 191; Bikaner Cat., p. 335.

The first leaf of a Nepalese MS., dated 1286 A.D., has been reproduced in Plate xxxii. of the Oriental Series of the Palæographical Society's publications. [H. T. Colebrooke.]

2899.

2508. Foll. 164, four of which (35–37, 164) are missing; size $10\frac{1}{2}$ in. by $5\frac{3}{4}$ in.; Devanāgarī writing; 9–11 lines in a page.

The same work. [B.] [Gaikawar.]

2900.

1901. Foll. 59 and 2; size $11\frac{1}{2}$ in. by $5\frac{1}{2}$ in.; fair Devanāgarī writing of 1812 A.D.; thirteen lines in a page.

---

[1] चोच्चमितैकमात्रं A.; चोत्स्वसि° B.; बोधसि° Bik.; वोद्वसि° R. M.

[2] °स्वभावः B.

[3] संवीक्ष्य B.

[4] ? °योगामङ्घाय° A.; राशिवर्गभूपतियोगायुर्दायनाभसादीनां B.; राशिदशावर्गो नृपतियोगा युद्धयोगाश्चरदशायां R.M.

[5] स्पष्टं कर्तुमशक्यो B.

[6] B. omits this verse.

[7] सिद्ध° B.

Jyotishasāra, a popular treatise on judicial astronomy, by *Śukadeva*, son of *Lakshmaṇabhaṭṭa Sūri*, with an *anukramaṇikā* appended to it on the last two leaves.

It begins : अथ ज्योतिषप्रारंभः ॥

नानाग्रंथान्समालोक्य गणकानां प्रसिद्धये ।
कथ्यते शुकदेवेन ग्रंथो ज्योतिषसारकः ॥ १ ॥
तिथिवारं च नक्षत्रं योगं करणमेव च ।
पंचांगं शृणु यन्नित्यं द्विजादैश्वर्यवर्धनं ॥ २ ॥

The version of it published repeatedly at Bombay differs a good deal in details from the text of this MS. [Dr. John Taylor.]

2901.

2002. Foll. 55; size $9\frac{3}{8}$ in. by 4 in.; fair Devanāgarī writing of 1652 A.D.; eight lines in a page.

Siddhāntasundara, a manual of the rules of astronomical calculations, by *Jñānarāja*, son of *Nāganātha*. [A.]

It begins :

दिङ्मातंगसुतुंगपंचवदनं विघ्नैकलंबोदरं
चूडारत्नसहस्रभूधरमहाहारं सुनीलांबरं ।
स्वांतध्वांतहरं कलानिधिधरं कोटीनरूकसुंदरं
वाराहोपमवाहनं गणपतिं वंदे परं शंकरं ॥ १ ॥

अथ युगैः शशिशैल७१मितैर्मनुर्
विधिदिने मनवस्तु चतुर्दश१४ ।
कृतसमासम१७२८००० संधियुगैश्च
तैस्त्रिसमयेषु सहस्रयुगं दिनं ॥ २ ॥ °

The work is divided into the following chapters (only the first two of which are numbered): 1. (29 vv.) *madhyamādhikāraḥ prathamaḥ* (*madhyagrahānayanādh.* B.), fol. 9*b*; 2. (48 vv.) *spashṭīkaraṇādhyāyo dvitīyaḥ* (*sphuṭagatisādhana* B.), fol. 14*a*; 3. (43 vv.) *tripraśnādhyāya*, fol. 19*a*; 4. (7 vv.) *parvasambhūtināmādhyāya*, fol. 20*a*; 5. (40 vv.) *candragrahaṇādhikāra*, fol. 23*b*; 6. (16 vv.) *sūryagrahaṇādhikāra*, fol. 25*a*; 7. (18 vv.) *grahodayāstādhikāra*, fol. 27*a*; 8. (21 vv.) *nakshatracchāyāghaṭīsādhanādhikāra*, fol. 29*a*; 9. (18 vv.) *śriṅgonnatyadhikāra*, fol. 30*b*; 10. (9 vv.) *grahayogādhyāya*, fol. 31*b*; 11. (10 vv.) *tārāchāyābhadhruvādyam*, fol. 32*a*; 12. (14 vv.) *pātādhyāya*, fol. 33*b*; 13. (78 vv.) *golādhyāye bhuvanakośādhikāraḥ*, fol. 41*a*; 14. (31 vv.) *golādhyāye madhyabhuktivāsanādhyāyaḥ*, fol. 43*b*; 15. (22 vv.) *golādhyāye chedyake yuktiḥ*, fol. 45*b*; 16. (16 vv.) *golādhyāye maṇḍalavarṇanam*, fol. 47*a*; 17. (44 vv.) (*golādhyāye*) *yantramālā*, fol. 51*a*; 18. (35 vv.) *golādhyāye ṛituvarṇanam*, ends :

इत्थं श्रीमन्नागनाथात्मजेन
प्रोक्ते तंत्रे ज्ञानराजेन रम्ये ।
ग्रंथागाराधारभूते प्रभूते
गोलाध्याये वर्णनं षड्तूनां ॥ ३५ ॥

इति श्रीसकलसिद्धांतवासनाविचारचतुरचित्तचमत्कृतिकारिणि सत्तंत्राधारे सिद्धांतसुंदरे ऋतुवर्णनं नाम पंचमो(!) ऽध्यायः ॥ संपूर्णमेतत् ॥ स्वस्ति श्रीमन्नृपशालिवाहनशके १५७४ श्रावणशुक्लैकादश्यां गुरौ काशिभट्टेन लिखितो ऽयं सुंदरसिद्धांतः ॥

The treatise is mentioned in the *Sūryaprakāśa* (above no. 2823), composed by the author's son in A.D. 1541.

For the *golādhyāya* see Rāj. Mitra, Notices, v., p. 86; for a *bījagaṇita*, Berl. Cat., no. 831. [Dr. John Taylor.]

2902.

2114 b. Foll. 37; size $9\frac{1}{2}$ in. by $4\frac{1}{2}$ in.; legibly written in Devanāgarī, by several hands, in 1782 A.D.; 9–11 lines in a page.

The same work. [B.] [Gaikawar.]

2903.

2408 c. Foll. 10; size $7\frac{1}{2}$ in. by $4\frac{3}{8}$ in.; clear, modern Devanāgarī writing; 9 or 10 lines in a page.

A portion of the *golādhyāya* of the *Siddhāntacintāmaṇi*, by *Sadānanda*, son of *Vyāsāvaṭakakīka*(?).

The fragment begins: बाणचंद्रा ॥ १३ ॥ this chapter consisting of 76 verses (without colophon).

Then follows another chapter, of 18 verses, beginning भान्यश्विन्यादीनि धार्याणि °

Then another chapter, of 14 verses, beg. कुलालचक्रं दंडेन °

Then another chapter, of 15 verses, beg. पंचांगतो गतिं ज्ञात्वा °

It ends:

एतज्ज्ञात्वा मया पर्वे सूर्यचंद्रांतरे कृते ।
बालानामश्रमेणैव ज्ञायते पर्वसंभवः ॥ १४ ॥

रविर्भ्रमति केतवः सुदीर्घवृत्तगामिनः ।
समीपगाः प्रदृश्यन्ते विदूरगा न दृश्यते ॥ १५ ॥

इति श्रीव्यासावटंककीकात्मजसदानंदविरचितो गोले सिद्धांतचिंतामणिः ॥

Then follow two more verses: शंकाशेशेंद्रभूपाए चंद्रा दूरतस्त्वजात्(!) । ° [Gaikawar.]

2904.

1492a. Foll. 25; size 14 in. by 5 in.; indifferent, modern Bengalī handwriting; seven lines in a page.

Siddhāntamañjarī, another manual of astronomy, composed (?in 1609 A.D.) by *Mathurānātha Vidyālaṃkāra.*

It begins:

प्रणिपत्य जगद्विलोचनं रविसिद्धान्तमनोज्ञमञ्जरीं ।
अबहुज्ञसुखाववुद्धये मथुरानाथकृती विनिर्ममे ॥

इष्टः शकाब्दः क्षितिरामवाण-
रूपै१५३१र्विशुद्धः कथितो [ऽ]ब्दपिण्डः ।
वारादिवृत्तं विषुवस्य रामो
नवक्षितौ पक्षशरौ युगाग्नी३।१९।५२।३४ ॥

It ends (fol. 12b):

सिद्धान्तकल्पधरणीरुहमञ्जरीयं
कर्णे कृताकृतधियां मुदमातनोतु ।
यत्र स्फुटा दिनमणीन्द्रमुखाः प्रकामम्
उद्बोधयन्ति मणयस्तमसा निमुग्धान् ॥

इति श्रीमथुरानाथविद्यालङ्कारनिर्मिता ।
सिद्धान्तमञ्जरी पूर्णा शत्रुजिद्भूपसंसदि ॥

Then follow thirteen leaves of astronomical tables. [H. T. Colebrooke.]

2905.

1528a. Foll. 17; size 10 in. by 4 in.; clear Devanāgarī writing of about 1650 A.D.; eight lines in a page.

Yantrarāja, or *Yantrarājāgama*, also called *Suyantrāgama* (foll. 8a and 17a) and *Sadyantra*, a treatise in five chapters on the construction and the use of the armillary sphere in the calculation of celestrial and terrestrial longitudes and latitudes, by *sūri Mahendra*,* the pupil of *Madana Sūri*, the court astrologer of the ruler of Bhṛigupura.

It begins:

श्रीसर्वज्ञपदांबुजं हृदि परामृश्य प्रभावप्रदं
श्रीमंतं मदनाख्यसूरिसुगुरुं कल्याणकल्पद्रुमं ।
लोकानां हितकाम्यया प्रकुरुते सद्यंत्रमत्यद्भुतं
नानाभेदयुतं चमत्कृतिकरं सूरिर्महेंद्राभिधः ॥ १ ॥

अपारे संसारे कति कति बभूवुर्न चतुराः
परं तैर्दुर्बोधं गणितमरचि प्रौढमतिभिः ।
ततः स्वल्पं सारं विशदमिदमत्यंतसुगमं
वितन्वे ऽहं शास्त्रं सुहृदयहृदानंदकृतये ॥ २ ॥

कृप्तास्तथा बहुविधा यवनैः स्ववाख्या
यंत्रागमा निजनिजप्रतिभाविशेषात् ।
तान्वारिधीनिव विलोड्य मया सुधावत्
तत्सारभूतमखिलं प्रणिगद्यते ऽत्र ॥ ३ ॥

यथा भटः प्रौढरणोत्कटो ऽपि
शस्त्रैर्विहीनः परिभूतिमेति ।
तद्वन्महाज्योतिषपंडितो ऽपि
यंत्रेण हीनो गणकस्तथैव ॥ ४ ॥

---

* In *Malayendu's* commentary he seems to be described as the head astrologer of some potentate of the name of *Fīroz*, possibly the famous *Fīroz Shāh*, the *Tughluk* sultan of Delhi (1351–88 A.D.).

Speaking of the seven zones (κλίμα) between the equator and the north pole, the author remarks (fol. 3*b*, l. 1): तेषां यवनभाषया इकलेमेति [*i.e.* اقليم] संज्ञा। where *Yavana* evidently means the Muhammadans, not the Greeks.

The titles of the five chapters are: 1. *gaṇita* (fol. 8*a*); 2. *ghaṭana* (fol. 8*b*); 3. *yantraracana* (fol. 11*a*); 4. *yantraśodhana* (fol. 11*b*); 5. *vicāraṇā* (fol. 17*a*). The second half of the MS. contains many marginal glosses.

It ends (cf. Aufrecht, Flor. MSS., no. 269):

अभूद्भृगुपुरे वरे गणकचक्रचूडामणिः
  कृती नृपतिसंस्तुतो मदनसूरिनामा गुरुः।
तदीयपदशालिना विरचिते सुयंत्रागमे
  महेंद्रगुरुणोदिता ऽजनि विचारणा यंत्रजा॥

इति श्रीमहेंद्रसूरिविरचिते यंत्रराजागमे विचारणाध्यायः पंचमः॥ समाप्तो ऽयं यंत्रराजग्रंथः॥

[H. T. Colebrooke.]

2906.

2343b. Foll. 60; size 10 in. by 4½ in.; fair, modern Jaina Devanāgarī writing; thirteen lines in a page.

A commentary (*ṭīkā* or *vyākhyāna*) on *Mahendra Sūri's Yantrarāja* (the text of which is given in full), by his pupil *sūri Malayendu*; with copious tables for calculations.

It begins:

प्रणम्य सर्वज्ञपदारविंदं सूरेर्महेंद्रस्य पदांबुजं च।
तनोति तद्गुंफितयंत्रराजग्रंथस्य टीकां मलयेंदुसूरिः॥

अथ प्रथमतः प्रचिकीर्षितस्य सकलगणितसारभूतस्य यंत्रराजग्रंथस्य निरंतरांतराय° ग्रंथाभिधेयमभिधत्ते ग्रंथकारः। श्रीसर्वज्ञ°॥

It ends:

श्रीपीरोजमहेंद्रसर्वगणकप्रष्ठो* महेंद्रप्रभुर्
  जातः सूरिवरस्तदीयचरणांभोजैकभृंगाकृतिः।
सूरिश्रीमलयेंदुना विरचिते ऽस्मिन् यंत्रराजागम-
  व्याख्याने प्रविचारणादिकथनाध्यायो गतः पंचमः॥
[६९॥°

इति श्रीयंत्रराजस्य टीका पूर्णेयमद्भुता।
स्वान्यज्ञानकृते सम्यग् लिखिता प्रचुरादरात्॥ १॥
संवत् सिद्धगुणाष्टकापरजनीराजांकसंज्ञे वरे
  मासि प्रौष्ठपदे तिथौ च दशमी पुष्यार्कयोगागतौ।
श्रीमद्भूपनिवासरम्यविभवे बर्हानपूःपत्तने†
  नित्यं नंदतु पुस्तकं च सदिदं यावद्ध्रमूर्पेंदवः॥ २॥

That the *Pīroja* in whose service *Mahendra Sūri* was, is meant for the famous *Fīroz Shāh*, the founder of the fortified town Ḥiṣār Fīrozah and of Fīrozābād,‡ is made more than probable by an incidental allusion to that historical character on fol. 14*b*. Speaking of the seven regions between Ceylon, which is supposed to lie on the equator, and the north pole, the longitudes of a number of Indian, Persian and other Asiatic towns within the first four zones, up to deg. 52, are noted down, and amongst them Hisāra Pīrojābāda is mentioned in the following terms: श्रीपीरोजनृपवासितहिंसारपीरोजवादे २६। ४८। where, however, the other MS. reads: श्रीपेरूजानृपांकितहिंसारपेरोजावादे। The examples (on foll. 22*a* and 58*b*) chosen, by way of illustration, from the Saṃvat years 1427 and 1434 (A.D. 1370 or 1377), would agree very well with *Fīroz Shāh's* time.

The five chapters end on foll. 38*a*, 39*b*, 45*a*, 46*a*, 60*a*.

The copyist calls himself *gaṇi Śivavijaya*, brother of *gaṇi Śāntivijaya*, living in the spiritual reign of the Jaina teacher *Vijayānanda Sūrīśvara*.

Cf. Rāj. Mitra, Cat. of Bikaner MSS., p. 351.

[Gaikawar.]

---

* Var. ll. श्रीपीरोजसहेंद्र° and श्रीपीरोजशकेंद्र°

† ? i.e. برهانپور, Berhampore, the sudder station of Moorshedabad?

‡ Cf. Sir H. M. Elliot, Hist. of India, iii., pp. 299–302, 354. *Fīrozābād* was founded in 1354, the third year of the emperor's reign.

2907.

2343a. Foll. 23; size 10 in. by $4\frac{1}{2}$ in.; fair, modern Devanāgarī writing; fourteen lines in a page.

Another imperfect copy of *Malayendu's Yantrarājaṭīkā*, independent of the preceding MS. of which it covers the larger portion, as far as fol. 43*b*, l. 3. [GAIKAWAR.]

2908.

1845. Foll. 40 (and an extra leaf between 14 and 15); size 11 in. by $5\frac{1}{4}$ in.; fairly good Devanāgarī writing; thirteen lines in a page.

The same work. A modern and not very accurate copy. [DR. JOHN TAYLOR.]

2909.

1989. Foll. 16; size $7\frac{1}{2}$ in. by $4\frac{3}{4}$ in.; fairly good, modern Devanāgarī writing; twelve lines in a page.

Yantracintāmaṇi, another treatise on the use of the armillary sphere, in 26 verses, composed by *Cakradhara*, son of *Vāmadeva* or *Vāmana*; with the author's own commentary (*vivaraṇa*).

It begins:

विज्ञानतो गोलमदो ऽस्ति गम्यं
तस्मात्परेषां सुगमं यतो नः ।
सद्यंत्रचिंतामणिनामधेयं
निजप्रणीतं विवृणोमि यंत्रं ॥

ग्रंथारंभे ऽभिमतदेवतानमस्कारपूर्वकं संबंधप्रयोजनयुक्तं ग्रंथनामाख्यानिकं प्रतिजानीते ॥

नत्वा फलाप्त्यै प्रमथादिनाथं
रविं गुरोरंघ्र्यरविंदयुग्मं ।
यंत्रं प्रवक्ष्ये गणितानपेक्ष्यम्
स्वाशुप्रबोधं समयादिकानां ॥ १ ॥

The treatise consists of the following four chapters: 1. *yantropakaraṇasādhana*, fol. 5*b*; 2. *tripraśnādhikāra*, fol. 11*a*; 3. *grahānayanādhikāra*, fol. 12*b*; 4. *prakīrṇādhyāya*.

It ends on fol. 14*b*:

आसीदग्रजराजवंदितपदः श्रीवामनो विश्रुतो
ज्योतिःशास्त्रमहार्णवामृतकरः सत्सूक्तिरत्नाकरः ।
तत्सूनुः क्षिति[पाल]मौलिविलसद्रत्नं ग्रहज्ञाग्रणीम्
चक्रे चक्रधरः कृती सविवृतिं स यंत्रचिंतामणिं ॥

इति श्रीवामदेवसुततंत्रज्ञसिंहचक्रधरविरचितं स्वविरचितयंत्रचिंतामणिविवरणं समाप्तं ॥

The last two pages contain a description, in 13 verses (विघ्नध्वर्कमुख्यत्रिदिवेशमूर्तेः°), by *Gaṇeśa*, son of *Keśava* of Nandigrāma, of a special variety of *yantra*, called *pratodayantra* and made of ivory or *śiṃśa* wood, to be used in battle, when mounted on horseback, as a sort of charm. [DR. JOHN TAYLOR.]

2910.

1528b. Foll. 16; size $9\frac{3}{4}$ in. by $4\frac{3}{4}$ in.; fair Devanāgarī writing of 1761 A.D.; 13–15 lines in a page.

Yantradīpikā, another commentary on *Cakradhara's* work, by *Rāma daivajña*, son of *daivajña Madhusūdana*.

It begins:

नत्वा गणाधिपं रामो मधुसूदननंदनः ।
यंत्रचिंतामणेष्टीकां कुर्वे ऽहं सोपपत्तिकां ॥ १ ॥

विलोकितानि यंत्राणि कृतानि बहुधा बुधैः ।
मतः शिरोमणिस्तेषां यंत्रचिंतामणिर्मम ॥ २ ॥

यंत्रचिंतामणिः श्रेष्ठः कथं न गणिताद्भवेत् ।
यस्माद्गणितविज्ञानक्षेत्रज्ञमुपजायते(!) ॥ ३ ॥ ° ५ ॥

यंत्रचिंतामणेरब्धेः पारगामी स एव यः ।
सिद्धांतवित्कर्णधारां मट्टीकां नावमाश्रयेत् ॥ ६ ॥

तत्र तावज्ज्योतिःशास्त्रफलस्य लग्नमूलत्वात्° यंत्रचिंतामणिं नाम यंत्रं विवक्षुश्चक्रधरो नामाचार्यः° स्वचिकीर्षितमाख्यानिकीछंदसा व्यंजयन्नाह ।

नत्वा भवानीं प्रमथादिनाथं
रविं गुरोरंघ्र्यरविंदयुग्मं ।
यंत्रं प्रवक्ष्ये गणितानपेक्ष्यं
यथा सुबोधः समयादिकानां ॥ १ ॥

It ends:

पदव्याख्यानरूपेव टीका ग्रंथकृता कृता ।
अतो मया विदां प्रीत्यै कृतेयं सोपपत्तिका ॥

इति श्रीदैवज्ञमधुसूदनात्मजरामरूदैवज्ञविरचितायां(!) यंत्रचिंतामणिटीकायां प्रकीर्णाध्यायश्चतुर्थः ॥

The title *Yantradīpikā* occurs only in the colophon of the third chapter (fol. 13*b*).

[H. T. Colebrooke.]

2911, 2912.

1510 d & e. Foll. 3 and 4; size 11¾ in. by 6¼ in.; modern Devanāgarī writing (European paper); nine lines in a page.

Extracts from the *Sūryasiddhānta* (*jyotishopanishadadhyāya*, vv. 1–19; *bhūgolādhyāya*, vv. 38–58) and from the *Siddhāntaśiromaṇi* (*golabandhādhikāra*, vv. 1–31) on the subject of the armillary sphere. [H. T. Colebrooke.]

2913.

2004 a. Foll. 14; size 8¼ in. by 4 in.; fairly good Devanāgarī writing of 1752 A.D.; 10 or 11 lines in a page.

Karaṇaprakāśa, a manual for calculating the position of the sun, moon and planets, composed (?in 1092 A.D.), by *Brahmadeva Gaṇaka*, of Madhurā, son of *Candrabhaṭṭa*. [A.]

It begins:

ब्रह्माच्युतत्रिनयनार्कशशांकभौम-
सौम्येज्यशुक्रशनिवागधिपागणेशान् ।
नत्वाहमार्यभटशास्त्रसमं करोमि
श्रीब्रह्मदेवगणकः करणप्रकाशं ॥ १ ॥

शाकः शक्रदशो१०१४नितो रवि१२गुणश्चैत्रादिमासान्वितो
द्विस्थो दस्र२हतो द्विराम३२सहितो ऽधोभूपनंदै९१६र्हृतः ।
लब्धोनो विहृतः शिलीमुखरसै६५राप्ताधिमासैर्युतः
खत्रि३०घ्नः सतिथिर्द्विधा कररसै६२र्युक्तस्ततो ऽधःकृतः [॥ २ ॥

विलोचन२घ्नस्त्रिखवेदभू१४०३हृतः
फलान्वितः सागरषड्भि९४रुद्धृतः ।
फलावमानो भृगुवारपूर्वको
भवत्ययं रव्युदयादहर्गणः ॥ ३ ॥ °

The treatise consists of nine chapters (and an additional one of two genealogical verses): 1. (*graha*)*madhyādhikāra* (19 vv.; 16 in comm., vv. 13, 16, 19 not being commented upon), fol. 3*a*; 2. *tithyadhikāra* (18 vv.), fol. 4*b*; 3. *pañcatārāspashṭīkaraṇādhikāra* (13 vv.), fol. 6*a*; 4. *tripraśnādhikāra* (14 vv.), fol. 7*b*; 5. *candragrahaṇaparilekhanādhikāra* (24 vv.; 22 comm.), fol. 10*a*; 6. *sūryagrahaṇādhikāra* (11 vv.; 10 comm.), fol. 11*a*; 7. *grahodayāstādhikāra* (8 vv.), fol. 11*b*; 8. *śriṅgonnatyadhikāra* (8 vv.), fol. 12*b*; 9. *grahayutyadhikāra* (10 vv.), fol. 13*b*; 10. *granthālaṃkaraṇādhikāra*, running thus:

बाणेंदुनाडयूनतोत्क्रमज्या-
त्रिज्या१२०न्विता सैव नतोत्क्रमज्या ।
त्रिज्याधिकस्य क्रमचापयुक्ताः
खखाब्धिबाणा५४०० धनुरुत्क्रमस्य ॥ १ ॥

आसीत्पार्थिववृंदवंदितपदांभोजद्वयो माथुरः (माधुरः B.)
श्रीमच्चंद्रबुधो गुणैकवसतिर्विख्यातकीर्तिः (° तिख्यातो [द्विजेंद्रः B.) क्षितौ ।
नत्वा तस्य सुतोंघ्रिपंकजयुगं खंडेंदुचूडामणेर्
वृत्त(वृत्तं comm.; वृत्तैः B.) स्पष्टमिदं चकार करणं [श्रीब्रह्मदेवः कृती ॥ २ ॥

इति श्रीमज्ज्योतिर्विच्चंद्रभट्टसुतसमस्तगणकवंद्यब्रह्मदेवविरचिते करणप्रकाशे ग्रंथालंकरणाधिकारो दशमः ॥ श्रीशके १६७४ ° ॥

[Dr. John Taylor.]

2914.

2004 b. Foll. 65; size 8½ in. by 4 in.; the same writing of 1755 A.D.; 10–12 lines in a page.

Karaṇaprakāśavyākhyāna, with the special title of *Prabhā*, by *Śrīnivāsa*. The text of the original treatise is given in full. [B.]

It begins:

श्रीमर्हंतिमुखं नत्वा ब्रह्मविष्णुशिवैर्नुतं ।
सर्वाभीष्टप्रदं वंदे द्वादशस्य पुरे स्थितं ॥ १ ॥

जाग्रती रसनाग्रेम (?मे) गिरामप्यधिदेवता ।
सरस्वती जयत्येषा चतुर्वदनगामिनी ॥ २ ॥

नत्वा दंतिमुखं सुशब्दरचनाबुद्धिप्रदां भारतीं
वेधोविष्णुशिवान् गुरूनहमिमान्सूर्यादिकान्खेचरान् ।
ज्योतिःशास्त्रसुधाब्धिलंघनपटुप्रीतिप्रदं वक्ष्चो
व्याख्यासे(*r.* °स्ये) करणप्रकाशमधुना श्रीश्रीनिवासः
[सुधीः ॥ ३ ॥

प्रारिप्सितस्य ग्रंथस्य° प्रतिजानीते । ब्रह्माच्युतेति । ° ॥ १ ॥ शाकः° । शाकः शकवर्षसमुदायः । शक्रदशोनितः । चतुर्दशाधिकमहस्रो१०१४नितः । शेषांकः । गताब्दसंघः । सः । रविगुणः । द्वादशभि१२र्गुणितः । चैत्रादिमासान्वितः । चैत्रादिगतमासैर्युतः । द्विस्थः । द्विस्थाने स्थापितः । दस्रहतः । एको द्वि२गुणितः । द्विरामसहितः । द्वात्रिंशता ३२ युतः । अधः । तस्याधोभागे तद्वत्स्थापनीय इत्यर्थः । भूपनंदैर्हृतः । षोडशाधिकनवशतै९१६र्हृतः । लब्धोनः । तदुपरिस्थः । तत्फलेन हीनः । शिलीमुखरसैः । पंचषष्ट्या ६५ भाजितः । आप्ताधिमासान्वितः । लब्धैः सैकैरेकैरधिमासैर्युतः । खत्रिघ्नः । त्रिंशता ३० गुणितः । सतिथिः । तन्मासगततिथिभिः सहितः । द्विधा । द्विस्थाने स्थापितः । कररसैर्युक्तः । द्विषष्ट्या६२ युतः । ततोधःकृतः । तस्मादधोभागे तद्वत् स्थापनीयः । विलोचनघ्नः । द्वि२गुणितः । त्रिखवेदभूहृतः । त्र्यधिकचतुःशताधिकसहस्र१४०३भक्तः । फलान्वितः । तदुपरिस्थः । तत्फलेन युक्तः । सागरषड्भिरुद्धृतः । चतुःषष्ट्या ६४ भक्तः । फलावसानोनः । तत्फल एव क्षयदिनै रहितः । भृगुवारपूर्वकः । शुक्रवारादि भवत्ययं रव्युदयादहर्गणः । सूर्योदयात् । अहर्गणः । अह्नां गणो भवति ॥ ३ ॥

It ends:

इत्याचार्यश्रीमन्महाभाष्यभट्टारकश्रीमद्विश्वामित्रान्वयकारीशपरिपूर्णसुधाकरश्रीमच्छ्रीनिवासभट्टविरचिते करणप्रकाशव्याख्याने प्रभासंज्ञे ग्रहाणां युद्धाधिकारो(!) नाम नवमो ऽध्यायः ॥ इत्यष्टाधिकारः(!) ॥

विंदुदुर्लिपिविसर्गवीथिकाः शृंगपंडितपदभेददूषिकाः ।
हस्तवेगजडबुद्धिपूर्वकं क्षंतुमर्हंतु समीक्ष्य सज्जनाः ॥ १ ॥

स्वस्ति श्रीजयाभ्युदयनृपशालिवाहनशक१६७९नेष ईश्वरसंवत्सरे मार्गशिरवदि ७ रविवारे समाप्तं ॥ हावनूरसदरजोऽमनारायणदैवज्ञसुतयज्ञदैवज्ञतत्पुत्रकालिंगेन लिखितं स्वार्थं परार्थेवत् ॥

Whilst the first of the two final stanzas of the text is not referred to at all in the commentary, the second is included in the last chapter as verse 11 [माधुरः = मधुरा निवासो ऽस्य ॥ करणं = ज्योतिःशास्त्रसिद्धांतप्रकरणं । वृत्तं जातावेकवचनं स्पष्टं चकार ॥]

[Dr. John Taylor.]

2915.

2004c. Foll. 13; size 8¼ in. by 4 in.; the same writing; eleven lines in a page.

[*Karaṇaprakāśavṛitti.*] A fragment of another commentary on the same treatise; by *Dāmodara*, pupil of *Padmanābha*.

It begins:

यशोभिरुद्भासितमासमुद्रं
विश्वंभराया वलयं च यस्य ।
सकारणादंशुमतो ऽवतारः
श्रीपद्मनाभो जयतीह धीमान् ॥ १ ॥

अहो मनुष्यस्य न तावदेवंविधं यशः स्यादविचार्यमार्यैः ।
प्रकाशकारी न रविं विनान्यो
यतस्त्रयी मूर्तिरिति प्रसिद्धं ॥ २ ॥

ग्रंथार्थविच्छित्तिभयादिहार्को
ऽवतीर्य भूमावखिलां(°लं) चकार ।
शास्त्रं खिलीभूतमिहावगम्य
श्रीब्रह्मगुप्त त्वमया(°य) क्रमेण ॥ ३ ॥

श्रीभास्कर त्वं च ततश्च साक्षात्-
श्रीपद्मनाभ त्वमनाथबंधुं ।
दयानिधिं सर्वगुरुवरेण्यं
श्रीपद्मनाभं तमहं नमामि ॥ ४ ॥

तदंह्रिसेवाभिरवाप्तविद्यो
दामोदरो दैवविदां वरिष्ठः ।
सहोपपत्त्या करणप्रकाशं
वृणोति दैवज्ञमनःप्रतुष्ट्यै ॥ ५ ॥

अथ ग्रंथारंभे°

The MS. breaks off abruptly (at the bottom of fol. 13*a*) in the comment on the 11th verse of the first chapter.

[Dr. John Taylor.]

2916.

234a. Foll. 7; size 12¼ in. by 4½ in.; clear, modern Bengalī handwriting; seven lines in a page.

Bhāsvatī, or *Bhāsvatīkaraṇa*, another manual of rules for determining the position of the

heavenly bodies (in accordance with the system of the *Sūryasiddhānta*), composed, in 1099 A.D., by *Śatānanda*, a resident of Purushottama, son of *Śaṅkara* and *Sarasvatī*.

It begins:

अथ प्रवक्ष्ये मिहिरोपदेशात्
तत्सूर्यसिद्धान्तसमं समासात् ।
चन्द्राश्विशून्येन्दुविहीनशाकः १०२१
शास्त्राब्दपिण्डो भवतीह शास्त्रे ॥ १ ॥
शास्त्राब्दपिण्डः खरशून्यदिग्घ्न१००७स्
तानाग्नियुक्तो ३४९ ऽष्टशतै८००र्विभक्तः ।
लब्धं नगैः ७ शेषितमङ्कयुक्तं
सूर्यादिसंवत्सरपालकः स्यात् ॥ २ ॥
शेषं हरेः ८०० प्रोह्य पृथग्गजाशाः १०८
लब्धं रवेरौदयिको ध्रुवः स्यात् ।
सहस्रनिघ्नः १००० खविधूनितो ऽथः
खसिद्धभागोन२४०भचक्र२७००शेषः ॥ ३ ॥
खपञ्च५०संयुक्त° ॥
पृथक् खखागाघ्न° ॥

Cf. Aufrecht, Cat. Trin. Coll. Camb., pp. 48–50; Colebrooke, Misc. Ess., ii., 389-90.

There seem to be two recensions of this little work, the one, as contained in the present MS. (? the Bengalī rec.) being somewhat shorter than the other (? Dev. rec.)

This MS. ends:

खखाश्विवेदाधिगते युगाब्दे
दिव्योक्तितः श्रीपुरुषोत्तमस्थः ।
श्रीमान् शतानन्द इतीदमाह
सरस्वतीशङ्करयोस्तनूजः ॥
इति भास्वती समाप्ता ॥
नेत्राग्निभूपाधिगते शकाब्दे
प्रणम्य नारायणमादिदेवं ।
श्रीकाशिरामाख्यधरासुपर्व
लिलेख पुस्तीं दयितां बुधानां ॥

*This date (Śaka 1632 = A.D. 1710) must have been that of a former MS.

[H. T. COLEBROOKE.]

2917.

1051c. Foll. 8; size 16¼ in. by 3¾ in. (folded to half the length); careless, modern Bengalī handwriting; six lines in a page.

The same work, in the same recension.

Between the first two verses of the preceding MS., this copy, however, inserts the following verse (cf. Camb. MS.):

नत्वा मुरारेश्चरणारविन्दं
श्रीमान् शतानन्द इति प्रसिद्धः ।
तां भास्वतीं शिष्यहितार्थमाह
शाके विहीने शशिपक्षखैकैः १०२१ ॥

It ends: खखाश्विवेदविगते युगाब्दे° स्तनूजः ॥ इति पञ्चसिद्धान्त्यां श्रीभास्वत्यां परिलेखाधिकारो नामाष्टमो ऽध्यायः ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

2918.

234b. Foll. 43; size 12¼ in. by 4½ in.; clear, modern Bengalī handwriting; eight lines in a page.

Bhāsvatīratnadīpikā, also called *Bhāsvatīratnamālā*, or *Bhāsvatikārtharatnamālikā*, a commentary on the *Bhāsvatī*; by *Acyuta Bhaṭṭa*, also called *Mihirācārya* and *Mihirācāryācyuta Bhaṭṭa*, son of *Sāgara Bhaṭṭa*.

It begins:

मदिष्टदेवाय महानुभाविने
विरिञ्चिनारायणशङ्करात्मने ।
समस्तवेदार्थमयाय तेजसे
भृशं नमस्ते ऽखिलविश्वमूर्तिने ॥
वेदान्तागमकाव्यशास्त्रनिगमव्याख्यानदीक्षागुरु-
ज्योतिःशास्त्रविकाशनैकमिहिरो ऽभूत्सागराख्यो द्विजः ।
शिष्यप्रार्थनया तदीयतनयः संवीक्ष्य होरार्थकं
तेने भास्वतिकार्थरत्नरचितां मालां हि भट्टाच्युतः ॥

प्रारिप्सितग्रन्थसमाप्तिमभिलक्षमाणः कविर्मङ्गलमाचरति ॥ अथेत्यादि ॥ प्रारब्धग्रन्थस्य परिसमाप्त्यर्थं अथशब्दो ऽत्र मङ्गलप्रतिपादकः । अथशब्दो ऽत्रानन्तर्ये वा । श्रीसूर्यसिद्धान्तादिवराहमिहिरादिकृतगणितशास्त्रसममिदं शास्त्रं समासात् संक्षेपात् प्रवक्ष्ये इदं शास्त्रमित्यध्याहारः ॥ चन्द्राश्वीति । शकनृपतेरयं

वत्सरः शाकः शाको ऽयं चन्द्राश्विशून्येन्दुविहीनः सन् शास्त्राब्दपिण्डो भवति। तदुच्यते। तथा चायं शास्त्राब्दपिण्डः चन्द्राश्विशून्येन्दुयुतः सन् शाको भवति। तथा च शास्त्राब्दो रूपनेत्राशा-१०२१युतः शाको निगद्यते। शाकं च रूपनेत्राशा१०२१हीनं शास्त्राब्द उच्यते॥ * ॥ संवत्सरपरिज्ञानार्थमाह। शास्त्राब्दपिण्ड इति। स एव शास्त्राब्दपिण्डः स्वरशून्यदिग्घ्नः सप्ताधिकसहस्रेण गुणनीयः। स्वराः सप्त एव स्वरशून्यादिकपूरिताङ्कः। तानाग्नियुक्तः ऊनपञ्चाशदधिकशतत्रयं तत्राङ्के योज्यं ताना(? ताला) एकोनपञ्चाशद्भिरग्निः त्रयं। तथा च स्वराः सप्त त्रयो ग्रामा मूर्छनास्त्वेकविंशतिः। ताना एकोनपञ्चाशदर्को द्वादशवाचकः। स चाष्टशतैर्विभक्तः तमङ्कं अष्टशतेन हरेदित्यर्थः॥ एतदुक्तं भवति। अष्टशतेन हृते यल्लब्धं तन्नगैः शेषितं कृत्वा पुनरङ्कं दत्त्वा पुनरपि नगैः सप्तभिः शेषिते स एव शेषः स एव सूर्यादिसंवत्सरपालकः स्यात्। सौरसंवत्सरस्यादौ प्रथमदिनं पालकनामा स्यात् तस्मिन्नब्दे ग्रहे यत्र यत्र शेष एव (oblit.) ग्राह्यः तत्र लब्धशब्द इत्युच्यते तत्र शेष एव ग्राह्यः तत्र लब्धं प्रोञ्छयेत् लब्धस्य प्रयोजनाभावात्॥ * ॥ रवेर्ध्रुवार्थमाह शेषमिति। ०॥ न तु लब्धं स्थापयेदिति ततः किं कर्तव्यमित्याह खपञ्चेति।

The colophons of the first seven chapters occur on foll. 5*a*, 11*b*, 17*b*, 25*a*, 29*b*, 34*b*, 38*b*. The eighth chapter ends without colophon on fol. 40*b*, l. 2, after which an appendix on *meghajñāna*, "not explained in its proper place in the first *khaṇḍa* (cf. 76, 1 inf.), is adduced from another book by *Acyuta Śarman*."

That *Śatānanda's* calculations are based on the meridian of *Purushottamakshetra* (in Utkala) is explained by *Acyuta* (fol. 4*a*) as well as by other commentators.

As to the date of composition, the choice is left between the two Śaka years 1427 and 1456, for both of which observations are recorded on foll. 41*a*, l. 1 and 7*a*, l. 2 inf.

It ends:

न शत्रवे दर्पयुताय नैव (च)
न मत्सरायाशुचये न चैव।
नाशिष्यभावोपगताय दद्यात्
व्याख्यामिमां सर्वगुणोपपन्नां॥
श्रीमत्प्रभुप्रवरराघवपादयुग्म-
पद्मोपजीवनपरोत्सुकभृङ्गरूपी।
श्रीभास्वतीगणनशास्त्रसुबोधटीकाम्
अभ्याकरोत्कविवरो ऽच्युतभट्टसिंहः॥

इति श्रीसाशरभट्टात्मज(!)मिहिराचार्याच्युतभट्टविरचितायां भास्वतिकार्थरत्नमालिकायां चन्द्रादिमानाङ्गुलादिनिर्णयविवरणं संपूर्णमिति॥ समाप्तेयं भास्वतिकार्थरत्नमालिका॥

The name of the author's father is not given in the other colophons, which run thus: इति श्रीमिहिराचार्याच्युतभट्टविरचितायां °.

[H. T. Colebrooke.]

2919.

1286. Foll. 106; size 13 in. by 7¼ in.; good Devanāgarī writing of 1811 A.D.; 10 or 11 lines in a page.

Bhāsvatīkaraṇa (in the larger version), with four commentaries in the following order:

I. (foll. 1–34) *Bhāsvatīvyākhyā* by *Kuveramiśra*, composed, it would seem, in A.D. 1685.

It begins:

सिद्धिबुद्धियुतं नत्वा गणेशं च गुरुन्गिरं।
कुर्वे ऽहं भास्वतीव्याख्यां ग्रन्थानालोच्य तत्त्वतः॥ १॥
यद्यप्यार्यैः कृता टीका तथाप्यारभ्यते मया।
योगो विषयो नास्ति(!) स तत्र लिख्यते ऽधुना॥ २॥
स्वाभिप्रायेण हि मया किंचिदिह [न] लिख्यते।
किंतु वाचनिकं सर्वमतो ग्राह्यं च सज्जनैः॥ ३॥

कुवेरमिश्र(*r.* श्रेण) समकारि च टीका करणग्रन्थं बहुचिन्त्य(!) समूलम् करणवित्सुखयति खलु चित्तं तमसो ध्वस्त उदिते सति सूर्ये स्वस्ति श्रीसकलभूमण्डलपूजितचरणाम्भोरुहनिखिलशास्त्रार्थप्रवीणाख्यदृशसिन्तोपपत्तिको(!) ° श्रीमच्छंकरदैवज्ञात्मजश्रीमत्सतानन्ददैवज्ञवर्यः भास्वत्याख्यं करणं° निबध्नाति। नत्वा मुरारेरिति। ° श्रीमान् सतानन्द इति भास्वतीमाह। अस्तीति सत् भगवद् अव्ययं चिद्घननिर्विकल्पमूर्तौ अनन्दो(!) यस्य। यद्वा सतो मायारहितस्वरूप निर्विशेषादानन्दो यस्य सः° In connection with the date in v. 1, he takes Śaka 1607 as the base of another example (or as his 'epoch' year)॥ अथ संवत्सरपालकानयनमाह। अथ प्रवक्ष्ये इति सार्धवृत्तेन। ०॥ शास्त्राब्दपिंडः°॥ शेषं हर इति। °

The colophons of the eight chapters will be found on foll. 5*a*, 9*a*, 16*a*, 26*b*, 29*a*, 30*b*, 32*b*, 34*b*.

Colophon: इति श्रीभास्वतीटीकायां कुवेरमिश्रविरचितायां परिलेखाधिकारो ऽष्टमः ॥

II. (foll. 35–50*a*, 1 inf.) *Bhāsvatīprakāśikā* by *Gopīnātha Sudhī;* apparently incomplete in the beginning.

It begins: अथ द्वितीयपक्षः ॥ आलस्यादिग्रस्तदोषाणामंकबाहुल्येन सिद्धांतपाठमनिच्छतां सिद्धांतोक्तगणितं जिज्ञासूनां शिष्याणां हितार्थं ब्रूते कथंभूतां भास्वतीं तां सूर्यसिद्धांतादिगणितफलसमां । कस्मिन्सति शाके विहीने अतिक्रांते सति कैः शशिपक्षखैकैः ॥

The chapters end on foll. 37*a*, 38*b*, 41*b*, 45*a*, 46*b*, 48*a*, 49*a*, 50*a*.

It ends:

नत्वातिसुंदरमुकुंदपदारविंदे
तद्भावमग्नमनसा परमादरेण ।
श्रीगोपिनाथसुधिया विवृतो ऽधिकारो
दैवज्ञबोधविषये परिलेखसंज्ञः ॥

इति श्रीभास्वत्यर्थप्रकाशिकायां (श्रीगोपीनाथरचि obl., and suppl. कुवेरमिश्रविरचि)तायां परिलेखाधिकारो ऽष्टमः ॥

This is immediately followed by a fragment of a treatise containing practical illustrations of the *Bhāsvatī*, by *Mādhava*, son of *Kandarpa;* beginning (fol. 50*a*, 1 inf.):

वीजेन येन खचरा तरणिं प्रयुक्ता
सिद्धांततुल्यभवनांशकलाधिका स्युः ।
तद्भास्वतीविवरणे सुविचार्य वुद्ध्या
कंदर्पजो दिशति माधवनामविप्रः ॥

This breaks off abruptly, at the bottom of fol. 51*b*, after the first *pāda* of a *śloka;* foll. 49–51 bearing the marginal mark प्रस्ता°.

III. (foll. 52*a*–65*a*). Text of *Śatānanda's Bhāsvatīkaraṇa* (or °*laghukaraṇa*) in the larger version, interspersed with glosses which it is not always easy to distinguish.

The Śaka years 1505 and 1506 (Saṃvat 1640 and 1641) are taken as the basis for certain calculations on foll. 52*a*, 2–60*a*, 7–61*b*, 2–62*b*, 5.

It begins: अथ तृतीयस्य ॥ शतानंदः भास्वतीमाह किं कृत्वा मुरारेश्चरणारविंदं नत्वा । किमर्थं शिष्यहितार्थं । कस्मिन्सति शाके शशिपक्षखैकैर्विहीने सति १०२१ । शकनृपतिलक्षितो ऽब्दगणः शास्त्राब्दपिण्डो भवति । श्रीसंवत् १६४१ वर्षे°

The chapters end on foll. 53*a*, 54*b*, 56*a*, 60*a*, 61*b*, 62*b*, 63*b*, 64*a*.

IV. (foll. 66*a*–81*a*). An anonymous commentary, entitled *Bhāsvatīvivaraṇa*.

It begins: अथ चतुर्थपक्षः ॥ तत्रादौ सकलविघ्नोपशात्यर्थं इष्टदेवतानमस्कारपूर्वकं संवंधादिकमाह। अग्रिमश्लोके वक्ष्यमाणः। शास्त्राब्दपिंडेन सह संबंधः। यदा श्रीमता शतानंदेन शास्त्रमेतत्प्रोक्तं तदा शाकाब्दानामेकविंशतिअधिक[दश]शतमासीत्°

The chapters end on foll. 67*a*, 68*b*, 72*a*, 75*b*, 77*a*, 78*b*, 79*b*, 81*a*.

V. (foll. 82*a*–106*a*) *Subodhinī*, by *Madhusūdana*, son of *Murāri Śukla;* incomplete in the beginning, the whole of the first and nearly the whole of the second chapter being wanting.

Ch. ii. ends fol. 82*a*; iii., fol. 87*a*; iv., fol. 94*b*; v., fol. 100*a*; vi., fol. 101*b*; vii., fol. 103*b*.

Balabhadra (doubtless the author of the commentary *Bālabodhinī;* cf. Colebrooke, Misc. Ess., ii., p. 390; Rāj. Mitra, Notices, ii., p. 189) is quoted on fol. 95*a*.

It ends: कीदृशः (शतानंदः) । पुरुषोत्तमस्य उत्कलदेशस्थः। पुनः कीदृक्। सरस्वतीति सरस्वती मातुर्नाम शंकरः पितुर्नाम तयोस्तनूजः कलौ युगे द्विचत्वारिंशच्छते परिमिते व्यतीते सति ॥ १२ ॥

यदुदितं व्याकृतिकर्कशत्वाद्
विवर्जितं युतिगणेन वक्रात्(?) ।
भ्रमेण यद्यल्लिखितं मया स्याद्
वुधाः क्षमंतां तदुदारवाचः ॥

वीलामवालेंदुवक्राम्(!) ° ॥ देवराजसुमनःसु मनोभिः ° ॥

[H. T. Colebrooke.]

2920.

1528 d. Foll. 13; size $9\frac{3}{4}$ in. by 5 in.; modern Devanāgarī writing; twelve lines in a page.

Bhāsvatī, in the same version, and with, in the main, the same glosses as those contained in III. (foll. 52–65) of the preceding MS. A careless and inaccurate copy, in which whole passages are omitted.

[H. T. Colebrooke.]

2921.

1561 a. Foll. 2; size 11 in. by $5\frac{3}{4}$ in.; modern Devanāgarī writing; eight lines in a page.

A fragment, consisting of the first verse of the *Bhāsvatī*, with *Kuveramiśra's* commentary.

[H. T. Colebrooke.]

2922.

2464 b. Foll. 5; size $8\frac{1}{2}$ in. by 5 in.; fairly good Devanāgarī writing of 1637 A.D.; nine lines in a page.

Grahajñāna, a short treatise on the motion of planets, composed (? in 1132 A.D.), by *gaṇaka Āśādhara*, son of *Rihluka* (?), grandson of *Vatsa*, who on his part was the son of *Vishṇu*, and the grandson of *Bhānu*, of the family of *ṛishi Mudgala*. [A.]

It begins:

ब्रह्मेशाच्युतचंद्रवित्सितरविक्षोणीसुतेज्यार्कजान्
नक्षत्राणि सरस्वतीं गणपतिं नत्वा पृथग्भक्तितः ।
श्रीब्रह्मोक्तपरिस्फुटोपकरणैर्भौमादयो(: सूर्यादयो B.)
[यादृशास्
तत्तुल्यानयनं ब्रवीमि सुखदं मंदाशुपातैर्विना ॥ १ ॥

शाको ऽब्धिबाणदशभि१०५४र्वियुतो ऽहतो ऽश्वि-
बाणैः५२ पृथक् शशिनवाष्टनृपाम१६८९१हीनः ।
चंद्राभ्रयुग्म२०१विहृतः फलमब्दयुक्तं
सप्तो७द्धृतं भवति संक्रमणध्रुवो ऽयं ॥ २ ॥

उदधिशरदशोनः शाककालो द्विबाणैर्
गुणित इह ततो ऽधश्चंद्रनंदाष्टभूपैः ।
फलवियुगयलब्धं भूनखेरब्दयुक्(?) स्याद्
द्युमणिध्रुवक एषो ऽश्वादिभोगैर्युतः स्वैः ॥ ३ ॥
भोगैः स्वकैश्च सहितो० ॥ ४ ॥
कृतद्वादशस्थान० ॥ ५ ॥
भौमस्य वत्सर० ॥ ६ ॥ ०

It ends:

आसीदृषिः सन्निहिताधिवासी
श्रीमुद्गलो ब्रह्मविदां वरिष्ठः ।
तस्यान्वये वेदविदां वरिष्ठः
श्रीभानुनामा रविवत्प्रसिद्धः ॥ २८ ॥
तस्योत्पन्नः प्रथमतनयो विष्णुनामा मनीषी
वेदे शास्त्रे ऽप्रतिहतमति[गति B.]स्तस्य पुत्रो बभूव ।
श्रीवत्साख्यो धनपतिरसौ कल्पवृक्षोपमानस्
तस्यैको ऽभूत्प्रवरतनयो रिह्लुकाख्यः(बोहिताख्यः B.)
[स विद्वान् ॥ २९ ॥
तस्याद्यसूनुर्गणकाब्जभानुर्
आशाधरो विष्णुपदांबुसक्तः ।
वेदोत्तमांगं बहुशास्त्रसारं
चकार दैवज्ञहिताय शास्त्रं ॥ ३० ॥

इति आशाधरविरचितं ग्रहज्ञानं समाप्तं ॥ संवत् १६९४ वर्षे शा॰ १५५९ प्र॰ आषाढवदि १३ सोमे श्रीगिरीनारायणज्ञाती-भट्टश्रीनारायणसुतनीलकंठेन लि० ॥

[Gaikawar.]

2923.

2464 c. Foll. 5; size $10\frac{3}{4}$ in. by 5 in.; fair Devanāgarī writing of about 1650 A.D.; thirteen lines in a page.

Grahasāriṇī, astronomical tables to accompany *Āśādhara's Grahajñāna*.

Copied by *josī Vidyādhara* of the family of *Girinārāyaṇa*. [Gaikawar.]

2924.

2408 a. Foll. 13; size 7 in. by $4\frac{1}{2}$ in.; fair Devanāgarī writing, partly of 1555 A.D.; eleven lines in a page.

Gaṇitacūḍāmaṇi, or *Vāsanāsarvasva*, another treatise on planetary motions, in 118 verses, by *paṇḍita Harihara*, apparently the son of *Āśādhara*, of whose *Grahajñāna* this treatise seems to be intended as an amplified version, in which a large portion, if not the whole, of the former work is incorporated. [B.]

It begins with the same two verses as the *Grahajñāna*, viz.: ब्रह्मेशाच्युतचंद्रवित्मित ॰ ॥ १ ॥ शाको ऽब्धिबाण ॰ ॥ २ ॥ after which it proceeds: भोगैः स्वकैश्च ॰ ॥ ३ ॥ अब्दोच्चयः ॰ ॥ ४ ॥ घटिकैका ॰ ॥ ५ ॥ भगणादिस्थिते(!) ॰ ॥ ६ ॥ vv. 14–17=6–9 of the former treatise, etc.

In the final verses the family line is carried further down. The first two of these verses are virtually the same except that this MS. reads बोहिताख्यः instead of रिह्नुकाख्यः. It then proceeds:

तस्याद्यसूनुर्गणकाब्जभानुर्
आशाधरो विष्णुपदैकभक्तः ।
सूर्यादिसर्वग्रहसारणाय
चकार सारं विदुषां हिताय ॥ ११२ ॥

वासनासारसर्वस्वं बुधानां हर्षवृद्धये ।
स्मृतिचंद्र ११८ मितिश्लोकैश्चक्रे हरिहरद्विजः ॥ ११३ ॥

कुतूहलाद्राजमृगांककाद्वा
आशाधरात्खेचरसिद्धितस्यु(? ॰स्तु) ।
पंचांगपत्राद्विदधीत खतात्(? r. खेटान्)
स्पष्टान्सुखार्थं पुनरत्र सम्यक् ॥ ११४ ॥

अंतरांशनिहता ॰ ॥ ११५ ॥
नाड्याहता ॰ ॥ ११६ ॥
गतेष्टनाडीगुणित ॰ ॥ ११७ ॥
पपाभ्रेसर्पाब्धिमिता(?) ॰ ॥ ११८ ॥

इति श्रीपंडितहरिहरविरचितो गणितचूडामणिः समाप्तः ॥ संवत् १६५६ वर्षे शाके १५२१ प्रवर्तमाने मार्गशीर्षसुदिद्वितीयाभृगौ अद्येह श्रीगिरिनारायणज्ञातीयपंड्यानरसिंहसुतपुरुषोत्तमेन लिखितं ॥

[Gaikawar.]

2925.

2529 a. Foll. 8; size 10 in. by 4½ in.; stiff, but clear, Devanāgarī writing of 1708 A.D.; thirteen lines in a page.

Karaṇakutūhala, another treatise on astronomical computations, in ten chapters, composed, in 1183 A.D., by *Bhāskara*, son of *Maheśvara* of Vijjalaviḍa. [A.]

It begins: गणेशं गिरं पद्मजन्माच्युतेशान्॰ see Berl. Cat., no. 844; Oxf. Cat., no. 774; Cat. of Trinity Coll. Camb., p. 55 (where the treatise is called *grahāgamakutūhala*).

It ends:

आसीत्सज्जनधाम्नि विज्जलविडे(॰ते B, ॰ले C) शा-
[ण्डिल्यगोत्रो द्विजः
श्रौतस्मार्तविचारसारचतुरः सौजन्यरत्नाकरः ।
ज्योतिर्वित्तिलको महेश्वर इति ख्यातः क्षितौ स्वैर्गुणैस्
तत्सूनुः करणं कुतूहलमिदं चक्रे कविर्भास्करः ॥ १२९ ॥

इति श्रीकरणकुतूहले पर्वानयनाधिकारो दशमः संपूर्णः ॥ इति श्रीकरणकुतूहलनामा ग्रंथः संपूर्णमिति ॥

आसन्नेधिकमासे ॰ ॥ १ ॥ स्पष्टोधिमासपातितो ॰ ॥ २ ॥ संवत् १७६५ वर्षे मार्गशीर्षवदि १२ शनौ वासरे स्वगुरुचरणाबुजरेणुवत्ग॰ तत्वहंसस्ववाचनाय समगुरुप्रशादेन लिपीकृतं आत्मार्थं ॥

[Gaikawar.]

2926.

1389 c. Foll. 12; size 14 in. by 5 in.; good, modern Bengalī handwriting; seven lines in a page.

Karaṇakuṭūhala. [B.]

[H. T. Colebrooke.]

2927.

2114 a. Foll. 72, the first of which is wanting; size 9¼ in. by 4½ in.; fair Devanāgarī writing of 1510 A.D.; eight lines in a page.

Karaṇakutūhala, with a commentary (*bhāshya*), the author of which is not mentioned in the colophon. [C.]

The beginning is wanting. Fol. 2 begins: अत एव किं विशिष्टं ब्रह्मसिद्धांततुल्यं। एतेन यादृशः कालो ब्रह्मसिद्धांतेन साध्यते तादृशो ऽनेनेति भावः। °

It ends: तदा द्वितीयः पर्वेशो ज्ञेयः। ब्रह्मशशींद्रकुबेरा वरुणाग्नियमाश्च विज्ञेयाः। पर्वेशा इति विशेषः॥

आसीत्सज्जनधाम्नि विज्जलबिले ° see no. 2925 ॥ वंशवर्णनं स्पष्टं॥

इति कर्णकुतूहलभाष्ये पर्वेशानयनाधिकारो दशमः॥ °

Cf. Aufrecht, Flor. MSS., nos. 260–62.

[GAIKAWAR.]

2928.

2003. Foll. 75; size 9 in. by 4¾ in.; good Devanāgarī writing of 1817 A.D.; eleven lines in a page.

Nārmadaṭīkā, or *Vāsanābhāshya*, a commentary by *Padmanābha*, son of *jyotirvid Nārmada*, on *Bhāskarācārya's Karaṇakutūhala*, or *Brahmatulya*, as it is called in the colophons with allusion to the expression *brahmasiddhāntatulyaṃ* in the first verse of the text.

It begins:

ज्ञातुं सदुक्तिलवयुग्विवृतिं तु शिष्यैः
संप्रार्थितो ऽल्पविदपि प्रतिपद्यः सूक्तिं।
श्रीभास्करोदितपितामहतुल्यकर्म-
वृत्तिं विधातुममलामहमुद्यतो ऽस्मि॥ १॥
गणेशं नर्मदं तातं गुरुं सूर्यं सरस्वतीं।
प्रणम्य पद्मनाभो ऽहं कुर्वे टीकां सवासनां॥ २॥

तत्रादावविघ्नसमाप्त्यर्थं ग्रंथारंभे ऽभिमतदेवतानमस्कारमाचार्यः कुरुते॥ गणेशमिति॥ अहं भास्करः ब्रह्मसिद्धांततुल्यं कर्म प्रवक्ष्यामि। अथ इत्यनंतरं। °

In the colophon of the first chapter (fol. 12*b*) the author's father is called *Narmada*; in that of the second (fol. 28*a*) *Nārmada*. The others merely give the number of the chapter.

It ends: आसीत्सज्जनधाम्नि विज्जलबिडे° भास्करः॥ १॥ इति श्रीभास्कराचार्यविरचितस्य ब्रह्मतुल्यस्य श्रीनार्मदात्मजपद्मनाभविरचितायां नार्मदटीकायां (thus always) वासनाभाष्ये ग्रहणसंभवाधिकारो दशमः समाप्तः॥ °

शके १७३९ ईश्वरनामसंवत्सरे दक्षिणायने शरदृतौ आश्विने मासे कृष्णपक्षे पंचम्यां गुरुवासरे तद्दिने समाप्तं। ललोपनामनारायणसुतेन रामचंद्रेण लिखितं॥ वासनाभाष्यं॥ °

[DR. JOHN TAYLOR.]

2929.

2541a. Foll. 35; size 10 in. by 4½ in.; fair Devanāgarī writing of 1673 A.D.; fifteen lines in a page.

A course of astronomical calculations intended to illustrate *Bhāskarācārya's Karaṇakutūhala*, or *Brahmatulya*.

The treatise was probably composed in 1541-2, calculations for the years Saṃvat 1598 and 1599 (=Śaka 1463 and 1464) appearing on foll. 15*a*, l. 10; 18*a*, l. 9; 31*a*, l. 12; 34*b*, l. 12; and the author's patron seems to have been a certain *rāya Rāyasiṃha* (then 20 years old) who is repeatedly mentioned (*e.g.* 28*a*, l. 15; 30*a*, 8; 32*a*, 1); and with the date of whose birth the treatise begins:

संवत् १५ आषाढादि ७८ वर्षे शाके १४४३ प्रवर्त्तमाने मार्गशीर्षवदि ९ शुक्रे सूर्योदयात् गतघटी ७ पल ३४ समये रायश्रीरायसिंहजन्म शाके ११०५ हीनकृते श्रीब्रह्मतुल्ये गताब्दाः ३३८ एषां १२ गुणिते जाता मासाः ४०५६ मासमध्ये चैत्रादिगतमास ८ युते जातं ४०६४ अधः द्विगुणाः जाताः ८१२८ अस्य मध्ये ६६ युक्ते जातं ८१९४ अस्य ९०० भागे लब्धे ९ अस्य मध्ये हीनं °

Of authorities (besides *Bhāskara*) only *Trivikrama* (13*a*, l. 13) and *Vārāhī saṃhitā* (26*a*, 7; 32*b*, 3) are met with.

The colophon of the first chapter runs thus (fol. 3*b*): इति श्रीब्रह्मतुल्ये करणकुतूहले विदग्धबुद्धवल्लभे (*r.* विदग्धबुद्धिवल्लभे cf. Aufrecht, Cat. Trin. Coll. Camb., p. 56, v. 19) नभोगमध्यसाधनं॥

The final colophon runs thus: इति श्रीब्रह्मतुल्ये पर्वसंभवाधिकारो दशमः संपूर्णः॥ संवत् १७३० वर्षे शाके १५९५ प्रवर्तमाने उत्तरायने पोसमासे(!) कृष्णपक्षे ५ तिथौ भृगुजवासरे लिखितं श्रीपत्तने पंडितोत्तमश्री ५ लावण्यरत्नजीशिष्यकुशलसागरेण लिखितं॥

[GAIKAWAR.]

2930.

2408 b. Foll. 9; size 7 in. by 4½ in.; good Devanāgarī writing of 1555 A.D.; 8–10 lines in a page.

Laghu-Khecarasiddhi, a treatise on planetary motions, in 20 verses, composed (? in 1227 A.D.) by *Śrīdharācārya*; with a set of astronomical tables, entitled *Grahasāraṇī*, by the same author.

It begins: अथ लघुखेचरसिद्धिग्रंथं लिख्यते ॥

नारायणं श्रीधृतपादपद्मं
पारायणं पुण्यवतां प्रणम्य ।
श्रीब्रह्मसिद्धांतसमां करोमि
श्रीश्रीधरः खेचरसिद्धिमल्पां ॥ १ ॥

नंदाभ्रिरुद्रो११४९ नशको ऽर्क१२ निघ्नश्
चैत्रादिमासैर्युगधोऽष्ट८ युक्तः ।
खभूरसांशेन६१ त्रियुग्रदा३१ प्तो
युतो ऽधिमासैः खगुण३०घ्न आढ्यः ॥ २ ॥

दिनैरधोऽष्टाभ्रि४८ युतः खराम-
खाद्यंश७०३ युग्वेदरसै६४ र्विभक्तः ।
लब्धा ऽवमोनो(?) विधु१ रर्कपूर्वः
स्या[द्] द्युव्रजो ऽक्षांगगुणो३६५ धृतो ऽसौ ॥ ३ ॥

It ends (fol. 4*b*):

पाटीकुट्टकबीजगोलसहितोनपैतामहादीन् वयं
सिद्धांतादपि मन्महे प्रतिदिनं खेटाननु प्रस्फुटान् ।
इत्याकर्ण्य विदां वचांसि कृपया श्रीश्रीधरः प्रस्फुटां
चक्रे खेचरसिद्धिमिंदुधवलां सत्कीर्तिवल्लीमिव ॥ २० ॥

इति श्रीगणकचक्रचूडामणिश्रीश्रीधराचार्यविरचिता लघुखेचरसिद्धिः समाप्ता ॥

Then follow five leaves of tables, with the colophon: इति श्रीगणकचक्रचूडामणिश्रीश्रीधराचार्यविरचितायां ग्रहसारण्यां समाप्ताः ॥ ० संवत् १६११ वर्षे शाके १४७७ प्रवर्तमाने चैत्रशुदि ३ सोमे। अद्येह श्रीजीर्णदुर्गे वास्तव्यः श्रीगिरिनारायणज्ञातीयः सांकलीयापांड्या श्रीविद्याधरसुतविष्णुरघुनाथनीलकंठनरसिंहपुत्रपौत्रादिपठनार्थं श्रीनीलकंठस्वहस्तेन लिषितं ॥ ० करणकुतूहले अहर्गणांतरं १६०९६ ॥

[GAIKAWAR.]

2931.

1983. Foll. 119; size 8¼ in. by 5½ in.; good, modern Devanāgarī writing; 14 or 15 lines in a page.

Grahalāghava, or *Siddhāntarahasya*, a compendium of astronomical calculation, composed, in 1520 A.D., by *Gaṇeśa* of Nandigrāma, son of *Keśava*; with a commentary by *Mallāri*, son of *Divākara* of Golagrāma, on the Godāvarī.

Acc. to Prof. Bhandarkar (Rep. 1883-4, p. 83) *Gaṇeśa's* work superseded a similar *karaṇa*, called *Grahakautuka*, by his father *Keśava*.

The work begins (fol. 2*b*): ज्योतिःप्रबोधजननी परिशोध्य चित्तं० see Weber, Berl. Cat., no. 845; Aufrecht, Cat. Trin. Coll. Camb., p. 57.

It ends with the following verse (cf. Bhandarkar, Rep. 1882-3, p. 215):

नंदिग्राम इहापरांतविषये शिष्यादिगीतस्तुतिर्
यो ऽभूत्कौशिकवंशजः(०गोत्रजः v.l.) सकलसच्छा-
[स्त्रार्थवित्केशवः ।
सूनुस्तस्य तदंघ्रिपद्मभजनाल्लब्धावबोधांशकं
स्पष्टं वृत्तविचित्रमल्पकरणं चैतद्गणेशो ऽकरोत् ॥ ५ ॥

The commentary begins:

नाके नाकेशमुख्याः सुरवरनिवहाः संति ये ऽनंतसंख्या-
नाख्यामाख्यात्यमीषां कथमपि च मनःपूर्वकं वाङ्मदीया ।
एकं हित्वैकदंतं सकलसुरशिरःसंघसंघर्षितांघ्रिं
शीघ्रं भक्तेष्टसिद्धिप्रदमिह हि सुरं सादरं तं नमामि ॥ १ ॥
मल्लारिं कुलनायकं रविमुखान् खेटांश्च नत्वा गुरोः
स्मृत्वा पादयुगं ह्यवाप्य च ततः किंचित्सुबोधात्मकं ।
मल्लारिर्ग्रहलाघवस्य कुरुते टीकां ससद्वासनां
यस्मादल्पमतिश्च कुंठितमतिः स्यात्पूर्ववैचित्र्यतः ॥ २ ॥ ०

Cf. Rāj. Mitra, Notices, vi., p. 51.

The comment on the final stanza of the text begins thus: केशवः नंदिग्रामे अपरांतविषयेत्यमुद्गतनिकट पश्चिमदेशे(!) शिष्यादिभिर्मिता स्तुतिर्यस्येति स तथा ।०॥ After the colophon it has the following verses:

देशे पार्थसमाह्वये ऽतिरुचिरे तीरे गोदोत्तरे
गोलग्रामपुरे पुरारिचरणार्चासक्तविद्वद्युते ।
आसीत्तत्र दिवाकरो ऽतिचतुरो दैवज्ञसंघाग्रणीर्
विश्वेशे सततं यदीयहृदयं यस्तस्य पुत्रो ऽकरोत् ॥ १ ॥

मल्लारिर्गणकाग्रणीर्गुरुपदद्वंद्वाब्जभक्तौ रतो
लब्ध्वा बोधलवं ततो हि विवृतिं सार्थोपपत्तिं स्फुटां ।
वर्यस्य ग्रहलाघवस्य गणकश्रीमद्गणेशाभिध-
प्रोक्तस्याथ विलोकयंतु सुधियः पश्यंतु तुष्यंत्विमां ॥ २ ॥

Then follow some more *ślokas* extracted from *Vasishṭha, Bṛihaspati* and the *Vyāsa-saṃhitā.*

Both text and commentary were first edited (by Wilkinson) at Calcutta, in 1843; and with the *Udāharaṇa* at Benares, in 1864.

[Dr. John Taylor.]

2932.

2181. Foll. 85; size 11 in. by 5¼ in.; fairly good, modern Devanāgarī writing; 7–14 lines in a page.

Grahalāghava (Siddhāntarahasya), with a commentary, entitled *Siddhāntarahasyodāharaṇa,* by *Viśvanātha,* son of *Divākara,* and younger brother of *Mallāri,* the author of the preceding commentary.

It begins (as collated):

ज्योतिर्विद्गुरुणा गणेशगुरुणा निर्मथ्य शास्त्रांबुधिं
यच्चक्रे ग्रहलाघवं विवरणं कुर्वे ऽस्य सत्प्रीतये ।
स्मृत्वा शंभुसुतं दिवाकरसुतस्तद्विश्वनाथः कृती
जाग्रज्ज्योतिषवर्गगोकुलपरित्राणाय नारायणः ॥ १ ॥

श्रीमद्गुरुणा गणेशदैवज्ञेन ये ग्रंथाः कृतास्ते तद्भ्रातृपुत्रेण नृसिंहज्योतिर्विदा स्वकृतग्रहलाघवटीकायां श्लोकद्वयेन निबद्धाः। तद्यथा ।

कृत्वादौ ग्रहलाघवं लघुबृहत्तिथ्यादिचिंतामणिं
सत्सिद्धांतशिरोमणेश्च विवृतिं लीलावतीव्याकृतिं ।
श्रीवृंदावनदीपिकां* च विवृतिं मौहूर्ततत्त्वस्य वै
सच्छ्राद्धादिविनिर्णयं सुविवृतिं छंदोर्णवाख्यस्य वै ॥ १ ॥
सुधीरंजनं तर्जनीयंत्रकं च
सुकृष्णाष्टमीनिर्णयं होलिकायाः ।
लघूपायपातस(°यंत्रं R. M.)तथान्यानपूर्वान्
गणेशो गुरुर्ब्रह्मनिर्वाणमाप ॥ २ ॥

* vv. ll. श्रीवृंदावनटीकिकां, and °टिप्पनं.

श्रीमत्कौशिकमुनिश्रेष्ठवंशोद्भवो जलधितीरनिकटवर्तिनंदिग्रामनिवासी सकलभूमंडलपरिपूजितचरणयुगलांभोरुहनिखिलशास्त्रार्थप्रवीणाष्टादशसिद्धांतोपपत्तिकोविदसमस्तवैयाकरणाग्रणीरगणितशास्त्रविचारसारचतुरो ज्योतिर्वित्कुलावतंसः श्रीमत्केशवदैवज्ञात्मजः श्रीमद्गणेशदैवज्ञ(चर्य)वर्यो ग्रहलाघवाख्यं करणं चिकीर्षुस्तत्रादौ ° प्रतिबध्नाति ॥ ज्योतिःप्रबोधजननी °

Here also the text of the *Grahalāghava* ends with the verse नंदिग्राम इहापरांतविषये°, counted 16; but in the commentary no mention is made of it.

Cp. Bhandarkar, Rep. 1882-3, pp. 29, 215; Rāj. Mitra, Notices, vii., p. 214; also Aufrecht, Cat. Trin. Coll. Camb., p. 58, where, from calculations made in it, the probable date of the commentary is taken to lie between 1612 and 1615 A.D. (1612 Bhand.).

[Gaikawar.]

2933.

2041a. Foll. 85; size 11 in. by 5 in.; fair, modern Devanāgarī writing; 8–13 lines in a page.

Grahalāghava, with *Viśvanātha's Udāharaṇa;* copied page for page from the preceding MS.

[Gaikawar.]

2934.

2545. Foll. 80; size 10 in. by 4½ in.; fair, modern Devanāgarī writing; twelve lines in a page.

Viśvanātha's Siddhāntarahasyodāharaṇa.

The MS. was copied by two different scribes, the latter half (foll. 51–80) being written in the Jaina character.

In this MS. the final verse of the text (नंदिग्राम°) is commented upon: अपरांतविषये अपरा पश्चिमा दिक् तस्याः अंतः प्रांतः तस्मिन् विषये स्थानं यस्य स तस्मिन्नंदिग्रामे केशवः आसीत्° कौशिकगोत्रजः कौशिकवंशोत्पन्नः° ॥ This comment is followed by the

following verse, not found in the proceding MSS.:

गोलग्रामनिवासिनो गुरुपदद्वंद्वाब्जभक्तौ रत-
स्यासीत्तत्र दिवाकरस्य तनयः श्रीविश्वनाथाह्वयः ।
तेनेदं ग्रहलाघवस्य गणितं स्पष्टीकृतं तद्बुधैः
शोध्यं शुद्धमिदं तदा तु गणकैः स्वांते सदा धार्यतां ॥

इति श्रीदैवज्ञवर्यदिवाकरात्मजविश्वनाथविरचितं सिद्धांतरहस्योदाहरणं समाप्तं ॥ ० लिपीकारितमिदं त्रवाडीछगनतस्यात्मजहरदेवजीतिसंज्ञिकेन स्वात्मार्थं च परार्थमप्युद्दिश्य लिपीकृतं त्विदं पुस्तकं पाश्चात्यैकोनविंशत्पत्त्रमितं त्रवाडीदुर्लभेतिसंज्ञिकेन॥

[GAIKAWAR.]

2935.

92 b. Foll. 77; size 10 in. by 4 in.; fairly written, in Devanāgarī, by *Sadārāma Brāhmaṇa* of Kanakapura, towards the end of last century; 10 or 11 lines in a page.

Siddhāntarahasyodāharaṇa.

[H. T. COLEBROOKE.]

2936.

183. Foll. 15; size 10½ in. by 4½ in.; fair Devanāgarī writing of 1796 A.D.; fifteen lines in a page.

The same work, here called *Grahalāghavasyodāharaṇam (vṛittiḥ).*

The MS. was copied by *Jinadattarshi*, pupil of *ṛishi Krishṇājī*, pupil of *ṛishi Premājī*, pupil of *ṛishi Mānasiṃhajī*. [H. T. COLEBROOKE.]

2937.

2606. Foll. 95 (of which foll. 1, 5, and 46 are wanting, besides a leaf at the end, fol. 96); size 10 in. by 4½ in.; clear Devanāgarī writing of about 1700 A.D., the last few leaves illegible in places through wear; nine lines in a page.

Another copy of the same work; not particularly accurate.

The beginning and end are wanting.

[GAIKAWAR.]

2938.

2114 c. Foll. 14 (two of which, 9 and 13, are wanting); size 9 in. by 4¼ in.; fair Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; 11 or 12 lines in a page.

A fragment of the text of *Gaṇeśa's Grahalāghava* or *Siddhāntarahasya.*

It extends from the beginning of the work to shortly after the commencement of *adhikāra* xii., where it breaks off abruptly at the end of a leaf. The missing leaves contained *adhik.* v. 9–vii. 2, and ix. 11–x. 1.

[GAIKAWAR.]

2939, 2940.

1990 a & c. Foll. 14 and 10 resp.; size 8½ in. by 4 in.; fair Devanāgarī writing of 1796 A.D.; 11 and 10 lines in a page.

Fragments of the *Grahalāghava;* viz. (*a*) *Adhikāras* I.–VI. and IX.; and (*b*) *Adh.* I.–VI.

[DR. JOHN TAYLOR.]

2941.

2464 a. Foll. 28; size 10½ in. by 4 in.; good Devanāgarī writing of about 1650 A.D.; nine lines in a page.

Kalpalatā, astronomical tables for the computation of calendars, preceded by two chapters of text (foll. 1–3) called *pañcāṅgaprakaraṇa* and *sūryagrahaṇa.*

It begins: नमः श्रीवरगणाधिपतये ॥

शाको भूगजभास्करैर्विरहितो१२८१त्यष्ट्या११हतोऽधस्थितो
युक्तो देवगुणैरधो३३३मृतकरप्राणेंदुदस्रैर्युतः२१५१ ।
भक्तो ऽसौ तुरगाभ्रकुंजरखगै९८०७र्लब्धोन ऊर्ध्वो हृतो
नागाभ्राब्धिभिराप्तयुक्४०८भविहृतः शेषं२७भवृंदं
[भवेत् ॥ १ ॥

[GAIKAWAR.]

2942.

2000. Foll. 28; size 8⅜ in. by 4⅞ in.; fair, modern Devanāgarī writing, by two different, recent hands.

[*Laghu-*]*Tithicintāmaṇi*, directions for astronomical computations for the construction of almanacks, with a set of tables (foll. 5–28); by *Gaṇeśa daivajña.*

It begins:

यश्चिंतामणिरंकलेख्यबहुलो ऽत्यल्पक्रियो मत्कृतस्
तिथ्याद्यावगमप्रदोऽस्य सुखिनो ये लेखने भीरवः ।
तत्प्रीत्यै लघुमल्पकृत्यममलं तिथ्यादिचिंतामणिं
विघ्नेशार्कमुखान्प्रणम्य कुरुते श्रीमद्गणेशः कृती ॥ १ ॥
अगयुगमनु १४४७ शाकः स्यात्समौघो ०

It ends: इति तिथिचिंतामणिः संपूर्णः ॥ शके १७०५ शोभकृत् आश्विन कृष्णचतुर्थ्यां संपूर्णं ॥ चिंतामणेन लेखेयं नारायणं च दीयते । उपदेशं च रक्षणं तदर्थं दत्तपुस्तकं ॥

Foll. 2 and 3 are marked ल० चिं० in the margin. [Dr. John Taylor.]

2943.

1990b. Foll. 3; size 8½ in. by 4 in.; Devanāgarī character; ten lines in a page.

Gaṇeśa daivajña's Tithicintāmaṇi.

[Dr. John Taylor.]

2944.

2730a. Foll. 8; size 7¾ in. by 6 in.; fairly good Devanāgarī writing of 1807 A.D.; eleven lines in a page.

Rāmavinoda (*Pañcāṅgapattra*), a series of rules and data for the computation of calendars, compiled, in Śaka 1535 (A.D. 1613), by *Rāmacandra* (or *Rāmabhaṭṭa*), son of *Ananta*, for *Rāmadāsa Bhūpāla* (minister of Akbar).

Cf. Bhandarkar, Rep. 1883-84, p. 84.

It begins:

गणपतिमभिवंद्य श्रीशपादारविंदं
स्मरणविदिततत्त्वो ऽनंतजो रामचंद्रः ।
अकबरनृपशाकाद्वक्ति पंचांगपत्रं
स्फुटखगसमवेतं रामभूपालतुष्ट्यै ॥ १ ॥
सूर्यभूपमितविक्रमशाके १६१२
लब्धवानखिलभूमिपतित्वं ।
ख्यापयन्निजशकं खलु सम्राड्
भात्यसावकबरः क्षितिपालः ॥ २ ॥
बाणरामविधुहीनतः शके १३५
विक्रमस्य कलिशालिवाहनः ।
शैलशैलमनुभिर्विवर्जिते (*i.e.* Śaka 1477)
ऽस्मिन्नकब्बरशकाद्गताः समाः ॥ ३ ॥
शाहक(*r.* क्क)ब्बरराज्यतो गतसमाः पंचाग्नि३५हीना [गुणैर्
निघ्नाः क्षेपयुतास्तिथिप्रमुखतो वारादिकेंद्रं भवेत् ।
ऊर्ध्वांकोभ्रगुणैस्तिथेर्नगयमैर्भस्याश्वनेत्रै२७र्युता
वारोश्वैः७खगुणैस्तथा तिथिभयुक्केंद्रस्य तष्टस्ततः ॥ ४ ॥

Upakaraṇasiddhi, vv. 1–10; *tithyādisādhana*, vv. 11–13; *sūkshmanakshatrasiddhi*, vv. 14–16; *saṃkrāntimahānakshatrasādhana*, vv. 17, 18; *phalāni*, vv. 19–28; *grahānayana*, vv. 1–14.

It ends:

रामेण यत्नादिह रामदास-
प्रीत्यै कृतो रामविनोदनाम्नि (*r.* ०नामा) ।
जल्लालदीनाकबरस्य शाकान्
नभोगसिद्धिः परिपूर्तिमागात् ॥ १४ ॥

इति श्रीअकबरनृपशाकाद्रामविनोदे ग्रहानयनः समाप्तः ॥

The MS. was copied by *Pāṇḍuraṅga* of Vijayapura, son of *Rāmajyotirvid*, and great-grandson (*prapautra*) of *Tammaṇa*(!) *daivajña.*

[Mack. Coll.]

2945.

2083d. Foll. 3; size 9¾ in. by 4 in.; small, modern Devanāgarī writing; 13 or 14 lines in a page.

Grahakaumudī, a small treatise on planetary motions, in three chapters, by *Nṛisiṃha daivajña*, son of *Rāma daivajña*, grandson of *Keśava daivajña*, and nephew and pupil of *Gaṇeśa*, the well-known astronomer.

It begins:

स्वभजनरतविघ्नध्वांतविध्वंसभानुः
कमलजकमलेशाद्यैः स्तुतः स्वेष्टसिद्ध्यै ।
विलसदलघुशुंडादंडसंताडितारिर्
दिशतु गिरिसुताया नंदनो मंगलं वः ॥ १ ॥
विधिहरिगिरिशाद्यैरर्चितो यस्त्रिसंध्यं
गगनरुचिरकारी विश्वभृत्यंतकर्ता ।
श्रुतिगदितगुणौघो ध्वांतविध्वंसकारी
भवतु परमतत्त्वं भूतये चंडभानुः ॥ २ ॥

I. *madhyamādhikāra*, 19 vv.; II. *spashṭagrahādhikāra*, 10 vv.; III. *caramādhikāra*, 12 vv.

Two of his calculations, chosen as examples for illustration, refer to the Śaka years 1510 and 1525. Of his birth in the year 1548 A.D. and of his ancestry the author speaks in the following terms at the end:

सह्याद्रेरधरापरांतविषये क्षारांबुधेः प्राक्तटे
ग्रामो नंदिपदादिमे सुकदलीसच्छीर्षपूगान्विते ।
आसीत्कौशिकवंशभूषणमणिः श्रीकेशवो दैववित्
नानाशास्त्रकलाकलापचतुरः सौजन्यरत्नाकरः ॥
तत्पुत्रो विविधागमार्थकुशलो रामो ग्रहज्ञामणिस्
तत्पुत्रो ऽजनि खाद्रिवासव१४७०मिते शाके नृसिं-
[हाभिधः ।
तद्बुद्धिः स्वपितृव्यतो गुरुगणेशात्प्राप्य बोधांशकं
तेनेयं ग्रहकौमुदी विरचिता दैवज्ञसंतुष्टये ॥

इति श्रीसकलागमाचार्यवर्यरामदैवज्ञात्मजश्रीनृसिंहदैवज्ञविरचितायां ग्रहकौमुद्यां चरमाधिकारः ॥

कृष्णपक्षे तु पंचम्यां संक्रांतिर्यस्य जायते ।
तं मासमधिकं विद्यादागामिवत्सरे ध्रुवं ॥ १ ॥

[GAIKAWAR.]

2946.

2083e. Foll. 71; size 9¾ in. by 4 in.; modern Devanāgarī writing.

A set of astronomical tables on the motions of the planets, evidently intended to be used in connection with the preceding rules; being written by the same hand, and marked ग्र॰ कौ॰ in the margins. [GAIKAWAR.]

2947.

2648. Foll. 91; size 10¾ in. by 4¾ in.; Devanāgarī character; 8–10 lines in a page.

[*Laghu-*]*Kheṭasiddhi*, a manual of practical astronomy, composed, in 1578 A.D., by *Dinakara*, great-grandson of *Dunda*(?), of the *Moḍha* family of Bārejya (Bārej).

It begins:

नत्वादौ गणनायकं पशुपतिं वाग्देवतां खेचरान्
सूर्यादीन् कुलदेवतां निजगुरुं लक्ष्मीपतिं पद्मजं ।
कुर्वे दैवविदां वरो दिनकरः श्रीखेटसिद्धिं मुदा
स्वल्पां ब्राह्ममताश्रितां सुगहनां विद्वज्जनानंदिनीं ॥ १ ॥
विना द्युवृंदाशुमृदुक्रियाद्यैः
श्रीब्रह्मसिद्धांतसमाश्च खेटाः ।
करोम्यहं तां गगनेचराणां सिद्धिं
सुसिद्धां गणिताश्रिनीकां ॥ २ ॥
शाको नभःपूर्णशिलीमुखेंदु१५००-
हीनो भवेदब्दगणाभिधेयं ।
तेनैव निघ्ना गुणका ध्रुवाः स्युः
क्षेपैर्युता मेषमुखार्कसाध्ये ॥ ३ ॥ ०

It ends (fol. 3*b*):

श्रीमद्गोत्रे कौशिके साग्निकोभू[द्]
दुंदाख्योयं ज्ञातिमोढे प्रसूतः ।
ख्यातो ग्रामे ब्रह्मपत्याः समीपे
बारेज्याख्ये विप्रवर्ग्यैर्विकीर्णे ॥ ३५ ॥
तत्पौत्रजो दिनकरः सकलानि खेट-
कर्माणि वीक्ष्य सततं हि सवासनानि ।
चक्रे शके खखतिथिप्रमिते च संवत्
पंचाग्निभूपतिमिते लघुखेटसिद्धिं ॥

संवत् १६८३ वर्षे शाके १५४९ प्रवर्तमाने चैत्रवदि अष्टमीशुक्रे लिखितं भट्टश्रीनारायणसुतनीलकंठेन दिनकरखेटसिद्धिः समाप्तः ग्रंथः ॥

The remaining 88 leaves contain tables for calculating the planetary movements.

[GAIKAWAR.]

2948.

2541e. Foll. 2; size 9¼ in. by 4¼ in.; good Devanāgarī writing of about 1550 A.D.; fifteen lines in a page.

Fragment of a commentary, by *Dinakara*, on his *Candrārkī*, a short treatise on the movement of the sun and the moon, for the text of which see Anfrecht, Oxf. Cat., no. 775.

The MS. begins : ॥ चंद्रस्य मध्यमगतिः ॥ खनंदशैलाप्यखपूर्णं । नंद ९ नव शैला सप्त । ७९० पवनाग्नयश्च त्रिनागशैला । पवन पंच । अग्नयः त्रयः । ३५ । ०

It ends : दिनकरो मुदा हर्षेण चंद्रार्की चक्रे। क्व वसन्। ग्रामे । किं० बारेजाख्ये । किं० दि० मोढज्ञातीसमुद्भवः । कुशिकगोत्रे जातः ॥ इति दिनकरविरचितचंद्रार्कीटिप्पनं ॥

[GAIKAWAR.]

2949.

2464 d. Foll. 7; size $10\frac{3}{4}$ in. by 5 in.; legibly written, in Devanāgarī, about 1700 A.D.; twelve lines in a page.

Laghukaraṇa, a short treatise on astronomical calculations, in 9 chapters (*adhikāra*), composed, in 1598 A.D., by *Bhāvā Sadāśiva Bhaṭṭa.*

It begins :

मदौघधौतसर्वांगं फणिनूपुरराजितं ।
भक्तानां विघ्नहर्तारं वंदे ऽहं गणनायकं ॥ १ ॥
शाको नखशरक्ष्मोनो १५२० रवि१२घ्नो गतमासकैः ।
संयुतस्त्रियुतो३ द्विस्थो रामाग्न्या३३प्ताधिमासकैः ॥ २ ॥

I. *madhyamādhikāra*; II. *spashṭa*; III. *lagna*; IV. *candragrahaṇa*; V. *sūryagrahaṇa*; VI. *udayāsta*; VII. *grahayuti*; VIII. *śriṅgonnaty-adhikāra*; IX. *pātādhyāya.*

It ends :

तेन ते चालिताः प्राग्वत्तयोः क्रांत्यादिकं पुनः ।
स्थिरं कृत्वा तु पातस्य मध्यकालो भवेत्स्फुटः ॥ ६ ॥
मानयोगार्धविकला भुक्त्यंतरहृता स्थितिः ।
तया युतोनो मध्यस्तु पातस्यांताद्यकालकौ ॥ ७ ॥ ११३ ॥

इति श्रीभावासदाशिवभट्टविरचिते लघुकरणे पाताध्यायो नवमः ॥

[GAIKAWAR.]

2950.

520 c. Foll. 24; size $9\frac{1}{2}$ in. by 4 in.; clear, modern Devanāgarī writing, in two different hands; seven lines in a page.

Sūryapakshaśaraṇa Karaṇa, another treatise on the calculations of the position of the sun, moon and planets; composed, in 1608 A.D., by *Vishṇu daivajña*. Not very correct.

It begins (somewhat corrected):

विद्याटवीं विघटयन्विविधेप्सितार्थान्
संपूरयन् सकलमंगलनायको ऽयं ।
देवो गजानन इति प्रथितस्त्रिलोक्यां
कल्याणमेव सततं प्रकटीकरोतु ॥ १ ॥
नाम्ना च धाम्ना प(*r.* च) हितौ महिम्ना
द्वौ सूर्यतुल्यौ मिहिरस्तदेकः ।
श्रीभास्करो ऽन्यः प्रथितस्तु तावद्
वयं तु तत्पादरजो भजामः ॥ २ ॥
यत्पादसंशीलनलब्धबोधा
यन्मादृशा अप्यतिमंदबोधाः ।
आचार्यवर्योत्कटकोटिबोधा
जाताश्च ते ऽस्मद्गुरवो जयंति ॥ ३ ॥
यद्यत्पुराणैः करणं प्रमाणं
कृतं कियत्कालमभूत्प्रमाणं ।
किं तत्प्रमात्वान्न च संप्रतीदृग्
यतः प्रमायाः करणप्रमाणं ॥ ४ ॥
दृग्गोचरग्रहचरित्र[वि]चित्रमेतन्
नानाप्रकारगणितोक्तिविशेषरम्यं ।
चेतश्चमत्कृतिकरं लघुकर्मणैव
श्रीसूर्यपक्षशरणं करणं करोमि ॥ ५ ॥
यद्यन्मयोक्तं रविणा मयोक्तं(? तदुक्तं or तथोक्तं)
माभून्मयोक्ते सुधियां वितर्कः ।
विचारयध्वं सुजना मदुक्तिर्
इयं सदुक्तिः किमु वासदुक्तिः ॥ ६ ॥
खरामतिथ्यू१५३०नशकः समौघः
सूर्या१२हतो ऽसौ गतमासयुक्तः ।
दिनान्यथ द्विघ्नतिथिप्रमाण-
नाड्यो दश१०घ्नेसमोताः(!) ॥ ७ ॥

The treatise is divided into the following 14 *prakaraṇa*: I. *madhyagraha* (3*b*); II. *spashṭagraha* (9*b*); III. *praśnatraya* (13*a*); IV. *candragraha* (14*b*); V. *sūryagraha* (15*b*); VI. (*tithi-*)*patrādgraha* (16*b*); VII. *candrekshaṇa* (17*a*); VIII. *astodaya* (19*a*); IX. *kheṭaprabhā* (19*b*); X. *svaśriṅgonnati* (20*a*); XI. *kheṭaikyatā* (20*b*);

XII. *ṛikshaprabhā* (22*a*); XIII. *pātasphuṭa* (23*b*); XIV. without special title. This agrees generally with the colophons of the *Sūryasiddhānta*.

The colophons of chapters usually read thus:

श्रीसूर्यपक्षशरणे करणे ऽतिसुज्ञ-
दैवज्ञचित्तहरणे ऽभिनवप्रकारे ।
दैवज्ञविष्णुरचिते खचरागमे ऽस्मिन्
. . . प्रकरणं परिपूर्णमासीत् ॥

It ends:

व्यस्तं क्षणैक्यांतरमत्र वारे
क्षेपेषु शुद्धायुगणोत्थखेटाः ।
ततो ऽखिलं पूर्ववदेव कार्यं
खरामतिथ्य नशका १५३० स्पकाले ॥ ४ ॥

इति श्रीसकलगणकसार्वभौमश्रीमद्विष्णुदैवज्ञविरचितं सूर्यपक्षशरणं करणं समाप्तिमगमत् ॥

[H. T. Colebrooke.]

2951.

2265. Foll. 10; size quarto, 10 in. by 13 in.; good, modern Devanāgarī writing; 23 lines in a page.

Sūryapakshaśarana Karaṇa, copied from the preceding MS. and revised by another hand.

[Calcutta.]

2952.

520b. Foll. 26; size 9½ in. by 4 in.; fair, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Vishṇukaraṇodāharaṇa, a commentary on *Vishṇu's Karaṇa*, partly explaining the verses of the original, partly amplifying its rules; but mostly illustrating their application by examples. Apparently composed in 1612 A.D.

It begins: विष्णुकरणोदाहरणं संवत् १६६९ शाके १५३४ वैशाषी १५ सोमे समौघ: ४ दिनानि ४९°

Sūryaspashṭīkaraṇa and *candraspashṭīkaraṇa* (2*b*); *spashṭādhikāra* (4*a*); *tripraśna* (ib.); *candragrahaṇa* (7*b*); *sūryagrahaṇa* (9*b*, 10*b*, 11*a*); *tithipatrāccandraparvasādhanaṃ* (11*a*); *candrekshaṇa* (11*b*); *udayāstādhikāra* (13*a*, 15*b*); *chāyādhikāra* (ib.); *śriṅgonnati* (18*a*); *grahayutyadhikāra* (20*b*); *pātādhikāra* (22*b*, 25*b*).

Like that of the *karaṇa* which follows it, this MS. was transcribed by one *Hemabhaṭṭa*.

[H. T. Colebrooke.]

2953.

2300. Foll. 16; size quarto, 10 in. by 13 in.; good, modern Devanāgarī writing; 23 lines in a page.

The same work; copied from the preceding MS.

[Calcutta.]

2954–2956.

2476a–c. Foll. 62; size 12 in. by 6½ in.; fair, modern Devanāgarī writing; twelve lines to a full page.

I. foll. 27; *Tithyādipatra*, astronomical tables formed according to the *Sūryasiddhānta*, by *Makaranda*.

It begins:

श्रीसूर्यसिद्धांतमतेन सम्यग्विश्वोपकाराय गुरुप्रसादात् ।
तिथ्यादिपत्रं वितनोति काश्यामानंदकंदो मकरंदनामा ॥

As far as fol. 26*a* these tables agree with the first 19 leaves of the Benares lithographed edition (1869), while the last 3 pages of the MS. do not correspond to anything contained in the last 25 pages of that edition. That our MS. is imperfect at the end, seems further indicated by 4 blank leaves appended to it.

"The tables of *Makaranda*" are referred to in Davis's article "On the astronomical computations of the Hindus," Asiatic Res., vol. ii., pp. 254, 271.

II. foll. 24; *Makarandasyodāhṛiti*, by *Viśvanātha daivajña*; see no. 2957.

III. foll. 11; *Makarandavivaraṇa* by *Divākara*, son of *Nṛisiṃha*, grandson of *Kṛishṇa daivajña*.

It begins:

प्रज्ञां यतः प्राप्य कृतप्रतिज्ञं
स्पर्धां विधत्ते प्रसभं प्रतिज्ञं ।
अज्ञोऽपि तं श्रीशिवनामधेयं
गुरूपमं स्वीयगुरुं भजेयं ॥ १ ॥
श्रीमच्छिवात्समधिगत्य वरप्रसादं
वृन्दांशुभिर्विवरणाभिनवार[विं]दं ।
एतद्दिवाकरविकासितमार्यवर्य-
भृंगा भजंतु मकरंदपिपासवो ये ॥ २ ॥ °

This MS. is more complete than the Benares edition of 1879, all after fol. 9*b*, l. 3 in this MS. not being contained therein.

It ends: इति राजादिनिर्णयः समाप्तः ॥
पूर्वादिपद्यप्रतिपादनेन पुरातनोक्तादपि सद्विशेषं ।
नृनंदनोक्तावरसिंहसूनुप्रणीतमंगीकरणीयमार्यैः ॥ १४६ ॥
बालोदितेऽपि बहुसुंदरविस्तृतार्थे
तुष्टिं भजंतु सुहृदो गतमत्सरा ये ।
आकस्मिकं खलु सतां हृदयेषु लग्नं
सौख्यानि पंजरशुकस्य वचस्तनोति ॥ १४७ ॥

इति श्रीसकलगणकसार्वभौमश्रीकृष्णदैवज्ञसुतनृसिंहस्य सुतेन दिवाकरेण विरचितं मकरंदविवरणं समाप्तम् ॥

Cf. Weber, Berl. Cat., no. 864; Aufrecht, Florentine MSS., no. 296. [R. Johnson.]

2957.

1681b. Foll. 26; size 9½ in. by 3¾ in.; date 1785 A.D.

Makarandasyodāhṛiti, a course of instructions for using *Makaranda's* astronomical tables in preparing almanacks, by *Viśvanātha daivajña*, son of *Divākara daivajña*.

It begins:

नत्वा गजाननं देवं विश्वनाथः करोत्यसौ ।
उदाहरणमुद्दामं मकरंदस्य यत्नतः ॥
श्रीसूर्यसिद्धांतमतेन सम्यग्° मकरंदनामा ॥

स्पष्टोऽर्थः ॥ अथ मकरंदस्योदाहरणं क्रियते ॥ तत्रादौ पंचांगसाधनं ॥ तत्राप्यादौ तिथिसाधनं ॥ तत्राभीष्टवर्षादिजनिततिथिवारादिज्ञानमाह ॥

This work was printed at Benares in 1869 in 29 foll. Our MS. (as well as 2476*b*) ends on fol. 25*a* of this edition. The tables themselves were printed at the same time under the title of *Sāraṇi* in 32 foll. [H. T. Colebrooke.]

2958.

520d. Foll. 16; size 9½ in. by 4 in.; fair, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Makarandaṭippanam, or *Abhinavatāmarasa*, a course of practical illustrations for applying *Makaranda's* astronomical tables to the computation of almanacks (by *Kṛishṇaśarman*).

It begins:

कौमारके[लि]कलकूजितमिंद्रनील-
कैलासशैलशिखरेश्वणजं निशम्य ।
पंजातकांतपृषदं(? कंजातकांतविशदं) वदनं भवान्या
दृष्ट्वा स्मिताचितमुखो ऽवतु विश्वमीशः ॥
सेवंतु सन्मधुलिहो मकरंदलुब्धा
नित्यं शुभाभिनवतामरसं रसाढ्यं ।
सद्वाक्यराजिकरराजिविराजिताद्य(!)
तर्कार्कशंकरकृतातिविकाशिकाशि ॥ २ ॥ °

It ends: ग्रंथसमाप्तौ अलंकारार्थं पद्यं लिख्यते ।
के के नो भुवि संति ते ऽतिविटकज्योतिर्महांभोनिधौ
मार्गं सेतुमिवोद्भटं सुखकरं ये कुर्वते हेलया ।
तत्प्रज्ञांबुधिमग्नमुज्ज्वलतमं सद्युक्तिरत्नं स्वयं
लोके किं प्रकटीकरोति मनुजो रामाक्षिपातादृते ॥

इति श्रीमकरंदटिप्पनं समाप्तं ॥

[H. T. Colebrooke.]

2959.

2303. Foll. 8; size 4to, 13 in. by 9¾ in.; good, modern Devanāgarī writing; 23 lines in a page.

The same work; slavishly copied from the preceding MS., including even the whole of the index to the works contained in vol. 520. [Calcutta.]

2960.

2529b. Foll. 6; size 10 in. by 4¼ in.; fair Devanāgarī writing of 1726 A.D.; seven lines in a page.

Pañcāṅgavidyādharī, a short treatise on the computation of time, with a view to the preparation of calendars, composed (?in 1643 A.D.), under the rule of *Vīrabhadra* of Rājakoṭa, by *Gāṅgeya-Vidyādhara,* son of *Nārāyaṇa,* and grandson of *Harihara* of the (*Girināráyaṇa* branch of the) *Vasishṭha* family, residing at Jīrṇagaḍhapura, near mount Raivatika.

It begins:

विदितपरमतत्त्वज्ञानिनो यं स्मरंति
सुरदनुजमनुष्याः सिद्धिदं यं नमंति ।
सकलभुवननाथो राधया संयुतो मे
दिशतु समयसिद्धिं वाचि दामोदरः सः ॥ १ ॥
पुरविभूषणजीर्णगढे पुरे
ऽचलविभूषणरैवतिकाचले ।
सकलसच्चरितैः कुलदीपको
हरिहरो ऽत्र वसिष्ठकुले ह्यभूत् ॥ २ ॥
तस्याद्यपुत्रो गिरिशब्दपूर्वनारायणज्ञातिविभूषको ऽस्ति ।
नारायणाख्यो ऽथ तदाद्यसूनुर्गांगेयविद्याधर एव जातः॥३॥
सो ऽहं मते ब्रह्मभवे तथार्ये
पंचांगविद्याद्यधरीं प्रवक्ष्ये ।
शाके शरांगाब्धकुभि १५६५ विहीने
गताब्दनिघ्ना गुणका ध्रुवाः स्युः ॥ ४ ॥ ०

It ends:

श्रीराजकोटे नृपवीरभद्रो विराजते भागवतोत्तमो यः ।
तस्य प्रसादादधुनैव तत्र निवासिनो दीव्यतु मे सदेयं॥३६॥
इति श्रीविद्याधरविरचिता पंचांगविद्याधरी समाप्ता ॥ संवत् १७८३ वर्षे शाके १६४८ प्र० मार्गशीर्षवदि ८ सेमे(!) भटश्री ५ प्रभुजी(सुत marg.) मोरारजीकेन लिपितं ॥

[GAIKAWAR.]

2961.

2083c. Foll. 6; size 9½ in. by 4 in.; modern Devanāgarī handwriting; 6–8 lines in a page.

Grahavidyādhara, another short course of instructions for the preparation of almanacks, compiled (in 1638 A.D.), by *Vidyādhara,* son of *Nārāyaṇa* (and author of the preceding treatise).

It begins:

प्रभुदामोदरपादपंकजं गिरिनारायणविप्रवल्लभं ।
द्विजनारायणजः स्मरन् सदा ग्रहविद्याधरमातनोति हि [॥ १ ॥
शाकः खषड्बाणभुभिर्विहीनो १५६०
याताब्दवृंदैर्गुणिता गुणास्ते ।
स्वक्षेपयुक्तास्त्वजगे स्फुटे ऽर्के
शुद्धाब्दपो(?) स्तिथिवारमुख्यौ ॥ २ ॥

It ends:

स्वस्ति श्रीयुतबालकृष्णचरणप्राप्तप्रतापोदयो
राजन्याधिपवीरभद्ररचिते श्रीराजकोटे पुरे ।
भूपप्रीतिमवाप्य तत्र वसता ग्रंथो मयासौ कृतम्
तावद्दीव्यतु यावदेव गगने दीव्यंति सूर्योदयः ॥
इति श्रीविद्याधरविरचितः ग्रहविद्याधरः समाप्तः ॥

The MS. was copied by *Morādajī,* son of *Prabhūjī,* for two brothers *Jīvarāja* and *Vallabhajī.*

[GAIKAWAR.]

2962.

2529e. Foll. 24 (numbered 22, foll. 8 and 10 being double); size 9¾ in. by 4½ in.; fairly good Devanāgarī writing of about 1725 A.D.; seven lines in a page.

Tithikalpadruma, or *Pañcāṅgapattraracanā,* a summary of rules for the preparation of calendars, in 51 *ślokas,* accompanied by copious tables of figures for calculating time.

It begins:

गौरीं गिरं दिनकरं गुरुपादपद्मं
सर्वान् वर्गान् हरिहरात्मभुवः प्रणम्य ।
दैवज्ञवृंदकृपया खलु संप्रवक्ष्ये
पंचांगपत्ररचनां सुमनोहरां तु ॥ १ ॥
शिवा वह्नयो रामबाणा द्विनेत्रास्
ततोकाग्नयः(? ततो वा०) शुद्धिपिंडः प्रदिष्टः ।
विधुर्बाणचंद्राकुरामाः स्युरब्दे
तथात्यष्टयः सप्तचंद्रा भवंति ॥ २ ॥

The first eight leaves, containing the rules, seem to have been copied by the same scribe (? *Murārijī*) as the preceding MS., whilst the remaining fourteen leaves containing tables were written by (? his father) *Bhaṭa Prabhujī*.

[GAIKAWAR.]

2963.

983. Foll. 54 (numbered 52, foll. 13 and 33 being double); size 15 in. by 4 in.; good, modern Bengalī handwriting; seven lines in a page.

Gaṇitarāja, a compendium of rules on the computation of time for calendars, followed (from fol. 14 onwards) by a set of astronomical tables; by (*Kevalarāma*) *Pañcānana*.

It begins:

विघ्नेशो यः कपर्दस्थितसुरतटिनीशीतलाम्भःप्रवाहैर्
साकृष्टैः पुष्करेण स्खलितमदमिलत्पाणिपद्मैश्चतुर्भिः ।
सिञ्चन् संमार्ष्टि गौरीमिव चिरकलहंसं जिहीर्षुः स्वमात्रा
सो ऽयं वो विघ्नहन्ता प्रभवतु जगतां वन्द्यपादारविन्दः ॥

सीतापतिपदद्वन्द्वनखशीतांशुरश्मयः ।
प्रबोधयन्तु वो नित्यं सर्वाभीष्टकुमुद्वतीः ॥

श्रीकृष्णचन्द्रो द्विजसार्वभौमो
भूपालचक्रार्चितपादपद्मः ।
कलेर्गताब्दे ऽङ्ककराष्टवेदै ४८२६ र्
मिते * नवद्वीपपतित्वमापः ॥

ततो गतानां शरदां समुच्चितं
कृत्वा नवद्वीपनृपाब्दपिण्डकं ।
तत्सूर्यसिद्धान्तमतं समासतः
पञ्चाननो वक्ति विचित्रसंग्रहं ॥

The author's name does not occur in the text again, and is completed on the outside page only by a different hand; but neither the text nor the tables seem to be complete.

* This corresponds exactly to the date 1728 A.D. in the *Kshitīśavaṃśāvalī*, Berl. MS. 567; cf. Dr. Pertsch's ed. of that work, pref. p. iii.

The author takes for his 'epoch' year the year of *Kṛishṇacandra's* † accession to the throne of Navadvīpa (Nuddea).

The treatise consists of ten chapters (called *rāshṭra*, in accordance with the title of the work), only the first seven of which are however numbered, viz.: I. (fol. 2*b*) *sṛishṭijñāna*; II. (fol. 3*b*) *madhyasādhana*; III. (fol. 4*a*) *deśāntarasādhana*; IV. (fol. 5*a*) *chāyāsādhana*; V. (fol. 6*a*) *sphuṭa*; VI. (ib.) *pañcāṅgasādhana*; VII. (fol. 7*b*) *prakīrṇaka*; VIII. (fol. 11*a*) *khaṇḍakathana*; IX. *grahaṇasādhana*; X. (? *grahasādhana*), ends: इति गणितराजे [स्फुटसाधनं राष्ट्रं ! suppl. by second hand] ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

2964.

1492d. Foll. 14; size 13 in. by 3¼ in.; good, modern Bengalī character; four lines in a page.

Grahacarita, a treatise on planetary movements, by *Kevalarāma Pañcānana* (?).

It begins:

केशाशेषस्तुतिपदं यस्य पादाम्बुनाम (? °जन्म) च ।
गोविन्दं भजत भक्त्यानन्ययामरशाखिनं ॥
नत्वा यदुदिवानाथौ भवरोगनिवर्तकौ ।
ग्रहाणां चरितं ब्रूते दासो रामदयानिधेः ॥

चन्द्राष्टभूपोन १६८१ गको ऽब्दपिण्डः
ससप्तपूर्णाभ्रशशाङ्क १००७ गुण्यः ।
युतो ऽयुतो गौडपुरःप्रतीच्योः
षष्ठेन देशान्तरयोजनानां ॥

नभो ऽष्टषट्पक्ष २६८० युतो ऽष्टशत्या ८००
लब्धोगशिष्टो ऽर्कमुखोऽब्दपालः । अब्दगतिः ॥
तच्छेषितं शुद्धिरिति प्रदिष्टं १६००
खखाष्टि १६०० युक् सा विहृतार्कनागैः ८१२ ॥

† That the term *abdapiṇḍa* is to be understood in the sense of a given year of *Kṛishṇacandra's* reign is further illustrated by a scholion on fol. 2*b*: कल्यब्दपिण्डो नवनेत्रनागवेदै ४८२९ र्विहीनश्च नृपाब्दपिण्डः । Cp. the beginning of our author's *Grahacarita* and *Grahacāra*, nos. 2964, 2965, and of the *Bhāsvatī*, no. 2916.

इति ध्रुवाधिकारः fol. 3*b*; इति मध्याधिकारः fol. 5*a*; इति छायाधिकारः fol. 7*a*, etc.

It ends: ग्रहवेधः ॥ इति ग्रहचरितं समाप्तं ॥

Colebrooke's *Paṇḍit* has added, in Devanāgarī, the title ग्रहचरित्र ॰ केवलरामपंचाननकृत.

[H. T. COLEBROOKE.]

2965.

733. Foll. 68; size 12¾ in. by 4½ in.; excellent, modern Bengalī handwriting; six lines in a page.

Grahacāra, a manual of practical astronomy, composed (?in 1762 A.D.) by *Kevalarāma Pañcānana*; with a commentary (*ṭīkā*) thereon, by *Rāmakiṃkara Bhaṭṭācārya*.

The text (foll. 1–23) begins:

वेधोऽग्रगाणां नमतां सुराणां
किरीटजुष्टाङ्घ्रियुगं गणेशं ।
वक्तव्यविघ्नौघविनाशहेतोः
सिन्दूरपूरारुणमाश्रयामि ॥
श्रीमान् नमन् भास्करपादपद्मं
पञ्चाननः केवलरामपूर्वः ।
वारेन्द्रगोष्ठीप्रथितो मनस्वी
चारं ग्रहाणां तनुते समासात् ॥
शाको युगाष्ट१६८४क्षितिपालहीनः
शास्त्राब्दपिण्डो भवतीह शास्त्रे ।
अब्दो ऽगखाशा१००७गुणितः शता१००द्यो
हृतो ऽष्टशत्या८०० सफलस्त्रिवेदैः४३ ॥

The commentary (foll. 24–68) begins:

यदुपास्तिं विना नास्ति स्वस्ति रामं प्रणम्य तं ।
कुरुते ग्रहचारस्य टीकां श्रीरामकिङ्करः ॥

निर्विघ्नग्रन्थसमाप्त्यर्थं उदर्कशिष्यशिक्षार्थं च ॰ मङ्गलमाचरति । वेध इत्यादि । ॰ ॥ ॰ ॥ शाको ऽभीष्टगतशकाब्दः स चतुरशीत्यधिकषोडशशतेन हीनः इह शास्त्रे ग्रहचारे शास्त्राब्दपिण्डसंज्ञो भवति । ॰ [H. T. COLEBROOKE.]

2966.

421. Foll. 73; size 4to, 12 in. by 8 in.; large Devanāgarī writing of the Kaśmir type, enclosed in coloured and gilt edges; dated 1804 A.D.; 12–14 lines in a page; the paper being very thin, some leaves are somewhat torn and defective.

Khaṇḍakhādya-karaṇa(-udāharaṇa), a course of astronomical calculations in accordance with the rules laid down in *Brahmagupta's Khaṇḍakhādya* (dated Śaka 587); composed in Śaka 1680 (1758 A.D.), by an anonymous Kaśmirian author.

It begins: अथ खंडखाद्यं करणं लिख्यते ॥ ओं
मुनिवेदाष्टि संन्यस्य लौकिकाब्दान्विनिक्षिपेत् ।
एष कालः शकेंद्राणां मूरिभिः समुदाहृतः* ॥
श्री-शाको ऽगवसुशरोनो ऽर्कगुणश्चैत्रादिमाससंयुक्तः ।
त्रिंशद्गुणः तिथियुतः पृथगिषुसहितो द्विधा भक्तः† ॥
पंचोदधिनव[मुनि]भिर्लब्धोनो भाजितः षडगनंदैः ।
लब्धाधिमासकदिनैरधिको ऽधो रुद्र[सं]गुणितः ॥
स्वरनववेदयुतोऽधस्थ्यगतिथिरुद्रैर्हृत[:] फल[त्रि]हीनः ।
त्रिखनगहृतावसानो रात्र्यर्धो ऽसावहर्गणोऽर्कादि[:] ॥

---

* This is apparently the author's own introductory verse, followed by vv. 3–5 of *Brahmagupta's Khaṇḍakhādya*. The first two *āryā* verses of the latter work run as follows (see the fragment of *Caturveda-Pṛithūdakasvāmin's* commentary on the work, Weber, Berl. Cat., no. 1734):

प्रणिपत्य महादेवं जगदुत्पत्तिस्थितिप्रलयहेतुं ।
वक्ष्यामि खंडखाद्यकमाचार्यार्यभटतुल्यफलं ॥ १ ॥
प्रायेणार्यभटेन व्यवहारः प्रतिदिनं यतो ऽशक्यः ।
उद्वाहजातकादिषु तत्समफललघुतरोक्तिरतः ॥ २ ॥

In Prof. Bhandarkar's Rep. for 1883-84, p. 369, a (Kaśmīrian) work of a very similar nature to the present one is described. The MS. there begins with the first two verses of *Brahmagupta's* work, which are not however explained for the reason that "they offer no scope for astronomical computations"; after which the MS. gives the text of the first *śloka* of the present work, in which, however, it reads the chronogram as मुनिवेदतिथ्योऽव्यस्य (1547), and then proceeds to explain it.

† In one or two places the division marks of the verses and *ardharcas* were wrongly placed. This has been rectified here.

संवत् ३४ मुनिवेदाष्टिस्थाप्यं १६४७ पुरा संवत्सरं ३३। मिलित्वा १६८० जातः श्रीशालिवाहनशाकः। अस्यागवसुशरोनः५८७ जातः करणगताब्दः १०९३। अयमर्कगुणः। १३११६। पुनस्त्रिंश ३० द्गुणः ३९३४८०। एतदधः पृथक् स्थाप्यं ३९३४८०। इषु ५ सहितः कार्यः ३९३४८५। पुनरधः स्थाप्यं ३९३४८५। अस्य पंचोदधिनवभिः मनुभिः १४९४५। भागं दत्त्वा लब्धं २६। शेषं ४९१५ त्याज्यं। लब्धं २६ मध्यमराशिपात्यं ३९३४५९ एतज्जातं। अस्य षडगनंदैः ९७६ भागे लब्धं ४०३ शेषं १३१ त्याज्यं ॥ यल्लब्धं ४०३ त्रिंशत् ३० गुण्यं जातं १२०९०। एतदुपरि चात्यं ४०५५७० जातम्। एतदधः स्थाप्यं ४०५५७०। रुद्रैः ११ गुण्यं ४४६१७६७ जातं। एतत्पुनरधः स्थाप्यं ४४६१७६७। अस्य त्र्यगतिथिरुद्रैः १११५७३ भागे लब्धं ३९ एतन्मध्यमराशिपात्यं ४४६१७२८ अस्य त्रिखनगैः ७०३ भागे लब्धं ६३४६ उपरि पात्यं ३९९२२४ जातो दिनगणः। अस्य मुनिभि ७ भागे लब्धं १७०३२ त्याज्यं शेषं ० दिनस्य सैकं निरेकं वोऽस्येह निरेकं कार्यं ३९९२२३ जातो दिनगणः। अस्य मुनिभिः ७ भागे लब्धं। ५७०३१। त्याज्यं। शेषं। ६॥ आदित्यादि गणनीयं ॥ वारोऽत्र शुक्रवारः आगतः॥ आदौ सूर्यमध्यमस्यार्या।

खखवसुगुणितात् वसुगुणकृताधिकात् मुनिनखद्विनंदयमैः।
भगणादि अर्कबुधसितशीघ्रोच्चंकुजगुरुशनीनाम् ॥

अहर्गणं ३९९२२३ संस्थाप्य। खखवसु ८००। गुणनीयं। ३१९३७८४०। अस्य वसुगुणकृत ४३८ चात्यजातं। ३१९३७८८३८ ॥ अस्य मुनिनखद्विनंदयमैः। २९२२०७। ०

We extract a few more verses:

Fol. 4*a*: अथ चंद्रस्य ॥

खखरसगुणितात् सशरांशमुनींदुकृताधिकात्(!) त्रिनव-
[गुणाष्टिहृतात्।
भगणादिवाहिमांशोः नवयमतानैः कलारहितम् ॥

Fol. 6*a*: अथ केंद्रभगणशेषं साध्यते ॥

द्युगणात् खरुद्रगुणितात् भवशरयुतात् शशित्रिखाग्नि-
[हृतात्(!)।
भगणादिकेंद्रशोध्यं मध्यमचंद्रात् शशांकोच्चम् ॥

Fol. 7*a*: अथ पातस्य भगणशेषं साध्यते ॥

साधिकृतेषु गुणोनादहर्गणात् द्विनवमुनिरसैर्भक्तात्।
यन्मंडलादिलब्धं चक्रात्संशोध्य तत्पातः ॥

Fol. 19: इति सूर्यस्फुटस्योदाहरणं ॥

पंचरामस्तथा दंताधीभुजाश्चैकविंशति।
विश्वेश्वराश्च विज्ञेया सूर्यस्यांतरखंडिका ॥
पंचगुणाः सप्तरसाः शरनंदाः षोडशेंदवोगोर्काः ॥
कृतगुणचंद्राश्यर्धविलिप्तापिंडं ॥ इति सूर्यस्य न्यस्तखंडं ॥ अथ चंद्रांतरखंडिका ॥ ० etc.

The year Śaka 1680 is several times again made the basis of calculations, as on fol. 41*b*, where, as above, it is called the (current) 34th year of the *Saptarshi* (or *Laukika*) era: श्रीकश्मीरमंडले सप्तर्षिसंवत् ३४ चैत्रशुति(!) १ ॥ अथ विक्रमार्कवत्सरसाधनं ॥

शरो ऽग्निरिंदुशाकस्य चाधिकं कारयेद्बुधः।
जातं श्रीविक्रमादित्यशाकमुक्तं मनीषिभिः ॥

श्रीविक्रमादित्यसंवत् १८१५। श्रीशालिवाहनशाकाः १६८०।०

Similarly Śaka 1652 and 1666 are referred to (foll. 64*a*, 60*b*) as the 6th and 20th *saptarshi* years respectively. Cf. Bühler, Detailed Report, p. 59; Bhandarkar, Report for 1883-84, p. 83-4.

The Kaśmīr country and people are referred to by the author in several other places, as *Kaśmīreshu*, fol. 15*b*, l. 5; *Kaśmīramaṇḍale*, fol. 41*b*, 2; 64*a*, 9.

In the latter half of the work numerous passages (chiefly *anushṭubh ślokas* and *indravajrā* verses) are found, apparently quoted from some other work, or works. One of these authorities is a certain *Ratnākara* (a *Kaśmirian*, it would seem), who is referred to on fol. 70*b*:

अथ रत्नाकरमतेन सूर्यग्रहणभावाभावावाह।

पातो नेंदुः सौम्यजीवास्थितश्चेत्
तिथ्यंशोनः स्यात्तदा सूर्यपर्व। ०। १४। ०। ०।
पंचांशोनो याम्यजीवास्थितश्चेद्
गण्यं तज्ज्ञैः पर्व कश्मीरदेशे ॥ ०। ४। ०। ०।

and from whom another passage is quoted towards the end of this work (fol. 72*a*), in which he tells us that he was the son of *Śaṅkara*, and pupil of *Nityānanda*; and that he wrote in Śaka 1558 (A.D. 1636), the 12th year of *Jahān Mahīpati*, apparently the Emperor *Shāh Jehān* (in which case his accession would however be antedated by four years, possibly on account of his father having been taken prisoner in 1624): अथ चंद्रस्य ॥

उत्तरो यदि विक्षेपो वह्निदिक्प्रग्रहो भवेत् ।
वायव्यां तमसो मुक्तिश्चंद्रग्रहणके सदा ॥
दक्षिणो यदि विक्षेपो ह्यैशान्यां प्रग्रहो भवेत् ।
नैर्ऋत्यां तमसो मुक्तिर्ग्रहे शीतांशवे सदा ॥
अष्टेषुशरभुभ्रांशु१५५८संमिते शकवत्सरे ।
नेत्रचंद्रमिते वर्षे जहानाख्यमहीपते: ॥
गणितागममाप्त्वाहं नित्यानंदाद्गुरोर्मुदा ।
श्रीशंकरतनूजन्मा ख्यातो रत्नाकराभिध: ॥
वक्ष्ये परमरहस्यं बीजं शीतांशुपातयो: स्वच्छम् ।
ग्रहणद्वयसिद्ध्यर्थं हर्षोत्कर्षप्रदं विदुषां ॥
सिद्धांतागततुल्यो य – – र्णेन्न दृश्यते व्योम्नि ।
तस्माद्बीजेनायं – – – नैव जातु चिन्निपुणै: ॥
करणागतसू – तु देशांतरभुजांतरं ।
संस्कार्यं स्पष्टतिथ्यर्थं सदा कर्म द्वयं बुधै: ॥
कलाजाति२२मिता शोध्या: स्वदेशभुजसंस्कृते ।
ग्रहणस्पष्टतिथ्यर्थं सर्वदा चंद्रमध्यमे ॥
एकांशेन त्रयोविंशत्कलाभिरभिसंयुत: ।
उत्तरस्पष्टपात: स देशांतरभुजांतर: ॥
१२ शाकाद्वसुशरतिथिभि१५५८र्हीनाद्यच्छिष्यते ततो
त्रिंशद्भि: फलमाप्तं लिप्ताद्यं तत्सदा देयं ॥ [भक्तात् ।
प्रागुद्दिष्टे बीजे पातस्यात्र स्थिरे तज्ज्ञै: ।
ज्ञेयं तत्स्फुटबीजं स्पष्टे पाते सदा धनं कार्यं ॥
श्रीखंडखाद्ये – – – – पात-
बीजं मयोक्तं हिम – – – ।
पुत्राय देयं प्रतिभान्विताय
शिष्याय वा यत्नपरीक्षिताय ॥
बीजं रहस्यं परमं मयात्र
निश्चित्य नानाकरणानि दृष्ट्वम् ।
न देयमेतत्खलु दर्शनाय
रक्ष्यं सदा जीववदेव सद्भि: ॥
इति श्रीखंडखाद्यनाम करणं समाप्तम् ॥

[H. T. Colebrooke.]

2967.

2049 c. Foll. 24; size 11¼ in. by 6 in.; modern Devanāgarī writing; fourteen lines in a page.

A set of astronomical tables, probably to be used in converting lunar into solar days.

There is no text to explain the application of the tables, nor any title except a note in Gujarati on the first page to this effect: भट प्रभूजी जीवराज नी प्रति: धनफली छे पाना २४ which might be rendered thus: "This copy, exhibiting the result of certain additions to be made to each *ghaṭī* of a *tithi*, belongs to *bhaṭa Prabhūjī Jīvarāj* and consists of 24 leaves." In the old catalogue, *Dhanaphalī* was taken as the title of the treatise. [Gaikawar.]

2968.

834 c. Foll. 29; size 12¾ in. by 4½ in.; modern Bengalī handwriting; six lines of text in a page.

Dinacandrikā, a set of astronomical tables for the construction of almanacks, preceded by four pages of text; by *Rāghavānanda* (? i.e. *Rāghavaśarman*, the author of the *Sūryasiddhānta-rahasya*; cf. Aufrecht, Cat. Trin. Coll. Cambr., p. 46).

For the basis of his tables the author has selected the Śaka year 1521 (A.D. 1599) which was probably the date of his compilation.

It begins:

गुरुं गणपतिं नत्वा गणकप्रीतये सदा ।
तनुते राघवानन्दो गणिते दिनचन्द्रिकां ॥
शाके भूभुजबाणचन्द्र१५२१वियुतो ऽब्द: स्यात्°

[H. T. Colebrooke.]

2969, 2970.

2083 a & b. Foll. 37 (the first 4 of which are missing) and 8 (the 3rd of which is wanting); size 9½ in. by 4½ in.; Devanāgarī writing of about 1750 A.D.

Two sets of tables for calculating the motions of the planets; inscribed respectively *Grahaprabodha*, and *Grahalāganisāraṇi* (? belonging to Ganeśa's *Grahalāghava*), by other hands. [Gaikawar.]

2971.

2252. Foll. 1+88; size oblong, 9 in. by 4 in.; Devanāgarī character.

Astronomical tables for the construction of calendars or horoscopes.

The first leaf (relating to Śaka 1560) seems to have belonged to a different set of tables.

The MS. ends: संवत् १७५५ वर्षे शके १६२० प्र° मालवमाने माघवदी २ शनौ घटी ३२। ४६ अश्लेषा घटी २०।२९ आयुष्मान् घटी २६। १७ एवं पंचांगशुद्धौतदिने प्रथमरात्रीगत-घटी ८१५(?) समये°

[Gaikawar.]

2972.

1051 f. Foll. 20; size 8 in. by $3\frac{1}{2}$ in.; Bengalī writing of 1789 A.D.; number of lines varying.

Materials for a calendar (*pañjikā*) for the Śaka year 1711, compiled, for *Īśvaracandra*, by *Vidyāśiromaṇi*. They consist mainly of astronomical tables without directions for using them.

It begins:

> शाके भूशशिशैलचन्द्रगणिते श्रीवाजपेयी कृती
> धीमानीश्वरचन्द्ररायनृपतिस्तस्याज्ञया पञ्जिकां।
> सिद्धान्तादिमतं विलोक्य तनुते यत्नेन विद्याशिरो-
> मण्याख्यः स्मरगर्वखर्विततनुं श्रीकृष्णचन्द्रं स्मरन्॥

[H. T. Colebrooke.]

2973.

2631. Foll. 84; size 10 in. by 6 in.; Devanāgarī character.

Pattraprakāśa, or *Pattradīpaka*, sets of astronomical tables according to the calculations of the *Sūryasiddhānta*, composed, in 1777–82 A.D., by *Balabhadra*. [Mack. Coll.]

2974.

1566. Foll. 240; size oblong, 10 in. by $6\frac{1}{2}$ in.; the last 16 leaves $8\frac{1}{2}$ in. by $5\frac{1}{4}$ in.; fairly good Devanāgarī writing.

A set of sixteen almanacks for the years Saṃvat 1856–71, each consisting on an average of fifteen leaves, written in two colours, black and red, with an ornamental frontispiece.

Those for 1856–64, 1868 and 1870 begin:

> विनायकं प्रणम्यादौ देवीं वाग्देवतां गुरुं।
> संवत्सरे फलं वक्ष्ये लोकानां हितकाम्यया॥ १॥
> तिथिवारं च नक्षत्रं योगं करणमेव च।
> पंचांगस्य फलं श्रुत्वा गंगास्नानफलं लभेत्॥ २॥
> अचिंत्याव्यक्तरूपाय निर्गुणाय महात्मने।
> समस्तजगदाधारमूर्तये ब्रह्मणे नमः॥ ३॥

Those for the remaining years omit the first two *ślokas*. [H. T. Colebrooke.]

2975.

2657 b. Foll. 4; size 10 in. by $4\frac{1}{4}$ in.; written in a good Jaina Devanāgarī hand about 1600 A.D.; 16 or 17 lines in a page.

Gaṇita-Nāmamālā, a vocabulary of astronomical terms, by *Haridatta*, son of *Śrīpati*(?).

It has been printed in the *Dvādaśakosha-saṃgraha*, Benares 1865.

It begins:

> गणितस्य नाममालां वक्ष्ये गुरुप्रसादतः।
> बालानां सुखबोधाय(हि सुबोधाय ed.) हरिदत्तो द्वि-
> [जाग्रणीः॥

अथ नक्षत्रनामानि। ° — *iti nakshatrasaṃjñāḥ*, fol. 1*a*; *aṅkasaṃjñāḥ*, fol. 1*b*; *rāśisaṃjñāḥ*; *dvādaśabhāvānāṃ saṃjñāḥ*(MS.*dvādaśabhuvana-nāma*), fol. 2*a*; *gṛihasaṃjñāḥ*, ib.; *sūryanāmāni*, ib.; *candranāmāni*, ib.; *bhaumanāmāni*, fol. 2*b*; *budhanāmāni*, ib.; *gurunāmāni*, ib.; *śukranāmāni*, ib.; *śaninādmāni*, ib.; *navagrahāḥ*, ib.; *māsāḥ*, ib.; *caturvidha(māsa)saṃjñāḥ*, ib.; *madhyāhnamadhyarātrigataśesharāhnapūrvāṭṇapa-rāhṇasaṃjñāḥ*, fol. 3*a*; *saptakavarṇāḥ*, fol. 3*b*; *carasthiradvisvabhāvasaṃjñāḥ*, ib.; *saṃkrānti-saṃjñāḥ*, ib.; *ṛitavaḥ*, ib.; *nṛicatushpadajala-kīṭasarīsṛipasaṃjñāḥ*, ib.; *grahāḥ*, fol. 4*a*; *iti trikoṇasvagṛihasaṃjñāḥ*, ib.

It ends:

कंडूलजातिविप्रेण (कंडोल° ed.) हरिदत्तेन (हरद° ed.)
नाममाला कृता श्रेष्ठा गुरुप्रसादतो मया । [धीमता ।
श्रीपतेश्च सुतेनेव बालानां बुद्धिवृद्धये ॥

This odd half-*śloka* is wanting in the Benares edition as well as in a MS. described by Rāj. Mitra, Notices, viii., p. 181. Cf., however, Peterson, Rep. 1882-83, p. 114.

[GAIKAWAR.]

2976.

1389 b. Foll. 59; size 13¼ in. by 5 in.; fair, modern Devanāgarī writing; 6–8 lines in a page.

Paribhāshāpattra, a classification of astronomical and astrological terms under their different heads, intended to serve as an index to *Bhāskarācārya's Siddhāntaśiromaṇi,* besides such works as the *Tājikaśāstra* (20*a*), *Śrīpati Bhaṭṭācārya's Paddhati* (41*a*, 47*a*), *Varāhamihira's Laghujātaka* and *Bṛihajjātaka* (49*a*) and *Makarandācārya's* Tables (51*b*). It is a bare index of names, written in columns; but convenient enough for reference on account of its systematic arrangement. [H. T. COLEBROOKE.]

2977.

2897 a. Foll. 27; size 9¼ in. by 5¼ in.; clear Devanāgarī writing of 1815 A.D.; nine lines in a page.

Pārasīprakāśa, a vocabulary of Persian (and Arabic) terms relating to astronomy, chronology, celestial geography and arithmetic, classified under certain heads, with their Sanskrit analoga; compiled, in the reign of *Shāh Jehān* (1627-1658), by *Vedāṅga Rāya.*

It begins:

नत्वा श्रीभुवनेश्वरीं हरिहरौ लंबोदरं च द्विजान्
श्रीमच्छाहजहान्महेन्द्रपरमप्रीतिप्रसादाप्तये ।
ब्रूते संस्कृतपारसीकरचनाभेदप्रदं कौतुकं
ज्योतिःशास्त्रपदोपयोगि सरलं वेदाङ्गरायः सुधीः ॥ १ ॥
संस्कृतोक्तिविदि पारसीज्ञता
पारसीविदि च संस्कृतज्ञता ।
यद्वयाविदि (? यद्द°) च तद्वयज्ञता (? तद्द°)
जायते तु तदधीयतामिदं ॥ २ ॥

This vocabulary was apparently compiled in the year 1643 A.D., the author twice exemplifying his rules by calculations for the Śaka year 1565. It will add little to our knowledge of Persian astronomy and terminology. Cf. Wilson, Mackenzie Coll., 2nd ed., p. 370.

[MACK. COLL.]

2978.

2114 d. Foll. 11; size 9¼ in. by 4 in.; legibly written in Devanāgarī, about 1700 A.D.; fourteen lines in a page.

A fragment of *Vedāṅga Rāya's Pārasīprakāśa,* extending as far as fol. 21*a* of the preceding MS. [GAIKAWAR.]

B. ASTROLOGY, DIVINATION, ETC. (PHALAGRANTHA).

a. Natural Astrology.

2979.

590 a. Foll. 154 (numbered 1–60, 1–91; the latter with double leaves for foll. 18, 34 and 65); size 11¼ in. by 4 in.; fairly good Devanāgarī writing of 1749 A.D.; eight lines in a page.

Bṛihatsaṃhitā, a compendium of astrology, by *Varāha Mihira.*

Professor H. Kern has published an edition of the work in the Bibliotheca Indica (1865), and an English translation in the Journal of the Roy. Asiatic Soc., New Ser., vols. iv.–viii.

[H. T. COLEBROOKE.]

2980.

2294. Foll. 124; size quarto, 13 in. by 10 in.; good Devanāgarī writing of 1813 A.D.; 23 lines in a page.

Bṛihatsaṃhitā. A reproduction of the preceding MS., used in Dr. Kern's edition under the letter D. [CALCUTTA.]

2981.

812. Foll. 82; size 15¼ in. by 5¼ in.; modern Bengalī handwriting; eight lines in a page.

A portion of the *Bṛihatsaṃhitā*, reaching as far as chapter lxviii., v. 101 in the edition, in which its readings are recorded under the letter E. [H. T. COLEBROOKE.]

2982.

1940. Foll. 136, of which 1–4, and 125–135 are wanting; size 11 in. by 4¾ in.; fair Devanāgarī writing of about 1650 A.D. (foll. 15, 21, 69, 70, 95–104 by a later hand); 9–12 lines in a page.

A portion of the *Bṛihatsaṃhitā*, covering from p. 7, l. 14 to p. 407, l. 4; and from p. 443, l. 5 to p. 445, l. 21 of the edition.

It is Dr. Kern's MS. G, "used only occasionally." [DR. JOHN TAYLOR.]

2983.

2219. Foll. 37; size 8vo, 8 in. by 4¾ in.; fair Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; twelve lines in a page.

A fragment of the *Bṛihatsaṃhitā*, comprising *adhys.* lxviii.–lxx., on fortune-telling, and referred to as MS. O in the edition. [GAIKAWAR.]

2984–2986.

891–893. Foll. 675 (1–243, 244–461, 462–675), and an extra leaf 620; size 10¾ in. by 4½ in.; written in Devanāgarī by several hands, in 1792 A.D.; ten lines in a page.

Saṃhitāvivṛiti, a commentary on *Varāhamihira's Bṛihatsaṃhitā*, composed (in 966 A.D.) by *Bhaṭṭa Utpala.*

Cf. Kern, *Bṛihatsaṃhitā*, preface, p. 61.

The MS. is imperfect at the end, the last three chapters (from fol. 674*b*, l. 5 = fol. 525*a*, l. 3 of MS. 2171) being dismissed with a few disjointed remarks. The date of composition is consequently wanting in this MS.

Vol. I. also contains a complete index to the three parts, wrongly bound, and interspersed with a few stray leaves belonging to an index to the *Siddhāntaśiromaṇi* (MS. 871*b*). [H. T. COLEBROOKE.]

2987.

1798. Foll. 244; size 13⅛ in. by 6 in.; good, modern Devanāgarī writing; 12 or 13 lines in a page.

Bhaṭṭotpala's Saṃhitāvivṛiti. Adhyāyas i.–lxiv., or the *pūrvārdha.*

The MS. has been corrected throughout. [DR. JOHN TAYLOR.]

2988.

1871. Foll. 296; size 12 in. by 5½ in.; good, modern Devanāgarī writing (smaller than that of the preceding volume); thirteen lines in a page.

The *uttarārdha* of the same work. Revised throughout.

The date of composition is given in the first of the following verses at the end (cf. Kern, *Bṛihatsaṃhitā*, pref., p. 6):

फाल्गुनस्य द्वितीयायामसितायां गुरोर्दिने ।
वस्वष्टाष्ट८८८मिते शाके कृतेयं विवृतिर्मया ॥
चतुर्विंशतिसाहस्रं मानमस्या ह्यनुष्टुभां ।
वराहमिहरे यास्मिन् छाया स्कंदमया कृता ॥
वराहमिहराचार्यरचिते संहितार्णवे ।
ऋषिनामुत्पलश्चक्रे ऽर्थाभये विवृतिप्लवं ॥

[DR. JOHN TAYLOR.]

2989.

2171. Foll. 532; fairly written, in Devanāgarī, by three modern hands (1–150, 151–378, 379–532); ten lines in a page.

The latter part of *Utpala's* commentary, from the beginning of *adhy.* xliii. (*adhy.* lxv. 3 of Kern's text; fol. 301*a*, l. 3, of MS. 892) to the end.

This copy ends with the same three verses as the last MS.; and both of them seem, indeed, to be derived from the same original.

[GAIKAWAR.]

2990.

2110. Foll. 28, numbered 3–30; size 9¼ in. by 4 in.; good, clear Devanāgarī writing, of 1671 A.D.; ten lines in a page.

Yogayātrā, a treatise on prognostics with reference to the setting out on military expeditions, by *Varāhamihira*.

The text and a German translation of the first nine chapters of this treatise have been published by Prof. H. Kern, from a Benares MS., in Weber's Indische Studien, vol. x., p. 161 seqq.; xiv., 312 seqq.; xv., 167 seqq.

The present MS. would seem to have been copied from one the first two leaves of which were wanting, since it begins at the top of fol. 3*b*, in the 20th stanza (corresponding to v. 19 of the edition) of the first chapter.

A MS. described in Peterson's Rep., i., p. 100, is stated to contain 16 *sargas*, the last of which (called *balotsāhasarga*) seems to have 39 verses ending with the same verse as ours; and (though consisting of only 36 leaves, with 9 lines in the page, and beginning with the same verse यश्चस्तुर्जगतः सहस्रकरवद्धाम्नां च धामार्कवद्° as the printed text) it may possibly contain the *Bṛihad-Yogayātrā*. An incomplete MS. of *Utpalabhaṭṭa's Vivaraṇa*, noticed in Rāj. Mitra's Not., i., p. 28, ends (like Kern's MS.) with (v. 18 of) the 9th *adhyāya*.

According to the colophons of the present MS., the treatise consists of the following 14 chapters, only the first 9 of which are numbered: 1. *daivapurushākārādhyāya* (22 vv.); 2. *ācārādhyāya* (36 vv.); 3. *abhiyojyādhyāya* (23 vv.); 4. *yogādhyāya* (64 vv.; 58 vv. in ed.; there being additional stanzas after vv. 36, 37, 38, 40, 45, 52); 5. *miśrakādhyāya* (42 vv.; 39 ed.); 6. *balyupahāranivedanādhyāya* (29 vv.); 7. *nakshatranimittādhyāya* (*snānādhy.* ed., 21 vv.); 8. *agninimittādhyāya* (27 vv.; 19 vv. ed.; there being 8 add. vv. after v. 1 of ed.); 9. *nakshatrakaiṭabhādhyāya* (35 vv.; 18 ed.; there being 17 add. vv. at the end); 10. *aśvaceshṭitādhyāya* (16 vv.); 11. *prasthānakīyādhyāya* (17 vv.); 12. *śrīśakunādhyāya* (34 vv.); 13. *protsāhādhyāya* (17 vv.); 14. (? *balotsāhādhyāya* or *suraniveśādhyāya*, 15 vv.) ends:

धर्मेण पृथ्वीं परिपाल्य कृत्वा
यथाशयारामसुरालयाश्च (? ° यांश्च) ।
कृत्वा सयूपां (? ° पांश्च) चितिभिश्चितांश्च
लोकाञ्जयत्यप्यमराधिपश्च ॥ १४ ॥
स्वविषयमुपगम्य मानवेंद्रो
बलिमुपयाचितकानि चाधिकानि ।
निगदितविधिनैव संविदध्यात्
प्रमथगणासुरभूतदेवताभ्यः (प्रथमगणास्फुट° P.) ॥ १५ ॥

इत्यावंतिकाचार्यश्रीवराहमिहिरकृता योगयात्रा समाप्ता ॥ संवत् १७२८ वर्षे शाके १५९३ प्र° माघवदि १ शनौ श्रीगिरिनारायणज्ञातीयभट्टश्री५विद्याधरसुतभाणजीकेरलिखितं ॥

Prof. Peterson's MS. has, after the colophon of the last *sarga*, three *ślokas* giving a list of the chapters which, though not very clearly expressed, seems to include, besides those above, a *śalākāvidhisarga* and *gajeṅgitasarga* (or *suraniveśasarga*), whilst the whole work would seem there to consist of 500 (?) *ślokas*, instead of 398, as the present MS. does.

[GAIKAWAR.]

2991.

487a. Foll. 23; size $12\frac{3}{4}$ in. by $4\frac{1}{2}$ in.; good, modern Bengalī handwriting; six lines in a page.

Daivajñavallabhā, an epitome of astrology, here ascribed to *Varāhamihira* (?by *Śrīpati*).

It begins:

नत्वा दिग्वस्त्रममलं(?नत्वादिहेतुम°) भैरवमद्वैतमीशानं।
श्रीरतिनैपा(?श्रीपति°) क्रियते प्रश्ने दैवज्ञवल्लभारचना॥
दीप्ताद्यं दशभेदं व्योमचराणां निरूप्य भावफलं।
प्रष्टा यद्यत् कथयति शुभाशुभं तत्तदन्यथा नोक्तं॥
दीप्तो दीनः सुस्थो मुदितः सुप्तः [प्र]पीडितो मुषितः।
परिहीयमाणवीर्यः प्रवृद्धवीर्यो ऽधिवीर्यश्च॥
स्वोच्चे दीप्तो नीचे दीनः स्वगृहे व्यवस्थितः सुस्थः।
मुदितो मित्रगृहस्थो रिपुगेहस्थो भवेत् सुप्तः॥
गच्छन् स्वोच्चाभिमुखं प्रवृद्धवीर्यः समाख्यातः।
शुभवर्गस्थः खेटो ऽधि[क]वीर्यो विपुलरश्मिश्च॥
दीप्ते सिद्धिरनुत्तमा नरपतेर्दीने च दैन्यागमः
सुस्थे स्वं मनसि स्थितं च भवति श्रीकीर्तिसौख्यानि च।
[आ]मोदो मुदिते यथेप्सितफलप्राप्तिः प्रसुप्ते विपत्
पीडा शत्रुकृता प्रपीडिततनौ मेषं गते ऽर्थक्षयः॥
परिहीयमाणवीर्ये गजतुरगवाहानां(?°रथानां) भवति।
प्रवृद्धवीर्ये [खेटे] गजतुरगसुवर्णभूलाभः॥
तत्तदधिवीर्ये मुक्ते शक्तित्रयसंपदादि राज्ञः स्यात्॥ °

The treatise consists of the following 16 chapters: 1. *praśnāvatara*, fol. 2*b*; 2. *praśnavicāraṇā*, fol. 4*a*; 3. *śubhāśubhādhyāya*, fol. 4*b*; 4. *lābhālābhādhyāya*, fol. 5*b*; 5. *sāmānyagamāgamādhyāya*, fol. 6*a*; 6. *śatrugamāgamādhyāya*, fol. 7*b*; 7. *pravāsicintādhyāya*, fol. 8*b*; 8. *jayaparājayādhyāya*, fol. 11*a*; 9. *rogiśubhāśubhādhyāya*, fol. 12*a*; 10. *nashṭalābhālābhādhyāya*, fol. 13*b*; 11. *manomushṭicintādhyāya*, fol. 14*b*; 12. *vṛishṭinirṇaya*, fol. 15*a*; 13. *vivāhalābhālābhādhyāya*, fol. 16*a*; 14. *strīpuṃjanmādhyāya*, fol. 17*a*; 15. *prakīrṇādhyāya*, fol. 20*a*; 16. (? *nṛipayātrādinirūpaṇa*), begins: देहः कोपो योधो राज्यं मन्त्रः शत्रुर्मार्गो ऽप्यायुः। चित्तं कर्मप्राप्तिर्मन्त्री लग्नादेते भावाश्चिन्त्याः॥

It ends:

तारा ग्रहश्चेत् क्षितिजात्त्रिकोणे
सूर्यादपि स्याद्यदि वा शशाङ्कः।
दिगीश्वरात्पञ्चमगोबली वा
ग्रहः स्वकाष्ठां नयति प्रसह्य॥
दृष्टादृष्टफलाप्त्यै हृदये निधाय [वराह]मिहिरस्य।
दैवज्ञवल्लभाख्यं दृष्ट्वा प्रश्नं वदेत्तज्ज्ञः॥
आदित्यदासतनयस्तदवाप्तबोधः
कापिष्ठलः* सवितृलब्धवरप्रसादः।
आवन्तिको मुनिमतान्यवलोक्य सम्यग्
घोरां वराहमिहिरो रुचिरां चकार॥
इति वराहमिहिराचार्यकृता दैवज्ञवल्लभा समाप्ता॥

Of authorities, we find the *Yavanas* referred to on fol. 4*a*, and *Parāśara* on fol. 10*a*.

A *Daivajñavallabha*(!) is ascribed to either *Śrīpati* or *Nīlakaṇṭha*; cf. Cat. Cat., *s.v.* For another MS. of the present treatise, see Rāj. Mitra, Notices, iv., p. 207; where the first verse is defective, and, in the colophon, the work is likewise attributed to *Varāhamihira*.

[H. T. COLEBROOKE.]

2992.

1412c. Foll. 6; size $12\frac{3}{4}$ in. by $3\frac{1}{4}$ in.; modern Bengalī handwriting; five lines in a page.

Horāshaṭpañcāśikā, or simply *Shaṭpañcāśikā-* (*vṛitti*), a series of astrological notes, by *Pṛithuyaśas*, son of *Varāhamihira*. [A.]

It begins:

प्रणिपत्य रविं मूर्ध्ना वराहमिहिरात्मजेन सद्यशसा†।
प्रश्ने कृतार्थगहना परार्थमुद्दिश्य पृथुयशसा†॥

---

* कापिट्ठलः R.M. This verse also occurs at the end of *Varāhamihira's Bṛihajjātaka*, where Weber (no. 857), Aufrecht (no. 779), and Bomb. ed. of 1886 read कापित्थके. Perhaps these last two verses do not belong to this work.

† The other MS., as well as the Berlin MS. (no. 861) have पृथुयशसा at the end of the first, and सद्यशसा at that of the second line.

The matter is distributed under the following 7 heads: 1. *saṃkshepahorādhyāya;* 2. *gamāgamādhyāya;* 3. *jayaparājayādhyāya;* 4. *śubhāśubhajñānādhyāya;* 5. *pravāsacintādhyāya;* 6. *nashṭapräptyadhyāya;* 7. *putrādijñānādhyāya* (or *miśrakādhyāya*).

The colophon runs thus: इति षट्पञ्चाशिकावृत्तौ पुत्रादिज्ञानं सप्तमो ऽध्यायः ॥ [H. T. Colebrooke.]

2993.

487b. Foll. 33; size $12\frac{3}{4}$ in. by $4\frac{1}{2}$ in.; good, modern Bengalī handwriting; six lines in a page.

The same work, followed by *Bhaṭṭotpala's* commentary (*vivṛiti*). [A.]

At the end of the first and last chapters (the only ones which give the title and author's name) the original treatise is called *Praśnakoshṭhī* (cf. Colebrooke, Misc. Ess., 2nd ed., ii., p. 432), and ascribed to *Varāhācārya* (probably a mistake for *Varāhātmaja* or *Varāhamihirāpatya*).

It ends on fol. 6*a*, l. 1: इति वराहाचार्यकृतप्रश्नकोष्ठ्यां सप्तमो ऽध्यायः समाप्तः ॥

This is immediately followed by some further notes, commencing:

जन्मर्क्षं सहितं शाकं जन्मदण्डेन ताडयेत् ।
अष्टोत्तरशतैर्हृत्वा शेषमायुर्विनिर्दिशेत् ॥

आयुर्गणनं ॥ एकाक्षरेण पूर्वदिक् कोणवायु(*r.* वायुकोण)-पश्चिमदिग् ईशानकोण दक्षिणदिग् अग्निकोण उत्तरदिग् नैर्ऋतकोणेषु राहुर्ज्ञात्वा तेषु छेदनं बोद्धव्यं ॥ ०

This section (of which no notice is taken in the commentary) ends on fol. 10*b*:

भानुर्बन्धुवियोगशोकममृताधारो भयं भूमिजो
बन्धुं चन्द्रसुतो धनात्मजयशो धर्मान् गुरुः क्लिश्यतां ।
शुक्रः सौख्यमहर्निशं बहुविधं सौरिर्विदेशस्थितं
राहुर्ज्ञानविलोपनं बहुशुचः कुर्यात्ततो द्वादशे ॥

इति वराहाचार्यकृतायां प्रश्नकोष्ठ्यां होराषट्पञ्चाशिका समाप्ता ॥

Below this is written, in Devanāgarī, the title वराहमिहिर(सूनु suppl. by another hand)कृतहोराषट्पञ्चाशिका ।

Then follows, from fol. 11, *Utpala's* commentary:

केशाजार्कनिशाकरक्षितिजविज्ज्जीवास्फुजित्सूर्यजान्
विघ्नेशं स्वगुरुं प्रणम्य शिरसा देवीं च वागीश्वरीं ।
प्रश्नज्ञानविधौ वराहमिहिराचार्यस्य* सद्वस्तुनि
लोकानां हितकाम्यया द्विजवरष्टीकां करोत्युत्पलः ॥०

Verse 1 of the text is thus introduced: तदेवमप्यावन्तिकाचार्यद्विजवराहमिहिरात्मजपृथुयशाः संक्षिप्तां प्रश्नविद्यां कर्तुकामः आदावेव भगवतः सूर्यस्य नमस्कारं स्वनामख्यापनं चाह । प्रणिपत्येत्यादि । वराहमिहिरात्मजेन पुत्रेण पृथुयशसा सूर्यं नमस्कृत्य मूर्ध्ना प्रणिपत्य प्रश्नविषये इयं विद्या कृता चरिता(*r.* रचिता) । कीदृशी अर्थगहना ०

It ends: जातिर्ब्राह्मणादिः । जीवसितौ विप्राणां क्षत्रियस्य भौमरवी विशां चन्द्रः शूद्राणां शशिसुतः शनैश्चरः शङ्करतराणामिति ॥ इति भट्टोत्पलविरचितायां पृथुयशःकृतहोराषट्पञ्चाशिकाविवृतौ मिश्रकाध्यायः सप्तमः समाप्तः ॥

The text and commentary have been repeatedly printed in India.

[H. T. Colebrooke.]

2994.

2072b. Foll. 11; size 10 in. by $4\frac{1}{4}$ in.; good Devanāgarī writing of about 1600 A.D.; thirteen lines in a page.

Bhaṭṭotpala's commentary on the *Shaṭpañcāśikā*, with most of the verses of the original written in full between the commentary. [B.]

This copy does not contain the introduction, and otherwise differs considerably in its readings from A.

It begins: प्रणिपत्य० सद्यशसा ॥ १ ॥ प्रणिपत्य० पृथुयशसा इत्यभिधानेन रविं सूर्यभट्टारकं शिरसा नमस्कृत्य प्रश्नविषये इयं प्रश्नविद्या कृता । किं कृत्वा परार्थमुद्दिश्य परेषामन्येषां लोकानामर्थं हितमुद्दिश्याभिधाय । कीदृशेन पृथु० सद्यशसा प्रधानकीर्तिना ॥ १ ॥

* An Indian print (undated) at my disposal reads: वराहमिहिरापत्यस्य. (J.E.)

It ends: जीवशितौ विप्राणां क्षत्रस्सुप्रगुभौम(!) विशां चंद्रः शूद्राधिपः शशिसुतः शनैश्चरराहू म्लेच्छनामानौ ॥ इति जातिनिर्देशः कार्यः ॥

इति भट्टोत्पलविरचितायां षट्पंचाशिकाहोरावृत्तौ मिश्रिकाध्यायः समाप्तः ॥ [GAIKAWAR.]

2995.

922. Foll. 127; size 12½ in. by 4¼ in.; good, modern Bengalī handwriting; six, from fol. 41 seven, lines in a page.

Vṛiddha-Vasishṭhasaṃhitā, ascribed to *Vṛiddha-Vasishṭha*.

It begins (cf. no. 2766):

ब्रह्माम्भोजभवामरेन्द्रनिकरस्फूर्जत्किरीटोज्ज्वल-
ज्योत्स्नालीढपदारविन्दयुगलस्तत्वस्वरूपो रविः ।
ब्रह्माण्डोदरसंस्थिताखिलजगद्ध्वान्तस्य विध्वंसनं
यः कुर्वन्निखिलं जगत्यनुदिनं पर्येति कालात्मकः ॥ १ ॥

ज्योतिःशास्त्रं समग्रं प्रथमपुरुषतः स्वर्णगर्भाद्विदित्वा
पूर्वं ब्रह्मा तथोपर्यखिलमुनिगणप्रार्थनातश्चकार ।
तच्चेदं सुप्रसन्नं मृदुपदनिकरैर्गुह्यमध्यात्मरूपं
शश्वद्विश्वप्रकाशं ग्रहचरितविदां निर्मलं ज्ञानचक्षुः॥२॥

क्रतुक्रियार्थं श्रुतयः प्रवृत्ताः
कालाश्रयास्ते क्रतवो निरुक्ताः ।
शास्त्रादमुष्मात्किल कालबोधो
वेदाङ्गतामुष्य ततः प्रसिद्धा ॥ ३ ॥

छन्दः पादौ शब्दशास्त्रं च वक्त्रं
कल्पः सूत्रं ज्योतिषं चक्षुषी च ।
शिक्षा घ्राणं श्रोत्रमुक्तं निरुक्तं
वेदस्याङ्गान्याहुरेतानि षट् च ॥ ४ ॥

वेदस्य चक्षुः किल शास्त्रमेतत्
प्रधानताङ्गेषु ततो ऽस्य जाता ।
अङ्गैर्युतो ऽन्यैः परिपूर्णमूर्तिश्
चक्षुर्विहीनः पुरुषो न किंचित् ॥ ५ ॥

अध्येतव्यं ब्राह्मणैरेव तस्माज्
ज्योतिःशास्त्रं पुण्यमेतद्रहस्यं ।
एतद्बुद्ध्वा सम्यगाप्नोति यस्माद्
अर्थं धर्मं मोक्षमग्र्यं यशश्च ॥ ६ ॥

श्रुतिस्मृतिज्ञः पटुरर्थशास्त्रे
श ब्दे पटिष्ठः कुशलः कलासु ।
त्रिस्कन्धकज्योतिषिकः सुमेधाः
कलासु विज्ञस्त्वगदः सुशीलः ॥ ७ ॥

शास्त्रस्वरूपग्रहचारमानप्रत्येकपञ्चाङ्गफलक्षणाद्यः ।
गोचारसंक्रान्तिविशालताराखेटोपखेटग्रहकोविदश्च ॥ ८ ॥

त्रिस्कन्धपारंगम एव पूज्यः शुद्धैः सदा भूरुहवृन्दकार्यैः ।
नक्षत्रसूची किल पापरूपो हेयः सदा सर्वसुधर्मकृत्ये ॥ ९ ॥

आधानपुंसवनमष्टमं मङ्गलं यत्
संजातकर्मवरनामनवान्नभुक्तिः ।
चूडाविधिव्रतविवाहनृपाभिषेक-
यात्राप्रवेशनववास्तुपुरप्रतिष्ठाः ॥ १० ॥

गुणदोषयोर्निरूपणमुभयोरपवादनमवरोत्पातौ ।
अखिलोत्पातप्रशमनशान्तिकमिश्राख्ययात्रकाध्यायः॥११॥

पञ्चोत्तरचत्वारिंशद्विपुलाध्यायैर्विराजते स्कन्धे ।
अज्ञानामपीतरेषां बुद्धिवर्धनं त्वनिशं ॥ १२ ॥

इति वृद्धवसिष्ठब्रह्मर्षिविरचितायां [वृद्धवसिष्ठसंहितायां] शास्त्रस्वरूपाध्यायः प्रथमः ॥

अथार्कचाराज्जगतः शुभाशुभे
न्यूनाधिमासेतरमासनिश्चयैः ।
उद्वाहसंक्रान्तिदिनार्धनिश्चयः
सर्वप्रपञ्चो भवतीति तद्वशात् ॥ १ ॥

मकरादिवापि षड्भवमुदगयनं कर्कटादिकं याम्यं ।
राशिद्वयार्कभोगात् षड्तवः(!) शैशिरादयः क्रमशः ॥ २ ॥ °

2. रविचाराध्यायः (25 vv.) fol. 4*b*; 3. चन्द्रचाराध्यायः (21 vv.) fol. 6*b*; 4. कुजचाराध्यायः (15 vv.) fol. 7*b*; 5. बुधचाराध्यायः (17 vv.) fol. 9*a*; 6. गुरुचाराध्यायः (101 vv.) fol. 16*b*; 7. शुक्रचाराध्यायः (18 vv.) fol. 18*a*; 8. शनिचाराध्यायः (7 vv.) fol. 19*a*; 9. राहुचाराध्यायः (62 vv.) fol. 23*b*; 10. केतुचाराध्यायः (51 vv.) fol. 27*a*; 11. मानाध्यायः (51 vv.) fol. 31*a*; 12. तिथिस्वरूपाध्यायः (74 vv.) fol. 36*a*; 13. वारस्वरूपाध्यायः (20 vv.) fol. 37*b*; 14. नक्षत्राध्यायः (110 vv.) fol. 44*b*; 15. योगाध्यायः (41 vv.) fol. 47*a*; 16. करणाध्यायः (19 vv.) fol. 48*a*; 17. मुहूर्ताध्यायः (10 vv.) fol. 48*b*; 18. गोचराध्यायः (179 vv.) fol. 57*b*; 19. महासंक्रान्त्यध्यायः (32 vv.) fol. 59*b*; 20. चन्द्रतारावलाध्यायः (12 vv.) fol. 60*b*; 21. उपग्रहाध्यायः

(10 vv.) fol. 61*a*; 22. ग्रहकूटाध्याय: (14 vv.) fol. 62*a*; 23. सर्वग्रहबलाध्याय: (41 vv.) fol. 64*b*; 24. आधानाध्याय: (47 vv.) fol. 68*a*; 25. सीमन्ताध्याय: (9 vv.) fol. 68*b*; 26. जातकर्मनामकरणाध्याय: (4 vv.) fol. 69*a*; 27. अन्नप्राशनाध्याय: (10 vv.) fol. 69*b*; 28. चौलाध्याय: (6 vv.) fol. 70*a*; 29. उपनयनाध्याय: (74 vv.) fol. 74*b*; 30. समावर्तनाध्याय: (3 vv.) fol. 74*b*; 31. विवाहप्रलग्नाध्याय: (9 vv.) fol. 75*a*; 32. विवाहाध्याये एकोनविंशतितम: (! 247 vv.) fol. 92*a*; 33. राजाभिषेकाध्याय: (50 vv.) fol. 95*a*; 34. गजशान्ति: (45 vv.) fol. 99*a*; 35. ग्रहणशान्त्यध्याय: (24 vv.) fol. 100*a*; 36. यात्राध्याय: (231 vv.) fol. 113*a*; 37. परगतग्रामप्रवेशाध्याय: (24 vv.) fol. 115*a*; 38. इति वृद्धवसिष्ठब्रह्मर्षिविरचितायां महासंहितायां वास्तुपूजाध्याय: (217 vv.) fol. 127*a*.

Then follows another chapter, beginning:

अथ प्रतिष्ठां कथयामि सम्यक्
शिवस्य विष्णोश्च तथा परेषां ।
सौम्यायने देवगुरौ च शुक्रे
संदृश्यमाने परिवारिकाणां ॥

and terminating abruptly (before the completion of fol. 127*b*) in the 11th *śloka*.

The MS. has been corrected throughout; but only the first two, and the 23rd *adhyāyas* are numbered. [H. T. Colebrooke.]

2996.

2307. Foll. 90; size folio, 13 in. by 10 in.; clear, modern Devanāgarī writing; twenty lines in a page.

The same work.

This is a copy made from the same MS. as the preceding one, but far less correct. It breaks off at the same place in *adhy.* 39. On fol. 1*a* it is called वशिष्ठकृतवृहद्वशिष्ठसंहिता खण्डिता ॥ [Calcutta.]

2997.

1805. Foll. 35; size 12¾ in. by 5 in.; fair, modern Devanāgarī writing; twelve lines in a page.

Romakasiddhānta, or (a section of it, entitled) *Śrīshavāyana*, a modern astrological fabrication which has nothing to do with the old astronomical work of the former title, ascribed to *Śrīshena*.

Cf. H. Kern, *Bṛihatsaṃhitā*, pref., p. 47; Aufrecht, Oxf. Cat., no. 796.

It begins: ओं नम: श्रीरोमकसिद्धांताय ॥

धूम्रं पुत्रं प्रति रोमकाचार्यो वदति ।

पुनरेव प्रवक्ष्यामि शृणु पुत्र प्रयत्नत: ।
सप्तद्वीपावती पृथ्वी आकारं तस्य विस्तरं ॥ १ ॥
जंबुद्वीपं कुशद्वीपं चंद्रद्वीपमथापरं ।
शाल्मलं प्लक्षगोमेदं पुष्करं च तथा परं ॥ २ ॥ °

जंबुद्वीपप्रमाणं fol. 2*b*; इति श्रीपवायणे द्वादशराशिविभागेन देशा: fol. 4*b*; इति उत्तमवीसोफलं श्रीपवायेण कथितं fol. 6*b*; इति श्रीपवायणे मध्यमविसो कथिता fol. 7*a*; इति° ग्रहयुद्धं । अथ संवत्सरफलं । fol. 12*b*; इति° उदयादिफलं fol. 16*a*; इति [विस्मृत]वरलाभपृछा fol. 16*b*; इति धृताविवाहिताभार्यापृछा ib.; इति गर्भपृछा fol. 17*b*; इति राज्यपदपृछा ib., etc.

It ends:

केंद्रगतौ स्त्रीपुरुषौ कन्यांशकस्थितौ यदि क्षेतां
[(? लक्ष्येतां) ।
लग्नगतं कन्यांशं पाणिग्रहणं तदा वाच्यं ॥ ४ ॥

इति श्रीपवायणे विवाहपृछा ॥ इति श्रीरोमकसिद्धांतं श्रीपवायणं समाप्तिमगमत् ॥

The leaves are marked रोमक° (fol. 1 रोमकसि°, fol. 2 रोमकसिद्धा°). [Dr. John Taylor.]

2998.

1492 c. Foll. 50; size 15¾ in. by 5½ in.; fairly good, modern Bengalī handwriting; eight lines in a page.

Somasiddhānta, a treatise on astrology (by *Siddhāntabhaṭṭācārya ?*).

It begins:

यं ब्रह्मवेदान्तविदो वदन्ति
परं प्रधानं पुरुषं तथान्ये ।
विश्वे क्षितेः कारणमीश्वराय
तस्मै नमो विघ्नविनाशनाय ॥ १ ॥

यस्मिंस्त्वुदयति विकसति कमलमिवास्तं प्रयाति संकोचं ।
सचाचरं (*r.* सचराचरं) त्रिभुवनं स जयति करुणामयः
[सविता ॥ २ ॥

यस्योदयास्तसमये सुरापुटनिघृष्टचरणकमलो ऽपि ।
कुरुते ऽञ्जलिं त्रिनेत्रः स जयति धाम्नां निधिः सूर्यः ॥ ३ ॥

आदित्यचन्द्रधरणीसुतसौम्यजीव-
शुक्रार्कनन्दनतमं शिखिनो ग्रहेन्द्राः ।
नक्षत्रराशिकरणं तिथिवारयोगा
ऐश्वर्यमस्य जनयन्तु सुदीर्घमायुः ॥ ४ ॥

श्रीमत्पङ्कजिनीपतिः कुमुदिनीप्राणेश्वरो भूभवः
शाशाङ्किः सुरराजवन्दितपदो दैत्येन्द्रमन्त्री शनिः ।
स्वर्भानुः शिखिनां गणो गणपतिर्ब्रह्मेण लक्ष्मीश्वरास्
तं रक्षन्तु सदैव यस्य विमला पत्री मया लिख्यते ॥ ५ ॥

यदुपचितमन्यजन्मनि शुभाशुभ(?°भं) कर्मणः पङ्क्तिं ।
व्यञ्जयति शास्त्रमेतत्तमसि द्रव्याणि दीप इव ॥ ६ ॥

विधात्रा लिखिता या तु ललाटे ऽक्षरमालिका ।
होराविन्नां पठेद्व्यक्तां होराविमलचक्षुषा ॥ ७ ॥

यस्य नास्ति खलु जन्मपत्रिका
या शुभाशुभफलप्रकाशिका ।
अन्धवद्भ्रमति तस्य जीवितं
दीपहीनमिव मन्दिरं निशि ॥ ८ ॥

तत्रादौ प्रभवादिवर्षफलानि ॥

सर्वे[व]स्तुपरिसंग्रहे रतः पुत्रसंमतिवतीव संगतिः ।
सर्वभोगयुतदीर्घजीविता जायते प्रभवसंभवः पुमान् ॥ १ ॥

उत्पन्नभोक्ता प्रियदर्शनश्च
बलाधिशानो(?°लो) चतुरः कलाज्ञः ।
राजा भवेद्दानकुलेषु शीलो(?सुशीलो)
विद्वान्मनुष्यो विभवाप्रजन्मा ॥ २ ॥ °

अथायनफलं (2 vv.) fol. 5*a*; अथ ऋतुफलं (6 vv.) ib.; अथ चैत्रादिफलं (12 vv.) fol. 5*b*; अथ पक्षफलं fol. 6*a*; तिथिफलं fol. 6*b*; वारफलं fol. 7*a*; गणफलं fol. 7*b*; नक्षत्रफलं fol. 7*b*; योगफलं fol. 9*a*; करणफलं fol. 10*b*; रव्याश्रितराशिफलं fol. 11*a*, etc.; इति ग्रहयोगफलं fol. 26*b*; इति षड्गैफलं fol. 29*b*; इति राजयोगो नीचकुलजानामपि fol. 32*a*; इति राजयोगाः fol. 34*b*; इति विकृतिमरणयोगाः fol. 37*a*; इति शिशुविष्टं fol. 39*a*; इति मातृविष्टं fol. 39*b*, etc.; इति तीर्थप्राप्तियोगाः fol. 41*b*, etc.

It ends: अथ सहमरणादियोगः ।

मेषकर्कटयोर्लग्नं पञ्चमस्थो निशाकरः ।
द्वितीयस्थो यदा जीवः सहानुमरणं भवेत् ॥

फलानि सर्वाणि पुरोदितानि
योग्यानि यानि प्रवदेन्मनीषी ।
वराङ्गनासु ह्यपराणि तासां
नाथेषु योज्यानि शुभाशुभानि ॥

इति सोमसिद्धान्ते स्त्रीजातकं समाप्तं ॥

The author's name (or rather title) *Siddhānta-bhaṭṭācārya* does not occur in the work itself, but has been added by Colebrooke's *Paṇḍit* on the outside page of the first leaf.

For different astronomical and astrological treatises bearing the same title see Weber, Berl. Cat., no. 840 (Aufrecht, Cat. Trin. Coll. Camb., p. 30); Rāj. Mitra, Notices, v., p. 221.

[H. T. COLEBROOKE.]

2999.

2115. Foll. 102; size 9¼ in. by 5⅜ in.; legibly written in Devanāgarī, about 1750 A.D.; 18–21 lines in a page.

Jyotirvidābharaṇa, a course of astrology, ascribed to the poet *Kālidāsa*, but supposed to have been composed about 300 years ago; with a commentary in Hindī.

The complete work consists of 22 *adhyāyas*, of which the present MS. contains 12, the last not quite complete.

It begins:

रैभ्यात्रिदेवलवसिष्ठपराशराद्यैर्
नत्वोदितं जनघनव्यवहारसिद्धै ।
ग्रथ्नाम्यहं ननु तदेव गिरं चदार्कैं(यदार्कैं)
ज्योतिर्विदाभरणनाम्नि महश्च शैवं ॥ १ ॥

रैभ्या ऽत्रिदेवलवसिष्ठपराशरादिकजे आचार्यते ओणे । जनये लोक । °

The last colophon occurs on fol. 88*a*: इति कालिदासीयज्योतिर्विदाभरणे त्रिविधयात्राध्याय एकादशः ॥

The MS. breaks off in chapter 12, *śl.* 105.

For the contents of the work see Weber, Berl. Cat., no. 1743; on the age of the work Kern, preface to his ed. of the *Bṛihatsaṃhitā*, p. 12 seqq.; Weber, Zeitschr. d. D.M.G., xxii., 708 seqq.; xxiii., 308; xxiv., 393 seqq.

[GAIKAWAR.]

3000.

2517. Foll. 330 (besides a second fol. 72); size 11 in. by 5 in.; very careless, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Jyotirnibandhasarvasva, a compilation on astrology and divination, principally in connection with religious observances, by *Śivadāśa*, or *Śivarāja*.

It begins (somewhat corrected in vv. 2, 3):

वेदार्द्धं यातर्धेंदुभालयुग्वींदुत तत्पुनः(!) ।
मायन्यतमं गार्णं मनु यस्य नमामि तं(!) ॥ १ ॥
अभीष्टफलदो देवः सर्वज्ञः परमेश्वरः ।
आदधातु गणाध्यक्षः स्थितिं मनसि नः सदा ॥ २ ॥
तिथ्यादिकालावयवस्वरूपां
    जगत्प्रसूत्यादिकहेतुभूतां ।
कालत्रयज्ञानविधायिनीं तां
    वंदे ऽहमाद्यामिह शास्त्रदेवीं ॥ ३ ॥

Cf. Rāj. Mitra, Bikaner MSS., p. 303.

It ends with 20 verses on *punardahana*: अनंतपुण्यफलदा० ॥ २० ॥ इति श्राद्धप्रकरणं ॥

इति सूर(? सूरि)महाठश्रीशिवदासविनिर्मिते (श्रीसूरमहामठःश्रीशिवदास° fol. 140*a*; सूरमहाडःश्रीशिवराज° foll. 203*a*, 221*a*) ज्योतिर्निबंधसर्वस्वे तिथ्यादीनां विनिर्णयः ॥ Then follow four more lines on periods of time and epochs: अथ कालपट्शककर्तारः । युधिष्ठिरो ३०४४ etc.

Of authorities repeatedly quoted the following may be mentioned: *Ācārasāra, Kālanirṇaya, Kālaviveka, Gotranirṇaya, Janmarāśinirṇaya, Jayārṇava, Jātakatilaka, Jātakasāra, Jyotiḥprakāśa, Jyotiḥphalodaya, Jyotiḥsāgara, Jyotirvivaraṇa, Jyotiścintāmaṇi,* (*Jyotisha*) *Kaumudī, Jyotishārṇava, Tājika, Daivajñavallabha* (°*vallabhe* e.g. fol. 34*b*, which passage does not occur in *Daivajñavallabhā*, no. 2991), *Dharmapradīpa, Nakshatrasamuccaya, Pitāmahāsiddhānta, Purāṇasāra, Phalapradīpa, Bhūpālavallabha, Bṛihadyātrā, Bṛihanmārtaṇḍa, Maheśvara, Muhūrtadarpaṇa, Muhūrtanirṇaya, Yavanajātaka, Yātrāpradīpa, Yātrāśiromaṇi, Yogajātaka, Yogayātrā, Yogarahasya, Ratnakośa, Ratnamālā, Ratnāvalī, Rājamārtaṇḍa, Rudrayāmala, Vāgbhaṭa, Vāstupradīpa, Vivāhapaṭala, Viśvambharaśāstra, Vaidyanātha, Śākalya, Śilpaśāstra, Śrīpati, Saṃhitāpradīpa, Sahadeva, Sārāvalī, Siddhāntasāgara, Sureśvaravārttika, Smṛitibhāskara, Smṛitisārasamuccaya, Svarodaya, Horāpradīpa, Horāmakaranda.*

[GAIKAWAR.]

3001.

2049 a. Foll. 20; size 10 in. by 4¼ in.; small Jaina Devanāgarī handwriting, of about 1600 A.D.; nineteen lines in a page.

Jyotishasāroddhāra, a Jaina summary of astrology, in three(?) chapters, by *upādhyāya Harshakīrti Sūri*, disciple of *Candrakīrti Sūri* of Nāgapura.

It begins:

तं नमामि जिनाधीशं सर्वज्ञं सर्वसिद्धिदं ।
प्रतिबिंबितमाभाति जगद्यज्ज्ञानदर्पणे ॥ १ ॥
कैश्चित्पुरातनैः कैश्चिन्न(? किंचिन्न) विवृतं मया मुदा ।
क्रियते बालबोधाय ज्योतिषे सारसंग्रहः ॥ २ ॥
जन्मयोगा१ दशा चैव२ वर्षलग्नविचारणं३ ।
ग्रहाणां गोचरस्तद्वद् ग्रहाकृतिनिवासकाः४ ॥ ३ ॥
दिनप्रमाणं५ लग्नस्य साधनं च विचारणं६ ।
प्रकीर्णकं७ मुहूर्तं च८ बालादिकस्वरोदयः९ ॥ ४ ॥

तत्रादौ जन्मकुंडलीविचारः ॥

तनु१धन२सहज३सुहृत्४सुत५रिपु६जाया७मृत्यु८धर्म९
[कर्मा१०या११ ।
व्यय१२इति लग्नाद्भावा द्वादश चिंत्याः प्रयत्नेन ॥ ५ ॥°

Ch. I. consists of 333 verses, ending thus:

नागपुरीयतपोगणराजा श्रीचंद्रकीर्तिसूरिचराः ।
तच्छिष्यहर्षकीर्तिः सूरिः संकलितवानेतं ॥ ३३ ॥

इत्युपाध्यायश्रीहर्षकीर्तिसंकलितज्योतिषसारोद्धारे स्वरोदयविचारः समाप्तो ऽयं ज्योतिषसारोद्धारे प्रथमाधिकारः॥ fol. 9*a*.

II. युधिष्ठिरो१ विक्रम२शालिवाहनौ३
ततो नृप[:] श्रीविजयाभिनंदनः४ ।
ततश्च नागार्जुन५कल्किसंज्ञा६
कलौ युगे षट् शककालकारकाः ॥ १ ॥ °

The verses here are not numbered consecutively. It ends with the same verse as ch. I.

इति श्रीहर्षकीर्तिसूरिसंकलिते ज्योतिषसारोद्धारे द्वितीयो ऽधिकारः ॥ fol. 16*a*.

III. वाग्देवतां नमस्कृत्य चंद्रकीर्तिगुरून् पुनः ।
सारोद्धाराभिधे शास्त्रे तृतीयोऽध्याय उच्यते ॥ १ ॥
जयाकुसुमसंकासं काश्यपेयं महाद्युतिं ।
ततो ऽहं सर्वपापघ्नं प्रणतो ऽस्मि दिवाकरं॥ २॥ ° १३॥

इति व्यासकृतं नवग्रहस्तोत्रं ॥ followed by a series of *stotras* and *mantras*, and (*udaya-*, *patana-*) *maṅgalāni*, and concluding with a *Prākṛit* passage and four *ślokas* (numbered 1; 1–3):

द्वयोर्धनत्वे सति मिश्रतोतो(?ऽतः)
कार्यो नरश्चैकतमे ऋणे तु ।
तावद्घटीभिः स्व ऋणे क्रमेण
सूर्योदयात्प्राक् परतः प्रवृत्तिः ॥ ३ ॥

घटी१४पल३० ॥ ° ॥ श्रीबावल्लीग्रामे ॥ पं° कल्याणनिधानशिष्यलब्धिचंद्रलिप·

Not unfrequently the language lapses into the vernacular (Gujarātī), and sometimes into Prākṛit. The *Narapatijayacaryā* is quoted on fol. 12*a* (cp. MS. 745, fol. 34*b*).

Rāj. Mitra, Bikaner Cat., p. 306, notices another MS. of this treatise, the extent of which (foll. 148), if correct, would make it very probable that the present MS. is incomplete. [Gaikawar.]

3002.

1050. Foll. 20; size 16¼ in. by 3½ in. (folded to half the length); fair, modern Bengalī handwriting; seven lines in a page.

Jyotirnirṇaya, the elements of astrology, as applied to the ordinary *saṃskāras*, by *Raghunātha*.

It begins:

विधिविष्णुशिवं नत्वा निबन्धानवलोक्य च ।
श्रीमता रघुनाथेन ज्योतिर्निर्णय उच्यते ॥
अथ राश्यादिनिर्णयः ॥ मेषवृषमिथुनकर्कटसिंहाः °

This treatise, as far as it goes, is almost identical with the first part of *Raghunandana's Jyotistattva*; the author having merely shortened the original, transposed some passages, and occasionally added epitomes (*nishkarsha*) to *Raghunandana's* descriptions previously quoted in full.

The matter contained in the MS. corresponds to vol. i., pp. 329–362, l. 17 of the Serampore edition of *Raghunandana's* Institutes (1834), thus covering about one third of the whole section. The colophon at the end, however, represents the treatise as being complete. [H. T. Colebrooke.]

3003.

1359. Foll. 91; size 10 in. by 4½ in.; fair Devanāgarī writing of 1736 A.D.; 10 or 11 lines in a page.

Jyotishacandrārka, or *Jyotiḥsudhāṃśutaraṇi*, a metrical treatise on astrology, in eight *adhyāyas*, composed, in A.D. 1726, by *Rudradeva*, son of *Mahādevaśarman* and *Mahendramatī*, and grandson of *Heramba Hīrāmaṇi* (the friend of *Bāj Bahādur* of Kūrmācala), who again was the son of *Harīśvara*, grandson of *Padmākara*, and great-grandson of *Purandara* of Mallikāśrama on the Śarayū.

The author was a pupil of *Gangādhara* of Kāśī.

It begins:

श्रीगौरीवचसा प्रियैः स्वविधया ध्याता ध्रुवं मानसे
सूर्याग्नीन्दव एव यन्मनुकला सर्वार्थसिद्ध्यै सदा ।
ब्रह्मांडानि परार्धभूरिगुणितान्युद्यन्ति यत्र स्फुटं
बीजानीव वटे ऽस्त्वनन्तमहिमा श्रीभूतिवाक्सिद्धये॥१॥

श्रीविश्वमूर्तिं त्रिजगद्भवादेर्
निमित्तमूलं प्रणिपत्य भानुं ।
यद्दर्शने संस्कृतियज्ञसिद्धिर्
देवप्रमोदो जगदज्ञबोधः ॥ २ ॥

काश्यां हि गंगाधरबोधितो ऽसौ
ब्रह्मर्षिविद्वत्कलितं सुबुध्वा ।
विद्वन्महादेवजरुद्रदेवो
ज्योतिःसुधांशुर्करुचि[1] व्यनक्ति ॥ ३ ॥

पुरातनैर्यद्बहुधा समीरितम्
अतद्विदां स्यात्तदगम्यमेव तत् ।
श्रुतीक्षणं संस्कृतियज्ञसिद्धिदं
द्विजैस्त्रधर्मार्थदतत्समीरये ॥ ४ ॥

यज्ञात्तुष्टिर्देवतानां प्रदिष्टा
तज्जा वृष्टिर्वृष्टितो ऽन्नं किलान्नात् ।
भूतानि स्युर्यज्ञमूलं हि विप्राः
संस्कारैस्तद्यज्ञसिद्धिः सुकालात् ॥ ५ ॥

वसिष्ठः । अध्येतव्यं ब्राह्मणैरेव तस्माज्
ज्योतिःशास्त्रं पुण्यमेतद्रहस्यं ।
एतद्बुद्धा सम्यगाप्नोति यस्माद्
अर्थं धर्मं मोक्षमग्र्यं यशश्च ॥ ६ ॥ ०

Glosses in red ink are written between the lines and on the margin, to explain uncommon modes of expression employed by the author to suit metrical requirements.

The following are the eight chapters into which the work is divided: I. (fol. 18*a*) *saṃjñā*; II. (fol. 26*a*) *heyopādeya*; III. (fol. 31*a*) *miśraka*; IV. (fol. 43*b*) *saṃskāra*; V. (fol. 54*a*) *vivāha*; VI. (fol. 75*a*) *yātrā*; VII. (fol. 80*a*) *vāstu* or *gṛiha*; VIII. (fol. 91*a*) *grahacāra*. They are represented as comprising the six *aṅgas* of which *jyotisha* consists, viz: *phala, gaṇita, jātaka, svara, sāmudrika* and *śākunāni*.

It ends with the following genealogical account:

हिमाचले या शरयूरजाक्षिजा[1]
शिवः पिनाकीश इतो हि पश्चिमे ।
तत्कौशिकीपूर्वनगे ऽस्ति मल्लिका
तत्राश्रमः[2] श्रीगणकाग्रणीरभूत् ॥ ३३ ॥

पुरंदरो यः स्वशिरो हविर्भुजि
जुहाव काश्यां पठितो हि तत्सुतः ।
पद्माकरो भूपनतो ऽप्रतिग्रही
हरीश्वरस्तत्तनयः सुसाधुधीः ॥ ३४ ॥

हेरंबनामास्य सुतः सुदैवविद्
धीरामणिर्बाजबहादुरार्चितः[3] ।
तज्जो महादेव इतीशसत्कृतो
वागीशकाश्यां[4] स्वतनुं य उज्जहौ ॥ ३५ ॥

यं श्रीमाहेंद्रमत्यामजनि[5] सुगणकः श्रीमहादेवशर्मा
काश्यां सर्वस्वदो यः[6] कविवरगणितो वैद्यनाथप्रसा-
[दात् ।
गायत्रीं श्रीशविद्यामकृत हि हृदयं श्रीप्रयागादिपीठे
गोविप्रस्त्रीसुरेज्यांघ्रिषु नमितशिरा एकपत्नीव्रतो
[ऽसौ ॥ ३६ ॥

काश्यां हि गंगाधरबोधितो ऽब्रवीत्
कूर्माचलीयो ऽंगिरसः कुलाग्रणीः ।
शाके ऽष्टवेदर्तुधरा१६४८मिते ऽर्थदं[7]
सर्वोपकाराय मुनीरितादमुं ॥ ३७ ॥

[1] ज्योतिःशास्त्रं ब्रह्म वा चंद्रसूर्यौ किरणौ यस्य schol.

[1] हरिनेत्रजेति अध्यात्मरामायणे शरयूः schol.

[2] मल्लिका गौरी । आश्रमः गृहं schol.

[3] धीरामणि, i.e. हीरा° schol.; for *Bāj Bahādur* 'Kūrmācalapa' (schol.), see Oxf. Cat., p. 272*b*.

[4] वागीशक्षेत्रे हिमाद्रिकुक्षौ उत्तरकाश्यां त्यक्तदेहः schol.

[5] महेंद्रमती तस्यां schol.

[6] रुद्रः schol. (*Rudradeva*).

[7] अर्थदं शास्त्रं ज्योतिषस्यार्थधर्मदत्वात् schol.

संज्ञाहेयौ मिश्रसंस्कारकालो-
द्वाहैर्यात्रावास्तुखेटप्रचाराः ।
अष्टौ षड्भिश्चिता ज्योतिषांगैर्
अध्यायास्तैः श्रीशदेवद्विजेष्टिः[1] ॥ ३८ ॥

इति श्रीरौद्रीये ज्योतिषचंद्रार्के ग्रहचारफलाध्यायो ऽष्टमः ॥

शाके ऽष्टवाणरसभूप्रमिते सुमासो-
र्जे कृष्णवैष्णवतिथौ व्यलिखद्बुधे ऽह्नि ।
श्रीशंकरः पितृकृतं विविधार्थदं वै
ज्योतिःसुधांशुतरणिं सुविदां प्रियार्थं ॥

The MS. thus was written by the author's son *Śaṅkara*, ten years after the date of the composition of the work, and it was probably he who added the glosses to the text.

For another MS. of the work see Rāj. Mitra, Bikaner Cat., where it is called *Jyotiścandrārka-Rucikāśikā*. [H. T. Colebrooke.]

3004.

742 c. Foll. 88; size 12¾ in. by 4¼ in.; fair, modern Bengalī handwriting; eight lines in a page.

Jyotiḥpradīpāṅkura, a treatise on fortune-telling, composed—in the time of *Dhīrasiṃha's* reign in Tīrabhukti (Tirhut)—by *Madhusūdana*, son of *mahopādhyāya Narasiṃha-śarman* and *Ratnadevī*, grandson of *miśra mahopādhyāya Nageśvara* of Māṇḍavagrāma.

The author also mentions his three brothers, viz. *Govinda* the eldest, *Narahari* the youngest, and *Vāmadeva*, the last named born from the same mother as himself.

It begins:

ध्यायेम परमात्मानं ज्योतीरूपं सनातनं ।
प्रत्यक्षदेवं मार्तण्डं जगत्स्थित्यंतकारणं ॥

ईशानं विधिविष्णुवासवमुखैः संसेविताङ्घ्रिद्वयं
वाञ्छाकल्पतरुं विषोग्रफणभृद्वृन्दं विषादं वरं ।
पार्वत्या प्रियया प्रसन्नमुखया वामाङ्कसंविष्टया
वारम्वारमहोमुदेक्षितमुखं स्वानन्दमग्नं भजे ॥

वन्दे विष्णुं विविधविबुधश्रोल(?)संनम्रमौलि-
न्यञ्चद्रत्नाचितपदयुगं सर्गसृष्ट्यन्तहेतुं ।
यद्भक्तानां भवजलनिधिर्गोष्पदीभूय भाति
प्रोद्(?प्रोद्य)दण्डा अपि यमभटा भीतभीता भवन्ति ॥

प्रणमामः सदा विघ्नवारणं वारणाननं ।
जनो यत्स्मृतिमात्रेण जायते सिद्धिभाजनं ॥

ग्रन्थान् विविच्य शतधा गुरूपदेशादतिगूढान् ।
अर्थप्रकाशपटुकं ज्योतिःप्रदीपाङ्कुरं कुर्वे ॥

तत्र प्रथमतश्चन्द्रादिशुद्धौ कर्म कर्तव्यं ॥ कर्म कुर्यात् फलावाप्त्यै चन्द्रादिशोभने बुधः । इति ज्योतिःपराशरवचनात्°

We extract the chief topics from the colophons of the chapters (*varti*): *śuddhi* (fol. 9*a*), *paribhāshā* (fol. 13*a*), *daśakarma* (fol. 21*a*), *rāhukālānanacakra* (fol. 32*b*), *yātrā* (fol. 37*b*), *agnyādhānādikarma* (fol. 40*a*), *krishyādi* (fol. 45*b*), *vrishṭi* (fol. 55*b*), *nakshatrabhakti* (fol. 59*a*), *grahaśānti* (fol. 64*b*), *svapnādhyāya* (fol. 67*b*), *śivācaritra* (fol. 70*b*), *parvanirṇaya* (fol. 77*b*), *samayāśuddhi* (fol. 82*a*), *māsādikathana* (fol. 84*b*), *vrikshādiphala* (fol. 88*a*).

Few quotations from other works are met with, and these only from the most common authorities, such as *Śrīpati* (2*b*, 1), *Ratnamālākāra* (2*b*, 4), *Matsyapurāṇa* (64*a*, 4), and *Rājamārtaṇḍa* (79*a*, 3). The *Jyotiḥparāśara* referred to above is doubtless meant for the *Parāśaratantra*.

It ends:

येनाखानि सरोवरं सुविमलं येन प्रदत्ता हया
गावो येन शताधिकाः पुरवरा दत्ता द्विजेभ्यो मुहुः ।
दत्तं येन सुवर्णकङ्कणमहादानादिदानं वसं(?वरं)
तस्मिन् शासति धीरसिंहनृपतौ श्रीतीरभुक्तिं वरां ॥

सत्तर्कागमसाहित्यपुराणज्ञा(*r.* °ज्ञो) नगेश्वर[:] ।
माण्डवे ज्योतिषां सूर्यो यो ऽभूद्वंशविभूषणः ॥

तत्पुत्रो नरसिंहशर्मसुकृती काव्यादिविद्याधिकः
पूज्यः संसदि भूभुजां शुभमतिः श्रीरत्नदेवी सुतं ।
यं सूते स्म पुरातनान् बहुमतान् ग्रन्थान् विलोक्यादृतान्
तेनायं मधुसूदनेन रचितो ज्योतिःप्रदीपाङ्कुरः ॥

साहित्यागमपाथोधिर्गोविन्दो ग्रन्थकृद्गुणी ।
ज्येष्ठस्तर्कसरिद्वीचितरणिर्मम शोभते ॥

---

[1] यजनं भवतु schol.

नानाविद्यासरिद्वीचिपारगो ग्रन्यकृत्कविः ।
श्रीमान् नरहरिः प्राज्ञः कनिष्ठो भाति सद्बुधः ॥
गुणिनां संमतो वामदेव आसीत्सहोदरः ।
ज्योतिःप्रदीपे तस्यैव शोकनाशाय नः श्रमः ॥

निबन्धाः सन्त्यन्ये जगति बहवः कर्मणि सतां
मताः किन्तु प्रायः शिशुजनमता नैव काचना(? कलना)।
तदर्थं श्लोको मे भवतु सफलानुग्रहबलात्
सुधीनां सद्दृष्ट्या सदयहृदयानामनुदिनं ॥

इति तीरभुक्तिदेशीयमाण्डवग्रामीणमिश्रमहामहोपाध्यायनगेश्वरात्मजमहोपाध्यायश्रीनरसिंहात्मजपतिव्रतशीलश्रीरत्नदेवी-तनूजश्रीमधुसूदनकृतो ज्योतिःप्रदीपाङ्कुरः समाप्तः ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3005.

1052a. Foll. 24; size 16¼ in. by 3½ in. (folded to half the length); good, modern Bengalī handwriting; 7 or 8 lines in a page.

Jyotiḥsāgarasāra (or *Jyotiḥsārasaṃgraha*), a manual of astrology, in five chapters, by *Mathureśa.*

It begins:

जगदीशं रविं नत्वा लोकानुग्रहकारकं ।
क्रियते मथुरेशेन ज्योतिषां सारसंग्रहः ॥

अथ वाराः ॥

रविः सोम[ो] मङ्गलश्च बुधो जीवः सितः शनिः ।
एतेषां नामतो वाराः सप्तैव कथिताः पुनः ॥ °

Adhy. I. is introductory, dealing with the definition of technical terms such as *vāra, tithi, rishṭi, gaṇa, yoga* (*vishayoga, kavakacāyoga, nityayoga*), *rāśi, lagna, tārā*, etc. *Adhys.* II. (fol. 7*b*) and III. (fol. 10*b*) treat of the influence of the planets on domestic rites, especially on *vivāha*; *Adhys.* IV. and V. of the ordinary subjects of *jātaka.*

It ends:

शीर्षे चत्वारि राज्यं जलधिरपि करे दक्षिणे चापि सौख्यं
कण्ठे चैकं विभूतिं मदनशरमितं वक्षसि प्रीतिसंधान् ।
पादस्थाः षट् च पीडाः पुनरपि जलधिर्वामहस्ते च मृत्युं
नेत्रे त्रीणि प्रदद्युः सुखमथनिजभे वाक्पतेः संक्रमर्क्षात् ॥

इति फलं ॥ इति ज्योतिःसागरसारे पञ्चमो ऽध्यायः समाप्तः ॥

Cf. Rāj. Mitra, Notices, i., p. 280, the 2nd line of the introductory verse of which runs thus: ज्योतिःसागरसारोऽयं मथुरेशेन रच्यते ॥ whilst in ib. ix. p. 247, it runs thus: ज्योतिःसागरसारो ऽयं श्रीविद्यानिधिनोच्यते ॥ To judge from the concluding verse of this latter copy, it may perhaps contain a modified version of *Mathureśa's* treatise. [H. T. COLEBROOKE.]

3006.

1027. Foll. 112; size 10¾ in. by 7½ in.; stiff, but clear, modern Bengalī handwriting; sixteen lines in a page.

Sāramañjarī, a work on divination, compiled, from various sources, in 1627 A.D., by *Vanamālin Miśra.*

It begins:

नत्वा सूर्यस्य पादाब्जं श्रीमद्वनमालिशर्मणा(*Vanmāli*)।
ज्योतिःशास्त्रात्समाहृत्य क्रियते सारमञ्जरी ॥
वारश्च तिथिनक्षत्रं योगांशकरणं ग्रहान् ।
राशिं चन्द्रं विवाहादीन् मरणान्तं प्रचक्ष्यते(!) ॥

ज्योतिःशास्त्रप्रशंसामाह शुद्धिदीपिकायां ।

विफलान्यन्यशास्त्राणि विवादस्तेषु केवलं ।
सफलं ज्योतिषं शास्त्रं चन्द्रार्कौ यत्र साक्षिणौ ॥

दैवज्ञप्रशंसामाह ।

मुहूर्ततिथिनक्षत्रमृतवश्चायनानि च ।
सर्वाण्येवाकुलानि स्युर्न स्यात्संवत्सरो यदि ॥ °

The work consists of three chapters (*adhyāya*): I. *vārādinirṇaya*, fol. 29*b*; II. *vivāhādinirṇaya*, fol. 71*a*; III. *jātakādinirṇaya.*

It ends:

क्षम्यतामपराधो मे धीराः पण्डितमानिनः ।
यत्किंचित्पुस्तके दोषः कृपया परिशोध्यतां ॥

दशपञ्चाशते शाके ग्रहवेदसमन्विते ।
माघे शुक्लद्वितीयायां श्रावणे शनिवासरे ॥

अलेखि पुस्तकं मिश्रश्रीमद्वनमालिशर्मणा ॥ १५४९ ॥

इति श्रीवनमालिमिश्रविरचितायां सारमञ्जर्यां जातकादि-निर्णयाध्यायो नाम तृतीयः समाप्तः ॥

Of authorities quoted, the following may be mentioned: *Utpalapaddhati*, fol. 34*b*; *Karmapradīpa*, fol. 37*a*; *Kalikā* (? *Jyotishak.* or *Sārak.*), foll. 72*b*, 73*a*, etc.; *Kṛityaratnākara*, foll. 10*b*, 77*b*; *Kaumudyāṃ Rāyamukuṭaḥ* (? *i.e.* quoted in *Jyotishakaumudī*), fol. 24*b*; *Khanā-(-mate)*, fol. 88*a*; *Gaṅgāvākyāvalī*, fol. 27*a*; *Garga*, fol. 10*a*; *Caṇḍeśvara*, fol. 98*b*; *Jyotiḥprakāśa*, fol. 1*b*; *Jyotishakalikā*, fol. 99*b*; *Jyotishakaumudī*, foll. 31*b*, 34*b*; *Jvarāvalī* ('*asmatkṛitā*'), foll. 77*a*; *Ḍāka(-mate)*, foll. 72*b*, 92*a*; *Dīpikā* (s. *Śuddhid.*) often; *Devala*, fol. 6*a*; *Daivajñavallabhā*, fol. 36*a*; *Daivadarpaṇa*, foll. 2*b*, 21*b*, 23*b*, etc.; *Nanda(-mate)*, foll. 29*a*, 38*b*, 91*a*; *Nandikeśvara(-purāṇa)*, foll. 75*b*, 111*a*; *Paramānandamiśra*, foll. 6*a*, *b*, 7*b*, 38*b*, etc. (often); *Paśupatidīpikā*, foll. 34*a*, 92*a*, *b*; *Prāyaścittasaṃgraha*, fol. 38*b*; *Phālamādhavīya*, fol. 11*a*; *Buddhiprakāśa*, fol. 82*a*; *Bṛihajjātaka*, fol. 43*b*; *Bhīmaparākrama*, fol. 80*b*; *Bhuvanadīpikā*, foll. 14*b*, 15*a*; *Bhojarāja*, foll. 10*b*, 28*b*, 81*a*; *Mahānāṭaka*, fol. 97*b*; *Yavanāḥ*, fol. 26*a*; *Yogayātrā*, fol. 91*b*; *Ratnamālā*, foll. 1*b*, 2*b*, 3*a*, etc. (often); *Rājamārtaṇḍa*, foll. 3*b*, 13*a*, *b*, etc. (often); *Rājavallabha*, fol. 39*a*; *Laghujātaka*, fol. 43*a*; *Varāhasaṃhitā*, fol. 27*a*; *Vasantarāja*, fol. 107*b* (*catushpadādiśakunam*); *Vāstunirṇaya* (?), fol. 80*b*; *Vidhidarpaṇa*, fol. 11*a*; *Vivāhatattvārṇava*, foll. 36*b*, 38*a*; *Hayaśīrshe Vivāhaprakaraṇam Vivāhanirvahe*, fol. 37*b*; *Viśārada* (*śloka* on *shashṭhīpūjā*), fol. 71*a*; *Viśvapradīpa*, foll. 8*b*, 9*b*, 26*b*, etc. (often); *Vishṇudharmottara*, fol. 10*a*; *Sārakalikā*, foll. 2*a*, 25*a*, 31*a*, etc. (cf. *Kalikā*); *Sārāvalī*, foll. 39*a*, 42*a*, 43*a*, etc. (often); *Śuddhidīpikā*, foll. 2*b*, 6*a*, 8*b*, etc. (often; cf. *Dīpikā*); *Subodha*, fol. 38*b*; *Svarodaya*, foll. 6*b*, 14*a*, 23*a*, etc.; *Hayaśīrsha*, fol. 37*b*; *Horāshaṭpañcāśikā*, fol. 42*b*.

[H. T. Colebrooke.]

3007.

1626. Foll. 28; size 18½ in. by 3¼ in. (folded to half the length); good, modern Bengalī handwriting (from fol. 23 by a different, less regular, hand); seven lines in a page.

Śuddhidīpikā, an original treatise on the auspicious or unauspicious relation of constellations to religious ceremonies; by *Śrīnivāsa* (whose *Gaṇitacūḍāmaṇi* is dated 1158 A.D.; Cat. Cat., p. 671).

The work is divided into eight *adhyāyas*. For the first four *adhyāyas* see Aufrecht, Oxf. Cat., no. 792.

It begins:

तृष्णातरङ्गदुस्तरसंसाराम्भोधिलङ्घने तरणिः ।
उदयवसुधाधरारुणमुकुटमणिः पातु वस्तरणिः ॥ °

इति श्रीनिवासकृतायां शुद्धिदीपिकायां राशिनिर्णयो नाम प्रथमो ऽध्यायः । fol. 3*b*.

Adhy. II. beg.: कालात्मा दिनकृन्मनस्तुहिनगुः °

इति ° ग्रहनिर्णयो नाम द्वितीयो ऽध्यायः fol. 6*b*.

A. III. beg.: सर्वकर्मण्युपादेया विशुद्धिश्चन्द्रतारयोः । °

इति ° [चन्द्रतारानिर्णयस्] तृतीयो ऽध्यायः fol. 8.

A. IV. beg.: रेखापूर्वापरयोर्वारः ° पादहीनाभिः ॥ देशान्तरवाराधिकारः ॥ सितेन्दुबुधजीवानां ° *

इति वारादिनिर्णयश्चतुर्थो ऽध्यायः fol. 10*b*.

A. V. beg.: सर्वत्र कार्ये बुधजीवशुक्राः केन्द्रत्रिकोणोपगताः प्रशस्ताः । तृतीयलाभा विगताश्च पापास्तिथिर्विविक्ता शुभदस्य चाहः ॥ सौम्यादीनां स्थानविशेषेण शुभकथनं ॥ °

सीमन्तोन्नयनं ॥ इति ° विवाहादिनिर्णयः पञ्चमो ऽध्यायः fol. 13.

A. VI. beg.: द्वारं वास्तुनि केन्द्रोपगाद् ग्रहादसति वा विलग्नर्क्षात् । दीपो ऽर्कोदुदयाद्वर्तिरिन्दुतः ⏑⏑ स्नेहनिर्देशः ॥ जातके संप्रत्ययकथनं ॥ °

इति ° जातकनिर्णयो नाम षष्ठो ऽध्यायः fol. 16*b*.

---

* The other two MSS. place this *śloka* before the one preceding it, as does the Oxford MS.

A. VII. beg.: ध्रुवमृदुचरवर्गे वाजिहस्तामघे क्षणमुदयमयैपां सत्सु केन्द्रस्थितेषु । दिगविशिवशताहे तत्कुलाचारतो वा शुभदिनतिथियोगे नाम कुर्यात्प्रशस्तं ॥ नामकरणं । °

इति ° नामकरणादिशुद्धिः सप्तमो ऽध्यायः fol. 20*b*.

A. VIII. beg.: दैवहीनं रिपुं जेतुं यायाद्दैवान्वितो नृपः । योज्या दैवान्वितामात्या दैवहीने तथात्मनि ॥ ज्ञेययातृविवेकः ॥ °

This last chapter is not quite complete in this MS. It ends thus in the other two MSS.: मृतस्य देवलोकादि[गति]निर्णयः ॥ सुविस्तरे ज्योतिषि यत्नतः कृता मया समस्तकर्मव्यवहारदर्शिका । श्रीश्रीनिवासेन समाहृतामिमाम् अमत्सराः पश्यत शुद्धिदीपिकां ॥ इति महींतापनीय-[महिन्ना° MS. C.] श्रीश्रीनिवासविरचितायां शुद्धिदीपिकायां यात्रादिनिर्णयो ऽष्टमो ऽध्यायः ॥

[H. T. Colebrooke.]

3008.

1578. Foll. 42; size 18½ in. by 3 in.; well written in the Bengalī character, at the beginning of the present century; five lines in a page.

The same treatise; with numerous glosses in the margin, beginning (cf. no. 3010): ग्रन्थारम्भे अभिमतसिद्धिं वाञ्छन् अयं श्रीमत्श्रीनिवासपण्डितो ज्योतिःशास्त्राधिकारिणं ग्रन्थाधिराजं स्तुवन्नाह तृष्णेति । °

[H. T. Colebrooke.]

3009.

967a. Foll. 28; size 16½ in. by 3 in. (folded to half the length); legibly written in the Bengalī character; seven lines in a page.

Śuddhidīpikā.

Dated: शाके १५७५ भाद्रस्य सप्तदशदिने चौरालीपग्रामे (or चौवा°) श्रीवाणीनाथभट्टाचार्यपुत्रेण श्रीरामभद्रलिखितमिदं पुस्तकं ° ॥

The first leaf has been supplied by a modern hand. [H. T. Colebrooke.]

3010.

493. Foll. 181; size 12¾ in. by 4½ in.; fairly written in Bengalī; 7 or 8 lines in a page; modern.

Arthakaumudī, a commentary on *Śrīnivāsa's Śuddhidīpikā,* by *Govindānanda Kavikaṅkaṇācārya,* son of *Gaṇapati Bhaṭṭa.*

It begins:

गोपीमोहनमन्द्रो रतिकलकण्ठीकलङ्कणः ।
श्रवणकवीन्द्राननं(? °नंदो) मुररिपुमुरलीध्वनिर्जयति ॥
जगति ख्यातगुणौघो हरिरवतीर्णो ऽंशतः पृथिव्यां यः ।
श्रीमद्गणपतिभट्टो ज्योतिर्विद्यार्थमार्तण्डः ॥
कविकङ्कणपण्डितः श्रिया सहितस्तस्य सुतो ऽर्थकौमुदीं ।
तनुते किल शुद्धिदीपिकाखिलतत्वार्थविवेचनाविधिं ॥

ग्रन्थारम्भे ऽभिमतसिद्धिं वाञ्छन्नयं श्रीमत्श्रीनिवासपण्डितो ज्योतिःशास्त्राधिकारिणं ग्रहाधिराजं स्तुवन्नाह तृष्णेति । °

Adhyāya II. beg. fol. 15*b*; III., fol. 33*b*; IV., fol. 44; V., fol. 60; VI., fol. 71; VII., fol. 109; VIII., fol. 133.

Colophon: इति श्रीलश्रीगोविन्दानन्दकविकङ्कणाचार्यकृतायां शुद्धिदीपिकायामर्थकौमुद्यां यात्रादिनिर्णयो नामाष्टमो ऽध्यायः ॥

For the same author's *Śuddhikaumudī,* see no. 1744; his *Varshakaumudī,* no. 1654.

[H. T. Colebrooke.]

3011.

2091d. Foll. 13; size 8½ in. by 4½ in.; fair Devanāgarī writing of 1635 A.D. (fol. 2 by a different, but old, hand); 9–11 lines in a page.

Praśnajñāna, a treatise on divination, by *Brahmārka,* son of *Mokśheśvara,* of the *Bālambha* family.

It begins:

ब्रह्माणं कमलापतिं गिरिसुतानाथं गणेशं गिरं
सूर्यादिग्रहमंडलं च पितरं नत्वा च मोक्षेश्वरं ।
वालंभान्वयसंभवो गणितवित्प्रोहामविद्यार्थवित्
प्रश्नज्ञानमनुत्तमं प्रकुरुते ब्रह्मार्कनामा सुधीः ॥ १ ॥

यस्मिन् कालिदिवसनिशयोः पृच्छको यच्च पृच्छेत्
तस्माल्लग्नं गणितकुशलैश्छायया तोययंत्रैः ।
स्पष्टं कार्यं जननसमये प्रश्नकाले विवाहे
लग्नात्खेटादशुभशुभदं प्रोच्यते तत्फलं हि ॥ २ ॥
सुवर्णमुक्ताफलपुष्पधूपैः
फलैः समभ्यर्च्य तदा भचक्रं ।
ततो नराणां प्रवदेत्समग्रं
शुभाशुभाख्यं हि फलं मनीषी ॥ ३ ॥
रक्तः सूर्यो भूमिजश्चातिरक्तः
श्वेतश्चंद्रो भार्गवश्चातिशुक्लः ।
हारिद्रो ज्ञः पीतवर्णो ऽथ सूरिः
सौरिः कृष्णो वर्णवत्कथ्यते खं ॥ ४ ॥ ०

It is divided into 17 chapters, of together 136 verses, viz.: 1. *dhātumūlajīvacintāprakaraṇa*; 2. *nashṭaprāptipr.*; 3. *śubhāśubhakālaparijñānayātrāpr.*; 4. *bhāvabalābalapr.*; 5. *pravāsināṃ śubhāśubhagamāgamapr.*; 6. *rogagamāgamapr.*; 7. *rājñāriparājayapr.*; 8. *jayaparājayapr.*; 9. *dinacaryāpr.*; 10. *kanyālābhapr.*; 11. *garbhavipattipr.*; 12. *putraputrījanmapr.*; 13. *vṛishṭipr.*; 14. *nauyātaśubhāśubhapr.*; 15. *durgabhaṅgābhaṅgapr.*; 16. *cauradravyaprāptipr.*; 17. *doshapṛicchāprakaraṇa*.

It ends: इति ब्रह्मार्कविरचिते दोषपृच्छाध्यायः ॥
रसाग्निचंद्रै१३६र्ललितैर्मनोज्ञै(*r.* ०ज्ञैर्)
वृत्तैर्विचित्रैर्गदितं मुनीनां ।
विलोक्य शास्त्राणि हिताय दैव-
ज्ञानां मयाधारयमेव शिष्यैः ॥ १ ॥
योतिस्तंदनुसंज्ञको(? ज्योतिःस्तंभन०) ऽवनिसुरः शा-
[स्त्रार्थवेत्ता पुरा ।
तत्सूनुर्गणिते विचक्षणमतिमृत्या(? विद्या)वतंसोद्भटः ।
होराजातकसंहितासु निपुणो मोक्षेश्वराख्यो द्विजः
ब्रह्मार्को निखिलं तदीयतनुजः प्रश्नं च चक्रे कविः॥२॥

इति श्रीवालंभान्वये कविगणकश्रीब्रह्मार्कविरचितं प्रश्नज्ञाननामा ग्रंथः संपूर्णः॥ सं १६९२ वर्षे चैत्रवदि ६ शनौ लिखितं॥

Cf. Rāj. Mitra, Bikaner Cat., pp. 325-6 (where the last half of the final stanza is, by mistake, given as part of the second verse of the treatise). [Gaikawar.]

3012.

1388 a. Foll. 12; size 13¼ in. by 4½ in.; fairly good Bengalī handwriting of 1826 A.D.; six lines in a page.

Nākshatrikadaśānirṇaya, rules for predicting fortune from the conjunctions of the planets, not the *nakshatras* in the ordinary sense.

It begins: अ[थ] नाक्षत्रिकदशानिर्णयः । अथ रवेर्महादशा ॥ ६ । वत्सर । तस्य फलं । ०

It ends: ददाति राहोः सुमत्यन्तरे वा ॥ इति नाक्षत्रिकदशान्तर्दशाफलं समाप्तं ॥ [H. T. Colebrooke.]

3013.

2417. Foll. 56; size 8¼ in. by 4½ in.; legibly written in Devanāgarī; eleven lines in a page.

Mukundavijaya, a treatise, in verse, on divination and fortune-telling, composed, at Mārtaṇḍapura, in Saṃvat 1591 (A.D. 1534), by *Parama*, son of *Yadumaṇi*, and grandson of *Prayāga*, for *Rāja Mukunda Sena*, son of *Rudrasena*, grandson of *Candrasena*, and great-grandson of *Rūpanārāyaṇa*.

It begins:
अविद्यातिमिरोच्छेदी विद्याकरसहस्रकं ।
जगदानंदकंदं च मुकुंदमिहिरं नुमः ॥ १ ॥
कमलकुमुदबंधू लोचने वारयंत्या
रहसि जलदपुत्र्याऽऽलिंगितांगः सलज्जं ।
हृतवसनसुपीनोत्तुंगवक्षोजमीक्ष्य
क्षुधित इव दिशत्वानंदवृंदं मुकुंदः ॥ २ ॥

For the succeeding couplets (*r.* दददशेषसंतोषकृन् in v. 5) see Rāj. Mitra, Notices of Skr. MSS., ii., p. 277.

A number of diagrams of *cakras* are given in the text.

It ends:
आसीत्प्रयाग इव पुण्यतनुः प्रयागः
सांगश्रुतेर्विदित एव स पारदृश्वा ।
विश्वोपकारकरुणालयोप[योग]ः
साक्षादधोक्षज इव प्रथितः पृथिव्यां ॥ ३५० ॥

तस्यात्मजो जुड(*r.* यदु)मणिर्द्युमणिस्तपोभिः
ख्यातो यशोभिरधिकं विबुधाग्रणीश्च ।
कातंत्रकाव्यगणितागमसंहितानां
व्याख्याकृदेक इह तर्कविशुद्धबुद्धिः ॥ ३५१ ॥
तत्पुत्रः परमः पवित्रहृदयः पात्रे धरित्रीतले
काव्यालंकृतिकोपभूषणमणिस्तर्केष्वनस्पश्रमः ।
ज्योतिःशास्त्रचिकित्सितार्जितयशोराशिः पुराणार्थविन्
नानायुद्धमुदे मुकुंदविजयं राज्ञां जयार्थी व्यधात् ॥ ३५२॥
श्रीमार्तंडपुरे स मंगलपुरानार्वातिनि* प्रोल्लसद्
यज्ञागारविभूषिते सुनिवसन् विद्वद्विवादोदये ।
अब्दे चन्दनवासुतेंदुगणिते† १५९१ श्रीवैक्रमे भूभृतां
भूत्यै श्रीपरमो मुकुंदविजयं ग्रंथं न्यबध्नादमुं ॥ ३५३ ॥

संवत् १८२५ आस्विनमासे कृष्णद्वितीया बुधवासरे युद्धयात्राप्रकाशोयं शैलखे लिखितं मया ॥

[R. JOHNSON.]

3014.

2328. Foll. 222; size 11 in. by 5 in.; excellent, large, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Hāyanaratna, a comprehensive work on astrology, in eight *adhyāyas,* composed in 1655 A.D., by *Balabhadra,* son of *Dāmodara,* of Kanouj.

It begins:

गणाधिपं रामगुरोः पदाब्जं दामोदराख्यं पितरं च नत्वा ।
प्राचीनपद्यैर्बलभद्रनामा करोति सद्धायनरत्नसंज्ञं ॥ १ ॥

भागीरथीतीरविराजमाने श्रीकान्यकुब्जे नगरेऽतिरम्ये । ०

See Weber, Berl. Cat., no. 881; and Ind. Stud., ii., p. 245 seqq. [GAIKAWAR.]

3015.

1122 g. Foll. 29; size $11\frac{3}{4}$ in. by 4 in.; fair Devanāgarī writing of about 1800 A.D.; nine lines in a page.

Śīghrabodha, a treatise on astrology, by *Kāśīnātha Bhaṭṭācārya.*

It begins:

भासयंतं जगद्भासा नत्वा भास्वंतमव्ययं ।
क्रियते काशिनाथेन (corr. for orig. काशी०)
[शीघ्रबोधाय संग्रहः ॥ १ ॥

See Weber, Berl. Cat., nos. 884–886. Repeatedly published in India.

Colophon: इति काशिनाथभट्टाचार्यकृतः शीघ्रबोधः समाप्तः ॥

The date, Saṃvat 1800, at the end must have belonged to a former MS.

[H. T. COLEBROOKE.]

3016.

2302. Foll. 20; size 4to, 13 in. by 10 in.; good Devanāgarī writing of 1743 A.D. (?); 26 lines in a page.

The same work.

It is called *Horāmakarandaśīgrabodha* (!) on fol. 1. Perhaps, in its unbound state, it lay together with MS. 2304, containing the *Horāmakaranda,* written by the same hand.

[CALCUTTA.]

3017.

2591. Foll. 27; size $11\frac{3}{8}$ in. by $4\frac{3}{4}$ in.; modern Devanāgarī writing; seven lines in a page.

Another copy of *Kāśīnātha's Śīghrabodha,* incomplete at the end. It breaks off abruptly shortly after the conclusion of the *śanivicāra.*

[?]

3018.

742 b. Foll. 58; size $12\frac{3}{4}$ in. by $4\frac{1}{4}$ in.; fairly good, modern Bengalī handwriting (from fol. 35 by a different hand); nine lines in a page.

* Read ०पुरांतर्वर्तिनि with MS. 2445 (see no. 3110); Rāj. Mitra quite different.

† Read चन्द्रनवाणुगेन्दु०

Kṛitidīpikā, an astrological guide for the performance of domestic rites and for determining the horoscope generally, by *Vāsudeva Tarkālaṅkāra Bhaṭṭācārya*, son of *Hṛidayānandācārya*, of the *Caṭṭakula*.

It begins:

आद्यद्वन्द्वधनञ्जयाभितनयस्त्रीवाजिवित्तग्रहैः
काष्ठारुद्रविकर्तनैश्च रमते साक्षी य ईशो नृणां ।
तं नत्वा भुवनेश्वरं हरिमिरां काशीश्वरं कालिकां
सर्वेषां कृतिदीपिकां वितनुते श्रीवासुदेवः कृती ॥
रविः सोमो मङ्गलश्च बुधो जीवः सितः शनिः ।
एतेषां नामतो वाराः सप्तैव कथिता मया ॥
शुक्रेन्दुबुधजीवानां वाराः सर्वत्र शोभनाः ।
भानुभूसुतमन्दानां शुभकर्मसु केष्वपि ॥
नृपाभिषेको नृपतिप्रमाणं
नृपस्य कार्यं नृपदर्शनं च ।
यच्चाग्निकार्यं भुवि किंचिदुक्तं
सर्वं तदादित्यदिने प्रशस्तं ॥
भेदाभिघातं नगरे पुरे वा
सेनापतित्वं च तथैव राज्ञां ।
व्यायामशस्त्रव्यसनं च चौर्यं
कुर्याद् दिने भूमिसुतस्य सर्वं ॥
स्थाप्यं समाप्यं क्रतुयूपकार्यं
गृहप्रवेशं गजवाजिवाहं ।
ग्रामे प्रवेशं नगरे पुरे वा
कुर्याद् दिने सूर्यसुतस्य सर्वं ॥

इति वारकथनं॥ तत्र वाराणां कार्यविशेषे गुणकथनं च । ०

It is divided into six *adhyāyas*: I. (fol. 14*a*) contains the elements of astronomy; II. (fol. 21*a*) and III. (fol. 22*b*) treat of the *saṃskāras*, especially of *vivāha*; IV. (fol. 51*b*) on *jātaka*; V. (fol. 56*a*) on *yātrā*; VI. (fol. 58*b*) on palmistry.

Of authorities quoted, the following may be mentioned: *Garga*, fol. 44*a*, l. 7; *Jyotiḥpradīpāṅkura*, foll. 9*a*, l. 9; 14*a*, l. 9; *Jyotiḥsāra*, fol. 21*a*, l. 7; *Jyotiḥsārasaṃgraha*, fol. 20*b*, l. 4; *Bhāguri*, fol. 14*a*, l. 9; *Bhāsvatī*, fol. 12*b*, l. 2; *Makarandamiśra*, fol. 7*b*, l. 9; *Ratnamālā*, fol. 53*a*, l. 4; *Rājamārtaṇḍa*, fol. 11*a*, l. 4, etc.; *Varāha*, fol. 13*a*, l. 1, etc.; *Śrīpatisamuccaya*, fol. 16*b*, l. 1.

It ends: प्रश्ने वकचतत्रहाः शपजाः एभ्यो ऽर्णो वर्णा यदि भवन्ति तदा शल्यं नास्तीति वदेः ॥ इति शल्योद्धारः ॥

इति चट्टकुलसमुद्भवश्रीहृदयानन्दाचार्यात्मजश्रीवासुदेवतर्कालङ्कारभट्टाचार्यविरचितायां कृतिदीपिकायां षष्ठो ऽध्यायः ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3019.

2123. Foll. 196 (and an add. leaf between 55 and 56); size 9¾ in. by 4¼ in.; fairly good Devanāgarī writing of about 1700 A.D. (fol. 1 by a more recent hand); fourteen lines to a full page.

Muhūrtacintāmaṇi, a treatise on the astrological determination of the proper time for religious observances, composed, at Benares, in 1599 A.D., by *daivajña Rāma*, younger brother of *budha Nīlakaṇṭha*, son of *Ananta*, and grandson of *Cintāmaṇi*, of Dharmapura (on the Narmadā). It is accompanied by a commentary of the same author, entitled *Pramitākshарā*.

The text begins: गौरीश्रवःकेतकपत्रभंगमाकृष्य हस्तेन ददन्मुखाग्रे । ०

The commentary begins: कैलाशे पूर्णराकाहिमकररुचिरे ०

Cf. Oxf. Cat., no. 788. Both text and commentary have been repeatedly published in India. [GAIKAWAR.]

3020.

2228. Foll. 67; size 9¾ in. by 4½ in.; fair Devanāgarī writing of 1776 A.D.; eight lines in a page.

Muhūrtacintāmaṇi, without the commentary. Cf. Berl. Cat., no. 877. [R. JOHNSON.]

3021.

680. Foll. 92 (numbered 93, no. 6 being passed over); size 12½ in. by 4¾ in.; fairly good, modern Devanāgarī writing; sixteen lines to a full page.

Muhūrtakalpadruma, the elements of astrology with reference to religious observances in the household circle, composed, at Benares, in Śaka 1549 (A.D. 1627), by *Viṭṭhala Dīkshita,* son of *Būbaśarman* of the *Kṛishṇātrigotra* and of *Kābāmbā.*

It is accompanied by the author's own commentary, called (*Muhūrtakalpadruma-*)*Mañjarī.* [A.]

The text begins:

अनाथबंधुं गणनाथमंतश्
चित्ते निवेश्य व्यपितांतरायं ।
प्राचीनवाक्यानि विचार्य सम्यग्
मुहूर्तकल्पद्रुममारभे ऽहं ॥ १ ॥
श्रीवाणिकल्याणपरंपराभिः
संपूरयैनं मम वाङ्गिगुंफं ।
मुहूर्तकल्पद्रुमनामधेयं
विज्ञाय नेयं तव पादपद्मे ॥ २ ॥
शाकः सार्कपष्टिहृन्मानवो नुः(? न्दः B)
शेषः स्यात्तो दक्षिणे नर्मदायाः ।
सो ऽयं नंदैरन्वितो जैवसंज्ञो
ऽन्यस्मिन् देशे वत्सरः संप्रदिष्टः ॥ ३ ॥
[अथ नारदोक्तैरेव मद्भिः श्लोकैः षष्टिसंवत्सरानाह B] ॥
प्रभवो विभवः शुक्लः प्रमोदो ऽथ प्रजापतिः ।
अंगिराः श्रीमुखो भावो युवा धाता तथैव च ॥ ०

The treatise consists of 21 chapters, called "blossoms" (*kusuma*), treating of the following subjects: 1. *saṃvatsara* (fol. 3*b*); 2. *tithi* (fol. 5*a*); 3. *sadvāra* (fol. 8*a, b*); 4. *yogābhidhāna* (fol. 9*b*); 5. *karaṇa,* or *tithyardha* (fol. 10*b*); 6. *muhūrta,* or *yogāvayoga* (fol. 13*b*); 7. *nakshatra* (fol. 25*a*); 8. *saṃkrānti* (fol. 29*a*); 9. *gocara* (fol. 33*a*); 10. *tyājya* (fol. 34*a*); 11. *saṃskāra* (fol. 45*b*); 12. *vivāha* (fol. 64*b*); 13. *agnihotra* (fol. 65*b*); 14. *rājābhisheka* (fol. 66*a*); 15. *yātrā* (fol. 81*a*); 16. *vāstu* (fol. 88*a*); 17. *gṛihapraveśa* (fol. 89*b*); 18. *devapratishṭhā,* or *jalotsarga* (fol. 90*b*); 19. *dīkshāvidhāna* (fol. 91*a*); 20. *śubhasvapna* (fol. 91*b*); 21. *vicitra* (fol. 92*b*).

It ends:

ग्रंथाननेकानवलोक्य सम्यक्
संदर्भिते विट्ठलदीक्षितेन ।
मुहूर्तकल्पद्रुमनामधेये
विचित्रसंज्ञं कुसुमं समाप्तम् ॥ १८ ॥ ० २१ ॥

कृष्णात्रिगोत्रे ऽतितरां पवित्रे
पवित्रकर्माजनि बूबशर्मा ।
तत्सूनुना विट्ठलदीक्षितेन
मुहूर्तकल्पद्रुम एष चक्रे ॥ १ ॥
कल्पद्रुमश्चेत् किमु रत्नमाला
चिंतामणिं कर्करमेव मन्ये ।
यदेकदेशः(° शे B) किल मंजरीयं
सारं विचारं कुरु तत्त्वचोदन् (गुरुतत्त्ववेदी B) ॥ २ ॥
नानाफलाद्यैः कुसुमैः समेतः
कल्पद्रुमः कल्पितवस्तुदायी ।
आकल्पमाकल्पविभूषितानां
गेहे ऽस्तु नित्यं विबुधाधिपानां ॥ ३ ॥
नंदांबुतिथ्युन्मितशाककाले १५४९
काशीपुरे विट्ठलदीक्षितेन ।
मुहूर्तकल्पद्रुममंजरीयं
समर्पिता श्रीशिवपादपद्मे ॥ ४ ॥

Of these 4 verses, which evidently belong, at least partly, to the commentary, the next MS. of the text contains only the second(!).

The commentary begins:

दंतावलालयन इंदुकलावतंसः
प्रोद्यन्मदांबुलुलिप(? लुलितालि)लसत्कपोलः ।
रवः समस्ते हृदि यैव(!) हृदि स्थितेन
वाचस्पतेरपि तुलां जडधीः प्रयाति ॥ १ ॥
शंभोः करेण फणिमंगलकारणेन
वैवाहहोमसमये दशदिश्युक्त्म्(!) ।
रत्नांगुलीयरुचियापु(? रुचिरांशु)रसानुसिक्तं
गौरीपदं प्रतिपदं मम संपदे ऽस्तु ॥ २ ॥ ०

It concludes with a comment on the above four verses ending thus (on v. 3): अथ शिवं प्रयच्छति नानाफलैरिति। स्वर्गस्थः कल्पद्रुमो नानाफलकुसुमसमेतः कांक्षितदाता च विबुधाधिपस्येंद्रस्य गृहे तिष्ठति। अयमपि मुहूर्तकल्पद्रुमनामा ग्रंथो नानाविधिशुभाशुभफलवद्भिः कुसुमैर्युतो वांछितमुहूर्तादिदाता विबुधाधिपानां पंडितानां गेहे तिष्ठत्वित्याशीरिति शिवं ॥ ३ ॥ नंदांबुरिति स्पष्टार्थं ॥ ४ ॥ इति श्रीविट्ठलदीक्षितविरचितायां स्वकृतमुहूर्तकल्पद्रुमटीका मंजरी नाम समाप्ता ॥

[H. T. Colebrooke.]

3022.

2528a. Foll. 36; size 10 in. by 4 in.; legibly written in Devanāgarī, in 1692 A.D.; eleven lines in a page.

Muhūrtakalpadruma, without the commentary. [B.]

In this MS. the author's name is not mentioned.

Dated: लिखितं शिवदेवेन ॥ सं० १७४९ श० १६१४ प्र० पोसवदी ३ शनौ लिखितमिदं पुस्तकं ॥

[Gaikawar.]

3023.

2528e. Foll. 21; size 10 in. by 4 in.; clear Devanāgarī writing of 1795 A.D.; eight lines in a page.

Muhūrtamārtaṇḍa, an astrological calendar of auspicious times, composed, in 1572 A.D., by *Nārāyaṇa,* son of *Ananta,* grandson of *Kṛishṇa,* and great-grandson of *Ananta.*

It begins: सिंदूरोल्लसितमिभेंद्रवक्त्रमंबा ० Cf. Berl. Cat., no. 879; Oxf. Cat., p. 335*a*. The work has been variously edited in India.

It ends:

श्रीमत्कौशिकपावनो हरिपदद्वंद्वार्पितात्मा हरिस्
तज्जोऽनंत इलासुरोचितगुणो नारायणस्तत्सुतः ।
स्थानं देवगिरेः शिवालयमुदक् तस्मादुदक् टापर-
ग्रामस्तद्वसतिर्मुहूर्तभुवने मार्तंडमत्राकरोत् ॥ ७ ॥
यः पश्या युतशतवृत्तबद्धमेनं
मार्तंडं पठति नरः स विश्वपूज्यः ।
बह्वायुःसुखधनभृत्यमित्रपुत्रान्
संप्राप्नोत्यविकलधीश्च तीर्थसिद्धिं ॥ ८ ॥
त्र्यंकेंद्रप्रमिते वर्षे शालिवाहनजन्मतः ।
कृतस्तपसि मार्तंडो ऽयमलं जयतूत्ततः ॥ ९ ॥
पूर्वशास्त्रार्थमादाय ग्रंथो ऽयं रचितो लघुः ।
पठनार्थमशक्तानामंगीकार्यो बुधैः सदा ॥ १० ॥

इति श्रीमदनंताख्याचातुर्मास्यपुत्रनारायणसूरीविरचिते मुहूर्तमार्तंडे संक्रांतिप्रकरणं संपूर्णं ॥ ०

The additional verses contained in the Berlin MS. are wanting in this copy.

[Gaikawar.]

3024.

2684a. Foll. 15; small 4to, size 8 in. by 7 in.; modern, cursive Telugu writing; 16–19 lines in a page.

The same work.

It begins: शिंधूरोल्लशितमिभेंद्रवक्त्रमंबा ०

Of the above final *ślokas,* this MS. has v. 1: श्रीमत्कौशिकपावनो ०, and 3: त्र्यंकेंद्रप्रमिते वर्षे ०, followed by the colophon: इति श्रीमदनंताख्यचातुर्मास्ययाजिपुत्रनारायणभट्टविरचिते मुहूर्तमार्तंडे मिश्रप्रकरणं संपूर्णं ॥

[Mack. Coll.]

3025.

2460. Foll. 121; size 11½ in. by 5¼ in.; fair Devanāgarī writing; 7–13 lines in a page.

Muhūrtamārtaṇḍa, by *Nārāyaṇa Bhaṭṭa,* with the author's own commentary *Mārtaṇḍavallabhā,* composed in 1573 A.D. Very incorrect.

The commentary begins: सिंदूरोल्लसितमिति ॥ सिंदूरेण उल्लसितं शोभायमानं । इभेंद्रवक्त्रं गजानां (*r.* गजाननं) । ०

Cf. Rāj. Mitra, Notices, v., p. 26; Bikaner Cat., p. 318, where the same work begins with the verse:

मार्तण्डो ऽवतु वाचो नः पादैर्जाड्यतमोहरैः ।
वृत्तबद्धतनुः सेव्यो ऽभीष्टदो विश्वलोचनः ॥

The genealogical verses at the end are in a corrupt state, beginning: आसिसासमणीरनामनगरे श्रीतापरस्याचये॰ cf. also Weber, Berl. Cat., no. 879, where, as here, the date given is Śaka 1494.

[GAIKAWAR.]

3026.

2528f. Foll. 9 (fol. 3 of which is missing); size, $9\frac{3}{4}$ in. by 4 in.; indifferent Devanāgarī writing of 1685 A.D.; nine lines in a page.

Muhūrtadīpaka, an astrological treatise in 57 verses, by *Mahādevaka,* son of *Kānhajit Vāḍava.*

It begins:

प्रणम्यैकरदं देवं शारदां गुरुमेव च ।
मुहूर्तदीपकं कुर्वे बालाज्ञानतमोपहं ॥ ॰

See Aufrecht, Oxf. Cat., no. 790. A lithographed edition of it with the author's own commentary (composed in 1661 A.D.) appeared at Benares in 1867. Our MS. was written by *Gaṅgārāma,* son of *Devakrishṇa,* a resident of Nīmrapura, only 24 years after the date of the composition of the commentary.

Copyist's signature: नीम्रपुरस्य उदीच्यज्ञातीयपं॰ श्री ५ देवकृष्णसुतगंगारामेण लिपितोयं ग्रंथः॰ विक्रमार्कसंवत् १७४२ वर्षे शके १५०७ प्रवर्तमाने मासश्रावणसुदि १ बुधे ॥

[GAIKAWAR.]

3027.

2596. Foll. 132 (numbered 131, fol. 47 being double); size $11\frac{1}{4}$ in. by $4\frac{1}{4}$ in.; fair, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Muhūrtagaṇapati, astrological rules for determining the proper time for religious observances and festivals, public and private, composed, in vikramārka-śaka 1742 (A.D. 1685), by *Gaṇapati,* son of *Rāvala Hariśaṅkara,* and grandson of *Rāmadāsa.*

It begins:

श्रीमत्या कल्पवल्ल्येव हैमवत्या निरत्ययः ।
जयत्यालिंगितः कल्पद्रुमः सत्फलदः शिवः ॥ १ ॥
प्रवर्तयति सालोकं लोकं यज्ञादिकर्मसु ।
यन्मुहूर्ताकरोद्यानं वंदे ऽर्कं कालमीश्वरं ॥ २ ॥

श्रीविश्वेशं गणेशं गुरुचरणमघो यज्ञमूर्तिं सुकीर्तिं
नत्वा पित्रोः पदाब्जं निखिलमुनिवरान् संहितासंप्रणेतृन् ।
गर्गात्रिश्रीवसिष्ठांगिरसविरचिताः संहिता मूलभूता
ज्ञात्वा ज्योतिर्निबंधानतिललितपदां रत्नमालां विचिंत्य॥३॥
संकेतान्संविहाय व्यवहृतिसुखदं बालबोधाय शीघ्रं
ज्योतिर्ग्रंथोदितार्थैः सुगमलघुपदैः सिद्धकार्यैर्मुहूर्तैः ।
ज्योतिःसिद्धांतवेत्तुः श्रुतिविविधकलाशास्त्रपारीणबुद्धेर्
गौडाधीशेन मानक्षितिपतितिलकेनार्च्यमानस्य भूयः ॥ ४ ॥
श्रीरामदासजनुषो हरिशंकरस्य
श्रीरावलस्य तनयो विनयोपपन्नः ।
ग्रंथं मुहूर्तगणपत्यभिधं विधत्ते
विद्यानिधिर्गणपतिर्गणितागमयत्नं (r. ॰मज्ञः) ॥ ५ ॥
शाककालः पृथक्संस्थो द्वाविंशत्याहतस्त्वधः (ष ed.) ।
भूनंदाब्ध्यब्धि४२९१युग्मक्तो बाणशैलगजेंदु१८७५भिः ॥ ६ ॥

It ends:

नेत्रांभोधिधराधरक्षितिमिते१७४२ श्रीविक्रमार्के शके
माघे मासि वसंतपंचमितिथौ चंद्रे ऽथ [मी]नस्थिते ।
सूनुः श्रीहर(r. हरि)शंकरस्य विदुषः श्रीताहिताग्नेर्मुदा
शीघ्रं शंकरपूजनाद् गणपतिर्ग्रंथं समापूरयत् ॥२३॥ ॰२४॥
आहिताग्नेर्द्विजश्रेष्ठाद्धरिशंकररावलात् ।
जातो गणपतिश्चाहं समाप ग्रंथमुत्तमं ॥ २५ ॥ ॰ २७ ॥
श्रीमद्गौडमनोहरक्षितिपतेः प्रीत्या[प्रतीत्या]धिकः
[काव्ये] काव्यकलासु धर्मनिपुणो यः सर्वशास्त्रार्थवित् ।
स्यानेसौदिति(? तस्या॰ eds.) कौतुकेन विदुषां प्रीत्या
[पुरा(पुरः eds.) प्रेरणाज्
ज्योतिःशास्त्रविचारणाय सुगमग्रंथो ऽनुसंधीयतां ॥२८॥॰३०॥
आयुः प्रजा यशः सौख्यं सौभाग्यं फलमक्षयम् ।
आभिश्रेष्ठं(अभीष्टं च eds.) पशून् पुत्रान् लभते
[ग्रंथतत्त्ववित् ॥

इति श्रीमदग्निहोत्रिचातुर्मास्ययाजिसमासादितपुरुषार्थसार्थ-देवज्ञवर्यरावलहरिशंकरसूरिसूनुगणपतिविरचिते मुहूर्तगणपतौ ग्रंथालंकारप्रकरणं द्वाविंशतितमं समाप्तम् ॥ ॰

Cf. Rāj. Mitra, Notices, iii., p. 313. Several editions of the work (*e.g.* Bombay, 1863, 1888) have been published in India. [MACK. COLL.]

3028.

1051e. Foll. 17; size 8 in. by 3 in.; modern Bengalī handwriting; 6 or 7 lines in a page.

Muhūrtamañjarī, a treatise on horoscopy as applied to the more important incidents of domestic life, compiled by *Yadunandana.*

It consists of 98 stanzas, divided into four chapters (*guccha*), viz.: 1. *saṃskāramuhūrtavicāra* (20 vv.); 2. *vivāha-vadhūpraveśa-dvirāgamana-ravigurucandragocaravicāra* (21 vv.); 3. *gṛihārambha-gṛihapraveśa-rājyābhisheka-yātrāvicāra* (10 vv.); 4. *sakalamuhūrtavicāra* (47 vv.).

It begins:

कारुण्यपूर्णौ चरणौ शरण्यौ
वन्दे गुरूणां तरुणाम्बुजाभौ ।
ययोः स्मृतेर्ज्ञानसुखं प्रदाय
प्रत्यूहपुञ्जाः प्रलयं प्रयान्ति ॥ १ ॥

दस्रः कालाग्निधातृद्विजपतिगिरिशाश्चादितिर्देवमन्त्री
सर्पाः पित्राख्ययोन्यर्यमदिवसप[ति]त्वष्टृवाता वृषाग्नी ।
नक्षत्रे शास्तु मित्रत्रिदशपतिनिशाचारिणो वारि विश्वे
वेधा(? r. देवा) विष्णुर्वसुस्त्वप्पतिरजपदाहिर्बुध्न्यपूषा-
[भिधानाः ॥ २ ॥

इति नक्षत्रदेवताः ॥° इति वर्ज्यानि ॥° इति सिद्धियोगामृतसिद्धियोगाश्च ॥° इति पुंसवनसीमन्तकर्मणी ॥° etc., one or two stanzas being given to each subject.

It ends: इति सर्वारम्भतात्कालिकलग्नज्ञानं ॥

गुच्छैश्चतुर्भिः सहिता सुमङ्गला
श्लोकैर्धरादिक्प्रमितैः समन्विता ।
विनिर्मितेयं यदुनन्दनेन सा
सतां सुखायास्तु मुहूर्त[मञ्जरी] ॥

इति श्रीपण्डितयदुनन्दनविरचितायां मुहूर्तमञ्जर्यां सकलमुहूर्तविचारो नाम चतुर्थो गुच्छः ॥ समाप्ता चेयं मुहूर्तमञ्जरी ॥

[H. T. Colebrooke.]

3029.

2008. Foll. 9; size 9 in. by 5 in.; modern Devanāgarī writing; six lines of text in the page.

Muhūrtamuktāvalī, an elementary treatise on fortune-telling, in 45 verses (by *Śrīkaṇṭha*), with an interlinear Gujaratī version.

It begins (cf. Aufrecht, Flor. MSS., p. 107):

श्रीशं श्रीहरसारदां गणपतिं ब्रह्मेन्द्रनाकौकसां
श्रीसूर्यप्रमुखान् ग्रहानृषिगणान् भक्त्या नमस्कृत्य तान् ।
नानाग्रंथसमस्तसारमखिलं ह्यालोक्य सम्यग्धिया
वक्ष्ये ऽहं शिशुबोधनाय विशदां [श्री]मुहूर्तमुक्तावलीं ॥ १ ॥

माघादौ पंचमासे शसि(? शशि)धवलगते शुक्रसौम्येंदुजीवे
वारे पूर्णा जया स्यात्तिथिवृषहरिभे वृश्चिके कुंभलग्ने ।
धाता पुष्योत्तराणि मृगदितिकरे वासवे मूलमैत्रे
पौष्णाश्विन्यो ऽनिलाख्ये त्रिदशगुरुसदास्थापनं वा प्रतिष्ठा
[॥ २ ॥

इति देवप्रतिष्ठामुहूर्तं १ ॥

It ends:

मार्गे वैशाषपौषे तपसि च शुभे(!) रुद्रगोविंदपूषे
ब्राह्मर्क्षेत्सुत्तराणि शतभिषक् शुभे(!) नंदपूर्णा जया च ।
शुक्रे सौम्येंदुवारे वृषहरिघटभे तोरणं सध्वजं वा
शस्तं प्राशादव(!) उदुपतिसबले विष्टिपातं विहाय ॥ ४५ ॥

इति ध्वजतोरणमुहूर्तं ४४ ॥ इति श्रीमुहूर्तमुक्तावली संपूर्णा ॥

[Dr. John Taylor.]

3030.

1388b. Foll. 37; size 13¾ in. by 3¼ in.; indifferent Bengalī handwriting of 1781 A.D.; 7 or 8 lines in a page.

Dinasaṃgraha, a treatise on auspicious days for religious observances connected with domestic life, composed, in 1711 A.D., by *Raghudeva Nyālālaṃkāra Bhaṭṭācārya.*

It begins:

दिवानाथं नमस्कृत्य हितायात्महितार्थिनां ।
वक्ष्यते रघुदेवेन कर्मणां दिनसंग्रहः ॥
सर्वकर्मण्युपादेया विशुद्धिश्चन्द्रतारयोः ।
तच्छुद्धावेव सर्वेषां ग्रहाणां फलदातृता ॥

अथ तत्रादौ चन्द्रशुद्धिः ।

सप्तमोपचयाद्यस्थश्चन्द्रः सर्वत्र शोभनः ।
शुक्लपक्षे द्वितीयस्तु पञ्चमो नवमस्तथा ।
अथोपचयसंज्ञः स्यात् त्रिनाभरिपुकर्मणां ॥

विशेषफलं तु ।

सप्ताद्यचन्द्रे ध्रुवमर्थलाभः षष्ठे तृतीये धनभोगमायुः ।
सर्वार्थसिद्धिं दशमे वदन्ति एकादशे सर्वसुखानि चैव ॥

अथ वामवेधशुद्धिः । °

अथ रविशुद्धिः fol. 3*a* ; ° सिद्धियोगः fol. 5*b* ; मृत्युयोगः ib.; यमघण्टायोगः fol. 6*b* ; अथ यात्रादिनसंग्रहः fol. 7*b*, etc.

It ends on fol. 33*a* :

शाके रामत्रिषट्चन्द्रे धीमतां सुखहेतवे ।
कृतः श्रीरघुदेवेन समाप्तो दिनसंग्रहः ॥

इत्यागमिकश्रीरघुदेवन्यायालंकारभट्टाचार्यकृतो दिनसंग्रहः ॥
श्रीरामसुन्दरशर्मणः स्वाक्षरमिदं पुस्तकं च ॥

The remaining pages of the MS. are taken up with (*a*) the description of a *Tantric* rite, called *śalyoddhāra*, beg.: अथ शल्योद्धारः ।

सुनिश्चितां मङ्गलभूमिमादौ निखाय तोयावधि यत्नतस्तां।
कुर्याद्विमस्यामथवा नृमानं खात्वाथवा प्रश्न(?स)वगा-
[द्विधिज्ञः ॥

(*b*) a chapter on chiromancy, beg. fol. 34*a* : अथ स्त्रीपुरुषलक्षणं । श्रीकृष्ण उवाच ।

कीदृशः पुरुषो धन्यो निन्दितो वापि कीदृशः ।
कन्या वा कीदृशी धन्या वर्जिता चापि कीदृशी ॥ °

For the greater part this fragment is identical in its wording with the last chapter of *Vāsudeva's Kṛitidīpikā* (MS. 742*b*, fol. 56*a* seq.).

[H. T. Colebrooke.]

3031.

2042b. Foll. 28; size 11 in. by 5¼ in.; careless Devanāgarī writing, of the latter part of last century; ten lines in a page.

Phaladīpikā, a treatise on times and seasons in connection with religious observances, by *Harajī*.

It begins :

श्रीविश्वेश्वरकालभैरवमहामायान्नपूर्णाशिवा[न्]
चंडीभैरवबिंदुमाधवयुतान्मोदादिविघ्नेश्वरान् ।
नत्वाहं क्रमतो ऽपि किल्बिषहरं गंगातरंगं तथा
कुर्वे सत्फलदीपिकां सुगणकानंदप्रदां प्रस्फुटां ॥ १ ॥

वह्निर्विरंचो गिरिजा गणेशः
फणी विशाखो दिनकृन्महेशः ।
दुर्गान्तको विश्वहरिस्मराश्च
शर्वेशशीवेति पुराणदृष्टाः ॥ °

The matter is treated in twelve chapters (*prakaraṇa*), viz.: 1. *tithiprak.* ends fol. 2*b* ; 2. *vārapr.*, fol. 4*a* ; 3. *yogapr.*, fol. 5*b* ; 4. *karaṇapr.*, fol. 6*b* ; 5. *nakshatrapr.*, fol. 10*b* ; 6. *saṃkrāntipr.*, fol. 12*a* ; 7. *gocarapr.*, fol. 15*a* ; 8. *saṃskārapr.*, fol. 18*a* ; 9. *vivāhapr.*, fol. 22*a* ; 10. *yātrāpr.*, fol. 24*a* ; 11. (?); 12. *saṃvatsaraprakaraṇa*, ends (somewhat corrected) :

इति सुवृत्तवतीं फलदीपिकां
जडमतेस्तिमिरौघविनाशिनीं ।
बुधवरो हरजी गणकाग्रणी[र्]
गुरुपदांबुरतो ऽयमचीकरत् ॥ १५ ॥

इतीह फलदीपिकां निखिलशास्त्रसारार्थतो
विलोक्य जडधीनृहृत्तिमिरनाशिनीं प्रस्फुटां ।
अलिद्रपुरि संस्थितो विबुधमंडलीमंडनं
चकार हरजीकविः सुरसरित्समीपानुगः ॥ १६ ॥

इति श्रीफलदीपिकायां संवत्सरप्रकरणं द्वादशं। समाप्तो ऽयं ग्रंथः ॥ Here follows a date, which has been obliterated : संवत् १९२३ । °

[Gaikawar.]

3032.

2713. Foll. 26 (foll. 20–25 of which are missing); size 9½ in. by 4½ in.; fairly good Devanāgarī writing (of 1629 A.D.); eleven lines in a page.

Sajjanavallabha, a treatise, in verse, on the calculation of lucky days, by *Bhānu Paṇḍita*, son of *Viśvanātha*.

It begins :

श्रीशं श्रीशिवमीशमीशतनयं विश्वस्तुतां भारतीं
नत्वार्कप्रमुखांश्च खेचरवरान् श्रीविश्वनाथं [गुरुं] ।
ज्योतिःशास्त्रमनेकसूरिरचितं भानुर्विलोक्यादरात्
शास्त्रं सज्जनवल्लभं वितनुते श्रीविश्वनाथात्मजः ॥ १ ॥

मासाब्दायनपक्षवासरदिनोडूनां तु संज्ञा बुधैर्
ज्ञेयर्तुव्रजराशियोगकरणादीनां च लोकोक्तितः ।
आनंदादय एव योगनिवहा विद्युन्मुखास्त्वींदवो
योगा ऋक्षगणस्य रूपमखिलास्तारा: सुशास्त्रे ऽत्र तु॥२॥

The treatise consists of 15 chapters, viz.: 1. *tithiprakaraṇa*, fol. 2*a*; 2. *vārapr.*, fol. 3*a*; 3. *tyājyapr.*, fol. 4*a*; 4. *nakshatrapr.*, fol. 7*a*; 5. *saṃskārapr.*, fol. 9*a*; 6. *vratabandhapr.*, fol. 10*a*; 7. *vivāhapr.*, fol. 16*a*; 8. *agnyādhānapr.*, fol. 16*b*; 9. *vāstupr.*, fol. 19*a*; (10–14 wanting); 15. *grahadaśāntardaśāprakaraṇa*, ends:

आदौ सत्तिथिजो विधिर्निगदितो वाराह्वयस्त्याज्यको
भाख्य: संस्कृतिजस्ततो व्रतविधिर्वैवाहिको ऽग्न्याहुतिः ।
वेश्माह्वः शुभयात्रिको ग्रहचर: संक्रांतिको लग्नजो
देवस्यापनिको विधिर्ग्रहदशाख्यो ऽत्र प्रयुक्तो मया॥२५॥

इति श्रीभानुपंडितविरचिते सज्जनवल्लभे ग्रहदशांतर्दशाप्रकरणं पंचदशमं ॥ संवत्षोडश शतानि . . कपटशीतितमे ऽब्दे शाके पंचदश ५१(!) प्रवर्तमाने दक्षिणायने श्रीसूर्ये शरदृतौ अश्विनमासे ऽसिते पक्षे गुरुदिने बदरीपुर्यां निवासिना श्रीगौरज्ञातीयव्यासश्रीशिवजीतात्मजेन छात्रावस्थायां अध्ययनार्थं जंबुसरस्याश्रितेन जयदेवेन लिखितो ऽयं ग्रंथ: ॥

[H. T. Colebrooke.]

3033.

1051b. Foll. 4; size 16¼ in. by 4¾ in. (folded to half the length); modern Bengalī handwriting; 5–8 lines in a page.

Amṛitaghaṭikā, an astrological calendar, apparently pointing out the auspicious moments in the days of the week throughout the year.

It begins with the following mongrel verses of general rules, in which special importance seems to be assigned to agricultural pursuits: अथ अमृतघटकी(!) लिख्यते ।

न वारं तिथिनक्षत्रं न योगकरणं तथा ।
शिवस्याज्ञां समादाय दैवकार्यं विचिन्तयेत् ॥
ज्योतिषग्रन्थसमास्तानि आरंभं(!) कृषियत्नतः ।
क्रियते श्रीमिहिरेण नृणां यात्रादिमङ्गलं ॥
माहेंद्रं अमृतं वक्रं शून्यं क्षणचतुष्टयं ।
जन्मयात्राविवाहादि कृषिं तत्र समाचरेत् ॥
फलं ॥ माहेन्द्रे विजयो नित्यममृते कार्यशोभनं ।
वक्रे हतिविलम्ब: स्यात् शून्ये च मरणं ध्रुवं ॥

तस्य प्रकारमाह ॥ माघफाल्गुनचैत्रवैशाखश्रावणभाद्रपदमासे एकपर्या[य]: ॥ रवि दिवा । माहेन्द्र द० २ अमृत ८ वक्र १० सून्य ८ अमृत २ एवं ३० दण्ड: ॥ * ॥ रवि रात्रौ । ० etc., tables for each day. Fol. 2*b*: ततः ज्यैष्ठ आषाढद्वयो एकपर्याय: ॥ tables as before. Fol. 3*b*: ततः आस्विन(*r.* आश्विन) कार्त्तिक अग्रहायन पौष एकपर्याय: ॥ . . .

It ends: शनि दिवा । सून्य ४ वक्र ४ माहेन्द्र ६ अमृत ६ वक्र ८ अमृत ४ एवं ३२ दण्ड: ॥
शनि रात्रौ । सून्य ४ वक्र ८ अमृत ६ वक्र ६ शू ४ एवं ३२ दण्ड: ॥

इत्यमृतघटिका समाप्ता ॥ [H. T. Colebrooke.]

3034.

981a. Foll. 62; size 14¾ in. by 4¾ in.; modern Bengalī handwriting; 8–10 lines in a page.

Rājamārtaṇḍa, a compilation of astrological rules as applied to the performance of religious ceremonies and daily observances of domestic life, ascribed to *Bhojadeva*.

It begins: यच्छास्त्रं सविता चकार विपुलैः स्कन्धैस्त्रिभिर्ज्योतिषं० see Aufrecht, Cat. Trin. Coll. Camb., p. 62.

Colophon: इति मानवराजाधिराजकलिकन्दर्पसरस्वतीकण्ठाभरणअवि(?कवि)राजमार्तण्डमहाराजाधिराजश्रीमद्भोजदेवविरचितो राजमार्तण्ड: समाप्त: ॥

[H. T. Colebrooke.]

3035.

2299. Foll. 31 (paged 1–61); size quarto, 13 in. by 9¾ in.; fair, modern Devanāgarī writing; 28 lines in a page.

The same work. Transcribed from the preceding MS., or derived from the same source. [Calcutta.]

3036.

2528 b. Foll. 30; size 9¼ in. by 5 in.; good Devanāgarī writing of 1597 A.D.; 11–14 lines in a page.

Vivāhapaṭala, or astrological rules respecting the best time for marriage ceremonies, being a section of the *Śāraṅgīya-Sārasamuccaya*, by *Śārṅgapāṇi dvija*, son of *Mukunda*.

It begins:

सुरासुरैर्वंदितपादपद्मं
शिवात्मजं भक्तजनस्य सिद्धिदं ।
तं विघ्नराजं प्रणतो ऽस्मि नित्यं
वागीश्वरीं देवगुरुं हरिं तं(? *r.* तथा) ॥ १ ॥
विश्वरूपेण यः साक्षाच्छ्रीविष्णुं ब्रह्मवित्गुरुं ।
हृच्चितकस्य(!) सुखदं मुकुंदं तं नमाम्यहं ॥ २ ॥
अर्केंदुक्षितिसूनुचन्द्रतनयादित्यंज्य(? त्य)शुक्रार्कज-
स्वर्भानू[न्] शिखिनां गणं च शिरसा नत्वा मुकुन्दा-[त्मजः ।
आलोक्योद्वहनश्रुतानि मुनिभिः प्रोक्तानि गर्गादिकैर्
दिव्यैस्तन्मतसंग्रहं वितनवै श्रीशार्ङ्गपाणिर्द्विजः ॥ १ ॥
दैवज्ञे(° ज्ञो) लग्नदानेन हि भवति विभुः शास्त्रमेकं [विजानन्
आधीयंते ऽथ सर्वाण्यतिबहुदिवसैरप्यमून्यल्पधीभिः ।
तस्मात्सप्तर्षिमुख्यद्विजवररचितग्रंथवृत्तान्यमुष्मिन्
ग्रंथे धार्याणि शेषाण्यपि न निजधिया कल्पितं किं-[चिदत्र ॥ २ ॥
नानाशास्त्रोद्धृतं सारं वैद्यनाथेन यत्कृतं ।
अन्यैश्च यद्गृहीतं तं वक्ष्ये सारसमुच्चयं ॥ ३ ॥
मीनाद्ब्राह्मणपूर्वा वर्णाः कन्योत्तमो वरं श्रेष्ठः ।
मध्यस्थः समवर्णो नीचो हीनोद्भवः पुरुषः ॥ ४ ॥
अथ राशीनां रूपाणि कथ्यंते । °

Besides standard authorities on the subject quotations are found from the following astrological authors and works: *Gadādhara*, fol. 6*b*; *Trivikrama*, fol. 17*a*; *Bādarāyaṇa*, fol. 24*a*; *Bhojadeva*, fol. 2*a*; *Maheśvara*, fol. 6*b*; *Māṇḍavya*, fol. 9*a*; *Mukunda*, fol. 8*a*; *Yavana*, fol. 10*a*; *Yogajātaka*, fol. 21*a*; *Ratnakośa*, fol. 28*a*; *Ratnamālā*, fol. 27*a*; *Vāmadeva*, fol. 4*a*; *Vedimaṇḍapanirṇaya*, fol. 27*b*; *Vyavahārasāra*, fol. 7*a*; *Sanyasūri* (*Satya*°?), fol. 10*b*; *Saptarshayaḥ*, fol. 12*a*, etc.; *Vṛiddha-Saptarshi* or *Saptarshi-mukhyadvija*, foll. 1*b*, 21*b*; *Harideva*, fol. 3*b*; *Hārīta*, fol. 2*a*; *Horāprakāśa*, fol. 23*b*.

It ends:

विवाहवेदीगृहमं[ड]पस्य ईशानपूर्वोत्तरदिग्विभागे ।
सौभाग्यकन्या धनपुत्रयुक्ताः शेषैर्विभागैर्विधवा भवंति ॥
गृहे तु पश्य मे(? पश्चिमे) द्वारे तथैवोत्तरमेव(? °र एव) च ।
विवाहे वेदिका कार्या गृहान्निर्गमदक्षिणा ॥

इति श्रीसारंगीये विशेष[i.e. *aśesha*, cf. 1*b*, 7]सार-समुच्चये विवाहपटं(° पटलं) समाप्तं ॥ संवत् १६५४ वर्षे पौषशुद्ध १५गुरौ वासरे लिपीतं ॥ then by a different hand जोसीरामतुळे ॥ [GAIKAWAR.]

3037.

2528 c. Foll. 16; size 10 in. by 3¾ in.; good Devanāgarī writing of 1397 A.D.(?); ten lines in a page.

Vivāhavṛindāvana, a treatise on auspicious times and seasons for marriage, in 17 *adhyāyas*, by *Keśava* (also called *Keśavārka*), son of *daivajña Rāṇiga*, grandson of *Śriyāditya*, and great-grandson of *Janārdana*.

It begins: श्रीशार्ङ्गिणोः सृजतु वो नवसन्निवेशः °

See Berl. Cat., no. 673; Oxf. Cat., no. 791.

Adhyāya XVII. and the colophon run as follows:

अभूद्भरद्वाजमहर्षिवंशे विश्वावतंसे श्रुतितत्त्ववेदी ।
उदीच्यचारित्रपथप्रवर्ती जनार्दनो याज्ञिकचक्रवर्ती ॥ १ ॥
अस्ति श्रियादित्य इति स्म तस्य
सूनुः श्रियादित्य इव द्वितीयः ।
त्रिस्कंधपारंगमरंगमल्लम्
तदात्मजो राणिग इत्युदीये ॥ २ ॥
श्रीकेशवः सुकविरध्ययनाध्वनीन-
व्यूहानितर्पे(? ° न्निवर्ते)यितुमर्थपयःप्रवाहैः ।
दैवज्ञराणिगसुतः सुतपःश्रिये ऽस्मिन्
वृंदावने मुनिगवीनिवहं दुदोह ॥ ३ ॥

अबहुदृष्टधियः कियदप्यदः पदगभीरमधीरभिरंस्यते ।
विशदशास्त्रविदस्त्विदमेकदा श्रुतिगतं रसनासु निवत्स्यति [॥ ४ ॥

इति श्रीविवाहवृंदावने वंशवर्णनं नाम सप्तदशमो ऽध्यायः समाप्तो ऽयं ग्रंथः ॥ वृत्तसंख्या सप्तचत्वारिंशदधिकशतद्वयं २४७ ॥

The first two verses of this epilogue occur likewise in *Keśava's Krishṇakrīḍita*, where they are followed by another verse, in which the author states that he was the second of three sons of *Rāṇiga* and *Śrī*, his elder brother being *Jayāditya* and the younger *Krishṇa*.

The first three of these verses also occur at the end of a MS. of the work accompanied by a commentary, *Vivāhadīpikā*, in Prof. Bhandarkar's Rep. 1882-3, p. 373, where they are not however commented upon, and where the author's name is first spelled *Rāṇaka*, and the second time *Rāṇaga*.

संवत् १४५५ वर्षे शाके १३२० प्रवर्त्तमाणे श्रावणशुदि १० भौमे ऽद्येह श्रीनंदपद्रे महाराणश्री उदयसिंहविजयराज्ये महं श्री वीरमदेवप्रतिपत्तौ काविचज्ञातीयेन नारदेनात्मार्थे लिखितमिदं वृंदावनं ॥

The date was probably that of a former MS., it being apparently at least a century too early for the present MS.

[Gaikawar.]

3038.

742a. Foll. 8; size 12¾ in. by 4¼ in.; modern Bengalī handwriting; ten lines in a page.

Bhuvanadīpaka, or *Grahabhāvaprakāśa*, a short treatise on planetary influences, by *Padma* (or *Padmaprabhu*) *Sūri*. [A.]

It begins:

सारस्वतं नमस्कृत्य महः सर्वतमोऽपहं ।
ग्रहभावप्रकाशेन ज्ञानमुन्मील्यते मया ॥
ग्रहाधिपा उच्चनीचा(°नीचैः B.) अन्योन्यं मित्रशत्रवः ।
राहोर्गृहोच्चनीचानि केतुर्येनावतिष्ठते ॥
स्वरूपं ग्रहचक्रस्य वीक्ष्य द्वादशवेश्मसु ।
निर्णयो ऽभीष्टकालस्य यथालग्नं विचार्यते ॥
ग्रहो विनष्टो यादृक् स्याद् राजयोगचतुष्टयं ।
लाभादीनां विचारश्च लग्नेशावस्थितं(लग्निशावस्थितेः [B.) फलं ॥ °

It ends:

सिंहे सिंहांशके चन्द्रे सूर्ये तत्रैव संस्थिते ।
मृगलग्नोदये जाते तद्दिने ऽप्यसिना वधः ॥
दन्तुरवदनः कृष्णो विज्ञेयो राहुदर्शने प्राणी ।
षष्ठे ऽष्टमे ऽथ जीवः कथयति तत्संनिपातरुजं ॥
धनव्ययगतः शुक्रो भो मारकेण दोषकृत् ।
वामदक्षिणतः सुस्थे वृष्टिदोषकरः क्रमात् ॥
ग्रहभावप्रकाशाख्यं शास्त्रमेतत् प्रकाशितं ।
जगद्भावप्रकाशाय कृतं श्रीपद्मसूरिणा ॥
इति भुवनदीपकः समाप्तः ॥

[H. T. Colebrooke.]

3039.

2049d. Foll. 14; size 10½ in. by 4½ in.; fair Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; seven lines of text in the page.

Bhuvanadīpaka, with an interlinear paraphrase in Gujarāṭī. [B.]

This MS. contains 170 verses, numbered consecutively. In the last 20 verses its text is almost entirely different from that of the preceding MS.

It ends: दंतुरवदनः कृष्णो ° रुजं ॥ १६५ ॥ पृच्छन्याः पितृमंदिरे(!) ° ॥ १६६ ॥ यदींदुशुक्रसौमान्यां ° ॥ १६७ ॥ चंद्रो लग्नपतिर्वापि ° ॥ १६८ ॥ लग्नस्थचंद्रजं ° ॥ १६९ ॥

ग्रहभानप्रकाशाख्या(°ख्यं) शास्त्रमेतत् प्रकाशितं ।
जगद्भावप्रकाशाय श्रीपद्मप्रभुसूरिभिः ॥ १७० ॥
इति श्रीभुवनदीपकशास्त्रं संपूर्णं ॥

[Gaikawar.]

3040.

2464e. Foll. 33; size 10¼ in. by 4¾ in.; good, clear Devanāgarī writing of 1781 A.D.; fourteen lines in a page.

Yuddhajayārṇavatantra, discussions on astrology between *Śiva* and *Pārvatī,* in 10 *paṭalas.*

It begins:

शिवं च शिवसंस्थानं सर्वलोकपतिं प्रभुं ।
आद्यंतम[ध्य]रहितं योगिनां ध्यानगामिनं ॥ १ ॥

त्वं नाथः सर्वभूतानां निराकारो निरंजनः ।
सृष्टिस्थितिलये हेतुर्भस्मधूले नमो ऽस्तु ते ॥ २ ॥

श्रीपार्वत्युवाच ॥

त्रैलोक्ये यस्त्रिभिः कालैर्व्यवहारो हि यत्र ते ।
कथं जानासि देवेश त्रिकांडं ज्योतिषां गतिं ॥ ३ ॥

प्रश्नव्याहारिकं स्कंदं व्यवहारद्वितीयकं ।
गमनं सर्वखेटानां कथयस्व वृषाकपे ॥ ४ ॥

स्वरचक्रं वर्णचक्रं ग्रहराशिस्तथैव च ।
प्रश्नचक्रं ततो ब्रूहि शतपदस्तंभयुतं ॥ ५ ॥

I. *svaravarṇodayavidhāna;* II. *grahavibhāga, rāśivicāra;* III. *vividhapraśnakathana;* IV. *śalākācakrabheda;* V. *kūrmasevācakra;* VI. *jātakavicāra, kālacakra;* VII. *śūlacakranirṇaya;* VIII. *trivargapakshitārāvirancicakra;* IX. *saṃgrāmavijaya;* X. without any particular title.

It ends: अथ सेवाचक्रं। सारे सप्तहृदय सप्त हृदियं(!) च हस्तौ चत्वारि पादयोश्चत्वारि सेवाचक्रक्रमः॥ अथ फलं शिरसि समानं वक्षस्थले वित्तं हृदि सर्वस्वहस्तपादौ आशात्यागः ॥ इति सेवाचक्रं ॥

इति श्रीयुद्धजयार्णवे तंत्रे उमामहेश्वरसंवादे स्वरोदयानुसारेण युद्धजयार्णवतंत्रं संपूर्णं ॥ ०

[GAIKAWAR.]

3041.

1995. Foll. 20; size 4 in. by 8 in. (bound on the narrow side); fairly good, modern Devanāgarī writing; 16–29 lines in a page.

[*Jyotishavidhi*], a compilation of scraps of astrological information, mixed with rules concerning religious observances supposed to avert evil influences.

It begins: अत्र यात्राप्रक ०।

सर्केक्लेशमनर्थकं च गमनं सोमे२ च बंधुप्रियं
संगारा३ नलतस्कराच्चरभयं प्राप्तव्यमर्थं बुधः ।
क्षेमारोग्यसुखं करोति गुरुणा५ शुक्रेण६ लाभस्तथा
सर्वं व्यर्थमनर्थकं च गमनं मंदे७ दिने गम्यतां ॥ १ ॥

न षष्ठी न च द्वादशी नाष्टमी नो
सिताद्यो तिथिः पूर्णिमा ऽमा३० न रिक्ता ४।९।१४॥
हया१दित्य७मित्रे१७दु५जीवां८त्य२७हस्ते१३:
श्रवो२२वासवै२३रेव यात्रा प्रशस्ता ॥ २ ॥ ०

सूर्यादिग्रहैरुत्तमज्ञानमाह fol. 2*b*; अथ सूर्योदयाद्दिनप्रमाणमाह fol. 3*a*; अथ ग्रहाणां माससंख्या fol. 4*b*; नक्षत्रप्रकरणप्रारंभः fol. 5*a*; अथ देवकोत्थापनशास्त्रं fol. 7*a*; प्रस्थानदिनसंख्यामाह fol. 8*b*; अथ शुभशकुनं ib.; अथ प्रस्थाने अपशकुनानि fol. 9*a*, etc.; अथ पंचगव्यकेन कर्मप्राशनमुक्तं fol. 19*a*; श्राद्धप्रकरणप्रारंभः fol. 19*b*; अथ कुंडप्रमाणमाह fol. 20*b* (2 verses) इति कुंडार्कोक्तं ॥ ib.; 2 verses (पंचाशत्प्रमिते ०) ॥ रामवाजपेय्युक्तं ॥ after which it concludes with a verse: एकः शिवे तु द्वौ विष्णौ ०

The above title is the one under which the MS. was entered in the old Catalogue.

[DR. JOHN TAYLOR.]

3042.

1058. Foll. 30; size 14⅜ in. by 4¼ in.; Bengalī character; seven lines in a page. No date.

Pratyantar(a)daśāsaṃgraha, a manual of divination with reference to certain moments within a man's lifetime (*antardaśā*) for which the horoscope is ascertained.

It begins:

प्रणम्य जगतामीशं ज्योतिःप्रत्ययकारकं ।
संगृह्यते वराहेण प्रत्यन्तरदशाफलं ॥

र० र० र० दौ० । ८ । फलं ।

स्वप्रत्यन्तगेते(? प्रत्यंतरगते) भानौ लाभो द्रव्यव्ययस्तथा ।
वियोग(*r.*०गो) बन्धुभिः सार्धं चिन्तापीडा तनौ नृणां॥

रचन्द्रौ । १६ ॥

भानो[:] प्रत्यन्तरे कुर्याचन्द्रः शत्रुपराजयं ।
वित्तलाभं सुखं देहकार्यसिद्धिं परस्परं ॥

ररम० दि० । १० । फलं ।

भौमप्रत्यन्तरे भानोः सुवर्णमणिभूषणं ।
नृपा(*r.* नृपः) सौख्यं प्रचण्डं च कुर्यात्पुंसो जयं रणे ॥

Thus, each horoscope having first been expressed in a formula composed of syllables and numbers, the practical consequences supposed to result from it are then expressed in a *śloka*. How the horoscope is obtained is not explained and does not come within the scope of this treatise, but it may be remarked that the formulas completely differ from *Utpala's* mode of calculation proposed in his commentary to *Varāha Mihira's Bṛihajjātaka*, viii., 4 and *Laghujātaka*, vii., 6.

It ends: भुरावृमाहः । ४ । १० । फलं ।

योगवृद्धिं नृपा(?नृणां) सौख्यं व्याधिशत्रुविनाशनं ।
धर्मे सति करोत्येवं राहुप्रत्यन्तरे गुरु(?) ॥

इति प्रत्यन्तर्देशासंग्रहः समाप्तः ॥

[H. T. Colebrooke.]

3043.

2049b. Foll. 30; size 11 in. by $4\frac{3}{4}$ in.; excellent Devanāgarī writing of 1631 A.D.; nine lines in a page.

Āṭhāvīs-nakshatraphala (i.e. *Ashṭāviṃśati-n.*), or treatise on the influence of the 28 *nakshatras*; being a collection of meagre astrological decrees without any pretence to scientific deduction.

Whilst the first portion (foll. 1–9) is composed in a rather barbarous kind of Sanskrit, displaying a poor knowledge of astronomical and astrological terms; the latter part, containing prophecies concerning the weather and other events of public import for the Saṃvat years 1670–1700 are expressed in plain Gujarāṭī, occasionally with Sanskrit inflections, though with a vicious orthography for both languages alike.

Of localities for which these meteorological predictions were destined, we find the following mentioned: Śrīnagara (explained as synonymous with Ahmadābād), Ayodhyā, Agra, Ḍhīlī, Kaśmīr, Lahore, Multān, Gujarat, Malva, Koṅkaṇamaṇḍala, Laṅkā (Sīgaladeśa, fol. 21*a*, l. 2) and others.

It begins:

अथात[:] संप्रवक्ष्यामि शनिचारस्तु(शनिश्चरं तु) [विस्तरा[त्] ।
द्वादशराशिचक्रेण रुक्षमाला निर्याण च ॥ १ ॥
शनिश्चरे मेषे निष्पंति वहुमंडले(!) ।
अहिछत्रं विहारं च कल्याणा हरिपणस्तथा ॥ २ ॥ ०

It ends: इति रेवतीनक्ष्यत्रफलं समाप्तं ॥ २८ ॥ इति अठावीसनक्ष्यफलं समाप्तं ॥ संवत् १६८८(!) वर्षे चैत्रशुदि ९ भ्रगुवासरे भटश्रीप गोकुललिपितमिदं ॥ [Gaikawar.]

3044.

1781. Foll. 175 [numbered 1–65; 1–49 (marked 66–114 by later hand); 38 numbered leaves (the first 12 marked 115–126 by later hand); 12 ll. marked 66–77; 11 unnumbered leaves]; size $17\frac{1}{4}$ in. by 5 in.; modern Bengalī handwriting; eight lines in a page.

Viśvapradīpa, a cyclopædia of (chiefly astronomical) kuowledge, by *Bhuvanānanda*, son of *Śāntidhara Rāmabāla* (or *Rāma Khān*) and *Jīvanī*, and younger brother of *Kṛishṇānanda*.

On the first 10 leaves there are occasional short lacunæ markod by yellow ochre.

It begins (with the figures supplied):

कलयति परिनिष्ठां यत्र विद्यासमूहः
श्रुतिवचसि यदर्थे संगतिं गाहमानः ।
श्रुतिरपि यदसङ्गं लक्षणासंश्रयेण
प्रकटयति तुरीयं नाम तद्धाम वन्दे ॥ १ ॥

– – – ◡ गरीयसि(!) वशीभूतप्रभूतावली-
पालः क्रीडति को ऽपि गोपितमहामन्त्रो महेन्द्रोपमः ।
दोस्तम्भद्वयजृम्भमाणगरिमारम्भैरगम्भीरताम्
अम्भोधीनपि लम्भयन् नयन्तम्भाव्य(!) विश्वंभरां ॥२॥

प्रत्यङ्गं पटुता गता सुभगता वीजैरपायैः परं
निःसापत्न्यमुपेयुषी गुणगणैर्गाढं हरन्ती मनः ।
शक्त्या रञ्जनसञ्जनन्यकलिता दोषैर्मत(–)–◡ने
ऽप्येका सिद्धिसमीहयानवरतं यं नीतिरालम्बते ॥ ३ ॥

अन्तर्वेद्यवलग्नया ° ॥ ४ ॥

श्रुत्वा यत्कटकोद्भटा ° ॥ ५ ॥

यस्मिन् दिक्चक्रवालप्रथितपृथुभुजा विक्रमे स्वर्णभावं
कात्स्न्येनाविरामं वितरति विलयं हेमशैलो ऽगमिष्यत् ।
गुञ्जापुञ्जप्रतीतिं प्रति शिखरचरत्किन्नरीगीततद्धास्-
तेजो द्वेष्या यशोभिः शरलतनुतया तत्र चेन्नाभविष्यत्
[॥ ६ ॥

रणचतुरतुरङ्गक्षोदितक्षौणिधूली-
मिलदतुलदुकूलच्छायसंवीतमूर्तिः ।
कलितवलिरयोध्या मध्यदेशे विलासोद्-
भटकटकपटीयस्याश्रिता यं जयश्रीः ॥ ७ ॥

तस्यानुग्रहसंग्र –◡◡◡– वागीश्वरस्यात्मजो
धीरः शान्तिधरो धरासुविदितः श्रीरामबालाख्यया ।
आशान्ते प्रसरन्त्यलंकृतधियां दारिद्र्यकूलंकषा
यद्दानोदकनिर्झरा ◡◡◡–◡◡◡––– कनिग्रा-
[हिणः ॥ ८ ॥ ° १२ ॥

कृष्णानन्दः समजनि ततो मेध्यवित्तैरयोध्या-
काशीवासिद्विजपरिषदां कल्पितानल्पवृत्तिः ।
गौडक्षौणीपरिवृढदृढप्रेमसंदर्भपात्रं
विद्यानद्यामनुगुणनिकाम्नानपृतान्तरा(!) ॥ १३ ॥

मन्त्री गौडविडोजसः कविसभासंभाषणे कंचन
स्थेमानं दधदुद्बभूव भुवनानन्दो ऽनुजातस्ततः ।
ग्रन्थः सूक्ष्मविचारमन्थमथिताद्विस्तीर्णविद्यार्णवात्
सारः प्रीतिसमीहया सुमनसां तेनायमभ्युद्धृतः ॥ १४ ॥

इह तावदखिलपुंसां पुरुषार्थः केवलं काम्यः °

Of the author's ambitious scheme of a general survey of the whole field of Hindu knowledge and science, this volume offers only a small instalment, by far the greater portion of which is devoted to astrological subjects. The author in the first place draws up an elaborate scheme of divisions and subdivisions —viz. : *śikhā, āloka, skandha, aṃśa, adhyāya*— under which he proposes to treat of the different subjects, but which, owing to the fragmentary (and apparently disordered) state of the MS., it is not always easy to trace.

The 18 *vidyās* (fol. 2*b*, ll. 4–6) are divided into 7 *śikhās* ('flames of his *pradīpa*'), viz.: *aṅga, siddhānta, vyavahāra, vijaya, rasa, artha* and *prakīrṇa* ; each *śikhā* containing a number of subjects, called *āloka.*

Thus in the *aṅgaśikhā,* beyond which the MS. does not go, we find the following : 1. *śikshā* etc., fol. 8*a*, l. 3 ; 2. *kalpasūtra,* fol. 9*b* ; 3. *vyākaraṇa,* fol. 20*a*, l. 8 ; 4. *nairukta,* fol. 21*a*, l. 8 ; 5. *jyotisha,* with many subdivisions, to fol. 154*b*, l. 3 (numbered fol. 67), called '*jyotirmayālokana*' in the colophon ; 6. *chhandas,* left unfinished on fol. 165*b* (numbered fol. 77); the next ten leaves being devoted to the subject of *śākuna,* forming the 3rd *aṃśa* of the *śākhāskandha* in the *aṅgaśikhā ;* of the 7th *āloka,* on Prākṛit grammar we have nothing more; the last leaf belonging again to the 5th *āloka.*

Of the *Jyotishāloka* (5th) there are the following subdivisions :

I. *Gaṇitaskandha* in 7 *adhyāyas :* 1. *grahamadhyādhikāra* (fol. 23*b*, l. 1); 2. *sphuṭādhikāra* (fol. 27*b*, l. 2); 3. *candragrahavivaraṇa* (fol. 28*a*, l. 3); 4. *sūryagrahaṇavivaraṇa* (fol. 28*a*, l. 8); 5. *prakīrṇa* (fol. 29*a*, l. 1); 6. *grahayuddha* (fol. 31*a*, l. 7); 7. *golādinirūpaṇa* (fol. 35*b*, l. 4).

II. *Śākhāskandha* in 5 *aṃśa :* A. *praśnanirūpaṇa,* in 11 sections : 1. *praśnāvatāra* (fol. 36*a*, l. 4); 2. *lagnanirṇaya* (fol. 36*b*, l. 7); 3. *grahasvarūpanirūpaṇa* (fol. 38*a*, l. 2); 4. *bhāvavijñāna* (fol. 38*b*, l. 3); 5. *phalajñāna* (fol. 47*a*, l. 1); 6. *jaladalakshaṇa* (fol. 48*a*, l. 6); 7. *sadyovṛishṭilakshaṇa* (fol. 49*a*, l. 1); 8. *śasyajātanirṇaya* (fol. 49*a*, l. 8); 9. *dravyaniścaya* (fol. 49*b*, l. 8); 10. *arghanirṇaya,* or *svarṇanirṇaya* (fol.

50*a*, l. 8); 11. *jalārgala* (fol. 53*a*, l. 6). B. *svarādīnāṃ vivekaḥ*, treating of *arcana* (*cakra*) to be practised by the powerful of the earth (*vasudhādhipa*), foll. 53*b*–65*b*. Here should follow C. on *śākuna*, which seems to be wanting; whilst the 4th and 5th *aṃśa* have been transferred to the end of the volume (foll. 122*a*, 1 seqq.), viz.: D. *adbhutanirūpaṇa*, on miracles, in 4 *adhyāyas* : 1. *divyādbhutāni* (fol. 137*b*, l. 2); 2. *antarīkshādbhutāni* (fol. 143*b*, l. 2); 3. *bhaumādbhutāni* (fol. 144*b*, l. 6); 4. *miśrādbhutāni*, breaking off with fol. 152, but resumed on the last leaf. E. *vāyunirūpaṇa*, on the artificial regulation of the breath for magic purposes.

III. *Horāskandha* (foll. 66–122) of 9 *adhyāyas* : 1. *sūryādivārādinirūpaṇa* (fol. 37*b*, l. 6); 2. *candratārāśuddhyādinirūpaṇa* (fol. 77*a*, l. 7); 3. *śāntikādinirūpaṇa* (fol. 81*b*, l. 6); 4. *śuddhyādinirūpaṇa* (fol. 85*a*, l. 7); 5. *ādhānādīni karmāṇi* (fol. 86*b*, l. 2); 6. *jātakanirūpaṇa* (fol. 102*b*, l. 5); 7. *jātakarmādinirūpaṇa*, including *cūḍākaraṇa*, *rājadarśana*, *vivāha* (fol. 109*b*, l. 2); 8. ceremonies to be observed in putting on a new dress, mounting a horse, commencing a dramatic performance, entering a new house, setting up an idol, etc. (fol. 114*b*, l. 3); 9. *yātrādinirūpaṇa* (fol. 122*a*, l. 1).

As a specimen of the ends of chapters, we have on fol. 8*a* :

यं कण्ठाभरणं कवीन्द्रसदसां श्रीरामखानापर-
ख्यातेः शान्तिधरादसूत भुवनानन्दं सुतं जीवनी ।
विद्याष्टादशकेन तद्विरचिते विश्वप्रदीपे स्फुटं
संप्रापाङ्गशिखान्तरे परिणतिं शिक्षाख्यमालोकनम् ॥

[H. T. Colebrooke.]

3045.

1122a. Foll. 29; size 11¾ in. by 4 in.; fair Devanāgarī writing of 1800 A.D.; ten lines in a page.

Tājika (also called *Tājikakaumudī*), a manual of general astronomy (derived from Muhammadan sources), compiled, in 1587 A.D., by *Nīlakaṇṭha* of Kāśī, son of *Ananta* and *Padmāmbā*, and grandson of *Cintāmaṇi*.

The work consists of two parts, entitled *Saṃjñātantra* (or *saṃjñāviveka*) and *Varshatantra* (or *samāviveka*). It begins:

प्रणम्य हेरम्बमथो दिवाकरं
गुरोरनन्तस्य तथा पदाम्बुजम् ।
श्रीनीलकण्ठो विविनक्ति सूक्तिभिस्
तत्ताजिकं सूरिमनःप्रसादकम् ॥ १ ॥

Cf. Weber, Berl. Cat., no. 876. The work has been repeatedly published in India. See also Weber's Ind. Stud., ii., p. 253 seqq.

The term *Saṃjñāviveka* (occurring in the final *śloka* of the first part) is also sometimes improperly applied to the whole work, probably owing to the fact that, in the last but one *śloka*, the second part is referred to as '*samāviveka*,' whilst in the last *śloka*, giving the date, it is called '*samātantram*.'

[H. T. Colebrooke.]

3046.

2306. Foll. 22; size 4to, 13 in. by 10 in.; fair Devanāgarī writing of 1800 A.D.; 26 lines in a page.

Nīlakaṇṭha's Tājika, copied from the preceding MS. [Calcutta.]

3047.

2692. Foll. 27; size 7½ in. by 9½ in.; indifferent Devanāgarī writing of 1766 A.D.; 20–22 lines in a page.

The same work.

Dated: संवत् १८२२ शाके १६८८ पौषमासे शुक्ले द्वितीयायां समाप्तं दरबारिब्राह्मणेन लिपितं श्रीद्विजधर्मपरायणविश्वंभरतत्पुत्रवत्सगोत्रोद्भवब्राह्मणकान्यकुब्जखगेश्वरस्येदं पुस्तकं शुभं ॥

[Mack. Coll.]

3048.

2521 a. Foll. 38; size 9½ in. by 4¾ in.; good Devanāgarī writing of 1760 A.D.; ten lines in a page.

The same work.

Dated: संवत् १८१७ का० शाके १६८२ का० प्रवर्तमाने मासोत्तममासे चैत्रमासे शुक्लपक्षे तिथौ ३ गुरुवासरे लिप्यकृतं नाथुरामः ॥ लिपायतं (a piece cut out) ॥ सवाईजैपुरमध्ये। माधोस्यंघराजे: ॥ [GAIKAWAR.]

3049.

1519 d. Foll. 32; size 10¼ in. by 3½ in.; fair Bengalī handwriting of about 1650 A.D.; six lines in a page.

Varshatantra of *Nīlakaṇṭha's Tījika*, beginning with the second verse and leaving out the end, the author's name thus not being mentioned in the MS.

It ends: इति ताजकोक्तवर्षफलं ॥ in consequence of which the title *Tājakavarshaphalasaṃ[graha]* is inscribed in Devanāgarī on the last page. The same hand also seems to have added the first verse in Devanāgarī on the margin.

[H. T. COLEBROOKE.]

3050.

1546 c. Foll. 47; size 10½ in. by 4¾ in.; neat Devanāgarī writing of the Jaina type; fifteen lines in a page.

Saṃjñātantraprakāśikā Vyākhyodāhṛiti, a commentary on *Nīlakaṇṭha's Saṃjñātantra* (the text of which is given in full), composed, in Śaka 1551 (A.D. 1629), by *Viśvanātha,* son of *Divākara,* of Golāpura on the Godāvarī.

It begins:

चंडीकुंडलमाकलय्य कुतुकाहुंडाभशुंडाग्रगं
  कृत्वा तांडवडंबरे पशुपतेः खेलन्खलत्सृंखलं(°च्छृंखलं)।
चंडांशोरिव मंडलं तदपरं संदर्शयन्नंबरे
  हेरंबो जगदंबिका विहसयन् वः श्रेयसे गर्जतां ॥ १ ॥

दिवाकरो नाम बभूव विद्वान्
  दिवाकराभो गणितेषु मन्ये ।
स्वकल्पितैर्येन निबंधवृंदैर्
  बद्धं जगद्दर्शितविश्वरूपं ॥ २ ॥
तस्यात्मजाः पंच समा बभूवुः
  पंचेंद्रकल्पा गणितागमेषु ।
पंचानना वादिगजेंद्रभेदे
  पंचाग्निकल्पा द्विजकर्मणा च ॥ ३ ॥
अजनिष्ट कृष्णनामा ज्येष्ठस्तेषां कनिष्ठानां ।
विद्यानवद्यवाचां वेत्ता विद्वान् जगत्ख्यातः ॥ ४ ॥
तस्माज्जातः कनिष्ठो विविधबुधगणश्रेष्ठतां प्राप जाग्रज्
  ज्योतिःशास्त्रेण शश्वत्प्रकटितविभवा यस्य शिष्याः [प्रशिष्याः ।
विष्णुर्ज्योतिर्विदुर्वीपतिविदितगुणो भूमिदर्वीकरेंद्रो
  ग्रंथव्याख्यानखर्वीकृतविबुधगुरुर्गर्वहा गर्वभाजां ॥ ५ ॥
आसीदासिंधुदासीकृतगणकगणग्रामणीगर्वभेत्ता
  वेत्ता ग्रंथांतराणामतिगुरुरनुजस्तस्य कस्याप्यजेयः ।
मल्लारिर्वादिवृंदप्रशमनविधये कोऽपि मल्लारिनामा
  व्यक्ताव्यक्तप्रवक्ता जगति विशदयन् सर्वसिद्धांतवेत्ता ॥ ६ ॥
तस्यानुजः केशवनामधेयो
  ज्योतिर्विदानंदसमुद्रचंद्रः ।
वाणीप्रवीणान्वचनामृतेन
  संजीवयामास कलाविलासी ॥ ७ ॥
तस्यानुजः संप्रति विश्वनाथो
  विष्णुप्रसादाद्गुणमात्रजिष्णुः ।
सर्वज्ञदैवज्ञविलासविज्ञो
  नृसिंहकः साधितसर्वविद्यः ॥ ८ ॥
आसीद्वेदांतवेदी स्मृतिनिगमपटुग्रामणीगर्वभेत्ता
  कर्ता ग्रंथांतराणां फणिपतिनिगमस्यापि वेत्ताधिकाशि ।
वक्ता श्रीनीलकंठात्मजभजनपटुर्नीलकंठः स चक्रे
  संज्ञातंत्रं दुरूहं सकलशुभदशादुर्दशादर्शभूतं ॥ ९ ॥
गोदातीरस्थगोलाभिधपुरवसतिः पार्थदेशैकभूषा
  संज्ञातंत्रस्य टीकां व्यदधदभिनवां गद्यपद्यानवद्यां ।
शश्वद्विश्वोपकृत्यै विशदतरतया दैवविद्विश्वनाथो
  ग्रंथोग्रग्रंथिभेत्ता ग्रहगणितविदामग्रगण्यो ऽप्यगर्वः ॥ १० ॥

Colophon:

इति श्रीदिवाकरदैवज्ञात्मजविश्वनाथदैवज्ञविरचिते नीलकंठज्योतिर्वित्कृतसंज्ञातंत्रे सहमाध्यायस्य व्याख्योदाहृतिः समाप्ता ॥

अकारि विश्वनाथेन संज्ञातंत्रप्रकाशिका ।
टीका टीकाकृतां कुर्यात्सज्ज्ञा लज्जानुबंधनं ॥ १ ॥

चंद्रबाणशरचंद्रसंमिते
हायने नयति(? *r.* नृपति)शालिवाहने ।
मार्गशीर्षसितपंचमीतिथौ
विश्वनाथविदुषा समापितं ॥ २ ॥

इति श्रीनीलकंठताजिकटीकासोदाहरणा समाप्ता ॥ श्री-संवत् १८५३ मितीफाल्गुणशुक्लादशम्यां सौम्यवासरे जिनदत्तर्षिणा लिपापितं स्वात्महेतवे ॥

Cf. Rāj. Mitra, Notices, viii., p. 200.

[H. T. Colebrooke.]

3051.

2491. Foll. 97; size 10¾ in. by 5 in.; indifferent, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Viśvanātha's commentary on the *Saṃjñātantra,* with the text of the latter.

This MS. does not contain the verse giving the date of the commentary.

[Gaikawar.]

3052.

2182. Foll. 57; size 11 in. by 6½ in.; no date; eleven lines in a page.

Viśvanātha's commentary (*ṭīkā*) on *Nīlakaṇṭha's Varshatantra,* omitting the text of the latter after the first two verses.

It begins:

यत्पादपद्मं सुरसिद्धदैत्या
अभीष्टसिद्ध्यै प्रणमंति नित्यं ।
तं विघ्नराजं मनसा स्मरामि
भक्तप्रियं नागमुखं गणेशं ॥ १ ॥

Again *Viśvanātha* mentions his father and his brothers, as well as his native place, although in different terms from those used in the first part. Cf. Rāj. Mitra, Notices, viii., p. 201.

Of both parts there are several Indian editions, with this commentary; whilst the supplementary part of *Nīlakaṇṭha's Tājika,* the *praśnaprakaraṇa,* does not seem to have been commented upon by *Viśvanātha.*

[Gaikawar.]

3053.

590 b. Foll. 94 (numbered 19 + 28 + 3 + 22 + 22); size 11¼ in. by 4 in.; fair Devanāgarī writing of 1751 A.D.; 9–11 lines in a page.

Śiśubodhinī, or *Śiśubodhavatī,* another commentary on *Nīlakaṇṭha's Tājika,* by *Mādhava jyotirvid,* son of *Govinda jyotirvid,* and grandson of the author of the original treatise.

The MS. is incomplete, the latter portion of the first and the earlier portion of the second part being wanting.

I. *Saṃjñātantra,* sections 1–3, begins:

हेरंबं भुवनस्थशीर्षमधुलिट्संसक्तपादांबुजं
गौरीहृत्कमलप्रकाशतरणिं विघ्नाटवीपावकं ।
जृंभद्वैरिकुलांतकं सुमनसां श्रीसिद्धिबुद्धिप्रदं
सिंदूरारुणगंडयुग्ममनिशं भालौषधीशं भजे ॥ १ ॥

प्रभाकरं सर्वजगत्प्रभाकरं
त्रयीतनुं ब्रह्महरीश्वरात्मकं ।
लोकस्य सृष्टिस्थितिनाशकारकं
वंदे ग्रहाधीशमभीष्टसिद्धये ॥ २ ॥

श्रीचिंतामणिदैवविन्नुभवो ऽनंतो द्विजन्माग्रणीर्
भूमीमंडलशोभिभूपतिकुलैः संमानितः सादरं ।
सर्पाधीशगवीविचारचतुरो गर्गो मुनिर्ज्योतिषे
देशादेत्य विदर्भतो बुधवरो वाराणसीमावसत् ॥ ३ ॥

तत्सूनुर्गणितार्णवैकतरणिः श्रीनीलकंठो बुधो
ऽभूद्वेदस्मृतितर्कशास्त्रनिपुणो भूमीपमालार्चितः ।
ज्योतिःशास्त्रमिदं त्रिधा समकरोद्यष्टोड(? द्वाटोद)रानंददं
श्रीशेषाहिसरस्वतीं सविकृतिं शिष्यान् सदाध्यापयत् [॥ ४ ॥

गोविंद एकरदपादसरोजभृंगस्
तस्मादभूद्भुजगराजगवीप्रवीणः ।
ज्योतिर्नयप्रचुरप्पण(? पारण)कृच्छ्रुतिज्ञः
श्रीगार्ग्यवंशतिलको गणकावतंसः ॥ ५ ॥

तस्मादभूवन्विबुधेज्यकल्पास्
त्रयः सुता ज्योतिषशास्त्रनिष्णाः ।
ज्येष्ठो ह्यनंतो ऽनुजमाधवाख्यश्
चिंतामणिस्तत्वरतो विपश्चित् ॥ ६ ॥

तेषु श्रीगणनाथभक्तिविलसद्विद्यागणो माधवः
शिष्यप्रार्थनयोररीकृतवचाः संक्षिप्तटीकाकृतौ ।
श्रीगोविंदगुरोः प्रणम्य चरणांभोजं प्रकुर्वे ततो
लब्ध्वा बोधलवं पितामहकृते सज्ज्ञाजिके व्याकृतिं ॥ ७॥

जीर्णास्ति टीका महतीति मूलं
तस्यां विचारं मुनिसंमतिं च ।
ज्ञात्वाहमल्पां शिशुबोधिनीं तां
संज्ञाविवेकस्य करोमि टीकां ॥ ८ ॥

तत्र तावत्सकलमुनिश्रेष्ठगार्ग्यवंशतिलको निखिलविद्वद्दैवज्ञमुकुटहीरो ऽनंतज्योतिर्विन्तनुजः श्रीनीलकंठज्योतिर्वित् संज्ञातंत्रवर्षप्रश्नतंत्ररूपप्रकरणत्रयात्मकस्य जीर्णताजिकशास्त्रस्य प्रथमं प्रकरणं संज्ञाविवेकनामकं °चिकीर्षुः °प्रतिजानीते। प्रणम्येति°॥ श्रीनीलकंठः° समरसिंहादिनिर्मितं ताजिकं ताजिकनामकं शास्त्रं विविनक्ति° । भेदप्रतिपादनं च पितृचरणकृतायां बृहट्टीकायां रसालाभिधायां (thus also foll. 4*b*, 23*b*, 29*b*, etc., not सरला°) द्रष्टव्यं ° ।

The first two sections of Part I.—*graha-prakaraṇa* and *shoḍaśayogāḥ*—conclude (*mutatis mutandis*):

विद्वद्विधिज्ञगणसेवितपादपद्म-
गोविंदसंज्ञसुतमाधवनिर्मितायां ।
संज्ञाविवेकविवृतौ शिशुबोधवत्याम्
आगात्समाप्तिमिह (षोडशयोगसंघः) ॥

इति श्रीविद्वद्दैवज्ञमुकुटभूषणश्रीगोविंदज्योतिर्वित्सूनुमाधवज्योतिर्विद्विरचितायां संज्ञाविवेकविवृतौ शिशुबोधिन्यां (ग्रहस्वरूपदृष्टिगणितषोडशयोग)प्रकरणं समाप्तम् ॥

The third section (on *sahamāni*) is incomplete.

II. *Varshatantra*, only the last two chapters: *a*) *bhāvaphalāni*, begins:

गणनायकं हृदयवांछितदं
प्रणिपत्य तातपदपद्ममपि ।
बुधमाधवः प्रकुरुते विवृतिं
प्रमिताक्षरां शरविभावतते ॥ १ ॥

अथ द्वादशभावफलाध्यायं वक्तुकामः °

b) *māsadinapraveśaphala*, begins:

गणेशांघ्रियुग्मं नमस्कृत्य° माधवो ऽहम् ।
समाविवेके दशाध्यायमासप्रवेशादिटीकां करोमीष्टतुष्ट्यै ॥ १ ॥

These two sections end (*mut. mut.*):

विद्वद्विधिज्ञ° माधवनिर्मितायां ।
श्रीवर्षतंत्रविवृतौ शिशुबोधवत्याम्
इयाय मासदिनवेशफलं प्रपूर्तिम् ॥

इति° समाविवेकटीकायां शिशुबोधिन्यां मासप्रवेशदिनप्रवेशफलप्रकरणं समाप्तिमागात् ॥

[H. T. Colebrooke.]

3054.

2308. Foll. 81; size 4to, 13 in. by 10 in.; good, modern Devanāgarī writing; 23 lines in a page.

The same work; copied from the preceding MS. [Calcutta.]

3055.

1122 b. Foll. 19; size 11¾ in. by 4 in.; fair Devanāgarī writing of 1799 A.D.; ten lines in a page.

Nīlakaṇṭha's Praśnaprakaraṇa, or *Praśnakaumudī*, a code of rules for the guidance of sooth-sayers and fortune-tellers when professionally consulted by people regarding the events of every-day life; forming a supplementary part to the author's *Tājika*.

It begins: अथ प्रश्नप्रकरणं निरूप्यते ॥ अथ प्रश्नविचारमाह वराहः । दैवज्ञस्य हि देवेन °

The treatise is included in the Benares edition (1865) under the title of *Praśnatantra*, notwithstanding the fact that a *Praśnatantra* (*Tājakoktapraśnatantra*) is quoted in it, *e.g.* fol. 3*b*, l. 9; fol. 4*a*, l. 8; fol. 13*a*, l. 5.

Of other authorities, besides *Varāha* and *Utpala*, may be mentioned: *Caṇḍeśvarapraśnavidyā*, fol. 2*a*, l. 4; *Cintāmaṇi*, fol. 2*a*, l. 7;

Jñānamuktāvalī, fol. 2*a*, l. 6; *Tājika-Samarasiṃha*, fol. 8*b*, l. 6; *Trailokyaprakāśa*, fol. 11*a*, l. 3; *Prithuyaśas* (? his *Praśnakoshṭhī*, see above no. 2993), fol. 16*a*, l. 4; *Praśnacintāmaṇi*, fol. 11*b*, l. 3; *Praśnadīpaka*, fol. 4*a*, l. 5; 10*a*, l. 2; *Praśnapradīpa*, fol. 12*b*, l. 8; *Bhuvanadīpaka*, fol. 3*a*, l. 2; 12*b*, l. 15; 14*b*, l. 6.

A fragment of this work is described in Weber's Berl. Cat., no. 883, which breaks off at fol. 8*b*, l. 6 of the present MS.

In the colophon (except date and scribe's name) every second syllable is left blank, no doubt to have been filled up in red ink, after the fashion of some calligraphers. With the blanks filled up, it would read as follows: इति श्रीनीलकंठविरचितताजिककौमुद्यां प्रश्नप्रकरणं समाप्तेयं प्रश्नकौमुदी ॥ संवत् १८५६ मुलचदं लिखितं ब्रोह्मण(!) ॥

[H. T. Colebrooke.]

3056.

2305. Foll. 17 (numbered 18, no. 15 having been passed over); size 4to, 13 in. by 10 in.; fair Devanāgarī writing of 1799 A.D.; 26 lines in a page.

The same work; copied from the preceding MS., or from the same original.

[Calcutta.]

3057.

2041b. Foll. 35 (fol. 29 and fol. 30*a* of which are left blank); size 11 in. by $5\frac{1}{4}$ in.; good Devanāgarī writing of 1800 A.D.; 9 or 10 lines in a page.

Tājikālaṃkāra, a treatise on astrology, composed, in 1730 A.D., by *Śambhurāma*, an adherent of the Saura creed, the son of *Gokula*, a native of Gujarat and resident of Dhavalapura, on the banks of the Suranadī, near the shrines of *Harapīṭha* and *Caṇḍīnātha*.

It begins:

श्रीसूर्यं त्रिगुणं सवंशगणपं सांगं हरिं विश्वसृम्
  ऋंबां चादिभवं शिवं ग्रहगणैः पंचायतानां गुरुं ।
प्रणम्यार्भकबोधनाय सुगमं कुर्वे ह्यहं ताजिका-
  लंकारं ननु शंभुराम अखिलं लोकाय श्रेयस्करं ॥ १ ॥

धात्रा चादियुगे कृतं दृढतरं व्यासे[न] तच्चानुगे
  गर्गेणागममथ्यमानविमलं शास्त्रं कृतद्वापरे ।
लोकायापि कलौ युगे सपदि यद्भव्यं त्वभव्यं फलं
  शास्त्रं यावनयुक्तिमत्कृतमिदं सत्यं सदा दृश्यते ॥ २ ॥

The work is divided into 12 chapters, viz.: I. (fol. 5*b*) *varsheśanirūpaṇa*; II. (fol. 15*a*) *grahabhāvaprayojana*; III. (fol. 17*b*) *munthāprayojana*; IV. (fol. 18*b*) *rājayoga*; V. (fol. 20*b*) *shoḍaśayogāḥ*; VI. (fol. 22*b*) *miśrabhāva*; VII. (fol. 23*a*) *grahayoga*; VIII. (fol. 26*a*) *yogisvapna*; IX. (ib.) *sahamāni*; X. (fol. 31*a*) *māsapraveśa*; XI. (fol. 33*a*) *dinapraveśa*; XII. *dinacaryāgranthanirūpaṇa*.

It ends:

श्रीसूर्यसेवानुगतस्तु गोकुलस्
  तस्यांगजो ऽसौ त्रिगुणात्मसेवकः ।
श्रीशंभुरामो ह्यकरोत्तु ताजिका-
  लंकारमौदीच्यकुलोद्भवो द्विजः ॥ १४ ॥

दीनो ऽथवा नीचकुलोद्भवोंगके(!)
  मूर्खो ऽपि यो ऽलंकरणं विधार्यते(? विधारयेत्) ।
शशेन तुल्यो ऽपि गजेषु केसरी
  तथैव भूम्यां स नरो विराजते ॥ १५ ॥ ० १६ ॥

नागाहिशैलेंदुमिते तु विक्रमात्
  करेषुभूपे १६५२ शकगे तपस्यके ।
मासे सिते पक्षगते विधूदये
  तिथौ भृगौ पूर्णमभूदयं श्रमात् ॥ १७ ॥

धरणितलवरिष्ठे गुर्जराख्ये हि देशे
  सुरनदीहरपीठे(!) चंडिनाथे समीपे ।
धवलपुरनिवासी शंभुरामो ऽर्कसेवी
  विविधव्रत(? ० मत)युतालंकारकं चाकरोद्वै ॥ १८ ॥

इति श्रीमद्दैवज्ञगोकुलात्मजशंभुरामकृतौ ताजिकालंकारे दिनचर्याग्रंथनिरूपणं नाम द्वादशः प्रकाशः ॥ १२ ॥

नवनवमुनिचंद्रे विक्रमाद्वर्षकाले
निगमरसनृपाख्ये शालिवाहात्प्रयाते ।
इषसितस्मरतिथौमीज्यवारेंबुपभे(!)
धवलपुरनिवासी शंभुरामो ऽलिखद्वै ॥ १ ॥ ०

The MS. would thus seem to have been copied from one written by the author himself in 1742.

For the sake of the references contained therein we extract the following verses:

इतीरितं गोकुलसूनुशंभुना
मिश्रं फलं वा ग्रहयोगजं फलं ।
हिल्लाजमत्यानुगतं(!) तु हायन
मासे ऽथवा सद्भिरिदं विचिंतयेत् ॥ fol. 23*a*;
इतीरितं भूपजनाय हेतवे
सिंहावलोतो हिल्लाजताजिके ।
नरस्य कंठानुगतः स ताजिका-
लंकारको देवविंदा(दैववित्दां) विराजते ॥ 34*b*.

[Gaikawar.]

3058.

2541b. Foll. 20; size 10 in. by $4\frac{1}{2}$ in.; good Devanāgarī writing of about 1650 A.D.; fifteen lines in a page.

Tājikasāra, a treatise on astrology, especially horoscopy, by *Haribhaṭṭa*.

It begins:

श्रीरामस्य पदारविंदयुगलं नत्वाथ वागीश्वरीं
हेरंबं तपनादिकं ग्रहगणं रुद्रं यशोदासुतं ।
वक्ष्ये ताजिकसारमल्पसुगमं रम्यं सुबोधप्रदं
नानाताजिकतो विलोक्य रचितं दैवहर्षप्रदं ॥ १ ॥
यत्पूर्वार्जितमात्मदेहजनितं दैवं शुभं वाशुभं
तत्सर्वं हि विपाकमेति नियते वर्षादिके निश्चितं ।
सर्वैः संमतमत्र जन्मनि परं जंतोः स्फुटं सूरिभिस्
तस्मात्तत्परिचिंत्य वर्षजनितं वक्ष्ये फलं स्फूर्तिमत् ॥ २ ॥
यातो वर्षगणो हि जन्मसमयात्स्याप्यश्चतुर्धा क्रमात्
पंचांगाग्निभि ३६५ रिंद्रियेंदुभि १५ रिलारामैः ३१ खरामै-
[३० हतः ।
जन्माहर्गणनाडिकापलयुतः स्यादिष्टवर्षादिके
यातो ऽह्नां निचयः स यो [ऽ]जनि दिने यद्वंघतः
[साधितः ॥ ३ ॥ ० १५ ॥

सूर्याभ्रागतवत्सराश्च सहितास्तत्कर्णशाके ११०५ ततो
मासाशेपमिता हि वर्षसमयो ग्रंथे निरुक्तो बुधैः ।
कर्तव्याः खचरास्ततः स्फुटतराभावाद्युवृंदात्ततो
दृक्पक्षाद्दिविचारणामिह ततो विर्याणि(!) संधारयेत्
[॥ १६ ॥

It ends:

आलोक्य नानामुनिनां(!) मतानि
सम्यक्कृतं ताजिकसारमेव ।
स्वल्पं विचित्रं हरिणा सुखार्थं
ज्योतिर्विदां तद्विविधैः सुपद्यैः ॥ १७ ॥
इति श्रीहरिभट्टविरचिते ताजिकसारे दिनप्रवेशप्रकरणं संपूर्णं ॥

Cf. Rāj. Mitra, Notices, viii., p. 238.

[Gaikawar.]

3059.

2541c. Foll. 20; size 10 in. by $4\frac{1}{2}$ in.; fair, small Devanāgarī writing of 1673 A.D.; 21 lines in a page.

Tājikasāraṭīkā Kārikā, a commentary on the preceding work, composed, in A.D. 1620, by *Sumatiharsha* (surnamed *Sāmanta?*), under *Vishṇudāsa* (? of Khairābād).

It begins:

श्रीसूर्यचंद्रारबुधेंद्रपूज्यान्
भृग्वार्किमुख्यान् प्रणिपत्य खेटान् ।
हन्मानसस्वर्णसुबोधपद्म-
प्रबोधने तिग्मकरं गुरुं स्वं ॥ १ ॥
श्रीशारदीयं शरदिंदुशुभ्रं
तेजोऽज्ञताध्वांत इवैकदीपं ।
निधाय चित्ते विवृणोमि ताजि-
कसारतंत्राणुकरान्यदार्थान् ॥ २ ॥
वि[लि]ख्यादौ वृहत्पर्वमालावृत्तिमद्योद्यतः ।
कर्तुं च कारिकामेतां शिष्यबोधकृते कृती ॥ ३ ॥

इह शिष्टा इष्टे वस्तुनि प्रवर्तमाना० मंगलाचरणमभिधेयं चाह । श्रीरामस्य ०

It ends:

वर्षे शैलहयांगभूपरिमिते १६७७ मासे तथा फाल्गुने
पक्षे शुक्लतरे तिथौ दशमिते श्रीपैरवापूर्वरे(!) ।
राज्ये श्रीमति विष्णुदासनृपतेर्वैरीभ(? r. खरीभ =
[*sherif*)वृंदे हरे[र्]
वृत्तिं श्रीगुरुहर्षरत्नकृपया सामंतनामाकरोत् ॥ २ ॥

गुरुबांधवरत्नाह्वदीर्घायुर्धनराजयोः ।
निरंतराग्रहादेषा रचिता तनुताच्चिरं ॥ ३ ॥

इत्यांचलिकमहोपाध्याय - श्रीप श्रीउदयराजगणिकुंजराणां शिष्योपाध्यायश्रीहर्षरत्नगणिशार्दूलानां शिष्यपंडितवादिराजश्रीसुमतिहर्षगणिकृता ताजिकसारटीका कारिका नाम्नी ॥

For other copies of this work see Rāj. Mitra, Notices, iii., p. 348; viii., p. 239.

[Gaikawar.]

3060.

2372a. Foll. 7; size $10\frac{3}{4}$ in. by 5 in.; fair Devanāgarī writing of 1649 A.D.; eight lines in a page.

Tājikapaddhati, a short treatise on astrology, by *Keśava Daivajña.*

It begins:

यतस्ताजकोक्तं फलं हायनोत्थं
क्रमान्नोक्तमन्यैर्यतो दुर्गमं तत् ।
क्रमाद्वच्मि तत्पद्धतिं प्रस्फुटोक्त्या
गणेशं नमस्कृत्य बालावबोधां ॥ १ ॥

It ends:

इति वर्षफलस्य पद्धतौ ह्यमृतेशांह्रियुगप्रसादतः ।
बहुशिष्यजनप्रबोधिनीमकरोद्विप्रवरिष्ठकेशवः ॥ ३४ ॥

इति श्रीकेशवदैवज्ञविरचितायां ताजिकपद्धतिः संपूर्णा ॥ स्वस्ति श्रीराजदुर्गे वास्तव्यगिरिनारायणाज्ञातीयजोशीश्रीप-नारायणसुतमुकुंदजोकेन लिखितं ॥ ० संवत् १७०६ वर्षे चैत्रवदि ७ शुक्रे लि० ॥

See Berl. Cat., no. 872; also published, with *Viśvanātha's* commentary, at Benares, in 1869.

[Gaikawar.]

3061.

2529c. Foll. 6; size $9\frac{3}{4}$ in. by $5\frac{1}{4}$ in.; good Devanāgarī writing of about 1700 A.D.; ten lines in a page.

[*Tājikamatānusāra-*]*Maṇitthagrantha,* a treatise on divination in 70 *upendravajra* stanzas, apparently supposed to be derived from, or to embody the views of, *Maṇittha* (*Manetho*). Rather incorrect.

It begins:

पूर्वं प्रणम्येश्वरपादपद्मं
ततो भवानीं गणनायकं च ।
करोमि सम्यक्फलमत्र हायनं
भवेति तज्ज्ञा विदितेन येन ॥ १ ॥

गताब्दवृंदा मुनिखाभ्रचंद्रै १००१र्
निघ्नान्नभोव्योमगजैश्च ८०० भक्तात् (?भक्ताः) ।
त्रिधा फलं वारघटीफलानि
स्युर्जन्मवारादियुतानि तानि ॥ २ ॥

द्विस्था गताब्दा गुणयेच्च रुद्रै ११र्
अधः खसप्तक्षिति १७० लब्धयुक्ताः ।
युक्तास्तथा जन्मगतैर्दिनैश्च
खराम ३० भक्तास्तिथिरत्र शेषा ॥ ३ ॥

ततश्च लग्नं गतराशियुक्ताः
स्पष्टाश्च कार्याः सकलाश्च खेटाः ।
द्विचंद्रभक्तैश्च गताब्दपिंडैः
शेषैर्षिहा स्यादयजन्मलग्नात् ॥ ४ ॥

क्रमेण युक्ता मुथहा पुराणैः
शुभाशुभस्यापि निरूपणाय ।
दिवा विलग्ने रविनायको ऽपि
रात्रौ शशी लग्नपजन्मपश्च ॥ ५ ॥ ० ७ ॥

ततः प्रवक्ष्ये यवनानुसारं
बलाबलं यद्ग्रहसंभवं च ।
त्रिकोणसंस्थे फलमत्र पादं
हीनं दलं स्वे भवनेऽधिमात्रे ॥ ८ ॥ ० १६ ॥

वृथाफलं हायनमत्र यस्मान्
न जीवितं हायनमत्र योगात् ।
रिष्टानि योगात् प्रवदं(?) प्रवक्ष्ये
मणित्थपूर्वैं[:] कथितानि यानि ॥ १७ ॥

लग्नाधिनाथे मृतिभावसंस्थे
भौमे क्षिते तस्य च भौमसंस्थे ।
अस्तंगते वा भृगुजे बुधे वा
शस्त्राभिघातो बहुधापदश्च ॥ १८ ॥ ०

It ends:

तदा फलज्ञानविधौ मुनींद्राः
सविस्मयाः संचकिता महांतः ।
गुर्वेंदुसौम्ये स्वसुराशिपूज्याः
सोच्चंगताः स्वांशगताश्च वापि ॥ ६९ ॥

लग्ना त्रिकोणाय गता स्वमित्रैर्
दृष्टाश्च युक्ता निजवर्गयुक्ता(!) ।
गजाश्च रत्नांतरदेशलाभं
स्त्रीपत्रलाभं विविधं च सौख्यं ॥ ७० ॥
यच्छंति खेटाः परमर्दनं च
कुर्वंति सर्वे बलिनो न संधत्(!) ॥

इति श्रीताजिकमतानुसारं मणित्थग्रंथं समाप्तः ॥

[Gaikawar.]

3062.

2359a. Foll. 42; size $10\frac{3}{8}$ in. by $4\frac{1}{2}$ in.; indifferent Devanāgarī writing of 1753 A.D.; 11 or 12 lines in a page.

Tājikakaustubha, an elementary treatise on astrology, by *Bālakṛishṇa Bhaṭṭa*, son of *Yādava Bhaṭṭa*, whose parentage again is traced through *Rāmakṛishṇa* and *Nārāyaṇa* to *Rāmajit Paṇḍita*, a native of the town of Prakāśā on the northern bank of the river Tāpī (Tapti).

According to a various reading of another MS., the author himself lived at Jambūsaras.

It begins: श्रीगुरुशक्तये नमः ॥

ध्यात्वा तत्सपयःपयःप्रदनिभं विंध्याद्रिसंस्थं महो
यश्चासीत्सकलागमार्थकलनः श्रीरामजित्पण्डितः ।
तद्वंशोद्भवभट्टयादवसुतः श्रीबालकृष्णाभिधः
कुर्वे ताजिककौस्तुभं सुललितं विद्वत्सदाभूषणं ॥ १ ॥

सत्ये विधिः शास्त्रमधात्र तन्मुधा
त्रेतायुगे यन्मुनिबादरायणः ।
यद् द्वापरे वर्गकृतं यथाभवत्
तिष्ये तथा ताजिकशास्त्रजं फलं ॥ २ ॥

स्थूलकालफलदं हि जातकं
तत्र धीर्न वरिवर्त्ति धीमतां ।
ताजिकं विशदमादिताजिकात्
ताजिकज्ञसुखदं वदाम्यतः ॥ ३ ॥

समरसिंहकखिन्न(न्द)करोमक-
प्रभृतिभिर्गदिता बहुताजिकाः ।
य इति ते सुगमा न भवंति मे
स्फुरति धी रचने सुगमस्य वै ॥ ४ ॥

ललितपदपराणां चित्रवृत्तादराणां
फलविधिचतुराणां कीर्तये [ऽ]दो नराणां ।
विमलमतिविचार्यं पंडितैश्चापि धार्यं
सततमपरिहार्यं बालकृष्णोक्तकार्यं ॥ ५ ॥ °

The following are the divisions that occur: *varshapraveśādi- drishṭisādhanāntādhikāra*, fol. 7*a*; *dvādaśabhāvādhyāya*, fol. 10*a*; *sūryādigrahamunthahāphalādhyāya*, fol. 16*b*; *balādhyāya*, fol. 18*b*; *varsheśaphalādhyāya*, fol. 20*a*; *shoḍaśayogādhyāya*, fol. 24*a*; *daśāphalādhyāya*, fol. 26*b*; *antardaśāphalādhyāya*, fol. 30*b*; *māsabhāvaphalādhyāya*, fol. 38*a*; *māseśaphala*, fol. 39*a*; *dinacaryāyāṃ tanvādibhāvāṃśaphala*, fol. 41*a*; *bhojyādivicāra*, fol. 41*b*.

It ends:

या ताप्युत्तरतीरसंश्रयवती ख्याता प्रकाशो(°शा Bh.) [पुरी
यश्चासीदिह याज्ञवल्क्यतिलकः श्रीरामजित्पंडितः ।
षट्शास्त्राध्ययनाधिराट् समभवन्नारायणस्तत्सुतस्
तत्सूनुर्नयवेदवित् समभवद्यो रामकृष्णाभिधः ॥ १५ ॥

तदंगजो यादवभट्टनामा
नानागमार्थाकलितो बभूव ।
साहित्यपीयूषसुपोषितांगः
श्रितः प्रकाशो जगति प्रसिद्धः ॥ १६ ॥

इह यादवभट्टजातजन्मा
जनकांघ्र्यंबुजषट्पदस्ततान* ।
स हि ताजिककौस्तुभाभिधानं
कमनीयं भुवि बालकृष्णभट्टः ॥ १७ ॥

श्रीनारायणशंकरस्तवनके स्तोत्रं शिवायास्ततो
यंत्रोद्धारयुतं महागणपतेः स्तोत्रं त्रिवेण्यास्ततः ।
योगिन्यष्टदशाक्रमः प्रतरणे संक्रांतिजे निर्णयः
पद्यां यस्य विराजते कृतिरियं पांडित्यचिंतामणिः ॥ १८ ॥

एनं नरस्ताजिककौस्तुभं यः
कंठे विदध्यात् सुमनोभिमान्यं ।
सर्वे महीमंडलमंडनाय
भवेन्नरेशाद्गजाश्वपत्तिः ॥ १९ ॥

---

* कृतजंबूसरआलयस्ततान । Bhand.

नाभ्यर्थंते चंद्रिकायां चकोराश्
चंद्रेणार्थी कल्पपुष्पैर्न भृंगः ।
तद्वत्स्यादस्मिन् गुणोत्कर्षलेशात्
कश्चिन्नूनं पंडिताः संतु सक्ताः(?) ॥ २० ॥
यादृशो मम मतेः परिपाकस्
तन्निदानवशतो ऽयमकारि ।
शोधयंत्विह बुधा यदशुद्धं
प्रार्थनां सफलयंतु ममैतां ॥ २१ ॥

इति श्रीभट्टयादवात्मजबालकृष्णभट्टविरचितं ताजिककौस्तुभं संपूर्णतामगमत् संवत् १८१० वर्षे शाके १६७५ मति श्रावणसित१२ शुक्रवासर इति श्रेयःश्रेणी बभूव । लिषितं रामकृष्णेन मुनिना श्रीभीलैडानगरे मेदपाटदेशे श्रीचित्रकूटाचलपार्श्ववर्तिनि ॥

Cf. Bhandarkar, Report 1882-3, pp. 33, 218. In Dr. Bühler's Cat. of Gujarāt MSS., iv., p. 142, treatises of the same title by *Yādava* and *Rāmakṛishṇa* are mentioned besides the present. Perhaps, however, these titles may be due to some mistake, the names of their alleged authors being also those of the father and grandfather of *Bālakṛishṇa*, the author of the present treatise. [GAIKAWAR.]

3063.

2359 b. Foll. 26; size $10\frac{1}{2}$ in. by $4\frac{3}{4}$ in.; fair Devanāgarī writing of 1733 A.D.; twelve lines in a page.

Tājikabhūshaṇa, by *Gaṇeśa Gaṇaka*, son of *Ḍhuṇḍhirāja*, and a native of Pārthapura, on the Godāvarī.

It begins:

भक्तिर्भक्तजनस्य यस्य भवति प्रीतिग्रहो(प्रतो)तिप्रदा
स्नेहो वंशपरंपरापरिगतः सर्वाभिलाषप्रदः ।
सो ऽयं सर्वसुरासुरेंद्रनिकराराध्यस्तु लंबोदरो
धीरो दुर्जनविघ्नतर्जनकरः श्रेयस्करः स्तात्सदा ॥ १ ॥
तूर्णं यत्करुणाकटाक्षकणिका संपूर्णसिद्धै भवेत्
तां वाणीं प्रणिपत्य सत्यनिरतं श्रीढुंढिराजं गुरुं ।
सारं ताजिकवारिधेर्निरवधेः प्रोद्धृत्य पीयूषवत्
कुर्वे ताजिकभूषणं गणपतेर्भक्तो गणेशः सुधीः ॥ २ ॥
गर्गाद्यैर्यवनैश्च रोमकमुखैः सत्यादिभिः कीर्तितं
शास्त्रं ताजिकसंज्ञितं निरवधिं तद्वारिधिं दुस्तरं ।
एतत् ताजिकभूषणं नवतरा तर्तुं समर्था तरिर्
युक्तार्थामलकोमलोक्तिविलसत्कर्णानुकीर्णा भृशं ॥ ३ ॥
व्रह्मेंद्वेपि तुरुष्कसंभवमिदं तार्तीयकं वर्तते
शास्त्रं यद्यपि सद्द्विजैरपि तथाप्यध्येतुमर्हं भवेत् ।
यस्माद्यत्सदसत्फलं निगदितं सत्यं हि किं पंकजे
शंका पंकभवाथवा फणिफणोत्पन्ने मणौ दूषणं ॥ ४ ॥
धात्रा शास्त्रमकारि यत्कृतयुगे तत्सर्वथा नान्यथा
त्रैनायामपि बादरायणकृतं तच्चानृतं नाभवत् ।
यद्गर्भेण विनिर्मितं कृतिचमत्काराय तद् द्वापरे
काले ऽपि प्रबले कलेरविकलं तार्तीयकोक्तं फलं ॥ ५ ॥
शाको(? के) जन्म शशे(शो)निते भवति यच्छेषं गताब्दव्रजो
ऽधो ऽधः संगुणितः शरै५श्च युग२लेनाङ्गै६र्युगै४र्भाजितः ।
लब्धं तज्जननोत्थवारघटिकाद्येनान्वितं सप्तभिः
पूर्वोक्तै(क्ते) विहृते ऽत्र शेषकमितो वर्षप्रवेशे ध्रुवः ॥ ६ ॥०

The topics treated in it are: *varsheśanirṇayādhyāya*, fol. 4*a*; *munthahāphalādhyāya*, fol. 5*a*; *varsheśaphalādhyāya*, fol. 6*b*; *dvādaśabhāvavicārādhyāya*, fol. 12*a*; *grahabhāvaphalādhyāya*, fol. 17*b*; *sahamādhyāya*, fol. 19*b*; *mishṭakādhyāya* (? *miśraka*), fol. 20*a*; *daśādhyāya*, fol. 22*b*; *antardaśādhyāya*, fol. 24*b*; *māsaphalavicāra*, fol. 25*b*; *bhojanādivicāra*, fol. 26*b*.

It ends:

श्रीमद्देवगिरीशदेशविलसद्गोदावरीसत्सरित्-
तीरे पार्थपुरं वरं विजयते विश्वंभराविश्रुतं ।
ज्योतिःशास्त्रविचारसारचतुरैर्मत्पूर्वजैः संश्रितं
तेषां पुण्यफलं किलेदममलो मे वाग्विलासो मतः ॥२२॥
श्रीमन्मंगलमूर्तिपादकमलद्वंद्वातिसेवोद्भवः
स्फूर्त्या कोमलवाग्विलासविलसत्पद्यानवद्यैर्भृशं ।
एतत् ताजिकभूषणं सुगणकः प्रीत्यै चकारादराद्
आलोक्यादिकृतीन्(!) गणेशगणकः श्रीढुंढिराजा-
[त्मजः ॥ २३ ॥

इति श्रीढुंढिराजात्मजगणेशकविरचिते ताजिकभूषणे भोजनादिविचारः समाप्तः ॥ ० ॥

Cf. Rāj. Mitra, Bikaner MSS., p. 343; Notices, ii., 20 (from v. 6). [GAIKAWAR.]

b. Horoscopy.

3064.

834 a. Foll. 28; size 12¾ in. by 4 in.; good Bengalī handwriting of 1806 A.D.; eight lines in a page.

Brihajjātaka, a manual of rules for casting nativities, by *Varāhamihira*, son of *Ādityadāsa*. [A.]

It consists here of the following 25 chapters: 1. *rāśiprabhedādhyāya;* 2. *grahayonibhedādhyāya;* 3. *viyonijanmādhyāya;* 4. *nishekādhyāya* (thus also B. C.); 5. *jātakādhyāya* (*sūtikādhyāya,* B.; *janmavidhir nāmādhyāyaḥ,* C.); 6. *sadyomaraṇādhyāya,* 12 vv. (*arishṭādhyāya,* B., cf. next no.; **वृत्तोऽरिष्टाध्यायः** C., but **सद्योमरणमरिष्टाध्यायः** in summary at the end); 7. *āyurdāyādhyāya;* 8. *daśāpākādhyāya* (A. B.; *daśantardaśādhyāya,* C.; *daśāvibhāga,* in summary); 9. *ashṭakavargādhyāya;* 10. *karmājīvādhyāya;* 11. *rājayogādhyāya;* 12. *nābhasayogādhyāya;* 13. *candrayogādhyāya;* 14. *dvigrahādhyāya;* 15. *pravrajyāyogādhyāya* (A. B. C.); 16. *rāśiśīlādhyāya* (**अथ राशिफलं । वृत्तातामदृगुणशाकलघु °** 33 vv. A.; B. C., see next MS.); 17. *drishṭiphalādhyāya;* 18. *bhāvādhyāya;* 19. *āśrayayogādhyāya;* 20. *prakīrṇādhyāya;* 21. *anishṭādhyāya* (A. B. C.); 22. *strījātakādhyāya;* 23. *niryāṇādhyāya* (A. B.; *nairyāṇādhyāya,* C.); 24. *nashṭajātakādhyāya;* 25. *drekkāṇādhyāya* (*dreshkāṇādhy.* C.).

Then follow 6 additional *ślokas,* the first 4 of which contain a list of the chapters; after which:

> आदित्यदासतनयस्तदवाप्तबोधः
> कापिष्ठलः(!) सवितृलब्धवरप्रसादः ।
> आवन्तिको मुनिमतान्यवलोक्य सम्यक्
> होरां वराहमिहिरो रुचिरां चकार ॥
>
> पृथु विरचितमन्यैः शास्त्रमेतत्समस्तम्
> तदनु लघु मयैतत्तत्प्रवेशार्थमेव ।
> कृतमिह हि समस्तं धीविशालैर्मतं चेन्
> मम यदिह दुरुक्तं सज्जनैः क्षम्यतां तत् ॥

See Berl. Cat., no. 857; Oxf. Cat., no. 779. The treatise has been variously published in India.

[H. T. COLEBROOKE.]

3065.

2520 b. Foll. 37 (4 of which are wanting; and no. 7 being passed over); size 10¼ in. by 5 in.; legibly written in Devanāgarī, about 1750 A.D.; eleven lines in a page.

The same work, imperfect. [B.]

The MS. wants foll. 19, 29–31, and the end of the last chapter after v. 11.

This copy presents some peculiar features: *Adhy.* 6. (*a*)*rishṭādhyāya,* 22 vv., is followed by another chapter of 16 vv., beginning:

> सर्वानिमानतिबलः(!) स्फुरदंशुजालो
> लग्नस्थितः प्रशमयेत्सुरराजमंत्री ।
> एको बहूनि दुरितानि सुदुस्तराणि
> भक्त्या प्रयुक्त इव शूलधरे प्रणामः ॥ १ ॥

with the colophon: **इत्यन्योक्तरिष्टभंगाध्यायः ॥** No notice is taken of these verses in *Bhaṭṭotpala's* commentary.

For *Adhy.* 16 of MS. A. (33 vv.) this MS. has two chapters, viz.: 16. *nakshatrajātakādhyāya,* beg. **प्रियभूषणः सुरूपः °** 14 vv. (which are wanting in A.); and 17. *sarvarāśiphalādhyāya,* beg. **वृत्तातामदृगुण °** 33 vv. As commented upon by *Utpala,* these two form one chapter of 47 verses (the leaves containing vv. 13–27 being however lost in next MS.), with the title *rāśiśīlādhyāya.* The colophons of the next four chapters are lost; but *adhy.* 21–24 of A. are here counted 22–25.

[GAIKAWAR.]

3066.

435. Foll. 158; size 11 in. by 4¼ in.; fair Devanāgarī writing; 11–13 lines in a page.

Bṛihajjātakavivṛiti, composed, by *Bhaṭṭotpala,* in 966 A.D.; with the text of the original treatise given in full between the commentary. [C.]

The final *ślokas* and colophon being wanting in this MS., the special titles of the commentary, *Jagaccandrikā* and *Cintāmaṇi* (Rāj. Mitra, Not., ii., p. 165), do not occur in it.

It begins:

ब्रह्माजशंकररवींदुकुजज्ञजीव-
शुक्रार्कपुत्रगणनाथगुरून्प्रणम्य ।
यः संग्रहो ऽर्कवरलाभविवृद्धबुद्धेर्
आवंतिकस्य तमहं विवृणोमि कृत्स्नं ॥ १ ॥

यच्छास्त्रं सविता चकार विपुलैः स्कंधैस्त्रिभिर्ज्योतिषं
तस्योच्छित्तिभयात्पुनः कलियुगे संश्रित्य यो भूतलं ।
भूयः स्वल्पतरं वराहमिहिरव्याजेन सर्वं व्यधाद्
इत्थं यं प्रवदंति मोक्षकुशलास्तस्मै नमो भास्वते ॥ २ ॥

वराहमिहिरोदधौ सुबहुभेदतोयाकुले
ग्रहर्क्षगणयादसि प्रचुरयुक्तिरत्नोज्ज्वले ।
भ्रमंति परितो यतो लघुधियो ऽर्थलुब्धास्ततः
करोति विवृतिप्लवं निजधियाहमत्रोत्पलः ॥ ३ ॥

इह शास्त्रे कानि संबंधाभिधेयप्रयोजनानि भवंतीत्युच्यते ॥ वाच्यवाचकलक्षणः संबंधः । वाच्यो ऽर्थो वाचकः शब्दः । ० – – (fol. 2*a*, l. 2) तदयमावंतिकाचार्य(र्यो) वराहमिहिरो मगध(? *r.* नाम) द्विजो ऽर्कोल्लब्धवरप्रसादो ज्योतिःशास्त्रसंग्रहकृद्गणित[स्कंधादनंतरं होरा]स्कंधं चिकीर्षुरशेषविघ्नोपशांतये भगवतः सूर्यादात्मगामिनीं वाक्सिद्धिं शार्दूलविक्रीडितेनाह ॥ मूर्तित्वे ०

The MS. seems to be derived from two different copies. The first portion, numbered 1–110 (with duplicate leaves for foll. 4, 43, 45, 56; whilst fol. 53 is apparently wanting, and no. 92 passed over in the pagination), was written by different hands in the latter part of last century; foll. 51, 53–58, 60–62, 65–73 being, however, somewhat older and probably forming all that is left of the original MS. of this portion, the lost leaves being afterwards supplied by other hands. The second portion, written uniformly (with the exception of the last leaf) about 1770 A.D., is numbered 120–168; leaving a gap before it of 14 verses (xvi. 13–27 see preceding MS.). The last leaf, numbered 170, containing the colophon only, has been supplied, in 1800 A.D., by a different hand.

The work here consists of 25 *adhyāyas,* and an additional *upasaṃhārādhyāya,* in the comment on v. 4 of which (प्रश्नास्तिथिर्भं दिवसः क्षणश्च ० Berl. Cat., no. 857) the last but one leaf of the MS. breaks off.

Adhy. xvi. *rāsiśīlādhyāya,* as here commented upon, consists of 47 verses: प्रियभूषणः ०

The chapters end: 1. fol. 13*a*; 2. fol. 24*a*; 3. fol. 27*a*; 4. fol. 36*b*; 5. fol. 44*a*; 6. fol. 47*b*; 7. fol. 60*b*; 8. fol. 76*a*; 9. fol. 82*a*; 10. fol. 84*a*; 11. fol. 90*a*; 12. fol. 96*b* (without colophon); 13. fol. 104*a*; 14. fol. 106*a*; 15. fol. 108*b*; 16. fol. 127*b*; 17. fol. 130*b*; 18. fol. 134*b*; 19. fol. 138*a*; 20. fol. 140*a*; 21. fol. 146*a*; 22. fol. 150*b*; 23. fol. 155*b*; 24. fol. 162*b*; 25. fol. 168*a*.

Several editions of this commentary have been published in India. Cf. Aufrecht, Oxf. Cat., no. 780. [H. T. COLEBROOKE.]

3067.

2091c. Foll. 14; size 8½ in. by 5 in.; fair Devanāgarī writing of 1740 A.D.; 9–13 lines in a page.

Laghujātaka (or *Sūkshmajātaka*), another, shorter manual of horoscopy, by *Varāhamihira;* in 13 *adhyāyas.*

It begins: यस्योदयास्तसमये ० Berl. Cat., nos. 858–860.

The text of the work has been published, from the Berlin MSS. (with a German translation), by A. Weber, Ind. Stud., ii., 277 seqq.; and by H. Jacobi, De Astrologiæ indicæ Horā appellatæ originibus (Bonn, 1872). The present MS. contains rather more verses in nearly all chapters.

Dated: संवत् १७९१ वर्षे आशाढशुदि ७ शुक्रे अद्येह नूतनपुरे वास्तव्यश्रीगिरीनारायणभट्टमुकुंदजीतत्सुतप्रभुजीकेन लिखितं ॥ चिरंजीविभाईजीवरा तथा वल्लभजी तथा मोरारजी तथा भवानिपठनार्थं ॥ जामश्रीतमांचीजीविजयराज्ये लेखकपाठकयोः कल्याणं भूयात् ॥ ० [GAIKAWAR.]

3068.

834 d. Foll. 10; size $12\frac{3}{4}$ in. by $4\frac{1}{2}$ in.; clear, modern Bengalī handwriting; eight lines in a page.

Laghujātaka; resembling more closely the text of the Berlin MS. and of *Bhaṭṭotpala's* commentary. The verses are not numbered in this copy. [H. T. COLEBROOKE.]

3069.

1519 c. Foll. 14; size $10\frac{1}{2}$ in. by 5 in.; good Jaina Devanāgarī writing, of about 1750 A.D.; 26 lines to a full page.

Varāhamihira's Laghujātaka, or *Sūkshmajātaka,* in 13 *adhyāyas,* with *Bhaṭṭotpala's* commentary, *Laghujātaka-vṛitti* (or *ṭīkā*).

The text begins: यस्योदयास्तसमये ० सूर्यः ॥ १ ॥ होराशास्त्रं वृत्तैर्मया ० संप्रवक्ष्यामि ॥ २ ॥ यदुपचितमन्यजन्मनि शुभाशुभं तस्य कर्मणः प्राप्तिं व्यंजयति ० ॥ ३ ॥

The commentary begins: अथ श्रीलघुजातकज्योतिःशास्त्रं सूत्रवृत्तियुक्तं लिख्यते । यस्योदयास्तमयेति । स सूर्यो जयतु । कीदृशः सूर्यः । धाम्नां निधिः ० – – सुरमहर्षयश्चावद्भुमेव कुर्वंतीत्यर्थः ॥१॥ होराशास्त्रं वृत्तेति सुगमार्थः ॥२॥ यदुपचितेति । व्याख्या । यत् शुभाशुभं कर्म अन्यजन्मनि संचितं एतत् होराशास्त्रं तस्य कर्मणः प्राप्तिं व्यंजयति प्रग(*r.* प्रक)टीकरोति । कस्मिन् काले शुभफलं ०

The text of the commentary thus seems to differ considerably from that of the Berlin MS., no. 859.

In the colophons of the *Jātaka,* the latter work itself is throughout ascribed to *Bhaṭṭotpala.* [H. T. COLEBROOKE.]

3070.

2520 c. Foll. 31; size $9\frac{1}{4}$ in. by $4\frac{1}{4}$ in.; fairly good, small Devanāgarī writing of 1600 A.D.; 12 or 13 lines in a page.

Laghujātaka, with *Bhaṭṭotpala's* commentary, *Sūkshmajātakavivṛiti,* or *Śishyahitā.*

The commentary seems rather compressed in this copy.

The MS. begins: यस्योदयास्तसमये ० १ ॥ होराशास्त्रं ० २ ॥ सुगमं ॥

होराशास्त्रं व्यंजयति प्रकटीकरोति । कस्मिन्काले शुभफलं । यदुपचितमन्यजन्मनि शुभाशुभं तच्च कर्मणि प्राप्तिं व्यंजयति शास्त्रमेतत् । तमसि द्रव्याणि दीप इव ॥ ३ ॥

Colophon: इति भट्टोत्पलविरचितायां सूक्ष्मजातकविवृतौ शिष्यहिताभिधायां नष्टजातकाध्यायस्त्रयोदशमः ॥ ०

[GAIKAWAR.]

3071.

1122 c. Foll. 36; size $11\frac{3}{4}$ in. by 4 in.; clear Devanāgarī writing of 1799 A.D.; 6–11 lines in a page.

Laghujātaka, with a gloss called *Laghujātakadīpikā* by *Īśvara,* who gives no account of himself. Rather incorrect.

The commentary begins: इह खलु निर्विघ्नपरिसमाप्तिप्रचयपरिपंथिप्रत्यूहनिवहर्हसार्थमाचार्यः ० ग्रंथादौ निबध्नाति । यस्येति ॥ सुराणामिंद्रादीनां ०

It ends:

लघुजातकभावार्थदीपिका त्वीश्वरोदिता ।
आधानप्रसवारिष्टयोगादीनां प्रकाशिका ॥ १ ॥

इतीश्वरविरचितायां श्रीलघुजातकदीपिकायां नष्टजातकाध्यायः सप्तदशः समाप्तः ॥ लिपितमिदं अग्निहोत्रीशिवदत्तेन ०॥

[H. T. COLEBROOKE.]

[illegible]

जले तु मीनद्वयमंत्यराशिः
  कालस्य पादौ कथितौ वरिष्ठौ ।
स पुण्यदेवद्विजतीर्थभूमिर्
  नदीसमुद्रांबुधराधिवासः ॥ १५ ॥

इदं जगत्स्थावरजंगमाख्यं
  सर्वं रवींद्वात्मकमाहुराद्याः ।
तस्योद्भवो ऽत्रापचयश्च दृष्टो
  भूमंडले ऽप्येव तदात्मकं तत् ॥ १६ ॥

तस्याद्यमार्कं विहितं मयादि
  सार्पादिचांद्रं विहितं परार्धं ।
क्रमेण सूर्यः प्रददौ ग्रहाणां
  व्यस्तेन ताराधिपतिस्तथैव ॥ १७ ॥ °

prathamo'dhyāyaḥ, fol. 4*b*; *grahayonibhedādhyāya*, fol. 6*b*; *ādhānādhyāya*, fol. 9*a*; *janmādhyāyaś caturthaḥ*, fol. 10*b*; *āyurdāyādhyāyaḥ pañcamaḥ*, fol. 12*a*; *daśādhyāya*, fol. 14*b*; *antardaśādhyāya*, fol. 19*a*; *raver ashṭakavargaphala*, fol. 21*a*; *candrāshṭakavargaphala*, fol. 22*a*; *bhauma-*, fol. 23*a*; *budha-*, fol. 24*a*; *śukra-*, fol. 26*a*; *śani-*, fol. 27*a*; *sūryadarśanacāraphalāni*, fol. 31*b*; *candradarśanacāra*, fol. 36*a*, etc.; *śukradarśanacāra*, fol. 53*b*; *śanaiścaradarśanacāra*, fol. 58*b*; *sūryacāra*, fol. 69*a*, etc.; *śanaiścaracāra*, fol. 95*a*; *tanusthānacintā*, fol. 100*a*; *dhanasthānacintā*, fol. 101*b*; *sukhasthānacintā*, fol. 105*b*; *sutasthānacintā*, fol. 108*a*; *ripusthānacintā*, fol. 110*a*; *kalatrasthānacintā*, fol. 112*a*; *mṛityusthānacintā*, fol. 113*b*; *dharmasthānacintā*, fol. 115*b*; *karmasthānacintā*, fol. 117*a*; *lābhasthānacintā*, fol. 119*a*; *lagnadarśanacāra*, fol. 121*a*; *anaphāyogādhyāya*, fol. 123*a*; *sunaphāyogādhyāya*, fol. 125*a*; *durdharāyogādhyāya*, fol. 137*a*; *lagnāśrayayogādhyāya*, fol. 146*a*; *dhanāśrayayogādhyāya*, fol. 153*b*; *sahajāśrayayogādhyāya*, fol. 161*b*; *sukhāśrayayogādhyāya*, fol. 169*a*; *sutāśrayayogādhyāya*, fol. 177*a*; *śatrubhāvāśrayayogādhyāya*, fol. 184*b*; *kāmāśrayayogādhyāya*, fol. 192*a*; *dharmāśrayayogādhyāya*, fol. 207*a*; *karmāśrayayogādhyāya*, fol. 214*b*; *lābhāśrayayogādhyāya*, fol. 222*a*; *vyayāśrayayogādhyāya*, fol. 229*b*; *tanubhāvādiphala*, fol. 230*b*; *sutabhāvādhipaphala*, fol. 233*b*, etc.; *dvādaśabhāvasthānacintādhyāya*, fol. 247*b*; *raśmicintādhyāya*, fol. 251*a*; *iti rājayogādhyāyaḥ; atha strījātakādhyāyaḥ*, fol. 255*a*; *strījātake lagnaphalam*, fol. 256*a*; *strījātake nakshatraguṇādhyāya*, fol. 259*a*; *sūryaphalam*, fol. 259*b*, etc.; *lagnacārādhyāya*, fol. 269*b*; *mṛityujñānādhyāya*, fol. 272*b*; *anishṭasūcanādhyāya*, fol. 274*b*; *śubhasvapnādhyāyâ*, fol. 277*a*; *svapnādhyāya*, fol. 279*a*; *kākarutādhyāya*, fol. 281*a*; *svaceshṭitādhyāya*, fol. 282*a*.

It ends:

युग्मं प्रसूतानि युगोपनाशं
  प्राप्नोति धत्ते विषमं तदेव ।
दारेण सार्धं म्रियते यदा वा
  करोति राष्ट्रस्य पुरस्य नाशं ॥ ५ ॥

वत्सान्विता[या] यदि गोः पुरस्तात्
  उक्ता विशेषात्कुंभचेष्टिताश्च ।
यातुर्विधत्ते विजयप्रतापं
  सुवित्तलाभं ह्यरिसंक्षये च ॥ ६ ॥

इति गोविचेष्टितं ॥ इति श्रीयवनेश्वराचार्यविरचितं मीनराजजातकं समाप्तं ॥ श्रीवृद्धयवनजातक संपूर्णं ॥

[GAIKAWAR.]

3074.

2339. Foll. 283; size and writing as above.

The same work, copied from the same MS., by the same hand.

The colophon ends with मीनराजजातकं समाप्तं ॥

[GAIKAWAR.]

3075.

2356. Foll. 83; size 10½ in. by 5 in.; good Devanāgarī writing of about 1700 A.D.; 13 or 14 lines in a page.

Jātakābharaṇa, an astrological work on nativities, by *Ḍhuṇḍhirāja*, son of *daivajña Nṛisiṃha*.

It begins:

श्रीदं सदाहं हृदयारविंदे
पादारविंदे वरदस्य वंदे ।
मंदो ऽपि यस्य स्मरणेन सद्यो
गीर्वाणवंद्योपमतां समेति ॥ १ ॥

उदारधीमंदरभूधरेण
प्रमथ्य होरागमसिंधुराज्ञं ।
श्रीढुंढिराजः कुरुते किलायाम्
सार्यासपर्याममलोक्तिरत्नैः ॥ २ ॥ °

It ends:

गोदावरीतीरविराजमानं
पार्थाभिधानं पुटभेदनं यत् ।
सज्ञोलविद्यामलकीर्तिभाजां
मत्पूर्वजानां वसतिस्थलं यत् ॥ १ ॥

तत्रत्यदैवज्ञनृसिंहमूनुर्गजाननाराधनताभिधानः ।
श्रीढुंढिराजो रचयांबभूव होरागमेऽनुक्रममादरेण ॥ २ ॥

इति श्रीमद्दैवज्ञढुंढिराजविरचिते जातकाभरणे स्त्रीजातकाध्यायः ॥

मासवर्यानभसींद्रतारके चेंद्रयोगसहिते हरेर्दिने ।
व्यासवंशजनितश्च श्रीपतिर्जातकाभरणमालिखच्छुभं ॥

See Berl. Cat., no. 866; Aufrecht, Flor. MSS., no. 292: It was printed at Bombay in 1861.

[GAIKAWAR.]

3076.

998. Foll. 74; size 12½ in. by 4¼ in.; indifferent Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; ten lines in a page.

Ḍhuṇḍhirāja's Jātakābharaṇa.

The two verses at the end of the last MS. are here followed by eight more verses, the last four of which contain an *anukramaṇikā*.

[H. T. COLEBROOKE.]

3077.

2839. Foll. 26; size quarto, 6¾ in. by 8½ in.; fair, modern Devanāgarī writing; 22–24 lines in a page.

A fragment of the *Jātakābharaṇa*, comprising from fol. 39*a*, l. 9 to fol. 75*a*, l. 9 (75*b*, 4) of MS. 2356.

[MACK. COLL.]

3078.

2546. Foll. 87; size 10½ in. by 4¾ in.; fair Devanāgarī writing of 1714 A.D.; fifteen lines in a page.

Ḍhuṇḍhirāja's Jātakābharaṇa, interspersed with extracts from the *Kāmadhenupaddhati*.

It begins: विधिहरीशदिनेशगजानन° see next no.

The text of the *Jātakābharaṇa* begins on fol. 3*a*.

Dated: संवत् १७७१ वर्षे शाके १६३६ प्रवर्तमाने वैशाषविद४गुरौ नलिनगरे लिषितं (here some words are obliterated).

[GAIKAWAR.]

3079.

2457. Foll. 71; size oblong, 9 in. by 5¼ in.; fair Devanāgarī writing; 13–17 lines in a page.

Jātaka-kāmadhenu, or *Kāmadhenupaddhati*, a compendium of astrology, especially horoscopy, by *Bhaṭṭa Jayarāma*.

It begins:

विधिहरीशदिनेशगजाननं
द्रुहिणजागुरुपादसरोरुहं ।
सकलशास्त्रविबोधनकारणं
परमकारुणिकां तुलजां भजे ॥ १ ॥

नानाग्रंथा जातकोत्थाः प्रशस्तास्
तेभ्यः सारं संगृहीत्वाविशेषात् ।
कुर्वे ऽहं तां पद्धतिं कामधेनुं
यस्यां सम्यग् निर्वहः स्यात्फलानां ॥ २ ॥

संवत्साकौ(*r.* °च्छाको) वैषुवच्चायनञ्चे
मासाः पक्षौ तिथ्यहर्भानि योगाः ।
तिथ्यर्धानींदोश्च राशिर्नवांशा
योनिर्वर्णो वर्गहंसौ गणश्च ॥ ३ ॥

स्त्रीपुंसोभें सूर्यसंक्रांतियातं
योगाः सूर्येंद्वोस्तथा काललग्ने ।
ज्ञातेराख्या मातृपितृस्वनामा-
न्येवं सद्भिर्जन्मपत्री विधेया ॥ ४ ॥
शालिवाहनजः शाकः पंचविश्व१३५समन्वितः ।
ते गताद्वास्तु विज्ञेया राज्याद्विक्रमभूपतेः ॥ ५ ॥
कर्कादिदक्षिणमयनं मकरादुत्तरायनं ।
मेषादावुत्तरो गोलस्तुलादौ दक्षिणः स्मृतः ॥ ६ ॥ °

इति पंचांगपत्रीलेखनानुक्रमः fol. 1*b*; अथ ग्रहस्पष्टीकरणं fol. 2*a*; अथ भावसाधनं fol. 2*b*, etc. इति श्रीजातकपद्धते(? °तौ) संवत्सरफलं fol. 7*a*; इत्ययनफलं – मासफलं – पक्षफलं etc. पंचांगफलानि fol. 13*b*; इति जातकभावफलाध्यायः fol. 19*a*; इति श्रीजातककामधेनौ ग्रहभावफलाध्यायः fol. 24*a*; इति श्रीकामधेनौ जयरामविरचितपरस्परग्रहदृष्टिफलानि fol. 36*b*; इति रविराशिफलं fol. 37*a*, etc.; शनिराशिफलं fol. 39*b*; इति तनुपतिफलं – धनभावेशफलं – etc. व्ययेशफलं fol. 45*b*; इति द्विग्रहयोगाः – त्रिग्रहयोगाः – etc. अष्टग्रहो fol. 49*b*; इति कामधेनौ निषेकाध्यायः fol. 50*a*; इति जन्माध्यायः fol. 51*a*; इति ° रिष्टाध्यायः fol. 52*a*; इति ° रिष्टभंगाध्यायः fol. 53*a*; इति ° राजयोगाध्यायः fol. 54*a*; इति राशिस्वरूपं – ग्रहस्वरूपं fol. 55*a*; इति होराफलं – द्रेष्काणफलं etc. त्रिंशांशफलं fol. 56*a*; इत्यष्टकवर्गाः – मैत्रीचक्रं – रविकलानलचक्रं etc. सर्पकलानलचक्रं fol. 57*b*; इति ° सामुद्रिकाध्यायः fol. 58*a*; इति राजयोगभंगाध्यायः fol. 58*b*; इति रश्मिफलानि – सामान्यफलं – विशेषफलानि – चंद्रदशाफलं etc. राहोरंतर्दशाफलानि । इति ° दशांतर्दशाध्यायः fol. 66*b*; इति° नाभसयोगाध्यायः fol. 68*b*; इति° निर्याणाध्यायः fol. 70*a*; इति ° जातकाध्यायः fol. 70*b*; इति ° नष्टजातकाध्यायः fol. 71*a*. Then follow some verses containing a general list of contents.

It ends:

कलिंद्रसंस्थो विजयी गुणाढ्यः
श्रीभासुतो ऽयं जयरामनामा ।
श्रीकामधेनौ जनिजातकस्य
विशेषतस्तद्रचनां चकार ॥ ६ ॥
धनसे(*r.* धनाप्तये) चेदनुभाजनेच्छा
पूर्वार्जितानां सदसत्फलानां ।
ज्ञातुं यदीच्छा नृपसेवनेच्छा
चेदस्ति सत्कामदुघां पदस्य ॥ ७ ॥
असंपत्कलजंतूनां अजन्मफलतद्विदां ।
दुग्धानीत्यालये कामधेनुस्थितास्ति(!) का स्थितौ ॥ ८ ॥

इति श्रीकामधेनौ जातके भट्टजयरामनिबद्धं समाप्तम् ॥

अभ्रपंचनृपशाकसंमिते
मार्गशिरे सितपंचमी रवौ ।
तद्दिने चमति कामदूधाश्चेत(!)
पूर्णीकृत् च भयरामयथार्चितः(!) ॥ १ ॥
इलंपुरे ब्राह्मणनागरोत्तमः
सत्कर्मधर्मा खलु शास्त्रवेत्ता ।
तस्याभिधं च भयरामवणाशी(!)
संपूर्णीकृत् शास्त्रमिदं सुधीभिः ॥ २ ॥

As Dr. Bühler, Cat. of Gujarāt etc. MSS., iv., p. 118, mentions a MS. (*Kāmadhenupaddhati*) dated Saṃvat 1707, the date (? Śaka 1650) given in the first of these *ślokas* could only refer to the MS., which looks at least as old as that.

Cf. Aufrecht, Flor. S. MSS., no. 281.

[Gaikawar.]

3080.

2372 b. Foll. 7; size 11 in. by 5 in.; fair Devanāgarī writing of 1664 A.D.; eleven lines in a page.

Jātakamuktāvalīpaddhati, or simply *Muktāvalīpaddhati*, a treatise on nativities, composed, in 1478 A.D., at Brahmapura, on the Tāpī, in Gujarāt, by *Śiva Jyotirvid*, son of *Ḍhuṇḍhi*, and younger brother of *Divākara*.

It begins:

यत्कल्याणपरं पराप्रणमनं विघ्नौघविध्वंसनं
दारिद्र्यैकनिकृंतनं निगदितं ब्रह्मैव यत्तारकं ।
सद्यः पापमपाकरोति च पुनात्युच्चारणादेव यत्
ज्ञानोद्बोधविधायकं विजयते श्रीरामनामामृतं ॥ १ ॥
श्रीढुंढीजनकं नत्वा विलोक्याखिलपद्धतिं ।
मुक्तावलीमहं वच्मि शिवो जातकपद्धतिं ॥ २ ॥
स्फुटो यंत्रादिना जन्मसमयो यस्य वर्तते ।
तस्येयमुपकाराय जायते लघुकर्मयुक् ॥ ३ ॥
शार्दूलविक्रीडितके मदीये करणे ग्रहाः ।
दृगैक्यं यांति तेनास्यैवा तान्कुर्यात्सलग्नकान् ॥ ४ ॥ °

The names of the 7 chapters (*adhyāya*)—viz.: *bhāva, dṛishṭi, shaḍbala, ishṭakashṭa, āyurdāya, daśāntadarśa, daśāpraveśasya sādhanam*—show the usual divisions of the subject (cf. Oxf. Cat., no. 794; Ind. Stud., ii., 256).

It ends:

भारद्वाजकुले कलंकरहिते त्रिस्कंधपारंगमः
श्रौतस्मार्त्तविचारसारचतुरः स्वाचारशीलः सुधीः ।
श्रीरामार्चनलब्धधर्मविभवः श्रीढुंढिरस्यात्मजौ
ख्यातौ गुर्ज्जरराजसंसदि सुधीमुख्यौ धरामंडनौ ॥ १ ॥
ज्येष्ठस्तत्र दिवाकरस्तदनुजो विद्वान् शिवो दैववित्
वेदार्थावगमाम्रकोट्यमहिमासारः सदाचारवान् ।
तापीतीरपुरे ऽभवत्तदधुना श्रीब्रह्मसंज्ञे शके
पूर्णौ चेंद्रमिते १४०० व्यधायि सुगमा मुक्तावलीपद्धतिः [॥ २ ॥

इति श्रीदैवज्ञचूडामणिश्रीढुंढीसुतशिवज्योतिर्विद्विरचितायां (*r.* °तेयं) मुक्तावलीपद्धतिः समाप्ता॥ सं १७२१ वर्षे शाके १५८६ प्रवर्तमाने माघशु २ रवौ लिषितं ज्योतिर्वित्भटनारायणसुतमुकुंदजीकेन लिषितं । सुतविश्वनाथपुत्रपौत्रपठनार्थं वा स्वयमेव पठनार्थं ॥ [GAIKAWAR.]

3081.

1618. Foll. 6 + 13; size 16 in. by $3\frac{3}{4}$ in. (folded to half the length); small, modern Bengalī handwriting; 6–10 lines in a page.

Jātakārṇava, a treatise on horoscopy, by *Mahādeva Śarman.*

It begins:

प्रणिपत्य शिवं गौरीं श्रीमहादेवशर्मणा ।
बालकानां हितार्थाय जातकार्णव उच्यते ॥

तत्रादौ जातकस्य स्वरूपमाह कल्याणशर्मा । शीर्षोदये मूर्द्धा प्रसवो ऽन्यथोदये चरणैः । उभयोदये हस्तैः शुभं दृष्ट्वा शोभनान्यथा कष्टं । अर्थः । कर्कटवृश्चिकशीर्षोदया वृषमेषपृष्ठोदया मीन उभयदः । वृषमेषधनुःकर्कटमकराः पृष्ठोदयाः । सिंहवृश्चिककुम्भकन्यातुलाः शीर्षोदयाः । मीनमिथुनौ उभयोदयौ । °

Kalyāṇaśarman is again quoted on fol. 2*b*, l. 3.

The MS. seems to contain only the first portion of the work, which runs on without any division—except such as अत्र पितृरिष्टं fol. 3*b*; अथ नष्टकोष्ठीप्रक्रिया ib.; अथ नक्षत्रज्ञानं fol. 4*a*; इति गुरुनक्षत्रानयनं fol. 4*b*; अथ शुभदशानिर्णयः fol. 5*b*; इति स्त्रीणां विशेषफलनिर्णयः fol. 6*a* — to fol. 6*b*, where it ends: अस्याः प्रत्यन्तरमपि अन्तर्दशावत्फलमूहनीयं ॥ after which another hand has added the colophon: इति श्रीमहादेवशर्मणा विरचितजातकार्णवे पञ्चमपरिच्छेदः समाप्तः ॥

The last 13 leaves are taken up with astrological diagrams of various kinds.

[H. T. COLEBROOKE.]

3082.

1162a. Foll. 6; size $13\frac{1}{4}$ in. by $4\frac{3}{4}$ in.; fairly good, modern Bengalī handwriting; seven lines in a page.

[*Varāhamirīya*] *Jātakārṇava*, a practical manual of horoscopy.

It begins:

कल्पाद्यब्दगणः प्रभाकरवृतश्चैत्राद्यमासैर्युतस्
त्रिस्थः खाद्रि७०हृतासयुक् सुर३३हृतो लब्धाधिमासैर्युतः ।
खत्रि३०घ्नः सतिथिर्द्विधा शिव४१युतस्त्रिव्योमशैलो७०द्धृतो
हीनो लब्धदिनावमैः सितनिशार्धे सावनो ऽहर्गणः ॥

The MS. contains the following 6 chapters (only the first two of which are numbered): 1. *śīghramadhyādhikāra*, fol. 2*b*; 2. *sphuṭatithyadhikāra*, fol. 4*a*; 3. *chāyādhikāra*, fol. 5*a*; 4. *astodayādhikāra*, fol. 5*b*; 5. *candragrahaṇādhikāra*, fol. 6*a*; 6. *sūryagrahaṇādhikāra.*

It ends: स्पर्शदण्डे च कर्तव्यं साहितं समलक्षणं ॥ इति वराहमिहिरीये जातकार्णवे सूर्यग्रहणाधिकारः ॥

Then follow two more verses: स्युः क्रान्तिखण्डानि यमाङ्गरामाः ३६२° with the colophon इति क्रान्तिसाधनं॥ षट्पत्री लिखिता जातकार्णवाख्यस्य केनचित् ॥

The designation '*varāhamihirīya*' only occurs in the one colophon, and seems to indicate merely that the treatise is based on *Varāha-*

mihira's methods. His name is quoted on fol. 5*a*, l. 4, in a passage which seems to show that the fragment described in Aufrecht's Cat. Trin. Coll. Camb., p. 71, belongs to the present work; the chapter there mentioned (*grahasphuṭādhikāra*) being the same as ch. 2 of this MS. It is strange, however, that the beginning of that fragment does not occur in this MS.; but perhaps there is a lacuna somewhere in this MS. (see next no.).

[H. T. Colebrooke.]

3083.

1162 b. Foll. 31; size 13¼ in. by 4⅝ in.; cursive, modern Bengalī handwriting (different from that of the last MS.); seven lines in a page.

Jātakārṇavaṭīkā, with the special titles *Artharatnaprabhā* and *Arthaprabhāvatī*, a commentary on the preceding work(?), by *Govindānanda Kavikaṅkaṇa* (who perhaps also wrote the original treatise).

It begins rather abruptly: अवमसाङ्गतैर्दिनैर्हीनो ऽपरभागः कार्यः एषो ऽङ्कः सितनिशार्धे शुक्रवारनिशार्धमारभ्य सावनः सूर्योदयसंबन्धी अहर्गणः स्यात् । °

The titles of the chapters (which do not agree with those of the above text) are: 1. *sphuṭādinirṇayo nāma prathamo 'dhyāyaḥ*, fol. 11*b*; 2. *vakrāstanirūpaṇa*, fol. 13*b*; 3. *tripraśnādhyāya*, fol. 20*a*; 4. *khaṇḍādhyāya*, fol. 24*a*; 5. *candrasūryanirṇaya*, fol. 29*b*; 6. *chedakādhyāya*. It would thus seem that this commentary is based on a different version of the text from that contained in the preceding MS. At the beginning of all but the first and third chapters the commentary requires a different text, and as it also does at the end. Thus ch. 5 of the text begins: चक्रशुद्धतमोऽर्काभ्यां योगादस्रो ऽङ्कराशिभिः । ° and the commentary begins: इदानीं चन्द्रसूर्यग्रहणं श्रीमद्वराहमिहिराचार्येणोपेक्षितं रचितं वा देशे अस्मिन्न प्रचुरदृष्टं(!) मया परिशिष्य स्वयमेव विविच्यते । आलोच्य सूर्यरचितं सिद्धान्तं जातकार्णवग्रन्थे परिशिष्यते प्रयत्नाद्गोविन्दानन्दधीमता ग्रहणं । स्पष्टार्थं । अत्र कदा ग्रहणं । भवतीति योगमाह । षष्टाष्टके वाप्यथ सप्तमे वा °

It ends: उपसंहारमाह । देवेति । स्पष्टार्थं ॥

कविकङ्कणेन रचितां श्रीमद्गोविन्दधीमता सुधियः ।
अधिगच्छत प्रमोदं सदर्थरत्नप्रभां प्राप्य ॥

इति श्रीगोविन्दानन्दकविकङ्कणाचार्यकृतायां जातकार्णवटीकायामर्थरत्नप्रभायां छेदकाध्यायः षष्ठः ॥ समाप्तेयं जातकार्णवटीका ॥

In the colophons of the other chapters the commentary is called *Arthaprabhāvatī*.

[H. T. Colebrooke.]

3084.

1162 c. Foll. 27; size 12½ in. by 4¾ in.; fair Devanāgarī writing of 1799 A.D.; 9–11 lines in a page.

Jātakacandrikā, a practical manual of horoscopy, without any pretence of scientific method, by *Prāṇadhara Miśra*.

It begins: अथ जन्मपत्रीलिखनक्रमो लिख्यते । पूर्वं गणेशादिदेवानामाशिषः। संवत्शाकौ चैत्रादिमास अयनं गोलः। ऋतुः दिनगणः । एतस्मिन्मासे पक्षे तिथिर्वारः । °

आदौ अयनफलं fol. 2*a*; अथ ऋतुफलं ib.; अथ पक्षफलं – तिथिफलं fol. 3*a*; अथ वारफलं fol. 4*a*; अथ नक्षत्रफलं fol. 4*b*; अथ योगफलं fol. 6*a*; इति जन्मराशिफलं । अथ नवांशफलं fol. 9*a*, etc.; इति जातकप्रकरणे नवग्रहारिष्टं संपूर्णं fol. 17*a*; इति जातकचंद्रिका समाप्ता(!) ॥ श्रीरामो जयति ॥ जयति किरणमाली पद्मिनी केलिकारी निशचरसुखहारी खंडितादुःखकारी । ° fol. 18*b*; अथ रविभावफलं fol. 19*a*, etc.

It ends:

मेषे शशी भूमिसुतो वृषस्थो
भृगुर्युवत्यां वणिजे दिनेशः ।
कीटे शशांको मकरभृगुश्च
मीने बुधो नीचग्रहः प्रसिद्धः ॥
भृगुभूमिज[जी]वार्कशनिजीवमहीभुजान् ।
रविजेन्द्वर्कसौम्यानां मेषाद्याः क्रममंदिरम् ॥

इति श्रीप्राणधरमिश्रेण विरचिता जातकचंद्रिका समाप्ता ॥

[H. T. Colebrooke.]

3085.

216. Foll. 89; size $14\frac{1}{2}$ in. by 5 in.; clear, modern Bengalī handwriting; eight lines in a page.

Jātakadarpaṇa, a compendium of horoscopy, compiled by *Mādhava.*

It begins:

प्रणम्य सच्चिदानन्दं परमात्मानमीश्वरं ।
श्रीमाधवो व्यातनुते यत्नाज्जातकदर्पणं ॥
वराहमिहिरादीनां मतान्यालोक्य विस्तृतं ।
विशेषतः समासेन संचिनोमि यथामति ॥

नाधीत्य ये ज्योतिषपुस्तकानि
विवित्सवो जातशुभाशुभं च ।
पश्यन्तु ते जातकदर्पणं मे
भवेद्यतो ऽज्ञानतमोनिरासः ॥

मेष इत्यादिराशयः कथिताः ।

सप्तविंशतिभैर्ज्योतिश्चक्रं स्तिमितवायुगं ।
तदर्कांशो भवेद्राशिर्नवक्षरचनाङ्कितः ॥

राशिनक्षत्रविभागकथनं । क्रियतावुरिजितुमकुलीरलेयपाथोनजूककौर्प्याख्याः (*Bṛihajjātaka* 1, 8) । °

The end is wanting, one leaf being lost, acc. to a note by Colebrooke's Paṇḍit on fol. 1*a*.

[H. T. Colebrooke.]

3086.

1999. Foll. 8; size $8\frac{1}{2}$ in. by 4 in.; good, modern Devanāgarī writing; eight lines in a page.

Jātakapaddhati, also called *Subodhā,* a manual of horoscopy, in six *adhyāyas* of 42 verses, by *Keśava daivajña* of Nandigrāma.

It begins: नत्वा विघ्नपशारदाच्युतशिवब्रह्मार्कमुख्यग्रहान् (thus MSS.)° see Berl. Cat., no. 869; Aufrecht, Cat. Trin. Coll. Camb., p. 71; Bhandarkar, Report 1882-83, p. 30. [Dr. John Taylor.]

3087.

2076a. Foll. 13; size $9\frac{1}{2}$ in. by $4\frac{1}{4}$ in.; fair Devanāgarī writing of 1649 A.D. (?); six lines in a page.

Keśava's Jātakapaddhati.

Dated: अद्येह श्रीराजकोटे वास्तव्यपंड्याज्जोशीश्रीनारायणसुतमुकुंद ℘ केन लिखितं ॥ सु १७०६ वर्षे मार्गशीर्षशुदि २ रवौ लिखितं ॥ This may have been the date of a former MS. [Gaikawar.]

3088.

1546a. Foll. 6; size $10\frac{1}{2}$ in. by $4\frac{3}{4}$ in.; good, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

The same work, here consisting of 43 verses; the additional verse (द्विस्थो द्युपिंडो°) being inserted between vv. 8 and 9 of the other copies.

[H. T. Colebrooke.]

3089.

2684b. Foll. 5; small 4to, size 8 in. by 7 in.; modern Telugu writing; nineteen lines in a page.

The same work. [Mack. Coll.]

3090.

2151. Foll. 57; size 11 in. by $5\frac{1}{8}$ in.; good, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Keśavapaddhatyudāharaṇa, a commentary on *Keśava's* manual, with copious examples, tables, and extracts from other writers; composed, in Saka 1540 (A.D. 1618), by *Viśvanātha,* eldest son of *Divākara.*

It begins:

श्रीगणेशं नमस्कृत्य केशवीनामपद्धतेः ।
गणितं विश्वनाथेन क्रियते बालबुद्धये ॥ १ ॥

नत्वा विघ्नपशारदाच्युतशिवेति । अहं केशवः जातकपद्धतिं कुर्वे । जातस्येदं जातकं । जातस्य बालकस्य जन्मांतरार्जितसदसत्कर्मजनितशुभाशुभफलनिरूपकं शास्त्रं जातकमित्युच्यते । °

See Weber, Berl. Cat., no. 871; and esp. Aufrecht, Oxf. Cat., no. 794, where a list of authorities quoted is given.

Colophon: इति श्रीदिवाकरदैवज्ञात्मजविश्वनाथविरचिते श्रीकेशवदैवज्ञविरचितपद्धत्युदाहरणे दशाध्यायोदाहरणं ॥

गोलग्रामनिवासिभूसुरमणिर्गोदावरीप्रांगणे
दैवज्ञेषु दिवाकराह्वयमहाज्योतिर्विदासीद्बुधः ।
तत्पुत्रोत्तमविश्वनाथरचितं तत्पूर्णमासीज्जनुः-
केशव्या गणितं सुबुद्धिभणितं ज्योतिर्विदां संमतं ॥

गगनवेदशरेंदुमिते ॥ [GAIKAWAR.]

3091.

2076b. Foll. 45; size 9 in. by 5 in.; fairly written in Devanāgarī about 1700 A.D.; 13–15 lines in a page.

The same work. Incomplete at the end, the MS. breaking off abruptly in the middle of the page, in the comment on v. 37.

It has also suffered in some parts from the sticky condition of the ink, in consequence of which the writing has in places been torn off one page. [GAIKAWAR.]

3092.

1546b. Foll. 47; size 10½ in. by 4¾ in.; good Devanāgarī writing of 1796 A.D. (by *Jinadatta ṛishi*); fifteen lines in a page.

[Keśava-]paddhatyudāharaṇa, another, rather more detailed, commentary on *Keśava's* manual, likewise composed (at Benares), in A.D. 1618, by *Viśvanātha*, son of *Divākara* of Golagrāma.

It begins: नत्वेति ॰ अहं केशवो जातकपद्धतिं कुर्वे इत्यन्वयः । जातस्येदं जातकं । यद्यपि इह वृद्धाच्छेति जातीयमिति भाव्यं तथापि नायं शैषिकप्रत्ययांतः किंतु स्वार्थिककप्रत्ययांत एवोपचारात्तदीये वर्तते । गोपस्य स्त्री गोपीत्यादिवत् । स्पष्टं चैतत्पुंयोगादाख्यायमिति सूत्रे कैयटपटादिग्रंथेषु(?) जातस्य बालकस्येदं पूर्वजन्मांतरार्जित[सद्]सत्कर्मजनितशुभाशुभफलनिरूपकं शास्त्रं जातकमित्युच्यते ॰ ।

This second commentary would seem to be intended for more advanced students; the other version having been written for beginners (*bālabuddhi*).

It ends: इति श्रीदिवाकरदैवज्ञात्मजविश्वनाथदैवज्ञविरचिते पद्धत्युदाहरणे अंतर्दशाध्यायोदाहरणं ॥

गोलग्रामनिवासिभूसुरमणिर्गोदावरीप्रांगणे
दैवज्ञेषु दिवाकराह्वयमहाज्योतिर्विदासीद्बुधः ।
तत्पुत्रोत्तमविश्वनाथरचितं तत्पुर्नमासीज्जनु(!)
केशव्या गनितसुबुद्धिभनितं(!) ज्योतिर्विदां संमतं ॥
गगणवेदशरेंदु १५४० मिते शके
नभसि शुक्लबुधे भगमे(!) तिथौ ।
गणनयेहि(?॰ह) कृतं सुखदं सतां
विततपारमगाद्धरसत्पुरे ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3093.

2001. Foll. 25, two of which (13 and 14) are wanting; size 8½ in. by 4 in.; legibly written in Devanāgarī about 1750 A.D.; 12 or 13 lines in a page.

Jātakapaddhatyudāharaṇa, or *Gaṇitatattvacintāmaṇi*, by *Divākara*, son of *Nṛisiṃha*; being a course of practical illustrations to the author's manual of horoscopy, *Jātakapaddhati*, apparently composed in 1584 A.D.

It begins:

कांतं नितांतं शिवपादयुग्मं
चित्ते निधायाथ दिवाकराख्यः ।
सच्छिष्यतोषाय निजप्रणीतं
ग्रंथं वरेण्यं विवरीकरोति ॥ १ ॥

अथ विघ्नविघाताय निजगुरुप्रणामपूर्वकं मंगलमाचरति । श्रीमच्छिवाख्यमिति । स्पष्टं ॥ चिकीर्षितं प्रतिजानीते । श्रीकेशवेति ॥ ग्रंथांतरसाध्यमिति कर्तव्यतामाह । तावदिति ॥ इदानीं चतुर्थभावं साधयति । संविधायेति । अत्रोदाहरणं । संवत् १६४१ शके १५०६ सोमवारान्विते भाद्रपदशुक्लत्रयोदशीघटी५२ पल४ प्रमिता । ॰

The treatise consists of seven chapters: 1. *bhāvādhyāya*, fol. 3b; 2. *dṛishṭyadhyāya*, fol. 4b; 3. *balādhyāya* (fol. 13 or 14); 4. *ishṭakashṭādhyāya*, fol. 15a; 5. *āyurdāyādhyāya*, fol. 21a; 6. *daśāntardaśādhyāya*, fol. 24b; 7. *rishṭabhaṅgādhyāya*.

It ends: शुक्रस्य हिताहितसंख्ये १५। ११ अनयोरंतरे शेषं हितात्मकं शुक्रस्य ४ अत्र द्वयोरपि हितात्मकं शेषमतो रिष्टभंग एव ॥

इति श्रीनृसिंहसुतदिवाकरविरचिते श्लोकपद्धत्युदाहरणे गणिततत्त्वचिंतामणिसंज्ञे रिष्टभंगाध्यायः समाप्तः ॥

नाकर्तुभूसंमितशाककाले
तपस्यशुक्ले ऽद्रिसुतार्कवारे ।
व्यलेखि काशीपतिनंदनेन
सोदाहृतिर्जातकमार्गपद्मः ॥ १ ॥

समाप्तमिदं जातकमार्गोदाहरणं ॥

ज्योतिर्विदा द्रोणपुरे सूरिनागेंद्रसूनुना ।
नरसिंहेन लिखिता जातकोदाहृतिश्च सा ॥

[Dr. John Taylor.]

3094.

1052 c. Foll. 16; size $16\frac{1}{2}$ in. by $3\frac{3}{4}$ in. (folded half length); modern Bengalī handwriting; six lines in a page.

Jātakapaddhati, a manual of horoscopy, incomplete.

It begins: अथ जातकपद्धतौ(*r.*° तिः) ।

सप्तविंशतिभैर्ज्योतिश्चक्रं स्तिमितवायुगं ।
तदर्कांशो भवेद्राशिर्नवर्क्षचरणाङ्कितः ॥

स्तिमितवायुः स्थिरवायुविशेषस्तस्यार्कांशो द्वादशांशः नवभिर्नक्षत्रपादैर्भिन्नः । नक्षत्राणि यथा । अश्विनी भरणी कृत्तिका °

Shaḍvarga, fol. 3*b*; *grahasaṃjñāḥ*, fol. 4*b*; *gocaraśuddhi*, fol. 5*b*; *kujasyāshṭavarga*, fol. 6*a*; *jīvāshṭavarga*, fol. 6*b*; *śukrāshṭavarga*, fol. 7*a*; *yogāḥ*, fol. 11*b*; *yamaghaṇṭhayoga*, fol. 12*b*; *śatapādacakra*, foll. 11*a*, 13*a*; *Sarvatobhadracakra*, fol. 13*b*; *anabālādicakra*, in the description of which it breaks off abruptly on fol. 16*b*, l. 1.

[H. T. Colebrooke.]

3095.

2359 c. Foll. 12; size $10\frac{1}{4}$ in. by $4\frac{1}{2}$ in.; fairly good Devanāgarī writing of about 1650 A.D.; 14–16 lines in a page.

Janmapaddhati, or *Janmakuṇḍalikā* (?), a fragmentary sketch of directions for casting nativities. Rather incorrect.

It begins (after the Jain signet): स्वस्ति श्रीऋद्धिवृद्धिजयर्यो मंगल° ॥ १ ॥

वर्षं च२ मासं तिथि३वार४ऋक्षं५
योगं च करणं च गणचंद्रमं(!) ।
सूर्यादिलग्ने समपादयोगाः
दिशा च वेला पुत्रमातृलेपं ॥ २ ॥ °

इति द्वादशराशिचक्रं संपूर्णं ॥ अथ अंशकफलं । नवांशफलं fol. 3*b*; ... इति वारराशिफलं । जन्मजातकविचारफलं ॥ अथ महादशा । अंतरदशा लिख्यते । fol. 6*b*; अथ नवग्रहाणां दशास्वंतर्दशानयनोपायमाह fol. 11*a*; अथ तात्कालवर्षफलं fol. 11*b*; जन्मकुंडलिका (lucky and unlucky times of birth) संपूर्णा fol. 12*a*; after which a few more *ślokas*, ending:

माघे धनाढ्या शुभगा च फाल्गुने
वैशाखज्येष्ठे पतिवल्लभा च ।
आषाढकन्या कुलनंदना च
शेषाश्च मासा अशुभा विवाहे ॥

The first of the two titles has been written by another hand on the margin of the blank page of the last leaf. [Gaikawar.]

3096.

2528 d. Foll. 18; size 10 in. by 5 in.; clear Devanāgarī writing of about 1600 A.D.; thirteen lines in a page.

Janmapattrikāpaddhati, another treatise on nativities, apparently compiled in 1576 A.D.

The latter portion (from fol. 13*a*) is specially devoted to the nativities of women (*strījātaka*) and purports to have been extracted from the *Vṛiddhajātaka*. Rather incorrect.

It begins (after invocations): अथ जन्मपत्रिकापधितमाह(*r.* पद्धतिमाह) ॥ स्वस्ति श्रीर्जैयोर्मंगलायभ्युदयस्य(!) ।

आदित्याद्या ग्रहा सर्वे सनक्षत्राः सराशयः ।
सर्वान् कामान् प्रयच्छंतु यश्चैषा(? व°) जन्मपत्रिका ॥ १ ॥

गणाधिपो गुरु: ॥ २ ॥ नमयाधारितं शंकु ॥ ३ ॥ लल्लाटपट्टे ल्लिपिता(!) विधाता ॥ ४ ॥ श्रीमन्नृपविक्रमार्कसमयातीतसंवत्त १६३३ वर्षे शाके १४ . . प्रवर्तमाने । अमुकनाम्नि संवत्सरे । अमुक अयने । अमुक ऋतौ । °

Fol. 13*a*: अथ स्त्रीजातकमाह । प्रथ[मं] तिथिफलं ॥

नंदायां जायते बाला सदा आनंददायिनी ।
किंतु क्लेशवती चैव स्वसुरपक्ष्येजयी(?) सदा ॥१॥ °५ ॥

इति तिथिफलं ॥ अथ वारफलं ॥

मृगाक्षी गौरवर्णा च तीक्ष्णभाषा गुणान्विता ।
दीर्घकेशा तथा रक्ता रविवारे यदाभवत् ॥ १ ॥ °७ ॥

इति वृद्धजातके स्त्रीणां वारफलं ॥° इति ° जन्मऋक्ष्यफलं fol. 15*a*; इति °स्त्रीणां जन्मयोगफलं fol. 15*b*; इति °स्त्रीणां स्वराशिफलं fol. 16*a*; इति °स्त्रीणां जन्मलग्नफलं fol. 17*a*; इति °स्त्रीणां भवनगतग्रहफलं fol. 17*b*; इति वृद्धजातके स्त्रीणां राजयोगफलं समाप्तः ॥ अथ स्त्रीणां सूर्यस्त्रियाकारनक्षत्रमाह । शिरे(!) त्रीणि मुखे सप्त स्तनौ द्वौ च चतुष्कतु:।° $2\frac{1}{2}$ *ślokas* after which the MS. terminates with: इति स्त्रीरुक्ष समाप्तः ॥

[Gaikawar.]

3097.

1122 f. Foll. 45; size $11\frac{3}{4}$ in. by 4 in.; fair, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Horāmakaranda, a work on horoscopy, by *Guṇākara*. Not very correct.

It begins:

उदयशैलभुजंगफणामणिर्
दिवसभूरुहनूतनपल्लवः ।
दिशतु मे स गिरं महसां निधिर्
द्युसरसीसरसीरुहमुल्लसन् ॥ १ ॥
जयति विबुधशंसन्मानसावासहंसी
वचनमयशरीरा भारती हारगौरी ।
तदनु च विजयंते सूर्यमुख्या ग्रहेंद्रास्
तदनु च पदपद्मद्वंद्वमस्मद्गुरूणां ॥ २ ॥
यो बादरायणवसिष्ठपराशराद्यैर्
होराविधिर्विरचितो विविधस्तदर्थान् ।
विज्ञाय सम्यगधुना वयमप्यविज्ञा
यत्कुर्महे किमपि भोऽत्र गुणास्तदीयाः॥३॥ °५॥
स्वतातपादांबुजचंचरीको
गुणाकरः सांप्रतमुच्चिनोति ।
हृद्यं हि होरामकरंदमाद्या-
ऽनवद्यहोरासुमनश्चयेभ्यः ॥ ६ ॥ °

It contains the following chapters (*adhyāya*): 1. *rāśibheda*, fol. 3*b*; 2. *grahasvarūpabalanirūpaṇa*, fol. 5*b*; 3. *viyonijanma*, fol. 6*b*; 4. *nisheka*, fol. 8*b*; 5. *janmavidhi*, fol. 10*b*; 6. *rishṭa*, fol. 13*a*; 7. *candrādishṭa*, fol. 14*b*; 8. *sarvagrahārishṭabhaṅga*, fol. 15*b*; 9. *āyurdādhy.*, fol. 16*b*; 10. *daśādhy.*, fol. 18*b*; 11. *daśāntardaśārishṭabhaṅga*, fol. 20*a*; 12. *ashṭavarga*, fol. 21*b*; 13. *karmajīva*, fol. 22*a*; 14. *rājayoga*, fol. 24*b*; 15. *nābhasayoga*, fol. 26*a*; 16. *vośiveśiprakaraṇa*(!), fol. 26*a*; 17. *candrayoga*, fol. 27*a*; 18. *dvigrahapravrajyā*, fol. 28*a*; 19. *nakshatraphala*, fol. 28*b*; 20. *rāśiphala* (1), fol. 30*a*; 21. *rāśiphala* (2), fol. 32*a*; 22. *raśmijātaka*, fol. 33*a*; 23. *dṛishṭiphala*, fol. 34*a*; 24. *bhāvaphala*, fol. 35*b*; 25. *āśrayādhy.*, fol. 36*a*; 26. *kārakayoga*, fol. 36*b*; 27. *anishṭādhy.*, fol. 38*a*; 28. *strījātaka*, fol. 39*b*; 29. *niryāṇa*, fol. 41*a*; 30. *dṛikkāśasvarūpa*, fol. 43*b*; 31. *nashṭajātaka*.

According to Prof. Bhandarkar, Rep. 1882-3, p. 30, the work is quoted in *Keśava's Jātakapaddhati*.

Colophon: इति श्रीगुणाकरविरचिते श्रीहोरामकरंदे जातके नष्टजातकाध्याय एकत्रिंशतितमः ॥

[H. T. Colebrooke.]

3098.

2304. Foll. 30; size 4to, $13\frac{1}{4}$ in. by 10 in.; clear, modern Devanāgarī writing; 26 lines in a page.

The same work. A careless copy, imperfectly corrected in the margin.

[Calcutta.]

3099.

2541d. Foll. 17; size 10 in. by $4\frac{3}{8}$ in.; fair, small Jaina Devanāgarī writing of about 1600 A.D.; seventeen lines in a page.

Lagnacandrikā, a treatise on nativities, by *Kāśīnātha*.

It begins:

तमिश्राजगरग्रस्तं यो जीवयति भूतलं ।
तं वंदे परमानंदं सर्वसाक्षिणमीश्वरं ॥ १ ॥

Cf. Rāj. Mitra, Notices, ii., p. 257. A lithographed edition of the treatise was published at Benares in 1867. [GAIKAWAR.]

3100.

2520a. Foll. 32; size $10\frac{1}{4}$ in. by $4\frac{3}{4}$ in.; good Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; 9–11 lines in a page.

Bālabodhajātaka, by *Haridatta*; preceded and followed by extracts on the influence of the planets on the fate of man.

It begins: अथ श्रीयवनजातकोक्तफलानि लिख्यंते ॥ अथ अयनफलं ।

श्रिया युतः सौख्यगुणान्वितस्य
दीर्घायुराचार्यमतिप्रवीणः ।
देवद्विजाचार्यपदानुरक्तः
सौम्यायने जातनरः सुखी सन् ॥ १ ॥
रूपवान् गुणशीलश्च प्रतापी सुजनेश्वरः ।
सर्वसौख्यसमायुक्तो जायते चोत्तरायणे ॥ २ ॥

इति उत्तरायणफलं ॥ अथ दक्षिणायनफलं ॥ ०

इति ऋतुफलं । अथ मासफलं fol. 2*a*; इति यवनजातके मासफलं । अथ पक्षफलं fol. 2*b*; अथ तिथिफलं fol. 3*a*; अथ वारफलं fol. 4*a*; अथ नक्षत्रफलं fol. 4*b*; अथ योगफलं fol. 6*a*; अथ शुभयोगाः fol. 7*b*.

Then follows the *Bālabodhajātaka*, in two(?) chapters, beginning:

गुरुपादाब्जयुगलं नत्वा जातकशास्त्रतः ।
वक्ष्ये ऽहं सारमुद्धृत्य बालानां बुद्धिवर्धनं ॥ १ ॥
इष्टकाला ग्रहः(!) पूर्वं यस्मिन् रुक्षे प्रवर्तते ।
यद्यस्ताः षष्टितः ६० पात्याः संस्थाप्या ह्यवशेषतः ॥ २ ॥ ०

1. (42 verses): इति श्रीहरिदत्तविरचिते बालबोधजातके ग्रहस्पष्टीकरणं fol. 10*a*.

2. (52 verses) *lagnabhāvaprakaraṇa*, ending fol. 13*a*:

कुंडलज्ञातिविप्रेण हरिदत्तेन धीमता ।
द्वितीये भपरिच्छेदं भावानां साधनं कृतं ॥

(3.) अथ श्रीश्रीपत्याचार्योक्ता द्वादश भावाः fol. 13*a*; अथ श्रीजन्मवेलोपयोगी भावाध्यायः fol. 13*b*; अथ श्रीग्रहाणां दृष्टयो लिप्यंते fol. 22*a*.

इति ० बालबोधजातके मित्रशत्रुसमसप्तकवर्गप्रकरणं 25*b*.

अथ स्वाभाविकमैत्रीचक्रं fol. 26*a*, etc.; ending with an extract from the *Rudrayāmala*, fol. 29*b* and the *daśākrama* from the *Gaurijātaka*, fol. 30*a*.

Fol. 1*a* contains the following title written by another hand: भटप्रभुजीजीवराजनीप्रतिःजन्मजातकपांग(? पंचांग) ३२ ॥

[GAIKAWAR.]

3101.

1528c. Foll. 5; size 10 in. by $4\frac{1}{4}$ in.; fair, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Yogasāra, or *Yogarāja*, the nomenclature of 80 astronomical conjunctures, compiled for purposes of horoscopy.

It begins:

सुरासुरनतां देवीं वाचं सर्वार्थदायिनीं ।
योगसारमहं वक्ष्ये वीक्ष्य शास्त्राण्यनेकशः ॥ १ ॥
जन्मलग्नग्रहैर्योगाः संख्याता मुनिभिर्बुधैः ।
अशीतिसंख्यया संति गुप्ताश्चान्ये ह्यनेकशः ॥ २ ॥
गजाश्वाश्वाब्जमालाधिसिंहासनवरासने ।
इंद्रबाहुमहापद्मो ह्यनफासुनफास्तथा ॥ ३ ॥

Colophon: इति ज्योतिःशास्त्रसारे योगराजः समाप्तः ॥ श्रीराममाधवेन लिखितं परार्थतः ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3102.

3176. A scroll, 30½ ft. by 8 in.; good Bengalī handwriting.

Janmapattrī, a horoscope prepared for the son of *Śivanātha Vidyābhūshaṇa* of Balarāmamitra, on June 20, 1748. It is beautifully executed, with the several *cakras* and *vargas*, in seven different colours, on thin paper of yellow underground, mounted on linen cloth.

It begins: विलोतीयशकाब्दाः १७४८ जुनमासस्य २० विंशतिदिवसे १० दशघटीसमये जातसुतो ऽस्मद्देशीयशकनरपतेरतीताब्दाः १६७० । २ । ८ । ५ । ४६ ॥ तत्र एव विवरणं ॥ ० ॥ श्रीशिवनाथविद्याभूषणभट्टाचार्येण श्रीयुतबलराममित्रपुरस्थायिना जन्मपत्रीयं लेखनीयेति ॥ विचार्य ज्ञापितव्या आदित्यचन्द्रधरणीसुतसौम्यजीवशुक्रार्कनन्दनतमः शिखिनो ग्रहेन्द्राः।०

[?]

3103.

3219. A scroll, 62 ft. by 9 in.; fairly good Devanāgarī writing.

A horoscope, executed in four different colours; on paper, partly torn, and not mounted. The beginning is wanting.

It commences: अथ सुतभवनं कुंभाभिधानं ०

[?]

---

c. Prognostication of various kinds.

3104.

712. Foll. 121 (foll. 1–20 wanting); size 16 in. by 5 in.; modern Bengalī writing, from fol. 35 by another hand; eight lines in a page.

Adbhutasāgara, a compilation on omens and portents, their effects and means of averting them, by king *Vallāla Sena* of Bengal, whose *Dānasāgara* was composed in A.D. 1097; cf. p. 545b (right). Incomplete at the beginning and end.

The MS. (fol. 21) begins: अथ पृथक्कारा ग्रहाणां च परिवेषफलं ॥ पराशरः । ०

Iti – indradhanuradbhutāvartaḥ, fol. 24a; *raśmimaṇḍalāvartaḥ*, fol. 24b; *gandharvanagarādbhuta*, fol. 26a; *nirghātādbhutāvarta*, fol. 27a; *saṃdhyādbhutāvarta*, fol. 28b; *digvāhāvarta*, fol. 30a; *chāyādbhuta*, fol. 30b; *tamodhūmarajonīhārādbhuta*, fol. 31b; *ulkādbhuta*, fol. 42a; *vidyudadbhuta*, fol. 43a; *vātādbhuta*, fol. 44a; *meghādbhuta*, fol. 46a; *meghagarbhādbhuta*, fol. 48a; *pravarshaṇādbhuta*, fol. 49b; *ativṛishṭyadbhuta*, fol. 50b; *vṛishṭyadbhuta*, fol. 52a; *iti – – kavandhādbhutāvartaḥ*; *iti – – pratisūryādbhutāvartādyantarīkshāśrayaḥ samāptaḥ*; *atha bhūmyāśraye* ... fol. 52b; *iti – bhūkampādbhutāvartaḥ*, fol. 62a; *jalāśayādbhuta*, fol. 64b; *agnyadbhuta*, fol. 67b; *dīpādbhuta*, fol. 68a; *(deva)pratimādbhuta*, fol. 71b; *śakradhvajādbhuta*, fol. 72b; *phalapushpādbhuta*, fol. 75b; *vṛikshādbhuta*, fol. 78a; *gṛihādbhuta*, fol. 81b; *vastropānadāsanaśayanādbhuta*, fol. 84a; *vastrādbhuta*, fol. 85a; *divyastrīpurushadarśanādbhuta*, fol. 86a; *mānushākṛita*, fol. 82a; *nikaṭādbhuta*, fol. 89a; *svapnādbhuta*, fol. 97a; *kāyikārishṭādbhuta*, fol. 109b; *dantajanmādbhuta*, fol. 110b; *śakunādbhuta*, fol. 117a; *nānāmṛigavihagādbhuta°*; *atha gajādbhutāvartaḥ*, fol. 119a.

It ends:

भूपतौ मन्त्रिणि वाद्ये शान्तिकल्याणकारिणी ।
देवतानां ग्रहाणां च भूतिः प्रीतिः सदा भवेत् ॥

इति श्रीमहाराजाधिराजश्रीमद्बल्लालसेनविरचितायामद्भुतसागरे भूपतेर्महाविषुवसंक्रान्तिरताद्भुतावर्त्तः समाप्तः ॥ अथ महासंक्रान्तिचतुष्टयेषु नृपाणां स्वनक्षत्रशीर्षादौ पतनगुणदोषाद्भुतावर्त्तो लिख्यते ॥ आदौ च वराहः । ० two more lines.

[H. T. Colebrooke.]

3105.

717. Foll. 109; size 15¾ in. by 5 in.; modern Bengalī writing; eight lines in a page.

Adbhutadarpaṇa (or *Adbhutasaṃgraha*), a similar treatise based on the preceding work, by *Mādhava Śarman* of the *Budhavāla* family, son of *Raghunātha*.

The author had an elder brother *Nātha*, and a younger brother *Govinda*.

It begins:

संव्याने हरिणा हृते कुतुकिना नीवीं करेण श्वथां
धृत्वा भुग्नितवामबाहुलतया चावेष्य वक्षःस्थलीं ।
किंचित्कुञ्चितमध्यमङ्गुलतरं पश्चाद्गजन्याः शनैर्
ह्रार्दोलायितचक्षुषो ऽसुधितुरः काकूक्तयः पान्तु वः॥१॥

कन्यादातरि संप्रयोक्तरि तयोरन्योन्यवीक्षाविधेर्
नम्रे देवपुरोधसा मुखविधौ देव्याः समुद्वीक्षते ।
अन्तःकन्दलितस्पृहं दिविषदामभ्यर्णमित्याकुलं(?)
प्रेम्णा पल्लविताः पुनन्तु शिवयोर्व्रीडावलीढा दृशः॥२॥

दैतेयेष्वसिवल्लयः स्मररिपोः शृङ्गारपुष्पस्रजो
भक्तानां सुरधेनवो दिविषदामुक्तं सरत्नत्विषः ।
यद्धप्राज्यधियां(?युद्ध°) फलप्रतिभुवो ऽनङ्गस्य जीवातवो(?)
विघ्नान्घ्नन्तु घमर्षणा स्रुच इवास्वेयाः(?°ग्नेय्यः) कटा-
[क्षोर्मयः॥३॥

सूनुना रघुनाथस्य बुधवालकुलोन्नतेः ।
श्रीकृष्णाराधनव्यग्रमतिनाथानुजन्मना ॥ ४ ॥

महामहोपाध्यायस्य गोविन्दस्याग्रजन्मना ।
क्रियते माधवेनासौ संक्षिप्याद्भुतदर्पणः ॥ ५ ॥

अप्रामाण्यस्य शङ्कापि नेह कार्या सुधीजनैः ।
यथा सागरमालोक्य वहून्ग्रन्थान् विलिख्यते ॥ ६ ॥

दिव्यानां लिखनं पूर्वमिह सम्यग्वितन्यते ।
नाभसानां ततः पश्चाद् भौमानां तु ततः परं ॥ ७ ॥

किंचित् पौष्टिकमप्यत्र समासेनाभिधास्यते ।
शान्तिके ग्रहपूजादिपद्धतिः प्रथमं कृता ॥ ८ ॥

मयूरचित्रलिखितं नवग्रहसमाश्रितं ।
किंचिदद्भुतमालिख्य सूर्यादीनां ततः क्रमात् ॥ ९ ॥

अथाद्भुतनिरूपणं ॥ वृद्धगर्गः । °

Iti mayūracitrakam, fol. 6*a*; *saṃkrāntyadbhutam*, fol. 10*b*; *candrādbhutam*, fol. 13*b*; *kujādbhutam*, fol. 15*b*; *badhādbhutam*, fol. 16*a*, etc.; *iti divātārādidarśanādyadbhutāni*, fol. 43*a*; *pratisūryādbhutam*, fol. 44*a*; *pariveśādbhutam*, fol. 46*a*; *raśmidaṇḍādbhutam*, ib.; *gandharvanagarādbhutam*, fol. 46*b*; *nirghātādbhutam*, fol. 47*b*; *indradhanuradbhutam*, fol. 48*b*; *sandhyādbhutam*, fol. 49*a*; *digdāhādbhutam*, fol. 50*a*; *chāyādbhutam*, fol. 50*b*; *tamodhūmarajonīhārādbhutam*, fol. 51*a*; *ulkādbhutam*, fol. 54*b*; *vidyudadbhutam*, fol. 55*a*; *vātādbhutam*, fol. 56*a*; *meghādbhutam*, fol. 56*b*; *meghagarbhādbhutam*, fol. 58*a*; *varshaṇādbhutam*, fol. 58*b*; *ativṛishṭikavandhādbhutam*; इति ° श्रीमाधवशर्मविरचिते अद्भुतसंग्रहे नाभसाद्भुतविम्बः समाप्तः ॥ fol. 59*b*; *bhūkampādbhutam*, fol. 65*a*; *julāśayādbhutam*, fol. 66*a*; *agnyadbhutāni*, fol. 68*a*; *pratimādbhutam*, fol. 70*b*; *śakradhvajādbhutam*, fol. 71*b*; *gṛihādbhutāni*, fol. 74*b*; *vātajopaskarādbhuta*, fol. 75*a*; *vṛikshavallīsasyādbhutāni*, fol. 77*b*; *divyastrīpurushadarśanādbhutam*, fol. 78*a*; *vastropānadāsanaśayyādbhutāni*, fol. 79*a*; *purādbhutāni*, fol. 79*b*; *mānushādbhutāni*, fol. 80*a*; *strīprathamarajo'dbhutam*, fol. 80*b*; *prasavādbhutam*, fol. 83*a*; *ekīyapariśishṭādbhutāni*, fol. 85*a*; *nānāvihangādbhutāni*, fol. 87*a*; *gajādbhutam*, fol. 81*b*; *aśvādbhutam*, fol. 82*a*; *khañjarīṭādbhutam*, fol. 90*b*; *pipīlikādyadbhutāni*, fol. 91*b*; *gṛihagodhikādbhutam*, fol. 92*b*; *vṛishabhādbhutam*, fol. 93*a*; *śṛigālādbhutam*, fol. 94*a*; *kṛishṇapecikādbhuta*, fol. 95*a*; *vāyasādbhuta*, fol. 100*a*; *svapnādbhutāni*, fol. 103*a*; *miśrakādbhutam*, fol. 106*b*; *janmadinādbhutam*; *athāviruddhādbhutāni*, ib.

It ends: यथासंख्यं माससंख्यया पाकसमया बोध्याः ॥ इति पाकसमयाः ॥ दिव्यन्तरीक्षभौमाद्भुतविम्बः ।

सागरादतिसंक्षिप्त[ो] बहुभ्यस्त्वतिविस्तरः ।
आतनोतु सतां मोदं संपूर्णो ऽद्भुतदर्पणः ॥
अन्यथा यदि कुत्रापि प्रमादादुपलक्ष्यते ।
संशोध्यं तत् सुधीजनैः ॥

इति बुधवालकुलोद्भूतमहासदुपाध्यायश्रीरघुनाथात्मज - श्रीमाधवशर्मविरचितो ऽद्भुतदर्पणः संपूर्णः ॥

[H. T. Colebrooke.]

3106.

2186. Foll. 97; size 11¼ in. by 5 in.; well written in the Devanāgarī character, in the former part of the last century; eleven lines in a page.

Śākunam, also called *Śakunārṇava,* a work on omens and divination in twenty chapters, by *Bhaṭṭa Vasantarāja,* son of *Bhaṭṭa Śivarāja,* and younger brother of *Vijayarāja.*

It begins:

विरंचिनारायणशंकरेभ्यः
शचीपतिस्कंदविनायकेभ्यः ।
लक्ष्मीभवानीपथि(मति B, पति R. M.)देवताभ्यः
सदा नवभ्योऽपि नमो ग्रहेभ्यः ॥ १ ॥

बुद्धिं वो नरपक्षिणो द्विचरणा यच्छंतु हस्त्यादयो
माहात्म्यं च चतुष्पदा रतिसुखं भृंगादयः षट्पदाः ।
उत्साहं शरभादयो ऽष्टचरणाः खर्जूरकाद्यास्तथा
श्रेयो ऽनेकपदा महांतमपदा भोगं भुजंगादयः ॥ २ ॥

भट्टश्रीशिवराजाह्णोघोभ्भितमूर्तेरतितेजस्वी ।
सूर्य इव सत्यवत्याः समजनि सूनुर्विजयराजः ॥ ३ ॥

पूर्णकलो ऽप्यकलंको जातो वसुधातले सुधाकिरणः ।
तत्पादसमुपजीवी वसंतराजो ऽनुजस्तस्य ॥ ४ ॥

अभ्यर्थितो ऽतियत्नात् कृतबहुमानेन वंगदेवेन ।
व्यरचयदसौ तदर्थं शाकुनमन्योपकृतये च ॥ ५ ॥

द्विपदचतुष्पदषट्पदमष्टापदमनेकपदमपदं ।
यज्जंतुवृंदमस्मिन् वक्ष्यामस्तस्य शकुनानि ॥ ६ ॥ °

The chapters (*varga*) are as follows: I. *pratishṭhitaśākunam,* fol. 3*a*; II. *śāstrasaṃgraha,* fol. 4*a*; III. *vicāritārcanavidhi,* fol. 6*a*; IV. *miśrakam,* fol. 10*a*; V. *śubhāśubham* (end of this and beginning of next omitted); VI. *nareṅgitam* (4 sections), fol. 13*a*; VII. *potakīrutam* (21 sections), fol. 38*b*; VIII. *patatriṇaḥ,* fol. 42*a*; IX. *cāshavicāra,* fol. 42*b*; X. *khañjanavicāra,* fol. 44*a*; XI. *karāyikāvicāra,* fol. 44*b*; XII. *vāyasavicāra,* fol. 56*a*; XIII. *piṅgalāvicāra,* fol. 69*a*; XIV. *catushpadavicāra,* fol. 72*a*; XV. *shaṭpadādivicāra* (vermin), fol. 73*a*; XVI. *pipīlikāvicāra,* fol. 74*a*; XVII. *pallikāvicāra,* fol. 76*a*; XVIII. *śvaceshṭitam* (12 sections), fol. 90*b*; XIX. *śivārutam* (6 sections), fol. 96*a*; XX. *śivārutaprabhāvakīrtanam,* ends:

इति श्रीवसंतराजशाकुने सदागमार्थशोभने समस्तसत्यकौतुके शिवारुतप्रभावकीर्तनं विंशतिमो वर्गः ॥ २० ॥ इति श्रीभट्टवसंतराजविरचितं सर्वशकुनद्रवणप्रकटीकरणनामशर्वशाकुनं समाप्तमिति ॥

Cf. Weber, Berl. Cat., nos. 896, 897; Rāj. Mitra, Notices, ii., p. 8. [GAIKAWAR.]

3107.

1849. Foll. 109; size 12 in. by 4 in.; legibly written in Devanāgarī; 8 or 9 lines in a page; modern.

The same work.

It ends: इति वसंतराज्ञे सत्यकौतुके कृतं प्रभावकीर्तनं विंशतितमो वर्गः ॥ इति वसंतराजविरचिते दारिद्र्यविद्रावणं नाम सर्वशाकुनं समाप्तं ॥

On the front page the work is called *Śakunanirṇaya.* [DR. JOHN TAYLOR.]

3108.

2051. Foll. 78 (numbered 77, two leaves being marked 19); size 11 in. by 8 in.; fairly good, modern Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

Sarvārtha-cintāmaṇi, a treatise, in verse, on omens and astral influences, by *Veṅkaṭa-śarman,* son of *Appaya.*

It begins:

श्रीमच्छेषगिरेस्तटादिनिलयं श्रीवेंकटेशं गुरुं
नत्वा वेंकटनायकं त्वनुदिनं जातो ऽप्प[या]र्यात्सुधीः।
ज्योतिःशास्त्रमहाब्धिपारगमने वक्ष्यामि पोतात्मकं
ज्योतिःशास्त्रविवेकविदुषां सर्वार्थचिंतामणिं ॥ १ ॥

नीलांबुजरुचिं देवं सकृद्ध्याति मनोरथं ।
देवाः प्रणम्य यं सर्वे तं नमामि गजाननं ॥ २ ॥

वाग्विभूतिप्रदा देवी या श्वेतांबुरुहास्थिता ।
गोक्षीरधवलाकारा स्वयं तिष्ठतु वाचि मे ॥ ३ ॥
मेषादिराशयः सर्वे दिनेशप्रमुखा ग्रहाः ।
ये च लोकोपकर्तारः पांतु मामिह ते सदा ॥ ४ ॥
यज्जातके निगदितं भुवि मानवानां
तत्प्राश्निके ऽपि सकलं कथयंति तज्ज्ञाः ।
प्रश्नो ऽपि जन्मसदृशो भवति प्रभेदः
प्रश्नस्य चात्र न जननस्य न किंचिदस्ति ॥ ५ ॥

The work, as far as contained in this MS., consists of sixteen *adhyāyas*, in the final verse of most of which the author names himself *Venkaṭeśvara*, *Venkaṭeśa* or *Veṅkataśarman*; *e.g.* fol. 13*b*:

ग्रहयोगेक्षणात्पांतु बलाबलवशादपि ।
लग्नस्यैवं फलं प्रोक्तं मश्री(*r.* मया) वेंकटशर्मणा ॥

Fol. 20*a*:

सर्वेषामुपकारार्थं रहस्यार्थप्रकाशकः ।
धनभावफलाध्यायो वर्णितो ऽप्ययमूनुना ॥

Fol. 35*a*:

इति सप्तमभावस्थो निश्चितो ऽर्थविचित्रयुक् ।
षष्ठाध्यायो मया प्रोक्तो वेंकटेश्वरशर्मणा ॥

The 10th and 11th *adhyāyas* are apparently wanting between foll. 48*b* (end of 9th) and 51*a* (end of 12th).

The colophon of *adhy.* 16 (fol. 77*a*) is followed by 11 more *ślokas*, ending:

एवं चिंतामणौ प्रोक्तं वेंकटे – – तौ ।
नीचभागादियोगार्थं राजयोगादिजं फलं ॥ ११ ॥
१३ ॥ संपूर्णं ॥

For other MSS. of this work see Rāj. Mitra, Notices, viii., p. 304 (anonymous); Bhandarkar, Cat. Deccan MSS., p. 241 (*Vyankaṭeśa*), p. 406 (*Vyaṅkaṭaśarmā*); Burnell, Tanjore MSS., p. 78*b* (*Veṅkaṭeśakavi*). [Gaikawar.]

3109.

2445. Foll. 77; size 12 in. by 4 in.; fair, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Narapatijayācaryā-Svarodaya, a work on prognostics—esp. in regard to warlike operations and adventurous enterprizes—by means of magic diagrams (*cakra*) marked with mystic letters or syllables; by *Narapati*. [A.]

According to a MS. described by Prof. Bhandarkar, Rep. 1882-83, pp. 35, 220, the author was the son of *Āmradeva*, of Dhārā, the capital of Mālava, and wrote his work at Aṇahilapattana, in the reign of *Ajayapāla* (1174–1177 A.D.) of the *Caulukya* line of *Gujarat*, completing it in 1176 A.D. At the beginning of his own commentary, entitled *Jayalakshmī* (Rāj. Mitra, Notices, v., pp. 126, 271), on the present work, the author calls himself by the epithet *Harivaṃśakavi*.

The treatise is mainly based on *Tantric* works, especially on "the seven *Yāmalas*."

The following collation of the first section will show the condition and relative position of these MSS. (cf. Aufrecht, Cat. Trin. Coll. Cambr., p. 68):

अव्यक्तमव्ययं शान्तं नितान्तं योगिनां प्रियम् ।
सर्वानन्दस्वरूपं यत्तद्वन्दे ब्रह्म सर्वगम्[1] ॥ १ ॥
विविधविबुधवन्द्यां भारतीं वन्दमानः
प्रवरचतुरभावं दातुकामो जनेभ्यः ।
नरपतिरिति लोके ख्यातनामाभिधास्ये
नरपतिजयाचर्यानामकं शास्त्रमेतत् ॥ २ ॥
कृते जयार्णवं नाम त्रेतायां ब्रह्मयामलम् ।
द्वापरे विजयं ख्यातं(विजयाख्यातं B) कलौ चैव
[स्वरोदयः[2] ॥ ३ ॥
ब्रह्मयामलमादौ स्याद् द्वितीयं विष्णुयामलम् ।
रुद्रयामलमाख्यातं चतुर्थं चादियामलम्[2] ॥ ४ ॥
स्कान्दं च यामलं चैव षष्ठं कूर्माख्ययामलम्(कूर्मस्य या° B) ।
सप्तमं यामलं देव्या इति (देवस्येति A)यामलसप्तकम्[2] ॥५॥

---

[1] MSS. E, F, Camb. add here the verse:

मोहान्धकारमग्नानां जनानां ज्ञानरश्मिभिः ।
कृतमुद्धरणं येन तं नौमि शिवभास्करम् ॥

D has it likewise, but makes it the 1st verse; whilst A gives it as the 1st verse of the 2nd chapter (fol. 6*a*).

[2] MSS. C, D, E, F, Camb. omit vv. 3–5.

श्रुत्वादौ यामलान्सप्त तथा युद्धजयार्णवम् ।
कौमारीकौशलं चैव योगिनीजालशम्बरम्[3] ॥ ६ ॥

रक्षोघ्नं च त्रिमुण्डं च स्वरसिंहं[4] स्वरार्णवम् ।
भूबलं गारुडं[5] नाम लम्पटं स्वरभैरवम् ॥ ७ ॥

शास्त्रं रणह्रदाख्यातं[6] सिद्धान्तं जयपद्धतिम् ।
पुस्तकेन्द्रं च टौकश्रीदर्शनं[7] ज्योतिषं तथा[8] ॥ ८ ॥

मंत्रयंत्राण्यनेकानि कूटयुद्धानि यानि च ।
तंत्रयुक्तिं च विज्ञाय विज्ञानं वडवानलम्[9] ॥ ९ ॥

एतेषां सर्वशास्त्राणां(स्वर° B) दृष्टपारो[10] ऽहमात्मना ।
सारोद्धारं प्रवक्ष्यामि[11] सर्वसत्त्वानुकम्पया ॥ १० ॥

पत्त्यश्वगजभूपालैः[12] संपूर्णा यदि वाहिनी ।
तथापि भङ्गमायाति नृप हीनस्वरोदये ॥ ११ ॥

तावत्तरन्ति ते वीरा(धीरा B, C) दोर्भ्यामाहवसागरम् ।
यावत्पतन्ति नो चक्रे स्वरास्ते वडवानले ॥ १२ ॥

कथंचिद्विजयी[13] युद्धे स्वरज्ञानं विना नृपः ।
घुणवर्णोपमं तन्नु यथान्धचटकग्रहः ॥ १३ ॥

यस्यैको ऽपि गृहे नास्ति स्वरशास्त्रस्य(°शास्त्रार्थ C)
[पारगः ।
रम्भास्तम्भोपमं[14] राज्यं निश्चितं तस्य भूपतेः ॥ १४ ॥

स्वरशास्त्रे कृताभ्यासी[15] सत्यवादी जितेन्द्रियः ।
तस्यादेशस्य यः कर्ता जयश्रीस्तं नृपं भजेत्[16] ॥ १५ ॥

दशैकेन शतं तैश्च सहस्रं शतसंख्यया[17] ।
स्वरोदयबली राजा[18] दशघ्नं हन्ति लीलया ॥ १६ ॥

पुष्पैरपि न योद्धव्यं नृपैर्हीनस्वरोदयैः[19] ।
स्वरोदयबले प्राप्ते योद्धव्यं शस्त्रकोटिभिः[20] ॥ १७ ॥

स्वरज्ञः शकुनज्ञश्च दैवज्ञो मंत्रपारगः ।
केरलीविज्ञया राज्ये[21] कीर्तितं रत्नपञ्चकम् ॥ १८ ॥

आदौ स्वरबलं वक्ष्ये चक्रनामान्यतः परम्[22] ।
भूबलानि बलान्यत्र ज्योतिषाङ्गं तु शाकुनम् ॥ १९ ॥

यामलेषु च सर्वेषु यान्युक्तानि स्वरोदये ।
अधुना तानि वक्ष्यन्ते स्वरचक्राणि विंशतिः[23] ॥ २० ॥

मात्रावर्णौ ग्रहो जीवो राशिभं[24] पिण्डयोगकौ ।
द्वादशाब्दोदयं चक्रं[25] वर्षायनर्तुमासिकम् ॥ २१ ॥

---

[3] Thus C; °सम्बरं A; संवरं B; योगिनीयोगसम्भवं F; योगिनीजयसंभरं E; योगिनां जयसंभवं D; योगिनां योगसंभवं Camb.

[4] स्वरसिद्धिं A; रक्ताक्षं तन्त्रमुख्यं च° D; रक्ताख्यं च त्रिपुण्ड्रं च° E, F; रक्तत्रिमू[र्ति]कं चैव° Camb.

[5] भैरवं B; भूपालगारुडं D, E, F.

[6] तंत्रं रणाह्वयं स्यातं B; शास्त्रं रणह्रदाख्यं च C; तन्त्रं रुणाङ्गं दाक्षं च D; तन्त्रं रणाङ्कदासस्य E; तन्त्रं रणाङ्कदाख्यं च F; तंत्रवलंचताख्यं च Camb..

[7] च टौकं च श्री° A; ढौक° C; पटौक° D, Camb.; पटौकं° E; पटौपं° F.

[8] ज्योतिषां तथा C, D; ज्योतिषार्णवं E, Camb.

[9] विज्ञाय *bis* A; वडवानले B; च बलाबलं C; वलवानलं D; वनवाननं F.

[10] दृष्टसारो C, D, E, F; ज्ञातसारो Camb.

[11] भरिष्यामि B; भनिष्यामि D, F; °सर्वमंत्रानुकंपया Camb.

[12] पत्त्यश्वरथ° C; हस्त्यश्वरथपादातैः पूर्णा यद्यपि° Camb.

[13] न भवेद्विजयी A; क्वचिद्विजयते C.

[14] रम्भासारोपमं D, E, F.

[15] स्वरशास्त्रकृताभ्यासः A; सदाभ्यासी C.

[16] लभेत् A, D; व्रजेत् C.

[17] शतं हन्ति सह° A; सहस्रशत° B, E.

[18] °बलो राजा C; °बले प्राप्ते D, E; °वशे प्राप्ते E; स्वरोदये बलो नैव B.

[19] नृपे हीनस्वरौयये C, D; यावद्धीनः स्वरोदयः B, C.

[20] शतकोटिभिः A; शास्त्रकोटिभिः B; शस्त्रकाटिषु F.

[21] राज्ञां B, C; राज्ञः E, F; केरलीचित्तसार्वज्ञः D; °कथितं E.

[22] स्वरनामा° B; °न्यशेषतः E; स्वरचक्राणि चक्राणि भूबलानि बलानि च । ज्योतिषां शकुनं चैव षडंगान्यत्र वच्म्यहं C.

[23] षोडश E; अशीतिस्वरचक्राणि तन्नामानि ब्रवीम्यहं C.

[24] राशिभं A, F; राशिभे D.

[25] द्वादशाब्दं तथाब्दं तस्यार्धमृतु° A; द्वादशाब्दिकचक्रं च D, E, F; द्वादशाब्दोद्भवं चक्रं C; °घटीस्वरसमन्वितं। D.

पद्मं दिनं घटीचक्रं तिथिवारर्क्षयोगजम्[26] ।
तत्काललघुफलाद्यादिचक्रं दिक्स्वरसंयुतम्[27] ॥ २२ ॥

इति स्वरचक्रनामानि ॥

I. col.: इति नरपतिजयचर्यास्वरोदये शास्त्रसंग्रहाध्यायः । fol. 6*a*.

II. beg.: मोहान्धकारमग्नानां ° ॥ १ ॥ अथातः संप्रवक्ष्यामि प्रोक्ता ये ब्रह्मयामले । °

ends: इति दिनफलस्वरचक्रम् ॥ इति नरपतिजयाचर्यास्वरोदये पंचस्वरविवरणं नाम द्वितीयोध्यायः(!) ॥ fol. 15*b*.

गुह्या[द्] गुह्यतरसारमप्रकाश्यं प्रकाशितं । °

इति नरप° ब्रह्मयामले हंसचारो द्वितीयोध्यायः ॥ fol. 18*b*.

III. beg.: अथातः संप्रवक्ष्यामि चक्रं त्रैलोक्यदीपकं । °

ends: इति स्थानबलचक्रम् ॥ इति नरपतिजयचर्यास्वरोदये चतुरशीति चक्राणि समाप्तानि ॥ fol. 68*a*.

The present MS. lacks the last four short chapters (in regard to which MSS. differ very considerably); the last portion of the MS. belonging to different works.

After another section on *cakras*, beginning: अथ लंपटागमोक्तमाखेटचक्रं ।

खेचरं भूचरं वक्ष्ये मृगयासिद्धिदं नृणाम् ।
पापारिष्टकरैर्योगैर्मृगयासिद्धिरुत्तमा ॥ °

इति आखेटकप्रस्तावे स्थानचक्रम् ॥ fol. 71*b*; followed by another incomplete section:

प्रवक्ष्यामि नारदोक्तं लघुप्रश्नं प्रयत्नकम् ।
अजादिचरभादीनां नामानि प्रवदाम्यहम् ॥

it gives, from fol. 72*a*, l. 10 to the end, the concluding portion of the *Mukundavijaya*, corresponding to foll. 51*b*–56*b* of MS. 2417 of that work.

This MS., as well as B and C, is illustrated by many curious diagrams of *cakras*.

[F. Buchanan.]

26 पद्माहनाडिकं चक्रं° B; पद्माहनाडिकाचक्रं C; एकादशादिकं चक्रं° D, F; एकादशाहिकं चक्रं° E; °योगकं B, C.

27 Thus D; तत्काललघुफलं काष्टा स्वरं देहोद्भवं तथा ॥ B; तात्काललघुफलं काष्टास्वरदेहोद्भवं तथा C; तत्काललघुफलाद्याश्च° E; तत्काललघुपनाद्यादि° संयतं F; दिशि तत्कालं जातं च वक्ष्ये दिनफलाफलम् A.

3110.

745. Foll. 59 (numbered 58; no. 21 being double); size 12½ in. by 4¼ in.; fairly good Devanāgarī writing of 1799 A.D.; 10–13 lines in a page.

Narapatijayācaryā-Svarodaya. [B.]

This MS. wants the last two chapters.

I. इति नरपतिजयचर्यास्वरोदये षडंगे सप्ताध्याये शास्त्रसंग्रहाध्यायः प्रथमः । fol. 4*a*.

II. इति यामलीये स्वरोदये हंसचारो नाम द्वितीयोध्यायः । fol. 10*b*.

III. [इति श्रीब्रह्मयामलीये नरपतिजयचर्यायां स्वरोदये सर्वतोभद्रचक्रं fol. 14*b*] इति श्रीनरपतिजयचर्यायामलीयस्वरोदये चक्रबंधाख्यस्तृतीयो ऽध्यायः । fol. 44*a*.

IV. beg.: अथातः संप्रवक्ष्यामि भूबलानि समासतः । °

ends: इति नरपतिजयचर्यास्वरोदये षडंगे सप्ताध्याये भूबलाध्यायश्चतुर्थः । fol. 51*b*.

V. beg.: पुनरन्यत्प्रवक्ष्यामि मंत्रयंत्रादिकं बलं । °

ends: इति श्रीनरपतिजयचर्यायां यामलीस्वरोदये मृत्युंजयनामयंत्रविधिः समाप्तः ॥

[H. T. Colebrooke.]

3111.

2297. Foll. 58; 4to, size 13 in. by 10 in.; good Devanāgarī writing of 1813 A.D.; twenty lines in a page.

The same work. A reproduction of the preceding MS., with later corrections by another hand. [Calcutta.]

3112.

1984. Foll. 120; size $8\frac{1}{4}$ in. by $3\frac{3}{4}$ in.; clear, modern Devanāgarī writing (European paper); nine lines in a page.

Narapatijayacaryā-Svarodaya. [C.]

Like the following three MSS., this copy omits the three verses enumerating the seven *Yāmalas*.

I. इति बलानि। (differing considerably at the end) fol. 4*b*.

II. इति नरपतिजयचर्यायां स्वरोदये स्वराध्यायो द्वितीयः। fol. 17*a*.

III. इति न॰ स्व॰ चतुरशीतिचक्राणि। fol. 88*a*.

IV. इति नरपतिजयचर्यास्वरोदये भूबलाध्यायो द्वितीयः(!)। fol. 101*b*.

V. [इत्याभिषेकविधिः fol. 102*a*, etc.; इति मृत्युञ्जययन्त्रं fol. 118*a*;] final colophon: इत्युपघातः॥ इति श्रीनरपतिजयचर्यास्वरोदये षडंगसप्ताध्याये बलाबलाध्यायः पंचमः समाप्तः॥

घोरे गूढे सूर्यकालानलाख्ये
चांद्रे चक्रे कालचक्रे फणीशे।
युद्धे योद्धा जन्मसूर्येंदुहीनः
कौमारे वा यूनि युद्धं विदध्यात्॥

[Dr. John Taylor.]

3113.

744. Foll. 33; size $12\frac{1}{2}$ in. by $4\frac{3}{8}$ in.; modern Bengalī writing; 10–17 lines in a page.

The same work. [D.]

I. wants the last 17 *ślokas* and colophon on fol. 7*b*.

II. [इति शुभाशुभदिनफलचक्रं fol. 6*a*, corresp. to *dinaphalacakram* of A;] इति नरपतिजयचर्यास्वरोदये स्वरचक्रं प्रथमाङ्कं॥ fol. 9.

III. beg.: अथातः संप्रवक्ष्यामि चक्रं त्रैलोक्यदीपकं।॰

ends: इति नरपतिजयचर्यायां स्वरोदये श्येनचक्रम्॥ fol. 28*a*.

IV. beg.: अथातः संप्रवक्ष्यामि भूबलानि समासतः।॰ considerably compressed; 16 sections (*odrībhūmiḥ*, etc.) of 1 or 2 verses each; ends: इति ब्रह्मयामले भूबलानि समाप्तानि॥ fol. 28*b*.

V. beg.: अथौषध्य उच्यंते॥ चन्द्री चक्री तथा वक्री त्रिशूली मुद्गली तथा।॰

ends: इति मृत्युञ्जययन्त्रं॥ इति नरपतिजयचर्यायां स्वरोदये यन्त्रबलानि समाप्तानि॥ fol. 21*a*.

VI. beg.: अथातः संप्रवक्ष्यामि तत्कालेन्दुं परिस्फुटं।॰

ends: इति नर॰ स्व॰ अर्घकाण्डं fol. 32*a*.

VII. beg.: अथातः संप्रवक्ष्यामि यदुक्तं ब्रह्मयामले।॰

It ends:

एवं कृत्वा विधानेन भक्तियुक्ताः प्रयत्नतः।
हृष्टास्तुष्टाः प्रजायन्ते ग्रहाः सर्वेषु सर्वदा॥
एवं सर्वप्रकारेण कृतं यस्याभिषेचनम्।
तदादि तस्य पुंसस्तु ग्रहपीडा न जायते॥
ग्रहास्तुष्टा न कुर्वन्ति दुष्टारिष्टादिचेष्टितम्।
यतो ग्रहमयं सर्वं नराणां तु शुभाशुभम्॥

इति श्रीनरपतिजयचर्यायां स्वरोदयः समाप्तः॥

[H. T. Colebrooke.]

3114.

936. Foll. 98; size $12\frac{3}{4}$ in. by $4\frac{3}{4}$ in.; modern Bengalī handwriting; 6 or 7 lines in a page.

The same work. [E.]

I. इति स्वरोदये शास्त्रसंग्रहो नाम प्रथमोध्यायः॥ fol. 5*b*.

II. इति पञ्चस्वरोदयचक्रम्॥ इति द्वितीयोध्यायः॥ fol. 18*b*.

III. इति ॰श्येनचक्रम्॥ इति नरपतिजयचर्यायां स्वरोदये षडङ्गसप्ताध्याये चतुरशीतिचक्रविवरणं नाम तृतीयोध्यायः॥ fol. 70*b*.

IV. इति स्वरोदये भूबलविवरणं नाम चतुर्थोध्यायः॥ fol. 81*a*.

V. beg.: चन्द्री चन्द्री च रद्री च(!) त्रिशूली मुद्गरी तथा।॰

ends:

उद्याने च नदीतीरे शुभे देशे शुभे दिने ।
कृते शान्युत्तरे काले तल्लिङ्गं निक्षिपेद्भुवि ॥

इति मृत्युञ्जययन्त्रं ॥ fol. 88*b*.

VI. beg.: अथातः संप्रवक्ष्यामि तत्कालेन्दुं परिस्फुटं । ०
ends: इति स्वरोदये अर्घकाण्डः ॥ fol. 94*a*.

VII. beg.: अथातः संप्रवक्ष्यामि यदुक्तं ब्रह्मयामले । ०

It ends, after the above 3 *ślokas*: इति नरपतिजयचर्यायां स्वरोदये अभिषेकविधिः ॥

[H. T. Colebrooke.]

3115.

1043. Foll. 44; size 16¼ in. by 3¾ in.; folded half-length; small, indifferent, modern Bengalī handwriting; eight lines in a page.

Narapatijayacaryā-Svarodaya. [F.]

I. इति स्वरोदये शास्त्रसंग्रहाध्यायः ॥ fol. 3*b*.

II. इति नरपतिजयचर्यायां स्वरोदये ब्रह्मयामले स्वरचक्रं प्रथमाङ्कः ॥ fol. 9*b*.

III. इति ०संवत्सरचक्रं ॥ इति चतुरशीतिचक्राणि समाप्तानि ॥ fol. 34*a*.

IV. Nearly the whole of this, and the beginning of the next chapter (corresponding to MS. 936, fol. 72*b*, l. 5 to end of fol. 81*a*), are wanting between fol. 35*a*, ll. 3 and 4.

V. beg.: उद्याने च नदीतीरे० तल्लिङ्गं निक्षिपेद्भुवि ॥
ends: इति नर० स्व० यन्त्रबलानि समाप्तानि ॥ 39*a*.

VI. beg.: अथातः संप्रवक्ष्यामि तत्कालेन्दुं परिस्फुटं । ०
ends: इति स्वरोदये अर्घकाण्डप्रकरणं ॥ fol. 41*a*.

VII. ends, after the above 3 *ślokas*: इत्यभिषेकमण्डनविधिः ॥ इति नरपतिजयचर्यायां स्वरोदयः समाप्तः ॥

[H. T. Colebrooke.]

3116.

2701. Foll. 27; size 10 in. by 4¼ in.; legibly written in Devanāgarī, in A.D. 1796; 10–14 lines in a page.

Sarvatobhadracakra, a section of the *Narapatijayacaryā;* with a commentary, called *Jayaśrīvilāsa,* by *daivajña Gokulanātha.*

The commentary begins:

चक्रपाणे मम धियं निर्मलीकुरु सांप्रतम् ।
यथा भवेयं चक्रेषु कुशलस्तत्त्ववर्णने ॥

इह विजिगीषोर्दिग्विजयः परमः पुरुषार्थः । स एवास्मिन्निरूपणीयतया विषयः तत्प्राप्तिश्च दैवदेशकालाधीना ॥ तत्र दैवज्ञानं जातके राजयोगादिना प्रतिपादितम् । तत्प्राप्तिश्चापि दशांतर्दशादिनावगम्यते । यस्य च जन्मकालो न ज्ञायते तस्य शुभाशुभकालज्ञानार्थं शास्त्रे ऽस्मिन्सर्वतोभद्रादीनि निरूप्यंते ॥ ज्ञाने च शुभे दैवे यात्राकालज्ञानाय राहुकालादीनि चक्राणि प्रतिपाद्यंते । देशज्ञानाय च भूबलादीनीति ॥ तत्र शुभाशुभज्ञानायादौ सर्वतोभद्रं निरूपयितुं प्रतिजानीते ॥

अथातः संप्रवक्ष्यामि चक्रं त्रैलोक्यदीपकं ।
विख्यातं सर्वतोभद्रं सद्यः प्रत्ययकारकं ॥ १ ॥

अथशब्दो मंगलवाचकः । अतो हंसचारनिरूपणानंतरं । ०

ऊर्ध्वगा दश विन्यस्य तिर्यग्रेखास्तथा दश ।
एकाशीतिपदं चक्रं जायते नात्र संशयः ॥ २ ॥ ०

This description of the mystic diagram called *sarvatobhadracakra* occurs at the beginning of the 3rd chapter — *caturaśīticakraviveka*, Cat. Trin. Coll. Camb., p. 70 — of the *Narapaticaryā*, and is apparently extracted from the *Brahmayāmala*, that section having, in MS. 745 (fol. 14*b*), the special colophon: इति श्रीब्रह्मयामलीये नरपतिजयचर्यायां स्वरोदये सर्वतोभद्रचक्रं समाप्तं ॥

The commentary ends: सर्वतोभद्रचक्रस्यावश्यज्ञेयतामाह ॥

दीपो यथा गृहस्यांतरुद्योतयति सर्वतः ।
तथेदं सर्वतोभद्रचक्रं ज्ञानप्रकाशकम् ॥

जगदंतः सर्वतोज्ञानप्रकाशकत्वाद्भद्ररूपमेतत् । अत एव सर्वतोभद्रमिति समाख्यायते ॥

व्याख्यानं सर्वतोभद्रे यथामति मया कृतम् ।
वीक्ष्य तुष्यतु गोविंदो विंदन् गा मम शोभनाः ॥ १ ॥
गोवर्धनमनुन्मूल्य वारयञ्जलसंततिम् ।
गवामासां रक्षणं श्रीगोविंदः कर्तुमर्हति ॥ २ ॥

इति दैवज्ञगोकुलनाथविरचिते जयश्रीविलासे सर्वतोभद्रचक्रं समाप्तम् ॥ राम ३ बाण ५ वसु ८ भू १ प्रमितेब्दे भाद्रमाससितपक्षे दिक्तिथौ सर्वतः शुभदचक्रटिप्पणं वैद्यनाथतनयः प्रलिलेख ॥

The front and back pages bear the title *Sarvatobhadraṭīkā* in Telugu. [MACK. COLL.]

3117.

1122h. Foll. 36; size 11¾ in. by 4 in.; fair Devanāgarī writing of 1796 A.D.; 5–9 lines in a page.

Samarasāra(-saṃgraha), a versified treatise on supernatural devices (esp. by means of the letters of the alphabet) supposed to ensure success in warfare; by *Rāmacandra vājapegin,* son of *Sūryadāsa,* and grandson of *Śivadāsa* of the family of *Vatsa Munīśvara;* with a commentary, entitled *Saralā,* by the author's brother *Bharata.* [A.]

I. The text begins:

नत्वा गुरून् समालोच्य(°लोक्य B, C, D) स्वर-
[शास्त्राणि भूरिशः ।
वक्ष्ये युद्धजयोपायं धार्मिकाणां महीभृतां(°क्षितां B,
[C, D) ॥ १ ॥

बहुधा विदधे सदाशिवो ऽत्र
स्वरशास्त्राणि तदेकवाक्यतां तु ।
भगवानयमेव वेद सम्यग्
गुरुमार्गानुगतो ऽपरस्तु(°गतः प° B, C) लोकः ॥ २ ॥

वक्ष्याम्यहं यदिह किंचन सर्वसारम्
एतावदेव परिचिंत्य नृपः प्रवृत्तः(प्रवर्तः B) ।
एको ऽपि कोटिभटलोलपतंगदीप-
लीलां मुदानुभवतु स्फुटकौतुकेन ॥ ३ ॥

नैतद्देयं दुर्विनीताय जातु ज्ञानं
शुभ्रं तद्धि सम्यक्फलाय ।
अस्थाने हि स्थाप्यमानैव वाचां
देवी कोपान्निर्दहेन्नो चिराय ॥ ४ ॥

विनयावनताय दीयमाना
प्रभवेत्कल्पलतेव सत्फलाय ।
उपकृत्यनुचिंतकानि(°चिंत्य° B; °चित्त° D) शास्त्रा-
ण्युपकारस्य पदं हि साधुरेव ॥ ५ ॥

It ends: इति शकुनं ॥

सकलस्वरशास्त्रसारमेतत्
परिसंक्षिप्य मया न्यगादि सर्वम् ।
गुरुभक्तिजुषो ऽथ धर्मवृत्तेः
स्फुरतादेतदभीप्सितार्थसिद्ध्यै ॥ ८५ ॥

वंशे वत्समुनीश्वरस्य शिवदासाख्यादुरुख्याततः
सम्राडग्निचिदाप यस्य जनकः श्रीसूर्यदासो जनिं ।
यन्मातुर्यशसा दिशो दश विशालाक्ष्या(°ख्या B)
[वलक्षा व्यधात्
स प्राज्यस्वरशास्त्रसारविचितिं रामो वसन्नैमिषे ॥ ८६ ॥

इति श्रीरामवाजपेयिविरचितः समरसाराख्योयं ग्रंथः समाप्तः ॥

Cf. Rāj. Mitra, Notices, ii., p. 204; Weber, Berl. Cat., no. 914; Aufrecht, Florentine MSS., no. 341.

II. The commentary begins:

नत्वा देवं गणेशानं शारदां गुरुमात्मनः ।
कुर्वे समरसारस्य व्याख्यां सम्यक् समासतः* ॥ १ ॥
अभिवंद्य रामचंद्रं गुरुं तदुक्तस्वरग्रंथं ।
विवृणोमि यथाप्रज्ञं तदपिहितार्थानुसारेण ॥ २ ॥

तत्र श्रीरामचंद्रनामा ग्रंथकृत् प्रारीप्सितग्रंथपरिसमाप्तिपरिपंथिप्रत्यूहापोहाय शिष्टाचारपरिपालनाय गुरुं प्रणमंश्चिकीर्षितं प्रतिजानीते। नत्वेति। अहं रामवाजपेयी धार्मिकाणां महीभृतां भूपानां युद्धजयोपायं वक्ष्ये कथयिष्ये। किं कृत्वा। गुरून्नत्वा नमस्कृत्य। पुनः किं कृत्वा। भूरिशः बहुशः बहूनि स्वरशास्त्राणि समालोच्य सम्यग्विचार्य° ॥ १ ॥ बहुतरस्वरग्रंथविरोधं गुरुमतमनुसृत्य परिहरति। सदाशिवः महादेवः°

The colophon of some of the chapters runs thus: इति समरसारसंग्रहटीकायां भरतविरचितायां (or °कृतायां) [जयपराजयचिंता समाप्ता].

It ends: अथ ग्रंथसमाप्तौ प्रचयगमनाय मंगलप्रत्युपयोगाच्च गुरुत्वात्सारं संक्षिप्य मया पदगादि(? r. न्यगादि) उक्तं° ॥ ८५ ॥

अथ ग्रंथकृत् स्वगोत्रोत्कीर्तनपूर्वकं स्वपूर्वजनामकथनपूर्वकं च संबंधमाह वंशे°। वत्समुनीश्वरस्य वंशे उरुतरप्रसिद्धः शिवदासाख्यात् यस्य जनकः सम्राट् बृहस्पतिसर्वगर्भवाजपेययाजित्वात् अग्निचित् सुवर्णचितिकारित्वात् श्रीसूर्यदासनामा

* B reads this line thus: कुर्वे ऽहं स्वरशास्त्रस्य व्याख्यानं सुसमासतः ॥

ज्ञर्नि जन्म यत्राप्तवान्। यन्मातुर्विशालाख्या यशसा पाति-व्रत्याद्भूतेन दश दिशो वलक्षिता धवलिताः स रामचंद्रनामा सोमयाजी कविः नैमिषारण्ये वसन् प्राज्यं यत् स्वरशास्त्रं तस्य यः सारो ऽभ्युपयुक्तांशस्तस्य विचितिं संचयं व्यधादकरो-दित्यन्वयः ॥

गुरूदितार्थस्य सुबोधिताय
  परोपकाराय तया व्यधाद्यं ।
श्रमं समित्सारसुसंग्रहस्य
  टीकाकृतौ तं हरये ऽर्पयामि ॥
ग्रंथकृतो रामस्य भ्राता भरतो लघुर्विद्वान् ।
टीकामेनामकरोत्तद्ग्रंथार्थप्रकाशिकां सरलां ॥

इति श्रीरामचंद्रसोमयाजिविरचितसमरसारटीका भरतकृता समाप्ता ॥

There are several diagrams in which the letters of the alphabet are arranged in peculiar ways with a view to their serving as charms. [H. T. Colebrooke.]

3118.

2091 a & b. Foll. 6 + 15; size $8\frac{3}{4}$ in. by $5\frac{1}{4}$ in.; legibly written in Devanāgarī, in 1679 A.D.; twenty lines in a page.

Samarasāra, with *Bharata's Saralā.* [B.]

The two concluding verses of the commentary, given by A, are wanting in this MS., which was copied by *paṇḍyā Śivadeva,* son of *paṇḍyā Harikṛishṇa.* [Gaikawar.]

3119.

2301. Foll. 28; 4to size, 13 in. by 10 in.; fair, modern Devanāgarī writing; number of lines varying.

Samarasāra, with commentary. [C.]

In the colophon of the commentary, as well as on the title-page, some other hand has altered the title *Samarasāra* into *Samarasiṃha;* whilst in the text it is left unchanged. [Calcutta.]

3120.

1519 b. Foll. 7; size $10\frac{3}{4}$ in. by 5 in.; clear, modern Devanāgarī writing; fourteen lines in a page.

Samarasāra, without the commentary. [D.]

This MS. omits the last verse of the text, and consequently the author's name and account of himself.

Colophon: इति श्रीसमरसारं समाप्तं ॥

[H. T. Colebrooke.]

3121.

854. Foll. 93; size $12\frac{1}{4}$ in. by $6\frac{1}{4}$ in.; good Devanāgarī writing of 1805 A.D., enclosed in coloured lines after the Kaśmīr fashion; ten lines in a page.

Candronmīlana, or *Mahāśāstrārṇava,* a *Tantric* work on fortune-telling in the different circumstances of daily life.

It begins:

हेरंबं च नमस्कृत्य विश्वरूपं त्रिलोचनं ।
ब्रह्मा विष्णुश्च रुद्रश्च(? ब्रह्मविष्णू च रुद्रं च) शब्दरूपां [सरस्वतीं ॥ १ ॥

स्वरसंख्या गणाः सर्वे ऽनिलः सूर्यचंद्रमाः(!) ।
पृथिव्यां पंचतत्त्वानि स्वरान्महिषमर्दिनीं ॥ २ ॥

सप्तार्धपीठदेव्यास्तु चतुःषष्टिस्तु योगिनी ।
नमस्कृत्या मया सर्वे दर्शनाद्गुरुवंदितं(!) ॥ ३ ॥

यामलं ब्रह्मरुद्रस्य विष्णोर्यामलमेव च ।
उमाया यामलं ज्ञानं पंचमं युद्धयामलं(वृद्ध° R. M.; [बुद्धि° F.) ॥ ४ ॥

ज्ञादिचूडामणेः सारं स्वयं जिनेंद्रभाषितं* ।
तच्च दृष्टं मया ज्ञातं ग्रंथभेदमनेकधा ॥ ५ ॥

सारात्साररतरं सारं क्षीरे सर्पिर्यथा स्थितं ।
समुद्रे च यथा रत्नं पुष्पमध्ये मधुर्यथा(r. यथा मधु)॥६॥

---

* जैनेंद्रभाषितं R. M.; जीवेंद्रभाषितं Flor.; ? *Jīvanātha's Svaratattvodaya,* Oxf. Cat., no. 793.

पाषाणान्निःसृतं सर्वं हिरण्यादि यथाक्रमं ।
तथा हि सर्वशास्त्राणां सारभूतं मयोद्धृतं ॥ ७ ॥

दृष्ट्वा चक्राण्यनेकानि कोटिभेदशतानि च ।
तेन दृष्टेन मार्गेणेदं चंद्रोन्मीलनं कृतं ॥ ८ ॥

अतीतमागतं (r. अतीताना°) चैव वर्तमानं शुभाशुभं ।
लाभो हानिर्जयो युद्धे अल्पमृत्युर्धनागमं (r. उप° गमः) ॥ ९ ॥

मनोमध्ये तु या चिंता मुष्टिभेदमनेकधा ।
लूका(!) च द्रव्यशल्यं तु ग्रामनाम च तस्करं ॥ १० ॥

दिशो भागं (निशाभोगं R. M.) तथा ज्ञेयं संख्या च [दिनमेव च ।
– – – गमनं चैव यादृशं कर्ममेव हि(!) ॥ ११ ॥

आतुरे व्याधिरूपं च गर्भं च प्रसवं स्त्रियां ।
मैथुनं च तथा रात्रौ अहि स्वादं च भोजनं ॥ १२ ॥

छत्रभंगं नरेंद्राणां राष्ट्रभंगस्य लक्षणं ।
कोटिभंगं च दुर्भिक्षं प्रावृषे जलदागमं ॥ १३ ॥

वापीकूपजलोद्देशं उद्यानं मंठमंदिरं ।
त्रिशतं षष्टिसंयुक्तं अर्घकांडस्य निश्चयं ॥ १४ ॥

गजादिसर्वजीवेषु वाणिज्यं क्रयविक्रयं ।
परोक्षे मंत्रभूतानां पत्रलेखं च मुद्रितं ॥ १५ ॥

पारधी रमो(?) यत्र जीवमृत्युमुपेक्षया ।
नृपस्य संधिं युद्धं च उद्वाहं नष्टजातकं ॥ १६ ॥

भूमिभागं तु ज्ञातव्यं सफलो निष्फलेति च ।
मैत्रीभावं तथा राज्ञां पुरुषस्त्रीविशेषतः ॥ १७ ॥

अन्यजन्मस्थितो योनिः स्वर्गपातालमेव च ।
मृतो ऽपि गच्छते यत्र मोक्षं स्वर्गं च नारकं ॥ १८ ॥

अन्यच्च त्रिषु लोकेषु वर्तते सुरदानवैः ।
उद्धृतं तु मया ज्ञानं ज्ञातव्यं तु चराचरं ॥ १९ ॥

एते स्पष्टार्थाः ॥ इति चन्द्रोन्मीलने महाशास्त्रार्णवे विनिर्गते मूलतंत्रार्थसंबंधे प्रथमं प्रकरणं समाप्तम् ॥

The treatise is accordingly divided into the following chapters (*paṭala*):—

1. *mūlatantrārthasambandha*, fol. 2*a*; 2. *aksharodāharaṇam*, fol. 2*b*; 3. *svarāksharānayanam*, fol. 11*a*; 4. *praśnāvatāra*, fol. 11*b*; 5. *ashṭakshipramuddhāra*, fol. 15*a*; 6. *atītapaṭalam*, fol. 16*a*; 7. *vartamānāgatam*, 17*a*; 8. *lābhālābhajīvitamaraṇajayaparājayajayadhanāgamanirdhanajñānam*, fol. 19*a*; 9. *jīvadhātumūlaprakaraṇam*, fol. 24*b*; 10. *mūlayonivivaraṇam jīvadhātumūlajñānam*, fol. 40*a*; 11. *cintālūkāmushṭisaṃkhyāvastuvivaraṇam*, fol. 42*a*; 12. (*sarva*)*vargānayanam*, fol. 48*a*; 13. *aksharānayanam*, fol. 59*b*; 14. इति चंद्रार्णवे(!) महाशास्त्रे *śalyoddhāracakram*, fol. 67*a*; 15. *taskarānayanam*, fol. 73*a*; 16. *nashṭajanmapatrīkaraṇam*, fol. 73*b*; 17, 18. *jīvanamaraṇajñānam*, fol. 75*a*; 19. *garbhāgarbham*, fol. 77*a*; 20. *maithunavicāra*, fol. 77*b*; 21. *bhojanacintā*, fol. 78*b*; 22. *chattrabhaṅga*, fol. 80*b*; 23. *rāshṭranirṇaya*, fol. 82*b*; 24. *koṭibhaṅga*, fol. 84*b*; 25. *subhikshadurbhikshavicāra*, fol. 85*a*; 26. *prāvṛiṭkālajaladāgamanaprakaraṇam*, fol. 86*a*; 27. *vāpīkūpajaloddeśa*, fol. 86*b*; 28. *ārāmavicāra*, fol. 87*a*; 29. *prāsādapaṭala*, ib.; 30. *gṛihaśubhāśubhavicāra*, fol. 88*a*; 31. *arghakāṇḍapaṭala*, fol. 89*a*; 32. *parokshamantrabhūpater guhyajñānam*, ib.; 33. *pattralekhanajñānam*, fol. 89*b*; 34. *pāradhīnapaṭala* (पारधीनां प्रवक्ष्यामि भूपतेः कौतुकं परं । °), fol. 90*a*; 35. *sandhimīlanavigraha*, ib.; 36. *vivāhapaṭala*, fol. 90*b*; 37. *nashṭajātakapaṭala*, ib.; 38. *bhūmisaphalanishphalavicāra*, fol. 91*a*; 39. *maitrībhāvapaṭala* (numbered 40), ib.; 40. *anyayonipaṭala* (numbered 39), fol. 91*b*; 41. *anyajanmajñānam* (numbered 40), ib.; 42. *kāryākāryam* (numbered 43), fol. 92*a*; 43. *jñānanirṇaya* (from here not numbered), ib.; 44. *śikshāpaṭala*, fol. 92*b*; 45. (*vidyodayaprakaraṇam*) ends:

रुद्रेण भाषितं पूर्वं ब्रह्मणा मधुसूदनं* ।
तमुद्दिष्टं(? तदु°) महाज्ञानं भाषितं तत्त्वनेकशः ॥ ८ ॥

द्वात्रिंशद्गुणिता रेखा षट्त्रिंशच्च पुनः पुनः ।
अष्टभिस्तु हरेद्भागं कूष्मांडे बीजमादिशेत् ॥ ९ ॥

* It is probably on the strength of this passage that the *Candronmīlana-tantra* (cf. Cat. Cat.) is in some lists attributed to *Madhusūdana*.

दाडिमस्य सुपक्कस्य रेखा च त्रिगुणं गुणेत्(!) ।
पुनश्चतुर्गुणं कृत्वा पड्गुणं बीजमादिशेत् ॥ १० ॥

दाडिम सुपक्क बीजं ° ॥ इति चंद्रोन्मीलनं संपूर्णं समाप्तं ॥ संवत् १८६१ ॥

आषाढे कृष्णपक्षे तु नवम्यां भृगुवासरे ।
समाप्तिमगमद्ग्रंथो द्विरसाष्टैकसंमिते ॥

From chapter 3 onwards, the text is accompanied by a commentary (*ṭīkā* or *dīpikā*).

Cf. Rāj. Mitra, Notices, i., p. 281; Weber, Berl. Cat., no. 903; Aufrecht, Florentine MSS., p. 116. [H. T. Colebrooke.]

3122.

2528 g. Foll. 20; size 9⅜ in. by 4⅛ in.; clear, large Devanāgarī writing of about 1650 A.D.; six lines in a page.

Svarodaya, a description of the different modes of respiration and their magic effects; in the form of a dialogue between *Īśvara* and *Pārvatī*.

It begins:

शांते शुद्धे सदाचारे गुरुभक्तैकमानसे ।
दृढचित्ते कृतज्ञे च देयं चैव स्वरोदयः(°यं F) ॥ १ ॥

दुष्टे च दुर्जने क्षुद्रे अशांते गुरुलोपके ।
हीनसत्त्वे दुराचारे स्वरज्ञानं न दीयते ॥ २ ॥

श्रीपार्वत्युवाच ॥

देवदेव महादेव कृपां कृत्वा ममोपरि ।
सर्वसिद्धिकरं ज्ञानं कथयस्व मम प्रभो ॥ ३ ॥

न तिथिर्न च नक्षत्रं न वारो ग्रहदेवता ।
न विष्टिर्न(वृ°) व्यतीपातो विरुद्धाद्यास्तथैव च ॥ ४ ॥

कुयोगेनापि देवेश प्रभवंति कदाचन ।
तन्मे कथय देवेश सर्वकामफलप्रदं ॥ ५ ॥

ईश्वर उवाच ॥

शृणु त्वं कथितं देवि देहस्थं ज्ञानमुत्तमं ।
येन विज्ञातमात्रेण सर्वज्ञत्वं प्रणीयते ॥ ६ ॥

स्वरे वेदाश्च शास्त्राणि स्वरे गांधर्वमुत्तमं ।
स्वरे च सर्वत्रैलोक्यं स्वरमात्मस्वरूपकं ॥ ७ ॥

स्वरहीनश्च दैवज्ञो नाथहीनं च यद्गृहं ।
शास्त्रहीनश्च यद्वक्ता शिरोहीनं च यद्वपुः ॥ ८ ॥

देहमध्ये स्थिता नाड्यो बहुरूपाः सुविस्तराः ।
ज्ञातव्याश्च बुधैर्नित्यं स्वरदेहज्ञानहेतवः(? स्वरविज्ञानहे-[तवे F) ॥ ९ ॥

नाभिस्थानककंदोर्त्थं अंकुरोदयनिर्गताः ।
द्विसप्ततिसहस्राणि देहमध्ये व्यवस्थितः(!) ॥ १० ॥

तिर्यगूर्ध्वं च मध्यस्थानं(°स्थं) वा सुदेहं समंततः ।
चक्रवर्तस्थिता देहं सर्वप्राणसमाश्रिता ॥ ११ ॥ °

The MS. counts 179 verses, but nos. 29, 77, 150 and 176 have been skipped, or the respective verses omitted.

It ends:

अरुंधती भवेज्जिह्वा नासाग्रे ध्रुवमुच्यते ।
ध्रुवे विष्णुपदं प्रोक्तं तारुका मातृमंडलं ॥ [१]७८ ॥

नव ध्रुवौ सप्तघोषाभ्यां(!) पंच तारा त्रिनासिका ।
जिह्वामेकदिनं प्रोक्तं म्रियेत मानवो ध्रुवं ॥ [१]७९ ॥

इति श्रीयवनबीजग्रंथस्वरोदय ईश्वरपार्वतीसंवादः संपूर्णः समाप्तः ॥

For another MS. of this treatise see Aufrecht, Florentine MSS. (F.), p. 116 (117 verses, attributed to *Īśvara*); for a different treatise of the same title Rāj. Mitra, Notices, i., p. 276. Cf. *Jīvanātha's Svaratattvodaya*, Oxf. Cat., no. 793.

MSS. 1042 (foll. 44) and 1510 f (foll. 23) contain a Bengali commentary—entitled *Svarodayabhāshāvinyāsa*, by *Anantadhana*, son of *Khaḍagadhana*(?)—on a treatise on necromancy, forecasting the future by certain combinations of the letters of a man's name with the positions of the stars; one of its practical calculations being made for the Śaka year 1450. The different *svaracakras* described in separate sections of that treatise, relate to *graha*, *rāśi*, *yoga*, *abda* and *ayana*, *paksha* and *tithi*; and finally there are a *shoḍaśacakra* and a *dvādaśābdacakra*. [Gaikawar.]

3123.

2618 d. Foll. 8; 4to, size 10 in. by 8 in.; modern Telugu writing; 25–28 lines in a page.

Svarodaya, or *Svaraśāstra,* another treatise on omens derived from sounds and respirations; with a Telugu explanation. Incorrect.

The text begins:

नाभिस्थानं कुंडलीश्च भुजंगाकाररूपिणी(!) ।
पूर्वाशाधारणाद्यस्तु दशावयवतः पुनः ॥
द्वे द्वे(?देहे) तिर्य[ग्]गता नाड्यः चतुर्विंशति वायवः ।
भू[त]मूक्ष्ममुखानादि(?मुखादीनि) सप्त सप्त शतानि च॥°

There is no colophon.

[Mack. Coll.]

3124.

1388 d. Foll. 5; size 13¼ in. by 4½ in.; modern Bengalī handwriting; five lines in a page.

Pañcapakshiśakuna, a short treatise on soothsaying by means of the five vowels, *a, i, u, e* and *o,* which are represented as so many different birds, and, by skilful combination, are made to reveal the unknown future; (here apparently ascribed to *Śaṅkara*).

It begins:

अधिगम्य(?अभि°) महादेवं सर्वशास्त्रविशारदं ।
भविष्यदर्थज्ञानार्थं पप्रच्छुर्मुनयो मुदा ॥
तेषां वचनमाकर्ण्य निजगाद महेश्वरः ।
त्रिकालज्ञानबोधार्थं पञ्चपक्षी प्रदृश्यते ॥
अनेन शास्त्रसारेण लोकैः कालत्रयं प्रति ।
बलाबलानि दृश्यन्ते सर्वकार्येषु निश्चितं ॥ °

It ends:

तावद्गर्जन्ति शास्त्राणि शकुनानामनेकशः ।
यावन्न श्रूयते पक्षिशकुनं शङ्करोदितं ॥
इति पञ्चपक्षिशकुनं समाप्तं ॥

For a *Pañcapakshī* ascribed to *Śaṅkara* cf. Cat. Cat.

[H. T. Colebrooke.]

3125.

834 b. Foll. 18; size 12¾ in. by 4½ in.; large, modern Bengalī character; 5 or 6 lines in a page.

Nīhārādilakshaṇa-jñānamañjarī, or simply *Jñānamañjarī,* a treatise on prognostication by means of the letters of the alphabet, which are represented as having some mysterious connection with good and evil fortune.

The letters are obtained from the question put to the soothsayer, though the way in which they are selected is not stated in this work. The combination of these letters with the particular constellations at the time of the question, according to the rules of the art, determines the answer as to the fate of particular events and enterprizes.

The MS., which is rather incorrect, begins:

त्रिलोचनं नमस्कृत्य जगदीशं निरञ्जनं ।
नीहारादिमया(?°देमैया) प्रोक्ता ज्ञानालंकृतमञ्जरी ॥

अथ नीहारादिभिः कालावेदने युगपद्बहुभिः प्रश्ने कृते विषयपार्थक्यज्ञानाय चूडामणिः प्रश्नाक्षरेण नानाशास्त्राणि पर्यालोच्यार्याचतुष्टयमाह ॥

अकचटतपवर्गा(!) रविकुजसितसौम्यजीवसौरीणां ।
चन्द्रस्य [च] निर्दिष्ट[ा] याद्यष्टौ वर्गाः प्रत्येतव्याः ॥
लग्ने प्रश्नोद्भवं वर्णं ज्ञात्वा तस्माल्लग्नं शुभाशुभं वदेत्प्रष्टुः(!)।
वर्गादिमध्यचरमैर्वर्णैः प्रश्नोद्भवं विषमं [॥]
राशिं लग्नं प्रवदेच्छेषैर्युग्मं कुजज्ञजीवानां [।]
सितरविजयोश्च नैवं रविशशिनोरेकराशित्वात् [॥]
तस्मात्प्राग्वत्प्रवदेत्पृच्छासमये शुभाशुभं सर्वं [।]
कालस्याविज्ञानादेतच्चिंतनीयं(?चिन्त्यं) बहुप्रश्ने ॥

अस्यार्थः । रविकुजसितसौम्यजीवसौरीणां क्रमेण अकचटतपवर्गाः। चन्द्रस्य यवर्गशवर्गौ। अविज्ञाते प्रश्नलग्ने प्रश्नोद्भवदैवसूचितफलपुष्पादिनामोद्भवं वर्णं कृत्वा प्रश्नाक्षरेण लग्नमानयेत् । यस्माद्दैवसूचितफलपुष्पाख्या वर्णेभ्यस्तात्कालिकलग्नं वक्ष्यमाणप्रकारेण संगृह्य प्रष्टुः शुभाशुभं वदेत्॥ अत्र हेतुमाह । यस्य वर्गस्य यो ग्रहः अधिपस्तस्य यस्मिन् राशावाधिपत्यं तदेव लग्नं त्ववश्याधिपत्य(!) तु कचटतपवर्गाणामादिमध्यचरमैर-

खरैर्विषमं राशिं वर्गस्य ग्रहाद्दिपत्य(?) क्रमेण मेषतुलामिथुनधनुकुम्भानामन्यतमं । कचटतपवर्गाणामादिमध्यान्तिमवर्णैर्लग्नं तत्कालभवं वदेत् । तथा च प्रश्नसारे ।

रविभौमसितज्ञेज्य शनिचन्द्राः क्रमेण तु ।
अवर्गाद्यधिपा ज्ञेयास्तस्माल्लग्नं प्रसाधयेत् ॥
समैर्वर्णैः समं ज्ञेयस्तथैवं रविचन्द्रयोः ।
एकराश्यधिपत्वाच्च ततो ब्रूयात् शुभाशुभं ॥

तेषामेव कचटतपवर्गाणां शेषैर्द्विचतुर्थे वर्णे युग्मं लग्नं राशिं गृहापत्याद्वृश्चिकवृषकन्यामीनमकरप्रभृतीनामेकतमं लग्नं वदेत्। तेषां तदित्याह कुजसितबुधजीवसौरीणां च रविशशिनोस्तथैवं कर्मादेकराशित्वात्(!) एकराश्यधिपत्वात् । अवर्गस्य रविस्तस्याधिपत्यं सिंह एव । यशवर्गयोश्चन्द्रस्याधिपत्यं कर्कट एव । तस्मात् प्रश्नानुज्ञानज्ञानात् तात्कालिकलग्नात् प्रश्नसमये सर्वशुभाशुभं चिन्तनीयं । यो यो भावस्यामिदृष्टोद्यतेरित्यादि(?) प्रश्नशास्त्रप्रतिपादितं । प्रष्टुर्वदेत् । एतदक्षरविरचितलग्नज्ञानात् कालस्य चन्द्रादपि ज्ञानं । बहुप्रश्नेषु क्रमशश्चतुर्पूर्ज्ञतेषुन्ध्यमिति(?) ॥ अथ जन्मलग्नज्ञानार्थमाह । सूर्यक्षीवधिसम्नरविघनसिद्धान्तरर्क्षेषु(!) प्रहरगणेषु क्रमशश्चतुरुत्जातां(!) नरं प्रवदेत्०

Fol. 12*b*: अथ वर्णनिरूपणं । अआकखगघङ रक्तं । एऐ पीतं । इईचछजझञ हरितं । टठडढणयरलव कृष्णं । तथदधनशषसहक्ष धूम्रं । उऊओऔपफबभम कर्बुरं । ०

The last leaf has been supplied by a different hand. It ends:

लब्धं मूलं विनिक्षिप्य सप्तभिर्भागमाहरेत् ।
नामाक्षराणां संख्या स्यादेकशेषात्ततो ध्रुवं ॥
लब्धं मिश्रं तथा राशिं सप्तभिर्वे(र्वि)भजेत्ततः ।
कवर्गादिशवर्गान्ताः क्रमादेकाङ्कसंख्यया ॥
अवर्गा भानुभिर्भागं शेषवर्गेषु पञ्चभिः ।
विज्ञेयं केवनिद्वेश्च(?) निर्णीतमिह शेषतः ॥
प्रथमेन द्वितीयं तु द्वितीयेन तृतीयकं ।
तृतीयेन चतुर्थं तु चतुर्थेनापि चादिकं ॥
उभये पञ्चसंख्यान्तमथवा तृतीयेक्षरं(!) ।
एतत्केवलिक्षेयं(?) बुद्धा ज्योतिर्विशारदैः ॥

इति नीहारादिलक्षणज्ञानमञ्जरी समाप्ता ॥

The combinations of letters, consonants (*varṇa*) and vowels (*svara*), into regularly formed groups (*varga*) have different designations such as *uttara, uttarottara, adhara, adharādhara, saṃmukta* and *asaṃmukta, abhihita* and *anabhihita, abhighāṭita, āliṅgita, abhidhūmita, mṛita* and *jīvanasūcaka* (fol. 11*b*–12*b*).

It is difficult to see how the word *nīhāra*, which only occurs at the beginning and the end, and nowhere else, can have here its ordinary meanings of 'hoar-frost' or 'mist.' Perhaps it might rather have to be referred to the vernacular verb *nihār, nehār* in the sense of *σκοπεῖν*. A quotation of vernacular Bengalī certainly occurs on fol. 7.

[H. T. Colebrooke.]

3126.

1259b. Foll. 6; size 16¼ in. by 3½ in.; modern Bengalī handwriting; six lines in a page.

Cūḍāmaṇinirūpaṇam, or *Cūḍāmaṇikeralī*, a treatise on fortune-telling by means of dice(?).

It begins: ओं नमो महादेवाय॥ अथ चूडामणिनिरूपणं॥

द्यूतप्रश्नाक्षरं ज्ञात्वा खचन्द्रेण प्रपूरयेत् ।
द्वादशाङ्केन संयोज्य वाणेनैव प्रपूरयेत् ॥
चतुःषष्ट्या तु संयोज्य सप्तभिर्विभजेत्ततः ।

एकेन जीवः द्वाभ्यां धातुः त्रिभिर्मूलं। चतुर्भिर्जीवाश्रितो जीवः। पञ्चभिर्जीवाश्रितो धातुः । षड्भिर्जीवाश्रितं मूलं । शून्येनापि जीवाश्रितं मूलं । हृतावशिष्टो यो ऽङ्कः तदेव मूलं । यत् हृतं तदेव मूलं ।

लब्धं मूले विनिक्षिप्य दिगङ्केनैव योजयेत् ॥
चतुर्भिश्च हृते शेषे जानीयाद् जीवभेदतः ।
द्विपदाश्चतुष्पदाश्चैव अपदाः पादसंकुलाः ॥

एकेन द्विपदः द्वाभ्यां चतुष्पदः त्रिभिरपदः । चतुर्भिः पादसंकुलाः । असंवादे सति एकं हेयं देयं वा । एवं सर्वत्र । द्विपदे चतुर्भेदाः। देवनृपक्षिराक्षसाः। पिण्डाङ्कं एकं मिश्रयित्वा लब्धं मूले विनिक्षिप्य चतुर्भिर्हृत्वा । एकेन देवाः । द्वाभ्यां मनुष्याः । त्रिभिः पक्षिणः । चतुर्भी राक्षसाः । ०

अथ चतुष्पदनिरूपणं fol. 2*b*; अथापदनिरूपणं fol. 3*a*; अथ पक्षिनिरूपणं ib.; अथ राक्षसनिरूपणं ib.; अथ

जीवाश्रितनिरूपणं fol. 3*b*; अथ धातुनिरूपणं fol. 4*a*; अथ मूलनिरूपणं fol. 5*a*; अथ चौरनिरूपणं fol. 5*b*; अथ नामानयनं fol. 6*a*; इदानीं लाभप्रकरणं वक्ष्ये । ib.

It ends:

पूर्वकृतपिण्डाङ्कं अष्टभिर्गुणयेत् त्रिभिर्हरेत्। एकेन दिनसंख्या द्वाभ्यां माससंख्या शून्ये वत्सरसंख्या ॥

इति चूडामणिकेरली समाप्ता ॥

संदेहोच्छेदकृता गुरुणा यदि सरणेन समुपदिष्टः ।
ध्यात्वा हृदि सर्वज्ञं स्वैरं सर्वज्ञतां तदा तनुतां ॥

For a *Divyacūḍāmaṇi*, by *Keralācārya*, see Rāj. Mitra, Notices, i., p. 245.

[H. T. Colebrooke.]

3127, 3128.

448, 449. Foll. 179 (the first six of which are missing; with duplicate leaves 85, 100, 111, 177), and 202 (180–381); size 9½ in. by 3¾ in.; Devanāgarī writing (by 3 or 4 different hands) of 1787 A.D.; 10 or 11 lines in a page.

Ramalarahasya-Sārasaṃgraha, an extensive work on fortune-telling in all the relations of daily life, by *Bhayabhañjana Śarman*, son of *Bhībhañjana* (?). Rather incorrect.

The subject is treated in four sections (*prakaraṇa*) each of which is subdivided into chapters (*adhyāya*), viz.:—

I. 1. (?introductory on *ramalavidyā*) ends fol. 7*a* (foll. 1–6 being wanting); 2. *bindūnāṃ praśnaḥ*, fol. 8*a*; 3. *shoḍaśarūpiṇām utpattiḥ*, fol. 11*b*.

II. 1. *ramalajñādilakshaṇam*, fol. 16*a*; 2. *rūpiṇām prakṛitikramaḥ*, fol. 21*a*; 3. *avajada-krama* (letters *a, v, j, d*), fol. 22*b*; 4. *avadaha-krama*, fol. 24*a*; 5. *vajadahakrama*, fol. 26*b*; 6. *saṃkhyākrama*, fol. 38*a*; 7. *kheṭakrama*, fol. 41*b*; 8. *varṇakrama*, fol. 51*a*; 9. *gṛiha-vicārāṃśa*, fol. 62*a*; 10. *gṛihāṇāṃ cintanam*, fol. 67*b*; 11. *gṛihāṇām sākshībhūtāni*, fol. 75*b*; 12. *ramalāvṛitti*, fol. 77*a*; 13. *rūpiṇāṃ nāma*, fol. 78*a*; 14. *rūpiṇāṃ cihnakathanam*, fol. 79*a*; 15. *rūpiṇām prakṛitiḥ*, fol. 82*a*; 16. *rūpiṇāṃ svarūpam*, fol. 86*b*; 17. *rūpiṇām nānāvidhika-thanam*, fol. 99*b*; 18. *rūpiṇām parasambandha-sthānasya vyākhyānam*, fol. 106*a*; 19. *rūpiṇāṃ dṛishṭijñānam*, fol. 108*a*; 20. *prashṭur mano-'bhiprāya-mūkapraśnakathanam*, fol. 124*a*; 21. *pratyekadeśīyānāṃ ramalācāryāṇāṃ sammatena praśnakathanam* (*varvaradeśīyānām-misira-hin-dūka-rūma-tarāvalūsa-aparapaścimadeśīyānām prakāraḥ*, 126–135), fol. 156*b*.

III. 1–12 *tanvādi-dvādaśabhāvakrameṇa pra-śnakathanavyākhyānam*; 1. (*prathamagṛihasya*) *tanusthānasya praśnakathanam*, fol. 163*a*; 2. (*dvitīyagṛihasya*) *dhanasthānasya pr.*, fol. 179*b*; 3. *tritīyagṛihasya praśnakathanam* (*bhrātrādī-nāṃ vicāraḥ*), fol. 185*b*; 4. (*pitur vicāraḥ*), fol. 211*b*; 5. (*santāna-vicāraḥ*), fol. 229*b*; 6. (*dāsī-dāsānucarāṇāṃ vicāraḥ*), fol. 254*a*; 7. (*strīṇāṃ vicāraḥ*), fol. 286*a*; 8. (*mṛityvādibhayasya vicāraḥ*), fol. 292*b*; 9. (*dūrataḥ pravāsasya vicāraḥ*), fol. 301*a*; 10. (*rājyasya vicāraḥ*), fol. 313*a*; 11. (*bhāgyodayādy-āśāyā vicāraḥ*), fol. 316*a*; 12. *dvādaśagṛihasya praśnakathanaṃ* (*dushṭānāṃ vicāraḥ*), fol. 322*b*.

IV. *Miśrakaprakaraṇam*, treating (?in two chapters) of *mushṭipraśnādikam*, and *caurādīnāṃ nāmotpādanam* (and other subjects).

The author frequently refers to the author of the *Ramalārṇava*.

The leaves are numbered consecutively up to 233, after which there are several portions with separate numeration, or not numbered at all.

It ends:

भारद्वाजकुलोद्भवो हि मतिमान् ख्यातः सदा कीर्तिमान्
शिष्याचारयुतः [◡◡] पुरद्विजस्तस्यात्मजो भक्तिमान् ।
शैवे मंत्रविधौ सदाशिवसुधीर्भीभञ्जनो नम्रधीः
सूनुस्तस्य महद्विलासगणिते शास्त्रे कृतातिश्रमः ॥ २६ ॥

प्रणवादिगुरोरंह्रिकञ्जे भ्रमररूपभृत् ।
परागगन्धानुरक्तो द्विजानां भक्तितत्परः ॥ २७ ॥

समामदेनधातोश्च युक्तं पूर्वभयेति हि(!) ।
पुटुप्रयेत्वनादेशे शर्मणा रत्नतस्विच्चिदम्(!) ॥२८॥०२९॥

यत्कुत्रापि परिश्रमं(? r. ०मो) यदि भवेत् पन्थे(? पद्ये) [विशाले त्वहो
शब्द[ो] वापि मनोविकारवशतस्तच्छोध्यतां सादरात् ।
ये शिष्टा हि परोपकारनिरताः स्वात्मावबोधास्तथा
विज्ञप्तिमिम सावधानमनसा तेषां तु पादांबुजे ॥ ३ ॥

इति श्रीभयभञ्जनशर्मकृतौ रमलरहस्ये सारसंग्रहे (thus always) मिश्रिकप्रकरणं समाप्तम् ॥ ०

[H. T. Colebrooke.]

3129.

2256. Foll. 31; size 5 in. by $6\frac{3}{4}$ in. (European fashion); indifferent, modern Devanāgarī writing; 15–25 lines in a page.

Ramalajñāna, a treatise on geomancy. Incorrect.

It begins: ओं स्वस्ति श्रीगणेशाय नमः ॥ ओं नमो वाग्देव्यै ॥ ओं नमस्सूर्यादिनवग्रहेभ्यो । ओं

दशमतृतीये सौरा त्रिकोनेति वृहस्पतिः ।
चतुर्थाष्टमयौ भौमः षोशापष्पन्निसप्तमौ (?) ॥

अथ फलानि लिख्यंते ॥ आत्मा प्रथमः । धनं द्वितीयः । भ्रातृस्थानं तृतीयं । पितृमित्रस्थानं ४ । सुतस्थानं ५ । शत्रुस्थानपरिजनद्विपदचतुष्पदाद्यपहारितवस्तुस्थानं ६ । भार्याविवाहप्रेषितस्थानं ७ । मृत्युमारपीडास्थानं ८ । प्रस्थानमंत्रतंत्रादिधर्मस्थानसुप्रस्थाः ९ । नृपामात्यकर्मस्थानं १० । आयुर्मित्रलाभस्थानं ११ । व्ययवैरिविनाशस्थानं १२ । पृच्छास्थानं १३ । अभिवाञ्छितस्थानं १४ । सर्वस्थानं १५ । शुभवस्तुदर्शनस्थानं १६ । इति षोडशस्थाने शुभाशुभग्रहा ज्ञातव्याः ॥ अथ शुभाशुभविचारः । ०

The last seven leaves have been supplied by a different hand.

It ends fol. 30*a*: षोडशगृहेषु फलव्युत्पत्तिस्सम्पूर्णा ॥ इति रमलज्ञानं सम्पूर्णं समाप्तम् ॥ अथ रमलज्ञाने तपायः(!) । आदौ सुज्ञेया विंदूनां चतुर्णां कुर्याच्छायाः(!) ० 20 lines, ending: पञ्चदश पुनः प्रथमाद्वा पञ्चदशादेकं कथणीयम् चेति कोष्टकः षोडश सम्पन्ना भवति । रत्नज्ञानं समाप्तम् ॥

[R. Johnson.]

3130.

1519 a. Foll. 23 (and two additional leaves after foll. 8 and 10); size $10\frac{1}{2}$ in. by $4\frac{3}{4}$ in.; fairly good Devanāgarī writing, by two or three different hands, for the most part of about 1700 A.D.; eleven lines in a page.

Ramalenduprakāśa, another treatise on geomancy, in 16 chapters (*ullāsa*), apparently adapted from some Persian work, by *Tripāṭhin Rudramaṇi,* surnamed *Vālmīki Kavicakravartin,* son of *Gauḍatripāṭhin Bhagavat.*

The author would seem to have been born in 1658 A.D.; a *Rāmacaritram* having been written by him, besides the present work which was composed in his 25th or 26th year of age (A.D. 1683). [A.]

It begins: साम्बमवलम्बे ।

जेयाजेयान् जयति दितिजान् यत्प्रसादेन विष्णुर्
जिष्णुर्लोकानवति सकलान् यत्पदाब्जप्रसादात् ।
स्रष्टुः(? r. सृष्टेः) स्रष्टा हरति च हरः प्रान्तकाले च सोवा
विघ्नेशांबा हरतु दुरितं मे सुसिद्धिं विधत्ताम् ॥ १ ॥

गौडत्रिपाठभगवद्भगवत्सुतो ऽभूद्
वाल्मीकिनामविशदो विशदो गुणौघैः ।
वाल्मीकिनाममुनिवत् (वाल्मीकिवज्जगति यः B) [कविचक्रवर्ती
श्रीमच्छिवाचरणलब्धवरप्रसादः (०सेवकपार्श्ववर्ती B) [॥ २ ॥

प्राचि प्रागब्धिवेलां वरुणदिशि तथा पश्चिमां बोधिवेलां
याम्यायां याम्यशैलं तुहिनदिशि हिमं यावदन्यो न [तादृक् ।
सर्वज्ञेन्द्रो ऽस्ति तेन स्वगुणसमगुणः काव्यरत्नेन रुद्रः
श्रीमद्वाल्मीकिनाम्ना स्वजनिसमुदितेनेव दीपेन [दीपः* ॥ ३ ॥

* A abbreviates this stanza, giving only प्राचीप्रागब्धिवेलेत्यादि ॥

ज्योतिर्विदां सुबोधाय रमलाम्भोधिसारतः ।
रमलेंदुप्रकाशो ऽयं शकलैस्तेन तन्यते ॥ ४ ॥

सन्मुहूर्तमहिते स्वहर्मुखे दुर्दिनादिरहिते दिने तथा ।
निश्यपि स्मृतयाग्विभूषितः स्वेष्टदेवपदरम्यभूषितः ॥५॥

अथ प्रथमोल्लासो मत्वादिज्ञाने । °

The figures (शकल *i.e.* شكل) by means of which the art is practised, are 16 in number, the same as in the Turkish epitome of the art analyzed in Flügel's Catalog der Handschriften der K. K. Hofbibliothek zu Wien, ii., p. 585. They also have preserved their Arabic names, identically the same as those quoted from the رسالۂ رمل, with the exception of two or three. Instead of the ثابتة (12) and قائمة (13) we find here an अतवे खारिज and an अतवे दाखिल, and the حيان (1) is altered to लह्यां (*i.e.* الحيان ?). Regarding the origin of these signs the author says: हज्रहानियालो [*i.e.* حضرت دانیال] दैववशाद्य-वनधर्मपद्धतिमाचरिष्यमाणः पित्रा तर्जितो वनं प्राप्य हा कादिर् [*i.e.* ها قادر] इति शब्दमकरोत्तदा हजिरत जबईल [*i.e.* حضرت جبرائل]स्समेत्य भूमौ विंदुं प्राकल्पयत् । एवं चतुर्वारसंगेन तरीक [طریق] संज्ञकशकलो जातः । अस्य ग्रंथस्य धूलौ निहतत्वाद्रमलसंज्ञा ॥

That this art is illustrated by many treatises amongst Muhammadans, we know from *Hājī Khalfah* (see Flügel's edition, iii. 478, 479), and that the present work is not the only attempt to introduce the subject to the Hindus is proved by the existence of several other works of this kind in MS., and of a *Ramalanavaratna* by *Paramasukhopādhyāya*, printed at Benares in 1869.

It ends: अथ वर्षाप्रश्ने ।

यद्यावीशकलानि कंटकगतान्यंबुस्थितान्येव वा
भूत्वा भूरिपदेषु वारि बहुलं कुर्वंति नो चेद्यदा ।
भूरिस्थानगतानि तानि लघुवर्षाकंटके चेचरास्
तूर्णं वारि शुभाय्य वारिति करं वैलोम्यतो नो जलं [॥ २२ ॥

अथ भोजनप्रश्ने ।
चरद्व्यंगस्थिरे लग्ने भोजनं भूरि भूरिशः ।
गच्छतः संमुखे को ऽस्ति मिलित इति ।
स्त्रीपुंनपुंसकेंऽगे स्त्रीपुंपंढाः संमुखे क्रमात् ॥ २३ ॥
अथ चौरप्रश्ने ।
विप्रो राजानुज्ञविट्(!) शूद्रः पामरः स्त्रीसुतानुजाः ।
लग्नखेटवशात्तेनवयोवर्णादिकं वदेत् ॥ २५ ॥
कोटभंगः केन मार्गेण भविष्यतीति प्रश्ने ।
निर्बलकेंद्रदिशा वै कोटविभंगाय कीर्तिता यवनैः ।
बहु बहुविस्तरभयतो न मया लिखितो ऽत्र बुद्धितो ज्ञेयं ॥
नवनगतिथि१५७९शकसमये जातो ऽयं [भास्करप्रमैरब्दैः ।
रामचरित्रं रचितं रचितो ऽयं तत्त्वसंज्ञकैरब्दैः ॥
पुत्रवतीत्यवनी विशदाभूद्येन सतो भवतीह वसंती ।
तेन विधाय समर्पित ईशायाः पदयोरयमाचिरमास्तां ॥
इति श्रीत्रिपाठीरुद्रमणिकल्पितो रमलेंदुप्रकाशः संपूर्णः ॥
supplied in the margin].

[H. T. Colebrooke.]

3131.

2255. Foll. 36; size $5\frac{1}{4}$ in. by 7 in. (in European fashion); fair Devanāgarī writing of 1747 A.D.; nineteen lines in a page.

Ramalenduprakāśa. [B.]

This MS. ends thus: वर्षाप्रश्ने ।
यद्यावीशकला° (differing somewhat) जलं ॥
एवं वादोष्वगुजलं विश्रामप्रश्ने
चरादिष्व्यंगगेपूक्ता विश्रामा भूद्विवह्नयः ।
चरस्थिरद्विस्वभावा मेषाद्याः क्रमतो मुहुः ॥
अथ षोडश उल्लासः सुरतप्रश्ने ।
वृश्चस्तगे ऽर्के हिमगौचराला (वृद्धास्त° वाला A)
बुधे कुमारी च गुरौ (हिमगौ A) प्रसूता ।
स्वरूपिणी (सुरूपिणी A) दैत्यगुरौ स्वरूपा (सु° A)
शनौ कठोरा वधिरा च राहौ* ॥
गुणोज्झिता[भूमि]सुते ऽस्ति याते
सुतेजसा[स्या]तयशः – प्रसारा† ॥

* This is v. 15 in A.

† A has this half-verse after v. 15, it being followed by a complete *anushṭubh śloka*.

नवनगतिथिशकसमये जातो ऽहं भास्करप्रमैरब्दैः ।
रामचरित्रं रचितं रचितो ऽयं तत्प्रसंज्ञकैरब्दैः(!) ॥
पुत्रवतीत्यवनी विशदाभूद्येन सती भवतीह वसंती ।
तेन विधाय समर्पित ईशायाः पदयोरयमाचिरमास्ताम् ॥

इति श्रीरुद्रमणित्रिपाठिकल्पितो रमलेन्दुः संपूर्णः॥ विजयते जगदंबा ॥ संवत् १८०४ मार्गशुति ६ गुरौ ० ॥

The revelation of the art is here ascribed to Adam first, then to Idrīs (Enoch), and only then to Daniel and Gabriel from whom MS. A starts. [R. Johnson.]

3132.

92 c. Foll. 24; size 10 in. by 4 in.; fairly written in Devanāgarī, towards the end of last century; twelve lines in a page.

Ramalapraśnasaṃgraha, another treatise on geomancy, by *daivajña Cintāmaṇi*, pupil of *Cūḍāmaṇi daivajña.*

It begins:

गजास्यं सिंदूरारुणितवदनं विघ्नदमनं
स्वकार्ये वृंदारैर्नमितचरणं शीर्षकमलैः ।
तथा देवीं वंदे सुजनसुखदात्रीं त्रिभुवने
द्युदीपं चक्रस्थं सकलदुरितौघार्दनमजम् ॥ १ ॥
विलोक्य यामलं शास्त्रं रमलप्रश्नसंग्रहं ।
चिंतामणिः करोत्येवं रमलोत्कर्षमद्भुतम् ॥ २ ॥

अथ पाशकशाधनं । ०

It ends:

षष्ठे रोगयुतश्चैव सप्तमे स्त्रीयुतो भवेत् ।
एवं वर्षेषु खंडेषु पुनरुक्तं फलं वशात् ॥ [५]६९ ॥
तत्तत्स्थानभवं तेभ्यो रमले च विचक्षणैः ॥

इति श्रीचूडामणिदैवज्ञश्रीमन्महाराजपदांबुजशिष्यजनानंददायकसर्वविद्याकुशलसर्वशास्त्रेषु कृतश्रमचिंतामणिपंडितविरचिते ज्योतिःशास्त्रे रमले प्रष्णातंत्रं(प्रश्न०) संपूर्णं ॥

[H. T. Colebrooke.]

3133.

2345 c. Foll. 13; size 10 in. by 5¼ in.; indifferent Devanāgarī writing of 1753 A.D.; foll. 1*b* and 2*a* in a large sprawling hand, 17 lines in a page; the rest in a small hand, 13–25 lines in a page.

Ramalaśāstra, another treatise on geomancy, by *Rāma*, son of *Rāma Rudra* of the *Bharadvāja* family, and younger brother of *Kṛishṇa.*

It begins*: अथ रमलशास्त्रं लिख्यते ॥

वंदे तत्पदपंकजं गणपतेर्यद्वीक्ष्य रक्तांबुजं
गंडस्था भ्रमरावली मधुधिया भाति स्पृशंती मुहुः ।
मंजीरध्वनिदत्तचित्तजमहान्प्रोड्डीय किंचित्पदान्
मंजूलप्रतिशब्दितं विदधती सत्तांडवे कालिका ॥ १ ॥
परं वरं तद्गगनाद्वियुक्तं
न विश्वमेघो दिवि चंद्रयुक्तः ।
अगारमाद्यं विजहाय भूमौ
करोति पद्यं नरगो(? तरणे) शिवं वः ॥ २ ॥
विलोक्य यावनं शास्त्रं† तद्व्याख्यातृगिरस्तथा ।
श्रुत्वा तनोमि विमलं रमलोत्कर्षमद्भुतं ॥ ३ ॥

अथ पाशकसाधनं ॥

सायने मेषगे सूर्ये पाशान् धातुमयान्कुरु ।
व्ययने तेषु शून्यानि कर्तव्यानि यथोदितं ॥ ४ ॥

It ends: इति रमलतंत्रे प्रश्नतंत्रं समाप्तं ॥

[त]त्वाड्वावादुगाहकं पंच सप्तमखंडकं ।
मुख्यभावफलं ज्ञेयमुवाह बलतोषितं ॥
नाजीरबलतो ज्ञेयमुगाहस्य बलाबलं ।
नाजीरोगाहयोः खंडयोगेन खंडकद्वयोः ॥
तस्माद्यत्खंडकं याति तेन वाच्यं शुभाशुभं ।
विश्वप्रथमयोः सूर्यशक्रयो१४श्च समागमयो(!) १५ । ७ ॥
नृपाशयो१६॥१०। योगजानि केंद्रखंडानि तानि वै ४ ।
तेभ्यः शुभाशुभं वाच्यं रमलेषु विपश्चिता ॥
षोडशशकलानां(!) शून्यानि गणयेत्सुधीः ।
त्रिगुणान्यद्विभक्तानि लघुंगणे भवेत्(!) ॥

---

* The top margin of the first page contains the verse गजास्यं सिन्दूरारुणितवदनं० for which see the preceding work.

† Here the gloss रमलप्रश्नसंग्रहं has been added in the margin, the sign = referring to it, being placed over तद्.

भारद्वाजकुलावतंसगणकश्रीरामरुद्राह्वयस्

तत्सूनुर्मतिमान्महद्विधिविदां श्रेष्ठस्तु कृष्णाभिधः(!in-

चक्रे रमलवैचित्र्यं बद्धं शकलषोडशैः। [complete])॥

दृष्ट्वा यवनशास्त्रोक्तं बद्धं गीर्वाणभाषया ॥

इति रामविरचितं रमलशास्त्रं समाप्तं ॥ संवत् १८१० आ० सु० १ रवौ ॥

For a fragment of the same, or a similar work (*Ramalagrantha Yavanokta*) see Aufrecht, Florentine MSS., p. 109. Neither verse 3 nor the last verse (which ought to be on fol. 5*a* of this MS.) of that fragment is found in our MS., whilst verse 4 is here verse 7.

[GAIKAWAR.]

3134.

1057 b. Foll. 2; size 15½ in. by 3 in.; folded half-length; careless, modern Bengali handwriting; five lines in a page.

Svapnādhyāya, a short treatise on oneiromancy.

It begins:

स्वप्नाध्यायं प्रवक्ष्यामि यथोक्तं मुनिभाषितं ।
येन विज्ञानमात्रेण ज्ञायते च शुभाशुभं ॥
स्वप्नस्तु प्रथमे यामे फलं संवत्सरे लभेत् ।
द्वितीये चाष्टभिर्मासैस्तृतीये च चतुर्थके ॥
चतुर्थे चार्धमासेन दृश्यते नात्र संशयः ।
अरुणोदयवेलायां दशाहेन फलं लभेत् ॥
दुःस्वप्नं चापि सुस्वप्नं कथनादेव पश्यति ।
वातिकं पैत्तिकं श्लैष्मं चिन्तितं परिवर्जयेत् ॥
आरोहणं गोवृषकुञ्जराणां
प्रासादशैलाग्रवनस्पतीनां ।
आरुह्य नौकां प्रतिगृह्य वीणां(?)
भुक्त्वा रुदित्वा ध्रुवमर्थलाभः ॥ १ ॥

There are 26, or, including the first four, not counted in the treatise, 30 verses.

It ends:

रक्तचन्दनकाष्ठानि घृतेनाग्नौ जुहोति यः ।
गायत्रीशतसहस्रेण(!) तस्य शान्तिर्विधीयते ॥ २५ ॥

रामत्रयं त्रीणि पदानि विष्णोर्
अग्नित्रयं त्रीणि च पद्माणि(*r.* पुष्कराणि) ।
हरं त्रिनेत्रं त्रिपथां च गङ्गां
स्मरामि दुःस्वप्नविनाशनाय ॥ २६ ॥

इति स्वप्नाध्यायः समाप्तः ॥

Cf. Berl. Cat., no. 902; Oxf. Cat., no. 808.

[H. T. COLEBROOKE.]

3135.

890 b. Foll. 3; size 9¾ in. by 4 in.; good, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Svapnādhyāya, rather incorrect, and differing considerably from the last MS.

It begins:

स्वप्नाध्यायं प्रवक्ष्यामि यथोक्तं मुनिभिः पुरा ।
एतद्विज्ञानमात्रेण स्वप्ने बोध्यं शुभाशुभं ॥ १ ॥
अब्देन प्रथमे यामे षण्मासैश्च द्वितीयके ।
तृतीये तु त्रिभिर्मासैः स्वप्नस्य फलमाप्नुयात् ॥ २ ॥
चतुर्थे चार्धमासेन दृश्यते नात्र संशयः ।
अरुणोदयवेलायां दशाहेन फलं लभेत् ॥ ३ ॥
अत ऊर्ध्वं प्रवक्ष्यामि शुभाशुभफलं शृणु ।
आरोहणं गोवृषकुंजराणां०

It consists of 41 verses, ending thus:

आसने शयने याने त्वरिते वाहने गृहे ।
पायमानो विबुध्येत तस्य श्रीः सर्वतोमुखी ॥ ३५ ॥
यस्तु मध्ये तडाकस्य भुंक्ते च दधिपायसं ।
निर्मले पद्मपत्रे वा पार्थिवो नात्र संशयः ॥ ३६ ॥
द्विजगीर्वाणपितरो देवाः सिद्धादयस्तथा ।
यदा ते न वरं स्वप्ने तकृचैव(? तद्वृचैव) भविष्यति ॥ ३७ ॥
क्रुद्धां च देवतां दृष्ट्वा क्रोशंतीं रुदतीं तथा ।
प्रस्फोटयंतीं धावंतीं देशोरण्यं भविष्यति ॥ ३८ ॥
अग्नित्रयं त्रीणि च पुष्कराणि
रामत्रयं त्रीणि पदानि विष्णोः ।
हरं त्रिनेत्रं त्रिपथां च गंगां
स्मरामि दुःस्वप्नविनाशनाय ॥ ३९ ॥

गंगां गंगाधरं गौरीं केशवं नंदिकेश्वरं ।
यः स्मरेत् प्रातरुत्थाय दुःस्वप्नं तस्य नश्यति ॥ ४० ॥
स्वप्नाध्यायमिदं पुण्यं प्रातरुत्थाय यः पठेत् ।
इशितं(? ईप्सितं) लभते लोके बृहस्पतिवचो यथा ॥ ४१ ॥

इति श्रीइतिहासपुराणे बृहस्पतिकृते स्वप्नाध्यायः समाप्तः ॥

[H. T. Colebrooke.]

3136.

2345b. Foll. 29 (of which 8–12, 16, 17, 19, 20 are wanting); size 7½ in. by 4 in.; fairly good Devanāgarī writing of 1630 A.D.; 11–15 lines in a page.

Svapnacintāmaṇi, a Jaina(?) treatise on the interpretation of dreams, by *Jagaddeva,* son of *Durlabharāja.*

It begins:

कविभिः करकलितमिव त्रैलोक्यमिदं विलोक्यते सद्यः ।
आसाद्य यत्प्रसादं सा जयति सरस्वती देवी ॥ १ ॥
कृतिभिः(कविभिः eds.) कृतानि खंडोद्देशेन स्वप्न-
[लक्षणान्यग्रे ।
तान्येकस्यानानि(*r.* °स्थानि शुभा)शुभानि संक्षेपतो
[वक्ष्ये ॥ २ ॥
धर्मरतः समधातुर्यः स्थिरचित्तो जितेंद्रियः(यतें° eds.)
[सदयः ।
प्रायस्तस्य प्रार्थितमर्थं स्वप्नः प्रसाधयति ॥ ३ ॥
स्वप्ननिदा[ना]नि नवश्रुतमनुभूतं प्रदर्शमनुरूपं(प्रदर्श-
[नमनूपः eds.) ।
चिंताप्रकृतिविकारो दैवात्(देवाः eds.) पुण्यानि
[पापानि ॥ ४ ॥
आद्यं षट्कं तेषां शिवमशिवं वापि निष्फलं तेषां(नि-
[ष्फलं भवति eds.) ।
अंत्यं त्रिकं च तेषां(ज्ञेयं eds.) शुभाशुभं सूचयत्यचिरात्
[(शुभाशुभं तच्च यच्छति त्वचिरात् eds.) ॥ ५ ॥
ज्ञेयः प्रज्ञेन(प्राज्ञेन eds.) दिवा दृष्टः कृतपरिचयस्ततो
[(तथा eds.) ऽभिहितः ।
आधिव्याधिभवो वा माला स्वप्नस्य(स्वप्नो ऽपि eds.)
[फलविहीनः ॥ ६ ॥
अतिहास(रतिहास eds.)शोककोपोत्साह[जुगुप्सा]भ-
[याद्भुतोत्पन्नः ।
चिंताक्षुधापिपासामूत्रपुरीषोद्भवः(वितथः क्षुधा° eds.)
[स्वप्नः ॥ ७ ॥

It ends:

किं बहुना शुभमशुभं निमित्तमुक्तं पुरापि यन्निगमे ।
तस्यापि तथा स्वप्ने दर्शनमिष्टं ह्यनिष्टं च ॥ ६३ ॥
अंत्यस्त्री पुष्पवती स्पर्शे त[द्]द्यूतेषु मैथुने पचने ।
स्वप्ने दिने ऽपि जाते स्यात् पुण्येतरो नरः स्नात्*॥ ६४ ॥
ये भट्टवाग्भट्टवाचस्पतिचरकसुश्रुतरत्नकोशेषु† ।
उक्ताः स्वप्नविशेषाः शुभाशुभास्ते मयाप्युदिताः ॥ ६५ ॥
कर(पर)हृदयाभिप्रायं परगदितार्थस्य वेत्ति यस्तत्त्वं ।
सत्यं भुवने दुर्लभसंभूतिः स कविरेवैकः ॥ [१]६६ ॥

इति महत्तमश्रीमहुर्लभराजात्मजश्रीजगदेवविरचिते (thus also eds.) स्वप्नचिंतामणौ दुःस्वप्नाधिकारो द्वितीयः ॥ संवत् १६८७ वर्षे जेष्ठवदि २ द्विती रविदि लि· सामिहरिसंकर-गिरि ॥ श्रीरामपंझापठनार्थं ॥

A lithographed edition of this little work (of which an incomplete copy is in the India Office Library) was published in India in 1848 (cf. R. Pischel, Zeitschr. d. D. Morg. Ges., xl., p. 114); another, printed edition, at Ratnagiri, in 1873. The text seems to be identical in the two eds., but they are accompanied by different Marāṭhī commentaries. In the latter edition, the text consists of two chapters (*adhyāya*), treating of lucky and unlucky dreams, and consisting of 150 and 162 *ślokas* respectively. Our MS. has 166 verses in part II., and at least 153 in part I., fol. 15 terminating at the end of the 3rd *pāda* of v. 153 (150 eds.) with शुभं त्यक्ता (मुक्ता eds.), after which two leaves are missing. The missing leaves of the MS. contained I., 71–120*a* (119 in eds.); II., 1–20*a* (16 in eds.), 31*b*–54 (27*b*–50 eds.).

---

* The ed. reads this verse thus:

अंतःस्त्री पुष्पवती सद्भिस्तस्यां च मैथुने वपने ।
स्वप्ने दिने ऽपि चेत्स्यात् पुण्यजनो ऽतो नरः स्नायात् ॥ ६५ ॥

After this the edition adds another verse:

चांडालस्पर्शो ऽपि स्वप्ने शीघ्रं भयप्रदो राज्ञः ।
गदिता नेष्टाः स्वप्नाः प्राचां ग्रंथान्विलोक्य यत्नेन ॥

† ये भद्रबाहुसुश्रुतवाचस्पतिचरकरत्नकोशेषु ed.

In this MS. it is preceded by a treatise on palmistry (*sāmudraka*) in Hindi, comprising 12 leaves.

For another MS. see Rāj. Mitra, Bikaner Cat., p. 340. [GAIKAWAR.]

3137.

1681a. Foll. 43; size 9½ in. by 3¾ in.; fair Devanāgarī writing of 1798 A.D.; eight lines in a page.

Meghamālā, a course of meteorological observations on clouds and rain, and astrological predictions derived from the form and colour of clouds, and their appearance in different seasons.

Whilst in the colophons of the Oxford MS. (Hultsch Coll.), kindly collated by Dr. Macdonell, the treatise is throughout called *Raudrī Meghamālā* (इति श्रीरौद्रीमेघमालायां°), in the present MS. the same title (or rather *Raudrimeghamālā*) is given to it in the colophons on fol. 24*a* and from fol. 28*b*; whilst in the others it is either called (*śrī-Mahādeva-kṛitā*, fol. 4*a*) *Māheśvarī Meghamālā*, or simply *Meghamālā*. According to the Oxford MS., the treatise would seem to form part of the *Gargasaṃhitā*.

Like Tantric works, it is composed in the form of dialogues between *Śiva* and *Pārvatī*, whilst *Garga* and *Indra* also appear as interlocutors. Rather incorrect. It begins:

नीत्या तावदमी नराधिपतग: पाल्या: प्रजा: पुत्रवत्
तावन्नीतिविद: स्वधर्मनिरतास्तावन्मुनीनां तप: ।
तावन्मित्रकलत्रपुत्रपितर: स्नेहेन तिष्ठंत्वहो
यावत्त्वं प्रतिवत्सरं जहधरे(*r.* जलधर) क्षोणीतले
[वर्षति(? वर्षसि) ॥ १ ॥
यं देवा न जानंति(! A., Oxf. MS.) तं प्रपश्यति
[मानुजा:(? तं पृछंति हेलया लोका: O.) ।
स्खलिते हास्यं कुर्वंति मितेन(मिलिने O.; ?मृतेन) [न]
[च विस्मय: ॥ २ ॥
एकं ज्योतिषशास्त्रं कलियुगकालेषु गर्वमुद्वहति(°ते O.)।
पश्यैकं(यस्यैकं O.; ? *r.* एकं) तार्किकनिवहैर्न शक्यते
[चालनं कर्तुम् ॥ ३ ॥
क्षुद्रे पापखण्डधूर्ते च रिक्तहस्तोपहासके ।
ज्ञानं न तथ्यतामेति यदि शंभु:(शंभु O.) स्वयं वदेत्॥४॥
इति प्रश्नोत्तरम्(श्रीगर्ग उवाच O.) ।
कैलासशिखरासीनं भैरवं परमेश्वरं ।
गणैश्चाप्सरसोभिश्च (! A., O.) गीतगन्धर्वनादितै:
[(*r.* °तं) ॥ ५ ॥
गणकोटिसमायुक्तं विद्याधरनिषेवितं ।
मालाधरैस्तथा ऋक्षैर्वानराद्यैश्च संयुतम्(संवृतं O.) ॥ ६ ॥
अर्धाङ्गे ललिता देवी वामभागे व्यवस्थिता ।
शिरसि चन्द्रमाश्चैव वासुकि: कण्ठमाश्रित: ॥ ७ ॥
त्रिलोचनं पंचवक्त्रं दशबाहुव्यवस्थितम् ।
प्रणम्य तं सुरैर्दिव्य:(सुरै: सर्वै: O.) सिद्धगंधर्वकिन्नरै:॥८॥
मुनिभिर्गौतमाद्यैश्च वसिष्ठप्रमुखैस्तथा ।
दृष्ट्वा तं देवं देवेशं पार्वती परिपृच्छति ॥ ९ ॥
देव्युवाच ॥
देवदेव सुरेशान अनादिपरमेश्वर ।
मेघाश्च कीदृशा देव कथं विन्दु: प्रजायते ॥ १० ॥
शरीरं वर्णरूपं च लक्षणं कीदृशं तथा ।
स्वर्गलोके स्थिता ये च मृत्युलोके व्यवस्थिता: ॥ ११ ॥
पाताले चैव ये मेघास्त्रैलोक्ये च व्यवस्थिता: ।
यन्मया देव पृष्टस्त्वं कथयस्व प्रसादत: ॥ १२ ॥
ईश्वर उवाच ॥
शृणु देवि परं गुह्यं मेघमाला तु यादृशी ।
कार्त्तिके चैव मासे तु मेघानां पुष्पसंभव: ॥ १३ ॥ °

The treatise is divided into 24 sections (*adhyāya*, foll. 13*a*, 40*b*, and throughout the Oxf. MS.), which are not numbered in the present MS., but are so in the Oxf. one, viz.: 1. *kārttikādishaṇmāsagarbhalakshaṇam*, fol. 4*a*; 2. *arghakāṇḍam*, fol. 10*b*; 3. *gurunakshatra-phalam*, fol. 11*b*; 4. *meghagarbhasamudbhava*, fol. 13*a*; 5. *ashṭadigvāyulakshaṇam*, fol. 13*b*; 6. *utpātadarśanam*, fol. 17*b*; 7. *utpātajñāna-phalam* (*utpātaphalam*, O.), fol. 18*a*; 8. *garbha-nirṇaya* (*garbhaniścaya*, O.), fol. 20*a*; 9. *vidyul-lakshaṇam*, fol. 21*a*; 10. *kūrmacakram*, fol. 24*a*;

11. *rāja(-mantri-)phalam,* fol. 25*a*; 12. *mantriphalam* (*! grahamantrīphalam,* O.), fol. 25*b*; 13. (*rājamantri-*)*sasyādhipaphalam,* fol. 26*b*; 14. *saṃkrāntiphalam,* fol. 28*b*; 15. *muhūrta-*(*-vicāra-* O.)*phalam,* fol. 29*a*; 16. *vāraphalam,* fol. 29*b*; 17. *saṃvatsaraphalam,* fol. 35*a*; 18. *ketuphalam,* fol. 37*a*; 19. *gargaśakrasaṃvāde saṃkrāntibhedakṛitodayam* (*saṃkrāntiphalam,* O), fol. 37*b*; 20. *saptanāḍīcakram,* fol. 39*b*; 21. *kāla*(*-vṛiksha-* O.)*nirṇaya,* fol. 40*a*; 22. *vārādhyāya,* fol. 40*b*; 23. *kākavṛikshanilaya* (prognostics regarding rain and clouds from crows' nesting and roosting), fol. 42*a*; 24. *kākāṇḍanirṇaya* (ib.; and *yoganirṇaya,* or influence of conjunctures on rain) ends (fol. 43*a*):

आषाढे पूर्णिमारात्रौ यदि चंद्रो न दृश्यते ।
चतुरो ऽपि तदा मासाञ्जलं मुंचति माधवः ॥ ६८९ ॥

यदि तत्रामलश्चंद्रः परिवेषयुतो ऽपि च ।
तदा जलं समर्थं(संहर्तुं) तु शक्रेणापि न शक्यते ॥ ६९० ॥

शुचौ कृष्णचतुर्थ्यां च उत्पताच्छादितो रविः ।
त्रिमासऋक्षसंयुक्तं तदा वर्षेति माधवः ॥ ६९१ ॥

कृष्णचतुर्दश्यां तुषारान्न विपातयेत्(!) ॥

इति श्रीरौद्रिमेघमाला समाप्ता ॥

In the Oxf. MS. the text seems to proceed somewhat further; its final verses and colophon being as follows:

गोपनीयं प्रयत्नेन शिवेन परिभाषितं ।
गोप्यं गुह्यतमं देवि गोप्यं गुह्यं पुनः पुनः ॥
मेघमाला त्वियं नाम शिवशास्त्रमनुत्तमं ।
ज्योतिषाणां न(?प्र)हर्षाय तवाग्रे कथयाम्यहं ।
लोकानामुपकाराय ख्यातं सर्वं सुरेश्वरि ॥

इति श्रीरौद्रीमेघमालायां गर्गसंहितायां गर्भसंयोग ईश्वरपार्वतिसंवादे नाम चतुर्विंशो ऽध्यायः ॥

At the end of ch. 17 (fol. 34*b*) the present MS. gives two vernacular (Gujaratī) verses, introduced by अथ भद्दुलिवाक्यं। which are wanting in the Oxf. MS.; and these are again followed by three verses introduced by गर्ग उवाच।

In the 18th and 19th chapters, *Garga* is likewise made to instruct *Indra* in the *arcana* of meteorological astrology; and both sections conclude with *ślokas* introduced respectively by '*atha Varāhamihiraḥ*' and '*Varāhamihira uvāca.*' From ch. 20 to the end, *Īśvara* is again the speaker.

While some, at least, of the *Meghamālās* (cf. Cat. Cat.) ascribed to different authors in the various lists of MSS. (*Mahādeva, Śiva, Aindrī*) will probably be found to be identical with the present treatise, the Florence MS. (Aufrecht, Flor. MSS., no. 337) at all events seems to contain a different work.

[H. T. Colebrooke.]

3138.

868 d. Fol. 1; size 10½ in. by 4¼ in.; good, old Devanāgarī writing; fourteen lines in a page.

A fragment of some astrological or Tantric work.

The first (incomplete) *śloka* is numbered 277; after which it proceeds:

रसशररेखा यावत्फलमुक्तं त्वष्टवर्गजं मुनिभिः ।
दैनप -- विचार्यं त्वनेन विधिना शुभाशुभं पुंसां ॥ ७८ ॥

दशाफलस्य ज्ञानाय तथादि न फलस्य च ।
प्रोक्तो मयाष्टको वर्गः शास्त्राच्च ब्रह्मयामलात् ॥ ७९ ॥

इत्यष्टवर्गः ॥

निःस्वो नीचरतश्चौरो निस्त्रपो बंधुवर्जितः ।
शत्रुप्रपीडितो रोगी एकाद्यैर्नीचगैर्ग्रहैः ॥ ८० ॥ °

The last complete *śloka* (318) runs thus:

सवितुर्दशा च पुंसो विदधाति स्वत्रिकोणसंस्थस्य ।
उत्तमविषयपतित्वं विध्वस्ताशेषदुःखश्च ॥ १८ ॥

[H. T. Colebrooke.]

XI. Architecture and Technical Science (Śilpaśāstra).

3139.

2601. Foll. 77; size $12\frac{1}{4}$ in. by $4\frac{3}{4}$ in.; fair Devanāgarī writing of 1799 A.D.; nine lines in a page.

Viśvakarmaprakāśa, or *Vāstuśāstra*, a course of directions, in 13 chapters, on the building of houses, the making of roads, tanks, etc.; and the rites to be observed on such occasions, purporting to be founded on the revelation of *Viśvakarman*, still further traced back successively to *Bṛihadratha, Parāśara* and *Śambhu.* [A.]

It begins (as collated with B):

जयति वरदमूर्तिर्मङ्गलं मङ्गलानां
जयति सकलवन्द्या भारती ब्रह्मरूपा ।
जयति भुवनमाता चिन्मयी मोक्षरूपा
दिशतु मम महेशो वाङ्मयः शब्दरूपं ॥ १ ॥

आब्रह्मभुवनालोका[द्] गृहस्थाश्रममाश्रिताः ।
यतस्तस्माद्गृहारम्भप्रवेशसमयं त्वहं ॥ २ ॥

प्रवक्ष्यामि मुनिश्रेष्ठ शृणुष्वैकाग्रमानसः ।
यदुक्तं शम्भुना पूर्वं वास्तुशास्त्रं पुरातनं ॥ ३ ॥

पराशरः प्राह बृहद्रथाय
बृहद्रथः प्राह च विश्वकर्मणे ।
स विश्वकर्मा जगतां हिताय
प्रोवाच शास्त्रं बहुभेदयुक्तं(विविधं प्रयत्नात् B) ॥ ४ ॥

विश्वकर्मोवाच ॥

वास्तुशास्त्रं प्रवक्ष्यामि लोकानां हितकाम्यया ॥ ५ ॥

पुरा त्रेतायुगे ह्यासीन्महाभूतं व्यवस्थितं ।
व्याप्यमानः शरीरेण सकलं भुवनं ततः ॥ ६ ॥

तं दृष्ट्वा विस्मयं देवा गताः सेन्द्रा भयावृताः ।
ततस्ते भयमापन्ना ब्रह्माणं शरणं ययुः ॥ ७ ॥

भूतभावन भूतेश महद्भयमुपस्थितं ।
क्व यास्यामः क्व गच्छामो वयं लोकपितामह ॥ ८ ॥

मा भयं कुरु भो(वो A) देवा विगृह्येत महाबलं(वि-
[गृह्यैतम्महा° B) ।
पातयाधोमुखं भूमौ निर्विशङ्का भविष्यथ ॥ ९ ॥

ततस्तैः क्रोधसंतप्तैर्गृहीत्वास्तमहाबलं(त्वा तं महाबलं B) ।
विनिक्षिप्तमधोवक्त्रं(विनिःक्षिप्यमधोवक्त्रा A) स्थिता-
[स्तत्रैव ते सुराः ॥ १० ॥

तमेव वास्तुपुरुषं ब्रह्मा समसृजत्प्रभुः ।
कृष्णपक्षे तृतीयायां मासि भाद्रपदे तथा ॥ ११ ॥

शनिवारे ऽभवज्जन्म नक्षत्रे कृत्तिकासु च ।
योगस्तस्य व्यतीपातः करणं वृष्टिसंज्ञकं(विष्टिः° B) ॥ १२ ॥

भद्रान्तरे ऽभवज्जन्म(भद्रांते चाभ° B) कुलिकेषु तथैव च ।
क्रोशमानं महाशब्दं(क्रोशमात्रम° B) ब्रह्माणं शममुद्यतं
[(समुमुद्यतं A) ॥ १३ ॥

चराचरमिदं सर्वं त्वया सृष्टं जगत्प्रभो ।
विनापराधेन च मां(भो B) पीडयन्ति सुरा भृशं
[(सुरासुरं B) ॥ १४ ॥

वरं तस्मै ददौ प्रीतो ब्रह्मा लोकपितामहः ।
ग्रामे वा नगरे(संगरे B) वापि दुर्गे वा पत्तने(पर्वते B)
[ऽपि वा ॥ १५ ॥

प्रासादे च प्रपायां च(प्रासादकरणे चैव B) जलोद्याने
[तथैव च ।
यस्त्वां(यो वा B) न पूजयेन्मर्त्यो मोहाद्वास्तुनर प्रभो
[(नरं प्रभुं B) ॥ १६ ॥

अश्रियं मृत्युमाप्नोति विघ्नस्तस्य(विघ्नं तस्य A) पदे पदे ।
[इत्युक्त्वान्तर्दधे सद्यो देवो ब्रह्मविदां वरः (A omits
[this line)] ।
वास्तुपूजां प्रकुर्वीत गृहारम्भे प्रवेशने ॥ १७ ॥

द्वाराभिवर्तने(द्वारं च वर्तते B) चैव त्रिविधे(त्रिधैव B)
[च प्रवेशने ।
प्रतिवर्षं च यज्ञादौ तथा पुत्रस्य जन्मनि ॥ १८ ॥

व्रतबन्धे विवाहे च तथैव च महोत्सवे ।
जीर्णोद्धारे तथा शल्यन्यासे चैव विशेषतः ॥ २० ॥

वज्राग्निदूषिते(°दर्पिते B) भग्ने सर्पचाण्डालवेष्टिते ।
उलूकवासिते सुप्तरात्रौ(सप्त° B) काकाधिवासिते ॥ २१ ॥

मृगाधिवासिते रात्रौ गोमार्जाराभिनादिते(°रादिवि-
[वासिते B) ।
वारणाश्वादिविरुते स्त्रीणां युद्धाभिदूषिते ॥ २२ ॥

कपोतकगृहावामे(का° B) मधूनां(च°) निलये तथा ।
अन्यैश्चैव महोत्पातैर्दूषिते शान्तिमाचरेत् ॥ २३ ॥
अथ भूमिदर्शनं ॥
अथातः(अथान्यत् B) संप्रवक्ष्यामि लोकानां हितका-
[म्यया ।
श्वेता रक्ता तथा पीता कृष्णवर्णानुपूर्वशः ॥ २४ ॥
सुगन्धा ब्राह्मणभूमी(शुभगन्धा° भू B) रक्तगन्धा तु
[क्षत्रिया(क्षत्रिणी B) ।
मधुगन्धा भवेद्वैश्या मद्यगन्धा(मद° B) च शूद्रिणी ॥
[२५ ॥ ° १२८ ॥

I. इति वास्तुशास्त्रे भूम्यादिपरीक्षालक्षणं प्रथमो ऽध्यायः ॥ fol. 7*a*.

II. अथ स्वप्नविधिः ॥
गणेशं लोकपालांश्च पृथिवीं च विशेषतः ।
ग्रहांश्च कलशे पूज्य यथामंत्रं यथोदितं ॥ १२९ ॥
यथाकल्पमुपस्कृत्य(°क्रम्य B) शुचौ देशे कुशाननः
[(°ने B) ।
भूमौ शुद्धेन वस्त्रेण शीर्षे संपूजयेच्छ्रियं ॥ १३० ॥ °३२६ ॥
इति वास्तुशास्त्रे समयगृहादिनिर्माणे द्वितीयो ऽध्यायः ॥ fol. 17*b*.

III. अथातः संप्रवक्ष्यामि गृहकालविनिर्णयं ।
यथाकालं शुभं ज्ञात्वा तदा भवनमारभेत् ॥ ३२७ ॥
मृदुध्रुवस्वातीपुष्यधनिष्ठाद्वितये रवौ ।
मूले पुनर्वसौ सौम्यवारे प्रारम्भणं शुभं ॥ ३२८ ॥ °३९५ ॥
इति वास्तुशास्त्रे तृतीयो ऽध्यायः ॥ fol. 21*a*.

IV. चतुर्दशविधाः प्रोक्ता गृहाश्चोत्तममध्यमाः ।
निन्दिताश्च प्रमाणं च कथयामि समासतः ॥ ३९६ ॥
गृहं तद् द्विविधं प्रोक्तं शरीरं तु पृथग्विधं ।
शरीरं तु गृहं नाम शय्या शयनचक्रके ॥ ३९७ ॥ °४५६ ॥
इति वास्तुशास्त्रे गृहादिनिर्माणे चतुर्थो ऽध्यायः ॥ fol. 24*a*.

V. प्रोक्तं यद्भवता सम्यक् प्रासादानां यथाक्रमं ।
अधुना श्रोतुमिच्छामि वास्तुदेहस्य(°देवस्य B) लक्षणं ॥
[४५७ ॥
पुरा स भगवान् वास्तुपुरुषः परिकीर्तितः ।
पूर्वोत्तरमुखो वास्तुपुरुषः परिकीर्तितः ॥ ४५८ ॥
देवैरिन्द्रादिभिस्तस्मिन्काले(देवैः सेंद्रा° A) भूमौ नि-
[पातितः ।
अवाङ्मुखो निपतित ईशानदिशि संस्थितः ॥ ४५९ ॥
शिरोभागे स्थितो वह्निर्मुख आपः स्तने यमः ।
उरस्तस्यापवत्सश्च सव्यमार्गे समाश्रितः ॥ ४६० ॥ °७१९ ॥
इति शिलान्यासे पंचमो ऽध्यायः ॥ fol. 39*a*.

VI. अथातः संप्रवक्ष्यामि प्रासादानां विधानकं ।
देवो रुद्रस्तथा विष्णुरिन्द्राद्याः(विष्णुर्ब्रह्माद्या A)
[सुरसत्तमाः ॥ १ ॥
प्रतिष्ठाप्य शुभे स्थाने अन्यथा ते भयावहाः ।
गतादिलक्षणा धात्री गन्धस्वादेन या भवेत् ॥ २ ॥
वर्णेन च सुरश्रेष्ठ सा मही सर्वकामदा ।
पितामहस्य पुरतः कलान्यष्टौ तु यानि तु ॥ ३ ॥
तारयेदात्मना सार्धं विष्णोर्मंदिरकारकः ।
अपि नः स्वकुले कश्चिद्विष्णुभक्तो भविष्यति ॥ ४ ॥
ये ध्यायन्ति सदा भक्त्या करिष्यामि हरेर्गृहं ।
तेषां विलीयते पापं पूर्वजन्मशतोद्भवं ॥ ५ ॥ ° ६ ॥
प्रासादे मृन्मये पुण्यं मयैतत्कथितं पुरा ।
तस्माद्दशगुणं पुण्यं कृते शैलमये भवेत् ॥ ७ ॥
ततो दशगुणं लोहे ताम्रे शतगुणं ततः ।
सहस्रगुणितं रौप्ये तस्मादुक्मे(?°द्रौक्मे; B blank
[for दुक्मे) सहस्रकं ॥ ८ ॥
अनन्तफलमाप्नोति रत्नचित्रे मनोहरे ।
कनिष्ठं मध्यमं श्रेष्ठं कारयित्वा हरेर्गृहं ॥ ९ ॥ ° ४१ ॥
इति षष्ठो ऽध्यायः ॥ fol. 46*a*.

VII. अथातः शृणु विप्रेन्द्र द्वारलक्षणमुत्तमं ।
द्वाराणां चैव विन्यासं पक्षाः पञ्चदश स्मृताः ॥ ४२ ॥ °१६२ ॥
इति द्वारविधिः प्रोक्तो मया ब्रह्ममुखोदितः ।
यः करोति विधानेन स सुखी पुत्रवान्भवेत् ॥ १६३ ॥
इति वास्तुशास्त्रे द्वारनिर्माणे सप्तमो ऽध्यायः ॥ fol. 52*b*.

VIII. अधुना कथयिष्यामि वापीकूपक्रियाविधिं ।
तडागपुष्करोद्यानमण्डपानां यथाक्रमात् ॥ १ ॥ ° ३४ ॥
इति वास्तुशास्त्रे जलाशयादिकरणे अष्टमो ऽध्यायः ॥ 54*b*.

IX. अथातः शृणु विप्रेन्द्र दारूणां छेदने विधिं ।
सुरदारुचन्दनसमी(शमी)मधूकतरवस्तथा ॥ ३५ ॥ °८५ ॥
इति वास्तुशास्त्रे वृक्षच्छेदनविधौ नवमो ऽध्यायः ॥ 57*b*.

X. अथ प्रवेशो नवमदिनस्य
सौम्यायने जीवसिते वलाख्ये(जोवसिते वलाटा B)।
स्याद्वेशनं ज्येष्ठतपोत्यमाधवे(? ज्येष्ठतयोसमाधवे A)
मार्गे शुचौ मध्यफलप्रदं स्यात् ॥ ८६ ॥ ० २०६ ॥

इति श्रीवास्तुशास्त्रे गृहप्रवेशविधिप्रकरणे दशमो ऽध्यायः ॥ fol. 63*b*.

XI. अथातः शृणु विप्रेन्द्र दुर्गाणां करणं तथा ।
येन विज्ञानमात्रेण(? विज्ञात०) अबलः सबलो भवेत् ॥ [२०७ ॥ ० २३४ ॥

तादृक्पुराणि सर्वाणि कारयेत्स्थपतिः क्रमात् ।
अथातः संप्रवक्ष्यामि यदुक्तं ब्रह्मयामले ॥ २३५ ॥ ० २६४ ॥

इति वास्तुशास्त्रे कोटवास्तौ एकादशो ऽध्यायः ॥ 67*a*.

XII. अतः परं प्रवक्ष्यामि शल्यज्ञानविधिं पुनः ।
येन विज्ञानमात्रेण गृहेशः सुखमाप्नुयात्॥२६५॥ ०३४३॥
इति वास्तुशास्त्रे शल्योद्धारविनिर्णयो नाम द्वादशो ऽध्यायः॥

XIII. अतः परं प्रवक्ष्यामि गृहाणां वेधनिर्णयं ।
अन्धकं रुचिरं चैव कृत्यकानां च धीरकं(धारकं B) [॥ १ ॥

दिग्वक्रं(दिग्वन्धं B) चिपिटं चैव व्यङ्गजं मुरजं तथा ।
कुटिलं कुदकं चैव समं(? सन्नं A, सुमं B) च शङ्खपालकं [॥ २ ॥ ० १०७ ॥

यद्द्वारमार्गे पूर्वोक्तो ध्वजः षोडशहस्तकः ।
स्तम्भो ऽस्य विधिवत्स्थाप्यः सघण्टाभरणीकृतः ॥ १०८ ॥
पुष्पमालान्वितः स्थाप्यो द्वारमार्गे ऽथ दक्षिणे ।
इति प्रोक्तं वास्तुशास्त्रं पूर्वं गर्गाय धीमते ॥ १०९ ॥
गर्गात्पराशरः प्राप तस्मात्प्राप बृहद्रथः ।
बृहद्रथाद्विश्वकर्मा प्राप्तवान् वास्तुशास्त्रकं ॥ ११० ॥
स विश्वकर्मा जगतो हितायाकथयत्पुनः ।
वासुदेवादिषु पुनर्भूलोकभक्तितो ऽब्रवीत् ॥ १११ ॥
इदं पवित्रं परमं रहस्यं यः पठेन्नरः ।
न स्यादवितथा वाणी [तत्ते] सत्यं वदाम्यहं ॥ ११२ ॥
अथ स विमलविद्यो विश्वकर्मा महात्मा
सकलगुणवरिष्ठः सर्वशास्त्रार्थवेत्ता ।
सकलसुरगणानां सूत्रधारः कृतात्मा
भवननिवसतां सच्छास्त्रमेतच्चकार ॥ ११३ ॥

इति ब्रह्मोक्तविश्वकर्मप्रकाशे विश्वकर्मणोक्ते वास्तुशास्त्रे त्रयोदशो ऽध्यायः ॥

Cf. Rāj. Mitra, Notices, ii., p. 17.

[Mack. Coll.]

3140.

2038 b. Foll. 52 (and an unnumbered leaf between 40 and 41); size 13¼ in. by 4 in.; good Bengalī handwriting (European paper, watermark 1808); eight lines in a page.

The same work.

This MS., though its readings may often be less acceptable, is written more accurately. It is however less easily consulted, the verses not being numbered. The last page, having thin paper pasted over it, is illegible in some places. [Dr. F. Buchanan.]

3141.

3014. Foll. 472 (one page of each of which is left blank); folio, size 11 in. by 7 in.; Devanāgarī writing of 1830 A.D.; 16 or 17 lines (each line a half-*śloka*) in a page.

Mānasāra Vāstuśāstra, an extensive work on the same subject. Fragmentary. Very incorrect.

The first few pages are quite fragmentary, the original MS. having apparently been very much worm-eaten or full of lacunæ.

It begins: पतनं चैव शिबिरं वहनीमुखं । सानिषदोणकं चैव प्रोक्तं दुर्गं च सप्तकं । ० this would seem to belong to the 16th or 17th *adhyāya*.

Fol. 8:

तत्र संयुक्तसंधिश्च सर्वतोभद्रमीरितं ।
एतत्संधिविधि चाग्रं यदायुक्ति(*r.* यथा०) यथाबलं ॥ ०

The following chapters (*adhyāyas*) are marked:

XVII. *sandhividhānam,* ends fol. 13: इति मानसारे वास्तुशास्त्रे संधिर्मविधानो(!) नाम सप्तदशमोध्यायः ॥

XVIII. *vimānalakshaṇavidhānam,* beg. fol. 13: विमानलक्षणं चैव संक्षेपाद्वक्ष्यते ऽधुना । ° after 69 *ślokas,* a fresh numeration begins with *śl.* 2: गलोचाद्यर्धतुंगं वा °; ends: °एतत्त्वष्टविधं प्रोक्तं चैकभूमिविधानके ॥ ७१ ॥ विमानं ॥

XIX. *bhūmividhānam,* beg. fol. 30: विमानं समयं हर्म्यं चायं वासहिम्यकं (!) । ° 72 vv.; इति °वाक—भूमिविधानो नाम एकोनविंशोध्यायः ॥

XXII. *catuḥsthalavidhānam,* beg. fol. 39: द्वितलानामलंकारं वक्ष्ये संक्षिप्यते ऽधुना । ° 93 vv.

XXV. *saptatalavidhānam,* beg. fol. 49: पंचभूमिविधानस्य लक्षणं वक्ष्यते ऽधुना । ° 16 vv.

XXVI. *ashṭatalavidhānam,* beg. fol. 51: अष्टतलप्रमाणं स्यात्— । ° 36 vv.

XXVII. (?) *navabhūmividhānam,* beg. fol. 55: नवभूमिविधानं स्याल्लक्षणं वक्ष्यते ऽधुना । ° 19 vv.; इति मानसारे वास्तुशास्त्रे —

XXVIII. or XXX. *vimānavidhānam,* beg. fol. 57: — द्धांनपंचशालांशं ° 62 vv.; इति ° विमानविधानो नाम द्वाशतलत्रिंशोध्यायः ॥

XXXI. (?), beg. fol. 65: वल्यर्थं परिवारार्थं शोभार्थं लक्षणार्थकं । ° 86 vv.; without colophon.

XXXII. *parivāravidhānam,* beg. fol. 75: विम्बालयपरिवारलक्षणं वक्ष्यते ऽधुना । ° 25 vv.

XXXIII. ? *gopuralakshaṇavidhānam,* beg. fol. 78: तैतलानां नृपाणां च गोपुराणां च लक्षणं । ° 192 vv. (after v. 182 to end of vol. the verses are not numbered); without colophon.

XXXIV. *maṇḍapavidhānam,* beginning wanting, see below.

XXXV. *śālāvidhānam,* beg. fol. 110: सुराणां भूसुराणां च वर्णानां वासयोग्यकं । ° see Burnell, Tanjore MSS., p. 62*a* (*adhy.* 35–47).

XXVIII. (?) *rājanyāyavidhānam,* beg. fol. 124: द्विजातीनां च सर्वेषां वर्णानां वासयोग्यकं । °; इति ° राजन्यायविधानो नाम चत्वारिंशोध्यायः (!) ॥

XXXIX. (?) *rājagṛihavidhānam,* beg. fol. 127: अथ वक्ष्ये विशेषेण भूपानां लक्षणं परं । °; ends: इति राजगृह(corr. into राजन्याय)विधानो नाम नवत्रिंशोध्यायः (the number was scored out, and चत्वा written after it, but then again scored out).

XL. *rājalakshaṇavidhānam,* beg. fol. 130: भूपतीनां च सर्वेषां सर्वांगं वक्ष्यते ऽधुना । °; ends: इति ° राजलक्षणविधानो नाम चत्वारिंशोध्यायः ॥

XLVII. (?) *kalpavṛikshavidhānam,* beg. fol. 134: अथ वक्ष्ये विशेषेण भूपानां लक्षणं परं । °; ends: इति ° कल्पवृक्षविधानो नाम सप्तचत्वारिंशोध्यायः ॥

XLV. (? *maulilakshaṇa* and) *toraṇavidhānam,* beg. fol. 140: मौलिलक्षणं । देवानां भूपतीनां च मौलिलक्षणमुच्यते । °; ends: इति ° तोरणविधानो नाम पंचचत्वारिंशोध्यायः ॥ the beginning and end probably belong to two different chapters.

XLVI. *madhyaraṅgavidhānam,* beg. fol. 151: मध्यरंगस्थानं । देवानां च नृपाणां च तानकासनयोग्यकं (!) । °

XLVII. or XLVIII. *abhishekavidhānam,* beg. fol. 154: देवानां तु कवर्त्यादि (!) भूपालानां तु योग्यकं । °; ends fol. 165: इति अभिषेकविधानो नाम अष्टचत्वारिंशोध्यायः ॥

LIV. *lakshaṇavidhānam,* beg. fol. 166: देवानां भूपतीनां च भूषणार्ध (? °र्थं) तु लक्षणं । ° — — fol. 184: जैनलक्षणं । स्थावरं जंगमं जैनलक्षणं वक्ष्यते ऽधुना । °

LV. *bauddhalakshaṇavidhānam,* beg. fol. 186: बौद्धस्य लक्षणं वक्ष्ये सम्यक्क विधिनाधुना । °

LVI. *muni* (? *ṛishi*)*lakshaṇavidhānam,* beg. fol. 187: पंचऋषिलक्षणं । ऋषीणां लक्षणं वक्ष्ये शास्त्रे संक्षिप्यते ऽधुना । °; ends: इति ° मुनिलक्षणविधानो °

LVII. *yakshavidyādharavidhānam,* beg. fol. 192: यक्षलक्षणं । यक्षविद्याधराणां च लक्षणं वक्ष्यते ऽधुना । °

LVIII. *bhaktalakshaṇavidhānam,* beg. fol. 193: अधुना वक्ष्यते सर्वं भक्तानां लक्षणं क्रमात् । °; end wanting.

LIX. *vāhanavidhānam,* beg. wanting; see below.

LX. *garuḍalakshaṇavidhānam,* beg. fol. 200: हंसवाहनराजस्य लक्षणं वक्ष्यते ऽधुना ।

LXI. *gopuravidhānam,* beg. fol. 205: वृषस्य लक्षणं सम्यक् वक्ष्यते विधिनाधुना । °

The following chapters are here numbered consecutively, the place for the numbers in the resp. colophons being left blank.

1. *maṇḍapavidhānam,* beg. fol. 214: सर्वेषां मंडपानां तु लक्षणं वक्ष्यते ऽधुना । ° cf. above XXXIV.

2. *śālāvidhānam,* beg. fol. 241: सुराणां भूपतीनां च वर्णानां वासयोग्यकं । सर्वेषामपि शालानां लक्षणं वक्ष्यते ऽधुना ॥

3. *grihamānasthānavinyāsa,* beg. fol. 263: द्विजातीनां च सर्वेषां वर्णानां वासयोग्यकं । गृहाणां मानविन्यासं स्थापनं वक्ष्यते ऽधुना ॥

4. *grihapraveśanavidhānam,* beg. fol. 268: अथ वक्ष्ये नराणां च गृहवेशस्य लक्षणं । °

5. *dvāravidhānam,* beg. fol. 274: द्वारस्थापनविन्यासलक्षणं वक्ष्यते ऽधुना । °

6. *dvāravidhānam,* beg. fol. 276: द्वारमानविधिं वक्ष्ये लक्षणं वक्ष्यते ऽधुना । °

7. *rājalakshaṇavidhānam,* beg. fol. 293: भूपतीनां च हर्म्याणां लक्षणं वक्ष्यते ऽधुना । °

8. *rathalakshaṇavidhānam,* beg. fol. 301: देवभूसुरभूपानामारोहणार्थयोग्यकं । °

9. *toraṇalakshaṇavidhānam,* beg. fol. 311: देवानां च द्विजातीनां वर्णानां शयनादिकं । ° cf. above, XLV.

10. *madhyaraṅgavidhānam,* beg. fol. 326: देवानां च नृपाणां च चरास्तासनयोग्यकं । ° this corresponds to XLVI. above, though clearly derived from a different MS.

11. *abhishekalakshaṇavidhānam,* beg. fol. 328: देवानां भूपतीनां च मौलिलक्षणमुच्यते।° this corresponds to the beginning of XLV. above, but differs soon after. The latter part, on the other hand, corresponds to that of XLVII.

12. *liṅgavidhānam,* beg. fol. 341: देवानां भूपतीनां च भूपणानां तु लक्षणं । ° corresponding to LIV. for the first few verses.

13. *pīṭhalakshaṇavidhānam,* beg. fol. 354: सर्वेषामपि लिंगानां वक्ष्यते पीठलक्षणं । °

14. *śaktividhānam,* beg. fol. 359: शक्तीनां च हृतवर्णलक्षणं वक्ष्यते ऽधुना । सरस्वती चैव सावित्री लक्ष्मी च मही तथा ॥ °

15. *jinalakshaṇavidhānam,* beg. fol. 370: सुगतिस्वातिकं धूनलक्षणं वक्ष्यते ऽधुना । ° different from the *jainalakshaṇam* in LIV.

16. *bauddhalakshaṇavidhānam,* beg. fol. 376: बौद्धस्य लक्षणं वक्ष्ये सम्यक् च विधिनाधुना । °

17. *rishilakshaṇavidhānam,* beg. fol. 377: ऋषीणां लक्षणं वक्ष्ये शास्त्रे संक्षिप्यते ऽधुना । ° this corresponds to LVI. above, but it has some more matter following it (? a different chapter, *munilakshaṇam*).

18. *yakshavidyādharalakshaṇavidhānam,* beg. fol. 378: यक्षविद्याधराणां च लक्षणं वक्ष्यते ऽधुना । ° this corresponds to LVII. above.

19. *bhaktalakshaṇavidhānam,* beg. fol. 380: अधुना वक्ष्यते सम्यग् भक्तानां लक्षणं क्रमात् । °

20. *vāhanavidhānam,* beg. fol. 394: अथ वक्ष्ये त्रिमूर्तीनां वाहनानां तु लक्षणं । °

21. *garuḍalakshaṇavidhānam,* beg. fol. 397: विहंगराजस्य मानं च लक्षणं वक्ष्यते ऽधुना । ° the first half corresponds to that of LX., the latter part different.

22. *pratimālakshaṇam uttamam daśatālavidhānam,* beg. fol. 401: वृषस्य लक्षणं सम्यग् वक्ष्यते विधिनाधुना । °

23. *strīmānamadhyamam daśatālavidhānam,* beg. fol. 418: — — वृषणोपात् — सविंशतिशतांगुलं । °

24. *madhūcchishṭalakshaṇavidhānam,* beg. fol. 423: सर्वेषां देवदेवीनां लक्षणं वक्ष्यते ऽधुना । °

25. *aṅgadūshaṇavidhānam,* beg. fol. 426: आलपाद्यंगसर्वेषां हीनाधिक्यं भवेद्यदि । °

26. *aṅgabhūshaṇavidhānam,* beg. fol. 431 and again fol. 457: देवानामपि देवीनां भक्तानां नेत्रमोक्षणं । लिंगानां लक्षणोद्धारं वस्त्रादीनां यथाक्रमं ॥ °

This would seem to be the last chapter of the work, as it concludes as follows, fol. 464:

[स्व]हृदयकमलमध्ये दीपवत्तत्परं स्यात्
  कमलजहरहरादिदेवतानां च सर्वं ।
विधिमिह सकलरूपचक्षुरुन्मीलनं च
  कृतिमितिरखिलमुक्तमानसारं पुराणैः ॥
पितामहेंद्रप्रमुखैस्समस्त-
  देवैरिदं शास्त्रपरं पुरोदितं ।
तस्मात्समुद्धृत्य ति(*r.* हि) मानसारं
  शास्त्रं कृतं लोकहिताय वै यथा(क्रमात्) ॥

After a blank leaf (465) there are the following additional sections:

27. *liṅgalakshaṇavidhāna,* beg. fol. 466: उत्तरायणमासे तु शुक्लपक्षे शुभोदये । °

28. (?) beg. fol. 470: अथ वक्ष्ये ऽहं स्फटिकं(लिंगं) नीचमध्योत्तमं क्रमात् । ° breaks off abruptly on fol. 472.

The title *Mānavasāra* (Burnell, Tanjore MSS., p. 62) is not met with in this copy.

Goldstücker, in his dictionary, s.v. *abhisheka,* p. 284, refers to the work as reputedly the most complete Hindu work on architecture, but of more than doubtful antiquity.

The fly-leaf contains the following note:—"This portion of the *Śilpaśāstram* was copied from a very ancient manuscript, in the old Tamil character, discovered at Trichinopoly. It was imperfect both at the beginning and at the end. It was written out under the directions of Charles Philip Brown. 1830." From various indications it would, however, rather seem that the volume was copied from two different MSS., one a Grantha, the other a Telugu MS. (? Grantha MS. no. 1987, and Telugu MS. no. 525 in Taylor's Cat. Rais., I. 71; II. 355). This would account for certain repetitions, as well as for certain orthographic peculiarities (such as *yeka* for *eka, vuttara* for *uttara*) pointing to a Telugu source.

[C. P. Brown.]

3142.

1291. Foll. 24; size $12\frac{3}{4}$ in. by 5 in.; good, clear Devanāgarī writing of 1800 A.D.; twelve lines in a page.

Rājavallabhamaṇḍana (or *Bhūpativallabha*) *Vāstuśāstra,* a work on the architectural disposition of houses, palaces, temples, etc., and the rites to be performed at their inauguration, in 14 chapters, by *Maṇḍana,* an architect in the employ of King *Kumbhakarṇa* of *Medapāṭa.*

According to Tod, a King *Kumbho,* who had a taste for arts and built many temples and strongholds, ruled over the country of Mevāḍ from 1419 to 1469 A.D. (cf. Bhandarkar, Report 1882-83, p. 37).

I. *miśrakalakshaṇam,* begins:

आनंदं वो गणेशार्कविष्णुगौरीमहेश्वराः ।
देवाः कुर्युः श्रियं सौख्यमारोग्यत्वं गृहे सदा ॥ १ ॥
देवं नमामि गिरिजात्मजमेकदंतं
  सिंदूरचर्चितवपुःसुविशालसुंडं(*r.* शुंडं) ।
नागेंद्रमंडिततनुं युतसिद्धिबुद्धिं
  सेव्यं सुरोरगनरैः सकलार्थसिद्धै ॥ २ ॥
या ब्रह्माद्यैरलक्ष्या त्रिभुवननमिता ब्रह्मपुत्री शिवाद्या
  ब्रह्मा विष्णुश्च रुद्रः प्रणमति बहुशो यां सदानंदरूपां ।
वाणी चैतन्यरूपे वसति च सकले प्राणनिद्राक्षुधातृट्
  सा नित्यं सुप्रसन्ना वितरतु विभवं विश्वरूपा च लोके ॥ ३ ॥
कं वा सूत्रांबुपात्रं वहति करतले पुस्तकं ज्ञानसूत्रं
  हंसारूढस्त्रिनेत्रः सुरमुकुटशिरःसर्वतोवृद्धकायः ।
त्रैलोक्यं येन सृष्टं सकलसुरगृहं राजहर्म्यादिहर्म्यं
  देवो ऽसौ सूत्रधारो जगदखिलहितः पातु वो विश्वकर्मा ॥ ४ ॥

स्त्रीपुत्रादिकभोगसौख्यजननं धर्मार्थकामप्रदं
जंतूनां लयनं सुखास्पदमिदं शीतांबुघर्मापहं ।
वापीदेवगृहादिपुण्यमखिलं गेहात्समुत्पद्यते
गेहं पूर्वमुशंति तेन विबुधाः श्रीविश्वकर्मादयः ॥ ५ ॥

सिद्ध्यै गृहारंभमुशंति वृद्धा
यथोदिते मासि वलक्षपक्षे ।
शशांकवीर्ये सुदिने निमित्ते
शुभे रवौ सौम्यगते प्रवेशः ॥ ६ ॥

चैत्रे शोककरं गृहादिरचितं स्यान्माधवे ऽर्थप्रदं
ज्यैष्ठे मृत्युकरं शुचौ पशुहरं तद्वृद्धिदं श्रावणे ।
शून्यं भाद्रपदे ऽश्विने कलिकरं भृत्यक्षयं कार्त्तिके
धान्यं मार्गसहस्ययोर्दहनभीर्माघे श्रियः फाल्गुने ॥ ७ ॥
[० ४० ॥

सुशीलश्चतुरो दक्षः शास्त्रज्ञो लोभवर्जितः ।
क्षमायुक्तो द्विजश्चैव सूत्रधारः स उच्यते ॥ ४१ ॥

II. *vāstulakshaṇam,* begins fol. 3*b*:

संग्रामे ऽन्धकरुद्रयोश्च पतितः खेदो महेशात्स्थितो
तस्माद्भूतमभूच्च भीतिजननं द्यावापृथिव्योर्महत् ।
तद्देवै रभसा विगृह्य निहितं भूमावधोवक्त्रकं
देवानां वसनाच्च वास्तुपुरुषस्तेनैव पूज्यो बुधैः ॥ १ ॥

प्रासादे भवने तडागखनने कूपे च वापीवने
जीर्णोद्धारपुरे च यागभवने प्रारंभनिवर्तने ।
वास्तोः पूजनकं सुखाय कथितं पूजां विना हानये
पादौ रक्षसि कं शिवेंऽघ्रिकरयोः संधौ च कोणद्वये
[॥ २ ॥ ० ३८ ॥

III. *āyādilakshaṇam,* fol. 5*a*:

आयर्क्षव्ययतारकांशकविधून् राशिग्रहाद्यं तथा
धान्यं सौख्ययशो ऽपि वृद्धिरधिका यस्मादतः कथ्यते ।
आयास्तु ध्वजधूमसिंहशुनका गोरासभेयाः(?०भाः) क्रमात्
ध्वांक्षस्त्वष्टम आयकेषु विषमाः श्रेष्ठाः सुराणां गृहे ॥
[१ ॥ ० २३ ॥

IV. *prākārayantravāpīkūpataḍāgalakshaṇam,* fol. 6*a*:

वापीकूपतडागदेवभवनान्यारामयागादिकं
तीर्थानामवगाहनं च विधिवत्कन्याप्रदानादिकं ।
सर्वं पुण्यमिदं नृपः स लभते यः कारयेत्पर्वते
दुर्गं सर्वजनाय शर्मजननं विश्राममेकं परं ॥ १ ॥ ० ३६ ॥

V. *rājagrihaniveśādilakshaṇam,* fol. 8*a*:

अथो नृपाणां भवनानि वक्ष्ये
चैकातपत्रावनिपालकस्य ।
शतं च हस्ताष्टसमन्वितं च
व्यासे गृहे चोत्तममेव तस्य ॥ १ ॥ ० ४१ ॥

VI. *ekaśāladviśālagrihalakshaṇam,* fol. 10*a*:

अथैकशाला द्विगुणा द्विशालं
प्रस्तारतो लक्षणमेव तेषां ।
यथोदितं वास्तुमते तथैव
ब्रवीमि राज्ञामथ मानवानां ॥ १ ॥ ० ३५ ॥

VII. *dviśālatriśālacatuḥśālagrihalakshaṇam,* fol. 11*b*:

द्विशालगेहानि च षोडशैव
वास्तूदधेः साररतं पुनश्च ।
वक्ष्याम्यलिंदोख(घ)णका लघुश्च(!)
द्वौ तिंदुकाख्यौ कथितावलिंदौ ॥ १ ॥ ० ३० ॥

VIII. *śayanasiṃhāsanacchattragavākshasabhāshṭakavedikācatushṭayadīpalakshaṇam,* 13*a*:

शयनमथ नृपाणां त्र्यंगुलानां शतैकं
नवतिरपि सुतानां मंत्रिणः षड्विहीनं ।
वलयति गुणहस्तं त्र्यंगुलोनं गुरोश्च
तदनु युगलहीनं ब्राह्मणादेः प्रशस्तं ॥ १ ॥ ० १८ ॥

IX. *rājagrihādilakshaṇam,* fol. 14*a*:

गृहा वास्तुशास्त्रोदधौ राजयोग्या
अनंता हि संत्यत्र तेभ्यः कियंतः ।
मयोक्ताश्च योग्या नृपाणां समृद्ध्यै
सुशोभान्वितास्ते च कल्याणदाश्च ॥ १ ॥ ० ३९ ॥

X. *māpitakshetrādbhutalakshaṇam,* fol. 15*b*:

छाया चाणू रेणुकेशाग्रलिक्षा
यूकाः प्रोक्ता स्याद्यवस्त्वंगुलं हि ।
छायादिभ्यो ऽष्टाघ्नमानस्य वृद्धिः
प्रोक्तो हस्तो जैनसंख्यांगुलैश्च ॥ १ ॥ ० २४ ॥

XI. *dinaśuddhigrihaniveśagrihapraveśavivāhamuhūrtalakshaṇam,* fol. 17*a*:

नंदा तिथिः षट् प्रतिपच्च रुद्रा
द्विर्द्वादशी सप्तमिका च भद्रा ।
जया तृतीयाष्टमिका च विश्वा
रिक्ता चतुर्थी नवमी च भूता ॥ १ ॥ ० ३६ ॥

XII. *gocaradinarātrimānasvarodayakoṭacakra-māṭrikālakshaṇam,* fol. 18*b*:

प्राक्पक्षे धवले शशी यदि शुभः पुंसां स पक्षः शुभः
कृष्णे चेदशुभस्तदाशुभकरो व्यत्यासतो निष्फलः ।
तारावीर्यवशात् शशी विधुबलादिष्टो रवेः संक्रमः
शस्ता भानुबलाद्भवंति खचरा दुष्टाः स्थिता गोचरे ॥
[१ ॥ ० ३२ ॥

XIII. *jyotishalakshaṇam,* fol. 20*a*:

पूर्वात्रयं सार्पयमाग्निधिष्णाम् (*r.* धिष्ण्यम्)
अधोमुखं मूलमघा विशाखा ।
खाते च भूम्यां निधिरोपणे च
तथोग्रकार्ये मुनयो वदंति ॥ १ ॥ ० ३१ ॥

XIV. *śakunalakshaṇam,* fol. 21*b*:

तिथिवारर्क्षयुते ऽपि गुणौघे
किमपि न कार्यं शकुने विरुद्धे ।
तेषामनुकूले ऽपि च दोषे
शकुने सिद्धिमुपैति सदैव ॥ १ ॥ ० ४२ ॥

दुर्गा गतिः पिंगलिकारुतं च
चेष्टा शुनः स्थानकमेव काके ।
दिशः शिवा या शकुने मुनींद्रैर्
एतद्विशेषात्कथितं बलिष्ठं ॥ ४२ ॥

श्रीमेदपाटे नृपकुंभकर्णस्
तदंह्रिराजीवपरागसेवी ।
स मंडनाख्यो भुवि सूत्रधारस्
तेन कृतो भूपतिवल्लभो ऽयं ॥ ४३ ॥

गणपतिगुरुभक्त्या भारतीपादतुष्ट्या
मुनिमतमिदमुक्तं वास्तुशास्त्रं सुवृत्तं ।
गणितमपि च सारं शाकुनं सारभूतं
भवतु चतुरयोग्यं विश्वकर्मप्रसादात् ॥ ४४ ॥

इति श्रीवास्तुशास्त्रे राजवल्लभमंडने (thus always) शकुनलक्षणं नाम चतुर्दशमो ऽध्यायः ॥

[H. T. Colebrooke.]

3143.

826. Foll. 28; size $12\frac{3}{4}$ in. by $4\frac{3}{4}$ i.n; fairly good Devanāgarī writing of 1800 A.D.; twelve lines in a page.

Rājavallabhamaṇḍana.

This MS., though far less correct than the preceding one, was apparently copied from the same original.

[H. T. Colebrooke.]

3144.

2046a. Foll. 48; size $11\frac{1}{4}$ in. by $5\frac{1}{4}$ in.; clear, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

The same work.

Colophon: इति श्रीमंडनसूत्रधारविरचितो राजवल्लभः समाप्तो ऽयं ॥ [Gaikawar.]

3145.

2046b. Foll. 38; size 11 in. by 5 in.; good, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Another copy of the same work, apparently derived from the same original as the preceding one. [Gaikawar.]

3146.

2204. Foll. 39; size $11\frac{3}{4}$ in. by $5\frac{3}{4}$ in.; Devanāgarī writing of 1809 A.D.; eleven lines in a page.

Rājavallabhamaṇḍana. A rather careless copy.

Colophon: इति श्रीवास्तुशास्त्रे राजवल्लभमंडने शकुनलक्षणं चतुर्दशमो ऽध्यायः ॥ संवत् १८६६ ना भाद्रपदमासे शुक्लपक्षे तिथौ ५ पंचम्यां श्रीगुरुवासरे लिखितं नविनपूरवास्तव्य औदिच्यज्ञातीयः दवेप्रेमजिलिखितो राजवल्लभः समाप्तो ऽयं संपूर्णः ॥ [Gaikawar.]

3147.

2253. Foll. 41; oblong, size $6\frac{1}{4}$ in. by 5 in.; fairly good Devanāgarī writing of 1811 A.D.; nine lines in a page.

Prāsādamaṇḍana Vāstuśāstra, in eight chapters, by *sūtradhāra Maṇḍana.* Very incorrect Sanskrit, largely mixed with *bhāshā* forms.

It begins: विश्वकर्म उवाच(!) ॥

तस्मै निर्विघ्नसिद्धिहेतवे ।
आदिगवरी समा भूता ।
तेजस्संभवाय वौ महामायेति या गीता ॥ १ ॥

चिन्मये मुनीसत्तमौ करोति वागविलास मे ।
जीह्वाया सा सरस्वती प्रो(? शा)स्तेष्टसूत्रधारस्य ॥ २ ॥

प्रासादा विश्वकर्मानेः प्रसादामंडणं भ्रते ।
सुत्रधारेपु मंडणं ग्रहेषु जो विधि प्रोक्तं ॥ ३ ॥ °

I. *miśrakalaśa* (42 vv.), fol. 4*b*; II. *jagati dṛishṭidoshā āyatanādhikāra* (45 vv.), fol. 9*a*; III. *bhiṭṭapīṭhamaṇḍovara*(!)*garbhagṛihaudumbarapramāṇa* (66 vv.), fol. 15*a*; IV. *pramāṇa-dṛishṭipadasthāna-śikharakalaśalakshaṇapuṇyādhikāra* (49 vv.), fol. 19*a*; V. *rājyādi*(*prā*)*sāda-pañcaviṃśatyadhikāra* (36 vv.), fol. 22*a*; VI. *keśaryādiprāsādajātilakshaṇa-pañcakshetrapañcacatvāriṃśanmerulakshaṇādhyāya* (46 vv.), fol. 26*b*; VII. *maṇḍapavalāṇaka*(!) *saṃvaraṇādhikāra* (49 vv.), fol. 30*b*; VIII. (*jīrṇoddhāra-bhinnadosha-sthāvarapratishṭhā-sūtradhārapūjā-jinapratishṭhā-vāstupurushavinyāsa*), 116 vv.

It ends: इति वास्तुपुरुषविन्यासः ॥

एकेन शास्त्रेन(°ण) गुणाधिकेन
विना द्वितीयेन पदार्थसिद्धि[:] ।
तस्मात्प्रकारांतरतो विलोक्य
मणिगुणाढ्यो पिरुहायकांक्षी(!) ॥ ११५ ॥

सविश्वकर्मगणनाथमहेशचंडी-
श्रीविश्वरूपजगदीश्वरसुप्रादवः(?सूर्यदेवः) ।
प्रासादमंडनमिदं रुचिरं चकार
श्रीमंडनो गुणवतां भुवि सूत्रधारः ॥ ११६ ॥

इति श्रीसूत्रधारमंडनविरचिते प्रासादमंडने वास्तुशास्त्रे ऽष्टमो ऽध्यायः ॥ °

[F. BUCHANAN.]

3148.

3012. Foll. 276; folio, size 11½ in. by 7 in.; fairly good Devanāgarī writing; sixteen lines in a page.

Śilpaśāstra, consisting of *paurāṇic* extracts on idols, shrines, etc., ascribed to *Kāśyapa* and *Āgastya.*

It is written out in half-*ślokas,* on one side of the leaves. Very incorrect.

It begins:

अथ वक्ष्ये विशेषेण विनायकं सुलक्षणं ।
पादाद्युष्णीषपर्यंतं चतुष्पष्ट्यंशकं भवेत् ॥ १ ॥
मूर्धान्मस्तकनिम्नं(!) तु अंगुलद्वयमुच्यते ।
तस्माद्वेकेत्र मूर्तं च तु मान्त्रमुदाहृतं(!) ॥ २ ॥
हृदयान्नाभिमूलं तु शोडशांगुमुच्यते(*r.* षोडशांगुल°) ।
नाभ्यादिमेढ्रमूलांतं षडंगुलमुदाहृतं ॥ २ ॥ °

इत्यंशुमान्भेदे काश्यपे परिवारलक्षणपटलः fol. 22; °उमास्कंदसहितलक्षणपटलः fol. 26; °चंद्रशेखरमूर्तिपटलः fol. 34; दक्षिणामूर्तिलक्षण° fol. 40; कालमूर्ति° fol. 42; लिंगोद्भवलक्षण° fol. 43; नृत्तमूर्ति° fol. 55; गंगाधरमूर्ति° fol. 56; त्रिपुरांतकमूर्ति° fol. 62; कल्याण-मूर्ति° fol. 65; अर्धनारीश्वरमूर्ति° fol. 66; गजभारमूर्ति° fol. 68; पाशुपतमूर्ति° fol. 69; भक्तलक्षण° fol. 73; भूमानपटलः fol. 77; ग्रामादिलक्षण° fol. 80; (ध्यान-पटलः) fol. 93 :—

शुक्लांबरधरं विष्णुं शशिवर्णं चतुर्भुजं ।
प्रसन्नवदनं ध्यायेत्सर्वविघ्नोपशांतये ॥

विश्वकर्मायाति(? दि)लक्षणं ॥

अथ वक्ष्ये विशेषेण आयादीनां च लक्षणं ।
नृपकर्तुश्च वास्तूनां सर्वसंपत्करार्थकं ॥
आयातिरूपभेदं स्यात् मानं तत् श्रीपदं भवेत् ।
अभेदं सर्वदोषं स्यात् तस्मादायातिसंयुतं ॥ °

इत्यागस्त्ये सकालाधिकारे(?सकला°) मानसग्राह्यविशेषाणां प्रथमोध्यायः fol. 151; इति पंचविंशतिरूपभेदः fol. 181; इत्यंशुमान्भेदे काश्यपे तालभेदपटलः fol. 251; °काश्यपे उत्तमदशतालपटलः fol. 266; °गौरीलक्षणपटलः ॥ अथा-धमदशतालप्रमाणं ॥ fol. 274; the MS. terminates abruptly at the end of *śloka* 14 of this chapter.

Foll. 1–72 are marked at the top शिल्पशास्त्रं (sometimes शिल्पि॰); foll. 73–150, 251–276 शिल्पशास्त्रं काश्यपेयं; foll. 151–250 शिल्पशास्त्रमागस्त्यं.

This copy was transcribed, for Mr. Charles Philip Brown, from a Telugu MS., at Masulipatam, in June 1832.

Cf. *Aṃśumānakalpa*, Burnell, Tanj. MSS., p. 62*b*. [C. P. Brown.]

3149.

2578 b. Foll. 36 (paged 1–71); folio, size 12 in. by 8 in.; modern Telugu handwriting; 21–36 lines in a page.

Śilpiśāstra, a metrical treatise on house-building, with a Telugu commentary.

Extremely incorrect, and written in a very cursive hand, difficult to read.

It begins: गर्तं खनित्वा प्रतिपूरयित्वा मृद्धचैतेकर्द्(!) भवेत्समक्षे । ॰ ॥ १ ॥ टीका । ॰

तत्कूपपश्चिमस्थाने खनय पुत्रमात्रकं ।
निशोदा(?षा) तारयेत्पाद: प्रभाते मविभाकयेत्(?) ॥ ॰

No colophon is to be found, either in the body of the work, or at the end; but there are several lacunæ in the latter part of the MS.

The above title is written on the fly-leaf in Telugu and Marāṭhī, with '*Vaustoo*' (*Vāstuśāstra*) added underneath.

This MS. is preceded, in the same volume, by two sections of the *Nāgarakhaṇḍa* of the *Skandapurāṇa*, viz.: *Viśvakarmopākhyāna* and *Viśvakarmavaṃśānuvarṇana*. [Mack. Coll.]

3150.

2579. Foll. 64; 4to, size 12 in. by 8½ in.; modern Telugu writing on rough paper; 19–29 lines in a page.

I. *Śilpiśāstravidhāna*, or *Mayamata*, a work on images, in five chapters; with a short Telugu commentary by *Gannama*(?).

It begins:

ब्रह्मविष्णुमयो(यमो B) वायुपृथ्वीनक्षत्रतारक: ।
सर्वसू(शू)न्यं निरालंबं विश्वकर्मसुदैवतै: ॥

ब्रह्म । विष्णु । [यम B] । वायु । भूमिनक्षत्रतारकादुलु । ॰

मानसारं तु गार्गेयं दीप्तं मरीचि[म्] अत्रिमं ।
वैखानस्सर्वशास्त्रेषु सारं मयमतागमं ॥

मानसारं । गार्गेयं । दीप्तं । मरीचि अत्रमं(!) सनत्कुमारं । ॰

मृतिका वृक्षपाषाणं लोहद्रव्यं सनातनं । ॰

The MS. being written in a cursive hand, and very incorrect besides, it is not very easy to make out the text.

Ch. 1 ends: इति गंन्नमाचार्यविरचितायां आंध्रभाषाटीकायां मयमते शिल्पिशास्त्रविधानो नाम प्रथमोध्याय: ॥ fol. 30*b*; 2. इति गन्नमा॰ मयमते शिल्पिशास्त्रविभागो नाम नवमाध्याय: (thus corrected) ॥ fol. 33*b*; between foll. 36 and 37 some leaves seem to be wanting, there being only a blank leaf with the title of the work in Telugu and English (the latter written by F. Mountford), and the leaves from 37 onwards not being numbered); 3. ends: इति गंन्नमा॰ मयमते शिल्पिशास्त्रविधानो नाम दशता[ल]लक्षणत्रितीयोध्याय: ॥ fol. 40*b*; 4. इति गंन्नमा॰ मयमते शिल्पिशास्त्रविधानो नाम नवताललक्षणं ॥ fol. 42*b*; 5. ends: एतत्सामान्यमुद्दिष्टं युक्तायुक्तं प्रयोजयेत्॥॰ इति॰ मयमते शिल्पिशास्त्रानामा(!) अष्टतालविधानं पंचमोध्याय: ॥ 45*b*.

II. *Pañcarātrapradīpikā*, or *Mantradīpikā*, consisting of five(?) chapters of verses on images—professing to form part of the *Pādmatantra* of the (*Nārada-*)*Pañcarātra* — with a Telugu commentary, by *Peddanācārya*.

It begins fol. 45*b*, l. 5 (immediately after the last colophon of the preceding work): ब्रह्मोवाच ॥

भगवन्देव देवेश प्रतिमालक्षणं मम(!) ।
सुविस्तरं यथाभूमि श्रोतुमिच्छामि तत्पर: ॥

Ch. 1. इति पेड्डनाचार्यविरचितायां मंत्रदीपिकायां शिलासंग्रहलक्षणं नाम प्रथमोध्याय: fol. 47*a* (? again 49*b*); 2. इति पंचरात्रप्रदीपिकायां महोपनिषत्पाद्मते(!) प्रक्रियापादे

दारुसंग्रहणं नाम द्वितीयोध्यायः ॥ fol. 51*a*; 3. इति पंचरात्र° त्रिपादे(क्रिया°) प्रतिमालक्षणं नाम त्रितीयोध्यायः ॥ fol. 53*b*; 4. इति पेड्डुनाचार्यविरचितायां पंचरात्रप्रदीपिकायां मंत्रदीपिकायां नाम तृतीयो(*r.* चतुर्थो)ध्यायः ॥ fol. 56*a*; 5. ends again with the latter part of the second chapter: इति पंचरात्र° त्यासे तंत्रे क्रियापादे दारुसंग्रहणं नाम द्वितीयोध्यायः fol. 58*a*; 3. fol. 58*b*; 4. fol. 62*a*; 5.(?) इति श्रीपेड्डुनाचार्यविरचितायां पञ्चरात्रप्रदीपिकायां प्रतिमासंग्रहे जलाधिवासनं अष्टमोध्यायः(!) ।

[MACK. COLL.]

3151.

2680. Foll. 197; 4to, size 10 in. by 7 in.; cursive, modern Telugu writing; 25–27 lines in a page.

I. *Śilpiśāstravidhāna*, or *Mayamata*, with *Gannama's* Telugu commentary; chapters 1 and 2. Ch. 1 ends p. 5; 2. *āyurlakshaṇam*, p. 7.

II. pp. 7*a*, l. 5 to 30*b*, l. 8. *Vedāntasāra*, consisting of *ślokas* bearing on the size of images, the proper time for commencing to build, and similar subjects (apparently extracted from a work of that title); with a Telugu commentary.

It begins: यक्षराक्षसपन्नगैः(!) ।

सिद्धचारणचंद्रार्कविद्याधरगणे हि मे ।
वाराही गतनींद्राणी(!) कौमारी गरुडस्तथा ॥

टीका । °

तथैव मध्यमेनैव दुर्गा लक्ष्मीः सरस्वती ।

मध्यमं नवतालं°. उत्तमं दशतालं°

Colophon: इति श्रीगार्लपाटलक्ष्माचार्यविरचिते(!)-भिन(?न्न)जीवभदे(?द्रै)क्यप्रतिपादके वेदांतसारे वचनव्याख्यानं ॥

निगमागमवेदांतसिद्धांतं प्रदि(ति)पादितं ।
विवृणोति शिवात्रे(?त्मे)क्यं लक्ष्मार्यश्यै(°शै)वतोषकृत् ॥

This new chapter (or treatise), being without a colophon, is perhaps incomplete. Moreover, pp. 57–79 are written on paper of different size from the preceding portion, and between pp. 56 and 57 a blank leaf is inserted, with '*Vishvacurma Vastoo*' and notes in Telugu and Marāṭhī written on it.

III. pp. 1–42. *Sanatkumāra-Vāstuśāstra*, with a brief Telugu commentary.

It begins:

यं ब्रह्मवेदांतविदो वदंति
परं प्रधानं पुरुषं तथान्ये ।
विश्वोद्गतेः कारणमीश्वरं वा
तस्मै नमो विघ्नविनायकाय ॥

या कुंदेंदुतुषारहारधवला या शुभ्रवस्त्रावृता
यद्वीणावरदंडमंडलकरा या श्वेतपद्मासना ।
या ब्रह्माच्युतशंकरप्रभृतिभिर्देवैः सदा पूजिता
सा वो पातु सरस्वती भगवती निश्येष(?निःशेष)-[जाड्यापहा ॥
वागीशाद्याः सुमनसः सर्वार्थानामुपक्रमे ।
यं नत्वा कृतकृत्याः स्युस्तं नमामि गजाननं ॥

महेश्वराय नमः ॥

ब्रह्मा इंद्रो यमश्चैव भार्गवागीरसा उभौ(*r.* °वांगिरसा-[वुभौ) ।
गौतमश्चैव गार्ग्यश्च मनुर्व्यासो भृगुस्तथा ॥
विश्वकर्मादिभिश्चैव वास्तुविद्याविशारदैः ।
सर्वेषां यत्कृतं शास्त्रं सारमुद्धृत्य यत्नतः ॥
सनत्कुमारो मतिमान् नमस्कृत्य स्वयंभुवे ।
वक्ष्यते यत्नतः शास्त्रं वास्तु शोभनमुत्तरं ॥

ब्रह्म । इंद्र ° – – वास्तुशास्त्रं ॥

सर्वपापहरं चैव पुण्याहवाचकर्मणं(!) ।
यथाशक्ति तथा विप्रा भूतिपाकं(?) महीयते ॥ °

Colophon: इति सनत्कुमारवास्तुशास्त्रसर्वाधिका[र]-समाप्तः ॥

IV. pp. 1–26 (*Viśvakarmasampradāya*), an account of the race descended from *Viśvakarman*. Cursive writing, rather incorrect.

It begins:

तन्नक्षत्राणि चेष्यंते विश्वकर्मकुलाजितः(?) ।
पंचविंशतिसंख्यानि शितामानं(?) तदुत्तरं ॥ °
विश्वकर्मकुलानां च शाखामात्रं च कथ्यते ।
तद्वंश ऋषयो युक्ता गोत्रप्रवरमुच्यते ॥

इति सनातनसांप्रदायः p. 16; no final colophon.

V. pp. 1–59*a*. *Viśvavidyābharaṇa,* a treatise on the duties of artisans, especially members of the carpenter (*rathakara*) caste, compiled by *Basavācārya.*

It begins :

वंदे ऽस्मत्कुलदैवतं यदुकुलानंदैकसंदोहदं
– – भूतसुराधिनाथविभवं मंदेंदुहासाननं (?) ।
नंदानंदसुखप्रदं व्रजभुवां वृंदैकलीलारतं
वंदारुश्रितपारिजातमधुनाभावे (?) मुकुंदं हरिं ॥

विश्वकर्मकुलजातनराणां शश्वदागमसुकर्मविस्तरः । विश्वसेव्यदिमनीषिणां (?) गुणश्चेश्वरो भवति । तस्य सुखाप्त्यै

विश्वकर्मकुलीनानां विश्वलोकोपकारिणां ।
श्रुतिस्मृ[ती]तिहासैश्च वैदिकत्वं निरूप्यते ॥

ननु रथकाराणां वैदिककर्माधिकारोऽस्ति वा न वा । आद्ये अस्ति चेत्तत्र वक्तव्यं । किं त्रैवर्णिकांतःपरिगणनेन वा तदन्येन वा । आद्ये आधानानुकूलपृथक्कालविधानं न स्यात् प्रत्युत वसंते ब्राह्मणं ग्रीष्मे राजन्यं शरदि वैश्यमिति । °

इति श्रीपरमेश्वरप्रसादलब्धामितशिल्पिविद्याप्रभृत्यशेषवैदिकविद्याप्रवीणविश्वकर्माचार्यसारसतारुणारुणवीरणायमान - भूमीधराचार्यकुलजलधिसोमायुतकनुपर्ति(? कानुवर्ति)बसवाचार्यनिरूपितं विश्वविद्याभरणं संपूर्णं ॥ p. 59.

According to a note on the fly-leaf, this is only the first book of the work. Its scope is limited to the religious duties of the *rathakāra,* who claims *Viśvakarman, Viśvarūpa* and *Tvashṭri* as his divine guardians.

It consists largely of quotations from *Purāṇas,* the epics, *Sūtras* and other works. Of other authorities may be mentioned *Rudradatta's* commentary on the *Āpastambasūtra* (p. 3); the '*Shaḍgurubhāshya*' on the (*Āśvalāyana* !)-*Sarvānukramaṇikā,* p. 4; *Vidyāraṇya,* pp. 4, 11 (on the formula तक्षभ्यो रथकारेभ्यश्च नमो नमः ॥); *Vijñāneśvaravyākhyānakṛita-Sarasvatīvilāsanāmagranthe,* p. 11.

VI. pp. 59*a*–96. The second chapter of the preceding work, or another treatise on the same subject.

It begins :

कनति कनकमंचे कामनीयं कवीनां
करधृतशुकवीणालीलया लालयंतं ।
अरुणमखिलभूपालंकृतं चंद्रचूडं
दलितविनमितार्तिं (?) दक्षिणामूर्तिमीशे ॥

श्रीकन्वर्तिकुलाबुधौ विधुरिन (° व) श्रीगौरवास्यांबुजात्
ज्ञात्वा शेषमतं मितेन वचनं श्रीतंत्ररत्नोपरि ।
व्याकर्तुं निजवंशजातसुहृदां श्रीभस्वनामार्यकः (?)
श्रीटंकाश्यमकारयत्सुकृतिना श्रीदक्षिणामूर्तिना ॥

वचनाद्रथकारस्याधानस्य सर्वशेषत्वात् वसंते ब्राह्मणोऽग्नीनादधीत ग्रीष्मे राजन्यः शरदि वैश्य इति विधाय श्रुतं । °

It breaks off abruptly at the end of a leaf.
[Mack. Coll.]

3152.

1603 b. Foll. 5; size 6 in. by $9\frac{1}{4}$ in.; fair, modern Devanāgarī writing; twenty lines in a page.

Śilpagrantha-, or *Aparājita-Vāstuśāstra* (*Aparājitapṛicchā*). Apparently the first two chapters of a larger work on architecture, ascribed to *Bhuvanadevācārya,* in which *Parameśvara,* at the request of *Aparājita,* reveals the theory of the constructive art, from the creation of the mundane egg down to the erection of a town gate, and the measurements of banners, water-pots and bells in sanctuaries.

It begins : वास्तुपुरुषाय नमः ॥ श्रीविश्वकर्मणे नमः ॥ अथ शिल्पग्रंथं प्रारभ्यते ॥

चतुर्मुखमुखांभोजवनहंसवधूर्मम ।
मानसे रमतां नित्यं सर्वशुक्ला सरस्वती ॥ १ ॥

आद्या श्रीमेहती भोगपर्वते गंधमादने ।
विचित्रशिखराकीर्णे चित्रस्फटिकशोभिते ॥ २ ॥

चंद्रकांतशिलारम्ये ऋतानृतनिवासिनि ।
सिद्धामकरकया(*r.* °गणा)कीर्णे क्रीडामणिगुहागृहे ॥ ३ ॥

हंसकारंडवाकीर्णे चक्रवाकोपशोभिते ।
नीलजीमूतसंकाशे तरुणादित्यसंप्रभे ॥ ४ ॥

उच्छ्रयाकाशशिखरे रत्नधातूपशोभिते ।
संतगृहाश्रमे रम्ये सरितां तटवासिनि ॥ ५ ॥
इदं चात्र वनं रम्यं पर्वते गंधमादने ।
भूर्भुवःस्वःस्वरं देवं तच्छिलापृष्ठशायिनं ॥ ६ ॥
नद्युत्तममहानदि – – – – पलामलं ।
साश्रयाद्यगोपतिभिर्महाशिखरमूर्धनि ॥ ७ ॥
गंगा सरस्वती पुण्या देवी मधुमती तथा ।
पारा सिंधुश्च कावेरी गोमती चंद्रतारिका ॥ ८ ॥

मज्जन्मातंगकुंभच्युतमदमदिरामोदमत्तालिमालं
  स्नानैः सिद्धांगनानां कुचयुगविगलत्कुंकुमासंगपिंगं ।
सायंप्रातर्मुनीनां कुशकुसुमचयैश्छन्नतीरस्थनीरं
  पायान्नो गांगमंभः करिकरभकराक्रांतरंहस्तरंगं ॥ ९ ॥
[० ११ ॥

कश्यपो ऽगस्त्यकश्चैव याज्ञवल्क्यो ऽथ कौशिकः ।
भारद्वाजो वैश्रवणो वशिष्ठो नारदस्तथा ॥ [१२] ॥ ०
शिखिध्वजो महाकीर्ति[र्महा]त्मा चंद्रशेखरः ।
जयो विजय आख्यातः सिद्धार्थश्चापराजितः ॥ [२२] ॥

अत्रातः ग्रंथस्य त्रुटिर्ज्ञेया ॥

क्षणाश्च(!) किलकिलायंते प्रपलाति(!) मुहुर्मुहुः ।
इदं दिव्यं च भुवनं शुद्धस्फटिकसंनिभं ॥
वज्रवैडूर्यखचितं रत्नप्राकारशोभितं ।
तोरणैर्दिव्यमाख्यातं पूर्वयाम्यपरोत्तरं ॥
तन्मध्ये दिव्यपर्यंकं सिंहव्यालैरलंकृतं ।
हंसतुल्यसमाख्यातं(शितं*) सर्वशास्त्रविशारद ॥
सर्वविज्ञानसंभूतं सर्वज्ञं च महार्णवं ।
चतुर्भुजं महाशुभ्रं तप्तकांचनसंनिभं ॥
दीर्घकुंडलशोभाढ्यं त्रिनेत्रं चंद्रशेखरं ।
अक्षसूत्रं करे वामे दक्षिणे ऽस्य कमंडलं(*r.*°लुः) ॥
पुस्तकं वामहस्तार्धे शुक्सरोजं तु दक्षिणे ।
ज्ञानदं मोक्षदं चैव विश्वसंसृष्टिकारकं ॥
तिष्ठंतं च विनोदेन कौतूहलसमन्वितं ।
विश्वकृद्विश्वकर्मा च त्वष्टा स्याद्देववर्धनः ॥
भूर्भुवर्भुवनेशश्च सर्वदेवेषु विश्रुतः ।
पुनराचार्यनामाक्ष(!) प्रभासे वसुधा[तले] ॥
– – – प्रणतो भूत्वा जानुभ्यां धरणीतले ।
भक्तिमांश्च महातातं पृच्छते त्वपराजितः ॥ [३१] ॥ ०

यद्यत्पृच्छामि त्वामहं सूत्रशास्त्रप्रयोजकं ।
तव ज्ञानप्रसादेन यथा तारा तमोहरं ॥ [३४] ॥

इति सूत्रसंतानगुणकीर्तिश्रीभुवनदेवाचार्योक्ते अपराजितपृच्छायां ग्रंथाधिकारे प्रथमं सूत्रं ॥ १ ॥

अपराजित उवाच ॥
सृष्टिकौतूहलं देव ब्रूहि मे महदादिभिः(!) ।
ब्रह्मांडं च कथं तत्र का च संख्या प्रमाणतः ॥ [१] ॥
कया युक्त्या समुत्पन्नं वर्धितं केन हेतुना ।
विकाशं केन संजातं केनाधारेण धार्यते ॥ [२] ॥ ०
छत्रं सिंहासनं यानं भवेच्च विविधायुधं ।
वेदिका(?) रत्नधातूंश्च तथा मरक[त]ोद्भवं ॥ [२४] ॥
एतत्सर्वं प्रसादेन कथय(स्व) परमेश्वर ।
भक्तः स्याद्वत्सलं(!) देव प्रसादं कुरु मे प्रभो ॥ [२५] ॥
इति सूत्रसंतानगुणग्रंथाधिकारे द्वितीयः ॥

Dr. Bühler, in his Cat. of Gujarāt etc. MSS., iv., p. 276, mentions an *Aparājitavāstuśāstram* (foll. 24, 15 *ślokas* in a page) ascribed to *Viśvakarman*, which, as well as an *Aparājita-pṛcchā*, by *Bhavadeva* (*? Bhuvanadeva*), mentioned in Prof. Bhandarkar's Report 1883-84, p. 276 (incomplete, foll. 29, 15 lines), may be identical with the present work.

[H. T. Colebrooke.]

3153.

2614. Foll. 74 (paged 1–148); 4to, size 9½ in. by 7 in.; modern Telugu handwriting; 23–25 lines in a page.

Viśvakarma-purāṇa (?), or life of *Viśvakarman* (?); with a Telugu commentary.

The title here adopted is that given to the volume on the fly-leaf, no colophon of any kind being met with in the MS. Nor is it easy to form an opinion of the contents—except that they are similar in nature to those of the preceding work—as the MS. is so incorrect that one seldom feels quite sure as to whether one has to deal with Sanskrit or not.

* Perhaps there is an omission here.

It begins: नमस्कारमात्रं। नमो विश्वकर्मणे स उ पात्यस्माननन्यास्थो मर्पामन्यमां प्राणस्य पिद्यास्थनमरेनधिर एनश्वकृवास्म(?न्म)हीवद्व एषां तं विश्वकर्ममानसं वै प्राजापत्यं पवित्रं मानसे मनसा साधु पश्यति मानसा ऋषयः प्रजा असृजंत माने सर्वं प्रतिष्ठितं तस्मान्मानसं परम वदंति। संकल्पादि(?) अद्य पंचमुखब्रह्मपुरुषस्य जोतिषा जोतिरुत्तमादिब्रह्मस्य अचिंत्य परिमिते अनेक अनंत बहुरूपावतादे(?°रूपावतारे) विश्वरूपाय विरु(रू)पास्संतो बहुधैकरूपस्यादि यं ब्रह्मपरापरा वस्तुस्वरूपे सत्यात्रेयमानस्यर्द्द संधूते(!)। °

वरमासु रथकारो[ऽ]ग्नीनादधीत वर्षासु वरपुरुतुमयं° p. 2.

अयस्कर्म मनूनां च मयनां(?) दारुकर्म च।
त्वष्टा कास्या लोहनं(?कांस्यानां लोहानां) कर्ता शूरस्स
[पंडितः॥

शिल्पी सर्वशिलाभेदी ब्रह्मादिसुरकल्पकः।
दैवज्ञा हेमकृद्योगी(?) नानाभूषणनैपुणः॥
एतानि पंच कर्माणि विश्वकर्मेत्यहं(?°र्मेत्यहं) प्रभु।
विधाय चैकमेकं च सुरेभ्यः प्रददामि च॥
मुखेभ्यस्तस्य पंचभ्यः कुमाराः पंच जज्ञिरे।
वदनेभ्यो धनेभ्यो भवं तेषां पंच पंच(!) कुमारकाः॥
शतं विंशतिः पंचा(*r.* पंच च) वंशजा विश्वकर्मणः।
जायते [ऽ]नुयुगं लोके सृष्टिसंत्राण[त]त्पराः॥° p. 4.

It ends with the following, partly corrupt, verses:

कन्यां कनकसंपन्नां यथासंभवदक्षिणैः।
अंगुल्यमुद्रवराभ्यां दास्यामि तत्तथैव च॥

गोत्रप्रवरऋषीणां च त्रिपुरुषोद्देशनं तथा कन्या वु(कन्यामु)दकपूर्वं च कन्याप्रतिग्रहे वरान् देवस्य त्वेति मंत्रेण राजा त्वा वरुणे न तु मुहूर्तेति। कन्यादृष्टं वरस्स च। अघोरचक्षु[रि]ति मंत्रेण मधुर्यं(?) पावनस्य च भूपुत्रस्तु धृवंते(!) च अंगारक नमो नमः॥ [Mack. Coll.]

3154.

1365 b. Foll. 26; size 10¼ in. by 3¾ in.; legibly written in Devanāgarī about 1550 A.D.; nine lines in a page.

Kuṇḍanirmāṇa (also called *Kuṇḍākṛiti*), a treatise of some 70 verses, on the shape and dimensions of sacred fire-places, sacrificial sheds, etc.; composed in Saṃvat 1506 (A.D. 1449) by *Rāmacandra Vājapeyin,* or *Rāma Naimishastha,* a Mālava Brāhman of Ratnapura, son of *Sūryadāsa* (and *Viśālākshī*), grandson of *Śivadāsa,* and great-grandson of *Śrīdhara-mālava.* With a prolix commentary, *Kuṇḍalakshyavivṛiti,* by the same author, supplying additional details on the subject.

It begins:

सूनोः श्रीधरमालवस्य शिवदासाख्यादुरुख्याततः
सम्राडग्निचिदाप यस्य जनकः श्रीसूर्यदासो जनिं।
यन्मातुर्यशसा दिशो दश विशालाख्या वलक्षाः सृजत्येष स्वाहितकुंडलक्ष्यविवृतिं रामो वसन्नैमिषे॥

शिष्यबुद्ध्यनुकूलनाय प्रयोजनं वर्णयंश्चिकीर्षितं प्रतिजानीते।

इष्टापूर्तेष्वंगमाद्यं यदाहुर्
यस्योनत्वाधिक्यतो भूरिदोषाः।
कुंडं सांगं भूरिभेदं तदत्र
ब्रूते रामो नैमिषस्थो विचार्य॥ १॥

इष्टानि श्रुतिस्मृतीरिता यज्ञाः। पूर्तानि वापीकूपतडागारामादिविषयः°

For the text of this treatise (with a different commentary in *bhāshā*) see Weber, Cat. Berl., nos. 1086 (*Kuṇḍavarṇana*), 1087 (*Kuṇḍamaṇḍapalakshaṇa*). For text and commentary see Rāj. Mitra, Notices, vii., p. 14; Weber, Berl. Cat., nos. 1086, 1087. The text has also been printed, along with other works on the same subject, described in subsequent MSS., in the *Kuṇḍagranthaviṃśati* (Cat. Cat.).

The introductory stanza of the commentary corresponds to the second stanza of the same author's *Ādhānapaddhati,* Aufrecht, Cat. Bodl., p. 358*b* (cf. ib., p. 341*b*, note).

This and other treatises by the same author (*Vājapeya-paddhati,* above, no. 427, *Prāyaścitta-paddhati,* no. 446) seem to form part of a general manual of the sacrificial ceremonial (*Karmapradīpikā*).

The author quotes constantly from the *Śāradātilaka*, the *Kāmika*, *Kātyāyana* (*kalpakṛit*) and the *Śulva*(*-sūtra*, *-kāra*).

Besides several *Purāṇas*, the following authorities are also referred to: *Kātyāyanavyākhyā*, fol. 21; *Kālottara*, foll. 22, 26; *Kuṇḍapamaṇḍapa*, foll. 4, 6; *Nāradīya*, fol. 24; *Pañcarātra*, fol. 6*b*; *Piṅgalā*, fol. 26; *Piṅgalāmata*, foll. 22*b*, 23; *Bhūpālapaddhati*, foll. 20*b* (twice), 21*b*; *Vāstuśāstra*, fol. 8*b* (twice); *Vijñānalalita*, foll. 17*b*, 18*b*; *Vaidyakam*, fol. 25*b*; *Śāradātilakatṛitīyapaṭalaṭīkā*, fol. 11*b*; *Śāradātilake* (*'smatkṛitaṭīkānusareṇa*, om. B), fol. 13*b*; *Śulvavārttika*, fol. 11*b*; *Śrīdhara*, foll. 10*b* (twice), 11*a*, *b*; *Hemādri*, foll. 6*b*, 7*a*, *b*, 23.

The treatise ends: ग्रंथकरणप्रसंगमाह ।

श्रीमद्रत्नपुराधिपेन महित: श्रीरामचंद्रेण यो
भारद्वाजकुलांबुधेर्विधुरिव श्रीमज्जटामद्विज: ।
बंधूनां परिणीतये ऽभ्युपगतो ऽसौ मालवो नैमिषं
तेनर्ग्वेदविदेरितेन रचिता रामेण कुंडाहिति:(! A B.)॥

षोडशमहादानादिदात्रा रत्नपुराधीश्वरेण रामचंद्रभूभुजा पूजितचरणो भारद्वाजमुनिकुलसमुद्रचंद्रमा ऋग्वेदपारदृश्वा मालवीयद्विजकुलकमलबंधुरक्षदेवचतुर्वेदिपुत्र: श्रीमज्जडानां दासचतुर्वेदी रत्नपुरान्नैमिषारण्यं निजबान्धवानामुद्वाहेन सहायासीत्तेन प्रेरितो रामचंद्रो नैमिषस्थ: कुंडानामिमामाहितिं (! A B.) निर्माणं व्यरचयत् । ग्रंथोत्पत्तिकालमाह ।

रसगगणतिथिप्रमाणवर्षे
गतवति विक्रमभूमिपस्य कालात् ।
क्रतुविधिफलदायके मखेज्ये
कृतिरियमस्तु ममार्पिता सुरेशे ॥

विक्रमार्ककालात्पंचदशशतेषु षड्षष्ठ्यधिकेषु गतेषु अयं ग्रंथो ऽभूत्। स च यज्ञफलदे यज्ञभोक्तरि परमपुरुषे सुराधीशे नारायणे ऽर्पितो ऽस्तु । प्राकृतमप्यर्पणं पुन: क्रियत आदरातिशयात् ॥ इति नैमिषस्थरामवाजपेयिकृता स्वकृतकुंडनिर्माणश्लोकविवृति: समाप्ता ॥ [H. T. Colebrooke.]

3155.

1459 b. Foll. 64; size $8\frac{1}{2}$ in. by $4\frac{1}{2}$ in.; legibly written in Devanāgarī, in 1728 A.D.; 8–10 lines in a page.

Kuṇḍanirmāṇa, with the author's commentary. A less correct copy. The *ślokas* are numbered as far as 66.

Colophon: इति नैमिषवास्तव्यरामचंद्रकृता स्वकृतकुंडनिर्माणश्लोकटीका समाप्ता ॥ शके १६५० किलकसंवत्सरे दक्षिणायने हेमंतर्त्तौ मार्गशीर्षमासे कृष्णपक्षे चतुर्दश्यां तिथौ सौम्यवासरे तद्दिने इदं पुस्तकं मोरेश्वरेण लिखितं समाप्तं ॥

[H. T. Colebrooke.]

3156.

1705 c. Foll. 13; size $8\frac{1}{4}$ in. by $3\frac{3}{4}$ in.; legibly written in Devanāgarī, about A.D. 1700; 10–13 lines in a page.

A fragment of the same work, comprising about one half of the whole (vv. 1–37).

[H. T. Colebrooke.]

3157.

1722 a. Foll. 108; size $8\frac{1}{4}$ in. by $4\frac{1}{4}$ in.; good Devanāgarī writing of 1588 A.D.; nine lines in a page.

Kuṇḍaratnākara, another treatise on the preparation of sacrificial fire-places, by *Viśvanātha dvivedin*, son of *Śrīpati* (a resident of Kāśī) and *Tejasvinī*, grandson of *Jagannātha*, and younger brother of *Vishṇujī Kavīndra*.

It consists of 84 verses of text, accompanied by the author's own commentary.

It begins:

अंभोजे स्वर्णरंभा तदुपरि पुलिनं तत्र कूपो ऽत्र रिंगत्-
कालिंदी तत्र मेरुस्तदुपरि च शशी तत्र गाढांधकार: ।
तत्रोद्यत्सूर्यकोटिस्त्रिनयनविधृतार्धांगमव्याजमव्याद्
अन्यद्ब्रह्मोरगां च सुकृतनरशिरोरत्नमालाभिरामं ॥ १ ॥

वेधा द्वेधा विभाव्य श्रुतिनिचयमुखानिंद्यविद्यायदान्य:
स्वर्गे क्षोण्यां निधातुं त्रिदशपतिगुरुश्रीपती पात्रयुग्मं ।
कृत्वा धृत्वा तुलायां सपदि निरचिनोत् श्रीपतिस्तत्र पात्रं
भूमिं यातं गुणाढ्यं त्रिदशपतिगुरुर्लाघवादुज्जगाम ॥ २ ॥

तस्मात्तेजस्विनी सा द्विजकुलकुमुदानंदसंदोहचंद्रं
प्रासावीद्विश्वनाथं गुरुचरणरजःपुंजसौंदर्यभाजं ।
यस्या दानांबुराशेः प्रबलतरतरत्तुंगरिंगत्तरंगे
दारिद्र्यं मग्नमद्यापि च किल न पुनर्दृश्यते याचकानां॥३॥

उपचंक्रम्यते तेन कुंडरत्नाकरः स्वयं ।
व्याख्यातुं मुनिवाक्यानां दर्शनाय स्वनिर्मितः ॥ ४ ॥

अथ स्वकृतकुंडरत्नाकरं व्याचिख्यासुर्निर्विघ्नपरिसमाप्त्यर्थं विशिष्टेष्टदेवतानुस्मरणलक्षणं मंगलं शिष्यशिक्षार्थमुपनिबध्नाति ।

चंचच्चारुनिबद्धचंद्रशकलश्च्योतत्सुधामिश्रिताः
स्फूर्जद्धूर्जटिना जटासु निभृता गंगातरंगालयः ।
साक्षाद्ब्रह्मपदप्रदायिपदवीचूडामणिश्रेणयस्
त्रैलोक्यं विधिवत्पुनंतु नयनानंदैककंदोदयाः ॥ १ ॥ ०

Of authorities referred to may be mentioned: *Āmnāyarahasya* (fol. 45*a*), *Kātyāyana* (foll. 4*a*, 6*a*, 95*b*), *Kāmika* (foll. 47*a*, 66*b*), *Kriyāsāra* (foll. 33*a*, 34*a*, 35*a*) *Chandogapariśishṭa* (fol. 6*b*), *Jayapṛicchādhikāra* by *Viśvakarman* (fol. 91*b*), *Jñānaratnāvalī* (fol. 45*b*), *Trailokyasāra* (fol. 89*b*), *Pañcarātra* (foll. 7*b*, 33*a*, 34*b*), *Padārthādarśa* by *Rāghavabhaṭṭa* (fol. 56*b*), *Piṅgalāmata* (fol. 39*a*), *Pratishṭhāsārasaṃgraha* (fol. 42*b*), *Prayogasāra* (fol. 13*b*), *Baudhāyana* (fol. 4*a*), *Mantramuktāvalī* (fol. 34*b*), *Mahākapilapañcarātra* (fol. 21*a*, *b*), *Rājavallabhākhyaṃ Vāstuśāstram* (fol. 102*b*), *Rāmavājapeyin* (foll. 62*a*, 78*a*, 87*a*, 102*b*), *Lakshaṇasaṃgraha* (fol. 87*a*), *Līlāvatī* (foll. 38*b*, 96*b*), *Vasishṭhasaṃhitā* (fol. 104*b*), *Vāyavīyasaṃhitā* (fol. 104*b*), *Vāstusāstra* by *Viśvambhara* (foll. 22*a*, 33*a*, 34*a*, 38*b*), *Vijñānalalita* (fol. 77*b*), *Śāradātilaka* (fol. 6*b*, etc.), *Śulva* (foll. 28*a*, 31*b*, 97*a*), *Śulvapariśishṭa* (fol. 10*b*), *Sārasaṃgraha* (fol. 44*a*), *Siddhāntaśekhara* (foll. 21*b*, 34*b*), *Hayaśīrshapañcarātra* (foll. 4*a*, 13*a*).

It ends: स्वकृतिं परमेश्वरायार्पयति ।

अस्ति त्रैलोक्यवंद्या परमकरुणयापांगसंदत्तमुक्तिः
काश्यत्र श्रीपतिर्यो व्यजनयदतुलं विश्वनाथं स्वसूनुं ।
तेजस्विन्यां च तेन स्वमतिमनुकृतः कुंडरत्नाकराख्यः
शंभुः प्रीणातु तेनाप्यखिलजनयिता बालवाचेव तातः [॥ ८४ ॥

त्रैलोक्यस्थप्राणिजातैर्ब्रह्मेंद्रादिभिर्वंद्या परमकरुणासंयुक्तापांगवीक्षणमात्रेण सम्यक्प्रकारेण दत्ता मुक्तिर्यया तादृशी वाराणसी अस्ति । अत्रास्यां काश्यां श्रीश्रीपतिद्विवेदी अस्ति । ० यथा कथंचिदस्पष्टोक्तयापि बालकस्य वाचा पिता तुष्यति तद्वत् ।

नानाशाखीयशुल्बागमनिपुणमतिर्वेदवेदार्थवेत्ता
ज्योतिःसिद्धांतपाटीगणितसुगणकः कश्चिदेव श्रमं मे ।
विज्ञायांगीकरोतु त्यजतु कृतिमिमां वांजलिर्बद्ध एषो
ऽन्येषां नात्राधिकारः पिकस्वरविरुतं बद्धकर्णस्य [तुल्यं ॥ १ ॥

ज्योतिःसिद्धांतवेत्ता यदपि निजमनस्तुष्टिपुष्टिं न धत्ते
नो धत्ते वागमज्ञः क्रतुरसनिचयक्लिन्नतवागविष्ट(?०स- [र्वांगयष्टिः) ।
नो धत्ते ऽस्मच्छ्रमे चेत्सुकृतचयवशात्सर्वविद्याविनोदी
धत्तां धत्ते च नेर्ष्याचयनिचितश्चंद्रचूडो दधातु ॥ २ ॥

वेदत्रय्यामधीती गुणिगणगणनारंभगण्याग्रगण्यो
वेदव्याख्यानविख्यापितचतुरचमत्कारकारिस्वकीर्तिः ।
मीमांसान्यायवैशेषिकफणिभणितांभोधिसंतारपोतो
जीयाच्छ्रीश्रीपतिर्यो जगति गुरुगुरुः श्रीजगन्नाथसूनुः [॥ २ ॥

तत्सूनुर्विष्णुजी यः श्रुतिनिकरशिरःसिद्धसिद्धांतवेत्ता
मीमांसान्यायदीक्षागुरुरखिलकलाधारभूतः कवींद्रः ।
तस्याज्ञापालको यो ऽनुज इह कथितो विश्वनाथः [कवींद्रस्
तेनेयं कुंडरत्नाकरवरविवृतिः संव्यधायि स्वबुद्ध्या ॥ ३ ॥

इति श्रीमत्सकलविद्याविशारदश्रीश्रीपतिद्विवेदिसूनुविश्वनाथद्विवेदिकृता स्वकृतकुंडरत्नाकरटीका समाप्ता॥ संवत् १६४५ ॥ वर्षे श्रावणशुद्ध११गुरौ अद्येह श्रीबेजग्रामे लिखितं॥ नीरुरस्थाने अग्निहोत्री धनेश्वरसुत अ० रघुनाथेनार्यं(!) पुस्तकं लिखितं॥०॥

Another hand has added the following note: संवत् १६५६ वर्षे भाद्रपदसुदि ६ भट्टगोविंदने हस्ते पोथि आपिछ्लोति(?) ॥

This work, though later than the preceding one (1449 A.D.) whose author it quotes, must have been composed prior to 1619 A.D., as it is quoted in *Viṭṭhaladīkshita's Kuṇḍamaṇḍapasiddhi* (Oxf. Cat., no. 798).

[H. T. COLEBROOKE.]

3158.

2419. Foll. 63; size 8¾ in. by 6¾ in.; dated 1793 A.D.; twelve lines in a page.

Kuṇḍamaṇḍapakaumudī, another work on the same subject, in 103 verses, composed, with a commentary (*vivaraṇa*), by *Viśvanāthadeva,* son of *Śambhudeva,* grandson of *Mukunda,* great-grandson of *Purushottama,* and younger brother of *Rāmadeva.*

The text begins:

जगति जयति रामो जानकीजानिरेको
दशरथकुलदीपः सच्चिदानंदरूपः ।
दशमुखमुखशत्रुच्छेदविच्छेददक्षो
भृगुकुलतिलकोद्यन्मानहानिप्रवीणः ॥ १ ॥
सूनोः श्रीपुरुषोत्तमस्य तनयः श्रीमन्मुकुन्दस्य यः
शंभुः शंभुरिवापरो दृढमतिः श्रीराममसंचिंतने ।
तत्सूनुर्विविधागमेषु निपुणः श्रीरामदेवानुजो
ब्रूते कुंडमिहांगभेदसहितं श्रीविश्वनाथः सुधीः ॥ २ ॥
यद्यपीदमुदितं बहुधाद्यैर्दूषितं तदतिमंदबुद्धिभिः ।
आशयानवगतैरिति तेषां हार्दमात्रमिह वर्ण्यते मया ॥ ३ ॥
भूमिं परीक्ष्य परिगृह्य निजोचितां तां
शल्यं निरस्य महाकपिलोक्तमार्गात् ।
हस्तोच्छ्रितां प्रकृतितो ऽधिकरोच्छ्रितां वा
संपाद्य यंत्रमुखतो ऽथ समां विदध्यात् ॥ ४ ॥ °

It ends:

स्वपंचमांशेन च गंधपुष्पैः
सुभूषिता आयुधचिह्नयुक्ताः ।
कार्याः पताकाः परितश्च मंडपे
निवेशनीया बहिरेव मंत्रैः ॥ १०३ ॥

The commentary begins: श्रीपुरुषोत्तमस्य सूनोर्मुकुंदस्य यस्तनय इत्यन्वयः । विविधागमा हयशीर्षमहाकपिलपंचरात्रादयः । इह ग्रंथे । अंगानि कंठमेखलायोनिनाभिखननानि । भेदाः योन्यर्धचंद्रत्र्यस्रवृत्तषडस्रिपद्माष्टास्रिरूपाः । तत्सहितं । उपलक्षणमेतत्तदुपयोगिमंडपवेदिकाकलशध्वजपताकादिसहितं च । स्पष्टमन्यत् ॥ नूतननिर्माणस्य वैयर्थ्यमाशंक्य निराकरोति यद्यपीदमिति । आद्यैः शारदातिलकरामवाजपेयिप्रमुखैः ।°

It concludes with quotations from *Sārasaṃgraha* and *Somaśambhu,* ending: पताका आयुधांकाश्च गंधपुष्पसमन्विता इति ॥ १०२ ॥ १०३ ॥ इति श्रीमच्छंभुदेवतनयरामदेवानुजविश्वनाथदेवविरचितं कुंडमंडपकौमुदीविवरणं समाप्तं ॥ संवत् १८५० नाबर्षे आश्विनवदी ३ वारभौमे व्यास सभेरामेण लिखितं ॥

To the authorities quoted by the author, as mentioned in Oxf. Cat., no. 798, may be added the *Nārāyaṇīya(?tantra),* fol. 59*b*; *Vāyavīyasaṃhitā,* foll. 51*b*, 57*a*; *Vishṇudharmottara,* fol. 61*b*; *Hayaśīrshapancarātra,* fol. 5*b*, etc.

Burnell, Tanjore MSS., p. 63*a*, mentions a *Kuṇḍapamaṇḍapakaumudī,* by *Śivasūri,* with the author's own commentary (*vyākhyā,* or *āloka*). [GAIKAWAR.]

3159.

1254 b. Foll. 8; size 9¼ in. by 4¼ in.; indifferent, modern Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

Kuṇḍamaṇḍapakaumudī, without the commentary.

The date Saṃvat 1686 of the copyist *Vaidyanātha* must have belonged to a former MS. [H. T. COLEBROOKE.]

3160.

610 b. Foll. 36; size 9¾ in. by 3¾ in.; clear Devanāgarī writing of 1791 A.D.; 9 or 10 lines in a page.

Kuṇḍasiddhi, also called *Kuṇḍamaṇḍapasiddhi* or *Maṇḍapakuṇḍasiddhi,* another treatise of the same kind, composed, in 1619 A.D., by *Viṭṭhaladīkshita,* son of *Vūvaśarman;* and accompanied with the author's own commentary (*vyākhyā*).

It (comm.) begins: मत्तमतंगजवदनं ° १ ॥ ° ४ ॥ इह हि° मंगलमाचरति शार्दूलविक्रीडितेन । गाढं ध्वांतमनेकभानुजठरे° ॥ १ ॥

Cf. Aufrecht, Oxf. Cat., no. 798; Weber, Berl. Cat., no. 1088. [H. T. COLEBROOKE.]

3161.

1254 c. Foll. 42; size $9\frac{1}{4}$ in. by $4\frac{1}{4}$ in.; fairly good, modern Devanāgarī writing; twelve lines in a page.

Maṇḍapakuṇḍamaṇḍana, a treatise, in 60 verses, on the same subject, composed, for *Viśvambhara Paṇḍita*, by *Nṛihari* or *Narahari Bhaṭṭa daivajña*, surnamed *Saptarshi*; with the author's own commentary, *Prakāśikā*.

It begins:

श्रीहरिं चिन्मयं चिंतयित्वा चिरं ।
मंडने प्रस्फुटा व्याकृतीरुच्यते(व्याकृति°) ॥

चिकीर्षितस्याविघ्नपरिसमाप्तिप्रचयगमनफलकं स्वकृतं मंगलं संप्रदायाविच्छेदाय निवध्नन्शार्दूलविक्रीडितेन तदारंभं प्रतिजानीते ॥

कूर्मानंतधरामृतार्णवमणिद्वीपे ऽथ कल्पद्रुमा-
धश्चिंतामणिमंडपे सुविलसद्वृद्रत्नवेद्यां विभुं ।
इष्टातः सुमनोरथोपरचितैः स्वर्गांगपद्मादिभिः
सप्तर्षिर्नृहरिर्बहिर्वितनुते सन्मंडपाद्यर्चितुं ॥ १ ॥

सप्तर्षिः सप्तर्ष्युपनामकः नृहरिनामकः विभुं व्यापकं नृहरिर्बहिः (?नृहरिं बहिः) अर्चितुं मंडपादि मंडपा आदिर्यस्य तत् मंडपं वेदिकुंडमिति समासार्थः । ° मणिद्वीपमध्ये कल्पद्रुमस्तदधः चिंतामणिमंडपे° ॥ १ ॥

अजद्वये करत्रये वसुद्वयोत्तरात्रये ।
स पुष्यपौष्णमित्रभे शुभे ऽह्नि चंद्र आरभेत् ॥ २ ॥

अजो ब्रह्मा° उत्तरात्रये उत्तरा फल्गुन्युत्तराषाढोत्तरा भाद्रपदा°

The relative age of the work is fixed by its quoting *Viśvanāthadeva* (fol. 16*a*) and the *Kuṇḍasiddhi* (foll. 21*b*, 30*b*, 33*a*). Of other authorities may be mentioned: *Jaimini-muni* (fol. 31*b*), *Tantrarāja* (fol. 24*b*), *Nāradasaṃhitā* (foll. 10*b*, 13*a*, 36*b*), *Nigamapariśishṭa* (fol. 40*b*), *Prayogasāra Sārasvata* (fol. 31*a*), *Vishṇudharmottara* (fol. 18*a*), *Śāradātilaka* with *Rāghavabhaṭṭa's* commentary (fol. 2*a*, etc.), *Siddhāntarahasya* by *Gaṇeśadaivajña* (fol. 8*a*), *Svāyambhuva* (foll. 21*a*, 33*b*, 36*a*).

It ends:

प्रकाशिताशेषविशेषमुज्ज्वलं
सदाकरं मंडपकुंडमंडनं ।
अकारि विश्वंभरपंडिताज्ञया
तदस्तु कंठाभरणं विपश्चितां ॥ ६० ॥

विश्वंभरपंडिताज्ञया मंडपकुंडमंडनं अकारि सप्तर्ष्युपाख्यनरहरिभट्टदैवज्ञेनेति शेषः ॥ अत्र पंडितशब्दप्रयोगात्सर्वशास्त्रेषु नैपुण्यं ध्वनितं । तथा च महतामाज्ञया अनुल्लंघनीयता दर्शिता । मंडपकुंडे मंडयति भूषयति वा मंडपकुंडयोर्विषये मंडयति तदभिज्ञान्हर्षयतीति मंडपकुंडमंडनं । ° (no mention of *Kuṇḍamaṇḍapamaṇḍana*) ॥ एवं चाद्यश्लोके विभुमिष्ट्वेति स्वेष्टात् प्रस्वरूप(?)श्रीनरहरेरनुसंधानात्मकं मध्ये ऽपि विलसति(रि° MS.) सदृशश्रीमंडपे श्रीनृसिंह इति तदनुसंधानात्मकमेव तदंते चाशीर्वादात्मकं मंगलं कृतं ग्रंथप्रार्थनार्थं शिष्टाचा[र]प्रदर्शनार्थं च तन्निबंधनम् ॥ ६० ॥

इति श्रीसप्तर्ष्युपाख्यनरहरिदैवज्ञविरचिता मंडपकुंडमंडनप्रकाशिका समाप्ता ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3162.

1521 g. Foll. 9; size $10\frac{1}{2}$ in. by $5\frac{1}{2}$ in.; clear Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; six lines in a page.

Kuṇḍoddyota, another treatise on the measurements of sacrificial fire-places and sheds, by *mīmāṃsaka-Bhaṭṭa Nīlakaṇṭha*, son of *mīmāṃsaka-Bhaṭṭa Śaṅkara Śarman*, and younger brother of *Nṛisiṃha*.

It begins:

देवर्षिरक्षःसंघानामवाङ्मनसगोचरं ।
प्रत्यक्षमपि तद्धाम सर्वदा समुपास्महे ॥ १ ॥

द्विजराजैकमूर्धन्यं वृषाध्यक्षं शिवान्वितं ।
काश्यां सर्वोपदेष्टारं भावये शंकरं गुरुं ॥ २ ॥

विरोधिमार्गाद्वयदर्शनार्थं द्वेधा बभूवात्र परः पुमान्यः ।
श्रीशंकरो भट्ट इहैकरूपो मीमांसकाद्वैतमुरीचकार ॥ ३ ॥

कुंडमंडपनिर्माणकारिका उपकारिकाः ।
नीलकंठकृताः संतु कंठे ताः कर्मठैः कृताः ॥ ४ ॥

The MS. concludes with the following three verses, the last two of which, according to the commentary, do not belong to the original treatise, but have been added from another source as a useful supplement:

कुंडाभावे स्थंडिलं स्याद्वेदास्रं हस्तमानतः ।
द्वित्रिवेदांगुलोत्सेधं सैकतं दर्पणोन्नतं ॥ ७१ ॥

एकांशस्य कलांशकेन रहितान्पादोनवेदांशकान्
संवर्ध्योभयतस्तदर्धगुणतः पंचास्रवृत्तं भवेत् (*r.* चरेत्) ।
वृत्ते तत्र विभागपंचकमिते सूत्राणि पंच क्रमाद्
दद्यात्तेन भवेत्समानभुजकं कुंडं तु पंचास्रकं ॥ ७२ ॥

इष्टं यच्चतुरस्रकं भवति तन्मध्यस्य सूत्रं लव-
द्वंद्वेनाथ लवस्य चार्धलवतः संवर्ध्य वृत्तं चरेत् ।
कृत्वांशान्मुनिसंमितांस्तदधि सत्सूत्राणि सप्त क्रमाद्
दद्यात्तेन मनोहरं समभुजं सप्तास्रकुंडं भवेत् ॥ ७३ ॥

after which the copyist has inadvertently put the colophon of *Śaṅkara Bhaṭṭa's* commentary: इति श्रीमन्मीमांसकभट्टनीलकंठात्मजभट्टशंकरकृतौ पितृ[कृत]-कुंडोद्योतविवृतिः कुंडभास्कराख्या समाप्तिमफाणीत् ॥

For another verse (श्रीमीमांसकभट्टशंकरतनूजन्मा॰) inserted by one of the commentaries before these two additional verses, see no. 3164.

[H. T. Colebrooke.]

3163.

2667a. Foll. 40 (two of which, 15 and 30, are wanting); size 11 in. by 5 in.; fair Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; 8–16 lines in a page.

Kuṇḍabhāskara, a commentary (*vivṛiti*) on *Nīlakaṇṭha's Kuṇḍoddyota*, by his son *Śaṅkara Bhaṭṭa*; with the text of the original treatise in the middle of the page.

It begins:

यतः सर्वं विश्वं भजति जनिसत्तालयमिदं
य आत्मा सर्वेषां स्थिरचरजडानामपि विभुः ।
तमेतं भास्वंतं विधिहरिमहेशानवपुषं
नमस्यामः कामं परमकमनीयं सुकृतिनां ॥ १ ॥

तमो[ऽ]ज्ञानप्रहर्तारं कर्तारं द्युतिसंविदः ।
आनंदामृतदातारं सवितारं भजामहे ॥ २ ॥
श्रीभट्टनीलकंठं पितरं परिचिंत्य शंकरः कारयो ।
पितृकृतकुंडोद्योतं व्याचष्टे मूलमालोच्य ॥ ३ ॥

श्रीभास्करतेजउपासनारूपं मंगलमाचरन् शिष्यशिक्षार्थमनुषंगतो व्याख्यातृश्रोतृप्रतिपत्तये च ग्रंथे निबध्नाति । देवर्षिरक्षसां समूहानामवाङ्मनसगोचरं वाङ्मनसयोरविषयं । यतो वाचो निवर्तंते अप्राप्य मनसा सहेति श्रुतेः । प्रत्यक्षमपि तद्धाम श्रीभास्कराख्यं तेजः सर्वदा त्रिकालं समुपास्महे चिंतयामहे । वाङ्मनसविषयत्वप्रत्यक्षत्वयोर्विरोधे ऽपिशब्दः । तत्परिहारस्तु निर्गुणत्वसगुणत्वाभ्यां विधेयः ॥ १ ॥

In this copy the original text is made to end with the following verse (only the first half of which is, however, commented upon):

द्वित्रिवेदांगुलोत्सेधं सैकतं दर्पणोन्नतं ।
कुंडोद्योतममुं भट्टनीलकंठो व्यचीकरत् ॥ ७० ॥

The commentary then proceeds: अथ प्रसंगात्पंचास्रसप्तास्रे उच्येते । एकांशस्येति ॥ ०

It ends: इदमुदाहृतं विज्ञानललिते ।

दशमांशं बहिर्न्यस्य कृत्वा वृत्तमिह भ्रमात् ।
भक्त्वा क्षेत्रं चतुःषष्ट्या तद्भागैस्त्रिंशता त्रिभिः ॥
संमाय सूत्रं तादृक्षात्सप्तास्रं सूत्रसप्तकात् ।
अभिचारोपशांत्यर्थे होमे कुंडमिदं स्मृतमिति ॥

इति श्रीमन्मीमांसकभट्टनीलकंठात्मजभट्टशंकरकृता पितृकृतकुंडोद्योतविवृतिः कुंडभास्कराख्या समाप्तिमगमत् ॥

A few diagrams are given in illustration of the text. [H. T. Colebrooke.]

3164.

610a. Foll. 19; size 16 in. by 3¾ in.; fairly good, modern Devanāgarī writing; 13 lines in a page.

Kuṇḍoddyotadarśana, a second (and later) commentary, by *Śaṅkara Bhaṭṭa*, on his father's *Kuṇḍoddyota*; composed, at Benares, in 1671 A.D.

The original treatise is given in full along with the commentary.

It begins:

यतः सर्वं विश्वं भजति जनिसत्तालयमिदं° ॥ १ ॥
तमो[ऽ]ज्ञानप्रहर्तारं कर्तारं द्युतिसंविदः । ° ॥ २ ॥
ध्यायंति यत्पदांभोजमपहत्यै भवांबुधेः ।
योगिनः संयतात्मानस्तं नमामि रघूद्वहम् ॥ ३ ॥
श्रीनीलकंठपितरं परिचिंत्य काश्यां
  वर्षे गजद्वि(also B; ? द्वय)हयैकयुते महार्घ्ये ।
व्याख्या कृता सगणितं सफलं च कुंडो-
  द्योते मया पितृकृते किल भास्कराख्या ॥ ४ ॥
गणितं ये न जानंति न जानंति च तां तु ये ।
तेषां ज्ञानाय कुर्वे ऽहं कुंडोद्योतस्य दर्शनं ॥ ५ ॥

श्रीभास्करतेजउपासनारूपं मंगलमाचरन् शिष्यशिक्षार्थमनुषंगतो व्याख्यातृश्रोतृप्रतिपत्तये च ग्रंथे निबध्नात्यनुष्टुभमविपुलया देवर्षीति ॥ तत्सूर्याख्यं धाम तेजः सर्वदा रात्रिंदिवं उपास्महे चिंतयामहे ॥ कीदृशं । प्रत्यक्षमपि देवर्षिरक्षसां संघाः समूहास्तेषामवाङ्मनसगोचरं । वाङ्मनसयोरविषयमित्यर्थः । यतो वाचो निवर्तंते अप्राप्य मनसा सहेति श्रुतेः । वाङ्मनसाविषयत्वप्रत्यक्षत्वविरोधे ऽपिशब्दः । यद्वा । अपिशब्दस्य देवर्षिरक्षःसंघानामपीत्यत्रान्वयः । विरोधपरिहारस्तु निर्गुणत्वसगुणत्वाभ्यां विधेयः ॥ १ ॥

As here commented upon, the text ends thus:

कुंडाभावे स्थंडिलं° ।
द्वित्रिवेदांगुलोत्सेधं° ॥ ६५ ॥
प्रकाशकं हि सर्वेषां विलोचनमनोहरं ।
कुंडोद्योतममुं भट्टनीलकंठो व्यचीकरत् ॥ ६६ ॥

अथालंकारशार्दूलविक्रीडितेनाह ।

श्रीमीमांसकभट्टशंकरतनूजन्मा नृसिंहानुजः
  कुंडोद्योतमचीकरत्सुविततं श्रीनीलकंठः कृती ।
तं दृष्ट्वा विबुधाः प्रहृष्टमनसः कुर्वंतु सन्मंडपे
  कुंडे संगणकास्तथा च सुहृदः शार्दूलविक्रीडितम् ॥ ६७ ॥

Without commenting on this last verse, the commentator then proceeds to explain the two additional verses: अत्र प्रसंगान्मूलानुक्ते ऽपि क्वचिदुपयुक्ते पंचाशसमासे शार्दूलविक्रीडिताभ्यामुच्येते । तत्रादौ पंचाशं ।
एकांशस्य ° ॥

The commentary ends:

इह पंडितदुर्विगाहशास्त्रे यदलेखि स्वधिया मया तु किंचित् ।
अवलंबनमेकमेव तस्मिन् मम गंगायुतनीलकंठपादौ ॥

इति श्रीमन्मीमांसकभट्टनीलकंठात्मजभट्टशंकरविरचितं कुंडोद्योतदर्शनं समाप्तिमफाणीत् ॥

The following is a list of authorities quoted by the commentator: *Āmnāyarahasya, Kātyāyana, Kāmika, Kuṇḍaratnākara, Kuṇḍalakshmavivṛiti, Kriyāsāra, Trailokyasāra, Pañcarātra, Piṅgalāmata, Baudhāyana, Bhavishyapurāṇa, Bhāskarācārya, Madanaratna* by *Nārada, Matsyokti* (i.e. *Matsyapurāṇa*), *Rāghava, Rāmavājapeyin, Liṅgapurāṇa, Vaśishṭhasaṃhitā, Vāyavīyasaṃhitā, Vijñānalalita, Śāradātilaka* (most frequently quoted), *Śulba, Śrīdharācārya, Siddhāntaśekhara, Sūtasaṃhitā, Skandapurāṇa, Hayagrīvapañcarātra, Hemādri.*

Śaṅkara Bhaṭṭa was himself the author of an independent work on the same subject, entitled *Kuṇḍārka*, which was commented upon by *Raghuvīra*, son of *Viṭṭhala*, of the *Krishṇātri* family (cf. Rāj. Mitra, Notices, ii., p. 121).

[H. T. COLEBROOKE.]

3165.

1810. Foll. 31 (two of which, 16 and 17, are lost); size 9 in. by 3¾ in.; indifferent, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Śaṅkara Bhaṭṭa's Kuṇḍoddyotadarśana, with the original text of *Nīlakaṇṭha's Kuṇḍoddyota* between the commentary.

[H. T. COLEBROOKE.]

3166.

617b. Foll. 47; size 9¼ in. by 4 in.; indifferent Devanāgarī writing of 1802 A.D.; eight lines in a page.

Kuṇḍoddyotadarśana, with the original text in the middle of the page.

[H. T. COLEBROOKE.]

3167.

2720. Foll. 123 (with a supplementary leaf to fol. 33, while fol. 96 is wanting); size 7½ in. by 4¼ in.; indifferent Devanāgarī writing of 1761 A.D.; 10 or 11 lines in a page.

Kuṇḍakalpalatā, a digest of directions regarding the preparation of sacrificial fire-places, compiled by *Dhuṇḍhirāja* (ab. 1560–70 A.D.), son of *Purushottama*, grandson of *Rāmakṛishṇa*, and pupil of *Rāma Paṇḍita* and *Nanda Paṇḍita*.

It begins: कुंडकल्पलता लिख्यते ॥

सिंधुरवदनं कदनं सर्वस्या संकल्पकल्पवृक्षे(?) ।
निगमसमक्षं भजेद्गणाध्यक्षम्(? °मुरूष्टामद्य° MS.) ॥
गुरुस्थानप्रदानाय(?) समुन्नतकरद्वयं ।
ऋद्धिसिद्धिद्वयोपेतं वंदे श्रीगणनायकं ॥ २ ॥
लंबोदरं विघ्नविघातदक्षं
  त्र्यक्षं समक्षं सकलश्रुतानां ।
मन्नालिपिंडैः परिपूर्णगंडं
  श्रीवक्रतुंडं विभुमानतो ऽस्मि ॥ ३ ॥
घननीलमुदारकौस्तुभांकजननीचित्तसरोजसद्मं ।
ख्यवनीतलरिंगणं सदा तं नवं नीतिग्रहिलं(? नवनीत°)
[शिशुं भजामः ॥ ४ ॥
सरस्वतीमुखांभोज(°जं)नखकोटिनिनादिकः(!) ।
वीणावाणीपटुत्वं मे दिशत्वस्मिन्समुद्यमे ॥ ५ ॥
अष्टादशापि नृत्यंति विद्या यद्रसनाग्रतः(? यद्र्द°) ।
धर्माधिकारिणं रामपंडितं तं गुरुं भजे ॥ ६ ॥
तत्तनयं विदितनयं गुरुकृतविनयं गुणैकसंनिलयं ।
शत्रुविसृष्टापनयं वंदे श्रीनंदपंडितं सदयं ॥ ७ ॥
शैवान्वये ऽभूत्सुकृतैकसिंधुः
  परोपकारे जगदेकबंधुः ।
श्रीरामकृष्णस्त्रिपुरारिभक्तो
  यः सर्वदा वैदिकमार्गसक्तः ॥ ८ ॥
तत्पुत्रः पुरुषोत्तमः समभवत्काव्यप्रबंधादिकृत्
  तर्कोदर्कमतिः श्रुतिस्मृतिवचोवीचीपु वाचस्पतिः ।
श्रीकंठांघ्रिसरोजसक्तहृदयः शैवान्वयांभोरुहो-
  द्बोधोक्तेपुरतीत[वाक्? worn]पथमतिर्विद्वद्वरोग्र-
[ग्रणीः(? विद्वद्वरेष्वग्रणीः) ॥ ९ ॥
विचार्य विविधान् ग्रंथान् धुं(ढुं)ढिराजस्तदात्मजः ।
कुंडकल्पलतामेतां कुरुते गुणितुष्टये ॥

इह खलु श्रौतस्मार्तेष्वग्निपु साध्येपु कर्मसु अग्न्यायतनस्यावश्यकतया तन्निर्णयो ऽवश्यापेक्षणीयस्तत्र श्रौताग्न्यायतननिर्णयाय तत्तच्छाखासु प्रतिनियतान्येव शुल्वसूत्राणि तद्भाष्याणि च प्रवृत्तानि। स्मार्ताग्न्यायतनानि तु कुंडस्थंडिलादिरूपेणानेकविधानि तन्निर्णयाय नानाविधस्मृतिसंहितापुराणागमादीनि प्रवृत्तानि परस्परं विप्रतिपन्नानि दृश्यंते । तदेकवाक्यतार्थं चानेके ग्रंथकाराः प्रवृत्तास्तेषामपि परस्परं विसंवादो ऽतस्तन्मतानां समूलत्वोद्भावनेन तत्त्वनिर्णयायास्माकमुद्यमः । °

Besides *Purāṇas*, the following works and authors are quoted: *Aparājitapṛicchā*, foll. 44*a*, 46*b*, 52*a*; *Kapilapañcarātra*, foll. 7*a*, 8*b*, 9*b*, 13*a*, 42*b*; *Kātyāyana*, as the author of the *Śulbapariśishta*, fol. 31*a*, and of the *mahā-Kapilapañcarātra*, fol. 22*b*; *Kādimata*, fol. 17*b*; *Kālottara*, fol. 115*b*; *Kuṇḍaratnākara*, fol. 44*b*; *Kriyāsāra*, often; *Gaṇeśavimarśinī*, foll. 33*b*, 102*b*; *Gautamīyatantra*, foll. 9*a*, 26*a*, 27*b*, etc.; *Trailokyasāra*, fol. 26*b*; *Piṅgalāmata*, foll. 40*a*, 42*b*, 45*b*, 46*a*, 120*b*; *Pratishṭhāsārasaṃgraha*, foll. 6*a*, 32*a*; *Prapañcasāra*, fol. 102*b*; *Prayogasāra*, foll. 102*b*, 113*a*; *Bahvṛicagṛihya*, fol. 121*a*; *Bahvṛicapariśishṭa*, fol. 52*a*; *Baudhāyanamata*, fol. 122*a*; *Mantramuktāvalī*, foll. 31*b*, 42*a*, 46*a*, 47*b*, 53*a*; *Maya*, foll. 21*a*, 26*b*; *Mohaśūrottara*, foll. 103*a*, 109*a*; *Yoginīhṛidaya*, fol. 102*b*; *Rāmavājapeyin*, fol. 3*b*, 6*a*; *Rudrayāmala*, fol. 101*b*; *Lakshaṇasaṃgraha*, fol. 108*a*; *Vaśishṭhasaṃhitā*, foll. 22*a*, 33*b*, 120*a*; *Vāyavīyasaṃhitā*, foll. 4*b*, 108*a*, 120*a*, 123*a*; *Vāstuśāstra*, foll. 19*a*, 40*a*, 41*a*, etc.; *Vijñānalalita*, foll. 25*a*, 98*b*; *Śāradātilaka* or simply *Śāradā*, often; *Śulba*, foll. 19*b*, 21*b* = *Śulbapariśishṭa*, foll. 18*b*, 31*a*, or *Śulbasūtra*, fol. 22*b*, or *Śulbakārikā*, fol. 30*b*(?); *Sārasaṃgraha*, fol. 48*a*; *Sārasvata(tantra?)*, fol. 102*b*; *Siddhāntaśekhara*, foll. 5*b*, 8*a*, 9*b*, 13*a*, 15*b*; *Sūtasaṃhitā*, foll. 120*a*, 122*a*; *Somaśambhu*, foll. 13*b*, 42*b*, 43*b*, 54*b*, 60*b*, 108*a*; *Svāyambhuva*, fol. 112*a*; *Hayaśīrshapañcarātra*, foll. 9*a*, 15*b*, 16*a*, 17*a*, 31*b*, 32*b*; *Hemādri*, foll. 33*a*, 36*b*.

It ends : संहितायामपि ।

पलाशपत्रे निश्छिद्रे रुचिरे सुक्स्रुवौ मुने ।
विदध्याद्द्वाश्वत्थपत्रे संक्षिप्ते होमकर्मणीति ॥
शैवेन ढुंढिराजेन पुरुषोत्तमसूनुना ।
तोषाय विदुषामेषा कुंडकल्पलता कृता ॥
विज्ञापना तु क्रियते मयेयं
बुधान्समस्तांल्लिखनं मदीयं ।
मात्सर्यमुत्सार्य विवेचनीयं
कश्चिद्गुणश्चेत्परिशीलनीयं ॥

इति कुंडकल्पलता समाप्ता ॥

सं १८१८ खरसंवत्सरे कार्त्तिककृष्ण ६ सोमे आर्द्रानक्षत्रे शंकरभुक्तेन लिखितमिदं पुस्तकं स्वार्थं परार्थं च ॥

[MACK. COLL.]

3168.

1274 a. Foll. 17; size 13 in. by 4½ in.; indifferent, modern Bengalī handwriting; seven lines in a page.

Krishipaddhati, a manual of agriculture, ascribed to *Parāśara*.

It begins:

जयति पराशरनामा मुनिवरः कृषिकर्माणि यो वेद ।
कृषिकालस्य तत्त्वज्ञा वसुधां फलयन्ति सर्वरत्नानि ॥
चतुरो वेदान् यो ब्रूयाद् ब्रवीति कृपणं वचः ।
अलक्ष्म्या गृह्यते सो ऽपि प्रार्थनालाघवान्वितः ॥
एक एव नरः कृष्यां प्रार्थको नैव जायते ।
कृष्यान्वितो हि लोके ऽस्मिन् भूयादपि च भूपतिः ॥
सुवर्णमणिमाणिक्यवसनैरपि पूजितः ।
तथापि प्रार्थयन्त्येव कृषकान् भक्ततृष्णया ॥
हस्ते कण्ठे च कर्णे च सुवर्णं विद्यते यदि ।
उपवासस्तथापि स्यादन्नाभावेन देहिनां ॥
अन्नं प्राणा बलं चान्नमन्नं प्राणस्य धारणं ।
देवासुरमनुष्याश्च सर्वे चान्नोपजीविनः ॥
अन्नं हि धान्यसंजातं धान्यं कृष्या विना न च ।
तस्मात्सर्वं परित्यज्य कृषिं यत्नेन कारयेत् ॥
कृषिर्धन्या कृषिर्मेध्या जन्तूनां जीवनं कृषिः ।
हिंसादिदोषयुक्तो ऽपि मुच्यते ऽतिथिपूजनात् ॥
तेनार्चितं जगत्सर्वमतिथिर्येन पूजितः ।
अतिथिः पूजितो येन स एव पुरुषोत्तमः ॥
वृष्टिमूला कृषिः सर्वा वृष्टिमूलं हि जीवनं ।
तस्मादादौ प्रयत्नेन वृष्टिज्ञानं समाचरेत् ॥
ततो वत्सरराजानौ मन्त्रिणं मेघमेव च ।
आढकं सलिलस्यापि वृष्टिं ज्ञानेन साधयेत् ॥

अथ राजानयनं ।

शाकस्तु त्रिगुणं कृत्वा त्रियुतं मुनिनाहरेत् ।
भागशिष्टो नृपो ज्ञेयो नृपान्मन्त्री चतुर्थकः ॥

तथा च । राजा मन्त्री जलस्वामी शस्याधिपतयस्तथा ।
वर्षेशो मेघनाथश्च मासनाथो दिनाधिपः ॥

राजफलं । चित्रिताऽर्के नृपे वृष्टिर्वृष्टिरुग्रा निशापतौ ।
वृष्टिर्मन्दा सदा भौमे चन्द्रजे वृष्टिरुत्तमा ॥
सुरेज्ये शोभना वृष्टिर्भार्गवे वृष्टिरुत्तमा ।
पृथिवी धूलिसंपूर्णा वृष्टिहीना शनौ नृपे ॥

चक्षुर्विशेषफलमाह । ०

Cf. Aufrecht, Cat. of Trinity Coll. MSS., p. 25; Rāj. Mitra, Notices, i., p. 179.

अथ माघे वृष्टिज्ञानं fol. 3*b*; अथ फाल्गुनवृष्टिज्ञानं fol. 4, etc.; अथ कृष्यवेक्षणं fol. 7*b*; अथ वाहनविधानं ib.; अथ गोपर्वकथनं fol. 8*b*; अथ हलप्रसारणं fol. 9*b*; अथ वीजस्थापनं fol. 11*b*; अथ वीजवापविधिः fol. 12; अथ जलरक्षणं fol. 14; अथ मार्गे मुष्टिग्रहणं fol. 15, etc.; अथ धान्यस्थापनं fol. 17.

It ends:

वृहत्सुधान्यं कुरुते समर्घ्यं
जघन्यधिष्ण्याभ्युदितो महार्घ्यं ।
समेषु धिष्ण्येषु समं हिमांशुर्
यदन्यसंदिग्धमिदं महान्तः ॥
संक्रान्तिभ्वक्षं तिथिवारयुक्तं
द्रव्याक्षरं रामहृतसमस्तं ।
एके समर्घ्यं समताद्वितीये
शून्ये महार्घ्यं मुनयो वदन्ति ॥

इति पराशरमुनिकृता कृषिपद्धतिः समाप्ता ॥ लिखितं श्रीकृष्णमोहनशर्मणा ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

CATALOGUE

OF THE

SANSKRIT MANUSCRIPTS

IN THE

LIBRARY OF THE INDIA OFFICE.

PART VI.

Saṃskṛit Literature:

B. POETICAL LITERATURE.

I. EPIC LITERATURE, II. PAURANIK LITERATURE.

EDITED BY

JULIUS EGGELING, PH.D.

PROFESSOR OF SANSKRIT AND COMPARATIVE PHILOLOGY IN THE UNIVERSITY OF EDINBURGH.

London:

PRINTED BY ORDER OF THE SECRETARY OF STATE FOR INDIA IN COUNCIL.

1899.

LONDON:
PRINTED BY GILBERT AND RIVINGTON, LIMITED,
ST. JOHN'S HOUSE, CLERKENWELL.

CONTENTS OF PART VI.

SANSKRIT LITERATURE :—

B. *Poetical Literature* :—

I. Epic Poetry : PAGE

1. Mahābhārata :

a. The complete work, and commentaries thereon . 1151

b. Various Sections 1158

2. Rāmāyaṇa 1179

II. Paurāṇik Literature :

a. Mahāpurāṇas and Upapurāṇas ; and works professing to form part, or treating, of such . . . 1184

b. Miscellaneous Paurāṇik Tracts . . . 1390

B. POETICAL LITERATURE.

I. Epic Poetry.

1. MAHĀBHĀRATA.

a. The complete work, and commentaries thereon.

3169–3178.

1907–1916. Size 15½ in. by 6½ in.; good Devanāgarī writing of 1765 A.D.; 10–14 lines in a page.

Mahābhārata, with different commentaries on different sections of the work.

The contents of the ten volumes are as follows:—

I. 1907; foll. 531. *a. Ādiparvan,* with *Arjuna Miśra's* commentary, called *Bhāratārthadīpikā* (foll. 416, numbered 1, 1–415). The latter begins:

यस्यैकरेणुपरमाणुरपि क्षणेन
धातुर्दधाति विपुलं शमभीप्सितेषु ।
तन्नो हरेर्हरतु पादपयोजयुग्मं
प्रारिप्सितप्रतिहतीरभितश्चिराय ॥ १ ॥

वेदव्यासवैशंपायनदेवबोधविमलबोधसर्वज्ञनारायणभट्टशांडिल्यमाधवपितृपादेभ्यो नमः ॥

श्रीदेवबोधपादादिमतमालोक्य यत्नतः ।
क्रियते ऽर्जुनमिश्रेण भारतार्थप्रदीपिका ॥

Colophon (fol. 413*a*): श्रीभारताचार्यार्जुनमिश्रकृतौ भारतसंग्रहदीपिकायामादिपर्वणि ॥ Cf. Weber, Berl. Cat., no. 392.

b. Sabhāparvan, with *Devabodha Bhaṭṭāraka's* commentary, called *Jñānadīpikā* (foll. 115).

It begins:

चैतन्यप्रभया साक्षात्कर्तुमातरपुरुषं (? °मंतरपूरुषं) ।
क्रियते देवबोधेन सभाया ज्ञानदीपिका ॥ १ ॥

Colophon: इति परमहंसपरिव्राजकाचार्यभट्टारकश्रीदेवबोधकृतौ महाभारततात्पर्यटीकायां ज्ञानदीपिकायां सभापर्व समाप्तं ॥

II. 1908; foll. 502. *Vanaparvan,* with *Caturbhuja Miśra's* commentary, *Vākyadīpikā.*

It begins:

दृप्यद्दुर्मददानवौघविहितं भावं (? *r.* भारं) भुवो दुर्धरं
दृष्ट्वान्येन दुरुद्धरं स्वयमगाद्यो मानुषत्वं भुवि ।
तस्मै देवनिकायमौलिविकसन्माणिक्यरोचिश्छटा-
संरज्यत्पदपंकजाय हरये देवाय नित्यं नमः ॥
श्रीचतुर्भुजमिश्राणामारण्ये वाक्यदीपिका ।
संप्रकाशयतादेषा दुरूहपदपद्धतिं ॥

It ends:

इयं सहस्रद्वितयी रचिता खल्वनुष्टुभां ।
श्रीचतुर्भुजमिश्रेण टीकायां वनपर्वणः ॥

इति वनपर्वटीका समाप्ता ॥ Cf. Berl. Cat., no. 393.

III. 1909; foll. 401. *a. Virāṭaparvan,* with *Caturbhuja Miśra's* commentary (foll. 91).

It begins:

अपगुणो ऽपि रजः समुपाश्रितः
सृजति सत्त्वमयो ऽप्यखिलं जगत् ।
तम उपेत्य नयत्यपि संक्षयं
तमहमद्वयमीश्वरमाश्रये ॥

विराटपर्वतात्पर्यप्रकाशनपटीयसी ।
श्रीचतुर्भुजमिश्राणामियं जयति भारती ॥

इदानीं क्रमप्राप्तमज्ञातावासवृत्तांतावच्छिन्नं चतुर्थं पर्वोपक्रमते ॥ Cf. Berl. Cat., no. 394.

Date: संवत् १८२२ ना वरषें (वर्षे) कारतकमासे (कार्त्तिक°) शुक्लपक्षे एकादशीबुधवासरे ज्ञसीगोवदराम (? श्रीगोविंदराम) लखुछे ॥

b. Udyogaparvan, with *Nārāyaṇa Sarvajña's* commentary, called *Bhāratārthaprakāśa* (foll. 310).

It begins:

नारायणस्य विशदाः सर्वज्ञस्यात्र भारतव्याख्याः ।
आकलयन्नस्तु जनो भारततत्त्वार्थसर्वज्ञः ॥
गुरूपदेशसंशुद्धपाठव्याख्यानुसारतः ।
भारतार्थप्रकाशो ऽयमुद्योगे ऽस्मिन्निरूप्यते ॥

Cf. Aufrecht, Cat. Bodl., no. 14.

IV. 1910; foll. 303. *Bhīshmaparvan*, with *Arjuna Miśra's Bhāratārthadīpikā.*

It begins:

श्रीकृष्णचरणौ नत्वा कृष्णद्वैपायनं ततः ।
संतोषाय सतां भीष्मपर्व व्याख्यायते मया ॥

Colophon: इति श्रीमदर्जुनमिश्रकृतौ भारतार्थदीपिकायां भीष्मपर्वविवरणं समाप्तं ॥

The *Bhagavadgītā* (foll. 34–151) is accompanied by *Śrīdharasvāmin's Subodhinī* instead. Cf. Berl. Cat., no. 395; Cat. Bodl., no. 15.

V. 1911; foll. 452. *a. Droṇaparvan* (foll. 267), with a *Ṭīkā*, the author of which (? *Caturbhuja Miśra*) is not mentioned, beginning: अथ द्रोणपर्वटीका ॥ नारायणमिति ॥ देवव्रतं भीष्मं । शांतिं शमं धैर्यं च । अनिशं रात्रिदिवसं । आतुरः व्यथितः । °

The commentary is, however, discontinued after fol. 100 (Calc. ed., v. 3034). The same commentary is contained in MS. 3135 (no. 3211) where it is ascribed (apparently wrongly) to *Nīlakaṇṭha*.

b. Karṇaparvan, with *Ṭīkā*, beginning: ननु कोऽयं भावो नाननतावहुरुत्वं। कर्णद्रोणभीष्मादीनामेकेनैवाश्वेन वहनात् । नापि पिष्टत्वं । तेषां परमशिष्टतया यागदानहोमादिपुण्यसाधनपरत्वात् । नापि महावीर्यत्वं श्रीरामादिभिर्व्यभिचारात् । °

Colophon: इति कर्णपर्वटीका समाप्ता ॥

VI. 1912; foll. 398. *a. Śalyaparvan* (foll. 46), without *Ṭīkā*; corresponding to *adhy.* 1–30 of the Calc. edition; the remaining two *adhyāyas* being added to—

b. Gadāparvan (foll. 70), with *Ṭīkā.*

c. Aishīkaparvan (foll. 11), with *Ṭīkā.* The first part of the *Sauptikaparvan* (*adhy.* 1–9) is bound up with vol. viii.

d. Viśokaparvan (foll. 9), with *Ṭīkā*; corresponding to *adhy.* 1–8 of the *Strīparvan* of the Calc. edition.

e. Strīparvan (foll. 21), with *Ṭīkā.* The latter has the following colophon: इति श्रीचतुर्भुजविरचिता शल्यादिपंचपर्वटीका समाप्ता ॥ The commentary on the *Śalyaparvan*, however, is not given at all; and those on the *Viśoka-* and *Strī-parvan* are identical with those contained in MS. 3136 (no. 3212), where they are (apparently wrongly) ascribed to *Nīlakaṇṭha.*

f. Rājadharma of the *Śāntiparvan*, with *Ṭīkā* (foll. 179).

g. Āpaddharma of the *Śāntiparvan*, with (? *Caturbhuja Miśra's*) *Ṭīkā*, the same as the one ascribed, in MS. 3137, to *Nīlakaṇṭha.*

VII. 1913; foll. 432 (no. 340 omitted in the pagination). *Mokshadharma* of the *Śāntiparvan*, with *Arjuna Miśra's* commentary.

Colophon: इति श्रीभारताचार्यपाठकराजश्रीमदीशानतनयस्य श्रीसत्यखानश्रीमानदत्ताश्रयस्य श्रीभारताचार्यश्रीमदर्जुनमितिश्राकृतौ (*r.* अर्जुनमिश्रकृतौ) महाभारतार्थदीपिकायां टीकायां शांतिपर्वणि मोक्षधर्मपूंछवृत्सुपाख्यानं समाप्तं ॥ for some further remarks regarding the MS. see no. 3194 (MS. 511).

VIII. 1914; foll. 545. *a. Dānadharma*, or *Ānuśāsanaparvan* (foll. 329), with (? *Nīlakaṇṭha's*) commentary, beginning: राजधर्मेष्व्रवणतत्पालनानुपदमात्यंतिकी दुःखनिवृत्तिर्नित्यसुखाभिव्यक्तिर्वा मुक्तिरित्युभयतयमुक्तिसाधनापेक्षे° cf. Berlin Cat., no. 399.

b. Āśvamedhikaparvan (foll. 129, besides duplicate leaves of 41 and 46). The commentary begins: इहाश्वमेधिके पर्वणि अश्वमेधनिष्पादनमनुगतो मुख्यो वाक्यार्थः ॥ cf. Berl. Cat., no. 399.

c, d. Mauśalyaparvan (foll. 9), and *Āśramavāsikaparvan* (foll. 38), with a few glosses only; those on the *Āśramavāsikaparvan* (as well as on the *Sauptikaparvan*) being the same as in MS. 3136 (no. 3212), where they are ascribed to *Nīlakaṇṭha*.

e. Sauptikaparvan, adhy. 1–9, with *Ṭīkā* (foll. 21), wrongly bound in this volume, instead of vol. vi.

f. Mahāprasthānikaparvan (foll. 5), with a few glosses.

g. Svargārohaṇikaparvan (foll. 12), with *Sarvajña Nārāyaṇa's* commentary. Cf. Berl. Cat., no. 399.

IX., X. 1915, 1916; foll. 629, numbered continuously. *Harivaṃśa*, with (*Rāmānanda's*) commentary (*ṭīkā*), entitled *Harivaṃśenducandrikā*. It begins: नत्वाश्चर्यपर्वं एतस्य हरिवंशस्य भारते संगतिरस्ति वा न वा । ° see Berlin Cat., no. 400. Text and commentary reach as far as v. 16355.

[DR. JOHN TAYLOR.]

3179–3197.

496–514. Size 11 in. by 5¼ in.; fairly good Devanāgarī writing of A.D. 1745–52; on an average fourteen lines in a page.

Mahābhārata, with the same commentaries as contained in the preceding set; being either derived from the same original, or the source from which that set was derived.

The *Droṇaparvan*, as well as the *Harivaṃśa*, is wanting in this copy.

I., II. 496, 497; foll. 415, numbered continuously 1–411; foll. 153 (vv. 2850–79) being wanting, and nos. 248–50 being passed over. *Ādiparvan*, with *Arjuna Miśra's Bhāratārthadīpikā*. Dated Saṃvat 1804.

III. 498; foll. 115. *Sabhāparvan*, with *Devabodha's Jñānadīpikā*.

IV., V. 499, 500; foll. 508 (of which foll. 128–156, corresponding to vv. 3070–8416, are wanting). *Vanaparvan*, with *Caturbhuja Miśra's Vākyadīpikā*. Dated Saṃvat 1809.

VI. 501; foll. 89. *Virāṭaparvan*, with *Caturbhuja Miśra's* commentary.

VII., VIII. 502, 503; foll. 323, numbered continuously (fol. 235 bound after 245). *Udyogaparvan*, with *Nārāyaṇa Sarvajña's Bhāratārthaprakāśa*. Dated Saṃvat 1803.

IX., X. 504, 505; foll. 311, numbered continuously. *Bhīshmaparvan*, with *Arjuna Miśra's* commentary, and *Śrīdhara-svāmin's Subodhinī*, as far as the *Bhagavadgītā* is concerned.

XI. 506; foll. 150. *Karṇaparvan*, with *Ṭīkā*. Dated Saṃvat 1804.

XII. 507; foll. 167. *a. Śalyaparvan* (foll. 47), without *Ṭīkā*.

b. Gadāparvan (foll. 70), with *Ṭīkā*.

c. Sauptikaparvan (foll. 17), without *Ṭīkā*.

d. Aishīkaparvan (foll. 8), without *Ṭīkā*.

e. Viśokaparvan (foll. 8), without *Ṭīkā*.

f. Strīparvan (foll. 17), without *Ṭīkā*.

XIII. 508; foll. 178. *Rājadharma*, with *Ṭīkā*.

XIV. 509; foll. 62. *Āpaddharma*, with commentary.

XV., XVI. 510, 511; foll. 432 (no. 340 is passed over, and fol. 250, comprising vv. 10146-75, is wanting). *Mokshadharma*, with *Arjuna Miśra's* commentary. After the colophon given above under no. 3175 (MS. 1913), there are the following *ślokas*, likewise copied in that MS.:

प्रागुपायस्य संशुद्धिर्मयाकारि यथामति ।
मोक्षधर्मार्थविवृतौ कः समर्थो ऽस्ति संप्रति ॥

पितुः सदुपदेशेन विद्वद्व्रतानुरोधतः ।
प्राङ्निबंधस्य संशुद्धौ [यत्नः] कृतो ऽधुना मया ॥

अल्पाधीतिलिपिग्रस्तशुद्धाक्षरसमुच्चयः ।
विदुषां हेलया प्राच्यग्रंथो नाशमुपेयिवान् ॥

बुधैर्विमृश्य तैरेव क्षंतव्यं मम चापलं ।
मूलग्रंथो ऽपि सोपायो लिपिदूषणभाग्यतः ॥

गौडेश्वरमहामंत्रिश्रीमद्विश्वासरायतः ।
लब्धानुज्ञेन लिखिता मोक्षधर्मार्थदीपिका ॥

XVII. 512; foll. 289. *Ānuśāsanaparvan*, with commentary, which, however, begins only on fol. 28, and stops on fol. 214, at exactly the same place as in MS. 1914, viz. v. 4650 of the Calc. edition. The text terminates at v. 7290.

XVIII. 513; foll. 129. *Āśvamedhikaparvan*, with commentary. Dated Śaka 1675.

XIX. 514; foll. 69. *a. Āśramavāsikaparvan* (foll. 41), without commentary. Dated Saṃvat 1809, Śaka 1675.

b. Mausalaparvan (foll. 12), with a few glosses. Dated Saṃvat 1804.

c. Mahāprasthānikaparvan (foll. 5), with a few glosses.

d. Svargārohaṇikaparvan (foll. 11) as far as v. 302, with *Sarvajña Nārāyaṇa's* commentary. Dated Saṃvat 1804.

[H. T. COLEBROOKE.]

3198–3205.

2744–2751. Size 15¼ in. by 6½ in.; excellent Devanāgarī writing of 1779-80 A.D.; on an average 13 or 14 lines in a page.

Mahābhārata, for the most part with *Nīlakaṇṭha's* commentary, called *Bhāratabhāvadīpa*.

The whole work, with the commentary, was published at Bombay in 1862 and again in 1863. The present volumes were copied, by *Travāḍī Lakshmīdhara* (as stated at the end of the second *parvan*), for Warren Hastings, and presented by him to the E. I. Company. The distribution of the text over the eight volumes is as follows:

I. 2744; foll. 535. *a. Ādiparvan* (foll. 402).

b. Sabhāparvan (foll. 133). In the latter section, foll. 52 and 53 (containing vv. 940–93 of the Calc. ed.) are wanting.

II. 2745; foll. 485. *Vanaparvan* (or *Āraṇyakaparvan*). Foll. 2–4, 8–14, 16, 17, 22, 23, supplied by another hand (*?Lālā Mahtāb Rāya's*), give only the text without the commentary.

III. 2746; foll. 420. *a. Virāṭaparvan* (foll. 144).

b. Udyogaparvan (foll. 306).

IV. 2747; *Bhīshmaparvan*, originally in 301 foll., of which the *Bhagavadgītā* occupied foll. 39–181. This episode, however, is now supplied by another MS. in 112 foll., containing the text with *Śrīdhara's Subodhinī*, dated Saṃvat 1830 (A.D. 1773). After v. 1846 of the Calc. ed. the commentary is discontinued to the end of the *parvan*.

V. 2748; foll. 440. *a. Droṇaparvan* (foll. 248), without commentary.

b. Karṇaparvan (foll. 192), with *Nīlakaṇṭha's* commentary.

VI. 2749; foll. 414. *a, b. Śalyaparvan* (foll. 46) and *Gadāparvan* (foll. 52), both without commentary.

c. Sauptikaparvan (foll. 28), with commentary.

d. Strīparvan (foll. 27), with commentary (with the exception of the first *adhyāya*, or *Viśokaparvan*, foll. 1–7).

e. Śāntiparvan, with commentary, the first two sections, viz. *Rājadharma* (195 foll.), and *Āpaddharma* (66 foll.).

VII. 2750; foll. 461. *Mokshadharma*, the third section of the *Śāntiparvan*, with *Nīlakaṇṭha's* commentary.

VIII. 2751; foll. 474. *a. Anuśāsanaparvan* (or *Dānadharma*, foll. 303).

b. Āśvamedhikaparvan (foll. 108).

c. Āśramavāsikaparvan (foll. 35).

d. Mauśalaparvan (foll. 11).

e. Mahāprasthānikaparvan (foll. 6).

f. Svargārohaṇaparvan (or *Sarvaparvānukīrtana*, fol. 11);—all of them with *Nīlakaṇṭha's* commentary. [Warren Hastings.]

3206–3215.

3130–3139. Size 15½ in. by 6⅝ in.; good, modern Devanāgarī writing; 10–14 lines in a page.

Mahābhārata, for the most part with *Nīlakaṇṭha's Bhāratabhāvadīpa*.

The commentary is distinctly ascribed to *Nīlakaṇṭha*, son of *Govinda Sūri*, at the end of the *parvans*, whilst in the colophons of the *adhyāyas* of each *parvan* it is merely called *Ṭīkā*. In some of the *parvans* this *Ṭīkā* dwindles down to sparse glosses, the authorship of which might seem doubtful when compared with other MSS.,—for instance MS. 1912, where a commentary identically the same as in vols. vii. and viii. of this copy is ascribed to *Caturbhuja*.

The contents of the 10 vols. are as follows:

I. 3130; foll. 448. *Ādiparvan.*

II. 3131; foll. 451. *a. Sabhāparvan* (foll. 173).

b. Vanaparvan, part i. (foll. 278), reaching as far as v. 10925.

III. 3132; foll. 469. *a. Vanaparvan*, part ii. (foll. 279–628).

b. Virāṭaparvan (foll. 119).

IV. 3133; foll. 341. *Udyogaparvan.*

V. 3134; foll. 324. *Bhīshmaparvan.* The commentary on the *Bhagavadgītā*, here, is likewise that of *Nīlakaṇṭha*, founded on *Śrīdharasvāmin's Subodhinī* and other authorities, as is stated in the beginning.

VI. 3135; foll. 305. *Droṇaparvan. Nīlakaṇṭha's* commentary, as given here, and assigned to that author in the colophon, is different from the one in the Bombay edition. For the same commentary (? by *Caturbhuja Miśra*), see above no. 3173 (MS. 1911).

VII. 3136; foll. 383. *a. Karṇaparvan* (foll. 217).

b. Śalyaparvan (foll. 49, Calc. ed., vv. 1–3672).

c. Gadāparvan (foll. 65; Calc. ed. from v. 3673 to the end of the *Śalyaparvan*).

d, e. Sauptikaparvan (foll. 21) and *Aishīkaparvan* (foll. 12), forming one *parvan* in the Calc. edition.

f. Viśokaparvan (foll. 10), forming the first eight *adhyāyas* of the *Strīparvan* in the Calc. ed.

g. Strīparvan (foll. 21). For the commentary on the last four sections (*? Caturbhuja Miśra's*), cf. above no. 3174 (MS. 1912).

VIII. 3137; foll. 446. *a. Rājadharma* (foll. 244).

b. Āpaddharma (foll. 58).

c. Mokshadharma, part I. (foll. 144).

IX. 3138; foll. 145–502. *Mokshadharma*, part II.

X. 3139; foll. 487. *a. Dānadharma* (foll. 265, written by different hands). The commentary on this section is discontinued after fol. 123 (*adhy.* 48).

b. Āśvamedhikaparvan (foll. 147).

c. Āśramavāsikaparvan (foll. 41).

d. Mausalaparvan (foll. 14).

e. Mahāprasthānikaparvan (foll. 6).

f. Svargārohaṇikaparvan (foll. 14).

[?]

3216–3223.

1771–1778. Size folio, 10½ in. by 17 in.; fairly written in Devanāgarī, in European fashion, towards the end of last century; generally 22–24 lines in a page; European paper. The copyist was *Bābū Rāma*, a Brāhman of Mirzapore, doubtless the same as the one under whose superintendence a number of Sanskrit texts were printed at Calcutta in the beginning of this century.

Mahābhārata, mostly with *Nīlakaṇṭha's* commentary, *Bhāratabhāvadīpa*.

I. 1771; foll. 365. *a. Ādiparvan* (foll. 267).

b. Sabhāparvan (foll. 98).

II. 1772; foll. 521. *a. Āraṇyaparvan* (foll. 430).

b. Virāṭaparvan (foll. 91). Dated 1797 A.D.

III. 1773; foll. 440. *a. Udyogaparvan* (foll. 275).

b. Bhīshmaparvan (foll. 165; up to 40 lines in a page in this section). The commentary on the *Bhagavadgītā* also is that of *Nīlakaṇṭha*.

IV. 1774; foll. 216 (19 or 20 lines in a page). *Droṇaparvan*, without commentary.

V. 1775; foll. 207 (up to 40 lines in a page).

a. Karṇaparvan (foll. 104), with the commentary.

b. Śalyaparvan (foll. 30), and—

c. Gadāparvan (foll. 39), corresponding to *adhy.* 1–30, and 31–66 of the Calc. edition. The few glosses added to the text do not bear *Nīlakaṇṭha's* name.

d. Sauptikaparvan (foll. 16), with *Nīlakaṇṭha's* commentary.

e. Strīparvan (foll. 12), *adhy.* 9–27 of the Calc. edition, and—

f. Viśokaparvan (foll. 6), *adhy.* 1–8 of the *Strīparvan* in the Calc. ed., both with *Nīlakaṇṭha's* commentary.

VI. 1776; foll. 253. *a. Rājadharma* (foll. 189).

b. Āpaddharma (foll. 64).

VII. 1777; foll. 393 (no. 385 occurring twice). *Mokshadharma*, with the commentary. Two leaves of an *Anukramaṇikā* to the *Vanaparvan*, in the Bengalī character, are appended to the MS.

VIII. 1778; foll. 331 (up to 40 lines in a page). *a. Ānuśāsanikaparvan* (foll. 211).

b. Āśvamedhikaparvan (foll. 79).

c. Āśramavāsikaparvan (foll. 21), without commentary.

d. Mauśalaparvan (foll. 7).

e. Mahāprasthānikaparvan (foll. 3).

f. *Svargārohaṇaparvan* (foll. 5).

g. An index to this volume (foll. 5).

Till recently the volumes of this set were scattered under the nos. 468, 378, 3155, 546, 3156, 465, 547, 548.

[H. T. Colebrooke.]

3224.

470 a. Foll. 57; size 16 in. by 5¼ in.; fair Bengalī handwriting of 1806 A.D.; eight lines in a page.

Vyākhyāpradīpa, a commentary on the *Mahābhārata*, professing to deal with difficult passages.

The author does not give his name, but the title added (in Devanāgarī) at the end of the MS. by Colebrooke's *Paṇḍit* calls it the *Mahābhāratasaṃkshepaṭīkā*, by *Rāmānuja*,—perhaps the same Telugu Brāhman and grammarian who compiled a *Rāmāyaṇasaṃgraha*, and a Sanskrit-Telugu vocabulary and grammar.

It begins:

जगदम्बां जगद्वन्द्यां जगत्स्थित्यन्तकारिणीं ।
प्रणमामि महादेवीं वाङ्मयीं वाग्विभूतये ॥

आनन्दमूर्त्तिं व्रजसुन्दरीणां नेत्रोत्सवं नन्दकिशोरमन्तः ।
विधाय गूढार्थपदानि पद्यान्यशेषतः कश्चिदभिव्यनक्ति ॥

तत्र देवस्वामिमते पञ्च नमस्कारा न सन्त्येव । अध्ययनाङ्गं तु नमस्कारत्रयमेव विधानात्तन्मात्रस्यैव बोधनात् । तत्र किमादि-भारतमित्यत्र विचारः । विमलबोधमते ओं नमो भगवते वासुदेवाय इत्यादिकमेव तेन पञ्चनतिव्याख्यानात् । मन्वादि-भारतमित्यादिना मन्द्रतया । ओं नमो भगवते वासुदेवायेत्यस्य व्याख्यानात् तन्मते प्रथमतो नमस्कारत्रयं तदनु पञ्च नमस्काराः । तदनु नारायणमिति श्लोक इति ॥ चतुर्भुजमिश्रमते प्रथमतो वि[illegible]बोधि तदध्ययनाङ्गं नमस्कारत्रयं तदनु नारायणमिति श्लोकः । मन्वादिभारतमित्यत्र मनुपादेन नारायणमिति श्लोकस्य उक्तत्वात् तदनु पञ्च नमस्कारा इति तदनन्तरं पञ्चनतिव्याख्यानात् । ०

The glosses, as might be expected from the small compass of the work, are comparatively few in number. They are distributed in the following manner: *Ādi*, ending fol. 19*b*; *Sabhā*, fol. 21*a*; *Vana*, fol. 26*a*; *Virāṭa*, fol. 27*b*; *Udyoga*, fol. 30*a*; *Bhīshma*, fol. 31*b*; *Droṇa*, fol. 36*b*; *Karṇa*, fol. 42*b*; *Śalya*, fol. 49*a*; *Rājadharma*, fol. 53*a*; *Harivaṃśa*, fol. 57*a*.

It ends: येन येन शरीरेण सत्त्वावस्थेन रजोऽवस्थेन तमोऽवस्थेन वा यद्यत् कर्म करोत्यात्मा तेन शरीरेण तत्फल-मुपभुङ्क्ते इत्यर्थः । न च गर्भशय्यागतस्य नास्त्युपभोग इति वाच्यं । गर्भशय्यामुपादाय भुङ्क्ते पौर्वदेहिकमिति विमलबोधटीका ॥ इति संक्षेपः ॥ अपरं यत्र कुत्रापि वचनं लिख्यते ।

संग्रहाद्वत्सरं यावत् शुद्धिः स्यादिध्मबर्हिषां ।
ततः परं न गृह्णीयाज्जपादौ युद्धकर्मणि ॥

गोपीजनवल्लभाय नमः ॥ लिखितं श्रीगदाधरशर्मणा पुस्तकमिदं ॥ [रामानुजीयेयं टीका suppl.] शकाब्दाः १७२८ चैत्रस्य सप्तविंशते दिने ॥ After which in Devanāgarī: रामानुजकृतश्रीमहाभारतसंक्षेपटीका पत्र ५७ श्लो० २७५० ॥

[H. T. Colebrooke.]

3225.

1411 a. Foll. 81; size 12¾ in. by 4¼ in.; modern Bengalī handwriting; six lines in a page.

Mahābhāratīya-vishamaślokaṭīkā, contributions to the interpretation of the *Mahābhārata*, by *Rāmakiṃkara Nyāyālaṅkāra*.

It begins: अथ श्रीमन्महाभारतपर्वगतविषमार्थश्लोकस्य सर्वस्य मतव्याख्यानं लिख्यते संदेहदत्त(!) । उषित्वा खाण्डवप्रस्थे सुखावासं जनार्दनः (II. 22) । सुखावासं सुखाश्रयं यथा स्यादित्यर्थः । ०

Sabhā ends fol. 3*b*; *Vana*, fol. 13*a*; *Virāṭa*, fol. 16*b*; *Udyoga*, fol. 21*b*; *Bhīshma*, fol. 24*a*; *Droṇa*, fol. 34*b*; *Karṇa*, fol. 47*b*; *athāśvamedhikaparvavyākhyā*, ib., apparently ending fol. 74, where another hand has altered the colophon into *Harivaṃśīya-*; after which the *Dānadharma*.

It ends:

उपाध्यायान्दशाचार्यः आचार्याणां शतं पिता ।
सहस्रं तु पितॄन्माता गौरवेणातिरिच्यते ॥

इति श्रीमहाभारतीयविषमश्लोकटीकालेखि श्रीरामकिंकरन्यायालंकारेण समाप्तमिदं पुस्तकमिति ॥

[H. T. Colebrooke.]

---

b. Various sections.

3226.

2137. Foll. 417; size 16¼ in. by 9 in.; fair Devanāgarī writing of 1782 A.D.; generally 33 lines in a page.

Four sections of the *Mahābhārata*, written by *Gopāla* of Lakshmīpura, viz.:

I. *Ādiparvan* (foll. 169). The pages from fol. 41*b* to 46*a* are left blank, corresponding to vv. 2035–2211. One *adhyāya* is added at the end which is not contained in the Calc. edition.

II. *Virāṭaparvan* (foll. 48).

III. *Bhīshmaparvan* (foll. 122). Dated Saṃvat 1839.

IV. *Dānadharma* (foll. 78), from the beginning as far as v. 3917. It commences with the following statement regarding the MS.: मोक्षधर्मादनु दानधर्मं लिख्यामो ऽथ । . . .

लक्ष्मीमठे निवासो ऽहं गोपालाख्यो द्विजोत्तमः ।
श्रीकृष्णं तु नमस्कृत्य लिख्यासि (? लिख्यासं or लिखामि)
[मुक्तिकाम्यया ॥

This statement, as well as the indications after each section of what is to follow, make it probable that the MS. originally comprised the whole of the *Mahābhārata*.

[?]

3227.

3239. Foll. 172; size quarto, 10½ in. by 8 in.; well written (apparently by *Lālā Mahtāb Rāya*), in Devanāgarī; European paper; sixteen lines in a page.

Ādiparvan, from the beginning to v. 2314; written in half-*śloka* lines, with occasional pencil notes by Wilkins.

[Sir Ch. Wilkins.]

3228.

2768. Foll. 270; size 12¾ in. by 8½ in.; modern Bengalī handwriting; 22–29 lines in a page.

Vanaparvan, from the beginning to v. 10841, or *adhyāyas* 1–139.

[Coll. of Fort William.]

3229.

2569. Foll. 32; size 13 in. by 6½ in.; careless, modern Devanāgarī writing; 10–13 lines in a page.

Tīrthayātrā of the *Vana* (or *Āraṇyaka*)-*parvan*—III., *adhy.* 81 seq.—with *Nīlakaṇṭha's* glosses. Incomplete.

The MS. contains about a third part of the *tīrthayātrā* section, viz. from *adhy.* 81, v. 19 to the end of *adhy.* 95, or III. 4038–8539.

[Mack. Coll.]

3230.

2767. Pages 266; size 12¾ in. by 8½ in.; modern Bengalī handwriting; 28 or 29 lines in a page.

Udyogaparvan of the *Mahābhārata*. Intended to be followed by the *Bhīshmaparvan*.

[Coll. of Fort William.]

3231, 3232.

2452, 2453. Foll. 204 and 188; size 12¾ in. by 9¾ in.; fair, modern Devanāgarī writing; 23 lines in a page.

Mokshadharma and *Dānadharma* of the *Mahābhārata.* Intended to be followed by the *Aśvamedhikaparvan.*

[?]

3233.

771. Foll. 283; size 11 in. by 4½ in.; fairly written in Devanāgarī, about 1635 A.D.; nine lines in a page.

Aśvamedhikaparvan of the *Mahābhārata,* in the version ascribed to *Jaimini.*

The work consists of 64 *adhyāyas,* here numbered 66; nos. 21 and 22 being passed over.

Published at Bombay in 1863. Cf. Berlin Cat., i., pp. 111–118; Cat. Bodl., p. 4. No allusion is made in this MS. to its being different from the ordinary version.

Date: संवत् १६९ वरषे . . . श्रीवाराणसीवास्तव्यभट्टमेदपाठज्ञातियवंद्यश्रीहरिराम आत्मस्यार्थे(!) लिखितं ॥ आचार्यवेणसुतवासुदेवेन लिखितमिदं शुभं ॥

[H. T. Colebrooke.]

3234.

1000. Foll. 208; size 12½ in. by 4½ in.; fair Devanāgarī writing of 1793 A.D.; 10 or 11 lines in a page.

Aśvamedhikaparvan, in the same version, *Jaiminīya Aśvamedhika.*

[H. T. Colebrooke.]

3235.

2254. Foll. 168; size 7¼ in. by 6 in.; clear Devanāgarī writing of 1808 A.D.; eight lines in a page.

Pañcaratna, a collection of five popular episodes forming a text-book and object of worship (esp. to *Vaishṇavas*), viz.: the *Bhagavadgītā* with the *Mūlamantra* (foll. 93), the *Anusmṛiti* (foll. 12), the *Bhīshmastavarāja* or *Vishṇustavarāja* (foll. 15), the *Gajendramoksha* (foll. 19), and the *Vishṇusahasranāma* (foll. 22). The collection has been repeatedly printed in India.

The present copy has inserted in it (in the third place) a section of the *Bhāgavatapurāṇa* (VI. 8), the *Nārāyaṇakavaca* (foll. 7), also commonly used for purposes of worship, and repeatedly published in a separate form.

Cf. Lassen, *Bhagavadgītā,* pp. 154, 290; Wilson, Mackenzie Collection, i., 58; 2nd ed., p. 127.

[Gaikawar.]

3236.

2243. Foll. 322; size 4½ in. by 3 in.; fair, modern Devanāgarī writing; six lines in a page.

Pañcaratna, containing the *Gītā* on 188 leaves; and the *Vishṇusahasranāma, Bhīshmastavarāja, Anusmṛiti,* and *Gajendramoksha* on 134 leaves.

[R. Johnson.]

3237.

3236. Foll. 353; size 6¼ in. by 3¾ in.; good Devanāgarī writing of 1812 A.D.; five lines in a page.

Pañcaratna. A finely illuminated copy, with gilt and flowered edges, vignettes and several full-page pictures of deities.

Bhagavadgītā, foll. 204; *Vishṇusahasranāma,* foll. 47; *Bhīshmastavarāja,* foll. 1–35; *Anusmṛiti,* foll. 36–55; *Gajendramoksha,* foll. 56–102.

The fly-leaf at the end contains the note:—"To Chas. Wilkins, Esqre., from his friend Major-General Chas. Stuart."

[SIR CH. WILKINS.]

3238.

2942. Foll. 221; size 6¼ in. by 4¼ in.; clear Devanāgarī writing of 1812 A.D.; seven lines in a page.

Pañcaratna, with the *Pāṇḍavagītā* appended to it.

The *Gītā* ends fol. 122*a*; *Vishṇusahasranāma,* fol. 150*b*; *Bhīshmastavarāja,* fol. 171*b*; *Anusmṛiti,* fol. 181*a*; *Gajendramoksha,* fol. 201*a*.

The *Pāṇḍavagītā,* consisting of 94 verses, begins: प्रह्लाद उवाच । प्रह्लादनारदपराशरपुंडरीक° cf. Weber, Berl. Cat., no. 1318. Printed in the *Bṛihatstotraratnākara,* p. 78, under the title *Prapannagītā* (Cat. Cat.). [MACK. COLL.]

3239.

2693. Foll. 81; size 10 in. by 4¼ in.; good Devanāgarī writing; seven lines in a page.

Bhagavadgītā with the *Mālāmantra.* Good, old manuscript from the collection of "Narrain Row" (*Nārāyaṇa Rāya*).

The title is twice added to it in Telugu.

Of editions of the work may be mentioned those by *Bābū Rāma,* Calcutta 1808; by A. W. Schlegel (with Latin transl.) 1823, 2nd ed. by Lassen 1846; by J. C. Thomson 1855. English translations have been published by Wilkins 1785; Thomson 1855; K. T. Telang 1875, and again in Sacred Books of the East, vol. viii. Of French translations may be mentioned those by E. Burnouf (1861) and Barthélemy St. Hilaire; of German ones those by Lorinser 1869, and Boxberger 1870; in Italian that by S. Gatti (1859). [?]

3240.

1943. Foll. 65; size 10 in. by 6¼ in.; fair Devanāgarī writing of 1803 A.D.; seventeen lines in a page.

Bhagavadgītā with the *Mālāmantra.*

Dated: संवत् १८६० फागणशुदी १ वार मंगल ॥

[DR. JOHN TAYLOR.]

3241.

2244. Foll. 138; size 4½ in. by 3⅛ in.; clear, modern Devanāgarī writing; seven lines in a page.

Bhagavadgītā with the *Mālāmantra,* in a portable form intended more for an object of worship than for a correct copy of the text.

Marked on the last page by a Persian hand: پوتھی گیتا از مہابھارت در فن بیدانت یعنی تصوف

[R. JOHNSON.]

3242.

2248. Foll. 138; size and writing as in preceding MS.

Another copy of the work, written by the same hand. [R. JOHNSON.]

3243.

2250. Foll. 79; size 4½ in. by 3 in.; fair, modern Devanāgarī writing; eight lines in a page.

Bhagavadgītā with the *Mālāmantra,* copied by *Devala Bhaṭṭa*(?).

It ends: खरससंख्ये नभोमासे सप्तम्यां भृगुवासरे कैवल्यार्थं देलभटेन(!) पाठो ऽयं लिखितो मया ॥

[?]

3244.

2400. Foll. 87; size 7¼ in. by 4 in.; Devanāgarī writing (Nepal type) of 1768 A.D.; seven lines in a page.

Bhagavadgītā with the *Mūlamantra*. Copied at Kāntipura, in the Nepal country, by *Sarasvatī Girigupta* (?); with vignettes representing various deities between the text.

Dated: श्रीशाके संवत् १६७० आषाढवदि ७ बुधवारे श्रीउपशुपतिसमीपे श्रीमन्नेपालदेशे श्रीकांतिपुरमहानगरे श्रीउ-वाग्मतीसमीपे श्रीसरस्वतीगिरसुसाहिकापुस्तकं लिखितं संपूर्णं ॥

[R. JOHNSON.]

3245.

2073. Foll. 206; size 11½ in. by 6½ in.; clear Devanāgarī writing of 1626 A.D.; eleven lines in a page.

Bhagavadgītā-bhāshya, or *Gītābhāshya*, a commentary on the *Bhagavadgītā*, by *Śaṅkarācārya*.

Printed repeatedly in India, both with and without *Ānandagiri's Ṭīkā*. The present MS. is not as correct as one might desire. The text of the *Gītā* (from II., 11) is likewise contained in it, being sufficiently marked by the number affixed to each verse.

Cf. Lassen, preface to the *Bhagavadgītā*, p. xi. seq.; Cat. Bodl., p. 3.

Date: संवत् १६८३ वर्षे शाके १५४८ प्रवर्तमाने शरदृतौ महामांगल्यप्रदे आश्विनमासे ऽपरपक्षे दशम्यां तिथौ बुधवासरे ऽद्येह सरसवास्तव्यमोतालाज्ञातेयनरणोतकल्याणमहीधरकेण (!) लिखितमिदं ॥

[GAIKAWAR.]

3246.

2127. Foll. 249; size 10 in. by 5 in.; clear Devanāgarī writing of 1646 A.D.; eight lines in a page.

Gītābhāshya, with the text of the *Bhagavadgītā*. Generally very correct.

Towards the end (on fol. 248*b*) an omission occurs, extending from towards the end of the text of v. 72 to near the end of the comment on v. 73. In the middle of v. 77 the original hand breaks off abruptly, and another hand has hurriedly brought the whole to an end.

The colophon reads thus: संवत् १७०३ वर्षे माहा शुदि १२ शनौ वास्तव्यं राजनगर (blank for surname of owner) उपाध्याकांहानुत्रामुतगोपीनाथेन आत्मपठनार्थे लिखापितं ॥

According to the original pagination there were only 246 leaves, but several other gaps having been filled up by additional leaves written by a third hand of more modern date, they were increased to the number of 249.

[?]

3247.

278. Foll. 166; size 11¼ in. by 3½ in.; fair Devanāgarī writing of 1707 A.D. (?); ten lines in a page.

Śaṅkara's Gītābhāshya, with the text of the *Gītā* marked with red dye.

Copyist's signature: संवत् १७[६४?] सर्वजीतनाम-संवत्सरे पौषमासे शुक्लपक्षे प्रतिपदि शनिवासरे लिखितं काश्यां श्रीमुकुटेश्वरसमीपे बालकृष्णपुरि समाभिमगमत् ॥

स्नात्वा मुकुटे कुंडे च दृष्ट्वा च मुकुटेश्वरं ।
यात्रया सर्वलिंगानां यत्फलं तदवाप्यते ॥

[?]

3248.

3261. Foll. 237; size 10¾ in. by 4½ in.; fairly written in Devanāgarī, about 1600 A.D.; 9 or ten lines in a page; foll. 219–236 have suffered from damp; the last leaf supplied by a modern hand.

Gītābhāshya, with the text of the *Gītā*.

[?]

3249.

1329. Foll. 290; size 12 in. by 5 in.; fair Devanāgarī writing; 10–12 lines in a full page.

Gītābhāshya, with the text of the *Gītā*, written in shorter lines in the middle of the pages.

A modern copy, but carefully prepared, with corrections on the margin added afterwards. [H. T. COLEBROOKE.]

3250.

1802. Foll. 197; size 14¼ in. by 5½ in.; fair, modern Devanāgarī writing; 9–11 lines in a page.

Gītābhāshya, with the text of the *Gītā* in the middle of the page. On the whole correct.

[?]

3251.

214. Foll. 228; size 11 in. by 3¾ in.; fair Devanāgarī writing; 9–12 lines in a page.

Bhagavadgītābhāshyaṭīkā, a commentary on *Śaṅkara's Gītābhāshya,* by *Ānandagiri.*

It begins:

दृष्टिं मयि विशिष्टार्थी कृपापीयूषवर्षिणीं ।
हेरंब देहि प्रत्यूहक्ष्वेडव्यूहनिवारिणीं ॥ १ ॥

It ends:

प्राचामाचार्यपादानां पदवीमनुगच्छती ।
गीताभाष्ये कृता टीका टीकतां पुरुषोत्तमं ॥

इति श्रीसदानंदगिरिश्रीचरणविरचितायां भगवच्छंकराचार्यकृतभगवद्गीताभाष्यटीकायामष्टादशो ऽध्यायः समाप्तः ॥

It closely follows the original text, except that, from fol. 7*a*, l. 1 infra to fol. 15*a*, l. 4, it comments on the original text of the *Gītā* I. 1—II. 11, which *Śaṅkara* only surveys very rapidly; after which it resumes the text of *Śaṅkara* where it left off before.

The colophons of the different *adhyāyas* occur as follows: i., fol. 13*a*; ii., 54*a*; iii., 70*a*; iv., 89*a*; v., 101*a*; vi., 112*a*; vii., 118*b*; viii., 126*b*; ix., 132*b*; x., 137*a*; xi., 142*b*; xii., 146*a*; xiii., 168*b*; xiv., 174*a*; xv., 178*b*; xvi., 181*b*; xvii., 185*a*; xviii., 223*a*. *Śaṅkara's* commentary is not given.

Fol. 223 was originally intended for fol. 178, but after being filled on one side, it was replaced by another leaf, and the empty side of it used for the last page of the MS.

Cf. Lassen, Pref. to the *Bhagavadgītā,* p. xii.

[H. T. COLEBROOKE.]

3252.

376. Foll. 217; size 10¾ in. by 4¾ in.; fair Devanāgarī writing; twelve lines in a page.

The same work, without *Śaṅkara's Bhāshya.*

The *adhyāyas* end as follows: i., fol. 12*a*; ii., 45*b*; iii., 61*a*; iv., 81*a*; v., 93*b*; vi., 106*a*; vii., 113*a*; viii., 122*a*; ix., 129*a*; x., 134*b*; xi., 140*a*; xii., 143*b*; xiii., 168*a*; xiv., 174*a*; xv., 179*a*; xvi., 182*a*; xvii., 185*b*; xviii., 217*a*. This is the MS. mentioned by Lassen, Pref., p. xiii., note.

[H. T. COLEBROOKE.]

3253.

2803. Foll. 222; size 9 in. by 7 in.; excellent Devanāgarī writing; fifteen lines in a page.

Bhagavadgītā (foll. 54), followed by *Śrīdharasvāmin's Subodhinī* (foll. 168).

The MS. was copied, by *Lālā Mahtāb Rāy,* for Wilkins, by whom frequent pencil notes were added throughout the MS., thus showing this to have been the text used by him in preparing his translation of the *Gītā.* For the names of the chapters, which are always put at the head in the European fashion, as well as for the lines of interpunction in the commentary, red ink was used.

The *Subodhinī* being the favourite commentary of Hindu students, the work has been frequently printed in India.

The original pagination, most of which was cut away by the binder, counts only 50 leaves, and 158 for the commentary, owing to the repetition of nos. 45–48 in the first, and of nos. 30–39 in the second part.

Copyist's signature: इति मासोत्तममासे पौषे कृष्णपक्षे तृतीयायां तिथौ सोमवासरे श्रीमत्काश्यां पुण्यक्षेत्रे श्रीमद्भगवद्गीताया सुबोधिनी टीका श्रीधरस्वामिना कृता श्रीमचार्ल्स विल्किन्स साहिब आज्ञया लालामहताबरायेण विचित्रिता शुभा भूयात् ॥

[SIR CHARLES WILKINS.]

3254.

286. Foll. 110; size $10\frac{1}{2}$ in. by $4\frac{1}{2}$ in.; fair Devanāgarī writing; 11–13 lines in a page.

The same works.

[H. T. COLEBROOKE.]

3255.

2070. Foll. 210; size 12 in. by 7 in.; fair Devanāgarī writing; 5–11 lines in a page.

The same works.

Convenient for reference is the marking of the *adhyāya* on each leaf.

At the end, after the colophon of the last chapter, the following statement occurs as to the number of verses spoken by the several interlocutors:

श्लोकैकं धृतराष्ट्रस्य नव दुर्योधनस्य च ।
द्वात्रिंशत्संजयस्योक्ता वेदाष्टावर्जुनस्य (84) च ॥ १ ॥
ज्ञानावबोधा वेदाब्धिपंचकेशवनिर्मिता: (574) ।
गीताग्रंथप्रमाणं स्यादेवं सप्तशतानि च ॥ २ ॥

[GAIKAWAR.]

3256.

549. Foll. 128; size $10\frac{3}{4}$ in. by 6 in.; fair Devanāgarī writing of 1710 A.D.; up to sixteen lines in a page.

The same works.

At the end the same two verses are found as in the preceding MS.

Copyist's signature: संवत् १९६९ वर्षे फागणमासे शुक्लपक्षे पंचम्यां रविवासरे ० ॥

[J. R. BALLANTYNE.]

3257.

2387. Foll. 108; size $9\frac{3}{4}$ in. by $5\frac{1}{4}$ in.; fair, modern Devanāgarī writing; fifteen lines to a full page.

The same works.

Fol. 1 has the following note: پوتهی کیتا معه شرح سری دهر در فن بیدانت یعنی تصوف

[R. JOHNSON.]

3258.

2147. Foll. 113; size $13\frac{3}{4}$ in. by $7\frac{1}{4}$ in.; fair Devanāgarī writing of 1687 A.D.; 12–15 lines in a page.

The same works. [GAIKAWAR.]

3259.

2764a. Foll. 82; size $13\frac{3}{4}$ in. by $4\frac{7}{8}$ in.; good, modern Devanāgarī writing; thirteen lines to a full page.

Bhagavadgītā, with *Śrīdhara-svāmin's Subodhinī* written above and below it.

[COLL. OF FORT WILLIAM.]

3260.

1577A. Foll. 25; size 10 in. by 5 in.; fair, modern Devanāgarī writing; 15–17 lines in a page.

A fragment of the same works. Text and commentary extend as far as IV. 25.

[J. R. BALLANTYNE.]

3261.

846b. Foll. 31; size $10\frac{1}{2}$ in. by $6\frac{1}{4}$ in.; fair, modern Devanāgarī writing; seventeen lines in a page.

Bhagavadgītā (complete), with the *Subodhinī* as far as III. 18. [H. T. COLEBROOKE.]

3262.

3259. Foll. 133; size 15 in. by 7 in.; good Devanāgarī writing of about 1780 A.D.; 8–13 lines in a page.

Bhagavadgītā, with *Rāmānuja's Gītābhāshya*.

It begins:

यत्पादांबुरुहध्यानानंदनिर्वृतचेतसः ।
मुक्तिमप्यवजानंति तं वंदे पुरुषोत्तमं ॥ १ ॥

अथ निरवधिकातिशयकल्याणैकतानानंतज्ञानानंदैकस्वरूपः ।°

Cf. Rāj. Mitra, Notices, iv., p. 141.

[JOHN MUIR.]

3263.

3260. Foll. 149; size $10\frac{3}{4}$ in. by $5\frac{1}{2}$ in.; legible, modern Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

The same works. [JOHN MUIR.]

3264.

2350. Foll. 455; size $11\frac{1}{2}$ in. by 6 in.; excellent Devanāgarī writing of 1680 A.D.; nine lines in a page.

Bhagavadgītā, with a commentary entitled *Gītā-Gūḍhārthadīpikā*, by *Madhusūdana Sarasvatī*, pupil of *Rāma*, *Viśveśvara Sarasvatī* and *Mādhava* (*Sarasvatī*).

It begins:

भगवत्पादभाष्यार्थमालोच्यातिप्रयत्नतः ।
प्रायः प्रतिपदं कुर्वे गीतागूढार्थदीपिकां ॥ १ ॥

Cf. Burnell, Tanjore MSS., p. 185*b*; Rāj. Mitra, Notices, iv., pp. 5, 70. The nature of the commentary is explained by Lassen, in his preface to the *Bhagavadgītā*. This MS. is a very beautiful one, and on the whole correct.

It ends:

श्रीगोविन्दमुखारविन्दमधुना मिष्टं महाभारते
गीताख्यं परमं रहस्यमृषिणा व्यासेन विख्यापितं ।
व्याख्यातं भगवत्पदैः प्रतिपदं श्रीशंकराख्यैः पुनर्
विस्पष्टं मधुसूदनेन मुनिना स्वज्ञानशुद्ध्यै कृतं ॥

इह यो ऽस्ति विमोहयन्मनः परमानन्दघनः [सनातनः] ।
गुणदोषभृदेष एव नस्तृणतुल्यो यदयं स्वयं जनः ॥

श्रीरामविश्वेश्वरमाधवानां प्रसादमासाद्य मया गुरूणां ।
व्याख्यानमेतद्विहितं सुबोधं समर्पितं तच्चरणाम्बुजेषु ॥

इति श्रीपरमहंसपरिव्राजकाचार्यश्रीविश्वेश्वरसरस्वतीपूज्यपादशिष्यश्रीमधुसूदनसरस्वतीविरचितायां श्रीभगवद्गीतागूढार्थदीपिकायां अष्टादशो ऽध्यायः ॥ ° संवत् १७३७ वर्षे मार्गशीर्षवदि १ भार्गववासरे लिखितं ° ॥

[GAIKAWAR.]

3265.

2024. Foll. 205; size $16\frac{1}{4}$ in. by 9 in.; good Devanāgarī writing of 1659 A.D.; 12–15 lines in a page.

The same works. A fine MS., originally copied, it seems, for a certain *Vyāsasukhānandeśvara*.

It breaks off with v. 63 of the 18th *adhyāya*, and had originally five more leaves, as appears from a statement on an additional leaf in different handwritings: संवत् १७१६ वर्षे वैईशाषसुदि १० रविवासरे इदं पुस्तकं व्याससुषानंदस्य जातं ॥ ग्रंथसंख्या ८९७१ । व्यासुषानदादीश्वरस्यैवेदं(!) पुस्तकं । गीतापोथी पत्र २१० ॥

Judging from the want of distinction between the letters ब and व, as well as from the peculiar shape of the letter र, and the occasional occurrence of purely Bengali letters, the MS. must have originated in the north-eastern part of India. [GAIKAWAR.]

3266.

2763. Foll. 109; size $14\frac{3}{4}$ in. by $8\frac{3}{4}$ in.; Devanāgarī writing of 1726 A.D., by two different hands, the first of which leaves off at fol. 27*b*; 18–26 lines in a page.

The same works.

Dated: **संवत् १७८३ समयनाम चैत्रवदि अमावास्यां पुण्यतिथौ पुस्तकमिदं जैतराम अवस्थिना लिखितं ०॥**

[COLL. OF FORT WILLIAM.]

3267.

142. Foll. 314; size $14\frac{1}{2}$ in. by 5 in.; fair Devanāgarī writing of the early part of last century; generally ten lines in a page.

Another copy of the *Bhagavadgītā*, with *Madhusūdana Sarasvatī's Gūḍhārthadīpikā.*

Each *adhyāya* is paged separately.

Dated at the end: **संवत् १७९४ समय भाद्रपदमासे कृष्णपक्षे द्वितीया रविवासरे पुस्तकं संपूर्णं ।** continuing in the margin: **शंवत् १००३ मिती भादों बदी १४ पुस्तकं संपूर्णं लिखा लालाचांद को.** A line is drawn through the first **संवत्**, as if to cancel it. At the end of the 15th *adhyāya* we further read: **संवत् १७६४ वर्षे ज्येष्ठ कृष्णपक्षे ६ रविवासरे लिखितं॥** which seems the most likely date.

[H. T. COLEBROOKE.]

3268.

444b. Foll. 45; size 10 in. by $4\frac{1}{4}$ in.; small, clear Devanāgarī writing of about 1790 A.D.; 14 or 15 lines in a page.

[*Padabodhinī*], a commentary on the *Bhagavadgītā,* the author of which is not mentioned. Without the text.

It begins:

श्रीनिकेतपदांभोजसच्चिदानंदविग्रहम् ।
ध्याये सीतापतिं रामं प्रपन्नार्त्तिहरं विभुं ॥ १ ॥
नारदव्यासप्रह्लादभीष्माक्रूरोद्धवार्जुनान् ।
विभीषणांजनेयादीन् वंदे कृष्णप्रियान्मुदा ॥ २ ॥

इह परमकारुणिकः श्रीवासुदेवः स्वभक्तं मोहात् शोकार्णवनिमग्नं निजधर्मत्यक्तुकाममर्जुनं धर्मज्ञानरहस्योपदेशेन मोहशोकार्णवादुद्धार। तमेव भगवदुपदिष्टमर्थं भगवान्वेदव्यासः सप्तभिः श्लोकशतैः उपनिबबंध॥ तत्र तावत् धर्मक्षेत्रे कुरुक्षेत्र इत्यादिना निपोदन्निदमब्रवीत् इत्यंतेन ग्रंथेन कृष्णार्जुनसंवादप्रस्तावाय कथा निरूप्यते । ततः परं आ समाप्तेस्तयोर्धर्मज्ञानार्थं संवादः । तत्र धर्मक्षेत्रे कुरुक्षेत्रे इत्यनेन श्लोकेन धृतराष्ट्रः स्वमारथिं हस्तिनपुरस्थितं समीपस्थं संजयं प्रति कुरुक्षेत्रवृत्तांतं पप्रच्छ । धृत०। धर्म०॥१॥ हे संजय । मामकाः दुर्योधनादयः पांडवाश्च युयुत्सवः योद्धुकामाः । धर्मक्षेत्रे धर्मप्रसवभूमौ कुरुक्षेत्रे समवेताः मिलिताः संतः किं अकुर्वत किं विदधुः । संजयस्तु हस्तिनपुरस्थितो ऽपि व्यासप्रसादात्लब्धदिव्यचक्षुः कुरुक्षेत्रवृत्तांतं साक्षात् पश्यन् धृतराष्ट्राय निवेदयामास। संज०। दृष्ट्वा०॥२॥ अनेकवीरसमुदाये लब्धदीप्तिः । दुःखेन योधयितुमशक्यः सः । आचार्यं धनुर्वेदोपदेष्टारं द्रोणं उपसंगम्य ०

It ends: **तत्र तस्मिन् पांडवानां परा श्रीः राज्यलक्ष्मीः। तत्रैव विजयः विशिष्टो जयः । तत्रैव भूतिः श्रियो विशेषः उत्तरोत्तरा वृद्धिः । तत्रैव ध्रुवा अव्यभिचारिणी नीतिः सर्वजगद्वश्यकरी इति मे मतिः निश्चयः ॥**

इति तत्सत्श्रीभगवद्गीतासू० अष्टादशाध्यायविवरणमिति । रामग्रंथसंख्या २१००॥

Another hand has added the title **पदबोधीनी गीता की टीका ॥** This title, whether correct or not, certainly fits the work as being a mere verbal commentary, or a paraphrase following the text almost word for word.

No other work or commentator seems to be referred to by the author.

[H. T. COLEBROOKE.]

3269.

2052. Foll. 182, of which foll. 1, 45–47, 102–125 are wanting; size 12 in. by 5 in.; fair Devanāgarī writing; 4–12 lines in a page.

Bhagavadgītā, with the same commentary,

here simply called *Gītābhāshya,* and apparently ascribed to *Keśavārka,** written above and below the text.

Fol. 2 begins with the first verse of the text, with the following comment thereon: धृतराष्ट्र उवाच । हे संजय मामकाः दुर्योधनादयः च पुनः पांडवाः योद्धुकामाः धर्मक्षेत्रे धर्मप्रसवभूमौ कुरुक्षेत्रे समवेताः मिलिताः संतः किमकुर्वत किं व्यदधुः ॥ १ ॥ दृष्ट्वेति । तु पुनः तदा तेषु मिलितेषु सत्सु राजा दुर्योधनः अनेकवीरसमुदायेन लब्धदीप्तिः दुःखेन योधयितुमशक्यः आचार्यं धनुर्धरोपदेष्टारं द्रोणं उपसंगम्य °

The MS. was written by three different hands, and at different periods. The oldest portion, foll. 170–182, was written by *Viśrāma,* A.D. 1555; whilst *Nūnajī,* son of *Vyāsagaṇeśa,* and grandson of *Udayākara,* supplied the first six *adhyāyas* (foll. 1–77), in A.D. 1628; and the remainder (foll. 78–169) was written, at a later time, by *Dharaṇīdhara,* son of *Bhūdhara.*

On the margin of the leaves, where it has not been worn away, the MS. is marked गी° भा°. The different signatures run as follows:

Fol. 77*b*: संवत् १६८५ वर्षे आसोवद(!) ५ भौमे स्तंभतीर्थवास्तव्यश्रीगौडज्ञातिमालवीव्यासश्री ५ उदयाकरात्मजव्यासगणेशसुतनानजीकेन लीपीतं ॥

Fol. 181*b* (the leaf being reversed) end of commentary: तत्र पांडवानां पक्षे विजयः । तत्र श्रीर्विभूतिः राजलक्ष्मीस्तत्रैव विजयः भूतिः। श्रियो विशेषः। उत्तरोत्तरा वृद्धिः। ध्रुवा अव्यभिचारिणी नीतिर्नयः। इति मे मतिः॥ समाप्तोयं गीता सटीकः॥ केशवार्कभाष्यगीता समाप्तः॥

Fol. 182*a* (after the text of vv. 79–81 of the text and the colophon of the 18th *adhyāya*): समाप्तोयं ग्रंथः सटी[कः]॥ गीता परिपूर्णं जातं॥ संवत् १६१३ वर्षे वैशाखमासे शुक्लपक्षे ८ भौमे अद्येह माहमवंदरे(!) स्तंभतीर्थनिवासी विश्रामेण लखितं॥ and after benedictions a later hand has added the note: पूर्वार्धं तु भूधरसुतधरणीधरेण लिखितं प्रायेण मुह्यंति लेखितार इति वाक्यात्°॥

[GAIKAWAR.]

* A commentary called *Gītātattraprakāśikā* was composed by *Keśava Bhaṭṭa,* a Kashmirian of the sect of *Nimbārka;* son of *S'rīmaṅgala,* and disciple of *S'rīnivāsa.* See Hall, Index, p. 118; Aufrecht, Cat. Cat., p. 392*a.*

3270.

184. Foll. 220; size 13 in. by 5 in.; no date; fair, modern Devanāgarī writing; up to thirteen lines in a page.

Bhagavadgītā, with a metrical commentary, entitled *Bhagavadgītā-Bhāvaprakāśa* or simply *Gītābhāvaprakāśa,* by *Sadānanda-vidvat* (or *vid*), composed in 1780 A.D.

Cf. Hall, Index, p. 120.

Sadānanda's work is half paraphrase, half sermon on the text of the *Gītā*—*e.g.* when he explains *Bh.* iii. 41 by 71, and *Bh.* xiii. 2 by 330 verses of his own—and the studied clearness of its composition, mostly in ordinary *ślokas,* makes it a very good introduction to *Vedānta* philosophy.

It begins: ओं नमः सरस्वत्यै । ओं नमः शिवाय सपरिवाराय । ओं नमो ब्रह्मणे ब्रह्मादिभ्यो ब्रह्मविद्यासंप्रदायकर्तृभ्यो नमो वंशर्षिभ्यो गुरुभ्य आचार्येभ्यो नमः ॥

सत्यं ज्ञानं विशुद्धं परमसुखवपुर्नित्यमुक्तस्वभावं
स्वाध्यस्ताज्ञानशक्तौ प्रविशति कलया ब्रह्म यद्वेदवेद्यं ।
अंतर्यामीति गीतं शतपथवचनैस्तन्महोऽनंतमीड्यं
श्रीमत्कृष्णाभिधानं निखिलभयहरं संश्रयेऽहं हृदिस्थं [॥ १ ॥

कृष्णाकृष्टा सभायां सपदि कुरुपतेर्यं शरण्यं श्रितासीन्
मुक्ता दुःखाद्गजेंद्रो जलचरविवशो यं स्मरन्पाशमुक्तः ।
कारागारे निरुद्धाः शरणमुपगता यं नृपा मुक्तबंधा
आसंस्तं श्रीमुकुंदं सततमहमजं नौमि मुक्तेर्निधानं ॥२॥

अद्वैतबोधाब्जसहस्ररश्मिः श्रुतिर्लतायाः किल कल्पवृक्षः ।
संसारसंतापविनाशचंद्रः कृष्णः सदाह्लादकरो ममास्तु॥३॥

नत्वा श्रीभाष्यकारं श्रुतिकमलरविं तन्मते संप्रविष्टान्
ब्रह्माद्वैतात्मनिष्ठान्सकलशुभगुणाञ्छ्रीगुरूंश्च प्रणम्य ।
व्यासं कृष्णावतारं विमलगुणयुतं भूरिभावेन नत्वा
गीताभावप्रकाशं स्फुटविमलपदं कृष्णमाराध्य कुर्वे॥४॥

The author then recapitulates the history of creation from *Nārāyaṇa,* the waters, the *Prajāpatis, Dharma* and its dispenser *Vishṇu,* the son of *Devakī* and *Vasudeva.* In order to disengage himself and the whole of mankind from the fetters of this world of delusion, *Hari* originates the *Gītāśāstra* (v. 30); i.e. *Vyāsa,* for that purpose, collects about 700 *ślokas*—known under the name of the *Bhagavadgītā,* and revealed by *Govinda*—and blended together by adding a few verses of his own (v. 32). This composition then represents the knowledge of the *Veda* in all its parts. To explain the meaning of it is the object of the present commentary:

तन्मतं सम्यगालोच्य तथा तदनुयायिनां ।
भृशमुत्सहते चेतो व्याख्यातुं तन्ममाधुना ॥ ३६ ॥

गद्यैरेवं पुराचार्यैर्व्याख्यातं गूढभावतः ।
स्पष्ट(*r.* स्पष्टं) पद्यैरहं कुर्वे यथामति यथाश्रुतं ॥ ३७ ॥

समस्तं कुमतं यद्यत्कल्पितं मूढबुद्धिभिः ।
श्रुतिस्मृतिनयैस्तत्तन्निरस्तं भगवत्पदैः ॥ ३८ ॥

तन्निरासाय मे नास्ति प्रवृत्तिरधुना किल ।
भाष्यकारीयसारांशं समादायैव केवलं ॥ ३९ ॥

ग्रंथस्यार्जवभावेन व्याख्यानार्थमहं यते ।
स्वबुद्धिशुद्धये कृष्णपादप्रेमैकयंत्रितः ॥ ४० ॥

एतद्भावप्रकाशाख्यं व्याख्यानं सुगमं परं ।
मुमुक्षूणामुपादेयं स्वयमेव भविष्यति ॥ ४१ ॥ ० ८७ ॥

The commentary on the first *adhyāya* begins:

धर्मस्योत्पादके क्षेत्रे धर्मवृद्ध्येककारणे ।
श्रुतिस्मृतिप्रसिद्धे ऽस्मिन्कुरुक्षेत्रे रणेप्सवः ॥ १ ॥

दुर्योधनादयोऽन्धस्य मम पुत्रास्तथापरे ।
युधिष्ठिरादयः पांडोः पुत्रा राज्यफलेप्सवः ॥ २ ॥

It ends:

गीताशास्त्रमगाधमच्छहृदयं श्रीमन्मुकुंदाननां-
भोजान्निःसृतमात्मतत्त्वमतिभिर्व्याख्यातमत्यादरात् ।
गद्यैस्तद्धृदयं विलोड्य सुगमैः पद्यैः सदानंदविच्
चक्रे तद्विवृतिं स्वमंगलकृते भावप्रकाशाभिधां ॥ २४ ॥

गीताभावप्रकाशः श्रीसदानंदनिर्मितः ।
श्रीमत्कृष्णपदांभोजसेवामुद्दिश्य केवलं ॥ २५ ॥

दीनबंधुः कृपासिंधुः सुखाराध्यो जगत्पतिः ।
प्रीयतां तेन भगवान् श्रीकृष्णो भक्तवत्सलः ॥ २६ ॥

मुनिगुणवसुचंद्रे विक्रमादित्यराज्यात्
शुभफलवति वर्षे माघमासे ऽसितेंऽशे ।
पशुपतितिथिसंधौ चंद्रवारे सुलग्ने
विवृत इति निबंधः सिद्ध ईशप्रसादात् ॥२७॥ ६७९॥७८॥

इति श्रीमद्भगवद्गीताभावप्रकाशे सारस्वतवंशावतंसश्रीसदानंदविदुषा विरचिते गीतार्थनिष्ठात्रयोपसंहारवर्णनं नामाष्टादशोऽध्यायः ॥

[H. T. Colebrooke.]

3271.

66 b. Foll. 178; size 11 in. by 6 in.; good (Kaśmīr) Devanāgarī writing of about 1750 a.d.; thirteen lines in a page.

Sarvatobhadra, a commentary on the *Bhagavadgītā,* by *Rājānaka Rāmakaṇṭha,* son of *Nārāyaṇakaṇṭha,* and younger brother of *Muktākaṇa.*

The commentator, being also the author of the *Spandavivṛiti* (see no. 2525), interprets his text in accordance with the tenets of *Śaiva* philosophy.

It begins:

स्वज्योतिर्द्योतितानंतनामरूपाय ते नमः ।
स्वनामरूपचिन्मात्रवपुषे परमात्मने ॥ १ ॥

प्रमातॄणामुद्यद्विविधरुचिभेदाच्छुरणया (?)
विचित्राभासत्वं स्फटिकतटवत्संश्रयति यत् ।
स्वरूपं सर्वेषां विगलितविकल्पाभ्रपटल-
प्रसन्ने हृद्व्योम्नि स्फुरत्त (*r.* ०ति) जगतां तत्त्ववपुषा ॥ २ ॥

यस्माद्व्योम्न इवाप्रमेयविमलाभोगाज्जगद्व्यक्तयो
नानादर्शनवादविस्तरगिरः स्यातुं बहिर्न क्षमाः ।
तद्ब्रह्मैव परं पराशरसुतस्यैवं महर्षेर्मतं
संतः संततसंनिवेशितधियो ध्यायंतु बंधच्छिदे ॥३॥ ०५॥

प्रसन्नत्वादस्मिन्सुगम इति सर्वः प्रविशति
प्रविष्टो गांभीर्यादनधिगतगाधो ऽत्र तपति ।
तदेवं गीतार्थार्णवमवतितीर्षुं प्रति जनं
विधास्ये वाक्यार्थान्वयमिषमिमं पोतमभयं ॥ ६ ॥
नित्यान्योन्यविरुद्धदर्शनकथाक्षेपादिना कः क्षमः
संमुग्धप्रतिकूलदुर्मदधियां प्रौढो ऽपि संबोधने ।
तत्सिद्धांततयैव भक्त्यतिशयव्यक्तेश्वरानुग्रह-
ग्रस्तप्रायसमस्तसंशयमलः को ऽप्यत्र बोध्यो जनः ॥ ७ ॥

इह खलु निखिलवेदवेदांतसिद्धांतस्मृतीतिहासपुराणादिविविधशास्त्रविस्तारविप्रकीर्णं चतुर्वर्गोपदेशं कालापचितप्रज्ञाद्युपदेश्यपुरुषप्रतिपत्तिसौकर्याय सारतः संक्षिप्य महाभारतमितिहासं भगवान्कृष्णद्वैपायनो यदि वा तन्मूर्तिमाविष्टः परमेश्वर एव साक्षान्निबबंध । ०

After a general introduction to the whole of the *Gītā*, in which the author selects what, in his opinion, are the most characteristic verses, he comes to the opening chapter on fol. 6*a*. Of this, however, he only gives a cursory view, the real comments beginning with the second chapter on fol. 6*b*. After this the text is given verse for verse, or nearly so, mixed up with the commentary itself.

The text here given presents, however, a good many readings different from those of the ordinary version apparently universally current all over India. The following specimens gathered from the second *adhyāya* may serve as an illustration:

Verses 1 and 10, सीदमानं; 3, मा क्लैव्यं गच्छ कौन्तेय; 5, नन्वर्थकामस्तु गुरूनिहत्य; 6, ते नः स्थिताः; 11, प्राज्ञवन्नाभिभाषसे; 26, अथ चैनं; 41, एकैव; 47, कर्मण्यस्त्वधिकारस्; after v. 48 the following verse is inserted (fol. 20*a*):

यस्य सर्वे समारंभा निराशीर्बंधनास्त्विह ।
त्यागे यस्य हुतं सर्वं स त्यागी स च बुद्धिमान् ॥

58, [इंद्रियार्थेभ्यः] स्थितप्रज्ञस्तदोच्यते; 60, यत्नस्यापि हि [कौंतेय]; 61, तानि संयम्य मनसा; vv. 66, 67 are not given, nor even referred to as were vv. 31–37, which are passed over with the following remark: स्वधर्ममपीत्यादिश्लोकसप्तकमेतन्निगदव्याख्यातं ॥

It concludes with seven stanzas, the first and last two of which run as follows:

अध्यायाश्च नगेंदवः कविवरस्यास्मिन् प्रयोगे नवे
निर्व्यूढः फलितं बिभर्ति सुजनो यस्मिन्वरव्युत्क्रमं ।
श्रद्धां भक्तिसखीं समर्पितवान् कल्पक्रियोद्भासिनीं
सर्वैश्वर्यसमागमाभ्युदयदामासाद्य संविद्वधूं ॥ [१] ॥

यो नारायण इत्यभूच्छ्रुतनिधिः श्रीकन्यकुब्जे द्विजस्
तद्वंशे स्वगुणप्रकर्षखचिते मुक्ताकणाख्यो ऽभवत् ।
तस्यैषा सदृशानुजेन रचिता रामेण विद्वज्जन-
श्लाघ्यत्वात्सफलश्रमेण भगवद्गीतापदार्थप्रथा ॥ [६] ॥

ये सत्य(?सत्ये ऽ)पींदुतारानिकरमणिशिखादीपकादिप्र-
[काशे
संतो [ऽ]प्यत्यंतसौक्ष्म्यात् क्वच[न] विनिवृता यांति
[नाशं निशायां ।
तद्व्यक्तारप्रगल्भस्वगुणविलसितेनाशु विद्योतयंस्तान्
सर्वान् सम्यक् पदार्थाञ्जयति दिनपतेर्ज्योतिरित्यूर्जितं
[तत् ॥ [७] ॥

इति श्रीराजानकरामविरचिते वाक्यार्थान्वयमात्रे भगवद्गीताविवरणे ऽष्टादशो ऽध्यायः ॥ संपूर्णं सर्वतोभद्राभिधानं गीताविवरणं ॥

No names of authors or works have been met with.

[H. T. Colebrooke.]

3272.

678. Foll. 134; size $10\frac{1}{4}$ in. by $5\frac{1}{4}$ in.; Devanāgarī writing of 1780 A.D.; ten lines in a page.

Bhagavadgītā with *Vāmana's* metrical paraphrase in Marāṭhī, called *Samaślokī* (viz. *ṭīkā*).

Regarding the Marāṭhī poet *Vāmana*, cf. what J. Wilson says of him in the preface to the second edition of Molesworth's Dictionary, pp. 26, 28. In the colophons of the different *adhyāyas* he is surnamed *Pārthasārathi* and *Manorathin*: इति टीका समश्लोकी . . . श्रीपार्थसारथी कर्त्ता वामन जो मनोरथी ॥

The final colophon runs thus: संवत् १८३६ वर्षे शाके १७[०]२ प्रवर्तमाने चैत्रशुक्ल प्रतिपदा लिखितं ॥

Lassen notices this work in the preface to the *Bhagavadgītā*, p. xiii. It has been printed since at Bombay in 1861, together with the original text and two other paraphrases in Marāṭhī and Hindī, the one by *Mukteśvar*, the other by *Tulsī Dās*; the whole bearing the title of *Gītārthabodhinī*. According to the lists of publications in the Bombay Presidency, it has also been published separately in 1862 as the *Samaślokī*. [H. T. Colebrooke.]

3273.

3020. Foll. 134; size 9½ in. by 5¼ in.; Devanāgarī character; 11 or 12 lines in a page.

Bhagavadgītā, with an analysis of each word in Marāṭhī after each verse of the text. The interpretation of the first verse runs as follows:

हे संजय । ऋगा सजया । धर्मक्षेत्रे । धर्मरु[*rū*]पक्षेत्र ऐसे । कुरुक्षेत्रे । कुरुक्षेत्रा चा ठाईं । समवेताः । मिळाले ऐसे । युयुत्सवः । युद्ध इछावंत ऐसे । मामकाः । ऋाम चे दुर्योधनादिक जे ते । पांडवाश्चैव । पांडव जे ते ही । किमकुर्वत । काय करिते जाले ॥

In this way of parsing the Sanskrit text the poem is treated throughout. There is no introduction nor colophon to it. The work seems comparatively modern, but every now and then peculiar dialectic forms are found in the Marāṭhī commentary, such as the suffix of the above-mentioned locative कुरुक्षेत्रा चा ठाईं, which in Stevenson's and modern native grammars is only given as a form peculiar to the personal pronoun.

[?]

3274, 3275.

111, 112. Foll. 476; size 10 in. by 4 in.; Devanāgarī character; date 1638 A.D.(?); ten lines in a page.

Bhagavadgītā, with the *Sarvagītārthasaṃgraha*, a metrical paraphrase in Marāṭhī by *Jñāneśvara*, generally called from its author, the *Jñāneśvarī* (cf. Wilson's preface to Molesworth's Dictionary, p. 26). In v. 24 of the paraphrase the author calls himself *Jñānadeva*.

How free the translation is may be concluded from its extent, which is more than twelve times that of the original; our MS. stating the respective numbers to be 700 and 9008.

The two volumes have a continuous pagination, the second beginning with fol. 241 in the middle of an *adhyāya*. Rather peculiar in this MS. is its punctuation, the Sanskrit *visarga* being used in the Marāṭhī text as a sort of comma to separate different parts of a sentence.

It ends: शकें बाराशतें बारोत्तरिं (Śaka 1212) तैं टिका(*r.* टीका) केलि ज्ञानेश्वरें · सच्चिदानंहुबाबा [सुं?]दरें · लेखकु जाला ॥ ४ ॥ इति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिपत्सुब्रह्मविद्यायां योगशा[स्त्रे] श्रीकृष्णार्जुनसंवादे सर्वगीतार्थसंग्रहो नाम व्याख्यानमिदं ऋष्टादशो ध्यायः ॥ १८ ॥

[श]के पंधरा शतें सावोत्तरिं(*r.* साठो°) ॥ तारणना-[म]संवत्सरिं · एकाजनार्दनिं ऋत्यादरिं · गीता [ज्ञा]नेश्वरि प्रतिशुद्ध केलि ॥ १ ॥ ग्रंथपूर्विं च ऋतिशुद्ध · परिपाठांतरिं शुद्धाबद्ध तें शो [ध]नियां एवंविध · प्रतिशुद्धसिद्ध · ज्ञानेश्वरि ॥ २ ॥ नमो ज्ञानेश्वरा निष्कलंका · ज्या चे गीते विवाचिती टिका · गीताज्ञान होये लोकां · ऋतिभाविकां ग्रंथार्थियां ॥ ३ ॥ बहुकालपर्वेणि गोमटि · भाद्रपदमास कपिलापष्टि · प्रतिष्ठानि गोदातटिं · लेखन कामाठि · संपूर्ण केलि ॥ ४ ॥

The gist of this statement would seem to be this. The *Jñāneśvarī* was composed in the Śaka year 1212 (A.D. 1290), and written down (in the author's life-time) by *Saccidānand Bābāsundar*. In the Śaka year 1560 (A.D. 1638) one *Janārdan Atyādar* subjected the whole poem to a new revision, especially the first part of it, which he is said to have completely

purified from all mistakes, while he removed only the grossest blunders from the second part. Whereupon a *Śūdra* of the *Kāmāṭhī* caste copied it, in the month *Bhādrapada* in the conjunction called *Kapilāshashṭi,* in the town of Pratishṭhāna, on the banks of the river Godāvarī.

Now, although in our manuscript corrections are made by another hand throughout the whole poem, this colophon was probably copied from the manuscript of which this is a transcript. To judge from its general appearance our manuscript is not older than the end of the last century.

On the first leaf the title is given as भगद्गीता सटीका भागिरथी, a correction from भगद्गीतासटीक टीका ज्ञानेश्वरी, which it was originally. On the last leaf this correction is repeated thus: भगद्गीतासटीक भागीरथीकृत. Why this alteration was made it is difficult to see.

Editions of this commentary, with the text, were published at Bombay 1874; Poona 1877.

[H. T. Colebrooke.]

3276.

2964. Foll. 359; size 11¾ in. by 7 in.; Devanāgarī writing of about 1700 A.D.; 14, sometimes 15, lines in a page.

Bhagavadgītā, with the *Jñāneśvarī,* here also called *Jñānadevī* in the beginning.

The colophon here reads thus: शके बाराशते बारोत्तरे तै टिका केलि ज्ञानेश्वरे। सच्चिदानंद बाबा अदरे [*sic*]। लेखक जाला॥ ज्ञानदेवि पाटि। जो वोवि [i.e. *ovī*] करिल मर्हाटि [i.e. *marāṭhī*] तेणे सुवर्णा चे साठि नरोटि जाण ठेविलि ॥ इति ज्ञानेश्वरी अष्टादशो ध्याय: समाप्त: ॥

Each *adhyāya* has its separate pagination; the distribution of the leaves being as follows: I., foll. 13; II., foll. 18; III., foll. 12; IV., foll. 11; V., foll. 8; VI., foll. 21; VII., foll. 9; VIII., foll. 12; IX., foll. 23; X., foll. 15; XI., foll. 31; XII., foll. 10; XIII., foll. 41; XIV., foll. 15; XV. foll. 23 (numbered 24); XVI., foll. 17; XVII., foll. 16; XVIII., foll. 64.

Through the binder's mistake the order of leaves in the first four *adhyāyas* is as follows: I., foll. 1–10; II., foll. 11–18; III., foll. 1–12; II., foll. 1–10; I., foll. 11–13.

[Dr. John Taylor.]

3277.

1185 b. Foll. 46; size 13¼ in. by 7 in.; fair, modern Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

Bhagavadgītātātparyanirṇaya, by *Ānandatīrtha;* a philosophical exposition of the *Vaishṇava* creed, the illustrations of which are mainly taken from the *Bhagavadgītā.*

Although the author has divided his work into eighteen *adhyāyas,* as in the *Gītā,* he does not follow the order of ideas observed in the original, but quotes the verses as it suits his purpose. Besides the different *Purāṇas* and the *Mahābhārata,* quotations are found from the following authorities: *Ātharvaṇī śruti* (some *upanishad ?*), fol. 13*a*; *Kṛishṇasaṃhitā,* fol. 16*a*; *Paramayoga,* fol. 22*a*; *Barkuśruti,* fol. 15*b*; *Brahmatarka,* foll. 11*b*, 14*b* (*brahmatarkas tarkaśāstraṃ vishṇunā yat samīritam,* fol. 12*a*); *Yaugī śruti,* fol. 14*a*; *Śabdanirṇaya,* foll. 5*a*, 46*a*; *Śabdārṇava,* fol. 12*a*; *Sauparṇaśākhā,* fol. 11*a*.

It begins:

समस्तगुणसंपूर्णं सर्वदोषविवर्जितं ।
नारायणं नमस्कृत्य गीतातात्पर्यमुच्यते ॥
शास्त्रेषु भारतं सारस्तत्र नामसहस्रकं ।
वैष्णवं कृष्णगीता च तज्ज्ञानान्मुच्यतेऽञ्जसा ॥
न भारतसमं शास्त्रं कुत एवानयो: समं ।
भारतं सर्ववेदाश्च तुलामारोपिता: पुरा ॥

देवैर्ब्रह्मादिभिः सर्वैर्ऋषिभिश्च समन्वितैः ।
व्यासस्यैवाज्ञया तत्र व्यतरिच्यत भारतं ॥
महत्त्वाद्भारवत्त्वाच्च महाभारतमुच्यते ।
निरुक्तमस्य यो वेद सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥
स्वयं नारायणो देवो ब्रह्मरुद्रेंद्रपूर्वकैः ।
अर्थितो व्यासतां प्राप्य केवलं तत्त्वनिर्णयं ॥
चकार पंचमं वेदं महाभारतसंज्ञितं ॥

इत्यादि ब्रह्मांडे ॥ तत्र साक्षादिंद्रावतारमुत्तमाधिकारिणमात्मनः प्रियतममर्जुनं क्षत्रियाणां विशेषतो ऽपि परमाधर्मं नारायणद्विट्तदनुबंधिनिग्रहं बंधुस्नेहादधर्मत्वेनाशंक्य ततो निवृत्तप्रायं स्वविहितवृत्त्या भक्त्या भगवदाराधनमेव परमधर्मस्तद्विरुद्धः सर्वो ऽप्यधर्मो भगवदधीनत्वात्सर्वस्येति बोधयति भगवान्नारायणः । ०

It ends:

नमस्ते वासुदेवाय प्रेयसां मे प्रियोत्तम ।
समस्तगुणसंपूर्ण निर्दोषानंददायिने ॥

निःशेषदोषरहित कल्याणाखिलसद्गुण ।
भूतिस्वयंभूशर्वादिवंद्यं त्वां नौमि मे प्रियं ॥

यस्य त्रीण्युदितानि वेदवचने रूपाणि दिव्यान्यलं
बट् तद्दर्शनमित्यमेव निहितं देवस्य भर्गो महत् ।
वायो रामवचो नयं प्रथमकं पृक्षाद्वितीयं वपु[र्]
मध्वो यत्तु तृतीयमेतदमुना ग्रंथः कृतः केशवे ॥

इति श्रीश्रीमदानंदतीर्थभगवत्पादाचार्यविरचिते श्रीमद्भगवद्गीतातात्पर्यनिर्णये ऽष्टादशो ऽध्यायः ॥

[H. T. Colebrooke.]

3278.

2897e. Foll. 3; size 9¼ in. by 4 in.; clear, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Mahāpurushastava, being the 340th *adhyāya* of the *Śāntiparvan* of the *Mahābhārata* (Calc. ed., vol. iii., pp. 818, 819).

[Dr. John Taylor.]

3279.

2234. Foll. 29; size 7½ in. by 4½ in.; fair Devanāgarī writing of 1777 A.D.; six lines in a page.

Vishṇusahasranāma, being the 149th *adhyāya* of the *Anuśāsanaparvan* of the *Mahābhārata* (Calc. ed., vol. iv., pp. 142–147). Copied by *Miśra Prabhākara.*

Cf. Aufrecht, Cat. Bodl., p. 4*a*.

[?]

3280.

2245. Foll. 83; size 4 in. by 3 in.; fair Devanāgarī writing of 1777 A.D.; four lines in a page.

Vishṇusahasranāma. Likewise copied by *Miśra Prabhākara.* [?]

3281.

1988c. Foll. 15; size 7½ in. by 4 in.; fairly good Devanāgarī writing of 1765 A.D.; eight lines in a page.

The same work. Copied by *Jyotirvid Mahādeva.* [Dr. John Taylor.]

3282.

1064. Foll. 106 (numbered 107, no. 47 being passed over); size 6¼ in. by 4 in.; fair, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Vishṇusahasranāma, with *Śaṅkarācārya's* commentary, called *Vishṇusahasranāmabhāshya,* written above and below the text.

The commentary begins:

सच्चिदानंदरूपाय कृष्णायाक्लिष्टकारिणे ।
नमो वेदांतवेद्याय गुरवे बुद्धिसाक्षिणे ॥

Cf. Hall, Index, p. 127; Cat. Bodl., no. 30. A printed edition of it was published at Benares about 1865. [H. T. Colebrooke.]

3283.

33 b. Foll. 59; size 9½ in. by 4¾ in.; fair Devanāgarī writing of 1788 A.D.; fourteen lines to a full page.

Vishṇusahasranāma, with *Śaṅkara's* commentary. Foll. 49 and 50 are wrongly inserted between foll. 37 and 38. [H. T. COLEBROOKE.]

3284.

1157. Foll. 105; size 9½ in. by 4 in.; fair, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Vishṇunāmasahasravyākhyā, or *Nāmasahasragā,* a commentary on the *Vishṇusahasranāma,* composed, in Saṃvat 1819 (A.D. 1762), by *Gaṅgādhara Mahāḍakara,* son of *Sadāśiva Sūri,* grandson of *Vīreśvara Agnihotrin,* and disciple of *Advaitānanda Yati.*

After v. 13 the text is no longer given in a connected form, but each epithet taken by itself and commented upon.

It begins:

ओं नमो वासुदेवाय अद्वैतानंदसद्गुरोः ।
पादाभ्यां व्यासमुनये भाष्यकृच्छंकराय च ॥ १ ॥
सहस्रमूर्त्तेः पुरुषोत्तमस्य सहस्रनेत्राननपादवाहोः ।
सहस्रनामस्तवनं प्रशस्तं विवेचितं शंकरभाष्यकारैः ॥ २ ॥
तत्सर्वपापक्षयकारि रम्यं
श्रुत्वा गुरूणां मुखतः प्रभक्त्या ।
श्रीविष्णुपादांबुजमानसेन
विविच्यते जन्मजरादिशांत्यै ॥ ३ ॥
वहवो यद्यपि व्याख्यां चक्रुर्नामसहस्रगां ।
कायवाक्स्वांतसंशुद्ध्यै श्लोकैः कुर्वे तथाप्यहं ॥ ४ ॥
वीरेश्वराख्यविप्रस्य सुहृदः श्रोत्रियस्य च ।
पुत्रः सदाशिवो नाम वेदवेदांगपारगः ॥ ५ ॥
वीरेश्वरस्य भक्तो ऽभूत्काश्यां हि सह भार्यया ।
वीरेश्वरप्रसादाच्च तस्य पुत्रो ऽभवन्महान् ॥ ६ ॥
गंगाधरेश्वरे भक्तः सो ऽहं गंगाधरः कविः ।
अद्वैतानंदपादाब्जलब्धवेदांतिसत्पदः ॥ ७ ॥
अधीत्य वेदं वेदांतानालोच्य च पुनः पुनः ।
विश्वेशभजनं सारं निश्चित्य ममतां वहिः ॥ ८ ॥
अनित्ये विषये हित्वा देवदेवं हरिं हृदि ।
धृत्वा नामसहस्रं हि विविनच्मि स्फुटं हरेः ॥ ९ ॥

It ends:

कृत्वारामं सर्वभूतसुखदं काशिकापुरे ।
गंगाधरेश्वरं लिंगं तत्र संस्थाप्य यत्नतः ॥ ५ ॥
देवद्विजगुरुप्राज्ञाः पूजिता विधिवन्मुदा ।
अद्यापि तृप्तिर्मे नासीद्विष्णोर्नाम्नां सुकीर्तने ॥ ६ ॥
श्रवणे स्मरणे चापि तस्मान्नामसहस्रगा ।
श्रुतिस्मृतिन्यायमूला व्याख्या विद्वत्सुखावहा ॥ ७ ॥
ग्रहभूवसुभूमाने वत्सरे विजयाभिधे ।
पौर्णमास्यां भाद्रपदे स्वर्पिता विष्णुपादयोः ॥ ८ ॥

इति श्रीमद्विद्वन्मुकुटमाणिक्यवीरेश्वराग्निहोत्रिसूनुसदाशिवसूरिसूनुना श्रीमदद्वैतानंदयतिवरांतेवासिना महाडकरोपनामकेन भगवद्भक्तिकिंकरेण गंगाधरेण विरचिता श्रीविष्णुनामसहस्रव्याख्या संपूर्णा ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3285.

2825 b. Foll. 15; size 7½ in. by 9 in.; good Devanāgarī writing; fifteen lines in a page.

A fragment of the *Nalopākhyāna-parvan,* corresponding to *Mah. Bh.,* iii., vv. 2013–2224, thus comprising about one-fifth part of the section.

The MS. was copied, for Wilkins, by *Lālā Mahtāb Rāy.*

[SIR CHARLES WILKINS.]

3286.

846 a. Foll. 16; size 9¼ in. by 6 in.; fair Devanāgarī writing; seven lines in a page.

Śatarudrīya, being the final section of the *Droṇaparvan* of the *Mahābhārata* (vii., vv.

9446–9645), describing *Vishṇu-Nārāyaṇa* as worshipping *Śiva-Rudra,* who is represented as the source of power to gods and men.

Colophon: इति श्रीमहाभारते द्रोणपर्वणि शतरुद्रीयं॥ लिखितं केदारेश्वरसमीपे ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3287.

3181. Foll. 88; large 8°, size 9½ in. by 6 in.; clear, modern Devanāgarī writing; 18–20 lines in a page.

Draupadīsvayaṃvara, here including the whole of *adhyāyas* 157–197 (vv. 6103–7329) of the *Ādiparvan;* written out in half-*śloka* lines, with occasional pencil notes.

Sad havoc has been made by the binder of the order of leaves, which should have been bound as follows: foll. 1, 70–76, 63–69, 60–62, 59, 58, 57, 56, 55, 52, 51, 45–50, 39–44, 35–38, 31–34, 27–30, 23–26, 19–22, 15–18, 11–14, 5–10, 2–4, 81–84, 79, 80. Fol. 53 is left blank, and fol. 54 contains a passage of 10 verses (i., 6475–6484) omitted on fol. 55*a*.

[SIR CHARLES WILKINS.]

3288.

2600. Foll. 11; size 12½ in. by 6¼ in.; indifferent, modern Devanāgarī writing; 10–19 lines in a page.

Jarāsandhabadha, consisting of *adhyāyas* 18–25, here numbered 19–26 (vv. 741–1007), of the *Sabhāparvan;* with marginal glosses.

[MACK. COLL.]

3289.

694. Foll. 65; size 10 in. by 4½ in.; good, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Sanatsujātīya, consisting of *adhyāyas* 41–43 and 45 of the *Udyogaparvan,* with *Śaṅkarācārya's* commentary, *Sanatsujātavivaraṇam.*

It begins: अथ सनत्सुजातं सभाष्यं लिख्यते श्रीविष्णवे नमः ॥

नमः पुंसे पुराणाय पूर्णानंदाय विष्णवे ।
निरस्तनिखिलध्वांततेजसे विश्वहेतवे ॥

नमः आचार्येभ्यो ब्रह्मविद्भ्यः ॥ सनत्सुजातविवरणं संक्षेपतो ब्रह्मजिज्ञासूनां सुखावबोधायारभ्यते तत्सदाऽद्वितीयब्रह्मात्मस्वरूपोऽप्यात्मा । स्वाश्रयया अविद्यया स्वानुभवगम्यया स्वाभासया स्वाभावि कश्चिदानंदाद्वितीयब्रह्मात्मस्वभावात् प्रच्युतो ० सुखदुःखातिगो मुक्तो भवेत् (cf. v. 1575) । तस्मै धृतराष्ट्राय वक्तुमर्हसि इत्युक्तवान् । तत एतद्वाक्यसमनंतरं । ततो राजा धृतराष्ट्रो मनीषी ०

Adhy. I., 41 verses—vv. 1577–1620; omitting 1590*a*, 1596, 1601, 1603, 1610*c*; and v. 1608 being inserted after 1612—ends fol. 29*b*.

II., 48 verses—vv. 1621–1683; omitting 1638, 1642, 1647, 1648*a*, 1649–51, 1652*a*, 1655*b*. 1664, 1666, 1667, 1668*a*, 1669*a*, 1670, 1672, 1677*b*, 1678*a*, 1681; and v. 1656 being inserted after 1646*a*—ends fol. 46*a*.

III., 23 verses—vv. 1684–1714; omitting 1686, 1692*b*, 1693*b*, 1695 (1698 different), 1701, 1702, 1706, 1708, 1713—ends fol. 53*b*.

IV., 31 verses—vv. 1737–1791; omitting 1749, 1757*b*, 1758, 1780, 1782, 1789 (also the refrain योगिनस्तं ० except the first line), and altering the order a good deal—ends with the following verses (not explained) and colophon:

एवं सनत्सुजातेन ० (v. 1791) ॥ २८ ॥

अप्रमादी भवेत्युक्त्वा विदुरं दर्शनेन च ।
जगाम ब्रह्मतनयो ब्रह्मलोकं सनातनं ॥ २९ ॥

एतद्वचः सम्यगाकर्ण्य मननैकपरो भवेत् ।
सो ऽप्यप्रमादी भवति ब्रह्मणो वचनं यथा ॥ ३० ॥

परब्रह्मैव सोपानं परमानंददायिनं (? ० दायकं) ।
श्रुतं कीर्तितमेतच्च भवतीह न संशयः ॥ ३१ ॥

इत्युद्योगपर्वणि सनत्सुजातीये शंकराचार्यकृतभाष्यसहिते चतुर्थो ऽध्यायः ॥ समाप्तश्चायं सनत्सुजातः ॥ स्वस्ति संवत् १७०३ वर्षे फाल्गुनशुदि ३ शनौ अद्येह राजनगरवास्तव्यं आभ्यंतरनागरज्ञातीयपं । त्यात्पाभाइसुतनरसिंह लिखितं ॥

Śaṅkara's text offers numerous variations from that of the Calc. ed. Thus, vv. 1643–1645 run here as follows:

दमो ऽष्टदशदोषः स्यात् प्रातिकूल्यं कृते भवेत् ।
पैशुन्यममृतं तृष्णा प्रातिकूल्यं तमो ऽरतिः ॥ २१ ॥
लोके द्वेषो ऽभिमानं च विवादः प्राणिपीडनं ।
परिवादो ऽपिवादः स्यात् परितापो [ऽ]क्षमा ऽधृतिः ॥
[२२ ॥
असिद्धिः पापकृत्यं च हिंसा चेति प्रकीर्तिताः ।
एतैर्दोषैर्वियुक्तो यः स दमः सद्भिरुच्यते ॥ २३ ॥

Cf. Weber, Berl. Cat., no. 407.

[H. T. COLEBROOKE.]

3290.

1639 c. Foll. 9; size 10½ in. by 4¼ in.; clear Devanāgarī writing of 1661 A.D.; nine lines in a page.

Āśvineyastutivyākṛiti, a commentary, by *Mahādeva,* on those '*vedic*' verses in *M. Bh.*, i., 722–732, by which *Upamanyu* invokes the *Aśvins* when, struck by sudden blindness, he falls into a pit.

The author, in whose own handwriting the MS. is written, is probably the *Mahādeva,* son of *Kāhvajit,* whose *Muhūrtadīpaka* was composed in the very same year (Śaka 1583, A.D. 1661), as stated in the Oxford MS. (Cat. Bodl., no. 790). For the present commentary he acknowledges to have used the glossaries of *Janamejayācārya* and *Devasvāmin.*

It begins: उपमन्युर्गुरुणा सर्वभक्ष्येषु प्रतिषिद्धो अर्कपर्णानि भक्षयित्वा अंधीभूतः कूपे पतितो गुरुणाभिहितो अश्विनौ स्तुहि त्वं देवभिषजौ चक्षुष्मंतं कर्ताराविति (i. 721)। तत्राश्विनौ शब्देन चंद्रादित्यावुच्येते । अश्वा रथवोढारो ऽनयोः संति । दिव्यक्रीडायुक्तौ वा दिव्याकाशे विहरणाविति देवभिषजाविति आराध्यमानौ रोगप्रशमनहेतू । एवमुक्त उपमन्युस्तौ पीत् । ऋग्भिर्वाग्भिरिति ऋगनुयुक्ताभिर्वाग्भिरित्यर्थः । एषामेकादशश्लोकानामर्थो विवस्तानुवाके (? दिवसा०) दृश्यते । अनेन च लिंगेनाश्विनौ चंद्रादित्यौ उच्येते ॥ प्र पूर्वगौ पूर्वजौ० १ ॥ प्रशब्दः शंसतिना संबध्यते । छंदसि परे ऽपि । व्यवहिताश्चेति सूत्रात् । प्रशंसामि स्तौमि । पूर्वगौ जगति कर्मण्यप्रवृत्ते प्रध्वस्ते च प्रथमं तयोः प्रवृत्तेः । ०

It ends: अत्र वैदिकशब्दनिरुक्तोपसंख्यानबलेनार्थनिर्णयो भावः॥ एतच्चितयमज्ञानवद्भिः पाठान्यत्वं बहुतरं कल्पितं॥ मयात्र भट्टजनमेजयाचार्यदेवस्वामिदेवनिघंटभ्रात्रानुवाकाभ्यां पर्यालोचनायायमर्थो व्याख्यातः। शेषं कृष्णद्वैपायनो वेद॥ इत्यादिपर्वणि आश्विनेयस्तुतिव्याकृतिः समाप्ता ॥ . . . शके १५८३ प्लवसंवत्सरे दक्षिणायने मार्गशीर्षे मासि शुक्लपक्षे रविवासरे त्रयोदश्यां शारदानंदनवंशोद्भवेन महादेवेनालेखि स्वार्थं परार्थं च ॥

The first page has the title, written by some modern hand: टिका अस्वीनिकुमारसं १५० पुराण (? *ṭīkā aśvinīkumārasaṃhitāyāṃ skandapurāṇe*).

[H. T. COLEBROOKE.]

3291.

2031. Foll. 573 (counted 574 by mistake); size 13½ in. by 7½ in.; fair Devanāgarī writing of 1617 A.D.; nine lines in a page.

Harivaṃśa, copied, for *Visvanātha yajvan,* by *Bālakṛishṇa.*

This MS., which omits the last 20 verses of the Calc. edition, offers many good different readings from that text.

Colophon: संवत् १६७४

पुस्तकं हरिवंशस्य विश्वनाथेन यज्वना ।
वेदर्षिऋतुचंद्रांके गते काले लिखापितं ॥
विश्वनाथप्रयुक्तेन बालकृष्णेन धीमता ।
अंका दत्ताः प्रयत्नेन हरिवंशस्य पुस्तके ॥

[?]

3292, 3293.

174, 414. Foll. 751 (1–371, 372–751); size 12½ in. by 6 in.; fair Devanāgarī writing; 11–13 lines in a page.

Harivaṃśa, with *Nīlakaṇṭha's Bhāratabhāvadīpa*. See above, nos. 3198–3223.

Vol. i. brings it down as far as v. 7956 of the Calc. edition; vol. ii. completing the work.

[H. T. Colebrooke.]

3294, 3295.

2027, 2028. Foll. 831 (1–416, 417–831); size 15½ in. by 9¾ in.; fair Devanāgarī writing; twelve lines in a page.

The same works. Volume i. breaks off at v. 8284.

The MS. is written in two different hands, the second beginning at fol. 562.

[?]

3296, 3297.

2761, 2762. Foll. 610 (1–300, 301–610); size 14¾ in. by 6½ in.; good Devanāgarī writing of 1778 A.D.; 9–14 lines in a page.

Harivaṃśa, with *Nīlakaṇṭha's* commentary.

Dated: संवत् १८३८(r. ५) खखाश्वेंदुशके १७०० मिति आषाढकृष्णपक्षे लिखित वैजप्तायेन(!) ॥

[?]

3298.

250. Foll. 176; size 12¾ in. by 4¾ in.; fair Bengalī writing of 1651 A.D.; six lines in a page.

Āścaryaparvaṭīkā, a commentary on the *Harivaṃśa*, by *Arjuna Miśra*.

It begins: अथात्राश्चर्यपर्वणः कथं भारते संगतिः संपद्यतां। अष्टादशपर्वमितस्य भारतस्य स्वर्गारोहान्तेनैव समाप्तत्वात्। तदुक्तं स्वामिना। उक्तानि वेदविदुषा पर्वाण्यष्टादशैव त्विति भविष्ये परिगणितमेव। आदिः सभा वनविराटप्रोद्यमभीष्मद्रोणकर्णमद्रपसौप्तिकं(!) च ॥ स्त्रीपर्व शान्तिरनुशा[स]नमश्वमेधा(!) व्यासाश्रमौ मुषलयानदिवायरोहाः ॥ इत्यं प्रकरणसंगतिर्नास्त्येव न चाप्युपोद्घातसंगतिः। °

Fol. 2*a*: अस्य शतसाहस्रसंहिताभारतस्य मर्त्यलोके मुनिनोक्तत्वात् ° cf. no. 3177 (MS. 1915).

The commentary reaches as far as v. 16242 and ends thus: इयमाश्चर्यपर्वणि श्रीमदर्जुनमिश्रविरचिता शुभ्रा सतामास्तां मुदे सदा ॥ श्रीदेवबोधविमलबोधशाण्डिल्यमाधवाः। पिता च परित नारायणः परितः पिता च गुरवो मम ॥ इति श्रीमदर्जुनमिश्रविरचिताश्चर्यपर्वटीका समाप्ता ॥ १५७३ तेरीख १७ फाल्गुण शन १०५७ ॥

[H. T. Colebrooke.]

3299.

33 a. Foll. 73; size 9½ in. by 4¾ in.; good, clear, modern Devanāgarī writing; twelve lines in a page.

Mokshadharmasāroddhāra, a selection of didactic poetry apparently extracted entirely from the 12th *Parvan* of the *Mahābhārata*; with comments on the more important passages, by the compiler of the work, *Sadānanda Vidvat*.

The matter is distributed into four chapters: I. (83 vv.), *svadharmāvaśyakartavyatopadeśaprakaraṇa* (fol. 9*b*); II. (237 vv.), *vairāgyaprakaraṇa* (fol. 26*b*); III. (106 vv.), *uparatyādisādhanopadeśaprakaraṇa* (fol. 38*b*); IV. (186 vv.), *tvampadārthanirūpaṇapradhānaprakaraṇa* (fol. 73*a*). The first two chapters treat of *ācāra* and practical ethics, while the last two enter on the more abstruse topics of metaphysics and logic.

In comparing this work with the *Mokshadharma* (*Śāntiparvan*, v. 6457 to the end), one readily identifies whole passages of the original, *e.g.* i., 1, 2=6457, 6458; i., 36–68=7033–65; iii., 39–51 and 52–104=7714–26 and 7734–92; iv., 26–45 and 90–94=7421–40 and 7416–20.

The text begins with the introductory verse :

धर्मे मतिर्भवतु वः सततोत्थितानां
स ह्येक एव परलोकगतस्य बंधुः ।
अर्थाः स्त्रियश्च निपुणैरपि सेव्यमाना
नैवाप्तभावमुपयांति न च स्थिरत्वं ॥

युधिष्ठिर उवाच ।
धर्माः पितामहेनोक्ता० ॥ १ ॥ (xii. 6457).

It ends :

स्नातकानामिदं शास्त्रं वाच्यं पुत्रानुशासनं ।
नासूयकायानृजवे न वानिर्दिष्टकारिणे ॥ ८४ ॥

न तर्कशास्त्रदग्धाय तथैव पिशुनाय च ।
एतन्नः श्रेयसकरं ज्ञानं ते परमं मया ।
कथितं तत्त्वतस्तात श्रुत्वा देवर्षितो नृप ॥ ८५ ॥

एतदुक्तं परं ब्रह्म यस्मान्नावर्तते पुनः ।
पुनर्नावृत्तिमाप्नोति परं ज्ञानमवाप्य च ॥ ८६ ॥

इति श्रीमन्मुकुंदपदारविंदमकरंदरसाभिलाषिसदानंदविद्वत्कृते मोक्षधर्मसारोद्धारे त्वंपदार्थनिरूपणप्रधानं चतुर्थं प्रकरणं ४ ॥

The commentary begins :

नत्वा गोविंदपादाब्जयुगं तद्भक्तिलब्धये ।
मोक्षधर्मसुधांभोधिसारोद्धारं करोम्यहं ॥ १ ॥

वासुदेवाश्रयो योगी सुधीर्भागवतप्रियः ।
तत्प्रेमप्रेरितो मोक्षसारोद्धारकृते यते ॥ २ ॥

निष्कामधर्मतो भक्तिर्वैराग्यं ज्ञानमेव च ।
सिध्येत्तस्माद्धरौ भक्तिहेतुर्धर्म इहोच्यते ॥ ३ ॥

येनैवाराध्यते विष्णुर्भगवान् देवकीसुतः ।
स धर्मो ऽत्र प्रशस्यः स्यात्तमाह भगवान्मुनिः ॥ ४ ॥

आशिषं चोपदेशं च भगवान्बादरायणः ।
भारतादौ जगादैवं हितायैव नृजन्मनां ॥ ५ ॥ ० ৫ ॥

तत्र नानाविधान् दुरनुष्ठेयान् क्षुद्रफलान् राजधर्मान् आपद्धर्मांश्च श्रुत्वा अत्यंतमुद्विग्नः सर्वापन्निवारणं चात्यंतिकश्रेयोहेतुं धर्मं जिज्ञासमानो युधिष्ठिर उवाच । धर्मा इति । पितामहेनेति श्रैष्ठ्यं वात्सल्यं च सूचितं राजधर्माश्रिताः राजधर्मांगत्वेनोपस्थिताः धर्मा आपद्धर्मा उक्ताः । ०

It ends : ८३ ॥ शास्त्रार्थं परिसमाप्य संप्रदायविधिमाह स्नातकानामिति ८४ । ८५ । ८६ ॥

No other commentator seems to be referred to by *Sadānanda* in the course of his glosses.

[H. T. Colebrooke.]

3300.

470b. Foll. 68; size 16 in. by 5¼ in.; modern Bengalī handwriting; eight lines in a page.

Ādiparvakathā(-saṃketa), an abstract, in prose, of the *Ādiparvan* of the *Mahābhārata*, by *Caturbhuja Miśra Aupamanyava.*

It begins :

नत्वा नारायणनरावपि वाग्बादरायणौ ।
आदिपर्वकथेदानीं संकेतेन निबध्यते ॥

महापातकप्रायश्चित्तरूपतया चतुर्वर्गसाधकतया च महाभारतपाठादिषु प्रवृत्तिः । इह खलु धर्मार्थकाममोक्षाः प्रतिनियताधिकाराश्चत्वारः पुरुषार्थाः श्रद्धावता तेषां चार्थकामौ हेयौ धर्म उपेयो मोक्षश्चोपेयः । ०

Colophon : इत्यौपमन्यवश्रीचतुर्भुजमिश्ररचिता आदिपर्वकथा समाप्ता ॥ तस्मिन्पाठ्यमाने पाठकाय पायसं पिष्टकानि दद्यात् ॥

[H. T. Colebrooke.]

3301.

471a. Foll. 22; size 16 in. by 5¼ in.; fair, modern Bengalī handwriting; nine lines in a page.

Sabhāparvakathāsaṃketa, a prose abstract of the *Sabhāparvan*, by *Caturbhuja Miśra Aupamanyava*. It begins :

नत्वा नारायणनरावपि वाग्बादरायणौ ।
सभापर्वकथेदानीं संकेतेन निबध्यते ॥

Colophon : इत्यौपमण्यव[!]श्रीचतुर्भुजमिश्रविरचितायां कथाकौमुद्यां सभापर्वकथासंकेतः समाप्तः ॥

The whole series of *Caturbhuja's* abstracts would thus seem to bear the title of [*Mahābhārata-*]*Kathākaumudī* (cf. next MS.).

[H. T. Colebrooke.]

3302.

815. Foll. 97; size 15½ in. by 5 in.; clear, modern Bengalī handwriting; nine lines in a page.

Abstracts of three sections of the *Mahābhārata,* composed, in prose interspersed with verses extracted from the poem, by *Caturbhuja Miśra.*

I. *Virāṭaparvakathāsaṃketa,* foll. 25, begins:

> नत्वा नारायणनरावपि वाग्बादरायणौ ।
> विराट्पर्वकथेदानीं संकेतेन विरच्यते ॥
> नारायणं नमस्कृत्य नरं चैव नरोत्तमं ।
> देवीं सरस्वतीं चैव ततो जयमुदीरयेत् ॥ (*M. Bh.,* [iv., 1.)
> जनमेजय उवाच ॥
> कथं विराटनगरे मम पूर्वपितामहाः ।
> अज्ञातवासमुषिता दुर्योधनभयार्दिताः ॥ (iv., 2.)

वैशंपायन उवाच ॥ एवं धर्माज्ञभ्रवरो यु[धिष्ठिर]: आश्रमं गत्वा ब्राह्मणेभ्यः सर्वं कथयित्वा अरणीसहितं मन्थं तस्मै ब्राह्मणाय दत्त्वा सर्वान् विप्रान् सन्निवर्त्य भ्रातृन् उ[वाच]। द्वादश वर्षा गताः त्रयोदशो ऽयं संप्राप्तः कृच्छ्रः(*r.* कृच्छ्रात्) परमदुर्वसः वासं न रोचये यत्रेमा वसतीः सर्वे वत्स्यामो विदिताः परैः ॥ अर्जुन उ[वाच]॥ धर्मस्य वरदानं न चिन्तये(?)। किंतु राष्ट्राणि शृणु

> सन्ति रम्या जनपदा बह्वन्नाः परितः कुरून् ।
> पञ्चालचेदिमत्सस्य(!) शूरसेनपटच्चर(!) ॥ (iv., 11.)

It ends: हृष्टपुष्टजनाकीर्णं विराटनगरं शुभं । शुशुभे भरतर्षभ ॥ इत्यौपण्यत्र(!) श्रीचतुर्भुजमिश्रविरचितायां कथाकौमुद्यां विराटपर्वकथासंकेतः समाप्तः ॥

II. *Bhīshmaparvakathāsaṃketa,* foll. 37, begins: जन उ° ।

> कथं युयुधिरे वीराः कुरुपाण्डवसोमकाः ।
> पार्थिवाः सुमहात्मानो नानादेशसमागताः ॥

अन्ये च ॥ वै उ° ॥ यथा युयुधिरे कुरुक्षेत्रे तत् शृणु । °

It ends: सं उ° । ततः कर्णस्तमभिवाद्य रथमारुह्य दुर्योधनं ययौ ॥ इत्यौपण्यव-श्रीचतुर्भुजमिश्रविरचितायां कथाकौमुद्यां भीष्मपर्वकथासंकेतः समाप्तः ॥

III. *Mokshadharmakathāsaṃgraha* (*Śāntiparvan, adhy.* 174 seq.), foll. 35, beg.: अथ मोक्षधर्मकथा ॥ अनुमोक्षधर्मान् कथयितुमुपचक्रमे । युधिः पितामहं उ° । हे पितामह ब्रह्मचर्याद्याश्रमवतां क आश्रमः श्रेयान् तत् कथय । °

It ends: एतच्छ्रुत्वा इन्द्रो विस्मितः ॥ इत्युञ्छवृत्त्युपाख्यानं ॥ इत्यौपण्यव-श्रीचतुर्भुजमिश्रविरचितायां कथाकौमुद्यां मोक्षधर्मकथासंग्रहः समाप्तः ॥

The whole work is not worth the paper it is written on.

[H. T. COLEBROOKE.]

3303.

471 b. Foll. 101; size 16 in. by 5¼ in.; fair, modern Bengalī handwriting (different from that of last MS.); nine lines in a page.

Vanaparvakathāsaṃgraha, perhaps by the same author(?).

Without further introduction, it begins its tale at once with the words of the first verse of the *Vanaparvan.*

Colophon: इति वनपर्वकथासंग्रहः ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3304.

472 b. Foll. 72; size and writing as in last MS.

Harivaṃśakathā, a prose paraphrase of the *Harivaṃśa,* with verses of the original interspersed.

It begins: नारायणं नमस्कृत्य नरमित्यादि । जयति पराशरसूनुरिति ।

> जज्ञे बहुज्ञं परमत्युदारं यं द्वीपमध्ये सुतमात्मयोगात् ।
> पराशरात्सत्यवती महर्षिं तस्मै नमो ऽज्ञानतमोनुदाय ॥

द्वैपायनौष्ठपुटनिःसृतमप्रमेयं ° (*H.* 1) ॥ यो गोशतमिति (3) ॥ °

Colophon: इति हरिवंशकथा समाप्ता ॥ समाप्तं चेदं महाभारतमिति ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3305.

348. Foll. 111; size 11½ in. by 5 in.; fair Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; 10–12 lines in a page.

Itihāsasamuccaya, a collection of short episodes from the *Mahābhārata.* [A.]

It begins:

जयति पराशरसूनुः सत्यवतीहृदयनंदनो व्यासः ।
यस्यास्यकमलगलितं वाङ्मयममृतं जगत्पिबति ॥ १ ॥
पाराशर्यवचःसरोजममलं गीतार्थगंधोत्कटं
नानाख्यानककेसरं हरिकथासंबोधनाबोधितं ।
लोके सज्जनषट्पदैरहरहः पेपीयमानं मुदा
भूयाद्भारतपंकजं कलिमलप्रध्वंसिनः श्रेयसे ॥ २ ॥

जितमजितेन भगवता ° ॥ cf. Cat. Bodl., p. 5*b*.

Whilst, in vv. 27–38 of the introduction, the 32 episodes (and the additional 31st) are given in the same order, and with the titles, in which they are enumerated by Aufrecht, the present MS. has altogether 35 episodes, which are, however, wrongly numbered 33, two sections being numbered 32, and a second chapter being inserted after 30. The order of the episodes is likewise somewhat different here and in the other MSS. from that of the Oxford MS.; and there is in this MS. a short additional one, the *suvarṇadānam* (29), besides the two, *brahmahatyā* and *śṛigālavānarasaṃvāda* (no. 27 of Bodl. MS.) being counted separately (also in C.), and the *saṃsārakūpavarṇana* at the end being likewise counted. The first four episodes are called in these MSS.: 1. *yudhishṭhiraśokāpanoda* (or *-apanayana*); 2. *gautamīlubdhakasaṃvāda*; 3. *mudgalopākhyānam*; 4. *śyenakapotīyam*.

A Greek translation by Galanos, with an introduction and analysis of the work by Tybaldos, was published at Athens in 1851. There are also several Indian editions of the text.

Colophon: इति श्रीमहाभारते इतिहाससमुच्चये संसारकूपवर्णनो नाम त्रित्रिंशतितमो ऽध्यायः ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3306.

1327. Foll. 82; size 12 in. by 5½ in.; good Devanāgarī writing of about 1780 A.D.; eleven lines in a page.

Itihāsasamuccaya, in 33 sections. [B.]

Instead of the first verse of MS. A, this copy has six verses, beginning:

नारायणं नमस्कृत्य नरं चैव नरोत्तमं ।
देवीं सरस्वतीं व्यासं ततो जयमुदीरयेत् ॥ १* ॥

पाराशर्यगिरं सुधा ° ॥ २ ॥ नमो व्यासाय ° ॥ ३ ॥ उदिती भारतरतिव्यास ° ॥ ४ ॥ गांगमंभो यथालोकं ° ॥ ५ ॥ जयति भगवान् कविवृषभः ° ॥ ६ ॥

The MS. differs considerably in details from A. [H. T. COLEBROOKE.]

3307.

1873. Foll. 106; size 12 in. by 5½ in.; good, clear, modern Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

Itihāsasamuccaya. [C.]

This MS. has 34 sections; section 22 of A (*vaṭubhikshusaṃvāda*) being here subdivided into two—*annadānamahimā*, and *annadānavaṭubhikshusaṃvāda*; whilst the *suvarṇadāna* of A is omitted.

It begins:

मुनिं स्निग्धांबुदाभासं वेदव्यासमकल्मषं ।
वेदव्यासं सरस्वत्या व्यासं व्यासं नमाम्यहं ॥ १ ॥
जयति भगवान् कविवृषभः सत्यवतीहृदयनंदनो व्यासः।
यस्यास्यकमलगलितं वाङ्मधुरं सकलं जगत्पिबति ॥ २ ॥

पाराशर्यवचः °

* This verse stands at the head of the *parvans* in the Calc. edition of the *Mahābhārata*.

The additional *saṃsārakūpavarṇana* is here transposed before the two preceding sections of the other MSS.

[Dr. John Taylor.]

---

2. Rāmāyaṇa.

3308.

2855. Foll. 478; size 14 in. by 6½ in.; fair Devanāgarī writing of the latter half of last century; 10–14 lines in a page.

Rāmāyaṇa, in the Benares recension, *Kāṇḍas* I.–VI.

It corresponds to the text of *Rāmaśarman's* commentary (MSS. 426–432), the occasional variations only consisting in single words and being often merely incorrect readings.

I. *Bālakāṇḍa*, foll. 68, the first of which is wanting. In the original numbering of the *sargas* a mistake has crept in by one number being omitted after *sarga* 25, and two after *sarga* 58. Thus the nominal 74 *sargas* of the MS. really amount to 77.

II. *Ayodhyākāṇḍa*, foll. 115.

III. *Āraṇyakāṇḍa*, foll. 61.

IV. *Kishkindhakāṇḍa*, foll. 66 (numbered 65 foll., two leaves being numbered 34). The *sargas* amount to 66 only, owing to *sargas* 50 and 51 being here contracted into one.

V. *Sundarakāṇḍa* (foll. 110 (size 12 in. by 6½ in.). The last leaf only repeats vv. 12–24 of the first *sarga*. This *kāṇḍa* was written, in 1715 A.D., by *Rāya Manīshin*, son of *Venkaṭa Rāmārya*, in a different hand from the others. It ends: हयग्रीवपदांभोजपूजासक्तमनीषिणा लिखितं रायनाम्नेदं रामायणमतिप्रियं ॥ . . . आषाढस्यासिते पक्षे दशम्यां मंदवासरे लिखितं मन्मथे वर्षे कांडं सुंदरसंज्ञिकं . . . वेंकटरामार्यपुत्रेण रायनाम्ना मनीषिणा ॥

VI. *Yuddhakāṇḍa*, foll. 59 (counted 60), goes only as far as v. 27 of the 61st *sarga*; the rest of the *Rāmāyaṇa* being entirely wanting.

Of the northern recension, *Kāṇḍas* I. and II., *sargas* 1–20, were edited by A. W. von Schlegel (1829–38); and a complete poetical translation, based on that edition, and, for the rest, on the Bombay edition, was published by R. T. H. Griffith (5 vols., 1870–74); whilst the Bengal recension has been edited, with an Italian translation, by G. Gorresio (12 vols., 1843–70).

[Dr. Leyden.]

3309.

2771. Foll. 140; size 8¾ in. by 12¼ in.; fair, modern Devanāgarī writing; up to twenty lines in a page.

Uttarakāṇḍa, preceded by the first *sarga* (*saṃkshepa*) of the *Bālakāṇḍa*.

See Gorresio, in his Preface to vol. i., p. cxl. (and p. lxxxix.); and the discussion of the variations of the two recensions of the *Uttarakāṇḍa*, in the preface to vol. xi.

[Coll. of Fort William.]

3310.

2883 b. Foll. 93; size 10¾ in. by 5½ in.; small, clear Telugu handwriting; 24–38 lines in a page; European paper.

Two *Kāṇḍas* of the *Rāmāyaṇa*:—

a. *Bālakāṇḍa*, in 71 *sargas*, ends fol. 43*b*.

b. *Ayodhyākāṇḍa*, in 113 *sargas*.

[Mack. Coll.]

3311.

2718. Foll. 58; size 8 in. by 5½ in.; modern Devanāgarī writing; 14–16 lines in a page.

Fragments of the *Uttarakāṇḍa*, extending from *adhyāya* 13 to 106, with different gaps.

[MACK. COLL.]

3312–3318.

426–432. Size 12¼ in. by 6 in.; fair Devanāgarī writing of 1794–1798 A.D.; number of lines varying.

Rāmāyaṇa, in the northern version, with a commentary, called *Rāmāyaṇatilaka*, by *Rāmaśarman* (or *Rāmavarman*).

See Schlegel, pref., p. xxxvi. ff. (where the author is, however, called *Raghunātha Vācaspati*; whilst a Calcutta edition, with a Bengalī translation, 1868–72, calls him *Rāmānuja*); and Prof. Weber's review of the Bombay edition (1859) in the Zeitsch. d. D. M. G., xvii. 771 seqq. There is also a Calcutta edition of 1859.

The distribution in the different volumes is as follows:

I. *Bālakāṇḍa*, in 77 *sargas* (foll. 197), Saṃvat 1853.

II. *Ayodhyākāṇḍa*, in 119 *sargas* (foll. 333).

III. *Āraṇyakāṇḍa*, in 75 *sargas* (foll. 175), Saṃvat 1854.

IV. *Kishkindhakāṇḍa*, in 67 *sargas* (foll. 154), Saṃvat 1851.

V. *Sundarakāṇḍa*, in 68 *sargas* (foll. 180), Saṃvat 1854.

VI. *Yuddhakāṇḍa*, in 130 *sargas* (foll. 364, but no. 147 being used twice); Saṃvat 1855. By the binder's mistake the leaves succeed each other in the following order: 1–135, 239–267, 197–238, 136–196, 268–364.

VII. *Uttarakāṇḍa*, in 111 *sargas* (foll. 212). Saṃvat 1854.

[H. T. COLEBROOKE.]

3319–3322.

1789–1792. Size 14¼ in. by 6 in.; modern Devanāgarī writing; number of lines varying.

Rāmāyaṇa, with *Rāmaśarman's Rāmāyaṇatilaka*. *Kāṇḍas* V.–VII., the last two incomplete.

The four volumes contain the following sections:

I. *Sundarakāṇḍa*, complete, foll. 255.

II., III. *Yuddhakāṇḍa*, foll. 494, numbered continuously; nos. 305 and 306 being used twice, while no. 477 is omitted. A few leaves are wanting at the end, the MS. breaking off at *sarga* 128, v. 48.

IV. *Uttarakāṇḍa*, foll. 168, terminating at *sarga* 71, v. 12.

[DR. JOHN TAYLOR.]

3323.

816. Foll. 207; size 15¾ in. by 5 in.; fair, modern Bengalī writing, by two or three different hands; 8–12 lines in a page.

Manoharā, a commentary on the Bengal recension of the *Rāmāyaṇa*, by *Lokanātha*. *Kāṇḍas* V.–VI. Cf. Schlegel, pref., p. xxxiii.

a. *Sundarakāṇḍa*, foll. 68, begins:

नत्वा रघूत्तममयं परमं महस्तल्
लङ्केशबन्धुनिचयान्धतमोऽनुनोदं ।
श्रीलोकनाथबुध एष मनोहराख्यां
रामायणस्य विदुषां प्रमुदे तनोति ॥

b. *Laṅkā* (i.e. *Yuddha*)-*kāṇḍa*, foll. 84, begins: ससैन्ये सागरं तीर्णे इत्याकारपाठः इति सर्वज्ञः । ०

c. *Uttarakāṇḍa*, foll. 47, begins as the fifth *kāṇḍa*.

Colophon: श्रीलोकनाथचक्रवर्तिकृतायामुत्तरकाण्डमनोहरायां स्वर्गारोहणं समाप्तं ॥

लिखनपरिश्रमवेत्ता भवति हि विद्वज्जनो नान्यः ।
सागरलङ्घनखेदं हनुमानेकः परं वेद ॥

An index of the chapters of the *Sundarakāṇḍa*, on two leaves, is inserted at the beginning; and indexes to the other two *Kāṇḍas* (reversed), on three leaves each, before the *Laṅkākāṇḍa*. *Vimalabodha* and (*Nārāyaṇa*) *Sarvajña* are frequently referred to in the first two *Kāṇḍas*, but apparently not in the last one, where, however, as in the former *Kāṇḍas*, numerous various readings are recorded ('*iti vā pāṭhaḥ*'). The other references are all of them to vocabularies, such as *Viśvakosha* (quoted under the name of *Kosha* or *Viśva*), *Bhūriprayoga*, *Medinī*, *Amarakosha*, and *Nirghaṇṭa*.

For MSS. of this commentary on the first four *Kāṇḍas* see Rāj. Mitra, Notices, iii., pp. 259–261. [H. T. COLEBROOKE.]

3324.

897. Foll. 65; size 15 in. by 5 in.; clear, modern Bengalī handwriting; seven lines in a page.

A commentary (*? Vyākhyāhārāvalī*) on the *Sundarakāṇḍa*, by an unknown author.

It begins:

आशा विचित्य विहताशहरीन् विलोक्य
सीतापतेस्तरणिमूनुदिशि प्रियायाः ।
वार्त्तासमुद्धरणपातकपीश्वराणां
सङ्गानुसङ्गमनसो नयने जयेतां ॥

वातात्मजेन प्रवनं पयोधेरारभ्य सेनाभिनिवेशशेषं ।
तीरे तदीये ऽनलवेदसंख्यसर्गैरिदं सुन्दरनामकाण्डं ॥

The title, added by Colebrooke's *Paṇḍit* on the last page, makes it the *Manoramā*, which, if intended for *Lokanātha's Manoharā* (cf. Schlegel, p. xxxii., where this MS. is referred to as no. 140), is a mistake. A comparison of the notes to 32, vv. 11–13 (Gorresio's ed.) on fol. 30 of this MS. with the corresponding passage in the *Manoharā* (MS. 816, fol. 29*b*–30*a*) would rather seem to point to this being *Nārāyaṇa Sarvajña's* commentary. In the *Manoharā* the differences of opinion between *Vimalabodha* and *Sarvajña* are given at some length; in our MS., on the other hand, *Vimala* is only mentioned twice in this connection, while *Sarvajña's* opinions will all be found here literally without any authority given for them. No copy of *Nārāyaṇa Sarvajña's* commentary is as yet known; but a *Vidvanmanoramā* is mentioned in Oppert's Lists, ii., 7746.

The *sargas* are not numbered in this MS., but only their names given.

It ends:

व्याख्याहारावलं(*r.* °ली) रम्या काम्या सद्गुणभूषणैः ।
श्रीमत्सुन्दरकाण्डस्य राजतां गुणभूषिता ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3325, 3326.

2148, 2149. Foll. 362 & 386; size $16\frac{1}{4}$ in. by $9\frac{1}{4}$ in.; fair, clear Devanāgarī writing of 1781 A.D.; 6–20 lines in a page.

Rāmāyaṇa, with a commentary called *Rāmāyaṇa-Tattvadīpikā*, by *Maheśvara Tīrtha* (also calling himself *Maheśatīrtha* and *Maheśapati*), pupil of *Nārāyaṇa Tīrtha*. Cf. Schlegel, pp. xxxi. and xxxv.

It begins:

कारुण्यामृतनीरमाश्रितजनश्रीचातकानंददं
शार्ङ्गाखंडलचापमंबुजभवोपेंद्रादिवर्हीष्टदं ।
चारुस्मेरमुखोल्लसज्जनकजासौदामिनीशोभितं
श्रीरामांबुदमाश्रये ऽखिलजगत्संसारतापापहं ॥ १ ॥

प्रणम्य नारायणतीर्थदेशिकान्
भवानलार्त्तामृतपूरनीरदान् ।
करोति रामायणतत्त्वदीपिकां
महेशतीर्थाख्ययतिर्यथामति ॥ २ ॥

अवलोकनसौकर्यमालोच्यैकत्र सारतः ।
नानाटीकास्थवाक्यानि लिख्यंते ऽत्र यथामति ॥ ३ ॥

सर्वेषां ग्रंथकर्तृणां लेखको ऽहं न कल्पकः ।
लिखितान्यत्र तैर्यानि लिख्यंते तान्यतो मया ॥ ४ ॥

ग्रंथबाहुल्यभीत्यात्र क्वचिच्छब्दसुशोधनं ।
निघंटुकथनं चार्थपदानां लिख्यते ऽधुना ॥ ५ ॥

सीतारामौ समुद्दिश्य विराधखररावणैः ।
उक्तानां परुषोक्तीनां (पुरु° B) वास्तवार्थो ऽत्र वर्ण्यते
[॥ ६ ॥

ब्रह्मलोकप्रसिद्धं शतकोटिप्रविस्तरं रामचरितं भूलोकवर्तिनां चतुर्वर्णानां तापत्रयविमोचनाय संक्षिप्य रचयितुमुद्युक्तः परम्कारुणिको ब्रह्मा वाल्मीकिरूपेण भूमौ स्वांशेन समभवत् । तथा च स्कांदे पार्वतीं प्रति शिववचनं । °

I. *a.* *Bālakāṇḍa*, foll. 1–97, Saṃvat, 1838.
   b. *Ayodhyākāṇḍa*, foll. 98–201.
   c. *Āraṇyakāṇḍa*, foll. 1–87.
   d. *Kishkindhakāṇḍa*, foll. 1–74.

II. *a.* *Sundarakāṇḍa*, foll. 1–84.
   b. *Yuddhakāṇḍa*, foll. 1–170; in 131 *sargas*, owing to *sarga* 103 of the other MSS. being divided into two. Saṃvat 1840. The copyist here calls himself *Paṇḍita Gaṅgārāma*.
   c. *Uttarakāṇḍa*, foll. 1–132; in 110 *sargas*, the last two *sargas* being contracted into one, Saṃvat 1859 (meant for 1839 ?).

The colophon of several *Kāṇḍas* runs thus: इति श्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्यश्रीनारायणतीर्थस्वामिशिष्यमहेश्वरतीर्थविरचितरामायणतत्त्वदीपिकायां° कांडे° सर्गः ॥

In the *Rāmāyaṇatilaka* to i. 1, 3 the author of this commentary is quoted in the shortened form *Tīrtha* only.

This commentary was published in 1856 at Madras, along with the text and another commentary by *Govindarāja*. But after a short piece of the introduction it there runs into *Govinda's* commentary, and is not resumed independently until the 25th verse of the 32nd *sarga* of the *Ayodhyākāṇḍa*, after which it is continued separate with slight abbreviations to the end of the *Uttarakāṇḍa*. For another edition of *k.* i.–iii., Madras 1883, see India Off. Cat. of Sansk. Books, p. 151. [R. Johnson.]

3327, 3328.

1275, 1276. Foll. 300 & 233; size 13½ in. by 6½ in.; fair, modern Devanāgarī writing; 11–20 lines in a page.

Rāmāyaṇa, with *Maheśvara Tīrtha's Rāmāyaṇatattvadīpikā*. *Kāṇḍas* I.–V.

I. *a.* *Bālakāṇḍa* (foll. 98); numbered 97, owing to fol. 57 being counted twice.
   b. *Ayodhyākāṇḍa* (foll. 202).

II. *a.* *Āraṇyakāṇḍa* (foll. 87).
   b. *Kishkindhakāṇḍa* (foll. 64).
   c. *Sundarakāṇḍa* (foll. 82).

A note on the fly-leaf of the first vol. shows that there was originally a third volume, comprising the *Yuddhakāṇḍa* in 162 foll., and the *Uttarakāṇḍa* in 138 foll.; but this was already lost in Schlegel's time. See pref., p. xxxvi. [H. T. Colebrooke.]

3329.

1381. Foll. 81; size 16½ in. by 7 in.; fair Devanāgarī writing of 1796 A.D.; number of lines varying.

Bālakāṇḍa of the *Rāmāyaṇa*, with *Maheśvara Tīrtha's* commentary, copied by *Bābū Rāma* of Mirzapore (frequently mentioned in Gildemeister's Bibl. Sanskr.).

Colophon: लिखितं वाबूरामब्राह्मनग्राममीरजापूरतिलोचणघाटः सूभमस्तूः(!) ॥ शंम्वत १८५३ । °

This is Cod. B mentioned in Schlegel's pref., p. xxxv. [H. T. Colebrooke.]

3330.

1788. Foll. 120; size $14\frac{1}{2}$ in. by 6 in.; modern Devanāgarī writing; number of lines varying.

Fragments of the *Rāmāyaṇa*, with *Maheśvara Tīrtha's Tattvadīpikā*; viz.:—

a. *Bālakāṇḍa*, from *sarga* 5, v. 6 to the end; the leaves being numbered 20–99.

b. *Āraṇyakāṇḍa* (foll. 4), *sargas* 1–3.

c. *Sundarakāṇḍa* (foll. 35), as far as *sarga* 24, v. 18.

d. *Uttarakāṇḍa* (fol. 1), the first 12 verses. [Dr. John Taylor.]

3331.

1236. Foll. 95; size $10\frac{3}{4}$ in. by $4\frac{1}{4}$ in.; fair Devanāgarī writing; eight lines in a page.

Adbhutottarakāṇḍa, an eighth *Kāṇḍa* to the *Rāmāyaṇa*, professing to have been composed by *Vālmīki*, but doubtless of much more modern origin. It recapitulates the story of the poem, adapting it to later sectarian notions.

Cf. Weber, Berl. Cat., no. 446. [A.]

The MS. was copied, in 1804 A.D., by *Śivaprasāda* of Benares. [H. T. Colebrooke.]

3332.

1588 a. Foll. 87; (counted 89, nos. 33, 34, 35, 36 having only two leaves assigned to them); size $9\frac{1}{4}$ in. by $4\frac{3}{4}$ in.; fair, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Adbhutottarakāṇḍa. [B.]

It begins:

नमस्तस्मै मुनींद्राय श्रीयुताय तपस्विने ।
शांताय सुविनीताय वाल्मीकिमुनये नमः ॥ १ ॥

जयति रघुवंशतिलकः ०

[H. T. Colebrooke.]

3333.

450 a. Foll. 89; size $9\frac{1}{2}$ in. by $3\frac{3}{4}$ in.; fair, modern Devanāgarī writing; eight lines in a page.

The same work. [C.]

On fol. 67*b* there is a gap in the text, extending from *sarga* 21, v. 18 to 23, v. 4 in A. At the end the last twelve verses are also omitted. [H. T. Colebrooke.]

3334.

1088. Foll. 199; size $13\frac{1}{2}$ in. by $4\frac{1}{2}$ in.; fair, modern Bengalī handwriting; 9 or 10 lines in a page.

Rāmāyaṇakathā, an abstract of *Vālmīki's Rāmāyaṇa*, partly in prose, partly in the verse of the original.

It begins: अथ रामायणकथा ॥ एकदा तपःस्वाध्यायनिरतं नारदं वाल्मीकिः पप्रच्छ । अस्मिल्लोँके कः सर्वगुणैः प्रथितः धर्मज्ञः धृतिमान् त्रैलोक्यस्यापि रक्षणे कः समर्थः कः प्रजानुग्रहरतः । गुणसंपदां निधिः कः ०

In comparing some of these verses with both recensions, it seems that the Bengalī recension is followed in preference in this compilation. When he begins the *Ayodhyākāṇḍa* with *Daśaratha's* thanks to his nobles for their election of his son *Rāma* as co-regent, the compiler, however, follows a course differing from both recensions alike.

Kāṇḍa i., 26 foll.; ii., 28 foll.; iii., 25 foll.; iv., 19 foll.; v., 25 foll.; vi., 45 foll.; vii., 31 foll.

It ends: हिरण्यं रजतं वस्त्रं गाः कुप्यं(*r.* कुप्यं) तरगं (? तमरं) खितिं(?) । एते क्रमात् काण्डेषु श्रद्धान्वितो(*r.* ०ताय) देयाः ॥ इत्युत्तरकाण्डकथा समाप्ता ॥

[H. T. Colebrooke.]

II. Paurāṇik Literature.

a. Mahāpurāṇas and Upapurāṇas; and works professing to form part, or treating, of such.

3335.

856c. Foll. 118 (besides a second leaf numbered 76); size 12½ in. by 5 in.; clear, but not very correct, Devanāgarī writing of 1799 A.D.; eleven lines in a page.

Ādipurāṇa, describing, in 52 *adhyāyas*, the heroic and amorous feats of *Krishṇa*, as communicated to *Śaunaka* by *Nārada*. [A.]

This work is in some of the lists placed among the *Upapurāṇas*, as distinguished from the *Brahmapurāṇa* which is also frequently called *Ādipurāṇa*, and as such usually heads the list of the *Mahāpurāṇas*. The title is, however, assumed as an epithet by almost every work of this class which claims to be considered as one of the original *Purāṇas* revealed by *Vyāsa*.

It begins with two introductory verses, accompanied by a commentary thereon: श्रीराधावल्लभो जयति ॥

जयति यशोदासूनुर्यो हि समस्ताश्रयः साक्षी ।
भवभयनिचयनिवृत्तौ शरणागततानां(thus A, B; [r. ०गत)वाहकश्चेति ॥ १ ॥

यशोदासूनुर्जयति । यशः दायति शोधयति यशोदा भक्तिः सा सूनुनोत्पत्तिमती यस्मात् स यशोदासूनुर्जयति श्रीमद्वृंदावने सर्वोत्कर्षेण वर्तते यतः श्रीकृष्णकृपालेशत एव भक्तिरुत्पद्यते नान्यथा । तथा च । स्वधर्माचरणं येन पूर्वजन्मनि साधितं । तस्मिन् हरेः कृपातः स्याद्भक्तिः संसारमोचनी ॥ यो भगवान् भवभयनिचयनिवृत्तौ समस्ताश्रयः समस्तानां ज्ञानियोगिकर्मिणामाश्रयः सेव्यः । यत्सेवनं विना ज्ञानं योगः कर्म च वृथा । अतस्तत्साफल्याकांक्षिभिर्हरिरेव सेव्यः । यद्वा समस्तानां ब्रह्मादीनां लोकपालानामाश्रयः । यदाज्ञावशवर्तिनो लोकेषु लोकपालाः स्वाधिकारं कुर्वंति तमेवाश्रयंति इति हेतोः शरणागततानां स्वभक्तानां साक्षी द्रष्टा वाहकश्च स्वसामीप्यप्रापकः । भक्तिं विना शुद्धं यशो न भवति । भक्तिश्च कृष्णानुग्रहं विना न । अनुग्रहश्च तदाश्रयं विना न । अतो भवभयसमूहनिवृत्तये स एवाश्रयः॥ १॥ एवं ग्रंथारंभे स्वेष्टदेवतास्मरणरूपं मङ्गलं विधाय तस्य सर्वश्रैष्ठ्यमाह ।

न खलु बलविलासस्यान्तमापुर्विदग्धाः
कमलजभवमुख्यास्ते ऽजयायत्तचित्ताः ।
स्वयमपि निजवर्त्मे प्रब्रुवन्नेति नूनं
स जयति निजभक्तप्रेमवापीमरालः ॥ २ ॥

निजभक्तप्रेमवापीमरालः स कृष्णो जयति निजभक्तप्रेमवाप्यां मराल इव हंस इव शुद्धगुणातीतपरमात्मत्वात् । स कः । यस्य बलविलासस्यान्तं० नापुः न समर्था बभूवुः । बलस्य पुरुषशक्तेर्विलासस्य विस्तारस्य । यद्वा वनविलासस्य वृंदावनक्रीडायाः यतो वृंदावनं प्रलये ऽपि तिष्ठति।० यद्वा वरविलासस्य अतिशयितसृष्ट्यादिकर्मणः अन्तं कमलजभवमुख्याः कमलजभवं ब्रह्माण्डं तस्मिन्मुख्याः ब्रह्मविष्णुमहेशाः न आपुः ० । पुनस्ते ऽजया मायया आयत्तचित्ता वशीकृतमनसः ० । स्वयमपि विष्णुस्वरूपो ऽपि निजवर्त्मे प्रब्रुवन् अन्तं नैति न प्राप्नोति यतो विष्णुः सत्त्वगुणप्रधानसर्वगुणातीतः एवंभूतोऽपि निजशक्त्या राधया निजभक्तप्रेमवाप्यां वृंदावने हंसयुग्ममिव क्रीडति ॥ २ ॥ इदं पुराणं परमादिभूतं यतो न किंचित्परमस्ति पूर्वं श्रीनारदेनाभिहितं तु नैमिषे श्रद्धालवे भार्गवशौनकाय ॥

एकदा नारदो लोकान् पर्यटंश्च यदृच्छया ।
शौनकादीनथो द्रष्टुं नैमिषारण्यमागमत् ॥
दृष्ट्वा तमागतं दूरान्मुनयो दीर्घसत्रिणः ।
प्रत्युत्थायासनाद्यैस्तं पूजयामासुरादरात् ॥
समर्चयित्वा ते प्रोचुर्मुने भाग्योदयो महान् ।
तव संदर्शनं लब्धं नष्टं नो हृद्गतं तमः ॥
अद्य नो जन्मसाफल्यं तपसश्च परं फलं ।
जातं यद्दर्शनं ते ऽद्य दुर्लभं प्राणिनामिह ॥
माया बलवती विष्णोर्यया संमोह्यते जगत् ।
यथा तस्यास्तिरस्कारो भवेद्वद महामुने ॥
अजया नियतं बद्धा मुनयः कोटिशो वने ।
योगिनो मोहिताश्चान्ये वंचिताः सन्तिसंसृतौ ॥
आसक्ता देहगेहादौ बंधमायान्ति चेतसः ।
केचिद्योगरता मूढा दयादानपराः पुनः ।
अज्ञाः कर्मपराः केचित् त्रयो विधिनिषेधकाः ॥
तदिदं तिनितं(? नियतं) श्रेयो भजनं विशदं हरेः ।
कथं संसारसंतारस्तेषां ब्रूहि तपोधन ॥

नारद उवाच ।

विष्णोर्मायास्वरूपं तु दुर्ज्ञेयं ब्रह्मवादिभिः ।
तत्त्वतः कथितुं को हि क्षमः स्यान्मुनिसत्तमाः ॥ °

The colophons of the several chapters occur as follows: 1. (fol. 4*a*); 2. (fol. 5*b*) *praśnaviśesha*; 3. (fol. 8*a*) *nāradakanyātva*; 4. (fol. 9*b*) *bhṛiṅgādhipakīrasaṃvāde vṛindāvanakrīḍārambha*; 5. (fol. 11*a*) *bhṛiṅgādhipakīrasaṃvāde sakhīnāṃ nāmakathanam*; 6. (fol. 13*a*) *rādhākṛishṇakulakathanam*; 7. (fol. 16*b*) *rādhākṛishṇadarśanam*; 8. (fol. 19*a*) *rahasyalīlādarśanam*; 9. (fol. 20*b*) *vrajalīlāpraśna*; 10. (fol. 22*b*) *janmotsavakathanam*; 11. (fol. 25*b*) *nandasvapnadarśanam*; 12. (fol. 28*a*); 13. (fol. 31*a*) *vasudevanandasamāgama*; 14. (fol. 33*a*) *janmotsava*; 15. (fol. 35*b*) *śakaṭasamparivartanam*; 16. (fol. 38*b*) *tṛiṇāvartotpatti*; 17. (fol. 41*a*) *bālalīlākathanam*; 18. (fol. 43*b*) *gopikopalambhanam*; 19. (fol. 46*a*) *bālalīlā*; 20. (fol. 48*b*) *gopīgṛihalīlāvarṇanam*; 21. (fol. 50*b*) *bālakrīḍāvarṇanam*; 22. (fol. 52*b*); 23. (fol. 54*a*) *mṛidbhakshaṇe svarūpadarśanam*; 24. (fol. 56*a*) *dāmabandhanam*; 25. (fol. 57*b*) *yamalārjunabhaṅga*; 26. (fol. 60*a*) *vatsāsuravadha*; 27. (fol. 62*a*) *vakāsuravadha*; 28. (fol. 63*b*) *aghāsuravadha*; 29. (fol. 64*a*) *vatsabālaharaṇam*; 30. (fol. 66*b*) *brahmaṇo māyādarśanaṃ*; 31. (fol. 68*a*) *aghāsuravadhabrahmastuti*; 32. (fol. 70*b*) *dhenukapūrvajanmakathanam*; 33. (fol. 73*b*) *kālīyadamanam*; 34. (fol. 75*b*) *pralambavadhāgninivāraṇam*; 35. (fol. 77*a*) *vrajāṅganāmahimāvarṇanam*; 36. (fol. 78*b*) *vīraharaṇaṃ yājñikānnayācanam*; 37. (fol. 80*b*) *yajñapatnyanugraha*; 38. (fol. 83*a*) *govardhanoddharaṇam*; 39. (fol. 86*b*) *rāsakrīḍāvilāsa*; 40. (fol. 89*a*) *vasantagrīshmavarṇanam*; 41. (fol. 91[●]) *śaraddhemantavarṇanam*; 42. (fol. 93*a*) *nāyakabhedavarṇanam*; 43. (fol. 95*b*) *nāyikāvarṇane svakīyabhedavarṇanam*; 44. (fol. 102*a*) *vividhanāyikāvarṇanam*; 45. (fol. 103*b*) *nāmamāhātmyam*; 46. (fol. 105*a*) *arishṭavadhaḥ kaṃsamantraṇam*; 47. (fol. 106*b*) *keśivyomāsuravadha*; 48. (fol. 108*a*) *akrūrayāna*; 49. (fol. 111*a*) *mathurāpraveśa-dhanurbhaṅga*; 50. (fol. 113*a*) *kaṃsotpatti*; 51. (fol. 115*b*) *mallayuddhavarṇanam*; 52. (fol. 118*b*) *kaṃsavadha*.

It ends:

इति ते कथितं विप्राः(विप्र) श्रीकृष्णक्रीडितं महत् ।
गोकुले मथुरायां च यत्कृतं कीर्तिवर्धनम् ॥
य इदमनुशृणोति श्रद्धया नित्यमेव
मधुमथनचरित्रं [कर्ण]पेयं विचित्रम् ।
कलिकलुषविनाशे चातिशक्तं पवित्रं
स इह सकलभोगानाप्य कृष्णं समेति ॥

इति श्रीआदिपुराणे नारदशौनकादिसंवादे कंसवधो नामैकपंचाशत्तमो(!) ऽध्यायः समाप्तः ॥

For a MS. of *adhyāyas* 1–25 see Rāj. Mitra, Notices, ii., p. 18.

[H. T. Colebrooke.]

3336.

1235. Foll. 197; size 12¾ in. by 5 in.; clear Devanāgarī writing of 1804 A.D.; eight lines in a page.

Another copy of the *Ādipurāṇa*, being evidently a reproduction of the preceding MS. with all its mistakes, and an additional supply of its own. [B.]

Thus in the second *pāda* of the last *śloka*, where the first two syllables of कर्णपेयं have become obliterated in MS. A, but so that the *akshare* र्ण may still be distinguished, the present MS. makes it कस्मैयेयं ।

[H. T. Colebrooke.]

3337.

2086. Foll. 160 (numbered 1–29, 33–163); size 9¼ in. by 5½ in.; legibly written in Devanāgarī, the oldest part (foll. 33–59) about

1550 A.D.; foll. 61–152 about 1600 A.D.; fol. 60 about 1750 A.D.; the rest by a somewhat later hand; 14–16 lines in a page.

Ādityapurāṇa, also called *Saurapurāṇa* or *Sūryapurāṇa,* consisting of *Śaiva* legonds and observances, in 64 *adhyāyas,* and professing to have been originally revealed by *Sūrya* to his son *Manu Vaivasvata.*

It begins: ओं नमो भगवते श्रीवासुदेवाय ॥

यस्याज्ञया जगत्स्रष्टा विरंचि[:] पालको हरिः ।
संहर्ता कालरुद्राख्यो नमस्तस्मै पिनाकिने ॥ १ ॥
तीर्थानामुत्तमं तीर्थं क्षेत्राणां क्षेत्रमुत्तमं ।
मुनीनामाश्रयो नित्यं नैमिषारण्यमुत्तमं ॥ २ ॥
शौनकाद्या महाभक्ता महात्मानो महौजसः ।
दीर्घसत्त्रं प्रकुर्वंतस्तत्रेशानस्य तुष्टये ॥ ३ ॥
तस्मिन्सत्त्रे महाभागो मुनीनां भाग्यगौरवात् ।
आजगाम मुनीन्द्रष्टुं सूतः पौराणिकोत्तमः ॥ ४ ॥
तं दृष्ट्वा ते महात्मानो नैमिषारण्यवासिनः ।
प्रहृष्टाः प्रष्टुमुद्युक्ताः पप्रच्छू रोमहर्षणं ॥ ५ ॥

ऋषय ऊचुः ॥

कथं भगवता पूर्वमादित्येनात्मरूपिणा ।
पुराणं कथितं सूत तन्नो वक्तुमिहार्हसि ॥ ६ ॥
कृष्णद्वैपायनात्साक्षात् सर्वं हि विदितं त्वया ।
त्वत्तो नास्त्यपरो वक्ता पुराणानां महामते ॥ ७ ॥
संत्यन्ये बहवः शिष्या अपि तस्य महात्मनः ।
तथापि शिष्यवात्सल्यात् त्वं पुराणे नियोजिता (r. °तः) [॥ ८ ॥
यान्यन्यानि पुराणानि त्वयोक्तानि महामते ।
अलं तैः पार्वतीकांतभक्त(°भक्तौ ed.) भक्तियुतं त्विदं॥९॥
न यज्ञैर्न तपोभिर्वा न दानैर्न व्रतैस्तथा ।
शिवभक्तिमृते यस्मान्मुक्तिर्नास्तीति शुश्रुम ॥ १० ॥
देवो ऽयं भगवान्भानुरंतर्यामी सनातनः ।
यद् ब्रूते सर्ववस्तूनां तत्त्वं ज्ञात्वैव नान्यथा ॥ ११ ॥
अतः श्रद्धा हि महती श्रोतुं त्वद्वचनामृतं ।
अस्माकं वर्तते सूत लोमहर्षण सुव्रत ॥ १२ ॥

सूत उवाच ॥

नत्वा सूर्यं परं धाम ऋग्यजुःसामरूपिणं ।
त्रिसत्यं त्रिजगद्योनिं त्रिमार्गं च त्रितत्त्वगं ॥ १३ ॥
पुराणं संप्रवक्ष्यामि शैवं(सौरं ed.) शिवकथाश्रयं ।
यच्छ्रुत्वा मनुजः शीघ्रं पापकंचुकमुत्सृजेत् ॥ १४ ॥
श्लोकद्वयं पठेद्यस्तु श्लोकमेकमथापि वा ।
श्रद्धायुक्तः पदः पादं पादार्धं वा चतुष्पदं ॥ १५ ॥
पौराणीं वृत्तिमास्थाय ये पठंति समाहिताः ।
श्रावयंति च मद्भक्तान् मत्सायुज्यं व्रजंति ते ॥ १६ ॥
वक्ता यत्र रविः साक्षाच्छ्रोता वैवस्वतो मनुः ।
माहात्म्यं कथ्यते शंभोर्नास्त्यस्मादधिकं द्विजाः ॥ १७ ॥
इदं पुराणं वक्तव्यं धार्मिकायानसूयवे ।
द्विजाय श्रद्दधानाय शिवैकार्पितबुद्धये ॥ १८ ॥
आसीन्मनुः सूर्यसुतो वर्तते यो महातपाः ।
स कदाचिन्महाभागः कामिकाख्यं वनं ययौ ॥ १९ ॥
प्रतर्दनस्य नृपतेर्वर्तमाने महाध्वरे ।
तत्त्वं विचारयामासुर्मिथो यत्र महर्षयः ॥ २० ॥
अशक्तास्ते महाभागा भृग्वाद्या सूत्रनिर्णये ।
एवं स्थितेषु विप्रेषु मायया मोहितात्मसु ॥ २१ ॥
संशयाविष्टचित्तेषु वागभूदशरीरिणी ।
तपः कुरुध्वं विप्रेंद्रास्तपो ऽज्ञाननिबर्हणं ॥ २२ ॥
तपसा प्राप्यते सर्वमिति ते शुश्रुवुर्गिरं ।
श्रुत्वा तु मुनयः सर्वे भृग्वाद्या दग्धकिल्बिषाः ॥ २३ ॥
मनुं पुरस्कृत्य ययुः क्षेत्रं वै द्वादशात्मनः ।
विश्रुतं द्वादशादित्यमिति लोकेषु तद्द्विजाः ॥ २४ ॥
यत्र संनिहितो नित्यं भानुस्त्रिदशपूजितः ।
तेपुस्तत्र तपो घोरं तत्त्वदर्शनकांक्षिणः ॥ २५ ॥
गते वर्षसहस्रे तु सूर्यः प्रत्यक्षतामगात् ।
किमर्थं तप्यते वत्स सर्वे चैते महर्षयः ॥ २६ ॥
तुष्टो ऽहं तव दास्यामि यत्ते मनसि रोचते ।
एते सर्वे च मुनयस्तपसा दग्धकिल्बिषाः ।
पश्यंतु मां परं देवं विश्वांतर्यामिणं विभुं ॥ २७ ॥

सूत उवाच ॥

इति दृष्ट्वा रविं साक्षात् प्रत्यक्षं पुरतः स्थितं ।
मेने कृतार्थमात्मानं मनुर्वैवस्वतस्तदा ॥ २८ ॥
आत्मन्यात्मानमाधाय सर्वभावेन संयमी ।
स्तुतिं चकार स मनुर्मुनिभिः सह सुव्रतः ॥ २९ ॥

मनुरुवाच ॥

नमो नमो वरेण्याय वरदायांशुमालिने ।
ज्योतिर्मय नमस्तुभ्यमनंतायाजितात्मने ॥ ३० ॥
त्रिलोकचक्षुषे तुभ्यं त्रिगुणायामृताय वै ।
नमो हंसाय धर्माय जगज्जननहेतवे ॥ ३१ ॥

नरनारीशरीराय नमो मीढुष्टमाय ते ।
प्रज्ञानायाखिलेशाय सप्ताश्वाय त्रिमूर्तये ॥ ३२ ॥
नमो व्याहृतिरूपाय त्रिलक्षायाशुगामिने ।
हर्यश्वाय नमस्तुभ्यं नमो हरितबाहवे ॥ ३३ ॥
एकलक्षाद्विलक्षाय बहुलक्षाय दंडिने ।
एकसंस्थं(°स्थ)द्विसंस्थाय बहुसंस्थाय ते नमः ॥ ३४ ॥
शक्तित्रयाय शुक्लाय रवये परमेष्ठिने ।
त्वं शिवस्त्वं हरिर्देव त्वं ब्रह्मा त्वं दिवस्पतिः ॥ ३५ ॥
त्वमोंकारो वषट्कारः स्वधा स्वाहा त्वमेव हि ।
त्वामृते परमात्मानं न तत्पश्यामि दैवतं ॥ ३६ ॥
एवं स्तुत्वा मनुः प्राह भगवंतं त्रयीमयं ।
मुनिभिः सह धर्मात्मा सम्यग्दर्शनकांक्षिभिः ॥ ३७ ॥

मनुरुवाच ॥

किं तच्छ्रेयस्करं तत्त्वं वेदांतेषु प्रतिष्ठितं ।
कस्माद्विश्वमिदं जातं कस्मिन्वा लयमेष्यति ॥ ३८ ॥
कस्य ब्रह्मादयो देवा वशे तिष्ठंति सर्वदा ।
तदेकमथवानेकमुभयं वा वद प्रभो ॥ ३९ ॥
केन वा ज्ञायते सम्यगयमर्थो इतीति षट् ।
ज्ञाते तस्मिंस्तु किं रूपं तस्य ज्ञानं किमात्मकं ॥ ४० ॥
चरितं तस्य किं तात किं तीर्थं तदधिष्ठितं ।
केषामनुग्रहस्तस्य तीर्थे निवसतां प्रभो ॥ ४१ ॥
लक्षणं च पुराणानां व्रतानां च क्रमो यथा ।
वर्णानामाश्रमाणां च सदाचारविधिः कथं ॥ ४२ ॥
श्राद्धं कथं वा क्रियते प्रायश्चित्तविधिः कथं ।
एतत्सर्वं हि भगवन् पृष्टं वक्तुमिहार्हसि ॥ ४३ ॥
एवं मनोर्वचः श्रुत्वा भगवान्भास्करो द्विजाः ।
यत्पृष्टं तदशेषेण वक्तुं समुपचक्रमे ॥ ४४ ॥

इत्यादित्यपुराणे प्रथमो ऽध्यायः ॥

It ends: श्रीदेव्युवाच ॥

आश्चर्यमिव मे भाति धूमव्याप्तमिदं जगत् ।
धूमस्य कारणं ब्रूहि देवदेव महेश्वर ॥

ईश्वर उवाच ॥

यत्र दारुवनं पुण्यं ममैवातीव वल्लभं ।
तत्र तिष्ठंति मुनयस्तपोनिष्ठा जितेंद्रियाः ॥
अविदित्वैव मां देवि शरीरक्लेशकारीणी(°रिणि) ।
तेषां मूर्ध्नि स्थितो धूमो व्याप्नोति सचराचरं ॥
कर्माणि यानि लोकेषु पुष्कलानि बहूनि च ।
सर्वाणि निष्फलान्येव मामज्ञात्वैव पार्वति ॥
एवं देवस्य वचनं श्रुत्वामर्षमथाब्रवीत्(!) ।

देव्युवाच ॥

देवदेव महादेव मुनीनां भावितात्मनां ॥
अज्ञानस्य यथा व्याप्तिस्तामहं द्रष्टुमुत्सहे ।
एवं देव्या वचः श्रुत्वा भगवान्नीललोहितः ॥
विटवेषमथास्थाय ययौ दारुवनं प्रति ।
स्त्रीरूपधारी विष्णुश्च शंकरेण समागतः ॥
विष्णुना सह विश्वेशो देवदारुवनौकसः ।
मोहयन्मायया शंभुर्विचचार वने तदा ॥
मुनिस्त्रियः शिवं दृष्ट्वा मदनानलदीपिताः ।
त्यक्तलज्जा विवस्त्राश्च ययुस्ता अनुशंकरं ॥
स्त्रीरूपधारिणं विष्णुं सर्वे मुनिकुमारकाः ।
अन्वगच्छंत देवर्षे कामबाणप्रपीडिताः ॥
तदद्भुतं तदा ज्ञात्वा कुपिता मुनयस्तदा ।
लिंगहीनं हरं कृत्वा गोपवेषधरं हरिं ॥
तदाप्रभृति विप्रेंद्र शिवा मेखलसंज्ञिता ।
उभयोश्चैव संयोगः सर्वपापहरः शिवः ॥
इति श्रुत्वा तु देवर्षिर्ब्रह्मणो वचनं तदा ।
जगाम कर्तुं तीर्थानि शिवभक्तिपुरस्कृतः ॥
एतत्सौरं पुराणं ते यथावत्समुदीरितं ।
यच्छ्रुत्वा मनुजः सम्यग्गोसहस्रं फलं लभेत् ॥
किं तीर्थैस्तु प्रयागाद्यैः किं यज्ञैर्भूरिदक्षिणैः ।
यदि श्रुतं श्रद्दधानैः पुराणमिदमुत्तमं ॥
यत्र देवाधिदेवस्य माहात्म्यं कथ्यते विभोः ।
गिरीशस्य तु योगींद्राः किं तेन सदृशं भवेत् ॥
श्रद्दधानः शिवे भक्तो नियतः शृणुयादिदं ।
ब्राह्मणाञ्छिवभक्तांश्च पुरस्कृत्य समाहितः ॥
समाप्य सकलं वेदे(r. वेदं) पूजयेद्वाचकं नरः ।
कनकेन सुशुद्धेन तथा चंदनखंडकैः ॥
विश्वेश्वरो महादेवः प्रीयतामिति भावतः ।
दद्यात्स्वर्णं यथाशक्ति वाचकाय सचंदनं ॥
यद्येकाशीरमात्रापि दत्ता भूमिः शिवार्थिना ।
सा तारयति दातुर्हि सर्वेजान्सकलानपि(पूर्व° ed.) ॥
श्रुत्वा ग्रंथमिमं सम्यग्दद्याद्दानानि शक्तितः ।
तान्यक्षयफलान्याहुर्मुनयो वेदवादिनः ॥

इति सौरपुराणे शिवतीर्थकथनं मुनिपत्निमोहननामा चतुःषष्टितमो ऽध्यायः ॥ सौरपुराणं संपूर्णं ॥

In the colophons the name *Ādityapurāṇa*

occurs 13 times, *Saurapurāṇa* 43 times, and *Sūryapurāṇa* 7 times; whilst one gives no name at all. In the present MS. only some ten colophons give the titles of the chapters, descriptive of their contents.

The work has been published, by *Paṇḍit Kāśinātha Śāstri Lele,* in the *Ānandāśrama* Sanskrit Series (Poona, 1889). It there, however, consists of 69 *adhyāyas*, four of which (viz. 38–40, 68)—marked by the editor himself as not contained in some MSS.—are wanting here, whilst two of them (67 and 69) make up the last *adhyāya* of this MS. As regards the remaining chapters of the edition, our MS. has them in the following order:—1–10, 14, 16, 15, 43, 11–13, 17–37, 41 (vv. 1–141), 41 (vv. 142–162), and *adhy.* 42 (making up *adhy.* 40 of MS. with an introductory *śloka*: शिवः शिवप्रदो नित्यं हरो हरतु किल्बिषं । भवो भवार्तिनाशाय शंकरः शंकरो ऽस्तु वः ॥ सूत उवाच । जिज्ञासार्थं हरेर्भक्त्या°), 44–66, 67 and 69.

Rāj. Mitra, Cat. of Bikaner MSS., p. 182, describes a MS. of the *Ādityapurāṇa*, consisting of 65 *adhyāyas;* and states that it is different from the *Saurapurāṇa.* In the enumeration of 18 *Upapurāṇas*, in the *Devī-bhāgavata* (see Wilson's Works, *Vishṇupurāṇa*, i., p. lxxxvii.), indeed, both an *Āditya* and a *Saura Purāṇa* occur; whilst the list given in the *Revākhaṇḍa* of the *Skandapurāṇa* includes only the *Saurapurāṇa.* The title '*Saurapurāṇa*' is also sometimes applied to the *Brahma* or *Ādipurāṇa* (Wilson, ib., p. xxvii.), which, however, is one of the great *Purāṇas.* Hence the Poona editor, in the colophons, calls this work '*śrī-Brahmapurāṇopapurāṇa śrī-Saura.*'

The fragment of a *śrāddha* ritual, in connection with this *Purāṇa*, contained in the Berlin MS. (Cat., no. 1127), does not seem to occur in this MS. [Gaikawar.]

3338.

650. Foll. 80; size $13\frac{1}{4}$ in. by $4\frac{1}{4}$ in.; modern Bengali handwriting; eight lines in a page.

Kalkipurāṇa, in 35 *adhyāyas,* describing the deeds of *Vishṇu* to be performed in the coming tenth *avatāra,* at the end of the *Kali-yuga,* when he will be born as the son of *Vishṇuyaśas* and *Sumati* at *Śambhalagrāma.*

In the colophons the work is constantly called '*Kalkipurāṇa anubhāgavata bhavishya,*' as if it were intended as a continuation of the *Bhāgavata-purāṇa* referring to future events.

It begins:

नारायणं नमस्कृत्य नरं चैव नरोत्तमं ।
देवीं सरस्वतीं चैव ततो जयमुदीरयेत् ॥
सेन्द्रा देवगणा मुनीश्वरजना लोकाः सपालाः सदा
स्वं स्वं कर्म सुसिद्धये प्रतिदिनं भक्त्या भजन्त्युत्तमाः ।
तं विघ्नेशमनन्तमच्युतमजं सर्वज्ञसर्वाश्रयं
वन्दे वैदिकतान्त्रिकादिविविधैः शास्त्रैः पुरो वन्दितं ॥
यद्दोर्दण्डकरालसर्पकवलज्वालाज्वलद्विग्रहा
नेशुः (नेतुः ed.) सत्करवालदन्तदलिता (°दण्डदलिता [ed.) भूपाः क्षितिक्षोभकाः ।
शश्वत्सैन्धववाहनो द्विजजनिः कल्किः परात्मा हरिः
पायात्सत्ययुगादिकृत्स भगवान्धर्मप्रवृत्तिप्रियः ॥
इति सूतवचः श्रुत्वा नैमिषारण्यवासिनः ।
शौनकाद्या महाभागाः पप्रच्छुस्तं कथामिमां ॥
हे सूत सर्वधर्मज्ञ लोमहर्षणपुत्रक ।
त्रिकालज्ञ पुराणज्ञ वद भागवतीं कथां ॥
कः कल्किः कुत्र वा जातो जगतामीश्वरः प्रभुः ।
कथं वा नित्यधर्मस्य विनाशः कलिना कृतः ॥
इति तेषां वचः श्रुत्वा सूतो ध्यात्वा हरिं प्रभुं ।
स हर्षपुलकोद्भिन्नसर्वाङ्गः प्राह तान्मुनीन् ॥
सूत उवाच ।
शृणुध्वमिदमाख्यानं भविष्यं परमाद्भुतं ।
कथितं ब्रह्मणा पूर्वं नारदाय विपृच्छते ॥
नारदः प्राह मुनये व्यासायामिततेजसा ।
स व्यासो निजपुत्राय ब्रह्मराताय धीमते ॥
स चाभिमन्युपुत्राय विष्णुराताय संसदि ।
प्राह भागवतान्धर्मानष्टादशसहस्रकान् ॥ °

The story begins with the prophecy of *Vishṇu's* birth as *Kalki* ('*kalkavināśārtham*'), and accompanies the hero, through his youth and marriage with *Padmā*, on to his achievements in his struggles with *mlecchas* and demons. 1. *kalivivaraṇam*, fol. 4*a*; 2. *kalkijanmopanayanam*, fol. 6*b*; 3. *kalkivaralābha*, fol. 8*b*; 4. *haravarapradānam*, fol. 11*a*; 5. *padmāsvayaṃvare bhūpānāṃ strītvakathanam*, fol. 13*a*; 6. *śukapadmāsaṃvāda*, fol. 15*a*; 7. *haribhaktivivaraṇam*, fol. 17*a*; 8. *kalky-āgamanavarṇanam*, fol. 19*b*; 9. *padmākalki-sākshātsaṃvādaḥ*, fol. 22*a*; 10. *nṛipāṇāṃ stavaḥ*, fol. 24*a*; 11. *anantamāyādarśanam*, fol. 27*a*; 12. *anantamāyānirasanam*, fol. 29*b*; 13. *buddhanigrahe kīkaṭapuragamanam*, fol. 32*a*; 14. *bauddhayuddham*, fol. 34*b*; 15. *mlecchanidhanam*, fol. 36*b*; 16. *kuthodarīvadhānantaramunidarśanam*, fol. 39*b*; 17. *sūryavaṃśānuvarṇane śrīrāmacaritaṃ*, fol. 44*a*; 18. *candravaṃśānukīrtanam*, fol. 46*b*; 19. *kṛitayugāgamanam*, fol. 47*b*; 20. *kalkisenāsaṃgrāmaḥ*, fol. 50*a*; 21. *kokavikokādīnāṃ vadhaḥ*, fol. 52*b*; 22. *śaśidhvajakalkisenayor yuddham*, fol. 55*a*; 23. *kalkikṛitānām ānayaḥ*, fol. 56*a*; 24. *kalkinā ramāvivāhaḥ*, fol. 58*b*; 25. *nṛipagaṇaśaśidhvajasaṃvāde jātismaratvakathanam*, fol. 61*a*; 26. *haribhaktamāhātmyam*, fol. 62*b*; 27. *śaśidhvajeritacakramaraṇākhyānam*, fol. 75*b*; 28. *vishakanyāmokshakṛitadharmapravṛittikathanam*, fol. 67*a*; 29. *māyāstavaḥ*, fol. 68*a*; 30. *vishṇuyaśaso moksho rāmadarśanaṃ ca*, fol. 71*a*; 31. *rukmiṇīvratam*, fol. 73*a*; 32. *kalkivarṇanam*, fol. 75*a*; 33. *kalkiniryāṇam*, fol. 77*a*; 34. *gaṅgāstavaḥ*, fol. 78*a*; 35. (*śukamārkaṇḍeyasaṃvāde 'dharmavaṃśakathanaṃ kaleś ca vivaraṇam*) ends:

आलोक्य सर्वशास्त्राणि विचार्य च पुनः पुनः ।
इदमेव सुनिष्पन्नं ध्येयो नारायणः सदा ॥
वेदे रामायणे चैव पुराणे भारते तथा ।
आदावन्ते च मध्ये च हरिः सर्वत्र गीयते ॥

सजलजलददेहो वातवेगैर्वाह(°वेगैकवाहः ed.)-
प्रमथितकरवालः सर्वलोकैकपालः ।
कलिकुलवलहन्ता सत्यधर्मप्रणेता
कलयतु कुशलं वः कल्किरूपः स भूपः ॥

Two editions of the work have been published by *Jaganmohana Tarkālaṃkāra* (Calc. 1870, 1873). The work is there divided into three *aṃśa* of 7, 7, and 21 *adhyāyas* respectively. [H. T. COLEBROOKE.]

3339.

2943. Foll. 308; size $19\frac{1}{2}$ in. by $4\frac{1}{2}$ in.; good, modern Bengalī handwriting; eight lines in a page.

Kālikāpurāṇa [A], a semi-tantric work, recounting the life and exploits of the *Devī*, and inculcating devotion to her in one or the other of her numerous forms; and classed as one of the *Upapurāṇas*. See H. H. Wilson, *Vishṇupurāṇa*, (in Works) i., pp. lxxxvii., lxxxix.

It begins:

यद्योगिभिर्भवभयार्तिविनाशयोग्यम्
आसाद्य वन्दितमतीव विविक्तचित्तैः ।
तद्वः पुनातु हरिपादसरोजयुग्मम्
आविर्भवत्क्रमविलङ्घितभूर्भुवःस्वः ॥ १ ॥*
सा पातु वः सकलयोगिजनस्य चित्ते
ऽविद्यातमिस्रतरणिर्मतिमुक्तिहेतुः(°र्यति° ed.) ।
या वान्यजन्तुनिवहस्य विमोहनीति
माया विधोर्जनुषि(विभो° ed.) ष्पुद्धसुबुद्धिहन्त्री॥२॥
ईश्वरं जगतामाद्यं प्रणम्य पुरुषोत्तमं ।
नित्यज्ञानमयं वक्ष्ये पुराणं कालिकाह्वयं ॥
मार्कण्डेयं मुनिश्रेष्ठं स्थितं हिमधरान्तिके ।
मुनयः परिपप्रच्छुः प्रणम्य कमठादयः ॥
भगवन् सम्यगाख्यातं सर्वशास्त्राणि तत्त्वतः ।
वेदान्सर्वांस्तथा साङ्गान्सारभूतं प्रमथ्य च ॥

* This is also the first verse of the *Mārkaṇḍeyapurāṇa*.

सर्ववेदेषु शास्त्रेषु यो यो नः संशयो ऽभवत् ।
स स च्छिन्नस्त्वया ब्रह्मन् सवित्रेव तमश्चयः ॥

जैवातृकाग्य भवतः प्रसादाद् द्विजसत्तम ।
निःसंशया वयं जाता वेदे शास्त्रे च सर्वशः ॥

कृतकृत्या वयं ब्रह्मंस्त्वत्तो ऽधीत्य समन्ततः ।
सरहस्यं धर्मशास्त्रं यदगादि स्वयंभुवा ॥

भूयस्तच्छ्रोतुमिच्छामो हरं काली पुरा कथं ।
मोहयामास यतिनं सतीरूपेण चेश्वरं ॥

सर्वदा ध्याननिलयं यमिनं यतिनां वरं ।
कथं संक्षोभयामास संसारविमुखं हरं ॥

सती वा कथमुत्पन्ना हरदारा सुशोभना (दक्षदारा°
[B C D; दक्षदारेषु शोभना ed.) ।
कथं मनो हरश्चक्रे दारग्रहणकर्मणि ॥

कथं वा दक्षकोपेन त्यक्तदेहा सती पुरा ।
हिमवत्तनया जाता भूयो वा कथमागता ॥

कथमर्धशरीरं साहरात्स्मररिपोः पुनः ।
एतत्सर्वं समाचक्ष्व विस्तरेण द्विजोत्तम ॥

नान्यो ऽस्ति संशयच्छेत्ता त्वत्समो न भविष्यति ।
यथा जानीम विप्रेन्द्र तत्कुरुष्वैतदात्मवित् (ed., A
[B C; °ष्व सदर्थवित् D) ॥

मार्कण्डेय उवाच ।

शृण्वंतु मुनयः सर्वे गुह्याद्गुह्यतरं परं (शृणुध्वं° मम
पुण्यं शुभकरं सम्यग्ज्ञानदं कामदं परं ॥° [ed.) ।

Whilst Wilson, *Vishṇup.*, p. lvii., counts 98 chapters, the present MS. (which presents, on the whole, the most correct text) consists of 90 chapters, numbered throughout in figures, and in many cases also in words. But, the number 56 occurring twice in successive colophons (foll. 176*a* and 179*a*), there would thus actually be 91 chapters.

1. *Kāmaprādurbhāva*, fol. 3*b*; 2–50. without special title (exc. 16. *satīdehatyāga*, fol. 40*b*; 46. *ardhanārīcaritam*, fol. 143*a*); 51. *iti kālikāpurāṇe* 51 (50 marg. B; *kāl. pañcāśo 'dhyāyaḥ*, C, D), fol. 160*b*; 52. *kāl.* 52 (51 marg. B; *kāl. pañcāśo 'dhyāyaḥ*, C, D), fol. 168*a*; 53. *iti kālikāpurāṇe mahāmāyāmantrakalpe ashṭādaśapaṭaloddhāre* 53 (°*paṭale dvātriṃśo 'dhyāyaḥ*, B, C, D), fol. 169*b*; 54. *kālikāpurāṇe māyākalpe* 54 (*kālikāpurāṇe trayastriṃśo 'dhyāyaḥ*, B, C, D), fol. 171*a*; 55. *kāl.* 55 (*kāl. ashṭādaśapaṭaloddhāre mahāmāyākalpe catustriṃśo 'dhyāyaḥ*, B, C, D), fol. 172*b*; 56. (*aurvasagarasaṃvāde bhairavopākhyāne ashṭādaśapaṭaloddhāre*, B) *mahāmāyākalpa*, fol. 176*a*; 56.* *mahāmāyākavacam*, fol. 179*a*; 57. (*uttaratantre*, B) *pūjākalpa*, fol. 186*a*; 58. *tridevārcanam*, fol. 188*b*; 59. *pavitrāropaṇam*, fol. 191*b*; 60. *mahishāsurotpatti*, fol. 197*b*; 61. *bhadrakālyādipūjāvidhi*, fol. 201*b*; 62. *kāmākhyātantropākhyānam*, fol. 207*a*; 63. *tripurāmantroddhāra*, fol. 214*a*; 64. *kubjikāpūjākrama*, fol. 217*a*; 65. *kāmākhyāpūjanaphalam*, fol. 219*a*; 66. (*mudrādhyāya*), fol. 223*b*; 67. *bali*(*dāna*)*nirṇaya* (or *Rudhirādhyāya*, translated by W. C. Blaquire, As. Res., v., p. 371 seq.), fol. 230*b*; 68. (*shoḍaśopacāravidhi*), fol. 233*a*; 69. *shoḍaśopacāranirṇaya*, fol. 238*b*; 70. fol. 240*a*; 71. *āsanādishoḍaśopacāranirṇaya*, fol. 241*a*; 72. *kāmākhyāyāḥ prabhāvavarṇane nīlakūṭācalakathanaprastāve kāmākhyākavacam*, fol. 244*a*; 73. *mātrikānyāsa*, fol. 245*a*; 74. *tripurabhairavībālātripurākalpa*, fol. 253*b*; 75. *tripurākavaçam*, fol. 257*a*; 76. fol. 261*b*; 77. *vetālabhairavamahāsiddhi*, fol. 263*a*; 78. *hayagrīvapīṭhavarṇanam*, fol. 266*b*; 79–81. *kāmarūpapīṭhanirṇaya*, foll. 272*b*, 279*a*, 280*b*; 82. *jāmadagnyopākhyānam*, fol. 283*b*; 83. *aurvasagarasaṃvāde kāmarūpapīṭhanirṇaye lauhityaparaśurāmotpattikathanam*, fol. 285*a*; 84. *rājanītiviśesha*, fol. 289*b*; 85. (*nīrājanavidhi*), fol. 292*a*; 86. *pushyābhisheka*, fol. 297*a*; 87. *aurvasagarasaṃvāde pushyābhishekaḥ* (*śakrotthānadhvajotsavavidhi*, B, C), fol. 299*a*; 88. *rājanītisadācāraviśeshādikam*, fol. 301*b*; 89. *bhairavavaṃśānukīrtanam*, fol. 307*a*; 90. (*vetālasaṃtānam*).

The Bombay edition (1891), which the editor was able to collate at the last moment, contains practically the same text as our MS. It counts 93 *adhyāyas;* but in this numbering nos. 66 and 67 have been omitted, and no. 76 occurs twice (viz. for *adhys.* 71 and 72 of A); whilst *adhys.* 24 and 62 of our MS. are broken up into two *adhys.* each (viz. 24, 25, and 64, 65 respectively); and *adhys.* 76 and 77 of our MS., on the other hand, form a single *adhyāya* in the edition (viz. *adhy.* 80, vv. 1–126*a*, 126*b*–159 respectively).

In the chapter on *rājanīti* we read (fol. 285*b*):

पञ्चेन्द्रियाणि पञ्चाश्वाः शरीरं रथ उच्यते ।
आत्मा रथी कशा ज्ञानं सारथिर्मन उच्यते ॥
अश्वान् सुदान्तान् कुर्वीरन् (कुर्वीत ed.) सारथिं चात्मनो [वशं ।
कशा दृढा सदा कार्या शरीरस्थिरता तथा ॥
अदांतांस्तु (अदांतस्तं BCD) समारुह्य सैन्धवान्स्यन्दनी- [यथा ।
अश्वानामिच्छया गच्छन्नुत्पथं प्रतिपद्यते ॥
तत्रावशः सारथिस्तु स्वेच्छया प्रेरयन्हयान् ।
नयेत्परवशं सम्यग्रथिनं (°क् श्रीयुतं ib., °ग्रथितं ed.) [वीरमच्युत ॥
तथेन्द्रियाणि नृपतिर्विषयाणां परिग्रहे ।
स्ववश्यानि (सु° BCD) प्रकुर्वीत मनोज्ञानं दृढं तथा ॥
ज्ञाने दृढे कशायां वा दृढायां नृपसत्तम ।
सारथिः स्ववशो (सु° ib.) दान्तानीशः प्रेरयितुं हयान् ॥
अतो नृपः स्वेन्द्रियाणि वशे कृत्वा मनस्तथा ।
ज्ञानमार्गमधिष्ठाय प्रकुर्वीतात्मनो हितं ॥
भोक्तव्यं (? °व्ये) स्वेच्छया भूपो न कुर्याल्लोलुपां रतां [(°ल्लोभमासवे ed.) ।
दृष्टव्यमिति दृष्टव्यं न (नो BCD) दृष्टव्यं च स्वेच्छया ॥
श्रोतव्यमिति श्रोतव्यं नाधिकं श्रवणे चरेत् ।
शास्त्रतत्त्वमृते धीरः श्रुतिवश्यो भवेन्न हि ॥ °

The MS. ends:

इति वः कथितं पुण्यं पुराणं कालिकाह्वयं ।
मन्त्रवेदमयं (मन्त्रयन्त्रमयं ed.) शुद्धं ज्ञानदं कामदं परं ॥
इति गुह्यतमं लोके वेदेषु च सदा (तथा ed. यथा BCD) [द्विजाः ।
देवगन्धर्वपित्राद्यैः (°सिद्धाद्यैः ed.) स्पृहणीयमिदं सदा ॥
अधीतं च श्रुतं मत्तो वशिष्ठेन महात्मना ।
इदं पुराणममृतं कालिकाह्वयमुत्तमं ।
तेन गुप्तमिदं पूर्वं (सर्वं ed.) कामरूपे सुरालये ॥
तदिदानीं समाख्यातं व्यक्तीकृत्य महर्षयः ।
युष्माभिरपि नो देयं गोप्यं लोकेषु सर्वदा ॥
शठाय चलचित्ताय नास्तिकायाजितात्मने ।
भक्तिश्रद्धाविहीनाय न दातव्यं कदाचन ॥
इदं सकृत्पठेद्यस्तु पुराणं कालिकाह्वयं ।
स कामान्प्राप्य शेषे तु ततो मोक्षमवाप्नुयात् * ॥
मंदिरे लिखितं यस्य पुराणमिदमुत्तमं ।
सदा तिष्ठति नो तस्य विघ्नः संजायते द्विजाः ॥
यो ऽधीते ऽहन्यहन्येतत्तुच्छतत्त्वमिदं परं ।
अधीताः सकला वेदास्तेनेह द्विजसत्तमाः ॥
तस्मान्नैवाधिको ऽन्यो ऽस्ति कृतकृत्यो विचक्षणः ।
स सुखी बलवान् लोके दीर्घायुरपि जायते ॥
यो लोकमीशः सततं (लोक ईशः सकलं BCD) बिभर्ति
यः पालयत्यन्तकरस्तथान्ते ।
इदं समस्तं भ्रममभ्रमं वा (°लभस्तं हि समुद्रसद्मा BCD)
यदीयरूपं च नमो ऽस्तु तस्मै ॥
प्रवीणपुरुषौ (प्रधान° ed., B C D) यस्य प्रपञ्चौ [(°पुरुषो °प्रपञ्चो ed.) योगिनां हृदि ।
यः पुराणाधिपो (पुराणो ऽधिपो B C D) विष्णुः प्र- [सीदतु स वः (सतां B C D) स्थितः ॥
यो हेतुरुग्रपुरुषः पुराणः
सनातनः शाश्वत ईश्वरः परः ।
पुराणकृद् वेदपुराणवेद्यः (पुराणवेद्यः पुरुषोत्तमश्च BCD)
प्रस्तौमि तं नौमि पुराणशेषे ॥
इति सकलजगद्बिभर्ति या सा (यासां ed.)
मधुरिपुमोहकरीन्दिरा (°करी रमा ed.) स्वरूपा ।
रमयति च हरं शिवा स्वरूपा
वितरतु वो विभवं शुभानि माया ॥
इति श्रीकालिकापुराणं महामायामाहात्म्यसूचकं समाप्तं॥९०॥

Foll. 97–102 have been pasted in by the binder upside down, and in reverse order.

Cf. Aufrecht, Cat. Bodl., no. 132; Rāj. Mitra, Notices, i., p. 80.

Prof. R. v. Roth, Cat. of Tübingen Sansk.

---

* स कामानखिलान्प्राप्य शेषे ऽमृतमवाप्नुयात्॥ ed., B C D.

MSS., p. 13, remarks on this work: 'An examination of this *Purāṇa,* from the point of view of its doctrines rather than its legends, might be expected to add considerably to our knowledge of the modern development of religious life in India. It is incredible that the *Śakti*-cult should at all time have been based only on absurd and extravagant fancies and excesses. Three fourths of the inhabitants of Bengal are now adherents of this most debased cult (Wilson, Works, i., p. 240).'

[Coll. of Fort William.]

3340.

952. Foll. 353; size 11 in. by 5¼ in.; fair Devanāgarī writing of (for the most part) 1687 A.D.; 12–15 lines in a page.

Kālikāpurāṇa. [B.]

The MS. originally consisted of 388 leaves, of which foll. 183–275 were lost and replaced by 59 leaves (numbered 183–241), written in the latter part of last century; after which the original pagination continues from 276 to 388; fol. 369 being, however, wanting.

In the present MS. only a few chapters at the beginning are numbered in the colophons, a later hand having, however, supplied the figures (though not always correctly) after the colophons or in the margin, for the greater part of the work. This and the following two MSS. have evidently been derived from the same original.

After the final colophon there are six additional devotional verses, followed by the date: संवत् १७४४ समय जेठसुदि त्रयोदशी ॥

On fol. 1*a* the work is called वृहत्कालीपुराणं (संख्या १२०००).

[H. T. Colebrooke.]

3341.

919. Foll. 236 (and an extra leaf between foll. 96 and 97); size 12¼ in. by 6¼ in.; fair Devanāgarī writing of 1801 A.D.; thirteen lines in a page.

The same work. [C.]

The chapters are numbered in the colophons (mostly in Hindī numerals) as far as *adhy.* 50 (fol. 121*a*), followed by another ch. 50 (fol. 126*b*) corresponding to ch. 52 of MS. A, the discrepancy in the numbering by one ch. up to here being caused by this MS. counting two chapters 28 (see also above, no. 3339).

In comparing the MSS., several omissions have been noticed in this copy, *e.g.* fol. 97 (partly blank), where the end of A's ch. 42 and beginning of 43; fol. 163*a*, l. 10, where the end of 64 and beginning of 65; and fol. 183*b*, l. 5, where the end of 72 and beginning of 73 have been omitted. The MS. is, however, more easily referred to than B and D.

[H. T. Colebrooke.]

3342.

1515. Foll. 286; size 12 in. by 6 in.; fair Devanāgarī writing of 1804 A.D.; thirteen lines in a page.

The same work. [D.]

[H. T. Colebrooke.]

3343.

2563. Foll. 110; size 13¼ in. by 7½ in.; fair, modern Devanāgarī writing; thirteen lines in a page.

Fragment of the *Kālikāpurāṇa,* reaching as far as fol. 134 (chap. 45) of MS. A.

[?]

3344.

2488. Foll. 345; size 11 in. by $6\frac{3}{4}$ in.; fair, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Kālikāpurāṇa, also called *Kālyā(? Kālī)-purāṇa* and *Satīpurāṇa,* a modern compilation of legends connected with *Śiva,* and his consort *Mahādevī* whose claims to worship are especially urged; composed in rather incorrect Sanskrit.

The legends are told by the *Muni Anilāda* (*Pavanāda, Marutāda, Śvasanāda*) to the *Ṛishi Triṇabindu* (often addressed as '*Son of Satī*'), who meets him in the *Vindhya* mountains, near *Rudrapura* and the hermitage of the *Ṛishi Toraṇa.*

It begins: ओं नमो विघ्नवल्लीविध्वंसिने नमः। शिवाय नमः॥

प्रणम्य देवमीशानं जन्मस्थित्यंतकारणं।
आदिदेवमजं शांतमष्टमूर्तिं त्रिलोचनं॥ १॥

वागर्थजननीं पुंसां सितकायां सितांबरां।
सितचंदनदिग्धांगीं देवीं कविसरस्वतीं॥ २॥

मातंगवक्त्रं खिल लोलनेत्रं सिंदूरवर्णं मदधौतगल्लं।
वृद्धीशमीशात्मजमादिदेवं तथैव पुंसां प्रणतार्त्तिघातं॥३॥

पाह्येतत् तमसा कृत्स्नं जगदव्यक्तजन्मजं।
यो धत्ते बहुरूपेण तमपोह(?°पोह) मलापहं॥ ४॥

यस्य सो ऽव्यक्तजन्मा च रजसैवाखिलं जगत्।
सृजंश्चतुर्मुखो देवो लोकेशं च जगद्गुरुं॥ ५॥

या जगत्तारिणी देवी भक्तानामभयप्रदा।
गौर्व्यांगजांजना भासां(?) कालीं कंटकभेदिनीं॥ ६॥

सुरा नरास्ते ऽतिभयेन भीषितास्
ते वेपमाना भयमग्नचेतसः।
नमंति यस्याश्चरणौ जयार्थिनः
पायात्तु सा वो जननी जयार्थिनां॥ ७॥

यावन्नाविह संभूतौ वेदव्यासौ पृथक् पृथक्।
तयोरेकः क्वचित्काले तृणबिंदुरजायत॥ ८॥

पारिपात्रं ययौ सो हि सर्वशास्त्रविशारदः।
ऋषिसंघैः समायुक्तो रक्तोत्पलदलेक्षणैः॥ ९॥

तत्राश्रमपदं दिव्यं अनिलादस्य धीमतः।
नानावृक्षसमाकीर्णं ददृशुर्मुनिसेवितं॥ १०॥

Then follows a long description of the woodland scenery and the hermitage:

उदयार्केण राजंतं ददृशे तोरणं मुनिं।
सितचंदनलिप्तांगं दिव्यपुष्पैरलंकृतं॥ ३५॥
वासितं दिव्यधूपेन घंटाचामरसेवितं।
तत्राश्रमपदे रम्ये प्रासादं रत्नभूषितं॥ ३६॥ ° ५३॥
तं दृष्ट्वा जगदीशानं तृणबिंदुर्महायशाः।
अवाप परमां तुष्टिं सिद्धिं लब्ध्वा यथामनः॥ ५४॥
जगदादिं ततो नत्वा जानुभ्यां पीड्य चावनीं।
प्रणम्य दंडवद्भूमौ प्रहृष्टः स मुनिस्तदा॥ ५५॥
अहो ऽहमद्य प्रविमुक्तपापः प्रपश्यतो देवमहेश्वरस्य।
नमामि देवं प्रतिमुक्तमूर्तिं अवाप्तकामो हृदि संस्थितो
[हि॥ ५६॥ ° ७१॥

इति श्रीमहापुराणे कालिकामाहात्म्ये अनिलाददर्शनो नाम प्रथमो ऽध्यायः॥

यौ तौ पूर्वतरौ धन्यौ मुनिवृंदैः सुपूजितौ।
त्रिधा प्रदक्षिणीकृत्य अनिलादस्य धीमतः॥ १॥
अभिवाद्य ततः पादौ तृणबिंदुर्महातपाः।
उपविष्टो वदत्येवं पवनादं महामुनिं॥ २॥
कृतकृत्यो ऽस्मि संजातो दर्शनात्तव मानद।
लब्ध्वामृतं यथा जंतुस्तथाहमद्य मानद॥ ३॥
अद्य प्रकाशसंयुक्तो ऽहं त्वां प्राप्य मनूत्तम।
यथा वह्निश्चक्रवाको रविं प्राप्य तथैव च॥ ४॥
गतो बहुतरः कालो मम त्वां ध्यायतो [ऽन]घ।
दर्शनं मुनिशार्दूल द्विरेफस्येव पंकजं॥ ५॥
आगतो ऽस्मि समीपं ते [महा]देवस्य चार्चने।
श्रुत्वा त्वामागतं चात्र साभिलाषः कुतूहलात्॥ ६॥
प्रष्टुकामो ऽस्मि ते ब्रह्मन् संशयान्महताशन।
पृच्छामि भवदादेशात् किंचिद्यत्तु हृदि स्थितं॥७॥°२३॥
सावित्री वाथ गायत्री शची लक्ष्मी[:] सरस्वती।
अन्यापि देवयोषा च यामर्चंति गृहे गृहे॥ २४॥
पूर्वं सतीति विख्याता कामदा परमेश्वरी।
कथं सा भद्रकालीति कथं काली परा परा॥ २५॥
कथं स्कंदारणी देवी पृथिव्यां पापनाशनी।
अवतीर्णा हिमाद्रौ तु रेवादक्षिणतस्तथा॥ २६॥

कस्मिंश्चकार सा देवी रतिं स्थाने महेश्वरी ।
कथं सा तु द्विधा भूता विष्णोरंशसमुद्भवा ॥ २१ ॥ °

The work consists of some 120 sections (or 63, if only those are counted which are actually called *adhyāyas,* though the other colophons also usually end in *nāma* with *adhyāyaḥ* understood), only the first 33 of which are actually, though not always correctly, numbered. We subjoin the title of the next 24 *adhyāyas* :—

2. इति श्रीकालिकापुराणे द्वि° fol. 10*a*; 3. इति श्रीकाल्यावतारे(!) श्रीपार्वत्यावतारो(!) नाम° fol. 13*a*; 4. इति श्रीकालिकापुराणे श्रीशिवदर्शनो नाम° fol. 16*a*; 5. इति श्रीकालिका° गौरीवरप्रदानो° fol. 18*b*; 6. इति श्रीकल्यापुराणे(!) उपकर्मणि वेदिनिर्माणो° fol. 21*a*; 7. इति श्रीकालिकापुराणे सकलसुराप्रयनेन श्रीनंदिप्रणतिवचो° fol. 25*a*; 8. इति श्रीकालिकापुराणे ब्रह्मांडे कमलयोनेर्जगत्स्थापनो(!)° fol. 27*a*; 9. (numbered 11) इति श्रीकालिकापुराणे विवाहे धर्मागमनो° fol. 30*a*; 10. (12.) इति° विवाहे उमाभिषेको° fol. 31*b*; 11. (13.) इति° गौरीविवाहे मंडपदर्शनो fol. 32*a*; 12. (14.) इति का° गौ° श्रीदेव्या आभरणप्रेषणो° fol. 33*b*; 13. (15.) इति का° गौ° भोजनदेशदर्शनो° fol. 35*a*; 14. (16.) इति का° चराचरणसंतर्पणो fol. 35*b*; [15. (17.)?]; 16. (18.) इति का° पार्वतीपरिणयनो° fol. 38*a*; 17. (19.) इति का° मंदारसंनिवेशो° fol. 39*a*; 18. (20.) इति का° मंदतपश्चरणो देवसंस्तवनो° fol. 40*a*; 19. (not numbered) इति श्रीका° मंदरवरप्रदो° fol. 41*a*; 20. श्रीकाल्याकापुराणे(!) श्रीब्रह्मागमनो° fol. 42*a*; 21. इति श्रीकाल्यापुराणे हुताशनवाक्यं fol. 43*b*; 22. इति श्रीकाल्या° श्रीहरालयमग्ने प्रवेशनं fol. 46*a*; 23. इति श्रीकाल्या° नंदीवज्रप्रवेषणो° fol. 50*a*; 24. °गर्भविमोचनो° fol. 52*a*; 25. °श्रीकुमारकार्त्तिकेयस्तवनो° fol. 54*a*. In this way the name of the *Purāṇa* varies constantly; whilst from fol. 105 (and esp. after fol. 160) onwards the title *Satīpurāṇa* (or abbreviated *śrī sa°*) also appears very frequently, *e.g.* इति श्रीसतीपुराणे यशोवतीवाक्यं fol. 105*a*; इति श्रीस° सहस्रार्जुनवधो नामाध्यायः fol. 231*b*.

Fol. 150*a* begins a *Śiva-sahasranāma,* followed by legends of *Rāvaṇa,* coupled, from fol. 183, with the story of *Kārtavīrya—Arjuna,* or *Sahasrārjuna,* as he is generally called here on account of his 1000 arms—king of the *Haihayas,* by whose capital, Māhishmatī on the Revā (Narmadā), the demon passes on his way from Kailāsa—where *Devī* has uttered a curse against him—to Laṅkā. The king is surprised by the demon's retinue whilst bathing in the river with his wives (the chief of whom is *Prabhāvatī*); a fight ensues, and *Rāvaṇa* is taken prisoner and cast into the palace dungeon, but is ultimately released by his relatives and Brāhman. One day the king, whilst diverting himself with his harem in the *Vindhya* mountains, makes a stay at *Jamadagni's* hermitage, and, through the 'wish-granting' power of *Surabhī,* lent by the gods to the sage for his offerings, the latter miraculously produces from *Surabhī,* and presents him with, a lovely damsel (*Śvetaprabhā*), on whom the king subsequently begets four sons, who are therefore sometimes called '*gosutāsutāḥ,*' sons of the daughter of the cow. After a time the king, however, gets a craving for the precious '*kāmadhenu,*' which he believes would be of better use in a royal palace than in a hermitage, and, through his domestic priest *Anuloma* (or *Vāmana*), asks the *Ṛishi* to give up the cow to him, or at least lend it to him. The sage, however, refuses point-blank, whereupon the king, by his maternal uncle, *Haṃsasena,* has *Surabhī* driven forcibly from the wood to his palace :—

सापि या कामदा धेनुः संप्राप्यायाममर्दिता(?) ।
रुदमाना तु तैर्दुष्टैर्जमदग्नेः पुरः स्थिता ॥
परित्यक्तेति भाषंती किं वैगुण्यं मया कृतं ।
अपराधो ऽथवा निंद्यं एतन्मे वक्तुमर्हसि ॥

न प्राप्ता होमवेलायां किमहं ते विधायिनी ।
येनाहं पादमूलाभ्यां तथा सत्यवतीसुत ॥

नीताहं नृपदूतैस्तु ताड्यमाना वने चरन्(!) ।
आकृष्याकृष्य शृंगाभ्यां कर्णाभ्यां च विशेषतः ॥

दृष्ट्वा तु सुरभीं तां स रुदतीं पुरतः स्थितां ।
जमदग्निरुवाचेदं करुणं करुणान्वितः ॥

नाहं त्यजामि भद्रे त्वां न च त्वमपराधिनी ।
न च वैगुण्यता चास्ति सदा त्वं मे हितैषिणी ॥

बलवान् कार्तवीर्यो हि क्षत्रियो बलदर्पितः ।
नयेत्त्वां सो बलाद्भद्रे वदस्व किं करोम्यहं ॥

The king, being informed that *Jamadagni* has followed the cow and is staying on the palace grounds, orders his young wife not to visit her 'father'; and on her disobeying his order, conceives a violent hatred against his sons, who thereupon take refuge with *Jamadagni's* son, *Paraśurāma* (or *Parśurāma,* as often called here), who, as their family adviser, *Garga* (*daivajña*), forsees, is about to wreak his revenge on the *Kshatriya* race for the outrage committed upon his father.

Then follows an account of the contest between *Kārtavīrya* and *Paraśurāma,* foll. 204*a*–236*b*. Meanwhile the four(?) princes—called *Indrasena, Indragupta, Bhadrasena* and *Dharmapāla*—had journeyed to the city of Kānakhalī in the Himālaya, and had been received hospitably in *Paraśurāma's* hermitage. Whilst strolling about the hills on the Ganges, *Dharmapāla* finds a wonderful shining stone, and makes therefrom a brass mirror (*darpaṇaṃ kāṃsajam* or *kāṃśajam*), by looking into which all guilt is cleansed away. Their host then instructs them in the nature and manufacture of metals, as well as in the science of archery. Their knowledge of the former subject, thus acquired, is presently supplemented by *Śiva,* who at this time pays a visit to *Paraśurāma,* and adds some remarks on scales and trade morals (fol. 241*a*):—

वृत्तादेव भविष्यंति भाजनादीन्यनेकशः ।
त्रपुताम्रावुभावेतौ द्विसप्तभागसंयुतौ(!) ॥

अग्निना धम्यमानौ तु व्रर्ज्ञांशं जग्मतुः क्रमात् ।
मया धर्मो हि संसृष्टो लोकप्रत्ययहेतुना ॥

तुलारूपेण चोर्व्यां तु सर्वेषां तुलधर्मिणां ।
चतुर्विंशाक्षरा देव्या गायत्रीसदृशा तुला ॥

तस्यमकाक्षरं(?तस्यामेका°) ज्ञेयं मध्ये तु मितिलक्षणं ।
सा मया कीर्तिता तावद्धर्ममार्गविधायिनी ॥

दत्ता चैव हि सर्वेषां कामदा नायवृत्तिनां(?नय°) ।
अनया राजपुत्र्यास्तु तुलया धर्मभूतया ॥

वृत्तिं समाचरंत्वेव तेषां प्रेषय(?)बालकाः ।
समं हि तुलयांदा – – [वृ]त्तिमाचरिष्यति ॥

सर्वेषामेव वर्णानां वृत्तयो याः प्रकीर्तिताः ।
व्यवस्था तस्य धर्मस्य सहुतिश्च(?सन्नतिश्च) भविष्यति ॥

वृत्तिमाश्रित्य यो मूढस्तुलाकूटं करिष्यति ।
स याति च महाघोरे रौरवे कालमक्षयं ॥

निंदयिष्यति यो वृत्तिं वेदज्ञांजतविंदसि(?) ।
शिला इव समुद्रेषु नरके मज्जयिष्यति ॥ °

एवमेषा मया वृत्तिः कल्पिता शाश्वती शुभा ।
अशुल्काहपदा(?) नित्यं भविष्यति न संशयः ॥

यः कश्चित् शुल्कदानार्थं भीषयिष्यति मंदधीः ।
तत्र क्षणात्कालीयं(!) निग्रहं च करिष्यति ॥

एतां यो भद्रकालीं तु तुल्यशुल्कं ग्रहीष्यति ।
विलयं यास्यते सो हि(!) तोयस्थं लवणं यथा ॥

He then commends *Dharmapāla* as one who will shed lustre on his race and attain the highest pinnacle of power and honour; and finally dismisses them with the wonderful mirror (*ādarśa*) and the newly-acquired art. At the same city they then meet with a Brāhman, *Rudraśarman* (also called *Śaṅkara,* being indeed no other than *Śiva* himself), who pretends to have been on a pilgrimage to Gaṅgādvāra; and induces them to travel with him to his native place, Ikagarta or Kāñcī (Conjevaram), ruled over by *Candragupta,* on the plea that

the state of morals prevailing among its inhabitants would offer a good field for the magic metal, from which they have in the meantime fashioned many other objects and implements :—

यस्मिन्गर्ते महाक्रूरो निर्दग्धः शंभुतेजसा ।
राक्षसस्त्विकसंज्ञस्तु तद्गर्तादागतो ह्यहं ॥

तत्र कांचीरवो नित्यं निशिये(निशीथे) श्रूयते द्विज ।
अष्टम्यां च चतुर्दश्यां मातराणां च चत्वरे ॥

वेदमुद्गीर्य खे गच्छन् वेदा वै ब्रह्मणा पुरा(!) ।
यत्तत्कांचीरवेणैव कांचीति नाम दत्तवान् ॥ °

तत्रैव गम्यतां वीर नगरे इकसंज्ञिके । °
तुष्टिं च परमां राजा चंद्रगुप्तो गमिष्यति ॥ °

अस्माकं नगरे वत्स बहुदोषो निषेवति ।
नाना जनपदाकीर्णे नानास्थानसुशोभिते ॥

नानावस्तुसुरत्नाढ्ये नानासंपत्समन्विते ।
इकगर्ते महाभाग नानावृक्षैरलंकृते ॥

दशयोजनविस्तीर्णे समंतात्सर्वतोन्नते(!) ।
तत्रेदमर्च्यते भांडं यूयं यत्कर्मे चाश्रिताः ॥ °

लज्जाकुटुंबरूपेण तिष्ठंते ऽद्यापि हैहयाः ।
तत्रैव गम्यतां वीर नगरे इकसंज्ञिके ॥

भवदीयेन भांडेन प्रविष्टे तत्पुरोत्तमे ।
तुष्टिं च परमां राजा चंद्रगुप्तो गमिष्यति ॥

न च त्वां स विजानाति तत्पुत्रेति विदानय(!) ।
दृष्ट्वादर्शं च पात्राणि परिवारो ऽपि तस्य च ।
गमिष्यति परां तुष्टिं नूनमेव न संशयः ॥

पौरजानां जनानां च बालस्त्रीणां च द्वयोः(!) ।
कांस्यकांस्येति शब्देन रवः कांच्यां भविष्यति ॥ °

एवं परस्परं जल्पमादाय भांडमुत्तमं ।
इकगर्तं समुद्दिश्य तद्वाक्यात्ते समागताः ॥ °

प्रविष्टा रुद्रशर्मेण(thus often, °शर्मणा) चत्वार्ये [(°रण्) च महावलाः ।
भ्रातरो भवं(r. भवनं) चात्यं नीतास्ते राजसूनवः ॥

प्रविष्टास्तद्गृहे ते ऽपि बद्धतूणा धनुर्धराः ।
पुरस्कृत्य गतं(? च तं) भांडं घोषाख्यं (brass) यत्प्रकी- [र्तितं ॥ °
इति श्लोका° इकगर्तप्रवेशः ॥ fol. 248*a*.

At Kāñcī the brothers, passing themselves off as merchants of the name of *Ghosha* (i. e. *Ghoshakārakāḥ*), take up their quarters with *Rudraśarman*, and soon drive a flourishing trade in their metal wares, till at last they get into difficulties with the king's toll-gatherers (*śulkin*, foll. 248*b* seqq.). The king's minister *Piṅgala* is sent to the house, but *Indrasena* refuses to pay the king's due (*dānam*) to anyone but the king himself :—

करस्थं चापमालोक्य शरं चाग्निशिखोपमं ।
आहेदं कार्तवीर्येयः पिंगलं पुनरेव तु ॥

गच्छ पिंगल[1] न ते दद्मि नास्ति दानस्य योग्यता ।
अहं तस्यैव दास्यामि द्विजस्त्वं सेवको मतः ॥

नार्हो ऽहं ब्रह्मणे दातुं अपूर्वं कांशजं विदुः ।
दानं यत्तद् द्विजश्रेष्ठ मुक्त्वैकं क्षत्रमक्षरं ॥

आगत्येह स्वयं राजा चंद्रगुप्तः प्रपश्यतु ।
यच्छुल्कं कांशजं विप्र स एवादातुमर्हति ॥

गच्छ त्वं चंद्रगुप्ताय गत्वा वेदय चेदृशं ।
त्वां विहाय परस्यैव न ददाति मयेरितं ॥

इतीरितं वचस्तस्य इंद्रसेनस्य पिंगलः ।
निशम्य प्रहसन् सो(r. स) हि यामीत्युक्त्वा पुनर्ययौ ॥

स चैनमागतं दृष्ट्वा चंद्रगुप्तो धराधरः ।
स्वरूपमिंद्रसेनस्य पिंगलस्तं नृपं मुने ।
यो ऽसाविंद्रचमूसंज्ञो न मे भाति वणिक्सुतः ॥

ईक्षित्वा च गतिं तस्य दृष्ट्वा वै भाषणं तथा ।
क्रुद्धश्चाहियैषा राजन् घट्टने दंडजे तथा ॥

न सहेद्दानशब्दस्य जल्पनं मेघनिःस्वनः ।
करस्थं चापमालोक्य ग्रसन्निव निरीक्षयन् ॥

कोपादग्रे कणान्मुंचन् विपरीतानि जल्पति ।
तं विहाय कलान्येषां[2] नाहं दद्मीति सो ऽनघ ॥

वीक्ष्य चापं शरं चैव त्वामुद्दिश्याब्रवीन्मुहुः ।
अन्ये ऽपि त्वत्समीपे च तेषां च क्षत्रजातिषु ।
दद्मि दानं न विप्रेभ्य इत्येवं ब्रुवते(!) ऽनघ ॥

इति विज्ञाय यत्कार्यं आलोक्य निपुणेन तु ।
कर्तुमर्हस्यशेषेण न शुभं भाति युक्तया(?) ॥ °

---

[1] ? *i.e.* पिंगल्.

[2] ? *i.e.* = कला अन्येषां.

He then advises the king not to exact the toll but to allow the strangers to depart, as there might be danger in meddling with them. The king, however, rejects this advice, as well as the suggestion that he has to do with scions of a mighty *Kshatriya* stock, and dispatches his brother *Indragupta* with a body-guard to forcibly take away the strangers' coveted store of metal goods, and, on *Indrasena* refusing to give up any portion of their property, a fight ensues in which *Indragupta* is slain. Thereupon the king himself takes the field, only, however, to see his own sons, *Vīracandra, Bhīmasena* and *Kīrtivardhana*, and his second and last brother, *Harigupta*, killed before his own eyes by *Paraśurāma's* arrows marked with magic letters. At last, however, he succeeds in overpowering the four brothers, and has them bound and cast into pits dug at the four gates of the city; and, on their still refusing to give up, or disclose the hiding-place of, their treasures, he has their heads struck off one by one, till the youngest, *Dharmapāla*, alone remains. The king once more rejects *Piṅgala's* suggestion that the young warriors are *Haihaya* princes, on the ground that he knows the sons of *Kārtavīrya*, viz. *Sūrasena*, etc., and that they also know him. But, as the prince is about to be dealt with in the same way as his brothers, *Mahādevī Bhadrakālī* herself comes to his rescue and carries him off from before the eyes of the king. At the request of the prince, the goddess, however, ultimately allows him to return to Kāñcī, where the king's daughters are subsequently given in marriage to him. The goddess then once more takes him with her to her celestial abode, and instructs him in the proper modes of her worship, especially in the celebration of the *Kālīrātrīvrata* (fol. 296*a*), on the 8th day of the dark half of the month of *Āśvayuja* (? or *Margaśīrsha*, माघ्रमेत्वाश्वायुजे ऽष्टम्यां कृष्णे पक्षे); whereupon he returns to Kāñcī, and the marriage ceremony takes place, one half of the kingdom being at the same time made over to him. Fol. 296*b*:—

एतत्ते कथितं कृत्स्नं देव्यावतारमुत्तमं(!) ।
समासाद्विस्तरं हित्वा तृणबिंदो मयानघ ॥
भागवतस्य मौलेयपुराणस्य च संहिता ।
पंचदशसहस्रैस्तु विद्धि सार्धेन संस्तुता ॥

The last portion of the work is taken up with conversations between *Nārada* and *Dharmapāla*, in the course of which the former fol. 302*a* seqq.) relates the story of *Satyavāc*, son of *Haṃsa*, who grows up at his father's hermitage on the Revā, under the protection of king *Indradyumna* and the guidance of *Śiva* (disguised as Brāhman *Mahīdhara*); and ultimately instructs the king and priests in religious matters. This part of the MS., however, is not only more than usually inaccurate, but also abounding in lacunæ of one or two words. It ends:

य इदं कीर्तयेन्नित्यं शृणुयादप्यमानच(? °य मानद) ।
सर्वपापविनिर्मुक्तो विष्णोः सायुज्यमाप्नुयात् ॥
श्लोकं वा श्लोकपादं वा अक्षरं वा नृपात्मज ।
शृणुयादेकचित्तस्तु भद्रकाल्या दयितो(!) भवेत् ॥
वाचकं पूजयेद्भक्त्या वस्त्रैराभरणैरपि ।
विष्णुसंपूजितस्तेन स साक्षाद्देवकीसुतः ॥
तस्य वृत्तिः प्रदातव्या योग्या धर्मार्थकारिणी ।
भद्रकाल्यास्तव श्रुत्वा सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥
एतत्पुराणं परमं पवित्रं पापनाशनं ।
श्रुत्वा च पूजयेद्भक्त्या सदाकालं च वाचकं ।
व्यासं च पूजयित्वा तु पुस्तकं च यथाविधि ॥

इति श्रीकालिकापुराणे धर्मपालप्रश्नाख्ये अनिलादतृणबिंदुसंवाद धर्मस्थापनो नामाध्यायः ॥

That many of the grammatical and syntactic blunders in which the MS. abounds, must be placed to the account of the author rather

than to that of the copyist, seems evident from numerous cases such as these: फलंति परहेत्वर्थं यथौषध्यो द्रुमा[ऽ]नघ। fol. 191*a*; सो ऽपि तानागतां दृष्ट्वा बद्धतूणान् धनुर्धरान्। कस्माद्यूयं कथमिह आगतेति ब्रवीत्तदा ॥ ° वयं माहिष्मती नाम पुरी रेवातटे ऽमल। तस्याश्चेहागते ब्रह्मन् पितुः कोपानलेक्षणात् ॥ fol. 237*a*; गत्वा शिवतरैर्वाक्यैश्चंद्रगुप्तं ब्रवीदिदं। fol. 251*b*; इत्युक्तो वैनतेयेन शुकोवाच गरुत्मतं। fol. 253*b*; मोचापय for मोचय fol. 187*a*; क्षिपायितः 'he caused to be thrown,' fol. 268*a*; करीन् 'elephants,' for करिणः fol. 281*a*; दुहिता (for दुहितरः) चंद्रगुप्तस्य fol. 288*a*; पश्य पश्येति भ्रातरान् fol. 291*a*; चत्वार्येव for चत्वार एव foll. 237*a*, 238*a*. [?]

3345.

856b. Foll. 104 & 98; size 12½ in. by 5 in.; Devanāgarī writing of 1799 A.D.; 10–12 lines in a page.

Kūrmapurāṇa, classed as one of the 18 *Mahāpurāṇas*. See H. H. Wilson, *Vishṇupurāṇa* (2nd ed.), i., pp. lxxvi. seqq. Cf. Aufrecht, Cat. Bodl., no. 43; where the contents of the cantos are given.

The work has been edited, in the Bibl. Ind., by *Nīlmaṇi Mukhopādhyāya*. It there consists of two parts of 53 and 45 *adhyāyas* respectively; the second part again consisting of the *Īśvara*(or *Īśa*)-*gītā* (*adhy.* 1–11) and the *Vyāsagītā* (12–45). In the present MS. the *Īśagītā* consists of 10 *adhyāyas*, *adhys.* 5 and 6 being taken as one; and in the chapters of the *Vyāsagītā* no. 20 is omitted; whilst *adhy.* 34 etc. are wrongly numbered 35 etc.; and *adhy.* 38 of the edition is broken up into two chapters (39 and 40); so that 47 *adhyāyas* are counted in the second part.

Four scribes have contributed to the production of this copy; the first, and least careful, hand reaching as far as fol. 24, and the second from there to fol. 50; whilst a third hand wrote foll. 51–63 of the first, and the whole of the second part; and the remaining portion of the first part, foll. 64–104, is in a fourth hand, decidedly the best of the four in respect of accuracy. It begins:

नमस्कृत्याप्रमेयाय विष्णवे [कूर्म]रूपिणे।
पुराणं संप्रवक्ष्यामि पुराणं(*r.* यदुक्तं) विश्वयोनिना ॥१॥

At the end the MS. adds the verses:

श्रुत्वा पुराणं विधिना स्वर्णं दद्यात्समाहितः।
नानारत्नं च वस्त्रं च गोदानं च विशेषतः ॥
सर्वान्कामानवाप्नोति परब्रह्मणि लीयते।
न पुनर्जायते योनौ इत्याज्ञा वैष्णवी परा ॥

[H. T. Colebrooke.]

3346.

2856a. Foll. 69 & 72; size 13½ in. by 7 in.; fair, modern Devanāgarī writing; 14 or 15 lines in a page.

Kūrmapurāṇa, in two parts.

In part I., *adhyāyas* xxx.–xxxv. are omitted. In part II., foll. 30 and 31 are written in a different hand from the rest.

[H. T. Colebrooke.]

3347.

571. Foll. 110 & 92; size 13 in. by 6½ in.; fair, modern Devanāgarī writing; thirteen lines in a page.

The same work, in two parts.

In part II., two leaves are numbered 72, but wrongly bound in inverse order.

[H. T. Colebrooke.]

3348.

2561. Foll. 102; size 14 in. by 6½ in.; fair, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Kūrmapurāṇa, from the beginning to *adhy.* xxxix., v. 12.

Adhyāyas xv. seqq. are wrongly numbered xiv. seqq.; *adhy.* xiv. having been omitted in the proper place (fol. 42*a*). A duplicate leaf 39 supplies a gap (xii. 318–xiii. 12) occurring on fol. 39*a*, l. 5. No. 68 is omitted in the pagination, but without any deficiency in the text. [MACK. COLL.]

3349, 3350.

2162, 2163. Foll. 249 & 415; size 11 in. by 6 in.; fair, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Gaṇeśapurāṇa, in two parts.

Vol. I. contains the *pūrva-* (or *upāsanā*)-*khaṇḍa* in 93 *adhyāyas*; and vol. II. the *uttara-* (or *krīḍā*) -*khaṇḍa* in 155 *adhyāyas*.

For an analysis of the work, with which these MSS. agree, see Aufrecht, Cat. Bodl., nos. 133–135. See also H. H. Wilson, *Vishṇupurāṇa* (2nd ed.), i., p. xc., where it is classed amongst the *Upapurāṇas*, and its probable origin assigned to the *Gāṇapatya* sect; and Dr. J. Stevenson's paper on this work, Journal of the Roy. As. Soc., viii., pp. 319–29.

According to Burnell, Cat. of Tanjore MSS., p. 187, the work is not recognized in South India either as a *Purāṇa* or *Upapurāṇa*.

[GAIKAWAR.]

3351.

123. Foll. 529 (numbered 532; nos. 61, 283, 363 and 505 being passed over, and no. 373 being double); size 9¾ in. by 4¾ in.; fairly good Devanāgarī writing of 1797 A.D.; 9–13 lines in a page.

The same work. The two *khaṇḍas* are paged continuously (foll. 1–174, 175–532). The last four *adhyāyas* of part I. are wrongly numbered 97–100, instead of 90–93. Foll. 73 & 74 are wrongly bound between foll. 14 & 15.

[H. T. COLEBROOKE.]

3352.

1793. Foll. 93 (numbered 56–148); size 14 in. by 5½ in.; large, clear, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

A fragment of the *Gaṇeśapurāṇa*, comprising from *adhy.* xxv., v. 2 to *adhy.* lxx., v. 25 of the *uttarakhaṇḍa*.

[DR. JOHN TAYLOR.]

3353.

1199c. Foll. 187; size 12¼ in. by 5¾ in.; careless Devanāgarī writing (? of 1727 A.D.); 12 or 13 lines in a page.

Gāruḍapurāṇa, or *Garuḍapurāṇa*, a work which advocates the claims of *Vishṇu* to being considered the supreme deity; and derives its name from *Garuḍa* being entrusted by *Hari* with the mission of revealing the doctrine of his greatness, and communicating it in the first place to *Kaśyapa*. [A.]

A work of this title is included as one of the 18 principal *Purāṇas*, but the brief description given of that work in the *Matsyapurāṇa* seems hardly to correspond to the work of that name in our MSS. (cf. H. H. Wilson, *Vishṇup.*, 2nd ed., i., p. lxxxiii. seqq.). The present work, indeed, bears little resemblance to what, in theory, a *Purāṇa* ought to be; it being rather a compilation of traditionary knowledge and learning, mingled with precepts on ritual and devotional observances, put together without much apparent plan and logical development.

Several editions of the work, with vernacular commentaries or translations, have appeared in India, as also of *Naunidhi Rāma's* abridgment, in 16 *adhyāyas*, with commentary. The complete text, as printed by *Rasika Mohana* (with Beng. translation, Calc. 1885), consists of 229 *adhyāyas* (*pūrvakhaṇḍa*) with the *Pretakalpa*, in 35 *adhyāyas*, as *uttarakhaṇḍa*. The work there begins: अजमजरमनन्तं ज्ञानरूपं महान्तं शिवममलमनादिं भूतदेहादिहीनम् । °

Our three MSS. of the *pūrvakhaṇḍa* are evidently derived from the same original, which must have been defective at the beginning and end. They commence with *adhy.* ii., v. 42 (p. 6, col. 1 of the printed text), though there is no indication of any deficiency, except the rather abrupt beginning: ब्रह्मोवाच ॥ यथा पप्रच्छ (पृच्छसि ed.) मां व्यासस्तथासौ भगवान्भवः । पप्रच्छ विष्णुं देवाद्यैः शृण्वतो मम वै सह ॥ रुद्र उवाच ॥ हरे कथय देवेश देवदेवः क ईश्वरः । को ध्येयः कश्च वै पूज्यः कैर्व्रतैस्तुष्यतेपरः ॥°

In the present MS., the chapters—of which 184 are counted in MS. C, beginning from 1(!)—are not numbered. The main topics treated of in them may be briefly stated thus (cf. Rāj. Mitra, Notices, vii., pp. 273–276): history of creation (fol. 8*a*); worship of *Vishṇu* as the sun (fol. 10*a*); mystic worship of *Vishṇu*, *Śiva* and other divinities (foll. 14*a*–33*b*); mystic ceremonies such as *pavitrārohaṇa*, inauguration of a house (foll. 34*a*–37*a*); donations and *prāyaścitta* (fol. 46*a*); *jyotiḥśāstra* (foll. 48*b*–53*b*); *gayāmāhātmya* (fol. 68*b*); different *vratas* (fol. 109*b*); genealogies of the solar and lunar races (fol. 115*b*); summaries of *Rāmāyaṇa* and *Mahābhārata* (fol. 118*a*); lessons on medicine, surgery, materia medica, farriery, and botany, taught by *Dhanvantari*, and continued by *Hari* (fol. 168*b*); on grammar (fol. 169*b*) and prosody (fol. 171*b*), on castes and their duties, leading on to observances enjoined on Brāhmans.

The present MS. concludes with a chapter on penance (not contained in C), ending thus:

अन्योन्यस्पर्शनात्तत्र ब्राह्मणी तु त्रिरात्रतः ।
द्विरात्रतः क्षत्रिया तु शुचिर्वैश्याद्ययोषिता ॥

इत्यादिमहापुराणे गारुडे ब्रह्महरिसंवादः समाप्तः ॥ संवत् १०८४(!) फाल्गुन [ग्रंथ ९००० written over सुदि ९(?)] शुक्रे ॥ This last verse of the MS. occurs in the edition in the middle (v. 42-3) of *adhy.* 214, which is followed by 15 more chapters treating mainly of the worship of *Vishṇu* in several of his forms, and ending with the *Gītāsāra*.

According to Burnell, Cat. of Tanjore MSS., p. 188*a*, the *Vishṇudharmottara* (see no. 3606) is looked upon (in Southern India) as the *uttarabhāga* of the *Gāruḍapurāṇa*.

[H. T. Colebrooke.]

3354.

1199 a. Foll. 150 (counted 151, no. 98 having been passed over); size 12¼ in. by 5¾ in.; fair Devanāgarī writing of 1800 A.D.; twelve lines in a page.

The same work. [B.] Apparently a reproduction of A, but reaching only as far as fol. 125*b* of that MS., bound up with it in the same volume.

A fly-leaf at the beginning bears the following note in Colebrooke's handwriting: 'The *Garuḍa Purāṇa*, a dialogue between *Vishṇu* (as instructor) and *Śiva* (as the inquirer), recited by *Brahmā*; and introducing, as is usual, dialogue within dialogue. Two copies, both incomplete.' [H. T. Colebrooke.]

3355, 3356.

2560 a & b. Foll. 171 & 48; size 13 in. by 6½ in.; modern Devanāgarī writing, by two or three different hands; 13 or 14 lines in a page.

a. *Garuḍapurāṇa.* [C.] An indifferent copy, either transcribed from A, or from the same MS. from which that was copied.

This MS. ends with the chapter on '*dharmasāra*' (fol. 185*a* of A), followed, from the second page of fol. 171 (also counted 1) to the end of the volume, by :—

b. *Pretakalpa ;* see next number.

[H. T. Colebrooke.]

3357.

1081 a. Foll. 51 ; size 13¼ in. by 6¾ in.; clear Devanāgarī writing of 1793 A.D.; twelve lines in a page.

Pretakalpa, a work, in 35 *adhyāyas,* on death, rewards and punishments in the other world, funeral sacrifices and cognate subjects, assigned to the *Garuḍapurāṇa* as its *uttara-khaṇḍa.* It begins :

धर्मदृढबद्धमूलो वेदस्कंधः पुराणशाखाढ्यः ।
क्रतुकुसुमो मोक्षफलो मधुसूदनपादपो जयति (०लः स [जयति कल्पद्रुमो विष्णुः M.) ॥ १ ॥
तार्क्ष्य उवाच ।
भगवत्प्रसादाद्वैकुंठ (भवत्प्र० M.) त्रैलोक्यं सचराचरं ।
मया विलोकितं सर्वमुत्तमाधममध्यमं ॥ २ ॥ ०

It ends :

सर्वेषां मंगलं भूयात् सर्वे संतु निरामयाः ।
सर्वे भद्राणि पश्यंतु मा कश्चिद्दुःखभाग्भवेत् ॥ ८९ ॥
इति गरुडपुराणे प्रेतखंडे प्रजानां
हितमुदितविवेकं (हितमभिहितमादौ M.) सूतपुत्रेण [सम्यक् ।
किल जगति जनानां (क्रतुकरणगतानां M.) नैमिषे [यन्मुनीनां
श्रवणगतमकुर्वन् किं विजानाति मर्त्यः ॥ ९० ॥

इति श्रीगरुडपुराणे प्रेतकल्पे ऽष्टादशसहस्रसंहितायामुत्तरखंडे विष्णुतार्क्ष्यसंवादे पंचत्रिंशो ऽध्यायः ॥ ३५ ॥ श्रीभगवानुवाच (!)॥ संवत् १८५० । ० ॥

The work has been repeatedly printed in India, being also contained in *Rasika Mohana's* edition of the *Garuḍapurāṇa* (M.).

For a recast of this work see Aufrecht, Cat. Bodl., no. 46.

[H. T. Colebrooke.]

3358.

1082. Foll. 68; size 13¼ in. by 6 in.; fair, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Pretakalpa.

After the colophon of the last chapter this MS. has : समाप्तो ऽयं गरुडपुराणः ॥

[H. T. Colebrooke.]

3359.

3194. Foll. 90; folio, size 14 in. by 10½ in. written in Grantha, in 1804 A.D.; 32–38 lines in a page.

Śrīraṅga-māhātmyam, the legendary story of the temple of *Śrīraṅga* (*Trichinopoly*) on the Kāverī; in 105 *adhyāyas,* professing to form part of the *Gāruḍa-Purāṇa.*

It begins :

शुक्लांबरधरं विष्णुं शशिवर्णं चतुर्भुजं ।
प्रसन्नवदनं ध्यायेत् सर्वविघ्नोपशान्तये ॥
वन्दे लक्ष्मीपतिं देवं शंखचक्रगदाधरं ।
विद्यामूर्तिं हयग्रीवं शब्दार्थज्ञानलब्धये ॥

श्रीनृसिंहाय नमः । श्रीरंगनायक्यै नमः ॥

मुनयो नैमिशारण्ये सत्रं द्वादशवार्षिकं ।
समासत महात्मानो ब्रह्मण्याहितचेतसः ॥
तत्रान्ये समगच्छन्त दिग्भ्यो [ऽ]पि च तपस्विनः ।
हिमालये च ये चान्ये विन्ध्यपर्वतवासिनः ॥
सूतपुत्रो महातेजाः समायाद्रोमहर्षणः ।
महामात्रविनीतश्च पुराणार्थविशारदः ॥
तस्मिन्नभ्यागतानां च मुनीनां भावितात्मनां ।
युगपत्संहितानां च सत्समाजो महानभूत् ॥
तेषु सत्सु सदस्येषु सम्यक् प्रावर्तताध्वरः ।
कर्मान्तरे [ऽ]थ मुनयः सूतं पप्रच्छुरादरात् ॥
मुनयः । कुतस्त्वं तेषु देशेषु संगतो [ऽ]सि महामते ।
आश्चर्याणि च दृष्टानि यदि तानि वदात्मनः ॥
एवं पृष्टस्तु मुनिभिः सादरं रोमहर्षणः ।
प्रत्युवाच प्रहृष्टात्मा बभूव विनयान्वितः ॥

मृतः । जनकस्याद्यराजर्षेरध्वरो भूरिदक्षिणः ।
निवर्तितो वसिष्ठाद्यैर्मुनिभिर्ब्रह्मवादिभिः ॥ ०

[Mack. Coll.]

3360.

1199 b. Foll. 54; size $12\frac{1}{4}$ in. by $5\frac{3}{4}$ in.; fair Devanāgarī writing of 1800 A.D.; thirteen lines in a page.

Caṇḍīpurāṇa, or *Caṇḍikāpurāṇa,* a *Śaiva Purāṇa* in 27 *adhyāyas,* mostly descriptive of feuds and battles in which *Śiva* (and *Vishṇu*) engage with different *Asuras,* and triumph through the power of *Caṇḍī-Durgā;* as recounted by the *Ṛishi Mārkaṇḍeya* to the *Muni Maitreya,* son of *Kuśarava.* [A.]

It begins: श्रीचंडिकायै नमः ॥

मार्कण्डेयं मुनिश्रेष्ठं तपसा हतकिल्बिषं ।
कौ[श]रवो मुनिश्रेष्ठः पप्रच्छ तपसो निधिं ॥ १* ॥

कथं मुनिवरश्रेष्ठ पुराणं चण्डिकाह्वयं ।
श्रोतुमिच्छामि तत्सर्वं महापातकनाशनं ॥ २ ॥

का चण्डी शंकरः को ऽसौ कथं ब्रह्माभवत्पुरा ।
दक्षस्य दुहिता ब्रह्मन् कथं जाता सती शुभा ॥ ३ ॥

को दक्ष इति विख्यातः कः सूर्यः कः शशी शुभः ।
पावकश्च कथं जातः किं जलं को ऽथवानिलः ।
एतं मे संशयं ब्रह्मन् (? छिन्द्धि) श्रोतुमिच्छामि तत्त्वतः ॥ ४ ॥

तीर्थानां चैव माहात्म्यं मंत्राणां वै महामुने ।
यंत्राणां चापि विप्रर्षे कथयस्व ममाग्रतः ॥ ५ ॥

मार्कण्डेय उवाच ॥

शृणुष्व मुनिशार्दूल पुराणं चण्डिकाह्वयं ।
यच्छ्रुत्वा सर्वपापेभ्यो मुच्यते नात्र संशयः ॥ ६ ॥

कथयामि द्विजश्रेष्ठ पुराणं धर्मसंयुतं ।
सर्वसंशयच्छेत्तारं पुराणं चण्डिकाश्रयं ॥ ७ ॥

दृष्ट्वा जलमयं विश्वं नष्टस्थावरजंगमं ।
भगवानपि विश्वात्मा शेषशायी जनार्दनः ॥ ८ ॥

सर्वलोकक्षयं दृष्ट्वा चिन्ताव्याकुलितेन्द्रियः ।
चिन्तातीव्रतरा चण्डी लोकत्रयविनाशिनी ॥ ९ ॥

स्थिरा नित्या च सा ज्ञेया तस्माच्चण्डी विदुर्बुधाः ।
एको ऽहं चिन्तया युक्तो द्वितीया चापि सा शुभा ॥ १० ॥

चिन्ता सा चण्डिका ब्रह्मन् द्वितीया कथिता मुने ।
चिन्तारूपं परित्यज्य चण्डिका चण्डिका मता ॥ ११ ॥

सौंकारभूता सा नित्या लोकत्रयविनाशिनी ।
तया त्यक्तो हरिर्देवः सर्वलोकनमस्कृतः ॥ १२ ॥

इच्छयापि समायुक्तो देवदेवो जनार्दनः ।
आद्या शक्तिरिति ख्याता सेच्छा लोकविभाविनी ॥ १३ ॥

नाभिपद्माच्च संभूतो ब्रह्मा लोकपितामहः ।
पूर्वं स्वर्णमयं चाण्डं निर्ममे विश्वभावनः ॥ १४ ॥

तन्मध्ये स्थापयामास ब्रह्माणं भूतकारिणं ।
तस्माद्द्योपाच्च संभूतो रुद्रो लोकविनाशनः ॥ १५ ॥

रक्षकस्तु स्वयं विष्णुर्लोककारी जगत्पतिः ।
पद्मासनस्थं तं दृष्ट्वा ब्रह्माणं भूतकारिणं ॥ १६ ॥

रुद्रः क्रोधसमाविष्टो ऽप्युवाच वचनं मुने ।
को भवानिह संप्रसः (? संप्राप्तः) कथयस्व यथातथं (० तथां [MSS.) ॥ १७ ॥

रुद्रस्य वचनं श्रुत्वा ब्रह्मा लोकपितामहः ।
उवाच वचनं चैव को भवानिह संगतः ॥ १८ ॥

ततः क्रोधसमाविष्टो रुद्रः परमदारुणः ।
उवाच वचनं ब्रह्मन् रुद्रः परपुरंजयः ॥ १९ ॥

अहं पूर्वमहं पूर्वं लोके ऽस्मिन्मुनिसत्तम ।
रुद्रस्य वचनाद्ब्रह्मा क्रोधवान्मुनिपुंगव ॥ २० ॥

ततो युद्धमभूल्लोके सर्वभूतक्षयावहं ।
रुद्रः क्रोधाभिभूतस्तु शूलेनाभिजघान तं ॥ २१ ॥

नाभौ चैवोदरे चैव वक्षःस्थाने द्विजोत्तम ।
शूलघाताद्विनिष्क्रान्ता तिस्रो धारा द्विजोत्तमः ॥ २२ ॥

एका पातालगा धारा सर्वस्य सुखवासिनी ।
द्वितीयापि मुनिश्रेष्ठ गगनस्था च सा श्रुता ॥ २३ ॥

---

* Both MSS., which were evidently copied from one and the same original MS., shift the first three numbers forward by one half-verse, making the first verse (instead of the fourth) to consist of three *ardharcas.* Perhaps, however, a line or more has been lost after the first *ardharca* of v. 2.

तृतीया या विनिष्क्रान्ता रुद्रस्य च करे स्थिता ।
ब्रह्महत्या च सा प्रोक्ता रुद्रपाणिगता मुने ॥ २४ ॥

कपालरूपमास्थाय शंकरस्य करस्थिता ।
रक्तमज्जावशा(वसा)मांसं सा स्रवन्ती द्विजोत्तम ।
तदा प्रभृति रुद्रो ऽसौ कपाली तु विदुर्बुधाः ॥ २५ ॥

मैत्रेय उवाच ॥

कथं दक्षो द्विजश्रेष्ठ संभूतो ऽपि प्रजापतिः ।
कथयस्व यथातथ्यं संशयो मे महानभूत् ॥ २६ ॥ °

1. *ity ādye caṇḍīpurāṇe* (thus *adhys.* 1, 3–15) *nāradaśāpaḥ* (42 verses); 2. *ity ādye caṇḍikāpurāṇe satīdehaparityāgaḥ* (29 vv.); 3. *dakshacaritam* (29 vv.); 4. *tīrthamāhātmyam* (22 vv.); 5. *madhukaiṭabhavadha* (46 vv.); 6. *ghoravadhe nadīvarṇanam* (52 vv.); 7. *ghoravadha* (36 vv.); 8. *cikshura* (thus always) *-vadha* (34½ vv.); 9. *mahishāsuravadha* (52 vv.); 10. *śundopaśundavadha* (35 vv.); 11. (*śumbhavadha*, 80 vv.); 12. *muruvadha* (74 vv.); 13. The gods instructed by *Hari* and *Hara* (59 vv.); 14. *Andhaka*, prince of the *Daityas*, promises to treat like a brother whoever will fetch *Pārvatī* for him; whereupon *Prahrāda* upbraids him and tells the story of prince *Daṇḍa*, son of *Ikshvāku*, and *Arajā* or *Virajā*—the daughter of his *Purohita* and teacher *Śukra*—who, on her part, is told by *Daṇḍa* the story of the love affair between the *Vidarbha* prince *Suratha*, son of *Sudeva*, and *Citrāṅgadā*, the daughter of *Viśvakarman* (*Tvashṭṛi*) and the *Apsaras Ghṛitācī*, in consequence of which *Viśvakarman* is changed by *Śiva* into a monkey for not having given his daughter in marriage at the proper time (87 vv.); 15. *daṇḍārajāsaṃvāda* (74 vv.): *Daṇḍa* tells the story of *Nandayantī*, daughter of the *Guhyaka Añjana* and *Pramlocā*, who, whilst walking with her father, is pursued by a monkey (*Viśvakarman*) and, rushing into a river, is carried down to a wood in Kosala, where she finds the young *Jāvāli*, son of *Ṛitadhvaja* (*pāśupatācāryaḥ sāmavedī*), tied by the same monkey to the top of a tree. The boy's father, being told by her, hastens to Ayodhyā to complain to king *Ikshvāku*, whose son(!) *Śakuni* then rescues the boy. Entwined with this is the story of *Devavatī*, daughter of the *Daitya Kandura* (*-mālin*; i.e. *Parjanya*), who is carried off by the monkey and placed in a deserted hermitage where he leaves her for a time, and on his way back falls in with *Añjana* and his daughter *Nandayantī* whom he takes to be *Devavatī*; 16. *ity ādyānucaṇḍīpurāṇe* (thus *adhy.* 16–27) *virajopākhyānam* (160 vv.): *Ṛitadhvaja* induces *Indradyumna*, *Ikshvāku's* brother, to assist him (and *Śakuni* and *Jāvāli*) in his search for *Nandayantī*. In the forest they meet with *Suratha*, who has turned hermit to atone for his guilt, and persuade him to join them, and they also fall in with the monkey and *Ghṛitācī* longing for her daughter *Citrāṅgadā*. They ultimately find the latter at Saptagodāvaratīrtha, together with *Devavatī* and *Nandayantī*, and another *Devavatī*, the daughter of the *Gandharva* prince *Parjanya* and *Ghṛitācī*, worshipping at the *Hāṭakeśvara* shrine; when *Suratha* is united again with *Citrāṅgadā*; and *Indradyumna* marries the daughter of *Parjanya*, *Śakuni* that of *Añjana*, and *Jāvāli Nandayantī*; 17. *andhakāsurāgamana* (62 vv.): *Daṇḍa* violates *Arajā*, and is reduced to ashes with his whole kingdom, by the enraged sage. The sage having completed his story, still further admonishes *Andhaka*; but the latter persists in his evil designs, and dispatches *Śambara* to mount Manthara to demand the surrender of *Pārvatī*, and on *Śiva* refusing, he calls out the *Asura* army to make war on *Śiva*; 18. (50 vv.): *Śiva*, through *Nandin* (as *gaṇādhipa*), summons the *gaṇanāthas* with their *gaṇas*, and manifests

himself to them in his form of *Sadāśiva*, viz. half *Vishṇu*, half *Hara* :

अर्धेन वैष्णववपुरर्धेन हरविग्रहः ।
सहस्रवक्त्रचरणः सहस्रभुज ईश्वरः ॥

19. *andhakavadha* (16 vv.): Being about to take the field, *Śiva* addresses a prayer of 25 verses (taught him by the *gaṇas*) to *Sarasvatī*, as the embodiment of the *trimūrti* :

प्रातर्वै ब्रह्मरूपा या मध्याह्ने विष्णुरूपिणी ।
सायं रुद्रस्वरूपा च सा त्वां पातु सरस्वती ॥

The struggle is carried on with varying fortunes; at one time *Nandisena* (*gaṇeśvara*) being struck down by the *Dānava* leader *Kārtasvara*, but in the end the enemy is routed by the interference of *Kumāra* ; 20. *caṇḍikāstotram* (verse and prose) : The slain *Dānavas* having been resuscitated by the magic power of *Śukra Bhārgava*, *Nandin* teaches *Śiva* a prayer to the *Devī Aparājitā* ; 21. again *andhakavadha* (73 vv.): The effect of the prayer is the complete rout of the *Daityas* and *Dānavas* ; in consequence of which *Andhaka*, finding it impossible to gain his end by fair means, resolves to approach *Pārvatī* in the guise of *Śiva*, accompanied by his brother *Sunda* in the form of *Nandin* :—

स्वबलं निर्जितं दृष्ट्वा मत्वाजेयं च शंकरं ।
अन्धकः सुन्दमाहूय इदं वचनमब्रवीत् ॥ ४७ ॥

सुंद भ्रातासि मे वीर विख्यातः सर्ववस्तुषु ।
यद्वदाम्यद्य तत्कार्यं कुरु यत्नं समाहितः ॥ ४८ ॥

दुर्जयो ऽसौ रणपटुर्धर्मात्मा कारणापरैः(? *r*.वा०) ।
ममास्ते हि हृदये पद्माक्षी शैलनन्दिनी ॥ ४९ ॥

तदुत्तिष्ठस्व गच्छाव यत्रास्ते चारुहासिनी ।
तत्रैनां मोहयिष्यामि हररूपेण दानव ॥ ५० ॥

भवान्भवस्यानुचरो भव नन्दी गणेश्वरः ।
ततो गत्वाथ मुक्त्वा वां(? तां) जेष्यामि प्रमथासुरान् ॥ ५१ ॥

इत्येवमुक्ते वचने वाढं सुन्दो ऽभ्यभाषत ।
समजायत शैलादिरन्धकः शंकरो ऽप्यभूत् ॥ ५२ ॥

नन्दी सुन्दस्ततो भूत्वा महासुरचमूपतिः ।
संप्राप्तौ मन्दरगिरिं प्रहारैः क्षतविग्रहौ ॥ ५३ ॥

हस्तमालम्ब्य सुन्दस्य अन्धको हरमन्दिरं ।
विवेश निर्विशङ्केन चित्तेनासुरसत्तमः ॥ ५४ ॥

ततो गिरिसुता दूरादायान्तं वीक्ष्य चान्धकं ।
महेश्वरवपुश्छन्नं प्रहारैर्जर्जरीकृतं ॥ ५५ ॥

सुन्दं शैलादिरूपस्थमबुध्यन्त्वविशत्ततः ।
तं दृष्ट्वा मालिनीं प्राह सुजयां विजयां जयां ॥ ५६ ॥

जये पश्यस्व देवस्य मदर्थे विग्रहं कृतं ।
शत्रुभिर्दानववरैस्तदुत्तिष्ठस्व सत्वरं ॥ ५७ ॥

घृतमानय पौराणां विटाश्च(विदाश्च B) लवणं दधि ।
व्रणभङ्गं करिष्यामि स्वयमेव पिनाकिनः ॥ ५८ ॥

कुरुष्व शीघ्रं सुभगे स्वभर्तुर्व्रणनाशनं ।
इत्येवमुक्त्वा वचनं समुत्थाय वरासनात् ॥ ५९ ॥

अभ्युद्ययौ तदा भक्त्या मन्यमाना वृषध्वजं ।
शूलपाणिस्तथा स्थित्वा भूयश्चिह्नानि यत्नतः ॥ ६० ॥

अन्वये पततो पश्यन्नोभौ(! A B) पार्श्वस्थितौ वृषौ ।
ज्ञात्वा सा दानवं रौद्रं मायाछादितविग्रहं ॥ ६१ ॥

अपयानं तदा चक्रे गिरिराजसुता मुने ।
देव्याश्चित्तं समाज्ञाय सुन्दं त्यक्त्वान्धकासुरः ॥ ६२ ॥

समाद्रवत वेगेन हरकान्तां विभावरीं ।
समाद्रवत दैतेयो येन मार्गेण सागमत् ॥ ६३ ॥

अपस्कारान्नरंभंजत्यादप्युतिरिवाकुलं(!) ।
तमापतन्तं दृष्ट्वैव गिरिजा प्राद्रवद्भयात् ॥ ६४ ॥

गृहं त्यक्त्वाप्युपवनं सखिभिः सहिता तदा ।
तदाप्यनुजगामासौ मन्दधीर्मुनिपुंगव ॥ ६५ ॥

तथापि न शशापैनं तपसो गोपनाय तु ।
तद्भयादविशद्गौरी श्वेतार्ककुसुमं शुचिः ॥ ६६ ॥

विजयाद्या महागुल्मं संप्रयातालयं मुने ।
नष्टायामथ पार्वत्यां भूयो हैरण्यलोचनिः ॥ ६७ ॥

तस्यास्त्वन्वेषणे यत्नं चकार विपुलौजसः ।
ततः सा वै गिरिसुता हरस्य नयनं गता ॥ ६८ ॥

अग्निरूपा स्थिता तत्र चान्धकस्य विनाशने ।
अन्धकः पुनरायातो यत्र देवो महेश्वरः ॥ ६९ ॥

ताडयामास देवेशं क्रोधारुणितलोचनः ।
हृदये चापि देवेशं पुनः पुनरताडयत् ॥ ७० ॥

ततः क्रुद्धो महादेवो महाबलपराक्रमः ।
निरीक्ष्य चापि दैत्येशं लोकनाथो महेश्वरः ॥ ७१ ॥
आलोकनाच्चापि मुने नेत्राद्वह्निः समुत्थितः ।
तेनापि चाग्निना दैत्यो भस्मसान्निपपात ह ॥ ७२ ॥
एवं दैत्येश्वरं हत्वा महादेवो महामतिः ।
भूयश्चापि समायातो मन्दरं चारुकन्दरं ॥ ७३ ॥

22. (battles with *Niśumbha, Caṇḍa* and *Muṇḍa*: चुंडमुंडौ महावीरौ देव्याश्च निहतौ पुरा । ° 90½ vv.); 23. *raktabījavadha* (89 vv.); 24. *śumbhaniśumbhavadha* (33 vv.); 25. *mantroddhāra* (40 vv.); 26. (*Śiva* as *Trinetra,* 29 vv.); 27. (33 vv.), begins: मैत्रेय उवाच ॥

प्रमाणं द्विजशार्दूल पुराणस्य महामुने ।
देवीभगवतीचण्डीकालिकाख्यस्य सांप्रतं ।
श्रोतुमिच्छामि विप्रर्षे सद्य एव न संशयः ॥ १ ॥
मार्कण्डेय उवाच ॥
पञ्चश्लोकसहस्राणि पञ्चश्लोकशतानि च ।
पञ्चषष्टितमाः श्लोकाः पुराणे चण्डिकाह्वये ॥ २ ॥
चतुःश्लोकसहस्राणि चतुःश्लोकशतानि च ।
संख्या च कथिता ब्रह्मन् भगवत्याः पुराणके ॥ ३ ॥
त्रीणि श्लोकसहस्राणि तथा त्रीणि शतानि च ।
संख्या च कथिता ब्रह्मन् पुराणे चण्डिकाह्वये(!) ॥ ४ ॥
दशश्लोकसहस्राणि तथा चाष्टौ शतानि च ।
संख्या च कथिता ब्रह्मन् पुराणे कालिकाह्वये ॥ ५ ॥
एतद्गुह्यतमं पुण्यं पुराणं वेदसंमितं ।
श्रोतव्यं चैव मन्तव्यं सत्यं सत्यं मयोदितं ॥ ६ ॥
इदं पवित्रमारोग्यं स्वर्ग्यं चापि यशस्करं ।
पुत्रपौत्रप्रदं ब्रह्मन् पुराणं धर्मसाधनं ॥ ७ ॥
गोपनीयं सदा नित्यं पुराणं चण्डिकाह्वयं ।
गुह्याद्गुह्यतरं गुह्यं न प्रकाश्यं कथंचन ॥ ८ ॥
एतच्छ्रुत्वा महापुण्यं मैत्रेयो द्विजसत्तम ।
प्रणिपत्य ऋषिश्रेष्ठं मार्कण्डेयं वेदपारगं(!) ॥ ९ ॥
निश्चक्रामाश्रमात्तस्माद्ययौ स वदरीं प्रति ।
तत्रापश्यद्द्विजश्रेष्ठं कृष्णद्वैपायनं मुनिं ॥ १० ॥ °

The *Muni* then instructs *Krishṇa Dvaipāyana* in the benefits accruing from the study and propagation of the *Caṇḍikāpurāṇa.*

It ends:

अन्नं घृतं तथा तैलं पाकपात्रं द्विजोत्तम ।
जलपात्रं शुभां शय्यां दासीदासौ तु वै मुने ॥ ३१ ॥
एतत्सर्वं प्रदातव्यं चण्डिकाप्रीतिवर्धनं ।
पाठकेभ्यस्तु दातव्यं यदीच्छेल्लोकमव्ययं ॥ ३२ ॥
पाठके परितुष्टे तु तुष्टाः स्युः सर्वदेवताः ।
सम्यक्फलमवाप्नोति चण्डीश्रोता न संशयः ॥ ३३ ॥

इत्याद्यानुचण्डीपुराणे मार्कण्डेयमैत्रेयसंवादे सप्तविंशो ऽध्यायः समाप्तः ॥ श्रीसंवत् १८५७ ॥ शाके १७२२ ॥ पौषशुक्लप्रतिपदि भौमवासरे श्रीचण्डिकाख्यपुराणं लिखितम् ॥

The style of the work is rather rough, and abounds in ungrammatical forms.

For another MS. of this work see Rāj. Mitra, Notices, i., p. 208. [H. T. Colebrooke.]

3361.

840 b. Foll. 73; size 12¼ in. by 4¼ in.; careless Devanāgarī writing of 1800 A.D.; nine lines in a page.

The same work. [B.] Apparently copied from the same MS. as the preceding one.

Dated: संवत् १८५७ शाके १७२२ माघकृष्णदशम्यां तिथौ मंदवासरे ° ॥

[H. T. Colebrooke.]

3362.

380. Foll. 316; size 16¾ in. by 5½ in.; fair Bengalī writing (by three different hands) of 1804 A.D.; 6 or 7 lines in a page.

Devīpurāṇa, a semi-tantric *Purāṇa,* glorifying the power of the great goddess; and professing to be revealed by *Agastya* to *Nṛipavāhana,* and related to the *Ṛishis* by the *muni Vaśishṭha.*

The introduction (rather incorrect at first owing to the first page having been supplied by another, less accurate, hand) gives a general

outline of its contents; cf. Rāj. Mitra, Notices (N.), vi., p. 180; Bikaner Cat., p. 199:

नमस्कृत्य शिवां देवीं सर्वभावगतां शुभां ।
पुराणं संप्रवक्ष्यामि यथोक्तं ब्रह्मणा पुरा ॥

ऋषय ऊचुः ॥

भगवंस्त्वं समस्तस्य दुष्टादुष्टस्य(*r.* दृष्टादृष्टस्य) तत्त्ववित् ।
पुराणार्थं वयं सर्वे आगता भावभाविताः(भुवि भाविताः [N.) ॥
कथ्यतां यत्र घोराद्या भूताः सांप्रतदानवाः ।
भविष्यांश्च विनाशिष्यो(? °ष्ये N.) देवी देवनमस्कृता ॥
इन्द्रस्य च दिवः प्राप्तिर्हृतराज्यस्य दानवैः ।
यथा शक्रो ध्रुवंश्चक्रे(? °शक्रोच्छ्रयं चक्रे N.) देवदेव- [नमस्कृतः ॥
अवतारा मुनिश्रेष्ठ षष्टिभेदगता यथा ।
पूजयामास पृथुरा(?) देवीं सर्वार्थसाधिनीं ॥
यथा मातृसमुत्पत्तीरुरोन्नाश(?) महात्मनः ।
चामुण्डा येन सा देवी येन वा सर्वमङ्गला ॥
निरुक्तानि च नामानि वह्नौ संतर्पणं यथा ।
वसुधाराविधिं ततो देवतास्थापनादिकं ॥
यत्र मायो महामायो निहतो रामशायकैः ।
यत्र संस्थापिता देवी वहुधा वसुधातले ॥
स्तोत्राणि च विचित्राणि शिवाद्यैः शुभहेतुभिः ।
कृतानि बहुभेदानि यथा माहात्म्यवर्त्तिना ॥
शिवस्य च यथा स्तोत्रं यामनं विष्णुब्रह्मणोः ।
कृतं लोकोपकाराय शुक्रेण च महाभुवा ॥
रथयात्रादयः पुण्याः कथाः पापप्रनाशिनीः(!) ।
खड्गावधं महाघोरं नामकोत्पत्तिकारणं ॥
कीर्तितं विघ्ननाथस्य यागादिभिः समर्चनं ।
महाशान्तिविधानं च पुष्पाद्यैरभिषेचनं ॥
ऋक्षे शक्रस्य यश्चक्रे गुरुकामप्रसाधनं ।
नानास्पदानि दुर्गाणि शीर्णानि विविधानि च ॥
यत्र संकीर्तयेद्ब्रह्मा मन्वादीनां प्रपृच्छतां ।
वर्णाश्रमस्थितिर्यत्र आचारस्य च कीर्तनं ॥
कीर्तनं यत्र देवानां सौख्यमाहात्म्यवर्तनं ।
यथा मृत्युर्ग्रहादित्यग्रस्ता अवान्तरे नृपाः ॥
अथ सर्वेश्वरी पूर्वं शक्रादिभिर्यथार्थिता ।
कषायशमनी तात भूमिशुद्धिकरी परा ॥
रविश्चन्द्रादयः स्वस्था भूता देवीप्रसादतः ।
माण्डव्यो मुनिशार्दूलो यत्र पूजयते शिवां ॥
यत्रायुर्वेदसंसिद्धिं धन्वन्तरिरवाप्नवान् ।
प्रादुर्भावास्तथा विष्णोर्व्रताश्च नियमादयः ॥
देवव्रतानि यज्ञानां कथनं साधनं तथा ।
ग्रहाणां तु गतिश्चोर्ध्वं वक्रचारानुकीर्तनं ॥
संस्थानं संस्थितिर्यत्र नागानां जनवासिनां ।
कालसंख्याप्रमाणं तु युगभेदप्रकीर्तनं ॥
लोके षट्चक्रसंख्यानं शुभाशुभविवेचनं ।
पदमालाविधिं पुण्यं सद्वन्धं योगकीर्तनं ॥
प्रत्यक्षाणि च लक्षाणि योगिनां सुखसिद्धये ।
ध्वजदानप्रसङ्गेन पुष्पाणि विविधाणि च ॥
दानभेदा महापुण्या विद्यादानं यथोत्तमं ।
व्रतानि चोपवासाश्च यमाश्च नियमास्तथा ॥
चालनं स्थापनं देव्याः प्रासादवन आदिषु(!) ।
गृहभेदगता पूजा श्रान्तोपरि विना यथा ॥
साधूनि सर्वकार्याणि तथा नो वक्तुमर्हसि ।
समस्तव्यस्तभेदेन क्रमवाचात्मनो मतः ॥
यथा बुद्धिर्यथा तत्त्वं युगकालानुरूपतः ।
यथा प्रसादतो देवी आत्मभावानुरूपतः ॥
कर्मयज्ञविधानेन तथा कथय सुव्रत ।
एवं पृष्टस्तु तैः सर्वैर्वशिष्ठो मुनिसत्तमः ॥
यथान्यायविधानज्ञः श्रूयतामिदमब्रवीत् ।
आद्याध्यायेन संक्षेपात्पुराणं समुदाहृतं ॥

An analysis of the work will be found in the Index indicatorius in no. 3741 (MS. 365, foll. 7–9), as also in Rāj. Mitra's description of his MS. (c. 7371 *ślokas*). The concluding verse and colophon of that MS. occur at fol. 319*a* of the present copy, where it is followed by another section, ending thus:

सदाचारः शुभाहारः सर्वसङ्गविवर्जितः ।
वाचयन् शतमर्धं वा प्रत्यहं प्राप्नुयाच्छिवं ॥
एतच्चाभ्युदयं पादं शतैस्त्रिभिर्नरोत्तमैः ।
सहस्रैर्द्वादशैर्वत्स कथितं सर्वकामदं ॥

इत्याद्ये देव्यवतारे श्रीदेवीपुराणे ऽभ्युदयपादः समाप्तः ॥

The MS. (apparently consisting of some 7000–8000 *ślokas*) would thus seem to contain only one, or perhaps two, *pādas* of the complete work. The first references to the '*abhyudaya*-

pāda' occur at fol. 115*b*: इत्याद्ये देवीपुराणे त्रैलोक्याभ्युदये ग्रहगतिर्नाम ॥; fol. 122*b*: त्रैलोक्याभ्युदये पादे मङ्गलाविधानं ॥; fol. 141*b*: इत्याद्ये देवीपुराणे ऽभ्युदये मातृग्रहलक्षहोमविधिः ॥; fol. 143*b*: इत्याद्ये देवीपुराणे महाभ्युदयपादे सर्वदैविकसर्वोत्पातशान्तिः ॥; and a colophon at fol. 294*b*: द्वितीयपादे ॥ would seem distinctly to make this the second *pāda;* whilst prior to these references, either इत्याद्ये देव्यवतारे or इत्याद्ये देवीपुराणे is used in the colophons; and '*devyavatāra*' can hardly be the designation of the first *pāda*, as it occurs in several of the later colophons (*e.g.* foll. 213*b*, 268*a*), besides the final one. The MS. is, however, on the whole, rather a poor one.

[H. T. Colebrooke.]

3363.

1583. Foll. 207 (counted 196; nos. 153, and 170–79 being repeated in the pagination); size 17¼ in. by 7 in.; fair Bengalī handwriting (watermark of paper 1802); 8–13 lines in a page.

Devībhāgavatapurāṇa (simply called *Śrībhāgavata-mahāpurāṇa* in the MSS.), *skandhas* i.–iv.

It begins:

सर्वचैतन्यरूपां तां विद्यामाद्यां च धीमहि ।
जीवहृत्कञ्जनिलयां बुद्धिं या नः प्रचोदयेत् ॥ ०

See Weber, Berl. Cat., no. 479 (*sk.* i.–vi.); Aufrecht, Cat. Bodl., no. 136 (*sk.* i., ii.); Wilson, *Vishṇupurāṇa* (2nd ed.), i., p. xlvii. seq.; Burnouf, *Bhāgavatapurāṇa*, préf., p. cxl. (where this MS. is referred to under its old number 421).

The whole work consists of 12 *skandhas;* and a complete copy is described in Rāj. Mitra's Bikaner Cat., pp. 193–98. Editions of it, with *Nīlakaṇṭha's Tilaka*, have also been published at Bombay (1868, 1880, 1881).

[H. T. Colebrooke.]

3364.

1344. Foll. 265; size 12 in. by 4½ in.; fair, but incorrect, Devanāgarī writing of 1804 A.D.; 9–11 lines in a page.

Devībhāgavatapurāṇa, skandhas i.–v.

A poor MS., written by three different hands, the most incorrect of which is that of *sk.* iv., dated Saṃvat 1861. The *skandhas* are paged separately: i., foll. 49 (of which fol. 36 is lost); ii., foll. 28; iii., foll. 63; iv., foll. 52; v., foll. 74.

The MS. is referred to by Burnouf under its old number 1413.

[H. T. Colebrooke.]

3365.

1482. Foll. 57; size 15½ in. by 7½ in.; good, modern Bengalī handwriting; ten lines in a page.

Devībhāgavatapurāṇa, skandha vi., in 31 *adhyāyas.* [H. T. Colebrooke.]

3366.

2627. Foll. 40 & 23; size 11¼ in. by 5½ in.; indifferent, modern Devanāgarī writing; 15 lines in a page.

Devībhāgavatapurāṇa, skandhas i., ii.

The opening verse is made here (as in the Berlin MS.) to correspond more closely to the *Sāvitrī* formula:

सर्वचैतन्यरूपां तां विद्यामाद्यां च धीमहि ।
बुद्धिं या नः प्रचोदयात् ॥

[Mack. Coll.]

3367.

1301a. Foll. 5; size 13½ in. by 6¼ in.; large, clear, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Durjanamukhacapeṭikā, 'a slap in the face of wicked people'; being a controversial tract in favour of the authenticity of the *Devībhāgavatapurāṇa* of the *Śaivas*, as against that of the *Bhāgavatapurāṇa* of the *Vaishṇavas*, as the real *Bhāgavatapurāṇa* and one of the original 18 inspired *Purāṇas*; by *Kāśīnātha Bhaṭṭa* of Benares.

Colebrooke, on the fly-leaf, points out that this tract is referred to in the *Durjanamukhapadmapādukā* (see no. 3548) as the *Durjanamukha-mahācapeṭikā*. It has been translated into French by E. Burnouf, *Bhāgavatapurāṇa*, préf., p. lxxxv. seqq.

It begins:

अनाद्यायाखिलाद्याय मायिने गतमायिने ।
अरूपाय सरूपाय दक्षिणामूर्तये नमः ॥ १ ॥
या विश्वं वितनोति पालयति या संहर्ति कल्पक्षये
ब्रह्माणं च हरिं हरं च मनसैकोत्पादयंती गुणैः ।
सावित्रीं च रमामुमां च तनुजां दत्त्वाय तेभ्यः पृथग्
दृष्टा पश्यति दृश्यते च सकलं तां नौमि विश्वेश्वरीं॥२॥

Burnouf's translation of '*manasaikotpādayantī guṇaiḥ*' by 'qui, nommée unique, nourrit de son intelligence, à l'aide des qualités, Brahmā,' etc., might perhaps be improved by rendering it thus: 'she who, as the sole existent (*i.e.* the *Brahman*), originates in her mind, by means of (the three) qualities, *Brahman, Hari* and *Hara*.'

It ends with a quotation from the *Devībhāgavata*:

श्रुत्वा भागवतं पुण्यं मुच्यते भवसंकटात् ।
पंचलक्षणसंयुक्तं विद्या विलसिता चि(*r.* च) तमित्यादि
[॥ २८ ॥

इति श्रीमद्भडोपनामकजयरामभट्टसुतवाराणसीगर्भसंभवदक्षिणाचारमतप्रवर्तककाशीनाथभट्टविरचिता दुर्जनमुखचपेटिका समाप्ता ॥

For another tract of the same title, see below, no. 3547. [H. T. Colebrooke.]

3368.

2493. Foll. 196; size 11 in. by 4 in.; good, clear Devanāgarī writing of 1535 A.D.; nine lines in a page.

Nāradīyapurāṇa (*Nāradapurāṇa*), or *Bṛihannāradīyapurāṇa*, as it is called in the MSS. to distinguish it from the *Upapurāṇa* of the same name; in 38 *adhyāyas*. [A.]

It begins:

वंदे वृंदावनासीनमिंदिरानंदमंदिरं ।
उपेंद्रं सांद्रकारुण्यं परानंदप्रभुं विभुं[1] ॥
ब्रह्मविष्णुमहेशाद्या यस्यांशा लोकसाधकाः[2] ।
तमादिदेवं चिद्रूपं विशुद्धं परमं भजे ॥

See Aufrecht, Cat. Bodl., no. 47; Weber, Berl. Cat., no. 452. The work has been published, in the Bibl. Ind. (1886–91), by *Paṇḍit Hṛishīkeśa Śāstrī*.

Colophon: इति श्रीबृहन्नारदीयपुराणे कलियुगधर्माधर्मवर्णनं नामाष्टत्रिंशो ऽध्यायः ॥ संवत् १५९२ वर्षे श्रावणे शुक्लपौर्णमास्यां बुधे तोडास्थितस्य श्रीपतात्मजस्य नारायणस्येदं पुस्तकं कायस्थभीष्माख्येन नारदीयस्य (altered by another hand to बृहन्ना°) लिषितं ॥ [Gaikawar.]

3369.

732. Foll. 156; size 12¼ in. by 6 in.; good Devanāgarī writing of 1747 A.D.; ten lines in a page.

The same work. [B.]

Colophon: इति श्रीबृहन्नारदीये पुराणे सूतशौनकसंवादो(*r.*°दे) अष्टत्रिंशो ऽध्यायः॥ संवत् १८०४ मार्गमाससितपक्षे एकादशीयां बुधवासरे लिषितं परतापराइ (*Pratāp Rāy*) कायस्थ यथाप्रतिसुभस्थानस्थित सिरीनगर (*Śrīnagar*) ॥
[H. T. Colebrooke.]

---

[1] परानंदं प्रभुं परं B; परानंदप्रदं विभुं C; °प्रदं शिवं D; परानंदं प्रभुं विभुं E; परानन्दं विभुं परम् (*v.l.* विभु प्रभुं) ed.; om. F.

[2] Thus *v.l.* in ed., where the text has यस्यां(!) सा-लोकसाधकाः ।

3370.

2639. Foll. 151; size $10\frac{1}{4}$ in. by $4\frac{1}{2}$ in.; fair Devanāgarī writing of 1769 A.D.; twelve lines in a page.

The same work. [C.]

Colophon: इति श्रीवृहन्नारदीये युगधर्मवर्णनं नामाष्ट-त्रिंशो ऽध्याय: ॥ ० संवत् १८२६ वर्षे फाल्गुणमासे शुद्धपक्षे पंचम्यां तिथौ भृगुवासरे लिखितो ऽयं ग्रंथ: वीरमग्रामवास्तव्य-टोलकज्ञातीयभट्टकुंभरजी भूलानारदीपुराणं समाप्तं ॥

[MACK. COLL.]

3371.

1799. Foll. 97; size $13\frac{1}{2}$ in. by $5\frac{1}{2}$ in.; fair, modern Devanāgarī writing; twelve lines in a page.

The same work. [D.]

Colophon: इति श्रीवृहन्नारदीये पुराणे सनत्कुमार-[नार]दसंवादे कलियुगधर्माधर्मवर्णनं नामाष्टत्रिंशो ऽध्याय: ॥

[DR. JOHN TAYLOR.]

3372.

1007. Foll. 131 (counted 130; two leaves being numbered 98); size $12\frac{1}{2}$ in. by $4\frac{1}{2}$ in.; clear, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

The same work. [E.]

Colophon: इति वृहन्नारदीयपुराणे चतुर्युगमहिमावर्णने नामाष्टत्रिंशो ऽध्याय: ॥

शिवमस्तु सर्वजगत: परहितनिरता भवंतु भूतगणा: ।
दोषा: प्रयांति नाशं सर्वत्र जन: सुखी भवतु ॥

The reverse of the last leaf contains the title इति नारदपुराणं संपूर्णं ॥ ३५०० पु०

[H. T. COLEBROOKE.]

3373.

398b. Foll. 108; size $12\frac{1}{4}$ in. by $4\frac{3}{4}$ in.; careless Devanāgarī writing of 1800 A.D.; eleven lines in a page.

Another MS. of the *Brihannāradīyapurāṇa* [F.]; apparently copied from the same original as the preceding one, but much more inaccurate.

[H. T. COLEBROOKE.]

3374.

950. Foll. 70; size $11\frac{1}{2}$ in. by $5\frac{1}{4}$ in.; clear Devanāgarī writing of 1654 A.D.(?); eleven lines in a page.

Rukmāṅgadacarita, the story of *Rukmāṅgada* and his daughter *Mohinī*, told by *Sūta* to the *Rishis* (and subsequently by *Vasishṭha* to King *Māndhātri*), in connection with directions regarding the proper performance of the (*Vaishṇava* fast of) *ekādaśīvratam*; in 40 *adhyāyas*, forming (the second) part of the *Nāradīya-(upa)purāṇa*.

It begins:

पांतु वो जलदा: श्यामा:(? जलदश्यामा) शार्ङ्गज्याघात-[कर्कशा: ।
त्रैलोक्यमंडपस्तंभाश्चत्वारो हरिबाहव: ॥

मांधातोवाच ।

पापेंधनस्य घोरस्य शुष्कार्द्रस्यास्य भूरिश: ।
को वह्निर्देहने तस्य तद्भवान्वक्तुमर्हति ॥

नाज्ञातं(? न ज्ञातं) त्रिषु लोकेषु चतुर्मुखमुखोद्भव ।
विद्यते तव विप्रेंद्र त्रिविधस्य सुनिश्चितं ॥

अज्ञातं पातकं शुष्कं ज्ञातं चार्द्रमुदाहृतं ।
एष्यं चाप्यथवातीतं वर्तमानं वदस्व मे ॥

वसिष्ठ उवाच ॥

शृणुष्व नृपशार्दूल कर्मणा येन निर्दहेत् ।
शुष्कार्द्रं पातकं घोरमेष्यातीतसमुद्भवं ॥

संप्राप्य वासरं विष्णोर्यो नर: संयतेंद्रिय: ।
उपवासपरो भूत्वा पूजयेन्मधुसूदनं ॥

मांधातर्दानसहितो रात्रौ जागरणान्वित: ।
विशोधयति पापानि कितवस्तु धनं यथा ॥ ० [२३] ॥

इति श्रीनारदीयपुराणे रुक्मांगदचरिते द्वादशीयोगमाहात्म्ये प्रथमो ऽध्याय: ॥

वसिष्ठ उवाच ॥

पप्रच्छुरमला: सूतं व्यासशिष्यं महामुनिं(°मतिं Oxf. [MS.)॥
स तु पृष्टो महातेजा एकादश्या: सुविस्तरं ॥

माहात्म्यं कथयामास उपवासविधिं क्रमात् ।
तद्वाक्यं सूतपुत्रस्य श्रुत्वा द्विजवरोत्तमा: ॥ ° [४६] ॥

इति नारदीयपुराणे ॥ ऋषय° ॥

विस्तरेण समाख्याहि विष्णोराराधनक्रियां ।
यथा योषं(*r.* तोषं) समायाति प्रददाति समीहितं ॥

लक्ष्मीभर्ता जगन्नाथो नि:शेषाघौघनाशन: ।

सूत उवाच ॥

भक्तिग्राह्यो हृषीकेशो न धनैर्धरणीसुरा: ॥

भक्त्या संपूजितो विष्णु: प्रददाति समीहितं ।
तस्माद्विप्रा: सदा भक्ति: कर्तव्या चक्रपाणिनि ॥

जलेनापि जगन्नाथ: पूजित: क्लेशहा हरि: ।
परितोषं व्रजत्याशु तृषित: सलिलैर्यथा ॥

अत्रापि श्रूयते विप्रा आख्यानं पापनाशनं ।
रुक्मांगदस्य संवाद ऋषिणा गौतमेन ह ॥

आसीद्रुक्मांगदो राजा सार्वभौम: क्षमान्वित: ।
भक्त: क्षीरद्वये देवे(?*r.* क्षीराब्धिनिलये) वासुदेवे नि- [रंजने ॥
नान्यं पश्यति देवेशात्पद्मनाभान्महीपति: ।
घटज्ञं(*r.* पटहं) वारणे मत्ते ददाति हरिवासरे ॥ °

As regards the subject of the story (acc. to Wilson, pref. to *Vishṇup.*, 2nd ed., p. lii.), the king, beguiled by his will-born daughter, offers to perform for her whatever she may desire. She calls upon him either to violate the rule of fasting on the eleventh day of the fortnight, a day sacred to *Vishṇu*, or to put his son to death; and he kills his son, as the lesser sin of the two.

The colophon of the chapters usually is simply इति नारदीयपुराणे॥ The last few chapters begin thus—Fol. 65*a*: वसिष्ठ उवाच ॥

एवमुच्चरतां तेषां विबुधानां महीपते ।
आजगामाथ नृपते: पुरोधा: पापकप्रिय: ॥

Fol. 66*a*:

मोहिनी ह्यंगमुत्सृज्य(or काय°) गता विबुधमंदिरं ।
भर्त्सिता देवदूतेन स्थितिस्ते ऽत्र न विद्यते ॥

Fol. 67*b*: पुरोधा उवाच ॥

बहुपापान्विता देवा भर्तृदु:खप्रदायिनी ।
नैव स्थितिर्विद्यते ऽस्यास्त्रैलोक्ये स्थिरजंगमे ॥

The last chapter runs thus: वशिष्ठ उवाच* ॥

इत्येतत्कथितं राजन् श्रद्धया पृच्छते मया ।
सर्वपापप्रशमनं पुराणं न च दृश्यते ॥

रुक्मांगदस्य चरितमाख्यातं कलिकर्तनं ।
श्रुत्वैतदादितो भूप सर्वपापै: प्रमुच्यते ॥

नारायणे देवदेवे शंखचक्रगदाधरे ।
वहस्व भक्तिं राजेंद्र यदीच्छसि परं पदं ॥

तस्माद्ब्रवीमि राजेंद्र त्वामहं वचनं परं ।
आराधय हृषीकेशं सर्वान्कामानवाप्स्यसि ॥

सूत उवाच ॥

इत्युक्त: स तदा राजा वशिष्ठेन महात्मना ।
आनर्च वरदं देवं पुण्यगंधानुलेपनै: ॥

पुष्पै: सुगंधैर्धूपैश्च पूजां चक्रे स चक्रिण: ।
विष्णोराराधनार्थाय मातायुवनाश्वज:(!) ॥

[अन्वतिष्ठद्?]यतो धर्मान् स्मार्तान् पौराणिकांस्तथा।
वेदवेदांगतत्त्वज्ञान् ब्राह्मणांश्चाप्यपूजयत् ॥

हरे: संप्रीतये विप्रा ददौ दानान्यनेकश: ।
शुक्ले कृष्णे हरिदिने चकार समुपोषणं ॥

देवमाराधयन्भक्त्या शंखचक्रगदाधरं ।
चकार जागरं रात्रौ पुराणश्रवणं सदा ॥

वाद्यगीताविनोदैश्च दिव्याख्यानै: सुशोभनै: ।
अनैषीत्सकलं कालं ब्राह्मणप्रवरैर्वृत: ॥

मांधाता धर्मविद्राजा श्रुत्वैतद्विष्णुतत्पर: ।
जगाम तत्पदं विप्रा यत्र गत्वा न शोचति ॥

---

* Compare with this the beginning of the last chapter of the Oxf. MS.: वशिष्ठ उवाच । इति ते कथितं राज नर आयुरारोग्यवर्धनं । रुक्मांगदस्य राजर्षेश्चरितं पापनाशनं ॥ यस्येदं लिखिताहेहे सदातिपूजितं(!) । ° ending: ततोवसाने राजेंद्र प्राप्नुयाद्वैष्णवपदमा (वैष्णवं पदं ।) एतन्न मूर्खपदे तु पठनीयं कदाचन ॥ मा पठेन्नोम्नमध्ये तु देवदृस्येषु(?) मा पठेत् । ये च धर्मरता राजन् देवद्विजपरायणा: ॥ तेश्वी (तेषां) मध्ये हरेरग्रे पठनीयं नियेलमे(?)॥ इति नारदीयपुराणे वैस्नवोपनिषदे शास्त्रे शास्त्रमाहात्म्यो सुभमस्तु° ॥

धर्माख्यानमिदं पुण्यं सर्वाख्यानेषु चोत्तमं ।
धारणीयं प्रयत्नेन स्वगृहे गृहमेधिना ॥
पुस्तकं पूजयेद्यस्तु श्रुत्वाख्यानमिदं शुचि ।
विद्यार्थी प्राप्नुयाद्विद्यां धनार्थी धनमुत्तमं ॥
विष्णुः संपूजितस्तेन ब्रह्मा चैव महेश्वरः ।
तथापि देवताः सर्वे पूजिता ब्राह्मणास्तथा ॥
शास्त्रं हि वैष्णवं भक्त्या पूजनीयं प्रयत्नतः ।
विष्णुः संपूजितस्तेन सर्वकर्मफलप्रदः ॥
लिखित्वा सकलं शुद्धं यो विप्राय प्रयच्छति ।
स यास्यति परं स्थानं यत्र देवः स्वयं हरिः ॥
रुक्मांगदस्य चरितमित्युक्तं नार्पितं न तु ।
पुण्यदं पुत्रदं धन्यं यशस्यं कीर्तिवर्धनं ॥
सर्वपापहरं विष्णो दुःखदुःस्वप्ननाशनं ।
रुक्मांगदस्य चरितं धर्मकामार्थमोक्षदं ॥
अत्रैव धर्मविधिरत्र पतिव्रतात्वं
सौजन्यम[त्र] निखिला गुरुभक्तिरत्र ।
पुण्ये पुराणतिलके कृतिनारदीये
रुक्मांगदस्य ◡◡–◡◡–◡–– ॥

इति श्रीनारदीयपुराणे रुक्मांगदचरिते चत्वारिंशो ऽध्यायः॥ समाप्तमिदं रुक्मांगदचरितं ॥ ० संवत् १७११ समये फाल्गुनशुद्ध-पूर्णिमायां तिथौ लिखितमिदं पुस्तकं मथुरावाजपेयिना ॥

For another MS. see Aufrecht, Cat. Bodl., no. 140 (cf. ib., p. 153*b*). From some extracts from that (very incorrect) MS., kindly sent to the Editor by Prof. Macdonell, the first chapter seems quite different in the two MSS., the seven introductory *ślokas* given above not being found in the Oxf. MS., whilst the first four verses of the latter do not occur in the present MS. The beginning of the second chapter, on the other hand, is the same in both MSS., though only a closer comparison could show how far this correspondence extends. Towards the latter part of the work, the two MSS. appear to differ entirely. The Oxf. MS. seems to consist of 37 chapters; two chapters, numbered 33 (*dharmāṅga*, or *devākhyam*) and 34 (*svargasiddhi*), being followed by three more chapters (*mohanībhasmakaraṇam*, *mohanasthānaprada*, *śāstramāhātmyam*). The beginnings of these chapters do not seem to correspond with those of any in our MS.

[H. T. Colebrooke.]

3375.

918. Foll. 122; size 12¼ in. by 6 in.; good Devanāgarī writing of 1798 A.D.; eleven lines in a page.

Nṛisiṃhapurāṇa, also called *Narasiṃha* (or *Nārasiṃha*) *-purāṇa*, in 67 *adhyāyas*, only the first 37 of which are actually numbered. It is generally recognized as one of the principal *Upapurāṇas*.

The MS. [A.] begins:

तप्तहाटककेशाग्र ज्वलत्पावकलोचन ।
वज्राधिकनखस्पर्श दिव्यसिंह नमो ऽस्तु ते ॥ १ ॥
नखमुखविदलित(*v.l.* विलिखित)दितितनयोरः-
परिपतदसृगरुणीकृतगात्रः ।
हिमधरगिरिरिव गैरिकयुक्तो
नरहरिरहरहरवतु स युष्मान् ॥ २ ॥
हिमवद्वासिनः सर्वे मुनयो वेदपारगाः ।
त्रिकालज्ञा महात्मानो नैमिषारण्यवासिनः ॥ ३ ॥
महेंद्राद्रिरता ये च ये च विंध्यनिवासिनः ।
श्रीशैलवासिनो ये च कुरुक्षेत्रनिवासिनः ॥ ४ ॥
कुमारपर्वतस्याश्च ये च पंपानिवासिनः ।
एते चान्ये च बहवः सशिष्या मुनयो ऽमलाः ॥ ५ ॥
माघमासे प्रयागं तु स्नातुं तीर्थं समागताः ।
तत्र स्नात्वा यथान्यायं कृत्वा कर्म जपादिकं ॥ ६ ॥
नत्वा तु माधवं देवं कृत्वा च पितृतर्पणं ।
दृष्ट्वा तत्र भरद्वाजं पुण्यतीर्थनिवासिनं ॥ ७ ॥ ०

See Aufrecht, Cat. Bodl., no. 138; Rāj. Mitra, Notices, iii., pp. 1–5.

Though by no means free from blunders (and, indeed, less correct than MSS. D. and even B.), this MS. is nevertheless the one most convenient for reference. Like the other copies,

it differs somewhat from the Oxford MS. in the numbering and titles of the chapters, the last few being: 64. *sahasrānīkaśakti(mukti* B)-*varṇanam* (fol. 117*a*); 65. *vaishṇavāshṭashashṭi* (fol. 118*b*); 66. *tīrthapraśaṃsā* (fol. 120*a*); 67. *tīrthavarṇanam* (fol. 122*a*).

It ends:

पुराणं नरसिंहाख्यं गुह्याद्गुह्यतरं शुभं ।
निशम्य विधिमेनं तु यः करोति नरोत्तमः ॥
नरसिंहः प्रसन्नो ऽस्य भुक्तिं मुक्तिं प्रयच्छति ।
न संति विपदस्तस्य यत्प्रसन्नो नृकेसरी ॥
पठतां शृखतां नृणां नरसिंहः प्रसीदति ।
पूजितो देवदेवेशो सर्वपापक्षयो भवेत् ॥
सम्यक् श्रुत्वा शुभं चैतत्पुराणोत्तममादितः ।
धनधान्यसुखैश्वर्यं सनाप्नोत्यसंशयः(? सर्वैमा०यं) ॥
ब्राह्मणो वेदमाप्नोति क्षत्रियो विजयी भवेत् ।
शृखन्वैश्यो धनाढ्यो वै सुखमाप्नोति नित्यशः ॥
नृसिंहास्यमहादेवपूजिते भक्तवत्सले ।
लोकनाथे प्रभौ तेन त्रैलोक्यपूजितो भवेत् ॥
यो नारसिंहवपुरास्थितः पुरा
हिताय लोकस्य दितेः सुतं युधि ।
नखैः सुतीक्ष्णैर्विददार वैरिणं
दिवौकसां तं प्रणमामि केशवं ॥

इति श्रीनृसिंहपुराणे आद्ये धर्मार्थकाममोक्षप्रदायिनि नाम सप्तोपैवर्णनो नामाध्यायः ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3376.

1800. Foll. 96; size 13½ in. by 5¼ in.; good, modern Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

Nṛisiṃhapurāṇa, generally called *Nārasiṃhapurāṇa* in the colophons. [B.]

This MS. differs somewhat from the preceding one in the concluding verses, its last two *ślokas* being (with slight variations) the same as in the MS. described in the 'Notices' (from which it was perhaps copied).

Colophon: इति श्रीनारसिंहपुराणे आद्ये धर्मार्थकाममोक्षप्रदायिनि परब्रह्मस्वरूपिणि इदमेकं सुनिष्पन्नं ध्येयो नारायणः सदा । न वासुदेवात्परमस्ति किंचित् ॥ इति नारसिंहपुराणं समाप्तं ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3377.

840 c. Foll. 81; size 12¼ in. by 4½ in.; careless Devanāgarī writing of 1800 A.D.; 10 or 11 lines in a page.

The same work, called *Nārasiṃhapurāṇa* in the colophons. [C.]

A very inaccurate copy, which, moreover, wants the first *adhyāya*.

It begins: सूत उवाच । ब्रह्मा भूत्वा जगत्सृष्टौ ०

Its concluding stanzas and colophon, though full of blunders, agree with those of MS. B.

[H. T. COLEBROOKE.]

3378.

2054. Foll. 168; size 11¾ in. by 4¾ in.; good Devanāgarī writing, by different hands, of about 1500–1600 A.D. (foll. 164–68 supplied in 1789 A.D.); 8 or 9 lines in a page.

Nṛisiṃhapurāṇa, called *Narasiṃhapurāṇa* in the colophons of the old portion. [D.]

The text here begins (with the numbers supplied):

नखमुखविलिखित ० ॥ १ ॥ हिमवद्वासिनः ० ॥ २ ॥
ये ऽर्बुदारण्यनिरताः पुष्करारण्यवासिनः ।
महेंद्रादिरता ये च ये च विंध्यनिवासिनः ॥ ३ ॥
जंबूमार्गरता ये च ये च सह्यनिवासिनः ।
धर्मारण्यरता ये च दंडकारण्यवासिनः ॥ ४ ॥
श्रीशैलनिरता ० । कुमारपर्वते ० ॥ ५ ॥

The old portion of the MS. (foll. 163) was written by three different hands of somewhat different ages, gaps in the oldest portion having apparently been filled up subsequently, and in

so doing, new matter not found in the other MSS. has occasionally been introduced. Some confusion is also caused by five duplicate leaves (62–66), written by two different hands and partly renumbered, two of which (65 and 66) are inserted between 62 and 63 of the old pagination (running from 1–158).

The chapters are numbered in the colophons up to 28 (fol. 55*b*); but a later hand has added in the margin the numbers for the subsequent chapters also; the last of these, the 61st, ending on the last page of the old portion, being the *tīrthapraśaṃsā*, or last chapter but one of MS. A. (fol. 120*a*). Of the last chapter, the *tīrthavarṇanam*, only 1½ *ślokas* remain: सूत उ० । तीर्थानि कथितान्येवं etc., the remaining leaves of the original MS. being lost. This deficiency nine leaves at the end, written by another hand in Saṃvat 1789 (A.D. 1732) and numbered 159–167, were apparently intended to fill up. Four of these, foll. 160–63 have, however, been lost.

This modern portion of the volume, moreover, was copied from some MS. containing a somewhat different version from that of the preceding MSS. At its beginning this portion overlaps somewhat the older part of the MS. It commences at the beginning of the *Sahasrānīkaśaktivarṇanam* (सहस्रानीक उवाच । सत्यमुक्तं(*r.* सम्यगुक्तं) त्वया ब्रह्मन्०), corresponding to fol. 158*b*, numbered 153*b*, of the old portion; but whilst this chapter in all the other MSS. (including the old portion of the present one) only consists of 15 (or 14) *ślokas*, in which *Mārkaṇḍeya* teaches the king the sacred formula ओं नमो नारायणाय, this modern portion of the volume has, between *ślokas* 9 and 10 of the other versions, a long story as to how *Indra* was once cursed by the *Muni Tṛiṇabindu*, to be transformed into a woman, and was ultimately released from the curse through the sacred octosyllabic formula. Of this episode, beginning पुरा पुरंदरो राजन् स्त्रीत्वं प्राप्तो ऽपधर्मतः । तृणबिंदुमुनेः शापान्मुक्तो ह्यष्टाक्षराज्जपात् ॥ only the first 13 *ślokas* are preserved, the gap caused by the loss of the four leaves extending over the remainder of the story, and *śloka* 10 of the other version of this chapter, the colophon of which here runs thus (fol. 164*a*, l. 3): इति श्रीनरसिंहपुराणे सहस्रानीकचरिते ऽष्टाक्षरमंत्रकथनं नाम ॥

The last chapter, called *Puṇḍarīkanāradasaṃvāda* (followed by a short epilogue in praise of this *Purāṇa*), is likewise not contained in the other version, but seems to correspond to the last but one (? as well as the last) chapter of the Oxford MS., no. 138.

This chapter begins: भरद्वाज उ० ॥

सत्यं केचित्प्रशंसंति तपः शौचं तथापरे ।
सांख्यं केचित्प्रशंसंति योगमन्ये प्रचक्षते ॥

It ends:

निरूपमनुपमेयं(? निरूपमम०) योगिनां ज्ञानगम्यं
त्रिभुवनगुरुमीशं त्वां प्रपन्नो ऽस्मि विष्णो ॥

इति श्रीनृसिंहपुराणे पुंडरीकनारदसंवादो ॥

सूत उवाच ॥

इत्येतद्वः समाख्यातं पुराणं नारसिंहकं ।
सर्वपापहरं पुण्यं सर्वदुःखनिवारणं ॥
समस्तपुण्यफलदं सर्वयज्ञफलप्रदं ।
ये पठंत्यपि शृण्वंति श्लोकं श्लोकार्धमेव वा ॥
न तेषां पापबंधस्तु कदाचिदपि जायते ।
विष्णवर्पितमिदं पुण्यं पुराणं सर्वकामदं ॥
भक्त्या च वदतामेतत् शृण्वतां च फलं शृणु ।
कृतजन्मार्जितैः(शत०) पापैः सद्य एव विमोचिताः ॥
सहस्रकुलसंयुक्तं(०क्ताः) प्रयांति परमं पदं ।
किं तीर्थैर्गोप्रदानैर्वा तपोभिर्वा किमध्वरैः ॥ ०
बहुनात्र किमुक्तेन भूयो भूयो मुनीश्वराः ।
श्रद्धयाश्रद्धया वापि श्रोतव्यमिदमुत्तमं ॥
भारद्वाजमुखाः सर्वे कृतकृत्या द्विजोत्तमाः ।
सूतं हृष्टाः प्रपूज्याथ सर्वे स्वस्वाश्रमं ययुः ॥ ११ ॥

इति श्रीनृसिंहपुराणे सूतभारद्वाजसंवादे सर्वदुःखौघहरं श्री समाप्तं नरसिंहपुराणं ॥ संवत् १७८९ वर्षे कार्त्तिकसुदि १४ शनौ लिखितं ॥ [GAIKAWAR.]

3379.

1267. Foll. 50; size 7 in. by 4 in.; indifferent, modern Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

A fragment of the *Nṛisiṃhapurāṇa*, viz. the *Rāmaprādurbhāva*, or story of *Rāma*; divided into six sections, named after the *kāṇḍas* of the *Rāmāyaṇa*, of 163, 155, 141, 139, 58 and 117 *ślokas* respectively; and corresponding to *adhyāyas* 44–49 (foll. 69*b*–99*b*) of MS. A.

It begins:

शृणु राजन् प्रवक्ष्यामि प्रादुर्भावं हरेः शुभं ।
निहतो रावणो येन सगणो लोककंटकः ॥

It ends:

ज्ञानन्मया ते (राजन्° A.; त्वा जन्मजातेः D.) कथितं
रामस्य भूम्यां चरितं महात्मनः । [समासतो
इदं च भक्त्या पठतां च शृण्वतां
ददाति रामः स्वपदं (सुपदं D.) जगत्पतिः ॥

इति श्रीनृसिंहपुराणे रामप्रादुर्भावे लंकाकांडः समाप्तः ॥ ६ ॥
[H. T. COLEBROOKE.]

3380.

215. Foll. 242; size 14 in. by 5 in.; clear Devanāgarī writing (of the Nepal type, and on rough Nepalese paper) of 1783 A.D.; nine lines in a page.

Padmapurāṇa, section I., *Sṛishṭikhaṇḍa*. [A.] Rather incorrect.

It begins: ओं नमः श्रीविघ्नविघातकाय ॥

स्वच्छं चंद्रावदातं करिकरमकरक्षोभसंजातफेनं
ब्रह्मोद्भूतं प्रसक्तैर्व्रतनियमपरैः सेवितं विप्रमुख्यैः ।
ओंकारालंकृतेन त्रिभुवनगुरुणा ब्रह्मणा दृष्टिपूतं
संभोगाभोगरम्यं जलमशुभहरं पौष्करं वः पुनातु ॥

सूतमेकांतमासीनं व्यासशिष्यं महामतिं ।
लोमहर्षणनामा वै उग्रश्रवमभाषत (!) ॥

Cf. Aufrecht, Cat. Bodl., no. 50; Rāj. Mitra, Notices, ii., p. 1; iii., p. 247 (which latter MS. seems to stand in some relation to the present one); and H. H. Wilson's analysis, Journ. Roy. As. Soc., v., p. 280 (repr. in Works, vol. iii., p. 21 seqq.). This *Purāṇa* has been edited, in the *Ānandāśrama* Series (1893, 1894), by V. N. Mandlik.

The last seven chapters (cf. Aufrecht's description) are: — *padmodbhavaprādurbhāva*, fol. 191*a*; *suratārakayoḥ saṃgrāmaḥ*, fol. 194*a*; *kumārasambhave gaurīvivāhaḥ*, fol. 214*b*; *pitṛimāhātmyakathanam*, fol. 218*b*; *śrāddhaprakaraṇam*, fol. 222*a*; *yaduvaṃśakīrtanam*, fol. 227*b*; and the last on *kroshṭuvaṃśa*, etc.

It ends:

तथा कृत्वोशना चाह समता सुपुरोहितः (?) ।
प्रमानो वाल्पदेवेषु (!) कर्तव्यो न कदाचन ॥
एकस्य चैकसाभक्तं भोक्तव्यं करसे (!) पुटे ॥

इत्यादिमहापुराणे पाद्मे सृष्टिखण्डः समाप्तः ॥ अब्दे १८४० कार्त्तिकमासि वलक्षपक्षे पौर्णमास्यां भरणीतारायां व्यतिपातयोगे गौरिवारे तुलाराशिगते सूर्ये मेषराशिगते चन्द्रे तस्मिन्नेव दिवसे इमं पाद्मं सृष्टिखण्डमाप्तिपर्यन्तमलिखत् ॥ इदं पुस्तकं श्रीमत्भगीरथशर्मणः ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

3381.

239a. Foll. 174 (counted 177; nos. 145 and 163 being passed over; and fol. 52 missing); size 12½ in. by 6 in.; clear, but not very accurate, Devanāgarī writing of about 1790 A.D.; fourteen lines in a page.

Padmapurāṇa, the same section (called the fifth *khaṇḍa* on fol. 1*a*). [B.]

In the beginning, this MS. differs entirely from the text of the preceding MS:

नारायणं नमस्कृत्य नरं चैव नरोत्तमं ।
देवीं सरस्वतीं व्यासं ततो जयमुदीरयेत्* ॥

---

* This verse is found at the beginning of the *Mahābhārata* and many *Purāṇas*.

एकदा नैमिषक्षेत्रे ऋषयः सत्त्रमास्थिताः ।
पप्रच्छुः सूतमासीनं रौमहर्षणिमुत्सुकाः ॥

सूतसुत महाभाग वद नो वदतां वर ।
पुराणं पाद्ममित्याहुर्ऋषयो यं(*r.* यत्) तपोधनाः ॥

श्रुतानि च पुराणानि बहूनि त्वन्मुखांबुजात् ।
अधुना जायते तृष्णा पाद्मं श्रोतुं त्वदात्मनां ॥

सूत उवाच ॥

एष साधु कृतः प्रश्नो विष्णुभक्तिपरायणैः ।
वेदव्यासं नमस्कृत्य यत्कारुण्यादवाप्नवान् ॥

विशुद्धं परमं ज्ञानं पौराणं सर्वपूजितं ।
एकदा सुखमासीनं पुलस्त्यं स्वगृहागतं ॥

भीष्मः परमधर्मात्मा पप्रच्छ ज्ञानमुत्तमं ।
कथयस्व तदां(? कथां) विप्र विष्णुभक्तिप्रवर्धनीं ॥

त्वं त्वपूर्वेण भाग्येन प्राप्तो निधिरिवोज्ज्वलः ।
त्वत्पादसंश्रयाच्चेतो याति निर्मलतां मुने ॥

पुलस्त्य उवाच ॥

साधु साधु कृतः प्रश्नस्त्वया भीष्म सुनिर्भरं ।
ममाप्युल्लासते चेतो न चेतो(? तच्चेतो) यत्सुखावहं ॥

पाद्मं पुराणं यत्प्रोक्तं तत्र सृष्टिं वदामि ते ।
कालस्य संख्या यत्रास्ति पुराणेषु परिश्रुता ॥ [१०] ॥

परमाणुप्रमाणेन कालस्तु परिकीर्तितः ।
स कालः परमाणुर्वै यो भुंक्ते परमाणुतां ॥

अष्टादशनिमेषाणां काष्ठास्तु परिकीर्तिताः ।
त्रिंशत्तास्तु क्षणसोतु(? °स्तास्तु) मुहूर्तो द्वादश स्मृताः ॥

अहोरात्रस्तु ते त्रिंशत् पक्षः पंचद[श स्मृताः] ।
द्वौ पक्षावह्न(? वेक)मासस्तु षण्मासौ (? द्वौ मासौ)
ऋतवः स्मृताः ॥ [१३] ॥ ° [२३] ॥

भीष्म उवाच ॥

ब्रह्मा नारायणो वासौ कल्पादौ भगवान्यथा ।
ससर्ज सर्वभूतानि तदाचक्ष्व महामुने ॥ [२४] ॥

पुलस्त्य उवाच ॥

अतीतकल्पावसाने निशासुप्तोत्थिता प्रजा(°तःप्रभुःed.)।
सत्त्वोद्रक्तस्तया ब्रह्मन्(*r.* °द्रिक्तस्तथा ब्रह्मा) शून्यं [लोकमपश्यत ॥ [२५] ॥

तोयांते स महीं दृष्ट्वा निमग्नां वारिसंप्लवे ।
अहेतं(? अनंतं A, विचिन्त्य तदु° ed.) जगदुद्धारं [कर्तुकामः प्रजापतिः ॥

विष्णुरूपं तदा कृत्वा पृथ्वीमुद्धारकारणात्(A B, पृथ्वीं [वोढुं स्वतेजसा ed.) ।
मत्स्यकूर्मादिकां चान्यां वाराहीं च तथा तनुं ॥ [२९] ॥ °

The earth, having been raised and steadied, bursts forth into a panegyric of *Vishṇu* as the divine spirit (*paramātman, paramaṃ brahma*), ending:

त्वन्मयाहं(? त्वन्मय्यहं) त्वदाधारा त्वत्सृष्टा त्वामुपाश्रिता ।
माधवीमिति लोको ऽयमभिधत्ते ततो हि मां ॥ [३९] ॥
जयाखिलज्ञानमय जयास्थूल जयाजय ॥

The passage from v. 25 onwards (with the exception of the last odd half-verse) occurs also in the other MS. (fol. 7*a*, l. 8 seq.) as well as in the edition, and is there (at the beginning of the 3rd *adhyāya*) likewise preceded by some verses regarding the divisions of time, which, however, differ entirely from those of our MS.; whilst the first ten verses of the latter have nothing corresponding to them in MS. A and the edition. In these, the earth's eulogy of *Vishṇu* is followed by an account of the nine creations ending with the creation of the *Rākshasas* and *Yakshas*, after which they continue with the present MS.:

ततः क्रुद्धो जगत्स्रष्टा क्रोधात्मनो विनिर्ममे[1] ।
वर्णेन कपिशेनोग्रा भूतास्ते पिशिताशनाः ॥ °

after this the present MS. to the end corresponds to MS. 215 (with, however, constant variations of detail) as far as fol. 218*b*, l. 2 (ed. p. 1233), where it ends:

इदं पवित्रं यशसो निधानम्
इदं पितॄणामपि वल्लभं(° मतिव° ed.) स्यात् ।
इदं च देवदूष्टताय कल्पते(*r.* देवेष्वमृताय कल्पते)
पुण्यावहं(°हरं A) पातकिनां च पुंसाम्(वपुः स्यात् A)॥
इति पठति य इत्थं यः(प्रशस्यं ed.) शृणोतीह सम्यग्
मधुमुरनरकारेरर्चनं वाथ पश्येत् ।
मतिमपि च जनानां यो ददातींद्रलोके(°तीहलोके A)
भव इव (हरिशिवं ed.)विबुधाद्यैः पूज्यते कल्पमेकं ॥

[1] क्रोधात्मतो A; ततः क्रुद्धेन वै स्रष्टा क्रोधात्मानो विनिर्मिताः । ed.

after which the MS. concludes with the colophon: इति श्रीपद्ममहापुराणे गौरीविवाहो नामाध्यायः संपूर्णः ॥ the first seven *aksharas* of which are written over previous writing daubed over; whilst MS. 215 proceeds (with ed.):

य इदं शृणुयान्नित्यमृषीणां चरितं महत् ।
विमुक्तः सर्वपापेभ्यो स्वर्गलोके महीयते ॥ ० 6 *ślokas*,

and after which (different from ed.): इत्यादिमहापुराणे पाद्मे सृष्टिखण्डे पितृमाहात्म्यकथनं नामाध्यायः ॥

The last three chapters of MS. A would thus be wanting in the present one.

For an index to this MS. see MS. 366 (no. 3742). [H. T. COLEBROOKE.]

3382.

920 b. Foll. 81; size $12\frac{1}{4}$ in. by 6 in.; fair Devanāgarī writing of the latter part of last century; thirteen lines in a page.

Part of the *Bhūmikhaṇḍa* of the *Padmapurāṇa;* corresponding to *adhy.* 59–118 of the Cod. Wilson, 113 (Aufrecht, Cat. Bodl., p. 13*a*), and *adhy.* 61–125 of the *Ānandāśrama* edition.

It begins: वेण उवाच ।

भार्यातीर्थं समाख्यातं सर्वतीर्थोत्तमोत्तमं ।
पितृतीर्थं समाख्याहि पुत्राणां तारणं परं ।

विष्णुरुवाच ॥

कुरुक्षेत्रे महापुण्ये कुंडलो नाम ब्राह्मणः ।
सुकर्मा नाम सत्पुत्रः कुंडलस्य महात्मनः ॥
गुरू तस्य महावृद्धौ धर्मज्ञौ शास्त्रकोविदौ ।
द्वावेतौ तौ महाप्राज्ञौ जरया परिपीडितौ ॥ ०

The colophons of the chapters (which are not numbered) run thus: 1. इति श्रीपद्मपुराणे वैण्योपाख्याने fol. 3*a*; 2. do., fol. 5*a*; 3. do., fol. 5*b*; 4. इति पाद्मे वैण्योपाख्याने पितृमातृतीर्थवर्णनं fol. 8*a*; 5. इति प० वै० पितृतीर्थे ib.; 6. इति श्रीप० वै० पितृमातृतीर्थे ॥ fol. 13*b*; 7. इति श्रीपाद्मे वै० पितृमातृतीर्थे ययातिचरिते ॥ fol. 16*a*; similarly 8–20; 21. इति श्रीप० वै० ययातिस्वर्गारोहणं fol. 31*b*; 22. इति पा० पितृमातृतीर्थे fol. 32*a*; 23. इति श्रीप० गुरुतीर्थे च्यवनोपाख्याने ॥ fol. 34*a*; 24. इति पा० वै० गु० च्यवनसंवादे fol. 36*a*; similarly 25–35; 36. इति श्री० च्यवनोपाख्याने ॥ fol. 54*a*; similarly 37–43; 44. इति पा० नहुषचरितं fol. 65*a*; 45. इति पा० च्यवनोपाख्याने ॥ fol. 68*a*; 46, 47. इति पाद्मे भूमिखण्डे ॥ foll. 69*a*, 70*a*; 48. इति पा० वैण्योपाख्याने ॥ fol. 71*a*; 49. as 46; 50. इति पा० नहुषोत्पत्तिः fol. 72*b*; 51, 52. as 46; 53. इति श्रीप० भू० वैण्योपाख्याने fol. 77*a*; 54. इति श्रीप० भू० च्यवनसंवादः fol. 78*a*; 55. इति पा० भू० वै० गुरुतीर्थं fol. 79*b*; 56. इति श्रीप० वैण्योपाख्याने ॥ fol. 80*b*; 57. ends:

भूमिखण्डं नरः श्रुत्वा सर्वपापैः प्रमुच्यते ।
सर्वदुःखेभ्यः (? *r.* सर्वदुःखैः शत्रुभिश्च) सर्वरोगैः प्रमुच्यते ॥
अन्यमेवं ० । श्रोतव्यं हि ० ॥
प्रथमं सृष्टिखण्डं हि द्वितीयं भूमिखंडयं(०कं) ।
गोप्रदानसहस्रस्य फलं प्राप्नोति मानवः ॥
इति श्रीमहापुराणे पाद्मे भूमिखंडं समाप्तं ॥

Fol. 1*a* has the inscription पद्मपुराणद्वितीयखंडप्रारंभः ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

3383.

2487. Foll. 233; size 11 in. by $5\frac{1}{4}$ in.; fair Devanāgarī writing of the latter part of last century; ten lines in a page.

Rāmāśvamedha, a section of the *Pātālakhaṇḍa* of the *Padmapurāṇa*, describing, in 68 *adhyāyas*, the circumstances connected with the great horse-sacrifice held by *Rāma* after the conquest of *Laṅkā*.

It begins:

नारायणं नमस्कृत्य नरं चैव नरोत्तमं ।
देवीं सरस्वतीं चैव ततो जयमुदीरयेत् ॥ १ ॥

व्यास उवाच ॥

ततः परं धराधारं पृष्टवान्भुजगेश्वरं ।
वात्स्यायनो मुनिवरः कथामेतां सुनिर्मलां ॥ २ ॥
शेषाशेषकथा त्वत्तो जगत्सर्गलयादिका ।
भूगोलश्च खगोलश्च ज्योतिश्चक्रविनिर्णयः ॥ ३ ॥

महत्तत्त्वादिसृष्टीनां पृथक् तत्त्वविनिर्णयं(*r.* °यः) ।
नानाराजचरित्राणि कथितानि त्वयानघ ॥ ४ ॥

सूर्यवंशभवानां च राज्ञां चरित्रमद्भुतं ।
तत्रानेकमहापापहरा रामकथा कृता ॥ ५ ॥

तस्य वीरस्य रामस्य हयमेधकथा श्रुता ।
संक्षेपतो मया त्वत्तस्तामिच्छामि सविस्तरां ॥ ६ ॥

या श्रुता संस्मृता चोक्ता महापातकहारिणी ।
चिंतितार्थप्रदात्री च भक्तचित्तप्रतोषदा ॥ ७ ॥

शेषनाग उवाच ॥ °

It ends:

शृण्वंति ये कथामेतां ब्रह्महत्यौघनाशिनीं ।
ते यांति परमं स्थानं सर्वदेवैः सुदुर्लभं ॥

गोघ्नश्च युवतीघ्नश्च(तु सुतघ्नश्च ed.) सुरापो गुरुतल्पगः ।
क्षणात्पूतो भवत्येवमचिरेण द्विजर्षभ ॥

इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे शेषवात्स्यायनसंवादे अश्वमेधः समाप्तः ॥

The colophons of the chapters correspond to *adhy.* 29–95 in Wilson's Cod. 112 (Cat. Bodl., p. 13*b*),—where, however, *Lavamūrcchanam* ought to be read instead of *Naramūrcchana* in *adhy.* 89; — whilst in the *Ānandāśrama* edition, this section forms *adhy.* 1–68 of the *Khaṇḍa*.

The work was also published separately at Bombay in 1857. [Gaikawar.]

3384.

2492. Foll. 251; size 11¼ in. by 5 in.; good Devanāgarī writing of the latter part of last century; nine lines in a page.

Rāmāśvamedha; apparently copied from the same MS. as the preceding one. [Gaikawar.]

3385.

2564. Foll. 52; size 12¾ in. by 6½ in.; Devanāgarī character, for the most part carelessly written, by different hands, in 1799 A.D.; 15–19 lines in a page.

Śivarāghavasaṃvāda, a dialogue between *Śiva* and *Rāma* (on the mysteries of *Śiva* worship, etc.), forming part of the *Pātāla-khaṇḍa* of the *Padmapurāṇa*, viz. *adhyāyas* 100–113 in the *Ānandāśrama* edition.

It begins: श्रीगणेशाय नमः ॥ निरंतरायोस्तु ॥

सूत उवाच ॥

अयोध्यां गंतुकामेन शंकरेण महात्मना ।
पार्वत्या सह देवेन उषितं शरयूतटे(*r.* स°) ॥

मुनयस्तं समभ्येत्य शंकरं विश्वरूपिणं ।
कश्यपाद्या महात्मानः पप्रच्छुरमितौजसं ॥

स्वागतं ते मुनिश्रेष्ठ सभार्यः कुत आगतः ।
किमागमनकृत्यं ते कं देशं गंतुमुद्यतः ॥

श्रीशंकर उवाच ॥

अहं शंभुरिति ख्यातो विप्रो हिमगिरिस्थितः ।
द्रष्टुं च राघवं गच्छे मम कार्यं महत्ततः ॥

मामाह्वयति राजासौ पुराणश्रवणेरितः(°णे रतः ed.) ।
आगच्छंतु भवंतोऽपि राघवः परितुष्यति ॥

ततः शिवस्ते मुनयो ययू रामदिदृक्षवः ।
तानागतान्वसिष्ठस्तु ज्ञात्वा रामाय चोक्तवान् ॥

ततः सत्वरमुत्थाय निर्ययौ सपुरोहितः ।
अर्घ्यपाद्यादिना सर्वान्पूजयामास तान्नृपोन् ॥

गृहराज्ञं ततः सर्वान्प्रावेशयदरिंदमः ।
प्रत्येकमासनं दत्त्वा स्वागतोक्त्यासनस्थितान् ॥

प्रीणयन्(क्रमेण ed.) रघुशार्दूलः पूजयामास तान्नृपोन् ।
वाचा मधुरया प्रीणन्निदमाहासनस्थितान् ॥

अद्य मे सफलं जन्म प्राप्तमद्य तपःफलं ।
अद्याभ्यासस्य विद्यानां फलकालोऽयमागतः ॥

अद्य मे पितरस्तुष्टा राज्यं च सफलं मम ।
अद्य मे सफलं वृत्तमद्य मे सफलं श्रुतं ॥

एवं वरं ते(*r.* वदंतं) राजानं ब्राह्मणाः कश्यपादयः ।
ऊचुः प्रियतरं वाक्यं रामं राजीवलोचनं ॥

ऋषय ऊचुः ॥

अयं शंभुर्द्विजः प्राप्तः सर्वशास्त्रविशारदः ।
वेदवेदांगतत्त्वज्ञः सर्वभूतहिते रतः ।
कैलासवासी सततं तपसे कृतनिश्चयः ॥

ब्रह्मणा ब्रह्मवर्चस्के तुल्यो ब्रह्मविदां वरः ।
हरिणा ब्रह्मवात्सल्ये प्रसादे शंकरोपमः ॥
एवंविधो महातेजाः शंभुर्ब्राह्मणपुंगवः ।
अष्टादशपुराणज्ञो मीमांसान्यायकोविदः ॥
त्वद्वाक्यगौरवादेव प्राप्तो ऽयं मुनिपुंगवः ।
त्वयाहूतो मुनिवरः कैलासादागतः प्रभो ॥
अतः पृच्छ महाभाग पुराणाख्यानमुत्तमं ।
श्रोतुकामा वयं प्राप्तास्त्वामद्य रघुनंदन ॥ °

The colophons are as follows: 1. इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे शिवराघवसंवादे प्रथमो ऽध्यायः fol. 4*b*; 2. इत्यादिमहापुराणे श्रीपाद्मे पा° शि° द्वितीयो ऽध्यायः fol. 10*a*; 3. इत्या° श्री° पा° शि° विभूतिमाहात्म्ये तृतीयो ऽध्यायः fol. 12*b*; 4. इति श्रीप° पा° शि° चतुर्थो ऽध्यायः fol. 14*a*; 5. इत्यादि° श्री° पा° भस्मोत्पत्तिविधानं नाम पंचमो ऽध्यायः fol. 15*b*; 6. इत्या° श्री° पा° शि° विभूतिमाहात्म्ये षष्ठो ऽध्यायः fol. 18*a*; 7. इति श्रीप° पा° शि° पूजामाहात्म्ये सप्तमो ऽध्यायः fol. 20*b*; 8. इत्यादि° श्री° पा° शि° ऽष्टमो ऽध्यायः fol. 22*a*; 9. इत्या° श्री° पा° शि° हरनाममाहात्म्ये नवमो ऽध्यायः fol. 25*a*; 10. इत्या° श्रीपा° दशमो ऽध्यायः fol. 26*b*; 11(?). इत्या° श्री° पा° शि° पौराणिकवाक्यं नाम दशमो(!) ऽध्यायः fol. 37*b*; 12(?). इत्या° श्री° पा° शि° पुराणमाहात्म्यकथनं नामाध्यायः fol. 40*a*, l. 1.

The MS. then proceeds, fol. 40*a*, l. 2: श्रीराम उवाच ॥

संध्यावंदनकर्म क्रिय[तां]मिति मुनिं समाचष्ट(मुनिमाच-[ष्टायं ed.) ।
उस्त(उष्ण)द्युतिरप्यस्तमुपैति द्विजकुलमेतं नीडमुपैति [॥]
स्वयमपि संध्यावंदनगामी इतरमुत्तरराशुगामी(°वन्दन-[कामो ऽव्रजदुत्तरदिशमुक्षितयानः ed.) ।
हाहाहूहूकृतसंगीतिर्वंदी प्रमुखप्रस्तुतवृत्तिः(°कीर्तिः ed.)॥

Cf. ed., p. 731.

Fol. 48*b* (ed. p. 747): इत्या° श्री° पा° शि° पुराकल्पार्थरामायणं समाप्तमिति ॥ सूत उवाच ।

भारद्वाजगृहे भुक्त्वा रामचंद्रः प्रसन्नधीः ।
मुनींद्रविष्णुसहितो वानरर्क्षसमन्वितः ॥

Fol. 52*a* (cf. ed. p. 754, where no new chapter: इत्यादि° श्री° पा° शिवराघवसंवादे सप्तचत्वारिंशत्तमो ऽध्यायः ॥ श्रीरामाय नमः । सूत उवाच ।

शंभुमेव(*r.* शंभुं) विलोक्याथ ततो बभाषे
रामः कथां कीर्तय शंकरस्य ।
तृप्तिर्न जाता मुनिवर्य शृण्वतो
महेशमाहात्म्यमघौघनाशनं ॥

श्रीशंभुरुवाच । °

It ends: इत्यादिमहापुराणे श्रीपाद्मे पातालखंडे शिवराघवसंवादे उपरिभागे राममोक्षो नामाध्यायः ॥

पुराणवक्त्रे दातव्यं वस्त्रगोहेमभूषणं ।
भूमिः सस्यफलोपेता देया शक्त्यनुसारतः ॥
शिवराघवसंवादं सर्वाघौघनिकृंतनं ।
. . . . (?line lost).
प्रदक्षिणेनमायेस्य(?) सूनुना श्रीपतेन(!) च ।
सिद्धार्थवत्सरे पुण्ये एकादश्यां बुधे दिने ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3386.

846e. Foll. 22; size $9\frac{3}{4}$ in. by 4 in.; fair Devanāgarī writing of 1765 A.D.; 8–10 lines in a page.

Holikāmāhātmya, a supplement to the *Pātālakhaṇḍa* of the *Padmapurāṇa.*

In six *adhyāyas,* it describes the *Holikāvrata,* a ceremony performed, in honour of *Kṛishṇa,* during the fortnight preceding the full moon of the month *Phālguṇa;* and deriving its name from a certain *Holā* or *Holikā,* a sister of the *mahāsura Kola* in the Nairṛita region, from whose life on this occasion stories are told in which she usually turns out to be *Umā, Lakshmī, Bhāratī,* etc., herself.

For a full account of this festival, by H. H. Wilson, see Works, ii., p. 227 sqq. It is likewise mentioned in Mr. Sherring's 'Sacred City of the Hindus,' p. 227 sqq.; in S. C. Bose's 'The Hindoos as they are,' 2nd ed. (Calc. 1883), p. 156 sqq.; in Yule and Burnell, Glossary of Indian Words, *s.v.* Hooly, etc.

It begins: सूत उवाच ।

शृखंतु ऋषयः सर्वे गुह्याद्गुह्यतरं महत् ।
होलिकाव्रतमाहात्म्यं विस्तरेण तपोधनाः ॥ १ ॥
फाल्गुणस्य सिते पक्षे कुर्याद्व्रतमनुत्तमं ।
सर्वकामप्रदं नृणां नारीणां च विशेषतः ॥ २ ॥
सायं पूजयते यस्तु होलिकां भक्तवत्सलां ।
भस्मीकृत्यास्य पापानि नात्र कार्या विचारणा ॥ ३ ॥

It ends:

राजर्षिप्रभृतीन्सर्वानुपदिश्य व्रतं त्विदं ।
गृणन्नामसहस्रं च सत्यलोकं ययौ मुनिः ॥ ८८ ॥
इत्येतत्कथितं सर्वं होलिकाख्यानमुत्तमं ।
सर्वकामप्रदं नृणां किमन्यच्छ्रोतुमिच्छथ ॥ ८९ ॥

इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे होलिकामाहात्म्ये [होलिका]-वरप्रदानं नाम षष्ठो ऽध्यायः ॥ ०

[H. T. Colebrooke.]

3387.

1828. Foll. 34; size 12¾ in. by 4 in.; good Devanāgarī writing (watermark of paper 1818); seven lines in a page.

The same work. [Dr. John Taylor.]

3388.

254. Foll. 252 (in two parts, paged 1–131, and 1–120; two leaves of the latter being numbered 73); size 11 in. by 4¼ in.; clear, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Prayāgamāhātmya, professing to form part of the *Pātālakhaṇḍa* of the *Padmapurāṇa*, and celebrating, in 100 *adhyāyas*, the high renown of the *Prayāgatīrtha* and its vicinity, as well as describing the ceremonies and devotions to be performed there at different times.

It begins:

कदाचिन्नैमिषारण्ये सूतं परमकोविदं ।
कोविदाः सर्वधर्मेषु सर्वयज्ञेषु कोविदाः ॥ १ ॥ ०

See Aufrecht, Cat. Bodl., no. 60 (from beginning to *adhy.* 36, v. 17). An edition of the work was published at Benares in 1867.

Part II. begins with *adhy.* 53: शौनकादय ऊचुः॥

सोद्यापनं समाहात्म्यं माघस्नानं त्वयोदितं ।
श्रुत्वा प्रमुदिताः सर्वे पृच्छामो ऽन्यद्वयं प्रभो ॥ १ ॥
शक्तौ दानानि कार्याणीत्यवोचि करुणात्मना ।
भवता विदुषा तत्र वयं संदेहमागताः ॥ २ ॥
कानि दानानि देयानि कुत्र केभ्यः कदा कथं ।
एतदाचक्ष्व नः सूत सर्वज्ञो ऽसि महामते ॥ ३ ॥ ०

It ends:

आदावादिपराशरात्मजवरेणोक्तस्ततो नैमिषे
सूतेनोक्त ऋषिभ्य आदरभरात् शेषेण विस्तारितः ।
पश्चाद्ब्रह्मसुतेभ्य आदिमहिमा यत्तीर्थराजस्य तं
श्रुत्वाप्नोति निजेहितं नरवरो नानाविधं निश्चितं॥६४॥
गंगायै यमुनायै च सरस्वत्यै वटाय च ।
सोमेश्वराय शेषाय माधवाय नमो नमः ॥ ६५ ॥

इति श्रीपद्मपुराणे पातालखंडे सूतशौनकसंवादांतर्गतशेष-सनकादिसंवादे श्रीप्रयागमाहात्म्ये श्रवणपठनफलादिनिरूपणं नाम शततमो ऽध्यायः ॥ [H. T. Colebrooke.]

3389.

2688a. Foll. 9; size 9½ in. by 5¾ in.; clear, modern Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

Kālañjaramāhātmyam, an account, in five *adhyāyas*, of the *Kālañjara-kshetra*, on the eastern confines of the Bundelkhand district, and the tantric worship of *Śiva-Nīlakaṇṭha* practised there; professing to form part of the *Pātālakhaṇḍa* of the *Padmapurāṇa*.

In the form of a dialogue between *Śiva* and *Pārvatī*, this *kshetra* is described as a hill extending over half a *yojana*, and comprising several *tīrthas* of great repute, such as *Koṭi-tīrtha*, *Vāṇagaṅgā*, *Gopyakuṇḍa*, *Sūryakshetra* or *Ravikshetra*, *Ṛishikshetra* and *Saumitra-kshetra*.

The MS., which is not very correct, begins:
अथ कालंजरमाहात्म्यं ॥ तत्र पार्वतीं प्रति शिव उवाच ॥

श्रवणात्कीर्तनाद्ध्यानाद्दर्शनादधिकं फलं ।
चतुर्धा वांछितं दद्यान्नृणामारोहणाद्गिरिः(° रेः) ॥ १ ॥
संदेहो ऽत्र न कर्तव्यो गिरिरूपी सदाशिवः ।
दर्शनान्मुच्यते जंतुः कलौ कालंजरस्य तु ॥ २ ॥
समुद्रमथनारंभे विष्णुना निःसृते विषे ।
प्रार्थितो मह्(ऽमर्द्)यत्तस्मान्नीलकंठो भवेच्छिवः ॥ ३ ॥
नीलकंठस्तदारभ्य गिरौ कालंजरे स्थितः ।
स्वक्षेत्रे वसतां नृणां चतुर्वर्गफलप्रदः ॥ ४ ॥
जन्मदीक्षाविधौ चैव विवाहे मरणे तथा ।
अर्धयोजनविस्तीर्णं तत्क्षेत्रं सर्वमुक्तिदं ॥ ५ ॥ °

It ends:

मूढो भ्रमति संसारे मोहितो मम मायया ।
कालंजरे ऊखरे(ऊपरे) तु प्रसादं पुरवासिनां ॥ ३७ ॥
कारयित्वा तु मनुजो जायते स चतुर्भुजः ।
स्वयं पावनस्तत्र वसति गिरिमुत्तमं ॥ ३८ ॥
श्रुत्वा वाचकपूजाभि[ः] कृतघ्नं श्रुतिगं न हि ।
ईदृशं तु धरण्यां हि नान्यत्क्षेत्रमनुत्तमं ॥ ३९ ॥
श्रुत्वा पठित्वा माहात्म्यं यः शृणोति नरोत्तमः ।
तस्य पुत्रः प्रपौत्रश्च मद्भक्तो मत्परायणः ॥ ४० ॥

इति श्रीपद्मपुराणे कालंजरमाहात्म्ये उमामहेश्वरसंवादे तीर्थवर्णनं नाम पंचमो ऽध्यायः ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3390.

1306. Foll. 116; size 12¾ in. by 6 in.; good Devanāgarī writing of 1766 A.D.; twelve lines in a page.

A portion of the *Uttarakhaṇḍa* of the *Padmapurāṇa,* beginning with a chapter (the 25th) called *'Vidyopadeśa'*; after which its contents generally correspond to *adhyāyas* 26–96 of the Oxford MS. (Cat., p. 13*b*); *Ānand.* ed., *adhy.* 251–276; 171–188 (*gītā*).

It begins: दिलीप उवाच ॥

भगवन्भगवता(*r.* भवता) प्रोक्ताः सर्वे धर्मा विशेषतः ।
वर्णाश्रमयुता धर्मा नित्यनैमित्तिकाः क्रियाः ॥
राजधर्माश्च यज्ञाश्च तीर्थदानव्रतादिकम् ।
श्रुतं मया मुनिश्रेष्ठ क्रिया याः सर्वमोक्षदाः ॥
अधुना श्रोतुमिच्छामि तत्सर्वं वक्तुमर्हसि ।
को मंत्रः सर्वमंत्राणां भवरोगैकभेषजः(° जं) ॥ °

The first four *adhyāyas* are numbered 1–4; after which only the *adhyāyas* constituting the *Gītāmāhātmyaṁ* (79–96) are numbered 1–18.

Colophon: इति पद्मपुराणे गीतामाहात्म्ये अष्टादशाध्यायः ॥ गीतामाहात्म्यं समाप्तं ॥ ° संवत् १८२३ ° ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3391.

239c. Foll. 77; size 12½ in. by 6 in.; fair Devanāgarī writing of 1777 A.D.; fourteen lines in a page.

The *Uttarakhaṇḍa* of the *Padmapurāṇa,* beginning as the preceding MS. and reaching to the end of *adhyāya* 76.

Colophon: इति श्रीपद्मपुराणे उत्तरखंडे [उमामहे]श्वरसंवादे वशिष्ठदिलीपसंवादो नामाध्यायः ॥ ° संवत् १८३४ ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3392.

2556. Foll. 95; size 13¾ in. by 6 in.; careless, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

The same portion of the *Uttarakhaṇḍa* of the *Padmapurāṇa,* as contained in the preceding MS. [MACKENZIE COLLECTION.]

3393.

2856b. Foll. 95; size 13½ in. by 7 in.; careless Devanāgarī writing of 1794 A.D.; thirteen lines in a page.

Māghamāhātmya, a section of the *Uttarakhaṇḍa* of the *Padmapurāṇa,* in 36 *adhyāyas.*

The text of this MS. seems to differ as

much from all the other versions known as they differ among themselves. Compared with the Oxford MS. (Cat. no. 57), the names of the chapters, as far as they are given here, are all different, and the beginning as given by Prof. Aufrecht corresponds to the second chapter of our MS. The beginnings of *adhy.* 7–10 in the Berlin MS. (Cat. no. 457) correspond to those of *adhy.* XXIV., XXVII., XXIX., XXXII. of our MS., but the number of verses is different.

Besides these MSS., there are two printed editions. A comparison of the Madras edition of 1858, in 37 *adhyāyas*, shows the following result. The first 17 *adhyāyas* agree in both. From XVIII. 9 to XXI. 75 there is considerable difference. The end of XXI. and beginning of XXII. is the same as the corresponding pieces of *adhy.* 25 and 26 in the Madras edition. XXVI.–XXVIII. harmonize with *adhy.* 31–33 in the Madras edition; XXX. with *adhy.* 35 and 36. XXXI.–XXXVI. are contracted into one (*adhy.* 37) in the Madras edition. The Bombay edition of 1861, in 25 chapters, on the other hand, again differs greatly in particulars from the Madras edition and from our MS. In the *Ānandāśrama* edition of the *Padmapurāṇa*, this section forms *adhys.* 219–250 of the *Uttarakhaṇḍa.*

The MS. begins : श्रीवेंकटेशाय नमः ॥

आरब्धं नैमिषारण्ये सत्रं द्वादशवार्षिकम् ।
आजग्मुरविलास्तत्र मुनयो ब्रह्मवादिनः ॥ १ ॥

असितो देवलश्चैव सुमंतुः पैल एव च ।
सुमतिर्वामदेवश्च जाबालिः कश्यपो भृगुः ॥ २ ॥ ° २१ ॥

सुखासीनं ततस्तं तु विश्रांतमुपलक्ष्य च ।
श्रोतुकामाः कथां पुण्यामिदं वचनमब्रुवन् ॥ २२ ॥

ऋषय ऊचुः ।
अष्टादश पुराणानि सेतिहासानि कृत्स्नशः ।
त्वत्तः श्रुतान्यशेषेण श्रोतव्यांशो न विद्यते ॥ २३ ॥

सूतः । शृण्वंतु मुनयः सर्वे श्रोतव्यांशमितः परम् ।
यावज्ज्ञानं प्रवक्ष्यामि युष्माकं विदुषां पुरः ॥ २४ ॥

ब्राह्मं पुराणं प्रथमं पाद्मं वैष्णवमेव च ।
लैंगं तथैव वाराहं स्कांदं वामनमेव च ॥ २५ ॥

भगवत्याभिधं शैवं भविष्यं नारदीयकं ।
मार्कंडेयं तथाग्नेयं ब्रह्मवैवर्तमेव च ॥ २६ ॥

कौर्मं मात्स्यं गारुडं च ब्रह्मांडं च ततः परम् ।
आद्येष्वष्टादशस्वेषु पुराणेषु महत्सु च ॥ २७ ॥

द्वितीयं पाद्ममित्युक्तं पुराणं रौमहर्षणे ।
पंचपंचाशदित्युक्तसहस्रग्रंथसंख्यया ॥ २८ ॥

तस्मिन्पुराणे हिं मया माघमासस्य वैभवः ।
संक्षेपाद्वा श्रुतो विप्रा वर्णितो न तु विस्तरात् ॥ २९ ॥

ऋषयः ।
तस्मिन्पुराणे भवता माघमासस्य वैभवः ।
अग्रतो वर्णितो ऽस्माकं तं भूयो वक्तुमर्हसि ॥ ३० ॥ °

Colophon: इति श्रीपद्मपुराणे माघमाहात्म्ये वसिष्ठदिलीपसंवादे स्नानदाननियमोद्यापनादिकथनं नाम षट्त्रिंशो ऽध्यायः ॥

[H. T. Colebrooke.]

3394.

2418. Foll. 61; size $8\frac{1}{2}$ in. by $4\frac{1}{4}$ in.; large, clear Devanāgarī writing of 1731 A.D.; seven lines in a page.

Bhāgavatamāhātmyam, a treatise on the nature and practice of faith (*bhakti*), as the essence of the *Bhāgavata-purāṇa*, in six *adhyāyas*, forming part of the *Uttarakhaṇḍa* of the *Padmapurāṇa.* [A.]

In the *Ānandāśrama* edition this section constitutes *adhys.* 189–194 of the *Uttarakhaṇḍa.*

It begins : श्रीराधावल्लभो जयति ॥

यं प्रव्रजंतमनुपेतमपेतकृत्यं
द्वैपायनो विरहकातरमाजुहाव (°र आजुहव B, ed.) ।
पुत्रेति तन्मयतया तरवो ऽभिनेदुस्
तं सर्वभूतहृदयं मुनिमानतो ऽस्मि ॥ १ ॥

नैमिषे सूतमासीनमभिवाद्य महामतिं ।
कथामृतरसास्वादकुशलः शौनको ऽब्रवीत् ॥ २ ॥

शौनक उवाच ॥

अज्ञानध्वांतविध्वंसकोटिसूर्यसमप्रभं ।
सूताख्याहि कथासारं मम कर्णरसायनं ॥ ३ ॥
भक्तिज्ञानविरागाप्तो(° प्र B)विवेको वर्धते परं(कथं B)।
मायामोहनिरासश्च वैष्णवैः क्रियते कथं ॥ ४ ॥
इह घोरे कलौ प्रायो जीवश्चासुरतां गतः ।
क्लेशाक्रांतस्य तस्यैव शोधने किं परायणं ॥ ५ ॥ ° १८ ॥
मेनिरे भगवद्रूपं शास्त्रं भागवतं क्षितौ ।
पठनाच्छ्रवणात्सद्यो वैकुंठफलदायकं ॥ १९ ॥
सप्ताहेन श्रुतं चैतत्सर्वथा मुक्तिदायकं ।
सनकाद्यैः पुरा प्रोक्तं नारदाय दयापरैः ॥ २० ॥ °

1. *bhaktināradasaṃvāda* (79 vv.); 2. *kumārasamāgama* (75 vv.); 3. *bhaktikashṭanivartanam* (68 vv.); 4. *vipramoksha* (81 vv.); 5. *gokarṇaguṇavarṇanam* (98 vv.); 6. *śravaṇavidhikathanam* (99 vv.).

Adhy. III. 26 (cf. H. H. Wilson, *Vishṇupurāṇa*, 2nd ed., i., p. xlix., note):

ग्रंथो ऽष्टादशसहस्रो द्वादशस्कंधसंमितः ।
परीक्षिच्छुकसंवादः शृणु भागवतं च तत् ॥

It ends :

इति च परमगुह्यं सर्वसिद्धांतसिद्धं
सपदि निगदितं ते शास्त्रपुंजं विलोक्य ।
जगति शुककथातो निर्मलं नास्ति किंचित्
पिब परसुखहेतोर्द्वादशस्कंधसारं ॥ ९८ ॥
एतां यो नियतमनाः(°तया ed.) शृणोति भक्त्या
यश्चैनां कथयति शुद्धवैष्णवाग्रे ।
तौ सम्यग्विधिकरणात्फलं लभेते
याथार्थ्यान्न हि भुवने किमप्यसाध्यं ॥ ९९ ॥

इति श्रीपद्मपुराणे उत्तरखंडे श्रीभागवतमाहात्म्ये श्रवणविधिकथनं नाम षष्ठो ऽध्यायः ॥ सं° १७८८ श्रावणशुदि एकादश्यां परतः द्वादश्यां मंगलवासरे लिखितं मया पंडितराघवमुटेन ॥

यो ऽस्योत्प्रेक्षक आदिमध्यनिधने यो व्यक्तजीवेश्वरो
यः सृष्ट्वेदमिदं प्रविश्य ऋषिणा चक्रे पुरः शास्तितः ।
यं संपद्य जहात्यजामनुशयी सुप्तः कुलायं यथा
तं कैवल्यनिरस्तयोनिमभयं ध्यायेदजस्रं हरिं ॥

The leaves of the MS. are wrongly bound in the order: 1–16, 25–32, 17–24, 50–57, 33–49, 58–61.

This popular treatise has been repeatedly printed in India, both separately and in connection with the *Bhāgavatapurāṇa*.

[H. T. Colebrooke.]

3395.

1116. Foll. 78; size 12½ in. by 6¼ in.; indifferent Devanāgarī writing of 1804 A.D.; eleven lines in a page.

Bhāgavatamāhātmya(-nirūpaṇam), an amplified version of the foregoing treatise, in 25 *adhyāyas*, likewise professing to form part of the *Uttarakhaṇḍa* of the *Padmapurāṇa*. [B.]

The six *adhyāyas* of the former treatise (prefaced by nine additional verses) are embodied in this version as *adhyāyas* 15–20 (foll. 42–65); and the first 19 *ślokas* (except v. 2) of the shorter text are repeated at the beginning of this work, after which it proceeds:

शौनक उवाच ॥

कीदृशं भागवतं(*i.e.* भाग्वतं) शास्त्रं भगवद्रूपं तदुच्यते ।
तदहं श्रोतुमिच्छामि कृपया वद मे प्रभो ॥ १९ ॥
अवतारा ह्यसंख्याताः श्रुता मे सर्वशास्त्रतः ।
विस्मयो मे महानासीद्वचने तव सुव्रत ॥ २० ॥
अधुना वद शीघ्रं त्वं संसारार्णवतारकं ।
श्रीकृष्णाख्यं परं धाम यद्भागवतमुच्यते ॥ २१ ॥
द्विजातयस्तथा शूद्रा वर्णसंकरिणश्च ये ।
तेषां त्वं हितमन्विच्छन्वद मे शास्त्रमुत्तमं ॥ २२ ॥

सूत उवाच ॥

शृणु शौनक यत्नेन सुछिरो(? सुस्थिरो) भव चानघ ।
ब्रह्मादीनां च यद्गोप्यं रहस्यं प्रवदामि ते ॥ २३ ॥
सर्वतीर्थमयं ह्येतद् वेदैश्च परिकीर्तितं ।
यत् श्रुत्वा मनुजाः सर्वे प्रयांति परमं पदं ॥ २४ ॥ °

1. *vaikuṇṭhadarśanam*; 2. *vishṇustavanam*; 3.–14. *prathama* (etc.) *-skandhamahimavarṇanam*; 15.–20. (as in preceding MS.); 21. *māsanirṇaya*; 22. *śrotriśravaṇavidhikathanam*; 23, 24. (*bhāgavata-*)*mahimavarṇanam*; 25. *puraścaraṇavidhikathanam*.

It ends: सूत उवाच ॥

एवमुक्त्वा हृषीकेशो गुडाकेशं प्रति स्फुटं ।
ययौ द्वारवतीं शुभ्रां ब्रह्मरुद्रादिसेवितां ॥ ४७ ॥

एतद्यः कथयति सत्वतां पुरस्तात्
शुद्धांतःकरणनिविष्टसत्कथानां ।
सारूप्यं व्रजति स सात्वतार्षभस्य
शृण्वंतो भवजलधेः प्रयांति पारं ॥ ४८ ॥

इति श्रीपद्मपुराणे उत्तरखंडे भागवतमाहात्म्ये [भागवतमाहात्म्यनिरूपणे in all chapters except 15 and 25; not counting ch. 10 and 11, where only इति श्रीपद्मपुराणे १० (११) ॥] पुरश्चरणविधिकथनो नाम पंचविंशो ऽध्यायः २५ ॥ संवत् १८६१ आषाढे मासे कृष्णपक्षे पश्चम्यां (!) गुरुवासरे लि° शिववालब्राह्मणचतुर्वेदिमिदं (!) पुस्तकं समाप्तं ॥
[H. T. Colebrooke.]

3396.

2406b. Foll. 19; size 8½ in. by 4¼ in.; stiff, but clear, Devanāgarī writing of 1677 A.D.; 7 or 8 lines in a page.

Kṛishṇanāmasahasraka, a series of a thousand names and epithets of *Kṛishṇa,* assigned to the *Uttarakhaṇḍa* of the *Padmapurāṇa.*

It begins:

शुक्लांबरधरं विष्णुं शशिवर्णं चतुर्भुजं ।
प्रसन्नवदनं ध्याये सर्वविघ्नोपशांतये ॥ १ ॥

ब्रह्मलोकादिह प्राप्तं नार्दं (नारदं) भगवत्प्रियं ।
दृष्ट्वा नत्वा सभायां ते पप्रच्छुर्मुनयो मुदा ॥ २ ॥

नैमिषे निमिषक्षेत्रे ऋषयः शौनकादयः ।
देवर्षिमुपसंगम्य पप्रच्छुरिदमादृताः ॥ ३ ॥

ऋषय ऊचुः ॥

ब्रह्मन् केन प्रकारेण सर्वपापक्षयो भवेत् ।
विना दानेन तपसा विना तीर्थैर्विना मखैः ॥ ४ ॥ °

It ends: श्रीमहादेव उवाच ॥

राम रामेति रामेति रमे रामे मनोरमे ।
सहस्रनाम तत्तुल्यं रामनाम वरानने ॥ ५२ ॥

इति श्रीपद्मपुराणे उत्तरखंडे उमामहेश्वरसंवादे श्रीकृष्णनामसहस्रकं समाप्तं ॥ संवत् १७३४ ॥ समये नाम ज्येष्ठवदि एकादसी गुरुवार लिपनार्थो सिरोमनिगिरिपठनार्थे चंद्रगिरिग्रामपरिश्रावा ॥
[Gaikawar.]

3397.

239b. Foll. 88; size 12½ in. by 6 in.; fair, but rather inaccurate, Devanāgarī writing of 1777 A.D.; fourteen lines in a page.

Vedasāra-(paramadivya-)sahasranāma, being a series of a thousand names and epithets of *Śiva,* in 212 verses (including introduction and epilogue), and professing to form part of the *Bilvakeśvaramāhātmya* of the *Uttarabhāga* of the *Padmapurāṇa;* followed by a commentary thereon, by *Parama-Śivendra Sarasvatī,* pupil of *Abhinava-Nārāyaṇendra Sarasvatī.*

The text of this treatise has been published (under the title of *Vedasāra-Śivasahasranāma*) in Telugu characters, at Bangalore (1882).

The MS. begins (cp. the foot-note to vv. 3 and 4 of the commentary):

एकदा मुनयः सर्वे द्वारकां द्रष्टुमागताः ।
वासुदेवं च सोत्कंठाः कृष्णदर्शनलालसाः ॥ १ ॥

ततः स भगवान्प्रीतः पूजां चक्रे यथाविधि ।
तेषामाशीस्ततो गृह्य बहुमानपुरःसरं ॥ २ ॥

तैः पृष्टः कथयामास कौमारप्रभृतं च यत् ।
चरितं भूमिभारघ्नं लोकानंदकरं परं ॥ ३ ॥

मार्कंडेयमुखाः सर्वे माध्याह्निकक्रियोत्थिताः ।
कृष्णः स्नानमथो चक्रे मृदक्षतकुशादिभिः ॥ ४ ॥

सूर्योपस्थानसंध्यां च स्मृतिधर्ममनुस्मरन् ।
शिवपूजां ततः कृष्णो गंधपुष्पाक्षतादिभिः ॥ ५ ॥

चकार विधिवद्भक्त्या नमस्कारयुतां शुभां ।
जप शंकर सोमेश रक्ष रक्षेति चाब्रवीत् ॥ ६ ॥ ° १० ॥

श्रीकृष्ण उवाच ॥

साधु साधु मुने पृष्टं हिताय सकलस्य च ।
अज्ञातं तव नास्त्येव तथापि च वदाम्यहं ॥ ११ ॥

दैमतं सर्वदेवानां सर्वकारणकारणं ।
ज्योतिर्यत्परमानंदं सावधानमतिः शृणु ॥ १२ ॥

विश्वसाधनमीशानं गुणातीतमजं परं ।
जगतस्तस्वरूपो ह्यात्मा मम मूलं महामुने ॥ १३ ॥

It ends: श्रीसदाशिव उवाच ॥

जपंतु मम तां(? मामिकां) देवा नाम्नां दशशतीमिमां ।
मम चातिप्रियकरीं महामोक्षप्रदायिनीं ॥ १८७ ॥ ०

व्यास उवाच ॥

ततस्ते ऋषयः सर्वे जगृहुर्मुनिपुंगवाः ।
सहस्रनामसद्विद्यां भक्तियुक्तेन चेतसा ॥ २०८ ॥

एतद्वः कथितं सर्वं हितार्थं मुनिपुंगवाः ।
गृहीत्वा मम वाक्येन मुक्तिं प्राप्स्यथ निश्चितं ॥ २०९ ॥

भवद्भिरात्मशिष्येभ्यो दीयतामिदमादरात् ।
नाम्नां सहस्रमेतद्धि लिखितं यन्निकेतने ॥ २१० ॥

अविमुक्तं तु तत्रेहं नित्यं तिष्ठति शंकरः ।
अनेन मंत्रितं भस्म खलु दृष्टिविघातकं (खलदुष्ट° ed.)
[॥ २११ ॥
पिशाचस्य विनाशाय जप्तव्यमिदमुत्तमं ।
नाम्नां सहस्रेणानेन समं किंचिन्न विद्यते ॥ २१२ ॥

इति श्रीपद्मपुराणे उत्तरभागे विल्वकेश्वरमाहात्म्ये कृष्णमार्कंडेयसंवादे वेदसारपरमदिव्यसहस्रनामैकनततिमो (?°मैकोननवति° comm.; नाम नवतितमो ed.) ऽध्यायः ॥

The Commentary begins:

ऐश्वर्यं परमं तत्त्वमादिमध्यांतवर्जितं ।
आधारं सर्वभूतानामनाधारमविक्रियं ॥ १ ॥

अनंतानंदबोधांबुनिधिमद्भुतविक्रमं ।
अंबिकापतिमीशानमनिशं प्रणमाम्यहं ॥ २ ॥

ऐशमाद्यंतनिर्मुक्तमतिशोभनमादरात् ।
नमामि विग्रहं सांबं संसारामयभेषजं ॥ ३* ॥

महदादिविशेषांतं जगद्यस्याः समुत्थितं ।
यस्यामेव लयं याति वंदे तामंबिकामहं ॥ ४* ॥

गुरुमूर्तिधरां गुह्यां गुह्यविज्ञानदायिनीं ।
गुह्यभक्तजनप्रीतां गुहायां निहितां नुमः ॥ ५ ॥

नत्वा गणेश्वरं स्कंदं सांबं सद्गुरुमेव च ।
वेदसारसहस्राख्याव्याख्या सम्यग्विरच्यते ॥ ६ ॥

काशीखंडे विष्णुवचनं । कृत्वापि सुमहत्पापं°

It ends: श्रीसदाशिव उवाच ॥ जपंतु मामिकां(!) देवा नाम्नां दशशतीमिमां । °प्रदायिनीं ॥ १ ॥ इमां वेदसारसहस्राख्यां मामिकां मम सगुणनिर्गुणस्वरूपकथनपरां ° ॥ १ ॥ ° २६ (of the last 13 verses only the text is given) ॥

इति श्रीपाद्मे पुराणे पंचपंचाशत्सहस्रिकायां संहितायां उत्तरभागे विल्वेश्वरमाहात्म्ये श्रीकृष्णमार्कंडेयव्यासादिसंवादे वेदसारसहस्रनामैकोननवतितमो ऽध्यायः ॥ इति श्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्यश्रीमदभिनवनारायणेंद्रसरस्वतीपूज्यपादशिष्य-श्रीमत्परमशिवेंद्रसरस्वतीविरचिता वेदसारसहस्रनामव्याख्या समाप्ता ॥ संवत् १८३४ ॥

[H. T. Colebrooke.]

3398.

1785. Foll. 128; size 19 in. by 6 in.; large, clear Bengālī handwriting; eight lines in a page; European paper (watermark 1805).

Kriyāyogasāra of the *Padmapurāṇa,* in 25 *adhyāyas.*

It begins:

लक्ष्मीनाथपदारविन्दयुगलं ब्रह्मेश्वराद्यामर-
श्रेणीनम्रशिरो[ऽ]तिमालममलं वन्दामहे संततं ।
भक्त्या योगिमनस्तडागसुषमासंदोहवृन्दोत्तमं
गङ्गाम्भोमकरन्दविन्दुनिकरं संसारदुःखापहं ॥ १ ॥
यो मूर्तिं बहुधा विधाय° ॥ २ ॥
वेदेभ्य उद्धृत्य समस्तधर्मान्
यो ऽयं पुराणेषु जगाद देवः ।
व्यासस्वरूपेण जगद्धिताय
वन्दे तमेतं कमलासमेतं ॥ ३ ॥
एकदा मुनयः सर्वे सर्वलोकहितैषिणः ।
सुरम्ये नैमिषारण्ये गोष्ठीं चक्रुर्मनोरमां ॥

See Aufrecht, Cat. Bodl., p. 14.

It ends: सूत उवाच ।

एवं प्रबोधितस्तेन जैमिनिः परमार्थिना ।
क्रियायोगरतो भूत्वा जगाम परमं पदं ॥

* These two verses (3 and 4) of the commentary are made in the Bangalore edition the first two verses of the text, being followed by those with which this MS. begins.

इमं क्रियायोगसारं व्यासेनोक्तं महात्मना ।
ये पठन्ति जना भक्त्या शृण्वन्ति च मुमुक्षवः ॥
ते सर्वपातकैर्घोरैर्बहुजन्मार्जितैरपि ।
विमुक्ताः परमां मुक्तिं लभन्ते नात्र संशयः ॥
यद्यदिष्ट्वा पठन्त्येतत् शृण्वन्ति च नरोत्तमाः ।
लभन्ते तत्तदेवाशु प्रसादात्कमलापतेः॥
श्लोकार्धं श्लोकमेकं वा श्लोकपादमथापि वा ।
नरः पठित्वा श्रुत्वास्य लभते वाञ्छितं निजं ॥
लिखित्वा लेखयित्वा वा यः शास्त्रमिदमर्चयेत् ।
स विष्णुपूजनस्यैव फलं प्राप्नोति मानवः ॥
इदमतिशयगुह्यं निःसृतं व्यासवक्त्रात्
रुचिरमुपपुराणं प्रीतिदं वैष्णवानां ।
चिरममरवरौघैर्वन्दिताङ्घ्रेर्मुरारेः
सकलभुवनभर्तुश्चक्रिणः प्रीतये ऽस्तु ॥

इति क्रियायोगसारे व्यासजैमिनिसंवादे पंचविंशो ऽध्यायः ॥ समाप्तं चेदमुपपुराणमिति ॥

[H. T. Colebrooke.]

3399.

1422. Foll. 75; size $12\frac{1}{4}$ in. by 5 in.; modern Devanāgarī writing; 10–14 lines in a page.

Śivagītā, in 16 *adhyāyas,* professing to be a section of the *Padmapurāṇa;* with a commentary, by *Keladī Veṅkaṭādri Nāyaka.*

The text begins: सूत उवाच ॥
अथातः संप्रवक्ष्यामि शुद्धकैवल्यमुक्तिदं ।
अनुग्रहान्महेशस्य भवदुःखस्य भेषजम् ॥ °

See Aufrecht, Cat. Bodl., no. 61.

The commentary begins:
सो ऽयं पद्मपुराणस्थां षोडशाध्यायनिर्मितां ।
शिवगीतां शिवप्रीत्यै विवेचयति सादरं ॥ १ ॥

सूत उवाचेति ऋषीन्प्रतीति शेषः ॥ अथेति । अत ऋषय उत्तमाधिकारिणो बुभुत्सया पृच्छंतीति निर्णयानंतरं । अतः तेषामनुपेक्षणीयत्वात् °

It ends: इति श्रीमद्विशुद्धाद्वैतसिद्धांतप्रतिष्ठापनैकधुरंधर-श्रीकेलदीवेंकटाद्रिनायकविरचितायां श्रीशिवगीताव्याख्यायां षोडशो ऽध्यायः ॥

[H. T. Colebrooke.]

3400.

2838a. Foll. 15; size folio, $12\frac{1}{2}$ in. by $7\frac{1}{2}$ in.; European paper; small, modern Telugu handwriting; 40–42 lines in a page.

Śvetagiri-māhātmya; containing an account of a shrine of *Vishṇu* (the Kūrma Pagoda), in the southern part of the Coromandel coast; in thirty *adhyāyas,* professing to form part of the *Padmapurāṇa.*

It begins:
ऋषे कथं तु हरिणा सर्वपापापहारिणा ।
स्वप्ने व्यादेशितं क्षेत्रं कूर्मनाम वदस्व तत् ॥
कथं क्षेत्रस्य माहात्म्यं कथं वा हरिरव्ययः ।
कूर्मरूपो निवसति तस्मिन् क्षेत्रे निरंजनः ॥
कथं प्रसादमाहात्म्यं तत्सर्वं मां वदस्व भोः ।
ऋषिरुवाच ॥
साधु पृष्टं हि सुमुने कूर्ममाहात्म्यमुत्तमं ॥
अस्ति कश्चिच्छ्वेतगिरिर्दक्षिणस्योदधेस्तटे ।
तत्र श्वेतमहापालः कुर्वाणो राज्यमुत्तमं ॥ °

It ends:
पुमांस्तु यस्तत्र समाधियुक्तः
करोति वीक्षां खलु चक्रतीर्थे ।
गृह्णाति तस्मादपि यस्तपस्तो(?)
वैकुंठकंथे(!) कलयांबभूव ॥
इति श्रीपद्मपुराणे श्वेतगिरिमाहात्म्ये त्रिंशो ऽध्यायः ॥

[Mackenzie Collection.]

3401.

2565. Foll. 130 (of which foll. 30-34, 44 and 49 are wanting); size $13\frac{3}{4}$ in. by $6\frac{1}{4}$ in.; fair Devanāgarī writing of about 1780 A.D.; twelve lines in a page.

[*Padmapurāṇakhilam*], a supplement to the *Padmapurāṇa;* also including some extracts from that (and other) *Purāṇas.*

The above title, in English characters, is pasted on the fly-leaf.

It begins: भीष्म उवाच ।

श्रुतमेतत्त्वत्प्रसादाद्विप्र वर्गपुरातनम् ।
यज्ज्ञात्वा मुच्यते पापैः श्रवणेन च पुण्यभाक् ॥

इदानीं श्रोतुमिच्छामि तीर्थमाहात्म्यमद्भुतम् ।
ब्रूहि विस्तरतो ब्रह्मन्यच्छ्रुत्वा मुच्यते नरः ॥

पुलस्त्य उवाच ।

सन्ति तीर्थान्यनेकानि पावनानि च सुव्रत ।
येषां कीर्तनतो ऽपि स्यान्महापातकनाशनम् ॥

तीर्थानां दर्शनं स्नानं पुनस्तत्रावगाहनम् ।
स्मरणं सर्वतीर्थानां वाञ्छितार्थफलप्रदम् ॥

पर्वताश्च तथा नद्यस्तीर्थानि कथितानि वै ।
क्षेत्राणि चाश्रमा भीष्म मानसादिसरांसि च ॥

गच्छतस्तीर्थयात्रार्थं यान्युद्दिश्य पदे पदे ।
अश्वमेधादियज्ञानां फलं स्यान्नात्र संशयः ॥

तेषां किंचिद्वदाम्यत्र तत्त्वं मां वक्तुमर्हसि ॥

भीष्म उवाच ।

विष्णोश्चरितमिच्छामि श्रोतुं त्वत्तो द्विजोत्तम ।
यज्ञपर्वतमासाद्य विष्णुना प्रभविष्णुना ॥

पदानि चेह दत्तानि किमर्थं पदपद्धतिः ।
कृता वै देवदेवेन तन्मे वद महामते ॥

Here begins a section of the *Sṛishṭikhaṇḍa* extending over three *adhyāyas* and part of a fourth, viz. *vishṇupadotpatti, tīrthāvatāra, mārkaṇḍeyāśramavarṇanam* and *kshemaṃkaryutpatti,* as far as the end of fol. 27 (in MS. 215 from fol. 141*b*, 2 to fol. 166*b*, 3). Then there is a gap in the text, although the following leaf is numbered 28. The rest of the work is not ascribed to any particular *khaṇḍa,* but simply to the *Padmapurāṇa;* viz. *iti pādme pañcākhyāne pitṛibhaktir nāma* (fol. 43*b*); *pativratopākhyānam* (fol. 47*b*); *pañcākhyāne strīṇām ākhyānam* (fol. 51*b*); *pañcākhyāne tulādhārasaṃvāde śūdrasyālobhākhyānam* (fol. 54*b*); *ahalyāharaṇam* (fol. 56*b*); *pañcākhyāne kāmalauhityotpattiḥ* (fol. 59*a*); *iti pādme pañcākhyānam* (fol. 61*a*); *ityādipādme khātādidānam* (fol. 62*b*); *pushkariṇyādidharmakīrtanam* (fol. 65*a*); *rudrākshamāhātmyam* (fol. 73*b*); *tulasīmāhātmyam* (fol. 79*a*); *tulasīstavaḥ* (fol. 80*b*); *gaṅgāmāhātmyam* (fol. 85*a*); *gaṇapatistotram* (fol. 86); *kālikeyavadhaḥ* (fol. 91*b*); *kāleyavadhaḥ* (fol. 92*a*); *devāsuravimarde balavadhaḥ* (fol. 94*a*); *devāsuravimarde devāntakadurmukhavadhaḥ* (fol. 94*b*); *devāsuravimarde namucivadhaḥ* (fol. 95*b*); . . . *tāreyavadhaḥ* (fol. 96*b*); . . . *madhuvadhaḥ* (fol. 98*b*; ... *vṛitravadhaḥ* (fol. 100*b*); ... *traipuravadhaḥ* (fol. 102*a*); ... *hiraṇyākshavadhaḥ* (fol. 105*b*); *vijayastotram* (fol. 106*b*); *arkāṅgasaptamīvidhi* (fol. 116*b*); *sūryaśāntiḥ* (fol. 119*a*); *bhadreśvarākhyānam* (fol. 120*b*); *somapūjāyāṃ rūpasaubhāgyakāmato dravyādidānam* (fol. 121*b*); *devīpurāṇe* (! fol. 124*b*); *iti bhavishyapurāṇe* (! fol. 125*b*); *iti padmapurāṇe* (fol. 127*b*); *devīpurāṇe* (fol. 128*a*); *iti pādme* (fol. 128*b*). Between the last two leaves there is, however, a gap; the original number of the last leaf having been obliterated, and the new number substituted by a different hand.

It ends:

सृष्टिप्रकारो लक्ष्म्याश्च दक्षयज्ञविनाशनम् ।
दैत्यवंशो मन्वन्तरं सूर्यवंशस्य कीर्तनम् ॥

तथैव पितृमाहात्म्यं श्राद्धप्रकरणं तथा ।
यदुवंशः सृष्टिकथा रुद्रस्य वरदानकम् ॥

वर्णाश्रमाणां धर्मश्च गायत्रीसंग्रहस्तथा ।
व्रतानां कथनं चैव सर्वमेतत्प्रकीर्तितम् ॥

इति श्रीपद्मपुराणे व्रताध्याय एकविंशतितमः ॥

[Mackenzie Collection.]

3402.

1313 a. Foll. 185 (counted 186; no. 99

being passed over); size 12½ in. by 6 in.; modern Devanāgarī writing; twelve lines in a page.

Bṛihad-Dharmapurāṇa, in 79 *adhyāyas*, divided into three *khaṇḍas:—prathamakhaṇḍa, adhy.* 1–30; *madhyamakhaṇḍa, adhy.* 31–60; *uttarakhaṇḍa, adhy.* 61–79.

The work has been published, in the Bibliotheca Indica, by *Paṇḍit Haraprasād Śāstrī.* The present MS. (which, unfortunately, is not very correct) has, however, several chapters more at the end. The subjoined analysis was made before the appearance of that edition, and may still prove useful.

The MS. begins:

ओं भूर्भुवःस्वरिति तत्सवितुर्वरेण्यं
भर्गो निसर्गविमलं परमस्य विष्णोः ।
देवस्य धीमहि धियो ऽधिगतं वयं यो
यत्नान्न ईहितमतींस्तु प्रचोदयादों ॥

पवित्रे नैमिषे क्षेत्रे विमले साधुसेविते ।
सुगंधिमंदशीतेन वायुना सुमनोहरे ॥

नानाद्रुमलताकीर्णे नानापुष्पसमाकुले ।
मयूरैः कोकिलैर्हंसैर्भ्रमरैरुपकूजिते ॥

तथान्यैः पक्षिभिश्चैव गोमृगादिभिरेव च ।
शांतस्वभावे व्या[घ्रा]द्यैरावृते नैमिषे वने ॥

दीर्घसत्रमुपासीनानृषीन् सावसरांस्ततः ।
यदृच्छया सभां यातः सूतो वदरिकाश्रमात् ॥

तं दृष्ट्वा सूतमायांतं मुनयः शौनकादयः ।
स्वागतासनपाद्याद्यैर्मुदिताः समपूजयन् ।
तमूचुश्च महात्मानं सूतं पौराणिकोत्तमं ॥

ऋषय ऊचुः ॥

कस्मादागमनं सूत तवेह रौमहर्षणे ।
प्रफुल्लवदनांभोजो दृश्यसे ऽस्माभिरेव च ॥

मन्ये व्यास[स]मीपात्त्वं समागच्छसि संप्रति ।
वद तर्हि कथाः पुण्या व्यासेनोक्ता महामते ॥

कः श्रोता तत्र किं वासौ प्रोक्तवान् शक्तिपुत्रजः ।
तत्त्वमाचक्ष्वानुपूर्व्या श्रुतवानसि चेत्तथा ॥

सूत उवाच ॥

नमो वः सत्यमेवाहं प्राप्तो वदरिकाश्रमात् ।
भवतां निकटं तत्र कथाः पुण्याः श्रुता ऋषि ॥

व्यासो जावालिना पृष्टः कथा धर्मार्थसंहिताः ।
प्रत्यवोचच्छृण्वतां च मुनीनां मम च द्विजाः ॥

प्रावर्तयत्तथा पुण्यं पुराणं धर्मसंहितं (*r.* °संज्ञितं) ।
सर्वे धर्माः श्रुतास्तत्र सेतिहासा उदाहृताः ॥

चतुराश्रमधर्माश्च सामान्येन विशेषतः ।
धर्मप्रशंसा सत्यादेर्भेदा धर्मांगरूपिणः ॥

गुरूणां कथनं चैव पितुर्मातुस्तथा स्तवः ।
तीर्थानि देशाः क्षेत्राणि देवपूजाः पृथग्विधाः ॥

तीर्थानामपि माहात्म्यं यच्च कालो* विशेषतः ।
पुराणोपपुराणादिकीर्तनं पुण्यकीर्तनं ॥

ज्योतिषां वर्णनं चैव कथितं तन्मया श्रुतं ।
गंगायाः सत्प्रसंगश्च श्रुतः प्रथमतः परं ॥

सर्वेषां खलु धर्माणां कारणं पावनं परं ।
रामायणं च संक्षेपात्कथितं तन्मया श्रुतं ॥

मयि श्रोतरि हे विप्रास्तत्र तेन कृपालुना ।
न्यस्तं पुराणममलं वक्तायमिति(? वक्तव्य°) सर्वतः ॥

I. 1. *Vyāsajāvālisaṃvāda*; 2. *pitṛimātṛibhakti*; 3. *tulādhāropākhyānam*; 4. *gurūṇāṃ nirṇayaḥ*; 5, 6. *tīrthaprādurbhāva*; 7. *tulasīprādurbhāva*; 8. *tīrthasambhave tulasīmāhātmyam*; 9. *śrīphalaprādurbhāve krishṇaśaṅkarasamāgamaḥ*; 10. *śrīphalaprādurbhāva*; 11. *vilvavṛikshamāhātmyam*; 12. *āmalakīprādurbhāva*; 13. *naimishāraṇyasambhava*; 14. *tīrthaprādurbhāva*; 15. *Kālatīrthakathane vaiśākhādikathanam*; 16. *tīrthakathane agastyārgham*; 17. (on *śrāddha*); 18. *rāvaṇavadhopāya*; 19. *tīrthaprādurbhāve sītāvṛittāntalābhaḥ*; 20. *hanūmadāgamanam*; 21. *vyāsajāvālisaṃvāde devībodhanopāyaḥ*; 22. *kālatīrthakathane rāvaṇavadhaḥ*; 23. *vyāsaj. rudrāṇījayāvijayāsaṃvāde kālatīrthakathanam*; 24. *kālatīrthāni*; 25. *rāmāyaṇotpattiḥ*; 26. *rāmāyaṇotkīrtanam*; 27.

* i.e. the *Kālatīrtha*, *adhy.* 15 and 23.

Brahman tells the *Rishis* that the *Rāmāyaṇa* was composed by *Vālmīki* by his own direction (*pañcaviṃśatisāhasrī saṃhitā saptakāṇḍikā*); 28. the *munis* visit *Janaka*; 29. their visit to *Vālmīki's* hermitage; 30. *vyāsajāvālisaṃvāde jayāvijayāsaṃvādaḥ*.

II. fol. 58*b*, begins: जावालिरुवाच ॥

रुद्राणीसखिसंवादस्त्वया प्रोक्तो विशेषतः ।
तत्र गंगा पुण्यतमा प्रोक्ता सर्वसुरोत्तमा ॥
का गंगा किंप्रभावा च संभवो ऽस्याः कुतो ऽथवा ।
कथं हिमगिरेः कन्या जलरूपा कथं पुनः ॥ ०

31. *śukajaiminisaṃvāde purushotpattiḥ*; 32. origin of *Satī*, daughter of *Daksha*; 33. *satīsvayaṃvara*; 34. *bhikshukāgamanam*; 35. *rudradveshanivedanam*; 36. (*śivasatīsaṃvāda*); 37. *satīdehotsarga*; 38. *dakshayajñadhvaṃsa*; 39. *dakshayajñasambhava*; 40. the gods pay homage to *Vishṇu*; 41. *satībrahmādisaṃvāda*; 42. *śukajaiminisaṃvāde gaṅgājanma*; 43. *śivagaṅgāsamāgama*; 44. *śivagānam*; 45. *aditivaraprāptiḥ*; 46, 47. *vāmanacaritam*; 48, 49. *gaṅgārādhanam*; 50. *gaṅgāstava* (the same as Rāj. Mitra, Notices, i., p. 174); 51. *gaṅgāvataraṇam*; 52. *sagaraputroddhāra*; 53. *umālābha*; 54–58. *gaṅgādharmāḥ*; 59, 60. *manvantaravaṃśakathanam*.

III. fol. 142*b*, begins: शौनक उवाच ॥

मध्यखंडकथा दिव्याः श्रुत्वा स गुरवे मुनिः ।
जावालिः किं नु पप्रच्छ तत्रः सूत वद प्रभो ॥

61. *praṇāmavidhiḥ*; 62. *brāhmaṇadharmāḥ*; 63. *rājadharmāḥ*; 64. *vaiśyadharmāḥ*; 65. *brahmacāridharmāḥ*; 66. *grihasthadharmāḥ*; 67. *vānaprasthayatidharmāḥ*; 68. *strīdharmāḥ*; 69. on *devapūjā* (*Gaṇeśa, Sūrya, Śiva*); 70. do. (*Vishṇu, Durgā, Grahapūjā*); 71. *Grahastotrāṇi* (names of *grahas*); 72. on *yuga* and *yugadharmāḥ*, *ahiṃsā*, *janmakarma*; 73, 74. *jātisāṃkaryam*.

These 14 chapters are all that the Bibl. Indica ed. assigns to the *Uttarakhaṇḍa*; this section ending in our MS.:

संकराणामुपाख्यानं पृथुकीर्तिः सुपुष्कला ।
एतत्पाठस्य श्रवणं फलं पुण्यकरं मतं ॥

The MS. then, however, contains 6 more chapters, beginning thus: व्यास उवाच ॥

द्वापरे वेदभागे हि जावालेर्विहिते मया ।
एकद्विवेदित्रिवर्षादिभेदाद्विप्रास्तथाभवन्(!) ॥

एवं शास्त्रेषु भि[न्ने]षु बहुधा नीयते मया ।
तपोदानप्रवृत्ता च राजसी भवति प्रजा ॥

अल्पायुषो नराः सर्वे मंदभाग्या उपद्रुताः ।
वेदाचारविहीनाश्च हिंसाशीला अधर्मिणः ॥

तेनाक्रांता च धरणी पीडिता भावरूपिणी ।
तस्य भावस्य शांत्यर्थं भगवान्विष्णुरव्ययः ॥

वासुदेव इति ख्यातो ह्यवतीर्णो बभूव ह ।
देवक्या अष्टमे गर्भे संकर्षणसहायवान् ॥

75. *dānakathanam*; 76. *Brahman, Vishṇu, Śiva, Durgāstuti, Vishṇvavatārāḥ*; 77, 78. *Krishṇa*; 79. *kaliyugadharmāḥ*; 80. epilogue:

सूत उवाच ॥

इदं वः कथितं विप्राः पुराणं धर्मनामकं ।
बृहद्धर्मपुराणं यत्कथ्यते मुनिपुंगवैः ॥

इदं पापहरं पुण्यं यशस्यं धनवर्धनं ।
पठेद्वा शृणुयाद्वापि सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥

इदमष्टोत्तरशतं श्रुतं वा पठितं किल ।
अश्वमेधफलं दत्ते कलिकाले ऽपि भूसुराः ॥

अबंध्यं दिवसं कुर्यात् श्लोकमेकं पठन्नपि ।
इदं हि वैष्णवं शास्त्रं शैवं शाक्तं तथैव च ॥

संख्यायोगपरं चैतत् साध्यात्मसंद्विजा(?०संहिता) ।
वाचयेद्ब्राह्मणद्वारा व्याख्यातं शृणुयादपि ॥

अयं ह्युपपुराणार्कः श्रीमद्भागवतं यथा ।
कालाकालविचारस्तु नास्यास्ति श्रवणादिषु ॥

अशुश्रूषुमभक्तं च देवभेदकरं तथा ।
न श्रावयेदिदं शास्त्रं परमज्ञानदायकं ॥

देव्या दत्तमिदं पूर्वं ब्रह्मादिभ्यस्ततः परं ।
नारदः कथयामास व्यासायामिततेजसे ॥

व्यासश्चक्रे श्लोकबंधं ततो ऽहं श्रुतवानिदं ।
मया तु कथितं चेदं युष्मभ्यं हि यथामति ॥
इदं लेख्यं च पूज्यं च रक्षणीयं गृहे तदा ।
दुर्गोत्सवे तथा पुण्यदिवसेष्वितरेषु च ॥
बृहद्धर्मपुराणाख्यं शृणुयाद्दक्षिणाप्रदः ।
गंगातीरे पुण्यतीर्थे शिवविष्ण्वालये तथा ।
साधूनां संगमे चैव पठेदेतच्छुचिर्द्विजः ॥
एतान्यावस्यसमये(?) यस्तु कुर्यात्कथांतरं ।
स कुर्याद्ब्रह्महत्यायाः प्रायश्चित्तं विशुद्धये ॥
इति वः कथितं सर्वं यथापृष्टो ऽहमिहास्मि व(?ऽह-
येन संसारदुष्पारसमुद्रो गोष्पदीभवेत् ॥ [मस्मि च) ।
सुखं तिष्ठत वै विप्राः काले वर्षंतु वारिदाः ।
ब्राह्मणेभ्यो नमस्कृत्य प्रतियामि यथागतं ॥

इति बृहद्धर्मपुराणे उत्तरखंडः । समाप्तं चेदं बृहद्धर्मपुराण-मिति ॥

For another MS. agreeing with the present one in its opening and its final *śloka*, see Rāj. Mitra, Notices, i., p. 236.

The passage enumerating the *Purāṇas* and *Upapurāṇas* runs as follows, fol. 49*a* (cf. ed., *adhy*. 25, vv. 18–27, where, however, a line has been omitted):

सत्यवाक्यानि सर्वाणि पुराणानि द्विधानि च ।
उपपूर्वं महत्पूर्वं पुराणं द्विविधं मतं ॥
अष्टादशैव संख्यातान्युभयानि सखोद्भय ।
सावधानेन चित्तेन शृणु तानि च वर्णये ॥
आदौ ब्रह्मपुराणं च पाद्मं ब्रह्मांडमेव च ।
वैष्णवं ब्रह्मवैवर्तं महाभागवतं तथा ॥
भविष्यं गारुडं लैंगं शैवं वाराहमेव च ।
मार्कंडेयं तथा स्कांदं कौर्मं मात्स्यं पुराणकं ॥
तथाग्नेयं च वायव्यं श्रीभागवतमेव च ।
एवमष्टादशैवाहुः पुराणानि महासुत ॥
तथाप्युपपुराणानि कथयामि मुदा शृणु ।
आदावादिपुराणं स्यादादित्याख्यं द्वितीयकं ॥
ततो बृहन्नारदीयं नारदीयं ततः परं ।
नंदिकेशपुराणं च बृहन्नंदीश्वरं तथा ॥
शांबं क्रियायोगसारं कालिकाह्वयमेव च ।
ततो धर्मपुराणं च विष्णुधर्मोत्तरं तथा ॥
शिवधर्मं विष्णुधर्मं वामनं वारुणं तथा ।
नारसिंहं भार्गवं च बृहद्धर्मं तथोत्तमं ॥
एतान्युपपुराणानि सख्या[वष्ट]दशैव तु ।
अन्याश्च संहिताः सर्वा मारीचकापिलादयः ।
सर्वत्र धर्मकथने तुल्यसामर्थ्यमुच्यते ॥

[H. T. Colebrooke.]

3403.

1313 b. Foll. 25; size 12¼ in. by 6 in.; fair Devanāgarī writing of 1801 A.D.; 16 or 17 lines in a page.

Pārāśara Upapurāṇa, in 18 *adhyāyas*, related by *Parāśara* to *Śuka*.

It begins:

सौरमंडलमध्यस्थं सांबं संसारभेषजम् ।
नीलग्रीवं विरूपाक्षं नमामि शिवमव्ययम् ॥ १ ॥
मेरुशृंगे समासीनं संसारोदधितारकम् ।
शुकः प्रणम्य सर्वज्ञं श्रीपराशरमादरात् ॥ २ ॥
यप्रच्छ परमं गुह्यं भक्त्या परमया मुदा ।
भवपाशेन बद्धानां भवपाशविमोचनम् ॥ ३ ॥
पराशरो ऽपि भगवान् भवानीपतिवल्लभम् ।
प्राह कारुणिकः श्रीमान् ध्यात्वा सांबं त्रिलोचनम् ॥ ४ ॥

श्रीपराशर उवाच ॥

पुरा पुराणमखिलं व्यासः सत्यवतीसुतः ।
कृत्वा शिवप्रसादेन मुनीनां भावितात्मनाम् ॥ ५ ॥
दर्शयित्वा मुनींद्रेभ्यस्तैः प्रसन्नैर्महात्मभिः ।
पूजितो ऽभवदत्यर्थं पुरजित्पादवल्लभः ॥ ६ ॥
अस्मिन्नवसरे श्रीमान् महाकारुणिकोत्तमः ।
महादेवो महादेव्या सह संनिहितो ऽभवत् ॥ ७ ॥
तं दृष्ट्वा देवदेवेशं त्रिनेत्रं चंद्रशेखरम् ।
प्रणम्य मुनयः सर्वे दंडवत्पृथिवीतले ॥ ८ ॥
प्रदक्षिणमा(प्रदक्षिणा)त्रयं कृत्वा प्रपूज्य परमेश्वरम् ।
तुष्टुवुर्हृष्टमनसो विस्मृता(*r.* विस्मिता) विवशाः शुक ॥ ९ ॥

मुनय ऊचुः ॥

शिवाय सत्यविज्ञानमहानंदस्वरूपिणे ।
स्वविलक्षणहीनाय स्वयंवेद्याय ते नमः ॥ १० ॥
स्वात्मभूतमहामायाशक्तिवैभवसाक्षिणे ।
स्रष्ट्रे भर्त्रे च संहर्त्रे सर्वस्य जगतः सदा ॥ ११ ॥

शत्याकारे(? सा०) तु मायाया: स्वयंविच्छक्तिरूपत: ।
संस्थिताय स्वतंत्राय नम: सांबाय शंभवे ॥ १२ ॥
महदाद्यणुपर्यंतमायाचित्रस्य सर्वदा ।
भित्तिभूताय(!) रुद्राय नम: संसारहारिणे ॥१३॥ ०१९॥

श्रीपराशर उवाच ॥
इत्येवं मुनिभि: साक्षाच्छंकरो ऽभिष्टुत: प्रभु: ।
प्रसन्न: पार्वतीनाथ: प्राह गंभीरया गिरा ॥ २० ॥

ईश्वर उवाच ॥
मुनींद्रा ब्रह्मविच्छ्रेष्ठा: प्रसन्नो ऽहमतीव व: ।
अयं सत्यवतीसूनुरत्यंतं मम वल्लभ: ॥ २१ ॥
मत्प्रसादेन विप्रेंद्रास्तपसा च ममाज्ञया ।
निर्ममे च पुराणानि लोकानां हितकाम्यया ॥ २२ ॥
मत्प्रियार्थं मुनिश्रेष्ठा: पुराणं सकलं तु तत् ।
श्रुत्वा सत्यवतीसूनोर्लोकानां हितकाम्यया ॥ २३ ॥
अन्यान्युपपुराणानि यथेष्टं यूयमास्तिका: ।
कुरुध्वं सपहेणैव(*r.* संग्र०) ममाज्ञा परमा कृता ॥ २४ ॥

श्रीपराशर उवाच ॥
एवमाज्ञां महादेव: कृत्वा वेदविदां वणी(? गणी) ।
प्रसन्न: परया शक्त्या तत्रैवांतरधीयत ॥ २५ ॥
एवमाज्ञापितास्तेन शिवेन मुनय: पुरा ।
श्रुत्वा सत्यवतीसूनो: पुराणं सकलं मुदा ॥ २६ ॥
अन्यान्युपपुराणानि चक्रु: सारतराणि वै ।
आद्यं सनत्कुमारोक्तं नारसिंहं तत: परं ॥ २७ ॥
नांदाख्यं शिवधर्माख्यं दौर्वासं नारदीयकम् ।
कापिलं मानवं चैव तथा चोशनसेरितम् ॥ २८ ॥
ब्रह्मांडं वारुणं कालीपुराणाख्यं तथैव च ।
वासिष्ठं लैंगसंज्ञं च सांबं सौरं तथैव च ॥ २९ ॥
पराशरसमाख्यं च मारीचं भार्गवाह्वयम् ।
पराशरसमाख्यं तु पुराणमिदमुत्तमम् ॥ ३० ॥
मयैव कथितं तत्र स्थित:(? स्थितं) श्रुत्यर्थं आस्तिक ।
इदं पुराणमत्यर्थं पुरजित्प्रीतिकारकम् ॥ ३१ ॥
ख्यातव्यं पठितव्यं च लेखनीयं तु पुस्तके ।
रक्षणीयं द्विजश्रेष्ठैरन्यैरप्यादरेण तु ॥ ३२ ॥

इत्युपपुराणे पाराशरे प्रथमो ऽध्याय: ॥

The topics treated of are principally of an abstract nature, and indicated at the beginning of each chapter as follows: 2. *sṛishṭikramaḥ*; 3. *devatādhikyam*; 4. *devatāliṅgāni*; 5. *śrutīnām arthasaṃgrahaḥ*; 6. *guhyam uttamam*; 7. *brāhmaṇavaibhavam*; 8. *vedarahasyārthaḥ*; 9. *sarvajagaddhitam* (*āhnikakṛityāni*); 10. *nishiddhāni*; 11. *pāpakarmiṇāṃ caritam*; 12. *abhakshyānnāni*; 13–15. *prāyaścittam*; 16, 17. *śivapūjāvidhiḥ*; 18. *śāstrārthasaṃkshepaḥ*.

It ends:

व्यासपुत्र: शुक: श्रुत्वा पाराशर्यं पराशरात् ।
पुराणं दंडवद्भूमौ प्रणाममकरोद्गुरो: ॥ ३५ ॥
नमो रुद्राय देवाय स्वतंत्रायाखिलात्मने ।
प्रधानपुरुषेशाय जगत्सर्गादिहेतवे ॥ ३६ ॥
या विभाति सदा साक्षी स्वरूपेण स्वभावत: ।
तां नमाम्यादरेणैव शिवामानंददायिनीं ॥ ३७ ॥
अष्टोत्तरसहस्रेण श्लोकेनैव विनिर्मितम् ।
इदमष्टादशाध्यायै: शिवो [ऽ]त्रैव च दर्शित: ॥ ३८ ॥

इति श्रीउपपुराणे पाराशरे अष्टादशो ऽध्याय: ॥

Cf. Rāj. Mitra, Notices, ii., p. 225 (*adhy.* 1–15). [H. T. Colebrooke.]

3404.

1314 b. Foll. 246; size 12¼ in. by 5¾ in.; clear, modern Devanāgarī writing; 12 or 13 lines in a page.

Brahmapurāṇa, generally placed at the head of the Great *Purāṇas*, and therefore often called the *Ādipurāṇa* κατ' ἐξοχήν. [A.]

It begins:

यस्मात्सर्वमिदं प्रपंचचरितं[1] मायाजगज्जायते
यस्मिंस्तिष्ठति लीयते तु समये कल्पानुकल्पे पुन:[2] ।
यं ध्यात्वा मुनयो प्रपंचरहितं विंदन्ति मोक्षं ध्रुवं
तं वंदे पुरुषोत्तमाख्यममलं नित्यं विभुं निश्चलं ॥

---

[1] Thus A B; प्रपञ्चरचितं ed.; प्रपंचरहितं Oxf., Not.; प्रपञ्चसहितं Bik. MS. (and corr. in Notices).

[2] याति चान्तसमये कल्पानुकल्पे पुन: । ed.; यस्मिंस्तिष्ठति याचितांतसमये कल्पा पुन: O.; ०याति चास्तसमये कल्पाच्च कल्पं पुन: Not., Bik.

The work has been published in the *Ānandāśrama* Series (1895).

Cf. Aufrecht, Cat. Bodl., nos. 62, 63; Rāj. Mitra, Not., iii., p. 149; Bik., pp. 187–189. For an account of the work, by H. H. Wilson, see J. Roy. As. Soc., v., pp. 65–72 (reprinted in Works, vol. iii., pp. 8–21).

The chapters are not numbered in these MSS. Colebrooke counts 118 in the margin, but his numbering is imperfect; whilst Rāj. Mitra makes those of the *pūrvakhaṇḍa* (corresponding to the work as contained in these MSS.) to be 123, and those of the *uttarakhaṇḍa* 37 (also Oxf. MS., no. 63). The edited text (which, as here, has no *uttarakhaṇḍa*), on the other hand, counts 245 *adhyāyas*. This, however, includes the *Gautamīmāhātmya*, which is inserted there between *adhy.* 69 and 176, thus making the *Purāṇa* proper to consist of 139 *adhyāyas*. This practically corresponds to the text of these MSS., except that there are numerous discrepancies, both as regards the division into chapters and the readings of the text (sometimes evidently due to omissions). Thus: for ed., *adhy.* 47, v. 78—49, 7, the MS. (fol. 98*b*, l. 12—99*a*, l. 5) has only eight quite different *ślokas*; and on fol. 40*b*, between lines 4 and 5, there is wanting *adhy.* 18, vv. 6*b*–55*a* of the edition. The end of the 1st *adhy.* (of the ed.) is not marked by a colophon in these MSS. The end of *adhy.* 69 (after which the *māhātmya* commences in the ed.) occurs at fol. 131*a*, last line of the MS.; Rāj. M.'s MS. (*adhys.* 123) terminates with *adhy.* 232 of the edition.

The *Kaṇḍūpākhyānam* — or rather *Kaṇḍor upākhyānam* — of the (*Svayambhvṛishisaṃvāda* of the) *Brahmapurāṇa*, printed in Lassen's Anthologia Sanscritica (2nd ed., pp. 48–58), occurs on foll. 134*a*–138*b* of the present MS.; forming *adhy.* 178 of the ed. (*adhy.* 70, R. M.). In the colophon of the text as printed in the anthology, the episode is erroneously ascribed to the *Gautamīmāhātmya* (see no. 3408) of the *Brahmapurāṇa*.

It ends (cf. Bik., p. 188):

धर्मे मतिर्भवतु वः सततोत्थमाना (पुरुषो° ed.)
  स ह्येक एव परलोकगतस्य सिंधुः (बन्धुः ed.) ।
अर्थाः स्त्रियश्च निपुणैरपि सेव्यमाना
  नैव प्रभावमुपयांति न च स्थिरत्वं ॥

धर्मेण रज्ये (r. राज्यं) लभते मनुष्यः
  स्वर्गं च धर्मेण नराः प्रयांति (नरः प्रयाति ed.) ।
आयुश्च कीर्तिश्च तपश्च धर्मे (कीर्तिं च° धर्मं ed.)
  धर्मेण सौख्यं समुपैति सर्वं (मोक्षं लभते मनुष्यः ed.) ॥

[धर्मो ऽत्र] मातापितरौ नरस्य° ॥

इदं रहस्यं श्रेष्ठं [च] पुराणं वेदसंमितं ।
न देयं पापमतये (दुष्ट° ed.) नास्तिकाय विशेषतः ॥

एवं मयोक्तं प्रवरं पुराणं पापापहं धर्मविवर्धनं च ।
श्रुतं भवद्भिः परमं रहस्यमाज्ञापयध्वं मुनयो व्रजामि ॥

इत्यादिब्रह्मपुराणे स्वयंभुऋषिसंवादे पुराणप्रशंसा नामाध्यायः॥

The numbering of the leaves is discontinued after fol. 97.

[H. T. Colebrooke.]

3405.

647. Foll. 251; size 13 in. by 5 in.; clear, modern Devanāgarī writing; 10–12 lines in a page.

Brahmapurāṇa. [B.]

The MS. seems to have been derived from the same original as the preceding one. It consisted originally of 270 leaves, the first 125 of which have, however, been lost and replaced by another copyist, who compressed them into 107 leaves; the text thus going on continuously from fol. 107 to fol. 126.

[H. T. Colebrooke.]

3406.

2845. Foll. 154; size 13 in. by 5 in.; modern Bengalī handwriting; 8 or 10 lines in a page.

Fragments of the *Brahmapurāṇa;* in two batches of leaves, numbered 1–55, and 1–100 (one of which, 45, is however wanting), and extending, in MS. 1314*b*, from fol. 4*a*, l. 2 to fol. 79*a*, l. 7; and from fol. 88*b*, l. 10 to fol. 156*a*, l. 6 respectively. [Sir Ch. Wilkins.]

3407.

2549. Foll. 105 (counted 107, nos. 72 and 73 being passed over); size 15 in. by 6 in.; fair Devanāgarī writing of 1789 A.D.; 15–17 lines in a page.

Gautamīmāhātmya, a legendary account of the places of pilgrimage along the banks of the Ganges, assigned to the *Brahmapurāṇa* (*adhy.* 70–175 in the *Ānand.* edition). [A.]

The MS. counts 102 *adhyāyas,* but as five of the numbers (14, 53, 79, 92, 95) occur twice, there would thus actually be 107 *adhyāyas.*

The first *adhyāya* runs as follows:

केशवं स्वामिनं वंदे सद्गुरुं परमेष्ठिनं ।
यस्य स्मरणमात्रेण ब्रह्मघ्नो ऽपि विमुच्यते ॥ १ ॥

तापत्रयेण संतप्तं वृक्षच्छायामुपागतं ।
अनाथबंधो(*r.* ॰बंधं) कारुण्याद्रक्ष मां पुरुषोत्तम ॥ २ ॥

नारद उवाच ॥ [Ed., *adhy.* 70, v. 13 sqq., varying much.]

तपसो दानपुण्यानां तीर्थसेवनमुत्तमं ।
इति श्रुतं मया त्वत्तो जगद्योने जगत्प्रभो ॥ ३ ॥

कियद्भद्राणि तीर्थानि किंफलानि सुरेश्वर ।
सर्वेषामेव तीर्थानां सर्वदा किं विशिष्यते ॥ ४ ॥

ब्रह्मोवाच ॥

चतुर्विधानि तीर्थानि स्वर्गे मर्त्ये रसातले ।
दैवानि मुनिशार्दूल आसुराण्यार्षकाणि(॰रूपाणि ed.)
[च ॥ ५ ॥

मानुषाणीति(॰णि त्रि ed.)लोकेषु विख्यातानि
[सुरादिभिः ।
मानुषेभ्यश्च तीर्थेभ्य आर्षिकं तीर्थमुत्तमं ॥ ६ ॥

आर्षिकेभ्यश्च तीर्थेभ्य आसुरं बहुपुण्यदं ।
आसुरेभ्यस्तथा पुत्र दैवं तत्सार्वकामिकं ॥ ७ ॥

ब्रह्मविष्णुशिवैर्यच्च निर्मितं दैवमुच्यते ।
तेभ्यो(त्रिभ्यो ed.) यदेकं जायेत तस्मान्नातः परं विदुः ॥ ८ ॥

त्रयाणामपि लोकानां तीर्थं मेध्यमुदाहृतं ।
तत्रापि जांबवं द्वीपं तीर्थं बहुगुणोत्तमं(॰दयं ed.) ॥ ९ ॥

जांबवे भारतं वर्षं तीर्थं त्रैलोक्यविश्रुतं ।
कर्मभूमिर्यतः पुत्र तस्मात्तीर्थं तदुच्यते ॥ १० ॥

तत्रैव सर्वतीर्थानि यान्युक्तानि मया तव ।
तेषां च भेदं संक्षेपात्कथ्यमानमतः शृणु[1] ॥ ११ ॥

दैवासुराण्यार्षकाणि मानुषाणीति भेदतः[1] ।
हिमवद्विंध्ययोर्मध्ये षण्नद्यो देवसंभवाः ॥ १२ ॥

तथैव देवजा ब्रह्मन् दक्षिणार्णवविंध्ययोः ।
एता द्वादश नद्यस्तु प्राधान्येन प्रकीर्तिताः ॥ १३ ॥

आभिस्तु पूजितं(अभिसंपूजितं ed.) यस्माद्भारतं बहु-
कर्मभूमिरतो देवैर्वर्षं तद्विप्रकीर्तितं ॥ १४ ॥ [पुण्यदं ।

पार्वतानि च तीर्थानि दैवजानि(दे॰ ed.) क्वचित्क्वचित् ।
आसुरैरावृतान्यासंस्तद्देवासुरमुच्यते ॥ १५ ॥

दैवेष्वेव प्रदेशेषु तपस्तप्त्वा महर्षयः ।
दैवप्रसादात्तपसा(*r.* ॰स) आर्षाणीति च तान्यपि ॥ १६ ॥

आत्मनः श्रेयसो गुप्त्यै यशसो वाप्तये ऽथवा[2] ।
आत्मनः फलभूत्यर्थं यशसो वाप्तये पुनः ॥ १७ ॥

मनुष्यैः कारितान्याहुर्मानुषाणीति नारद ।
एवं चतुर्विधा भेदास्तीर्थानां मुनिसत्तम ॥ १८ ॥

भेदं न केचिज्जानंति श्रोतारश्च चतुर्विधं[3] ।
बहवः पंडितंमन्याः शृण्वंति कथयंति च ॥ १९ ॥

सुकृतान्यपि जानंति(सुकृती को ऽपि जानाति ed.)
[वक्तुं श्रोतुं निजैर्गुणैः ॥

---

1 *Ān.* ed. omits v. 11*b* and 12*a*.

2 B omits this *ardharca*, thus ending *Brahman's* speech by a full *śloka*; ॰मुक्त्यै पूजायै भूतये ऽथवा। *Ān.* ed.

3 भेदं न कश्चिज्जानाति श्रोतुं युक्तो ऽसि नारद । ed.

नारद उवाच ॥

तेषां स्वरूपं भेदं च श्रोतुमिच्छामि तत्त्वतः ।
यच्छ्रुत्वा सर्वपापेभ्यो मुच्यते मर्त्यधर्मवान्[1] ॥ २० ॥
ब्रह्मन् कृतयुगादावप्युपायो ऽन्यो न विद्यते ।
तीर्थसेवां विना स्वल्पसेवाभीष्टार्थदायिनीं[2] ॥ २१ ॥
न त्वया सदृशो धातर्वक्ता ज्ञातायवा क्वचित् ।
त्वं नाभिकमलाद्विष्णोः संजातो ऽखिलपूर्वजः[3] ॥ २२ ॥

ब्रह्मोवाच ॥

गोदावरी भीमरथी तुंगभद्रा च वेणिका ।
तापी पयोष्णी विंध्यस्य दक्षिणे तु प्रकीर्तिताः ॥ २३ ॥
भागीरथी नर्मदा च यमुना च सरस्वती ।
विशोका च वितस्ता च हिमवत्पर्वताश्रिताः ॥ २४ ॥
एता नद्यः पुण्यतमा दैवतीर्थं ऽप्युदाहृताः[4] ।
गयः कोलासुरो वृत्रस्त्रिपुरो ह्यंधकस्तथा[5] ॥ २५ ॥
हयमूर्धा च लवणो नमुचिः शृंगकस्तथा(शंबरस्तथा B) ।
मयः पातालकेतुश्च मायः[6] पुष्कर एव च ॥ २६ ॥
प्रभासो भार्गवो ऽगस्तिर्नरनारायणौ[7] तथा ।
वसिष्ठश्च भरद्वाजो गौतमः कश्यपो मनुः[8] ॥ २७ ॥
इत्यादिऋषितीर्थानि ऋषिजुष्टानि नारद ॥ २८(!) ॥
अंबरीषो हरिश्चंद्रो नहुषो राम एव च[9] ।
कुरुः कनखलश्चैव भरतः[10] सगरस्तथा ॥ २९ ॥
अश्वयूपो नागकेतुर्वैन्यः कविररिंदमः[11] ।
इत्यादिमानुषैर्ब्रह्मन् निर्मितानि शुभानि च ॥ ३० ॥
यत्नतः पालनाद्यर्थं[12] निर्मितानि मनीषिभिः ॥ ३१ ॥
स्वतो भूतानि(स्वतोद्भू° od.) दैवानि यत्र क्वापि जगत्त्रये ।
पुण्यतीर्थानि तान्याहुस्तीर्थभेदो मयोदितः ॥ ३२ ॥
यत्खातं तु न केनापि देवखातं तदुच्यते ।
संक्षेपेणोदितो ऽयं ते तीर्थभेदो मया मुने ।
मुच्यते सर्वपापेभ्यो नरो यज्ज्ञानमात्रतः[13] ॥ ३३ ॥

1. *tīrthabhedavarṇanam*, fol. 1*b*; 2. *gaṅgotpattau śambhuvivāhasambhavaḥ*, fol. 2*b*; 3. *gaṅgotpattau kamaṇḍaludānam*, fol. 3*b*; 4. *gaṅgāmaheśvarajaṭāgamanam*, fol. 5*a*; 5. *vināyakagautamavyāpāra*, fol. 6*b*; 6. *gautamyavataraṇam*, fol. 8*a*; 7. *gautamīvarṇanam*, fol. 9*a*; 8. *bhāgīrathīgaṅgāvatāraṇam*, fol. 10*a*; 9. *vārāhatīrthavarṇanam*, fol. 10*b*; 10. *kapotatīrthavarṇanam*, fol. 12*b*; 11. *kaumāratīrthavarṇanam*, fol. 13*a*; 12. *krittikātīrthamāhātmyavarṇanam*, fol. 13*b*; 13. *koṭitīrthavarṇanam*,[14] fol. 14*a*; 14. *daśāśvamedhamāhātmyam*, fol. 14*b*; 14.* *paiśācatīrthavarṇanam*, fol. 15*a*; 15. *sudhātīrthavarṇanam*, fol. 15*b*; 16. *ahalyāsaṃgame indratīrthavarṇanam*, fol. 16*b*; 17. *janasthānavarṇanam*, fol. 17*a*; 18. *navatrīṇisahasrayutabhānutīrthavarṇanam* (*Aruṇāvaruṇāśvabhānutīrtha* °, B), fol. 18*a*; 19. *gāruḍakāśyapavarṇanam*, fol. 19*a*; 20. *govardhanatīrthav.*, ib.; 21. *dhautapāpapraṇāśanasanājjātagālavatīrthav.*, fol. 20*a*; 22. *viśvāmitrendraśyenaparjanyatīrthav.*, fol. 20*b*; 23. *uttaratīre tīrthavarṇanam* (*śvetatīrthav.*, B), fol. 21*b*; 24. *śukratīrtha - mṛitasaṃjīvanītīrthav.*, fol. 22*a*; 25. *puṇyāsiktāsaṃgatendratīrthādiv.*, fol. 22*b*; 26. *paulastyavaiśravasadhaneśvaravāksaṃgamavarṇanam*, fol. 23*b*; 27. *āgneyāditīrthav.*, fol. 24*a*; 28. *ṛiṇamocanam*, ib.; 29. *kadrūsuparṇāsaṃgamav.*, fol. 24*b*; 30. *sarasvatīsaṃgama-*

---

[1] °मुच्यते नात्र संशयः B, ed.

[2] स्वल्पायासेनाभीष्टदायिनीम् ed.

[3] त्वं नाभिकमले विष्णोः° ed.; B omits *ślokas* 21 and 22.

[4] देवती° ed.; °तीर्थान्युदाहृताः B, ed.

[5] कोल्लासुरो (*v.l.* कोह्लासुरो) ° ed.; गयः कोलासुरोपेणस्त्रिपुरं पुत्र पातितं । B.

[6] यमः(धियः B) पातालकेतुश्च मयः ed., B.

[7] अगस्त्यो नर° B. Before this line ed. inserts: एतैरावृततीर्थानि आसुराणि शुभानि च ।

[8] गोतमो° ed.; °काश्यपो B; °मुनिः ॥ A.

[9] मांधाता मनुरेव च ed.; मांडव्यो राम एव च B.

[10] क्रतुः कन° B; °भद्राश्च: (*v.l.* भरतः) ed.

[11] अश्वयूपो नाचिकेतो वृषाकपिररिंदमः । B.

[12] यशसः° ed.; यशसे B; °फलभूत्यर्थं B, ed.

[13] B and ed. omit these three lines.

[14] B omits this colophon, making ch. 14 and 14* of A to be 13 and 14.

purūravabrahmatīrthav., fol. 25*a*; 31. *sāvitryādipañcanadīsaṃgamamṛigavyādhabrahmav.*, ib.; 32. *śamyādidaśatīrthav.*, fol. 25*b*; 33. *viśvāmitrāditīrthav.*, fol. 27*b*; 34. *pūrṇādipañcaviṃśatinadīnadasaṃgamav.*, fol. 28*a*; 35. *śivaśaktinivāsādiv.*, fol. 29*a*; 36. *vṛiddhāsaṃgamāditīrthav.*, fol. 30*b*; 37. *ilābudhapurūravāvasishṭhanṛityagītasaubhāgyādisaṃgama - ileśvarāditīrthav.*, fol. 33*b*; 38. *cakratīrthav.*, fol. 35*a*; 39. *pippalāditīrthav.*, fol. 40*a*; 40. *nāgatīrthanāgeśvarav.*, fol. 42*a*; 41. *mātṛitīrthanavakapratishṭhānav.*, fol. 42*b*; 42. *brahmatīrthabrahmaśiroliṅgaśīvatīrthav.*, fol. 43*b*; 43. *deva(tīrtha)sattrāvighnatīrthav.*, fol. 44*a*; 44. *śeshanāma(śesheśvaraśūleśvarādi)*, fol. 44*b*; 45. *vaḍavādisahasratīrthav.*, fol. 45*a*; 46. *ātmatīrthav.*, fol. 45*b*; 47. *aśvatthatīrthav.*, fol. 46*b*; 48. *somatīrtha - amṛitasaṃgamav.*, fol. 47*a*; 49. *dhānyatīrthādiv.*, fol. 47*b*; 50. *vidarbhāsaṃgamarevatītīrthav.*, fol. 48*a*; 51. *pūrṇatīrthasaṃgamagovindasiddheśvarāditīrthav.*, fol. 50*b*; 52. *vāmatīrthav.*, fol. 54*b*; 53. *rāmādyashṭālakatīrthav.*, fol. 55*a*; 53.* *putrāditīrthav.*, fol. 57*b*; 54. *yamāgnitīrthādiv.*, fol. 59*a*; 55. *tapastīrthādiv.*, fol. 59*b*; 56. *pañcadaśasahasrāshṭaśatatīrthav.*, fol. 61*a*; 57. *tapovananandinīsaṃgamāditīrthav.*, fol. 62*b*; 58. *abjakatīrthav.*, fol. 65*a*; 59. *āpastambasomeśvarav.*, fol. 66*a*; 60. *bāṇatīrtha - śārṅgapāṇitīrthādiv.*, fol. 67*b*; 61. *yakshiṇīsaṃgamāditīrthav.*, fol. 68*a*; 62. *śuklatīrthādiv.*, fol. 68*b*; 63. *cakratīrthādiv.*, fol. 69*a*; 64. *vāṇīsaṃgamavāgīśvaretyāditīrthav.*, fol. 70*a*; 65. *maudgalyavishṇutīrthādiv.*, fol. 71*a*; 66. *lakshmītīrthādiv.*, fol. 74*a*; 67. *bhānvāditīrthav.*, fol. 75*a*; 68. *khaḍgatīrthādiv.*, fol. 75*b*; 69. *anvindrātreyādi-tīrthav.*, fol. 76*b*; 70. *kapilāsaṃgamādi-tīrthav.*, fol. 77*a*; 71. *devasthānāditīrthav.*, fol. 77*b*; 72. *siddhatīrthādiv.*, fol. 78*a*; 73. *parushṇīsaṃgamāditīrthav.*, fol. 78*b*; 74. *mārkaṇḍeyāditīrthav.*, fol. 79*a*; 75. *kālañjarāditīrthav.*, fol. 80*a*; 76. *apsaroyugasaṃgamav.*, fol. 80*b*; 77. *kāṇvāgniputrāgneyahiraṇyakoṭitīrthādiv.*, fol. 81*b*; 78. *nṛisiṃhāditīrthav.*, fol. 82*a*; 79. *piśācāditīrthav.*, fol. 82*b*; 79.* *nimnabhedadvīpāditīrthav.*, fol. 83*a*; 80. *ānandatīrthādiv.*, fol. 84*b*; 81. *bhāvatīrthādiv.*, fol. 85*a*; 82. *sahasrakuṇḍāditīrthav.*, fol. 85*b*; 83. *kapilāsaṃgamādiśatatīrthav.*, fol. 86*a*; 84. *śaṅkhatīrthādiv.*, fol. 86*b*; 85. *kishkindhātīrthav.*, fol. 87*b*; 86. *vyāsatīrthādiv.*, fol. 88*b*; 87. *vañjarāsaṃgamāditīrthav.*, fol. 89*b*; 88. *devāgamāditīrthav.*, fol. 90*a*; 89. *praṇītāsaṃgamakuśatarpaṇāditīrthav.*, fol. 91*b*; 90. *balākatīrthav.*, fol. 92*a*; 91. *manyutīrthav.*, fol. 93*a*; 92. *śvetaparvate śākalyasārasvataparaśuvaishṇavatīrthav.*, fol. 94*b*; 92.* *pavamānaciccikakoṭitīrthav.*, fol. 95*b*; 93. *bhadratīrthav.*, fol. 96*b*; 94. *patatritīrthav.*, ib.; 95. *vipranārāyaṇatīrthav.*, fol. 97*b*; 95.* *bhānvādiśatatīrthav.*, fol. 98*b*; 96. *vyādhatīrthav.*, fol. 99*b*; 97. *mṛitasaṃjīvanasakuṇḍalacakshustīrthav.*, fol. 101*b*; 98. *mṛiḍaśārṅgapāṇipāśavimocana-urvaśītīrthav.*, fol. 103*a*; 99. *saptadhāsāgarasaṃgamav.*, fol. 103*b*; 100. *ṛishisattratīrthav.*, fol. 104*b*; 101. *gaṅgāsāgaratīrthav.*, fol. 105*b*; 102. *rahasyavarṇanam*, fol. 107*b*.

For the *Kaṇḍūpākhyānam*, assigned in Lassen's Anthologia Sanscritica (2nd ed., pp. 48–58) to this work, see above, p. 1231*a*.

It ends (*Ān*. ed., p. 409):

यस्यैतत्तिष्ठति गेहे पुराणं ब्रह्मणोदितं ।
न भयं विद्यते तस्य कलेः कालस्य वा क्वचित् ॥
यस्य कस्यापि नाख्येयं पुराणं ब्रह्मणोदितं ।
श्रद्दधानाय शांताय वैष्णवाय महात्मने ॥
इदं कीर्त्यं भुक्तिमुक्तिप्रदं श्रीब्रह्मशासनं ।
एतच्छ्रवणमात्रेण कृतकृत्यो भवेन्नरः ॥ ८३ ॥

इति श्रीमत्ब्रह्मपुराणे गौतमीमहात्म्ये (thus always) रहस्यवर्णनं नाम द्विशततमो ऽध्यायः ॥ १०२ ॥ श्रीगौतमीमहात्म्यं समाप्तं ॥ ० शके १७०११ सौम्यनामाब्दे कार्त्तिके मासि श्री-

गोदावर्यां श्रीनृसिंहसंनिधौ शुक्लपक्षे अष्टम्यां भानुवासरे एला-पुरस्थकमलाकरोपनामकभवानीभट्टसूरिसूनुना भीकंभट्टशर्मणा-लेखि ॥ विजयादशमीमारभ्य ऊर्जाष्टमीपर्यंतं समाप्तिमगमत् ॥ श्रीगोदावरी प्रसन्नास्तु ॥ अध्याय १०५(!) ग्रंथसंख्या ७००० ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3408.

2677. Foll. 141; quarto, size 9¾ in. by 6¾ in.; modern Telugu handwriting; 16–27 lines in a page.

Gautamīmāhātmya. *Adhyāyas* 1–48. [B.]

The last chapter (48) corresponds to ch. 46 of A; the two preceding chapters—viz. 46. *mārkaṇḍeyeśvaramṛikaṇḍvīśvarabrahmeśvarādi-tīrthavarṇanam* (begins fol. 104*a*), and 47. *brahmagirimahimānuvarṇanam* (beg. fol. 109*b*)—being new to the matter contained in A.

The MS. consists of seven different batches, each of which is paged separately; and the last of these batches (foll. 119–141) should follow immediately after fol. 103, as it completes there ch. 39, and runs on to the end of ch. 45.

The text of this MS. offers a great variety of different readings, being more in accordance with the printed text. It begins:

नारद उवाच ॥

तपसां यज्ञदानानां तीर्थानां पावनं शुभं (तपसो °स्मृतं [ed.)
इति श्रुतं मया त्वत्तस्तीर्थानां चरितं पुनः ॥ ।
श्रोतुमिच्छामि तत्सर्वं वद सत्यं सुरेश्वर ।
सर्वेषामेव तीर्थानां सर्वदा किं विशिष्यते ॥

ब्रह्मोवाच ॥

चतुर्विधानि तीर्थानि मुने वक्ष्यामि तत्वतः ।
शृणुष्व मुनिशार्दूल दैवतान्यासुराणि च ॥
मानुषाणि च लोकेषु विख्यातानि सुरादिभिः ।
मानुषेभ्यश्च तीर्थेभ्य आर्षं तु बहुपुण्यदं ॥
आर्षेभ्यश्चापि तीर्थेभ्य आसुरं पुण्यमुच्यते ।
यदेकं जायते तत्र नास्मात्तीर्थात्परं विदुः ॥
त्रयाणामपि लोकानां तीर्थमाहात्म्यमुत्तमं ।
विश्रुतं मर्त्यलोके यत्तीर्थं बहुगुणोदयं ॥

कर्मभूमिर्यतः पुत्र तस्मात्तीर्थं तदुच्यते ।
जांबवे भारतं वर्षं तीर्थं श्रुतिषु चोदितं ॥

तत्रैव सर्वतीर्थानि उत्तमानि मया तव ।
तेषां भेदं च संक्षेपात्कथ्यमानमितः शृणु ॥

दैवासुराणि चार्षाणि मानुषाणीति भेदतः ।
हिमवद्विंध्ययोर्मध्ये षण्नद्यो देवसंभवाः ॥

तथैव देवजा ब्रह्मन् दक्षिणार्णवविंध्ययोः ।
एता द्वादश नद्यस्तु प्राधान्येन प्रकीर्तिताः ॥ °

[MACKENZIE COLLECTION.]

3409.

2618 e. Foll. 19; size 4to, 9 in. by 7¼ in.; modern Telugu handwriting; twenty lines in a page.

Maṇimaṇḍapa-māhātmya, a legendary account of a shrine of *Krishṇa* at the village of Manapalūr, in the Veṅkaṭagiri district; in 12 *adhyāyas,* assigned to the *Nāradīyasaṃhitā* (or *Nāradaśaunakasaṃvāda*) of the *Brahma-purāṇa.* See Wilson, Mack. Coll., *Māhātmyas,* no. 72.

It begins:

शुक्लांबरधरं विष्णुं शशिवर्णं चतुर्भुजं ।
प्रसन्नवदनं ध्यायेत्सर्वविघ्नोपशांतये ॥

यस्य द्विरदवक्त्राद्याः पारिषद्याः परःशतं ।
विघ्नं विघ्नंति सततं विष्वक्सेनं तमाश्रये ॥

शंकरार्चितपादाब्जं पंकजाननवंदितं ।
किंकरीकृतदेवेशं वेंकटेशमहं भजे ॥

सत्या(? सत्यं) जांबवतीनाथं सत्यानंदस्वरूपिणं ।
स्तुत्या भृत्येष्टदं विष्णुं नित्यं कृष्णमहं भजे ॥

श्रीमद्धिंताल हिंतालबालसालरसालकैः ।
नागकेसरपुंनागकेतकीभिर्विराजितं ॥

वकुलामोदमंदारकुंदवृंदसमन्वितं ।
अनेकमृगसंकीर्णं नानाद्विजसमाकुलं ॥

नदीनदह्रदैर्युक्तं सदा सन्मुनिसेवितं ।
नैमिशारण्यमित्यासीत्तस्मिन् क्षेत्रे महातपाः ।
शौनकः कर्तुमारेभे सत्त्रं द्वादशवार्षिकं ॥
तत्समालोकितुं सर्वे समाजग्मुर्महर्षयः ।
विमत्सरास्ते तत्रैव शौनकेन सह स्थिताः ॥
ततस्तीर्थाटनासक्तः सम्यग्ध्यानविशारदः ।
समाजगाम देवर्षिर्नारदः शौनकाश्रमं ॥
प्रत्युत्थाय प्रणत्याथ पूजां कृत्वा यथाविधि ।
पृष्ट्वा च कुशलप्रश्नं शौनकः प्राह नारदं ॥

शौनकः ॥

भगवन्नद्य मे प्राप्तं तपसस्त्विष्टदायिनः ।
फलं यदागता यूयं मदनुग्रहकाम्यया ॥
भगवद्भक्तवर्याणां भवता मटसंक्षितौ (? मठ०) ।
व्योम्नि भागाश्च सर्वेषां तमःस्तोमनिवृत्तये ॥
तीर्थाटनं प्रकुर्वद्भिर्युष्मद्भिरवनीतले ।
कानि क्षेत्राणि दृष्टानि हरेरद्भुतकर्मणः ॥
कुत्र संनिहितो विष्णुर्भगवान् हरिरव्ययः ।
तन्मे ब्रूहीति मुनिना पृष्टः स नारदो ऽब्रवीत् ॥

नारदः ॥

धन्यस्त्वं मुनिशार्दूल यत्ते विष्णुकथारतिः ।
प्रश्नेन महता प्रीतिर्जाता मे वर्णितुं हरिं ॥
मया संचरता भूमौ सेवितो मणिमंटपे(!) ।
सत्यभामाजांबवतीयुक्तः कृष्णो जगत्पतिः ॥ ०

It ends:

काश्यां मुक्तिर्मृतेरेव क्षेत्रेणैव मुनिसत्तम ।
शिवं क्षेत्राधिकं तस्मान्मणिमंटपसंज्ञिकं (०कात्) ॥
अयोध्यादिपुरीभ्यश्च सप्तभ्यो ह्यधिकं भुवि ।
तस्मात्तत्सदृशं क्षेत्रं न दृष्टं नापि च श्रुतं ॥
मणिमंटपमाहात्म्यं तीर्थानां च विशेषतः ।
यः शृणोति सकृद्भक्त्या सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥

शृणोति संश्रावयतीदमद्भुतं
यो वा मुकुंदस्य शुभं चरित्रं ।
आरोग्यमायुष्यमशेषमंगलं
स वै समाप्नोति हरेश्च भक्तिं ॥

इति ब्रह्मपुराणे नारदीयसंहितायां मणिमंटपमाहात्म्ये द्वादशो ऽध्यायः ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3410.

334. Foll. 725; size 12¼ in. by 5¾ in.; clear Devanāgarī writing of 1798 A.D.; 12 or 13 lines in a page.

Brahmavaivartapurāṇa, in four *khaṇḍas,* with separate numbering of leaves.

See Aufrecht, Cat. Bodl., nos. 65, 66. For an account of the work see H. H. Wilson, Works, iii., p. 91 seqq.

I. *Brahmakhaṇḍa,* in 30 *adhyāyas,* foll. 63 (and an extra leaf after fol. 29; from fol. 59 wrongly numbered 49, etc.), begins:

गणेशब्रह्मेशसुरेशशेषाः
सुराश्च सर्वे मनवो मुनीन्द्राः ।
सरस्वतीश्रीगिरिजादिकाश्च
नमन्ति देवं प्रणमामि तं विभुम् ॥ १ ॥

स्थूलां तनूं विदधतं त्रिगुणं विराजं
विश्वानि लोमविवरेषु महान्तमाद्यम् ।
सृष्ट्युन्मुखः स्वकलयापि ससर्ज सूक्ष्मां
नित्यां समेत्य समयस् (सरयं MS. 339; हृदये [R. M.) तमजं भजामि ॥ २ ॥ ०

Cf. Rāj. Mitra, Notices, iii., p. 236.

II. *Prakritikhaṇḍa,* in 63 *adhyāyas,* foll. 161 (counted 162, no. 22 being passed over), begins: नारद उवाच ॥

गणेशजननी दुर्गा राधा लक्ष्मीः सरस्वती ।
सविित्री च सृष्टिविधौ प्रकृतिः पंचधा स्मृता ॥ १ ॥

Cf. Notices, iii., p. 227.

Colophon: इति श्रीब्रह्मवैवर्तपुराणे नारायणनारदसंवादे प्रकृतिखंडे दुर्गोपाख्याने प्रकृतिकवचं नाम त्रिषष्टितमो ऽध्यायः ॥

III. *Krishṇajanmakhaṇḍa,* in 132 *adhyāyas,* foll. 410 (counted 411, no. 273 being passed over), begins: नारद उवाच ॥

श्रुतं प्रथमतो ब्रह्मन् ब्रह्मखण्डं मनोहरं ।
ब्रह्मणो वदनांभोजात् परमाद्भुतमेव च ॥ १ ॥

ततस्तद्वचनं तूर्णं समागत्य तवान्तिकं ।
श्रुतं प्रकृतिखण्डं च सुधाखण्डात्परं परं ॥ २ ॥

Cf. Notices, ix., p. 29.

Colophon: इति ब्रह्मवैवर्ते महापुराणे श्रीकृष्णजन्मखंडे सूतशौनकसंवादे द्वात्रिंशदधिकशततमो ऽध्यायः ॥

IV. *Gaṇapatikhaṇḍa* (also called *Gaṇeśa-khaṇḍa*), in 45 *adhyāyas*, foll. 90, begins:

नारायणं नमस्कृत्य ॰ ॥

नारद उवाच ॥ श्रुतं प्रकृतिखण्डं ॰ Cf. Notices, iii., p. 240.

Colophon: इति श्रीब्रह्मवैवर्ते महापुराणे नारायणनारदसंवादे गणपतिखंडे पंचचत्वारिंशत्तमो ऽध्यायः ॥

Khaṇḍas II. and III. have been exchanged by the binder.

Two editions of this work have appeared in India (Calc. 1881–87, 1888).

[H. T. Colebrooke.]

3411.

339a. Foll. 53; size 12 in. by 5¼ in.; fairly good Devanāgarī writing of 1802 A.D.; twelve lines in a page.

Brahmavaivartapurāṇa. The *Brahmakhaṇḍa.*

Copied by a certain *Nandarāma Pāṭhaka.*

[H. T. Colebrooke.]

3412.

2198. Foll. 483; size 11½ in. by 5 in.; good Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; 9 or 10 lines in a page.

Brahmavaivartapurāṇa. The *Kṛishṇajanma-khaṇḍa.*

Several separate editions of this *Khaṇḍa* have appeared in India.

[Gaikawar.]

3413.

1308. Foll. 333; size 12½ in. by 6 in.; fair, modern Devanāgarī writing; thirteen lines in a page.

Kṛishṇajanmakhaṇḍa of *Brahmavaivarta-purāṇa.* [H. T. Colebrooke.]

3414.

1096. Foll. 135; size 12 in. by 6 in.; clear Devanāgarī writing of 1802 A.D.

Brahmavaivartapurāṇa. The *Gaṇapatikhaṇḍa.*

[H. T. Colebrooke.]

3415.

339b. Foll. 61; size 12 in. by 5¼ in.; fair Devanāgarī writing of 1803 A.D. (foll. 1–32 apparently by a different, somewhat older hand); 15 or 16 lines in a page.

Kāśīmāhātmya, in 26 *adhyāyas,* professing to form part of Part III. (*tṛitīya-vibhāga*) of the *Brahmavaivartapurāṇa.*

It begins:

भवानीतनयाद्याद्यतनयानंददायकं ।
काशिवासिजनाघौघहारिन् ढुंढे नमो ऽस्तु ते ॥

See Aufrecht, Cat. Bodl., no. 70. The work has been published at Benares (1865) under the title of *Kāśīrahasya.*

It ends:

यथा मनुष्यदेहे ऽस्मि शोधिते मातिवस्तुतः ।
तथा शृणुध्वमाश्चर्यं छ्र मेरुः सर्षपोदरे ॥

इति श्रीब्रह्मवैवर्ते तृतीयविभागे रहस्यातिरहस्ये काशीमाहात्म्ये षड्विंशो ऽध्यायः ॥ संवत् १८६० पौषे मासे शुक्लपक्षे चतुर्दश्यां भौमवासरे ॥

लिखित्वा शिवप्रसादो ब्राह्मणः कान्यकुब्जकः ।
काश्या मध्ये गंगातटे शुभं समाप्तमगमत् ॥

In Dr. Burnell's Tanjore Cat. (as apparently in S. India generally), this treatise is (p. 189) also referred to the *Brahmakaivartapurāṇa*,* of which it is stated to form the third (and last) *bhāga*; the two others being the *pūrva-bhāga* and the *madhyama-* or *rahasyabhāga*.

[H. T. COLEBROOKE.]

3416.

2709. Foll. 61; size 7¼ in. by 4½ in.; carelessly written, in Devanāgarī, by several modern hands; 9–14 lines in a page.

Ghaṭikācala-māhātmya, 'a legendary description of the *Ghaṭika* mountain near Chitore, west of Madras, where a temple is erected to *Nṛisiṃha*, or *Vishṇu* in that form' (Wilson, Mackenzie Collection, i. 70); professing, in the colophons, to form part of the *Brahmakaivarta-purāṇa*. *Adhyāyas* 11–20.

Adhy. XI. begins: अगस्त्य: ॥

गिरेः प्रदक्षिणं कार्यं पुंसा यत्किंचिदीप्सितं ।
ब्रह्मतीर्थादिका सर्वा स्नातव्या दीर्घिका सदा ॥

वामदेव: ॥

कस्मिंस्तीर्थे कृतस्नानः कर्म विद्वान् लभेत्सदा ।
प्रदक्षिणं प्रकुरुतः गिरेरस्य तटे तथा ॥

अगस्त्य: ॥

प्रदक्षिणद्वयं तत्र विज्ञेयं नगसत्तमे ।
महाप्रदक्षिणं विद्धन्नांतरं च यथाक्रमं ॥ °

Thus *Agastya* remains throughout the chief speaker. The work is not complete with the 20th *adhyāya*.

It ends:

उपदिष्टस्तु प्रह्लादो नाम्नामुच्चारणात्ततः ।
उन्मज्ज्य बाष्पेनागत्य जग्राह चरणे पितुः ॥

इति श्रीब्रह्मकैवर्ते घटिकाचलमाहात्म्ये विंशो ऽध्याय: ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3417.

2618 b. Foll. 14; size 4to, 9¾ in. by 7¼ in.; modern, cursive Telugu handwriting; 20–23 lines in a page.

Sarpapurakshetramāhātmya—also wrongly called *Sarvapurakshetramāhātmya*—a legendary account of *Sarvapura* (?), a holy place in the *Rājamahendrī* (*Rājamundry*) sircar (Wilson, Mack. Coll., 2nd ed., p. 145); forming *adhyāyas* 52–56 of the (*Agastya-śaunakasaṃvāda* of the) *Brahmakaivartapurāṇa*.

It begins: अंबरीष: ॥

श्रीमन् सर्वेवर(*r.* सर्पपुर)क्षेत्रमाहात्म्यं कथयस्व मे ।
कुतः सर्पपुराख्यानं (? MS. सर्वे°) क्षेत्रस्यास्य बभूव ह ॥
सरोनाम्नो च किं मूलं भावनारायणो हरिः ।
किमर्थमत्र स्थितवानयं केन प्रतिष्ठितः ॥
एतदाचक्ष्व सर्वं मे श्रोतुं कौतूहलं मुने ।

वशिष्ठ: ॥

राजन् सम्यक् त्वया पृष्टं शौनकाय महात्मने ॥
गतेन नैमिशारण्यमगस्त्येनैवमीरितं ।
तदेवाहं प्रवक्ष्यामि समाहितमनाः शृणु ॥
अथासीद्गौतमीतीरे नैमिशारण्यमद्भुतं ।
महर्षिजनसंघुष्टं फलपुष्पद्रुमान्वितं ॥ °

* The treatises professing to belong to this *Purāṇa* have (contrary to the alphabetical order) been placed after the *Brahmavaivarta*, because it seemed desirable to keep the *Kāśīmāhātmya* between the two, as it is claimed by both—the MS. noted by Burnell (p. 189*b*, *sub* 1669) under the *Brahmakaivarta* beginning in the same way as the present work—and because the designation '*Brahmakaivarta*' (peculiar to S. India) seems to be nothing more than a Southern term for the Northern *Brahmavaivarta*, as, indeed, it has been treated in Wilson's 'Mackenzie Collection.' The latter term does not seem to occur either in Oppert's Lists or in Taylor's Cat. Rais.; and the MSS. assigned to it in the Tanjore Cat. were probably derived from Northern India.—Ed.

Page 4 : शौनकः ॥

कथं सर्पपुराख्यानं* तस्यासीत्कलशोद्भव ।
सरसां चैव नामानि कथमासन्महामुने ॥
किमर्थं नारदस्तत्र प्रतिष्ठापितवान् हरिं ।
विस्तरेण ममाचक्ष्व श्रोत्रं मे श्रवणोत्सुकं ॥

अगस्त्यः ॥

कश्यपस्य सुताः पूर्वं काद्रवेया महौजसः ।
सर्परूपधरा आसन् सहस्रं मुनिसत्तम ॥
कदाचिदशपन्माता सुतानमितवर्चसः ।
कुतश्चित्कारणाद्यूयं वह्निदग्धा भविष्यथ ॥

The king of serpents then appeals to *Hari Nārāyaṇa,* and is told that he is to be called *Ananta,* and to serve as the perpetual couch of the god. P. 6 :—

सर्पत्वाद्भवतः पुत्र क्षेत्रं सर्प(or सर्व)पुराभिधं ॥
त्रिषु लोकेषु विख्यातं भविष्यति न संशयः ।
अहमप्यत्र वत्स्यामि कुतश्चित्कारणादहो ॥

अगस्त्यः ॥

इति वचनमुदारं प्रेमपूर्वं गदित्वा
भुजगपतिमदांतार्थो(*r*. त्मा)नमापत् सुरेंद्रः ।
हरिरखिलगुणानामाश्रयो भक्तताग्रं(!)
प्रतिदिनमिदमीरन्मुच्यते जन्मबंधैः ॥

इति° द्विपंचाशाध्यायः ॥ p. 7.

It ends : अगस्त्यः ॥

नारदं भगवानेवमुक्त्वा देवान्मुनीनपि ।
आज्ञापयामास मुने गमनाय यथागतं ॥
ततो देवाः सगंधर्वा नारदाद्या महर्षयः ।
भावनारायणं नत्वा प्रययुस्ते यथागतं ॥
अस्मिन् सर्पपुरक्षेत्रे* पंचक्रोशचतुःसमे ।
मत्स्यरूपाश्च देवर्षे सर्वे स्थावरजंगमाः ॥
अस्मिन्क्षेत्रे तु यो मर्त्यस्त्रिरात्रं निवसेद्यदि ।
अश्वमेधसहस्राणां फलमाप्नोति नारद ॥ ° ॥

मुक्तिदे सरसि स्नात्वा दृष्ट्वा नारायणं नरः ।
शुभसंततिमाप्नोति न चेह जायते पुनः ॥
एतत्क्षेत्रस्य माहात्म्यं पठन् शृण्वन् लिखन्नरः ।
विष्णुलोकमवाप्नोति मुनिपुंगव शौनक ॥

वशिष्ठः । इति

भुजगपतिपुराख्यक्षेत्रमाहात्म्यमुक्तं(*r*. °क्त्वा)
वचनमखिलतत्त्वज्ञानपूर्णो मुनींद्रः ।
कलशभवपदारं त्वीरयन् शौनकार्यं
नरवरपरितोषं प्रापयामास सद्यः ॥

इति श्रीब्रह्मकैवर्तमहापुराणे अगस्त्यशौनकसंवादे सर्व(or सर्प)पुरक्षेत्रमाहात्म्ये षट्पंचाशो ऽध्यायः ॥

On the fly-leaf the work is called, in Telugu characters, *Sarpapurakshetramāhātmyam* ; and in English characters, *'Sarapoora Chatra Mhatiam.'* [MACKENZIE COLLECTION.]

3418, 3419.

2842 a & c. Size 4to, 9½ in. by 7 in.; modern Telugu handwriting; 14–16 lines in a page.

Two *Māhātmyas,* claiming to form part of the *Brahmakaivartapurāṇa,* viz.:—

a. *Sarpapura* (or *Sarvapura*)-*kshetramāhātmya,* foll. 19 (paged 1–38). The 1st of the five chapters of the preceding MS. is here omitted.

It begins : शौनकः ॥

भगवन्नद्भुतमिदं शृण्वतो मे न जायते ।
तृप्तिः कुंभसमुद्भूत पुरातन महामुने ॥
कुतश्चित्कारणादत्र वत्स्यामीत्युरगाधिपं ।
प्रत्यब्रवीन्महातेजा भगवानादिपूरुषः ॥
इति त्वयेरितं तात किं तत्कारणमद्भुतं ।
हरिराश्रितमंदारो नारदेन प्रतिष्ठितः ॥
इति पूर्वं त्वयैवोक्तं तदाचक्ष्व महामुने ।
अगस्त्यः ॥ सत्यमुक्तं मुनिश्रेष्ठ प्रतिष्ठापितवान् हरिं ॥
नारदः पूर्वमिति यन्नदेवागामिकारणं ।
उवाच पन्नगेशाय भगवानखिलार्थवित् ॥
तस्मात्तदर्थं भगवान्नारदेन प्रतिष्ठितः ।
तदेवाहं प्रवक्ष्यामि शृणुष्वावहितो मुने ॥ °

* Whilst in most cases where the name appears, the second letter of the ligature is written below the र, and the proper reading of the name remains doubtful owing to the great similarity (or practical identity) of the signs for र्व and र्प, in this and some other passages the *r* is written after the *p*, all ambiguity being thus avoided. The final *śloka* also leaves no doubt as to the correct spelling of the name.

In the list of contents on the fly-leaf of the volume, the treatise is referred to as '*Surpapoorachatramahateyem*, legendary account of the holy place *Survapoorachatrum*.'

c. *Garuḍācala-māhātmya*, or *Upamākā*(*kshetra*)-*māhātmya*, a legendary account of the mountain of Garura, and a shrine, in the Rājamahendrī district (cf. Wilson, Mack. Coll., 2nd ed., p. 133), in four *adhyāyas*; foll. 15 (paged 1–30). It begins:

कदाचिन्नैमिशारण्ये समेता ऋषयो ऽनघाः ।
गरुडाचलमाहात्म्यतत्त्वजिज्ञासयान्विताः ।
सूत – – (lacuna) व्यासशिष्यं महामुनिं ॥
ऋषय ऊचुः ॥
सूत सर्वार्थतत्त्वज्ञ सर्वशास्त्रविशारद ।
व्यासप्रेमाधिकरणसूक्ष्मप्रेक्षावतां वर ॥
त्वत्तः श्रुताः कथा रम्या हृदि तिष्ठंत्यविस्मृताः ।
त्वं हि नः परमो बंधुस्त्वं नो ह्यापरभेदकः ॥
अस्माकं काचिदिच्छास्ति तां पूरय महामते ।
सूतः ॥ युष्माकं मे [हि] कारुण्यमदभ्रं वर्तते सदा ॥
मत्तस्तु यदि युष्माकं वांछा यदि हतांहसः ।
आज्ञापयत मा तूर्णं त्वदिष्टकरणो ह्यहं ॥
ऋषय ऊचुः ॥
क्रोशमात्रे सरिद्भर्तुरुपमाकेति विश्रुता ।
नगरी वर्तते तत्र गरुडाख्यो नगो महान् ॥
तत्रास्ते वेंकटाद्रीशः श्रीनिवासः परात्परः ।
स्वभक्तनिकराभीष्टदायकः पद्मया सह ॥
निग्रहानुग्रहे दक्षः प्रजापतिमुखैः सुरैः ।
वंद्यमानपदांभोजः कलिदोषनिवर्तकः ।
मनुष्यलीलया तत्र सर्वभोगान् भुनक्ति वै ॥
कुतस्तत्राविरभवच्छ्रीनिवासः परात्परः ।
बंधुराज्यस्य सरसो माहात्म्यं तार्क्ष्यभूभृतः ॥
कृष्णाद्वैपायनमुखाद्यथा वै भवता श्रुतं ।
तथा ब्रूहि महाभाग श्रोतुं कौतूहलं हि नः ॥
सूत उवाच ॥
माहात्म्यमुपमाकायाः प्रवक्तुं बहुवत्सरैः ।
न शक्यं पद्मजेनापि किमुतास्मादृशैर्नृभिः ॥
तथापि युष्मत्कारुण्यकटाक्षपरिपूरितः ।
कथयामि यथासंविच्छ्रूयतामृषयो ऽनघाः ॥

It ends:

इति पूर्वं मुनीनां तु सन्निधौ हरिणोदितं ।
तस्मात्सर्वोत्तमं क्षेत्रं हर्यनुग्रहदायकं ॥
तस्मान्महोत्तमक्षेत्रमाहात्म्यं मुनिपुंगवाः ।
पठनीयं लसद्भक्त्या भुक्तिमुक्तिप्रदायकं ॥
इति श्रीब्रह्मकैवर्तपुराणे गरुडाचलमाहात्म्ये चतुर्थो ऽध्यायः ॥

In the heading title, the tract is called '*Vupamākakshetramāhātmya*'; and on the fly-leaf, '*Vopacachatramahatam* in the Dorogul country.' [MACKENZIE COLLECTION.]

3420.

2619 b. Foll. 82; size 4to, 10 in. by 6¾ in.; modern, cursive Telugu handwriting; 32–39 lines in a page.

Dakshiṇakālīpura-māhātmya, a legendary account of a temple dedicated to the goddess *Kālī* at Śivagaṅga; professing to form part (of the *uttarabhāga*) of the *Brahmakaivarta-purāṇa*. Thirty-two *adhyāyas*.

It begins:

इष्टार्थविघ्नसिद्ध्यर्थं शिष्टाराध[नचो]दितः ।
यजे शृंगारविघ्नेशं भजे वागर्थसिद्धये ॥
व्यासं वसिष्ठनप्तारं शक्तेः पौत्रमकल्मषं ।
पराशरात्मजं वंदे शुकतातं तपोनिधिं ॥
सूतः ॥ श्रीमत्कैलासशैलाग्रे शिखरैर्बहुभिर्युते ।
शिवंकरे त्रिजगतां शिवावासे चिरंतने ॥
नित्यपुष्पैर्नित्यफलैः कल्पवृक्षैः सुवेष्टिते ।
देवर्षियक्षगंधर्वसिद्धचारणसेविते ॥ ०

It ends:

इदं (*r.* एतद्) दक्षिणकालिकापुरविभोर्ज्योतिर्वनोद्भासिनो
लिंगाकारविराजमानमहसः श्रीस्वर्णवल्लीपतेः ।
माहात्म्यं कलुषापहं शुभकरं श्रुत्वा मुनींद्रा मुदा
तत्रागत्य च दर्शनं च विदधुः काशीश्वराद्यर्चनं ॥
इति श्रीब्रह्मकैवर्तमहापुराणे उत्तरभागे शिवक्षेत्रप्रशंसायां दक्षिणकालीपुरमाहात्म्ये काशीश्वरप्रसादो नाम द्वात्रिंशोध्यायः॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3421.

2619c. Foll. 21; size and handwriting as of preceding MS.

Pushpavana-māhātmya, professing to form *adhyāyas* 71–85 (of the *Śatarudrīyasaṃhitā*) of the *pūrvabhāga* of the *Brahmakaivartapurāṇa.*

It begins:

श्रीमत्पुष्पवनेशानं सच्चिदानंदविग्रहं ।
प्रल[य]स्थितिसर्गाणां कर्तारं नौमि शंकरं ॥

शौनकः ॥

यच्छ्रुतं मे वनाख्यातं(?॰नं) भवता कथितं पुरा ।
तन्मध्ये संग्रहेणोक्तं श्रीपुष्पवनवैभवं ॥

कथितं सूत सर्वज्ञ विस्मृत्य वद सर्वदा ।
सहेतुकं च वृत्तांतं तत्राश्चर्यं कथाश्च याः ॥

भवत्कृपायाः पात्रं मां विदित्वा कृपयाधुना ।
त्वां विनान्यं न पश्यामि त्वमेव गतिरद्य मे ॥

मां पुरस्कृत्य वर्तंते बहुशो मुनिपुंगवाः ।
पाल्यतां च वचो मे[ऽ]द्य(त्) त्वत्समो ऽन्यो न कश्चन॥

सूतः॥ शृणु द्विज महाप्राज्ञ सर्वज्ञस्त्वं न संशयः ।
तथापि मां गुरुं कर्तुमेवमेवंविदिष्यसि(*r.* ॰दिच्छसि) ॥

यावज्ज्ञातं मया विप्र यावन्मे गुरुणोदितं ।
एवमेव पुरा वृत्तं नंदिने च समीरितं ॥

गुहेन भक्तियुक्तेन कैलासे देवपूजिते ।
सेविते मुनिवृंदैश्च देवेंद्राम(?॰द्रैर)मरैरपि ॥

It ends:

य इदं पुष्पकांतारमाहात्म्यं शृणुयान्नरः ।
तस्य पुण्यफलं वक्तुं न शक्यं दैवतैरपि ॥

ये पठंति तदाख्यानं ये शृण्वंति नरोत्तमाः ।
तेषां निवासं कैलासे सत्यं सत्यं वदाम्यहं ॥

पुत्रहीनो लभेत्पुत्रं धनहीनो लभेद्धनं ।
रोगी विमुच्यते रोगात् पापी पापाद्विमुच्यते ।
तस्मात्सर्वप्रमुक्तेन श्रोतव्यं पुण्यकांक्षिभिः ॥

इति श्रीब्रह्मकैवर्तमहापुराणे पूर्वभागे शतरुद्रीयसंहितायां भास्करक्षेत्रे पुष्पवनमाहात्म्ये रहस्यचिदंबरोपदेशं नाम पंचाशीतितमो ऽध्यायः ॥

Cf. Wilson, Mack. Coll., 2nd ed., p. 138.

[Mackenzie Collection.]

3422.

2617. Foll. 43; size 4to, 10¾ in. by 7¾ in.; modern, cursive Telugu handwriting; about thirty lines in a page.

Maṅgalagiri-māhātmya, a legendary account of a temple of *Vishṇu* (*Narasiṃha*), and other sacred places on the Maṅgalagiri in the Guntur district; professing to form part of the (*Bhavānīśaṅkaragītā* of the) *Brahmakaivarta-purāṇa.*

Rather incorrect. It begins:

व्यासं वशिष्टनप्तारं शक्तेः पौत्रमकल्मषं ।
पराशरात्मजं वंदे शुकतातं तपोनिधिं ॥

पार्वत्युवाच ॥

महादेव महाभाग नारदाद्यमहर्षयः ।
जीवन्मुक्तिमवापुस्ते परमेश्वरभक्तितः ॥

प्राक् त्वन्मुखांबुजाच्छ्रुत्वा स्वयंवेक्तस्थलाधिकं(? *i.e.* [स्वयंव्यक्त॰) ।
सर्वपापहरं दिव्यं मर्त्यलोकसुपावनं ॥

श्रीरुग्नमाद्यं(!) श्रीमुष्णं नैमिशं पुष्करं वरं ।
नीलग्रामाद्रिस्तोताद्रिर्वेंक्कटाद्रिमनोरमः (॰ द्रिर्वेंक्कटा- [द्रिर्म॰) ॥
नरनारायणवाहि(!) दिव्यबदरिकाश्रमं ।
यक्षगंधर्वगरुडकिन्नरोरगसेवितं ॥

एते ह्यष्ट स्वयंवेक्ता(॰व्यक्ता) भूलोके संति शंकर ।
एतेषां चरितं वक्तुं त्वमर्हसि ममाधुना ॥

पुरा स्वयंवेक्त(॰व्यक्त) इति तोताद्रिः श्रेष्ठ उच्यते ।
त्वयेदानीं तच्चरितं सम्यग्वद सविस्तरं ॥

It consists of 22 *adhyāyas,* arranged in the following order: (*a*) foll. 23–44, from the beginning to the middle of *adhy.* 12 (the end of the first *adhyāya* being, however, not marked); (*b*) foll. 12 to middle of 20*a*, from the middle of *adhy.* 12 to middle of *adhy.* 16; (*c*) foll. 1–11, from there to the end of *adhy.* 21; (*d*) foll. 20*a*–22*b*, *adhy.* 22.

It ends:

त्रिकालं संप्रपूज्यैव हरिभक्तिपरायणाः ।
ते सर्वबंधविमुक्ता हरिसालोक्यमाययुः ॥

यथा परंपराप्राप्ता पूजा तव मयेरिता ।
वर्तेद्यावि(?वर्तते ऽद्यापि) तोताद्रौ वैष्णवे नगनंदने ॥

इति ब्रह्मकैवर्ते भवानीशंकरगीतायां पूजाविधिक्रमो नाम द्वाविंशो ऽध्यायः ॥

The name '*Mangalagiri*' itself does not seem to be mentionod in the work, but only different hills and *tīrthas*.

[MACKENZIE COLLECTION.]

3423.

2580 c. Foll. 15 (paged 1–29); size folio, 11¾ in. by 8¾ in.; modern Telugu writing; 25–43 lines in a page.

Goshṭhīvana-māhātmya, forming *adhy.* 51–60 of some section of the *Brahmakaivartapurāṇa*.

It begins: श्रीशौनकादयः ॥

श्रीनिवासस्य देवस्य क्षेत्राणां परमं शुभं ।
माहात्म्यं भारते वर्षे त्वया चोक्तं महात्मना ॥
अस्माभिश्च श्रुतं सूत त्वत्समागमकारणात् ।
कृतार्थास्तु वयं सर्वे सत्कथाश्रवणेन च ॥
रंगक्षेत्रस्य माहात्म्यं वेंकटाचलवैभवं ।
माहात्म्यं तुंगभद्रायाश्चास्माभिः श्रूयते पुरा ॥
गोष्ठीवनस्य माहात्म्यं मोक्षसाधनमुत्तमं ।
इदानीं श्रोतुमिच्छामस्तद्वदस्व तपोधन ॥
सूतः । पुरा कैलासशिखरे त्रिपुरघ्नं त्रिलोचनं ।
पप्रच्छ गिरिजा देवी सर्वेषां हितकाम्यया ॥
गोष्ठीवनस्य माहात्म्यं गुह्यं गुह्यतमं परं ।
आचचक्षे स पार्वत्यै देवदेवो महेश्वरः ॥
युष्माकं तच्च वक्ष्यामि माहात्म्यमघनाशनं ।
शृणुध्वं मुनयः सर्वे चित्तैकाग्रसमाधिना ॥
पार्वत्युवाच ।
देवदेव त्रिलोकेश श्रीधरस्य जगत्पतेः ।
क्षेत्राणां भारते वर्षे माहात्म्यं श्रूयते मया ॥
श्रवणे तुंगभद्रायास्तस्यास्तीरे त्वया पुरा ।
गोष्ठीवनमिति प्रोक्तं श्रीविष्णोर्निलयं महत् ॥
तस्याहं श्रोतुमिच्छामि माहात्म्यं परमं शुभं ।
विस्तरेण समाचक्ष्व सर्वेषां मोक्षहेतवे ॥
महेश्वर उवाच ॥
गुह्यं गुह्यतमं लोके गोष्ठीवनमनुत्तमं ।
क्षेत्राणामुत्तमं क्षेत्रं प्रत्यक्षं परमं पदं ॥
तस्य क्षेत्रस्य माहात्म्यं वक्तुं विस्तरशस्तव ।
न शक्यते वर्षशतैर्मया संक्षेपतः शृणु ॥
पूर्वांभोधेः पश्चिमे तु क्षेत्रं षट्क्रोशदूरगे ।
तुंगभद्रातटे देवि गोष्ठीवनमिति श्रुतं ॥
योजनद्वयपर्यंतं तत्क्षेत्रं परमं महत् ।
श्रिया सहात्र स्थितवान् साक्षान्नारायणो हरिः ॥
ब्रह्मादयः सर्वदेवा ऋषयश्चामलाशयाः ।
तत्र स्थित्वा देवदेवमुपासते परं विभुं ॥
योजनद्वयमध्ये तु तुंगभद्रातटे शुभे ।
क्षेत्रं त्रिक्रोशपर्यंतं नारायणमयं स्मृतं ॥
तत्रस्था मानवाः सर्वे स्थावराणि चराणि च ।
नारायणस्वरूपाणि शंखचक्रगदाधरः ॥
ये त्यजंति नरा देहं तस्मिंस्त्रिक्रोशमध्यमे ।
सामीप्यमुक्तिं(!) प्राप्स्यंति ह्यधमाः पापिनो ऽपि वा ॥

It ends:

धारणं चातपत्रस्य चामरग्रहणं तथा ।
ध्वजस्य ग्रहणं कृत्वा करदीपिकधारणं ॥
शिखिकावाहनं(!) चापि धृत्वा तांबूलपेटिकां ।
कर्मबंधादिमुक्तस्तु प्राप्स्यते परमं पदं ॥
मुमुक्षुर्वार्थिकामो वा यः कुर्याद्विष्णुसेवनं ।
विमुक्तः सर्वपापेभ्यो विष्णुलोकं स गच्छति ॥
कामाद्रोष्ये(!) यथा विष्णुं प्राप्नुवंति सुखेन च ।
तथा [ह्य]र्थार्थिनो देवि प्रययुः सुलभेन तं(!) ॥
क्षेत्राणामुत्तमं क्षेत्रं पारमात्म्यमनुत्तमं ।
तत्क्षेत्रस्य समं नास्ति पंचाशत्कोटिभूतले ॥
एतत्क्षेत्रप्रभावं च श्रुत्वा निष्ठापरायणाः ।
वक्तारं पूजयित्वा च यास्यंति परमां गतिं ॥
अंगुल्याभरणैश्चैव अन्नवस्त्रप्रदानतः ।
मम लोकमवाप्नोति नात्र कार्या विचारणा ॥

इति श्रीब्रह्मकैवर्तपुराणे उमामहेश्वरसंवादे गोष्ठीवनमाहात्म्ये षष्टितमो ऽध्यायः ॥

On the front fly-leaf the following title is given to the work: "*Ponnoorbhauva narraina* (? *Punarbhava Nārāyaṇa*) *swamy mahateyem*, or legendary account of the *Bhauvanarraina Swamy* god at Ponnoor village."

[MACKENZIE COLLECTION.]

3424.

3085. Foll. 199; size $9\frac{1}{4}$ in. by 5 in.; fair Devanāgarī writing of 1770 A.D.; twelve lines in a page.

Adhyātmarāmāyaṇa, a section of the *Brahmāṇḍapurāṇa,* treating of the fortunes of *Rāma;* in seven *kāṇḍas,* the leaves of which are numbered separately.

I. *Bālakāṇḍa,* foll. 21; II. *Ayodhyākāṇḍa,* foll. 32; III. *Āraṇyakāṇḍa,* foll. 25; IV. *Kishkindhākāṇḍa,* foll. 26; V. *Sundarakāṇḍa,* foll. 17; VI. *Yuddhakāṇḍa* (called *Laṅkākāṇḍa* on fol. 1*a*), foll. 50; VII. *Uttarakāṇḍa,* foll. 28.

Cf. Aufrecht, Cat. Bodl., nos. 72–74.

[J. R. BALLANTYNE.]

3425.

1870. Foll. 369; size 12 in. by 4 in.; clear Devanāgarī writing of 1817 A.D.; 5–7 lines in a page.

Adhyātmarāmāyaṇa.

Each *kāṇḍa* is paged separately: I. foll. 48; II. foll. 63; III. foll. 44; IV. foll. 46; V. foll. 41; VI. foll. 48; VII. foll. 51 (foll. 21–28 of which are missing). [DR. JOHN TAYLOR.]

3426.

2029. Foll. 340; size 15 in. by $6\frac{3}{4}$ in.; fair, modern Devanāgarī writing; 8–15 lines in a page.

Adhyātmarāmāyaṇa, with a commentary called *Adhyātmarāmāyaṇasetu,* by *Rāmavarman* (or *Rāmadatta*), ruler of Śṛiṅgavera, son of *Himmativarman,* and pupil of *Bhaṭṭa Nāgeśa.*

It begins:

विसेनवंशजलधौ पूर्णः शीतकरो ऽपरः ।
प्रजाह्लादकरो विष्णुभूषणः कौस्तुभो ऽपरः ॥ १ ॥

अत्र विष्णुभूषणत्वेन परमभक्ततया सदा भगवद्धृदयारूढतास्य ध्वनिता ॥

नाम्ना हिम्मतिवर्माभूद् धैर्येण हिमवानिव ।
रूपेण जितकंदर्पः क्षमायां क्षमया समः ॥ २ ॥
पराक्रमे ऽर्जुनः साक्षात्तेजसा भानुमानिव ।
भूपानां भ्रष्टराज्यानां पुना राज्यप्रदायकः ॥ ३ ॥
यं दृष्ट्वार्थिसमूहस्य जातेयं निश्चिता मतिः ।
हित्वा पशुत्वं स्त्रीत्वं च कामधुग्भूमिमागता ॥ ४ ॥
तस्माज्जातो रामदत्तश्चंद्राच्चंद्र इवापरः ।
मित्राणां च रिपूणां च मानदः प्रथितः प्रभुः ॥ ५ ॥ ० ७ ॥
तेन श्रीरामभक्तेन सर्वा विद्याः प्रजानता ।
शृंगवेरपुरेशेन रिपुकक्षदवाग्निना ॥ ८ ॥
अर्थिनां कल्पवृक्षेण विद्वज्जनसभासदा ।
भट्टनागेशशिष्येण बध्यते रामवर्मणा ॥ ९ ॥ ० १० ॥
सेतुः परोपकृतये ऽध्यात्मरामायणाबुधौ ।
सुशब्दमणिभिः स्वच्छैः प्रीयतां तेन राघवः ॥ ११ ॥

Cf. Rāj. Mitra, Notices, viii., p. 215; Weber, Berl. Cat., no. 465. There are several Indian editions, both of the text and the commentary.

The *Kāṇḍas* are paged separately: I. foll. 52; II. foll. 54; III. foll. 40; IV. foll. 39; V. foll. 25; VI. foll. 74; VII. foll. 56.

[GAIKAWAR.]

3427.

2725. Foll. 326; size 13 in. by 5 in.; fair Devanāgarī writing of 1777 A.D.; 7–15 lines in a page.

Adhyātmarāmāyaṇa, with *Rāmavarman's* commentary.

Kāṇḍa I. foll. 45; II. foll. 48; III. foll. 36; IV. foll. 45; V. foll. 24; VI. foll. 71; VII. foll. 57. [SIR CHARLES WILKINS.]

3428.

3157. Foll. 229; size 17 in. by 11 in.; large, modern Devanāgarī writing; European paper; eighteen lines in a page.

Adhyātmarāmāyaṇa, with *Rāmavarman's* commentary.

Kāṇḍa I. ends fol. 42; II., fol. 60; III., fol. 86; IV., fol. 116; V., fol. 135; VI., fol. 191; VII., fol. 229. [H. T. Colebrooke.]

3429.

219 a. Foll. 102; size 15 in. by 5 in.; modern Bengalī handwriting; 6–10 lines in a page.

A commentary (*ṭīkā*) on the *Adhyātmarāmāyaṇa*, by *Gopāla Cakravartin*(?).

It begins:

सच्चिदानन्दसन्दोहमव्यक्तं सदसत्परं ।
सीताभिरामं श्रीरामं भक्तकल्पद्रुमं नुमः ॥
सीतासत्यालिङ्गिताङ्गावन्योन्यपरिवन्दिनौ ।
अन्योन्यमूर्ती सर्वेशौ वन्दे रामेश्वरौ सदा ॥
आयुर्व्यर्थमुपैति नाशमनिशं व्यर्थार्थचिन्तादिभिर्
मृत्युर्गर्जति मस्तकोपरि जराव्यापी गिलत्यन्वहं ।
देहं रामकथामृतैर्यदि पुनः सिक्तं क्षणं स्यादिदं
जन्म स्यात् सफलं ततो मृदुमतेर्यत्नो ममायं सदा ॥

अथ सकलहितावदातचरितानिरन्तरापरोक्षीकृतपरमात्म-तत्त्वनिरस्तसमस्तसंशयो ऽपि श्रीरामतत्त्वं लोके प्रकटयितुकामो भगवान् नारदः संदिहान इव कलिकालीनदुरन्तदुरितभवनिरसनोपायं ब्रह्माणं पप्रच्छ ब्रह्मापि श्रीरामकथैवात्र परमोपाय इति । °

The last page is left unfinished, and the author's name does not occur anywhere in the MS.; the one given above having been supplied by another hand.

The chapters are treated at unequal length, and occasionally one is dismissed altogether as not requiring any explanation.

[H. T. Colebrooke.]

3430.

562. Foll. 130 (counted 128, three leaves being numbered 69); size 12½ in. by 5¾ in.; fair Bengalī handwriting of 1807 A.D.; 9 or 10 lines in a page.

Adhyātmarāmāyaṇavivecana, a brief commentary (*vyākhyā*) on the *Adhyātmarāmāyaṇa*, by *Narottama*.

It begins:

नवदूर्वादलश्यामं रामं नत्वा नरोत्तमः ।
विदधात्यल्पमध्यात्मरामायणविवेचनं ॥

विघ्नध्वंसाय कृतं मङ्गलमादौ शिष्यशिक्षायै निबध्नाति जयतीति °

Kāṇḍa I. ends fol. 23*a*; II., fol. 48*b*; III., fol. 69*a*; IV., fol. 79*a*; V., fol. 86*a*; VI., fol. 108*a*; VII., fol. 128*b*. It ends:

आनन्दसंप्लावितं आनन्दव्याप्तं अत एव पूर्णं सुखेच्छादुःखेच्छारहितं चित्तं येषां ते तथा वैकुण्ठस्य साम्यं यत्र तत्तथा को ब्रह्मा त्वद्भावयुक्ताः त्वद्भक्तियुक्ताः ॥ उत्तरकाण्डे नवमः ॥ ग्रन्थस्य व्याख्या समाप्ता ॥ [H. T. Colebrooke.]

3431.

1427. Foll. 123; size 12¼ in. by 4½ in.; fair Devanāgarī writing of 1803 A.D.; nine lines in a page.

Lalitopākhyāna, a section of the *Brahmāṇḍapurāṇa*, relating the heroic feats of the goddess *Lalitā* against the *Asuras*, especially against *Bhaṇḍāsura*.

It claims to have been revealed by *Vishṇu*, in the form of *Hayagrīva*, to *Agastya*, who had addressed him to ask him questions regarding the origin of the world and the birth of *Mahādevī*. The latter is declared in the 2nd *adhyāya* to have been created first as *Prakṛiti*, afterwards in the form in which she captivated the lord of the universe, *Śiva*, viz. as *Pārvatī*; and in the third place as *Lalitā*, the lovely (*rūpaśālinī*), destined to fight *Bhaṇḍāsura* and to preserve the world from destruction (cf. foll. 18*a* and 25*b*).

It begins: ओं

चतुर्भुजे चंद्रकलावतंसे कुचोन्नते कुंकुमरागशोणे ।
पुंड्रेक्षुपाशांकुशपुष्पबाणहस्ते नमस्ते जगदेकमातः ॥

See Rāj. Mitra, Notices, ii., p. 253.

After conversations on different sins (*brahmahatyā, agamyāgamana*, etc.) and their expiations, the work enters on its main subject with *adhy.* 7 (fol. 19*b*), *bhaṇḍāsuraprādurbhāva;* 8 (fol. 22*b*), *lalitāprādurbhāva;* 9 (fol. 24*a*), *lalitāstavarāja;* 10 (fol. 25*a*), *madanakāmeśvaraprādurbhāva;* 11 (fol. 27*b*), *vaivāhikotsava*, or *Lalitā's* wedding with *Kāmeśvara*, i.e. *Mahādeva;* 12, 13, preparations for the battle; 14 (fol. 32*a*), *śaktisenāvijayayātrā;* 15 (fol. 36*a*), *rathadevatānāṃ prakāśanam;* 16 (fol. 40*a*), *cakrarathadevatāprakāśana;* 17 (fol. 44*a*), *bhaṇḍāsurāhaṃkāra;* 18 (fol. 48*a*), *durmadakuraṇḍavadha;* 19 (fol. 52*a*), *karaṅkādipancasenāpativadha;* 20 (fol. 56*a*), *saptasenāpativadha;* 21 (fol. 60*b*), *vishaṅgapalāyana;* 22 (fol. 65*a*), *bhaṇḍaputravadha;* 23 (fol. 69*b*), *gaṇanāthaparākrama;* 24 (fol. 74*a*), *vishaṅgaviśukravadha;* 25 (fol. 80*a*), *bhaṇḍāsuravadha;* 26 (fol. 85*a*), *madanapunarbhava;* 27 (foll. 90*a* and 92*b*), *mātaṅgakanyānām utpattiḥ* and *tripurāsaptakakshyopākhyāna;* 28 (fol. 97*a*), same subject; 29 (fol. 101*a*), *dikpālādiśivalokāntakathana;* 30 (fol. 105*b*), *mahāpadmāṭavyarghasthāpanakathana;* 31 (fol. 109*b*), *cintāmaṇigrihāntarakathana;* 32 (fol. 114*a*), *griharājāntarakathana;* 33 (fol. 117*b*), *mantrarājasādhanaprakārakathana;* 34 (fol. 123*a*), *nyāsavidhi.*

End and colophon as in the 'Notices.'

[H. T. Colebrooke.]

3432.

916 d. Foll. 86 (counted 84, nos. 53 and 54 being double); size $12\frac{3}{4}$ in. by 5 in.; fairly good, modern Devanāgarī writing; 9–12 lines in a page.

Lalitopākhyāna. Rather incorrect.

[H. T. Colebrooke.]

3433.

2712. Foll. 35; size 7 in. by $4\frac{1}{2}$ in.; legibly written in Devanāgarī, by three different, modern hands; 10–14 lines in a page.

Hanumadākhyāna, in 13 *adhyāyas;* giving a description and legendary account of the sacred spots in the neighbourhood of Añjanādri (Hanumad Malei in Mysore, acc. to Wilson), in the form of a dialogue between *Brahman* and *Nārada;* and professing to form part of the *Brahmāṇḍapurāṇa.*

The title *Añjanādrimāhātmya*, inscribed in English characters at the beginning and end of the MS., does not occur in the colophons of the chapters.

The first few leaves are particularly incorrect and carelessly written. It begins (somewhat corrected): श्रीनारदः ।

कलौ कलुषचित्तानां पापानां(?) च दुरात्मनां ।
कर्माणा(*r.* कर्मणां) काम्यमानानां का गतिः कमलो-
पंचाशत्कोटिविस्तीर्णभूमौ संति ह्यनेकशः । [द्भव ॥ १ ॥
अत्र वंसकृतेनैव(*r.* वास°) मोक्षं विंदंति मानवाः ॥ २ ॥
ऐहिकामुष्मिकानीति(यैही°नींती MS.) फलानि
[विविधानि च ।
यत्र सिध्यंति सर्वेषां जनानां वसतां सदा ॥ ३ ॥
क्षेत्राणामुत्तमं क्षेत्रं तीर्थानामुत्तमं तथा ।
स्थानानामुत्तमं वग्धि तत्क्षेत्रं च वदस्व नः ॥ ४ ॥
एतद्विचार्यं मे ब्रह्मन् श्रोतुं कौतूहलं हि नः ।
ब्रह्मा ॥ [. . . . . .]
शृणु नारद वक्ष्यामि पुण्यमद्रिमनुत्तमं(पमाह्व) ॥ ६ ॥
त[त्क]थामंजनाद्रेस्तु पवित्रं(°त्रां) पापनाशनं(°नां) ।
यस्य(? यस्याः) श्रवणमात्रेण सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ ७ ॥

Hanumat is connected with the Añjanādri, on account of his metronymic *Āñjaneya* (fol. 13*b*), as being the son of (*Kesarin*, fol. 26*a*, and) *Añjanā* (fol. 16*b*). The locality is described as follows (fol. 46, slightly corrected):

विंध्यस्य दक्षिणे भागे सर्वौषधिसमन्वितः ।
अंजनाद्रिरिति ख्यातः यत्र कुमो(?) हि भाषते ॥

ककुद्गिरेः पूर्वभागे सार्धयोजनषट्कके ।
पिनाकिन्याः पूर्वभागे पूर्वाद्रिर्यत्र संस्थितः ॥
नंद्याख्यपर्वतस्यैव तथा चाग्नेयभागके ।
पयस्विन्याः पूर्वभागे तथा हि क्रोशयुक्तके ॥
क्रोशत्रितयमात्रेण सिंहाद्रिर्यत्र संस्थितः ।
मुचेकुंदो(r.मुचु°) महाराज्ञो यत्र तिष्ठति मानदः ॥
तत्क्षेत्रं तु महापुण्यं तथा वै शतशृंगकं ।
मध्यगंगाशना(?°समा)युक्तं साक्षाद्गंगासमं जलं ।
गंगातीर्थमिति ख्यातं कथितं हि जगत्त्रये ॥
पूर्वस्यां शतशृंगस्य पर्वतस्य दिशि स्थितः ।
हेमाद्रिरिति संस्थो(?) वै सार्धयोजनमात्रके ॥
एतन्मध्ये महापुण्या बदरी चैव पश्रुति(!) ।
तत्समीपे ह्यंजनाद्रिर्दृश्यते हि त्रिक्रोशके ॥
अथ नासिन्या महानद्याः दक्षिणे देशमात्रके ।
पंचयोजनमात्रं तु ख्यांडोनार्दिः(!) प्रदृश्यते ॥
कौंडिण्याख्यमुनेश्चैव(!) आश्रमो यत्र संस्थितः ।
कौंडिण्याद्रिरिति प्रोक्तः कौंडिण्याख्या(!) महानदी ॥
तस्यास्तु दक्षिणे कच्छे क्रोशत्रितययुक्तके ।
पूर्वाद्री[ति] नाम संस्थो महापुण्यप्रदायकः ॥

Kāñcīpurī and Śrīraṅga are likewise included in the sacred district described.

It ends :

कौंडिण्यनद्यास्तु महामलौघ-
निवारणायास्तु कथां सुसादरं ।
स्नानं महादेवसुतस्वदर्शनं
त्रयं हि लोके ऽतिसुदुस्तरं महत् ॥
इति श्रीब्रह्मांडपुराणे हनुमदाख्याने त्रयोदशो ऽध्यायः ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3434.

2711. Foll. 24; size 9 in. by $4\frac{3}{4}$ in.; good Devanāgarī writing of 1782 (?) A.D.; thirteen lines in a page.

Pinākinī-māhātmya, in 12 *adhyāyas*, assigned to the *Brahmāṇḍapurāṇa*, and containing legends connected with the country watered by the river Pinākinī (Pennar), which takes its origin on the summit of the Valayādri or Nandiparvata (fol. 11*b*), where *Śaṅkara Śiva* slew the *daitya Dhūmāsura* or *Dhūmravarṇa* (fol. 19*a*) with his bow (*pināka*).

Excepting occasional slips regarding final *visarga*, the MS. is pretty correct. It begins :

वंदे वंद्येशमानंदज्ञानदेहं रमापतिं ।
ऋषीणां मनसा ध्येयं सर्वतीर्थनिवासिनं ॥
निमिर्नाम महाराजो गोदावर्यास्तटे शुभे ।
पप्रच्छ मुनिशार्दूलं वशिष्ठं ब्रह्मनंदनं ।
यज्ञार्थं समुपायांतं विशेषज्ञं महामनाः ॥
राजोवाच ॥
वशिष्ठ वैष्णवश्रेष्ठ प्रसीद मुनिपुंगव ।
सर्वशास्त्रेषु सर्वज्ञ नमस्ते ब्रह्मनंदन ॥
नदीनां तारतम्यं त्वं(?तु) कथं माहात्म्यमुत्तमं ।
वद मे कृपया तात विस्तराच्छिष्यभावतः ॥
वशिष्ठः ॥
शृणु राजन्महाभाग नदीनामंतरं तव ।
वक्ष्यामि विस्तरेणैव समाहितमना भव ॥
हरिपादाब्जसंभूता गंगा सर्वार्थदायिनी ।
सा श्रेष्ठा हि नदीनां वै ततो गोदावरी वरा ॥
वरं गोदावरीतीरे नीरेणोदरपूरणं ।
अन्यत्र शर्करायुक्तं पायसं तु परित्यजेत् ॥
गोदावरी च गंगायाः पंचाशद्गुणनीचगा ।
कृष्णवेणी ततो नीचा सहस्रगुणतो नृप ॥
सरस्वती ततो नीचा कृष्णवेण्या दशाधमा ।
तत्समा स्याच्च कावेरी सरयूर्द्विगुणाधमा ॥
कलिंदस्य कुमारी तु एतासां त्रिगुणाधमा ।
कलिंदकन्यकायास्तु नर्मदा त्रिगुणाधमा ।
तुंगभद्रा तथा राजन् कावेर्यास्त्रिगुणाधमा ॥
एतत्समो महाभाग सिंधुश्च भवनाशनी ।
सर्वाधिक्यं वराल्लेभे नरसिंहान्महात्मनः ॥
कुमुद्वती नृपश्रेष्ठ नरसिंहसुताधमा ।
वंजराभीमरथ्यौ च ताम्रपर्णी मलापहा ॥
नरसिंहसुतायास्तु क्रमेण द्विगुणाधमा ।
पिनाकिनी महापुण्या भीमरथ्याः समा मता ॥
पृथक् सागरगामिन्यस्सर्वाश्च नृपपुंगव ।
समा ज्ञेया महाभाग नात्र कार्या विचारणा ॥

पुष्करिण्यश्च नद्यश्च एतासां द्विगुणाधमाः ।
स्वामिपुष्करिणी नाम चंद्रपुष्करिणी तथा ॥

मानसी च तथा राजन् कृष्णवेण्याः समा मताः ।
अन्यानि देवखातानि पुष्करिण्यश्च मानव ॥

अवराणि हि चंद्राया गुणैश्च शतशस्तु वै ।
याश्चान्याः सरितो राजन् देवखाताद्दशाधमाः ॥

सरितो नृपतिश्रेष्ठ तटाको द्विगुणाधमः ।
वाप्यश्चैवं महाराजन् तटाका[द्] द्विगुणाधमाः ॥

तारतम्यं नृपश्रेष्ठ नद्यादीनां मया तव ।
सर्वमुक्तं शास्त्रसिद्धं किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥

सूत उवाच ॥

इत्युक्तो गुरुणा राजा गंगामाहात्म्यमुत्तमं ।
गोदावर्याश्च माहात्म्यं कृष्णवेण्यास्तथैव च ।
पिनाकिन्याश्च माहात्म्यं पप्रच्छ मुनिपुंगवं ॥

ऋषय ऊचुः ॥

निमिराजेन वै पृष्टो माहात्म्यं ब्रह्मनंदन ।
किमुवाच मुनिश्रेष्ठ[स्] तदस्माकं तु त्वं(!) वद ॥

पिनाकिन्यास्तटे सूतो ऋश्यशृंगाश्रमे शुभे ।
एवं पृष्टो मुनिश्रेष्ठैरुवाच परमं वचः ॥

सूतः ॥ शृणुध्वं मुनयः सर्वे धरणीमंडले स्थिताः ।
वशिष्ठनिमिसंवादं सर्वमंगलदायकं ॥

वशिष्ठः ॥ पुरा कश्चिद् दुराचारो निर्गलो नाम नामतः ।
वेश्यासक्तस्तथा राजन् सर्वधर्मबहिष्कृतः ॥

निष्ठुरः सर्वलोकानां दयादाक्षिण्यवर्जितः ।
पित्रार्जितं धनं नीतं वेश्यासंगेन मानद ॥

ततश्चौर्यपरो ऽभूत्स तत्रालाभे कृषिं चरन् ।
तत्रापि ह्रासमापन्नो मृगहत्यां चकार ह ॥

एवं दिनानि नीतानि दुराचारेण सत्तम ।
तदा सर्वे मृगा राजन् व्याधेन निधनं गताः ॥

क्षुत्तृड्भ्यां बाधितो भूत्वा वृक्षमूलमुपाययौ ।
तदा कार्पटिको विप्र आगतो दैवचोदितः ॥

तं दृष्ट्वा निर्गलो दुष्टः किंचिदाश्वस्तमानसः ।
पृष्टवानुदकं किंचिन्न ददौ विप्रसत्तमः ॥

मातापित्रोश्च दातव्यं तोयं तव न निर्गल ।
एवमुक्त्वा द्विजश्रेष्ठो वृक्षमूलमुपाययौ ॥

मास्तु तर्हि महाप्राज्ञ तांबूलं देहि सत्तम ।
तृषया बाधितो ऽस्म्यद्य रक्ष मां कृपया भवन् ॥

तांबूलं भक्षयित्वाहं तृड्बाधां वारयाम्यहं ।
एतच्छ्रुत्वा दयालुः स तांबूलं दत्तवान्नृप ॥

तीक्ष्णगंता ययौ विप्रश्चूर्णस्यार्द्रत्वकांक्षया ।
विक्षिप्य च स तास्तस्मिंश्चूर्णें(!) कार्पटिको मुनिः ॥

तांबूलं भक्षयित्वाथ निर्गलो मुनिसत्तमाः ।
ममार वृक्षमूले स क्षुत्तृड्भ्यां बाधितस्तदा ॥

समाजग्मुर्यमभटा बबंधुः पाशकैरमुं ।
निन्युस्ते यमलोकाय दुष्टमार्गेण निर्गलं ॥

तस्मिन्काले हरेर्दूताः समाजग्मुर्महौजसः ।
तान्दृष्ट्वा यमदूतास्ते दुद्रुवुर्भयतो द्रुतं ॥

पाशांश्छित्त्वा तदा तेषां तमादाय महौजसः ।
गच्छमाना विष्णुलोकं याम्यास्तानिदमब्रुवन् ॥

यमदूता ऊचुः ॥

शृणुध्वं हरिदूता भो पापिष्ठो ऽयं निरंतरं ।
नेतुं नार्हति युष्माभिस्त्यजध्वं पिशिताशनं ॥

श्रुत्वा तेषां च वाक्यानि हरिदूतास्तदाब्रुवन् ।
अहो कष्टमहो कष्टमधर्मः शंसते(? शास्यते) सतां ।

पापो दृष्टो भवद्भिर्वै नैव पुण्यं कृतं तथा ॥
आजन्मकृतपापानां प्रायश्चित्तमनेन वै ।
गंगोदकयुतं चूर्णं दत्तं कार्पटिकेन वै ॥

कृतं तदेव धर्मं हि त्यजध्वं निर्गलं शुभं ।
महापातकयुक्तो ऽपि गंगातोयस्य दर्शनात् ।
मुच्यते नात्र संदेहो किं तत्र पाशनेन वै ॥

श्रुत्वा तेषां च वाक्यानि यमदूतास्तथैव च ।
विहाय निर्गलं ते तु यमलोकं समाययुः ॥

हरिदूतास्तदा तं तु स्वर्गे स्थाप्य हरिं गताः ।
तस्मात्सर्वप्रयत्नेन गंगास्नानं समाचरेत् ॥

स्मर्तव्या सततं गंगा द्रष्टव्या च निरंतरं ।
पानीया च तथा नित्यं स्नातव्या मुनिपुंगवाः ॥

एवमुक्त्वाथ सूतो ऽपि गोदावर्यास्तदाब्रवीत् ।
माहात्म्यं सर्वपापघ्नं सर्वरोगविनाशनं ॥

इति श्रीब्रह्मांडपुराणे निमिवशिष्ठसंवादे पिनाकिनीमाहात्म्ये प्रथमो ऽध्यायः ॥

The story of the Pinākinī commences in the middle of the next chapter (fol. 3*a*).

It ends:

शृणुध्वं मुनयः सर्वे माहात्म्यं मंगलप्रदं ।
कर्तव्या तीर्थयात्रा वै स्मर्तव्यो विष्णुरेव हि ॥

कर्तव्यं सततं कर्म विस्मर्तव्यं विकर्म वै ।
ध्येयो नारायणो देवो सेव्यो वै गुरुरादरात् ॥
ज्ञानादिसाधनं तीर्थं ज्ञानं वै मोक्षसाधनं ।
तस्माद्यूयं पिनाकिन्यां कुरुध्वं स्नानमंजसा ॥
एवमुक्त्वा ऋषीन्सूत ऋषि(ऋष्य)शृंगादिकान्द्विजान् ।
पिनाकिन्यां कृतस्नानो गंगातीरं ययौ मुनिः ॥
ऋषि(ऋष्य)शृंगादयस्तस्यां स्नानं कृत्वा यथाविधि ।
ततो वै शुद्धचित्तास्ते सिद्धिमापुः परां शुभां ॥

इति श्रीब्रह्मांडपुराणे पिनाकिनीमाहात्म्ये द्वादशो ऽध्यायः ॥

शुभकृद्वत्सरे मासि मार्गशीर्षे भृगोर्दिने ।
शिते पक्षे दशम्यां तु पिनाकिन्या नदीतटे ॥
कोनेरिनाम्ना लिखितं पुस्तकं परिपाल्यतां ।
बुद्धियुक्तैः प्रयत्नेन कष्टेन लिखितं शुभं ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3435.

2678 c. Foll. 23; size 4to, 8¾ in. by 6¼ in.; rough country paper; modern Telugu handwriting; 22–25 lines in a page.

Pinākinīmāhātmya.

It begins: वंदे देवेशमानंदज्ञानदेहं रमापतिं । °

Colophon: इति श्रीब्रह्मांडपुराणे पिनाकिनीमाहात्म्ये निमिवसिष्ठसंवादे द्वादशो ऽध्यायः ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3436.

2574 a. Foll. 11; size folio, 13 in. by 8½ in.; rough country paper; modern Telugu handwriting; 36–42 lines in a page.

Pinākinīmāhātmya. Beginning as in last MS.

Colophon: इति श्रीब्रह्मांडपुराणे पिनाकिनीमाहात्म्ये तीर्थखंडे द्वादशो ऽध्यायः समाप्तः ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3437.

2574 c. Foll. 17; size folio, 13 in. by 8½ in.; modern Telugu handwriting; 26–33 lines in a page.

Śrīraṅgamāhātmya, in ten *adhyāyas,* containing a legendary account of the celebrated temple at Śrīraṅga (near Trichinopoly) on the Kāverī; and professing to form part of the *Brahmāṇḍapurāṇa.* It begins: श्रीनारदः ॥

देवदेव विरूपाक्ष श्रुतं सर्वं मयाधुना ।
त्रैलोक्यांतर्गतं वृत्तं त्वन्मुखांभोजनिःसृतं ॥
तथा पुण्यानि तीर्थानि पुण्यान्यायतनानि च ।
गंगाद्याः सरितः सर्वाः सेतिहासाश्च शंकर ॥
कावेर्यास्तु प्रसंगेन तस्यास्तीरे स्वयं पुरा ।
प्रस्तुतं रंगमित्युक्तं विष्णोरायतनं महत् ॥
तस्याहं श्रोतुमिच्छामि विस्तरेण महेश्वर ।
माहात्म्यमघनाशाय पुण्यस्य च विवृद्धये ॥
एतद्गुह्यतमं लोके स्वकाले ऽपि मया तव ।
न प्रकाशितमेवाद्य मया सम्यक् प्रकाश्यते ॥
माहात्म्यं विस्तरेणापि वक्तुं वर्षशतैरपि ।
न शक्यते श्रोतुमपि तस्मात्संक्षेपतः शृणु ॥

It ends:

नास्तिकाय न वक्तव्यं नाभागवतसंनिधौ ।
सह शुश्रूषवे(?°षुणा) वाच्यं न च मां यो ऽभ्यसूयति ॥
श्रुत्वैतदखिलं ब्रह्मन् विष्णुभक्तो ऽपि वत्सरः(°लः) ।
जित्वा क्रोधं च कामं च विष्णुमाप्नोति शाश्वतं ॥
पठन् शृण्वं लिखन् वृहत् रंगमाहात्म्यमुत्तमं ।
मुक्त्वाशुभं शुभं याति तद्विष्णोः परमं पदं ॥

इति श्रीब्रह्मांडपुराणे महेश्वरनारदसंवादे श्रीरंगमाहात्म्ये तीर्थवैभवं नाम दशमो ऽध्यायः ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3438.

2615 a. Foll. 18; size 4to, 11¾ in. by 8¾ in.; modern, cursive Telugu handwriting; 18–28 lines in a page.

Rāmāyaṇamāhātmya, a section of the *Brahmāṇḍapurāṇa* (*adhyāyas* 147–155).

Cf. Wilson, Mackenzie Collection, 2nd ed., p. 124. It begins:

एतत्ते राममाहात्म्यं मयोक्तं सुतले शुभं ।
शतशोऽपि प्रविस्तीर्णं सर्वकल्मषनाशनं ॥ १ ॥

यस्य श्रीरामनाथस्य चरितं कर्तुमुद्भव:(*r.* कर्तुमुद्यत:) ।
अहं वाल्मीकरचितं परं सत्यात्मकं शुभं ॥ २ ॥
रामोऽयं परमाकृति: परशिव: संसारसंघातह:
सर्वाज्ञानविदारणे पटुतर: स्वैर्नामभिस्तै: शुभै: ।
सेवां कर्तुमतो गत: प्रविचलां(? गतस्त्वचि०) वाल्मीक-
[नाम्नो मुनेर्
अस्य श्रीरघुरामचंद्रविभवं कर्ता भ्रमज्ञानदं ॥ ३ ॥
अनंतवेदसहितसर्वागमविभूतिषु ।
आलढ्य(?) परमं ग्रंथं गायत्र्यर्थविभेदकं ॥ ४ ॥
सर्वोपनिषदां सारं परब्रह्मेतिगोचरं ।
सर्वलोकप्रविख्यातं शिवामृतमनुत्तमं ॥ ५ ॥
सनत्कुमारसंवीर्यं(!) मम जीवनमिष्टदं ।
परज्ञानप्रदं शुधं(? शुद्धं) साविच्यक्षरसंज्ञिकं ॥ ६ ॥
आदौ तकारमुच्चार्य तकारांते समाहितं ।
ततेति(!) प्रथमं गीतं तद्ब्रह्मेति तत: कृतं ॥ ७ ॥
रामायणं तत: श्रेष्ठं गायत्र्यर्थप्रकाशनात् ।
गायत्र्या: सविता देवं स रामोत्रै(? ऽत्र) प्रकीर्तित: ॥८॥०

Fol. 5*b*: इति ब्रह्मांडपुराणे रामायणमाहात्म्ये सप्तचत्वारिंशदुत्तरशततमो ऽध्याय: ॥

Fol. 12: इति श्रीब्रह्मांडपुराणे गोडावरीमाहात्म्यांते सनत्कुमारदक्षिणामूर्तिसंवादे श्रीमहातारकब्रह्मार्थपरमंत्रवाचके रामायणमाहात्म्ये अष्टचत्वारिंशदुत्तरशततमो ऽध्याय: ॥

It ends:

इत्येवमुक्त्वा सूतस्तु विरराम महामुनि: ।
शौनकाद्या मुनिश्रेष्ठाश्चक्रु: पूजां मुनीश्वरा: ॥
केचित्सुवर्णं प्रथमं केचिन्मणिधनादिकं ।
केचिद्ददुर्भूषणानि केचिद्वस्त्राणि संघश: ॥
केचिद्ददुर्दुकूलानि एवं पूजां प्रचक्रमु: ।
इत्याह भगवान् व्यासो शिष्यान्पैलादिकान्मुनीन् ॥

इति ब्रह्मांडपुराणे गौतमीमाहात्म्यांते सालग्राममाहात्म्ये श्रवणादघसंघनिवृत्तकीर्तनेन एतत्पुराणमहिमकथने श्रीरामायणादस्यकर्मसंगत्यागपूर्वरामायणश्रवणे सर्वपुराणश्रवणफलसर्वकर्मानुष्ठानफलाभप्रपंचीकरणे एतत्पुराणसमाप्तिर्नाम पंचपंचाशदुत्तरशततमो ऽध्याय: ॥

Two fly-leaves at the beginning contain the titles '*Brahmāṇḍapurāṇam Mantrakhaṇḍam*' and '*Brahmāṇḍapurāṇam Mantrapurāṇam.*'

[Mackenzie Collection.]

3439.

2615 b. Foll. 42; size and handwriting as of preceding MS.

Tārakabrahmamantra-māhātmya, in twenty-three *adhyāyas*, explaining the virtues of the saving formula prescribed to followers of *Rāma*; and professing to form part of the *Brahmāṇḍapurāṇa*. It begins:

आख्यातं भवता सूत माहात्म्यानि बहूनि च ।
मंत्राणां देवतानां च माहात्म्यानि श्रुतानि मे ॥ १ ॥
नारायणं नारसिंहं गौपालं सर्वसिद्धिदं ।
वासुदेवं महामंत्रं वाराहं ज्ञानदं शृणु ॥ २ ॥
यत्रिवं मंत्रवरं श्रुतं(? पूर्वमेव० श्रुत्वा) तव मुखांबुजात् ।
तारकब्रह्ममाहात्म्यं वद सर्वाघनाशनं ॥ ३ ॥
सूत: ॥ शृणु शौनक वक्ष्यामि तारकब्रह्मरूपिण: ।
माहात्म्यं सर्वपापघ्नं भुक्तिमुक्तिप्रदायकं ॥ ४ ॥ ०
आसीत्पुरा यथावृत्तं वृतं(!) व्यासेन धीमता ।
युधिष्ठिरो महातेजा नारदं भगप्रियं(*r.* भगवत्प्रियं) ॥
पप्रच्छ भ्रातृभि: सार्धं कृष्णेन सह यादवै: ।
उक्तवान् मुनिशार्दूलं गोप्यं भुवि सुदुर्लभं ॥

It ends:

सप्ताष्ट दिवसान् राजा स्थित्वा केशवमंदिरे ।
ययौ स्वनगरं राजा भ्रातृभि: सह पांडव: ।
शशास भूमिं धर्मेण अधर्मं वर्जयन्प्रजा: ॥
एतत्ते कथितं ब्रह्मन् रहस्यं परमं महत् ।
य: शृणोति नरो नित्यं सर्वपापै: प्रमुच्यते ॥
आयुष्यं पुत्रमारोग्यं(? वित्त०) पुत्रपौत्रप्रवर्धनं ॥
प्रवासी शृणुयान्नित्यं स्वस्तिमानागमिष्यति ।
पुन(*r.* पुर)श्चर्याधिकफलं लभते नात्र संशय: ॥
तिस्र: कोट्योऽर्धकोटिश्च तीर्था[नि] भुवनत्रये ।
यत्पुण्यं लभते स्नात्वा तत्पुण्यं प्राप्नुयाद्ध्रुवं ॥
विद्यार्थी लभते विद्यां धनार्थी लभते धनं ।
राज्यार्थी लभते राज्यं प्राप्नोति(!) द्विजसत्तम ॥
श्रुत्वा विप्रमुखान्नित्यं वाचकं पूजयेत्सुधी: ।
गोभूमिस्वर्णमाणिक्यैर्वासोभिर्विविधैस्तथा ।
य: शृणोति नरो भक्त्या रामसायुज्यमाप्नुयात् ॥

इति श्रीब्रह्मांडपुराणे मंत्रखंडे युधिष्ठिरनारदसंवादे तारकब्रह्ममंत्रमाहात्म्ये त्रयोविंशो ऽध्याय: ॥ [Mack. Coll.]

3440.

2619a. Foll. 24; size 4to, 10 in. by 6½ in.; coarse Indian paper; recent, cursive Telugu handwriting; 27–32 lines in a page.

Kaṭhoragirimāhātmya, in eighteen *adhyāyas,* containing a description of the Kaṭhora hill, 'a place of pilgrimage between Arunāchelam and Trichanapali, a shrine of *Śiva*' (Wilson); professing to belong to the *Brahmāṇḍapurāṇa.*

It begins: ऋषयः ॥

ईश्वरीयोगविभवस्थ्ये(?स्त्वी)पत्प्रोक्तस्तृधा(?°स्त्वया) पुरा।
तमेवास्माकमधुना ब्रूहि सूत विशेषतः ॥
ईश्वरी कीदृशी तस्या मुख्यो योगश्च कीदृशः ।
योगस्थानस्य किं तस्याः सिद्धिर्योगस्य कीदृशी ॥
एतत्सर्वं वयं त्वत्तः श्रोतुकामा विशेषतः ।
तस्मादस्माकमधुना ब्रूहि पौराणिकोत्तम ॥
सूतः॥ एवं श्रुत्वा वचस्तेषां नैमिशे सूतनंदनः ।
परितुष्टो ऽब्रवीत्तेषां पार्वत्या योगवैभवं ॥ °

It ends:

लोके कलिंगं कठिनाद्रिलिंगं
योगेश्वरीं विश्वजगज्जनित्रीं ।
कल्याणदेवं शिवकामिनीं च
विश्वेश्वरं विश्वतरुं नमामि ॥

A list of contents on the fly-leaf gives as the title of this tract: '*Śivagaṅga-sthalapurāṇa,* containing an account of the legends of *Śivagaṅga*'; and the Telugu heading is '*Śivagaṃgapālyappaṭṭayulākopirāmalasthalapurāṇam.*' Cf. Wilson, Mack. Coll., p. 144, *Śiva Gaṅgā Māhātmya.*

The colophons, however, run throughout: इति श्रीब्रह्मांडपुराणे कठोरगिरिमाहात्म्ये (ऽष्टादशो) ऽध्यायः ॥

[Mackenzie Collection.]

3441.

2463. Foll. 56 (counted 57, no. 40 having been passed over); size 11 in. by 5¼ in.; fair Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; ten lines in a page.

Mallārimāhātmya, a section of the *Kshetrakhaṇḍa* of the *Brahmāṇḍapurāṇa,* in 22 (or 23) *adhyāyas,* celebrating the overthrow of the demon *Malla* by *Śiva,* and the worship of the latter (apparently at a special shrine) as *Mallāri.* Rather incorrect.

It begins:

वाग्वल्लीपल्लवोल्लोलसरागकरभासुरं ।
गजास्यं सुंदरं वंदे वृंदारकगणार्चितं ॥ °

See Westergaard, Cod. Ind. Havn., p. 4; Rāj. Mitra, Notices, ii., p. 170 (with a 23rd *adhyāya,* '*mallārimantrakathanādi*').

It ends:

तस्मात्सर्वप्रयत्नेन(°प्रकारेण B) सर्वभावेन सर्वदा ।
अहमेव बुधैः सेव्यो नान्यः कश्चन विद्यते ॥ ३५ ॥
यद्गुह्यं परमं देवि भक्त्या तव वरानने ।
प्रेम्णा संप्रोक्तमेतस्मात् किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ ३६ ॥

इति श्रीब्रह्मांडपुराणे क्षेत्रखंडे पंचमस्कंधे (thus *adhyāyas* 7; 14–22) श्रीमल्लारिमाहात्म्ये मल्लारिवाक्यं नाम द्वात्रिंशो ऽध्यायः ॥ मल्लारिमाहात्म्यं संपूर्णं ॥

[Gaikawar.]

3442.

916a. Foll. 29; size 12¾ in. by 5 in.; careless Devanāgarī writing of 1800 A.D.; ten lines in a page.

Mallārimāhātmya, in 22 *adhyāyas.* Not very correct.

In none of the colophons occurs पंचमस्कंधे.

[H. T. Colebrooke.]

3443.

2618c. Foll. 35 (paged 31–101); size 4to, 10 in. by 7½ in.; European paper; indifferent Telugu writing; 18–21 lines in a page.

Mallāpurīmāhātmya, a section of the (*Agastya-sūta-saṃvāda* of the) *Kshetrakhaṇḍa* of the *Brahmāṇḍapurāṇa,* treating of the town

of Mallā in the Northern Circars (Wilson, Mack. Coll., 2nd ed., p. 140). *Adhyāyas* 93–100 (? of the *Khaṇḍa*). Incorrect.

It begins:

एकदा नारदो योगी प्राकृतो बालिशो यथा ।
संक्षुब्धहृदयो ऽभीष्टं ना[प्तो]च्चित्ते समाकुलः ॥
अथ क्षुब्धाशयो योगी विचिन्वंस्तस्य कारणं ।
न शंन्वित् (? किंचित् or शांतिं) प्राप मतिमान् बहुधापि
अथ चेतःसमाधानं तपसेति विचिन्तयन् । [विचारयन्॥
मतिमांस्तस्य चरणे स्थानवर्यमचिन्तयत् ॥ ० ·

From fol. 25 onwards the MS. is written in a very cursive hand.

It ends:

इदं गुह्यतमं पुण्यं सर्वाशयोपहृन्नृणां ।
आख्यानमतुलं श्रोतॄन् सद्यः पापाद्विमोचयेत् ॥
लिखति पठति यो वा संशृणोत्यादरेण
प्रतिवदति विवादान् भक्त आख्यानमेतत् ।
लिखितमपि च मूर्ध्ना पुस्तकं यो बिभर्ति
स्वभवबगमिकं वा तस्य मुक्तिः करस्था ॥

[Mackenzie Collection.]

3444.

916b. Foll. 58; size 12¾ in. by 5 in.; careless Devanāgarī writing of 1800 A.D.; ten lines in a page.

Purushottamamāhātmya, treating of certain religious observances, particularly such as are to be performed in the *malamāsa* (or *purushottamamāsa*); and professing to form part of the *Brahmāṇḍapurāṇa.*

The treatise, as here given, consists of 20 *adhyāyas,* the last six of which are not numbered, whilst the others are numbered 1–3, 3–10 (fol. 27*b*), 12 (fol. 33*a*), 14 (fol. 37*b*), 17 (fol. 44*a*). Very incorrect.

It begins (somewhat corrected):

श्रीमल्लंबोदरेशानं नंदनानंदवर्धनं । [॥ १ ॥
विघ्नवल्लीकुठारेशं त्वाम्नामपद्ध्ये (*r.* त्वां प्रपद्ये) महाभुज
ब्रह्मादिसृष्टिकर्तृभ्यो माद्यान्निव (? माद्यन्निव) मदालसः ।
ब्रह्मांड इव कुंभाग्रे बिभ्रन्नप्यात्मजाननः ॥ २ ॥
कंजोद्भवसुतां नौमि भारतीमिव भारतीं ।
धार्तराष्ट्रसमासीनां चमूं कर्णावतंसिनीं ॥ ३ ॥
वंदे सद्गुरुपादाब्जं यत्कृपालेशवंदनात् ।
जायंते सज्जनाः सद्यः प्रपंचार्णवपारगाः ॥ ४ ॥
कदाचित्पर्यटंस्तीर्थयात्रामुद्दिश्य धार्मिकः ।
सूतः पौराणिको व्यासशिष्यो धर्मार्थकोविदः ॥ ५ ॥
नैकतीर्थांभसि स्नातः समगान्नैमिषालयं ।
तत्रापश्यद्द्विजगणैर्वेष्टितं प्रहुताग्निभिः ॥ ६ ॥
मूर्तिमद्भिरिवादित्यैर्वेदवेदांगपारगैः ।
दिगंबरैर्मुक्तकेशैरंबुपैश्च मरीचिपैः ॥ ७ ॥
ऊष्मपैः फेनपैः सिद्धैः पापकर्मपराङ्मुखैः ।
आम्नमृहणोपैश्च (!) शिवध्यानपरायणैः ॥ ८ ॥ ० ९ ॥
बह्वृचैः सामगैर्दिव्यैर्यजुषां गणपाठकैः ।
आथर्वणैरुग्ररूपैरोजःपूरजिताग्निभिः ॥ १० ॥
बह्वृचमार्गवसतिं शौनकं वृंदसंयुतं ।
शिष्यैरुपेतं श्रीमद्भिर्गीर्वाणैरिव वासवं ॥ ११ ॥
दृष्ट्वैवामुं ननामैनं सूतो विनयवान् शुचिः ।
प्रयतः प्रांजलिप्रह्वः शिष्टवाक् शुभलोचनः ॥ १२ ॥
तमालोक्य महातेजा ब्राह्म्या लक्ष्म्या विराजितः ।
संजातो ऽतीव हृष्टात्मा प्रसन्नश्चाभवत्ततः ॥ १३ ॥
हर्षगद्गदया वाचा तमुवाच मुनीश्वरः ।
एहि सूत महाभाग भाग्यवानसि सांप्रतं ॥ १४ ॥
अत्यंतं शुभवान् जातो यन्मे दृष्टिपथं गतः ।
सुस्थो भव महाबाहो चिरादृष्टः (? ०हृष्टः) कथं भवान् ॥ १५ ॥
कस्मात्स्थलादागतो ऽसि तन्मे ब्रूहि यथातथं । [० १६ ॥
कथयस्व कथामेकां पृच्छामि त्वां हरिप्रिय ॥ १७ ॥
चिंतिता चिरकालं मे हृदये परिवर्तिनी ।
न त्वया सदृशो भूमौ संदेहे तिमिरापहः ॥ १८ ॥
एवमुक्तः शौनकेन सूतश्चातुर्यभूषणः ।
प्रत्युवाच प्रसन्नात्मा विनयांचितकंधरः ॥ १९ ॥
शृणु विप्रेश वक्ष्यामि यतो ऽहमागतः प्रभो ।
त्वदीयदर्शनादजद (? ०नाह्लाद) पूरितः करुणानिधे ॥ २० ॥

1. इति ब्रह्मांडपुराणे मलमासमाहात्म्ये शौनकसूतसंवादो नाम प्रथमो ऽध्यायः fol. 3*a*; 2. इति ब्र० पुरुषोत्तममाहात्म्ये अधिमासविज्ञप्तिः fol. 6*a*; 3. इति पु० भगवत्पुरुषोत्तममासस्य वरप्रदानं नाम तृतीयो ऽध्यायः fol. 7*a*, after which

the numbers of verses run on; 4. इति श्रीब्र° पु° ऋषिपुत्र्याख्यानं नाम तृतीयो ऽध्यायः fol. 10*b*; 5. °सदाशिवप्राप्तिर्नाम चतुर्थो ऽध्यायः fol. 16*b*; 6. ऋषिपुत्र्याख्यानं नाम पंचमो ऽध्यायः [end of story of a *ṛishi's* daughter who undergoes a series of devotional exercises in honour of *Purushottama*] fol. 18*b*; 7. °माहात्म्ये षष्ठो ऽध्यायः fol. 20*a*, etc.; 12. °माहात्म्ये दृढधन्वोपाख्याने शुकवाक्यं नाम द्वादशो ऽध्यायः [story of *D.*, son of *Citravarman*, king of the *Haihaya* (? आसीद्धैहयदेशस्य गोप्ता श्रीमान्महीपतिः)] fol. 33*a*; 13. तुर्देशो ऽध्यायः (!) fol. 37*b*; 14. इति श्रीब्र° पु° सुदेवपुत्रजीवनं नाम सप्तदशो ऽध्यायः fol. 44*a*; 15. इति पुरुषोत्तममाहात्म्ये॥ fol. 47*a*, after which continuous numbering of verses; 16. °माहात्म्ये अहोमासस्य माहात्म्यं fol. 49*a*; 17. °सुधन्वोपाख्यानं (wants beginning) fol. 51*a*; 18. °कदर्यविप्राख्यानं (of an avaricious Kerala Brāhmaṇa); 19. °माहात्म्ये॥ fol. 56*a*; 20. ends:

अहो किमेतत्कथितं द्विजेंद्रा
गरिष्ठमाख्यानमिदं पुराणं ।
मासस्य दिव्यं पुरुषोत्तमस्य
माहात्म्यमग्र्यं जगदार्त्तिहारि ॥ ४८ ॥

इति श्रीब्रह्मांडपुराणे पुरुषोत्तममाहात्म्ये नियमनामाध्यायः समाप्तः ॥ समाप्तं पुरुषोत्तममाहात्म्यं ॥ संवत् १८५७ जेठसुदी १५ रवौ लिखितं कुलपरीकरणेनामक' खंडेरायेण स्वार्थं परार्थं च॥

[H. T. Colebrooke.]

3445.

916c. Foll. 34; size 12¾ in. by 5 in.; careless Devanāgarī writing of 1800 A.D.; ten lines in a page.

Nāsiketopākhyāna, a poetical tale, in 18 *adhyāyas*, supposed to have been recited by *Vaiśampāyana* at a twelve-years' sacrifice performed by King *Janamejaya*; and professing to form part of the *Brahmāṇḍapurāṇa*.

The MS. is extremely incorrect. For a summary of the story see next MS.

It begins (somewhat corrected): सूत उवाच ॥

गंगातीरे सुखासीनः कृत्वा स्नानमलंकृतः ।
ददाति स्म ततो दानं द्विजेभ्यो जनमेजयः ॥
प्रविश्यात्र (? प्रश्चित्र MS.) विशुद्ध्यर्थं दीक्षां द्वादश- [वार्षिकीं ।
पितृभिर्दीक्षितश्चैव ऋषिभिर्ब्राह्मणैः सह ॥
उपगम्य स पप्रच्छ वैशंपायनसंनिधौ ।
पांडुवंशात्समुत्पन्नो जन्मेजयमहीपतिः ॥

जन्मेजय (!) उवाच ॥

पृच्छामि त्वां महाप्राज्ञ सर्वशास्त्रविशारद ।
व्यासशिष्यो महायोगी सर्वज्ञो वेदपारगः ॥
कथयस्व कथां दिव्यां सर्वपापप्रणाशिनीं ।
यस्याः श्रवणमात्रेण प्रायश्चित्तं तु विद्यते ॥

वैशंपायन उवाच ॥

शृणु राजन् कथां दिव्यां सर्वपापप्रणाशिनीं ।
यां श्रुत्वा सर्वपापेभ्यो मुच्यते नात्र संशयः ॥
कथयामि महाराज कथां पौराणिकीं शुभां ।
शृण्वंतु ऋषयः सर्वे ये चान्ये ऽत्र तपस्विनः ॥
कश्चिदासीन्महाराज ऋषिः परमधार्मिकः ।
उद्दालक इति ख्यातो ब्रह्मपुत्रः सुतापसः ॥
ज्वलदग्निनिभः श्रीमांश्चंद्रसूर्यसमद्युतिः ।
तत्कायकांत्या राजेंद्र दीप्यंते हि दिशो दश ॥
लक्षमेकं तु वर्षाणि [द्व]ापष्ट्यधिकसंख्यया ।
तप्तमुग्रं तपस्तेन उच्चैःपादेन तिष्ठता ॥ ° (8 vv.) ॥

Indra takes alarm at this danger to his divine sovereignty and makes an appeal to *Brahman*, who, however, allays his fear.

तस्याश्रमं परं रम्यं मुनिभिः परिषेवितं ।
नानाद्रुमलताकीर्णं नानापुष्पोपशोभितं ॥
सेव्यमानं खगानीकैः सुसरः कमलाकुलं ।
एकदा ह्यागतस्तत्र पिप्पलादो महामुनिः ॥
हंसकारंडवाकीर्णे चक्रवाकोपशोभिते ।
कोकिला बहवो यत्र मयूराः शुकसारिकाः ॥
तं दृष्ट्वोत्थाय विनयात् प्रणम्य तु महामुनिः ।
कृतांजलिपुटो भूत्वा ह्यासनं प्रददौ तथा ॥
पादार्घ्येण समभ्यर्च्य समुत्थाय कृतांजलिः ।
पिप्पलादमुवाचेदं किमर्थं भवदागमः ॥ °

It ends (with all mistakes): विसृजति हृदयनयस्य साक्षरिखशामिहितो प्यघोघीनाराः(॰घौघनाशः) प्रणपरसनपाधृताङ्घ्रिपद्मः(॰पद्मः) समवतिर्भगवप्रधान उक्तः ॥ इति श्रीब्रह्मांडपुराणे नासिकेतोपाख्याने भागवतधर्मनिरूपणो ऽष्टादशो ऽध्यायः ॥ [H. T. Colebrooke.]

3446.

1253. Foll. 41; size 9½ in. by 4¾ in.; clear, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Nāsiketopākhyāna (or *Nāsiketūpākhyāna,* as it is also called in some colophons), another, shorter version of the same tale, in 19 *adhyāyas;* not assigned to any particular *Purāṇa.*

The subject of the story is as follows:—During a long period of devotional practices, the *Ṛishi Uddālaka* has entirely forgotten to secure lasting happiness in the next life by begetting offspring capable of making offerings on his behalf after his departure from this world. When reminded of this by the sage *Pippalāda,* he appeals to *Prajāpati* for advice as to how to gain this object at his advanced time of life; and receives from him an oracular promise that he shall get a son first and a wife afterwards. Now, contemporaneously with him, there lives a mighty king *Raghu,* whose beautiful and virtuous daughter, *Candravatī,* is destined to give birth to a child by smelling at a miraculous lotus-flower, whilst bathing in the Ganges. When her father becomes aware of her pregnancy he expels her into the wilderness, where at last a child springs from her nose, and hence is called *Nāsiketu.* Oppressed by her disgrace, she exposes the boy and for some time after loses sight of him, but finally discovers him again, grown up under *Uddālaka's* eyes and adopted by him. This leads to her marriage with *Uddālaka* and her reinstatement in her father's favour. So far the first part of the story, contained in the first four chapters. The remainder of the work is taken up with *Nāsiketu's* account of what he has seen in *Yama's* abode, whither he had been banished for a time by a hasty imprecation uttered by his father in consequence of a difference of opinion as to the merit of the *Agnihotra;* this part of the story thus revealing its hero to be no other than the *Naciketas* (or *Naciketa,* Kaṭhop. iii. 16) of old, made use of for propounding certain notions regarding the future state of existence, and religious duties generally.

This version, placed here for convenience of comparison, is, for the greater part, closely connected with that contained in the preceding MS., with which it has a good deal of matter in common. Chapters 1–14 run parallel to each other in both versions, beginning generally with the same words; whilst ch. 15 is compressed in the present version to about one half of the contents of the other; and chs. 16 and 17 of this version are combined into one *adhyāya* (16) in MS. 916. The last two *adhyāyas* of the two versions, on the other hand, whilst treating of much the same subjects, show hardly any verbal correspondence.

The present version begins:

नारायणं नमस्कृत्य नरं चैव नरोत्तमं ।
देवीं सरस्वतीं चैव ततो जयमुदीरयेत् ॥ १ ॥

गंगातीरे सुखासीनः कृत्वा स्नानमलंकृतः ।
ब्राह्मणेभ्यो महादानं दत्त्वा श्रीजनमेजयः ।
तर्पयित्वा पितॄन्देवान् यज्ञे द्वादशवार्षिके ॥ २ ॥

ऋषिभिः सहितो राजा ब्राह्मणैः परिवारितः ।
उपगम्य महातेजा वैशंपायनमब्रवीत् ॥ ३ ॥

जन्मेजय(!) उवाच ॥

पृच्छामि त्वां महाप्राज्ञ सर्वशास्त्रविशारद ।
व्यासशिष्यो ऽसि योगीन्द्र वेदवेदांगपारगः ॥ ४ ॥

कथयस्व कथां दिव्यां सर्वपापविनाशिनीं ।
सर्वारोग्यप्रदां चैव भुक्तिमुक्तिप्रदायिनीं ॥ ५ ॥

वैशंपायन उवाच ॥

शृणु राजन् कथां दिव्यामागमोक्तां पुराणिकीं(पौ॰) ।
यां श्रुत्वा सर्वपापेभ्यो मुच्यते नात्र संशयः ॥ ६ ॥

शृणुष्वावहितो भूत्वा कथामेतां शुभावहां ।
शृण्वंतु ऋषयः सर्वे ये चान्ये तव सेवकाः ॥ ७ ॥

कश्चिदासीन्महाराज ऋषिः परमपावनः ।
उद्दालक इति ख्यातो ब्रह्मपुत्रो महातपाः ॥ ८ ॥

वेदवेदांगतत्त्वज्ञः श्रुतिस्मृत्यर्थपारगः ।
दाता दयालुर्दक्षो ऽसौ मुनिश्रेष्ठस्तपोधनः ।
तस्याश्रमपदे रम्ये सिद्धर्षिमुनिसेविते ॥ ९ ॥

नानाद्रुमलताकीर्णे चक्रवाकसमन्विते ।
सेव्यमानो मुनिगणैः सारसैरिव सत्सरः ॥ १० ॥

तस्याश्रमं समायातः पिप्पलादो महामुनिः ।
अभिवाद्य यथान्यायमासने चोपविश्य च ॥ ११ ॥

पाद्यार्घ्येण समभ्यर्च्य शुश्रूषामकरोत्ततः ।
पप्रच्छ च मुनिं प्रीत्या तस्यागमनकारणं ॥ १२ ॥ ॰

It ends:

यादृशं तु मया दृष्टं तथा सुकृतदुष्कृते ।
एतत्सर्वमशेषेण वर्णितं भवदग्रतः ॥ २७ ॥

श्रुत्वा ते मुनयस्सर्वे बभूवुर्विस्मिताः क्षणं ।
श्रवणध्यानरताश्चैव जपहोमार्चने रताः ॥ २८ ॥

तदारभ्य ततश्चक्रुः परलोकहितं सदा ।
एतदुक्त्वा मौनमोसा(? माया)न्नासिकेतुर्महामुनिः ॥ २९ ॥

वैशंपायन उवाच ॥

इत्थं सर्वं मयाख्यातं पुण्यदं पापनाशनं ।
न मृत्युर्बाधते तेषां नरके न पतंति ते ॥ ३० ॥

श्रुत्वा चेमां कथां दिव्यां पवित्रां पापनाशिनीं ।
स्वर्गांल्लोकानतिक्रम्य(!) यांति ते चामरावतीं ॥ ३१ ॥

इति नासिकेतोपाख्याने जनकभार्यास्वर्गप्राप्तिवर्णनो नामैकोनविंशो ऽध्यायः ॥

The frequent assimilation of final *visarga* to a following sibilant seems to point to a Southern original.

[H. T. COLEBROOKE.]

3447.

1314 a. Foll. 221; size $12\frac{1}{4}$ in. by $5\frac{3}{4}$ in.; clearly written in Devanāgarī, at Benares, in 1800 A.D.; eleven lines in a page.

Bhavishyapurāṇa, one of the eighteen great *Purāṇas.*

It begins: सुमंतुरुवाच ॥

शृणुष्वेदं महाबाहो पुराणं पंचलक्षणं ।
यच्छ्रुत्वा मुच्यते राजन् पुरुषो ब्रह्महत्यया ॥

पर्वाणि पंच चैवात्र कीर्तितानि स्वयंभुवा ।
प्रथमं कथ्यते ब्राह्मं द्वितीयं वैष्णवं स्मृतं ॥

तृतीयं शैवमाख्यातं चतुर्थं त्वाष्ट्रमुच्यते ।
पंचमं प्रतिसर्गाख्यं सर्वलोकैः सुपूजितं ॥

See Aufrecht, Cat. Bodl., no. 75; Rāj. Mitra, Notices, viii., p. 5 (where 133 *adhyāyas* are enumerated, ending with '*bhojakānām mahattvavarṇanam*'). In the present MS. the chapters are not numbered, nor even sufficiently indicated.

The MS. seems to be incomplete, the end being different from that of the MS. described in the Notices:

विशेषेण स सौराणां भोजकः पूज्य उच्यते ।
भर्ता पूज्यो यथा स्त्रीणां शिष्याणां च गुरुर्यथा ॥

भोजकस्तु सदा पूज्यः सौराणां [वै]दिकात्मना ।
यस्य भुंक्ते भोजकस्तु यत्र पुष्पादिनार्चितः ॥

यस्य भानु(!) स्वयं भुंक्ते पितरो देवतास्तथा ।
एवं भोज्यास्तथा पूज्या भोजका [वै]दिकात्मना ॥

ये सौरा भोजकस्यान्नं भुंजते निर्विकल्पतः ।
ते सर्वे पापनिर्मुक्ता यांति सूर्यसलोकतां ॥

इति श्रीभविष्यपुराणे भोजकान्नप्रदानो नामाध्यायः ॥ इति सप्तमीकल्पः समाप्तिमगमत् ॥ ॰

For two other works which lay claim to the title of *Bhavishyapurāṇa*, see Notices, v., p. 33; viii., p. 1.

[H. T. COLEBROOKE.]

3448.

1429. Foll. 230; size 12¼ in. by 4½ in.; modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Bhavishyapurāṇa, written in two parts.

The first part, from fol. 1–157, reaches as far as fol. 163*b* in MS. 1314. The continuation, which is written very carelessly, has no pagination, and it is therefore not clear if the gap in the text occurring after fol. 194 (reaching from fol. 181*a*, l. 4 *infra* to fol. 187*b*, l. 2 in MS. 1314) is owing to an oversight on the part of the copyist, or if so many leaves were lost in binding. Smaller omissions, however, occur in other places of this second part also. [H. T. Colebrooke.]

3449.

1207. Foll. 137; size 12¼ in. by 5¾ in.; fair Devanāgarī writing of 1803 A.D.; 12 or 13 lines in a page.

Bhavishyapurāṇa, Part I., reaching as far as fol. 163*b* in MS. 1314 (cf. preceding MS.).

[H. T. Colebrooke.]

3450.

2562. Foll. 243; size 13½ in. by 7¾ in.; fair, modern Devanāgarī writing; thirteen lines in a page.

Bhavishyottarapurāṇa. [A.] It begins:

यस्य गंडतले भाति विमला षट्पदावली ।
अक्षमालेव विमला सो(!) नः पायाद्गणाधिपः ॥ ०

Cf. Aufrecht, Cat. Bodl., no. 76 (the MS. there described being apparently connected with this one); Weber, Berl. Cat., no. 468; Rāj. Mitra, Notices, viii., p. 36.

The work, as contained in this MS., seems to correspond to the text of the Oxford MS. A, except that the last chapter (165), which is defective in that MS., is here complete, consisting of 17 verses. The chapters are not numbered in this MS., any more than they are in that particular Oxford MS.

The last chapter begins and ends: नारद उवाच ॥

दीर्घायुरारोग्यकुलादिवृद्धः पुरः पुमान्येन गुणान्वितः स्यात् ।
मुहुर्मुहुर्जन्मनि [नास्ति] येन सम्यक्समाचक्ष्व तदिंदुमौले ॥
श्रीभगवानुवाच ॥
त्वया पृष्टमिदं सम्यगमुत्राक्षयकारकं ।
रहस्यं ते प्रवक्ष्यामि यत्पुराणविदो विदुः ॥
रोहिणीचंद्रशयनं नाम व्रतमिहोत्तमं ।
तस्मिन्नारायणस्यार्चेमर्चयेदिंदुनामभिः ॥ ०

सामान्यमेतत्सुरसत्तमानां वर्णाश्रमाणां च नरेंद्रचंद्र ।
ख्यातं भविष्योत्तरनामधेयं मया पुराणं तव सौहृदेन ॥
धर्मः स्वयं पार्थ भवानसि त्वं
धर्मार्थविद्दुष्टपराकरिष्ण(? ०हुष्ट० करष्ण) ।
पुष्पैयवसवान्(? पुण्योदयं or पुण्यौघवान्) धर्ममहं [च वच्मि
श्रद्धेयमेतत्सुतरां जनस्य ॥
यास्याम्यहं द्वारमतीं(*r.* द्वारवतीं) पुनश्च
यज्ञं समेष्यामि महोत्सवे च ।
कालस्य सर्वं हि वशे विदित्वा
नैवानुतापो भवतात्र कार्यः ॥
इत्युक्त्वा रथमास्थाय कामं प्रहृष्टैः(!)
संपूजितः पांडुसुतैर्महात्मा ।
पृष्ट्वा सुहृज्ज्ञातिजनं हि सर्वं
जगाम विप्रान् प्रणिपत्य कृष्णः ॥
यद्याज्ञवल्क्यमुनिना भगवान् प्रहृष्टः
[कृष्णः] किलोत्तरमुवाच बहुप्रकारं ।
कृष्णेन पांडुतनयस्य यत्प्रदिष्टं
व्यासेन तत्कृतमहो मुनिपुंगवेन ॥
जयति पराशरसूनुः सत्यवतीहृदयनंदनो व्यासः ।
यस्यास्यकमलगलितं वाङ्मयपुष्पं जगत्पिबति ॥

इति श्रीभविष्योत्तरं समाप्तमिति ॥ इति भविष्योत्तरे ऽष्टमीव्रतांताः ॥

व्यासानुगमनं पूर्वं ब्रह्मांडस्य समुद्भवः ।
माया च वैष्णवी तस्मात्संसारे दोषकीर्तनं ॥

[Mackenzie Collection.]

3451.

1328. Foll. 129; size 12 in. by $4\frac{3}{4}$ in.; good Devanāgarī writing of about 1700 A.D.; ten lines in a page.

Bhavishyottarapurāṇa [B], *adhy.* 12–127 (Oxf. Cat.), corresponding to foll. 21*b*–183*a* of MS. A.

This seems once to have been a complete MS. of the work, the leaves showing an original pagination up to fol. 195. The first 26 leaves of this MS. were, however, lost, and replaced by two modern leaves containing the beginning of *adhyāya* 12 (*bhadropavāsavrata*). As regards the leaves 27–195 of the original MS., no. 45 was omitted in the pagination; whilst a considerable number of leaves were lost, viz.: foll. 65–97, comprising from shortly after the end of *śubhasaptamīvratam* and the *snapanasaptamīvratam*—which, with the immediately preceding *kamalasaptamīvratam*, here (as in MS. A) follows the (Aufrecht 45) *śarkarāsaptamīvratam*—to the middle of (Aufr. 65*b*) *vijayadvādaśī-śravaṇadvādaśīvratam* (corresponding to fol. 56*b*, l. 9 to fol. 90*b*, l. 8 of MS. A); foll. 98–105, reaching to shortly before the end of (Aufr. 71) *sukṛitadvādaśīvratam* (foll. 91*b*, l. 8 seqq. of MS. A, where, however, the end of that and the beginning of the next chapter are wanting); fol. 117 (comprising part of *adhy.* 76 and 77); and from fol. 196 to the end. The original pagination of the remaining old leaves has been carefully obliterated, and replaced by a new continuous pagination, apparently by the same hand which supplied the first two leaves; and which also pasted a leaf over the second page of the last leaf, with the last few *ślokas* and the colophon of *adhyāya* 127 (*koṭihomavidhi*), so as to give to the MS. the appearance of a complete copy of the work. [H. T. Colebrooke.]

3452.

1988 b. Foll. 15; size $7\frac{1}{2}$ in. by 4 in.; clear, modern Devanāgarī writing; seven lines in a page.

Sūryasahasranāmastotra, a collection of a thousand names of the sun, professing to form part of the *Bhavishyottarapurāṇa.*

It begins: सुमंतुराह ॥

माघे मासि सिते पक्षे सप्तम्यां कुरुनंदन ।
निराहारो रविं भक्त्या पूजयेद्विधिना नृप ॥ १ ॥
समाहितो जपेज्जाप्यं देवस्य पुरतः स्थितः ।
शुद्धैकाग्रमना राजन् जितक्रोधो जितेंद्रियः ॥ २ ॥

शतानीक उवाच ॥ केन मंत्रेण जप्तेन°

It ends:

नाम्नां सहस्रमिदमंशुमतः पठेद्यः
प्रातः शुचिर्नियमवान्सुसमाधियुक्तः ।
दूरेण तं परिहरंति सदैव रोगा
भीताः सुपर्णमिव सर्वमहोरगेंद्राः ॥ ११५ ॥

इति श्रीभविष्योत्तरपुराणे सुमंतुशतानीकसंवादे सूर्यसहस्रनामस्तोत्रं संपूर्णं ॥

It is, on the whole, identical with the text published, under the same title, at Bombay in 1858. [Dr. John Taylor.]

3453.

1963. Foll. 22; size 6 in. by $3\frac{3}{4}$ in.; clear, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Ādityahṛidaya, prayers and directions for devotional rites in honour of the rising sun, communicated in form of a dialogue between *Kṛishṇa* and *Arjuna,* and attached to, or extracted from, the *Bhavishyottarapurāṇa.* [A.]

It begins: शतानीक उवाच ॥

कथमादित्यमुद्यंतमुपतिष्ठेत् सनातनं (द्विजोत्तम B, C) ।
एतन्मे ब्रूहि विप्रेंद्र प्रपद्ये शरणं तव ॥ १ ॥

शौनक उवाच (सुमंतुरुवाच B, C) ॥

इदमर्थं (*r.* इदमेव B C) पुरा पृष्टः शंखचक्रगदाधरः ।
प्रणम्य शिरसा देवमर्जुनेन महात्मना ॥ २ ॥

कुरुक्षेत्रे महाराज विहिते[1] भारते रणे ।
क्षीरोदवासादागत्य आदित्यं लोकपूजितं[2] ॥ ३ ॥

कृतांजलिपुटो भूत्वा प्रार्थयित्वाब्रवीदिदं[3] ।
तदहं संप्रवक्ष्यामि ह्यादिमध्यावसानकं[4] ॥ ४ ॥

अर्जुन उवाच ॥

ज्ञानं च धर्मशास्त्राणां गुह्याद्गुह्यतरं मया[5] ।
तथा (मया B, C) कृष्ण परिज्ञातं वाङ्मयं सचराचरं ॥५॥

सूर्यस्तुतिमयं न्यासं वक्तुमर्हसि माधव (मे ऽच्युत B, C) ।
भक्त्या पृच्छामि देवेश[6] कथयस्व प्रसादतः ॥ ६ ॥

सूर्यभक्तिं करिष्यामि कथं सूर्यं प्रपूजयेत्[7] ।
तदहं श्रोतुमिच्छामि त्वत्प्रसादेन यादव[8] ॥ ७ ॥

श्रीभगवानुवाच (श्रीकृष्ण उवाच B, C) ॥

Cf. Weber, Berl. Cat., nos. 1262-63; Aufrecht, Cat. Bodl., no. 727.

The present MS. has 174 verses (154 Oxf.; 124; 164 Berl.), ending thus:

जयद्रविणभागेन सानुरागेण विद्यया ।
आदित्यस्य नमस्कारं ये कुर्वंति दिने दिने ॥ १६९ ॥

जन्मांतरसहस्रेषु दारिद्र्यं नोपजायते ।
वांछितं फलमाप्नोति प्रांते मोक्षमवाप्नुयात् ॥ १७० ॥

नमो धर्मनिदानाय नमो ऽस्तु कृतसाक्षिणे ।
नमः प्रत्यक्षदेवाय भास्कराय नमो नमः ॥ १७१ ॥

उदयगिरिसमेतं भास्करं पद्महस्तं
सकलभुवनरत्नं रत्नरत्नोपलिप्तं ।
तिमिरकरिमृगेंद्रं बोधकं पद्मिनीनां
सुखकरमनु वंदे (°करमभिवंदे) सुंदरं विश्वमूर्तिं ॥ १७२ ॥

अन्यथा शरणं नास्ति त्वमेव शरणं मम ।
तस्मात्कारुण्यभावेन रक्ष रक्ष (?मां) परमेश्वर ॥ १७३ ॥

यस्योदये स्याज्जगतः प्रबोधो
यः कर्मसाक्षी भुवनस्य गोप्ता ।
कुष्टादिकव्याधिविनाशदक्षः
स भास्करो मे दुरितं निहन्यात् ॥ १७४ ॥

इति श्रीभविष्योत्तरे कृष्णार्जुनसंवादे आदित्यहृदयं संपूर्णं ॥

Several versions of this tract have been published in India. [Dr. John Taylor.]

[1] पुरा घोरप्रवृत्ते B, C.

[2] देवदेवमुपस्थाप्य त्वादित्यं लोकपूजितं B, C.

[3] पार्थः प्रोवाच केशवं B, C.

[4] B, C omit this line.

[5] ज्ञानं तु सर्व° परं । B, C.

[6] ते देव B, C.

[7] सूर्यभक्तिं कथं कुर्यां कथं सूर्यस्य पूजनं B, C.

[8] त्वत्तः कमललोचन B, C.

3454.

2236. Foll. 26; size $7\frac{3}{4}$ in. by $4\frac{1}{2}$ in.; fair, modern Devanāgarī writing; six lines in a page.

Ādityahṛidaya(-stotra), a shorter version of the above tract, also differing considerably in its text from that of the preceding MS. [B.]

It consists of some 154 verses, not numbered, and interspersed with prose formulas. No mention is made here of the connection of the tract with any *Purāṇa*.

To the opening verses of A, this MS. (as well as C) prefixes the verse:

पद्मासनः पद्मकरः पद्मगर्भसमद्युतिः ।
सप्ताश्वरथवाहश्च द्विभुजः पातु नो रविः ॥

It ends:

शं नो देवि नमस्तुभ्यं जगद्वसु नमो ऽस्तु ते ।
पद्माकर नमस्तुभ्यं पद्मगर्भसमद्युते ॥

सप्ताश्वरथसंयुक्तो द्विभुजश्च रथे स्थितः ।
अरुणः सारथिर्यस्य तस्मै सूर्यात्मने नमः ॥

यथायुक्तनमस्कारं ये कुर्वंति दिने दिने ।
जन्मांतरसहस्रेषु दारिद्र्यं नोपजायते ॥

इति श्रीआदित्यहृदयस्तोत्रं संपूर्णं समाप्तं ॥

[R. Johnson.]

3455.

2227. Foll. 27; size 7¾ in. by 4½ in.; fair Devanāgarī writing of 1777 A.D.; six lines in a page.

Ādityahṛidaya(-stotra). Evidently copied from the same MS. as the preceding one.

[R. Johnson.]

3456.

2604. Foll. 35; size 12¼ in. by 6 in.; fairly written in Devanāgarī, by two different modern hands; twelve lines in a page. The first leaf has been supplied by a third hand (European paper of A.D. 1814).

Colacaritra, or *Shoḍaśa-colacaritra*, a legendary account of the reigns of sixteen Cola princes; professing to form part of the *Kshetrakhaṇḍa* of the *Bhavishyottara-purāṇa*.

It begins:

अगजाननपद्मार्कं गजाननमहर्निशं ।
अनेकदंतं भक्तानां एकदंतमुपास्महे ॥ १ ॥

सूत उवाच ॥

पुरा कैलासशिखरे सुखासीनं जगद्गुरुं ।
महादेवं परानंदं भक्तानामभयप्रदं ॥
त्रियंबकं महेशानं सुगंधिं पुष्टिवर्धनं ।
नंदिभृंगिमहाकालस्कंदविघ्नेशसेवितं ॥
कैलासशिखरासीनं दिव्यसिंहासनस्थितं ।
चामराभ्यां वीज्यमानं सुप्रसन्नमुखांबुजं ।
प्रणिपत्य महादेवी पार्वती शिवमब्रवीत् ॥

देव्युवाच ॥

देवदेव महादेव त्रियंबक जगद्गुरो ।
विश्वोदयस्थितिलयप्रधानपुरुषाव्यय ॥
ब्रह्मविष्णवीशदेवैस्त्वं हंसि पास्युदयस्थितिं ।
करोति(°षि) निखिलं शंभो चराचरजगद्रतं ॥
प्रश्नमेकं तु पृच्छामि तन्मे वद महेश्वर ।
हृदिस्थं बहुकालेन दययेश तदुच्यतां ॥
इत्थं पृष्टो महादेव्यां स्मयमानमुखांबुजः ।
उवाच पार्वतीं शंभुः सुप्रसन्नमनोरथः ॥

शिव उवाच ॥

त्वया यत्पृष्टमखिलमपर्णे तद्वदाम्यहं ।
येन ते मनःसंतुष्टिर्भविष्यति वदाद्य मां ।
तद्वदाम्यखिलं वृत्तं भूतभव्यभविष्यकं ॥
इति शंभोर्वचः श्रुत्वा प्रहृष्टा पर्वतात्मजा ।
प्रणम्य चरणद्वंद्वं महादेवस्य शूलिनः ॥
प्रांजलिर्विनयोपेता भर्तारमिदमब्रवीत् ॥

इति श्रीभविष्योत्तरपुराणे बृहदीश्वरवैभवे पार्वतीप्रश्नो नाम प्रथमोध्यायः ॥ ०

The work consists of 27 *adhyāyas*: *adhy.* ii. *Bṛihadīśvaramāhātmye colacarite pārvatīpraśnaḥ* fol. 2*b*; iii., fol. 3*b*; iv., fol. 4*b*; v. *Kulottuṅgāya śivadarśanam*, fol. 5; vi. *Kulottuṅgavarapradānam*, fol. 6*b*; vii. *Kulottuṅgacaritam*, fol. 8; viii. *Devacola-Śaśiśekhara-colacaritam*, fol. 9; ix. *Śivaliṅgacola-Vīracolacarita*, fol. 10; x. *Karikālacolacaritam*, fol. 11; xi. *Karikālacarite Haradattasya svapnakathanam*, fol. 12*b*; xii. *Karikālāya Haradattopadeśaḥ*, fol. 13*b*; xiii. *Karikālacarite gopurārambhaḥ*, fol. 15; xiv. *Liṅgānayanam*, fol. 16*b*; xv. *Karikālaśilpisaṃvādaḥ*, fol. 17; xvi., fol. 18; xvii. *Śilpapūjāprakaraṇam*, fol. 19; xviii. *Karikālavimocanam*, fol. 21*b*; xix., fol. 22*b*; xx. *Bhīmacola-Rājarājendracolacaritam*, fol. 24; xxi. *Vīramārtāṇḍacolacaritam*, fol. 25*b*; xxii. *Kīrticola-Jayacolacaritam*, fol. 26*b*; xxiii. *Kanakacolacaritam*, fol. 28; xxiv. *Sundaracolāya brahmahatyāgamaḥ*, fol. 30; xxv. *Sundaracolāya madhyārjunabrahmahatyāpagamaḥ*, fol. 31*b*; xxvi. *Kālakālacola-kailāsagamanam*, fol. 33; xxvii. (on *Kalyāṇacola* and *Bhadracola*) ending: सूतः ॥

एवं चोलमहीभुजां श्रुतिपुटैः स्फीतं यशः शृण्वतां
भक्तिः स्याद्गिरिशे भवत्यनुदिनं पापौघनाशो भवेत् ।
विद्यापुत्रकलत्रमित्रसुगृहक्षेत्रार्थमप्युत्कटं
भूयादेव महेश्वरस्य कृपया पश्चाद्गयात्वं(?) लभेत् ॥

इत्यादिमहापुराणे भविष्योत्तरे क्षेत्रखंडे षोडशचोलचरित्रं नाम सप्तविंशोध्यायः ॥

[Mackenzie Collection.]

3457–3459.

2828–2830. Foll. 351, 291 & 351; size 7 in. by 8½ in.; fair, modern Devanāgarī writing; fifteen lines in a page.

Bhāgavatapurāṇa, in three volumes.

Besides occasional smaller imperfections, there is wanting the whole of *skandha* v. and parts of *skandha* x. and xi. The distribution over the three volumes is as follows:—

Vol. 1: *sk.* i. (19 *adhy.*), foll. 70; *sk.* ii. (10 *adhy.*), foll. 37; *sk.* iii. (33 *adhy.*), foll. 119; *sk.* iv. (31 *adhy.*), foll. 125.

Vol. 2: *sk.* vi.–viii. (19, 15 & 24 *adhy.*), foll. 219, with continuous pagination; *sk.* ix. (24 *adhy.*), foll. 72.

Vol. 3: *sk.* x. (as far as *adhy.* 70, v. 23; wanting from there to the end of *adhy.* 90), foll. 172 & 74; *sk.* xi. (wanting *adhy.* 19, v. 11 to *adhy.* 31), foll. 64; *sk.* xii. (13 *adhy.*), foll. 41. [Sir Charles Wilkins.]

3460, 3461.

3205, 3206. Foll. 587 & 576; size 15¾ in. by 6¾ in.; excellent Devanāgarī writing of about A.D. 1650; 9–14 lines in a page.

Bhāgavatapurāṇa, with *Śrīdharasvāmin's* commentary, called *Bhāgavata - Bhāvārtha-dīpikā.*

Each *skandha* has its own pagination.

Vol. 1: *sk.* i., foll. 71; *sk.* ii., foll. 43; *sk.* iii., foll. 117; *sk.* iv., foll. 97; *sk.* v., foll. 80; *sk.* vi., foll. 62; *sk.* vii., foll. 95; *sk.* viii., foll. 58.

Vol. 2: *sk.* ix., foll. 54; *sk.* x.*a*, foll. 145; *sk.* x.*b*, foll. 168; *sk.* xi., foll. 162 (*skandhas* x.*b* & xi. were supplied by a later hand); *sk.* xii., foll. 47. [?]

3462–3464.

2758–2760. Foll. 354, 318 & 472; size 13 in. by 9¼ in.; clear Devanāgarī writing of 1762–63 A.D.; sixteen lines to a full page.

Bhāgavatapurāṇa, with *Śrīdharasvāmin's Bhāvārthadīpikā.*

Vol. 1: *sk.* i., foll. 95 (of which 33 & 34—containing from *adhy.* 6, v. 25 to *adhy.* 7, v. 1—are wanting); *sk.* ii., foll. 43; *sk.* iii., foll. 118, dated Saṃvat 1820; *sk.* iv., foll. 100.

Vol. 2: *sk.* v., foll. 83; *sk.* vi., foll. 62 (of which 35 & 48—containing *adhy.* 9, vv. 44–52 and *adhy.* 15, vv. 9–26—are wanting); *sk.* vii., foll. 66; *sk.* viii., foll. 58; *sk.* ix., foll. 51.

Vol. 3: *sk.* x.*a*, foll. 147, dated Saṃvat 1819; *sk.* x.*b*, foll. 128; *sk.* xi., foll. 149 (counted 150; nos. 40 & 109 being omitted in the pagination, whilst no. 86 is double); *sk.* xii., foll. 48.

This MS. is mentioned by Burnouf, préface, p. clxiv. seq., under the old numbers 2316–18.

[Sir Warren Hastings.]

3465, 3466.

975, 976. Two vols.; size 14¼ in. by 8¼ in.; modern Devanāgarī writing; eighteen lines to a full page.

Bhāgavatapurāṇa, with the *Bhāvārthadīpikā.*

Vol. 1: *sk.* i., foll. 56; *sk.* ii., foll. 41; *sk.* iii., foll. 70; *sk.* iv., foll. 77 (counted 76; no. 54 being double); *sk.* v.–vii., foll. 53, 41 & 43.

Vol. 2: *sk.* viii., foll. 39; *sk.* ix., foll. 38; *sk.* x.*a*, foll. 85; *sk.* x.*b*, foll. 90; *sk.* xi., foll. 80; *sk.* xii., foll. 27.

This MS. is referred to by Burnouf, préf., p. clxiv., under the old numbers 1244 and 10.

[H. T. Colebrooke.]

3467–3472.

651–656. Six vols.; size 13¼ in. by 5½ in.; modern Devanāgarī writing; eleven lines to a full page.

Bhāgavatapurāṇa, with the *Bhāvārthadīpikā.*

Vol. 1: *sk.* I., foll. 83; *sk.* II., foll. 74.

Vol. 2: *sk.* III., foll. 203.

Vol. 3: *sk.* IV., foll. 126 (counted 125; no. 24 being double); *sk.* V., foll. 85.

Vol. 4: *sk.* VI.–IX., foll. 68, 66, 105 & 93 respectively.

Vol. 5: *sk.* X.*a*, foll. 170 (counted 171; no. 165 being passed over); *sk.* X.*b*, foll. 140.

Vol. 6: *sk.* XI., foll. 138 (counted 139; no. 77 being passed over); *sk.* XII., foll. 46.

The old numbers of these volumes are 634, 892, 713, 712, 454 & 7, as referred to by Burnouf, préf., p. clxiv.

[H. T. Colebrooke.]

3473–3475.

1837–1839. Three vols.; size 12 in. by 8 in.; fair, modern Devanāgarī writing; 21 lines to a full page.

Bhāgavatapurāṇa, with the *Bhāvārthadīpikā.*

Vol. 1: *sk.* I.–IV., foll. 74, 40, 107 & 90.

Vol. 2: *sk.* V.–IX., foll. 69, 55, 55, 54 & 49.

Vol. 3: *sk.* X.(*a* & *b*)–XII., foll. 120, 107, 96 & 34.

The copyist's name, *Śrīdharapāṇi*, occurs at the end of *sk.* III. & VIII.

This MS. is mentioned by Burnouf, préf., p. clxv., under the old number 125.

[Dr. John Taylor.]

3476–3480.

314–318. Five vols.; size 16¼ in. by 6 in.; fair Devanāgarī writing of 1803-4 A.D.; 18 lines to a full page.

Bhāgavatapurāṇa, with the *Bhāvārthadīpikā.*

Vol. 1: *sk.* I., foll. 47; *sk.* II., foll. 28; *sk.* III., foll. 94 (counted 93; no. 79 being double).

Vol. 2: *sk.* IV., foll. 92; *sk.* V., foll. 74 (counted 76; nos. 8 & 62 being passed over).

Vol. 3: *sk.* VI.–VIII., foll. 60, 61 & 61 respectively.

Vol. 4: *sk.* IX., foll. 56; *sk.* X.*a*, foll. 146 (counted 143; nos. 113, 142 & 143 being double); *sk.* X.*b*, foll. 128 (counted 126; nos. 38 & 67 being double).

Vol. 5: *sk.* XI., foll. 120 (counted 119; no. 18 being double); *sk.* XII., foll. 39 (counted 38; no. 19 being double).

The old numbers of these vols. (as referred to by Burnouf, préf., p. clxv.) are 788, 786, 787, 319, 318. [H. T. Colebrooke.]

3481–3493.

2494–2506. Thirteen vols.; size 11 in. by 6½ in.; Devanāgarī writing of 1779–81 A.D.; sixteen lines in a full page.

Bhāgavatapurāṇa, with the *Bhāvārthadīpikā.*

Each *skandha* has a separate volume to itself, only the 10th *skandha* being subdivided into two.

Sk. I., foll. 79; II., foll. 33; III., foll. 116; IV., foll. 98; V., foll. 65; VI., foll. 62; VII., foll. 55; VIII., foll. 53; IX., foll. 51; X.*a*, foll. 145 (with a duplicate leaf for fol. 42); X.*b*, foll. 128; XI., foll. 148; XII., foll. 48.

These volumes were written by two copyists,

one of whom (who writes the better hand) signs himself at the end of *sk.* III. पंडित वांटेजाति गंगारामकेन (? *Gaṅgārāmanāmakena*) स्वात्मपठनार्थं ... समाप्तं; whilst the other, apparently a brother or relation of the former, gives his name as *Paṇḍita Haridāsa* (*sk.* II.), or otherwise *Hariharātmaka* (*sk.* IX., X.*b* पंडितवांटे हरिहरात्मकेन; *sk.* XI. पंडितवरहरिहरात्मकेन).

The signature पंडितहरिदासेन चित्रितं at the end of *sk.* II. misled Burnouf, préf., p. clxv., so as to ascribe the commentary to *Haridāsa*.

[?]

3494–3496.

2755–2757. Three vols.; size 13 in. by 9½ in.; clear Devanāgarī writing of 1780 & 1781 A.D.; sixteen lines to a full page.

Bhāgavatapurāṇa, with *Śrīdharasvāmin's Bhāvārthadīpikā.*

Vol. 1: *sk.* I.–IV., foll. 79, 43, 112 & 97, dated Saṃvat 1837 & 1838.

Vol. 2: *sk.* V.–IX., foll. 83, 57, 61, 58 & 51. At the end of *sk.* IX. the copyist signs himself *Hariprasāda*, son of *Makaranda*, grandson of *Caturbhuja*.

Vol. 3: *sk.* X.*a*, foll. 145; *sk.* X.*b*, foll. 130 (fol. 2 of which is missing); *sk.* XI., foll. 121, dated Saṃvat 1838 by the copyist, who signs himself *Manoratha Miśra*, as at the end of *sk.* II.; *sk.* XII., foll. 48.

This MS. is mentioned by Burnouf, préf., p. clxiv., under the old numbers 2313–15.

[SIR WARREN HASTINGS.]

3497–3505.

2431–2439. Nine vols.; size 12 in. by 5½ in.; fair Devanāgarī writing; number of lines varying.

Bhāgavatapurāṇa, with the *Bhāvārthadīpikā*. *Skandhas* I., III., IV., VI.–IX., X.*b*, XII.

Vols. 2–7 and 9 were written, in 1771 A.D., by the same hand; whilst vol. 1 is written in an older hand, with the exception of foll. 1–6, supplied much later; and vol. 8 again is written in a third hand, more recent than the rest.

Sk. I., foll. 60; III., foll. 118; IV., foll. 97; VI., foll. 62; VII., foll. 63; VIII., foll. 58; IX., foll. 51; X.*b*, foll. 130; XII., foll. 48.

The MS. is referred to by Burnouf, préf., p. clxv., under the old numbers 2274–82. A note on the fly-leaf of vol. 1 states that it was given by Sir Robert Chambers as a present to Warren Hastings. Burnouf's conjecture, that it seems to have come originally from Western India, is borne out by the fact of the third vol. being dated at Bikaneer.

[SIR WARREN HASTINGS.]

3506.

1411b. Foll. 153; size 12¾ in. by 4¼ in.; modern Bengalī handwriting; six lines in a page.

Śrīdharasvāmin's Bhāvārthadīpikā on the 11th *skandha* of the *Bhāgavatapurāṇa*.

Colophon: इत्येकादशे एकत्रिंशः ॥ समाप्तश्चायं भावार्थदीपिकानामग्रन्थः ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3507.

472a. Foll. 47; size 16 in. by 5¼ in.; careless, modern Bengalī handwriting; eight lines in a page.

A fragment of *Śrīdharasvāmin's Bhāvārthadīpikā*, on the 11th *skandha* of the *Bhāgavata*,

comprising *adhyāyas* 1–15, and part of the 16th; corresponding to from fol. 2*b*, l. 2 to fol. 84*b*, l. 3 in MS. 1411.

The MS. begins with the words **तत्र मौषल-प्रसङ्गार्थं पूर्वस्कन्धार्थमनुवदति श्लोकद्वयेन कृत्वेति**, to which must be ascribed the mistake of its being marked on the last page as **महाभारतस्य मौशलपर्वसंस्कृतवाक्यार्थे ।**

[H. T. Colebrooke.]

3508–3516.

621–629. Nine vols.; size 16¾ in. by 5 in.; fair, modern Bengalī handwriting; European paper (watermark 1803); 8–11 lines in a page.

Sārārthadarśinī, a commentary on the *Bhāgavatapurāṇa*, by *Viśvanātha Cakravartin* (?pupil of *Śrīdharasvāmin*). - *Skandhas* i.–x.

It begins: श्रीश्रीराधाकृष्णाभ्यां नमः ।

कृपासुधावृष्टिभृत[:] स्वभक्ति-
स्वर्वाहिणीखेलितजीवपद्मौ ।
श्रीकृष्णचैतन्यघनः सविद्युद्-
गौरो मनोव्योमनि नश्चकास्तु ॥ १ ॥

नित्यानन्दाद्वैतचैतन्यमेकं
तत्वं नित्यालङ्कृतब्रह्मसूत्रं ।
नित्यैर्भक्तैर्नित्यया भक्तिदेव्या
भातं नित्ये धाम्नि नित्यं भजामः ॥ २ ॥

रूपं नाम सनातनं गुरुकृपान्नित्यान्गुणांस्तस्य तान्
श्रीमद्भागवतात्तथैव विदितान् जुष्टाञ्चिरेणाश्रयन् ।
दृष्ट्वा वैष्णवतोषणीं प्रभुमतं विज्ञाय सन्दर्भतष्
टीकां स्वाम्यनुकम्पितो ऽस्य विदधे सारार्थसन्दर्शिनीं [॥ ३ ॥

न काचिन्मे वैदुष्य इह सुमहासाहस इह
स्वमौढ्यं वा हेतुर्निरुपधिकृपा या भगवतः ।
प्रभुत्वं वा हीने ऽप्युदयति यदाद्ये प्रहसितं
द्वितीये त्वानन्दं प्रतिपदमिदं धोक्ष्यति सतां ॥ ४ ॥

गोपरामाजनप्राणप्रेयसे ऽतिप्रभूष्णवे ।
तदीयप्रियदास्याय मां मदीयमहं ददे ॥ ५ ॥

सुरतरुफलदीपाहस्करब्रह्मधर्मान्
यदिदमधित शास्त्रं नातिचित्रं तदेतत् ।
हरिचरितसुधानां पायनाय प्रपेदे
सदसिसदसतां यन्मोहिनीत्वं स्तुमस्तत् ॥ ६ ॥

The fifth of these verses, preceded by some other invocatory verse to *Kṛishṇa*, is repeated at the beginning of every *skandha*.

The colophon of the first *skandha* is in the form of a verse which is generally repeated, *mutatis mutandis*, after each *adhyāya*:

इति सारार्थदर्शिन्यां हर्षिण्यां भक्तचेतसां ।
एकोनविंशः प्रथमे सङ्गतः सङ्गतः सतां ॥

after which it continues:

श्रीधरस्वामिनां श्रीमुखाद्गुरोः(!) ।
व्याख्या सुसारग्रहणादियं सारार्थदर्शिनी ॥

समाप्तश्चायं प्रथमस्कन्धः ।

The other passages where the author speaks of himself and his work are at the end of *skandhas* iii. and ix., and at the beginning of *sk.* x. In the first of these passages he says:

श्रीमद्भागवतस्यार्थमशास्त्रज्ञो न वेद्म्यहं ।
टीकां कुर्वे तदप्यात्मबुद्धेस्तत्संगवाञ्छया ॥
ब्रह्मादिस्तम्बपर्यन्तं विश्वनाथेत्ययं जनः ।
प्रसादमेव प्रणमंल्लक्षयन्मन्तुमात्मनः ॥
तृतीयस्कन्धटीकेयमपूरि यमुनातटे ।
वृन्दावनकल्पद्रुममूल एषाष्टमीदिने ॥

The statement that this commentary was completed on the banks of the river Yamunā (or the Rādhāyāḥ saras, or Rādhākṛishṇa-saras), and in the neighbourhood of the Kalpadruma (in the Vṛindāvana forest), is repeated at the end of *sk.* iv., v., viii., ix., x. At the end of *sk.* ix. the author calls himself *Viśvanātha Cakravartin*.

The number of leaves in each *skandha* and volume is as follows:—

Vol. 1: *sk.* i., foll. 118. Vol. 2: *sk.* ii., foll. 68. Vol. 3: *sk.* iii., foll. 159. Vol. 4:

sk. IV., foll. 94. Vol. 5: *sk.* V. & VI., foll. 57 & 53. Vol. 6: *sk.* VII., foll. 58. Vol. 7: *sk.* VIII. & IX., foll. 42 & 32. Vols. 8 & 9: *sk.* X., foll. 289 (1–144 & 145–289).

This is the MS. mentioned by Burnouf, préf., p. clxvi., under the old numbers 611, 427, 538, 777, 422–533, 776, 325. The seventh *skandha*, unknown to him, bears the old number 780. [H. T. COLEBROOKE.]

3517.

208. Foll. 86; size 10¾ in. by 7½ in.; clear, modern Bengalī handwriting; sixteen lines in a page.

Bhāgavata-Vyākhyāleśa, annotations on the *Bhāgavatapurāṇa*, by *Gopāla Śarman* (as he calls himself at the end of the 3rd and 4th *skandhas*) or *Gopāla Cakravartin* (as he is called by another hand on the back of the last leaf).

It begins: ओं नमः शिवाय ।

सच्चिदानन्दरूपाय कृष्णायाक्लिष्टकारिणे ।
नमो वेदान्तवेद्याय गुरवे बुद्धिसाक्षिणे ॥
यं ब्रह्मवेदान्तविदो वदन्ति
परं प्रधानं पुरुषं तथान्ये ।
विश्वोद्गतेः कारणमीश्वरं वा
तस्मै नमो विघ्नविनायकाय ॥

एतत्पद्यं टीकाकृता-व्याख्याततत्वात् गायत्र्या च समारम्भ इति पुराणविरुद्धत्वाच्च श्रीभागवतस्य न किन्तु गौडीयपुस्तकस्यादौ सर्वत्र विद्यते इति व्याख्यायते । तस्मै विघ्नविनायकाय नम इत्युत्थापनमेव । किञ्च विहन्ति स्वरूपानन्दैश्वर्यादि इति विघ्नः संसारः तं विनयति खण्डयति । इति विघ्नविनायकः श्रीहरिः तस्मै नम इति वास्तवो ऽर्थः । तमेव नानावादिमतेन समुच्चिनोति यमिति । वेदान्तविदो यं ब्रह्मेति वदन्ति । ब्रह्मैव सदित्यादिश्रुतेः । केचन अन्ये योगिनः परं परमात्मानं । अन्ये सांख्याः प्रधानं पुरुषं तदधिष्ठातारं च । तथान्ये विश्वोद्गतेः विश्वोत्पत्तेः कारणं निमित्तं तार्किकाः । केचन ईश्वरं यज्ञाधिष्ठातारं च । यद्वा ब्रह्मेति संबन्धः । तथा च श्रुतिः । द्वे ब्रह्मणी वेदितव्ये परं चापरं चेति प्रधानमित्यागमिकाः । ततः सर्वोत्पत्तेः । तथा च शैवागमे । आनन्दचिद्घनः स्वामी प्रभुः प्रकृतिरूपधृक् इति । पुरुषं पुरुषरूपं भगवन्तमिति सात्वताः । तथा च । ब्रह्मेति परमात्मेति भगवानिति शब्द्यते इति पुरुषत्वेनाविस्तरामयमात्मेति श्रुतिः । ईश्वरं नियन्तारं अन्तर्यामिणं प्रयोक्तारमिति वा । ईश्वरं कर्तारमिति वा । ईश्वरत्वात्कर्तृत्वमिति श्रीधरस्वामिपादव्याख्यानात् ॥

The author, who closely follows *Śrīdhara-svāmin* as his authority—quoting his commentary constantly under the title of *ṭīkā*—annotates his text throughout from a Vedāntin point of view, just as it offers occasion for his remarks; which seems also the reason why the *skandhas* are treated at such unequal length.

The colophons occur: I., fol. 7*b*; II., fol. 14*a*; III., fol. 17*b*; IV., fol. 21*a*; V., fol. 23*a*; VI., fol. 26*a*; VII., fol. 28*a*; VIII., fol. 29*b*; IX., fol. 30*a*; X., fol. 72*a*; XI., fol. 86*a*, the last *skandha* being despatched in four lines.

Sk. III. concludes with the following verse:

इति तृतीयस्कन्धस्य व्याख्यालेशो यथामिति(°मति) ।
गोपालशर्मणा ऽकारि गोपालतोषहेतवे ॥

Sk. IV.:

एवं चतुर्थस्कन्धस्य पद्यानां तु क्वचित्क्वचित् ।
गोपालशर्मणा ऽकारि व्याख्यानं हि यथामिति(°मति) ॥

The colophon of *sk.* I. runs: इति प्रथमस्कन्धविवरणलेशः; in all others: °व्याख्यालेशः ।

It ends: अथ द्वादशे ॥ टीकायां विगता दृश इति दृशः सकाशाद्विगताः अतिप्रियाः संपदः अणिमाद्या इत्यर्थः ॥ मायाकापट्यं सूत्रं यज्ञोपवीताकारमेव न तु वेदाध्ययनसंस्कारादिः स्वीकार एव आयत्तीकरणं न तु वैध(?वेध)संस्कारादिः प्रसाधनं अलंकारः यद्वा प्रसाधनं शुद्धिकरणं कवलं जले मज्जनमेव न मन्त्रादिपूर्वकं । यद्वा प्रसाधनं पापे कृते प्रायश्चित्तं न तु प्राजापत्यादिः ॥ समाप्तश्चायं द्वादशस्कन्धव्याख्यालेशः ॥

The MS. is mentioned by Burnouf (préf., p. clxvi.) under its old number 70.

[H. T. COLEBROOKE.]

3518.

398a. Foll. 203; size 12¼ in. by 4½ in.; careless Devanāgarī writing of 1800 A.D.; eleven lines in a page.

Bhāgavata-Kathāsaṃgraha (wrongly called *Citsukhīṭīkā* in some colophons), being partly a commentary or series of glosses on the *Bhāgavatapurāṇa*, and partly (as implied in the title) a mere epitome, generally using the very words of the original, and freely quoting whole verses from it.

A rather inaccurate MS., without any punctuation (which is here supplied in the extracts).

It begins (somewhat corrected): श्रीमदिष्टदेवतायै नमः। श्रीमद्भागवतकथासंग्रहो लिख्यते। ओं नमो भगवते वासुदेवाय॥

कदाचित्केषां शंका स्यात् भागवतं भिन्नं तन्निराकरोति पद्मपुराणे अंबरीषं प्रति गौतमवचनं।

अंबरीष शुकप्रोक्तं नित्यं भागवतं शृणु।
पठस्व स्वमुखेनाशु यदीच्छसि भवक्षयं॥

मत्स्यपुराणे पुराणदानप्रस्तावे।

यत्राधिकृत्य गायत्रीं वर्ण्यते धर्मविस्तरः।
वृत्रासुरवधोपेतं तद्भागवतमिष्यते॥
लिखित्वा तच्च यो दद्याद्धेमसिंहसमन्वितं।
प्रौष्ठपद्यां पौर्णमास्यां स याति परमं पदं*॥
अष्टादश सहस्राणि पुराणं तत्प्रकीर्तितं।

पुराणार्णवे (r. पुराणान्तरे)।

ग्रंथो ऽष्टादशसाहस्रो द्वादशस्कंधसंमितः।
हयग्रीवब्रह्मविद्या यत्र वृत्रवधस्तथा॥
गायत्र्या च समारंभस्तद्वै भागवतं विदुः।

श्रीमद्भागवताभिधः सुरतरुस्तारांकुरः सज्जनिः
स्कंधैर्द्वादशभिस्ततः प्रविलसद्भक्त्यालवालोदयः।
द्वात्रिंशत्त्रिशतं च यस्य विलसच्छाखाः सहस्राण्यलं
पर्णान्यष्टदशेष्टदोऽतिसुलभो वर्वर्ति सर्वोपरि†॥

अथैषा भागवती कथा त्रिविधलोकपवित्रकरी वासुदेवकथाप्रश्न इत्यादि। न केवलं पवित्रकरी पुरुषार्थकरी च।

पिबंति ये भगवत आत्मनः सतां
कथामृतं श्रवणपुटेन संभृतं।
पुनंति ते विषयविदूषिताशयं
व्रजंति तच्चरणसरोरुहांतिकं॥

नानाशास्त्रपुराणप्रबंधे चित्तप्रशस्तिमलभमानस्तत्र तत्रापरितुष्यन्नारदोपदेशतः श्रीभागवतशास्त्रं प्रारिप्सुर्वेदव्यासः श्रीकृष्णस्मरणमंगलमाचरति जन्माद्यस्येति। यतो जगतः सृष्टिस्थितिप्रलयं भवति तं परमेश्वरं सत्यं धीमहि ध्यायेम। यो ब्रह्म वेदं [हृदा] मनसैव प्रकाशितवान्। यत्र यस्मिंस्त्रयाणां मायागुणानां तमोरजःसत्त्वानां भूतेंद्रियदेवतारूपः सर्गो ऽमृषा यत्सत्यतयामिथ्याभूतसर्गो ऽपि सत्यवत्प्रतीयते यथा तेजसि वारि बुद्धिः मरीचिकायां प्रसिद्धेत्यादि॥ इदानीं श्रोतृप्रवर्तनाय श्रीभागवतस्य कांडत्रयविषयेभ्यः सर्वशास्त्रेभ्यश्च श्रैष्ठ्यं दर्शयति धर्म इति॥ केवलमीश्वराराधनलक्षणो धर्मो ऽत्र निरूप्यते येन धर्मानुष्ठानेन वास्तवं वस्तु श्रीकृष्णो ज्ञातुं शक्यते। अस्तु तावत् श्रवणशीलानामपि ईश्वरस्तत्क्षणात् हृदिस्थो पापानि धुनोति॥ न केवलं सर्वशास्त्रेभ्यः श्रैष्ठ्यमपि तु तत्परमादरेण सेव्यमित्याह निगमेति।°

This looks more like extracts from *Śrīdharasvāmin's Bhāvārthadīpikā* than an independent commentary such as one would expect to find in the genuine *Citsukhī*,‡ which Burnouf inferred this to be from the title given in the old catalogue. For the most part, however, the work has not even the semblance of a commentary, but consists of the barest outline of the original, composed with a very moderate amount of skill.

The beginnings and colophons of the *skandhas* are as follows:—

I. (foll. 25): इति श्रीमद्भागवते महापुराणे प्रथमस्कंधे एकोनविंशो ऽध्यायः॥

* Cf. *Bhāg. P.*, XII. 13, 13; and *S'rīdharasvāmin's* comm. on I. 1, 1.

† This is the 7th introductory verse of *S'rīdharasvāmin's Bhāvārthadīpikā* (!).

‡ In *Gopālācārya's Bhāgavatabhūshaṇa* (ed. Bombay 1870; Benares 1874) a commentary by *Citsukhācārya* is mentioned as one of 31 (Sanskrit and Marāṭhī) commentaries on the *Bhāgavatapurāṇa*, and it is also referred to in the *Durjanamukhacapeṭikā* (no. 3546); cf. Burnouf, préf., pp. lxi., lxiii. No such commentary is, however, mentioned in the Cat. Catalogorum (s.v. *Bhāgavatapurāṇa*, and *Citsukha*).

II. (foll. 8): वरीयानेष ते प्रश्नः । श्रोतव्यानि बहूनि संति किंतु ये ज्ञानिनः तेषां वृथा परमायुः । दिवा° (v. 3, *b* & *a*) । पाठः २ ॥

Col.: इति श्रीभा° म° द्वितीयस्कंधकथासंग्रहो नाम(!) दशमो ऽध्यायः ॥

III. (foll. 21): राजोवाच । कुत्र विदुरमैत्रेययोः संगमः । कथं वा संवादः कदा वा । सूत उवाच । एवं पृष्टो राज्ञा शुकः कथयामास । शुक उवाच । °

Col.: इति श्रीमद्भा° म° तृतीयस्कंधकथासंग्रहः समाप्तिमगमत् ॥

IV. (foll. 19): मैत्रेय उवाच । मनोः शतरूपायां कन्या ३ आकूतिः देवहूतिः प्रसूतिः । आकूतिं रुचये ददौ °

Col. only *skandha* and *adhyāya* (as in I.) without special title.

V. (foll. 17): राजोवाच । कथमात्मारामस्य प्रियव्रतस्य गृहे रतिः । ° Col. without special title.

VI. (foll. 14): राजोवाच । निवृत्तिमार्गः कथितः । तथा स्वायंभुवो मन्वंतरः° Col. without special title.

VII. (foll. 8, marked चि° ७ in margin): राजोवाच । नारायणः सर्वभूतेषु समः । इंद्रस्यार्थे कथं दैत्यानवधीत् । ° Col. without special title.

VIII. (foll. 9, marked चि° ८): राजोवाच । स्वायंभुवस्य मनोर्वंशः श्रुतः किंत्वन्यान्मनून्वद । ° Col. without special title.

IX. (foll. 15, marked चि° ९): राजोवाच । मन्वंतराणि श्रुतानि तेषु हरेर्वीर्याणि च । ° Col. without special title.

X.*b* (foll. 22, marked भा° टी° १०): शुक उवाच । कंसभार्यौ अस्तिः प्राप्तिः । जरासंधाय पित्रे सर्वमुवाच(!) । ° Col. without special title.

X.*a* (foll. 20, marked चि° १०; once चि° टि°): राजोवाच । भवता सोमसूर्ययोर्वंशः कथितः तेषां चरितं च । किंतु यदुवंशे अवतीर्य नारायणः किं कृतवान् वद °

Col.: इति श्रीमद्भा° म° शतसाहस्र्यां संहितायां चित्सुखीटीकायां दशमस्कंधे एकोनपंचाशत्तमो ऽध्यायः ॥

XI. (foll. 16, marked, 1–3 चि° ११; 4–16 भा° टी° ११): अथैकादशस्कंधे कथासंग्रहः ॥ शुक उ° । कृष्णः सरामो दैत्यवधं कृत्वा दुर्योधनादिभिः कोपितान्पांडवान्निमित्तीकृत्य अन्योन्यतः नृपान्हत्वा भूभारं संहृत्य इदमचिंतयत् °

Col.: श्रीमद्भा° म° श° सं° चित्सुखीटीकायां एकादशस्कंधे एकत्रिंशो ऽध्यायः । एवमेकादशस्कंधकथासंग्रहः समाप्तः ॥

XII. (foll. 9, marked भा° टी° १२): शुक उवाच । भविष्यं शृणु । नवमस्कंधे उक्तं बृहद्रथपुत्रो जरासंधः तस्य मार्जारिः तस्य रिपुंजयो भविष्यति । °

It ends with the three verses *Bhāg. P.* XII. 13, 1. यं ब्रह्मा°; 20. नमस्तस्मै भगवते°; 21. योगींद्राय नमस्तस्मै° ॥ ३ ॥ श्रीद्वादशस्कंधकथासंग्रहः समाप्तिमफाणीत् । संवत् १८५७ ° ॥

For another *Bhāgavatakathāsaṃgraha*, see no. 3539.

[H. T. COLEBROOKE.]

3519.

1185 a. Foll. 66, the first of which is wanting; size 13 in. by $4\frac{3}{4}$ in.; modern Bengalī writing; 8 or 9 lines in a page.

Bhāgavataṭīkā, or *Bhāgavata-(gūḍhārtha-)rahasya*, exegetical notes on the *Bhāgavatapurāṇa*—only *skandhas* 1–7 of which are, however, dealt with in this MS.—by *Bhāgavatānanda Gosvāmin*.

The colophon of the different *skandhas* takes the form of the following verse:

रघुनाथकृपादृष्ट्या मया चाप्यल्पबुद्धिना ।
[प्रथम]स्कंदगूढार्थरहस्यं सुनिरूपितं ॥

In the margin of fol. 2 Colebrooke's Paṇḍit has supplied the title, in Devanāgarī: भागवतानंदगोस्वामिकृतश्रीभागवतटीका° पु° पत्र ६३ श्लोक १७७५ ॥ which shows that the last three leaves, written in a different hand from the rest, were added at a later period. At the end, again, these additional leaves are marked thus by the Paṇḍit: भागवतगोस्वामिकृतभागवतटीका । शेषपुत्र ३ श्लोक° ६०

Properly speaking, the work is not a commentary on the *Bhāgavatapurāṇa*, but a summary of its dogmatical teaching as viewed by the commentator, and set forth in the order of the original text.

It ends: अहमिति आत्मवृत्तान्तेन भक्तिप्रज्ञाया निगुणत्वेन नित्यत्वं प्रतिपादितं ॥

रघुनाथकृपा सप्तम° as above ॥

बालिशो ऽहं महाम्भोधौ निमग्नो रत्नमुद्धरन् ।
रघुनाथ कृपापाङ्गैरवलोकय सस्मितं ॥

इति सप्तमस्कन्दरहस्यं समाप्तं ॥ अथाष्टमस्कन्दरहस्यं ॥ हत इति तमन्वये वर्तमा- end of fol. 66*a*.

[H. T. Colebrooke.]

3520, 3521.

2348, 2349. Foll. 411 (foll. 212 & 213 of which are wanting); size 10½ in. by 4¾ in.; clear Devanāgarī writing of about 1550 A.D.; 10–12 lines in a page.

Bhāgavatapurāṇa (*skandha* x.), with short glosses, interwoven with the text, and marked द° टी° (*daśamaskandhaṭīkā*) in the margin. Incomplete.

It begins:

वागीशा यस्य वदने लक्ष्मीर्यस्य च वक्षसि ।
यस्यास्ति हृदये संवित्तं नृसिंहमहं भजे ॥ १ ॥

विश्वसर्गविसर्गादिनवलक्षणलक्षितं ।
श्रीकृष्णाख्यं परं धाम जगद्धाम नमामि तत् ॥ २ ॥

यत्पादाब्जसुगंधपुष्पतुलसीलोभाद्व्रजंतो ऽप्यहो
योगिप्रार्थ्यगतिं प्रयांति मधुपा यद्भक्तिहीना अपि ।
अब्भक्षाः पवनाशिनो ऽपि मुनयः संसारचक्रे भृशं
भ्राम्यंते इव(?ऽत्र) गतागतैर्मुहुरहो तस्मै नमो विष्णवे [॥ ३ ॥

दशमे दशमं लक्ष्ममाश्रिताश्रयविग्रहं ।
क्रीडद्यदुकुलांभोधौ परमानंदमुदीर्यते (!) ॥ ४ ॥

दशमे कृष्णसत्कीर्तिवितानायानुवर्ण्यते ।
धर्मग्लानिनिमित्तस्तु निरोधो दुष्टभूभुजां ॥ ५ ॥

प्राकृतादिचतुर्धा यो निरोधः स तु वर्णितः ।
तत्तत्प्रसंगतः सृष्टिसंहारादिनिरूपणैः ॥ ६ ॥

कृता नवतिरध्याया दशमे कृष्णकीर्तये ।
आद्यैश्चतुर्भिरध्यायैर्ब्रह्मप्रार्थनयावनेः ॥ ७ ॥

भारं हर्तुं हरेर्जन्म सप्रसंगं निरूप्यते ।
गोकुले मधुरायां च द्वारकायां ततः क्रमात् ॥ ८ ॥

कृष्णलीला त्रिधा प्रोक्ता तत्तद्देशेस्त्वनेकधा ।
सपंचत्रिंशताध्यायैर्बृहद्वृंदावनादिषु ॥ ९ ॥

गोकुले वसतो लीला वर्ण्यते सुरदुष्करा ।
एकेन यमुनावारिण्यक्रूरेण कृता स्तुतिः ।
एकादशभिराख्याता लीला मधुपुरे कृता ॥ १० ॥

शेषैर्द्वारवतीलीला तन्निर्माणादि वर्ण्यते ।
एवं नवतिरध्याया दशमे विशदार्थकाः ॥ ११ ॥

तत्र तु प्रथमे कंसः स्वमृत्युं देवकीसुतात् ।
श्रुत्वा भीतो ऽवधीत्तस्याः षड्गर्भानिति वर्ण्यते ॥ १२ ॥

कृष्णावतारचरितश्रवणामृतनिर्वृतः ।
उक्तानुवादनौत्सुक्याद्राजा पृच्छति तत्पुनः ॥

राजोवाच ॥ कथितो वंशविस्तरो°

Vol. ii. begins with the comment on *adhy.* 33, v. 7; and breaks off with *adhy.* 73, v. 16. Cf. Burnouf, préf., p. clxv. [Gaikawar.]

3522, 3523.

387, 388. Foll. 497 (1–249, 250–497); size 16 in. by 6¾ in.; good, modern Bengali handwriting; twelve lines in a page.

Vaishṇava-toshaṇī, a commentary on the 10th *skandha* of the *Bhāgavatapurāṇa*, by *Sanātana Gosvāmin.*

It begins: श्रीश्रीराधाकृष्णाय नमः ॥

श्रीमन्मदनगोपालं वृन्दारण्यपुरंदरं ।
श्रीगोविन्दं प्रपद्येऽहं दीनानुग्रहकातरं (°कारकं R.M.) ॥

वन्दे श्रीकृष्णचैतन्यं भगवन्तं कृपार्णवं ।
प्रेमभक्तिवितानार्थं गौडेष्ववततार यः ॥

श्रीमाधवपुरीं वन्दे यतीन्द्रं शिष्यसंयुतं ।
लोकेष्वङ्कुरितो येन कृष्णभक्त्यमराङ्घ्रिपः ॥

श्रीभागवतनिध्याभ्यै टीकादृश्टिरदायि यैः ।
श्रीधरस्वामिपादांस्तान् वन्दे भक्त्येकरक्षकान् ॥
भट्टाचार्यं सार्वभौमं विद्यावाचस्पतीन् गुरून् ।
वन्दे विद्याभूषणं च गौडदेशविभूषणं ॥
वन्दे श्रीपरमानन्दं भट्टाचार्यशिरोमणिं ।
रामभट्टं तथा वाणीविलासं चोपदेशकं ॥
नमामि श्रीमदद्वैताचार्यं श्रीवासपण्डितं ।
नित्यानन्दावधूतं च श्रीमच्चैतन्यवल्लभं ॥
दामोदरस्वरूपादीन् वन्दे चैतन्यपार्षदान् ।
येषां पादरजःस्पर्शादधमो ऽप्युत्तमो भवेत् ॥
वृन्दावनप्रियान् वन्दे श्रीगोविन्दपदाश्रितान् ।
श्रीमत्काशीश्वरं लोकनाथं श्रीकृष्णदासकं ॥
श्रीधरस्वामिपादैर्या व्यंजिता न क्वचित् क्वचित् ।
सेयं श्रीदशमस्कन्धटीका वैष्णवतोषणी ॥
वैष्णवपरितोषः स्याद्यत्र यत्र ततस्ततः ।
लेख्यं वैष्णवसिद्धान्तानुसारेणैव किंचन ॥
येषां प्रोत्साहनेनास्मि प्रवृत्तो ऽत्यन्तसाहसे ।
ते दीनानुग्रहव्यग्राः शरणं मे ऽत्र वैष्णवाः ॥
राधाप्रियप्रेमविशेषपुष्टौ
गोपालभट्टो रघुनाथदासः ।
स्यातामुभौ यत्र सकृत्सहायौ
को नाम सो ऽर्थो न भवेत्सुसिद्धः ॥
श्रीमच्चैतन्यरूपस्य प्रीत्यै गुणवतो ऽखिलं ।
भूयादिदं यदादेशबलेनैव विलिख्यते ॥
श्रीचैतन्यपदाम्भोजगन्धज्ञैरेव वैष्णवैः ।
एषा रसयितुं शक्या टीका वैष्णवतोषणी ॥

Vol. ii. begins shortly before the end of the 39th *adhyāya.*

For another MS. of this work see Rāj. Mitra, Notices, vi., p. 190. The epilogue of that MS. — composed by *Sanātana's* nephew *Jīva Gosvāmin,* and giving an account of the author, and the associates of *Caitanya,* and expressly mentioning this work amongst those composed by *Sanātana* — is not contained in the present MS., which seems to have been copied from one the last leaf of which had been lost, seeing that the last three verses are not commented upon. In the present MS., moreover, the author's name does not occur in any of the colophons of chapters.

According to the Cat. Catt., the work is referred to (? under the title *Vishṇutoshiṇī*) in the *Bhāgavatakramasandarbha* (no. 3530).

It ends: तथा चोक्तं । एतन्निर्विद्यमानानामित्यादि ॥ श्रीभागवतदशमस्कन्धस्य टिप्पणी संपूर्णा ॥ श्लोकसंख्या पृर्व-दृष्ट्ये २५५०० ॥ [H. T. Colebrooke.]

3524.

877. Foll. 88; size 10¾ in. by 4½ in.; good Devanāgarī writing of 1582 A.D.; eleven lines in a page.

Fragment of the *Subodhinī,* a commentary on the 10th *skandha* of the *Bhāgavatapurāṇa,* by *Vallabha Dīkshita,* son of *Lakshmaṇa Bhaṭṭa,* and founder of the *Vaishṇava* sect named after him.

This fragment forms a complete whole in itself in so far as it extends over those five *adhyāyas* of the 10th *skandha* generally known as the *Rāsapañcādhyāyī,* and descriptive of *Kṛishṇa's* sports with the *Gopīs*; viz. *adhys.* 29–33 of our editions, here, however, counted 26–30.

It begins:

ब्रह्मानंदात्समुद्धृत्य भजनानंदयोजने ।
लीलया युज्यते सम्यक् सा तुर्ये विनिरूप्यते ॥
लौकिकस्त्रीषु संसिद्धा तद्द्वारा पुरुषे भवेत् ।
स्वानंदानुभवार्थं हि योग्यतापि निरूपिता ॥
ततो हि भजनानंदः स्त्रीषु सम्यग्विधार्यते ।
तद्द्वारा पुरुषाणां च भविष्यति न चान्यथा ॥ ० [९] ॥

It ends:

विक्रीडितमिति । ० अचिरेणैव धीरो ऽपि भवति । अतः इदं साभिप्रायेण श्रोतव्यमिति फलप्रकरणत्वात् फलमुक्तं ॥ ४० ॥

इति श्रीभागवतसुबोधिन्यां श्रीमल्लक्ष्मणभट्टात्मजश्रीवल्लभदीक्षितविरचितायां दशमस्कंधविवरणे त्रिंशत्तमाध्यायविवरणं ॥

संवत् १६३९ वर्षे कार्त्तिकशुदि ६ रवौ अद्य श्रीद्वीपमंदिरवास्तव्यं सारस्वतज्ञातीय जोशी (Marāṭhī for *jyotirvid*) देवराजसुतजिता लषितं(लिखितं) पुस्तकं वैष्णवजीवाकेन पठनार्थं लेखकपाठकयोः शुभं भवतु ॥

This MS. is referred to by Burnouf (préf., p. clxvi.) under its old number 1152.

[H. T. Colebrooke.]

3525.

1309. Foll. 180 (besides three leaves inserted after foll. 71 & 78 to supply defects); size 12¾ in. by 4½ in.; fair, modern Bengalī handwriting; seven lines in a page.

Prakāśa, a commentary on the 11th *skandha* of the *Bhāgavatapurāṇa.*

The author's name is not given; but a commentary of the same title was composed by *Śrīnivāsa* (for *sk.* III. and X. see Burnell, Tanjore Cat., p. 104*b*).

It begins:

वन्दे वृन्दावनानन्दस्वभावक्रीडनोत्सुकं ।
गोविन्दं गोपरामाणां रमणं नित्यविग्रहं ॥

सतामनुग्रहाय भजनौपयिकीं भगवत्कृतामचिन्त्यमाधुरीं लीलामनुवर्ण्य पृथ्वीभवे रूपाणामसतां वधरूपां भगवता साक्षात्परम्परया कृतां लीलां चानुवर्ण्यपरमनिःश्रेयससाधनभजनादिविधिं निरूपयितुं तदङ्गवैराग्याय मौषलप्रसंगं वक्तुं स्वावतारप्रयोजनदैत्यवधमुपसंहरन्नाह कृत्वेति ।

The comment on the last verse, and the colophon run thus:

अन्यत्र ग्रन्यान्तरे इह चास्मिन् ग्रन्थे परमहंसगतौ परमहंसप्राप्ये श्रीकृष्णे ॥ इत्येकादशे एकविंशाध्यायप्रकाशः ॥

Burnouf (préf., p. clxvi.) refers to this MS. under its old number 1283. His suggestion that this commentary may belong to *Viśvanātha's Sārārthadarśinī* seems unfounded.

[H. T. Colebrooke.]

3526.

806a. Foll. 17; size 15¼ in. by 5 in.; modern Bengalī handwriting; nine lines in a page.

Tattvasandarbha, the 1st section (*sandarbha*) of *Jīva Gosvāmin's Bhāgavatasandarbha,* in the 7 sections of which — viz.: *Tattvasandarbha, Bhagavatsandarbha, Paramārthasandarbha, Krishṇasandarbha, Bhaktisandarbha, Prītisandarbha,* and *Kramasandarbha* — the author expounds the doctrines of the *Bhāgavatapurāṇa* in their various aspects, in accordance with the teachings of *Rūpa* and *Sanātana,* and in the order of the original text.

Regarding *Jīva's* authorship see next MS., and H. H. Wilson, Sel. Works, i., p. 167.

It begins: श्रीश्रीरामाय नमः ॥

श्रीकृष्णकृष्णचैतन्य[श्री]सनातनरूपक ।
गोपालरघुनाथाप्त व्रजवल्लभ पाहि मां ॥
तौ संतोषयता सन्तौ °

The first part of the MS. (foll. 1–12) agrees almost word for word with that of the *Krishṇasandarbha* (no. 3528), to which section this portion has probably to be referred. For a different beginning see Rāj. Mitra, Notices, iv., p. 247. After that it takes a different turn, and (like the MS. referred to) comes to an end rather abruptly on fol. 17*b*:

विरमे[ते]ति (*Bh. P.,* XII. 7, 21) । वृत्तित्रयं जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तिरूपं । आत्मानं परमात्मानं स्वयं वामदेवादेरिव मायामयत्नानुसंधानेन देवहूत्यादेरिवानुष्ठितेन योगेन वा ततश्च ईहायाः तदनुशीलनव्यतिरिक्तचेष्टायाः ॥ १२ । ७ ॥ श्रीसूतः(? *r.* श्रीसूतोद्दिष्ट°) ॥ उद्दिष्टसंबन्धः ॥ इति कलियुगपावनस्वभजनविभजनप्रयोजनावतारश्रीश्रीकृष्णचैतन्यदेवचरणानुचरविश्ववैष्णवराजसभासभाजनभाजनश्रीरूपसनातनानुशासनभारतीगर्भे श्रीभागवतसंदर्भे तत्त्वसंदर्भो नाम प्रथमः संदर्भः ॥ अत्र श्लोकसंख्या ४७५ (577 Rāj. M.) ॥ समाप्तश्चायं ग्रन्थः ॥

[H. T. Colebrooke.]

3527.

462 b. Foll. 26; size 16¼ in. by 5¼ in.; fair, modern Bengalī handwriting (the same as in last MS.); nine lines in a page.

Paramātmasandarbha, the 3rd section of *Jīva Gosvāmin's Bhāgavatasandarbha,* treating of the divine spirit.

In the margin of the leaves the treatise is (apparently erroneously) called *Paramārthasandarbha* (cf. Cat. Catt., *s.v.*).

It begins:

तौ संतोषयता सन्तौ श्रीलरूपसनातनौ ।
दाक्षिणात्येन भट्टेन पुनरेतद्विविच्यते ॥
तस्याद्यं ग्रन्थनालेखं क्रान्तव्युत्क्रान्तखण्डितं ।
पर्यालोच्याथ पर्यायं कृत्वा लिखति जीवकः ॥

अथ परमात्मा विव्रियते ॥ तत्र तं जीवनिरूपणपूर्वकं निरूपयति द्वाभ्यां । क्षेत्रज्ञ एता मनसो विभूतीर्जीवस्य मायारचितस्य नित्याः । ० (*Bh. P.*, v. 11, 12. 13).

The greater part of the treatise is wanting, the MS. ending abruptly (in the 71st paragraph) at the end of fol. 16*b*, in the middle of a word.

Cf. Rāj. Mitra, Notices, iv., p. 233 (foll. 67).

[H. T. Colebrooke.]

3528.

462 a. Foll. 106; the same size and handwriting as in preceding MS.

Krishṇasandarbha, the 4th section of the *Bhāgavatasandarbha,* treating of *Krishṇa* as the divine spirit.

It begins: तौ संतोषयता सन्तौ ० ॥ तस्याद्यं ग्रन्थनालेखं ० ॥

अथ पूर्वसंदर्भत्रयेण यस्य सर्वपरत्वं साधितं तस्य श्रीभगवतो निर्धारणाय संदर्भो ऽयमारभ्यते । तत्र प्रथमस्य द्वितीये वदन्तीत्यादिना तदेकमेव तत्त्वं ब्रह्मादितया शब्द्यत इत्युक्तं । तदेव ब्रह्मादित्रयं तस्य तृतीये विविच्यते । ०

The subject is treated in 190 paragraphs, ending thus:

गौरश्यामलस्यामलाभिरमणैरङ्गोर्विलासोत्सवैर्
नृत्यन्तीभिरशेषमादनकलावैदग्धदिग्धात्मभिः ।
अन्योन्यप्रियतासुधापरिमलस्तोमोन्मदान्तैः(०भिः R.M.) सदा
राधामाधवमाधुरीभिरभितश्चित्ते ममाक्राम्यतां(०त्तं ०क्र०) ॥

इति कलियुगपावन ० श्रीभागवतसंदर्भे श्रीकृष्णसंदर्भो नाम चतुर्थः संदर्भः समाप्तः ॥

Cf. Rāj. Mitra, Notices, iv., p. 234.

On the first and last pages of this volume the two treatises contained therein are, by Colebrooke's Paṇḍit, assigned to *Rūpa Gosvāmin.* Cf. Burnouf's préf., p. clxvi.

[H. T. Colebrooke.]

3529.

707. Foll. 141 (counted 140; no. 61 being double); size 16 in. by 4¾ in.; clear, modern Bengalī writing, by two different hands; nine lines in a page.

Bhaktisandarbha, the 5th section of the *Bhāgavatasandarbha,* here ascribed (in the colophon) to *Sanātana Gosvāmin;* treating, in 330 paragraphs, of faith.

It begins: तौ संतोषयता सन्तौ ० ॥ तस्याद्यं ग्रन्थनालेखं ० ॥

अत्र पूर्वसन्दर्भचतुष्टयेन संबन्धो व्याख्यातः । तत्र पूर्णसनातनपरमानन्दलक्षणं पञ्चत्वरूपसंबन्धि च ब्रह्म परमात्मा भगवानिति त्रिभिराविर्भावतया शब्दितमिति निरूपितं । तत्र च भगवत्त्वेनैवाविर्भावस्य परमोत्कर्षः प्रतिपादितः । ०

It ends: टीका च अन्तरङ्गां भक्तिमाह त्रिभिः । सर्वभूते चात्मनि चात्मानमीश्वरं स्थितं मामेव ईक्षतेत्यथा कथंभूतमीश्वरं बहिरन्तःपूर्णमित्यर्थः । तत्कुतः अपावृतं अनावरणं तदपि कुतः यथाखं असङ्गत्वाविभुत्वाच्चेत्यर्थः । अत्र मामेवेति श्रीकृष्णरूपमेवेक्षते न तु केवलान्तर्यामिरूपमित्यभिप्रायेणैवान्तरङ्गां भक्तिमाह इति व्याख्यातं । ततश्च ।

इति सर्वाणि भूतानि सद्भावेन महाद्युते ।
सभाजयन्मन्यमानो ज्ञानं केवलमाश्रितः ॥

ब्राह्मणे पुक्कसे स्तेने ब्रह्मण्यकें स्फुलिङ्गके ।
अक्रूरे क्रूरके चैव समदृक् पण्डितो गतः ॥

इति श्रीसनातनगोस्वामिविरचितः श्रीभक्तिसंदर्भः समाप्तः ॥

[H. T. Colebrooke.]

3530.

814. Foll. 212 (counted 211; no. 49 being double); size 15¾ in. by 5 in.; modern Bengalī handwriting; eight lines in a page.

Kramasandarbha, the 7th (and last) section of *Jīva's Bhāgavatasandarbha*, forming a running (and supplementing) commentary on the *Bhāgavatapurāṇa*. *Skandhas* I.–V.

It begins: श्रीराधाकृष्णाभ्यां नमः ॥ तौ संतोषयता सन्तौ ० ॥ तस्याद्य ग्रन्थनाले ० लिखति जीवकः ॥

पूर्वं यान्येव वाक्यानि धृतान्यर्थविशेषतः ।
तानि मूलक्रमेणापि धार्याणि क्रमलब्धये ॥
धार्याण्यर्थविशेषार्थमधृतान्यपि कानिचित् ।
तत्रेतिशब्दः कर्तव्यः क्वचिद्व्याख्या च केवला ॥
स्थानं च मुहुरङ्काभ्यां ज्ञेयं संदर्भवाक्ययोः ।
तत्राङ्कान्तत आ शब्दात्तदङ्कादिप्यतीप्यतां ॥
व्याशब्दात्तत्तव्याख्यागतं तद्वाक्यमीप्यतां (०मिष्यतां) ।
तथा पुनर्श्चेतिशब्दादन्यत्रापीति दृश्यतां ॥
यत्र व्याख्यागतं वाक्यव्याख्यानं तच्चिदाकृति ।
द्वौ तत्र प्रणवौ लेख्यौ तयोर्मध्यं तु गृह्यतां ॥
यः स्कन्धाध्याययोरङ्कः स तु तच्छेदकः स्फुटः ।
न तत्र प्रणवापेक्षापीति सर्वत्र वीक्ष्यतां ॥

अथ प्रथमस्कन्धस्य क्रमसंदर्भः ।

At the end of the first *skandha* (fol. 59) we read: इति कलियुगपावन० श्रीरूपसनातनानुशासनभारतीगर्भे सप्तसंदर्भात्मकश्रीभागवतसंदर्भे प्रथमस्कन्धस्य क्रमसंदर्भः समाप्तः ॥

The final colophon runs thus: इति पञ्चमक्रमसंदर्भे षड्विंशः ॥ श्रीभागवतक्रमसंदर्भे पञ्चमक्रमसंदर्भः समाप्तः ॥

For MSS. of the first six *skandhas* of this work see Rāj. Mitra, Notices, iv., pp. 231, 235, 243–45.

On the margin of the last page Colebrooke's Paṇḍit calls the work, in Devanāgarī: श्रीभागवतटी(!) श्रीरूपसनातनगोस्वामिकृता क्रमसंदर्भटीका प्रथमावधि पंचपर्यंत पत्र २११ श्लोक ६५०० ॥ Hence the mistake regarding the authorship of the work, repeated by Burnouf, préf., p. clxvi., from the old catalogue of the India House.

[H. T. Colebrooke.]

3531.

1174 a. Foll. 32; size 13¼ in. by 4¾ in.; good, small, modern Bengalī handwriting; seven lines in a page.

Śrutistutyarthavivaraṇa, a philosophical commentary, by *Rādhāmohana*, on the so-called *Vedastuti* (*Śrutistuti* or *Śrutyadhyāya*)—the 87th *adhyāya* of the 10th *skandha* of the *Bhāgavatapurāṇa*—composed with the view of establishing *Kṛishṇa* as the *Brahman* or divine spirit.

The original text is only vaguely alluded to as '*ayaṃ granthaḥ*' (fol. 8*a*, l. 1 *infr.*), and as being composed in *ślokas* (fol. 3*a*, l. 2).

It begins:

प्रणम्य राधिकाकान्तं श्रीराधामोहनद्विजः ।
पूर्वदृष्ट्या यथाज्ञानं व्याकरोति श्रुतिस्तुतिं ॥

ब्रह्मन्निति टीकायां अप्रमाण्ये कारणरहितानामिति शब्दस्याप्रामाण्ये कारणत्वं प्रमदादिरूपदोषजन्यत्वं वेदवक्तुरीश्वरस्य तादृशदोषरहितत्वेन तदजन्यत्वं वेदानामित्यर्थः तत्प्रश्ने विषयत्वं सप्तम्यर्थः शब्दवृत्तिः । अर्थविशेषबोधानुकूलपदपदार्थयोः संबन्धविशेषः । ०

It ends: कैवल्येन अपृच्यत स्वभावेन निरस्ता तिरस्कृता योनिर्माया येन तं । अत एवाभयं भयनिवर्तकं ॥ ५० ॥ इति श्रुतिस्तुत्यर्थविवरणं ॥

Then follow three lines more, beginning: मापाततोभजनमात्रप्रवृत्त्यर्थं यथाकथञ्चिज्जने ऽपि लोकानामनर्थनिवृत्तिः स्यादिति० and ending abruptly: केषाञ्चित् प्राक्तनपुण्यपुञ्जकृतपार्षदभावत्वात्—

The *Vaishṇavatoshaṇī* is frequently quoted in this treatise, which is probably only a part of a larger work on the whole of the 10th *skandha.*

On fol. 1*a* another hand calls the treatise '*śrutyadhyāyaṭīkā śrutistutināmnī.*'

For other commentaries on the same section of the *Purāṇa,* see Rāj. Mitra, Notices, ii., p. 349; vii., p. 222.

[H. T. Colebrooke.]

3532.

2540. Foll. 101 (of which fol. 42 is wanting, and fol. 57 supplied by another hand); size 11¼ in. by 4½ in.; fair Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; nine lines in a page.

Nāmacandrikā, a commentary — by *Raghunātha,* son of *Viṭṭhala* and *Rukmiṇī,* and grandson of *Vallabha*(?) — on the *Kṛishṇasahasranāma,* or *Purushottamasahasranāma,* an enumeration of a thousand (or rather some 1050) epithets of *Kṛishṇa* in 256 *ślokas,* professing to be attached to the *Bhāgavatapurāṇa.*

The commentary begins:

व्रजस्त्रीविप्रयोगाग्निशमनाय य उत्थितः ।
दिनान्ते ऽद्भुतजीमूतस्तच्छायास्तु सदा मयि ॥ १ ॥

आचार्यचरणद्वंद्वं भक्तिज्ञानाब्जभास्करं ।
नमस्यामि मनःकर्मवाग्भिरंतस्तमोऽपहं ॥ २ ॥

यत्कृपादृष्टिवृष्टेन दैवदग्धो ऽपि तत्क्षणात् ।
प्ररोहति निजेच्छाभिस्तं वंदे कमपीश्वरं ॥ ३ ॥

इह तावत्प्रथमं सकलनिगमकल्पपादपफलरूपश्रीभागवतशास्त्रस्य स्वल्पाक्षरैः सर्वपरिज्ञानार्थं तत्प्रतिपाद्य लीलाविशिष्टश्रीकृष्णसहस्रनामानि विवक्षवो वस्तुनिर्देशरूपं मंगलमाचरन्त्याचार्याः ॥ पुराणपुरुष इति ॥ गीतायामन्यत्रापि पुराणो यः पुरुषः स एव पुरुषोत्तमपदवाच्यः सो ऽत्र श्रीकृष्ण एव । °

Several editions of the original text, under the titles *Purushottamasahasranāma* (*-stotra*) and *Śrīkṛishṇasahasranāma,* have appeared in India.

It ends: ॥ २५५ ॥ श्रीकृष्णेति । श्रीकृष्णभक्तान् पाहीत्यन्वयः ° श्रवणमात्रेणैव परमकल्याणरूप इत्यर्थः ॥ २५६ ॥

कृष्णनामसहस्राख्यमालेयं वाङ्मणीमयी ।
ग्रथिता श्रुतिसूत्रेण रचिता कृष्णपादयोः ॥ १ ॥

श्रीविठ्ठलतनूजेन रुक्मिणीगर्भसंभुवा ।
रघुनाथेन गाथेयं नामसु व्यरचि स्फुटा ॥ २ ॥

इति श्रीमद्वल्लभनन्दनचरणकमलपरागमात्रसनाथरघुनाथस्य कृतौ नामचन्द्रिका समाप्ता ॥

Besides quotations from *Purāṇas* and the epics, illustrative passages are constantly quoted (probably from the *Bhāgavatapurāṇa* itself) simply introduced by '*tad uktam.*' Sometimes we find '*tad uktam bhagavatā*' (foll. 5*b*, 10*a*, 15*b*, 16*b*) or '*bhagavān apy āha* (fol. 12*a*), where *Kṛishṇa* himself seems to speak. Otherwise only: अत एव आचार्यैरप्युक्तं fol. 11*a*; आचार्यैस्तथैवाम्नातं टीकायां fol. 66*b*.

[H. T. Colebrooke.]

3533.

1288. Foll. 48; size 13 in. by 5 in.; fair Devanāgarī writing of the latter part of last century; nine lines in a page.

Harilīlā, an *anukramaṇī* to the *Bhāgavatapurāṇa,* by *Vopadeva;* with a commentary, called *Harilīlāviveka,* by (*Hemādri,* revised by) *Madhusūdana Sarasvatī.*

The text begins:

श्रीमद्भागवतस्कंधाध्यायार्थादि निरूप्यते ।
विदुषा वोपदेवेन मंत्रिहेमाद्रितुष्टये ॥

The commentary begins:

नमः कृष्णाय नित्यैकसच्चिदानंदरूपिणे ।
जगत्सर्गविसर्गादिसाक्षिणे ऽचिंत्यशक्तये ॥

जयंति वोपदेवस्य वाचो विबुधसंस्तुताः ।
घनसारोज्ज्वलाभासाः क्षीरोदस्येव वीचयः ॥
श्रीमद्भागवतस्यानुक्रमणी तद्विनिर्मिता(हृ° Oxf.) ।
हरिलीलाभिधानेयं यथाबुद्धि विविच्यते ॥

The commentary ends:

हरिलीलाविवेको ऽयं कामराजस्य वेश्मनि ।
कटके रचयां चक्रे तुष्ट्यै हेमाद्रिणा सतां ॥

इति श्रीहरिलीलाविवेकः समाप्तिमगमत् ॥
सरस्वतीश्रीमधुसूदनेन निर्व्यूढमेतद्बुधमोदनेन ।
जनः समस्तो ऽपि रसायनेन व्रजेशभक्तिं व्रजतादनेन ।
शतमष्टौ च पंचाशत्कृत्स्नं ग्रंथविनिर्मितं ॥

For more particulars about this work, cf. Aufrecht, Cat. Bodl., no. 92. See also Burnouf, préf., p. ciii.

For the verse in which the authorship of the commentary is ascribed to *Hemādri*, see the final verse of the same author's *Kaivalyadīpikā* (no. 3542).

[H. T. Colebrooke.]

3534.

484. Foll. 36; size 12½ in. by 5¼ in.; Devanāgarī writing; twelve lines in a page.

Harilīlā, with the *Harilīlāviveka*. A carelessly written, modern MS.

[H. T. Colebrooke.]

3535.

2791b. Foll. 26; size 10 in. by 5½ in.; good Devanāgarī writing of 1595 A.D.; eleven lines in a page.

Bhagavadbhaktiratnāvalī, or simply *Bhaktiratnāvalī*, a compendium of the principal tenets of *Vaishṇava* belief, in the form of verses extracted from the *Bhāgavatapurāṇa*, by *Vishṇupurī*, a native of Tīrabhukti. [A.]

It begins: ये मुक्तावपि निःस्पृहाः प्रतिपदप्रोन्मीलदानंददां °

See Aufrecht, Cat. Bodl., no. 90; Florentine Sansk. MSS., no. 236; Rāj. Mitra, Notices, i., p. 240.

After the 12th chapter this MS. contains 16 verses (instead of 10 of the Oxf. MS.), counted (from the beginning of the work) 396–411, the last three of which, at all events, together with the colophon, evidently belong to the commentary:

साधूनां स्वत एव संमतिरिह स्यादेव भक्त्यर्थिनां°॥[४०]७॥
एष स्यामहमल्पबुद्धिविभवो ऽप्येको ऽपि वा स्यां भुवं
मध्ये भक्तजनस्य मत्कृतिरियं न स्यादवज्ञास्पदं ।
किं चिद्याः सरघाः[1] किमुज्ज्वलकुलाः किं पौरुषाः किं [गुणास्
तत्किं सुंदरमादरेण रसिकैर्नापीयते तन्मधु ॥ [४०]८ ॥
इत्येषा बहुयत्नतः कृतवता[2] श्रीभक्तिरत्नावली
तत्प्रीत्यैव तथैव संप्रकटिता तत्कांतिमाला मया[3] ।
अत्र श्रीधरतः समोक्तिलिखने[4] न्यूनाधिकं यत्त्वभूत्
तत्क्षंतु सुधियो ऽहैय स्वरचनालुब्धस्य मे चापलं॥[४०]९॥
महायज्ञशरप्राणशशांकगणिते शके ।
फाल्गुने कृष्णपक्षस्य द्वितीयायां सुमंगले ॥ [४]१० ॥
वाराणस्यां महेशस्य सान्निध्ये हरिमंदिरे ।
भक्तिरत्नावली सिद्धा सहिता कांतिमालया ॥ [४]११ ॥

इति श्रीमत्पुरुषोत्तमचरणारविंदकृपामकरंदबिंदुप्रोन्मीलितविवेकतैरभुक्तपरमहंसश्रीविष्णुपुरीग्रथितायां श्रीभागवतामृताब्धिलब्धश्रीमद्भक्तिरत्नावलीकांतिमाला(!) समाप्ता ॥

संवत् १६५२ वर्षे मधुमासे सिते पक्षे दशमीसोमवासरे लिखितमेतत् ॥ करकृतमपराधं क्षंतुमर्हंति संतः ॥ शंकरपुरकृतालयेन रामकृष्णेन लिखितेयं भगवद्भक्तिरत्नावली ॥ भट्टश्रीविठ्ठलदास आत्मपठनार्थं च परोपकाराय ॥ शिवमस्तु सर्वजगतः ॥

There is some difficulty in reconciling the date of the work (Śaka 1555 = A.D. 1633–4;

---

[1] शरघा मधुमक्षिका: comm. (see next MS.).

[2] खलु कृता B. [3] प्रिया B.

[4] श्रीधरमुक्तिलिखने(!) B; श्रीधरसत्तमोक्तिलिखने C.

cf. Florent. MS.) with the date (Saṃv. 1652 = A.D. 1595) of the present MS., which, as far as appearance goes, one could hardly take to be more modern. [COLL. OF FORT WILLIAM.]

3536.

2592. Foll. 92; size 11¾ in. by 5 in.; fair Devanāgarī writing of 1732 A.D.; nine lines in a page.

Vishṇupurī Tairabhukta's Bhagavadbhakti-ratnāvalī, with the author's own commentary, entitled *Kāntimālā*. [B.]

See Rāj. Mitra, Notices, i., p. 240. The references to the *Bhāgavata* are always given, but they do not seem to correspond to the divisions of our editions.

The concluding verses of the preceding MS. are explained as far as v. 408, after which the text of v. 409 is given, followed by the colophon: इति श्रीपुरुषोत्तम° भक्तिरत्नावली सकांतिमाला समाप्ता ॥

Then follow the verses:

> इति लिखनमनर्घ्यं यत्स्वविज्ञानहेतोर्
> उत भवतु समस्तो दर्शनाद्विष्णुभक्तः ।
> प्रचरतु हरिभक्तिग्राहिणी कापि शक्तिस्
> तदखिलमखिलात्मन्नार्पितं माधवेन ॥
> श्रीकांतस्य तमालशाखिन इव क्लेशच्छिदो जन्मना
> नानाकेलिकथाफलानि मधुराण्याजज्ञिरे यद्भुवि ।
> लक्षीकृत्यपरिक्षितं शुकमुखाद्विस्तारितं तद्रसः
> स्वैरं विष्णुपुरीकृतं ग्रथनमत्पात्रेण संपीयतां ॥

महायज्ञ° गणिते शके । फाल्गुने कृष्ण (marg. corr. शुक्ल) पक्षस्य° ॥ वाराणस्यां महेशस्य° ॥

इति श्रीहरिजीव्यासस्य पुस्तकं श्रीरामनाथेनालेखि ॥ संवत् १७८९ ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3537.

1184 c. Foll. 39; size 13½ in. by 4¾ in.; fair, modern Bengalī handwriting; eleven lines in a page.

Kāntimālā, without the text of the *Bhakti-ratnāvalī*. [C.]

It begins: सत्सदाचारानुमितश्रुतिबोधितप्रारिप्सितान-विघ्नपरिसमाप्तिकारणं श्रीकृष्णकीर्तनरूपं मङ्गलमाचरति श्री-भागवतपद्येनैव °

In this MS. the verses up to 407 are like-wise explained, and then the text of v. 408 is given; but the MS. omits the last two verses containing the date.

Colophon: इति श्रीभक्तिरत्नावली(!) समाप्ता ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3538.

946. Foll. 72; size 12 in. by 4¾ in.; fair, modern Devanāgarī writing; eight lines in a page.

Fragment of *Vishṇupurī's Bhaktiratnāvalī*, with an anonymous commentary in Hindi.

As far as fol. 67, the text (vv. 1–87 of the 1st chapter) agrees on the whole with that of the preceding MSS. After this there are only five more *ślokas*, which, however, are not found in this connection in the other MSS.

[H. T. COLEBROOKE.]

3539.

1234. Foll. 161 (counted 162, no. 153 being passed over); size 12½ in. by 6 in.; good, modern Bengalī handwriting; twelve, from fol. 64 ten, lines in a page.

Bhāgavata-Kathāsaṃgraha, also called *Hari-bhaktitaraṅgiṇī*, an epitome of the *Bhāgavata-purāṇa* with partial quotations of whole verses from the original, by *Keśava Śarman*, or *Keśava Pañcānana Bhaṭṭācārya*, as he calls himself at the end of *skandha* x.

It begins:

प्रणम्य जगतामीशं श्रीमत्केशवशर्म्मणा ।
कथा भागवती वाच्या हरिभक्तितरङ्गिणी ॥

अशीतिलक्ष इत्यादि यैर्न श्रुतमित्यादि ।
आगन्तुकव्याधिविघातहेतुरापीयते तिक्तकषायकादि ।
भवस्थिरव्याधिविनाशनाय न पीयते किं मधुरं पुराणं ॥

अथ नानाशास्त्रपुराणप्रबन्धैश्चित्तप्रसादमलभमानस्तत्तत्रापरितुष्यन्नारदोपदेशतः श्रीमद्भगवद्गुणवर्णनप्रधानं भागवतशास्त्रं प्रारिप्सुर्वेदव्यासस्तत्प्रतिपाद्य परमदेवतानुस्मरणलक्षणं मङ्गलमाचरति ॥

यं ब्रह्मवेदान्तविदो वदन्ति परं प्रधानं पुरुषं तथान्ये ।
विश्वोद्गतेः कारणमीश्वरं वा तस्मै नमो विघ्नविनाशकाय ॥

तस्मै नमः यं वेदान्तिनो ब्रह्म वदन्ति मीमांसकाः परं कर्मात्मकं सांख्याः प्रधानं पाताञ्जलाः पुरुषमन्तर्यामिनं नैयायिका ईश्वरमिति जगत्कारणं । वैशेषिका अपि वाशब्दात्परमात्मानं वदन्तीति सर्वत्रान्वयः ॥ सर्वविघ्ननाशकाय सर्वदर्शनसिद्धमुक्त्वा वेदान्तप्रतिपाद्यमेव परमवस्त्वित्याह ॥ ओं जन्माद्यस्य यतो° (*Bh. P.* I., 1) ॥ तं परं परमेश्वरं धीमहि ध्यायेम । अस्य विश्वस्य यतो जन्मादि जन्मस्थितिभङ्गं यतो भवति । अर्थेषु कार्येषु सर्वत्र सद्रूपेणान्वयात् । °

The *skandhas* end as follows: I., fol. 18*b*; II., fol. 21*b*; III., fol. 31*a*; IV., fol. 41*b*; V., fol. 49*b*; VI., fol. 58*a*; VII., fol. 63*b*; VIII., fol. 72*a*; IX., fol. 84*b*; X., fol. 144*a*; XI., fol. 155*a*; XII., fol. 162*b*.

It concludes with the two verses (*Bh. P.* XI., 20, 21): नमस्तस्मै भगवते° ॥ योगीन्द्राय नमस्तस्मै° ॥ followed by the colophon: इति श्रीभागवतकथासंग्रहः समाप्तः ॥

On the margin of the last page another hand has written, in Devanāgarī, the title *Bhāgavatasaṃgrahakathā*; and on fol. 1*a*, in Bengalī and Devanāgarī, *Bhāgavatasaṃgraha*.

The old number of the MS. was 464, under which the work is referred to by Burnouf, préf., p. clxvi.

For another work of the same title see above, no. 3518. [H. T. COLEBROOKE.]

3540.

1491c. Foll. 51; size $15\frac{1}{2}$ in. by $4\frac{1}{4}$ in.; modern Bengalī handwriting; six lines in a page.

Saṃkshepa-Bhāgavatāmṛita, or *Laghu-Bhāgavatāmṛita*, an epitome of authoritative opinions regarding the divine nature of *Kṛishṇa*, his attributes, and his identity with the different manifestations of *Vishṇu*; abridged, by *Rūpa Gosvāmin*, from a more extensive compendium compiled by his brother, *Sanātana Gosvāmin*.

The MS. contains only the first *khaṇḍa*, called *Śrīkṛishṇāmṛita*, while the whole work seems to consist of two *khaṇḍas*, the second being apparently devoted to the praise of *Kṛishṇa's* female companion, *Śrī*.

It begins (with the numbers added):

नमस्तस्मै भगवते कृष्णायाकुण्ठमेधसे ।
यो धत्ते सर्वभूतानामभवायोशतीः कलाः ॥ १ ॥ Cf. [p. 1275*b*, note.

कृष्णवर्णं त्विषाकृष्णं साङ्गोपाङ्गास्त्रपार्षदं ।
यज्ञैः संकीर्तनप्रायैर्यजन्ति हि सुमेधसः ॥ २ ॥

मुखारविन्दनिस्यन्दमरन्दभरतुन्दिनाः(°ला) ।
ममानन्दं मुकुन्दस्य संदुग्धां वेणुकाकली ॥ ३ ॥

श्रीचैतन्यमुखोद्गीर्णा हरे कृष्णेति वर्णकाः ।
मज्जयन्तो जगत्प्रेम्णि विजयन्तां तदाह्वयाः ॥ ४ ॥

श्रीमत्प्रभुपदाम्भोजैः श्रीमद्भागवतामृतं ।
यद्व्यतानि तदेवेदं संक्षेपेण निषेव्यते ॥ ५ ॥

इदं श्रीकृष्णतद्भक्तसंबन्धादमृतं द्विधा ।
आदौ कृष्णामृतं तत्र सुहृद्भ्यः परिविष्यते ॥ ६ ॥

निर्बन्धं युक्तिविस्तारे मयात्र परिमुञ्चता ।
प्रधानत्वात्प्रमाणेषु शब्द एव प्रमाण्यते ॥ ७ ॥

अतस्तैः शास्त्रयोनित्वादिति न्यायप्रदर्शनात् ।
शब्दस्यैव प्रमाणत्वं स्वीकृतं परमर्षिभिः ॥ ८ ॥

किं च तर्काप्रतिष्ठानादिति न्यायविधानतः ।
अमीभिरेव सुव्यक्तं तर्कस्यानादरः कृतः ॥ ९ ॥

अथोपास्ये सुमुख्यत्वं वक्तुमुत्कर्षभूमतः ।
कृष्णस्य तत्त्वरूपाणि निरूप्यन्ते क्रमादिह ॥ १० ॥
स्वयंरूपस्तदेकात्मरूप आवेशनामकः ।
इत्यसौ त्रिविधं भाति प्रपञ्चातीतधामसु ॥ ११ ॥
तत्र स्वयंरूपः ॥
अनन्यापेक्षि यद्रूपं स्वयंरूपः स उच्यते ॥ १२ ॥
यथा ब्रह्मसंहितायां ॥ ०

The work is founded mainly on the *Bhāgavatapurāṇa*; but, by way of illustration, extracts are given from other *Purāṇas* and similar works, such as *Vishṇudharmottara*, *Mathurākhaṇḍa* of the *Skandapurāṇa* (fol. 44*b*), *Bṛihadvaishṇava* (fol. 42*a*), *Nāradapañcarātra*, *Bhagavadgītā*, and *Harivaṃśa*. Each passage is followed by a short gloss (*kārikā*) added by the compiler.

It ends: यथा तन्त्रे ।

कन्दर्पकोट्यर्बुदरूपशोभा
नीराज्य पादाबुलखाञ्चलस्य (!) ।
कुत्राप्यदृष्टश्रुतिरम्यकान्तेर्
ध्यानं परं नन्दसुतस्य वक्ष्ये ॥

द्वादशमे च । त्रैलोक्यसौभगमिदं च निरीक्ष्य रूपं यद्गोगाद्विद्रुममृगाः पुलकान्यबिभ्रन्निति ॥ इति संक्षेपभागवतामृते श्रीकृष्णामृतं नाम पूर्वखण्डं ॥

The title '*Laghubhāgavatāmṛita*' — which also appears in a MS. in Bühler's Cat. of Gujarāṭ etc. MSS., ii., p. 26 (where no author's name is given) — is inscribed, both in Bengalī and Hindī, on the first page of the MS. It is doubtless meant to convey the same idea as the '*Saṃkshepabhāgavatāmṛita*' of the colophon. In Kielhorn's Cat. of Sansk. MSS. in the Central Provinces (Nagpur 1874) a work of the latter title is attributed (probably erroneously) to *Kṛishṇacaitanya* himself; whilst in Stein's Cat. of Kashmir MSS. (p. 225) no author is mentioned. A *Bhāgavatāmṛita* is mentioned as one of *Sanātana's* works at the end of a MS. (Rāj. Mitra, Notices, vi., p. 193) of that author's *Vaishṇavatoshiṇī* (in an epilogue added thereto by his nephew, *Jīva Gosvāmin*); cf. also Wilson, Essays on the Rel. of the Hindus, i., p. 167; and according to the commentator's explanation (see next MS.) of v. 5 of the introduction, the present work is an abridgment of *Sanātana's* compendium. Wilson, *l.c.*, also credits *Rūpa* with a *Laghubhāgavata*, or abridgment of the *Bhāgavatapurāṇa*.

For another MS. of the same section of the work, see Roth's Cat. of Tübingen MSS., p. 16. [H. T. COLEBROOKE.]

3541.

1418. Foll. 116; size 12½ in. by 4¾ in.; fair, modern Bengalī handwriting; six lines in a page.

A commentary on the *Saṃkshepa-Bhāgavatāmṛita*, by *Rādhāmohana Śarman*. Incomplete.

It begins:

राधामुखेन्दुकिरणामृतलोभलोल-
चक्षुश्चकोरपरिहारितमालरूपः ।
रज्यन्नवीनरमणीनलिनीपरीतः
को[ऽ]पि व्रजेन्द्रतनयः परिपातु विश्वं ॥

नत्वा श्रीचरणाम्बुजं परिनमद्वृन्दावनान्तःस्थली-
क्रीडाकाननलम्पटस्य मुरलीराधामृतोद्घर्षिणः ।
श्रीमद्भागवतामृतं सुमधुरं व्याख्यायते श्रीमता
राधामोहनशर्मणा भगवती ऽद्वैतस्य वंशोद्भुवा ॥

वन्दे चैतन्यचन्द्रं तमद्वैताद्वैतविग्रहं ।
नित्यानन्दमयं कृष्णचरणाम्बुजलिप्सया ॥

प्रारिप्सितग्रन्थसमाप्तिप्रतिकूलविघ्नपरम्परापराभावुकश्रीकृष्णप्रणतिरूपं मङ्गलमादौ शिष्यशिक्षायै दशमनारदोक्तपादान् * दर्शयति । नमस्तस्मा इति ।

* *Bhāg. P.* (Bomb. 1853) x., 87, 46: नारद उवाच ॥
नमस्तस्मै भगवते कृष्णायामलकीर्तये ।
यो धत्ते सर्वभूतानामभवायोशतीः कलाः ॥

Fol. 5*b* : श्रीकृष्णस्वरूपनिरूपणे ग्रन्थे ऽस्मिन् शिष्यप्रवृत्त्यर्थं यो धत्त इत्यादिना प्रदर्शितभक्त्यानुग्राहकत्वदार्ढ्याय परमाराध्यत्वप्रदर्शनाय च एकादशस्यपद्यमुद्योतयति । कृष्णवर्णमिति (*Bh. P.* XI., 5, 33) ।

Fol. 8*b*: भगवन्नमस्कारादिकं तत्संपर्कमात्रेण वेणुध्वनिरपि(रेणु° MS.) ममाभीष्टं संपादयितुं समर्थ इति मनसिकृत्य तमेव प्रार्थयते । मुखारविन्देति । ° मुखारविन्दात् निस्यन्दो निर्गमनमरन्दभरः मकरन्दनिकरस्तेन तुन्दिला तत्पूरितत्वेन मधुरा(!) मम मयि आनन्दं आनन्दस्वरूपं श्रीकृष्णं तद्भावं वा संदुग्धां प्रकटयतु । °

Fol. 9*a*: इदानीं शिष्यप्रवर्त्तनाय ग्रन्थस्य प्रेक्षावत्संमतत्वमाह श्रीमदिति श्रीमत्प्रभुमुखाम्भोजैः श्रीमद्भव्यसनातनगोस्वामिमुखपद्मैः मुखचन्द्रैरिति वा यद्धतानि विस्तारितं भागवतामृतं भगवत्स्वरूपनिरूपणादिरूपममृतं एतेन भागवतममृतं यत्रेति व्युत्पत्त्या ग्रन्थनामापि ज्ञेयं तदेव तदर्थतात्पर्यैकमेव इदमनुपदवक्ष्यमाणभागवतामृताख्यं संक्षेपेण निपेव्यते निबध्यते मया रूपगोस्वामिनेति शेषः ।

As contained in this MS., the commentary does not even extend to the end of the first section, but breaks off abruptly, in the middle of fol. 116*b*, in the comment on a *kārikā* — मथुरामिति विस्पष्टं मथुरामण्डले व्रजं । तदानीं सुहृदो तत्र मधुपुर्यामभावतः ॥ — found on fol. 48*a*, l. 1 of the MS. of the text. There being no colophon, the title of the commentary is not given in the MS. itself; but on fol. 1*a* another hand has inscribed, in Devanāgarī, the erroneous title श्रीराधामोहनगोस्वामिकृतवृहद्भागवतामृतं.

The MS. is referred to, under its old number 1532, by Burnouf, préf., p. clxvi.

[H. T. Colebrooke.]

3542.

2034. Foll. 145; size 12¾ in. by 5¼ in.; good Devanāgarī writing, of about 1700 A.D.; 7–14 lines in a page.

Muktāphala, a summary of *Vaishṇava* doctrines as propounded in the *Bhāgavata-purāṇa;* composed by *Vopadeva,* son of the physician *Keśava,* and pupil of *Dhaneśa;* with a commentary, entitled *Kaivalyadīpikā,* composed (at his father's house in Kaṭaka) by *Hemādri,* son of *Kāmadeva,* and at the time minister of king *Rāmarāja* (or *Rāmacandra,* A.D. 1271–1309) of Devagiri. [A.]

Vopadeva's work, being exclusively based on the *Bhāgavata,* is sometimes described * as a mere commentary or gloss on that *Purāṇa.* It consists of three divisions, treating respectively: (*a*) of the nature of *Vishṇu,* and the true mode of his worship (*Vishṇubhakti*), foll. 1–54; (*b*) of the duties and rites to be performed by his votaries (*Vishṇubhaktijanya*), foll. 54–74; (*c*) of the nine different grades or dispositions (*rasa*) to be attained by them successively in the perception of his all-pervading power, foll. 75–145.

The text begins:

विष्णुं पंचात्मकं वंदे भक्त्याष्टादशभेदया ।
सांगवर्गोनविंशत्या भक्तैर्नवभिराश्रितम् ॥ १ ॥

विष्णुप्रीत्यै चतुर्वर्गचिंतामण्यामजीगणत् ।
भेदान्व्रतानां दानानां तीर्थानां मोक्षवर्त्मनां ॥ २ ॥

मूर्तिप्रासादपूजानां हेमाद्रिर्गणकाग्रणीः ।
विष्णुभक्त्यंगभक्तानां गणयत्युक्तसारधीः ॥ ३ ॥

मुक्ताफलेन ग्रंथेन सद्भागवतशुक्तिना ।
भक्तिस्वात्यंबुना मुग्धमार्कंडेयशिशुश्रिया ॥ ४ ॥

मुक्ताफलं सुखचितस्फुटभक्तिभेद-
प्रत्यक्षराजितलसत्पदपद्मरागं ।
हेमाद्रिसंभवसुवर्णनिवेशरम्यं
कंठे कुरुध्वमवरुंध्वमपूर्वलक्ष्मीं ॥ ५ ॥

तत्रादौ विष्णुप्रकरणं ॥ तत्र विष्णोर्लक्षणं भेदाश्च ॥

अहमेवासमेवाग्रे नान्यद्यत्सदसत्परम् ।
पश्चादहं यदेतच्च यो ऽवशिष्येत सो ऽस्म्यहम् ॥ ६ ॥

* As, for instance, in *Gopālācārya's Bhāgavatabhūshaṇa,* printed at Bombay and Benares.

स द्वेधा। निराकारः साकारश्च। अनवच्छिन्नं चैतन्यं निराकारः। सत्त्वावच्छिन्नं चैतन्यं साकारः॥ रजस्तमोभ्यां युक्ते सत्त्वे पुरुषः। रजसा ब्रह्मा। तमसा रुद्रः। शुद्धे विष्णुरेव। ०

Hemādri's commentary, *Kaivalyadīpikā*, begins:

यज्ज्योतिरुन्मिषति चेतसि धर्ममेघम्
  आतस्थुषामिह वशे परिकर्ममुख्यैः।
तच्छुद्धसत्त्वमुकुरप्रतिबिंबभावात्
  कृष्णाभिधामुपगतं भुवि भावयेम॥ १॥

समूलघातं प्रणिहत्य योऽर्धं
  मृणालिनीं चेतयते मनीषां।
यत्पादसंगाज्जगती कृतार्था
  गुरुं विवस्वंतमिहानुवे तं॥ २॥

श्रीवोपदेवस्य निधेर्गुणानां
  जयंति ते ते भुवि वाग्विलासाः।
विकुंठ्य येषु स्वयमीश्वरो ऽपि
  सर्वज्ञशब्दं स्वमवैति रूढं॥ ३॥

अस्मिन्समस्मिन्नपि वाङ्मयाब्धाव्
  अपारपारीणमनीषयोच्चैः।
विवृण्वतश्चिज्जडवस्तुभेदं
  गुणा गणेया भुवि नास्य कैः कैः॥ ४॥

अमुष्य वैदग्ध्यनिधेर्हृदिस्पृशो
  मुदं ददंते ऽत्र न कस्य सूक्तयः।
मुक्ता मृषाद्वेषिमनांस्यनारतं
  वियोगिहृंदीव कलाः कलानिधेः॥ ५॥

तेन मुक्ताफलं तेने यल्लोकमनुगृह्णता।
तत्र टीकां यथाबुद्धि कुर्वे कैवल्यदीपिकां॥ ६॥

मृष्टां त्रिलोकगुरुणार्धमिवेंदुलेखां
  सर्वज्ञमंडनकरीमकलंकशंकां।
टीकां प्रियां परमहंसजनस्य दृष्ट्वा
  कुर्यामिमां तदिह यांतु बुधाः प्रसादं॥ ७॥

इह मुमुक्षूपकाराय रुचिरं प्रकरणं चिकीर्षुराचार्यस्तस्य परिसमाप्तिप्रचयपरिपंथिविघ्नविघाताय शिष्टाचारपरिपालनाय च समुचितेष्टदेवतां वंदमानस्तत्प्रतिपाद्यमर्थं श्रोतृप्रवृत्त्यंगतया संक्षिप्याह। विष्णुमित्यादि। ०

From the comments on vv. 2–5 (throughout interproted in a double sense) we extract the following passages:

इह च स्वकर्तृकत्वे ऽपि यदुराजमहामंत्रिणा हेमाद्रिणा अभ्यर्थितस्तत्कर्तृकत्वं ख्यापितवान्। तदेवाह। विप्रावत्यादि। चतुर्णां धर्मादीनां वर्गश्चतुर्वर्गः। तत्रेष्टसमर्पको ग्रंथश्चिंतामणिः। मणिर्द्वयोरित्यभिधानात् स्त्रीत्वं तस्यां हेमाद्रिव्रतादिभेदानजीगणत्। ०॥ गणकाग्रणीः। गणकेषु देशकोशयोरायव्ययौ लिखत्सु अग्रणीर्मुख्यः। ०॥ सती प्रशस्ता भागवतमेव शुक्तिर्जन्मस्थानं यस्य तत्तथा तेन भक्तिर्भजनं कर्तुरनुरागः स एव स्वात्यंबु यस्य तत्तथा तेन। ०। मुग्धो भ्रांतः मार्कंडेयो यस्मिन् शिशौ शिशुरूपे विष्णौ स तथा तस्य श्रीः शोभा यस्मात्तत्तथा तेन। भाषितपुंस्कत्वाद्विभाषाभावः। मार्कंडेयो हि हिमवति पुष्पभद्रातीरे भगवन्मायां दिदृक्षुरतिदीर्घं तपस्तप्यमानः कदाचित्प्रसन्नेन भगवता प्रकटितायां मायायां निखिललोकसंप्रवोदके मुहुर्मज्जनोन्मज्जनानि भजन् अकस्माद्वटपर्णसंपुटे शयानमतिसुंदरं भगवद्बालमालोक्य प्रमुमोह। यो हि मुनिः पुंजिकस्थलादिविभ्रमे पुनर्बभ्राम सो ऽप्यत्र मुग्ध इति शिशोः सुंदरत्वमुक्तं तस्याप्येतदलंकार इत्यतिशयः। एकं च मुक्ताफलं प्रायेण बालानलं करोतीति भंगिविशेषोक्तिः। ०॥ हेमाद्रिः पुरुषविशेषः तत्संभवानि तेनोच्चारितानि सुष्ठु सुरेखाणि यानि वर्णानि अक्षराणि तेषां निवेशेन तत्र तत्रोचितस्थानेषु न्यासेन रम्यं सुश्लिष्टं। वर्णग्रहणेन स्ववाक्यानां श्लोकत्वमुक्तं। तत्कंठे कुरुध्वं कंठस्थं यथा स्यात्तथा ऽभ्यस्यध्वमित्यर्थः। ०

The text of the *Muktāphala* ends (with the numbers supplied from MS. B):

उद्गायतीनामरविंदलोचनं
  व्रजांगनानां दिवमस्पृशद् ध्वनिः।
दध्नश्च निर्मंथनशब्दमिश्रितो
  निरस्यते येन दिशाममंगलं॥ [४५]॥

स्वस्त्यस्तु विश्वस्य खलः प्रसीदतां
  ध्यायंतु भूतानि शिवं मिथो धिया।
मनश्च भद्रं भजतादधोक्षजे
  ऽप्यावेश्यतां नो मतिरप्यहेतुकी॥ [४६]॥

चतुरेण चतुर्वर्गचिंतामणिवणिज्यया।
हेमाद्रिणार्जितं मुक्ताफलं पश्यत कौतुकात्॥ [४७]॥

निर्मथ्य पयसां राशिं मंदरः कौस्तुभं न्यधात्।
हेमाद्रिर्वचसां मुक्ताफलं रत्नं हृदि प्रभोः॥ [४८]॥

हेमाद्रिमाद्रियत एव गुणेन येन
तेनैव पूरितसुखेन सुबद्धमेतत् ।
मुक्ताफलं प्रतिफलज्जगदीशरूपं
यत्कर्णकंठकुहरे सुषमास्य काचित् ॥ [४९] ॥

द्वे एव चित्रे रामस्य सिंधुर्बद्धः पुराधुना ।
हेमाद्रिः स्वमुपानीतः सूर्यवृत्तप्रदक्षिणः ॥ [५०] ॥

विद्वद्धनेशशिष्येण भिषक्केशवसूनुना ।
हेमाद्रिर्वोपदेवेन मुक्ताफलमचीकरत् ॥ [५१] ॥

स्वर्गे गीर्वाणनाथः सुरपतिमभितः शाब्दिकानां वरेण्यं
पाताले नागराजः फणिपतिसदृशो यस्य गायंति कीर्तिं ।
यस्तीर्णः शास्त्रपाथोनिधिमखिलमदो ग्रंथरत्नं सुवृत्तं
चक्रे शिष्यो धनेशः कविकुलतिलकः केशवेर्वोपदेवः ॥

इति मुक्ताफलं समाप्तं ॥

The last verse is not found in the other MSS., nor is it explained in the *Kaivalya-dīpikā*, from which we extract a few passages of comment on the preceding verses (again explained in a double sense):

इह च स्वकर्तृके ऽपि यदुराजमहामंत्रिणा हेमाद्रिणा ऽभ्यर्थित आचार्यस्तत्कर्तृकत्वं ख्यापितवानिति प्रागुक्तं तदेतत्पर्यंते ऽपि स्फावयन्नाह चतुरेणेति । चतुर्वर्गचिंतामण्याख्ये ग्रंथमहोदधेर्वणिज्या तया चतुरेण विदितग्रंथरचनारीतिविशेषेण । यथा हि वणिज्यायां तत्तद्देशेभ्यस्तानि प्रियवस्तून्याहृत्य पुमान् तत्तद्विषये चतुरो भवति तथैतेन तत्तत्स्मृतीतिहासपुराणादिभ्यस्तानि तानि निःशेषव्रतदानतीर्थमोक्षादिप्रतिपादनपराणि वाक्यान्याहृत्य ग्रंथरचनायां कौशलमासादितं । ततस्तयैव रेखया भागवतस्य तत्तत्स्कंधेभ्यस्तानि तानि विष्णवादिवस्तुचतुष्टयप्रतिपादनपराणि पद्यान्युद्धृत्य मुक्ताफलाख्यं प्रकरणं कृतं । ० [४७] ॥ ० पयसां राशिं क्षीरोदं मंदरो मंथाचलः न्यधात् निक्षिप्तवान् हेमाद्रिर्मेरुः कामदेवात्मजश्च वचसां राशिं भागवताख्यं निर्मथ्य मुक्ताफलाख्यं रत्नं ग्रंथं च प्रभोः श्रीकृष्णस्य हृदि न्यधादित्यर्थः ॥ [४९] ॥ द्वे एवेति । रामो दाशरथिर्देवगिरीश्वरश्च तस्य पुरा त्रेतायां चरित्रेषु मध्ये द्वे एव चित्रे यत्सिंधुः समुद्रो बद्धः यच्च हेमाद्रिर्मेरुः स्वमुपानीतः स्वस्य निकटीकृतः । किंभूतस्य सूर्यस्य रवेरावृत्त्या आवृत्तिं गता प्रदक्षिणो परिभ्रमणो यस्मिन्मेरौ स तथा । ० । अन्यत्रैव तस्य तु रामस्य अधुना यदुकुले अवतीर्णस्य द्वे एव चित्रे यत्सिंधुर्गजमदो बद्धः । सिंधुशब्देन तद्वंतो गजा लक्ष्यंते । सिंधुरिति जातावेकवचनं । प्रत्यर्थिनो राज्ञः पराभूय तत्सिंधुराः स्वगृहे बद्धा इत्यर्थः । यच्च हेमाद्रिर्द्विजविशेषः स्वमुपानीतः स्वसाम्राज्यस्य महामात्यस्य पदे ऽधिकर्तुमित्यर्थः । कीदृशः । सूरिषु पदवाक्यमप्रतीति (*r.* पदवाक्यप्रमाणादिप्रवीणेषु with B, C) आवृत्त्या शतशः क्रियमाणत्वादावृत्तिं गता प्रकृष्टा दक्षिणा दानं यस्य स तथा । को हि नाम वृहस्पतिमपि प्रज्ञया प्रहसतस्तादृशस्य मंत्रस्य शिरोमणेर्निजनिकटीकरणाच्चित्रीयते ॥ [५०] ॥ विद्वद्धनेशशिष्ये[णेत्यतिरोहितार्थं] ॥ [५१] ॥ ० । यत्किंचिदत्रभवतः खलु वोपदेवसूरेः कृतिर्निजधिया परिवर्त्यते मे । उद्दिश्य(!) कोविदजनोपकृतिं तदेतदाराधनं भगवतः परमेश्वरस्य ॥

छायावतीममृतदामपि नैकचित्रां
पुण्यप्रपामिव भुवि प्रथितां तदीयां ।
टीकां प्रियां परमहंसजनस्य दृष्ट्वा
ग्रंथः कृतो ऽत्र कृतिनां हृदुपैति तेषां[1] ॥

अतत्त्वे तत्त्वधीर्येषां तत्त्वे वातत्त्वधीर्नृणां ।
न तानानंदयंत्येता वोपदेवस्य सूक्तयः ॥

यस्य व्याकरणे वरेण्यघटनाः स्फीताः प्रबंधा दश
प्रख्याता नव वैद्यके ऽथ तिथिनिर्धारार्थमेको ऽद्भुतः ।
साहित्ये त्रय एव भागवततत्त्वोक्ते(०क्तौ B, C) त्रय-
[स्तस्य भु(०स्य च C)-
र्व्यंतर्वाणि(भूगिर्वाण C)शिरोमणिरिव गुणाः के केन
[लोकोत्तराः ॥

टीकां मुक्ताफलस्येमां नाम्ना कैवल्यदीपिकां ।
हेमाद्रिः कटके चक्रे कामराजस्य वेश्मनि ॥

इति हेमाद्रिदेवविरचिता मुक्ताफलटीका समाप्ता ॥

[GAIKAWAR.]

3543.

55. Foll. 163; size $10\frac{1}{4}$ in. by $4\frac{1}{2}$ in.; careless Devanāgarī writing of the latter part of last century; ten lines in a page.

Vopadeva's Muktāphala (foll. 52), followed by *Hemādri's Kaivalyadīpikā* (foll. 112; part of fol. 91, and the whole of fol. 92 being, however, left blank). [B.]

[1] हृदयैतुयैतुतोषं B; हृपुपैतु तोषं C; ? *r.* हृदयं तुतोष ॥

The gap in the commentary extends from fol. 107*b*, l. 1, to fol. 108*b*, l. 2 *infra* in A.

Though much less correct than A, this copy is very useful in correcting the not infrequent mistakes of that MS.

[H. T. COLEBROOKE.]

3544.

1229. Foll. 141 (numbered 140, no. 92 being double); size 11¼ in. by 6 in.; Devanāgarī writing; European paper (watermark 1801); 7–15 lines in a page.

Muktāphala, with the *Kaivalyadīpikā*. [C.]

To the four verses of the epilogue of the commentary this MS. adds the following:

सकलविबुधमानः श्रीनिकेतंवदान्यः(?°ते व°)
समदविबुधसिंहः श्रीनिवासोग्निसेहः(°वः) ।
जयति विनयसिंधुर्वामनेशः सुबंधः
प्रणतसकलभूपः कृष्णवंशैकदीपः ॥

इति श्रीवोपदेवकृता मुक्ताफलटीका कैवल्यदीपिका समाप्ता ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3545.

846 d. Foll. 7; size 12 in. by 4¾ in.; good, modern Devanāgarī writing (European paper); seven lines in a page.

Durjanamukhacapeṭikā, 'a slap in the face of wicked men,' being a vindication of the *Bhāgavata* as one of the original *Purāṇas* promulgated by *Vyāsa*, and not the work of *Vopadeva;* professing to have been written by *Rāmāśrama*.

A note in Colebrooke's hand, on the margin of the last page, however, states that "*Maṇirām Tārā* is of opinion that this little tract is not the work of *Rāmāśrama*, but of *Rāma Krishṇa Bhaṭṭa*, a *Paṇḍit* now living at Benares. *Rāmāśrama* was pupil of *Bhaṭṭoji*." E. Burnouf, who has translated this tract in his preface to the *Bhāgavatapurāṇa* (p. 59), on the other hand, is in favour of *Rāmāśrama's* authorship, on the ground that the author of the *Capeṭikā* dates *Vopadeva* five centuries back instead of six, as the contemporary of Colebrooke ought to have done.

It begins:

बल्लवीवल्लभं नत्वा ब्रुवे विद्वद्विनिश्चयम् ।
भागवताभिधे ग्रंथे स्वार्षानार्षत्वसंशये ॥ १ ॥

भागवतमनार्षमिति वदंतः प्रष्टव्याः कथमनार्षत्वमिति ग्रंथे व्यासनामदर्शनात् । यो हि ग्रंथं कृत्वा ऽन्यस्य नाम लिखति स हि प्रीत्या यथा विद्यारण्यैर्वेदभाष्ये माधवनाम । धनादिलोभाद्वा यथा वोपदेवेन हेमाद्रेर्नाम । °

Fol. 2*a*: किं च । माध्वेन विजयध्वजेन भागवते टीकाकृता तत्रादावष्टौ टीका स्वलोक्येत्युक्तं हनुमट्टीका शंकराचार्यटीका चेत्याद्युक्तं तत्कथं संगच्छतां । वोपदेवस्य पञ्चशती संवत्सराणां व्यतीता शंकराचार्याणां सप्तदशशती व्यतिक्रान्ता । °

It ends: ननु स्मृतीनामृपिप्रणीतत्वे सति वेदाविरुद्धार्थकत्वेन प्रामाण्यमिति चेन्न लाघवेन वेदार्थकत्वेन तत्प्रामाण्यस्योचितत्वात् ॥ इति श्रीरामाश्रमविरचिता दुर्जनमुखचपेटिका समाप्ता ॥

For a second treatise of the same title see above, no. 3367.

[H. T. COLEBROOKE.]

3546.

846 c. Foll. 9; the same size and hand.

Durjanamukhapadmapādukā, 'a kick in the face of wicked men,' being a reply, by an unknown author to the preceding tract; advocating *Vopadeva's* claim to the authorship of the *Bhāgavatapurāṇa*. Translated by Burnouf, préf., p. 73.

It begins: यदुक्तमत्र च व्यासनामलेखने ग्रन्थकर्तुः किं कारणं। नापि धनादिलोभो नापि प्रीत्यतिशय इति। तत्र पृच्छामः। यदत्र शेमुषीवैशद्यं दर्शयता भवता वैष्णवाभिमतभागवतनिर्माणे धनादिलोभो न कारणमित्युच्यते तत्किं व्यासस्य धनादिवितरणसामर्थ्यविरहादाहो स्विद्ग्रन्थकर्तुर्निःस्पृहत्वात्।०

It ends:

इह जगति खलानां कण्टकानां द्विधैव
प्रतिकृतिरतिरम्या प्रोदिता पण्डितेन्द्रैः।
निकटमुपगतानामास्यभङ्गो ऽङ्घ्रिरक्षैर्
व्यवहितवसतीनां सर्वथोपेक्षणैव॥

इति दुर्जनमुखपद्मपादुका समाप्ता॥

[H. T. Colebrooke.]

3547.

457. Foll. 208; size 16¾ in. by 5 in.; clear Bengalī handwriting; European paper (watermark 1802); eight lines in a page.

Mahā-Bhāgavatapurāṇa, an apocryphal *Purāṇa* recounting the story and exploits of *Devī*, and urging her claims to being worshipped as the supreme deity.

The MS. contains only *Khaṇḍa* I., consisting of 80 *adhyāyas*. Perhaps, however, the work was never carried any further.

The first *adhyāya* runs as follows: ओं

नारायणं नमस्कृत्य ०॥

यामाराध्य विरिञ्चिरस्य जगतः स्रष्टा हरिः पालकः
संहर्ता गिरिशः स्वयं समभवद् ध्येया च या योगिभिः।
यामाद्यां प्रकृतिं वदन्ति मुनयस्तत्त्वार्थविज्ञाः परां
तां देवीं प्रणमामि विश्वजननीं स्वर्गापवर्गप्रदां॥

या स्वेच्छयास्य जगतः प्रविधाय सृष्टिं
संप्राप्य जन्म च तथा पतिमाप शम्भुं।
उग्रैस्तपोभिरपि यां समवाप्य पत्नीं
शम्भुः पदं हृदि दधे परिपातु सा वः॥

एकदा नैमिषारण्ये शौनकाद्या महर्षयः।
पप्रच्छुर्मुनिशार्दूलं सूतं वेदविदां वरं॥

ऋषय ऊचुः॥

व्यासशिष्य महाप्राज्ञ सर्ववेदविदां वर।
पुराणं सांप्रतं ब्रूहि स्वर्गमोक्षसुखप्रदं॥

विद्यते विस्तृतं यत्र देव्या माहात्म्यमुत्तमं।
जायते च दृढा भक्तिर्यस्य संश्रवणेन वै।
देव्यां ज्ञानविहीनानां नृणामपि महामते॥

सूत उवाच॥

यदुक्तं श्रीमहेशेन नारदेन महात्मना।
पुराणं परमं गुह्यं महाभागवताह्वयं॥

तदाह भगवान्व्यासः श्रद्धया भक्तिशालिने।
स्वयं जैमिनये पूर्वं पुनस्ततो ब्रवीम्यहं॥

गोपनीयं प्रयत्नेन न प्रकाश्यं कदाचन।
एतस्य श्रवणे पाठे यत्पुण्यं जायते द्विजाः॥

तद्वक्तुं न महेशो ऽपि शक्तो वर्षशतैरपि।
किमहं कथयिष्यामि संख्याविरहितं यतः॥

श्रुत्वैव विस्मयाविष्टा ऋषयस्ते ऽतिहर्षिताः।
पुनरूचुर्मुनिश्रेष्ठं सूतं वेदविदां वरं॥

ऋषय ऊचुः॥

यथा पुराणश्रेष्ठं तत् प्रकाशमभवत्क्षितौ।
एकदाचक्ष्व (एत०) तत्त्वेन कृपया मुनिपुङ्गव॥

सूत उवाच॥

महर्षिर्भगवान् व्यासः सर्ववेदविदां वरः।
अशेषधर्मशास्त्राणां वक्ता ज्ञानी महामतिः॥

कृत्वा सप्तदशैतानि पुराणानि महामुनिः।
न तृप्तिमभिलेभे स कथंचिदपि धर्मवित्॥

महापुराणं परमं यत्परं नास्ति भूतले।
भगवत्याः परं तत्त्वं माहात्म्यं यत्र विस्तृतं॥

तत्कथं वर्णयिष्ये ऽहमिति चिंतापरायणः।
देव्यास्तत्त्वमविज्ञाय क्षुब्धचित्तो बभूव सः॥

यस्यास्तत्त्वं न जानाति महाज्ञानी महेश्वरः।
तस्याः कथं परं तत्त्वं ज्ञातव्यमिति दुष्करं॥

विचिन्त्यैवं महाबुद्धिश्चचार परमं तपः।
गत्वा हिमवतः पृष्ठं दुर्गाभक्तिपरायणः॥

तेनैव तपसा तुष्टा सर्वाणी(श०) भक्तवत्सला।
अदृष्टरूपा चाकाशे स्थित्वेदं वाक्यमब्रवीत्॥

यत्र ताः श्रुतयः सर्वा ब्रह्मलोकं महामुने ।
गच्छ तत्र परं तत्त्वं मम वेत्स्यसि निष्कलं ॥

प्रत्यक्षतां गमिष्यामि तत्रैव श्रुतिभि[ः] स्तुता ।
तच्च संपादयिष्यामि तवाभिलषितं च यत् ॥

तच्छ्रुत्वा भगवान्व्यासो ब्रह्मलोकं तदा ययौ ।
वेदान्प्रणम्य पप्रच्छ किं ब्रह्म परमव्ययं ॥

ऋषेस्तद्वचनं श्रुत्वा विनयावनतस्य वै ।
वेदाः प्रत्येकतः प्राहुस्तत्क्षणान्मुनिपुंगवं ॥

ऋग्वेद उवाच ॥

यदन्तःस्थानि भूतानि यतः सर्वं प्रवर्तते ।
यदाहुस्तत्परं तत्त्वं साक्षा भगवती स्वयं ॥

यजुरुवाच ॥

या यज्ञैरखिलाधीशा योगेन च समिज्यते ।
यतः प्रमाणं हि वयं सैका भगवती स्वयं ॥

सामोवाच ॥

ययेदं भ्राम्यते विश्वं योगिभिर्या विचिन्त्यते ।
यद्भासा भासते विश्वं सैका दुर्गा जगन्मयी ॥

अथर्वोवाच ॥

यां प्रपश्यंति देवेशीं भक्त्यानुग्राहिणो जनाः ।
तामाहुः परमं ब्रह्म दुर्गां भगवतीं मुने ॥

सूत उवाच ॥

श्रुतीरितं निशम्येत्थं व्यासः सत्यवतीसुतः ।
दुर्गां भगवतीं मेने परं ब्रह्मेति निश्चितं ॥

श्रुतयस्त्वेवमुक्ता साः(*r.* ताः) पुनरूचुर्महामुनिं ।
प्रत्यक्षं दर्शयिष्यामो यथास्माभिरुदाहृतं ॥

इत्येवमुक्त्वा श्रुतयस्तुष्टुवुः परमेश्वरीं ।
सर्वदेवमयीं शुद्धां सच्चिदानन्दविग्रहां ॥

श्रुतय ऊचुः ॥

दुर्गे विश्वमपि प्रसीद परमे सृष्ट्यादिकार्यत्रये
ब्रह्माद्यान्पुरुषत्रयान्निजगुणैस्त्वं स्वेच्छया कल्पिता ।
नो ते कोऽपि च कल्पको ऽत्र भुवने विद्येत मातर्यतः
कः शक्तः परिवर्णितुं तव गुणान् लोके भवेद्दुर्गमं ॥

त्वामाराध्य हरिर्निहत्य समरे दैत्यान्रणे दुर्जयान्
त्रैलोक्यं परिपाति शम्भुरपि ते धृत्वा पदं रक्षसि ।
त्रैलोक्यक्षयकारकं समपिबत्तत्कालकूटं विषं
किं ते वाचयितुं वयं त्रिजगतां ब्रूमः परे ऽपक्षिके ॥

या पुंसः परमस्य देहिन इह स्वीयैर्गुणैर्मायया
देहाख्यापि चिदात्मिकापि च परस्पन्दादिशक्तिः परा ।
तन्मायापरिमोहितास्तनुभृतो यामेव देहस्थितां
भेदज्ञानवशाद्वदन्ति पुरुषं तस्यै नमस्ते ऽम्बिके ॥

स्त्रीपुंस्त्वप्रमुखैरुपाधिनिचयैर्हीनं परं ब्रह्म यत्
त्वत्तो या प्रथमं बभूव जगतां सृष्टौ सिसृक्षा स्वयं ।
सा शक्तिः परतो ऽपि यच्च समभून्मूर्तिद्वयं शक्तितस्
त्वन्मायामयमेव तेन हि परं ब्रह्मापि शक्त्यात्मकं ॥

तोयोत्थं करकादिकं जलमयं दृष्ट्वा तथा निश्चयम्
तोयत्वेन भवेद्ग्रहो मतिमतां तथ्यं तथैव ध्रुवं ।
ब्रह्मोत्थं सकलं विलोक्य मनसा शक्त्यात्मकं ब्रह्म त-
च्छक्तित्वेन विनिश्चितः पुरुषधीः पारस्परा ब्रह्मणि ॥

षट्चक्रेषु लयन्ति ये तनुभृतां ब्रह्मादयः षट् शिवास्
ते प्रेता भवदाश्रयाच्च परमेशत्वं समायान्ति हि ।
तस्मादीश्वरता शिवेन हि शिवे त्वय्येव विश्वाम्बिके
त्वं देवि त्रिदशैकवन्दितपदे दुर्गे प्रसीदस्व नः ॥

इत्येवं स्तुतिवाक्यैस्तु श्रुतिभिः संस्तुता सती ।
स्वरूपं दर्शयामास जगदाद्या सनातनी ॥

ज्योतीरूपा हि या देवी सर्वप्राणिष्ववस्थिता ।
व्यासस्य संशयं छेत्तुं स्वतन्त्वाकृतिमादधे ॥

स्फुरत्सूर्यसहस्राभा चन्द्रकोटिसमद्युतिं ।
सहस्रबाहुभिर्युक्ता दिव्यास्त्रैरतिशोभितैः ॥

सिंहपृष्ठसमारूढा कदाचित् शतवाहना(!) ।
चतुर्भिर्बाहुभिर्युक्ता नवीनजलदप्रभा ॥

द्विभुजा च चतुर्हस्ता तथा दशभुजा क्षणे ।
अष्टादशभुजा क्वापि शतसंख्यभुजा तथा ॥

अनन्तबाहुभिर्युक्ता दिव्यरूपधरा क्षणे ।
कदाचिद्विष्णुरूपा च वामस्था कमलासना ॥

राधया सहिताकस्मात् कदाचित्कृष्णरूपिणी ।
वामाङ्काधिगता वाणी कदाचिद् ब्रह्मवादिनी ॥

सूत उवाच ॥

एवंरूपाणि संलोक्य पराशरसुतो मुनिः ।
तां ज्ञात्वा परमं ब्रह्म जीवन्मुक्तो बभूव ह ॥

ततो भगवती देवी ज्ञात्वा तस्याभिवाञ्छितं ।
स्वपादतलसंलग्नं पङ्कजं समदर्शयत् ॥

मुनिस्तस्य सहस्रेषु दलेषु परमाक्षरं ।
महाभागवतं नाम पुराणं समलोकयत् ॥

प्रणम्य शिरसा देवीं नानास्तुतिभिरादरात् ।
जगाम स्वाश्रमं भूयः कृतकृत्यः स्वयं द्विजाः ॥

यद्यावत्पङ्कजं दृष्टं पुराणं परमाक्षरं ।
महाभागवतं पुण्यं प्रकाशमकरोत्तथा ॥

स्नेहात्तु कथितं तेन श्रुतं चाधिगतं मया ।
स्नेहाद्वः कथयिष्यामि गोपनीयं प्रयत्नतः ॥

अश्वमेधसहस्राणि वाजपेयशतानि च ।
महाभागवतस्यास्य कलां नार्हन्ति षोडशीं ॥

एवं महाभावगतं प्रकाशमभवत्क्षितौ ।
परित्राणाय लोकानां महापातकिनामपि ॥

इति° महाभागवतप्रकाशनं नाम प्रथमो ऽध्यायः ॥

The contents of the chapters are only indicated in a few of the colophons. At the end of *adhys.* 16–20 the work is styled श्रीमहाभागवते महापुराणे श्रीभगवतीगीतासूपनिषद्विद्यायां योगशास्त्रे° ॥

Adhys. 70–74 contain the *Gaṅgāmāhātmya;* 75–77, the *Kāmākhyāmāhātmya;* 78, the *Tulasīmāhātmya;* 79, the *Rudrākshamāhātmya.*

It ends: व्यास उवाच ॥

एतावदुक्तं देवेन पृष्टेन मुनिना स्वयं ।
खण्डे ऽस्मिन् जैमिने वाक्यं पुण्यं परमशोभनं ॥

एतद्यः शृणुयान्मर्त्यः पठेद्वा भक्तिसंयुतः ।
सो ऽन्ते निर्वाणमाप्नोति भुक्त्वा भोगान्मनोरथान् ॥

सुगुप्तमेतत्परमं कथितं शूलपाणिना ।
महात्मने मुनीन्द्राय नारदाय महामते ॥

यस्य संविद्यते गेहे तमापन्न स्पृशेत्क्वचित् ।
य इदं परमख्यानं श्रावयेद् द्विजसन्निधौ ।
सद्भक्त्या जैमिने तस्य पापं नश्यति तत्क्षणात् ॥

अप्यनेकशतकोटिजन्मान्तरसुसंचितं ।
एतदाकर्ण्य संत्यज्य पापं मोक्षमवाप्नुयात् ॥

इति श्रीमहाभागवते महापुराणे प्रथमखण्डसमाप्तिर्नामाशीतितमो ऽध्यायः ॥ ८० ॥ समाप्तश्चायं प्रथमखण्डः ॥

Cf. Rāj. Mitra, Notices, i., p. 203 (48 *adhy.*); R. Roth, Cat. of Tübingen MSS., p. 15 (80 *adhy.*); Burnouf, *Bhāgav. Pour.*, préf., p. cxl., note, refers to this MS. under its old no. 321, but erroneously takes it to contain the first book of the *Devībhāgavata.*

[H. T. Colebrooke.]

3548.

1918. Foll. 320; size 13¾ in. by 6 in.; clear Devanāgarī writing of 1525 A.D.; 14–16 lines in a page. From fol. 278 to the end many leaves have suffered somewhat from damp and wear.

Matsyapurāṇa.

For an analysis of the work see Aufrecht, Cat. Bodl., no. 95. Several editions of the work have appeared in India.

The MS., which was written by two brothers, *Tripurāri* and *Lakshmīdhara*, begins:

प्रणव(*r.* प्रचंड)तांडवाटोपप्रक्षिप्ताक्षिप्तदिग्गजाः ।
भवंतु विघ्नभंगाय भवस्य भवतां भुजाः ॥ १ ॥

Colophon: संवत् १५८२ वर्षे उत्तरायणगते श्रीसूर्ये ग्रीष्मर्तौ आषाढे मासे शुक्लपक्षे चतुर्थ्यां शनिवासरे मघनक्षत्रे सिद्धिनाम्नि योगे सिंहलग्ने ॥ मिथुनस्थे सूर्यनक्षत्रे मेषस्थे गुरौ शेषेषु ग्रहेषु यथास्थानस्थितेषु ॥ तस्मिन्दिने पुस्तकं लिखितं ॥ आमेटाह्वाते ज्ञो॰ गणपापुत्रज्येत्र(° ष्ठ)पुत्रत्रिपुरारि अपरार्धं लिखितं लघुपुत्रलक्ष्मीधरेण पूर्वार्धं लिखितं पुस्तकं ॥ राणाश्रीसंग्रामराज्ये महिषपुरवास्तव्ये ॥

[Dr. John Taylor.]

3549.

2032. Foll. 334; size 13¾ in. by 6 in.; fair Devanāgarī writing of 1767 A.D.; 15–18 lines in a page.

Matsyapurāṇa.

Colophon: लिपावितं श्रीसाहाजी श्रीकीर्तसींहजीपुत्रस्य साहाजी श्रीनंदलालजी । चिरंजीवी भाइ श्रीजेत-

सोंपजी तस्य पुत्र श्रीकुवेर श्रीसुपदेवजी चिरंजीव । कल्याणमस्तु । लिखितं भटसुपराम । हरितवंसी(*r.* हरीतवंशी) ॥ संवत् १८२४ वर्षे ञासोजमासे शुक्लपक्षे ५ तिथौ रविवासरे ॥

[GAIKAWAR.]

3550.

1080. Foll. 344; size 13½ in. by 6¾ in.; fair Devanāgarī writing of 1795 A.D.; fifteen lines in a page.

The same work.

This MS. was collated with the Oxford one by Prof. Aufrecht, and found inferior.

[H. T. COLEBROOKE.]

3551, 3552.

406, 407. Foll. 459 (of which foll. 29, 135–145 are wanting; whilst nos. 103 & 355 are double; and fol. 219 is wrongly bound between 226 & 227); size 12½ in. by 6 in.; modern Devanāgarī writing; thirteen lines in a page.

Matsyapurāṇa, in two volumes, with continuous pagination; likewise collated by Prof. Aufrecht.

[H. T. COLEBROOKE.]

3553.

2831. Foll. 420; size 6½ in. by 9 in.; fair, modern Devanāgarī writing (European paper); sixteen lines in a page.

A portion of the *Matsyapurāṇa*, comprising the first 127 (of the 278) *adhyāyas*.

The copyist has left frequent gaps in the text.

[SIR CHARLES WILKINS.]

3554.

2320 b. Foll. 18; size 11¾ in. by 6 in.; clear Devanāgarī writing of 1807 A.D.; seventeen lines in a page.

Prayāgamāhātmya, in 12 *adhyāyas*; ascribed to the *Matsyapurāṇa*.

The writing of the first two pages has been somewhat damaged by the leaves sticking together.

It begins: नारायणं नमस्कृत्य° ॥ सूत उवाच ॥
अ[तः प]रं प्रवक्ष्यामि प्रयागस्योपवर्णनं ।
[मार्कंडेयेन क]थितं यत्पुरा पांडुसूनवे ॥ १ ॥
भारते तु यथा(यदा ed.) वृते प्राप्तराज्ये पृथासुते ।
एतस्मिन्नंतरे राजा कुंतीपुत्रो युधिष्ठिरः ॥ २ ॥
भ्रातृशोकेन संतप्तश्चिंतयन्स पुनः पुनः ।
आसीत्सुयोधनो राजा एकादशचमूपतिः ॥ ३ ॥
अस्मान्संपीड्य वहुशः सर्वे ते निधनं गताः ।
वासुदेवं समाश्रित्य पंच शेषास्तु पांडवाः ॥ ४ ॥
कथं भीष्मश्च द्रोणश्च कर्णश्चैव महावलः ।
सुयोधनश्च राजासौ पुत्रभ्रातृसमावृतः* ॥ ५ ॥
राजानश्चैव निहताः सर्वे ये शूरमानिनः ।
किं नो राज्येन कर्तव्यं किं भोगैर्जीवितेन वा ॥ ६ ॥

Cf. Aufrecht, Cat. Bodl., no. 96. A lithographed edition of the treatise was published at Benares in 1854.

Compared with the corresponding section in the *Purāṇa* itself (ed. *Jīb. Vidy.* 1876, *adhy.* 102 seqq.) this *Māhātmya* will be found to be an enlargement on the original version. Thus, ed. *adhy.* 102 (verses 25) corresponds to MS. *adhy.* 1 (vv. 57); 103 (vv. 19) to 2 (vv. 38); 104 (vv. 22) to 3 (vv. 41); 105 (vv. 56) to 4 (vv. 80); 106 (vv. 21) to 5 (vv. 22); 107 (vv. 1–18) to 6 (vv. 129); 107 (vv. 19–34) to 7 (vv. 49); 108 (vv. 24) scattered over 8 (vv. 75), 9 (vv. 50), 10 (vv. 71); 109 (vv. 19) to 11 (vv. 47).

---

* हत्वा भीष्मं च द्रोणं च कर्णं चैव महावलम् ।
दुर्योधनं च राजानं पुत्रभ्रातृसमन्वितम् ॥ ed. *M. Pur.*

It ends:

नारदेन कुमारेण प्रोक्तं पौराणिकं परं ।
इदं प्रयागमाहात्म्यं शृणोति श्रावयेच्च यः ॥ ३४ ॥
प्रयागस्नानजं सर्वं पुण्यं प्राप्नोति भक्तिमान् ।
यज्ञैर्दानैस्तपोभिश्च व्रतैश्च नियमैरपि ॥ ३५ ॥
लभ्यते यत्फलं सम्यक् तदस्य श्रवणाद्भवेत् ।
य एतच्छ्रावयेद्विद्वान् विष्णुभक्तिपरायणः ॥ ३६ ॥
तीर्थाभिगामी धर्मात्मा पूजयेत प्रयत्नवान् ।
वस्त्रालंकरणाद्यैश्च दक्षिणाभिः प्रतोषयेत् ॥ ३७ ॥
तस्मिन्संतोषिते विप्रे प्रपद्यंते मनोरथाः ॥ ३८ ॥

इति श्रीमत्स्यपुराणे प्रयागमाहात्म्ये द्वादशो ऽध्यायः ॥ °

The MS. was written by one *Rādhākṛishṇa Duveda* (*? Dvivedin*).

[F. BUCHANNAN.]

3555.

2329. Foll. 326; size 11 in. by 5¼ in.; clear, modern Devanāgarī character; ten lines in a page.

Mārkaṇḍeyapurāṇa. [A.]

Like the two other copies, the MS. agrees more with that class of MSS. called the *Maithila* MSS. by the editor of this work in the Bibl. Ind., the Rev. K. M. Banerjea.

It begins: नारायणं नमस्कृत्य ° ॥

तपःस्वाध्यायनिरतं मार्कंडेयं महामुनिं ।
व्यासशिष्यो महातेजा जैमिनिः पर्यपृच्छत ॥

Adhyāya 136 of the edition is followed in this MS. by the two chapters (here in one) given there in the appendix: इति प्रतिज्ञाय° ॥ -- अष्टादश पुराणानि ° ॥ but differing considerably, especially in the latter part; and for the last two *ślokas* it has the following: जैमिनिरुवाच ॥

भारते नाभवद्यन्मे संदेहस्फोटनं द्विजाः ।
तद्भवद्भिः कृतं नैव(मैत्रं C) कश्चिदन्यं(*r.*°न्यः) करिष्यति॥
यूयं दीर्घायुषः संतु न रोगाः स्मृतिसंयुताः* ।
सांख्ययोगे तथा चास्तु बुद्धिरव्यभिचारिणी ।
पितृशापकृताद्दुःखाद्(°दोषाद् C) दौर्मनस्यं व्यपैतु वः॥
एतावदुक्त्वा वचनं स जगाम स्वमाश्रमं ।
चिंतयन्परमोदारं पक्षिणां वाक्यमीरितं ॥
यं ब्रह्मा वरुणेंद्ररुद्रमरुतः स्तुवंति दैव्यैः स्तवैर्
वेदैः सांगपदक्रमोपनिषदैर्गायंति यं सामगाः ।
ध्यानावस्थिततद्गतेन मनसा पश्यंति यं योगिनो
यस्यांतं न विदुः सुरासुरगणा देवाय तस्मै नमः ॥
इति श्रीमार्कंडेयपुराणे जैमिनिषंडं प्रथमं समाप्तं ॥

[GAIKAWAR.]

3556.

412. Foll. 239; size 12¾ in. by 6 in.; fair, modern Devanāgarī writing; thirteen lines in a page.

The same work. [B.]

The pagination, which omits nos. 130–139, stops altogether after fol. 193.

It begins:

प्रपद्ये देवमीशानं शाश्वतं ध्रुवमव्ययं ।
महादेवं महात्मानं विश्वस्य जगतः पतिं ॥ १ ॥
यद्योगिभिर्भवभयार्तिविनाशयोग्यम् ° ॥ २ ॥
पायात्स वः सकलकल्मषभेददक्षः ° ॥ ३ ॥
नारायणं नमस्कृत्य ° ॥ ४ ॥
पृथिव्यां नैमिषं श्रेष्ठं यत्र योगेश्वरो हरिः ।
स्वयंभूर्देवदेवेशो यत्र सा लिंगधारिणी ॥ ५ ॥
गोमती सरितां श्रेष्ठा यत्र ते मुनयः स्थिताः ।
मार्कंडेयं मुनिश्रेष्ठं जैमिनिः प्रत्यपूजयत् ॥ ६ ॥
तपःस्वाध्यायनिरतं मार्कंडेयं महामुनिं ।
व्यासशिष्यो महातेजा जैमिनिः पर्यपृच्छत ॥ ७ ॥
प्रष्टुमि[च्छामि] ते ब्रह्मन्संदेहान्भारतादिमान् ।
व्यासेनोक्तान्मुनिश्रेष्ठ संदेहांस्तान्ब्रवीतु(*r.* ब्रवीहि) मे ।
श्रुत्वा तान्मुनिशार्दूल कृतकृत्यो भवाम्यहं ॥ ८ ॥

---

* यूयं दीर्घायुषः संतु प्रजा वृद्धिर्विवर्धिता ॥ B; यूयं दीर्घायुषस्योश्चैर्नीरोगा वृत्तिसंयुताः ॥ C.

श्रवणं ये करिष्यंति तेषां भवभयं कुतः ।
आधिव्याधिविनाशश्च आयुरारोग्यवर्धनं ॥ ९ ॥
वर्धनं धनपुत्राणां तत्पुराणं प्रचक्ष्व मे ।
पठनाच्छ्रवणाच्चैव महापापैः (नरः पापैः C) प्रमुच्यते॥१०॥
भगवन् भारताख्यानं°

It ends in the same way as A, omitting, however, the last verse of that MS.; the colophon being followed by (cf. end of edition):

पुराणस्यास्य संख्या च कथिता तत्त्वबुद्धिना ।
श्लोकानां षट् सहस्राणि तथा चाष्ट शतानि च ॥ १ ॥
श्लोकाश्चात्र नवाशीति एकादशसमाहिताः ।
कथितं मुनिना तेन मार्कंडेयेन धीमता ॥ २ ॥
पुरा पवित्रा पुण्या च समाप्ता सह संहिता ॥

This is followed by an *anukramaṇikā:* मार्कंडेयजैमिनिसंवादः । अप्सरसः शापः । कंकवधः । ° — — दमचरितमिति समाप्तं चेदं मार्कंडेयपुराणं ॥

[H. T. Colebrooke.]

3557.

932. Foll. 213; size 12¼ in. by 6 in.; good, clear Devanāgari writing of 1793 A.D.; twelve lines in a page.

Mārkaṇḍeyapurāṇa.

It begins: यद्योगिभिर्भवभयार्तिविनाशयोग्यम्° ॥ पायात्स वः सकलकल्मषभेददक्षः° ॥ तपःस्वाध्यायनिरतो(!)° ॥ प्रष्टुमिच्छामि ते ब्रह्मन्° ब्रवीमि तु मे(!) । श्रुत्वा तान्मुनिशार्दूल कृतकृत्यो भवामहे(!) ॥ ° as B.

It ends as A, but omitting the final (*śārdūlavikrīḍita*) verse.

Fol. 1*a* has the following note by Colebrooke:—

"The holy *Márcandéya* (son of *Mrïcanda*) will live through twenty-four ages of *Brahmá*. See the story in the *Bhágavata;* his life was originally limited to six years, but grants of larger periods of life (were) made in consequence of successive acts of austere devotion. Seven others are acknowledged to be long-lived:—*Aśvatthāman* (son of *Droṇa*), *Bali*, *Vyása*, *Henumat*, *Vibhíshaṇa*, *Crïpáchárya*, and *Paraśuráma.*"

[H. T. Colebrooke.]

3558.

2258. Foll. 8 & 66; size 7¼ in. by 4 in.; clear Devanāgarī writing of 1775 A.D.; 6–8 lines in a page.

Devīmāhātmya, a section of the *Mārkaṇḍeyapurāṇa,* viz. *adhyāyas* 81–93 in the Bibl. Ind. edition, but here divided into 12 chapters.

The work is preceded, on the first 8 leaves, by the usual devotional tracts—the *Devyāḥ Kavacam,* the *Argalāstotram,* and the *Kīlakam*—here consisting together of 93 verses, which thus raise the extent of the chief work (consisting in the edition of 572, here of 630 *ślokas*) to somewhere about 700 verses, whence the work is also called *Saptaśatī.*

The copyist's signature runs thus:

संवत् १८३२ ॥ लिखितमिदं पुस्तकं शंभूनाथमिश्रेण जुरावरसिंहस्य पाठार्थं ॥ फाल्गुणमासे शुक्ले चतुर्थ्यां ४ भृगुवासरे ॥

As one of the most favourite *Śaiva* text-books, this work has been frequently published in this form in India.

On the margin of the first few pages of the principal work, some notes from *Nāgojībhaṭṭa's* commentary have been added.

[R. Johnson.]

3559.

2415. Foll. 14 & 84 (counted 85, no. 66 having been omitted); size 8 in. by 4 in.; Devanāgarī writing of 1776 A.D.; six lines in a page.

Devīmāhātmya, with the introductory tracts.

[R. Johnson.]

3560.

2240. Foll. 218; size 3 in. by 2¼ in.; modern Devanāgarī writing; six lines in a page.

Devīmāhātmya, with introduction.

[R. Johnson.]

3561.

3234. Foll. 76 (paged 1–152); size 4¼ in. by 3½ in.; neatly written, in Devanāgarī, by *Lāl Mahatāb Rāy*; ten lines in a page; bound in Russia leather, with a clasp.

Devīmāhātmya, with the introductory tracts; written in half-*śloka* lines.

It ends: इति फाल्गुने मासे शुक्लपक्षे द्वादश्यां तिथौ कलकत्तायां श्रीदुर्गादेवीपुस्तकं चंडीपाठसंज्ञं लालामहताबरायेन लिखितम् । °

[Sir Charles Wilkins.]

3562.

2247. Foll. 153 (counted 154, no. 27 being passed over); size 4¼ in. by 2½ in.; modern Devanāgarī writing; six lines in a page.

Devīmāhātmya, with the introductory tracts, slightly increased by a few more meditations.

[R. Johnson.]

3563.

3214. Foll. 245 (the first 10 of which are wanting); size 2⅞ in. by 2⅝ in.; modern Devanāgarī writing; six lines in a page.

Devīmāhātmya, with the introduction, the first, and larger, portion of which is, however, wanting. [R. Johnson.]

3564.

3237. Foll. 93; stiff Indian paper, size 6½ in. by 4 in.; modern, indifferent Devanāgarī handwriting; six lines in a page.

Devīmāhātmya, without introduction.

It ends: ज्येष्ठमासे कृष्णपक्षे अष्टम्यां गुरुवासरे विजैपुरकालीकावस्थाने लिपितं बृहस्पतिब्राह्मणेन श्रीशाके १७१ ॥

[?]

3565.

1067. Foll. 91; size 6 in. by 3½ in.; Devanāgarī writing of 1802 A.D.; seven lines in a page.

Devīmāhātmya, without the introductory tracts.

Colophon: संवत् १८५९ ॥ . . . इदं पुस्तकं लिष्यते भवानीप्रसाद कायस्थं ठेकाना कासीमध्ये मुकाम मिरजापुर ॥

[H. T. Colebrooke.]

3566.

2926. Foll. 41; size 12¼ in. by 5 in.; Nepalese writing of 1757 A.D.; thirteen lines in a page.

Durgāṭīkā, a commentary on the *Devīmāhātmya* (without the introductory tracts), by *Jagaddhara*—son of *Ratnadhara* and *Damayantikā*—a descendant of *Caṇḍeśvara*.

The copyist seems to have had before him a MS. with some lacunæ on the first few pages. It begins (cf. Rāj. Mitra, Notices, vii., p. 164):
ओं नमश्चण्डिकायै ॥

प्रचण्डचण्डमुण्डादिमुण्डखण्डनपण्डिता ।
चण्डिका पातु पाखण्डखण्डकोद्दण्डमण्डिता (पाषाण° [R. M.) ॥

उप्सभे[दादिकान्] कोपान्वीक्ष्य पाणिनिसंमतं (*r.* °ता)।
श्रीजगद्धरधीरेण दुर्गाटीका विधीयते ॥

पुराणवाणीयमभापि [पुण्या]
[ध]न्येन मान्येन मुनीश्वरेण ।
ममाल्पकस्यात्र परिश्रमेण
वर्णव्यवस्था क्रियती यदि स्यात् ॥

इह कि[ल च]तुर्दशमन्वन्तराणि मार्कण्डेयपुराणोक्तानि (*M. P.* 53, 6 seqq.) ।

स्वायंभुवो मनुः पूर्वं मनुः स्वारोचिपस्तथा ।
[औ]त्तमिस्तापसश्चैव रैवतश्चाक्षुपस्तथा ॥

षडेते मनवो ऽतीता अद्य वैवस्वतो मनुः ।
सावर्णाः पञ्च रौच्यश्च भौत्याश्च गमिनस्त्वमी ॥

इति हि तानि तत्र सावर्णनामकाष्टममन्वन्तराधिपस्य मनोर्जन्मकथनप्रस्तावे देवीमाहात्म्यं मार्कण्डेयमुनिः स्वशिष्याय क्रोष्टुकिने(क्रौ°) प्राह स्म ॥ मृकण्डस्यापत्यं मार्कण्डेयः। मृकण्ड-शब्दात्तस्यापत्यमित्यत्रार्थे स्त्रीभ्यो ढगित्यनुवृत्तौ शुभ्रादिभ्यश्चेति (*P.* iv., 1, 120–123) ढक् ॥ सावर्णिरित्यादि । °

The writing of the last page is partly effaced by wear. It ends: तद्वरप्रतिपादनेन सर्वफलेषु भगवत्याः प्रसन्नाया दानसामर्थ्यमाविष्कृतमिति सर्वं रमणीयमिति ॥ १३ ॥

विद्याच्छत्रं कुलच्छत्रं धारितं येन धीमता ।
मीमांसकः सुरगणे सो ऽभूच्चण्डेश्वरः कविः ॥

तद्वंशजेन महनीयनयेन नाना-
विद्याविनोददयितेन जगद्धरेण ।
टीकेयमा[द]रवता व्यरचि प्रयत्नाद्
आलोकयन्तु कृपया गुणिनो ममैनाम् ॥

रत्नं रत्नधरो यमाप गुणिनामाद्यो ऽनवद्यः सतां
शुद्धा [यं] द[म]यन्तिकापि(. . . मदयन्तिकापि
[R.M.) सुषुवे नैयायिकं सुतं ।
तस्यानूजजगद्धरस्य कवितुष्टीयमु[ज्जृ]म्भतां(*r.* °रेण
[कविना टीकेय° R.M.)
तत्तद्वर्णविवर्णनैककुशला स्वल्पाक्षरार्थाधिका ॥

अष्टादशव्याकरणं पुराणं(*r.* °व्याकरणप्रवीण-)
मुनी[न्द्र]पाराशरिनिर्म्मितस्य ।
ग्रन्थस्य किंचिद्विवृ[तिर्मे]मात्र(काचि° R.M.)
स्वल्पस्य हासाय खलस्य नास्तु(हास्यस्य कदापि
[मास्तु R.M.) ॥

इति श्रीमहामहोपाध्यायश्रीजगद्धरकृता टिप्पनी समाप्ता ॥ संवत् ८७७ ॥ ° [B. H. Hodgson.]

3567.

88. Foll. 69; size $10\frac{1}{2}$ in. by $4\frac{3}{4}$ in.; good, modern Devanāgarī writing; 6–14 lines in a page.

Devīmāhātmya, without the introductory tracts; with a commentary, *Saptaśatīvyākhyāna,* by *Nāgojībhaṭṭa,* son of *Śivabhaṭṭa* and *Satī.* [A.]

It begins: मार्कंडेय उवाच ॥

सावर्णिः सूर्यतनयो यो मनुः कथ्यते ऽष्टमः ।
निशामय तदुत्पत्तिं विस्तराद्गदतो मम ॥ १ ॥

सावर्णिरिति ॥ सवर्णायाश्छायाया अपत्यं सावर्णिः। बाह्वादित्वादिञ् । विस्तराद्गदतो ममेति अपादानस्य शेषत्वविवक्षया (°क्षायां B) षष्ठीति निशामय जानीहि चुरादे रूपं तस्य नान्ये मितो हेताविति मित्त्वनिषेधः ॥ °

The commentary ends: अंत्ये मनुरित्यनेन सावर्णिरित्यारभ्य सावर्णिर्भविता मनुरित्यंतो ऽयं महामलामंत्र इति सूचयतीति (here ends the Agra edition of 1870)। तदुक्तं लक्ष्मीतंत्रे । सम्यग् हृदि स्थिता सेयं जन्मकर्मावलिः स्तुतिः । एतद् द्विजमुखाज्ज्ञात्वा अधीयानो नरः सदा ॥ विधूय निखिलां मायां सम्यग्ज्ञानं समश्नुते । सर्वां संपद आप्नोति सकलापदरतीति(!) सर्वेष्टसिद्धिः ॥ इति शिवभट्टसुतसतीगर्भजनागोजीभट्टकृते सप्तशतीव्याख्याने त्रयोदशो ऽध्यायः ॥

This commentary has been repeatedly printed in India. [H. T. Colebrooke.]

3568.

1588 b. Foll. 49; size $9\frac{1}{4}$ in. by $4\frac{3}{4}$ in.; fair Devanāgarī writing of 1798 A.D.; eleven lines in a page.

The same commentary, without the text; but including the annotations on the preliminary devotional tracts; and a supplementary section at the end.

It begins: मार्कंडेयेन क्रोष्टुकिं(क्रौ°) भागुरिं प्रति उक्तं स्तोत्रं जैमिनिं प्रति पक्षिरूपैर्मुनिपुत्रैरुक्तं मार्कंडेयपुराणे । तद्यथामति व्याचक्ष्महे ॥ तत्रादौ व्याख्यास्यमानस्तोत्रे स्तूयमानदेवतास्वरूपं प्राधानिकरहस्याख्ये ग्रंथविशेषे उक्तं विविच्य दृश्यते । तत्रादौ राज्ञः प्रश्नः ।

भगवन्नवतारा ये चंडिकायास्त्वयोदिताः ।
एतेषां प्रकृतिं ब्रह्मन् प्रधानं वक्तुमर्हसि ॥ इति °

The commentary on the *Devīmāhātmya* proper begins on fol. 5*b*; and it ends on 44*a*: महामलामंत्र इति सूचयतीति सर्वेष्टसिद्धिः ॥ इति कालोपनामकभट्टसुतसतीगर्भजनागोजीभट्टकृते सप्तशतीव्याख्याने त्रयोदशो ऽध्यायः ॥

The remaining six leaves contain annotated extracts from *Tantras* connected with the worship of the *Devī,* and the reading of the

Devīmāhātmya, beginning: अथास्य सप्तशतीत्वव्यवहारप्रयोजकसप्तशतीहोममंत्रविभागो दर्शितः कात्यायनीतंत्रे । मार्कंडेयऋषिप्रोक्ताः प्रथमश्लोकतः प्रिये । व्योमादिवर्णसंभूतो द्वितीयस्वरसंयुतः ॥ व्योम हकारस्तस्यादिः सकारः द्वितीयः स्वर आकार इत्यर्थः । नृपं तं प्रवदेन्मंत्राः सर्वे चाष्टदश १८ प्रिये । °

Besides this extract (*paṭalas* 20–23), and another (fol. 48*b*) from the *Kātyāyanītantra*, there are others from the *Vārāhītantra* (foll. 46*b*, 48*b*), the *Smaśālayatantra* (? *Śmaśānālayatantra*) and the *Haragaurītantra* (fol. 48*a*).

It ends: क्रोडतंत्रे । प्रत्येकावर्तनं देवि हयमेधेन संमितं (संमितं) । त्रिरावृत्त्या लभेत्कामान् पंचावृत्त्या रिपुं जयेदिति सर्वप्रसिद्धिः कात्यायन(? ° नीं) विद्महे कन्याकुमारि (*r.* कन्यां कुमारिकां) धीमहि तन्नो दुर्गा प्रचोदयादित्येतद्गायत्री यजुर्वेदे ॥ इति श्रीमदुपाध्यायोपनामकशिवभट्टसुतसतीगर्भजनागोजीभट्टकृते चंडीस्तोत्रव्याख्यानं समाप्तिमगमत् ॥ संवत् १८५५ ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3569.

824. Foll. 60; size 12¼ in. by 4¾ in.; good Devanāgarī writing of 1798 A.D.; 9–13 lines in a page.

Devīmāhātmya (without the preliminary tracts), with a commentary, *Saptaśatīṭīkā* (? *Saptaśatīsetu*), composed by *Raghunātha Maskarin*, or *Raghunāthāśrama*, for his pupil *Gaṅgā Dvivedin.*

It begins:

शंके ऽहं तव धाम वामन विभो पृथ्वी भवेद्वा कथं
किं वा तत्र तवैव शक्तिरपरा संसूचितैव त्वया ।
सा किं तेन भवेद् द्वितीयधरणीसंपादने वाक्षमा
तस्माद्याचनवंचना तव विभो भृत्यस्य नैवोचिता ॥ १ ॥

प्रसमीक्ष्य पुरातनप्रयुक्ताः
सुचिरं चेतसि योजनाः स्वबुद्ध्या ।
स्वजनस्य सुखाय सप्तशत्या
रघुनाथाश्रम आतनोति टीकां ॥ २ ॥

सबंध्यगाधे रघुनाथनाम्ना
व्याख्यानरूपो रचितो ऽत्र सेतुः ।
अखंडितः सप्तशतीसमुद्रे
गतागतं साधन(*r.* साधु)जनस्तनोतु ॥ ३ ॥

उद्देशितो विशेषेण यतिरंतेनिवासिनः ।
कौतुकात्कुरुते टीकां मुदे गंगाद्विवेदिनः ॥ ४ ॥

पूर्वं किल भगवद्बादरायणशिष्यो जैमिनिर्महाभारतविषये केषुचित्पदार्थेषु संदिहानो मार्कंडेयं महमुनिमुपगम्योक्तवान् । हे मुने मदीयान् संदेहानपकुर्विति । °

At the end of the second chapter (fol. 17*b*) we read:

देव्या गणैश्च तैस्तत्र कृतं युद्धं महासुरैः ।
यथैषां तुष्टुवुर्देवाः पुष्पवृष्टिमुचो दिवि ॥

देव्या गणैश्च तथा युद्धं कृतं यथा दिवि देवा एषां तुष्टुवुः परितुष्टा बभूवुः(!) । अथवा । एषां युद्धं प्रशशंसुः कर्मावाणि (? कर्मणि वा) षष्ठी ॥ इति भगवत्प्रीत्यै केनचित्कृतायां टीकायां महिषासुरसैन्यवधः समाप्तः ॥

It ends:

मन्ये विश्वसृजो नमंति बलिनस्त्वामेव सर्वे ऽवशास्
तस्मात्त्वं सकलाश्रयो ऽसि भगवन् धर्ता धरण्यास्तु यः ।
मिथ्या भाति वने वचो मम विलोभर्तानिजस्येत्यदः(?)
ध्याये ऽहं तव पादभागपि यतः संसारसिंधो(°धौ) वृथा [॥ १ ॥
संसारः परमांबुद्धि(? °धौ) प्रतिदिनं तारुण्यमालंबते
तस्मिन्मज्जति मूढधीः प्रतिदिनं प्राप्यापि ते रूपतां ।
तस्योच्छेदकरं तवांघ्रियुगलं केनापि न स्मार्यते(स्मर्यते)
तस्मान्मोहकधुर्यतां(?) त्वयि परं शंके निरावलनं(°लंबनं) [॥ २ ॥
नानादिग्वसुपूरितां शिखलों(?) ख्यातां पयोधे[:] परं
क्षित्यां शासति दुर्जनाय भयशेषाय संपत्प्रदे ।
विख्यातोभयचंद्रवंशतिलके नारायणे क्ष्मापतौ
टीकेयं रघुनाथमस्करिकृता यायात्समाप्तेः फलं ॥ ३ ॥

सप्तशतीटीका समाप्तिमगात् ॥ संवत् १८५५ वैशाखकृष्णत्रयोदश्यां भृगुवासरे लिखिता काश्यां मध्ये विश्वेश्वरसमीपे गंगातटे ॥

[?]

3570, 3571.

555, 170. Foll. 382 & 350; size 12¼ in. by 5¾ in.; fair Devanāgarī writing of 1805 A.D.; 12 or 13 lines in a page.

Maudgalapurāṇa, or *Mudgalapurāṇa*, called 'the final *Purāṇa* (*āntyapurāṇa*)' in the colophons; being intended to supersede all the others, and to dispose of the doubts left there as to which is the supreme deity, by establishing the claims of *Gaṇeśa* to that position.

It begins : अथ मौद्गलपुराणारंभः ।

ध्यायेत्स्थिरेण चित्तेन(मनसा B) गणेशं सर्वसिद्धिदं ।
बुद्धिप्रकाशकं पूर्णं योगिनां हृदि संस्थितं ॥ १ ॥
जितं तेनाखिलं नानाब्रह्मवर्णेनवर्णितं ।
नानाजगत्समूहं वै गणेशेनोभयं(?°नाभयं) कृतं ॥ २ ॥
भक्तसंरक्षणार्थाय निर्गुणः सगुणस्तु यः(सः B) ।
नानावतारवान्सो ऽपि नानाभेदधरो बभौ ॥ ३ ॥
तस्मै नमो गणेशाय नरकुंजररूपिणे ।
सगुणे नररूपाय निर्गुणे गजवक्त्रिणे ॥ ४ ॥
नमः शिवाय शांताय विष्णवे प्रभविष्णवे ।
सूर्याय शक्तये चैव चतुर्धा ते विभागिने ॥ ५ ॥
ब्रह्माणं शेषनागं च नरं नारायणं सदा ।
नमामि भावयुक्तो ऽहं पुराणं पुरुषं परं ॥ ६ ॥
देवानां योगिनां चैव महर्षीणां महात्मनां(च सर्वदा B) ।
व्रजामि शरणं नित्यं पुराणज्ञानसिद्धये(पुराणं° B) ॥७॥
पुराकल्पे ऽभवन्विप्राः(च मुनयः B) शौनकाद्याः ससा-
[धनाः(स्थिता भवन् B) ।
कलिदोषभयात्सर्वे नैमिषारण्यमाश्रिताः(°एयके सदा B)
[॥ ८ ॥
तत्र कलियुगावासं ज्ञात्वादौ ब्रह्मणो मुखात् ।
मुनिधर्मप्रसिद्ध्यर्थं कर्मज्ञानप्रसिद्धये ॥ ९ ॥
अन्यच्च ब्रह्मणा प्रोक्तं पुराणश्रवणं सदा ।
कलिमलहरं पुण्यं तदर्थमभवन् यतः(तदर्थं लालसा
[भवन् B) ॥ १० ॥
कस्मिंश्चित्समये सूतो लोमहर्षण आययौ ।
मुनीनां दर्शनार्थाय पुराणज्ञो विचक्षणः ॥ ११ ॥
नैमिषारण्यशोभां च पश्यंस्तत्र सुविस्मितः ।
अहो धन्यं महारण्यं कलिदोषविवर्जितं ॥ १२ ॥
दृष्टा वै मुनयस्तेन सुप्रसन्नाननांबुजाः ।
नित्यनैमित्तकर्तारः स्वधर्माचरणप्रियाः ॥ १३ ॥
पंचयज्ञरतास्तत्र वेदाध्ययनकारिणः ।
ब्रह्मतेजःसमायुक्ता ज्वलंतः पावका इव ॥ १४ ॥
विनास्तेन यथा सूर्या योगिनो वेदवादिनः(°वेदिनः B) ।
तारकाः सर्वजंतूनां शौनकाद्या महर्षयः ॥ १५ ॥
तत्रागत्य महाभागः स सूतो रोमहर्षणः ।
साष्टांगेन ततः पूर्वं(प्रनमितो B) परमाह्लादसंयुतः ॥ १६ ॥
अभिवाद्य मुनीन्सर्वान् भक्त्या नम्रात्मकंधरः ।
प्रांजलिः प्रयतो भूत्वा प्रोवाच मधुरं वचः ॥ १७ ॥

सूत उवाच ॥

वंशो धन्यो मदीयोऽद्य पितरौ च कुलं वयः(?कुलान्वयः) ।
विद्या व्रतं तपो ज्ञानं धन्यं सर्वं मुनीश्वराः ॥ १८ ॥
भवतां पादपद्मं च सर्वाशुभविनाशनं ।
कांक्षितं यत्सदा देवैर्मया दृष्टं सुपुण्यतः ॥ १९ ॥
साक्षाद्ब्रह्मस्वरूपा वै ब्राह्मणा(ब्रह्मण्य B) ब्रह्मवित्तमाः ।
तेषां दर्शनमात्रेण कृतकृत्याश्च जंतवः ॥ २० ॥
कृतार्थो ऽहं कृतार्थो ऽहं कृतार्थो ऽहं न संशयः ।
भवतां दर्शनेनैव मुक्तो ऽहं भवसागरात् ॥ २१ ॥
इति ब्रुवंतं साधुं ते सूतं तं रोमहर्षणं ।
प्रत्यूचुर्ब्राह्मणाः सर्वे भक्तियुक्तं तपोधनाः ॥ २२ ॥

ब्राह्मणा ऊचुः ॥

सूत सूत महाभाग स्थीयतां पुण्यवर्धन ।
तव दर्शनमात्रेण संतुष्टाः स्मो वयं खलु ॥ २३ ॥
इत्युक्तः स सूतस्तत्र मुनिदत्ते शुभासने ।
समासीनोमहाबुद्धिः सांजलिः(?प्रा°) सन्प्रतापवान् ॥२४॥
सुखासीनं च सूतं तं दृष्ट्वा तत्र महामुनिः ।
भृगुप्रवरमुख्यो ऽसौ(वै B) मुनीनां प्रत्युवाच ह ॥ २५ ॥

शौनक उवाच ॥

सूत सूत महाभाग सर्वज्ञ सुखदायक ।
त्वया ह्याराधितः प्राज्ञः कृष्णद्वैपायनो महान् ॥ २६ ॥
नारायणावतारश्च साक्षान्नारायणः स्वयं ।
वेदविभागकारी स पुराणानां विभागकृत् ॥ २७ ॥
त्वं वै तस्मात्पुराणानि सेतिहासानि वेत्सि च ।
तेन सर्वज्ञता जाता तवापि पुण्यवर्धन ॥ २८ ॥
वयं भीताश्च कालेन कलिकल्मषरूपिणा ।
नैमिषारण्यमास्थाय स्थिता ह्यमाः स्वयंभुवा ॥ २९ ॥
तत्र विश्रांतिदाता वै त्वं प्राप्तो ऽसि महाद्युतिः ।
पुराणानां प्रवक्ता च पुण्यवान् पुण्यवर्धन ॥ ३० ॥
यत्र पौराणिकी गाथा कलिस्तत्र न तिष्ठति ।
तस्मात्कारुण्यभावेन पुराणं प्रब्रवीहि भो ॥ ३१ ॥

तव यद्दर्शनं जातं महापुण्येन सत्तम ।
धन्यं धन्यं(धन्य धन्य B) महाभाग साक्षात्संशयच्छित्त्वयं
छेदेन संशयानां वै सतां त्वं रोमहर्षण । [॥ ३२ ॥
करोषि तेन ते नाम रोमहर्षण इत्यहो ॥ ३३ ॥
इति पृष्टो महात्मा स शौनकेन महर्षिणा ।
संहृष्टः सतुवाचेदं वचनं धर्मसंकृतं(°संस्तुतं B) ॥ ३४ ॥
सूत उवाच ॥
अद्याहं कृतकृत्यो भो कृत्वानुग्रहकारिणा ।
सकलं कथयिष्यामि व्यासेन कथितं महत् (च यत् B)॥३५॥
इत्युक्त्वा कथयामास पुराणानि स कृत्स्नशः ।
नानाख्यानविभक्तानि नानाधर्मयुतानि च ॥ ३६ ॥
सर्वार्थसाधनानि च दुःखनाशकराणि च ।
ब्रह्मभूतप्रदानि वै नानामतयुतानि च ॥ ३७ ॥
पुराणोपपुराणानि सेतिहासानि भागशः ।
धर्मार्थकाममोक्षाणां प्रदानि पुण्यदानि च ॥ ३८ ॥
श्रुत्वा श्रुत्वा मुनिजना हर्षयुक्ता बभूविरे ।
नित्यं प्रमुदितास्तेन प्रीताः संपूर्णभावतः ॥ ३९ ॥
युगस्योत्क्रमणं तस्य(कलियुगस्योत्क्रमणं B) चक्रुस्ते
[मुनयो ऽखिलाः ।
पुराणश्रवणेनैव परमाह्लादसंयुताः ॥ ४० ॥
पुराणेषु च सर्वेषु सेतिहासेषु सर्वतः ।
नानाभेदमतादीनां श्रुत्वा भ्रांता मुनीश्वराः ॥ ४१ ॥
निश्चयं नाधिगच्छंति परं किं सर्वसंमतं ।
तदर्थं मुनिवर्यैः स्म पर्यपृच्छत्स शौनकः(शौ° पर्य-
शौनक उवाच ॥ [पृच्छत B) ॥ ४२ ॥
भो भो सूत महाभाग शृणु मे वचनं लघु ।
पुराणानि च संश्रुत्वा(*sic* A, B) भ्रांता जाता(भ्रान्ताः
[स्मो वै B) महाद्युते ॥ ४३ ॥
इदं परमिदं नेति सर्वत्र वर्णितं त्वया ।
भिन्नं भिन्नं महाबुद्धे तेन नो (वै B) निश्चयो भवेत्(°यः
[कथं B) ॥ ४४ ॥
कुत्रापि शंकरः श्रेष्ठः कुत्र विष्णुस्तथा रविः ।
शक्तिश्चैव गणेशश्च कुत्र वैराटरूपकं ॥ ४५ ॥
कुत्र ब्रह्म च योगश्च ज्ञानं कर्म च कुत्र वै ।
आत्मा प्राणो ऽन्नमित्युक्तं मनो वै परतः परं ॥ ४६ ॥
कुत्र बुद्धिर्महाभाग सांख्यं स्वानंद एव च ।
इत्यादिमतभेदेन निश्चयो नैव जायते ॥ ४७ ॥
अतस्त्वं कृपया ब्रूहि वेदशास्त्रार्थसंमतं ।
सर्वेषां मायमेकं च सर्वसंशयनाशनं ॥ ४८ ॥

Sūta then begins to expound the "essence of the *śruti* and *smriti*," as revealed by the *muni Mudgala* to *Daksha*, when the latter sought deliverance from the curse of *Rudra*, and consisting in the knowledge of *Gaṇeśa* and the true mode of worshipping him.

The whole work is divided into 9 *khaṇḍas* (vol. i., 1–4; ii., 5–9), each inscribed to a different *avatāra*: viz. I., *Vakratuṇḍacaritra*, 54 *adhy.*, 91 foll.; II., *Ekadantacaritra*, 74 *adhy.*, 117 foll.; III., *Mahodaracaritra*, 51 *adhy.*, 84 foll.; IV., *Gajānanacaritra*, 52 *adhy.*, 90 foll.; V., *Lambodaracaritra*, 45 *adhy.*, 74 foll.; VI., *Vikaṭacaritra*, 45 *adhy.*, 95 foll.; VII., *Vighnarājacaritra*, 16 *adhy.*, 25 foll.; VIII., *Dhūmravarṇacaritra*, 50 *adhy.*, 87 foll.; IX., *Yogacaritra*, a combination of different forms of *Gaṇeśa*, 41 *adhy.*, 60 foll.

It ends: शौनकाद्या ऊचुः ॥
भक्तिं देहि त्वदीयां नो योगं शांतिप्रदायकं ।
यं यमिच्छामहे नाथ तं तं(यद्यदि° तत्तत्) सिध्यतु सर्वदा
गाणपत्यांश्च नः सर्वान्कुरुष्व सर्वदा परान् । [॥ ५० ॥
इमान्वरान् गणाध्यक्ष प्रार्थितान्देव देहि नः ॥ ५१ ॥
तथेति तानथोवाच गणेशो ब्रह्मनायकः ।
व्यासादींश्च जगादासौ वृणुध्वं वांछितान्वरान् ॥ ५२ ॥
तैस्तथैव गणाध्यक्षः प्रार्थितो गणपप्रियैः ।
तथेति तानथोवाच सूतं जगाद विघ्नपः ॥ ५३ ॥
वरान् ब्रूहि महाभाग त्वया संश्रावितं परं ।
द्विजेभ्यस्तेन संतुष्टो दास्यामि स तथाब्रवीत् ॥ ५४ ॥
तथेति तमथोक्त्वासौ धूम्रवर्णो गजाननः ।
अंतर्धाय स्वमात्मानं स्वानंदस्थो बभूव ह ॥ ५५ ॥
सर्वे संहृष्टचित्तास्ते स्वस्वस्थानं ययुस्ततः ।
मौद्गलं तत्समाश्रित्य गणेशमभजन्परं ॥ ५६ ॥
इमां मुद्गलजां श्लोकैः संहितां वेदबृंहितां ।
त्रयोविंशतिसाहस्रैः सार्धशतैकसंयुतैः ॥ ५७ ॥
अष्टाविंशत्यधिकैश्चाध्यायैश्चतुःशतैः परैः ।
खंडैश्च नवभिः पूर्णां सर्वसिद्धिमयीं चितां ॥ ५८ ॥
मुद्गलः कथयामास सर्वेषां हितकारणात् ।
शब्दब्रह्मरहस्याख्यां परब्रह्मप्रदायिनीं ॥ ५९ ॥

इति श्रीमदात्ये मौद्गले महापुराणे नवमखंडे योगचरित्रे पुराणसमाप्तिवर्णनं नामैकचत्वारिंशो ऽध्यायः ॥ ४९ ॥ समाप्तो ऽयं ॥ नवमखंडसंख्या २०१३ ॥ ग्रंथसंख्या त्रयोविंशतिसहस्राणि अर्धैकपंचशतानि कानि श्लोकानामिति २३५५० अध्यायाः अष्टाविंशत्यधिकाश्चतुःशतानि ४२८ ॥ संवत् १८६२ मिति पुस(पुष्य)-वदी २ वार आदितवार ॥

Nine leaves appended at the end contain an index of the *adhyāyas* of the several *Khaṇḍas*. [H. T. COLEBROOKE.]

3572–3575.

2673–2676. Four vols.; size 9½ in. by 4¾ in.; fairly good Devanāgarī writing of 1751 (or 1811 ?) A.D.

Maudgalapurāṇa, imperfect, wanting all after VI., 19, 88.

Khaṇḍas II. and V. are written in a different hand from the rest.

Vol. I. contains *Khaṇḍa* I. in 223 foll., 8–10 lines.

Vol. II. contains *Khaṇḍa* II. in 122 foll., 13 lines; *Khaṇḍa* III. in 158 foll., 9–11 lines.

Vol. III. contains *Khaṇḍa* IV. in 172 foll., 10 or 11 lines. This vol. is dated as follows: प्रजोत्पत्तीनामसंवत्सर अश्विज(आश्विन) शुद्ध त्रीतीस्तीरवासरे (? तृतीयसौरवासरे) पाथोसारथीसन्नीधौ हे लिखितं ।

Vol. IV. contains *Khaṇḍa* V. in 86 foll., 13 lines; *Khaṇḍa* VI. in 64 foll., 10 or 11 lines, as far as *adhy.* 19, v. 88.

[MACKENZIE COLLECTION.]

3576.

925. Foll. 184 & 63; size 12½ in. by 6¼ in.; fair, modern Devanāgarī writing; twelve lines in a page.

Liṅgapurāṇa, in two parts, of 105 and 48 *adhyāyas* respectively.

See Aufrecht, Cat. Bodl., no. 101. Several editions of the work have been published in India. [H. T. COLEBROOKE.]

3577.

1917 B. Foll. 89 (numbered 145–233); size 14½ in. by 5¾ in.; modern Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

A fragment of the *Liṅgapurāṇa*, very carelessly written, reaching from I., 115*a*, 2 to II., 6*b*, 4 in the preceding MS. It contains all after *adhy.* 71 of the first part, and breaks off in *adhy.* 3 of the second part.

[DR. JOHN TAYLOR.]

3578.

1301 C. Foll. 27; size 12½ in. by 5¾ in.; careless Devanāgarī writing of the latter part of last century; 10–15 lines in a page.

Rāmasahasranāma-stotram, or *Rāmanāmasahasrakam*, a collection of a thousand names and epithets of *Rāma*, in 127 *ślokas*, professing to form part of the *Liṅgapurāṇa*; with a commentary (*vivṛiti*), explaining the origin and reason of the names, by *Maheśvara*, pupil of *Svayamprakāśa-tīrtha*. The MS. is very incorrect.

The text begins (somewhat corrected): ईश्वर उवाच ॥

अथ वक्ष्यामि भो देवि रामनामसहस्रकं ।
शृणु चैकमनाः स्तोत्रं गुह्याद्गुह्यतरं परं ॥ १ ॥
राजीवलोचनः श्रीमान् श्रीरामो रघुपुंगवः ।
रामभद्रः सदाचारो [राजें]द्रो* जानकीपतिः ॥ २ ॥
अग्रगण्यो [वरेण्य]श्च † वरदः परमेश्वरः ।
जनार्दनो जितामित्रः परार्थैकप्रयोजनः ॥ ३ ॥

---

* Neither this word nor सदाचार is explained in the commentary.

† वियते लक्ष्म्या ऽपि पतित्वेनेति वरण्यः वृत्रयण्यो बाहुलकात्कर्मणि(!) । comm.

विश्वामित्रप्रियो दांतः शत्रुजिच्छत्रुतापनः ।
सर्वज्ञः सर्वदेवादिः शरण्यो वालिमर्दनः ॥ ४ ॥ °

It ends:

श्रीशः शरण्यो भूतानां संश्रिताभीष्टदायकः ।
अनंतः श्रीपती रामो गुणभृन्निर्गुणो महान् ॥ १२० ॥ °
मातृहा पितृहा चैव भ्रूणहा वीरहा तथा ।
कोटिकोटिसहस्राणि हायनानि [च] यान्यपि ॥ १२६ ॥
संवत्सरं क्रमाज्जप्यात्प्रत्यहं गुरुसंनिधौ ।
निकलंकः सुखं भुक्त्वा ततो मोक्षमवाप्नुयात् ॥ १२७ ॥

इति श्रीलिंगपुराणे श्रीरामसहस्रनामस्तोत्रं संपूर्णं ॥

The commentary begins:

स्वयंप्रकाशतीर्थांघ्रिलब्धवेदांतिसत्पदः ।
महादेवो विवृणुते रामनामसहस्रकम् ॥

ईश्वर इत्यादि । ईष्टे इतीश्वरः । स्येशभासपिसकसो वरच् । संकोचकस्योपपदादेरभावात् सर्वेश्वरो महादेवः ॥ अथशब्दो मंगलार्थः श्रुत्या । तदुक्तं । ओंकारश्चाथशब्दश्च द्वावेतौ ब्रह्मणः पुरा । कंठं भित्त्वा विनिर्यातौ तस्मान्मांगलिकावुभाविति ॥ °

It ends (on *śl.* 120; the last seven verses not being commented upon): श्रीभागवते ऽपि । नांतं गुणानामगुणस्य जग्मुर्योगेश्वरा ये भवपाद्ममुख्या (?) इति गुणाभाव उक्त एव । व्यावहारिकगुणानामनंतत्वात्कल्याणरूपत्वाच्चानंतकल्याणगुणविशिष्टत्वेन भक्तैर्ध्येयः स्मर्तव्यो ऽर्च्यश्च ।

श्रवणं कीर्तनं विष्णोः स्मरणं पादसेवनं ।
अर्चनं वंदनं दास्यं सख्यमात्मनिवेदनम् ॥

इति नवविधा भक्तिरप्येवं संगच्छत एव । नवविधभक्तिनिरूपणं विस्तरभिया ऽत्र नोच्यते ॥ १२० ॥ इति श्रीश्रीरामसहस्रनाम्नां कृता विवृतिः समाप्ता ॥

[H. T. Colebrooke.]

3579.

1111. Foll. 362; size 12½ in. by 6 in.; fair, modern Devanāgarī writing; twelve lines in a page.

Varāhapurāṇa, or *Vārāhapurāṇa*, as it is called in these MSS.

It begins: नारायणं नमस्कृत्य ° ॥ १ ॥

नमस्तस्मै वराहाय लीलयोद्धरते महीं ।
खुरमध्यगतो यस्य मेरुः खणखणायते ॥ २ ॥ °

For an analysis of the work see Aufrecht, Cat. Bodl., no. 105. The work has been published, in the Bibl. Ind., by *Paṇḍit Hṛishīkeśa Śāstrī*.

[H. T. Colebrooke.]

3580.

2777. Foll. 390 (counted 389, no. 337 being double); size 11¾ in. by 6¾ in.; fair Devanāgarī writing of 1785 A.D.; thirteen lines in a page.

Vārāhapurāṇa, a less accurate MS.

[Coll. of Fort William.]

3581.

1766. Foll. 86; size 8 in. by 3¾ in.; legibly written, in Devanāgarī, in 1758 A.D. (?); foll. 1–4 by a different hand from the rest; 9–11 lines in a page.

Veṅkaṭagiri-māhātmya—or, in the Sanskritized form used here, *Vyaṅkaṭagirimāhātmya*—in 30 *adhyāyas*; assigning itself to the *Vārāhapurāṇa*, apparently for the sole reason that *Vishṇu*, in the boar-*avatāra*, after lifting the earth with his tusk from hell, sent out *Garuḍa* to fetch the hill to the glorification of which this *Māhātmya* is devoted.

It begins:

श्रीमद्वराहरूपस्य नमस्कृत्य वसुंधरा * ।
उद्धृता येन पातालाद्धासार्थं सर्वदेहिनां ॥ १ ॥

---

* ? श्रीमद्वराहरूपाय नमः कृत्वा वसुंधरा । In the Madras ed. (1884) of the *Veṅkaṭācalamāhātmya*, a collection of *Paurāṇik* treatises relating to this locality, our treatise begins: श्रीमते भूवराहाय नमः कृत्वा वसुंधरा । ° this verse being followed by the following additional one: नमो यज्ञवराहाय कृष्णाय शतबाहवे । नमस्ते वेदवेदान्तवपुषे विश्वरूपिणे ॥

मुनय ऊचुः ॥

भगवन् सूत धर्मज्ञ वेदव्यासकृपानिधे ।
विष्णोः स्थानेषु दिव्येषु (सर्वेषु ed.) स्वयंव्यक्तस्थलेषु च [॥ २ ॥

यत्र विष्णोरतिप्रीतिर्यत्र पश्यंति (सिध्यन्ति ed.) सिद्धयः ।
अत्यद्भुतं च चारित्रं यत्र विष्णोः प्रवर्तते ॥ ३ ॥
मनुष्याणां च वसतां यत्र सिद्धो (दृश्यो ed.) भवेद्धरिः* ।
अस्माकं ब्रूहि यच्छ्रुत्वा श्रोतव्यं नावशिष्यते ॥ ४ ॥
इति पृष्टस्तदा सूतस्तपोध्यानसमाधिमान्† ॥ ५ ॥

सूत उवाच ॥

अहो पृष्टमपूर्वं यत्कौतुकं भवतामहो ।
ममापि वांछा महती वक्तुं तत्तु वदामि वः ॥ ६ ॥
शृणुध्वं मुनयो यूयं सावधानतया हि वै ।
क्रीडारसेषु सक्तस्य हरेः क्रीडासमन्वितं ॥ ७ ॥
विविधैस्तस्य चारित्रैरुपेतं सर्वसिद्धिदं ।
सर्वैश्वर्यप्रदं (० करं ed.) नृणां सर्वाश्चर्यसमन्वितं (० प्रदं [शुभं ed.) ॥ ८ ॥

पुण्यं पवित्रमायुष्यं सर्वमंगलकारकं ।
वराहकल्पवृत्तांतं (वा० ed.) शेषाचलसमाश्रयं ॥ ९ ॥
पुरा हि सागरैः सर्वैरेकीभूते महार्णवे (महीजले ed.) ।
कल्पादौ भगवान्विष्णुर्वटपत्रसमाश्रयः ॥ १० ॥
महर्लोकं समाश्रित्य तिष्ठंतं जलसंप्लवे (स्थितं च जलसं- [प्लवं ed.) ।
विचिंत्य युगसाहस्रं जलावस्थानमद्भुतं ॥ ११ ॥
यथापूर्वं जगत्स्रष्टुमुद्युक्तः सर्वशक्तिमान् ॥ १२ ॥ ०

Regarding the site of the hill, or range of hills, in the district of North Arcot, we meet with the following description of the spot where *Vishṇu* awaits the return of the bird, fol. 6*b*:

गते तु गरुडे तस्मिन्नानेतुं पर्वतोत्तमं ।
पोत्री रूपी (*r.* पोत्रिरूपी) हरिर्भूमिं स्थापयित्वा तु पूर्व- [वत् ॥
पश्चात् भूमिं परिक्रम्य गौतमीतीरमागतः ।
तस्यास्तु दक्षिणे भागे षष्टियोजनदूरतः ॥

पूर्वाह्ले पश्चिमे भागे पंचभिर्योजनैर्युते ।
देशे पुण्यजनाकीर्णे रुक्मनद्यास्तथोत्तरे ॥

आगत्य तस्थौ देवो ऽपि गरुडागमनोन्मुखः ।
वैनतेयो ऽपि परमं गत्वा धाम ददर्श ह ॥

There it is where *Vishṇu,* in the shape of *Śvetavarāha,* establishes his throne and disports himself with *Ramā,* and where sacred shrines of great renown, such as the Svāmipushkariṇī-tīrtha, spring up, which make the whole neighbourhood a favourite place of pilgrimage.

Many names for Vyaṅkaṭagiri or Vyaṅkaṭādri, or different hills of this mountainous district, are given on foll. 10–12, such as *Śeshaśaila, Nārāyaṇagiri, Vaikuṇṭhādri, Siṃhācala, Añjanādri, Varāhādri, Nīlagiri, Śrīnivāsagiri, Ānandādri.* As *Vyaṅkaṭeśa* or *Vyaṅkaṭanāyaka, Vishṇu* is adored under 800 different forms of his name (foll. 80–82).

An etymology of the Sanskritized form of the Tamil name *Veṅkaṭa* is proposed on fol. 12*a* from *va = amṛitavīja* and *kaṭa = aiśvarya.* Of the two ranges of hills, the northern and the southern, put down under that name in Winslow's Tamil Dictionary, it is to the former, "called *Tirupati* (the Tamil for *Śrīpati*) and sacred to *Vishṇu,*" that the object of this work corresponds. The indigenous form *Veṅkaṭādri* only occurs once in the text (fol. 10*a*, l. 7).

It ends:

इति स्तुतस्ततः प्राह सूतश्चेदं वचस्तदा ।
व्यासस्यानुग्रहादेव वेद्मि तत्त्वं तपोधनाः ॥

व्यंकटाचलमाहात्म्यं कल्पकोटिशतैरपि ।
वक्तुं न शक्यं वदनैः शेषेणापि सहस्रकैः ॥

उक्तं तथापि माहात्म्यं कीर्तितं किंचिदेव हि ।
पुण्यं पवित्रं माहात्म्यमिदमुक्तं मयानघाः ॥

यः पठेत्प्रयतो भक्त्या शृणुयाद्वा लिखेदपि ।
सर्वान्कामानवाप्नोति स प्राप्नोति च मंगलं ॥

---

* The Mad. ed. here inserts: श्रवणानन्दजनको वृत्तान्तो यस्य वा भवेत् ॥ तादृशं वैष्णवं क्षेत्रमद्भुतं प्रियदर्शनम् ॥

† ध्यात्वा मुहूर्तमात्रं तु प्रोवाच मुनिसत्तमान् ॥ ed.

इति श्रीमद्वाराहपुराणे व्यंकटगिरिमाहात्म्ये सूतशौनकसंवादे त्रिंशो ऽध्यायः ॥ ० ॥ बाणैर्क्रनिशाकरे वसुशशीष्वेतन्मिते चाब्दके पौषे कृष्णतिथौ च रुद्रविमले लिखितं चिरं पुस्तकं ॥

A different work of the same title, in seven *adhyāyas*, was published, at Madras, in 1886.

[H. T. Colebrooke.]

3582.

1425. Foll. 343; size 12¼ in. by 5 in.; fairly written, in Devanāgarī (at Agra), in 1589 A.D.; eleven lines in a page.

Vahnipurāṇa [A], also called *Āgneyapurāṇa*, or *Agnipurāṇa*, though different from the work usually designated by that title.

The first leaf has been supplied by a more modern, rather incorrect, hand. A number of leaves must have been missing before the present pagination was supplied.

It begins (somewhat corrected, at the beginning, with the help of the other MS.):

तेजोमयानामन्योन्यमेकस्मिन्विविधात्मनाम् ।
भेदे विभिन्नता पुंसां त्रयाणामस्तु वः श्रिये ॥

व्यास उवाच ॥

ब्रह्मणः पौष्करे यज्ञे सुत्याहे वितते सति ।
पृषदाज्यसमुत्पन्नः सूतः पौराणिको द्विजः ॥

वक्ता वेदादिशास्त्राणां त्रिकालामलतत्त्ववित् ।
तीर्थयात्राप्रसंगेन नैमिषारण्यमागमत् ॥

तं दृष्ट्वा नैमिषीयास्तु ऋषयो दग्धकिल्बिषाः ।
समभ्यर्च्य यथान्यायं पप्रच्छुः स्म कुतूहलात् ॥

ऋषय ऊचुः ॥

कर्तव्या तीर्थयात्रास्मिन् लोके केन कथं द्विजैः ।
श्रोतुं त एतदिच्छामो वद वह्निमता मुने ॥

सूत उवाच ॥

एतच्छ्रुत्वा ततः सूतः पुराणो मुनिसत्तमः ।
प्रोवाच तान् मुनिश्रेष्ठान् स्वधर्मं शृणुतानघाः ॥

यज्ञाधिकारे च गते द्विजेंद्रः
सर्वस्वनाशे क्षितिपो ऽथ वैश्यः ।
शुश्रूषणायां बलवीर्यहीनः
शूद्रस्तु तीर्थानि भजेत्सुदांतः ॥
मुमुक्षुभिस्तीर्थगतिर्मुनींद्रैः
कार्या तथा तत्फलकांक्षिभिश्च ।
तां ब्रह्मचारी विधिवत्करोति
स्वयं यतो गुरुणा संनियुक्तः ॥
नित्यं गृहस्थाश्रमसंस्थितस्य
मनीषिभिस्तीर्थगतिर्निषिद्धा ।
मातुः पितुर्भक्तिमना गृहस्थ-
सुतो न कुर्यात्खलु तीर्थयात्राम् ॥
गंगाजलेनानुदिनं मनुष्यो
मृत्नोमयेनापि सदा मुनींद्राः ।
स्नातीह सम्यग्यदि भावशुद्धः
फलं तदाप्नोति न चान्यदेतत् ॥
सर्वाणि तीर्थानि हि यानि तानि
स्वर्गेऽन्तरिक्षे ऽपि पुनः पृथिव्याम् ।
तुल्यानि सम्यग् मुनयो ऽग्निहोत्रे
पुंसो(सत्यं B) गृहस्थाश्रमसंस्थितस्य ॥
यस्येह यज्ञेष्वधिकारितास्ति
गृहे ऽन्वहं दानवतो मुनींद्राः ।
संजुह्वतः कल्कविवर्जितस्य
तीर्थे गतिर्धर्मपरैर्निषिद्धा(गतिः पूर्वतरै° B) ॥
यत्पुण्यमुक्तं मुनिभिः पृथिव्यां
दानोपवासे सततं द्विजेभ्यः ।
सर्वं तदाप्नोति न संशयो ऽत्र
जुह्वत्स्वकाले यदि वाग्निहोत्रैः(°त्री B) ॥
संजुह्वतो ब्राह्मणसत्तमस्य न विद्यते पापमथो दुरुक्तम् ।
भुक्त्वा दिवं ब्रह्मपदं प्रयाति सुरेप्सितं ब्राह्मणकर्मसंस्थः ॥
अधीत्य वेदान्(अधीतवेदः B) सुरकार्यहेतोर्
इष्ट्वा मखान्याप विमुक्तदेहः ।
स्वधर्मसंस्थो विषयैर्विरक्तः
सुतैजसं ब्रह्मपदं प्रयाति ॥
यस्मात्पदात्सर्वपदं हि विश्वम्
उत्पद्यते क्वापि लयं न याति(प्रयाति B) ।
विप्रस्तमाप्नोति स्वधर्मसंस्थः
स्वधासु जुह्वत्स्वधया वसूनि ॥

ऋषय ऊचुः ॥

यथा चोत्पद्यते विश्वं ब्रह्मांडं सचराचरम् ।
यस्माच्च तत्पुनर्याति लयं यत्र प्रतिष्ठितम् ॥

श्रुतमस्माभिरेतद्धि यथाप्रश्नं(यथादृष्टं B) स्वयंभुवः ।
श्रोतुमिच्छामहे त्वेव(त्वत्तः B) पुराणमग्निसंज्ञितम् ॥

सर्गश्च प्रतिसर्गश्च वंशो मन्वंतराणि च ।
वंशानुचरितं चैव पुराणं पंचलक्षणम् ॥

अग्निर्नो देवता सूर्यो द्विजानां लोमहर्षण(°णे B) ।
प्रत्यक्षं हि प्रमाणानां नित्यं वेदेषु गीयते ॥

उदु त्यं जातवेदसं देवं वहंति केतवः ।
दृशे विश्वाय सूर्यं हि देवाः सर्वे व्यवस्थिताः ॥

तस्थुषो जगतश्चात्मा वह्निरंते प्रतिष्ठितः(यश्चिरं वेधनि-
तस्मात्सत्यं च मोक्षश्च देवानामपि देवता ॥ [स्थितः B) ।

येन त्यक्तं जगत्सर्वं सदेवासुरमानवम् ।
सहसा नाशमायाति यथा मृद्भाजनं जले ॥

वह्नेस्तु त्रिविधा शक्तिः सर्गसंहृतिपालने ।
अस्माभिः संभूता(संभृता B ; ?संहृता) देवाः स्वं स्वं
[धाम उपासते ॥

तस्मात्ततो ऽग्निसूर्याभ्यां यदुक्तमिति निश्चयः ।
पुराणं धर्ममखिलं तद् ब्रूहि त्वं यथातथम् ॥

आद्ये महापुराणे आग्नेये प्रश्ननामाध्यायः ॥

सूत उवाच ॥

श्रूयतामभिधास्यामि प्रश्नं वो मुनिसत्तमाः ।
कथयामि पुराणस्य विषयं सर्वशास्त्रतः ॥

पुराणानां हि सर्वेषामिदं साधारणं स्मृतम् ।
पुराग्निर्भृगुणा शप्तः कस्मिंश्चित्कारणांतरे ।
क्रुद्धेन रभसा त्वं हि सर्वभक्षत्वमेष्यसि ॥

तस्मान्माहेश्वरं तेजः स्कन्नमग्नौ गतं ततः ।
तत्सर्वभक्षो भगवान्न तं दग्धं तदक्षयम् ॥

तेनासीदतितेजस्वी भगवान् हव्यवाहनः ।
जगाम हिमवच्छैलं यत्र गंगावहत्सरित् ॥

स गंगामुपसंगम्य मुमोचाहूय तां नदीं ।
गर्भमायांतं दिव्यं सा भास्करोपमतेजसम् ॥

अथ गंगापि तं गर्भमसहंती तु धारणे ।
उत्ससर्ज गिरौ तस्मिन् हिमवत्परमार्चिते ॥

स तत्र वर्चसा लोकानादृत्य ज्वलनात्मजः ।
तस्थौ तं स्वसुतं दृष्ट्वा ज्वलनो ऽतिरूपान्वितः ॥

यथावंतर्हिमवंतं (सद्यः) समाहृत्य स्वकां तनुं ।
ततो वह्नौ गते सर्वं त्रैलोक्यं सचराचरम् ॥

निष्प्रभं सरुजं चासीद् हा हा भूतमचेतनम् ।
नो भांति चाग्निहोत्रार्थाः देवाः सर्वे सवासवाः ॥

तथा रुद्रगणाः सर्वे चंद्रसूर्यादयो ग्रहाः ।
ततो देवाः सगंधर्वा ऋषयो मुनिसत्तमाः ॥

ब्रह्माणमुपसंगम्य इदं वचनमब्रुवन् ।
प्रसीद भगवन् वह्नेः शापश्चैव निवर्त्यताम् ॥

स मुखं सर्वदेवानां पितृणां यक्षरक्षसां ।
तन्मुखादीरिते(?°देत्यते A) ऽग्नीमो ष्णुचि ब्रह्मन् कथं
प्रजाक्षये वयं क्षीणा होमदानक्रिया विना । [हविः ॥
तथैव नो लोकगुरो प्रसादं कर्तुमर्हसि ॥ °

Vahni is subsequently prevailed upon by *Brahman* and the other gods; whereupon *Brahman's* son, *Marīci*, together with the *Munis* and *Ṛishis*, engages in a twelve years' course of sacrifice, during which time he elicits from *Vahni* all the information regarding religious observances, which forms the first, or ritualistic part of this *Purāṇa*.

The chapters (*adhyāya*) are not numbered, the following being those actually named:— 1. *ṛishipraśnaḥ*, fol. 2*b*; 2. *agnistavaḥ*, fol. 4*b*; 3. *brahmastutiḥ*, fol. 8*a*; 4. *snānavidhiḥ*, fol. 11*a*; 5. *āhnikasnānavidhiḥ*, fol. 14*b*; 6. *bhojanavidhiḥ*, fol. 20*a*; 7. *āgnikatapas*, fol. 20*b*; 8. (*veṇukathā*) *āśvamedhikaḥ*, fol. 23*b*; 9. *pṛithor upākhyānam*, fol. 26*a*; 10. *gāyatrīkalpaḥ*, fol. 29*b*; 11. *brāhmaṇapraśaṃsā*, fol. 31*b*; 12. *sargānuśāsanam*, fol. 33*a*; 13. *gaṇabhedaḥ*, fol. 37*a*; 14. *yoganirṇayaḥ*, fol. 40*b*; 15. *sarvakathanam*, fol. 45*b*; 16. *sargānukīrtanam*, *satīdehatyāgaḥ*, fol. 49*b*; 17. *varasargaḥ*, fol. 52*a*; 18. *kāśyapīyaprajāsargaḥ*, fol. 56*b*; 19. *kāśyapīyavaṃśaḥ*, fol. 63*b*; 20. *prajāpatisarga*, fol. 65*b*; 21–23. *varāhaprādurbhāvaḥ*, foll. (68*a*), 69*b*, 74*b*; 24–27. *narasiṃhaprādurbhāvaḥ*, foll. 76*b*, 79*b*, 82*b*, 85*a*; 28. *devāmbarīshasaṃvādaḥ*,

fol. 88*b*; 29. *vaishṇavadharme yugānukīrtanam*, fol. 91*b*; 30. *vaishṇavadharme kriyāyogavidhiḥ*, fol. 93*b*; 31. *vaishṇavadharme śuddhivratam*, fol. 97*b*; 32. *sunāmadvādaśī*, fol. 101*b* (B, 100*b*); [After fol. 101 there seems to be a lacuna (appearing also, it seems, in an old, obliterated pagination). MS. B has here the following chapters: 33–35. *dhenumāhātmyam*, foll. 102*a*, 103*b*; 36. *ghṛitadhenuvidhi*, fol. 107*a*; 37. *vṛishadānam*, fol. 109*a*; 38. *pāśupatadānam*, fol. 113*a*;] 39. *pāpanāśanavṛishadānam*, fol. 104*a* (B, 115*a*); 40. *bhadranidhidānam*, fol. 105*b*; 41. *śivikādānam*, fol. 107*a*; 42. *vidyādānam*, fol. 108*a*; 43. *gṛihadānam*, fol. 109*b*; 44. *dāsīdānam*, fol. 110*a*; 45. *brāhmaṇakathanam*, fol. 110*b*; 46. *annadānam*, fol. 112*b*; 47. *pretopākhyānam*, fol. 114*b*; 48. *dīpamālikāsthāpanam*, fol. 115*b*; 49. *cyavananahushasaṃvādaḥ*, fol. 117*b*; 50. *tulāpurushadānam*, fol. 118*b*; 51. *śarmilopākhyānam*, fol. 121*b*; 52. *kanyādānam*, fol. 123*a*; 53. *taḍāgavṛikshapraśaṃsā*, fol. 124*a*; 54. *dānādiyajñakaraṇam*, fol. 126*b* (B, 139*a*); 55. *vāruṇārāmapratishṭhā*, fol. 130*a*; 56–60. *vāmanaprādurbhāvaḥ*, foll. 131*b*, 134*a*, 135*b*, 137*a*, 138*b* (ends fol. 142*a* in B, where a large lacuna must occur, comprising *adhys.* 56–59, and part of 55 & 60); 61. *kriyāyogaḥ*, fol. 141*a*; 62. (*kāma-*)*dhenupradānam*, fol. 144*b*; 63. *mudgalopākhyānam*, fol. 146*b*; 64. *śiver upākhyānam*, fol. 149*a*; 65. *dānāvasthā*(*nirṇayaḥ*), fol. 150*b*; 66. *saṃgrāmapraśaṃsā*, fol. 151*b*; 67. *rohiṇyā ashṭamīkalpaḥ*, fol. 157*a*; 68. *vaivasvatānukīrtanam*, fol. 159*a*; 69. *sagaropākhyānam*, fol. 163*a*; 70, 71. *gaṅgāvatāraḥ*, foll. 164*b*, 166*b*; 72. *gaṅgāmāhātmyam*, fol. 167*b*; 73, 74. *sūryavaṃśakīrtanam*, foll. 169*a*, 170*a* (B, 173*a*, 174*a*).

At the end of this last chapter there is the following marginal note by Colebrooke: 'The remainder of the *Purāṇa* seems to be an addition by another hand. The subject of it is *Rāma*.'

This latter section of the work, indeed, retails the story of *Rāma*, apparently without any other connection with the first part than that of treating of another *avatāra* of *Vishṇu*:—75. *sītāśāpakathanam* (B, fol. 175*b*; in A there is an omission on fol. 171*a*); 76. *vaiśravaṇavarapradānam*, fol. 172*a* (B, 177*a*); 77. *kapiladarśanam*, fol. 174*a*; 78. *rākshasayuddham*, fol. 177*a*; 79. *viśvāmitrayajñaḥ*, fol. 181*a*; 80. *ahalyāśāpaḥ*, fol. 182*a*; 81. *sītāvivāhaḥ*, fol. 184*a*; 82. *sumantrapreshaṇam*, fol. 187*a*; 83. *rāmanirgamaḥ*, fol. 188*b*; 84. *janasaṃlāpaḥ*, fol. 195*b*; 85. *citrakūṭanivāsaḥ*, fol. 198*b*; 86. *kaikeyāvākyam*, fol. 202*b*; 87. *nandigrāmavāsaḥ*, fol. 206*a*; 88. *triśirāvadhaḥ*, fol. 213*b*; 89. *kharavadhaḥ*, fol. 215*a*; 90. *rāvaṇavākyam*, fol. 220*b*; 91. *aśokavanitāpraveśaḥ*, fol. 221*b*; 92. *vanagaveshaṇam*, fol. 224*b*; 93. *rāmakrodhaḥ*, fol. 225*b*; 94. *jaṭāyudarśanam*, fol. 227*a*; 95. *jaṭāyusatkaraṇam*, fol. 228*a*; 96. *ayomukhamukti*, fol. 229*a*; 97. *kabandhadarśanam*, fol. 230*a*; 98. *kabandhavākyam*, fol. 232*a*; 99. *kabandhopadeśaḥ*, fol. 232*b*; 100. *sugrīvadarśanam*, fol. 233*b*; 101. *sugrīvavākyam*, fol. 234*a*; 102. *hanumāruvākyam*, fol. 234*b*; 103. *rāmavākyam*, fol. 136*a*; 104. *bālisaṃgrāmaḥ*, fol. 241*a*; 105. *bālivākyam*, fol. 243*a*; 106. *sugrīvābhishekaḥ*, fol. 245*b*; 107. *varshānivṛittiḥ*, fol. 246*b*; 107. *rāmavishādaḥ*, fol. 247*b*; 108. *lakshmaṇakrodhanam*, fol. 148*a*; 109. *vānarasainyasamāgamaḥ*, fol. 251*b*; 110. *sugrīvavākyam*, fol. 252*b*; 111. *vānarayūthapapratyāgamanam*, fol. 253*b*; 112. *hanūmantaprasthāpanam*, fol. 254*a*; 113. *vānarapratyāgamanam*, fol. 156*a*; 114. *vanavivapanam*, fol. 257*a*; 115. *Rāghavacarite vānaravivādaḥ*, fol. 258*b*; 116. *prāyopaveśanam*, fol. 259*b*; 117. *sītāvārttopalabdhiḥ*, fol. 260*a*; 118. *sampātipakshavilāsaḥ*, fol. 261*a*;

119. *vānarapratyāgamanam*, fol. 262*b*; 120. *hanūmantagarjanam*, fol. 264*a*; 121. *laṅkāvalokanam*, fol. 266*a*; 122. *laṅkānveshaṇam*, fol. 267*b*; 123. *avarodhadarśanam*, fol. 268*b*; 124. *sītopalambhanam*, fol. 271*a*; 125. *rākshasīsamādeśaḥ*, fol. 272*a*; 126. *sītāvilāpaḥ*, fol. 273*a*; 127. *svapnadarśanam*, fol. 274*a*; 128. *sītāsambodhanam*, fol. 275*b*; 129. *sītāpraśnaḥ*, fol. 276*b*; 130. *vanabhaṅgaḥ*, fol. 278*b*; 131. *kiṅkaravadhaḥ*, fol. 279*a*; 132. *amātyavadhaḥ*, fol. 280*a*; 133. *senāpativadhaḥ*, fol. 280*b*; 134. *akshakumāravadhaḥ*, fol. 281*b*; 135. *rāvaṇavākyam*, fol. 282*b*; 136. *pucchanirvāpaṇam*, fol. 285*b*; 137. *laṅkādāhaḥ*, fol. 286*a*; 138. *sītāsamāśvāsanam*, fol. 286*b*; 139. *hanumatkathanam*, fol. 289*a*; 140. *madhubhakshaṇam*, fol. 289*b*; 141. *sītāvākyam*, fol. 291*b*; 142. *sugrīvavākyam*, fol. 292*a*; 143. *senāniveśaḥ*, fol. 293*b*; 144–6. *vibhīshaṇavākyam*, foll. 294*b*, 295*b*, 296*b*; 147. *vibhīshaṇagamanam*, fol. 298*a*; 148. *setubandhaprārambhaḥ*, fol. 299*a*; 149. *setubandhanam*, fol. 299*b*; 150. *māyāmayarāmadarśanam*, fol. 301*b*; 151. *sītāpralāpaḥ*, fol. 306*b*; 152. *prahastavadhaḥ*, fol. 310*b*; 153. *sugrīvavigrahaḥ*, fol. 315*b*; 154. *kumbhakarṇavadhaḥ*, fol. 317*b*; 155. *narāntakavadhaḥ*, fol. 320*a*; 156. *triśīrshavadhaḥ*, fol. 320*b*; 157. *atikāyavadhaḥ*, fol. 322*a*; 158. *indrajid-yuddham*, fol. 324*b*; 159. *aushadhīnayanam*, fol. 325*b*; 160. *kumbhavadhaḥ*, fol. 326*b*; 161. *nikumbhavadhaḥ*, fol. 327*a*; 162. *makarākshavadhaḥ*, fol. 327*b*; 163. *māyāmayasītāvadhaḥ*, fol. 329*a*; 164. *indrajiddhomaḥ*, ib.; 165. *rāmotthāpanam*, fol. 320*a*; 166. *indrajiddarśanam*, fol. 331*a*; 167. *virathīkaraṇam*, fol. 333*a*; 168. *indrajid-vadhaḥ*, fol. 334*a*; 169. *vijayākhyāpanam*, fol. 334*a*; 170. *supārśvavākyam*, fol. 335*a*; 171. *paridevanam*, fol. 336*a*; 172. *virūpākshavadhaḥ*, fol. 337*b*; 173. *mahāpārśvavadhaḥ*, fol. 338*b*; 174. *śaktibhedaḥ*; 175. (*rāmarāvaṇayuddham* B, fol. 344*b*; 176. *rāvaṇaśiraśchedaḥ* B, fol. 346*b*; 177. *vibhīshaṇābhishekaḥ* B, fol. 348*a*; 178. *vimārārohaṇam* B, fol. 349*b*; lacuna in A between foll. 340 and 341, from B 344*a*, l. 10 to 351*a*, l. 12); 179. *ayodhyārāmapraveśaḥ*, fol. 341*b*; 180. *rāmābhishekaḥ*, fol. 342*a*; 181. *rājyavarṇanam*, running thus :

स्वराज्यमखिलं प्राप्य रामो भ्रातृसनातनः ।
अयजच्चाश्वमेधेन तथा बहुसुवर्णकैः ।
अन्यैश्च बहुभिर्यज्ञै रामः[1] प्रचुरदक्षिणैः ॥
आजानुबाहुः सुमुखो वृषस्कन्धो महाद्युतिः ।
कंबुग्रीवः पृथुयशाः पृथिवीमनुपालयन् ॥
ततो रामस्य धर्मात्मा राज्यं प्राप्य तथा जनः(धनः B)।
ईजे यज्ञैर्बहुविधैः सहस्रशतदक्षिणैः ॥
न कस्यचिद्भयं तत्र न च व्यालकृतं भयं ।
न चैव विधवा नार्यो न व्याला नैव तस्करः[2] ॥
न च स्म वृद्धो बालानां प्रेतकार्यं करोति च ।
सर्वे प्रमुदिता देवाः सर्वे धर्मपरा जनाः ॥
दश वर्षसहस्राणि जीवंति सुखिनो नराः ।
नित्यं पुष्पफला वृक्षा नित्यं क्षीरमृतागवाः[3] ॥
काले वर्षति पर्जन्यः सुखस्पर्शनमारुतः ।
स्वकर्मस्वनुवर्तंते वर्णानां सत्यभाषिणः(०भाषणं B) ॥
दश वर्षसहस्राणि दश वर्षशतानि च ।
सपुत्रधनधान्यं च[4] लब्ध्वा राज्यमकंटकं ।
निरामयो(?०यं)वीतशोको(?०कं)रामो राज्यमकारयत्॥
आदिकांडमिदं त्वार्षं वशिष्ठेन प्रदर्शितं ।
यथा मरीचेरग्निस्तु पूर्वं रामाय वै(सर्वं रामायणं B)पुरा॥
यः शृणोत्येकचित्तेन सर्वपापैः प्रमुच्यते ।
किं तीर्थैर्गोप्रदानैश्च किं यज्ञैः किमु पोषणैः[5] ।
अहन्यहनि रामस्य चरितं शृण्वतो नृप ॥

शृण्वन्निदं यः कुरुते हि यात्रां
  तस्यार्थसिद्धिः पुनरागमं च ।
लोकद्वयं साधयते तथा हि
  संवर्धिता तस्य भवेत्सुविद्या ॥

---

[1] अश्वमेधैस्त्रिभिर्यज्ञै रामः B. [2] न व्याला न सरीसृपाः B. [3] क्षीरघटस्रवाः B; ? गावः क्षीरघटस्रवाः । [4] पुत्रान्धनं च धान्यं च B. [5] पोषिणैः A; पोषितैः B.

श्लोकं तदर्धार्धमथोपशृण्वन्
सर्वाणि पापानि निहंति सम्यक् ।
पात्रे तिलानां भवतीह (यत्न B)
शृण्वन्प्रदत्ते ऽनुदिनं लभेत ॥
आरोग्यमायुष्यकरं यशस्यं सौभावकं[1] बुद्धिविवर्धनं च ।
श्रोतव्यमंतर्नियतैर्महद्भिराख्यानमूर्जस्करवृद्धिकामैः[2] ।
कुटुंबवृद्धिं धनधान्यवृद्धिं लभेत लक्ष्मीं विपुलां नरोत्तमः[3] ॥

Then follows a brief *anukramaṇikā*, ending with a few corrupt verses commending the study of this work; after which the colophon: इत्याद्ये वह्निपुराणे आख्यानशतकीर्तनो नामाध्यायः समाप्तः ॥ समाप्तमिदं पुराणमाग्नेयम् ॥ संवत् १६४६ वर्षे अस्विनि सुदि विजै दशमी बुधवासरे। आगरैनगरे श्रीअकवरसाहिजलालदी महमदराज्ये ॥ ग्रंथसंख्या १४००० ॥

The leaves are throughout marked अग्नि° or अग्निपु°. [H. T. Colebrooke.]

3583.

1001. Foll. 353 (counted 354; no. 129 being passed over); size 12½ in. by 5¾ in.; fairly written, in Devanāgarī, at Benares, in Saṃvat 1861 (A.D. 1804); 12 or 13 lines in a page.

Vahnipurāṇa. [B.]

[H. T. Colebrooke.]

3584.

241. Foll. 170; size 12½ in. by 6 in.; indifferent Devanāgarī writing of 1805 A.D.; twelve lines in a page.

Vāmanapurāṇa.

It begins:

पुलस्त्यमृषिमासीनमाश्रमे वाग्विदां वरः ।
नारदः परिपप्रच्छ पुराणं वामनाश्रयं ॥ °

For an analysis of the work, for which the present MSS. were collated, see Aufrecht, Cat. Bodl., no. 102. Cf. also Rāj. Mitra, Notices, iii., p. 267.

It ends:

तस्मात्पूज्यो नमस्कार्यः सततं भक्तितत्परैः ।
श्रवणाद्विष्णुसदनं कोटियज्ञफलं लभेत् ॥
इदं पुराणमखिलं पुलस्त्येन च भाषितं ।
यः शृणोति नरो भक्त्या विष्णुलोकं स गच्छति ॥

इति श्रीवामनपुराणं संपूर्णं ° ॥

[H. T. Colebrooke.]

3585.

400. Foll. 208 (counted 206; nos. 16, 143–45 being double, and nos. 98 & 164 passed over); size 12¼ in. by 6¼ in.; good, large, modern Devanāgarī writing; twelve lines in a page.

Vāmanapurāṇa.

It begins:

त्रैलोक्यराज्यमाच्छिद्य वलेरिन्द्राय यो ददौ ।
नमस्तस्मै सुरेशाय सदा वामनरूपिणे ॥
पुलस्त्य ऋषिमासीन °

[H. T. Colebrooke.]

3586.

2678 d. Foll. 9; size quarto, 10 in. by 7¾ in.; indifferent, cursive Telugu writing; 23–26 lines in a page; European paper (watermark 1799).

Three chapters (*adhyāyas* XXXI.—XXXIV.) claiming to form part of the (*Kauśikapulastya-saṃvāda* of the) *uttarabhāga* of the *Vāmana-purāṇa*.

A. XXXI. (*Kalyāṇapurī-māhātmya*) begins:

मुनयः ॥
व्यासो वशिष्ठः कपिलो विश्वामित्रो महातपाः ।
नारदोऽथ भरद्वाजो वामदेवः शुकस्तथा ॥

---

[1] सौभ्रातृकं B.

[2] ? Thus B; शृतं नरैर्नियतैर्महद्भिरा° A.

[3] इति श्रीवह्निपुराणे रामराज्यवर्णनं समाप्तं ॥ B.

पराशरो ऽथ भगवान् अगस्त्यो मुनिसत्तमः ।
मार्कंडेयो ऋषिश्रृंगः कुणिर्मुनिवरः कुशः ॥ °

Colophon: इति श्रीवामनपुराणे उत्तरभागे कल्याणपुरीमाहात्म्यं नाम येकत्रिंशो ऽध्यायः ॥

A. xxxii. begins (fol. 3*a*):

अथ रात्र्यां व्यतीतायां पुरस्कृत्य तु गालवं ।
द्विजास्ते सह कन्याभिः जग्मुर्वा मगवों प्रति ॥ °

Colophon: इति वामनपुराणे कौशिकपुलस्त्यसंवादे वराहअर्चनो(?) नाम द्वात्रिंशो ऽध्यायः ॥

A. xxxiii. (*Jñānopadeśakathanam*) begins (fol. 6*b*):

एवं तु ब्रुवतां ब्रह्मान्(!) ऋषीणां भावितात्मनां ।
गालवो ऽपि कथां श्रुत्वा परां विस्मयमागतः ॥

Colophon: इति श्रीवा° कौ° ज्ञानोपदेशकथनं नाम त्रयस्त्रिंशो ऽध्यायः ॥

A. xxxiv. (*Varāhamāhātmya*) begins (fol. 7*b*):

अथोवाच मुनिं ब्रह्मा सर्वेषां शृण्वतां पुनः ।
धान्या यूयं महाभागा यतः साक्षाद्वसुंधरा ॥

दुहितृत्वेन युष्माकमवतीर्णा महीतलं ।
एवं जामातृभावेन येवोप्येप(? ह्ये° or एवोऽप्येष) जनार्दनः॥

तप्तं तपः पुरा दिव्यं भवद्भिर्बहुवत्सरान् ।
जन्मांतरे हि श्रीपुर्यामस्यामेव(°व) चिरं पुरा ॥

It ends:

इदं पठंति ये नित्यं संनिधौ भक्तिसंयुताः ।
ज्ञानदातुर्वराहस्य कल्याणं प्राप्नुवंति ये(*r.* ते) ॥

चैत्रे मासि शुभे चैता श्रवणनक्षत्रविशेषतः(!) ।
ये पठंति वराहस्य संनिधौ भक्तिसंयुताः ॥

ते कीर्तिसंपदारोग्यपशुक्षेत्रगृहाणि च ।
पुत्रमित्रकलत्रार्थी(?°र्थान्) प्राप्य कल्याणमीदृशं ॥

अलभ्यं ब्रह्मरुंद्र(? रुद्रेंद्र)सुरैर्मुनिगणैरपि ।
पदं प्राप्य हि मोदंते सूरिभिः पूजिता भृशं ॥

इदं पुलस्त्यकथितं ॥

इति श्रीवामनपुराणे कौशिकपुलस्त्यसंवादे वराहमाहात्म्ये चतुस्त्रिंशो ऽध्यायः ॥

In the (English) list of contents on the fly-leaf of the volume these four chapters are included under the title *Tiruvindi*(*Teeroovindee*)-*Sthalapurāṇa*, which is also written, in Telugu, by a different hand, at the top of fol. 1.

[Mackenzie Collection.]

3587.

1869. Foll. 396 (counted 398; nos. 182 & 245 being passed over); size 11½ in. by 5 in.; good Devanāgarī writing of about 1600 A.D.; 10 or 11 lines in a page.

Vāyupurāṇa, in two *khaṇḍas*, or four *pādas*. [A.]

The MS. corresponds pretty closely to the text as edited, by Rājendralāla Mitra, in the Bibl. Ind.:—

1. *Prakriyāpāda* (*kh.* i., *adhy.* 1–6): begins:

प्रपद्ये देवमीशानं शाश्वतं ध्रुवमव्ययं ।
महादेवं महात्मानं सर्वस्य जगतः पतिं ॥

2. *Anushaṅgapāda* (*kh.* i., *adhy.* 7–61; ii., 1–3) begins, fol. 22*a*: सूत उवाच ॥

इत्येष प्रथमः पादः प्रक्रियार्थः प्रकीर्तितः ।
श्रुत्वा तु संहृष्टमनाः काश्यपेयः सनातनः ।
संबोध्य सूतं वचसा पप्रच्छाथोत्तरां कथां ॥

It is actually called '*anushaṅgapāda*' in the colophons of *adhy.* i. 40 (fol. 127*b*), 51 (171*a*), 53 (181*a*); and ii. 3 (fol. 231*b*).

Khaṇḍa i. ends, fol. 220*a*: इति श्रीवायुप्रोक्ते प्रजापतिवंशानुकीर्तनं समाप्तं प्रथमं खंडं ॥

3. *Upodghātapāda* (*kh.* ii., *adhy.* 4–37) begins, fol. 231*b*: ऋषय ऊचुः ॥

श्रुत्वा पादं द्वितीयं तु क्रांतं सूतेन धीमता ।
अतस्तृतीयं पप्रच्छ पादं वै शांशपायनः ॥

पादः क्रांतो द्वितीयो ऽयमनुषंगेण यस्त्वया ।
तृतीयं विस्तरात्पादं सोपोद्घातं प्रकीर्तय ॥

It is actually called '*upodghātapāda*' in the colophons of ii. 4 (fol. 238*a*), 8 (251*b*), 9 (255*b*), 10 (258*b*), 27 (309*b*), 28 (311*b*); whilst ii. 37 ends (fol. 367*a*) with the colophon: इति श्रीवायुपुराणे अनुषंगपादस्तृतीयः(!), thus agreeing in this respect with the edition.

4. *Upasaṃhārapāda* (*kh.* II., *adhy.* 38–41) begins, fol. 367*a*:

> श्रुत्वा पादं तृतीयं तु क्रांतं सूतेन धीमता ।
> ततश्चतुर्थं पप्रच्छुः पादं वै ऋषिसत्तमाः ॥

ऋषय ऊचुः ॥

> पादः क्रांतस्तृतीयो ऽयमनुषंगेण यस्त्वया ।
> चतुर्थं विस्तरात्पादं संहारं परिकीर्तय ॥०॥०॥

सूत उवाच ॥

> भवतां कथयिष्यामि सर्वमेतद्यथातथं ।
> पादं त्विमं ससंहारं चतुर्थं मुनिसत्तमाः ॥

It is actually called '*upasaṃhārapāda*' in in the colophon of ii. 40 (fol. 395*a*); and in the last *adhyāya* we read (fol. 397*a*; ed. p. 554):

> प्रक्रिया प्रथमः पादः कथावस्तुपरिग्रहः ।
> अनुषंग उपोद्घात उपसंहार एव च ॥
> एवमेतच्चतुष्पादं पुराणं लोकसंमतं ।
> उवाच भगवान् साक्षाद्वायुर्लोकहिते रतः ॥

The colophon of ii. 14 runs thus (269*b*): इत्यादिवायुप्रोक्तायां संहितायां श्राद्धकल्पे द्वादशो ऽध्यायः ॥

This MS. does not contain the *adhy.* ii. 42 (*vyāsasaṃśayāpanodanam*) with which the *Vāyupurāṇa* proper ends in the edition (where it is followed by the *Gayāmāhātmyam*, for which see nos. 3593–95).

For an analysis of the work see Aufrecht, Cat. Bodl., nos. 103-4; and, for a general account, H. H. Wilson, Essays, i., p. 140 seqq.

There are several omissions in the MS., the most serious occurring fol. 241*b*, l. 2, where the text from ii. 5, *śl.* 77*b* to 8, *śl.* 125 has been omitted.

It ends:

> तं देवदेवं जनानां यज्ञात्मकं सत्यलोकप्रतिष्ठितं(!) ।
> वरं वराणां वरदं महेश्वरं ब्राह्मणमादिं(*r.* ब्रह्मा°) प्रयतो [नमस्ये ॥

इति श्रीमहापुराणे वायुप्रोक्ते द्वादशसाहस्र्यां संहितायां ब्रह्मांडावर्त्तं समाप्तं ॥ प्रक्रियापादग्रंथ ४८०० अनुषंगपाद ३६०० उपोद्घातपाद २४०० उपसंहारपाद १२०० [after which, on last page, very much faded] एवं सर्वसंख्या १२००० षष्ठत्रिफणीशतानि (षष्ट्यधिकत्रीणि शतानि MS. C) संको गणनीयः ॥ उपसंहारपादे कलियुगप्रमाण ४३२००० उपोद्घातपादो द्वापर ८६४००० अनुषंगपादे त्रेतायुग १२९६००० प्रक्रियापादे कृतयुगप्रमाणं १७२८००० इदं पुराणं चतुर्युगप्रमाणं समाप्तं वायुपुराणं ॥

On an additional leaf a later hand has reproduced (not always correctly) the calculations of the last page: एवं सर्वसंख्या १२००० षटत्रिकलिमतानि संकोगनीयः ॥ ° After which yet another hand has added the statement: इदं विनायकज्योतिर्विदस्य पुस्तकं ॥

[Dr. John Taylor.]

3588, 3589.

2102, 2103. Foll. 359, now bound up together (no. 167 was omitted in the pagination, whilst no. 280 is double); size 9¾ in. by 7 in.; good, clear Devanāgarī writing, dated Saṃvat 1540 (1483 A.D.); 11–14 lines in a page.

Vāyupurāṇa. [B.]

Five or six different hands seem to have been engaged in writing, and afterwards supplementing, this manuscript. The bulk of the MS. was written by four different scribes of much the same age; whilst foll. 1–36, 49–62, and 280 (two lines) were afterwards supplied by two (perhaps three) different hands.

Kāṇḍa I. ends fol. 177*b*.

Pāda 1, fol. 17*a*: इति श्रीमहापुराणे वायुप्रोक्ते प्रक्रियापादः ॥

P. 2, fol. 188*a*: वायुपुराणे अनुषंगपादे ॥

P. 3, fol. 320*a*: इति श्रीवायुपुराणे वायुप्रोक्ते अनुषंगपादस्तृतीयः(!) ॥ (but fol. 218*a*: इति श्रीवायुपुराणे उपोद्घाते काश्यपीयो वंशः ॥).

P. 4, fol. 359*a* (after the final, slightly less corrupt, verses): ०ब्रह्माणमादिं प्रणतो नमस्ये ॥ इति श्रीमहापुराणे वायुप्रोक्ते द्वादशसाहस्र्यां संहितायां ब्रह्मांडावर्त्ते समाप्तं ॥ संवत् १५४० वर्षे फाल्गुनमासे कृष्णपक्षे [एकादश्यां तिथौ रविवारे २ ॥ suppl.] व्यासहीरासुतेन नारायणेन लिषितमिदं वायुपुराणं ॥ The calculations given at the end of MS. A are here omitted.

That there is some connection between this and the preceding MS. is evident, but whether this was the original MS. from which the other was copied, or whether both were derived from an older MS. containing the same number of leaves, is not clear. This MS. is, however, less easy of reference. That Colebrooke read it carefully is evident from occasional notes of his in the margin, marking matters of interest. [H. T. Colebrooke.]

3590.

1310. Foll. 320 (counted 329; nos. 256–65 being passed over, and no. 216 being double); size 13 in. by 6½ in.; clear, modern Devanāgarī writing; twelve lines in a page.

Vāyupurāṇa. [C.]

The four *pādas* end on fol. 19*a*, 179*b*, 303*a*, 328*a* respectively. Omissions and transpositions occur sometimes in this MS. occupying the space of several lines, and even pages, in the other MSS.

A mistake which had been made in counting between foll. 298 and 300 a leaf which ought to have been fol. 294 has been rectified by its being restored to its proper place.

[H. T. Colebrooke.]

3591.

264 b. Foll. 272; size 12½ in. by 4½ in.; Devanāgarī writing of 1800 A.D.; 10–12 lines in a page.

Vāyupurāṇa. [D.]

Carelessly copied (for one *Harivaṃśa Mahendra Ṭhākur*) from MS. A.

[H. T. Colebrooke.]

3592.

1737. Foll. 36; size 9½ in. by 4 in.; good Devanāgarī writing of 1799 A.D.; nine lines in a page.

Gayāmāhātmya, a work in eight *adhyāyas*, attached to the *Vāyupurāṇa*, and treating of the sacred places of Gayā, and the rites to be performed by those visiting them. [A.]

The work has been repeatedly published in India: *e.g.* by *Tāranātha Tarkavāchaspati*, Calc. 1864 and (with a Bengālī translation) 1866; and in the Bibl. Ind. edition of the *Vāyupurāṇa*, it forms *adhyāyas* 43–50 of the *Uttarakhaṇḍa*. Cf. Aufrecht, Cat. Bodl., p. 67.

The MS. (which is not very correct) begins:

सूत उवाच ॥

सनकाद्यैर्महाभागैर्देवर्षिः सह नारदः ।
सनत्कुमारं पप्रच्छ प्रणम्य विधिपूर्वकं ॥ ०

[H. T. Colebrooke.]

3593.

2707. Foll. 39; size 8¾ in. by 4 in.; fair, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

The same work. [B.]

This rather incorrect MS., which offers numerous variations from the text of A, begins by omitting the second line of verse 1.

[Mackenzie Collection.]

3594.

2903. Foll. 39; size 9¼ in. by 5 in.; fairly good Devanāgarī writing of 1805 A.D.; 10–12 lines in a page.

Gayāmāhātmya.

It begins: सूत उवाच ॥ शौनकाद्यैर्महाभागैर्देवर्षिसह नारदः । ° [Dr. Leyden.]

3595.

2792. Foll. 699 (counted 691; nos. 336–338 being omitted, and 377–386 & 425 used twice); size 11¼ in. by 5½ in.; good, clear Devanāgarī writing of 1610 A.D.; 11–13 lines in a page.

Revāmāhātmya or *Narmadāmāhātmya*, professing to be a section (the *Revākhaṇḍa*) of the *Uttarakhaṇḍa* of the *Vāyupurāṇa*. [A.]

It begins:

उभयतटतीर्था प्रक्षालितसकललोकदुरितौघा ।
देवमुनिमनुजवंद्या हरतु सदा नर्मदा दुरितं ॥ °

See Aufrecht, Cat. Bodl., nos. 114–16. To the full description there given may be added a few more names, and some various readings offered by our manuscripts:—

Oxf., p. 66*a*, l. 24, add *vimaleśvaratīrtham* (fol. 208*b*), *ulūkahradatīrtham* (fol. 209*b*), *pushkariṇītīrtham* (fol. 210*a*); l. 25, add *bhīmakulyāsaṃgameśvaratīrtham* (fol. 216*a*), *mārkaṇḍeśvaratīrtham* (fol. 216*b*), and *pishpaleśvara* (thus generally for *pippal.*, fol. 217*a*); l. 26, *karoṭīśvaratīrtham* (fol. 220*a*) for *karoṭeśvara*; l. 43, add *apsarohradatīrtham* (fol. 306*a*).

Page 66*b*, l. 7, *badarikāśramatīrtham* (fol. 351*b*) for *badarikeśvara*; l. 17, *dhanadeśvaratīrtham*, also (*lokabhāshayā*) called *bhāṇḍāgārikatīrtham* (fol. 396*a*) and *rohiṇīśvara* (fol. 398*a*) for *rauhiṇeśvara*; l. 28, *kohaneśvaratīrtham* (fol. 435*a*) for *kohaleśvara*; l. 33, *ayonisambhavatīrtham* (fol. 451*a*) for *ayonijatīrtham*, and *piṅgaleśvara* for *kapileśvara*; l. 35, add another *mārkaṇḍeśvaratīrtham* (fol. 457*b*).

Page 67*a*, l. 3, *kusumāyudheśvaratīrtham* (fol. 493*b*) for *kusumeśvara* (which, however, is used once for metrical reasons); l. 14, *audumbarīsaṃgame* (and *audumbarīśvara*, fol. 523*a*, *b*) for *kudumbarīs* (MS. 980, *adambarī*); l. 36 (here fol. 605*b* as in Oxf. MS.), *gonāgonīśvaratīrtham*, doubtless the Gondagaon (? and the district Gondvānā) of our maps.

Page 67*b*, l. 3, n., the colophon has *bhaḍahaḍīmātṛitīrtham* (fol. 635*a*); l. 4, A has once *kuharītīrtham* (fol. 635*a*), doubtless a slip for *kururītīrtham*, as it otherwise reads, and as B does throughout; l. 7, *suṇḍīśvara* (foll. 652*a*, 654*a*) throughout for *muṇḍīśvara*; l. 10, *āshāḍhīśvaratīrtham* (fol. 658*a*) instead of *ākhāṭīśvara*; l. 25, for Oonkan Mandata other maps give Omcar Mundatta, Umkarjee Maharaj, and (on a Hindī map of Hindusthān) Omkāranātha. The first two forms would seem to stand for Omkāramahānātha.

The Narmadā is praised for having survived uninjured the whole of the seven *kalpas*, while all the other rivers and oceans underwent destruction in each *kalpa*. The names of these rivers are enumerated in the following verses (fol. 7*a*):

जाह्नवी सरितां श्रेष्ठा तथा चैव सरस्वती ।
कावेरी देविका भद्रा सिंधुः शालकुटी तथा ॥
सरयूः शतरुद्रा च चन्द्रभागेश्वरी तथा ।
गोदावरी महेन्द्रा च पयोष्णी यमुना नदी ॥
शिप्रा शतद्रू वैदर्भी तथा चर्मण्वती इरा ।
एताश्चान्याः सरिच्छ्रेष्ठाः सर्वपापहराः शुभाः ॥

We further extract the following list of names of our river (the southern Gaṅgā):

एषा गंगा महापुण्या त्रिषु लोकेषु विश्रुता ।
स्रोतोभिः पंचदशभिः पावयंती दिशो दश ।
शृणु तानि महाभाग वक्ष्यामि नृपसत्तम ॥

शोणो महानदश्चैव नर्मदा सुरसत्तम ।
मंदाकिनी महापुण्या त्रिकूटा विमला तथा ॥

चित्रोत्पला विपापा च रजनी वालुवाहिनी ।
महार्णवा[1] विपाशा च रेवा च करभा तथा ॥

ऋष्यापादप्रसूताश्च(? ऋश्यपाद°) सर्वा वै रुद्रसंभवाः ।
सर्वपापहरी(°राः) पुण्याः सर्वा मंगलदाः शिवाः ॥

इत्येतैर्नामभिर्दिव्यैः श्रूयते वेदपारगैः ।
पुराणज्ञैर्महाभागैराज्यपैः सोमपैस्तथा ॥

इत्येतत्सर्वमाख्यातं महाभाग्यं नृपोत्तम ।
मनुनोक्तं पुरा मह्यममृतायाः समुद्भवं ॥

पुण्यं पवित्रमतुलं रुद्रोद्गीतमिदं शुभं ।
ये नराः कीर्तयंत्यत्र भक्त्या शृखंति चैव ये ॥

प्रातरुत्थाय नाम्नां हि कलापं दशपंचकं ।
ते नराः सकलं पुण्यं लप्स्यंते स्नवगाहजं ॥ fol. 12*a*.

किमर्थं नर्मदा प्रोक्ता रेवेति च कथं तु सा ।
त्रिकूटा च किमर्थं सा किमर्थं वालुवाहिनी ॥

कोटितीर्थसमायुक्ता प्रविष्टा या महार्णवं ।
कियंत्यः सरितस्तात नर्मदां समुपासते ॥

यज्ञोपवीतैर्ऋषिभिर्देवताभिस्तथैव च ।
विभक्तेयं किमर्थं च श्रूयते मुनिसत्तम ॥

धिष्णीति च पुराणज्ञैः किमर्थं प्रोच्यते ऽनघ ।
केषु स्थानेषु तीर्थेषु पूजनीया सरिद्वरा ॥ fol. 12*b*.

Besides these, a number of other rivers are mentioned throughout the book as more closely connected with the Narmadā, such as: Kapilā (foll. 54*a*, 93*a*), Viśalyā (foll. 56*a*–58*a*), Nīlagaṅgā (fol. 57*a*), Jvālā (fol. 72*b*), Kāverī (fol. 75*b*), Vārāhī (ib.), Caṇḍavegā (fol. 78*a*), Eraṇḍī (fol. 79*a*), Kubjā (fol. 117*b*), Hiraṇyagarbhā (fol. 118*b*), Vāgu (fol. 119*b*), Sarasvatī (fol. 121*a*), Pushkariṇī (fol. 169*a*), Auadvāhī (fol. 232*a*), Aśvaparṇī (fol. 285*a*), Uri (*revori-saṃgame*, foll. 324*a bis*, 324*b*, 328 *bis*; *uripravāha*, fol. 326*a*), Karañjā and Karajā (fol. 380*b*).

It ends:

धर्माख्यानमिदं पुण्यं सर्वाख्यानेष्वनुत्तमं ।
गृहे ऽपि विद्यते(पठ्यते B) यस्य चातुर्वर्ण्यस्य सत्तमाः ॥
धन्यं तस्य गृहं मन्ये गृहस्थं चापि तत्कुलं ।
पूजयन् पुस्तके येषु(पुस्तकं पूजयेद्यस्य B) नर्मदाचरितस्य [तु ॥
नर्मदा पूजिता तेन भगवांश्च महेश्वरः ।
वाचके पूजिते तद्वद् देवाश्च ऋषयो ऽर्चिताः ॥
लिखापयित्वा(लेखयित्वा च B) सकलं रेवाचरितमुत्तमं ।
भूषणं सर्वशास्त्राणां यो ददाति द्विजन्मने ॥
नर्मदासर्वतीर्थेषु महापुण्यफलप्रदं[2] ।
स्वर्गदं पुत्रदं पत्यं यशस्यं(पुत्रदं धन्यं यशस्यं B) कीर्ति- [वर्धनं ॥

धन्यमायुष्यमतुलं (धर्मा° B) दुःखदुःस्वप्ननाशनं ।
पठतां शृखतां चापि सर्वकामार्थसिद्धिदं ॥

यत्प्रदत्तमिदं पुण्यं पुराणं वाच्यते द्विजैः ।
शिवलोके स्थितस्तस्य पुराणाक्षरवत्सरी ॥

इति निगदितमेतन्नर्मदायाश्चरित्रं
पवनगदितमग्र्यं(पदनिगदित° B) शर्ववक्त्रादवाप्य ।
त्रिभुवन[जन]वंद्यं यत्तदादौ(त्वेतदादौ B) मुनीनां
कुलपतिकुलतो(°पुरतः सन् B) सूतमुख्येन साधु ॥

इति श्रीवायूक्तचतुर्विंशतिसाहस्र्यां संहितायामुत्तरखंडे श्रीनर्मदामाहात्म्ये पुराणपरिसमाप्तिर्नामाध्यायः ॥

पंचदश सहस्राणि खण्डे ऽस्मिन् मुनिना पुरा ।
ग्रन्थसंख्या निगदिता माहात्म्ये नार्मदे किल ॥
तीर्थमोंकारमारभ्य तीर्थान्येकार्णवावधि ।
चतुःशतानि मुख्यानि तथैवान्यानि कोटिशः ।
गुप्तप्रकटरूपाणि दिव्यभौमानि संख्यया ॥

इति श्रीवायुपुराणं शिवापराह्वयं समाप्तं ॥

---

[1] यस्मान्महार्णवे घोरे दृश्यते महती सरित् । महार्णवेति सा प्रोक्ता तेनेयं नृपसत्तम ॥ तप्यतस्तस्य देवस्य शूलाग्राद्विंदवो ऽपतन् । शोणाः शोणाभिधानेन दशार्णा देशसंज्ञया ॥ कृपां करोति सा यस्माल्लोकानामभयप्रदा । संसारार्णवमग्नानां तेन नाम्ना कृपा स्मृता ॥° भ्रामयंती दिशः सर्वा वारिपूरेण वेगता । प्लावयंती विराजंती तेन रेवा निगद्यते ॥° यस्माद्रंजयते लोकान् दर्शनादेव भारत । रजनी तेन सा प्रोक्ता पुराणज्ञैर्नृपोत्तम ॥ foll. 16*b*, 17*a*.

[2] For this line B has: नर्मदासर्वतीर्थेषु स्नानदानेन यत्फलं । तत्फलं समवाप्नोति स नरो नात्र संशयः । एतत्पुराणं रुद्रोक्तं महापुण्यफलप्रदं ॥

स्वस्ति श्रीपातशाहा श्रीशलेमशाहवि[ज]पराज्ये संवत् १६६७ वर्षे शाके १५३२ प्रवर्तमाने दक्षिणायनगते श्रीसूर्ये वृषराशौ महामांगल्यदश्रावणमासे शुक्लपक्षे द्वितीयायां तिथौ गुरुवारे वास्तव्यं अवंतीक्षेत्रमध्ये श्रीरामचंद्रसन्निधौ श्रीऔदीच्यज्ञाते-(°तीय)महिता श्रीराअल(°वल)सुतमहिता कल्याण लिखितमिदं पुस्तकं ॥

सारस्वतज्ञाते परोत श्रीबालु तस्य सुत परोत श्रीद्वारकांदाशः तस्य भार्त्रै परोत वेणी तस्य भार्त्रै परोत काशीः परोत द्वारकांदाश नु पुत्र परोत राघवदासः परोत श्रीवेणी वेणी तस्य पुत्र ३ प्रथम परोत श्रीरामः शंकरः गंगाधरः। परोत श्रीकाशीदास तस्य पुत्र परोत श्रीविश्वनाथः ॥ रेवामाहात्म्यं परोपकृतये स च श्रीओंकारप्रसादात् चिरं तिष्ठतु ॥ ° ॥

Then added by a later hand: संवत् १६९० वर्षे मास चैत्र शुदी १२ भौमे -- भवानीशंकरसांनिध्यसन्नौदी. कृष्णास्येदं पुस्तकं ॥

Cf. also Rāj. Mitra, Notices, vii., p. 21 seqq., where the work is called *Śivasaṃhitā* (cp. colophon of next MS.). [Coll. of Fort William.]

3596.

980. Foll. 358; size 14¾ in. by 7¼ in.; good, modern Devanāgarī writing; thirteen lines in a page.

Revāmāhātmya. [B.]

With the exception of a few trifling differences noted in their proper places before, it throughout confirms the different readings quoted from MS. A.

Colophon: इति श्रीवायूक्तचतुर्विंशतिसाहस्र्यां शिवसंहितायां उत्तरखंडे श्रीनर्मदामाहात्म्ये पुराणपरिसमाप्तिर्नामाध्यायः॥ इति वायुपुराणं शिवापराह्वयं समाप्तम् ॥

[H. T. Colebrooke.]

3597.

1301b. Foll. 7; size 13½ in. by 6¼ in.; large, clear, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Fragment of the *Revāmāhātmya*, comprising the first 3 *adhyāyas* and the beginning of the 4th, and containing the well-known enumeration and description of the *Purāṇas*. Cf. Wilson, *Vishṇup.*, 2nd ed., i., p. xxiv., note.

[H. T. Colebrooke.]

3598.

856a. Foll. 79 (and a second leaf numbered 45); size 12½ in. by 5 in.; careless Devanāgarī writing of 1789 A.D.; 12 or 13 lines in a page.

Māghamāhātmya, a section of the *Vāyupurāṇa*, in 30 *adhyāyas*.

It begins: नारद उवाच ॥

संसारे क्लिश्यमानानां जन्तूनां पापकारिणां ।
कर्मणा भ्राम्यमाणानां का गतिः कमलोद्भव ॥ १ ॥
सुखमिच्छन्ति ते मूढाः नेच्छन्ति सुखकारणं ।
नेच्छन्ति दुःखलेशं वा तद्धेतौ सततं यताः ॥ २ ॥
अलसा विमुखा धर्माद्विषयासक्तचेतसः ।
तेषां मुक्तिः कथं ब्रह्मन् कथं धर्मे रतिर्भवेत् ॥ ३ ॥
कृपाविष्टेन चित्तेन नरानेतान्समुद्धरन् ।
धर्मादुपेत्य वचसा विष्णुभक्तिविवर्धिना ॥ ४ ॥
वह्निमादातुकामानां बालानां मातरो यथा ।
निवर्तयित्वा सुरुचिं जनयंति फले (*r.* फलं) यथा ॥ ५ ॥
तथा भागवता लोके साधवः समदर्शिनः ।
निवर्तयित्वा बोधेन विषयानलमिच्छतः ॥ ६ ॥
जंतून् धर्मफलं तेषां दर्शयंति हितेच्छया ।
पितरो मातरो ज्ञानं शास्तारः साधवो नृणां ॥ ७ ॥
त्वमादिवक्ता धर्माणां त्वं सर्वं वेत्सि तत्त्वतः ।
कर्मणा केन कालुष्यं मनसो गच्छति द्रुतं ॥ ८ ॥
धर्मास्तु बहवः संति श्रुतिस्मृत्युदिता अपि ।
ते धर्माः कष्टसाध्या हि तेष्वादौ विमुखा नराः ।
वद धर्मं सुखोपास्यं सर्वबंधविनाशनं ॥ ९ ॥
यत्कुर्वतो ऽपैति समस्तबंधो
ऽजायत श्रद्धा मतिरास्तिकी च ।
भक्तिर्हरौ तत्पुरुषेषु सख्यं
तदेव तेषां हितकाम्यया वद ॥ १० ॥
इति तद्वचनं श्रुत्वा ब्रह्मा लोकपितामहः
संप्रहृष्टमना भूत्वा नारदं वाक्यमब्रवीत् ॥ ११ ॥

The answer to *Nārada's* question is an injunction to perform ablutions, especially in the month of *Māgha*, and the details of this ceremony are then fully expounded in *adhyāyas* I. and II. The benefit to be derived therefrom is then illustrated by a series of legends, viz.: III., IV. Legend of *Rocishmatī*, daughter of *Sudharma*, whose husband is resuscitated by the effect of the *Māghasnāna*. V. The *Guhyaka Śveta*, who had been changed into a snake by the curse of the *Muni Romaśa*, is delivered therefrom by this performance. VI., VII. Precepts regarding auspicious days and places. VIII. Legend of *Bhadra* and *Subhadra*, the sons of the *Śūdra Śatabali*. IX. Of *Paridhi*, the disciple of the *Ṛishi Pragādha*. X., XI. Of *Suyajña*, the disciple of the *Ṛishis Jābāli* and *Śāṇḍilya*, receiving the confessions of seven *Piśācas* who, having chased him about, are overcome by him after he had performed his ablutions in the river Kauśikā. XII., XIII. Similar legends of the seven *Kushmāṇḍas*, and the demons collectively called *Ḍākinīgaṇa*. XIV. Of *Tuṇḍila*, *Ūrmila*, the three *Kadambagāḥ* (or *Gṛidhraśirasaḥ*), and the two *Audumbarāśrayau*. XV. Wonderful phenomena happening at their conversion through *Suyajña*. *Śāṇḍilya* in search of his pupil. Interrogated by these penitents, he reveals to them the true mode of *Vishṇu* worship, which subject is continued to the end of *adhyāya* XXIV. XXV.–XXX. The same subject, enlarged upon by the *Muni Gālava*.

It ends:

श्रुत्वा शास्त्रं सकृद्वापि पुनर्मातुः पयोरसं ।
बहुकर्मकरो वापि न पिबत्येव निश्चयः(°यं) ॥
पुत्रार्थी विद्यते(विंदते) पुत्रान् धनार्थी धनमाप्नुते ।
किमत्र बहुनोक्तेन मोक्षार्थी मोक्षमाप्नुयात् ॥
इति श्रुत्वा शौनकाद्या माघमाहात्म्यमुत्तमं ।
संतोषमतुलं प्रापुर्विस्मयोत्फुल्ललोचनाः ।
सूतं पौराणिकं ते तु प्रजयामासुरंजसाः(? ज्ञापया°) ॥

इति श्रीवायुपुराणे माघमाहात्म्ये ब्रह्मनारदसंवादे त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥ °संवत् १८४६ पौषे मासि शुक्लपक्षे एकादश्यां चंद्रवासरे ॥

The work has been published, with a commentary,* at Poona, in 1878.

For another work of this title, belonging to the *Padmapurāṇa*, see no. 3394.

[H. T. COLEBROOKE.]

3599.

1711. Foll. 145; size 9¼ in. by 4¼ in.; clear, modern Devanāgarī writing; 9 or 10 lines in a page.

Ānandakānana-māhātmya (or *-rahasya*)—also called *Kāśīmāhātmya* (though not in this MS.)—in 29 chapters, professing to be a section of the *Lakshmīsaṃhitā* of the *Vāyupurāṇa*.

It contains legends connected with the sacred spots of Benares (Kāśī) and its neighbourhood, such as Ānandakānana, etc., and injunctions regarding ablutions to be made there in the different months of the year. Rather incorrect.

It begins: शौनक उवाच ॥

सूतसूत महाप्राज्ञ दैवज्ञ वदतां वर ।
रहस्यं श्रोतुमिच्छामि श्रीमदानंदकाननं ॥ १ ॥
केचिद्वदंति कल्याणं विष्णोरायतनं महत् ।
अपरे शैवमित्येतच्छिंद्धि नः संशयं सतां ॥ २ ॥

सूत उवाच ॥

शृणुध्वं(*r.* शृणुष्व) ऋषिवर्याथ रहस्यं पापनाशनं ।
गुह्याद्गुह्यतमं विष्णोः क्षेत्रं विष्णुजनप्रियं ॥ ३ ॥
अयमेव पुरा प्रश्नः कृतः पाराशराग्रतः ।
पैलादिभिर्मुनिगणैः ऋभूत्तंसैश्च(?°त्तमैश्च) योगिभिः ।
ब्रह्मेशाद्यैः सुरगणैर्मेरुपर्वतवासिभिः ॥ ४ ॥

---

* श्रीमता गोंधळेकरेत्युपाह्वयशालिना श्रीधरात्मजनुषा रावजीत्यपरनाम्ना त्र्यंबकशर्मणा विद्वत्साहाय्येन विरचितया° सरलया टीकया समलंकृतं। *i.e.* composed by *Tryambaka Datta* (son of *Bālācārya*), and published by *Rāvjī S'rīdhar Gondhalekar*.

भगवन् श्रोतुमिच्छामि गुह्यमेतन्महोदयं ।
त्वत्प्रसादादिदं ज्ञात्वा प्राप्नुमः परमां गतिं ॥ ५ ॥
काशी किं वैष्णवं क्षेत्रं शैवमेवेति निश्चितं ।
संशयो महतां देव जायते बुद्धिमोहतः ॥ ६ ॥
त्वमेव परमः साक्षात् त्वमग्रे जगदुद्भवः ।
त्वं सर्वहृज्ज्ञत[ः] श्रीमान् वद मे परमार्थदः(०तः) ॥ ७ ॥
त्वं सर्वसाक्षी सर्वेशस्त्वं(r. ०श त्वं) सर्वमुनिसेवितः ।
त्वमेव परमाधारस्त्वं गतिस्त्वं श्रियः पतिः ॥ ८ ॥
त्वमेव जठरीकृत्य स्वरतोपे(? सवतोऽपि) श्रिया श्रियः ।
त्वदुद्भवो जगद्धाता जगत्पासि [तु] विश्वभुक् ॥ ९ ॥
त्वदुद्भवोद्भवः शंभुः शक्राद्यास्तव किंकराः ।
वासुदेवादिभिर्देवैर्मत्स्यादिभिरशेषतः ॥ १० ॥
नानारूपधरालोकं(० राँल्लोकान्) पातु विश्वेश्वरेश्वरः ।
तदेतान्न विजानंति ब्रह्मरुद्रपुरोत्तमाः ॥ ११ ॥
पुरा सर्वत्र देवेषु शंभुशक्रादिकेष्वपि ।
कलिराविष्टवान्भूयस्ततस्त्वां शरणं गताः ॥ १२ ॥
वयं त्वां पुरुषसूक्तेन पुरुषं स्तुत्वा(!) जगत्पते ।
विज्ञापितं महाविष्णो भवत्पादनिषेविभिः ॥ १३ ॥ ०

The praise of the *Vaishṇava* creed finds strong expression in passages like this on fol. 93*a*:

न वैष्णवसमं शास्त्रं न वैष्णवसमं व्रतं
न वैष्णवसमं ज्ञानं न भूतं न भविष्यति ॥
इदं रहस्यं परमं वैष्णवानां सुसंमतं
नाख्येयमन्यभक्तानां मिथ्याज्ञानात्मनां नृणां ॥

It ends:

इति श्रुत्वा सुराः सर्वे ऋषिभिः सुसमाहिताः ।
वेदव्यासं सुराध्यक्षं नत्वा पुनः पुनः(!) ॥ १५२ ॥
विस्मयं परमापन्नास्तत्त्वज्ञाः संशयच्छिदः ।
आमंत्र्य निर्गताः सर्वे स्मरंतस्तत्पदांबुजं ॥ १५३ ॥
ऋषयो ऽपि महाभागा मुमुदुः पुरसंसंमताः (? परसंमताः)
[॥ १५४ ॥
सूत उवाच ॥
कथितं वो द्विजश्रेष्ठा वेदव्यासामलात्मना ।
देवेभ्यो मुनिमुख्येभ्यश्चोक्तं प्रश्नानुसारतः ॥ १५५ ॥

इति श्रीवायुपुराणे लक्ष्मीसंहितायां आनंदकाननमाहात्म्ये एकोनत्रिंशो ऽध्यायः ॥ ० ॥ संवत् दुर्मतिसंवत्सर आश्विन सुदिप्रतिपद् स्थिरवार समाप्तः ॥

[H. T. Colebrooke.]

3600.

2685. Foll. 8; size 9¾ in. by 5¼ in.; clear, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Gostanīmāhātmya, in 5 *adhyāyas*, containing a legendary account of the origin of a group of sacred pools (and *liṅgas*) near Śrīraṅga, comprised under the name of *Gostanī*; and professing to form part of the *Vāyupurāṇa*.

It begins: श्रीवेदव्यासाय नमः ॥

शुभ्रयज्ञोपवीतं च जटामेखलधारिणं ।
ध्यायेद्वसिष्ठनप्तारं सर्वदेवनमस्कृतं ॥
स्तुत्वा तातं ऋषींश्चैव सर्वधर्मविदां वरः ।
. . . (one line or more omitted) . .
यदिष्टं प्रश्नमुख्यं च पृच्छध्वं मुनिसत्तमाः ।
इत्युक्तास्ते ऽपि सूतेन पप्रच्छुर्विनयान्विताः ॥
ऋषयः ॥
सूतसूत महाभाग साधूनां कल्मषनाशन ।
गोस्तन्याः दिव्यमाहात्म्यं रंगनाथस्य वैभवं ॥
वद विस्तरतः स्वामिन्सर्वधर्मविदां वर ।
इत्युक्तस्तानृषीन्सर्वान् संमान्य पुनरब्रवीत् ॥
सूतः ॥
गोस्तन्या दिव्यं माहात्म्यं विषये(!) पृष्टवान्मुनिः ।
नारदो देवशार्दूलं ब्रह्माणं विनयान्वितः ॥
नारदः ॥
स्वामिन्कथय मे देव शिष्यो ऽस्मि तनयो ऽस्मि ते ।
गोस्तन्या दिव्यं माहात्म्यं संसारमलमोचकं ॥
इत्युक्तश्चाब्रवीद्ब्रह्मा सर्वदेवशिखामणिः ।
ब्रह्मोवाच ॥
त्वत्समो नास्ति जगति वैष्णवो ब्रह्मवित्तमः ॥
वैष्णवेन त्वया वत्स तारितो ऽस्मि न संशयः ।
येषां पुत्रा विष्णुभक्तास्ते धन्या नात्र संशयः ॥
इति पुत्रं तु संमान्य विष्णुं नत्वा जगद्गुरुं ।
गोस्तनीदिव्यमाहात्म्यमब्रवीत्स सुतं द्विजाः ॥
पुरागस्त्यस्य भार्याभूल्लोपामुद्रा महामते ।
सा तस्य च जटासंस्था भुवि क्षिप्ता प्रकोपिता ॥
सागरं प्रययौ सापि कवेरतनयाभवत् ।
तां वरुणसदनं यांतीं ज्ञात्वागस्त्यः शशाप ह ॥

त्वं दूषिता जनैः सर्वैर्भव मूढे दुरासदे ।
इति शप्ता दूषिताभूदगस्त्येन महात्मना ॥
सा श्रीरंगे संस्थितं च हरिं तुष्टाव भामिनी ।
अगस्त्यशापशांत्यर्थं स्वपापोपशमाय वै ॥
तथा स्तुतो हरिः प्राह व्याघ्रैः पुंजीकृतानघे ।
तेन व्याघ्रपुरी नाम भुवि ख्यातास्ति भामिनि ॥
मृगव्यालेन तत्राहं गच्छे नात्र विचारणं ।
मत्सेवार्थं तत्समीपे गुहायां लिंगपंचके ॥
स्रवत्क्षीरस्वरूपेण स्तनपंचकरंध्रकैः ।
तस्मान्निर्गत्य च नदी जलरूपेण भामिनी(°नि) ॥
आगत्य मत्समीपं च तत्र भूत्वा द्विधा सती ।
ततो प्रसिद्धनद्यां च लीना वरुणमंदिरे ॥
तेन पापेन मुक्तासि नात्र कार्या विचारणा ।
इत्युक्ता सा तथा चक्रे हरिणा मुरवैरिणा ॥ °

The four principal *Tīrthas* subsequently described are Raṅgatīrtha, Brahmatīrtha, Tulasītīrtha and Vāyutīrtha; the latter again consisting of five smaller ones denominated after *Indra, Agni, Yama, Varuṇa* and *Kubera.*

It ends:

इत्येतत्कथितं सर्वं वायुतीर्थस्य वैभवं ।
रंगनाथस्य माहात्म्यं गोस्तन्याश्च तथैव च ॥
इति श्रुत्वा नारदस्तु ब्रह्माणं प्रणिपद्य(°पत्य) च ।
ययौ भूमिं च शीघ्रेण तत्तीर्थं संप्रपद्य सः ॥
तत्र स्नानादिकं कृत्वा परं सौख्यमुपेयिवान् ।
इत्येतत्कथितं सर्वं ऋषयः संशितव्रताः ॥
इति श्रुत्वा शौनकाद्याः सूतं पौराणिकोत्तमं ।
पूजां चक्रुर्विधानेन गोभूतिलधनादिभिः ॥

[Mackenzie Collection.]

3601.

2678b. Foll. 17 (paged 1–34); size 4to, 8½ in. by 7½ in.; written on rough country paper, in the Telugu character; 22–32 lines in a page.

Pāpaghnī-māhātmya, a legendary account of the sacred river Pāpaghnī; professing to form part of the *Vāyupurāṇa.*

It begins:

अथ वक्ष्ये महामंत्रं पापघ्न्या वैभवं परं ।
यं श्रुत्वा मुच्यते जंतुः जन्मसंसारसागरात् ॥
श्रीशैलनिर्ऋतेर्भागे(? श्रीशैलान्नि°) चतुर्विंशतियोजने ।
संधिपादे समुद्भूताः पंच नद्यो भुवि श्रुताः ॥
पिनाकिनी सरिच्छ्रेष्ठा पापघ्नी चित्रिका शुभा ।
अर्कावती क्षीरनदी पंच नद्यो भुवि श्रुताः ॥
पिनाकिन्यर्कक्षीराद्याः(!) दक्षिणोदधिगा भवेत् ।
पिनाकिनी चित्रिका च पापघ्नी चोदधिं गते ॥

ऋषयः ॥

पिनाकिनी दक्षिणतो गताब्धिं सरितां वरा ।
पूर्वेण सागरेणैव पापघ्नीचित्रिके शुभे ॥
संगता(!) इति न पूर्वं श्रुतं तन्नो वद प्रभो ।
वेदव्यासप्रसादेन सर्वं वेत्स्यद्य(? प्य)शेषतः ॥

श्रीसूतः ॥

साधु एष भवद्भिर्यद्गालवं मुनिपुंगवं ।
कुटीरस्था मुनिवराः पप्रच्छुरिदमादृताः ॥

कुटीरस्थाः ॥

गालव त्वं महाभागो वेत्सि सर्वा महानदीः ।
दक्षिणोदधिगां प्राहुः केचित्पूर्वोदधिं गतां ॥ °

It ends: गालवः ॥

ज्ञानसंपत्प्रदायिन्याः पत्न्याः(*r.* पघ्न्या) माहात्म्यमुत्तमं ।
विशेषेणैव कथितं अपवर्ग्यं शुभप्रदं ॥
य एतत्पुण्यमाख्यानं शृणुयाच्छ्रद्धयान्वितः ।
परमं मोक्षमाप्नोति योगिनामपि दुर्लभं ॥

इति श्रीवायुपुराणे पापघ्नीमाहात्मि(°त्म्ये) नवमो ऽध्यायः ॥

[Mackenzie Collection.]

3602.

2708. Foll. 14; size 8¼ in. by 4¼ in.; indifferent Devanāgarī handwriting; 8–11 lines in a page; European paper (watermark 1818).

Rājagṛiha-māhātmya, a legendary account of Rājagṛiha, the ancient capital of Magadha, or Behar (Wilson, Mack. Coll., p. 140), in two (or three) chapters; ascribed to the *Vāyupurāṇa.* [A.]

It begins:

नारायणं नमस्कृत्य ० ॥
शौनकस्य कुलपतेः सत्रे द्वादशवार्षिके ।
सुखोपविष्टा मुनयः पप्रच्छुः शौनकादयः ॥
सौतिं (सूतं B) धर्मभृतां श्रेष्ठं वेदवेदांगपारगम् ।
तत्रैव नैमिषारण्ये महापापप्रणाशने ॥

शौनक उवाच ॥

माहात्म्यं पुष्करादीनां तीर्थानां प्रोक्तवानसि ।
किंकटेषु (*r.* कीकटेषु) महापुण्यं जलं पातालजाह्नवीं[1] ॥
कवीश्वरैर्वर्णितं प्राज्ञ पुण्यं राजगृहं वनं[2] ।
माहात्म्यं श्रोतुमिच्छामि तस्य तीर्थस्य कृत्स्नशः
सौते तव प्रसादेन कृतार्थो ऽस्मि न संशयः[3] ॥

सौतिरुवाच (सूत उ० B) ॥

साधु साधु त्वया पृष्टं माहात्म्यमघनाशनं ।
एतदेव पुरा ब्रह्मन्यप्रच्छ यदुमा भवम्[4] ॥
कैलासशिखरासीनं देवदेवं महेश्वरं (जगत्पतिं B) ॥

पार्वत्युवाच ॥

मगधेषु तपोदश्च गंगोद्भेदश्च विश्रुतः ।
श्रोतुमिच्छामि माहात्म्यं तस्य तीर्थस्य भो प्रभो ॥ ०

It ends:

श्रुत्वैतत्पुण्यमाहात्म्यं वाचकं यत्नतो (च ततो B) ऽर्चयेत् ।
गां भूमिं च सुवर्णानि वस्त्रमन्नानि रौप्यकं[5] ॥
दद्यात्सर्वेषु नाशाय विष्णोः संतोषणाय च ।
वाचके तोषिते देवी संतुष्टा पितृदेवता ॥

इति श्रीवायुपुराणे राजगृहमाहात्म्ये उमामहेश्वरसंवादे द्वितीयो ऽध्यायः ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3603.

2876b. Foll. 6; size $12\frac{1}{2}$ in. by $6\frac{1}{4}$ in.; modern Telugu handwriting; 15–18 lines in a page.

Rājagriha-māhātmya. [B.] A more correct copy.

On fol. 1*a*, and in the margin of the first two pages (but not in the colophons), it is called *Rājagirimāhātmyam.*

The same matter is here divided into three chapters; followed by a fourth (22 *ślokas*), called *Tapovana-māhātmya*, which begins:

शौनक उवाच ॥

सूत सर्वार्थतत्त्वज्ञ कथयस्व ममाग्रतः ।
तपोवनस्य माहात्म्यं कथं केन विनिर्मितं ॥ १ ॥

सूत उवाच ।

शृणुष्व मुनिशार्दूल माहात्म्यं पापनाशनं ।
पुरा कृतयुगस्यादौ ब्रह्मा लोकपितामहः ॥ २ ॥
उवाच चतुरः पुत्रान् मानसान् ब्रह्मवित्तमान् ।
चंडकौशिकनामानमपरं कौशिकं तथा ॥
सनंदनं तृतीयं च चतुर्थं च सनातनं ।
सुताः शृणुत मे वाक्यं स्वहितं धर्मसाधनं ॥
मदाज्ञया भुवं गत्वा प्रजामुत्पाद्य धर्मतः ।
ततः स्वर्गं सुखं भुक्त्वा कुरुध्वं तप उत्तमं ॥ ०

It ends:

आमान्नैर्भोजनैश्चापि दक्षिणाभिर्विशेषतः ।
तेषां मनोरथान् सर्वान् प्रददाति हरिः स्वयं ॥

इति श्रीवायुपुराणे तपोवनमाहात्म्ये चतुर्थोध्यायः ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3604.

2168. Foll. 237; size $12\frac{3}{4}$ in. by $4\frac{3}{4}$ in.; good Devanāgarī writing of 1814 A.D.; eight lines in a page.

Vishṇudharmāḥ—or *Vishṇudharmottara*, as it is commonly called (though not in this MS.)—a treatise on the divinity and worship of *Vishṇu*; classed by most authorities as an independent *Upapurāṇa*, whilst some make it the second part of the *Gāruḍapurāṇa.*

It begins: नारायणं नमस्कृत्य ० ॥
द्वैपायनोष्ठपुटनिःसृतमप्रमेयं ०

---

[1] कीटकेषु ०पातालजाह्नवं B.
[2] प्राज्ञैः पुण्यं राजगृहे वने । B.
[3] B omits this line.
[4] एतदेव पुरा पृष्टं पर्यपृच्छदुमा भवं । B.
[5] सुवर्णं च वस्त्रमन्नं सरौप्यकं । B.

See Rāj. Mitra, Notices, vii., p. 65; Weber, Berl. Cat., no. 1758.

It ends:

अत्रोक्तविधियुक्तस्य पुरुषस्य विपश्चितः ।
न दुर्लभं नरव्याघ्र परमं ब्रह्म शाश्वतं ॥

इति विष्णुधर्मेषु शास्त्रमाहात्म्यं परामृतं धर्मोत्तमं परिसमाप्तमिति ॥

Then follows an *anukramaṇikā* of the chapters (विष्णुधर्मेष्वमी वृत्तान्ताः । °), amounting to 102 or 103, for which see Weber's description; after which it concludes (like the two MSS. referred to) with the verse:

न हि तत्सर्वतीर्थेषु सरित्सु च विमज्जनात् ।
फलं भवत्यनंतस्य यादृक् पादांबुधारणात् ॥

For another work of the same title, consisting of three *Kāṇḍas*, found in Kaśmīr, and, like the present work, used by *Alběrūnī*, see Bühler's Essay, Indian Antiquary, vol. xix., p. 382 seqq. [DR. F. BUCHANAN.]

3605.

1971. Foll. 14; size 8 in. by 4 in.; indifferent, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Apāmārjanastotra, ascribed to the (*Pulastya-dālbhyasaṃvāda* of the) *Vishṇudharmottara* (*Vishṇurahasya*).

It begins: दाल्भ्य उवाच ॥

भगवन् प्राणिनः सर्वे विषरोगाद्युपद्रवैः ।
दुष्टग्रहोपघातैश्च सार्वकालमुपद्रवाः(सर्व° द्रुताः W.)॥१॥
आभिचारिककृत्याभिः स्पर्शरोगैश्च(अभिचार° रोगैश्च [W.) दारुणैः ।
सदा संपीड्यमानाश्च(° स्ते W.) तिष्ठंति मुनिसत्तम॥२॥
येन कर्मविपाकेन ग्रहरोगाद्युपद्रवाः(विषरो° W.) ।
न भवंति(*r.* संभवंति) नृणां तन्मे यथावद्वक्तुमर्हसि॥३॥

पुलस्त्य उवाच ॥

व्रतोपवासैर्यैर्विष्णुर्नान्यजन्मनि तोषितः ।
ते नरा मुनिशार्दूल ग्रहरोगादिभागिनः ॥ ४ ॥
यैर्न तत्प्रवणं चित्तं सर्वदेवपरैः कृतं ।
विषग्रहज्वराणां ते मनुष्या दाल्भ्य भागिनः॥५॥ °१२॥

दाल्भ्य उवाच ॥

अनाराधितगोविंद(°दा) ये नरा दुःखभागिनः ।
तेषां दुःखाभिभूतानां यत्कर्तव्यं दयालुभिः ॥ १३ ॥
पश्यद्भिः सर्वभूतस्थं वासुदेवं महामुने ।
समदृष्टिभिरीशानं तन्मुने ब्रूह्यशेषतः ॥ १४ ॥

पुलस्त्य उवाच ॥

श्रोतुकामो ऽसि वै दाल्भ्य शृणुष्व सुसमाहितः ।
अपामार्जनकं वक्ष्ये न्यासपूर्वमिदं परं ॥ १५ ॥
सौवर्णं राजतं ताम्रं मृन्मयं वा नवं दृढं ।
अव्रणं कलशं शुद्धं स्थापयेत्तंडुलोपरि ॥ १६ ॥
तत्रोदकं समानीय शुद्धं निर्मलमेव च ।
एकं शतं कुशान्साग्रान् स्थापयेत्कलशोपरि ॥ १७ ॥
वाराहं नारसिंहं च वामनं च प्रयत्नतः ।
पूजयेत्कलशे तत्र ह्युपचारैः समंत्रकैः ॥ १८ ॥ ° ४७ ॥
पादमूले तु देवस्य शंखं विन्यस्य निर्मलं ।
वनमालां हृदि न्यस्य सर्वदेवाभिपूजितां ॥ ४८ ॥
गदां वक्षःस्थले न्यस्य चक्रं विन्यस्य पृष्ठतः ।
श्रीवत्सांकं न्यसेन्मूर्ध्नि पंचांगं कवचं न्यसेत् ॥ ४९ ॥

ओं नमो विष्णवे केशवाय सर्वक्लेशापहर्त्रे हृदयाय नमः ।
एवं षडंगं कृत्वा भूर्भुवः स्वरोमिति दिग्बंधः ।

विष्णुस्तु ऊर्ध्वतः पातु वैकुंठस्तु दिवि दिशि ।
पातु मां सर्वतो रामो धन्वी चक्री च केशवः ॥ ५० ॥ °

It ends:

धन्यो यशश्च(*r.* यशस्यः) शत्रुघ्नस्ततो ऽयं मुनिसत्तम ।
पठतां शृण्वतां चैव ददाति परमां गतिं ॥ १६४ ॥
एतत्स्तोत्रगतं पुण्यं जपेदायुष्यवर्धनं ।
विनाशाय च रोगाणामपमृत्युभयापहं ॥ १६५ ॥

इति विष्णुधर्मोत्तरे विष्णुरहस्ये पुलस्त्यदाल्भ्यसंवादे अपामार्जनस्तोत्रं संपूर्णं ॥

The same tract is contained in the Berlin MS. (Weber, Cat., no. 1162); whilst that described in Rāj. Mitra's Notices, ii., p. 292, likewise assigned to the *Vishṇudharmottara*, seems to be at least a different version.

[DR. JOHN TAYLOR.]

3606.

420. Foll. 379; size $11\frac{3}{4}$ in. by $5\frac{1}{4}$ in.; clear Devanāgarī writing of 1770 A.D.; 11–14 lines in a page.

Vishṇupurāṇa, aṃśas I., II., V. & VI. with *Śrīdharasvāmin's Ātmaprakāśa* (or *Svaprakāśa*), and *aṃśas* III. & IV. with *Ratnagarbha's Vaishṇavākūtacandrikā*.

The same combination of the two commentaries appears in the Oxf. MS. (Cat., no. 111), and in the Calcutta edition (1867, etc.), which, whilst professing to give *Śrīdhara's* commentary throughout, tacitly substitutes for it that of *Ratnagarbha* on books III. and IV. But, indeed, *Ratnagarbha's* commentary can hardly claim to being more than a revised edition of *Śrīdhara's* work. The latter has been published in a complete form, together with another commentary, by *Vishṇucitta*[1] (the *Vishṇucittīya*), at Madras (1858; again 1882).

The commentary begins:

श्रीबिंदुमाधवं वंदे परमानंदविग्रहं ।
वाचं विश्वेश्वरं गंगां पराशरमुखान्मुनीन्[2] ॥

श्रीमच्चित्सुखयोगिमुख्यरचितव्याख्यां[3] निरीक्ष्य स्फुटं
तन्मार्गेण सुबोधसंग्रहवतीमात्मप्रकाशाभिधां ।
श्रीमद्विष्णुपुराणसारविवृतिं कर्ता यतिः श्रीधर-
स्वामी सद्गुरुपादपद्ममधुपः साधुः स्वधीशुद्धये(स्वसं-
[सिद्धये) ॥

To the reference in the 2nd verse is owing the erroneous title on fol. 1*a*, '*The Vishnu Purán* with *Chitsukha Yogí's Tíká.*'

Each *aṃśa* is paged separately: I. 86; II. 54; III. 59; IV. 65; V. 79; VI. 36.

The copyist's signature runs as follows: संवत् १८२७ पल्लव(*r*.प्लव) नाम संवत्सरे वैशाखमासे शुद्धपक्षे प्रतिपदि तद्दिने वैष्णवाश्रमेण जीवनबुद्धा लिखितं ॥ and at the end of book II.: नीलकंठस्य निकटे लिखितं ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3607.

1380. Foll. 448; size $16\frac{3}{4}$ in. by 6 in.; good, clear, modern Devanāgarī writing; 9–12 lines in a page.

Vishṇupurāṇa, with the *Vaishṇavākūtacandrikā* of *Ratnagarbha*, son of *Hiraṇyagarbha*, and grandson of *Mādhava*.

The commentary begins:

य आस्ते हृदयग्रंथिगूढचिंतामणिद्युतिः ।
चेतयन्नखिलं विश्वं तस्मै श्रीविष्णवे नमः ॥
हिरण्यगर्भतनयो माधवस्यात्मजात्मजः ।
श्रीरत्नगर्भस्तनुते वैष्णवाकूतचंद्रिकां ॥

Aṃśa I. ends fol. 117*a*; II., fol. 182*a*; III., fol. 239*a*; IV., 302*b*; V., 408*a*; VI., 448*a*.

At the beginning of *aṃśa* II. the commentator remarks:

अन्यटीकास्थमुद्धृत्य व्याख्यासारं मनीषया ।
श्रीरत्नगर्भकृतिना प्रथमोऽंशो निरूपितः ॥

The commentary ends:

यदस्य ग्रंथस्य स्फुटपदपदार्थादिविदुषां
न केषामप्यर्थः स्फुरति सति संदेहतिमिरे ।
अतो विद्यावाचस्पतिवचनदीपावलिमता
मया व्यक्तानर्थान् हृदि कुरुत संतः सहृदयाः ॥
चंद्राकरस्य तनयो रतिनाथमिश्रः
क्षोणींद्रमंत्रकृदभूदथ तत्सुतेन ।
सूर्याकरेण नृपमंत्रिवरेण यत्नात्
संप्रार्थितो विहितवानहमस्य टीकां ॥

[1] In the colophon he is called *Vishṇucittārya*, the disciple of *Rāmānuja Yatīśvara* (*śrībhagavadrāmānujayatīśvarasarojacañcarīka*). The commentary itself begins: श्रीविष्णुचित्तपदपंकजसंगमाय चेतो मम स्पृहयते किमतः परेण । नो चेन्ममापि यतिशेखरभारतीनां भावः कथं भवितुमर्हति वाग्विधेयः ॥

[2] The Madras ed. reads for this line: तथा पुराणतत्त्वज्ञान् पराशरमुखान्मुनीन् ॥

[3] श्रीविद्वत्सुखयोगि° M. ed.

इति श्रीरत्नगर्भभट्टाचार्यविरचितायां श्रीमद्वैष्णवाकूतचंद्रिकायां विष्णुपुराणटीकायां षष्ठेऽंशे ऽष्टमो ऽध्यायः ८ ॥ समाप्ता चेयं वैष्णवाकूतचंद्रिका ॥ [H. T. Colebrooke.]

3608.

1695. Foll. 448; size 9½ in. by 6 in.; clear, modern Devanāgarī writing; number of lines varying.

The same work, apparently copied from the preceding MS., and following it closely in the amount of matter apportioned to each page.

Another MS. would, however, seem to have been collated by the copyist, seeing that he, by his own hand, added emendations on the margin of MS. 420, which were embodied in the text of this copy. [H. T. Colebrooke.]

3609.

2897d. Foll. 3; size 9¼ in. by 4 in.; clear, modern Devanāgarī writing; 9 or 10 lines in a page.

An extract from the *Vishṇupurāṇa*, commendatory of devotion to *Vishṇu*; viz., I. 17, v. 53 to the end of the first *aṃśa*.

It begins: पराशर उवाच ॥

एवमभ्यर्थितस्तैस्तु दैत्यराज[ः] पुरोहितैः ।
दैत्यैर्निष्क्रामयामास पुत्रं पावकसंचयात् ॥

[Dr. John Taylor.]

3610.

841. Foll. 78; size 4to, 11 in. by 9 in.; good, modern Devanāgarī writing (European paper); twenty lines in a page.

Vishṇupurāṇa-sūcīpatra, an elaborate analysis of the *Vishṇupurāṇa*, on the same plan as the *Sūcīpatra* to the first printed Calcutta edition of the *Mahābhārata* (Gildemeister, Bibl. Sanskrita, p. 37), following the text *adhyāya* for *adhyāya*, with references to particular verses or numbers of verses.

It is written in the same hand as the similar indexes to other *Purāṇas* contained in MSS. 365 and 366 (see nos. 3738-39).

[H. T. Colebrooke.]

3611.

2815. Foll. 147; size 12½ in. by 5½ in.; clear Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; twelve lines in a page.

Śivapurāṇa, or rather that section of it commonly passing under that name, in 75 (or 76) *adhyāyas*. [A.]

It begins:

जगतः पितरं शंभुं जगतो मातरं शिवां ।
तत्पुत्रं च गणाधीशं नत्वैतद्वर्णयाम्यहं ॥

For a full analysis see Aufrecht, Cat. Bodl., no. 113. In this MS. the chapters are not numbered. It ends:

इति तस्य वचः श्रुत्वा ह्यानंदं परमं गताः ।
तं चैव पूजयामासुर्नानावस्त्रैः सुशोभनैः ॥
चंदनैश्च विचित्रैश्च नानालंकरणैस्तथा ।
नमस्कारैः स्तवैश्चैव स्वस्तिवाचनपूर्वकं ॥
आशीर्भिर्विविधाभिश्च वर्धयामासुरंजसा ।
संतुष्टाश्चैव ते सर्वे संतुष्टः सूत एव च ॥
परस्परं च संतुष्टाः शिवभक्तिपरायणाः ।
एतदेव परं मत्वा नमंति च भजंति च ॥
एवं यः शृणुयादत्र सर्वान्कामानवाप्नुयात् ।
अंते भक्तिं परां प्राप्य मुक्तिं वै प्राप्नुयात्पुनः ॥ ० ॥

इति श्रीशिवपुराणे व्याससूतसंवादे ज्ञानप्रकरणनिरूपणो नामाध्यायः ॥

In Rāj. Mitra's description of a MS. containing three of the (twelve) *saṃhitās* of the *Śivapurāṇa* (Not., i., p. 66), the *uttarabhāga* of the *Rudrasaṃhitā* would seem to correspond to the present section of the work.

[Sir Charles Wilkins.]

3612.

1876. Foll. 195; size $11\frac{1}{4}$ in. by $5\frac{1}{4}$ in.; good Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; eleven lines in a page.

The same work. [B.]

It ends:

एतदेव परं मत्वा ०। एवं यः शृणुयान्नित्यं ० ॥ ८५ ॥
अंते भक्तिं परां प्राप्य मुक्तिं वै प्राप्नुयात्पुनः ।
लिखित्वा यस्तु दद्याद्वै पुराणं शिवसंज्ञिकं (०तं) ॥ ८६ ॥
हेमवृषसमायुक्तं चतुर्वेदैश्च संमतं ।
तस्य वासो भवेन्नित्यं शिवलोके न संशयः ॥ ८७ ॥
स तु शिवसमाकारं लभते ऽपापसंयुतः ।
तस्मात्सर्वप्रयत्नेन दीयतां शैवकं द्विजाः ॥ ८८ ॥
तत्रापि दक्षिणा देया सुवर्णानां चतुष्टयं ।
एवं ददाति यो भक्त्या शिवलोके महीयते ॥ ८९ ॥
तत्रस्थो न च्यवेत्क्वापि शिवसायुज्यमाप्नुयात् ।
सत्यं सत्यं पुनः सत्यं नान्यथा मम भाषितं ॥ ९० ॥
इत्युक्त्वा विररामासौ सूतः पौराणिकोत्तमः ॥

इति श्रीशिवपुराणे व्यास० पंचसप्ततितमो ऽध्यायः ॥ ७५ ॥

[Dr. John Taylor.]

3613.

43. Foll. 239; size 8vo, 6 in. by $9\frac{1}{2}$ in.; fair Devanāgarī writing of 1797 A.D.; eighteen lines in a page.

The same work. [C.]

Concluding verses and colophon as in MS. A.

[H. T. Colebrooke.]

3614.

835. Foll. 115; size $12\frac{3}{4}$ in. by 6 in.; legibly written in Devanāgarī, in 1804 A.D.; thirteen or fourteen lines in a page.

The same work. [D.]

It ends as MS. A. This MS. counts 84 *adhyāyas*, but as the marking of the chapters is rather irregular, the number is not easily checked. [H. T. Colebrooke.]

3615.

2659a. Foll. 179; size $10\frac{1}{4}$ in. by 6 in.; fair modern Devanāgarī writing; fourteen lines in a page.

The same section of the *Śivapurāṇa*. [E.]

Colophon: इति श्रीशिवपुराणे सनकसूतसंवादे ज्ञानप्रकरणनिरूपणो नामाध्यायः ॥ ७६ ॥ प्रथमं खंडं संपूर्णं ॥

This latter designation was probably added by the copyist with reference to the next section (written in an older hand) bound up with it in the same volume, though the latter is not called 'second *khaṇḍa*.'

The difference in the number of *adhyāyas* between this MS. and C is owing to *adhy.* 17 of B being divided into two *adhyāyas* in this MS. As the numbering of the verses in this MS. is often continued over several chapters, such a subdivision could easily occur.

[Gaikawar.]

3616.

2659b. Foll. 233 (counted 234, no. 28 having been omitted); size $10\frac{1}{4}$ in. by $6\frac{1}{4}$ in.; fair Devanāgarī writing of 1699 A.D.

Another section (? the *Dharmasaṃhitā*) of the *Śivapurāṇa*.

It begins: सनत्कुमार उवाच ॥

एतच्छ्रुत्वा वचस्तस्य सो ऽब्रवीत्तं महामुनिं ।
विस्मयं परमं गत्वा ऋषिं प्रयतमानसः ॥

वासुदेव उवाच ॥

धन्यस्त्वमसि विप्रेंद्र कस्त्वत्तो ऽस्तीह पुण्यकृत् ।
यस्य देवातिदेवस्ते सांनिध्यं कुरुते च मे ॥
दर्शनं मुनिशार्दूल दद्यात्स भगवान् शिवः ।
अपि तावन्ममाप्येवं प्रसादं चेत्करोत्यसौ ॥

उपमन्यु[रु]वाच ॥

अचिरेणैव कालेन महादेवं न संशयं (*r.* ०यः) ।
सर्वदेवगणाध्यक्षं द्रक्ष्यसे पुरुषोत्तम ॥

षोडशाष्टौ वरांश्चैव प्राप्स्यसि त्व महेश्वरात् ।
सपत्नीकात्कथं नादात् त्वं हि देवो जनार्दनः ॥
पूज्यो ऽसि दैवतैः सर्वैः श्लाघनीयः सदा रणे ।
जप्यं च ते प्रदास्यामि श्रद्दधानाय चाच्युत ॥
ब्रह्मण्यः श्रद्दधानश्च सत्यं द्रक्ष्यसि शंकरं ।
आत्मतुल्यबलं पुत्रं भविष्यसि(*r.* लभि°) महेश्वरात् ।
देव ज्ञातो ऽसि दृष्टो ऽसि पुत्रकामो भवान्मया ॥
व्यास उवाच ॥
एवं कथयतस्तस्य महादेवाश्रिताः कथाः ।
दिनान्यष्टौ प्रयातानि मुहूर्तमिव तापसाः ॥
नवमे तु दिने प्राप्ते मुनिना स च दीक्षितः ।
मंत्रमध्यापितः शार्वमथर्वशिरसं महत् ॥
जटी मुंडी तु संचारी बभूव नियमान्वितः ।
मुनिना दीक्षितः कृष्णः कुतपी मौंजमेखली ॥
मासमेकं जलाहारी(? निराहारो) द्वितीयं जलमात्रभुक् ।
मासत्रयं वायुभक्षो बभूव सुसमाहितः ॥
पादांगुष्ठाङ्कृततनुः षष्ठे चोर्ध्वभुजस्तथा ।
संप्राप्ते सप्तमे मासि संतुष्टो दर्शनं ददौ ॥
हरो महेंद्रचापाढ्ये सबलाके पयोधरे ।
पार्वत्या सहितं देवं सहितं(!) चंद्रशेखरं ॥
ब्रह्माद्यैः स्तूयमानं तु पूजितं सिद्धकोटिभिः ।
दिव्यमाल्यांबरधरं भक्तिनम्रैः सुरासुरैः ॥
तं दृष्ट्वा प्रांजलिः कृष्णो देवं तमजमव्ययं ।
सर्वाश्चर्यमयं देवं विस्मयोत्फुल्ललोचनः ॥
नानाविधैः स्तुतिपदैर्वाग्यमेनार्चयत्तदा ।
सहस्रनाम्ना देवेशः स्तुतः कृष्णेन धीमता ॥
ततो देवाः सगंधर्वविद्याधरमहोरगाः ।
मुमुचुः पुष्पवृष्टिं तु साधुवादान्मनोऽनुगान् ॥
निक्षिप्ता पुष्पवृष्टिस्तु वासुदेवस्य मूर्धनि ।
सिद्धैः सुमुनिभिश्चैव अप्सरोभिः समंततः ॥
पार्वत्याश्च मुखं प्रेक्ष्य भगवान्भक्तिवत्सलः(भक्त°) ।
उवाच केशवं तुष्टो रुद्रश्चाप्यविजौजसं(? °मितौजसं) ॥
कृष्ण जानामि भक्तं त्वां मयि नित्यं दृढव्रतं ।
वृणीष्वाष्टौ वरान्मत्तः पुण्यांस्त्रैलोक्यदुर्लभान् ॥
ततस्तद्वचनं श्रुत्वा कृष्णः प्रांजलिमान्वरं ।
प्राह धर्मे मतिर्नित्यं यशश्चाग्र्यं बलं महत् ॥
त्वत्सामीप्यं स्थिरा भक्तिस्त्वयि नित्यं ममास्त्विति ॥ °

Different kinds of metre, and occasionally prose passages are introduced; thus the 3rd *adhyāya* is in the *Indravajra* and *Śikhariṇī* metres.

The following is a list of the (unnumbered) chapters: [*Śivapurāṇe*] *śaṃkaramāhātmyam* (fol. 5*b*); *tripuradāhaḥ* (fol. 12*b*); *andhakavadhaḥ* (foll. 28*a*, 32*b*); *ruruvadhaḥ* (fol. 36*a*); *ushāharaṇam* (fol. 46*a*); *śumbhaniśumbhavadhaḥ* (fol. 50*a*); *kāmapraśaṃsā* (fol. 53*b*); *dāruvanapraveśaḥ* (fol. 64*b*); stories of different gods and *ṛishis* (foll. 68*b*, 74*b*, 78*b*); *nityanaimittikapūjāvidhiḥ* (foll. 84*b*, 89*a*); *pañcayajñaguṇādhyāyaḥ* (fol. 93*a*); *satpātraguṇādhyāyaḥ* (fol. 97*a*); *pāpabhedādhyāyaḥ* (fol. 102*a*); *narakādhyāyaḥ* (fol. 112*a*); *brāhmaṇapraśaṃsā* (fol. 117*b*); *annadānam* (fol. 118*b*); *pātretipurāṇamāhātyam* (fol. 121*b*); *dharmaśravaṇamāhātmyam* (fol. 124*b*); on donations (fol. 129*b*); *pṛithivīdānam* (fol. 130*b*); *kāntāradānam* (fol. 132*b*); *pāpanāśanādhyāyaḥ* (fol. 138*b*); (*śiva*)*sahasranāmastavaḥ* (fol. 145*b*); *tulāpurushadānam* (foll. 147*b*, 150*b*); *brahmāṇḍakathanam* (fol. 152*a*); *narakamaṇḍalam* (fol. 154*a*); *brahmāṇḍadānam* (fol. 156*a*); *brahmāṇḍakathanam* (fol. 159*b*); *mṛityuṃjayoddhāraṇam* (fol. 161*b*); *mantrarājaprabhāvaḥ* (fol. 165*a*); *pañcamabrahmākhyānam* (fol. 167*a*); *īśānakalpaḥ* (fol. 168*b*); *mativiśeshaḥ* (fol. 175*a*); *saṃgrāmapraśaṃsā* (fol. 176*b*); *saṃsāracikitsā* (fol. 182*b*); *strīkathanam* (fol. 189*b*); *kālajñānam* (foll. 194*a*, 198*b*); *mantrayogaḥ* (fol. 199*b*); *liṅgaprādurbhāvaḥ* (fol. 203*a*); on different creations (foll. 205*a*, 206*a*, 207*a*, 211*b*, 212*a*, 214*a*); *pṛithukīrtanam* (foll. 215*a*, 219*a*, 221*a*, 225*a*, 228*b*); *pitṛikalpaḥ* (foll. 229*b*, 231*a*, 233*a*, 234*a*).

The last chapter runs thus (cf. *Harivaṃśa*, 1241 seqq., of which the account here given seems to be a mere epitome): मार्कंडेय उवाच ॥

ते धर्मयोगनिरताः सप्त मानसचारिणः ।
वाय्वंबुभक्षाः सततं शरीरमुपाशोषयन्(!) ॥

स राजांतःपुरवृतो नंदने मघवानिव ।
क्रीडयित्वा चिरं तत्र सभार्यः स्वपुरं ययौ ॥
अणुहो[1] नाम तस्यासीत्पुत्रः परमधार्मिकः ।
तं विभ्राजः सुतं राज्ये स्थापयित्वा वनं ययौ ॥
तपः कर्तुं समारेभे यत्र ते सहचारिणः ।
स वै तत्र निराहारो वायुभक्षो महातपाः ॥
ततो विभ्राजितं तेन विभ्राजं नाम तद्वनं ।
बभूव यत्र शकुनाश्चत्वारो योगधर्मिणः ।
योगभ्रष्टा[स्]त्रयश्चैव देहत्यागकृतो ऽभवन् ॥
कांपिल्ये नगरे ते तु ब्रह्मदत्तपुरोगमाः ।
जाताः सप्त महात्मानः सर्वे विगतकल्मषाः ॥
शक्तिमंतो ऽत्र चत्वारस्त्रयस्तु परिमोहिताः ।
स्वतंत्रस्त्वणुहाज्जज्ञे ब्रह्मदत्तो महायशाः ॥
छिद्रदर्शी सुनेत्रस्तु वेदवेदांगपारगौ ।
जितौ (*r.* जातौ) श्रोत्रियदायादौ पूर्वजातिसहोषितौ ॥
पंचालो(पां°) बह्वृचस्त्वासीदाचार्यत्व(°त्वं) चकार ह ।
द्विवेदः कंडरीकश्च च्छंदोगो ऽध्वर्युरेव च ॥
ततो ऽणुहः सुतं दृष्ट्वा ब्रह्मदत्तमकल्मषं ।
अभिषिच्य स्वराज्ये तु परां गतिमवाप्तवान् ॥
पंचालकंडरीकस्तु(°कौ तु) पुत्रौ संस्थाप्य मंदिरे ।
विवेश तु वनं तत्र गतौ (*r.* गतः) परमिकां गतिं ॥
ब्रह्मदत्तस्य भार्या तु संततिर्नाम भारत ।
स्वां(? सा) त्वेकभावसंयुक्ता रेमे भार्या सहैव तु[2] ॥
शेषास्तु चक्रवाका वै कांपिल्ये सहचारिणः ।
जाताः श्रोत्रियदायाद(°दा) दरिद्र(°द्राः) स्वकुलेषु च ॥
धृतिमान्सुमहात्मा च तत्त्वदर्शी निरुत्सुकः ।
वेदाध्ययनसंपन्नाश्चत्वारश्छिद्रदर्शिनः ॥
ते योगनिरताः सिद्धाः प्रस्थिताः सर्व एव हि ।
आमंत्रयित्वा ते सर्वे ययुः स्थानानि योगिनः ॥
तस्मिन्संकीर्तिते विष्णोःपदे पापं प्रणम्य(? *r.* प्रणाश्य)तु ।
भूरा ये संप्रपद्यंते अपुनर्भवकांक्षिणः ॥
पापं प्रणाशयत्यच तद्विष्णोः परमं पदं ।
शारीरे मानसे चैव पापे वाक्के महामुने ।
कृते सम्यक् पदं भक्त्या पठन् श्रद्धासमन्वितः ॥

[1] Read अणुहो with *Hariv.*; cf. *Mahābh.*, i., 226; Wilson, *Vishṇup.*, 2nd ed., iv., p. 141.

[2] ? Read तां त्वेकभावसंयुक्तां रेमे (? लेभे) भार्यां स हैव तु । cf. *Har.* 1262.

मुच्यते सर्वपापेभ्यः कृष्णनामानुकीर्तना[त्] ।
उच्चार्यमाण एतस्मिन् देवदेवस्य दर्शनात् ॥
इति शिवपुराणं समाप्तं ॥ संवत् १७५६ ॥

If this is really the *Dharmasaṃhitā* of the *Śivapurāṇa*, as Professor Aufrecht believes it to be, it would be the last of the twelve *Saṃhitās* of that work, and would thus indeed 'complete the *Śivapurāṇa*.' Cf. the enumeration of the different sections of this *Purāṇa*, p. 1315, col. 2. [Gaikawar.]

3617.

1101. Foll. 162; size 12½ in. by 6 in.; excellent Devanāgarī writing of 1801 A.D.; eleven lines in a page.

Vāyavīya-saṃhitā, another section of the *Śivapurāṇa*, deriving its name from its being promulgated by *Vāyu* (i.e. *Śiva* himself) to the *Ṛishis*. [A.]

The work consists of two parts, the *pūrva-* and *upari-bhāga*, of 30 *adhyāyas* each.

It begins:

नमः शिवाय सोमाय सगणाय ससूनवे ।
प्रधानपुरुषेशाय सर्गस्थित्यंतहेतवे ॥ १ ॥
शक्तिरप्रतिमा यस्य ऐश्वर्यं चातिसर्वगम्[3] ।
स्वामित्वं च विभुत्वं च स्वभावं संप्रचक्षते ॥ २ ॥
तमजं विश्वकर्माणं शाश्वतं शिवमव्ययम् ।
महादेवं महात्मानं व्रजामि शरणं शिवम् ॥ ३ ॥
धर्मक्षेत्रे महातीर्थे गंगाकालिंदिसंगमे ।
प्रयागे नैमिषारण्ये ब्रह्मलोकस्य वर्त्मनि ॥ ४ ॥
मुनयः संशितात्मानः सत्यव्रतपरायणाः ।
महौजसो महाभागा महासत्त्वं वितेनिरे ॥ ५ ॥
तत्र सत्त्रं समाकर्ण्य तेषामक्लिष्टकर्मणाम् ।
साक्षात्सत्यवतीसूनोर्वेदव्यासस्य धीमतः ॥ ६ ॥
शिष्यो महात्मा मेधावी त्रिषु लोकेषु विश्रुतः ।
पंचावयवयुक्तस्य वाक्यस्य गुणदोषवित् ॥ ७ ॥

[3] शक्तिरप्रतिया° चापि सर्वगं B.

उत्तरोत्तरवक्ता च ब्रुवतो ऽपि बृहस्पतेः ।
मधुरश्रवणानां च मनोज्ञपदपर्वणाम् ॥ ८ ॥
कथानां निपुणो वक्ता कालविन्नयवित्कविः ।
आजगाम स तं देशं सूतः पौराणिकोत्तमः ॥ ९ ॥
तं दृष्ट्वा सूतमायांतं मुनयो हृष्टमानसाः ।
तस्मै साम च पूजां च यथावत्प्रत्यपादयन् ॥ १० ॥
प्रतिगृह्य स तां पूजां मुनिभिः प्रतिपादिताम् ।
उद्दिष्टमासनं भेजे नियुक्तो[1] युक्तमात्मनः ॥ ११ ॥
ततस्तत्संगमादेव मुनीनां भावितात्मनाम् ।
सोत्कंठमभवच्चित्तं श्रोतुं पौराणिकीः कथाः[2] ॥ १२ ॥
तदा तमनुकूलाभिर्वाग्भिः पूज्य महर्षयः ।
अतीवाभिमुखं कृत्वा वचनं चेदमब्रुवन् ॥ १३ ॥

श्रीऋषय ऊचुः ॥

रोमहर्षण(लोमहर्षण B) सर्वज्ञ भवान्वै भाग्यगौरवात् ।
पुराणविद्यामखिलां व्यासात्प्रत्यक्षदर्शिवान् ॥ १४ ॥
तस्मादाश्चर्यभूतानां कथानां त्वं हि भाजनम् ।
रत्नानामुरुसाराणां रत्नाकर इवार्णवः ॥ १५ ॥
यच्च भूतं च भव्यं च यच्चान्यद्वस्तु वर्तते ।
न तवाविदितं किंचित् त्रिषु लोकेषु विद्यते ॥ १६ ॥
त्वमदृष्टवशादस्मद्दर्शनार्थमिहागतः ।
अकुर्वन् किमपि श्रेयो न वृथागंतुमर्हसि ॥ १७ ॥
तस्माच्छ्राव्यतमं पुण्यं सत्कथाज्ञानसंहितम् ।
अपवर्गफलैकांतमनाचारबहिष्कृतम् ॥ १८ ॥
जगतः सृष्टिसंहारस्थितिहेतुप्रदर्शकम्(°नं B) ।
वेदांतसारसर्वस्वं पुराणं श्रावयाशु नः ॥ १९ ॥
एवमभ्यर्थितः सूतो मुनिभिर्वेदवादिभिः ।
श्लक्ष्णां च न्यायसंयुक्तां प्रत्युवाच शुभां गिरम् ॥ २० ॥

Part I. contains a theogony from the *Śaiva* point of view.

The connection of the work with the *Śaiva-purāna* is explained in the following way. Having enumerated the 18 *Purānas* in the same order as is done in the *Bhāgavata* (except that the *Bhavishya* is mentioned in the sixth place, before *Nāradīya*, *Mārkandeya*, and *Āgneya*; see Wilson, *Vishnup.*, 2nd ed., i., p. xxiii.), the author states (fol. 2*b*) that the *Śaivapurāṇa*, the fourth of the number, consists of the following 12 *Saṃhitās:* 1. *Viśveśvara* (*Vidyeśvara* B; *Vighneśa* Bik., p. 209; consisting of 1000—or 10,000 acc. to Bik.—*ślokas*); 2–5. *Raudra*, *Vaināyaka*, *Bhauma*, and *Mātra* (of 8000 each); 6. *Rudraikādaśa* (13,000); 7. *Kailāsa* (6000); 8. *Śatarudra* (3000); 9. *Koṭirudra* (9000); 10. *Sahasrakoṭirudra* (11,000); 11. *Vāyavīya* (4000); and 12. *Dharma-saṃhitā* (12,000). The number of verses here assigned to the present work is probably about correct, a rough estimate yielding 3934 *ślokas*.

Colophon: इति श्रीपुराणे शैवे वायवीयसंहितायां त्रिंशो ऽध्यायः ॥

Part II. begins:

नमः समस्तसंसारचक्रभ्रमणहेतवे ।
गौरीकुचतटद्वंद्वकंचुकांकितवक्षसे ॥ १ ॥

सूत उवाच ॥

उक्त्वा भगवतो रूपं(लब्ध्वं B) प्रसादमुपमन्युना ।
नियमायोत्थितो[3] वायुर्मध्यं प्राप्ते दिवाकरे ॥ २ ॥
ऋषयश्चापि ते सर्वे नैमिषारण्यवासिनः ।
अथायमर्थः प्रष्टव्य इति कृत्वा विनिश्चयं ॥ ३ ॥ °

This part is chiefly devoted to practical theology, in connection with certain devotional performances to be observed by the sectaries of the creed, and apparently forming part of the one great practice called '*pāśupataṃ vratam*,' whence it might almost seem that this work originated with the *Śaiva* sect of '*Pāśupatas*' as an exposition of their doctrines.

It ends:

सूते कृताशिषि गते मुनयः सुवृत्ता
यागे च पर्यवसिते महति(महिते B) प्रयागे ।
काले कलौ च विषयैः कलुषामयानं(*r.* कलुषायमाणे)
वाराणसीपरिसरे वसतिं वितेनुः ॥

---

[1] उच्छिष्टमानसं ° A; ° नियुक्ते B.

[2] पौराणिकीं कथां B.

[3] नियमायास्थितो A.

अथ च ते पशुपाशमुमुक्षया
स्वकृतया कृतपाशुपतव्रताः ।
अधिकृताखिलबोधसमाधयः
परमनिर्वृतिमापुरनिंदिताः(०पुरसौपदं A) ॥

इत्यादिश्रीमहापुराणे शैवे वायवीयसंहितायामुपरिभागे त्रिंशो ऽध्यायः ॥

For fragments of this work see Aufrecht, Cat. Bodl., p. 76*a*; Rāj. Mitra, Notices, iii., p. 305. [H. T. COLEBROOKE.]

3618.

1081b. Foll. 47 and 73; size 13¼ in. by 6¾ in.; clear, modern Devanāgarī writing; twelve to fourteen lines in a page.

Vāyavīya-saṃhitā, in two parts, each with a separate pagination. [B.]

Part I. ends: इत्यादिमहापुराणे श्रीशैवे वायवीयसंहितायां पूर्वभागे उपमन्युप्रसादं नाम त्रिंशत्तमो ऽध्यायः । पूर्वभागः समाप्तः ॥

Part II. begins:

ज्ञानं ज्ञानिभिरर्थितं मुनिभिः शक्रादिभिः संस्तुतं
ध्यातं योगिभिरप्रतर्कमनघं शुद्धं च संवित्प्रदं ।
ख्यातं सर्वसुरासुरैर्निजगुणव्याख्यानसंकीर्तनात्
श्रीविश्वेशपदारविंदयुगलं वंदे मुदाहं सदा ॥

सूत उवाच ॥ उक्ता (!) ०

Though even less accurate than A, this copy, besides offering many preferable variants, is useful for clearing up mistakes and doubtful readings in the other MS.

[H. T. COLEBROOKE.]

3619.

264a. Foll. 98; size 12½ in. by 4½ in.; fair Devanāgarī writing of the beginning of the present century; 9–11 lines in a page.

Sāmbapurāṇa—or *Śāmbapurāṇa*, as it is spelt throughout in these MSS.—one of the *Upapurāṇas*, being specially devoted to the worship of the Sun as the supreme deity. [A.]

The MS. is rather incorrect, especially in its latter portion.

Adhyāya 1 runs as follows: श्रीसरस्वत्यै नमः । ओं नम सूर्याय ॥

नमः सवित्रे जगदेकचक्षुषे
जगत्प्रसूतिस्थितिनाशहेतवे ।
त्रयीमयाय त्रिगुणात्मधारिणे
विरञ्चिनारायणशङ्करात्मने ॥

तिमिरकरिकिरातः प्रत्यहं स प्रभातः
कमलविमलबन्धुः पुण्यकारुण्यसिन्धुः ।
भुवनभवनदीपः कुष्ठपापप्रदीपः
सुरमुनिकृतसेवः पातु वो भानुदेवः ॥

समस्तप्राणदेहाय [स]दा विशुद्धबुद्धये ।
त्रयीमयाय देवाय नमो लोकैकसाक्षिणे ॥
पितामहाय कृष्णाय योगिने व्यक्तमूर्तये ।
भूतभव्यभविष्याय विश्वसंसृष्टये नमः ॥
नमस्तस्मै मुनीशाय सूनृताय तपस्विने ।
शान्ताय वीतरागाय तस्मै ज्ञानात्मने नमः ॥
नमस्तस्मै विधात्रे च अव्यक्तप्रभवाय च ।
भूतसंहारतिग्माय भास्कराय गभस्तिने ॥
शक्रो वह्निर्यमो(वह्नि०) रक्षो वरुणो ऽथ समीरणः ।
धनदश्चेश्वरश्चैव अधदूर्द्धं[1] तथैव च ॥
ये दिशो व्याप्य तिष्ठन्ति तस्मै सर्वात्मने नमः ।
नैमिषारण्ये शौनकः कुलपतिः सूतमपृच्छत् ॥
सत्रे द्वादशवार्षिके काले चात्र विश्रावणे ।
एतस्मिन्नन्तरे काले कथामेतामपृच्छत ॥
त्वयात्र कथिताः सूत पुराणा बहुविस्तराः ।
पद्मसुखस्य त्वया चादौ पुनर्ब्रह्माण्डमेव च ॥
वायुनापि च यत्प्रोक्तं तथा सावर्णिकेन च ।
मार्कण्डेयं च यत्प्रोक्तं तद्वैशम्पायनेन च ॥
दधीचिना च यत्प्रोक्तं यच्च सर्वेण भाषितं ।
हरिणापि च यत्प्रोक्तमृषिभिः समुदाहृतं ॥
वालखिल्यैश्च यत्प्रोक्तं तत्कृतं चर्षिभिः सह ।
हरिपुत्रकृतं चात्र न त्वया कथितं त्विह ॥

---

[1] Thus A, B; ? r. अध ऊर्द्ध्वं.

मनःकर्णसुखं सौते प्रीणात्यमृतसंमितं ।
भास्करस्य पुराणं यत्पृष्टं शाम्बेन धीमता ॥
तदेतद् द्वादशाकारं ननु मासाधिमूर्तिकं ।
पुराणमखिलं चात्र सर्वशास्त्रप्रतिष्ठितं ॥
कथयस्व महाभाग यथावत्कृतवानसि ।
सूत उवाच ॥
प्रश्नभारो महानेष यथा वदसि सुव्रत ॥
तन्महाभारताख्यानाद्धर्मश्रुतिविस्तरात् ।
पुराणानां च सर्वेषां प्रवरः प्रश्न उत्तरः ॥
कथाश्च विविधाश्चात्र पुराणे संप्रतिष्ठिताः ।
वेदार्थस्मृतिसाराणि वर्णधर्माश्रयाणि च ॥
शृणुध्वं मुनयः सर्वे शाम्बाख्यं पापनाशनं ।
पुराणं सर्वरोगघ्नं परं कल्याणदायकं ॥
यत्र नानाविधा पूजा सूर्यस्य च महात्मनः ।
पितुः शापो हि शाम्बस्य नारदस्तत्र कारणं ॥
शापानुग्रहतश्चैव तथा पुरनिवेशनं ।
मण्डलस्य प्रमाणं हि भ्रमेराराधनं[1] तथा ॥
तेजसां शातनं चैव सूर्यस्तवस्तथैव च ।
शाम्बस्य च तदोल्लासं प्रतिमास्थापनं तथा ॥
मगानयनमत्रैव मगमाहात्म्यमेव च ।
पूजाविधिं रवेरत्र पूजानिष्ठास्तथैव च ॥
भूतं भव्यं भविष्यं च मन्त्रवादस्तथैव च ।
उत्पत्तिः प्रलयश्चैव भूतसर्गानुवर्णनं ॥
साङ्गोपाङ्गसमाहारो विधिपूजाप्रवर्तनं ।
वश्याकर्षणं विद्वेषस्तम्भनोच्चाटनादिकं ॥
प्रतिमालक्षणं चैव पूजावासविधानकं ।
मण्डलानि क्रियायोगाः सिद्धियोगाश्च साधनं ॥
महामण्डलयागश्च सान्निध्यं द्वादशात्मनः ।
भ्रमिमानोपनं[2] चैव पुष्पधूपविधिस्तथा ॥
सप्तमीकरणं चैव उपवासविधिस्तथा ।
प्रोक्षणं यच्च दानस्य फलं यच्च प्रकीर्तितं ॥
वेलाकालविधानं च अर्कधर्मविधिस्तथा ।
धूपकर्मविधिश्चैव जयस्यापि यथाविधि ॥
प्रयताप्रयतस्यैव तथा स्वप्नानुवर्णनं ।
प्रायश्चित्तविधानं च तथाचार्यस्य लक्षणं ।
दीक्षणं सर्वशिष्याणां मन्त्रेष्वेव विनिश्चयः ॥
नवांश्च(सर्वे च) विविधा मन्त्राश्चास्मिन्ग्रन्थे समासतः ।
भविष्यन्ति यथान्यायमध्याया विविधाश्रयाः ॥
इति श्रीशाम्बपुराणे उपदेशानुक्रमणं नाम प्रथमो ऽध्यायः ॥

After this exposition of the contents of the whole *Purāṇa*, *Śuka* relates in the following *adhyāya* (which is likewise called the 1st) as to how the Raghuide king *Bṛihadbala* is told by *Vasishṭha* that *Āditya* is the supreme deity, from whom the whole world emanates and to whom it returns again after its destruction. In the 2nd *adhyāya* this peculiar worship of the Sun is stated to have taken its origin in Śāmbapura, on the banks of the Candrabhāgā or Candrasarit, having been instituted by *Śāmba*—the son of *Kṛishṇa-Vāsudeva* by *Jāmbavatī*, and grandson of *Aditi*—who, having been cursed by his father for an intrigue carried on in his gynaeceum at the instigation of *Nārada*, was visited by an incurable leprosy, from which he was at last delivered by the miraculous power of the Sun, whose interposition *Śāmba* implored. On *Śāmba's* story cf. the extracts from the *Bhavishyapurāṇa* in Aufrecht's Cat. Bodl., p. 31 seqq.

The chapters are marked as follows: 1*b*. (fol. 3*a*); 2. (fol. 5*a*) *śāmbaśāpaḥ;* 3. (fol. 5*b*) *dvādaśamūrtyupākhyānam;* 4. (fol. 7*a*); 5. (fol. 8*a*) *bhaktyupasthānam;* 6. (fol. 10*a*) *raśmivarṇanam;* 7. (fol. 10*b*) [*sūryasya*] *sarvavyāpitvavarṇanam;* 8. (fol. 12*b*) *sūryanigamaḥ;* 9. (fol. 13*a*); 10. (fol. 15*b*); 11. (fol. 16*a*) [*sūryasya*] *śarīralikhanam;* 12. (fol. 16*b*) praise of Divaspati; 13. (fol. 17*b*) *brahmabhāshitastavaḥ;* 14. (fol. 18*b*) *brahmastotram;* 15. (fol. 20*a*) legend of *Daṇḍanāyaka* and *Piṅgala;* 16. (fol. 20*b*) *maheśvarastotram;* 17. (fol. 22*b*) *devatākhyā-*

---

[1] Thus A, B; भ्रमिमारोप्य तत्तेजः शातयामास तस्य वै । fol. 14*b*.

[2] भ्रामिमानोपनं B; ? भ्रमिमारोपणं or भ्रमेरारोपणं.

nam; 18. (fol. 23*b*) *vyomotpattiḥ*; 19. (fol. 24*a*) places round Mount Meru; 20. (fol. 26*b*) *ādityarathavarṇanam*; 21. (fol. 27*b*) *somavṛiddhikshayaḥ*; 22. (fol. 28*b*) *rāhugrahaṇavicāraḥ*; 23. (fol. 29*b*) *gopānayanam*; 24. (fol. 30*a*) *sūryacakravinihsṛitaḥ stavarājaḥ*; 25. (fol. 31*b*) *magānayanam*; 26. (fol. 32*b*) definition of *Maga* and *Yājaka*; 27. (fol. 33*a*) *mokshajñānam*; 28. (fol. 34*a*) description of the *pratimā*, or image of the sun; 29. (fol. 34*b*) *pratishṭhāpanakalpe dāruparīkshā*; 30. (fol. 35*b*) the same subject as *adhy.* 28; 31. (fol. 37*b*) *pratishṭhākalpa*; 32. (fol. 38*a*) *dhvajāropaṇam*; 33. (fol. 40*b*) *devayātrā*; 34. (fol. 41*a*); 35. (fol. 42*b*) *agnidhūpavidhikriyā*; 36 and 37 are passed over in both MSS.; 38. (fol. 45*a*); 39. (fol. 46*a*) *japasthānavidhiḥ*; 40. (fol. 47*b*) *dīkshāvidhānam*; 41. (fol. 49*a*); 42. (fol. 50*b*); 43. (fol. 54*b*) *sadācārādhyāyaḥ*; 44. (fol. 55*b*) *chatropānaddānādhyāyaḥ*;* 45. (fol. 57*a*) *saptamīkalpaḥ*; 46. (fol. 58*a*) *japavidhiḥ*; 47. (fol. 59*b*) *mudrālakshaṇam*; 48. (fol. 72*a*) *saptasaṃgrahe maṇḍalavidhānaṃ* (mostly in prose intermixed with *mantras*).

After this the numbering of the chapters, as well as the designation *adhyāya*, ceases altogether, the rest apparently forming a second part comprised under the general title of *Jñānottaram*, beginning:

प्रथमं चिंतयेत्पद्मामष्टयंत्रं सकर्णिकं ।
तन्मध्य(°ध्ये) चिंतयेद्देवं भास्करं रश्मिविग्रहं ॥

सहस्रांशुनमस्कारं सूर्यकोटिसमप्रभं ।
महातेजोमयं ध्यात्वादित्यमाह्वानयेद्यः(? °नमेव च) ॥

यस्य हरितवर्णाभा रथे तिष्ठंति वाजिनः ।
अरुणः सारथिर्यस्य रथवाहः स्वयं स्थितः ॥

तमहं लोकसताय:(? °सत्त्वाय) [आ]दित्यमाह्वयाम्यहं ।
आयाहि भगवन्भानो तव यज्ञः प्रवर्तते ॥

This part of the work is divided into short sections as follows: fol. 78*a*, *iti śāmbapurāṇe jñānottare prathamapaṭalaḥ*; fol. 78*b*, *dvitīyapaṭalaḥ*; fol. 79*a*, *vījottaram*; ib., *vījasvaraprasavaḥ*; fol. 80*a*, *vyomasūtram*; fol. 83*b*, *śarīrasādhanaḥ paṭalaḥ*; fol. 84*b*, *sādhakasya vyādhiḥ*; fol. 85*a*, *abhicāravidhiḥ*; fol. 86*a*, *māraṇābhicāraḥ*; fol. 87*a*; fol. 87*b*; fol. 88*b*, *vījaprasave sarvasāmānyasādhanaḥ paṭalaḥ*; fol. 90*a* (bis), *yogavidhiḥ*; fol. 90*b* (bis); fol. 91*a*, *vījaprasavaḥ*; fol. 92*a* (bis); fol. 92*b*; fol. 93*b* (bis), *visarjanavidhiḥ*; fol. 94*a*; fol. 94*b*; fol. 95*b*; fol. 96*b*.

It ends: सूत उवाच ॥

भास्करं(*r.* भास्करेण) हि यत्प्रोक्तं शाम्बाय लवणाम्भसि ।
वृहद्बलाय वसिष्ठ तत्सर्वं कथयामि ते ॥

श्रवणकलितशाम्बो भानुदेवप्रसा[दा]द्
भवति विजितकामः कामिनीकेलिपालः ।
करुणविमलमूर्तिर्धूतपापप्रचण्डो
वलितसकलभोगो याति लोकं च विष्णोः ॥

इति शाम्बपुराणं समाप्तमिति ॥

[H. T. Colebrooke.]

3620.

1312. Foll. 149; size 12½ in. by 5 in.; Devanāgarī writing of 1804 A.D.; eight lines in a page.

The same work.

A very inaccurate copy, in three different handwritings, apparently derived from the same original as the preceding one.

[H. T. Colebrooke.]

* After fol. 55 another hand begins. The gap in the text which occurs here is filled up by an additional leaf, which at present counts as fol. 74, but bears the original no. 39. The pagination, indeed, is very irregular and defective: foll. 1–16 are numbered 1–16; in foll. 75–81 the nos. 19–25 are almost entirely cut away; fol. 82 is numbered 256 (? 26; but apparently inserted subsequently); foll. 83–98 numbered 27–42.

3621.

2177 B. Foll. 46; size $10\frac{3}{4}$ in. by $4\frac{3}{4}$ in.; fair Devanāgarī writing of 1593 A.D.; ten lines in a page.

Agastya-Saṃhitā, of the *Skanda-Purāṇa**(?), in 23 *adhyāyas*; inculcating the worship of *Vishṇu* in his different forms (especially that of *Rāma*), as expounded by *Śiva* to *Pārvatī*, and by *Agastya* to *Sutīkshṇa*.

Adhy. I. runs thus (with numbers supplied):

अगस्त्यो नाम देवर्षिसत्तमो गौतमीतटे ।
कदाचिद्दंडकारण्ये सुतीक्ष्णस्याश्रमं ययौ ॥ १ ॥
प्रत्युज्जगाम तं भक्त्या गंधपुष्पाक्षतोदकैः ।
पाद्यार्घ्याद्यर्हणं चक्रे तस्मै ब्रह्मविदे मुनिः ॥ २ ॥
सुतीक्ष्णस्तं प्रणम्याह सुखासीनं तपोनिधिं ।
श्रीमदागमनेनैव जीवितं सफलं मम ॥ ३ ॥
अद्य जन्मसहस्रेषु तपः फलति संचितं ।
कामक्रोधादिभिर्भूयो भूयो ऽहं पीडितो मुने ॥ ४ ॥
नाद्राक्षं सम्यगिष्ट्वापि क्रतुभिर्बहुदक्षिणैः ।
सत्पात्रे सर्वदानानि दत्त्वापि मुनिसत्तम ॥ ५ ॥
भवाब्धेस्तरणोपायं तपस्तप्त्वापि दुष्करं ।
किं करिष्याम्यहं तात क्व यास्यामि च मे वद ॥ ६ ॥
इत्युक्तः सो ऽब्रवीत्तेन कुंभभूर्विगतस्पृहः ।
क्षणं विचार्य तत्पौर्वापर्येण मुनिपुंगवः ॥ ७ ॥
अस्ति वक्ष्यामि ते सर्वं रहस्यं वृषभध्वजः ।
यत्प्रत्यपादयत्पूर्वं पार्वत्यै कृपयात्मवित् ॥ ८ ॥

ईश्वर उवाच ॥

कामक्रोधादिभिर्दोषैर्दुष्टास्तत्र [जनाः ? torn] पुनः ।
उत्पद्यंते प्रलीयंते पुनर्व्यामोहितास्त्वया ॥ ९ ॥
रौरवादिषु पच्यंते पुनः संसारिणो भुवि ।
कर्मशेषात्प्रजायंते पंग्वंधबधिरादयः ॥ १० ॥
कृमिकीटादयो भूत्वा पुनः संसारिणो भुवि ।
कुष्ठाद्युपहताः केचिच्चौरव्याघ्रादिभिर्हताः ॥ ११ ॥
प्रविशंति जले ऽग्नौ वा देशाद्देशं व्रजंति च ।
परस्त्रीधनहर्तारस्तापयंति सतः सदा ॥ १२ ॥
देवब्राह्मणवित्तैस्तु येषां जीवनमन्वहं ।
राजसास्तामसा ये च हंतारो वनजीविनः ॥ १३ ॥
पुत्रदारादिभिर्मुक्ता दुःखायते भ्रमंत्यहो ।
कलौ प्रायेण सर्वे ऽपि राजसास्तामसास्तथा ॥ १४ ॥
निषिद्धाचारिणः संतो मोहयंत्यपरान्बहून् ।
यथा भूतः प्रभुर्लोके सेवकाः स्युस्तथाविधाः ॥ १५ ॥
अतो मदीयाः सर्वे ऽपि हिंसकाः स्युः प्रियाः प्रिये ।
वश्याकर्षणविद्वेषस्तंभनोच्चाटनादिषु ॥ १६ ॥
शश्वदावां समाराध्य भवंति फलभागिनः ।
आवाभ्यां पिशितं रक्तं सुरां वापि सुरेश्वरि ॥ १७ ॥
वर्णाश्रमोचितं धर्ममविचार्यार्पयंति ये ।
भूतप्रेतपिशाचास्ते भवंति ब्रह्मराक्षसाः ॥ १८ ॥
पुनस्तदंते जायंते विप्रदेवाधिकारिणः ।
तत्तद्रूपेण जायंते स्वस्वदोषानुरूपतः ॥ १९ ॥

पार्वत्युवाच ॥

नायं धर्मो हि देवेश परेषामुपकारकृत् ।
अतो मे ब्रूहि देवेश धर्मो यस्त्वं कृपानिधे ॥ २० ॥

ईश्वर उवाच ॥

सत्यं वदाम्यहं देवि यन्मां त्वं परिपृच्छसि ।
हंताहं सर्वलोकानामतो हिंसैव मे प्रिया ॥ २१ ॥
ये वा भूतानि निघ्नंति विधिनाविधिनापि वा ।
समर्पयंति भूतेभ्यो मत्प्रियास्ते सदा प्रिये ॥ २२ ॥
अहं तमोमयो नित्यं हन्मि भूतानि भामिनि ।
मत्कर्म हननं यस्मात्ततो हिंसैव मे प्रिया ॥ २३ ॥
मत्कृत्याचारिणः सर्वे वल्लभा मम वल्लभे ।
लोके स्वाम्यनुरूपेण सेवां कुर्वंति सेवकाः ॥ २४ ॥
भक्त्यार्पयंति ये मह्यं तथापि पिशितादिकं† ।
तृप्तिमुत्पादयंत्येते विधिनाविधिनार्पितं ॥ २५ ॥
ब्रह्मा सृजति भूतानि विष्णुस्तान्येव पालयेत् ।
तान्यहं हन्मि भूतानि कृतिरस्माकमीदृशी ॥ २६ ॥
रजोगुणालयो ब्रह्मा विष्णुः सत्त्वगुणालयः ।
तमोगुणालयो ऽहं स्यां स्वस्वकर्माणि कुर्महे ॥ २७ ॥
तत्तद्गुणानुगुण्येन क्रियते ऽस्माभिरीदृशं ।
भवाब्धेस्तरणं देवि हिंसकानां सुदुर्लभं ।
कामादिग्रस्तचित्तानां कुतो मुक्तिर्वद प्रिये ॥ २८ ॥

* The works connected with this *Purāṇa* are arranged alphabetically under the *Saṃhitās* and *Khaṇḍas*.

† Here two half-verses are supplied in the margin, the first of which is, however, partly torn away.

पार्वत्युवाच ॥

किमुपास्य लभेन्मुक्तिं क्रियया वा कया प्रभो ।
मुमुक्षोः पुनरावृत्तिर्दुर्लभा भवभंजन ॥ २९ ॥

ईश्वर उवाच ॥

शृणु देवि महाभागे रहस्यं कथयामि ते ।
यज्ज्ञात्वा मुच्यते जंतुर्जन्मसंसारबंधनात् ॥ ३० ॥ °

It ends:

राम: सत्यं परं ब्रह्म रामात्किंचिन्न विद्यते ।
सर्वशास्त्ररहस्यज्ञ मया तव महात्मना ॥
अगस्त्यसंहिता नाम प्रोक्तेयं सर्वकामधुक् ।
अध्यात्मालोकने दीपकलिकाज्ञाननाशनी ॥
भोगमोक्षप्रदा नित्यमायुरारोग्यवर्धिनी ।
श्रुता दृष्टापि लिखिता बहिरंतश्च पावयेत् ॥
आदिमध्यावसानांतं यः सकृद्वा निरीक्षते ।
पापात्मापि समुत्क्रम्य ब्रह्मभूयाय कल्पते ॥
सर्वदालोचयेद्यस्तु ब्रह्मविद्योगिसद्गतिं ।
प्राप्नोति लोकमखिलं लब्ध्वाभीष्टमवाप्नुयात् ॥
पुस्तकं लिखितं यस्य गृहे तिष्ठति पूजितं ।
आयुरारोग्यमैश्वर्यं वर्धते ऽस्य दिने दिने ।
धनेन पुत्रपौत्राद्यैः कुलमस्य प्रवर्धते ॥

इत्यगस्त्यसंहितायां परमरहस्ये त्रयोविंशो ऽध्यायः ॥ संवत् १६५१ वर्षे मार्गशिरवदि १३ भृगौ अद्येह शीणोरवास्तव्यश्रीगौडज्ञातीयश्रीरामेण लिपितं ॥

Neither in the work itself nor in the colophons is the work assigned to the *Skandapurāṇa;* but see the extracts from the next work, according to which the *Agastyasaṃhitā* of the *Skandapurāṇa* is also called *Śāṅkarī Saṃhitā*. It is, however, by no means certain that this is really the work there referred to. In some of the forms and formulas of worship it propounds, the work indeed verges very much on the Tantric type. Though it is distinctly stated that the *Agastyasaṃhitā,* like the present work, was communicated by *Śiva* to *Pārvatī,* one would expect the subject-matter of the principal work of the *Śāṅkarī Saṃhitā* to be on *Śiva*-worship.

For another MS. of this work (beginning in the middle of *adhy.* I., v. 10*b*) see Weber, Berlin Cat., no. 1525. [GAIKAWAR.]

3622.

390. Foll. 233; size folio, 16¾ in. by 10½ in.; European paper; good, large Devanāgarī writing; eighteen lines in a page.

Hālāsyamāhātmya of the *Agastyasaṃhitā* (or *Śaṅkarasaṃhitā,* q.v.) of the *Skandapurāṇa*; in 71 *adhyāyas,* treating of the legendary history, and religious merits, of the *Hālāsya-kshetra,* its principal *tīrtha, Hemābjinī* (*Hemapadmākara*), and various *liṅgas.*

It begins:

शुक्लांबरधरं विष्णुं शशिवर्णं चतुर्भुजं ।
प्रसन्नवदनं ध्याये सर्वविघ्नोपशांतये ॥
मातामहं महाशैलं महस्तद (? महत्सदः) पितामहं (? पै°) ।
कारणं जगतां वंदे कंठादुपरि वारणं ॥
ऐश्वरं परमं तत्त्वमादिमध्यांतवर्जितं ।
आधारं सर्वभूतानामनाधारमविक्रियं ॥ १ ॥
अनंतानंदबोधांबुनिधिमद्भुतविक्रमं ।
अंबिकापतिमीशानमनिशं प्रणमाम्यहं ॥ २ ॥
वंदे हालास्यनगरीं वंदे हेमाब्जिनीमपि ।
वंदे सुमीननयनां वंदे सुंदरनायकं ॥ ३ ॥
शिवाय परिपूर्णाय शीतलाय चिदात्मने ।
चित्तनाथाय नाथाय तेजसे ब्रह्मणे नमः ॥ ४ ॥ ° ५ ॥
इषुकोदंडपुष्पेषुपाशांकुशकरोज्ज्वलां ।
उद्यत्सूर्यनिभां देवीं वंदे हालास्यसुंदरीं ॥ ६ ॥ ° ३५ ॥
श्रीकंठपरमेशाख्यज्योतिर्लिंगस्य सन्निधौ ।
शिववन्निर्मलतरमस्ति तीर्थं महत्तरं ॥ ३६ ॥
शिवानि दातुं शक्तत्वात् परत्वात्पावनत्वतः ।
शिवतीर्थमिति प्राहुस्तत्समस्तविचक्षणाः ॥ ३७ ॥
तत्तीरे तपसा क्लृप्ते मंडपे विश्वकर्मणा ।
सहस्रस्तंभसंयुक्ते चंद्रकांतशिलामये ॥ ३८ ॥ ° ३९ ॥
तन्मध्ये ऽतिविचित्रे च विस्तृते व्याघ्रचर्मणि ।
उपविष्टं सूतमुनिं शिवध्यानपरायणं ॥ ४० ॥ ° ४५ ॥
इत्याद्या मुनयः सर्वे शिवभक्तिप्रचोदिताः ।
समागम्य समाधिस्थं दंडवत्प्रणिपत्य च ॥ ४६ ॥
तत्पादपंकजं भक्त्या पंकजैः परिपूज्य च ।
स्तोत्रैः स्तुत्वा महात्मानं पप्रच्छुः परया मुदा ॥ ४७ ॥

ऋषयः ॥ ० ॥ ४८ ॥
शिवक्षेत्राणि सर्वाणि भुक्तिमुक्तिप्रदानि च ।
मेरुमंदरकैलासश्रीपर्वतमुखानि च ॥ ४९ ॥
संक्षेपतो [ऽ]विस्तरेण भवता कथितानि च ।
अल्पबुद्धिभिरस्माभिस्तानि नावधृतानि च ॥ ५० ॥
तस्माद्विशिष्टं सर्वेषां स्थानानां यच्चिरंतनं ।
शंभुनाधिष्ठितं नित्यं तदेकं वक्तुमर्हसि ॥ ५१ ॥ ० ५५ ॥
योगिभिः सनकाद्यैश्च सेवितं गणपुंगवैः ।
ध्यात्वा क्षेत्रोत्तमं शंभोर्वक्तुमारभते मुनिः ॥ ५६ ॥

श्रीसूतः ॥
शृणुध्वमृषयः सर्वे शिवभक्तिपरायणाः ।
विशिष्टतरमेकं यत्स्थानं शंभोः परात्मनः ॥ ५७ ॥ ० ५८ ॥
पुरानन्दवने कुंभसंभवेन मनीषिणा ।
प्रोक्तं तद्विस्तरेणैव वशिष्ठादिमहात्मनां ॥ ५९ ॥
वक्ष्ये पुरातनं पुण्यं श्रीमद्हालास्यसंज्ञितं ।
श्रवणात्सर्वपापघ्नं वेदांतेषु प्रकाशितं ॥ ६० ॥
वेदांतार्थोऽतिगूढो यः पुराणेषु प्रविस्तृतः ।
तस्मात्सर्वपुराणेषु हालास्यं प्रतिपादितं ॥ ६१ ॥
तथापि तस्य माहात्म्यं बहु स्कांदे तु विद्यते ।
स्कांदमद्यापि वक्ष्यामि पुराणं श्रुतिसारजं ॥ ६२ ॥
षड्विधं संहिताभेदैः पंचाशत्खंडमंडितं ।
आद्या सनत्कुमारोक्ता द्वितीया सूतसंहिता ॥ ६३ ॥
तृतीया शांकरी प्रोक्ता चतुर्थी वैष्णवी तथा ।
पंचमी संहिता ब्राह्मी षष्ठी सा सौरसंहिता ॥ ६४ ॥
तृतीया शांकरी या च संहिता संप्रकीर्तिता ।
सा चतुर्वेदसारादौ श्रुता शक्त्या च शंकरात् ॥ ६५ ॥
शक्त्यंगवासी स्कंदो ऽपि संहितां तां समग्रहीत् ।
ततो ऽवदत्स्वशिष्याय तां चागस्त्याय पृच्छते ॥ ६६ ॥
अथानंदवने तेन मुनिना दीर्घदर्शिना ।
प्रोक्ता सा पृच्छतां प्रीत्यै वशिष्ठादिमहात्मनां ॥ ६७ ॥
अगस्त्यसंहितेत्यासीत्तन्नाम्ना साथ संहिता ।
सर्वान्कामान्या ददाति कामधेनुरिव श्रुता ॥ ६८ ॥
तामद्य वक्ष्ये युष्माकं लोकानां च हिताय च ।
पुरा पुरातने पुण्ये पुरारातेः पुरा शुभे ॥ ६९ ॥
वाराणसीति प्रथिते सर्वेषां मुक्तिसिद्धिदे ।
भागीरथीपयःपूरपावनीकृतभूतले ॥ ७० ॥
विशालाक्षीविश्वनाथसांनिध्यात्सर्वसिद्धिदे ।
शिवलिंगप्रतिष्ठां च कर्तुमुत्तम[म]ध्वरं ॥ ७१ ॥
सत्यलोकात्समागत्य ब्रह्मा लोकपितामहः ।
पितामहेश्वरं लिंगं प्रतिष्ठाप्य स्वनामतः ॥ ७२ ॥
अकरोदश्वमेधानां दशकं तस्य सन्निधौ ।
तदानीं नैमिशारण्यप्रमुखाः क्षेत्रवासिनः ॥ ७३ ॥
आययुर्मुनयः सर्वे यज्ञविद्याविशारदाः ।
वशिष्ठवामदेवाद्या महात्मानश्चिरंतनाः ॥ ७४ ॥ ०

An etymology for *Hālāsyanāyaka*, another name for *Śiva*, to whom the *Hālāsyakshetra* is sacred, is attempted on fol. 64*a*:

हालं सागरजं घोरं संहृत्य भुवनत्रयं ।
रक्षतीश(०श्वर)स्तदासीन्नाम्ना हालास्यनायकः ॥

It ends: श्रीसूतः ॥
शृण्वतां चैव युष्माकं भक्तिश्रीसुंदरेश्वरे ।
श्रीमीनाक्ष्याः पादयोश्च निश्चलास्तु द्विजोत्तमाः ॥
सर्वत्र विजयश्चास्तु युष्माकं सर्वमंगलं ।
वंदे हालास्य नगरीं० (v. 3) ॥
पृष्टं द्विजा भो युष्माभिर्विशिष्टतरमद्भुतं ।
क्षेत्रं तीर्थं च लिंगं च तत्सर्वं कथितं मया ॥
सर्वस्तरति दुर्गाणि सर्वो भद्राणि पश्यतु(०ति) ।
सर्वः सद्गतिमाप्नोति श्रुत्वा हालास्यवैभवं ॥

इति श्रीस्कांदे महापुराणे अगस्त्यसंहितायां हालास्यमाहात्म्ये वसिष्ठऋषीश्वराणां काश्यां मुक्तिमंटपे अगस्त्येन प्रोक्तहालास्येश्वरस्य चतुःषष्टिलीलानुकथनं नाम एकसप्ततितमो ऽध्यायः ॥

Then follow five devotional verses:

श्रीमत्कुंभजदेशिकेंद्रवदनांभोजात्०

Cp. Rāj. Mitra, Notices, vii., p. 27.

[H. T. Colebrooke.]

3623, 3624.

662, 663. Foll. 598 (counted 639; nos. 311–19, 560–89, 592, 593 being passed over); size 4to, 11¼ in. by 9¼ in.; good, clear Devanāgarī writing; European paper (watermark 1805); sixteen lines in a page.

Ambikākhaṇḍa, of the *Skandapurāṇa*, a collection of legends chiefly connected with *Śiva* and *Durgā*, and communicated by *Sanatkumāra* to *Vyāsa*.

It begins (with the numbers supplied):

हस्त्याननः सकलचंद्रनिभैकदंतः
सर्वात्मजो गणपतिर्भुजगोपवीती ।
विघ्नानि नाशयतु लेख्यविधौ ममासौ
देवी च सा कमलिनी वरदास्तु लक्ष्मीः॥१॥०३॥
प्रजापतेर्महाक्षेत्रे गंगाकालिंदिसंगमे ।
प्रयागे परमे पुण्ये ब्रह्मणो लोकवर्त्मनि ॥ ४ ॥
मुनयः संशितात्मानस्तपसा क्षीणकल्मषाः ।
तीर्थसंप्लावनार्थाय पौर्णमास्यां कृताह्निकाः ॥ ५ ॥
पौराणिकमपश्यंत सूतं सत्यपरायणं ।
स्नात्वा तस्मिन्महातीर्थे प्रणामार्थमुपागतं ॥ ६ ॥
दृष्ट्वा ते सूतमायांतं ऋषयो हृष्टमानसाः ।
आश्चर्यासनसंवेशं तद्योग्यं समकल्पयन् ॥ ७ ॥
स प्रणम्य ततः सर्वान् सूतस्तान्मुनिपुंगवान् ।
प्रदत्तमासनं भेजे सर्वधर्मागमान्वितः ॥ ८ ॥
तमासीनमपृच्छंत मुनयस्ते समाहिताः ।
ब्रह्मसत्रे पुरासीना नैमिषारण्यवासिनः ॥ ९ ॥
कथितं भारताख्यानं पुराणं च पुरा त्वया ।
तेन नः प्रतिभापि(०सि)त्वं साक्षात्सत्यवतीसुतः ॥ १० ॥
सर्वागमपरार्थज्ञः सत्यधर्मपरायणः ।
द्विजपूजारतो नित्यं तेन पृच्छा(पृच्छ्यं) त्वमर्हसि ॥ ११ ॥
भारताख्यानसदृशं पुराणाद्यद्विशिष्यते ।
तत्त्वां पृच्छामि वै जन्म कार्त्तिकेयस्य धीमतः ॥ १२ ॥
इमे हि मुनयः सर्वे त्वदुपास्तिपरायणाः ।
स्कंदसंभवशुश्रूषा संजातौत्सुक्यमानसाः ॥ १३ ॥
उक्तः प्रवर्तते सूतं(सूतः) समिद्धैर्मुनिपुंगवैः ।
प्रोवाचेदं मुनीन्सर्वान् वरो भूतार्थवाचकः ॥ १४ ॥
शृणुध्वं मुनयः सर्वे कार्त्तिकेयस्य संभवान्(?०वं) ।
ब्रह्मण्यस्य च माहात्म्यं वीर्यं च त्रिदिवाधिकं ॥ १५ ॥
मुमुक्षूणां परं स्थानं शुके जाते महात्मनि ।
सुतशोकाभिसंतप्तो व्यासस्त्र्यंबकमैक्षत ॥ १६ ॥
दृष्ट्वैव स महात्मानं व्यासो ऽभूद्विगतव्यथः ।
विचरन्स तपोलोकान्मुनिः सत्यवतीसुतः ॥ १७ ॥
मेरुशृंगे ऽथ सदृशे(r. ददृशे) ब्रह्मणः सुतमग्रजं ।
सनत्कुमारं वरदं योगैश्वर्यसमन्वितं ॥ १८ ॥
विमाने रविसंकाशे तिष्ठंतमनलप्रभं ।
मुनिभिर्योगसंसिद्धैस्तपोयुक्तैर्महात्मभिः ॥ १९ ॥
वेदवेदार्थतत्त्वज्ञैः सर्वधर्मागमान्वितैः ।
सकलाबाम्नवेदैस्तु चतुर्वक्त्रमिवावृतं ॥ २० ॥
दृष्ट्वा स तं महात्मानं मुनिर्व्यासो ऽथ संस्थितं ।
ववंदे परया भक्त्या साक्षादिव पितामहं ॥ २१ ॥
ब्रह्मसूनुरथ व्यासं समायातमुदैक्षत ।
परिष्वज्य परप्रेम्णा प्रोवाच वचनं शुभं ॥ २२ ॥
दिष्ट्या त्वमसि धर्मज्ञ प्रसादात् परमेश्वरात्(पा०) ।
अपेतशोक[:] संप्राप्तः पिपिक्षुर्वेदवांछितं(विव०) ॥ २३ ॥
श्रुत्वाथ वचनं तस्य ब्रह्मणो मुनिपुंगवः ।
इदमाह वचो विप्राश्चिरं यद्धृदयस्थितं ॥ २४ ॥
कुमारस्य कथं जन्म कार्त्तिकेयस्य धीमतः ।
किं निमित्तं कुतो वास्य इहास्येतद्धि[1] वेदितुं ॥ २५ ॥
कथं रुद्रसुतश्चासावग्निगंगासुतः कथं ।
उमायास्तनयश्चैव स्वाहायाश्च कथं सुतः ॥ २६ ॥
स सुतश्चापि मातॄणां[[2] कथं च सः ।
कश्चासौ पूर्वमुत्पन्नः किं तपः कश्च विक्रमः ॥ २७ ॥
सूतसंमोहनं ह्येतत् कथय त्वं यथातथं ।

सूत उवाच ॥

एवं स पृष्टस्तेजस्वी ब्रह्मणः पुत्रसत्तमः ॥ २८ ॥
उवाच च स धर्मज्ञो व्यासायाक्लिष्टकर्मणे ।
तच्छृणुध्वं यथातत्त्वं कीर्त्यमानं मयानघाः ॥ २९ ॥

इति० संबंधप्रश्नो नाम प्रथमो ऽध्यायः ॥

The MS. counts (in figures) 202 *adhyāyas*; vol. ii. beginning in the middle of *adhy.* 114. The numbering is, however, very irregular, some nos. being omitted, whilst others are read twice, the chapters marked actually amountiug to 210 (the first in vol. ii. being *adhy.* 116. Some chapters are also marked in words, but only up to *adhy.* 63 do these numbers tally with the figures given after them; whilst in *adhy.* 124–51 they are considerably in advance of them. A MS. of the work, described in the Notices, vi., p. 117 (where a general abstract of the contents is given), counts 216 *adhyāyas*, but as that MS. shows unmistakable

---

[1] ? ईहास्येतद्धि or इच्छास्येतद्धि. [2] ? supply शरजन्मा.

traces of the very closest connection with the present one, the numbering there will probably be quite as inaccurate as it is here; but at all events the two MSS. seem to contain the same amount of matter, and terminate in the same abrupt manner.

This MS. ends:

चक्रैः सवज्रैर्मुषलैर्गिरिशृंगैः क्रमैरपि(°रपि) ।
पिपिषुस्ते रणे ऽन्योन्यं जगर्ज च पयोदवत् ॥
गृह्णतैतान् (गृह्णी°) सुरान्सेन्द्रान् किमासत(°त्र)दितेः
इत्येवं संप्रचेरुश्च गिरस्तस्मिन्बलार्णवे ॥ [सुताः ।
ते गृहीतायुधाः सर्वे बलवंतो महासुराः ।
मुखैश्चंद्रप्रतिमानगो × × × ◡ – ◡ – ॥
× × × × बभूव भूरतितरां सुदुर्गमा ॥

इति स्कंदपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहितायामंबिकाखंडे प्रह्लादनारायणीये इंद्रागमनं समाप्तं ॥ २०२ ॥

An abstract of the contents of the work is given in the Index indicatorius (nos. 3737–38), vol. ii., foll. 77–81. [H. T. Colebrooke.]

3625.

2622. Foll. 157; 11½ in. by 6 in.; good, clear Devanāgarī writing of 1792 A.D. (?); thirteen lines to a page.

Avantīkhaṇḍa (or *Avantikhaṇḍa*, *Āvantya-khaṇḍa*), of the *Skandapurāṇa*, in 84 *adhyāyas*, devoted to the legendary history of as many *liṅgas* recognised (in the *Mahākālavana*) in the Avanti country. [A.]

It begins (with the numbers supplied from B):

उमोवाच ॥
पृथिव्यां यानि तीर्थानि पुण्याश्च[1] सरितस्तथा ।
कथ्यतां तानि यत्नेन श्राद्धं येषु प्रदीयते ॥ १ ॥

ईश्वर उवाच ॥
अस्ति लोकेषु विख्याता गंगाद्या सरितां[2] नदी ।
सेविता देवगंधर्वैर्मुनिभिश्च निषेविता ॥ २ ॥
तपनस्य सुता देवी(देवि) यमुना लोकपावनी ।
पितॄणां वल्लभा देवी(देवि) महापातकनाशिनी ॥ ३ ॥
चंद्रभागा वितस्ता च नर्मदामरकंटके ।
कुरुक्षेत्रं गया देवि प्रभासं नैमिषं(निमषं B) तथा ॥ ४ ॥
केदारं पुष्करं चैव तथा कायावरोहणं ।
तथा परमतमं देवि महाकालवनं शुभं ॥ ५ ॥
यत्रास्ते श्रीमहाकालः पापेंधनहुताशनः ।
क्षेत्रं योजनपर्यंतं ब्रह्महत्यादिनाशनं ॥ ६ ॥
भुक्तिदं मुक्तिदं क्षेत्रं कलिकल्मषनाशनं ।
प्रलये ऽप्यक्षयं देवि दुष्प्राप्यं त्रिदशैरपि ॥ ७ ॥

उमोवाच ॥
प्रभावः कथ्यतां देव क्षेत्रस्यास्य महेश्वर ।
यानि तीर्थानि विद्यंते यानि लिंगानि संति वै ॥ ८ ॥
तान्यहं श्रोतुमिच्छामि परं कौतूहलं हि मे ।

देव उवाच ॥
शृणु देवि प्रयत्नेन प्रभावः पापनाशनः ॥ ९ ॥
क्षेत्रमाद्यं महादेवि ममातीव प्रियं सदा ।
यत्र शिप्रा महापुण्या सर्वपापहरा परा ॥ १० ॥
तथा गंधवती पुण्या दिव्या नवनदी प्रिया ।
नीलगंगा चतुर्थी तु श्रेष्ठा नद्यः प्रकीर्तिताः ॥ ११ ॥
आसां तु संगमे स्नात्वा श्राद्धं यः कुरुते नरः ।
गंगायास्त्रिगुणं तद्धि चतुर्वर्गफलप्रदं ॥ १२ ॥
क्षेत्रं योजनमात्रं तु सर्वतो विद्धि सुव्रते ।
सिद्धिलिंगानि[3] तिष्ठंति भुक्तिमुक्तिकराणि च ॥ १३ ॥
ईश्वराश्चतुरशीतिस्तथाष्टौ[4] संति भैरवाः ।
एकादश तथा रुद्रा आदित्या द्वादश स्मृताः ॥ १४ ॥
षड् विनायकाश्चात्र चतुर्विंशति मातरः ।
यदाह गतवांस्तत्र महाकालवने शुभे ॥ १५ ॥
ब्रह्मविष्णवादयः सर्वे तत्राजग्मुर्मुदान्विताः ।
एभिर्व्याप्तमिदं क्षेत्रं देवि योजनमायतं ॥ १६ ॥
दशस्थानगतो विष्णुः सर्वपापप्रणाशनः ।
एषां नामानि यो ऽधीते प्रभाते भक्तितः पुमान् ॥ १७ ॥
विमुक्तः सर्वपापेभ्यो रुद्रलोकं स गच्छति ।

उमोवाच ॥
चतुरशीतिलिंगानि[4] त्वयोक्तानीह यानि तु ॥ १८ ॥

[1] कूपाश्च B. [2] गंगा त्रिपथगा B. [3] सिद्धलिंगानि B. [4] चतुराशीति° MSS.

तानि विस्तरतो ब्रूहि सर्वपापहराणि तु ।
हर उवाच ॥
शृणु देवि प्रवक्ष्यामि तेषां नामानि यानि तु ॥ १९ ॥
ख्यातं पृथिव्यां प्रथममगस्त्येश्वरमुत्तमं ।
यस्य दर्शनमात्रेण कृतकृत्यो नरो भवेत् ॥ २० ॥ °

The *liṅgas* are: 1. *Agastyeśvara;* 2. *Guheśvara;* 3. *Ḍhuṇḍeśvara;* 4. *Ḍamarakeśvara;* 5. *Anādikalpeśvara;* 6. *Jvāleśvara;* 7. *Trivishṭapeśvara;* 8. *Kapāleśvara;* 9. *Svargadvāreśvara;* 10. *Karkoṭeśvara;* 11. *Siddheśvara;* 12. *Lokapāleśvara;* 13. *Kāmeśvara;* 14. *Kuṭumbeśvara;* 15. *Indradyumneśvara;* 16. *Īśāneśvara;* 17. *Apsareśvara;* 18. *Kalakaleśvara;* 19. *Nāgacaṇḍeśvara;* 20. *Pratīhāreśvara;* 21. *Kukuṭeśvara;* 22. *Karkaṭeśvara;* 23. *Meghanādeśvara;* 24. *Mahālayeśvara;* 25. *Muktīśvara;* 26. *Someśvara;* 27. *Anarakeśvara;* 28. *Jaṭeśvara;* 29. *Rāmeśvara;* 30. *Cyavaneśvara;* 31. *Khaṇḍeśvara;* 32. *Pattaneśvara;* 33. *Ānandeśvara;* 34. *Kanthaḍeśvara* (!); 35. *Indreśvara;* 36. *Mārkaṇḍeyeśvara;* 37. *Śiveśvara;* 38. *Kusumeśvara;* 39. *Akrūreśvara;* 40. *Kuṇḍeśvara;* 41. *Lampeśvara;* 42. *Gaṅgeśvara;* 43. *Aṅgāreśvara;* 44. *Uttareśvara;* 45. *Trilocaneśvara;* 46. *Vīreśvara;* 47. *Nūpureśvara;* 48. *Abhayeśvara;* 49. *Pṛithukeśvara;* 50. *Sthāvareśvara;* 51. *Śūleśvara;* 52. *Oṃkāreśvara;* 53. *Viśveśvara;* 54. *Kaṇṭeśvara* (*Kaṇṭakeśvara*); 55. *Siṃheśvara;* 56. *Revanteśvara;* 57. *Ghaṇṭeśvara;* 58. *Prayāgeśvara* (about *Sāvitrī* and king *Priyavrata*); 59. *Siddheśvara;* 60. *Mātaṅgeśvara;* 61. *Saubhāgyeśvara;* 62. *Rūpeśvara;* 63. *Dhanuḥsāhasrakeśvara;* 64. *Paśupatīśvara;* 65. *Brahmeśvara;* 66. *Jalpeśvara;* 67. *Kedāreśvara;* 68. *Piśāceśvara;* 69. *Saṃgameśvara;* 70. *Durdharsheśvara;* 71. *Prayāgeśvara* (love of *Gaṅgā* and king *Śantanu*); 72. *Candrādityeśvara;* 73. *Karabheśvara;* 74. *Rājasthaleśvara;* 75. *Baḍaleśvara* (*Baḍala,* son of the *Yaksha* prince *Maṇibhadra,* when cursed by his father for having entered the private pleasure-grounds of *Kuvera,* is delivered therefrom by worshipping this *liṅga*); 76. *Aruṇeśvara;* 77. *Pushpadanteśvara;* 78. *Avimukheśvara;* 79. *Hanumatkeśvara;* 80. *Susvapneśvara;* 81. *Piṅgaleśvara;* 82. *Kāyāvarohaṇeśvara;* 83. *Bilveśvara;* 84. *Uttareśvara.*

It ends:

आजन्मकृतपापं च स्वल्पं वा यदि वा बहु ।
तत्सर्वं नाशमायाति उत्तरेश्वरदर्शनात् ॥

इत्येवं चतुराशीतिः(चतुरशीतिः) संख्याता ईश्वरस्य च ।
कथिता ये त्वया पृष्टा महाकालवने शुभे ।
संदेहो नात्र कर्तव्यः सत्यमुक्तं मया शुभे ॥

एतेषां चैव ये यात्रां प्रतिलोमानुलोमतः ।
करिष्यंति नरो(?नरा) भक्त्या ते यास्यंति परं पदं ॥

यद्यपि पातकैर्युक्तः पश्येद्भक्त्याथ मानवः ।
स कुलं तारयत्येव पितृकं मातृकं शतं ॥

एष ते कथितो देवि प्रभावः पापनाशनः ।
चतुराशी(°रशी)तिलिंगानि किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे अवंतीखंडे लिंगमाहात्म्ये उमामहेश्वरसंवादे चतुरशीतिलिंगमाहात्म्यं संपूर्णं ॥ इति श्रीलिंगमाहात्म्यं समाप्तं ॥

The title is spelt *Avantīkhaṇḍa* in 63, *Āvantyakhaṇḍa* in 19 (out of the first 21), and *Avantikhaṇḍa* in 2, colophons; whilst in MS. B it is given once as *Āvantyakhaṇḍa,* otherwise always as *Avantīkhaṇḍa.*

The date of the MS. is inscribed on the blank side of the last leaf:

मि° इदं पुस्तकं राजारामलक्ष्मणयजुर्वेदी माध्यंदिनीशाखा वास्तव्यदेशीपिचडगांमप्रगणेनेवासहाली वस्ती उजेन (*Rājarāma Lakshmaṇa,* a native of the village of Picand in the pargana Newas, at present living at Ujjain) शाके १७१६ ॥

The MS. looks rather older than this date.

[MACKENZIE COLLECTION.]

3626.

391. Foll. 149 (counted 152, nos. 63-65 being passed over); size folio, 16½ in. by 10½ in.; copied, for Colebrooke, on European paper; clear Devanāgarī writing; 20–22 lines in a page.

Avantīkhaṇḍa. [B.]

This copy is far more incorrect than MS. A, which itself is far from faultless. Moreover, a serious lacuna occurs on fol. 82*a*, l. 7, of the present MS., extending from shortly before the end of *adhy.* 43 to shortly before the end of *adhy.* 47 (corresponding to fol. 74*b*, l. 5, to 86*b*, l. 10, of MS. A), without any indication of the omission. On the other hand, the verses are numbered throughout in this MS. (separately in each *adhyāya*), which is not the case in A. [H. T. Colebrooke.]

3627.

672. Foll. 169 (counted 170, no. 14 being omitted in the pagination); size 10¼ in. by 4¼ in.; clear Devanāgarī writing, somewhat resembling the Nepalese type (as does also the paper); 9–11 lines in a page.

Purushottamamāhātmya, or *Purushottamakshetramāhātmya*, a section of the *Utkalakhaṇḍa* of the *Skandapurāṇa*, in 45 *adhyāyas*, treating of the legends connected with the sacred places of *Purushottamakshetra* (*Purī*) in Utkala (Orissa), the favourite abode of *Jagannātha-Vishṇu.* [A.]

The first *adhyāya* runs as follows:

मुनय ऊचुः ॥

भगवन् सर्वशास्त्रज्ञ सर्वतीर्थमहत्त्ववित्[1] ।
कथितं यत्त्वया पूर्वं प्रस्तुते तीर्थकीर्तने ॥
पुरुषोत्तमाख्यं सुमहत् क्षेत्रं परमपावनं[2] ।
यत्रास्ते दारवतनुः श्रीशो मानुषलीलया ॥
दर्शनान्मुक्तिदः साक्षात्सर्वतीर्थफलप्रदः ।
तन्नो विस्तरतो ब्रूहि तत्क्षेत्रं केन निर्मितं ॥
ज्योतिःप्रकाशो[3] भगवान्साक्षान्नारायणः प्रभुः ।
कथं दारुमयस्तस्मिन्नास्ते[4] परमपूरुषः ॥
वद त्वं वदतां श्रेष्ठ सर्वलोकगुरो मुने ।
श्रोतुमिच्छामहे ब्रह्मन्परं कौतूहलं हि नः ॥

जैमिनिरुवाच ॥

शृणुध्वं मुनयः सर्वे रहस्यं परमं हि तत्[5] ।
अवैष्णवानां श्रवणे भक्तिस्तत्र न जायते ॥
यस्य संकीर्तनादेव सकलं लीयते तमः ।
स्कंदेन कथितं पूर्वं श्रुत्वा(धृत्वा C) शम्भोर्मुखाम्बुजात् ॥
समक्षं सिद्धदेवौघसभायां मंदरोदरे ।
अहमप्यगमं तत्र देवदेवं समर्चितुं ॥
यथा श्रुतं कथयतो देवानां पुरतो मया[6] ।
यद्यप्येष जगन्नाथः सर्वगः सर्वभावनः ॥
संति क्षेत्राणि चान्यानि सर्वपापहराणि वै[7] ।
एतत्क्षेत्रं परं[8] चास्य वपुर्भूतं महात्मनः ॥
स्वयं वपुष्मांस्तत्रास्ते स्वनाम्ना ख्यापितं हि तत् ।
तत्र ये स्थातुमिच्छंति ते ऽपि सर्वे हतांहसः ॥
किं पुनस्तत्र तिष्ठंतो ये पश्यंति गदाधरं ।
यथा चानुदिनं देवाः(विप्राः B) सिद्धा ब्रह्मर्षयस्तथा ।
समर्चितुं यथायांति[9] देवेशं न तथान्यतः ॥
अहो तत्परमं क्षेत्रं[10] विस्तृतं दशयोजनं ॥

---

[1] सर्वतत्त्वौघतत्त्ववित् C; सर्वतीर्थविशेषवित् D.

[2] MS. D reads this hemistich: पुरुषोत्तमं महाक्षेत्रं पुण्यं परमपावनं ।

[3] ज्योतिःस्वरूपो C.
[4] दारुमयं ब्रह्मन्नास्ते A.

[5] परं कौतूहलं हि नः C.

[6] यथा श्रुतं वः कथये देवानां शृण्वतां पुरः ॥ C.

[7] MS. C and the ed. here add the line: सेवनात्सर्वपापानि नराणां घ्नंति यानि वै । and begin the next with तद्धि क्षेत्रं°.

[8] वरं D; ° क्षेत्रवरं B.

[9] सहायांति D; ° तुमिहायान्ति ed.; A, B omit this *śloka*.

[10] तत्क्षेत्रमाहात्म्यं C.

तीर्थराजस्य सलिलादुत्थितं वालुकाचितं ।
नीलाचलेन महता मध्यस्थेन विराजितं ॥
एकं स्तनमिव पृथ्व्याः[1] सुदूरात्परिभावितं ।
वराहरूपिणा पूर्वं समुद्धृत्य वसुंधरां ॥
सर्वतः सुसमां (सुषमां A) कृत्वा पर्वतैः सुस्थिरीकृतां ।
सृष्ट्वा चराचरं सर्वं तीर्थानि सरिदब्धयः[2] ॥
क्षेत्राणि च यथास्थानं संनिवेश्य तथा पुरा ।
ततो विचिंतयामास सृष्टिभारनिपीडितः[3] ॥
पुनरेतां क्रियां गुर्वीं नारभेयं[4] कथं त्विति ।
तापत्रयाभिभूता वा मुच्यंते जंतवः कथं ॥
एवं चिंतयमानस्य मतिरासीत्प्रजापतेः ।
मुक्त्येककारणं विष्णुं स्तोष्ये ऽहं परमेश्वरं ॥

ब्रह्मोवाच ॥

नमस्ते जगदाधार शंखचक्रगदाधर ।
यन्नाभिपंकजादेष जातो ऽहं विश्वसृष्टिकृत् ॥
परमार्थस्वरूपं ते त्वं वै वेत्सि जगन्मय ।
यन्मायया जगत्सर्वं (सर्वमिदं C) निर्मितं महदादिकं ॥
यन्निःश्वाससमुद्भूतं शब्दब्रह्म त्रिधाभवत् ।
उपजीव्य तदेवाहमसृजं भुवनानि वै ॥
त्वत्तो नान्यत्स्थूलसूक्ष्मदीर्घह्रस्वादिकं च न ।
विकारभेदैः (°हेतो B) भगवंस्त्वमेवेदं चराचरं ॥
कटकादि यथा स्वर्णं गुणत्रयविभागशः[5] ।
स्रष्टा सृज्यं त्वमेवात्र पोष्टा पोष्यं जगत्प्रभो ॥
आधारो ध्रियमाणं च धर्ता (धाता D) त्वं परमेश्वर ।
जगतो ऽस्य गतिर्भर्ता साक्षी त्वं परमेश्वर[6] ॥
त्वत्प्रेरितमतिः सर्वश्चरते च (सर्वं चराचरं A) शुभाशुभं ।
ततः[7] प्राप्नोति सदृशीं त्वयैव विहितां गतिं ॥

[1] एवं तत्र स्तनं क्षौण्याः A; एकं तर्तुमिव पृथ्व्याः B.

[2] सृष्टा° C; सरितोब्धयः D; सरिद्व्ययः B, C.

[3] Thus A, C; ततो विचिंतयामास सर्वलोकपितामहः। B, D, ed.; to which B, D add the line प्रति स्वदिवं स प्रातः सृष्टिभारनिपीडितः ।

[4] न लभेयं B, D; नालभेयं C; नो लप्स्ये ऽहं ed.

[5] °विभागतः D; ॥ गुणत्रयविभागेन सुवर्णकटकादिवत् C.

[6] साक्षात्त्वं परमेश्वरः C, ed.; B omits this line.

[7] त्वत्तः C, D; तस्मात् ed.

चराचरगुरो सर्वजीवभूतकृपामय ।
प्रसीदाद्य जगन्नाथ नित्यं त्वच्चरणस्य मे ॥

जैमिनिरुवाच ॥

एवं संस्तूयमानस्तु ब्रह्मणा गरुडध्वजः ।
नीलजीमूतसंकाशः शंखचक्रादिचिह्नितः[8] ॥
पतगेंद्रसमारूढः स्फुरद्वदनपंकजः ।
आविरासीद् द्विजश्रेष्ठा विवक्षुः स्फुरिताधरः ॥

श्रीभगवानुवाच ॥

यदर्थं संस्तुतो[9] ब्रह्मन्नशक्यः प्रतिभाति मः ।
अनाद्यविद्या सुदृढा दुश्छेद्या कर्मबंधनैः ॥
प्रभवंत्यां कथं तस्यां हीयेते मृतिजन्मनी[10] ।
तथापि चेदत्र कृते व्यवसायस्तवानघ ॥
क्रमेण येन हि भवेत्तत्ते वक्ष्यामि कारणं ।
अहं त्वं त्वमहं ब्रह्मन् मन्मयं चाखिलं जगत् ॥
रुचिस्ते यत्र मे तत्र नान्यथेति विचारय ।
सागरस्योत्तरे तीरे महानद्यास्तु[11] दक्षिणे ॥
स प्रदेशः पृथिव्यां हि सर्वतीर्थफलप्रदः ।
तत्र ये मनुजा ब्रह्मन्निवसंति सुबुद्धयः ॥
जन्मांतरकृतानां च पुण्यानां फलभोगिनः[12] ।
नाल्पपुण्याः प्रजायंते नाभक्ता मयि पद्मज ॥
एकाम्रकाननाद्यावद्दक्षिणोदधितीरभूः ।
पदात्पदाच्छ्रेष्ठतमा क्रमेण परिकीर्तिता ॥
सिंधुतीरे तु यो ब्रह्मन् राजते नीलपर्वतः ।
पृथिव्यां गोपितं (गोपति C) स्थानं तव चापि सुदुर्लभं ॥
सुरासुराणां दुर्ज्ञेयं (दुर्गेयं A) मायया छादितं मम ।
सर्वसंगपरित्यक्तस्तत्र तिष्ठामि देहभृत् ॥
क्षराक्षरावतिक्रम्य वर्ते ऽहं पुरुषोत्तमे ।
सृष्ट्या लयेन नाक्रांतं क्षेत्रं मे पुरुषोत्तमं ॥
यथा मां पश्यसि ब्रह्मन् रूपं चक्रादिचिह्नितं ।
ईदृशं तत्र गत्वैव द्रक्ष्यसे मां पितामह ॥
नीलाद्रेरंतरभुवि कल्पन्यग्रोधमूलतः ।
वारुण्यां दिशि यत्कुंडं रौहिणं नाम विश्रुतं ॥

[8] ° चिह्नभृत् ed.; ° चक्रगदाधरः C.

[9] Thus A, D; मां स्तुषे B, ed.; यदर्थमीशिषे C.

[10] मृतजन्मनी B, D; मृत्युजन्मनी C, ed.

[11] That is, the *Svarṇarekhā*, cf. fol. 19*a*, l. 5.

[12] फलभागिनः C, D.

तत्तीरे निवसंतं मां पश्यंतश्चर्मचक्षुषा ।
तदंभसा क्षीणपापा मम सायुज्यमाप्नुयुः ॥

तत्र व्रज महाभाग दृष्ट्वा मां ध्यायतस्तव ।
प्रकाशं यास्यते[1] तस्य क्षेत्रस्य महिमा परः ।
आश्चर्यभूतः परमस्तवापि च भविष्यति ॥

श्रुतिस्मृतीहासपुराणगोपितं(श्रुतिस्मृतीतिहास° ed.)
मन्मायया तत्र हि कस्य गोचरं ।
प्रसीदतो मे स्तुवतस्तवाधुना
प्रकाशमायास्यति सर्वगोचरं ॥

व्रतेषु तीर्थेषु च यज्ञदानयोः
पुण्यं यदुक्तं विमलात्मनां हि ।
अहर्निवासाल्लभते हि सर्वं(ततो ऽधिकं D, ed.)
निःश्वासवासात्खलु चाश्वमेधिकं ॥

इत्यादिश्य विधिं विप्रास्तदाऽसौ पुरुषोत्तमः ।
पश्यतस्तस्य तत्रैव(तस्यैव C) प्रभुरंतरधीयत ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे चतुरशीतिसाहस्रे जैमिनिऋषिसंवादे पुरुषोत्तममाहात्म्ये प्रथ[मो ऽध्यायः] ॥

In *adhyāya* 7 (fol. 20*a*) the locality of the sacred *kshetra* is again described thus:

ओड्रदेश इति ख्यातो(ख्याते C) वर्षे भारतसंज्ञिते ।
दक्षिणस्योदधेस्तीरे क्षेत्रं श्रीपुरुषोत्तमं ॥

तत्र नीलगिरिर्नाम समंतात्काननावृतः ।
तस्योत्संगे कल्पवृक्षः समंतात्क्रोशसंमितः ।
यस्य छायां समाक्रम्य ब्रह्महत्यां व्यपोहति ॥

तस्य पश्चाद्दिशि ख्यातं कुंडं रोहिणसंज्ञितं ।
तत्पूर्णं पावनांभोभिः[2] स्पर्शनादेव मुक्तिदं ॥

तस्य प्राक्कूटमास्थाय नीलेंद्रमणिनिर्मिता ।
तनुः श्रीवासुदेवस्य साक्षान्मुक्तिप्रदायिनी ॥

तत्र कुंडे तु यः स्नात्वा(? स्नायात्) दृष्ट्वा श्रीपुरुषोत्तमं ।
अश्वमेधसहस्रस्य फलं प्राप्य विमुच्यते ॥

तत्रास्त आश्रमश्रेष्ठः ख्यातः शवरदीपकः ।
पश्चिमस्यां दिशि विभो वेष्टितः शवरालयैः ॥

तस्मादेकपदीमार्गो येन विष्ण्वालयं व्रजेत् ।
यत्र साक्षाज्जगन्नाथः शंखचक्रगदाधरः ॥

[1] प्राकाश्यं जायते C. [2] करुणांभोभिः C.

The report of the wondrous religious merits of this locality having reached *Indradyumna*, king of Avantī and Amarāvatī in Mālava, he sends his *purohitas Jaṭila* and *Vidyāpati* to explore the sacred district; and the information brought home by them (furnished chiefly by the *Śabara Viśvāvasu* residing in that region) induces him to visit those places under their guidance; his subsequent adventures and experiences forming the principal subject of the work from ch. 7 onwards. The last chapters contain descriptions of various ceremonies to be performed there, such as *Devasnānavidhi, Jyeshṭhapañcakavrata, Mahāvedīmahotsava, Ratharakshākaravidhi, Śayanotsava, Dakshiṇāyana.*

Cp. Rājendralāla Mitra, Antiquities of Orissa, vol. ii., p. 100 seqq.

The MS., a fairly correct one on the whole, was written by one *Mukunda Rāmadatta*, about the middle of last century.

An edition of the work has been published at Bombay (1869).

It ends:

एतद्वः कथितं पुण्यं क्षेत्रमाहात्म्यमुत्तमं ।
तत्र नित्योषितस्यापि माहात्म्यं ब्रह्मदारुणः ॥
यश्चैतच्छृणुयाद्भक्त्या वाच्यमानं द्विजोत्तमैः ।
अश्वमेधसहस्रस्य फलं सो ऽविकलं लभेत् ॥
अर्धोदयश्च यो योगः स्कंदेन परिकीर्तितः[3] ।
तत्कोटिगुणितं पुण्यं विष्णोर्माहात्म्यकीर्तनात् ॥
प्रातः प्रातर्यः शृणुयात्कपिलाशतदो भवेत् ।
गांगैः पुष्करजैस्तोयैरभिषेकफलं लभेत् ॥
धन्यं यशस्यमायुष्यं पुण्यं संतानवर्धनं ।
स्वर्गप्रतिष्ठागतिदं सर्वपापोपनोदनं ।
एतद्रहस्यमाख्यातं पुराणेषु सुगोपितं ॥
वैष्णवेभ्यो विनान्येषु न तु वाच्यं कदाचन ।
कुतर्कोपहता ये के दुरधीतश्रुतागमाः ॥

[3] Thus A, B, D; अर्धोदयादयो योगाः ° ताः । C; अर्धोदयादिका योगा ये चान्ये परिकीर्तिताः । ed.

नास्तिका दांभिका नित्यं परदोषोपदर्शिनः[1] ।
अवैष्णवा मोघजीवास्तेभ्यो गोप्यं सदैव हि ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे श्रीपुरुषोत्तममाहात्म्यं संपूर्णं ॥ ० ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3628.

1130 b. Foll. 139; size 12 in. by 4½ in.; modern Devanāgarī writing; eleven, from fol. 47 onwards ten, lines in a page.

Purushottamamāhātmya, in 61 *adhyāyas*. [B.]

The first 45 *adhyāyas*, ending fol. 117*a*, correspond to the work as contained in the preceding MS. and in the Bombay edition. The remaining chapters contained in this MS. are apparently a later addition, transferring the subject more into the region of mysticism. The MS. is, however, so hopelessly inaccurate, especially in this latter portion, that one can only make one's way with difficulty.

This section begins (somewhat corrected):

स्कंद उवाच ॥

श्रुत्वेत्थं जैमिनेः प्रोक्तं ब्र[ह्म]णो दारुरूपिणः ।
माहात्म्यं सरहस्यं तु मुनयः शौनकादयः ॥
आनंदं परमं प्राप्य विस्मयोत्फुल्ललोचनाः ।
रोमांचान्वितदेहास्तु कृतकृत्या इवाभवन् ॥
अहो बत महत्क्षेत्रं मोचकं हि सुगोपितं ।
अस्माकं भाग्यसंपत्त्या सांप्रतं विष्णुरूपिणं(*r.* °णां) ॥
साक्षाज्जैमिनिना प्रोक्तं कृतं सर्वसुगोचरं ।
अस्मिन्क्षेत्रे स्थिते साक्षाद्भगवद्द(? °द्रुः) पकाशते(प्र°)॥
मरणान्मुक्तिदो मूढाः कथं यांति यमालयं ।
अहो माया भगवतः सर्वत्र हि निरंकुशाः ॥
विष्णोर्ब्रह्मस्य(? ण्य)रूपस्य क्षेत्रं वापि हितं तथा ।
इहा(इह) नो तत्र यास्यामो निश्चयेन पुनर्यथा ॥ ०

It ends (with corrections):

यो ऽश्रद्दधाने पुरुषे दद्याच्चाधार्मिके तथा ।
प्रेत्य गत्वा स निरयान् शुनां योनिं व्रजेत्ततः ॥
नमस्कृत्य हरिं विष्णुं जगद्योनिं सनातनं ।
अध्येतव्यमिदं शास्त्रं कृष्णद्वैपायनेरितं ॥ २१ ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे चतुरशीतिसाहस्रे उत्कलखंडे जैमिनिऋषिसंवादे श्रीपुरुषोत्तममाहात्म्ये एकषष्टितमो ऽध्यायः ६१ ॥ समाप्तश्चायं ग्रंथः ॥

The MS. from which an analysis of this work was made in MS. 366 (no. 3738), foll. 221–23, must likewise have contained this additional section. [H. T. COLEBROOKE.]

3629.

2567. Foll. 124; size 14 in. by 6 in.; good, clear Devanāgarī writing of the latter part of last century; 11 or 12 lines in a page.

Purushottamamāhātmya, in 45 *adhyāyas*.

This MS. shows the greatest variety of various readings, often doubtless of an arbitrary kind.

It begins (fol. 3*a*): नारायणं नमस्कृत्य ° ॥

तं वेदशास्त्रपरिनिष्ठितशुद्धबुद्धिं
कर्मांबरं सुरमुनींद्रनुतं कवींद्रं ।
कृष्णत्विषं कनकपिंगजटाकलापं
व्यासं नमामि शिरसा तिलकं मुनीनां ॥

मुनय ऊचुः । °

At the end of the first *adhyāya* the work is by mistake assigned to the *uttarakhaṇḍa*, instead of the *utkalakhaṇḍa*.

The work is here preceded by a different chapter (of the *Purushottamakshetramāhātmya*) —not ascribed, in the colophon, to the *Skanda-purāṇa*—enjoining certain rites to be observed in connection with the recitation of the *Purāṇa* to which it refers.

This chapter begins: मुनय ऊचुः ॥

भगवन् जैमिने सर्ववेदवेदांगपारग ।
त्वदनुग्रहतो ऽस्माभिर्माहात्म्यं जगदीशितुः ॥

[1] °दर्शकाः ed.

क्षेत्रराजस्य तस्यैव यात्राणां चैव सर्वस:(॰शः) ।
भगवद्भोजनोद्विपु(?॰ष्ठं) प्राशनादिफलं तथा ॥

इंद्रद्युम्नस्य राज्ञो वै वृत्तांतमतिदुर्लभं ।
नीलमाधवरूपं तु दारुब्रह्मप्रकाशनं ॥

श्रुतं त्वद्वदनांभोजान्नलितं तद्यथाविधि ।
इदानीं श्रोतुमिच्छामस्त्वत्तो हि वदतां वर ॥

सर्वं विस्तरतो ब्रह्मन् वयं सर्वं मुदान्विताः ।
पुराणश्रवणस्यैव यदुक्तं फलमेव तत् ॥

को वा तस्य विधिश्चैव केन साक्षात्तु सांगकं ।
अस्मासु चेदनुक्रोशो यथावद्वक्तुमर्हसि ॥

जैमिनिरुवाच ॥

साधु साधु मुनिश्रेष्ठा यत्पृष्टं परया मुदा ।
तत्र मे प्रीतिरतुला जाता रोमांचकारिणी ॥

तद्वः सर्वं प्रवक्ष्यामि शृणुध्वं सावधानतः ।
पुराणश्रवणारंभे यथाविभवमात्मनः ॥

आदौ संकल्पविधिवत् ब्राह्मणं शुद्धवंशजं ।
अव्यंगान्वयवंशाज्ञं निष्पापं स्वपुरोधसं ॥

सर्वशास्त्रार्थतत्त्वज्ञं भूषणैरतिशोभनैः ।
वस्त्रचंदनमाल्याद्यैर्वृणुयात्पाठसंश्रुतौ ।
कृतांजलिपुटो भूत्वा ततः संप्रार्थयेद्विजं ॥
त्वं विष्णुर्विष्णुरेव त्वं न वां भेदः कदाचन ।
निर्विघ्नं मे भवत्वेतत्त्वत्प्रसादात्प्रसीद च ॥

ततो वृतं ब्राह्मणं च बहुमूल्यासने शुभे ।
वासयित्वा च तस्यैव गले मालां विनिक्षिपेत् ॥ ०

This chapter ends: मुनय ऊचुः ॥

अहो ऽस्माकं महाभाग्यं यत्पापौघविनाशनं ।
पुराणश्रवणस्यैव फलमस्माभिरेव च ॥

सांगोपांगविधानं च श्रुतं त्वन्मुखपंकजात् ।
धन्याः स्मः कृतकृत्याः स्मः संसारे विगतज्वराः ॥

इदानीमात्मशक्त्या वै दीयते भवते मुने ।
दक्षिणाफलसंप्राप्तौ प्रसन्नस्त्वं गृहाण च ॥

इत्युक्तवंतो मुनयो ह्यकिंचनाः
समित्कुशं पुष्पफलाक्षतादिकं ।
तृप्त्या च तस्मै मुनयः समुत्सुकाः
क्षेत्रोत्तमं जग्मुरतीव हर्षिताः ॥

इति श्रीपुरुषोत्तमक्षेत्रमाहात्म्यस्य श्रवणविधिः ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3630.

2838c. Foll. 32; size folio, 12½ in. by 7½ in.; European paper; minute, but clear, Telugu handwriting; 50–53 lines in a page.

Purushottamamāhātmya — or *Purushottamakshetramāhātmya*, as it is called throughout in the colophons — in 45 *adhyāyas*.

This is on the whole the most correct of the four MSS. of the work in our collection.

[MACKENZIE COLLECTION.]

3631.

1639b. Foll. 63; size 10¼ in. by 4¼ in.; careless Devanāgarī writing of 1762 A.D.; ten lines in a page.

Kokilāmāhātmya, a portion of the *Kanakādrikhaṇḍa* of the *Skandapurāṇa*, in 31 *adhyāyas*.

It begins:

एकदा नैमिषे ऽरण्य ऋषयः शौनकादयः ।
सत्रांते सूतमासीनं पप्रच्छुरिदमादरात् ॥ १ ॥

ऋषय ऊचुः ।

सूत सू[त] महाप्राज्ञ छिंध्यस्मद्धस्य(?॰द्धृत्स्य)संशयं ।
य[त्] पृच्छामो वयं सर्वे सविस्तरमेशेषतः(॰रं विशेषतः)॥ ०

Being asked what the *Kokilāvrata* consists in, *Sūta* then relates, in the first four *adhyāyas*, what *Śiva-Śaṅkara* taught *Nārada* on that subject. The ceremony, which is performed by women — married, unmarried, or widows — consists principally in the adoration of an image of a *kokilā*, made of gold and jewels and posted under a *sahakāra* tree. The object of it is (fol. 4*b*): सुखसौभाग्यवृद्धये ।

पुत्रपौत्राद्यवाप्त्यर्थमिहामुत्र सुखाय च ।
आकल्पं शिवलोके च वासार्थं भर्तृणा सह ॥

The rest of the work (*adhy.* 5–31, fol. 12 to the end) is taken up mainly by the story of *Daksha* and his wife *Śatarūpā*.

The *adhyāyas* end as follows: 1. fol. 3*b*; 2. *vratārambhakathanam*, fol. 5*a*; 3. fol. 9*a*; 4. *kokilāvratotsargakathanam*, fol. 11*b*; 5. *satījanmakathanam*, fol. 13*a*; 6. *dakshakopa*, fol. 15*a*; 7. *dakshayajnaniścaya*, fol. 17*a*; 8. *dakshayajñārambha*, fol. 19*b*; 9. *dakshasamudvega*, fol. 21*b*; 10. *śivavākyam*, fol. 23*b*; 11. *satīyānam*, fol. 25*b*; 12. *satīdehavisarjanam*, fol. 28*a*; 13. *vīrabhadram*, fol. 29*b*; 14. *dakshayuddhodvega*, fol. 32*a*; 15. *devaparājaya*, fol. 33*a*; 16. *govindāstrapradānam*, fol. 34*b*; 17. *yajñavidhvaṃsanam*, fol. 36*b*; 18. *bhavapralāpa*, fol. 38*b*; 19. *satīvaradānam*, fol. 41*b*; 20. *gaurīvarapradānam*, fol. 44*a*; 21. *brahmaṇo varapradānam*, fol. 46*b*; 22. *śatarūpādakshaprajananavaradānam*, fol. 48*b*; 23. *punardakshayajña*, fol. 50*a*; 24. *dakshaprabodhanam*, fol. 51*b*; 25. *yajñasiddhi*, fol. 53*a*; 27. *devatāgamanam*, fol. 57*a*; 28. *maheśvarodvāha*, fol. 59*a*; 29. *gaurīmaheśvarasaṃgama*, fol. 60*a*; 30. *kumārajanma*, fol. 62*a*; 31. *purāṇaśravaṇamahiman*, fol. 63*b*.

On many leaves the writing has suffered from the sticky condition of the ink.

Dated: संवत् १८१९ नावर्षे फाल्गुनमासे शुक्लपक्षे ७ रवौ लो॰ दो॰ प्रेमशंकरदीकपालज्ञात्रिपठनार्थं ॥

[H. T. Colebrooke.]

3632, 3633.

3048, 3049. Foll. 290 & 223; size 12 in. by 3¼ in.; fair Devanāgarī writing of 1794 A.D. 7–10 lines in a page.

Kāśīkhaṇḍa, of the *Skandapurāṇa*; with occasional marginal notes explaining difficult words.

Each volume contains 50 *adhyāyas*. The copyist's signature runs as follows: संवत् १८५१ ज्येष्ठ कृष्ण ७ बुधे लिखितमिदं काश्यां भटवैद्यनाथपौत्रेण भटरामदेवसुतेन रंगनाथेनेति शिवम् ॥

Cf. Weber, Berl. Cat., nos. 489–94; Aufrecht, Cat. Bodl., nos. 120–22; Rāj. Mitra, Bikaner Cat., p. 212. [H. T. Colebrooke.]

3634.

2616. Foll. 122; size 4to, 11⅞ in. by 8¼ in.; modern Telugu handwriting; 22–38 lines in a page.

Kāśīkhaṇḍa, *adhyāyas* 1–43.

The MS. terminates abruptly at the end of the leaf, shortly after the beginning of the 44th chapter. [Mackenzie Collection.]

3635, 3636.

2025, 2026. Foll. 413 & 252 originally; size 15 in. by 7½ in.; fair Devanāgarī writing of 1648–55 A.D.; on an average fifteen lines in a page.

Kāśīkhaṇḍa, with a commentary (*Gūḍhārthā*), by *Rāmānanda*, surnamed *Caitanyavana*, son of *Mukundapriya* and *Gandharvī*, grandson of *Gadādhara*, and pupil of *Caturbhuja*, and *Rāmendravana* (? also called *Surendra* or *Devendra*). [A.] It begins:

सच्चिदानंदसंदोहं भक्तैकामोदमंदिरं ।
सादरं प्रणुवे भक्त्या श्रीगोपीजनवल्लभं ॥

See Cat. Bodl., nos. 120–22; Rāj. Mitra, Notices, vi., p. 255 (*uttarārdham*). Editions of both text and commentary have been published at Benares (1868) and Bombay (1881).

In vol. i., fol. 403 (corresponding to fol. 403*b* and 404*a* of MS. B, and containing *adhy.* 49, vv. 29–45) is wanting. This volume contains the *pūrvārdham* (*adhy.* 1–50), and bears the date: संवत् १७१२ वर्षे असाढ वदि ११ सोमे।

Of vol. ii. the original first 95 leaves have been lost, and replaced by 111 leaves of smaller size, containing the text only (as far as *adhy.* 65, v. 8; fol. 86*a* of B). After this the num-

bering of the leaves runs on from fol. 96 to 251 (two leaves being numbered 146); and the beginning of this original portion (*adhy.* 66, v. 106) corresponds exactly to fol. 96 of the other MS. This volume is dated : संवत् १९०५ वर्षे वैशाषसुदिपंचमी शनिवारे लिखितं ॥

Apart from those later 111 leaves, two different hands have alternated with each other in producing this MS. [GAIKAWAR.]

3637, 3638.

2753, 2754. Foll. 413 & 251; size 13 in. by 6½ in.; good Devanāgarī writing of 1780 A.D.; generally 13 or 14 lines in a page.

Kāśīkhaṇḍa, with *Rāmānanda's* commentary. [B.]

The pretty close correspondence in the number of leaves, and the distribution of the text and commentary over them, might lead one to assume an intimate connection between this and the preceding MS., were it not that the present MS. frequently offers better readings, and that in this MS. the epilogue ends in a verse (also found in C as well as in the Bombay ed.), giving the commentator's account of his family, wanting in MS. A. In fact, the number of leaves may almost be said to have been traditionally fixed, at least as regards the 2nd part of the work, seeing that the next MS., as well as the Oxford one (no. 122), have the same number of leaves; the deficiency of one leaf in the present MS. (and probably also in the one in the Notices, though there stated to consist of 151 leaves) being solely due to the omission of the commentatorial matter contained on the additional leaf 146 of the preceding MS. (as also on fol. 147 of the next MS.). It can, indeed, scarcely be doubted that all these MSS. were ultimately derived from the same original MS.

Foll. 1–95 of vol. ii. contain the text and commentary to exactly the same point to which the lost leaves of MS. A must have reached.

The epilogue and colophon run as follows:

सच्चिदानंदसंदोहपरिपूर्णैकभानवे ।
भक्तेच्छोपात्तदेहाय कृष्णाय हरये नमः ॥ १ ॥

वेदांते सत्यवत्यात्मज इव मुनये भार्गवो वाथ जीवो
न्याये काणादवर्त्मन्यथ च गुरुतरो गौतमो वाक्षपादः ।
सांख्ये यो देवहूत्यात्मज इव हि तथा वासुकिर्योगशास्त्रे
प्राक्कांडे भट्टतुल्यः स जयति परमः श्रीसुरेंद्रो[1] गुरुर्नः ॥ २ ॥

वेदांते ऽथ पुराणभारतविधौ श्रीसत्यवत्यात्मजः
सांख्ये श्रीकपिलः कणाद इह यो वैशेषिके गोतमः[2] ।
न्याये योगनये पतंजलिरथो चंद्रप्रभावल्लभो
भट्टाचार्यचतुर्भुजो विजयते प्राक्कांडकौमारिलः ॥ ३ ॥

सकोशा[3] च सकोशा[4] च द्वे टीके लिखिते मया ।
यत्र यस्याभिलाषः स्यात्सा तेन परिगृह्यतां ॥ ४ ॥

आसीत्कश्यपवंशभूषणमणिर्मान्यो मुकुंदप्रियो
विप्रोदारगदाधरस्य[5] तनयः शुक्लांबरः सन्मतिः ।
गंधर्वीजठरे ततः समभवत् श्रीरामनामा सुतस्
तेनेयं विहिता हिताय विदुषां टीका बुधैर्वीक्ष्यतां ॥ ५ ॥

इति श्रीकाशीखंडटीकायां शततमो ऽध्यायः॥ इति श्रीमत्परमहंसपरिव्राजकाचार्यश्रीमद्भगवत्पूज्यपादशिष्यरामेंद्रवनशिष्येण चैतन्यवनापरपर्यायेण रामानंदेन कृता काशीखंडटीका समाप्ता ॥

[WARREN HASTINGS.]

3639, 3640.

938, 405. Foll. 453 & 252; size 12¾ in. by 6¼ in.; careless, modern Devanāgarī writing; about fifteen lines in a page.

The same works. [C.]

In vol. ii. no. 428 is passed over in the pagination.

---

[1] Thus B, Rāj. M., eds.; श्रीदेवेंद्रो A, C, Oxf. MS.

[2] गौतमः A, C.

[3] सकोशा A, C.

[4] विकोशा A, C.

[5] धीरो गदाधरस्य C.

To the epilogue this MS. adds another verse (also found in the Bombay ed.), besides a verse referring to the copyist:

काश्यां श्रीपुरुषोत्तमेन विदुषा भट्टेन शुद्धात्मना
तंत्राध्यात्मपुराणभारतविदोपास्योपकंसारिणा ।
रामानंदमुनींद्रवर्यकृतया गूढार्थया टीकया
सम्यक्संकलितं हिताय विदुषां श्रीकाशिखंडं महत् ॥ ६ ॥

भागीरथीमिश्रवरेण सूरिणा
श्रीवीरसिंहस्य नृपस्य सूनुना ।
विलेखितो ऽयं किल काशिखंडः
सटीक आस्तां प्रमुदे बुधानां ॥

[H. T. Colebrooke.]

3641.

905. Foll. 220; size 15¼ in. by 5 in.; written, in Bengali characters, by two modern hands (one fair, the other good); eight lines in a page.

Kāśīkhaṇḍa-bhāvārthadīpikā (or simply *dīpikā*), a commentary on the *Kāśīkhaṇḍa*, by *Rāmānanda*, or *Rāmaśarman*.*

The work reaches only as far as *adhyāya* XXXII, v. 109. It begins:

आदौ नत्वा गणेशं त्रिजगदघहरं शम्भुपुत्रातिदिष्टं
पश्चात् शम्भुं सुरेशं वरदमतिमतां ज्ञानगम्याशुतोषं ।
स्मृत्वा दुर्गां जयाख्यां विपदपरिहतां रामचन्द्रं विभाव्य
काशीखण्डं वरेण्यं सुलभमतिकृद् रामना[मा]थ कश्चित् ॥

नमत नमत धीराः शङ्करं चाशुलभ्यं
तुपत तुपत(!) कालीं मुण्डमालीं करालीं ।
जपत जपत गीतं रामचन्द्रस्य मुक्त्यै
व्रजत व्रजत काशीं तीर्थशासीं महेशीं ॥

संसारामयतप्तानां सारं दुर्गं चतुष्टयं ।
वासः काश्यां साधुसेवा गाङ्गेयं शङ्करार्चनं ॥

संप्राप्य मानवं देहं यः काशीं न च गच्छति ।
स च दण्ड्यः सूर्यपुत्रेणेत्याह(?॰ण इत्याह) भगवान्स्वयं ॥

एकाशीतिः सहस्राणि श्लोकानां वर्णितानि वै ।
पुरा व्यासेन श्रीस्कन्दपुराणं तच्च शब्दितं ॥

अष्टादशपुराणानां सारं सारं समुद्धृतं ।
श्रीमत्स्कान्दं सर्वपूज्यं काशीखण्डं विशेषतः ॥

इति पुराणमाहात्म्यवर्णनप्रकरणे व्यासेनैव वर्णितं । तच्च खण्डत्रयात्मकं भवति यथा काशीखण्डमुत्कलखण्डं रेवाखण्डं च ।

काशीतीर्थस्य माहात्म्यं काशीखण्डे विदुर्बुधाः ।
वर्णनं श्रीजगन्नाथक्षेत्रमाहात्म्यमुत्कले ॥
सार्धत्रिकोटितीर्थानां माहात्म्यं विस्तरेण वै ।
रेवाखण्डे वर्णितं स्यात् त्रैखण्डं स्कान्दिकं स्मृतम् ॥

इति तत्रैवोक्तः । तत्र तीर्थानां मध्ये वाराणस्याः प्रधानतासूचनायादौ काशीखण्डमुक्तं । ॰ – – – । अस्यारम्भावधिसमाप्तिपर्यन्तनिर्विघ्नग्रहणकरणकामो ग्रन्थकृत् आदौ गणेशं भक्त्या प्रणमति । तं मन्मह इत्यादि । ॰

The last colophon occurs on fol. 215*b*: इति काशीखण्डे रामानन्दविरचितभावार्थदीपिकायामेकत्रिंशदध्यायः ॥

The MS. breaks off abruptly with the comment on *adhy*. 32, v. 109: शिवाज्ञागृहीतगन्तुर्ब्रह्मणः किमन्तयाः प्रभवन्ति नेतीत्यर्थः । अर्थात् हंसस्योड्डीयमानेन काश्यपि सत्यगुणावलम्बिनी बभावित्यर्थः ॥ १०९ ॥

[H. T. Colebrooke.]

3642.

2406a. Foll. 16 (one of which, fol. 7, is wanting); size 7¾ in. by 4 in.; indifferent Devanāgarī writing of 1616 A.D.; 8 or 9 lines in a page.

Gaṅgāsahasranāma, a collection of 1000 names and epithets of *Gaṅgā*, arranged in alphabetical order, and forming the 29th *adhyāya* of the *Kāśīkhaṇḍa* of the *Skanda-purāṇa*.

It begins: अगस्तिरुवाच ॥

विना स्नानेन गंगायां नृणां जन्म निरर्थकं ।
उपायांतरमस्त्यान्यद् येन स्नानफलं लभेत् ॥ १ ॥
अशक्तानां च पंगूनामालस्योपहतात्मनां ।
दूरदेशांतरस्थानां गंगास्नानं कथं भवेत् ॥ २ ॥

* Thus in the opening verse of ch. 2; whilst the colophons have only *Rāmānanda*. On the first and last pages, Colebrooke's *Paṇḍits*—probably misled by the copyist's slip at the end of verse 1, where they may have supplied रामनाथस्तु—call the author four times *Rāmanātha* (twice *R. Vācaspati*, once *R. Vidyāvācaspati*).

दानं वाथ व्रतं वाथ मंत्रस्तोत्रं जपो ऽथवा ।
तीर्थोत्तराभिषेको वा देवतोपासनं तु वा ॥ ३ ॥
यद्यस्ति किंचित् षड्‌क्त गंगास्नानफलप्रदं ।
विधानांतरमत्रैव कथयस्व प्रसादतः ॥ ४ ॥

स्कंद उवाच ॥

अत्र चैवानुमानेन बुध्यस्व कलशोद्भव ।
दध्रे गंगोत्तमांगेन देवदेवेन शंभुना ॥ ५ ॥
स्नानकाले ऽन्यतीर्थेषु जप्यते जाह्नवीजले ।
विना विष्णुपदीं क्वान्यत्समर्थमघशोधने ॥ ६ ॥
गंगास्नानफलं ब्रह्मन् गंगायामेव लभ्यते ।
यथा द्राक्षाफलस्वादो द्राक्षायामेव नान्यतः ॥७॥ ० १२॥
ओंकाररूपिण्यजरातुल्यानंतामृतस्रवा ।
अघहराभयाशोकाकालदनंदामृताभया[1] ॥ १३ ॥ ०

It ends:

एतत्स्तोत्रवरं पुण्यं पुरा प्रोक्तं पिनाकिना ।
विष्णवे निजभक्ताय मुक्तिबीजाक्षरास्पदं ॥
गंगास्नानप्रतिनिधिः स्तोत्रमेतन्मयेरितं ।
संस्तोतुं जाह्नवीं तस्मादेतत्स्तोत्रं जपेत्सुधीः ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे काशीखंडे गंगासहस्रनाम एकोनत्रिंशो ऽध्यायः ॥ ० संवत् १६७१ वर्षे भाद्रपदे शुक्लपक्षे सप्तमी ७ बुधे लिखितं प० विश्वनाथवेणीदत्तेन लिखितं ॥

See Rāj. Mitra, Notices, viii., p. 17 (18, commentary). [Gaikawar.]

3643.

2710. Foll. 34; size 8½ in. by 4 in.; indifferent, modern Devanāgarī writing; 10 or 11 lines in a page.

Kumāramāhātmya—also called *Skandakshetramāhātmya*, or *Lohācalamāhātmya*—the legendary account of a temple of *Kumārasvāmin* at Sandūr, in the district of Bellary; in 14 *adhyāyas*; professing to belong to the *Skandapurāṇa*.

It begins:

पुरा खलु महानास्ते(? महांतस्ते) तपसा नैमिषे शुभे ।
सर्वे संभूय च मिथो द्विजेंद्राः क्षीणकल्मषाः ॥ १ ॥
ब्रह्माधोक्षजरुद्रेशशिवतत्त्वविचक्षणाः ।
रुद्राक्षमणिसंकृष्टभूषणोत्तमभूषिताः ॥ २ ॥
पंचाक्षराक्षरमन्वादिसिद्धांतज्ञानतत्पराः ।
शौनकाद्या महेशस्य साक्षात्कारमचिंतयन् ॥ ३ ॥
वसिष्ठो गौतमः कण्वो भरद्वाजो भृगुर्मुनिः ।
विश्वामित्रोऽंगिराः कुत्सो याज्ञवल्क्योऽंगिरःसुतः ॥ ४ ॥
एते चान्ये च बहवो महात्मानो महाशयाः ।
अन्योन्यमूचुरे[2] सर्वं सिद्धांताश्च(!) तपोधनाः ॥ ५ ॥
तप एव परो मार्गस्तपसा बहु दृश्यते ।
तपसा स्वर्गमाप्नोति देवभूयां गतिं परां ॥ ६ ॥ ० ११ ॥
रुद्राक्षमणिसंक्लृप्तं स्फटिकाक्षविराजिताः ।
पंचाक्षरीजपरतः शिष्यसंघसमन्वितः ॥ १२ ॥
सूतः पौराणिकः श्रीमान् भगवानमितद्युतिः ।
मुनीनामंतिकं प्राप स्वच्छंदसुमहत्तपाः[3] ॥ १३ ॥
तं दृष्ट्वा मुनयश्चक्रु रोमहर्षणमादरात् ।
पूजयामासुरेवैनं सूतं पौराणिकोत्तमं ॥ १४ ॥

ऋषय ऊचुः ॥

अस्माद्भाग्यवशादेतत्त्वत्पदं समलंकृतं ।
बादरायणशिष्येण क्षेत्रं नैमिषमुत्तमं ॥ १५ ॥
धर्मार्थकाममोक्षेषु सदाचारपथेष्वपि ।
त्वया न विदितं किंचित् त्रिषु लोकेषु विद्यते(!) ॥ १६ ॥
तस्माद्वद महाभाग भगवन् सिद्धिकारणं ।
इत्युक्तो मुनिभिः सो ऽपि प्रत्युवाच तपोधनः॥ १७॥ ० १९ ॥
पुरा महर्षिनिकरैः सनकादिभिरावृतः ।
अध्यास्ते मेरुशिखरे आदिमः कमलासनः ॥ २० ॥
तत्र पुण्यकथां श्रोतुमादृतः संप्रचोदितः ।
सनत्कुमारो मुनिभिः समप्राक्षीत्पितामहं ॥ २१ ॥
दिव्या हि बहवस्तात कथाः कर्णार्तिहृत्तमाः ।
तथापि श्रोतृवृत्तिनैस्तृप्तिं जातु न विंदति ॥ २२ ॥
एवं महर्षिणा तेन निशम्य गिरमीरितां ।
पितामहः स्मेरवक्त्रं(? ०क्त्रः) प्रत्युवाच गिरं शुभां ॥ २३ ॥
स्कंधाभिख्यं मया ख्यातुं(ख्यातं) पुराणं विदितं हि वः ।
स्कांदी पुरी तु नाम्ना तु(!) क्षेत्रं क्षेत्रवरं शुभं ॥ २४ ॥
तत्र पुण्यानि तीर्थानि सरितो दुरितापहाः ।
विद्यंते बहवो देवा मत्समाश्च तपोधनाः ॥ २५ ॥

---

[1] अत्युदाराभयाशोकालकनन्दा ० eds.

[2] ? ० चिरे.

[3] r. स्वच्छंदं सुमहातपाः.

आकर्ण्य तच्च तद्रूपं(!) दुरितध्वंसिनीं कथां ।
श्रीस्कंदक्षेत्रमाहात्म्यं कथयामि यथातथं ॥ २६ ॥

इयं स्कांदी पुरी रम्या दिक्कालपूरवंदिता ।
वर्तते श्रीपार्वतेयो यस्यां स्वामी जगत्पतिः॥२७॥°४०॥°

तस्याः प्रांते पुण्यतमो लोहशैल इति श्रुतः ॥ ४१ ॥ ° ४४ ॥

तस्याद्रेरूर्ध्वभूमौ तु बहवः संति पावनाः ।
तस्मात्पुरं महाक्षेत्रं भुवि दुर्लभमुत्तमं ॥ ४५ ॥

अन्यथा त्रिपुरे वासं कुरुते कथमैश्वरः ।
अत्र षाण्मातुरं देवमुपास्य बहवः सुराः ॥ ४६ ॥

सर्वे संक्रदनमुखा अत्र सिद्धिमवाप्नुयुः ॥ ४७ ॥

इति श्रीस्कांदे षण्मुखमाहात्म्ये प्रथमो ऽध्यायः ॥

Adhy. II., III. the same colophon, foll. 6*a*, 8*a*; IV. °षण्मुखमाहात्म्ये महासेनाभिषेको नाम चतुर्थोध्यायः । fol. 9*b*; V. °पुराणे स्कंददर्शनमाहात्म्ये पंचमो° fol. 12*b*; VI., VII. इति श्रीस्कांदे (सप्तमो°) foll. 14*b*, 16*a*; VIII. °अगस्त्यमहिमावर्णनं नाम° fol. 18*b*; IX.–XI. °पुराणे (नवमो)° foll. 20*b*–26*a*; XII. लोहाचलमाहात्म्ये द्वादशो° fol. 30*b*; XIII. लोहाचलमाहात्म्ये भीमतीर्थभैरवतीर्थवर्णनं नाम° fol. 32*a*; XIV. ends:

ततस्तत्तोरणं प्राप्य षण्मुखस्य च दर्शनं ।
कृत्वा पापानि दग्धानि भवंति च न संशयः ॥

दिव्यरूपधरस्तस्मात्प्राप्तकामो भवेत्तदा ।
शिवदूतास्तदागत्य विमाने समरोप्य(!) च ॥

शिवलोकं समागत्य शिवस्यांते निधाय च ।
तस्मात्सर्वप्रयत्नेन वाहनं कारयेद्बुधः ॥

इति श्रीस्कांदे दर्शनवर्णनं नाम चतुर्दशोध्यायः ॥

The title *Kumāramāhātmya* is only found on the title-page, fol. 1*a*, and (कुमा° मा°) on the margin of fol. 1*b*; whilst on a fly-leaf at the beginning the tract is called, in Telugu, '*Sondūru-komārasvāmimahātyam*,' and, in English, '*Lohachalla chatra*.'

[MACKENZIE COLLECTION.]

3644.

389. Foll. 112; size folio, 16¾ in. by 11 in.; European paper; clear Devanāgarī writing of 1804 A.D.; 26–31 lines in a page.

Kumārikākhaṇḍa, or *Kumārīkhaṇḍa*, a section of the *Skandapurāṇa*, treating of *Śiva*-worship and the legendary history of various places sacred to *Śiva*.

The work seems to derive its name from *Kumārikā*, the daughter of *Śataśriṅga* (fol. 61*a*, l. 1), by whose adoration *Mahādeva* was particularly gratified (especially when she worshipped the *Kumāraliṅga* established in *Guptakshetra*); so much so, indeed, that he connects his name *Kumāreśvara* with her own: तव नाम्ना च विख्यातो भविष्यामि कुमारिके । (fol. 62*b*).

It begins (somewhat corrected):

मुनय ऊचुः ॥

दक्षिणार्णवतीरेषु यानि तीर्थानि पंच च ।
तानि ब्रूहि विशालाक्ष वर्णमस्यति(?°यस्व हि) तानि च॥

सर्वतीर्थफलं येषु नारदाद्या वदंति च ।
तेषां चरितमाहात्म्यं श्रोतुमिच्छामहे वयं ॥

उग्रश्रवा उवाच ॥

शृणुध्वमत्यद्भुतपुण्यवत्यं[1] कुमारनाथस्य महाप्रभावं ।
द्वैपायनो यन्मम[2] चाह पूर्वं हर्षांबुरोमोद्गमचर्चितांगः ॥

कुमारगीता गाथात्र श्रूयतां मम सप्तमः(*r.* सत्तमाः) ।
या सर्वदेवैर्मुनिभिः पितृभिश्च प्रपूजिता ॥

साध्वाचार[:] स्तंभतीर्थं यानिसेवेति[3] मानवः ।
नियतं तस्य वासः स्यान्मम लोके यथा मुनिः(*r.* मुनेः)॥

ब्रह्मलोकाद्विष्णुलोकस्तस्मादपि शिवस्य च ।
पुत्रप्रियत्वात्तस्यापि गुरुलोके महोत्तमः(?) ॥

अत्राश्चर्यकथा या च(*r.* याश्च) फाल्गुनस्य पुरेरिताः ।
नारदेन मुनिश्रेष्ठास्ता वो वक्ष्यामि विस्तरात् ॥

पुरा निमित्ते कस्मिंश्चित्किरीटी मणिपूरकः ।
समुद्रदक्षिणे भागे स्नातुं तीर्थानि पंच सः ॥

वर्जयंति सदा यानि भयात्तीर्थानि तापसः ।
कुमारेशं च पूर्वं च तीर्थमस्ति मुनेः प्रियं ॥

स्तंभेशस्य द्वितीयं च समुद्रस्य मुनेः प्रियं ।
बर्करेश्वरमन्यस्य पुलोमप्रियमुत्तमं ॥

---

[1] °वंतं or °वत्त्वं. [2] यं मम. [3] *r.* यो निषेवेत.

चतुर्थं च महाकालं कारंधमनृपप्रियं ।
भारद्वाजस्य तीर्थं च सिद्धेशाख्यं हि पंचमः ॥
एतानि पंच तीर्थानि ददर्श कुरुपुंगवः ।
तपस्विभिर्वर्जितानि महापुण्यानि तानि च ॥
दृष्ट्वा पार्थो नारदीयानपृच्छत्स महामुनीन् ।
तीर्थानीमानि रम्याणि प्रभावाद्भुतवंति च ॥
किमर्थं ब्रूत वर्ज्यंते सदैव ब्रह्मवादिभिः ।

तापसा ऊचुः ॥

ग्राहाः पंच वसंतेषु(*r.* °त्येषु) हरंति च तपोधनान् ॥
अत एतानि वर्ज्यंते तीर्थानि कुरुमंडन ।
इति श्रुत्वा महाबाहुर्गमनाय महोदधेः ॥
ततस्तं तापसाः प्रोचुर्गंतुं नार्हसि फाल्गुण ।
बहवो घातितास्तैस्तु राजानो मुनयस्तथा ॥
तस्मा(*r.* तस्मात्) द्वादश वर्षाणि तीर्थानामर्बुदैरपि ।
स्नातः किमेतैस्तीर्थैस्ते मा पतंगव्रतो भव ॥

अर्जुन उवाच ॥

यदुक्तं करुणासारैः सारं तत्किं तु प्रोच्यते ।
धर्मार्थी मनुजो यश्च न स वार्यो महात्मभिः ॥ ० ॥

तापसा ऊचुः ॥

एवं ते कुर्वतः पार्थ दीर्घमायुः प्रवर्धतां ।
सदा धर्मरतिर्भूयाद् याहि स्वं कुरु वांछितं ॥
एवमुक्तो प्रणम्यैतानाशीर्भिरभिसंयुतः ।
जगाम तानि तीर्थानि द्रष्टुं भारतसत्तमः ॥

Tho MS. is rather incorrect, and its way of marking and numbering the chapters is very irregular and haphazard. Thus *adhy.* 1 ends fol. 2*b* : इति श्रीस्कंदपुराणे सपादलक्षसंहितायां कुमारीखंडे प्रथमो ऽध्यायः ; *adhy.* 2, fol. 4*a* ; 3, fol. 8*b* ; after which there seems to be an omission, the next colophon being that of *adhy.* 9 on fol. 11b ; followed by an unnumbered one on fol. 12*b* ; and then by *adhy.* 12 on fol. 14*a* ; then again by an unnumbered one on fol. 14*b* ; and then by *adhy.* 15 on fol. 15*a* ; after which the numbering is discontinued. Apparently it is also incomplete at the end.

It ends on fol. 112*b* :

इति वो वर्णितः पुण्यो महीसागरसंभवः ।
शृण्वन् संकीर्तयंश्चैनं सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥
य इदं श्रावयेद्विद्वान् महीमाहात्म्यसंभवं ।
सर्वपापविनिर्मुक्तो रुद्रलोकमवाप्नुयात् ॥
गुप्तक्षेत्रस्य सकलं माहात्म्यं श्रावयेद्यदि ।
सर्वैश्वर्यमवाप्नोति ब्रह्महत्यां व्यपोहति ॥
श्रुत्वेममखिलं खंडं ब्राह्मणाय निवेदयेत् ।
यथाशक्त्या सुवर्णं च गोभूमिं प्रयतः शुचिः ।
संतुष्टे ब्राह्मणे तुष्टो महेशो जायते ध्रुवं ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे कुमारिकाखंडे गुप्तक्षेत्रमाहात्म्यं ॥ अत ऊर्ध्वं कापिलस्थानं ॥ यस्यायमाद्यश्लोकः ॥

शौनक उवाच ॥

सूत माहात्म्यमतुलं गुप्तक्षेत्रस्य सूचितं ।
स्थानस्य कपिलस्यापि माहात्म्यं वक्तुमर्हसि ॥ १ ॥

संवत् १८६१ शके २४ आश्विनशुदि १३ त्रयोदशी ॥ ग्रंथं पूर्णं ॥ लीखितं ॥ गुजराति ॥ रावलहरिशंकर ॥ उदिच्य ॥ ब्राह्मण ॥

Then follows a blank leaf marked 113 ; and another leaf, marked 114, bearing the inscription : अथ कुमारिका ॥ खंडं संपूर्णम् ॥ हरिहर ॥ कृष्णाय नमः ॥ ओं ॥

It may, however, be noticed that the index to this work contained in MS. 366 (foll. 142–157), though referring to another MS. in 163 foll., does not give any more than is contained in the present MS.

The *Varvarīkopākhyānam*, a fragment of which, the *Aparājitastotra*, is contained in the Berlin MS. (Weber, Cat., no. 1350), occurs on fol. 95*b* seqq., the *stotra* referred to beginning in the last line of fol. 101*b*.

[H. T. Colebrooke.]

3645.

187. Foll. 268 ; size 12¾ in. by 4⅜ in. ; large, indifferent, though clear Devanāgarī writing of 1777 A.D. ; eight lines in a page.

Kedārakhaṇḍa of the *Skandapurāṇa*, treating of *Śiva* legends and *Śiva* worship generally, whence it is also called *Śaivaśāstra*. [A.]

It begins:

यस्याज्ञया जगत्स्रष्टा विरंचिः पालको हरिः ।
संहर्ता कालरुद्राख्यो नमस्तस्मै पिनाकिने ॥
तीर्थानामुत्तमं तीर्थं क्षेत्राणां क्षेत्रमुत्तमं ।
मुनीनामाश्रमो नित्यं नैमिषारण्यमुत्तमं ॥
तत्र स्थिता हि ऋषयः शौनकाद्यास्तपोधनाः ।
दीर्घसत्रं प्रकुर्वंतः सत्रिणः समचेतसः ॥
तेषां संदर्शनौत्सुक्यादागतो हि महातपाः ।
व्यासशिष्यो महाप्राज्ञो लोमपो(°शो) नाम नामतः ॥
तत्रागतं ते ददृशुर्मुनयो दीर्घसत्रिणः ।
उत्तस्थुर्युगपत्सर्वे सहर्षास्ते समुत्सुकाः ॥
दत्त्वार्घ्यपाद्यं संस्तुत्य मुनयो वीतकल्मषाः ।
तं पप्रच्छुर्महाभागं शिवधर्मं सविस्तरं ॥

मुनय ऊचुः ॥

कथयस्व महाप्राज्ञ देवदेवस्य शूलिनः ।
महिमानं महाभाग ध्यानार्चनसमन्वितं ॥
संमार्जने किं फलं स्यात्तथा रंगावलिषु(°लीषु) च ।
प्रदाने दर्पणस्याथ तथा वै चामरस्य च ॥
दीपदाने किं फलं स्यात्पूजायां किं फलं भवेत् ।
कानि कानि च पुष्पाणि कथ्यतां[1] शिवपूजने ॥
एककालं द्विकालं वा त्रिकालं वापि कथ्यतां ।
प्रासादकरणे चापि भग्ने चैवाथ[2] यत्फलं ॥
प्रेक्षणे च शिवस्याग्रे नटने(नर्तने B) चैव यत्फलं ।
इतिहासपुराणानि वेदाध्ययनमेव च ॥
शिवस्याग्रे प्रकुर्वंति[3] कारयंत्यपथा नराः ।
तेषां नृणां फलं चाद्य कथ्यतां विस्तरेण हि ॥
शिवाख्यानपरो लोको[4] त्वत्तो नान्यो हि विद्यते[5] ।
इति श्रुत्वा वचस्तेषां मुनीनां भावितात्मनां ॥
उवाच व्यासशिष्यो ऽसौ शिवमाहात्म्यमुत्तमं ।

लोमश उवाच ॥

अष्टादशपुराणेषु दशभिर्गीयते शिवः ॥
चतुर्भिर्भगवान्ब्रह्मा द्वाभ्यां देवो तथा हरिः[6] ।
तस्माच्छिवस्य माहात्म्यं वक्तुं को ऽपि न पार्यते[7] ॥
शिव इत्यक्षरं नाम व्याहरिष्यंति ये जनाः ।
तेषां स्वर्गश्च मोक्षश्च भविष्यति न चान्यथा ॥
उदारो हि महादेवो देवानां पतिरीश्वरः ।
येन सर्वं प्रदत्तं हि तस्मात्सर्व[8] इति स्मृतः ॥
ते धन्यास्ते महात्मानो ये भजंति सदाशिवं ।
विना सदाशिवं नैव संसारं तर्तुमीहते ॥
स मूढो हि महापापः शिवद्वेषी न संशयः ।
भक्षितं [हि] गरं येन दक्षयज्ञविनाशनं[9] ॥
कामस्य दहनं येन कृतं राज्य(राज्ञः) प्रमोचनं ।

मुनय ऊचुः ॥

यथा गरं भक्षितं च यथा यज्ञो विनाशितः ।
दक्षस्य च तथा ब्रूहि परं कौतूहलं हि नः ॥
ब्रह्मादिपरदैवं हि यस्य देवस्य शूलिनः ।
को ऽयं हि कृतवांस्तस्य यज्ञभंगं महत्तरं[10] ॥

The work is divided into 35 *adhyāyas*, the contents of which are briefly these: 1–3. (fol. 16*a*) *Daksha* gives *Dākshāyaṇī* to *Śiva*, and is worshipped by all the *Ṛishis*; *Rudra* interferes with *Daksha's* sacrifices, declares them contrary to divine law and therefore useless; 4. (fol. 22*a*) Fight of the gods on this account; 5. (fol. 33*b*) Arrival of *Nanda* and *Kirāṭa* at *Śivaloka*; 6. (fol. 42*a*) How the *liṅga* drops from *Śiva* when cursed by a *muni* with whose wife he fell in love; 7, 8. (fol. 56*b*) Institution of the *Liṅga* worship; 9. (fol. 65*a*) *kālakūṭotpattiḥ*; 10. (fol. 72*b*) Destruction of the world by this *vishāgni*, and the consequent reconstruction of it; 11. (fol. 78*b*) *samudra-mathane ratnotpattiḥ*; 12. (fol. 82*a*) *amṛitotpattiḥ*; 13. (fol. 95*a*) *devāsurayuddham*; 14.

[1] With this word MS. B (fol. 2) begins; this being v. 9 there, as here.

[2] भग्नोद्धारे च B; cf. भग्नं शिवालयं ये च प्रकुर्वंति नरोत्तमाः । प्राप्नुवंति फलं ते वै द्विगुणं नात्र संशयः ॥ fol. 26*a*.

[3] शिवप्रणामं कुर्वंति B.

[4] लोके B.

[5] ऽस्ति वै मुने B.

[6] ? चतुर्भिर्भगवान[ध्वा suppl.]द्वाभ्यां ° A; for this and the preceding line B has simply: अष्टादशपुराणेषु गीयते वै परः शिवः ।

[7] शक्नुयात् B.

[8] तस्माच्छर्व B.

[9] दक्षयज्ञो विनाशितः B.

[10] MS. B omits these two lines.

(fol. 97*b*) *balimukhasarvadaityopasthāpanam;* 15. (fol. 105*b*) Story of *Nahusha* and *Yayāti;* 16. (fol. 113*b*) Story of *Dadhīci;* 17. (fol. 137*a*) *Vṛitrāsuravadhaḥ;* 18. (fol. 154*b*) sacrifice of king *Bali;* 19. (fol. 160*b*) *Bali* gives as much land to *Vishṇu* as he can measure in three steps; 20. (fol. 167*a*) *Girijotpattiḥ;* 21. (fol. 182*b*) Story of *Girijā;* 22. (fol. 192*b*); *Gaurītapaḥphalam;* 23–25. (fol. 210*a*) *Mahādeva's* marriage on the Himālaya mountain; 26. (fol. 214*a*) Birth of the *Vālakhilyas* by *Nārada's* word; 27. (fol. 221*b*) Birth of *Kumāra* (*Kārttikeya*); 28. (fol. 225*b*) *Kumāra's* contest with *Tāraka;* 29. (fol. 233*a*) *Tārakāsurasaṃgrāmaḥ;* 30. (fol. 237*a*) *Tārakāsuravadhaḥ* or *Kumāravijayaḥ;* 31. (fol. 243*a*) *Adhyātmanirūpaṇam;* 32. (fol. 250*b*) *Śvetarājopākhyānam;* 33. (fol. 256*b*) *Śivarātrīmāhātmyam;* 34. (fol. 264*b*) *Śaṅkaravanagamanam;* 35. (fol. 268*b*) *Śabarīrūpavarṇanam.* Cf. Rāj. Mitra, Notices, vi., p. 170 seqq.

It ends: ऋषय ऊचुः ॥

एवमुक्तं त्वया सूत चरितं शंकरस्य च ।
अनेन चरितेनैव संतृप्ताः स्मो न संशयः ॥

सूत उवाच ॥

व्यासप्रसादात् श्रुतमस्ति सर्वं
मया ततः शंकररूपमद्भुतं ।
सुविस्तृतं चाद्भुतवेदगर्भं(°गुह्यं B)
ज्ञानात्मकं परमं(!A, B; *r.* परम)पुण्यरूपं ॥

श्रद्धया परयोपेताः[1] श्रावयंति शिवप्रियं ।
शृण्वंति चैव ये भक्त्या शंभोर्माहात्म्यमुत्तमं ।
शिवशास्त्रमिदं विप्राः[2] ते यांति परमां गतिं ॥

इति श्रीस्कांदे पुराणे केदारखंडे शैवशास्त्रे पंचत्रिंशतितमोऽध्यायः ॥ ३५ ॥

संवत् १८३४ ॥ मार्गशीर्षमासे कृष्णे पक्षे एकादश्यां भौमवासरे ॥ श्रीबाबू उद्योतसिंघस्य पुरोहितेन भिक्षुकरामेण लिखितं स्वपठनार्थं परोपकारार्थं श्रीकाशीविश्वेश्वरगुरुप्रसादात् । ० ॥ [H. T. Colebrooke.]

[1] परया युक्ताः B. [2] भक्त्या B.

3646.

2246. Foll. 167 (6 of which are wanting); size 10⅝ in. by 4¾ in.; good, clear Devanāgarī writing of 1687 A.D.; 11, sometimes 10, lines in a page.

Kedārakhaṇḍa of the *Skandapurāṇa*. [B.]

This MS. presents, on the whole, a more correct text than the preceding one, but it is unfortunately incomplete. The leaves wanting are 1, 3, 75–78; the gaps occasioned thereby reaching from i. 1–8, 27–44, and xvii. 56–159 (MS. A, foll. 117*b*–125*b*) respectively. In this MS., on the other hand, the verses of each *adhyāya* are numbered, which is not the case in A.

Dated: संवत् १७ से ४४ समये आश्विनि सुदि चतुर्दशि आदित्यवासरे इदं पुस्तकं केदारखंडं अनंतगिरिनृसिंहभट्टैर्लिखितं ॥

At the beginning of the MS., there are, in the place of the missing fol. 1, two single, unnumbered leaves (12 and 13 lines in a page resp.), written in another (indifferent, thick) hand, and apparently detached from a MS. of some work on *vratas*, or *ācāra* generally. One of the leaves contains the colophons: इति हेमाद्रौ भविष्योत्तरे सोद्यापनमनंतव्रतं । अथ नष्टदोरकप्रायश्चित्तं । युधिष्ठिर उवाच । ० and अथापनमनंतव्रतोद्यापनं(!) । युधिष्ठिर उवाच । ० [Sir Charles Wilkins.]

3647.

1130 a. Foll. 102; size 12 in. by 4½ in.; modern Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

Kedārakhaṇḍa. [C.]

This very incorrect MS. seems to have been copied from MS. A.

[H. T. Colebrooke.]

3648.

574. Foll. 55; size 4to, 11½ in. by 9¼ in.; carelessly written in Devanāgarī (by one *Hari-bhaṭṭa*) in 1803 A.D.; eighteen lines in a page.

Māyākshetramāhātmya [A]—also called *Māyāpurīmāhātmya* and *Gaṅgādvāramāhātmya* — in 23 *adhyāyas*, professing to form part of the *Kedārakhaṇḍa* of the *Skandapurāṇa*, and treating of the sacred places in the Kedārakshetra.

Adhy. I. (introductory) begins (slightly corrected): सूत उवाच ॥

ततः पूर्वं महाभागाः स्कंदो वै पार्वतीसुतः ।
सर्वं कैलाशमाहात्म्यं कथयामास सुव्रतः ॥ १ ॥
श्रुत्वा तु वरतीर्थानां माहात्म्यं ब्रह्मपुत्रकः ।
पप्रच्छ च ततः स्कंदं गंगाद्वारस्य वैभवं ॥ २ ॥
अत्रान्यानां[1] च तीर्थानां पीठानां च तपोऽन्विताः ।
सो ऽपि स्कंदो महादेवपुत्रः प्रोवाच सर्वशः ॥ ३ ॥
गंगाद्वारादितीर्थानां तथा च सरितां शुभं ।
माहात्म्यं कथयामास ब्रह्मपुत्राय धीमते ॥ ४ ॥
नारदाय च सर्वासां विद्यानां पारदो[2] ऽग्निजः ।
येषां च श्रवणात्सद्यो मुच्यते सर्वपातकैः ॥ ५ ॥

ऋषय ऊचुः ॥

सूत सूत महाप्राज्ञ सर्वशास्त्रविशारद ।
तन्नो(*r.* त्वं नो) दाता महाभाग ज्ञानरत्नस्य सर्वदा ॥ ६ ॥
बहूनि हि पुराणानि श्रुतानि च सुखानि च[3] ।
गंगाया विभवश्चापि राज्ञा(राज्ञां) चैव प्रकीर्तितः ॥ ७ ॥
सर्वेषां देशवर्याणां माहात्म्यानि महांति च ।
श्रोतुमिच्छामहे त्वत्त आकेदारमतः परं ॥ ८ ॥
अवशिष्टानि तीर्थानि मायाक्षेत्रादितः पुनः ।
न हि वेत्ता त्रिलोके ऽपि त्वत्समो लोमहर्षण ॥ ९ ॥

सूत उवाच ॥

साधु साधु महाभागाः पृष्टं यन्मुनिभिः परं ।
तद्वै संप्रति वक्ष्यामि नमस्कृत्य गजाननं ॥ १० ॥
श्रुत्वा वै मानसे खंडे तीर्थानि सुबहूनि च ।
देवागाराणि बहुशः कथाश्च मुनिसत्तमाः ॥ ११ ॥
पुनः पप्रच्छ वै धात्रो गुहं सर्वेश्वरात्मजं ।
विनयावनतो भूत्वा चरणावभिवाद्य च ॥ १२ ॥

नारदो उवाच ॥

देव षण्मुख देवेश पार्वतीसुत नायक ।
मानसादिषु क्षेत्रेषु तीर्थानि प्रवराणि मे ॥ १३ ॥
कथितानि समासेन(महासेन B) भवमुक्तिप्रदानि हि ।
यद्यप्युक्तानि भवता तीर्थानि विविधानि च ॥ १४ ॥
तथापि संशयो मे ऽद्य वर्तते देववंदित ।
त्वन्मुखादेव देवेश श्रुतं काश्यां हि विस्तरात् ॥ १५ ॥
गंगाया विभवश्चापि स्थितिश्च परमात्मनः ।
तेषु द्रोणादयो देवा[4] क्षत्रियाः पांडवादयः ॥ १६ ॥
संसारदुःखसंतप्ता विचिन्वंतो महेश्वरं ।
जग्मुः कैलासशिखरे केदारे शुभदायके ॥ १७ ॥
कथं पुण्यमभूत्तत्तु स्थलं वै परमात्मनः ।
देवेश गोत्रहत्यया तन्मे वद महामते ॥ १८ ॥
कथमस्मिन्स्थले रम्ये गत्वा प्रापुः परं पदं ।
इति मे संशयं छिंद्धि यदि भक्तेषु ते दया ॥ १९ ॥

सूत उवाच ॥

इति श्रुत्वा वचस्तस्य नारदस्य महात्मनः ।
ध्यात्वा क्षणं महादेवं स्मृत्वा तद्वचनं परं ॥ २० ॥
उवाच प्रहसन्वाक्यं वाक्यज्ञं वादिनां[5] वरः ।
नमस्कृत्य महादेवं सर्वदेवनमस्कृतं ॥ २१ ॥

स्कंद उवाच ॥

धन्यो ऽसि त्वं महाभाग धन्यानां प्रवरो मुनिः ।
त्वत्समो नास्ति त्रैलोक्ये भक्तो भक्तिमतां वर॥२२॥ °२६॥
इदं क्षेत्रं तु यत्पुण्यं(यत्प्रोक्तं B) केदाराख्यं सुपुण्यदं ।
यच्छ्रुत्वापि नरो याति शिवसायुज्यतां मुने ॥ २७ ॥
इमं देशं सकृद् दृष्ट्वा कृतकृत्यो भवेन्नरः ।
यत्र ब्रह्मादयो देवा शिवसंन्यस्तमानसाः ॥ २८ ॥
कथयामि माहात्म्यं ते देशस्य प्रवरं मुने ।
शृणुष्वावहितो भूत्वा गदतो मृडनंदन ॥ २९ ॥
नंदपर्वतमारभ्य यावत्काष्टगिरिर्भवेत् ।
तावत्केदारकं क्षेत्रं शिवमंदिरमुत्तमं ॥ ३० ॥ ° ४० ॥

सूत उवाच ॥

इति श्रुत्वा महाभागा नारदो देशवर्यकं ।
पुनः पप्रच्छ तं स्कंदं तीर्थानां विस्तरं बुधाः ॥ ४१ ॥

इति ° देशप्रशंसा नाम प्रथमो ऽध्यायः ॥ १ ॥

---

[1] ° न्येषां. [2] *r.* पारगो. [3] *r.* सुखात्तव. [4] *r.* विप्राः. [5] वाग्विदां B.

II. नारद उवाच ॥

भो भो षण्मुख सेनानीर्धन्यो ऽहं भुवि नारदः ।
यो वै त्वन्मुखकंजाद्धि निर्गतं सुमधु प्रभो ॥ १ ॥

पिवामि श्रोत्रपुटकैः क्षुधा मे बाधते न हि ।
इदानीं श्रोतुमिच्छामि तीर्थानि प्रवराणि च ॥ २ ॥

अन्यानि कानि तीर्थानि का[:] का नद्यः शुभावहाः ।
अस्मिन्देशे महादेवपुत्र राजन्नमो ऽस्तु ते ॥ ३ ॥

स्कंद उवाच ॥

शृणु नारद वक्ष्यामि तीर्थानि शुभदानि हि ।
यानि ज्ञात्वैव सपदि मुक्तिभाग्भवति स्फुटं ॥ ४ ॥

गंगाद्वाराच्छृणु प्राज्ञ रत्नस्तंभावधि ध्रुवे (०विधि ब्रुवे B)।
तथा नंदागिरेः पश्चात्काष्टांते (०तं B) ब्रह्मनंदन ॥ ५ ॥

मायाक्षेत्रं समाख्यातं गंगाद्वारे सुपुण्यदं ।
ब्रह्मणः स्थानतो यावद्योजनानि द्विकं द्वयं[1] ॥ ६ ॥ ०

The principal places mentioned in the work are: Droṇāśrama, Kuśāvarta, Bilvaka, Nīlaparvata, Kanakhalatīrtha, Caṇḍikātīrtha. III. सतीदेहोत्सर्गः; IV. यज्ञविध्वंसः; V. यज्ञसंधानं. These three chapters treat of traditions connected with Māyākshetra in particular. VI. नीलपर्वतवर्णनं—Gaṅgādvāra (also called Haridvāra, fol. 20*a*) and Nīlaparvata. VII. बिल्वपर्वतमहिमवर्णनं. VIII. वीरभद्रेश्वरवर्णनं. IX. कनखलोपाख्यानं. X. गोदानफलवर्णनं. XI. अन्नदानवर्णनं. XII. कुशावर्तवर्णनं. XIII. On Vishṇutīrtha. XIV. धर्मध्वजोपाख्यानं—story of *Dharmadhvaja* defending Vipratata against the *rākshasas Śūkarāsya* and *Gajānana*. XV. तीर्थसंक्रमोपाख्यानं—Saptasāmudrikatīrtha, Gaṇeśvaratīrtha, Nārāyaṇī nadī, Pārvatītīrtha, Sāravatī dhārā, Bhairavatīrtha, Bhānunadī, Puruhūteśvaratīrtha, Nādeśvarī, Kumudvatī (कौ०A, B) nadī, Reṇukādhārā, Cakru (Cakrū, B) nadī, Rambhā nadī. XVI. कुब्जाम्रकतीर्थोपाख्यानं. XVII. कुब्जाम्रकमहिमवर्णनं. XVIII. कुब्जाम्रकप्रकथनसोमशर्ममायाप्रदर्शनं. XIX. कुब्जाम्रकसंनिधौ तीर्थवरवर्णनं, Kaumudatīrtha, Candreśvaratīrtha, Sārshapatīrtha, Pūrṇamukhatīrtha, Karavīrakatīrtha, Puṇḍarīkatīrtha, Śubhakuṇḍatīrtha, Agnitīrtha. XX. अग्नितीर्थकथनं. XXI. Vāyutīrtha, Candrikānadī, Vāruṇatīrtha, Vārāhatīrtha, Saptasāmudrakatīrtha, Ṛishiparvata, with a large cave inhabited by *Śesha*, the king of serpents, and visited by *Lakshmaṇa*. In this connection the story of *Rāma's* residence in the forest, and the subsequent events, is briefly told, to show how *Lakshmaṇa*, for having slain *Rāvaṇa's* son, *Indrajit*, a *Brāhmaṇa* by caste, was seized with '*rājayakshman*,' of which, as *Vasishṭha* explains, he could only cure himself by a penitential visit to Kubjāmra. XXII. *Vasishṭha* expatiates upon the sacredness of the *Brāhmaṇa's* person (*brāhmaṇānāṃ māhātmyam*) as the '*jaṅgamā mūrtiḥ*' of *Vishṇu*, the supreme deity (*paramātman*). XXIII. Lakshmaṇakuṇḍatīrtha, Munikuṇḍa-, Indrakuṇḍa-, Dhenukuṇḍa-, Nandikuṇḍa-tīrtha; Dharmadhārā, Maheśvarī, Vārāhatīrtha, and Vārāhakshetra; Sūryaputrī nadī, Sūryakuṇḍatīrtha; Gālavatīrtha.

The title '*Māyāpurīmāhātmya*' is not found in this MS., but repeatedly in the colophons of MS. B, which also has frequently simply '*māyākshetre*,' whilst the present often reads '*māyātīrthe*.' The title '*Gaṅgādvāramāhātmya*,' on the other hand, which does not occur in the colophons, but is given as the title of the work on fol. 1*a* of this MS. (whence the leaves are marked throughout गं० द्वा० मा०), only applies to the first 15 *adhyāyas*, or still more properly to *adhy.* 6–15; whilst the remaining chapters 16–23 contain the *Kubjāmrakamāhātmya*. At the end of *adhy.* 15 we read:

इति ते कथितं विप्र गंगाद्वारस्य वैभवं ।
यच्छ्रुत्वा सर्वपापेभ्यो मुच्यते नात्र संशयः ॥ ०

and *adhy.* 16 begins: नारद उवाच ॥

कुब्जांमृकं (कुब्जाम्रकं B) महातीर्थं वद विस्तरतो मम ।
यथेदं च समुत्पन्नं यथा पुण्यं हि चाभवत् ॥

[1] दश्द्वयं B; ? दशद्वयं.

In the colophons of *adhy.* 4–6 of the present MS. the treatise is assigned to the '*uttara-khaṇḍa*' of the *Skandapurāṇa*, instead of the *Kedārakhaṇḍa*, to which it is ascribed in the other colophons, and throughout in B.

It ends:

इति ते कथितं देव माहात्म्यं जगदीशितुः ।
हृषीकेशाश्रमे पुण्ये यथा रैभ्यो ह्यनुग्रहं(°गृहं B) ॥
कुब्जाम्रकस्य[1] माहात्म्यं यः शृणोति महामते ।
सो ऽपि वैकुंठनिलये याति ब्रह्म सनातनं ॥
य इदं पठते नित्यं महापातकनाशनं ।
मोक्षदं(मोदते B) त्रिदिवैः सार्धं पितृभिः सह नारद ॥
अस्य[2] क्षेत्रस्य महिमा(माहात्म्यं B) वक्तुं केनापि शक्यते ।
संक्षेपेण मया प्रोक्तं(ख्यातं B) पापघ्नं सर्वकामदं ॥
य इदं पठते श्राद्धे शृणोति च महामते ।
तारिताः पितरस्तेन सत्यमेव न संशयः ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे केदारखंडे मायाक्षेत्रमा° कुब्जाम्रकमाहात्म्ये नाम समाप्तं ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

3649.

2576. Foll. 64; size $10\frac{1}{2}$ in. by $5\frac{3}{8}$ in.; indifferent Devanāgarī writing of 1811 A.D.; 10–12 lines in a page.

Māyākshetramāhātmya. [B.]

Colophon: इति श्रीस्कंदपुराणे केदारखंडे मायापुरीमाहात्म्ये कुब्जाम्रकमाहात्म्यं नाम त्रयोविंशतितमो ऽध्यायः २३ ॥

Though the two MSS. are equally incorrect, they are at least independent of each other, and generally help to correct each other's blunders. [MACKENZIE COLLECTION.]

3650.

858. Foll. 37; size $12\frac{1}{4}$ in. by $5\frac{1}{4}$ in.; fair Devanāgarī writing of 1726 A.D.; thirteen lines in a page.

Śrīkshetramāhātmya, in 17 *adhyāyas*, professing to belong to the *Uttarabhāga* of the *Kedārakhaṇḍa* of the *Skandapurāṇa*. It contains descriptions of the sacred places of Śrīkshetra, or Śrīsthala, and the traditions connected therewith; not without poetical beauty in its detail.

Adhy. I. runs as follows: ऋषय ऊचुः ॥

सूत सूत महाबाहो व्यासप्रतिनिधे शुभ ।
श्रीक्षेत्रं पुण्यदं लोके श्रूयते हि महामते ॥ १ ॥
कियत्प्रमाणं तत्क्षेत्रं कुत्र तद्विद्यते बुध ।
उत्पत्तिं चैव माहात्म्यं तस्य विस्तरतो वद ॥ २ ॥

सूत उवाच ॥

शृणुध्वं मुनिशार्दूला मत्तो निगदतो द्विजाः ।
यथा पुरा महासेनं पृष्टवान्नारदो मुनिः ॥ ३ ॥
एकदा सुखमासीनं स्कंदं वै पार्वतीसुतं ।
उवाच वचनं रम्यं नारदो मुनिसत्तमः ॥ ४ ॥

नारद उवाच ॥

देवदेव महासेन भक्तानां भक्तवत्सल ।
अनेकविधतीर्थानां पुण्यदानां महामते ॥ ५ ॥
माहात्म्यानि सुरम्याणि कथाभिश्च जगत्प्रभो ।
श्रुतानि त्वन्मुखादेव सर्वदेवनमस्कृत ॥ ६ ॥
इदानीं श्रोतुमिच्छामि माहात्म्यं श्रीस्थलस्य हि ।
कियत्प्रमाणं तत्क्षेत्रं किं पुण्यं तत्र जायते ॥ ७ ॥
कुत्र तद्विद्यते क्षेत्रं कथं पुण्यमभूत्तु तत् ।
एतन्मे शंस भगवन् पार्वतीसुत नायक ॥ ८ ॥

स्कंद उवाच ॥

साधु पृष्टं महाबाहो परोपकृतये त्वया ।
तत्ते संप्रति वक्ष्यामि शृणु नारद भक्तिमन् ॥ ९ ॥
कोलोत्तमांगमारभ्य यावत्कोलकलेवरं ।
तावत्प्रमाणं श्रीक्षेत्रं योजनानां चतुष्टयं ॥ १० ॥
योजनानां त्रयं स्यातं तिर्यगायतमेव च ।
अतिपुण्यतमं क्षेत्रं सर्वशास्त्रेषु गोपितं ॥ ११ ॥
इदं स्थूलतमं ज्ञेयं सूक्ष्मं वै कथ्यते ऽधुना ।
जीवनेंद्रपुराद्विप्र यावद्धर्मवती नदी ॥ १२ ॥
इति सूक्ष्मं हि कथितमतिसूक्ष्मं निगद्यते ।
खांडवाख्यनदीतीराद् यावच्छिवितपःस्थलं ॥ १३ ॥

---

[1] कुब्जामृकस्य B.

[2] ? नास्य.

यस्मिन्क्षेत्रे मुनिश्रेष्ठ धर्मनेत्र इति श्रुतः ।
राजा परमधर्मज्ञः स चकार महत्तपः ॥ १४ ॥

विष्णुना सदृशः पुत्रो जायतामिति चिंतयन् ।
वरं प्राप्य कदाचित्तु कृतकृत्यो बभूव ह ॥ १५ ॥

नारद उवाच ॥

भो भो षण्मुख देवेश सर्वशास्त्रार्थपारग ।
कथं वै धर्मनेत्रस्तु चकार सुमहत्तपः ॥ १६ ॥

स्कंद उवाच ॥

शृणु विप्र पुरा वृत्तं शिवमुखान्मया [श्रुतं] ।
तत्ते संप्रति वक्ष्यामि विस्तरेण तपोधन ॥ १७ ॥

हैहयस्य च पुत्रो ऽभूद्धर्मनेत्र इति श्रुतः ।
राजा परमधर्मज्ञो राज्यपालनतत्परः ॥ १८ ॥

अपुत्रः पालयामास राज्यं लोकानुरोधतः ।
कतिचित्त्वथ काले तु निर्गते धर्मनेत्रकः ॥ १९ ॥

निर्ययौ स्वगृहाद्राजा राज्यलोभपराङ्मुखः ।
तपस्तप्तुं महद्देश आजगाम हिमालये ॥ २० ॥

स ददर्श महाक्षेत्रे श्रीसंज्ञे देवपूजिते ।
देवान् पितॄन्मुनिगणान् यक्षान्गंधर्वसत्तमान् ॥ २१ ॥

तान्दृष्ट्वा सहसा राजा परमं विस्मयं ययौ ।
धन्यो ऽस्मि कृतकृत्यो ऽस्मि जीवन्स्वर्गे वसाम्यहं ॥ २२ ॥

इति वै संवदन्(? स वदन्) राजा विचचार वनांतरे ।
ददर्शाथ महाभागं गंगातीरे महामुनिं ॥ २३ ॥

उत्पालकं तप्यमानं मीलिताक्षं समाधिना ।
तं दृष्ट्वा सहसा राजा प्रणनाम भुवि प्रभुः ॥ २४ ॥

पुनः पुनः पपातासौ पदयोस्तस्य धीमतः ।
कृतकृत्यमिवात्मानं ममन्ये(? मन्यते) जगतीपतिः ॥ २५ ॥

तस्याग्रे मुनिवंद्यस्य तस्थौ बद्ध्वा करद्वयं ।
एवं वै वर्तमानस्य वर्षाणां शतमभ्यगात् ॥ २६ ॥

ततो वै मुनिशार्दूलो ददर्श नृपमंतिके ।
उवाच वचनं प्रेम्णोत्पालको मुनिवंदितः ॥ २७ ॥

उत्पालक उवाच ॥

कस्त्वं पुरुषशार्दूल भक्तिमानिव लक्ष्यसे ।
किमर्थमागतो ह्यत्र वने मुनिगणान्विते ॥ २८ ॥

राजोवाच ॥

अहं सोमकुलोत्पन्नो धर्मनेत्र इति श्रुतः ।
पुत्रो वै हैहयेंद्रस्य दासो ऽहं तव धीमतः ॥ २९ ॥

दर्शनं त्वादृशानां तु कर्तुमत्र समागतः ।
अहं हि पुत्ररहितो वैराग्याविष्टमानसः ॥ ३० ॥

आगतो ऽस्मि तपः कर्तुं क्षेत्राणामधिपे शुभे ।
अत्रागत्य मया विप्र दृष्टं कौतूहलं महत् ॥ ३१ ॥

देवा यक्षास्तथा नागा मुनयः किन्नरास्तथा ।
गंधर्वाप्सरसो दैत्या दृष्टाः सर्वे दिवौकसः ॥ ३२ ॥

दृष्ट्वा तान् विस्मयाविष्टो अभूवं मुनिसत्तम ।
अथवायं स्वर्गलोको वर्तते भक्तनायक ॥ ३३ ॥

अथवा दृष्टिदोषो मे अथवा चित्तसंभ्रमः ।
किमिदं भो महाभाग वर्तते मुनिवंदित ॥ ३४ ॥

स्कंद उवाच ॥

इति श्रुत्वा वचस्तस्य धर्मनेत्रस्य धीमतः ।
प्रहस्योवाच भगवानुत्पालो भूपतिं पुनः ॥ ३५ ॥

उत्पालक उवाच ॥

शृणु देव नृपश्रेष्ठ यद्वै दृष्टं त्वयात्र हि ।
भाग्यवानसि हे राजन्नागतः क्षेत्रके परे ॥ ३६ ॥

विस्मयो न त्वया भूप मंतव्यो देवदर्शनात् ।
अत्र वै देवताः सर्वा वसंत्येव हि नित्यशः ॥ ३७ ॥

पूर्वजन्मकृतात्पुण्यात्प्राप्यते हिममंदिरं ।
अत्र वै हि मृतः कश्चिन्न च भूयो ऽभिजायते ॥ ३८ ॥

यत्र देवः शिवः साक्षाद्वर्तते शिवया सह ।
स्वयं समग्रभावेन नंदिभृंग्यादिभिर्नृप ॥ ३९ ॥

काश्यादिषु च तीर्थेषु वसते अंशभागतः ।
अत्र संपूर्णभावेन सदा निवसति प्रभुः ॥ ४० ॥

अहो धन्या मनुष्येषु पश्यंति सकृदेव हि ।
इदं क्षेत्रं महापुण्यं देवा एव न संशयः ॥ ४१ ॥

महापातकिनो ऽप्यत्र यांति वै परमां गतिं ।
किं पुनर्ब्राह्मणाद्याश्च स्वधर्ममनुवर्तिनः ॥ ४२ ॥

पूर्वं हि तारकेणापि वासवाद्या दिवौकसः ।
स्वर्गान्निष्काशिताः सर्वे आजग्मुः पृथिवीं नृप ॥ ४३ ॥

पृथिव्यामटमानास्ते निवासाय महामते ।
न प्रापुः स्थानं कुत्रापि तारकस्य भयाकुलाः ॥ ४४ ॥

विचिन्वंत इति स्थानं देवा इंद्रपुरोगमाः ।
केदारेश्वरके क्षेत्र आजग्मुः शिवदायके ॥ ४५ ॥

इदमेव महास्थानं स्थित्यै चक्रमिरे सुराः ।
इंद्रकीले महाद्रौ हि इंद्रश्चक्रे निवासकं ॥ ४६ ॥

ततो वै दक्षिणे भागे कीनाशपर्वते शुभे ।
यमश्चकार स्वगृहं रम्यं सर्वसुखप्रदं ॥ ४७ ॥

एवं क्रमेण सर्वत्र निवासं चक्रिरे सुराः ।
युगानि कतिचित्तेषां व्यतीयुर्वसतां नृप ॥ ४८ ॥

समाराध्य महादेवं सर्वज्ञं पार्वतीपतिं ।
ततः सेनापतिं प्राप्य ययुः स्वर्गं दिवौकसः ॥ ४९ ॥
जित्वासुरगणान्सर्वान् प्रापुर्वै निजकं पदं ।
अस्य वै क्षेत्रराजस्य प्रसादेन नरोत्तम ॥ ५० ॥
धर्मेणेत्र महाराज सुरास्तदवधि ध्रुवं ।
अत्रैव निवसंत्येव क्षेत्रे वै मुक्तिलालसाः ॥ ५१ ॥
केदारमंडलं यावच्छिवलोको न संशयः ।
प्राप्ते कलियुगे घोरे सुरा भूमिं त्यजंति हि ॥ ५२ ॥
विना केदारकं देशं शिवस्थानं नरोत्तम ।
गंगापि स्वकलाभिश्च वर्तते सर्वदात्र वै ॥ ५३ ॥
इति कृत्वा महाराज वर्तते क्षेत्रमुत्तमं ।
यस्य संदर्शनादेव यः कश्चिच्छिवतां व्रजेत् ॥ ५४ ॥

स्कंद उवाच ॥

निशम्येति वचस्तस्य विस्मयं परमं ययौ ।
पुनः पप्रच्छ राजा तु मुनिमुत्फालकं मुने ॥ ५५ ॥

II. The saint relates the history of the sacred locality, beginning with king *Satyaketu's* son, *Satyasandha*, who slays *Kolāsura*, after his father's retirement to the Indrakīla.

The principal *tīrthas*, rivers, mountains, and caves, etc., described are as follows:—

III. Menakānadī, Devatīrtha, Sūryadhārā, Candradhārā, Vahnidhārā, Śyāmalā nadī (or Komalāsurabhavā nadī), Śivatīrtha, Gajavatī dhārā, Pushpadantikā sarit, Bhānumatīśilā, Sūryakuṇḍa, Indraprayāgatīrtha, Drishadvatī nadī and Drishadvatparvata, Kaṇḍikā, Śaktijā nadī, Bhavānīkshetra, Mahādevakshetra (where Nahusha performed his ablutions), Upendrajā nadī, Sthūlakshetra.

IV. Sūkshmakshetra and its *tīrthas*, famous through king *Jīvanendra;* Lāsyatīrtha, Gaurīprayāgatīrtha, Vareśvarī sarit, Ramaṇatīrtha, Indrāṇīnadī, Viśvaprayāgatīrtha, Muktidhārā, Auḍavaparvata, Nāyakakuṇḍa, Munjavatī dhārā, Alarkāśrama, Mañjughoshakshetra.

V., VI. *Atisūkshme tīrthāni*, Śivaprayāga on the river Khāṇḍavā, Kokilā sarit, Vatsajā nadī, Nārāyaṇī nadī, Rājikā nadī, Ḍhuṇḍhiprayāgatīrtha, Kauveraparvata, Puṇyavatī, Sampaddhārā, Śivakuṇḍa and various other *kuṇḍas* without particular names, Śrīsthaṇḍila, Vāsavī śilā in the river Gaṅgā.

Tīrthas in *Utphālaka's* own *āśrama:*

VII. Bhairavī dhārā, Kariparvata, Brahmakuṇḍa.

VIII. Aśvatīrtha, Bhṛiṅgī śilā, Dhanustīrtha.

IX. Bhairavītīrtha, Bhairavīpīṭha, Kauverakuṇḍa.

X., XI. *Devīpīṭhāni:* Cāmuṇḍam, Bhairavaṃ, Kāṃsamardanikam, Gaurīpīṭham and Rājarājeśvarīpīṭham.

XII. *Pīṭhas* of Maheśvara, Kamaleśvara, Nāgeśvara, Kaṭakeśvara, Koṭīśvara.

XIII. Vahniśaila.

XIV. *Indrakīlācale tīrthāni:* Manoharī nadī, Devavatī n., Madhumatī n., Manonmanī,[1] Jīvantī n., Indrakīlācalaśaila, Sudyumnasya āśrama, Brahmadravam *ambhas*.

XV. Resuming the *Devyāḥ pīṭhāni* from *adhy.* XI.: Capalāśriśilā.

XVI. Sacred waters in the wood east of Śivasthala, such as Golakshajā dhārā and others (*jalāni gomūtraprabhavāṇi*); Nāyakamahātīrtha, Gogalatīrtha, Māhendraparvata, Pāvanī nadī, Māhendrī śilā, Alakanandā nadī, Śukrāśrama, Bhārgavaṃ kuṇḍam, Puṇyakuṇḍa, Śaukrī dhārā, Rāmāśrama, Rāmakuṇḍa in the river Gaṅgā, Caitravatī sarit, where *Kshīrasuta* did penance; Harshavatī; at its conjunction with the Gaṅgā, there is a *tīrtha* celebrated for the *Śivaliṅga* worshipped under the name of *Tuḍuṅgarīśvara;* Rudratīrtha, Gostava-āśrama. These are the sacred places of Ūrdhvasūkshma.

---

[1] समायाति नदी पुण्या नाम्ना ख्याता मनोन्मनी । तत्र स्नात्वा नरो भक्त्या सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥

XVII. The sacred places in Sthūlakshetra: Harshavān parvataḥ, Harshavatī nadī (*Maheśvarī* is worshipped here under the name of *Tāreśvarī*), Gāṇeśakuṇḍa, Śrīdhārā, Paṭṭavatī nadī, Himavatī nadī, Lohavatī sarit, Koladehaka-parvata, Yaśovatī nadī.

It ends:

पुण्यं पवित्रमायुष्यं माहात्म्यं श्रीस्थलस्य हि ।
कथितं ते मुनिश्रेष्ठ परोपकृतिहेतवे ॥ ४७ ॥

घोरे कलियुगे विप्रा गते ये वै नराधमाः ।
कुर्वंति वासमन्यत्र मुक्तिस्तेषां हि दुर्लभा ॥ ४८ ॥

मृताः श्रीक्षेत्रके ये वै ते नरा मुक्तिभाजनाः ।
धन्यो ऽसि त्वं मुनिश्रेष्ठ यस्येयं नैष्ठिकी मतिः ॥ ४९ ॥

इदं यस्य गृहे नास्ति लिखितं ब्रह्मनंदन ।
श्मशानं तद्गृहं बोध्यं तस्मात्तत्संग्रहेद्बुधः(!) ॥ ५० ॥

लिखितं यस्य गेहे ऽपि माहात्म्यं वर्तते शुभं ।
धन्यास्त एव(!) पुरुषास्तद्गृहं शिवमंदिरं ॥ ५१ ॥

शृणोति यो मुनिश्रेष्ठ श्रीक्षेत्रस्य च वैभवं ।
स्नानं वै सर्वतीर्थेषु दत्ता वा सकला मही ॥ ५२ ॥

व्याकरोति नरो यस्तु पंडिताग्रे मुनीश्वर ।
तस्य पुण्यफलं वक्ष्ये शृणुष्वैकमना भव ॥ ५३ ॥

सर्वयज्ञेषु यत्पुण्यं सर्वतीर्थेषु यत्फलं ।
सर्वदानेषु यत्पुण्यं तत्पुण्यं लभतेतराम् ॥ ५४ ॥

श्लोकार्धं श्लोकमेकं वाध्यायमात्रं तथैव च ।
श्रुत्वाक्षरसमानानि वर्षाणि हि शतानि च ॥ ५५ ॥

शिवलोके वसेन्मर्त्यो योगिगम्ये ऽन्यदुर्लभे ।
पुत्रार्थी लभते पुत्रं धनार्थी लभते धनं ॥ ५६ ॥

श्रावयित्रे ब्राह्मणाय देयं वै विपुलं धनं ।
ग्रामवस्त्रसुवर्णानि नो चेद्व्यर्थं श्रुतं भवेत् ॥ ५७ ॥

सूत उवाच ॥

इत्युक्त्वा नारदं स्कंदो विरराम महामतिः ।
नारदो ऽपि हि तच्छ्रुत्वा परं विस्मयमाययौ ॥ ५८ ॥

भो भो मुनिगणश्रेष्ठा नैमिषारण्यवासिनः ।
एतद्वः कथितं क्षेत्रं किमन्यच्छ्रोतुमिच्छथ ॥ ५९ ॥

इति श्रीमहापुराणे एकाशीतिसाहस्रे स्कांदे केदारखंडे श्रीक्षेत्रमाहात्म्ये सप्तदशो ऽध्यायः ॥ श्रीक्षेत्रमाहात्म्यं समाप्तं ॥

शाके ऽष्टवेदावनिपालसंमिते
मार्गासिताब्जोद्भवसंज्ञके तिथौ ।
भे चेंदुवारे व्यलिखज्जगन्मणिः
श्रीक्षेत्रमाहात्म्यसुवादिपुस्तकम् ॥

The 'jewel of the world' has performed his task in a very satisfactory manner indeed.

[H. T. Colebrooke.]

3651.

2574 b. Foll. 5, size folio, 13 in. by 8½ in.; modern, cursive Telugu handwriting, on coarse paper; 39–42 lines in a page.

Talpagirimāhātmya, a description and legendary account of a hill, dedicated to *Vishṇu*, on the banks of the Pinākinī (Pennar), in the vicinity of Tirupati (Tripeti, Wilson, Mack. Coll.); and professing to form part of the *Kshetrakhaṇḍa* of the *Skandapurāṇa*.

It begins:

याथार्थ्यमाप भुवि यद्भजनात्पिनाकी
तस्मात्पिनाकतटिनीति ततः श्रुताभूत् ।
तस्यां कृपातिशयतः सततं शयानं
वंदे ऽथ तल्पगिरिनाथमहर्निशं तं ॥

भगवत्पद्ममलि(? °मिलिताः) सदा विमलमानसाः ।
नैमिशारण्यमाश्रित्य किमकुर्वंस्तपोधनाः ॥

सूतः ॥ माहात्म्यं पुण्यतीर्थानां सत्संगत्या प्रकाशितं ।
तपोधनानां शांतानां सुखेन समवर्तत ॥

तदा कदाचिच्छरदिंदुसंनिभो
जटाकलापैः परिवीतविग्रहः ।
मूर्तीकृता भक्तिरिव श्रियः पतिर्
विशुद्धविज्ञानविशुद्धचंद्रमाः ॥

परस्य पुंसो ऽद्भुतचेष्टितानि
गायन्विरंच्यो(*r.* °पंचो)निनदैर्गुणौघान् ।
समाजगामाब्जभवस्य नारदः
सूनुः समाजं किल तत्र तेषां ॥

स्वागतं प्रेक्ष्य मुनयो विस्मिता हृष्टमानसाः ।
अभ्युत्थानासनार्घ्याद्यैः पूजयामासुरादरात् ॥

उपविष्टे तदारण्ये विष्टरे नारदे मुनौ ।
पप्रच्छुः कुशलं सर्वे मुनिं पुण्यकथोत्सुकाः ॥

मुनयः॥ देवदेव जगन्नाथ सर्वशास्त्रविशारद ।
भवदागमनाद्ब्रह्मन्नुत्फुल्लानि मनांसि नः ॥

कुतो वागमनं ब्रह्मन् को वा देशः पवित्रितः ।
कुत्र पुण्यानि तीर्थानि पुण्यक्षेत्राणि कानि वै ॥

सर्वेश्वरो हरिर्विष्णुर्विशेषात्कुरुते सदा ।
अनुग्रहेण चास्मासु वक्तव्यं किं च नारद ॥

संग्रहेण पुराणस्थः पुण्यक्षेत्रप्रसंगतः ।
वेंकटाद्रेस्तथैवान्ये पंचयोज्ञमात्रतः (*r.* पंचयोजन°) ॥

फणिराजगिरिर्नाम विष्णोरायतनं महत् ।
तत्र विष्णुगिरेर्जाता नदी चोत्तरवाहिनी ॥

नाम्ना पिनाकिनी नाम सर्वपापप्रणाशनी ।
तत्रास्ते शेषशयने पद्मनाभः श्रिया सह ॥ °

It consists of a single chapter, counted the 79th of the *Kshetrakhaṇḍa* (of the *Vaishṇava-saṃhitā*) of the *Skandapurāṇa.*

It ends:

वसंति नित्यं ये पुण्याः संनिधौ शेषशायिनः ।
मम काश्यप ते सर्वे संपूज्या दैवतैरपि ॥

य इदं क्षेत्रमाहात्म्यं पठंत्युपदिशंति च ।
शृणोति यस्तु लिखति सत्कृपाभाविताशयः ॥

पुत्रमित्रकलत्रादिभोगैरमितसंपदः ।
प्राप्नोति शिवा धन्यास्ते ममानंदमुपेयुषः ॥

इति चरणानतस्य काश्यपर्षेर्
अखिलवरांश्च विकीर्य हृष्टचित्तः ।
शिरसि फणीगिरेरवाच्च (*r.* °वाङ्क) शायी
विलसति शौरिरहींद्रभोगमंचे ॥

इति स्कंदपुराणे वैष्णवसंहितायां क्षेत्रखंडे तल्पगिरिमाहात्म्ये एकोनाशीतितमो ऽध्यायः ॥

[Mackenzie Collection.]

3652.

840 a. Foll. 59; size $12\frac{1}{4}$ in. by $4\frac{1}{2}$ in.; clear, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Gaṇeśamāhātmya (as it is called throughout in the margins)—or *Vināyakamāhātmya* (as it is called in the colophons)—of the *Skanda-purāṇa,* in 24 *adhyāyas.*

In form of a dialogue between *Skanda* and *Śiva,* it gives an account of (seven of) the different forms in which *Gaṇeśa* revealed himself for the benefit of gods and men.

It begins:

स जयति सिंदुरवदनो देवो यत्पादपंकजस्मरणं ।
वासरमणीयतमसां सिं(? राशिं) नाशयति विघ्नानां ॥

स्कंद उवाच ॥
शिव शंभो महेशान सर्वज्ञ सुखदायक ।
आख्यानानि सुपुण्यानि श्रुतानि त्वन्मुखांबुजात् ॥ १ ॥
विचित्राणि सुपुण्यानि सर्वाघशमनानि च ।
शाक्तशंकरसौराणि बहूनि वैष्णवानि च ॥ २ ॥
येषां श्रवणमात्रेण पलायंते महापदः ।
पुरुषार्थाः प्रसिध्यंति महादेव जगत्पते ॥ ३ ॥
तथापि तृप्तिं नो यामि पायं रयसुधामिव (*r.* पायं सु°) ।
अतस्त्वं कृपया ब्रूहि गणेशचरितं मम ॥ ४ ॥
अवतारान्सेतिहासान्सर्वकामप्रपूरकान् ।
शरण्यानस्य लोकस्य वक्तुमर्हसि शंकर ॥ ५ ॥

शिव उवाच ॥
सम्यक्पृष्टं त्वया स्कंद सर्वसंतोषकारक ।
गणेशचरितं वक्ष्ये सेतिहासं तवानघ ॥ ६ ॥
निर्गुणो निरहंकारो निर्विकल्पो निराकृतिः ।
निरामयो निरीहो यो गणेशो ऽसौ निगद्यते ॥ ७ ॥
अरूपो रूपवांश्चैव नानारूपधरस्तथा ।
भक्तिगम्यो ऽस्वरूपो ऽसौ ज्ञानगम्यः स्वरूपवान् ॥ ८ ॥
सूर्यविष्णुस्वरूपो ऽसौ शक्तिशंकररूपभृत् ।
मरुद्भिः स्तूयमानो ऽसौ ब्रह्मविद्यादिभिस्तथा ॥ ९ ॥
चराचरहितार्थाय नानारूपावतारवान् ।
तत्राप्याद्यावतारं ते कथयामि षडानन ॥ १० ॥
कदाचित्प्रलये जाते पूर्वभूते जगत्त्रये ।
योगशायी निराकारो गुणातीतो निराश्रयः ॥ ११ ॥
चिदानंदघनो नित्यः स्वप्रकाशो जगन्मयः ।
योगिगम्यो[1] ऽगम्यरूपो गम्यागम्यस्वरूपधृक् ॥ १२ ॥

[1] योगीगम्यो MS.

चक्रे स ईक्षां पुरतो विभाव्य च प्रतापवान् ।
मत्तो ह्यन्यो न चेहास्ति बिभेम्यहमतः कुतः ॥ १३ ॥
एकाकी तानयुक्तेति बहु स्यामि(?स्याम्मे) महात्मनः ।
इति मत्वा ससर्जाग्रे रजः सत्वं तमस्तथा ॥ १४ ॥
गुणैस्त्रिभिस्त्रिधा भूतो ब्रह्मविष्णुशिवाभिधः ।
यद्रूपं रजसा भूतं ब्रह्मेति प्रथितं तथा ॥ १५ ॥ °

1. *vakratuṇḍāvatāravarṇanam* (55 vv.); 2. *cintāmaṇyupākhyānam* (65 vv.); 3. do. (61 vv.); 4. do. (54 vv.); 5. *cintāmaṇyupākhyāne cintāmaṇyavatāravarṇanam* (36 vv.); 6. *cintāmaṇipraśaṃsane lakshyavijayavarṇanam* (68 vv.); 7. *cintāmaṇipraśamane gaṇadaityavadha* (67 vv.); 8. *kapila-cintāmaṇiprāptivarṇanam* (44 vv.); 9. *pārvatīvarapradānam* (76 vv.); 10. *gajāsurapraśaṃsanam* (69 vv.); 11. *gajānanāvatāravarṇanam* (78 vv.); 12. *sindūravadha* (41 vv.); 13. *vighnarājāvatāra* (63 vv.); 14. do. (76 vv.); 15. *vallālasenavarṇanam* (disguised as a *Brāhman, Vallāla-Vināyaka,* appears to slay the *Asura Śaṅkha* and his brother *Kamala;* 66 vv.); 16. *mayūreśvaravijñānavarṇanam* (by sacrificing, *V.* causes a peacock to appear, mounting which, he, as *Mayūreśvara,* goes to attack *Kamala;* 47 vv.); 17. *mohanāśastranivāraṇam* (*Lābha,* son of *Buddhi,* assists *Mayūreśvara* in neutralising the effect of the magic arms of the enemy; 47 vv.); 18. *mayūreśvarāvatāravarṇanam* (*Kamala* is slain, and *M.* rewarded by the gods; 68 vv.); 19. *bhṛigurājavāsavarṇanam* (*Bhṛigu* tells the *Daitya* king *Dhūma* of *Mahishāvatī,* that he (the king), in a former existence, was king *Vikṛiti,* whose piety was once put to the test by *Nārada* disguised as an old *Brāhman;* 47 vv.); 20. *sumadāmādhavavarṇanam* (the story of the *Kshatriya Mādhava,* living at the same city, who puts away his childless wife *Sumadā,* but takes her back after twelve years, when, by the favour of *Vishṇu,* or rather *Vināyaka,* she becomes pregnant; 46 vv.): 21. *vivāravarṇanam* (*Dhūma,* whilst setting out on a warlike expedition, hears a voice from heaven saying that *Sumadā* will bear a son who shall kill the king, whereupon he returns to consult with his ministers and sons; 43 vv.); 22. *vidramapalāyanam* (*Vidrama,* an officer, is sent by the king with a body of men to kill *Sumadā;* and, finding her sleeping with her husband on a couch, has them carried thereon to the wood, where, through divine interposition, they finally escape; 43 vv.); 23. *dhūmraketuvarṇanam* (*Sumadā* gives birth in the wood to a son, who turns out to be the 6th incarnation of *Vināyaka—raktāṅga, śvetavasana, caturbāhu, trilocana, śūrpakarṇa, viśālāksha,* with *bhālacandra, kamala* and *paraśu*—who, as *Dhūmraketu*—or *Dhūmaketu,* as he is called in the text, as against the colophon—destroys *Dhūma* and the *Daityas;* 55 *śl.*); 24. *gaṇeśāvatāravarṇanam* (as *Gaṇeśa,* his 7th incarnation, *Vināyaka* assists *Śiva* in destroying *Tripura).* Though it is expressly stated that there are twelve incarnations of *Vināyaka,* nothing is said of the remaining five.

The work concludes with a lengthy commendation of the wonderful results accruing from its study, ending thus:

दुःखप्रशमनं स्तोत्रं देवैर्येद्धि पुरा कृतं ।
विनायकस्य तत्प्रीत्यै पठेद्दुःखस्य मुक्तये ॥ ८१ ॥

मत्कृतस्तोत्रपाठेन विजयो जायते नृणां ।
मुच्यंते पितरस्तस्य शृणुयाच्छ्रावयेदिदं ॥ ८२ ॥

अयं गोप्यतमः स्कंद महिमा ते मयेरितः ।
यत्नात्स गोपनीयस्य(°यः स्याद्) गुरोरपि पुरः [प्रियात्(न्)] ॥ ८३ ॥

व्यास उवाच ॥

शिवेन गदितो विप्राः स्कंदाय पृच्छते ऽखिलः ।
वैनायको ऽयं महिमा स भवद्भ्यो निवेदितः ॥ ८४ ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे विनायकमाहात्म्ये (thus always) शिवस्कंदसंवादे गणेशावतारवर्णनो नाम चतुर्विंशो ऽध्यायः समाप्तः ॥ २४ ॥

The MS. is rather incorrect, especially in its latter part.

For another MS. of the work—*Gaṇeśamāhātmya*, stated to belong to the *Gaṇeśakhaṇḍa* of the *Skandapurāṇa*—see Rāj. Mitra, Notices, v., p. 62. [H. T. Colebrooke.]

3653.

3154. Foll. 91; size folio, 11½ in. by 17½ in.; European paper; well written in Devanāgarī (from fol. 33*a*, l. 19, by a different hand); first 31–36, afterwards 26 lines in a page.

Tāpīkhaṇḍa, or *Tāpīmāhātmya*, of the *Skandapurāṇa*, describing all the sacred localities on and near the river Tapatī where *liṅgas* are established, and narrating the legends connected therewith. Not very correct.

It begins:

पूर्वापरौ भावयती पयोधी
तीर्थैरशेषैः परिमंडिता च ।
अनेकजन्मांतरपापहंत्री
पुत्री दिवाटस्य पुनाति लोकान् ॥ १ ॥

आख्यातं शंकरेणैतन्माहात्म्यं भानुजोद्भवं ।
शृणवतां सर्वदेवानां कैलासे षण्मुखस्य हि ॥ २ ॥

रोमशो ऽपि समाकर्ण्य तत्र संसदि संस्थितः ।
पश्चात्स कथयामास गोकर्णस्य महात्मनः ॥ ३ ॥

गोकर्णो रोमशाच्छ्रुत्वा माहात्म्यं सकलं महत् ।
मुनीनां द्वापरस्यांते कथयामास भूतले ॥ ४ ॥

ततस्ते मुनयः सर्वे शृणवा (*r.* श्रुत्वा) माहात्म्यमद्भुतं ।
गोकर्णं परिपृच्छन्ति ते रोमांचितविग्रहाः ॥ ५ ॥

मुनय ऊचुः ॥

पृच्छंति मुनयः सर्वे गोकर्णं मुनिपुंगव ।
तीर्थानि वद संक्षेपात्तापीतीरद्वयस्य च ॥ ६ ॥

गोकर्ण उवाच ॥

शृणवंतु मुनयः सर्वे महालिंगानि यानि वै ।
तपत्युभयतीरस्य महापापहराणि च ॥ ७ ॥

धर्मक्षेत्रे च धर्मेशं तपनेशं च तापने ।
गोकर्णे सिद्धनाथं च महेशं पार्वतीवने ॥ ८ ॥ ⁰

On fol. 2*b* the following 21 names of the river Tapatī are enumerated:

सत्या सत्योद्भवा श्यामा कपिला कपिलांबिका ।
तापनी तपनाहाह्वा(?) नासत्या नासिकोद्भवा ॥
सावित्री साहस्रकरा सनकामृतस्यंदना ।
सुषुम्ना सूक्ष्मरमणी सर्पा सर्पविषापहा ॥
तिग्मा तिग्मरया तारा तम्रा (? ताम्रा) तापीति विश्रुता ।
एकविंशतिनामानि तपत्याः कथितानि वै ॥

Of the many names occurring in this work those mentioned in the colophons may here be given: Rāmeśvarakshetra, foll. 4*a*, 24*a*, 27*a*, 82*b*; Śarabhaṅgatīrtha and Golānadī, fol. 7*b*; Sanandanatīrtha, fol. 8*a*; Uccaiḥśraveśvarakshetra, fol. 8*b*; Sthāneśvaraliṅga, fol. 8*b*; Prakāśakakshetra, fol. 10*a*; Gautameśvara *and* Akshamālātīrtha, fol. 10*a*; Karaṅkapāvanatīrtha, fol. 10*b*; Khañjanasya muner āśramaḥ, fol. 11*b*; Brahmeśvaraliṅga, fol. 12*b*; Bhīmeśvaratīrtha, fol. 13*b*; Śivatīrtha, fol. 15*a*; Cakratīrtha, Kāśyapī sarit, Akshareśvara, fol. 15*b*; Sāmbādityatīrtha, fol. 16*a*; Gaṅgeśvara, fol. 18*b*; Arjuneśvara, fol. 19*a*; Vāsaveśvara, fol. 21*a*; Mahisheśvara, fol. 21*b*; Dhāreśvara, fol. 22*a*; Ambikeśvara, fol. 22*b*; Āmardakeśvara, fol. 23*b*; Kapileśvara, fol. 25*b*; Badhireśvara, fol. 26*a*; Vyāghreśvara, fol. 26*b*; Virahā nadī, fol. 27*b*; Piṅgalaprasthe Vaidyanāthatīrthaḥ *or* Dhanvantaritīrthaḥ, fol. 28*b*; Gautameśvara, fol. 29*b*; Galiteśvara, Nāradeśvara, fol. 31*a*; Someśvara, foll. 34*a*, 80*b*; Ratneśvara, fol. 35*b*; Ulkeśvara, fol. 38*b*; Varuṇeśvara, fol. 39*a*; Śaṅkhatīrtha, fol. 40*b*; Kaśyapeśvara, fol. 41*b*; Sāmbārkatīrtha, fol. 42*a*; Moksheśvaratīrtha *or* Mokshatīrtha, foll. 43*a*–48*b*; Bhairavībhuvaneśvarī, foll. 44*a*–48*b*; Kapāleśvara, fol. 52*b*; Candreśvara, fol. 53*b*; Koṭīśvara, Ekavīrā, fol. 56*a*; Bhavamocanaliṅga, fol. 57*a*; Hari-

harakshetra, fol. 58*b*; Ambarīsheśvara, fol. 68*b*; Aśvatīrtha, fol. 70*a*; Bharateśvara, fol. 70*b*; Gupteśvara, fol. 72*b*; Vāritāpyakshetra, fol. 76*b*; Kurukshetra, fol. 77*b*; Aṭavyośvara, fol. 82*a*; Siddheśvara, fol. 87*a*; Śītaleśvara, fol. 89*a*; Nāgeśvara, Jaratkāreśvara, Pātālavila, Tāpīsāgarasaṃgama, fol. 91*a*.

It ends:

जन्मांतराभ्यासविकल्पनामा
मुक्ताविमुक्तः पदवीं स याति ।
इदं पुराणं पठते च नित्यं
शृणोति यो वै द्विजसंनिकाशात् ॥ ५६ ॥
यथा [स्व]शक्त्या प्रददाति दानं
प्राप्नोत्यसौ तीर्थफलं हि सम्यक् ।
जलावगाहेन चिराय गंगा-
रेवासदातोयनिभालनेन ॥ ५७ ॥
सरस्वतीसंगमतोयपानात्
पुनाति जंतून् शरणेन तापी ॥ ५८ ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे तापीमाहात्म्ये तापीखंडे श्रीसागरसंगमे नगेश्वरजरत्कारेश्वरश्रीपातालविलश्रीतापीसागरसंगमप्रभावं समाप्तं॥

[H. T. Colebrooke.]

3654.

2842b. Foll. 16 (paged 1-31); size 4to, 9½ in. by 7 in.; coarse Indian paper; modern Telugu handwriting; fourteen lines in a page.

Tuṅgaśailamāhātmya—or *Korukāṇḍakshetramāhātmya*, as it is called on the title-page—a legendary account of the Temple of *Śiva* and holy place of Tuṅgaśaila or Korkonda, in the Rājamahendri district (Wilson, Mack. Coll., 2nd ed., p. 135); in 4 *adhyāyas*, professing to form part of the *Skandapurāṇa*.

It begins:

सूतं सर्वार्थविदुषं सर्वे संभूय मौनिनः ।
प्रेम्णानुयुयुजुर्भक्त्या (?) व्यासांतेवासिसत्तमं ॥
सूत पाराशर्यमुनेश्छात्रवर्य सुधीमणे ।
गोदावर्या महानद्याः प्रभावश्रवणे नरः ॥
मानसं सुखमत्यंतमन्वभूत्तगतां हिता (हितं) ।
अखंडायास्तु गौतम्याः समीपे तुंगसंज्ञितः ॥
शैलो महांस्तत्र हरिर्नृहरिः पद्मया सह ।
उवास भक्तवरदः कलिकल्मषनाशनः ॥
कथमाविरभूत्तत्र नृसिंहः पद्मया सह ।
आख्याहि श्रोतुमस्माकं कौतूहलमुपस्थितं ॥
इत्युक्तो मुनिभिः सूतः प्रहृष्टात्मा सुकोविदः ।
जगाद हर्षयन्भक्त्या मुनीनां हृदयं मुहुः ॥
महर्षयो महोदाराः शृणुतेदं सुपावनं ।
माहात्म्यमतिपापघ्नं श्रवणाद्भावुकावहं ॥
नृहर्यंशस्य तुंगाद्रिनिवासस्य रमायुजः ।
यावद्वक्तुं फणींद्रो ऽपि नालं किमुत मादृशाः ॥ ०

It ends:

लक्ष्मीयुजो नृसिंहस्य माहात्म्यं प्रति मौनिनः ।
चराचरजगद्व्यापी नृहरिर्भक्तवत्सलः ॥
परेषामप्रधृष्यात्त्वाशत्रुनामत्तकेसरी [1] ।
भक्ताभयेन सततं संसेव्यो नृहरिर्हरिः ॥
प्रह्लादादय एवास्य प्रमाणं भक्तरक्षणे ।
शिक्षणे दुष्टचित्तानां समर्थो ऽघविमर्दनः ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे तुंगशैलमाहात्म्ये चतुर्थो ऽध्यायः ॥

[Mackenzie Collection.]

3655.

2578a. Foll. 32 (paged 1-64); size folio, 12½ in. by 8 in.; modern Telugu handwriting; 30-43 lines in a page.

Nāgarakhaṇḍa of the *Skandapurāṇa*: two sections thereof, viz. *Viśvakarmopākhyāna* and *Viśvakarmavaṃśavarṇana*.

I. *Viśvakarmopākhyāna* begins (somewhat corrected):

श्रीकंठो जगदाधारो वेदवेद्यो महेश्वरः ।
उमापतिस्त्रिनयनः सर्वदेवमयः प्रभुः ॥ १ ॥
सर्वज्ञः सच्चिदानंदरूपो भुजगभूषणः ।
इंद्रादिसुरसंसेव्यः पायाद्भस्मविलेपनः(!) ॥ २ ॥

[1] ? ० धृष्यत्वात् शत्रूणां ०.

सर्वज्ञो जगतां पतिस्त्रिनयनः श्रीशप्रियः शंकरो
वाणीवल्लभपूजितस्य(? स्व)महिमा संदीप्तलोकप्रियः ।
देवेंद्रादिसुरार्चितांघ्रियुगलश्चंद्रार्धचूडामणिर्
जेयात्संततमंबिकाप्रियसुरः[1] सत्कीर्तिदीप्ताश्रयः ॥ ३ ॥°

1. (vv. 1–79) इति स्कंदपुराणे नागरखंडे शिवषण्मुखसंवादे विश्वकर्मोपाख्याने देवीप्रश्न[यो] नाम प्रथमोध्यायः ॥ p. 4; 2. (vv. 80–190) इति ° विश्वकर्ममाहात्म्ये विश्वकर्मप्रपंचसृष्टिर्नाम° p. 8; 3. (vv. 191–308) इति° शंकरषण्मुखसंवादे विश्वकर्मसृष्टिकरणे जगदुत्पत्तिप्रकरणं नाम° p. 14; 4. (vv. 309–362) इति ° विश्वकर्मसृष्टिप्रकरणे ब्राह्मण्यगायत्रीनिर्णयः ° p. 16; 5. (vv. 363–420) इति ° विश्वकर्मोपाख्यान उपनयनसंस्कारः° p. 19; 6. (vv. 421–470) इति ° शिवषण्मुखसंवाद उपनयनविधिः p. 21; 7. (vv. 471–506) इति श्री° नाग° शिव° सकलभूतसंभवः p. 22; 8. (vv. 471–567) इति ° विश्वकर्मतनयोत्पत्तिः p. 25; 9. (vv. 568–645) इति स्कं° शि° जगदुत्पत्तिनिर्णयः p. 28; 10. (vv. 646–747) इति श्री ° ना ° शि ° ज्योतिषग्रहनक्षत्रराशिनिर्णयः p. 31; 11. (vv. 748–790) इति श्री° ना° हनुमत्प्रभवः p. 32; 12. (vv. 791–1207) इति स्कं° ना° विश्वकर्मोपाख्यानो द्वादशोऽध्यायः ॥ खंडं समाप्तं ॥ p. 47.

II. *Viśvakarmavaṃśavarṇana* begins:

षण्मुख उवाच ॥

देवदेव महादेव सर्वज्ञ जगतां पते ।
सदाचारं मम ब्रूहि वंश्यानां विश्वकर्मणः ॥ °

1. (vv. 1–84) इति स्कंदपुराणे विश्वकर्मवंशानुवर्णने गायत्रीमहिमानुवर्णनं p. 51; 2. इति स्कं° विश्वकर्मकुलाचारविध्युपाख्यानो नाम° p. 56; 3. (?); 4. (?); 5. इति स्कं° नागरखंडे स्कंदेश्वरसंवादे विश्वकर्मवंशानुवर्णनं p. 61; 6. begins:

तद्वृत्तांतं शृणु सुत श्रावये श्रवणोत्सवं ।
शैवं वैष्णवशाक्तेयं गाणपत्यस्तथैव च ।
चार्वाकबौद्धाविति च षण्मतानि विदुर्बुधाः ॥

ईश्वर उवाच ॥

शृणु षण्मुख विश्वेश वेदागमविनिश्चयं ।
योषितात्(°तः) पुरुषाश्चैव स्वयमेव नपुंसकः ॥ °

Col.: इति स्कंदपुराणे षण्मुखमहेश्वरसंवादे षण्मतस्थापनं नाम षष्ठोऽध्यायः ॥ [MACKENZIE COLLECTION.]

[1] ? ° प्रियसरोः MS.

3656.

2752. Foll. 324 (counted 325, no. 316 being omitted); size $16\frac{1}{2}$ in. by $8\frac{1}{4}$ in.; good Devanāgarī writing of 1796 A.D.; thirteen lines in a page.

Hāṭakeśvaramāhātmya, of the *Nāgarakhaṇḍa* of the *Skandapurāṇa*, a collection of legends and traditions connected with the Hāṭakeśvarakshetra, or 'field of the golden lord,' on the Kāverī. [A.]

It begins:

स धूर्जटिजटाजूटो जयतां विजयाय वः ।
यत्रैकपलितभ्रांतिं करोत्यद्यापि जाह्नवी ॥ १ ॥

ऋषय ऊचुः ॥

हरस्य पूज्यते लिंगं कस्मादेतन्महामते ।
विशेषात्संपरित्यज्य शेषांगानि सुरासुरैः ॥ २ ॥
तस्मादेतन्महाभाग यथावद्वक्तुमर्हसि ।
सांप्रतं सूत कार्त्स्न्येन परं कौतूहलं हि नः ॥ ३ ॥

सूत उवाच ॥

प्रश्नभारो महानेष यो भवद्भिरुदाहृतः ।
कीर्तयिष्ये तथाप्येनं नमस्कृत्य स्वयंभुवे ॥ ४ ॥
आनर्तविषये चास्ति वनं मुनिजनाश्रयं ।
मनोज्ञं सर्वसत्त्वानां सर्वर्तुफलितद्रुमं ॥ ५ ॥
तत्राश्रमपदं रम्यं सौम्यसत्त्वनिषेवितं ।
अस्ति तापससंकीर्णं वेदध्वनिविराजितं ॥ ६ ॥
अब्भक्षैर्वायुभक्षैश्च शीर्णपर्णाशिभिस्तथा ।
दंतोलूखलिभिर्विप्रैः सेवितं चाश्मकुट्टकैः ॥ ७ ॥
स्नानहोमपरैश्चैव जपस्वाध्यायतत्परैः ।
वानप्रस्थैस्त्रिदंडैश्च हंसैश्चापि कुटीचरैः ।
स्नातकैर्यतिभिर्दांतैस्तथा पंचाग्निसाधकैः ॥ ८* ॥
कस्यचित्त्वथ कालस्य भगवांस्त्रिपुरांतकः ।
सतीवियोगसंतप्तो भ्रममाण इतस्ततः ॥ ९ ॥

* The figures have been shifted forward from here by one half-*śloka* from where they are placed in the MSS. From v. 22 this MS. rights itself by repeating that number after the odd half-*śloka*. From v. 34 MS. A is a full verse in advance in the numbering, as is B from v. 37.

तस्मिन्वने समायात: सौम्यसत्त्वनिषेविते ।
क्रीडंति नकुला यत्र सार्धं सर्पै: सुहर्षिता:(प्र० B)॥१०॥
पंचाननाश्च मातंगैर्वृकदंशास्तथाखुभि: ।
काका: कौशिकसंघैश्च वैरभावविवर्जिता: ॥ ११ ॥
ततश्च भगवान् रुद्रो दृष्ट्वाश्रमपदं तदा ।
नग्न: कपालमादाय भिक्षार्थं प्रविवेश ह ॥ १२ ॥
अथ तस्य समालोक्य रूपं गात्रसमुद्भवं ।
अदृष्टपूर्वं तापस्य: सर्वा: कामवशं गता: ॥ १३ ॥
गृहकर्माणि संत्यज्य[1] गुरुशुश्रूषणानि च ।
शिष्टा:[2] संभाषणं चक्रु: स्थाने स्थाने च संस्थिता:[3] ॥१४॥
एका सा[4] कापि धान्याय[5] चक्रे तस्यावगूहनं ।
विश्रब्धा सर्वगात्रेषु तापसस्य महात्मन: ॥ १५ ॥
तथान्या: कौतुकाविष्टा धावंत्य: सर्वतोदिशं ।
दृश्यंते च समुद्दिश्य विस्तारितविलोचना: ॥ १६ ॥
काश्चिदर्धानुलिप्तांग्य: काश्चिदेकाञ्जितेक्षणा: ।
ऊर्ध्वसंयमितै:[6] केशैस्तथान्यास्त्यक्तबालका: ॥ १७ ॥
एवमालोक्यमान: स कामिनीभिर्महेश्वर: ।
बभ्राम राजमार्गेण भिक्षां देहीति कीर्तयन् ॥ १८ ॥
अथ ते मुनयो दृष्ट्वा तं तथा विगतांबरं ।
कामोद्भवकरं स्त्रीणां प्रोचु: कोपारुणेक्षणा: ॥ १९ ॥
यस्मात्पांथ(०पाप B) त्वयास्माकमाश्रमो ऽयं विडंबित: ।
तस्माल्लिंगं पतत्वाशु तवैव(तथैव B) वसुधातले ॥ २० ॥
एतस्मिन्नंतरे भूमौ लिंगं तस्य पपात तु ।
भित्त्वाथ धरणीपृष्ठं पातालं प्रविवेश ह ॥ २१ ॥
सो ऽपि लिंगपरित्यक्तो लज्जायुक्तो महेश्वर: ।
गर्तां गुर्वीं समाश्रित्य तथाभूत: समाविशत् ॥ २२ ॥
अथ लिंगस्य पातेन त्रैलोक्यभयशंसिन: ।
उत्पाता दारुणास्तस्थु: सर्वत्र द्विजसत्तमा: ॥ २३ ॥
शीर्यंते गिरिशृंगाणि पतंत्युल्का दिवापि च ।
त्यजंति सागरा: सर्वे मर्यादां च निजां[7] शनै: ॥ २४ ॥
अथ देवगणा: सर्वे भयसंत्रस्तमानसा: ।
शक्रविष्णुमुखा जग्मुर्यत्र देव: पितामह: ॥ २५ ॥
प्रोचुश्च प्रणता: स्तुत्वा स्तोत्रैस्तं श्रुतिसंभवै: ।
त्रैलोक्यसृष्टिरूपं च (यत् B) कमलासनसंस्थितं ॥ २६ ॥
किमिदं किमिदं[8] देव वेत्ता न(वर्तते B) ह्यधरोत्तरं ।
त्रैलोक्यं सकलं येन व्याकुलत्वमुपागतं ॥ २७ ॥
प्रलयस्येव चाहानि(चिह्नानि B) दृश्यंते पद्मसंभव ।
किं सांप्रतमकाले ऽपि भविष्यति परिक्षय: ॥ २८ ॥
सर्वेषां सुरमर्त्यानां दैत्यानां मंत्रकोविद ।
गतिर्भयार्तदेहानां सर्वलोकपितामह ॥ २९ ॥
तेषां तद्वचनं श्रुत्वा देवानां चतुराननः ।
उवाच सुचिरं ध्यात्वा ज्ञात्वा दिव्येन चक्षुषा ॥ ३० ॥
प्रलयस्य न कालो ऽयं सांप्रतं सुरसत्तमा: ।
शृणुध्वं यन्निमित्तोत्था महोत्पाता भवंत्यपि ॥ ३१ ॥
ऋषिभि: पातितं लिंगं देवदेवस्य शूलिन: ।
शापेनानर्तके देशे कलत्रार्थं महात्मभि: ॥ ३२ ॥
तेनैतद्व्याकुलीभूतं त्रैलोक्यं सचराचरं ।
तस्माद्गच्छामहे तत्र यत्र देवो महेश्वर: ॥ ३३ ॥
येनास्मद्वचनाच्छीघ्रं तल्लिंगं निदधाति स: ।
नो चेद्भविष्यति व्यक्रमकाले चापि[9] संक्षय: ।
त्रैलोक्यस्यापि कृत्स्नस्य सत्यमेतन्मयोदितं ॥ ३४ ॥
अथ देवगणा: सर्वे ब्रह्मविष्णुपुर:सरा: ।
आदित्या वसवो रुद्रा विश्वे देवास्तथाश्विनौ ॥ ३५ ॥
प्रजग्मुस्त्वरितास्तत्र यत्र देवो महेश्वर: ।
गर्तामध्यगत:[10] सुप्तो कलया[11] परया वृत: ॥ ३६ ॥ ० ५८ ॥

Śiva is then prevailed upon to resume the *liṅga* on condition that it is to be worshipped by gods and men:

स तथेति प्रतिज्ञाय लिंगमादाय च प्रभु: ।
स्थाने नियोजयामास सर्वदेवाधिपूजितं ॥ ५९ ॥
ततो हाटकमादाय तदाकारं पितामह: ।
कृत्वा लिंगं स्वयं तत्र स्थापयामास हर्षित: ॥ ६० ॥
प्रोवाचायं तु भो विप्रा: साधुवादेन[12] नादयन् ।
लोकत्रये समस्तानां शृण्वतां त्रिदिवौकसां ॥ ६१ ॥
सपद्याद्यमिदं लिंगं हाटकेन विनिर्मितं ।
ख्यातिं यास्यति सर्वत्र पाताले हाटकेश्वरं ॥ ६२ ॥

[1] गृहकर्म परित्यज्य B. [2] मिथ: B.
[3] ता: स्थिता: B. [4] ? एकासां.
[5] धन्याया B. [6] अर्धसंयमितै: B.
[7] शनै: B.

[8] कोमदं ! B. [9] व्यक्रमकालेनापि B.
[10] गर्त्ता० A; गर्ता० B. [11] लज्जया B.
[12] ? साधुनादेन B.

तथान्ये मनुजा ये च हाटकादीनि भक्तितः ।
मणिमुक्तासुरत्नैश्च कृत्वा लिंगानि कृत्स्नशः ॥ ६३ ॥

त्रिकालं पूजयिष्यंति ते यास्यंति परां गतिं ।
मृन्मयं संपरित्यज्य नीचधातुमयं तथा ॥ ६४ ॥

एवमुक्त्वा चतुर्वक्त्रः सह सर्वैर्दिवालयैः ।
जगाम त्रिदिवं सो ऽपि कैलाशं शशिशेखरः ॥ ६५ ॥

एतस्मात्कारणाल्लिंगं पूज्यमत्र सुरासुरैः ।
हरस्य चोत्तमांगानि परित्यज्य विशेषतः ॥ ६६ ॥

ततः प्रभृति तल्लिंगं स्वयं ब्रह्मा व्यवस्थितः ।
भगवान्वासुदेवश्च तेन पूज्यं शिवं हि तत् ॥ ६७ ॥

यस्तु पूजयते नित्यं श्रद्धायुक्तेन चेतसा ।
त्र्यंबकाच्युतब्रह्माद्यास्तेन स्युः पूजितास्त्रयः ॥ ६८ ॥

तस्मात्सर्वप्रयत्नेन शिवलिंगं प्रपूजयेत् ।
स्पर्शयेदीक्षयेन्नित्यं कीर्तयेच्च द्विजोत्तमाः ॥ ६९ ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे तृतीयपरिछेदे (A, B) लिंगोत्पत्तिः ॥

For a general view of the contents of the work, we subjoin the principal topics (also noted in the *Sūcīpattra* contained in MS. 366, foll. 130-138, and referring to the leaves of the present MS.). Fol. 3: Story of king *Triśaṅku* of the *Solar* race. Fol. 5: *Acaleśvara-Śiva.* Fol. 9: Nāgavila, the abode of the *Nāgas. Ratnaśriṅgaparvata.* Fol. 10: *Indra's* visit to *Dadhīci*'s hermitage in Pushkara (?), on the eastern bank of the Sarasvatī, to ask him to give up his bones for a thunderbolt to be used against *Vritra. Tuṅgaśriṅgaparvata.* Fol. 12: *Himālaya* and his three sons, *Maināka, Nandivardhana,* and *Ratnaśriṅga.* Fol. 13: *Camatkāra,* king of Ānarta, affected with leprosy by killing a hind, is healed by visiting the *Śaṅkhatīrtha.* Fol. 17: *Vaimanakapuram.* Fol. 18: Story of *Vidūra,* king of the *Haihayas.* Fol. 26: *Bālasaṅkhyatīrtha.* Fol. 28: *Mrigatīrtha.* Fol. 29: Story of the *Brāhmaṇa Candraśarman* at Camatkārapura. Fol. 30: *Gokarṇa,* a *Brāhmaṇa* of Mathurā. Fol. 32: *Vaitaraṇī nadī.* Fol. 37: *Vatsa,* the *Brāhmaṇa. Kāmyakavana.* Fol. 42: *Nāgatīrtha.* Fol. 43: King *Indrasena.* Fol. 49: *Kālaprabha Dānava.* Fol. 51: *Citreśvarapīṭha.* Fol. 52: *Muni Durvāsas.* Fol. 54: *Dhundhumāratīrtha.* King *Brihadaśva's* son *Kuvalayāśva,* surnamed *Dhundhumāra* (for having slain the *Daitya Dhundhu* at Marujāṅgala), with his two wives *Devayānī* and *Śarmishṭhā,* establishes *liṅgas* in Camatkārapurakshetra. *Brāmī śilā.* Fol. 55: *Ratnamayī śilā* and *Sarasvatī-hrada* in the same *kshetra; Rishi Maṅkaṇaka* (*vishavidyāvicakshaṇaḥ*) bathes in that pool, and deprives the snakes of their venom. Fol. 61: *Abravīti,* son of king *Balavardhana,* born deaf and dumb, is cured by bathing at Sārasvatatīrtha in the Hāṭakeśvarakshetra. Fol. 62: Story of king *Rudrasena* of Kāntī-purī, who, being originally the son of a merchant at Vaidiśa-pura, during a famine, migrates with his wife to Saurāshṭra; and after worshipping *Mahākāla* during the annual wake and fast near Camatkārapura, they both die of hunger, and are born again as king *R.* and as *Padmāvatī,* daughter of the king of Daśārṇa; whereupon they again marry and each year attend the Vaiśākhī-jāgara in honour of *Mahākāla.* Fol. 70: *Saudāsa,* son of king *Mitrasaha,* unjustly cursed by *Vasishṭha,* becomes a *Yātudhāna,* and when restored, is freed from his foul smell by bathing in the Bhrūṇagarta. Fol. 72: Effigy of *Carmamuṇḍā devī.* Foll. 73-4: *Muni Gālava,* being childless, by worshipping the sun at the Sāmbāditya or Vaṭeśvarāditya, Sureśvara (? liṅga), obtains a son whom he calls *Vaṭeśvara.* Fol. 74: Pilgrimage of *Gāṅgeya,* son of *Śantanu,* to the shrine of *Āditya.* Fol. 75: *Pauṇḍraka,* son of *Kshudra,* healed of leprosy. Fol. 76: *Vidura* of Hastināpura, being without a son, goes on a pilgrimage to Hāṭakeśvarakshetra, as advised by *Gālava.* Fol. 77: *Agastya's*

'*śoshaṇī nāma vidyā*,' consisting of an *ātharvaṇamantra*, by which he dries up the ocean. Fol. 78: *Śarmishṭhā*, daughter of king *Vṛika;* and the *Śarmishṭhā-tīrtha*, named after her. Fol. 81: *Ṛishi Romaka*. Fol. 82: *Citraratha*, king of Daśārṇa. Fol. 88: *Tāraka Dānava*, son of *Hiraṇyāksha*. Fol. 91: *Bhānumatī*, daughter of *Balabhadra*, wife of *Duryodhana*. Fol. 104: *Veṇumahīpāla; Vasudeva* and his three wives *Devakī*, *Rohiṇī*, *Suprabhā*, and his three children (one from each) *Kṛishṇa*, *Balabhadra* and *Mādhavī*. Fol. 109: King *Pratīpa* and his two sons, *Devāpi* and *Śantanu*. Fol. 113: King *Ambarīsha* and his son *Suvarcas*. Fol. 114: King *Ajāpāla* builds a temple for the *Devī Prajāpāleśvarī*. Fol. 115: King *Śveta*. Fol. 131: *Citraśarman*, son of *Vatsa*. Fol. 136: *Damayantī*, wife of the king of Ānarta. Fol. 139: King *Prabhañjana* and his son *Trijāta*. Fol. 141: *Devarātadvija*, of the *Maudgalya* family, and his son *Kratha; Rudramāla nāga*. Fol. 147: *Bhaṭṭikā brāhmaṇī; Kshemaṃkarī*, daughter of king *Prabhañjana*, married to *Revataka*, king of Saurāshṭradeśa. Fol. 149: *Mahisha Dānava*, son of *Hiraṇyāksha*. Fol. 155: *Śuddhakarajaka*. Fol. 157: *Mukhāra-tīrtha; Lohajaṅgha brāhmaṇa*, of the *Māṇḍavya* family. Fol. 159: *Karṇotpalātīrtha*. Fol. 164: King *Ara*, son of *Bṛihadbala; Yājñavalkya*, *purohita* of *Supriya*, husband of *Gaṇavatī* and of *Maitreyī*, father of *Kātyāyana*. Fol. 170: *Candrakūpikā vāpī; Khaṇḍaśilā kūpikā; Hārīta dvija* and his wife *Pūrṇakalā*. Fol. 177: The *dvija Upādhyāya*, of the Kaśyapa race. Fol. 179: King *Vasusena* of Ānarta, having died and gone to heaven, is constantly tormented by hunger and thirst; and, being told by *Indra* that, though he had always been a munificent giver, he had never given away food and drink, he sends *Nārada* to tell his son *Satyasena* of this, who thereupon takes to regularly feeding Brāhmans, and having '*prapās*' erected for wayfarers. Fol. 182: *Phalavatī*, daughter of *Jābāli* and *Rambhā*. Fol. 183: the *Gandharva Citrāṅgada* falls in love with her. Fol. 188: *Vyāsa* and his wife *Vaṭikā; Śuka* born to them. Fol. 190*a*: *Hiraṇyakaśipu* and his son *Andhaka*. Fol. 192*a*: *Śukra*, the *Bhārgava*, obtains from the *Devī* the *mṛitasaṃjīvinī vidyā* (*amṛitavatī vidyā*) by which the slain *Dānavas* are brought to life again. Fol. 194*a*: King *Suratha* deprived of his kingdom, and re-instated through the intercession of *Vasishṭha*. Fol. 199*a*: In Vaidiśa-pura, ruled over by king *Citravārsha* (? *Citravarman*), also called *Bṛihatsena*, the miserly *Kshatriya Maṇibhadra* has obtained great power; and, though deformed and dwarfish, wooes a fair *Kshatriya* maiden, *Māhikā*, the daughter of *Vīrabhadra*; the mother's objections are met by the father with the verses:

इह लोके हि धनिनां (Böhtlingk, Sprüche, [2nd ed., no. 1143) ० ॥

न सा विद्या न तच्छिल्पं न तत्कार्यं (तद्दानं) न सा कला।
अर्थार्थिभिर्न तज्ज्ञानं धनिनां यत्र दीयते (ib. 3482)॥

अर्थेभ्यो ऽपि हि वृद्धेभ्यः संभृतेभ्यस्ततस्ततः ।
प्रवर्तंते क्रियाः सर्वाः पर्वतेभ्यो यथापगाः (ib. 618) ॥

अशनादिंद्रियाणीव स्युः कार्याण्यखिलानि हि ।
सर्वस्मात्कारणाद्वित्तं (*r.* एत०) सर्वसाधनमुच्यते (ib. 718)॥
अर्थार्थी जीवलोको ऽयं० प्रयाति दूरतः (ib. 608) ॥

The young wife is kept jealously, Brāhmans coming to the house being forbidden to look at her; once, however, a young Brāhman, *Pushpa*, looks her in the face whilst she is washing his feet, and is ejected from the house half-dead and bleeding from blows; by worshipping the sun at Camatkārapura, he obtains from the deity two little balls (*guṭikā*),

a black and a white one, which, when taken in the mouth, are to make him assume the form of *Maṇibhadra* or his own; by this means he introduces himself into the house of the absent *M.*, who, on arriving, is taken up as an impostor and hanged; in his latter days, *Pushpa* expiates his guilt by worshipping at the Pushpāditya shrine. Fol. 205: *Rohitāśva,* son of *Hariścandra.* Fol. 209: *Ṛicīka,* son of *Bhṛigu*(!), marries *Satyavatī,* daughter of *Gādhi,* and sister of *Viśvāmitra,* whereupon she is cursed by her brother; rivalry between *Vasishṭha* and *Viśvāmitra.* Fol. 220: *Jayasena,* son of the king of Kāśī, establishes a shrine to *Pañcapiṇḍikā Devī.* Fol. 225: *Gāyatrīvivāhavarṇanam.* Fol. 234: *Audumbarī,* daughter of the *Gandharva Parvata,* in consequence of a curse, is born as the daughter of the Brāhman *Devaśarman* and his wife *Subrāhmaṇī;* and her emblem comes to be put up in the centre of the Sadas at every sacrifice. Fol. 244: *Ratnāvatī,* daughter of the king of Ānarta and his wife *Mṛigāvatī,* is to be married to *Bṛihadbala,* king of Daśārṇa, whom she has chosen from seeing his picture amongst those of many others. But, having allowed herself to be kissed by a young Brāhman (*Parāvasu,* son of *Viśvāvasu*) in the presence of her father and numerous people, in order to cleanse him of the guilt incurred in drinking spirits (*madya*) unawares, she is rejected (as a '*punarbhū*') by her betrothed; and, refusing to marry anyone else, she elects to lead a life of devotion to *Śiva.* Fol. 253: *Kumbhaka,* the *Cāṇḍāla.* Fol. 262: *Bālamaṇḍana-tīrtha.* Fol. 263: *Ahalyā,* wife of *Gautama,* turned into stone, and *Jayasena Sureśvara* (*Indra*), her paramour, smashed into a thousand pieces. Fol. 267: *Kalaśodadhimanthanam.* Fol. 270: *Ratnāksha,* king of Ayodhyā. Fol. 271: *Jalaśāyinas tīrtham; Ratnāditya-tīrtha.* Fol. 272: *Kushṭaharāśraya-tīrtha.* Fol. 273: *Niścalā,* wife of *Sāmba* (son of *Jambuvatī*), and daughter of *Nandinī.* Fol. 283: *Sitāśva,* king of Pāñcāladeśa; *Agniveśya brāhmaṇa.* Fol. 292: *Vṛika,* son of *Andhaka; Kshīrasamudravarṇanam.* Fol. 297: *Aśvasena,* king of Ānarta. Fol. 309: *Raktaśṛiṅga parvata;* king *Kaumārīśvara,* father of *Kuśadhvaja.* Fol. 320: *Muni Duḥśīla.* Fol. 323: *Kṛiti,* a descendant of *Śunaḥśepha,* father of *Śunaḥputra,* and grandfather of the *muni Nārāyaṇa.*

It ends: सूत उवाच ॥

एतत्पुराणमखिलं पुरा स्कंदेन भाषितं ।
भृगवे ब्रह्मपुत्राय तस्माल्लेभे तथांगिराः ॥ १ ॥
ततश्च च्यवनः प्रापत् स ऋचीकस्ततो[1] मुनिः ।
एवं परंपराप्राप्तं सर्वेषु भुवनेष्वपि ॥ २ ॥
स्कंदपुराणमेतच्च(स्कांदं पु° B) कुमारेण पुरोद्धृतं ।
यः शृणोति सतां मध्ये नरः पापात्प्रमुच्यते ॥ ३ ॥
इदं पुराणमायुष्यं वर्णानां च सुखावहं ।
निर्मितं षण्मुखेनेह नियतं सुमहात्मना ॥ ४ ॥
एवमेतत्पुराख्यातमाख्यानं भद्रमस्तु वः ।
हाटकेश्वरक्षेत्रस्य माहात्म्यं शृणुते नरः ।
न तस्य पुण्यसंख्यानं कर्तुं शक्येत केनचित् ॥ ५* ॥
यथा हि वर्षतो धारा यथा वा दिवि तारकाः ।
गंगायां सिकता यद्वत्तद्वत्संख्या न विद्यते ॥ ६ ॥
यो नरः शृणुयाद्भक्त्या दिनानि च कियंति वै ।
सर्वार्थसिद्धो भवति य इमां पठते कथां ॥ ७ ॥ ° १४ ॥
अतः संपूजनीयस्तु व्यासः शास्त्रोपदेशकः ।
गोभूहिरण्यवस्त्राद्यैर्भोजनैः सार्वकामिकैः ॥ १५ ॥
य एवं भक्तियुक्तस्तु श्रुत्वा शास्त्रमनुत्तमं ।
पूजयेदुपदेष्टारं शैवं पदमवाप्नुयात् ॥ १६ ॥
पुराणश्रवणादेव अनेकभवसंचितं ।
पापं प्रशममायाति सर्वतीर्थफलं लभेत् ॥ १७ ॥

---

[1] सह्न° B; सह्नवा° A.

* The MSS. keep the numbers after each second line, the odd line being thus left at the end.

इति श्रीस्कंदपुराणे तृतीयपरिछेदे (thus throughout; नागरखंडे तृ॰ fol. 84*b*) हाटकेश्वरक्षेत्रमाहात्म्यनागरखंडः ॥ संवत् १८५३ आश्विनशुक्ल १० भौमवासरे संपूर्णम् ॥ ग्रंथसंख्या १३८५० ॥

This MS., whilst much less correct than the other, is more convenient for reference, the chapters and different interlocutors being clearly marked by being written in red ink.

[Coll. of Fort William.]

3657.

423. Foll. 476 (counted 466; nos. 129–38 and 247 being used twice; and no. 171 passed over); size 12 in. by 6 in.; fair, modern Devanāgarī writing; twelve lines in a page.

Hāṭakeśvara-māhātmya. [B.]

Colophon: इति श्रीस्कंदपुराणे तृतीयपरिछेदे हाटकेश्वरमाहात्म्ये पुराणश्रवणमाहात्म्ये नगरस्कंदं समाप्तं ॥

[H. T. Colebrooke.]

3658.

2679. Foll. 18; each intended to fold so as to form two leaves; size 8½ in. by 7⅝ in.; modern Telugu handwriting; 20–22 lines in a page, with a blank stripe across the middle.

Parvatakhaṇḍa, of the *Skandapurāṇa;* or rather a section thereof, the *Siddhavaṭasthalakalpa,* or *Śrīśailadakshiṇadvārasthalakalpa,* a legendary account of Siddhavaṭa (on the Śrī-śaila). Rather incorrect.

It begins: श्रीसिद्धवटस्थलकल्पम् ॥ श्रीसूतः ॥

पूतं(?सुपूतं) जाह्नवीतीरे ब्रह्ममानससंभव:(॰वं) ।
सनत्कुमारं योगींद्रं सिद्धयोगिप्रसेवितं ॥ १ ॥
महासिद्धाश्रमे रम्ये देशे कुंजे गुहांतरे ।
कुशास्तीर्णमहापीठे सुस्थितं योगचिंतनं ॥ २ ॥
दृष्ट्वा व्यासो महात्मानो[1] साक्षात्सत्यवतीसुतः ।
तदागमं परीक्ष्येदं ब्रह्मपुत्रो महामतिः ॥ ३ ॥

[1] ॰नं or ॰सौ.

प्रत्युत्थानं ततः कृत्वा संपूज्य विधिवत्कृतः(॰तं) ।
व्यासोत्थितं(!) योगिवर्यं प्राह सुस्निग्धया गिरा ॥ ४ ॥
श्रीवेदव्यासः ।
श्रीशैलदक्षिणद्वारस्थलकल्पं महामते ।
सर्वलोकहितार्थाय वद मे योगिपुंगव ॥ ५ ॥ ॰

The tract consists of five *adhyāyas* of 85, 89, 70, 75 and 118 *ślokas* respectively.

It ends:

आयुरारोग्यमैश्वर्यं पुत्रपौत्रप्रवर्धनं ।
राज्यलाभं शुभं सौख्यं विष्णुसायुज्यमाप्नुयात् ॥ ११८ ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे श्रीमत्पर्वतखंडे शिवाशिवरहस्ये व्याससनत्कुमारसंवादे श्रीशैलदक्षिणद्वारस्थलकल्पे पंचमावरणस्थितदेवसंदर्शनजपपूजाहोममाहात्म्यनिरूपणं नाम पंचमोध्यायः ॥

[Mackenzie Collection.]

3659.

463. Foll. 236; folio, size 10¾ in. by 17 in.; European paper; clear Devanāgarī writing; 25–27 lines in a page.

Prabhāsakshetramāhātmya, or simply *Prabhāsakhaṇḍa,* a section of the *Skandapurāṇa,* treating of the sacred places of Gujarāt and Surat. It begins (cp. Bik. Cat., p. 215):

नारायणं नमस्कृत्य ॰ ॥
क्षेत्रं क्षेत्रवरं समर्थं[2] विमलं प्राभासिकं भासुरं
सोमेशः सुरसंयुतः क्षितितले यैर्वीक्षितो ह्यक्षणैः ।
ते तीर्त्वा विनतांतरं भवभयं भूत्याभिसंभूषिताः
स्वर्गं यानवरैः प्रयांति सुकृतैर्यज्ञैश्च संयोजिताः[3] ॥
प्रसरद्बिंदु(टू)नादाय शुद्धामृतमयात्मने ।
षट्त्रिंशत्तत्त्वदेहाय नमश्चिन्मात्रमूर्त्तये ॥
सत्रांते सूतमनघं नैमिषेया महर्षयः ।
पुराणसंहितां पुण्यां पप्रच्छुर्लोमहर्षणं[4] ॥
त्वया सूत महाबुद्धे भगवान्ब्रह्मवित्तमः ।
इतिहासपुराणार्थे व्यासः सम्यगुपासितः ॥

[2] समेत्य Bik. MS.

[3] स्वर्गं यानतरैः प्रयान्ति सुततैर्यज्ञैर्यैषा यज्विनः ॥ Bik.

[4] Prof. Aufrecht points out the identity of the introduction here beginning with vv. 2–8 of the first *adhyāya* of the *Kūrmapurāṇa.*

तस्य ते सर्वरोमाणि वचसा हृषितानि यत् ।
द्वैपायनं तु भगवांस्ततो[1] ऽभूद्रोमहर्षणः ॥
भवते प्रथमं व्याजहार देवः स्वयं विभुः ।
मुनीनां संहितां वक्तुं सूत पौराणिकीं कथां ॥
त्वं हि स्वायंभुवे यज्ञे सुत्याहे वितते हरिः ।
संभृतः संहितां वक्तुं व्यासेन पुरुषोत्तम ॥
तस्माद्भवंतं पृच्छामः पुराणं स्कंदकीर्तितं ।
प्रभासक्षेत्रमाहात्म्यं ब्राह्मी यात्रा श्रुता पुरा ॥
अधुना वीक्ष्य वै रौद्रीं यात्रां सर्वार्थसंयुतां ।
वक्तुमर्हसि चास्माकं पुराणार्थविशारद ॥
मुनीनां वचनं श्रुत्वा सूतः पौराणिकोत्तमः ।
प्रणम्य शिरसा प्राह गुरुं सत्यवतीसुतं ॥

लोमहर्षण उवाच ॥

श्रीवत्साकं जगद्योनिं हरिमोंकाररूपिणं ।
अप्रमेयं गुरुं देवं निर्मलं निर्भयाश्रयं ॥
अहं शुचिपदं व्योमव्यापकं सर्वगं शिवं ।
उदासीनं निरायासं निष्प्रपंचं निरंजनं ॥
शून्यं विंदुस्वरूपं तु ध्येयं ध्यानविवर्जितं ।
अस्ति नास्तीति यं प्राहुः सुदूरं चांतिके च तत् ॥
मनोग्राह्यं परं धाम पुरुषाख्यं जगन्मयं ।
हृत्पंकजसमासीनं तेजोरूपं निरिंद्रियं ॥
एवंविधं नमस्कृत्य परमात्मानमीश्वरं ।
कथां वदिष्ये द्विविधां द्विशरीरां तथैव च ॥
दिव्यभाषासमोपेतां वेदाधिष्ठानशोभितां ।
पंचसंधिसमायुक्तां षडलंकारभूषितां ॥
सप्तसाधनसंयुक्तां रसाष्टगुणरंजितां ।
गुणैर्नवभिराकीर्णां दशदोषविवर्जितां ॥
विभाषाभूषितां तद्वदेकायत्तां मनोहरां ।
पंचकारणसंयुक्तां चतुष्कारणसंयुतां ॥
पुनश्च द्विविधां तद्वद् ज्ञानसंदोहदायिनीं ।
व्यासेन कथितां पूर्वं शृणुध्वं पापनाशिनीं ।
यां श्रुत्वा पापकर्मापि गच्छेद्धि परमां गतिं ॥
दुःखत्रयविनिर्मुक्तः सर्वांतकविवर्जितः ।
न नास्तिके कथां पुण्यामिमां ब्रूयात्कदाचन ॥
अश्रद्धानाय शांताय कीर्तितेये(कीर्तिमते) द्विजातये ।
निषेकादिः श्मशानांतो मंत्रैर्यस्यादितो विधिः ॥

[1] ? Read द्वैपायनस्य तु भगांस्ततो.

तथैवार्थे ऽधिकारो ऽस्ति न्यायं[3] नान्यस्य कस्यचित् ।
चतुष्पक्षावदानस्य विशुद्धब्राह्मणस्य च ॥
श्रोतुमत्राधिकारो ऽस्ति शास्त्रे ऽस्मिन्वेदसंमिते ।
कथां पुराणां प्रवरो देवदेवो महेश्वरः ॥
नदीनां च यथा गंगा वर्णानां ब्राह्मणो यथा ।
अक्षराणां तु सर्वेषामोंकारः प्रथमो यथा ॥
पूज्यानां तु यथा माता गुरूणां तु यथा पिता ।
तथैव सर्वशास्त्राणां पुराणं स्कंदकीर्तितं ॥
पुरा कैलासशिखरे ब्रह्मादीनां च संनिधौ ।
स्कांदं पुराणं कथितं पार्वत्यग्रे पिनाकिना ॥
पार्वत्या षण्मुखस्याग्रे(!) तेन नंदीगणाय(नंदि॰) वै ।
नंदिनापि कुमाराय(!) तेन व्यासाय धीमते ॥
व्यासेन तु समाख्यातं भवद्भ्यो ऽहं प्रकीर्तये ।
यूयं सद्भावसंयुक्ता यतः सर्वे महर्षयः ।
तेन मे भाषिता श्रद्धाभवतां(?॰नवतां) स्कंदसंहिता ॥

इति स्कांदे वृहत्प्रभासपुराणे प्रथमो ऽध्यायः ॥ १ ॥

ऋषय ऊचुः ॥

कथाया लक्षणं ब्रूहि गुणदोषान्सविस्तरं ।
आर्षेयपौरुषेयाणां काव्यचिह्नपरीक्षणं ।
कथं ज्ञेयं महाबुद्धे श्रोतुमिच्छामहे तव ॥

सूत उवाच ॥

अहं संक्षेपतो वक्ष्ये पुराणानामनुक्रमं ।
ततः पुराणमखिलं सर्वशास्त्रमयं ध्रुवं ।
नित्यं शब्दमयं पुण्यं शतकोटिप्रविस्तरं ॥
निर्गतं ब्रह्मणो वक्त्राद् ब्राह्मं[4] वैष्णवमेव च ।
शैवं भागवतं चैव भविष्यं नारदीयकं ॥
मार्कंडेयमथाग्नेयं[5] ब्रह्मवैवर्तमेव च ।
लैंगं तथा च वाराहं स्कांदं वामनमेव च ॥

[3] ? चायं.

[4] One expects पाद्मं here.

[5] The present enumeration of the *Purāṇas* and *Upapurāṇas* corresponds on the whole to that given in the *Kūrmapurāṇa*, where some MSS. here read मार्कंडेयमथ ब्रेयं cf. Aufrecht, Cat., p. 8*a*, l. 2; Wilson, *Vishṇup.*, transl., 2nd ed., i., p. xxiv., with Hall's statement that without the *Āgneya* there would be only 17 names. This, however, is only true if (as seems the case in the above list) the *Brahmāṇḍa* is not to be included among the 18; for the '*S'aivam Bhāgavatam*' could scarcely have been intended for a single *Purāṇa*.

कौर्मं मात्स्यं गारुडं च वायवीयमनंतरं ।
अष्टादशं समुद्दिष्टं सर्वपातकनाशनं ॥

एकमेव पुरा ह्यासीद् ब्रह्मांडं शतकोटिधा ।
ततो ऽष्टादशधा कृत्वा वेदव्यासो युगे युगे ।
प्रख्यापयति लोके ऽस्मिन्साक्षान्नारायणांशजः ॥

अन्यान्युपपुराणानि मुनीनां कथितानि तु ।
तानि वः कथयिष्यामि संक्षेपादवधार्यतां ॥

आद्यं सनत्कुमारोक्तं नारसिंहमतः परं ।
तृतीयं नांदमुद्दिष्टं[1] कुमारेण तु भाषितं ॥
चतुर्थं शिवधर्माख्यं साक्षान्नंदीशभाषितं ।
दुर्वाससोक्तमाश्चर्यं नारदोक्तमतः परं ॥
कापिलं मानवं[2] चैव तथैवोशनसेरितं ।
ब्रह्मांडं वारुणं चान्यत्कालिकाह्वयमेव च ॥
माहेश्वरं[3] तथा सांबं सौरं सर्वार्थसंचयं ।
पराशरोक्तं परमं मारीचं भार्गवाह्वयं ।
एतान्युपपुराणानि कथितानि द्विजोत्तमाः ॥ °

Regarding the connection between the *Skandapurāṇa* and the *Prabhāsakhaṇḍa*, the *Sūta* remarks as follows here (fol. 3*b*):

स्कांदं तु सप्तधा भिन्नं वेदव्यासेन धीमता ।
एकाशीतिसहस्राणि शतं चैकं च संख्यया ॥

तस्यादिमो विभागस्तु स्कंदमाहात्म्यसंयुतः ।
माहेश्वरसमाख्यातो द्वितीये(°यो) वैष्णवस्य च ॥
तृतीये(°यो) ब्रह्मणः प्रोक्तः सृष्टिसंक्षेपसूचकः ।
काशीमाहात्म्यसंयुक्तश्चतुर्थः परिपठ्यते ॥
रेवायां पंचमो भाग उज्जयिन्याः प्रकीर्तितः[4] ॥
षष्ठ[:]कल्पार्चनं विश्व(विश्वं)तापीमाहात्म्यसूचकः ॥
सप्तमो ऽथ विभागो ऽयं स्मृतः प्रभासिको[5] द्विजाः ।
सर्वे द्वादशसाहस्रं विभागाः साधिकाः स्मृताः ॥

अस्मिन्प्राभासिके सर्वो वर्ण्यते क्षेत्रविस्तरः ।
तीर्थानां चैव माहात्म्यं माहात्म्यं शंकरस्य च ॥
अन्येषां चैव देवानां माहात्म्यं च प्रकीर्त्तितं ।
इति भेदः पुराणानां संक्षेपात्कथितो द्विजाः ॥

There are upwards of 330 chapters (many of them very short), but they are not numbered. Cp. Rāj. Mitra, Bikaner Cat., p. 215.

It ends thus:

इति वस्त्रापथक्षेत्रमाहात्म्ये बलिनिग्रहः ॥ पार्वत्युवाच ॥
दत्त्वा स दक्षिणां दैत्यो गृहीत्वा किं जनार्दनः ।
चकार किं तदाचक्ष्व परं कौतूहलं हि मे ॥

ईश्वर उवाच ॥

एवमुक्तः सुरैर्देवि गृहीत्वा मेदिनीं हरिः ।
बलिं निर्वासयामास पूर्णे तु यज्ञकर्मणि ॥

यज्ञांते दक्षिणां लब्ध्वा संपूर्णो ऽयमतो ऽध्वरः ।
गृहीत्वा तद्बले राज्यं मनुपुत्रे नियोजितं ॥

द्वीपांतरे च ते दैत्या विष्णुना प्रेरिताः स्वयं ।
पतालनिलया ये तु ते तत्रैव निवासिताः ॥

देवानां परमो हर्षो जातो हि बलिनिग्रहे ।
पुत्रमित्रकलत्राणि त्यक्त्वा प्राप्तो हिमाचलं ॥

विधा परां संभवेयं(?) दध्यौ देवं जनार्दनं ।
परमात्मानमात्मानं द्रष्टारं स्वहृदि स्थितं ॥

तद्देहस्थं हरिं ज्ञात्वा देवराजः समागतः ।
बलिं पातालनिलयं ततश्चक्रे सुरेश्वरः ॥

बलिदैत्यपुरभ्रंशः संजातो बलिनिग्रहे ।
निवासाय पुनश्चक्रे वामनो वामनस्थलीं ॥

वामनेन पुरा यत्र कृतं पंचाग्निसाधनं ।
तत्रस्थं ब्राह्मणं गार्ग्यं पप्रच्छ भगवान्हरिः ॥

कस्मिन्स्थाने मया कार्यं वैष्णवं नगरं सदा ।
यत्र मुक्तिर्भवेन्नृणां प्रेतमुक्तिश्चयायने(?) ॥

उभावपि गतौ पूर्वं द्रष्टुं रैवतकिं(°तिकं) गिरिं ।
परीक्ष्य तत्र भूभागं नगरार्थं नियुज्यते ॥

यतिधर्मेण वस्तव्यं कुमुदाद्रौ पुरा कृतं ।
चातुर्वर्ण्येन सर्वेण राज्यं तत्रैव रोच्यते ॥

वस्त्रापथाद्दक्षिणतः स्थापनीयं पुरं शुभं ।
विष्णुना कारिता तत्र पुरी वामनसंज्ञिता ॥

---

[1] स्कांद° ed. of *Kūrmap.*; भांद° Aufrecht, *l.c.*

[2] Both Aufrecht, *l.c.*, and the ed. of the *Kūrmap.* here read वामनं, whilst most other works read indeed '*Mānavam.*'

[3] In the list given in the *Pārāśara Upapurāṇa* (above, p. 1230*a*) the '*Vāsishṭhaṃ Laiṅgasaṃjñam*' is the same as our '*Māheśvaram*'; cf. *Sūtasaṃhitā* (no. 3688).

[4] This is Prof. Aufrecht's suggestion for भागे साज्जयिन्या प्रकीर्त्तितो ॥ read by the MS.

[5] ? प्रभासश्चे MS.

दत्ता वै विप्रमुख्येभ्यः कारिता विश्वकर्मणा ।
सार्धकोटिस्तु तीर्थानां भद्रायामास्थितो विष्णुः ।
पाताले वासितो बलिस्ते . . . . भाविनि ॥
सार्धकोटित्रयं प्रोक्तं मधुमत्यां हरेः पुरे ।
सर्वेषां विस्तरः प्रोक्तः प्रभासे वृद्धिसंज्ञके ॥
वामनस्थली(!) स्थितो विष्णुः पाताले वासितो बलिः ।
मधुमत्यां माधवो देवः सर्वकामफलप्रदः ॥
इति ते कथितं सर्वं प्रभासं रवियोजनं(च वि° Bik.)।
प्रोक्तं द्वादशसाहस्रं स्मरणात्सर्वसिद्धिदं ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे चतुरशीतिसहस्रसंहितायां रुद्रप्रोक्तप्रभासक्षेत्रयात्रायां प्रभासखंडः समाप्तो ऽयं ॥

The pagination of the MS. is interrupted after fol. 132 (or rather, fol. 133, no. 114 being used twice). After that one leaf is lost, and another hand seems to begin, counting first from 1–12 and then again from 1–24. The rest, from 1–67, is in the same hand again as the first 133 leaves. Here foll. 2, 7 and 30 are wrongly bound between 27 and 28, and fol. 30 does not properly fit into the text.

[H. T. Colebrooke.]

3660.

29 b. Foll. 103; size 9½ in. by 4¼ in.; fair Devanāgarī writing of 1772 A.D.; twelve lines in a page.

Dvārakāmāhātmya of the *Prahlādasaṃhitā* of the *Skandapurāṇa*.

It begins: श्रीशौनक उवाच ॥

कथं सूत युगे ह्यस्मिन् रौद्रे वै कलिसंज्ञिके ।
बहुपाखंडसमा(r. सं)कीर्णे प्राप्स्यामो मधुसूदनं ॥

See Cat. Bodl., no. 124.

Colophon: इति श्रीस्कंदपुराणे प्रह्लादोक्तसंहितायां द्वारकामाहात्म्ये प्रह्लादबलिसंवादे चतुस्त्रिंशो ऽध्यायः ॥ ° संवत् १८२९ वर्षे श्रावणमासे शुक्लपक्षे एकादशीरविवासरे लिखितं वीरमग्रामवासिनाटौलकज्ञातीय भटकुंसरजी लिखितोऽयं ग्रंथः॥

[H. T. Colebrooke.]

3661.

2338. Foll. 230; size 10¾ in. by 6 in.; modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Bṛihad-Brahmottarakhaṇḍa of the *Skandapurāṇa.*

For a complete analysis of the work see Aufrecht, Cat. Bodl., no. 126. The present MS. is not very correct.

[Gaikawar.]

3662.

1432 b. Foll. 75; size 12¼ in. by 6 in.; good Devanāgarī writing of 1797 A.D.; 12–14 lines in a page.

Brahmottarakhaṇḍa of the *Skandapurāṇa*, in 22 *adhyāyas*.

Its beginning is identical with that of the larger work. Cf. Aufrecht, Cat. Bodl., nos. 127, 128; Rāj. Mitra, Not., viii., p. 19. The work has been repeatedly printed in India.

[H. T. Colebrooke.]

3663.

1211. Foll. 80 (one of which, no. 42, is wanting); size 12¼ in. by 6 in.; legibly written, in modern Devanāgarī; twelve lines in a page.

Brahmottarakhaṇḍa, in 22 *adhyāyas.*

Bound up with it, between fol. 62 and 63, are three leaves, in the Bengālī character, size 19½ in. by 3 in., containing fragments of the beginning of a tantric work called *Brihat-tantra* (apparently specially extracted for this purpose), the first chapter turning on the subject of the *brahmāṇḍa.*

This extract begins: देव्युवाच ।

देवदेव महादेव संसारार्णवतारक ।
कालसंख्यां महादेव क्रमशः कथय प्रभो ॥

को वा नित्यो महादेव नश्वरं वा किल प्रभो ।
स्थूलसूक्ष्मादि ब्रह्माण्डं श्रोतुमिच्छामि सांप्रतं ॥
श्रीमहादेव उवाच ।
प्राणप्रिये महेशानि यदुक्तं तत्त्वमुत्तमं ।
नानातन्त्वविधानेन शृणुष्व कथयामि ते ॥
बृहत्तन्त्वविधानेन आदौ तत् शृणु पार्वति । etc.

And on the last page we read: इति बृहत्तन्त्रे शिवगौरीसंवादे ब्रह्मनिरूपणं ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3664.

2550. Foll. 77, and an additional leaf between foll. 17 & 18; size 12¾ in. by 6¼ in.; fair Devanāgarī writing of 1785 A.D.; 12 or 13 lines in a page.

The same work, in 22 *adhyāyas*.

Dated: संवत् १८४३ शाक १७०७ पींगलनामसंवत्सरे आषाढे मासे शुक्लपक्षे एकादश्यां भृगुवासरे तद्दिने इदं पुस्तकं स्वामी शारदापुरी तस्य शिष्य अलषपुरी पत्तने ग्रामसिका-पुरवासी श्रीसदाशिवार्पणमस्तु ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3665.

44. Foll. 88; 8vo, size 9¼ in. by 6¼ in.; legibly written in the Bengalī character, in 1797 A.D.; 26–28 lines in a page.

Uttarakhaṇḍa of the *Śivapurāṇa*, ascribed to the *Brahmottarakhaṇḍa* of the *Skanda-purāṇa*; in 36 *adhyāyas*.

It begins:

वागीशो दक्षिणाङ्गादजनि मधुरिपुर्वामतो यस्य वेदा[1]
बाहोर्यो वै मुनीन्द्रैरजगतहृदयैर्गीयते[2] सामगानैः ।
गीर्वाणाः शक्रमुख्या दितिसुतसहिता यं विदुर्न स्वरूपो[3]
यः कर्ता पाति हर्ता सकलजगदिदं शम्भवे ऽस्मै नमो ऽस्तु ॥

See Aufrecht, Cat. Bodl., no. 129.

[1] r. वेधा. [2] r. मुनीन्द्रैरवनतहृदयैर्गीयते.
[3] नो विदुर्यस्य रूपं Aufr.

In the 23rd *adhyāya* the *Purāṇas* are enumerated (fol. 55*b*) in the same order as in the *Vishṇu* (iii. 6) and the *Bhāgavata* (xii.) *Purāṇas*. From the *ślokas* characterizing the several works, we may extract:

यत्तु पूर्वोत्तरे खण्डे शिवस्य चरितं बहु ।
शैवमेतत्पुराणं हि पुराणज्ञा वदन्ति हि ॥
भगवत्याश्च दुर्गायाश्चरितं यत्र वर्तते ।
तत्तु भागवतं प्रोक्तं न तु देवीपुराणकं ॥

The connection of the work with the *Skandapurāṇa* is not referred to in any of the colophons.

It ends:

एवं चतुर्दशीनक्तमाहात्म्यं कथितं तव ।
सर्वपापहरं साक्षाच्छिवलोकप्रदायकं ॥
इमं नक्तविधिं तण्डे श्रुत्वा भक्तिपरायणः ।
चतुर्दशीनक्तफलं प्राप्नोति नरसत्तमः ॥

इति श्रीशिवपुराणोत्तरखण्डे तण्डिवामदेवसंवादे चतुर्दशी-नक्तव्रतमाहात्म्यं षट्त्रिंशो ऽध्यायः ॥ शकाब्दाः १७१९ ॥ मार्गशीर्षे कृष्णपक्षे चन्द्रवासरे अष्टाविंशतिदिवसे दशदण्डसमये पुस्तकं समाप्तं ॥ शैवं पुराणं स्वाक्षरं श्रीरामजयब्रह्मचारिणः ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3666.

2842d. Foll. 9 (paged 1–18); 4to, size 9½ in. by 7 in.; coarse Indian paper; modern Telugu handwriting; 18–21 lines in a page.

Bhīmakhaṇḍa, a legendary account of the *Bhīmeśvara liṅga* at Dracheram (Drākshārāma), in the Rājamahendri district (Wilson, Mack. Coll., 2nd ed., p. 139); in four *adhyāyas*, professing to form part of the *Skandapurāṇa*.

It begins:

श्रीमद्गौरीलताश्लिष्टं जटापल्लवशोभितं ।
विबुधाभीष्टफलदं शंभुकल्पद्रुमं भजे ॥
ऋषय ऊचुः ॥
विश्वसेन तथा काश्यामधिक्षिप्तो महामुनिः ।
उक्त्वा मोक्षपदं काशीं व्यासो मोक्षपदं हि नः ॥

शिष्यैः सहावसत्कुत्र किं वा तीर्थमसेवत ।
तत्सर्वं वाग्विदां श्रेष्ठ वक्तुमर्हसि सूत नः ॥
सूतः ॥ वाराणस्यां महेशस्य कौपीनचलितस्तदा ।
प्राप्य गंगानदीतीरं शिष्यसंघसमन्वितः ॥
मद्गुरुः सर्वधर्मज्ञः कृष्णद्वैपायनो मुनिः ।
पितृव्यां[1] यानि तीर्थानि तानि तीर्थानि तापसाः ॥०

It ends:

ततो ऽगस्त्यं प्रणेमुस्तं मुनिशिष्याः ससंभ्रमं ।
भक्तिसौहार्दविनयैस्ते वैशंपायनादयः ॥
अथ [तौ तु] महात्मानौ तुल्यभागा(॰गौ) नदीतटे ।
विल्वकांतारमध्येंदुकांतशीतशिलातपे ॥
उपविष्टौ मुनिवरौ द्वीपोद्भवघटोद्भवौ ।
चक्रतुः प्रियसंलापैस्तौ किंचित्कालयापनं ॥
इति स्कंदपुराणे श्रीभीमखंडे चतुर्थो ऽध्यायः ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3667.

2686. Foll. 88; size $9\frac{3}{4}$ in. by $4\frac{3}{4}$ in.; fairly written in Devanāgarī; 9 or 10 lines in a page.

Śambhalagrāmamāhātmya, a legendary account of the shrines in and about Sambhalpur in Gondwana; in 27 *adhyāyas*, professing to form part of the *Bhūkhaṇḍa* of the *Skanda-purāṇa*.

It begins:

नारायणं नमस्कृत्य ॰ ॥ अगस्तिरुवाच ॥
पार्वतीहृदयानंद सर्वज्ञांगभव प्रभो ।
किंचित्प्रष्टुमनाः स्वामिन् तद्भवान्वक्तुमर्हति ॥ २ ॥
नंदग्रामस्य(नंदि॰) माहात्म्यं श्रुतं सर्वं विशेषतः ।
शंभलस्य च माहात्म्यं सविशेषं वदस्व मे ॥ ३ ॥
स्कंध उवाच ॥
साधु साधु महाबुद्धे अगस्ते च द्विजोत्तम ।
कुलोचितं ब्राह्मणानां भवतां प्रतिपादितं ॥ ४ ॥
वेदाभ्यासः कृतः पूर्वं गुरवश्चापि तोषिताः ।
धर्मशास्त्रपुराणेषु श्रुत्वा धर्मस्त्वयादृतः ॥ ५ ॥

[1] r. पृथिव्यां.

क्षालितं मुक्तिपुंजद्भिरम्भुभं(? मुक्तिवीचीभि॰) नृशरीरिणां ।
कोविदोऽस्ति भवानेव जीविते जीवितेतरे ॥ ६ ॥
कलेवरं पूतिगंधि सदैवाशुचिभाजनं ।
सुतीर्थपुण्यपुण्येन सम्यग्विनिर्मितं त्वया ॥ ७ ॥ ०

It ends: स्कंद उवाच ॥

एतत्ते कथितं ब्रह्मन् शंभलस्य प्रदक्षिणं ।
मामेव च त्वया पृष्टं लोकोपकृतिहेतवे ॥ १ ॥ ० ९ ॥
तस्माच्छंभलमाहात्म्यं गोपनीयं प्रयत्नतः ।
नंदग्रामस्य(नंदि॰) माहात्म्यं कथितं शंभलस्य च ॥ १० ॥
अतः परं प्रवक्ष्यामि शालग्रामस्य चोत्तमं ।
माहात्म्यं कथयिष्यामि शृणुष्वैकाग्रमानसः ॥ ११ ॥
यः शृणोति नरो नित्यं माहात्म्यं शंभलस्य च ।
अपुत्रो लभते पुत्रं धनहीनो धनं बहु ॥ १२ ॥
स्त्रियं लभते कामो स्त्री(? स्त्रीकामो) धर्मार्थं कर्मबंधनी ।
भ्रष्टराज्यो लभेद्राज्यं विरक्तो मोक्षमाप्नुयात् ॥ १३ ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे भूषंडे नंदग्रामानंतरं शंभलग्राममाहात्म्ये श्रवणचर्णनं नाम सप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥ समाप्तं शुभं संवत् १८६६ आषाढकृष्णत्रयोदश्यां चंद्रवासरे लिपितमिदं त्रिपाटीनंदरामेण ॥

For two other MSS. of this treatise, consisting of only 24 *adhyāyas*, see Aufrecht, Cat. Bodl., no. 125; Rāj. Mitra, Notices, v., p. 59 (the defective *śloka* of which, following the 1st in this latter MS., being the 18th of the present MS.). The matter contained in these two MSS. seems to correspond to *adhy.* 1–20 of our MS., their *adhy.* 5 and 6 corresponding to *adhy.* 5, and their *adhy.* 21–24 to *adhy.* 19 of this MS., where this main portion ends (fol. 72*b*): स्कंद उवाच ॥

नंदिग्रामस्य माहात्म्यं हरेश्चैव द्विजोत्तम ।
कथितं च महाभाग शालिग्रामं निशामय ॥

The remaining seven *adhyāyas* treat of the ceremony of *pradakshiṇa*, or devotional circumambulation of *Vishṇu's* temple (*harimandira*), the Mahodakī (*Maṇikarṇikā*) pond, and other sacred spots at, or near, Śambhalagrāma, to be performed especially on the two days of new-moon (*sinīvālī-kuhū*).

This section begins: अगस्तिरुवाच ॥

भगवन्देव देवेश लोकनाथात्मज प्रभो ।
जगदीश जगदाधार संशयोऽस्ति महान्मम ॥ १ ॥
तमहं प्रष्टुमिच्छामि त्वं मे वद षडानन ।
हरिमंदिरमाहात्म्यं कथितं मे कृपानिधे ॥ २ ॥
तीर्थानां च फलं पुण्यं सविस्तरमुदाहृतं ।
स्नाने दाने च पूजायां विधानं कथितं त्वया ॥ ३ ॥
न चात्र कथितः स्वामिन् प्रदक्षिणविधिर्मम ।
तमहं श्रोतुमिच्छामि प्रसादात्तव सुव्रत ॥ ४ ॥

The great efficacy of the ceremony is illustrated by two stories, viz.: that of the wicked Brāhman *Gaṅgādatta* — of Vaiśyagrāma (*iti khyātaḥ*), near Ahicchatra in Pāñcāladeśa — and the pious *Vaiśya Dharmadāsa* of Śambhalagrāma (*adhy.* 22); and that of the profligate *Kaliṅga* king *Subāhu* who, when expelled by his three brothers (*Dīrghabāhu, Suratha,* and *Madhu*), betakes himself to the sacred village; and though he there continues his wild life to the end, the punishments of the 21 hells prove afterwards without effect on him, because of his having once performed the *pradakshiṇa* ceremony (*adhy.* 25, 26).

[MACKENZIE COLLECTION.]

3668.

1682. Foll. 33; size $9\frac{1}{2}$ in. by 4 in.; fair Devanāgarī writing of 1755 A.D.; 13 or 14 lines in a page.

Mārgaśīrshamāhātmya, a *Vaishṇava* tract, on the rites to be performed during the month of *Mārgaśīrsha,* in 16 *adhyāyas,* professing to form part of the *Skandapurāṇa.*

It begins:

देवकीनंदनं कृष्णं जगदानंदकारणं ।
भुक्तिमुक्तिप्रदं वंदे माधवं भक्तवत्सलं ॥ १ ॥
सूत उवाच ॥
श्वेतद्वीपे सुखासीनं देवदेवं रमापतिं ।
चतुर्वक्त्रो नमस्कृत्य पप्रच्छ पितरं तदा ॥ २ ॥
ब्रह्मोवाच ॥
हृषीकेश जगद्धातः पुण्यश्रवणकीर्तन ।
प्रष्टव्यं ब्रूहि मे देव सर्वज्ञ सकलेश्वर ॥ ३ ॥
मासानां मार्गशीर्षोऽहमित्युक्तं भवता पुरा ।
तस्य मासस्य माहात्म्यं ज्ञातुमिच्छामि तत्त्वतः ॥ ४ ॥
को देवस्तस्य किं दानं कथं स्नानं विधिश्च कः ।
पुरुषैश्चात्र किं कार्यं भोक्तव्यं किं रमापते ॥ ५ ॥
वक्तव्यं किं तथा पूजा ध्यानं मंत्रादिकं च यत् ।
तत्र यत्क्रियते कर्म तत्सर्वं ब्रूहि मेऽच्युत ॥ ६ ॥
श्रीभगवानुवाच ॥
साधु पृष्टं त्वया ब्रह्मन् सर्वलोकोपकारिणा ।
यस्मिन्कृते कृतं सर्वमिष्टापूर्तादिकं भवेत् ॥ ७ ॥
सर्वयज्ञेषु यत्पुण्यं सर्वतीर्थेषु यत्फलं ।
तत्फलं समवाप्नोति मार्गशीर्षे कृते सुत ॥ ८ ॥
तुलापुरुषदानाद्यैर्यत्फलं लभते नरः ।
तत्फलं प्राप्यते पुत्र माहात्म्यश्रवणात्किल ॥ ९ ॥
यज्ञाध्ययनदानाद्यैः सर्वतीर्थावगाहनैः ।
संन्यासेन च योगेन नाहं वश्यो भवे नृणां ॥ १० ॥
स्नानेन दानेन च पूजनेन
होमेन मौनेन जपादिभिश्च ।
वश्यो यथा मार्गशिरे च मासि
तथा न चान्येषु सुगुह्यमुक्तं ॥ ११ ॥
अन्यधर्मादिकं चोक्त्वा गोपितं मार्गशीर्षिकं ।
मत्प्राप्तेः कारणं मत्वा देवैः स्वर्गनिवासिभिः ॥ १२ ॥
ये केचित्पुण्यकर्माणो मम भक्तिपरायणाः ।
तेषामवश्यं कर्तव्यं मार्गशीर्षे मदार्पनं ॥ १३ ॥

He then relates how he himself taught the Gopīs to observe the *Mārgaśīrsha* rites. *Adhy.* 2. expounds the ceremonies to be performed during that month; 3. the *puṇḍra* mark; 4. *taptamudrā*, etc.; 5. *pañcāmṛitasnapanam*; 6. *ghaṭānāda*; 7. the favourite flowers of *Hṛishīkeśa*; 8. the *tulasī* plant; 9. *naivedyam*; 10. *naivedyānantarakāryam*; 11, 12. ceremonies performed on the 11th day; 13. do., on the 12th day; 14. *brāhmaṇapūjā, kṛishṇanāmakīrtanam*; 15. *kṛishṇadhyānam, mantram, bhāgavata-pāṭhaḥ*; 16. eulogy of *Mathurā*, as the most sacred of *tīrthas*.

It ends:

यथा ते कथितं [कार्यं] मार्गशीर्षं मम प्रियं ।
करोति यो नरो भक्त्या तस्य पुण्यफलं शृणु ॥
तीर्थायुतेषु यत्पुण्यं यत्फलं व्रतकोटिभिः ।
सर्वयज्ञेषु यत्पुण्यं तत्पुण्यं समवाप्नुयात् ॥
अपुत्रो लभते पुत्रं निर्धनो धनमेव च ।
विद्यार्थी च तथा विद्यां रूपार्थी रूपमाप्नुयात् ॥
ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी क्षत्रियो विजयी भवेत् ।
वैश्यो निधिपतित्वं(?) शूद्रः शुध्येत पापकात् ॥
यद्दुर्लभं च दुष्प्राप्यं त्रिषु लोकेषु मानद ।
तत्सर्वं प्राप्नुयान्मर्त्यो सहोमासे न संशयः ॥
अतिदुर्लभा हि मद्भक्तिर्मम वश्यकरी शुभा ।
सर्वा संप्राप्यते पुत्र सहोमासे न संशयः ॥
मम प्रीतिकरं मासं सर्वदा मम वल्लभं ।
सर्वं संप्राप्यते युष्मात्(? पुत्र) मत्प्रसादाच्चतुर्मुख ॥
किं वहुना प्रसादेन श्रवणात्कीर्तनाच्च मे ।
सर्वं संपूर्णतां याति [न] न्यूनं च न संशयः ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे मार्गशीर्षमाहात्म्ये भगवद्ब्रह्मसंवादे षोडशो ऽध्यायः ॥ १६ ॥ [H. T. Colebrooke.]

3669.

552. Foll. 191; folio, size $10\frac{3}{4}$ in. by 17 in.; European paper; large, clear Devanāgarī writing; 22–24 lines in a page.

Revākhaṇḍa, or *Narmadākhaṇḍa*, of the *Skandapurāṇa*, in 115 *adhyāyas* (counted as 125).

It begins:

मज्जन्मातंगकुंभच्युतमदमदिरा[मोद]मत्तालिजालं
स्नानैः सिद्धांगनानां कुचयुगविगलत्कुंकुमासंगपिंगं ।
सायंप्रातर्मुनीनां कुच(*r.* कुश)कुसुमचयैश्छन्नतीरस्थनीरं ।
पायाद्वो नर्मदांभः करिकलभकराक्रांतरंहस्तरंगं ॥ १ ॥
एकदा पर्वते रम्ये कैलासे सुरसेविते ।
नानापक्षिसमाकीर्णे नानाद्रुमलताकुले ॥ २ ॥
मंदाकिन्याः प्रवाहेण सर्वतः प्लाविते शुभे ।
ध्यानयोगपरै रम्ये मुनिभिः समधिष्ठिते ॥ ३ ॥
झिल्लीझंकारमिश्रेण विहंगविरुतेन च ।
निर्झराणां निनादेन सर्वतः प्रतिनादिते ॥ ४ ॥
तत्राजगाम भगवान् शिवो भुजगभूषणः ।
नानावेषाकृतिधरैः स्वगणैरन्वितस्तदा ॥ ५ ॥
फलान्यमृतकल्पानि केचित्खादंति वै गणाः ।
गर्जंति केचिद्विनदंति केचिन्नृत्यंति केचिद्भुवि विप्लवंतः॥६॥
वदंति केचिद्देवेशं केचिदायंति हर्षिताः ।
दिव्यसिंहासनासीनं पार्वत्या सहितं हरं ॥ ७ ॥
तेषां मध्ये समुत्थाय स्कंदो वचनमब्रवीत् ।
कृतांजलिपुटो भूत्वा साष्टांगं प्रणिपत्य च ।
सृष्टिसंहारकर्तारं सुरासुरनमस्कृतं ॥ ८ ॥
ब्रह्मविष्णिवंद्रवरदं भक्तानां भक्तवत्सलं ।
त्रिनेत्रं नीलकंठाय ज्ञाताज्ञातस्वरूपिणे ॥ ९ ॥
ईश्वराय विनाशाय सप्तलोकनिवासिने ।
नमः कांतार्धदेहाय गजचर्मावगुंठिने ॥ १० ॥
स यो वामस्तथा घोरः पुरुषपतये नमः ।
ईशानपरमेशाय सदाशिव नमो ऽस्तु ते ॥ ११ ॥
ऋग्यजुःसामरूपाय अथर्वाय नमो ऽस्तु ते ।
नमः कालाग्निरूपाय सप्तलोकनिवासिने ॥ १२ ॥ ० १४ ॥
जिह्वाचपलभावेन खेदितो ऽसि मया प्रभो ।
क्षमस्व मम ईशान अज्ञानाज्ज्ञानतो ऽपि वा ॥ १५ ॥

श्रीईश्वर उवाच ॥

वरं वृणीष्व भद्रं ते स्तवेनानेन सुव्रत ।
ददामि ते न संदेहो वरं मनसि कांक्षितं ॥ १६ ॥

स्कंद उवाच ॥

यदि तुष्टो ऽसि मे तात वरं दातुं ममेच्छसि ।
उत्तरे तु दशाभागे हर्म्या हेममयाः शुभाः ॥ १७ ॥
शतं भौमास्तु विस्तीर्णा हेमप्राकारतोरणाः ।
नानामणिसुमुक्ताढ्या वज्रवैडूर्यमंडिताः ॥ १८ ॥
तंत्रीमधुरवाणी [च] वेणुवीणा सहस्रशः ।
प्रेक्षणीयैर्नृत्यगीतैर्दिव्यकांतिमनोहरैः ॥ १९ ॥
कस्यैतानि गृहाणीति मेरोरुत्तरतः शिव ।
त्वत्प्रसादात्तदिच्छामि परं कौतूहलं मम ॥ २० ॥

श्रीशिव उवाच ॥

शृणु स्कंद सुरश्रेष्ठ कथ्यमानं निबोध मे ।
मृगस्थानपुरे ये वै राहुसूर्यसमागमे ॥ २१ ॥ °

The following may serve as an index to the work: 2. *ādikalpaḥ*; 3–5. *dvitīyaḥ*, *caturthaḥ*, *avatāraḥ*; 6. *narmadāmāhātmyam*; 7. *aśvatīrtham*; 8. *tripurī*; 9. *markaṭītīrtham*;

10, 11. *matanga(ṛishi)vyākhyānam ;* 12. *gangājalatīrtham ;* 13. *matsyeśvaratīrtham ;* 14. *śushkatāpī ;* 15. *kārtavīryopākhyānam ;* 16, 17. *nāgeśvaratīrtham ;* 18. *janakayajnaḥ ;* 19. *saptasārasvataḥ gandharvaḥ ;* 20. *brahmahatyāparicchedaḥ ;* 21. *kubjā ;* 22. *vilvāmrakotpattiḥ ;* 23. *harikeśakathanam ;* 24. *revākubjāsaṃgamaḥ ;* 25. *māheśvaratīrtham ;* 26. *gardabheśvaratīrtham ;* 27. *karamardeśvaratīrtham ;* 28. *māndhātur upākhyānam ;* 29. *amareśvaratīrtham ;* 30. *catuḥsaṃgamaḥ ;* 31. *pañcalingatīrtham ;* 32. *brāhmaṇasya (jābāleḥ) striyā saha svargārohaṇaṃ ;* 33. *pātāleśvaraḥ ;* 34. *indradyumnayajñe nīlagangāvatāraḥ ;* 35. *vaiḍūryaparvataḥ ;* 36. *kapilāvatāraḥ ;* 37. *kalpāntadarśanam ;* 38. *cakrasvāmivarṇanam ;* 39. *vimaleśvaratīrtham ;* 40. *sūtrayāgavarṇanam ;* 41. *kāverī ;* 42. *vegā ;* 43. *eraṇḍīsaṃgamaḥ ;* 44. *durvāsācaritram ;* 45. *śalyāviśalyā nadī ;* 46. *bhṛigupatanam ;* 47. *oṃkāramahimā ;* 48. *pañcabrahmātmakaḥ stavaḥ ;* 49. *vārāhasvargārohaṇam ;* 50. *kapilāsaṃgame dhundhumāropākhyānam ;* 51. *mucukundakuvalayāśvasvargārohaṇam ;* 52. *narakavarṇanam ;* 53. *narakalakshaṇam ;* 54. *karmagativarṇanaṃ yamena ;* 55. *godānamahimā ;* 56. *mātangāśramatīrtham ;* 57. *narmadāmāhātmyam ;* 58. *śivalokavarṇanam ;* 59. *śivamahimā ;* [60–69 left out;] 70. *vānarahemadehaḥ ;* 71. *rantidevo rājā ;* 72. *mātṛistutiḥ ;* 73. *kubjā ;* 74. *vishṇukīrtanam ;* 75. *narmadāmāhātmyam ;* 76. *aśokavanikā ;* 77. *vāgīśvarapuram ;* 78. *vārāhamahimā ;* 79. *śambhustutiḥ ;* 80. *yayātiśuklatīrtham ;* 81. *dvīpeśvaratīrtham ;* 82. *vishṇustutiḥ ;* 83. *meghanādalingam ;* 84. *dārutīrtham ;* 85. *devatīrtham ;* 86. *dāruvanaprasange narmadeśvarakīrtanam ;* 87. *karañjeśvaratīrtham ;* 88. *kuḍaleśvaratīrtham ;* 89. *pippaleśvaratīrtham ;* 90. *guhyāvatīrtham ;* 91. *pañcalingamahimā ;* 92. *mṛikaṇḍāśramaḥ ;* 93. *hariṇeśvaraḥ, vāṇeśvaraḥ, lubdhakeśvaraḥ, dhanurīśvaraḥ* and *rāmeśvaraḥ,* 5 *lingāni ;* 94. *andhakavadhaḥ ;* 95. *andhakavadhavarapradānam ;* 96. *śūlabhedotpattiḥ ;* 99. *dīrghatapā ṛishiḥ ;* 100. *citrasena ṛishiḥ ;* 101. *śabarasvargārohaṇam ;* 102. *bhānumatīsvargārohaṇam ;* 103. *arkatīrtham ;* 104. *ādityeśvaratīrtham ;* 105. *agastyatīrtham ;* 106. *bhasmāngavadhaḥ ;* 107. *maṇināgatīrtham ;* 108. *gopāleśvaratīrtham ;* 109. *śankhacūḍātīrtham ;* 110. *parāśareśvaratīrtham ;* 111. *nanditīrtham ;* 113. *hanūmadīśvaratīrtham ;* 114. *urasaṃgame somanāthatīrtham ;* 115. *kapileśvaratīrtham ;* 116. *cakratīrtham ;* 117. *candrādityeśvaratīrtham ;* 118. *yamahāsatīrtham ;* 119. *vyāsatīrtham ;* 120. *prabhāsatīrtham ;* 121. *mārkaṇḍeśvaralingam ;* 122. *manmatheśvaratīrtham ;* 123. *eraṇḍatīrtham ;* 124. *cakratīrtham ;* 125. *revācaritam.*

Besides the names here enumerated, many more *tīrthas* and legends are, however, referred to in the body of the work, the colophons, as a rule, mentioning only the last of those treated of in each chapter. It ends :

इति ते ऽखिलमाख्यातमाख्यानं नार्मदं नृप ।
सर्वसस्यसमायुक्ता मही पादे या(!) महीतले ॥
यद्यदिष्टं भवेत्तत्र तद्देयं श्रद्धया परं ।
श्रद्धापूतं च यत्कर्म तदेवात्र परत्र च ॥
कर्तारमुपतिष्ठेत न संदिग्धं न नास्तिकं ।
इति ते ऽखिलमाख्यातमाख्यानं नार्मदं नृप ॥
कुरु त्वमास्तिको भूत्वा रेवातीर्थावगाहनं ।
भुक्तिमुक्तिं च लभसि राज्यं च हतकंटकं ॥
रेवाप्रभावादचिरात्मा कुरुष्वात्र संशयं ॥
सूत उवाच ॥
तच्छ्रुत्वा राजशार्दूलो मार्कंडेयस्य भाषितं ।
अर्घं दत्त्वा यथान्यायं पूजयित्वा ऋषींस्तदा ।
अश्वैर्गजैश्च रत्नैश्च ऋषिभिः सह धर्मराट् ॥
तीर्थयात्रां चकाराशु नर्मदायां युधिष्ठिरः ।
उत्तरे दक्षिणे तीरे नर्मदाया महात्मना ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे रेवाखंडे युधिष्ठिरमार्कंडेयसंवादे रेवाचरितं शतत्युत्तर[thus generally after 100]पंचविंशतितमो ऽध्यायः ॥ इति नर्मदाखंडं समाप्तं ॥

For another MS. of this work, apparently differing considerably from the text of the present MS., see Rāj. Mitra, Notices, v., p. 42.

[H. T. Colebrooke.]

3670.

644a. Foll. 87 (counted 86; no. 45 being double); size 13 in. by 6½ in.; careless Devanāgarī writing of 1795 A.D.; eleven lines in a page.

Vaiśākhamāhātmya of the *Skandapurāṇa*, in 24 *adhyāyas*, devoted to the religious ceremonies to be performed in honour of *Vishṇu* in the month of *Vaiśākha*. Rather incorrect.

It begins: सूत उवाच ॥

भूयो ऽप्यंगभुवं राजा ब्रह्मणः परमेष्ठिनः ।
पुण्यं माधवमासस्य माहात्म्यं[1] पर्यपृच्छत ॥ १ ॥

अंबरीष उवाच ॥

सर्वेषामपि मासानां त्वत्तो माहात्म्यमंजसा ।
श्रुतं मया पुरा ब्रह्मन् यदा चोक्तं तदा त्वया ॥ २ ॥
वैशाखः प्रवरो मासो मासेष्वेतेषु निश्चितः ।
इति तस्माद्विस्तरेण माहात्म्यं माधवस्य च ॥ ३ ॥
श्रोतुं कौतूहलं विद्वत्[2] कथं विष्णुप्रियो ह्यसौ ।
केचिद्[3] विष्णुप्रिया धर्मा मासे माधववल्लभे ॥ ४ ॥ °

It ends:

लिखितं पुस्तकं येषां गृहे तिष्ठति मानद ।
तेषां मुक्तिः समास्था[4] हि किमु तच्छ्रवणात्मनां ॥ ६८ ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे वैशाखमाहात्म्ये चतुर्विंशो ऽध्यायः ॥ २४ ॥

The work has been printed several times at Bombay. The edition of 1879 (which alone has been consulted) counts 25 *adhyāyas*; *adhy.* 12 of the MS. (vv. 188) being there divided into two (12 and 13, of 38 and 72 vv. resp.).

[H. T. Colebrooke.]

---

[1] माधवमाहात्म्यं नारदं ed.
[2] ब्रह्मन् ed.
[3] r. के च.
[4] करस्था ed.

3671, 3672.

1431, 238. Foll. 171 & 186; size 12½ in. by 6¼ in.; fairly written, in Devanāgarī, by three different hands, up to 1804 A.D.; 12 or 13 lines in a page.

Śivarahasyakhaṇḍa, of the *Śaṅkarasaṃhitā* (cf. *Agastyasaṃhitā*) of the *Skandapurāṇa*.

The work is divided into seven *kāṇḍas*, four of which are contained in the first, and three in the second volume.

I. *Sambhavakāṇḍa*, in 50 *adhyāyas* (foll. 80), begins:

ओंकारनिलयं देवं गजवक्त्रं चतुर्भुजं ।
पिचिंडिलमहं वंदे विघ्नेशं गणनायकं ॥ १ ॥
सुमुखश्चैकदंतश्च कपिलो गजकर्णकः ।
लंबोदरश्च विकटो विघ्ननाशो विनायकः ॥ २ ॥
धूम्रकेतुर्गणाध्यक्षो भालचंद्रो गजाननः ।
वक्रतुंडः शूर्पकर्णो हेरंबः स्कंदपूर्वजः ॥ ३ ॥
षोडशैतानि नामानि यः पठेच्छृणुयादपि ।
विद्यारंभे विवाहे च प्रवेशे निर्गमे तथा ॥ ४ ॥
संग्रामे संकटे चैव विघ्नस्तस्य न जायते ।
सुब्रह्मण्यं प्रणम्याहं सर्वज्ञं सर्वगं सदा ॥ ५ ॥
अभीप्सितार्थसिद्ध्यर्थं प्रवक्ष्ये नामषोडश(? °शं) ।
प्रथमो ज्ञानशक्त्यात्मा द्वितीयः स्कंद एव च ॥ ६ ॥
अग्निभूयतृतीयः स्याद्बाहुलेयश्चतुर्थकः ।
गांगेयः पंचमो विद्यात् षष्ठः शरवणोद्भवः ॥ ७ ॥
सप्तमः कार्त्तिकेयः स्यात् कुमारः स्यादथाष्टकः ।
नवमः षण्मुखश्चैव तारकारिर्दश स्मृतः(!) ॥ ८ ॥
सेनान्येकादशश्चैव गुहो द्वादश एव च ।
त्रयोदशो ब्रह्मचारी षण्मातुरश्चतुर्दशः ॥ ९ ॥
क्रौंचभित्पंचदशकः षोडशः शिखिवाहनः ।
एतत्षोडशनामानि जपेत्सम्यक् सदादरं ॥ १० ॥
विवाहे दुर्गमे मार्गे दावाग्नौ गिरिगह्वरे ।
कवित्वे च महाशास्त्रे विज्ञानार्थी फलं लभेत् ॥ ११ ॥
कन्यार्थी लभते कन्यां जयार्थी लभते जयं ।
पुत्रार्थी लभते पुत्रं धनार्थी लभते धनं ॥ १२ ॥
आयुरारोग्यवश्यं च धनधान्यसुखावहं ॥ हरिः ओम् ॥

पुरा काश्यां चतुर्वक्त्रस्तताप परमं तपः ।
स्रष्टुकामः प्रजाः सर्वाः कृपया परमेशितुः ॥ १ ॥
तस्मिन्महेशचरणपरिचर्यापरायणे ।
मुनयः कतिचित्पुण्ये स्थित्वा गार्हस्थ्य उत्तमे ॥ २ ॥
वैखानसाश्रमे तप्तुं तपो नियतमानसाः ।
प्रापुस्तन्निकटं प्रष्टुं तदर्हं स्थानमुत्तमं ॥ ३ ॥
ततस्तमभिवाद्यैते ऽपृच्छन्प्रांजलयो विधिं ।
देव कुत्र वयं स्थित्वा वानप्रस्थपरायणाः ॥ ४ ॥
तपः कुर्मो वदैतत्त्वं नमस्ते प्रपितामह ।
इति तेषां समाकर्ण्य वचनं वारिजासनः ॥ ५ ॥
ध्यात्वा मुहूर्तमादाय कुशकूर्चं मनो व्यधात् ।
तानालोक्याह यत्रानः शीर्यते निर्जने वने ॥ ६ ॥
तद्वनं वः क्षमं कर्तुं तप इत्यनुशास्य तान् ।
विससर्ज तदा ब्रह्मा शिवं ध्यात्वा शिवामपि ॥ ७ ॥
ततस्तु नेमिः सा क्वापि चारुश्लक्ष्णशिलातले ।
शीर्णा तैरन्वितारण्ये तद्वनं तेन निर्मितं ॥ ८ ॥
गंगा हिमवतो यत्र चंद्रमंडलनिःसृता ।
अवतीर्णावनीभागे भगीरथपदानुगा ॥ ९ ॥
शंभोः कपर्दविलसत्कृतमालासुगंधिनी ।
तया तं नैमिषं पुण्यं सर्वलोकैकपावनं ॥ १० ॥ ० १४ ॥
तत्र सत्रं समाकर्ण्य समारब्धं मुनीश्वरैः ।
मुनेः सत्यवतीसूनोरंतेवासी तपोनिधिः ॥ १५ ॥
सूतः पौराणिकः श्रीमान् पुरारिचरणप्रियः ।
संप्राप तरसा तेषां मुनीनां भाग्यगौरवात् ॥ १६ ॥
तं दृष्ट्वा ते मुनिश्रेष्ठाः प्रीतिकंटकितत्वचः ।
सपर्यया तदा सूतं ते सर्वे पर्यपूजयन् ॥ १७ ॥
निर्दिष्टमानसं भेजे तत्पूजां मुदितांतरः ।
सूतः पौराणिकः श्रीमान् स्मयमानमुखांबुजः ॥ १८ ॥
तदा तमनुकूलाभिर्वाग्भिस्ते वाग्विदां वरं ।
प्रीतिं विधाय ते ऽपृच्छन् कथाः पौराणिकाः शुभाः॥१९॥
मुनयः ॥
वयं नैमिषमासाद्य कृतार्था वचनाद्विधेः ।
तदिदानीं वदास्माकं स्कंदस्य चरितं महत् ॥ २० ॥ ०

In the 2nd *adhyāya* we find the following enumeration of the *Purāṇas*, with a statement regarding the subdivisions of the *Skandap.*:

भूत्वा नारायणो व्यासः सत्यवत्याः सुतो महान् ।
संक्षिप्य चतुरो वेदान् स मुनिर्बादरायणः ॥ २५ ॥
पैलादिभ्यो विभज्यैमान् पृथक्पृथगसंकरं ।
दशधा चाष्टधा कृत्वा पुराणानि मुनीश्वराः ॥ २६ ॥
मह्यं करुणया प्रादाद्गुरुः सत्यवतीसुतः ।
ब्राह्मं पाद्मं वैष्णवं च शैवं भागवतं तथा ॥ २७ ॥
भविष्यं नारदीयं च मार्कण्डेयमतः परं ।
आग्नेयं ब्रह्मवैवर्तं लैंगं वाराहमेव च ॥ २८ ॥
स्कांदं च वामनं चैव मात्स्यं कौर्मं * च गारुडं ।
ब्रह्मांडं चेति पुण्यो ऽयं पुराणानामनुक्रमः ॥ २९ ॥
तत्र शैवानि शैवं च भविष्यं च द्विजोत्तमाः ।
मार्कंडेयं तथा लैंगं वाराहं स्कांदमेव च ॥ ३० ॥
मात्स्यमन्यत्तथा कौर्मं वामनं च मुनीश्वराः ।
ब्रह्मांडं च दशेमानि त्रीणि लक्षाणि संख्यया ॥ ३१ ॥
ग्रंथानां महिमा सर्वैः शिवस्यैव प्रकाश्यते ।
असाधारणया मूर्त्या नाम्ना साधारणेन च ॥ ३२ ॥
वदंति शिवमेतानि शिवस्तेषु प्रकाश्यते ।
विष्णोर्हि वैष्णवं तच्च तथा भागवतं तथा ॥ ३३ ॥
नारदीयपुराणं च गारुडं वैष्णवं विदुः ।
ब्राह्मं पाद्मं ब्रह्मणो द्वे अग्नेराग्नेयमेककं ॥ ३४ ॥
सवितुर्ब्रह्मवैवर्तमेवमष्टादश स्मृतं ।
चत्वारि वैष्णवानीशविष्ण्वोः साम्यपराणि वै ॥ ३५ ॥
ब्रह्मादिभ्यो ऽधिकं विष्णुं प्रवदंति जगत्पतिं ।
ब्रह्मविष्णुमहेशानां साम्यं ब्राह्मे पुराणके ॥ ३६ ॥
अन्येषामधिकं देवं ब्रह्माणं जगतां पतिं ।
प्रवदंति दिनाधीशं ब्रह्मविष्णुशिवात्मकं ॥ ३७ ॥ ० ४३ ॥
तत्र स्कांदं प्रवक्ष्यामि पुराणेषु त्रयोदशं ॥ ४४ ॥
संहिताभिस्तथा षड्भिर्लक्षैर्ग्रंथैर्विराजितं ।
दश शैवपुराणानि सात्त्विकानि विदुर्बुधाः ॥ ४५ ॥
श्रद्धेयानि द्विजवरैस्तेषां धर्मास्तु तत्र यत् ।
सत्त्वं शुक्लं समादिष्टं सुखं ज्ञानास्पदं तु यत् ॥ ४६ ॥ ० ५३ ॥
तेष्वपीदं मुनिश्रेष्ठाः स्कांदं सुखदमुत्तमं ।
सर्ववेदांतसारस्य पंचाशत्खंडमंडितं ॥ ५४ ॥
आद्या सनत्कुमारीया द्वितीया सूतसंहिता ।
ब्राह्मी तु संहिता पश्चात्तुरीया वैष्णवी मता ॥ ५५ ॥

* In most other works the *Kaurma* is placed before the *Mātsya.*

पंचमी शांकरी ज्ञेया सौरी षष्ठी तु संहिता ।
आद्या तु पंचपंचाशत्सहस्रैः * श्लोककैर्युता ॥ ५६ ॥
द्वितीया संहिता विप्राः षट्सहस्रैरलंकृता ।
त्रिसाहस्रैर्युता ब्राह्मी पंचभिर्वैष्णवी युता ॥ ५७ ॥
त्रिंशद्भिः शांकरी युक्ता खंडैर्द्वादशभिस्तथा ।
षष्ठी तु सौरी संयुक्ता सहस्रेणैककेन सा ॥ ५८ ॥
ग्रंथलक्षयुतं स्कांदं पंचाशत्खंडमंडितं ।
तदद्य संप्रवक्ष्यामि युष्मभ्यं विप्रपुंगवाः ॥ ५९ ॥
तत्र या संहिता प्रोक्ता शांकरी वेदसंमिता ।
त्रिंशत्सहस्रैर्ग्रंथानां विस्तरेण सुविस्तृता ॥ ६० ॥
आदौ शिवरहस्याख्यं खंडमद्य वदामि वः ।
तत्त्रयोदशसहस्रैः सप्तकांडैरलंकृतं ॥ ६१ ॥
पूर्वः संभवकांडाख्यो द्वितीयस्त्वासुरः स्मृतः ।
माहेंद्रस्तु तृतीयो हि युद्धकांडस्ततः स्मृतः ॥ ६२ ॥
पंचमो देवकांडाख्यो दक्षकांडस्ततः परं ।
सप्तमस्तु मुनिश्रेष्ठा उपदेश इति स्मृतः ॥ ६३ ॥
तत्र सर्वगुहस्यैव चरितं वर्णितं पुरा ।
विक्रमं तस्य सेनान्यो व्यासेन मुनिना द्विजाः ॥ ६४ ॥
इदमिह विबुधानामार्तिमोहापनोदं
प्रकटितमनुभावं कीर्तयंत्येव नित्यं ।
श्रुतिपुटमधु(श्रुतिपठमनु B) भूयो भूय एवाद्रियंते
भुवि सुतपशुपत्नीबंधुमित्रै रमंते ॥ ६५ ॥

II. *Āsurakāṇḍa*, in 15 *adhyāyas* (foll. 26), begins:

ओं श्रीशिवप्रियं देवं देवानामधिदैवतं ।
भजे ऽहं विघ्नराजं तं विघ्नहंतारमव्ययं ॥ १ ॥
कविं कवीनामीशानं गणानां गणनायकं ।
वक्रतुंडं महाकायं विघ्नेशं तं नमाम्यहं ॥ २ ॥
कार्त्तिकेयं महासेनं कुमारं पुष्करस्रजं ।
नमामि केकिकंठस्थं किंकिणीनादमेदुरं ॥ ३ ॥
ऋषय ऊचुः ॥
भगवन्सूत सर्वज्ञ पुराणार्थविशारद ।
शूरस्य सिंहवक्त्रस्य तारकस्य महौजसः ॥ ४ ॥
अन्येषामपि दैत्यानामुत्पत्तिं च तथा क्रियां ।
विस्तरेण वदाद्य त्वं शुश्रूषा महती च नः ॥ ५ ॥
सूत उवाच ॥
शृणुध्वमृषयः सर्वे कुमारायामितौजसे ।
उक्तं गीष्पतिना पूर्वं तद्वो वक्ष्याम्यनुक्रमात् ॥ ६ ॥
अस्ति दैत्यगुरुः कश्चित् काश्यपाख्यस्तपोधनः ।
ब्रह्मसूनुर्जितक्रोधः सत्यवाग्धर्मतत्परः ॥ ७ ॥ ०

III. *Vīramāhendrakāṇḍa*, in 7 *adhyāyas* (foll. 13), begins: श्रीशंकर उवाच ॥

अथ वाचं निशम्यायं स्कंदस्तां गुरुणोदितां ।
वीक्ष्यैनं करुणादृष्ट्या तिष्ठेत्याह तदा द्विजाः ॥ १ ॥
ततः प्रोवाच वचनं ब्रह्मविष्णुपुरोगमान् ।
देवानवेक्ष्य सेनानीर्हितार्थं श्रवणप्रियं ॥ २ ॥
शृणुध्वममराः सर्वे ब्रह्मविष्णुपुरस्कृताः ।
शूरं सबांधवं हत्वा स्थापयिष्यामि वो ध्रुवं ॥ ३ ॥
प्रेष्यस्तदर्थं को वा स्याद्दूतस्तस्य बलाबले ।
उन्नतिनिम्नतां ज्ञातुं मर्मज्ञो वा विचक्षणः ॥ ४ ॥
तदाकर्ण्य वचः सर्वे वीरबाहुं बलोत्कटं ।
निश्चित्यानुमतिं लब्ध्वा स्कंदस्यैनं सुरोत्तमाः ॥ ५ ॥ ०

IV. *Yuddhakāṇḍa*, in 35 *adhyāyas* (foll. 52), begins: सूत उवाच ॥

भानुकोपस्तु निर्गत्य रथमारुह्य तत्क्षणात् ।
गत्वा गेहं स्कंदं बुद्धा कवचवज्रनिष्ठुरं ॥ १ ॥
तूणीरविलसत्पृष्ठभागः खड्गलसत्करः ।
अंगुलित्राणरमणीयोऽगुलीभिर्मनोहरः ॥ २ ॥
गोधाचर्मावृतात्मीयमणिबंधोत्तरस्थलः ।
तप्तजांबूनदोद्भास्वत्पीतांबरपरिष्कृतः ॥ ३ ॥
वीरपट्टावृतस्तद्वन्नानाभरणभूषितः ।
द्रोणप्रसूनव्यरुचद्दामोद्दामप्रभावतः(?) ॥ ४ ॥ ०

V. *Devakāṇḍa*, in 7 *adhyāyas* (foll. 14), begins: सूत उवाच ॥

अथ वीक्ष्य गुहो देवान् जयंतप्रमुखानिह ।
बंधितानानयेत्याह वीरबाहुं तदासुरैः ॥ १ ॥
स तथेति विनिर्गत्य गुहाज्ञां शिरसा वहन् ।
जयंतादीनवाप्याथ वंदितस्तैर्महाबलः ॥ २ ॥
वृत्तांतमुक्त्वा तान् शीघ्रादानयित्वा समागतः ।
प्रणम्य ते गुहं दृष्ट्वा स्तुतिं चक्रुस्तरां तदा ॥ ३ ॥

* Cp. the statement in the *Sūtasaṃhitā:* ग्रंथतश्चैव षड्विंशत्सहस्रेणोपलक्षिता । आद्या तु संहिता विप्रा द्वितीया षट्सहस्रका ॥

तानुवाच कृपांभोधिः सुखिनो भवताधुना ।
स्वर्गभोगान्यथापूर्वं भुक्ता यूयमिति द्विजाः ॥ ४ ॥
कृताशिषो जयंतादिदेवाः परमया मुदा ।
प्रणेमुरिंद्रमभ्यासे स्थितमग्नीभुवस्तदा(!) ॥ ५ ॥ ०

VI. *Dakshakāṇḍa*, in 40 *adhyāyas* (foll. 50), begins: ऋषय ऊचुः ॥

दक्षाध्वरस्त्वया प्रोक्तः पुरा सूत तपोधन ।
जयंतायेंद्रपुत्राय समासेन बृहस्पतिः ॥ १ ॥
प्रोक्तवानिति तं भूयो विस्तराद्वक्तुमर्हसि ।
तदेतेषां वचः कर्णे कृत्वा प्राह ऋषीश्वरः ॥ २ ॥
शृण्वंतु ब्राह्मणाः सर्वे भवंतो ब्रह्मवित्तमाः ।
सत्यलोके पुरा ब्रह्मा सर्वैर्देवैस्तपोधनैः ॥ ३ ॥
ऋषिभिर्दशभिः पुत्रैः प्रजापतिभिरास्थितः ।
दक्षो ऽयं प्रथमस्तस्य पुत्राणां ब्राह्मणोत्तमाः ॥ ४ ॥ ०

VII. *Upadeśakāṇḍa*, in 85 *adhyāyas* (foll. 122), begins:

विघ्नेश्वरं विश्ववंद्यं विमलज्ञानबोधकं ।
उपदेशपादपूर्त्यर्थमुमापुत्रं नमाम्यहं ॥ १ ॥

ऋषय ऊचुः ॥

अस्ति मेरोरुदग्भागे महाकैलासपर्वतः ।
समीपतोऽडभित्तेश्च भवतेति समीरितं ॥ २ ॥
किंरूपो ऽयमृषिश्रेष्ठ किंप्रमाणः किमुच्छ्रयः ।
एतत्सर्वं विशेषेण वक्तुमर्हसि तापस ॥ ३ ॥

सूत उवाच ॥

इति तेषां वचः श्रुत्वा प्राह पौराणिकोत्तमः ।
शृणुध्वं ब्राह्मणाः सर्वे गुह्याद्गुह्यतरं परं ॥ ४ ॥
अस्ति मेरोरुदग्भागे महाकैलासपर्वतः ।
सांबस्य सगणस्यायं सभक्तस्येंदुमौलिनः ॥ ५ ॥
संवासो योजनानां च त्रिंशत्कोटिभिरावृतः ।
औन्नत्यमेतद्द्विगुणमस्य ज्ञेयं द्विजोत्तमाः ॥ ६ ॥ ०

It ends:

इह लोके परत्रापि स्कंदसायुज्यमाप्नुयात् ।
तस्मादहरहर्नित्यं श्रोतव्यमभिवृद्धये ॥ १४० ॥
सूतात्मजस्य वचसोति(?॰सेति)मुनींद्रवर्याः
संतोषवार्धिलहरीत(?॰सं)निमग्नचित्ताः ।
संभाष्य सूतमपि –◡◡– विसृज्य
प्रापुस्तदाश्रमपदं त्रिदिवानधिश्रीः(!) ॥ १४१ ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे शंकरसंहितायां शिवरहस्यखंडे उपदेशकांडे पंचाशीतितमो ऽध्यायः ॥ ८५ ॥ संवत् १८६१ ॥

The date, though only referring to the last 31 leaves, may be applied to the whole of the MS.

A prose paraphrase in Telugu of the whole of the *Śivarahasyakhaṇḍa*, by *Mudigoṇḍa Brahmāya Liṅgārādhya*, was published, at Madras, in 1859. [H. T. COLEBROOKE.]

3673.

382 b. Foll. 43; folio, size 16¼ in. by 10¾ in.; European paper; good Devanāgarī writing; thirty lines in a page.

The first or *Sambhava-Kāṇḍa* of the *Śivarahasyakhaṇḍa*.

This MS. is rather more correct than the corresponding section of the last MS.

[H. T. COLEBROOKE.]

3674.

1688. Foll. 79 & 43; size 9½ in. by 4 in.; modern Devanāgarī writing; eight lines in a page.

Two fragments of the seventh or *Upadeśa-Kāṇḍa* of the *Śivarahasyakhaṇḍa*; comprising *adhyāyas* 9–28 and 39–47 respectively.

In the first fragment two leaves are numbered 40, and fol. 20 of the second fragment is bound up with the first between foll. 19 and 20. [H. T. COLEBROOKE.]

3675.

382 a. Foll. 29; folio, size 16¾ in. by 10¾ in.; clear Devanāgarī writing; thirty lines in a page.

Sanatkumārasaṃhitā, of the *Skandapurāṇa*, in 21 *adhyāyas*, containing *Śaiva* legends,

especially regarding visits of gods and kings to sacred places in the neighbourhood of Kāśī where famous *liṅgas* are established.

Sanatkumāra seems to have given its name to the work as one of the chief interlocutors and narrators.

The MS. is very incorrect. It begins (somewhat corrected):

सुदृढं योगमारूढैर्गूढमंतः प्रढौकितं ।
वंदे योहनमद्विघ्नं(? यो ऽहन्न°) प्रौढं ढौंढविनायकं ॥१॥

तपःप्रसन्नश्रीकंठप्रसादामातुलप्रभं(? °सादादतुलप्रभं) ।
श्रीदंडपाणिं काशीस्थं योगक्षेमपरं(? °करं) श्रये ॥ २ ॥

योगाभ्यासेन शक्तास्तपसेनचरता(?) भक्तिमार्गे ऽप्यगाधे
नांतस्थाः प्राणिनो ये कलिमलकलुषास्तानशेषान्भवाब्धौ ।
उद्धर्तुं यः कृपालुर्निवसति सगणे(°णो) विश्वपा साकमीशो
देव्या[ः] क्षेत्रे [ऽ]विमुक्ते स भवतां श्रेयसे विश्वनाथः
[गणेशः] ॥ ३ ॥

सनत्कुमार उवाच ॥

कृत्वोद्वाहं देवदेवो ऽथ देव्या
मैरीकामान्मुंजवत्पर्वतेंद्रात् ।
ब्रह्मेंद्रादीन्दैवतांस्तान्विसृज्य
क्रीडासक्तो नंदिमुख्यैर्गणेशैः ॥ ४ ॥

देव्याः प्रीत्यै कामरूपैरनंतैः
सिंहव्याघ्रर्क्षाननैः सारिकास्यैः ।
कैश्चित्सारंगाश्वनागैणकाक-
क्रोडश्वाविड्रो(? ज्ञो)श्वहंसादिवक्त्रैः ॥ ५ ॥ ° १० ॥

देव्युवाच ॥

कादंबसंख्यागणनायकानां
रूपाणि कर्माणि बलानि चैषां ।
पुण्यानि पूर्वत्र कृतानि तानि
प्रसीद सर्वज्ञ न मे ऽस्ति तृप्तिः ॥ ११ ॥

आविष्कारितगंभीरगूढभावो महेश्वरः ।
आघ्राय वदनांभोजं तामेवात्मगिरं जगौ ॥ १२ ॥

ईश्वर उवाच ॥

नैषां प्रसंख्यानमितं(°दं) स्वरूपं
कर्माण्यमेयानि बलानि चौर्यं ।
पुण्यानि चाथापि वदामि देवि
ना[ना]नतान्मे रतिरस्ति काचित् ॥ १३ ॥ °

1. *viśveśvaragaṇānuvarṇanam* (20 *ślokas*); 2. *kāśyapavarṇanam* (150); 3. *mokshopāyanirūpaṇam* (32); 4. *viśveśvaraliṅgāvirbhāvakathanam* (30); 5. *pāpaharaṇopāyavarṇanam* (53); 6. *bhavānīvarṇanam* (71); 7. *yātrāvarṇanāpraśaṃsā* (34); 8. *devānām avimuktāntaḥpraveśavarṇanam* (33); 9. *tīrthāvalīparibhṛita-bhāgīrathīpraveśavarṇanam* (54); 10. *śivayor nṛityakathanam* (45); 11. *hiraṇyapraśaṃsā* (100); 12. *prabhākara(sya) kāśīpraveśaḥ* (28); 13. *pāśupatavratopadeśaḥ* (94); 14. *prabhākarasya kāśīvāsapradānam* (72); 15. *garuḍeśvarayātrāvarṇanam* (48); 16. *kalivyākulasatvaravyāsavārāṇasīpraveśakathanam* (74); 17. *vyāsabhikshāṭanavarṇanam* (106); 18. *vyāsasamayakathanam* (150); 19. *adābhyeśvaramāhātmyavarṇanam* (116); 20. *kāśīdharmanirūpaṇam* (89); 21. *vyāsacaritravarṇanam* (51).

It ends: सूत उवाच ॥

इत्युक्त्वा भगवान्व्यासः सह लोकैर्महामुनिः ।
मणिकर्णिकामहातीर्थं प्रययावतिहर्षितः ॥

स्नात्वा तत्र विधानेन पृथग्विश्वेश्वरं शिवं ।
पूजयित्वा विधानेन मुक्तिमंडपमाश्रितः ॥

उपास्य दक्षिणामूर्तिं कृत्वा नक्तं यथाविधि ।
रात्रिशेषं दिव्याख्यानैर्जगतीश्वरसन्निधौ ॥

उपादिदेश भगवान् क्षेत्रमाहात्म्यमुत्तमं ।
यथावद्यततो(?) सर्वं न मुंचति कथंचन ॥

महापत्स्वपि यत्नेन ते ऽपि विज्ञानकाशिकः[1] ।
समुखं न्यवसन्क्षेत्रे प्राप्ताखिलमनोरथाः ॥

इत्येतद्व्यासचरितं पवित्रं पापनाशनं ।
यः पठेद्व्यासचरितं स विघ्नैर्नाभिभूयते ।
सर्वकार्येषु सर्वत्र व्यासस्य वचनं यथा ॥ ५१ ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे सनत्कुमारसंहितायां व्यासचरित्रवर्णनं नामैकविंशो ऽध्यायः ॥ २१ ॥ सनत्कुमारसंहिता समाप्ता ॥

[H. T. Colebrooke.]

---

[1] ? ° काक्षिणः.

3676.

1432 a. Foll. 40; size $12\frac{1}{4}$ in. by 6 in.; rather careless Devanāgarī writing of 1705 A.D.; 13 or 14 lines in a page.

Kārttikamāhātmya, in 26 *adhyāyas,* ascribing itself to the *Sanatkumārasaṃhitā* of the *Skandapurāṇa.*

In form of dialogues between the principal gods and between the *Ṛishis* and *Vālakhilyas,* it contains speculations on the divine powers invested in each of them, and on the benefit derived from devotions held in honour of *Vishṇu* in the month of Kārttika.

It begins: ऋषय ऊचुः ॥

मुनिश्रेष्ठा वालखिल्याः सर्वलोकहितेच्छया ।
कलौ कलुषचित्तानां लोकानां दीनभाषिणां ॥ १ ॥
ज्ञानविज्ञानहीनानां शिश्नोदरसुखैषिणां ।
क्षणभंगुरबुद्धीनां स्वार्थतत्परमानसां(॰चेतसां) ॥ २ ॥
कथं प्रसन्नो भगवान्भविष्यति जनार्दनः ।
श्रुतं चेद्भास्करमुखात्तद् ब्रूत व्रतमुत्तमं ॥ ३ ॥ ॰

It ends:

सर्वरोगापहं सर्वपापनाशकरं शुभं ।
धनधान्यकरं मुक्तेर्निदानं कार्त्तिकव्रतं ॥ २२ ॥
विष्णुप्रीतिकरं नानाचिं[ति]तार्थफलप्रदं ।
यः करोति नरो भक्त्या तस्य पुण्यफलं महत् ॥ २३ ॥

इति श्रीसनत्कुमारसंहितायां कार्त्तिकमाहात्म्ये षड्विंशतितमोऽध्यायः ॥ २६ ॥ संवत्सतशे १७६२ ॥ मन्मथमसंवत्सरे ॥ शके १६२७ ॥ दुर्मुखनामसंवत्सरे दक्षिणायणे भाद्रपदशुद्धपौर्णिमास्यां १५ विट्ठलभदयाध्येनेरकर काश्यां लिखितं ॥ स्वार्थं वा परमार्थं वा ॥

The index indicatorius in MS. 366 contains (foll. 217-18) an abstract of the contents of a "*skānde amṛitasāroddhāre kārttikamāhātmyam,*" but it is evidently a different work from the present.

There are two Bombay editions of this work, a printed (1854) and a lithographed one (1860). [H. T. COLEBROOKE.]

3677.

2581. Foll. 44; size 11 in. by $5\frac{3}{4}$ in.; fair, modern Devanāgarī writing; twelve lines in a page.

Kārttikamāhātmya, adhyāyas 1–24.

[MARSDEN.]

3678.

372 a. Foll. 35; size 10 in. by 4 in.; indifferent Devanāgarī writing of 1681 A.D.; 11 or 12 lines in a page.

Tulasīmāhātmya [A], of the *Sanatkumārasaṃhitā* of the *Skandapurāṇa,* in 15 *adhyāyas;* praising the miraculous qualities of the Tulasī plant, and raising it to the rank of a goddess to which divine worship is to be offered.

In the colophons of 5 of the 15 *adhyāyas* of the present MS. (viz. *adhy.* 8, 10, 12, 13, 14), though otherwise agreeing with the other MS., the treatise is assigned to the *Padmapurāṇa.*

It begins: सूत ॰ ॥

पुरा कदाचिद्बृचारिः प्रणिपत्य बृहस्पतिं ।
विज्ञिज्ञिपन्महाभागं [1] सर्वज्ञं वंशिनां वरं ॥

भगवन् प्राणिनः सर्वे त्रैलोक्ये साधिते [2] मया ।
दुर्वृत्ता दुःखसंपन्नाः सदाचारविवर्जिताः ॥

संसारसागरे मग्नाः संकीर्णेतरजातयः ।
जातिभ्रष्टाः प्रवर्तंते हीनाचाराश्च हिंसकाः ॥

मोक्षमार्गः खिलीभूतो(ख॰ B) धर्मध्वजविनाशितः ।
संपदश्च विनश्यंति क्षणमात्रेण वै गुरो ॥

पुरुषार्थो भविष्यंति येनोपायेन सुव्रत ।
ब्रूहि तत्त्वविदां श्रेष्ठ सर्वसंपत्समृद्धिदं ॥

बृहस्पतिरुवाच ॥

साधु पृष्टं महाभाग त्रैलोक्यैश्वर्यवर्धन ।
श्रीमहातुलसीदेव्या गुणाः सर्वे त्वयोदिताः [3] ॥

---

[1] r. व्यजिज्ञप॰. [2] साधितो B. [3] मयो॰ B.

सिध्यंति नात्र संदेहः सा लक्ष्मीः सर्वसिद्धिदा ।
येनैव वर्धिता देवी स लक्ष्मीभाजनं भवेत् ॥
यत्र तिष्ठति सा देवी तत्र नृत्यंति संपदः ।
तस्याः प्रभावं देवेश कल्पकोटिशतैरपि ।
वक्तुं नालमतो वक्ष्ये संक्षेपात्पाकशासन ॥
हिरण्यकशिपोः पुत्रः प्रह्लादो भूसुताय वै ।
नरकाय(नारदाय B) जगादेवं तुलसीकाष्ठवैभवं ॥

प्रह्लाद उवाच ॥
सूनो तुलस्या माहात्म्यं शृणु यत्पूजया पुमान्[1] ।
भुक्तेह वांछितान्भोगानंते मोक्षमवाप्नुयात् ॥
आस्ते हि तुलसीकाष्ठं मुष्टिमात्रं धरासुत ।
सांनिध्यं कुरुते(कुर्वते) तत्र देवा नारायणादयः ॥
तुलसीकाष्ठमाहात्म्यं श्रवणात्पठनादपि ।
इयत्तया परिच्छिद्य मया वक्तुं न शक्यते ॥ ०

It ends:

यस्तु श्रीतुलसीगंधमाघ्राति द्विजसत्तमः[2] ।
स एव गंता तद्विष्णोः पदमत्यंतदुर्लभं ॥
एवंप्रभावा सा देवी तुलसी पुण्यदायिनी ।
इमां तु तुलसीगाथां श्राद्धकाले तु यः पठेत् ।
सर्वे ते पितरस्तस्य यास्यंति परमां गतिं ॥
इदं पवित्रं परमं सर्वपापप्रणाशनं ।
यः पठेत्प्रातरुत्थाय स देवैरपि पूज्यते ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे सनत्कुमारसंहितायां तुलसीमाहात्म्ये पंचदशो ऽध्यायः ॥ ० संवत् १७३८ समचैत्रशुक्लत्रितीयायां शनिवारे टक्कानगरे लिखितं तुलसीमाहात्म्यमिति ॥

[H. T. Colebrooke.]

3679.

1856. Foll. 50; size 11 in. by $4\frac{1}{4}$ in.; good Devanāgarī writing of 1726 A.D.; nine lines in a page.

Tulasīmāhātmya. [B.]

Dated: श्रीशके १६४८ पराभवसंवत्सरे होनभट्ट उंडाळेकर तुलसीमाहात्म्यं लिखितं ॥

[Dr. John Taylor.]

[1] तत्पूजया ० A; यत्पूजयाप्यहं B.
[2] B om. this line.

3680.

2559. Foll. 61; folio, size $13\frac{3}{4}$ in. by $10\frac{1}{2}$ in.; modern Telugu handwriting; about thirty lines in a page.

Triśiragiri-māhātmya, or *Triśiraśaila(nātha)-māhātmya*, of the *Sanatkumārasaṃhitā* of the *Skandapurāṇa*; "a legendary account of the hill of Triśira or Tricanapali, an outwork of Laṅkā in the days of *Rāvaṇa*, under charge of a demon named *Triśiras*, killed by *Rāma*" (Wilson, Mack. Coll., p. 135); including an account of the Cola kings.

It begins:

नैमिशारण्यनिलया मुनयः शौनकादयः ।
अष्टांगयोगनिरता ब्रह्मज्ञानैकतत्पराः ॥
मुमुक्षवो महात्मानो निर्ममा ब्रह्मवादिनः ।
धर्मज्ञा अनसूयाश्च सत्यव्रतपरायणाः
जितेंद्रिया जितक्रोधाः सर्वभूतदयाळवः ।
भक्त्या परमया युक्ता अर्चयंतः सदाशिवं ॥
तपस्तेपुर्महापुण्ये नैमिशे मुक्तिदायिनि ।
एकदा ते महात्मानः समाजं चक्रुरुत्तमं ॥
कथयंतो महापुण्याः कथाः पापप्रणाशनीः ।
मुक्तिं मुक्तेरुपायं च जिज्ञासंतः परस्परं ॥ ०

The work seems to be incomplete. There are 56 *adhyāyas*, the last of which is however without a colophon, ending thus:

इति पूर्वं समासेन कथितं मुनिपुंगवे ।
तच्छ्रुत्वा करिकालोऽपि कुंभजान्मुनिपुंगवात् ॥
न्यायार्जितं च सकलं द्रव्यमर्पितवान्मुधे ।
अगस्त्यचोदितो राजा राक्षसैर्घोरकर्मभिः ॥
खिलीकृतानि तीर्थानि द्वादशात्यद्भुतानि च ।
प्रकाशितानि पुण्यानि व्यतनोद्भक्तिसंयुतः ॥

Foll. 49–61 have been wrongly inserted first in the volume.

On a special treatise on the Cola dynasty, assigned to the *Bhavishyottarapurāṇa*, see above, no. 3456. [Mackenzie Collection.]

3681.

2730 c & d. Foll. 25; small 4to, size $8\frac{1}{4}$ in. by 6 in.; clear, modern Devanāgarī writing; 23–28 lines in a page.

Two treatises professing to belong to the *Sahyādrikhaṇḍa* of the *Skandapurāṇa*.

I. *Vānavāsīkshetramāhātmya*, celebrating the neighbourhood of Vānavāsī, as a locality hallowed by the worship of *Madhukeśvara-Śiva*, and by the fact of his *Devī* having been born at the foot of mount Sahya; and professing to form *adhyāyas* 22–26 of the *Sahyādrikhaṇḍa* of the *Sanatkumārasaṃhitā* of the *Skandapurāṇa*.

It begins: बाणवासिक्षेत्रमहिमा लिख्यते ॥

ऋषय ऊचुः ॥

भगवन्सूत सर्वज्ञ वानवासीति या त्वया ।
पुरा प्रोक्ता महाबुद्धे कुत्रास्ते सा पुरी शुभा ॥ १ ॥
केनादौ निर्मिता चेयं कथं पुण्यतराभवत् ।
एतत्सर्वं च विस्तार्य वक्तुमर्हस्यशेषतः ॥ २ ॥

श्रीसूतः ॥

शृणुध्वं तत्कथां पुण्यामृषयः शंसितव्रताः(संशित°) ।
सर्वाघौघक्षयकरीं श्रोतॄणां विस्मयप्रदां ॥ ३ ॥
कल्पादौ भगवान् ब्रह्मा सृष्ट्वा लोकाननेकशः ।
तत्रत्यानां जनानां च सदाह्लादनकारिणः ॥ ४ ॥
नदीनदतटाकांश्च पुरीर्निर्माय सप्त च ।
पश्चादुपपुरीः सप्त निर्ममे जगतां पतिः ॥ ५ ॥
तासां नामानि पुण्यानि शृणुध्वं मुनिपुंगवाः ।
वानवासी कुशा लंका काश्मीरी कुंडिनी पुरी ॥ ६ ॥
जहरी मंदरी चेति ह्युपपुर्यः प्रकीर्तिताः ।
कृते तु कौमुदी प्रोक्ता त्रेतायां बैदवी तथा ।
द्वापरे तु जयंती स्याद् वानवासी कलौ युगे ॥ ७ ॥ °

The ascendancy which *Śivaism* gained in those parts over other forms of worship is symbolized, in *adhy.* 24, by an account of a dispute between the gods of the *Trimūrti* for precedence, decided in favour of *Śiva* by his own self-assertion; whilst other legends are introduced to illustrate the marvellous efficacy of acts of devotion performed there. Thus, in *adhy.* 22, the story of *Caṇḍikā*, the quarrelsome wife of *Mārtāṇḍa dvija* of Barbaradeśa, who had to be put away by her husband, and who, when she died, became a *paiśācī* in 15 successive transformations, until she atoned for her sin by paying homage to *Madhukeśvara*, and became released. Another story (in *adhy.* 23) is that of the redoutable brigand *Huṇḍa*, and his atrocious wife *Pulkasī*, who were finally overcome by *Malla nṛipati*, after invoking the assistance of the powerful god.

It ends: इत्यादिमहापुराणे स्कांदे सनत्कुमारसंहितायां सह्याद्रिखंडे षड्विंशो ऽध्यायः ॥

II. *Mayūravarmākhyāna*, the story of *Mayūravarman*, or *Śikhivarman*, of Jayantīpura; in a different version from that contained in G. Da Cunha's edition of the *Sahyādrikhaṇḍa* (pp. 334 seqq.; see next MS.). Rather incorrect.

It begins (fol. 13*b*): मयूरवर्माख्यानं लिख्यते ॥

अभूदभूमः(!) प्रथितः(*r.* °तं) पृथिव्यां
पुरं जयंतीपुरमित्युदारं ।
पुरंदरस्यापि पुरीमपास्य
स्थितेव यत्र स्थितिरथी(? स्थिरधीः) सदा श्रीः ॥

तदिदं पृथिवीजयार्जितं विजयंतीपुरमित्युशंति च
कनकाद्रिपुरं परे जगुर्वनवासीपुरमीरयंत्यदः ।
नवनंदसमाह्वया नृपा नव सिंहासनसंश्रयास्त्विह
नवमास्पदवृत्तयः पुरा नवमायां किल राज्यपा दधुः ॥ °

Whilst much is made of the miraculous feats performed by the hero of the story, and the adventures he went through before his accession to the throne, comparatively little is said of the memorable event of his reign, viz. the introduction of Brāhmans from the north into this part of the southern peninsula.

His policy, however, is shown to have been continued by his son *Trinetra Kādamba*, who spread these apostles of civilization further south to Gokarṇa, the country "which in former times had been purified by the arrows of *Rāma*, and by *Śiva*." Cf. Wilson, Mack. Coll., i., pp. 95, 96.

The tract consists of 287½ *ślokas*, the last five of which have been added by another hand, the last leaf of the original MS., and with it the colophon, having apparently been lost. Whether it is meant to be included in the *Skandapurāṇa* does not now appear, though the subject-matter makes its connection with the *Sahyādrikhaṇḍa* very probable.

It ends: ते ह्युत्तरसहस्राख्याः सम्यक्षेषु(!) प्रकीर्तिताः ॥ इति देशोत्पत्तिपद्धतिः ॥ [Mackenzie Collection.]

3682.

2703. Foll. 221 (counted 219; nos. 48, 142, 214, 215 being double, and nos. 116 & 121 omitted); size 8½ in. by 4 in.; Devanāgarī character, written by several hands in 1806 A.D.; 7–9 lines in a page.

Two sections of the *Sahyādrikhaṇḍa*, and one section of the *Sūtasaṃhitā* of the *Skandapurāṇa*.

This *Khaṇḍa*, containing the legendary record of the region along the Sahyādri range (especially the North Canara country), has been edited (Bombay 1877) by G. Da Cunha. The MS. contains these two sections of that *khaṇḍa*:—

i. (Foll. 1–141.) *Reṇukāmāhātmya* of the edition (foll. 389–440), begins:

लक्ष्मीचारुकुचद्वंद्वकुकुंमांकितवक्षसे ।
नमो नृसिंहनाथाय सर्वमंगलमूर्तये ॥
सप्तहाटककेशांतज्वलत्पावककांचन ।
वज्राधिकनखस्पर्श दिव्यसिंह नमोऽस्तु ते ॥

ऋषयः ॥ यत्त्वया कथितं स्कंद भुक्तिमुक्तिफलप्रदं ।
विचज्रं(विरजं ed.) मेखलं तीर्थं तदस्माभिः श्रुतं प्रभो ॥
मातृतीर्थमिति ख्यातं [प्रणीतादक्षिणे तटे] । °

The gods, vanquished by the Dānavas, appeal for help to *Vishṇu*, who tells them that he will be born from *Aditi-Pārvatī*, who is to enter human form as *Ekavīrā* or *Reṇukā*, the daughter of *Reṇu* (*adhy.* 1, 2). Birth of *Reṇukā* (*adhy.* 3, 4), and of *Jamadagni* (*adhy.* 5–7). Marriage of the two (*adhy.* 9–12), and birth of *Jāmadagna Paraśurāma* (*adhy.* 13). The boy's training in arms and his return (*adhy.* 14–19). Subsequently, whilst *Rāvaṇa* and the Rākshasas are causing trouble, *Kārtavīrya*, king of the Haihayas—who is no other than *Arjuna*—arrives to assist *Jamadagni* (*adhy.* 29); but on being refused the gift of *Kāmadhenu*, he becomes his deadly enemy: we have thus another version of the story of the quarrel of *Vasishṭha* and *Viśvāmitra* over the cow. *Jamadagni* is slain (*adhy.* 35), and *Paraśurāma*, to avenge his father, challenges and kills *Kārtavīrya* (*adhy.* 47), and subsequently exterminates the Khatriyas and Rākshasas (*adhy.* 50). The remainder of this section is devoted to the glorification of *Paraśurāma*, and the institution of sacred *tīrthas* such as Rāmatīrtha (fol. 123*a*), Cakratīrtha (fol. 123*b*), and Mātṛitīrtha (fol. 137*b*). It breaks off at the bottom of fol. 141*b*, after 2½ *ślokas* following the end of *adhy.* 58 (*mātṛitīrthavarṇanam*). In the edition, the *Reṇukāmāhātmya* consists of only 40 *adhyāyas*, corresponding to *adhy.* 1–42 of the MS. (where *adhy.* 31 and 38 form two chapters each); this correspondence, however, only extends to ed. *adhy.* 40, v. 35, where, from the middle of the first half-verse, the MS. (fol. 96*a*, l. 6) is quite different. Between foll. 96 and 97 the end of *adhy.* 42 and beginning of 43 is wanting.

II. (Foll. 142–165.) [*Mayūravarmākhyāna*], being *adhy.* 7–10 of the *Uttarārdha* — here called *Uttarakāṇḍa* after the first two chapters, afterwards *Uparibhāga*—of the *Sahyādrikhaṇḍa*, as edited; with two new chapters — *mayūravarmotpattiḥ* and *ahicchatrabrāhmaṇānayanam*— inserted between 7 and 8.

It begins: ऋषय ऊचु: ॥

भगवन्सूत सर्वज्ञ पुराणेष्वतिकोविद ।
किमर्थं भार्गवो देशं चकाराब्धौ स्वयंविभु: ॥

By throwing his axe three *yojanas* into the sea from the top of the Sahyādri, *Paraśurāma* reclaims land which he first bestows on the Brāhmans, but takes from them again; whereupon it comes under the sway of *Mayūravarman,* or *Śikhivarman* (fol. 145*a*), who founds 32 villages (foll. 145*a*, 151*b*) and the town of Jayantikā (fol. 148*b*) or Vānavāsī (or Vanavāsipura, the modern Bangwasi), into which he introduces Brāhmans from Ahicchatrā (fol. 150*a*). The chapters have no numbers, space being left in the colophons for them.

From fol. 186*b*, l. 1 infr. to 205*b*, 2 infr., this section is repeated in a more correct form; three more chapters (11–13 of the ed.) being added thereto, ending: इति श्रीस्कांदे सह्याद्रौ पातित्यकथनं ॥

III. (Foll. 166*a*–186*b*). A chapter claiming to be taken from the *Jñānayogakhaṇḍa* of the *Sūtasaṃhitā* (but partly vernacular), beginning: तौलव द्वात्रिंशद्ग्रामनामानि भेदा:। आदौ पश्चिमषोडशग्रामभेदा लिख्यंते। कारेंडरु। ककोडि। मरणे। कोलिविमाडु। ० and ending: इति श्रीस्कंदपुराणे सूतसंहितायां ज्ञानयोगखंडे आसनविधिकथनं ॥ [MACKENZIE COLLECTION.]

3683.

2704. Foll. 25; size 8 in. by 6 in.; clear, modern Devanāgarī writing; 12 or 13 lines in a page.

A section of the (*uparibhāga* of the) *Sahyādrikhaṇḍa* of the *Skandapurāṇa*.

It consists of 13 *adhyāyas*, treating of two different subjects, viz.:—

I. *Adhyāyas* 1–10. [*Ishupāta-*]*Rāmakshetramāhātmya* [A], being another version of the myth of *Paraśurāma* reclaiming land from the sea by shooting an arrow into it.

It begins (with the numbers supplied):

सूत उवाच ॥

नैमिषे निमिषक्षेत्रे ऋषय: सत्रमासत ।
शतसंवत्सरं दीर्घं नानापक्षिद्दिसंकुलं [1] ॥ १ ॥
तत्रासन्नृषय: सर्वे दिव्या भौमाश्च [2] नित्यश: ।
यज्ञनारायणं [3] साक्षाद्यज्ञैर्देवैर्महर्षिभि: [4] ॥ २ ॥
वेदैश्च सवनै: स्तोत्रै: शस्त्रैरस्त्रैश्च संयुता: [5] ।
मंत्रानुमंत्रिता: सर्वा देवता निवसंति हि [6] ॥ ३ ॥
त्रयाणामपि लोकानामुत्सव: समभूत्तदा ।
इंद्रादयो देवगणा देवाचार्यपुरोगमा: [7] ।
शौनकं मुनिशार्दूलं पुरस्कृत्य ययुस्तदा ॥ ४ ॥
तानागतान्समालोक्य [8] ऋषय: प्रश्रयान्विता: [9] ।
उत्तस्थु: [10] परमप्रीत्या शौनकं चेदमब्रुवन् ॥ ५ ॥
अहो धन्यतमो लोके [11] स एव पुरुषो महान् ।
यस्यागमनमात्रेण सर्वे प्रमुदिता जना: ॥ ६ ॥
वयमत्र समासीना: सत्रयागचिकीर्षया ।
कर्मावसाने चास्माकं कालो नैवातिवर्तते ॥ ७ ॥
कथाभि: सुविचित्राभिरितिहासै: पुरातनै: ।
त्वं न: सुखयितुं कालमर्हो ऽसि [12] पुरुषोत्तम ॥ ८ ॥

---

[1] Thus A, B; ऋषिसंघसमावृतं ed. (from the var. lects. here given, some idea may be formed of the edition).

[2] दिव्यभोगाश्च B; दिव्यभोगांश्च ed.

[3] Thus A, ed.; यज्ञे नारायणं B.

[4] ० यज्ञदेवै ० ed. [5] शास्त्रै ० संयुते ed.

[6] मंत्रानुमंत्रितान्सर्वान्देवतानि वसंति हि । ed.

[7] B, ed. omit this and the next line.

[8] समालक्ष्य B, ed. [9] ऋषयश्च दयान्विता: ed.

[10] ततस्तु ed. [11] लोकात् ed.

[12] सुखवसत्कालमहोसि (!) ed.

इत्युक्तो मुनिशार्दूलैः शौनकः करुणानिधिः ।
द्वैपायनं पुरस्कृत्य वरमासनमास्थितः ॥ ९ ॥
कथयामास विविधाः कथाः सर्वमनोरमाः ।
धर्मान्देशाश्रितान्कालयुगपर्वतसंश्रितान्[1] ॥ १० ॥
वर्णसंकरजानां च[2] कर्माण्युच्चावचान्यपि ।
एवं कथयतस्तत्र कालो बहुतिथो[3] गतः ॥ ११ ॥
कदाचिदागतस्तत्र ऋषिसंघसमावृतः ।
जामदग्न्यो मुनिवरस्तपसा[4] प्रज्वलन्निव ॥ १२ ॥ ० ३६ ॥
इति तेषां वचः श्रुत्वा जामदग्न्यो महामुनिः ।
शौनकं प्रेरयामास तीर्थमाहात्म्यकीर्तने ॥ ३७ ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे सह्याद्रिखंडे रामक्षेत्रमाहात्म्ये प्रथमो ऽध्यायः ॥

शौनक उवाच ॥
शौनको ऽहं प्रवक्ष्यामि क्षेत्रमाहात्म्यमुत्तमं ।
रामस्य रेणुकेयस्य(*r.* रै०) इषुपाताङ्कितस्य च ॥ १ ॥
रामेण रेणुकेयेन(रै०) भूमिः सर्वस्वदक्षिणा ।
दत्ता विप्राय विधिवत्कश्यपाय महात्मने ॥ २ ॥ ०

The first *adhyāya* corresponds to the last *adhyāya* but one (the 20th) of the *uttarārdha* of the *Sahyādrikhaṇḍa* in the edition, but the latter seems to contain nothing corresponding either to the remaining 9 *adhyāyas*, or to the succeeding tale.

It ends: शौनक उवाच ॥

इदमाख्यानकं सर्वं पुरंदरजयावहं ।
यः पठेच्छृणुयाद्वापि संपद्भिर्न वियुज्यते ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे सह्याद्रिखंडे इषुपातरामक्षेत्रमाहात्म्ये दशमो ऽध्यायः ॥

II. *Adhyāyas* 11–13. *Pushpadantopākhyāna* (rather incorrect), beginning:

ऋषय ऊचुः ॥
शौनकस्त्वं महायोगी सर्वधर्मविदां वरः ।
नानाकथानकज्ञो ऽसि मितवाक्सत्यभाषणः ॥
रामक्षेत्रस्य माहात्म्यं रेणुकेयस्य(रै०) वै श्रुतं ।
तेनास्माकं हि संतोषः संजातो चोपमातितः(!) ॥
तथापि श्रोतुमिच्छामो त्वन्मुखांभोजतः पुनः ।
अस्मिन्क्षेत्रे जनिष्यंते स्वर्गाच्च्युता दिवौकसः ॥
गंधर्वा यक्षसाध्याश्च शिवविष्णुगणास्तथा ।
शापेन स्वेच्छया वापि येन केनापि हेतुना ॥ ०

The *Gandharva Pushpadanta,* having heedlessly disturbed the divine service of *Śiva's* worshippers, is condemned by the god to become deprived of his reason (*cetanāhīna*) and of the power of motion (*niśceshṭatā*); but on addressing *Śiva* with the *Mahimnaḥ stava* (महिम्नः पारं ते०)—which is indeed ascribed to a *Pushpadanta*—is pardoned for his offence against the god, whilst that committed against the pious worshippers is to be expiated by the *Gandharva* undergoing a term of earthly existence in the Sahyādri region. The events that are to take place during this time are, in some way, connected with the Śaka year 1634:

अतः स मर्त्यलोके ऽस्मिन् अष्टाविंशतिपर्यये ।
कलावस्मिंश्च भविता शाके वै शालिवाहने ॥
वेदाग्निरसभूवर्षे सैय्याद्रिविषयेष्वपि(सह्या०) ।
भौंसलानां कुले नूनं भविष्यति सुबुद्धिमान् ॥
नागाह्वयो महातेजाः सर्वविद्याविशारदः ।
पूर्वसंस्कारतश्चारुगानविद्यापरः सदा ॥
गीतवादित्रकुशलः स्वबुद्ध्या मूर्छनाविदः ।
ततः किंचित्समास्थित्वा(!) पितृगृहे ऽपि लालितः ॥
ततः स्वबुद्धिमादाय पितृराज्ञा(?०राष्ट्रं) प्रगृह्य च ।
उल्लंघ्य सय्यशिखरं(सह्य०) यः कश्चित्पर्वते वसन् ॥
करोति स महत्कीर्तिं(!) शस्त्रविद्याविशारदः ।
विष्णुभक्तिपरो नित्यं करोति द्विजपालनं ॥
ततश्चंद्राख्यनगरं संप्राप्य विक्रमेण च ।
स्थित्वा तत्र महद्भक्तिं(!) वैष्णवीं प्रकरिष्यति ॥

It ends:

ततः पुनः समासाद्य स्वस्थलं नागभूभुजः ।
सचिवैः सह धर्मात्मा शास्ते राज्यं विद्यार्जितं ॥
महोत्साहात्पुनस्तत्र द्विजसंतर्पणादिकं ।
दत्त्वा भूरिधनं चारुवासांसि विविधानि च ॥

---

[1] धर्मान्देशाश्रितः कालो युगपर्वतसंस्थितान् ed.
[2] वर्णसंकरजातांश्च ed.; ० संकरतानां च B.
[3] बहुतरो ed.
[4] जामदग्न्यैर्मुनिवरैस्तपसा ed.

गायकान्मागधान्नाद्धान् नाना वै स्तुतिपाठकान् ।
स्वबाहुविक्रमेणार्थकर्ता पालनमद्भुतं ॥
यः शृणोतीदमाख्यानं नागेंद्रस्य जयावहं ।
सर्वान्कामानवाप्नोति विष्णुसान्निध्यमेव च ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे सह्याद्रिखंडे पुष्पदंतोपाख्याने त्रयोदशो ऽध्यायः ॥ [MACKENZIE COLLECTION.]

3684.

2618a. Foll. 46 (paged, in European figures, 215–308); 4to, size 9⅝ in. by 7¼ in.; modern Telugu handwriting; 32–42 lines in a page.

Uttara-sahyādrikhaṇḍa, or Part II. (*uparibhāga*) of the *Sahyādrikhaṇḍa*.

I. *Rāmakshetramāhātmya* [B], in 10 *adhyāyas*, beginning:

सह्यसर्वोद्भवान् सूत नदीक्षेत्राश्रमादिकान् ।
महर्षीणां च तीर्थानां महिमानं वदस्व नः ॥ १ ॥

सूतः ॥ नैमिषे निमिषक्षेत्रे ०

In the colophons, the episode is six times assigned to the *Sahyādrikhaṇḍa*, thrice to the *Uttara-sahyādrikhaṇḍa*, and once to the *Uparibhāga* of the *Sahyādrikhaṇḍa*.

At the end (p. 221) a note is appended, stating that 10 *adhyāyas* are omitted (*atra sthale daśa adhyāyāḥ patitāḥ*). Nevertheless, the MS. resumes with the 20th *adhyāya*—perhaps a mistake for 21, seeing that in counting the subsequent chapters, no. 36 is omitted. Of the succeeding six *adhyāyas* (20–25), *adhy.* 22 is called *Paraśurāmacaritra*, and 24-5 *Virūpākshamahodaya*.

II. *Maṅgīśamāhātmya*, *adhy.* 26(?27)–42, beginning: सूतः ॥

इत्थं निशम्य शितिकंठसुतात्पवित्राम्
आकंदकारणकथामथ[1] सो ऽप्यगस्त्यः ।
नत्वाथ षण्मुखपदं परमादरात्तं
प्रष्टुं प्रचक्रम इह स्वमनीप्सितं[2] यत् ॥

[1] मानंदकानन० ed. [2] इदं स्वमनोपितं ed.

The 12 *adhyāyas* of which the *Māṅgīśamāhātmya*(!) consists in the edition (pp. 533–576), correspond to *adhy.* 26–35 of the MS. (*adhy.* 30 = *adhy.* 5 + 6 of ed.); whilst for the remaining six *adhyāyas*, there is nothing corresponding in the edition.

This additional portion begins: ऋषयः ॥

एके चित्तसंस्थिता विप्रा उत्तरस्यां दिशि द्विजाः ।
ते रामं च कृपानिधिमाजग्मुर्वरमीप्सवः ॥

It ends:

मृगेंद्रमार्गात(०त्र)दवश्यदूरं मातंगयूथान्यपि संचरंति ।
तथा भवद्धोररुठारमार्गादाक्रंदतो नूनमहो नरेंद्राः ॥

इति श्रीस्कांदे उपरिभागे मंगीशमाहात्म्ये द्विचत्वारिंशो ऽध्यायः ॥

III. *Pātityagrāmanirṇaya* (foll. 15–22), 11 *adhyāyas*, numbered 88–90, 191–193, 174, 175, 194, 124, 125, and corresponding, in the same order, to *adhy.* 9–19 of the *Uttarārdha* of the *Sahyādrikhaṇḍa* as edited (p. 338 seqq.).

It begins: श्रीऋषयः ॥

सूत सर्वपुराणार्थविज्ञानविमलाशय ।
तव मुखेंदुगलितं कथापीयूषमंगलं ॥
पीत्वा श्रुतिपुटैर्भूयः पिपासा वर्धते हि नः ।
अतः कथामृतं श्रोतुं पुण्यं पापभवार्तिहं ॥
रहस्यं विविधं जन्मन्[3] त्वया मतिमतां वर ।
श्रुतानि सकलान्यद्य धर्माणि विविधानि च ॥
द्वात्रिंशद्ग्रामनामानि ग्रहभेदानि यानि च ।
पूर्वमेव त्वयैवोक्तं पातित्यग्रामसंज्ञिकं ॥ ०

Colophon: इति श्रीसह्याद्रौ उपरिभागे पातित्यग्रामे पंचविंशशततमो ऽध्यायः ॥

IV. *Śambhugirimāhātmya* (of the *Mārkaṇḍeya-saṃhitā*) of the *Uparibhāga* of the *Sahyādrikhaṇḍa* (foll. 23–31*b*), *adhyāyas* 1–12.

It begins: शौनकः ॥

बहूनि क्षेत्रमुख्यानि त्वयोक्तानि श्रुतानि वः(? नः) ।
पुनरन्यन्महाक्षेत्रं सूतो(सूत) नो वद पावनं ॥

[3] Thus also ed.

साक्षाद्ब्रह्मसमुखात्सर्वं त्वया श्रुत्वावधारितं ।
धर्माश्च बहवः संति श्रुतिस्मृतिसमन्विताः ॥

The first colophon runs thus: इति श्रीसह्याद्रौ स्कांदे मार्कंडेयसंहितायां उपरिभागे शंभुगिरिमाहात्म्ये प्रथमो ऽध्यायः ॥

It ends:

शुक्लपक्षे नवम्यां तु भृगुवारे विशेषतः ।
सोमवारे ऽनुमत्या वा दुर्गानुग्रहसिद्धये ॥
दंपती समलंकृत्य वासोगंधविभूषणैः ।
भोजयेत्साधुनान्नेन तस्य माया प्रसीदति ॥

इति श्रीस्कांदे सह्याद्रौ उपरिभागे शंभुगिरिमाहात्म्ये द्वादशो ऽध्यायः ॥

v. *Āmalakīgrāmamāhātmya* (foll. 31b–46), *adhyāyas* 52–70, etc. It begins:

श्रुत्वैतत्पुण्यमाख्यानं त्रैगर्तो राजसत्तमः ।
पूजयामास विप्रेंद्रमुपमन्युं विधानतः ॥
नमस्कृत्य ततः प्राह भक्तिनम्रात्मकंधरः ।

त्रैगर्तः [॥]
नह्यया दोग्धुं[1] नदी पापविनाशिनी ॥
कुतश्च कारणाज्जाता केन वा निर्मिता पुरा ।
सर्वमेतत्समाचक्ष्व शिष्याय प्रणताय मे ॥

उपमन्युः ॥
पुरा क्षत्रवधं रामः कृत्वा भृगुकुलोद्भवः ।
त्रिस्सप्तकृत्वः पृथिवीं पर्यैपें(? पर्याटन्) नैकवीरहा ॥०

This section is incomplete. The last colophon occurs on the last page: इति श्रीस्कांदे सह्याद्रिखंडे आमलकीग्राममाहात्म्ये सप्ततितमो ऽध्यायः ॥

The MS. then continues for a few more lines, when it breaks off abruptly in the middle of the verse:

स्कंदः॥ इत्युक्त्वा प्रणम्यादौ दत्तात्रेयो ऽथ रेणुकां।

In the edition there seems to be nothing corresponding to the two sections here noticed under iv. and v.

[Mackenzie Collection.]

[1] ? Three *aksharas* seem to be wanting here. Prof. Aufrecht suggests न शक्यत इयं बोद्धुं.

3685.

2702. Foll. 7; large 8vo, size 8¾ in. by 6 in.; clear, modern Devanāgarī writing; European paper; 15–18 lines in a page.

Kesarakshetramāhātmya, in three *adhyāyas,* assigned to the *Sahyādri-uttarakhaṇḍa.*

The tract (composed in rather incorrect Sanskrit) celebrates the miraculous power of a *liṅga* established, at Kesarakshetra, by *Mitratapas,* or *Satyatapas,* son of *Brahmatapas,* and grandson of *Jñānatapas,* residing at Candragiri. The locality derives its name from a famous *Kesara* tree in the district of Bakulakshetra.

It begins: श्रीसत्यनाथेश्वराय नमः ॥

स्कंद उवाच ॥
वंदे शंभुं सकलदुरितध्वांतसूर्यं त्रिनेत्रं
विष्णुब्रह्मादिभिरपि सदा पूज्यमानंदरूपं ।
भक्ताभीष्टप्रदनिखिलयोगिहृद्ध्यानगम्यं
मायातीतं सुरगणनुतं वेदवेदांतवेद्यं ॥ १ ॥
भूयो ऽपि केसरक्षेत्रमाहात्म्यं परमाद्भुतं ।
प्रवक्ष्यामि मुनिश्रेष्ठाः सर्वाभीष्टफलप्रदं ॥ २ ॥
स दृष्ट्वा बकुलक्षेत्रं तपते कृतनिश्चयः ।
बहुपुष्पफलोपेतं केसरद्रुमसन्निधौ ॥ ३ ॥
तत्रैत्य मुनिभिः सार्कं वुतजं(उ०) कारमुद्यतः(? कर्तुमु०)।
गृहीत्वा सितधारं च स्वधितिं मुनिपुंगवः ॥ ४ ॥
कुशाद्यं हर्तुकामो ऽसौ ययौ काननमुत्तमं ।
समित्कुशादिकं तत्र छित्त्वा छित्त्वा भुवस्थले ॥ ५ ॥
स्थापयामास स मुनिः स्वागते मुनिपुंगवैः ।
स्थापितुं तत्र तत्रैव भारं कृत्वा पृथक्पृथक् ॥ ६ ॥
कुशच्छेदनकाले तु मुनेस्तस्य महात्मनः ।
स्वभवत्तर्जनीछेदप्रमादो मुनिसत्तमाः ॥ ७ ॥
तदा मित्रतपा नाम मुनिः शिव शिवेति च ।
जपन्नेकाग्रचित्तस्तु शिवध्यानपरो ऽभवत् ॥ ८ ॥ ०

It ends:

तदारभ्य तु तत्क्षेत्रे मुनयो ऽभीष्टलब्धकाः ।
इति निश्चित्य मनसा शिवपादार्चने रताः ॥ २० ॥

दिने दिने सुधावाप्यां स्नात्वा लिंगार्चनं कृताः(!) ।
एतस्मिन्वकुलक्षेत्रे उवाच मुनिसत्तमाः ॥ २१ ॥
इदं रहस्यं परमं ये शृण्वंति जना भुवि ।
लभते कामिजाः(°कं) सद्यो प्राप्नुयात्परमां गतिं ॥ २२ ॥
इति सह्याद्र्युत्तरखंडे केसरक्षेत्रमाहात्म्ये तृतीयो ऽध्यायः ॥

The edition of the *Sahyādrikhaṇḍa* (and six *māhātmyas*) contains nothing corresponding to this tract. [MACKENZIE COLLECTION.]

3686.

1803. Foll. 29; size 14¾ in. by 6¼ in.; fair Devanāgarī writing of the latter part of last century; seventeen lines in a page.

Harihareśvaramāhātmya (or *Hariharamāhātmya*, as it is called in one of the colophons), a treatise, in 18 *adhyāyas*, inculcating devotion to *Vishṇu* and *Śiva*, in their combined form of *Harihara*, as originally communicated by *Vasishṭha* to *Dilīpa*, and professing to form part of the *Sahyādrikhaṇḍa* of the *Skanda-purāṇa*. It begins:

विद्याविज्ञानसानंदसरागमुखपंकजं ।
परं ब्रह्मगुणारामं शुद्धरामं समीमहि ॥ १ ॥
आनंदांकुरसद्भावसंभावितचराचरं ।
भक्तानंदभुवं वंदे देवीमाधां(?°द्यां) गिरं शिवां ॥ २ ॥
अनंतपारसंसारपारावारान् स्वलीलया ।
अजां वत्सपदां(?) चक्रे यस्तं वंदे गुरुं हरिं ॥ ३ ॥
निरालंबो मायानुभव इतरालोकनभिदा
समाभातानंतो मृगसलिलपूरोच्चय इव ।
यदानंदांभोदोदयविततशांतिर्द्युतिगिरिस्
ततो ऽनंतप्रेमांबुकणवशतो ऽभूदनुदितः ॥ ४ ॥
तमीश्वरमुमाक्रांतमनुमादृरवैभवं ।
परमात्मानमानंदं शिवं वेदांतमीमहि ॥ ५ ॥
यो दृशो[1] ऽपि न दृक्पथे भुवि च सन्नप्यूर्ध्वमाभासते
नानाभूतिनिदानमेकमजयन् यः शैलरूपो ऽपि सन् ।
यत्सान्निध्यमवाप्य भुक्तिमगमन्प्रेता अपि व्याहता
स श्रीमुक्तियशःप्रदो हरिहरो देयादलं मंगलं ॥ ६ ॥

[1] ? दृश्यो.

नमस्तस्मै चिदंभोधिलसत्कामद्रुमालये ।
कृतलीलाविलासाय नरसिंहाय योगिने ॥ ७ ॥
कल्याणबलिदानानां यत्कृपाभृत्युपासतां(?°भृदुपासतां)।
तमुदारमुमाक्रांतमाधारं जगतां प्रभुं ॥ ८ ॥
सूत उवाच ॥
पुरा नैमिषसंवादे नैमिषे शौनकादयः ।
सूतं चित्रकथा दिव्याः पप्रच्छुरनुरंजनीः ॥ ९ ॥
ऋषय ऊचुः ॥
सूतानंतकथास्त्वत्तः श्रुताः पौराणिकाः प्रियाः ।
तासु नः श्रद्दधानानां माहात्म्यं वद चेद्धरं ॥ १० ॥
वाराणसी शिवक्षेत्रं द्वारका विष्णुवल्लभा ।
प्रयागं ब्रह्मणः क्षेत्रं भास्करस्य पदानि च ॥ ११ ॥
मायापीठानि सिद्धानां साधनानि बहून्यलं ।
श्रुतानि बहुशस्तेषु न योगः सर्वतः श्रुतः ॥ १२ ॥
इदानीं योगिनां सिद्धिः कामिनां सिद्धिदं वरं ।
पुरश्चरणसत्पीठमक्लेशं हृतपातकं ॥ १३ ॥
देवतानां च तीर्थानां सिद्धिदानां च सर्वशः ।
एकवासो भवेद्यत्र तत्क्षेत्रं वदतां वर ॥ १४ ॥

The great shrine of *Harihara* is situated on the west coast, near the mouth of the river Kṛishṇā (fol. 4*a*, l. 6):

पश्चिमांबुनिधेस्तीरे पश्चिमाभिमुखे स्थितः ।
नाम्ना हरिहरो देवो रूपद्वयसमाश्रितः ॥
एकं पर्वतरूपेण द्वितीयं लिंगरूपधृक् ।
सर्वकामप्रदो ऽनंतः सेवितः स सुरासुरैः ॥

Fol. 5*b*, l. 12:

सह्याद्रेस्तीर्थमुख्यानि श्रुतानि भवतो मया ॥
सावित्र्या उत्तरे तीरे कृष्णासागरसंगमे ।
पंचक्रोशेन विस्तीर्णं मुक्तिक्षेत्रं वसुंधरं ॥
तीर्थोत्तमं हरिहरं सिंधोस्तीरे उदीरितं ।
तस्योद्भवं समाचक्ष्व महिमानं च षण्मुख ॥

To this place it was that *Agastya*, the founder of this creed, emigrated with his wife *Lopāmudrā* from Kāśī to do honour to *Harihara* and institute the rules, expounded in the following chapters, by which his disciples should be guided. The Mayūrādri is likewise specified (foll. 16 and 17) as one of the places

where *Agastya* established the *liṅga* Harihareśvara. The saint *Dattātreya*—who is held in equal veneration amongst *Vaishṇavas* and *Śaivas*, and who, in the *Sahyādrikhaṇḍa* proper, plays a leading part in the counsels of *Paraśurāma* when the latter is preparing for revenge on *Kārtavīrya*—is mentioned in the first chapter in connection with *Rāma*.

Perhaps the treatise originated in the peculiar doctrines of some sect of *Śaiva Yogins* (cf. Wilson, Ess. on Hindu Rel., i., p. 205).

It ends:

द्यौर्मूर्धा यस्य देवस्य लोकपाला विभोर्भुजाः ।
चंद्रसूर्यानला नेत्रत्रयं श्रोत्रेषु वै दिशः ॥ ६३ ॥

वायुर्गंधवहः श्वासो हृदयं वियदीशितुः ।
पादौ रसा रोमकूपास्तारका पक्ष्मणी वयः ॥ ६४ ॥

इंद्रियाणि विभोर्देवा देह एतच्चराचरं ।
मुखमग्निः सरिन्नाथ उपस्थं यस्य मूदखु(?) ॥ ६५ ॥

तमजं देवदेवानामीश्वरं व्यापकं शिवं ।
अष्टधा शतधा पंच चतुर्विंशतिधा स्थितं ॥ ६६ ॥

पश्य सद्रूपं मम तु तदात्मा गौतमः पुरः ।
अकस्मात्पुरुषं दृष्ट्वा दृष्ट्वा हरिहरेश्वरं ॥ ६७ ॥

इति श्रीहरिहरेश्वरमाहात्म्ये स्कांदे सह्याद्रिखंडे अष्टादशो ऽध्यायः ॥ १८ ॥ ०

The edition of the *Sahyādrikhaṇḍa* does not contain this *Māhātmya*.

[Mackenzie Collection.]

3687.

2838 b. Foll. 19; folio, size 12½ in. by 7½ in.; European paper; small, but clear, Telugu handwriting; 34–36 lines in a page.

Siṃhācala-māhātmya, or *Nrisiṃhakshetra-māhātmya*, an account of a temple of *Vishṇu* on the Lion-mount near Vizagapatam, in 28 *adhyāyas*.

The first *adhyāya* runs as follows:

त्राहीति व्याहरंतं त्रिदशरिपुसुतं त्रातुकामो रहस्ये
विश्रस्थं[1] पीतवस्त्रं निजकटियुगले नव्यहस्तेन गृह्णन् ।
वेगश्रांतं नितांतं भगपतिममृतं पाययन्नन्यपाणौ
सिंहाद्रौ[2] शीघ्रपातक्षितिपिहितपदः पातु मां नारसिंहः ॥

ऋषय ऊचुः ॥

श्रुतं हि क्षेत्रमाहात्म्यं जगन्नाथस्य जैमिने ।
सर्वपापक्षयकरं त्वत्तो ऽस्माभिस्तु विस्तरात् ॥

तन्निवेदितमाहात्म्यं क्षेत्रमाहात्म्यमेव च ।
तस्योत्सवांश्च सकलानुपचारान्यथाक्रमं ॥

कृतार्था श्रोत्रवृत्तिर्नः कृता ब्रह्ममुने तथा ।
श्रोतव्यं नान्यदस्तीह भवात्तारणकारणं ॥

नृसिंहमंत्रराजेन जगन्नाथः समर्चितः ।
ब्रह्मणेति त्वया प्रोक्तमिंद्रद्युम्नकृते पुरा ॥

तद्वयं श्रोतुमिच्छामो नृसिंहस्य विशेषतः ।
माहात्म्यं तस्य विस्तार्ये सर्वज्ञाद्भवतो ऽधुना ॥

नरसिंहः परब्रह्मेत्यस्माभिर्निश्चितं मुने ।
एतत्सर्वं महाभाग वक्तुमर्हसि नः स्फुटं ॥

ऋषीणां श्रद्धधानानां गुरुस्त्वं परमो मतः ॥

जैमिनिः ॥

स्थानानि नरसिंहस्य संत्यनेकानि भूतले ।
सुगुप्तानि च रम्याणि पर्वतेषु वनेषु च ॥

भूतानि च भविष्याणि भुक्तिमुक्तिप्रदानि वै ।
विविधान्यन्यरूपाणि संत्यद्भुततमानि च ।
तेषु मुख्यानि चत्वारि प्रथितानि विशेषतः ॥

अहोबलं हरंपायं कृतशौचं तथैव च ।
सिंहाचलं तथैतेषां चतुर्थं मुनिसत्तमाः ॥

अहोबले महाक्षेत्रे नृसिंहस्तंभसंभवः ।
विदार्य दैत्यं करजैर्हिरण्यकशिपुं स्थितः ॥

यत्र दारयते दैत्यं नृसिंहस्य दिवौकसः ।
अहो बलमिति प्राहुः कथ्यते तदहोबलं ॥

हरंपाये तथा क्षेत्रे बिडालनरकेसरी ।
आस्ते भैरवरूपेण कालमूषकसंहरः ॥

---

[1] Read विश्रब्धं.

[2] The word सिंह is throughout written with श, and the ह is apparently doubled after the *anusvāra*; though it has rather the appearance of शिंह्म (शिंह्माद्रि, शिंह्माचल, नृशिंह्म etc.).

यत्र पापानि सर्वाणि ह्रियंते दृष्टिमात्रतः ।
तत्कथ्यते हरंपापं क्षेत्रं मुक्तिप्रदं द्विजाः ॥

कृतशौचे तथा क्षेत्रे शत्रुचक्रविहिंसकः ।
योगानंदमयो ह्यास्ते योगिनीचक्रसेवितः ॥

दैत्यासृग्व्याप्तवपुषो यत्र शौचं हरेर्मुदा ।
मूर्तिमद्भिः कृतं तीर्थं कृतशौचं तदुच्यते ॥

सिंहाकारो गिरिर्यत्र नृसिंहाधिष्ठितः स्थितः ।
भुक्तिमुक्तिप्रदं तद्धि क्षेत्रं सिंहाचलं स्मृतं ॥

यदा हिरण्यकशिपुं प्रह्लादं पंचवार्षिकं ।
पातयामास जलधौ दैत्यैः संत्यक्तसौहृदः ॥

तदा तद्रक्षणार्थं तु वैकुंठादागतः स्वयं ।
तत्र शांतस्वरूपेण ह्यास्ते नरहरिर्द्विजाः ॥

नृसिंहो येन रूपेण वर्तते पुरुषोत्तमे ।
तथा तेनैव रूपेण सिंहाद्रौ वसति ध्रुवं ॥

कुंदाभसुंदरतनुः परिपूर्णचंद्र-
    बिंबानुकारिवदनो द्विभुजस्त्रिनेत्रः ।
शांतस्त्रिभंगिललितक्षितिगुप्तपादः
    सिंहाचले जयति देववरो नृसिंहः ॥

ताक्ष्यान्यपीतवसनांचलदत्तहस्त-
    युग्मोन्नतांसवलयीकृत –◡–– ।
संस्तब्धकर्णयुगलश्च सटाभिरामः
    सिंहाचले जयति देववरो नृसिंहः ॥

It ends:

य एतच्छ्रावयेद्भक्त्या नृसिंहस्याग्रतो द्विजाः ।
नृसिंहक्षेत्रमाहात्म्यं सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥

सांगेन वेदपाठेन यत्फलं लभते द्विजाः ।
पठन्नेतत्प्रयत्नेन शश्वदाप्नोति तत्फलं ॥

कृतशौचं हरंपापं सिंहाचलमहोबलं ।
गत्वा यत्फलमाप्नोति दृष्ट्वा तत्र नृकेसरिं ।
प्राप्नोति तत्फलं मर्त्यः सत्यं सत्यं ब्रवीमि वः ॥

नृसिंहोत्सवकालेषु दर्शनार्थं समागतान् ।
श्रावयेच्छ्रद्धधानाय तस्य शृणवंतु यत्फलं ॥

तस्य ये पितरः पूर्वे ये च मातामहादयः ।
ते सर्वे पापनिर्मुक्ता यांति विष्णोः परं पदं ॥

इति श्रीस्कंदपुराणे सिंहाचलमाहात्म्ये अष्टाविंशो ऽध्यायः ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

3688.

140. Foll. 191; size 13¾ in. by 7 in.; fair, modern Devanāgarī writing; 21–33 lines in a page.

Sūtasaṃhitā, of the *Skandapurāṇa*, in four *khaṇḍas* (the last subdivided into two sections); with *Mādhavācārya's* commentary, entitled *Sūtasaṃhitā-tātparyadīpikā*. [A.] Now published in the *Ānandāśrama* Series.

I. *Śivamāhātmyakhaṇḍa* (foll. 29), in 13 *adhyāyas*, begins—after 11½ verses (**सौम्यं महेश्वर°**) belonging to the third section:—

ऐश्वरं परमं तत्त्वमादिमध्यांतवर्जितं ।
आधारं सर्वलोकानामनाधारमविक्रियं ॥ १ ॥

अनंतानंदबोधांबुनिधिमद्भुतविक्रमं ।
अंबिकापतिमीशानमनीशं[1] प्रणमाम्यहं ॥ २ ॥

सत्रावसाने मुनयो विशुद्धहृदया भृशं ।
नैमिषीया महात्मानमागतं रोमहर्षणं ॥ ३ ॥

दृष्ट्वा यथार्हं संपूज्य प्रसन्नेंद्रियमानसाः ।
पप्रच्छुः संहितां पुण्यां सूतं पौराणिकं मुदा ॥ ४ ॥

एवं पृष्टो मुनिश्रेष्ठैः सूतः सर्वार्थदायिनं ।
महादेवं महात्मानं ध्यात्वा व्यासं च भक्तितः ॥ ५ ॥

समाहितमना भूत्वा विलोक्य मुनिसत्तमान् ।
वक्तुमारभते सूतसंहितां श्रुतिसत्तमां ॥ ६ ॥

सूत उवाच ॥

ब्राह्मं पुराणं प्रथमं द्वितीयं पाद्ममुच्यते ।
तृतीयं वैष्णवं प्रोक्तं चतुर्थं शैवमुच्यते ॥ ७ ॥

ततो भागवतं प्रोक्तं भविष्याख्यं ततः परं ।
सप्तमं नारदीयं च मार्कंडेयं तथाष्टमं ॥ ८ ॥

आग्नेयं नवमं पश्चाद् ब्रह्मवैवर्तमेव च ।
ततो लैंगं वाराहं च ततः स्कांदमनुत्तमं ॥ ९ ॥

वामनाख्यं ततः कौर्मं मात्स्यं तत्परमुच्यते ।
गारुडाख्यं ततः प्रोक्तं ब्रह्मांडं तत्परं विदुः ॥ १० ॥

---

[1] For verses 1 and 2 see above, p. 1224*a*, ll. 23 seqq., where the wrong reading **अनिशं**—comm. **ईशानमनीशानमिति (!) संसारिणो हि अनीशितृत्वात्पुरुषांतरपरतंत्रत्वाच स्वयमनीशाना ईशवंतश्च ।**

ग्रंथतश्च चतुर्लक्षं पुराणं मुनिपुंगवाः ।
अष्टादशपुराणानां कर्ता सत्यवतीसुतः ॥ ११ ॥

कामिकादिप्रभेदानां यथा देवो महेश्वरः ।
अष्टादश पुराणानि श्रुत्वा सत्यवतीसुतात् ॥ १२ ॥

अन्यान्युपपुराणानि मुनिभिः कीर्तितानि तु ।
आद्यं सनत्कुमारेण प्रोक्तं वेदविदां वराः ॥ १३ ॥

द्वितीयं नारसिंहाख्यं तृतीयं नांदमेव च ।
चतुर्थं शिवधर्माख्यं दौर्वासं पंचमं विदुः ॥ १४ ॥

षष्ठं तु नारदीयाख्यं कापिलं सप्तमं विदुः ।
अष्टमं मानवं प्रोक्तं ततश्चोशनसेरितं ॥ १५ ॥

ततो ब्रह्मांडसंज्ञं तु वारुणाख्यं ततः परं ।
ततः कालीपुराणाख्यं विशिष्टं मुनिपुंगवाः ॥ १६ ॥

ततो वासिष्ठलिंगाख्यं प्रोक्तं माहेश्वरं परं ।
ततः सांबपुराणाख्यं ततः सौरं महाद्भुतं ॥ १७ ॥

पाराशरं ततः प्रोक्तं मारीचाख्यं ततः परं ।
भार्गवाख्यं ततः प्रोक्तं सर्वधर्मार्थसाधकं ॥ १८ ॥

लक्षं तु ग्रंथसंख्याभिः सर्वविज्ञानसागरं ।
स्कांदमद्याभिवक्ष्यामि पुराणं श्रुतिसंमितं ॥ १९ ॥

षड्विधं संहिताभेदैः पंचाशत्खंडमंडितं ।
आद्या सनत्कुमारोक्ता द्वितीया सूतसंहिता ॥ २० ॥

तृतीया शांकरी विप्राश्चतुर्थी वैष्णवी मता ।
तत्परा संहिता ब्राह्मी सौरांत्या संहिता मता ॥ २१ ॥

ग्रंथतश्चैव षड्विंशत्सहस्रेणोपलक्षिता ।
आद्या तु संहिता विप्रा द्वितीया षट्सहस्रिका ॥ २२ ॥

तृतीया ग्रंथतस्त्रिंशत्सहस्रेणोपलक्षिता ।
तुरीया संहिता पंचसहस्रेणाभिनिर्मिता ॥ २३ ॥

ततो ऽन्या त्रिसहस्रेण ग्रंथेनैव विनिर्मिता ।
अन्या सहस्रतः सृष्टा ग्रंथतः पंडितोत्तमाः ॥ २४ ॥

द्वितीयां संहितां वक्ष्ये सर्वपापप्रणाशिनीं ।
मुनिभिर्देवगंधर्वैः पूजितामतिशोभनां ॥ २५ ॥

चतुर्धा खंडिता सापि पवित्रा वेदसंमिता ।
शिवमाहात्म्यखंडाख्यः प्रथमः परिकीर्तितः ॥ २६ ॥

द्वितीयो ज्ञानयोगाख्यः सर्ववेदांतसंग्रहः ।
तृतीयो मुक्तिखंडाख्यश्चतुर्थो यज्ञवैभवः ॥ २७ ॥

आद्यः सप्तशतं प्रोक्तं ग्रंथतः पंडितोत्तमाः ।
द्वितीयो ग्रंथतः सप्तशतं त्रिंशत्ततो ऽधिकं ॥ २८ ॥

ततो ऽधिकं च सप्तैव मुनयः परिकीर्तितः ।
तृतीयं षट्शतं विप्राः सप्तत्रिंशद्विवर्जितः ॥ २९ ॥

चतुर्थस्तु मुनिश्रेष्ठाः सहस्राणां चतुष्टयं ।
उपर्यधोभागभेदाद् द्विधा भूतः स उच्यते ॥ ३० ॥

आद्यस्त्रयोदशाध्यायो द्वितीयो विंशतिस्तथा ।
तृतीयो नव विप्रेंद्राश्चतुर्थस्तु तथैव च ॥ ३१ ॥ °

II. *Jñānayogakhaṇḍa* (foll. 24), in 20 *adhyāyas*, begins:

कैलासशिखरे रम्ये नानारत्नसमाकुले ।
नानापुष्पसमाकीर्णे नानामूलफलोदके ॥ १ ॥

नानावल्लीसमाकीर्णे नानामृगसमाकुले ।
नानावृक्षसमाकीर्णे नानायोगिसमावृते ॥ २ ॥ ° ३ ॥

नानापक्षिसमाकीर्णे नानागंधर्वसेविते ।
सुखासीनं सुप्रसन्नं सुनेत्रं सुस्मितं शुचिं ॥ ४ ॥ ° ८ ॥

स्वयं स्वमेव ध्यायंतं सूतं बुद्धिमतां वरं ।
विष्णुवृद्धो विशालाक्षो वत्सः कुंडिन आरुणिः॥९॥ °१४॥

समागम्य समाधिस्थं दंडवत्प्रणिपत्य च ।
स्तोत्रैः स्तुत्वा महात्मानं पप्रच्छुः पंडितोत्तमाः ॥ १५ ॥

III. *Muktikhaṇḍa* (foll. 16), in 9 *adhyāyas*, begins:

सौम्यं महेश्वरं साक्षात्सत्यविज्ञानमद्वयं ।
वंदे संसाररोगस्य भेषजं परमं मुदा ॥ १ ॥

यस्य शक्तिरुमा देवी जगन्माता त्रयीमयी ।
तमहं शंकरं वंदे महामायानिवृत्तये ॥ २ ॥

यस्य विश्वेश्वरः श्रीमान्पुत्रः स्कंदश्च वीर्यवान् ।
तं नमामि महादेवं सर्वदेवनमस्कृतं ॥ ३ ॥

यस्य प्रसादलेशस्य लेशलेशलवांशकं ।
लब्ध्वा मुक्तो भवेज्जंतुस्तं वंदे परमेश्वरं ॥ ४ ॥ ° ७ ॥

यं विशिष्टजनाः शांता वेदांतश्रवणादिना ।
जानंत्यात्मजनाः वंदे तमहं सत्यचित्सुखं ॥ ८ ॥

हरभक्तो हिरण्याक्षः शैवपूजापरायणः ।
अंबिकाचरणस्नेह ईश्वरांघ्रिपरायणः ॥ ९ ॥

क्रांतः क्लेशहरः क्लीव ईशपूजापरायणः ।
ओंकारवल्लभो लुब्धो लोलुपो लोललोचनः ॥ १० ॥

महाप्राज्ञो महाधीमान्महाबाहुर्महोदरः ।
शक्तिमाञ्छक्तिदः शंकुः शंकुकर्णः शनैश्चरः ॥ ११ ॥
भगवान्भग्नपाशश्च भवो भवभयापहः ।
भगदर्पो भवप्रीतो भागज्ञो भंगुराशुभः ॥ १२ ॥
अग्निवर्णो जपावर्णो बंधूककुसुमच्छविः ।
विरक्तो विरजो विद्वान्वेदपारायणे रतः ॥ १३ ॥
समचित्तः समग्रीवः समलोष्टाश्मकांचनः ।
शाकाशी फलमूलाशी शत्रुमित्रविवर्जितः ॥ १४ ॥
कालरूपः कलामाली कालतत्त्वविशारदः ।
अडिमांडो[1] मुनिश्रेष्ठः सोमनाथप्रियः सुधीः ॥ १५ ॥ °

Sūta, meeting the *Rishis*, instructs them on the subject of '*mukti*.'

IV. *Yajñavaibhavakhaṇḍa* :—

A. *Adhobhāga* (foll. 78), in 47 *adhyāyas* :

एवमाद्यंतनिर्मुक्तमतिशोभनमादरात् ।
नमामि विग्रहं सांबं संसारविषभेषजं ॥ १ ॥
सत्रावसाने संनद्धाः सर्ववेदार्थवेदिनः ।
सर्वलोकहिते युक्ताः सारासारविवेकिनः ॥ २ ॥ ° ९ ॥
श्रौतस्मार्तसदाचाराः सर्वगोत्रर्षयो वराः ।
व्यासप्रसादसंपन्नं विश्वज्ञानमहोदधिं ॥ १० ॥
विश्वात्मवेदिनं साक्षाद्विध्वस्तभवकाननं ।
स्मृत्वा भक्त्या महात्मानं तुष्टुवुः सूतमुत्तमं ॥ ११ ॥
एतस्मिन्नंतरे श्रीमान्महाकारुणिकोत्तमः ।
सर्वज्ञः सर्वभूतानामभीष्टफलदः प्रभुः ॥ १२ ॥
प्रादुरासीन्महातेजा रात्रौ सूर्य इव स्वयं ।
तं दृष्ट्वा मुनयः सर्वे विस्मिता गद्गदस्वराः ॥ १३ ॥ °

B. *Uparibhāga* (foll. 45), consisting of (*a*) *Brahmagītā Upanishadaḥ* (*Brahmavidyā*), in 12 *adhyāyas* ; and (*b*) *Sūtagītā Upanishadaḥ*, in 8 *adhyāyas*, begins :

मुनय ऊचुः ॥
भवता सर्वमाख्यातं संक्षेपाद्विस्तरादपि ।
इदानीं श्रोतुमिच्छामो ब्रह्मगीतामनुत्तमां ॥ १ ॥
सर्वविज्ञानरत्नानामाकरस्य महात्मनः ।
कृष्णद्वैपायनस्यैव भवाञ्छिष्यः सुशिक्षितः ॥ २ ॥

It ends :

पुराणसंहितामिमामतिप्रियेण यः पुमान् ।
शृणोति संसृतिं पुनर्न याति याति शंकरं ॥ ८७ ॥
परा तु भूतिरद्वया विज्ञायते च तस्य सा ।
शिवा च याचि नृत्यति प्रियेण शंकरो ऽपि च ॥ ८८ ॥
सत्यबोधसुखपूर्णलक्षणं तत्त्वमर्थविभवं सनातनं ।
सत्स्वरूपमशुभापहं शिवं भक्तिगम्यममलं सदा नुमः ॥ ८९ ॥
या तु भूतिरमला सदोदिता वेदमाननिरता शुभावहा ।
तामतीव सुखदामहं शिवां केशवादिजनसेवितां नुमः ॥ ९० ॥
वेदपद्मनिकरस्य भास्करं देवदेवसदृशं घृणानिधिं ।
व्यासमिष्टफलदं गुरुं नुमः शोकमोहविषवेगभेषजं ॥ ९१ ॥
ये वेदवेदांतघना महाजनाः
    शिवाभिमानैकनिरस्तकिल्बिषाः ।
नमामि वाचा शिरसा हृदा च तान्
    भवाहिवेगस्य निकारकानहं ॥ ९२ ॥

इति श्रीसूतसंहितायां यज्ञवैभवखंड उपरिभागे स्कंदपुराणे सूतगीतायामष्टमो ऽध्यायः ॥

Mādhavācārya's commentary begins :

प्रणमामि परं ब्रह्म यतो व्यावृत्तवृत्तयः ।
अविचारसहं वस्तु विषयीकुर्वते धियः ॥ १ ॥
श्रीमत्काशीविलासाख्यक्रियाशक्तीशसेविता ।
श्रीमत्त्र्यंबकपादाब्जसेवानिष्णातचेतसा ॥ २ ॥
वेदशास्त्रप्रतिष्ठात्रा श्रीमन्माधवमंत्रिणा ।
तात्पर्यदीपिका सूतसंहिताया विधीयते ॥ ३ ॥

On fol. 4*a*, the commentator gives the following analysis of the work (figures being substituted for his word-numbers):—

I., 1. ग्रंथावतारः ; 2. पाशुपतव्रतं ; 3. नंदीश्वरविष्णुसंवादेन ईश्वरप्रतिपादनं ; 4. ईश्वरपूजाविधानं पूजाफलं च ; 5. शक्तिपूजाविधिः ; 6. शिवभक्तपूजा ; 7. मुक्तिसाधनं ; 8. कालपरिमाणतदनवच्छिन्नस्वरूपकथनं ; 9. पृथिव्युद्धरणं ; 10. ब्रह्मणा सृष्टिकथनं ; 11. हिरण्यगर्भादिविशेषसृष्टिः ; 12. जातिनिर्णयः ; 13. तीर्थमाहात्म्यं ॥

II., 1. ज्ञानयोगसंप्रदायपरंपरा ; 2. आत्मना सृष्टिः ; 3. ब्रह्मचर्याश्रयविधिः ; 4. गृहस्थाश्रमविधिः ; 5. वानप्रस्थाश्रमविधिः ; 6. संन्यासविधिः ; 7. प्रायश्चित्तं ; 8. दानधर्मफलं ; 9. पापकर्मफलं ; 10. पिंडोत्पत्तिः ; 11. नाडीचक्रं ; 12.

[1] अणिमंडो B ; ? r. अणीमांडो.

नाडीशुद्धिः ; 13. अष्टांगयोगे यमविधिः ; 14. नियमविधिः ; 15. आसनविधानं ; 16. प्राणायामविधिः ; 17. प्रत्याहारविधानं ; 18. धारणाविधिः ; 19. ध्यानविधिः ; 20. समाधिः ॥

III., 1. मुक्तिमुक्त्युपायमोचकप्रदचतुर्विधप्रश्नः ; 2. मुक्तिभेदकथनं ; 3. मुक्त्युपायकथनं ; 4. मोचककथनं ; 5. मोचकप्रदकथनं ; 6. ज्ञानानुत्पत्तिकथनं ; 7. गुरूपसदनशुश्रूषणमहिमा ; 8. व्याघ्रपुरे देवानामुपदेशः ; 9. ईश्वरनृत्यदर्शनं ॥

IV.*a*, 1. वेदार्थप्रश्नः ; 2. परापरवेदार्थविचारः ; 3. कर्मयज्ञवैभवं ; 4. वाचिकयज्ञः ; 5. प्रणवविचारः ; 6. गायत्रीप्रपंचः ; 7. आत्ममंत्रः ; 8. षडक्षरविचारः ; 9. ध्यानयज्ञः ; 10. ज्ञानयज्ञः ; 11–15. ज्ञानयज्ञविशेषाः ; 16. ज्ञानोत्पत्तिकारणं ; 17. वैराग्यविचारः ; 18. अनित्यवस्तुविचारः ; 19. नित्यवस्तुविचारः ; 20. विशिष्टधर्मविचारः ; 21. मुक्तिसाधनविचारः ; 22. मार्गप्रामाण्यं ; 23. शंकरप्रसादः ; 24, 25. प्रसादवैभवं ; 26. शिवभक्तिविचारः ; 27. परपदस्वरूपविचारः ; 28. शिवलिंगस्वरूपकथनं ; 29. शिवस्थानविचारः ; 30. भस्मधारणवैभवं ; 31. शिवप्रीतिकरं जीवब्रह्मैक्यविज्ञानं ; 32. भक्त्यभावकारणं ; 33. परतत्त्वनामविचारः ; 34. महादेवप्रसादकारणं ; 35. संप्रदायपरंपराविचारः ; 36. सद्योमुक्तिकरक्षेत्रमहिमा ; 37. मुक्त्युपायविचारः ; 38. मुक्तिसाधनविचारः ; 39. वेदानामविरोधः ; 40. सर्वसिद्धिकरकर्मविचारः ; 41. पातकविचारः ; 42. प्रायश्चित्तविचारः ; 43. पापशुद्ध्युपायः ; 44. द्रव्यशुद्ध्युपायः ; 45. अभक्ष्यनिवृत्तिः ; 46. मृत्युसूचकं ; 47. अवशिष्टपापस्वरूपकथनं ॥

IV.*b*, 1. ब्रह्मगीता ; 2. वेदार्थविचारः ; 3. साक्षिशिवस्वरूपकथनं ; 4. साक्ष्यस्तित्वकथनं ; 5. आदेशकथनं ; 6. दहरोपासनं ; 7. वस्तुस्वरूपविचारः ; 8. तत्त्ववेदनविधिः ; 9. आनंदस्वरूपकथनं ; 10. आत्मनो ब्रह्मतत्त्वप्रतिपादनं ; 11. ब्रह्मणः सर्वशरीरस्थितिः ; 12. शिवस्य अहंप्रत्ययाश्रयत्वं ; 13. सूतगीता ; 14. आत्मना सृष्टिः ; 15. सामान्यसृष्टिः ; 16. विशेषसृष्टिः ; 17. आत्मस्वरूपकथनं ; 18. सर्वशास्त्रार्थसंग्रहः ; 19. रहस्यविचारः ; 20. सर्ववेदांतसंग्रहः । इति सामान्येनाध्यायार्थाः कथिताः ॥

Colophon of commentary: इति श्रीमत्काशिविलासक्रियाशक्तिपरमभक्तश्रीमत्त्र्यंबकपादाब्जसेवापरायणेनोपनिष - न्मार्गप्रवर्तकेन माधवाचार्येण विरचितायां सूतसंहितातात्पर्यदीपिकायां यज्ञवैभवखंडस्योपरिभागे सूतगीतासूपनिषत्सु अष्टमोऽध्यायः ॥ समाप्तेयं सूतसंहिता ॥

[H. T. Colebrooke.]

3689.

644 b-d. Foll. 32+54+56; size 13 in. by 6½ in.; careless, modern Devanāgarī writing; 7–14 lines in a page.

Sūtasaṃhitā, with *Mādhavācārya's* commentary. *Khaṇḍas* I.–III., bound in the reverse order: *Muktikhaṇḍa, Jñānayogakhaṇḍa,* and *Śivamāhātmyakhaṇḍa.* [B.]

Every now and then the accompanying commentary has been omitted through the carelessness of the copyist. At the beginning of the *Muktikhaṇḍa,* the first 11½ *ślokas* are omitted, the beginning of the commentary on *Khaṇḍa* I. being given instead. In this respect there would seem to be some kind of connection between this and the preceding MS.

[H. T. Colebrooke.]

3690.

716. Foll. 30; size 14 in. by 6½ in.; indifferent Devanāgarī writing of 1749 A.D.; 19–23 lines in a page.

Sūtasaṃhitā, with *Mādhavācārya's* commentary. *Khaṇḍa* I., or *Śivamāhātmyakhaṇḍa.*

The MS., which is pretty correct, was written at Benares, in Saṃvat 1806, for *Jagannātha Bhaṭṭa.*

[H. T. Colebrooke.]

3691, 3692.

58, 59. Foll. 241 (counted 240, two leaves being numbered 83); size 10¼ in. by 4 in.; fairly good Devanāgarī writing of 1618 A.D.; 11–14 lines in a page.

Setumāhātmya, of the *Skandapurāṇa,* in 52 *adhyāyas;* treating of the sacred places of Setubandha or Rāmasetu (Adam's Bridge), also called Rāmeśvara after one of its islands, and principal shrines.

It begins :

नैमिषारण्यनिलया मुनयः शौनकादयः ।
अष्टांगयोगनिरतास्तत्त्वज्ञानैकतत्पराः ॥ १ ॥
मुमुक्षवो महात्मानो निर्ममा ब्रह्मवादिनः ।
धर्मज्ञाना अनसूयाः सत्यव्रतपरायणाः ॥ २ ॥
जितेंद्रिया जितक्रोधाः सर्वजीवदयालवः ।
भक्त्या परमया विष्णुमर्चयंतः सनातनं ॥ ३ ॥
तपस्तेपुर्महात्मानो नैमिषे मुक्तिदायिनि ।
एकदा ते महात्मानः समाजं चक्रुरुत्तमं ॥ ४ ॥
कथयंतो महापुण्यां कथां पापप्रणाशिनीं ।
भुक्तिमुक्त्योरुपायांश्च जिज्ञासंतः परस्परं ॥ ५ ॥
षड्विंशतिसहस्राणामृषीणां भावितात्मनां ।
तेषां शिष्यप्रशिष्याणां संख्या कर्तुं न शक्यते ॥ ६ ॥
अत्रांतरे महाविद्वान् व्यासशिष्यो महामुनिः ।
अगमन्नैमिषारण्यं सूतः पौराणिकोत्तमः ॥ ७ ॥
तमागतं मुनिश्रेष्ठं ज्वलंतमिव पावकं ।
अर्घ्याद्यैः पूजयामासुर्मुनयः शौनकादयः ॥ ८ ॥
सुखोपविष्टं तं सूतमासने परमे शुभे ।
पप्रच्छ परमं गुह्यं लोकानुग्रहकांक्षया ॥ ९ ॥

ऋषयः ॥

सूत धर्मादितत्त्वज्ञ स्वागतं मुनिपुंगव ।
श्रुतवांस्त्वं पुराणानि व्यासात्सत्यवतीसुतात् ॥ १० ॥
अतः सर्वपुराणानामर्थज्ञो ऽसि महामुने ।
कानि क्षेत्राणि पुण्यानि कानि तीर्थानि भूतले ॥ ११ ॥
कथं वा लिप्स्यते मुक्तिर्जीवानां भवसागरात् ।
कथं हरे हरौ वापि नृणां भक्तिः प्रजायते ॥ १२ ॥
केन सिध्येत तपसः कर्मणस्त्रिविधं फलं ।
एतच्चान्यच्च नः सर्वं सूत त्वं कृपया वद ।
ब्रूयुः स्निग्धाय शिष्याय गुरवो गुह्यमप्युत ॥ १३ ॥
इति पृष्टस्तदा सूतो नैमिषारण्यवासिभिः ।
वक्तुं प्रचक्रमे नत्वा व्यासं स्वगुरुमादिमं ॥ १४ ॥

श्रीसूतः ॥

सम्यक्पृष्टमिदं विप्रा युष्माभिर्जगतो हितं ।
रहस्यमेतद्युष्माकं वक्ष्यामि शृणुतादरात् ॥ १५ ॥
मया नोक्तमितः पूर्वं कस्यापि मुनिपुंगवाः ।
मनो नियम्य विप्रेंद्राः शृणुध्वं भक्तिपूर्वकं ॥ १६ ॥
अस्ति रामेश्वरं नाम रामसेतौ पवित्रके ।
क्षेत्राणामपि सर्वेषां तीर्थानामपि चोत्तमं ॥ १७ ॥

The rest of the first chapter is devoted to the praise of this wonderful place in general terms. In the second *adhyāya*, the story of *Rāma* bridging the ocean with the help of the monkey *Nala* is related, concluding with an ennmeration of the principal *tīrthas* on the island :

चतुर्विंशतितीर्थानि संति विप्राः प्रधानतः ।
प्रथमं चक्रतीर्थं स्याद्वेतालवरदं तथा ॥ १०४ ॥
ततः पापविनाशाख्यं तीर्थं लोकेषु विश्रुतं ।
ततः सीतासरः पुण्यं ततो मंगलतीर्थकं ॥ १०५ ॥
ततः सकलपापघ्नी नाम्ना चामृतकूपिका ।
ब्रह्मकुंडं ततस्तीर्थं ततः कुंडं हनूमतः ॥ १०६ ॥
आगस्त्यं हि ततस्तीर्थं रामतीर्थं ततः परं ।
ततो लक्ष्मणतीर्थं स्याज्जयतीर्थमतः परं ॥ १०७ ॥
ततो लक्ष्म्याः परं तीर्थं अग्नितीर्थमतः परं ।
चक्रतीर्थमतः पुण्यं शिवतीर्थमतः परं ॥ १०८ ॥
ततः शंखाभिधं तीर्थं यमुना(?) च ततः परं ।
गंगातीर्थं ततः पश्चात् गयातीर्थमनंतरं ॥ १०९ ॥
ततः स्यात्कोटितीर्थाख्यं ततः साध्यामृतं तथा ।
मानसाख्यं ततस्तीर्थं धनुःकोटिमतः परं ॥ ११० ॥
प्रधानतीर्थान्येतानि महापापहराणि च ।
कथितानि द्विजाः श्रेष्ठाः सेतुमध्ये गतानि वै ॥ १११ ॥

The detailed description of these places and the legends connected therewith form the subject of the subsequent chapters. Vol. II. commences with v. 3 of chapter 27.

It ends :

ततो व्यासःससूतः सन् शिष्यैः सह समन्वितः ।
अनुज्ञाप्य मुनीन्सर्वान् कैलासं पर्वतं ययौ ॥ २६१ ॥
ऋषयो निमिषारण्यनिलयास्तुष्टमानसाः ।
प्रत्यहं सेतुमाहात्म्यं शृण्वंति च पठंति च ॥ २६२ ॥
तथा सर्वेषु लोकेषु श्रोतव्यं च सदा बुधैः ॥

इति श्रीस्कांदेयपुराणे सेतुमाहात्म्ये सेतुवर्णनकथनं नाम द्विपंचाशत्तमो ऽध्यायः ॥ ५२ ॥ इति सेतुमाहात्म्यं संपूर्णं ॥ ० ॥ स्वस्ति श्रीमन्नृपशालिवाहन शके १५४० आनंदनामसंवत्सरे भाद्रपदवदिचतुर्थी रवौ उभयसागरयोर्मध्ये गंधमादनपर्वते भास्करक्षेत्रे श्रीरामेश्वरदेवसन्निधौ उपासनी(०सीन) श्रीरघु-नाथभट्टेन लिखितमिदं सेतुमाहात्म्यं ॥

The praise of the *Gandhamādana* mountain (यो ऽम्भोधौ सेतुरूपेण वर्तते गन्धमादनः ।) forms the subject of the 10th *adhyāya*. The local origin of the work indicated by the description of the places, taken in connection with the origin of the MS. itself, and the great care with which it is written, might make one inclined to think that the work was perhaps composed by *Raghunātha* himself. [H. T. COLEBROOKE.]

3693.

382 c. Foll. 18; folio, size 16¼ in. by 10¾ in.; European paper; good Devanāgarī writing; 25–28 lines in a page.

Saurasaṃhitā, of the *Skandapurāṇa,* in 16 *adhyāyas,* claiming to have been originally revealed by the Sun (*Sūra*) to *Yājñavālkya.*

The work consists chiefly of cosmogonic theories, and speculations on the origin and the cure of evil, and on the nature and attributes of the Absolute as represented by *Śiva* (or *Sadāśiva*), the fountain-head of all true knowledge, and therefore the chief object of human worship; whilst the Sun, however, also comes in for a certain amount of adoration.

It begins:

ओं नमो ऽहंपदार्थाय पराहंतास्वरूपिणे[1] ।
भास्कराय नमस्तस्य(° स्मै) भवाय भयहारिणे ॥ १ ॥
नमः सांबाय सर्वाय सर्वविज्ञानदायिने ।
स्वशक्तिरचितेदंताहंतारूपाय साक्षिणे ॥ २ ॥
समस्तजगदुत्पत्तिस्थितिनाशैकहेतवे ।
रुद्रविष्णुविरिंचादिस्वरूपाय नमो नमः ॥ ३ ॥
प्रणम्य सांबमीशानं सर्वदेवनमस्कृतं ।
पुराणं संप्रवक्ष्यामि जगतामभिवृद्धये ॥ ४ ॥
सत्रांते सूतमद्वैतं जटावल्कलसंयुतं ।
त्रिपुंड्रावलिभिर्दीप्तं भस्मोद्धूलितविग्रहं ॥ ५ ॥
सर्वशास्त्रार्थतत्त्वज्ञं सर्वभूतहिते रतं ।
व्यासशिष्यं विशेषेण महाभक्तं शिवस्य तु ॥ ६ ॥

[1] तत्पदार्थस्वरूपिणे Rāj. M.

स्वयमेवागतं शंभोः प्रसादादेव केवलं ।
तेजसा भासयन्सर्वं चेतनाचेतनात्मकं ॥ ७ ॥
वालखिल्या महात्मानो महाशक्तिसमास्थिताः ।
पुराणसंहितां पुण्यां पप्रच्छुः पुण्यगौरवात् ॥ ८ ॥
भवता भगवान् व्यासः सर्वज्ञः करुणानिधिः ।
पुराणविद्यासिद्ध्यर्थं पुरा सम्यगुपासितः ॥ ९ ॥
तेन पौराणिकी विद्या व्यासेनामिततेजसा ।
उपदिष्टा तयास्माकं(? तवा°) वक्तुं तामर्हसि प्रभो ॥ १० ॥
मुनीनां वचनं श्रुत्वा सूतः पौराणिकोत्तमः ।
वक्तुमारभते विद्यां नमस्कृत्य पिनाकिनं ॥ ११ ॥

सूत उवाच ॥

ब्राह्मं पाद्मं वैष्णवं च शैवं भागवतं तथा ।
भविष्यं नारदीयं च मार्कंडेयसमाह्वयं ॥ १२ ॥
आग्नेयं ब्रह्मवैवर्तं लैंगं वाराहमेव च ।
स्कांदं च वामनं चैव कौर्मं मात्स्यं च गारुडं ॥ १३ ॥
ब्रह्मांडं चेति पुण्यो ऽयं पुराणानामनुक्रमः ।
अन्यान्युपपुराणानि कथितानि महर्षिभिः ॥ १४ ॥ ° १५ ॥
आद्यं सनत्कुमारोक्तं नारसिंहं ततः परं ।
तृतीयं स्कांदमुद्दिष्टं कुमारेण तु भाषितं ॥ १६ ॥
चतुर्थं शिवधर्माख्यं पुराणं नंदिनेरितं ।
ततो दुर्वाससंप्रोक्तं नारदीयं ततः परं ॥ १७ ॥
कापिलं मानवं चैव तथैवोशनसेरितं ।
ब्रह्मांडं च ततः पुण्यं वारुणाख्यं ततः परं ॥ १८ ॥
ततः कालीपुराणाख्यं कालकंठं च नामतः ।
ततो वासिष्ठलिंगाख्यं नाम्ना माहेश्वरं त्विति ॥ १९ ॥
ततः शांबपुराणाख्यं सुसूक्ष्ममिति चेरितं ।
ततः सौरपुराणाख्यं सावित्रमिति चेरितं ॥ २० ॥
पाराशर्यं च मारीचं भार्गवं मुनिपुंगवाः ।
सर्वाण्युपपुराणानि शिवज्ञानकराणि वै ॥ २१ ॥
स्कांदमद्याभिवक्ष्यामि लक्षग्रंथविनिर्मितं ।
षड्विधं संहिताभेदैः पंचाशत्खंडमंडितं ॥ २२ ॥
संहितांत्या बुधास्तासु या सा सौरसमाह्वया ।
तामहं संप्रवक्ष्यामि संहितामतिशोभनां ॥ २३ ॥
पुरा सूरसमाख्येन कथिता भानुना यतः ।
याज्ञवल्क्याय तेनैव संहिता सौरसंहिता ॥ २४ ॥
सौरसंज्ञा तु सा त्वत्र ग्रंथतस्तु सहस्रतः ।
निर्मिता सर्वविज्ञानसागरा पावनी परा ॥ २५ ॥ °

It ends:

भवंतो ऽपि महादेवप्रसादात्सौरसंहितां ।
श्रुतवंतस्त्वहो भाग्यं भवतां मन्मुखांबुजात् ॥ ९२ ॥
संहितां षोडशाध्यायैर्निर्मितां सौरसंहितां ।
महाकारुणिकेनैव व्यासेनामिततेजसा ॥ ९३ ॥
यः पठेच्छृणुयाद्वापि श्रद्धया सौरसंहितां ।
यथावत्तस्य वेदार्थः प्रतिभाति न संशयः ॥ ९४ ॥
बलेन महता तुल्यो ब्रह्मणा ब्रह्मवर्चसा ।
धरण्या क्षमया तुल्यः प्रभावेन शिवेन तु ॥ ९५ ॥
विद्यया मत्समः साक्षात्तेजसा भास्करोपमः ।
श्रिया धनदतुल्यः स्यान्न हि संशयकारणं ॥ ९६ ॥
इत्युक्त्वा भगवान्सूतः सर्वज्ञः सांबमीश्वरं ।
ध्यात्वा परमया भक्त्या पपात विवशो भृशं ॥ ९७ ॥
वालखिल्या महात्मानं व्यासशिष्यं कृपाकरं ।
यथार्हं पूजयामासुः सूतं सुमनसादरात् ॥ ९८ ॥
इति श्रीस्कांदे महापुराणे सौरसंहितायां षोडशो ऽध्यायः ॥

Cf. Rāj. Mitra, Notices, v., p. 48, where the work is assigned to the *Kāśīkhaṇḍa* of the *Skandapurāṇa*. [H. T. COLEBROOKE.]

3694, 3695.

82, 83. Foll. 446 (counted 445; nos. 104 & 153 being used twice, and no. 363 being passed over); size 12½ in. by 6 in.; clear Devanāgarī writing of 1796 A.D.; twelve lines in a page.

Himavatkhaṇḍa, a section of the *Skandapurāṇa*, in 185 *adhyāyas* [A]; treating principally of the sacred places in the Himālaya country, and the various *liṅgas* connected therewith.

It begins:

यस्यात्मा हिमशैलजा गणपतिः सूर्यो हि विष्णुर्हरः
पंचास्यैः सुविभूषितः पशुपतिस्तेषां च पंचात्मकैः ।
त्रैलोक्यं सचराचरं त्रिगुणजं पंचात्मभिः संदधे
यो ऽजस्रं हि रसादिभिश्च भगवांस्तस्मै नमः शंभवे ॥ १ ॥
ऋषय ऊचुः ॥
मुनीश्वर प्रसादात्ते श्रुतं मेरोः प्रशंसनं ।
भूयश्च श्रोतुमिच्छामो माहात्म्यं हिमवद्गिरेः ॥ २ ॥
तत्र तपः कृतानां यद् (? कृतं स्यायात्) देवानां च विशेषतः ।
माहात्म्यं तत्र तीर्थानां शृण्वतां वद नो विभो ॥ ३ ॥
लोमहर्ष उवाच ॥
शृणुध्वं विप्रशार्दूला यद्वृत्तांतं पुराभवत् ।
तयोर्मिथो हि संवादमगस्त्यस्कंदयोर्गिरौ ॥ ४ ॥
माहात्म्यं चैव तीर्थानां हरात्मजं महाविभुं ।
पप्रच्छ खलु सेनानीं कुलशैले घटोद्भवः ॥ ५ ॥
अगस्त्य उवाच ॥
प्रदिष्टं भवता यद्यच्छ्रुतं देवीशयोर्मुखात् ।
भवान्सर्वज्ञ एवार्य सर्वज्ञात्मोद्भवो यतः ॥ ६ ॥
पीत्वा तव मुखांभोजान्निःसृतं वाङ्मयामृतं ।
न तृप्यामि तथा स्कंद घर्मार्तः सलिलं यथा ॥ ७ ॥
प्रमाणं च सुमेरोर्हि तच्छृंगाणां प्रशंसनं ।
अधिष्ठानानि देवानां त्वत्प्रसादाच्छ्रुतं मया ॥ ८ ॥
भूधराणां यथोत्पत्तिं तीर्थानां तेषु जन्मनां (जन्मिनां B) ।
हिमालयस्य माहात्म्यं वद मे शंकरप्रिय ॥ ९ ॥
स्कंद उवाच ॥
ईश्वरेणैव मे प्रोक्तं मणिमये शिलोच्चये ।
तत्सर्वं ते प्रवक्ष्यामि समासेन घटोद्भव ॥ १० ॥ °

We subjoin an index to the chapters, supplemented by the abstract of the work in the 'Index indicatorius' in MS. 366 (no. 3138):—

1. *pushkaraprādurbhavaḥ* (story of the *Asuras Madhu* and *Kaiṭabha*); 2. *medinyuddharaṇam;* 3. *saptadvīpasamudravarṇanam;* 4. *lokasargaḥ;* 5. *pātālavarṇanam;* 6. *saptalokavarṇanam;* 7. *meruhimālayayor vivāhārthaṃ pitṛikanyāyācanārthaṃ hemakūṭe nāradagamanam;* 8.–10. *himācalamāhātmyaṁ;* 11. *bhasmarudrākshamāhātmyam;* 12. *śakrotpattiḥ;* 13. *agnyutpattiḥ;* 14. *yamotpattiḥ;* 15. *nirṛititapasyā;* 16. *varuṇatapasyā;* 17. *vāyutapasyā;* 18. *vāyo rājyaprāptiḥ;* 19. *kuveratapasyārājyaprāptiḥ;* 20. *rudratapasyā;* 21. *dikpatitvaprāptiḥ;* 22. *dhruvalokavarṇanam;* 23. *daityāhvānam;* 24, 25. *devānāṃ yuddhodyogaḥ;* 26–29. *devāsurasaṃgrāmaḥ;* 30. *devānāṃ parājayaḥ;* 31. *varāheṇa hiraṇyākshayuddham;* 32. *sundaraśailamāhātmyam;* 33. *kāmākhyāmāhātmyam;*

34, 35. *varāhamāhātmyam ;* 36. *umātapasyāsiddhiḥ;* 37–39. *gaurīdvādaśamāsavratam ;* 40. *kauśikodbhavāyā vratadānādi ;* 41. *kauśikīmāhātmye śumbhaniryāṇam ;* 42. *śumbhavadhaḥ ;* 43. *kauśikīmāhātmyam ;* 44. *umāvrate gaṇḍakīmāhātmyam ;* 45–48. *nīlakaṇṭhamāhātmyam ;* 49. *yaśodhārāmāhātmye* * *tripurāsuravadhaḥ ;* 50. *hiraṇyakaśipuvadhaḥ ;* 51. *viśvāmitratapaḥsiddhiḥ ;* 52. *saptāpsarogaṇasiddhiḥ ;* 53. *devāsuraniryāṇam ;* 54. *tārakavadhaḥ ;* 55. *kṛishṇaprabhāmāhātmyam ;* 56. *muktikshetrotpattiḥ ;* 57. *vadarikāśramamāhātmyam ;* 58, 59. *pārvatīvivāhārthaṃ vishṇupreshitanāradagamanam ;* 60. *pārvatīvivāhaḥ ;* 61. *baleḥ pātālapraveśanam ;* 62. *alakanandā-bhāgīrathīsaṃgame devaprayāgaḥ, kāmaprayāgaḥ, brahmaprayāgaḥ, vishṇuprayāgaḥ ;* 63. *durvāsaḥśāpaḥ ;* 64. *budhāvatāraḥ ;* 65. *jātismaratīrthaṃ daityānāṃ pātālasthitiḥ ;* 66. *brahmatīrthamāhātmyam ;* 67. *liṅgatīrthamāhātmyam ;* 68. *dharmatīrthamāhātmyam ;* 69, 70. *nepālamāhātmyam ;* 71. *paśupatikshetram ;* 72. *paśupatipurī ;* 73. *nepālamāhātmyam.* Vol. II. : 74. *paśupatimāhātmye liṅgotpattiḥ ;* 75. *jyotirliṅgotpattiḥ ;* 76. *īśvarastutivākyam ;* 77. *paśupatisthāvaraliṅgotpattiḥ ;* 78. *nandīśvarapradānam ;* 79. *śleshmātakavarapradānam ;* 80. *paśurūpaśivakrīḍanam ;* 81, 82. *śleshmātakavanadarśanam ;* 83. *hariṇeśvaramāhātmyam ;* 84. *rāvaṇatapaḥsiddhiḥ ;* 85. *dakshiṇagokarṇeśvaraḥ, nepālagokarṇeśvaraḥ ;* 86. *vāgmatīsambhavaḥ ;* 87. *śaṅkhamūlamāhātmyam ;* 88. *vāgmatītīrthamāhātmyam ;* 89, 90. *virūpākshatīrtham ;* 91. *kaphīśvaratīrtham ;* 92. *kaśyapeśvaramāhātmyam ;* 94. *ugratīrtham ;* 95. *dhaneśvaramāhātmyam ;* 96. *pushpatīrthavikaṭeśvaramāhātmyam ;* 97. *śacītīrtham ;* 98. *bhāleśvaragandharvatīrthayor māhātmyam ;* 99. *gupteśvaratīrtham ;* 100. *nīleśvaratīrtham ;* 101. *campakeśvara-sarasvatīkuṇḍatīrthayor māhātmyam ;* 102. *rāmeśvaratīrtham ;* 103. *kāleśvaratīrtham ;* 105. *udārakeśvaratīrtham ;* 106. *gopālavyāghratīrthayor māhātmyam ;* 107. *brahmatīrtham ;* 108. *suvarṇatīrtham ;* 109. *nandītīrtha-nandikeśvarayor māhātmyam ;* 110. *gavāṃ tīrtham, gokhureśvaramāhātmyam ;* 111. *bhadratīrtham, paṇḍukeśvaramāhātmyam ;* 112. *gālavatīrtham, kūṭeśvaramāhātmyam ;* 113. *asitatīrtham, asiteśvaramāhātmyam ;* 114. *bhairaveśvaramāhātmyam ;* 115. *brahmatīrtham, brahmeśvaramāhātmyam ;* 116. *skandatīrtham, skandeśvaramāhātmyam ;* 117. *pushpavṛishṭiparvate nṛisiṃhatīrtham, śatarudramāhātmyam ;* 118. *kākeśvaratīrtham ;* 119. *maṇicūḍeśvaramāhātmyam ;* 120. *yogagaṅgā, yogeśvaramāhātmyam ;* 121. *nārāyaṇeśvarahradaḥ ;* 122. *yogatīrtham, jyotirliṅgam ;* 123. *ratnacūḍeśvaraḥ ;* 124. *vīranadī, vāgīśvaraḥ ;* 125, 126. *kīleśvaraḥ ;* 127. *vīrabhadratīrtham, vālmīkeśvaraḥ ;* 128. *rudratīrtham, maṅgaleśvaraḥ ;* 129. *vimalodakagaṅgā, vimaleśvaraḥ ;* 130. *anantaliṅgam ;* 131. *vṛiddhagaṅgā ;* 132. *somaliṅgam ;* 133. *gośṛiṅgatīrtham, gobharāṭeśvaraḥ* (!); 134. *bhṛiṅgeśvaraḥ ;* 135. *triliṅgeśvaraḥ ;* 136. *kupiteśvaraḥ ;* 137. *sarveśvaraḥ ;* 138. *rudratīrtham, golakeśvaraḥ ;* 139. *mīnatīrtham, mātṛitīrtham ;* 140. *bhasmatīrtham, candanabharāṭeśvaraḥ ;* 141. *pakshatīrtham, paksheśvaraḥ ;* 142. *piṇḍārakatīrtham, caṇḍikeśvaraḥ ;* 143. *dharmeśvaraḥ ;* 144. *paitāmahatīrtham, gokarṇeśvaraḥ ;* 145, 146. *hanumattīrtham, rudradhārātīrtham, pātālagaṅgā, koṭīśvaraḥ ;* 147. *vāṇeśvaraḥ ;* 148. *mayūratīrtham, jñāneśvaraḥ ;* 149. *kūpatīrtham, parvateśvaraḥ ;* 150. *jaleśvaraḥ ;* 151. *gupteśvarī ;* 152. *mṛigasthalī ;* 153, 154. *kirāteśvaraḥ ;* 155. *bhasmagaṅgākuṇḍam ;* 156. *bhuvaneśvaraḥ ;* 157. *rudrāgāreśvaraḥ ;* 158. *vāsukīvaradānam ;* 159. *paśupatisiddheśvaraḥ ;* 160, 161. *vāgmatītīrtham* (cf. no. 3697); 162,

* The Yaśodhārā (thus A, B throughout), near which *Tripura* is slain, is a river flowing together with the Dharmadhārā.

163. *vaiśālādhipasatyavatīpraveśanam* ; 164. *dharmadattasya śivalokagamanam* ; 165. *mṛigopākhyānam* ; 166. *vajravarapradānam* ; 167. *pradyumnottare indradamanavijayaḥ* ; 168. *setubandhanam* ; 169. *umāvarapradānam* ; 170. *pradyumnatīrtham* ; 171. *pradyumnanāradasamāgamaḥ* ; 172. *daityamohaḥ* ; 173. *prabhāvatīharaṇam* ; 174. *indradamananāradavākyam* ; 175. *prabhāvatīkaustubhaharaṇam* ; 176. *vāgmatīvarapradānam* ; 177. *śaṅkhāsuravadhaḥ* ; 178. *dānāsuravadhaḥ* ; 179, 180. *śakratāpasainyavadhaḥ* ; 181. *kacchapāsuravadhaḥ* ; 182. *kṛishṇatīrthayātrā* ; 183. *suprabhāpraveśanam* ; 184. *śakraprasthāpanam* ; 185. *nepālamāhātmye pradyumnottare yādavapratyāgamanam.*

It ends:

य: शृणोति नरश्रेष्ठ: प्रद्युम्नविजयं शुचि: ।
श्रद्दधान: सदा भक्त्या सर्वैनोभि: प्रमुच्यते ॥
य: पुन: परया भक्त्या विद्यां संपूज्य चार्हणै: ।
शृणोति श्रद्दधानो वै तस्य पुण्यफलं शृणु ॥
जांबूनदमये याने परिवारै: समं बुध: ।
आस्थाय प्रमथै: सम्यगाद्रियाणो पुन: पुन: ॥
रुद्रकन्याकरोद्धूतैश्चामरैर्व्यजयन् (° वीजितो B) मुदा ।
नीयते गगने नैशं वाद्यगीतैर्विनोदयन् (° दित: B) ॥
माहात्म्यं वै वरहिमगिरे: किं ब्रुमश्चाद्भुतं तद्
यच्छृंगेषु प्रसभमनिशं संति देवा: प्रसिद्धा: (ससिद्धा: B) ।
जामातेशो वसति मुनयो यस्य पुत्री च गौरी
स्वाप्यायी[:] क्षणमपि पृथक्के न मुंचंति शृंगं ॥

इति श्रीस्कांदे हिमवत्खंडे नेपालमाहात्म्ये प्रद्युम्नोत्तरे यादवप्रत्यागमनं नाम पंचाशीत्युत्तरशततमो ऽध्याय: ॥ १८५ ॥ समाप्तो ऽयं खंड: ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

3696.

2547. Foll. 372 (counted 371, two leaves being numbered 278); size $13\frac{3}{4}$ in. by $7\frac{1}{4}$ in.; fair, modern Devanāgarī writing; 13 or 14 lines in a page.

Himavatkhaṇḍa, of the *Skandapurāṇa*, in 185 *adhyāyas*. [B.] [MACKENZIE COLLECTION.]

3697.

2935. Foll. 13; size 11 in. by $5\frac{1}{4}$ in.; modern Devanāgarī writing (Nepalese paper); twelve lines in a page.

Vāgvatītīrthayātrāprakāśa, a treatise on the sacred places along the river Vāgvatī or Vāgmatī (Vāṅmatī), by *Gaurīdatta Paṇḍita*, son of *Rāmabhadra*.

The subject is treated in two chapters, corresponding to *adhyāyas* 160 and 161 of the *Himavatkhaṇḍa* of the *Skandapurāṇa*, to which it forms a kind of commentary.

It begins:

गौरीसुतं प्रणम्यादौ हिमवत्खण्डसंमत: ।
श्रीवाग्वतीतीर्थयात्राप्रकाश: क्रियते मया ॥ १ ॥
श्रीवाग्वतीं तां मनसा स्मरामि
विचित्ररूपां शिववक्त्रसंभवाम् ।
उच्चाद्रिकूटादवनीमुपागतां
स्वच्छांबुकल्लोलवहां पुन: पुन: ॥ २ ॥

अथ हिमवत्खण्डानुसारेण वाग्वतीतीर्थयात्रा ॥ तत्प्रमाणम् ॥ सेतुभिन्नाद्ब्रह्मसरस्वतीं यावत् ॥ विरूपाक्ष उवाच ॥

भगवञ्छ्रोतुमिच्छामि भूयो ऽहं भवतो ध्रुवम् ।
वाग्वत्या: संगमस्थानमित्युक्तं भवताधुना ॥
कं तीर्थं च समारभ्य स्नातव्यं केषु केषु च ।
एतद् ब्रूहि मुनिश्रेष्ठ सर्ववार्ताविशारद ॥

सिद्धर्षिरुवाच ॥

सेतुभिन्नं महातीर्थमारभ्य स्नायतां द्विज ।
श्रीवाग्मत्युद्भवा (° वो) यत्र तत: कामं लभिष्यसि ॥

इति सिद्धर्षिर्विरूपाक्षं प्रति सेतुभिन्नाद्वाग्वतीसंभवं यावत् ॥

सेतुभिन्नं समारभ्य विरूपाक्षो घटोद्भव ।
वाङ्मतीसंभवा[द्] यावद्भक्त्या स्नातो हि तेषु च ॥

इत्यगस्त्यं प्रति स्कन्दवचनाच्च । श्लेष्मान्तकवनस्य मुक्तिक्षेत्रत्वकथने चतुर्दशयोजनात्मकत्वं शिवपुराणादिप्रतिपादितं लिंगयात्रात्मकं क्षेत्रप्रमाणम् । अत्रोक्तं तु तीर्थप्रमाणमिति ॥ तत्र प्रथमं सेतुभिन्नतीर्थे स्नानम् । तत्रेतिकर्तव्यता ब्राह्मणवरणपूर्वकेन ॥

प्रात:कृत्यं समुत्तीर्य यथाविभवविस्तरै: ।
प्रसन्नमानसो भूत्वा तीर्थस्नानोत्सुको भवेत् ॥

उपस्करं समादाय गृहात्प्रनिःसृतो (°प्रणिः°) बहिः ।
स्नातुं गच्छामि वाग्वत्यां कृत्वेति मनसा व्रजेत् ॥
आर्यातीर्थे जलाप्लावं कर्तुं गच्छामि सांप्रतं ।
वाचोक्त्वा मनसा चिंत्य गृहाद्बहिः पथि व्रजेत् ॥ इति ॥

आर्यातीर्थेत्युपलक्षणं मुख्यत्वात्तदुपादानं । अथ वाग्वतीदर्शनमंत्रः । ओं

नमस्ते वाग्वति देवि सर्वदुष्कृतनाशिनि ।
अद्य मे धूनितं पापं दर्शनात्ते चिरार्जितम् ॥ इति ॥
प्रणम्य गौरवात्तीर्थं शिखां बद्धा यथाविधि ।
कुशोदकं समादाय संकल्पेत हि वाक्यतः ॥
तिङ्सुबन्तयुतं वाक्यमात्मनेपदि युज्यते ।
मध्ये कामं च हेतुं च तिथ्यादिं (°दि) वाक्यमुच्चरेत् ॥
मासं पक्षं तथा वारं तिथिं नक्षत्रमेव च ।
योगं नाम स्वगोत्रं च अद्यादिः काम एव च ॥
अद्यामुष्मिन्यथामासे यथापक्षे दिने तिथौ ।
नक्षत्रे च यथायोगे स्वस्मिंस्तीर्थे ततः परम् ।
वदेत्स्नानमहं कुर्वे साधारणमतं मुने ॥

इति साधारणसंकल्पान्ते । °

I. After 1. Setubhinnatīrtham (ending fol. 3*a*), the following bathing-places (mostly dedicated to *Śiva* in one form or another) are dealt with: 2. Durgākuṇḍatīrtham, fol 3*a*; 3. Gopālatīrtham (near Śikharapura); 4. Dāmodaratīrtham; 5. Sarvaushadhirasatīrtham (where the water flowing from the Karkoṭakahrada joins the river); 6. Gaṇeśatīrtham, fol. 3*b*; 7. Anantatīrtham; 8. Cakratīrtham (to *Pradyumneśvara*); 9. Bhṛigupātatīrtham (to *Muktīśvara*); 10. Pramodatīrtham (to *Rāmeśvara*); 11. Kāyanirmalatīrtham (to *Nirmaleśvara*), fol. 4*a*; 12. Śakratīrtham; 13. Pañcanadatīrtham (to *Pañcaliṅgeśvara*; at the confluence of Vāgvatī and Vishṇumatī); 14. Kālatīrtham (to *Yameśvara Śiva*; near Kāntipura, *i.e.* Kāṭhmāṇḍu), fol. 4*b*; 15. Mṛityuṃjayatīrtham (to *Sarveśvara Śiva*; near Kumbheśvarasthāna); 16. Sahodaravadhamocanatīrtham (to *Jñāneśvara*; at the confluence of Bhadramatī and V.); 17. Śaṅkhamūlatīrtham, or Uttaraprayāga (to *Kumbheśvara*; at the confluence of Maṇimatī and V.), fol. 5*a*; 18. Amarāvatītīrtham (to *Śakreśvara*); 19. Vimalāvatītīrtham; 20. Nirmalāvatītīrtham, fol. 5*b*; 21. Vāyuvatītīrtham (to *Kūṭeśvara*); 22. Yogakuṇḍatīrtham (to *Yogeśvara Śiva*); 23. Maṇitīrtham (to *Maṇicūḍeśvara*); 24. Prayāgatīrtham (to *Bāṇeśvara*); 25. Pīṭhikātīrtham (to *Icchāvalokeśvara*), fol. 6*a*; 26. Trivikramatīrtham (to *Vāmaneśvara*); 27. Svarṇatīrtham (to *Suvarṇeśvara*; at the confluence of Svarṇanadī and V.); 28. Brahmatīrtham (to *Śmaśāneśvara*); 29. Kshatriyatīrtham (to *Khaḍgeśvara*); 30. Rājeśvarītīrtham; 31. Umāpatitīrtham (west of the *liṅga* of that name); 32. Vishṇutīrtham (to *Vaishṇaveśvara Śiva*), fol. 6*b*; 33. Jayamaṅgalātīrtham (to *Maṅgaleśvara*); 34. Ākāśabhairavatīrtham; 35. Śrīvatsalātīrtham; 36. Koshodakatīrtham (to *Kosheśvara Śiva*); 37. Saubhāgyadaṃ tīrtham (to *Saubhāgyeśvara*); 38. Kuveratīrtham, fol. 7*a*; 39. Gaurītīrtham (near a *Gaurīmūrti*).

Colophon: इति श्रीवाग्वतीतीर्थयात्राप्रकाशे षष्ट्युत्तरशततमाध्यायोक्ततीर्थप्रकाशः प्रथमः ॥ १ ॥

II. अथैकषष्ट्युत्तरशततमाध्यायोक्तानि महोदकमहातीर्थादीनि । तत्र मृगेश्वरस्य पूर्वभागे मृगोदकतीर्थम् । मृगेश्वरो देवः ॥ नेमुनिरुवाच । ने इत्येकाक्षरमत्रिपुत्रस्य सिद्धर्षेर्नाम । अत एव नया(?) नेनाम्ना मुनिना पालितो नेपाल इति देशनाम ।

मृगोदके महातीर्थे कार्त्तिकस्याष्टमीतिथौ ।
स्नायते विधिवद्भक्त्या मुच्यते पशुजन्मभिः ॥
कृष्णाष्टम्यां ततस्तस्यां रुद्रात्मा स्नायते यदि ।
यो व्याप्य कार्त्तिकं मासं तस्य पुण्यफलं शृणु ॥ °

40. Mṛigodakatīrtham; 41. Kharvarikātīrtham (to *Jyotirīśvara Mahādeva*; east of Āryātīrtha, where there are two *liṅgas*), fol. 7*b*; 42. Śrīmad-Āryātīrtham (*mahāpuṇyam; tad eva triveṇīsaṃgamaṃ nāma tīrtham*); 43. Nārāyaṇatīrtham, fol. 8*a*; 44. Pāvanikātīrtham (to *Siddheśvara*); 45. Agastyatīrtham (east of an *Agastyamūrti, paścimaparvatamadhye*); 46.

Nīlakaṇṭhatīrtham, fol. 8*b*; 47. Vāsukitīrtham (to *Nāgeśvara*); 48. Gomukhatīrtham (to *Gopatīśvara Śiva*); 49. Bhṛigupatanatīrtham (*uccaśilādhastāt*; to *Rudrāyāreśvara*); 50. Devaghāṭatīrtham (to *Trailokyeśvara*); 51. Brahmasahasratīrtham (east of Brahmaśilā); 52. Vishṇusahasratīrtham (*antaragirimadhye*), fol. 9*a*; 53. Rudrasahasratīrtham (to *Deveśvara Śiva; pūrve vṛishabhaḥ paścime liṅgas tanmadhye*); 54. Sūryabhāgātīrtham (to *Arkeśvara Śiva*; east of river, west of *sūryacandra-pratime*); 55. Candrabhāgātīrtham (to *Someśvara Śiva*); 56. Manaḥkāmanātīrtham, fol. 9*b*; 57. Jihvālolatīrtham (to *Parvateśvara*); 58. Anantatīrtham, or Gaurītīrtham (to *Kirāṭeśvara*); 59. Bālaśmaśānatīrtham (*bālaśmaśānāgatanadīsaṃgame*; to *Bāleśvara*); 60. Bhairavatīrtham (near Bhairavakuṇḍa); 61. Jaleśvaratīrtham (to *Jaleśvara Śiva*); 62. Vināyakatīrtham, fol. 10*a*; 63. Paśugaṇatīrtham (to *Ekapādeśvara Śiva; mṛigasthalīpūrvabhāgāgatanadīsaṃgame*); 64. Śleshmāntakatīrtham (to *Sarveśvara*); 65. Tāmracūḍatīrtham (to *Tāmreśvara*); 66. Uttaravāhinītīrtham (to *Hareśvara*); 67. Cailagaṅgātīrtham; 68. Hatyāmocanatīrtham (to *Kīleśvara; gokarṇavanadakshiṇabhāgāgatanadīsaṃgame*), fol. 10*b*; 69. Kailāśatīrtham; 70. Himavattīrtham (to *Himeśvara*); 71. Vishṇupadatīrtham; 72. Bhṛigupātatīrtham (to *Cakreśvara; girikandare*), fol. 11*a*; 73. Candratīrtham; 74. Sūryatīrtham (to *Ādityeśvara*); 75. Gokarṇeśvaratīrtham; 76. Uttaragayātīrtham; 77. Gadādharatīrtham; 78. Pitāmahatīrtham; 79. Candrabhāgātīrtham (to *Candreśvara*; at confluence of C. and V.), fol. 11*b*; 80. Nāradatīrtham (at confluence of Sūryabhāgā and V.); 81. Saptarshitīrtham (to *Ṛishīśvara Śiva*); 82. Kapotagiritīrtham (to *Khecareśvara*); 38. Kāntibhairavatīrtham (*uttaravāhinyām*); 84. Śvetavārāhatīrtham (to *Vārāheśa; parvatopatyakāyām*); 85. Bhairavakuṇḍatīrtham (*vāgvatīpātād adhastād atisthūlaśilāntare*); 86. Vāgmatīpatanatīrtham (to *Śṛigāleśvara*); 87. Sundarikātīrtham (to *Sundarīśvara*), fol. 12*a*; 88. Vimalāmbutīrtham; 89. Kāmadhenutīrtham; 90. Apsarogaṇatīrtham (to *Gandharveśvara*); 91. Agastyatīrtham (*svacchāmbuvāhinī-vāgvatī-saṃgame*); 92. Brahmasarasvatītīrtham, fol. 12*b*. To these, treated of in the *Himavatkhaṇḍa*, are added (as the effects of the pilgrimage): 93. *Maṇicūḍaparvate yogakuṇḍe mantrasnānādi*; 94. *Yogadhārātīrthe snānam*; 95. *Tāriṇīpūjādi*; 96. *Nemunipūjā*; 97. *Garuḍanārāyaṇadarśanam*; 98. *Guhyeśīdarśanam*; 99. *Śrīmat-Paśupatidarśanam.*

It ends:

श्रीमत्कौशिकवंशजः सुकृतवाञ्छ्रीरामभद्रः पिता
माता श्रीजनकात्मजा च तनयं प्रासूत दत्ताभिधम् ।
तेन श्रीकविनायकेन रचितस्तीर्थप्रकाशो मया
तत्रागाच्चरमः प्रकाश इह यः स्कंदोक्तवाक्यात्मकः॥१००॥

इति श्रीगौरीदत्तपण्डितसंगृहीतवाग्वतीतीर्थयात्राप्रकाशः पूर्णः॥ [B. H. Hodgson.]

3698.

2682. Foll. 252; size 9 in. by 4⅛ in.; fair, modern Devanāgarī writing, on coarse country paper; 11 or 12 lines in a page.

Hemakūṭakhaṇḍa, in 52 *adhyāyas*, containing descriptions of, and legends connected with, the Hemakūṭa mountain on the river Tuṅgabhadrā, a locality sacred to *Virūpāksha Śiva*; and professing to form the '*madhyamabhāga*' of the *Bharadvājasaṃhitā*, which, in the colophons, claims to form part of (or to be) an '*ādimahāpurāṇa.*'

Wilson, Mack. Coll., i., 77 (2nd ed., p. 138), calls it *Pampāmāhātmya*, forming part of the *Hemakūṭakhaṇḍa* of the *Skandapurāṇa*. Though *Skanda* is, indeed, one of the principal inter-

locutors in the work, there is no allusion in this MS. to any connection with the *Skanda-purāṇa;* and the *Bharadvājasaṃhitā* of which it forms a part may possibly be a local *Purāṇa*, if, indeed, it is not the work of that title mentioned as one of the divisions of the *Pāñcarātrāgama.*

It begins (somewhat corrected): ऋषय ऊचुः ॥

सूत सूत महाप्राज्ञ स्वात्मज्ञानवतां वर ।
त्वद्वाक्यामृतनिष्यंदैः सर्वे संजीविता वयं ॥ १ ॥
नानाविधानि देवस्य विरूपाक्षस्य शृण्वतां ।
चरितानि त्वदुक्तानि चरितार्था मतिर्हि नः ॥ २ ॥
संत्यन्ये ऽपि महाप्राज्ञ संतः सप्तर्षयो मताः ।
महादेवं विरूपाक्षं दृष्टवंतो हि ईदृशाः ॥ ३ ॥
तेषां योगस्तपस्तेषां तेषां यागादिकाः क्रियाः ।
ये तु शृण्वंतु(°ति) ते वाक्यं शिवमाहात्म्यसिद्धिदं ॥ ४ ॥
सुधानिष्यं(!) सुराणां हि सारात्सारतरं तव ।
सूक्तं श्रुत्वा वयं सूत स्वात्मानंदमयाः स्थिताः ॥५॥ °८॥
यदुक्तं लग्नमस्माकमनायासेन तन्मनः ।
ते सत्यमुनयः पश्चात्किमकुर्वत तद्वद ॥ ९ ॥
सूत उवाच ॥
साधु साधु मुनिश्रेष्ठाः गरिष्ठः प्रश्न एष वः ।
वाक्यं शृणुत सर्वेषां कल्याणफलदां कथां ॥ १० ॥
एकचित्ता यदि वरं श्रोतारः श्रुतिसंमताः ।
वक्तुः सफलतां याति वाणी वै सत्यशोभिनी ॥ ११ ॥
सनत्कुमार एवार्थमिदमर्थविदां वरः ।
पप्रच्छ स्कंदमानम्य परं कौतूहलान्वितः ॥ १२ ॥
सनत्कुमार उवाच ॥
स्कंद तत्त्वार्थसद्भाव प्रभावपरमोदय ।
भगवन्भव्यचित्तानां दिव्याश्चर्यप्रकाशिकं ॥ १३ ॥
सप्तर्षिध्याननिर्व्यूढं विरूपाक्षस्य वैभवं ।
देवस्य तत्तदाकर्ण्य मम प्रोल्लसितं मनः ॥ १४ ॥
उपर्यपि च किं वृत्तं तेषामासीन्महात्मनां ।
साध्वी ते बुद्धिरुत्पन्ना भूयस्त्वदनुबंधिनी ॥ १५ ॥
स्कंद उवाच * ॥
सनत्कुमार वक्ष्यामि शृणु सर्वोत्तराशय ॥ १६ ॥

* The MS. has these two words after the next half-*śloka;* and, from v. 9 onwards, it has the numbers at the end of the preceding half-verse.

एवं हिमवतः प्रांते क्षेत्रे भद्रशिलाह्वये ।
सप्तर्षयो महाभागाः श्रद्धाभक्तिसमन्विताः ॥ १७ ॥
एवं प्रत्यक्षितात्मेशाः सर्वे संयमिनां वराः ।
आत्मानुरूपैः संकल्पैरासन्नुत जिताशयाः ॥ १८ ॥ ° २० ॥
स्नात्वा भद्रशिलातीर्थे सर्वे ते प्रयताशयाः ।
सद्यो दृष्टं समातप्यं यतिभिर्ध्येयमीश्वरं(?) ॥ २१ ॥
कृतध्यानाः कृतजपाः कृतस्तोत्रा हुताग्नयः ।
भरद्वाजं पुरस्कृत्य प्रापुर्भद्रशिलां तु ते ॥ २२ ॥
नमो भद्रशिले तुभ्यं त्वत्प्रसादादमी वयं ।
आभ्यामेव हि चक्षुर्भ्यां दृष्टवंतो महेश्वरं ॥ २३ ॥ °

The geographical position of the Hemakūṭa is thus defined (fol. 31*a*, *adhy.* 9, v. 22 seqq.):

एष किष्किंधनामा हि दृश्यते धरणीधरः ।
अस्यैव हृदयस्तेयान्[1] हेमकूटो महाद्रिराट् ॥
मध्ये किष्किंधशैलस्य महतो ऽस्य महानयं ।
दृश्यते हेमकूटो यः परितः पंचयोजनः ॥
अत्र द्वाराणि चत्वारि मुख्यान्याहुर्मनीषिणः ।
उपद्वाराणि चत्वारि येषु सिध्यंति सत्क्रियाः ॥

The four gates (each furnished with a *liṅga* after which they are called) lie in the direction of the four quarters from the sacred *Brahma-kuṇḍa*:—the Eastern one, called Kinnareśvara, guarded by the elephant-faced *Bhairava Ghar-gharin* (*asitāṅga*, fol. 34*a*), is said to belong to the Kinnaras;—the Southern one, called Jāmba-vateśvara (from *Jāmbavat*, son of *Brahman*, who there praised *Śiva* on his first visit), guarded by the club-armed *Bhairava Caṇḍa* (fol. 35*b*), to the Siddhas, who there worship *Vighneśa* (*Gaṇeśa*) as '*Vīra*';—the Western one, on the Somagiri, called Someśvara, guarded by the *Bhairava Unmatta*, and sacred to *Soma*, where the devout adherents, on *Vaiśākha* full-moon, bathe in the Somakuṇḍa (or Somatīrtha) and worship *Someśa*;—the Northern one, called Maṇibhadreśvara, guarded by the *Bhairava*

[1] ? *r.* हृदयस्येयान्.

Bhīshaṇa (enveloped in a blue coat of mail, *kañcuka*), assigned to the *Yakshas* (*Guhyakas*), *Gandharvas*, *Vidyādharas*, and *Munis*. The four minor gates (beginning from S.E.) are called resp.: Draupadī-kshetram, sacred to *Devī Mahāmāyā*; Śaṅkareśvara, sacred to *Kālīvyāghravāhinī*; Mahākāleśvara, sacred to *Mahākālī*; and Devaghāteśvara, sacred to *Mahābhairavī Durgā*; and are guarded by the *Bhairavas Ruru, Krodha, Kapālin,* and *Saṃhāra* respectively.

For a general view of the contents we subjoin the indications given in the colophons: 1. *saptarshibhir hemakūṭadarśanam*; 2. *kshetrapraveśaḥ*; 3. *devamaṇḍapapraveśaḥ*; 4. *saptarshibhir virūpākshapūjāvarṇanam*; 5. *saptarshistavanam*; [6, 7. the seven *Ṛishis* (*Bharadvāja, Jamadagni, Viśvāmitra, Atri, Gautama, Kaśyapa, Vasishṭha*) obtain *Śiva's* favour, and settle near the lake Paumpā (Pampā, fol. 25*b*)—named after *Paumpāmbā Devī*, fol. 147*b* seqq.—to worship the *liṅga*; 8. *Vishṇuvṛiddha*, of the race of *Bharadvāja*, calls on the latter to relate the story of the *Hemakūṭa-kshetra* and the *māhātmya* of *Virūpāksha*, and is supported by the other *Ṛishis*—here (foll. 28*a*, 29*a*) enumerated as *Jamadagni, Kaśyapa, Bhṛigu, Gautama* (*Atri*, fol. 29*a*), *Kauśika, Vasishṭha*;] 9. [Beginning of description of Hemakūṭakshetra, with its gates, on entering through the eastern one of which, *Śiva* was praised by the Kinnaras] *kinnareśvarastavaḥ*; 10. [The eastern gate is by *Śiva's* favour assigned to the Kinnaras, who worship the *Kinnaraśilā* near it;] 11. [Description of southern gate] *jāmbavatīśvaramahimavarṇanam*; 12. *somagirikathanam*; 13. *uttaradvārapraśaṃsāyām bṛihaspatidevatāsambhāshaṇam*; 14. *vidyādharāgnivivādaḥ*; 15. *māṇibhadreśvaramāhātmyadevatāvarapraśaṃsā*; 16. [Beginning of description of the four lesser gates] *āgneyanairṛityopadvārapraśaṃsā*; 17. *vāyavyaiśānopadvārapraśaṃsā*; 18. *śivāditīrthapraśaṃsā*; 19. *shaṇmukhatīrthakathanam*; 20. *avāntaratīrthakathanam*; 21. *nīleśvarādiyoganṛisiṃhaparyantadevakathanam*; 22. *mahākālādiśaktitrayapadanyāsakathanam*; 23. *skandamāhātmyakathanam*; 24. *śvetāśvatthakathanam*; 25. *somanātham ārabhya rāmatīrthaparyantaṃ devatākathanam*; 26. *śaṅkhatīrthaprabhṛitisikatāvighneśvarāntaṃ tīrthadevatākathanam*; 27. *brahmeśvarādimataṅgāśramakathanam*; 28. *mataṅgāvatārakathanam*; 29. *kāmadāhaḥ*; 30. *vibhūtimāhātmyam*; 31, 32. *rāmopākhyānam*; 33. *dundubhivadhaḥ*; 34. *bālipaumpākathanam*; 35. *vatsaramāsapakshapūjā*; 36–50. *hariścandropākhyānam*; 51. *pāpavināśanāśvamedhatīrthavarṇanam*; 52. *brahmatīrthādināgatīrthaparyantapraśaṃsā*.

The copyist of this MS., as those of many others of the Mackenzie Collection, was evidently not very familiar with the Devanāgarī orthography. Certain peculiarities, such as that of writing '*yeka*' for '*eka*,' and the interchange of media and tenuis, make it probable that he was of Telugu origin.

It ends:

एतानि तीर्थानि तथोदितानि
सरिद्वराकूलविभावितानि ।
संक्षिप्तमात्रेण विशुद्धबुद्धे
माहात्म्यमेतेषु सरामहीय:(? सरोम°) ॥ ३८ ॥

इत्यादिमहापुराणे भरद्वाजसंहितायां हेमकूटखंडे मध्यमभागे ब्रह्मतीर्थादिनागतीर्थपर्यंतप्रशंसं नाम द्विपंचाशो ऽध्याय: ॥ ५२ ॥ श्रीपौंपाविरूपाक्षेश्वरार्पणमस्तु ॥

This dedication has apparently caused the work to be called *Paumpāmāhātmya*, as inscribed on the first page both in Devanāgarī and in English (*Pumpa Mahateyem*), and subsequently repeated in Wilson's Mack. Coll.

[Mackenzie Collection.]

b. Miscellaneous Paurāṇik Tracts.

3699.

2551. Foll. 56; size 12¾ in. by 6½ in.; fairly well written in Devanāgarī; twelve lines in a page.

Indraprastha-māhātmya, in 18 *adhyāyas*; a legendary account of Indraprastha and its surroundings;—(also called, or) forming part of the *Saubharisaṃhitā*, being narrated to *Yudhishṭhira* by the sage *Saubhari*.

It begins: अथ निगमबोधमाहात्म्यं (with इंद्रप्रस्थ written over) लिख्यते ॥

श्रीसूत उवाच ॥

धर्मपुत्रो धर्मकथां शुश्रूषुः सौभरेः शुभां ।
शौनकाश्रममभ्येत्य नत्वा तमिति पृष्टवान् ॥

युधिष्ठिर उवाच ॥

ब्रह्मन् मार्त्तंडतनयातीरतीर्थेषु यच्छुभं ।
तीर्थं तद्वद वैकुंठजन्मभूमिपरात्परं ॥

सौभरिरुवाच ॥

एकदा तु मुनिश्रेष्ठौ दिवि नारदपर्वतौ ।
गच्छंतौ खांडववनं पश्यतः स्म मनोहरं ॥
तत्रावतीर्णौ नभस उपविष्टौ तटे शुभे ।
कालिंद्याः क्षणविश्रांतौ स्नातुं विविशतुर्जले ॥
शिविरौशीनरो राजा मृगयां तौ चरन्वने ।
दृष्ट्वा तन्निर्गमापेक्षो निषसाद सरित्तटे ॥
तौ मुनी विधिवत्स्नात्वा परिधायांवराणि च ।
वंदितौ शिरसा राज्ञा तेनोपविशता तटे ॥
तत्रालोक्य सुवर्णस्य शिवियूपान् सहस्रशः ।
नारदं गर्वरहितं पर्वतं च जगाद सः ॥

शिविरुवाच ॥

कथ्यतां मुनिशार्दूलौ कस्येमा यागदृष्टयः ।
केनात्र विहिता यज्ञाः सुरेणाथ नरेण वा ॥
मुक्त्वा काश्यादितीर्थानि यन्नैरीजे ऽत्र कः पुमान् ।
को विशेषो ऽत्र तीर्थेभ्यस्तेभ्यो विज्ञानसन्निधिं ॥ ०

I. *Indrayajñavidhānam* ends fol. 3; II. *Kirātasiṃhavaikunṭhaprāptiḥ*, fol. 7; III., fol. 10; IV., fol. 12; V. *Dilīpacaritam*, fol. 14*b*; VI. *Vaiśya(sya) vaikunṭhārohaṇam*, fol. 19; VII., fol. 20*b*; VIII. *Dvārikāvarṇanam*, fol. 22*b*; IX., fol. 27; X. *Mukundopākhyānam*, fol. 31; XI., fol. 34*b*; XII., fol. 40*b*; XIII. *Madhuvanamāhātmyavarṇanam*, fol. 42; XIV. *Vadarikāśramavarṇanam*, fol. 45*b*; XV. *Haridvāramahimāvarṇanam*, fol. 47; XVI. *Pushkaramāhātmyavarṇanam*, fol. 50*b*; XVII. *Prayāgavarṇanam*, fol. 54.

It ends:

इंद्रप्रस्थगता यो यत्कालिंद्या स्नानतः फलं ।
तत्फलं तत्र कुंडे तु जायते नात्र संशयः ॥

इति श्री[सौभरिसंहितायां elsewhere]इंद्रप्रस्थमाहात्म्ये काशीगोकर्णशिविकातीर्थसप्तकभीमकुंडवर्णनो नामाष्टादशो ऽध्यायः ॥ १८ ॥ संवत् १८५१ मासोत्तममासे श्रावणमासे कृष्णे पक्षे शुभतिथौ दशमायां(°म्यां) बुधवासरे लिषतम् मिश्रकृष्णदासद्वनीरामस्यात्मजस्य गुरुभीमसेनपठनार्थं ॥

For another MS. of this work see Rāj. Mitra, Notices, iv., p. 75.

[MACKENZIE COLLECTION.]

3700.

1087. Foll. 72; size 13 in. by 5½ in.; good, modern Bengālī handwriting; seven lines in a page.

Kāmarūpanibandha (*Harigaurīsaṃvāda*), an account of the Kāmarūpa country, and the local dynasties supposed to have reigned there—with occasional glances at neighbouring districts, such as Gauḍa, Mathurā, Avantī, Ḍillī or Hastināpura—communicated, in form of prophecies, by *Śiva* to *Pārvatī*.

It begins: देव्युवाच ॥

भगवन् सर्वधर्मज्ञ चन्द्राहिकृतभूषण ।
विप्रक्षत्त्रविशां धर्माः शूद्रस्य कथितास्त्वया ॥
निर्णीतं लक्षणं तेषां यथानुक्रमयोगतः ।
ब्रह्मचर्ये तथा गार्हे(!) वानप्रस्थाश्रमे ऽपि च ॥

धर्मस्ते शकलो देव भिक्षुकाश्रम ईरितः ।
स्त्रियो धर्मा बालधर्मा ये चान्ये त्वनुपक्षिणः ।
वर्णसंकरधर्माश्च म्लेच्छधर्माः समीरिताः ॥
सूर्यविप्रस्य माहात्म्ये चन्द्रभोजद्विजस्य(!) च ।
नाक्षत्रगणकादीनां लक्षणसमुदीरणं ॥
विशेषतः क्षत्रियाणां देवतेजोऽंशिनामपि ।
पुनरेव समुद्दिष्टं भूभृतां लक्षणं पृथक् ॥
इदानीं श्रोतुकामास्मि कलौ कः कोऽत्र पालकः ।
भविता भारते वर्षे सपादपृष्ठलक्षके(?) ॥
त्वदीया तव भक्ताहं भार्यास्मि चन्द्रशेखर ।
यदि योग्यास्मि ते चित्ते प्रेयसी प्राणवल्लभ ॥
पुराप्पुरीकृतं देव रहस्यमपि वल्लभे ।
वदिष्यामीति देवेशी(°श) तन्मे कथय शङ्कर ॥

ईश्वर उवाच ॥

कथयिष्यामि देवेशि गोप्यातिगोप्यमुत्तमं ।
गन्तास्मो निर्जनस्थानमित्युक्त्वान्तरधीयत ॥
विचार्य भारतं वर्षं निर्जनस्थानलिप्सया ।
पीठरत्नं कामरूपं सिद्धक्षेत्रमलोकयत् ॥
कापालभस्मनिचयं पिण्डीकृत्य करेण तत् ।
इन्द्राचलपुरो मध्ये जले ब्रह्मभुवो ऽक्षिपत् ॥
भस्माचल इति ख्यातः सिद्धानां सिद्धिसाधकः ।
द्वापरे समनुप्राप्ते तृतीययुगपर्यये ॥ °

The only chapters numbered are *adhyāyas* 1–6, 24, 25; *paṭalas* 25(!)–28.

Haragaurīsaṃvāde (thus generally) *rājanirṇaye haragaurīsamāgamaḥ*, fol. 2*b*; *rājanirṇaye saṃkhyāniyamaḥ*, fol. 4*b*; *devīpīṭhanirṇayaḥ*, fol. 5*b*; *cakravartiniyamaḥ*, fol. 6*b*; *nṛipacakravartiniyamaḥ*, fol. 7*b*; *rājacarite narakānvayanirṇayaḥ* (6th *adhy.*), fol. 9*b*; *catushpṛishṭhātmakakāmarūpanṛipatinirṇayaḥ*, fol. 11*a*; *indravaṃśānujaḥ*, fol. 13*b*; *indravaṃśaprathamānvayaḥ*, fol. 15*a*; *indravaṃśāntaram*, fol. 17*a*; *kāmarūpanṛipanirṇayaḥ*, fol. 18*a*; *punar-aindrapraveśaḥ*, fol. 18*b*; *guror aṃśaḥ*, fol. 21*a*; *śukrāṃśaḥ*, fol. 21*b*; *kujāṃśaḥ*, fol. 22*b*; *budhāṃśaḥ*, fol. 23*a*; *kāmarūpanirṇayaḥ*, foll. 27*b*, 30*b*; *utkalanirṇayaḥ*, fol. 31*b*; *gauḍanirṇayaḥ*, fol. 32*b*; *mathurānirṇayaḥ*, fol. 33*b*; *avantīdeśanirṇayaḥ*, fol. 34*b*; *kāmarūpanirṇaye* (24th *adhy.*), fol. 36*a*; do. (25th *adhy.*), fol. 37*a*; *pīṭhanirṇayaḥ*, fol. 37*b*; (war between *Saumāras* and *Turushkas*, etc., 25th *paṭala* !), fol. 39*b*; (26th *p.*), fol. 45*a*; (*Kāmarūpanirṇaye*, 27th *p.*), fol. 41*b*; (28th *p.*), fol. 48*b*; followed by more dynastic accounts mingled with legends (such as that of the *Apsaras Śyāmā*, who, being cursed by *Nārada* and loved by *Indra*, becomes the fore-mother of a race of kings, the *Kālajaṅghas*). In this section, which has no further colophon, there is a good deal of mystic play on the magic effect of certain letters in the king's names. The *Brahmayāmala* is referred to once (fol. 67*b*, l. 5).

The MS. ends abruptly at the foot of fol. 72*a*: देव्युवाच ॥

कथय त्वं महाबाहो सकाले वृषवासरात्(!) ।
धनदस्य प्रसादेन जनितो येन सर्वतः ॥

शङ्कर उवाच ॥

नवाक्षे ग्रहणाकारे कार्त्तिकस्य परे यदि(?) ।
श्रीकामरूपाद्ध(?°र्धे) राजा उकारादिर्भविष्यति ॥

For another incomplete MS. of the work see Rāj. Mitra, Notices, i., p. 177, where it is classed as a *Tantra*.

None of the colophons give the above title, but on fol. 72*b* Colebrooke's Paṇḍits have inscribed the title (as, indeed, it is also given by Rāj. M.) as *Kāmarūpīyanibandha*. For the subjects treated, cf. also *Kālikāpurāṇa* (no. 3339), ch. 79 seqq. [H. T. Colebrooke.]

3701.

670. Foll. 78; size 10¾ in. by 5¼ in.; good, recent Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

Kāśīprakāśa, a digest of passages (chiefly *paurāṇik*) regarding the city of Benares, its religious merits and holy places, etc., com-

piled—at the request of *Sarvabhaṭṭa*, *guru* to *Kṛishṇa Nāyaka* of Madhurā—by *Nanda paṇḍita*, surnamed *Vināyaka paṇḍita*, son of *Rāma paṇḍita*.

The MS. is very incorrect. It begins (somewhat corrected):

अंबायाः कुचमुपनीय वक्त्रबिंबे
  जिघ्रंतं मुहितकरंबपुष्करेण ।
चूडांकं पितुरुपदंशलिप्सयेव
  प्रेम्णा तं कमपि शिशुं वयं भजामः ॥ १ ॥

करे कलितकंदुकः कपटकेलिकौतूहलाद्
  दृगंचलमुदंचयन्कुचयुगे कुरंगीदृशः ।
प्रहर्तुमतिचातुरीविहितवंचनः कंचन
  प्रियं समवलोकयन्नवतु देवकीनंदनः ॥ २ ॥

कोऽपि द्राविडनीवृदस्ति जगतीमूर्धा समृद्धाननो
  लाटा यस्य ललाटतां दधति ते यत्कुंतलाः कुंतलाः ।
चोला यस्य निचोलतां दधति यः कर्णाटकर्णाटकस्
  तुंडास्तुडमिवावभाति सततं यत्कौशिकाः कौशिकाः ॥३॥

तत्रास्ति कापि मधुरा मधुराकृतिः सा
  यस्याः पुरो ऽस्ति [नगरी] न गरीयसीह ।
यामद्य पुण्यकलिका कलिकालभीता
  कृष्णेन दत्तसमया समयाभ्युपैति ॥ ४ ॥

सर्वत्रापि समेक्षणो ऽमृतधरः कंवे(कंठे)द्विजिह्वान् निजाद्
  देशादप्यपसारयत्यनुदिनं पुष्णाति कामान्बहून् ।
मूर्ध्ना यः शतशो दधौ द्विजयतीन्गौरी यदीया दिशः
  कीर्तिर्धावति सोऽत्र कोऽपि समभूच्छ्रीविश्वनाथनृपः ॥५॥

नित्यं सत्यानुरक्तः सततमनुगतो यो बलेनानुगृह्णन्
  गोपात्कोपानलस्य प्रशमनविधिनानंदपुष्टः सदैव ।
आश्लिष्टो यः सुदाम्ना बहुषु सहचरेषूद्भवं वर्धयिष्यन्
  कृष्णस्तदात्मजो ऽभूज्जगति कुवलयापीडनिष्पीडनाय
सख्यमसख्यं कुरुते रिपुभिः सुकृदां मृधे[1] स मृधेषु । [॥ ६ ॥
असुतत्त्वस्तस्य[2] सुतो ऽभूच्छ्रीमान्वीरनायको[3] नृपतिः ॥७॥

तस्य कांतिजितपंचसायकः
  संपदा विजितनाकनायकः ।
यस्य सर्व इह कीर्तिगायकस्
  तत्सुतो जयति कृष्णनायकः ॥ ८ ॥

यदकृत मधुरायां शर्मनर्माणि[4] कृष्णः
  प्रथमजनुषि तेषां दर्शनेनांतरस्याः(?) ।
अनुसरति [स]पत्नीमत्सरेणानुतापं
  समुदितमपनेतुं(?) किंतु भूयो ऽवतीर्य ॥ ९ ॥

स्फुरत्कनकसंकुलं प्रचुरचारुसिंहासनं
  चलद्रुचिरचामरं विकसितोज्ज्वलच्छत्रकं ।
न शून्यमपि मंदिरं विसदृशं रिपूणामभूद्
  यदेष महिमाद्भुतो जयति कृष्णभूमीपतेः ॥ १० ॥

उपनीय धनौघमर्पितालं
  प्रथमं लिंपति यत्तु चंदनेन ।
तदवैमि तदक्षराणि दुष्टा-
  न्यपसार्या ननु ते ऽत्र योग्यतावं(?°तापं) ॥ ११ ॥

नीलकंठस्य नीलश्चेत्कंठो न स्यादुमा तदा ।
विशेषमभिजानीयात्तद्यशोराशितः कथं ॥ १२ ॥

तस्य कोऽपि विबुधो ऽस्ति बुधो
  ऽन्यो यस्य भूमिवलये ⏑–⏑ छेत् ।
साम्यमत्र सुकृती न कृती
  वा सर्वभट्ट इति यो गुणहृदः ॥ १३ ॥

षड् दर्शनानि श्रुतयश्चतस्रः
  कुलाश्चतुःषष्टिरथामलत्विषः ।
नानावृषा यस्य स कोऽपि शर्वः
  श्रीसर्वभट्टो ऽस्य गुरुर्विभाति ॥ १४ ॥

धर्माननेकानचिरद्युतीन्स
  कृत्वापि संतोषमवाप नांतः ।
विश्वोपकाराय यशोनिदानं
  काशीप्रकाशं हि विधातुमैच्छत् ॥ १५ ॥

समर्थो ऽपि स्वयं सर्वशास्त्राणां तत्त्वनिर्णये ।
न्ययोजयत्तथाप्यत्र तत्प्रीत्या नंदपंडितं ॥ १६ ॥

श्रीसर्वभट्टसंदिष्टः कुरुते नंदपंडितः ।
काशीप्रकाशं विदुषां संतोषाय यथामति ॥ १७ ॥

ननु वस्तुस्वरूपसद्भावे तद्विशेषनिर्णयाय प्रेक्षावता प्रवृत्तिरुचिता स एव नु काश्याः कलौ दुर्लभ इति नेयं प्रतिज्ञा घटते श्रीमतां प्रमाणाभावात् । °

अथ याननिर्णयः fol. 12*b*; अथ यात्रायां नियमाः fol. 13*a*; अथ तीर्थयात्राविधिः fol. 15*a*; अथ काश्यां प्रथमदिनयात्राविधिः fol. 26*a*, etc.

---

[1] ? *r.* सुकृतां मुदे.   [2] ? *r.* अमृताब्धिस्तस्य (ocean of charity).   [3] ? °भूच्छ्रीमान्वीरप्पनायको MS.

[4] पदकृतमधुरायां शर्म्यनर्माणि MS.

It ends:

व्यर्थं [वर्तं]नमेतयोरुभययेत्यस्मान्निवृत्तं मया
यच्छीलं सहजं सदा सदसतोस्तत्को ऽन्यथात्वं नयेत् ।
कस्य प्रार्थनया पुनाति सकलं दुष्टं जनं जाह्नवी
कस्य व्यर्थनया निहंति सुकृतं सा कर्मनाशापि वा ॥

इति श्रीधर्माधिकारिरामपंडितात्मजविनायकपंडितापरनामधेयनंदपंडितविरचितः काशीप्रकाशः संपूर्णः ॥

[H. T. Colebrooke.]

3702.

2522. Foll. 78; size $10\frac{1}{4}$ in. by $5\frac{3}{4}$ in.; large, clear Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

Kāśīrahasyaprakāśa, a description of Benares, its holy places and mystic powers; in five chapters (*praśnanirṇaya*), composed—by order of *Kānadāsa* (son of *Rāghavadāsa, divan* at Vijāpura)—at Rājanagara, by *Bhaṭṭa Nārāyaṇa,* surnamed *Bālabopa,* son of *Bhaṭṭa Rāma,* grandson of *Bhaṭṭa Nārāyaṇa,* and disciple of *Bāpādeva.*

It begins:

या धीर्वेदशिखोद्भवा परपदप्राप्त्यै प्रसिद्धा नृणाम्
अत्यायाससमुद्भवेह परतो वास्यै भवेत् कस्यचित् ।
यस्यां त्वीशकृतोपदेशजनितब्रह्मात्मधीस्तत्पदे
धत्ते जंतुमिहैव सा शिवपुरी काशी सदा काशते ॥ १ ॥
योगाशक्ततपोविरक्तसुकृतानासक्तभक्तेतरान्
कामक्रोधमदादिसक्तमनसो मग्नान् भवाब्धौ कलौ ।
तान्सर्वान् कृपयोद्दिधीर्षुरविमुक्ते यः सदास्ते सुरैः
साकं विष्णुमुखैः शिवः स भवतु श्रेयस्करो ऽहर्निशं ॥ २ ॥
श्रीमद्गुर्जरदेशपालसचिवः प्राग्वाटवंशोत्तमात्
प्रादुर्भूय गणेशराव इति हि ख्यातिं गतो भूतले ।
हस्त्यश्वादिसमस्तवैभवयुतः श्रीकृष्णदासाभिधः
पुत्रस्तस्य च धार्मिकः समभवत् सत्सुतसर्वाग्रणीः ॥ ३ ॥
श्रीमद्राघवदास इत्यभिधया ख्यातिं गतः सार्थया
तत्पुत्रो हि विजापुराधिपतितः प्राप्ताधिकारोत्तमः ।
सत्कीर्तिर्द्विजदेवसेवनरतो यो ऽन्योपकृत्यै प्रभुम्
तज्ज्ञो गुर्जरदेशभूषणमणिः श्रीकानदासाभिधः ॥ ४ ॥
सद्विद्वज्जनवल्लभो ऽतिचतुरः सद्बुद्धिरत्नाकरो
यो वाञ्छाधिकदो हि राजनगरे वर्वर्ति सर्वोपरि ।
धर्माद्यर्थचतुष्टयेऽतिनिपुणो दिल्लीपतेः संमतम्
तत्प्रश्नानवलंब्य सर्वहितकृत् काश्या रहस्यं ब्रुवे ॥ ५ ॥

इह खलु सकलश्रुतिस्मृतिपुराणेषु प्राणोत्क्रमणकालीनजंतुमात्रस्य श्रीविश्वेश्वरोपदेशजन्यब्रह्मात्मैक्यज्ञानप्रयोजकतया परमपुमर्थैकप्रापकत्वेन प्रसिद्धमपि श्रीकाशीक्षेत्रमहिमानं धर्मार्थकाममोक्षाणां श्रद्धा परमकारणं । पुंसामश्रद्दधानानां न धर्मो नापि तत्फलमिति महाभारतोक्तेरन्वयव्यतिरेकाभ्यां चतुर्विधपुरुषार्थप्राप्तिनिदानभूतया। सर्वधर्मफलं सम्यक् काश्यां यत् श्रद्धते (?श्रद्धया) मन इति ब्रह्मवैवर्तोक्तेरनेकजन्मार्जितपुण्यपुंजपरिपाकोदयसंजातया संतः सेव्यास्तन्मुखात् काशिकायाः श्रोतव्यास्तद्गुणाः सिद्धिरूपाः ॥ ०

I. *śrīmatkānadāsīya-kāśīsvarūpavishaya-* ends fol. 12*b*; II. *śrīmatkānadāsīya-kāśīkshetrabhedavishaya-*, fol. 18*b*; III. *śrīmatkānadāsīya-muktibhedavishaya-*, fol. 55; IV. *śrīmatkānadāsīya-muktyadhikārivishaya-*, fol. 73*b*. V. ends:

स्वरूपं किं काश्याः कतिविधमथो तत्र कतिधा
विमुक्तिः सा नृणामुत नगतिरश्चामपि भवेत् ।
विमुक्तौ सिद्धायां गमनविधिपूर्वो निवसने
विधिः कस्तस्मिंस्तद्भवति नयनो भैरवभयं ॥ १ ॥

इति प्रश्नरत्नानि मुक्ताः सुयुक्तीः
समादाय काशीगुणैर्गुंफिता स्रक् ।
इयं कानदासात् गुरूणां प्रसादात्
दधन्नो गले को लभेन्नातिसौख्यं ॥ २ ॥

श्रीनारायणभट्टसूनुरभवत् श्रीभट्टरामाभिधो
विश्वामित्रकुलस्तदीयतनुजः पैतामहीयाभिधः ।
बापूदेवगुरोः पदाब्जनिरतः काशीपुरीमाश्रितम्
चक्रे ग्रंथमिमं हि राजनगरे श्रीकानदासाज्ञया ॥ ३ ॥

इति श्रीमत्पूर्वोत्तरमीमांसाद्वैतसाम्राज्यधुरंधरबापूदेवगुरुचरणारविंदसेवापरायणबालबोपनामक [° बालबोपाभिध elsewhere]भट्टनारायणकृते श्रीकाशीरहस्यप्रकाशे श्रीमत्कानदासीयकाशीविषयपंचप्रश्नीनिर्णयः समाप्तः ॥ संवत् १७५८ वर्षे माघमासे सिते पक्षे चतुर्दशी अंतरपूर्णमाशी शनीवासरे लिखितं राजनग्रे राजपुरवास्तव्यं मालवीश्रीगौडज्ञातीयपंडागंगारामः ॥

For a *Kāśīrahasya* (or *Kāśīmāhātmyakhaṇḍa*), assigned to the *Brahmavaivartapurāṇa,* see Burnell (Tanjore MSS., p. 189). [Gaikawak.]

3703.

1639 a. Foll. 118 (of which foll. 2 and 6 are wanting, and fol. 1 supplied by a modern hand); size $10\frac{1}{4}$ in. by $4\frac{1}{4}$ in.; fair Devanāgarī writing of 1621 A.D.; eleven lines in a page.

Gaṅgāmāhātmya, a compilation of passages regarding the sacred river from different *Purāṇas* and the epics.

The extracts are arranged in the following order: *Anuśāsanaparvan* and *Āraṇyaparvan* of the *Mahābhārata,* foll. 7*a*, 14*a*; *Brahmapurāṇa,* fol. 17*a*; *Vishṇupurāṇa,* fol. 17*b*; *Matsyapurāṇa,* fol. 27*a*; *Kūrmapurāṇa,* fol. 29*b*; *Revakhaṇḍa* of the *Skandapurāṇa,* fol. 44*b*; *Liṅgapurāṇa,* fol. 45*a*; *Vāmanapurāṇa,* fol. 49*b*; *Varāhapurāṇa,* fol. 52*b*; *Vishṇudharmottara,* fol. 58*b*; *Brahmāṇḍapurāṇa,* fol. 66*b*; *Bālakāṇḍa* of the *Rāmāyaṇa,* fol. 70*b*; *Nāradīya,* fol. 71*b*; *Kāmikasaṃhitā*(!), fol. 83*b*; and *Bhavishyapurāṇa,* fol. 118*b*.

It begins (as supplied by the modern hand):

शैलवृत्त उवाच ।
के देशाः के जनपदाः के श्रमाः(!) के च पर्वताः ।
प्रकृष्टापुण्यतः काश्च हेया नद्यस्तदुच्यतां ॥
सिद्ध उवाच ।
ते देशास्ते जनपदास्ते श्रमास्ते च पर्वताः ।
येषां भागीरथी गंगा मध्ये याति सरिद्वरा ॥ ०

Fol. 1*a* has the title inscribed on it: सकलपुराणोक्तसंग्रहगंगामाहात्म्य सं ३२०० भग्नं पत्र २. ६.

It ends with the colophon of the last set of extracts: इति भविष्यपुराणे गंगामाहात्म्यं समाप्तं ॥ संवत् १६७८ आश्विन सुदि अष्टम्यां लिखितं ॥

The later ownership of *Upādhyāya Sadāśiva* is recorded by another hand in the following words: भटरामचंद्रेण पौराणिकेत्युपाधिनामधारकेण औदीच्यज्ञातीयेन(औ०) उपाध्याय सदाशिवाय दत्तमिदं ग्रंथ श्रीकृष्णप्रीत्यै ॥ संवत् १७२८ ॥ ०

[H. T. COLEBROOKE.]

3704.

2688 b. Foll. 42; size $9\frac{1}{2}$ in. by $5\frac{3}{4}$ in.; fair, modern Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

Citrakūṭamāhātmya—also called *Rāmarahasya*—a treatise, in 16 *adhyāyas,* in commendation of pilgrimages to the holy places in the Bundelkand country, hallowed by *Rāma's* stay during his exile.

The work purports to be revealed by *Atri* to king *Bharata,* and then again by *Bhuśuṇḍi* to *Śāṇḍilya,* or by *Agastya* to *Sutīkshṇa*; and claims to belong to the *Ādirāmāyaṇa,* and to have been composed by *Vālmīki* himself.

It begins:

यतः सर्वाणि भूतानि प्रतिभांति स्थितानि च ।
यत्रैवोपशमं यांति तस्मै सत्यात्मने नमः ॥ १ ॥
ज्ञाता ज्ञानं तथा ज्ञेयं द्रष्टा दर्शनदृश्यभूः ।
कर्ता हेतुः क्रिया यस्मात्तस्मै ज्ञानात्मने नमः ॥ २ ॥
स्फुरंतु(०ति) शीकरा यस्मादानंदस्यांबरे [ऽ]वनौ ।
सर्वेषां जीवनं तस्मै ब्रह्मानंदात्मने नमः ॥ ३ ॥
चरितं रघुनाथस्य शतकोटिप्रविस्तरं ।
एकैकमक्षरं पुंसां महापातकनाशनं ॥ ४ ॥
नमस्तस्मै मुनीशाय श्रीयुताय तपस्विने ।
सर्वज्ञानाधिवासाय वाल्मीकाय नमो नमः ॥ ५ ॥
शांडिल्य उवाच ॥ (Gorr., *Rām.*, I., 3.)
श्रुतं त्वत्तः कृपासिंधो जगदुत्पत्तिकारणं ।
अधुना श्रोतुमिच्छामि विस्तरेण कथामिमां ॥ ६ ॥
तीर्थानि देवसद्मानि वनान्यायतनानि च ।
माहात्म्यं श्रोतुमिच्छामि रहस्यं श्रुतिसंमितं ॥ ७ ॥
श्रुतं च परमैश्वर्यं श्रीरामस्य गिरेः प्रभो ।
सीतायाश्च तथा देव्या महदैश्वर्यमद्भुतं ॥ ८ ॥
श्रोतुमिच्छाम्यहं तात तीर्थानि विविधानि च ।
रहस्यं रघुनाथस्य सर्वेषां च प्रियंकरं ॥ ९ ॥
चित्रकूटगिरौ रम्ये मंदाकिनीतटे शुभे ।
ऋषीणामाश्रमपदे सदा तिष्ठति सानुजः ॥ १० ॥
मंडलं परमं शुभं निर्मितमृषिणा पुरा ।
त्रीणि योजनसंख्यानि चतुर्णां दिशिमुत्तमं(!) ॥ ११ ॥

माहात्म्यं श्रोतुमिच्छामि तीर्थानि विविधानि च ।
एतन्मे[ऽ]संशयं तात तदनुज्ञातुमर्हसि ॥ १२ ॥

भुशुंडिरुवाच ॥

रहस्यं मे परोत्कृष्टं दुर्लभं मुनिदेवयोः ।
तदापि ते वदिष्यामि साधवे स्निग्धचेतसे ॥ १३ ॥

Regarding the geographical position of the localities described in it, we gather the following information: Citrakūṭa, identified with Hemakūṭa (foll. 3*a*, l. 11; 8*a*, l. 7), is situated on the banks of the river Mandākinī—a tributary of the Payoshṇī (fol. 41*b*, l. 3)—west of Prayāga (fol. 3*b*, l. 1), seven *yojanas* long, in the midst of eight rivers (fol. 40)—Sarasvatī and Payoshṇī in the east, Kāverī and Virajā in the south, Kauśikā and Candrabhāgā in the west, and Sarayū and Yamunā in the north. Veṅkaṭādri lies south-west, Pāñcajanyagiri west, of Citrakūṭa (foll. 34*b*, 35*a*). Of the other *tīrthas*, rivers and hills in this circle the principal ones are: Vālañjara (foll. 6*a*, l. 10; 33*b*, l. 10), Mānasatīrtha (foll. 6*b*, l. 5; 7*a*, l. 1; 35*a*, l. 5), Mandaraparvata, north of the Daṇḍaka forest (fol. 14*b*, l. 3), Gāyatrī nadī (fol. 20*b*, l. 1), Brahmakuṇḍa, the source of the Payoshṇī (foll. 20*a*, l. 9; 22*b*), Aṅganātīrtha (fol. 28*b*, l. 8), Brahmatīrtha (fol. 29*a*, l. 5), Saṃkarshaṇatīrtha (fol. 29*b*, l. 1), Sītākuṇḍa (foll. 29*b*, l. 7; 31*a*, l. 10), Badarikātīrtha (fol. 31*a*, l. 2), Daṇḍakatīrtha (fol. 31*a*, l. 10), Karkoṭakatīrtha (foll. 31*b*, l. 1; 36*a*, l. 2), Rāmatīrtha (fol. 31*b*, l. 2), Sūryakuṇḍa (fol. 31*b*, l. 4), Guptagodāvarī (foll. 31*b*, l. 7; 32*a*, l. 1 *inf.*), Ṛiṇamocanatīrtha (foll. 32*b*, l. 7; 36*a*, l. 1), Kapila-tīrtha and parvata (fol. 33*b*, l. 6), Maṇikūṭa (fol. 34*b*, l. 2), Brahmāṇḍabhedakatīrtha, two *yojanas* east of Citrakūṭa (fol. 35*a*, l. 9), Daridramocanatīrtha (fol. 36*a*, l. 4), Gṛidhrakaparvata (fol. 37*a*, l. 1), Vālmīker āśrama (fol. 40*b*, l. 2), Sutīkshṇāśrama (fol. 40*b*, l. 4), Agastyāśrama (fol. 40*b*, l. 5), Sahyācala (fol. 40*b*, l. 6), Viśvāmitrasya sthānam, on the confluence of Kālindī and Sarayū (fol. 41*a*, l. 4).

On fol. 42*a*, l. 1, the work designates itself as *Rāmarahasya*; on fol. 4*b*, l. 6, as *Rahasyaṃ rāmusītayoḥ*.

It ends:

चैत्रे विशदपंचम्यां तदादिविधिपूर्वकं ।
मघे पुष्णि संप्राप्ते तीर्थयात्रां करोति यः ॥ ६८ ॥
सर्वपापविशुद्धात्मा रामधाममवाप्नुयात् ।
यत्ते मनसि वर्तते यत्पृष्टो ऽहं वदामि ते ॥ ६९ ॥

इत्यार्षे श्रीश्रादिरामायणे वाल्मीकविरचिते शतसंहितायां श्रीचित्रकूटमाहात्म्ये द्वितीयांसे भुशुंडितीर्थयात्रावर्णनं नाम मोक्षोपाख्यानगुह्यतीर्थवर्णनं नाम षोडशो ऽध्यायः ॥ १६ ॥

[Mackenzie Collection.]

3705, 3706.

392, 393. Foll. 1–219, 220–439; size $16\frac{1}{4}$ in. by $5\frac{1}{4}$ in.; well written in the Bengali character, by different hands, in 1810 A.D.; nine lines in a page.

Citratīrthakathāvalī, a work on sacred places of pilgrimage; compiled (in 1799 A.D.) for Colebrooke, chiefly from *Purāṇas*, by *Citrapati Śarman.*

It begins:

अमृतेनोदरस्थेन भ्रियन्ते(म्रि° MS.) सर्वदेवताः ।
कण्ठस्थितविषेणापि यो जीवति स पातु नः ॥ १ ॥

ओं नमो गणेशाय ॥ श्रिगङ्गादेव्यै नमः ॥

गङ्गा ऽयोध्यादितीर्थानि विचिन्त्य दुरितक्षये ।
तन्यते चित्रपतिना चित्रतीर्थकथावली ॥ १ ॥
पुराणोपपुराणानि धर्मशास्त्राणि वा पुनः ।
आकलय्य निबन्धांश्च तीर्थमन्वेषिणां मुदे ॥ २ ॥
प्रसङ्गादन्यतीर्थस्य प्रसिद्धविषयस्य च ।
पुराणादीतिहासस्य कथात्र समुदाहृता ॥ ३ ॥
गङ्गायाश्चाप्ययोध्याया मथुराया व्रजस्य च ।
मायाया द्वारिकायाश्च काश्याश्चैवाथवा पुनः ।
अवन्तिकायाः काञ्च्याश्च माहात्म्यं सरितामिह ॥ ४ ॥

श्रीमतः साहवेन्द्रस्य कोलब्रूकस्य धीमतः ।
आज्ञया विस्तृतामेतां कृपया पश्यत बुधाः ॥ ५ ॥
अथात्र प्रथमं तीर्थयात्राविधिर्लिख्यते । मार्कण्डेयपुराणे । ०

It ends with 13 *ślokas,* in which the author informs us that he was the third of five sons of *Nandīpati* and *Mānavatī*—the others being *Ratnapati* (father of *Dharmanātha,* etc.), *Lakshmīpati* (who taught the author), *Sanātha* and *Medhākāra*—that his father had a younger brother *Kṛishṇapati* (whose sons were *Guṇapati, Khelapati* and *Śaṅkara*), and that his (paternal) grandfather was *Madhusūdana,* the son of *Maithila Rāmacandra,* of Dhamahāgrāma in the district of Dharmapura.

Colophon : इति श्रीमन्नन्दीपतितनूजमहोपाध्यायश्रीमल्लक्ष्मीपतिशर्मानुजमहोपाध्यायश्रीमच्चित्रपतिशर्मविरचिता चित्रतीर्थकथा समाप्ता ॥

[H. T. Colebrooke.]

3707.

3112. Foll. 112; 8vo, size 9 in. by 5¾ in.; thick, recent Devanāgarī writing; 22 lines in a page.

Jālandhara-māhātmya, the legendary history of the Jālandhara district (*kshetra),* named after the *Daitya Jalandhara.*

It consists of some 2450 *ślokas* (written in half-*śloka* lines), and shows no division into chapters.

It begins (slightly corrected):

अलिकुलसेवितगंडो दिविषद्गणवंदितचरणसरोजः ।
जयति हिमाद्रितनयाभूः प्रत्यूहनाशनो गणपः ॥ १ ॥
वज्रेश्वरी जगद्रूपा सर्वमंगलदायिका ।
करोतु सर्वकालं मे मंगलानि शिवप्रिया ॥ २ ॥
श्रीनिवासगुरोरंघ्रियुगलं मुक्तिमंदिरम् ।
नत्वा त्वघविनाशाय वच्मि किंचिद्यथाश्रुतं ॥ ३ ॥
वज्रेश्वरी जयंती च रम्या ज्वालामुखी शिवा ।
अंबिका च जगद्वंद्या जालंधरकृतालया ॥ ४ ॥
चतस्रः संति या देव्यास्ताः संतु दक्षिणा मयि ।
एकदा सर्वशिष्टानां वरिष्ठानां शिरोमणेः ॥ ५ ॥
वशिष्ठस्यांतिके पृष्टं व्यासेन परमर्षिणा ।
मुनिवर्य महाभाग कस्मिन्क्षेत्रे मयाधुना ॥ ६ ॥
स्थितोपास्या महामाया मायामोहनिवर्तिका ।
यावत्सम्यक्प्रकारेण न मया मृडगेहिनी ॥ ७ ॥
उपास्यते महाक्षेत्रे तावन्न मम भारती ।
आह्लादयति चेतांसि नृणामवनिमंडले ॥ ८ ॥
यत्तस्याः पादुकाधारा सुकृता सेवना तथा ।
श्रेष्ठतां नयति क्षिप्रं नरं सापि निरंतरम् ॥ ९ ॥
तस्यैव सफला नास्ति जनिः सर्वांगसुंदरि(!) ।
यावन्मनो न वै सम्यक्प्रकारेण प्रजायते ॥ १० ॥
कुरुपांडवयोर्युद्धवर्णनं फलवर्जितम् ।
जीवनं मन्यते स्वस्य तस्मात्साधय मे हितं ॥ ११ ॥
एतच्छ्रुत्वा तु वचनं व्यासस्यामिततेजसः ।
उवाच वचनं शीघ्रं वशिष्ठो मुनिसत्तमः ॥ १२ ॥
व्यास गत्वा त्वया शीघ्रं क्षेत्रे जालंधराभिधे ।
मृडस्य वनिता भव्या पुरश्चरणसाधनात् ॥ १३ ॥
तोषणीया यथा शक्तिः सा प्रसन्ना भविष्यति ।
तस्यां संतोषितायां तु त्वत्तो ऽन्यो न भविष्यति ॥ १४ ॥
कुरुपांडवयोर्युद्धवर्णनं स्वर्गसाधिकम् ।
सम्यक्काव्यस्य करणात्स्थिरा कीर्तिर्धरातले ॥ १५ ॥
प्रतिष्ठाति(०ष्ठति) नृणां भव्या तया स्वर्गः प्रजायते ।
एवमाप्य निदेशं तु वशिष्ठस्य महात्मनः ॥ १६ ॥
व्यासेन तस्य निकटे कथितं प्रीतिपूर्वकम् ।
मुनिवर्य महाभाग क्षेत्रं जालंधराभिधं ॥ १७ ॥
कुत्रास्ति यस्य नाम्ना वै गीयते तत्तु क्षेत्रकं ।
स चक्रो वै स्थितः पूर्वं तन्ममाख्याहि सत्वरं ॥ १८ ॥
एवं वाक्यं प्रपौत्रस्य श्रुत्वा तेन तदंतिके ।
कथितं तु समासेन वाक्यं तत्समये स्वयं ॥ १९ ॥
विपाशापरपारं तु समारभ्य विशिष्टकं ।
हिमाचलावधि स्वस्तिक्षेत्रं तत्सर्वसंमतं ॥ २० ॥
जालंधराभिधं सर्वे(? सर्व)सिद्धीनां निलयं सदा ।
एकदा नारदं दृष्ट्वा ब्रह्मणा वेदमूर्तिना ॥ २१ ॥
संतोषेण तु वै हासो विहित[:] शोकनाशकः ।
तत्कालं तस्य नयनादानंदरभते(? ०से) जलं ॥ २२ ॥

पतितं धरणीपृष्ठे तस्माज्जातस्तु बालकः ।
स बालो ब्रह्मणा स्वस्य क्रोडे संविहितः स्वयं ॥ २३ ॥
तेन बालेन रभसा कूर्चो वै द्रुहिणस्य तु ।
हस्तेन संभृतं(°तः) कामं दंभोली(°लि)कर्कशेन तु ॥२४॥
तत्कालं ब्रह्मणा बालः कालकल्पस्तु(?) नाकिनां ।
संप्रक्षिप्तस्तु जलधौ तिमिनक्रझषाकुले ।
समुद्रेण तु सर्वेषां रक्षकेण स रक्षितः ॥ २५ ॥
महांतो न विहिंसंति सर्वदा शरणागतम् ।
शिवीनां मांसदानेन कपोतः किं न रक्षितः ॥ २६ ॥
मादृशैर्यदि नो रक्ष्या नितरां शरणागताः ।
तर्हि हीनैः कथं स्थेयमवनौ शरणार्थिभिः ॥ २७ ॥
शरणागतसंत्राणं कुरुते यो ऽपि(r. न) शङ्कितः ।
तस्य पुण्यं समग्रं तु क्षयं संयाति सत्वरं ॥ २८ ॥ °

Samudra then adopts *Jalandhara* as his son, who becomes chief of the *Daityas*, and, by worshipping *Śiva's* consort, attains to great power over the gods; but, on their entreaties, he is ultimately abandoned by the goddess and slain (fol. 32*b*), etc.

The MS. is very incorrect. The last portion of the work is taken up with tedious commendations of various sacred places along the north, such as Haridvāra, Dvāravatī (Dvārakā), Prayāga, Kāśī, etc.

It ends:

न स्नाता येन यमुना न दृष्टा मथुरा पुरी ।
नार्चितो माधवो येन किं कृतं तेन जन्मना ॥
वाणी यस्यास्ति मधुरा मथुरायां तु संस्थितिः ।
उपास्यो माधवो यस्य तस्य मुक्तिः करे स्थिता ॥
माधवो नार्चितो येन न स्थिता मथुरा पुरी ।
मानसं न जितं येन तस्य जन्म निरर्थकम् ॥
मधुरं वचनं यस्य माधवो यस्य देवता ।
मथुरायां स्थितिर्यस्य स देवानतिरिच्यते[1] ॥
मथुरां प्राप्य ते पूजा[2] माधवस्य न भक्तितः ।
ते मर्त्या धर्मजातीषु(!) प्रभवंति पदे पदे ॥
मथुरां प्राप्य ये मूढा न कुर्वंति मनोजयं ।
जीवंत एव ते धूर्ता ज्ञातव्या राक्षसाधमाः ॥
मनो नियमितं यैस्तु ते यांतु मथुरां पुरीं ।
स्वभावचलचित्तास्तु मायांतु मथुरां पुरीं ।
मनोमथनसामर्थ्यमस्ति येषां तु ते सुखं ॥
इति श्रीजालंधरमाहात्म्यं संपूर्णम् ॥

[GENERAL SIR A. CUNNINGHAM.]

[1] The MS. reads देवान्नातिरिच्यते ।

[2] ? यैः पूजा; or perhaps येषां पूजा (or ये पूजां, viz. कुर्वंति).

3708.

920c. Foll. 31; size 12¼ in. by 6 in.; good, modern Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

Nāmamāhātmyastotra, a compilation of passages from the *Purāṇas* and *Tantras* inculcating the all-important obligation of constantly pronouncing the name of *Krishṇa*, as an essential element of faith (see Wilson, Works, i., 161).

It begins with a short introduction:

यन्नामकीर्त्तनादेव सद्यः पापक्षयो भवेत् ।
तमहं संस्मरामीशं शिवं कृष्णं विमुक्तये ॥ १ ॥

ननु नामकीर्तनात्सद्यःपापक्षयप्रतिपादकमंत्रार्थवादेतिहासपुराणोपपुराणसंहितागमादीनां कर्मानुष्ठानादिपुराणानां स्वार्थे ऽपि प्रामाण्यं नास्तीति चेन्मानांतरसंवादिविसंवादिवाक्यानामग्निर्हिमस्य भेषजं °

It ends: संस्कारो ऽपि किमतिशयाधानेन मलापकरणेन वा तत्रातिशयाधानं पूर्णत्वेनैव निराकृतं ॥ मलापाकरणं वारयति निरंजन इति निर्मलः ॥ २३ ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3709.

3221. Foll. 180; size 9¾ in. by 5¼ in.; thick, modern Devanāgarī writing; eight lines in a page.

Nīlamata(-Purāṇa), a legendary account of Kaśmīr, and its sacred places on the river Vitastā; forming one of the chief sources of the Rājataraṅgiṇī. [A.]

It begins (cf. *Rājatar.*, i., 25 seq.):

यत्सत्याः समभूद्विहारसरसी कल्पान्मनूत्पद् ततो
मारीचेन सुरत्रयीकलनया निर्मथ्य दैत्यं बलात् ।
कश्मीरा इति मण्डलं विरचितं वैवस्वते ऽस्मिन्मनौ
केडास्योधितमात्मना (?) भगवता यत्पार्वतीतोङ्गया ॥ १ ॥
श्रीनिवासं हरिं देवं वरदं परमेश्वरम् ।
त्रैलोक्यनाथं गोविन्दं प्रणम्याक्षरमव्ययम् ॥ २ ॥
परिक्षिद्वंशभृच्छ्रीमान्नृपतिर्जनमेजयः ।
पप्रच्छ शिष्यं व्यासस्य वैशम्पायनमन्तिकात् ॥ ३ ॥
जनमेजय उवाच ॥
महाभारतसंग्रामे नानादेश्या नराधिपाः ।
महाशूराः समायाताः पितॄणां मे महात्मनाम् ॥ ४ ॥
कथं काश्मीरिको राजा नायातस्तत्र कीर्तय ।
पाण्डवैर्धार्तराष्ट्रैश्च न वृतः स कथं नृपः ॥ ५ ॥
कश्मीरामण्डलं चैव प्रधानं जगति स्थितम् ।
कथं नासौ समाहूतस्तत्र पाण्डवकौरवैः ॥ ६ ॥ °

See Aufrecht, Cat. Bodl., no. 818; G. Bühler, Report of Tour in Kaśmir, p. 38 seq.; app., p. v.; Indian Antiq., xviii., p. 184; R. G. Bhandarkar, Report for 1883-4, p. 44, where the real title of the work is stated to be 'the *Kaśmīra-māhātmya* according to *Nīlamata* (? *Nīla*).'

It ends (fol. 157):

इत्येवमुक्तं जनमेजयस्य व्यासस्य शिष्येण महाव्रतेन ।
संक्षेपतो ग्रन्थबहुत्वभीत्या समग्रशास्त्रै खलु सूचितं यत् ॥
सर्वत्र नैतद्युपयोगमेति ततो न वोचे भगवान्महात्मा ।
अतीव हृद्ये बहुविस्तरे ऽपि जनप्रिये भारतपूर्णचन्द्रे ॥
इति नीलमते वितस्तामाहात्म्यम् समाप्तं चेदं नीलमतं नाम पुराणम् ° ॥

The work is likewise called a *Purāṇa* in the *Rājataraṅgiṇī* (cf. Bühler, Ind. Ant., xix., p. 410); and accordingly the leaves of the volume are marked नी° पु° throughout.

Then follow two supplements, the first of which (foll. 6) contains some account of Nīla and matters relating to the *Purāṇa*, including chronological computations, drawn from the *Rājataraṅgiṇī*.

This portion begins: महाकविकल्हणकृतौ राजतरङ्गिण्यां ॥ आद्येन चन्द्रदेवेन° ययुरिति (*Rājat.* i. 184–6) ॥ अत्रेयं व्यवस्था संक्षिप्य प्रदर्श्यते ॥ कल्पादारभ्य षण्मनुपर्यन्तं कश्मीराः सतीसरोऽभूत् ॥ यत्र कश्यपपुत्रा नागा अमृताहरणवेलायां बलप्रदर्शनप्रसन्नीभूतेन शक्रेण तवेमे भक्ष्या भविष्यन्ति°

The second supplement (foll. 17) consists of a list of contents.

[PRINCE FREDERICK OF SCHLESWIG-HOLSTEIN.]

3710.

3018. Foll. 103; size 10 in. by $8\frac{3}{4}$ in.; thick, modern Devanāgarī writing; twelve lines in a page.

Nīlamata. [B.]

The MS., which is rather incorrect, was written by the same hand as MS. 3016 (no. 3722), and, like it, bound after the fashion peculiar to Arabic MSS., having probably formed part of some Muhammadan library in the Punjab.

The different names given to the Vitastā on foll. 18*a* and 36*a* are Viśokī (Viśokā), Trikoṭi, Candravatī and Āharshapathā (cf. Āhārapatha in MS. 3016). This MS. omits the first verse of MS. A. [?]

3711.

2568. Foll. 31; size 14 in. by 6 in.; fair Devanāgarī writing of the latter part of last century; 11 or 12 lines in a page.

Nīlādrimahodaya, also called (or, perhaps, forming a section of the) *Purushottamakshetra-māhātmya*, an account of the sacred places of the Purushottamakshetra, in 32 *adhyāyas.*

The first *adhyāya* runs as follows:

गणेशविश्वासविधिं जनयन् स्नानमंडपे ।
बिभ्रद्गजाननं पायात्त्वां स रामो जगत्पतिः ॥
नारायणं नमस्कृत्य ° ॥
एकदा नैमिषारण्ये पुण्ये सर्वसुखप्रदे ।
नानातीर्थसमायुक्ते नानागुल्ममनोरमे ॥

फलपुष्पाढ्यवृक्षाणां निकरैः परिमंजुले(?पर०)।
तापसाश्रमसंकीर्णे ख्याते परमपावने ॥
एतादृशे वने तस्मिन् शौनकाद्या महर्षयः।
हुंडीभूय(*r.* तूष्णींभूय) समस्तास्ते चक्रुर्गोष्ठीं मनोरमां ॥
समस्ततीर्थराजानां ज्ञानाय जगतीतले।
क्षेत्राणां शिवदानां च जिज्ञासायां त्वरान्विताः ॥
सभायां जायमानायां तत्क्षणे च मुनीश्वरः।
जटामंडनधारी च धृतकौपीनसुंदरः ॥
कृष्णाजिनोत्तरीयेण विराजितवपुर्मुनिः।
सूतस्तत्संसदं प्राप्तः सह शिष्यगणैः सुधीः ॥
तं दृष्ट्वा परमप्रीताः शौनकाद्यास्तपस्विनः।
उत्थाय च नमश्चक्रुः सो ऽपि तान्दंडवद्भुवि।
प्रणामं कृतवांस्तत्र सुवास स तदा मुनिः ॥
समासीनं ततो दृष्ट्वा ऋषयस्ते मुनीश्वराः।
ऊचुः प्रांजलयः सर्वे सर्वलोकहिताय वै ॥

ऋषय ऊचुः ॥

भगवन् सर्वधर्मज्ञ सर्वतीर्थादितत्त्ववित्।
अधुना(अतो R.M.) ब्रूहि समस्तानां तीर्थानां शिवमद्भुतं।
क्षेत्राणां च फलं तावत् सूत नः कथय प्रभो ॥
तेषां मध्ये वरं किं वा क्षेत्राणां च मुनीश्वर।
यथातथ्येन च ब्रूहि यतस्त्वं व्यासशासितः ॥
इत्येवं वदतां तेषामृषीणामग्रतस्तदा।
समारभत तद्वक्तुं गुह्यं तैः पृष्टमुत्तमं ॥

सूत उवाच ॥

शृणुध्वं मुनयः सर्वे संयतात्मान एव हि।
क्षेत्राणां तीर्थराशीनां मध्ये श्रीपुरुषोत्तमं ॥
गुह्यं सर्वतमोध्वंसि सर्वपुण्यफलप्रदं।
अस्ति शर्मप्रदं चैव नीलभूधरभूषितं ॥
ऋषिकुल्यां समासाद्य या[व]द्वैतरणी नदी।
तावत्क्षेत्रस्य माहात्म्यं वर्तते मुनिपुंगवाः ॥
समुद्रस्योत्तरे तीरे महानद्याश्च दक्षिणे।
वटमारभ्य तत्क्षेत्रं राजमानं च पावनं ॥
वर्तते च तन्माहात्म्यं समंतात् दशयोजनं।
पदे पदे श्रेष्ठतमं भुक्तिमुक्तिफलप्रदं ॥
श्रीनीलाचलपर्यंतं तत्क्षेत्रं वर्तते तथा।
तत्र गंतुं समर्थास्ते ये वै विगतक्रमषः(०कल्मषाः) ॥
ये वै वैतरणीतीरे स्नात्वा भुक्तिससंयुताः(?०सुसंयुताः)।
गदाक्षेत्रपि(?०त्रेऽपि) तां देवीं विरजां तटवासिनीं ॥
दृष्ट्वा ते मनु(?मुनयो) योग्याश्चैकाम्रवनलोचने।
तत्र चैकाम्रकवने नीलकंठमुनीश्वरः ॥
स्नात्वा विंदुह्रदे(०ह्रदे) रम्ये दृष्ट्वा नः(?तं) शिवमुत्तमं।
ते च मर्त्यास्तथा योग्याः कोणार्कपरिलोकने ॥
अर्कक्षेत्रे पवित्रे ऽस्मिन् चंद्रभा[गा]नदीजले।
स्नात्वा ये सूर्यमतुग्रं पश्यंति मुनिपुंगवाः ॥
क्षीणपापाश्च ते मर्त्याः क्षेत्रं श्रीपुरुषोत्तमं।
द्रष्टुं समर्थाः शुभदं पावनं धरणीसुराः ॥

इति श्रीपुरुषोत्तममाहात्म्ये नीलाद्रिमहोदये प्रथमो ऽध्यायः ॥

In the colophons of the other chapters the work is simply called *Śrīkshetramāhātmya*, except *adhy.* 2, 3, 7, where the title is given as *Śrī-Purushottamamāhātmya;* whilst the designation *Nīlādrimahodaya* only appears again at the end of the work.

For a MS. of what professes to be the same work, assigned to the *Sūtasaṃhitā* of the *Skandapurāṇa*, and beginning in the same way (with the exception of the opening stanza), but consisting of 40 *adhyāyas*, see Rāj. Mitra, Notices, vi., p. 36. The brief analysis of the chapters there given does not, however, correspond to the contents of the present MS.; and, in spite of the same beginning, they may after all be two different works.

The last chapter (somewhat corrected) runs thus: सूत उवाच ॥

ब्रह्महत्यादिपापघ्नं निर्माल्यं जगतीपतेः।
जगन्नाथनैवेद्यं [च] महापातकनाशनं ॥
भक्षणात्फलमाप्नोति कपिलाकोदाननं(?)।
चंडालैरपि यत्स्पृष्टं तदन्नं द्विजसत्तमाः।
भोक्तव्यं सहसा विप्रैः पावनं देवदुर्लभं ॥
प्रतिजन्मनि यो भक्तो विष्णोः स्यात्परमात्मनः।
निर्माल्यं भोजने तस्य जायते विमला मतिः ॥
यज्ञास्तपांसि विप्रेंद्रा व्रतानि विविधानि च।
तीर्थानि [चापि] तेनैव कृतानि सुकृतानि च ॥
जगन्नाथस्य नैवेद्यं येन भुक्तं सुपावनं।
बहुना च किमुक्तेन सांप्रतं भूसुरोत्तमाः ॥

गवां कोटिप्रदानाच्च वाजपेयशतात्तथा ।
अश्वमेधसहस्राद्वै राजसूयशतात्तथा ॥
व्रतोपवासो(?॰सतो) विप्रा यत्फलं जायते भुवि ।
तत्फलं समवाप्नोति जगन्नाथान्नभक्षणात् ॥
एवमुक्तं महेशेन पार्वतीं प्रति भो द्विजाः ।
कुकुरस्य मुखाद्भ्रष्टं तद्भक्ष्यं दैवतैरपि ॥
तस्मात्तदन्नं सहसा प्राप्तमात्रं समश्नियात्(!) ।
साक्षाद्ब्रह्मस्वरूपो ऽयं जगन्नाथो न संशयः ॥
तस्यावलोकनान्मुक्तिस्तदन्नाशनतो द्विजाः ।
जगन्नाथान्नमेतद्वै शुष्कं कृत्वा तु मुक्तितः ॥
देशांतरे नरो यस्तु भक्षेत् प्रतिदिनं द्विजाः ।
सर्वपापविनिर्मुक्तः स गच्छेत्परमं पदं ॥
यस्यापि पाचिका लक्ष्मीर्भोक्ता च प्रभुरव्ययः ।
तस्मात्तस्य तु माहात्म्यं केन वक्तुं हि शक्यते ॥
ब्रह्मादिदेवनिचयप्रतिसेव्यमाने
नानामनोरथकरे पुरुषोत्तमाख्ये ।
क्षेत्रोत्तमे किल वसन् परमात्मरू[प]:
श्रीदारुरूपजगदीशकृतावतारः ॥
इति क्षेत्रमाहात्म्ये नीलाद्रिमहोदय[:] समाप्तः ॥ ३२ ॥

[Mackenzie Collection.]

3712.

2161. Foll. 79; size 11 in. by $3\frac{3}{4}$ in.; fairly written in Devanāgarī; ten lines in a page.

Pushkaraprādurbhāva-ṭīkā, or *Mitāksharā*, a commentary, by *Viśveśvara*, on a (*paurāṇik*) treatise on the nature of God (*Vishṇu*), in 26 *adhyāyas*.

It begins:

नत्वा नारायणं देवं वेदव्यासं मुनीन् गुरून् ।
कुर्वे ऽहं पुष्करप्रादुर्भावटीकां मिताक्षरां ॥

भविष्यन्निरूपणानंतरं पुष्करप्रादुर्भावकथां निरूपयितुकामस्तद्बीजभूतं जनमेजयप्रश्नमवतारयति । प्रभावमिति सार्धद्वयेन । पुष्करे भगवन्नाभिकमले पुरा यथा देवाः सर्षिगणाः उद्भूताः एतद्रूपं निखिलं पद्मनाभस्य योगं आख्याहीत्यन्वयः। कीदृशस्य पद्मनाभस्य। सागरांभसि स्वपतः। कीदृशं योगं। प्रभावं प्रभवत्यस्मादिति प्रभावस्तत्प्रभावं सृष्टिकारकमित्यर्थः। ननु महाभारतादाववगतकल्पमप्यर्थं कथं पुनः पृच्छसीत्यत आह। एतदिति। तस्य भगवतः कीर्तिं शृण्वतो मे तृप्तिर्नाभिजायते। अतो ऽवगतमेतद्रूपं परमेश्वरस्य योगं कथयेदित्यर्थः। आशंकानिरासपूर्वकं तस्यैवार्थस्योपसंहृतत्वात् न पुनरुक्तिर्दोषः। इत्येकः प्रश्नः ॥ २ ॥ द्वितीयं प्रश्नमाह। कियंतमिति। ॰

It ends:

पुष्करव्याख्यया देवः पूजितः पुष्करेक्षणः ।
पद्मिनीपत्रवत् कुर्यात् अलेपं मां भवे स्थितं ॥

इति श्रीपुष्करटीकायां विश्वेश्वरविरचितायां षड्विंशोध्यायः॥२६॥ श्रीमत्काशीवास्तव्यं उदीच्यज्ञातीयपुरोहितरामात्मजेन देवदत्तेन लिखितं ॥ संवत् १६४४ समये ॥ श्लोकग्रंथ २५६० ॥

[Gaikawar.]

3713.

519a. Foll. 121; size $9\frac{5}{8}$ in. by $3\frac{3}{4}$ in.; fair, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Brahmavidyāmahodadhi, or *Bhaktakāmakalpadruma*, a sectarian treatise, of the *Paurāṇik* order, in 26 *adhyāyas*, intended to inculcate faith in *Śiva*.

The work is composed in the form of a dialogue between *Sūta* and the *Rishis*; *Śiva* and a disciple being introduced therein as the chief interlocutors on topics of worship.

It begins:

कदाचिन्नैमिषे रम्ये पुण्यारण्ये महर्षयः ।
शौनकाद्याः कृतप्रातर्विधयो दीप्ततेजसः ॥ १ ॥
प्रणिपत्य ततः सूतं प्रार्थयामासुरादरात् ।
त्वन्मुखाच्च पुराणानि श्रुतान्यपि बहूनि च ॥ २ ॥
तथापि न मनः शांतिं लेभे दुर्धरमस्थिरं ।
तनुते संशयव्रातान्वयं तेनातिविह्वलाः ॥ ३ ॥
तस्मादस्मन्मनः शांतं येन वा साधनेन वै ।
भविष्यति च तद् ब्रूहि यदि ते ऽस्मास्वनुग्रहः ॥ ४ ॥
सूत उवाच ॥
महानेष कृतः प्रश्नो युष्माभिर्मुनिसत्तमाः ।
मनःस्थैर्याय बहवो ऽप्युपायाः साधनानि च ॥ ५ ॥
उक्तानि संति तत्रैकः साधुसंगो ह्युपायराट् ।
सर्वं विना कृतं यद्यत्तच्छ्रमायैव नान्यथा ॥ ६ ॥

संगादेव हि साधूनां ज्ञानप्राप्तिर्विनिश्चिता ।
ज्ञानादेव तु कैवल्यमित्येव श्रुतिशासनं ॥ ७ ॥
ऋषय ऊचुः ॥
अस्माभिः श्रुतमेकं यत्पुराणादौ भवन्मुखात् ।
काश्यां तु मरणादेव मुक्तिः स्यात्सर्वदेहिनां ॥ ८ ॥
किमेतद्वद नो नाथ संशयो ऽभून्महानसौ ।
त्वां विना संशयच्छेत्ता ह्यस्माकमस्ति किं भुवि ॥ ९ ॥
तदेव श्रवणं यानं(? श्रावणं पानं) भुक्तं चापि तदेव हि ।
जीवितं हि तदस्माकं त्वन्मुखाद्यद्विनिःसृतं ॥ १० ॥
सूत उवाच ॥
एवमेव पुरा पृष्टः शिवः शिष्येण धीमता ।
तदा प्रश्नोत्तरैस्तस्य संशयानहरद्विभुः ॥ ११ ॥
शृणुध्वं भो महाभागास्तामेवातिशुभां कथां ।
समाहितेन मनसा सावधानतयानघाः ॥ १२ ॥ °

A. I. *śivabhuvanacitsvarūpavarṇanam*, 99 vv., ends fol. 7*a*; II. *sudarśanam*, 160 vv. (86–139 of which are wanting), fol. 14*a*; III. *jīvotpattivivaranam*, 69 vv., fol. 18*b*; IV. *śrutyāśayavivaraṇam*, 39 vv., fol. 21*a*; V. *gṛihasthāśramatimiratamo'riḥ*, 44 vv., fol. 24*b*; VI. *śrutyāśayavivaraṇe kāminīvishayakarikesarī*, 43 vv, fol. 27*b*; VII. *śruty. mahāmohārṇavaghaṭadbhavaḥ*, 91 vv., fol. 33*b*; VIII. *śruty. purāṇaśravaṇānukathanam*, 55 vv., fol. 37*b*; IX. *yajñavidhvaṃsanadhūrjaṭiḥ*, 60 v.v., fol. 41*b*; X. *devārcanacandrikāmārtaṇḍaḥ*, 64 vv., fol. 46*b*; XI. *śruty. vrutamṛigakesarī*, 81 vv., fol. 51*b*; XII. *śruty. palitapavanam*, 45 vv., fol. 54*b*; XIII. *śruty. brāhmaṇastavaḥ*, 36 vv., fol. 57*a*; XIV. *śruty. vānaprasthasannyāsādiveshaviḍumbaḥ*, 64 vv., fol. 61*a*; XV. *śishyavairāgyāvishkaraṇam*, 54 vv., fol. 64*b*; XVI. *śishyoktikumudinīpūrṇacandrodayaḥ*, 47 vv., fol. 67*b*; XVII. *sadgurumāhātmyānuvarṇanam*, 55 vv., fol. 71*a*; XVIII. *saṃsāratimiratamo'riḥ*, 90 vv., 77*a*; XIX. *aiśasūkshmānuvarṇanam*, 58 vv., fol. 81*a*; XX. *aiśasthūlānuvarṇanam*, 106 vv., fol. 88*a*; XXI. *vairāgyavanavasantaḥ*, 133 vv., fol. 96*b*; XXII. *tattvotpattikāraṇalakshaṇānuvarṇanam*, 104 vv., fol. 103*b*; XXIII. *mokshaniḥśreṇikā*, 89 vv., fol. 109*b*; XXIV. *kaivalyakuñcikākhyam*, 76 vv., fol. 114*b*; XXV. *śishyasvānandānubhavodgārapracaṇḍajhañjhānilaḥ*, 54 vv., fol. 118*a*; XXVI. *jñānavairāgyavījakathanam*, ends: सूत उवाच ॥
सम्यक्पृष्टं मुनिश्रेष्ठा यूयं धन्यतमोत्तमाः ।
साधुपादरजःस्पर्शाद्धो ऽनुस्यूता भवेद्रतिः ॥ ४५ ॥
ज्ञानवैराग्यजिज्ञासां स्वपदे दार्ढ्यदायिनीं ।
परां कृतवतां विप्रात्प्रभवन्मतिरुज्ज्वला(? ° भवे °)॥ ४६॥
एवमेव स शिष्यो ऽपि श्रुत्वा सर्वं गुरूदितं ।
मुहुः संप्रणमन्हृष्यंस्तुष्यन्नित्यमुवाच ह ॥ ४७ ॥
पुराणमेकं शिवमद्वितीयं सर्वांतरात्मानमनंतमव्ययं ।
परात्परं सुंदरविग्रहं सद्यः कोपि भक्त्या प्रणमेत्समे गुरुः
[॥ ४८ ॥
इति श्रीमद्भक्तकामकल्पद्रुमे ब्रह्मविद्यामहोदधौ ज्ञानवैराग्यबीजकथनं नाम षड्विंशतितमो ऽध्यायः । समाप्तश्चेदं ब्रह्मविद्यामहोदधिग्रंथः ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

3714.

2638. Foll. 46; size 10¾ in. by 3¾ in.; fair, modern Devanāgarī writing; 9–11 lines in a page.

Mathurāsetu, a compilation—by *Anantadeva*, son of *Āpadeva*—of passages from the *Purāṇas* extolling the sanctity of Mathurā, on the Yamunā, and its neighbourhood, the ancient seat of *Kṛishṇa* worship, and describing the ceremonies to be performed there; interspersed with the compiler's own remarks and comments. It begins:

समस्तब्रह्मांडान्युदरविवरे यस्य सततं
वसंति ध्यायंति स्वहृदि तपसा पंच मुनयः ।
स यस्यां क्रीडायै स्पृहयति वनाद्यन्विततनौ
मुनीरेषा लोके जयति भवसिंधोर्मधुपुरी ॥ १ ॥

इह खलु सकलवैष्णवजनसमुचितमार्गप्रदर्शनाचार्यध्रुवांबरीषप्रभृतीनां परमपुरुषार्थप्रापकतया प्रसिद्धतममपि माथुरमंडलमहिमानं तत्रैव सतां हरिकेशवगोविंदनामानं भगवंतमनन्यशरणतया भजतां तत्र भवतां सतां संतोषजननेन वा सकलतायै प्रदर्शयामः । तत्र तावद्गोपालतापिन्यामुपनिषदि । यथा वै सरसि पद्मं तिष्ठति तथा भूम्यां तिष्ठति° (G. *T.*, II., 29)॥

The *Vāsudevopanishad* is also referred to ouce (fol. 36*a*, l. 3), the *Mahābhārata* occasionally.

It ends : इत्यनंतदेवीये ० (मथुरासेतौ) भक्तेरनुभावादि ॥ तस्माद्युक्तमुक्तं प्रेमभक्तेः स्वतः पुरुषार्थत्वादपि तत्प्रार्थनमुचितमिति । अन्येषां भगवत्प्रीत्युपायानां भगवन्नामसंकीर्तनादीनां श्रुत्याद्यनेकमानैर्महिमप्रदर्शनमस्मत्पितामहैर्भक्तिविवेके कृतमस्तीति नेहोच्यते । तथा भगवत्पूजाविधिः सर्वोपक्रमदीपिकाद्युक्तप्रकारको दोलोत्सवादिनानाविधपरिचर्याविधिसहितः सप्रमाणः विस्तरो ऽस्मत्तातचरणसंकल्पोत्थिते भक्तिकल्पतरावेव निरूपितो ऽस्तीति नेह निरूप्यते ।

वासुदेवाभिधब्रह्म जगदिंदुतया स्थितं ।
माथुरे मंडले नित्यं जगत्यानंदकारि नः ॥ १ ॥

आसीद्गोदावरीतीरे ० (p. 442, vv. 13–16) ॥ २–५ ॥

तदीयसूनुर्निजवंशदेवं श्रीकेशवं तोषयितुं चकार ।
अनंतसंज्ञो मथुरामहिम्नः सेतुं सदा कांक्षितपूर्तिहेतुं ॥ ६ ॥

अनुचिततममप्यर्थं ब्रुवती बालस्य गीः स्वतो ऽनुचिता ।
रचयति पित्रोस्तोषं वागेषा स्यात्तथास्तु देहवतां ॥ ७ ॥

इति श्रीमत्सकलशास्त्रार्थतत्त्वविद्वैष्णवसन्मार्गप्रतिपादनैकप्रयोजनगृहीतावतारश्रीमदापदेवसुतानंतदेवेन कृतमथुरासेतुः समाप्तः ॥ [MACKENZIE COLLECTION.]

3715.

947a. Foll. 18; size 12 in. by 4¼ in.; good Devanāgarī writing of 1624 A.D.; 10 or 11 lines in a page.

Mathurāmāhātmya (?), a similar compilation of extracts from the *Purāṇas*, celebrating the Mathurā district—near the Madhuvana, where *Hari* slew the *daitya Madhu*.

It begins :

हरिरपि भजमानेभ्यः प्रायो मुक्तिं ददाति ननु भक्तिं ।
विहिततदुन्नयति सत्री(?) मथुरे धन्यां नमामि त्वां ॥

धन्यानां हृदयानंदपदं संगृह्यते मुदा ।
माहात्म्यं मथुरापुर्याः सर्वतीर्थशिरोमणेः ॥

तत्रास्याः पापहारित्वं आदिवाराहे ।

विंशतिर्योजनानां तु माथुरं मम मंडलं ।
यत्र तत्र नरः स्नातो मुच्यते सर्वपातकैः ॥ ०

Most of the quotations are taken from the *Mathurākhaṇḍa* of the *Skandapurāṇa* and the *Vārāhapurāṇa* (constantly quoted as *Ādivārāha*); the other *Purāṇas* laid under contribution being the *Bhāgavata, Vāyu, Pādma* (*Nirvāṇakhaṇḍa, Pātālakh., Uttarakh., Kārttikamāhātmya* and *Yamunāmāhātmya*), *Brahmāṇḍa, Vishṇu, Saura* and *Brahmavaivarta*.

It ends : अथ माथुरदेवताः ।

नारायणान्यपर्यायः केशवो मध्यसंस्थितः ।
स्वयंभूः पद्मनाभश्च दीर्घविष्णुर्गतश्रमः ॥

गोविंदो हरिवाराहाविति [माथुर]देवताः ।
मथुरायाश्च माहात्म्यं सवणया (? सवनाया) महाद्भुतं ॥

गोपालोत्तरतापन्यामन्यदप्यस्ति कीर्तनं ।
तीर्थान्युक्तानि भूरीणि पुराणेष्वत्र माथुरे ॥

अमुना यमुनासख्यमथुराय मधुद्विषं(!) ।
माहात्म्यसंग्रहेणाद्य मुदमापद्यतामपि ॥

For the genuine *Mathurāmāhātmya*, forming part of the *Vārāhapurāṇa*, see Aufrecht, Cat. Bodl., nos. 107-8. [H. T. COLEBROOKE.]

3716.

29a. Foll. 59; size 9½ in. by 4½ in.; fair Devanāgarī writing of 1797 A.D.; eight lines in a page.

Mahāpurushavidyā, also called *Jagannāthamāhātmya* (or *Purushottamamāhātmya*), in nine *adhyāyas*, containing speculations on the nature of *Mahāpurusha-Vishṇu*, and descriptions of the sacred places of Purushottamakshetra (Purī).

It begins:

वंदे ऽहं परमानंदं नीलाचलपतिं प्रभुं ।
संसारांभोधिमग्नानामुद्धारणपरायणं ॥ १ ॥

शौनक उवाच ॥

सूत सूत महाभाग वेदतत्त्वार्थकोविद ।
व्यासशिष्य महाबुद्धे यत्पृच्छामि तदुच्यतां ॥ २ ॥

कस्माज्जातमिदं विश्वं कस्मिंश्च लयमेष्यति ।
कुत्र तिष्ठति कः कर्ता विश्वस्यास्य वदस्व मां ॥ ३ ॥

संसारांभोधिमग्नानां क्रोद्धर्ता(!) स्मृतिमात्रत: ।
ब्रह्मादीनां परेशानां क: प्रभुस्तं वदस्व मां ॥ ४ ॥
सूत उवाच ॥
आदिमध्यांतरहित: सच्चिदानंदरूपवान् ।
सर्वदेहांतसारार्थो हरिरित्यभिधीयते ॥ ५ ॥
तस्मा[ज्जा]तमिदं विश्वं तस्मिंश्च लयमेष्यति ।
तस्मिंस्तिष्ठति सोद्धर्ता(!) स्मरणात्सर्वदेहिनां ॥ ६ ॥
ब्रह्मादीनां परेशानां प्रभु: स परमेश्वर: ।
नानारूपै: स विश्वेशो याति सर्वान् चराचरान् ॥ ७ ॥
शौनक उवाच ॥
ब्रूहि रूपाणि सर्वज्ञ विष्णो: सर्वमयस्य मे ।
धृत्वा यानि जगन्नाथो याति विश्वमिदं सदा ॥ ८ ॥ ०

It ends: सूत उवाच ॥
इत्युक्ता भगवांस्तस्मै त्वत्प्रसादं(स्वप्र०) सुदुर्लभं ।
ददौ विनयनम्राय कृपया परया मुने ॥
लब्ध्वा प्रसादं स मुनिर्जीवन्मुक्तो बभूव ह ।
उवास सुचिरं कालं गायंस्तस्य यशो ऽमलं ॥
एतत्सर्वं मयाख्यातं तुभ्यं शुश्रूषवे मुदा ।
मयापि नारदादेव विशालां(०लायां) श्रुतं मुने ॥

The colophons of the first eight chapters run: इति महापुरुषविद्यायां० ऽध्याय: ॥ whilst the last is: इति महापुरुषविद्यायां जगन्नाथमाहात्म्ये नवमे ऽध्याय: ॥ The leaves are marked ज० म०.

See Rāj. Mitra, Notices, ii., pp. 231, 232, where the colophon runs thus: इति श्रीमहापुरुषविद्यायां विष्णुरहस्ये क्षेत्रकाण्डे श्रीपुरुषोत्तममाहात्म्ये प्रसादवैभवं नाम नवमो ऽध्याय: ॥

Cf. Rāj. Mitra, Orissa, p. 100.

[H. T. Colebrooke.]

3717.

1177d. Foll. 36; size 13 in. by $4\frac{3}{4}$ in.; clear, modern Bengālī handwriting; eight lines in a page.

Mukticintāmaṇi, a compilation of *paurāṇik* and other passages bearing on *Vaishṇava* worship and observances, especially on pilgrimages to Purushottamakshetra (Purī).

It is arranged in three chapters: i. *Kshetrakāṇḍa* (ending fol. 19*a*); ii. *Darśanakāṇḍa* (fol. 29*a*); iii. *Prasādakāṇḍa.*

It begins: नारायणं नमस्कृत्य ० ॥
नीलाद्रौ तद्दर्थिभ्यो दातुमर्थचतुष्टयं ।
अदृश्यो नेत्रपदवीं यातो यस्तं हरिं नुम: ॥ १ ॥
मायामोहानलज्वालादग्धज्ञानाङ्कुरं नरं ।
यो ऽनेकधा मोचयते कृपालुं तमहं भजे ॥ २ ॥
नानागमस्मृतिपुराणमहाब्धिमध्याद्
उद्धृत्य बुद्धिमथनेन हरे: प्रसादात् ।
वाक्यानि यानि विलिखामि विमुक्तये ऽहं
सन्तस्तदर्थमनिशं परिशीलयन्तु ॥ ३ ॥
विनाप्यष्टाङ्गयोगेन विनाप्यनशनादिना ।
मुक्तिचिन्तामणिस्त्वेष मोक्षद: सर्वदेहिनां ॥ ४ ॥

तत्र श्रीमज्जगन्नाथदर्शनकीर्तननिर्माल्यभक्षणान्यन्तरङ्गबहिरङ्गभावेन मोक्षसाधनानि तत्रादौ तावन्मोक्षस्य परंपरया साधनीभूतक्षेत्रे ब्रह्मपुराणादिवचनानि प्रमाणमाह । अत्र क्षेत्रकाण्ड: । तत्र प्रथमं दारुब्रह्मावतारप्रमाणं । तद्यथा पद्मपुराणे । ०

It ends:

तत्र विष्णुभक्तिप्रसङ्गे इन्द्रद्युम्नं प्रति नारद उवाच ॥
प्रयागतीर्थप्रमुखतीर्थानि च तपांसि च ।
अश्वमेधक्रतुवरो दानानि सुमहान्ति च ॥
व्रतोपवासनियमा: सहस्राब्दार्जिता अपि ।
समूह एषामेकत्र गुणित: कोटिकोटिभि: ।
विष्णुभक्ते: सहस्रांशसमो ऽसौ न हि कीर्तित: ॥

इति मुक्तिचिन्तामणौ प्रसादकाण्ड: ॥ श्रीभैरवचन्द्रदेवशर्मणो लिपिरियं ॥

[H. T. Colebrooke.]

3718.

1066. Foll. 53; size $5\frac{3}{4}$ in. by 4 in.; fair, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Mukticintāmaṇi, a similar compilation — perhaps by the same author — of *paurāṇik* passages distributed under three headings: i. *Śrījagannāthasthitiprakaraṇa* (ending fol. 9*b*); ii. *Kshetramāhātmyaprakaraṇa* (fol. 26*b*); iii. *Jagannāthadarśanaphalaprakaraṇa* (?).

It begins with the same four introductory verses as the last treatise, preceded, however, by four verses containing an enumeration of the *Purāṇas* (in the *Bhāgavata* and *Vishṇu-purāṇa* order); and with an additional half-*śloka* inserted between v. 1 and 2 in MS. 1177*d*. The verses are followed by the same prose introduction (तत्र ॰ प्रमाणमाह ।), followed by तत्र ब्रह्मपुराणे ।

It ends:

नानापुराणगदितं भवसागरमोचनं ।
मुक्तिचिंतामणिं श्रुत्वा जयते मुक्तिभाजनं ॥ ८८ ॥

इति श्रीनानागमस्मृतिपुराणोक्तमुक्तिचिंतामणिग्रंथः समाप्तः ॥

[H. T. Colebrooke.]

3719.

1259a. Foll. 43; size $8\frac{1}{4}$ in. by $3\frac{3}{8}$ in.; neat Devanāgarī writing of about 1700 A.D.; 7 or 8 lines in a page.

Yāgīśvaramāhātmya, an account of the *liṅga* Yāgīśvara—famed for the wonderful help it afforded to *Kuśa*, the son of *Rāma*, in reconquering his paternal dominion, from which he had been expelled—by *Lakshmīpati* (son of *Viśvarūpa*, and grandson of *Jayadeva*), a *paṇḍit* in the service of *Jñānacandra*, Mahārāja of Kūrmacalendra.

The author, relating the story of *Kuśa* to his elder brother *Vīreśvara*, begins thus:

त्यक्त्वा यागीश्वरक्षेत्रमहमत्रागतो ऽस्मि वै ।
गतिः का वा मम भ्रातः संभविष्यति तद्वद ॥
एवमाकर्ण्य वचनं वीरेश्वरगुरोर्मुखात् ।
लक्ष्मीपतिर्यथाज्ञानं यागीश्वरहरस्य तु ॥
माहात्म्यं कथयामास सर्वपापप्रणाशनं ।
शरय्वा दक्षिणे भागे यदस्ति दारुकाननं ॥
तत्र यागीश्वरक्षेत्रमिदं यत्परमेशितुः ।
तत्सामान्यं न मंतव्यं नृभिः पातकनाशकं ॥
कुशेन रामपुत्रेण ह्यत्रागत्य तु पातकं ।
निखिलं नाशितं स्वस्य वशिष्ठस्याज्ञया द्रुतं ॥
नितरामस्य क्षेत्रस्य स्वल्पता केन भूतले ।
वक्तव्या जानता किंचित्संसारभयभीरुणा ॥
कुशेन भूतले लीनां जानकीं वीक्ष्य मानसे ।
रामस्य हनने बुद्धिस्तत्काले विहिता स्थिता ॥
तत्पापवशतो रामे स्वर्गते सति राजभिः ।
कुशो विनिर्जितः शीघ्रं बलिभिः कुशशत्रुभिः ॥
नृपैर्विमर्दितां वीक्ष्य राजधानीं स्वकां कुशः ।
दुःखसागरसंपन्नो वशिष्ठस्यांतिके जगौ ॥ ॰

On the locality of the *liṅga* we read, fol. 6*a*:

यावद्यागीश्वरो देवो दारुकाननसंस्थितः ।
जटागंगातीरसंस्थो दृश्यते न त्वया प्रभो ॥
तावद्द्रोहननोद्भूतपातकोपशमो न हि ।
जायते किल भूमीश तस्माद्यागीश्वरं व्रज ॥

The name of the *liṅga* (= Yāgeśvara) finds its explanation in the following passage (fol. 29*a*):

ब्रह्माणमागतं वीक्ष्य बृहस्पतिपुरोगमाः ।
ऋषयस्तु मरीच्याद्या आगताः शिवतत्पराः ॥
तैर्ब्रह्मा बोधितः सम्यग्यज्ञार्थं यज्ञकोविदैः ।
ब्रह्मणा शिवतुष्ट्यर्थं यागः संविहितो महान् ॥
यैः शिवस्य धरायां तु लिंगं संपातितं स्थितं ।
ऋषिभिस्तैश्च पापस्य शांत्यर्थं शिवतृप्तये ॥
शिवस्तोमाभिधो यागः कृतः सौख्यप्रदायकः ।
तस्मिन्संविहिते तेषामंधत्वमगमत्क्षयं ॥
प्रादुर्भूतं शिवस्यापि लिंगं देहैकदेशकं ।
तदारभ्य इदं क्षेत्रं यागेश्वरतया भुवि ॥
कथ्यते येन यागो ऽत्र क्रियते तस्य चातुलं ।
फलं संजायते यागः सर्वैरत्र विधीयते ॥

It ends:

अतः परं महेशानं नीलग्रीवं त्रिलोचनं ।
प्रणिपत्य गृहे याहि पालयस्व यथासुखं ॥
एवमुक्त्वा महाभागो दशकंधरनाशकः ।
यागीश्वरहरं नत्वा गतश्चादर्शनं हरिः ॥
कुशो ऽपि भक्तिभावेन नत्वा यागीश्वरं हरं ।
संभाजयित्वा तत्रत्यान्विप्रान् स्वनगरीं प्रति ।
गतो हर्षान्वितः शत्रुभयदो मित्रहर्षदः ॥
विजित्य निखिलांस्तत्र सामंतान्समरांगणे ।
पालयामास स्वं राज्यं मृतानाममृतप्रदं ॥

इदानीं पथ्यसमयो वर्तते भवतो गुरोः ।
भवद्भिर्भुज्यतां पथ्यं कथा प्रातर्भविष्यति ॥

विश्वविख्यातभूदेवजयदेवात्मजो महान् ।
विश्वरूपः स्मृतो लोके चत्वारस्तत्सुताः स्मृताः ॥

तेषामाद्यः श्रीनिवासो नाम तुल्यगुणैर्युतः ।
वीरेश्वरो द्वितीयस्तु विद्याविनयविक्रमो ।
विद्याललामसंपन्नो विद्यापतिरभूत्परः ॥

लक्ष्मीपतिश्चतुर्थस्तु तस्य या लिपिमालिका ।
विदुषां चित्तकमले भ्रमरीयास्तु सादृशं(? तादृशी) ॥

इति श्रीकूर्माचलेंद्रमहाराजश्रीज्ञानचंद्राश्रितश्रीलक्ष्मीपति-पंडितविरचितं यागीश्वरमाहात्म्यं संपूर्णं ॥

[H. T. Colebrooke.]

3720.

2512. Foll. 64; size 10½ in. by 4½ in.; neat Devanāgarī writing of about 1450 A.D.; eighteen lines in a page.

Rāmanāmamāhātmya, a compilation of passages illustrative of *Vaishṇava* duties and doctrines, by *Acyutāśrama*; accompanied by the author's own notes and explanations.

It begins:

चिद्बोधं चिद्गुणं चैकं चिद्रूपं त्वखिलं जगत् ।
कवीनां भाति यज्ज्ञानात्तं विष्णुं नौमि चित्सुखं ॥ १ ॥

मायया यो विचित्राभस्तथाहंममता नृणां ।
सद्यो नश्यंति पापौघा नमस्तस्मै चिदात्मने ॥ २ ॥

यस्य स्मरणमात्रेण न मोहो नैव दुर्गतिः ।
न रोगो नैव दुःखानि तमनंतं नमाम्यहं ॥ ३ ॥

यस्य स्मरणमात्रेण जन्मसंसारबंधनात् ।
विमुच्यते नमस्तस्मै विष्णवे प्रभविष्णवे ॥ ४ ॥

त्रितनुर्नटवद्यस्तु सृष्टिस्थितिलयेषु च ।
गुणैर्भवति कार्येषु स प्रसीदतु मे हरिः ॥ ५ ॥

नारायणो जगद्व्यापी यदि वेदादिसंमतः ।
सत्येन तेन निर्विघ्ना विष्णुभक्तिर्ममास्तु वै ॥ ६ ॥

पूर्वं मन्वाद्यष्टादशस्मृतिषु मन्वादिभिः श्रीविष्णुनाम जाप्यं पापकृतां प्रायश्चित्तं स्मृतं । तत्र विष्णुराह । °

The work consists chiefly of passages extracted from various *Purāṇas*, interspersed with others taken from *Smṛitis*, the epics, Vedic and other works. Of the less common authorities may be mentioned: *Atharvaṇam*, foll. 16*a*, 17*a*, 19*a*; *Atharvapariśishṭa*, fol. 17*a*; *Atharvaṇarahasya*, fol. 14*a*; *Tattvasāgara*, fol. 36*a*; *Nāradīyapañcarātra*, fol. 35*b*; *Parāśara-saṃhitā*, fol. 28*a*; *Purāṇarahasya*, fol. 29*b*; *Purāṇasamuccaya*, fol. 40*b*; *Purāṇasaṃgraha*, fol. 64*a*; *Prayogapārijāta*, fol. 14*b*; *Bahvṛica-pariśishṭa*, fol. 17*b*; *Bahvṛice Bāshkalasaṃhitāyām*, foll. 17*b*, 18*b*; *Bhaṭṭapādāḥ*, fol. 22*a*; *Vishṇutattva*, fol. 20*b*; ib. (*narakaprastāve*, *-tṛitīyapaṭale, antime paṭale, uparitanacaturtha-paṭale*), fol. 28*a*; *Vishṇurahasya*, foll. 2*a*, 36*b*, 39*a*; *Śrīdharācārya*, fol. 6*a*; *Smṛitisaṃgraha*, fol. 1*b*.

At the end of chapters the author frequently adds devotional *ślokas* of his own (*svakṛita*). Of himself, he also remarks (fol. 2*a*, l. 14):

भवार्णवनिमग्नं यो महावाक्योपदेशतः ।
उज्जहाराच्युतं शिष्यं तं गुरुं नौमि चित्सुखं ॥
चिदानंदाश्रमं नत्वा ग्रंथं ब्रूते ऽच्युताश्रमः ।
श्रीरामनाममाहात्म्यं नाम्ना संसारतारकं ॥

तत्किं स्वकृतैर्वाक्यैर्ब्रूते उत ग्रंथस्थैरित्याह ।

श्रुतिस्मृतिपुराणेतिहासवाक्यैर्न कल्पितैः ।
सौकर्यार्थं क्रमं कृत्वा संक्षेपेण प्रकीर्त्यते ॥

From the fact that five of the chapters (13–17) are exclusively devoted to *śaṅkha-cakradhāraṇa*, or *taptacakradhāraṇa*, one might perhaps infer that the doctrines propounded by the author are chiefly those of the *Mādhvā-cārins*, or followers of *Madhvācārya*, designated as *cakrāṅkita*, *taptacakrāṅkita* or *taptamudrāṅkita*.

The colophon runs thus: इति श्रीरामनाममाहात्म्ये श्रुतिस्मृतिपुराणेतिहासोक्ते ऽच्युताश्रमग्रथिते ° प्रकरणं ॥

The volume contains 27 complete chapters, whilst the 28th is not brought to a close; the

MS. terminating quite abruptly at the foot of fol. 64*a*, with a quotation from the *Kāśīkhaṇḍa*, beginning: पुनः काशीखंडे ते त्याज्या इति यम उवाच ॥

गोविंद माधव मुकुंद हरे मुरारे
शंभो शिवेश शशिशेखर शूलपाणे ।
दामोदराच्युत जनार्दन वासुदेव
त्याज्या भटा य इति संततमामनंति ॥ [१] ॥ °

अष्टोत्तराधिकशतेन सुचारुनाम्नी
संदर्भितं [ल]लितरत्नकदंबकेन ।
सन्नायका दृढगुणा निजकंठगा यः
कुर्यादिमां स्रजमहो स यमं न पश्येत् ॥

इत्थंति ° (three *aksharas* torn).

[Gaikawar.]

3721.

2574 d. Foll. 22; folio, size 12½ in. by 7½ in.; fair Telugu writing; European paper (watermark 1800); 30–34 lines in a page.

Rudrakoṭimāhātmya, a legendary account of a temple of *Śiva* on a hill near Mahābalipura (on the Coromandel coast, south of Madras), extracted from several *Purāṇas*.

It begins:

वागीशाद्याः सुमनसः सर्वार्थानामुपक्रमे ।
यं नत्वा कृतकृत्याः स्युस्तं नमामि गजाननं ॥

आरब्धं नैमिशारण्ये सत्रद्वादशवार्षिकं ।
आजग्मुरखिलास्तत्र मुनयो ब्रह्मवादिनः ॥

अगस्त्यश्च पुलस्त्यश्च मार्कंडेयस्तथैव च ।
वशिष्ठो वामदेवश्च जावालिरथ काश्यपः ॥

विश्वामित्रश्च मौद्गल्यः पर्वतो नारदस्तथा ।
मुद्गलो गौतमश्चैव कण्वः काणो(?) ऽत्रिरेव च ॥

शरभंगो भरद्वाजः सुतीक्ष्णश्च महातपाः ।
दुर्वासाः काश्यपश्चैव शरभो रैभ्य एव च ॥

शिष्यप्रशिष्यसहिता नैमिशारण्यवासिनः ।
सत्रं प्रकुर्वते तत्र ऋषयो ब्रह्मवादिनः ॥

ऋषीणामाश्रमं तत्र सूतं पौराणिकोत्तमं ।
आगतं तमृषिश्रेष्ठं जटामंडलमंडितं ॥

रुद्राक्षमालाभरणं वल्कलांबरधारिणं ।
भस्मोद्धूलितसर्वांगं त्रिपुंड्रांकितमस्तकं ॥

व्यासप्रसादसंपन्नं व्यासवद्विजितस्पृहं ।
जितेंद्रियं जितक्रोधं जीवन्मुक्तं जगद्गुरुं ॥

सूतमालोक्य ऋषयः प्रत्युत्थानासनैस्तदा ।
संपूज्य विधिवत्सर्वे मुनयो ब्रह्मवादिनः ॥

उपविष्टान्तथासीनं सूतं पप्रच्छुरग्रतः ।
त्वया श्रुताः पुरा सर्वे शिवधर्मा ह्यनेकशः ॥

शिवक्षेत्राश्च(!) पष्टीनां प्रसंगे मुनिसत्तमाः(°म) ।
रुद्रकोटिरिति ख्यातं प्रकृतं धर्मसंहितं ॥

तस्य क्षेत्रस्य माहात्म्यं विस्तराद् ब्रूहि तत्त्वतः ।
ऋषीणां वचनं श्रुत्वा ततः कारुणिको ऽब्रवीत् ॥ °

The MS. contains 30 *adhyāyas*, the last of which is, however, left incomplete at the end of fol. 22*b*.

Adhy. 1–3 are, in the colophons, described as *bhavishyottarapurāṇe nandikeśvaraprokta-rudrakoṭimāhātmye*; 4–7. *skānde purāṇe rudrakoṭimāhātmye*; 8–12. *laiṅgye*(!) *rudrakoṭimāhātmye*; 13. *skānde rudrak. kshetravaibhavapraśaṃsāyām*; 14. *sanatkumārasaṃhitāyāṃ tīrtha-vaibhava-khaṇḍe rudrak.*; 15. *san. tīrtha-khaṇḍe rudr.*; 16. *san. kshetravaibhavapraśaṃsāyāṃ rudr.*; 17–20. *skānde rudr.*; 21. *skānde sanatk. rudr.*; 22. *brahmāṇḍapurāṇe rudr.*; 23. *skānde rudr.*; 24. *skānde rudr. sanat. kshetravaibhava-praśaṃsāyāṃ*; 25 (?), 26. *skānde mānavīsaṃhitāyāṃ rudr.*; 27. *bhavishyottarapurāṇe rudr.*; 28. *skānde sanatk. śivarahasye rudrak.*; 29. *laiṅgyapurāṇe rudr.*; 30. *bhavishyottarapurāṇe nandikeśvaraprokte rudrakoṭimāhātmye dānava-lilottamaśāpavimocanaṃ nāma*.

[Mackenzie Collection.]

3722.

3016. Foll. 171; size 8¾ in. by 10 in.; thick, modern Kaśmīr writing; ten lines in a page.

Vitastāmāhātmya, of the *Bhṛiṅgīśasaṃhitā*, in 31 (? 30) *paṭalas*, celebrating the sacred localities of *Śiva* worship along the river Vitastā in Kaśmīr.

It begins: ओं नमः सरस्वत्यै ॥ ओं नमो विघ्नहंत्रे ओं

अक्षसूत्रांबुजकरामादर्शकलशान्विताम् ।
मीनपद्मासनां देवीं वितस्तां शरणं श्रये ॥

श्रीभैरवी उवाच ॥

श्रुत्वा भृंगीशविषयो ह्यर्धनारीश्वरी महत् ।
तीर्थं परमदुष्प्राप्यं कृतार्थोस्मि न संशयः ॥

अधुना श्रोतुमिच्छामि महिमानमनुत्तमं ।
विरत्याहाख्यस्य नास्य[1] योगिनामपि दुर्लभं ॥

यतो देवी भगवती वितस्ता पापनाशिनी ।
निःसारिता महादेव त्वया भक्तहितेप्सया ॥

त्रैलोक्ये यानि तीर्थानि तानि कश्मीरमंडले ।
कश्मीरे यानि तीर्थानि नित्यं तानि महेश्वर ॥

वसंतस्यां[2] महेशान श्रुतं त्वन्मुखपंकजात् ।
त्रैलोक्यप्रक्रमादेव यत्फलं प्राप्यते नरैः ॥

तत्फलं समवाप्नोति कश्मीरप्रक्रमान्नरः ।
यावत्कल्पं महेशान कश्मीरस्य प्रदक्षिणं ॥

करोति विधिवद्यस्तु यत्फलं लभते नरः ।
तत्फलं समवाप्नोति वितस्ताया स्नानतः(!) ॥

इत्येतदपि सर्वज्ञ श्रुतं भवदनुग्रहात् ।
विस्तरेण महादेव महिमानमनुत्तमं ॥

वितस्ताया महानद्या वद सत्यं महेश्वर ।
लोकानां पापशीलानां संसारे नित्यदुःखदे ॥

विशेषतः कलियुगे घोरे गतिरनुत्तमा ।
वितस्ता कथिता नाथ त्वयैव जगदीश्वर ॥

यदि ह्यहमनुग्राह्या प्रिया ते ऽस्मि महेश्वर ।
तदा वितस्तामाहात्म्यं कथयस्व प्रसादतः ॥

श्रीभैरव उवाच ॥

शृणु देवि प्रवक्ष्यामि महिमानमनुत्तमं ।
वितस्ताया महानद्या रहस्यं परमाद्भुतं ॥

इदं गोप्यं महेशानि नाख्येयं यस्य कस्यचित् ।
नराणां बकवृत्तीनां तथा पाषंडवर्तिनां ॥

तथा वेदागमाचारनिंदकानां महेश्वरि ।
गुरुभक्तिविहीनानां गुरुनिंदारतात्मनां ॥

महापातकिनां देवि घोरपापरतात्मनां ।
ग्रस्तानां दीर्घरोगैश्च तथा संसर्गिणां प्रिये ॥

न वक्तव्यं न वक्तव्यं न वक्तव्यं महेश्वरि ।
न दातव्यं महेशानि चेत्याज्ञा परमेश्वरि ॥

पुरा महर्षयः सिद्धाः कश्यपाद्या महेश्वरि ।
तपसोग्रेण गोविंदं तोषयन्भक्तिभाविनः ।
द्रष्टुकामाः परं देवं श्वेतद्वीपसमीपतः ॥

तेषां वै भक्तिभावेन प्रसन्नो जगदीश्वरः ।
दर्शयामास गोविंदो देवानां स्वं यथातथं ॥ ०

Only the first seven chapters are numbered, but the second colophon is either omitted, or ch. 2–6 are wrongly numbered 3–7.

The first three (or two) chapters are devoted exclusively to the praise of the Vitastā, also called Viranāgā[3] (foll. 8*a*, 12*a*), Viśokā (fol. 10*b*), Bhṛiṅgī and Jūṭhasamudbhavā (fol. 15*a*), Āhārapatha (fol. 17*a*), Rāmeśī (fol. 59*b*) or Rāmaśrī (fol. 60*b*).

In the succeeding chapters the following *tīrthas* are described: anantatīrtham (fol. 159*a*), kaśyapasya tīrtham (fol. 5*b*), kākapūratīrtham (fol. 63*b*), kāshṭelatīrtham (fol. 104*a*), khaner baliḥ or khanibaliḥ (foll. 24*a*, 27*a*, 28*a*, 28*b*), gambhīratīrtham (fol. 58*b*), ghargharībaliḥ (foll. 35*b*, 36*a*), cakratīrtham (fol. 49*a*), jaleśvaratīrtham (fol. 64*a*), jaloḍuyanakam (foll. 59*b*, 61*a*), dūrvātīrtham (fol. 169*a*), dhenutīrtham (fol. 168*b*), nigalatīrtham (foll. 148*a*, 151*a*), pañcatālakshetram (fol. 122*b*), padmasaras (fol. 147*b*), prahāratīrtham (fol. 154*b*), bhavānītīrtham (fol. 112*b*), mānasavitastāsaṃgamaḥ (fol. 143*b*), lakshmītīrtham (fol. 109*a*), lambodaryāḥ saṃgamaḥ (fol. 23*b*), lokāritīrtham (fol. 113*a*), vijayeśvaratīrtham (fol. 46*b*), vitastāsindhusaṃgamatīrtham

[1] r. विरनागाख्यनादस्य.

[2] r. वसंतयस्यां.

[3] यस्माद्विरावान्कुर्वंती(!) निःसृता च महानदी ।
महेशानि यतस्तस्माद्विरनागेति कीर्तिता ॥
विष्णुं गृह्णाति यत्स्नानाद्दर्शनादपि सुंदरि ।
तस्माद्विरेति नागो ऽभूत्प्रथितो भुवनत्रये ॥

(fol. 129*b*), śāradāpuram (foll. 129*b*, 130*a*, 134*a*), śivapāratīrtham (fol. 87*b*), śilādevītīrtham (fol. 164*b*), śailagaṅgāsaṃgamatīrtham (fol. 117*b*), śrāddhapure prayāgaḥ (foll. 139*b*, 140*a*), śvetāvitastāsaṃgamaḥ (fol. 119*b*), shoḍaśatīrtham (fol. 95*a*), siddhakshetram (fol. 39*a*), sīmaprapūrakatīrtham (fol. 89*b*), surejyāpuram (fol. 153*a*), somatīrtham (fol. 104*b*), haratīrtham (fol. 21*b*).

Only foll. 1–28 and 59–123 are numbered. The binding is similar to that of the *Nīlamata* (MS. 3018, no. 3710), copied by the same hand.

It ends:

दानेन रहितं तीर्थस्नानं चैवाधमं स्मृतं ।
मत्स्या अपि जले स्नांति न ह्येते मोक्षभागिनः ॥
वितस्तिपरिमाणं तु यवपिष्टेन कारयेत् ।
त्रिशूलमाद्यरायां(!) तु स्वर्णखंडं प्रपूरयेत् ॥
मध्याराविषये ताम्रमंते राट्यं(? रौप्यं) विनिक्षिपेत् ।
वस्त्रेणाच्छादनं कृत्वा ब्राह्मणाय निवेदयेत् ॥
ब्रह्मविष्णुशिवात्मंस्त्वमिच्छाज्ञानक्रियात्मके ।
इदं दानं त्रिशूलस्य गृहाण मदनुग्रहात् ॥
इति मंत्रेण देवेशि दानं त्रैशूलमुत्तमं ।
यात्रासाफल्यहेत्वर्थं पाठकाय निवेदयेत् ॥
इति ते कथितं देवि पूजाविधिरनुत्तमः ।
सर्वसौभाग्यजननः सर्वसिद्धिप्रदायकः ॥
इति श्रीवितस्तामाहात्म्यं संपूर्णम् ॥

[?]

3723.

2573. Foll. 128; size 13 in. by 8 in.; written, on coarse paper, in a recent, cursive Telugu hand; 32–37 lines in a page.

Veṅkaṭācala-māhātmya, consisting of extracts from various *Purāṇas* (and the *Harivaṃśa*) relating to the legendary history of the celebrated shrine of (*Vishṇu*) *Veṅkaṭeśvara*, on the Veṅkaṭa hill at Tripeti, and the mountain region around it.

It begins:

श्रीमते भूवराहाय नमः कृत्वा वसुंधरा ।
उद्धृता येन पातालाद्दासार्थं सर्वदेहिनां ॥
मुनय ऊचुः ॥
भगवन् सूत सर्वज्ञ वेदव्यास कृपानिधे ।
विष्णोः स्थानेषु सर्वेषु स्वयंव्यक्तस्थलेषु च ॥
यत्र विष्णोरतिप्रीतिर्येन सिध्यंति सिद्धयः ।
अत्यद्भुतं च चारित्र्यं यत्र विष्णोः प्रवर्तते ॥
मनुष्याणां च वसतां यत्र दृश्यो भवेद्धरिः ।
श्रमणानंदजननं(°नो) वृत्तांतं(°तो) यस्य वा भवेत् ॥
[तादृशं वैष्णवं क्षेत्रमद्भुतं प्रियदर्शनं ed.] ।
अस्माकं ब्रूहि यच्छ्रुत्वा श्रोतव्यं नावशिष्यते[1] ॥
इति पृष्टस्तदा सूतस्तपोध्यानसमाधिमान् ।
ध्यात्वा मुहूर्तमात्रं तु प्रोवाच मुनिसत्तमान् ॥
श्रीसूतः ।
अहो पृष्टमपूर्वं च कौतुकं भवतामहो ।
ममापि वांछा महती वक्तुं तत्तु वदामि वः ॥
शृणुध्वं मुनयो यूयं सावधानतया त्विदं ।
क्रीडारसेषु सक्तस्य हरेः क्रीडासमन्वितं ॥
विविधैस्तस्य चारित्रैरुपेतं सर्वसिद्धिदं ।
सर्वै[श्व]र्यप्रदं नृणां सर्वाश्चर्यसमन्वितं(°प्रदं शुभं ed.)॥
पुण्यं पवित्रमा[यु]ष्यं सर्वमंगलकारकं ।
वाराहकल्पवृत्तांतं शेषाचलसमाश्रयं ॥
इति श्रीवरदराजपुराणे[2] श्रीवेंकटाचलमहात्म्ये श्रीगिरिमाहात्म्यं नाम त्रयस्त्रिंशो ऽध्यायः ॥

The extracts are grouped under a number of subdivisions, some of which are likewise termed *māhātmyas*, in 4 sets of leaves, viz.:—

I. Foll. 1–19, *Śrīgirimāhātmya*, from the *Varāha* (or *Bhūvarāha*) and *Brahmāṇḍa-Purāṇas*; and the *Kshetramāhātmya*, fol. 10*a*; followed again by extracts from (*adhyāyas* 2–9 and beginning of 10 of) some *Purāṇa* relating to the *Śrīgirimāhātmya*.

---

[1] श्रोतव्यांशो न विद्यते ed.

[2] In the colophons of the succeeding chapters usually changed to श्रीवराहपुराणे. In the Madras collective edition, this chapter has 36 more verses; being then followed by *adhy.* 34–50, 59–62 of the same *Purāṇa*.

II. Fol. 20 (marked 43), a fragment, followed by five blank leaves.

III. Foll. 21–34 (numbered 49–62), *adhy.* 51 (incomplete at beginning)–61 (and beginning of another chapter) of some *Purāṇa;* after which some leaves have been torn out.

IV. Foll. 35–128 (numbered 69–162):—Extracts from *Varāhapurāṇa, adhys.* 5 (incomplete at beg.)–10, fol. 77*b*;—*Śrī-Bhagavanmāhātmya* of *Padmapurāṇa, adhys.* 24 (fol. 80*a*)–29; 33, fol. 87*b*; 15, fol. 91*b*; *Vāmanapurāṇa, adhys.* 1–25, fol. 115*b*; *Garuḍapurāṇa,* fol. 116*b*; *Brahmapurāṇa,* ib.; *Harivaṃśa,* fol. 117*a*, etc.; —*Śrī-Bhagavatprasādamāhātmya* (fol. 123*a*) of *Āgneya, Skānda* and *Bhavishyottara;*—*Śrī-Svāmipushkariṇīmāhātmya* of *Padma,* fol. 126*b*; *Brahmāṇḍa,* fol. 129*a*; *Mārkaṇḍeya,* fol. 136*b*; *Skānda, Vaishṇavakānde,* fol. 139*a*;—*Śrī-Tumburutīrthamāhātmya* of *Varāhapurāṇa,* fol. 140*a*, etc.;—*Ākāśagaṅgāmāhātmya* from *Bhūvarāha,* fol. 145*a*, etc.;—*Pāṇḍavatīrthamāhātmya* of *Varāhapurāṇa,* fol. 147*a*, etc.;—*Pāpanāśanatīrthamāhātmya* of (*Bhū*)*varāha,* fol. 147*b*, etc.; —*Kapilatīrthamāhātmya* of *Varāha,* fol. 148*a*; *Garuḍa,* fol. 149*b*;—[*Brahmaśila-*]*Padmasaromāhātmya* of *Brahmapurāṇa,* fol. 155*b*;—*Suvarṇamukharī-māhātmya* of *Varāha,* fol. 159*b*, *Bhūvarāha, Brahmāṇḍa* and *Skandapurāṇa.*

Under the same title, a collection of tracts relating to the Veṅkaṭeśvara shrine, and apparently including most of the extracts contained in this MS., was published at Madras in 1884. [Mackenzie Collection.]

3724.

874. Foll. 48; size 10¾ in. by 4 in.; fair Devanāgarī writing of 1564 A.D. (?); eleven lines in a page.

Śivavākyāvalī, a manual of devotion and rules of conduct for votaries of *Śiva,* compiled by *Caṇḍeśvara,* son of *Vīreśvara,* and chief minister of *Harasiṃhadeva* of Mithilā.

It begins:

मौली चंद्रकला ललाटफलके ज्योतिर्लतापल्लवं
चक्षु:पीनगभीरमेदुरघनश्यामं च कंठस्थलं ।
बिभ्रत्स ◡◡ ते ◡ माप्रकृतिकत्रैगुण्य ◡ सीमामिव
त्र्यक्षो विश्वविधिस्थितिप्रशमकृन्मूर्तित्रय: पातु व: ॥ १ ॥
उत्तंस: कृतिनां मुखं सुकृतिन[ां प्र]ज्ञामणीनां निधिर्
मन्त्रीशस्य हिमांशुगौरयशसो वीरेश्वरस्यात्मज: ।
श्रीमानेष परोपकारकुशली मंत्रीशचंडेश्वर
[उ]ज्ञाते कविबंधमंधकरिपो: प्रस्तौति वाक्यावलीं ॥ २ ॥
गुणपल्लवभाजो ऽस्य विद्यावल्लिमहीरुह: ।
यश: प्रसूनमुद्भिन्नं [सुर]भीकुरुते दिश: ॥ ३ ॥

स्कंदपुराणीयशिवस्मरणे ॥ अद्य कृतपापनिवृत्तिकाम: शिवस्मरणमहं करिष्ये ॥ °

For his authorities, the author seems almost solely to depend on *Purāṇas,* and *Paurāṇik* works such as the *Śivadharma.*

It ends: लिङ्गपुराणे ॥ अद्य कल्पकोटिसहस्रावच्छिन्नरुद्रलोकमहितत्वकामनया भगवत: शिवस्य सर्वसंभारयुक्तं लिङ्गमहं प्ररोपयिष्ये ॥ हयशीर्षपञ्चरात्रे ॥ जीर्णगृहोद्धारे ॥ अद्य शिवशतग्रहकरणजन्यफलसमफलप्राप्तिकामनया भगवत: शि[व]कल्पजीर्णगृहोद्धारमहं करिष्ये ॥ वापीकूपतटागदेवतान्तरगृहप्रतिमासभाद्यन्यतमजीर्णोद्धारे समीपामन्यतमकरणजन्यफलशतमुखफलं ॥

इति सप्रक्रियमहासान्धिविग्रहिकठक्कुरश्रीचण्डेश्वरविरचिता शिववाक्यावली समाप्ता ॥ ° संवत् १६२१ समये वैषाखसुध (वैशाखसुदि) १५ शुक्रवारे समाप्ता ॥ नरहरीकायस्थलिखीतं ॥

This date may have belonged to the MS. from which the present was copied.

[H. T. Colebrooke.]

3725.

2096 f. Foll. 30; size 9¾ in. by 5½ in.; good Devanāgarī writing of about 1650 A.D.; ten lines in a page.

Fragment of a work called *Sanatkumārasaṃhitā,* divided into *paṭalas,* of which this

MS. contains five, from 31–35, dealing with the mysteries of *Kṛishṇa* worship, especially in connection with the worship of his beloved *Rādhā*.

The composition is in form of a dialogue between *Sadāśiva-Brahman* and his interlocutor *Sanaka*, in the usual *Purāṇa* style, though claiming no connection with the *Sanatkumāra-saṃhitā* assigned to the *Skandapurāṇa* (no. 3675).

It begins: सनक उवाच ॥

[भो] ब्रह्मन् ब्रह्मतत्त्वज्ञ ब्रह्मधामविशारद ।
त्वत्तो ऽहं श्रोतुमिच्छामि रहस्यं परमाद्भुतं ॥ १ ॥
गमनं श्रूयते यत्रागमनं च न वा प्रभो ।
किं तद्धाम परं गुह्यं रहस्यं देवदुर्लभं ॥ २ ॥
वैकुंठादिषु लोकेषु गमनागमनं प्रभो ।
गमनं श्रूयते यत्र न चागमनमेव च ॥ ३ ॥
तद्धाम वद नो ब्रह्मन् सर्वदेवनमस्कृतं ।
जिज्ञासून् तत्पदज्ञानमिच्छकान्(!) कृष्णचिंतकान् ॥ ४ ॥
ब्रह्मोवाच ॥
धन्या यूयं परपुण्याः संसारबालध्वंसकाः ।
धन्यो ऽहं परभाग्यश्च यतो यूयं रहस्यगाः ॥ ५ ॥
धाम च ज्ञायते किंचित्परं देवादिदुर्लभं ।
सदाशिवो महाभक्तः सर्वदेवेश्वरेश्वरः ॥ ६ ॥
मथुरामंडले रम्ये यमुनातीरे ऽतिनिर्मले ।
तत्र भव्यतमं धाम द्रुमपल्लवसंकुलं ॥ ७ ॥
फलिनः शाखिनो यत्र ऋतवश्च तथा सदा ।
शांताश्च जंतवो यत्र युग्मध्यानाय तत्पराः ॥ ८ ॥ °

On foll. 27*b* and 28*a* a lacuna occurs, *ślokas* 42–60 of *paṭala* 35 being omitted.

It ends:

ललितया यदुक्तं मां तत्सर्वं कथितं मया ।
खलाय परतंत्राय बहुदेवरताय च ॥ ८६ ॥
न देयं परमं गोप्यं राधाकृष्णरहस्यकं ॥

इति श्रीसनत्कुमारसंहितायां सदाशिवसनकसंवादे पंचत्रिंश-पटलः ॥ [GAIKAWAR.]

3726, 3727.

220, 221. Foll. 317 (counted 316; no. 285 being double); size 15 in. by 5 in.; fair Bengalī handwriting of 1807 A.D.; 10–12 lines in a page.

Purāṇasarvasva, compiled by (*Halāyudha*) the son of *Purushottama*, of Bengal.

It corresponds exactly to the work described by Aufrecht, Cat. Bodl., nos. 143, 144. Like Wilson's MS. (which was perhaps copied from the present one), it wants the first five *praśnas*, and begins and ends with the same words as those quoted there. Moreover, the distribution in two volumes is the same as there, vol. I. ending with *lohaparīkshā* on fol. 158.

Halāyudha's name is not mentioned in the text, but added in a Devanāgarī hand on the margin of foll. 158 and 317.

The copyist's name is *Rādhānātha Śarman*.

[H. T. COLEBROOKE.]

3728.

2879 b. Foll. 88 (not numbered); 4to, size 7¾ in. by 11 in.; fair, modern Bengalī handwriting; 13–16 lines in a page.

Fragment of the *Purāṇasarvasva*, beginning with vol. II. (MS. 221, fol. 159), and reaching as far as fol. 190*a*, l. 6 of the preceding MS. (= foll. 1–44*a* of the 2nd vol. of the Oxf. MS.).

[DR. J. LEYDEN.]

3729.

920 a. Foll. 127 (counted 128; no. 92 being used twice; foll. 25 and 28 are missing); size 12¼ in. by 6 in.; modern Devanāgarī writing; fourteen lines in a page.

Paurāṇik fragments, mainly extracted from the *Padmapurāṇa*, written by different hands, but numbered throughout as if they formed one work.

It begins:

प्रभुना तेन रामेण निहते राक्षसेश्वरे ।
स्वस्थेषु त्रिषु लोकेषु धर्मे च स्थितिमागते ॥ १ ॥
सीतायामनवद्यायामानीतायां हविर्भुजः ।
कथं क्रोधाग्निहृदभूद्रामस्यासमये पुनः ॥ २ ॥

The first fourteen leaves (marked पद्म° in the margin) contain three colophons on foll. 5*a*, 8*a* and 12*a*, viz.: the first and second *adhy.* of the *Pātālakhaṇḍa* of the *Padmapurāṇa* (neither agreeing with MS. 2564 nor with the Oxford MS.), and the third *adhy.* of the *Pākshakhaṇḍa* (!) of the *Skandapurāṇa*. In reality, the three chapters seem continuous, the gods doing homage in them to *Rāma* for his exploits. The following *adhyāya* remains unfinished with v. 61, at the end of fol. 14*b*.

With fol. 15 begins another hand, reaching to the end of fol. 31, and comprising a part of the Śivaitic *Pātālakhaṇḍa* of the *Padmapurāṇa* (see MS. 2564, fol. 13*b*, l. 7 to 30*b*, 6); the leaves being marked प° पु°.

The rest of the vol., from fol. 32 to 128 in the original pagination, is written in two different hands (foll. 32–84 marked प्र°; 84–128 marked पात्रे प्रप°). From fol. 43*b*, l. 10 to fol. 128*b*, it offers a continuous text of a section of the *Sṛishṭikhaṇḍa* of the *Padmapurāṇa* (cf. MS. 215, from fol. 39*b*, l. 2 to fol. 141*b*, l. 1); whilst the first leaves from 32 to 43 seem to belong to another *Purāṇa*, the interlocutors being different from those following.

[H. T. Colebrooke.]

3730.

2730 b. Foll. 3 + 2; size 6 in. by 8 in.; indifferent, modern Nandināgarī writing (European paper); seventeen lines in a page.

Scraps of information regarding *Paurāṇik* theogony and genealogy, followed by two lists of the kings of Videhadeśa and Ayodhyāpaṭṭana.

The first fragment is in a rude kind of Sanskrit, interspersed with Canarese words and terminations.

It begins: शुभमस्तु ॥ सिधात । सुर्यसिधांतमतेन विष्णोर्नाभिकमलसंजातस्य ब्रह्मण: ब्रह्ममानेन परमायुर्वर्षशतं तदर्धे जातं तदुर्धे वत्सरे प्रथमायने अहनि द्वितीययामे द्विच-त्वारिंशद्विनाडिकोत्तरत्रयोदशघटिका जाता अक्षरचतुष्टयस्मार्य-भुवश्चारोचिष उत्तमतामसरैवतचाक्षुष एवं षण्मनवो गता: ॥

Misled by this beginning, somebody, more conversant with Tamil than with Canarese, it seems, has written the following note on the top: "A part of the Soorya Sidantum. Given to Soobarow by a Bramun of Muttor on 10th August 1805."

The two lists are headed in Canarese as follows: विदेहदेशद अरसगल वंशावली चंद्रवंश ॥ *i.e.* a list of kings of the Videha country belonging to the *Candravaṃśa*; and अयोध्यापट्टणदल्लि आलि-दवरिगल हेसरु ॥ *i.e.* the names of previous rulers at the town of Ayodhyā.

The numerals employed throughout are those used in Canarese writing.

[Mackenzie Collection.]

3731.

3158 b. Foll. 4; folio, size 17½ in. by 10½ in.; good, modern Devanāgarī writing; European paper; 25–33 lines in a page.

Genealogical accounts, collected from *Purāṇas*, viz. of the *Sūryavaṃśa* (*Nṛisiṃhapurāṇa*, *adhy.* 24); the *Bārhadrathāḥ* (*Vishṇupurāṇa*, iv., 23); *Mānavavaṃśa* or *Ikshvākuvaṃśa* (*Matsyapurāṇa*, and *Vishṇupurāṇa*, iv., 22); and of *Buddha*, taken from the first *adhyāya* of the *Purushottamamāhātmya*, it seems, with commentary quoting *Vyāḍi*, *Sarvadhara*, *Daśabala*, *Subhūti*, *Śāśvata* and *Svāmin* as its authorities.

[H. T. Colebrooke.]

3732.

3158 c. Foll. 5; folio, size 17½ in. by 11½ in.; good, modern Devanāgarī writing; European paper; 27–30 lines in a page.

Notes on the *Purāṇas*, definitions of what constitutes a *Purāṇa*, specifications of names and number of *Purāṇas*, etc.; all extracted from the *Purāṇas* themselves and from some other sources, such as *Mādhava's Ṛigveda-bhāshya*, *Rāyamukuṭa's* and *Bhānujī Dīkshita's* commentaries on the *Amarakosha*.

[H. T. COLEBROOKE.]

3733.

2641. Foll. 20; folio, size 11½ in. by 7½ in.; stiff, but modern Devanāgarī writing; 24–30 lines in a page.

Sketch of a cosmography, taken from the *Vishṇupurāṇa*, ii., 2–12; supplemented (from fol. 16*b* onwards) by a similar chapter from the *Varāhapurāṇa*, with the colophon (followed by other 33½ *ślokas*): इति श्रीवराहपुराणे चातुर्मास्यमाहात्म्ये सृष्टिभुगोलकथितं चतुर्दशोध्यायः ॥ Hence the title *Bhūgola*, inscribed on the cover of the volume.

[MACKENZIE COLLECTION.]

3734.

2098 a. Foll. 9; size 9½ in. by 4 in.; legibly written about 1600 A.D.; ten lines in a page.

A compilation of *Paurāṇik* knowledge of the world and its different ages, mixing mythological lore with geographical information, and historical notes on different royal houses. It consists mainly of a dry classification of names, in a corrupted form of Gujarātī, interspersed with scanty explanations in unpolished Sanskrit.

The title '*Rājāvalī*' is written in pencil on the first page, perhaps for no other reason than because some dynasties, from the *Sūryavaṃśa* down to Fīrōz Pādshāh (Saṃvat 1419) and Rāo Pādshāh, in the dominions of Ahmad Shāh (Saṃvat 1468), are mentioned on the last two leaves.

It begins:

अव्यक्तो व्यक्ततां याति यो ऽसौ ब्रह्मांडलीलया ।
स ब्रह्मा यदि वा विष्णुः शिवो वा पातु वः सदा ॥ १ ॥

शरा रूप तथैव सप्त । अष्टाष्टस्तन्यं सनवः शशांक । पंचाष्ट चाष्टौ कृतलोचना ॥ २ ॥ शाकादियुक्तं । इति ब्रह्मकालं । इति ब्रह्मकालगतसंख्या ॥ २ ॥

It ends: संवत् १४१९ वर्षे भाद्रपदवदि २ सोमे । पातसाहश्रीपीरोजराज्ये उपविष्ट । एवं छ ३७ म्लेछ ॥ संवत् १४६८ वर्षे पोषवदि ११ रवौ पातसाहश्रीहमदराज्ये । दवेसाभाशत् दवे हीरा लक्षितं श्रीश्रीमालज्ञातीय दवे हीरापठनार्थं ॥

[GAIKAWAR.]

3735.

2765. Foll. 299; 4to, size 13 in. by 10 in.; neat Devanāgarī writing of 1801 A.D.; 23–26 lines in a page.

Purāṇasaṃgraha, a collection of extracts from *Purāṇas*, the *Mahābhārata* and *Rāmāyaṇa*, compiled, in 1801 A.D., for Captain Wilford, and presented by him to the Coll. of Fort William.

It consists of three parts: I., foll. 135 (counted 136, no. 94 being passed over); II., foll. 112 (not numbered), besides six leaves belonging between foll. 1 and 2 of this part, but wrongly bound between foll. 61 and 62 of pt. I.; III., foll. 45, the numbering of which is discontinued after fol. 34.

A prefatory note, inscribed on the fly-leaf, informs us how Wilford, "the well-wisher of the Company," prepared these extracts:

आज्ञा जागर्त्ति राज्ञां मुकुटमणिगणेष्वभिपारेषु कीर्त्तिस्
तेजः प्रोद्दामवैरिक्षितिपतिनगरेषूष्णरश्मिप्रगल्भं ।
स्वांतेषु स्मार्त्तमार्गप्रणिहितमनसां न्याय उन्मूलिताघः
सौराज्यं च प्रजासु प्रतिसदनमलं कुम्पनिक्षोणिभर्त्तुः ॥

तस्य क्षितींद्रस्य सदा हितैषी श्रीमानुयिल्फोर्डपदाभिधेयः ।
पुराणविद्याप्रणयी बुधाश्रयो धर्मप्रियः साधुजनप्रियश्च ॥

स इसवीवर्षे ऽस्मिन् शशिखवसुचंद्रैः परिमिते विवृद्ध्यै विद्यानां बुधगणहितैषी गुणखनिपुराणेभ्यः सारानमृतमिव चिन्वन् जलनिधेः शरद्राकाचंद्रोपमविशदकीर्त्ति समतत ॥

The history of these compilations was written by Capt. Wilford himself in the As. Res., viii., 249 seqq. (1805), where he gave an account of the systematic forgery practised upon him by his chief Paṇḍit. The date of the present volume preceding that discovery by several years, the precaution there recommended, on p. 253, applies to this work in its full force. [Coll. of Fort William.]

3736.

1390. Foll. 214; size 10¾ in. by 14 in.; Devanāgarī writing of 1801 A.D.; 25–28 lines in a page.

The same extracts, parts I. and II., copied from the preceding MS.

Pt. II. (in 96 foll.) has been placed before pt. I. (in 112 foll.). One leaf between the two parts contains a transcript of the preface quoted above. Foll. 113–117, terminating the whole, are a repetition of the first five leaves of this volume. [H. T. Colebrooke.]

3737, 3738.

365, 366. Foll. 148 (counted 149) + 283; size 5¾ in. by 9¼ in.; modern Devanāgarī writing; up to 23 lines in a page.

"Index indicatorius" to different works chiefly of the Epic and *Paurāṇik* literature, being—like the volume described by Aufrecht, Cat. Bodl., no. 142—a copy of the index which Captain Wilford had prepared for himself by his Paṇḍit.

For easier reference, and in order to show the extent to which each work is drawn upon, the titles of the works follow here in the order of the MS.:—

I. *atha upapurāṇa-itihāsamahābhāratādīnāṃ saṃkshiptasūcīpatrāṇi*, fol. 1; *narasiṃhapurāṇa*, fol. 2; *nāradapañcarātra (pādmatantre)*, foll. 3–5; *devīpurāṇa*, foll. 7–9; *devībhāgavata* (in five *skandhas*), foll. 10–15; *vāyupurāṇa*, foll. 17–20; *śvetavārāhe vāyupurāṇe gayāmāhātmyam*, foll. 20*b*–21*a*; *vāyupurāṇe vāyavīyasaṃhitāyāṃ uparibhāgaḥ*, fol. 22*a*; *vṛihannāradīya upapurāṇa*, foll. 23*a*–25*b*; *gaṇeśapurāṇe upāsanākhaṇḍaḥ*, foll. 27*a*–31*a*; *gaṇeśapurāṇe uttarakhaṇḍaḥ*, foll. 31*a*–34*b*; *ādipurāṇa*, foll. 35*a*–36*b*; *ādityapurāṇa*, fol. 37; *śāmbapurāṇa*, fol. 39; *nandipurāṇa*, fol. 41; *kālikāpurāṇa*, foll. 43–50; *bhojaprabandha*, foll. 51*a*–52*a*; *vṛihatkathā*, foll. 53*a*–66*a*; *kshemendrakṛitavṛihatkathā*, foll. 66*a*–67*a*; *mahābhārata*, foll. 69–138; *harivaṃśa*, foll. 140–146; *jaimini-aśvamedha*, foll. 148–49. Eighteen of the leaves in this volume, although numbered, are left blank.

II. *brahmapurāṇa*, foll. 2*a*–5*a*; *padmapurāṇa*, foll. 6*b*–7*a*, and again 9*a*–28*a*; *vishṇupurāṇa*, foll. 29–36; *śivapurāṇa*, foll. 37*a*–40*a*; *liṅgapurāṇa*, foll. 41*a*–44*a*; *garuḍapurāṇa*, foll. 45*a*–48*a*; *nāradīyapurāṇa*, foll. 49*a*–50*a*; *bhāgavatapurāṇa*, foll. 52*a*–66*a*; *agnipurāṇa*, foll. 67–69; *skānde kāśīkhaṇḍaḥ*, foll. 71*a*–76*a*; *skānde ambikākhaṇḍaḥ*, foll. 77*a*–81*b*; *skānde prabhāsakhaṇḍaḥ*, foll. 81*b*–97*b*; *skānde avantīkhaṇḍaḥ*, foll. 98*a*–113*a*; *skānde revākhaṇḍaḥ*, foll. 113*a*–130*a*; *skānde nāgarakhaṇḍaḥ*, foll. 130*a*–138*b*; *skānde sanatkumārasaṃhitā*, foll. 138*b*–142*b*; *skānde kumārikākhaṇḍaḥ*, foll. 142*b*–157*a*; *skānde tāpīmāhātmyam*, foll. 157*a*–164*a*; *skānde agastyasaṃhitāyāṃ hālāsyamāhātmyam*, foll. 164*a*–166*b*; *skandapurāṇe sanatkumārasaṃhitāyāṃ pañcamo' dhyāyaḥ*, foll. 167*a*–168*a*; *skandapurāṇe bhūkhaṇḍe śambhalagrāmamāhātmyam*, foll. 169*a*–170*a*; *skandapurāṇe vināyakāvatāravarṇanam*, fol. 171; *skānde gaṇeśakhaṇḍaḥ*, fol. 173; *skandapurāṇe dvārakāmāhātmyam*, fol. 175; *śaṅkarasaṃhitāyāṃ devakāṇḍaḥ*, fol. 177*a*; *skānde sahyādrikhaṇḍaḥ*, fol. 178*a*;

skandapurāṇāntargataśaṅkarasaṃhitā, foll. 179*a*–183*a*; *sūtasaṃhitāyāṃ śivamāhātmyakhaṇḍaḥ*, foll. 184, 185; *skānde kedārakhaṇḍe gaṅgādvāramāhātmyam*, foll. 186, 187; *skānde brahmottaram*, foll. 188*b*–189*b*; *skandapurāṇe vāyavīyaḥ setukhaṇḍaḥ*, foll. 190*b*–191*b*; *skandapurāṇe sahyādrikhaṇḍaḥ*, fol. 192*b*; *skānde saurasaṃhitā*, fol. 193; *skānde vāyavīyasaṃhitāyāṃ pūrvabhāgaḥ*, fol. 194*b*; *śaivī saṃhitā*, fol. 195*a*; *skānde kedārakhaṇḍaḥ*, foll. 196*a*–198*a*; *skānde sahyādrikhaṇḍe daṇḍakāraṇyaḥ*, foll. 198*b*–200*b*; *skānde śivarahasyam*, foll. 201*a*–204*a*; *skānde śaṅkarasaṃhitāyāṃ śivarahasyam*, fol. 204*b*; *skānde śivarahasye dvitīyāṃśaḥ*, fol. 205; ib. *tṛitīyāṃśaḥ*, fol. 206*a*; ib. *tṛitīyāṃśe uttarakhaṇḍaḥ*, foll. 207*a*–208*b*; ib. *caturthāṃśaḥ*, foll. 209*a*–210*a*; ib. *shashṭhāṃśaḥ*, fol. 211; *skānde himavatkhaṇḍaḥ*, foll. 212*a*–217*b*; *skānde amṛitasāroddhāre kārttikamāhātmyam*, foll. 217*b*–218*a*; *skandapurāṇe ayodhyākhaṇḍaḥ*, fol. 219*a*-*b*; *skānde kanakādrikhaṇḍe kokilamāhātmyam*, foll. 219*b*–220*b*; *skandapurāṇe utkalakhaṇḍe purushottamamāhātmyam*, foll. 221*a*–224*a*; *skandapurāṇe śrīmālakhaṇḍaḥ*, foll. 224*a*–226*b*; *skandapurāṇe pātālakhaṇḍaḥ*, foll. 228, 229; *skānde kedārakalpaḥ*, fol. 230*a*; *skānde sadāśivasaṃhitāyāṃ golokavarṇanam*, fol. 231*a*; *bhavishyapurāṇa*, foll. 232*a*–235*a*; *brahmavaivarte pitāsumatisaṃvādaḥ*, fol. 236*a*; *brahmavaivarte gaṇapatikhaṇḍaḥ*, foll. 236*b*–237*b*; ib. *prakṛitikhaṇḍaḥ*, foll. 238, 239; ib. *kṛishṇajanmakhaṇḍaḥ*, foll. 240–245; *mārkaṇḍeyapurāṇa*, foll. 247–249; *vāmanapurāṇa*, foll. 250–252; *vārāhapurāṇa*, foll. 255*a*–265*a*; *matsyapurāṇa*, foll. 267–276; *kūrmapurāṇa*, fol. 277; *brahmāṇḍapurāṇa*, foll. 279*a*–282*a*; *brahmāṇḍe uttarakhaṇḍe lalitopākhyāne hayagrīvamunyagastya-saṃvādaḥ*, fol. 283.

In this vol., twelve numbered and two unnumbered leaves are left blank, three nos. (85, 90, 95) are passed over in pagination, and no. 121 is used twice.

Most of these abstracts have references to the pages of MSS. partly belonging to Colebrooke's Collection. [H. T. Colebrooke.]

3739.

1022. Foll. 102; size 9 in. by 11¼ in.; no date; seventeen lines in a page.

A partial reproduction of the "Index Indicatorius" of the preceding volumes.

The *Purāṇas*, etc., contained in it are the following: *Matsya*, ending fol. 10*b*; *Vārāha*, fol. 22*a*; *Vāyu*, fol. 26*b*; *Śvetavārāhe vāyupurāṇe gāyāmāhātmyam*, fol. 27*a*; *Brahmāṇḍa*, fol. 29*b* (an independent index, and much shorter than the one in MS. 366); *Mārkaṇḍeya*, fol. 33*a*; *Padma*, *prathamakhaṇḍa* and *bhūkhaṇḍa*, fol. 42*b*; *Brahmavaivarta*, *kṛishṇajanmakhaṇḍa* and *gaṇapatikhaṇḍa*, fol. 49*a*; *Gaṇeśa*, *upāsanākhaṇḍa* and *uttarakhaṇḍa*, fol. 58*a*; *Bhavishya*, fol. 61*b*; *Harivaṃśa*, fol. 62*b* (independent and condensed); *Adbhutarāmāyaṇa*, fol. 62*b* (fragmentary); *Skanda*, *bhūkhaṇḍa* and *vināyakāvatāravarṇana*, fol. 65*a*; *Garuḍa*, fol. 68*b*; *Devī*, fol. 72*a*; *Vāmana*, fol. 75*a*; *Padma*, *uttarakhaṇḍa*, fol. 79*b*; fragment of the *Mokshadharma* of the *Mahābhārata*, fol. 81*a*; *Skanda*, *Himavatkhaṇḍa*, fol. 87*a*; *Vṛihatkathā*, fol. 102*a*.

The references to the pages of the original MSS. are mostly left out, with the exception of the *Himavatkhaṇḍa*, where they are copied as they stand in MS. 366.

The copyist's name is *Haribhaṭṭa*.

[H. T. Colebrooke.]

CATALOGUE

OF THE

SANSKRIT MANUSCRIPTS

IN THE

LIBRARY OF THE INDIA OFFICE.

PART VII.

Saṃskṛit Literature:

B. POETICAL LITERATURE.

III. POETIC COMPOSITIONS IN VERSE AND PROSE.

IV. DRAMATIC LITERATURE.

EDITED BY

JULIUS EGGELING, PH.D.

PROFESSOR OF SANSKRIT AND COMPARATIVE PHILOLOGY IN THE UNIVERSITY OF EDINBURGH.

London:

PRINTED BY ORDER OF THE SECRETARY OF STATE FOR INDIA IN COUNCIL.

1904.

LONDON:
PRINTED BY GILBERT AND RIVINGTON, LTD.,
ST. JOHN'S HOUSE, CLERKENWELL.

ADDENDA AND CORRECTIONS.

Page 1418, col. 1, l. 2. The missing leaf has since been recovered in another MS.

„ 1425, col. 1, l. 6. Cf. Journal of German Or. Soc., lvi., p. 626, where Prof. Pischel adduces reasons for ascribing the authorship of the *Nalodaya* to *Ravideva*, son of *Nārāyaṇa* (author of the *Rākshasakāvya*, cf. no. 3932).

„ 1452, col. 2, l. 32. A different *Pārijātaharaṇacampū*, by *Śesha Kṛishṇa*, has been published in no. 14 of the *Kāvyamālā* (1889).

„ 1500, col. 1, ll. 16–17. Foll. 61–70 and foll. 81–90 have been transposed.

„ 1514, col. 2, l. 26, *read* स्यादमंदस्तु.

„ 1518, col. 1, l. 18. An Italian translation of the work has been published by C. Formichi (Giornale della Società Italiana, xii., 207–23).

„ 1523, col. 2, l. 13. See also P. Peterson, *Kādambarī*, p. 69.

„ 1532, col. 2, l. 25, *read* निर्मितिमादधती भारती कवेर्जयति ॥ *Kāvyapr.*, 1, 1.

„ 1534, col. 2, l. 24, *read* भक्तिप्रह्व० ; l. 29, *read* गोवर्धनमूलकर्दमरस०.

„ 1546, col. 2, l. 22. Cf. R. G. Bhandarkar, Report, 1883–4, p. 143; C. Bendall, Cat. of MSS. of Brit. Mus., no. 283.

„ 1602, col. 1, l. 5 *seqq.* For two other plays (*Subhadrāpariṇayana* and *Rāmābhyudaya*) by the same author (first half of 15th century), see C. Bendall, Cat. Brit. Mus., nos. 271, 272; S. Lévi, Le Théâtre Indien, p. 242.

„ 1604, col. 2, l. 4, *read* 1143–1172. Cf. also C. Bendall, Cat. Brit. Mus., no. 269, and Journ. Roy. As. Soc., 1898, p. 229, where reasons are given for assuming the author to have written his play during the reign of *Tribhuvanapāla* of Gujarat (about 1242–3 A.D.), not during that of *Kumārapāla*, whom it was merely intended to commemorate.

III. Poetic Compositions in Verse and Prose.

I. POEMS (KĀVYA, GĪTĀ, STOTRA, *etc.*).

3740.

2377. Foll. 103 (numbered 107); size 9½ in. by 4¼ in.; indifferent Devanāgarī writing of about 1500 A.D.; ten lines in a page.

Raghuvaṃśa, by *Kālidāsa*.

Of the original MS., foll. 46–53 were lost and replaced (in 1742 A.D.) by six leaves, containing the 9th *sarga*, after leaving a gap of eleven verses at the end of the 8th *sarga*. No. 78 is passed over in the pagination. Foll. 100, 101, 105–7 were supplied by a third hand in 1688 A.D., and fol. 104 is wanting, the gap comprising the end of the 18th and beginning of the 19th *sarga*.

Final date: संवत् १७८५ वर्षे माघशुदि १० सोमे संधितं रघुवंशकाव्यं पूर्णानंदस्वामिना ॥

The MS. is referred to, in the preface to Stenzler's edition, p. v., under the old number 1962. [GAIKAWAR.]

3741.

1921. Foll. 126; size 10 in. by 4½ in.; clear, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Raghuvaṃśa.

The latter part of the MS. (Taylor 145) is considerably worm-eaten. [DR. JOHN TAYLOR.]

3742.

2469a. Foll. 59; size 10 in. by 5½ in.; clear, modern Devanāgarī writing; 10–13 lines in a page.

Raghuvaṃśa. Cantos I.–IX.

The old number of the MS. was 2059.

[GAIKAWAR.]

3743.

551. Foll. 312; size 16¾ in. by 10½ in.; clear Bengālī handwriting; European paper (watermark 1805); about 16 lines in a page.

Raghuvaṃśa, with three commentaries, written above and below the text, viz.:—

I. *Vyākhyābṛihaspati*, by *Bṛihaspati Miśra* (see no. 3750).

II. *Saṃjīvanī*, by *Mallinātha*.

III. *Subodhā*, by *Bharatasena*, or *Bharatamallika*, son of *Gaurāṅgamallika* (or *-malika*), of the *Ambashṭha-Hariharakhān* family.

This commentary begins:

प्रणम्य गौरीं गिरिशं च भक्त्या
सेनश्च गौराङ्गमलीकभूत:(°मूनु: or जात:) ।
भूभृद्विदेशाङ्गरत: सुबोधां
वैद्यो विधत्ते रघुवंशटीकां ॥

कालिदासो महाकविर्महाकाव्यं रघुवंशाभिधं कर्तुमिच्छुर्विघ्नविघातार्थं स्वेष्टदेवताप्रणामात्मकं मङ्गलमाचरति । वागर्थाविति °

The colophon usually runs thus: इत्यम्बष्ठहरिहरखानवंशसमुद्भव(or अम्बष्ठकुलोद्भव)गौराङ्गमल्लिकात्मज-श्रीभरतसेन(also °मल्लि, मल्लिक, मल्लीक)कृतायां रघुवंशटीकायां सुबोधायां ° सर्ग: ॥

This commentator, according to Colebrooke (*Amarak.*, pref., p. 6), flourished in the middle of last century.

At the end of the volume, ten leaves are appended, containing an abstract (*sthūlatātparyārtha*) of the poem, the same as that contained in MS. 898*a* (see no. 3751). This is followed by an additional leaf giving a list of authorities quoted by the three commentaries contained in the volume.

The old number of the MS. was 536.

[H. T. COLEBROOKE.]

3744.

1397. Foll. 246; size 13½ in. by 5 in.; well written in Devanāgarī, by three different hands, towards the end of last century; 10–13 lines in a page.

Raghuvaṃśa, with *Mallinātha's* commentary, called *Saṃjīvanī.*

Sarga 8 is dated Saṃvat 1853; *sarga* 19, Saṃvat 1848. Each canto has a separate pagination.

In the place of *sarga* VIII. 1–20, this MS. gives a duplicate of XII. 1–24.

The old number of the MS. was 1316.

Numerous editions of this commentary (the only one hitherto printed completely) have been published in India (*e.g.* Shankar P. Paṇḍit's ed., in the Bombay Sansk. Ser., 1869–72).

[H. T. COLEBROOKE.]

3745.

1887. Foll. 235; size 12 in. by 5½ in.; good, modern Devanāgarī writing; 9–14 lines in a page.

The same works. Incomplete. Each canto is paged separately.

Foll. 9, 10, 15, 16 of *sarga* II. (vv. 30–37, 53–59) are missing; and the MS. terminates (at the foot of the front page of the last leaf) with XVII. 40. [Taylor 146.]

[DR. JOHN TAYLOR.]

3746.

2069. Foll. 276; size 11 in. by 5¼ in.; good, modern Devanāgarī writing; 8–12 lines in a page.

Raghuvaṃśa, with *Mallinātha's* commentary. Cantos I.–XI.

Old number 1879. [GAIKAWAR.]

3747.

3036. Foll. 39; size 12½ in. by 4¾ in.; good, modern Devanāgarī writing; twelve lines in a page.

A fragment of the same works, consisting of canto IX., verses 1–78, and of cantos XVI. and XVIII. [J. R. BALLANTYNE.]

3748.

2085. Foll. 217; size 9¼ in. by 4 in.; fair Devanāgarī writing of 1721 A.D.; twelve lines in a page.

Mallinātha's commentary, *Saṃjīvanī,* on the *Raghuvaṃśa*; without the text.

The first two leaves, and the last one, contain partly repetitions, and partly foreign matter, such as the beginning of *Mallinātha's* commentary, *Sarvaṃkashā,* on the *Śiśupālavadha* (see nos. 3815–18).

Dated: संवत् १७७८ वर्षे शाके १६४३ प्रवर्तमाने दक्षिणायनगते श्रीसूर्ये वसंत ऋतौ मासोत्तमे मासे माघमासे शुक्ले पक्षे एकादश्यन्विते गुरुवासरे ११ गुरौ पूर्वाषाढे नक्षत्रे सिद्धियोगे एवं शुद्धे दिने लिखितो ऽयं ग्रंथः ॥ श्रीउदीच्यज्ञातीयेन द्वे० श्रीश्री० दवे० कल्याणजित्सुतहरिशंकरात्मजेन हरिनंदनेनोत्पादितस्य नरसिंहरामस्यायं ग्रंथः ॥ ० ॥ दवे० कल्याणजीसुतपौत्रेण कौशिकगोत्रोत्पन्नेन राजनगरनिवासिना नृसिंहरामेण लिखितः ॥

Old number of MS. 1837.

[GAIKAWAR.]

3749.

868c. Fol. 1; size 9¾ in. by 4 in.; fair, oldish Devanāgarī writing; fifteen lines in a page.

Fragment of *Mallinātha's* commentary.

It extends from मनोभवः कामः in XII. 33 (here counted 32) to उत्थानक्रिया in XII. 49 (here 48).

[H. T. COLEBROOKE.]

3750.

997. Foll. 300 (counted 302, nos. 44 and 66 being passed over); good, modern Bengālī handwriting; seven lines in a page.

Raghuvaṃśa-viveka (or *dīpikā*), also called *Vyākhyābṛihaspati*, a commentary on the *Raghuvaṃśa*, by *Bṛihaspati Miśra.*

It begins:

> जयन्ति दृष्टिसम्रोधभिदुराः(°संरोध°) सङ्कटच्छिदः[1]।
> मुकुन्दचरणद्वन्द्वनखरेन्दुकरोर्मयः[2] ॥
> विद्यासु तासु विनयी प्रणयी[3] गुणेषु
> गौडाधिपादुपचितप्रचुरप्रतिष्ठः ।
> सो ऽहं यथामति बृहस्पतिरातनोमि
> व्याख्याबृहस्पतिमलङ्कृतिकाव्यलिङ्गं ॥

निर्विघ्नेन प्रारिप्सितसमाप्त्यर्थं° कविर्निबध्नाति । °

Colophon: इति महिन्तापनीयकविचक्रवर्त्याचार्यश्रीमद्बृहस्पतिमिश्रकृते रघुवंशविवेके (° दीपिकायां foll. 91*b*, 120*a*, 136*a*, 189*b*, 255*b*) व्याख्याबृहस्पतावूनविंशतितमसर्गविवरणं समाप्तं ॥

At the end of cantos 4 and 7 the commentary is called in both MSS. *Subodhā* (as the same author's commentary on the *Kumārasambhava*, cf. no. 3765).

Foll. 241–262 are written in a different hand from the bulk of the MS. (the old number of which was 1268).

For other MSS. of this commentary see above, no. 3743 [MS. B], and Rāj. Mitra, Notices, vi., p. 243 (containing several other introductory verses, though partly defective and corrupt). [H. T. Colebrooke.]

---

[1] दृष्टिसंबाधभिदुराः ° R. M.; दृष्टिसंरोधातिदूरान्धकरच्छिदः MS. 551 (B).

[2] ° करश्मयः B; cf. no. 3765.

[3] सुकृती विनयी B; ? *r.* विद्वत्सभासु° with R. M., but cp. no. 3765.

3751.

898a. Foll. 26; folio, size 15 in. by 10 in.; clear, modern Bengālī handwriting; 19–21 lines in a page.

Raghuvaṃśa-sthūlatātparyārtha, an abstract of the *Raghuvaṃśa.*

It is annotated throughout, in the margins, with English notes in Colebrooke's hand.

For the same abstract see above, no. 3743.

[H. T. Colebrooke.]

3752.

2836. Foll. 129 (paged 1–258); 4to, size 9 in. by 7 in.; European paper (watermark 1807).

Raghuvaṃśa, translated into English; from the beginning of canto II. to canto XII., v. 12.

The first seventeen leaves have been left blank for the translation of canto I.; and there are also blank leaves at the end.

According to a note affixed (by Wilkins) to the back cover of the volume, the translation was probably made by Captain Fell.

[?]

3753.

2469b. Foll. 36; size 10¼ in. by 4¾ in.; good, clear Devanāgarī writing of 1749 A.D.; ten lines in a page.

Kumārasambhava, a poem on the birth of the War-god, by *Kālidāsa.* *Sargas* I.–VII.

The MS. is referred to by Stenzler (Praef., p. ii.) under the old number 2059.

For the 8th *sarga* of the poem, treated as authentic in South-Indian editions, see no. 3764. It has been published, with nine more (probably spurious) cantos, in the Paṇḍit, vol. i. (Benares 1866). Cp. the opening verses of no. 3766.

Of translations of the poem may be mentioned the one in verse, by R. T. H. Griffith, 2nd ed. (Trübner's Or. Ser.), 1879. [Gaikawar.]

3754.

1601. Foll. 45 (the first of which is wanting); size 10¼ in. by 4 in.; fair Devanāgarī writing of 1762 A.D.; seven lines in a page.

Kumārasambhava, sargas I.–VII. With marginal glosses on the first fifteen leaves.

The old number of the MS. was 1169.

[H. T. COLEBROOKE.]

3755.

808. Foll. 36; size 13¾ in. by 3¼ in.; indifferent Bengālī handwriting of about 1750 A.D.; 5 or 6 lines in a page.

Kumārasambhava, sargas I.–VII. With marginal glosses throughout.

The glosses on the first two verses (with the words to which they refer supplied from the text) are as follows: 1. नाम इति प्राकाश्ये व्यस्तृतोयान्तः। (वगाह्य) अवगाहनं कृत्वा। (स्थितः) उच्चः। (मानदण्डः) परिमाणदण्ड इव। 2. (यं) हिमालयं। (मेरौ स्थिते) स्थितं मेरुमनादृत्य इत्यर्थः। (दोग्धरि) दोग्धा गोपालके वत्से। (दोहदक्षे) दोहनक्रियायां दक्षः निपुण इत्यर्थः। (पृथूपदिष्टां) पृथुना उपदिष्टां।

Old number of this MS. 710.

[H. T. COLEBROOKE.]

3756.

2525c. Foll. 19 (numbered 3, 9–26); size 9 in. by 4 in.; careless Devanāgarī writing of about 1750 A.D. (fol. 3 older); seven lines in a page.

Fragment of the *Kumārasambhava*, comprising I. 11–16; II., III., IV. 1–5.

Old number of this MS. 2032 (Stenzler, Praef. ad Kum., p. ii.). [GAIKAWAR.]

3757.

228a. Foll. 163; folio, size 15 in. by 10 in.; fair Bengālī handwriting; European paper (watermark 1803); number of lines varying.

Kumārasambhava, with four commentaries, written above and below the text, viz:—

I. *Mallinātha's Saṃjīvanī.*

II. *Bṛihaspati Miśra's Subodhā.* [B.] Cf. no. 3765.

III. *Bharatasena's Subodhā.* [B.] Cf. no. 3766.

IV. *Gopālānanda's Sārāvalī.* [B.] Cf. no. 3767. This commentary was added subsequently by another hand, having apparently been copied from MS. 849.

The MS. (old number 130) has been corrected throughout.

[H. T. COLEBROOKE.]

3758, 3759.

179a&b. Foll. 20 + 83; size 12½ in. by 4½ in.; fairly written in Devanāgarī by three different, modern hands; ten lines in a page.

Kumārasambhava, followed by *Mallinātha's* commentary, called *Saṃjīvanī*. *Sargas* I.–III. and V.–VII.

Dated, at the end of the text (written by the first hand), in Saṃvat 1856 (1799 A.D.). Old number 41.

[H. T. COLEBROOKE.]

3760.

2111a. Foll. 159; size 9¾ in. by 4⅝ in.; excellent Devanāgarī writing of about 1700 A.D.; eight lines in a page.

Mallinātha's Saṃjīvanī, on the *Kumārasambhava*. *Sargas* I.–VII.

Colophon: इति श्रीमहोपाध्यायकोलचलमल्लिनाथसूरिविरचितायां कुमारसंभवव्याख्यायां संजीविनीसमाख्यायां सप्तमः सर्गः समाप्तिं प्रफाग्ग (the same phrase is employed in MSS. 179 and 575) ॥ लिपितं भ॰ विश्वनाथेन ॥

Old number 1970. [Gaikawar.]

3761.

2124 a. Foll. 89; size 9¼ in. by 4 in.; clear Devanāgarī writing of 1722 A.D. (the same hand as MS. 2085 above); twelve lines in a page.

The same work. *Sargas* I.–VII.

Dated: संवत्सप्तदश १७७९ एकोनाशीतितमे वर्षे आषाढे मासि शुद्धे पक्षे षष्ठ्यां तिथौ गुरुवासरे वटपत्रस्थितेन राजनगरनिवासिना दवेज्ञीश्रीहरिशंकरात्मजहरिनंदनसूनुना नृसिंहरामेण कुमारसंभवस्य संजीवनीटीकायाः सप्त सर्गाः समाप्तिपर्यंतं लिखिता आत्मपठनार्थं ॰ ॥

Old number 2064. [Gaikawar.]

3762.

575. Foll. 93; size 10½ in. by 4½ in.; modern Devanāgarī writing; 10 and 12 lines in a page.

The same work. *Sargas* I.–VII.

The first part (*sargas* I.–IV., foll. 1–54), written by two different hands, must originally have belonged to a different MS. from the second part (*sargas* V.–VII., foll. 36–74), written by a third hand. Old number 182.

[H. T. Colebrooke.]

3763.

1923. Foll. 106; size 10¾ in. by 4 in.; indifferent Devanāgarī writing of 1750 A.D.; twelve lines in a page.

Another copy of *Mallinātha's Saṃjīvanī* on the *Kumārasambhava*. *Sargas* I.–VII.

Taylor 149. [Dr. John Taylor.]

3764.

2111 b. Foll. 21; size 9¾ in. by 4¼ in.; good Devanāgarī writing of about 1700 A.D.; nine lines in a page.

Mallinātha's commentary, *Saṃjīvanī*, on the eighth *sarga* of the *Kumārasambhava*. Incomplete.

It breaks off at the foot of fol. 21*b*, in the comment on verse 83; three leaves having been lost there, as appears from a marginal note on fol. 1*a*, according to which the MS. consisted of 24 leaves.

Although the leaves are numbered 1–21, a leaf (with one page of writing) is evidently wanting at the beginning. In the South Indian editions (Madras 1861, 1870, 1878, 1884), all of which contain the 8th *sarga*, the commentary commences with ten *ślokas* *:

शिवाय जगतामस्तु शिवयोः प्रेम तादृशं ।
येनान्योन्यशरीरार्धमन्योन्यस्मै समर्पितं ॥ १ ॥
संभोगो विप्रलंभश्च द्विधा शृंगार इष्यते ।
विप्रलंभश्चतुर्धात्र वर्ण्यते रसकोविदैः ॥ २ ॥ ॰ ५ ॥
अथ संभोगशृंगारमनयोः समरागयोः ।
कुमारसंभवफलं सर्गे ऽस्मिन्नाह संप्रति ॥ ६ ॥ ॰ ८ ॥
मुग्धावस्थां समाश्रित्य देव्याः प्रथमसंगमे ।
आदावेकादशश्लोक्या ब्रूते पूर्वानुरागिणः ॥ ९ ॥
संक्षिप्तं नाम संभोगशृंगारं शिवयोः कविः ।
चुंबनेष्वधरेत्यादौ लक्षणं त्वस्य वक्ष्यते ॥ १० ॥

पाणिपीडनविधेरिति । ॰

---

* N. B. Parvaṇikara and K. P. Paraba's edition (2nd ed., Bombay 1886), containing *Mallinātha's Saṃjīvanī* on cantos 1–7, and *Sītārāma's Saṃjīvanī* on c. 8–17, also gives in the appendix *Mallinātha's* commentary on canto 8. This seems, however, to be based on a single MS., which curiously had the very same defect at the beginning as the present MS.; the printed text commencing: अथ शृङ्गारमुभयोः * * * * * * * * । कुमारसंभवफले ॰ The first half of the 10th introductory verse is, however, corrupt in the edition, whilst our MS. agrees with the Southern editions.

The present MS. begins in the 6th of these verses: अथ शृंगारभावयोः कुमारसंभवफलं सर्गे ऽस्मिन्नाह संप्रति । ०

At the end of the MS. a modern hand has added six leaves, containing *Mallinātha's* commentary on VII. 82–95 (with the colophon of the 7th *sarga*), as if it were a continuation of the older part of the MS.

Old number 1970. [GAIKAWAR.]

3765.

1073. Foll. 104; size 13½ in. by 4¾ in.; good, clear, modern Bengālī handwriting; seven lines in a page.

Subodhā, or *Vyākhyābṛihaspati*, a commentary on *sargas* I.–VII. of the *Kumārasambhava*, by *Bṛihaspati Miśra*. [A.]

Cf. no. 3757 [B].

It begins (cf. no. 3750):

जयन्ति दृष्टिसंबोधभिदुराः(०संरोध०) सङ्कटच्छिदः ।
मुकुन्दचरणद्वन्द्वनखरेन्दुकरोर्मयः[1] ॥
विद्यासु तासु विनयी [प्रणयी om. AB] गुणेषु
गौडाधिपादुपचितप्रचुरप्रतिष्ठः ।
सो ऽहं यथामति बृहस्पतिराततोमि
व्याख्याबृहस्पतिमलंकृतिकाव्यलिङ्गं ॥

काव्यलक्षणमेतत्। सर्गबन्धो महाकाव्यमुच्यते तस्य लक्षणं ।०

Colophon: इति कुमारसंभवटीकायां (alias कुमारटीकायां) सुबोधायां बृहस्पतिमिश्रकृतायां गौरीविवाहो नाम सप्तमसर्गविवेचनं ॥

At the end of the 2nd *sarga* the commentary is in both MSS. called *Subodhinī*. Apparently, however, they are derived from the same original.

Old number 1347. [H. T. COLEBROOKE.]

[1] Corrected into ०करश्मयः in B.

3766.

1206. Foll. 79+47; size 12½ in. by 4 in.; good, modern Bengālī handwriting; 8 and 7 lines in a page.

Subodhā, another commentary of that title on *sargas* I.–VII. of the *Kumārasambhava*, by *Bharatasena*, son of *vaidya Gaurāṅgasena* (or *-mallika*). [A.]

Cf. no. 3757 [B].

It begins:

सेवकेषु दयाख्येव ययोः पित्रोः सुतेष्विव ।
ऋदा(r. सदा) तौ जगतां क्षेमंकरौ दुर्गामहेश्वरौ ॥
कुमारसंभवं नाम कालिदासो महाकविः ।
यच्चकार महाकाव्यं सर्गैः षोडशभिः श्रुतं ॥
तस्य शेषाष्टसर्गस्य संचारो ऽभूद्दैवतः ।
पाठो ऽष्टमस्य सर्गस्य देवीशापान्न विद्यते ॥
टीकां तत्सप्तसर्गस्य सुबोधाख्या यथामति ।
गौराङ्गसेनपुत्रेण भरतेन वितन्यते ॥

श्रीमान्कालिदासकविराजो जगदुपकारकस्तारकवधनिबन्धकुमारसंभववर्णनविधित्सया सर्गबन्धो महाकाव्यमुच्यते तस्य लक्षणं । ०

The last two *sargas* are written by a different hand from the rest, and paged separately.

Colophon: इति हरिहरखानवंशसंभवगौराङ्गमल्लिकात्मजश्रीभरतसेनकृतायां कुमारसंभवटीकायां सुबोधायां सप्तमः सर्गः ॥

Old number 1381. Cf. Rāj. Mitra, Notices, i., p. 223. [H. T. COLEBROOKE.]

3767.

849. Foll. 104; size 12¼ in. by 4 in.; clear, modern Bengālī handwriting; eight lines in a page.

Sārāvalī, a commentary on cantos I.–VII. of the *Kumārasambhava*, by *Gopālananda Vāṇīvilāsa*, son of *Bhagīratha Miśra* and *Campāvatī*. [A.]

It begins (cf. *Bhagīratha Miśra's* comm. on *Kirātārjunīya*, nos. 3799, 3806):

परमानन्दसंदोहकन्दं वन्दे पुनःप्रभं [1] ।
गोविन्दमणुभस्कन्दमिन्दिरानन्दवृन्ददं ॥
श्रीभगीरथमिश्रस्य सूनुः सूनृतवाक् सुधीः ।
वाणीविलासः कुरुते टीकां सारावलीमिमां ॥

महाकाव्यसमारम्भे सत्संप्रदायाधिगतमहाकाव्यलक्षणं । वस्तुनिर्देशं °

The colophons run as follows in both MSS.:

I. ends with the verse:

श्रीमद्वाणीविनोदस्य गोविन्दार्पितचेतसः ।
सारावल्यां कृतौ सर्गे आदिसर्गमपूपुरत् ॥

II. इति श्रीभगीरथमिश्रसूनुकृते वाणीविलासे द्वितीयः सर्गः ॥

III. इति कुमारसंभवटीकायां भगीरथमिश्रसूनुविरचितायां तृतीयः सर्गः ॥

IV. इति कु° सारावल्यां श्रीवाणीविलासकृतायां चतुर्थः सर्गः ॥

V. शमुत्समाबद्धे(*r.* श्रीमत्समाबद्ध)भगीरथस्य चम्पावतीकुक्षिसमुद्भवस्य । वाणीविलासस्य कृतौ सुबुद्धेः सर्गः समापूरितः पञ्चमो ऽयं ॥

VI., VII. इति श्रीभगीरथमिश्रसूनुश्रीगोपालनन्दकृतायां कु° सारावल्यां (सप्तमः) सर्गः समाप्तः ॥

Old number 1027. Cf. Rāj. Mitra, Notices, vii., p. 233. [H. T. Colebrooke.]

3768.

898b. Foll. 6; folio, size 15 in. by 10½ in.; good, modern Bengālī handwriting; 19–30 lines in a page.

Kumārasambhava-sthūlatātparya, an epitome of *Kālidāsa's* poem.

The margins are covered with English notes in Colebrooke's hand.

[H. T. Colebrooke.]

[1] Thus AB; ? *r.* ऽस्फुटप्रभं. Cf. the comm. on *Kirātārjunīya*, by the author's father, no. 3799.

3769.

228b. Foll. 4; folio, size 15 in. by 10 in.; European paper; excellent Devanāgarī writing; 29 lines in a page.

The same abstract of the *Kumārasambhava*, apparently copied from the preceding MS.

[H. T. Colebrooke.]

3770.

3060. Foll. 14; size 10¾ in. by 4¾ in.; indifferent Devanāgarī writing of 1557 A.D.; ten lines in a page.

Meghadūta, by *Kālidāsa*; in 125 verses.

Dated: संवत् १६१४ वर्षे ष्पपढवदि १४ शनौ° names of place and scribe obliterated.

[J. R. Ballantyne.]

3771.

2737. Foll. 27 (two of which, 1 and 6, are wanting); size 7½ in. by 3⅜ in.; fair Devanāgarī writing of 1595 A.D.; 7–9 lines in a page.

Meghadūta, in 125 verses, with marginal and interlinear glosses.

The two missing leaves comprise from the beginning to near the end of v. 2; and vv. 19–22, and parts of 18 and 23.

Copied by *Śivānanda*, son of *Bhāṇajī*.

[Gaikawar.]

3772.

2019. Foll. 16; size 9¼ in. by 4 in.; good Devanāgarī writing of 1624 A.D.; eight lines in a page.

Meghadūta, in 121 verses.

[Dr. John Taylor.]

3773.

1491 d. Foll. 11; size 15¾ in. by 5½ in.; good, modern Bengālī handwriting; nine lines in a page.

Meghadūta, in 116 verses.

[H. T. Colebrooke.]

3774.

1584. Foll. 71; size 16¼ in. by 10¾ in.; clear Bengālī handwriting; European paper (watermark 1806); 15–32 lines in a page.

Meghadūta, in 116 verses; with six commentaries, written above and below the text, viz.:—

I. *Subodhā,* by *Bharatasena.* [B.] Cf. no. 3776.

It begins as in Oxf. MS.; for correct beginning, see MS. A.

II. *Muktāvali,* by *Rāmanātha Tarkālaṃkāra.*

III. *Mālatī,* by *Kalyāṇamalla.* [B.] Cf. no. 3777.

IV. *Saṃjīvanī,* by *Mallinātha.*

V. *Ṭīkā,* by *Haragovinda Vācaspati,* or *Vācaspati Govinda,* son of *Vaṅkavihārin Gaṅgopādhyāya* of Kṛishṇanagara, in the Rāḍa (? Rāḍhā) country.

It ends (fol. 67*b*, completed 71*b*):

इयमत्यविवेकतमःसंहतिहरवाचस्पतिगोविन्दसमाकलिता [1] ।
सुखयतु रसिकसमाजं निर्मलव्याख्या(!) सतामुपदेशात् ॥
राडदेशीयकृष्णनगरनिवासी श्रीवङ्कविहारीगङ्गोपाध्याया-
त्मजश्रीलश्रीहरगोविन्दवाचस्पतिकृता मेघदूतटीका ॥

VI. *Tātparyadīpikā,* by *Sanātana Gosvāmin,* of Vṛindāvana. [B.] Cf. no. 3779.

[1] ? °संहतिवाचस्पति° fol. 67*b*; °हरगोविन्दवाचस्पतिसमाकलिता । fol. 71*b*. On the fly-leaf at the end Colebrooke's Paṇḍit calls him *Hari Govinda Vācaspati.*

See Prof. Aufrecht's description of Wilson's MS. (Cat. Bodl., no. 218), apparently copied from the present volume.

Two leaves appended at the end (69 and 70) contain a succinct analysis (*sthūlatātparyārtha*) of the poem, verse by verse; this being followed, on fol. 71, by a list of authorities (*pramāpakāḥ*) quoted by each of the commentators.

[H. T. Colebrooke.]

3775.

994 b. Foll. 20; size 13 in. by 4 in.; fair Bengālī handwriting of the latter part of last century; 9–14 lines in a page.

Meghadūta, in 116 verses; with the commentary (*Subodhā*) of *kavirāja Bharatasena,* son of *vaidya Gaurāṅga-mallīka* (or *-mallika*). Cf. next MS.

Colophon: इति भरतमल्लीककृता मेघकाव्यटीका समाप्ता॥

[H. T. Colebrooke.]

3776.

415. Foll. 79; size 13½ in. by 3 in.; cursive Bengālī handwriting of about 1780 A.D.; eight lines in a page.

Bharatasena's Subodhā, without the text (114 verses). It begins:

नत्वेशं वैद्यगौराङ्गमल्लीकाङ्गसमुद्भवः ।
भरतो मेघदूतस्य टीकां रचयति स्फुटं ॥
सन्त्येव मेघदूतस्य टीका बहुबुधैः कृताः ।
तथापीयं सुबोधाख्या क्रियते भूभृदाज्ञया ॥

It ends:

इति हरिहरखानख्यातवंशारविन्द-
द्युमणिविमलकीर्तिव्रातगौराङ्गजातः ।
प्रियगुणिगणभूरिश्रेष्ठभूपालशिष्टेर्
अकृत भरतसेनो मेघदूतस्य टीकां ॥

इति वैद्यमालञ्चीयविनायकसेनसंतानसंभूतहरिहरखानप्रपौत्रगौराङ्गमल्लीकात्मज-श्रीभरतसेनकृता सुबोधा नाम मेघदूतटीका समाप्ता ॥

[H. T. Colebrooke.]

3777.

529. Foll. 70; size 9¾ in. by 4¼ in.; fair Devanāgarī writing of the latter part of last century; ten lines in a page.

Mālatī, a commentary on the *Meghadūta* (115 verses), by *rājarshi Kalyāṇamalla,* son of *Gajamalla,* and grandson of *Karpūra,* of the *Padmabandhu* family. [A.]

It begins:

प्राज्ञा ज्वलद्भवदवानलतापशांत्यै
यत्पादमंबुदवरं शरणं प्रयांति ।
तं सर्वविघ्नभयनाशनमंबुजाक्षं
विष्णुं नमामि सहसाखिलविश्वनाथं[1] ॥ १ ॥
पद्मबंधुकुलांभोधिशीतांशुर्लोकविश्रुतः ।
त्रैलोक्यचंद्र इत्यद्यौत्कर्पूर क्षत्रियेश्वरः ॥ २ ॥
तत्पुत्रो ऽस्ति पराभूतवैरस्त्रीमंडनस्पृहः ।
सर्वलक्षणसंयुक्तो गजमल्लो महायशाः ॥ ३ ॥
तस्य कल्याणमल्लो ऽस्ति नंदनो बुद्धिसागरः ।
तेनेयं मेघदूतस्य टीका नाम्नैव मालती ॥ ४ ॥
क्रियते चित्रभावार्थरचनागंधशालिनी ।
विद्वज्जनमनोभृंगवृंदानंदविवर्धिनी ॥ ५ ॥
गुरुभ्यो यात्ययत्नेन दृष्ट्वा टीकाश्च भूरिशः ।
रहस्यमस्य काव्यस्य किंचिदस्य प्रकाश्यते ॥ ६ ॥ ०

Colophon as in Rāj. Mitra, Notices, vii., p. 149.

Dated: संवत् १८१२ (!) कार्त्तिकसुदि १५ सं० लिखापितं चौवे श्रीविजैरामपंडितैः वसुवासदानपूर्वकं ० ॥

[H. T. Colebrooke.]

3778.

1398 c. Foll. 25 (counted 24, no. 12 being double); size 12¾ in. by 6½ in.; fair Devanāgarī writing of 1799 A.D.; 16–19 lines in a page.

Meghadūta, in 121 verses, with *Mallinātha's Saṃjīvanī.* Repeatedly printed in India.

[H. T. Colebrooke.]

[1] ? सहसा किल विश्वनाथं.

3779.

1570. Foll. 20; size 10 in. by 3½ in.; small, clear Bengālī handwriting of about 1650 A.D.; 12–14 lines in a page.

Meghadūta - Tātparyadīpikā, by *Sanātana Gosvāmin.* [A.]

It begins:

उपनीतं नवनीतं करतलमभितो व्रजगृहिणीभिरदन् ।
माधुकरवृत्तियतिरिव करपात्रो नन्दजो जयति ॥
प्राच्यां व्याख्याः समालोच्य श्रीसनातनशर्मणा ।
तन्यते मेघदूतस्य टीका तात्पर्यदीपिका ॥ ०

The copyist's signature runs thus:

रत्नेश्वरेण सुधिया शुचेः शुक्राष्टमीदिने ।
लिखिता मेघदूतस्य टीका तात्पर्यदीपिका ॥

[H. T. Colebrooke.]

3780.

1516 d. Foll. 22; size 11 in. by 4¾ in.; indifferent Bengālī writing of about 1750 A.D.; 15–22 lines in a page.

Meghadūta, in 125 verses, with an analytical commentary (*ṭīkā*) composed, by *Divākara,* for some king of Mithilā.

It begins:

गौरीस्तनपरीरम्भगम्भीरानन्दशालिने[2] ।
नमः शृङ्गारसाराय हराय परमात्मने ॥ १ ॥
भूभृन्मण्डलनायकस्य विलसत्कीर्तिप्रतापोदय-
क्रान्ताशेषजगत्त्रयस्य मिथिला[क्षोणी]पतेराज्ञया ।
तत्तद्वाक्यपदानुरोधविधुरा ये मेघदूते जनास्
तानुद्दिश्य दिवाकरेण कृतिना टीकेयमारभ्यते ॥ २ ॥

इह तावत्सहृदयाह्लादिशब्दार्थयुगलं काव्यमित्युच्यते। तच्च दोषहानगुणोपादानालंकारयोगरसवियोगैः सहितं सकलविद्वज्जनमनोग्राहितामवलंब्यसो(?०प्यते।) एतादृशं च काव्यं कुर्वतः कवेः कीर्तिप्रीतिलाभः संपद्यते ॥ यदुक्तं कंठाभरणे। निर्दोषं गुणवत्काव्यमलंकारैरलंकृतं। रसान्वितं कविः कुर्वन्कीर्तिं प्रीतिं च विन्दति ॥ प्रीतिरखण्डकाव्यार्थो रसास्वादेन य आनन्दः

[2] गौरीस्तन० MS.

कीर्तिमूर्यफलमाहुरिति ॥ तच्च काव्यं द्विविधं । श्रव्यमभिनेयं च । श्रव्यं रघुकाव्यादि । अभिनेयं व्यायोगनाटकाद्यनेकप्रकारकं । तदुभयमपि गद्यपद्यभेदेन द्विविधं । अपादः पदसंतानो गद्यमित्यभिधीयते । पद्यं चतुष्पदाः(?°दं ।) काव्यस्य च रचितोचितसंनिवेशचारुणो रसप्रधानतयैव सकलसहृदयवृन्दानन्दार्थकत्वा[द्] रसेषु च रमणीयतया शृङ्गारस्यैव प्राधान्यं । शृङ्गारो ऽपि संभोगविप्रलम्भात्मकत्वेन द्विविधः । भोगो वियोगो विप्रलम्भकपूर्व एक स्वदतेः(?) । तथा हि । कापायिते हि वस्त्रादौ भूषान्रागो[ऽ]भिपज्यते । तच्च मन्दाक्रान्ताछन्दसा(°:शा)स्त्रव्यया-द्यात्मकं(?) विप्रलम्भरसप्रधानं मेघदूताख्यं खण्डकाव्यं महाकविः कश्चिदित्यादिना चकार । सध्वान्तलक्षणं वेदं काव्यं । यदुक्तं । कविरेकमर्थं सर्गेणैकेन वर्णयति काव्यसंघातः संनिगद्यते । वृन्दावनमेघदूतादिरिति ॥ कश्चिदित्यादि ॥ कश्चित् यक्षो वसतिं वासस्थानं चक्रे कृतवान् । रामगिर्याश्रमेषु । रामस्य गिरिः रामगिरिर्मोल्यवान् । तस्याश्रमेषु स्थानेषु तपोवनेषु वा । वहुवचनेन विरहानलसंतापादितस्ततः परिभ्रमन्नैकत्र धृतिं बबन्धेति ध्वनितं । °

The text ends: श्रुत्वा वार्तां जलदकथितां° योजयामास शश्वत् ॥ १२७ (*r*. १२५) ॥ इति मेघदूताख्यं खण्डकाव्यं समाप्तमिति ॥

The commentary ends: मेघात्संदेशश्रवणानन्तरं किं जातमित्यत आह । श्रुत्वेति ॥ धनेशो ऽपि कुवेरो ऽपि जलदकथितां वार्तां श्रुत्वा सदयहृदयः [दयया सह वर्तमानं सदयं हृदयं यस्य स marg.] सन् अस्तकोपो [अस्तः कोपो यस्य marg.] स सद्यः तत्क्षणं शापस्यान्तं प्रातः (*r*. प्रीतः) संनिधाय कृत्वा विगलिता शुचा शोकः ययोस्तौ तुष्टचित्तौ (हृष्ट° text) विरचितानि शुभानि भोगानि तौ दम्पती पश्चात् शापावसाने इष्टान् अभीष्टान् भोगान् भोजयामास ॥ भीतार्थयतिनाच्छतिना कृता(!) ॥ १२७ ॥ इति मेघदूतटीकायां दम्पतीसंयोगः समाप्तः ॥ [H. T. Colebrooke.]

3781.

2650. Foll. 14; size $10\frac{1}{4}$ in. by $4\frac{1}{2}$ in.; good Jaina writing of about 1500 A.D.; 21–24 lines in a page.

Meghadūta, in 128 verses, with an anonymous commentary written above the text, on the right and left margins, and below the text.

The commentary begins (cf. *Kāvyād.*, i., 16, 17; *Sāhityad.*, *kār.* 559):

तत्र स्कंदमिति[1] कुमारकथनमेवमेतैर्नगनगरसागरर्तुचंद्रार्कोदयोद्यानजलकेलिमधुपानसुरतदूतमंत्रप्रयाणाजिनायकाभ्युदयविवाहविप्रलंभकुमारवर्णनैर्विस्पष्टैरष्टादशभिरमीभिर्महाकाव्यलक्षणै रूपलक्षितत्वादस्य महाकाव्यत्वं । तत्रेदमाद्यं वृत्तं । कश्चित्कान्ता° । कश्चिद्यक्षः पुण्यजनो रामगिर्याश्रमेषु वसतिं चक्रे निवासं कृतवान् । रामो दशरथात्मजस्तेनाश्रितो गिरिः पूर्वं सीतासमन्वितो रामस्तत्र स्थितवान् इति रामगिरिस्तत्राश्रमास्तपस्विवासास्तेषु । अनेन चात्र निवसन् रामो ऽपि दैवाद्वियुक्तसीतया सार्धं पुनः संयोगमाससाद । तन्ममाप्येवं भूयादिति व्यज्यते । यद्यपि यक्षस्यैकाकित्वाद्रामगिर्याश्रमेष्वित्येकवचनमेव नाय्यं(न्याय्यं) तथापि गाढोत्कं ठा(?वा) घटितरणरणकाकुलीकृतचेतसां नैकत्रावस्थानं संभवति । कदाचित्कदाचिदाश्रमे दिवसमतिवाहयतीति बहुवचनं । अनेन चानेकाश्रमपावित्र्यं च पर्वतस्य व्यज्यते । रामगिरौ वसतिं कृतवानिति वाच्ये यदाश्रमोपादानं तेन दुःखप्रतपःप्रभावान्मुनीनामेव शापसंतापापनयनक्षमत्वमतस्तेषां शरणमनुश्रित(!) इति व्यज्यते । कथंभूतेषु । जनकतनयास्नानपुण्योदकेषु जनकतनया सीता तस्या जलक्रीडाया नियमविशेषैर्वा यानि स्नानानि तैः पुण्यमुदकं येषु तानि स्वभावचापलान्नारीणां पुण्यं शीलनैर्मल्यमेव पावित्र्यं । तच्च तस्या अस्ति जगत्प्रसिद्धम् अतो रामस्नानपावनत्वे सत्यपि पयसान्ता(?पयसां सीता)स्नानपावित्र्यमेव निर्दिष्टं । यद्वा । शृङ्गाररसजनितस्मरघस्मराधिकारं(!) प्रबंधं निर्मातुकामस्यास्य महाकवेः शृङ्गारस्य पुनर[ग]मंगनेति वनितानिर्देश एव संमतः ॥ तथा स्निग्धच्छायातरुषु । छाया आतपाभावस्तया उपलक्षितास्तरवः । यद्वा छाया शोभा°

The edges of the first leaf are partly worn away, whilst other leaves are somewhat worm-eaten.

No commentary is given for verses 123. आश्वास्यैवं°; 125. तं संदेशं°; 126. तस्मादद्रेर्निगदित°; 127 (*pāṭhāntaram*). श्रुत्वा वार्तां°; and 128:

इत्थं भूतं सुचरितपदं मेघदूताभिधानं
कामाक्रीडाविरहितजने दुःखयुक्ते विनोदः ।
कामं चास्मिन्मतिनिपुणतामन्यभावः कवीनां
मत्वार्यापाश्वरणकमलं कालिदासश्चकार ॥ १२८ ॥

इति श्रीकुलतिलकश्रीकालिदासकृतं मेघदूताभिधानं महाकाव्यं समाप्तं ॥ [Gaikawar.]

---

[1] *Megh.* 43 (or 44); in the present version, v. 47.

3782.

3160 a. Foll. 57; size 16⅞ in. by 10⅜ in.; fair Bengālī (and Devanāgarī) writing; European paper (watermark 1805); 12–27 lines in a page.

Nalodaya, a poem, in alliterated rhyme, on the life and adventures of *Nala,* ascribed to *Kālidāsa;* with the commentaries of *Ātreya-Govinda Bhaṭṭa, Ādiśūra*(?), *Bharatamallika,* and *Nṛisiṃhāśrama,* written above and below the text; viz. :—

I. *Ātreya-Govinda Bhaṭṭa's Nalodayadīpikā* begins:

श्रीकृष्णचन्द्रचरणाम्बुजराजयुग्म-
विन्यस्तचित्तवरचञ्चलचञ्चरीकः ।
जानन्नलोदयनलोदयदुर्विलङ्घ्य-
वारीशपारतरणिं वितनोमि टीकां ॥

अथाह । पुरा किल कालिदासकविना कविकुलकैरवकोरकावलिसमुल्लसनराशिवितितिविततभगवद्भारतीचरणारविन्दद्वन्द्वनखचन्द्रचन्द्रिकानिचयसुचारुचकोरेण श्रीमन्नलोदयं नाम कमनीयतमसुभव्यकाव्यवरमारभमाणेनामरवरनिकरमौलिमण्डनायमानचरणनलिनो भगवन्नारायण एव निखिलान्तरायान्तकरो निरुपमगुणगरीयानानन्दसंदोहेनाभितुष्टुवे चतुर्भिस्तत्रादौ हृदयेत्यादि । हे हृदय हे चेतः त्वमित्यर्थात् । ०

The colophon runs: इति श्रीमदात्रेयगोविन्दभट्टविरचितायां नलोदयदीपिकायां चतुर्थसर्गदीपिका समाप्ता ॥

The author's name is given in the samo way in the colophons of cantos II. and III., whilst in that of canto I. he is called *Ātreya Bhaṭṭa.*

II. *Ādiśūra's* (?) *Nalodayaṭīkā* begins: हृदयेति श्लोकेन कविरिष्टदेवतां स्तौति । हे हृदय यादवतः कृष्णात्०
It ends: इति आदिशूरविरचिता नलोदयटीका समाप्ता॥

In the same way the author is called in the colophon of canto I., and (in the abbreviated form आदिशू०) in the margins of each page; whilst in the other two colophons he is not named at all. In Burnell's Tanjore Cat., p. 159*a* (an incomplete MS.), and in the Index of the Gov. Or. Libr. Madras, p. 41, he is called *Ādityasūri.*

III. *Bharatasena's* commentary (? *Nalodaya-prakāśa*) begins as MS. 977 (no. 3783).

In both MSS. the last seven verses (41–47) are not commented upon, and in the present MS. this commentary is without its final colophon. In the other colophons the term '*ucchvāsa*' (2. *dvitīyocchvāsa-prakāśaḥ,* A B) is used instead of '*sarga.*'

IV. *Nṛisiṃhāśrama's Nalodayaṭīkā,* cantos III. and IV. (written in Devanāgarī). Cf. MS. 784*b* (no. 3784), the opening verse of which is omitted here.

This volume is referred to (under its old number 534) by Benary, *Nalodaya,* praef., p. xxii.

[H. T. COLEBROOKE.]

3783.

977. Foll. 41; size 14¾ in. by 4⅜ in.; good, modern Bengālī handwriting; seven lines in a page.

Nalodayaṭīkā, or *Prakāśa* (?), a commentary on *Kālidāsa's* poem by *Bharatasena,* son of *Gaurāṅgamallika.*

It begins: पुरा किल विक्रमादित्यसभायां नवरत्नानां परस्परगुणस्पर्धया तेषां वहेयमुदकं घटकर्परेण (*Ghaṭ.* 22) इति यमकप्रशंसाप्रतिज्ञया कोपितः कालिदासः सर्वयमकनिन्दार्थं छन्दसामन्तस्तावदार्याया एव यथार्थेनाख्याः पुरस्कृतत्वेन तामाश्रित्यैव कलिमलप्रध्वंसिनलदमयन्तीचरित्रवर्णनमभिप्रेत्य तत्प्रत्यूहव्यूहविध्वंसकामः श्लोकचतुष्टयेन यमकप्रबन्धसमाप्तिकामश्च यशोदानन्दनवन्दनमङ्गलमारेभे ॥ हृदयेति ॥ हे हृदय हे मनः सदा सर्वस्मिन्काले०

It ends: ततो निष्कपटं ज्ञात्वा तेन सह सौभ्रात्रमकरोदिति ॥ ४० ॥ इति वैद्यहरिहरखानवंशसंभवगौराङ्गमल्लिकात्मजश्रीभरतसेनविरचिता नलोदयटीका समाप्ता ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3784.

784 c. Foll. 20; size 9¾ in. by 3½ in.; fair Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; 12–14 lines in a page.

Nalodayaṭīkā, by *Nṛisiṃhāśrama.* Cantos III. and IV.

This MS. was apparently derived from the same original as the copy in 3160*a* (no. 3782), likewise wanting the first two cantos.

It begins:

नलोदयस्योत्तरार्धटीकेयं च प्रतन्यते ।
नृसिंहाख्येन मुनिना सर्वेषामुपकारतः ॥

अथ सुरवृषभा इति । अथेत्यनंतरं वसंतवर्णनानंतर °

It ends: इति श्रीनृसिंहाश्रमविरचितायां नलोदयटीकायां चतुर्थ आश्वासः ॥ संवत् १८१(!) माघशुक्लतृतीयायां लिखितं मृत्युंजयेन ॥

The MS. belonged at one time to a certain *Nārāyaṇa Bhaṭṭa.* [H. T. COLEBROOKE.]

3785.

2534 b. Foll. 37; size 9¾ in. by 4⅝ in.; fair Devanāgarī writing of 1573 A.D.; 12 or 13 lines in a page.

Nalodayārtha-dīpikā (or *pradīpikā,* as it is also called, *metri causā*), a brief commentary on *Kālidāsa's* poem, by *Gaṇeśa,* son of *Rāmadeva;* including the text itself.

It begins:

प्रणम्य विघ्नहंतारं भारतीं च तथा गुरून् ।
नलोदयाख्यकाव्यस्य क्रियते ऽर्थप्रदीपिका ॥ १ ॥

तत्र तावद्ग्रंथकृत् प्रारिप्सितग्रंथपरिपंथिविघ्ननिवारणाय स्वाभिमतदेवतायां कृष्णे मनःसमाधानलक्षणं मंगलमाचरति ॥ अत्र चोच्छ्वाससमाप्तेर्थ्यायतयमकं सर्वत्र यमकपदानां व्यवहितत्वात्तदवांतरभेदो ऽपि न दुष्यति दामभिन्नयमकभेदो विज्ञेयः । °

Colophon: इति श्रीगणेशविरचितायां (रामदेवसुतविरचितायां canto II.) नलोदयार्थदीपिकायां चतुर्थ आश्वासः संपूर्णो जातः ॥ ° ॥ संवत् १६३० वर्षे कार्त्तिकशुदिपंचमी शुक्रे दक्षिणायनगते चंडांशौ अद्य स्तंभतीर्थेस्थितेन भट्टपारासरात्मजतनूजेन महादेवेन नलोदयकाव्यस्य टीका कष्टेन लिखिता स्वयमध्ययनार्थं तथा शिवदेवप्रभृतीनां भ्रातॄणां गोपालप्रभृतीनां शिष्याणामध्ययनाय ॥

For the same commentary cf. Aufrecht, Cat. Bodl., no. 219. Burnell, Tanjore MSS., p. 159*a*, mentions an *Arthadīpikā,* without the author's name. [GAIKAWAR.]

3786.

1045. Foll. 46; size 16¼ in. by 3½ in.; folded to half the length; indifferent, modern Bengālī handwriting; 4–7 lines in a page.

Nalodayavyākhyā, another commentary, by an unknown author.

It begins: हृदयेति दुःखेनासादयितुं तर्तुं शक्या दुरासदा तल्लक्षणायाः पापाटव्याः दवतो दावाग्नेः । पुनः । अरीणां समुदायः अरिसमुदायः तस्मात् त्रिजगत् त्रिलोकीं अवतः रक्षतः । पुनः । स्मरेण प्रद्युम्नेन दायादवतः पुत्रवतः °

It ends (iv. 46): जनाय सुखदं तं नलं मा लक्ष्मीः च । पुनः । आयत प्राप यथा हरिं मा लक्ष्मीः प्राप ॥ इति नलोदयव्याख्यायां चतुर्थ आश्वासः ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3787.

3160 b. Foll. 4; size 16⅞ in. by 10¾ in.; large, clear Bengālī handwriting; 18 or 19 lines in a page; European paper.

Nalodaya-Sthūlatātparya, an epitome of the *Nalodaya.*

It begins: अथ नलोदयनामधेयो ऽसौ यमकमयः काव्यग्रन्थः । अस्य कर्ता महाकविः श्रीमान् कालिदासः । तत्र ग्रन्थे चत्वारः सर्गाः । अथ प्रायश आर्याछन्दांसि क्वचित् प्रामाणिका तोटकं च । °

It ends: नलेनेत्यादिना तेन राज्ञा नलेन तत्पुर्याः शोभामहोत्सवादिवर्णनं ॥ इति श्रीकालिदासकृतनलोदयकाव्यस्य स्थूलतात्पर्य्यार्थः समाप्तश्चतुर्थः सर्गः ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3788.

2525a. Foll. 7; size 10 in. by 4¼ in.; fair Devanāgarī writing of 1597 A.D.; fifteen lines in a page.

Ṛitusaṃhāra, a poem on the seasons, ascribed to *Kālidāsa;* with occasional marginal glosses.

Repeatedly published in India, *e.g.* in Hæberlin's Anthology, pp. 40–68.

The glosses begin: विशेषमूर्येः॥ सदावगाहेन स्नानादिकरणेन क्षतः शुष्को वारिसंचयो ऽत्र सः॥१॥ शशांकेन क्षता खंडिता नीलराजयो ऽंधकारश्रेणयो यासु ताः॥२॥ °

Colophon: इति विशेषकाव्ये (alias श्रीविशेषमहाकाव्ये) कालिदासकृतौ ऋतुसंहारे वसंतवर्णनो नाम षष्ठः सर्गः॥ वाचकवक्रचक्रचूडामणिमहोपाध्यायश्रीश्री ° मुनिविजयगणिशिष्यमुनिदर्शविजयलिखितं संवत् १६५४ वर्षे ज्येष्ठवदि एकादशीदरे। सजाउलपुरनगरे शुभं भवतु॥

[GAIKAWAR.]

3789.

1392d. Foll. 13; size 13½ in. by 3¼ in.; fair Bengālī handwriting of 1795 A.D.; six lines in a page.

Ṛitusaṃhāra. [H. T. COLEBROOKE.]

3790.

3065. Foll. 4; size 9¾ in. by 4⅛ in.; careless, modern Devanāgarī writing; eight lines in a page.

Śṛiṅgāratilaka, an erotic poem, in 26 verses, ascribed to *Kālidāsa*. Rather incorrect.

Edited by O. Gildemeister (with *Meghadūta*, Bonn, 1841); and repeatedly in India, *e.g.* in Hæberlin's Anthology (1847), pp. 14–17 (21 verses); in *Kāvyasaṃgraha* (Calc. 1872), pp. 67–70 (20 verses).

Colophon: इति श्रीकालिदासकृतौ शृंगारतिलकं समाप्तं॥

[J. R. BALLANTYNE.]

3791.

2791c. Foll. 4; size 10 in. by 4 in.; fair, modern Devanāgarī writing; six lines in a page.

Śṛiṅgāratilaka. An imperfect copy, breaking off abruptly at the foot of fol. 4*a*, in the last *pāda* of v. 17 (दृष्ट्वा यामा°).

[COLL. OF FORT WILLIAM.]

3792.

2525f. Foll. 3; size 7½ in. by 4¼ in.; good, clear Devanāgarī writing of 1594 A.D.; ten lines in a page.

Ghaṭakharpara, or *Ghaṭakarpara*, a poem on the rainy season, in 21 verses, here ascribed to *Kālidāsa*.

Variously published in Europe and India, usually in 22 verses, the last but one of which (एतन्निशम्य विरहानलपीडितायां °) is here omitted.

It ends: आदाय (आलभ्य H.) चांबु तृषितः ° घटखर्परेण॥२१॥ इति महाकविश्रीकालिदासेन केन चिद्विनोदेन वर्षाकालवर्णनं घटखर्पराख्यं विरचितं काव्यं समाप्तं॥

रसेंदुबाणभूशाके नभस्यादौ प्रतिपदि(!)।
भौमे केशवपाठार्थं कल्याणश्चास्य लेपकः॥

In the margin, by another hand: पंडितोपनामदामोदरस्येदं पुस्तकं॥ [GAIKAWAR.]

3793.

3083. Foll. 4, the 3rd of which is missing; size 9¾ in. by 2⅝ in.; fair Devanāgarī writing of about 1650 A.D.; four lines in a page.

The same poem, in 22 verses. The gap occasioned by the missing leaf extends from v. 10, c. °स्निगणो, to v. 17, c. किं कुसु°.

It ends: आलभ्य चांबु° घटकर्परेण॥२२॥ इति श्रीकालिदासकृतं घटखर्परकाव्यं समाप्तं॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3794.

1238 b. Foll. 6; size $10\frac{3}{4}$ in. by $4\frac{1}{2}$ in.; clear Devanāgarī writing of 1691 A.D.; twelve lines in a page.

Ghaṭakharpara, in 22 verses, with an anonymous commentary.

The commentary begins: यस्याः पतिर्देशांतरं गतः तां नायिकां पंचभिः श्लोकैरभिधत्ते । निचितेत्यादि । °

Printed at Calcutta (1808), and repeated in Dursch's edition (Berlin, 1808).

It ends: विश्वनाथपुरे विप्ररघुनाथेन धीमता । घटखर्परटीकेयं समूला लिखिता किल ॥ ° संवत् १७४८ ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3795.

3196. Foll. 11; size $10\frac{1}{2}$ in. by $4\frac{1}{2}$ in.; fair Devanāgarī writing of 1726 A.D.; 6–12 lines in a page.

Ghaṭakharpara, in 22 verses, with a commentary, by *Tāracandra.*

In the colophon of the text the poem is ascribed to *Kālidāsa.*

The commentary begins: प्रोषितप्रमदयेदमुच्यत इति षष्ठश्लोकेनान्वयः। प्रोषितप्रमदया विदेशगतभर्तृकया सख्या अग्रतः इदं निचितमिति वक्ष्यमाणं चोच्यते। हे सखि कीदृशी कुंदसमानदंति °

It ends: अंबु जलं चालभ्य प्राप्य शपेयं । शफयं(!) ॥

तारचंद्राभिधेयेन बालव्युत्पत्तिहेतवे ।
घटखर्परटीकेयं संशोध्य प्रकटीकृता ॥

शके १६४८ नेयप्रवर्तमाने पराभवनामसंवत्सरे श्रावणमासे शुक्लपक्षे द्वादश्यां भार्ग[व]वासरे मूलानक्षत्रे इदं पुस्तकं भुवन्निस्यअश्वत्थभट्टेन(*r.* °भट्ट)सुतविरूपाक्षेण लिखितं ॥

[G. F. FLEET.]

3796.

2525 g. Foll. 16; size $9\frac{3}{4}$ in. by $3\frac{3}{8}$ in.; good, clear Devanāgarī writing of 1591 A.D. (by a different hand from 2525, f.); 8 or 9 lines in a page.

Ghaṭakharparayojinī, a careful commentary on the above poem (in 21 verses), composed by *Kamalākara Bhaṭṭa,* son of *Caturbhuja* and *Mahlāyi,* for his pupils, *Śukadeva,* etc.

It begins:

सा मायापि दवीयसी सुविमले शुद्धात्मदर्शोपमे
यत्रैव प्रतिबिंबितास्ति कणवद्देवान्यतो ऽजीजनत् ।
साक्षात्कारतयैव यस्य हि जगत्स्वप्नोपमं जायते
तद्वै नायकसंज्ञिकं हृदि गतं तेजः परं चिंतये ॥ १ ॥
नत्वा शिवं शिवायुक्तं घटखर्परयोजिनीं ।
टीकां बालप्रबोधार्थं कुर्वे ऽहं कमलाकरः ॥ २ ॥

इह तावत्काव्यालापांश्च वर्जयेदित्यादेः काव्यं यशसे ऽर्थकृते इत्यादिप्रयोजनैरपवादमवधार्य मेघदूत इव विप्रलंभशृंगारवर्णनमल्पपद्यैश्चिकीर्षु - कविश्रीकालिदासविशिष्टशिष्टाचारानुमितश्रुत्युद्दिष्टाभीष्टोपायताकं शृंगाररसाधनीभूतोद्दीपनाद्यन्यतमनीरदाकाशप्राप्तिरूपवस्तुमंगलमाचरन् प्रोषितपतिकानायकायाः प्रवासिनायकं प्रति मेघस्य दौत्यसंदेशाय मेघाविर्भाववर्णनमारभते । निचितमिति । °

It ends: आलंब्येति । ° – – आदाय चेति पाठे अयमेवार्थः । ° वसंततिलकावृत्तं ॥ २२ ॥

घटखर्परेष्वानीय वहनात् घटखर्परं ।
इति नाम्नामृतं तस्मात् योजनं तस्य दुर्घटं ॥ १ ॥
तातो यस्य चतुर्भुजः सततषट्कर्मैककार्यो भवन्
माता यस्य पतिव्रता समभवन्मह्लायिसंज्ञा शुभा
तेन श्रीकमलाकरेण विदुषा टीका कृता प्रीतिदा
सच्छिष्यैः[1] शुकदेवकप्रभृति[भिः] संप्रार्थितेनाप्यसौ ॥ २ ॥

इति श्रीमच्चतुर्भुजसुतभट्टश्रीकमलाकरविरचिता कविश्रीकालिदासकृतस्य घटखर्परकाव्यस्य घटखर्परयोजिनीसमाख्या टीका समाप्ता ॥ संवत् १६४८ शर्वरीनाम्नि संवत्सरे दक्षिणायनगते श्रीसूर्ये वर्षाऋतौ भाद्रपदमासे कृष्ण(orig. शुक्ल)पक्षे चतुर्थ्यां तिथौ गुरु(orig. भृगु)वासरे अद्येह शिभरडावास्तव्यश्रीगौडज्ञातीयपंड्याजीभाइसुतविद्याधरेण लिखितमिदं पुस्तकमात्मपठनार्थं ॥

[GAIKAWAR.]

---

[1] सत्शिष्ये MS.

3797.

2064. Foll. 61; size $11\frac{1}{4}$ in. by 5 in.; well written, in Devanāgarī, by two (or three) different hands; 10–12 lines in a page.

Kirātārjunīya, an heroic poem, in 18 *sargas*, by *Bhāravi.*

Whilst the oldest portion (foll. 1, 2, 17–47), written about 1600 A.D., is supplied with marginal notes and extracts from *Mallinātha's* commentary; the remaining parts, supplied about 1700 A.D., present the text only.

The work has been frequently published in India. Cf. Weber, Berlin Cat., nos. 518, 519.

[GAIKAWAR.]

3798.

1930. Foll. 106; size 10 in. by $4\frac{5}{8}$ in.; large, clear Devanāgarī writing of 1704 A.D.; eight lines in a page.

The same work. [DR. JOHN TAYLOR.]

3799.

543a. Foll. 276; size $16\frac{3}{4}$ in. by $10\frac{3}{4}$ in.; good Bengālī handwriting; European paper (watermark 1805); 15-32 lines in a page.

Kirātārjunīya, accompanied by four different commentaries, two of which are written above and two below the text, viz.:—

I, *Subodhā,* by *vaidya Bharatasena,* son of *Gaurāṅgamallika.*

It begins:

प्रणम्य शम्भुं भुवनेशमीशाम्
 अभीष्टदां भारविकाव्यटीकां ।
गौराङ्गमल्लीकतनुप्रभूतो
 वैद्यः सुबोधां भरतः करोति ॥

महाकविर्भारविः किरातार्जुनीयं नाम महाकाव्यं चिकीर्षुर्वस्तुनिर्देशरूपं महाकाव्यलक्षणं प्रणयन्नाह । श्रिय इत्यादि ।°

It ends: तेजसा सर्वेभ्यो ऽतिरिक्तं । पुनः कीदृक् तपोलक्ष्म्या दीप्तं ॥ इति वैद्यहरिहरखानवंशसंभवगौराङ्गमल्लिकात्मजश्रीभरतसेनकृतायां भारविटीकायामष्टादशः सर्गः ॥

II. *Tattvadīpikā*, or *Sarvamaṅgalā*, by *Bhagīratha Miśra*, son of *Prabodha Miśra* and *Amalā*, and nephew of *Utsāhakara* and *Dāśaratha.*

It begins (cf. his son's commentary on the *Kumāras.*, no. 3767):

परमानन्दसंदोहकन्दं वन्दे ऽम्बुदप्रभं ।
गोविन्दमणुभस्कन्दमिन्दिरानन्दवृन्ददं ॥
मृत्युंजयपदसेवी श्रीमद्गोविन्दपदनलिनभृङ्गः ।
कुरुते भारविटीकां मिश्रः श्रीमान् भगीरथो धीमान् ॥
गुणैर्वरीयान् जनकः प्रबोधः
 पितृव्य उत्साहकरो ऽतिविद्वान् ।
तथापरो दाशरथश्च धीमान्
 मातामला यस्य पतिव्रताभूत् ॥
सत्यं सन्ति महान्तो ऽपि टीकाविधिविचक्षणाः ।
बोधार्थमल्पबुद्धीनां तथाप्येष मम श्रमः ॥

महाकाव्यसमारम्भे° वस्तु निर्दिशन्नाह । श्रियः कुरूणामित्यादि । °

It ends: तपोलक्ष्म्या तपसो ऽतिशयेन दीप्तं ॥ इति [प्रबोधमिश्रसूनु I.–VII.] श्रीभगीरथमिश्रविरचितायां तत्त्वदीपिकायां (सर्वमङ्गलाख्यायां तत्त्वदीपिकायां XVI.; सर्व° तत्त्वदीपिकापरनामधेयायां VII.) भारविटीकायामष्टादशः सर्गः ॥

The author of this commentary is thus a different man from the *Bhagīratha* who wrote a commentary on the *Raghuvaṃśa* (Notices, iv., p. 39).

III. *Sārāvalī*, by *Harikaṇṭha.*

It begins: अभिलषितसिद्ध्यर्थं मङ्गलादि कर्तव्यमिति कविः श्रीशब्दमादौ प्रयुक्तवान् । श्रियः कुरूणामित्यादि । °

It ends: देवैरपि भगवान् स्तूयते । तथा चाह । अधिकमधरयन्(?)यो जगन्ति स्तुतो ऽलं [।] देवैर्देवः स पायादपर इव मुरारातिरङ्गापतिर्वः इति ॥ इति किरातार्जुनीयमहाकाव्ये श्रीहरिकण्ठविरचितायां सारावल्यां टिप्पन्यामष्टादशः सर्गः ॥

IV. *Ghaṇṭāpāṭha*, by *Mallinātha.*

[H. T. COLEBROOKE.]

3800.

194. Foll. 256; size 11½ in. by 4½ in.; fair Devanāgarī writing of 1773 A.D. (?); 5–13 lines in a page.

Kirātārjunīya, with *Mallinātha's* commentary, entitled *Ghaṇṭāpatha.*

This commentary has been repeatedly printed in India.

Dated: त्रिंशद्वसुशशिसिख्ये राधे(!) कृष्णे ह्यनंग शशिवारे एतल्लिलेख काव्यं काश्यां शंभुदेवाख्यः ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3801.

1896. Foll. 112; size 11¾ in. by 4¼ in.; fair, modern Devanāgarī writing; 6–9 lines in a page.

The same works. *Sargas* v., x., xii., xv.–xvii.; paged 91–112, 188–209, 235–250, 299–350 respectively.

In the first two cantos the leaves are badly injured on the right-hand side.

[DR. JOHN TAYLOR.]

3802.

2077. Foll. 190; size 9¼ in. by 4 in.; good, clear Devanāgarī writing of 1717 A.D.; 11–13 lines in a page.

Mallinātha's commentary on the *Kirātārjunīya,* without the text. Each *sarga* has its own pagination.

The copyist's signature reads thus: संवत् सप्तदश ७४ वर्षे माघमासे कृष्णे पक्षे त्रयोदश्यां गुरुवासरान्वितायां लिखितो ऽयं ग्रंथः ॥ उदीच्यज्ञातौ भवेन देवेजीश्रीकल्याणोद्भवकरीशंकरसूनुहरीनंदनात्मजेन राजनगरस्थितपक्षपुरनिवासिना लिखित आत्मपठनार्थं परोपकाराय च ॥

[GAIKAWAR.]

3803, 3804.

202, 203. Foll. 272 (in 2 vols. of foll. 136 each); size 11½ in. by 3 in.; good, modern Devanāgarī writing; seven lines in a page.

The same work. [H. T. COLEBROOKE.]

3805.

2539 b. Foll. 18 (numbered 99–116); size 9 in. by 5 in.; indifferent Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; fourteen lines in a page.

Fragment of *Mallinātha's Ghaṇṭāpatha,* extending from ix. 62 to the end of *sarga* x.

Copied by *Bhaṭṭa Kāśīrāma.*

[GAIKAWAR.]

3806.

384. Foll. 174 (counted 196; nos. 62, 88, 168–187 being passed over); size 15¾ in. by 5 in.; modern Bengālī handwriting; eight lines in a page.

Bhagīratha Miśra's commentary, *Sarvamaṅgalā Tattvadīpikā,* on the *Kirātārjunīya.*

This MS. seems to have been derived from the same original as the text of this commentary in MS. 543*a* (no. 3799).

Foll. 44–50, apparently supplied by a different hand, contain *Bharatasena's* commentary on iii. 39–60; whilst in MS. 543*a* the two commentaries are likewise identical for the verses iii. 39–42 (but not for vv. 44–60).

The colophons of the several *sargas* are found: i., fol. 18*b*; ii., 34*a*; iii., 50*a*; iv., 58*b*; v., 71*a*; vi., 79*b*; vii., 87*b*; viii., 96*a*; ix., 104*a*; x., 113*a*; xi., 123*b*; xii., 129*a*; xiii., 137*b*; xiv., 147*a*; xv., 155*a*; xvi., 162*a*; xvii., 189*b*; xviii., 196*a*.

[H. T. COLEBROOKE.]

3807.

1307. Foll. 177; size 12½ in. by 4¼ in.; good Bengālī handwriting of 1802 A.D.; six lines in a page.

Harikaṇṭha's commentary, *Sārāvalī*, on the *Kirātārjunīya*.

See no. 3799, III., apparently derived from the same original as this MS.

Neither this, nor any other commentary on the poem, except that of *Mallinātha*, has been published.

The MS. was copied by *Sanātana* (foll. 1–82), and *Purandara* (pupil of *Govinda*).

In the pagination no. 32 is passed over, whilst no. 119 occurs twice.

[H. T. COLEBROOKE.]

3808.

898 d. Foll. 18; folio, size 15 in. by 10½ in.; clear, modern Bengālī handwriting; 18–20 lines in a page.

Kirātārjunīya-Sthūlatātparyārtha, an abstract of *Bhāravi's* poem; with English marginal notes, in Colebrooke's hand.

This summary does not differ materially from that printed at the end (pp. 221–33) of the first (quarto) Calc. edition (1814) of the poem with *Mallinātha's* commentary, and was probably prepared with a view to that publication. Cf. Gildemeister, Bibl. Sanscr., p. 63.

[H. T. COLEBROOKE.]

3809.

543e. Foll. 8; size 16⅞ in. by 10⅝ in.; clear Bengālī handwriting; European paper (watermark 1805); 15–30 lines in a page.

The same summary of the *Kirātārjunīya*, without notes. [H. T. COLEBROOKE.]

3810.

2607. Foll. 116+2; size 9¾ in. by 5½ in.; fair Devanāgarī writing; 10–15 lines in a page.

Śiśupālavadha, also called *Māgha-kāvya*, an heroic poem, in 20 cantos, by *Māgha*, son of *Dattaka*, and grandson of *Suprabha Deva*; with occasional extracts from *Mallinātha's* commentary on the margin.

The MS. was written by different hands; the oldest portion (foll. 8–30) about 1500 A.D.; whilst the remainder was supplied to fill up gaps at different times ranging from about 1600 A.D. (foll. 32–110) down to the end of last century (foll. 111–116). The first six leaves of the old MS. were replaced by seven leaves (c. 1650). Fol. 40, which contained the text of IX., vv. 15–29, is missing, and replaced by two leaves of an old MS. of different size appended at the end, and containing the text of IX. 14–38.

A French translation of the poem was published by H. Fauche (Paris 1863).

[GAIKAWAR.]

3811.

1098. Foll. 117 (numbered 116, no. 40 being double); size 12¼ in. by 4½ in.; good Devanāgarī writing of 1797 A.D.; nine lines in a page.

Śiśupālavadha. [H. T. COLEBROOKE.]

3812.

2078 a. Foll. 33; size 9 in. by 4 in.; indifferent Devanāgarī writing of about 1700 A.D. (fol. 11 supplied by a later hand); 7, sometimes 8, lines in a page.

The same work. *Sargas* I.–III.

[?]

3813, 3814.

3222, 3223. Foll. 1–360, 361–722; size $16\frac{3}{4}$ in. by $10\frac{1}{2}$ in.; good Bengālī handwriting; European paper; lines varying.

Māgha's Śiśupālavadha, accompanied by six different commentaries, written above and below the text, viz.:—

I. *Mallinātha's Sarvaṃkashā.* This commentary has been frequently published in India, along with the text of the poem.

II. *Candraśekhara's Saṃdarbhacintāmaṇi.* See no. 3820.

III. *Kavivallabha Cakravartin's Māghaṭīkā* or *Śiśubodhanī.* See no. 3823, apparently copied from the same original as this MS.

IV. *Subodhā,* by *Bharatasena,* son of *vaidya Gaurāṅgamallika.*

It begins:

प्रणम्य शम्भुं भुवनाधिनाथं
सपार्वतीकं भजदिष्टसिद्धिदं ।
गौराङ्गमल्लीकसुतः सुबोधां
माघस्य टीकां भरतः करोति ॥ १ ॥

यद्यपि टीकामस्य प्रज्ञा बहवो गरीयसीं चक्रुः ।
तदपि पठन्नृपपुत्रप्रीत्यै स्पष्टामिमां कुर्वे ॥ २ ॥

माघनामा नृपप्रणीतानेककविकवीन्द्रः शिशुपालवधं महाकाव्यं चिकीर्षुः सर्गबन्धो महाकाव्यमुच्यते तस्य लक्षणं ।°

This commentary is only carried on here as far as xvi. 5.

For another copy see Rāj. Mitra, ix., p. 251.

V. *Maheśvara Pañcānana's Māghatattvasamuccaya,* as far as xx. 43.

It begins: श्रियः । वसन् हरिर्मुनिं ददर्श स कीदृक् श्रीमति शासितुं जगत् श्रीमत्यः सीमन्तिन्यः तासां शासितुं शीलं येषां ते मुनयस्तान् तुम्नन्ति हिंसन्ति °

For *sargas* II.–V. of this commentary the *Śiśupālavadhavivecana,* or *Nirṇayabṛihaspati,* by *Bṛihaspati Miśra,* is substituted, the colophon of which runs thus: इति महींतापनीयकविचक्रवर्तिमिश्राचार्यश्रीमद्बृहस्पतिमिश्रकृते शिशुपालवधविवेचने निर्णयबृहस्पतौ ° सर्गः ॥

VI. *Lakshmīnātha Śarman's Sukhabodhinī.*

It begins: श्रियः । श्रियः पतिर्जगन्निवासो हरिः°

For another MS. with an introductory verse see no. 3821.

Colophon: इति श्रीविद्याविशारदश्रीमच्चतुर्वेदवंशीधरशर्मात्मजश्रीमन्नारायणपरायणश्रीनारायणशर्मसूनुना श्रीलक्ष्मीनाथशर्मणा विरचिते माघाख्यकाव्यव्याख्याने सुखबोधिन्याख्ये ° सर्गः ॥

Vol. I. contains the work as far as IX. 78.

[H. T. COLEBROOKE.]

3815.

2206 c. Foll. 28; size $8\frac{3}{4}$ in. by 4 in.; good Devanāgarī writing of about 1680 A.D.; 11 or 12 lines in a page.

Mallinātha's commentary on *Śiśupālavadha,* called *Sarvaṃkashā, sarga* I. [GAIKAWAR.]

3816.

2078 b. Foll. 20; size $9\frac{1}{2}$ in. by 4 in.; fair Devanāgarī writing (perhaps by the same hand as the last MS.); 14–16 lines in a page.

The same work. *Sarga* II.

[GAIKAWAR.]

3817.

2206 b. Foll. 76; size 9 in. by 4 in.; small, clear Devanāgarī writing of c. 1700 A.D.; 12 or 13 lines in a page.

The same work. *Sargas* III.–VI., and VII., vv. 1–38.

Foll. 72 and 73 are (together) only a repetition of fol. 71. [GAIKAWAR.]

3818.

1367 c. Foll. 2; size 9½ in. by 4¾ in.; good, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

A fragment of the same work, viz. *s.* I., v. 10, with the text of the verse. It was probably extracted for Colebrooke for some special object. [H. T. COLEBROOKE.]

3819.

2920. Foll. 148 (of which 31–42, 61–75 are wanting); size 15¾ in. by 3¾ in.; Nepalese writing of Nep. Saṃv. 905 (1785 A.D.); 9–14 lines in a page.

Tattvakaumudī, a commentary on *Māgha's* poem, by *Bhavadatta.*

It begins:

करतलधृतशैलं प्रौढविध्वंसतैलं
समरशमितकंसं योगिहृत्पद्महंसं ।
मुकुलितनयनायाः सादरं राधिकाया
हृदयमधिवसन्तं नौमि कृष्णं हसन्तं ॥
वामार्धे मातृबुद्धा तदनु पितृधिया दक्षिणार्धे पुरस्तान्
नैषा नासौ किमेतद्विविधमतिमता कार्त्तिकेयेन दृष्टा ।
वक्षःक्षिप्ताहिहाराभिरुचिरर(व)सनासक्तशार्दूलकृत्तिः
पायादर्धेन्दुचूडामणिमिलिततनुर्वाञ्छितं नो भवानी ॥
द्युपारसंसारपयोधिहेतवे
त्रिलोकसर्गस्थितिनाशहेतवे ।
कलङ्कहीनार्धशशाङ्ककेतवे
नमः शिवायैकविचिन्तितात्मने ॥
नोवल्लभागुणचयोपचितापि माघे
जाड्यापहापि मनसस्तनुते प्रमोदं ।
तावत्प्रकाशयति नो विपपान्विविच्य
[चेत्कौमुदी तु]रवबोधपदानु – –[1] ॥

For a MS. of cantos I.–X., see Rāj. Mitra, Notices, vii., p. 168.

Canto XIX. has the following colophon: इति श्रीभवदत्तकृतायां सारावलीटीकायामूनविंशतिः सर्गः ॥ In the other colophons the commentary is called *Tattvakaumudī.*

It ends: स्ववृत्तं नामवृत्तं श्रीशब्दालंकृतत्वात् काव्यस्य प्रतिसर्गसमाप्तौ श्रीशब्दप्रयोगः ॥ इति नानागुणिमुकुटमयूखा-यितसदुपाध्यायश्रीभवदत्तविरचिता माघकाव्यस्य तत्त्वकौमुदी टीका समाप्ता ॥

वर्षे ऽश्विद्मगविन्दुरत्नकलिते भेपे(!) तु मासे शिते
स्वष्टम्यां कुजवारसंयुततरे यो भावदत्तीं शुभां ।
यन्त्यो ऽस्मावलि[ख]ड्रितानतरधीयों भाग्रचित्राभिधः(?)
सन्दृष्ट्वा जनकाभिधाननृपतेर्देशाक्षरं प्राक्तनं ॥

[B. H. HODGSON.]

3820.

718. Foll. 387; size 15¾ in. by 4 in.; good, modern Bengālī handwriting; six lines in a page.

Māghaṭīkā, also called *Sandarbhacintāmaṇi,* a commentary on the *Māghakāvya,* by *Candraśekhara,* son of *Vishṇu Paṇḍita.*

It begins: ओं नमो लिपिलम्बोदराय ।

यदनुध्यानमात्रेण तमो ऽपसरति क्षणात् ।
तदेव परमाश्चर्यं परं ज्योतिरुपास्महे ॥

आदौ महाकाव्याङ्गभूतं वस्तुनिर्देशं कुर्वन् कर्तव्यविघ्नविघातार्थं भगवतः कीर्तनं मङ्गलमाचरति ॥ श्रिय इति ॥ तथा च दण्डी । आशीर्नमस्क्रिया °

For another MS. of *sargas* I.–V., containing additional (partly corrupt) introductory verses (giving further particulars regarding the author's family), see Rāj. Mitra, Notices, ix., p. 137.

I. ends fol. 26*a*; II., fol. 56*b*; III., fol. 79*a*; IV., fol. 100*a*; V., fol. 121*a*; VI., fol. 144*a*; VII., fol. 162*a*; VIII., fol. 179*a*; IX., fol. 201*b*; X., fol. 220*b*; XI., fol. 237*a*; XII., fol. 256*a*; XIII., fol. 273*b*; XIV., fol. 293*b*; XV., fol. 311*b*; XVI., fol. 328*b*; XVII., fol. 342*a*; XVIII., fol 357*a*; XIX., fol. 375*b*; XX., fol. 387.

[1] °पदार्थसार्थान् R. M.

The commentator is well read in his subject, and quotations are frequent. Of former commentaries and commentators have so far been found mentioned: *Sarvaṃkashā*, fol. 208*a*; *Padmanābha* and *Bhavadatta*, *Dhṛitidāsa*, *Madhusūdana* [*e.g.* fol. 5*a*, on I. 4: समूढं पङ्कीकृतं ०। समूढं पङ्कमिति टीकाकृतः। शोषितमिति पद्मनाभः॥ fol. 5*b*, on I. 5: विपाको विशिष्टपक्वता हिमाधिष्ठितायां भुवि लताः पच्यन्त इति पद्मनाभः। मधुसूदनस्तु विपाको विरुद्धपाको हिमदाहकृतस्तत्र च हेतुस्तुहिनेत्याह॥ fol. 345*b*, on XVIII. 16: मानिना नग्नाः संसक्ताः। अनुचरास्तु मानिभिरादिष्टा नाम श्रावयन्ति स्वलज्जावशात् स्वयमनुक्ता सेवकैः श्रावयन्तीत्यर्थ इति पद्मनाभव्याख्या॥; fol. 6*a*, on I. 7: सुवर्णभूमिजनितसूत्रैः कृतोपवीतं सुवर्णवृक्ष इति मधुसूदनः। हिरण्मयो वीरुहः कल्पवृक्षस्तस्य वल्ली कल्पलतेति भवदत्तः। कल्पवृक्षस्य वल्लितन्तुभिर्महासूत्रैरिति धृतदासः। ० अन्ये तु घनमिव गुणैः कृतोपवीतमपि उपवीतं वेष्टनार्थ इति धृतिदासः। शरन्मेघानामपि तडिद्भवस्येवेति टीकाकृतः॥]. Besides *Dhṛitidāsa*, a *Dhṛitikara* is mentioned [*e.g.* fol. 247*b*, on XII. 40: प्रीत्या हर्षेण स्नेहेन वा लिहतीः जातिरियं। नियुक्तान् इति बलदासादयः। नियुक्तानिति(? वि०) धृतिकरः पठति। मातृभ्यो दूरीकृतानिति व्याचष्ट च। also foll. 271*a*, 293*a*, etc.]. Further, *Vallabha*, who is different from *Kavivallabha*, but perhaps identical with *Vallabhadeva* (Notices, iv. 163) [*e.g.* I. 1: मुनिं विशेषयति हिरण्येति हिरण्यगर्भो ब्रह्मा अङ्गशब्द उपचारान्मनसि वर्तते नारदस्य मानसत्वादिति वल्लभः।]. *Bharata* is quoted fol. 293*a* (on XIV. 87: श्लाघ्ये तत्रभवन्मुखा इति भरतः)—it is not *Bharatasena*, but probably the author of the *Nāṭyaśāstra*. Of other authorities quoted by the author may be mentioned: *Gajaśāstra* (fol. 341*b*), *Mahimācārya* (a rhetorician, probably *Rājānaka Mahiman*, the author of the *Vyaktiviveka*), fol. 2*a* (on I. 1: विभक्त्यन्तं हि प्रधानमित्यालंकारिकाः। तदुक्तं महिमाचार्येण। संबन्धमात्रार्थानां समासो ह्यवबोधयेत्॥); fol. 291*a* (on XIV. 75: इत्थंशब्दस्य क्रमभेदः स हि वामनशब्दादनन्तरं द्रष्टव्य इति महिमाचार्यः।); *Rudraṭa*, fol. 157*a*; *Vāmana*, fol. 309*b*; *Śabdabhedaprakāśa*, fol. 341*b*; *Saṃsārāvarta* (lex.), fol. 6*a* (on I. 7: घनान्तं स्वर्णगर्भा च मेदिनी यौवनं शरदिति संसारावर्तः।).

This commentary requires a fuller examination.

[H. T. COLEBROOKE.]

3821, 3822.

1112, 173. Foll. 1–272 & 273–544; size 12½ in. by 5¾ in.; fair Devanāgarī writing of 1808 A.D.; eleven lines in a page.

Sukhabodhinī, a commentary on the *Māghakāvya*, by *Lakshmīnātha Śarman*, son of *caturvedin Nārāyaṇa Śarman*, grandson of *caturvedin Vaṃśīdhara Śarman*.

It begins:

ओं नमस्कृत्य तत्पत्नीगुरुं गणपतिं मुनीन्।
सुव्याख्यां माघकाव्यस्य करोमि सुखबोधिनीम्॥ १॥

श्रियः पतिर्जगन्निवासो हरिः श्रीमति वसुदेवसद्मनि जगत् शासितुं वसन् सन् हिरण्यगर्भाङ्गभुवं मुनिं ददर्श। अथवा श्रियो हरिर्जगन्निवासः पतिः श्रीमति वसुदेवसद्मनि वसन् इव०

See above, nos. 3813-14.

I., fol. 33*a*; II., fol. 77*b*; III., fol. 107*b*; IV., fol. 131*b*; V., fol. 160*b*; VI., fol. 189*b*; VII., fol. 216*b*; VIII., fol. 239*a*; IX., fol. 267*a*; X., fol. 296*b*; XI., fol. 321*a*; XII., fol. 350*b*; XIII., fol. 372*b*; XIV., fol. 403*b*; XV., fol. 434*b*; XVI., fol. 459*a*; XVII., fol. 475*b*; XVIII., fol. 495*b*; XIX., fol. 525*b*; XX., fol. 544*b*.

The MS. also gives the full text of the verses as they are commented upon.

Only well-known *koshas* and grammatical *sūtras* seem to be quoted by the commentator.

It ends: श्रीकृष्णसंबन्धिवपुःप्रवेशानुकूलं कृतिमच्चैद्यधामकर्मकं अतीतवीक्षणमर्घः॥ ७९॥ इति श्रीमद्वेदविद्याध्यापकाचार्यश्रीमच्चतुर्वेदश्रीवंशीधरशर्मात्मजश्रीमच्चतुर्वेदश्रीनारायणशर्मसूनुना श्रीमल्लक्ष्मीनाथशर्मणा विरचिते माघकाव्यव्याख्याने सुखबोधिनीनामनि विंशतितमः सर्गः समाप्तिमगात्॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3823.

635. Foll. 268; size 15¾ in. by 5¼ in.; excellent, modern Bengālī handwriting; nine lines in a page.

Māghaṭīkā, also called *Śiśubodhanī*, by *Kavivallabha Cakravartin*. [A.]

For MS. B, apparently derived from the same original, or from this MS., see nos. 3813-14.

It begins:

यत्पक्षपातबलतः प्रसभं जडो ऽपि
वाचस्पतिं सपदि मूकयितुं समर्थः ।
तद्गौरवं चरणमन्वहमादरेण
चेतोरपूर्वजरजैः(?) प्रणमामि भावैः ॥
कृष्णाख्यं प्रणमामि धाम दिविषन्मन्दारमालागलं
धाराधृङ्ककनन्दवृन्दशिशिरश्रीपादपीठान्तकं(?) ।
यत्स्वातन्त्र्यमुपाददत्त्रिजगतां सृष्टिस्थितिव्यापदः
कर्तुं ते ऽस्य सुरारिभूतिरतुला(?) ब्रह्माच्युतत्र्यम्बकाः ॥
यद्यपि बहवो ग्रन्थाः सन्ति महान्तो निगूढभावार्थाः ।
तदपि च शिष्यहितैषी कुरुते टीकां स्फुटां द्विजः कश्चित् ॥

वस्तुनिर्देशप्रारम्भकं महाकाव्यलक्षणं संपादयन् शिशुपालवधचेष्टस्य श्रीभगवतः श्रीकृष्णस्य उत्तेजनार्थं भगवत्पाकशासनप्रेषितस्य देवर्षेर्दर्शनं प्रथमतो ग्रन्थकृत् प्रक्रमते । श्रियः ० ।

I. ends fol. 17*a*; II., fol. 37*b*; III., fol. 51*b*; IV., fol. 65*a*; V., fol. 80*a*; VI., fol. 95*a*; VII., fol. 107*a*; VIII., fol. 119*a*; IX., fol. 133*a*; X., fol. 147*b*; XI., fol. 159*b*; XII., fol. 171*a*; XIII., fol. 180*b*; XIV., fol. 192*a*; XV., fol. 203*b*; XVI., fol. 218*a*; XVII., fol. 230*b*; XVIII., fol. 243*b*; XIX., fol. 259*a*; XX., fol. 268.

This commentary is evidently a different one from the *Śiśupālavadhaṭīkā* of *Vallabhadeva*, described in Rāj. Mitra's Notices, iv., p. 163. *Sarga* XI. (from which that MS. commences) begins in the present MS.: अथ मालिनीछन्दसा एकादशः सर्गः प्रभातवर्णनं सर्गार्थः ॥ श्रुतिसमधिक ० ॥ मागधा वन्दिनः रात्रेः परिणतिं समाप्तिं इत्यनेन वक्ष्यमाणप्रकारेण माधवाय श्रीकृष्णाय प्रणिजगदुः उक्तवन्तः । यदभिप्रेत्य धात्वर्थे इति संप्रदानसंज्ञा । किंभूताः पञ्चमं स्वरभेदं पीडयन्तः उच्चारयन्तः । किंभूतं ऋषभेण ऋषभाख्यस्वरे हीनं तथा श्रुतिसमधिकं श्रुत्या ध्वनिविशेषेण बहुलं ०

On the two author's names see also above, p. 1434*b*.

The present commentary further concludes with the explanation of verse xx. 79 (श्रिया जुष्टं ०): – – किंभूतं वैष्णवं वपुः । धाम तेजः स्वरूपं (thus omitting the *Kavivaṃśavarṇana*, vv. 80-84) ॥ इति श्रीकविवल्लभचक्रवर्तिकृतायां [शिशुबोधन्यां c. II., IV.] माघटीकायां विंशतितमसर्गविवरणं ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3824.

708. Foll. 138; size 16¼ in. by 5 in.; modern Bengālī handwriting (foll. 10-76 by a different, less readable, hand from the rest); 10-13 lines in a page.

Māghatattvasamuccaya, a commentary on the *Māghakāvya*, by *Maheśa Pañcānana*.

It begins as above, no. 3813, and is likewise left unfinished, ending with xx. 44. Here also for *sargas* II.-V. *Bṛihaspati Miśra*'s commentary is substituted. The two MSS. are, in fact, derived from the same original, if not one from the other.

I. ends fol. 9*a*; II., fol. 24*a*; III., fol. 32*b*; IV., fol. 39*a*; V., fol. 45*b*; VI., fol. 51*a*; VII., fol. 55*b*; VIII., fol. 60*a*; IX., fol. 66*a*; X., fol. 72*a*; XI., fol. 76*b*; XII., fol. 83*a*; XIII., fol. 88*b*; XIV., fol. 96*b*; XV., fol. 106*b*; XVI., fol. 114*a*; XVII., fol. 119*b*; XVIII., fol. 126*a*; XIX., fol. 135*a*.

Quotations are rare, those deserving to be mentioned in *s*. I. being: *Vaijayantī* (lex.), fol. 5*b*; and *Vṛittikāra* on I. 15: न्यवोविशदित्यासनस्य कर्मत्वं । न तत्र परिक्रमणे संप्रदानमिति (*P.* I. 4, 44) अन्यतरस्यांग्रहणानुवृत्तेर्व्यवस्थितविभाषा यथा पापे ऽभिनिविशादय इति वृत्तिकारः (?*Kāś. V.* on I. 4, 46), fol. 3*b*.

[H. T. COLEBROOKE.]

3825.

2647. Foll. 134; size 10½ in. by 4¼ in.; fair Devanāgarī writing of about 1650 A.D.; twelve lines in a page.

Naishadhīyacarita—also called *Naishadha-carita*, or (in S. India) *Naishadhakāvya*—an heroic poem, by *Śrī-Harsha*, son of *Hīra* and *Māmalla Devī*.

The *Pūrva-Naishadhīya* (I.–XI.) is on 68, the *Uttara-Naishadhīya* on 66 leaves.

Cf. Berl. Cat., nos. 524–28; Cat. Bodl., nos. 200–203.

Regarding the author's probable age—the second half of the 12th century (or possibly two or three centuries earlier)—cf. Bühler's articles, Journ. Bomb. Br. As. Soc., x., p. 31 seqq.; xi. 279 seqq.; also his Rep. 1874-75, p. 8; and the discussion on these in the Ind. Antiquary, vols. i.–iv. [GAIKAWAR.]

3826.

1353. Foll. 141 (counted 142; no. 6 being passed over); folio, size 11 in. by 6¾ in.; good, clear Devanāgarī writing of 1797 A.D.; twenty-three lines in a page.

The same work.

[H. T. COLEBROOKE.]

3827.

1852. Foll. 58; size 11 in. by 4¾ in.; fair Devanāgarī writing of about 1550 A.D.; thirteen lines in a page.

Pūrva-Naishadhacarita, sargas I.–XI.

The bottom line of the first, and top line of the second page of foll. 11–29 have suffered somewhat.

[DR. JOHN TAYLOR.]

3828.

2101. Foll. 125, one of which (56) is wanting; size 9½ in. by 4 in.; good, large Devanāgarī writing of about 1600 A.D.; seven lines in a page.

Naishadhīyacarita, sargas I.–VIII.

The missing leaf contained IV., verses 54–61.

[GAIKAWAR.]

3829.

2825a. Foll. 8; 4to, size 7½ in. by 9 in.; good Devanāgarī writing; European paper; 19–23 lines in a page.

Naishadhacarita, sarga I.

Copied in half-verse lines for Wilkins.

[SIR CHARLES WILKINS.]

3830, 3831.

3207, 3208. Foll. 642 & 438; size 17 in. by 10½ in.; neat Bengālī handwriting; European paper (watermark 1806); number of lines varying.

Naishadhacarita, both parts, accompanied by four commentaries, written above and below the text.

Vol. I., foll. 542 (counted 538; nos. 332, 333, 372, 373, 518 being double, and no. 242 passed over) brings the poem down to IX. 103; whilst vol. II. contains the rest of the *Pūrva-Naishadha* (foll. 539–640, in which, however, nos. 605, 606 are passed over), and the *Uttara-Naishadha* (foll. 1–438). A list of contents, on 9 leaves, concludes this volume.

The commentaries are as follows:—

I. *Naishadhīyaprakāśa*, by *Nārāyaṇa*, son of *Narasiṃha Paṇḍita*, surnamed *Vedarkar*, and *Mahālasā*. [A.]

It begins:

> वैदेही यस्य वामे जयति जयजनिर्देशिणे[1] लक्ष्मणो ऽपि
> श्रीमानग्रे हनूमानतुलबलचयो हस्तविन्यस्ततत्त्वः ।
> कोदण्डं काण्डमेकं दधदहितकुलध्वंसकारी समन्तात्
> अव्यादव्याजभव्याकृतिसलिलनिधिर्जानकीजानिर-
> [स्मान् ॥ १ ॥ ० ३ ॥
> नत्वा श्रीनरसिंहपण्डितपितुः पादारविन्दद्वयं
> मातुश्चापि महालसेत्यभिधया[2] विख्यातकीर्तेः क्षितौ ।
> श्रीरामेश्वरसीतयोः सुमनसोर्गुर्वोरगर्वो यथा-
> बुद्धि श्रीनिषधेन्द्रकाव्यविवृतिं निर्मीति नारायणः ॥४॥

Cf. Weber, Berl. Cat., no. 530; Aufrecht, Cat. Bodl., nos. 204–7; Rāj. Mitra, Notices, vi., p. 164.

This commentary has been published, along with the text, by *Paṇḍit Śivadatta* (Bombay, 1894); the *Pūrva-Naishadha* also at Benares (1879); and the *Uttara-Naishadha*, by Röer, in the Bibl. Ind. (1855).

The commentary on *sarga* XVII. is stated in the colophon—both in A and B, as well as in the Oxford MSS.—to belong to the *Naishadhacaritabhāvadyotanikā* of *Śeshārāmacandra* (mentioned in *Śivadatta's* introduction amongst the 23 known commentators); but the two editors of the *Uttara-Naishadha*, whilst giving the same commentary as these MSS., make no allusion in the colophon of this canto to any difference of the authorship of it from the rest of the work.

II. *Sārasarasvatī*, by *Bhavadatta* or *Bhavadeva* (foll. i. 432*b*, 487*a*; ii. 98*b*), son of *Devadatta*, grandson of *Nayaśarman*, and great-grandson of *Divākara*.

In the margin this commentary is marked (in Bengālī) as *Bhavadevīyā* as far as vol. ii., fol. 304, then *Bhavadatta*, भ० द०, or *Bhavadattīyā*.

It begins (cf. Rāj. Mitra, Not., vi., p. 271):

> नमामि वाचामधिदेवतां तां
> त्रिलोकलोकैकनिकेतनस्थां ।
> प्रसादमासाद्य यदीयमेव
> वागीश्वरस्यापि कवित्वशक्तिः ॥
> अस्यैव संप्रति महाकविभिः प्रणीता
> नानार्थबोधमधुरा विवृतिस्त्वनेका ।
> तेषां तदत्र तु समा(*r*. तुलना) न तथा ममैषा
> खद्योतपोततुलनैन(०व) यथेन्दुकान्तेः ॥
> वक्तुं सुधीरपि गुरूननुपास्य यस्य
> शक्नोति किंचिदपि नैव रहस्यमस्य ।
> काव्ये श्रमो ऽत्र विवृतौ कविपण्डितस्य
> हासाय किन्नु मम संप्रति बालकस्य ॥
> तथापि बाल्याच्चपलत्वमुच्चैर्
> अत्र प्रवृत्तो ऽस्मि विधातुमेतां ।
> टीकानवोधाद्विबुधो ऽपि वाच्ये
> बालस्य किं कृत्यविधौ विचारः ॥

It ends:

> गद्यपद्यमयी वाणी चम्पूरित्यभिधीयते ।
> तस्य काव्ये ऽयं द्वाविंशः सर्गो [निर्वर्तनं] गतः ॥
> [जातः शाण्डिल्यगोत्रे विमलतरगुणादादिदेवादिकर्णा[3]
> मिश्रो वाचस्पतिस्तत्प्रगुणतनयतां प्रापदप्राप्तदोषः ।
> धर्मादित्यस्ततो ऽभूज्जगति सुविदितो वार्चैतस्य नाम्ना
> मीमांसाबोधवेधाः सम ◡◡◡ महाकुन्तकुट्टारमल्लः ॥
> अजायत जगद्धराधर ◡ जेतृतुल्यस्ततो
> दिवाकर इति श्रुतः प्रथितधर्मकर्मा ततः । R.M.]
> अभूद्गुणमहानिधिस्त(०निधिः स) नयशर्मशर्मा सुतः
> श्रिया परमयार्थितो(०या युतो) जयति देवदत्तस्ततः
> तत्सूनुर्भवदत्त इत्यभिधया ख्यातो नलीये महा-
> काव्ये सारसरस्वतीमजनयद्यामत्र टीकां शुभां ।
> द्वाविंशो रसचन्द्रनेत्रगणिते वर्षे तथा लक्षणे
> सर्गस्तत्र तमीतपोऽपहतमः सर्गे तु साङ्गो ऽभ्यगात् ॥

Rāj. Mitra's MS. (from which the 1½ *ślokas* in brackets have been supplied) containing only the *pūrvārdha*, its final *śloka* does not give the date (? 1294 A.D.).

---

[1] Thus C, R. M., eds.; जगति जनगतिर्देशिणे A; जतिजननिर्देशिणे B.

[2] Thus C, eds.; महातमे० A, B; मदालसे० R. M.

[3] ? ० वार्कौ.

III. *Naishadha-vyākhyā* or *vivṛiti*, by *Paramānanda Cakravartin.*

It begins:

रामचन्द्रगुरुपादभावना: सर्वलोकपरिवीतयातना: ।
नैषधीयमनु योजना मया कर्तुमिष्यत अरं (!) समासत: ॥
नैषधस्य विवृतेरनुक्रमो भूरि सद्भिरपि वा कृतो यदि ।
भ्रातृवर्गपरितोषकारणादेष केन पुनरेव तन्यते ॥

The author's name is given at the end of the comment on each of the verses I. 1–23; and then not again till the end of canto IV. (fol. 256*a*), and in the colophons of the subsequent cantos, as far as XIII. 35, when this commentary is discontinued altogether.

But, in reality, *Paramānanda's* commentary only reaches as far as IV. 94 (fol. 243*a*), after which what here passes under his name is really the commentary of *Mahādeva Bhaṭṭācārya*, as even a cursory comparison with MS. 381 (no. 3838) shows. In the margin, at the beginning of the comment on each verse, the commentary is throughout marked *Paramānandīyā*, except at the beginning of the comment on I., where, in the margin, the author is called *Rādhākṛishṇacakravartin*, whilst, at the end of the comment on that verse, the (first part of this) name has been corrected into *Paramānanda(-kṛitā vyākhyā)*.

IV. *Subodhā*, by *Bharatasena*, son of *vaidya Gaurāṅgamallika.*

It begins:

नत्वा शङ्करजातं वैद्याद्गौराङ्गमल्लिकाज्जात: ।
श्रीभरतस्तनुते ऽमूं नैषधटीकां सुबोधाख्यां ॥

महाकवि: श्रीहर्षो नैषधीयचरितं नाम महाकाव्यं चिकीर्षु:० वस्तुनिर्देशरूपं महाकाव्यलक्षणं प्रणयन्नाह । निपीयेत्यादि ।०

It ends: एवमष्टादशभिर्नलभैमीविलासावच्छिन्नश्चतुर्थ: परिच्छेद: ॥ इति हरिहरखानवंशसंभवगौराङ्गमल्लिकात्मजश्रीभरतसेनकृतायां नैषधीयटीकायां द्वाविंशति[तम]: सर्ग: ॥

[H. T. Colebrooke.]

3832.

1955. Foll. 131 (counted 130, no. 82 being double); size 10 in. by 4½ in.; good Jaina writing of about 1600 A.D.; 21–24 lines in a page.

Naishadhīyacarita, sargas I.–X.; with a concise commentary, called *Naishadhadīpikā*, by *Narahari*, son of *Svayambhū* (held in reverence by some king in the Telinga country) and *Nālamā*, and the pupil of *Vidyāraṇya Yogin.*

It begins:

पारं प्रबंधांबुनिधे: प्रयातु
यत्न: किल स्यादपराश्रयाय ।
हेलाविनिर्धूतसमस्तविघ्नं
हेरंबमालंबनमाश्रये ऽहं ॥ १ ॥

त्वदनुग्रहलेशमात्रलोभाद्
इयमुच्छृंखलगामिनी मनीषा ।
अपकर्षति मामगम्यभूमौ
वरदा मे भव शारदे नमस्ते ॥ २ ॥

अज्ञानतिमिरपाटनपटीयसीं शुभगुणोदयोल्लसितां ।
नीराजनाय करवै प्रदीपिकां काव्यसम्राज: ॥ ३ ॥

न मम मतिविलासो वासनाभ्यासजवो
विविधबहुनिबंधस्कंधसंवाहनं वा ।
तरलयति मनो मे केवलं नैषधीयं
चरितमखिललोकश्लोकनीयं कवेश्च ॥ ४ ॥

समुत्सहे गूढरसार्थसारं
विगाहितुं काव्यमिदं जडो ऽपि ।
अजातदंता अपि खंडगोलं
कुतूहलादाकलयंति बाला: ॥ ५ ॥

असंनिधावन्यनिबंधनानां
कदापि कुर्यादुपकारमेतत् ।
तरंगिणीनां तरणेरभावे
तुंबीफलेनापि तरंति पूरं ॥ ६ ॥ ०८ ॥

प्रमादाशक्त्यादेरिह महति गंभीरगहने
सतामप्यर्थानां क्वचिदपि निबंधो ऽपि न भवेत् ।
अथाप्यस्मादेतन्न खलु मम दोषाय निखिलं
समुच्चेतुं शक्त: क इव जलधौ रत्ननिचयं ॥ ९ ॥

विषमे काव्यहेमाद्रौ स्खलतो मे पदे पदे ।
विबुधाः करुणाः सारा: संतु संतो ऽवलंबनं ॥ १० ॥

I. ends fol. 21*b*; II., fol. 32*b*; III., fol. 45*b*; IV., fol. 59*b*; V., fol. 73*a*; VI., fol. 83*a*; VII., fol. 92*b*; VIII., fol. 102*b*; IX., fol. 128*a*; X., fol. 130*b*.

It ends: व्यरंसीत् व्याङ्परिभ्यो रम इति परस्मैपदं । शेषं व्याख्यातचरं ॥० इति नैषधदीपिकायां दशमः सर्गः ॥०॥

यं प्रासूत त्रिलिंगक्षितिपतिसततताराधितांह्रिः स्वयंभूः
पातिव्रत्यैकसीमा सुकविनरहरिं नालमा यं च माता ।
यं विद्यारण्ययोगी कलयति कृपया तत्कृतौ दीपिकायां
स्वैरं नीराजितो ऽभूदतिललितपदो दिग्मितो सर्ग एषः ॥

For a MS. of the complete work see Rāj. Mitra, Notices, iv., p. 101.

[DR. JOHN TAYLOR.]

3833–3835.

960, 961, 962. Foll. 324, 335, and 359; size 9¾ in. by 4 in.; fair Devanāgarī writing of 1797–98 A.D.; 8–12 lines in a page.

Naishadhīyaprakāśa, by *Nārāyaṇa*, son of *Narasiṃha Paṇḍita Vedarkar*, without the text. [B.] Rather incorrect.

For MS. A see nos. 3830, 3831.

The MS. is made up from copies in two or three different hands, and each canto is paged separately:—

Vol. I.: *sargas* I.–VIII., foll. 69, 44, 52, 38, 43 (counted 44, no. 18 being double), 26, 30, 22. *Sarga* IV. is dated Saṃvat 1854.

Vol. II.: *sargas* IX.–XVI., foll. 47, 27, 40, 47, 39, 43, 40, 52. *Sarga* IX. is dated Saṃvat 1835.

Vol. III.: *sargas* XVII.–XXII., foll. 91, 60, 40, 48, 68 (counted 66, no. 53 occurring thrice), and 52. The commentary on canto XVII. is by *Śesharāmacandra*; see above, p. 1437*a*.

[H. T. COLEBROOKE.]

3836.

2534a. Foll. 49 (missing fol. 2) & 30 (missing fol. 4); size 10½ in. by 4½ in.; good Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; eleven lines in a page.

Naishadhīyacarita, *sargas* I. and II., with *Nārāyaṇa's Prakāśa*. [C.]

Fol. 1 is badly injured on the right-hand side.

[GAIKAWAR.]

3837.

227. Foll. 237; size 15 in. by 4¾ in.; good, modern Bengālī handwriting; 8–10 lines in a page.

Bharatasena's Subodhā on the *Pūrva-Naishadha* (*sargas* I.–XI.), without the text.

The MS. was copied by three different hands: *sargas* I. and II., ending on foll. 37*a* and 56*b*, by one hand; *sargas* III. and IV., ending on foll. 90*b* and 120*b*, by another; and *sargas* V.–XI., ending on foll. 132*b*, 142*a*, 159*b*, 175*a*, 198*b*, 204*b*, and 237*a*, by *Bholānātha Śarman.*

[H. T. COLEBROOKE.]

3838.

381. Foll. 112; size 16 in. by 5¼ in.; good, modern Bengālī handwriting; nine lines in a page.

Naishadhīyaṭīkā, a commentary on the first part (*sargas* I.–XI.) of *Harsha's* poem, by *mahāmahopādhyāya Mahādeva-śarman bhaṭṭāchārya.*

It begins:

श्रीरामचरणौ नत्वा महादेवाख्यशर्मणा ।
नैषधीयप्रबन्धो ऽस्मिन्नतिसंक्षिप्य लिख्यते ॥
तत्र द्वाविंशतिः सर्गाः श्रीहर्षकविना कृताः ।
नलभैम्यभिधाप्राप्तशिष्टदुर्गागुणैः प्रियाः ॥
तत्रादौ भीमजारूपश्रवणाद्विरहीभियात् (० भयात्) ।
गत्वा वनं सरस्तीरे धृत्वा हंसं नलो ऽत्यजत् ॥

द्वाविंशत्यवतारसर्गविलसच्छोभश्चतुर्वर्गदः
श्रीहर्षान्वयभृत्परिष्कृततनुर्व्याख्यातिसंस्कारया ।
तत्तद्वादिमतान्वितो नलगुणप्रेष्ठो विदीप्रोदया
नानालंकृतिमान् विभातु हृदये विष्णुः प्रबन्धो ऽप्ययं ॥
तत्रादौ महाकाव्याङ्गभूतं वस्तुनिर्देशमाह ।
निपीयेति °

I. ends fol. 16*a*; II., fol. 25*b*; III., fol. 35*b*; IV., fol. 44*a*; V., fol. 53*a*; VI., fol. 61*b*; VII., fol. 71*a*; VIII., fol. 77*b*; IX., fol. 89*a*; X., fol. 100*b*; XI., fol. 112*a*.

It ends (without colophon): शृङ्गार एवामृतं तस्य चन्द्रे यथा चन्द्रो ऽमृताश्रयः तथायमपि शृङ्गाररसाश्रय इत्यर्थः ॥

The colophons of the other cantos give the author's full name and title. On the last page Colebrooke's Paṇḍit calls him *Mahādeva Vidyāvāgīśa*. [H. T. Colebrooke.]

3839.

1284. Foll. 107 (counted 117, nos. 40–49 being passed over); size 13 in. by 4¾ in.; modern Bengālī handwriting; seven lines in a page.

Naishadhaṭīkā, or *Manohāriṇī*, a commentary, by *Śrīvatsa*, son of *Narahari* and *Lakshmī*. A fragment extending from the beginning to IV. 55. Rather incorrect.

It was perhaps copied from a MS. the first leaf of which was wanting.

It begins: निपीय । स नलो नाम राजा आसीत् वृत्तः किंभूतः सितच्छत्रितं श्वेतातपत्रीकृतं कीर्तिमण्डलं येन स निजराज्यस्य एकच्छत्र एव °

The three cantos end with the following verse-colophons:—

I. श्रीवत्सं यमजीजनत् शुलिगाश्लाघ्यः(!) सतामग्रणीर्
धीमान् श्रीनरसिंह इत्यवहितो(!) लक्ष्मीश्च लक्ष्मीरिव ।
तेनेयं रचिता नलीयचरि[ते] टीका मनोहारिणी
या तस्या अयमादिमो विशिलितः(!) सर्गो निसर्गोज्ज्वलः ॥

II. यमजनयन्नरसिंहो नरसिंहगद्वीमान्(?) ।
तत्कृतटीकाग्रन्थे द्वैतीयीको ऽगमत्सर्गः ॥

III. अजीजनद्यं नरसिंहशर्मा
ख्याता सता संसदिसद्गुणेये ।
टीका कृता तस्य नलीयवृत्ते
काव्ये तृतीयो गत एष सर्गः ॥

It breaks off abruptly, at the end of the last leaf, at the beginning of IV. 55: शशाङ्कलङ्क । तं भूत- [H. T. Colebrooke.]

3840.

715. Foll. 50; size 16 in. by 6 in.; careless, modern Devanāgarī writing; 8 or 9 lines in a page.

Fragment of a commentary on the *Naishadhacarita* (viz. on XXII. 38–150), being, in the main, a more or less literal reproduction of *Nārāyaṇa's* comments. Rather incorrect.

It ends: संयोगिना वाभिषेकं करोति तर्कः । शार्दूलविक्रीडितं छंदः ॥ समाप्तो ऽयं द्वाविंशतिसर्गः ॥ श्रीहर्षमिति । अर्थं पूर्ववत् ॥ °

[H. T. Colebrooke.]

3841.

1462. Foll. 50; size 8½ in. by 4½ in.; excellent Devanāgarī writing of 1620 A.D.; 11 or 12 lines in a page.

Rāghavapāṇḍavīya, an heroic poem, in 13 cantos, relating in the same words the double story of the *Rāghavas* and *Pāṇḍavas*; composed by *Kavirāja Paṇḍita*, under the patronage of King *Vīra Kāmadeva* of *Jayantīpura*, of the *Kādamba* race.

See Colebrooke, Misc. Ess., II. 98 (2nd ed., II. 89); Oxf. Cat., p. 121*a*.

Date of MS.: संवत् १६७७ समये पौषशुक्ला ८ भृगुयुता लि ° श्रीधरजगन्नाथ उपाध्यायसुतु ॥

[H. T. Colebrooke.]

3842.

974. Foll. 173 (fol. 134 of which is missing); size 14 in. by 6½ in.; indifferent Devanāgarī writing of 1710 A.D.; number of lines varying.

Rāghavapāṇḍavīya, with a commentary, called *Rāghavapāṇḍavīya-Prakāśa*, composed by *Śaśidhara* for King *Amarasiṃha*, son of *Rudrasiṃha.*

The commentary begins:

वैकुण्ठः किंस्विदेष द्विजपतिककुदो नाकपाली कपर्दी
प्रालोलाहीनमानाकलिततनुधनं भूतिमान् किं पिनाकी।
किं वा पीताम्बरो न प्रमथपरिवृढः श्यामकण्ठोऽपि भास्वर्
इत्थं पायादपायादविदितविभवो माधवो माधुवो[1] वः॥१॥
हेरंबमम्बाकरकुड्मलाग्रसंतानतापाकृतरोषदोषं।
घाणमातुराकृष्टचलद्विलासमनोदकंदुकं नुमः॥ २ ॥
आसीदा सीमसिंधोरवनितलचलत्कांतितीव्रप्रतापो
भूमीपो रुद्रसिंहः समितिपरिपृतो[2] दुःखदद्दण्डधारी।
दायी रत्नान्यनर्घाण्यवरतसुहृदां वैष्णवानां वरिष्ठः
सम्राकूपारपारगमविमलयशोराजहंसः प्रभावी॥ ३ ॥
सूनुस्तस्य महादयोऽमरमहीपालो नृपालाग्रणीर्
आदृत्याग्रगुणं गुरुं गुरुमताभिज्ञं गुरावामरं(!)।
शांतोदः परचित्रकं(?) शशिधरं(०रः) सीमाकृतां कृत्यवित्
काव्ये राघवपांडवीयचरिते टीकां विधत्ते सुधीः॥ ४॥
तत्रादौ कविराजो ग्रंथसमाप्त्यर्थं देवतानमस्काररूपं मंगलं कुर्वन्नाह। स्वाधिष्ठानेति०

Fol. 1 has been supplied by a more modern hand. Foll. 2 and 3, being somewhat damaged, have been repaired, and a modern hand has added marginal and interlineary glosses. The missing leaf (134) contained x. 31–34.

This commentary (without the introduction) has been printed, along with the text of the poem, in the *Kāvyamālā* (1896).

The colophon runs as follows: इति समस्तप्रक्रियाविराजमानरिपुराजकंसनारायणश्रीनारायणचरणपरायणमहाराजाधिराजाधिराजश्रीमदमरसिंहकारिते(०श्रीमदनसिंहकारिते fol. 26*a*) महाश्रीशशिधरकृते राघवपांडवीयप्रकाशे त्रयोदशः सर्गः॥ संवत् ११६१ मिति वैशाखवदि तिज्ञी वारमंगरके लीषा मुकाम वणारसी पोथी गोसाइ लाल मुकुंदजोग्य हय खव भवाणीदास कास्थ वासी महला पालिस पुरा॥

Cf. Weber, Berl. Cat., no. 531.

[H. T. COLEBROOKE.]

3843.

465. Foll: 73; size 12 in. by 4⅜ in.; careless, modern Devanāgarī writing; 13–15 lines in a page.

Rāghavapāṇḍavīyaṭīkā Săracandrikā, by *Lakshmaṇa Paṇḍita*, son of *Śrīdatta* (or *Gojādatta*) *Sūri*, and disciple of *Uttamaśloka Tīrtha.*

The work has been printed in the *Grantharatnamālā* (Bombay, 1889).

The MS., which is rather incorrect, begins (slightly corrected):

पाणिनये गौतमये जैमिनयेऽनंतबादरायणये।
सर्वस्वं निजमेकं सद्विद्यातीर्थमुत्तमश्लोकम्॥ १॥
भास्वद्ब्रह्मज्ञानिवंशावतंसः
श्रीमद्गोजादत्तसूरिप्रसूतेः[3]।
दृब्धो विद्वल्लक्ष्मणस्य[4] प्रयासो
विश्वेशस्य प्रीतये शश्वदस्तु॥ २॥
गुरुपादावनुस्मृत्य श्रीरामायणभारते[5]।
आवश्यकपदान्येव विवरीतुं यतामहे॥ ३॥
निरस्तानर्थमद्वैतमखंदानंदमिच्छता।
आत्मा द्रष्टव्य इत्यादिरस्ति वेदांतडिंडिमः॥ ४॥
सर्वोपाधिविनिर्मुक्तिं सच्चिदानंदमद्वयं।
सं विज्ञातुमनीशस्य सुगुणोपासना गतिः॥ ५॥

---

[1] ? *read* माधुरो or ०वः साधवो.

[2] ० परिप्रतो MS.

[3] ०प्रसूतः *Granthar.*, whilst in repeating the verse at the end, it reads श्रीमद्गोजादत्तसूरिप्रसूतेः। '*gojā*' is evidently meant here as a synonym of '*śrī.*'

[4] विद्यालक्ष्मणस्य *Gr.*

[5] परमात्मानमानम्य श्रीनारायणभारते। *Granthar.*

साधर्यंतविमूढानामशक्येति(?) दयालवः ।
कवयः कृष्णरामादिवर्णनैरुद्धरंत्यमून् ॥ ६ ॥
विष्णुरेवेदमखिलमिति यद्यपि निश्चितं ।
तथापि नैतन्मंदानां मतिमारोहति द्रुतं ॥ ७ ॥
सर्ववेदैकसारस्य प्रणवस्याग्न्युपासनं ।
संसारतरणोपायं कोऽपि नोमिति(!) मन्यते ॥ ८ ॥
श्रुतिस्मृतिपुराणादिप्रसिद्धमहिमोर्जिता ।
काश्यामवस्थितिः कस्याप्यभाग्यस्य न दृश्यते ॥ ९ ॥
अतः परमसिद्धान्तमाद्यपद्यैः प्रदर्शयन् ।
रामधर्मात्मजव्याजं प्रस्तौति कविरीश्वरं ॥ १०[1] ॥

स्वाधि° ॥ अधिष्ठीयत इत्यधिष्ठानं°

It ends:

[आवश्यकश्लेषपदाशयैकविवक्षयानु]क्षणकांक्षणीयम्[2] ।
श्रीलक्ष्मणो राघवपांडवीयं व्याचष्ट विस्पष्टगभीरभावं ॥ १ ॥
उत्तमश्लोकपादाब्जरजोनिर्मृष्टचेतसः ।
दत्तसूरिसुतस्यैषा कृतिरस्तु सतां मुदे ॥ २ ॥
प्रमादतिमिरच्छन्नश्लेषाशयविशोधनीं ।
उपादद्ध्वमपाकृत्य मत्सरं सारचंद्रिकां ॥ ३[3] ॥

इति श्रीमत्पदवाक्यप्रमाणपारावारपारीणपरमहंसपरिव्राजकाचार्यश्रीमदुत्तमश्लोकतीर्थमहामुनिकृपाकटाक्षैकवीक्षितब्रह्म-ज्ञानिवंशावतंसश्रीदत्तसूरिसुतलक्ष्मणपंडितविरचिता राघवपांडवीयटीका सारचंद्रिका समाप्ता ॥

[H. T. Colebrooke.]

3844.

1177a. Foll. 50; size $13\frac{1}{4}$ in. by 6 in.; good, modern Bengālī handwriting; eight lines in a page.

Rāghavapāṇḍavīya-Sāramañjarī, a succinct commentary on *Kavirāja's* poem, by an unknown author. Incomplete.

It begins: प्रारिप्सितप्रतिबन्धकीभूतप्रत्यूहव्यूहविघाताय शिष्टाचारपरिप्राप्तदेवतानमस्कारात्मकमङ्गलमाचरन् शिष्यशिक्षार्थं ग्रन्थादौ तन्निबध्नन्नाह स्वाधिष्ठानेत्यदिना स्वस्याधिष्ठानं यत्र तच्च तत् असुजं चेति श्रीविष्णुनाभिकमलवर्तित्वात् तस्य रजःपुञ्जेन पिञ्जरा मूर्तिर्यस्य तस्मै । इच्छाधीनं जगत्सृष्टिकर्म यस्य एवंभूताय ब्रह्मणे विधात्रे नमः । एतेन स्वाधिष्ठानाख्यपद्मान्तर्वर्ति सर्वान्तर्यामि स्वकीयेच्छा शक्तिद्वारकजगत्कर्तृपरमात्मनमस्कारो ध्वनितः । विघ्नबाहुल्यशङ्कया मङ्गलान्तराण्यपि कुर्वन्नाह । तत्र समुचितत्वात् ब्रह्मशक्तित्वाच्च सरस्वतीमुपन्यस्याह । पुनातु वेत्यादि । °

The only reference that has been met with in the commentary is one to the *Ratnakosha*, fol. 35*a* (महेला महिलात[:] स्यात्).

It breaks off abruptly, at the end of fol. 50*b*, after the comment on xii. 9 (निर्यतीषु°), with the *pratīka* ॥ अरि(!) ॥

[H. T. Colebrooke.]

3845.

898c. Foll. 58; folio, size 15 in. by $10\frac{1}{2}$ in.; clear, modern Bengālī handwriting; 16–24 lines in a page.

Rāghavapāṇḍavīya - Sthūlatātparyārtha, an abstract of *Kavirāja's* poem.

The odd pages contain the story of the *Rāmāyaṇa*, the even pages that of the *Mahābhārata*.

English notes have been added by Colebrooke in the margins of the first three leaves.

[H. T. Colebrooke.]

3846.

2466. Foll. 283; size 10 in. by $4\frac{5}{8}$ in.; fairly written, in Devanāgarī, by two different hands, in 1532 A.D.; twelve lines in a page.

Bālabhārata, an heroic poem, epitomising the story of the *Mahābhārata*, in artificial style and metres, by *Amaracandra*, pupil of *Jinadatta Sūri* of the *Vāyaḍagaccha*.

---

1 Instead of vv. 4–10, the *Gr.* has the single verse:
अबोधध्वान्तसंपन्नश्लेषाशयविशुद्धये ।
इयं सद्भिरुपादेया सततं सारचन्द्रिका ॥ ४ ॥

2 ?°विवक्षया तु क्षणमक्षिणीयम् *Granthar.*; whilst the MS. omits the first part of the half-verse.

3 After this verse the *Granthar.* repeats the second introductory verse.

It is, like its prototype, divided into 19 *parvans;* and each of these again consists of one or more *sargas,* the total number of which amounts to 43. At the end of each *parvan* a verse is added by the author, computing—by the number of corresponding *anushṭubh* verses—the extent of the section.

It begins:

सतां परब्रह्म विलोक्य मार्गम्(° विलोकमार्गम्)
  अपंकिलं दूरितकंटकं यः ।
श्रीभारतं ब्रह्म ततान शाब्दं
  स श्रेयसे सत्यवतीसुतो ऽस्तु ॥ °

The work has been published in the *Paṇḍit,* vols. iv.–vi. (Benares, 1869–71), and in the *Kāvyamālā* (Bombay, 1894). A translation, in modern Greek, was published at Athens (1847)—from a MS. in his own possession—by D. Galanos; with an elaborate introduction by Tybaldos, who endeavours to identify the author with the lexicographer *Amarasiṃha.*

It ends with the *praśastisarga,* the last 10 verses of which (somewhat defective in the *Paṇḍit*) run as follows:

इति सुकृतनिधानध्याननिर्धारितायुर्-
  भुवमिव दिवमात्मध्यानपूतां स चक्रे ।
जनमनसि स जीवन्नेव रेजे तु तन्नन्-
  मतिविफलिततादृग्दुष्टयोगिप्रयोगः ॥ ३६ ॥
अमीभिस्त्रिभिरेव श्रीजिनदत्तादिनामभिः ।
सूरयो भूरयो ऽभूवंस्तत्प्रभावास्तदन्वये ॥ ३७ ॥
एकः प्रौढविवेकविभ्रमलतापुष्पेषुजित्
  तेषु श्रीजिनदत्तसूरिरुदयद्भूरिप्रभावो ऽभवत् ।
तादृग्विस्तृतहृन्निपीतनभसो यस्योचितं दिद्युते
  धीरोऽंभोधरसिंधुसिंधुरजयी व्याख्यासु शब्दो गुणः॥३८॥
श्रीविवेकविलासाद्यैर्यत्प्रबंधैः सहस्रशः ।
हतमोहतमो ऽकारि करैरिव रवेर्जगत् ॥ ३९ ॥
आयुष्यं कथयंति जंतुषु पयःसारः पयोधेः पुनः
  पीयूषं पृथिवीजुषामनिमिषीभावाय संभाव्यते ।
विद्यः श्रीजिनदत्तसूरिवचनं सारः सुधानामपि
  व्यक्तं मुक्तिमपि प्रयच्छति सतां यत्प्रीतमुत्प्रीतिकृत्॥ ४० ॥

श्रीजीवदेवसूरीणां त एव परमाणवः ।
जग्मुर्येदंगतां भेजे तद्गुणैस्तद्विधेव यः(?) ॥ ४१ ॥
श्रीवायटस्थाननिवासिनस्ते
  संभूय भूयस्तरहर्षभाजः ।
कदाचिदागत्य निवेशवेश्म
  जगुर्द्विजास्तं मुनिचक्रशक्रं ॥ ४२ ॥
मरुह्वातास्माकं भुवनजयिनी तस्य तनयौ
  तयोः संगो यस्यामजनि हनुमद्भीमभटयोः ।
तथा संक्षेप्यासौ पृथुरपि महाभारतकथा
  यथा स्वल्पाभिः स्यान्निपिभिरतिथिः कर्णपथयोः ॥४३॥
आज्ञापितस्तदिह कर्मणि सूरिभिस्तैः
  ख्यातः क्षितावमरचंद्र इति स्वशिष्यः ।
श्रीबालभारतमिति प्रततान काव्यं
  वीरांकमेतदविनश्वरमात्मनोऽंगं ॥ ४४ ॥
शस्ते प्रशस्तिसर्गे ऽत्र रंगत्कविगुरूक्रमे ।
निश्चित्य स्पष्टतां नीता नवाशीतिरनुष्टुभां ॥ ४५ ॥
चतुर्युक्तचत्वारिंशत्सर्गैरासन्ननुष्टुभां ।
षट्सहस्री नवशती पंचाशद्बालभारते ॥ ४६ ॥

इति श्रीजिनदत्तसूरिशिष्यपंडितश्रीमदमरचंद्रविरचिते बाल-भारतनाम्नि महाकाव्ये वीरांके चतुश्चत्वारिंशः प्रशस्तिसर्गः ॥ समाप्तं चेदं बालभारतं नाम महाकाव्यं ॥ सकलग्रंथसंख्या ६९५० ॥

निधिवसुशरचंद्रैः संमिते ऽब्दे सहोमा
  श्यमलपशुपतिथ्यां वासरे चेंदुसूनौ ।
समलिखदलवेशः सत्यविप्रस्य सूनुर्
  हरिमनुजमवाप्य प्राग्विभागे सहायं ॥ १ ॥

सुखावबोधार्थं ॥ स्वस्ति श्रीविक्रमार्कसमयातीतसंवत् १५८९ वर्षे मार्गशिरःशुद्ध १४ बुधे । ° [Gaikawar.]

3847.

957 b. Foll. 13; size $10\frac{1}{4}$ in. by 4 in.; fairly written in Devanāgarī; 11 or 12 lines in a page.

Gītagaurīśa, a poem, in 10 cantos, descriptive of *Gaurī's* affection and admiration for *Śiva,* by *Bhānudatta kavicakravartin.*

It is composed in the *śārdūlavikrīḍita* metre, interspersed with groups of (generally eight) verses to be sung to different tunes.

Since the extracts here given were made, the work has been printed, under the title '*Gītagaurīpatikāvya,*' in the *Grantharatnamālā* (Bombay, 1887-88).

It begins:

संध्यानृत्यविधौ भुजंगमपतेर्गीतामृतं शृखतः
प्रत्यक्षिस्खलितप्रमोदसलिलस्तोमे तनौ सर्पति ।
मौलेरुत्पथगा किमु त्रिपथगा जातेति शंकाजुषो
देवस्य त्रिपुरांतकस्य चकितं व्यालोकितं पातु नः ॥ १ ॥

भानोर्गीतं सुधास्फीतं शंभोर्डमरुडिंडिमः ।
विदुषां रसना रंगभूमिर्भारति नृत्यतां ॥ २ ॥

स्वांतश्चारिणि शैत्यकारिणि सुधाधाराचमत्कारिणि
ध्वांताकर्षिणि हव्यवर्षिणि नटन्नक्षत्रविद्योतिनि ।
मायाकच्छपपृष्ठरोहिणि सुधाधीशद्रुमद्रोहिणि
क्रीडाकल्पितवेषधारिणि पुरारातौ मनो मंडितु[1] ॥ ३ ॥

मालवरागेण गीयते ।

भ्रमसि जगति सकले प्रतिलवमविशेषं
शमयितुमिव जनखेदमशेषं
पुरहर धृतसमीरशरीर[2] जय भुवनाधिपते ॥ १ ॥

प्रवहसि मधुमथनं नवनीरदललितं
मरकतमणिमिव वक्षसि तुलितं
पुरहर धृतहिमवररूप[3] जय भुवनाधिपते ॥ २ ॥

क्षीरसिंधुलहरीरुचिरं रुचिवरजालं (रुचिजालं *Gr.*)
परमधाम किमु वहसि विशालं
पुरहर धृतहिमकररूप जय° ॥ ३ ॥

घनघनतिमिरचय (घनति° चयं *Gr.*) चिरमपगतशंकं
हरसि लग्नमिव जगतीपंकं
पुरहर धृतदिनकररूप जय° ॥ ४ ॥

कलयसि देवकुलं हविषा सानंदं
घन इव पयसा चातकवृंदं
पुरहर धृतयजमानशरीर जय° ॥ ५ ॥

वहसि ग्रहनिवहं परिहृतसंतापं
करुणतरो ऽपि (°तरोरिव *Gr.*) कुसुमकलापं
पुरहर धृतगगनाकार जय° ॥ ६ ॥

कपटकोलदशने रचयसि सविलासं
कुंददामगतमधुकरभासं
पुरहर धृतधरणीकाय जय° ॥ ७ ॥

वहसि शिखानिचयं हिमनिकरहरं (हिमसंघातहरं *Gr.*)
प्रेमतरोरिव शाखानिकरं (शाखानिचयं *Gr.*)
पुरहर धृतहुतवहदेह जय° ॥ ८ ॥

भानुदत्तरचितं शशिशेखरगीतं
भवतु श्रवणयुगलपुटपीतं
पुरहर धृतवसुमितरूप (°मितशरीर *Gr.*) जय° ॥ ९ ॥

के वा केलिकलाकलापकुशलाः क्रीडंति नो कामिनः
कांता कापि कदापि क्वापि शिरसा केनापि किं धार्यते ।
गंगां मूर्ध्नि दधासि नापि वहसि व्रीडां न धत्से भयं (कथं *Gr.*)
किं वा वाच्यमिदं निगद्य गिरिजा कुंजांतरं निर्ययौ ॥ ४ ॥°

The tunes which occur are: *asatirī* (fol. 8*b*), *āsāvarī* (foll. 3*b*, 10*b*), *karṇāṭa* (fol. 10*a*), *kinaṭa* (fol. 10*a*), *kedāra* (foll. 8*b*, 9*a*), *gurjarī* (foll. 4*b*, 7*b*), *gauḍī* (foll. 6*b*, 8*b*), *deva-gāndhāra* (fol. 11*b*), *deśāṅkha* (fol. 9*b*), *dharāśrī* (foll. 4*a*, 12*a*), *bhūpāla* (fol. 7*a*), *bhairavī* (fol. 10*a*), *mālava* (fol. 1*b*), *rāmagrī* (foll. 3*a*, 8*a*, 9*b*), *varāḍī* (foll. 5*a*, 5*b*, 6*a*, 6*b*, 8*b*), *vasanta* (foll. 2*a*, 5*a*), *sāmeri* (foll. 9*b*, 11*a*), *sāraṅga* (fol. 9*b*).

A characteristic feature of these songs is the occurrence of the poet's name in the last verse of each. Dancing is referred to several times.

It ends:

अर्धे वक्षसि शैलराजदुहिता वक्षोरुहि[4] स्फूर्जतः
संवीक्ष्य प्रतिबिंबमिंदुसुभगे भागे निजे वक्षसं (°सि) ।
स्वस्यापि स्तनमंडलांतरधिया[5] व्यालोलमालोकयन्
देवो दैन्यमपाकरोतु गिरिजादेहार्धहारी[6] हरः ॥ ९६ ॥

भवानी वर्तते यावदंगलग्ना[7] पुरद्विषः ।
विद्वत्कांतस्थिता[8] तावद्भानोर्वाणी विराजतां ॥ ९७ ॥

---

[1] मज्जतु *Gr.*, ? मंदतु.
[2] पुरहरकृतमारुतवेष *Gr.*
[3] कृतजलधिशरीर *Gr.* (कृत° throughout).

[4] ° दुहितुर्वक्षोरुहः *Gr.*
[5] स्तनमण्डलाङ्कुरधिया *Gr.*
[6] ° धारी *Gr.*
[7] नर्तनैर्याव° *Gr.*
[8] विद्वत्कण्ठगता *Gr.*

इति श्रीभानुदत्तविरचिते श्रीगीतगौरीशे महाकाव्ये पतौ[1] नाम दशमः सर्गः ॥ १० ॥

अक्षं मा स्पृश मा स्पृश प्रियविधेः पश्यात्मजं प्रेक्षकं
दूते साक्षिणमीक्षणेन दिशतोरन्योन्यदीयं मुहुः ।
ईषद्वक्रितपाशपातयुगदे पश्य द्विदायोच्छ्रिता
गौरीशंकरयोः परस्परजयोत्कर्षोक्तयः पांतु नः ॥ ९८ ॥
वीक्षाक्षं स्पृश भूतनाथ गिरिजे तत्किं किमाह(°त्य) स्वयं
प्रेक्षस्वापविधे(?) सुतं स्थितममुं पृच्छाथवा तत्पुनः ।
इत्थं पाशकचक्रपातयुगदे पश्य द्विदायोन्विता(?)
गौरीशंकरयोः परस्परजयोत्कर्षोक्तयः पांतु नः ॥ ९९ ॥

शके १६४८ पराभवसंवत्सरे ज्येष्ठमासे कृष्णपक्षे अमवास्या मंदवासरे तद्दिने समाप्तः ॥

देवश्रीपतिपुत्राय आपदेवाय धीमते ।
बाजीना[2] लिखितो गीतगौरीशो ऽयं निवेदितः ॥

[H. T. Colebrooke.]

3848.

2548. Foll. 108; size 13¾ in. by 5¼ in.; good Devanāgarī writing of 1696 A.D.; nine lines in a page.

Śrīkanṭhacarita, a poem, in 25 cantos (*sarga*), celebrating *Śiva*'s victory over the *Asura Tripura;* composed—about 1140 A.D., according to Professor Bühler—by *Kavirāja Rājānaka Maṅkha* (or *Maṅkhaka*), a Kaśmīr poet, son of *Viśvāvarta* (colophons and comm.; *Viśvavarta*, III. 35), and grandson of *Manmatha* (यः प्रवरपुरभूमौ प्रसिद्धिमगमत् comm., III. 31).

It begins:

जीयात् कृतानंगपतंगदाहः खट्वांगिनो नेत्रशिखिप्रदीपः ।
यस्यांतिके शुभ्रदशानिवेशश्रियं किरीटेंदुकराः श्रयंते ॥ १ ॥
तनोतु भूतिं दहतादघानि स शूलिनो लोचनपावको वः ।
धूमानभिज्ञो ऽपि रतेरजस्रमश्रुस्रुतेर्यो ऽजनि सूत्रधारः ॥ २ ॥

---

[1] ? इति श्रीभानुदत्तकविविरचिते गीतगौरीपतौ काव्ये दशमः सर्गः ॥ *Gr.*, omitting the two additional verses of our MS.

[2] *r.* वाजिना.

It ends: इक्षुक्षीरसधर्म° ॥ १५२ ॥ पितुर्विभ्राजमस्य° ॥ १५३ ॥ कठिनपदस्तन° ॥ १५४ ॥ अभिनवरसमृद्वी° कविता मंखस्य मदिरेव ॥ १५५ ॥ इति राजनविश्वावर्त्तकसूनोर्महाकविवरराजानमंखकस्य(श्रीराजानकविश्ववर्त *Kāvy.*) कृतौ श्री[कंठचरिते broken] महाकाव्ये पंचविंशः सर्गः ॥

The colophon of the third canto runs thus: इति राजानविश्वावर्त्तसूनोः श्रीकाश्मीरचरिततंत्रपतेर्महाकविराजराजानकश्रीमंखकस्य कृतौ श्रीकंठचरिते° ॥

Foll. 68–107 are more or less injured on the right-hand side, whilst the last leaf has a piece wanting on the left side.

See G. Bühler, Detailed Report, pp. 50–52; and ib., Extracts, p. c.

[Gaikawar.]

3849.

2033. Foll. 176; size 14½ in. by 5¼ in.; very good Devanāgarī writing of about 1600 A.D.; eleven lines in a page.

Śrīkanṭhacaritavivṛiti, a commentary on *Maṅkha's* poem, by *Jonarāja*, son of *Bhaṭṭa Nonarāja*, and grandson of *Laularāja*. A good manuscript.

Text and commentary have been published in the *Kāvyamālā*, vol. i. (Bombay, 1887).

It begins:

उदेति यस्यां प्रकटीभवन्त्यां
तिरोहितायां गलतीव विश्वम् ।
रविप्रभेवास्तु तमो हरन्ती
दृशः प्रबोधाय सरस्वती वः ॥ १ ॥
श्रीलौलराजसुतपण्डितभट्टनोन-
राजात्मजः सहृदयैर्विहिताभ्यनुज्ञः ।
काव्ये पुरारिचरिते कुरुते ऽभियोगं
वाच्यार्थमात्रविवृतिं प्रति जोनराजः ॥ २ ॥
शेषार्थयोरिह विवक्षितबालबोध(विहस्तित° *K.*)-
श्रद्धाप्रतीतिररणिस्थहुताशतुल्या ।
कष्टेन यस्य सुचिरादुपतिष्ठते ऽन्नं
मांसस्पृहा भवति तस्य हि हासहेतुः ॥ ३ ॥ °

It ends:

श्रीकण्ठकाव्यविवृतिं विरचय्य जोन-
राजः सतो नमति सन्नमतिप्रतिष्ठः[1]।
हेलात्र(°स्तु *K.*) वस्तदपि यत्नमकार्षमस्यां
दीपो बिलाध्वहरणान्नरणेः समः किम् ॥
कुर्वन्तु तत्स्खलितयोजनमत्र सन्तः
श्रीकण्ठभक्तिरभसात्खलदर्शनाच्च ।
सेतुं खनन्ति सलिलानि हि रन्ध्रलाभात्
तन्मार्गमुज्झति जनो ऽथ चिराय खातम् ॥

This last verse is omitted in the edition.

इति श्रीकण्ठचरितकाव्यस्य पण्डितलौलपुत्रपण्डितनोन-राजपुत्रश्रीजोनराजकृता विवृतिः समाप्ता ॥ [GAIKAWAR.]

3850.

1148 c. Foll. 19; size 9 in. by 4 in.; good Devanāgarī writing of 1719 A.D.; eight lines in a page.

Śambhuvilāsa, a devotional poem in honour of *Śiva,* in three cantos, by *Viśvanātha,* surnamed *Rāṇaḍa* (?), of the *Cittapāvana* family.

It begins:

श्रीपट्टेन समन्वितं प्रथमतो नत्वा गुरुं बुद्धिदं
विघ्नध्वंसपारायणं च हृदये ध्यात्वा गणाधीश्वरं ।
नानालंकृतिजातिरीतिमहितं श्रीविश्वनाथः कविः
काव्यं शंभुविलासनाम कुरुते संख्यावतां प्रीतये ॥ १ ॥
यज्ञाभाद्धितता नृणां सुकुलता धान्यं धनं धन्यता
गोमातंगरथाश्च वेश्मवसुधावासांसि भूपास्तथा ।
जायंते विधिविष्णुशंभुभवने या रूपभेदैः स्थिता
सा काव्ये सुषमां करोतु महतीं लक्ष्मीर्मदीये स्थिरां ॥ २ ॥
तीर्थैः श्रीमणिकर्णिकाप्रभृतिभिः संसेविता मंदिरैः
कैलाद्रिसमैः सदाशिवयुतैरानंदकृत्पश्यतां ।
एतस्यां भुवि सर्वदा विजयते सा राजधानी विभोः
काशी काशितचित्सुखा गिरिपतेर्ब्रह्मादिदेवप्रभोः ॥ ३ ॥
यस्या विष्णुपुरी तथेंद्रनगरी धातुश्च पूः सुंदरी
हीना ब्रह्मसुखैकमुख्यवसतेर्गंगातटालंकृतेः ।
किंचित्क्षोणिगतापि या सुषमया सर्वोपरिष्टान्मता
मध्ये सप्तपुरां समुद्रकमणीतुल्योत्तमत्वात्स्थिता ॥ ४ ॥
मध्यस्थांश्चतुरो विधाय निगमान्प्रच्छतुस्तान्हरि-
ब्रह्माणौ वदतावयोरिह हि को ब्रह्मेत्यथो तैः शिव[2]।
उक्ते सत्यतिनिंदतः[3] श्रुतिशिवांश्छेत्तुं शिरो वेधसो
यस्यांसो ऽजनि भालतो गिरिपतेः कालादिको भैरवः ॥ ५ ॥
यो बाल्ये हरिकेशकाननमटन्निर्भीर्भियां वर्धनं
धूलिभिर्विरचय्य लिंगमवनौ वन्यैश्च पुष्पादिभिः ।
संपूज्याप शिवप्रसादनमसौ श्रीदंडपाणिः स्वयं
यस्यां तिष्ठति पापिनश्च कुरुते क्षेत्रात्पवित्राद्बहिः ॥ ६ ॥
कस्मिंश्चित्समये प्रकल्प्य हृदये वाराणसीं तामिमां
तत्रावाह्य परात्परं मणिगृहे श्रीयुक्तविश्वेश्वरं ।
ध्यात्वा मानसपूजनं च विधिवत्कृत्वा कविर्ब्राह्मणः
श्लोकान्विश्वगुरोः पुरोऽपठदिमान्श्रीविश्वनाथो निजान् ॥ ७ ॥
एकस्मै सुचिरं स्थिता ये सदने सार्धं गुरोः श्रीपतिर्[4]
लाजान्संप्रतिगृह्य राज्यमददात्तस्मै सुदाम्ने हरिः ।
मालूरार्कदलेन शंकर जनास्त्वां मोहयंति क्षणात्
त्वं तेषामखिलार्थमर्पयसि नो जानासि तुभ्यं नमः ॥ ८ ॥ °

Canto I. consists of 40, II. of 80, III. of 14 stanzas. It ends:

भुक्त्वा वैषयिकं सुखं कविरसौ स जातबोधस्ततो
दृश्यं स्थावरजंगमात्क(°त्मक)मिदं ज्ञात्वा प्रपंचं मृषा ।
सर्वानंदगृहं परात्परतरं श्रीराजराजेश्वरी-
रूपं ब्रह्म हृदि स्मरन् शिव[व]ने काश्यां स्थितिं निर्ममे ॥ १४ ॥

इति श्रीचित्तपावनजातीयरानडोपनामककविश्रीविश्वनाथ-कृते श्रीशंभुविलासशेषनामचाव्ये [°विलासाख्ये काव्ये I. II.] तृतीयसर्गः ॥

At the end of canto II. the date occurs: संवत् १७७६ माघसुदित्रयोदशी भौमवासरे लि° ॥ उद्धवजी नागेश ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

3851.

1491 b. Foll. 19; size $15\frac{3}{4}$ in. by $5\frac{1}{4}$ in.; indifferent, modern Bengālī handwriting; eight lines in a page.

Rahasyāmṛita, a poem, by an unknown author, in 12 *sargas,* describing the life and adventures of *Pārvatī* in the mountains, and leading up to her marriage with *Śaṅkara.*

---

[1] यत्नमतिप्रतिष्ठः with (?) *K.*

[2] °वे or वः. [3] ?°भिनंदतः. [4] ? श्रीपतेर्.

I. (31 vv.):

या शर्वादिसुपर्वदुर्वचमहाध्यानाध्वदूरे स्थिता
सर्वाभीप्सितकल्पवल्लिरतुला दुर्वारदुःखापहा ।
चूडोल्लासितशर्वरीमणिकणाखर्वाप्यखर्वा महा-
गर्वा पर्वतसार्वभौमतनया भूयान्महाभूतये ॥

अभयापि भयातिशोभना त्रिपुरापि त्रिपुरान्तकप्रिया ।
अगजापि गजाननप्रभूर्जगतां कल्पलतास्तु भूतये ॥

प्रजापतिं दक्षमुपेक्ष्य रुष्टं
धात्री विधात्री भुवनत्रयस्य ।
गिरौ प्रजज्ञे स्थितये प्रजानां
शुभे क्षणे विश्वमहाक्षणेन ॥

दक्षाननोदीरितनाथनिन्दा
हुताशतन्मन्युहुताशनाभ्यां ।
संतापितात्मेव गुहे ऽवतारं
चकार नीहारमहीधरस्य ॥

मेनाङ्कमेलाङ्कपरार्धशोभा
मेनाङ्कमौलेर्महिषी विशाला ।
मेनाङ्ककोटीशतजित्वराभा
निनाय रूपेण विनायकाम्बा ॥

सुलोचयन्ती मधुरं नदन्ती
विधुं तुदन्ती(?नु॰) वदनाब्जकान्त्या ।
भृशं हसन्ती नगराजभार्याम्
आनन्दयामास जगत्प्रसूतिः ॥

धन्यौ धरित्रीधरदम्पती तौ
सुदुर्लभं यन्मुनिमानसानां ।
मूलप्रकृत्यां तनयेति मत्या(मत्वा)
चुचुम्बतुस्तच्चरणाम्बुजातं ॥

उद्वीक्षणोल्लासितनिर्निमेष-
नेत्राब्जतारा वसुधावतारा ।
स्वां मूर्तिमन्यां नभसीव तारां
दृष्ट्वा प्रमत्तेव जहास हृष्टा ॥

पादाङ्गुलिच्छिन्नगुणप्रलम्बि-
प्रालम्बमुक्ताः प्रचुराश्च मुक्ताः ।
भान्ति स्म तस्याश्चरणाविमुक्ता
मुक्ताफलानां फलमेतदेव ॥

सृक्कद्वयीनिःसृतलोलनाला
संपातसंपादितचारुशोभा ।
तदोपमां याति सुधा सुधारा-
द्वयी सुधांशोर्यदि पार्श्वयोः स्यात् ॥ ०

II. (47 vv.):

निरीक्ष्य तत्रातिमनोहराणि
पुष्पाणि पुष्पायुधनाशकस्य ।
स्मृत्वा विसन्नाति(?विषणा हि) मुहुर्मुमोह
संशान्त्यमाना नितरां सखीभ्यां ॥

कुमारमाता सुकुमारमूर्तिः कौमारमासाद्य मनोज्ञवेशा ।
समुल्लसच्चामरचारुकेशा खं द्योतयामास मुखेन्दुभासा ॥

III. (22 vv.):

अथेशसंदर्शनहर्षपूर्णौ
हिमाचलश्चिन्तयति स्म मौली ।
सुविस्मितः शान्तमनास्तदानीं
किमेतदत्यद्भुतमीक्ष्यहन्त(!) ॥

पुरार्जितान्युग्रतपांसि नूनं यैरम्बिका मद्भवने ऽवतीर्णा ।
तैरेव मे लोचनगोचरत्वं त्रिलोचनस्याङ्घ्रियुगं जगाम ॥

IV. (25 vv.):

पित्रा तयोक्ताद्भुतभक्तियुक्ता
मुक्तानताकारदृगम्बुधारा ।
अभुग्नरोमाञ्चसुतुङ्गिताङ्गी
ननाम शुभ्रांशुकलाकिरीटं ॥

V. (51 vv.):

अथ वीक्ष्य निरीक्षणी हतं
पतितं भूमितले कलेवरं ।
दयितस्य समाकुला सती
विललापातिरतिर्विचित्रथा(?) ॥

VI. (26 vv.):

मात्रा च तत्रागतया च पित्रा
सखीजनैश्चाप्यनुरुध्यमाना ।
न जातु सैच्छद्भवनानि गन्तुं
तपोविधानैकमना बभूव ॥

VII. (36 vv.):

अपि हिमागहिमागमदारुणे
ऽपि दधदम्बरमम्बरमुत्तरं ।
निभृतमेकपटाकपटातिगं
परिततापगतापधरामणि ॥

VIII. (25 vv.):

अथ मधुव्रतगीतिमधुश्रवः
सुमधुरो मधुमास उपागतः ।
अतिकृशां तपसा समुदीक्ष्य किं
सरसमर्चयितुं क्षितिभृत्सुतां ॥

IX. (24 vv.):

अथ समागतवान् भगवाञ्छिवः
स्फुरदुरुद्युतिदीप्ततराकृतिः ।
स्मितसुखो (°मुखो) ऽम्बरतो ऽवनिमण्डलं
दिवसनाथ इवाशु सनाथयन् ॥

X. (43 vv.):

पुनर्निमील्येक्षणयुग्ममाकुलो
विनिःश्वसन्नाह पुनर्महामुनिः ।
गिरीन्द्रजे दृष्टमिदं चराचरं
न ते वरं युक्तमहं विलोकये ॥

XI. (14 vv.):

इति ब्रुवाणे विबुधप्रधाने भक्त्यातिनम्रा हिमशैलपुत्री ।
प्रणम्य तं ब्राह्मणवर्यवेशं सगद्गदं प्राह सवाष्पनेत्रा ॥

XII. (31 vv.):

अथ दृष्ट्वा महाभाक्तां महीतलगतां प्रभुः ।
महीधरमहेन्द्रस्य तनयां मूर्छितामिव ॥
त्यक्त्वा धरामराकारं निजाकारं प्रकाशयन् ।
विरराज शिरोराजद्विजराजकलोज्ज्वलः ॥

It ends:

इति स्तुवत्यां पार्वत्यामतीव प्रेममन्थरे ।
महेश्वरे महान्नाद आसील्लोकत्रयान्तरे ॥
ततो दैवतगन्धर्वविद्याधरमहोरगाः ।
किन्नरा राक्षसा यक्षाः सिद्धाः साध्याश्च चारणाः ॥
उर्वश्याद्या नाकवेश्याश्चित्रवदित्रनिःस्वनैः ।
आश्चर्याणि स्म कुर्वन्ति महामाङ्गलिकानि च ॥
तूर्यशृङ्गमृदङ्गानां भेरीणां भूरिनिःस्वनैः ।
इतरेषां च वाद्यानां तुमुलैर्व्याप्तमम्बरं ॥
वृन्दारकर्षिब्रह्मर्षिब्रह्मघोषैः (?वृन्दराजर्षि°) समन्ततः ।
संततं ब्रह्मलोकान्तमशेषभुवनान्तरं ॥
प्रणतामुपगूह्य बाहुभिर्मुखचन्द्रं परिमार्जयन् प्रभुः ।
गिरिजामिदमाह शङ्करस्तव दासो ऽस्मि तपोबलोत्तर[:]॥
अथेश्वरः प्राह नगेन्द्रपुत्रीं
स्वयंवरं (°रे) मां वृणु पक्ष्मजाक्षि ।
साह प्रणम्याञ्जलिबद्धपाणिर्
दद्यात्पिता मामिति मे ऽभिलाषः ॥
इति रहस्यामृते महाकाव्ये द्वादशः सर्गः ॥

[H. T. Colebrooke.]

3852.

90. Foll. 55; size $10\frac{1}{4}$ in. by $3\frac{1}{4}$ in.; fair Devanāgarī writing of 1722 A.D. (?); ten lines in a page.

Bhikshāṭana-kāvya, a poem, by *Utprekshā-Vallabha*, of a partly devotional, partly erotic character, depicting the feelings and conduct of female worshippers on meeting *Śiva* going about as a religious mendicant, and after being separated from him. It begins:

श्रीगोपालाचार्याय नमः ॥ श्रीवाग्देव्यै नमः ॥
कल्याणमावहतु वः शिवयोस्तदेकं
गात्रं यदीयमसितच्छविकंठमूलं ।
वामेतरे ऽपि कुरुते [ऽ]सितभासिभागे
प्रारब्धशैलतनयापरिरंभशंकां ॥ १ ॥
सद्यस्तुषारगिरिजौषधसेवयैव
यः स्वोपभुक्तगरलं शमयांचकार ।
अन्यैरशक्यशमनाज्जननामयाद्वः
पायादपायनिलयादयमादिवैद्यः ॥ २ ॥
नित्यं करोतु भगवान्स करींद्रवक्त्रः
प्रारभ्यमाणशुभकर्मविघातलोपं ।
दोषानुषंगरहितः स शिवो ऽपि यस्य
भृंगेषु गंडतलचुंबिषु साभ्यसूयः ॥ ३ ॥
कार्श्यं क्षिणोतु भवतां परमेश्वरस्य
भिक्षाटनं तदनु संहितदेहिशब्दं ।
यन्मानिनामपि विधेर्विपरीतभावे
याच्ञोक्तिदैन्यसहमेव मनश्चकार ॥ ४ ॥
वाल्मीकिरस्तु विजयी प्रथमः कवीनां
तस्यानुसारसरलः स च कालिदासः ।
अन्ये भवंतु जयिनः कवयो ऽथ मा (?ऽप्यमी) वा
येषां कृतः कृतिषु नैव मयावगाहः ॥ ५ ॥
कामं खलास्तिलकयंतु चिराय भूमीं
यत्संभवो बहुमतः सुजनेषु हेतुः ।
घोरेषु घर्मादिव दिवसेष्वतिलंघितेषु
छायाद्रुमान्मृगयते न हि को ऽपि मर्त्यः ॥ ६ ॥ °१० ॥
भूत्वा चिरेण गलिताः कति नाम संतः
पृथ्वीश्वराश्च कति नाम तथेतरे ऽपि ।
अद्यापि कीर्तिवपुषा कवयः पृथिव्यां
जीवंति तेषु विहितस्तुतयो ऽथ वा तैः ॥ ११ ॥

ताः मूक्तयः कविजनस्य दुरुक्तयो ऽन्याः
 कर्णागतासु विदुषां नयनं न यासु ।
श्रोत्रं कृतार्थमभवन्न तथाहमस्मी-
 त्यानंदबाष्पमिषतो रुदति क्षणेन ॥ १२ ॥

संत्येव सूक्तिरसिका बहवो मनुष्याः
 स्वर्गौकसो न वसुधारमनिर्वृताश्च ।
तौ दुर्लभौ कविवचःस्खलितस्य सोढा
 मर्त्येषु सागरगरस्य च यः सुरेषु ॥ १३ ॥ ° १५ ॥

नापेक्षते महदपि प्रथमानदोषं
 निर्दोषमल्पमपि निंदति(?°भिनंदति) वस्तु लोकः ।
मूर्ध्ना बिभर्ति कृशमप्यनिशं सुधांशुम्
 ईशः कलंकरहितं न तु पूर्णचंद्रं ॥ १६ ॥

वृत्तं वसंततिलकं विषयः शिवस्य
 भिक्षाटनं कविरहो शिवभक्तदासः ।
शृंगार एव हि रसस्तदिह प्रबंधे
 श्रद्धा न कस्य यदि सूक्तिविनोदशीलः ॥१७॥ °२०॥

बाणैः शिवार्चनविधौ मम बाणवाचं
 कादंबरीकृतिचमत्कृतिमप्युदारां ।
उत्प्रेक्षया जगति वल्लभकीर्तिमस्मिन्
 भिक्षाटने तिलकयंतु कवींद्रचंद्राः ॥ २१ ॥

इत्युत्प्रेक्षावल्लभस्य कृतौ भिक्षाटने महाकाव्ये मुखपद्धतिः प्रथमा ॥

भिक्षाटनेन पुरुहूतपुरांगनानाम्
 आकस्मिकोत्सवविधायिनि चंद्रमौलौ ।
तासामनंगशरजर्जरमानसानां
 नानाविधानि चरितानि वयं वदामः ॥ १ ॥

रथ्यागतस्य गिरिशस्य विलोकनाय
 निर्गंतुकाममनसो वनिता गृहेभ्यः ।
नैजाभिरूप्यगुणदर्शितपौनरुक्त्यम्
 आचार इत्यभिमतं परिकर्म चक्रुः ॥ २ ॥ °

The work, composed throughout in the *vasantatilaka* metre, consists of 42 sections, viz.: 1. *mukhapaddhati* (21 verses); 2. *maṇḍanapaddhati* (26 vv.); 3. *maṇḍananishedhap.* (19 vv.); 4. *nirgamanap.* (18 vv.); 5. *sambhramap.* (15 vv.); 6. *nirgamanoktip.* (20 vv.); 7. *lajjāpanayanap.* (15 vv.); 8. *śivadarśanap.* (22 vv.); 9. *śivāṅgavarṇanap.* (18 vv.); 10. *vilāsap.* (19 vv.); 11. *vilāsoktipratyuktip.* (20 vv.); 12. *bhikshāpradānap.* (31 vv.); 13. *uktipratyuktip.* (19 vv.); 14. *pāravaśyap.* (22 vv.); 15. *pāravaśyoktip.* (20 vv.); 16. *īśvaropālambhap.* (16 vv.); 17. *praśnoktip.* (13 vv.); 18. *śivānusaraṇap.* (17 vv.); 19. *śikshāp.* (16 vv.); 20. *vanitāvīthīcaraṇap.* (17 vv.); 21. *śivacaritopālambhap.* (17 vv.); 22. *gṛihapraveśap.* (20 vv.); 23. *bandhuvacanap.* (18 vv.); 24. *anurāgap.* (16 vv.); 25. *śikshopālambhap.* (18 vv.); 26. *virahāvasthāp.* (17 vv.); 27. *matibhedap.* (10 vv.); 28. *udyānap.* (19 vv.); 29. *udyānoktip.* (14 vv.); 30. *śiśiropacārap.* (13 vv.); 31. *sakhyupālambhap.* (12 vv.); 32. *gaurīpradoshacaritap.* (24 vv.); 33. *pradoshoktip.* (22 vv.); 34. *candrodayacaritap.* (17 vv.); 35. *candrodayoktip.* (20 vv.); 36. *dūtīpreshaṇap.* (22 vv.); 37. *dūtīvacanap.* (26 vv.); 38. *rajanīyāpanap.* (22 vv.); 39. *janīyāpanoktip.* (15 vv.); 40. *nidrāp.* (15 vv.); 41. *svapnoktip.* (22 vv.); 42. *gaurīsambhogasaubhāgyavarṇanap.* (18 vv.). It onds:

सा राजते जगति शैलसुता वधूनां
 या जायते हरगलग्रहणोत्सवेषु ।
आनंदनिर्भयतया मुकुलीकृताक्षी
 मोहं गतेव गरलस्य महोष्मणेव ॥ १७ ॥

तप्तं तयैव हि तपो गिरिराजपुत्र्या
 यस्या विहारमये[न] परमेश्वरेण ।
हस्तग्रहो न मनसैव कृतः कृतो ऽभूद्
 अस्माधिपो(?) रणमुखाचरावलंबः ॥ १८ ॥

इति श्रीमहाकविशिरोरत्नोत्प्रेक्षावल्लभकृतौ भिक्षाटने महाकाव्ये गौरीसंभोगसौभाग्यवर्णनपद्धतिर्द्वाचत्वारिंशत्तमी ॥ भिक्षाटनं काव्यं समाप्तमिति ॥

वैकुंठाधिपबाहुवेदरसभूनिर्व्यू[ह]वर्षे शुभे
 मार्गे शुक्लदले महेश्वरतिथौ माहेश्वरो ऽलीलिखत् ।
गोपालिर्गुणपालिशालिभवनं भिक्षाटनं कौतु[कात्]
 काव्यं काव्यविदां सुखाय सुधियां श्रीरामकृष्णः कृतौ ॥
गोपालाचार्यचरणावरणं करवामहे ।
याभ्यां प्रसक्तियुक्ताभ्यां भुवनं भासते ऽखिलं ॥ °

For a fragment of this work, see Weber, Berl. Cat., no. 594. [H. T. Colebrooke.]

3853.

1177 g. Foll. 20 (the 1st of which is wanting); size 13½ in. by 4½ in.; fair, modern Bengālī handwriting; eight lines in a page.

Haravilāsa (-ākhyāna), a poem, in 8 *sargas*, on the marriage of *Hara-Śiva* and *Pārvatī*; by *Kaviśekhara* (? son of the physician *Yaśaścandra*).

The MS. begins in the middle of a verse:

पि चेतसा मतुरः प्रचलितुं पताकया ॥
सर्वतो निरवकाशमन्वये(?°ये) गच्छतां दिविषदां रथावली ।
नेमिपिष्टमतनिष्ट दिङ्मुखे मेघजालमतिजर्जरं रजः ॥

II. begins:

ततः प्रभाते प्रतिपन्नरागा
व्यलोकि पूर्वापि जनैरपूर्वा ।
अनुत्थिते भास्वति नाकनद्याः
सरोजिनीव प्रथमं प्रबद्धा (प्रबुद्धा) ॥

III. ज्वलनोलुपतनु(?) भानुमान्
इति पूर्वं समशायि दूरतः ।
सविधोपगतो हिमाद्रिणा
धृतवीणो निरणायि नारदः ॥

IV. सेनयान्वितमथाप स हर्म्यं
साधिदैवतमिवाधिकरम्यं ।
आततोन्नमवितानमजस्रं
स्वागतामरपुरं त्रिसहस्रं ॥

V. अथ हरं हरितांपतियोषितः
स्नपयितुं वरदं वरमाययुः ।
क्वणितकाञ्चनकाञ्चिमनोहरं
हरपुरं प्रतिशिञ्जितनूपुरं ॥

VI. अनन्तरं ताः सकलाः सुरस्त्रियस्
त्रपावतीं हैमवतीं सविस्मयं ।
विलोकयन्तीरभिवीक्ष्य सस्मितं
वचो वभाषे सरसं सरस्वती ॥

VII. ततः कान्ततमः पान्थजनाश्रितजनाश्रयः ।
सर्वतः शान्तसंतापो दिनान्तः समपद्यत ॥

VIII. अथाग्रतस्तस्य गजेषु संस्थिता
द्वयोर्द्वयोरन्तरगाः पताकयोः ।
विचित्रविस्तीर्णकुथेषु डिण्डिमान्
अवादयन्कुन्तलतुण्डताण्डवैः ॥

It ends:

जगत्त्रयीसुन्दरमेकमासनं
मिथो निबद्धाञ्चलमास्थितं तदा ।
पुरो ऽङ्गनानां मिथुनं प्रदीपकैर्
हिमाद्रिजाया निरराज यन्मुहुः ॥

वरांजनीराजनया तयोर्द्वयं
प्रदीपकैः कल्पितमाद्रिजायया ।
समुन्नमय्यानमितैर्मुहुर्मुहुः
पुरः पुरो नर्तितपाणिपल्लवं ॥

इति कृतवहुमङ्गलं विवाह्य
प्रमुखपतिं धरणीधरेन्द्रकन्यां ।
प्रतिययुरमरस्त्रियः समस्तास्
त्रिदशगणाश्च यथायथं गृहेषु ॥

येन श्रीकविशेखरेण विदिताद्विद्यासु वैद्यान्वये
संजज्ञे जगतीप्रकाशकयशश्चन्द्राद्यशश्चन्द्रतः ।
तस्यायं कृतिनः कृतौ हरिविलासाख्यानमव्ये महा-
काव्ये भर्गविवाहवर्णनविधौ सर्गो जगामाष्टमः ॥

इति हरविलासाख्यकाव्यं समाप्तं ॥

The last verse occurs, *mutatis mutandis*, at the end of each canto.

[H. T. Colebrooke.]

3854.

2531 b. Foll. 9; size 10¼ in. by 4½ in.; well written in the Jaina type of Devanāgarī; thirteen lines in a page.

Khaṇḍapraśasti, a poem in honour of *Vishṇu's* ten incarnations. [A.]

The text, as well as the order of verses, differs greatly in different versions. Editions have been published in the Paṇḍit, vols. v., vi. (129 verses; Benares, 1870-71); and at Bombay (1860; 183 verses).

It begins: 1. उत्फुल्लामल° (Paṇḍ., 52; Bo., 64). 2. ये मज्जंति (53; 67). 3. श्रीराम (54; 67). 4. राम त्वत्तरुण° (55; 68). 5. कीर्तिश्रीरघुवंशरत्ने (56; 69). 6. कीर्तिश्रीरघुवंशदीपे (57; 70). 7.

गंगो(य)त्पसिता ° (61; 74). 8. सत्पुक्री ° (64; 77). 9. चिंता गंभीर ° (75; 79). 10. संग्रामांगण ° (66; 82); etc.

This version has 135 stanzas, the last three being: 133. भ्राम्यन्मंदरकंदरोदरपरिस्थावृत्तिभिर्वारिधेः °. 134. रेतोरक्तमयान्यमूनि ° (P., 128; B., 180). 135. प्रेंखद्वाजितरंगम् ° (P., 129; B., 181).

Colophon: इति षंडप्रशस्ते महाकाव्यानि ॥ ° संवत् १६४१ संवत्सरे लेखि ॥

Cf. Aufrecht, Cat. Bodl.; the first three verses of which MS. occur as 55, 56, 44 in MS. A; as 39, 40, 27 in MS. B; as 10, 12, 13 in MS. C; as 4, 5, 6 in ed. Bomb.; and as 2*b*, 3, 4 in *P*. [GAIKAWAR.]

3855.

2531c. Foll. 6, the last but one of which is wanting; size 10 in. by 4¼ in.; well written, in the Jaina type of Devanāgarī, c. 1500 A.D.; 16 or 17 lines in a page.

Khaṇḍapraśasti. [B.]

Stanzas 1–6 as above. 7. अब्दैर्वारिजिघृक्षया ° (*P.*, 58; B., 71). 8. शत्रुघ्न ° (59; 72). 9. स्थाणुः कूर्मो ° (60; 73). 10. गंगोयत्प ° (61; 74); etc. The last three as above.

The missing leaf contained stanzas 92–115.

Colophon: इति खंडप्रशस्तिकवित्वानि ॥ [GAIKAWAR.]

3856.

1996. Foll. 30; size 8¾ in. by 4 in.; fair, modern Devanāgarī writing, on coarse paper; eight lines in a page.

Khaṇḍapraśasti, here ascribed to *Hanumat.* [C.]

It begins: 1. कृतक्रोधे (*P.*, 1; B., 1). 2. सर्वैर्मंगल्यनादैर ° (*P.* ? B. ?). 3. लक्ष्म्याधारांतचारी (*P.* ? B. ?). 4. सर्वा(सूक्ष्म marg.)सर्वांगयष्टिः (*P.* ? B. ?). 5. सुग्रीवे प्यग्रजीवे (*P.* ? B. ?). 6. तन्वन्यो ऽनल्पतन्वा (*P.* ? B. ?). 7. मध्ये कर्णं विलोने (*P.* ? B. ?). 8. हिंसं रक्षोबलं (*P.* ? B. ?). 9. पद्मो पद्माधिवासो (*P.* ? B. ?). 10. चंद्रादित्योरुनेत्रः (*P.*, 2*b*; B., 4).

It ends: 172. प्रेंखद्वाजितरंगं (*P.*, 129; B., 181). 173. आरुह्याश्वं च शुभ्रं (*P.* ? B., 182). 174. प्रस्थातो मथुरापुरि (*P.* ? B., 183).

Colophon: इति श्रीमद्धनुमद्विरचिता खंडप्रशस्तिः समाप्ता ॥ [DR. JOHN TAYLOR.]

3857.

180. Foll. 84; size 13 in. by 4¾ in.; fair Devanāgarī writing of 1807 A.D.; nine lines in a page.

Mādhavānanda, a poem on *Kṛishṇa-Vishṇu*, in 12 (?) cantos, by *Nanda Paṇḍita*, son of *Rāma Paṇḍita*.

It begins:

लक्ष्मीशृंगारपूरत्रिपुरहरपुरीवासिभक्तानुराग-
प्रोद्यद्विंदुभक्त्या हितविमलतपोराशिभिर्निर्गुणस्य ।
त्रैगुण्येनैव पद्मापरिणयनकृते चित्तचक्षुर्गिरा यत्
ग्राह्यं प्राकाशिरूपं तदिह भवतु वो भूतये माधवस्य ॥ १ ॥

स्वसारूप्यं तुष्टो वितरसि हरे त्वं स्वभजनात्
तदेतद्वित्वाहं सकलमपि याचे लघुपदं ।
स्वजिह्वासारूप्यं वितररसनायां मम यतः
प्रबंधत्वत्केलिं भवति खलु सामर्थ्यमतुलं ॥ २ ॥

शृंगारभक्तियमुनासुरसिंधुयोगे
काव्ये ऽवगाहनममी सुधियो विधाय ।
श्रीबिंदुमाधववितीर्णपुमर्थसार्थ-
सिद्धा प्रयागफलमत्र समाप्नुवंति ॥ ३ ॥

दूरीकरोति दुरितानि गिरा नराणां
नामानुकीर्तिसमुदारमुदा यदीयं ।
प्रत्यंगमस्य महिमानमुपाश्रयंतीं
किं पावयिष्यति हरिर्न गिरं मदीयां ॥ ४ ॥

अस्ति प्रशस्तैर्विभवैः समस्तैः
समस्तभूमंडलमंडनं सा ।
वाराणसी नाम पुरी पुरारेः
मुदे मुरारेरपि या दिवो ऽपि(?स्ति) ॥ ५ ॥ °

I. *bhagavatprādurbhāva,* 86 (? 90) verses, ends fol. 6*b*; II. *surasamudrasaṃvāda,* 126 vv., fol. 15*a*; III. *harigurusamāgamana,* 85 vv. (numbered 1–40, 4–48), fol. 22*a*; IV. *śrīvarṇanam,* 124 vv., fol. 30*a*; V. *śrīvirahavarṇanam,* 120 vv., fol. 40*b*; VI. *dūtābhigamavarṇanam,* 81 vv., fol. 45*a*; VII. *dvāravatīpraveśavarṇanam,* 94 vv., fol. 50*a*; VIII. *śrīvivāhavarṇanam,* 79 vv., fol. 55*b*; IX. *bhojanavarṇanam,* 102 vv., fol. 63*a*; X. *svapurapratyāgama,* 100 vv., fol. 68*b*; XI. *śrīsuratavarṇanam,* 95 vv., fol. 73*b*; XII. *mādhavāhnikavarṇanam,* 120 vv., fol. 83*b*. Cantos VII.–XII. are numbered 5–10.

It ends:

प्रातर्दंतक्षतेनाधरविकृतिधरश्चित्रगात्रो नखांकैर्
जृंभारंभाभिरामो नयनविवशतां वर्णयन् जागरेण ।
किंचिच्छेषांगरागो निधुवनविजयेनाभिनंदन् रतीशं
लक्ष्मीसंभोगतृप्तो वितरतु भगवान्माधवो मंगलानि ॥११९॥

वेलावारितमंडलाखिलमहीधर्माधिकाराग्रणीर्
विख्यातो भुवि रामपंडित इति प्रत्यक्षवाचस्पतिः ।
तत्सूनोरिह नंदपंडितकवेः काव्ये कृतौ माधवा-
नंदे श्रीपरिणीतिके ऽत्र दशमः(!) सर्गो ऽगमत्पूर्णतां ॥१२०॥

इति श्रीधर्माधिकारिकुलतिलकश्रीमन्महीपतिपंडितान्वयप्रसूतश्रीरामपंडितात्मजनंदपंडितकृतौ माधवानंदे महाकाव्ये माधवाह्निकवर्णनो नाम दशमः सर्गः ॥

[H. T. Colebrooke.]

3858.

2420a. Foll. 27 (numbered 29; nos. 4 and 5 being passed over); size 8¼ in. by 4 in.; fair Devanāgarī writing of 1701 A.D.; 9–12 lines in a page.

Harivilāsa mahākāvya, a poem, in 5 *sargas,* on the life of *Kṛishṇa* from his childhood to his slaying the demon *Kaṃsa;* composed, by *Lolimbarāja kavicakravartin,* for king *Harihara,* son of *Sūryapaṇḍita.*

It begins:

रचयति सहसा यच्चित्रमेतत्प्रपंचं
प्रशमयति च तद्वत्केनचित्कौतुकेन ।
अविदितमपरैस्तच्चंडमुंडादिनाना-
दनुजदलनदक्षं शर्वसर्वस्वमव्यात् ॥ १ ॥

Printed in the *Paṇḍit,* vol. ii., pp. 79–86.

It ends:

नानागुणैरवनिमंडलमंडनस्य
श्रीसूर्यसूनुहरिभूमिभुजो नियोगात् ।
त्रैलोक्यकौतुककरं क्रियते स्म काव्यं
लोलिंबराजकविना कविनायकेन ॥ ५५ ॥
काव्यं हरिविलासाख्यं ये पठिष्यंति केचन ।
तेभ्यः श्रीहरिरत्रैव द्रव्यं दास्यति दैन्यहन् ॥ ५६ ॥

In the edition neither this verse is given, nor another added in the margin, and likewise counted 56:

श्रीमान्कामरसो [ऽ]भव[द्] द्विजकुलालंकारचूडामणिर्
गंगानिर्मलमौनभार्गवकुले तस्माद्रसो(? °दसौ) पंडितः ।
अस्य(? आसीत्तस्य) सुतः सुरत्नसुकृतं चिह्नांबिकायां ततो
लेभे श्रीहरिनामरत्नमवनीमध्ये तदास्तां चिरं ॥ ५६ ॥

इति श्रीमत्सूर्यपंडितकुलालंकारहरिहरमहाराजाधिराजोद्योजितलोलिंबराजविरचिते हरिविलासे महाकाव्ये कंसवधो नाम पंचमः सर्गः समाप्तः ॥ संवत् १७५८ वर्षे फाल्गुनवदि १४ सोमे स्तंभतीर्थवासिना देवकृष्णसुतनंदरामेण लिखितं परोपकाराय शिवरामस्यार्थे च भूयात्° लि° राजनगरस्थितेन ॥

[Gaikawar.]

3859.

702a. Foll. 30; size 9½ in. by 4 in.; clear Devanāgarī writing of 1635 A.D.; ten lines in a page.

Pārijātaharaṇa-vivaraṇa, an anonymous commentary on the *Pārijātaharaṇa,* a poem in 3 *āśvāsa,* by *Nārāyaṇa Paṇḍita,* son of *Trivikramācārya.*

The subject of the poem is the well-known incident of *Kṛishṇa's* seizing the *Pārijāta* tree in *Indra's* paradise and carrying it off to Vaikuṇṭha.

It begins:

श्रीमन्नारायणप्रज्ञं नत्वा व्याख्यां करोम्यहम् ।
श्रीपारिजातहरणकाव्यराजस्य लेशतः ॥

वंद इति ॥ अहं तं पुरुषोत्तमं वंद इत्यन्वयः । अनंतं निरवधिकं धाम तेजो दधतं । त्रीणि धामानि मंदिराणि अनंतासनश्वेतद्वीपवैकुंठाख्यानि यस्येति त्रिधामानं । युतवसुधामानं तं युताः धरणीरमा नागेंद्रा येनेति । यो ऽमान्मानरहितः माङ् माने । दैत्यानामसुराणां युधा युद्धेनांतं नाशं व्यधाच्चकार ॥ १ ॥ गौरिति ॥ ०

The second leaf of a MS. of the original text (marked पारि॰ हर॰), containing I. 7–18, has been inserted between foll. 1 and 2 of this MS.

Verses 7 and 8 of the text and commentary run thus:

अथ नानाभोगानां
पदे यदुपुरे ऽवसद्घनाभोगानां ।
लसति घनानाभो गानां (r. घनाभो गानान्)
नाके द्वेष्टेव पद्मनाभो ऽगानां ॥ ७ ॥

पद्मनाभः श्रीकृष्णो घनाभो मेघवर्णः यदुपुरे यादवनगरे द्वारकाख्ये नानाभोगानां चंदनकस्तूरिकाकुंकुमादीनां घनाभोगानां(ध॰) घनानां(ध॰) द्रव्याणामाभोगः परिपूर्णता येषु तेषां पदे स्थाने गानाद्गीताल्लसति विराजति अवसदुवास । इत्थंभूतलक्षणे नाके स्वर्गे । अगानां पर्वतानां द्वेष्टा शत्रुरिंद्र इव ॥ ७ ॥

देवनिकायानामभ्यर्थनया
यो ऽजनि स्वकाया (॰यो) नाम ।
गौः स्थिरकायानामघाख्यै
यस्यारुजो ऽधिकाया नाम ॥ ८ ॥

यो देवनिकायानां सुरनिकाराणां स्वकायः गौः अरिभ्यो ऽभय वै (!) इति वचनात् स्थिरकायानां दृढशरीराणामभ्यर्थनया प्रार्थनेनाजनि अवततार । नाम यस्य नामापि अधिकायाः महत्या अरुजो योगादितरस्याः सुखावस्थितेराख्यै प्रासत्त्यै (? आ॰) स्यात् ॥ ८ ॥

It ends:

निजे इति । सुनंदनंदनंदकः सुनंदो नंदश्चैतौ द्वौ गोपौ तौ नंदयति सुखयतीति ॰ ॥ ७१ ॥

पारिजातहरणाख्यकाव्यराट्
पारिजातमवलंब्य नूतना ।
राजते विवरणाख्यसल्लता-
लालितासु पदपल्लवे श्रिया ॥ १ ॥

इति श्रीमत्कविकुलतिलकश्रीमत्त्रिविक्रमाचार्यसुतनारायणपंडितविरचितस्य पारिजातहरणाख्यकाव्यस्य विवरणे तृतीय आश्वासः ॥

शाके नगेषुशरचन्द्रमिते नभस्ये
मासे सिते दल उमेशतिथौ कुजाहे ।
चिंतामणिर्बुधवरो व्यलिखद्विधिज्ञः
श्रीपारिजातहरणाभिधकाव्यटीकाम् ॥

श्रीमद्गोविन्दज्योतिर्विद्तनुजस्य चिन्तामणेः पुस्तकमेतत् ॥ ग्रंथसंख्या ७०० ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3860.

2229. Foll. 32 (of which fol. 31 is lost); size 9¼ in. by 5¼ in.; good Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; nine lines in a page.

Gītagovinda, a lyric-dramatic poem, in 12 *sargas,* by *Jayadeva,* son of *Bhojadeva* and *Vāmadevī.*[1]

Published by Ch. Lassen (with Latin transl., Bonn, 1837), and frequently in India.

Translated into English (in part or whole) by Sir W. Jones, As. Res., iii., p. 8 seqq.; Sir E. Arnold, Col. Ouvry, etc.

Occasional glosses, mainly taken from *Nārāyaṇa Paṇḍita's* commentary, have been added in the margin.

[R. JOHNSON.]

3861.

2238d. Foll. 43 (of which fol. 40 is lost); size 5¼ in. by 4 in.; good, clear Devanāgarī writing (of the Jaina type) of about 1600 A.D.; nine lines in a page.

Gītagovinda. Cod. B in Lassen's Proleg. Gitagov., p. xii.

[GAIKAWAR.]

---

[1] Thus also Calc. ed., whilst Haeberlin and Jībānanda make the name *Rāmādevī.*

3862.

2789. Foll. 51; size 9 in. by 11 in.; excellent, large Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Gītagovinda.

The MS. was copied by *Lālā Mahtāb Rāy.*

[Coll. of Fort William.]

3863.

2806. Foll. 27; 4to, size 9 in. by 7 in.; the same writing as last MS.; fifteen lines in a page.

The same work. [Sir Charles Wilkins.]

3864.

2933. Foll. 89; size $11\frac{3}{4}$ in. by 6 in.; large, modern Devanāgarī writing; five lines in a page.

The same work. The MS. was perhaps written in Kaśmīr. [?]

3865.

2314 c. Foll. 4; size $11\frac{3}{4}$ in. by $4\frac{1}{4}$ in.; modern Bengālī handwriting; eleven lines in a page.

Fragment of the *Gītagovinda*, terminating at *sarga* II., verse 11. [R. Johnson.]

3866.

994 a. Foll. 42; size $13\frac{1}{4}$ in. by $4\frac{1}{4}$ in.; good Bengālī writing of 1720 A.D.; 7–13 lines in a page.

Gītagovinda, with a commentary called *Bālabodhinī*—ascribed (though not in this MS.) to *Caitanyadāsa*, or (? as he is also called) *Pūjāri Gosvāmin*—written round the text. [A.]

The commentary is described (from Sir W. Jones's MS.) by Lassen, Proleg. Gītag., p. xii. It has since been repeatedly printed in India.

It begins in this MS.:

श्रीलकृष्णकृपासीधुकणोन्मत्तेन[1] केनचित् ।
टीका संगृह्यते गीतगोविन्दस्य समासतः ॥
स्वयं बोद्धुमभिप्रायं जयदेवमहामतेः ।
क्रमेणोपक्रमादेषा ग्रथ्यते बालबोधिनी ॥

अत्र व्याकरणादीनां ग्रन्थबाहुल्यभीतितः ।
विवृतिर्न कृता सा तु ज्ञेया ग्रन्थान्तरे बुधैः ॥
वक्तव्यो[2] बालबोधिन्यां शब्दार्थः शब्दवेदिभिः ।
भावार्थदीपिकायां च भावो भावार्थलोलुपैः ॥

The author does not again mention the *Bhāvārthadīpikā*, composed by himself(?); nor does he seem to refer to any other authorities except *Viśva* (VII. 21; XI. 3, 25) and *Hārāvalī* (XI. 20).

It ends:

यद्वत्स्वबालमुग्धोक्तौ पित्रा प्रीतिरवाप्यते ।
तद्वत् श्रीकृष्णचैतन्यः प्रीयतामत्र जल्पितैः[3] ॥

To which ed. Calc., 1873 (not 1881), adds the verse[4]:

गोविन्दपादसेवायाः प्रभावादुदिता स्वयं ।
चैतन्यदासतो बालबोधिनी स्यात्सतां मुदे ॥

In some editions, on the other hand, the work is ascribed to *Pūjāri Gosvāmin*; in the one consulted (Calc. 1881) this being, however, done only on the title-page, not in the colophons.

The copyist's name is *Siddheśvara Śarman.*

[H. T. Colebrooke.]

---

[1] श्रीचैतन्य° B; eds. [2] बोद्धव्यो v. l. eds.
[3] °ते v. l. eds.
[4] The lithographed Agra edition of 1870 reads:
श्रीगोविंदपादसेवाप्रभावादुदितां स्वयं ।
चैतन्यदासेन बालबोधनी स्यात्सतां मुदे ॥

3867.

1184 h. Foll. 35; size 13¼ in. by 4¾ in.; modern Bengālī handwriting; six lines in a page.

Bālabodhinī. A fragment reaching as far as *sarga* VII., verse 25.

Notes, in Bengālī and Devanāgarī writing on the fly-leaf, make it the work of *Pūjāri.*

[H. T. COLEBROOKE.]

3868.

2672. Foll. 100; size 11 in. by 5 in.; fairly good Devanāgarī writing of 1771 A.D.; 8–13 lines in a page.

Gītagovinda, with a commentary, entitled *Rasamañjarī,* by *Śaṅkara Miśra,* son of *Dineśvara Miśra.*

The commentary was composed by order of *Śālinātha,* who stood in some relation or other (? as *Divan*) to *Hariśaṅkara* of Kāśivāra, a descendant of *Krishṇa Miśra,* author of the *Prabodhacandrodaya.*

The commentary begins:

पूर्वं प्रस्थितमुत्सुकेन मनसा तस्याः पदाम्भोरुहं
पश्चादेकमगान्निकुंजपदवीं शंकाशतैर्मत्परं ।
प्राप्ते चाथ तदीयकर्णविवरं कंसारिवंशो(°शे) रवे[:]
प्रस्थातुं पथि राधिकाचरणयोर्जीयादहंपूर्विका ॥ १ ॥

जागर्ति स्मरवैरिपत्तनमधि क्षोणीशिरोभूषणं
देशः श्रीकशिवार इत्यभिहितः स्फीतो गुणैरुज्ज्वलैः ।
वंशस्तत्र चकास्ति गोतममुनेर्विख्यातकीर्तिप्रजो
यत्र ब्रह्मविदाविरास सुकृती श्रीकृष्णमिश्रः कृती ॥२॥

श्रीकृष्णमिश्रः कतमेन वर्ण्यतां
तपोभिराविष्कृतवान्य ईश्वरं ।
व्यनक्ति यच्छास्त्रकवित्वकौशलं
प्रबोधचंद्रोदयनाम नाटकं ॥ ३ ॥

तस्यैवास कुले सतेजसुकृती संतोष्य ढिल्लीपतिं
यो दुष्टानयमार्ज्यराज्यमकृत श्रीकाशिवारे चिरं ।
येनोन्मार्गगतान्विनेतुममलब्रह्मण्यभाजो ऽप्यलं
धात्री वृत्तिरसिञ्चि(?)भार्गवकृपद्रोणादिपृथ्वी ततः॥४॥

अक्रूरोद्धवदयितो दानवदमनप्रियो नित्यं ।
तस्मादपरः कमलापतिरिव कमलापतिर्जातः ॥ ५ ॥

जातः श्रीहरसिंहदेवसुकृती तस्यात्मजो यो यशः
कुन्देन्दुप्रतिमं ततान नपनः(?) शश्वत्प्रजापालनैः ।
समामन्तगुणोपवर्णनविधौ (? मत्सा°) यत्पौरुषं मन्त्रतं
ढिल्लीशः स्वयमेव संसदि निजे सश्लाघ्यमाख्यातवान्
[(? सश्लाघ°) ॥ ६ ॥

तनूजस्तस्यासीज्जगति विदितश्छीतम इति
स्थिता ब्रह्मण्यानां सदसि पुरतो यस्य गणना ।
सदा सर्पिःपूरप्लपितमृदुमिष्टान्ननिचय-
प्रदानैर्विप्रेभ्यः सुकृतविनयं यः समचिनोत् ॥ ७ ॥

अमुष्य हरिशंकरो गुणकदंबरत्नाकरो
बभूव तनयः स्फुरद्विततपुण्यकीर्तिव्रजः ।
किमस्य बहु वर्ण्यतां यदवनीमुराराधनाद्
उरुक्रमकृपाफलं जयति शालिनाथः सुतः ॥ ८ ॥

सो ऽयं सर्वमहीसुपर्वमुकुट[:] श्रीशालिनाथः सदा
जीयात्संस्पृहयन्ति यस्य चरितायोल्लासपूर्वं नृपाः ।
यस्मिन्दातरि कर्णशोकमजहाद्वर्वी(°दुर्वी)रणस्ताश्चति(?)
प्रामुञ्चत्पृथुपार्थसार्थविहरत्क्लेशानशेषानपि(?) ॥ ९ ॥

औदार्यं यदि नैव सौर्यमुभयं(शौ°) तत्रैव गंभीरता
न(? नो) सत्त्वेन गुणज्ञता तदखिलेन प्रश्रयाद्या गुणाः ।
इत्येकत्र गुणानिमानकलयद्यस्योपमानाकुलं
चेतो ऽभूत्कविताभृता सृपपति(!) श्रीशालिनाथः
[कृती ॥ १० ॥

तस्याज्ञया गुणज्ञस्य शंकरेण सुबोधिनी ।
गीतगोविन्दटीकेयं रच्यते रसमञ्जरी ॥ ११ ॥

शृंगारः श्रुतिनिस्पृहः किमधिकं तर्को ऽप्ययं कर्कशो
वेदान्तोशमशालिना समुचिता मीमांसया चात्र किं ।
आस्ते भावरसाश्रितः प्रतिपदं व्याख्याविशेषो ऽत्र चेत्
तेनैवानुमिनोतु सज्जनगणो विद्यासु मे कौशलं ॥१२॥

इह खलु निर्विघ्नप्रारिप्सितसमाप्त्यर्थमेतत्काव्यप्रतिपाद्यराधामाधवकेलिस्मरणरूपं मंगलमादावाचरति । मेघैरित्यादि । °

It ends:

एतत्काव्यविवेचनप्रणयिना यत्संशयोन्मूलनात्
पुण्यं यच्च हरिस्मृतेः प्रतिपदव्याख्यासु मे संचितम् ।
तेन प्रीतमनास्तनोतु सततं श्रेयो मम श्रीपतिः
शश्वद्विद्वदशोच्युतप्रतिभुवः श्रीशालिनाथस्य च ॥

इति श्रीमहामहोपाध्यायदिनेश्वरमिश्रात्मजमहामहोपाध्यायशंकरमिश्रविरचितायां श्रीशालिनाथकारितायां गीतगोविंदटीकायां रसमंजरीनामधेयायां द्वादशसर्गव्याख्यानं समाप्तं ॥ ० संवत् १८२८ ॥

The commentary is given in the *Nirṇayasāgara* edition of the poem (Bombay 1899), with two different introductory verses. For another MS., without any such verses, see Bhandarkar, Lists of Sansk. MSS., 1893, pt. i., p. 134. [Sir Charles Wilkins.]

3869.

3158 a. Foll. 23; folio, size 17 in. by 10½ in.; clear, modern Devanāgarī writing; European paper; 21–23 lines in a page.

Gītagovinda, with *Śaṅkara Miśra's Rasamañjarī*; from the beginning to iv. 16 (foll. 1–45*a* of the preceding MS.).

This MS. omits the introductory verses. Two additional leaves at the end contain an index of the metres used in the poem.

[H. T. Colebrooke.]

3870.

2811. Foll. 65; size 11 in. by 6¼ in.; good, clear Devanāgarī writing of the latter part of the last, or the beginning of the present, century; 11–15 lines in a page.

Gītagovinda, with a commentary, entitled *Padabhāvārthacandrikā*, by *Miśra Śrīkānta bhaṭṭācārya*.

It begins:

समस्तगोपसुंदरीविलासरासमंडितः ।
वरोतु(करोतु) भावुकं मधौ मनोजमानहा हरिः ॥ १ ॥
गीतगोविंदटीकेयं पदभावार्थचंद्रिका ।
महदाज्ञाकृतारंभसाहसेति वितन्यते ॥ २ ॥
नोदाहरंति विशदाः सुरतानीकसागरम् ।
इति श्रीपरमानंदरतिवर्णनमीर्यते ॥ ३ ॥

अथैतत्काव्यस्य द्वादशसर्गीयस्य निर्विघ्नसमाप्त्यर्थं परमाभीष्टदेवताराधामाधवस्मरणलक्षणं मंगलमादावाचरति । मेघैरित्यादिना । ०

As regards the commentary itself, it is practically identical with *Śaṅkara Miśra's Rasamañjarī*, the difference between them being such as commonly occurs between two MSS. of the same work rather than between two different works. Unless the authors' names are merely intended as variations of the same name, one of the two commentators has palmed off the other's work as his own.

It ends with the same verse as MS. 2672 (no. 3868), the last *pāda*, however, here running thus: शश्वन्मंगलमातनोत्वपि सतां संगायतां शृखतां ॥ followed by the colophon: इति श्रीमिश्रश्रीकान्तभट्टाचार्यविरचितायां श्रीगीतगोविन्दटीकायां पदभावार्थचन्द्रिकानामधेयायां पीतपीतावरी(प्रीतपीताम्बरो) नाम द्वादशः सर्गः ॥

The MS. was copied for one वावूशीव सवरशीहजी(!) ॥

For another MS. of the commentary in this version, see Rāj. Mitra, Notices, viii., p. 286.

[Sir Charles Wilkins.]

3871.

3054. Foll. 170; size 11¼ in. by 5 in.; good Devanāgarī writing of the latter part of last century; 8–15 lines in a page.

Gītagovinda, with a copious commentary, called *Rasakadambakallolinī*, by *Bhagavaddāsa*.

It begins:

संभ्रांतो राधिकाया नयनविलसितैर्विभ्रमभ्रूविलासैः
किंजल्कव्रातकांतिः कनकनिकषवत्पेटूमंजुच्छटाभः ।
विभ्राणो मंजुकेलिर्मधुरमधुरया राधया कृष्णचंद्रः
कंदर्पाह्लादवद्वीजयति घनवने वृंदया लक्षितेः सः ॥ १ ॥

इह खलु सकलनववल्लवीवृंदवदनेंदीवरशशधरमधुरमधुरमूर्तिश्रीमद्वृंदावनेश्वरीस्तनकुड्मलमकरीविरचनरचनाकलितकरकमलदलानंदकंदलितमकरध्वजादेशचलितयोः श्रीमत्कालिंदीतट-

संबंधीमाधवीव्रतविस्फुटत्कुसुमकदंबसौगंध्यलुब्धसच्चंचरीकपटलीध्वनिकलमाधुरीमुग्धसप्तस्वरगुणगणे विविधनिकुंजमंजुध्वद्रुमघनवने ऽवलंबिनीं कंदर्पकोटिलीलारसजलधिनिमग्नहृदयश्रीवृंदावनकिशोरीकिशोरचक्रचूडामण्योः श्रीराधामोहनयोः समस्तजनहृत्पंकेरुहानंदसंवर्धिनीं निहविहारमाधुरीं(!) तत्कृपयैव वर्णयितुं श्रीमज्जयदेवनामा कविरिष्टदेवतास्मरणलक्षणं मंगलमाचरति । तच्चायोग्यो ऽप्ययं जनस्तदनुगतत्वेनैव व्याचष्टे । मेघैरित्यादि । ०

Besides its verbal explanations, principally founded on the *Amarakosha* and the *Viśvaprakāśa*, the commentary lays particular stress on the art of composition as developed in the poem, illustrating it by the rules laid down in rhetorical works and by specimens of poetical composition chosen from the *Bhāgavata* and other *Purāṇas*, as well as from the *Śriṅgāratilaka*, the *Kṛishṇakarṇāmṛita*, and similar works.

As a specimen of this commentary may be extracted its remarks on I. 4,—Prof. Lassen, in his notes, having quoted the other comments on this verse:

इदानीं ग्रंथनिर्दोषत्वाय प्रामाण्यापादनाय च केनचिन्महाभागवतेन महाकविसभायां वर्णितं पद्यं संगृह्यते वाच इत्यादि उमापतिधरनामा कविः लक्ष्मणसेनामात्यो वाचः पल्लवयति विस्तारयति व्यंग्यार्थशून्यं शब्दार्थगुणशून्यं चास्य कवित्वमिति ध्वनितं शरणः शरणनामा कविः दुरूहस्य विषमार्थकाव्यस्य शीघ्ररचने श्लाघ्यः स्तुत्यः गूढार्थत्वादिदोषयुक्तं प्रसादादिगुणरहितं एतस्यापि काव्यं चेति ॥ तथा च ॥ शृंगाररस एवोत्तरः श्रेष्ठो यत्र शृंगारेण उत्तरं प्रधानं वा यत्सत्प्रमेयं तस्य रचनैः कवितायां ग्रथनैराचार्यगोवर्धनस्पर्धी गोवर्धनाचार्येण सह स्पर्धावान् कोपि न विश्रुतो न ख्यातः ॥ रसांतरप्रवेशेन माधुर्यादिगुणसंपन्नपदरचनायां सोप्यशक्त एवेति भावः । इति विधाध्यापनादिना (?इतरविद्याध्या०) न तु सत्कवितायामाचार्यत्वमिति सोपहासमुक्तमाचार्येति ॥ धोयी कविक्ष्मापतिः धोयीनामा कविराजः श्रुतिधरः श्रुतिः श्रवणं तन्मात्रादेव ग्रंथादिग्राही ननु तस्य कवितायां कौशलमिति भावः क्ष्मापतिपदेनाहंकारित्वं जाड्यं चेति ध्वनितं ॥ गिरां वचसां संदर्भशुद्धिगुणालंकारसंपन्नग्रथनाविशेषं जयदेव एव जानीते नान्यः ॥

It ends: श्रीमद्वृंदावनेश्वरीप्रियकृष्णचरणपंकेरुहमकरंदास्वादनपटुचंचरीकसंभाषणमध्यानंदादोलचपलहृदयेन श्रीमद्भगवद्दासेन भगवज्जनपरितोषाय विरचितेयं रसकदंबकल्लोलिनी श्रीमद्रसवेदिभिर्भगवदीयैरानंदसंदोहसंदीपितपरमोज्ज्वलरसावगाहिमनसाहर्निशं विचारणीया । इति श्रीगीतगोविंदस्य रसकदंबकल्लोलिनी टीकेयं समाप्तिमगमत् ॥

[J. R. Ballantyne.]

3872.

2507. Foll. 45; size 11¼ in. by 4⅞ in.; fair Devanāgarī writing of 1642 A.D.; thirteen lines in a page.

Gītagovinda, with a commentary (*ṭīkā*), by king *Mānāṅka*.

It begins:

चराणां स्थावराणां च येन सृष्टिः कृता पुरा ।
सर्वज्ञाय नमस्तस्मै ज्ञानदात्रे ऽच्युतात्मने ॥ १ ॥
कवीनां मतिमालोक्य सतां च सुखबुद्धये(वृद्धये R. M.)।
कृता टिप्पणिका मुख्या मानांकेन महीभुजा ॥ २ ॥
प्रीतये वासुदेवस्य सद्यः पापविमुक्तये ।
गीतगोविंदकं काव्यं जयदेवश्चकार ह ॥ ३ ॥

यस्यायमाद्यः श्लोकः । ०

It ends:

यद्गांधर्वकलासु कौशलमनुध्यानं च यद्वैष्णवं
यच्छृंगारविवेकतत्त्वमखिलं काव्येषु लीलायितं ।
तत्सर्वं जयदेवपंडितकवेः कृष्णैकतत्त्वात्मनः
सानंदं परिशोधयंतु सुधियः श्रीगीतगोविंदतः ॥

इति श्रीगीतगोविंदटीकायां स्वाधीनभर्तृकावर्णने सुप्रीतपीतांबरो नाम द्वादशः सर्गः ॥ ० संवत् १६ आषाढादि ९९ वर्षे फाल्गुनशुदि ५ तिथौ सोमवारे लिखितं ॥

See Lassen, Prolegomena ad Gītag., p. xii.; Rāj. Mitra, Notices, iv., p. 22.

[Gaikawar.]

3873.

1212. Foll. 60; size 11¾ in. by 5 in.; careless Devanāgarī writing of 1800 A.D.; 8–14 lines in a page.

Gītagovinda, with a commentary, entitled *Padadyotanikā,* by *Nārāyaṇa Paṇḍita.*

This commentary has been repeatedly printed in India. Cf. Aufrecht, Cat. Bodl., nos. 221, 222.

The commentator's patron was *Bhīshadāsa* (here called *Bhisvidāsa,* ? i.e. *Bhīkhidāsa*), son of *Lakshmīdāsa.*

The copyist says at the end:

कपिलगोत्रसमुत्पन्नो गणेशकृष्णनंदनः ।
अलिखद्भूरियत्नेन गीतगोविंदटिप्पणं ॥
अनया प्रीयतां देवः पीतः पीतांवरो हरिः ।
समे करोतु कल्याणमिह लोके परत्र च ॥

[H. T. Colebrooke.]

3874.

118. Foll. 76; size 10 in. by 3¾ in.; fair Devanāgarī writing of 1642 A.D.; 9–11 lines in a page.

Padadyotanikā, without the text.

The author's patron is twice called in this MS. *Bhīshidāsa,* once *Bhīkhadeva.*

Copyist's signature: संवत् १६९९ समये आश्विन-शुक्लपौर्णिमायां भौमवासरे श्रीमिश्रवालकृष्णात्मजश्रीमिश्रशिरोमणिनेदं पुस्तकमलेखि ॥ [H. T. Colebrooke.]

3875.

197. Foll. 144; size 10¾ in. by 4 in.; indifferent Bengālī handwriting of 1807 A.D.; 10–12 lines in a page.

Gītagovindavyākhyā, with the special title of *Gaṅgā,* by *Kṛishṇadatta* of Mithilā, son of *Bhaveśa* and *Bhagavatī,* and younger brother of *Purandara, Kulapati,* and *Śrīmālika.*

It was composed with the view of showing that *Jayadeva's* poem can be made to suit *Śaiva* doctrines as well as those of the *Vaishṇavas,* and consequently each verse is first applied to *Kṛishṇa* and *Rādhā,* and then to *Śiva* and *Pārvatī.*

It begins:

प्रीतिं वः परमेश्वरः परहितः प्रीतिप्रसन्नः पराम्
आधत्तां घनसारसुन्दरतरश्रीकस्य सा राधिका ।
गौरी भूषणभूषणीयपदतामन्योन्यशोभार्पणाद्
धैमीरप्रतिमासिताश्मजटिता प्राप्नोति यस्याङ्कगा ॥
तामम्बापतिदेवतां भगवतीदेवीं भवेशं गुरुं
भक्त्यानम्य पुरंदरं कुलपतिं श्रीमालिकं चाग्रजान् ।
गङ्गाख्यां जयदेवदिव्यकविताव्याख्यामिमां मैथिलो
बह्वर्थप्रतिपादनाय तनुते श्रीकृष्णदत्तः कविः ॥

घनसमयनिबन्धादाविलत्वे ऽपि पुण्यं
प्रथयति रसमच्छं भङ्गिभिर्विस्फुरन्ती ।
गमयति पदमेषा वैष्णवं शाम्भवं वा
जयति जगति गङ्गा गीतगोविन्दटीका ॥

शैवं नाद्रियते सुधीरपि मतं प्रायो ऽधुना वैष्णवः
शैवो नैव च वैष्णवं निजनिजासद्वासनावासितः ।
मत्वेत्थं मधुसूदनो ऽपि मुरजित्पक्षे महिम्नः स्तुतिं
व्याचख्यौ जयदेवसूक्तिमपि तां शैवे पथे योजये ॥

It ends:

माता पुण्ययशस्वती भगवतीदेवी भवेशः पिता
सन्तो यस्य पुरन्दरः कुलपतिः श्रीमालिकश्चाग्रजाः ।
तेने मैथिलकृष्णदत्तकविना तेनेह गङ्गाभिधा
टीकाया लहरी समाप्तिमगमत्तस्यामियं द्वादशी ॥

इति भगवतीभवेशसंभवश्रीकृष्णदत्तकृतायां श्रीगीतगोविन्द-व्याख्यायां श्रीगङ्गाख्यायां द्वादशी लहरी० ॥

[H. T. Colebrooke.]

3876.

1180. Foll. 85; size 13 in. by 4½ in.; indifferent, modern Bengālī handwriting; eight lines in a page.

Kṛishṇabhāvanāmṛita, or simply *Bhāvanāmṛita,* a poem, in 20 *sargas,* on the incidents during *Kṛishṇa's* residence in Gokula and Vṛindāvana; composed in 1786 A.D.

The first leaf has been supplied by a different (good) hand, beginning:

श्रीकृष्णचैतन्यघनं प्रपद्ये सपद्यपध्वस्ततमःप्रपञ्चं ।
पञ्चेषुकोट्यर्बुदकान्तिधारापरंपराप्यायितसर्वविश्वं ॥
सनातनं रूपमुदीयुषोः क्षितौ
हृदा दधानो व्रजकाननेशयोः ।
तत्केलिकल्पागमसंगतिर्लिताः(?°तेर्लताः)
सदालिवीथीरनुरागिणीर्भजे ॥ °

As fol. 1 contains only 12 stanzas, and a few words, whilst the second leaf contains the last 6 stanzas (37–42) of the first canto, a considerable portion of the latter must be wanting.

For an analysis of the work see Rāj. Mitra, Notices, vii., p. 269.

It ends: इति श्रीकृष्णभावनामृते महाकाव्ये नक्तन्तनलीलास्वादनो नाम विंशतितमः सर्गः समाप्तः ॥

Then follow three more stanzas, beginning: वस्वाकाशविकारसंमितशके वारे गुरोः फाल्गुने ° – – तदेतद्दगात् काव्यं भजत्पूर्णतां ॥ [H. T. Colebrooke.]

3877.

584 c. Foll. 27, the last but one of which is wanting; size $10\frac{3}{4}$ in. by $4\frac{1}{2}$ in.; clear Devanāgarī writing of 1761 A.D.; eight lines in a page.

Vāsudevacarita-mahākāvya, or *Vāsudevakathākāvya*, by *Veṇīdatta*, son of *Jagajjīvana*; describing, in 7 *sargas*, the youthful sports of *Krishṇa-Vāsudeva* and his fights, in conjunction with *Rāma*, against *Kaṃsa* and other *Asuras*. The poem was composed at the instance of *Trilocana*, son of *Keśava tripāṭhin*, a Brāhman descended from a Gujarat family.

It begins:

विबुधगणसपर्यासुप्रसन्नो नितांतं
पदनतजनवृंदानंदसंदोहसन्नः ।
गिरिचरणनिवासो ऽप्यात्मसंस्थानसंस्थः
फलयतु कुशलं नः काशिकायां त्रिनेत्रः ॥ १ ॥

श्रीमद्गुर्जरमंडले समभवत्काशीत्रिपाठी द्विजो-
दीच्यज्ञातिसहस्रमंडनमणिर्वेदार्थशास्त्रार्थवित् ।
तत्सूनुः किल केशवः क्षितिसुरानंदैककंदः सदा
वांछापूरणतत्परः प्रकतितो[1] लक्ष्म्या सुपत्न्या स्वयं ॥ २ ॥

वेदशास्त्रार्थसंपन्नस्त्रिपाठी केशवाभिधः ।
दाल्भ्यगोत्रः सन्मित्रः स समभूत्केशवो ऽपरः ॥ ३ ॥

केशवस्य सहधर्मचारिणी
गोमतीव शुभकर्मगोमती ।
ब्राह्मणस्य किल देहधारिणं
तं त्रिलोचनमजीजनत्सुतं ॥ ४ ॥

गूर्जरोदीच्यसाहस्रत्रिलोचनतपस्विना ।
आज्ञप्तः कुरुते काव्यं वासुदेवकथारसं ॥ ५ ॥

कवितावनकांतारे कूटपर्वतदुर्गमे ।
पदे पदे प्रस्खलतः संतः संत्ववलंबनं ॥ ६ ॥

यन्नामस्मरणं लोके पवित्रीकुरुते जगत् ।
पवित्रयिष्यति न किं मद्वाणीं सेविका च तत् ॥ ७ ॥

मुधा बुधा जन्म न यापयंतु
कदर्यकंदर्पसुखादिभावैः ।
भूभारनाशाय कृतावतारं
श्रीवासुदेवं सततं श्रयंतु ॥ ८ ॥

गीतं पुराणैः श्रुतिभिः प्रणीतं
नीतं हृदंतः कमलासनाद्यैः ।
वीतं श्रिया चित्कलया नितांतं
स्वांतेषु संतस्तमिहाश्रयंतु ॥ ९ ॥

गर्भेषु सप्तसु विनाशमुपागतेषु
श्रीदेवकीवरकृतस्तव तुष्टचेताः ।
आविर्बभूव भुवि बालकरूपधारी
श्रीदेवकीशमनसंनिधिमादिदेवः ॥ १० ॥

चित्रं विचित्रचरितं तमिहाकलय्य
बालं प्रबाललसितामलपाणिपादं ।
कंदर्पकोटिकमनीयरुचा स्फुरंतं
दृष्ट्वा पतिं परमकारुणिकान्ववादीत् ॥ ११ ॥

एनं(!) नय व्रजभुवं भुवनस्य बीजं
नंदस्य यावदिह जाग्रति नो सुरेशः ।
तावत्समानय सुतां सुयशोदयाप्तां
कोलाहलो ऽत्र भविताद्भुतमेव भूरि ॥ १२ ॥

[1] ? प्रकटितो.

इत्थं तयानुगदितो वसुदेवदेवो
बालावलोकनगताखिलबंधनो ऽभूत् ।
चित्रं न तद्यदिह नाम जगत्सु गीतं
संसारबंधनमतिप्रसभं छिनत्ति ॥ १३ ॥
निधाय बालं हृदयारविंदे
निधानवद्विस्मितचित्तवृत्तिः ।
पाणिद्वयाभ्यामनुगृह्य तूर्णं
व्रजैव पूर्णं तदसौ चचाल ॥ १४ ॥ °

I., 31 verses; II., 33 vv.; III., 35 vv.; IV., 32 vv.; V., 39 vv.; VI., 35 vv.; VII., 39 verses.

The missing leaf contained from the 30th to the 38th (or last but one) verse of the 7th *sarga*.

It ends:

इति कृतसुरकृत्यः संगतानेकभृत्यः
श्रुतिवचनविचिंत्यः स्फूर्जिताशेषसत्यः ।
मधुपुरि जयलक्ष्मीसेवितः केशवो ऽयं
जयति जयति नित्यं तत्परं ब्रह्म सत्यं ॥ ३९ ॥
वेणीदत्तेन रचिते जगज्जीवनसूनुना ।
वासुदेवकथाकाव्ये सर्गो ऽयं सप्तमो ऽभवत् ॥

इति श्रीवासुदेवचरिते महाकाव्ये कंसवधो नाम सप्तमः सर्गः॥° संवत् १८१८ समये आषाढशुक्लदशम्यां श्रीवाराणस्यामयं ग्रंथः समाप्तिमगमत् ॥

The same author's *Pañcatattvaprakāśa* was composed in 1644 A.D.

[H. T. COLEBROOKE.]

3878.

1171. Foll. 180; size 13 in. by 4¾ in.; modern Bengālī handwriting; six lines in a page.

Govindalīlāmṛita, a poem, in 23 *sargas*, on the sports and pastimes of *Kṛishṇacaitanya* at Vṛindāvana, by *Raghunātha Dāsa*.

It begins:

श्रीगोविन्दं व्रजानन्दसन्दोहानन्दमन्दिरं ।
वन्दे वृन्दावनाधीशं श्रीराधासङ्गनन्दितं ॥ १ ॥

यो ऽज्ञानमत्तं भुवनं कृपालुरुल्लाघयन्नप्यकरोत्प्रमत्तं ।
स्वप्रेमसंपत्सुधयाद्भुते ऽहं श्रीकृष्णचैतन्यममुं प्रपद्ये ॥ २ ॥

श्रीराधाप्राणबन्धोश्चरणकमलयोः केशशेषाद्यगम्या
या साध्या प्रेमसेवा व्रजचरितपरैर्गाढलौल्यैकलभ्या ।
सा स्यात्प्राप्या यया तां प्रथयितुमधुना मानसीमस्य सेवां
भाव्यां रागाध्वपान्थैर्व्रजमनु चरितं नैत्यिकं तस्य नौमि ॥ ३ ॥

कुञ्जाद्गोष्ठं निशान्ते प्रविशति कुरुते दोहनान्नाशनाद्यां
प्रातः सायं च लीलां विहरति सखिभिः संगवे चारयन् गाः ।
मध्याह्ने नक्तमप्युद्विलसति विपिने राधयोक्त्रा[1] पराह्णे
गोष्ठं याति प्रदोषे रमयति सुहृदो यः स कृष्णो ऽवतात्त्वः ॥ ४ ॥

यत्पीतं श्रुतिवाङ्मनोभिरनिशं तृष्णाप्रदं त्वद्भुतं
संसारामयहार्यपि प्रणयजोन्मादान्ध्यमोहादिकृत् ।
शश्वच्चर्वितमेव भूरिरसदं देहादिकृत् पुष्टिदं
तज्जीयादमृतस्पृहाहरमिदं गोविन्दलीलामृतं ॥ ५ ॥

The work consists of 2472 verses, treating of *Kṛishṇa's* sports according to the different parts of the day, viz.: 1. (116 verses) *kuñja-niśāntakeliracanam*; 2. (101 vv.) *kalyavilāsa-varṇanam*; 3. (110 vv.) do.; 4. (78 vv.) *prātarbhojanakelivarṇanam*; 5. (81 vv.) *pūrvāhna-līlā*; 6. (81 vv.) do.; 7. (132 vv.) do.; 8. (114 vv.) *madhyāhnalīlā*; 9. (106 vv.) do.; 10. (149 vv.) do.; 11. (145 vv.) *śrīrādhātanu-varṇanam*; 12. (105 vv.) *madhyāhnalīlā*; 13. (114 vv.) do.; 14. (111 vv.) do.; 15. (148 vv.) do.; 16. (107 vv.) do.; 17. (68 vv.) do.; 18. (99 vv.) do.; 19. (107 vv.) *aparāhnakeliḥ*; 20. (76 vv.) *sāyaṃkeliḥ*; 21. (127 vv.) *pūrvaniśā-vilāsaḥ*; 22. (101 vv.) *rāsavilāsavarṇanam*; 23. (96 vv.) *rajanīvilāsaḥ*.

It ends:

यैरेतत्परिपीयते कृदिलम(!) तृष्णातिरेकान्मुहुर्
ब्रह्माद्यैरपि दुर्गमं व्रजविधोर्लीलामृतं राधया ।
वृन्दारण्यविलासिनी कुमुदिनी वृन्दस्य बन्धुव्रजे
कारुण्यादचिरेण वाञ्छितत्तमं[2] तेषां तनोतु स्वयं॥९६॥

---

[1] ? राधया वा. [2] ? वांछिततमं.

Followed by the colophon-verse repeated, *mutatis mutandis*, after each canto:

> श्रीचैतन्यपदारविन्दमधुपश्रीरूपसेवाफले
> दिष्टे श्रीरघुनाथदासकृतिना श्रीजीवसङ्गोद्गते ।
> काव्ये श्रीरघुनाथभट्टवरजे गोविन्दलीलामृते
> सर्गो ऽयं रजनीविलासवलितः पूर्णस्त्रयोविंशकः॥२३॥

[H. T. Colebrooke.]

3879.

2314 d. Fol. 1; size 11½ in. by 5¼ in.; modern Bengālī handwriting; twelve lines in a page.

A fragment of the *Govindalīlāmṛita*, consisting of verses 1–10 of the 11th *sarga*.

[R. Johnson.]

3880.

2538 e. Foll. 9; size 9¾ in. by 4¼ in.; excellent Devanāgarī writing of 1642 A.D.; eight lines in a page.

Kṛishṇalīlā-kāvya, a poem, in 84 verses, on *Kṛishṇa's* separation from the Gopīs; composed, in Saṃvat 1680 (1623 A.D.), by *Madana*, son of a *Kṛishṇa* (versed in medical science).

The author is probably identical with that of the *Kalyāṇarājacaritra* (Cat. Bodl., no. 228).

Each verse consists of two pairs of rhymed lines, one of these *pādas* being always taken from the *Ghaṭakarpara* and appearing in the corresponding place of the verse in regular order, so that four consecutive verses of the *Kṛishṇalīlā* contain the text of an entire verse of that poem.

It begins:

> निचितं खमुपेत्य नीरदैर् (*Gh.* 1*a*)
> वसुदेवे हरिवाहिनीरदैः ।
> रचितं फणिभूभुजाननैर्
> उपरिच्छत्रमभासि काननैः ॥ १ ॥
>
> शशिनः किरणैः सनीरदैः
> प्रियहीनाहृदयावनीरदैः (*Gh.* 1*b*) ।
> उदितं विभिदे सरिज्जलैः
> शयितं रक्षिजनैस्तदालयैः ॥ २ ॥
>
> निजपुत्रममुत्र मुक्तवान्
> स यदा [तं] जगृहे ऽप्यनुक्तवान् ।
> सलिलैर्निहितं रजः क्षितौ (*Gh.* 1*c*)
> जनताभिर्न च तौ समीक्षितौ ॥ ३ ॥
>
> निजकार्यचिकीर्षयोद्यतं
> सुरसंघाः कुसुमैः प्रमुद्य तं ।
> ववृषुः स्वभुवं तथा क्षितौ
> रविचंद्रावपि नोपलक्षितौ (*Gh.* 1*d*) ॥ ४ ॥
>
> हंसा नदन्मेघभया[द्] द्रवंति (*Gh.* 2*a*)
> नेदुस्तथा तत्र च मंद्रवंति ।
> वाद्यानि नंदो ऽपि ददौ बुधेभ्यः
> प्रीतो धनं मार्गणमागधेभ्यः ॥ ५ ॥
>
> दधानि गोप्यो बहुसारवंति
> निशामुखान्यद्य न चंद्रवंति (*Gh.* 2*b*) ।
> क्षिपं तु काश्चिच्च तदाचचक्षुः
> सिक्ताः पुनश्चापिदधुः स्वचक्षुः ॥ ६ ॥
>
> व्रजे ऽवतीर्णे विवभावधीरं
> धरा च पूतं(?) पवनो ऽतिधीरं ।
> नवांबुमत्ताः शिखिनो नदंति (*Gh.* 2*c*)
> प्रभं नभोरपि(? प्रभा नभो ऽपि) स्म घनानदंति ॥ ७ ॥
>
> इतींदिरामंदिरमागतोपा
> न पूतनामाह विभौ सतोपाः (°पा) ।
> न कोपिकोणे नु किमायदंति (? °नदंति)
> मेघागमे कुंदसमानदंति (*Gh.* 2*d*) ॥ ८ ॥

Of the 22 verses of which the printed text of the *Ghaṭakarpara* (Hæberlin, *Kāvyasangraha*, etc.) consists, the 21st (एतन्निशम्य°) is here omitted, whilst vv. 15 and 16 are interchanged.

It ends with the following additional verses:

> आसीत् – – ⌣ासधुक्षितिविदितयशा[1] वित्तपाशाप्रभूतः
> श्रीकृष्णः कृष्णपादांबुजरचितमना वैद्यविद्यानिधानं ।
> काव्यं तस्यात्मजेनेदमघटि मदनेनात्मनः पापनुत्त्यै
> सर्वेषां चोपकृत्यै हरिगुणगणनं कालिदासात्तपद्यं ॥ ८५ ॥

[1] Torn, ? °सिंधु°.

दिववसुरसभूमीवत्सरे माधवस्य
द्विपमुखदिनसोमे कृष्णलीलाभिधानं ।
मदनविविधमिथ्यापथ्यवाक्यप्रयोगो-
दितदुरितनिहत्यै काव्यमेतत्समाप्तं ॥ ८६ ॥

इति श्रीमदनकृतं कृष्णलीलानाम काव्यं समाप्तं॥ संवत् १६९९ वर्षे असाढशुद ६ गुरौ कृष्णलीलानाम काव्यं संपूर्णं ०॥ मेद-पाठज्ञातीयदीक्षितलक्ष्मीधरात्मजदीक्षितविश्वंभरकेन पुस्तकं परोपकाराय ॥ [GAIKAWAR.]

3881.

56b. Foll. 46; size 10 in. by 5 in.; good Devanāgarī writing of about 1700 A.D.; eleven lines in a page.

Kṛishṇalīlātaraṅgiṇī, a lyric-dramatic poem, describing *Kṛishṇa's* sports at Vṛindāvana, by *Nārāyaṇa Tīrtha.*

It begins (slightly corrected):

हिमगिरितनयापत्यं हेमाचलचापसमुदितं तेजः ।
किमपि महत्तममद्य स्मर्तव्यं विघ्नतिमिरहरणाय ॥ १ ॥
गिरिराजसुतासूनुर्गजराजवराननः ।
परिपंथिगणध्वंसी सुरसेव्यो विराजते ॥ २ ॥

गीतमालवरागो ऽटं तालः ॥

मूषकवाहन मुनिगणवंद्य ।
दोषरहित दुरितासुरवृंद ।
शेषभूषण शैववारिधिचंद्र ।
योषित्परिजन पुण्यैककंद ।
जय जय स्वामिन् जय जय ॥ १ ॥
जय जय जितवैरिवर्गे प्रचंड ।
जय जय जय गजमुख वक्रतुंड ।
जय जय स्वामिन् जय जय ॥ भु० य० ॥
अद्रिसुतासुत अनवद्यचरित ।
भद्र भक्तभवभयहर मुदित ।
रुद्रोदित रुजुमस्तकसहित (?गज०) ।
सद्रूप सरसिजसमुदित विनुत ॥ ज० ॥ ८(!) ॥
लंबोदर धीर लावण्यसार ।
कंबुसुधानिधि कर्पूरगौर ।
सांब सदाशिव सत्कृतिचतुर ।
सामवेदगीत संकलाधार ॥ ३ ॥ ०

After this song to *Gaṇeśa* and one to *Kṛishṇa-Vishṇu,* the author proceeds to give some indication regarding the plan of his composition, after which the different episodes of *Kṛishṇa's* career are treated in song:

आदौ कृष्णावतारस्तदनु नरहरेर्बाललीलाविलासो
वत्सानां पालनं तच्चरितमथ गवां पालनं प्रौढभावः ।
गोपीवस्त्रापहारस्तदनु गिरिवरोद्धारणे रासलीला
कंसादीनां निरासस्तदनु जलनिधौ द्वारकायां प्रवेशः ॥ १ ॥
रौहिणेयस्य कृष्णस्य विवाहस्तदनंतरं ।
रुक्मिण्याद्यष्टमहिषीसहितो गीयते ऽमरैः ॥ २ ॥
इत्येवं संग्रहेणोक्ता कृष्णलीलातरंगिणी ।
आद्यः कृष्णावतारो ऽयं संग्रहेणाभिधीयते ॥ ३ ॥
उग्रसेनस्ततः कंसो देवकी वसुदेवराट् ।
तयोः कारागृहे (०गृहे) वासः कंसेन विहितः किल ॥ ४ ॥ ०६ ॥
गोकुले कृष्णगमनं दुर्गाया मथुरागमः ।
कथायाः संग्रहस्त्वेवं चरित्रे ऽस्मिन्निबध्यते ॥ ७ ॥
तत्रादावुग्रसेनागमनं । तालभेदः ॥ ०

The programme thus sketched out is not, however, exhausted in the form in which it is here presented; seeing that the eight *taraṅgas* into which it is divided only bring it down to the *Rāsalīlā.*

The MS., although written in one hand, begins a new pagination after every second *taraṅga,* counting 16 foll. for the first two, and 11, 7 and 12 foll. resp. for the three remaining pairs of *taraṅgas.* The musical modes and changes of rhythmic time are specified throughout; and explanatory *ślokas* are constantly inserted between the songs.

It ends: श्लोक ॥

उरसा मनसा दृष्ट्वा परिष्वज्य मुहुर्मुहुः ।
कृतकृत्यास्तदात्मानं कृष्णं मत्वा समागताः ॥ १ ॥
आत्मारामो ऽपि भगवानात्मानं दर्शयन् परं ।
ततः प्रभाते गोपीभिः सह गोकुलमागतः ॥ २ ॥

इति श्रीनारायणतीर्थविरचितायां श्रीकृष्णलीलातरंगिण्यां श्रीकृष्णरासक्रीडा महोत्सववर्णनं नाम अष्टमस्तरंगः ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3882.

1177 e. Foll. 15; size 12¾ in. by 4¾ in.; fair, modern Bengālī handwriting; eight lines in a page.

Camatkāracandrikā, a poem describing *Krishṇa's* love-intrigues with *Rādhā* and her companions; divided into four *kutūhalas* (of 37, 33, 101, 55 verses respectively).

The name of the author is not mentioned; but in a MS. described by Rāj. Mitra, Notices, vi., p. 212, the poem is assigned to *Kavikarṇapūra Gosvāmin*.

I. यत्कारुण्यं शुचिरसचमत्कारवारां निधींस्तान्[1]
नृभ्यो राधागिरिवरधृतोः[2] स्पर्शयेन्नर्पयेन्नः[3] ।
तस्यैवैकं पृषतमचिराल्लब्धमाशाकृपार्णैः[4]
सो ऽव्यान्मन्तोर्दृशनवितते: कृष्णचैतन्यरूपः ॥ १ ॥

मातः प्रातः किमिह कुरुषे नह्यते (द° R. M.) पेटिकेयं
यत्नादस्यां किमु विनिहितं किं तवानेन सूनो ।
ज्ञातव्येन प्रणयिशिशुभिः[5] खेलगेहाद्बहिस्त्वं
जिज्ञासा मे भवति महती ब्रूहि नो चेन्न यामि ॥ २ ॥

अस्यां (क° R. M.) चन्दनचन्द्रपङ्कजरजःकस्तूरिकाकुङ्कुमा-
द्यङ्गानामनुलेपनार्थमथ तन्नेपथ्यहेतोस्तथा[6] ।
काञ्चीकुण्डलकङ्कणाद्यनुपमं वैदूर्यमुक्ताहरिद्-
रत्नाद्यं वरजातमप्यतिमहानर्घ्यं क्रमाद्वर्तते ॥ ३ ॥

अत्रेदं निदधासि किं मम कृते रामस्य वा नन्दन
ब्रूमस्त्वामवधेहि या तु भवतो हेतोः कृता पेटिका ।
सान्यातो ऽपि बृहत्यनर्घ्यमणिभागेवं बलस्यापरा
तत्कस्मिंश्चन ते जनन्युरुरियान् स्नेहो यतो यास्यसि ॥ ४ ॥

अस्मत्पुण्यतपःफलेन विधिना दत्तो ऽसि मह्यं यथा
मत्प्राणावनहेतवे व्रजपुरालंकारसूनुस्तथा ।
कन्या काचिदिहास्ति मन्नयनयोः कर्पूरवर्तिः पुरा
तस्या अम्बरमण्डनादिधृतये सेयं कृता पेटिका ॥ ५ ॥

कासौ कस्य कुतस्तरां जननि वा यस्यामतिस्निह्यति (°सि)
क्वास्ते तद्वद सर्वमेव शृणु भो या मे सखी कीर्तिदा ।
तस्याः कुक्षिमणेरनर्घ्यमतुलं माणिक्यमेतत्प्रभा-
घोषीभिर्वृषभानुरुज्जनयते मूर्तं (मूर्तिं) तदीयं तपः ॥ ६ ॥
सौन्दर्याणि सुशीलता गुरुकुले भक्तिस्त्रपाशालिता
मार्दवं विनयित्वमित्यधिपरं ये तीव्रमृष्टा गुणाः ।
ते यत्रैव महत्त्वमापुरथ मे स्नेहस्तु नैसर्गिकः
सा राधेत्यथ गात्रमुत्पुलकितं कृष्णोऽङ्गुकेनाप्यधात् ॥ ७ ॥[6]

II. प्रातः पतङ्गतनयामनया पदव्या
स्नानाय याति किमियं वृषभानुपुत्री ।
इत्याकुलेव कुटिला व्रजराजवेश्म
कृष्णं विलोकितुमगान्मियतो ऽतिमन्दा ॥

III. अथैकदा सा जटिला विविक्ते
चिन्तातुरा किंचिदुवाच पुत्रीं ।
न रक्षितुं हा प्रभवामि कृष्णो
वधूं ततः किं करवाण्युपायं ॥

IV. राधा कदाचिदतिमानवती बभूव
तां न प्रसादयितुमैष्ट हरिः प्रयास्यन् ।
सामादिभिर्बहुविधैर्विततैरुपायैः
कौन्द्या सहाय कमपि प्रततान मन्त्रं ॥

Other Gopīs mentioned in the course of the poem are *Goshṭharājñī*, *Vrajeśvarī* (? *Rādhā*), *Yaśodā*, *Gārgī*, *Tulasī*, *Paurṇamāsī*, *Kalāvali*, *Vidyāvali*, *Viśākhā*.

It ends:

इत्युक्तवत्यतिरुषेव निवेद्य कुन्द-
वल्ली बहिर्भवनमेव यदाध्यतिष्ठत् ।
तस्याः प्रसादनकृते निरगुश्च सख्यस्
तत्रैक एव कुसुमे सुरपाद्युवानौ ॥ ५४ ॥

सभ्रूविभङ्गकुटिलास्यसरोजसौधु-
माद्यन्मधुव्रतविलाससुसौरभाणि ।
संप्राप्य जालविवरेषु जुघूर्णुरेव
प्रेक्षालयः प्रतिपदं प्रमदोर्मिपुञ्जैः ॥ ५५ ॥

इति श्रीचमत्कारचन्द्रिकायां चतुर्थकुतूहलं समाप्तं ॥

दयितोरसि सुखशयितां दयितामपि तापयाञ्चक्रे ।
दरफुल्लकमलसौरभभारमन्थरः पवनः (!) ॥
लिखन्नास्ते भूमिं° (*Amaruś.*, ed. Simon, 8) ॥
श्रीभैरवचन्द्रदेवशर्मणो लिपिरियं ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

[1] निधिं स्तान् MS.
[2] बाधा गिरिवरभृतः R. M.
[3] स्पर्शयन्नर्शयेन्नः MS.
[4] ? तत्सैवैकं °माशाक्षिदानैः R. M.
[5] ? प्रणयसखिभिः R. M.
[6] ते ने° R. M.

3883.

2539 a. Foll. 19, one of which (fol. 18) is wanting; size 8 in. by 6 in.; indifferent Devanāgarī writing of 1603 A.D.; twelve lines in a page.

Rādhāprasāda-yamaka, a poem, by *Ekanātha,* describing, in 46 alliterative and rhymed verses, *Kṛishṇa's* appearance at Vṛindāvana, and his reception by *Rādhā;* with a commentary by *Lakshmīdhara Sūri.*

The poem begins:

गोपालवेषो घनधामकांतः संरक्ष्य साक्षाद्वसुधामकांतः ।
लक्ष्मीपतिर्दुर्दमदानवापदापातखिन्नां प्रमदानवाप ॥ १ ॥
सौंदर्यसारोच्चयरोचितासु गोपीषु तत्प्रेमभरोच्चितासु ।
उद्वेलकेलिप्रसराधिकायां कृष्णः सरागोऽजनि राधिकायां॥२॥
अथाविरासीद्भुवने वसंतः प्रापुर्मुदं केलिवने वसंतः ।
मधुव्रताः पुष्पलतारसेन विलासिनश्चोज्ज्वलता रसेन ॥ ३ ॥

The commentary begins:

उपनिषदविदितपारं भक्तकृपारंभसिद्धकूपारं ।
विगलितविषयालंबे मनसि स्तंबेरमास्यमवलंबे ॥ १ ॥
संतं तं सिद्धानामुच्चाटनमुच्चकैश्च विघ्नानां ।
हर्षाणामाकर्षणमभिानतं दिशतु वस्तु वस्तुष्टिः ॥ २ ॥
दिशतु कुशलं महसे ० ॥ ३ ॥
कपटशबरीविलासा ० ॥ ४ ॥
कृत एकनाथकविना काव्ये राधाप्रसादने यमकैः ।
व्याख्या विषमपदानां लक्ष्मीधरसूरिणा क्रियते ॥ ५ ॥

इह तावत्कवेः श्रोतुश्च काव्यकरणे श्रवणे च फलमभिधानीयं। तत्र देवतास्तोत्रेणानर्थनिवारणं।०॥ गोपाल०॥ अवाप प्राप्तवान्० साक्षाल्लक्ष्मीपतिः कृष्णः० प्रमदान् आनंदान्० संरक्ष्य वसुधां० दुर्दमदानवापदापातखिन्नां दुर्दमाश्च दानवाश्च तेभ्य आपद् दुःखं तस्य आपातः आगमनं तेन खिन्नां। घनधामकांतः निविडं तेजस्तेन कांतः। यद्वा मेघानां कांतिस्तद्वत्कांतः। ० अकांतः अकं दुःखं तस्यांतो यस्मात्। ०

The gap caused by the loss of the last leaf but one extends from the middle of the comment on v. 43 to near the end of the comment on v. 45. The last verse of the poem, with the comment and colophon, runs as follows:

भव्यभावरसविभ्रमकारि
प्रौढिभृद्यमककाव्यमकारि ।
एकनाथकविना कविराजन् (!)-
व्राततोषविधिना भुवि राजन् ॥ ४६ ॥

एकनाथकविना यमकैरुपलक्षितं काव्यं अकारि कृतं। किंविधं। भव्यभावरसविभ्रमकारि भव्यभावरसैः विभ्रमं विलासं करोतीति भव्यभावरसविभ्रमकारि। पुनः किंविशिष्टं। प्रौढिभृत् प्रौढिं बिभर्ति प्रौढिभृत्। किं कुर्वन् राजन्। केन कविराजव्राततोषविधिना कविराजानां व्रातः समूहः तस्य संतोषविधिं संतोषविधानं तेन भुवि पृथिव्यां राजत् शोभमानं॥

श्रीएकनाथविरचितं राधाप्रसादयमकं काव्यं समाप्तं॥ लक्ष्मीधरसूरिविरचि[ता] टीका समाप्ता॥ संवत् १६६० वर्षे आषाढवदिप्रतिपत्तिथौ उदयाकरेण काव्यमलेखि ॥

The two outer pages are inscribed (not always very legibly), by the eldest son of one *Devakṛishṇa,* with apophthegms of proverbial wisdom, in 33 verses (only the first 26 of which are numbered), apparently part of a century of *ślokas,* called *Mūrkhaśataka,* exposing the frailties of human nature with some degree of wit. The first three couplets run as follows:

शृणु मूर्खशतं राजन् तं तं भावं विवर्जय ।
येन त्वं राजसे लोके दोषहीनो मणिर्यथा ॥ १ ॥
सामर्थ्ये विगते ऽधीशः स्वश्लाघी प्राज्ञपर्षदि ।
वेश्यावचनविश्वासी प्रत्ययी दंभडंबरे ॥ २ ॥
द्यूतादिबद्धविन्नाशः कृष्याद्यायेषु संशयी ।
निर्बुद्धिः प्रौढकार्यार्थी विविक्तरसिको वणिक् ॥ ३ ॥

Colophon: इति मूर्खशतकं समाप्तम् ॥ सर्वेषां शिक्षायै लिखितं दैवकृष्णिना ज्येष्ठेन ॥

[GAIKAWAR.]

3884.

146. Foll. 47; size 14 in. by 6¼ in.; fair Devanāgarī writing of 1777 A.D.; 13–22 lines in a page.

Rādhāsudhānidhi, a poem, of 170 verses, in honour of *Rādhā,* by *Hita-Harivaṃśa,* son of

Vyāsa; with a commentary called *Cashaka,* composed, in Saṃvat 1830 (A.D. 1773), by *Gosvāmin Kṛipāla Narottama.*

The text begins:

यस्याः कदापि वसनांचलखेलनोत्थ-
धन्यातिधन्यपवनेन कृतार्थमानी ।
योगींद्रदुर्गमगतिर्मधुसूदनो ऽपि
तस्या नमो ऽस्तु वृषभानुभुवो दिशे ऽपि ॥ १ ॥

See Aufrecht, Cat. Bodl., no. 239.

Colophon: इति श्रीवृंदावनेश्वरीचरणकृपावलविजृंभित-श्रीहितहरिवंशविरचितं राधासुधानिधिस्तोत्रं समाप्तिमगमत् ॥

The commentary begins: श्रीप्रियादौ जयतात् ॥

चंद्रकोटिनिभं नित्यमुदितं यदहर्निशं ।
कृष्णपद्मोन्मुखं शश्वज्जयति श्रीप्रियामुखं ॥ १ ॥
यन्न प्रदर्शितं नाम श्रीमद्भागवते क्वचित् ।
श्रीवैय्यासकिरूपेण दर्शितं तत्सुधानिधौ ॥ २ ॥
तत्कृपापांगलेशेन प्रेरितो ऽहु (ऽहं) नरोत्तमः ।
टिप्पणं चषकं कुर्वे श्रीमद्राधासुधानिधेः ॥ ३ ॥
चंद्रो नश्यतु सूर्यो वा नश्येत् त्रिगुणवैभवं ।
दृढः श्रीहरिवंशस्य विहारो नान्यथा भवेत् ॥ ४ ॥

इह खलु सकलरसिकवंदितचरणः श्रीव्यासात्मजः सर्वेषां हितरूपेणावतीर्णः सखीरूपेण स्वात्मानं मन्यमानः स्वमनसि विविधभावान्भावयमानः श्रीमद्राधासुधानिधिनामग्रंथं रचितुकाम आदौ स्वेष्टप्रभावमनुवर्णयन् त्रिविधात्मकं मंगलमाचरति। यस्याः कदेति ॥

It ends:

बिंदुमात्राखलद्रीत्या स्वीकार्यं भावुकैर्मुदा ।
श्रीमद्राधासुधापानं कथं स्याच्चषकं विना ॥ १ ॥
शुद्धाशुद्धविचारो हि चषकस्य कदापि न ।
स्यात्पानं रसिकानां हि तद्भालायां सुनिश्चितं ॥२॥ ०३॥
श्रीवैय्यासकिहार्दं यत्तत्राप्तुं कः क्षमो भवेत् ।
दत्तं यत्कृपया तेन बहुत्वात्संचितं मया ॥ ४ ॥
वियद्रामपुराणे ऽब्दे भाद्रे शुक्ले हरेस्तिथौ ।
शनौ नरोत्तमेनेदं चषकं पूरितं त्वभूत् ॥ ५ ॥

इति श्रीमद्गोस्वामिकृपालविरचितं (!) श्रीमद्राधासुधानिधि-टिप्पनं चषकाख्यं समाप्तिमगमत् ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3885.

1398a. Foll. 9; size 11¾ in. by 4½ in.; clear Devanāgarī writing of 1742 A.D.; ten lines in a page.

Rādhāvinoda-vyākhyā, a commentary on the *Rādhāvinoda*—an alliterative rhymed poem, in 19 verses, on *Krishṇa's* amorous sports, by *Rāmacandra,* son of *Janārdana,* and grandson of *Purushottama*—composed, by *Bhaṭṭa Nārāyaṇa,* son of *Raṅganātha,* for the son of *Śukadeva Paṇḍita-śiromaṇi.*

It begins (cf. Rāj. Mitra, Notices, iv., p. 299):

पितृवचनमवश्यमेव पाल्यं जगति जनानिति शासितुं वनांतं ।
गतमतिकरुणारसार्द्रचित्तं रघुपतिमेकमुपास्महे सदारं ॥ १ ॥
रंगनाथांगजनुषा नारायणमनीषिणा ।
राधाविनोदकाव्यस्य व्याख्या विख्यापयिष्यते ॥ २ ॥

राधाविनोदाख्यं काव्यं चिकीर्षुर्निर्विघ्नं प्रारिप्सितसमाप्तिकामो रामचंद्रकविः परमेश्वरकर्तृकस्वसंरक्षणाशंसनरूपं मंगलमाचरति । मालीन इति ।

It ends:

शुकदेवसमाख्यस्य पंडितश्रीशिरोमणेः ।
तनयस्य निदेशेन भट्टनारायणो बुधः ॥
राधाविनोदकाव्यस्य व्याख्यानं स्वयमव्यधात्[1] ।
परोपकाररसिकाः शोधयंतु तदादरात् ॥

The commentary published (with the text) in the *Grantharatnamālā,* vol. iv. (Bombay 1890), professes to be *Rāmacandra's Prakāśa* in the introduction (कुशेशयदलाकार० ॥ १ ॥ राधाविनोदकाव्यस्य प्रकाशः परितन्यते । सुधिया रामचन्द्रेण भास्वतेव सरोरुहाम् ॥ २ ॥), but from verse 2 to the end (incl. the final verses) it is identical with the present work. The commentary in *Haridās Harichand's* edition in the *Kāvyakalāpa* (Bomb. 1865), though beginning with the first introductory verse of this commentary, and probably throughout based on it, is not the same. Cp. also Weber, Berl. Cat., nos. 577, 578. [H. T. COLEBROOKE.]

[1] Thus also *Grantharatnam.,* ? r. स्वयमभ्यधात्.

3886, 3887.

1177 b & c. Foll. 8 & 16; size 13¼ in. by 4½ in.; fair, modern Bengālī handwriting; seven lines in a page.

Vilāpakusumāñjali, a poem (by *Rūpa Gosvāmin*), in 3+101 stanzas, addressed partly to *Rūpamañjarī*, separated from her husband, partly to *Rādhā*, pining for the absent *Kṛishṇa*, and partly to *Kṛishṇa* himself; followed by a brief commentary thereon, or rather a paraphrase of it, by *Raghunāthadāsa Gosvāmin*.

The poem begins:

त्वं रूपमञ्जरि सखि प्रथिता पुरे ऽस्मिन्
पुंसः परस्य वदनं न हि पश्यसीति ।
बिम्बाधरे क्षतमनागतभर्तृकाया
यत्ते व्यधायि किमु तच्छुकपुङ्गवेन ॥ १ ॥
स्थलकमलिनियुक्तं(? ०क्ता) गर्विता कानने ऽस्मिन्
प्रणयसि वरहास्यं पुष्पगुच्छच्छलेन ।
अपि निखिललतास्ताः सौरभाक्ताः स मुञ्चन्
मृगयति तव मार्गं कृष्णभृङ्गो यदद्य ॥ २ ॥
व्रजेन्द्रवसतिस्थले विविधवल्लवीसंकुले
त्वमेव रतिमञ्जरि प्रचुरपुण्यपुञ्जोदया ।
विलासभरविस्मृतप्रणयिमेखलामार्गणे
यदद्य निजनाथया व्रजसि नाथिता कन्दरं ॥ ३ ॥
श्रीराधामोहनचन्द्राय नमो ऽस्तु ॥
प्रभुरपि यदुनन्दनो य एषः
प्रिययदुनन्दन उन्नतप्रभावः ।
स्वयमतुलकृपामृताभिषेकं
मम कृतवांस्तमहं गुरुं प्रपद्ये ॥ १ ॥
यो मां दुस्तरगेहनिर्जलमहाकूपादपारक्लमात्
सद्यः सान्द्रदयाम्बुधिः प्रकृतितः स्वैरी कृपारज्जुभिः ।
उद्धृत्यात्मसरोजनिन्दिचरणप्रान्तं प्रपाद्य स्वयं
श्रीदामोदरसाच्चकार तमहं चैतन्यचन्द्रं भजे ॥ २ ॥
वैराग्ययुग्भक्तिरसं प्रयत्नैरपाययन्मामनभीप्सुमन्धं ।
कृपाम्बुधिर्यः परदुःखदुःखी सनातनं तं प्रभुमाश्रयामि ॥ ३ ॥
अत्युत्कटेन नितरां विरहानलेन
दन्दह्यमानहृदया किल कापि दासी ।
हा स्वामिनि क्षणमिह प्रणयेन गाढम्
आक्रन्दनेन विधुरा विलपामि पद्यैः ॥ ४ ॥
देवि दुःखकुलसागरोदरे दूयमानमतिदुर्गतं जनं ।
त्वं कृपाप्रबलनौकयाद्भुतं प्रापय स्वपदपङ्कजालयं ॥ ५ ॥
त्वदलोकनकालाहिदंशैरेव मृतं जनं ।
त्वत्पादाब्जमिलल्लाक्षाभेषजैर्देवि जीवय ॥ ६ ॥
देवि ते चरणपद्मदासिकां विप्रयोगभरदावपावकैः ।
दह्यमानतरकायवल्लरीं जीवय क्षणनिरीक्षणामृतैः ॥ ७ ॥

Between foll. 7 and 8 of the text there is a lacuna extending from within v. 73 to within v. 94 (? r. 93). This gap was apparently caused by the leaves of the text and commentary of the original MS. from which this was copied having become mixed up; the missing verses of the text now appearing in the commentary, immediately after the comment on v. 83, in the order vv. 84–92, 73–82.

The poem ends:

त्वं चेत्कृपां मयि कृपामयि दुःखितायां
नैव तनोषि नितरां किमिह प्रलापैः ।
त्वत्कुण्डमध्यमपि तद्बहुकालमेव
संसेव्यमानमपि किं न करिष्यतीह ॥ १०० ॥
अयि प्रणयशालिनि प्रणयपुष्टदास्याप्तये
प्रकाममतिरोदनैः प्रचुरदुःखदग्धात्मना ।
विलापकुसुमाञ्जलिर्हृदि निधाय पादाम्बुजे
मया तव समर्पितस्तव तनोतु तुष्टिं मनाक् ॥ १०१ ॥
इति श्रीविलापकुसुमाञ्जलिस्तवः समाप्तः ॥

For another MS. of the text of this poem, ascribed, in the colophon, to *Rūpa Gosvāmin*, see Rāj. Mitra, Notices, ix., p. 62.

The Commentary begins: हे रूपमञ्जरि सखि अस्मिन् पुरे त्वं प्रथिता ख्याता स्यात् किंख्याता परस्य पुंसो वदनं न हि पश्यसि इति ख्याता उत भो अनागतभर्तृकायाः ते तव बिम्बाधरे यत्क्षतं तत्किं शुकपुङ्गवेन व्यधायि किमकारि ॥ १ ॥ हे रूपमञ्जरि सखि अस्मिन्कानने स्थलकमलिनियुक्त(० क्ता) त्वं गर्विता गर्वयुक्ता सती पुष्पगुच्छच्छलेन वरहास्यं प्रणयसि विस्तारयसि यत्कारणात्स कृष्णभृङ्गः ताः सौरभाक्ताः निखिला लताः मुञ्चन् सन् अद्य तव मार्गं मृगयति ॥ २ ॥ हे रतिमञ्जरि व्रजेन्द्रवसतिस्थले विविधवल्लवीसंकुले समूहे मध्ये त्वमेव प्रचुर-पुण्यपुञ्जोदया भवसि यत्कारणात् विलासभरे विलासातिशये

विस्मृत:(!) सन् स्मृतिविभ्रम: सन् प्रणयिमेखलामार्गेण प्रयुक्ता क्षुद्रघण्टिका अन्येसने(?°कान्वेषणे) नार्थिता याचिता सती निजनाथया राधिकया सह अद्य कन्दरं व्रजसि ॥ ३ ॥ य: यदुनन्दन: प्रभुरतुलकृपयामृतेन मां अभिषेकं कृतवान् तं गुरुमहं प्रपद्ये प्रपन्नो ऽस्मि । स यदुनन्दन: प्रभु: किंविशिष्ट: एष यदुनन्दन: श्रीकृष्णस्य प्रिय:। पुन: किंविशिष्ट: उन्नतप्रभाव: ॥ १ ॥ यश्चैतन्यचन्द्र:° श्रीदामोदरसाच्चकार तं चैतन्यचन्द्रमहं प्रभजे ॥ २ ॥ य: गोस्वामिप्रयत्नै: करणै: वैराग्ययुग्भक्तिरसं अनभीप्सुमन्दं मां अपाययत् तं सनातनं प्रभुं आश्रयामि° ॥ ३ ॥ हे स्वामिनि हे राधिके किल निश्चितं । हा खेदे । इह वृन्दावने° ॥ ४ ॥

It ends: हे कृपामयि हे राधिके मयि दु:खितायां विषये चेत् यदि त्वं कृपां नैव तनोषि तदा इह तवाग्रे मे मम नितरां तत्प्रलापै: किं त्वत्कुण्डमध्यमपि बहुकालवासं किं [सं]सेव्यमानमपि [॥ १०० ॥] रोदनै: प्रकर्षेण वाञ्छानुरूप अतिरोदनै: करणै: प्रचुरदु:खदग्धात्मना मया विलापकुसुमाञ्जलिर्हृदि निधाय निमित्ताय तव पादाम्बुजे समर्पित: सन्त: (सन्) मनागल्पं तुष्टिं तव तनोतु विस्तारयतु ॥ १०० (१०१) ॥ इति श्रीरघुनाथदासगोस्वामिना विरचिता श्रीविलापकुसुमाञ्जलेष्टीका समाप्ता ॥

[H. T. Colebrooke.]

3888.

1177 h. Foll. 6; size 13 in. by 4½ in.; fair, modern Bengālī handwriting; 6 or 8 lines in a page.

Padāṅkadūta, or *Kṛishṇapadāṅkadūta,* a poem, by *Kṛishṇaśarman Sārvabhauma-bhaṭṭācārya,* in 45 verses, describing the grief of a *gopī* when reminded of the absent *Kṛishṇa* by his footmark traced in the *krīḍākānana.*

It begins:

गोपी भर्तुर्विरहविधुरा काचिदिन्दीवराक्षी
उन्मत्तेव स्खलितकवरी नि:श्वसन्ती विशालं ।
अत्रैवास्ते मुररिपुरितिभ्रान्ति दूतीसहाया
त्यक्त्वा गेहं झटिति यमुनामञ्जुकुञ्जं जगाम ॥

The poem has been printed in Hæberlin's Sanscrit Anthology, and other collections, with an additional verse at the end, according to which it was composed, in Śaka 1645 (1723 A.D.), for *mahārājādhirāja Rāmajīvana.*

For another MS., the colophon of which locates the poet at Navadvīpa, see Rāj. Mitra, Notices, ii., p. 380. [H. T. Colebrooke.]

3889.

1177 i. Foll. 16; size and writing as in last MS.; six lines in a page.

Padāṅkadūta-ṭīkā, a commentary on *Kṛishṇaśarman's* poem, by *Rāmahari.*

It begins:

नत्वा स्वेष्टपदारविन्दयुगलं स्वेष्टार्थदं वाञ्छितं
संसारार्णवतारणैकपरमं योज्ञं कृपासागरं ।
श्रीकृष्णस्य पदाङ्कदूतरचनाग्रन्थस्य टीकां मुदा
विप्र: संतनुते श्रिया हरिपरो राम: स्वयं यत्नत: ॥

It ends: इति श्रीकृष्णसार्वभौमभट्टाचार्यकृतपदाङ्कदूतटिप्पनी समाप्ता ॥

नवीनजलदद्युतिक्षिति ⏑ – ⏑ निस्तारिणी-
पदाम्बुजकृपावशात्परमदेवचित्तस्थिर: ।
कृती द्विजतनु:श्रिया वितनुते ऽत्र टीकां मुदा
परं तु मथुरापतेश्चरणचिह्नदूतस्य वै ॥

[H. T. Colebrooke.]

3890.

1384 b. Foll. 15; size 14¼ in. by 5 in.; careless, modern Bengālī handwriting; six lines in a page.

Pānthadūta-kāvya, a poem in 105 verses (in the *śārdūlavikrīḍita* metre), by *Bholānātha,* a Vaishṇava Brāhman of Ṭikurī.

The subject of the poem is a love-message sent by a *gopī* (perhaps *Rādhā*) to her lord through a pilgrim who passes by on his way to Mathurā.

It begins:

भक्तोद्धारणकारणादवतरिष्यन्त्या स्वशापच्छलात्
स्वच्छन्दं सवयस्यया सकृपया गोलोकतो गोकुले ।
ह्लादिन्या परकीययेव सहितो हृष्टो ऽवतारीह य:
श्रीकृष्णो ऽवततार व: सरसिक: स्वान्तं समुल्लासयेत् ॥ १ ॥

भूमौ दैत्यभुवो भवं प्रभजता भूभावभूमीभुजां
  निर्भाराय भुवो भवाम्बुधिभियामाभीरवामभ्रुवां ।
सौभाग्याय च शम्भुवा विभवभूभाव्यो ऽभवो ऽप्युद्भवं
  यो लेभे भवतां भवोद्भवभयाभावे स भूयाद्भृशं ॥ २ ॥

काचित्क्वापि दिने दिवाकरसुताकूले सखीभिः समं
  प्रत्यूषे विरहग्रहग्रहणतो वैवश्यमाप्नाष सा ।
कृष्णं तज्जलनीलपेशलतनुं स्मृत्वापतन्मूर्छिता
  दूतोदन्तजनैर्विबुध्य मथुरापान्थं कमूचे(!) वचः ॥ ३ ॥

साधो स्वागतमास्यतामिह महातीर्थे कलिन्दात्मजा-
  तीरे नीरजनिःसरन्मृदुमरुत्संचारतश्चारुणि ।
दृग्धारानिधनाय साधुविधिना गोधुग्वधूनां पुनस्
  त्वत्सङ्गो विहितो हि साधु मिनन्[1] संतापसंतापनं ॥ ४ ॥
गन्तव्यं तव भव्य किं मधुपुरीत्याकर्ण्य कर्णप्रियं
  भद्रं भद्रमनूद्य साह भवता कार्योद्यमो मामकः ।
कर्तव्यो भवितव्यमेव भविता संपादिते प्रोद्यते
  कार्या(? कार्ये) सिद्धिरपि प्रभुस्तवगुणाय(?) स्यान्ममापि
    [ध्रुवं ॥ ५ ॥

It ends :

मालाकृतेव कुसुमोत्थमिवाक्षमेण
  प्रेम्णा गुणेन च मया ग्रथितं हि हारं ।
राधोत्थितप्रमदसार[गुणं] पवित्रं
  कुर्वन्ति के सहृदया हृदये न मोदात् ॥ १०३ ॥

कुर्यात्पादमहः प्रभोर्मुरमथश्चेतो [ऽ]वदातं तयोर्
  निर्मन्थ्यं मम तत्कलापचरिकृल्लेशं(?) सुरैः काङ्क्ष्यते ।
हृत्स्थं भूरि यथेन्धनान्तरगतं ज्योतिर्विभाव्यं मुदा
  दान्तो व्याकुरुते निजे हि हृदये मोदान्विते यत्सदा ॥ १०४ ॥

श्रीसीतापतिसेवकेन टिकुरीवासेन काव्यं मुदा
  भोलानाथधरामरेण रचितं यत्पान्थदूताह्वयं ।
राधाकृष्णपदारविंदविगलन्मध्वादराः सादराः
  सन्तस्तत्परिशीलयन्तु सततं संतोषसंप्राप्तये ॥ १०५ ॥

[H. T. Colebrooke.]

3891.

1177k. Foll. 14; size 13 in. by $4\frac{3}{4}$ in.; fair, modern Bengālī handwriting; eight lines in a page.

Haṃsadūta, a poem, by *Rūpa* (or, as he is here called, *Rūpadeva*) *Gosvāmin*, in 142 stanzas, picturing *Rādhā* as sending a love-message to *Kṛishṇa*, who is absent at Madhupurī.

It begins: दुकूलं बिभ्राणो दलितहरितालद्युतिहरं °

Printed in Hæberlin's Sanscrit Anthology, pp. 374–400, and in other collections.

[H. T. Colebrooke.]

3892.

570b. Foll. 32; size $12\frac{3}{4}$ in. by $5\frac{3}{4}$ in.; large, modern Bengālī handwriting; six lines in a page.

Haṃsadūta, by *Rūpa Gosvāmin.*

On the margin are inscribed occasional notes of explanation.

[H. T. Colebrooke.]

3893.

570a. Foll. 30; size and writing as in last MS.

Uddhavadūta, another poem, in 131 verses, composed (? by *Rūpa Gosvāmin*) in imitation of the *Meghadūta*. In this instance it is *Kṛishṇa* who sends his love-message to *Rādhā* through his friend and adviser *Uddhava*.

The poem has been printed, under the title of *Uddhavasandeśa*, in Hæberlin's Sanscrit Anthology (pp. 323–347); whilst a different *Uddhavadūta* (by *Mādhavakavīndra* of Tālitanagara) is given in the same Anthology (pp. 348–373), as also in the *Kāvyasaṃgraha* (1872, 1888) and *Kāvyakalāpa* (1864).

It begins with a verse not given in the edition:

विभ्रद्विद्युद्वसनममलं प्राणिनिस्तारहेतुः
  संसाराग्नेः शमनसुपटुर्नीलकण्ठस्य बन्धुः ।

[1] ? मिनं orig. MS., corr. to मिलं.

रासाभुक्तव्रजपरिलसच्चातकाना(? °ञा) विधुन्वन्
चास्तां चित्ते सरसहृदयः कृष्णमेघः सदा मे ॥ १ ॥
सान्द्रीभूतैर्नवविटपिनां पुष्पितानां वितानैः °

The MS. omits the last verse of the edition (श्रीदामाद्यैः °), ending with the verse गोष्ठक्रीडोल्लासितमनसो ° and the colophon: इति श्रीकृष्णचरितमुद्धवदूताख्यं खण्डकाव्यं समाप्तं ॥

[H. T. Colebrooke.]

3894.

823c. Foll. 17; size 12¾ in. by 4½ in.; fairly good, modern Bengālī handwriting (without diacritic r-point); eight lines in a page.

Uddhavacarita, a poem, composed by *Raghunandana Dāsa*, in 163 verses in the *mandākrāntā* metre; in which *Uddhava* appears in the character of a confidant of *Krishṇa*, bearing messages backward and forward between the god and his female companions, who are rendered desolate by his disappearance.

It begins:

श्रीशो भूत्वा मधुपुरजनानन्दसंदोहवर्षी
ज्ञात्वा गोपीविरहविदशां जातकारुण्यभावः ।
आत्मीयत्वं मृदुमधुरताश्चेपि साकूतवाचा
प्रोवीकुर्वन्(? प्रोच्चो°) रहसि विनयादुद्धवं व्याजहार [॥ १ ॥
यद्युक्तो ऽसि प्रकृतिशबलः कृत्यसंपादनात्मा
रागौदार्यव्यवहृतिपटुर्गूढवाचां प्रगोप्ता ।
तस्मादस्मिन्न इति विधये(? विषये) मां नियोक्तुं मदीयं
चेतो ऽत्यर्थं त्वरयति मुहुस्तत्तु संपादनीयं ॥ २ ॥
यो मामन्तःकरणकलितस्नेहभावानुरक्त्या
ध्यायेद्दीमत्रहमपि तथा तत्र हार्दी भवामि ।
यद्विच्छेदाद् व्यसनविकला मद्गुणग्रामगीता
मद्दैन्यार्ता व्रजयुवतयो मां सदुद्वेजयन्ति ॥ ३ ॥

It ends:

इत्थं श्रुत्वोद्धववदनतो माधवो व्याकुलात्मा
संप्रावोचज्ञनिति मकृपं साश्रुसंपूर्णनेत्रः ।
यद्विच्छेदव्यथितहृदयाः सन्ति ये ये व्रजस्था
आनेतव्याः प्रियतम सखे मत्समीपं पुनस्ते ॥ १६२ ॥
मासुद्धान्तर्भुवि मम पुरो द्वारिकाख्या यदाख्या
भाव्या तस्यां मधुनगरतः संप्रयास्यामि तर्हि ।
श्रीनन्दाद्यं तदधिवसतिं सर्वमानीय तस्यां
वासः कार्यः सह सहचरैस्तैर्यदीयैर्व्रजेन ॥ १६३ ॥
इति श्रीरघुनन्दनदासविरचितं उद्धवचरितं समाप्तं ॥

[H. T. Colebrooke.]

3895.

12. Foll. 11; size 12 in. by 7 in.; large, modern Devanāgarī writing; five lines in a page.

Mukundamuktāvalī, a poem in honour of *Vishṇu*, ascribed to *Rūpa Gosvāmin.*

It begins:

नवजलधरवर्णं चंपकोद्भासिकर्णं
विकसितनलिनास्यं विस्फुरन्मंदहास्यं ।
कनकरुचिदुकूलं चारुबर्हावचूलं
कमपि निखिलसारं नौमि गोपीकुमारं ॥

The poem consists of 30 verses, two and two of which are in the same metre (or tune).

It ends:

पशुपयुवतिगोष्ठी चुंबितश्रीमदोष्ठी-
स्मरतरलितदृष्टिर्निर्मितानंदवृष्टिः ।
नवजलधरधामा पातु वः कृष्णनामा
भुवनमधुरवेषा मालिनीमूर्तिरेषा ॥ ३० ॥ मालिनी ॥
इति श्रीमुकुंदमुक्तावली संपूर्णा ॥

It was published (with a commentary of his own) by *Premacandra Tarkavāgīśa*, Calc. 1859; also in the *Kāvyamālā.*

The author's name is not mentioned in this MS. [? J. R. Ballantyne.]

3896.

1184g. Foll. 8; size 13 in. by 4¾ in.; good, modern Bengālī handwriting; six lines in a page.

Mukundamuktāvalī-ṭīkā, an anonymous commentary on *Rūpa Gosvāmin's* poem.

It begins :

ओं नमः श्रीगोविन्दाय ॥ नवजलधरेत्यादि ॥ अथ वृत्त-मुक्तावल्या मुकुन्दं स्तौति । नवेत्यादिभिः । °

It ends :

> तस्यैव हरिधर्मस्य यदिच्छोक्तिः पुनः पुनः ।
> तं गाढरागान्नावद्यमेतत्तद्भक्तलक्षणं ॥

इति श्रीलश्रीरूपगोस्वामिविरचितमुकुन्दमुक्तावलीस्तोत्रस्य टीका संपूर्णा ॥

[H. T. Colebrooke.]

3897–3899.

1184 d, e, f. Foll. 26 ; size 13 in. by 4¾ in.; good, modern Bengālī handwriting ; six lines in a page.

Three poems in honour of *Vishṇu* and *Kṛishṇa* :—

I. *Mukundamuktāvalī,* in 30 verses, as above, foll. 1*b*–4*a*, without the author's name.

II. *Manodūtakāvya,* foll. 4*b*–14*a*, a poem in 101 *vasantatilaka* verses, in which the poet, who calls himself *Vishṇudāsa Kavīndra,* makes his own mind the messenger for conveying his feelings of devotion to *Vishṇu.*

It begins :

> निर्वर्ण्य तानि रहसि स्वयमर्जितानि
> भूयस्तराणि दुरितानि सुदुःसहानि ।
> श्रुत्वा च कालविहितान्यवशेन्द्रियाणां
> दुःखान्यचिन्तयत कश्चन विष्णुदासः ॥ १ ॥
> इष्टो धनैः शमदमादिभिरेव योगः
> क्षान्त्या तपो बहुविधभ्रमतश्च तीर्थं ।
> तत्किं करोमि विकलो ऽहमितः क्व यामी-
> त्येवं विलप्य शरणं हरिमानृचोचे(?) ॥ २ ॥

It ends :

> बन्धुस्त्वमेव हृदयार्पयथं(°स्यपथ R.M.) प्रपन्नं
> सत्यं रिपुर्विपथगामितया त्वमेव ।
> तत्कातरे मयि विधेहि कृपां यदेतद्(यदै° R.M.)
> उक्तं कुरुष्व मुरवैरिपदे(मु° R.M.) रमस्व ॥

इति श्रीविष्णुदासकवीन्द्रविरचितं मनोदूतकाव्यं समाप्तं ॥

For another MS. of this poem (wanting the first leaf) see Rāj. Mitra, Notices, ii., p. 56.

For a *Manodūtikā,* by an unknown poet, see Stein, Cat. of Jammu MSS., p. 287.

III. A poem in prose and verse, by *Gopāla-bhaṭṭa,* descriptive of *Kṛishṇa's* sports with *Rādhā* and the Gopīs, and perhaps forming part of a larger work (foll. 14*b*–26*b*).

It consists of four chapters, viz.: *vasana-cauryakelivartanam* (ends fol. 17*b*), *bhārakhaṇḍa* (fol. 20*a*), *pārakhaṇḍakelivartanam* (fol. 24*a*), and *dānakhaṇḍa* (fol. 26*b*).

Chapter 1 begins :

> यं ब्रह्मा वरुणेन्द्ररुद्रमरुतस्तन्वन्ति दिव्यैः स्तवैर्
> वेदैः साङ्गपदक्रमोपनिषदैर्गायन्ति यं सामगाः ।
> ध्यानावस्थिततद्गतेन मनसा पश्यन्ति यं योगिनो
> यस्यान्तं न विदुः सुरासुरगणा देवाय तस्मै नमः ॥ १ ॥
> जयति जलनिवासो(!) देवकीजन्मवादो
> यदुवरपरिषत्स्वैर्दोर्भिरस्यन्नधर्मं ।
> स्थिरतरवृजिनघ्नः सस्मितश्रीमुखेन
> व्रजपुरवनितानां वर्धयन्कामदेवं ॥ २ ॥

Ch. 2 : ततो दिनान्तरे दधिविक्रयणार्थं मथुरां व्रजन्तीनां गृहीतधुराणामग्रत एवापरः(?°रतः) ॥

> राधानुरोधवसतो(°वशतो) निजलीलया च
> स्कन्धे निधाय दधिभारमपारमायः ।
> कौतूहलेन कपटेन च मन्दमन्दं
> कृष्णः कलिन्दतनयातटमाजगाम ॥ ३० ॥

Ch. 3 :

> विक्रीय तक्रमचिरेण निवर्तमानां
> राधां सुधाकरमुखीमभिवीक्ष्य दूरे ।
> कूले निधाय तरणिं सहसा मुरारिर्
> धूलीगृहीतरविज्ञा(?धूलीं गृ°ज्ञां) पुलिने तनोति ॥

राधा सत्वरमागत्य कृष्णं प्रति ॥

> क्षणं धूलिक्रीडां परिहर समारोह तरणिं
> मुरारे चण्डांशुश्चरमगिरिचूडामणिरभूत् ।
> पुरः प्राचीम्लानं बहुलजलसंभारभवितं
> स्फुरद्विद्युन्मालं किमु घनकुलं नाकलयसि ॥

Ch. 4: ततो दिनान्तरे व्रजाङ्गना भारमादाय गव्यं विक्रेतुं मथुरां व्रजन्तीरालोक्य कृष्णो जगदे ॥

अत्र क्षणं विरम सुन्दरि नीपमूले
कूले कलिन्ददुहितुः सह गोपिकाभिः ।
अद्य त्वया किमपि न श्रुतमस्ति भावे
पारे कलिन्ददुहितुः करमाचकार ॥

It ends: ततो राधा ॥
अन्योन्यबाहुपरिशीलितकण्ठदेशं
शश्वन्मिथःस्मरकथास्मितसुन्दरास्यं ।
लीलाभ्रमन्मधुरगुञ्जितचञ्चुपुञ्जं(?)
कुञ्जं जगाम तवपा(? तरसा) हरिणायताक्षी ॥

ततस्तत्र गत्वा सखिभिः सुरतमनुभूय निजभवनं जगाम । राधापि सखीभिः सह मथुरां गतवती ॥ इति श्रीगोपालभट्टविरचितो दानखण्डः समाप्तः ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

3900.

1605c. Foll. 35; size 9½ in. by 4 in.; fair Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; eight lines in a page.

Kṛishṇakarṇāmṛita-stotraratna, a poem, of three *śatakas,* in praise of the youthful *Kṛishṇa,* by (*Bilvamaṅgala,* also called) *Līlāśuka,* pupil of *Somagiri* (?). [A.]

The three *śatakas,* here consisting of 113, 111 and 108 verses respectively, begin thus:

I. चिंतामणिर्जयति सोमगिरिर्गुरुर्मे
शिक्षागुरुश्च भगवान् शिखिपिञ्छमौलिः ।
यत्पादकल्पतरुपल्लवशेखरेषु
लीलास्वयंवररसं लभते जयश्रीः ॥ १ ॥
अस्ति स्वस्तरुणीकराग्रविगलत्कल्पप्रसूनाप्लुतं
वस्तुप्रस्तुतवेणुनादलहरीनिर्वाणनिर्व्याकुलं ।
स्रस्तस्रस्तनिरुद्धनीविविलसद्गोपीसहस्रावृतं
हस्तन्यस्तनतापवर्गमखिलोदारं किशोराकृतिं ॥ २ ॥
चातुर्यैकनिधानसीमचपलापांगच्छटामंथरं (° मंथरं)
कारुण्यामृतवीचिलोलितदृशं लक्ष्मीकटाक्षादृतं ।
कालिंदीपुलिनांगणप्रणयिनं कामावतारांकुरं
बालं नीलममी वयं मधुरिमस्वाराज्यमाराधुमः ॥ ३ ॥

II. अभिनवनवनीतस्निग्धमापीतदुग्धं
दधिकणपरिदिग्धं मुग्धमंगं मुरारेः ।
दिशतु भुवनकृच्छ्रच्छेदिता पिच्छगुच्छ-
च्छविनवशिखिपिच्छालांछितं वांछितं वः ॥ १ ॥

III. अस्ति स्वस्त्ययनं समस्तजगतामभ्यस्तलक्ष्मीस्तनं
वस्तुध्वस्तरजस्तमोभिरनिशं न्यस्तं पुरस्तादिव ।
हस्तोदस्तगिरींद्रमस्तकतरुप्रस्तारविस्तारित-
स्रस्तस्वस्तरुसूनमस्तरलसत्प्रस्तावि राधास्तुतं ॥ १ ॥

It ends: कोदंडमैश्वमखंडमिषुं ° ॥ १०६ ॥
या प्रीतिर्विदुरार्पिते ° ॥ १०७ ॥
जयतु जयतु देवो देवकीनंदनो ऽयं
जयतु जयतु कृष्णो वृष्णिवंशप्रदीपः ।
जयतु जयतु मेघः श्यामलकोमलांगो
जयतु जयतु पृथ्वीभारनाशो मुकुंदः ॥ १०८ ॥

इति श्रीलीलाशुकविरचिते श्रीकृष्णकर्णामृतस्तोत्ररत्ने त्रिशतकं संपूर्णं ॥

The verse from the *Karṇāmṛita* quoted above, p. 813*b*, occurs as I. 55 of this MS.; but not those quoted from *Bilvamaṅgala* (for which see, however, the quotations in the *Sumaṅgalastotra,* below, p. 1474*b*). [H. T. COLEBROOKE.]

3901.

1994. Foll. 40; size 8¼ in. by 4 in.; clear, modern Devanāgarī writing (European paper); ten lines in a page.

The same work. [B.] The MS. is very far from correct.

I. consists of 105 verses; but in colophon: द्वादशस्तोत्रश्लोकोत्तरशतसंख्यातं ° प्रथमशतकं ।

II., 105 verses, but in colophon: द्वादशश्लोकोत्तरशतसंख्यातं ° द्वितीयशतकं ।

III., 89 verses, ends: कोदंड ° ॥ ८६ ॥ या प्रीति ° ॥ ८७ ॥ जयतु ° ॥ ८८ ॥

गोपाल मूले वदनानिलेन
किं पूरिते वत्स पयोधरार्थं ।
कुचौ मदीयौ पयसा विहीना (° नौ)
यतांचकता (?) कुरु मे मुकुंद ॥ ८९ ॥

इति श्रीकृष्णलीलाशुकमुनिविरचितं श्रीकर्णामृतस्तोत्ररत्नाकरं (° रत्नं I., II.) तृतीयशतकं संपूर्णं ॥

[DR. JOHN TAYLOR.]

3902.

74. Foll. 16; size $10\frac{3}{4}$ in. by $3\frac{3}{4}$ in.; indifferent Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; ten lines in a page.

The same work, here called *Kṛishṇastotra,* and ascribed to *Bilvamaṅgalācārya.* [C.]

The three sections consist of 106, 109 and 67 verses respectively; but in the first century the above figure includes a number of verses supplied in the margin, whilst others (as *e.g.* 107–112) are marked as omitted in the margin. From the colophon it appears that the copyist on purpose omitted some verses.

The text ends as MS. A, after which the colophon: इति श्रीविल्वमंगलाचार्यविरचितान्त्रिशतपद्यात्मककृष्णस्तोत्रात्कानिचिद्रम्यपदानि लिखितानि स्वार्थं परार्थं च ॥

[H. T. Colebrooke.]

3903.

1177f. Foll. 9; size $13\frac{1}{4}$ in. by $4\frac{1}{2}$ in.; fair, modern Bengālī handwriting; seven lines in a page.

Līlāśuka's Kṛishṇakarṇāmṛita, śataka I., consisting of 112 verses. [D.]

[H. T. Colebrooke.]

3904.

1293. Foll. 108; size $12\frac{3}{4}$ in. by 5 in.; fair, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Karṇāmṛitavyākhyā, also called *Suvarṇacashaka,* a commentary on the *Kṛishṇakarṇāmṛita,* by *Pāpa Yallaya Sūri,* son of *Tirumalla Bhaṭṭopādhyāya* and *Koṇḍamāmbā;* with the text of *Līlāśuka's* poem between the commentary.

The three *śatakas,* consisting of 111, 110 and 106 stanzas resp., have separate paginations; mistakes occurring in *śat.* II., where no. 36 is passed over and the last leaf is misplaced at the end of the whole work; and in *śat.* III., where nos. 28–37 are passed over without any omission.

It begins:

श्रीरामं सीतया साकं मुकुंदं मौलिशेखरं ।
यज्वानं वाजपेयेन यज्ञेशं प्रणतो ऽस्म्यहं ॥ १ ॥
येषां संदर्शनेनैव षट्शास्त्रवशगो भवेत् ।
यतींद्रान्वासुदेवेन्द्रान्नमामो ऽभीष्टसिद्धये ॥ २ ॥
वसुमत्यन्वये जातपापयल्लयसूरिणा ।
कर्णामृतस्य व्याख्यानं क्रियते कृतिनां मुदे ॥ ३ ॥
मंत्रशास्त्रे महाभाष्ये मणिमीमांसयोः सदा ।
मतिर्यस्य भवेत्तेन मंतव्या कृतिरीदृशी ॥ ४ ॥ ० ५ ॥
पेद्दिभट्टादिभिः प्राप्य यशसे प्रार्थनानि मे ।
किंतु कृष्णस्मृतिर्नित्यं भवत्विति मतिर्मम ॥ ६ ॥
अर्थांतरपरिस्फूर्तिर्यत्र क्वापि भवेद्यदि ।
भाट्टाप्रभाकरौ(!) दृष्ट्वा परितुष्यंतु ते जनाः ॥ ७ ॥
अज्ञानाद्यत्र कुत्रापि विपरीतार्थवर्णनं ।
कृतं चेत्क्षाम्यतां तत्तद्विद्वद्भिर्वीतमत्सरैः ॥ ८ ॥ ०

अत्र ग्रंथकर्ता ग्रंथं चिकीर्षुः आदौ गुरून् महीकरोति । चिंतामणिरिति । ० चिंतामणिर्नाम मंत्रविशेषो यच्चिंतनवशात्कृतार्थो ऽभूत्कविः । स जयति सर्वोत्कर्षेण वर्तत इत्यर्थः । न तु गुरुं प्रकाशयेद्धीमान्न तु मंत्रं प्रकाशयेदित्यादिना मंत्रो न प्रकाश्यत इति चेन्न तच्चिंतामणिमंत्रचिंतनफल इत्यादिना श्रीहर्षेण प्रकाशितत्वात् । स्मृतिस्तु साध्यमंत्रविषया न तु सिद्धमंत्रविषयेति ज्ञेयं। यद्वा चिंतामणिरिति कश्चिद्योगी यत्संनिधाने कविना योगाभ्यासः कृतः । यद्वा चिंतामणिरिति सोमगिरेर्विशेषणं । तस्मिन्पक्षे चिंतामणिवदभीष्टप्रदाता सोमगिरिर्नाम काचिद्वारवनितेति वा । यद्वा । उक्तविशेषणविशिष्टः सोमगिरिर्नाम महावाक्योपदेष्टा गिरिसंप्रदायप्रवर्तकः । मे मम गुरुर्जयति । शिक्षागुरुरंतर्यामित्वेन शिक्षकः शिखिनः मयूरस्य पिच्छं बर्हं मौलौ शिरसि यस्य स तथोक्तः । भगवान् षड्गुणैश्वर्यसंपन्नः श्रीकृष्ण इत्यर्थः । सो ऽपि जयति । ०

It ends: या प्रीति० ॥१०६॥ इति श्रीपदवाक्यप्रमाणपारावारपारीणश्रीमहोपाध्यायतिरुमलभट्टपुत्रेण कोदंडमांबा (कोंतमांबा I.; कोंडमांबा II.) गर्भशुक्तिमुक्तामणिना पापयल्लयसूरिणा विरचितायां कर्णामृतव्याख्यायां सुवर्णचषकसमाख्यायां तृतीयो ऽध्यायः ॥

There is much uncertainty about the Sanskrit spelling of these apparently Tamil names; the father's name appearing in the colophons as **तिरुमल**, the mother's as **कोंतमांबा**, **कोदंडमांबा** and **कोंडमांबा**, and the author's name as **पययज्ञय**, **पापपज्ञय** and **पापयज्ञय**.

[H. T. Colebrooke.]

3905.

2577. Foll. 46; 4to, size 10 in. by 8½ in.; modern Telugu writing; 31–33 lines in a page. Foll. 12*b* and 14*b* have been left blank.

Līlāśuka's Kṛishṇakarṇāmṛita, with *Pāpa Yallaya Sūri's* commentary. *Adhyāya* (or *śataka*) II. and III., of 110 and 106 stanzas resp.

The commentary begins:

> लोकप्रसिद्धकोदंडबाणान् त्यक्त्वैश्वं धनुः ।
> पुष्पास्त्राण्यपि वेणवादीन्नमो रामाय गृह्णते ॥

पूर्वशतकांते तु यद्वैभवमेव मदीयं ज्ञानकरणं गोचरयन्वितुक्तं तद्वैभवं येन येन प्रकारेण प्रतीतं तेन तेन प्रकारेणाह। अभिनवेत्यादिना । ०

Adhy. III. beg. fol. 24:

> व्याख्यामुकुलसङ्खानि पंकजं पार्थसारथिं ।
> भजे ऽहं परमानंदमनं(? ०मेनं) पद्मालयापतिं ॥

(Text:) अस्ति स्वस्त्ययनं ० ॥ १ ॥

It ends: इति श्रीपदवाक्यप्रमाणपारावारपारीणवसुमतीतिरुमलभट्टोपाध्यायपुत्रेण कोंडमांबागर्भशुक्तिमुक्तामणिना पापयज्ञयसूरिणा विरचितायां [कर्णामृतव्याख्यायां *adhy.* II.] सुवर्णचषकसमाख्यायां तृतियो ध्यायः ॥

[Mackenzie Collection.]

3906.

823 d. Foll. 38; size 12¾ in. by 4½ in.; fairly good, modern Bengālī handwriting; eleven lines in a page.

Sārańgarańgadā, a commentary, by *Kṛishṇadāsa*, pupil of *Rūpa Gosvāmin*, on the first *śataka* of the *Kṛishṇakarṇāmṛita*.

It begins:

> कृपासुधासरिद्यस्य विश्वमाप्लावयन्त्यपि ।
> नीचगैव(निचलैव N.) सदा भाति तं श्रीचैतन्यमाश्रये॥१॥
> वमन्ती कृष्णमाधुर्यकेलिसौन्दर्यसंपदं ।
> कैश्चिन्न भावज्ञा सम्यग् ज्ञेया लीलाशुकस्य गीः ॥ २ ॥
> मन्दो ऽपि कश्चित् श्रीरूपपादाम्भोजमधून्मदः ।
> कृष्णकर्णामृतव्याख्यां विवृणोति यथामति ॥ ३ ॥
> स्पष्टे चाष्टदशोक्त्यर्थे निर्बन्धं परिमुञ्चता ।
> निगूढो ऽन्तर्देशोक्त्यर्थो व्याख्येयः साग्रहं(? साम्प्रतं) मया॥४॥
> मदास्यमरु[त्]संचारखिन्नांगा गोकुलोन्मुखीं ।
> सन्तः पुष्यन्तीमां स्निग्धां कर्णकासारसंनिधौ ॥ ५ ॥
> सद्भक्तभावगन्धर्वगान्धर्वभवलम्पटैः ।
> सारङ्गैः शोध्यतामेषा टीका सारङ्गरङ्गदा ॥ ६ ॥

अथ दाक्षिणात्यः कृष्णवेणापश्चिमतीरवासी पण्डितकवीन्द्रः श्रीविल्वमङ्गलनामा कश्चिद् ब्राह्मणः किलासीत् । स च पूर्वदुर्वासनाप्रेरितस्तत्पूर्वतीरनिवासिन्यां कस्यांचिच्चिन्तामणिनाम्न्यां वेश्यायामतीवासक्तो बभूव । स कदाचित् प्रवृद्धतमिस्रायां जीमूतमन्द्रगर्जितजातहृच्छयो ऽन्ध इवागणितप्रत्यूहचयः स्वगृहान्निर्गत्य तां नदीं हस्ताभ्यां सचालयनेनोत्तीर्य(*r.* शवा०) कीलितकपाटं तदावासद्वारमाससाद । तत्रापि तत्र वै(*r.* तत्राप्य-) श्रुतफुत्कारशत इतस्ततो भ्रमन् भित्तिगर्तेऽर्धप्रविष्टकृष्णभुजङ्गपुच्छमालम्ब्य भित्तिमुल्लङ्घ्य प्रणालिकामध्ये निपतन्मूर्छितो बभूव।०(cf. Oxf. MS., no. 231[1]) सार्वलौकिकी प्रसिद्धिरिति ॥ अथवा सर्वोन्मत्तः स्वालयात् श्रीवृन्दावनाय प्रस्थानं कुर्वन्नेव श्रीलीलाशुकः स्वगुरोः स्वगुरुत्वेनैव स्वेष्टदैवतस्य च संकीर्तनरूपं मङ्गलमाचरति स्म। ० गुर्विष्टदेवस्मरणं तद्यथा चिन्तामणिरित्यादि । सोमगिरिस्तन्नामा मे मम गुरुः जयति सर्वोत्कर्षेण वर्तते। कीदृक् । चिन्तामणिः आश्रयमात्रेणाभीष्टपूरकत्वात् चिन्तामणित्वं सर्वसेविता चास्य । किं वा जयति तं प्रति प्रणतो ऽस्मीत्यर्थः । ० । तथा मे ममेष्टदैवतं भगवांश्च जयति । को ऽयं भगवानित्यचाह । शिखिपिच्छमौलिः ०

It ends:

> जयतां सुरतौ पङ्गोर्मम मन्दमतेर्गती(!) ।
> मत्सर्वस्वपदाम्भोजौ राधामदनमोहनौ ॥ १ ॥

---

[1] Of *variæ lectiones* of our MS. may be mentioned: स्वः सर्वं twice for स्वसर्वं; रासकुञ्जादिलीला०(!) for राजकुंजादि०; and कृष्णलीलादिवर्णनमयग्रन्थांश्चकार for श्रीकृष्णलीलादिवर्णनग्रंथांश्चकार ।

जयति मधुरराधाकृष्णलीला° २ ॥
अचक्षुषो पथि मेऽन्धस्य स्खलत्पादगतेर्मुहुः ।
स्वकृपायष्टिदानेन सन्तः सन्त्ववलम्बनं ॥ ३ ॥
श्रीरूपचरणाम्भोजालिकृष्णदासेन निर्मिता ।
कृष्णकर्णामृतस्यैषा टीका सारङ्गरङ्गदा ॥ ४ ॥

Though the author's name is not mentioned in the Oxford MS., this is doubtless the commentary referred to by Wilson, Sel. Works, i., p. 168. Whether it extended beyond the first *śataka* seems doubtful, seeing that the other MSS. of which particulars are given correspond to ours. Cf. Notices, 2nd ser., i., p. 71 (beginning, like the Oxf. MS., with an additional verse: यद्भावभावितधियो ऽघ वाचां°).

[H. T. Colebrooke.]

3907.

564. Foll. 64 (the first of which was lost and replaced by two leaves); size 12½ in. by 6 in.; fair Devanāgarī writing of about 1780 A.D.; 9–15 lines in a page.

Sumaṅgalastotra, by *Bilvamaṅgala*; with a (partial) commentary, called *Bhaktavallabhā*, by *Bhaṭṭa Vanamālin.*

The work is of essentially the same character as the same author's *Kṛishṇakarṇāmṛita*, with which it has indeed much of its matter in common, and with which it seems actually identified by the commentator. But, besides containing a good deal of new matter, it is arranged in a totally different way, so as virtually to constitute a different work.

The text begins:

चिंतामणिर्जयति सोमगिरिर्गुरुर्मे° ॥ १ ॥
मातर्नातः परमनुचितं यत्खलानां पुरस्ताद्
अस्ताशंकं जठरपिठरीपूर्तये नर्तितासि[1] ।
तत्क्षंतव्यं सहजसरले वत्सले वाणि कुर्यां
प्रायश्चित्तं गुणगणनयोगोपवेषस्य विष्णोः ॥ २ ॥

[1] See the comment on p. 1475*a*.

यो लोकभारोद्धरणाय चक्री
चक्रे ऽवतारं वसुदेवगेहे ।
गोपीजनानंदकरो मुकुंदः
पायात्स वो यादवराजसिंहः ॥ ३ ॥
आवबंध मुकुटं कुटुंबिनी
तत्र मूर्धनि मुकुंदजन्मनि ।
यत्र रंगचितपुष्पपल्लवैर्
बल्लवीभिरपि पर्यधीयत ॥ ४ ॥
उपासतां ब्रह्मविदः पुराणाः
सनातनं ब्रह्म निरुद्धचित्ताः ।
वयं यशोदासुतबालकेलि-
कथासुधासिंधुषु मज्जयामः ॥ ५ ॥
विहाय पीयूषरसं मुनीश्वरा
ममांघ्रिराजीवरसं पिबंति किम् ।
इति स्वपादांबुजपानकौतुकी
स गोपबालः श्रियमातनोतु नः ॥ ६ ॥

The work, consisting of 383 stanzas, shows the following topics: *iti kaumāram* (after v. 69), *kaiśorakeliḥ* (v. 233), *tāruṇyam* (v. 240), *iti kaviprasādaḥ, samāptaṃ gokulacaritāmṛitam* (v. 271), *mathurācaritam* (v. 286), *dvārakācaritaṃ samāptaṃ kṛishṇacaritāmṛitam* (v. 306), *śrīnārāyaṇastutiḥ* (v. 331), *śivastutiḥ* (v. 336), *hariharastutiḥ* (v. 338), *nṛisiṃhastutiḥ* (v. 342), *rāmacaritāmṛitam* (v. 355).

It ends:

यं शैवाः समुपासते शिव इति ब्रह्मेति वेदांतिनो
बौद्धा बुद्ध इति प्रमाणपटवः कर्तेति नैयायिकाः ।
अर्हन्नित्यथ जैनशासनरताः कर्मेति मीमांसकाः
सो ऽयं नो विदधातु वांछितफलं श्रीदेवकीनंदनः ॥ ३८० ॥
इति समाप्तं स्तोत्रम् ॥

अमीभिरष्टाभिरभिष्टुतः स्तवैः
शतेन देवः शतपत्रलोचनः ।
किशोरवेषे न कृपासुदः स्वयं
विराजमानो हृदि मे विराजताम् ॥ ३८१ ॥
श्रीवासुदेवकृतभक्तिरतिप्रसिद्धो
योगीश्वरो विदिततत्त्वमतिः प्रशांतः ।
मुक्त्यै पदं भुवि चिकाय परं पवित्रं
द्वारावतीं ननु जगाम नमन् हरिं सः ॥ ३८२ ॥

हस्तौ सुयोज्य हरिभक्तिरतश्चकार
स्तोत्रं वरं हरिविलोकनकांक्षयासौ ।
श्रीविल्वमंगल इदं पठतो जनस्य
प्रीतो हरिर्दिशति भक्तिमतिप्रगल्भाम् ॥ ३८३ ॥

इति श्रीविल्वमंगलकृतं सुमंगलाख्यं स्तोत्रं समाप्तं ॥

The four verses quoted in the *Bhaktirasāmṛitasindhu*, above fol. 813*b*, as extracted from *Bilvamaṅgala* and *Bilvamaṅgalastotra* (and not found in the author's *Kṛishṇakarṇāmṛita*, cf. p. 1471*b*) occur here as vv. 305 (fol. 61*b*), 271 (fol. 60*a*), 189 (fol. 54*a*) and 245 (fol. 59*a*) resp.

Of the first 25 verses of this work the following occur also in the *Kṛishṇakarṇāmṛita*: 1 (=*K.* I. 1), 2 (II. 4), 5 (II. 55), 8 (III. 65), 13 (II. 54), 17 (II. 76), 21 (II. 69), 23 (II. 98), 24 (II. 82), 25 (II. 15); whilst of the last 25, not a single verse appears there; and of the last five verses commented upon, only the last two are found there (199 = III. 29, 200 = III. 80).

Bilvamaṅgala's Kṛishṇastotra (109 verses), printed at Calcutta (1817), represents a third work or version, which again has much in common with the present work, *e.g. S.* 2 (=*K.* 109), 5 (5), 11 (1), 12 (69), 13 (87), 14 (88), 201 (102).

The Commentary begins:

श्रीमद्गिरिवराधीशं वृंदारण्यपुरंदरं ।
कृष्णचंद्रं प्रपद्ये ऽहं भक्तानुग्रहकातरं ॥ १ ॥
नंदव्रजे यामरता नान्यत्रामरता समा ।
यत्र प्रातर्दिवा सायं नक्तं व्यक्तं परं महः ॥ २ ॥
कृष्णकर्णामृतस्यैषा टीका श्रीभक्तवल्लभा ।
भूनिर्ज्जरेण भट्टेन क्रियते वनमालिना ॥ ३ ॥

अथाखिलगोपनितंबिनीनिकरावलंबि रासविहारि श्रीकृष्णभावाविष्टः परमभागवतो लीलाशुकः श्रीकृष्णकर्णामृताख्यं स्तोत्ररत्नं चिकीर्षुः शिखिपिच्छमौल्यं(°स्यलं)कृतश्रीकृष्णचंद्रष्टदेवतानुस्मरणरूपं मंगलमाचरति चिंतामणिरिति॥ भगवान् जयति सर्वोत्कर्षेण वर्तते भगवान् श्रीकृष्ण एव।° कीदृशः। चिंतामणिः चिंतानां चिंत्यमानानां बाल्यादिकिशोरलीलातानां भक्तेषु मणिरिव प्रकाशकः।° पुनः कीदृशः। सोमगिरिः सोमस्यामृत[स्य] गिरिः पर्वत इ[ति] बहुप्रकारास्वाद्यपरमानंदनिर्झररसमयः। अथवा। उमया सह सोमः श्रीमहेशस्तस्य गिरिः पूज्य इति°। पुनः कीदृशः। मे मम गुरुः।°॥१॥ मातरिति°॥ हे मातर्वाग्देवि अतः परमन्यदनुचितं नास्ति।° खलानां श्रीकृष्णानुरागरहितानां पुरस्तादग्रे न्यस्ताशंकं। दूरीकृतये हि पारलौकिकभयं यथा तथा वृथा त्वं नर्तितासि। नर्तनं श्रीभगवदग्रे तद्भक्तानां वा समुचितमिति भावः।°॥ २ ॥

The commentary ends (fol. 56*b*) with the explanation of verse 200:

गोपीनामभिमतगीतहर्षवर्षाद्
आपीनस्तनभरनिर्भरोपगूढं(°गूढं) ।
केलीनामथतु रसैरुपास्य मानं
कालिंदीपुलिनचरं परं महो नः ॥ २०० ॥

गोपीनां सर्वतः पीनैः पुष्टैः स्तनभरैर्भारैर्निर्भरं गाढं उपगूढं आलिंगितं हेतुमाह। अभिमतः स्वस्याभीष्टो यो गीतवर्षः मधुरगानामृतवर्षस्य हर्षः आनंदस्तस्मात् तत्श्रवणादित्यर्थः॥ २०० ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3908.

2420 b. Foll. 34; size 8½ in. by 4 in.; fairly good Devanāgarī writing of 1494 A.D.; eleven lines in a page; foll. 1–3, 6, 10–12 supplied by a more recent hand.

Vishṇubhaktikalpalatā, a poem in eight *stavakas*, consisting of meditations and devotional effusions on the names and qualities of *Vishṇu*; by *Purushottama*, son of *Vishṇu* and *Mānī*.

The poem has been published in the *Kāvyamālā* (no. 31, Bomb. 1892). It begins:

अतिसुदृढमगातां हर्षमंगैकभावाद्
अधिकतममुमेशौ यं तथात्मैकयोगात् ।
तदधिकमिव यातौ यं सुतं वीक्षमाणौ
सफलयतु स देवो वः क्रतुं वक्रतुंडः ॥ १ ॥
स्फटिकमणिमयाद्य° ॥ २ ॥
हृदयजलजजाग्रज्ज्योतिर्° ॥ ३ ॥
अधिजगति जनानामेक एवास्त्युपायो
विषमतमभवाब्धिं तूर्णमेतं तरीतुं ।
श्रवणमननपूर्वं विष्णुपादारविंद-
स्मरणमिति तदेतत् प्रोच्यते भक्तिलोभात् ॥ ४ ॥

विमलयतु मनो मे दूषितं दोषसंघैर्
अहरहरिह रम्या रामचंद्रस्य भक्तिः ।
सगरतनयभूतिभ्रेषितं भूमिभागं
सुरसरिदिव दोषप्रोषविख्यातशक्तिः ॥ ५ ॥

I. contains 39 verses; II., 51; III., 41; IV., 41; V., 38; VI., 39; VII., 36; VIII., 40.

It ends:

मच्चेतोवृत्तिलक्ष्मीरहसि विहसिते हृत्सरोजे सुजाग्रद्-
विष्वक्सेनप्रसंगोत्सवमवगणितोपायसर्वांतरायां ।
संप्राप्य प्रेमपाथोनिधिलहरिपरिष्वाकुलाश्लिष्टवार्ढं
स्वामिव्यामिश्रभावं समलभत सुखे यत्र वाचां विरामः॥४०॥

इति श्रीविष्णुभक्तिप्रबंधे कल्पलताख्ये कविश्रीपुरुषोत्तमकृतौ चित्तप्रबोधो नामाष्टमः स्तबकः॥ समाप्तोयं विष्णुभक्तिकल्पलताख्यः। संवत् १५५१ वर्षे चैत्रे शुदि १० गुरौ दामोदरेण लिलिखे ॥

मानो माता पिता विष्णुर्यस्याख्या पुरुषोत्तमः ।
विष्णुभक्तिलतां चक्रे सतां चक्रे कृतांजलिः ॥

[GAIKAWAR.]

3909.

2468a. Foll. 66; size 10 in. by 6¼ in.; good, clear Devanāgarī writing of 1791 A.D.; fifteen lines in a page.

Vishṇubhaktikalpalatā, with a commentary (*vivaraṇa*), called *Kalpalatāprakāśa*, composed by *Mahīdhara* (or *Mahīdāsa*, as he is also called) in 1597 A.D. It begins:

नृहरिं गिरिजां गिरं गणेशं
गुरुपादाब्जयुगं शिवं प्रणम्य ।
हरिभक्तिलताभिधेयकाव्ये
विवृतिं वच्मि यथामतीशतुष्ट्यै ॥

तत्र स्वाभीष्टदेवतावर्णनरूपं विष्णुभक्तिकल्पलताख्यं काव्यं चिकीर्षुः प्रारिप्सितग्रंथनिर्विघ्नसमाप्त्यै सदाचारपरिपालनाय पुरुषोत्तमः कविराट् विघ्नेशस्मरणलक्षणमाशीरूपं काव्यमुखं वदति । आशीर्नमस्क्रिया वस्तुनिर्देशो वापि तन्मुखमित्युक्तेः ॥

अतिसुदृढमगातां ० ॥ १ ॥

उमेशौ भवानीशंकरौ अंगैकभावाद्देहैक्यादतिसुदृढं निबिडं हर्षं संतोषमगातां यं वीक्षमाणौ विलोकयंतौ तदधिकमिवात्मवात्यहर्षाधिकं(!) हर्षं यातौ प्राप्तौ स व[क्र]तुंडोऽयमिति। प्रापतुः। तथा आ[त्मै]क्ययोगादात्मनोरैक्यादधिकतममत्यधिकं हर्षमगातां। तथा यं सुतं गणेशं पुत्रं शो(स or स गणेशो) देवो वो युष्माकं क्रतुं संकल्पं सफलयतु सफलं करोतु मनोरथसिद्धिं करोत्वित्यर्थः। मालिनीवृत्तं ॥ १ ॥

It ends: इदानीं ग्रंथांते मातृपितृनामकथनपूर्वकं स्वनाम।

माना (मानो) माता पिता विष्णुर्यस्याख्या पुरुषोत्तमः ।
विष्णुभक्तिलतां चक्रे सतां चक्रे कृतांजलिः ॥ ४१ ॥

निगमयति मातेति । यस्य माता मानोनाम्नी पिता विष्णुनामा। यस्याख्या नाम पुरुषोत्तमः स इमां विष्णुभक्तिकल्पलतां चक्रे कृतवान्। कीदृशः। सतां साधूनां चक्रे समूहे कृतोंजलिर्येन साधु[न]मनकृदित्यर्थः ॥ ४१ ॥

इति श्रीविष्णुभक्तिकल्पलताविवरणे चित्तप्रबोधनामाष्टमः स्तबकः ॥ ० संवत् १८४८ वर्षे ज्येष्ठमासे शुक्लपक्षे १ प्रतिपदि गुरुवासरे लिखितं भट्टकाशीदासहरीहराणो लिखावीतं से-(? l. सो)तावेणीरामसुतकुबेरजीदं पुस्तकं ॥

[GAIKAWAR.]

3910.

1500. Foll. 76; size 11¾ in. by 5 in.; fair Devanāgarī writing of about 1650 A.D.; 8–12 lines in a page.

The same works.

Colophon: इति श्रीविष्णुभक्तिकल्पलताविवरणे चित्तप्रबोधो नामाष्टमः स्तबकः ॥ समाप्ता विवृतिः ॥

श्रुतिबाणरसेंदुमानवर्षे
नभसि स्कंददिने सिते ऽर्कवारे ।
महिदा[स]बुधो गिरीशपुर्यां
कृतवान् कल्पलताप्रकाशमेतं ॥ ०

Cf. Weber, Berlin Cat., no. 542.

[H. T. COLEBROOKE.]

3911.

2079d. Foll. 13; size 8¼ in. by 4 in.; fair Devanāgarī writing of about 1600 A.D.; 9–12 lines in a page.

Vṛindāvanakāvya, a descriptive poem, composed—by *Māna* (*Mānāṅka*), son of *Ugrasena*—

in 52 (of which 1–48 *āryāgīti*) verses characterised by alliterative (or agnominative) rhyme, in form of a dialogue held between *Rāma* and *Krishṇa* in the Vṛindāvana wood; with a commentary by *Rāmarshi*.

The text and commentary begin:

वरदाय नमो हरये पतति जनो यं स्मरन्नपि न मोहरये।
बहुशश्चक्रंद हता मनसि दितिर्येन दैत्यचक्रं दहता ॥ १ ॥

तस्मै वरदाय हरये नमः। तस्मै कस्मै। यं हरिं स्मरन् चिंतयन्नपि जनो लोकः मोहरये न पतति। अज्ञानवेगे न भ्रस्यति। पुनस्तस्मै कस्मै। येन हरिणा दैत्यचक्रं राक्षसवृंदं दहता भ्रता बहुशोऽनेकवारं मनसि हता हृदि ताडिता दितिर्हिरण्यकशिपुमाता चक्रंद रुरोद ॥ १ ॥

स्वमिव भुजं गवि शेषं
व्युपधाय स्वपिति यो भुजंगविशेषं।
नवपल्लवसमकरया
श्रियोर्मिपंक्त्या च सेवितः समकरया ॥ २ ॥

पुनस्तस्मै। कस्मै। यो हरिः श्रीकृष्णः गवि जले समुद्रोदके स्वपिति शेते। किं कृत्वा। भुजंगविशेषं सर्पोत्कृष्टं शेषं शेषाकं नागं व्युपधाय उपधानीकृत्य। कमिव। स्वं निजं भुजं बाहुमिव। यथान्यः स्वं भुजमुपधानीकृत्य शेते इति निर्भयत्वे दृष्टांतः। किंभूतः नवपल्लवसमकरया। नूतनकिशलयतुल्यपाण्या श्रिया लक्ष्म्या सेवितः। पुनः किं। ऊर्मिपंक्त्या कल्लोलश्रेण्या च सेवितः। किंभूतया। समकरया। मकरैर्मीनैः सह वर्तमाना समकरा तया। बाणे चापि (? r. वाचि) पशौ भूमौ दिशि रश्मौ जले ऽक्षिणि। स्वर्गे मातरि वज्रे ऽग्नौ मुखे सत्त्वे च गोध्वनिरिति नानार्थे ॥ २ ॥

येन च बलिरसुरो[ऽ]धः
क्षितेरथ स्थापितः सुरैरसुरोधः।
पृथुकः सन्निभवदनम्
चिक्षेप यः सरोजसन्निभवदनः ॥ ३ ॥

पुनस्तस्मै। कस्मै। येन हरिणा बलिः असुरो दैत्यः क्षितेर्भूमेः अधस्तले स्थापितो रक्षितः। किंभूतः। सुरैर्देवैः असुरोधः सुखेन न रोद्धुं शक्यः। यो हरिः पृथुकः बालः सन् अनः शकटं चिक्षेप प्रेरयामास। किंवत्। इभवत् गजवत्। किंभूतः। सरोजसन्निभवदनः पद्मतुल्यमुखः। पृथुकः शावकः शिशुः। करोपहारयोः पुंसि बलिः प्राण्यंगजे स्त्रियां। बलिर्दानवपुंगवे। सर्वत्राप्यमरः। एवं श्लोकत्रयेण श्रीकृष्णं नत्वा श्रीबलभद्रं स्तौति ॥ ३ ॥ °

The author of the poem speaks of his father as a ruler of men in the regions of the Vindhya and Ṛikshavat (vv. 7, 8), and a poet in the same style of poetry (*varṇakavi*) as himself (vv. 9, 12):

यो भोक्तेव सुधाया वर्णकविः शासिता च वसुधायाः।
यस्य परामुदधीनां तटेषु कीर्तिं प्रचक्षते मुदधीनां ॥ ९ ॥

यः कः। य उग्रसेनः वसुधाया भूमेः शासिता च पालक इव। सुधाया अमृतस्य भोक्तेव देव इव। किंभूतः। वर्णकविः प्रत्यक्षरप्रकल्पितार्थपदकविः। यस्योग्रसेनस्योदधीनां समुद्राणां तटेषु तीरेषु पराम् उत्कृष्टां कीर्तिं प्रचक्षते कथयंति बुधाः। किंभूतां कीर्तिं। मुदधीनां मुदो हर्षस्याधीनामायत्तां। आनंदकारिणीमित्यर्थः। सुधास्वादे भुवि द्रव्ये सुधा विद्युत्सुधामृतं। सुधा हि भोजनं ज्ञेयं सुधा धात्री सुधा विषं ॥ ९ ॥ ° ११ ॥

यस्येयमकार्येभ्यश्
च्युतेन तनयेन रचितयमकार्येभ्यः।
दत्ता वाक् स्वा कृतिना
मानाकेन हरिसंश्रया स्वाकृतिना ॥ १२ ॥

यस्योग्रसेनस्य मानाकेन माननाम्ना तनयेन पुत्रेण स्वा वाक् काव्यरूपा वाक् आर्येभ्यो विद्वद्भ्यो दत्ता समर्पिता। किंभूतेन। स्वाकृतिना सुशोभना आकृतिराकारो देहो यस्य तेन। पुनः किं। कृतिना कुशलेन। किंभूता वाक्। हरिसंश्रया श्रीकृष्णकथाश्रिता। पुनः किं। रचितयमका गुंफितयमका। पुनरावर्तमानं पदं यमकं। पुनः किं। अकार्येभ्यः पापकर्मभ्यः च्युतेन निवृत्तेन। इयं वक्ष्यमाणेति योज्यं। कृती कुशल इत्यपि ॥ १२ ॥

The text of the poem (in 51 verses) is given in Hæberlin's Anthology, pp. 453–462. The additional verse contained in this MS. is:

दिगसावयमदयिता याम्या ध्रुवमयमृतुश्च वर्यं मदयिता।
यदियमुग्रतमेषु प्राप्ता जलदेषु रविमुदग्रतमेषु ॥ ४३ ॥

The last four verses are composed in a longer *mātrāvṛitta* (22 × 4).

The commentary ends: दशनैर्दंतैः सह लाजानां धानानां छायां शोभां बिभ्रद्धारयन्। हसन्नित्यर्थः। ° लोचनं नयनं नेत्रं। लीला विलासक्रिययोः। सर्वत्राप्यमरः ॥

पदाबोधेन खिन्नानां विदां चेतःप्रसत्तये।
रामर्षिरकरोद् व्याख्यां यथामति कवेर्गिरां ॥

इति श्रीवृंदावनकाव्यस्य रामर्षिणा विरचिता टीका समाप्ता॥

[GAIKAWAR.]

3912.

1819. Foll. 16; size 12½ in. by 4 in.; fair Devanāgarī writing on European paper (watermark 1808); 7–11 lines in a page.

Rāmakrishṇakāvya, or *Rāmakrishṇavilomakāvya*, an artificial poem, by the astronomer and poet *Sūrya Paṇḍita*, son of *Sugaṇaka Jñānādhirāja*, in 36 verses, praising in alternate half-verses *Rāma* and *Krishṇa*, and giving the same text whether read forward or backward;—with the author's own commentary.

The Text begins:

तं भूसुतामुक्तिमुदारहासं वंदे यतो भव्यभवं दयाश्रीः ।
श्रीयादवं भव्यभतोयदेवं संहारदामुक्तिमुतासुभूतं ॥ १ ॥

The Commentary begins:

श्रीमन्मंगलमूर्तिमार्तिशमनं नत्वा विदित्वा ततः
शब्दब्रह्म मनोमयं सुगणकज्ञानाधिराजात्मजः ।
यद्ग्रंथाध्ययनैर्विनेयनिवहो ऽप्याचार्यचर्यामगात्
सो ऽहं सूर्यकविर्विलोमरचनाकाव्यं करोमि स्फुटं ॥ १ ॥
छंदःपूरणमुत्क्रमविधौ साकांक्षता तत्पदैः
प्रारंभाच्चरितक्रमो ऽपि सुतरामेतत् त्रयं दुर्गमं ।
एवं सत्यपि मन्मतिः कियदपि प्रागल्भ्यमालंबते
तत्सर्वं गुणिनः क्षमंतु यदहो यूयं श्रमज्ञाः स्वयं ॥ २ ॥ ° ३ ॥
भागीरथी रामकथा मनोज्ञा कालिंदिका कृष्णकथातिरम्या।
सरस्वती सूर्यकवेस्तृतीया स्नातु प्रयोगे ऽत्र मतिः कवीनां ॥४॥
समाक्षरार्धा विषमाक्षरार्धा द्वेधा भवेच्चित्रकवित्वसीमा ।
समानभिन्नार्थतया द्विधाद्या भिन्नाक्षरार्धा च भवेद्द्वितीया॥५॥

As in Hæberlin's Anthology, p. 468, the two final verses of the commentary are counted continuously with the text; the last being:

एवं विलोमाक्षरकाव्यकर्तुर्भूयासमायासमवेक्ष्य तज्ज्ञाः ।
जानंत्विमां चित्रकवित्वसीमां दैवज्ञसूर्याभिधसंप्रदिष्टां ॥३८॥

इति श्रीदैवज्ञकविसूर्यपंडितविरचिते रामकृष्णाख्यकाव्ये समाप्तिं गते शुभं स्यात् ॥

For text and commentary see now *Kāvyamālā* (1895); also Aufrecht, Cat. Bodl., no. 240; Raj. Mitra, Notices, i., p. 42.

[Dr. John Taylor.]

3913.

1185 d. Foll. 22; size 13¼ in. by 5 in.; clear, modern Devanāgarī writing; seven lines in a page.

Saṃkashṭanāśanastotra, a poem in praise of *Rāma-Kṛishṇa*, in 141 verses, composed, in 1762 A.D., by *Gaṅgādhara Mahāḍakara*, son of *Sadāśiva*, and grandson of *Vīreśvara*.

The metre varies between *śārdūlavikrīḍita*, *vasantatilaka* and *mālinī*. The *stotra* is preceded by a brief prose introduction, beginning:

इह खलु श्रीमद्भगवन्नारायणत्रिगुणमायापरमशक्तिपरिकल्पितविचित्रलोकजालसारभूतायां हरिहरादिसुरमुनिमुमुक्षुपरमहंससमाश्रितायां – – श्रीविश्वनाथराजधान्यां – – श्रीमन्महाडकरोपनामकश्रोत्रियवीरेश्वराग्निहोत्रिसूनुसदाशिवसूरिसूनुसाधुजनकिंकरगंगाधरेश्वरपूजकगंगाधरो नाम कवीनानुचरो(!)– – चंपकवनमधितिष्ठामि । ° ॥

The *stotra* begins fol. 2*b*:

राम च्छिंद्धि कुकाममाशु भगवन् येनास्मि दुःखी सदा
नत्वा त्वां शरणं गतो ऽस्मि सततं शूरं दयालुं परं ।
सामर्थ्यं तव नास्ति चेत्यजचरं चापं च मौनं भज
दीनत्राणपरायणो ऽहमिति तं गर्वं वृथा मा कृथाः ॥ १ ॥

It ends:

अद्वैतसौख्यगुरुपूतपदारविंदं
चित्ते निधाय परमादरतो विमुक्त्यै ।
गंगाधरेण कविना कविदेवरामम्
एवं विनुत्य सुखतः कृतकृत्यतात्मा ॥ १४२ ॥
संकष्टनाशनमिदं स्तोत्रं नवरसान्वितं ।
कृत्वा गंगाधरः काश्यां भुक्तिमुक्तिप्रदायकं ॥ १४३ ॥
ग्रहभूवसुभूमाने वत्सरे विजयाभिधे ।
माघे शनौ पौर्णमास्यां रामांघ्रियुगले न्यधां ॥ १४४ ॥
तेन प्रीणातु भगवान् श्रीरामः परमेश्वरः ।
पठतां शृण्वतां चैतत्सर्वदुःखहरो ऽस्तु मे ॥ १४५ ॥

इति श्रीमन्महाडकरोपनामकवीरेश्वराग्निहोत्रिसूरिसूनुसदाशिवसूरिसूनुभगवद्भक्तकिंकरगंगाधरसूरिणा विरचितं संकष्टनाशनस्तोत्रं संपूर्णं ॥

[H. T. Colebrooke.]

3914.

1185 c. Foll. 2; the same size and writing.

Rāmāṅgasmṛitimālā, a poem of 13 *vasanta-tilaka* verses in praise of *Rāma,* composed, in 1763 A.D., by *Gaṅgādhara Mahāḍakara.*

It begins:

प्रातः स्मरामि रघुनाथपदारविंदं
  विंदंति यत्क्रतुशतैरपि नो मुनींद्राः ।
तत्प्रेमगम्यमभयं भयहारि रम्यं
  रम्यध्वजादिभवदं शिवदं नमामि ॥ १ ॥

It ends:

विश्वनाथपुरे रम्ये विश्वनाथगृहे शुभे ।
खयुग्मवसुभूमाने वत्सरे जयनामके ॥ १४ ॥
वैशाखकृष्णद्वादश्यां रवौ गंगाधरः कविः ।
रामांगस्मृतिमालां च प्रार्पयद्रामपादयोः ॥ १५ ॥

इति श्रीमन्महाडकरोपनामकभगवद्भक्तकिंकरगंगाधरविरचिता रामांगस्मृतिमाला समाप्ता ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3915.

1138. Foll. 106; size 8¾ in. by 4 in.; good Devanāgarī writing of 1625 A.D.; seven lines in a page.

Rāghavollāsa-kāvya, a poem—in 12 cantos, the first three of which are wanting—on the early life of *Rāma,* his winning of *Janaka's* daughter, and the recognition of his divine nature; composed, at Benares, for *Pratāpa-sāha-nṛipati,* by *Advaitārāma,* or *Advaita Yati,* pupil of *Rāmakṛishṇāśrama.* The poem is mainly composed in the *indravajrā* metre, occasionally varied by other metres.

The first leaf (IV., vv. 1–4) has been supplied (rather incorrectly) by a modern hand, and the pagination of the other leaves has been changed from 57–162 to 3–106.

Each canto begins with the verse:

जयंति रघुनाथस्य पदपंकजपांसवः ।
मूको ऽपि वावदूको ऽयमद्वैतो यदुपाश्रयात् ॥ १ ॥

Canto IV. then proceeds:

पुत्रेण यद्यप्यपि ते मुमित्रे
  विधीयते रक्ष[ण]मुत्क्षणस्य(!) ।
तथापि चिंता हृदये त्वनंता
  कांताननस्येति करोम्यहं किं ॥ २ ॥ °

IV., 168 verses, ends fol. 19*b*; V., 98 vv., fol. 29*b*; VI., 49 vv., fol. 34*b*; VII., 82 vv., fol. 42*b*; VIII., 173 vv., fol. 61*b*; IX., 76 vv., fol. 69*a*; X., 49 vv., fol. 73*a*; XI., 113 vv., fol. 85*b*; XII., 172 verses.

The story of the poem comes to an end with XII., v. 98:

संचिंतयंती रघुनाथमेवमखंडमेषा रघुनाथमाता ।
जगत्समस्तं रघुनाथरूपमपश्यदत्रास्ति न चित्रलेशः ॥ ९८ ॥

after which the poet proceeds:

कलयति कुलमेतच्छंदसा नास्य भावं
  भवजलनिधिनावं यत्पदं संवदंति ।
अगणितगुणपारा यस्य सारातमेते
  न हि विदुरपि देवा राममेवाश्रयामः ॥ ९९ ॥

प्रतापसाहार्पितगौरवेण येनाप्यमानि त्रिदिवस्त्रिणाभः ।
मुरारिणा तेन समस्तमेतत्संन्यस्य काश्यामितमात्मरूपं ॥ १०० ॥

येनाकारि विचारिमानसमनोहारो कथासागरो
  ग्रंथो ऽग्रंथिमतेः प्रतापनृपतेरादेशतः पूर्वतः ।
काव्यानामपि च त्रयं गुणमयं श्रीरामनामाश्रयं
  काश्यामद्य जयत्य(? °त्यु) यस्य निलयः सो ऽद्वैतनामा यतिः ॥ १ ॥

अस्तुत ह्रयमानो(?) ऽपि कथासागरसंज्ञकः ।
कृतो ग्रंथस्तथानेन रचिता भक्तिचंद्रिका ॥ २ ॥

अद्वैत एवं गुरुणास्य नाम कृतं कृपातः करुणामयेन ।
यत्पादकासारजनिप्रसादसंज्ञातशक्तिः कुरुते स्म काव्यं ॥ ३ ॥
न द्वैतमद्वैतयतौ विभाति यच्चेतसा प्रेमरसाकुलो ऽसौ ।
सदा मुदा श्रीगुरुपादपद्मं सद्म श्रियो ध्यानपदं करोति ॥ ४ ॥

The remaining verses breathe a fervid devotion to *Rāma.* It ends:

अमरत्वं फलं दृष्टं दिष्ट्या रामस्मृतेस्तव ।
एतत्तु कुरुते काश्यां परं चिंताभरं मम ॥ ११ ॥
वाराणस्यां शिवस्थाने मानसाख्ये सरोवरे ।
अद्वैतेन कृतं काव्यं सीताकांतनियोगतः ॥ १२ ॥

इति श्रीराघवोल्लासे महाकाव्ये परमहंसपरिव्राजकाचार्यवर्यदिगंबरश्रीरामकृष्णाश्रमशिष्याद्वैत(० द्वैताराम other cols.)-विरचिते द्वादशः सर्गः समाप्तः ॥ संवत् १६८२ ॥ समये फाल्गुनवदी अष्टमीवारत्पूभदीने(!) ग्रंथसंख्या २२७५ लिपीतं मानसाहिकारेस्य ॥ [H. T. Colebrooke.]

3916.

2721a. Foll. 26; small 4to, size 6½ in. by 8½ in.; thick, modern Devanāgarī writing; fourteen lines in a page.

Rāmagītagovinda, a weak imitation of *Jayadeva's Gītagovinda*, treating, in mixed metres and tunes, of the fortunes of *Rāma* and *Sītā*, and (wrongly) ascribed to the same author as the *Gītagovinda*.[1]

It begins:

श्यामं सहासवदनं सरसीरुहाक्षं
केयूरकुण्डलकिरीटविराजमानं ।
कामाभिराममुरुमौक्तिकदामदीप्तं
पीताम्बरं किमपि धाम विचिंतयामः ॥ १ ॥
संसारसागरतरीकृतनामधेयं
ध्येयं समाधिरसिकैर्मुनिभिः सदैव ।
दैवं विनापि ददतां श्रियमानतेभ्यो
वंदे विभुं रघुपतिं करुणैकसिंधुम् ॥ २ ॥
वाल्मीकिनाद्यकविना शतकोटिसंख्यं
रामायणं विरचितं शशिमौलिना च ।
काकोनवायुतनयेन[2] तथापरेण
किंचित्करोति जयदेवकविश्चरित्रं ॥ ३ ॥

छंदः प्रहर्षिणी(!) तृतीयम् । विकल्पालंकारश्च ।

यदि रामपदाम्बुजे रतिर्
यदि वा काव्यकलासु कौतुकम् ।
पठनीयमिदं तदोजमा
रुचिरं श्रीजयदेवनिर्मितं ॥ ४ ॥

मालवरागे रूपकताले ।

स्मृतिवेदानुद्धारक जनतारकपे(?°कय or कष्ट)
शंखशमन सुरवंद्य जय जय राम हरे
भुपदमन(? मधु°) मदाखण्डल शेखरधृतमण्डलय
संततजगदाधार जय जय राम हरे ॥
हेमनयनसंहारण खलदारणय
भुवनानन्द मुकुन्द जय राम हरे
कनककशिपुतनुधर्षण घनकर्षणय
धृतजगतीधरभार जय जय राम हरे ॥
चरणसलिलकृतपावन वटुवावनर(? यदुपा°)
करकोदण्डकुटार जय जय राम हरे
विहितसुजनसंभावन जितरावणय
रघुकुलमलदिनेश जय जय राम हरे ॥
मुरचारादूरविनाशक रिपुशारकर
सिंधुनिकटसंचार जय जय राम हरे
श्रीजयदेवविधायक युतुशायकशायकर(? युतसा°)
कुरु कुशलं प्रणतेषु जय जय राम हरे ॥ १ ॥

श्लोक वसंततिलका ।

भूभारभंजन भवाब्धिवरिष्ठपोत
मां पाहि कांतकरुणाकर दीनबंधोः ।
श्रीरामचंद्र रघुपुंगव रावणारे
राजाधिराज रघुनंदन राघवेश ॥ ५ ॥

श्लोको ऽनुष्टुप्छन्दः ।

दानवाभिभवक्रान्ता देवा ब्रह्मपुरोगमाः ।
गत्वा क्षीरनिधेस्तीरं तुष्टुवुः कमलापतिम् ॥ ६ ॥

It ends: वसंततिलका ।

श्रीमद्विदेहनृपदेशकृताधिवासो
निःशेषभूमिपतिमण्डलमाननीयः ।
एतच्चकार वत वीररसप्रधानं
काव्यं कविप्रकरमौलिविभूषणं सत् ॥ ४ ॥

श्लोको ऽनुष्टुप्छन्दः ।

श्रीमद्रामायणक्षीरसागराम्मन्दरोपमः ।
जयदेवो रामगीतगोविंदरत्नमाकरोत् ॥ ५ ॥

इति श्रीमद्रामगीतगोविन्दे महाकाव्ये सकलकविकुलमुकुटमणिश्रीजयदेवकृतौ रामराज्याभिषेको नाम षष्ठः सर्गः ॥

The MS. bears traces of having been transcribed from another in the Telugu character.

[Mackenzie Collection.]

---

[1] See Garcin de Tassy, Chrestomathie hindie et hindouie, p. 47, where, in the *Bhaktamāl*, the Rājā of Nīlācala is stated to have tried unsuccessfully to pass off a *Gītagovinda* of his own for that of *Jayadeva*. Cf. R. Pischel, die Hofdichter des Lakṣmaṇasena, p. 23.

[2] ? काकेन वायु°, or perhaps कापेय°, the *Hanumannāṭaka* being apparently alluded to.

3917.

978. Foll. 118 (numbered 117, no. 27 being double); size 14¾ in. by 5¾ in.; fair Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; thirteen lines in a page.

Rāmarahasya, or *Rāmacarita*, a poem in 16 chapters (*krīḍopakaraṇa*) on the story of the *Rāmāyaṇa*, by *Mohana-svāmin*.

It begins:

प्रणम्य देशिकं कृष्णं जगन्मोहनविग्रहं ।
पावनं रामचरितं कीर्तयामि यथामति ॥ १ ॥

वंदे श्रीराघवेंद्रं रविकुलतिलकं सानुजं सीतया च
भ्राजंतं रत्नपीठे कनकमणिमये मंडपे देववृक्षे ।
दीव्यत्सुग्रीवमुख्यैर्नृपवरसचिवैः सेव्यमानं सुरेशैर्
वंद्यं राजीवनेत्रं कनकनिभपटं श्यामलं शार्ङ्गपाणिं ॥ २ ॥

यस्यांशेनावतीर्णा विधिभव ऋषयः सप्रजेशाः सुरेशा
यद्दृष्ट्या ध्वंतसर्गाः स्थितिरपि जगतां नैकशः संभवंति ।
स्रष्टुः स्तुत्यर्थयुक्तः कपटनरवपुर्नैकवाक्कल्पसंस्थः
सो ऽयं श्रीरामचंद्रो जयति [दिश]तु नः श्रीयुतो वाग्वि-
[भूतिं ॥ ३ ॥

इक्ष्वाकुवंशचरितः पयोब्धिवान् यत्करुणापतिभ्रमंदमंदरः(!) ।
क्षातिमंदविषयातुरः पुमान् यः समुन्नयति वांछितुं क्षमः ॥४॥

यदुक्तं हृत्स्थितेनैतत्कीर्तयाम्यार्षदर्शनात् ।
षाट्पदीं वृत्तिमास्थाय सादिमध्यावसानतः ॥ ५ ॥
श्रीरामचरितं पुण्यं नैव साध्यं यतो लभेत् ।
मृडेन द्व्यक्षरं प्राप्तं शतकोटिप्रविस्तरात् ॥ ६ ॥ °

I., *sūryavaṃśavarṇanam* (123 vv.); II., *purayajñāvirbhāvavarṇanam* (163 vv.); III., *rāmajanmavālacaritayajñarakshaṇam* (149 vv.); IV., *śrījānakīsvayaṃvaravarṇanam* (162 vv.); V., *bhārgavaparābhavapurapraveśa - sītārāmavilāsaḥ* (160 vv.); VI., *ayodhyākāṇḍaprastāve* (306 vv.); VII., do. (234 vv.); VIII., *āraṇyakāṇḍaprastāve* (348 vv.); IX., *kishkindhākāṇḍaprastāve* (363 vv.); X., *sundarakāṇḍaprastāve* (248 vv.); XI., *yuddhakāṇḍaprastāve* (334 vv.); XII., do. *kumbhakarṇendrajidvadhavarṇanam* (207 vv.); XIII., do. *rāvaṇavadhaḥ* (246 vv.); XIV., *rāmaprabhāva-ayodhyāpraveśavarṇanam* (385 vv.); XV., *uttarakāṇḍuprastāve śrīrāghavarājyadharmakarmavarṇanam* (206 vv.); XVI., *rāmacandrasvapadārohaṇam*.

In the course of the poem some verses have been incorporated from other works, *e.g.* the *Brahmāṇḍa*, foll. 61*b*, 62*a-b*; *Bhāgavata*, fol. 65*a*; *Pādmya*, fol. 65*a*; and the *Nāṭaka*, foll. 56*a*, 61*b*, 62*a*, 69*a*, etc.—two of which verses have been identified in the *Mahānāṭaka* (Calc. 1840).

It ends:

तच्छ्रुत्वेति मनोः प्रसूतिरखिलं साद्यंतभक्तिप्रदं
तत्राप्यार्षवशाद्गुदेव गुरुणा यद्यत्समासादितं ।
एतद्रामरहस्यरामचरितं संक्षेपतः कीर्तितं
बाहुल्याद्धिसहस्रपूर्णरसनः शेषो ऽपि नैव क्षमः ॥१९४॥
साष्टांगपातमभिवंद्य समस्तभावैः
सर्वान्सुरेंद्रनिकरानिदमेव याचे ।
मंदस्मितार्द्रमधुमोहनरामचंद्रे
इक्ष्वाकुपुण्यनिचये मम भक्तिरस्तु ॥ १९५ ॥

इति श्रीश्रीमद्रामरहस्ये महाकाव्ये श्रीमन्मोहनस्वामिविरचिते श्रीरामचरिते श्रीरामचंद्रस्वपदारोहणं नाम षोडशं क्रीडोपकरणं समाप्तं ॥ १६ ॥

[H. T. Colebrooke.]

3918.

586c. Foll. 40; size 10¾ in. by 4¼ in.; fair Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; 11–13 lines in a page.

Sītārāmavihāra, a poem on the marriage of *Rāma* and *Sītā*, in 12 *sargas*, by *Lakshmaṇa Somayājin* (*Orgaṇṭi Lakshmaṇādhvarin*), son of *Śaṅkara Somayājin*, and grandson of *Lakshmaṇa Somayājin*, of the *Orgaṇṭi* family.

It begins:

अस्ति प्रशस्ताखिललोकभूषाविभूषितद्वादशयोजनैषा ।
विशुद्धभावैर्विनिविष्टमध्या विराजमाना विबुधैरयोध्या ॥ १ ॥
भवत्ययोध्यारिजनैरयोध्या कल्याणराध्या कलुषैरबाध्या ।
पुरीसमानीयपुरंदरस्य भूमौ विधात्रा विनिवेशितेव ॥ २ ॥

मेधा मनुं संविनिवेश्य काव्ये बोधाय मेधारहितांतराणां ।
आदावयोध्यास्तुतिपूर्वमत्र श्रीरामचंद्रस्य विहारमीडे ॥ ३ ॥
अहं महासाहसिको ऽस्मि नूनं यतस्त्वयोध्यापुरवर्णनेच्छुः ।
कथं विना साहसमत्र लोके भद्राणि पश्यंत्यथवा कवींद्राः॥४॥
व्यासं न वेदान्न चतुर्मुखो ऽहं न वा गुरुर्नैव फणाभृदीशः ।
कथं त्वयोध्यापुरवर्णनाय दक्षो भविष्यामि दरं विनैव ॥ ५ ॥
तथापि लक्ष्मीशकृपाकटाक्षवीक्षानुलब्धां मतिमादधानः ।
विचित्रवृत्तस्य विचित्रवृत्तैः पुरस्य शोभामनुवर्णयिष्ये॥६॥०

I. (fol. 4*b*) *ayodhyāpuravarṇanam*, 60 vv.; II. (fol. 8*a*) *varshartuvarṇanam*, 65 vv.; III. (fol. 10*b*) *śaradvarṇanam*, 51 vv.; IV. (fol. 14*a*) *śāntakanyāvivāha*, 56 vv.; V. (fol. 17*b*) *vārāṇasīvarṇanam*, 69 vv.; VI. (fol. 20*b*) *vindumādhavasākshātkāra*, 53 vv.; VII. (fol. 24*a*) *rāmakritaviśvāmitrayāgoddharaṇam*, 69 vv.; VIII. (fol. 27*b*) *sītāvarṇanam*, 50 vv.; IX. (fol. 31*b*) *sītārāmavivāha*, 77 vv.; X. (fol. 34*a*) *sītārāmodyānavihāra*, 50 vv.; XI. (fol. 37*b*) (*manojapūjāyām*) *pushpāvacaya*, 67 vv.; XII. (fol. 40*b*) *yauvarājyābhisheka*, 52 vv. It ends:

तदा दशरथो विप्रान् वस्त्राभरणदक्षिणाः ।
संपूज्य तेभ्यो दत्त्वा च कृतार्थो ऽस्मीत्यमन्यत ॥ ४७ ॥
तत्रासौ यौवराज्यं दशरथनृपतिर्ज्येष्ठपुत्राय दत्त्वा
सीतारामाय मंत्रिद्विजवरधुरि तन्मस्तके न्यस्तभारः ।
पत्नीभिः सेव्यमानः स्वसुतपरिजनैः सर्वदाराध्यमानो
भुंजानो भोगवर्गान् सुरपतिरिव स स्वर्गसौख्यं प्रपेदे ॥ ४८॥
रघुपतिरधिगत्य यौवराज्यं दशरथराजसुखाय सार्वभौमः ।
स जनकतनयाप्तसर्वकामो जगदवनं विदधज्जगाम वृद्धिं॥४९॥

ओगंट्यन्वयसिंधुवर्धनविधुर्नित्यान्नदानव्रत-
ख्यातो लक्ष्मणसोमयाजिविबुधो ऽभूद्विश्रुतो भूतले ।
आसीच्छंकरसोमयाजिसुकृती तस्यात्मजस्तत्सुत-
श्रीमल्लक्ष्मणसोमयाजिकविना काव्यं त्विदं निर्मितं ॥ ५० ॥
स्वप्ने साक्षात्कृतो यः प्रथममुपदिशन् दक्षिणामूर्तिमंत्रं
पश्चादाज्ञापयच्च स्वमहिमकलितं पंजरं यः पठेति ।
तस्येशस्य प्रसादाद्विमलमतिरयं लक्ष्मणाध्वर्युदारं
सीतारामस्य हारं व्यरचयदतुलं काव्यमेतद्विहारं ॥ ५१ ॥
ओगंटिवंशवर्धनलक्ष्मणयज्वप्रणीतकृतिवर्ये ।
सीतारामविहारे द्वादशवर्गो ऽगमन्महाकाव्ये ॥ ५२ ॥

इति श्रीओगंटिशंकरसोमयाजितनूजलक्ष्मणसोमयाजिकृतौ सीतारामविहारे महाकाव्ये यौवराज्याभिषेको नाम द्वादशः सर्गः॥

[H. T. Colebrooke.]

3919.

54b. Foll. 156; size $10\frac{1}{2}$ in. by 5 in.; fairly written, by the same hand as the preceding MSS.; 11–13 lines in a page.

Sītārāmavihāra; with a commentary, called *Candrikā*, by *Vaidyanātha Sūri*, son of *Rāmacandra* (*Rāmabhaṭṭa, Rāmabudha*), and grandson of *Viṭṭhala*, of the *Tatsat* family.

The commentary begins:

ईशविष्णुकमलासनमुख्यैर्दैवतैरपि समीहितसिद्धै ।
वंदितो गजमुखः सुखहेतुः संमुखो भवतु कार्यमुखे नः ॥ १ ॥
ओगंटिवंशविख्यातलक्ष्मणाध्वरिनिर्मितं ।
सीतारामविहाराख्यं काव्यं व्याकरवाण्यहं ॥ २ ॥
तत्सद्विट्ठलसंभवोद्भटगुणश्रीरामचंद्रात्मजे-
नोन्नीतामिह वैद्यनाथकृतिना विद्वन्मनोरंजिका ।
सीतारामविहारभावकुमुदप्रोल्लासिका चंद्रिका
काव्यज्ञाः परिशीलयंतु सकलालंकारपारंगमाः ॥ ३ ॥

It ends: स्वप्न इति । ० पश्चादुपदेशानंतरं स्वमहिम्ना कलितं युक्तं पंजराख्यं स्तोत्रं पठेत्याज्ञापयच्च ० सीतायुतस्य रामस्य संबंधिनं अतुलं निरुपमं हारमिव हारं एतस्य रामस्य विहारः क्रीडा यत्र तन्नामकं काव्यं व्यरचयत् रचितवान् हारमिति रूपकालंकारेण श्रीरामचंद्रार्पणीकरणं सूच्यते ॥

ओगंटिवंशवर्धन ० ॥ ५२ ॥ इति श्रीओगंटिशंकर ० ५२ ॥
श्रीमल्लक्ष्मणसोमयाजिकविना स्वच्छे निजे मानसे
सीतारामविहारकाव्यकुमुदं जातं यदाविष्कृतं ।
तत्सद्रामबुधात्मजेन कृतिना श्रीवैद्यनाथेन तत्-
प्रोल्लासाय विनिर्मिता सुखयतु स्वांतं सतां चंद्रिका॥१॥
भवेद्यदत्र स्खलितं पदार्थसमासवाक्यार्थविवेचनायां ।
संशोध्यमेतत्कृतिभिः प्रसिद्धं यद्गच्छतः संस्खलनं जनस्य॥२॥

इति श्रीमत्पदवाक्यप्रमाणाभिज्ञधर्मशास्त्रधुरीणतत्सद्रामभट्टात्मजवैद्यनाथसूरिविरचितायां श्रीसीतारामविहाराख्यकाव्यटीकायां चंद्रिकाख्यायां द्वादशसर्गकिरणः संपूर्णः ॥

[H. T. Colebrooke.]

3920.

890a. Foll. 66 (and an additional leaf between 18 and 19); size 10 in. by 4¾ in.; legibly written in Devanāgarī in 1755 A.D.; fifteen lines in a page.

Rāmaliṅgāmṛita, a poem in 18 *sargas*, composed, at Benares, in Śaka 1530 (1608 A.D.), by *Advaita*, son of *vaidika Bāyabhaṭṭa*, and grandson of *Kṛishṇa;* and completed (? by the writer of the MS.) in Śaka 1677 (A.D. 1755).

It gives the popular version of the story of *Rāma's* expedition to Laṅkā in form of a dialogue between two *gopikās* of Gokula, one of whom claims descent from *Raghu* himself, and therefore a certain traditional knowledge of *Rāma's* life and deeds.

I., *Upodghātavarṇanam* (64 vv.), begins:

आश्चर्यं श्रुणु(शृणु) सागरे जलचरो दृष्टो मया क्रीडता
तस्यांगे घननीलसुंदरतनुस्तस्योदरे पंकजं ।
तत्रैको भ्रमरश्चतुर्मुखभवैर्वेदैः क्रतूनां क्रियां
ब्रूते ब्रह्मपरं गुरुं प्रतिवदन् ढुंढीश्वरः पातु नः ॥ १ ॥

तत्स्वरूपं प्रकारांतरेण वर्णयति ।

हरिहरविधिरूपः सच्चिदानंदरूपो
हयगजनकुलाश्यो(°स्यो) विघ्ननाशो गणेशः ।
सुरससुगमकाव्ये रामलिंगाभिधाने
मम हृदयसरोजं सद्विकासं करोतु ॥ २ ॥

तद्रूपेण सरस्वतीं स्तौति । ° — — ॥ ६ ॥

श्रोतॄन्प्रार्थयति ।

ब्रह्मानंदपयोनिधौ समभवच्छ्रीरामलिंगामृतं
तत्पानं क्रियतां यथारुचि बुधास्तत्तत्फलं दास्यति ।
मुक्तानां परमार्थतां विषयिणां चित्तस्य संजीवनं
कामींद्रस्य विरागतां जनयतीत्येवं विचित्रं महत् ॥ ७ ॥

इदममृतं सर्वैः सर्वदा पेयं न हेयं ।

श्रीरामलिंगामृतसिंधुसंभवं
श्रीरामरूपं विमलं मनोहरं ।
तत्पादनिष्ठैर्विमलेन चेतसा
पेयं न हेयं भवदुःखनाशनं ॥ ८ ॥

स्वाज्ञानं प्रकटयति ।

यो रामो हृदये स्थितो मम जडां वाचं समाप्रेरय[न्]
शुद्धाशुद्धविचारणेन रहितं भक्त्या मया कीर्त्यते ।
तद्भक्तैर्न तथा हि निश्चयविषये निंद्यं हि रामस्य यत्
श्रोतव्यं सकलं भवद्भिरधुना पुण्यं हरेः कीर्तनं ॥ ९ ॥

किमर्थं शुद्धं न कृतं ।

नो वैयाकरणं न शास्त्रपठनं वेदाः पुराणानि नो
सत्संगो ऽपि न सेवितश्च सकलं तीर्थाटनं नो कृतं ।
ग्राम्याणां च कथारसेन बहुशः कालक्षयो वै कृतस्
तत्सर्वं मम सह्यतां विधिवशात्काश्यां मया स्थीयते ॥ १० ॥

दुर्लभमिदं श्राव्यं ।

पुराणसारसत्काव्यं रामलिंगानुवर्णनं ।
सद्भिः कर्णपुटैः पेयं यदन्यैर्नैव वर्णितं ॥ ११ ॥

एतच्छ्रवणफलमाह ।

विभक्तिव्यत्ययादूहान् नानार्थप्रतिपादकात् ।
बुद्धिर्भवति मूढानां यद्ग्रंथस्यावलोकनात् ॥ १२ ॥

अपूर्ववर्णनमाह ।

काचिद्गोकुलगोपिका गृहगता तक्रार्थमुद्योगिनी
तां दृष्ट्वा गृहनायिका वदति भो मातः कुतस्ते गतिः ।
कार्यं कुत्र पुरं पिताथ जननी भ्रातासमेतो जनः
कुत्रास्ते सखि वर्णयस्व सकलं प्रीत्या मया पृच्छ्यते ॥ १३ ॥

का च ।

यावन्मे दधिमंथनं सखि भवेत्तावद्गृहादेहि वा
तिष्ठ त्वं गृहमागतासि सुभगे तक्रं मया दीयते ।
नानागोदधिमंथनेन करयोः क्लेशादिकं जायते
तच्छांत्यै वद सावधानमनसा त्वद्गेहयात्रादिकं ॥ १४ ॥

अर्थिन्याह ।

मातस्ते वचनं सुखस्य जनकं सम्यग् मया वै श्रुतं
नो गच्छामि गृहं तु मद्गृहपतिः प्रातर्महाभारतं ।
मध्ये भागवतं तथैव निशि वा श्रीरामजन्मादिकं
नित्यं संश्रवणं करोति सह वा कालो मया नीयते ॥ १५ ॥

यत्पृष्टं सखि तत्सर्वं वर्ण्यते स्वस्थचेतसा ।
मया त्वयापि तच्छ्राव्यं सर्वं स्वानंदलब्धये ॥ १६ ॥ ° २४ ॥

अथ कथारंभः ।

एकस्मिन्समये हरिः कमलया युक्तः शुभे मंचके
सुप्तस्तत्समये भृगुर्मुनिगणैस्साकं ययौ दर्शनं ।
कर्तुं द्वारि गतो जयश्च विजयस्ताभ्यां निषेधः कृतो
मायातेति मुनीश्वराः प्रति गृहं यातु प्रभुर्निद्रितः ॥ २५ ॥

ते कोपादशपन्नुभौ ह भजतं योनिं महाराक्षसीं
ताभ्यां ते प्रणताः कृपार्द्रहृदया बुद्धा च तैस्तोषितौ ।
तच्छापाज्जलधौ त्रिकूटनगरे पौलस्त्यगेहोद्भवौ
जातौ देवगणान्जनान्विविधवशात्संपीडयंतौ स्थितौ॥२६॥०

II., *Rāmabālalīlāvarṇanam* (70 vv.), begins:

तत्रार्थिनो संक्षेपेणाह ।

विष्णुः पङ्क्तिरथेन पुण्यनिचयैः संप्रार्थितो भूतले
कौशल्याजठरात्स्वकीयविभवैः प्रादुर्बभूवात्मजः ।
चिक्रीडे लघुचापबाणनिहतास्तेन प्रचंडा मृगास्
तत्पुत्रस्य विलोकनेन सफलं मेने स्वकीयं कुलं ॥१॥

तेन गोपी ।

कौशल्याजठराद्रामः कथं जातश्चिदात्मकः ।
कथं धृतानि नामानि तस्य राज्ञेति वर्णय ॥ २ ॥ ०

III., *rāvaṇaparābhava* (64 vv.); IV., *sītāsvayaṃvaravarṇanam* (103 vv.); V., *ayodhyākāṇḍe rāmāraṇyagamanavarṇanam* (63 vv.); VI., do. (81 vv.); VII., *setukāṇḍe rāmavibhīshaṇadarśanavarṇanam* (63 vv.); VIII., *yuddhakāṇḍe* (61 vv.); IX., *mahārāvaṇavadha* (45 vv.); X., *rāmarāvaṇayuddhe śivaliṅgavarṇanam* (83 vv.); XI., *sundarakāṇḍe rāvaṇavadhavarṇanam* (81 vv.); XII., *śrīrāmarājyābhishekavarṇanam* (75 vv.); XIII., *śrījānakīrāmakrīḍāhnikavarṇanam* (52 vv.); XIV., (*rāmasya vālmīkyāśramagamanam*, 38 vv.); XV., *kumbhagarbhavadhavarṇanam* (34 vv.); XVI., *śrīraṅgavarṇanam* (41 vv.); XVII., *śrīrāmasya svasvarūpavarṇanam* (80 vv.); XVIII., *khilam* (90 vv.), begins:

गोपी ।

अयि जननि रमेशे निर्गते स्वस्वरूपं
सकलविबुधवंद्ये मर्त्यलोकात्प्रसिद्धं ।
इति सदसि मया यत्संश्रुतं त्वन्मुखाज्जात्
वद रघुवरकीर्तिं यामि तद्रूपमूर्तिं॥

It ends: ग्रंथकर्तृनाम ०।

फेनासंगमगौतमीशुभतटे मार्जारतीर्थे द्विजः
श्रीकृष्णात्मजबापभट्टतनुजो ह्यद्वैतसंज्ञो [ऽ]नडः ।
आस्ते तेन सुमंथितं हरिबलाश्रीरामलिंगामृतं
काश्यां मुक्तिदमंडपे हरितिथौ विद्वत्सभासंनिधौ॥७८॥

ग्रंथाहुर्वरितं रघूत्तमपतेर्यत्कीर्तिचंद्रादिकं
तत्सर्वं लिखितं मया हरिबलाश्रीरामलिंगाभिधं ।
सर्गे ऽष्टादशसंज्ञिते मुनिगणैर्भक्त्या श्रुतं चेत्तदा
श्रीरामानुभवं करोति सहसा नो संशयो निश्चितं॥७९॥
अनेन प्रीयतां देवो हयग्रीवः श्रियः पतिः ।
वेदव्याख्याननिरतो मद्वंशप्रतिपालकः ॥ ८० ॥ ० ८६ ॥

अयं न दृष्टः कथितः श्रुतो वा ग्रंथो धरित्र्यां बहुशास्त्रविद्भिः।
तैर्नै श्रुतं व्यासकृतं पुराणं रामायणं भारतमादिकाव्यं ॥ ८७ ॥

वृक्षरूपं वर्णयति ।

अद्वैतद्विजहृत्सरोजनिलये वागीशबीजोद्भवः
सर्गस्कंधपदप्रबंधरचनाशाखान्वितस्तापहा ।
भक्त्युद्रेकसुगंधपुष्पबहुलः श्रीरामलिंगामृतो
ब्रह्मानंदफलप्रदो विजयते काव्येषु कल्पद्रुमः ॥ ८८ ॥

शकमाह ।

शाके सप्तसु सप्तषोडशयुते शुक्ले च संवत्सरे
शुक्रे पुष्ययुते चतुर्दशतिथौ माघे च काशीस्थले ।
श्रीवागीशकृपावशाद्विरचितः श्रीरामलिंगामृतो
ग्रंथो ऽयं सकलो विवृद्धिमगमद्ब्रह्मस्वरूपप्रदः ॥ ८९ ॥

देशस्थमाह ।

शाके खानलपंचभूपरिमिते संवत्सरे कीलके
हेमंतोर्जुमरीचिवासरहविर्भुग्गृक्षपूर्णातिथौ (!) ।
सारं भुक्तिविमुक्तिदं त्रिजगति श्रीरामलिंगामृतं
काश्यां वैदिकबापभट्टतनुजो ह्यद्वैतनामापिबत् ॥ ९० ॥

इति श्रीरामलिंगामृतकाव्ये खिले ऽष्टादशः सर्गः ॥

The MS. was probably copied from a Telugu one. [H. T. Colebrooke.]

3921.

1184 b. Foll. 53; size 13½ in. by 5¼ in.; good, modern Bengālī handwriting; eight lines in a page.

Rāmacarita, a poem—by *Kāśīnātha Śarman*—in 13 *sargas*, composed in different metres, describing the life of *Rāma* from his birth to his elevation to heaven.

I., *rāmotpatti* (31 vv.), begins:

यद्वास्वदन्वयनयं नयनाभिरामं
श्यामं समानगुणया मिलदम्बुजाक्ष्या ।
तद्विम्बधाम करुणामयमादिधाम
श्रीरामरामरमणीयमुपाश्रयामि ॥ १ ॥

यद्रावणादिरजनीचरभारखिन्ना
तुष्टाव दैवतमिला सह पद्मजेन ।
तत्क्षीरसागरशयालुदयालुभक्के
ऽयोध्यापुरे समुदितं सततं भजामि ॥ २ ॥

वैभाण्डकीयहवनोत्थचरो रणादिर्
आविर्बभूव भगवांश्चतुरंशगामी ।
मन्ये [ऽ]जनन्दनतपश्चयबद्धमूर्तिः
को ऽपि प्रभावचतुरः पुरुषार्थ एषः ॥ ३ ॥

रामासु तासु महितासु[1] हरिर्विरेजे
याभिर्नृपो दशरथः कृतपाणिपीडः ।
अंशेन कोशलसुतां प्रथमेन मध्यां
मध्येन भागयुगलेन चरन्सुमित्रां ॥ ४ ॥

मेषं गते दिनकरे ऽदितिगे निशेशे
सृच्चेषु(?) पञ्चसु खगेषु तिथौ नवम्यां ।
कौशल्ययाजनि विभावसुवंशदीपो
रामो भुवेव जगदर्च्यनिगूढरत्नं ॥ ५ ॥

II., *gṛihamaitrīkaraṇam* (36 vv.):

अथैकदा दैवविदा निवेदिते
सूर्यग्रहे भाविनि मेदिनीपतिः ।
शुद्धान्तपुत्रादिवृतः सुराङ्गना-
श्रितामचारीद् द्युनदीं विगाहितुं ॥

III., *pinākabhaṅga* (86 vv.):

अथ(? अथो) सभायां सरलक्रियावान्सुबाहुबाहुश्रितयज्ञचन्द्रः ।
रामागमाधीनविधिप्रसिद्ध्यै गाधेस्तनूजः क्षितिपं प्रपेदे ॥

IV., *sītāpariṇaya* (69 vv.):

सुलक्षणाक्रान्तमनाः स भूपतिर्
विदेहवंशाम्बुजपद्मिनीपतिः ।
आधेयनदष्टो(?) जलकौमौलि(? ° कोशमौलिः)
प्रतिसापयामास(? प्रस्था°) नृपाय सारं ॥

V., *rāmabalapraveśa* (73 vv.):

प्रादुरास महसामथ राशिः सैन्यवर्त्मनि पुरो [ऽ]नवगाह्यः ।
लोचनद्युतिहरः करजालैर्घस्रमध्यग इवोष्णमयूखः ॥

VI., *sītāharaṇam* (54 vv.):

अत्रिस्तमागतमवेक्ष्य महेन्द्रकल्पं
रामं चकार कुशलप्रणयानुयोगं ।
रामो ऽपि तूर्णमपतच्चरणे मुनेस्तां
सीतानमत् सुकृतमूर्तिमिवानुमूर्यां ॥

VII., *sītānveshaṇam* (73 vv.):

दुर्निमित्तमथ वीक्ष्य राघवः काञ्चनैणमवहत्य लक्ष्मणं ।
सोऽनुवृत्य पुरतो गतक्षणं वर्त्मनि श्रितमुपास्त कुत्सयन् ॥

VIII., *rāvaṇavadha* (85 vv.):

अथ वानरसैन्येन महता कम्पयन्महीं ।
जगाम जलधेस्तीरं दक्षिणं रघुनन्दनः ॥

IX., *sītāsamuddharaṇam* (47 vv.):

अथ भूमितले रजःश्रितं पतितं वीक्ष्य पतिं मयात्मजा ।
विललाप चिरं कुचाम्बुजे स्नपयन्ती नयनाम्बुभिर्भृशं ॥

X., *rāmābhisheka* (58 vv.):

यानेन तेनाथ स पुष्पकेण
सपुष्पकेणाम्रनभःस्थलेन ।
विलोकयन्नङ्कगतां मृगाक्षीं
समित्तुरं(?) वारिधिमुत्ततार ॥

XI., *rāmapramoda* (69 vv.):

अथ समस्तजगज्जनमोहनं नवघनाभतनुं रघुनन्दनं ।
धरणिजानुजमारुतिसेवितं समभजन्मुनयः प्रतिनन्दितं ॥

XII., *sītāntardhānam* (74 vv.):

अथ प्रियां दोहदमेदुरश्रियं
वीक्ष्य प्रभातक्षणदाकरश्रियं ।
कुचाग्रचुम्बिस्फुटकालिमद्युती
स्तनौ दधानां मुदमाप राघवः ॥

XIII., *svargārohaṇam* (46 vv.):

राघवो ऽथ हयमेधशतेन राजपेयमुखयज्ञशतेन ।
कोशलामधि वसिष्ठनिदिष्टो यज्ञपूरुषमयष्ट मुखेन ॥

It ends:

श्रोत्रवर्त्मभाजि रामनाम्नि पापिनामपि
श्रेयसे परं पदं भवेदिति ध्रुवं [स्मृतं] ।
पातभाजि(?) नाकिविग्रहं विनिन्द्य देवता
रामभक्तिमीहिरे मनुष्यविग्रहैश्चिरं ॥ ४५ ॥

यो ऽयोध्यां सकलां कृपाकमलया वैकुण्ठमानीतवान्
यः सेतुं जलधौ यशोध्वजमिवातस्तार तीर्थध्वजं ।
यन्नाम्नः समुपैति भीरधिभयं प्रीतः प्रभुः सानुजः
श्रीरामः सह सीतया कमलया वैकुण्ठगः पातु वः ॥ ४६ ॥

श्रीरामचरिते महाकाव्ये रामस्वर्गारोहणो नाम त्रयोदशः सर्गः ॥ इति श्रीकाशीनाथशर्मविनिर्मितं श्रीरामचरितं नाम महाकाव्यं समाप्तं ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

[1] महिलासु पाठद्वयं marg. gloss.

3922.

54 a. Foll. 84; size $10\frac{1}{2}$ in. by $4\frac{3}{4}$ in.; fair Devanāgarī writing of 1669 A.D.; eight lines in a page.

Udārarāghava, a poem on the early history of *Rāma*, by *Kavimalla Mallācārya*, son of (*Śākalya*) *Mādhava Sudhī*. [A.]

The two MSS. contain nine *sargas*, treating of *Rāma's* youth, his marriage with *Sītā*, and his banishment and sojourn on mount Citrakūṭa.

It begins:

अस्ति प्रशस्तः प्रकृतेः परस्ताद्
आद्यः पुमान्केवलचित्स्वरूपः ।
स्वानंदपूर्णः सदसत्प्रपंच-
बाह्यांतरव्याप्तबहुप्रकारः ॥ १ ॥
अनंतशक्तिं तमनंतकोटि-
ब्रह्मांडभांडावृतरोमरंध्रं ।
समाधियोगैरपरोक्षयंतो
भजंति नित्यं हृदि नित्ययुक्ताः ॥ २ ॥
स दृष्टिमात्रक्षुभितात्मनीत(° मीन B)-
मायागुणोत्थैर्महदादितत्त्वैः(° कल्पैः B) ।
प्रारब्धमंडं समनुप्रविश्य
प्रवर्तयामास भवप्रपंचं ॥ ३ ॥
प्रागात्मसृष्टेः सलिले शयानो
नारायणाख्यः स हिरण्यगर्भः ।
अजस्य नाभावरविंदजन्मा
यस्य स्वयंभूरिति संबभूव ॥ ४ ॥
चतुर्मुखः पंकजविष्टरो ऽसौ
जगत्सिसृक्षुर्जनकोपदेशात् ।
प्रजापतीनां प्रथमं नवानां
मरीचिमादौ मनसा ससर्ज ॥ ५ ॥
मरीचितः कश्यपनामधेयो
महर्षिरासीन्महनीयकीर्तिः ।
त्रयोदशासावपि दक्षकन्या
विरिंचिनम्रा विधिनोदवाक्षीत् ॥ ६ ॥
तत्रादितेः कश्यपतः पतंगो
जज्ञे विवस्वान् जगदेकदीपः ।
त्रिलोकवंद्यस्त्रिगुणात्मको ऽसौ
दिवःपृथिव्योस्तिमिरं विभिंत्ते ॥ ७ ॥
प्रकाशयन्नेष दिशो ऽवकाशान्
आकाशमाकाशयति स्वधाम्ना ।
लोकेशलक्ष्मीशमहेशमूर्तिर्
वेदैस्त्रिभिः संचरते विवस्वान् ॥ ८ ॥
वैवस्वतो नाम मनुस्ततो ऽभूद्
धर्मोपदेष्टा धरणीपतीनां ।
महत्ययोध्यानगरे सपुत्रम्
इक्ष्वाकुमुर्वीपतिमभ्यषिक्त ॥ ९ ॥ °

I., 106 vv. (fol. 10*b*); II., 103 vv. (fol. 22*a*); III., 127 vv. (fol. 34*b*); IV., 122 vv. (fol. 46*a*); V., 120 vv. (fol. 57*a*); VI., 79 vv. (fol. 64*b*); VII., 63 vv. (fol. 70*b*); VIII., 60 vv. (fol. 75*b*); IX., 104 (108) vv.

The poem breaks off with the appearance of the *rākshasī Śūrpamukhā* on the scene; and, considering the extent of other MSS. hitherto known, it seems doubtful whether it ever was carried any further.

This MS. is very incorrect towards the end.

It ends:

श्रुत्वा तत्परिभवमूलं° अनल इवाज्यपूरसिक्तः ॥ १०४ ॥

इति श्रीमत्सुखस्वप्नाकलितरघुनाथदत्तवरप्रसादसहजसारस्वत-श्रीशाकल्यपदांकितमाधवसुधीतनयकविमल्लमल्लाचार्यविरचित उदारराघवे महाकाव्ये नवमः सर्गः ॥ संवत् १७२६ ॥

In Bühler's Cat. of Sansk. MSS. of Gujarāt, etc., ii., p. 116, the author is called *Śākalamalla*. [H. T. COLEBROOKE.]

3923.

1598. Foll. 57 (five of which, 12–16, are wanting); size 10 in. by $3\frac{1}{2}$ in.; indifferent Devanāgarī writing of about 1650 A.D.; 9–11 lines in a page.

The same work, likewise in 9 cantos. [B.]

This MS. is, on the whole, more correct than MS. A. The lacuna, caused by the loss of five leaves, extends from II. 49 to III. 15.

[H. T. COLEBROOKE.]

3924.

107c. Foll. 12 + 14; size 9¾ in. by 4 in.; large, stiff Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; seven lines in a page.

Rāmakautuka, a poem in four *sargas*, by *Kamalākara Bhaṭṭa*, son of *Rāmakṛishṇa Bhaṭṭa* and *Umā*, and grandson of *Nārāyaṇa Bhaṭṭa*.

The subject of the poem is the praise of *Rāma's* mission generally, without more than passing allusions to his heroic achievements.

It begins:

शुंडानृत्यनिरस्तविघ्ननिवहो मूर्धानमांदोलयन्
सिंदूरारुणगंडमंडितशिरा दूर्वांकपद्मस्रजा ।
नृत्यत्पादविलग्ननूपुरमहा झंकारवैः पूरयन्
रोदस्योर्विवरं प्रसूवृतकरो विघ्नेश्वरः पातु वः ॥ १ ॥
रोचनातिलकोपेतं चलत्कुंडलमंडितं ।
कौशल्यालालितं वंदे श्रीरामाख्यं स्तनंधयं ॥ २ ॥
श्रीरामकृष्णं पितरं तथोमामंबां रघूत्तंसपदं च नत्वा ।
तदात्मजः श्रीकमलाकराख्यः कुतूहलात्कौतुकमातनोति॥ [३ ॥
अष्टादशापि दश चाकरवं निबंधान्
नावाप्नमत्वपि मया जनुषः फलं तु ।
तेनाथ दुःखनिचयाद्रिपवीन्मुनींद्रैर्
गीतान् रघूत्तमगुणान् कतिचित् प्रवक्ष्ये ॥ ४ ॥
दशास्यादिरक्षोगणत्रस्तदेवैस्
तथा ऋष्यशृंगादिभिः प्रार्थितो यः ।
दशस्यंदनस्योरुवंशे चतुर्धा
कृपाबद्धचित्तो हरिः प्रादुरासीत् ॥ ५ ॥
स्तनं धयन् कोशलराजपुत्र्या
रामो निरुंधन् स्वरुचा प्रदीपान् ।
गोरोचनालंकृतभालपट्टो
नीराज्यमानः प्रियकृत् तदासीत् ॥ ६ ॥
पुरोधसा चाप्यवलेहितश्च
तातेन मध्वाज्यहिरण्ययुक्तं ।
आस्वादयन् स्मेरमुखस्तदासीद्
विश्वस्य कर्ताखिलयज्ञभोक्ता ॥ ७ ॥
प्रासोष्ट केकयसुता भरतं सुमित्रा
श्रीलक्ष्मणं तदनु शत्रुहणं सुतौ द्वौ ।
एकः पुराणपुरुषो ह्यभवच्चतुर्धा
श्रीविष्णुबाहुसदृशाः खलु ते व्यराजन् ॥ ८ ॥ ०

With the third canto begins a new pagination; but the end of the third, and the first two verses of the fourth canto are wanting, between foll. 7 and 8 of this second portion.

The MS. is rather incorrect, especially in the latter part.

It ends: ०सदास्तु पुष्पोजहिर्मो(? पुष्पोदधिर्मे) कमलाकरस्य॥ इति श्रीमन्नारायणभट्टसूनुरामकृष्णभट्टात्मजकमलाकरभट्टकृते रामकौतुके महाकाव्ये चतुर्थः सर्गः ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3925.

772. Foll. 231; size 10¼ in. by 4¼ in.; fairly written in Devanāgarī A.D. 1748; seven lines in a page. The last leaf has been supplied by a more modern hand.

Jānakyānanda-bodhana, or *Jānakībhāgīrathī-saṃvāda*, in 22 cantos (*taraṅga*), composed by *Yati Govinda*, or *Govinda Muni*.

Sītā, when rejected by *Rāma*, is visited, in her exile, by *Gaṅgā* in human form, who consoles her and teaches her to renounce earthly thoughts and pleasures, and to know *Rāma* as the divine spirit with whom she will ultimately become one again.

The work reads more like a Paurāṇik treatise than a poem.

It begins:

विश्वनाथं नमस्कृत्य विश्ववंद्यं जगद्गुरुं ।
जानक्यानंदसंबोधः क्रियते साधुसंमतः ॥ १ ॥
मनसा वचसा बुद्ध्या कायेनेंद्रियवृंदतः ।
यश्चेष्टते परं दृष्टं(*r.* दृष्टुं) स साधुः सद्भिरीरितः ॥ २ ॥
स्थिरः सिंधुसमाभासो ह्यंतर्लक्ष्यो(? ०लक्ष्यो) ऽतिनिर्वृतः ।
निर्निमेषो ऽतिगंभीरो गुरुः केनोपमीयते ॥ ३ ॥
निपीय कनकं सूतो निष्कंपो वर्तते यथा ।
तथा कनकमापीय वर्तते यः स्थिरे सुखे ॥ ४ ॥
बध्येत गगनं व्योम्ना शोष्येत मरुदात्मना ।
तदा स्तोतुं हि शक्येत गुरुः शिष्येण यत्नतः ॥ ५ ॥

भुक्तानुसारतस्तृप्त्या यथोद्गारः स्वयं मुखात् ।
जायत्येवं गुरोर्मूर्तेरनुवादो विधीयते ॥ ६ ॥
सिंधुं प्राप्य यथा सिंधुः स्वं रूपं नापि सैंधवं ।
विवेद तद्वच्छिष्यो ऽपि गुरोर्वेत्ति न वा स्वकं ॥ ७ ॥
अज्ञानतिमिरे मग्नो ज्ञानार्को ऽदर्शि येन मे ।
प्रकाशसिंधुतां नीतस्तत्प्रकाशं तथा वदे ॥ ८ ॥
अखंडमंडलं व्योम सावकाशं हि यत्तनौ ।
भासते तमहं वंदे गुरुं गगनतः परं ॥ ९ ॥
नासीन्नास्ति न वा भावि यत्रेदं वियदादिकं ।
चिदानंदसुधासिंधुं वंदे तं शिवविग्रहं ॥ १० ॥ ० २१ ॥
ईदृशीं गुरुतां लब्धो(लब्ध्वा) विश्वनाथाद्गुरोर्मुनिः ।
करोति मननं तस्या हृदि गोविंदनामकः ॥ २२ ॥
भागीरथीगुणैर्नुन्नो जानक्यानंदबोधने ।
तदुक्तिभिस्ततो ग्रंथान्नोम्यलोक्यनिर्वृतेः ॥ २३ ॥ ० ६१ ॥
अपुनर्भवकालो यो विधात्रा निर्मितो भवेत् ।
तेनेदं पुस्तकं लभ्यं नेतरेण कदाचन ॥ ६२ ॥ ० ६८ ॥
जानक्यानंदसंबोधमालिकां चित्प्रकाशिकां ।
धारयिष्यंति ये कंठे [ऽ]शिवा एव न ते नराः॥६९॥० ७०॥
मोक्षाकांक्षी नरो ह्येनं त्यक्त्वान्यत्पुस्तकं श्रयेत् ।
विहाय नवनीतं स पण्याकं(पि०) भक्षते मुधा ॥ ७१ ॥
सरागा ये नराः संति न ते पाठाधिकारिणः ।
ये हंसा मानसारामा विरामायात्र ते मताः॥७२॥ ० ८५॥

इदानीं जानकीभागीरथ्योः संवादं वक्तुं जानकीरामवियोगेन वैराग्याय प्रस्तावकथया जानक्याः शोकवर्णनं क्रियते ॥

पुरा त्रेतायुगे न्यस्ता जानकी जह्नुजातटे ।
लोकापवादभीतेन रामेणामिततेजसा ॥ ८७(!) ॥
सा तदा शोकमोहार्ता चक्रंद कुररी यथा ।
तच्छ्रुत्वा दुःखभारार्ताः सर्वे तत्तीरजा भवन् ॥ ८८ ॥
गतवेगा तदा गंगा वितरंगा स्थिराभवत् ।
निश्चलैर्लोकयामास पंकजैर्लोचनैस्तदा ॥ ८९ ॥ ०

I., *bhāvinirdhāra* (267 vv.); II., *citprakāśakadhyānam* (207 vv.); III., *jātivarṇavimarsha* (63 vv.); IV., *gāṅgakojjvala* (147 vv.); V., *naiyāyikaprabodha* (153 vv.); VI., *pañcātītapadam* (215 vv.); VII., *kāraṇatvāvabodhanam* (chiefly prose); VIII., *jagajjanmeśitur nāma* (prose and verse); IX., *manolaya* (83 vv.); X., *bandhamokshakāraṇam* (73 vv.); XI., *ahamtotpattināśau* (110 vv.); XII., *rāmodaya* (120 vv.); XIII., *rāmalīlāvilāsa* (137 vv.); XIV., *jānakyai rāmabodhanam* (252 vv.); XV., do. (218 vv.); XVI., do. (112 vv.); XVII., *rāmasya advaitasiddhatā* (85 vv.); XVIII., *daśendriyapadam* (93 vv.); XIX., *svātmapadam* (57 vv.); XX., *shaḍviṃśatipadam* (43 vv.); XXI., *nijānandabodha* (101 vv.); XXII., *layayoga* (74 vv.).

It ends:

एवं ते कथितः सीते समनस्को लयो मया ।
आस्तिके सिद्धिदः सीते नास्तिके निष्प्रयोजनः ॥ ६८ ॥
वारंवारविमर्शो ऽयं दृढबोधाय कल्पते ।
अतो विमर्शयस्वैवं रामता ते ततो भवेत् ॥ ६९ ॥
इत्थं भागीरथी तत्र जानक्यै प्रतिबोध्य च ।
अंतर्हिता प्रवाहे स्वे विशोकाजनि जानकी ॥ ७० ॥
नमस्कृत्य सुराः सीतां ये च तत्र समागताः ।
भवनानि मुख्या जग्मुर्जानकीं कवये ऽर्पयन् (!) ॥ ७१ ॥
यथा शास्त्रं मया चित्ते जानक्यै जगदीशितुः ।
कृतं तेन सदा रामः प्रसन्नो ऽस्तु गुरुर्मम ॥ ७२ ॥
यदस्मिन्सौष्ठवं भाति तद्गुरोरेव मे न वा ।
यच्च निंद्यं भवेदत्र तन्ममैव गुरोर्न हि ॥ ७३ ॥
इति गोविंदसंगीते जानक्यानंदबोधने ।
लयाख्यो द्वाविंशतिमस्तरंगो रंगदायकः ॥

इति श्रीयतिगोविंदविरचिते जानक्यानंदबोधने जानकीभागीरथीसंवादे गोविंदगीते द्वाविंशति[तम]स्तरंगः । ० संवत् १८०५ वर्षे माघशुदी १३ भौमवासरे ०

For an incomplete MS. of this work see Rāj. Mitra, Notices, ii., p. 193 (where the author is called *Śrīpatigovinda*).

[H. T. COLEBROOKE.]

3926.

1925. Foll. 26; size 10¼ in. by 4½ in.; indifferent Devanāgarī writing of 1770 A.D.; 11 or 12 lines in a page.

Durghaṭakāvya, a highly artificial poem, of 86 verses, in praise of various deities, especially *Vishṇu*, with a commentary; by unknown authors.

It begins :

लक्ष्मीवन् कृतकूरमू रणदहिन् दुर्धक् क्षम: पापडी-
लाडूढो ऽकलघो वडाछन वडी खाजांबुदालि(°ली)रुचि:।
मंडाशाकरखंडनो विविभुना क्षीरावसातुल्य मां
सासुं हालितडिन्निभांगवसनो ऽव्या: सेवकं सारवान्॥१॥

व्याख्या ॥ हे लक्ष्मीवन् त्वं मां सेवकं अव्या: रक्ष। कथंभूतस्त्वं। कृतकु:। कृतं को: पृथिव्या: अवनं रक्षणं येनासौ कृतकु:। पुन: कथंभूतस्त्वं। असू:। सूयते उत्पाद्यते ऽसौ सू:। न सू: असू:। पुन: क° त्वं। रणदहिन्। रणं संग्रामं ददति ते रणदा: शत्रवस्तान् हिनस्ति असौ रणदहिन् शत्रुहा इत्यर्थ:। पुन: क° त्वं। दुर्धक्। दु:खं पापं दहतीति दुर्धक्। पुन: क° त्वं। क्षम:। षिमा(?) क्षमास्यास्तीति क्षम:।°। पुन: क° त्वं। पापडी।° लुञ् छेदने। पापं लुनातीति पापली। पुन: क° त्वं। इलाट्। इलां पृथिवीं अटति प्राप्नोति स: इलाट्। पुरा तामनादिरूपेण वले: सकाशात्प्राप्त:।° किंभूतस्त्वं। विविभुना ऊढ:। वीनां पक्षिणां विभु: गरुडस्तेनोढ:। पुन: क° त्वं। अकलघो। अकं दु:खं लघयतीति अकलघो। कथंभूतस्त्वं। अवलांछन:। अवगतं प्राप्तं लांछनं यस्य स: अवलांछनस्तस्य संबोधने हे अवलांछन।° पुन: क° त्वं। वडी। बलस्यास्तीति बली। पुन: कथंभूतस्त्वं। खाजांबुदालिरुचि:। खे आकाशे अजंतीति खाजा: गगनचरा:। ते च ते अंबुदाश्च। तेषामालि:(°ली) पंक्तिस्तस्या रुचिर्यस्यासौ।° पुन: क° त्वं। मंडाशाकरखंडन:(मड्डा° *Kāvyak.*)। मल्लाश्चाणूरादयस्तेषां आशा इच्छा तस्या आकरस्तं खंडयतीति मंडाशाकरखंडन: मल्लेच्छासमूहनाशक इति भाव:। क्षीरावस। क्षीरे क्षीरसागरे आसमंताद्भावेन वसतीति तस्य संबुद्धौ हे क्षीरावस। हे अतुल्य। नास्ति तुल्यो येन तस्य संबोधने हे अतुल्य। क° मां। सासुं। असव: प्राणास्तै: सह वर्तमानं। पुन: क° त्वं। अलितडिन्निभांगवसन:। अंगं च वसनं च अंगवसने। अलिश्च तडिच्च अलितडितौ तयोर्निभेव निभा ययोस्ते अलितडिन्निभे अंगवसने यस्यासौ °। पुन: क° त्वं। सारवान्। सारो बलमस्यास्तीति सारवान् पालनसमर्थ: ॥ १ ॥

खाटीच्छाशिपलेह पापड वडीर्घ्यारोडभाजो गणो
यद्भक्तो ऽनिमिषो च बाकुलचणा ध्यायंति यां योगिन:।
काला भीलकरालभूखलमहादैत्येंद्रमंथार्थिनी
सा सामूयरसा तवाघहतये स्तात् कर्णमोटी चिरं ॥ २ ॥

व्याख्या। अयमर्थ:। सा कर्णमोटी चामुंडा तवाघहतये।° खे वियत्यटती खाटी इच्छया अश्नातीति इच्छाशी। पले आमिषे ईहा स्पृहा यस्येति पलेह:।° पापं लुनाति छिनत्ति। अन्येभ्यो दृश्यत इति ड:।° बलमस्यास्तीति बली। तथा ईर्ष्यया रोलं लोलं भजते।°

Verse 6 (see below) runs thus :

यो व्योमाडिनगो ऽहरीडुडुपगोयुग्म: क्षणो ऽपभीर्
भीमस्वर्यसुकी रमारतरमो नाभ्यबुडामीनक:।
द्योषश्चस्ववनम्य यत्सलिलजो वार्धिम्यपो ऽष्टार्धदोर्
आद्यो गद्यसिवाड् अघादमृतद: पायात्स व: कंदभा: ॥ ६ ॥

The last verse, with its commentary, runs thus:

यावत्तोयधरा धराधरधराधारा धरा भूधरा:
यावच्चारु सुचारुचारु च मरं(परं) चामीकरं चामरं।
यावद्रावणराम॑रामरमणं रामायणं श्रूयते
तावद्भोगविभोग भोगभवनं भोगाय ते नित्यश: ॥ ८६ ॥

अस्यार्थ:। भोगेन धनेन विशिष्टो भोग: सुखं यस्य स भोगविभोग:। तस्य संबोधनं।° भोगभवनं शरीरं।° यावत्तोयधरा समुद्रास्तिष्ठंति।° यावद्धराधरधराधारा[स] तिष्ठंति। धराया: अधरं अधोभागस्तं धरंतीति धराधरधरा: शेषादयस्तेषां धारा शेषकूर्मादिर्पंक्तिरिति वा। यद्वा धराधरधरा ये आधारा: अधिकरणभूता: शेषादय इत्यर्थ:। तथा। यावद्धरा पृथिवी तिष्ठति। यावद्भूधरा: पर्वतास्तिष्ठंति च। अपरं आमरं अमरसंबंधि चामीकरं सौवर्णं चामरं तिष्ठति।° माहेंद्रराज्योपलक्षणमेतत्। यावन्मा॑ेंद्रराज्यं।° किंविशिष्टं च। सुचारु रमणीयेष्वपि रमणीयं।° प्रथमं चार्विति विशेषणं भवनेन संबध्यते।° रामो ऽभिरामो मनोहरश्चासौ रामश्च रामराम:। रावणश्च रामरामश्च° ताभ्यां रमणं मनोहरं।° किं च रामणरामरामरमणमिति पाठे रामणी रामा जानकी यस्यासौ रामणराम: स चासौ रामश्च रामणरामरामस्तेन रमणमित्यर्थ इति वा ॥

इति श्रीदुर्घटाख्यं काव्यं संपूर्णं ॥ संवत् १८२७ वर्षे आषाढवदि ५ बुधवासरे ॥ इति तत्वं आष्टानगरे ॥

Remarks as to various readings, such as the one above (रावण or रामण), would seem to show that text and commentary were composed by different writers.

A *Durghaṭakāvya*, ascribed to *mahākavi Kālidāsa*, and consisting of six verses—only three of which (3, 4 and 5) occur in the present poem (viz. as vv. 6, 2 and 1 resp.)—has been printed in the *Kāvyakalāpa*, i. (Bombay, 1864), pp. 136-7.

[DR. JOHN TAYLOR.]

3927.

2580 b. Foll. 11 (paged 1–21); size 10½ in. by 8¾ in.; modern Telugu writing; 23–25 lines in a page.

Hariharatāratamya(-śatakam), a poem on the comparative claim of *Vishṇu* and *Śiva* to represent the Supreme Spirit, by *Rāmeśvara Adhvarasudhāmaṇi*, son of *Śrīkānta*; with a verbal commentary, apparently by the same author. It begins:

अनादिमलसंसाररोगवैद्याय शंभवे ।
नमः शिवाय शांताय ब्रह्मणे लिंगमूर्तये ॥ १ ॥
प्रलयार्णवसंस्थाय प्रलयोत्पत्तिहेतवे ।
नमः शिवाय शांताय ब्रह्मणे लिंगमूर्तये ॥ २ ॥

श्रीगुरुशांताय नमः । इंद्रनीलवृत्तं ॥

वृद्धान् श्रुतिस्मृतिपुराणविशेषभाषान्
निःशंकबुद्धिकुशलान् प्रणिपत्य नित्यं ।
अद्वैतमेकमभजं श्रितभेदबुद्धिं
पृच्छाम्यहं हरिहरस्थिततारतम्यं ॥ १ ॥

श्रिता प्राप्ता । भेदा भिन्ना । बुद्धिः धीमान् । अष्टादशपुराणानां विशेषान् । युक्तायुक्ता विचारवर्धमानान् । भाषान् वक्तॄन् । निःशंकबुद्धिकुशलान् । निःशंका शंकारहिता बुद्धिः । प्रज्ञासु कुशलान् प्रौढान् । वृद्धान् पंडितान् । नित्यं सदा । प्रणियत्य नमस्कारं कृत्वा । हरिहरस्थिततारतम्यं । हरिहरः शंकरनारायणयोः । स्थितं वर्तमानं । तारतम्यं न्यूनाधिकत्वं । पृच्छामि शृणोमि । एकं मुख्यं । अद्वैतं अभेदज्ञानं । अभजं प्राप्तो ऽस्मि ॥ १ ॥

एकः समुद्रसलिले वटपत्रशायी
त्वन्यः समुद्रशरधिस्त्रिपुरप्रभेदे ।
को वानयोरधिक इत्यनुचिंत्य वृद्धाः
सत्यं वदंतु तमिमं वयमाश्रयामः ॥ २ ॥

एकः विष्णुः। समुद्रसलिले अब्धितोये। वटपत्रशायी न्यग्रोधपत्रे शायी सुप्तवान्। अन्यः शंकरः। त्रिपुरप्रभेदे त्रिपुरसंहारे। समुद्रशरधिः पारावारतूणीरः । अनयोः एनयोः शंकरनारायणयोः । को वा अधिकः को वा शिष्टः। इति इत्थं। वृद्धाः पंडिताः। अनुचिंत्य आलोचयित्वा(!)। सत्यं यथार्थं। वदंतु ब्रुवंतु। तमिमं अमुं वक्ष्यमाणभावार्थं। वयं आश्रयामः प्राप्तास्मः। समुद्रस्य सलिलं समुद्रसलिलं। कस्मिन्समुद्रसलिले। वटस्य पत्र वटपत्रं ॥ २ ॥

The work consists of 114 verses, the last two of which run thus:

अद्वैतमेव भजनीयमतो ऽप्रमेयं
नित्यं निरंजनमनाकृतिनिर्विकल्पं ।
सत्यं परात्परमखंडचिदात्मभावम्
आनंदमच्युतमजं तमिहाश्रयामः ॥ ११३ ॥

वयं अद्वैतमेव द्वैतरहितमेव । ० इह अस्मिन् । आश्रयामः प्राप्नुयाम ॥ ११३ ॥

श्रीकांतनामत्रिबुधेंद्रतनूभवेन
रामेश्वराध्वरसुधामणिना प्रणीतं ।
लोके त्विदं हरिहरस्थिततारतम्यं
युक्तान्वितं हि शतकं सुधियः पठंतु ॥ ११४ ॥

इति श्रीहरिहरतारतम्यशतकं संपूर्णं । सांबशिवार्पणमस्तु ॥

[Mackenzie Collection.]

3928.

2543 e. Foll. 30; size 10¼ in. by 4¼ in.; unequal Devanāgarī writing of A.D. 1536; ten lines in a page.

Darpadalana, a didactic poem, by *Kshemendra*, otherwise called *Vyāsadāsa*.

The work is a diatribe against human pride, which the poet describes as springing from seven principal sources—birth, wealth, learning, beauty, valour, charity, and religious austerity—and which he treats separately in as many chapters, illustrating each with appropriate examples and stories of his own invention.

It begins:

प्रशांताशेषविघ्नाय दर्पसर्पापसर्पणात् ।
नमः शमनिधानाय स्वप्रकाशविकाशिने ॥ १ ॥
संसारव्यतिरेकाय हृतोत्सेकाय चेतसः ।
प्रशमामृतसेकाय विवेकाय नमो नमः ॥ २ ॥
क्षेमेंद्रः सुहृदां प्रीत्या दर्पदोषचिकित्सकः ।
स्वास्थ्याय कुरुते यत्नं मधुरैः सूक्तभेषजैः ॥ ३ ॥
कुलं वित्तं श्रुतं रूपं शौर्यं दानं तपस्तथा ।
प्राधान्येन मनुष्याणां सप्तैते मदहेतवः ॥ ४ ॥

अहंकाराभिभूतानां भूतानामिव देहिनां ।
हिताय दर्पदलनं क्रियते मोहशांतये ॥ ५ ॥

The poem has been published in the *Kāvyamālā*, Bombay 1890.

It ends:

प्रशांतांतस्तृष्णाविषमपरितापः शमजलैर्
अशेषः संतोषादमृतवरपानेन वपुषा[1] ।
असंगः संभोगैः(०गः *K.*) कमलदलकीलालतुलया
प्रबुद्धे ऽंतश्चित्ते सपदि सुलभं शंकरपदं[2] ॥ ७३ ॥

इति व्यासदासापराख्यक्षेमेंद्रविरचिते दर्पदलने तपोदलनविचारः समाप्तः । समाप्तं चेदं दर्पदलनं ॥ संवत् १५९३ वर्षे ज्येष्ठ सुदि ९ गुरुदिने वैद्यवरश्रीभाभाजीसूनुना गदाधरेण वृद्धभ्रातुर्वेलिराजस्य तथा पुत्रपौत्रादीनां विलोकनाय लिखितं ॥

[Gaikawar.]

3929.

2079 c. Foll. 9; size 9½ in. by 4 in.; good Devanāgarī writing of 1651 A.D.; nine lines in a page.

Ratnakalācaritra, a dramatic poem of 84 verses (mainly Prākṛit), by *Lolimmarāja*.

It begins:

सुरसवचनगुंफोदाहृताकल्पवृक्षो
विजितकविकदंबो डाकिनीभीतिभेत्ता ।
त्रिदशसदसि वाच्यो दोषिणां दोषहंता
जयति धरणिपीठे लाललोलिम्मराजः ॥ १ ॥

श्रीरत्नकलोवाच ।

यडि यडि भुजपासोंगोष्ठित्या (?) चीकरावों
सकलभुवनभिन्नोतो विचित्तिं लिहावो(?) ।
बहु बहु उत कंठाजीउ जाइ लिजाणा
खण भरि तुम्हि आणा लाललोलिम्मराजः ॥ २ ॥

The interlocutors are *Lolimmarāja*, *Ratnakalā*, a *sakhī*, a *budhī*(?), *Daulata* and *Ātmārāma*.

[1] संतोषामृतविसरपानेन वपुषः *K.*

[2] भवारण्ये पुंसां परहितमुदारं खलु तपः ॥ *K.*

It ends:

लोलिम्मराजरचितैर्विविधैर्विचित्रैर्
वैदग्ध्यवद्भिरिह रत्नकलाचरित्रैः ।
तेषां भवे सुकृतिनामधिकारसंपत्
तेषां सहस्रभगदर्शनतो ऽस्ति मुक्तिः ॥ ८३ ॥
अतिरत्नकलाचरित्रजाले
सकलां हि कविं चामनासिजाले(?) ।
अमृताहुतगोडजाले
पठवां वेपुठिलासि(!) भक्तिभावैः ॥ ८४ ॥

इति श्रीलोलिम्मराजविरचिते(!) रत्नकलाचरित्रं समाप्तं ॥० संवत् १७०८ वर्षे श्रावणमासे कृष्णपक्षे द्वादशी भृगुवासरे लपीतं उदीच्यज्ञातीयवृद्धशाषायां राउलकृष्णजीसुतभूधरजीलपीतं स्वयंपठनार्थं परोपकाराय ॥

On the first page of fol. 1 it is called *Lolimmarājakāvyam*. Bühler, Sansk. MSS. in Gujarāt etc., iv., p. 234, makes it a medical work.

[Gaikawar.]

3930.

114 a. Foll. 37; size 10 in. by 4¼ in.; excellent, modern Devanāgarī writing; eight lines in a page.

Kalāvilāsa, a poem in nine cantos, on the arts of roguery, by the Kaśmirian writer *Kshemendra*, surnamed *Vyāsadāsa*, son of *Prakāśendra*, grandson of *Sindhu*, and a pupil of the Śaiva philosopher *Abhinavagupta*.

The author flourished in the second and third quarters of the 11th century; his best-known work being the *Bṛihatkathāmañjarī*.

It begins:

अस्ति विशालं कमलाललितपरिष्वंगमंगलायतनम् ।
श्रीपतिवक्षःस्थलमिव रत्नोज्ज्वलमुज्ज्वलं नगरम् ॥ १ ॥
मणिभूर्बिंबितमुक्ताप्रलंबनिवहेन यत्र शेषाहिः ।
भुवनानि बिभर्ति सदा बहुधात्मानं विभज्यैकः[3] ॥ २ ॥
विप्रोऽभिसारिकाणां भवनगतः[4] स्फाटिकप्रभानिकरः ।
यत्र विराजति रजनीतिमिरपटप्रकटलुंठाकः ॥ ३ ॥

[3] विभज्येव ed. [4] भवनगण ed.

यत्र त्रिनयननयनज्वलनज्वालावलीशलभवृत्तिः ।
जीवति मानसजन्मा शशिवदनाकांतिपीयूषैः ॥ ४ ॥
रतिलुलितललितनयनाक्रमलजलववाहिनो[1] मुहुर्यत्र ।
श्लथकेशकुसुमपरिमलवासितदेहा वहंत्यनिला: ॥ ५ ॥ ० ८ ॥
तत्राभूदभिभूतप्रभूतमायानिकायशतधूर्तैः ।
सकलकलानिलयानां धुर्यः श्रीमूलदेवाख्यः ॥ ९ ॥
नानादिग्देशागतधूर्तैरुपजीव्यमानमतिविभवः ।
स प्राप विपुलसंपदमात्मगुणैश्चक्रवर्तीव ॥ १० ॥
भुक्तोत्तरं सहृदयैरास्थानीसंस्थितं कदाचिच्च[2] ।
अभ्येत्य सार्थवाहो दत्तमहार्होपहारमणिचषकः[3] ॥ ११ ॥
प्रणतो हिरण्यगुप्तः सहितः पुत्रेण चंद्रगुप्तेन ।
प्राप्तासनसत्कारः प्रोवाच मुहूर्तविश्रांतः ॥ १२ ॥
अयि परिचयसत्प्रतिभा[4] तव पुरतो मादृशामियं वाणी ।
ग्राम्यांगनेव नगरे न तथा प्रागल्भ्यमायाति ॥ १३ ॥
पिहितबृहस्पतिधिषणो रुचिरः प्रज्ञामरीचिनिचयस्ते ।
तिग्मांशोरिव[5] सहजः प्रोषिततिमिराः करोत्याशाः ॥ १४ ॥
आजन्मार्जितबहुविधमणिमौक्तिककनकपूर्णकोषस्य ।
एको ममैष सूनुः संजातः पश्चिमे वयसि ॥ १५ ॥
मोहस्थानं बाल्यं यौवनमपि मदनमानसोन्मादम् ।
अनिलावलोलनलिनीदलजलचपलाश्च वित्तचयाः ॥ १६ ॥
हारिण्यो हरिणदृशः सततं भोगाब्जमधुकरा धूर्ताः ।
पतिता परंपरैषा दोषाणां मम सुतस्यास्य ॥ १७ ॥ ० २० ॥
इति विनयनम्रशिरसा तेन वचो युक्तमुक्तमवधार्य ।
तमुवाच मूलदेवः प्रीतिप्रसरप्रसारितौष्ठाग्रः[6] ॥ २१ ॥
आस्तामेष सुतस्त मम भुवने(भ०) निज इव प्रयत्नपरः ।
शास्यति[7] मयोपदिष्टं शनकैः सकलं कलाहृदयम् ॥ २२ ॥
इति तस्य शासने स स्वसुतं निक्षिप्य तद्गृहे मतिमान् ।
नत्वा तं सार्थपतिः[8] प्रययौ निजमंदिरं मुदितः ॥ २३ ॥

At night *Mūladeva*, by means of amusing stories, instructs his disciples (*Kandali-mukhyān*) in the tricks practised by rogues, harlots, etc.; viz. in canto I., on *dambha* (दंभवर्णनो नाम प्रथमः सर्गः); II., on *lobha*; III., on *kāma*; IV., on *veśyāḥ*; V., on *moha*; VI., on *mada*; VII., on *artha*; VIII., on *hemaharaṇa*; IX., various.

It ends:

एता वंचकमाया विज्ञेया न तु पुनः स्वयं सेव्याः ।
धर्मः कलाकलापे[9] विदुषामयमीप्सितो भूत्यै ॥ ७४ ॥
उक्त्वेति मूलदेवो विसृज्य शिष्यान् कृतोचिताचारः ।
किरणकलिकाकलापैर्निनाय[10] निजमंदिरे रजनीम् ॥ ७५ ॥

इत्याचार्यक्षेमेंद्रविरचिते कलाविलासकाव्ये नवमः सर्गः[11] ९ ॥ समाप्तं चेदं काव्यम् । संवत् १७२५—either Śaka (A.D. 1803) or of a former MS.—वर्षे आषाढप्रथमकृष्णपक्षत्रयोदशी १३ गुरुवारे लिखितं परमेश्वरीदासमित्रेण ॥

The text, as published in the *Kāvyamālā* (Bombay 1886), adds a 10th *sarga*, of which the two concluding verses of our MS. form vv. 1 and 41 (the latter being followed by two more verses).

For another MS. see Rāj. Mitra, Notices, i., p. 44, where the author is by mistake called *Kshirendra*, but the colophon runs: इत्याचार्यव्यासदासापरनामधेयक्षेमेन्द्रकृते कलाविलासकाव्ये दशमः(!) सर्गः ॥

Regarding the author see Bühler, Detailed Report, p. 46. [H. T. COLEBROOKE.]

3931.

1184 i. Foll. 40; size 13 in. by 4¾ in.; modern Bengālī handwriting (foll. 1–3*a* by a different hand from the rest); eight lines in a page.

Kīcakavadhakāvya-Tattvaprakāśikā, a commentary, by *Janārdana Sena*, on *Nītivarman's* *Kīcakavadha*, a short poem, in five *sargas*, founded on the well-known episode of the *Mahābhārata* (IV. 373–860).

1 ०ललितललनाक्रमजललववाहिनो ed.
2 कदाचित्तं ed.
3 ०मणिकनकः ed.
4 अतिपरिचयसप्रतिभा ed.
5 तीक्ष्णां० ed.
6 प्रीतिप्रसरैः प्र० ed.
7 ज्ञास्यति ed.
8 नत्वाथ सार्थवाहः ed.
9 धर्म्यः कलाकलापो ed.
10 किरणकलिकाविकासं निनाय ed.
11 Every second *akshara* of this colophon (as of those of the five preceding cantos) is omitted.

The text of the poem, as here commented upon, seems to begin (cf. Rāj. Mitra, Notices, ii., p. 57):

जितः सुचरितोच्छेदी स्मरो ऽयं दुःसहो मया ।
इतीव देहमकरोदभिन्नं यः सहोमया ॥
बिभर्ति हारमनघं यो भस्मभिरहिं सितं ।
तेजश्च मन्मथशरैरिन्द्रियार्थैरहिंसितं ॥
या त्रिलोकतना मूर्तिरुपायेन जुगोप तां ।
यो ऽवहत् कंसनिधनप्रयुक्तामृजुगोपतां ॥

The Commentary begins:

वन्दामि वृन्दारकवृन्दवन्दिताम्
आनन्दसन्दोहनिदानसेवितां ।
सदासदानन्दविदं चिदक्षरे
विराजमानाममलां सदाशिवां ॥
श्रीजनार्दनसेनेन विदुषां तोषकाशिका ।
क्रियते कीचकवधकाव्यतत्त्वप्रकाशिका ॥

तत्र तावत् कविकुलकुवलयबन्धुसिन्धुसंतोपेन्दुप्रकृतिसुन्दरबोधधर्मो नीतिवर्मा प्रारिप्सितप्रतिबन्दकप्रत्यूहव्यूहविघाताय शिष्टाचारानुमितवेदबोधितदेवतानामकीर्तनरूपं मङ्गलमाचरन् शिष्यशिक्षार्थं ग्रन्थादौ निबध्नन्नाह । जितेति । मया दुःसहो ऽयं स्मरः कामः दुःखेन सह्यते नियम्यत इति एतेनास्य प्रबलता ध्वनिता । एवंभूतो ऽपि जितः पराभवं प्रापितः ॥ ननु तस्यानिष्टकारित्वाभावात् कथं निग्रह इत्यत आह सुचरितेति । शोभनं यच्चरितं शीलं शुभादृष्टं(!) वा तस्योच्छेदी उन्मूलयिता । तथा च ईदृशां दमनमेवोचितमिति भावः । इतीव इत्यस्मादेव कारणात् । इव उत्प्रेक्षायां । उमया पार्वत्या सह देहं अभिन्नं एकं अर्धनारीश्वरात्मक अकरोत् । ° ॥ १ ॥ ° यो भस्मभिर्विभूतिभिः सितं शुक्लं अहिं फणिनं हारं बिभर्ति । कीदृशं । अनघं हृद्यं । ° इन्द्रियार्थैर्विषयरूपैः । ° ॥ या त्रिलोकतना स्वर्गमर्त्यपातालरूपा मूर्तिः । तां उपायेन दुष्टदैत्यादिवधादिरूपेण जुगोप रक्षितवान् । °॥

Sarga I. from v. 5 onwards is a panegyric of the king (whose name is not mentioned, but who is said to have ruled as far as Kaliṅga) for whose delectation the poet composed his poem, as is stated in the comment on the last verse (fol. 6*b*): तस्य राज्ञो विनोदाय विलासाय नीतिवर्मणो नीतिवर्मनाम्नः कवेरिदं काव्यं प्रवृत्तं । तस्य विनोदार्थमिदं काव्यं नीतिवर्मकविना विधीयत इत्यर्थः ।

The poem seems to end thus (cf. R. M.):

इति भवतु दशा तवाहितानां
सकलमहीजयभृत वाहितानां ।
वस सुखमुदयादहीयमानः
सकलधराधरणादहीयमानः ॥

On which the commentator remarks: इदानीमभिजातग्रन्थावसाने नीतिवर्मा कविर्निजं राजानमाशास्ते । हे सकलमहीजयभूत समस्तपृथ्वीविजयस्वरूप वाहितानां वाधितानां देशान्तरं प्रापितानां वा । तव अहितानां शत्रूणां इति दशा करुणा दिवावस्था(!) भवतु त्वं उदयां य (*r.* उदयाद्) अहीयमान उदयेनाहीनः सन् सुखं यथा स्यात्तथा वस सुखेन तिष्ठेत्यर्थः । किंभूतस्त्वं । सकलधराधरणात् अहीयमानः । योग्यतयाऽहिर्वासुकिः स इवाचरतीत्यायिः(?) वासुकिसदृश इत्यर्थः । तेनापि समस्ता मही ध्रियत इति ॥

इति श्रीजनार्दनसेनकृतायां कीचकवधटीकायां तत्त्वप्रकाशिकाख्यायां पञ्चमः सर्गः समाप्तः ॥

[H. T. Colebrooke.]

3932.

2238a. Foll. 11 (the first of which is wanting); size 7¼ in. by 4¼ in.; legibly written in Devanāgarī about 1650 A.D.; 6–14 lines in a page.

Rākshasakāvya, in 20 verses, with *ṭīkā*.

The MS. begins with v. 2, and does not mention the author's name at the end. Text and commentary are, however, identical with those printed in Hœfer's Sanskrit-Lesebuch from the Berlin MS. no. 580, where the author is called *Ravideva* of Malayadeśa. The text (beginning: कश्चिद्वनं बहुवनं विचरन् वयस्यो°), without the author's name, is also given in *Jīvānanda Vidyāsāgara's Kāvyasangraha*, p. 572 (21 *ślokas*, the 6th of which is wanting in this MS.).

The text ends:

एतावदुक्तवचनं सुमनाः स उक्त्वा
रंत्वा दिनं सह तया प्रियया ह्यदीनः ।
युक्तं चतुर्भिरनडुद्भिरदीनवाद्भिर्
आरुह्य यानमथ संप्रययौ स्वगेहं ॥ २० ॥

The comment ends: तैर्यानमारुह्य अथानंतरं पुरुषः स्वगेहं गृहं संप्रययौ संप्रयातवानित्यर्थः । २० ॥

इति श्रीराक्षसकाव्यटीका समाप्ता ॥

On this poem see also Weber's remarks, Journ. Germ. Or. Soc., vi., 399; Ind. Stud., ii., 154. [GAIKAWAR.]

3933.

1964. Foll. 6; size 6 in. by 4 in.; large, clear Devanāgarī writing of 1795 A.D.; eight lines in a page.

Aparādhastotra, a hymn of fourteen stanzas addressed to *Śiva;* attributed to *Śaṅkarācārya.* Not very correct.

It begins:

आदौ कर्मप्रसंगात्कलयति कलुषं मातृकुक्षौ स्थितं मां
तन्मूत्रामेध्यमध्ये कथयति नितरां जाठरो जातवेदः ।
यद्यद्वा तत्र दुःखं व्यथयति नितरां शक्यते केन वक्तुं
क्षंतव्यो मेऽपराधः शिव शिव शिव भो श्रीमहादेव शंभो॥१॥

Printed (with three additional verses) in Hæberlin's Anthology, p. 496, under the title of *Aparādhabhañjanastotra,* beginning with the verse: शान्तं पद्मासनस्थं शशधरमुकुटं पञ्चवक्त्रं त्रिणेत्रं०

The verses common to both are here given in the following order: H. 3, 4, 5, 6, 8, 9, 11, 7, 12, 10, 14, 15, 13, 16.

The copy is dated: स्वस्ति श्रीनृपशालिवाहनशके अद्रिभूसप्तभूमिते राक्षसो वत्सरं चैव अमाभौमेन संयुते नभमासि असितपक्षे रामातिथौ कन्यासूर्ये दक्षिणायने वर्षा ऋतौ सप्तम-नक्षत्रे विंशतियोगे इदं पुस्तकं रामचंद्रेण लेखनीयं जोशीत्युप-नामकः पावसोग्रामवासिनं विश्वेश्वरसंनिधानं ॥

[DR. JOHN TAYLOR.]

3934.

1846a. Foll. 5; size $11\frac{7}{8}$ in. by $3\frac{3}{4}$ in.; fair, modern Devanāgarī writing; European paper; 12–14 lines in a page.

Bhavānīsahasranāmastotra.

This hymn occurs in the *Rudrayāmala-tantra.* Cf. Th. Aufrecht, Florentine MSS., no. 363.

It begins:

कैलाशशिखरे रम्ये देवदेवं जगद्गुरुं ।
ध्यानोपरतमासीनं प्रसन्नमुखपंकजं ॥ १ ॥
सुरासुरशिरोरत्नरंजितांघ्रियुगं प्रभुं ।
प्रणम्य नंदिको देवो बद्धांजलिरभाषत ॥ २ ॥

नंदिकेश्वर उवाच ॥

देवदेव जगन्नाथ संशयो ऽस्ति महान्मम ।
किंचिदिच्छामि प्रष्टुं त्वां भक्तिवत्सल(!) ॥ ३ ॥
देवतायास्त्वया कस्याः स्तोत्रमेतद्दिवानिशं ।
पठ्यते ऽविरतं नाथ त्वत्तः किमपरः परं(!) ॥ ४ ॥
इति पृष्टस्तदा शंभुर्नंदिकेन जगद्गुरुः ।
प्रोवाच भगवानेको विकसन्नेत्रपंकजः ॥ ५ ॥

ईश्वर उवाच ॥

साधु साधु गणश्रेष्ठ पृष्टवानसि मां च यत् ।
स्कंदस्यापि[च] यद्गोप्यं रहस्यं कथयामि तत् ॥ ६ ॥
पुरा कल्पक्षये लोकान् सिसृक्षुर्मूढचेतना ।
गुणत्रयमयी शक्तिर्मूलप्रकृतिसंज्ञिता ॥ ७ ॥
तस्यामहं समुत्पन्नः स्तत्वैस्तैर्महदादिभिः ।
चेतनेति ततः शक्तिर्मां काप्यालिंग्य तस्थुषी ॥ ८ ॥
हेतुः संकल्पजालस्य मनोऽधिष्ठायिनी शुभा ।
इच्छेति परमा शक्तिरुन्मीलन्नतः परः(?) ॥ ९ ॥
ततो वागिति विख्याता शक्तिः शब्दमयी शुभा ।
प्रादुरासीज्जगन्माता वेदमाता सरस्वती ॥ १० ॥ ० २३ ॥

ओं अस्य श्रीभवानीसहस्रनामस्तोत्रमंत्रस्य श्रीभगवान्महादेव ऋषिराद्या शक्तिर्भगवती देवता अनुष्टुप्छंदः । ओं ह्रीं बीजं क्लीं कीलकं श्रीभवानीप्रीत्यर्थे धर्मार्थकाममोक्षार्थे जपे विनियोगः । अथ ध्यानं ।

अर्धेंदुमौलिममलाममराभिवंद्याम्
अंभोजपाशसृकपूर्णकपालहस्तां ।
रक्तांगरागरसनाभरणां त्रिनेत्रां
ध्याये शिवस्य वनितां मदविह्वलांगीं ॥ १ ॥ ०

It ends:

यो नरो भूतदिवसे ह्यर्कमूलसमाश्रितः ।
जपेदनन्यया बुद्ध्या साधको निर्भयाशयः ॥
तस्य शत्रुगणाः सर्वे गच्छंति यममंदिरं ।
एकरात्रप्रयोगेण सप्ताहाद्रिपुनाशनं ॥

इति श्रीभवानीसहस्रनामस्तोत्रं शुभं भूयात् ॥

[DR. JOHN TAYLOR.]

3935.

2930. Foll. 8; size 11¾ in. by 6 in.; large, modern Devanāgarī writing; five lines in a page.

[*Rādhākṛishṇastotra*], a rhymed hymn of two *ashṭakas* (each followed by an additional verse), in honour of *Kṛishṇa* and *Rādhikā* resp.

It begins:

अंबुदाजनेंद्रनीलनिंदिकांतिडंबर:
कुंकुमोद्यदर्कविद्युदंशुदीप्यदंबर: ।
श्रीमदंगचर्चितेंदुपीतनाक्तचंदन:
स्वांघ्रिदास्यदो ऽस्तु मे स बल्लवेशनंदन: ॥ १ ॥

गंडताडवातिपंडितांडजेशकुंडलम्
चंद्रपद्मषंडगर्वखंडनास्यमंडल: ।
बल्लवीषु वर्धितात्मगूढभावबंधन:
स्वांघ्रिदास्यदो ऽस्तु मे स बल्लवेशनंदन: ॥ २ ॥ ० ७ ॥

पुष्पचापिराधिकाभिमर्शलब्धितर्पित:
प्रेमवाम्यरम्यराधिकास्यदृष्टिहर्षित: ।
राधिकोरसीह लेप एष हारिचंदन:
स्वांघ्रिदास्यदो ऽस्तु मे स बल्लवेशनंदन: ॥ ८ ॥

अष्टकेन यस्त्वनेन राधिकासुवल्लभं
संस्तवीति दर्शने ऽपि सिंधुजादिदुर्लभं ।
तं युनक्ति तुष्टचित्त एष घोषकानने
राधिकांगसंगनंदितात्मपादसेवने ॥ ९ ॥

कुंकुमाक्तकांचनाब्जगर्वहारिगौरभा
पीतनांचिताब्जगंधकीर्तिनिंदिसौरभा ।
बल्लवेशसूनुसर्ववांछितार्थसाधिका
मह्यमात्मपादपद्मदास्यदास्तु राधिका ॥ १० ॥ ०

It ends:

स्वेदकंपकंटकाश्रुगद्गदादिसंचिता
मर्षहर्षवामतादिभावभूषणांचिता ।
कृष्णनेत्रतोषिरत्नमंडनालिदाधिका
मह्यमात्मपादपद्मदास्यदास्तु राधिका ॥ १६ ॥

या क्षणार्धकृष्णविप्रयोगसंततोदिता
नेकदन्यचापलादिभाववृंदमोहिता (?) ।
यत्नलब्धकृष्णसंगनिर्गताखिलाधिका
मह्यमात्मपादपद्मदास्यदास्तु राधिका ॥ १७ ॥

अष्टकेन यस्त्वनेन नौति कृष्णवल्लभां
दर्शने ऽपि शैलजादियोषिदालिदुर्लभां ।
कृष्णसंगनंदितात्मदास्यसीधुभाजनं
तं करोति नंदितालिसंचयाशु सा जनम् ॥ १८ ॥

[? J. R. Ballantyne.]

3936.

1846 b. Foll. 4; size 11⅞ in. by 3¾ in.; fair, modern Devanāgarī writing; European paper; 11–14 lines in a page.

Rāmāryā(-śataka), a poem of 108 *āryā* verses in praise of *Rāma*, by *Mudgala*.

It begins (cf. Rāj. Mitra, Notices, iv., p. 12):

त्वयि विमुखे मखमुख्ये सख्ये नान्यस्य जीवामि ।
जीवामितभवदर्पितवसनाशनमात्रजीवना: सर्वे[1] ॥ १ ॥

परित: पश्यसि परित: शृणोषि परितो जगद्विजानासि ।
मां राम किं तदंतर्न शृणोषि न वीक्षसे न वा वेत्सि ॥ २ ॥

जानाति भूपमल्पो नाल्पं जानाति भूप इत्येतत् ।
उचितं सर्वमपिज्ञे सर्वज्ञे त्वय्यद: कथं श्लाघ्यं ॥ ३ ॥

अर्थिनि विलसति लिप्सा दातरि दित्सा च दूरतो ऽप्यास्ता ।
आस्तां कृपणकथेयं रमापते राम नोचिता भवति ॥ ४ ॥

अपि रंकमंकनिष्ठ: प्रार्थयमानो ऽर्भको लभेतेष्टं ।
कष्टं बत जगदुद्भव भवदंकगतो (ऽपि) लभे न तद्भवत: ॥ ५ ॥

आशापाशनिबद्धं कारागारे कलेवरे निहितं ।
यदि मोचयसि न मां त्वं कुरु तर्हि स्वात्मनैव मे वृत्तिं ॥ ६ ॥ ० ८ ॥

यदि पुनरपराधानां कोटिभिरंतर्विषादमायासि ।
पत्ताडितापि बाले रुष्यति[2] किमितीह मानुषी जननी ॥ ९ ॥

अयि वद राघव तथ्यं कोपो ऽयं केन मदपराधेन ।
शपथस्ते दाशरथे दशरथपदयोर्यदन्यथा[3] ब्रूषे ॥ १० ॥

It ends:

आकर्णकृष्टचापं वर्षंतं बाणवृष्टिमुन्नापं ।
वंदे योगिदुरापं कंचन हुंकारसुंदरं कोपं ॥ १०६ ॥

खंडितहरकोदंडा ब्रह्मांडकरंडमंडनीभूता ।
वैदेहीगलमाला विलसति लीलाविलासवती ॥ १०७ ॥

---

[1] ०सख्येनान्यस्य कस्य जीवामि। जीवामि न भव० Rāj. M.

[2] तत्ताडितापि बालैस्तुष्यति next MS.

[3] दाशरथेरथ रथपदयोर्यदन्यथा next MS.

धनुषा रिपुजयतनुषा[1] रुचिरतराकारनिर्जितांबुधरा ।
तरुणारुणनिभचरणा कापन करुणा रुणद्धि मे हृदयं [॥ १०८ ॥
इत्यार्याः समाप्ताः ॥
महामुद्गलभक्तेन रचितार्यानिबंधनं ।
भक्तिप्रेरितचित्तेन विवृतं बुद्धिशुद्धये ॥ १ ॥
भक्तवाग्जातिसुमनान्यादाय कुशलानि मे ।
चिदानंदेन तान्यर्यैरर्पितानि रघूत्तमे ॥ २ ॥
यः पूज्यः सकलामरैः सविधिभिर्ध्यायंति यं योगिनो
येनेदं परिपालितं जगदिदं यस्मै हविर्दीयते ।
यस्मात्स्थाणु चरिष्णु विश्वमभवद्यस्य प्रमातांशको(प्रभा°)
यस्मिन्सर्वमिदं प्रयाति विलयं तं रामचंद्रं भजे ॥ ३ ॥

The leaves are marked रामार्या °.

[Dr. John Taylor.]

3937.

2538 b. Foll. 16; size 9½ in. by 4½ in.; good, clear Devanāgarī writing of 1619 A.D.; nine lines in a page.

Āryāvijñapti, a hymn to *Rāma* in 209 verses in the *āryā* metre, by *Rāmacandra*, son of *Viśvanātha Sūri*.

It begins, as above: त्वयि विमुखे°; the first 61 verses being the same, after which it is entirely different.

It ends:

आर्याशतद्वयीयं भक्तिविरक्तिप्रबोधमयी ।
विषयासक्तिविमुक्तैः शक्या मुक्तं जगत्कर्तुं ॥ २०७ ॥
आर्या[: श्री]विश्वनाथस्य नंदनो रघुनंदने ।
रामचंद्रो दधत्प्रेम सार्द्धं निर्मितवानिमाः ॥ २०८ ॥
चैत्रे मासे रघुवरपरो रामचंद्रे हि भक्तिं
प्रेमायासो दधदपि मतिं साधुभक्त्यातिशुद्धा ।
कष्टेनैयं त्वकृपत इदं काव्यमार्यायुतं हि
भुग्नग्रीवाकटितटभुव(°वं) वैश्वनाथं न वित्तं ॥ २०९ ॥

इति श्रीविश्वनाथसूरिवरतनयेन रामचंद्रेण विरचितयमार्याविज्ञप्तिः ॥ संवत् १६७६ वर्षे वैशाषवदि ८ सोमे लिपिकपाठयो ॥

Burnell, Tanjore MSS., p. 163*b*, ascribes the poem to *Viśvanāthasūri*. [Gaikawar.]

---

[1] Thus both MSS.; °जनुषा Rāj. M.

3938.

2346 a. Foll. 15; size 6¼ in. by 9½ in.; modern Devanāgarī writing; twenty lines in a page.

Sūryaśataka, a hymn to the Sun, by *Mayūra Bhaṭṭa*.

Printed in Hæberlin's Anthology, pp. 197–216; *Jīvānanda's Kāvyasaṃgraha*, the *Kāvyamālā* (1889), etc. Cf. Cat. Bodl., no. 819.

[Gaikawar.]

3939.

281 c. Foll. 11; size 10¼ in. by 2¾ in.; fair, modern Devanāgarī writing; 8–10 lines in a page.

The same work. [H. T. Colebrooke.]

3940.

1120 d. Foll. 9; size 12 in. by 4½ in.; fair, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Sūryaśataka. Not very correct.

[H. T. Colebrooke.]

3941.

2095. Foll. 30 (numbered 28; nos. 2 and 7 being double); European fashion; size 5¼ in. by 9¾ in.; good, clear Devanāgarī writing of 1681 A.D.; 21 lines in a page.

Sūryastuti, or *Sūryastotra*, by *Sāmba* (generally spelled *Śāmba*); with a commentary, composed by the same author.

It begins: यस्मात्सर्वः प्रसरतितरां ज्ञातृकर्तृस्वभावो° cf. Cat. Bodl., no. 248.

Colophon: संवत् १७३८ फाल्गुनसुदि ८ रवौ अद्येह राजनगरवास्तव्य-आभ्यंतरनागरज्ञातीय-पंचोलीत्यात्याभाइसुत-नरसिंहेन श्रीशांबकृता सभाष्या स्तुतिर्लिखिता ॥

[Gaikawar.]

3942.

2538 c. Foll. 6; size 10¼ in. by 4¾ in.; good Devanāgarī writing of 1781 A.D.; ten lines in a page.

Mṛigāṅkaśata, a hymn to the Moon, in 100 verses, by *Kavikaṅkaṇa*.

It begins:

जेतुं त्रिभुवनमखिलं स्फटिकगणेशं तु शारकरपिंडं(? सा०)।
विल्वदलैरर्चितवांस्तदिह कलंकं विशंकंते ॥ १ ॥
शशिनि सुधामयसिंधौ स्वपिति हरिः किल कलंककपटेन।
अविरतमेव यदेतत्तनयो मदनः पुरः सरति ॥ २ ॥
रजनीशरजतभाजनमरकतमृत्युंजयः कलंकमिषात् ।
नभसि नवांभसि निहितः किमु जीवयितुं पतिरत्या(? परि-
[गच्छति) ॥ ३ ॥

It ends:

विधुदधितंडुलपिंडं लांछनबदरीदलं विधिर्वहति ।
अहह चिरादिह सूते कमपि कुमारं स्मरं रजनी ॥ १०० ॥
इति कविर्कंकणभणितं शतकं तनुतां मृगांकस्य ।
विदुषो रुचिमचिरादिव ककुभामुदयो मृगांकस्य ॥ १०१ ॥
इति कविकंकणभणितं मृगांकशतं समाप्तं ॥ ० पंचाजजीश्री ५
दामोदरजीवत्पुत्रदुर्लभरामजीपठनार्थं लि० मथुरानाथ संवत् १८३८॥

[GAIKAWAR.]

3943.

586 d. Foll. 70 (two of which, 12 and 39, are wanting) and a second fol. 20; size 11 in. by 4½ in.; good Devanāgarī writing of 1645 A.D.; ten lines in a page.

Stavamālā, a collection of *Vaishṇava* songs and poems in honour of *Kṛishṇa-Caitanya* and *Rādhā*; composed by *Rūpa Gosvāmin*, and collected by *Jīva*.

It begins:

श्रीमद्दीश्वररूपेण रसामृतकृता कृता ।
स्तवमालानुजीवेन जीवेन समगृह्यत ॥

पूर्वं चैतन्यदेवस्य कृष्णदेवस्य तत्परं ।
श्रीराधायास्ततः कृष्णराधयोर्लिख्यते स्तवः ॥
विरुदाली ततो नानाछंदोभिः केलिसंहतिः ।
ततश्चित्रकवित्वानि ततो गीतावली ततः ॥
ललितायमुनावृष्णिपुरीश्चोहरिभूभृतां ।
वृंदाटवीकृष्णनाम्नोः क्रमेण स्तवपद्धतिः ॥

तत्र श्रीचैतन्यदेवस्य ॥

सदोपास्यः श्रीमान् धृतमनुजकायैः प्रणयितां
वहद्भिर्गीर्वाणैर्गिरिशपरमेष्ठिप्रभृतिभिः ।
स्वभक्तेभ्यः शुद्धां निजभजनमुद्रामुपदिशन्
स चैतन्यः किं मे पुनरपि दृशोर्यास्यति पदं ॥ १ ॥
सुरेशानां दुर्गं गतिरतिशयेनोपनिषदां
मुनीनां सर्वस्वं प्रणतपटलीनां मधुरिमा ।
विनिर्यासः प्रेम्णो निखिलपशुपालांबुजदृशां
स चैतन्यः किं मे० ॥ २ ॥
स्वरूपं बिभ्राणो जगदतुलमद्वैतदयितः
प्रपन्नश्रीवासो जनितपरमानंदगरिमा ।
हरिर्दीनोद्धारी गजपतिकृपोत्सेकतरलः
स चैतन्यः किं मे० ॥ ३ ॥

iti śrī-caitanyadevastotrāṇi, fol. 3*a*; *śrīmahānandākhyaṃ stotram*, fol. 3*b*; *līlāmṛitaṃ nāma kṛishṇasya nāmadaśakam*, fol. 4*a*; *śrīpremendusāgarākhya-śrīkṛishṇa-nāmāshṭottaraśatam*, fol. 6*a*; *śrīkeśavāshṭakam*, fol. 6*b*; *kuñjavihāryashṭakam*, fol. 7*a*; *śrīmukundāshṭakam*, fol. 7*b*; *kuñjavihāryashṭakam*, fol. 8*a*; *vrajanavayuvarājāshṭakam*, fol. 9*a*; *praṇāmapraṇayanastavaḥ*, fol. 9*b*; *harikusumastavaka*, fol. 10*a*; *iti mukundamuktāvalī*, fol. 12*a*; *premasudhāsatrākhyaṃ śrīvṛindāvaneśvarīnāmāshṭottaraśatam*, fol. 15*a*; *śrīrādhāshṭakam*, fol. 15*b*; *prārthanāpaddhati*, fol. 16*a*; *cāṭupushpāñjali*, fol. 17*a*; *śrīgāndharvāsamprārthanāshṭakam*, fol. 18*b*; *vrajanavīnadvandvāshṭakam*, fol. 19*b*; *śrīkārpaṇyapañjikā*, fol. 20*b*; *ity utkalikāvallarī*, with the date Śaka 1471 (A.D. 1549):

चंद्राश्वभुवने शाके पौषे गोकुलवासिना ।
इयमुत्कलिका पूर्वा वल्लरी निर्मिता मया ॥

govindavirudāvalī, foll. 27*a*–38*b*; *atha yamalārjunabhañjanam*, fol. 39*a*; *vṛindāvane vatsacāraṇādi*, fol. 40*b*; *vatsaharaṇādicaritam*, fol. 41*a*;

tālavanacaritam, fol. 42*a*; *kāliyadamanam,* fol. 42*b*; *bhāṇḍīrakrīḍanādi,* fol. 43*b*; *varshāśaradvihāracaritam,* fol. 44*a*; *vastraharaṇam,* fol. 44*b*; *yajñapatnīprasāda,* fol. 45*b*; *govardhanadharaṇam,* fol. 46*a*; *nandāharaṇam,* fol. 47*a*; *rāsakrīḍā,* fol. 47*b*; *sudarśanādimocanam,* fol. 49*a*; *gopikāgītam,* ib.; *arishṭavadhādikam,* fol. 49*b*; *raṅgasthalakrīḍā,* fol. 50*b*; *iti kaṃsavadhāntā śrīkrishṇalīlā,* fol. 51*b*; *iti govardhanoddharaṇam,* fol. 53*b*; *rāsakrīḍā,* fol. 55*b*; *iti vilāsamañjarī,* fol. 57*a*; *iti gītāvalī,* fol. 66*a*; *śrīyamunāshṭakam,* fol. 66*b*; *mattamayūrākhyaṃ śrīgovardhanastotram,* fol. 67*b*; *girīndravāsanandanandanāma śrīgovardhanāshṭakam,* fol. 68*b*; *śrīvṛindāvanāshṭakam,* fol. 69*a*; *śrīkrishṇanāmastotram,* fol. 70*a*.

It ends: इति ललिताष्टकं ॥ संवत् १७०२ चैत्रकृष्णपंचम्यां शुभदिने ऽलेपि। श्रीवृंदावने श्रीश्रीगोविंददेवकेखरासे आगे लिखि पूर्णकीयो ॥ ० इह पोथि श्रीरसिकानंद गोसाईजूकी ॥ लेखक सेवक जगजीवनदास ॥

[H. T. Colebrooke.]

3944.

1384 c. Foll. 78; size 13¾ in. by 5 in.; good, modern Bengālī handwriting; six lines in a page.

Stavamālā.

At the end, the collection here is somewhat shorter, ending as it does (on fol. 77*a*) with the *mattamayūrākhya-śrīgovardhana(-stotram),* after which the colophon: इति श्रीमद्रूपगोस्वामिकृता स्तवमाला संपूर्णा ॥

Then follow six stilted verses (श्रीमच्चिन्तामणिमणिगणश्रेष्ठ ०), in which a scribe (*Ayodhyārāma*) states that he copied the work for king *Kīrtipūrṇa* in Śaka 1662 (*netra-shaṭ-shoḍaśair gaṇite śāke*). This date (1740 A.D.) must, however, belong to a former MS., the present one having been written some 50 years later.

[H. T. Colebrooke.]

3945.

2929. Foll. 4; size 12 in. by 6 in.; large, modern Devanāgarī writing; five lines in a page.

Yamunāshṭaka, a rhymed hymn to the *Yamunā*, in eight stanzas, extracted from the preceding collection (fol. 66*b*).

It begins: श्रीयमुनायै नमः ॥

भ्रातुरंतकश्य(० स्य) पत्तने विपत्तिहारिणी
प्रेक्षयातिपापिनो ऽपि पापसिंधुतारिणी ।
नीरमाधुरीभिरप्यशेषचित्तबंधिनी
मां पुनातु सर्वदारविंदबंधुनंदिनी ॥ १ ॥
हारिवारिधारयाभिमंडितोरुखांडवा
पुंडरीकमंडलोद्यदंडजालितांडवा ।
स्नानकामपामरोग्रपापसंपदंधिनी (*r.* ० संप्रदग्धिनी)
मां पुनातु सर्वदारविंदबंधुनंदिनी (A, B) ॥ २ ॥

It ends:

चिद्विलासवारिपूरभूर्भुवस्वरापिनी
कीर्तितापदुर्मदोरुपापमर्मतापिनी ।
बल्लवेंद्रनंदनांगरागभंगगंधिनी
मां पुनातु सर्वदारविंदबंधुनंदिनी ॥ ८ ॥
तुष्टबुद्धिरष्टकेन निर्मलोर्मिचेष्टितां
त्वामनेन भानुपुत्रि सर्वदेववेष्टितां ।
यः स्तवीति वर्धयस्व सर्वपापमोचने
भक्तिपूरमस्य देवि पुंडरीकलोचने ॥ ९ ॥
इति श्रीयमुनाष्टकम् ॥

Cf. Rāj. Mitra, Notices, ix., p. 60, where the hymn is assigned to *Rūpa* in the colophon.

[? J. R. Ballantyne.]

3946.

2663 c. Foll. 2; size 9 in. by 4 in.; fair, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Abhimanyuvākya, consisting of 23 verses, apparently a fragment of some poem.

It begins:

अस्मि वीरतनया वरवीरप्रेयसी च कुरुवीरसवित्री ।
विक्रमं युधि तथा विदधीया नो यथा भवति तात विकल्पः* ॥१॥

* This stanza has been identified by Prof. Aufrecht with *Bālabhārata*, *Bhīshmaparvan* I., vv. 17, 18 (Paṇḍit, v., p. 198).

सूते दीनं ब्राह्मणी याचितारं गौर्वोढारं धावमानं तुरंगी ।
शूद्री दासं पाशुपालं च वैश्या वीरं सूते मद्विधा राजपुत्री ॥२॥
तन्निशम्य वचनं तनयः स्वां मातरं खलु जगाद स वीरः ।
अंब मातिविधुरं विदधीथा मामकं युधि विलोकय शौर्यं ॥ ३ ॥
अंब तीक्ष्णशरनुन्नविपक्षप्रेयसीनयनजाश्रुनदीस्ताः ।
सार्थकं च तव वीरसवित्रीशब्दमद्य भुवनेषु विधास्ये ॥ ४ ॥
उक्त्वा चैवं मातरं तां प्रणम्य प्रष्टुं प्रायो सुत्तरामार्जुनीयः ।
दृष्ट्वा तस्या रूपलावण्यशोभां चित्रन्यस्तो ऽभून्नदा सो ऽभिमन्युः॥५॥
अनंगकांतासदृशं तदीयं रूपं निरीक्ष्याथ वभाण बाला ।
कृष्णेन दुष्टेन तवांगदोषो महान्ममाग्रे कथितो सलीकः॥ ६॥०

It ends:

नार्यो नरेंद्रतनयस्य विलोकनार्थं
कुर्वंत्यनीहगमने ऽपि विलासलीलां ।
काचित्करेण दधती परिधानवस्त्रं
काचित्करादपि न मुंचति कंचुकं च ॥ २२ ॥
योषिन्निजोष्ठनखचुंबनदर्शनाय
आदर्शमेव दधती स्वकरेण चान्या ।
काम्यंगनार्धग्रथितां कबरीं करेण
पीनोन्नतस्तनतटांतरितां दधंती ॥ २३ ॥

इति श्रीअभिमन्युवाक्यं संपूर्णं ॥ ० इदं पुस्तकं नृसिंहभट्टस्य लिखितं ॥

[Gaikawar.]

3947.

2593. Foll. 21; size 11½ in. by 5 in.; fairly written in Devanāgarī, fol. 1 about A.D. 1650, the remainder about A.D. 1750; twelve lines in a page.

Kavīndra-Kalpadruma, a collection of *stotras* intended to serve as models of literary composition, by *Kavīndrācārya Sarasvatī*.

It begins:

गुरुं गंगां गणेशं च शिवौ विष्णुदिनेश्वरौ ।
प्रणम्य रम्यतासिंधुर्निबंधो ऽयं निबध्यते ॥ १ ॥
काशीवासी प्रकाशीकृतगुणनिचयः सर्वविद्याविलासी
दासीभूतः स्मरारेर्विषयसुखगुणे भूयुदासीनचेताः ।
गोदातीरे प्रमोदावलिवलिततमे जन्मभाक्पुण्यभूमाव्
ऋग्वेदी वेदवेदी जगति विजयते श्रीकवींद्रो द्विजेंद्रः[1] ॥२॥

[1] यतीन्द्रः Notices.

अधीत्य वेदवेदांगकाव्यशास्त्राणि सर्वशः ।
ततः स्वीकृत्य मध्यामं ब्रह्मान्याम समाश्रितः ॥ ३ ॥
करान्मोचितौ येन काशीप्रयागौ
महींद्रस्य स श्रीकवींद्रस्तनोति ।
जगत्यत्र कल्पद्रुमं भूसुराणाम्
अभीष्टार्थलाभाय सौभाग्यभाजां ॥ ४ ॥

तत्रादौ गणेशस्तोत्रं ॥

स्वचित्ते ऽपि धत्ते यदीयस्मृतिर्यम्(०स्मृतिं यम्)
तदैवातिविन्नेशता तस्य पुंसः ।
प्रकामं प्रकामं द्रुतं या विधत्ते
प्रमत्तेभतुंडं ‑समिद्यं(समीड्यं) तमीडे ॥ ५ ॥ ० ८ ॥

इति श्रीसर्वविद्यानिधानकवींद्राचार्यसरस्वतीविरचिते कवींद्रकल्पद्रुमे गणेशस्तोत्रं ॥ अथ गंगास्तोत्रं ॥ ० (66 stanzas), ends fol. 5*a*; यमुनास्तुतिः (1 st.), ib.; वितस्तास्तुतिः (1 st.), ib.; सूर्यस्तोत्रं (6 st.), fol. 5*b*; शिवस्तोत्रं (45 st.), fol. 8*a*; भवानीस्तवः (77 st.), fol. 12*a*; नृसिंहवर्णनं (1 st.), ib.; कृष्णवर्णनं (58 st.), fol. 14*b*; रामचंद्रवर्णनं (11 st.), fol. 15*a*; हनुमत्स्तोत्रं (7 st.), fol. 15*b*; प्रास्ताविकश्लोकदंडकप्रशस्त्यादि (9 st.), fol. 16*a*; शिवरामवर्णनं (2 st.), ib.; ब्रह्मेंद्रवर्णनं (5 st.), fol. 16*b*; then follow miscellaneous stanzas.

The MS. breaks off abruptly shortly after the commencement of the stanza रुचिरतरवचनरचनसमुच्चरण-

For the same work see Notices, x., p. 162.

[Mackenzie Collection.]

3948–3950.

2164–2166. Foll. 1168; size 12 in. by 8 in.; fair Devanāgarī writing of 1789 A.D.; ten lines in a page.

Kathāsaritsāgara, a collection of poetic tales in 18 *lambakas*, or 124 *taraṅgas*, composed by *Somadeva*, son of *Rāma*—between 1063 and 1082 A.D., according to Bühler, Ueber das Zeitalter des Kaśmīrischen Dichters Somadeva, p. 16—for the amusement of *Sūryavatī*, the wife of *Ananta*, and grandmother of king *Harshadeva* of Kaśmīr.

The collection (like *Kshemendra's Bṛihatkathāmañjarī*) is based on an older work, written in a popular dialect, the *Bṛihatkathā* of *Guṇāḍhya*.

Editions of the work have been published by H. Brockhaus (books 1–5, in Devanāgarī, with a German translation, chiefly based on the present MS., Leipzig 1839; books 6–18, only in the Roman character, 1862–66); at Calcutta 1883, and Bombay (by *Durgāprasāda* and *Paraba*) 1889. An excellent English translation has been published by C. H. Tawney (Bibl. Ind., 1880–84).

The three volumes are paged continuously (foll. 1–392, 393–792, 793–1168 resp.); the leaves wanting after fol. 60 having been inserted by mistake between foll. 90 and 91.

The colophons of the 18 *lambakas* occur in the following places: I., fol. 45*a*; II., fol. 88*a*; III., fol. 147*b*; IV., fol. 174*a*; V., fol. 216*b*; VI., fol. 295*b*; VII., fol. 383*b*; VIII., fol. 474*b*; IX., fol. 579*a*; X., fol. 709*b*; XI., fol. 717*a*; XII., fol. 1005*b*; XIII., fol. 1018*b*; XIV., fol. 1055*a*; XV., fol. 1073*a*; XVI., fol. 1095*a*; XVII., fol. 1152*a*; XVIII., fol. 1168*b*.

The MS. ends with the first verse (see next MS.) of the genealogical account of the royal house, followed by the date: **संवत् १८४६ ॥ विक्रमादित्यराजा ॥ माघकृष्णात्रयोदश्यां इदं पुस्तकं ज्यानसन्** (*i. e.* Johnson) **साहिबार्थे लिखितम् ॥**

[R. JOHNSON.]

3951–3953.

3001–3003. Foll. 681; size 14¼ in. by 6½ in.; fair Devanāgarī writing of 1762 A.D.; nine lines in a page.

The same work.

Vols. I. and II. have a combined pagination of 408 leaves; whilst vol. III. counts 271 leaves. Fol. 252 of vol. II. and fol. 122 of vol. III. being double, make the sum total 681.

The distribution over the three volumes is as follows:—

Vol. I. contains *lamb.* I. (fol. 30*a*), II. (fol. 59*b*), III. (fol. 103*a*), dated saṃvat 1819, IV. (fol. 124*a*), V. (fol. 155*a*).

Vol. II. contains *lamb.* VI. (fol. 207*a*), VII. (fol. 273*a*), VIII. (fol. 335*a*), IX. (fol. 408*b*).

Vol. III. begins with *taraṅga* 8 of *lamb.* XII., and completes this section on fol. 124*b*. The other *lambakas* end at the following places: XIII., fol. 133*a*; XIV., fol. 158*a*; XV., fol. 170*a*; XVI., fol. 184*b*; XVII., fol. 223*b*; XVIII., fol. 271*a*.

Thus the MS. wants *lambakas* X. and XI., and *tar.* 1–7 of *lamb.* XII.

This MS. has at the end the complete genealogical account of 13 verses: **श्रीसातवाहनकुलाबुधिपारिजातः संग्रामराज इति भूमिपतिर्बभूव । °**

[DR. JOHN TAYLOR.]

3954, 3955.

419, 1102. Foll. 325 & 269; size 12¼ in. by 4½ in.; modern Devanāgarī writing; 10 and 11 lines in a page.

Kathāsaritsāgara; carelessly written, and bound up out of order.

Lambaka I. and the *Vetālapañcaviṃśati* (XII., 8–32) are left out. The rest is distributed in the following order:

Vol. I. contains *lamb.* II. and III. in 73 foll.; IV., 17 foll.; IX., 76 foll.; XIII.–XVIII., in 109 leaves, ending respectively on foll. 7*b*, 25*b*, 34*b*, 47*a*, 75*b*, 109*b*; X., in 50 foll.

Vol. II. contains *lamb.* V. in 27 foll.; VI., 50 foll.; VIII., in 26 and 24 foll., paged separately; VII., 61 foll.; XI., 5 foll.; XII., in 47 and 29 foll., paged separately.

In this MS. also *lambaka* XVIII. ends with the genealogical epilogue.

[H. T. COLEBROOKE.]

3956–3958.

1880–1882. Foll. 272, 267, & 258; size 12 in. by 8 in.; good, modern Devanāgarī writing; 13–16 lines in a page.

The same work.

Vol. I. contains *lambakas* I.–VI.; vol. II. continues the text as far as XII. 6; and vol. III. completes it. The pagination is irregular, owing to the MS. being written by different hands, and each having numbered the leaves independently of the others.

This MS. ends likewise with the genealogical account, here beginning: **संग्रामलब्धशशिशुभ्रयशोवितानः संग्रामराज इति °.** The second half of v. 8, which, in the other two MSS. giving the epilogue, shows the same two lacunae* as the Bombay edition, is here altogether omitted.

[DR. JOHN TAYLOR.]

3959.

2552. Foll. 121; size 14 in. by 8 in.; modern Devanāgarī writing; fifteen lines in a page.

A fragment of *Somadeva's Kathāsaritsāgara*, breaking off after *lamb.* VI. 4.

[MACKENZIE COLLECTION.]

* The edition makes the second *ardharca* of verse 8 to read thus:

विश्वंभरा .... न च नापि भृ ....

विश्वं सदा भगवती किल या बिभर्ति ॥

Our two MSS. (3003 and 419) read the portion between the two lacunae thus: रचनापितृ, marking 2 *aksharas* as omitted in the first, and 3 *aksharas* in the second lacuna. This cannot be right, since the metre requires that the number of *aksharas* omitted must be either 1 (⏑) and 4 (–⏑–⏑), or 4 (⏑⏑⏑–) and 1 (⏑) respectively. In the former case the last syllable between the two lacunae (भृ or तृ) must be metrically short, in the latter long. In other respects MS. 419 usually has the readings of the edition, whilst the other MSS. have numerous various readings.

3960.

1957. Foll. 77; size 9¾ in. by 5½ in.; fair, modern Devanāgarī writing; 11–13 lines in a page.

Vikramodaya, a series of tales regarding *Vikramāditya*, incomplete at the beginning and end. The MS. begins with the 7th *sarga*, and ends in the 28th *sarga*, which treats of the legendary birth and life of *Śālivāhana*.

The MS., which is rather incorrect, begins:

रहसि प्रणतां वेश्यां शुकः संबोध्य नामतः ।
अयि वेश्येऽतितुष्टास्मि(!) तवोपरि न संशयः ॥ १ ॥
वरमतो वृणीष्व त्वमित्युक्ता साब्रवीद्वचः ।
धनं सुविपुलं देहि जरामपनयस्व मे ॥ २ ॥ ° १६ ॥

इति विक्रमोदये शुकचरित्रे वेश्याप्रक्रियाकथनो नाम सप्तमसर्गः ॥

The 8th *sarga* begins (fol. 2*b*):

विक्रमस्य तु सखा(!) वंदी[1] सोमदत्त इति श्रुतः ।
अन्वेषयस्स राजानं देशाद्देशांतरं गतः ॥ १ ॥
शुकरूपधरो राजा यत्र वृक्षे निषण्णवान् ।
तद्वृक्षस्य तले वंदी सोऽपि दैवाद्विषेदिवान् ॥ २ ॥
श्रांतस्तस्मिन्विशश्राम पीत्वा तोयं सुशीतलं ।
अयि क्वासि नृपेंद्र त्वं विक्रमारिक्रमाक्रम ॥ ३ ॥
सीदंति सर्वदा राजन् त्वां विना निखिला प्रजाः ।
वंचितः कुब्जकेनासि दुर्मित्रेणातिपापिना ॥ ४ ॥
कदा जीवयसि प्रीत्या त्वदालोकसमुत्सुकाः ।
अहं तु त्वामचक्षाणो न यास्यामि गृहं निजं ॥ ५ ॥
सहिष्ये शीतवातादि गमिष्याम्यथवा वनं ।
एवं लालप्यमानं तं शुको वीक्ष्य दयान्वितः ॥ ६ ॥
आगत्य वंदिनो हस्ते निषसादाविशंकितः ।
वत्स श्रांतोऽसि नितरां सोमदत्त तवाधुना(!) ॥ ७ ॥
वंचितः कुब्जकेनाहं नातितेनातिपापिना(!) ।
तदारभ्य प्रविष्टोऽस्मि शुकदेहे चरन्वने ॥ ८ ॥
इत्यादि सर्वमाख्याय पृष्टवांस्तं किमद्भुतं ।
भुवां पर्यटता दृष्टं तन्ममाचक्ष्व सौहृदात् ॥ ९ ॥

[1] The MS. spells the word throughout with च.

ततो दृष्टेनादृष्टः स विक्रमस्तेन वंदिना ।
पाणिना शुकमामृज्य प्राह दृष्टं यदद्भुतं ॥ १० ॥
कस्मिंश्चिन्नगरे दृष्टं तपस्यना(? तपस्यन्न)द्भुतं तपः ।
योषिद्रत्नस्य लाभार्थं धूम्रपानं करोति सः ॥ ११ ॥
अत्यद्भुतमिति प्राहुर्लोका रत्नं हि योषितां ।
बिले तिष्ठति सा नारी नारीणामपि मोहिनी ॥ १२ ॥
तद्रूपरचनां दृष्ट्वा सुरूपा अपु(!) योषितः ।
तद्भावं मनसा प्राप्य नरा मुह्यंति किंवद(!) ॥ १३ ॥
इति वंदिवचः श्रुत्वा तत्स्थानं मम दर्शय ।
इत्युक्तः स शुकेनाथ वंदी गंतुं प्रचक्रमे ॥ १४ ॥
वंदिनः शिरसि स्थित्वा शुको मार्गमचिक्रमत् ।
देशाद्देशांतरं गच्छन्बिलद्वारमवाप्नवान् ॥ १५ ॥
तत्र गत्वा सोमदत्तं राजाह शुकरूपधृक् ।
कन्याया वरणे कीरदेहो नैवोपयुज्यते ॥ १६ ॥
अतस्त्वदीयं देहि मे दत्त्वा शुकवपुर्विश ।
ततः शंकितचित्तस्तं वंदी नेत्यवदच्छुकं ॥ १७ ॥
शुकस्तं वहुसांत्वेन वाचा सूनृतयाभ्यधात् ।
ततः सांत्वेन राज्ञः स वंदी सुष्ठुमना ह्यभूत् ॥ १८ ॥
तथेत्युक्तो ऽथ तेनासौ शुकस्तं सोमदत्तकं ।
परकायप्रवेशस्य विद्यामुपदिदेश ह ॥ १९ ॥
ततो वंदिशरीरे स प्राविशद्विक्रमो नृपः ।
शुकदेहे तथा वंदी विवेशाथ विलं नृपः(? ततः) ॥ २० ॥
विले प्रविष्टमात्रं तं दृष्ट्वा दास्यो ऽतिभूषिताः ।
प्राहुस्तप्तकटाहे ऽस्मिन्प्रविश्य वहिराव्रजेत् ॥ २१ ॥
भाययेच्च चतुर्वारमिमां योषिद्वरां तु यः ।
तमेवैषा हि वृणुयादन्यथैषा न लभ्यते ॥ २२ ॥
ततो राजास्मरच्छीघ्रं वेतालं तं च दृष्टवान् ।
तदाज्ञयाविशत्तप्तं कटाहं तैलपूरितं ॥ २३ ॥
वेतालस्य प्रसादेन तत्तैलं शैत्यमापतत् ।
राजाविशत्कटाहं तं सुसंस्थो वहिरागमत् ॥ २४ ॥
तदद्भुतमवेक्ष्याथ विदित्वा तं नरोत्तमं ।
आतिथ्येनार्हयामासुः शयनं स समाविशत् ॥ २५ ॥

प्रदीपदीपावलिराजिराजिते
प्रपुष्पपुष्पावलिलंबिदामके ।
सुधूपधूपावलिकर्वुरे वरे
सुधामु[धा]म्नि प्ररुरोह विक्रमः ॥

इति श्रीविक्रमोदये विलप्रवेशो नामाष्टमसर्गः ॥

9. *sārikoktakathāvarṇanam*, fol. 5*a*; 10. *śukokta-śivadāsaharidāsakathanam*, fol. 13*a*; 11. *sumantumālatīkathā*, fol. 16*a*; 12. *cārucārvaṅgī-kathā*, fol. 22*a*; 13. *gopīcandaśukamelanam*, fol. 24*b*; 14. *sapatnīvivādakhaṇḍanam*, fol. 25*b*; 15. *śrīkanyāvadhanyāyakhaṇḍanam*, fol. 27*b*; 16. *ratnanyāyaviveka*, fol. 29*a*; 17. *mādhavāpamānakaraṇam*, fol. 31*a*; 18. *śrīmaheśadambhākhyānam*, fol. 32*b*; 19. *śivaśaṅkarayoḥ sanmārgasthāpanam*, fol. 35*a*; 20. *buddhyādipratipādaketihāsakathanam*, fol. 42*b*; 21. *damanākhyānam*, fol. 47*b*; 22. (?); 23. *gaurījitisamāgama*, fol. 60*a*; 24. *sukathākhyānam*, fol. 64*a*; 25. *mokshopāyakathanam*, fol. 68*a*; 26. *prakīrṇanirūpa*, fol. 70*b*; 27. *Vikramodaye Vikramacaritravarṇanam*, fol. 73*a*; 28 begins:

प्रतिष्ठाने ऽभवत्कश्चिद्ब्राह्मणस्तस्य कन्यका ।
गंगायां नागतीर्थे ऽगात्स्नातुं तावत्तु कन्यकां ॥
तीरस्थामहरन्नागः स्वबिलं तामुपानयत् ।
त्रिदिनं स्थापयित्वात्र तया सुरतमाचरन् ॥ °

It terminates abruptly at the point when *Śālivāhana*, having made himself an army of clay soldiers and breathed life into them, scours the country:

अस्याभ्यक्षादिनं वाणैर्विक्षतांगं तु विक्रमं ।
यावन्नर्मदयाधावत्शालिवाहो महावलः ॥ प्रविष्ट ॥

There are blank spaces here and there.

[Dr. John Taylor.]

3961.

2799 c. Foll. 110; size 9½ in. by 4 in.; clear Devanāgarī writing of the latter part of the 17th century (foll. 8 and 9 by a different hand from the rest); 11–14 lines in a page.

Vīracarita, an heroic poem in 30 *adhyāyas*, composed, in *anushṭubh ślokas* interspersed with other metres, by *Ananta*.

The poem narrates the events which are supposed to have taken place at Pratishṭhāna-

pura (Paithan) on the Godāvarī, in connection with *Śālivāhana* (*Śālavāhana*), the conqueror of *Vikramāditya* of Ujjayinī, and his son *Śaktikumāra*; the leading features of the narrative being the heroic achievements of *Śūdrika* (*Śūdraka*), the friend and afterwards co-regent of *Śālivāhana*, and subsequently of his son who, however, becomes jealous of him and tries to disembarrass himself of his influence, but is apparently in the end himself overthrown and dethroned by him; the MS. terminating abruptly (at *adhy.* 30, v. 127) shortly before the final contest between the two armies.

An elaborate German analysis of the work, of which no other MS. is hitherto known, has been published by Dr. H. Jacobi, in Weber's Indische Studien, vol. xiv., pp. 97–160.

The first leaf is badly injured, whilst the second is half torn away.

It begins:

ऋषयो नैमिषारण्ये दीर्घसत्त्रेण द[ीक्षिताः ।
पप्रच्छुः] सूतमासीनं सत्कृतं विनयानताः ॥
त्वत्तः सूत श्रुतं सर्वं कलेर्वृत्तमतः परं ।
भविष्यद्भूपच[रितमुत्कृष्टं] नः प्रकीर्तय ॥ ०

Dr. Jacobi's analysis also includes the text of the 8th *adhyāya*.

The last two leaves have been wrongly inserted between foll. 3 and 4.

[Coll. of Fort William.]

3962.

1744. Foll. 44; size $7\frac{1}{4}$ in. by $4\frac{3}{4}$ in.; good, though somewhat quaint Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; fifteen lines in a page.

Bhāratīcamatkāra (*Prākṛitasaṃskṛitakāvyam*), a series of 18 acrostic poems, by *Ghanaśyāma*, surnamed *Vaśyavacas Sarvajña Sarasvatī*.

I. begins:

हेरंबो मे वितरतु ज्ञानलक्ष्मीकुलोन्नतिं ।
कर्णतालानिला यस्य विघ्नतूलाचलोहराः ॥ १ ॥
वाणी नृत्यतु डिंभस्य मुखनाट्यगृहे मम ।
विद्यातटाकलीलायां वीणा यस्याः प्रचायते ॥ २ ॥
सुखं कृतार्थयति भूलोकं काशीति कापि पूः ।
अविमुक्ताभिधा प्राप्ता त्रयीव परमार्थता ॥ ३ ॥
देहिनो यत्र तिष्ठंतो भक्तिभिर्लेखयंति नो ।
अधरां भोगिनगरीमुहृत्तामामरावतीं ॥ ४ ॥
वरायाश्चिंतने यस्याः स्वयं भवति चिंतनं ।
रामेश्वरस्यापि सदा साधुचिंता हि वृद्धिदा ॥ ५ ॥
महातिशयिना यस्याः पारम्येण विलज्जिता ।
पुरी कृष्णस्य संतत्या किं निमग्नाधिसागरं ॥ ६ ॥
हिरण्यगर्भं निंदंती यस्याः सौंदर्यकल्पकं ।
विरक्ता विजनानाम श्रितायोध्या तपस्विनी ॥ ७ ॥
तारवेदध्वनिर्लंका(?०वेध०) विभीषणतपोऽर्चिता ।
याति यस्या न सामीप्यं कुत्र कामोचितं फलं ॥ ८ ॥
रजः सरस्वती सत्त्वं जह्नुजा यमुना तमः ।
हरीशयोर्यत्र पादावर्धनारीशभूपदौ(!) ॥ ९ ॥
माया नानार्थविस्तारवासनाबलमेदुरा ।
यस्याः सीमप्रपन्नानां पुरोरूपं प्रपद्यते ॥ १० ॥
विशालाक्षीसखकृपाकांक्षी यस्यां यमः स्वयं ।
कुशलं जन्मिसामान्यं नित्यं साधुवं(?विं)पृच्छति ॥ ११ ॥
तरुकोटद्विजातीनामवसानेषु तारकं ।
समो विषमनेत्रो ऽपि यत्रोपदिशति प्रभुः ॥ १२ ॥
रथभूस्पर्शविरहो(?) मूलं यस्या विवेचने ।
देवानां भूमिदेवानां मिलितानां च कोटिशः ॥ १३ ॥
मेधावी नतमेतस्मिन् क्षेत्रे निधनमस्तु ते ।
इति यत्राशिषं शंभुदुर्लभां(?शंभुदुं०) वक्ति शोभने ॥ १४ ॥
विलासिनीव या भाति कैलासाद्रिपतिस्तनी ।
रवींद्रनयना सिंधुकेशी शिवमनोहरा ॥ १५ ॥
भोगिनीवोल्लसति या वेदाग्निः शास्त्रवालधिः ।
चतुर्वर्गस्तनी सत्यज्ञानशृंगा मखानना ॥ १६ ॥ ० ३२ ॥

The initial syllables of the *ślokas* of this poem make up the verse:

हे वासुदेव महिता रमा वितर मे विभो ।
विहारपरमोदार गोप चारुदरीपते ॥

The colophon of this poem runs thus: इति महाराजपदमहनीयतुक्कोजिराजाधिष्ठितचोलभूसाम्राज्यसर्वाधिकारधुरंधरमहामात्यशिखामणिना वैदिकलौकिकपंटापथगहनमहासिंहेन मौनभार्गवकुलजलधिचंद्रचौंडोबालाजिपौत्रेण चिदंबरब्रह्मयोगिपूर्वाश्रमानुजेन काशीमहादेवतनयेन शाकंभरीभ्रातृकेण सुन्दरीकमलापतिना सर्वभाषाकविना निखिललिपिलेखनवाचनादिकलाकुशलेन देवीताटंकलिपिकल्पकेन अष्टादशप्रबंधीकरेण वश्यवचःसर्वज्ञसरस्वतीनामत्रयभूषितेन एकाधिकद्वाविंशवयसा महाराष्ट्रमहत्तरेण घनश्यामेन योजनार्धगम्यमार्गलीलया विरचिते सत्यम(!)भूतवर्तिभाविसादृश्ये सहजभव्ये प्राकृतसंस्कृतकाव्ये प्रतिपद्यपूर्वपूर्वाक्षरपरिणतपद्यभारतीचमत्कारो नाम प्रथमो विशेषः ॥

II. begins:

गंगा नदीरूपधरापि तस्या
  मध्ये ऽस्ति मुक्तारशनायमाना ।
पुनाति या पुण्यजला त्रिलोकीम्
  आम्नायमातेव पदार्थजातिं ॥ १ ॥
धरंतीव क्रीडां रतिसमुचितां या विजयते
  स्फुटव्यालीवेणी धृतकपसुमा फेनहसिता ।
क्षिपंती वीचीदोर्भिरितघनपुष्पं तटविटे
  विमुंचंती पात्रं घनरसभरा भोगरुचिरा ॥ २ ॥ ० २३ ॥

इति ० प्रतिपद्यप्रथमद्वितीयाक्षरपरिणतपद्यभारतीचमत्कारो नाम द्वितीयो विशेषः ॥

Some of the devices adopted are rather complicated, and in some sections the rhyme is likewise employed, as in the 7th canto, where it is combined with the alphabetical (or 'abecedarian') method; whilst in others, again, different modes are employed in the same poem. In comparatively few places Prākṛit is used.

The last poem, descriptive of love-scenes in *Indra's* heaven, ends:

प्रातः स्वागतसौरसैंधवजलस्नायी विभूषोज्ज्वलो
  वश्यायाभदुकूलकस्तिलवरारंभाकरालंबकः ।
देवौघे जयवाक्यपाठिनि वलारातिर्वले पार्श्वगे
  चंडाडंबरमारुरोह शिखरं सिंहो व(?न) सिंहासनं ॥२७॥
सप्ताशेशत्रिमूर्तिप्रमुखनुतगुणालंकृतः पूर्णसंधा-
  कामः सस्त्रीसुतादिः परशिवनिरतो जीवमंत्रिस्थभारः ।
सभ्रातृव्यो मृकंडुप्रभवगुहगणाधीशशाकंभरीष्टस्
  तुष्टो नित्यं मखींद्रः सुखमनुभवति प्रौढसाम्राज्यलक्ष्मीं॥२८॥

इति महाराजपद० काव्ये प्रतिपद्यद्वितीयचरणद्वितीयाक्षरपरिणतार्थद्वयचतुरपद्यभारतीचमत्कारो नाम अष्टादशो विशेषः॥० संपूर्णमिदं प्राकृतसंस्कृतकाव्यं सं० १५०० ॥

From the author's reference to Tukkojī (cf. Mill, iii., 62) he would seem to have lived in the first half of the last century, and the MS. may possibly be in his own handwriting.

[H. T. Colebrooke.]

3963.

1183 a. Foll. 30; size 13 in. by 6 in.; fair, modern Bengālī handwriting; 8–20 lines in a page.

Caitanyacandrāmṛitam, a poem in praise of *Caitanya,* in 12 *vibhāgas* of together 134 verses, by *Sarasvatī Gosvāmin;* with a commentary (?by *Ānandin*), called *Rasikāsvādinī.*

The poem begins (fol. 5*a*): श्रीकृष्णचैतन्यचन्द्राय नमः ॥

स्तुमस्तं चैतन्याकृतिमतिविमर्यादपरमा-
  द्भुतौदार्यं वर्यं व्रजपतिकुमारं रसयितुं ।
विशुद्धस्वप्रेमोन्मदमधुरपीयूषलहरीं
  प्रदातुं चान्येभ्यः परपदनवद्वीपप्रकटं ॥ १ ॥
धर्मास्पृष्टः सततपरमाविष्ट एव त्वधर्मे
  दृष्टिं प्राप्तो न हि खलु सतां दृष्टिषु क्वापि नो सन् ।
यद्दत्तश्रीहरिरससुधास्वादमत्तः प्रनृत्य-
  त्युच्चैर्गायत्यथ विलुठति स्तौमि तं किंचिदीशं ॥ २ ॥
यन्नातं कर्मनिष्ठैर्न च समधिगतं यत्तपोध्यानयोगैर्
  वैराग्यत्यागतत्त्वस्तुतिभिरपि न यत्तर्कितं चापि कैश्चित् ।
गोविन्दप्रेमभाजामपि न च कलितं यद्रहस्यं स्वयं त-
  न्नामैव प्रादुरासीदवतरति परे यत्र तन्नौमि गौरं ॥ ३ ॥
दृष्टः स्पृष्टः कीर्तितः संस्मृतो वाहूतो वा दूरस्थितैरानतो वा ।
प्रेम्णः सारं दातुमीशो य एकः श्रीचैतन्यं नौमि देवं दयालुं ॥४॥
कैवल्यं नरकायते त्रिदशपूराकाशपुष्पायते
  दुर्दान्तेन्द्रियकालसर्पपटली प्रोत्खातदंष्ट्रायते ।
विश्वं पूर्णसुखायते विधिमहेन्द्रादिश्च कीटायते
  यत्कारुण्यकटाक्षवैभववतां तं गौरमेव स्तुमः ॥ ५ ॥

The commentary begins (fol. 1*b*): श्रीकृष्णचैतन्यनित्यानन्दाद्वैतेभ्यो नमः। श्रीराधाकृष्णाभ्यां नमः। श्रीगुरवे नमः। सर्वेषां वैष्णवचरणेभ्यो नमः। श्रीगौराङ्गभक्तवृन्देभ्यो नमः। श्रीराधिकायै नमः॥

कृत्वा मूर्ध्ना प्रणामं स्वगुरुवरमहाश्रीनृसिंहाङ्घ्रिपद्मे
केनाप्यानन्दिनाम्ना प्रकरणघटिका रच्यते स्वल्पबुद्ध्या।
टीका चैतन्यचन्द्रामृतरसरसिकास्वादिनी वैष्णवानां
देवा लीलामिवासत्कुलदनुजमुटामोहनीयद्वरायां(?) ॥ १ ॥

श्रीपादपरिव्राजरजोवेदान्तादिसांख्यवैशेषिकपातञ्जलमीमांसागममहापुराणसेतिहासपञ्चरात्रालंकारकाव्यनाटकादिरहस्य-सिद्धान्तानर्गलवक्तु(?क्तृ)त्वोज्ज्वलीकृतासंख्यकाशीवास्यन्तेवासिकणान्तःकरणकसर्वावतारिणस्वयंभगवतोऽङ्गीकृताह्लादिनीशक्तिसारभूतश्रीराधिकाभावरूपस्य श्रीश्रीकृष्णचैतन्यमहाप्रभोःकृपा-दृष्टिपातेन स्फुरितयथार्थसिद्धान्तप्रबोधानन्दसरस्वतीपरममहानुभावस्तस्यैवोपास्यत्वं निर्णयन् तद्गुणवर्णनप्रधानचैतन्यचन्द्रामृताभिधानमङ्गलस्वरूपमारभते। तत्रादौ स्तौति सप्तश्लोक्या। ०

Rūpa's Lalitamādhava and *Raghunāthadāsa's Caitanyāshṭaka* are quoted on fol. 2*b*; as are also *Sanātana-gosvāmin*, fol. 3*b*; *Jīva-gosvāmin* and *Rūpa-gosvāmin*, fol. 4*a*.

The commentary is discontinued after v. 102 (fol. 25*b*), the colophons running thus: इति श्रीचैतन्यचन्द्रामृते रसिकास्वादिन्यां टीकायां० विभागः॥

The text ends:

यदि निगदितमानाद्यं शरद्गौरचन्द्रो
न तदपि स हि कश्चिच्छक्तिलीलाविकाशः।
अतुलसकलशक्त्याश्चर्यलीलाप्रकाशैर्
अनधिगतमहत्त्वः पूर्ण एवावतीर्णः॥ १४१ ॥

ब्रह्मेशादिमहाश्चर्यमहिमापि महाप्रभुः।
मुग्धबालोदितं श्रुत्वा स्निग्धोऽवश्यं भविष्यति ॥ १४२ ॥

दृष्टं न शास्त्रं गुरवो न दृष्टा
विवेचितं नापि बुधैः सबुद्ध्या(स्व०)।
यथा यथा जल्पति बालभावात्
तथैव मे गौरहरिः प्रसीद(०देत्) ॥ १४३ ॥

इति श्रीचैतन्यचन्द्रामृते शोचकवर्णनं नाम द्वादशविभागः॥ इतिश्रीसरस्वतिगोस्वामिना विरचितं चैतन्यचन्द्रामृतग्रन्थं संपूर्णं॥ श्रीरस्तु मे लेखके॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3964.

1592. Foll. 93 (the first 10 of which have been replaced by 11 leaves); size 11 in. by 4½ in.; clear Devanāgarī writing of 1642 A.D.; nine lines in a page.

Guruśataka, or *Gurustotra*, a *Śaiva* poem of 125 *ślokas* in praise of the principal spiritual heads of the sect, by *Saccidānanda Bhāratī*; with a commentary (*ṭippaṇa*) by *Lakshmaṇa Śarman*, son of *Rāmakrishṇa*, son of *Nārāyaṇa Bhaṭṭa Sūri*, son of *Rāmeśvara Bhaṭṭa*.

The text begins (fol. 2*b*):

विनायकमहं वंदे विविधार्थविधायकं।
विद्वज्जनलसच्चेतोविषयं विश्वरूपिणं ॥ १ ॥
अनुग्रहाय भक्तानां प्रणमामि गुरूनहं।
श्लोकैः शतमितैः साधुपदैरर्थाभिधायिभिः ॥ २ ॥
अखंडसच्चिदानंदरूपाय ब्रह्मरूपिणे।
प्रचंडकरवर्णाय परिपूर्णाय नित्यशः ॥ ३ ॥
ओंकाराय नमस्तुभ्यं मंगलाय महात्मने।
वेदमूलाय नित्याय ज्योतिषे विमलाय च ॥ ४ ॥
नमः सदाशिवायाथ कोटिसूर्योपमाय च।
नमः सहस्रशीर्षाय तावद्दक्पादबाहवे ॥ ५ ॥
नमः प्रकृतये तस्यै त्रिगुणाकृतयेऽनिशं।
यया विमोहिता रुद्रब्रह्मविष्णुपुरोगमाः ॥ ६ ॥
नमः शिवाय रुद्राय पार्वतीरमणाय च।
नीलकंठाय नित्याय निरवद्याय शूलिने ॥ ७ ॥

Having dealt at some length with *Śiva-Rudra*, as the supreme deity and first revealer of the *Vedānta*, the poet passes in review the following succession of teachers (cf. Wilson, Works, i., pp. 201-2): *Gauḍapāda* (verse 32), *Govindapādācārya* (33), *Śaṅkarācārya* (34–52), and his four disciples *Sureśvarācārya*, *Padmapāda-Keśava*, *Troṭakācārya*, and *Amalakācārya* (53–56); *Viśvarūpācārya* (57), *Bodhaghanācārya* (58), *Jñānaghanācārya* (59), *Prajñānagiri* (61), *Siddhagirīśa* (62), *Īśvaratīrtha* (63), *Nrisiṃhatīrtha* (64), *Ādyavidyātīrtha* (65), *Bhāratīkrishṇa*-

tīrtha (71), *Vidyāraṇya Munīśa* (72), *Candraśekharāraṇya* and *Nṛisiṃha Bhāratī* (81, 84, 87, 93), *Purushottama Bhāratī* (82, 85), *Rāmacandra Yatīndra* (86), *Vidyāśaṅkara* (88), and possibly some others disguised under hyperbolical epithets which may, however, refer to *Nṛisiṃha Bhāratīśa*, apparently alluded to allegorically (in v. 94) as the author's guru.

It ends:

मनुजा भक्तिसंयुक्ता ये पठंति गुरुस्तुतिं ।
ते श्रिया विद्यया लोके युक्ता वृद्धिमवाप्नुयुः ॥ १२३ ॥
श्रीकृष्णपादस्मृतिधूतपापः
श्रीसच्चिदानंदयतींद्रवर्यः ।
श्रीशंकराचार्यसुसंप्रदायः
श्रीमद्गुरुस्तोत्रमिदं व्यतानीत् ॥ १२४ ॥
नमस्कृतिलसद्वाग्भिः शुभैषा गुरुसंततिः ।
पुनाति सकलान् लोकान् जाह्नवीव प्रकीर्तिता ॥१२५॥

The commentary begins:

गुणवृद्धिगरिष्ठशास्त्रनेतृप्रसरद्वाक्सरणिप्रमेयमेकं ।
गुरुवृत्तविचेयपादयुग्मं सहसीतं रघुनंदनं प्रपद्ये ॥ १ ॥
गुरुशतमतिगूढं सारवच्छ्लोकरूढं
प्रविततविविधार्थप्रौढमस्तप्रमूढं ।
कतिपयबहुधार्थैर्व्याकरोत्यार्यपाद-
प्रणतिपरमनस्को लक्ष्मणस्तर्कगर्भैः ॥ २ ॥

तत्रादोषौ सगुणौ सालंकारौ शब्दार्थौ काव्यं । तच्च द्विविधं महाकाव्यमुपकाव्यं च । सर्गबद्धं महाकाव्यं । असर्गबद्धमुपकाव्यं । उभयं त्रिविधं गद्यमयं पद्यमयमुभयमयं चेति । ० — — ॥ तत्र समवृत्तमुपकाव्यरूपं गुरुशतकमारिप्सुरस्तद्गुणाभिव्यंजनया तद्भावं प्रतिपिपादयिषुरस्तत्स्तुत्या पुरुषार्थं चतुष्टयमधिजिगमिषवो गुरूपासनेन ब्रह्मतत्त्वं बुभुत्सवः श्रीमत्सच्चिदानंदभारत्यः कर्तव्यस्य विघ्नाभावसमाप्तिप्रचयगमनान्यतरलिप्सया वाङ्मनसाभ्यां मंगलमातन्वंति । विनायकमहं वंदे ० ॥

The first 11 leaves seem to have belonged to a different MS.; the two portions overlapping each other, so that the text of verse 3 occurs both on the last line of fol. 11*b* of the former, and on fol. 12*b*, l. 4 of the latter portion. Moreover, the portion common to both shows considerable divergencies; and if the 10 missing leaves of the second MS. were written in the same style as the bulk of the latter, they should have contained a good deal more matter than is contained on the supplied leaves. Fol. 46 has also been supplied by another hand.

It ends:

क्लेशेन चातिमहता प्रतिपादितं यत्
तत्रोक्तयुक्तिभिरतीव विभूषितं च ।
साफल्यमस्तु सकलस्य सदैव तस्य
श्रीरामकृष्णचरणाब्जसमर्पणेन ॥ १ ॥
निगदितमिह साध्वसाधु वा यद्
वृतमतिना प्रविचार्य लक्ष्मणेन ।
तदखिलमपहाय दोषदृष्टिं
चिरमवलोक्य विशोधयंतु संतः ॥ २ ॥

इति श्रीमन्नारायणभट्टसूरिसूनुश्रीमद्रामकृष्णतनुजन्मश्रीमल्लक्ष्मणशर्मणा कृतं गुरुशतकटिप्पणं समाप्तिमयासीत् ॥ ० संवत् १६९९ समये पौषशुदि पौर्णमास्यां ॥

[H. T. Colebrooke.]

3965.

1443. Foll. 136; 4to, size 12 in. by 8¾ in.; fairly written in Devanāgarī; 25 lines in a page. Modern.

Nānakacandrodaya, a poetical account of the religious work of *Nānak Shāh*, the founder of the Sikh religion; in 19 cantos.

It begins:

यस्याज्ञानवशादसावनवधिर्दुर्वारदैन्यास्पदं
संसारः सुखदुःखमोहगहनः प्राचीन उज्जृंभते ।
दृष्टे यत्र विनश्यतीव तिमिरं तूर्णं तिरोधीयते
सत्यं ज्ञानमनंतमेकममलं तद्भासतां वो महः ॥ १ ॥
औदार्यार्जवकीर्तनीयकरुणः शौर्यादिलक्ष्मीगुणः
शास्त्रार्थव्यवसायिसंगनिपुणः श्रीभागमल्लाभिधः ।
शश्वत्स्वीयसमर्हणीयचरणध्यानानुरक्तः कृती
राजासीन्निजधर्मकर्मसु दृढः प्रख्यातकीर्तिः सुधीः ॥ २ ॥

प्रस्यातातस्तिमिरतरणिः पूर्णविद्याविलास-
  प्रेमासक्तः सरसजनतासंस्तुतो ब्रह्मनिष्ठः ।
सांगोपांगश्रुतिकृतिपटुः स्वीयवात्सल्ययुक्तः
  शांतो दांतः प्रभवति गुरुर्धर्मदासाभिधानः ॥ ३ ॥

सकलकर्मसु धर्मसु निष्ठितो
  विशदबुद्धिविलासविचेष्टितः ।
सुरतरामसमाख्य उदारधीर्
  जयति संततमात्ममुदान्वितः ॥ ४ ॥

ज्ञानं गुह्यतमं मतित्वममलं ध्यानं तथाध्यापनं
  मानंदाध्ययनं सुयोगमयनं सद्वृंदसंमाननम् ।
संभाष्यात्मगतौ रतः समभवद्भस्मावृतांगः सदा
  सिद्धश्रीहरिदासयोग्यतुलधीर्दैगंबरीवृत्तिकृत् ॥ ५ ॥

श्रीमद्बुद्धिसुधाकरः पटुतरः सर्वागमज्ञानभृद्
  वेदांतैकविचारचारुचतुरश्चैतन्यचिंतामणिः ।
सद्वर्णाश्रमसिद्धशुद्धविलसत्साम्राज्यतत्त्वोत्सुकः
  सर्वैश्वर्यसमन्वितो विजयते श्रीनानकाख्यः सुधीः ॥ ६ ॥

श्रीचंदः प्रभवत्यनेकगुणवद्वृंदस्तुतः संमतः
  सद्विद्याभ्यसने सदैव जनताकारुण्यकल्पद्रुमः ।
धैर्यस्थैर्यतपेप्सितस्थितिरतिस्वच्छस्वभावोर्जितः
  श्रीमद्बुद्धिसमीहितेष्टविमलज्ञानप्रधानप्रधीः ॥ ७ ॥

बालाख्येन पुरांगदं प्रति कथा प्रोक्ता निजप्राकृत-
  ब्राह्म्या नानकसंगतात्मविशदज्ञानांबुधिः श्रीगुरोः ।
गंगाराममुदाह्य सैव भवता गीर्वाणवाणीवृता
  श्राव्या मे कृपयेत्युवाच नृपतिः श्रीभागमल्लाभिधः ॥ ८ ॥०

इति श्रीजगद्गुरुनानककथायां नानकचंद्रोदयसमाख्यायामंगदबालसिंधुसमागमो नाम प्रथमः प्रस्तावः (114 stanzas), fol. 6*b*; इति॰ राजबहुमानो नाम द्वितीयः प्रस्तावः (121 stanzas), fol. 12; इति अधिकारग्रहणं नाम तृतीयः प्रस्तावः (123 stanzas), fol. 16*b*; इति॰ नृपप्रसादो नाम चतुर्थः प्रस्तावः (111 stanzas), fol. 21*b*; इति॰ परिणयो नाम पंचमः प्रस्तावः (172 stanzas), fol. 28; इति॰ वनगमनं नाम षष्ठः प्रस्तावः (146 stanzas), fol. 34; इति॰ सिद्धविमोचनं नाम सप्तमः प्रस्तावः (154 stanzas), fol. 41; इति॰ सालसरायविमुक्तिर्नामाष्टमः प्रस्तावः (168 stanzas), fol. 48; इति॰ सुवर्णपुरगमनं नाम नवमः प्रस्तावः (149 stanzas), fol. 55; इति॰ सुमेरुयात्रा नाम दशमः प्रस्तावः (126 stanzas), fol. 60*b*; इति॰ भर्तृहर्यादिजयो नामैकादशः प्रस्तावः (139 stanzas), fol. 67; इति॰ सिद्धसंवादो नाम द्वादशः प्रस्तावः (213 stanzas), fol. 76*b*; इति॰ भगवत्स्तुतिर्नाम त्रयोदशः प्रस्तावः (155 stanzas), fol. 84; इति॰ भूगोलादिवर्णनं नाम चतुर्दशः प्रस्तावः (340 stanzas), fol. 97; इति॰ श्रीरामचरितं नाम पंचदशः प्रस्तावः (168 stanzas), fol. 105; इति॰ गांधारगमनं नाम षोडशः प्रस्तावः (154 stanzas), fol. 111; इति॰ कुरुक्षेत्रयात्रा नाम सप्तदशः प्रस्तावः (159 stanzas), fol. 117*b*; इति॰ अजिताद्युद्धारो नामाष्टदशः प्रस्तावः (176 stanzas), fol. 125*b*.

The last canto ends:

वंशो बभूव विततो महनीयकीर्तेर्
  एवं प्रभूतमहिमा भुवि नानकस्य ।
अस्मिन् जितेंद्रि[यन]याः परमार्थनिष्ठा
  देवद्विजश्रुतपराः पुरुषा बभूवुः ॥ १८९ ॥
तापत्रयस्य विगमो नानकचंद्रोदयाद्भविता ।
तदिमं श्रयंतु सुजना वांछंतो नित्यकल्याणं ॥ १९० ॥

इति श्रीजगद्गुरुनानककथायां नानकचंद्रोदयसमाख्यायां विश्वविजयो नामैकोनविंशः प्रस्तावः ॥

[H. T. Colebrooke.]

3966.

2683. Foll. 89; 4to, size 9⅜ in. by 7¼ in.; Telugu character; 20–30 lines in a page; recent.

Camatkāracandrikā (*Siṃhabhūpālakīrtisudhāsāraśītalā*), a panegyrical poem celebrating (*Sarvajña-*)*Siṃha Bhūpāla*, a petty ruler of the zemindari of Pithapur, in the Rājamahendri district (Wilson)—composed, with a view to illustrating the principles of rhetoric, by *Viśveśvara Kavicandra*. Eight cantos.

It begins:

वाग्देवी वदने मम स्फुरतु या ध्वन्यात्मनोल्लासिनी
  वर्णव्यक्तिमुपागता च तदनुस्थानप्रयत्नादिभिः ।
भावानां पदसंज्ञया विदधती त्रेधातुमुल्लेखना-
  न्यानंदाननुसंदधाति विदुषां प्राज्ञा महावाक्यता ॥

रम्योत्कर्षतनूज्ज्वला रसमयप्राणा गुणोल्लासिनी
  चेतोरंजकरीतिवृत्तिकथितापाकं वयो बिभ्रती ।
नानालंकरणोज्ज्वलादयसती(!) सर्वत्र निर्दोषता
  शय्यामंचति कामिनीव कविता कस्यापि पुण्यात्मनः ॥

कृतिरभिमतकृतिचतुरा यदि चतुरोदात्तनयगुणोदारा ।
इति लक्षणकृतिरत्नं रचये सिंगनृपगुणोदाहरणं ॥
लोके राघवपांडवाद्भुतकथागंधानुसंधायिनौ (°ग्रंथानु°)
तौ ग्रंथाविव तन्मुनिप्रणिहितौ श्रीसिंगभूपाश्रयः ।
यायादादरणीयतां कृतधियां ग्रंथो ऽयमस्मत्कृतो
नाहं यद्यपि तादृशो ऽस्त्ययमसौ राजा हि तादृग्गुणः ॥
नृणां विधौ च नाथे च शिक्षा काव्यप्रयोजनं ।
शिक्षा च न चमत्कारं चादिता स्थिरतां भवेत् (!) ॥
चमत्कारस्तु विदुषामानंदपरिवाहकृत् ।
गुणं रीतिं रसं वृत्तिं पाक (पाकं) शय्यामलंकृतिं ॥
सप्तैतानि चमत्कारकारणं ब्रुवते बुधाः ।
गुणादीनां वाक्यशोभा कृतौ साधर्म्ययोगतः ॥

I., *varṇapadaviveka*, fol. 9; II., fol. 15; III., *arthaguṇadoshaprabandhaviśeshaviveka*, fol. 28; IV., *guṇaviveka*, fol. 36*b*; V., *alaṃkṛitau rasaviveka*, fol. 48; VI., *śabdālaṃkāraviveka*, fol. 54; VII., *arthālaṃkāraviveka*, fol. 71; VIII.: इति सरससाहित्यचातुरीधुरीणविश्वेश्वरकविचंद्रप्रणीतायां श्रीसिंगभूपालकीर्त्तिसुधासारशीतलायां चमत्कारचंद्रिकायां अष्टमो विलासः ॥

For other works of the same title see Aufrecht, Cat. Catt., *s.v.*

[MACKENZIE COLLECTION.]

3967.

3017. Foll. 718; size 10 in. by 6½ in. (bound in Persian fashion); indifferent, modern Devanāgarī writing; mostly 16 lines in a page.

Rājataraṅgiṇī, a poetical history of Kaśmīr, composed, in the 12th century, by *Kalhaṇa*, son of *Campaka*. Complete in 8 *taraṅgas*.

The work has been published (with the supplements) by the Paṇḍits of the As. Soc. of Bengal (Calc. 1835); and of *taraṅgas* 1–6, with a French translation of the complete work, by A. Troyer (Paris 1840–52); and a new critical edition, with English translation, by Dr. M. A. Stein. Cf. also G. Bühler, Detailed Rep. of a Tour . . . in Kaśmīr, etc., p. 52 seqq.

[LORD ELPHINSTONE.]

3968.

3019. Foll. 43; size 7½ in. by 5½ in. (bound in the Persian fashion); legible, modern Devanāgarī writing; seven lines in a page.

Rājataraṅgiṇī-saṃgraha, a continuation of the preceding work (by *Sāhebrām*).

The companion volume to the preceding work.

[LORD ELPHINSTONE.]

3969, 3970.

664 a, b. Foll. 90+58; size 11½ in. by 9 in.; good Devanāgarī writing (of 1807 A.D.); about twenty lines in a page.

Rājataraṅgiṇī, *taraṅgas* 1–6; preceded by an index to the same portion of the work, compiled by *Bāla Govinda*.

The index ends:

४ ६ ८ १
बालगोविन्दमिश्रेण वेदतर्काष्टभूयुते ।
वर्षे राजतरङ्गिण्याः सूचीपत्रं विनिर्मितम् ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3971–3974.

2769 b-e. Foll. 149; size 12¼ in. by 8¾ in.; fair Devanāgarī writing of 1821 A.D.; 21 lines in a page.

Four sections of the history of Kaśmīr, viz.:

b. (foll. 16). *Taraṅgas* I. and II. of *Kalhaṇa's* work.

c. (foll. 62). *Śrīvara's* (*Jainarāja-*)*Taraṅgiṇī*.

d. (foll. 43). *Taraṅgas* IV.–VIII. of *Kalhaṇa's* work.

e. (foll. 28). The 4th *Taraṅgiṇī*.

[COLL. OF FORT WILLIAM.]

3975–3979.

1146 a-e. Foll. 369; size 9 in. by 5 in.; legible, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Different sections of the history of Kaśmīr, viz.:—

a. (foll. 157). *Taraṅgas* I.–VI. of *Kalhaṇa's* work. Each *taraṅga* is paged separately (fol. 2 of the first of which is missing).

b. (foll. 141). *Śrīvara's* (*Jainarāja-*) *Taraṅgiṇī.*

c. (foll. 33). The first part of the 4th *Taraṅgiṇī*, to the end of the *Tāhirājavaṃśavarṇanam* (*śl.* 1–498).

d. (foll. 8). *Taraṅga* VII. 1–118 of *Kalhaṇa's* work.

e. (foll. 30). The second portion of the 4th *Taraṅgiṇī* (*śl.* 499 to the end).

[H. T. COLEBROOKE.]

3980.

2848. Foll. 166; size 16½ in. by 5½ in.; clear Devanāgarī writing (European paper, watermark 1806); eight lines in a page.

Two sections of the history of Kaśmīr, viz.:

a. (foll. 76). *Taraṅgas* I.–VI. of *Kalhaṇa's* work.

b. (foll. 90). *Paṇḍita Śrīvara's Jainarāja-taraṅgiṇī*, in four *taraṅgas*.

[DR. LEYDEN.]

3981.

837. Foll. 258; size 12½ in. by 5¼ in.: good, large, modern Devanāgarī writing; eight lines in a page. The MS. has suffered from damp in some places.

The three supplements to *Kalhaṇa's* work, viz.:—

1. *Jonarāja's* (2nd) *Taraṅgiṇī*, ends fol. 75*b*.

2. *Paṇḍita Śrīvara's* (3rd, or *Jainarāja-*) *Taraṅgiṇī*, ends fol. 202*b*.

3. The 4th *Taraṅgiṇī*, here likewise ascribed to *Śrīvara Bhaṭṭa*, ends fol. 258*a*:

पुराणनगरोदाहे सा षभी नगरी नया ।
मपत्नीविरहे जाते नूतनोढेय वल्लभा ॥
कृता श्रीवरभट्टेन पंडितेन महात्मना ।
ज्यलालदीनपर्यंतं राज्ञां राजतरंगिणी ॥
श्रीमद्राजतरंगिणी संपूर्णा ॥ सं ६१ ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

3982.

2414. Foll. 109; size 9 in. by 3¼ in.; fair, modern Devanāgarī writing; seven lines in a page.

Śrīvara's Jainarājataraṅgiṇī.

[?]

3983.

2901. Foll. 134; size 8¼ in. by 7 in.; indifferent, modern Devanāgarī writing; sixteen lines in a page.

The same supplement to *Kalhaṇa's* work.

[DR. LEYDEN.]

3984.

1581. Foll. 144 [numbered 146; five leaves (63, 110–112, 129) being wanting; while no. 54 occurs twice, and 127 thrice; and fol. 5 has been wrongly inserted between 64 and 65]; size 18½ in. by 3¼ in.; modern Bengālī handwriting; 5 or 6 lines in a page.

Nānākula-vaṃśāvalī, genealogies of some septs of the Kulīna Brāhmans of Bengal (by *Miśra Dhruvānandaka* ?).

It begins:

वन्द्यो मुखैटी काञ्जिश्च घोषालश्च तथा परे ।
चट्टः पूतिश्च गाङ्गोली कुन्दग्रामी (?) क्रमादमी ॥
आयितो बहुरूपाख्यः शिवो गोवर्धनः सुधीः ।
गा°शिमो(!) मकरन्दश्च जाङ्गलाख्यसमा इमे ॥

अं उत्साहसुतः ॥

आयितस्य परीवर्तम्मार्या देवलके पुरा ।
चट्टेन बहुरूपेण मकरन्देन चोचितः ॥
जाङ्गलेन(?) समानो ऽसौ पूतिगोवर्धनेन च ।
उचितेन खादुकेन देवलेन समः पुनः ॥

महिन्त्या माधवक्षेम्यो गुडिः शरणिकस्तथा ।
उपोको लौलकश्चैव पुत्रौ द्वौ ख्यातपौरुषौ ॥ °

Fol. 2b: इदानीं लक्ष्मणसेनस्य सभाश्रिताः [१४] कुलीना निगद्यन्ते ॥

अरविन्द्यो हलो नामा(?) शुचो वाङ्गालदेवलौ ।
महेश्वरस्तथेशानो वोशोवादलिवामनाः (?) ॥
पण्डितो माधवाख्यश्च कृष्णः कुतूहलस्तथा ।
समानाः कथिता एते लक्ष्मणेन प्रपूजिताः ॥ १४ ॥

वं लौलिकसुतः ।

आर्त्तिः कृतासीन्मकरन्दवन्द्यो
श्रीलारविन्देन विनायकाख्यः ।
क्षेम्यः सुवन्द्योपरराजगामी
गंभेश्वरक्षेम्यतयाथ पश्चात् ॥
बभूव तस्मात्सुत आयितो ऽसौ
श्रीचट्टवंशाम्बुजभानुरेकः । °

Numerous marginal and interlinear glosses have been added over the greater part of the volume. The top margin of fol. 1b has the following stanza, which perhaps belongs to the work itself:

नत्वा तां कुलदेवतां खलु सदा सन्मानसे हंसतां
यातां भक्तिविशेषतः कुलसभामध्ये सदा मोदितां ।
श्रीमद्वन्द्यघटीयकादिकमहावंशावलिं पद्यतो
वक्ष्ये तत्परिवर्तवर्तनविधिं मिश्रो ध्रुवानन्दकः ॥

Cf. Rājendralāla Mitra, Notices of S. MSS., I., nos. 400 and 402 (the final stanza of these MSS. has not been found in the present MS.).

Fol. 1a also is written over with stanzas, the first of which is:

पायम्पायमपाम्पते जलधरा वर्षन्ति पुष्पस्पयो
देवाधीशरणे भयाग्निरिपरित्राणे गरीयानसि ।
अन्यत् किं जनको ऽमृतेन्दुकमला देवद्रुमाणामहो
गर्वः सर्वत एव ते समुचितो नागस्यपाने पुनः ॥

On fol. 125b we read:

कालिदासकुलं वक्ष्ये यस्य काशी स्ववन्द्यजे ।
आर्त्तिर्नूनोचितो गेहे योगानन्दश्च गाङ्गुली ।
गोविन्दछकडी पुत्रौ कालिदासमहामतेः ॥

The MS. ends:

श्रीपतिः केशवश्चैव तथा श्रीयदुनन्दनः ।
समानाः कथिता एते गाङ्गवंशप्रतिष्ठिताः ॥
देवीदासो महेशश्च गोपालो वंशिचट्टजः ।
वंशी गाङ्गस्तथा ख्यातः पद्मगर्भसमा इमे ॥

समाप्तो ऽयं ग्रन्थः ॥

[?]

3985.

2351. Foll. 42; size $10\frac{1}{4}$ in. by $5\frac{1}{4}$ in.; good, clear Devanāgarī writing of 1809 A.D.; nine lines in a page.

Jāmavijaya-kāvya, a poem on the history of the *Jāma* dynasty of *Kaccha* and *Navanagara* (esp. of *Śatruśalya Nṛipa*), claiming descent from *Yadu* and *Kṛishṇa;* in seven cantos, composed (? towards the end of the 16th century) by *Vāṇīnātha.*

It begins:

करकिशलयकंपांदोलि मंगल्यमाल्यं
दधदुरसि नतीस्यं(? नवीयः) सीतयासज्यमानं ।
गुरुजनचलदक्षिप्रांतमाव्रीडमानो(? °मानो)
हृदयनिहितभावो राघवो वः पुनातु ॥ १ ॥

एकस्त्रिजगतां नाथः करुणावरुणालयः ।
वासुदेव इति श्रीमानात्मारामोऽवतीर्णवान् ॥ २ ॥

संभवंति विलीयंते यन्निमेषाज्जगंत्यपि ।
भुवो भारावताराय सो ऽजायत यदोः कुले ॥ ३ ॥

केवलं चित्स्वरूपो यो [न] वाङ्मनसगोचरः ।
त्रिजगत्संततेस्तस्य तत्र संततयो ऽभवन् ॥ ४ ॥

अनूनशौर्यसौंदर्यधैर्यगांभीर्यवानभूत् ।
तत्रैकस्तनयो नाम शांबो जांबवतीसुतः ॥ ५ ॥

कासारे सारसानीव रत्नानीव महार्णवे ।
वसंते कुसुमानीव मणीनिव वराकरे ॥ ६ ॥

विस्मयास्पदवीर्याणि यशोर्जितजगंत्यपि ।
दैवतान्यवतीर्णानि क्षिताविव यदृच्छया ॥ ७ ॥

नरदेवप्रधानानि संभूतानि तदन्वये ।
वर्णयामि गुणोत्कर्षाण्याकर्षंति सतां मनः ॥ ८ ॥

ज्वल्यंते रिपवो शेषास्तेजोभिर्भुजसंभवैः ।
तेन ते जाम इत्येव दधते नाम सान्वयं ॥ ९ ॥

अगणेन(अगण्येन) गुणग्राम[:] संग्रामरसकर्कशः ।
आसीन्नमसमो नाम राजा जगति विश्रुतः ॥ १० ॥

समो रूपेण कामस्य तेजसा च बिडौजसः ।
यशसा शीतमहसस्तेन नाम समो ऽभवत् ॥ ११ ॥

सर्वेषां चैव लोकानामेकः स हृदयंगमः ।
शीलेनोल्लसयन् चेतो निदाघ इव चंद्रमाः ॥ १२ ॥

यस्मिन्राजति निःशेषं जगत्यस्तं ययुर्द्विषः ।
उदयत्यंबरमणावंधकारा इवांबरे ॥ १३ ॥

एकः प्रकाशको नृणां दारिद्र्यमुद्रितात्मनां ।
तिमिराबद्धकोशानां पद्मानामिव भानुमान् ॥ १४ ॥

करप्रतापसंक्रांतान् दिगंतानखिलानपि ।
मृष्टवानेक एवायमुदयन्भानुमानिव ॥ १५ ॥

अपनेता द्विषां नेता नाम नेताखिलक्षितेः ।
सिंधाविव रवेर्बिंबो वंशे तस्मादजायत ॥ १६ ॥

जनकादपि सो व्यंतमुच्चैःपदमवाप्तवान् ।
नयनानंदनो नृणां विधू रत्नाकरादिव ॥ १७ ॥

कष्टावलिं स निर्दह्य यत्प्रतापाग्निरुद्ययौ ।
यद्धूमलहरीश्यामो धाम(?°मोद्दाम) व्योमाखिलं बभौ
[॥ १८ ॥

अलंचक्रे कुलं कीर्त्या कांत्या चंद्र इवांबरं ।
नोतियार इति श्रीमान् नेतुः सूनुरजायत ॥ १९ ॥

किं ब्रूमस्तस्य भूभर्तुः स्तोत्रं श्रोत्रसुखावहं ।
यत्संग्रामकथां श्रुत्वा रोमांचंति तनूरुहः ॥ २० ॥

शेषशंकरकैलाशहिमवत्सुरनिम्नगा[:] ।
धवलीचक्रिरे येन स्वकीर्त्यात्यंतशोभया ॥ २१ ॥

गाढापोढारिवारीणां विश्वख्यातयशा अभूत् ।
अवडो नाम गूढौजा दृढाहंकारसंगरः ॥ २२ ॥

धनुरादाय यः सज्जमेकः सन् दृढविक्रमः ।
उर्वीमकार्षीन्निर्वीरां जामदग्न्य इवापरः ॥ २३ ॥

चंडप्रतापदुर्धर्षो ऽप्याहर्ता द्विषतां श्रियां ।
समुद्यत्तपनो ग्रीष्मे कासाराणामपामिव ॥ २४ ॥

विप्रान्प्रीणयतो नित्यं वसुभिर्वसुतेजसः ।
अभवत्तनयस्तस्य जराडीन इति श्रुतः ॥ २५ ॥

जराद्यपि च यो जित्वा स्वीयपुण्यप्रभावतः ।
पालयामास गां तस्माज्जराडीन इति श्रुतिः ॥२६॥ °२७॥

कवयो यं महाबाहुं राहुमाहुर्द्विषद्विधोः ।
स राहुरिति नाम्नाभूत्तस्य पुत्रो महीपतेः ॥ २८ ॥ ° २९ ॥

यो ऽजयत्करवालेन करालेन महीमिमां ।
अढाल इति नाम्नास्य राहोः सूनुरजायत ॥ ३० ॥ ° ३६ ॥

लक्ष्यावधि समुत्तीर्णे यहानविशिखैर्गते ।
साक्षाद्भीष्म इवास्यासील्लाख्यारिदिति वीर्यवान् ॥ ३७ ॥

उदयाय प्रतापाग्निर्ववृधे शत्रुभोजलं ।
बभ्रामास्य यशोहंसः शत्रवो मानसं जहुः ॥ ३८ ॥ ° ३९ ॥

उदंचितयशःशाखिशाखाशतदिगावलः ।
मरुत्सखोपमस्तस्य लख्यो* नाम सुतो ऽभवत् ॥४०॥ °४१॥

अशेषभूमिभृन्मूर्धवर्तितांघ्रस्य(°वर्तिनस्तस्य) भूपतेः ।
उन्नडो नाम पुत्रो ऽभूत् काले चारुकलेवरः॥४२॥°४४॥

यशसोत्पादितः सोमः सोमो येनार्चितः सदा ।
नृसोमस्तनयस्तस्य श्यामो नाम व्यजायत ॥ ४५ ॥ ° ४६ ॥

मनोभवमनोहारिविग्रहो ऽस्य सुतो ऽभवत् ।
काकुत्स्थपौरुषो नाम्ना काकुराकुलिताहितः॥४७॥°४८॥

प्रसह्य यो धनोपात्तविद्वेषिनिधनोद्यमः ।
तस्य रायधनो नाम पुत्रो ऽभूद्धनदोपमः ॥ ४९ ॥ ° ५१ ॥

अदानवर्त्तामब्रुवतो ऽप्यनाकर्णयतो ऽनृतं(!) ।
बलीयान् रूपशाली च बलीति तनयो ऽभवत्॥५२॥°५३॥

पंडीकृतारिस्तेजोभिर्मंडितान्वयको गुणैः ।
पांडरीकृतदिक्कीर्त्या सर्मा ऽयमिति(!†) तत्सुतः॥५४॥°५५॥

* Dr. Burgess, Rep. of Archæol. S. of N. W. I., ii., p. 201 seq., takes this king to have flourished at Nagar Ṭhāṭā in Sindh, about 1250 A.D.

† Dr. Burgess calls him *Jām Sāndha*, and his (2nd) son *Virjī*.

विरोचन इवाशासु व्यरोचत वपुःश्रिया ।
यः सरोरुहनेत्रो ऽभूद् वैरिहा नाम तत्सुतः ॥५६॥ °५८॥

मुखोपमितपूर्णेंदुर्विशिखोच्छिन्नशात्रवः ।
श्रीजितोग्रसखो ऽप्यासील्लक्षो नाम सुलक्षणः॥५९॥ °६१॥

अमंदानंदसंदोहे दुंदुभिध्वनिबंधुरे ।
अभूद् रायधनो नाम पुत्रो ऽस्य चित्रतेजसः ॥ ६२॥ °६३॥

दानैर्बहुविधैर्यज्ञैः सुप्रीता देवता द्विजाः ।
ततो ऽस्य पुत्रो ऽभून्नाम्ना गंजनं(?°नः) शत्रुगंजनः ॥ ६४ ॥

शल्याहतारती(°ति)मल्लः प्रोल्लसत्कीर्तिमंडलः। [° ६५ ॥
वेल्लद्बाहुरभून्नाम्ना हल्ल[ः] फुल्लांबुजेक्षणः ॥ ६६ ॥ ° ६८ ॥

निदानं(? निधानं) यं सुदामाहुः संनिधानं बिडोजसः ।
तस्य रायधनो नाम प्रधानं भूभुजामभूत् ॥ ६९ ॥ ° ७० ॥

श्रेयान्कुवेरकल्पो ऽस्य कुवेरसखसेवकः ।
कुवेर इति नाम्नाभूद्रवे[र]परबिंबवत् ॥ ७१ ॥ ° ७२ ॥

व्यधाद्बृंदावनं भद्रं गोपालैरनुजीविभिः ।
विलसत्कृष्णवर्त्मौजा नाम्ना हलधरो ऽभवत्॥७३॥°७४॥

साक्षात्कालो ऽरिवर्गाणां विशालो यशसां भरैः ।
हरिपाल इति श्रीमान् नृपालोऽजनि तत्सुतः॥७५॥°७६॥

शुद्धे कुले ऽस्य नाम्नाभूदुन्नतः संपदुन्नतः ।
अनूनगुणसौंदर्यो मुकुरे प्रतिबिंबवत् ॥ ७७ ॥ ° ७८ ॥

साक्षादिव प्रतीचीशो नीचीकृतरिपूच्चयः ।
तमाची नाम तत्पुत्रः समीचीनगुणो ऽभवत् ॥ ७९ ॥

दुर्योधनकुलं हंता यंता दुःशासनस्य च ।
हरिभीम इति श्रीमान् साक्षाद्भीम इवाभवत्॥८०॥°८१॥

राज्ञो हलधरो नाम पुत्रो हलधरोपमः ।
विख्यातकीर्तिः शत्रुणामासीदाशीविषोपमः ॥ ८२ ॥

सच्चेतःकुमुदामोदी लाख्यो नाम तदात्मनः ।
आसीज्जामकुलांभोधिचंद्रमा नृपचंद्रमाः ॥ ८३ ॥ ° ८५ ॥

यस्मिन् पालयति क्षोणीमासीच्चौरपदं परं ।
कामिनीनां मनश्चौरे रूपे भूपस्य केवलं ॥ ८६ ॥

तेजोनिर्धूतसर्वारौ यस्मिन् राजनि राजति ।
विश्रांताभूद्युद्धकथा यूनां सुरतसंगरे ॥ ८७ ॥ ° ९२ ॥

क्षीणः सन् द्विजराजो ऽर्कं प्राप्यैकः पुष्टिमश्नुते ।
वृद्धिमीयुर्द्विजातीनां लाक्षभूपं तु लक्षशः॥९३॥ °९७॥

चिराय कच्छदेशं स स्वच्छंदं स्वच्छमानसः ।
अपालयत्स्वर्गमिव वासवो भूमिवासवः ॥ ९८ ॥

इति प्रवर्धमानस्यानन्यसाधारणश्रियः ।
अथ दिग्विजयाकांक्षा कौतुकाद्भूपतेरभूत्॥९९॥ °१०३॥

Canto II., describing the successful invasion and conquest of Saurāshṭra, begins:

अथावनीभर्तुरुदग्रतेजसो
नियोगमाज्ञाय युयुत्सयोत्सुकाः ।
भटाः करास्फालनमेव चक्रिरे
तथा नु मन्ये द्विषतो जितानिव ॥ १ ॥

Canto III. describes how, on the death of *Lāksha*, his successor, *Rāyula* (or *Rāvala*, as he is also called), subdues some rebellious chiefs, and, as a devout worshipper of *Vishṇu*, resolves to reside in Saurāshṭra, 'in order to be nearer to *Dvārāvatī*'; whereupon the king of Saurāshṭra calls out his tributary chiefs, and enters into an alliance with the ruler of the Dekhan, but is finally defeated; *Rāyula* then builds himself a new capital, Navanagara (in 1539 A.D., acc. to Dr. Burgess), where he subsequently dies and is succeeded by his son *Vīrabhadra*.

This canto begins:

ततः सदानंदसमुत्थिताभिर्
आशोभमानं परितः प्रजाभिः ।
स पालयामास चिराय कच्छं
राज्यं नृपः स्वच्छमना मनीषी ॥ १ ॥ ° ४ ॥

तस्मिन् दिवं गतवति(? दिवंगे) प्रभुवंशवीरे
श्रीरायुले राज्यपदाभिषिक्ते ।
क्षणाद्विपक्षा उदिताश्च लीनाश्
चान्वग्ययौ दीनकृताभिलापात् ॥ ५ ॥ ° ३३ ॥

नवविभवविलासादेशविन्यासहेतोर्
नवभवनतडागारामशोभाभिरामात् ।
अभिनववयसाढ्यो रावलक्षोणिपालो
नवनगरमितीदं नामतो नाम चक्रे ॥ ३४ ॥ ° ४६ ॥

स पालयित्वाद्भुतसर्वसंपत्
क्षितिं क्षितींद्रो विधिवच्चिराय ।
विन्यस्य पुत्रे श्रियमेव काले
दिदृक्षयेव त्रिदिवं जगाम ॥ ४७ ॥

श्रिया तनोर्निर्जितकामदेवः
श्रीकृष्णपादाब्जनिरूढसेवः ।
श्रियोर्जितः पूजितभूमिदेवः
श्रीवीरभद्रः समभून्नृदेवः ॥ ४८ ॥

Cantos IV.–VII. deal with *Vīrabhadra's* son and successor, *Śatruśalya*.

C. IV. treats of the king's youthful pleasures, esp. those of the harem:

दिने दिनेशप्रतिमप्रतापः
सन्मंगले मंगलराशिरेषः ।
अरातिचिंताहितगाढशल्यो
राज्ये ऽभिषिक्तः खलु शत्रुशल्यः ॥ १ ॥ ° २८ ॥

C. V., on the same subject:

प्रबोधितो दुंदुभिनिःस्वनेन
प्रातः समुत्थाय स मानितार्थी ।
शुश्राव गीतान्यथ वंदवृंदैर्
उद्गीयमानान्यथ मंगलानि ॥ १ ॥ ° ११ ॥

C. VI. The king starts on a course of *digvijaya* (no particular countries being mentioned), and, implored by his wives, returns victorious:

अथांबुवाहारिवतांबुगर्भा(?)
नभस्युदासीनतया विरेजुः ।
तथा हि पूर्णाः खलु मानुषाणां
भवंति नेत्रातिथयो विशेषात् ॥ १ ॥ ° ११ ॥

C. VII., describing the daily life of the king, and esp. the enjoyments of the harem, also relates how a Muhammadan ruler (*sa pārasīkaḥ kshitipaḥ*) came to meet the *Jāma* in a friendly way (*prītiṃ cikīrshuḥ*); and having noticed among the tributary chiefs of the king of Navanagara one *Candrasena*, who had formerly given him trouble, he had him seized and fettered; on hearing which *Śatruśalya*, enraged, pursued him and made him give up his vassal.

It begins:

ततः स्ववीर्येण विजित्य जेता
युद्धे विरुद्धान्वसुधाधिपालान् ।
पुरं प्रगच्छन्पुरुहूततेजाः
परं प्रजानंदततिं ततान ॥ १ ॥

It ends:

उद्यत्प्रतापतपनो ऽखिललोकमुच्चैर्
आनंदयन् जगति विस्तृतकीर्तिचंद्रः ।
नक्तं दिवं जयति निर्जितशत्रुमल्लः
श्रीजामवंशतिलकः किल शत्रुशल्यः ॥ १०६ ॥

आस्ते यस्य समीप एव नगरी द्वारावती श्रीपतेर्
देवो नागविभूषणो ऽस्य नगरोपांते ऽस्ति नागेश्वरः ।
नानाशास्त्रविचारचारुचतुरः श्रीकंठनामा द्विजो
यस्यास्ते स चिरायुरस्तु जगति श्रीशत्रुशल्यो नृपः ॥ १०७ ॥

जीयाः श्रीयुतशत्रुशल्य भवतो भूयाद्भयो भूतये
धेयाः सर्वविपक्षभूमृधेसु पदं सद्यो विधेयास्तमः ।
मित्रेच्छाः परिपूरयेः प्रशमयेदारिद्र्यदावानलं
श्रीरामं परिचिंतयेर्वसुमतीमाकल्पमापालयेः ॥ १०८ ॥

श्रीजामविजयं नाम काव्यं काव्यविदो मम ।
कृपया शोधयंत्वेतत्सुधियो हि दयालयः ॥ १०९ ॥

दोर्दंडप्रबलप्रतापतपनव्यापन्नसर्वाहितः
श्रीमज्जामकुलप्रदीप उदितः श्रीशत्रुशल्यो नृपः ।
वाणीनाथकृते ऽस्य जामविजये तन्नद्गुणालंकृते
काव्ये दानविधानवर्णनविधौ सर्गो ऽगमत्सप्तमः ॥ ७ ॥

समाप्तो ऽयं(!) जामविजयकाव्यमिति ॥ संवत् १८६६ नाथवें भाद्रपदमासे कृष्णपक्षे दशमी १० बुधवासरे नौतनपुरवरे पुष्करज्ञाती जोसी भगवाननीलालजी लिखितमिदं ॥

[GAIKAWAR.]

3986.

1499. Foll. 57 (with *śuddhapattras* to foll. 13, 35–9, 48–50); size 12 in. by 3¾ in.; fairly good Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; nine lines in a page.

Nṛipatinītigarbhitavṛitta, a versified account, by *Lakshmīpati*, of the historical events which occurred after the death of the emperor *Aurangzeb*, or rather of his son and successor (*Muazzam*) *Bahādur Shāh*.

When *Aurangzeb* died in 1707, the second of his three surviving sons, *Azam*, proclaimed himself emperor, but fell, with two of his sons, in battle with his elder brother *Muazzam*, who

thereupon was proclaimed emperor under the name of *Bahādur Shāh*. On his death, in 1712, his second son, *Azīm-ush-Shān*, proclaimed himself emperor, but perished in a sally from his camp while invested by his elder brother *Muizz-ud-dīn*, who then ascended the throne under the title of *Jahāndār Shāh*. The cause of *Azīm-ush-Shān's* son *Farrukh Siyar* was, however, espoused by *Saiyid Husain Alī* and his brother *Saiyid Abdullah*. It is at this point that the story commences, which is intended, at the same time, to serve the purpose of a frame for a course of instruction in political ethics and diplomacy :—

पृथ्वीं शासति कूर्माद्रौ श्रीजगच्चंद्रराजनि ।
पृथिवीनाथनिखिललक्षणैश्च सुलक्षिते ॥
लक्ष्मीपतिद्विजाग्र्येण वृत्तांतं मंत्रिभूपयोः ।
लिख्यते निजशेमुख्या(°मुष्या) शक्रप्रस्थसमुद्भवं ॥

सर्वेषां भूमिपालानामुपदेशाय शोभनं ।
अनयध्वंसकं नीतिगर्भितं बुद्धिवर्धकं ॥
औरंगजेबभूमींद्रतनयस्य तु नंदने ।
मौजदीनाभिधे भूपे शक्रप्रस्थे स्थिते सति ॥

नीतिज्ञे युद्धकुशले दुष्टामात्यविमर्दके ।
भयभीतैस्तु शयदैर्गतं(?शवरै°) पाटलिपुत्रकं ॥
द्रुतं भूमींद्रभ्रातृव्यं द्रष्टुमात्महिताय तु ।
अजमहीनतनयः फर्कसाहाभिधस्तु तैः ॥

संदृष्टस्तत्र भूमीशलक्षणैस्तु सुलक्षितः ।
अभिवाद्य तु तं तत्र स्थितं भयविवर्जितैः ॥
अवदुल्लाभिधस्तेषां मुख्यभूतस्तु यः स्थितः ।
तनोक्तं तस्य निकटे तत्कालसदृशं वचः ॥

समर्थो नाजमो यस्तु पितृव्यापादकं न हि ।
व्यापादयति तस्याशु धर्मः कीर्तिसमन्वितः ॥
क्षयं याति यतस्तस्मात्समर्थेनात्मजेन तु ।
तातव्यापादकः कामं व्यापाद्यः सर्वभारतः ॥

तातव्यापादकं हंतुं यो न कुर्वति(!) यत्नकं ।
स जीवन्नेव मृतको देहांते जायते खरः ॥
तातव्यापादकं हंतुं जायते यस्य वै घृणा ।
असंशयं स विद्वद्भिर्ज्ञातव्यो जारजातकः ॥

समर्थो यस्तु तातस्य हंतारं हंति वै न हि ।
हंतुमिच्छति तं वज्रपाणिर्गीर्वाणवंदितः ॥
अश्वत्थाम्ना स्वयं पूर्वं तातहंता न किं हतः ।
धृष्टद्युम्नः पुरा रात्रौ पशुमारतया द्रुतं ॥

पराशरेण किं पूर्वं स्वतातानिष्टकारकाः ।
न हता राक्षसाः क्रूराः स्वस्य चानृण्यहेतवे ॥
हिंदूकानां यथा श्राद्धात्पितृतृप्तिः प्रजायते ।
यवनानां तथा तातहंतुर्व्यापादनेन तु ॥

मौजदीनो न यावत्तु त्वया संहन्यते प्रभो ।
पितॄणां तव निर्मुक्तिस्तावन्नैव प्रजायते ॥
इत्याकर्ण्य वचस्तस्य फर्कसाहेन तं प्रति ।
कथितं वचनं चेदं तत्कालसदृशं स्वयं ॥

मौजदीनोऽस्ति भूमींद्रो बलवान् राजवंदितः ।
अहं तस्यास्मि भ्रातृव्यो बलहीनो निरंतरं ॥
यावत्तेन ममोपेक्षा विहितास्ति कृपाधिया ।
जीवनं जायते तावन्मम तेन यदा स्वयं ॥ °

The story is continued, in a rambling way, to the end of the power of the Syeds, when (in 1722), as a final, futile move, after the murder of his brother, *Syed Abdullah* set up *Rufy-ul-Kadr* (रफीलकदर), son of *Bahādur Shāh's* son of the same name, as counter-emperor.

The verses contain numerous modern dialectic and Persian words, usually explained in the margin, such as नाजमो in v. 9 above, explained by पुत्रे, अमंद (by स्यादमंस्तु मंत्रिणि, fol. 2*b*), करिम (by रिपौ तु करिमो भवेत् ib.), जारकाच (by जारकाचस्तु जनके), पारवादी (= चन्द्र), मज्जन (= सरित्पति), चार (= व्याघ्र), सरोज (= पण्डित), साहिव (= प्रभु), etc.

It ends :

फर्कसाहस्तु जल्लालदीनस्यांशो न वै यदि ।
असामाधीश्वरस्यांशो यदि नो ऽजीतसिंहकः ॥
सचिवांशौ न चेत्तौ स्तस्तर्हि तस्य तयोश्च वै ।
दूषणं चास्ति सुमहत्तेभ्यो दूषणवर्जितः ॥
ईश्वरः सर्वभावज्ञो दंडं दास्यति चोत्कटं ।
असारे मारसे(=संसारे) किंचित्कालं मे यशसः स्थितिः॥
जायतामिति संचित्य यथा सर्वैस्तु कार्यकं ।
क्रियते तु तथा चात्र मयापि निजभाषया ॥

लिखितं चास्ति यत्किंचित् तदिदं सर्वपार्थिवैः ।
द्रष्टव्यं न मयि द्वेषः कर्तव्यः सर्वभावतः ॥
इति श्रीलक्ष्मीपतिलिखितं नृपतिनीतिगर्भितं वृत्तं ॥

On fol. 1*a* Colebrooke's Paṇḍit calls the work नृपनीतिगर्भितनीतिशास्त्रं.

[H. T. Colebrooke.]

3987.

2320 c. Foll. 8; size 12¾ in. by 4½ in.; fair, modern Devanāgarī writing; seven lines in a page.

Ratnasenakulavaṃśamuktāvalī, by *Bhavadatta Paṇḍita;* a genealogical account of a family of Rājas of the common appellation of *Sena*, beginning with *Ratnasena*, and ending with *Raṇavīrasena*, by order of whose father, *Raṇa Bāhadūr* (*Bahādur*) *Sena*, the pedigree was composed, in 1802 A.D.

It begins:

सरस्वती व्यक्तिसुभक्तिशक्तिभिर्
निजार्थसार्थे ऽनुगतागताम्रतः (°म्रितः) ।
बुधैस्तु योग्या समुपासिता सती
रसानुकूला जयतीति मे मतिः ॥ १ ॥
आचार्यश्रीवराहार्यनिर्दिष्टेनामुनाध्वना ।
चरिष्णोरस्तु मे पक्षः क्षमासौकर्यभृद्बुधः ॥ २ ॥

शक्तिर्न नैपुण्यमथो न पुण्यं
शिक्षा कवीनां प्रतिभा न मे ऽस्ति ।
किं त्वेकमात्रं कविताविधौ मां
श्रीमद्गुरूणां हि कृपा नियुङ्क्ते ॥ ३ ॥

काव्यं नव्यं सौष्ठवं चेद्व्रजेत
जानीयात्तद्गौरवं विज्ञ एव ।
आहो हंहो सौष्ठवं चेद्व्रजेत
तन्मे लोके लाघवं शालिनीदम् ॥ ४ ॥

रणबाहदूरमुखसेनमुखाद्
अधिगत्य शासनमधीतरसः ।
भवदत्तपण्डित इमां कुरुते
प्रमिताक्षरां नृपकुलावलिकाम् ॥ ५ ॥

स्वस्ति श्रीरत्नसेनो ऽभवदतिदमितासर्वगर्वारिवर्ग-
ग्राहव्यूहाश्वनक्रद्विपकमठघटावैजयन्तीपिमारात् ।
कोदण्डामन्थदण्डात् स तरलतरवार्याहवक्षीरधेर्यं
भेजाते चन्द्रलक्ष्म्यौ निरवधिजलधिसन्धरायां धरायाम् ॥ ६ ॥ °

Ayodhyānagarīśālikā, Citaura, Vināyakapuram, Pālyāpurī, and Makavānanāmakam puram are referred to as places where different members of this family were domiciliated.

It ends:

श्रीमन्महादत्तनृपाङ्गभूर्बुभूर्षिश्रभूपालगुणाभिभाजः ।
शशित्रयोदग्रफलीभवन्तः पुत्रास्त्रयश्चारुमहा महान्तः ॥ ४३ ॥
श्रीमत्पृथ्वीपालसेनो महौजा
राजा यस्यां सा च राजन्वती भूः ।
इत्थं पूर्वं चिंतयित्वैव विज्ञैर्
अन्वर्थाख्या चास्य तावत्कृताभूत ॥ ४४ ॥ ° ४८ ॥
रणबाहदूरयुतसेन एकिका
रसना कुहूनिनदमञ्जुभाषिणी ।
किल यस्य वीरकमलालयः शयः
शयनं जयश्रिय उरो ऽपि संहतम् ॥ ४९ ॥ ° ५० ॥
वसुधातलं समरबाहदूरः प्रभुः
स्वयशःसुधातिधवलीकरोतीति किम् ।
स्वविभावलोकसमवेतचित्रद्रवैर्
गुणविक्रमान्विलिखितुं तदीयानुजः ॥ ५१ ॥ ° ५२ ॥
राजन्यप्रमुखतया तु रत्नसेनो
ऽन्वर्थाख्यो ऽजनि तत एव राजराजात् ।
चित्रं किं न बहुतुलां प्रहर्षिणीं ताम्
आरूढो ऽपि च सतुलां कदापि नैकाम् ॥ ५३ ॥
कौमारे वयसि कुमारविक्रमो ऽयं
सौन्दर्ये रतिपतिरेव कुत्सितो ऽतः ।
मादृग्भिर्विबुधजनैः कुमार इत्या-
ख्यातो ऽसौ नरपतिपुत्ररत्नसेनः ॥ ५४ ॥
श्रीचत्वरेशो रणबाहदूरसेनस्तु लब्ध्वा रणवीरसेनम् ।
प्राधान्यतो ऽर्थो व्यपदेशमर्हत्यन्वर्थसंज्ञं तनयं प्रमोदते ॥ ५५ ॥
शाके चतुर्भुजधराधरभूमियुक्ते
रात्रिं दिवं वृषबलादुपचीयमानाम् ।
श्रीरत्नसेनकुलजातनिजातिवंश-
मुक्तावलीं ग्रथितवान् भवदत्तधीमान् ॥ ५६ ॥

[Dr. F. Buchanan.]

3988.

2364. Foll. 32; size 10 in. by 4 in.; careless Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; six lines in a page.

Vaṃśalatā, a compilation of genealogies of kings, by *Udayanācārya*.

It begins:

तीच्णैः कोटिनखाग्रकैश्च दिविजैस्सार्कं महीमण्डले ।
स्तम्भोत्पाटननर्दतर्दितपरं कम्पयन्यस्त्रिलोकम् ।
भित्त्वा राक्षसगूढपाटलपटुं वक्षःस्थलं क्षेत्रकं
प्रह्लादाय वराङ्गरं च निनदौ(°दे) तं तारसिंहं भजे॥१॥
वाग्देवी यस्य जिह्वाग्रे नरीनर्त्ति सदा मुदा ।
तं गुरुं परमानंदं नौमि नित्यमखण्डितम् ॥ २ ॥
वरीवर्त्तु सदास्माकं नृसिंहो हृदये प्रभुः ।
यस्य स्मरणमात्रेण क्षीयन्ते सर्वसंशयाः ॥ ३ ॥
स्मृत्वा स्मृत्वा गुरोः पादं नत्वा गुरुपरंपराम् ।
उदयनाचार्यो ऽहं वै वक्ष्ये वंशलतां शुभाम् ॥ ४ ॥
वंशाब्धेः क्वातिगाम्भीर्यं क्वाहं चाल्पमतिस्तथा ।
तथापि वक्ष्ये कृपया हरेर्वंशलतां तथा ॥ ५ ॥
वंशानामेव ह्यानन्त्यात्पारं नैव च विद्यते ।
शास्त्रसिद्धान्ततश्चैव संक्षेपेणेह कथ्यते ॥ ६ ॥ °

Sūryavaṃśa, foll. 3*a*–11*a*; *Nabhagavaṃśa*, fol. 5*a*; *Ikshvākutanayam*, fol. 5*b*; *Rāmacandrasya vaṃśavarṇanam*, fol. 9*a*.

Somavaṃśa, foll. 12*b*–32*a*; *Jayāter vaṃśaḥ*, fol. 14*b*; *Gautamavaṃśa*, fol. 16*b*; *Māgadharājānaḥ*, fol. 19*a*; *Yador vaṃśaḥ*, fol. 20*b*; *Kaler ārambhe rājavaṃśavarṇanam*, fol. 29*a*.

It ends:

उदरं भरतस्यार्थैः सत्यत्वे धार्ष्ट्यमेव हि ।
ब्रह्मविट्क्षत्रशूद्राणां यो बली भविता नृपः ॥
एवं वंश्याः समाख्याता विस्तरेणाल्पशस्तथा ।
तेन तेनैव बोद्धव्या देशे देशे नृपास्तथा ॥

इति श्रीमदुदयनाचार्यकृतो वंशलतात्मकः समाप्तः॥ सम्वत् ८ शुभं॥

[Dr. F. Buchanan.]

---

2. Original Collections of Miscellaneous Verses, and Anthologies.

3989.

2411. Foll. 9; size 8⅜ in. by 3¾ in.; legibly written in Devanāgarī; 8 or 9 lines in a page.

Cāṇakya's collections of sententious couplets, entitled *Rājanīti(-samuccaya)*.

The MS. contains first the shorter collection, or *Laghu-Cāṇakya* (A), consisting of a hundred couplets, arranged in eight *adhyāyas* (the last two of which are wrongly numbered 6 and 7). This version differs considerably from those hitherto published.

Then follows the first, and part of the second, *adhyāya* of the larger collection, or *Vṛiddha-Cāṇakya* (B).

A., *adhy.* I. begins:

प्रणम्य शंकरं देवं ब्रह्माणं च जगद्गुरुं ।
विष्णुं प्रणम्य शिरसा वक्ष्ये शास्त्रमनुत्तमं ॥ १ ॥
चाणिक्येन(!) स्वयं प्रोक्तं(प्रोक्तो) राजनीतिसमुच्चयः ।
तमहं संप्रवक्ष्यामि नराणां बुद्धिवर्धनं ॥ २ ॥
अतोर्थं पठ्यते शास्त्रं कीर्तिर्लोकेषु जायते ।
कीर्तिमान्पूज्यते लोके परत्रेह च मानवः ॥ ३ ॥
बली पलितकायेन कर्तव्यः श्रुतसंग्रहः ।
न तत्र धनिनो यांति यत्र यांति बहुश्रुताः ॥ ४ ॥
श्रुत्वा धर्मं विजानाति श्रुत्वा त्यजति दुर्मतिं ।
श्रुत्वा ज्ञानमवाप्नोति श्रुत्वा मोक्षं च गच्छति ॥ ५ ॥
श्रुतं यत्नविरागाय न धर्माय न शांतये ।
किं तेन पठितेनापि काकभापतमेव(°भाषित°) तत् ॥६॥
खंडखंडेषु पांडित्यं क्रयक्रीतं च मैथुनं ।
भोजनं च पराधीनं तिस्रः पुंसां विडंबनाः ॥ ७ ॥
पदं पदार्थं पादं वा व्याहरेद्यः सुभाषितं ।
मूर्खो ऽपि [प्रा]ज्ञतां याति नदीभिः सागरो यथा ॥ ८ ॥
नदीतीरेषु ये वृक्षा या च नारी निरंकुशा ।
मंत्रिहीनश्च यो राजा तस्य राज्यं विनश्यति ॥ ९ ॥

सेवितव्यो महावृक्षा(°क्षम्) छाया भवति शीतला ।
यदि दैवात्फलं नास्ति छाया केन निवारितः(°ता)॥१०॥
इति श्रीलघुचाणिके राजनीतिशास्त्रे प्रथमो ऽध्यायः ॥

II. अतिदानाद्बलिर्बद्धो नष्टो मानात्सुयोधनः ।
विनष्टो रावणो लौल्यादति सर्वत्र वर्जयेत् ॥ १ ॥ ° ११ ॥

III. अन्यथा वेदशास्त्राणि ज्ञानपांडित्यमन्यथा ।
अन्यथा तत्पदं शांतं लोकाः क्लिश्यंति चान्यथा ॥१॥°१०॥

IV. शुचिभूमिगतं तोयं यत्र लेपो न विद्यते ।
लेपस्थानं परित्यज्य अन्यत्स्थानं भवेच्छुचि ॥ १ ॥ ° १३ ॥

V. का प्रीतिः सह मार्जारैः का प्रीतिरवनीपतौ ।
गणिकाभिश्च का प्रीतिः का प्रीतिर्भिक्षुकैः सह ॥१॥°९॥

VI. सिंहरूपेण राजानो व्याघ्ररूपेण मंत्रिणः ।
भृत्याश्च गृध्ररूपेण क्षयं यास्यंति वै प्रजाः ॥ १ ॥ ° १२ ॥

VII. किं कुलेन विशालेन विद्याहीनस्य देहिनः ।
अकुलीनो ऽपि विद्वान्यो दैवतैः सह पूज्यते ॥ १ ॥ ° ७ ॥

VIII. धनवानकुलीनो ऽपि कुलीनो धनवर्जितः ।
सुविद्वान् जातवंशो ऽपि निर्धनः परिभूयते ॥ १ ॥ ° ११ ॥

B. begins:

प्रणम्य शिरसा विष्णुं त्रैलोक्याधिपतिं विभुं ।
नानाशास्त्रोद्धृतं वक्ष्ये राजनीतिसमुच्चयं ॥ १ ॥
अधीत्येदं तथा शास्त्रं नरो ज्ञास्यति तत्त्वतः ।
धर्मोपदेशविज्ञानकार्याकार्यं शुभाशुभं ॥ २ ॥

तदहं संप्रवक्ष्यामि° ॥ ३ ॥ मूर्खो शिष्योपदेशेन° ४ ॥ दुष्टा भार्या शठं मित्रं° ५ ॥ आपदर्थे धनं रक्षेद्° ६ ॥ त्यजेदेकं कुलस्यार्थे° ७ ॥ चलत्येकेन पादेन° ८ ॥ यस्मिन्देशे न सन्मानो° ९ ॥ पंच यत्र न विद्यंते° १० ॥ धनिकः श्रोत्रियो राजा° ११ ॥ ज्ञातव्याः प्रेषणे भृत्या° १२ ॥ आतुरे व्यसने प्राप्ते° १४(!) ॥ वरयेत् कुलजां प्राज्ञो° १५ ॥ नदीनां च नखिनां च° १६ ॥ विषादप्यमृतं ग्राह्यं° १७ ॥ स्त्रीणां द्विगुण आहारो° १८ ॥

इति श्रीवृद्धचाणिक्ये राजनीतिशास्त्रे प्रथमो ऽध्यायः ॥

अनृतं साहसं माया° १ ॥ भोज्यं भोजनशक्तिश्च° २ ॥ यस्य पुत्रा वशे भृत्या° ३ ॥ ते पुत्रा ये पितुर्भक्ताः° ४ ॥ परोक्षे कार्यहंतारं° ५ ॥

Of editions may be mentioned the *Cāṇakya-śatakam* (110 verses) in Hæberlin's Anthology (pp. 312–22); another (109 vv.) ed. A. Weber (Monatsber. of Roy. Ac., Berlin, 1864); a series of 91 verses peculiar to Nepal MSS., ed. by J. Klatt (Halle, s.d.,? 1873); *Laghucāṇakyam*, with Italian transl., by E. Teza, Pisa 1878; *Vṛiddha-Cāṇakya*, Bombay, 1858. Cp. E. Monseur, *Cāṇakya*; récension de cinq recueils de stances morales (Par. 1887). Most of the verses are included in Böhtlingk's Indische Sprüche.

[?]

3990.

1518a. Foll. 19; size 9½ in. by 5 in.; fair, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Cāṇakya's Rājanīti. The larger collection, consisting of 352 *ślokas*. Rather incorrect.

It begins:

प्रणम्य शिरसा विष्णुं त्रैलोक्याधिपतिं प्रभुम् ।
नानाशास्त्रोद्धृतं वक्ष्ये राजनीतिसमुच्चयम् ॥ १ ॥

मूलसूत्रं प्रवक्ष्यामि° २ ॥ पठनादस्य शास्त्रस्य° ३ ॥ तदहं संप्रवक्ष्यामि° ४ ॥ रूपयौवनसंपन्नो° ५ ॥ °

It ends:

आचार(°रो) विनयो विद्या प्रतिष्ठा तीर्थदर्शनम् ।
निष्ठा वृत्तिस्तपो दानं नवधा कुललक्षणम् ॥ ३५१ ॥
बालो ऽपि चोरः स्थविरो ऽपि चोरो
वृद्धो युवा दंडधरो ऽपि चोरः ।
[राजापि चोरः] सचिवो ऽपि चोरा
चोरं विना न प्रभवंति नार्यः ॥ ३५२ ॥
इति श्रीनीतिशास्त्रे चाणक्यं समाप्तं ॥

[H. T. Colebrooke.]

3991.

1121b. Foll. 29; size 12 in. by 4½ in.; careless Devanāgarī writing of 1786 A.D.; 8–10 lines in a page.

Rājanīti, in 16 *adhyāyas*, in mixed Hindī and Sanskrit. *Adhy.* 1–8 are ascribed to *Laghu-Cāṇakya*, 9–16 to *Vṛiddha-Cāṇakya*.

It begins: अथ राजनीति लिष्यते ॥ दोहरा । विघनविनासनभयहरनकरनवुधिपरगासु । °१ ॥ चृषिपुणीति° २ ॥ श्लोक ॥

प्रणम्य शंकरं देवं ब्रह्माणं च जगद्गुरुं ।
विष्णुं प्रणम्य शिरसा वक्ष्ये ऽहं शास्त्रमुत्तमं ॥ ३ ॥
दोहरा । शिवकौसीसुनवाइकै ° ४ ॥ श्लोक । चाणिक्येन स्वयं प्रोक्तं ° ५ ॥ °

Adhy. 8 begins fol. 12*b*: अथ वृद्धचानिक्ये ॥ श्लोक ।
प्रणम्य शिरसा विष्णुं ° as in MS. 1518*a*.

It concludes with three Hindī verses.

[H. T. Colebrooke.]

3992.

3024. Foll. 184; size $13\frac{3}{4}$ in. by $4\frac{3}{4}$ in.; fair, modern Devanāgarī writing; 8–11 (on foll. 65–80, 2 or 3) lines in a page.

Kāmandakīya-Nītisāra, with a commentary, entitled *Upādhyāyanirapekshā*.

The text has been published, with extracts from the commentary, in the Bibliotheca Indica, by *Rājendralāla Mitra* and *Jaganmohan Tarkālaṅkāra*.

The Commentary begins:

चतुर्मुखमुखांभोजवनहंसवधूर्मम ।
मानसे रमतां नित्यं सर्वशुक्ला सरस्वती ॥ १ ॥
अभिप्रेतार्थसिद्ध्यर्थं पूजितो यः सुरैरपि ।
सर्वविघ्नच्छिदे तस्मै गणाधिपतये नमः ॥ २ ॥
चेतश्चक्रे ऽखिलाज्ञानव्याप्तिसामर्थ्यधारिणा ।
नमो विनिर्मितानंतभवध्वंसाय शंभवे ॥ ३ ॥
व्याख्या सुखावबोधार्था स्पष्टा सूक्ता सुसंगता ।
कामंदकिप्रणीतस्य नीतिशास्त्रस्य लिख्यते ॥ ४ ॥

शास्त्रकारः स्वशास्त्रादौ नमस्यति नमस्कारं करोति । किमर्थमिति चेन्नमस्यनमस्कारात्पुण्यमुत्पद्यते । तदुत्पद्यमानं विरोधात्पुण्यं निवर्तयति । तन्निवृत्तौ तु कार्याणां विघ्नादीनामभावं मन्यमानः सकलार्थशास्त्रपारावारदृश्वा कामंदकिराह । यस्य प्रभावाद् ° ।

[J. R. Ballantyne.]

3993.

1025. Foll. 192; size $12\frac{3}{4}$ in. by $4\frac{1}{2}$ in.; fair, modern Devanāgarī writing, by three or four different hands; nine lines in a page.

The same work, and commentary.

[H. T. Colebrooke.]

3994.

2769 a. Foll. 112; 4to, size 12 in. by 9 in.; clear, modern Devanāgarī writing; 21 lines in a page.

Nītisāra, with commentary.

[Coll. of Fort William.]

3995.

2539 e. Foll. 22; size $10\frac{1}{4}$ in. by 5 in.; fair Devanāgarī writing of 1547 A.D.; 12 or 13 lines in a page.

Bhartṛihari's Śatakas, viz.: *Vairāgyaśataka* (123 vv.), *Nītiśataka* (106 vv.), and *Śṛiṅgāraśataka* (111 vv.).

Bohlen's edition (Berlin, 1833) of *Bhartṛihari's* centuries being based exclusively on four of the MSS. of the India House, it will suffice to refer to his preface, pp. x. and xi., for a description of them. The present is his MS. B (old number 1987).

Dated: संवत् १६०४ वर्षे राक्षसनामसंवत्सरे चैत्रशुद्धे ११ एकादशी गुरौ स्वपरोपकारार्थे गणेशपंडितेन लिखितमिदं पुस्तकम् ॥

In K. K. Telang's edition of the first two *śatakas* (Bombay, 1874) a useful comparative conspectus is given of the verses in the different editions and MSS. used by him. Numerous other editions of the work have been published in India, both with and without commentaries and vernacular translations. Also an English translation, by B. H. Wortham, in Trübner's Or. Ser., 1886. [Gaikawar.]

3996.

1151 b. Foll. 18; size 9 in. by 5 in.; Bengālī character; eight lines in a page; European paper.

Bhartṛihari's Vairāgyaśataka (104 vv.). This MS. was not known to Bohlen.

[H. T. Colebrooke.]

3997.

2150. Foll. 33, 32, 32 resp.; size 11 in. by 6¼ in.; no date; number of lines varying.

Bhartṛihari's three *śatakas*, with a commentary.

The commentator's name is not mentioned in this MS., but the commentary on the *Nītiśataka* appears to be identical with that assigned to *Maheśvara*, in a MS. described in Rāj. Mitra's Notices, ix., p. 47.

The comment on the three centuries begins as follows:

I. *Vairāgyaśataka* (86 vv.): चूडोत्तंसित चारुचंद्र° ॥ १ ॥ योगिनां चेतःसद्मनि चेतः मन एव सद्मनि गृहे ज्ञानमेव प्रकर्षेण दीपो यस्य एवंभूतो हरः शंकरः विजयते सर्वोत्कर्षेण वर्तते । किं कुर्वन् सन् । अंतः अंतरे स्फूर्जत् प्रस्फुरत् । ° अपारमोहतिमिरस्य प्राग्भारमज्ञानलक्षमुच्चाटयन् दूरीकुर्वन् । पुनः किं कुर्वन् । श्रेयोदशाग्रे श्रेयसां पुण्यानां दशा तस्या अग्रे स्फुरन् प्रकटयन् ।

II. *Nītiśataka* (110 vv.): दिक्कालाद्य° ॥ १ ॥

विघ्नेशं विघ्नहर्तारं गणराजं नमाम्यहं ।
शारदां वरदां नौमि जाड्यापनुत्तये तथा ॥ १ ॥
श्रीगोपालं नमस्कृत्य नत्वा गुरुपरंपराम् ।
भर्तृहरिकृतो ग्रंथस्तस्य व्याख्यां करोम्यहम् ॥ २ ॥

दिगिति दशदिशासु तथा भूतभविष्यवर्तमानत्रिकालेषु अनवच्छिन्नाः । अत एव अनंतः अंतो नास्ति । चिन्मात्रमेव ज्ञानमूर्तिः स्वरूपं यस्य °

It ends: अतस्तेजस्विनः सुखममून् प्राणानपि त्यजंति॥११०॥ इति श्रीभर्तृहरिणा विरचितं टीकायां नीतिशतकं समाप्तम् ॥ [इति महेश्वरकृता नीतिशतकटीका समाप्ता ॥ R. M.].

III. *Śriṅgāraśataka* (100 vv.): शंभुस्वयंभुहरयो° ॥ १ ॥ परं तु नाम्ना सम्यग्विचारितं चेत्परिणामे वैराग्यमेवास्ति । निंदास्तुतिः स्तुतिर्निंदा वा द्विप्रकारो ऽस्ति । अत्र तावत्स्तुतिनिंदाप्रकारः । °

Cf. R. Garbe, Tübingen MSS. (2nd coll.), no. 62.

This is MS. A of Bohlen's edition (praef., p. x.), old number 1791. [Gaikawar.]

3998.

1419 b. Foll. 15; size 11¾ in. by 4¼ in.; indifferent, modern Bengālī handwriting; 11 or 12 lines in a page.

Bhartṛihari's Śriṅgāraśataka (100 vv.), with the same commentary.

The latter commences: अथ शृङ्गारशतं नाम्ना परं तु सम्यग्विचारितं चेत्परिणामे °

This is MS. C of Bohlen, old number 1549. [H. T. Colebrooke.]

3999.

1203 a. Foll. 20; size 12 in. by 4½ in.; fair Devanāgarī writing of 1798 A.D.; 7–10 lines in a page.

Bhartṛihari's Śriṅgāraśataka (101 vv.), with the same commentary, commencing as in the preceding MS.

This is MS. D of Bohlen, old number 1378. [H. T. Colebrooke.]

4000.

1854. Foll. 25, 19 & 24; size 11 in. by 5¼ in.; clear, modern Devanāgarī writing; 7–11 lines in a page.

Bhartṛihari's three *Śatakas*, with a rhymed paraphrase (*ṭīkā*) in Marāṭhī.

Noticed by Bohlen under the old number 140.

I. *Nītiśataka* (99 vv.): यां चिंतयामि ° ॥ १ ॥ मी जीस चिंतित असे नरुचे तिला मी । माने तिला अपर तो पर अन्यगामी । संतुष्ट मद्विषइं आनयघु च पाहीं । धिक तीस त्यास मदनास इला मला हीं ॥ १ ॥

II. *Śriṅgāraśataka* (100 vv.): चूडोत्तंसित °॥ १ ॥ मौलि स्थान मनोज्ञ चंद्रकलिका°

III. *Vairāgyaśataka* (116 vv.): [चूडोत्तंसित°॥१॥] अथ तृष्णापद्धतिप्रारंभः॥ भ्रांतं देशमनेकदुर्गविषमं° २ ॥ ॥ शिणो निष्फळों महाविषमदुर्गदेशांतरां । °

[Dr. John Taylor.]

4001.

2555. Foll. 15; size $13\frac{1}{2}$ in. by $5\frac{3}{4}$ in.; good Devanāgarī writing of 1775 A.D.; 12–14 lines in a page.

Bhartṛihari's Vairāgyaśataka; with a commentary by *Dhanasāra,* pupil of *Siddhasūri* of the *Ūkeśagaccha.*

It begins: दिक्कालाद्य° ॥१॥ तस्मै शांताय तेजसे परब्रह्मणे नमः। किंविशिष्टाय शांताय तेजसे स्वानुभूत्येकमानाय स्वकीयायाः अनुभूतेः अनुभवात् एकमानं यस्य स स्वानुभूत्येकमानस्तस्मै। पुनः किं°। शांताय तेजसे दिक्कालाद्यनवच्छिन्नानंतचिद्ज्ञानमूर्तये। दिक् च कालश्च दिक्कालौ। दिक्कालाभ्यां अनवच्छिन्ना अज्ञाता(!) अनंता चिदानंदस्य मूर्तिर्यस्य स दिक्कालाद्यनवच्छिन्नानंतचिज्ज्ञानमूर्तिस्तस्मै ॥ १ ॥ अथ गुणहीनतास्वरूपमाह। बोद्धारो मत्सरग्रस्ताः° ॥ बोद्धारो ज्ञातारो मत्सरग्रस्ताः विरोधव्याप्ताः प्रभवो नृपाः स्मयदूषिताः गर्वकलंकिताः चान्ये जनाः अज्ञानोपहताः अंगे शरीरे सुभाषितं जीर्णं स्मृतिहीनं एते प्रकाराः महिमानं न प्राप्नुवंति ॥ २ ॥ °

Cf. Rāj. Mitra, Notices, viii., p. 186. This MS. was apparently unknown to Bohlen.

It ends:

> ऊकेशगच्छगगनांगणदीप्तभानोः
> श्रीसिद्धसूरिसुगुरोर्महिमाधिकस्य।
> शिष्येण तस्य धनसारवरेण रम्या
> टीकेयमद्य ननु भर्तृहरौ विधापि(°रव्यधायि) ॥

इति श्रीभर्तृहरस्य(!) तृतीयस्य खंडस्य टीकेयं समाप्ता ॥ लिख्यतं श्रीमत्संप्रदायादादूपंथिषु मध्ये श्रीमदाचार्यश्रीसंपतरामजीतत्पादपूज्यशिष्यश्रीमन्मनोहरदासजी तद्भृत्य अखै(? *i.e.* अक्षय)रामेण जयपुरनाम्नीनगर्यां श्रावणमासे शुक्लपक्षे तिथौ चतुर्दश्यां संवत् १८३२ ॥ [MACKENZIE COLLECTION.]

4002.

1503 d. Foll. 9; size $11\frac{3}{4}$ in. by 4 in.; indifferent, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Amaruśataka, a century of erotic stanzas, ascribed to a poet (or a king) *Amaru* (also called *Amaruka* and *Amarū*).

A very incorrect MS., counting 102 verses.

The work has been repeatedly printed in India. It has also been published, with a French translation, by A. L. Apudy (*i.e.* A. L. de Chézy), Paris 1831. There is, moreover, a critical edition, with extracts from the commentaries,[1] and an exhaustive discussion of the different recensions of the work, by R. Simon (Kiel 1893). [H. T. COLEBROOKE.]

4003, 4004.

1392 a & b. Foll. 12+35; size $13\frac{1}{2}$ in. by $3\frac{1}{4}$ in.; careless, modern Bengālī handwriting; 6 and 8 lines in a page.

Amaruśataka; followed by a commentary (*ṭīkā — Kāmadā*), by *Jñānānanda Kalādhara Ravicandra,* in which the text is explained in a double sense (viz. that of sensuous love and dispassion).

The MS. of the text, which is pretty correct, contains only 98 verses, terminating abruptly without colophon.

The commentary, which has been printed at Calcutta (1808), begins in this MS. and the next:

> विद्या वितरति मुक्तिं भुक्तिमविद्याया भुजिष्यामः(भ°)।
> या चरमाचरमा या शक्तिः सा नः शिवं विशतु(*r.* दि°)॥
> तमुभयरसपरिपाठीपरिहरणवाटीमिमां(*r.* तदु°) रम्यां।
> कुरुते ऽमरुशतटीकां [ज्ञानानन्दः कलाधरः श्रीमान्] ॥
> यो ऽसौ भाग्यवता विभक्तवलितज्ञानामृतानन्दधुर्
> यो वात्स्यायनकामतन्त्रविलसत्केलिक्रियाकौशलः।
> व्याचष्टे ऽत्र रसद्वयं कविकुलालङ्कारचूडामणिः
> श्रीलश्रीरविचन्द्र एष पिशुनां मात्सर्यतामुत्सृजन् ॥
> यदि स्यात्परमानन्दे कामानन्दे च वासना।
> तदा संसेव्यतां धीराष्टीकेयं कामदा सदा ॥

Colophon: इत्यमरुशतकटीका समाप्ता ॥

This MS. of the commentary is rather incorrect. [H. T. COLEBROOKE.]

---

[1] The extracts from commentaries given under the following numbers were made before the appearance of this edition, and are here retained for comparison.

4005.

711b. Foll. 27; size 16 in. by 5¼ in.; good, modern Bengālī handwriting; nine lines in a page.

Amaruśatakaṭīkā (*Kāmadā*), the same commentary (without the text), but here (wrongly) ascribed to *Vidyāvinoda Sukṛitin* (*Ravicandra*); and counting 95 verses of the text. A more correct MS.

In the second line of the 2nd introductory verse, where the MS. reads: कुरुते ऽमरुशतटीकां विद्याविनोदः सुकृती श्रीमान् । the two words underlined, giving the author's name, have been subsequently written in (in somewhat paler ink), though perhaps by the same hand. Most likely the MS. was copied from the same original as the preceding one, which omits the author's surname in the 2nd verse, and the scribe filled up the lacuna with a name of his own invention, but unfortunately not according with the metre. Whether this is also the case as regards the colophon is not quite clear. It runs thus: पूर्वग्रामिकुलकलानिधिश्रीविद्याविनोदाचार्यभट्टाचार्यकृतामरुशतकटीका समाप्ता ॥

Then follows an imperfect list of the authorities used by the commentator, for which, as completed, see Simon, p. 24.

[H. T. Colebrooke.]

4006.

711a. Foll. 66; size 16 in. by 5¼ in.; fair, modern Bengālī handwriting (apparently different from that of the preceding MS.); nine lines in a page.

Amaruśatakaṭīkā(-traya), three commentaries on the *Amaruśataka*, written one after the other for each verse, viz.: —

I. An anonymous commentary (on 106 vv. of the text).

It begins: काश्मीरदेशनिवासिनः शतमीमन्तिनीललितगतिविलासवल्गुस्मितापाङ्गावलोकनक्रभङ्ग्यादिभिरपहृतहृदयस्य इन्द्रियैरविचारितविषयविषयान्धकूपनिवेशितस्य अमरुनामधेयधरणीपतेर्ज्ञानोपदेशार्थं परमकारुणिको भगवान् शङ्कराचार्यः कदाचिद् दिग्विजयव्याजेन तत्समितिमुपगतो यथावदुपकल्पितोपचितिरुपविष्टः सभ्यैः शृङ्गाररसवर्णनार्थमभ्यर्थितस्तथा कृतवान् । तत्र कुमारव्रतचारिणः शृङ्गाररसवर्णनमिति तेषामुपहासमसहमानः स्वकृतग्रन्थमयपाथोभिशंसनाय परसंहननप्रवेशविद्ययायनीपतेरस्यैव वपुराविवेश। अनन्तरमपि राजा स्ववदननिर्गततदमलनिगूढार्थमभिशृण्वन्नेव परिवन्दिताशेषकषायाखिलजगद्वन्धविध्वंसनपरायणानां विद्यामधिगत एवाविद्याविस्मृतपरमतत्त्वसंमृतेर्विरराम तदाकर्णनजनितवैराग्येण तत्समितिसेविनो ऽपि परमशान्तिमवापुरिति शान्तरसमत्र व्याख्यास्यामः । ०

It ends: उरुद्वयमिति श्लोकेन सामान्यसृष्टेरनन्तरं विशेषसृष्टौ कन्दर्पमाययोः प्राधान्येनोपयोगित्वात् तदुभयस्मरणं सामान्यसृष्टिः स्वर्गपातालसृष्टिमात्रं विशेषसृष्टिः । तथा च । विश्वसर्गो विसर्ग इति श्रीभागवतम् ॥ १०६ ॥

II. A commentary, the author of which is not mentioned, but which (as Simon points out) seems to be identical with that of *Rāmarudra Nyāyavāgīśa Bhaṭṭācārya*, described in the Notices, vii., p. 135.

It begins: अथ ग्रन्थारम्भे विघ्नविघाताय ग्रन्थकृद्भगवतोस्मरणलक्षणमङ्गलमाचरन् राजानमाशीर्वादेन योजयति ज्याकृष्टेति । ०

It ends: ॥ १०५ ॥ ऊढयौवनात् कामदेवभूपतेरभिषेकसामग्रीत्वेन वर्णयति । उरु द्वयमिति मनोजनृपतेरभिषेचनाय अभिषेकाय मृगदृशो मृगलोचनाया उरुद्वयं कदलस्य काण्डौ मध्यं अतुलं वेदिरस्याः(!) स्तनयुगं लावण्य°कुम्भौ अभिषेके च कदलीकाण्डरोपणवेदिनिर्माणयोग्य इत्यर्थः ॥ इत्यमरुशतकटीका समाप्ता ॥

III. The commentary of *Jnānānanda Kalādhara Ravicandra* (called, however, *Kavicandra* in the MS.); here adapted to a different recension from that followed by the above two MSS.

It begins:

विद्या वितरति मुक्तिं भुक्तिमविद्या तु या(!) भुजिष्यामः ।
चरमाचरमार्थी शक्तिः सारः(सा वः) शिवं दिशतु ॥
तदुभयरसपरिपाटीकामिकां रम्यां(!) ।
अमरुशतकस्य टीकां ज्ञानानन्दः कलाधरः कुरुते ॥

यः श्रीभागवताविभक्तिवलितज्ञानामृतानन्दधुर्यो° श्रील-श्रीकविचन्द्र एष पिशुनामात्सर्यमुत्सार्यतां ॥ °

It is only carried on as far as verse 90 (आयाते दयिते°) of this recension.

[H. T. Colebrooke.]

4007.

2580a. Foll. 29; folio, size $11\frac{3}{4}$ in. by $8\frac{1}{4}$ in.; modern Telugu handwriting; 32–36 lines in a page.

Amarūśataka (or *Amarūkam*, as it is called on the fly-leaf); with a commentary, called *Śṛiṅgāra(rasa)dīpikā*, by *Vemabhūpa*, son of *Komaṭīndra*.

The commentary begins with 11 *ślokas*, which, owing to their being preceded by the first verse of the text, are numbered 2–12:

गणपतिमतिविघ्नं(°विघ्नं) भक्तसंघातविघ्नं
भजत भुजगशेषव्याप्ततेजोविशेषं ।
अहितकलितचंडं तं प्रतापप्रचंडं
सुरगणनुतपादं शोर्षपीयूषपादं ॥ १ ॥[1]

अन्योन्यमेलनवशात्प्रथमं प्रवृद्धं
मध्ये मनाग्व्यवहितं च कुतो न(ऽपि ed.) हेतोः ।
प्राप्तं दशामथ मनोरथबोध(लोभ ed.)योग्यां
पायाच्चिरं रतिमनोभवयोः सुखं नः ॥ २ ॥

आसीच्चतुर्थान्वयचक्रवर्ती
वेमक्षितीशो जन[ल]भ्रगंडः ।
एकादशेति प्रतिभाति शंका
येनावताराः परमस्य पुंसः ॥ ३ ॥ (om. ed.)

राज्यं वेमः सुचिरमकरोत्प्राच्यहेमाद्रिदानो(!)[2]
भूमीदेवैर्भुवमुरुभुजो भुक्तशेषामभुंक्त ।
श्रीशैलाग्रात्प्रभवति पथि प्राप्तपातालगंगा-
सोपानानि प्रथमपदवीमारुरुक्षुश्चकार ॥ ४ ॥

[1] Different in ed. [2] °प्राज्य°दानो ed.

माचक्षोणिपतिर्महेंद्रमहिमा वेमक्षितीशाग्रणी[1]
रामाद्यैः[2] सदृशो बभूव सुगुणैस्तस्य त्रयो नंदनाः ।
कीर्त्या जाग्रति रेड्डिपोतनृपतिः[3] श्रीकोमटींद्रस्ततो
नागक्ष्मापतिरित्युदात्तवपुषो[4] धर्मार्थकामा इति(इव) ॥ ५ ॥

वेमाधिपो माचविभुश्च नंदनौ
श्रीकोमटींद्रस्य गुणैकसंश्रयौ ।
भूलोकमेकोदरजन्मवांछया
भूयो ऽवतीर्णाविव रामलक्ष्मणौ ॥ ६ ॥

स वेमभूपः सकलासु विद्या-
स्वतिप्रगल्भो जगलभ्रगंडः ।
कदाचिदास्थानगतः कवीनां
काव्यामृतास्वादपरः प्रसंगात्[5] ॥ ७ ॥

अमरुकविना[6] रचितां शृंगाररसात्मिकां शतश्लोकीं ।
श्रुत्वा विकसितचेतास्तदभिप्रायं प्रकाशतां नेतुं ॥ ८ ॥

मूलश्लोकान् समाहृत्य प्रक्षिप्तान् परिहृत्य च ।
विधत्ते विदुषामिष्टां टीकां शृंगारकात्मिकां[7] ॥ ९ ॥

अवतारो ऽर्थसंबंधो[8] ऽभिप्रायो भावलक्षणं ।
नायुक्तास्तदवस्थाश्च[9] नायकश्च ततो रसः ॥ १० ॥

अंगानि कैशिकीवृत्ता(r. वृत्ते)रलंकारस्ततः क्रमात् ।
इत्येतानि प्रवक्ष्यंते यथासंभवमंजसा ॥ ११ ॥

अत्रादौ कविस्तावदविघ्नपरिसमाप्त्यर्थमिष्टदेवतास्मरणद्वारेणाशिषं प्रयुंक्ते ।

ज्याकृष्टिबद्धकटकामुखपाणिपृष्ठ-
प्रेंखन्नखांशुचयसंवलितो मृडान्याः ।
त्वां यातु मंजरितपल्लवकर्णपूर-
लोभभ्रमद्भ्रमरविभ्रमभृत्कटाक्षः ॥ १ ॥

मृडान्याः दुर्गायाः कटाक्षो ऽपांगदर्शनं त्वां पात्विति क्रियासंबंधः । कीदृशः कटाक्षः । ज्या° संवलितः । ज्याकृष्टये बद्धः कटकामुखपाणिः कटकामुखो नाम धनुराकर्षणहस्तविशेषः । तर्जनीमध्यमामध्ये प्रेंखांगुष्ठे[10] न विद्यते यस्मिन्ननामिकायोगात् स हस्त[:] कटकामुखः तस्य पृष्ठे पश्चाद्भागे प्रेंखंतश्चलंतः नखानामंशवः तेषां चयः समूहस्तेन संवलितः मिश्रः । °

[1] °ग्रजो ed. [2] हेमाद्रेः ed. [3] रेड्डिपोत° ed.
[4] °त्युपात्तवपुषो ed. [5] °स्वादनतत्परो ऽभूत् ed.
[6] अमरुककविना ed. [7] °दीपिकां ed. [8] ऽथ संबंधो ed.
[9] नायिका तदवस्थाश्च. [10] पुंखांगुष्ठे ed.

This MS. has 100 verses, the order of which varies somewhat from the printed texts: thus Hæb. 32 being inserted here between vv. 3 and 4; and Hæb. 80 between 4 and 5; whilst some differ entirely. The last 10 begin as follows: 91. अदृष्टप्रसरात्प्रियस्य पदवीमुद्वीक्ष्य° (Hæb. 74); 92. देशैरन्तरिता शतैश्च सरितामुर्वीभृतां° (Hæb. 93); 93. खिन्नं केन मुखं दिवाकरकरैः°; 94. कठिनहृदये मुंच भ्रांति° (H. 47); 95. भ्रूभेदो गुणितत्परं नयनयोर° (H. 92); 96. चरणपतनं साम्नालापा मनोहरचाटवः°; 97. कांते तल्पमुपागते°; 98. निःश्वासा वदनं दहंति हृदयं निर्मूलमुन्मूल्यते°; 99. नांतःप्रवेशमरुणद्विमुखी न चासीत्°;

प्रियकृतपटस्तेयक्रीडाविलोभन(*r.* विलंबन)विह्वला
किमपि करुणालापा तन्वीमुदीक्ष्य ससंभ्रमं ।
अपि विगलिते स्कंधावारे गते सुरताहवे
त्रिभुवनमहाधन्वी स्थाने न्यवर्तत(व्य° ed.) मन्मथः ॥१००॥

The commentary ends without colophon: तत्र पटस्तेयक्रीडासंभोगावसाने कृते निवेदितव्यागते सुरताहव इत्युक्तत्वात् । सुरतस्य आहवत्वनिरूपः ॥

The fly-leaf has the following title: "*Amarūkam*, a rhetorical book, composed by *Śaṅkarācārya* after he had transmigrated himself into the body of the king of Amarooga." Cf. Burnell, Tanjore MSS., 163*b*, where the commentator is called *Vimabhūpāla;* and Taylor, Cat. Rais., pp. 86, 89, where he is called *Diva Bhūpalan,* and *Deva Bhupāla.* This commentary was printed at Madras in 1871.

[MACKENZIE COLLECTION.]

4008.

175b. Foll. 18; size 12 in. by 4½ in.; good Devanāgarī writing of 1798 A.D.; 5–10 lines in a page.

Caurapañcāśikā, a series of 50 erotic verses, generally ascribed to the Kaśmīr poet *Bilhaṇa;* with a commentary, by *Gaṇapati,* son of *Rāmopādhyāya.*

Text and commentary were published, by P. v. Bohlen—in his edition of *Bhartṛihari* (Berlin, 1833)—from a transcript made (by Lassen) from this MS. An edition of the Kaśmīr recension (discovered by Bühler) has been published by Dr. W. Solf (1886).

This commentator assigns the poem to a poet *Caura.* On the (doubtless fictitious) circumstances which are said to have occasioned the composition of these verses, see Colebrooke, M. E., ii., p. 95 (2nd ed., p. 86); Bohlen's Introd., p. xxvi.; Aufrecht, Cat. Bodl., no. 245; Bühler, Det. Rep., p. 48; *Vikramāṅkacarita,* Introd., p. 6; and this Cat., no. 4011.

The commentary begins:

विघ्नेश्वरं नमस्कृत्य रामोपाध्यायनंदनः ।
गणपतिस्तनुते(गणपस्त° Bo) टीकां खंडकाव्यस्य वै स्फुटां ॥

Colophon of text: इति श्रीचौरमहाकविना रचिता श्लोकपंचाशिका समाप्ता ॥ [H. T. COLEBROOKE.]

4009.

1577E. Foll. 23; size 9 in. by 4¼ in.; modern Devanāgarī writing; 7–11 lines in a page.

Caurapañcāśikā, with *Gaṇapati's* commentary. [B. H. HODGSON.]

4010.

3240. Foll. 4; size 14½ in. by 6 in.; modern Bengālī handwriting; 8 or 9 lines in a page.

Caurapañcāśikā, without commentary.

This version of the text differs considerably from that adopted by *Gaṇapati,* both in the general arrangement and in the readings of particular verses. As far as the arrangement goes, *Gaṇapati's* verses will be found in the following order in this text: 1–6, 10–12, 7–9, 13, 14, 16, 15, 17, 19, 18, 20–31, 34, 32, 33, 35–50. [?]

4011.

1184 a. Foll. 55; size 13¼ in. by 5 in.; excellent Bengālī handwriting of 1806 A.D.; eight lines in a page.

Caurapañcāśikā, in a somewhat different recension; with a commentary, called *Kāvyasaṃdīpa* (*kālikāpakshavyākhyāna*), composed, in 1798 A.D., by *Rāma Tarkavāgīśa Bhaṭṭācārya,* son of *Nandarāma,* and grandson of *Janārdana,* a Brāhman of the neighbourhood of (the tīrtha) Siddheśvarī. [A.]

According to the commentator's view, as set forth in the introduction and epilogue, the verses were uttered, as an invocation to the goddess *Kālī,* by prince *Sundara,* son of *Guṇasāgara* (of Caurapallī in Rāḍhā), when standing on his trial before king *Vīrasiṃha,* and awaiting his sentence of death, for having entered into a clandestine union with the king's daughter *Vidyā;* whereupon the king is inclined by the goddess to mercy, and gives the prince his daughter in marriage. Cf. above, no. 4008.

Some of the original stanzas being quoted in *Bhāratacandra's* Bengālī poem *Vidyāsundara,* this fact is supposed to have given rise to the ascription of the 50 stanzas to a poet *Sundara.* Cf. Rāj. Mitra, Notices, i., p. 250.

The commentary begins (with the figures supplied):

विद्याविद्यातमिश्रप्रतिहतचितदृक्तारका ताररूपा
  तारासाराहिहारा हरिहरविधिसज्ञानधारानगम्या ।
श्यामा काम्या सुरम्यासुरसुरसकलानन्दकन्दा सुनन्दा
  साद्या काद्याभिवाद्या वरददरहरा सा तु पायाच्चिरं नः ॥ १ ॥
कौमारोपमभूरिभूसुरवरा कौमारहट्टस्थली
  भव्या भव्यकवीन्द्रकाव्यलहरीहृल्लासपूर्णाङ्करी ।
सल्लासमवावरी(?) दरदरा यत्रास्ति सिद्धेश्वरी[1]
  तत्र श्रीलजनार्दनो द्विजवरो ऽप्यासीच्च तस्यात्मजः ॥ २ ॥

[1] B omits this *pāda.*

श्रीलश्रीनन्दरामः प्रथितपृथुयशाः काञ्जिवंशाब्जहंसस्[1]
  तत्पुत्रो रामनामा रचयति रुचिरं सौन्दरश्लोकतत्त्वं ।
सन्तः संतोषयन्तो निदधति नितरां शोधयन्तो हि नव्यं
  श्रीमच्छिष्यप्रमोदं विपठिपुसुपमं काव्यसंदीपसंज्ञं ॥ ३ ॥
ख्यातश्रीगुणसागराख्यनृपतेः पुत्रप्रतिष्ठो[2] ऽभवन्
  नाम्ना श्रीयुतसुन्दरो नरवरो वीर्यातिधैर्यान्वितः ।
श्रीकालीपदपूजकः क्षितितले ख्यातः क्षमापालकः
  कान्त्या कामजितो जितारिनिकरो विद्यापतिः श्रीपतिः ॥ ४ ॥
गाम्भीर्यस्थैर्यधैर्यं चटुतरचरितं रूपलावण्यविद्या
  विद्याया वेददास्यं त्वभिनववयसो [ऽ]दूरवस्था विदग्ध्यं(!) ।
श्रुत्वा सद्वक्त्रवक्त्रादिति(संवक्त्॰ B) नृपतिसुतः सुस्थ एवाप्यसुस्थो
  मुग्धो [ऽ]मुग्धो [ऽ]प्यजग्धः शरशयितसुहृच्चौर्यचिन्तापरो
[ऽभूत् ॥ ५ ॥
विद्यानवद्या नृपवीरसिंहकन्या वदान्या बुधमान्यधन्या ।
सा संहृता भूपजसुन्दरेण चौरेण गेहे पितुरप्यनूढा ॥ ६ ॥
विद्यागर्भे प्रभूते रहसि सखिजनो लज्जया दष्टजिह्वो
  धिक् धिक् त्वां हीति चित्रं किमिति हिमवलो(?॰तो) कुम्भमा-
इत्याभाष्यानुपूर्वं तव दुहितुरिदं श्रावयामास भूपं [लम्ब्य कण्ठे ।
  श्रुत्वा खर्वातिगर्वः[3] स तु भटमदिशच्चौरमानेतुमार्त्तः ॥ ७ ॥
दूतैरानीतमाशु क्षितिपतिसविधे सुन्दरं सुन्दराङ्गं
  पश्यन् भूपः सकोपस्त्वरुणितनयनो ऽपत्रपानम्रवक्त्रः ।
दूतान् प्राहेति सो ऽयं विलुलितवदनो बध्यतां छिद्यतां रे
  श्रुत्वैवं राजपुत्रः पिहितपदगिरा प्रास्तवीत्स्वेष्टदेवीं ॥ ८ ॥

यद्यप्यखिलशास्त्रसंकुलपारावारसमुत्थिततत्त्वपीयूषनिपीत-मण्डितमण्डलकृतकाव्यतत्त्वमस्ति तथाप्यभिनवमिति मत्वा दयावन्तः सन्तः संशोधयन्तो गृह्णन्तीत्यभिगम्य मया व्याख्यायते ॥ अद्यापीति ॥ अपीति स्मरणे । तत् किं । श्रीमत्कालीपदपूजकः सो ऽहं । मम कुतो भयं मैव मामवतीत्याहोपुरुषिकां कृत्वा राजकुमारः कृतान्ततुल्यदुर्दान्तराजकिंकरसंकुलानीतो ऽपि निरातङ्काशङ्कः श्लिष्टवचसा राजानं तुदन् परदेवतां चिन्तयन् स्तवीति अद्यापीत्यादिपञ्चाशच्छ्लोकेन । तस्यायमाद्यश्लोकः । ॰

The text here commented upon offers differences in reading as well as in arrangement from the preceding two versions, coinciding sometimes with the one and sometimes with

[1] ॰ वंशाहजहंसस् B; ? read काञ्चि॰.

[2] ख्यातः श्री॰ B; पुत्रः प्रतिष्ठो A, B.

[3] खर्वातिखर्वः B.

the other. Three of the verses in this recension (vv. 30, 39, 41) are quite different from the corresponding verses (vv. 30, 40, 43) of the other versions, and v. 48 may be considered as a set-off for v. 6 of the other versions not found in this. It ends:

पञ्चाशत्संख्यकैः पद्यैश्चौरराजकृतैश्च सा ।
तुष्टा त्रिभुवनेशानी राज्ञो जिह्वां समाविशत् ॥
दीनानुकम्पिनी दुर्गा दुर्गसागरतारिणी ।
भक्तानुकम्पिनी माता उवाच वचनं सती ॥
राजजिह्वां समास्थाय वाणीरूपाभवत्स्वयं ।
उवाच नृपतिर्भूयो विद्यापतिरयं त्वयि ॥
तच्छ्रुत्वा सुन्दरो राजा बाहुमुत्तोल्य चाम्बरे ।
धूलिगुण्ठितसर्वाङ्गो गलत्केशो महामनाः ॥
राजन् धर्मस्वरूपो ऽसि सत्यवादी जितेन्द्रियः ।
उक्तेनानेन वाक्येन धर्मभाग्भव भूमिप ॥
पुरा(पुना) राजा चौरवाक्यं श्रुत्वा किं किं हि भण्यतां[1] ।
ततश्चौरश्च[2] विद्यायाः पतिर्भूपतिरित्यपि ॥
यदुक्तं॥ उदयति यदि भानुः पश्चिमे दिग्विभागे
प्रचलति यदि मेरुः शीततां याति वह्निः ।
विकसति यदि पद्मं पर्वताग्रे वने वा[3]
न चलति खलु वाक्यं सज्जनानां कदाचित् ॥
ज्ञात्वा चौरस्य वाक्यं विकसितवदनो ऽभून्नदासी नरेन्द्रो
नानाविद्यातिदृष्टिः सदसि स रिपुजिच्चौरमङ्के निधाय ।
उक्तः कस्त्वं नृपेण प्रकथय मतिमन् कस्य पुत्रो ऽसि वत्स
को वा देशः कुलं च मम पुरगमनं क्षम्यतां ताडनं यत्[4] ॥
श्रुत्वा चौरः कथयति ॥
गुणसागरस्य पुत्रो ऽहं राज्ञो राजन् कृपानिधे ।
देशश्च चौरपल्ली मे[5] राढायां पूजितो(°ते B) नृपैः ॥
देवतागुरुविप्राणां प्रसादात्ते ऽगमं पुरं ।
तव प्रसादान्मुक्तो ऽहं बन्धनाद्धो महानृप ॥
राजा प्रज्ञाय सर्वं शुभदिनमकरोच्चौरराजाय विद्यां
कन्यां पद्मायताक्षीं शशधरवदनां संप्रदाय प्रभुः सः ।
हस्ते राजा च चौरो जलजनिनयनाभूद्धि[6] विद्या सुमध्या
सर्वं कालीप्रसादान्निजपुरगमनं चौरराजस्य तस्याः ॥

[1] हिरण्यतां B. [2] चौराच्च B.
[3] विकसित(°तं) यदि पद्मं पर्वतानां शिखाग्रे B.
[4] ताडयनयत् B. [5] चौरपल्लीये B. [6] भूक्षि B; °नां भूद्धि A.

इति श्रीचौरसुन्दरकृतपञ्चाशच्छ्लोकस्य कालिकापक्षव्याख्यानं संपूर्णं ॥

भव्ये सभ्ये प्रपञ्चे स्मरहरमहिलास्तोत्रपद्ये सुकाव्ये
सौन्दर्ये धैर्यवर्या यदि यदसदृशं प्रोक्तमत्र प्रमादात् ।
क्षन्त्वा तत्क्षान्तिमद्भिर्धरणिधरधरैर्नैतरादप्यचिन्नैर्[1]
बुध्या[2] संशोधनीयं ननु खलु महसा प्राञ्जलिप्रार्थनीयं ॥
अनन्तनेत्रासुजराजपूर्णे शके स्मराहे सितपक्ष ऊर्जे ।
निधाय चित्तं द्विजरामनामा चकार सौन्दर्यसुकाव्यतत्त्वं ॥

तस्यार्थः । ° श्रीरामनामा द्विजः सौन्दर्यसुकाव्यतत्त्वं सुन्दररचितसुकाव्यस्य तत्त्वं याथार्थ्यं चकार ° । अनन्तं गगणं शून्यमिति यावत् । नेत्रं द्वयं । असुजं सप्त । राजा एकः । एतैन पूर्णो यः स तथा तस्मिन् । स्मराहे त्रयोदश्यां ऊर्जे सितपक्षे । तत्र प्रमाणं । पक्षः सहाये मासार्धे पार्श्वे साध्यकिरीटयोः । वले पतत्रे केशादेः परतो निकरस्तके इति भूरिप्रयोगः । कार्त्तिकस्य शुक्लपक्षे । ऊर्जस्यायं ऊर्जे इति पक्षविशेषणं । [१७२० B] ॥ श्रीकालीकल्पवल्ली° ॥ समाप्तश्चायं ग्रन्थः ११२९ ॥ इति श्रीरामतर्कवागीशभट्टाचार्यविरचिता चौरपञ्चाशतटीका समाप्ता ॥

शके कीदृशि । अनन्तने [H. T. Colebrooke.]

4012.

2881. Foll. 30; folio, size 11⅜ in. by 8¼ in.; modern Bengālī handwriting; 24–27 lines in a page.

Caurapañcāśikā, with the same commentary. [B.] [Dr. Leyden.]

4013.

2118a. Foll. 22 (and an additional leaf between 9 and 10); size 8½ in. by 3⅛ in.; good, small Devanāgarī writing of 1681 A.D.; seven lines in a page.

Bhāminīvilāsa, 'the dalliance of a fair woman,' a series of verses in 4 cantos (*vilāsa*), by *Jagannātha Paṇḍitarāja*, of the *Akhilāndhra-Veṅgināṭikula*.

[1] Marg. note: धरो धारणधैर्ययोरिति व्याडिः । A.
[2] बुद्धा B.

I., 101 vv.; II., 101 vv.; III., 19 vv.; IV., 31 vv. The inserted leaf contains I., 92–101; II., 1–5, omitted on fol. 9*b*.

Variously printed in India. Also the text, with a French translation, by A. Bergaigne (Paris 1872); and, with an English translation, by *Sheshādri Iyar* (Bombay 1894).

Cf. Aufrecht, Cat. Bodl., no. 236; Cat. Catt., sub *Jagannātha*.

Dated: संवत् १७३८ वर्षे आश्विनकृष्ण ५ तिथौ लिखितमिदं पंचनदान्वयदामोदरभट्टात्मजहरिशंकरेण ॥

[GAIKAWAR.]

4014.

1811. Foll. 14; size $12\frac{1}{4}$ in. by 4 in.; clear Devanāgarī writing of 1770 A.D.; 11–13 lines in a page.

Bhāminīvilāsa.

This MS. begins:

माधुर्यपरमसीमा सारस्वतजलधिसंभूता ।
पिनतानन्यसुखदां वसुधायां मम सुधा कविता ॥ १ ॥
दिगंते ०

I., 128 vv.; II., 181 vv.; III., 19 vv.; IV., 32 vv.

Colophon: इति श्रीमदखिलांध्रवेंगिनारिकुलावतंसपंडितरजजगन्नाथनिर्मिते भामिनीविलासे शांतश्चतुर्थो विलासः समाप्तः ॥

[DR. JOHN TAYLOR.]

4015.

2883 a. Foll. 18; size $9\frac{1}{2}$ in. by 5 in.; European paper; Telugu character; fifteen lines in a page.

Bhāminīvilāsa.

I., 102 vv.; II., 184 vv.; III., 19 vv.; IV., 46 vv.

[MACKENZIE COLLECTION.]

4016.

1396. Foll. 163 (the first 12 of which are wanting); size $13\frac{1}{2}$ in. by 5 in.; fair, modern Devanāgarī writing; 8–14 lines in a page.

Jagannātha's Bhāminīvilāsa; with a commentary, called *Vilāsapradīpa* (of four *prakāśas*), composed, in 1802 A.D., by *Maṇirāma-śarman*, son of *Rāmacandra*, grandson of *Jayarāma-sūri*, great-grandson of *Bhaṭṭa Gaṅgārāma*, and elder brother of *Hari*.

Text and commentary begin with I., v. 22 (अपनीतपरिमलांतरकथे ०).

I., *prāstāvikavilāsa*, 126 vv.; II., *śriṅgāravarṇanavilāsa*, 182 vv.; III., *karuṇāvilāsa*, 19 vv.; IV., *śāntavilāsa*, 46 vv.

For cantos I. and II. of the text with the same commentary, see Aufrecht, Cat. Bodl., no. 236. The reference to the same commentator's(?) *Muktāvalīprakāśa* in the comment on I. 35 is as follows: दर्शिता चेयं रीतिर्विघ्नविघातायेत्येतद्व्याख्यानावसरे मुक्तावलीप्रकाशे ।

The commentary concludes with the following verses (the 1st of which also occurs, with some variations, at the end of canto I.):

तातः श्रीरामचन्द्रः सकलबुधवरश्रेणिसंगीतकीर्तिर्
माता ऽऽनन्दीति याता व्यवहृतिमनुजो यस्य सुज्ञो हरिः सः ।
तेन प्रोद्दर्शिते ऽस्मिन्गुणिमणिमणिरामाभिधेन प्रकाशः
पूर्णो लासप्रदीपे सुखयतु विबुधानेष तुर्यश्च धुर्यः ॥ १ ॥
सद्वर्षे ऽष्टशराष्टचन्द्रकलिते चैत्रे पवित्रे पुनर्
मासे चाथ वलक्षपक्षललिते सौम्ये दशम्यामयं ।
पूर्णः प्रादुरभूद्गिरीन्द्रतनयावक्षोजनिर्यत्सुधा-
स्वादप्रोद्भवदच्छबुद्धिरचितो लासप्रदीपाभिधः ॥ २ ॥
क्वाहं मन्दमतिः क्व चार्थगहनाः सत्सूक्तयो ऽस्याखिलाः
श्रीमत्पण्डितराजराजिमुकुटालंकारचूडामणेः ।
एवं सत्यपि यन्ममार्थरचनाचातुर्यमत्राद्भुतं
तज्जाने जननि त्वदीयकरुणावीरुत्फलं पेशलम् ॥ ३ ॥ ० ४ ॥
यदिह किमपि मे स्याच्चापलं भाषितेषु
प्रविदितरसशास्त्रास्तत्क्षमध्वं सुधीन्द्राः ।
अपटुबटुकृतानां चेष्टितानां प्रकाशो
न भवति किमु लोके यद्गुरूणां क्षमार्हः ॥ ५ ॥

A leaf is wanting at the end containing the last three syllables of the next verse (and any more verses there may have been) as well as the colophon, which in the other cantos runs thus: इति श्रीमत्पदवाक्यप्रमाणपारावारपारीणधुरीणकविताकान्तार-कण्ठीरवतारोपाह्वभट्टगङ्गारामशर्माङ्गजजयरामशर्मसूरिसूनुराम-चन्द्रविबुध(or शर्म)सुतविद्वन्मणिरामशर्मरचितायां भामिनीवि-लासव्याख्यायां विलासप्रदीपाख्यायां° प्रकाशः समाप्तः ॥

[H. T. Colebrooke.]

4017.

2425. Foll. 70; size 9 in. by 4 in.; fair, modern Devanāgarī writing; 8 or 9 lines in a page.

Āryāsaptaśatī, a collection of miscellaneous poetry, by *Govardhanācārya*.

See Colebrooke, Misc. Ess., ii., 74; Wilson, Pref. to 1st ed. of Sansk. Dict., p. xxxi. It has been repeatedly published in India.

Between foll. 43 and 44 there is a leaf from an astronomical work, called *Dyucārodaya*, by *Śrīpa* (*Śrīpati* or *Śrīla*) *Bhaṭṭa Tulasi*. It contains the last two verses of the *madhyamādhikāra*, and vv. 1–11 of the *spṛishṭādhikāra*; the latter beginning: गजाद्र्यो१८कें मृदुतुंगमुक्तं°

[Gaikawar.]

4018.

959. Foll. 256; size $10\frac{1}{2}$ in. by $4\frac{1}{4}$ in.; clear, modern Devanāgarī writing; 6–11 lines in a page.

Āryāsaptaśatī, with a commentary, called *Vyaṅgyārthadīpana*, composed, in Saṃvat 1702 (A.D. 1645), by *Ananta Paṇḍita*—son of *Timājī* (*Tryambaka*) *Paṇḍita*, grandson of *Bālo Paṇḍita*, and great-grandson of *Nīlakaṇṭha Paṇḍita*—a native of Puṇyastambha on the banks of the Godāvarī; but residing, at the time, at Benares.

The commentary begins: सर्वे साधुजनाः सदायत-हृदा सत्संप्रदायादलं°

Text and commentary were published at Benares in 1867; and in the *Kāvyamālā*, i. (Bombay 1886).

[H. T. Colebrooke.]

4019.

2220. Foll. 149; size $8\frac{1}{4}$ in. by 3 in.; legibly written in Devanāgarī, in 1685 A.D.; ten lines in a page.

Rasikacandrikā, a commentary on *Govardhana's Āryāsaptaśatī*, by *Gokulacandra*, eldest son of *Bālakṛishṇa Bhaṭṭa*, and grandson of *Mahādeva Bhaṭṭa*.

It begins:

कलयाम्यनेकदंतं विदंतमंतःस्फुटैकदंतमपि ।
विभुजं चतुर्भुजं यं जगंति गायंति मोदकैकभुजं ॥ १ ॥

श्रीमत्पितृचरणानामिदं पद्यं ॥

पीत्वा कर्णपुटेन यत्कलरवानाभीरवामभ्रुवः
कांतोपांतनितांतनिर्गमधिया प्रौढा नवोढायिताः ।
मुग्धानामपि सांप्रतं वितनुते दूतीव दूतिं(?दूत्यं) मुदा
श्रेयःसंततिमातनोतु मुरली सेयं मुरारेर्मुहुः ॥ २ ॥

सामान्यसुरतकथनं रसिकमनःप्रीतये भवति ।
राधाकृष्णविलसितं कविवरकथितं पुनः किमु नः ॥ ३ ॥

सामान्ययोः कयोरपि यूनोः सुरतकथनं । अथवा सामान्येन केनचित्कविना यत्सुरतकथनं रसिकानां मनःप्रीतये भवत्येव । इदं काव्यं तु शृंगाररसात्मकं । यत्र यत्रासाधारणः शृंगारस्तत्र तत्र राधाकृष्णात्मक एवेति राधाकृष्णविलसितमिदं कविवरो गोवर्धनाचार्यः यतः शृंगारोत्तरसत्प्रमेयरचनैराचार्यगोवर्धनस्पर्धी कोऽपि न विश्रुत इति जयदेवोक्तः(°क्तं)। तेन कथितं पुनः किमुतेत्यर्थः। सकलशृंगाररसानुभवैकवेदिनो गोवर्धनाचार्यस्यैमामार्या-सप्तशतीं कथमहं तैलंगत्वादेकवनितारसैकदेशवेदी व्याख्यास्या-मीति चिंतयाप्यलं। क्वचिन्नीलद्युतिदेवताप्रसादेन क्वचिद्गुरूपदेशेन क्वचित्पितृचरणकृपया क्वचिन्नानाविधकाव्यावलोकनानुसारेण क्वचिल्लौकिकचातुर्येण क्वचित् शृंगाररसानुभवेनापि वक्तुं शक्यत एव श्रीमदात्रेयवंशावतंसश्रीमहादेवभट्टात्मजसमस्तविद्यानिधान-श्रीबालकृष्णभट्टज्येष्ठपुत्रेण कविकेसरीतिप्राप्तपदवीकेन ॥

शृंगाररससारज्ञगोवर्धनकृतेरियं ।
कृता गोकुलचंद्रेण टीका रसिकचंद्रिका ॥ १ ॥

अबुधा बहुधा विदूषणं गणयंतु प्रसभं न मे भयं ।
सुधियः शुचिभावभाविताः कविताः शोभयितार एव [यत् ॥ २ ॥
समयं गमयंति चक्रवाका
हृदि राकारजनीशमाक्षिपंतः ।
कुमुदानि मुदा स्तुवंति यत्नं
न हि कांते ऽपि समस्तपक्षपातः ॥ ३ ॥
कवितावनितासमानतामिह तात्पर्यविदो वदंति न ।
वनिता युवचित्तहारिणी कविता सर्वमनोविनोदिनी॥४॥

मदनमथनस्यापि चंद्रशेखरस्य शृंगारेण कामाधीनत्वात् प्रथमं तावत्पार्वतीपाणिग्रहणरूपं मंगलमारभते । पाणिग्रह इति ॥

It ends:

नैव व्याकृतिरुत्तमा न बहुशः कोपो न वालं कृपा
रुद्रस्येव ममार्धचंद्ररुचिराभिख्यातिविख्यातिनः ।
आर्येयं स्फुरिता नितांतसरसा प्राग्जन्मसंस्कारतो
व्याख्याता जगतां तनोतु नितरामंतःसतां मंगलं ॥ १ ॥

इति श्रीमदात्रेयवंशावतंसश्रीबालकृष्णभट्टतनूजगोकुलचंद्रविरचिता रसिकचंद्रिकाभिधाना गोवर्धनसप्तशतीटीका समाप्ता॥ संवत् १७४२ वर्षे पौषमासे कृष्णपक्षे १ गुरौ लिखितमिदं पुस्तकम् ॥

[Gaikawar.]

4020.

907. Foll. 91; size $15\frac{1}{4}$ in. by $5\frac{1}{4}$ in.; fair, modern Bengālī handwriting; nine lines in a page.

Satpadyaratnākara, a collection of miscellaneous verses, by *Govindadāsa.*

It begins (with the numbers added):

प्रणम्य गोविन्दपदारविन्दं गोविन्ददासो विदुषां नियोगात् ।
नानाकवीनामनवद्यपद्यैः सत्पद्यरत्नाकरमातनोति ॥ १ ॥
यं सांख्याः प्रकृतिं जगुर्यमपरे पातञ्जलाः पूरुषं
काणादाश्च यमीशमाक्षचरणा यं कर्म मीमांसकाः ।
यं ब्रह्माद्वयमेकमागमविदः शैवाः शिवं वैष्णवा
यं कृष्णं भगवन्तमत्र विमला(निगमा)स्तस्मै परस्मै नमः॥२॥
यस्यालीयत गन्धसीम्नि जलधिः पृष्ठे जगन्मण्डलं
दंष्ट्रायां धरणी नखे दितिसुताधीशः पदे रोदसी ।
क्रोधे क्षत्रगणः शरे दशमुखः पाणौ प्रलम्बासुरो
ध्याने विश्वमभावधार्मिककुलं(?) कस्मैचिदस्मै नमः ॥ ३ ॥
वेदानुद्धरते जगन्ति वहते ० ॥ ४ ॥
पायाद्विश्रममन्दमन्दरगिरिप्रक्षुभ्यदुग्धोदधि ० ॥ ५ ॥
यस्य श्रीः परिचारिका चरणयोः ० ॥ ६ ॥
सेयं द्यौस्तदिदं शशाङ्कदिनकृच्चिह्नं ० ॥ ७ ॥

अथ मत्स्यावतारस्य ।

पातु त्रीणि जगन्ति पार्श्वकषणप्रक्षुभ्यदिङ्मण्डलो
नैकाब्धिस्तिमितोदरः स भगवान् क्रीडाझषः केशवः ।
त्वङ्गत्त्रिष्टुररोमराजिखचितब्रह्माण्डभाण्डावधेर्
यस्मात्कालकुतूहलेन कथमप्यङ्गेषु जीर्णायितं ॥

अथ कूर्मावतारस्य । ० अथ वराहावतारस्य । ० etc., अथ श्रीरामस्य । ० अथ विश्वामित्रेणानीतं रामं दृष्ट्वा जनकः ।

योग्यो ऽयं दुहितुर्वरः किल कुले वैवस्वतीये महान्
श्लाघ्यः साधुसमादरो यदि भवेद्रामो धनुर्भञ्जकः ।
पूर्वं भग्नमहोद्यमाः कति कति क्षोणीभुजो लज्जिता
नो जाने किमु दुःखदः किमथवा हर्षाय रामागमः ॥ ०

Fol. 3*b*: आरज्जि नारज्जि किमेतदेवं ० ॥ प्रतिप्रतीकं जनकात्मजाया ० ॥ अदत्त साम तु चकोरनेत्रा ० ॥ पद्यत्रयं कविजगदीशस्य ॥ The same poet is referred to on fol. 5*b*; but no other name has been met with on foll. 1–40.

It ends:

धेनुः सूते ऽपत्यमेकं लोकस्योपकृतौ स्थितौ ।
शूकरी बह्वपत्यानि तानि दुःखाय केवलं ॥
भावं सितानां रसपूरितानां
वहन्ति नित्यं जगतीह गावः ।
रसं न जानन्ति तथापि तासां
चित्रं चरित्रं किमिदं विधातुः ॥

इति श्रीगोविन्ददासविरचितः सत्पद्यरत्नाकरः समाप्तः ॥

See Rāj. Mitra, Notices, iii., p. 147 (ending differently).

[H. T. Colebrooke.]

4021.

2458b. Foll. 36; size $9\frac{3}{4}$ in. by $4\frac{1}{2}$ in.; good Devanāgarī writing of ab. 1600 A.D.; 9–11 lines in a page; fol. 21*a* left blank; foll. 12 and 18 somewhat damaged and pasted over with transparent paper.

Sārasaṃgraha, a collection of descriptive poetry, compiled by *Śambhudāsa Paṇḍita.*

It begins (cf. *Mālatīm.*, v. 1; *Amaruś.* 2):

सानंदं नंदिहस्ताहतमुरजरवाहूतकौमारबर्हि-
त्रासान्नासाग्ररंध्रं विशति फणिपतौ भोगसंकोचभाजि ।
गंडोड्डीनालिमालामुखरितककुभस्तांडवे शूलपाणेर्
वैनायक्यश्चिरं वो वदनविधुतयः पांतु चीत्कारवंत्यः॥१॥

क्षिप्तो हस्तावलग्नः प्रसभमभिहतो व्याददानोंऽशुकांतं
गृह्णन्केशेष्वपास्तश्चरणनिपतितो नेक्षितः संभ्रमेण ।
आलिंगन्यो ऽवधूतस्त्रिपुरयुवतिभिः साश्रुनेत्रोत्पलाभिः
कामीवार्धापराधः(?) स दहतु दुरितं शांभवो वः
[शराग्निः ॥ २ ॥

तपस्वी कां गतो ऽवस्थामिति स्मेराननोत्सुकौ ।
गिरिजायाः कुचौ वंदे भवभूतिसिताननौ ॥ ३ ॥

उत्तिष्ठंत्या रतांते भरमुरगपतौ पाणिनैकेन कृत्वा
धृत्वा चान्येन वासो विलुलितकबराभारमंसे वहंत्या[:]।
भूयस्तत्कालकांतिद्विगुणितसुरतप्रीतिना शौरिणा वः
शय्यामालिंग्य नीतं वपुरलसलसद्बाहु लक्ष्म्याः पुनातु॥४॥

इति मंगलाचरणं ॥ अथ नायिकावर्णनं ॥

अनुच्छिष्टो देवैरपरिदलितो राहुदशनैः
कलंकेनास्पृष्टो न खलु परिभूतो दिनकृता ।
कुहूभिर्नो लुप्तो न च युवतिवक्त्रेण विजितः
कलानाथः सो ऽयं कनकलतिकायामुदयते ॥ ५ ॥

किमिंदुः किं पद्मं किमु मुकुरबिंबं किमु मुखं
किमब्जे किं मीनौ किमु मदनबाणौ किमु दृशौ ।
खगौ वा गुच्छौ वा कनककलशौ वा किमु कुचौ
तडिद्वा तारा वा कनकलतिका वा किमबला ॥ ६ ॥

इति नायिकावर्णनं ॥ अथ हारवर्णनं ॥ ०

ग्रामं गुणिगणसहितं काश्यप्याः पश्चिमे तटे प्रथितं ।
परमानपुरे नाम्ना तस्मिन्वासी विप्रस्ते(?°स्तस्थे) च॥१॥

उदिच्येषु(औदी°) च श्रेष्ठो हरि(वल्लभाया)दासत्वेन
[प्रथितोऽसौ ।
तस्य [च] सुतस्य सुतेन लिखितोऽयं सारसंग्रहः शुद्धः॥२॥

चैत्रे मासे सिते पक्षे दशम्यां भौमवासरे ।
वर्षे च शवषष्टाख्ये लिखितो ऽयं द्विजेन तु ॥ ३ ॥

Iti romāvalīvarṇanam jṛimbhā veṇī, fol. 2*b*; *vayaḥsandhiḥ*, fol. 3; *kaver uktiḥ*, fol. 5*b*; *nāyikām prati nāyakavākyam*, fol. 7; (*viparīta*) *suratavarṇanam*, fol. 7*b*; *abhisārikāv.*, fol. 8*b*; *nāyakacintanam, nāyakavākyaṃ sakhāyam prati, nāyakam prati mitravākyam*, fol. 9*b*; *nāyikāvākyaṃ nāyakam prati, nāyikāvākyaṃ sapatnīḥ prati*, fol. 10; *nāyaka-videśagamanasamaye nāyikāyā avasthā*, fol. 10*b*; *dampatyoḥ parasparam pattralekhanam, virahiṇyavasthā*, fol. 11; °इति° शृंगारवर्णनं, fol. 13 (up to here, 157 vv.).

Apahnuti, ib.; *vāyuvarṇanam*, fol. 13*b*; *praśnottaraṃ sūryāstasamayaḥ, ṛituvarṇanam*, fol. 14*b*; *candrodaya*, fol. 15*b*; *rājavarṇanam*, fol. 25*b* (up to here 103 *ślokas*).

Nītivarṇanam anyoktayaś ca (192 *ślokas*).

It ends (cf. final *śl.* of *Mālatīm.*):

संतः संतु निरंतरं सुकृतिनो विध्वस्तपापोदया
राजानः परिपालयंतु वसुधां धर्मे स्थिताः सर्वदा ।
काले संततवर्षिणो जलधराः संतु प्रसादात्प्रभोः
मोदंतां पुनरेव बांधवसुहृत्कोशप्रमोदाश्चिरं(!) ॥ १९२ ॥

इति श्रीशंभुदासपंडितविरचिते सारसंग्रहे नीतिवर्णनमन्योक्तयश्च समाप्ताः ॥ [?]

4022.

1649. Foll. 81; size 9¼ in. by 4¼ in.; legibly written, in Devanāgarī, by different hands, about the middle of last century; 11–13 lines in a page.

Nītimañjarī, a collection of ethical maxims, in verse, based on passages collected from, or incidents alluded to, in the *Ṛigveda-saṃhitā*; composed by *Dyā dviveda* of Ānanda, son of *Lakshmīdhara*, grandson of *Atri*, and great-grandson of *Mukunda dviveda*; with a commentary by the same author.

The first four *Ashṭakas*.

It begins:

श्रीमुकुंदद्विवेदस्य नप्त्रा ऽऽनम्यातिमोचितम् ।
सूर्यं विचार्य वेदार्थान् वक्ति द्या नीतिमंजरीम् ॥ १ ॥

द्वौ वेदौ यस्यासौ द्विवेदः श्रिया युक्तो मुकुंदः श्रीमुकुंदः स चासौ द्विवेदश्च स तथा । तस्य नप्त्रा प्रपौत्रः । द्यानामा चतुर्थे (?°थीं) नीतिमंजरीं वक्ति ब्रवीति । नपाच्छब्दो नप्तृपर्यायो यास्केन चतुर्थो व्याख्यातः । नपादित्यननंतरायाः प्रजाया नामेति (8, 5) ।

गौरव तनूस्तस्याः पयः पयस आज्यं आज्याद्गिनश्चतुर्थो यथा । एवं द्याह्वयो मुकुंदद्विवेदाच्चतुर्थो भवति । कुतः ।

श्रीमुकुंदाद्विजातो [ऽ]त्रिरचेर्लक्ष्मीधरो महान् ।
तस्य लक्ष्मीर्महादेवी द्याद्विवेदमजीजनत् ॥

इति नप्तृत्वं । किं कृत्वा । वेदार्थान् विचार्य इति ससंहितान् ऋगर्थान् अन्यान् ब्राह्मणसूत्रगतार्थान् विचार्य नीतिमंजरीं वक्ति । एवं कर्तव्यमेवं न कर्तव्यमित्यात्मको यो धर्मः सा नीतिः तस्याः मंजरी । नीतिमंजरी । इमां ज्ञात्वा धर्मे रतिरधर्मे विरतिर्भवति । ऋगर्थं च सुखेनावगच्छति । एतदर्थं वक्ति । पुनः किं कृत्वा । सूर्यं सर्वप्रेरकमानम्य । ० । कीदृशं सूर्यं अत्रिमोचितं । सूर्यः पूर्वं स्वर्भानुना असुरेण ग्रस्त आसीत् । तमन्य ऋषयो मोचयितुमशक्ताः । ततो ऽत्रिभिर्मोचितः । तथा ब्राह्मणे । स्वर्भानुर्हासुर आदित्यं तमसाविध्यत्तस्यात्रयः तमो ऽपजिघांसत इति । अस्मिन्नर्थे ऋक् । यं वै सूर्यं स्वर्भानुस्तमसा ऽविध्यदासुरः । अत्रयस्तमन्वविंदन्न ह्यन्ये ऽशक्नुवन् । ० एवं सूर्यमत्रिभिर्मोचितमिति सिद्धं ॥

मम त्वं कवषस्येव प्रसन्ना भव शारदे ।
विभयामि द्विजक्रोधाद्धोता देवव्यथेरिव(!) ॥ २ ॥

ग्रंथकृत्प्रथमश्लोकेनेष्टं सूर्यं नमस्कृत्य द्वितीयेनैकाभीष्टां सरस्वतीं ययाचे । ०

Ashṭaka I. ends (fol. 38): द्विवेदं श्रीलक्ष्मीध[र]सूनुना सत्रयज्वना द्याद्विवेदेन विरचिते नीतिमंजरीभाष्ये प्रथमाष्टके नीतिवाक्यानि समाप्तानि ॥

Ashṭaka II. begins:

सरस्वतीमहं वंदे सभाष्या नीतिमंजरी ।
द्याद्विवेदस्य चाद्यस्य मुखे(मुखे) स्थित्वा कृता मया ॥१॥
प्रथमे सेतिहासान्यो दर्शयित्वा सुभाषितान् ।
द्वितीये ऽष्टक आहाय तत्त्वविद् द्याह्वय ऋचां ॥ २ ॥

स्त्रीषु विश्वासो न कार्य इत्याह ॥

विश्वासो नैव कर्तव्यो वल्लभाया अपि स्त्रियाः ।
महिष्याः प्राप विश्वासाद्धासीपुत्रं कलिंगतः ॥ ३ ॥

Ashṭaka III. begins (fol. 52):

द्वितीये नीतिवाक्यानि ऋग्दृष्टांतान् प्रदर्श्य च ।
तृतीये ऽष्टक आहाय द्विवेदो द्याह्वयो महान् ॥ १ ॥

उत्तमाधमयोः कार्ययोरुत्तमाधमौ दूताविन्यर्थे आह ।

उत्तमे चाधमे कार्ये दूतः स्यादुत्तमोऽधमः ।
देवदत्तो बभूवाग्निर्दूतीह सरमा पणीन् ॥ २ ॥ ०

Ashṭaka IV. begins (fol. 64):

सरस्वतीमहं वंदे सभाष्या नीतिमंजरी ।
द्याद्विवेदस्य चाद्यस्य मुखे स्थित्वा कृता यथा ॥ १ ॥
आख्यानपूर्विकान्धर्मान् व्याख्याय व्याकृतिक्षमः ।
तृतीये ऽथ चतुर्थे द्या मडोडकुलजो ऽवदत् ॥ २ ॥

It ends: इति द्याद्विवेदविरचिते नीतिमंजरीभाष्ये वेदार्थप्रकाशे चतुर्थाष्टके नीतिवाक्यानि व्याख्यातानि ॥

According to a statement contained in some MSS., the author was a native of Ānanda (? in Gujarāt), and completed his work on the first day of the bright half of the month Māgha in Saṃvat 1550 = A.D. 1494. Cp. *Haraprasād*, Notices, x., p. 283; Peterson, Ulwar Cat., Extr., no. 6; also Prof. Kielhorn's account of the work, Ind. Ant., v., p. 116; and that of A. B. Keith, Journ. R. As. S., 1900, pp. 127 ff.

[H. T. COLEBROOKE.]

4023.

966 a, b. Foll. 34 & 40 resp.; size 8⅝ in. by 4 in. and 8 in. by 3¼ in. resp.; indifferent Devanāgarī writing of the middle of the 17th century; 9–15 lines in a page; different hands.

a. The third, fourth and fifth *Ashṭakas* of the same work. The third *Ashṭaka* (8 leaves) by a different hand from the two others, and with a separate paging.

b. The second, fifth, sixth and seventh *Ashṭakas*, each paged separately.

Ashṭaka II. ends (fol. 11*b*): इति श्रीमद्द्याद्विवेदिकृते नीतिमंजर्याख्ये भाष्ये प्रथमाष्टकः (द्वितीय written underneath by Colebrooke) समाप्तः ॥

Ashṭaka V. begins:

तुरीये सेतिहासान्यो दर्शयित्वा सुभाषितान् ।
महोडद्भेकुलज आहाय द्याद्विवेदिकः ॥ १ ॥

गुरुं संतोषयेदित्यर्थे आह ।

गुरुं संतोषयेद्भक्त्या विद्याविनयतत्परं ।
प्रस्तोकाय ददौ पायुः स्तुत्वा तुष्टो ऽस्त्रमंडलं ॥ २ ॥

It ends: इति श्रीमद्याह्निवेदिकृते नीतिमंजर्याख्ये भाष्ये द्वितीयाष्टकः (with पञ्चम written underneath by Colebrooke) समाप्तः ।

Ashṭaka VI. begins:

व्याख्याय पंचमे श्लोकानितिहासपुरःसरान् ।
मुकुंदकुलजो द्याह्नः षष्ठे ऽथ व्याचिकीर्षति ॥

अधर्मे मतिं न कुर्यादित्यर्थमाह ॥

तृणं वज्रायते ऽधर्मे यदा मतिर्भवेन्नृणां ।
फेनेनापि दृढं शक्रश्चिच्छेद नमुचेः शिरः ॥

Ashṭaka VII. begins:

द्याह्वयः श्रुतितत्त्वज्ञः षष्ठे ऽष्टके वृहन्मतिः ।
दर्शयित्वेतिहासान्यः सप्तमे ऽदर्शयद्यथा ॥

पैशुन्यं न कुर्यादित्याह ॥

परेषां क्लेशदं कुर्यान्न पैशुन्यं सुहृत्प्रियं ।
त्रिशिरसं जघानेंद्रः पैशुन्यान्मातुलप्रियात् ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

4024.

876. Foll. 229; size 10½ in. by 4½ in.; fair Devanāgarī writing of the earlier part of the 17th century; eleven lines in a page.

Śārṅgadharapaddhati, a poetical anthology, by *Śārṅgadhara*, son of *Dāmodara*, grandson of *Rāghavadeva*; brother of *Lakshmīdhara* and *Kṛishṇa*, and nephew of *Gopāla* and *Devadāsa*. Complete in 163 sections.

Colophon: इति शार्ङ्गधरविरचितायां पद्धत्यां शांतरसे विदेहमुक्तिकथनकालवंचनादिपरिच्छेदः ॥

The work has been published by P. Peterson (Bombay 1888). Cf. also Aufrecht's extracts from the work in the Journal of the Germ. Or. Society, vol. XXVII., pp. 1–120; and Cat. Bodl., nos. 215, 216. [H. T. COLEBROOKE.]

4025.

2023. Foll. 147; size 9½ in. by 6 in.; fair, modern Devanāgarī writing; 15–21 lines in a page.

The same work.

Colophon: इति ॰ पद्धत्यां शांतिरसालंकारमुक्तिमोपान-कथनपरिछेदः ।

This section is preceded by the *Videhamukti-kathanam*.

[DR. JOHN TAYLOR.]

4026.

2048. Foll. 92, of which one (fol. 72) is missing; size 11½ in. by 5 in.; good Devanāgarī writing of about 1600 A.D.; nine lines in a page.

The same work. Incomplete.

The MS. breaks off abruptly in *śl.* 4 of the 63rd section (*ratnānyoktayaḥ*).

[GAIKAWAR.]

4027.

125. Foll. 473, of which are missing foll. 1–10 (supplied on four leaves by a more modern hand), 52, 61, 76, 84, 176, 181, 193, 209, 216, 249, 256, 277, 280–327, 332, 380, 388, 404, 440, 449, 456, 457, 464, 468; the last leaf having also been supplied by a more modern hand; 8vo, size 9¼ in. by 5 in.; fair Devanāgarī writing of the latter part of last century.

Śārṅgadharapaddhati; omitting the introduction, and breaking off at the end of the 160th section (*yogimahimā*).

[H. T. COLEBROOKE.]

4028.

1784. Foll. 24; folio, size 12½ in. by 7¼ in.; fair Devanāgarī writing of Saṃvat 1909 (A.D. 1852); 24 lines in a page.

Sections 40 (*sūryānyokti*) to 71 (*saṃkīrṇānyoktiparicchedu*) of the same work.

[J. R. BALLANTYNE.]

4029.

1384a. Foll. 55; size 14¾ in. by 5 in.; excellent, modern Bengālī handwriting; 7–9 lines in a page.

The same work; from the beginning to the end of the 8th verse of the 44th section (*haṃsānyoktayaḥ*).

[H. T. Colebrooke.]

4030.

1667a. Foll. 10; size 9 in. by 4 in.; clear Devanāgarī writing of about 1780 A.D.; twelve lines in a page.

A fragment of the *Śārṅgadharapaddhati*; viz. the 80th section, called *Vīracintāmaṇi*, or *Dhanurveda* (Pet.'s ed., pp. 263 seqq.), and treating of the science of war.

It begins: ईश्वरोक्ताद्धनुर्वेदाद् व्यासस्यापि सुभाषितात्।° Ś., vv. 1714–1941.

Colophon: समाप्तो ऽयं धनुर्वेदस्य परिछेदो वीरचिंतामणिर्नाम ॥ लिखापितं श्रीघनस्य(!) ममि॰ ॥ लि॰ कायस्थमाथुरमेचरिया भगवतीदास ॥

The leaves are marked धनुर्वेद.

[H. T. Colebrooke.]

4031.

2098c. Foll. 13; size 10 in. by 4 in.; legibly written, in Devanāgarī about 1700 A.D.; nine lines in a page.

The same section of the *Śārṅgadharapaddhati*.

Colophon: इति वीरचिंतामणौ धनुर्वेदपरिछेदः श्रीगौडविष्णुदाशः कविवरशदृशः तस्य पुत्रो मुरारि तस्या सुनु(!) द्विजेन कृतलिपनमिदं स्वार्थं मुदा पुस्तकं ॥ १ ॥ लिपितं देवस्वरेणैव मंत्रबाणावलीं तथा । ज्ञातव्या सर्वसिद्धीश्च भवत्येव न संशयः ॥

[Gaikawar.]

4032.

1203b. Foll. 61; size 12¼ in. by 4½ in.; careless, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Sūktiratnāvalī, an anthology, compiled by *Vaidyanātha*, of the *Tatsat* family, son of *Rāmabhaṭṭa Sūri*.

It consists of two parts, the first and larger of which follows very much the same plan as the *Śārṅgadharapaddhati*, to which it seems indeed largely indebted for its materials. The MS. is, however, extremely incorrect, so as to be of little use; especially as no authors' names are given with the verses.

It begins (somewhat corrected):

गंगोद्भासितमौलिश्चंद्रकलाकलितशेखरः सततं ।
अंगीकृतगलगरलो जयति जयंतीपतिर्जगति ॥
तत्सद्वंशकरीरेण रामचंद्रात्मजन्मना ।
तन्यते वैद्यनाथेन सूक्तिरत्नावली शुभा ॥
शाकाः(? शलाकाः) सूक्तिरत्नानां कृपाशाङ्गंभास्यया [(? वक्त्र°दाः) ।
ततः समुद्धृता(संगुज्यते) सेयं सूक्तिरत्नावली मया ॥

अथ नमस्कृतयः ॥ १ ॥ चलत्कर्णानिलोद्धूत° (Ś. 57) ॥ २ ॥ नियतिकृतनियमरहितां ह्रादैकमयीमनन्यपरतंत्रां । नवरसरुचिरां निर्मितिमावती(?) भारती कवर्जयति(?) ॥ ३ ॥ अथ शिवः ॥ वंदे देवं तलधिशरधिं देवेतावभौमं(?)° ॥ ४ ॥ वामांगीकृत° (Ś. 62) ॥ ५ ॥ पिनाकफणि° (Ś. 63) ॥ ६ ॥ °८ ॥ इति गौरी ॥ °१० ॥ इति कृष्णः ॥ ° – – – (fol. 6b) अथ विशिष्टकविप्रशंसा ॥ व्यासगिरां निर्यासं सारं विश्वस्य भारतं वंदे° (*Āryās.* 31) ॥ ६७ ॥ कवींद्रं नौमि° (Ś. 172) ॥ ६८ ॥ °८१ ॥ अथ कुकविनिंदा ॥ अप्रगल्भाः° (Ś. 191) ॥ ८२ ॥ °८५ ॥ अथ पंडितप्रशंसा ॥ अधिगत° (Ś. 197) । °

Part I. ends with the *nīti*, verses 904–993, the last of which is मित्रं स्वच्छतया° (Ś. 1554), followed by the colophon (fol. 55b): इति श्रीमद्रामभट्टसूरिवरात्मजतत्सद्वैद्यनाथगुंफितायां सूक्तिरत्नावल्यां पूर्वार्धं समाप्तम् ॥

Part II. begins: संदष्टाधरपल्लवं सचकितं° (Ś. 3668) ॥ संपदो जलतरंगविलोला° (*Subhāsh.*, ed. Pet., 3316) ॥

अतिदुर्मतौ सकलकर्मणा वर्जिते
कुटिलालये कपटपूरिते मयि ।
करुणानिधे पतितपावनं त्वया
करणीयमात्मसदृशं न मत्समं ॥
संकतो ऽपि शय[नादपि] गेहात्
ग्रामतो ऽपि नयनादपि दूरं ।
एष गच्छति हरिर्मधुपुर्यां
पामरेण विधिना किमकारि ॥
सुस्वादुयुक्तानि सुकोमलानि
पत्नीकराग्रांगुलिपीडितानि ।
किं किं ददामीति सुभाषितानि
स्मरामि राजन् गृहभोजनानि ॥
अशनावसरे कलिप्रिया
कुरुते रोगकथा रतांतरे ।
विधिना सुखवृक्षच्छेदिनी
प्रमदा नाम कुठारिका कृता ॥ ०

Seven more verses are followed by an extract (of 108 verses) from the *Mahābhārata*, viz. v. 981 seqq., where *Vidura* discourses before *Dhṛitarāshṭra* on moral conduct and future happiness; after which the (apparently incomplete) MS. ends with three verses:

कामिनीनयनकज्जलपंकादुत्थितो मदनमत्तवराहः ।
कामिमानसवनांतरचारी मूलमुत्खनति मानलतायाः ॥
वांछा सज्जनसंगमे ० (*Subh.* 2094) ॥
यं शैवाः समुपासते शिव इति ब्रह्मेति वेदांतिनो
बौद्धा बुद्ध इति प्रमाणपटवः कर्तेति नैयायिकाः ।
अर्हन्नित्यथ जैन्यशासनपराः[1] कर्मेति मीमांसकाः
सो ऽयं वो विदधातु वांछितफलं त्रैलोक्यनाथो हरिः ॥

The last verse is given as the 3rd introductory stanza of *Dāmodara's* version of the *Mahānāṭaka* (Cat. Bodl., no. 291); but not in that of *Madhusūdana*. It also occurs as v. 80 of the *Durghaṭakāvya* (cf. no. 3926), and at the end of *Bilvamaṅgala's Sumaṅgalastotra* (cf. no. 3907).

The MS. then concludes with the colophon, written by another hand. [H. T. Colebrooke.]

[1] जैन० *Aufr.*, *Durgh.*

4033.

1518 b. Foll. 23; size 11 in. by 4½ in.; large, clear Devanāgarī writing; 7 or 8 lines in a page.

Subhāshitāvalī, a collection of 222 sententious couplets, compiled by *Sumati(?)*.

This is a different work from the anthology of the same title by *Vallabhadeva*.

It begins: विद्वान् ॥

विद्वत्त्वं च नृपत्वं च नैव तुल्यं कदाचन ।
स्वदेशे पूज्यते राजा गुणी(!) सर्वत्र पूज्यते ॥ १ ॥
[Vall. 3426, Bö. 6109.

यद्यपि भवति विरूपो वस्त्रालंकारवेषपरिहीनः ।
सज्जनसभाप्रविष्टो विभाति विद्याधिको मनुजः ॥ २ ॥
अपूर्वः शब्दकोशो ऽयं विद्यते तव भारति ।
व्ययतो वृद्धिमाप्नोति क्षयमाप्नोति संवृतः ॥ ३ ॥
गुरुः ॥ क्रुद्धो गुरुर्वदति यानि वचांसि शिष्ये
मध्याह्नसूर्य इव तानि दहंति तस्य ।
तान्येव कालपरिणामसुखावहानि
पश्चाद्भवंति कुसुमाकरशीतलानि ॥ ४ ॥
अन्यानि शास्त्राणि विनोदमात्रं
प्राप्तेषु कालेषु न तैश्च किंचित् ।
चिकित्सितं ज्योतिषमंत्रवादं
पदे पदे प्रत्ययमावहंति ॥ ५ ॥
विद्याप्राप्तिः ॥
अलसो मंदबुद्धिश्च सुखितो व्याधिपीडितः ।
निद्रालुः कामुकश्चैव षडेते शास्त्रघातकाः॥६॥ B. 642.
वेश्यानामिव विद्यानां बहवो मुखचुंबिनः ।
हृदयग्राहिणस्तासां भवंति विरला जनाः ॥ ७ ॥
नालस्योपहतेन नान्यमनसा नाचार्यविद्वेषिणा
न भ्रूभंगकटाक्षविस्मयकरीं सीमंतिनीं ध्यायता ।
नानुद्योगवता न च प्रवसता मानं च नोत्कर्षता
लोके ख्यातिकरः सतामविकलो विद्यागुणः प्राप्यते॥८॥
मूर्खद्वारं ।
मूर्खत्वं हि सखे ममापि रुचितं यस्मिंस्तदष्टौ गुणा
निश्चिंतो बहुभोजनेप्यनुरतो रात्रौ दिवा सुप्यते ।
कार्याकार्यविचारणांधबधिरो मानापमानौ समौ
कृत्वा सर्वजनस्य मूर्ध्नि पदं मूर्खः सुखं जीवति ॥ ९ ॥
[cf. Bö. 4910.

वरं पर्वतदुर्गेषु॰ । न मूर्खजनसंसर्गः॰॥ १०॥ Bö. 5975.

उपदेशो हि मूर्खाणां॰ ॥ ११ ॥ ib. 1287.

वरं गर्भस्रावो वरं मृत्युर्नैवाभिगमनं॰
द्रविणबलयुक्तो ऽपि तनयः ॥ १२ ॥ ib. 5960.

पण्डितनिन्दा ॥

प्रस्तावे यः सभामध्ये भाषते न सुभाषितं ।
विदुषस्तस्य विद्वत्त्वं पलालफलसंनिभं ॥ १३ ॥

पापठीति सकलं[सु marg.]वाङ्मयं॰
न च बोबुधीति सः ॥ १४ ॥ ib. 4053.

किं कवेस्तेन काव्येन किं क्रोडेन(!) धनुष्मतां ।
परस्य हृदयं(!) लग्नं न घूर्णयति यच्छिरः ॥ १५ ॥
[ib. 1732.

बुभुक्षितैर्व्याकरणं॰ ।
न छंदसा केन समुद्धृतं॰ ॥ १६ ॥ ib. 4484.

वचनद्वारं ॥

हे जिह्वे॰ लोके हि मधुरं प्रियं ॥ १७ ॥ ib. 7412.

प्रियवाक्यप्रदानेन॰ ib. 4352.

हेतुयुक्तं च तथ्यं च सत्यं साधु जनप्रियं ।
या हि वक्तुं न जानाति तां जिह्वां किं न रक्षति ॥ १९ ॥

वचस्तस्य प्रयोक्तव्यं प्रयोक्ते(यत्रोक्ते) लभ्यते फलं ।
स्वादुर्भवति चात्यन्तं रागः शुक्लपटे यथा ॥ २० ॥ ib. 5905.

बुद्धिः॥ उदीरितो ऽर्थः॰ वहंति ताडिताः । ॰ ॥ २१ ॥ ib. 1236.

सन्तः॥ क्षारो वारिनिधिः कलंककलुषश्चंद्रो रविस्तीक्ष्णगुर्
जीमूतश्चपलाश्रयो ऽर्थिपटलादृश्यश्च स्वर्णाचलः ।
शून्यं व्योम सुधा[1] द्विजिह्वविधुरास्ते कामधेनुः पशुः
काष्ठं कल्पतरुर्दृषत्सुरमणिस्तात्केन साम्यं सतां ॥ २२ ॥

Here another hand has added in the margin the stanza: निंदंतु नीतिनिपुणा॰ ib. 3723.

It ends: संतोषः ॥

सर्पाः पिबंति पवनं॰॥२०॥ Bö. 6903, Vall. 318.

नानाप्रस्तावसंयुक्ता नानाशास्त्रसमुद्धृता ।
सुपूर्विका सुमतिना लिखिता भाषितावली ॥ २१ ॥

इति श्रीसुभाषितावली समाप्ता संवत् १७०७ शाके १५७२ समये पौषवदिसप्तम्यां लिखितं काश्यां विश्वनाथसमीपे सुंदरमिश्र । संधिं च विग्रहं चैव यानमासनमेव च । द्वैधीभावं संश्रयं च षाड्गुण्यं चिंतये सदा ॥

[H. T. Colebrooke.]

[1] ? स्वधा MS.

4034.

823 a. Foll. 38; size $12\frac{3}{4}$ in. by $4\frac{1}{2}$ in.; modern Bengālī handwriting; six lines in a page.

Padyāvalī, an anthology of 389 (387) verses in praise of *Kṛishṇa*, and of persons, places and objects connected with his life at Mathurā and Gokula; compiled (by *Rūpa Gosvāmin*) from various authors.

It is quoted in *Rūpa Gosvāmin's Bhaktirasāmṛitasindhu* (1541 A.D.), cf. p. 813*b*.

For a commentary on the work, ascribing it to *Rūpa*, see Notices, x., p. 25. Cf. also s.v. *śrī-Rūpadeva* in the subjoined list of authorities.

It begins:

पद्यावली विरचिता रसिकैर्मुकुन्द-
संबन्धबन्धुरपदा प्रमदोर्मिसिन्धुः ।
रम्या समस्ततमसां दमनी क्रमेण
संगृह्यते कृतिकदम्बककौतुकाय ॥ १ ॥

प्रारम्भमङ्गलाचरणानि(॰णं T., ॰णमाह Not.) ।

नमो नलिननेत्राय वेणुवाद्यविनोदिने ।
राधाधरसुधापानशालिने वनमालिने ॥ १[2] ॥ कस्यचित् ॥

भुक्तिप्रह्वविलोकनप्रणयिणी नीलोत्पलस्पर्धिनी
ध्यानालम्बनतां समाधिनिरतैर्नीते हितप्राप्तये ।
लावण्यैकमहा(सुधाT.)निधी रसिकतां राधा दृशोस्तन्वती
युष्माकं कुरुतां भवार्तिशमनं नेत्रे तनुर्वा हरेः ॥ २ ॥
[शारङ्गस्य ।

ये गोवर्धनमूलकर्दमवसव्यापु(॰ जु)ष्टबर्हाङ्गदा
ये वृन्दावनकुक्षिपु व्रजवधूलीलोपधानानि च ।
ये चाभ्यङ्गसुगन्धयः कुवलयापीडस्य दानाम्भसा
ते वो मङ्गलमादिशन्तु सततं कंसद्विषो बाहवः ॥ ३ ॥
[शुभाङ्कस्य ॥

सायं व्यावर्तमानाखिलसुरभिकुलाह्वानसंकेतनामा-
न्याभीरीवृन्दचेतोहठहरणकलासिद्धमन्त्राक्षराणि ।

[2] Our MS. counts from here vv. 2–6, when the mistake is rectified by that number being repeated after the next verse.

सौभाग्यं वः समन्ताद्दधतु मधुभिदः केलिगोपालमूर्तेः
सानन्दाकृष्टवृन्दावनरसिकमृगश्रेणयो वेणुनादाः ॥ ४ ॥

अथ श्रीकृष्णमहिमा ॥ [हरस्य ॥

अम्भोधिः स्थलतां स्थलं जलधितां धूलीलवः शैलतां
शैलो मृत्कणतां तृणं कुलिशतां वज्रं तृणक्षीणतां ।
वह्निः शीतलतां हिमं दहनतामायाति यस्येच्छया
लीलादुर्ललिताद्भुतव्यसनिने कृष्णाय तस्मै (तुभ्यं T.)
[नमः ॥ ५ ॥ कस्यचित् ॥

वात्सल्यादभयप्रदानसमयादार्तार्तिनिर्वापणाद्
औदार्यादघशोषणादगणितश्रेयःपदप्रापणात् ।
सेव्यः श्रीपतिरेव सर्वजगतामेते यतः साक्षिणः
प्रह्लादश्च विभीषणश्च करिराट् पाञ्चाल्यहल्या ध्रुवः॥६॥

अथ भजनमाहात्म्यं ॥ [कस्यचित् ॥

व्याधस्याचरणं ध्रुवस्य च वयो विद्या गजेन्द्रस्य का
कुब्जायाः किमु नाम रूपमधिकं किं वा[1] सुदाम्नो धनं ।
को वंशो विदुरस्य यादवपतेरुग्रस्य किं पौरुषं
भक्त्या तुष्यति केवलं न तु गुणैर्भक्तिप्रियो माधवः ॥ ७ ॥
[कस्यचिद्दाक्षिणात्यस्य (दाक्षिणात्यस्य T.) ॥

अनुचितमुचितं वा कर्म को ऽयं विभागो
भगवति परमास्तां भक्तियोगो द्रढीयान् ।
किरति विषमहीन्द्रः सान्द्रपीयूषमिन्दुर्
द्वयमपि स महेशो निर्विशेषं बिभर्ति ॥ ८ ॥ विष्णुपुरी-
[श्रीपादानां ॥

यदि मधुमथन त्वदङ्घ्रिसेवां
हृदि विदधाति जहाति वा विवेकी ।
तदखिलमपि दुष्कृतं त्रिलोके
कृतमकृतं न कृतं कृतं च सर्वं ॥ ९ ॥ तेषामेव ॥

We subjoin a list of the authorities quoted —also given, with some variations, in R. Roth's Cat. of Tübingen MSS. (R.), pp. 12, 13; but here completed, and corrected after collation of the two MSS. (A = I.O.; T. = Tüb.)—with references to the verses as numbered in the present MS., the compiler's own verses being given under the signature '*Samāhartṛi*':—

Aṅgada, 225; *Aparājita*, 375; *Abhinanda*, 147; *Amaru*, 220, 226, 228, 234, 315; *Avilamba-sarasvatī*, 387; *Āgama*, 114 (T.; *keshāṃcit* A), 132; *Ānanda*, 361, (*-ācārya*) 20; *Īśvarapurī-śrīpādānām*, 62, 75, (*śrīmad-Īśvara-padapurīpādānām*) 17; *Umāpati-dhara*, 146, 374, 375, (*-vadha*) 257; *Autkalya* (*Autkala* T.), 54, 63 (A; *kasyacit* T.), 213 (T.; not assigned to any author in A), 216 (T.; not assigned in A); *Kaṅka*, 211 (T.; not assigned in A), 212 (T.; *kasyacit*, A); *Karācārya*, s. *Śrīkara*; *Karṇapūra* (A, R.; *Karṇapūrṇa* T.), 303; *Kavicandra*, 160 (*Kaviratna* T.), 163 (*Kaviratna* T.), 186; *Kaviratna*, 39, 40, 76, 77; *Kavirājamiśra*, 84, 196; *Kaviśekhara*, 119 (T.; *Bhuvana* A), cf. *Sañjaya*; *Kavi-sārvabhauma*, 130; *Kumāra*, 320; *śrī-Keśava* (*śrī-Keśavachattrin* T.), 151; *Keśavabhaṭṭa* (*-ācārya* T.), 344; *Kshemendra*, 357; *Gajapati-Purushottamadeva*, s. *Purushottamadeva*; *śrī-Garbhakavīndrāṇām*, 83; *śrī-Gopālabhaṭṭa*, 37 (T.; *samāhartuḥ* A); *śrī-Govardhanamiśrāṇām*, 251 (A; *Govindamiśrāṇām* T.), 253; *Govardhanācārya*, 187, 239, 301, 376; *Govinda* (A, T.), 87; *Govindabhaṭṭa*, 181, 302; *Govindamiśrāṇām*, 123; *Gauḍīya*, 94 (T.; *kasyacit* A); *Cakrapāṇi*, 280; *Ciraṃjīva*, 155; *Jagadānandarāya*, 269; *Jagannātha-sena*, 64 (T.; *Dhanañjayasena* A), 65 (A; *kasyacit* T.), 368; *Jayanta*, 161; *Jīvadāsa-vāhinīpati* (*-vānīpati* A; cf. *Vāhinīpati*), 287; *Tairabhukta*, 317, 340; *Tairabhuktakavi*, 304, 331, 341 (T.; not assigned in A); *Trivikrama*, 356; *Daśaratha*, 345; *Dākshiṇātya*, 7 (A; *D. kaścit* A), 49, 50 (A; om. by T.), 70, 113 (T.; *keshāṃcit* A), 298; *Dākshiṇātya-śrī-Vaishṇavasya*, 52 (A; *Dākshiṇātyasya* T.); *Dāmodara*, 300; *Divākara*, 130; *Dīpaka*, 128 (A; *Maṅgala* T.), 137; *Daityāri-paṇḍita*, 189, 250; *Dhanañjayasena*, 64 (A; *Jagannāthasena* T.), 66 (T.; *kasyacit* A); *Dhanya*, 324; *Nāthoka*, 259; *bhaṭṭa-Nārāyaṇa*, 292; *Nīla* (? *Līla* A), 377; *Pañcatantrakṛit* (कालिन्द्याः पुलिने प्रदोपमरुतो रम्याः शशाङ्कांशवः°), 378; *Purushottamadeva*, 47, 217, 218, 221, 154 (T.; *Gajapati-*

[1] तत्किं T.

Purushottamadevasya A), 159 (T.; *Jagapati-Purushottamadevasya* A); *Pushkarākhya* (A; *Pushkarāksha*, T.), 174; *śrīmat-Prabhūnām*, 230; *Bāṇa*, s. *Vāṇa*; *śrī(-śrī)-Bhagavat*, 21, 30, 31, 71, 74 (A; *kasyacit* T.), 92 (T.; not assigned in A), 93, 326, 339; *Bhavabhūti*, 327 (orig. *Bhūpati* T.), 328; *Bhavānanda*, 29 (T.; *kasyacit* A), 88; *Bhīmabhaṭṭa*, 358; *Bhuvana*, 119 (A; *Kaviśekhara* T.); *Bhūpati*, s. *Bhavabhūti*; *Maṅgalu*, 128 (T.; *Dīpaka* A); *Manohara*, 272, 273; *Mayūra*, 144; *Mādhava*, 80 (T.; *kasyacit* A); *Mādhava-cakravartin*, 285; *śrī-Mādhava Sarasvatī-śrīpādānām*, 57; *śrī-Mādhavapurī-śrīpādānām*, 78, 95; (*śrī-*)*Mādhavendrapurī-śrīpādānām*, 284, 332; *śrī-Māradākāra* (R.), s. *Śāradākāra*; *Mukundabhaṭṭācārya*, 134, 167, 274; *Moṭaka* (T.) or *Moḍhaka* (A), 347; *Yādavendrapurī-śrīpādānām*, 41, 75[2]; *Yogeśvara*, 150, 388; *śrī-Raghunātha*, 209, 334; *śrī-Raghunāthadāsa*, 129; (*śrī-*)*Raghupatyupādhyāya*, 299 (*śrī-Raghūpādhyāya* A), 81, 86, 97 (*śrī-Raghūpādhyāya* A), 124; *Rāmacandradāsa*, 295, 349, 353 (T.; not assigned in A); *śrī-Rāmānandarāya*, 12; *Rāmānuja*, 115 (T.; *kasyacit* A); *Rudra*, 214, 215 (T.; not assigned in A), 240, 311(?), 321, 329, 336, 367; *śrī-Rūpadeva* (A; *samāhartuḥ* T.), 198; *śrī-Lakshmaṇasenadeva*, 199, 203 (*Lakshmaṇasenu* A), 258; (*śrī-*)*Lakshmīdharāṇām*, 15, 28, 32, 33; *Vanamālin*, 135; *Vasudeva* (? *Sudeva* T.), 145 [**धीरा धरित्रिभवभारम-वेहि°**]; *Vāṅga*, 136 (T.; *kasyacit* A), 178, 179, 190, 223, 224; *Vāṇa* (T.; *Vāraṇa* A), 365 [**चित्राय त्वयि चिन्तिते तनुभुवा चक्रे°**]; *Vāṇīvilāsa*, 316; *Vāraṇa*, s. *Vāṇa*; *Vāsava* (thus A, R.; *Vāsara* T.), 245; *Vāhinīpati*, 318 (cf. *Jīvadāsa-V.*); *Viśvanātha*, 216; *Vishṇupurī-śrīpādānām*, 8, 9; *Vīrasarasvatī* (T.; not assigned in A), 371; *śrī-Vaishṇava*, 35, 36 (cf. *Dākshiṇātya-ś.*); *śrī-bhagavad-Vyāsapādānām*, 23, 24, 38 (*śrīmad-Vy.* A; *śrī-Vy.* T.), 51; *Śaṅkara*, 44 (T.; not assigned in A), 68, 322, 359; *Śacīpati*, 364; *Śambhu*, 363; *Śaraṇa*, 166, 232, 260, 263, 312, 313; *Śāntika*, 160; *Śāraṅga*, 3 (*Sāraṅga* A; not assigned in T.), 335; *Śārudākāra* (*Sāradākāra* A, T.; *Māradākāra* R.), 45; *Śivamauninām* (? *Śiromaulīnām*, orig. *Śiram.* or *Śivam.*, T.), 109; *Śubha*, 382; *Śubhāṅka*, 4 (*Śubhāṅkura* A), 249 (do., corr. *Śubhāṅkarasya* A), 265 [T. has another verse (148) by *Śubhāṅka* after 145: **एते लक्ष्मण जानकीविरहितं मां°**]; *Śrīkarācāryāṇām*, 85; *Śrīdharasvāmi-pādānām*, 20, 27, 42; *Śrīmat* (! A, T.), 14; *Shashṭhīdāsa*, 323, 350, 370; *Shāṇmāsika*, 338 (? *-māshika* A), 191; *Sañjaya-kaviśekhara*, 165, 168, 266, 325; *Samāhartṛi*, 37 (A; *śrī-Gopālabhaṭṭānām* T.), 59 (T.; *kasyacit* A), 60 (not assigned in A), 61, 104, 105, 117, 121, 122, 125, 126, 142, 195 (T.; *kasyacit* A), 198 (T.; *śrī-Rūpadeva* A), 205, 206, 219, 222, 227, 233, 236 (T.; not assigned in A), 261 (T.; not assigned in A), 267, 268, 276, 277, 278, 284, 288, 289, 290, 293, 305, 307–310 (311[2]–313[2] om. T.), 385; *Sarvajña*, 11, 56; *Sarvabhaṭṭa*, 108; *Sarvavidyāvinoda* (*-bhaṭṭācārya*), 102, 152, 157, 170, 171, 182, 192, 244; [*Sarvāṅka* R.; his mistake for *Sarvajña*]; *Sarvānanda*, 55, 149, 346; *Sāradākāra*, s. *Ś.*); *śrī-Sārvabhaumabhaṭṭācārya*, 72, 73, 89, 90, 98, 99, 131 (cf. *Kavi-sārvabhauma*); *Sāhnika*, s. *Sāhnoka*; *Sudeva*, s. *Vasudeva*; *Subandhu* (T.; *Suśaṅku* A), 264; *Surottamācārya*, 82; *Sūryadāsa*, 270; *Sauhnoka* (? *Sāhnoka* T.; *Sāhnika* R.), 262; *śrī-Hanumat*, 110; *Hara*, 5, 238, 381 (*Raha* or *Vaha*, A), 202; *Hari*, 333, 379; *Haridāsa*, 101; *Haribhaṭṭa*, 330, 337; *Harihara*, 184, 282. The remaining verses are ascribed to anonymous writers, either under *kasyacit*, or under *keshāṃcit*. Not assigned to any author in either MS. are: 96 (**श्रुतयः पलालकल्पाः किमिह वयं सांप्रतं चिनुमः । °**), 193 (**चित्रोत्कीर्णादपि विषधराद्भीतिभाजो रजन्यां °**), 248 (**मकरीविरचनभङ्ग्या राधाकुच-**

कलसमर्दनव्यसनी । ०), 348[2] (वियोगिनीनामपि पद्धतिं यो न योगिनो गन्तुमपि क्षमन्ते । ०).

The MS. counts 389 quoted verses; but several mistakes occur in the numeration, viz.: nos. 252, 314, 319, 354, 355 are omitted; and nos. 75, 124, 267, 311, 348, 375 are double (or two verses being given under one number), the actual number of verses thus being 390; whilst the Tübingen MS. (which is, on the whole, more correct) counts 382 verses, though here, too, five numbers are double, and one is omitted, thus making actually 386 verses.

It ends:

यदुवंशावतंसाय वृन्दावनविहारिणे ।
संसारसागरोत्तारतरणे हरये नमः ॥ ३८७ ॥ अविलस-
[सरस्वत्याः ॥
भ्राम्यद्भासुरमन्दराद्रिशिखरव्याघट्टनाद्विस्फुरत्-
केयूराः पुरुहूतकुञ्जरकरप्राग्भावसंवर्धिनः ।
दैत्येन्द्रप्रमदाकपोलविलसत्पुत्राङ्कुरच्छेदिनो
दोर्दण्डाः कलिकालकल्मषमुषः कंसद्विषः पान्तु वः ॥
[३८८ ॥ योगेश्वरस्य ॥
जयदेवबिल्वमङ्गलमुखैः कृता येऽत्र सन्ति संदर्भाः ।
तेषां पद्यानि विना समाहृतानीतराण्यत्र ॥ ३८९ ॥
लसदुज्ज्वलरससुमना गोकुलकुलपालिनीवलितः ।
मदभीप्सितमभिदद्यात्तरुणतमालकल्पपादपः (! A., T.)
[कोऽपि ॥ *
समाप्ता चेयं पद्यावली । रामनाथविदुषो श्रीहरिः ॥
कालाम्भोनिधिकालचन्द्रगणिते शाके च सिंहे रवौ
पञ्चम्यां शशिजे शुभेऽह्नि समये पक्षे सिते स्वातिपु ।
नत्वा श्रीगुरुपादपद्मयुगलं व्यालेखि पद्यावली
श्रीलश्रीयुतश्यामसुन्दरप्रभोर्गोस्वामिनः पुस्तिका ॥ १६ ॥ १६ ॥

The date (Śaka 1646, A.D. 1724) must have belonged to a former MS.

[H. T. COLEBROOKE.]

---

* Instead of this *śloka*, the Notices read:

श्रीमन्मदनगोपालचरणद्वंद्वसंनिधौ ।
पद्यावली विरचिता केनचिद् द्विजबन्धुना ॥

3. ROMANCES, POPULAR TALES AND OTHER COMPOSITIONS, IN PROSE AND VERSE.

4035.

1740 a. Foll. 155; size 9¼ in. by 4 in.; fairly good Devanāgarī writing of 1790 A.D.; ten lines in a page.

Aniruddhacarita-campū, a romance, in nine chapters (*ucchvāsa*), on the marriage of *Aniruddha* and *Ushā*; by *Devarāja*, son of *Raghupati*, and grandson of *Gaurīkānta Godāvarīpati*.

It begins:

शार्ङ्गज्याकिणरुचिरश्रियो महातम
ते ऽव्यासुर्मुरमथनस्य बाहवो वः ।
पंचानामपि सुरभूरुहाममाध्यं
चत्वारो विदधति ये जनस्य कृत्यम् ॥ १ ॥
जयंत्यजस्रं श्रुतिवामलोचना-
शिरस्सुमुक्तावलिविभ्रमावहाः ।
अनारतं नारदवल्लकीगुणैर्
उपासिताः कैटभवैरिकीर्तयः ॥ २ ॥ ०
ब्राह्मं तेजः स्वीकृताकारसंपद्
वाचो देव्याः स्वैरसंचारभूमिः ।
आसीत्तेषु (शाण्डिल्यकुले adds MS.) ज्ञानगांभीर्यसीमा
गौरीकांतो विश्वविश्रांतकीर्तिः ॥ १० ॥
गोदावरीपतिरुदारगुणौघरत्नम्
तस्मादभूद् रघुपतिः श्रुतशीलसिंधुः ।
अंकं जहज्जगति यस्य यशःशशांकम्
त्रैविक्रमं क्रमणकौतुकमातनोति ॥ ११ ॥
ततः सुतो ऽजायत देवराजः
समाश्रितः श्रीशिवलालपादान् ।
नानारसोत्तारगरीयसीयं
तेनानिरुद्धस्य कथा निबद्धा ॥ १२ ॥
विशुद्धिभूम्ना सुभगं करिष्णुर्
वहंति कीर्तीः किल केशवस्य ।
तस्यार्यगृह्यस्य कवेर्वचांसि
संतः समाकर्ण्य कृतार्थयंतु ॥ १३ ॥

अस्ति खलु जलधिनिकषोपलोल्लिखितविश्वकर्मनिर्माणनैपुणस्वर्णरेखेव शोभमानाभिनवनीरदकुहरदृश्यमानचंचला(°ल)चारुकांतिर्वसुंधराविलासिनीवालया(?°वलय or देवालय)श्यामायमाना नभोविभागभासुरहिरण्मयमरालमालानुकारिणी मुकुंदोत्संसंगिश्रीसनाभिशोभा शातकुंभमयी द्वारवती नाम नगरी।°

I. *pradyumnapariṇaya*, ends fol. 13*b*; II. *svapnadarśana*, fol. 27*b*; III. *mṛigayāvinoda*, fol. 42*b*; IV. *aniruddhaharaṇa*, fol. 65*b*; V. *śarabandha*, fol. 90*b*; VI. *nāradasaṃlāpa*, fol. 108*b*; VII. *śoṇitapuraprayāṇa*, fol. 122*b*; VIII. *govindavijaya*, fol. 146; IX. *aniruddhapariṇaya*.

It ends:

कविमौलिमणेर्जयंति वाचो
मुनिवर्यस्य पराशरप्रसूतेः ।
अनुगामितया चिराय यासां
भुवि धास्यंति मदुक्तयः प्रतिष्ठाम् ॥ १२९ ॥

°संवत् १८४७ मितिश्रावणमासे कृष्णपक्षे द्वितीयायां २ चंद्रवासरे ॥

For another MS. of this work see Rāj. Mitra, Notices, i., p. 39. [H. T. COLEBROOKE.]

4036.

290 d. Foll. 64 (the first of which is wanting); size 10 in. by 4¼ in.; fair Devanāgarī writing of 1613 A.D.; eleven lines in a page.

Ānandakanda-campū (?), or *Campūkāvya*, as it is simply called in the colophons; a composition, in eight chapters (*āśvāsa*), by *Samarapuṅgava Dīkshita*.

The former title, which does not occur in the colophons, but is assigned to the work by another hand, may have been taken from the introduction now lost in this MS.

The first complete *śloka* (11) runs as follows:

महाकविसरस्वतीमधुरकाव्यनिर्वर्तने
प्रसन्नपदलिप्सया परमुखानि नावेक्षते ।
अलंकृतिधियौ मणेरधिगमाय किं गाहते
भुवं त्रिदशधाम वा भुजगराजसीमन्तिनी ॥ ११ ॥

The work treats of legends of *Śaiva* ascetics, male and female, practising austerities, and obtaining their reward in the manifestation of the deity and the bestowal of favours upon the votaries. But, as in most *kāvyas* of this order, the accessories of laboured composition have entirely overgrown the little incident there is in it, and make it difficult to follow any development in the narrative part of it.

I., fol. 9*a*; II., fol. 15*b*; III., fol. 22*a*; IV., fol. 29*a*; V., fol. 37*b*; VI., fol. 46*a*; VII., fol. 53*a*; VIII., fol. 64 (fol. 57 misplaced after 61).

It ends:

आर्यैश्चक्रसरोवगाहनियमैरश्रांतयात्राक्रमैर्
अस्तोकद्विजसौहितीविरचनैरावश्यकैरध्वरैः ।
विद्याव्याकरणैश्च शिष्यसदसे विश्वेशमाराधयन्
काश्यामास्त कलत्रसूनुसुखिनः कल्याणवृद्धये ॥

इति श्रीसमरपुंगवदीक्षितकृतौ चंबुकाव्ये ऽष्टम आश्वासः ॥ संवत् १६७० समये अग्रहनसुदी ऐपादशीवारसनीवासरे(!) ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

4037.

492. Foll. 269 (of which fol. 110 is double, and fol. 98 is wrongly bound between foll. 87 and 88); size 13 in. by 6 in.; excellent Bengālī handwriting of 1805 A.D.; 8–10 lines in a page.

Ānandavṛindāvana-campūkāvya, a romance in verse and prose, in 22 *stavaka*, on the early childhood and youth of *Kṛishṇa*, by *Kavi-Karṇapūra* (son of *Śivānanda Sena*). It begins:

वन्दे कृष्णपदारविन्दयुगलं यस्मिन् कुरङ्गीदृशां
वक्षोजप्रणयीकृते विलसति स्निग्धो ऽङ्गरागः स्वतः ।
काश्मीरं तलशोणिमोपरितनः कस्तूरिका नीलिमा
श्रीखण्डं नखचन्द्रकान्तिलहरीनिर्व्याजमातन्वते ॥१॥ °४॥

गुरुं नः श्रीनाथाभिधमवनिदेवान्वयविधुं
नुमो भूपारत्नं भुव इव विभोरस्य दयितं ।
यदास्यादुन्मीलन्निरवकरवृन्दावनरहः-
कथास्वादं लब्ध्वा जगति न जनः क्वापि रमते ॥५॥ °७॥

मातर्वाणितवानिशं करुणया लब्धप्रमोदा वयं° ॥ ८ ॥ ° १४ ॥
आनन्दवृन्दावननामधेयां चम्पूमिमां कृष्णचरित्रचित्रां ।
मनोविनोदये रसग्रहाणां चक्रे स्वमोदाय च कर्णपूरः ॥ १५ ॥

Cf. Notices, x., p. 76; new ser., i., p. 29.

Stavaka I. is devoted to the description of *Vṛindāvana,* and called *bhagavatsthānatattvavallīvistāra;* II.–VII. are comprised under the general appellation *bālya*(or *kaumāra-*)*līlālatāvistāra;* VIII.–XXII. called *kaiśoralīlālatāvistāra.*

It ends:

चैतन्यकृष्णकरुणोदितवाग्विभूतिस्
तन्मात्रजीवनधनस्य जनस्य पुत्रः ।
श्रीनाथपादकमलस्मृतिशुद्धबुद्धिस्
चम्पूमिमां रचितवान् कविकर्णपूरः ॥

इत्यानन्दवृन्दावने कैशोरलीलालताविस्तारे दोलोत्सवो नाम द्वाविंशः स्तवकः ॥

The MS. is in the handwriting of *Rāmahari Rudradāsa.* [H. T. COLEBROOKE.]

4038.

645. Foll. 282; Bengālī character; size and writing as in last MS.; twelve lines in a page.

Ānandavṛindāvanaṭīkā, also called *Sukhavartinī,* a commentary on the preceding work, composed by *Vṛindāvana Cakravartin*(?), whilst residing on the banks of the Rādhāsaras.

It begins:

वत्सास्वाद्य मुहुः स्वया रसनया प्राप्य सत्काव्यतां
देयं भक्तजनेषु भाविषु सुरैर्दुष्प्राप्यमेतत्त्वया ।
इत्याज्ञापयतेव येन निदधे श्रीकर्णपूरानने
बाल्ये स्वाङ्घ्रिदलामृतं गतिरसौ चैतन्यचन्द्रो ऽस्तु नः ॥
[१ ॥ ° २ ॥
नन्दोत्सवादिरासान्तां होलीदोलादिकाधिकां ।
श्रीकृष्णलीलां जग्रन्थ कर्णपूरो महाकविः ॥ ३ ॥

Cf. Notices, x., p. 78.

It ends: तन्मात्रजीवनधनस्य श्रीशिवानन्दसेनस्य ॥ इत्यानन्दवृन्दावनटीकायां सुखवर्तिन्यां द्वाविंशतिस्तवकसंगमनं ॥ °

राधासरस्तीरकुटीरवर्तिनः
प्राप्तव्यवृन्दावनचक्रवर्तिनः ।
आनन्दचम्पूविवृतिप्रवर्तिनः
सन्तो गतिर्मे सुमहानिवर्तिनः ॥

Rāmahari Rudradāsa likewise wrote this MS. in 1805 A.D. [H. T. COLEBROOKE.]

4039.

2624. Foll. 62; folio, size 12 in. by 7½ in.; modern, cursive Telugu writing, by different hands; 20–44 lines in a page.

Kākutsthavijaya-campū, the story of the exploits of *Rāma,* the descendant of *Kakutstha,* in eight cantos, in prose and verse, by *Vallīsahāya Kavi,* pupil of *Nārāyaṇācārya*(?).

It begins (with the numbers added): रघुवीरविजयं (? रघुवीरो विजयतु) ॥ श्रीदक्षिणामूर्तये नमः ॥ श्रीनारायणार्यपदपंकजयोरयमंजलिः ॥

भव्यतरदानसंपत्संपहानिकपूर्वहकापेशं ।
गलयतु स प्रत्यूहानागलदंतायलं महा[न्] किमपि ॥ १ ॥
वस्त्वस्तु तद्वटद्रुमशाखाशतमूलशिखरचरमेकं ।
निद्रागुणविद्रावणमुद्राकरमस्मदंतरे किमपि ॥ २ ॥ ° ४ ॥
तमःपटललुंटाक[र]नःपुंजसमुज्ज्वलं ।
नारायणार्यरत्नं तच्छ्रेयसे भूयसे ऽस्तु नः ॥ ५ ॥
रघुवीरगुणश्लाघारसकौतुकिनामियं ।
काकुत्स्थविजयाभिख्या कृतिरेषा वितन्यते ॥ ६ ॥ °

The sixth canto is wanting between foll. 48 and 49.

It ends:

काकुत्स्थविजयसंज्ञं काव्यं वल्लीसहायकविरचितं ।
पर्याप्तमतुलभाग्यादुल्लासेनाष्टमेन च सहैव ॥
वामभागप्रभापूरधृतशंपाशतद्युतेः ।
कालदर्पभिदः प्रीत्यै कस्यचित् (?कस्य°) स्यादियं कृतिः ॥

इति श्रीमद्गाधूलवंशपारावारपारिजातेन कवितारसधाराविस्रावणद्रोणीभवच्चरणनारायणविपश्चिद्ध(°च्च)रणसेवकल्लात्रशतानृतमेन (?°वृतेन) वल्लीसहायकविना विरचितः काकुत्स्थविजयाख्यश्चंपूप्रबंधः पर्याप्तः ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

4040.

408. Foll. 82; size 12½ in. by 4 in.; fairly written in the Bengālī character; seven lines in a page; modern.

Kumārabhārgavīya, the story of *Kumāra*, the god of war, told in ornate prose and verse, in twelve chapters, by *Bhānudatta*, son of *Gaṇapati*.

The introduction gives the following pedigree (son of son): *Ratneśvara* — *Sureśvara* (disciple of *Śaṅkarācārya*) author of *Śārīraka-mīmāṃsābhāshyavārttika* — *Viśvanātha* — *Ravinātha* — *Bhavanātha* — *Mahādeva* — *Gaṇapati* — *Bhānudatta*.

It begins (with the numbers supplied):

भूयादेष सतां हिताय भगवान् कोलावतारो हरिः
सिन्धोः क्लेशमपास्य यस्य दशनप्रान्ते नटन्त्या भुवः ।
ताराहारति वारिदस्तिलकति स्वर्वाहिनी माल्यति
क्रीडादर्पणति क्षपापतिरहर्देवश्च ताटंकति ॥ १ ॥

विम्बं चण्डरुचो विधाय परशुं दण्डीकृताहीश्वरं
रामे खेलति खेटकाय कनकक्षौणीधरं पश्यति ।
दीर्घश्वासघुषां(०जुषां) विशाणवपुषां विम्लानवक्त्रद्विषां
वाष्पक्षालितचक्षुषां दिविषदां सेवाञ्जलिः पातु नः ॥ २ ॥

भूतेशस्य कुमुद्वतीपतिकलां कोदण्डमासादयन्
शिञ्जां सञ्जनयन् भुजङ्गमपतिं शूलं शरं योजयन् ।
कैलासे दरहासमत्रिसुतया व्यालोलमालोकितः
पायादायतपुण्डरीकनयनो बालः कुठारायुधः ॥ ३ ॥ ०१३॥

पूर्वकवेरपि कवितां शृण्वानो मम गिरं शृणुयात् ।
द्राक्षामपि भुञ्जानो जगति जनो वागमृतं पिवति(पिपासति)
[॥ १४ ॥
शरजन्मकर्मसुकं(!) गौरीहितकारि चेष्टितं यस्य ।
भवसूनोस्तु कथां भानुसत्कविः कुरुते(!) ॥ १५ ॥

गुरुप्रकाशो जगदम्बिकाया रत्नेश्वरो रत्नमिवाविरासीत् ।
परिस्फुरन्यः क्षितिमण्डलानामन्तस्तमस्तीव्रमपाचकार ॥ १६ ॥

चञ्चद्गीतिविचित्रवीतिबहुलस्फीतिक्वणत्कङ्कणां
नृत्यन्तीं वसनाङ्गने भगवतीमालोकितुं भारतीं ।
नाभौ पद्मसमुद्भवो हृदि हरिर्नीले(?) भवानीपतिश्
चक्रे यस्य चिराय दर्शितसमुल्लासानिवासोद्भवं ॥ १७ ॥

सुरेश्वरः सुराचार्य इव तस्यात्मजोऽभवत् ।
यः पोतं वार्त्तिकं चक्रे वेदान्तक्षीरनीरधौ ॥ १८ ॥

वाल्य एवाभवद्यस्य विश्वख्यातो गुणोदयः ।
पञ्चमः कोकिलस्येव मदनस्येव सौरभं ॥ १९ ॥

पुत्रस्तस्य प्रथितचरितः श्रीत्रपावित्र्यसिन्धुर्(श्रीत०)
दुःखार्तानां सदयहृदयो विश्वनाथोऽवतीर्णः ।
वाचां देव्याः सुरतगणितं मौलिरत्नं प्रदीपो
यस्यागारे समजनि तमःक्षालितासु क्षपासु ॥ २० ॥ ०२१ ॥

अजनि दलितदोषः कृष्णभूचक्रतोषो
रविरिव [र]विनाथस्तस्य पुत्रः पवित्रः ।
विकचकमलकान्तैर्भारती लोचनांतैर्
यदुपरि परितुष्टा पुष्पवृष्टिं चकार ॥ २२ ॥ ० २३ ॥

बहुविधगुणधामा श्रीत्रसौजन्यसीमा
समजनि भवनाथो भूषणं भूतधात्र्याः ।
प्रसरति वहिरन्तः पूरयित्वा मुरारेः
स्मितचयवचनापच्छद्मना यस्य कीर्तिः ॥ २४ ॥

स्वामी त्रिभुवनवन्द्यः श्रीवत्सं लाञ्छनं कृतवान् ।
इति किं पतिव्रतासौ भवनाथलक्ष्म[तु] मेदिनी विदधे ॥२५॥

वेदद्वैदविधिर्महोन्नतिनिधिः पावित्र्यवाचां निधिस्
तस्मात् पुण्यवशादजायत महादेवो गुणस्यावधिः ।
नृत्यन्तः शशिनं विधाय तिलकं यत्कीर्तिवामभ्रुवो(!)
मुक्ता मौक्तिकघर्घरी वितनुते भावावतारश्रियं॥ २६ ॥ ०२७ ॥

पाद्यप्रौढमतिर्नये कृतरतिर्वंशे शिरोऽलंकृतिः
प्रीतौ कैरविणीपतिर्गणपतिस्तस्यात्मजोऽराजत ।
दृष्ट्वा यस्य यशोभियापसरतो यज्ञोपवीतं पथि
प्रभ्रष्टं रजनीपतेः सुरसरिद्व्याजादिवोन्मीलति ॥ २८ ॥

एकं यन्निरवद्यशीघ्रकवितासौभाग्यमालोकयन्
एकामङ्गुलिमातनोति भगवान् शङ्के सरोजासनः ।
तस्यात्रावयतस्तुषारकिरणक्रोडे कलङ्कच्छलाद्
एषा काचन काचकान्तिरुचिरच्छाया समुज्जृम्भते ॥ २९ ॥

गणनाथकृतां पुस्तीं(!) वीणां नारदनिर्मितां ।
रोमाञ्चन्ती गिरां देवी करोति करपद्मयोः ॥ ३० ॥ ०

Another stanza, after which prose.

Fol. 5: तथैकदा सतातेन यमदग्निना(ज०)ऽनन्तगुणेन चतुरेण संचारेण धरित्रीं पवित्रीकुर्वता चरणकलाभ्यां दक्षिणा दिगलञ्चक्रे ततश्च मदालससुरनगरनागरीकरकमलविकीर्यमाणसिन्दूररजो-राजीभिरिव विराजमाने वियति ककुप्कामिनीवः(०व) कणित-

कनककलसकान्तिमनुवहति भगवति विवस्वति मधुमधुरनिस्वने सारसमिथुने समुल्लसति दक्षिणमरुति चानुकूले स्वावासस्थलहेतोरुत्तमां दिशं भूषयितुं शुभप्रस्थानं कृतवान्भगवान् । अथ भगवानीसिव(!)भुजवीचिलालितगणेशमूर्तिमनवरतशर्मदां नर्मदां पुरस्कृत्य विन्ध्याटवीमिव महाकालभवनमनोहरां जयिनीमुज्जयिनीमवलोक्य गृहाराममिव नीलकण्ठमृगेक्षणानन्दितजनवृन्दं काञ्चीपुरमिव विलसत्सौधकोटीतीर्थमनोहरं द्रौपदीदृष्टिपातमिवार्जुनवर्ज्यमानं खलमिव नवाङ्कुरसमृद्धिं दधानं पोतवणिजमिव संपदं दधत् नरपतिप्राङ्गनमिव विपुलभवनाभिरामं कमलमिव स्फुटतरमधुरमन्दारभूषणं कार्त्तिकेयशुभशरीरजसौरं शक्रनगरमिव साधुकल्पतरुमकरन्दसन्दोहदुर्दिनं नरपतिपत्तनमिव कलशीतलागमशेहरं(?) युवतिकुलमिव भव्यामलकधारां दधत् हरजटाजूटमिव कपिलाभानुपक्वं अयोध्यामिव बहुशोभाम्रनविनोदशोभमानमुन्याश्रममिव °

Ch. II. begins, fol. 7*b*: अथ तस्मिन्नेव क्षेत्रे पवित्रे कियन्तस्तपस्विसार्थास्तं भगवन्तं संघटयासम्भूवुः । ततस्तैः समेतो नन्दिगणपरिवृतः पन्थानमतिवाहयासभूव सः । ततः स च तपस्विसार्थास्तपस्विनामधिपतिं कलावन्तं जमदग्निमित्यवादीत् ।°

III., fol. 15*a*: अथ क्रमेण कल्यपज्ञवेदीं गौरीकन्यास्वरूपेण(!) धरणीभूतो महोत्सवदीधितिमेनामलञ्चक्रे । °

IV., fol. 23*a*: अथ प्रादुर्भूतयौवनीमेनामवलोक्य विहस्य रहस्यवेश्मनि काचिदाजन्मसहचरी किंचिदिति बभाषे । °

V., fol. 31*b*:

शायकैर्बहुलखेददायकैस्तां प्रहृत्य सरसीरुहेक्षणां ।
मन्मथो मधुसखस्तपस्विनामन्धकारिगृहमाययौ ततः ॥
मदनो मदनो नः सतां विशिखैर्धैर्यविदारणोन्मुखैः ।
मुखुलीकृतलोचनाम्बुजं प्रजहार द्विजराजशेखरं ॥

VI., fol. 39*a*: अथ दर्शितमहोन्नतिः कुवलयालंकृतिर्महीभृदपि स्वपर्वभिरशेषैरुदञ्चितेन विरिञ्चिना सुरैः कृतकन्यकाप्रार्थनः कनककेतकीगर्भमञ्जरीमञ्जुदेहदीधितिमङ्घ्रियुगलनमस्काराय समागतां अन्तःप्रेममृदुना करतलेनामृश्य मुकुलितविलोचनयुगलस्थिरं चेतः प्रमोदयामास । °

VII., fol. 47*b*: अथ महोत्सवचरितमवलोकयितुमानन्दविकसिततारका तस्याः °

VIII., fol. 53*b*: पितुः [◡ – –] प्रमदेन गोत्रिणां मनो मनोराजशतेन(?) नाकिनां । रिपोर्व्यपोढव्यथया महोन्नतं सरोजनेत्रा समधत्त दोहदं ॥

IX., fol. 58: अथ शुभे मुहूर्ते निखिलज्ञाता पिता पदे पतन्त्या प्रतिपक्षलक्ष्म्या पतितमिव कुसु[म]कलापं रतिपतिसमुपनीतमिव चरणप्रोक्षननियमनं नखनिष्पातकिरणं दधानं किसलयसौभाग्यानां प्रतिनृपतिश्रियां करुणरसानां च गमनपथमिवोर्ध्वरेखां दधानं °

X., fol. 62*b*:

करेण कोदण्डलतां विधृत्य मातुर्नमस्कृत्य पदारविन्दं ।
इति स नाथं वसुधाधिनाथं जेतुं भवानीतनयः प्रतस्थे ॥

XI., fol. 66*b*: अत्रान्तरे कपोलमण्डलदोलायमानकुण्डलः किरीटकोटिकिरणकलापकिर्मीरितसभामण्डपस्तरुणमिहिरनिदसन्निभरचनास्ववपूतास्वरस्तुरगमारुह्य गच्छन्तमनुगच्छन् वैतानिकस्तमस्तौषीत् ।

XII., fol. 73*b*:

दिक्षु दिक्षु क्षिपन् चक्षुरम्भोरुहसहोदरं ।
पदातिसुभगश्चक्रे सुरसेनावलोकनं ॥

अथ भाङ्कारयन्तु भेरीः प्रताडयन्तु पटहान् तरलीकुर्वन्तु तुरगान्मदयन्तु मतङ्गान् चमत्कारयन्तु चापवल्लीः शीलयन्तु शरान् श्रयन्तु शक्तीः खेलयन्तु खड्गान् दीपयन्तु दहनबाणादीत्युभयोः सेनयोः समभूवन् सामन्तानां ध्वनयः । °

It ends:

पुलकाङ्कुरशोभमानमूर्तिः सुरकान्ताकुलगीयमानकीर्तिः ।
अरविन्दमरन्दचारुहास्यो बहुलास्यो भगवान् गृहं प्रतस्थे ॥

भवतनयो बहुधारणकुशिक्षकौतुकी यावत् । तावत् कुमारभार्गवि भगवती भवार्चिता यदभूत् ॥

बालो मुहुरलंकारमर्थं विस्मरति व्रजन् ।
धीमान कण्ठे तमादत्ते न तु चित्तेन दुष्यति ॥

इति श्रीभानुदत्तविरचिते कुमारभार्गवीये द्वादश उच्छ्वासः समाप्तः

[H. T. Colebrooke.]

4041.

114 d. Foll. 44; size 10 in. by $4\frac{1}{4}$ in.; fair, modern Devanāgarī writing, by two different hands; 10 and 11 lines in a page.

Gaṅgāvataraṇa-campūprabandha, a poem on the Descent of the Gaṅgā, in seven cantos, by *Śaṅkara Dīkshita*, son of *Dīkshita Bālakṛishṇa*, and grandson of *Dīkshita Ḍhuṇḍhirāja*.

It begins :

गलह्वानकीलालकल्लोलिनीभिः
परिप्राव्य गंडस्थलीं लोलमौलिः ।
हसन् हासयन्नेकगंगाधरं यः
समव्यादभव्याद्भवानीतनूजः ॥ १ ॥

प्रविकासिताब्जखंडः प्रत्यूहध्वांतखंडने चंडः ।
भुवनाभयकरदंडः स जयति विघ्नेशमार्तंडः ॥ २ ॥

एकं स्तनं धयन्नपि तिर्यग्वलनोर्ध्वपुंडपेंदुसुधां ।
वरदानवदान्यकरः किरतु सविघ्नान् द्विपेंद्रास्यः ॥ ३ ॥

परीरभ्यां स्थाणुं निजसमधिकारुण्यकलितां
त्रयाणां देवानां त्रिगुणपुरुषार्थौघफलितां ।
हरंतीं भक्तौघे भवभुजगदष्टे विकलतां
हिमाद्रावुद्भूतां निजहृदि भजे कामपि लतां ॥४॥ ०६॥

वंदे सुबंधुबाणौ कविसम्राट्कालिदासभवभूती ।
शेषाशेषमुखादिव येभ्यो वाणी सहस्रधा समभूत् ॥ ७ ॥

वल्मीकभूहरगिरिं वंदे कविकाव्यकंदभुवं ।
यन्मुखकंदरनिर्गतनिर्झरवाग्जाह्नवी पुनाति जगत् ॥८॥ ०१५॥

आसीदासीमक्ष्मावलयरक्षणदीक्षाविचक्षणक्षपितारातितति-तमिस्रमुंडपुंडरीकतांडवितयशःकासारः । कुटिलकौशिकगणाधीकरणमहौषधिरिपुग्रीष्मदिवससंतापभीष्मः । प्रचंडदोर्दंडाविर्भवत्प्रतापमार्तंडः । ०

It ends :

कपिलमुनिसुकोपप्रौढदावानलोद्यल्-
ललित[त]रशिखाभिप्लुष्टसर्वांगसाराः ।
भसितलसितदेहा[ः] सागरा वल्गुगंगा-
चरणशरणचिन्तामुक्तिभावं गतास्ते ॥ ८५ ॥

इति श्रीमत्समस्तशास्त्रपारंगमदीक्षितदुंढिराजात्मजसाहित्य-पारावारपारीणकविताकांतारकंठीरवसर्वस्वदानदीक्षाविचक्षणश्रीमद्दीक्षितबालकृष्णसूनुशंकरविरचिते गंगावतरणचंपूप्रबंधे गंगाचरणांकः सप्तम उच्छ्वासः ॥ समाप्तो ऽयं ग्रंथः ऋतुब्रह्मब्रह्मानहरणदेहावनिमिते(? ०विनिर्मिते) महोमासे सोमाहनि विशदपक्षे शिवतिथौ ॥

Then follow three verses, beginning : लसत्काशीशंभुस्तव ०.

According to Prof. Aufrecht (Cat. Bodl., p. 122*a*) the author wrote his *Śaṅkaracetovilāsa* between 1770 and 1781 A.D.

[H. T. COLEBROOKE.]

4042.

2625. Foll. 86; size $10\frac{1}{4}$ in. by $8\frac{1}{4}$ in.; modern Telugu handwriting; 34–41 lines in a page.

Campūbhārata (or *Bhāratacampū*), the story of the Bhāratas, in prose and verse, by *Ananta-bhaṭṭa*; with a commentary, called *Sarasvatī-vilāsa*, by *Nṛisiṃhācārya*.

The complete work consists of 12 *stavakas*; but the present MS. breaks off before the completion of the 7th chapter.

It begins :

वेदांताचार्यकृपया चंपूभारतदीपिका ।
सरस्वतीविलासाख्या नृसिंहार्येण तन्यते ॥
नालंकारो न शब्दस्य प्रक्रियापि विलिख्यते ।
ग्रंथविस्तरभीत्या तु तात्पर्यं वस्तु वर्ण्यते ॥

प्रारिप्सितस्य ग्रंथस्य निर्विघ्नेन परिसमाप्त्यर्थं ० श्लोकतो निबध्नाति ।

कल्याणं वो निधत्तां करटमदधुनीलोलकल्लोलमाले ०

See Burnell, Tanjore MSS., p. 160*a*; according to whom text and commentary have been printed at Madras. In the Brit. Museum and Ind. Office Catalogues, editions with the commentaries of (*Kuravikula Candra*) *Rāma Kavīndra* (*budhendra*), *Mallādi Lakshmaṇa Sūri* and *Nārāyaṇa Sūri* (*Bājīrāy Khaṇḍ*) are mentioned. [MACKENZIE COLLECTION.]

4043.

1829. Foll. 81; size 12 in. by 4 in.; clear Devanāgarī writing (European paper); eight lines in a page.

Campūrāmāyaṇa, or *Bhojacampū*, an imitation, in prose and verse, of the story of the *Rāmāyaṇa*, divided, like the original, into six *kāṇḍas* (from *Bālakāṇḍa* to *Yuddhakāṇḍa*). The first five *kāṇḍas* are ascribed in the colophons to *Vidarbharāja*, also called *Bhojarāja Paṇḍita*

at the end of the work; whilst the 6th *kāṇḍa* is attributed to *Lakshmaṇa Sūri*, son of *Gaṅgādhara*—a native of Āśanagaragrāma (?)—and *Gaṅgāmbikā*.

Some MSS. contain a 7th *kāṇḍa*, ascribed to *Veṅkaṭarāja*.

It begins: लक्ष्मीं तनोतु सुतरामितरानपेक्षाम् ०

It ends:

साहित्यादिकलावताशनगरग्रामावतंसायित-
श्रीगंगाधरधीरसिंधुविधुना[1] गंगांबिकासूनुना ।
प्राग्भोजोदितपंचकांडविहितानंदे प्रबंधे पुनः
कांडो लक्ष्मणसूरिणा विरचितः षष्ठो ऽपि जीयाच्चिरं ॥

The leaves are throughout marked भो० चं०.

The work was published at Poonah in 1852; and, with a commentary by *Rāmacandra Budhendra*, at Madras in 1859; and repeatedly since. [DR. JOHN TAYLOR.]

4044.

939a. Foll. 61; size $12\frac{3}{4}$ in. by $4\frac{1}{4}$ in.; good, modern Bengālī handwriting; eight lines in a page.

Citracampū, a romance in mixed prose and verse, composed, in 1744 A.D., by *Bāṇeśvara Vidyālaṅkāra Bhaṭṭācārya*—son of *Rāmadeva Tarkavāgīśvara*, and grandson of *Vishṇu Siddhāntavāgīśvara*—for his patron *Citrasena* of Vardhamāna.

It begins:

वन्दे कवीन्द्राननमिन्दुमौलिं वृन्दारकेन्द्रैरभिवन्द्यमानं ।
विघ्नाटवीदारणदारुणैकदन्तं जगन्मङ्गलकुम्भकुम्भं ॥ १ ॥

अपि च ॥

अङ्कारोहणवाञ्छया गिरिभुवो यान्तं प्रति स्वं हठात्
भ्रान्त्या वन्यमतङ्गजस्य कुपितं तद्वाह(?)कण्ठीरवं ।
दृष्ट्वा चीत्कृतिगर्जितैस्त्रिजगतीमुद्वेपयन् सस्मितं
देव्याङ्के कलितः सुरासुरसुतो लम्बोदरः पातु वः ॥ २ ॥

किं च ॥

समन्तादुद्दामद्युतिनिहतयोर्बन्धतमसे(?)
कलानाथश्रेणीकृतरुचिरभूषे निरुपमे ।
शरण्ये संपूज्ये निरवधिपरानन्दसदने
हरेः पादाम्भोजे तव हृदयभृङ्गो विहरतु ॥ ३ ॥

बिभ्राणां निखिलप्रकाशनकरीं सौदामिनीं शाश्वतीं
प्रेमक्षीणिरुहैकवर्धनकरीं कान्तामनन्तास्पदां ।
बाह्याभ्यन्तरदुर्निवारबहुधासंतापशान्तिप्रदां
धारां चारु वितन्वतीं स्मर मनःकादम्बिनीं कामपि ॥ ४ ॥

यल्लोलोकविलासकेलिरसिकं भ्रूभङ्गभङ्गीनव-
क्रीडाविष्कृतसर्गसंस्थितिलयं सारं श्रुतीनामपि ।
वृन्दावल्यलिकुञ्जपुञ्जभवनं तन्मे मनःपञ्जरे
राधामाधवसंज्ञितं विजयतामद्वन्द्वमाद्यं महः ॥ ५ ॥

कषितविमलहेमोद्दामरेखाङ्कमाना(?०ला)-
वलयित इव भूयादिन्द्रनीलो मणिस्ते ।
हृदि निरवधिराधालिङ्गितश्रीमदङ्गो
निखिलहृदयहारिभूतरङ्गो मुरारिः ॥ ६ ॥

नत्वा श्रीगुरुपादपङ्कजयुगं श्रीरामपादाम्बुजं
श्रीमल्लक्ष्मणजानकीहनुमतां पादारविन्दान्यपि ।
धीरश्रीयुतचित्रसेनधरणीधौरेयचूडामणेर्
आदेशेन समातनोति किमपि श्रीयुक्तबाणेश्वरः ॥ ७ ॥

पूर्वेषामतिमात्रहारिमधुरव्याहारलीलाभृतां
धीराणां भणितेषु सत्स्वपि समारम्भातिदम्भादिकं ।
क्षन्तव्यं करुणामयैः सुकरुणा दृष्टिर्विधेया यतः
स्पर्शः स्पर्शमणेरयोऽपि तनुते हेमाघनीलर्गुणैः ॥ ८ ॥

अभूदभूतप्रतिमो महामतिर्
महीपतिर्भूमिमहेन्द्रसंततिः ।
मनोभुव[ः] स्पर्धिमनोहराकृतिर्
मुरारिपादाब्जयुगस्फुरन्मतिः ॥ ९ ॥

निसर्गरम्याद्भुतसर्गकौतुकी
स्फुरत्त्रिवेदीचतुराननच्छविः ।
निबद्धपद्मासनसुन्दराकृतिः
सरोजयोनिर्भगवानिवापरः ॥ १० ॥

गिरा श्रिया च स्फुरदुत्तमाकृतिर्
जगत्परित्राणविधानसत्कृतिः ।
सुपुण्डरीकाक्षतया मनोहरो
रथाङ्गपाणिर्भगवानिवापरः ॥ ११ ॥

---

[1] स एव सिन्धुः समुद्रः। तस्य विधुना चन्द्रेण पुत्रत्वादुल्लासकरत्वाच्च तद्रूपेणेत्यर्थः । *Rāmacandra's* comm.

पुरार्जितैर्दुस्तरपूरिदुष्कृतैष्
चिराय बद्धानपि यः स्वकेतने ।
विमोचयामास दयार्द्रमानसः
पिनाकपाणिर्भगवानिवापरः ॥ १२ ॥

यश्च निखिलभूमीपालमौलिमालाविराजमानकिरीटघटाविजृम्भमाणमहामणिनिवहमयूखमण्डलीनीराजनातिविराजमानराजसिंहासनोपान्तभूमण्डलो भूमण्डलोदरविरोचमानप्रतापप्रभाकरमण्डनप्रभाप्रभावदुरितचरान्धकारो ऽन्धकरोतिरिव निर्भरसंवर्ध्यमानविनायकगणो महासेनातिशयप्रेमाखर्वितदर्पकदर्पो नागेन्द्रावतंसो भूतिभूषितश्च ° . . . . . . (fol. 3*b*) विचित्रसेनश्चित्रसेनेति युक्तार्थमेवाभिधानं समासादितवान् ॥ . . . . . ॥ तस्य राज्ञो निखिलराज्यसंभारसंरक्षणावेक्षणविविधमन्त्रतन्त्रसंचारचारुचातुर्यधुर्यचक्रे चूडामणिरतुलषाड्गुण्यप्रमुखषाड्गुण्यपरस्परापराभावितपुरुहूतपुरोहितप्रभावो निरवद्यगद्यपद्यमयविविधप्रबन्धचयनव्यातिदिव्यकाव्यमाधुरीभरचमत्कारसारचुम्बनचटुलचारुचञ्चरीकवरचातुरीभरमनोहरो . . . . निजकुलकुमुदकाननविकाशनामन्दचन्द्रः श्रीमाणिक्यचन्द्रो नाम ॥ . . . . ॥ एतस्मिन्नेव वासरे महता चमूसमूहेन सचिवसमाजाधिराजं वर्धमाननगरमधिसंस्थाप्य महाराजः समस्ताशाचक्राक्रामिणा महाविक्रमशालिना बृहता बलव्यूहेनाच्छाद्य भूमीवलयमनन्यपरायणः शरणागतकरुणास्पददरिद्रद्विजगणभूयिष्ठं प्रजासमूहमज्ञत (!) उभयसंचारं संस्थापयितुमभिनवनिजाधिकारदक्षिणप्रयागगङ्गासागरसंभेदमयतीर्थत्वया ऽभ्यन्तरालमहीवलयमण्डलायमानां विशालां नाम विशालां नगरीमाजगाम ॥

The king subsequently starts on a hunting expedition, which offers the poet opportunities for numerous descriptions of forest scenery and occurrences. A dream during a night's rest introduces an even more wonderful hunting expedition, in the course of which the king fancies himself to go to Goloka (fol. 32*a*): °गोलोकभवनं पुरमतिमनोहरं प्रविवेश । प्रविश्य च . . . . . भगवतीं प्रेमभक्तिं ददर्श । ततश्च . . . साष्टाङ्गप्रणतिस्तुतिसंततिभिः सपरिजनां देवीमभिसंतोषयामास । the '*mahādevī*' then refreshes him with fruit and cool drink, bids him seat himself near her divan (*paryaṅka*), and addresses him (fol. 33*a*): महाराज मुक्तो ऽसीदानीं दारुणेभ्यः संसारपाशेभ्यः । ° She subsequently visits with him the Satsaṅgasaras (fol. 33*b*), the Maṇikarṇikā lake at Kāśī (fol. 34*b*), the Maṇḍākinī, Yamunā and Vṛindāvana (fol. 38*a*), where the king sees *Govindadeva* himself (fol. 41*a*). At the goddess's command he then plunges with her into the Rādhākuṇḍa and the Śyāmakuṇḍa. On issuing again he sees rising from the water a tender youth (*sukumāra kumāra*) driving swiftly away on a horseless car, of whom he had had a glimpse several times before, and questions the goddess regarding him, whereupon she explains to him that this is the *māyā avidyā*, the car being the human body; and in a series of stanzas she expounds the principles of Vaishṇava Vedāntist metaphysics. The king then starts with the *mahādevī* on his homeward journey, the goddess pointing out to him many sacred spots about Mathurā. Having passed successively the Sarayū with Ayodhyā (where the king offers to *Rāma* a prayer of 39 stanzas, each ending with श्रीरामचन्द्रं शरणं प्रपद्ये or रघुनाथमीडे), Janakapura, the junction of the Gaṅgā and Gaṇḍakī, the Phalgu with Gayā, the Mandāra (where he worships *Madhusūdana*), Vaidyanāthāśrama, the Pañcakūṭa—where he sees and worships *Raghunātha, Lakshmaṇa, Mahīputrī* (? *Sītā*), and the son of the wind (*Hanuman*)—they at last arrive at Guptapallīpurī (sacred to *Vṛindāvanacandra* and *Rāmacandra*), where, in parting from the king, the goddess recommends to his good favour the poet (*śrī-Bāneśvarasaṃjñitaṃ dvijavaram*) and his minister *Māṇikyacandra;* and having blessed him, enters his heart. At the same moment the king is awakened by the sound of singers and instruments. The poem ends:

आसीद्भूपतिचक्रमौलिमुकुटो यः कृष्णरामः कृती
तत्पुत्रो जगदादिरायसुकृती ख्यातो धरामण्डले ।
तस्मादद्भुतकीर्तिचन्द्रकिरणश्रेणीनिरस्ताखिल-
ध्वान्तो ऽजनि कीर्तिचन्द्रसुकृती क्ष्मापालचूडामणिः ॥
[२९५ ॥ ° २९६ ॥

पुत्रस्तस्य महीभुजः समजनि श्रीमान् गुणाम्भोनिधिर्
विद्याभिर्विनयैर्नयैरभिनवैः प्रेङ्खत्प्रतापोच्चयैः ।
प्रादुर्भूय महीभुजः सुरपुरीनाथं कृतावग्रहं
संपातैर्विविधास्त्रसंचयमयैर्जित्वा जहासेव यः ॥ २७७ ॥

सप्तग्रामसमीपधाम परमं श्रीगुप्तपल्लीति यत्
श्रीवृन्दावनचन्द्रनन्दितमपि श्रीरामचन्द्रोज्ज्वलं ।
यत्र स्वर्गधुनीतरङ्गनिकराः स्वर्वर्त्मसेतूपमा
विद्वांसो निवसन्ति तन्महापुण्यातिधन्या जनाः ॥ २७८ ॥

तत्राश्रान्तबुधेन्द्रसुन्दरयशःसंतानसंतानसद्-
वंशोत्तंसपरम्परा विजयते शोभाकरस्योत्तरा ।
यत्रामित्रबुधद्विपेन्द्रदमनप्रोद्दामकण्ठीरवो
वादीन्द्रः कविचक्रकैरवरवीर्यो रामनामा कृती ॥ २७९ ॥

जातोऽस्मादतुलो यथा दशरथात् श्रीराघवेन्द्रस्तथा
धीरेन्द्रो भुवि राघवेन्द्रसुकृती ख्यातो धरामण्डले ।
यस्मात्कामपि लब्धवानथ महाविद्यां यदात्मोद्भवो
विष्णुर्जिष्णुरभूदभूतसदृशः सिद्धान्तवागीश्वरः ॥ २८० ॥

यत्काव्योदयतः शिलापि मृदुना वज्रं शिरीषायते
विद्वांसः परिघूर्णयन्ति नितरां मूर्धानमूर्ध्वाननाः ।
यद्विद्यायशसा निगद्यत इह ब्रह्माण्डभाण्डोदरे
तस्याभूत्तनयः सुरेज्यसदृशः सत्तर्कवागीश्वरः ॥ २८१ ॥

पुत्रस्तस्य [च] रामदेवकृतिनः श्रीयुक्तबाणेश्वरो
धीरश्रीयुतचित्रसेनधरणीनाथेन संवर्धितः ।
चम्पूं कामपि निश्चलेन मनसा तस्याज्ञया निर्ममे
विद्वांसः परिशोधयन्तु कृपया तेभ्यो ममास्तां नतिः ॥ २८२ ॥

ध्यात्वा श्रीरामचन्द्रं सह जनकसुतालक्ष्मणाभ्यां प्रयत्नाद्
आज्ञामाज्ञाय राज्ञामपि मुकुटमणेश्चित्रसेनाह्वयस्य ।
शाके कालाङ्क(?ङ्ग)तर्कौषधिपतिगणिते कार्त्तिकीये दशांशे
पूर्णां श्रीचित्रचम्पूं व्यतनुत दिवसे श्रीलबाणेश्वराख्यः ॥
शकाब्दाः १६६६ ॥ [२८३ ॥

धीरश्रीचित्रसेनः क्षितिपतितिलकः श्रीलमाणिक्यचन्द्रो
मन्त्रिस्तोमाग्रगण्यस्तदुभयमिलनं रत्नहेमाभिषङ्गः ।
आस्तां भूभूषणाय प्रकटितमहिमा पुत्रपौत्रप्रपौत्रैः
स्फूर्जद्दोर्भिश्चिराय प्रथयतु परमं कीर्तिकर्पूरराशिं ॥ २८४ ॥

इति महामहोपाध्यायमहाराजाधिराजसभास्तारवर - श्रीयुत-
बाणेश्वरविद्यालङ्कारभट्टाचार्यविरचिता चित्रचम्पूः समाप्ता ॥

The narrative prose paragraphs of the work amount to 131 in all.

[H. T. Colebrooke.]

4045.

1750. Foll. 74; size $8\frac{1}{4}$ in. by $4\frac{1}{4}$ in.; fair Devanāgarī writing (by at least three different hands) of 1619 A.D.; seventeen lines in a page.

Damayantīkathā, or *Nalacampū* (as it is called on the fly-leaf), a romance, by *Trivikrama Bhaṭṭa*, son of *Nemāditya*, and grandson of *Śrīdhara*, of the *Śāṇḍilya-vaṃśa*.

It begins: जयति गिरिसुतायाः कामसंतापवाहिन्युरसि° see Cat. Bodl., no. 208.

Prof. Kielhorn, Epigraphia Indica (ed. J. Burgess), i., p. 340, takes the author to have flourished about 1000 A.D., identifying him with the *Trivikrama Kavicakravartin* mentioned, in a Patna inscription, as the father of a *Bhāskarabhaṭṭa* who received the title of *Vidyāpati* from *Bhojarāja* (probably *Bhoja* of Dhārā, who reigned in 1021 A.D.).

The work has been published, under the title '*Damayantīkathā athavā Nalacampūḥ*,' with commentary, at Bombay (1885).

Colophon: इति श्रीत्रिविक्रमभट्टविरचितायां दमयंतीकथायां सप्तम उच्छ्वासः । समाप्तो ऽयं ग्रंथः ॥ प्रौष्ठभाद्रपदे मासि कृष्णाश्रीक्री(?कृष्णे शौक्री) चतुर्दशी । तदा सप्तनवागैकसंमिते ऽब्दे ऽच्युतात्मना ॥

[H. T. Colebrooke.]

4046.

1257a. Foll. 124; size $8\frac{3}{4}$ in. by $3\frac{1}{2}$ in.; fairly written in Devanāgarī about 1700 A.D.; ten lines in a page.

The same work. [H. T. Colebrooke.]

4047.

1897. Foll. 82; size 12 in. by $5\frac{1}{2}$ in.; fair, modern Devanāgarī writing; twelve lines in a page.

The same work. [Dr. John Taylor.]

4048.

1868. Foll. 33; size and writing as of last MS.

The same work; called *Damayantīcampū* on the title-page. *Ucchvāsas* I.–III.

[Dr. John Taylor.]

4049.

1520 a. Foll. 15; size 10¾ in. by 5¼ in.; clear, recent Devanāgarī writing; 7–12 lines in a page.

Damayantī(kathā)vivaraṇa, or *Vishamapada-prakāśa,* a commentary on *Trivikrama's Damayantīkathā,* by *Caṇḍapāla.* A fragment comprising only the first *ucchvāsa,* and not very correct.

It begins:

सूक्तिप्रपंचे(सृष्टिप्रबन्धे ed.) चतुराननस्य
तांस्तान्विशेषान्(भावानशेषान् ed.) विलसत्यशेषान्
विवृखवती स्वेन वचश्चयेन [(°ह्विशेषान् ed.) ।
स्याद्भारती(स्ताद्भारती ed.) बोधविवृद्धये वः ॥ १ ॥
शक्तिस्त्रिविक्रमस्येव जीयाल्लोकातिलंघिनी ।
दमयंतीप्रबंधेन सदा बलिमतोदिता ॥ २ ॥
त्रैविक्रमाणि मधुराणि(विषमाणि ed.) पदानि यानि
तेषां प्रकाशमभिनंदति चंडपालः ।
यत्स्थायिभावघटनात्पटुदृष्टिभाजः(यं स्थायि° ed.)
संप्राप्य विश्रतितरां रसनिर्भरत्वं ॥ ३ ॥
भंगश्लेषनिबद्धाः(°बन्धाः ed.) स्युर्गिरः संदेहमंदिरं ।
सम्यक्तदर्थव्यक्त्यर्थं(°निश्चित्यै ed.) निबंधो ऽयं विधीयते
[॥ ४ ॥ ° ७ ॥

सकलमंगलकारणं दुरितनिवारणमभिधेयोपयोगि चावश्यं शास्त्रादौ कविना किमपि प्रणेतव्यम् त(an omission) श्री-त्रिविक्रमभट्टः प्रतिपादनीयसर्वरसकथोपक्रमे शृंगारित्वादिंद्रादीन् एकांतशांतत्वाच्च वीतरागप्रभृतीनपहाय सर्वरसात्मकं कात्याय-नीकामुकं(परमेश्वरं ed.) शंकरमेव प्रणुवन्नाह । जयतीत्यादि °

For another copy of this commentary, apparently lacking the introduction, see Weber, Berl. Cat., no. 1588. It was published at Bombay (together with the text) in 1885.

It ends:

इति विषमपदप्रकाशमेतं
दमयंत्यां तनुते स्म चंडपालः ।
शिशुमतिलतिकाविकाशचैत्रं
चतुरमतिस्फुटभित्तिचारुचित्रं ॥

इति चंडपालविरचिते दमयंती[कथा]विवरणे प्रथम उच्छ्वासः॥ and after a few words introductory to the second *ucchvāsa* it breaks off at the foot of the page (fol. 15*b*).

[H. T. Colebrooke.]

4050.

1924. Foll. 230; size 10¼ in. by 4¼ in.; good Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; fourteen lines in a page.

Damayantīkathāvivṛiti, also called *Sārasvatī vṛitti* (or *śrī-Campūvṛitti*), a commentary on *Trivikrama's* romance, composed—avowedly to supplement the preceding work—by *Guṇavinayagaṇi,* pupil of *Jayasomagaṇi,* pupil of *Pramodamāṇikyagaṇi.*

The work was apparently composed in the 35th year of *Akbar's* reign (A.D. 1591).

The writing on the first page has been obliterated in places owing to the stickiness of the ink.

It begins:

ध्यात्वा सरस्वतीं देवीं विबुधानंददायिनीं ।
सुवर्णां पुण्यरूपां तामलंकारविराजितां ॥ १ ॥ स्रग्धरा ॥
पादाब्जांगुलिसक्तनिर्मलनखादर्शेषु लोकत्रयी
निःशेषा प्रतिबिंबितांतरमुदा यस्यानमंती प्रभोः ।
सप्राप्तापरभागसंसृतिभयाल्लीनेव दीना सती
तं पार्श्वं फलवर्धिकेश्वरमहं नत्वोपसर्गापहं ॥ २ ॥
प्रौढं प्रौढयुगप्रधानपदसाम्राज्यं प्रतीतं पुरा
देवोक्त्या भुवि नागदेवभविकश्राद्धस्य साक्षात्पुरः ।
योगिन्यो ऽपि च येन मंत्रमहिना प्रागल्भ्यतो जिग्यिरे
स्तुत्वा श्रीजिनदत्तसूरिमनघं तीव्रप्रतापारुणं ॥ ३ ॥

जिनकुशलं कृतकुशलं प्रारब्धविशेषशास्त्रसिद्धिकरं ।
प्रणिध्याय(*r.*°धाय) मनसि मानसमिव शुचिहृदयं
श्रीचंडपालो ऽत्र कियत्पदानां [महामानं ॥ ४ ॥
यद्यप्यनिंद्यां विवृतिं चकार ।
तथापि तच्छेषपदार्थसार्थ-
प्रकाशनार्त्तां विवृणोमि चंपूं ॥ ५ ॥

क्वचित्पुरे वरेण्यपुण्यमतिभाक् द्राक्प्रबोधितसकलशास्त्रोपनिषत्कमलो विमलो ध्वस्तसमस्ततमःप्रसर आदित्य इव नेमादित्यो द्विजो बभूव । तस्य सुतस्त्रिविक्रमः पठनान्यकर्मविहितविक्रमः समजनिष्ट गरिष्ठः । अन्यदा हि स्वपितरि स्वबंधुविवाहादिप्रयोजने बहिर्ग्रामं गते समाजगाम मतिमान् कश्चिदपरस्तत्पुरे विद्वान् । तेन च रंध्रान्वेषिणावसरं प्राप्य श्रीत्रिविक्रमभट्टः प्रतिपादनीयसर्वरसकथोपक्रमे° सर्वरसात्मकं सर्वसुरेश्वरं शंकरमेव स्तुवन्नाह । जयतीत्यादि । चंद्रमौलिः सुधांशुशेखरो जयति सर्वोत्कर्षेण वर्तते । °

It ends: प्रत्यंतरे तु अतिविदग्ध इति पाठः स च स्पष्ट एव ॥ इति वाचनाचार्यश्रीमच्छ्रीप्रमोदमाणिक्यगणिशिष्यश्रीजयसोमगणितच्छिष्यपंडितश्रीगुणविनयगणिविरचितायां श्रीत्रिविक्रमभट्टविरचितश्रीदमयंतीकथाविवृतौ सप्तम उच्छ्वासः समाप्तः ॥

श्रीमत्खरतरगच्छे स्वच्छे ऽभूवन्नवांगवृत्तिकराः ।
श्रीमदभयदेवाख्याः पुरा वराचार्यगुणमुख्याः ॥ १ ॥
तेषां क्रमेण पट्टे विख्याता लक्षसंख्यगुणदक्षाः ।
रेजुर्जलधिगभीराः श्रीजिनमाणिक्यसूरिवराः ॥ २ ॥
तत्पट्टे विशदप्रभाकरकरस्फूर्जत्प्रतापोद्धुरा
वादप्राप्तजया धरापतिसदःपीठे सदा सुंदराः ।
तत्तत्कृत्यविधानतो भुवि चमत्कारं विशां चक्रिरे
चेतःसु प्रथमागमाधिगमतो लब्ध प्रतिष्ठाश्रये ॥ ३ ॥
युगप्रधानेषु महाप्रभाव-
श्रियो निधानेषु विशुद्धबुद्धिषु ।
विराजमानेषु जनेषु तेषु
स्तुत्येषु सच्छ्रीजिनचंद्रसूरिषु ॥ ४ ॥
श्रीक्षेमशाखासु सुधातिशायि-
रसप्रवेशासमवाग्विलासाः ।
श्रीक्षेमराजा भुवि पारिजात-
फलोपमाः पाठकलक्ष्मिलक्ष्माः ॥ ५ ॥
जयंतु तेषां च वरा विनेयाः
सद्भागधेयाः स्वगुणैरमेयाः ।
चत्वार आसन्विमलप्रबोधा
विधेर्नु वेदा इव मूर्तिमंतः ॥ ६ ॥

शिवसुंदरनामानो विलसत्संवेगकनकतिलकाह्वाः ।
पाठकपदप्रधाना उभये ऽपि प्राप्तकीर्तिभराः ॥ ७ ॥

सदयोदयास्तृतीयाः सदयाः सततं दयातिलकगणयः ।
वाग्गुरवो वाग्गुरवस्तुर्याः शिष्याश्च विजयंते ॥ ८ ॥

श्रीमत्प्रमोदमाणिक्यनामधेयाः सुसाधुवृत्तधराः ।
भाग्याभ्यधिकास्तेषां विद्यंते ऽमी पुनः शिष्याः ॥ ९ ॥

चत्वारो ऽप्यंबुधिवद्गंभीराक्षोभ्यतादिगुणयुक्ताः ।
न च जडसंगतिभाजो भवंति ये ऽस्मिन्महीपीठे ॥ १० ॥

वाग्गुरुगुणरंगाख्या रंगद्गुरुभक्तिभागदयारंगाः ।
श्रीजयसोमाः सोमाननास्तथा क्षेमसोमाह्वाः ॥ ११ ॥

तत्र श्रीजयसोमकल्पतरवो ऽमेयप्रमाणस्फुरी-
शाखा लीढवरागमांबरतलाः सत्पात्रशोभावहाः ।
कीर्तिप्राप्तफलाः कलोत्तरकलाः संतीह सत्पाठकाः
श्रीमंतो गुरवो रवोदितरसैः संप्रीणितप्राणिनः ॥ १२ ॥

तेषां शिष्यो मुख्यो गुणविनयाख्यो विमृश्य शास्त्राणि ।
सत्पाणिनीयहैमानेकार्थोणादिमुख्यानि ॥ १३ ॥

श्रीचंडपालरचितं दुर्गपदप्रकटनैकसितकक्षं ।
श्रीचंपूटिप्पनकं पुनः सहार्दं समुपजीव्य ॥ १४ ॥

श्रीविक्रमवंशोद्भवसद्विक्रमराजसिंहनृपराज्ये ।
सत्कर्मकर्मचंद्राभिधधीसखधुर्यसंधार्ये ॥ १५ ॥

श्रीमद्विक्रमभूपतेः स्वरसरस्वत्तर्केशक्रप्रमा-
ख्यातायां शरदि प्रमोदविसरभ्राजिष्णुपौराकुले ।
श्रीसेरूणकनाम्नि भद्रनगरे ऽर्हच्चैत्यशोभाधरे
चक्रे श्रीदमयंत्युदारचरिते टीकां महार्थां सुधीः ॥ १६ ॥
[° २२ ॥

Then follow 9 moro verses, ending:

अकबरनृपाधिनृपतौ विजयिनि शरभुवनसम्मिते वर्षे ।
श्रीमल्लाभपुरीयं प्रकाशिपरापुरः सुधियां ॥ ९ ॥

इति श्रीचंपूवृत्तिः समाप्ता ॥ ग्रंथाग्रं ११००० सारस्वतीतिनाम्नी वृत्तिरियम् ॥

Cf. Rāj. Mitra, Notices, viii., p. 133. In his Cat. of Bikaner MSS., p. 254, Rāj. Mitra, apparently misled by the final colophon, makes this work a commentary on another romance, simply called *Campū*, which there precedes it; whilst a MS. of the *Damayantikathā* follows it.

[Dr. John Taylor.]

4051.

1715 e. Foll. 12; size 9¼ in. by 4 in.; good Devanāgarī writing of 1667 (? 1658) A.D.; ten, sometimes nine, lines in a page.

Nṛisiṃha-campūkāvya, a tale, in 5 chapters (*ucchvāsa*), by *daivajña-paṇḍita Sūrya*, son of *Jñānarāja*, and grandson of *Nāganātha* of the *Bhāradvāja* family of Pārthapura, near the confluence of the Godāvarī and Vidarbhā. [A.]

The subject of the tale is the myth of the *daitya Hiraṇyakaśipu's* son *Prahlāda*, who excited his father's wrath by breaking away from his order and proclaiming himself an adherent of *Vishṇu*. This story is interwoven with poetry in praise of *Vishṇu* (*Nṛisiṃha*); the verses being arranged under different heads illustrative of different poetical *rasas*.

It begins:

आनंदं स दधातु धातुरपि यो धाता यदंघ्रिस्खलद्
दिव्यांभः सुरधुर्यधूर्जटिजटाजूटे(°टा A) ऽवतंसायते ।
भूयो दानवभारभंगुरधरोद्धारैकधीरः स्वयं
लीलावैभवनिर्मितस्य जगतो वैकुंठकंठीरवः ॥ १ ॥
अपि च ॥
यत्संकल्पविकल्पकल्पितजगज्जन्मात्ययाधिष्ठित-
प्राधान्यौ विधिशंकरौ किमु परे[1] तत्रामरेन्द्रादयः ।
अंतःसंततमंतरायरहितैर्यो योगिभिर्ध्यायते
सांद्रानंदसुधोदधिं निरवधिं तं श्रीनृसिंहं भजे ॥ २ ॥ °

It ends (cf. the epilogues to the author's other works, above nos. 2809, 2823):

आ[स्ते त्र]स्तसमस्तदोषनिवहं गोदाविदर्भायुतेः
क्रोशेनोत्तरतस्तदुत्तरतटे पार्थाभिधानं पुरं ।
तत्रासीद्गणकाग्रणीः [पृथुयशाः] श्रीनागनाथो द्विजो
भारद्वाजकुले ऽथ तस्य तनयः श्रीज्ञानराजाभिधः ॥ ४ ॥
यद्ग्रंथान् समधीत्य शिष्यनिवहो ऽप्याचार्यचर्यामगात्[2]
तत्सूनुर्गणितार्णवप्रतरणे सत्क[र्णधारः] सुधीः ।
संगीतागमकाव्यनाटकपटुः सूर्याभिधानः कविष्
चंपूकाव्यमिदं चकार चतुरं लक्ष्मीपतिप्रीतये ॥ ५ ॥

[1] किमपरे B.

[2] °चर्यां गतः B.

इति श्रीमद्दैवज्ञपंडितसूर्यविरचिते नृसिंहचंपूकाव्ये पंचमोच्छ्वासः ॥ ° शके १५८९ (? १५८०) भाद्रपदवद ३ सोमे वैदर्भदेशे लिखितं श्रीधराश्रमेण श्रीलक्ष्मीनृसिंहार्पणमस्तु । नृसिंहचंपूकाव्ये गणितश्लोकसंख्या [त्रि]शत ३०० संपूर्णमस्तु ॥

For an incomplete MS. of this work see Weber, Cat. Berl., no. 539.

[H. T. COLEBROOKE.]

4052.

2538 d. Foll. 9; size 10 in. by 4¼ in.; indifferent Devanāgarī writing of about 1650 A.D.; thirteen lines in a page.

The same work. [B.]

The copyist's signature runs as follows: श्रीतापीतीरे बभ्रपुरनिवासिना दादाजीपंतमठस्थेन गोपीभट्टेन लिखितं ° ॥

[GAIKAWAR.]

4053.

1958. Foll. 12; size 10 in. by 6 in.; fair, modern Devanāgarī writing; sixteen lines in a page.

Nṛisiṃha-campūkāvya, another composition on the same subject, in six *stavakas*, by *Bhaṭṭa Keśava* (or *Keśava Paṇḍita*) of the *Laugākshi* family, son of *Ananta*, and grandson of *Keśava*, of Puṇyastambha on the Godāvarī.

It begins (with a verse used by the author in other works, cf. Not., iv., p. 42):

कनकरुचिदुकूलः कुंडलोल्लासिगल्लः
शमितभुवनभारः को ऽपि लीलावतारः ।
त्रिभुवनसुखकारी शेषधारी(°शायी N.) मुकुंदः
परिकलितरमांगो मंगलं नस्तनोतु ॥ १ ॥
श्रीगोलाक्षि(!)कुलारविंदतरणिर्माध्यंदिनाम्नायविन्
मीमांसायुततर्कतंत्रचतुरः साहित्यरत्नाकरः ।
काव्यं श्रीनृहरेः करोति सुकृती गोदातटप्रोल्लसत्-
पुण्यस्तंभनिवासिकेशवसुतानंतात्मजः केशवः ॥ २ ॥ °
विष्णोर्नाभिसरोरुहे ° ॥ ३ ॥ तेपे तपः ° ॥ ४ ॥

ततस्तदीयोग्रतेजःप्रचयेन प्रतप्ताः सुमनसः सर्वे समुज्झित-त्रिदिवाधिवासाः कथमपि ब्रह्मलोकमागत्य धात्रे विज्ञापयामासुः । तद्यथा । अहो विधातः०

There are several Bombay editions of this work. See Rāj. Mitra, Notices, viii., p. 274.

It ends: काव्यं कर्तुमजानतापि रुचिरा चंपूरियं गुंफिता श्रीलक्ष्मीनृहरिप्रतापमहिमा० केवलं ॥ १२ ॥ इति श्रीनृसिंहचंपूकाव्ये षष्ठः स्तवकः संपूर्णः ॥

[Dr. John Taylor.]

4054.

2543c. Foll. 12 (one of which, fol. 4, is wanting); size 9½ in. by 4¼ in.; indifferent Devanāgarī writing of 1627 A.D.; 12 or 13 lines in a page.

Nṛisiṃha-campūkāvya, in five *stavakas,* composed, by *Keśava Paṇḍita,* by order of *Rājan Umāpati Dalapati,* son of *Dalapati Govinda.*

This is another version of the story contained in the preceding MS., but differing so much from it (especially in the first part) as almost to constitute a different work. If both versions owe their origin to the same author, the present version may perhaps have been his first attempt, which he saw fit afterwards to recast. The MS. is, however, a very poor one, abounding in blunders of all kinds, so that this may account for at least some of the discrepancies between the two versions.

It begins: कनकरुचिदुकूलः० शेषधारी नृसिंहः
परिकलितरमांगो मंगलं नस्तनोतु ॥ १ ॥

विद्वन्मंडलकल्पपादपवनं विद्योतिवाग्देवता-
संकेतायतनं नितांतकमलालीलाविलासास्पदं ।
लक्ष्मीवल्लभभक्तिपांडवयवनं भूमंडलीमंडनं
विप्रैः केलिनिचेतनं दलपतिर्गोविंदनामाभवत् ॥ २ ॥
श्रीमान्कल्पमहीरुहः किमवनौ किं वाथ चिंतामणिः
किं कर्णः किमु विक्रमः किमथवा भोजोऽवतीर्णोऽपरः ।
इत्थं यत्र विलोकिते मतिमतां बुद्धिः समुज्जृंभते
सोऽयं श्रीमदुमापतिर्दलपतिस्तस्यांगजो नंदति ॥ ३ ॥

श्रीलक्ष्मीनृहरिप्रसादविमलस्फीतस्य तस्याज्ञया
नानानूतनगद्यपद्यरचनावैचित्र्यसम्पत्तिः ।
मीमांसानलिनीविकाशतरणिर्न्यायाभिमर्पाचलन्
चंपूं केशवपंडितो वितनुते चेतश्चमत्कारिणीं ॥ ४ ॥ ०

It ends: काव्यं कर्तुम० चंपूरियं निर्मिता श्रीलक्ष्मीनरहरेः प्रतापमहिमा० ॥ १२ ॥ इति श्रीमन्महाराजाधिराजश्रीमदुमापतिदलपतिराजोद्योजितपंडितकेशवविरचिते चंपूकाव्ये पंचमः स्तवकः समाप्तः ॥ संवत शोल १६ चोराशीया वर्षे शाके पन्नप्रवर्तमाने शरद ऋतौ माहामांगल्यप्रद माघमासे कृष्णपक्षे अद्य च दशमी भोउंवासरे अद्येह चंडपद्रवास्तव्यज्ञातिभट श्रीदेवजीसुत भटश्रीपजयसिंहसुत जयकृष्णदेवकृष्णपठनार्थं शुभं भवतु ॥ भटजयकृष्णकेन लिखितं शुभं भवतु ॥

Cf. Aufrecht, Florence MSS., no. 100.

[Gaikawar.]

4055.

2817. Foll. 51 (and a leaf added between foll. 30 and 31); size 12½ in. by 4¾ in.; fair, modern Devanāgarī writing; 7–11 lines in a page.

Bhojaprabandha (or *Bhojacaritra,* as it is commonly called in Southern India), a fabulous history of King *Bhoja* of Dhārā, by *Ballāla(-deva) Paṇḍita.*

There are several versions of this work. The Southern text has been repeatedly printed (the first edition, Madras 1851), whilst editions have also appeared at Calcutta in 1872 (pp. 109) and 1883. An eclectic edition, from two Paris MSS., has been published by Th. Pavie (Paris 1855).

This and the following two MSS. present a somewhat shorter version than that contained in the Calcutta edition.

This MS. (A) was copied for Wilkins, and has been revised throughout (*alterâ manû*), apparently after collation of other MSS.

It begins (cf. Oxf. MS., no. 320): श्रीमतो धाराधीश्वरस्य [भोजस्य *a. m.*] प्रबंधो लिख्यते ॥ अस्ति

धारा नाम नगरी । तत्र सिंधुलसंज्ञो राजा आसीत् । तस्य साविची नाम पत्नी चासीत् । तयोर्वृद्धत्वे भोजनामा पुत्रो जातः । स यदा पंचवर्षस्तदा तत्पितात्मनो मरणसमयं विदित्वा विचारयामास । किं राज्यं पुत्राय देयं । अथवा भ्रात्रे मुंजाय । चेत् राज्यलक्ष्मीभारधरणसमर्थं सोदरमपहाय राज्यं पुत्राय प्रयच्छामि [तदा लोकापवादः । अथवा पुत्रायैव प्रयच्छामि *a. m.*] तदा दत्तमपि राज्यं वृथैव । कथं । अयं मुंजो राज्यलोभाद्विषादिना पुत्रं मारयिष्यति । इति दत्तमपि राज्यं वृथा । तदा पुत्रहानिर्वंशच्छेदश्च । इति विचार्य श्लोकं पठति । लोभः प्रतिष्ठा पापस्य ° ॥ १ ॥ लोभान्नूनं भवेत्क्रोधः क्रोधाद्रोहः प्रवर्तते । ° — this MS. thus giving the queen's name, and some additional matter omitted in the other MSS., as well as in the editions.

At the end the version of these three MSS. has the story about the *sāṃyātrika's madanapaṭṭikā*, given by Aufrecht; this being followed by a short story, here given with various readings to show the difference between the MSS: ततः क्रमेण धारानगरमासाद्य यावद्गृहमागच्छति महीं[1] शासति श्रीभोजे तावद् द्वाःस्थः प्राह[2] । देव को ऽपि विद्वान् द्वारि वर्तते(तिष्ठति C) । राजाज्ञया प्रवेश्यते । स च राज्ञे स्वस्तीत्युक्त्वोपविष्टः प्राह[3] ।

वक्त्रं चंद्रकलाश्रिता नवनवा प्रज्ञा[4] हृदिस्थायिनी
देवश्रीर्भजते भुजं चरणयोः सक्ता च दिङ्मंडली ।
इत्यालोच्य निरुद्धमंगमभितः सौभाग्यलक्ष्मीपतेः
कीर्तिः कोपवती च भोजजलधेः प्रांतेषु बंभ्रम्यते ॥

राजा लक्षं ददौ[5] ॥ इति पंडितवल्लालविरचितो राज्ञः श्रीभोजस्य प्रबंधः संपूर्णः ॥ श्रीपोथी सरकारकुलकीनसाहेब ॥

[SIR CHARLES WILKINS.]

4056.

2107. Foll. 110; size 9 in. by 4 in.; fair Devanāgarī writing of 1779 A.D.; 7–10 lines in a page.

The same work. [B.]

It begins: अथ श्रीमतो धाराधीश्वरस्य [राज्ञो adds C] भोजस्य प्रबंधो लिख्यते ॥ यथादौ धाराराज्ये(धारायां राज्ये C) सिंधुलसंज्ञो राजा चिरं प्रजाः (om. C) पालितवान् । तस्य वृद्धत्वे भोज इति पुत्रो ऽभूत् । स यदा पंचवर्षस्तदा पितात्मनो मरणसमयं ज्ञात्वा (विदित्वा C) मुख्यामात्यानाहूय अनुजं मुंजं [च adds C] महाबलमालोक्य(°मवलोक्य C) पुत्रं च बालं वीक्ष्य विचारयामास । यद्यहं राज्यलक्ष्मीभारधरणसमर्थं (राज° धारण° C) सोदरमपहाय पुत्राय[राज्यं adds C] प्रयच्छामि तदा लोकापवादः। अथवा बालकं मे पुत्रं मुंजो राज्यलोभाद्विषादिना मारयिष्यति । तदा दत्तमपि राज्यं वृथा । पुत्रहानिर्वंशच्छेदश्च । लोभः प्रतिष्ठा पापस्य° ॥ १ ॥ लोभात्क्रोधः प्रभवति क्रोधाद्द्रोहः प्रवर्तते । °

It ends: राजा तस्मै बल्लालकवये (!) प्रत्यक्षरं लक्षं दत्तवान् ॥ इति श्रीबल्लालपंडितविरचितो राज्ञः श्रीभोजस्य प्रबंधो ऽयं मया लिपिकृतः ॥ संवत् १८३६ ना चैत्रशुद ९ गुरौ श्रीमोरबीमध्ये ल° । त्र° सदाशिवसुतजेठा स्वात्मार्थं ॥

[GAIKAWAR.]

4057.

2320a. Foll. 54; size 12¼ in. by 6¼ in.; fair, thick Devanāgarī writing of 1812 A.D.

The same work. [C.]

It ends: राजा तस्मै कविमुकुटमणये प्रत्यक्षरं लक्षं ददौ ॥ इति श्रीविद्वज्जनपुञ्जमुकुटहीरालंकारश्रीमिश्रबल्लालविरचितो भोजप्रबंधः समाप्तः ॥ °

[DR. FRANCIS BUCHANAN.]

---

[1] तावन्महीं C; °गच्छति स्म । ततो बहुकालं महीमंडलं B.

[2] धाराधीश्वरे भोजे(om. B) द्वाःस्थः(द्वारपालः B) प्रणम्य राजानमाह(राजानं विज्ञापयामास B) B, C.

[3] राजा । प्रवेशय । [ततो विद्वान् B; om. C] सभां प्राप्य [राज्ञः B; om. C] स्वस्तीत्युक्त्वा प्राह [विद्वान् B] B, C.

[4] °कलाश्रितं नवनवप्रज्ञा C; वक्त्रांभोरुहि भारती नव° B.

[5] For this sentence the hand which has revised the MS. has substituted the following (cf. Oxf. Cat.): ततो राजा तस्मै कवये प्रत्यक्षरं लक्षं ददौ ॥ धाराधीश्वरस्य शतशः प्रबंधाः संति । मया च कियंत्यपि लोकतः श्रुतानि वृत्तानि एकत्र कृतानि । अमंगलमिति कृत्वा राज्ञो भोजस्यावसानपद्यानि न लिखितानि । कालिदासस्य च वेश्याहस्ते मरणं तद्गर्हितमिति कृत्वा नात्र लिखितं । पावकोत्सृष्टो यदि मोक्षं न लभते कांते इत्यादि । तथा च यः कालिदासमरणं भुवि निश्चिकाय स एव किल भावपदस्य वेत्ता इत्यादिजगत्प्रसिद्धा कथा नात्र लिखिता ॥

4058.

2688d. Foll. 75 (the first 8 of which are wanting); size 9½ in. by 6 in.; careless, modern Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

Bhojaprabandha. Wanting the beginning, as far as Pavie, p. 11, l. 7; Calc. ed., p. 12, l. 4.

This incomplete MS. offers on the whole the same text as the others. In the concluding passage it agrees pretty closely with B, after which it proceeds: [वक्त्राम्भोरुहभारती° लक्षं दत्तवान् ॥] तेन विदुषा धनमादाय गच्छता को ऽपि बुधा मार्गे दृष्टः पृष्टश्च । विद्वन् वद क्व चलितो ऽसि । स आह । समग्रविद्यापारंगमं कलयितुं किल भोजराजम् । द्वितीय आह ।

वेत्त्यक्षराणि नहि वाचयितुं स राजा
राज्यं ललाटलिखितादधिकं ददौ यः ॥

ततो राज्ञो दानमभिलाषतो ऽधिकं मध्यद्वार धावमान (!) नगरीतो यातः । राज्ञः पुरः कवित्वनिर्हरं निंदास्तुतिद्वारेणोक्ता तस्थौ ॥ इति पंडितवल्लालविरचितो भोजप्रबंधः ॥ एवं धाराधीश्वरस्य शतशः प्रबंधाः संति ° (see p. 1550, n. 5) यः कालिदासमरणं भुवि निश्चिकाय । अनिलस्य गमनं नास्ति द्विपदे च चतुष्पदे । वारिमध्ये स्थितः कंपितः पद्मः केन हेतुना ।

पावकोच्छिष्टवर्णानां शर्वरीकृतबंधना ।
मोक्षं न लभते कांते कंपितस्तेन हेतुना ॥

भोजः किल भावपदस्य वेत्ता इत्यादिजगत्प्रसिद्धा कथा न लिखिता ॥ इति भोजप्रबंधः समाप्तः ॥

[Mackenzie Collection.]

4059.

2694. Foll. 86; size 9¾ in. by 4 in.; indifferent Devanāgarī writing of 1799 A.D.; 9–11 lines in a page.

Daśakumāracarita, the story of the adventures of the ten princes, by *Daṇḍin;* in eight *ucchvāsas,* without the *pūrvapīṭhikā.*

In this form, probably representing the original extent of the work, it was published in the Calcutta editions of 1849 and 1870; whilst the complete work, including the introductory section (see nos. 4065, 4066), has also been repeatedly published, esp. by H. H. Wilson (1846); Tārānātha Tarkavācaspati (Cal. 1872); G. Bühler and P. Peterson (Bombay 1887, 1891); and, with commentaries, by N. B. Godabole and K. P. Paraba (Bomb. 1883, 3rd ed. 1898).

Extracts of these stories were translated by Wilson for the Quarterly Oriental Rev. (1826, 1827), reprinted in Essays on Skt. Lit., vol. ii.; whilst free translations of the whole (with omissions) have been published, in English, by P. W. Jacob (Hindoo Tales, 1873), and by Janakinatha (Calc. 1889); and, in French, by H. Fauche (in 'Une Tétrade,' etc., vol. ii., Paris 1862).

This is Wilson's MS. B, described by him as the best at his disposal for his edition. It contains marginal notes in part of the work.

Copyist's signature: प्यलेखि मिश्रेण सता दशानुगः कुमारसंज्ञः कमनीयकर्मणाम् । मनोमुदे मानवपालसभ्यकथासुगेशो जनता हेपः (!) ॥ [Mackenzie Collection.]

4060.

2369. Foll. 80 (of which fol. 4 is wanting); size 11 in. by 4¾ in.; clear Devanāgarī writing of 1685 A.D.; ten lines in a page.

The same work, with marginal notes.

The right hand corner is eaten away, probably by mice, but without much injury to the text, except on the last few leaves.

Of the copyist's signature the following remains: संवत् १७४१ वर्षे मार्गशीर्षसितपक्षे द्वादश्यां भृगौ ---- त्मारामपौत्रसदानंदसुतभट्टमार्कंडेयेनात्मप[ठनार्थं लिखितं ॥] At one time the MS. belonged to one *Jayakrishṇa Bhaṭṭa.* [Gaikawar.]

4061.

586b. Foll. 52; size 11 in. by 4¼ in.; fair Devanāgarī writing of 1789 A.D.; thirteen lines in a page.

The same work. Wilson's MS. C, 'not very correct.' [H. T. Colebrooke.]

4062.

1144. Foll. 51; 4to, size 11½ in. by 9 in.; excellent Devanāgarī writing; European paper (watermark 1809); 21 lines in a page.

Daśakumāracarita, likewise without the introductory section. Written with great care.

A few English and Sanskrit notes have been added in the margin; and in the latter part numbers in pencil, marking the beginning of the corresponding pages in Wilson's edition. Apparently it is his own MS. E, 'transcribed from a Benares MS.' [? H. H. WILSON.]

4063.

2923. Foll. 82; size 14 in. by 5⅜ in.; good, modern Devanāgarī writing; 10–12 lines in a page.

Daśakumāracarita, without the introduction; with a commentary, called *Daśakumārabhūshaṇa,* by *Śivarāma,* son of *Krishṇarāma,* and grandson of *tripāṭhin Trilokacandra.*

Apparently Wilson's own MS. A, 'transcribed from the copy of a Marhatta Brahman.'

It begins:

अपर्णया हैमवत्या युक्तः स्थाणुः प्रसीदतु ।
सर्वतापप्रशमनः सर्वाभीष्टफलप्रदः ॥ १ ॥ ० २ ॥
महेशपादांबुजसक्तचेता नरेशसंपूजितपादपद्मः ।
ग्रहेशतेजा विरजा महौजास्त्रिलोकचंद्रो ऽजनि स
[द्विजाग्र्यः ॥ ३ ॥
सिद्धिर्वचोवृद्धिरलं सुतादीनशिश्रियद्यस्य गृहं समृद्धिः ।
शुद्धिर्मनोबुद्धिरुदारकर्मधर्मप्रसक्तस्य च शर्मराशेः ॥ ४ ॥
जातः सुतस्तस्य स कृष्णरामो मनोजवस्तस्य सुता अभूवन् ।
तेष्वग्रजः पूज्यपदारविंदप्रसादचित्तः शिवरामनामा ॥ ५ ॥
गोविंदरामो ऽथ मुकुंदरामो जातः क्रमात्केशवरामसंज्ञः ।
करोमि टीकां निजबंधुवर्गमुदे मनोज्ञां शिवरामसंज्ञः ॥ ६ ॥

This commentary has been published in N. B. Godabole and K. P. Paraba's edition.

[? H. H. WILSON.]

4064.

1121 f. Foll. 24; size 12 in. by 4½ in.; fair Devanāgarī writing of 1799 A.D.; ten lines in a page.

Daśakumārabhūshaṇa, without the text.

[H. T. COLEBROOKE.]

4065.

107 a. Foll. 24; size 9¾ in. by 4¼ in.; fair Devanāgarī writing of about 1650 A.D.; 12–14 lines in a page.

Daśakumāracarita. The *pūrvapīṭhikā,* or introductory section of the work — probably, however, a later addition, by a different author —in five chapters.

This is one of the two MSS. from which Wilson edited that part of the text; cf. his Preface, p. 30.

Colophon: इति दंडिनः कृतौ दशकुमारचरिते पंचम उच्छ्वासः ॥ ० अंगिरासंवत्सरे भाद्रशुक्लदशम्यां ग्रंथः समाप्तो जातः । नवेदेसुवा नानुसूरिहरनतक्षिदी दंमितखिलि (to be reversed:—*likhitam idaṃ dīkshita-Naraharisūnunā Vāsudevena*) ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

4066.

2883 d. Foll. 22; size 10 in. by 6¼ in.; fair, modern Telugu handwriting; 15–18 lines in a page.

Daśakumāracarita. Part I., and a small portion of part II.

The *pūrvapīṭhikā* here consists of only four *ucchvāsas,* the last of which, corresponding to chapters 4 and 5 in Wilson's edition, ends fol. 22*a*.

The MS. breaks off abruptly at निर्दहन्निव दहन (Wilson, p. 51, l. 1).

[MACKENZIE COLLECTION.]

4067.

586a. Foll. 8; size 11 in. by 4¼ in.; fair Devanāgarī writing of 1789 A.D.; twelve lines in a page.

Daśakumāracarita-Pūrvapīṭhikā, a versified introduction to *Daṇḍin's* tale, by *Vināyaka*. Chapters I.—III. It begins:

नमो ऽनंतद्युते तस्मै स्थाणवे यस्य तांडवे ।
प्रतिरोमस्वेदविंदूयंते(? प्रतिरोम विदूयंते स्वेद)ब्रह्मांडको-
यस्याः क्रियाः सुधासिंधुतरंगा इव सर्वतः । [टयः ॥१॥
खेलंति काव्यबंधास्तां गिरां देवीमुपास्महे ॥ २ ॥
अस्ति स्तुतिपदं श्रीमत्पुरं पुष्पपुराभिधम् ।
मगधेषु किलाशेषदेशमंडलमंडनम् ॥ ३ ॥
दीव्यत्सौधसुधाकांत्या धौतं दिवलयांतरम्(? देवा०) ।
यद्विश्वं जेतुमुद्यंत्या कीर्त्येवालिंगितं बभौ ॥ ४ ॥
यद्रंजयति(० यंति) सद्राजनीत्या नित्याधिकर्धयः ।
प्रजाः प्रजातप्रमदाः संपदा पापकंपदाः ॥ ५ ॥
तस्मिन्नस्ति पुरे राजा राजहंसः प्रतापवान् ।
शौर्यादिगुणसंपन्नः प्रजापालेन(० पालन)तत्परः ॥ ६ ॥ ०

It ends:

अत्रांतरे कुतो ऽप्येत्य कलावानैंद्रजालिकः ।
इंद्रजालं दर्शयितुमारेभे द्वारि भूपतेः ॥ ४१ ॥
तेन मायामये विष्वग् मेघजाले प्रसारिते ।
लब्धप्रवेशे(० शो) याति स्म स कन्यांतःपुरांतरम् ॥ ४२ ॥
तत्र वावंति सुंदर्या साकं भोगान्सुदुर्लभान् ।
कुमारो ऽनुभवन्वासं चक्रे नवनवांश्चिरम् ॥ ४३ ॥
एवं तया विहरता सह सारंगनेत्रया ।
अतिक्रांतो ऽपि सुमहान् कालो नाज्ञायि तेन सः ॥ ४४ ॥
अथैकदानुयुक्तो ऽसौ कांतया निरवर्णयत् ।
चतुर्दशानां वृत्तांतं भुवनानामशेषतः ॥ ४५ ॥
इति विशकलितार्थे दंडिकाव्यानुसारा-
नुगुणपर उदंतोक्तेन पुष्पोद्भवस्य ।
अगमदमलपद्योद्योतमुद्योत उच्चैर्
अयमिह हि समाप्तिं पूर्ववृत्ते तृतीयः ॥ ४६ ॥

इति श्रीविनायकविरचिता दशकुमारपूर्वपीठिका समाप्ता॥ संवत् १८४६ ॥ वैशाखमासे शुक्लपक्षे अष्टम्यां रविवासरे लीषा काशीमध्ये रामध्यान कायेथ (कायस्थः) ॥ पुस्तक सीताराम-भट्ट कै ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

4068.

1764a. Foll. 13; size 8 in. by 3¼ in.; fair Devanāgarī writing of about 1750 A.D.; eight lines in a page.

Daśakumāra-kathāsāra, by *Appayya Mantrin* or *Appayāmātya*; being another attempt at reducing the *pūrvapīṭhikā* of *Daṇḍin's* romance to smaller proportions and a metrical form.

It begins:

श्रीवागुमापराशांतामेकथीरां महेश्वरीं ।
रम्यसाहित्यसौभाग्यसम्यक्सिद्ध्यर्थमर्थये ॥ १ ॥
श्रीगणेश्वरमाराध्य श्रीमदप्पय्यमंत्रिणा ।
दशानां च कुमाराणां कथासारो विरच्यते ॥ २ ॥
अस्ति पुष्पपुरं नाम मगधेषु महत्पुरं ।
राजहंसाह्वयो राजा तत्रशासारिशासनः ॥ ३ ॥

It ends:

रम्ये कांतगृहे सार्धं प्रियया राजवाहनः ।
विहरन्गमयामास दिनानि कतिचित्पुनः ॥ ५५ ॥
अथैकया वल्लभया सुगोष्ठ्यामभ्यर्थनापूर्वकमेष पृष्टः ।
चतुर्दशानां जगतां प्रपंचं संक्षेपतः पृष्टमुदाजहार ॥ ५६ ॥

इति श्रीमदप्पयामात्यविरचिते दशकुमारकथासारे सोमदत्त-कथाकथनं नाम तृतीयः परिच्छेदः ॥

This little work was printed (probably from this MS.) as an appendix to the first edition of the *Hitopadeśa* (with preface by Colebrooke, Serampore 1804). See Wilson's Pref., p. 5.

A *Daśakumārasaṃkshepa*, by *Appaya Dīkshita*, is referred to *Kāvyam.*, *Gucch.* 1, p. 91.

[H. T. COLEBROOKE.]

4069.

2934. Foll. 52; size 11½ in. by 4¼ in.; fair Devanāgarī writing of 1784 A.D.; ten lines in a page.

Daśakumāraśesha, a continuation and conclusion of *Daṇḍin's* romance, in five *ucchvāsas*, by *Dīkshita Cakrapāṇi*, son of *Dīkshita Candramauli*.

It begins:

भजे भवनिषेवितं भवनमेकमुच्चैःश्रियाम्
अपारकरुणामयं परमधाम रामाश्रितम् ।
अनंतचरणं हृदा परिविभाव्य रामायणं
तनोति सुखमक्षयं जगति यस्य पारायणम् ॥ १ ॥
देवीमीडे शम्मयीं वाङ्मयीं तां ॰ ॥ २ ॥
व्याकुर्वाणो ऽशेषशेषप्रबन्धान्
आस्येनाहुर्यत्र शेषाद्विशेषम् ।
कान्त्या कीर्त्या प्रज्ञया चन्द्रमौलिं
तातं वन्दे दीक्षितं चन्द्रमौलिम् ॥ ३ ॥
कुशला मतिः किमीया निर्माणे दशकुमारशेषस्य ।
अन्तेवासिभिरनिशं प्रेरितबुद्धेर्ममात्र निर्मित्सा ॥ ४ ॥

अथानन्दपूर्णमानसो ऽमानसोमकान्तिः सुश्रुतविश्रुतचरित्रो मित्रोदयविकाशी पाशीव कमलाशयाश्रितो॰

It ends: कामतंत्रनिष्णातश्चिराभिलषितसुखान्यनुभवन् सुचिरमाननन्द ॥ इति श्रीदीक्षितचन्द्रमौलितनयचक्रपाणिविरचिते दशकुमारशेषे पञ्चम उच्छ्वासः ॥

कृतिरियमचिरोढाभावमेतातिरम्या
कलितरतिरतीताशेषलेखप्रसादात् ।
जगति जयति या सौशीलिता लोचिता वा
ललितसरसभावा हर्षवर्षं तनोति ॥ १ ॥
विविधयमकतृप्तगद्यपद्य-
स्फुटतरभावविशेषभावरम्यः ।
ललितपदपदार्थगुंफितो ऽयं
जनयतु चेतसि संमदं कवीनाम् ॥ २ ॥

Cf. Wilson, Pref., p. 5.

[? H. H. Wilson.]

4070.

1850. Foll. 183; size $11\frac{3}{4}$ in. by 4 in.; good, large Devanāgarī writing of 1788 A.D.; eight lines in a page.

Daśakumārakathā, purporting to be an improved (*saṃśodhita*) version of *Daṇḍin's* stories, by *mahārājādhirāja Gopīnātha*.

As Prof. Wilson points out in his preface, pp. 6, 30, the author's improvements mainly consist in an independent introduction of three *ucchvāsas* (as far as fol. 44*b*) and a conclusion of his own (foll. 177–183). Otherwise he has incorporated the whole of *Daṇḍin's* text, as far as it goes, with unimportant alterations and additions.

It begins:

सर्वकामप्रदामिष्टदेवतां भुवनेश्वरीं ।
प्रणम्य परया भक्त्या गणानामधिपं तथा ॥ १ ॥
गोपीनाथो द्विजाधीशः सतां कौतुकहेतवे ।
दशानां च कुमाराणां संशोधयति सत्कथां ॥ २ ॥
अस्ति पुष्पपुरं नाम मगधेषु महत्पुरं ।
महेंद्रनगरीसारमादायेव विनिर्मितं ॥ ३ ॥
तत्रासीन्निर्जिताराती राजहंसाह्वयो नृपः ।
राजराजानमन्मौलिमालार्चितपदद्वयः ॥ ४ ॥
अभूद्राज्ञी वसुमती तस्य भूमिपतेः प्रिया ।
कमला केशवस्येव शिवस्य च शिवा यथा ॥ ५ ॥ ॰

It ends: एवमास्थितास्ते राजवाहनप्रमुखा दशापि कुमाराः॰ परस्परमैकमत्येन वर्तमानाः पुरंदरप्रभृतिभिरप्यतिदुर्लभानि राज्यसुखान्यन्वभूवन् ॥ इति श्रीराजाधिराजश्रीगोपिनाथसंशोधितायां दशकुमारकथायां सकलसमागमो नाम एकादश उच्छ्वासः ॥ समाप्तेयं कथा दशकुमाराणां ॥ संवत् १८४५ ना वर्षे ज्येष्ठसुदी ३ बुधवासरे ॥

[Dr. John Taylor.]

4071.

1220. Foll. 206; size $12\frac{1}{2}$ in. by 6 in.; good Devanāgarī writing of about 1780 A.D.; twelve lines in a page.

Kādambarī, a romance by *Bāṇabhaṭṭa*, son of *Citrabhānu*, grandson of *Arthapati*, and great-grandson of *Kubera*; completed, in a second part, by his son.

Printed at Calcutta in 1849, and afterwards repeatedly in India. A critical edition was published (in 1883), by Professor P. Peterson, in the Bombay Sanskrit Series, and an English translation by Miss C. M. Ridding, with introd. essay and notes by Mrs. Rhys Davids, Or. Transl. Fund, 1890.

It begins: रजोजुषे जन्मनि सत्त्ववृत्तये॰

The first part ends: मरणेन प्रीतिमित्यसंभाव्यमेवेति

बाणभागः संपूर्णः ॥ इति महाकविकविराजश्रीबाणभट्टविरचितः कादंबरीपूर्वखण्डः समाप्तः ॥

The second part ends: सर्वं एव सर्वकालं सुखान्यनुभवंतः परां कोटिमानंदस्याध्यवागच्छन्निति ॥ इति सकलकविकुलललामभूतभट्टबाणतनयविरचितः कादंबर्याः समाप्तो ऽयमुत्तरभागः ॥ [H. T. Colebrooke.]

4072.

866. Foll. 106; size 12½ in. by 4½ in.; good Devanāgarī writing of 1809 A.D.; seven lines in a page.

Saṃkshipta-Kādambarī, or *Kādambarīkathāsaṃgraha*, an abstract of *Bāṇabhaṭṭa's* romance, compiled — by order of *Padmorja* — by *Kāśīnātha*, a Kaśmirian.

It begins:

गणेशानं नमस्कृत्य शिवं विष्णुं सरस्वतीम् ।
कादम्बर्याः कथानां तु संक्षेपो ऽयं विधीयते ॥ १ ॥
वात्स्यायनमुनेर्वंशे कुवेराख्यो द्विजः सुधीः ।
जातस्तस्याप्यभूद्धीमान् नाम्ना चार्थपतिः सुतः ॥ २ ॥
तस्याभूच्चित्रभानुस्तु विदुषामग्रणीः सुतः ।
बाणाख्यस्तत्सुतो जातो यशोव्याप्तदिगंतरः ॥ ३ ॥
तेनेयं निर्मिता चित्रा कादंबर्याः शुभा कथा ।
कवीनामग्रगण्येन लोकरंजनहेतवे ॥ ४ ॥

अभूदेको शेषराजमस्तकनमितश्चतुःसमुद्रपरिखाया भूमेरधिपतिरप्रतिहताज्ञश्चक्रादिलांछनोपेतः शास्त्रशस्त्रास्त्रवेत्ता सकलगुणाकरो ऽतिमनोहरवपुः शूद्रको नाम राजा। यस्य देहे धर्मादयो देवा यथास्थानं निवसंति स्म । °

Part II. begins (fol. 58*a*): अथ कादम्बरीकथासंग्रहे उत्तरार्धो लिख्यते ॥ अपि चेदानीमागतस्यापि कुमारस्य लज्जयैव दर्शनं न ददाति । °

Colophon: इति संक्षिप्तकादम्बर्यामुत्तरार्धं संपूर्णमिति भद्रम् ॥

काश्मीराभिजनो द्विजः सुमतिमान् दृष्ट्वा तु कादम्बरीं
बाणाख्येन कवीश्वरेण रचितां दीर्घां सुगूढार्थकाम् ।
काशीनाथसमाख्यया सुविदितः पद्मोर्जनाम्नः प्रभोर्
आदेशादकरोदिमां सुललितां संक्षिप्तकादम्बरीम् ॥ १ ॥ °

[H. T. Colebrooke.]

4073.

1520 b. Foll. 18; size 9¾ in. by 4¼ in.; fair Devanāgarī writing of 1801 A.D.; ten lines in a page.

Kādambaryarthasāra, a versified abstract of *Bāṇa's* romance; composed, for Colebrooke, by *Maṇirāma*, son of *Rāmacandra* and *Ānandī*.

The MS. only contains four *sargas*, bringing the story down to the consecration of the young prince, corresponding in its end to ed. Calc. (1849), p. 98; ed. Peterson, p. 111. The first two *sargas* are composed in *anushṭubh ślokas*, the other two in more artificial metres.

The original first verse ran as follows:

प्राप्य श्रीराजराजप्रतिमगुणगणस्तोमसोमकीर्ति-
ज्योत्स्नासंभासितेलावलयकुवलयात् कुम्बकामाहवेंद्रात् ।
आज्ञां तत्प्रीतिमिच्छन् गुणिमणिमणिरामाभिधानः कवीन्द्रः
कादंबर्यर्थसारं मथयति रुचिरं स्वल्पवर्णाद्यतायै ॥ १ ॥

For this the same hand has substituted:

स्वच्छापांडुरविग्रहां त्रिनयनां विद्याक्षमालावर-
त्राणाभूषितसत्करां हिमकरप्रोद्भासमानाननां ।
वाणीं ब्रह्ममहेशविष्णुभिरभिध्यातां त्रिरूपामजाम्
आनन्दैकखनिं नुमः प्रतिदिनं संसारसारां परां ॥ १ ॥
अथ वेत्रवतीतीरे बभूव विदिशा पुरी ।
अलंचकार तां राजा शूद्रकः परिवारयुक् ॥ २ ॥ °

It ends with two verses, preceded by the colophon-verse, which recurs, *mutatis mutandis*, after each section:

तातः श्रीरामचन्द्रः सकलबुधवरव्रातसंगीतकीर्तिर्
माता ऽऽनन्दीति याता व्यवहृतिमनुजो यस्य सुज्ञो हरिः सः ।
तेन प्रोद्दर्शिते ऽस्मिन् गुणिमणिमणिरामाभिधानेन सर्गः
कादंबर्यर्थसारे बुधजनसुखदे ऽपूपुरद्वै चतुर्थः(!) ॥ ५१ ॥
अथ शुभे दिवसे नृपनायकः सपदि कांतिशरैः सुमसायकः ।
नरवरैः प्रवरैः परितो वृतस्तदनु भासुरभूसुरसंवृतः ॥ १ ॥
निखिलतीर्थजलाकलितैर्घटैः प्रविलसत्सितसुंदरसत्पटैः ।
अभिषिषेच वरैरवरैर्नरैः सविनयं तनयं सहितः सुरैः ॥ २ ॥

By another hand the MS. is marked as कादंबरीसहज ° का[व्यं] on the first page.

[H. T. Colebrooke.]

4074.

1121 c. Foll. 26; size 12 in. by $4\frac{1}{2}$ in.; fair Devanāgarī writing of 1799 A.D.; ten lines in a page.

Vāsavadattā, a romance, by *Subandhu*.

Edited, in the Bibl. Ind. — with *Śivarāma Tripāṭhin's Darpaṇa* (or *Kāñcanadarpaṇa*)—by Fitzedw. Hall (1859); also printed, at Madras, in the Telugu and Grantha characters, in 1861 and 1870 resp. Cf. Berl. Cat., no. 560; Cat. Bodl., no. 332.

It begins: करवदरसदृशमखिलं° ॥ १ ॥ ° १३ ॥ नृसिंह इव क्षेत्रहिरण्यकशिपुप्रदर्शितदानविस्मयः कृष्ण इव कृतवसुदेवतर्पणो नारायण इव सौकर्यसमासादितधरणिमण्डलः °

It ends: सुखान्यनुभवन्कालं निनायेति ॥ इति श्रीमहाकविसुबन्धुविरचिता वासवदत्ताव्याव्याख्यायिका(!) ॥

[H. T. Colebrooke.]

4075.

1398 d. Foll. 27; size $12\frac{1}{2}$ in. by $4\frac{3}{4}$ in.; fair Devanāgarī writing of 1804 A.D.; ten lines in a page.

Vāsavadattā. [H. T. Colebrooke.]

4076.

543 b. Foll. 52; size $16\frac{3}{4}$ in. by $10\frac{3}{4}$ in.; fair Bengālī handwriting; European paper (watermark 1805); 17–25 lines in a page.

Vāsavadattā, accompanied by three commentaries, written above and below the text; viz.: —

I. *Sarvacandra's Vāsavadattā-ṭīkā*. [B.] See no. 4077.

II. A commentary by an unknown author. [B.] See no. 4078.

III. *Kāśīrāma-Vācaspati's Vāsavadattā-ṭīkā*, consisting of brief, detached annotations on the text, hardly deserving the name of a commentary.

Perhaps the MS. from which these notes were copied was defective at the beginning.

The notes begin: (*śl.* 3, last word: भवतः) युष्मान् । (*śl.* 4) कज्जल लाता(?) इति ख्याता । (रजतशुद्धि °) चन्द्रः । *śl.* 5 (विस्तारितपरगुणस्य) पल्लवितः परगुणो येन । °

It ends: शक्तिः पराक्रमः इन्द्रदत्तास्त्रविशेषश्च । (text ततो विस्रस्तध्वजपटमापतत्पताकं च्युतचापचामरापीडं खेलत्खड्गिधानुष्कं समस्तं मिथो ऽस्तं जगाम सैन्यं ।) सैन्यं जगामेति परेणान्वयः । शिखास्वापीडशिखरौ ॥ इति श्रीकाशीरामवाचस्पतिकृतो वासवदत्ताटीका समाप्ता ॥

[H. T. Colebrooke.]

4077.

996. Foll. 126; size $12\frac{3}{4}$ in. by 4 in.; modern Bengālī handwriting; eight lines in a page.

Vāsavadattā-ṭippanī, by *Sarvacandra*. [A.]

It begins:

नत्वा सुरासुरनरप्रकरैकवन्द्यं
शश्वत्प्रकाशसहजं खसमस्वभावं ।
चित्तप्रवृत्तिरहितं गुरुवाक्यगम्यं
किंचित्प्रबोधजननी क्रियते ऽत्र टीका ॥
वल्लभा वल्लभस्यात्र विद्यते तदसंभवे ।
सर्वाख्यस्य तथापीयमाशुबोधाय भाविनी ॥

इह खलु निष्प्रत्यूहमीहितसिद्ध्यर्थमर्थी कविकुलकुमुदबन्धुः सुबन्धुर्वागधिदेवताकीर्तनरूपं मङ्गलादौ निबध्नाति । करवदरेत्यादि । यस्याः प्रसादो यत्प्रसादस्तस्मात् कवयः काव्यकृतः सूक्ष्ममतयः अखिलं समस्तं भुवनतलं त्रिभुवनं स्वार्थे तलप्रत्ययः करतलवत् उक्तं तलं स्वार्थे ऽपि दृश्यते करवदरसदृशं हस्तस्थितवदरतुल्यं पश्यन्ति अवलोकयन्ति । वदरी हि वर्तुलत्वादस्थिरत्वेन सर्वावस्थेन दृश्यते । सा सरस्वती वागधिदेवता जयति जययुक्ता भवतीत्यर्थः । जयतीत्यत्र नाशीर्विवक्षिता किंतु जययुक्ता भवति । °

Quotations from all the principal *Koshas* are very numerous; of less common *Koshas* and other works may be mentioned: *Uttara-*

tantra, foll. 41*b*, 44*a*,*b*, 52*a*, 57*a*, etc.; *Utpalinī*, foll. 16*a*, 69*b*, 71*a*, 74*b*, etc.; *Dhātupradīpa*, foll. 38*b*, 90*b*; *Nāgarasarvasva*, fol. 70*b*; *Nītiśāstram*, fol. 22*b*; *Bhaṭṭa Śubhāṅga* [(ed., p. 142) पक्षे नन्दिघोषो ऽर्जुनरथः। तथा च भट्टशुभाङ्गो (!)। गाण्डीवं धनुरेतस्य हनूमान्ध्वजभूषणः। नन्दिघोषरथश्चास्य देवदत्तस्तु वारिजः॥ fol. 75*b*; (ed., p. 174) पुटकिनीषु। तथा च भट्टशुभाङ्गः। नालिकिनी पुटकिनी विसिनी पद्मिनी लता। पद्माक्षं पद्मबीजं स्यान्नलिनं च नलं तथा॥ fol. 88*a*]; *Bhāguri*, foll. 57*b* (*-kosha*), 62*b*, 118*a*; *Rakshita-vyākhyā*, fol. 61*b*; *Ratnakosha*, fol. 79*a*; *Ratnākara* (? *Vṛittar.*), fol. 118*b* [ed., p. 236: पक्षे तनुमध्या षडक्षरच्छन्दोविशेषः। त्यौ चेत्तनुमध्या इति रत्नाकरशान्तिः (!)। अस्यार्थः। तकारयकारौ यत्रिपत्ने(!) तत्तदा तनुमध्या नाम वृत्तं]; *Rantideva*, often; *Rasabha* (? *Rabhasa*), fol. 49*b*; *Rudra* (lex.), foll. 21*a*, 115*b*; *Vāmana* (rhet.), foll. 59*b*, 60*a*; *Vindhyavāsin*, foll. 17*b*, 45*b*, 55*a*, 81*a*, 93*a*; *Vopadeva*, fol. 52*a*; *Śabdaprakāśa*, fol. 60*b*; *Śabdārṇava*, foll. 72*a*, 115*a*, *Sarasvatīkaṇṭhābharaṇa*, fol. 9*a*; *Subhūti*, foll. 17*b*, 56*b*, 61*b*.

Another commentator on the work (neither *Śivarāma*, nor that of next MS.) is referred to, fol. 10*b*, in the rhetorical explanation of the different kinds of prose (where the latter begins, ed., p. 10): यत्र पूर्वस्यान्तं परादिर्भवति यथा नयेन कीर्तिः कीर्त्या च सप्त सागराः। सागरैरित्यादि वृत्तस्य छन्दसो गन्धो यत्र तद्वृत्तगन्धि। अल्पाक्षेयमिति टीकाकारः॥

Popular or vernacular terms met with in our commentary are: (ed., p. 57) कपोलयोर्व्यवधानं चातुरिका गानवालिश (? गाल°) इति ख्याते (°तः)॥ fol. 39*b*; (ed., p. 87) समदनः सकण्टकः संबाधफलवृक्षभेदः मयना इति प्रसिद्धः॥ fol. 51*a*; (ed., p. 105) वृहन्नलस्तृणभेदः होगण इति ख्यातः॥ fol. 56*b*; (ed., p. 110) मत्तवारणो हिन्दुलचर्चितहस्ती धरणिभेदो वा। प्रासादोपरि कुन्दवृक्षवेष्टनं कुन्दरुस्क इति ख्याते॥ fol. 58*a*; (ed., p. 134) वास्तुना जीवति वास्तविकः। वाटीवालकः। गुडा इति ख्यातः॥ ° सुखहेतव आशा येन। पक्षे सुखेन अश्यते भक्ष्यत इति सुखाशा राजतिमिरः ममा इति ख्यातः॥ fol. 72*b*; (ed., p. 136) विचकिलो मल्लीभेदः। वियविन्द इति ख्यातः॥ fol. 74*b*; (ed., p. 198) धामको भम्बुरिया इति ख्यातः॥ fol. 95*a*; (ed., p. 234) शलाका सराग इति प्रसिद्धा॥ fol. 118*a*; (ed., p. 250) शरयन्त्रः सरत इति ख्यातः॥ fol. 124*b*.

The MS. is incomplete, the commentary ending at p. 257 of the edition: सखे विटपेष्वित्यादिना दह्यमानहृदयान्तेन अष्टम्यवस्था दर्शिता। प्रिये वासवदत्ते देहि मे दर्शनमित्यादिना षष्ठ्यवस्था दर्शिता॥

After this, another hand has added the colophon: इति श्रीयुतसर्वचन्द्रविरचिता वासवदत्तटिप्पनी समाप्ता॥ [H. T. Colebrooke.]

4078.

1526 a. Foll. 44; size 10½ in. by 4¼ in.; fair Devanāgarī writing of about 1700 A.D.; nine lines in a page.

Vāsavadattā-ṭīkā, an anonymous commentary on *Subandhu's* romance [A], the same as that noticed above, no. 4076 (MS. 543*b*, II.).

It begins: वचनरचनाविषये प्रथमं वाग्देवतायाः कीर्तनं समुचितमित्यत आह। करवदरेत्यादि। सा सरस्वती देवी जयति। सा का। यत्प्रसादतः कवयः पण्डिताः भुवनतलं पश्यन्ति। कीदृशं। अखिलं समस्तं। कवयः कीदृशाः। सूक्ष्मतयः कुशाग्रबुद्धयः। यद्वा। सूक्ष्मतयो ऽपि कवयः सन्तो ऽखिलं भुवनतलं पश्यन्ति कवयः किं न पश्यन्ति इत्यादि। करवदरसदृशं हस्तस्थितवदरफलसदृशं। यद्वा। सरस्वति समुद्र इव लक्ष्मीर्देवी जयति यत्प्रसादतः कवयो राजानः सकलं भुवनतलं पश्यन्ति उपलभन्ते।° अत्र कालसामान्येन जयन्ती भवन्ती वक्तव्ये इति भाष्यवचनात् जयन्त्याः प्रयोगः यथा स्रवन्ति नद्यः तिष्ठन्ति पर्वता इत्यादि॥ १॥

Besides quotations from *Viśva* (fol. 2*b*) and *Śāśvata* (fol. 5*a*), no other authorities have been found referred to by name.

It ends: कुसुमपुरं पाटलिपुरनगरं हृदये यान्यभिलषितानि सुखान्यनुबभूव न कालं (? *r.* सुखान्यनुभवन् चिरकालं) नीतवानिति॥ इति वासवदत्ताटीका समाप्ता॥

The other two MSS. seem to have been copied from this MS. [H. T. Colebrooke.]

4079.

1120 b. Foll. 40; size 12 in. by 4½ in.; fairly good, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

The same anonymous commentary on the *Vāsavadattā*. [C.]

[H. T. COLEBROOKE.]

4080.

543 d. Foll. 2; size 16¾ in. by 10¾ in.; good, modern Bengālī handwriting; European paper; eighteen lines in a page.

Vāsavadattā-Sthūlatātparyārtha, an abstract of *Subandhu's* romance, written by the hand of *Bholānātha Śarman* of Vīranagara-grāma.

It begins: अथ वासवदत्तानामा गद्यप्रधानो ऽयमाख्यायिकाग्रन्थः। तस्य कर्ता श्रीमान् सुबन्धुनामा महाकविः। चिन्तामणिनामधेयस्य राज्ञः पुत्रेण कन्दर्पकेतुना सह शृङ्गारशेखरनाम्नो राज्ञः कन्याया वासवदत्ताया मिलनमेतद्ग्रन्थार्थः। °

[H. T. COLEBROOKE.]

4081.

1715 d. Foll. 13; size 9 in. by 4 in.; clear Devanāgarī writing of 1681 A.D.; 14–16 lines in a page.

Mādhavānalakāmakandalākathā [A], a tale of the love of *Mādhavānala* and *Kāmakandalā*, by an unknown author.

It begins:

प्रणम्य परया भक्त्या हंसयानां सरस्वतीं।
यस्याः[1] प्रसादमासाद्य करिष्यामि कथामिमां ॥ १ ॥
निरामया निरातंकाः संतुष्टाः परमायुषः।
वसंति यत्र मुदिताः कालाज्ञाता इव प्रजाः ॥ २ ॥

अस्ति संसारसकलमध्ये पुष्पावती नाम नगरी। तत्र गोविंदचंद्रो नाम राजा। तस्य राज्ञीनां सप्त शतानि। तासां मध्ये रुद्रा महादेवी पट्टराज्ञी। यतः। योषितां चत्वारो ज्ञातयः। °

It ends: ततो राज्ञा तयोर्विवाहः कारितः। तौ च सुखिनौ जातौ। लोकाश्च हर्षिताः ॥ इति माधवानलकामकंदलाकथा समाप्ता ॥ संवत् १७३८ भाद्रपदि अधिके ६ बधे लिखिता इयं कथा ॥

Cf. Aufrecht, Cat. Bodl., nos. 339, 340.

[H. T. COLEBROOKE.]

[1] तस्याः B, C.

4082.

1238 c. Foll. 17; size 10¾ in. by 4½ in.; fairly written in Devanāgarī, c. 1650 A.D., by two different hands; generally nine lines in a page.

Mādhavānalakathā [B], the same tale, differing somewhat in its wording from the preceding version.

It begins: प्रणम्य परया भक्त्या ° ॥ १ ॥

अस्ति सकलभूतलालंकृतिसंसारतिलकालंकारभूता पुष्पावती नाम नगरी। यत्र नगर्यां ॥

निरामया निरातंकाः संतुष्टाः परमायुषः।
यस्यां वसंति संहृष्टाः कालज्ञाता इव प्रजाः ॥

तत्र राजा गोविंदचंद्रो नाम। तस्य राज्ञः सप्तशतिका महादेव्यः। तासां राज्ञीनां मध्ये पद्मावती पट्टराज्ञी। तत्र नगर्यां चत्वारो योषितां ज्ञातयः। प्रथमं पद्मिनीलक्षणं। °

It ends: ततो राज्ञा विक्रमादित्येन तयोर्विवाहः कारितः लोकास्तु हर्षिता भूताः ॥ इति श्रीमाधवानलकथा समाप्ता ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

4083.

2206 a. Foll. 20; size 9 in. by 4 in.; large, clear Devanāgarī writing of about 1700 A.D.; eight lines in a page.

Mādhavānala-śṛiṅgārakāvya, the same tale, here ascribed, as it also is in one of the Oxf. MSS., to *Ānanda*, who was a pupil of *Bhaṭṭa Vidyādhara*. [C.]

Though essentially the same as the text of the first two MSS., it again differs considerably in details from them. At the end, moreover, this version is spun out by additional matter not contained in the two other MSS. (but given also in the Oxf. MS. which has the author's name), spread over the last five pages.

It begins: प्रणम्य ° ॥ १ ॥ अस्ति पुष्पावती नाम नगरी । तत्र गोव्यंदचंदनो नाम राजा । तस्य राज्ञीसप्तशतानि निवर्तंते । तासां मध्ये रुद्रामहादेवीनाम्नी पट्टराज्ञी वर्तते । यतः । श्यामा यौवनशालिनी मधुरवाक् °

It ends: ततो ऽनंतरं राजा विक्रमादित्यः काममेवं स्ववशे कृत्वा प्रभूतद्रव्यदंडं गृहीत्वा माधवानलः कामकंदलया सह उज्जयिन्यां प्रस्थितः स्वराजधान्यां(°नीं) क्षेमेण प्राप्तः ततः पश्चान्माधवाय बहुधनं दत्त्वा नगरमध्ये स्थापितः । माधवो ऽपि अनेकप्रकारैः कामकंदलया सह संभुंक्ते । माधवेनोक्ता यः को ऽपि एतां कथां श्रोष्यति तस्य विरहो न भविष्यति ।

कथामेतां पठेद्यस्तु तस्य दुःखं न विद्यते ।
शृणोति श्रद्धया युक्तो अंते सो ऽपि वसेद्दिवि ॥

इति श्रीभट्ट°विद्याधरशिष्येण आनंदाभिधेन विरचितं माधवानलशृंगारकाव्यं समाप्तं ॥

[H. T. Colebrooke.]

4084.

2643. Foll. 153 (one of which, fol. 92, is missing); size 10¼ in. by 4¼ in.; fair Devanāgarī writing of 1517 A.D.; twelve lines in a page.

Pañcatantra, or *Pañcākhyāna*, the well-known collection of fables, plentifully interspersed with moral maxims, and intended to serve as a manual of practical and political ethics for princes; ascribed to *Vishṇuśarman*.

This is the MS. A used for J. G. L. Kosegarten's edition (2 vols., 1848, 1859). Since then the work has been published repeatedly in India, esp. by Bühler and Kielhorn, in the Bombay Sansk. Ser. (1868-69 and later editions), and by *Jībānanda Vidyāsāgara*, Calc. 1872 (6th ed. 1899); the Southern recension (from insufficient materials) by M. Haberlandt (Vienna 1884).

An 'Analytical Account' of the work was published by H. H. Wilson in vol. i. of the Transact. of Roy. As. Soc. (repr. in Essays on Sansk. Lit., ii.); whilst translations have appeared in French, by Abbé J. A. Dubois (the Southern recension, Par. 1826) and by E. Lancereau (Par. 1871); in German, by Th. Benfey, with valuable notes, and a dissertation on the literature of fables and popular tales (Leipz. 1859), and by L. Fritze (Leipz. 1884); in Dutch, by H. G. van der Waals (Leiden, 1895); in Italian, by J. Pizzi (Turin 1896).

Foll. 94–122 of this MS. were supplied subsequently, the leaves of this portion being also numbered 1–29, and, at the beginning, overlapping the preceding page by a few lines.

Tantra I. ends fol. 67*b*; II., fol. 91*b*; III., fol. 124*a*; IV., fol. 137*b*; V., fol. 153*a*.

It ends: समाप्तं पंचतंत्रापरनामकं पंचाख्यानकं नीतिशास्त्रं ॥

कथान्वितं सत्कविसूक्तयुक्तं
श्रीविष्णुशर्मा नृपनीतिशास्त्रं ।
चकार येनेह परोपकारः
स्वर्गाय जायेत बुधा वदंति ॥ १ ॥
श्रीसोममंत्रिवचनेन विशीर्णवर्णम्
आलोक्य शास्त्रमखिलं खलु पंचतंत्रं ।
श्रीपूर्णभद्रगुरुणा गुरुणादरेण
संशोधितं नृपतिनीतिविवेचनाय ॥ २ ॥
प्रत्यक्षरं प्रतिपदं प्रतिवाक्यं प्रतिकथं प्रतिश्लोकं ।
श्रीपूर्णभद्रसूरिर्विशोधयामास शास्त्रमिदं ॥ ३ ॥
यद्यत्किंचित् क्वचिदपि मया नेह सम्यक् प्रयुक्तं
तत्क्षंतव्यं निपुणधिषणैः क्षांतिमंतो हि संतः ।
श्रीश्रीचंद्रप्रभपरिवृढः पातु मां पातकेभ्यो
यस्याद्यापि भ्रमति भुवने कीर्तिगंगाप्रवाहः ॥ ४ ॥ ° ६ ॥
चत्वारीह सहस्राणि तत्परं षट् शतानि च ।
ग्रंथस्यास्य मया मानं गणितं श्लोकसंख्यया ॥ ९ ॥

चंद्रमुनिबाणचंद्रे वर्षे कार्त्तिकसितद्वितीयायां ।
जीर्णोद्धार इवासौ प्रतिष्ठितो ऽधिष्ठितो विबुधैः ॥ ८ ॥

इति पंचाख्यानं समाप्तं ॥ शिवसुंदरेण लिखितं ॥ संवत् १५७४ वर्षे आसो वदि ९ सुक्रे ॥

[Gaikawar.]

4085.

2790. Foll. 176; imp. 8vo, size $10\frac{3}{4}$ in. by $6\frac{1}{2}$ in.; good, somewhat thick Devanāgarī writing of 1739 A.D.; 24 lines in a page.

The same work. Kosegarten's MS. D.

Tantra I. ends fol. 67*a*; II., fol. 95*a*; III., fol. 128*a*; IV., fol. 153*a*; V., fol. 176*a*.

Colophon: इति श्रीविष्णुशर्मणा विरचिते पंचोपाख्याने अपरीक्षितकारित्वं नाम पंचमं तंत्रं समाप्तं ॥

नास्ति नास्तीति चाभ्यस्तं यन्मया पूर्वजन्मनि ।
तदेतद् देहि देहीति विपरीतमुपस्थितं ॥ १ ॥
संयोगा विप्रयोगांता मरणांतं हि जीवितं ।
सर्वे क्षयांता निचयाः पतनांताः समुच्छ्रयाः ॥ २ ॥

इति मंगलं ॥ ° पण्डितजीश्री ° भूधरजीतत्पुत्रसुधाधरजी आत्मार्थे वाचनार्थं लिपिकृतायां ॥ संवत् १७९६ वर्षे आषाढवदि ३ मक्सूदाबादनगरे । महिमापुरे ॥ ° ग्रंथाग्रंथ ४५०० ॥

[Coll. of Fort William.]

4086.

1812. Foll. 257; size $11\frac{3}{4}$ in. by 4 in.; good, modern Devanāgarī writing (European paper); nine, from fol. 132 onwards six, lines in a page.

The same work. Kosegarten's MS. E.

Colophon: इति श्रीपंचोपाख्याने महानीतिशास्त्रे अतिचातुर्यसंपादके अपरीक्षितकारकं नाम पंचमं तंत्रं समाप्तं ॥ °

Then follow four *ślokas* from the *Bhāgavata-purāṇa*, after which:

अर्थो नराणां पतिरंगनानां स्वधर्मचारी नृपतिः प्रजानां ।
वर्षा नदीनाम् ऋतुराड् वनानां गतं गतं यौवनमानयंति ॥

[Dr. John Taylor.]

4087.

2319. Foll. 215; size $10\frac{3}{4}$ in. by 3 in.; fair, modern Devanāgarī writing; eight lines in a page.

Pañcatantra. Kosegarten's MS. F, but mentioned again by him afterwards as MS. L, under its old number (1440).

[H. T. Colebrooke.]

4088.

2146. Foll. 48; size $13\frac{1}{2}$ in. by $5\frac{1}{2}$ in.; fair, modern Devanāgarī writing; thirteen lines in a page.

Pañcopākhyānasaṃgraha, or *Kathāmṛitanidhi*, a condensed version of *Vishṇuśarman's Pañcatantra*, by *Ananta Bhaṭṭa*, son of *Nāgadeva Bhaṭṭa*, of the *Kāṇva* family.

Cf. Wilson, Essays on Sansk. Lit., ii., p. 79; Hall, Index, p. 183.

It begins:

नत्वा क्षीराब्धिजाजनिं ब्रह्मशर्वादिकानपि ।
गणेशं विघ्नहर्तारं वंदे हैमवतीसुतं ॥ १ ॥
पदवाक्यप्रमाणज्ञो ऽनंतभट्ट इति श्रुतः ।
भट्टश्रीनागदेवस्य तनूजः काण्वशाखिनः ।
कौतुकात्तन्यते तेनः पंचोपाख्यानसंग्रहः ॥ २ ॥
कथामात्रस्य विस्तारो ज्ञातव्यो ऽत्र सुबुद्धिभिः ।
तथोपयुक्तपद्यस्य भवसर्वस्य संग्रहः ॥ ३ ॥

अस्ति दक्षिणदेशे महिलारोप्यं नाम पुरं । तत्र प्रवरनृपमुकुटमणिमरीचिचयचर्चितचरणकमलः सकलकलापारं गतो अमरशक्तिर्नाम राजा बभूव । तस्य त्रयः पुत्राः । परं तु दुर्मेधसः । °

This is Kosegarten's MS. G.*

* The Marāṭhī version of the *Pañcopākhyāna*, contained in MS. 2482, is of no value for a critical constitution of the text, not even the poetical part of it. The verses, quoted also in the original Sanskrit, are considerably thrown out of order and so corruptly transcribed that their readings are of little use. The Bodleian Library seems to possess the same work in Walker 154.

It ends: इदं श्रुत्वा राजसुता अतिनिपुणा बभूवुः। राजापि हर्षपूर्णो विविधभोगैर्ब्राह्मणं तोषयामास।

वनचप्रसूनमाला (वचन॰) अनंतभट्टेन विदुषा(!) रचिता।
ध्रियतां हृदये सदये कमलामहिलेन पुरुषेण॥

श्रीमत्काश्यकुलाब्धिशीतकिरणो विद्याकलानां निधिः
श्रीमद्विष्णुपदाश्रितः सरसगुर्विद्वच्चकोरप्रियः।
भट्टोऽनंत इति श्रुतः पृथुयशाः श्रीनागदेवात्मजस्
तेनास्मिन् रचिते कथामृतनिधावूर्मिस्त्वयं पंचमः॥

The latter stanza also occurs, *mutatis mutandis*, at the end of *tantras* 3 and 4.

Fol. 7*b*, which was left blank, contains the note: 'Quoique le verso de cette feuille soit resté en blanc, il n'y a ici aucune omission dans le manuscrit.' [EXAMINER'S OFFICE.]

4089.

2824. Foll. 139; small 4to, size $7\frac{3}{4}$ in. by 6 in.; good Devanāgarī writing, European fashion and paper; thirteen lines in a page.

Hitopadeśa, the well-known collection of fables, with interspersed moral maxims, based chiefly on the preceding work, and ascribed to *Nārāyaṇa Paṇḍita*, patronised by *Dhavalacandra*.

This popular work has been frequently edited and translated.

On the authorship of the work see P. Peterson's edition, pref., p. v.; J. Hertel, Ueber Text und Verfasser des Hitopadeśa, Leipzig 1897.

This MS., which was copied by Wilkins's paṇḍit *Mahātāb Rāya*, has been revised throughout. [SIR CHARLES WILKINS.]

4090.

1764 b. Foll. 104; size 8 in. by 3 in.; fair Bengālī handwriting of about 1750 A.D.; eight lines in a page.

The same work.

The last two leaves have been supplied by a more modern hand.

It ends with the two verses containing the author's name and that of his patron, *Dhavalacandra*, viz.: अन्यच्चास्तु।

प्रालेयाद्रेः सुतायाः प्रणयिनि वसतिश्चन्द्रमौलेः स यावद्
यावल्लक्ष्मीर्मुरारेर्जलद इव तडिन्मानसे विस्फुरन्ती।
यावत्स्वर्णाचलोऽयं दवदहनसमः सूर्यतेजस्फुलिङ्गस्[1]
तावन्नारायणेन प्रचरतु चरितः (रचितः) संग्रहोऽयं कथानां॥

अपरं च॥

श्रीमान्धवलचन्द्रोऽसौ जीयान्माण्डलिको रिपून्।
येनायं संग्रहो यत्नाल्लेखयित्वा प्रचारितः॥

As mentioned by Hertel, p. 21, E. Lancereau, in the preface to his translation of the *Hitopadeśa*, refers to Lulloo Lal Kub's *Rajneeti* (Calc. 1809), or *Braj-bhāshā* version of the *Hitopadeśa*, in which the original work is ascribed to '*Narayun Pundit.*' In subsequent editions of that Hindī version—Calc. 1827; Allah. 1854 (ed. by F. E. Hall, whose preface deals with this question)—this is likewise the case; whilst, in the *Sūcīpustakam* of the Asiatic Society of Bengal (p. 87), the *Braj-bhāshā* version of the *Rājnīti* itself is ascribed to *Nārāyaṇa Paṇḍita*, and (p. 13) the original *Hitopadeśa* to *Vishṇuśarman*. Cf. Garcin de Tassy, Hist. de la Lit. Hindouie, ii., p. 448. [H. T. COLEBROOKE.]

4091.

2778. Foll. 94 (counted 92, nos. 3 and 57 being double); size $13\frac{1}{4}$ in. by 5 in.; good, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

The same work. Revised throughout.

A leaf is wanting at the end, the MS. breaking off at द्वयोरप्येतयोर्भूपा —

[?]

[1] ॰समो यस्य सूर्यैः स्फुलिङ्गस् Pet.

4092.

2454. Foll. 68; folio, size 12¾ in. by 8½ in.; careless, modern Devanāgarī writing; nineteen lines in a page.

Another MS. of the *Hitopadeśa*. Not very correct. [R. JOHNSON.]

4093.

1765. Foll. 87; size 8 in. by 3½ in.; neat Devanāgarī writing of 1792 A.D.; nine lines in a page.

Vetālapañcaviṃśatikā, a popular collection of 25 tales of a demon, in the recension ascribed to *Śivadāsa*. [A.]

This version of the tales (together with another, by an unknown author) has been published by H. Uhle (Leipzig 1881), prior to which only single tales had been printed in Europe. Versions of this work also exist in all the Indian vernaculars (cf. the introduction to H. Oesterley's German translation of the Hindī version, the *Baitāl Pachīsī*, Leipzig 1873), as also an important Mongol one, the *Siddhi-Kür*, published, together with the story of *Arji Borji Khān* (the Mongol version of the *Siṃhāsanadvātriṃśati*), and a German translation of both works, by B. Jülg, Innsbruck 1867; cf. also 'Sagas from the Far East, or Kalmouk and Mongolian Traditionary Tales' (London 1873), based thereon.

This is the chief of the MSS. used by Uhle, called A by him (as it had been by Lassen and Gildemeister, Anthologia Sanscritica, 2nd ed., pref., p. v.).

It begins:

प्रणम्य शिरसा देवं गणनाथं विनायकं ।
लोकानां च विनोदाय करिष्यामि कथामिमां ॥१॥ ०३॥
अस्ति दक्षिणापथजनपदे उज्जयिनी नाम नगरी । ०

It concludes with five *ślokas*, ending thus:

त्रिपुरारेर्वरं प्राप्य ततो ऽभूच्चक्रवर्तिनः(!) ।
निजं प्रविश्य नगरं प्रभाते संमता श्रियः ॥ ४ ॥
प्राज्ञो वा यदि वा मूर्खो वृद्धो वाप्यथवा शिशुः ।
य इमां सकलां वेत्ति स भवेद्बुद्धिमत्तरः ॥ ५ ॥

इति शिवदासविरचितायां वेतालपंचविंशतिकायां पंचविंशति[त]मं कथानकं समाप्तम् ॥ ०

[H. T. COLEBROOKE.]

4094.

1668a. Foll. 54; size 9½ in. by 4¼ in.; rather careless, modern Devanāgarī writing; 10–12 lines in a page.

The same work, here likewise attributed to *Śivadāsa*. Rather incorrect.

This is Uhle's MS. B, differing from the preceding one chiefly in the last two tales, which are here in verse (Uhle, pp. 64–66), being indeed, as he conjectured, taken from *Kshemendra's Bṛihatkathāmañjarī*, of which they form *lambakas* 14–16. Cf. Sylvain Lévi, Journal Asiatique, 8th ser., vii. (1886), p. 191.

For the beginning of tale 24, as printed, we would rather read the MS. thus:

भूयः स्कंधगतः प्राह वेतालो "वत[1] भूपते ।
अस्मान्नाद्यापि निर्बंधाद्विरतो ऽपि कथां शृणु ॥
यज्ञस्थलाग्रहारे ऽभूत्कलिंगविषये द्विजः ।
यज्ञसोमाभिधः सोमपानपूतकुलोन्नतः" ॥

and tale 25 probably begins thus:

पुनः स्कंधगतः प्राह "निर्बंधो ऽयं महीपते ।
मृषागच्छाश्रयं राजंस्तावदेकां कथां शृणु" ॥

It ends:

त्वं स विक्रमसेनश्च राजवंशविभूषणः ।
स्वर्गापवर्गसुभगां भुङ्क्ष्व(०गं भुङ्क्ष MS.) विद्याधरश्रियं ॥

इति श्रीशिवदासविरचितायां पंचविंशतिकथानकं समाप्तं ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

[1] वेतालो तत MS.

4095.

2688 c. Foll. 83; size 9½ in. by 5¾ in.; fair, modern Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

Vetālapañcaviṃśati, in *Śivadāsa's* version.

The text, as presented by this MS., which was apparently not known to Lassen and Gildemeister, begins with a special introductory story, which, on fol. 19*b*, leads over to the former version. Towards the end it agrees more particularly with the second of the above MSS. Rather incorrect.

It begins:

प्रणम्य शिरसा देवं विघ्नराजं गणाधिपं ।
लोकानां हि विनोदाय करिष्ये ऽहं कथामिमाम् ॥ १ ॥
प्रारभ्यते न खलु विघ्नभयेन नीचैः
प्रारभ्यविघ्नविरता विरमंति मध्याः ।
विघ्नैः सहस्रगणितैरपि हन्यमानाः
प्रारभ्यमुत्तमजना न परित्यजंति ॥ २ ॥
आसीदुज्जयनो राजा सार्वभौमो ऽतिथिप्रियः ।
यस्मादुज्जयिनी प्राभून्नगरीवामरावती ॥ ३ ॥

तस्य राज्ञो द्वे भार्ये आस्ताम्। विशालाक्षी मनोरमा चेति। विशालाक्षी सुभगा मनोरमा दुर्भगा। विशालाक्षी द्वौ पुत्रौ सुषुवे। मनोरमा वंध्या। तया चिंतितं। धातः किं करोमि कथं मम पुत्रोत्पत्तिर्भवेत्। एकदा मनोरमा सिद्धसेनब्राह्मणसमीपं गत्वा प्रांजलिं कृत्वा स्थिताभूत्। सिद्धसेनस्तु तां दीनमनसं विलोक्य सस्नेहमाह। अहो मनोरमे ममांतिकं किमर्थमागतासि। तयोक्तम्। स्वामिन्नहमनपत्या दुर्भगा च किं करोमि। मनसि बहुदिनं विचार्य भवंतं महानुभावं विज्ञाय शरणमागात् (°गता)। ब्राह्मणेनोक्तम्। क्षणमत्र तिष्ठ। यथा भवत्या तथा मम ब्राह्मण्येदानीं भणितम्। भो सर्वासां वरं ददासि। अनपत्याहं पुनर्दयिता ममानुग्रहं (°हो) भवता न क्रियते। तस्यार्थं (!) तवार्थं चेदानीं यावद्धोमं विधाय हुतशेषं पायसपिंडममंत्रितं (? °समन्वितं) द्वयोः करे अर्पयामि। °

The Brāhman prepares a *piṇḍa* by eating of which the queen, as well as a potter's and an oil-maker's wives, conceive, and in due time bear sons. The young prince, *Vikramāditya*, as he grows up, becomes peculiar in his habits, wanders about the forest, and is excluded from the throne, his step-brothers succeeding their father one after the other. The second is killed and eaten by a *Rākshasa*, who, after that, appears night after night to devour whoever is placed on the throne. At last *Vikrama* himself becomes king and pacifies the Demon. Meanwhile, the oil-maker's son takes to acting the *Vetāla* by tying himself up in the midst of corpses suspended from the branches of a *śiṃśapā* tree; whilst the potter's son goes abroad as a *yogin*, and ultimately returns with 200 gems. Each day he then presents to the king one of these gems secreted in a cocoanut, till one day the king's monkey knocks down the fruit, and the sparkling gem, falling out, illuminates the whole *sabhā*, when the '*bhāṇḍāgārika*' has to produce the nuts brought before (cf. Lassen, Anthol., 2nd ed., p. 2). The *yogin*, knowing the king to have acquired the power of entering dead bodies with his inner self, then asks him to enter the body of a dead parrot he brings him. This being done, the *yogin* at once enters the king's own empty body; and, having tried in vain to catch and kill the bird, he passes himself off as the real king. He forthwith orders all hunters (*vyādhas* or *pulindas*) in the kingdom to catch and bring him all the parrots within their reach, offering first a reward of one 'śivāṅka' for each live bird, which is gradually increased to a 'rajata(or raupya)-mudrā,' to two and four such, and finally to a 'dīnāra.' Thus his own and the adjoining countries are cleared of these birds. At last an old hunter catches the particular parrot, which his wife then sells to *Vidyāvatī*, the daughter of the '*dattakaśreshṭhin*,' to whom the bird reveals its real nature. Being courted by the impostor, whom she

detests, she gets him to visit her, and asks him to prove the truth of the popular rumour that he can enter dead bodies by there and then entering a dead crow which she has by her. This having been done, *Vikramāditya* then enters his own body, whilst the crow flies away. After a while, however, the impostor again enters the body of a dead *yogin* and betakes himself to *Vikramāditya's* court,—this being the beginning of the first story of the other version.

It ends:

राजा स विक्रमादित्यः पुण्यकीर्तिनिरामयः ।
इत्येवं तुष्टुवुः सर्वे विक्रमार्कं नृपं तदा ॥ ३६ ॥
त्वं सुविक्रमसेनश्च राजकंसविभूषणः(राजवंश°) ।
स्वर्गापवर्गसुभगं भुंक्ष्व विद्याधरश्रियं ॥ ३७ ॥
इत्येवमाशिषं दत्त्वा विक्रमार्के तदा सुराः ।
ययुः सर्वे सुमनसो राजा चैव तुतोष ह ॥ ३८ ॥

इति श्रीशिवदासविरचितायां वेतालपंचविंशतिकायां पंचविंशतितमं कथानकं समाप्तम् ॥

[Mackenzie Collection.]

4096.

2239. Foll. 97 (numbered 96, no. 70 being double); size $6\frac{3}{4}$ in. by $5\frac{1}{4}$ in.; clear Devanāgarī writing of 1808 A.D.; 8–10 lines in a page.

Vetālapañcaviṃśati, in an abridged version, by *Vallabhadāsa*.

The text, as here presented, is divested of some of the ornamental work of the former version, and frequently omits verses, though, on the other hand, it occasionally offers verses peculiar to it. The demon is throughout called, in the Hindī form of the word, *Vaitāla*.

This is MS. C of Lassen and Gildemeister, who collated the first five stories; whilst Uhle, who notes their readings for that portion, was unable to make use of this MS., as it was apparently in India at the time.

The name of the author of this version is not given by the Bonn scholars, having probably been taken by them as the name of the copyist of this MS. Cf., however, Peterson, Rep., iii., p. 396, no. 353; where likewise a version by *Vallabha* is mentioned.

It begins:

प्रणम्य शिरसा देवं गणनाथं विनायकं ।
लोकानां हितकामाय करिष्ये ऽहं कथामिमां ॥ १ ॥

अस्ति दक्षिणापथे प्रतिष्ठानं नाम नगरं । °

The text in which the tales are here given is generally rather poor and ungrammatical, and mixed with vernacular forms and constructions. Moreover, before the last (24th) story of the ordinary text another tale (Solomon and the two women) is inserted; the last two stories running thus: XXIV. श्रीनर्मदायै नमः ॥ अस्ति महाराष्ट्रदेशे धनपुरं नाम नगरं । तत्र प्रतापनदत्तो नाम राजा । महीधर्मपरश्च । स्वमुखे कर्णवारां(!) करोति । तत्र धनदेवो व्यवहारी कोटिध्वजो वसति । तस्य प्रिया धनश्रीर्नाम सुखेन दिनान्यमयति । एवं संतति[:] प्रियाया न भवति । तया दुर्मितचिंतया शून्यहृदया वर्तते । एकदा प्रियेण दृष्टा । प्रिये त्वमेवंविधा कथं दृश्यसे । इदं दे(*r.* मे) गेहं इदं लक्ष्मी[:] इदं मे शरीरं सर्वं तवापन्नं वर्तते । तयोक्तं । संतत्यभावात् मे शून्यचित्तं । तौ विवाधानं दैवान् (*r.* त्रिविधान्देवान्) आराधयंत्यलग्नौ (? °त्यग्नौ) यागभोगादिकैः । स च विष्णुवर्माधिवासितः(!) । नित्यं पुत्रार्थे विशेषकर्पूरकस्तूरिकापुष्पश्रीखंडेन भक्त्या देव्यां(देवीं) पूजयति। दीनदुःस्थितदुःखितानां स्वधनं पात्रेषु ददाति । एकदा तस्य श्रावस्य(!) गोत्रदेव्या भणितं । हे श्रेष्ठिन् द्वितीयवेलं पाणिग्रहं कुरु । तथा तव प्रथमभार्यायाः पुत्रो न (? om.) भवति। सपत्नीमुखे दृष्टे श्रेष्ठिना स्वकलत्रं आपृछ्य परिणीता द्वितीया भार्या । कालक्रमेण या धनश्रीः प्रथमभार्या तस्या हेतो[:] पुत्रो जातः । जातमात्रः सन् द्वितीयाया भार्या[याः] प्रीत्या लालनार्थं समर्पितः। तथा पश्चात्भार्यामनसि अंतरो(!) न जायते। एवं वर्षत्रयो(°ये) जाते भर्ता धनदेवो मृतः । मृतकार्ये कृते पश्चात्परिणीताभार्यया(°णीतभार्यया) प्रथमकलत्राग्ने(°ग्रे) कथितं । त्वं यथोचितं धनं स्वल्पं गृहीत्वा याहि स्वस्थानं । इदं मे गृहं इयं मे लक्ष्मीः । अयं मे पुत्रो

ऽपं(!)। तव न किमप्यस्ति। इति परस्परं कलहायेते। कैरपि वारयितुं न शक्येते। एवं विवादं कृत्वा पुत्रं गृहीत्वा राजकुलं गता। मंत्रिभिर्निबोध्यमाना सती तवुध्यसि(?)। ततो राज्ञाग्रे कथितो वृत्तांतः। राज्ञा पृष्टः पुत्रः। तव माता का। एषा वा पश्चात्या [वा।] स बालः किं[च] न वेत्ति। राज्ञा चिंतितं। केनोपायेन निश्चयो भविष्यति। मूर्षटो राजा। इति कथानकं कथयित्वा वैतालेनोक्तं। राजन् कथय कस्याः पुत्रो भविष्यति। यया जातः केनोपायेन सत्यं ज्ञास्यते। राज्ञा उक्तं। तेन राज्ञा जागडूकार्यं[1] कथितं। तैर्जागडूभिर्भार्याद्वयमाकार्या(r.°कार्य) पृष्टा राजासमक्षं(!)। अर्धं पुत्रदेहं कृत्वा उभयोरुभयोः खंडं खंडं[2] दास्यति। या अपरमात्रा(°माता) तया मनितं(? भणितं)। एवमस्तु। या माता यया जातः सुतः तया कथितं। न मे पुत्रो ऽयं। खंड२ न विधेयं। तथा जागडूभिः कथितं। राजन् इयं माता सत्या इय(इयं) कूटात्[।] स्नेहात् ज्ञातः पुत्रः। एवं श्रुत्वा गतो वैतालः॥ २४॥ इति चतुर्विंशतिकथानकं समाप्तं॥ श्रीनर्मदायै नमः॥ अस्ति पद्मपुरे नगरे प्रद्युम्नो नाम राजा। तस्य भार्या प्रेमलदेवी पुत्री चंद्रिका नाम। सा परिणीता दक्षिणाधिपतिना राज्ञा विजयसेनेन। तस्या दुहिता जाता लावण्यवती नाम। सा यौवनेन संवर्धमाना सती पुरे धाटीपातः कृतः शत्रुभिः। राजा भार्यां दुहितां च गृहीत्वा पुरात् निर्गतो महाटव्यां निपतितः। तत्र भिल्ला दृष्टाः। तैर्भिल्लै राजा रुद्धः। राजा खड्गबलेन व्यापादितः(? राज्ञा °ताः)। केनचित् भिल्लेन मुष्यपदत्रीपतिः अग्ने(r. मुख्यपल्लीपतेरग्रे) कथितं। स पल्ली-पतिः समुदायेन आगतो युद्धार्थं। राज्ञा विरुद्धं दृष्ट्वा भार्या-दुहित्रोरग्रे कथितं। भवद्भिः पश्चिमाग्रे गम्यतां। यावदहं व्यापाद्य आगच्छामि। एवं श्रुत्वा राज्ञी पुत्रीसहिता गता। परस्परं युद्धं कुर्व[न्] राजा व्यापादितो भिल्लैः। मातादुहितरौ भयेन व्रजमानौ सतृषौ सरसीं गत्वा जलं पीत्वा च क्षणमेकं विश्राम्य चलितौ। तावत्(? यावत्) कोऽपि राजा सपुत्रस्तत्र गतः विश्राम्य स्थितौ तावत् स्त्रीयुगलं लक्षणसंपूर्णं(!)। पुत्रेणोक्तं। या लघुपदी सा मम या दीर्घपदी सा तव भार्या भवतु। एवं विचिंत्य तुर[गम्] आरूढौ पादानुसारेण गतौ यत्र स्त्रीद्व-यमस्ति। प्रथममाश्वास्य पृष्टौ(पृष्टवंतौ)। भवतां(!) का जातिः। कस्मादागतौ(°ते)। क्व गमिष्यथ[:]। एवं श्रुत्वा एकया कथितं। सर्वं वृत्तांतं श्रुत्वा राज्ञोक्तं भव्यं संजातं। द्वयोरपि राज्यलक्ष्मीः पुनर्भविष्यथः। तयोरुक्तं। एवमस्तु। एवं कथितं गृहीत्वा(!) स्वपुरं प्राप्तौ। तावत् या लघुपदी समायाता(r. सा माता)। या दीर्घपदी सा दुहिता। राज्ञोक्तं। वत्स इयं दीर्घपदी त्वं गृहाण। पुत्रेणोक्तं। कथं गृह्णामि। मया इयं पित्रे माता प्रकल्पिता। अतो (? अतो or अतःपरं) न वक्तव्यं। माता-दुहितरौ पुत्रपितृगृहे स्थिते। तयोः पितृपुत्रयोः सह सुखमनु-भवतः। कालक्रमेण मातादुहितरौ प्रसूतौ। ताभ्यां जातौ कन्यापुत्रकौ। कौतुकेन उभयौ परिणायितौ। तावपि प्रसूतौ। पुत्रकन्या जातौ(!)। एतत्कथानकं कथयित्वा वैताले-नोक्तं। तासां संततीनां परस्परं नात्रकं(!) भवति। यदि जान-न्नपि न कथयिष्यति तदा शीर्षं विदारणीभविष्यति। समाप्तं॥

It concludes with seven verses (numbered 1, 2, 1, 1, 1, 2, 3): 1. क्रोधे द्विजे°॥ 2. धिगेता सद्विधा°॥ 3. आर्ते दर्शनमागते°॥ 4. एवं राज्ञा पृथिवी अनृणीकृत°॥ 5–7:

सारं सारं समादाय कथेयं च मयोद्धृता।
अज्ञानानां प्रबोधाय वक्तव्या तु सदा बुधैः॥ १॥
प्राज्ञो वा यदि वा मूर्खो वृद्धो वा यदि वा शिशुः।
इमां यो ऽभ्यस्ति सकलां स भवेद्बुद्धिमान्नरः॥ २॥
श्रियान्वयप्रसूतेन कायस्थकुलशूलिना।
कृता वल्लभदासेन जगदानंदकारिणी॥ ३॥

इति पंचविंशति[त]मं कथानकं समाप्तं॥ संवत् १८६५ वर्षे श्रावणशुदी ९ मंदवासरे॥

The leaves are marked वै° पंचवीशी. or वै° पंचविशी° [Gaikawar.]

4097.

3108. Foll. 41 (numbered 39, nos. 16 and 27 being double); size 12½ in. by 3 in.; good, modern Bengālī handwriting; eight lines, from fol. 11 nine lines in a page.

Vetālapañcaviṃśati, in the version attributed to *Jambhaladatta*.

It begins:

दोर्दण्डद्वयलीलया चलगिरिभ्राम्यन्नदुश्चैरव-
ध्मानोद्गीतजगद् भ्रमेत् पदभरालोलत्फणाम्पोरगं।
भृङ्गापिङ्गजटाटवीपरिसरोत्तुङ्गोर्मिमालाचलत्-
चन्द्रं चारु महेश्वरस्य भवतां स्वश्रेयसे ताण्डवं॥

त्रैलोक्यादरदीपकाः°॥ नमामि मञ्जुश्रियमद्भुतं°॥
मान्धिश्रीवरदेववक्त्रकमलादाकर्ण्य°॥
सज्जना यदि युष्माकमास्ते(°स्ति) श्रवणकौतुकं।
भवन्तो ऽपि पठन्त्वेनां कथामद्भुतवर्णितां॥

[1] Cf. Marāṭhī जागरूक 'wakeful, watchful, vigilant; . . . proofs, evidences,' Mol. (? policeman or watch).

[2] Doubtless = Mar. खड or खाड, i.e. अर्धं.

इह हि महीमण्डले नरपतितिलको नाम विविधमणिकुण्डल-मण्डितगण्डस्थलो नानालंकारभूषितसर्वशरीरो ° राजचक्रवर्ती श्रीमान् विक्रमकेशरी बभूव । °

Fol. 34*b* is left blank; tales 22, 23 and the beginning of 24 being omitted.

Tale 25 begins: अथ राजा वेतालं शाखं शाखं भ्रामं भ्रामं कदर्थ्य एकवृक्षशाखायां विधृत्य स्थितः । ° तथापि वेतालो गुरुवाक्यं प्रश्नमकार्षीत् देव दक्षिणस्यां दिशि धर्मसेनो नाम राजासीत् । °

See Aufrecht, Cat. Bodl., no. 327, where the same lacuna occurs.

Colophon: इति सान्धिश्रीजम्भलदत्तविरचितकथापीठे पञ्चविंशतितमो वेतालः ॥

[H. T. Colebrooke.]

4098.

1315. Foll. 49 (counted 47, nos. 13 and 14 being double); size $12\frac{1}{2}$ in. by $3\frac{3}{4}$ in.; fair Devanāgarī writing of 1665 A.D.; eleven lines in a page.

Siṃhāsanadvātriṃśati-kathā, the well-known collection of 32 tales celebrating king *Vikramāditya*, and professing to be told to king *Bhoja* of Dhārā, when about to seat himself on *Vikrama's* unearthed throne, by as many female statues surrounding it. [A.]

According to a final verse given in the next MS. (as well as in others), the Sanskrit text of these tales and the interspersed verses would seem to have been composed by *Kshemaṃkara Muni*, who, according to another verse (given, however, in a different form in MS. 2523), made use of older versions in popular dialects, chiefly the *Mahārāshṭrī*. Cf. the exhaustive dissertation on the work (including the text) by Prof. Weber, Ind. Stud., xv. (1878), pp. 185–453.

Prof. Aufrecht, Cat. Bodl., no. 326, recognises two recensions, called by him the Jaina (to which the first three of our MSS. belong) and the Tāntrika recension (as contained in the last two MSS.); but the latter is itself shown by Weber (*l.c.*, p. 207) to consist of a group of different versions. The South-Indian version, usually called *Vikramacarita* or *Vikramārkacarita*, has been repeatedly printed at Madras (cf. Weber, p. 234).

The present MS. is Weber's MS. F, being described by him as 'not a good copy, but carefully revised.' It begins:

अनंतशब्दार्थगतोपयोगिनः
पश्यंति पारं न हि तस्य योगिनः ।
जगन्त्रयाशेषतमोविनाशकं
ज्योतिः परं तज्जयति प्रकाशकं ॥
अनेकवैचित्र्यमयं जगन्त्रयं ° Weber, p. 264.

It ends: श्रीभोजस्तु जलनिधिमेखलायामखंडशासनश्चिरं रराज लक्ष्म्या ॥ इति श्रीसिंहासनद्वात्रिंशतिकथा समाप्ता ॥ संवत् १७२२ वर्षे आषाढमासे कृष्णपक्षे नवम्यां तिथौ ऽर्कवारे लिखितं जगन्नाथमहात्मना ॥

[H. T. Colebrooke.]

4099.

1516a. Foll. 19; size 10 in. by $4\frac{1}{4}$ in.; good Devanāgarī writing (resembling the Jaina type) of 1675 A.D.; nineteen lines in a page.

Siṃhāsanadvātriṃśati, in the same version as the preceding MS., though with occasional additional verses. Weber's MS. G.

It ends (cf. Aufrecht, Cat. Bodl., p. 152, note; Weber, *l.c.*, p. 188):

श्रीविक्रमादित्यनरेश्वरस्य चरित्रमेतत्कविभिर्निबद्धं ।
पुरा महाराष्ट्रवरिष्ठभाषामयं महाश्चर्यकरं नराणां ॥ १ ॥
क्षेमंकरेण मुनिना वरगद्यपद्यबंधेन युक्तिकृतसंस्कृतबंधुरेण ।
विश्वोपकारविलसद्गुणकीर्तनाय चक्रे [ऽ]चिरादमरपंडि-
[हर्षहेतु ॥ २ ॥

इति सिंहासनद्वात्रिंशकाः संपूर्णाः ग्रंथाग्रंथ ११७९ संवत् १७३२ वर्षे पौषसिताष्टम्यां भौमवासरे श्रीब्रह्मावादनगरे लिपिकृतं उत्तमेन स्ववाचनाय °; after which a later hand has added लघुसिंहासनवतिसी ॥

[H. T. Colebrooke.]

4100.

2183. Foll. 28; size 11 in. by 7 in.; fair Devanāgarī writing of 1809 A.D.; thirteen lines in a page.

Siṃhāsanadvātriṃśati-kathā. Weber's MS. H (*l.c.*, p. 261).

It contains the same version in a somewhat abbreviated form. The Prākṛit verses are, however, given in full, being even occasionally accompanied by a Sanskrit '*chāyā.*'

Copyist's signature: लिखितं गनविनपुरवास्तव्ये गिरिनारायणज्ञातीयभट्टश्रीविश्वंभरविज्ञाननीलकंठ लेखक-पाठकयोर्कल्याणं(!) भूयात् ॥

[GAIKAWAR.]

4101.

2523. Foll. 58; size 10½ in. by 5¾ in.; fair Devanāgarī writing of 1795 A.D.; twelve lines in a page.

The same work, here called *Siṃhāsanadvātriṃśatputtalikāvārtā* (Weber's MS. S), belonging to Aufrecht's Tantric recension; the introduction representing *Maheśvara* as relating these stories to his consort *Gaurī.*

It begins: अथ द्वात्रिंशत्सिंहासनपुत्तलिकानां वार्त्ता लिख्यते ॥ यं ब्रह्मवेदांतविदो वदंति॰ Weber, *l.c.*, p. 209.

It ends (cf. Weber, *l.c.*, p. 189):

श्रीविक्रमादित्यनरेश्वरस्य चरित्रमेतत्कविभिर्निबद्धं ।
पुरा महज्ञद्यसुपद्ययुक्तं परं महाश्चर्यकरं नराणां ॥ ॰

भुजनगरमध्ये त्रवाडि श्री ५ भगवांनजी तत्सूनुना वेला-संज्ञिकेन लिखितेयं द्वात्रिंशत्पुत्तलिकावार्त्ता ॥

[GAIKAWAR.]

4102.

2897c. Foll. 110 (foll. 21 and 22 of which are wanting); size 9¼ in. by 5¼ in.; clear Devanāgarī writing of about 1650 A.D.; eight lines in a page.

Siṃhāsanadvātriṃśikā.

Weber's MS. T, exhibiting the same 'tantric' feature as the preceding MS. (the stories being here related by *Mahādeva* to *Bhavānī*), and following the same order of the stories; but differing from it in being entirely composed in verse.

It begins:

पुरा लंकेश्वरभुजकेयूरनिकषोपले ।
शैले शैलेंद्रसुतया जगदे जगदीशिता ॥ १ ॥ ॰

The introductory portion, including the first story, is here divided into seven sections (*lapinikā*). Cf. Weber, *l.c.*, pp. 226–232.

It ends:

भोजो ऽपि भुवनश्लाघ्यं सिंहासनमुपुपुयान् (॰पेयिवान्) ।
शशास धरणीमेको शंकराराधनतत्पर:(!) ॥

[DR. LEYDEN.]

4103.

2557. Foll. 62 (the first 14 of which have been replaced by 11 leaves written in a different hand); size 11¼ in. by 5 in.; fair Devanāgarī writing of 1809 A.D.; 12–14 lines in a page.

Śālivāhanakathā, or *Bhūpatiśālivāhanakathā* (*s.* 10–18), a poetical account of king *Śālivāhana's* life, in 18 *sargas*, by *Śivadāsa*.

The work (which is partly in prose) resembles in character the *Vīracarita*, though with even less real incident and a stronger predilection for stereotyped descriptions of fights and battles.

Sarga I., which is entirely in prose, can hardly have belonged to the original work; but, indeed, possibly the whole of *sargas* 1–5 contained on the first 11 leaves (the last 3 of which are paged 9–14) was made up to supply a portion that had been lost. If the original

foll. 1–14 were written by the same hand as the bulk of the MS., the missing portion would amount to nearly twice the extent of the matter supplied.

I. begins:

नमस्कृत्य महेशानं देवीं सरस्वतीं तथा ।
वाल्मीकादिकवीन्सर्वान् व्यासादिमुनिपुंगवान् ॥ १ ॥
कुर्वे शास्त्रं क्षत्रियस्य शालिवाहनभूपतेः ।

तत्रादौ राज्ञ उत्पत्तिकारणमाह । एको ब्राह्मणः सुधीर्नाम नर्मदातीरे तपः करोति स्म । निराहारस्य तस्यायुतपरिमिताः समागताः(!)। स केवलं निष्कामतया विष्णोराराधनं चकार। एकदा देवेंद्रस्य पुत्रो गंधर्वसेनिः शापवशात्पृथिव्यामागतः। तेन पामरजातिराज्ञः कन्या मदयंती नाम विवाहिता । अवंत्यां राज्यं कृतं । तस्य विक्रमादित्यो पुत्रो जातः । गंधर्वसेनिर्विक्रमार्के राज्यं समर्प्य स्वयं शापोद्धाराय तपः कर्तुं विशालां गतः । अथ विक्रमादित्यो दिग्विजयाय निर्गतः । तेन सर्वा दिशो जिताः । जंबूद्वीपो स्ववशे कृतः। उदयास्तमयं [यावद्] राज्यमभूत् । राज्ञो राज्ये कलौ द्वापरधर्मो ऽभूत् । एवं राज्यं कृतवतस्त्रिंशोत्तरशतवर्षाणि व्यतीतानि ॥ एकदा नर्मदातीरे नियुतगजसमूहेन वेष्टितस्तस्य मुनेराश्रमांतिकं जगाम । राज्यमदोन्मदेन राज्ञा तस्मै प्रणामो ऽपि न कृतः। तदा दैववशान्मुनेः कोपो ऽभवत् । तदा नार्मदेश्वरं पूजयितुं नागराज[स्य] वासुकेः कन्या भानुमती मुनेर्दृष्टिपथं गता । मुनिना मनसि चिंतितमस्यां महावीरः पुत्रो यदि भविष्यति तदा विक्रमार्कस्यांतः । तदैव तस्यां गर्भो ऽभवत् । °

Sargas II.–V. are devoted to the hero's youthful sports and exploits, by which he draws on himself the attention of the aged *Vikramāditya*.

II. begins (fol. 2*b*): अत्रोत्पत्तिः ॥

चैत्रमासे सिते पक्षे नवम्यां बुधवासरे ।
मृगशिरोनामनक्षत्रे सिद्धियोगे च बालवे ॥
मध्यंदिनगते सूर्ये लग्ने कर्के तथापि च ।
मुहूर्ते ऽभिजिते नाम्नि सानुकूले ग्रहोदये ॥
ववौ वातः सुखस्पर्शो गुणत्रयसमन्वितः ।
मंदं मंदं जलधरा जगर्जुः पुष्पवर्षिणः ॥
पूर्वं शांता द्विजातीनां वह्नयो ज्वलितास्तदा ।
मनांस्यासन्प्रसन्नानि साधूनां च जलान्यपि ॥
सर्वः पक्षिगणो वृक्षान्कुर्वाणो मधुररवान् ।
एवंगुणयुते काले पुत्रो जातो महाभुजः ॥
पंचोच्चगृहा(!) आसन् मालायोगो(°गस्) तथाभवत् ।
मेषे भानुः वृषे चंद्रः कन्यायां वर्तते बुधः ॥
गुरुः कर्के झषे शुक्रः गृहा (ग्रहाः) पंचोच्चसंश्रयाः ।
ब्रह्मादयः सुराधीशा मुनयः शनकादयः(स°) ॥
शेषादयो नागनाथास्तक्षकादिप्रभूतयः ।
प्रसन्नमानसो(°मनसो) ह्यासन् प्रभूते शालिवाहने ॥

अथावंत्यां सिंहासनस्थे विक्रमार्के व्योमवाणी बभूव ।

राजन्नशेषशास्त्रज्ञ नीतिशास्त्रपयोनिधे ।
निर्जितसकलाराते मुकुंदचरणप्रिय ॥
तव नाशकरो वीरो जातः शृणु महाभुज ।
षष्ठे वर्षे त्वदीयांतो भविष्यति न संशयः ॥ °

III. begins (fol. 5*b*):

एकदा नगरोद्याने क्रीडार्थमाययौ शिशुः ।
तच्छ्रुत्वा नागरा बालाः समाजग्मुः सहस्रशः ॥
क्रीडासक्तेषु बालेषु शालिवाहन इत्यपि ।
नृपो ऽभूत्तत्र ते बाला ह्यधिकारं प्रपेदिरे ॥
गोदावरीनदीतीरे वनमासीच्च निर्जनं ।
अष्टौ सिंहा महावेगाश्चक्रुर्वासं निरंतरं ॥
पांथानघातयन् शश्वद्वनमध्यगतानपि ।
मृगान्वै घातयामासुर्वनवासरतानपि ॥
कश्चिद्ब्राह्मणपुत्रो ऽपि कुशार्थं तद्वनं गतः ।
सिंहास्तं खादयामासुर्ब्राह्मणं वेदपारगं ॥ °

IV. begins (fol. 7*a*):

अथ प्रभाते संजाते त्यक्त्वा शय्यां शिशुरपि(!) ।
कृत्वा च भोजनं किंचिदुद्याने क्रीडनं ययौ ॥
तच्छ्रुत्वा बालकाः सर्वे जग्मुरुद्यानगह्वरं(!) ।
चक्रुश्च विविधाः क्रीडास्तेन सार्धं सहस्रशः ॥

V. begins (fol. 9*a*):

शालिवाहननृपेण घातितस्तस्य रक्षणविधौ प्रतिष्ठितः ।
ते ऽपि विक्रमनृपस्य सन्निधिं वैणवांकुशधराः समाययुः ॥
अथ सिंहासनस्थं तं विक्रमं नयशालिनं ।
कृतांजलिपुटा भूत्वा प्रणम्य च पुनः पुनः ॥
नृपं विज्ञापयांचक्रुस्तद्भयेन प्रकंपिताः ।
राजन्नशेषशास्त्रज्ञ नीतिशास्त्रपयोनिधे ॥
पट्टहस्ती भगवतः प्रतिष्ठानपुरे स्थितः ।
अस्माभिः सर्वथा स्वामिन् यत्नेन परिपालितः ॥

एकदा दैवयोगेन विभंज्य शृंखलानपि ।
निगटान्(°डान्) भंजयामास निर्गतो वासतो बहिः ॥
बहून् बभंज वृक्षान्स उद्यानस्य महीपते ।
स जघान महाक्रूरः सप्तविंशति मानुषान् ॥
विश्वावसोः कुलालस्य पंचवर्षावधिः शिशुः ।
राजन्निपातयामास भृत्यानां तु निरोधितां(°स्यतां) ॥ °

This chapter ends:

तदेव लोकादशृणोद्वृत्तांतं श्रीनागनाथस्य सुते विभागं ।
विचारयामास नृपः सभायां यो वाहनिघ्नद्युधि शालिवाहनं ॥
एते समस्ता बहवश्च शूराः शस्त्रास्त्रमार्गे कुशलाः सदैव ।
युद्धप्रपातयशसावदाता बलैः प्रमाणैर्बहुधा प्रयुक्ताः ॥
प्रस्थापयामि सततमहमप्रमेयान्
एतान्महारथिवरान् लघुहस्तकांश्च ।
एनं कुलालतनयं सहसा हनित्वा
दुष्टं सहायककरं यदि किंचिदस्ति ॥
निष्कंटकं मम च राज्यवरं तथापि
तत्कंटकेन सहितं यदि स(!) पृथिव्यां ।
तस्मात्कुलालतनयं सहसा हनिष्ये
ह्येतैः समस्तकरणैर्युधि सर्वथा च ॥

The second section of the MS. begins with *sarga* VI.:

अथ कोपपरीतात्मा विक्रमो मेदिनीपतिः ।
शिशुमारं पमारेंद्रं(!) सभासंस्थमुवाच ह ॥
प्रतिष्ठानपुरं गच्छ बहुसैन्यसमन्वितः ।
बद्ध्वा कुलालतनयं शीघ्रं मत्पार्श्वमानय ॥
इति तद्वाक्यमाकर्ण्य प्रणम्य शिरसा नृपं ।
लक्षाश्वसादिसहितो गमनं कृतवांस्ततः ॥
मार्गे रात्रिमुषित्वा स द्वितीये दिवसे नृपः ।
प्रतिष्ठानपुरस्यास्य वेष्टनं कृतवान्नृपः ॥
कृते तद्वेष्टने लोका भयेनासन् प्रकंपिताः ।
ग्रामपालं समासाद्य धाकरेंद्रं यशःश्रुतिं(!) ॥
किं करणीयं महाराज त्वस्मिन्भय उपस्थिते ।
उवाच ग्रामपालस्तान् भयेन च प्रकंपितान् ॥ °

Sargas VI.–XV. are taken up with descriptions of battles fought between the two rivals, at the end of which *Vikramāditya* is removed into heaven.—*Sarga* XVI. describes the establishment of *Śālivāhana's* universal monarchy, and his reconciliation with the dethroned dynasty by his marrying *Vikramārka's* daughter *Madayantī*, and appointing her brother *Vikramasena* king of *Mālava*. By this marriage he begot *Trailokyacandra*, his successor; while he had no less than 42 sons from so many other wives, all of them being mentioned by name in this chapter.—*Sarga* XVII.: *Trailokyacandra*, having married *Padminī*, the daughter of *Śauryasiṃha* of Siṃhaladvīpa, and built a temple to *Vishṇu*, is appointed *Yuvarāja*; whilst the aged king himself performs the horse-sacrifice on the northern bank of the Godâvarī:

एनं महाभागवतं स्वपुत्रं त्रैलोक्यचंद्रं नृपशालिवाहनः ।
तदाभिषिच्य निजयौवराज्ये तुरंगमेधस्य विधिं चकार ॥
श्यामैकवर्णं तुरगं महांतं जलेश्वरप्रापितमप्यलोकं ।
अनर्गलं शूरसहस्रसंयुतं निःसृष्टवांस्तं नृपशालिवाहनः ॥

अथ तुरगो जंबूद्वीपे सर्वत्र बभ्राम । तमनु ससैन्यस्त्रैलोक्यचंद्रः । शालिवाहनस्येति तुरगः । एवं ज्ञात्वा कश्चिद्देवो वासुरो वा दानवो वा यक्षो वा राक्षसो वा मनुजेंद्रो वा नागेंद्रो वा तुरगप्रतिषेधको न बभूव ।

त्रैलोक्यचंद्रस्य ज्वलत्प्रतापं न सेहिरे भूमिभुजः पृथिव्यां ।

तथैव सर्वे स्वर्लोकवासिनस्तथैव नागालयवासिनो जनाः । एवं सर्वे जंबूद्वीपस्य पर्यटनं कृत्वा तुरगः प्रतिष्ठानपुरं गतवान् । तमनु ससैन्यस्त्रैलोक्यचंद्रः । तुरगं दृष्ट्वा शालिवाहनो हृष्टांगो बभूव । तदा जंबूद्वीपस्य सर्वे राजानो वैशराजेन (thus often) निमंत्रिताः ° प्रतिष्ठानपुरमाजग्मुः । ° In the course of time, however, the king resigns the throne, and having retired with his wife to *Nārāyaṇa's* hermitage, dies there.—*Sarga* XVIII. treats of *Trailokyacandra* and his wife, ending with their departure from Ḍauḍiyākhera (thus several times) to *Vishṇu's* paradise: भरद्वाजं डौडियाखेरे ऽभिषिच्य जंबूद्वीपं तद्वशे कृत्वा पत्न्या सह काश्यां गतः । भगवतः कृष्णस्य प्रीत्यर्थं निष्कामतया तपश्चचार । कियदपि काले व्यतीते महापुरुषलोकाद्विमानमागच्छंतं ददर्श । महापुरुषस्य विमानमिति ज्ञात्वा दंपती गंगायां शरीरं त्यक्त्वा विमानमारुह्य भगवतो लोकं जग्मतुः ।

त्रैलोक्यचंद्रनृपतेर्महिमानमेत
ग्रंथे मया निगदितं भगवत्प्रभावं ।
यो वा पठिष्यति शृणिष्यति(!) मानवेषु
प्रीतिं सदा परमहंसगतौ लभेत ।
यो ब्राह्मणान् षटकुलान् कृतवान्महात्मा
यो वै दधार भुवि रूपचतुर्भुजाख्यं ।
अष्टौ शतान्यपि ददौ द्विजसूनवे यो
ग्रामान्नमो ऽस्तु शतशो नृपनंदनाय ॥

इति श्रीशिवदासविरचितायां भूपतिशालिवाहनकथायामष्टादशः सर्गः ॥ संवत् १८६६ आषाढशुक्लत्रयोदशी भौमे लिखितं वीरविष्ठितमयारामेण(!) बोदामौ वासिना ॥

[Mackenzie Collection.]

4104.

2731. Foll. 76; small 4to, size 8½ in. by 6 in.; Devanāgarī writing of 1805 A.D.; European paper; 20–24 lines in a page.

Mayūravarma-caritra (?), or *Kadambarāya-mayūravarma-caritra*, being apparently fragments of (or materials for) a work on king *Mayūravarman*, the founder of the *Kadamba* dynasty of Jayantīpura (cf. p. 1371), in different metres, mixed with prose. Rather incorrect.

The fragments seem to be taken from at least two different MSS. (or works), one of which contained only the Sanskrit text, whilst the other had a Canarese commentary along with the text. The volume consists of eight different sections (generally separated from each other by blank leaves), some of which are so completely detached as not to allow any continuous text to be formed by re-arrangement, viz.:—

I., foll. 1–5, commencing with commentary, whilst the prose text begins on fol. 1*b*: महिषि किंचन वलिप्रभादीपविरंजितां राजसभां संपश्यन्नेकलक्षणां ॥ शंकित इव तां निरीक्ष्यानंतरदस्व . . . यां यक्षः संविवेश इति राजानं व्यज्ञापयत् ॥ राजा च स्वमहिष्योक्तं निशम्य संधिविग्रहिनानाहूय(!) राजादेशं विलोकयेति महाराष्ट्रराजा ॥ ०

The verses begin on fol. 2*a*:

मयूरवर्मा मधुकेश्वरस्य सदग्रहाराश्रितविप्रवर्गैः ।
कृताभिषेकस्य जगन्मयस्य पूजामकार्षीद्युगमाधवस्य ॥

From fol. 2*b* onwards the verses are counted 39–68, at the end of (the text of) the last of which occurs the title इति श्रीविंनहपद्धतौ ॥

A slip inserted after fol. 5 contains a list of ten works, the last two of which are विनयपद्धतौ(!) अहिछत्रदेश० ५१ and देवीभागवत पत्र १४ ॥

II., foll. 6, 7; *ślokas* 1–24½, spoken by *Śiva* to *Pārvatī*, begin (after 4 introductory verses):

अथातः संप्रवक्ष्यामि चंडवर्मविधिं शृणु ।
सर्वाघौघप्रशमनं सर्वस्वं फलदं शृणु ॥ १ ॥

It ends in the middle of fol. 7*a*: तत्पूजनं (viz. of a *linga*) दिवा कुर्यात् संगमे परिपूजयेत् ।

III., foll. 8–22: (*a*) vv. 71–112 (without comment), beginning:

दत्ता सेयमितीरिते द्विजनरेणोचुर्द्विजा न त्वया
दत्तायां भुवि वस्तुमात्रभवतो युक्तं बहिर्निःसरं ।
मोहादत्र यदि त्वमद्य निवसेर्दत्तापहारो भवेत्
सायं दुस्तरयोरितो भृगुनृपो यातो यतो ऽधोगतिं ॥७१॥

v. 112 is followed by three more verses (mixed with *bhāshā* forms) ending with colophon: इति श्रीविंनाहपद्धतौ प्रथमः प्रबंधः ॥

(*b*) vv. 113–312; with colophon after v. 277: इति श्रीसप्तप्रबंधसंज्ञे विंनाहपद्धतौ ॥ This section is continued from v. 313 in section VIII. A leaf inserted after it contains the title कदंबरायमयूरवर्मचरित्रे बरवदके । and thereunder, in Col. Mackenzie's own hand:

"Cadumba-Raia & Mayoor-Vurma-Charitra, or The History of Cadumba Raia & of Mayoor Vurma, formerly sovereigns of the South of India about the commencement of the era of Salavahan. Copied from an ancient MS. preserved at Bannavassee in Soondah & communicated to Nanau Rav Bram in August & September 1805. Azimpore Oct. 4th. C. Mackenzie."

IV., foll. 24–28, *śl.* 1–32 (with explanatory notes), beg.:

तस्मात्तेनाथ तस्मिन् जयति यदि तदा सा जयंतीति नाम
यस्माद्येनाथ यस्मिन् विजयति यदि सा वीजयंतीति नाम ।

कस्माद्येनाथ चास्मिन् यदि कनकमभूत् सा पुरी तस्य नाम
कस्मात्केनाथ तस्मिन् वसति यदि वने वानवासीति नाम ॥१॥
जयंती विजयंतीति स्वर्नामपु(!) वानवासिकं ।
चतुर्युगेषु चत्वारि नामान्यस्याः प्रचक्षते ॥ २ ॥

अलिंदवल्लिका । जयंती । विजयंती । कनकपुरी । वनवासीपुरी । ° It breaks off abruptly in the middle of fol. 28*b*.

V., foll. 29–31; prose story (very incorrect) of three thieves, and an old woman who cooks their food, and whose son is consecrated whilst resting under a Kadamba tree, and becomes king *Mayūravarman* of Vānavāsī. It is defective at the beginning: ॥ स्या — — ताततरि स्वभार्यामवदमानास्त्रयश्चोराः श्रुतवंतो ऽस्मिन्गृहे चौर्यभावे कृते द्रव्यमल्पं भविष्यति । °

VI., foll. 32–38; verses, with vernacular comments:

अथांतरे ऽस्मिन्नभिरामया यशः-
प्रभाविभूत्या भुवनानि भासयन् ।
भुवो निराज्ञो ऽजनि राजवल्लभः
शुभोदया यस्य भवंति सिद्धयः ॥ °

VII., foll. 39 and 40; a fragment of verses, numbered 73–82; 1.(अथाभिधास्ये हयगप्रशंसां°)–11.

VIII., foll. 41–76; continuation of section III. (fol. 22), verses 313–472, where colophon इत्याशीर्वादस्वरूपकथनं ॥ Then vv. 1–378 (mixed with prose, and partly with vernacular comments).

The text ends:

श्रीमान् शंभुमुखाब्जसंभवततुः सर्वप्रसिद्धो मह(?महा)-
भट्टाचार्यवरः प्रसन्नवदनांभोजः पुरद्वास्कर(!) ।
सर्वज्ञोन्नतदृष्टिपंकजलसद्भ्रूयुग्मवद्वाहिरा(?)-
छत्राकारकरः स भूपतिरयं भेजे समो माधवं ॥ ३९६ ॥
बुद्धान्दुर्जैनसज्जनान् जिनवरा[न्] प्रत्यक्षशिक्षाकशा-
घातेन प्रतिताडितान् पुनरमो जित्वाथ तानाह्वयन् ।
यद्वा विघ्नविनाशकारणमयं(?°यं) त्यक्त्वा स्य यूयं मदा
संतोषेण वयं भवद्भिरधिकं वोढूमयामः परैः ॥ ३९७ ॥
राजा राज्ञो प्राश्निकब्राह्मणस्तान्
पूर्वद्युस्चासो(?पूर्वेद्युश्चासौ) घटश्चैव पोठं ।
कृत्वा नागश्चैव मूर्तिश्च भूयात्
चक्रः सर्वे दुर्नतनमेश्वरास्यं(?) ॥ ३९८ ॥

इति श्रीविंनहपट्टर्तो अहिछत्रनो — — नयप्रतर्ण(!) संपूर्ण ॥

The cover outside has the title affixed to it: वानवासीस्थलपुराणं । *Mayoor Varma-charetra. Codumba Raja Charetra. Banarasee Sthalapoora.* [MACKENZIE COLLECTION.]

4105.

948. Foll. 409 (of which are wanting foll. 61, 131, 135–154); size 11¾ in. by 5 in.; fairly written in Devanāgarī, by several hands, about 1700 A.D.; 10–15 lines in a page. The second half of the MS. (from fol. 206 to the end) formed at one time a separate volume (no. 1426).

Kathāprakāśa, a collection of tales, in verse and prose, mostly (if not wholly) derived from various (unspecified) sources, by *Miśra Jagannātha* of the *Rāḍhīvaṃśa*, son of *Lakshmaṇa*, and grandson of *Veda*.

We subjoin a summary of the contents (cf. *Gurupūjākaumudī*, Leipz. 1896, pp. 120–27).—

I., foll. 1–76; stories extracted from *Kathāsaritsāgara*, *tar.* 9–13, 24–37.

II., foll. 77–134; stories extracted from *Mārkaṇḍeyapurāṇa*, *adhy.* 16–24, 61–77, 109–16.

III., foll. 155–217; prose tales (a number of which are also found in *Vidyāpati's Purushaparīkshā*, ed. Bomb. 1882), viz.:

1. *Vibhīshaṇaripuṃjayakathā*, incomplete, begins (fol. 155*a*): [स मानुषो चतुर्दशविद्या-]निधानं वर्तते यस्येयं विरुदावली भवता पठिता । तेनोक्तं । भो राजन इतः समुद्रांतरे पारे जंबूद्वीपे कान्ती नाम नगरी वर्तते । तत्र रिपुंजयो नाम राजा राजते । धनदस्य पुरीं गच्छता मया पथि सा नगरी दृष्टा । तत्र रिपुंजयो मया दृष्टः । तत्रैव पठद्भिर्वन्दिजनैरियं विरुदावली मया श्रुता । जातकोपो विभीषणः सभां विहायातःपुरं गत्वोपविश्य चिन्तयामास । मम विरुदावली रिपुंजये सत्यासत्येति वा निर्णेतुं केनोपायेन शक्या । °

2. *Rājasiṃhakathā* (fol. 160*a*):

वरं हि पण्डितः शत्रुर्न मूर्खो हितकारकः ।
वानरेण हतो राजा विप्रचौरेण रक्षितः ॥

कथमेतत् । अस्ति भागीरथीतटे राजपुरनाम नगरं । तत्र राजसिंहो नाम राजा बभूव । एकदा स राजसिंहो निजसेवकैरावृतो मृगयां जगाम । तत्र नानाप्रकारा मृगवराहादिमत्स्यास्तेन हिंसिताः । तत्रैकमृगो निकटादुत्थित[ः । तस्य] पलायमानस्य पश्चादेकाकी स नरपतिर्जगाम । ०

3. *Brāhmaṇakathā* (fol. 162*b*):

अनेन तव पुत्रस्य प्रसुप्तस्य वनान्तरे ।
शिखामाक्रम्य पादेन खड्गेन निहतं शिरः ॥

कथमेतत् । अस्त्युज्जयिनी नाम नगरी । तत्र भोजराजो नाम राजा चतुर्दशविद्यानिधानं तिष्ठति । तं राजानं महापण्डिता नानापुराणशास्त्रस्मृतिव्याकरणादिवक्तारः पण्डितास्तिष्ठन्ति । अद्य भोजराजनगरवासी कश्चिद्ब्राह्मणो ऽतीव तृष्णालोलुपं भोजराजमवज्ञाय भिक्षार्थी नृपान्तरं जगामैकं ब्राह्मणसेवकं मूर्खं संगे विधाय । ज्ञानवानपि कदाचिदज्ञानवान्दैवयोगाद्भवति । गृहान्निर्गच्छतस्तस्य ब्राह्मणस्योष्णीषं चलं स्वयमेव मुक्तं । ०

4. *Bhāravi-śvaśuragṛihavāsaduḥkhakathā* (165*a*):

सहसा विदधीत न क्रियामविवेकः परमापदां पदं ।
वृणते हि विमृश्यकारिणं गुणलुब्धाः स्वयमेव संपदः ॥

इति कथं । अस्ति मण्डपाचलनामा पर्वतः । तत्र वीरसिंहनामा नरपतिरासीत् । स राजा कदाचित्सभामण्डलमध्यस्थो भारविनाम्नो महापण्डितस्य पितरमिति पृष्टवान् । भो पण्डितश्रेष्ठ त्वत्पुत्रो भारविः कीदृशः पण्डितः । तेनोक्तं । राजन्नसौ किमपि न जानाति । इति पितुर्वचनमाकर्ण्य स भारविरन्तःकोपेन जज्वाल । ०

5. *Kalyāṇaśarma-śivaśarmakathā* (fol. 168*a*):

नैकत्र प्रियसंवासः सुहृदां चित्रकर्मणां ।
ओघेन व्यूह्यमानानां(व्यु०) प्लवानां स्रोतसो यथा ॥ ०

See *Gurup.*, p. 127.

6. *Vīrasiṃha-vīrabhadrakathā* (fol. 169*b*):

त्यजन्ति मित्राणि धनैर्विहीनं पुत्राश्च दाराश्च सुहृज्जनाश्च ।
तमर्थवन्तं पुनराश्रयन्ति अर्थो हि लोके पुरुषस्य बन्धुः ॥

कथमेतत् । कदाचिद् ब्रह्मलोकादागतं नारदं वृहत्सेनः शत्रुभिरभिभूतो वने वसन्नपृच्छत् । भो देवर्षे मनश्चिन्तितं फलं कथं लभ्यते । ०

7. *Madanāvatī-madanamañjarīkathā* (173*b*):

पृथिव्यामस्ति नगरी कौशाम्बी यमुनातटे ।
तत्र राजा महासेनो बभूवातीव सुन्दरः ॥
द्वे भार्ये तस्य भूपस्य रूपशीलगुणान्विते ।
अभूतां पृथिवीपाल पतिव्रतपरायणे ।
एका शृङ्गारदेवीति द्वितीया मदनावती ॥ ०

8. *Māraṇarakshaṇakathā* (fol. 179*b*): अरक्षितं तिष्ठति दैवरक्षितं ० ॥ अस्ति रत्नपुरनाम नगरं । तत्र वीरसेनो नाम नरपतिरासीत् । तस्य राज्ञो द्वे भार्ये भवत एका सुवेणी द्वितीया सुनन्देति । ०

9. (fol. 190*a*) *caurakathā* (*Pur.*, p. 20); 10. (fol. 192*b*) *subuddhikathā*, or *sapratibhakathā* (*P.*, p. 24); 11. (fol. 196*a*) *vañcakakathā* (*P.*, p. 32); 12. (fol. 199*b*) *piśunakathā* (*P.*, p. 35); 13. (fol. 203*a*) *upavidyakathā* (*P.*, p. 55, *caturvidyakathā*); 14. (fol. 206*a*) *gītavidyā* (*P.*, p. 58); 15. (fol. 207*b*) *dānavīrakathā* (*P.*, p. 3); 16. (fol. 211*a*) *bhīrukathā* (*P.*, p. 17); 17. (fol. 213*a*) *hāsavidyakathā* (*P.*, p. 62); 18. (fol. 215*a*) *kāmakathā* (*P.*, p. 84).

IV., foll. 218–408; stories extracted from *Mahabhārata*, *Harivaṃśa*, and some *Purāṇas*.

This portion breaks off abruptly at the foot of fol. 408*b*, in the verse *Mahābh.* i. 8466. After this at least one leaf is missing; the next leaf (marked 409) containing the following: नूतनमेव पुस्तं ।

करोति यो वेदसुतस्य पुत्रः श्रीलक्ष्मणाख्यस्य पुराणवाक्यैः ॥
विज्ञप्तिरेषा खलु पंडितेषु कृपाकटाक्षैरवलोकनीया ।
यस्यैव विद्या रसिकैर्भवद्भिः कथाप्रकाशो न तु दुष्टचित्तैः ॥

काव्ये शुभे विरचिते खलु नो खलेषु
कश्चिद्गुणो भवति यद्यपि संप्रतीह ।
कुर्यात्तथापि सुजनार्थमिदं यतः किं
यूकाभयेन परिधानविमोक्षणं स्यात् ॥

यावद् ब्रह्मेति शब्दस्त्रिभुवनविदितो यावदेवास्तु विष्णुर्
यावच्छंभुर्महेंद्रः सुरनरमहितौ यावदेवास्ति मित्रः ।
यावद्गौरी गणेशः सुरगणसहितो यावदेवास्ति चंद्रः
तावत्कंठे सुधीनां प्रवसतु सततं ग्रंथ एष प्रसिद्धः ॥

जगतां जीवनं येन येन नारायणे रुचिः ।
सो ऽयं कथाप्रकाशो वै शिवं दिशतु भूतले ॥ ०

इति श्रीमद्राढीवंशावतंसश्रीमन्मिश्रजगन्नाथविरचितः कथाप्रकाशः पूर्णमिति ॥

The same author (as would seem) composed a medical treatise, *Yogasaṃgraha*, in 1617 A.D. (Weber, Berlin Cat., no. 958).

[H. T. Colebrooke.]

4106.

2775. Foll. 228; size 12½ in. by 5 in.; large, regular Devanāgarī writing of about 1650 A.D.; seven lines in a page.

Sarvadeśavṛittāntasaṃgraha, a history of part of the Emperor *Akbar's* reign, by *Maheśa Thakur.*

The first leaf is wanting; the one inserted in its place apparently belonging between foll. 12 and 13. Only foll. 2–12 bear original numbers, the other leaves having evidently been arranged and numbered subsequently, and, in part, wrongly. After fol. 12 (left partly blank) there seems to be a break; and fol: 227 should follow fol. 13.

Fol. 2 begins with the 4th *śloka:*

यद्वस्तुतत्वस्वीकृद्भिरतिसूक्ष्मत्वगामिभिः ।
स्वच्छांतः करणैः प्रातः स वाग्भिः सूक्ष्मदर्शिभिः ॥ ४ ॥
जगन्निर्मितिरेखायाधीचित्रैककर्कटार्पकैः ।
महाभौतिकमृष्ट्यंतर्दृश्यं यत्पार्थिवं वपुः ॥ ५ ॥ ०

83 *ślokas*, followed by prose.

Fol. 13: अथ वंशावली लिख्यते ॥ एतस्य हजरतिशाहनशाहीकस्य पूर्वजाः सर्वेऽपि सम्राजो बभूवुः ॥ श्रीअबल मुजफ्फर जल्लालदीं मुहम्मद अकबर पातिशाहः । स नसीरुद्दीं मुहम्मद हुमायूँ पातिपाहात् ॥ स जहीरुद्दीं मुहम्मद बाबुर पातिपाहात् । स अमर शयेख मिर्जातः । स मुलताँ अबूअसीद(Sayid)मिर्जातः । स मुलताँ मुहम्मद मिर्जातः । स मीराशाहात् । स साहिबकिराँ अमीर तिमुर कुरगाँतः । स अमीर तरागायितः । स अमीरबरकुलात् । स अलंगिर बहादुरतः । स इचिल् नोयाँतः । स कराचारचोयाँतः । स सोगोहेजेननतः । स इर दामजी यरलामतः । स काचोली बहादुरतः । स तोमिनहखाँतः । स बायसंगुरखाँतः । स कयदूखाँतः । स जूमिननखाँतः । स बू (fol. 227*a*) काकाखाँत. । स बूर्जनरकाखाँतः । स अलंकुवातः । सा बयोयीन बहादुरतः । स युल्दुजतः । स मंगलीषाजहतः । स तिमिरुताशतः । स चकयार्वशयः । स च इलखाँतः । स तैगिज्जखाँतः (*Jenghis Khan*) । स मंगलीखाँतः । स युल्दुजखाँतः । स आयखाँतः । स गुनखाँतः । स डगु रुखाँतः । स कराखाँतः । स मुगुल्खाँतः । स अलंजहखाँतः । स गियकुखाँतः । ०

The work seems to be incomplete at the end. Foll. 226 (if that be really the last but one leaf) ends: यद्यपि चिंगिज्खातः समयबंधभंगो जातस्तथापि काचोलीबहादुरस्य संततौ न तस्य भंगसंभावनापि । ईश्वरेणैतदर्थं तद्भंगो न कारितो यदेतत्संततौ स्वगुणे न यः मुरत्राणो भविष्यति तत्पूर्वजात्समयबंधभंजकतया कोपि मा निंदतु इति ॥ एवं मन्ये यत् इयं वार्त्ता निदानमस्ति वर्धमानजन्मोतारकारूपसाहिबकिरानीकोदयस्य ॥ साहिबकिरानी च शाहन ॥

And the last leaf (228) has the colophon, written by a different hand: इति श्रीमहामहोपाध्यायश्रीमहेशठक्कुरविरचिते सर्वदेशवृत्तांतसंग्रहः पफाण ॥

[Mackenzie Collection.]

4107.

3179. Foll. 5; size 7¾ in. by 5½ in.; fair Devanāgarī writing of 1807 A.D.; fifteen lines to a full page.

[*Vijayapura-kathā*], a brief history of Bījapur and its Mahomedan rulers, in rather barbarous Sanskrit.

It begins: विजयपुरमहाराजधान्यां दखणीपादशाहानां विस्तारः ॥ आदौ बीजनहल्लीति नाम ग्रामः अस्ति ॥ तदनंतरं इमूफपादशाहस्य पूर्वजेन केनाचत् विलक्षणशाहरनिर्माणं कृतं ॥ अनंतरं शके १४०२ प्रवनामसंवत्सरे आषाढबहुसप्तम्यां रविवासरे चोत्तराभाद्रपदानक्षत्रे तस्मिन् दिने यवनमते जकीमुहूर्ते अमृतवेळायां विलक्षणशाहरांतर्दुर्गमध्ये इमूफपादशाहानां सिंहासने प्रतिष्ठापनं जातं ०

Copied by *Pāṇḍuraṅga*, son of *Rāma jyotirvid*, and grandson of *Tammaṇa dairajña.*

[Mackenzie Collection.]

4108.

2741. Foll. 57; size 6½ in. by 4 in.; good, modern Devanāgarī writing; six lines in a page.

Saṃskṛitamañjarī (or *Gīrvāṇapadamañjarī*), being courses of elementary conversational questions and answers on every-day occurrences, on literary, devotional, and other subjects; by *Varadarāja Dīkshita.*

The book begins: अरे मया स्नानार्थं गम्यते ॥ शीघ्रं गंतव्यं ॥ पाकस्तु किं जातः ॥ अरे कति ब्राह्मणाः कति मस्करिणः ॥ कति ब्रह्मचारिणः ॥ भोजनार्थं समानेयाः ॥ तयोक्तं ॥ पंच संन्यासिनः ॥ ब्राह्मणषट्कं ॥ अष्टौ ब्रह्मचारिणः आनेयाः ॥ अरे अवश्यं ॥ तर्हि स्नानसामग्री दापनीया ॥ कुश ° मृत ° गोमयं ° तिलाः ॥ सुमनसः ॥ यवाः ॥ °

स्वाम्युवाच ॥ कति संन्यासिनः अपेक्षिताः ॥ द्राविडा वा अपेक्षिताः ॥ आंध्रा वा अपेक्षिताः ॥ ° fol. 2b; गृहपतिरुवाच ॥ भो स्वामिनः श्रीमतां पूर्वाश्रमे कः ग्रामः ॥ इति पृष्टवान् ॥ अस्माकं पूर्वाश्रमे विद्यानगरं ॥ तत्र के के पदार्थास्तिष्ठंति ॥ वज्रं ॥ वैडूर्यं ॥ गोमेदं ॥ °

इति संस्कृतमंजरी वरदराजदीक्षितकृता समाप्तिमगमत् ॥ श्रीरस्तु ॥ लशुनभक्षणं ॥ गंजनभक्षणं कुर्वंति श्रुतं मया तत्सत्यं वा ॥ मिथ्या ॥ अरे ये अशिष्टा ब्राह्मणास्ते भक्षयंति । ° fol. 12b.

This portion ends, fol. 16b: स्वामिभिः काव्यानि पठितानि प्रायः ॥ काव्यालापांश्च वर्जयेत् ॥ निषेधात् वा ॥

Then follows a second course of conversations, beginning in the same way as the first, with slight modifications; but differing further on.

This portion ends: अरे वामनाश्रमवद्यच्छन्नं तत्सर्वं भुक्तं वा ॥ न भुक्तं मया स्वामिनः ॥ मम यद्वस्तु भक्षणयोग्यं तदेव मया गृहीतं स्वामिनः ॥

कृता वरदभट्टेन गीर्वाणपदमंजरी ।
गणेशप्रीतये चैवं वैदिकप्रीतये भवेत् ॥

इति श्रीसंस्कृतमंजरी वरदराजदीक्षितकृता समाप्तिमगमत् ॥

[SIR CHARLES WILKINS.]

4109.

1962. Foll. 16; size 9¾ in. by 5½ in.; modern Devanāgarī writing; 12–14 lines in a page.

A collection of easy, continuous sentences on ordinary domestic occurrences, intended to serve as a primer, and variously called *Bhāshāmañjarī, Gīrvāṇavāgmañjarī,* or *Gīrvāṇaśabdapadamañjarikā*; compiled, at Benares, by *Dhuṇḍirāja,* son of *Śrīraṅga Bhaṭṭa.*

It begins:

नत्वा श्रीपतिपादपद्ममलं विघ्नेश्वरं शांतिदं
तद्वच्छ्रीगुरुपादपंकजयुगं ध्यात्वा ततः सादरं ।
काशिस्थेन हि धुंडिराजकविना गीर्वाणवाग्मंजरी
बालानां सुखबोधनाय रचिता संशोधनीया बुधैः ॥ १ ॥
केवलं वैदिकानां तु शब्दाभिमतिदुस्तरं ।
स्वल्पायासेन संततुं निर्मिता तरणी दृढा ॥ २ ॥
शब्दलिंगविभक्त्यादि कर्तृकर्मक्रियाव्ययं ।
नानापदार्थसंज्ञार्थमनया बुध्यते ऽखिलं ॥ ३ ॥
उक्तिप्रयुक्तिभिः किंचित् स्त्रीपुंभ्यां वितनोदतः ।
गृहकृत्यविधौ सर्वं वक्ष्यमाणमुदीर्यते ॥ ४ ॥

तदाह कश्चित् ब्राह्मणः उषःकाले शयनादुत्थाय । प्रातःस्तोत्रादिकं पठन् सन् । स्त्रियं प्रत्यूचिवान् । अयि मया दीर्घशंकार्थं गम्यते । शीघ्रं उदकं देहि । करपादशोधनार्थं मृत्तिका देया । इति उक्ते सति । तया झटिति उत्थाय । जलपूरितपात्रं दत्तं । करपादशोधनार्थं मृत्तिका दत्ता । °

It ends: इति उक्ते सति तया सोपस्कृता तांबूलवीटिका दत्ता । तदा तेन तस्याः पाणिं अवलंब्य तां क्रीडे उपवेशयेत् । ततस्तां दोर्भ्यामुपगुह्य । तस्याः वदनं चुचुंबे । ततः उभौ तदूर्ध्वमुत्तरक्रीडां चक्राते ॥

श्रीरंगभट्टसुतधुंडिकवीश्वरेण
गीर्वाणशब्दपदमंजरिकादरेण ।
नीता समाप्तिमपि तां विबुधाः सुधावत्
दृष्ट्वा पिबंतु सुरसां कृपयैव तावत् ॥ °

इदं पुस्तकं क्षीरसागर इत्युपनाम्नः जीवसूनुमाधवेन लिखितं ॥

[DR. JOHN TAYLOR.]

IV. Dramatic Literature (Nāṭyaśāstra).

4110.

1718. Foll. 35; size 9½ in. by 4 in.; good, modern Devanāgarī writing; eight lines in a page.

Kālidāsa's Śakuntalā, or *Abhijñānaśakuntala*, in the so-called Devanāgarī recension.

The chief editions of this recension are those published by O. Böhtlingk (with German transl., Bonn 1842), and (of a rather eclectic character) by Monier Williams (1853, 1876), who also brought out an English translation (1849, etc.) Several critical editions, with translation, have also been published in India, esp. by K. R. Kale (Bombay 1898); P. N. Patankar (Poona 1889); and the text, with *Rāghavabhaṭṭa's* comm., by N. B. Godabole and K. P. Paraba (Bombay 1886, etc.).

On the question of the priority of one or other of the different recensions, see R. Pischel, De Kâlidâsae Çâkuntali recensionibus, etc. (Breslau 1870); id., Göttingische Gelehrte Anzeigen, 1873, p. 189 seqq.; id., Die Recensionen der Çakuntalâ (Breslau 1875); A. Weber, Ind. Stud., xiv., p. 35 seqq., 161 seqq.; C. Cappeller, Jen. Literaturz., 1877, no. 117; A. Barth, Revue Critique, 1877, pp. 169 seqq.

This is MS. C of Böhtlingk's edition.

[H. T. Colebrooke.]

4111.

1858. Foll. 45; size 11¼ in. by 5¾ in.; fair Devanāgarī writing of 1812 A.D.; twelve lines in a page.

Śakuntalā-nāṭaka, in the same recension.

MS. T of Böhtlingk's edition.

[Dr. John Taylor.]

4112.

2238 c. Foll. 45; size 7 in. by 4 in.; fair Devanāgarī writing of about 1650 A.D.; 8 or 9 lines in a page.

The same work, in the same recension.

Incomplete. The MS. breaks off abruptly in the middle of fol. 45*b*, before the end of the 3rd act.

This is Böhtlingk's MS. G. [Gaikawar.]

4113.

2696. Foll. 52; size 9½ in. by 3¾ in.; clear Devanāgarī writing of about 1700 A.D.; ten lines in a page.

Śakuntalā-nāṭaka, in the Southern recension.

Editions of this recension have been published in India, with *Śrīnivāsācārya's* comm. (Madras 1874, etc.); and with *Mrityuñjaya-Niḥśaṅka Bhūpāla's* comm. (Madras 1883).

This is MS. M of Böhtlingk's edition.

[Mackenzie Collection.]

4114.

2697. Foll. 108 (one of which, fol. 59, is wanting); size 9¼ in. by 5 in.; fair, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Śākuntalavyākhyāna Kumāragirirājīya, a commentary on the Southern recension of the *Śakuntalā*, by *Kāṭayavema Bhūpāla*, son of *Kūṭa Bhūpa*, and minister of king *Vasantarāja* of Kumāragiri ('a place on the frontier of the Nizam's country,' Wils.), by whose order it was composed by him (as well as his commentaries on the poet's two other plays).

In the colophons of the different acts the commentator's name is variously given as

Kāṭayavema-bhūpāla (5), *Kāṭavīyavema-bhūpāla* (1), *Kāṭaveyavema-bhūpāla* (3, 4), *Kāṭavema-bhūpāla* (2,6,7). This last form is that finally adopted in Aufrecht's Cat. Cat., part ii., p. 237, as it also was by Wilson, Mack. Coll., p. 157; Böhtlingk, ed., pref., p. viii.; Burnell, Tanjore MSS., pp. 171, 172; and in the Alph. Index of MSS. in the Gov. Or. MSS. Lib. Madras. But the other forms may be intended as patronymics, which would thus accord with the statements in the introduction. Cf. R. Pischel, Gött. Gel. Anz., 1873, p. 200 ff.; and his dissertation 'De Grammaticis Prācriticis,' p. 17.

The author's patron was apparently one of the petty rulers known under the name of *Reḍḍis*, who divided the country after the downfall of the Cālukya and Cola kingdoms. A *Komāragiri Vema Reḍḍi* is mentioned as having reigned at Koṇḍaviḍu, 1381–95, R. Sewell, Lists of Antiquities, etc., Madras (Arch. Survey of S. I.), ii., pp. 118, 187.

It begins: वागर्थाविव संपृक्तौ° (*Raghuv.*, I. 1) ॥

चतुर्दशविधानां च विद्यानां जन्महेतवे ।
पार्वतीपरतंत्राय परस्मै वस्तुने नमः ॥
कीर्तिप्रतापसौभाग्यत्यागभोगविभूषितः ।
कविभिर्बहुभिः श्लाघ्यः कुमारगिरिजो नृपः ॥
मुनीनां भरतादीनां भोजादीनां च भूभुजां ।
शास्त्राणि सम्यगालोच्य नाट्यवेदार्थवेदिनां ॥
प्रोक्तं वसंतराजेन कुमारगिरिभूभुजा ।
नाम्ना वसंतराजीयं नाट्यशास्त्रं यदुत्तमं ॥
तत्रोक्तेनैव मार्गेण दर्शितं नाट्यलक्षणं ।
कवीनामाश्रयो मंत्री काटभूपतनूद्भवः ॥
सोऽयं वेमविभुः कुमारगिरिणा राज्ञा नियुक्तः कृती
नाट्यानां तृतयं कृतं कृतविदा श्रीकालिदासेन यत् ।
तस्योद्रिक्तमनोभवस्य रसिकं शाकुंतलादेः स्वयं
व्याख्यानं कुरुते कुमारगिरिराजीयाख्यमस्मै[1] शुभं ॥

[MACKENZIE COLLECTION.]

[1] कुमारगुरुराजीया° MS.

4115.

1060. Foll. 64; size 14¼ in. by 2 in.; good Bengālī handwriting of 1671 A.D.; five lines in a page.

Abhijñāna-śakuntala, in the Bengālī recension; with numerous glosses and the Sanskrit version of *Prākṛit* passages in the margin.

Copied, for his own use, by *Rāmarāma Śarman*.

Editions of this recension have been published by A. L. Chézy (with French transl., Paris 1830); and R. Pischel (Kiel 1877); and, in India, by Premacandra Tarkavāgīśa (Calc. 1839, re-ed. by E. B. Cowell, 1864); by Jaganmohana Śarman and Kedāranātha (Calc. 1869); and, with comm., by Ḍamaruvallabha Panta (Calc. 1871). The first translation was published by Sir W. Jones (Calc. 1789).

This is MS. S of Pischel's edition.

[H. T. COLEBROOKE.]

4116.

1491 a. Foll. 50; size 15¾ in. by 5½ in.; good, modern Bengālī handwriting; eight lines in a page.

The same work, in the same recension.

After the final colophon, it has the verse:

कालिदासस्य सर्वस्वमभिज्ञानशकुन्तलं ।
तत्रापि च चतुर्थोऽङ्को यत्र याति शकुन्तला ॥

This is MS. R of Pischel's edition.

[H. T. COLEBROOKE.]

4117.

77 A. Foll. 38; size 16½ in. by 5¾ in.; clear Bengālī handwriting of 1806 A.D.; eight lines in a page.

Śākuntalavṛitti, also called (*Jñāna-*) *Sandarbhadīpikā*, a commentary on the *Abhijñāna-*

śakuntala, by *Candraśekhara Cakravartin*, son of *Vishṇu Paṇḍita* (and grandson of *Raṅgabhaṭṭa*). [A.]

This commentary (on which Prof. Pischel's edition of the play is chiefly based) was apparently composed under the reign of a king *Candraśekhara*. Cf. R. Pischel, De Grammaticis Pracriticis, p. 22–23 (where this commentator receives the high commendation of being one of the best of all Indian scholiasts).

It begins :

> श्रीचन्द्रशेखरपदाम्बुरुहे महेन्द्र-
> श्रीचन्द्रशेखरकृतावनती प्रणम्य ।
> श्रीचन्द्रशेखरकृती वितनोति वृत्तिं
> शाकुन्तलस्य विलसन्ननुचित्तवृत्तिं ॥

प्रारिप्सितस्य निर्विघ्नपरिसमाप्तिकाम: कविताकल्पलतारामवाग्देवताविश्रामश्रीकालिदास: सकलान्तरायोत्सारणकारणस्मरणस्य भगवत: शशधरशिरोमणेरष्टमूर्तिवर्णनरूपामाशीर्वादात्मिकां नान्दीं प्रकाशयति । या सृष्टिरिति०

It ends : पुन[र्भवं०] । श्रुतिमतां वेदविदां महीयतां पूजिता भवतु प्रसन्नेति यावत् । नीललोहित: शिव: आत्मनात्मभावेन परिगता आश्रिता शक्ति: सकलभुवनशासनानुग्रहक्षमं सामर्थ्यं यस्तु (यस्य B)। नित्यशक्तिरित्यर्थ: । यद्वा परिगतशक्ति: सगौरीक: । आगमे शक्तिपदेन गौर्या विधानात् (गौर्यभिधानात् B)। आत्मभूरिति क्वचित् पाठ:। प्रशस्तिता सामर्थ्यकमिदं (प्रशस्तिनाम नाट्यलक्षणमिदं B)। तदुक्तं। भूपदे शान्तिरस्तु (भूपते: शान्तिरस्तु B) प्रशस्तिरित्यभिधीयत इति ॥ इति महामहोपाध्यायश्रीविष्णुपण्डिततनूज (०जन्म B)-श्रीचन्द्रशेखरचक्रवर्तिकृतावभिज्ञानशकुन्तलटीकायां ज्ञानसन्दर्भदीपिकायां सप्तमाङ्कविवरणं समाप्तं ॥

[H. T. Colebrooke.]

4118.

1398 e. Foll. 40 ; size 13 in. by 4¾ in. ; fair, modern Bengālī handwriting ; ten lines in a page.

The same commentary, apparently transcribed from the same MS. as the last. [B.]

Both MSS. having been revised by different hands, Prof. Pischel considers the present MS. (his Cᵃ) to be now in a more correct state than the other (C).

Colophon : इति महा० टीकायां सन्दर्भदीपिकायां सप्तमाङ्कविवरणं समाप्तं ॥

[H. T. Colebrooke.]

4119.

1627a. Foll. 34 ; size 16¼ in. by 3¾ in. ; folded to half their length ; indifferent Bengālī handwriting of about 1800 A.D. ; 8 or 9 lines in a page.

Arthadīpikā, or *Rasikamanoramā*, a brief commentary on the Bengālī recension of the *Abhijñāna-śakuntala*, by an anonymous writer who calls himself 'the son of *Nyāyācārya*.' Careless and inaccurate.

It begins :

> नत्वा श्रीहरिचरणं शरणं संसारवासिनां नित्यं ।
> कुरुते टीकामेतां न्यायाचार्यात्मजो रम्यां ॥

ग्रन्थादौ मङ्गलविघ्नध्वंसद्वारा समाप्तिं प्रति प्रयोजकं नाटकादौ सैव नान्दीति देवतासंकीर्तनरूपमङ्गलं नाटकादावश्यकर्तव्यं परं तु तदर्थमाशीर्नान्दीं(?) शस्त्रभूपितत्वेन पञ्चभूतान्वितत्वेन च शुभां सुश्लिष्टान्तपञ्चत्रिंशत्पदेनाभिज्ञानशकुन्तलाभिधानं नाटकं कुर्वन्नाह या सृष्टीत्यादि । ०

Act I., इति रसिकमनोरमायां प्रथमाङ्कविवरणं, fol. 7*b* II., fol. 11 (without title, as also acts III.–VI.) ; III., fol. 17 ; IV., fol. 21 ; V., fol. 25 ; VI., fol. 31*b* ; VII. ends : तवेति ॥ तव प्रजसु (प्रजासु) विडौजा: शक्र[:] प्राज्यं प्रचुरं जलमित्यर्थ इन्द्रं प्रीणय युगशते परिवृत्ति: पुन: पुनर्जायमानै: ॥ निर्वहणमिदं ॥ प्रवचूत्रेति (? r. प्रवर्ततामिति) ॥ प्रकृतयो ऽमत्या: (ऽमात्या:) श्रुति[:] वेद: तेन महतां सरस्वती न हीयतां हीना न भवतु(!) नीलरोहित: शिव: भवो जन्म क्षपयतु नाशयतु ॥

इत्यभिज्ञानशकुन्तलाटीकायामर्थदीपिकायां सप्तमाङ्कविवरणं ॥ श्रीहरिशङ्करदेवशर्मण: स्वाक्षरपुस्तकमिदं ॥ शकाब्दा: १७२८ ॥

[H. T. Colebrooke.]

4120.

1703 c. Foll. 36; size $9\frac{1}{2}$ in. by 4 in.; fair, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Vikramorvaśī (or *Vikramorvaśīya*), a drama (*troṭaka*), in five acts, by *Kālidāsa*.

Edited (rather unsatisfactorily) with a Latin translation, by R. Lenz (Berl. 1833); and, with a German translation, by F. Bollensen (St. Petersb. 1846); and repeatedly in India, especially by Shankar P. Pandit (Bomb. 1879, 2nd ed. 1889). Translated into English by H. H. Wilson (Hindu Theatre, vol. i.), and E. B. Cowell (1851); into German, by L. Fritze (1880). The text of the Southern recension has been published, in the Roman character, by R. Pischel (Monatsber. der Berl. Ak., 1875).

Colophon: इति सन्मिश्रश्रीकालिदासकृतौ विक्रमोर्वशीनाम्नि नोतुके (*r.* त्रोटके) पंचमोंकः समाप्तः ॥

खरसर्तुसुधांशुसंमिते समये विक्रमराज्यतो गते ।
ऋलिखद्बुधबालकृष्ण एतां कवित्वर्यस्वकृते बुधानां ॥

लिखितं दलपति सं १६६२ (? १६६०) ॥ This verse and colophon must have been copied from a former MS., the present MS. not being older than the latter part of the 18th century. On the MS. (old no. 860) see Lenz, Apparatus ad Urvasiam (Berl. 1834).

[H. T. COLEBROOKE.]

4121.

699 b. Foll. 57; size $9\frac{1}{2}$ in. by 4 in.; fair, modern Devanāgarī writing; 10 or 11 lines in a page.

Vikramorvaśī-prakāśikā, a commentary on *Kālidāsa's* play, composed, in A.D. 1656, by *Raṅganātha*, son of *Bālakṛishṇa*, grandson of *Raṅganātha*, and great-grandson of *Tānabhaṭṭa* of the *Veṅkaṭa-vaṃśa* (?).

It begins:

गंडसिंदूरमार्तंडखंडिताद्यतमश्च यः ।
शुंडोत्क्षिप्तारिवक्षो ऽसौ रक्षतात्तगणनायकः ॥ १ ॥ °

It ends (slightly corrected):

श्रीश्रिंवेकर(? श्रीश्रीविंकट)वंशभूषणमणिः श्रीतानभट्टात्मजः
श्रीमद्दीक्षितरंगनाथविबुधो धीरो धराविश्रुतः ।
श्रीनारायणबालकृष्णकृतिनौ जज्ञे तनूजौ स्फुरद्-
विद्वद्वादिकरींद्रकुंभस[र]णीसंचारिपंचाननौ ॥ १ ॥
सर्वतंत्रस्वतंत्रश्रीबालकृष्णतनूद्भवौ ।
श्रीवेणीमाधवबुधरंगनाथाभिधौ सुतौ ॥ २ ॥
व्योमकेशपुटभेदनवासी(?) ज्ञानकोशपदपद्ममिलिंदः ।
रंगनाथ इममाशु वितेने प्रीतये रघुवरस्य निबंधम् ॥ ३ ॥
कृतेयं विक्रमोर्वश्या रंगनाथमनीषिणा । ॥४॥°६॥
प्रकाशिका काशिकादिपचेत्वनेप(? °पत्तनेषु) प्रकाशताम्
नयनधरणिभूभृद(*r.* °भूभृद्भू)मितेऽब्दे १७१२ नभस्ये
[ऽ]सितदल इह नागानां तिथावर्कवारे ॥
सुरभिपगधिदैवत्ये [ऽ]पि भे वृद्धियोगे
ऽकृत कृतमतिरेनं रंगनाथः प्रपूर्णम् ॥

As Lenz had already noticed, this MS. must have been derived from the same source as the Oxford one (Aufrecht, Cat. Bodl., no. 255). There can, indeed, be no doubt that Wilson had his MS. copied from this.

The work was completed, at Benares, on Sunday, the 7th day of the bright fortnight of *Nabhasya* (*Bhādrapada*), Saṃvat 1712. Cf. Aufrecht, Flor. S. MSS., no. 444 (kindly collated for the above extract by Professor Pavolini).

Old number 577. [H. T. COLEBROOKE.]

4122.

833. Foll. 35; size $12\frac{3}{4}$ in. by $4\frac{1}{2}$ in.; good, modern Bengālī handwriting; seven lines in a page.

Kālidāsa's Mālavikāgnimitra, in five acts.

This MS. was partly collated as MS. D for Tullberg's edition of this play (Bonn 1840). It has also been edited by F. Bollensen (Leipz. 1879); and, in India, by Tārānātha Tarkavā-

caspati (Calc. 1870); and by Shankar Pāṇḍurang Pandit, Bombay 1869; 2nd ed., with *Kāṭayavema's* comm., 1887; and, with the same comm., by K. P. Paraba (Bomb. 1890). Translated into English by C. H. Tawney (Calc. 1875; 2nd ed. 1897); into German, by A. Weber (1856) and L. Fritze (1881); into Italian, by F. Cimmino (1897).

[H. T. COLEBROOKE.]

4123.

369. Foll. 80; size 10 in. by 4 in.; fair, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Mṛicchakaṭikā, a drama (*prakaraṇa*), in ten acts, ascribed to a king *Śūdraka*.

An excellent edition of the work, chiefly based on this MS., was published by A. F. Stenzler (Bonn 1846). It has also been repeatedly printed, with or without commentary, in India. A free English translation was given by H. H. Wilson, in his Hindu Theatre, vol. i. (1827); a French one, by P. Regnaud (1876-77); German ones, by O. Böhtlingk (1877), and L. Fritze (1879). [H. T. COLEBROOKE.]

4124.

117b. Foll. 73; size 10 in. by 4½ in.; fairly good, modern Devanāgarī writing; 10–12 lines in a page.

The same work. MS. B of Stenzler's edition. [H. T. COLEBROOKE.]

4125.

2230. Foll. 84; size 9 in. by 3¾ in.; clear Devanāgarī writing of 1775 (?1805) A.D.; eight lines in a page.

Mālatīmādhava prakaraṇa, a comedy, in 10 acts, by *Bhavabhūti* (surnamed *Śrīkaṇṭha*), son of *Nīlakaṇṭha* and *Jātūkarṇī*, and grandson of *Bhaṭṭa Gopāla* of Padmapura, in the land of the Vidarbhas.

It was first published at Calcutta in 1830. The first act of it was edited from MSS. of this collection by Lassen in 1832.

A complete critical edition of the text, with *Jagaddhara's* commentary, has been published, by R. G. Bhandarkar, in the Bombay Sanskrit Series, 1876. An English translation of this play is contained in H. H. Wilson's Hindu Theatre.

[H. T. COLEBROOKE.]

4126.

1155. Foll. 64; size 9¼ in. by 3¾ in.; good Devanāgarī writing of 1796 A.D.; nine lines in a page.

Mālatīmādhava.

Some corrections, in red pencil, have been added in the margin. [H. T. COLEBROOKE.]

4127.

895a. Foll. 52; size 15 in. by 5 in.; clear, modern Bengālī handwriting; eight lines in a page.

The same work. [H. T. COLEBROOKE.]

4128.

895b. Foll. 46; the same size; legibly written, in the Bengālī character, about 1800 A.D.; nine lines in a page.

Another copy of the same work, written by a different hand from the preceding MS.

[H. T. COLEBROOKE.]

4129.

1890. Foll. 52; size 12¾ in. by 5 in.; fairly written, in Devanāgarī, after 1815 A.D.; ten lines in a page.

Mālatīmādhava, slightly differing in its arrangement of the text, at the beginning, from the other MSS. Apparently copied from a South Indian MS.

At the end it has the following verse:

वसुगगनरसेलासम्मिते [ऽ]ब्दे [ऽ]क्षयाख्ये
नभसि सितसुपक्षे वासरे भास्करेश्च ।
श्रवणसहितपूर्णायां मयूरेश्वरेण
लिखितमिदमपूर्वं नाटकं भावभृत्यं ॥

This date (Śaka 1608 = 1686 A.D.) must have been copied from a previous MS., as the present is written on European paper showing the watermarks 1814 and 1815.

[DR. JOHN TAYLOR.]

4130.

158b. Foll. 217; 4to, size 9½ in. by 12 in.; number of lines varying (30 to a full page); very well written, in Devanāgarī, in the European style, on European paper marked 1803.

Mālatīmādhava, together with the commentaries of *Jagaddhara* and *Mānāṅka,* written above and below the text.

The blank spaces frequently resulting from this arrangement are often filled up with notes and translations from Colebrooke's hand.

The MS. looks as if it had been written by Sir C. Wilkins's Paṇḍit *Mahtāb Rāy.* Wilson's Cod. 306, described in Oxf. Cat., no. 259, is identical with this, and may possibly have been transcribed from it.

[H. T. COLEBROOKE.]

4131.

943c. Foll. 122; size 12¼ in. by 4½ in.; fairly written, in Devanāgarī, in 1799 A.D.; nine or ten lines in a page.

Mālatīmādhavaṭīkā, by *Jagaddhara,* son of *Ratnadhara* and *Damayantī,* grandson of *Vidyādhara,* and great-grandson of *Gadādhara* (son of *Rāmeśvara,* son of *Deveśa,* son of *Caṇḍeśvara*).

This commentary is given in Prof. Bhandarkar's edition. [H. T. COLEBROOKE.]

4132.

1316b. Foll. 120; size 12½ in. by 4½ in.; careless, modern Devanāgarī writing; 11 or 12 lines in a page.

The same commentary.

Whilst foll. 82–110 are not numbered at all, the last ten leaves are paged 30–39.

[H. T. COLEBROOKE.]

4133.

895c. Foll. 53; size 15 in. by 5 in.; fair, modern Bengālī handwriting; eight lines in a page.

Durgamāśubodhinī, a commentary on the *Mālatīmādhava,* by *rājādhirāja Mānāṅka.*

It begins:

मालाङ्काख्यो(!) महीपालो नत्वा हरिपदाम्बुजं ।
मालतीमाधवस्यार्थं विवृणोति यथामति ॥

Cf. Aufrecht, Cat. Bodl., no. 259.

As in the Oxford MS., the author's name is everywhere clearly spelt '*Mālāṅka,*' both in the above Devanāgarī and the present Bengālī MSS. All three, however, seem to represent a single MS.

[H. T. COLEBROOKE.]

4134.

158a. Foll. 29; 4to, size 9½ in. by 12 in.; good, modern Bengālī handwriting; European paper; 16 lines in a page.

Mālatīmādhavaprakaraṇoddhāra, an abstract of *Bhavabhūti's* play, principally in the words of the original, prepared by *Maithila Gaṇeśadatta Śarman.*

The Prākṛit speeches are given only in the corresponding Sanskrit words.

It begins: प्रथमतः नान्दीं कुर्वन् सूत्रधारः प्रविशति प्रविश्य सूर्योपस्थानं कृतं ततः नटं प्रतिवक्ति°

[H. T. Colebrooke.]

4135.

943a. Foll. 48 (one of which, fol. 11, is wanting); size 12¼ in. by 4½ in.; careless Devanāgarī writing of 1800 A.D.; eleven lines in a page.

Mahāvīracarita, or simply *Vīracarita*, a drama (*nāṭaka*), in 7 acts, by *Bhavabhūti.*

F. H. Trithen's edition of this play (London 1848) was mainly based on these two MSS. The work has also been published by Tārānātha Tarkavācaspati (Calc. 1857), and, with a commentary and a Sanskrit-English glossary of difficult terms, by A. Borooah (Calc. 1877).

An English translation has been published by J. Pickford (London 1871).

[H. T. Colebrooke.]

4136.

114c. Foll. 38; size 10 in. by 4¼ in.; fairly good Devanāgarī handwriting of 1607 A.D.; ten lines in a page.

Mahāvīracarita. The first five acts. Far more correct than the preceding MS.

Colophon: महावीरचरिते आरण्यकं नाम पंचमोंकः ॥५॥ समाप्तं चेदं वीरचरितं नाम नाटकं कृतिः श्रीकण्ठापरनाम्नो भट्टभवभूतेः॥ संवत् १६६५° लिखितं चतुर्भुजपुस्तकं रामदाशकुरक्षेत्रिब्रह्मणवेदीति ॥ [H. T. Colebrooke.]

4137.

1605b. Foll. 29; size 9¼ in. by 4 in.; indifferent, though clear, modern Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

Uttaracaritāpekshitavyākhyāna, a commentary on *Bhavabhūti's Uttararāmacarita*, composed, in Saṃvat 1686 (1629 A.D.), by *Bhaṭṭa Nārāyaṇa*, son of *Raṅganātha Dikshita* of Benares, and elder brother of *Bālakṛishṇa* (whose son, *Raṅganātha*, in 1656 A.D., composed the commentary on *Vikramorvaśī*, noticed above, no. 4121).

It begins: अपारभवसागरोत्तरणसेतुभूतं सकृत्° Cf. Aufrecht, Cat. Bodl., no. 262; Weber, Berl. Cat., no. 549; Rājendra Mitra, Notices, vol. vii., p. 235.

It ends: इति श्रीमौनिवंशोत्पन्नरंगनाथदीक्षितसूनो-भट्टनारायणस्य कृतावुत्तरचरितापेक्षितव्याख्याने सप्तमोऽंकः ॥

वाराणसीनियतवासपवित्रमूर्तेः
श्रीरंगनाथविदुषो विहिताध्वरस्य ।
श्रीबालकृष्ण इति यः प्रथितस्तनूजस्
तस्याग्रजेन रुचिरा विवृतिर्व्यधायि ॥ १ ॥
यो मौनभट्टबुधबंधुरधीतविद्यः
श्रीतातभट्टसुकृती(श्रीतान° A., R.M.)कृतिकृष्ण-
श्रीरंगनाथतनयेन तदीयपौत्र- [सूनुः ।
नारायणेन सुधिया रचितेति टीका ॥ २ ॥
वेदद्वंद्वतुरंगचंद्रमिलिते श्रीवैक्रमाब्दे कृते
मासे शुक्रशनीति प्रौढदिवसे लेखो यमूमाधवे ।
काशीनामपुरीति क्षेत्रपुणिता तस्मिन्नगर्यो(!) भवत्-
नान्हाजानीपूर्णताग्रहरते(!) तस्य त्विदं पुस्तकं ॥

If this date (Saṃvat 1724 = A.D. 1667) is correct, the verse must have been copied from a former MS.

The date of the composition of the commentary (*ṛitu-gaja-rasa-candrair vikramārkasya śāke*) is recorded in a final *śloka* given in the Oxf. and Calc. MSS.

[H. T. Colebrooke.]

4138.

2634. Foll. 38; size 10 in. by 6 in.; fair Devanāgarī writing of the latter part of the 18th century; twelve lines in a page.

Prabodhacandrodaya, an allegorical play (*nāṭaka*), in six acts, with abstract conceptions as dramatis personæ, composed by *Kṛishṇamiśra.*

The Sanskrit *chāyā* of Prākṛit speeches is given immediately after each passage. The end and colophon is wanting, a leaf having evidently been lost. Being apparently of Southern origin, it differs somewhat from the text of Northern MSS.

The work has been edited (entirely from MSS. of this collection) by H. Brockhaus (Leipz. 1835; with notes 1845); also repeatedly in India, with or without commentaries. It has been translated into English by J. Taylor (Bombay 1872); into German by T. Goldstücker (1842), and B. Hirzel (1846).

This MS. was unknown to Brockhaus.

[MACKENZIE COLLECTION.]

4139.

2037. Foll. 126; size 12¼ in. by 5¼ in.; clear Devanāgarī writing of 1800 A.D.; 13 lines to a full page.

Prabodhacandrodaya, with a commentary called *Prakāśa,* by *Dīkshita Rāmadāsa,* son of *Bhaṭṭa Vināyaka,* written above and below the text.

Old number 1868. MS. A of Brockhaus's edition.

Copyist's signature:

शाके श्रीविक्रमाह्वान्नगशरशिवमूर्तींदुसंख्येऽंगिराब्दे
सौम्ये ग्रीष्मर्तुराघे सितदलदिशि देवेज्यवारे मघार्क्षे ।
वृद्धौ योगे नृसिंहो व्यलिखदतिमुदा राघवाचार्यसूनुर्
भूयो गृह्णंतु भूयःपठनमननयोस्तत्कृते नाटकज्ञाः ॥

This commentary has been repeatedly printed in India. [GAIKAWAR.]

4140.

483. Foll. 70; size 12¾ in. by 4¾ in.; fair, modern Devanāgarī writing; 15 lines to a full page.

Prabodhacandrodaya, with the same commentary written above and below the text.

Old number 441. Brockhaus's MS. B.

[H. T. COLEBROOKE.]

4141.

1917 A. Foll. 70; size 16¾ in. by 7 in.; fairly written, in Devanāgarī, by three different hands, in 1808–1809 A.D. (the latest on European paper); 12–17 lines in a page.

Prabodhacandrodaya, with *Rāmadāsa's* commentary.

Dated: संवत् १८६४ वर्षसके १७३० विभवनामसंवत्सरे मासोत्तममासे श्रावणवद्य २ चंद्रवासरे ॥

MS. T of Brockhaus's edition.

[DR. JOHN TAYLOR.]

4142.

436 a. Foll. 39; size 11 in. by 4½ in.; indifferent, modern Devanāgarī writing (the last leaf by a different hand); fifteen lines in a page.

Rāmadāsa's commentary on the *Prabodhacandrodaya.*

Old number 221. Brockhaus's MS. E.

[H. T. COLEBROOKE.]

4143.

591. Foll. 114 (paged 115, no. 43 being passed over); size 11 in. by 4¾ in.; fair Devanāgarī writing of about the middle and latter part of the 18th century; 5–15 lines in a page.

Prabodhacandrodaya, made up of portions taken from two manuscripts, written by two different hands—the (older) one containing the text with a commentary (*vivaraṇa*) entitled *Ciccandrikā*, by (*Bhāva*) *Gaṇeśa Bhaṭṭa*, son of *Bhāva Viśvanātha Dīkshita* (and grandson of *Bhāva Rāmakrishṇa*); and the other, and more modern one, with *Rāmadāsa Dīkshita's Vyākhyāna*.

The different portions are combined so as to yield a very nearly complete copy of the text with the one or the other commentary, viz :—

1. (foll. 1–11) *Gaṇeśa*, from the beginning of the play to ed. Brockhaus, p. 9, l. 16.
2. (foll. 12–56) *Rāmadāsa*, ed., p. 9, l. 17–p. 57 end.
3. (foll. 57–70) *Gaṇeśa*, ed., p. 61, l. 5 (beginning the same as p. 58)–p. 75, l. 13.
4. (foll. 71–97) *Rāmadāsa*, ed., p. 75, l. 14–p. 102, l. 11.
5. (foll. 98–114) *Gaṇeśa*, ed., p. 102, l. 12–p. 117 end.
6. (fol. 115) *Rāmadāsa*, ed., p. 118.

Gaṇeśa's Ciccandrikā begins :

यद्भानादिदं विश्वं यज्ज्ञानान्नेह किंचन ।
तन्महः परमानंदं वंदे निर्विघ्नकारणं ॥१॥

अथास्य प्रबोधचंद्रोदयाभिधेयनाटकस्य प्रवृत्तिप्रयोजनमभिधीयते ब्रह्माज्ञानजनितानादिसंसारसागरनिमग्नानामुन्नितोर्धूणामुपनिबन्धनाटकादिकथास्वादमनसां संसारिणां परमकारुणिकः श्रीकृष्णमिश्रः संसारसमुच्छेदाय नाटकव्याजेन संसारादिरसैरूपसिच्य वेदांतसिद्धांतमंतःकरणेषु दृढयन् नाटकमारब्धवान् । तत्र च यद्यपि तद्विवरणोपायाः पूर्वसूरिनिरूपिता बहव उपलभ्यंते तथाप्यनभ्यस्तकाव्यव्याकरणानामनधीतशास्त्राणामेतद्बोधविरहव्याकुलितचेतसां सचेतसां प्रयोजनायालमिति चिच्चंद्रिकाविवरणं संक्षिपन्नतिसुबोधमारब्धुमुपकल्पतेऽतिशयेन भवानीं भावयन् भवो (भावो or भट्टो) गणेशस्तत्र प्रारिप्सितप्रतिबंधकविघ्नविघातमुद्दिश्य कृतं मंगलं शिष्यशिक्षार्थं ग्रंथादावुपनिबध्नाति । मध्याह्नेति । वयमित्यध्याहारः । महत्तेजः प्रकाशरूपमिति यावत् °

The colophon of the 3rd act occurs on fol. 59*b* : इति श्रीभावा(!)विश्वनाथदीक्षितसूनुगणेशभट्टविरचितायां प्रबोधचंद्रोदयचिच्चंद्रिकायां तृतीयोंकः ॥

The pagination of the two portions of *Gaṇeśa's Ciccandrikā*, from fol. 57 onwards, has been altered so as to run on with the portions that were supplied.

Old number 196. MS. C of Brockhaus's edition.

For a MS. of the latter (and larger) portion of the *Ciccandrikā*, see Aufrecht, Cat. Bodl., no. 286. [H. T. COLEBROOKE.]

4144.

1715b. Foll. 7; size 9¼ in. by 3¾ in.; legibly written, in Devanāgarī, about 1700 A.D.; ten lines in a page.

Prabodhacandrodayanāṭaka-prākṛitavivṛiti, a Sanskrit version of the *Prākṛit* passages of *Krishṇamiśra's* play, by *Govinda Jyotirvid*, son of *Nīlakaṇṭha Jyotirvid.*

It begins :

नीलकंठं नमस्कृत्य गोविन्दो दैववद्बुधः ।
प्रबोधप्राकृतानां हि संस्कृतानि वदाम्यहम् ॥ °

Colophon: इति श्रीमन्नीलकंठज्योतिर्वित्सूनुगोविन्दज्योतिर्विद्विरचिता प्रबोधचंद्रोदयनाटकप्राकृतविवृतिः संपूर्णाभवत ॥ श्रीगोविन्दज्योतिर्विदा देवोपाध्याय रामकृष्णाय दत्तं पुस्तकमेतत् ॥

Old number 774. Brockhaus's MS. D.
[H. T. COLEBROOKE.]

4145.

320b. Foll. 44; size 11¾ in. by 3¾ in.; clear Devanāgarī writing of 1734 A.D.: eleven lines in a page.

Mahānāṭaka, ascribed to *Hanumat*, and hence also called *Hanumannāṭaka* or *Hanūmannāṭaka*. In the recension of *Miśra Dāmodara*.

arranged in 14 acts. The work, which is entirely composed in Sanskrit, presents a dramatised narrative of the principal events of the *Rāmāyaṇa*.

It begins (cf. Aufrecht, Cat. Bodl., no. 291):

कल्याणानां निधानं कलिमलमथनं जीवनं सज्जनानां
पाथेयं यन्मुमुक्षोः सपदि परपदप्राप्तये प्रस्थितस्य ।
विश्रामस्थानमेकं कविवरवचसां पावनं पावनानां
बीजं धर्मद्रुमस्य प्रभवतु भवतां भूतये रामनाम ॥१॥
पातु श्रीस्तनपत्रभंगिमकरीमुद्रांकितोरस्थलो देवः॰ ॥ २ ॥
यं शैवाः समुपासते॰ ॥ ३ ॥
जानकी ॥ कमठपृष्ठकठोरमिदं धनुर्॰ ॥ ४ ॥
रामः ॥ आ द्वीपात्परतोऽप्यमी नृपतयः॰ ॥ ५ ॥

This text shows more verses than those commented upon, viz.: I., *śl.* 48; II., *śl.* 33; III., *śl.* 28; IV., *śl.* 19; V., *śl.* 75; VI., *śl.* 45; VII., *śl.* 19; VIII., *śl.* 55; IX., *śl.* 40; X., *śl.* 24; XI., *śl.* 42; XII., *śl.* 19; XIII., *śl.* 36; XIV., *śl.* 105.

Colophon: इति श्रीहनुमद्विरचिते महानाटके रामविजयो नाम चतुर्दशोंकः समाप्तश्चायं ग्रंथः ॥ श्रीशाके १६५६ संवत् १७९१ कार्त्तिकशुक्लसप्तम्यां सौरमानेन कार्त्तिक २१ गते भौमवारे जगन्मणिशर्मणेदं पुस्तकं लिखितं श्रीनगरशुभस्थाने स्वपाठाय ॥ [H. T. Colebrooke.]

4146.

2184. Foll. 98 (and a *śuddhapattra* to fol. 41*a*); size 11¼ in. by 5 in.; large, modern Devanāgarī writing; eight lines in a page.

Mahānāṭaka, in the same recension.

It begins: कल्याणानां॰ (as above) ॥ १ ॥ यं शैवाः समुपासते॰ ॥ २ ॥ जयति रघुवंशतिलकः कौशल्याहृदयनंदनो रामः । दशवदननिधनकारी दाशरथिः पुंडरीकाक्षः ॥ ३ (Madhus. 3) ॥ तन्नारदः कामचरः कदाचिद्वाग्मी दशग्रीवपुरो जगाद ।॰ ४ ॥ जनकः ॥ आ द्वीपात्॰

I., *śl.* 54; II., *śl.* 30; III., *śl.* 23; IV., *śl.* 16; V., *śl.* 59; VI., *śl.* 48; VII., *śl.* 24; VIII., *śl.* 56; IX., *śl.* 40; X., *śl.* 24; XI., *śl.* 43; XII., *śl.* 19; XIII., *śl.* 38; XIV., *śl.* 96.

A loose leaf (10 in. by 4⅝ in.), written by a different hand, lying in the volume contains from within v. 52 to within v. 58 of the 14th act of the same work. [Gaikawar.]

4147.

1830. Foll. 63; size 12½ in. by 4¼ in.; clear, modern Devanāgarī writing (European paper); 9 or 10 lines in a page.

Hanūmannāṭaka, in *Miśra Dāmodara's* recension, but somewhat more expanded than in the preceding MSS.

It begins: जयति रघुवंशतिलकः॰ ॥ १ ॥ कल्याणानां॰ ॥ २ ॥ पातु श्रीकुचपत्र॰ ॥ ३ ॥ यं शैवाः॰ ॥ ४ ॥ आसीदुद्भटभूपतिभटप्रोन्माथिविक्रांतिको भूपः॰ ॥ ५ ॥ तेषामीश्वरतागुणैश्च जनुषा ज्यायानभूद्राघवो रामः॰ ॥ ६ ॥ सुंदरस्त्रीकदनप्रमोद॰ ॥ ७ ॥ पूर्णे यज्ञविधौ॰ ॥ ८ ॥ सीता ॥ इदमयुक्तकृतं भवता॰ ॥ ९ ॥ कमठपृष्ठ॰ ॥ १० ॥ अनेकशः संति समर्थमल्ला॰ ॥ ११ ॥ यदि भनक्ति धनू रघुनंदनादपरकोऽपि॰ ॥ १२ ॥ अद्य पश्य सखि॰ ॥ १३ ॥ अथ रामः । सीतासंशयमवधार्यात्मशक्तिं ज्ञापयितुं लक्ष्मणमनुवदति । आ द्वीपात्परतो॰ ॥ १४ ॥

I., *śl.* 68; II., *śl.* 30; III., *śl.* 26; IV. *śl.* 17; V., *śl.* 66; VI., *śl.* 54; VII., *śl.* 22; VIII., *śl.* 63; IX., *śl.* 42; X., *śl.* 24; XI., *śl.* 43; XII., *śl.* 19; XIII., *śl.* 41; XIV., *śl.* 96.

At the end, a leaf containing part of the colophon is wanting. [Dr. John Taylor.]

4148.

1982. Foll. 37; size 8¾ in. by 4¼ in.; no date; 9 or 10 lines in a page.

Mahānāṭaka, in the same recension, from the beginning to v. 8 of the 8th act.

It begins in the same way as MS. 320*b*. [Dr. John Taylor.]

4149.

1279. Foll. 122; size 13¼ in. by 5½ in.; good Devanāgarī writing of about 1800 A.D.; 8–13 lines in a page.

Mahānāṭaka, likewise in *Miśra Dāmodara's* recension; accompanied with a commentary, called *Hanumannāṭaka-Dīpikā*, by *Miśra Mohanadāsa*, son of *Kamalāpati*, written above and below the text.

Text and commentary have been printed repeatedly at Bombay (1860, etc.) Cf. Aufrecht, Cat. Bodl., no. 291. [H. T. Colebrooke.]

4150.

237. Foll. 125; size 12¼ in. by 5¾ in.; fair, modern Bengālī handwriting; 8–15 lines in a page.

Mahānāṭaka, in *Madhusūdhana's* recension, in 9 acts, with *Candraśekhara Vidyālaṅkāra's* commentary (*ṭīkā*).

The commentary begins:

नत्वा रामपदाम्भोजद्वन्द्वं भवभयापहं ।
महानाटकटोकां तु कुरुते चन्द्रशेखरः ॥
बालानामन्वयज्ञानकृत एषा वितन्यते ।
नात्रोपहासं कुर्वन्तु तद्धीरा नतिरस्तु मे ॥

कर्तव्ये महानाटकाख्ये ग्रन्थे प्रथमतो दशभिः श्लोकैर्नान्दीं करोति । नान्दीलक्षणमाह यथा । आशीर्वचनसंयुक्ता नित्यं यस्मात्प्रवर्तते । देवद्विजनृपादीनां तस्मान्नान्दीति संज्ञितेति ॥ नाटके श्लोकत्रयेण श्लोकद्वयेन च प्रायो नान्दी क्रियते । तथा हि । मङ्गल्यशङ्खचन्द्राब्जकोककैरवशंसिनी । पादैर्युक्ता द्वादशभिरष्टाभिर्वा पादैस्तथेति(!) ॥ महानाटके तु नायं नियमः । इति बहुभिः श्लोकैर्नान्दीं करोति । विश्वेशो व इत्यादि ।°

The text of this recension (cf. Aufrecht, Cat. Bodl., no. 295) has been published repeatedly at Calcutta (with an English translation, by Mahārāja Kālikrishṇa Bahādur, 1840); also with *Candraśekhara's* commentary, ib. 1874. [H. T. Colebrooke.]

4151.

1715a. Foll. 65; size 8¾ in. by 3½ in.; well written, in Devanāgarī, by *Bālo Paṇḍita*, about 1650 A.D.; 9–12 lines in a page.

Anarghyarāghava, a drama, in seven acts, by *Murāri*, son of *Vardhamāna* and *Tantumati*.

It begins: निःप्रत्यूहमुपास्महे भगवतः कौमोदकीलक्ष्मणः°

The MS. contains numerous marginal glosses.

After the final colophon it has two verses, followed by the copyist's signature, viz.:

देवस्यात्मभुवः कमंडलुजलस्रोतांसि° (as commented upon by *Rucidatta*) ॥ १ ॥

देवीं वाचमुपास्महे तु बहवः सारं तु सारस्वतं
जानीते नितरामसौ गुरुकुलक्लिष्टो मुरारिः कविः ।
अब्धिर्लंघित एव वानरभटैः किंत्वस्य गंभीरताम्
आपातालनिमग्नपीवरतनुर्जानाति मंथाचलः ॥ २ ॥

श्रीशुभानि संतु ॥ बालोपंडितेयमिदं पुस्तकं लिखितं स्वहस्तेन ॥

The play has been edited by Premacandra Tarkavāgīśa (Calc. 1860), and repeatedly since. Cf. Aufrecht, Cat. Bodl., nos. 263 seqq. [H. T. Colebrooke.]

4152.

320a. Foll. 88; size 11¾ in. by 3¾ in.; fairly written in Devanāgarī, in 1729 A.D., by *Jaganmaṇi Śarman*, at Śrīnagara; eight lines in a page.

Anarghyarāghava.

It ends with the first of the above two final *ślokas*, followed by the colophon, and the date (cp. colophon of no. 4145): श्रीशाके १६५१ संवत् १७८६ आश्विनकृष्णद्वितीयायां सौरमानेन भाद्रपद २८ गते शुक्रवासरे जगन्मणिशर्मेदं पुस्तकं स्वपाठायालिखच्छ्रीनगरे ॥ [H. T. Colebrooke.]

4153.

136. Foll. 95; size $6\frac{1}{4}$ in. by $9\frac{3}{4}$ in.; fairly written, in Devanāgarī (in European style), in 1797 A.D.; 23 lines in a page.

Anarghyarāghava.

At the end it has the first of the above two final *ślokas* added in the margin so as to be inserted before the colophon.

[H. T. COLEBROOKE.]

4154.

1872. Foll. 59; size 12 in. by $5\frac{1}{2}$ in.; good, modern Devanāgarī writing (European paper); thirteen lines in a page.

Anarghyarāghava. Corrected throughout.

It ends with the first of the above two *ślokas*, followed by the colophon of the last act. [DR. JOHN TAYLOR.]

4155.

1005a. Foll. 55; size $12\frac{1}{4}$ in. by $4\frac{1}{2}$ in.; modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Anarghyarāghava, copied without much care.

At the end it has neither of the above two verses. [H. T. COLEBROOKE.]

4156.

1874. Foll. 152; size $12\frac{1}{4}$ in. by 4 in.; good, modern Devanāgarī writing (European paper); eleven lines in a page.

Anarghyarāghava-ṭīkā, a commentary on *Murāri's* play, composed—for King *Bhairavendra* (or *Bhairavasiṃhadeva*), son of *Narasiṃha*—by *Rucipati,* of the *Khau-ālavaṃśa,* residing at Vaijolīgrāma.

It begins: दोर्दंडद्वितयेन खंडपरशोः° Cf. Aufrecht, Cat. Bodl., no. 267.

This commentary has been published, along with the text, by Paṇḍit Durgāprasāda and K. P. Paraba (*Kāvyamālā,* v., Bombay 1887).

[DR. JOHN TAYLOR.]

4157.

1005b. Foll. 142; size $12\frac{1}{4}$ in. by $4\frac{3}{4}$ in.; fair Devanāgarī writing of 1795 A.D.; ten lines in a page.

Anarghyarāghava-ṭīkā, by *Rucipati.*

Copyist's signature: संवत् १८५२ ॥ then by a different hand: इयं मुरारिटीका गोतमीतीरसमुल्लसद्धर्मपुरीस्थ। नर्शकुतींत्युपनामककोनेरुशास्त्रिणा लिखापिता ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

4158.

937. Foll. 77; size $12\frac{3}{4}$ in. by $4\frac{1}{2}$ in.; good, bold Devanāgarī writing of 1671 A.D.; eight lines in a page.

Prasannarāghava nāṭaka, in seven acts, by *Jayadeva* (*Kauṇḍinya*), son of *Mahādeva.*

It begins: चत्वारः प्रथयंतु° See Aufrecht, Cat. Bodl., no. 289.

It has been published in the 'Pandit,' vol. ii. (Ben. 1867; repr., ib. 1868); by Jīvānanda Vidyāsāgara (Calc. 1873); and repeatedly since.

[H. T. COLEBROOKE.]

4159.

971. Foll. 42; size $15\frac{1}{2}$ in. by $2\frac{1}{2}$ in.; Bengālī handwriting; five lines in a page.

Ratnāvalī, a comedy, in four acts, ascribed to *Śrī-Harshadeva.*

It has been published repeatedly in India;

and, in Europe, by C. Cappeller, in Böhtlingk's Sanskrit-Chrestomathie, 2nd ed., St. Petersburg 1877, for which edition the two MSS. of this collection were collated.

An English translation of the play was published by H. H. Wilson, in his Hindu Theatre (1827), vol. ii.; a German one by L. Fritze (1878). [H. T. Colebrooke.]

4160.

2353e. Foll. 30; size 10 in. by 4 in.; fairly written, in Devanāgarī, by several hands, in 1751 A.D.; generally 12 lines in a page.

Ratnāvalī nāṭikā.

Dated: संवत्सर १८०८ माघसितपक्षस्यकलाचितयमनुहिनांशुमालिन्यां तिथ्यां लिखितेयं रत्नावली स्वात्मसंबंधिपठनाय॥ पुटभेदन अंगनाभिधे कृतवासो धिषणीसुदुर्लभः। समलीलिखदाशु साधुसज्जनगोविंदसुतः सुरत्नतां॥

[Gaikawar.]

4161.

468. Foll. 22; size 12 in. by 4¼ in.; fairly good, modern Devanāgarī writing; 12–14 lines in a page.

Nāgānanda, a Buddhist drama, in five acts, likewise ascribed to *Śrī-Harshadeva.*

The text has been printed repeatedly in India. An English translation was published by Palmer Boyd, with an introduction by Prof. E. B. Cowell (London 1872); a French one by A. Bergaigne (1879). Cf. F. Cimmino, Sul dramma Nāgānanda (Napoli, 1902).

The date (Saṃvat 1726) given at the end—unless it be a mistake for Śaka 1726—must have been copied from a previous MS., as the present one must have been written early in the 19th century. [H. T. Colebrooke.]

4162.

1148b. Foll. 25; size 9 in. by 4 in.; fair, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Karpūramañjarī sāṭaka, a comedy, in four acts (*javanikāntara*), composed, almost entirely in Prākrit, by *Rājaśekhara* (son of *Durduka* and *Śīlavatī*), *guru* to King *Mahendrapāla* of Kanouj. Very incorrect.

It begins: भद्दं भोदु सरस्सईअ०

It ends: विदू०। भो वअस्स वमिरा दिज्जतु हुअवहे लाजहोमो होनु॥

राजा। तथैव भ्रमणं नाटयति नायिका मलज्ञमयनतमुखी विवाहं निर्वर्त्य सोत्साहं यथार्हमभ्यर्च्य सर्वान्विसर्ज्य चक्रवर्ती भूत्वा तया सह राज्यं चक्रे॥

भैर०। राजानं प्रति। किं ते भूयः प्रियमुपकरोमि।

राजा। नुहयसा राणलद्वारा सा(?)।

राज्ञी। सकलमवगत्य। परिणीदा महाराएण कप्पूरमंजमिरि(°जरी) नुम्हाणं चचरवाममुद्दरमहप्पिसं(?)। योगिनं प्रति संस्कृतमाश्रित्य।

स्वामिंस्त्वच्चरणारविंदवशत[:] शृंगारमंजीवना
लब्धा पंचशरप्रिया ननु मया कर्पूरमंजर्यसौ।

तल्लाभेन च चक्रवर्तिपदवी लोके समासादिता किं किं नेह करोति हंत महतां संदर्शनं प्राणिषु॥

कप्पू॥ इति निःक्रांताः सर्वे। चतुर्थं जवनिकांतरं श्रीरस्तु॥

Edited, with a *prākritavivṛiti,* by Paṇḍit Vāmanācārya, in the 'Pandit,' vol. vii. (1872); also separately, and, with *Vāsudeva's Prakāśa,* by Paṇḍit Durgāprasāda and K. P. Paraba (*Kāvyamālā,* iv., 1887).

Cf. Aufrecht, Cat. Bodl., no. 313; Weber, Cat. Berl., nos. 1557–8; Rāj. Mitra, Notices, i., p. 46—where the author is called *Rajanīvallabha* (rather *Rajanīvallabhaśekhara,* which, however, is only the term by which the author himself explains his own name).

[H. T. Colebrooke.]

4163.

3153. Foll. 31; size $13\frac{3}{4}$ in. by $4\frac{1}{4}$ in.; fair, modern Devanāgarī writing; seven lines in a page.

Karpūramañjarī.

It ends as in the *Kāvyamālā*.

[Dr. R. Hoernle.]

4164.

699 c. Foll. 29; size $9\frac{1}{2}$ in. by 4 in.; rather careless, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Viddhaśālabhañjikā nāṭikā, a comedy, in 4 acts, by *Rājaśekhara.*

It begins: कुलगुरुखलानां केलिदीक्षा प्रदाने°

Cf. Aufrecht, Cat. Bodl., no. 284; H. H. Wilson, Hindu Theatre, ii., p. 354.

Editions of the work have been published by Jīvānanda Vidyāsāgara (Calc. 1883), and, with *Nārāyaṇa's* commentary (Calc. 1873; and, by B. R. Apte, Poona 1886).

[H. T. Colebrooke.]

4165.

602. Foll. 49; size $9\frac{3}{4}$ in. by 3 in.; indifferent Devanāgarī writing, of 1514 A.D.; ten lines in a page.

Mudrārākshasa nāṭaka, a political play, in 7 acts, by *Viśākhadatta*, or *Viśākhadeva* (as he is here called in the prologue), son of (*mahārājapadabhāk*) *Pṛithu*, and grandson of *Sāmanta Vaṭeśvaradatta.*

It begins: धन्या केयं स्थिता ते शिरसि शशिकला°

Foll. 1–12 show many corrections, executed in a rather slovenly manner.

Copyist's signature: संवत् १५७१ समये चित्रभानुनामसंवत्सर आश्विनशुद्ध अमावास्यायां १५ सोमवासरे लिखितं मुद्राराक्षसं नाम नाटकं कृष्णेन [स्व]पठनार्थं परोपकारार्थं च॥

There are several Indian editions, esp. those by Tārānātha Tarkavācaspati (Calc. 1869); Jīvānanda Vidyāsāgara (ib. 1881); K. T. Telang (Bombay 1884). It has been translated into English, by H. H. Wilson (Hindu Theatre, 1827); into French, by V. Henry (Paris 1888); into German, by L. Fritze (Leipzig 1887); into Italian, by A. Marazzi (Milano 1874).

[H. T. Colebrooke.]

4166.

1238 d. Foll. 42; size $10\frac{3}{4}$ in. by $4\frac{1}{2}$ in.; fairly written, in Devanāgarī, about 1750 A.D., by four or five different hands; 11–14 lines in a page.

The same work. [H. T. Colebrooke.]

4167.

1148 a. Foll. 56; size 9 in. by 4 in.; fair, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

The same play. [H. T. Colebrooke.]

4168.

1853. Foll. 45; size $11\frac{1}{2}$ in. by 4 in.; good, modern Devanāgarī writing (European paper); ten lines in a page.

Mudrārākshasa, by *Viśākhadatta*, son of *mahārāja* (prologue; *mahārājapadabhāj*, colophon) *Pṛithu.* [Dr. John Taylor.]

4169.

2574 e. Foll. 15; folio, size $12\frac{1}{2}$ in. by $8\frac{1}{2}$ in.; fair, small, modern Devanāgarī handwriting; about 50 lines in a page.

Mudrārākshasa, by *Viśākhadatta.*

It begins: केयं कन्या(!) स्थिता ते शिरसि शशिकला°

[Mackenzie Collection.]

4170.

827a. Foll. 109; size 12⅞ in. by 5 in.; good, clear, modern Bengālī handwriting; seven lines in a page.

Mudrādīpikā, a commentary on the *Mudrārākshasa*, by *Graheśvara*, son of *Siddheśvara*, son of *Rāmaśarman*, son (?) of *Śrīdeva*, son of *Jayāditya*, son of *Śrīvatsa*, son of *Cakrapāṇi*, of *Tīrabhukti*.

The commentator explains the text both from the dramatic-poetic point of view and as a manual of political ethics (*nīti-śāstra*).

It begins: कथ्यते तदा सोत्साहाः शिष्यादयोऽत्र झटिति प्रवर्तन्ते तेन ग्रन्थस्याविच्छेदे विच्छिन्नसंप्रदायेनोपजीवनप्रवाहो भवतीति सर्वमपि संधाय विशाखदत्तः प्रथमत एव तत्सर्वमभिदधाति स्म धन्या केयमिति। विभोर्महादेवस्य शाठ्यं शठस्य भावः वञ्चना तदनुकूलं वचनं वा वो युष्मानव्यात् त्रायतां। अत्र रक्षणे आशिर्लिङि रूपं। वञ्चनापि निष्प्रतियोगिका न भवति। किं च। महतां नीचवञ्चनेऽपि न महत्त्वं। तथा च। स्वसदृशे स्वाधिके वा सा शोभनेति भगवत्येव तत्प्रतियोगिनी दर्शयितुमर्हेति। तदर्धशारीरत्वादिति तामाह देव्या इति देव्या हृत(*r.* हृते) इत्यनेन प्रकारेण सुरसरितं गङ्गां निह्नोतुं तिरोधातुं गोप्तुं वा इच्छोरिच्छतः। यद्वा देव्या इति पञ्चमी देवीत इत्यर्थः। यद्यपि भगवान् स्वतन्त्रो निर्दोषश्च तत्त्वतः परस्त्रीविमुखो भगीरथदीर्घतपसा लोकानुग्रहकामाय च भगवतीं शिरसा बभार तथापि तत्त्वतः शुद्धस्यापि परशङ्काविषयाचारस्य तादृशाचरणेऽपि दुराचार इति परेभ्यो भेतव्यमिति शिक्षयन्निव भगवत्यामपि संकोपनं दर्शितवानित्याह केयं धन्येति वाक्यवाक्यैकदेशो यमलवः(?)। अतो भगवत्या वाक्यं प्रश्नमुत्तरं च भगवत[:।] इयं धन्या का तव शिरसि स्थिताऽस्तीत्यध्याहार्यं। इयमपूर्वनारी या भगवतः शिरसि स्थिता ईदृशं सौभाग्यं न कापि धन्या अपि नार्या दृष्टपूर्वं श्रुतपूर्वं वा। अथवा धन्यापदं सोपहासपरं अधन्येत्यर्थः। अस्या अयं दुराचारो यद्भगवतः शिरसि स्थितिः। ईदृशोऽतिक्रमो नार्या अनुचिता भर्तुरेव शिरसि स्थितिः। यद्वा भगवती परमसुभगापि स्वामिनि दुराचारत्वेन शङ्कितेऽपि कार्यमिदमनार्यमिति छलतोऽवगमयति स्म न कण्ठतः। प्रभो दोषोंवो द्वारे स्फुटीकर्तव्ये भृत्यस्यानधिकारात्। यद्वा सर्वमेव धनाधीनमिति योषिदपि धनवतीति परमेश्वरेणापि शिरसि ध्रिय इत्युपदेशः। अथवा स्त्रीस्वरूपसंपर्यायोऽयं धन्याशब्दः। धन्या योषित् प्रलोभिकेति कोषदर्शनात्। भगवतोऽपीयं संशयाना मयि निश्चितदोषा या मां पृच्छति। तादृशमुत्तरं करवाणि यदुभयत्रापि अर्थं बोधकमित्याशयेन मुग्धमपि निश्चितमेवोत्तरं कृतं। शशिकलेति। अत्र पदे अर्थद्वयं प्रतीयते। शशिनः कला शशिकलानाम्नीति काचित्। अत्र द्वितीयमर्थं पुरस्कृत्य पुनर्भगवती पृच्छति। अस्या एतदेव किंनु नाम। °

Act I. ends fol. 27*b* इति महोपाध्यायश्रीग्रहेश्वरकृतायां मुद्रादीपिकायां प्रथमोऽङ्कः॥ II., fol. 41*a*; III., fol. 59*b*; IV., fol. 70*b*; V., fol. 87*a*; VI. fol. 99*a*.

It ends:

अशुद्धं शुद्धं वा वचनरचनं हाटकसमं
  द्वयाः क्षेपं वह्नौ बुधजनमये युक्त इह हि।
अयं शुद्धं कान्तं परमधिकमन्यत्तु भजते
  स्वदोषत्यागेन प्रकटनमलंकारविधिषु॥

साधूनामप्यसाधोरुचितपदविधौ दक्षतामादधाने(°नो)
  नीत्या देव्या भवच्याः(°त्या) परिगतहृदयः सर्वकर्मिकदृष्ट्या।
कारुण्याद्दृष्टचेता निजहितपरताहानिताप्युज्झितश्रीः(!)
  श्रीमान्देवो महेशः प्रभवतु कृतिनामष्टसिद्धीश्वराय॥

देशे श्रीतीरभुक्तौ स [सु]विमलमतिश्चक्रपाणिर्गुणाढ्यः
  श्रीवत्सस्तत्सुतोऽभून्नयविनयमयस्तत्र(°न्त्र)विद्यः कवीन्द्रः।
तत्पुत्रः ख्यातकीर्तिः कविवरगणितः श्रीजयादित्यधीरः
  श्रीदेवस्तत्सुतोऽभून्नदुचित[त]नयः पण्डितो रामशर्मा॥

सिद्धेश्वरस्तत्तनयोऽप्यतोऽभूद् द्विजेन्द्रवर्गे गणितप्रतिष्ठः।
तत्सूनुरानम्रशिरा गुरुभ्यो ग्रहेश्वरः सन्नयमार्गसेवी॥
तेनेयं रचितोच्चैर्यत्नान्मुद्राख्यनाटके टीका।

इति महोपाध्यायश्रीग्रहेश्वररचितायां सप्तमोऽङ्कः॥ ख्यातः पृथ्व्यां पृथुतरयशा दुर्लभो नाम विप्रः॥

Whilst various readings are mentioned pretty frequently, no other commentator has been found referred to, the only authorities quoted (besides a *Purāṇa* and several *Koshas*) being *Nayalocana* [सन्ध्यादयो गुणा उपायाश्च भेदादयः। अथवा। मन्त्रसंगोपनं दानं चरस्य परिपूरणं। सन्यामसुद्धनं(!) राज्ञामुपायः परिकीर्तितः॥] fol. 9*b*, and *Nāṭakadarpaṇa* [कञ्चुकीति। अन्तःपुरचरो वृद्धो विप्रो गुणगणान्वितः। धर्मवित कार्यकुशलः कञ्चुकीत्यभिधीयते॥]

[H. T. Colebrooke.]

4171.

1835. Foll. 43; size $12\frac{1}{2}$ in. by 5 in.; clear Devanāgarī writing, on European paper (watermark 1809); eleven lines in a page.

Veṇīsaṃhāra, a drama, in six acts, by *Bhaṭṭa Nārāyaṇa*, surnamed *Mṛigarājalakshman* (and *Nirvāṇa-Nārāyaṇa*).

This is the MS. A on which J. Grill's edition (Leipzig 1871) is chiefly based. The work has also been repeatedly printed in India (cf. Grill, introd., p. xxvii.), especially by Tārānātha Tarkavācaspati (3rd ed. 1886), N. B. Godabole (Poona 1895), and K. P. Paraba (Bombay 1898). It has also been translated into English, by S. M. Tagore (Calc. 1880).

[Dr. John Taylor.]

4172.

1316 a. Foll. 44; size $12\frac{1}{2}$ in. by $4\frac{3}{4}$ in.; modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Veṇīsaṃhāra.

A very incorrect MS. (old no. 1290) collated by Lenz, whose notes were made use of by Grill for his edition (cf. his introd., p. xxviii., MS. L).

Colophon: मृगराजलक्ष्मनारायणभट्टविरचितं वेणीसंहारं नाम नाटकं समाप्तं ॥

[H. T. Colebrooke.]

4173.

1503 b. Foll. 30; size $11\frac{3}{4}$ in. by 4 in.; legibly written, in Devanāgarī, in the latter part of the 18th century; thirteen lines in a page.

Veṇīsaṃhāra-ṭīkā, by *Jagaddhara*, son of *Ratnadhara* and *Damayantikā*.

It begins:

कंठस्थाहिमणीविभूषिततनूराजज्जटापल्लवो
हृष्यन्मौलिसुधाकरैककुसुमस्तत्पंचशाखश्रयः ।
स्यासार्मे(? स्याणोर्मे) फलदस्तु नित्यमधिकं गौरीमुखेंदुद्रवत्-
पीयूषद्रवपानदोहदवशात् कल्पद्रुमत्वं वहन् ॥ १ ॥
गुरूपदेशमासाद्य विभाव्य निपुणं हृदा ।
श्रीजगद्धरधीरेण टिप्पणी क्रियते शुभा ॥ २ ॥

इह तावन्निर्विघ्नं प्रारिप्सितसिद्धिमनुबुध्य कविः स्वेष्टदेवताकीर्तनरूपमंगलं नांदीमुखेनाह निषिद्धैरिति°

It ends:

यदि भवति मदीयग्रंथमध्ये प्रसादः (प्रमादः)
क्वचिदपि समहिस्ता(? मम हस्तः) शोधनीयो महद्भिः ।
स्खलति गमनकारी प्रायशो नात्र चित्रं
भवति च गुरुहस्तालंबनोऽपि प्रकारः ॥
असूत यं रत्नधरो गुणीशो नानागुणाढ्या दमयंतिकापि ।
जगद्धरं तस्य कृतौ व्यरंसीत् षष्ठो ऽयमंको वरटिप्पने ऽत्र ॥

इति महामहोपाध्यायधर्माधिकारिश्रीजगद्धरकृतौ वेणीसंहारटीकायां षष्ठोंकः समाप्तः ॥

For other MSS. of this commentary see Weber, Cat. Berl., no. 554; Aufrecht, Cat. Bodl., no. 309. Cf. also Grill, *Veṇīsaṃhāra*, introd., p. xxxvi.

[H. T. Colebrooke.]

4174.

1605 a. Foll. 27; size $9\frac{1}{2}$ in. by 4 in.; fair, modern Devanāgarī writing; nine lines in a page.

Ushārāgodayā nāṭikā, a drama, in 4 acts, by *Rudracandra Deva*, or *Rudradeva*; founded on the love-story of *Ushā*, daughter of the *daitya Bāṇa*, and *Aniruddha*, grandson of *Kṛishṇa*, as related in *Harivaṃśa*, adhy. 176 seqq. Rather incorrect.

It begins:

प्रणयकलहकोपात्पाटलिम्नि प्रजाते
मुखशशिनि परार्धे पांडुरत्वे च सद्यः ।
प्रकटितनिजदेहद्वंद्वसीमाविभेदं
वपुरथ शिवयोस्तद्भूतये तावदास्तां (शश्वदास्तां R.M.) ॥

नांद्यंते सूत्रधारः। अलमतिप्रसुतेन(०मृतेन)। नेपथ्याभिमुखमवलोक्य। आर्ये इतस्तावत् ॥

उपसृत्य नटी। इयम्हि आणवेदु अज्जउत्तो॥

सूत्रधारः। आर्ये उषारागोदया नाम नाटिका नाटयितव्यास्ति। तत्त्वरस्व नेपथ्यग्रहणाय यावदेषो ऽहमपि दत्तावधाना अपि सामाजिका इत्यर्थये ॥

नटी। जं अज्जउत्तो आणवेदित्ति निष्क्रान्ता॥

सूत्रधारः। सर्वतो ऽवलोक्य। भगवद्गुणानुरागादतिनवबंधप्रसंगाच्च परिभावयंत्ववहिताः कृतिमेतां रुद्रदेवस्य।०

Cf. Rāj. Mitra, Notices, i., p. 64; iii., p. 192 (with analysis).

It ends: नारदः॥ परस्पररामप्राप्तिया(०प्त्या) च किमतः परमर्थनीयं। तथापीदमस्तु भरतवाचा।

पृथ्वी समस्तरसशस्यवती सदास्तु
यंतु क्षयं रिपुगणाः किल सज्जनानां।
लक्ष्मीविलासमतुलं लभता हि(०तां हि or ०ताद्धि) लोकः
काव्यप्रबंधरचनाचतुरो जनो ऽस्तु ॥

इति निष्क्रान्ताः सर्वे॥ चतुर्थोऽङ्कः॥ इति श्रीप्रतापनारायणश्रीरुद्रचंद्रदेवविरचिता उषारागोदयनामनाटिका समाप्ता॥०

In the other two MSS. above referred to the author is styled श्रीकूर्मगिरिवरेश्वरश्रीमत्प्रतापचारितारितमोभास्करश्रीमद्रुद्रचन्द्रदेवः ॥

[H. T. COLEBROOKE.]

4175.

1627 c. Foll. 39; size 8¾ in. by 3¾ in.; legibly written, in Devanāgarī, in 1800 A.D.; 10–12 lines in a page.

Kaṃsavadha, a play, in seven acts—on the destruction of *Kaṃsa,* king of Mathurā—composed, by *Śesha Kṛishṇa,* son of *Nṛisiṃha,* at the instance of *Giridhārin,* surnamed *Govardhanadhārin,* son of (*Akbar's* minister) *Rājan Ṭoḍaramalla.* [A.]

It begins:

प्रारंभः शुभकर्मणस्त्रिभुवनक्लेशाभिचारागमः
कान्ताकर्षणकर्मकार्मणविधिः कामाद्वितीयश्रुतिः।
हुंकारो मदनस्य निर्वृतिवधूमंजीरसिंजाध्वनिः
श्रेयःसंपदमातनोतु भवतः कंसारिवंशीरवः ॥१॥०

सूत्रधारः॥ आर्ये अयमेव तावदखिलब्रह्माण्डमंडपमहानटः (०मंडपउपमहानटः B)। सृष्टिस्थितिप्रलयनाटिकासूत्रधारः। सूत्रात्मा विश्वसाक्षी भगवानिंदुशेखरः। तत्पादपद्मपरिचर्यापर्याप्तप्राज्यसाम्राज्यधुरंधरो गोवर्धनधारिराजश्च ॥

नटी॥ को उण एसो गोवद्धणधारीति भणिअदि ॥

सूत्रधारः॥ तदाकर्ण्यतां।०

तस्यास्ति टंडनकुलामलमंडनस्य
श्रीतोडर(A B)क्षितिपतेस्तनयो नयज्ञः।
नानाकलाकुलगृहं स विदग्धगोष्ठीम्
एको ऽधितिष्ठति गुरुर्गिरिधारिनामा ॥१३॥

तेन चाहं सबहुमानमाहूय समाज्ञेनादिष्टो ऽस्मि।०

पृथ्वीमंडलमौलिमंडनमणिः श्रीमन्नृसिंहात्मजः
कृत्वा कृष्णकविः कुतूहलवशादस्मासु यद्यर्पितपत्।
नाट्यं कंसवधाभिधानमधुना तस्य प्रयोगोद्यमं
विद्वद्राजसमाजमानसमहानंदाय विदामहे ॥१९॥०

It ends: अपि च। साहित्यामृत० कृष्णानुगाः॥ इति निष्क्रांताः सर्वे॥ सप्तमोंकः॥

आनंदाभिधवत्सराक्षिनयनाष्टाब्जैः शके संमिते १७२२
वैशाखाभिधमासि शंकरतिथौ धारासुते वासरे।
नाट्यं कंसवधं समाप्तिमगमत्कृष्णादिदं पंडितैस्
तैलाभःशिथिलप्रबंधनभयाद्रक्ष्यं महायत्नतः॥

[H. T. COLEBROOKE.]

4176.

1859. Foll. 45; size 11⅞ in. by 5½ in.; fair, modern Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

Kaṃsavadha, by *Kṛishṇa Paṇḍita.* [B.]

The first few leaves contain marginal glosses such as the following one on the opening *śloka*: सिंजत्येव सिद्धे ध्वनिपदमर्थांतरे संक्रामितवाच्यं मंजुलातिशयं गमयति। ध्वन अव्यक्ते शब्द इति धातोः। निरतिशयानंदः॥

The Saṃskṛit *chāyā* (not given in MS. A) is here given immediately after each of the (comparatively rare) *Prākṛit* passages.

[DR. JOHN TAYLOR.]

4177.

141b. Foll. 71; size 14 in. by 4½ in.; good, modern Bengālī handwriting; eight lines in a page.

Vidagdhamādhava nāṭaka, a play, in seven acts, illustrative of *Kṛishṇa's* life and amours in *Vṛindāvana*; ascribed to *Rūpagosvāmin*.

The author's name, however, is not mentioned either in this or in the next MS.

It begins: सुधानां चान्द्रीणामपि मधुरिमोन्माददमनो° Cf. Aufrecht, Cat. Bodl., no. 305; H. H. Wilson, Hindu Theatre, ii., p. 393; Rāj. Mitra, Notices, iv., p. 172 (where the work is ascribed to 'one of the followers of *Caitanya* of Nuddea.'

The work has been published (under *Rūpa's* name), with a commentary (including the Saṃskṛit version of *Prākṛit* passages) and a Bengālī translation, by Rāmanārāyana Vidyāratna, Mūrshidabad (Bahrampur) 1880.

The MS. ends: कृष्णः। स्मित्वा। भगवति तथास्तु। तदेहि गोदोहावसरे मामपेक्ष्य चिन्तयिष्यन्तौ पितरावविलम्बं गोकुलं प्रविश्य नन्दयाम इति निष्क्रान्तः॥ इति निष्क्रान्ताः सर्वे॥

इति गौरीतीर्थविहारो नाम सप्तमोऽङ्कः॥ समाप्तमिदं विदग्धमाधवं नाम नाटकं॥ [H. T. COLEBROOKE.]

4178.

2353d. Foll. 78 (of which are wanting foll. 2–6, 73); size 10¼ in. by 4⅜ in.; fairly written, in Devanāgarī, by two or three different hands, about 1650 A.D.; eleven, sometimes ten, lines—the first leaf, apparently somewhat older than the rest, eight lines—in a page.

Vidagdhamādhava.

The last two leaves have somewhat suffered from insects.

Fol. 1*a* has the note: व्यासहरिरामते विभागे। [GAIKAWAR.]

4179.

141a. Foll. 81; size 14 in. by 4½ in.; fairly good Bengālī writing of 1807 A.D.; eight lines in a page.

Lalitamādhava, another play, in ten acts, on the same subject, likewise ascribed to *Rūpagosvāmin*, but without his name being mentioned in this MS.

Cf. H. H. Wilson, As. Res., xvi., 120 (Sel. Works, i., p. 167).

It begins:

सुररिपुसुदृशामुरोजकोकान् मुखकमलानि च खेदयन्नखण्डः।
चिरमखिलसुहृच्चकोरनन्दी दिशतु मुकुन्दयशःशशी मुदं वः॥
अपि च।

अष्टौ प्रोक्ष्य दिगङ्गनाघनरसैः पत्राङ्कुराणां श्रिया
कुर्वन्मञ्जुलताभरस्य च सदारामावलीमण्डनं।
यः पीने हृदि भानुजामतुलभां चन्द्राकृतिं चोज्ज्वलां
रुन्धानः क्रमते तमत्र मुदिरं कृष्णं नमस्कुर्महे॥

नान्द्यन्ते सूत्रधारः। अलमतिविस्तरेण। समन्तादवलोक्य। हन्त भोः सन्ततवृन्दाटवीनिकुञ्जवेदिकानिवासदीक्षारसज्ञस्य स्फुरदुद्दण्डपुण्डरीकमण्डलीमण्डितब्रह्मकुण्डतीरोपान्तस्थलीमहाभौमिकस्य भगवतो गोपीश्वरतया प्रसिद्धस्य चन्द्रार्धमौलेः स्वप्नाविर्भूतमादेशमासाद्य दीपावलीकौतुकारम्भे गोवर्धनाराधनाय श्रीराधाकुण्डरोधसि माधवमन्दिरस्य पुरतः संगतानि वैष्णववृन्दानि स्वप्रबन्धेन ललितमाधवनाम्ना नाटकेनाहमुपस्थातुं पर्युत्सुको ऽस्मि॥ तदभीष्टदैवतमभ्यर्थयिष्ये। °

Act I., *sāyamutsava* (fol. 10*b*); II., *śaṅkhacūḍavadha* (fol. 18*a*); III., *unmattarādhika* (fol. 25*b*); IV., *rādhābhisāra* (fol. 33*b*); V., *candrāvalīlābha* (fol. 41*a*); VI., *lalitopalabdhi* (fol. 49*b*); VII., *navavṛindāvanasaṃgama* (fol. 56*b*); VIII., *navavṛindāvanavihāra* (fol. 63*a*); IX., *citradarśana* (fol. 71*a*); X., *pūrṇamanoratha* (fol. 81*a*).

It ends: इति निष्क्रान्ताः सर्वे॥ पूर्णमनोरथो नाम दशमो ऽङ्कः॥

नाटके समुचितामधीश्वरः स्वैरमप्रकटयन्नुदात्ततां।
अत्र मन्मथमनोहरो हरिर्लीलया ललितभावमाययौ॥

समाप्तमिदं ललितमाधवाख्यं नाटकमिति ॥

पूर्णां कलाचतुःषष्ट्या लक्षणैर्भूषणैरपि ।
भजन्तु श्रुतगान्धर्वं(orig. श्रित°) धीरा ललितमाधवं ॥

The text of this play was published by the samo editor, with notes and a Bongālī translation, at Murshidābād, in 1880.

[H. T. Colebrooke.]

4180.

1668b. Foll. 32; size 9¼ in. by 4¼ in.; fair, modern Devanāgarī writing; ten lines in a page.

Kumāravijaya, a drama, in 5 acts, on mythological events leading up to the victory of *Kumāra* over the *daitya Tāraka*; composed by a Marāṭha poet whose full name seems to be *Cauṇḍājī Pant Ghanaśyāma,* son of *Mahādeva* and *Kāśī,* grandson of *Cauṇḍājī Bālājī,* brother of *Īśa* and *Śākambharī.*

It begins:

नद्या हरन्हरकपर्दजुषोऽंबुजानि
हृद्यानि मातरि सह प्रमथैर्हसंत्यां ।
हृद्याचकास्तु शिशुकेलिधरः स कोऽपि
विद्यावलीकुतुकनाटकसूत्रधारः ॥ १ ॥

किं च । मूको यत्कृपया पयोजलनिधिस्थूलोर्मिगर्वोन्नतों[1]
सर्वस्वासहनामुपैति सरसां सर्वंकषां साहिनीं ।
अप्यंभोजभवो यया जयति सा देवी विधत्तां मदा
भूमीमंडनपंडितेंद्ररसनारंगस्थले तांडवं ॥ २ ॥

अपि च । नीलारक्तशिरोरुहं शशधरस्रोतस्विनीशेखरं
ताटंकोरगराजकुंडलधरं कालाष्टकुंडाकृति ।
लीलाकंकणशंखचूडवलयव्यालीढहस्तांबुजं
कौशेयद्विपचर्मधारि किमपि द्वंद्वं हृदि स्पंदतां ॥ ३ ॥

नांद्यंते सूत्रधारः। नेपथ्याभिमुखमवलोक्य। मारिषेतस्तावत् ॥
प्रविश्य पारिपार्श्वकः। भाव स अम्हि (इअम्हि) ॥
सू°। मारिष परिषदा सादरमाहूय नियुक्तोऽस्मि ॥
पा°। कह विअ ॥
सू°। सभाजनसभाजनसमुचितं किमपि रूपकं निरूप्यतामिति ॥
पा°। अ॰थि तारिसं किं वि ॥
सू°। अस्ति नाम कुमारविजयाभिधानं नाटकं ॥
पा°। को णु त॰स कई ॥
सू°। श्रूयतां समसनतो निवेदयामि ।

यस्येशोऽग्रभवः पिता किल महादेवः स काशीप्रसूः
साधुः श्रेयसि सुंदरी प्रियतमा शाकंभरी च स्वसा ।
सम्राडोक्तिलिपिप्रभुर्गुणनिधिश्चौंडाजिबालाजिसत्-
पौत्रोऽयं विभुरष्टविंशतिमितश्चौंडाजिपंतः कविः ॥ ४ ॥

सू°। मारिष वावदूकोऽप्यहं नालमेव तस्य गुणगणं वर्णयितुं
तथापि किंचिदेव वर्णयामि। श्रूयतां ॥
पा°। अवहिदो म्हि ॥
सू°। स्वच्छंदप्रवहत्सु धारसफरीकल्लोलहल्लोहला-
हंकारोत्करहुंक्रियाकरमहावाग्गुंफकूलंकषः ।
द्वैतध्वांतदिवाकरः किल महाराष्ट्रैकचूडामणिः
संतोषाय कुतूहलाय च घनश्यामो विजेजीयते ॥ ५ ॥

ससंभ्रममाकाशे। आर्याः किं ब्रूथ। सम्यगाह भवान् विजेजीयत इति । यदेष एव प्राकृते च निरर्गलं प्रगल्भते । अन्ये तु कवयः प्रकृतश्लोकरचनस्थले ।

प्रायः संस्कृतमाश्रित्यैवसुक्ता धन्या भवंत्यहो ॥ ७(!) ॥

इति विचिंत्य । आर्या राजशेखरश्च प्रगल्भते । पुनः किं ब्रूथ। स खलु संस्कृतप्राकृतमात्रकविरयं तु सर्वभाषाकविरिति। सशिरःकंपं । आर्यपादा एव तरतमभावपरीक्षणविचक्षणाः । मारिषं प्रति । उक्तं च तेन कविना प्रबंधप्रारंभसमये ।

यत्तत्त्वविधौ पुराणकवयः शक्ता न नित्या गिरो
यं ब्रह्म प्रथयंति शंकरपदं देवो य एवार्हति ।
यन्नामाप्यमृतार्पणैकरसिकं तं नाटकैकावली-
मध्ये नायकयाम्यहं तदिह को धन्यो मदन्यो जनः ॥ ८(!) ॥

सू°। सखेदं चिंतां नाटयित्वा सानंदं। अलमिह महता विचारेण ।

क्रमेण परिणेष्यामि पुत्रिकां मित्रवर्मणः ।
गिरीशां सार्वभौमस्य कन्यकामिव शंकरः ॥ ७(!) ॥

नेप°। हा देवि कथं त्रैलोक्यजनन्यास्तवापि तादृशी दशा संवृत्ता ॥
सू°। आकर्ण्य । कष्टं भोः कष्टं पितुरवज्ञया चितानाग्नौ पतितां सतीदेवीं विज्ञाय दूयमानमानसस्य भृंगिरिटेर्भूमिकामादाय मम भ्राता कनीयानित एवाभिवर्तते तदनंतरकरणीयाय गच्छावः ॥ इति निष्क्रांतौ ॥
प्रस्तावना ॥

[1] Read °गर्वोन्नतिं

ततः प्रविशति भृंगिरिटिः ॥ हा देवीत्यादि पुर्वोक्तं पठन् पुरतो ऽवलोक्य । अये माणिभद्रः समायाति ॥

ततः प्रविशति माणिभद्रः ।

मा०। उपसृत्य । सखे किं खिद्यमान इव दृश्यसे ॥

भृंगि०। किं न विदितं देवीगतं वृत्तं ॥

माणि०। सभयं। सखे कथय२ किं तत् ॥

भृंगि०। निःश्वस्य नखाग्रैर्बाष्पकणान्विकिरन् । हंत निवेदयामि मंदभाग्यः । श्रूयतां ॥

मा०। अवहितोऽस्मि ॥

भृंगि०। दक्षप्रजापतिना महासत्रमारब्धं द्रष्टुं व्रजामीति देवी ननाथ नाथं ॥

मा०। हुं ततः२ ॥

भृं०। ततो न मामाहूतवानाहूतसकलदेवतोऽपि ते पिता तन्मा गाः परिभावयितुमात्मानमिति बहुधाभिदधौ देवः ॥

मा०। ततः२ ॥

भृं०। तत्क्षणं पितृसुखमजानतो भवतो ननु सदृशं खलु गमननिषेधनमिति विपीदंतीं गच्छ गच्छेति रुषाभाषत ॥

मा०। अहो द्व्याः पितरि गरीयसी भक्तिः । ततः२ ॥

भृं०। ततश्च तत्र गत एव मखपदे किमाहूतेव सत्वरमागतासीति पित्रा विप्रकृता नाथवाक्यं च विचिंतयंती देवी सशोकं तस्मिन्नेव कुंडे ।

मा०। अलमलमतः परमभिधानेन । देवेन विदित्वा किं कृतं ॥

भृं०। शोकांधेन देवेन कपर्दमधः संताड्य निर्मितो वीरभद्रो मखपदं च प्रेषितः ॥

मा०। सभयं। यद्वीरभद्र एव गतस्तत्प्रलयकाल एव समुपस्थित इति मन्ये । सखे क्व नु खलु प्रस्थितो ऽसि ॥

भृं०। शोकभारलघूकरणाय देवसंनिधिं परिहृत्य त्वामेव विचेतुमागतः ॥

मा०। विलोक्य। अये देव इत एवाभिवर्तते । य एषः

शैलादिकंठविनिवेशितवामबाहुण्
चंडीशपाणिनिहितेतरबाहुदंडः ।
बाणेन वेत्रकलितेन निवेदिताध्वा
संलक्ष्यते प्रतिकलं दयनीयवेषः ॥ ८ ॥

तदेहि विविक्तस्थलं गच्छावः । इति निष्क्रांतौ ॥

शुद्धविष्कंभः ॥ ततः प्रविशति यथानिर्दिष्टः परमेश्वरः ।

पर०। सविमर्शं।

मा गच्छेति पुरा मया निगदिते रोषाकुलाभूत्प्रिया
निर्याहीति समीरिते प्रणयतः साकूतमालोकयत् ।
आस्तामेतदिदं विचित्रमपटुः कर्तुं क्षितौ या पदं
बाला सैव सखीश्च वाहनमनाकांक्ष्याशु यन्निर्ययौ ॥९॥

क्षणं स्थित्वा ।

धिगिंद्रं धिग्विष्णुं धिगपि धनदं धिक् शतधृतिं
पतंत्यां यत्तस्यां शिखिनि भृशमौदास्यमभजन् ।
तदास्तां मद्रूपस्त्रिपुरदहनैर्वर्धितबलो
मयासौ सप्तार्चिः कथमिव सतीं तां निरदहत् ॥१०॥०

In consequence of *Śiva's* resentment and withdrawal from active interest in celestial affairs, caused by the loss of his beloved wife, the power of the *Daityas* increases and threatens to overwhelm the rule of the gods, when an oracle uttered by *Bṛihaspati* holds out hopes of the final victory of the gods in the event of a girl being born to *Himavat* from *Menā*. A daughter, *Gaurī*, accordingly makes her appearance in heaven, and attracts *Parameśvara's* attention. Mutual love leads to matrimonial alliance, from which *Kumāra* springs, who, in consequence of his heroic achievements, is eventually proclaimed leader of the heavenly armies.

It ends: देवः। सोल्लासं। देवि किमतः परमपि प्रियमस्ति। तथापीदमस्तु भरतवाक्यं।

आपद्मासनमापतंगमखिलाः सत्त्वा लभंतां सुखं
विद्वांसो ऽपि भवंतु सत्कविगिरां गुंफे गुणग्राहिणः ।
बाडव्यं भुवि जायतामपि सदा षट्कर्मनिष्ठारतं
साधूनामधिमानसारणिपरं ज्योतिः परिस्पंदतां ॥ १५ ॥

इति निष्क्रांताः सर्वे ॥ पंचमोंकः ॥ संपूर्णमिदं कुमारविजयाभिधानं नाटकं ॥

[H. T. Colebrooke.]

4181.

584 d. Foll. 14; size $10\frac{3}{4}$ in. by $4\frac{1}{2}$ in.; excellent Devanāgarī writing of about 1500 A.D.; nine lines in a page.

Bhojasaccarita, or *Bhojarājasaccarita*, an encomiastic play, in two acts, composed, entirely in Sanskrit, by *Vedāntavāgīśa Bhaṭṭācārya*, pupil of *Nārāyaṇa munīndra* of Benares.

Bhojarāja, in praise of whose virtues the work was composed, is described as the ruler of Vṛindāvatī, a locality including Vārāṇasī (fol. 9*a*), Haridvāra or Muktidvāra, the former abode of *Vedaghosha ṛishi* (fol. 11*a*,*b*), and Mathurā (fol. 12*b*). He was the son of *Sūrijana* (also called *Sūrajana, Surajana*), who reigned before him, and his first wife *Kamalā*; and his claim to distinction rests on his piety as a *Vaishṇava*, and various other virtues, which are declaimed by two sets of interlocutors in each act.

It begins :

श्रीमच्चक्रधरः सतां सुरतरुर्जीयादयं सर्वदा
सौभाग्यावधि भूमिदेवतिलको गोपालव्यासात्मभूः ।
संख्यावत्प्रथितो [ऽ]सतां मदहरः संतापहारी नृणां
श्रीमद्भोजमहीपतेरुदयदो धर्मो वपुष्मानिव ॥ १ ॥
यद्व्याख्याममलं जनस्य सुखदं पीयूषमास्ते प्रियं
यद्भाले रुचिरा शुभाक्षरततिर्धात्रा विचित्रा कृता ।
यत्पाणौ कमले द्विजार्पणजलैरार्द्रे सति श्रीमति
याच्याकृद्भ्रमरावली मदवती सोऽयं कृती चक्रभृत् ॥ २ ॥

नांद्यंते सूत्रधारः ॥ अलमतिविस्तरेण । इदानीं खलु चतुर्दशभुवनाधीशेन सकलफलदायिना निसर्गसुंदरेण सर्वांतर्यामिणा श्रीमता श्रीकृष्णेन लीलाविग्रहधारिणेति प्रेरितो ऽस्मि ॥ यत्तावत् सूरिजननंदनस्य धर्मात्मनो भोजस्य वृंदावत्यधीशस्य राज्ञः सच्चरितं सभ्येषु सच्चरितेषु सम्यगभिनीय संदर्शयेति ॥ आशासु नयनमुन्मील्य सहर्षं । अहो परमचतुरा अस्मदभिनयं वीक्षितुं निर्मत्सराः सभ्याः संप्राप्ता एव ॥

प्रविश्य नटः ॥ अत्रागतानां सभ्यानां कः स्वार्थः । अस्मन्महिमवृद्धिरेव । तथा हि ।

महिमानं परस्यैव कर्तुमिच्छंत आदृताः ।
निर्मत्सराः शुभाचाराः सभ्या यांति सभांगणं ॥

सूत्रधारः । अलमतिविस्तरेण । विवक्षितमेव कथ्यतां ॥

नटः सोत्साहं ॥ इदमेव विवक्षितं यदावाभ्यां सभ्यानुरंजनं कर्तव्यं तत् केन सांत्वनेनेति ॥

सूत्रधारः । कच्चिन्न जानासि किं । शृणु । इदानीं वेदांतवागीशभट्टाचार्येण निबंधो रचितो ऽस्ति ॥

नटः । स किं साधनं ॥

सूत्रधारः । कः संशयः ॥

नटः सहर्षं ॥ कच्चिन्नाम किंनामायं निबंधः ॥

सूत्रधारः । श्रीमद्भोजसच्चरितनामायं ॥

नटः सविस्मयं ॥ अये एतन्निबंधरचनकारणं वेदांतवागीशभट्टाचार्यस्य किं विमलं ज्ञानं ॥

सूत्रधारः । कः संशयः । तथा हि ।

शात्यादिसंदर्भमुपेत्य पुण्यैः पुराकृतैर्दीनदयं गुरुं यः ।
नारायणं ब्रह्मविदं मुनींद्रं संसेव्य भातीह परात्मविज्ञः ॥
कदापि केनापि कलिः कृतो नो पांडित्यमानेन समं बुधेषु ।
संपश्यता सर्वजनेषु संतं पीतांबरं येन बुधेन सो ऽयं ॥

नटः सविस्मयं ॥ अस्य वेदांतवागीशभट्टाचार्यस्य ब्रह्मविन्मुनींद्रः किं नारायणो गुरुः ॥

सूत्रधारः सानंदं ॥ अये न जानासि किं । शृणु । वाराणस्यां गृहीतलीलावतारो नारायणो मुनींद्रः ॥

नटः । भक्तिभावितं नारायणं पुरः पश्यन्निव सानंदं ॥ किंप्रयोजनो वाराणस्यां गृहीतलीलावतारो नारायणः ॥

सूत्रधारः । तमेव नारायणं ध्यायन् सप्रसादं ॥ कच्चिदंग न जानासि नारायणलीलावतारप्रयोजनं । शृणवति प्रयोजनं । तथा हि ।

काले कलौ गतरणे कृपयन्नयं च
क्रूरं तपश्चरति तत्त्वविदो मुनींद्रान् ।
रक्षन्नृशंसकृतिभिर्विबुधैर्विपन्नां
गोरूपिणीमिव द्रुतां परमात्मविद्यां ॥

नटः । नेपथ्याभिमुखमवलोक्य ॥ भो रंगाचार्यस्य कवेः साक्षान्नारायणो गुरुः स वागीशो यस्य राज्ञो भोजस्य निबंधं कुरुते स भोजनृपतिः कमनीयकीर्तिरेव ॥

सूत्रधारः । सानंदं सभ्यवदनान्यवलोकयन् ॥ अये नटवर किं नावगच्छसि राजालंकार एव भोजराज इति । तथा हि ।

वृंदावतीशो जगति प्रसिद्धः शौर्येण दानेन सनावनेन ।
यशोनिधिः सूरजनो महींद्रस्तदात्मजो राजति भोजराजः ॥

नटः ॥ अये भोजराजस्य सूक्ष्मं सच्चरितं नोत्सुपेतं दुर्बोधं किं विदितं ॥

सूत्रधारः । साभिमानं ॥ नटवर प्रजापालनादि वृंदावत्यधीशस्य भोजराजस्य सम्यग्ज्ञातमेव । तथा हि ।

तथा प्रजाः पालयतीह भोजो यथा प्रजाः पूर्वतनं स्मरंति ।
भोजं महींद्रं खलु चौरभीतेः स्वर्यावेतो धर्ममतिः कृपालुः ॥

नटः । प्रफुल्लनयन ऐंद्रीदिशमवलोक्य ॥ अये वृंदावत्यधीशस्य सत्कीर्तिमुद्गायंतौ पुंस्कोकिलाविवैतौ । तदस्मात्स्थानादपसर्तव्यमावाभ्यामिति वरं । यतः ।

स्वस्मात्समागच्छति सभ्यमुख्ये स्यातुं न शक्यं खलु बोधपूर्णं ।
पूर्वं सभा संगतिनाधिके ऽपि जनेन मानाधिकमत्सरेण ॥

इति निष्क्रांतौ तौ ॥ प्रस्तावना ॥ ततः प्रविशति वाणीपतिः । नयनानंदश्च ॥

वाणीपतिः । अये नयनानंद । इति सानंदं संबोध्य ।

तां वाणीं करवाणि वाणिललितां भोजस्य राज्ञो गुणा
वर्ण्यंते सुधया समा मधुरया यस्यां प्रिया भूभुजां ।
इत्येवं ननु भारती कृतनतिः संप्रार्थिता भूरिशः
प्रादाद्वांछितमस्तु ते वरममुं मातेव वाग्देवता ॥

तथा हि ।

भोजसंगरमवेक्ष्य धन्विनो भीष्मदेवसदृशस्य वेपते ।
सायकै रिपुतनौ प्रवर्षतो मानसं पविसमं मुहुर्मुहुः ॥°

After these two '*vandivarau*' have made their exit (fol. 5*a*), the dialogue is carried on to the end of the first act by three *Vaishṇavas—Karuṇākara, Bhūrilābha,* and *Rāmadāsa.*

Act II. begins (fol. 8*a*): ततो भिन्नदेशस्थितौ निसर्गसुंदरो ऽरविंदलोचनश्च द्विजवरौ प्रविशतः ॥

निसर्गसुंदरस्तावत् । अरविंदलोचन कुतः स्थानात्समागतो भवान् तत्स्थानं स्तुत्यं । यथा ।

सूर्यबिंबं विनिर्यातमिंद्राशायाः प्रगे द्विजाः ।
दृष्ट्वा स्तुवंति तामैंद्रीं हेमाद्रिशिखरद्युतिं ॥°

After these two worthies have taken their departure (fol. 12*b*), the conversation is taken up and carried on to the end by *Cārumitra* and *Kīrtivarman.*

It ends: इति तौ निष्क्रांतौ ।

श्रीमच्चक्रधरव्यासप्रसत्त्युत्फुल्ललोचनः ।
वृंदावतीशभोजो ऽयं जीयात्सूरिजनात्मनः ॥

इति श्रीमन्नारायणसरस्वतीसंपूज्यचरणकमलयुगलवेदांतवागीशभट्टाचार्यकृतौ धर्माध्यक्षव्यासश्रीगोपालनंदनव्यासश्रीचक्रधरालंकृतवृंदावत्यधीश[सुरजननंदनवृंदावत्यधीशश्रीभोजराजसच्चरितनाम्नि श्रीनाटके द्वितीयोंकः] ॥

From सुर° this has been supplied by a later scrawling hand; but the first act has the same colophon.

[H. T. COLEBROOKE.]

4182.

117a. Foll. 30; size 10 in. by $4\frac{3}{4}$ in.; fair Devanāgarī writing, of about 1800 A.D.; thirteen lines in a page.

Dharmavijaya nāṭaka, an allegorical play, in 5 acts, composed—for the purpose of demonstrating the spiritual advantages of a life regulated by religious ordinances—by *Śukla Bhūdeva,* or *Bhūdeva Miśra.*

It begins: प्रकटितनिजरूपः षोडशाराभिरामे°

See A. Weber, Berlin Cat., no. 1561; Rāj. Mitra, Notices, i., p. 37.

The work has been published in the *Grantharatnamālā,* iii. (Bombay 1889).

The MS. ends: विद्याः । तदेहि वत्स सहैव तावत्साधयामः ॥ इति नाट्येन निष्क्रांताः सर्वे ॥ इति श्रीमच्छुक्लभूदेवविरचिते धर्मविजयनाम्नि नाटके नायकनंदनो नाम पंचमोंकः ॥ समाप्तमेव नाटकं ॥

After the colophon the edition adds 3 *ślokas* which evidently merely record the date of a MS. used by the editor, viz.:

आनंदाभिधवर्षे तथासयैः संमिते शके माघे ।
कृष्णनवम्यां पूर्णं नाटकमेतच्च धर्मविजयाख्यम् ॥ १ ॥
लिखितं शंकरभिषजा वैनायकिना पुरे त्रिसंध्याख्ये ।°

This gives the late date Śaka 1776 (A.D. 1854). [H. T. COLEBROOKE.]

4183.

1860. Foll. 53; size $11\frac{3}{4}$ in. by $5\frac{1}{2}$ in.; clear, modern Devanāgarī writing; 9–14 lines in a page.

Bhūdeva's Dharmavijaya, with a commentary, entitled *Arthadīpikā,* by the poet's disciple, *Bhaṭṭa Bhavānīśaṅkara.*

The commentary begins:

श्रीभूदेवगुरूंनत्वा सांबशंभुस्वरूपिणः ।
भवानीशंकरेणास्य क्रियते ह्यर्थदीपिका ॥ १ ॥°

See A. Weber, Berlin Cat., no. 1561.

It ends :

श्रीमद्भूदेवगुरुतो ज्ञातं धर्मश्रुतादिकं ।
इति ज्ञापितमस्माभिर्नैवं नात्र प्रकल्पितं ॥ [बभूवतुः ।
अर्थः शब्दश्च सर्वोऽपि जज्ञात्मानौ(? जि° or जडा°)
ययोस्तथापि चक्राते नाटकं दीपिकां च यत् ॥ १ ॥
सर्वथा व्यवहारस्य निषेद्धुं नार्हता यतः ।
लोको धर्मस्य विजयं बुद्ध्वा धर्मे प्रवर्ततां ॥ २ ॥
न प्रातिपदिकं किंचित् स्याद्ययोः प्रतिपादकं ।
तौ भूदेवभवानीशंकराख्यौ नामकीर्तनात् ॥ ३ ॥
असंबद्धमिमं लोकं कुर्वाते हतकिल्बिषं ।
तौ ब्रह्मकूटस्यावीशौंतरात्माहं तु जीवकः ॥ ४ ॥
इत्येवंचिच्चतुर्थीति संसराद्भिर्विभाव्यतां(!) ।
नवत्वेष्टसुधांश्वब्दे शंभुनैतद्विभावितं(°पितं W.) ॥ ५ ॥
मार्गमस्तककृष्णायां पंचम्यां पुस्तकं मुदा ॥ ६ ॥

इति श्रीमद्भट्टभवानीशंकरविरचितायां धर्मविजयव्याख्यायामर्थदीपिकाख्यायां पंचमोऽङ्कः ॥

Seeing that the Berlin MS. has the same date (Saṃv. 1869 = 1812 A.D.), one might feel inclined, with Weber, to take it to be the date of the composition of the commentary, were it not that Peterson, Rep. iv., no. 710, mentions a MS. of the work dated Saṃv. 1832.

[DR. JOHN TAYLOR.]

4184.

1183b. Foll. 30 ; size 13½ in. by 4⅝ in. ; indifferent Bengālī handwriting of 1805 A.D. ; eight lines in a page.

Kuvalayavatī nāṭikā, a short play on the love of *Mādhava* (*Kṛishṇa*) and *Kuvalayavatī* ; by *Kṛishṇa Kaviśekhara*.

The MS. is rather incorrect, especially in the *Prākṛit* passages.

It begins :

यः सूत्रेति(? संत्राति) जगन्ति यं परिचरन्त्यष्टौ महासिद्धयो
येन स्वप्रपदेऽर्पिता दिविषदो यस्मै हरन्ते बलिं ।
वायुर्वाति बिभर्ति भूर्वितपते सूर्योऽपि विश्वं यतो
यस्मै तत्प्रभयावभाति रमते यस्मिंश्च तस्मै नमः ॥

नान्द्यन्ते सूत्रधारः ॥ अलमतिविस्तरेण । आदिष्टोऽस्मि परिषदा । अस्ति परिचितरघुकारभारतीतीर्थभूतस्य श्रीकृष्णनाम्नः कविशेख[र]स्य कृतिरभिनवा कुवलयवती नाम नाटिका । सा च रमणीयकथाकुतूहलेनास्माभिरद्य कौमुदीमहोत्सवे यथाप्रयोगमवश्यमालोकयितव्या । तत्क्रियतां नेपथ्यपरिग्रह इति । ममापि स्थाने महानत्र परितोषो हृदयस्य यत्सत्यमसुलभो ऽयमेकत्वसंनिपातो गुणातिशयानां । तथा हि ।

चरितमिदंयदायवर्णीचित्रं(? चरितमिदमुदार°)
परिषदतीव गुणस्पृहावतीयं ।
वयमपि मधुरप्रयोगरक्ताः
कृतिरभिजातरसस्थितिः कवेश्च ॥

नेपथ्याभिमुखम् । आर्ये इतस्तावत् ॥ प्रविश्य नटी । अयि (? इअम्हि) आनवेतु अज्जो(!) ॥ सूत्र° । आर्ये कुवलयवतीदर्शनोत्सुका परिषत् । तद्यथावदादिश्यतां पत्रिकाग्रहणाय पात्रवर्गः ।° --- ॥ इति निष्क्रान्तौ ॥ प्रस्तावना ॥

ततः प्रविशति माधवो मधुकरश्च ॥

माधवः । ललितपदेन परिक्रम्य सहर्षं । सखे मधुकर अद्य सर्वतो विशेषितगुणोऽयं रमणीयभूयिष्ठो वनाभोगः । तथा हि ।

ये पूर्वं परिणामपाण्डुरुचयः शाखावशेषा द्रुमास्
ते लाक्षावसना हिमीमभिनवा[1] प्रापुः श्रियं पल्लवैः ।
नीहारग्लपिताश्च या मधुकरैरज्ञातकल्पा लता
हूस्तो(? दृष्टे) कुन्दिनि कुड्मले प्रणयिता तासां परा पश्यते ॥

This poor play, consisting of 4 acts, looks like an imitation of the first part of the *Śakuntalā*. The hero meets *Kuvalayavatī*, accompanied by her two friends, *Navamālikā* and *Campakamālikā* (afterwards joined by *Caturikā*), in Vṛindāvana, and falls in love with her ; but, in spite of every care to keep the *liaison* secret, *Rādhikā* (with her *confidante Ratnamālī*) becomes aware of it and takes offence. In the end, however, she condones the temporary aberration of her lover, and *Kuvalayavatī* and her friends are handed over to her as her handmaids ; and matrimonial harmony is thus once more restored in Vṛindāvana. It would almost seem as if the author, for want of inspiration, had been in haste to bring his piece to a conclusion.

---

[1] Read हीमामभिनवा or इमाम°

On the margin of the last page, the play is called *Kuvalayaratināṭikā*, both in Bengālī and Devanāgarī characters.

[H. T. Colebrooke.]

4185.

1713c. Foll. 15; size 9 in. by 3½ in.; fair Devanāgarī writing, of 1744 A.D.; eleven lines in a page.

Narakadhvaṃsa, a dramatic entertainment, in one act, of the kind called *vyāyoga*, by *Dharma Sūri*, son of *Parvateśvara Sudhī*, who belonged to a Benares family distinguished for the proficiency of its members in philosophical studies.

The subject of the piece is the victory of *Kṛishṇa* over the *Asura Naraka* near Prāgjyotisha; *Purandara* and *Śacī*, with their followers, being introduced as witnesses of the fight, and their dialogue giving a vivid description of all its incidents.

The *Prākrit* passages are throughout followed immediately by the Sanskrit version.

It begins:

कस्तूरीपरिदिग्धमुग्धकमलावक्षोजबुद्ध्या ध्रुवं
नीलाद्रेः शिखरेषु नित्यकुतुकी दैत्यारिरव्यात्स नः ।
प्रत्यंगाभरणेषु दीप्रवपुषः सेवासु देवाः स्फुटां
यस्याशेषसुरात्मतां विदधते चंद्रार्धचूडादयः ॥ १ ॥

नांद्यंते सूत्रधारः । सकौतुकं सर्वतो ऽवलोक्य । अहो प्रमदयति मम हृदयं प्राभातिकी लक्ष्मीः ।

शय्यांबरं शशिनिशोरिव भाति लाक्षा-
तांबूलयोरिव रसैररुणाभ्रलेशैः ।
हारैः प्रसूननिकरैरिव तारकैश्च
चूर्णैः पटीरशकलैरिव चंद्रिकांशैः ॥ २ ॥

अपि च ।

त्रासादासादिताशाविवरभुवि हरेरंधकारामरारौ
तद्योधाः प्राप्तबाधा इव दिशि विहगा विद्रवंति ध्वनंतः ।
भ्रष्टाश्चित्राः पताका इव सलिलधरा हारवत्तारकाश्च
प्रांतप्रालंबिबिंबोऽपरसमरभुवि छत्रवच्छीतरोचीः ॥ ३ ॥

प्राचीमवलोक्य ।

प्राक्छिखरिशिखरशेखरतरुणारुणकिरणमंजरी तरणेः ।
विदधाति रथतुरंगमचूडारुणचारुचामरभ्रांतिं ॥ ४ ॥

पुनर्विलोक्य । उदितः खलु भगवान् भक्तजनश्रेयस्करो भास्करः । नूनमयमधुना कामपि कामुकपरिपाटीमाटीकते । यदिदानीं

नीतक्षपः क्वचिदधःकृतजीवनाया
रागान्वितस्तुहिनबाष्पमुचो नलिन्याः ।
लीनश्रियो विगलितालिगिरो विवस्वान्
पुष्णाति पादपतनेन पुनः प्रहर्षं ॥ ५ ॥

वियद्विलोक्य साश्चर्यं ।

श्यामीभूता सुरपथवनी वासरेष्वातपेन
स्पृष्टा धात्रा निशि विरचितैर्दोहदैर्ध्वांतधूपैः ।
सद्यस्ताराकुसुमरुचिरा मंडलेनास्य भानोः
संप्रत्येषा भवति फलिता पल्लविन्यंशुभिश्च ॥ ६ ॥

तदेनमभितः फलप्राप्तये भगवंतं भानुमंतमुपतिष्ठे ।

नमस्तमःकर्दमदुर्दमांबुधि-
प्रनष्टचेष्टाखिलजंतुसंततिं ।
प्रसार्यमाणैः पटुदीर्घरश्मिभिर्
जगत्त्रयीमुद्धरते विवस्वते ॥ ७ ॥

इति सादरं प्रणमति । वियद्विलोक्य सहर्षं ।

कालाभ्रद्विपपाकलः कतकजक्षोदः कठोरांभसां
केकाम्नायकुहूः कलानिधिमणेः शीर्णोपलोद्घर्षणं ।
कंसारेः प्रतिबोधिका कमलिनीकादंबयोः कुट्टनी
कालः कोऽपि करोति काशसुरभिः कामं मनःकौतुकं ॥ ८ ॥

अपि च ।

चापान् पुंड्रेक्षुरूपान् कमलकुवलयोत्फुल्लमल्लीक्षुरप्रान्
दीप्रांश्चोहूप्तसप्तच्छदमधुमदवद्गंधवाहद्विपेंद्रान् ।
निर्बाधान् हंसयोधाञ्शरकुसुमरजोवैजयंतीर्जयंतीः
सज्जीकुर्वन् समंताद्वदति शरदृतुर्जैत्रयात्रां स्मरस्य ॥ ९ ॥

अपि च ।

सप्तच्छदस्तबकसंभृतसौरभांध-
पुष्पंधयप्रणयमंथरगंधवाहाः ।
व्यातन्वते विमलशालिवनालिकेलि-
लोलद्भुजंगयुवपुंगवमंगलानि ॥ १० ॥

तदहं तावदाश्रिताभिमतफलप्रदायकस्य निखिलनिगमश्रेणीमुक्तावली नायकस्य कमलामुखकमलदिननायकस्य भगवतो जगन्नायकस्य शरत्कालविहितोत्सवसमालोकनातिकौतुकान् सकलकलाकलापकोविदान् पारिषदान् सत्वरमुपगम्य कमपि

रूपकविशेषमभिनीय विज्ञानं सफलीकरिष्यामीति परिक्रम्यावलोक्य च । अयं खलु लवणजलनिधेहल्लोलकल्लोलजालेन कूले समुत्सारितो महेंद्रनीलमणिराशिरिव प्रकाशते नीलसुंदरगिरिः । यदिदानीं

चांपेयसांद्रवनराजिविराजमान-
पार्श्वद्वयस्तुहिनपांडुरतुंगशृंगः ।
निष्यंदमानविततायतहेमपद्म-
भ्राजद्दलक्षमुखताक्ष्र्यधियं तनोति ॥ ११ ॥

पार्श्वतोऽवलोक्य सहर्षं । हंतास्मद्विधेयं भागधेयं । इह हि

जगत्पतेरस्य दयार्द्रमूर्तिभिः
कटाक्षवीक्षाभिरभिक्षणोक्षिते ।
सुशीतलच्छायवटांतिकस्थले
सुखोपविष्टाः स्वयमेव सज्जनाः ॥ १२ ॥

तदिह विलंबः श्रेयसोंतरायः । आर्ये इतस्तावत् ॥

प्रविश्य नटी । अय्य(!) इयम्हि । आर्य एषास्मि । किं करणिज्जमाणवेदु अय्यो । किं करणीयमाज्ञापयत्वार्यः ॥

सू° । आर्ये किमन्यदस्ति करणीयमेतत्सामाजिकमनोरंजनात् ॥

नटी । अज्ज कहं करणिज्जं सामाइअहिअआणुरंजणं । आर्य कथं करणीयं सामाजिकहृदयानुरंजनं ॥

सू° । विख्यातेऽजनि पर्वतेश्वरसुधीः श्रीवारणास्यन्वये
दक्षो दर्शनकारिणां सुमनसामैकात्म्यलीलायितं ।
धर्माख्येन मनीषिणा विरचितस्तत्सूनुना तादृशा(?°शो)
व्यायोगो रसजृंभितोऽस्ति नरकध्वंसाभिधो नूतनः॥१३॥

तदभिनयेन सभासदः संतोषणीयाः ॥

नटी । कहं अह्माण(°णं) अणतिमेत्तरमणिज्जो रूपआहिणवो एदाणं महप्पाणं सळहापदं (? सलाहा°) हविस्सदि ।
कथमस्माकमनतिमात्ररमणीयो रूपकाभिनयो एतेषां महात्मनां श्लाघापदं भविष्यति ।

सू° । महात्मान एव रमणीयगुणलेशवत्तयापि परकृतिं श्लाघंते । तथाहि ।

दोषाकरोऽपि नित्यं सुधाकरत्वेन चंद्रमा लोके ।
श्लाघ्यतरो भवति बुधैर्न तथा खलु पंकजन्मभिस्तु जडैः ॥१४॥

नटी । अय्य चंदम्मि सुहाअरत्तणं विअ अह्माणं रूपआहिणवि (?°म्मि) रमणिज्जो को उणो ।
आर्य चंद्रे सुधाकरत्वमिवास्माकं रूपकाभिनये रमणीयः को गुणः ।

सू° । अस्ति खल्वत्राप्यमृतरसनिष्यंदी सकलतमस्तोमपरिपंथी नरहरेर्नरकासुरनिबर्हणोदाहरणरूपो गुणशिरोमणिः । इत्यमेवैतत् कविना स्वकाव्ये बालभागवतेऽप्युदीरितं ।

विनिंदिताः केन च पंकजन्मना जडेन दोषोपहिता अपि स्वतः ।
ममोक्तयो विष्णुपदस्पृशो बुधैः कला इव प्राप्ततमाः कलानिधेः ॥
[१५ ॥

नटी । णिसग्गवक्कतक्ककक्कसवअणविळासस्स धम्मसूरिणो वअणाइ कहं सुहारसमहुराइ संवुत्ताइ ।
निसर्गवक्रतर्ककर्कशवचनविलासस्य धर्मसूरेर्वचनानि कथं सुधारसमधुराणि संवृत्तानि ।

सू° । तर्के कर्कशता गतापि नितरां वाग्वैभुरी मत्कवेः
माधुर्यं प्रकटीकरोति कविताकालेषु किं याद्भुतं ।
पश्यात्यंतकठोरतामुपगता ग्रीष्मे मयूखावलिः
किं नाविष्कुरुते नवामृतभरं भामानिधेः प्रावृषि॥१६॥

नटी । जुत्तमुत्तमज्जेण । युक्तमुक्तमार्येण ॥

सू° । आर्ये कुतो विलंबने(°नं) ।
धाराधरतमस्तोमैः खिन्नामाशां शचीपतेः ।
हरिः प्रसादयन्नेव नाट्ये त्वरयतीह नः ॥ १७ ॥

नेपथ्ये । भीतिं विपक्षजनताजनितां जहीहि
देवेश मुंच नगरीं नगरीयमस्तां ।
रक्षोबलेन सहसा सह सायकाग्नौ
हव्यं करोमि नरकं नरकंटकं तं ॥ १८ ॥

सू° । सविमर्शं । नूनमयं नरकासुरव्यामेन स्वपुरं परिजिहीर्षुं पुरंदरमाश्वासयतः कृष्णस्य वेषमभिनीतवतो ममानुजस्य कलहंसकंधरस्यालापः श्रूयते । तदयमविलंबितमेव समरोन्मुखो निर्गमिष्यति । पार्श्वतो विलोक्य सहर्षं । अयंहि

अंके निधाय दयितामिह सत्यभामां
प्राप्तां पुरेव समरादिव वीरलक्ष्मीं ।
दीव्यन् रथे महति दारुकचोदिताश्वे
पंचायुधोपरिकरः पुरतोऽभ्युपैति ॥ १९ ॥

तदावामनंतरक[र]णीयाय सज्जीभवावः ॥ इति निष्क्रांतौ ॥

प्रस्तावना ॥ ततः प्रविशति यथानिर्दिष्टः कृष्णः ॥

कृ° । अयि दारुक प्राग्ज्योतिषं प्रति सत्वरं चोदयाश्वान ॥

दारुकः । आयुष्मन् मया निश्चितपूर्वमेव भवतश्चिकीर्षितमेतत्पुरंदरागमनात् ॥°

It ends: पुरंदरः । नूनमयं द्वारकापुरपरिसरे संचरन्मुरहरो हलधरेण प्रत्युद्गम्यते । तद्वयमप्येतदनुज्ञाताः सुरपुरं प्रविशामः ॥ इति नंदनंदनस्पंदनस्पंदनसविधं मरुंदनः समवतरति ॥

पु° । भगवन्नभिवंदते पुरंदरः ॥

कृष्णः । अप्रतिपक्षो भूयाः ॥

पु° । भगवन्ननुगृहीतोऽस्मि ॥

कृ° । इदं तन्मणिकुंडलाभरणयुगलमदित्यै समर्पय ॥

पु॰। सहर्षं। महाप्रसादः। इति सादरं गृह्णाति ॥

कृ॰। पुरंदर किं ते भूयः प्रियमुपकरोमि ॥

पु॰। इतः परं किमु कर्तव्यं।

दुर्वारा समरे मुरेण सहिता सर्वापि रक्षश्चमूर्
गर्वांधो दलितश्च सोऽपि नरकः पूर्वामराणां प्रभुः।
निर्वाणं गमितश्च शोकदहनो गीर्वाणमातुस्ततः
सर्वाण्यस्मदपेक्षितानि भगवन्निर्वाहितानि त्वया ॥८१॥

तथाप्येतदस्तु भरतवाक्यं।

भामत्युल्लसिता रता विवरणे तंत्रे निरूढिं गताः
सच्चिंतामणयः समुज्ज्वलयशोलीलावतीवल्लभाः।
सांख्यन्यायविचारचंचुमतयः प्राभाकरप्रक्रिया
धौरेयस्फुरणा भवंत्ववनिपा विप्राश्च नित्योत्सवाः ॥८२॥
आबिभ्रता श्रियमुरस्यथवा शिरोधाव्
अब्जं च नाभिसुषिरे यदि वा कपर्दे।
पाणौ सुदर्शनवताप्यथवा ललाटे
देवेन केनचिदिदं जगदेतु मोदं ॥ ८३ ॥

इति निष्क्रांताः सर्वे। व्यायोगः समाप्तः ॥ संवत् १८[०]१ आषाढशुद्धद्वितीयायां लिखितं मृत्युंजयेन ॥ श्रीमात्रे नमः ॥

Whilst each leaf is marked नरकध्वंसः नाटकं (or ना॰) व्या॰, on the title-page the work is called नरकासुरध्वंसः।

If, by his reference to a *Bālabhāgavata*, the author (as would seem) refers to his own work, no such work of his is known to exist, unless, indeed, the *Kūrmabhaṭṭa*, to whom such a work is ascribed in Bühler's Cat. of Gujarāt, etc., MSS., ii., 14, is a mistake for *Dharmabhaṭṭa*.

The MS. belonged at one time to one *Nārayaṇa Bhaṭṭa*. [H. T. COLEBROOKE.]

4186.

2353 a. Foll. 19; size $10\frac{3}{4}$ in. by $5\frac{1}{2}$ in.; good Devanāgarī writing, of 1588 A.D.: eleven lines in a page.

Vāsantikā nāṭikā, in 4 acts, by *Rāmacandra*.

The plot is the familiar one of a king (*Haṃsaketu* of Pushpapura) falling in love with a singing girl (*Vāsantikā*), and of a jealous queen (*Haṃsamālā*, daughter of *Kuntaleśvara*) trying to separate them, till at last, *Vāsantikā* is found to be the long-missing daughter of *Malayaketu*, Mahārāja of Kesarapura, on the banks of the Kāverī, who is at the same time the queen's uncle. The princess being compelled by a curse to become a maid-servant till a wonderful jewel (*hāramadhyamaṇi*) of which she has been robbed is recovered, her mother's sister, *Vasumatī*, in the disguise of a female mendicant, named *Rāgataraṅgiṇī*, takes her to the court of Pushpapura. Here at last the jewel turns up again, with a prediction attached to it by the sage *Vāmadeva* to the effect that she shall be wed by *Haṃsaketu*, who at the same time shall become *cakravartin*. Thus the queen at length becomes reconciled to the proposed addition to the king's seraglio.

It begins: श्रीगोपीजनवल्लभाय नमः।

आयाता पुरतः सखीजनगिरा व्रीडावनम्रानना
स्विद्यत्स्वच्छकपोलमीक्षितवती रोमांचितांगं वरं।
व्यावृत्ताननमीक्षितालिवदना व्यावर्तमाना मनाक्
साशंकं शशिमौलिना गिरिसुताश्लिष्टा शिवायास्तु वः॥१॥

नांद्यंते सूत्रधारः। अलमतिप्रस्तुतेन। पुरतोऽवलोक्य। हंत सिद्धार्थोऽस्मि। यतः। समुदिता नानादिगंतरेभ्यो भगवतस्त्रिलोचनस्य यात्रायां यात्रिका लोकास्तद्यावदत्र गच्छामि। परिक्रामति।

नेपथ्ये। हंहो सूत्रधार वयमतिभीष्मग्रीष्ममिहिरकरसंताप-भयात् कतिपयवासरानिहैवातिवाहयिष्यामः। तद-नुग्रहबुद्ध्यास्मासु भवता रामचंद्रकवेः कृतिर्वासंतिका नाम नाटिका प्रयोक्तव्येत्यार्यविदग्धमिश्रा विज्ञापयंति।

सूत्र॰। आकर्ण्य। हंत हृदयानुसारिणा प्रसन्नं दैवेन। उच्चैः। भो भोः सामाजिका एष तावदहं गृहं गत्वा गृहिणी-माहूय संगीतकमनुतिष्ठामि ॥

पुनर्नेपथ्ये। त्वरतां२ भवान् ॥

सूत्र॰। नेपथ्याभिमुखमवलोक्य। आर्ये इतस्तावत् ॥

प्रविश्य नटी। अज्ज एसम्हि। आणवेदु अज्जो ॥

सूत्र॰। आर्ये आज्ञप्तोऽस्मि तावदेतैरार्यविदग्धमिश्रैर्यद्वासंतिका नाम नाटिका नाटयितव्येति ॥

नटी। सविश्वासं। ऊज्ज ण मे अंगाइं पप्फुरंति ॥

सूत्र०। ससंभ्रमं। किमिति२ ॥

नटी। सास्रं। अज्ज अज्ज (आर्य अद्य) कुंडिनपुरादो आअदेण (आगतेन) केणावि कुशीलवेण विहत्थीकिदम्हि (विहस्ता कृतास्मि) ॥

सूत्र०। कथमिव ॥

नटी। जं तुह बहिणिआ मातुस्सिआए (यत्तव भगिनी मातृष्वसा) समं मातुलकुलादो जणअघरं पट्ठिदा (जनकगृहं प्रस्थिता)।

सूत्र०। ततस्ततः ॥

नटी। तदो कुदोवि उवट्ठिदेण महाणीकेण विअट्ठिदा (विघट्टिता) कुतोवि (कुत्रापि) देसंतरे लीणा। रोदिति ॥

सूत्र०। हा कष्टं। अथ तत्रभवती भवत्या मातृष्वसा किंवृत्ता ॥

नटी। अश्रूणि प्रमृज्य। तदो णिवुत्ते तस्सिं सा विद्दो तदो विलोइअ सणिव्वेदा कासाए परिधरिअ तं अणेसिदुं देसंतरे वाह्युडइ ॥

सूत्र०। सनिश्वासं। धिग्दैवं यदेतादृश्यो ऽपि महाकुलसंभवास्तादृशीमवस्थां प्रतिपद्यंते। क्षणं ध्यात्वा। आर्ये अहमप्यनया चिंतया परिप्लुष्टचित्तः शक्नोमि नात्मानं धारयितुं। यतः।

चिंतया भ्रष्टचित्तानां धीरतां वहतामपि।
अनास्था जायते नित्यं संस्तुतेष्वपि वस्तुषु ॥

नेपथ्ये। साधु रे भरतपुत्र साधु सम्यगभिहितं चिंतयेत्यादि पठति ॥

सूत्र०। आकर्ण्यावलोक्य च। आर्ये संप्राप्तस्तावदयं महाराजस्य हंसकेतोरमात्यो वसुमित्रः। तदेहि गच्छावः। इति निष्क्रांतौ ॥ प्रस्तावना ॥

ततः प्रविशति वसुमित्रः।

वसु०। साधु रे साधु सम्यगभिहितं चिंतयेत्यादि पठित्वा चिरं विचिंत्य। सत्यं चिंताविष्टानामीदृश्येव रीतिः। आत्मानं निर्वर्ण्य। आः अहमपीत्थंभूत एवास्मि। यतः।

राजकार्याणि सर्वाणि हित्वा संप्रति शून्यया।
चित्तवृत्त्या मयात्मापि न विशेषाद्विभाव्यते ॥

अथवा प्रभूणामुदयमुपेक्षमाणानां भृत्यानां कुतः श्रेयः। तथाप्येतावच्चिंतनीयं। यत्सप्रश्रयमनुनीतेन महर्षिणा परिव्राजिकाशिष्याया वासंतिकायाः पाणिपीडनमहोत्सवमनुभवत एव वत्सहंसकेतोश्चक्रवर्तित्वमित्यावेदितं। देव्या च कुंतलेश्वरदुहित्रा हंसमालया सबहुमानमाहूयामात्यवसुमित्र [।] इयं संगीततरंगिणी परिव्राजिकास्मास्वतिविश्वसिति। अस्मास्वेव स्थातुमिच्छति। तदत्रभवतीं सशिष्यां त्वयि निक्षेपमिव निक्षिपामि। अनंतरं कर्णे लगित्वा यथैनां वासंतिकां न नयनगोचरीकरोत्यार्यपुत्रस्तथा विधेहीति मामादिभिर्निगृहीतोऽस्मि। तदत्र किं धर्मं। क्षणं ध्यात्वा। भवतु भृत्यानां प्रभुकृत्यमेवोद्देश्यं न तु कर्तृविशेषस्तस्मात्पुष्करादितीर्थेन यापयिष्यामि ॥ नेपथ्ये कलकलः ॥

वसु०। आकर्ण्यावलोक्य च। अये यथा मंथरप्रतीहारशतकरकलितकनकवेत्रयष्टिप्रहारप्रतिसार्यमाणनागरिकजनकोलाहलः श्रूयते तथा तर्कयामि यत्प्रचलित एव धर्मासनादुत्थाय मधुरेण मममेकांतमेवनाय देवः। तत्कार्यशेषं चिंतयामीति निष्क्रांतः ॥ विष्कंभकः ॥

ततः प्रविशति राजा विदूषकश्च ॥

राजा। वयस्य पश्य। सोऽयमुत्कंठातरलितहृदयः समुपागतः सुरभिसमयः। यस्मिन्निह

भूयो भूयः कुसुमविशिखद्वेषिभालाग्निवह्नि-
ज्वालामालाकवलितवपुःकामिकेदारसंस्थः।
त्रस्यत्त्रस्यद्धरिणनयनादृष्टिपीयूषवृष्ट्या
सिक्तः सिक्तो मनसिजतरुः पल्लवान्यादधाति ॥०

The Sanskṛit version of the Prākṛit passages is only given in the margin of the first few pages. The writing of foll. 3-10 has suffered from damp along the right-side edge; whilst the left edge of fol. 14, and the right-hand edge of the last three leaves has been torn or eaten away.

It ends: राजा। इतः पर - - - मस्ति। यतः।

नीतस्तेन महर्षिणा स्मृतिपथं देव्या प्रसादः कृतो
जातास्तेऽपि दिगंतगीतयशसः सं[तोषिताः पा]र्थिवाः।
त्वं चापि प्रणयोद्धुरा समभवस्तस्मै पुनः श्रेयसे
प्राप्ता चेयमुदंचदंबुजमुखी नातः परं प्राथ-(r. प्रार्थ्यते) ॥

[तथा]पीदमस्तु भरतवाक्यं।

काले तोयमुचो भवंतु जलदाः क्षोणीभुजः पालयं-
त्वेतामंबुधिमेखलां वसु[धरां प]र्यन्तशातारयः।
काव्यालापकथाविदग्धमनसो भूयासुरेते जनाः
शर्वः शर्मपरंपराः प्रवितरत्वास (–) ˘ – नां मुहुः ॥

इति निष्क्रांताः सर्वे ॥ चतुर्थोंकः ॥ इति रामचंद्रकृता वासंतिका नाम नाटिका समाप्ता ॥ सं १६८५ शनौ आ। कृष्णजीसुतमुरारिणा लिखिता। श्रीगोपीजनवल्लभाय सततं कुर्मो नमो ना– ॥

Fol. 1a has the statement of a former owner: व्यासहरिरामने विभागे। [GAIKAWAR.]

4187.

2353 b. Foll. 25; size 10 in. by 3¾ in.; good Devanāgarī writing, of 1470 A.D.; eight lines in a page.

Pāṇḍavābhyudayaṃ chāyānāṭakaṃ, a dramatized account of the birth of *Draupadī* from the smoke of a sacrifice performed by *Drupada*, king of Pañcāla (act I.), and of her being given away in marriage, by *svayaṃvara*, to the five Pāṇḍava princes (act II.); composed, by *Vyāsa-śrī-Rāmadeva*, for the delectation of his patron, *Vīra Raṇamalladeva nṛipati*, grandson of *Haribhrama (Haribrahman)*.

The MS., though written by a skilled calligraphist, is, on the whole, rather incorrect in its readings; and there are occasional small lacunae, probably caused by flaws in the original MS. In some places a second hand has made corrections.

It begins:

विसर्गोत्सर्गादाविह किल विधातुः समुदिता
परा सा काचिद्भागचरमचिदुन्मेषमहसः ।
पुराणं वेदानप्यखिलपुरुषार्थाश्रयतरून्
गुरून् पंचाम्नायान् सममथ भजंती विजयते ॥ १ ॥

नांद्यंते सूत्रधारः । समंतादवलोक्य सचमत्कारं । अये कथमियं प्रवृत्तैव शरत् । यदिदमपगतजलदपटलकलंकशंकमपंकसंकरम-मलसलिलकेलि-लोलकोलाहलि-कलहंस-कुलाकुलितकमलवनं भुवनमंडलमलंकरोति कापि समयलक्ष्मीः ।

अपि च ।

एतस्मिन् शरदुत्सवेऽतिसुभगं गायंति भृंगांगना
नृत्यंत्यब्जकराभिनीतिभिरिमा राजीविनीराजयः ।
मुक्ताजालकशालिसंततसितज्योत्स्नावितानं वियः
च्छ्रेणीभिः ककुभां मुखेषु च शुकैरातन्यते तोरणं ॥ २ ॥

किंचित्परिक्रम्य सोल्लासं । अहो महोदयपरंपरामिव पश्यामि। यदिह जगदुदरजागरूककौमुदीमहसि हसितहरिन्मुखे सुखितसुरमुनिमनुजमनोहारिणि हरिप्रबोधमहोत्सवे त्रिभुवनजनमनः-प्रमदमादधानो जगदुदयमहानाटिकाभिनयमद्यारभत कोऽपि सकलकलामयः समयसूत्रधारः । तथा हि ।

तत्तादृग्विधिनाऽभिनेतु[म]भितः शुद्धप्रबंधक्रमं
यः संमूर्छति मंजुले मधुकरप्रारब्धगीतध्वनौ ।
उत्सार्याशु घनावलीजवनिकामस्मिन् जगन्मंडपे
प्रत्यग्रप्रथितप्रसादसुमुखीः प्रावेशयद्दिग्वधूः ॥ ३ ॥

साकूतमिव । अहमपि तदप्र(?°नु) त्रिविधवीरचूडामणेरसमसाहसकस्य स्वयमंकायातविजयश्रीस्वयंवरमालालंकृतकंटकंदलस्य भुजबलदलितसकलारातेरारतस्य श्रीहरिभ्रमतनुजजन्मनो महामंडलेश्वरस्य श्रीमतो रणमल्लस्य महानवम्युत्सवमनुमिलितसमस्त-सामंतचक्रेऽनुकृतशक्रसंसदि दर्शितसकलकलाकला[प]शालिनि निखिलनिरवद्यविद्याविद्योतमानेऽस्मिन्नास्थानीमंडपे कस्यचित्प्रबंधस्याभिनयेन निजकुलकलां कृतार्थयितुमिच्छामि । तद्भवतु । परिक्रम्य नेपथ्याभिमुखमवलोक्य । आर्ये इतस्तावत् ॥

प्रविश्य नटी । सप्रश्रयमंजलिं बद्ध्वा । एसम्हि । आणवेदु अज्जो ।

सूत्रधारः । सादरं । आर्ये ननु प्रवृत्तैव तावदियं शरत् ।

नटी । साश्चर्यं । अज्ज कज्जलकिसिण सुघणघोरंधयामुक्कलिदभुवणकोसम्हि । °--

सूत्र° । ससंर(? सरसं) । अयि एतदर्थमेवाकारितासि। किंच विदितमेव तावद्भवत्या ।

अस्ति स्वस्त्ययनैकहेतुरखिलक्ष्मावर्मसत्कर्मणाम्
आविर्भावितभावितत्कृतयुगाचारप्रचारः क्षितौ ।
वीरश्रीरणमल्लदेवनृपतिस्तत्तद्गुणै रागिणी
यत्र श्रीश्च सरस्वती च वसतस्त्यक्त्वा निजं मत्सरं ॥ ६ ॥

अपि च ।

न जिह्वासाहस्रं न खलु विपुलत्वं च मनसो
न चायुःसातत्ये कतिचन विधातुः प्रतिभुवः ।
गुणानामास्थानं निधिरनवधिः शौर्यमहसः
कथं वा वर्ण्यः स्याद्भणत रणमल्लः क्षितिपतिः ॥ ७ ॥ °

आर्ये निरूपयामि तावत्किमपि रूपकमनुरूपं । इति चिंतामभिनीय सहर्षोल्लासं । अस्ति किल सकलसामंतचक्रचूडामणिना कबंधजकुलावतंसेनामैव(?°मुनैव) नरपतिनाभ्यर्थितस्य सरसकवेर्व्यासश्रीरामदेवस्य निर्मितिरभिनवं पांडवाभ्युदयं नाम छायानाटकं । तदभिनयेन °इमं नृपतिमाराधयिष्यामः । यदियमहिसामग्री(?) ।

मद्वर्ग्या नटकर्ममर्मनिपुणाः सभ्या गुणग्राहिणो
वाणी रामकवेरवेक्षितरसौचित्या चमत्कारिणी ।
पांडूनां चरितं च सिंचति सुधाधाराभिरंतः सतां
स्वामी श्रीरणमल्ल एष निखिलक्ष्मापालचूडामणिः ॥ १० ॥
° १३ ॥

नेपथ्ये । अयि(? अयि) भागुरे कुशकुसुमसमृद्धिवर्धितस्तावदति-
विमलसलिलाशयालंकृतः किमपि कमनीयो ऽयं देशः ।

सूत्र० । श्रुत्वा । सहर्षं । आर्ये समुपक्रांतमेव वर्णकैः । यदयं मुख्य-
नामा ममानुजो गृहीत[कुशकुसुमो] जावालिरित एवा-
भिवर्तते । तदेहि । आवामप्यनंतरकरणीयाय सज्जी-
भवावः ॥ निष्क्रांतौ ॥ प्रस्तावना ॥

ततः प्रविशति गृहीतकुशकुसुमः सकमंडलुर्जावालिः ।

जावालिः । ऊर्ध्वमवलोक्य । अहो । विदलितमिव गगनतलं ।
पुरस्तादवलोक्य । प्रभातमिव पश्यामि ।०

Jāvāli is joined by *Bhāguri,* who tells the story (heard from *Śālaṅkāyana*—pupil of *mahāmuni Śamīka,* dwelling on the Śrīparvata—who has come from the south country to king *Drupada's* sacrifice) of a *Brāhmaṇī* widow who comes to stay at Ekacakrā in a Brāhman's out-house (*aṅgaṇa-kuṭīraka*) with her five sons, one of whom, by dint of great strength and valour, subsequently rids the town of a *Bakarākshasa,* to whom the Brāhman, according to the daily custom, was to have given himself up; whereupon the widow with her sons disappears from the city.

The *vishkambaka* completed, the first act begins thus (fol. 9*b*):—

नेपथ्ये । भोः२ विततास्वरोपचारपरिचारकाः । समाज्ञा-
पयति वः सर्वानेष देवो देवयजनमधिवसन् पांचालचक्रवर्ती ।

अमंदस्वादूनि प्रगुणयत भोज्यानि बहुशः
समंतान्नीयंतां घृतदधिपयांसि प्रचुरतां ।
चिनुध्वं द्राक्षेक्षुप्रभृतिमधुरं वर्गमभितः
प्रसर्पत्सौरभ्यं कुरुत विविधं पानकमपि ॥ १७ ॥

अपि च ।

यद्यस्मै रुचितं प्रदेयमखिलं तस्मै तदेवादरात्
शाकानां तु पुनः पुनर्विकरणे कार्यः प्रमादो न च ।
भुंजाना व्यजनानिलैरुपरतस्वेदोद्गमाः सं[ग्र]ह-
स्रक्तांबूलविलेपनव्यतिकरे मा भूत्क्वचिद्विस्मृतिः ॥ १८ ॥

अपि च ।

कीर्यंतां गृहपक्षिणां प्रतिपथं धामानि संतुष्टये
गोभ्यः संतु समंततो ऽतिविततास्तद्ग्रासघासादयः ।
आनेतुं पथिकान् पुराच्च परितस्तिष्ठंतु दूता बहिर्
वन्यानामपि तृप्तये निशि तदाहारा भ्रियंतां वने ॥ १९ ॥

ततः प्रविशति राज्ञः प्रतीहारः ।

प्र० । समर्पितस्तावत् स्वामिनो निदेशः । सहर्षाश्चर्यं । अहो
निखिलजननयनमनोहारिणी किमपि कमनीयताम-
यं(०यी) यज्ञमंडपश्रीः । तथा हि ।
चेतःकर्ष[क]कुंकुमांबुभिरियं सिक्ता समंतान्मही
तद्भंगिक्रममुक्तमौक्तिकशतैरंतःकृतस्वस्तिका ।
चित्रैरत्र वितानतः प्रविततैराभूतलालंबिभिः
प्रालंबैः सुमनःस्रजां जवनिकाशोभाभितस्तन्यते ॥ २० ॥
०२२ ॥

ततः प्रविशति सपरिजनो राजा ऋत्विजश्च ।

प्रतीहारः । सबहुमानमुपसृत्य । जयतु२ देव इति प्रणमति ॥

राजा । विरोचन समादिष्टं सूपकारपरिवेषिकाभिः ।

प्रती० । सप्रश्रयं । संपादितः सकल एव स्वामिपादानामादेशः ॥

राजा । सानंदं । विरोचन विभावयामि । किमपि समधि-
काद्यमनसः प्रसक्तिः ।
न संगः साधूनां न च विपुलतीर्थानुसरणं
न सेवा देवानां न च विविधविद्याव्यतिकरः ।
अमंदा[नन्दा]य प्रभवति सतां चेतसि तथा
यथा वैतानोऽयं विधिरधिकरम्यः प्रतिपदं ॥ २३ ॥

पुरतो ऽवलोक्य ऋत्विजो निर्दिशन् राजा वसुंधरं प्रति ।
पश्य वसुभूते अत्र कर्माणि कथमिव प्रचरंति ।

ऋत्विजः । उग्रानेतान्विप्रता भूरिनाष्ट्रान्
विश्वास्याचै(? र्यैं)श्वकृपा शश्वदूतीः ।
तद् वृत्रहन् मामस्तुतः सुवर्षाम्
त्वं नो विश्वान पविना पाहि दाश्वन् ॥ २४ ॥

इति होमं नाटयंति ।

राजा । सहर्षं । अहो प्रथमसवनाह्वानगानादिध्वनिरयं मनः-
प्रमदमातनोति ।०

It ends : द्वैपायनः । राजन् श्रूयतां ।
निर्गत्य लाक्षागृहतः प्रदीप्तात् परोचनं(!) शांतिहविर्विधाय ।
गुप्तं चरंतोऽपि ममाज्ञयात्र प्राप्तास्त एते नृपपांडुपुत्राः ॥ ३६ ॥

राजा । सानंदं । भगवन् अनुगृहीतोऽस्मि संशयनिरासेन ।

द्वैपा० । अपि च ।
युधिष्ठिराद्यैरिह पंचभिस्तैरंशे किलायं मघवावतीर्णः ।
शची तवेयं तनया तदस्याः पंचाप्यमी संतु वरा नृवीराः ॥ ३७ ॥

राजा । सोपग्रहं । भगवन् किमनेन भगवता यावदेतद-
स्मत्कुलं कुरुकुलं च ।

या एताः श्रुतयस्त्वयैव भगवन् व्यस्ताः समस्तास्तु ता
या चान्या विविधात्मिका स्मृतिरियं युष्मादृशामुक्तयः ।
किं वातः परमस्ति मूलमपरं धर्मस्य तद्यज्जिरा
पंचैते पतयो मदीयदुहितुः पत्नी तथैषामिह ॥ ३७ ॥

इति द्रौपदीं करेण गृहीत्वा पंचभ्यः समर्पयति । आकाशे दुंदुभिध्वनिः पुष्पवृष्टिश्च । नीराजनप्रभृतिमंगलाचारश्च । युधिष्ठिरादयो द्वैपायनं प्रणमंति ॥

द्वैपा॰ । युधिष्ठिरं प्रति । किं ते भूयः प्रियमुपकरोमि ॥

युधि॰ । भगवन् अतः परमपि प्रियमस्ति ।

यल्लाक्षागृहवह्निना न दहनं मार्गे हिडिंबादिभिर्
यद्विघ्नस्य लवोऽपि न प्रतिहतास्ते ते बकाद्याश्च तत् ।
स्त्रीरत्नं यदवाप्तमेष सकलो युष्मत्प्रसादोऽथवा
पांडूनामुदयस्य मूलमतुलं नाथ त्वदीयाशिषा ॥ ३९(!) ॥

तथापीदमस्तु ।

पर्जन्योऽयं विधत्तामभिमतफलदामुर्वरीं भूमिपाला
भूयासुस्त्यक्तवैराः सततगतरुजः संतु [लो]का विशोकाः ।
शश्वद्विश्वंभरांतः प्रथितनवसुधासारमाधुर्यधुर्या
वर्या वाचः कवीनां सहृद[यहृद]यानंदमुल्लासयंतु ॥ ४० ॥

द्वैपायनः । एवमस्तु । राजानं प्रति । विधीयतां वैवाहिको विधिः ।

राजा । आदेशप्रमाणमिति निष्क्रांताः सर्वे ॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

समाप्तं चेदं पांडवाभ्युदयं नाम छायानाटकं । कृतिरियं महाकवेः श्रीरामदेवस्येति ॥ ॰संवत् १५२७ वर्षे फाचोत्र(!) शुदि १ शक्रे(marg. ॰नौ) लिखितं ॥ [GAIKAWAR.]

4188.

2353 c. Foll. 9 (one of which, fol. 2, is wanting); size $9\frac{3}{4}$ in. by $4\frac{3}{4}$ in.; fair, somewhat cursive, Devanāgarī writing, of 1574 A.D.

Dūtāṅgada, a short dramatic composition (*chāyānāṭaka*)—in which the ape *Aṅgada,* the son of *Bālin,* is despatched by *Rāma* to *Rāvaṇa* to demand the surrender of *Sītā*—by *Subhaṭa.*

It begins: पायात्स वः कुमुदकुंदमृणालगौरः॰ नीव्यो (काञ्च्यो ed.) भवंति शिथिला जघनस्थलीषु ॥ १ ॥॰ See Aufrecht, Cat. Bodl., nos. 276–278.

The little work has been edited in the *Kāvyamālā,* no. 28 (1891). According to the editors, the author (like *Hemacandra*) flourished under *Kumārapāladeva* of Gujarāt (1088–1172 A.D.), in whose honour this work was composed.

The missing leaf contained from (वसं)तोत्सवे (ed. p. 2, l. 7) to वि गले (p. 5, l. 11). The discrepancy in the number of *ślokas* seems chiefly owing to some of the verses (esp. Prākṛit ones) not being numbered in the MS. There are, however, considerable differences of reading.

It ends: रामस्त्वयोध्यामभ्यागच्छन् लंकारणभुवं निदर्शयन् पुष्पकाधिरूढः सपरिवारः स्वयं च सीतां प्रति । अत्रासीत्॰ कंठाटवी ॥ ४६ ॥

इति नवरसगीर्भिर्जानकीं प्रीणयन्वः॰ प्रकटितबहुभद्रः क्षुद्रसंहर्त्तिकीर्त्तिः(! सर्वदा रामभद्रः ed.) ॥ ४७ ॥

स्वनिर्मितं किंचन गद्यबंधं कियत्कियत्प्राक्तनसत्कवीन्द्रैः ।
प्रोक्तं प्रगृह्य प्रविरच्यते स्म रसाढ्यमेतत्सुभटेन नाट्यं ॥ ४८ ॥

इति श्रीकविसुभटेन विरचितं दूतांगदं नाम छायानाटकं समाप्तं ॥ शाके दलवशकेतु १४९६ नभस्ये मासि शुक्लके । उदयाकरेणालेखि नाटकं दशमीगुरौ ॥

[GAIKAWAR.]

4189.

1520 e. Foll. 13; size $10\frac{1}{4}$ in. by $4\frac{1}{4}$ in.; good Devanāgarī writing, of 1584 A.D.; 12–14 lines in a page.

Dūtāṅgada, in a different recension from that of the preceding MS. and the printed edition, but likewise attributed to *Subhaṭa.*

Not only is the dialogue itself considerably extended in this version by the insertion of many additional stanzas, but narrative verses also are thrown in, calculated to make the work a curious hybrid between a dramatic piece (with stage directions) and a narrative poem. This latter character of the composition is rendered still more pronounced by an introduction of 39 (12 + 27) stanzas in mixed metres

(partly, however, placed in the mouths of *Rāma* and *Hanumat*), referring to incidents which lead to the discovery of *Sītā's* hiding-place.

On the first 9 leaves of the MS. numerous marginal and interlinear notes in Gujarātī have been added, which have, however, suffered a good deal from wear along the edges.

It begins :

कौशल्यालसदालवालजनितः सीतालतालिंगितः
सिक्तः पंक्तिरथेन सोदरमहाशाखाभिरभ्युन्नतः ।
रक्षस्तीक्ष्णनिदाघपाटनपटुश्छायाश्रियानंदकृद्
युष्मद्वांछितसत्फलानि फलतु श्रीरामकल्पद्रुमः ॥ १ ॥
उद्धर्तासौ धरित्रीभरमिति भुजगाधीश्वरो वंशवृद्धिः
संवृत्तेत्यंशुमाली दलितपरिभवा भाविनी द्यौरितींद्रः ।
हर्षोन्निद्राननश्रीरजनिजनिदिने यस्य लक्ष्मीवयस्यः
सोऽयं वः सर्वकालं सफलयतु मनःकामनां रामनामा ॥ २ ॥
कूर्मः पादोऽस्य यष्टिर्भुजगपतिरसौ भाजनं भूतधात्री
तैलापूराः (? तैलोत्पूराः) समुद्राः कनकगिरिरयं वृत्ति-
वृत्तिप्ररोहः (? वृत्तवर्ति°) ।
अर्चिश्चंडांशुरोचिर्गगनमलिनमाकज्जलं दह्यमाना
शत्रुश्रेणी पतंगा जयति रघुपते त्वत्प्रतापप्रदीपः ॥ ३ ॥ °१२ ॥
आ द्वीपात्परतोऽप्यमी नृपतयः सर्वे समभ्यागताः
कन्येयं कलधौतकोमलरुचिः कीर्तिश्च लाभो ऽपरः ।
नाकृष्टं न च टंकृतं न नमितं नोत्थापितं स्थानतः
केनापीदमहो महाधनुरिदं वानीरमुर्वीतलं ॥ १ ॥ °
यद्बभंज जनकात्मजाकृते राघवः क्षितिपतेर्महद्धनुः ।
तद्धनुर्गुणरवेण रोषितस्त्वाजगाम जमदग्निजो मुनिः ॥ ८ ॥

राम उ°। भो ब्रह्मन् भवता समं न घटते संग्रामवार्तापि नः
सर्वे हीनबला वयं बलवतां यूयं स्थिता मूर्धनि ।
यस्मादेकगुणं शरासनमिदं सुव्यक्तमुर्वीभुजाम्
अस्माकं भवतो यतो नवगुणं यज्ञोपवीतं बलं ॥ ९ ॥ °

हनुमानुवाच रामं प्रति ।
दृष्टा सा जनकात्मजा रघुपते युष्मत्प्रसादान्मया
लंका नाम पुरी समुद्रजठरे तत्रास्ति वीरप्रभो ।
राहुग्रस्तनिशापतेरविकला लावण्यहीनप्रभा
सीता जीवति हे नु किं वद सखे रामामृतं मानसं ॥ २७ ॥

अथ दूतांगं ॥ श्रीरामाय नमः ॥
रमंते योगिनो यत्र नित्यानंदे चिदात्मनि ।
इति रामपदेनाशौ (°सौ) परब्रह्माभिधीयते ॥ १ ॥
रामो राजमणिः सदा विजयते रामं रमेशं भजे
रामेणाभिहता निशाचरचमू रामाय तस्मै नमः ।
रामान्नास्ति परायणं मम परं रामस्य दासो ऽस्म्यहं
रामे चित्तलयः सदा भवतु मे हे राम मां मा त्यज ॥ २ ॥
पायात्स वः कुमुदकुंदमृणालगौरः° ॥ ३ (ed. *śl.* 1) ॥
शंभोः कोदंडभंगादविदितविभवः° ॥ ४ (ed. 2) ॥
येनोल्लंघ्य तरंगिणीपतिमसुं दुर्वारशाखामृगैर्
हत्वा राक्षसपुंगमेवमपरा प्रावर्तिताम्भसयो ।
सिंधुर्मानं विधित्सया जलनिधेरुल्लंघनं मार्गितः
दूतो वालिसुतः कृतो रिपुजये रामः सदा पातु नः ॥ ५ ॥

सूत्रधारः मुख्यनट° । विश्वविश्वंभरासमुद्धरणादिवराहस्य°
महाकविना सुभटेन निर्मितं दूतांगदं नाम छायानाटकं
भवतां पुरो ऽभिनेतव्यं मया ।
अत्रैव धर्मविधिरत्र पतिव्रतात्वं
सौभ्रातृता च निखिला गुरुभक्तिरत्र ।
वाल्मीकिना कविवरप्रवरेण गीते
रामायणे वदत केऽत्र गुणा न संति ॥ ७ (!) ॥
तारापतिं वानरराजलक्ष्मीं° ॥ ८ (ed. 3) ॥
तारा रुमा हरिपतिं रविजं विधाय
हत्वा पुरंदरसुतं बलिनं शरेण ।
बद्धार्णवं दाशरथिः स देवः
सुवेलशैलोपवनेषु रम्ये (? रेमे) ॥ ९ ॥

रामः। लक्ष्मणं प्रति ।
तीर्णोऽर्णवः कवलितेव कपीश्वरस्य° ॥ १० (ed. 4) ॥

लक्ष्मणः। आर्य श्रीराम कातरमनोऽवलंबिना दैवेन किं ।
उद्योगिनं पुरुषसिंहमुपैति लक्ष्मीः° ॥ ११ (ed. 5) ॥
यावल्ललाटशिखरं° ॥ १२ (ed. 6) ॥
जयति भृगुवंशतिलकः प्रथमकविर्द्विजवरः स वाल्मीकिः ।
मृदुललितपदनिबद्धं कृतमिह रामायणं येन ॥ १३ ॥
जयति रघुवंशतिलकः कौशल्याहृदयनंदनो रामः ।
दशवदननिधनकारी दाशरथिः पुंडरीकाक्षः ॥ १४ ॥
तीर्णोर्णि ॥ ° ॥ (!)
तद्दुर्लंघ्यमलंघयज्जलनिधिं सर्वप्लवंगैः समं
तीरे वारिनिधेर्निवेश्य सकलं सैन्यं ततो राघवः ।
कर्तुं कोणपशोणितैर्जलनिधिं प्राहाप्रमं लक्ष्मणं
दिव्यं गृह्य धनुः शरं च परमं वैरीवधे दीक्षितः ॥ १५ ॥
यावल्ललाट ॥ ° ॥ (!)
संदिश्यतां रघुपते त्वय विग्रहस्य संधेः° ॥ १६ ॥
यो वाली राक्षसं तं त्रिभुवनभयदं दुर्जयं° ॥ १७ ॥

तदादिश्यतामंगदाय दौत्यं ॥

सबहुमानमवलोक्य ऋंगदं श्रीरामः। वत्स ऋंगद।

पिता ते यद्वालो° ॥ १८ (not numbered in MS.; ed. 7) ॥

ऋंगद उवाच। किं प्राकारविहारतोरणवतीं लंकाम्° ॥ १९ (MS. १८; ed. 8) ॥

राम उ°। ऋंगद रावणं प्रति गत्वा इति निवेदय।

ऋज्ञानादथवाधिपत्यरभसाद्° ॥ २० (MS. १९; ed. 9)॥

रामस्य वचनं श्रुत्वा वालिपुत्रो महाबलः।
उवाच वाक्यं मेधावी राघवं हरिसंनिधौ ॥ २१ ॥

ऋंगदः। किमेतत्। संधौ वा विग्रहे वापि° ॥ २२ (ed. 10) ॥

Besides the introduction, the MS. contains 138 verses (as against 56 of the edition); but the total number is still larger, owing to several verses, apparently considered as mere variants of the same, being sometimes counted as one, e.g., after *śl.* 104, beginning जन्म ब्रह्मकुले°, two others are given, beginning in the same way, and the next verse (105) being then (like the verse before the colophon) actually introduced by पाठांतरं। सा हंचर्ये(? हर्म्ये) रामभद्रे सचटु° ॥

Whilst verses 132 and 138 (the last) of this version correspond to vv. 49 and 54 of the edition, the intervening verses are quite different; nor are the last two verses of the edition found here. It ends:

बाल्ये येन हता सुकेतुदुहिता भग्नं धनुः शांभवं
स्वर्गावासगतिः क्षता भृगुपतेर्गुर्वाज्ञया मेदिनी।
त्यक्ता वालिरपि क्षतः कपिपतिं सुग्रीव एवाकरोत्
पौलस्त्यं विनिहत्य येन युगपल्लंकेश्वरोऽहं कृतः ॥ १३७ ॥

त्वां पौलस्त्य निहत्य यस्त्वदनुजं कर्ता स लंकेश्वरं॥१३७ (!)॥

पाठांतरं। अत्रासीत्फणिपाशबंधनविधिः° कृत्ता च कंठावली॥१३८।

इति सुभटेन विरचितं दूतांगदं नाम नाटकं समाप्तं ॥ सं १६४१ वर्षे १५०५ प्रवर्तमाने पुस्तकलिखितं व्यासमहं कालतमु मथुरादासु॥

The remaining space on the last leaf is filled up with miscellaneous verses (beginning ऋ: किं सुंदरि सुंदरं न करोषि), written by two different hands. [H. T. Colebrooke.]

4190.

607 a. Foll. 51 (one of which, fol. 3, is wanting); size 10 in. by $3\frac{3}{4}$ in.; clear Devanāgarī writing, of 1666 A.D.; six lines in a page.

Nandighoshavijaya, or *Kamalāvilāsa*, a dramatic entertainment, in five acts, on incidents connected with the religious festival of the '*rathayātrāmahotsava*,' or procession of *Purushottamadeva's* car; composed by *Śivanārāyaṇa Dāsa*, son of an *ambashṭha* (? *Dūrgādāsa*), in honour of his patron, *Gajapati Narasiṃhadeva*.

It begins:

फुल्लत्पंकजतां स्मितांभसि रमावक्त्रामृतांशौ परि-
स्फीते चारुचकोरतां दिविषदां हृत्पुंडरीकेऽर्कतां।
दैत्यस्तोमवनीषु दारुणदवोद्दामक्रियापाटवं
बिभ्रत्कौस्तुभभूषणस्य नयनं पायादपायाज्जगत् ॥ १ ॥

ऋपि च।

लावण्यांबुतरंगिणी तरुणिमप्रागल्भ्यकेलिस्थली
पुष्पेषोर्निशितानि विजयीन्यस्त्राणि कांतेः सभा।
भाग्यं नंदयशोदयोर्व्रजवधूप्राणा जगन्मंगलं
मूर्तिः पातु जगंति वासवमणिः श्यामाभिरामा हरेः ॥२॥

ऋपि च।

यद्यप्यस्ति समस्तवस्तुषु तथाप्येकांतभक्तेच्छया
लीलोत्पत्तितनौ तनौ तु दधतं सृष्टिक्रियासाधनं।
पार्थायोपदिशंतमौपनिषदं तत्त्वं स्वरूपोदयाद्
दूरोन्मूलितमायमर्जुनसखं ध्यायेम मध्येरथं ॥ ३ ॥

नांद्यंते सूत्रधारः। ऋलमत्यलौकिकचमत्कारसंभारशालिनि परामर्शानधीने वस्तुनि वाचां प्रपंचेन। किं च सांप्रतमहं श्रीमत्सात्वतगणहृत्कमलांतरुज्जृंभमाणलावण्यसंतानवि-द्रावितद्रावितशुनासीरमणिमांसलमरीचिनिचये त्रिलो-कीलोकोपजीव्यकरुणावरुणालये पुंडरीकालयपांडुर-गंडकपालीकंडूयनतांडविताधरपुटपटुसंचारपंडिते भग-वति जगतीपरिवृढे ऋहर्निशनिर्वासिताशेषवासना-विषयिगणानुगम्यमानचेतोवृत्तिसंतानसंविधीयमानता-दृग्वासनानुसंधीयमानसपर्यापर्यायसोदरीकृतनृगनहुषभ-रतभगीरथांबरीषपर्यंकांतनिर्व्यूढपर्यंकबंधविश्रांतकीर्तेः

प्रतिपक्षवक्षःकपाटपाटनाविर्भूताभिनवनरसिंहमूर्तेर्गजपतेर्नरसिंहदेवस्य—[this name has been supplied by a different hand* at the beginning of four lines daubed over with yellow pigment at the end of fol. 2*b*, and beginning of fol. 4*a*; the expunged passage (which did not contain that name) having originally ended with तस्य श्रीमन्महाराजकुमारस्य]—वपुष्मद्भिर्निगमैरिव प्रत्यक्षतां गताभिः स्मृतिभिरिव स्वीकृताकृतिभिर्दंडनीतिभिरिव दर्शनविषयमुपेतैर्दर्शनैरिव मुखैरिव काव्यालंकारनाट्यस्य भाजितसभाजिरैः सभास्तारैरादिष्टोऽस्मि । यत्तस्य जगतीजनमनोनयनमहोत्सवस्य करुणाकटाक्षपातपरिभावितैहिकामुष्मिकभावुकेन शिवनारायणदासाभिधेनावष्टमूनुना तदाज्ञया विनिर्मितं नंदिघोषविजयाख्यनाटकमभिनेतुं । अतः सहधर्मिणीमाहूय संगीतकमनुतिष्ठामि ॥ परिक्रम्य नेपथ्याभिमुखमवलोक्य किंचिदाकर्ण्य पुनरपवार्य । अये प्रिया समाहितेन चेतसा किमप्यद्भुतं गायति । तदत्रैवावस्थाय तूष्णीमाकर्णयामि । तथा करोति ।

नटी गायति ।

आणंदामिअपुंजो रेअइ· णीलाहिकुंजम्मि ।
सुत्तामशिला कपणो जलभ्भइअमेहदो मसिणो ॥ १ ॥
आनंदामृतपुंजो राजते नीलाद्रिकुंजे ।
सुत्रामशिला कृष्णः जलभरितमेघतो मसृणः ॥ १ ॥ ०२ ॥

सूत्र०। आकर्ण्याभिसृत्य । प्रिये किं तावद्गायसि ॥

प्रविश्य नटी। सलज्जाह्लादं। अज्ज न किंपि अणं ०३ ॥ ०४ ॥

सूत्र० । प्रिये एवमेतत्कः संदेहः ।

धाम्नि ब्रह्ममये निरंतरचिदानंदामृताम्भोनिधौ
प्रत्यग्ज्योतिषि योगिनामपि मनो ध्यानैकतानोत्तरं ।
यस्मिन्नस्तमुपेत्य न व्यवसितं धत्ते पदव्याकुलम्
अक्ष्णोर्गोचरमेतदभ्रकुसुमं कुर्वंत्यमी किं जनाः ॥ ५ ॥०

Then, hearing two persons speak behind the scene:

मृ० । एतौ देव्याः कमलायाः किंकरावपरोधकौ मयामर्षामयत्या वैदग्ध्यघोषभाषया स्मारितरथयात्रामहोत्सवेनाभ्यर्णसंभावितेन जनितोद्वेगौ रोषादिहैवागच्छतः। तदिदानीमस्माकमितोऽपसरणमेव श्रेय इति निष्क्रांतौ ॥

प्रस्तावना ॥

Act I. *Abhisheka.*—*Brahman* tells *Jaya* and *Jayā* the traditional story of king *Indradyumna* and his pilgrimage to the *Nilādri* and the *Purushottamakshetra* (cf. nos. 3627, 3711), whither *Purushottama* (*Vishṇu*), according to his annual custom, has now again betaken him-elf, thereby arousing *Kamalā's* (*Lakshmī's*) displeasure. *Citraratha* and *Urvaśī* also appear, sent by *Indra* to inquire after the goddess.

II. *Kamalāviraha.*—*Vimalā* tells *Nārada* and *Virajā* the circumstances regarding the estrangement of the divine couple; the goddess having become jealous of the '*yajñavedi*,' looked upon by her as her '*sapatnī*.'

III. *Punarāvirbhāva.*—The *devī*, in her apartments, attended by *Jayā*, is lamenting her fate. The *rishi*, with *Vimalā* and *Virajā*, having pacified her, she asks to be taken to her lord.

IV. *Rathavijaya.*—*Viśvāvasu* and *Menakā*, having been sent by *Viriñci* to see that everything is ready for the festival, describe the incidents connected with it, as witnessed by them. Then enters king *Narasiṃhadeva* with his spiritual guide (*Rājaguru*) and his ministers to do homage to *Purushottama*.

V. (? *Kamalāvilāsa* or *Nandighoshavijaya*).—*Viśvāvasu* and *Menakā* witness and describe the subsequent ceremonies. *Kamalā* appears and receives homage from the king (acting as the god's *pratinidhi*, or *pratimūrti*); whereupon she becomes satisfied with her consort's doings, saying (fol. 46*a*): तत्राधिष्ठितायां मयि का शक्तिर्निर्वाणवितरणे यज्ञवेद्याः ॥

* It had, however, in the first place been supplied by a second (neat) hand in the lower margin of fol. 2*b* as to be inserted after नरसिंहमूर्तेः, but has been daubed over along with the two bottom lines (doubtless in order to disguise the gap caused by the loss of fol. 3), after which it was written in again by a third hand; a ३ having also been added on fol. 2*b*.

With one or two exceptions, the Prākṛit passages are followed by their Sanskrit versions. Only the minor female characters (but neither *Kamalā* nor *Virajā* and *Vimalā*) speak, however, in Prākṛit.

It ends : तथापि तदस्तु यथा भरतेन गीतं ।

असितमणिमरीचिवीचिसंग-
स्फुरदधिशंपमकंपमिंदुबिंबं ।
विकसितसरसीरुहांकभृंगी-
व्यतिकरमुग्धमपायतः पुनातु ॥
स जयति पुरुषोत्तमः स रामः
कमलमुखी कमला च सा सुभद्रा ।
जयतु नरपतिः प्रजाश्च सर्वा
द्विजवृषभाश्च निरीतयो भवंतु ॥

अपि च ।

भक्त्या विष्णुं हृदि परिचरन् मोदयन् सन्मनांसि
श्रांतिं धुन्वन् सुरविटपिनां बाष्पयन्वैरिकांताः ।
नीतिं धर्मे ऽनिशमुपनयन् वर्धयन् राजलक्ष्मीं
वैरिंचाब्दं भुवि विजयतां केसरी सिंहवीरः ॥

इति नंदिघोषविजयनाम्नि नाटके पंचमोंकः ॥ समाप्तश्चायं ग्रंथः ॥ संवत् १७२३ ॥ फाल्गुणे कृष्णपक्षस्य समायां भौमवासरे । लालाभिधेन लिखितं मुदे भवतु धीमतां ॥

The leaves are marked कम° ; and the reverse of the last leaf contains the (Nāgarī) title *śrī-Kamalāvilāsa-nāṭakam.* [H. T. Colebrooke.

4191.

99. Foll. 35 ; size 10⅝ in. by 4½ in. ; modern Devanāgarī writing (Nepalese paper) ; 8 or 9 lines in a page.

Hāsyārṇava, a comedy in two acts, by *Jagadīśvara.*

It begins : स्वेदस्यंदितसांद्रचंदनचयं°, cf. Wilson, Theatre of the Hindus, ii., p. 408 ; Sylvain Lévi, Le Théatre Indien, p. 253 ; Cat. Bodl., nos. 311, 312.

The MS. is incomplete ; the first act ending on fol. 34*b* : इति हास्यार्णवे सभानिर्णयः प्रथमोंकः ॥

Editions of this farce were published at Calcutta, in 1835 and 1872.

[B. H. Hodgson.]

4192.

607c. Foll. 19 ; size 10 in. by 3½ in. ; careless, modern Devanāgarī writing ; 8–10 (mostly 9) lines in a page.

Hāsyārṇava-prahasana, a complete, but poor copy. [H. T. Colebrooke.]

4193.

3281. Foll. 32 ; European foolscap paper (water-mark 1811), 13 in. by 8 in. ; twenty lines in a page.

Hāsyārṇava, the text written out on one side as for publication, with an English translation on the opposite side.

The latter begins :—"A Bráhman pronounces the benediction : May the copulation of the husband of *Mridani* with *Parvati* be for the happiness of the voluptuous—"

The Sanskrit translation of the Prākṛit passages is not given. [H. H. Wilson.]

4194.

2388. Foll. 134—of which are wanting foll. 4, 6, 7, 50, 51, 56, 57, 65, 66 (but 67 double), 69, 90–92, 99, 115–117, 126, 128, 133–135 ; size 9 in. by 4 in. ; fair, large Devanāgarī writing, of about 1700 A.D. ; seven lines in a page.

Gaṅgadāsa-pratāpavilāsa, a drama, in 9 acts, on certain incidents in the life of king *Gaṅgadāsa Bhūvallabha Pratāpadeva*, of Campakapura (i.e. Campānīr, with its hill-fort, the Pāvadurga or Pāvakadurga) in Gujarāt ; composed by *Gaṅgādhara.*

It begins: श्रीमहामाया काली ॥

श्रीमत्संतोषजननी जननी जगतां परा ।
परापरगिरं दद्याद्यानंदमयी मम ॥ १ ॥

उद्यत्कालीकटाक्षावलिचलनचलल्लोचनापांगरंगः
क्रुध्यद्दैतेयमुक्तागतशरनिकरच्छेदिवाणप्रयोगः ।
मौलच्छृंगारवीरस्फुरितभुजयुगोल्लासिरोमांचितांगः
संधाने सावधानस्त्रिपुरनृपजयी पातु गंगेश्वरो वः ॥ २ ॥

विश्वामित्रातिविघ्नाध्वरहरविहरद्यामिनीचारहारी
सीताशृंगारलीलांकितभुजविलसत्कार्मुकज्याकृतांकः ।
पारावारांतरुत्तारितदृषदतुलस्फीतसन्नीतकीर्तिर्
लंकेशातंककारी स जयतु भुवने रामनामावतारः ॥ ३ ॥

नांद्यंते सूत्रधारः । परितोऽवलोक्य । अहो भूमंडलमाखंडलपुरं संप्रति विजिगीषतीति भाति । यतः ।

इह हि विबुधाधारः पावः सुरालयभूधरं
जयति कनकोन्मादं भूभृद्विविक्तसुवर्णभूः ।
कुलसुखकृता युक्तः पत्या स गोत्रभिदा युतं
स्थिरतरलसद्गंगासंगो विनिर्गतजह्नुजं ॥ ४ ॥

निवसति महाकाली यस्मिन्कुतूहललालसा
निजमनु कलान्यासैरेतन्नृपेण विभाविता ।
सितगिरिमपि त्यक्त्वा प्रातः प्रियाविरहासहो
विलसति महादेवो ऽप्यस्मिन् गणावलिमंडितः ॥ ५ ॥

व्यरचि किमयं धात्राधारः प्रयासवतावता
सकलवसतिर्ब्रह्मांडस्य स्वभावमहान् गिरिः ।
उपरि च तले मध्ये यस्मिन्निवासवतां नृणां
त्रिभुवनजनप्राप्यं सौख्यं सदापि ददाति यः ॥ ६ ॥

कुवलयदलश्यामः कामं पुरा यदजीजनत्
कुवलयदलश्यामः कामं वधूनयनांचलः ।
जनयति गिरेरस्योपांते स्थिते पुरचंपके
तदुचितमहो लज्जां नैति स्वयं जनयन् रतिं ॥ ७ ॥

अपि च। एते चंपककामिनीपरिलसद्धम्मिल्लमल्लीमिलच्-
चांपेयप्रबलस्फुरत्परिमलस्वीकारतत्तुंदिलाः ।
पीत्वा वारि शरत्प्रसन्नसरसां पावाचलारोहण-
प्रत्यारोहणजातखेदहरणा वांतीह मंदानिलाः ॥ ८ ॥

०१४ ॥ . . . the lost leaf 4 contained from the latter part of *śl.* 10 to the beginning of *śl.* 14.

पटाक्षेपेण विदूषकः । अहो सच्चं सच्चं ।

सोत्ताणं वसणं कत्था वि मइणं माणं पहूणं णवा
णो वंगम्मि रसस्स मे ण जणिअं से संवु कंवुप्पहं ।
लंवत्तंनपणहयं मम हिमं मज्झंमि णो दीसये
ता भूमितलजोसिआ ण विबुहत्पीणं महिच्चंतरं (!) ॥

सूत्रधारः । अहो कस्त्वं मध्येमर्म प्रमर्म परिहससि ॥

विदूषकः । परिहासभट्टोऽहं तुहे वुत्तं पञोमि ।

सूत्रधारः । ध्वनिना विपरीता प्रतीतिर्जायते । ० . . (foll. 6 and 7 wanting, containing *śl.* 15–21) . . ०२३ ॥

कुर्वन्नुद्यदवादमुद्यतमहायादं सवार्थं व्वलत्
प्रोतापारपुरं पुरंदर इवानीकं सुरद्वेषिणां ।
यल्लात्पाणितुरुष्कलोकयनितावक्षोजयाद्यप्रतं
निस्त्राणप्रतिवादिनं समकरोत्कौतूहलेनैव यः ॥ २४ ॥

देशान् गूर्जरभूमिपस्य महसा यो लीलयैवाग्रहीद्
यः संग्रामसभातले ऽतिविमतान् भूमीपतीन्व्यग्रहीत् ।
यो ऽयोनंत्र समग्रहीद्रहुतरानर्थिव्रजान् रक्षितुं
यो वैरिक्षितिपव्रजैः सह भुजोत्कंपादलं व्यग्रहीत् ॥ २५ ॥

यन्निस्साणरणाद्रणादपगतः स्वप्राणनिस्तारणं
प्राप्तः स्वांगुलिचर्वणं न चरणं यगद्गतः कारणं ।
कृत्वा दुस्तरदुर्गमादिचरणं संत्यज्य सद्वारणं
जप्त्वा दुष्करणं स गूर्जरसुरत्राणः कथं प्राणिति ॥ २६ ॥

तत्कीर्त्या भुवनत्रये धवलिते शोणादिवर्णोज्झिते
संध्याताडवमस्मरन्पशुपतिर्गौर्या सदा संगतः ।
तस्मात्प्रीतिमतोयमत्र नृपतौ श्रीगंगदासाभिधे
मामादिशदमुष्य नाट्यविषये तेनाहमत्रागमं ॥ २७ ॥

तदहमनेकानवद्यमंत्रविद्योपासनासमासादितसर्वसपर्यैरार्चार्यवर्यैः० विराजमाने श्रीमन्महाकालीप्रासादपुरोवर्तिनि सभातले ऽस्मिन् सुखासीनं शरत्समयसमुचितदेवीपूजनाय समागतं सकलराजवर्गं गंगाधरकविरचितगंगदासप्रतापविलासनामनाटकाभिनयेन परितोषयामि ।

गंगाधरकविकविता चरितं श्रीगंगदासभूपस्य ।
वयमपि नाट्ये कुशलाः किं संतोषकरं नात्र ॥ १ ॥

विदूषकः । को सो कई जस्स कव्वेण संतोसो भोदि ।

सूत्रधारः । तस्य गुणवर्णनपद्यं नाकर्णितं । तस्य विरुदपद्यं त्वया नाकर्णितं ।

विदूषकः । तइ मह कहं किं न सावरसि ।

सूत्रधारः । शृणु ।

तरङ्गातुंगाकुलतरतरंगातुलवचो-
मणी रंगासंगादमृतरसशृंगारिततनुः ।
मधूत्संगी भृंगालसलसदनंगारितरुणी-
दृगासंगाभं गायति रचयति गंगाधरकविः ॥०

नेपथ्ये । अलंक्रियतामलंक्रियतां पुरं ।

कुर्वंतु प्रतिवीथि मार्जनविधिं पद्मानि मुक्ताफलैर्
माणिक्यैरभितो लिखंतु सुधया लिंपंतु सौधानि च ।
बध्नंतु प्रतिमंदिरं प्रतिपुरद्वारं पताकावलीर्
वादित्राणि च वादयंतु नगरे नृत्यंतु वारांगनाः ॥ १ ॥

चूलिका ।

विदूषकः । ससंभ्रमं विलोक्य । भाव महूसवसंभमाकलिदो को एसो आअच्छदि ।

सूत्रधारः । मारिष अयं किल राजसचिवो देवीमहोत्सवसंनाहाय पुरपालकानाज्ञापयति । तद्वयमप्यभिनयोचितनेपथ्यग्रहणाय व्रजामः ।° इति निष्क्रांतौ । प्रस्तावना ॥

ततः प्रविशति राजसचिवो हरिदासः । यथा ।

स्फायत्प्रोज्ज्वलकंचुका° ॥ २ ॥

सचिवः । उच्छ्वस्य सानंदं ।

धैर्यैकपद्यां चलतामभिमानवतां नृणां ।
करावलंबनं दत्ते दैवं साहसिनां स्वयं ॥ ३ ॥

कथमहह पंचत्रिंशत्कुलराजकन्यकाव चाहुआणकुलप्रदीपस्य हठहंमीरस्य मम स्वामिनो भोगींद्रस्य मस्तकरत्नमिव कन्यारत्नमभिलपतो महंमदमहासुरत्राणस्यापमानना स्वभुजबलेनैव मत्स्वामिना समकारि । तत्र संगरैकांगवीरस्य स्वप्रभोर्भुजसामर्थ्यमजानता मया सचिवबुद्धित्वात्सचिंतेनास्यापि यावज्जावन्मंडपसुरत्राणेन गूर्जरसुरत्राणपूर्वद्वेषिणा ऽस्मत्सहायत्वमंगीकृत्य भामापत्रं प्रेषितं । तद्रात्रौ देवीव्रतनियमवत्याः प्रतापदेव्या मंदिरे देवीपूजनसामग्रीं विलोकयतो महाराजस्याग्रे मया वाचितं । तदभिनंदितं देव्या स्वीकृतं च महाराजेन ।

तन्मन्ये श्रीमहाकालीसेवया सुस्थिरीकृतं ।
गंगदासमहीजाने(? °पेन) राज्यमाचंद्रतारकं ॥ १ ॥

तदधुना देवतायात्राभिमुखस्य महाराजस्याज्ञया देवतायजनसामग्रीसहितमित एवायांतं पुरोहितं देवतालयं पुरः प्रस्थापयामीति निष्क्रांतः ॥ विष्कंभकः ॥

ततः प्रविशति पुरोधाः पुरो धावंतः कंबलकमंडलुपूजोपकरणकरा बटवश्च । यथा ।

प्रातःस्नानपवित्रगात्रविलसत्प्रक्षालितप्रोल्लसद्-
धौतस्फारितयज्ञसूत्ररचनो दर्भप्रगल्भांगुलिः ।
गोपीचंदनचर्चितालिकजितादित्यप्रभामंडलः
कर्णांदोलितकुंडलः समयते राज्ञः पुरोधा इह ॥ १ ॥

पुरोहितः । पुरो ऽवलोक्य । ओं

नमो देव्यै महादेव्यै शिवायै सततं नमः ।
नमः प्रकृत्यै भद्रायै नियताप्रणा(?°तम्प्रणताः) स्म तां ॥१॥

इति नमस्करोति । पुरोहितः । विलोक्य ।

एषा सा जगदंबिका विजयते काली कपालिप्रिया
देवीभिर्नवकोटिभिः परिवृता युक्ताभितो भैरवैः ।
एतां मंत्रमतांगभूतहवनैराराधयामो ऽधुना
येनासौ यवनाधिपं युधि जयेच्छ्रीगंगदासो नृपः ॥ १ ॥°

Act II. (beg. fol. 16*b*). The king enters, with the *vidūshaka*, to attend the *homa* and the festive performances. For the latter the chief actor introduces himself :—

नाट्यकारः । नाट्यरसिको नाम नाट्यकारो ऽहं ॥

राजा । कुतो देशादागम्यते ॥

नाट्यकारः । कर्णाटात् ॥

राजा । तत्र किमपूर्वमत्रागमने च किं कारणं ॥

नाट्यकारः । आकर्ण्यतां । पूर्वपश्चिमदक्षिणसमुद्राधीश्वरे हयपतिगजपतिनरपतिरायसुवर्णपुत्तलीकितवामचरणविरुद-तोडराईबरे महाराजाधिराजराजपरमेश्वरे राजकठारीत्रिनेत्रे(!) राजगजबेटकारे रिपुराजगजगंडभेरुंडावतारे विजयनगरीपुरंदरे श्रीमत्प्रतापदेवराजे महेंद्रसभालंकारे सति तत्कुमारेण श्रीमल्लिकार्जुनराजेन साम्राज्यसिंहासनमधिष्ठितं । तदाकर्ण्य दक्षिणसुरत्राणेन गजपतिना च पूर्वपराभूताभ्यामुभाभ्याममितहयगजपदातिभ्यां संभूयाभिषेणनमकारि । विजयनगरमावृत्य स्थितं तावदसहमानो गजबलं मृगेंद्रशाव इव गिरिकंदरात् विजयनगरतः श्रीमल्लिकार्जुनराजो बहिर्निर्गत्य निशिततरकरवालधाराजलप्रवाहवाहिनीपूरे हयपतिगजपतिसैन्यमशेषममज्जयत् । गजपतिः स्वदेहमात्रावशेषः पलाय्य निरगाद् यवनपतिश्च । तदनंतरं श्रीमल्लिकार्जुनराजेन रणद्यूतविजितान्हयगजान् सकलमहीमंडलकलावत्करकमलसात्कृतवता तस्यामेव वेलायां निजजनकेन श्रीप्रतापदेवराजेन दिव्यरत्नरचितकटककुंडलहारकनकदंडचामरयुगलमौक्तिकच्छत्ररिपुराजगजगंडभेरुंडनिजविरुदपदकहयगजनरपतिराजकविपुत्तलीकिते(°तं) बिरुदतोडरं दत्त्वा निजकीर्तिजगंगाया भगीरथीकृत्य सन्मानितरुचिरांगधरो(संमा°) ऽनवद्यविद्याबलेन दिग्विजयाय यातः संप्रति क्वास्त इति पृष्टं । तदा तदानीमेवोत्तरदिगंतरालात्समागतेन केनचिद्वैतालिकेन महाराजस्य कीर्तिमाहिमाचलं कृत्वा द्वारकायां विधायाह्मदाबादनगरे गूर्जरसुरत्राणस्य महाद्वारे वामचरणे बिरुदतोडरं निधाय सभाकोविदान्मूकीकृत्य षण्मासानुषित्वा ततो निर्गम्य

पावाचलाधीश्वरं चंपकपुरपुरंदरं श्रीगंगदासभूवल्लभं द्रष्टुं समागतः। तत्र श्रीगंगदासभूवल्लभेन लोकोत्तरविद्योर्जितां कवितां विलोक्य संतुष्टेन बहुमानदानैः परितोष्य मच्चरित्राभिनयनाटकं भवता विधेयमित्युक्तः करोमीति स्वीकृत्य लोकोत्तरं नाटकमकार्षीत्। तदद्भुतमाकर्ण्य गंगदासभूवल्लभो बहुकनकरत्नैरापादतलमस्तकं तमापूरयत्। अस्य नाटकस्याभिनयं कर्तुं कश्चिन्नाट्यकारः समागच्छेदिति राजा चिंतां करोतीत्युक्ते श्रीमल्लिकार्जुनराजेन साधु कथितमस्मच्चिंता दूरीकृतेति बहुदानपुरःसरं स वैतालिकः सन्मानितः(संमा°)। तदानीं तदास्थानस्थितेन रिपुनाट्यकारवारणमदनिवारणपंचाननेन मया तदाकर्ण्य तन्नाटकमहं नाट्यरसिकोऽभिनेष्यामीत्यत्र सोत्कंठमागतोऽस्मि। तावन्मम भाग्यगुणेन महाराजो ऽपि महाकालीमहामहोत्सवे कलाकुतूहलानि विलोकयन्नेव मन्नयनगोचरः समजनि। तदहं महाराजस्य युवराजत्वमारभ्य रूपकाभिनयाय नेपथ्याभिनयनाय गच्छामि। पश्यतु महाराजः। इति निष्क्रांतः॥

नेपथ्ये कलकलः।

नयति नयति मुग्धां राजपुत्रीं कुमारः
सितहय इव भद्रां सानुरागां सुभद्रां।
व्रजत व्रजत पश्चाद्वेगतः शस्त्रहस्ताः
कथमहह पुरस्तात्साहसी वीर एषः ॥ ४ ॥

सर्वे किमिदमिति सहसोत्तिष्ठंति।

राजा। तुरगस्तुरगस्तरवारिस्तरवारिः॥

अत्रांतरे प्रविशति तुरगाधिरूढो राजकुमारीसहितो युवराजः।

राजा। क एष नूतनवयाः कस्येयं कुलकन्यका।
मामेवायाति शरणं दातव्यमभयं मया ॥ ५ ॥

विदूषकः। वयस्स एसा खु कुलकणा तवेव रूवानुरूवा। ता एदं अपहरिअ अंतेउरे कीस न करेसि।

राजा। धिग्मूढ कथमेवं पापधियं ददासि। परस्त्रीपरधनविमुखानस्मान्न जानासि किं।

युवराजः। अये राजकुमारि श्रांतासि तदत्र तुरगादवतीर्य महाकालीसरस्तीरे कदंबतरुतले क्षणमुपविश यावदहं पश्चादागतान् त्वज्जनकभट्टान् निशितशरशतैर्निर्वर्तयिष्ये।

राजकुमारी। पिय ते तदेव णिव्वुत्ता:।

युवराजः। विलोक्य। सत्यं। निर्वृत्ता एव। तत्सुखेनोपविशाव। इत्युपवेशक्रियां नाटयति।

राजकुमारी। अज्जह तिसिद म्हि। तापयमिणीपत्तपत्तेण मे जलमुपणेहि॥

युवराजस्तथा करोति॥

राजकुमारी। पिय तुमं पढमं पिव। अणंतरं मं पायस॥

उभौ तथा कुरुतः॥

युवराजः। एकासन उपविश्य। कथमयं मलयानिलः श्रममपनयति। यथा।

आंदोलयन्कुवलयानि विलीनभृंग-
संगीतरंगकलहंसकुलादृतानि।
स्वीकृत्य नः श्रमजलं शिशिरोदबिंदु-
मालां ददाति मलयोपनतः समीरः ॥ ६ ॥

राजा। विलोक्य। यथैतौ बालिशौ न जानीतस्तथास्मिन्लवहलवकुलांतरे स्थित्वानयोः परस्परानुरागगोष्ठीमाकर्णयावः।

विदूषकः। ममावि कोदुअं वट्टइ॥ तथा कुरुतः॥

The king soon perceives that it is an incident in his own life that is represented: अहो कर्णाटनाट्यकारेण° ममैव युवराजदशाचरितमभिनीतमिदं। युवराजत्व एवास्माभिः क्रीडितं। कथं नाट्यकारश्चातुर्येणुनोद्धृतमिव सर्वं दर्शयति।°

Act III. (beg. fol. 36*b*). The queen *Pratāpadevī* is put out of humour by what has occurred, and fancying herself rejected, goes, with her attendants *Jayalatā* and *Vikramadevī*, to do homage to *Mahākālī* for her intercession. Meanwhile the king himself is longing for his consort, and is at length reconciled to her (the scene of reconciliation being, however, lost on foll. 50 and 51).

Act IV. (beg. fol. 53*a*). The general *Raṇacanga* brings some enemies' heads (*Dalapati-Yavana-śirāṃsi*), and is taken to the audience chamber [कंचुकी। महाराय रणचंगो दलवइजवणसिराणि(!) आणिअ दुग्गदुआरे सचिवेण सह वुत्तिं कुणं वट्टइ।° ततः प्रविशति समानीतयवनमस्तको रणचंगः।], where the king sits in state, attended by the *kumāra Narasiṃha* with his younger brothers. The general's account of his victory seems lost on

foll. 56–57. Messengers then appear with reports from all directions, followed by two courtiers bringing a letter. From the West the report is as follows :—

राजा । पश्चिमे देशे किमपूर्वं ।

दूतः । देव त्वच्छरणार्थिभिर्नृपशतैस्त्वत्पाणिदत्ताभयैस्
त्वद्राज्ये सुखवासितात्मदयितापुत्रप्रपौत्रादिकैः ।
ग्रस्ते गूर्जरमंडले प्रतिपदं ग्रासार्थनालोलुपैर्
ऋंतर्दोहयुतो महम्मदसुरत्राणो ऽधरं खादति ॥ १ ॥

राजा । इतःपरमधराधरं खादतु ॥

सचिवः । इतःपरमिदमिव ॥

राजा । दूतान्संभाव्य स्वमंदिराणि प्रस्थापनीयाः ॥
सचिवस्तथा करोति । दूता नमस्कृत्य प्रयांति ॥

नेपथ्ये । कश्कः ॥

प्रविश्य कंचुकी । महाराज । वीरमभूवस्स नानभूवस्स पत्नहरौ समागदौ ॥

राजा । आकारय ॥
कंचुकी तथा करोति ॥ पत्रहरौ नमस्कृत्य पत्रं दत्तः ॥
सचिवः पत्राय करं प्रसारयति ॥

राजा । संप्रोक्ष्य पत्रं ग्राह्यं । यतः ।
म्लेच्छाय कन्यां ददतो[:] स्वस्य जीवनहेतवे ।
नानवीरमयोः कस्य संपर्को नोपजायते ॥ १ ॥

सचिवः । तथा कृत्वा पत्रं वाचयति । स्वस्ति श्रीगंगदासभूपं प्रति नानभूपवीरमभूपयोः प्रणामपूर्विका विज्ञप्तिः । वयमिह कुशलिनः । भवता स्वकुशलपत्रं प्रेषणीयं ॥ तात्पर्यं च । सुरत्राणाज्ञयास्माभिरलेखि । ये सुरत्राणद्वेषिणः सुरत्राणराज्यमुद्वसीकृत्य(°द्वासी°) भवच्छरणागता ग्रासिनो[1] राजानो भवन्मंडले वर्तंते तेषां निवासो न देयः। भवता नीतिविरुद्धं क्रियते । महता सह वैरं नारंभणीयं। किं च । आत्मानं सततं रक्षेद् दारैरपि धनैरपि । इति नीतिशास्त्रार्थं चेतसि संधाय स्वकन्यामपि दत्त्वा[2] स्वस्त्रियोऽपि सुरत्राणस्याग्रे नर्तयित्वा सुरत्राणस्य पादपरित्राणमपि करे धृत्वा यानि कानि चिह्नैन्याक्षराणि प्रतिक्षणमुक्त्वा सकलमपि मानमहंकारं त्यक्त्वास्माभिर्यथा कथंचित्समयप्रतीक्षा क्रियते । स चतुरो यः समयं जानाति । अयं समयः क्षत्रियाणां न भवति । अयं कलिकालो यवनानामेव । विचारय । अस्माकमैलदुर्गमनेनाग्राहि । अन्येषां कियतां लंकासमानि दुर्गाण्यनेनाग्राहिषत । किं च सकलमहीमंडलोल्लसत्कीर्तेः करविजितकर्णकामधेनुकल्पद्रुमस्य सिद्धांगनापिताभितवितरणजनितयशःकलाधरस्योचितदान - द्विगुणभोजस्य श्रीमुग्गुलराजस्यापि राज्यमेतज्जनकेन गृहीतं । किं च भवत्पूर्वजस्य चाहुआणकुलावतंसस्य असमसमरसाहसैकमल्लस्य शरणागतवज्रपंजरस्य हंमीरवीरस्यापि रणथोंबराभिधं(!)दुर्गमपि दुर्गं ढिल्लीसुरत्राणेन गृहीतं ॥ दक्षिणसुरत्राणेनापि जेमराजमानकरादिभूपानां

. . . wanting foll. 65 (? and 66), containing the end of 4th and the beginning of 5th act.

Act v. takes us to the court of Sultan Muhammad (1443–1451 A.D.), of Ahmadābād, son of Ahmad Shāh.

Fol. 67^{1} opens with an incomplete verse, after which :—

नानभूपवीरमौ । पत्रं वाचयतः । शक्तिर्या महतीति महंमदसुरत्राणस्येति ॥

सूरत्राणः । कथमहंकारः ॥

नानभूपवीरमौ । पातसाह (Padishah) किं कथनीयं ।
म्लेच्छाय कन्यां ददतोः स्वस्य जीवनहेतवे।
नानवीरमयोः कस्य संपर्को नोपजायते ॥

इति पठित्वा । कथम् अपमानिता वयमनेन ।
गतेन सर्वराज्येन न दुनोति तथा मनः ।
यथानेनापमानेन कृतेनाहंकृतात्मना ॥ १ ॥
धिगस्माकं कुलं यत्र वयं जनुरुपागताः ।
दर्शयामो मुखं लोके ये ऽपमानमखोसखं(!) ॥ २ ॥

सुरत्राणः । कूर्चमवलंब्य । अयमपमानो ममैव न भवतां । तदहमहंमदसंभवो महंमदो न भवामि यदस्य मदमनसो गंगदासस्य दुर्गपावकं यावकमिव प्रतापपावके न द्रावयामि ।

यावद्दुर्मददंतिदंतकुलिशैः पावाचलं छेद्मि नो
यावत्तद्भुजदंडमंडितधनुःखंडं शरैर्भेद्मि नो ।
यावत्तत्तनुजाकरं निजकरेणासादितं वेद्मि नो
तावन्नाहमहंमदादुदभवं तावन्न वा मह्मदः ॥

[1] That is, vassals, or holders of grants of land; cf. Forbes, Rās Mālā, i., p. 242.

[2] As a matter of fact, the Rājā of Edar, for one, had given his daughter in marriage to the Sultan, and thereby bought his peace.

परिक्रम्यावलोक्य ।

रे सिंदूर भयंकराननकरान्कुर्वंत्वरं कुंजरान्
रे पल्याण विभावितान्परिसमारोहंतु वाजिव्रजान् ।
रे संग्राम परिस्फुरद्युतिभरान् गृह्णंतु शस्त्रोत्करान्
सोऽहं पावकपातनाय चलितो नालीकयंत्रोपलैः ॥ २ ॥

किं च । पदातिनिकराः पुरस्तदनु वाजिनां राज्यम्
ततो गजघटालयस्तदनु भूभृतो गच्छत ।
ततो ऽहमपि विस्फुरद्रयहयाधिरूढः स्वयं
व्रजामि रणहेतवे यवनसादिभिः संवृतः ॥ ३ ॥°

The army then starts on its march (the unsuccessful campaign of 1449 A.D.) to *Gaṅgadāsa's* capital, where at first—according to the descriptions given by tho Sultan's companions (*Nānabhūpa, Vīrama, Bhīmabhūpa,* and *Khāna Munīra*)—it carries everything before it, the assailed king, with his family and troops, being thrown back into the hill-fort and closely invested.

Act VI. (beg. fol. 80*a*). Whilst, however, the Sultan's troops take a rest, tho king, having conferred with his general *Raṇadhīra*, suddenly makes a sortie, and routs the enemy. The Rājā himself encounters *Nānabhūpa*, who turns to flight; whereupon *Vīrama* comes to meet the king, but after some exchange of taunting words, the end of the act is lost in foll. 90–92.

Act VII. (incomplete at beginning). *Vīrama* produces a plan of the hill-fort (which he has obtained from his *Purohita* who had once stayed there, receiving rich presents from *Gaṅgadāsa's* mother, *Bhāmāmbā*), and enters into a minute description thereof in 30 *ślokas*. The Sultan, spurred on by the glowing account of the place, makes another effort to retrieve his defeat, but falls from his *paṭṭahastin*, which then is killed by a stone from the ramparts, whilst he himself only succeeds in saving himself by mounting a horse and taking to flight amidst the jubilant rejoicings of the besieged.

Act VIII. (beg. fol. 101*b*). *Raṇadhīra* points out to tho king the spot where the Sultan has halted with *Vīrama*. The latter bids his master take heart :

वीरमः । पातसाह चिंता न कर्तव्या । शनैः कंथा शनैः पंथा शनैः पर्वतमस्तके (! cf. Böhtlingk, Ind. Spr., 6390) इति नीतिर्विचारणीया । प्रथमतो ऽस्य देशा विध्वंसनीयाः । ततः परिक्षीणतया स्वयमेव परिपक्वं गलितं प्रांशुवृक्षफलमिव (दुर्गं marg.) करं समेष्यति ॥

सुरत्राणः । तत्प्रथममेव पल्लीदेशराजधानीं करंडीं मुलियाडटेंबुरादिदेशग्रामान् विध्वंसयितुं मुलाखदिरनिदामदीप्रमुखाश्चत्वारिंशत्सहस्राश्च वाराः प्रस्थापिताः ।

वीरमः । तत्साधु कृतं नीतिरहस्यविदा पातसाहेन । इति प्रणामं करोति ॥

नेपथ्ये कलकलः । दुर्गस्योपरि जयपताकाः । जितं जितं खजकालेन (?) भोजेन च मध्यपल्लिवनं । चत्वारिंशत्सहस्राणि यवना विनिपातिताः ।

टेंबुरे निहताः केचित्केचिन्मग्ना जलांतरे ।
हताश्ववारास्तुरगा नीताः पल्लीनिवासिभिः ॥ ३९ ॥°

Whilst tho Sultan is lamenting the slaughter of his troops, *Vīrama* points out to him how a body dispatched by him has gained possession of part of the rampart of the fort (करंडर-शिखरपश्चान्मार्गेण . . . मद्भटाः पावकदुर्गमारूढा एव). But presently *Gaṅgadāsa* himself, becoming aware of the fact (अः शत्रवो विपयक्षीदुर्गपरिसरशिखरमारूढा एव. वीरमेणादृष्टपूर्वेण मार्गेण पावकपरिसरशिखरमारोहिताः स्वभटाः), throws himself against the assailants and forces them back. The Sultan then threatening the king that he will yet bring him to his knees, the latter jeers at him:—

राजा । विहस्य । निस्साणध्वनिः शत्रुवनितावक्षोजशैलयोस्तथा
प्रतिध्वनति यथा भवन्मुखे भवादृशां विकत्थनता युक्तैव ।
यस्य वर्णयितान्योऽस्ति स आत्मानं न वर्णयेत् ।
वर्णनीयगुणाभावात्स नो यस्य स वर्णयेत् ॥ ४१ ॥

भवत्पौरुषं भवता किं वर्णनीयं । तत्प्रत्यक्षत एव वीक्ष्यते ।

सुरत्राणः । दुर्गबलेन वल्गसि ।

राजा । गजाश्वकटकबाहुल्याद्वल्गसि । यदि निजभुजयोस्तेजो वहसि तदेकाकिनौ युध्याव । उभयसैन्ये विलोकयती ।

सुरत्राण: । काकतालिकान्यायेन जयं प्राप्तो ऽसि । तेन गर्वं वहसि । त्वत्पूर्वजस्य हम्मीरस्य हठिन: का दशा जाता । सा त्वया नाकर्णिता प्रायेण ।

ममापकारिण: सर्वान्ग्रासिनो रक्षतस्तव ।
त्वत्पूर्वजस्य भविता हम्मीरस्य दशा हठात् ॥ ४२ ॥

राजा । शरणागतरक्षार्थं यत्स्यात्तज्जीविताधिकं ।
तदेव जीवितं मन्ये येन संजीव्यते ऽखिलं ॥ ४३ ॥

सुरत्राण: ।
मुंचाभिमानं सकलं यथान्ये पृथिवीभुज: ।
दत्त्वा निजसुतां मह्यं राज्यं कुरु निरामयं ॥ ४४ ॥

राजा । इतरनृपतिकन्यावन्ममाप्यात्मजां यद्
यवननृप विलासिन् याचसे तद्ददामि ।
भवति तव किमाभि: प्राकृताभि: प्रमोद:
समिति मम कृपाणो देव कन्यां ददाति ॥ ४५ ॥

नेपथ्ये कलकल: ।
पावस्य दक्षिणं भागमारूढा नानभूपते: ।
पत्तय: पातिता: पृथ्व्यां तत्रस्थै: पावरक्षकै: ॥ ४६ ॥

The Sultan then resolves to make one more effort to take the fort; and at the moment when his troops approach, there also arrive there some of the king's *grāsinaḥ*—those mentioned, in Prākṛit, being *Khemaṇo, Cāhuāṇarāula Udayasiṃho, Gaṅgaḍokio, Khemaṇaputto Avaghaḍo, Udayasiṃhaputto Ajjuṇadeo*—to seek shelter in the fort; and they ask to be allowed to join in the fight [तवोपकारबद्धानामस्माकमधमार्णता । त्वत्कार्ये व्ययितै: प्राणैरस्माभि: सापनीयते ॥] The king, however, thinks it his duty to fight for them; and when his general reports that the Sultan, with *Mīra Saudāgara* (*suratrāṇaprāṇasamaḥ*) in front of him, and *Nānabhūpa* and *Vīrama* by his side, are advancing, he boldly issues forth from the gate. This leads the Sultan to assume that the king's resources must be at an end: यदयं दुर्गाधिपो दुर्गान्निर्गत्य युध्यति तदस्य धनधान्यादिदुर्गनिर्वाहसामग्री हम्मीरस्येव व्ययितेति लक्ष्यते । श्रूयते च महान्प्रत्यहं व्ययो ऽस्य ।

चत्वारिंशत्सहस्राणि प्रत्यहं भुंजते गृहे ।
मनुष्या गंगदासस्य पंक्तौ दशशतानि च ॥ ५२ ॥

After a few more syllables [शरणागतग्रा(सिन:)] there is a break, foll. 114–118 being wanting, and a leaf marked 114, written in a large sprawling hand, not carrying on the text. But apparently *Vīrama* must have remarked that *Gaṅgadāsa's* stock of supplies is by no means nearing its end, seeing that the conversation proceeds (on the supplied leaf):

सुरत्राण: । तत्कथं त्वत्कर्णपथमागतं ।

वीरम: । रात्रौ तत आगतेन ब्राह्मणेन कथितं ।

सुरत्राण: । तत्कथं ।

वीरम: । मंत्रिभि: प्रत्यहमेतावद्भ्यो धान्यं न दातव्यमित्युक्ते राज्ञा गंगदासेन निंबकुठारिशिवराजकुठारिणावाहूय पृष्टं कुठारे कियद्धान्यं विद्यत इति । तदा निंबानुजेन शिवराजकुठारिणेदमुक्तं । स्वामिन् संख्या तु न ज्ञायते ॥ परं तु यथा यथा धान्यराशय: प्रत्यहं लोकेभ्यो दीयंते तथा तथाधिकाधिकं पूर्यंते ।

महाराजस्य धर्मेण नित्यं यद्यद् व्ययीकृतं ।
वर्धते तत्तदधिकं धनधान्यादिकं वसु ॥

इति तद्वचनसुधयानंदितो राजा । अतो धनधान्यादिषु न विचार: ।

On fol. 119, the Sultan is informed by a messenger that a large hostile army (probably that of the Sultan of Mālava) is advancing on Ahmadabād, whereupon he resolves to beat a hasty retreat at nightfall. This being done, *Gaṅgadāsa*, considering it unworthy of a *Kshatriya* to strike at a retreating foe, re-enters his dwelling.

Act IX., written by a different hand, begins (fol. 121*a*) with an allegorical scene, in which the *Vaitālika*, after singing his morning song, is joined by his sister (*Gaṅgadāsa-*) *Kīrti*—represented as one of the wives of the king (still reposing in the arms of *Jayakamalā*)—and introduces to her an unknown twin-sister of hers (*Mahammadasāha-*) *Apakīrti;* whereupon the two ladies enter into friendly conversation

(the former speaking in Sanskrit, the latter in Prākṛit), and agree to go and visit other lands; the end of this scene being, however, lost on foll. 128–29.

In the last scene (incomplete at the beginning) the king and queen (attended by the *Vidūshaka* and *Jayalatā*) betake themselves to the sanctuary of the goddess to offer their homage. The end is, however, wanting again on foll. 133–35, the last leaf containing the incomplete colophon: [इति श्रीगंगाधरकविरचिते गंगदास]प्रतापविलासनामनाटके श्रीमहाकालीप्रसादो नाम नवमोंकः ॥०॥ to which another hand has added the statement: वैद्यवरश्रीभाभाजीमहन्नमानां पुस्तकमिदं ॥

Though somewhat clumsily constructed, and rather rambling in its dialogues, the subject-matter and the treatment of it are of sufficient interest to make one regret that the MS. is so defective and so little correct, especially in the Prākṛit portions. Here and there passages are marked as to be omitted in such a way as might almost lead one to suspect that it was the author's own copy.

Cf. Sylvain Lévi, Le Théatre Indien, App., p. 46.

[GAIKAWAR.]

4195.

1831. Foll. 40. Size 11¾ in. by 5¼ in.; fair, modern Devanāgarī writing; eleven lines in a page.

Mukundānanda, a dramatic composition, in one act, of the *bhāṇa* kind, by *Kāśīpati Kavirāj*.

It consists of fictitious, chiefly amorous, conversations between the actor (*Bhujaṅgaśekhara*) in the character of *Kṛishṇa* in *Vṛindāvana*, and imaginary interlocutors—as *Vasantaka* (*vayasya*), *Mudgala Bhaṭṭa* (a *paurāṇika*), *Mayūraka* (*vayasya*), and a number of damsels (*Marālikā*, *Līlāvatī*, *Lavaṅgikā*, *Mallikā*, *Candrikā*, etc.)

It begins:

वंदे वंदारुमंदारमिंदुभूषणनंदनं ।
अमंदानंदसंदोहबंधुरं सिंधुराननं ॥ १ ॥

कंठालिंगनमंगलं घनकुचाभोगोपभोगोत्सवं
श्रोणीसंगमसौभगं च सततं संप्रेप्समाना पुनः ।
प्राप्तं को ऽप्यमितोऽर्थ्ययेव यमुनाकूले बलाद्यः स्वयं
गोपानामहरद्दुकूलनिचयं कृष्णः स पुष्णातु नः ॥ २ ॥

The work has been printed at Madras (1882), and in the *Kāvyamālā*, no. 16.

It ends:

कृतिं लसदलंकृतिं रसविदो बुधा ये मम
प्रसन्नहृदया दयाजलधयो बहूकुर्वते ।
तदीयपदपद्मयोरयमयं प्रणामांजलिः
सरोजमुकुलाकृतिः शिरसि संततं न्यस्यते ॥ २५८ ॥

इति श्रीकाशीपतिकविराजविरचितो मुकुंदानंदनामायं मिश्रभाणः संपूर्णः ॥

[DR. JOHN TAYLOR.]

4196.

274. Foll. 42; size 11 in. by 4½ in.; Devanāgarī character; foll. 1–26 written in a large clear hand, about 1650 A.D.; eight lines in a page; foll. 27–42 in a smaller, slanting hand, in 1706 A.D.; twelve lines in a page.

Śriṅgāravāṭikā (or *Śṛiṅgāravāpikā*, as it is frequently called in the MS.), a play (*nāṭikā*), in four acts, by *Viśvanāthabhaṭṭa Kavi* (pupil of *Dhuṇḍhirāja*), son of *Mahādevabhaṭṭa Sūri*, grandson of *Vishṇubhaṭṭa Korida*, and great-grandson of *Haribhaṭṭa Paṇḍita*, of the *Cittapāvana* family.

The subject of the play is the love of the young king of Avantī, *Candraketu*, and *Kāntimatī*, daughter of king *Ratnapāla*, of Campāvatī.

It begins:

यच्छिष्यै रचिता जयंति जगति ग्रंथा हि ते यान् क्षणं
दृष्ट्वा मस्तकघूर्णनं वितनुते वागीश्वरो ऽपि स्वयं ।
तस्मै वैदिकतांत्रिकाध्वरविदे श्रीढुंढिराजाय[1] मे
विश्वस्मिन् स्थिरकीर्तये ऽस्तु[2] गुरवे सद्बुद्धिदात्रे नमः ॥१॥
चंचद्वेणिजटं नतोन्नतलसद्भूस्वर्णहीरप्रभं
हैमाहेयविभूषणं करिवरत्वग्दिव्यवासोऽंचितं ।
किं ब्रह्मेति विवादमत्र विदुषां हर्तुं यदेकीभवत्
तल्लोकत्रयमंगलं विजयते द्वंद्वं किमप्यद्भुतं ॥ २ ॥
सेवा यस्य निजे गृहे हृदि तु सा सा चोपविश्य स्मृतिः
कालं सापि न चेहते न हि च काप्यत्रास्ति निर्बंधता ।
यत्तस्यास्तु फलं तदिंद्रपतिभिः स्वर्वासिभिर्दुर्लभं
लभ्यं तच्च विनैव याचनमसौ त्वां पातु लक्ष्मीप्रभुः ॥ ३॥

नांद्यंते सूत्रधारः । प्रवेशं नाटयित्वा । भो भो भरतपुत्राः । अलमतिविस्तरेण । क्षणमात्रं श्रूयतां । श्रूयतां समस्तभरतसुतसमाराधितचरणकमलकमलाकराभिधाननाटकाचार्यांतेवासिनो रमणीयं मम वाक्यमिति । अद्याहं परममहिमपरमात्मपादपद्मालयद्वंद्वनिर्द्वंद्वभक्तिमकरंदास्वादनसदामोदमानमहोदारमनोमिलिंदेन° --- श्रीमहाराजाधिराजश्रीरामसिंहमहीपालेनाज्ञप्तोऽस्मीति। भो भो कमलाकरांतेवासिन्(?°सि-)श्रीविश्वनाथकविविरचिता चंद्रकेतुमहीपालचरित्रविराजिता शृंगारवापिका नाम नाटिकास्तीत्यस्माभिर्बहुदिनं श्रूयते । तदद्य सुमतिना त्वया सा विस्तीर्णेऽस्मिन् सुवर्णनिर्मिते सभामंडपे गीतवाद्याद्यैरभिनेतव्येति । अस्ति च तेन चित्तपावनजातीयेन निखिलमहाजनसमाजसंमानितहरिभट्टपंडितप्रपौत्रेण प्रतिदिनं वेदवेदांतादिसकलशास्त्राध्यापनकृतकालक्षेपणस्य विष्णुभट्टकोविदस्य पौत्रेण निरंतरं श्रौतस्मार्तानुष्ठानपरायणमति श्रीमहादेवभट्टसूरिसुतेन श्रीविश्वनाथ[भट्ट marg.]कविना सास्माकमनुग्रहबुद्ध्या पाठिता समर्पिता च । यस्य किल ग्रंथारंभे सकलरसिकलोकान् प्रति कात्यायनीप्रार्थनापूर्वकमियं वाचो युक्तिः । यथा ।

इमं निबंधं सुगमं करोतु सा
शिवा दरिद्रस्य ममोदितं मुखात् ।
यया कटाक्षैरवलोकनैर्निजैः
पतिः पशूनां जगतीपतिः कृतः ॥ १ ॥

तथा च ।

नाटिकां शुचिरसस्य वापिकां नायिकामिव मनोविनोदिकां ।
वीक्ष्य वीक्ष्य तरुणा इमां मुदा वासरानपनयंतु सर्वदा ॥ २ ॥

तदहं गृहं गत्वा गृहिणीमाहूय यावत्तया सार्धमुक्तिप्रत्युक्तिभिः कृत्वा सभासदां पुरतो मधुमधुरिममधुरतमवर्णायाः कथायाः प्रसंगं करोमि तावद्भवंतो ऽपि यथामदुपदेशं विरचितविविधवेषधारिणो भूत्वा चंद्रकेतुमहीपालभूमिकानयनपूर्वकं प्रवेशं नाटयंतु ।

इत्याज्ञाप्य किंचिदंतरं गत्वा नेपथ्याभिमुखमवलोक्य गृहिणीमाकारयति । आर्ये इतस्तावत् ।

प्रविश्य नटी । अज्जउत्त एस म्हि । आणवेदु अज्जउत्तो किंणिमिहं अज्जभेण(!) आहूद म्हीत्ति ।

सूत्रधारः । आर्ये विष्णुसिंहं कुमारं पुरस्कृत्य शृंगारवापिकाभिनयप्रदर्शनार्थं श्रीरामसिंहमहीपालेनाज्ञप्तो ऽस्मि[1] । तदद्य मम वचनेन विरचितविविधमंडनाया अस्यां राजसभायां प्रविष्टायास्तत्रभवता भवत्या मधुमधुरसुकुमारतरवचनविलासैरेवमेवं भवतु । तथा हि ।

अद्यासौ बहु मोदतां कविरमी शृंगारवापीं तथा
गाहंतां नृपसूनवः सुखवशाद्रात्रिर्व्रजेत्सूक्ष्मतां ।
गंधर्वा भवदीयगायनकृतां गच्छंतु ते लज्जताम्
अस्माकं जगतां त्रये ऽद्य महती कीर्तिश्च संजायतां ॥°--

सूत्र° । आर्ये अलमलमनया चिंतया इममेवार्थं साधयितुं । कर्णाटकदेशे चंद्रकेतुबालमहीपालानंगजीविकाराजकुमारिकाविवाहघटकप्रधानपुत्रगुणराशिमित्रवत् मया प्रेषितोऽस्ति स्वकीयश्चंदनंदनो नाम नटः । ° - - । आर्ये श्रूयतां तावत् । अस्ति दक्षिणस्यां दिशि श्रीशोभासंपन्नं सकलजनरंजनक्षमं राजधानीद्वयं । एकाऽवंती नाम नगरी । अपरा च चंपावती नाम । तयोरवंत्याः पतिस्तावद् विजयकेतुपुत्रश्चंद्रकेतुर्नाम सौंदर्येणापरो मदन इव । स च प्रथमे वयस्येव राज्यं प्राप्य बुद्धिसागरनाम्नि पितुः प्रधाने सकलं राज्यभारं निधाय स्वयं तत्पुत्रेण गुणराशिना सह सख्यं कृत्वा नानाविध[कौतुक marg.]विलोकनतत्परो बभूव। चंपावत्याः पतिस्तावद् रत्नपालो नाम महीपालः । तस्य [शृंगारवापिक marg.]ानंगजीविकाऽपरपर्याया कांतिमती नाम कन्या । सा पूर्वजन्मनि जलदेवतासीत् । कदाचिद्वरुणो

---

[1] श्रीधुंदिराजाय MS.

[2] Thus corrected *alt. manū* for orig. गतकीर्तयेऽस्तु

[1] Thus corr. for orig. शृंगारवापिकाभिनयावलोकनार्थमुत्कंठितोऽयं श्रीरामसिंहाख्यो महीपालोऽस्ति ।

राजा जातापराधो तामिति शप्त्वा पश्चात् शापांतं च कृतवान् त्वं मनुष्यलोके मानुषी भव। तत्र च पातिव्रत्येन पतिं समाराध्य पुनः स्वां प्रकृतिं प्राप्स्यसीति। सा नवनीतकंठी पितुर्गृहे शुक्लपक्षचंद्रकलेव वर्धमाना सती सखीभिः सार्धं सर्वमंगला देवालयसमीपे शृंगारवाटिकायां खेलंत्यासीत्। कदाचित्स चंद्रकेतू राजा जनानां वदनात्तस्याः सौंदर्यं श्रुत्वा गुप्ततयैव तत्प्राप्त्युपायतत्परमनस्को बभूव। सापि च तस्य सौंदर्यं श्रुत्वा तन्मनस्का बभूव। एवं तयोः परस्परं परोक्षानुरागे वृद्धिं गते सति कदाचित्स चंद्रकेतुः क्षितीशस्तामवलोकयितुं स्वमित्रं गुणराशिं प्रेषितवान्। ततः स गुणराशिश्चंपावत्यां गत्वा शृंगारवाटिकायां बाललक्ष्मीमिव क्रीडंतीं तां विलोक्य पुनरवंतीं प्रति समागत्य चंद्रकेतवे तस्याः श्रुतानुभूतान्समस्तान्गुणान्कथयांबभूव। ततः स राजा चंपावत्यां कश्चित्सिद्ध आगतो ऽस्ति तस्य दर्शनं कर्तव्यमिति व्याजमुत्पाद्य चंपावत्यां गत्वा सर्वमंगलायाः प्रासादनिकटे निवासं चक्रे। तत्रैव निकटवर्तिनि वटुकभैरवमंडिरे पुरैव गुणराशिमित्रेण स्थापितया मुंडमालानामसिद्धिन्या बुद्धिकौशलेन कार्यसिद्धिं कृतवान्।

नटी। अज्ज। अलं अग्गे कधणेण एदिणा ज्जेव मए सव्वो वि णाडिआअत्थो (*r.* णा°) अवगदो ऽत्थीत्ति।°

सूत्र°। आर्ये किं बहुना। श्रूयतां।

आसीत्सूर्यकुले मनूपमनिभः श्रीमानसिंहाभिधो
राजा रंजितपंडितेंद्रनिवहः सिंहोपमो विक्रमे।
कीर्त्या सर्वदिगंतनित्यगतयाप्यासन्नया सर्वदा
कर्णश्रीबलिभोजराजगणनाकाले पुरा कीर्तितः ॥१॥°३॥

तस्मात्कीर्तिसितीकृतत्रिभुवनात् श्रीपूर्णिमाचंद्रवद्
भूमींद्राद्भुजशालिनः किल जगत्सिंहः कुमारो ऽभवत्।
सर्वान्यो युवराज एव वशयामासारिसार्थान् यथा
मातंगान् मृगराजसाऽऽजिशिरसि श्रीकार्त्तिकेयोपमः
[॥ ४॥ °६ ॥

तस्मिन्वंदिमुखांबुजेषु मधुरान् श्रीसाधुवादान्निजान्
धृत्वा वासवमित्रतां सति गते तत्पुत्र उर्वीमिमां।
शासत्सन् शुभ्रभेतरामिह महासिंहाभिधः संपदा
यश्चासीद्धनदोपमो गुणिजनग्रामप्रदः सर्वदा ॥ ७[1] ॥ °८ ॥

तस्मान्मानिजनादिनाथ उदभूद्राजो महामानवान्
राजा राजदुदारचारुचरितो विश्वंभराभूषणं।
नाम्ना श्रीजयसिंह इत्यभिहितो दानेषु कर्णाधिको
युद्धा विचशिखंडिनंदनसमः सिंहोपमो विक्रमे ॥ ९ ॥

तस्याशेषाचलेशार्चितपदसरणेः श्रीसुधर्मोपमायां
केचित्तर्किसभायां कतिचन विबुधाः सांख्यपातंजले च।
केचित्साहित्यशास्त्रे तत इतरबुधाः श्रीतयोगे च शास्त्रं
व्याख्यायायाप्यमानं निजवसतिगृहं यानयंतश्च जग्मुः
[॥ १० ॥ °१३ ॥

सूनुस्तस्य सुधार्णवोदितसुधाधामोपमो दोर्भिर्भिर्
भूमींद्रस्य जयन्तवत्रयनयोः पित्रोः सदानंदकृत्।
राज्यं प्राप्य पुरूरवा इव परः श्रीरामसिंहाख्यया
यः ख्यातो भुवि विक्रमार्चितभुजः श्रीपार्वतीपुत्रवत् ॥१४॥

अहो विविधमंगलालसदनंतकेतुप्रभा
प्रभूतकविसंकुला बहुविधैर्बुधैरुज्ज्वला।
दिवं हसति यत्सभा सकलशास्त्रसाहित्यवाग्-
विवादमुदितांतरैर्द्विजपतिव्रजैरंचिता ॥ १५ ॥

येन श्रीब्रह्मपुत्राभिधनदपुलिने स्वर्णपृथ्वीप्रदानं
चक्रे यस्मिन्द्विजास्तेऽप्यतिधनिन इह क्ष्मातरालेऽभूवन्।
दृष्ट्वा ये रुक्ममालोकितमपि न न तच्चित्रमेतत्तु किंतु
ब्रह्माप्यन्यं वदान्यं सृजति न तमिमं वीक्ष्य वैरिक्रमान्यं
[॥ १६ ॥ ० १९ ॥

वीरैरर्जुनहिंदुसिंहसबलानंदोग्रसिंहोद्भट-
श्रेष्ठश्रीहरिसिंहरावलजयत्सिंहादिभिः सेवितं।
यं दृष्ट्वा समरे सपत्नपृतना संत्रस्य भावानघो
धत्ते ऽष्टावपि सात्त्विकान्नवयधृतुत्स्यं प्रगल्भाप्यहो ॥१७॥
[°२२ ॥

नटी। श्रुत्वा सानंदं। अज्जउत्त जइ एव्वं ता संपुण्णो मे मणोरहो वि मणो होस्सीत्ति।

नेपथ्ये। शंखवाद्यानंतरं। साधु रे भरतपुत्र साधु कः संदेहः। एतादृश एवायं° श्रीरामसिंहाख्यो महीपालो ऽस्ति। तद्वयमपि किमेतस्य पुण्यशीलस्य दर्शनेन चक्षुषः फलं नानुभविष्याम इति।

सूत्रधारः। श्रुत्वा। आर्ये तत्किमिति विलंबसे। आगता एव किलैते चंद्रकेतुभूमिपालभूमिकां पुरस्कृत्य मदीया नटास्तदावामपि त्वरितमभिलषितकार्यसिद्धये व्रजाव इति निष्क्रांतौ ॥ प्रस्तावना ॥

ततः प्रविशति विरहावस्थां नाटयन्वामनस्थो राजा सविदूषकः॥

राजा। सर्वतो विलोक्य। आत्मगतं।

[1] The MS. omits the number of v. 6, and is consequently one figure short from here.

ज्ञाने यद्यपि तां सुधाकरमुखीं प्राप्स्याम्यहं स्वल्पकैर्
एवाहोभिरिदं तथापि हृदयं प्राप्नोति नो निर्वृतिं ।
यत्सत्यं ब्रुवते जना विरहिणां सर्वं हि दुःखायते
नो चेत्सर्वसुखप्रदा कथमियं ज्योत्स्ना भृशं मां दहेत् ॥१॥°

The king tells the *Vidūshaka* how in a dream he has seen *Kāntimatī*, the beautiful daughter of *Ratnapāla* of Campāvatī.

Act II. The chief minister's son, *Guṇarāśi*, just returned to Ujjayinī from Campāvatī, tells the king that *Kāntimatī* is in love with him, whose praises had been constantly sung by those around her. Her father, seeing his daughter pining away without any apparent cause, had in vain summoned wise Brāhmans, physicians, Siddhas and others to cure her, till at last the *Siddhinī Muṇḍamālikā*, who was reported to have effected numerous cures, made her appearance and took up her residence at the shrine of *Sarvamaṅgalā* in the Śṛiṅgāravāṭikā. He advises the king to pay a visit to the king of Campāvatī, and consult the *Siddhinī*.

Act III. The scene is laid partly at the Śṛiṅgāravāṭikā, where the wise woman tells her pupil *Jaṭālampaṭā* about *Candraketu*, who had once shown her great respect; and partly at the court of Ujjayinī, where the king receives reports and makes preparations for his journey.

Act IV. *Kāntimatī* visits the *Siddhinī*, and is told by her that *Candraketu* is coming. During his stay, the latter resides at the Kanakaniketana, whence he views and describes the city. He also pays his respects to *Muṇḍamālikā*, who ultimately brings about the desired union.

It ends:

गुणराशिः । महाराज सत्यं तथापीदमस्तु भरतवाक्यं ।

पश्यंस्त्रैलोक्यमेतत् सुरनरभुजगान्व्यापयन् स्वस्वकर्मा-
ण्यायात्यारुह्य हैमं रथमतिजविनं सप्तनामाश्वितं(?°नं) यः ।
स त्वामात्मोच्चतेजोमहिमहतमहाध्वांतमालो विवस्वान् ।
पायान्मित्रोऽप्यमित्रो निजजनविपदां संविदां संप्रदाता॥९७॥
वर्णाश्चत्वार एते निजविहितपथेनात्मशक्त्या तुरीयाम्
आराध्याराध्य विद्यां विषयसुखभृतां भुक्तिमादौ लभंतां ।
पुत्रान्पौत्रान् पृथिव्यां सकलगुणगणालंकृतान् स्थापयित्वा
पश्चान्मुक्तिं श्रयंतां श्रुतिशतगदितां सच्चिदानंदरूपां ॥ ९८ ॥
यो जात्या खलु चित्तपावन इति ख्यातस्तथोपाख्यया
विख्यातो भुवि रानडा इति जडाज्ञानापहानौ कृती ।
तस्य श्रीकविविश्वनाथविदुषो [ऽ]दोषोज्झितैषा कृतिः
कुर्याच्चेतसि संमदं बहुविधं संख्यावतां संप्रति ॥ ९९ ॥

इति निष्क्रान्ताः सर्वे ॥ चतुर्थोंकः ॥ इति श्रीचित्तपावनज्ञातीयरानडोपनामककविविश्वनाथभट्टविरचिता शृंगारवापिका नाम नाटिका काश्यां परिपूर्णा संवत् १७६३ समए अगहन वदि अष्टमी ॥

Wherever the full title of the play is given in the margin (viz. foll. 1, 2, 6–8) it is called *Śṛiṅgāravāpikā*. [H. T. Colebrooke.]

4197.

144. Foll. 38; size 14 in. by 3 in.; good Bengālī handwriting, of about 1750 A.D.; four lines in a page.

Kautukaratnākara prahasana, a comedy, in one act, composed for the delectation of the people during the celebration of the Spring festival (*vasantamahotsava, vishuvamahotsava*)—by one bearing the surname of *Kavitārkika*, son of *Vāṇīnātha*, and court chaplain of *Lakshmaṇapati*, or *Lakshmaṇa Māṇikyadeva*, son of *Gandharva Māṇikyadeva*, of *Bhūluyā-rājadhānī*.

It begins (with the verse-numbers supplied):

भूतैराकृष्टवस्त्रामुरसि करहतिं कुर्वतीमानताङ्गीं
दन्तैर्दष्टा रसज्ञां जघनगुरुतया प्रस्खलन्तीं द्रवन्तीं ।
पश्यैतां दक्षपत्नीमिति सुरसरिता जल्पिते सोपहासं
तां वीक्ष्य स्मेरवक्त्रः सपदि नतशिराः पातु वः पञ्चवक्त्रः ॥१॥

अपि च । कोदण्डकर्षणविधौ श्रुतिमूलसङ्गी
भङ्गीं दधत् श्रवणभूषणपङ्कजस्य ।
चित्रीकृतो मधुकरैरिव नीलरत्नैः
पाणिः पुनातु गिरिराजभुवो जगन्ति ॥ २ ॥

नान्द्यन्ते सूत्रधारः । अलमतिविस्तरेण । समन्तादवलोक्य । अहो सकलसामाजिकानां हृदयानि कौतुकजलनिमग्नानीव लक्ष्यन्ते । तथा हि ।

स्मितविदितरदालीमौक्तिकश्रेणिरोचि-
र्विदलितभुवनान्तध्वान्तधाराः समन्तात् ।
विकसितमुखपद्मव्यूहसौरभ्यपुञ्जैः
कवलितसकलासाः(°शाः) सभ्यसंघाः स्फुरन्ति ॥३॥

अद्य तावन्महाविषुवमहोत्सवे विहितबहुविधवितरणभूदेवभूरिभोजनप्रमुखवैदिककर्मकलापेन समधिरूढप्रसादेन पृथिवीपुरोहितेनादिष्टोऽस्मि कस्यचित्परिषदाराधनपटुतरस्य प्रहसनस्याभिनयाय । तत्समीहितं नः संपन्नं । तथा हि ।

आज्ञा नरपतेर्यत्र सभा चेत्तत्र सादरा ।
समीहितमतः किं स्यान्मादृशां नात्यधीमतां ॥ ४ ॥

तन्निजगेहिनीमाहूय महीमहेन्द्रस्यादेशं संपादयामि । इति नेपथ्याभिमुखमवलोक्य । आर्ये निजचरणमञ्जुमञ्जीरशिञ्जितमुखरितां रङ्गभूमिं कुरु ।

प्रविश्य नटी । एषा म्हि । आनवेदु अज्जे(*r.* अज्जो) ।

सूत्र° । आर्ये आज्ञापितो ऽस्मि राज्ञा कस्यचित्परिहसनस्याभिनयाय ।

नटी । अज्ज केण णम्या(!) ।

सूत्र° । स्वगतं । सकलदिङ्नारीमलयजमण्डनायमानयशःप्रसरो ऽप्येष धरणीनायको विदितः प्रियया । अथवा कुलजनानां पतिपरायणानां मनोनन्यत्र (? मनांस्यत्र) विस्फुरन्ति । प्रकाशं । प्रिये न जानासि । यस्य हि

न्यायादिग्रन्थवीथीविचरणपटुभिर्भूषिता भूमिदेवैर्
नित्यं भूदेवदेवार्चनरतमनुजा भारतीरङ्गशाला ।
रङ्गालंकारभूतातिथिमिलनमहासादराशेषलोका
वाराही यत्र देवी स्वयमरुणकरी भूलुया राजधानी ॥५॥

अपि च ।

दानौघैर्बहुभिर्मखैः सुकृतिनामाशंसनीया स्थितेः
स्वर्लोकादपि सा समुज्ज्वलगुणा विभ्राजते भूलुया ।
यस्यां सूरकुलाम्बुधेः समुदिताः कल्पद्रुमा जङ्गमाः
क्षौणीन्द्रा विचरन्ति सन्ति विबुधाचार्या द्विजेन्द्राः शतं ॥६॥

जनकस्तु यस्य

सामीन्मनोज्ञाधिकरस्य मूर्तिः श्वेतातपत्रीकृतचारुकीर्तिः ।
शूरान्वयाम्भोनिधिपूर्णचन्द्रो गन्धर्वमाणिक्यमहीमहेन्द्रः ॥९॥ °१२॥

भ्रमति युधि करीन्द्रे तस्य संरुद्धपक्षः
क्षितिधर इति मोहादग्रहीद्भ्रममाशु ।
तदनु दशनयोश्चापाम्नदा दृग्भ्रमो ऽयं
सुरसदसि मलज्ञो यत्रपाणिर्बभूव ॥ १० ॥

स्वयं यस्तु । विनमन्नृपमण्डलीमुकुटकोटिरत्नावली-
विशालविशदप्रभाक्षपितपादपङ्केरुहः ।
प्रतापमिहिरोदयग्लपितवैरिसीमन्तिनी-
स्फुरन्नयनकैरवो जयति लक्ष्मणक्षोणिपः ॥११॥ °१३॥

प्रिये सकलगुणनिधेरेतस्य भूपालचूडामणेर्गुणगणकथने न हि गीर्वाणगुरुरपि पटीयान् । तत्र के वयं वराकाः । तथा हि ।

आरोप्यन्ते गुणा ये स्तुतिकविवरैः पूर्वभूमीश्वराणां
न्यूनं श्रीलक्ष्मणस्य क्षितिकुलमणेः सन्ति नैसर्गिकास्ते ।
आस्तां तस्य स्तुतिः साहजगुणगणभाषणे ऽप्यस्य मन्ये
यद्येकः स्यात्पटीयान् दशशतवदनो भोगिनां सार्वभौमः
॥ १४ ॥ °१६ ॥

अपि च । यो ऽयमनवरतमुपचीयमानसुकृतकदम्बसंतर्पणार्थमेतं रत्नाकरं निर्मितवान् ।

न्यायव्याकरणादिशास्त्रनिवहस्वाध्यानमध्यन्दिन-
प्रोद्यानद्युमणिप्रभातिरभितः संतापितानां सतां ।
धाराणामवगाहनाय गहनस्वच्छै रसैः पूरितः
श्रीमल्लक्ष्मणभूभुजा विरचितः सत्काव्यरत्नाकरः ॥ १७ ॥

नटी । सविस्मयं । अज्जउत्त । ईदिसम्पि प्पहसनमत्थि जेन तादिशस्स कविउलगुरुणस्स वेदज्ञसा अम्मनन्दो(?) मनोविणोद इदव्वन्ति ।

सूत्र° । क्षणं विभाव्य स्मृतिमभिनीय । वाणीनाथमहात्मनः सुकृतिनो विद्याविवेकक्षमाधैर्यौदार्यगभीरतासुजनताकारुण्यवारांनिधेर्भूमीदेवमणेः सुतस्य कृतिनः सत्काव्यरत्नाम्बुधिरास्ते श्रीकवितार्किकस्य सरसः कश्चित्प्रबन्धोत्तरः । तथा हि । एतस्य हि प्रज्ञानिर्जितनाकनागरगुरोरधिगतसकलशास्त्रार्थतत्त्वस्य कविकुलशिरोमाणिक्यमेदिनीपतिनिवहमुकुटमरीचिरञ्जितपदनखरस्य पुरोधसा तेन विरचितं कौतुकरत्नाकरं प्रहसनमेवात्र पटुतरमित्याकलयामः ।

नटी । अज्ज । एत्थ दोलाअद(? दोलाअदे) मे हिअयं ।

सूत्र° । प्रिये न जानासि । स्वयं सकरुणमुपदिश्य कारित-

गुणसक्षस्य (? °पक्षस्य) जनस्यानतिशायितो ऽपि गुण उपदेशकानां परां प्रीतिमुत्पादयति । तथा हि ।

स्वयं स्नेहेन सिक्तस्य शाखिनः कुसुमं यथा ।
आनन्दयति सेक्तारं तथा नान्यतरूद्भवं ॥ १८ ॥

अत्र नरपतिकुलमुकुटमणिश्रीलक्ष्मणमाणिक्यदेवस्य [पाद]यसमेव प्रमाणं । तथा हि ।

सभ्याः सदर्थं कलयन्ति काव्ये
दिशन्ति दोषान्पिशुनाः प्रयत्नैः ।
मधूनि पुष्पे मधुपाः पिबन्ति
कुर्वन्ति कीटाः किल वृन्तवेधं ॥ २३ ॥°

The comic figure of the piece is a silly king, *Māna*, whose queen has been abducted, and who relies for her recovery on a lot of imbeciles and knaves who possess his confidence. The nature of these characters is sufficiently indicated by their names. There is *Kumati Deva*, the minister; *Aśubhacintaka*, the astrologer (*daivajña*); *Ācārakālakūṭa*, the priest (*vipra*); *Pracaṇḍaśephavarvara*, the spy; *Suśīlāntaka Daṇḍapāṇi*, the overseer of the harem; *Samarakāra*, the commander of the army; *Ajitendriya*, the guru; *Vyādhivardhaka*, the physician (*vaidya*); and *Kapaṭaveśadhārin*, the *brāhmaṇa*, who is accidentally revealed as the abductor.

Of Prākṛit, the play contains only the few conventional phrases and a song assigned to the actress in the prologue.

It ends :

आचार° । देव भूयः किं ते प्रियमुपकरोमि ।
राजा । अतः परमपि प्रियमस्ति । तथा हि ।

त्वं चाचार्यवर स्वकीयनगराचारे नियुक्तो मया
सच्छक्राशनमिश्रिताम्बुचसुरा(?°तुरा) प्रीताखिलैर्बान्धवैः ।
प्राप्तानङ्गतरङ्गिनी च कुलटीरूपैर्जगन्मोहिनी
नीतो ऽयं कपटी गुरुर्मम गृहं देवीं गृहीत्वा मुदा ॥

तथापीदमस्तु ।

पृथ्वीविस्तारशम्यां जनयतु विदधद्देवराजः सुवृष्टिं
भूदेवैर्यज्ञकर्माखिलनिहितपुरोडाः स संतर्पितः सन्
क्षीरं सुस्निग्धगव्यो दधतु बहुतरं तद्भवे राज्यसंघे
यज्ञैस्तुष्टाः प्रज्ञानां विदधतु निखिलानन्दवृन्दानि देवाः ॥

इति निष्क्रान्ताः ॥ इति कौतुकरत्नाकरनाम प्रहसनं समाप्तं ॥ इति रत्नाकरं पुस्तं रामलोचनशर्मणा । लिखितं बहुयत्नेन वर्णाशुद्धं त्यजेद्बुधः

For an incomplete MS. of the same work (reaching as far as fol. 28*b*, *l*. 3 of the present MS.), see Notices of Skt. MSS., 2nd ser., i., p. 80. [H. T. Colebrooke.]

4198.

1120 e. Foll. 12; size 12 in. by 4½ in.; very fair Devanāgarī writing, of about 1800 A.D.; twelve lines in a page.

Vasantatilaka, a dramatic entertainment, in one act, of the *bhāṇa* order; by *Varadācārya*—son of *Sudarśana Kavi*, surnamed *Ghaṭikāśata*—eulogised by the *sūtradhāra* both as poet and as logician. [A.]

It begins :

जयंति जगतां मातुः स्तनकुंकुमबिंदवः ।
मुकुंदाश्लेषसंक्रांतकौस्तुभश्रीविडंबिनः ॥

It ends :

कांचीपुरीमधिवसन् कमनीयभूमा
कामोऽथ एव वरदः कमलालयायाः[1]
आकल्पयन्वसुमतीमनुकल्पमेनां (°रंज्यमानां B)
कल्पद्रुमो भवतु (जयति B) कश्चन मानवानां ॥ १६७ ॥

इति निष्क्रांतास्सर्वे ॥ वसंततिलकभाणस्समाप्तः ॥

The work consists of a soliloquy describing the most heterogeneous scenes, one abruptly succeeding the other. The scene is laid in the streets of Kāñcīpurī (Conjevaram), the abode of crowds of Brāhmans and dancing-girls connected with its famous temples; and the colours of the picture are taken from the occurrences of daily life, such as gossipping about the private affairs of casual passers-by, love-making to other men's wives, cock-fights,

[1] कामो स एव वरदः कमलामहीशः B.

snake-catching, stopping of a mad elephant running about, teaching in a class-room, duels, etc. The last scene begins with the arrival, from Hastigiriśikhara, of *Varadarāja*, styled *Hastigirīśa, i.e.* prince of Kāñcīpurī, who comes to grace by his presence the celebration of the *vasantotsava*. On this occasion *Vasantasenā*, a dancing-girl from Vilāsapura, performs before the king, is admired and liberally rewarded by him, and finally becomes the wife of the actor, *Śṛiṅgāraśekhara*.

The piece is entirely composed in Sanskrit. Editions of the work have appeared at Calcutta and Madras.

Cf. Sylvain Lévi, Le Théatre Indien, p. 255.

[H. T. Colebrooke.]

4199.

3188. Foll. 30; size 12½ in. by 3¾ in.; good, modern Devanāgarī writing; European paper; seven lines in a page.

The same work. [B.]

Colophon: **इति श्रीमद्घटिकाशतबिरुदश्रीवरदाचार्येण विरचितो वसंततिलको नाम भाणः समाप्तः ॥**

The fly-leaf contains the following note:—"Copied for me from a manuscript belonging to *Lakhmaṇ Trimbakjī Gaḍgil* of Belgaum.

The manuscript is dated Śaka 1709. It consists of twenty-four leaves, about 11½ in. long by 4¾ in. broad. The characters are Nāgarī. Presented to the India Office Library, 23rd August, 1878.

J. F. Fleet, Bo.C.S."

4200.

1827. Foll. 6; size 12½ in. by 5 in.; clear Devanāgarī writing of 1812 A.D.; European paper (watermark 1808); 12 lines in a page.

Mithyājñānakhaṇḍana, a short allegorical play vindicating the superiority of the ancient traditionary forms of belief and social state of things; by *Kavi Ravidāsa*.

It begins:

श्रीदेवी यः सुखायाखिलजनजननी पार्वती पावनी स्याद्
वाग्देवी वाक्प्रदास्तु द्युमणिरपि परां सिद्धिमृद्धिं ददातु ।
रामः कामं निकामं वितरतु सततं धामधामासु(? °स्तु) नाम
देवश्चंद्रार्धचूडो गजवदनयुतः कीर्तिकीर्तिप्रदोऽस्तु ॥ १ ॥

अपि च । सतां संनिहितो नित्यं पाखंडपपटूरगः ।
स श्रीपतिः परामृद्धिं सर्वसिद्धिं च यच्छतु ॥ २ ॥

नांद्यंते सूत्रधारः । भो भोः सभासदः सावधानाः शृणुध्वं । इह खलु भरतखंडमंडनीभूते गुर्जरप्रदेशे द्वारवतीपतेः प्रियाय कविरविदासकृतस्य मिथ्याज्ञानखंडनाभिधस्य नाटकस्याभिनयार्थं प्रवृत्तोऽस्मि । तदाकार्यय नटीं ।

सूत्रधारः । प्रिये इतस्तावत्प्रविश्यं ।

नटी । अज्जउत्त किं कज्जं ।

सूत्रधारः । प्रिये नाटकमभिनेतव्यमस्माभिः ।

नटी । अज्जउत्त तं कवज्जं(! किमर्थं) ।

सूत्रधारः । प्रिये भगवद्भक्त्यर्थमेव ।

नटी । केरिसो उण भगवं (कीदृशः पुनर्भगवान्) ।

सूत्रधारः । आः भगवानपि पृच्छ्यते भगवत्या । तथा हि ।

यो मायया सृजति रक्षति हंति काले
त्रैलोक्यमेतदखिलं सजलांबुदाभः ।
तं श्रीनिकेतममलांबुजपत्रनेत्रं
नावैति कः परमकारुणिकातपत्रं ॥ ३ ॥

नटी । सहर्षं । आकाशे कर्णं दत्त्वा । अज्जउत्त किं कणमुहदं सूयदे ।

सूत्रधारः । कर्णं दत्त्वा । आः परिज्ञातं । वेदध्वनिरयं पातकं विधुनोत्यस्माकं पवित्रतरो वीणारणत्कारोऽपि श्रूयते । अहमिति मन्ये । वेदैः परिवृता भगवती वाग्देवी समागता । यासौ

साक्षात्कर्पूरगौरा कनकमयमहाकुंडलोद्भासिगल्ला
श्रीमद्वीणाप्रवीणा शशधरविशदे राजहंसे निषण्णा ।
बिंबोष्ठी पद्मपत्रायतनयनयुगोत्तुंगवक्षोजयुग्मा
हीराकारद्विजालिर्ललिलितततनूद्दाममध्या सुनाभिः ॥४॥

वेदाश्च य एते

कषायवरवाससः शशिकरस्फुरत्तंतुभिः
प्रकाशितहृदंबरास्तिलककांतिगौराननाः ।
गृहीतकनकोत्तमस्फुरितवारिपात्रीरुचाम्
इळत्नखरुचो वचोऽमृतरसेन सत्सौख्यदाः ॥ ५ ॥

तर्हि वयं सपर्यार्थं प्रयताम इति निष्क्रांतौ ॥ प्रस्तावना ॥

ततः प्रविशति यथानिर्दिष्टा भगवती वाग्देवी चत्वारो वेदाश्च सर्वशास्त्रनिपुणपरिवृताः । इतस्ततः परिक्रम्य

वेदाः सरस्वतीं विलोक्य । भगवति संसारसागरतरणि° । वयं तु पापहेतुना कलिहलकेन पराभूता विरलप्रचाराः कृताः ।° अतो ऽस्माभिः किं कर्तव्यं कुत्र गंतव्यं तत्समादिशतु भगवती ।

वाग्देवी । अत्याश्चर्यमिदं । भगवंतो वेदा अपि स्तुतिवाक्यैर्वराकीं मां संभावयंति ।°

Sarasvatī tries successively to associate the *Vedas* with *Vishṇubhakti*, *Nyāya*, *Mīmāṃsā*, and *Vedānta*, but they declare themselves likewise infected by the evil influences of *Kali*. Then *Praśastipaurāṇika* is called to the rescue. At the same time appears *Vyāsa Viṭāvataṃsa*, with his four female friends *Viṭopadeśā*, *Viṭavallabhā*, *Viṭāṅganā*, and *Viṭavilāsinī*, as the representatives of female emancipation; whilst the unsavoury *Kumbhakārī Adhautagudā* also makes her appearance, hailed by the women as their 'mother' and 'teacher' (*upadeshṭrī*). *Viṭopadeśā* then informs her that she has initiated many '*sādhavaḥ*' into '*viṭatā*,' and introduces her to her own friend *Viṭāvataṃsa*, with whose assistance she has accomplished so much, whereupon this worthy pays his respects to the beldame. Meanwhile, *Praśastipaurāṇika*, who has been a witness to this scene, makes his remarks upon the strange modern development of womanhood (अहो स्त्रीणां प्रपंचो गहनः); but when they try to indoctrinate a *Brāhmaṇī* with their new-fangled morals, and when she, though at first shrinking with disgust from the suggestion that she should render homage to a *Kumbhakārī*, shows signs of giving way to their blandishments, he strikes in, and exposes the hollowness of *Viṭāvataṃsa's* doctrine of the superiority of pleasure to duty.

It ends: ततो वेदाः सरस्वती च प्रशस्तपौराणिकं साधुवादेन पूजयतः । प्रगटीभूता प्रशस्तपौराणिकोपरि देवकरच्युता पुष्पवृष्टिः पतति । वेददर्शनेन उत वाग्देवीदर्शनेन सवितृदर्शनात्तमांसीव सर्वे पाखंडा विद्रुताः। भगवती वाग्देवी वेदाश्च जयश्रिया सेव्यमानाः सकलमुनिणै(°मुनिगणैः) स्तूयंते । तद्यथा ।

नमो ऽस्तु [ते] देवि सवितृसारदे
नमो ऽस्तु वेदाः सकलेश्वरेश्वराः ।
सच्छस्त्रसंघाश्च पुराणसंहिता
नमो ऽस्तु वो धर्मपथप्रवर्तकाः ॥ ४६ ॥
वेदाः कुर्वंतु कल्याणं श्रीरस्तु सदने हि नः ।
सारदा सारदा नः स्यात् कारुण्यांबुतरंगिणी ॥ ४७ ॥

इति श्रीकविरविदासविरचितं मिथ्याज्ञानखंडनं नाम नाटकं समाप्तं ॥ नवरसवसुशशिवर्षे कार्त्तिककृष्णदले भूतदिने बुधवारे सूर्यपुरे विमले । शोधः समजनि शंभुद्विजतः क्षंतुमलं मतिमंतः कुर्वंतो वसुधातलममलं ॥

[Dr. John Taylor.]

4201.

1570 B. Foll. 12; size 9¼ in. by 4½ in; Bengalī handwriting of about 1700 A.D.; 8–10 lines in a page.

Dhūrtasamāgama prahasana, a farce, in two acts, by *Jyotirīśvara Kaviśekharācārya*, son of *Dhīreśvara*, and grandson of *Rāmeśvara*.

It begins:

हर्षादम्भोजजन्मप्रभृतिदिविषदां संसदि प्रीतिमत्या
श्वश्र्वा मौलौ पुरारेर्दुहितृपरिणये साक्षतं चुम्ब्यमाने ।
तद्वत्तं मौलिवक्त्रे मिलितमिति भृशं वीक्ष्य चन्द्रः सहासो
दृष्ट्वा तद्भूत्नमाप्नु(!) स्मितसुभगमुखः पातु वः पञ्चवक्त्रः ॥°

The little play has been edited in Ch. Lassen's Anthologia Sanscritica (Bonn, 1838; not reprinted in the 2nd edition), where (pref., p. xi.) the Karṇāṭa king *Narasiṃha*, mentioned in the prologue as the author's patron, is

identified with the king of that name who ruled at Vijayanagara 1487–1507 A.D.

A leaf is wanting at the end; the MS. ending with the first pāda of the last stanza: काले सजलतवर्षिणो जलधाराः सर्वैः समृद्धनभरा(!)

Cf. Aufrecht, Cat. Bodl., no. 281; Sylvain Lévi, Théâtre Indien, pp. 252-3.

[H. T. COLEBROOKE.]

4202.

450b. Foll. 8; size $8\frac{3}{4}$ in. by $3\frac{1}{2}$ in.; legibly written, in Devanāgarī, about 1700 A.D.; 9–12 lines in a page.

Svarṇamuktāvivāda, the dispute of Gold and Pearl for superiority, treated dramatically, in prose and verse, by *Maheśa Paṇḍita.*

It begins: श्रीमहागणपतये नमः॥ श्रीवाराह्यै नमः॥

अस्ति स्वस्तिमती समस्तनगरीसौंदर्यपूर्णा पुरी
ख्याता श्रीनगरी गरीयसि गुणैर्गौरीगुरोः पर्वते।
यत्र स्वर्णमयी सभासु सततं मुक्तामयी च श्रियौ
सेवेते बलभद्रराजचरणावन्योन्यसंस्पर्धया॥१॥

सुवर्णं। इतस्ततः सभ्यकंठकर्णांगुलीष्ववलोक्य सक्रोधं।

भो सभ्याः कथयंतु केयमधमा सार्धं मया स्पर्धते
केयं कस्य सुता किमीयवनिता कार्यं किमस्याः पुनः।
किं जानाति न मां सुवर्णमखिलैराराध्यमानं सदा
धातूत्तंसमिहापरत्र च सुखासाधारणं कारणं॥२॥ यतः।

यत्राहं निवसामि तत्र गुणिनः शस्त्रं च शास्त्रं तथा
वस्त्रं चापि विचित्रमत्र सुभगा नागास्तुरंगा अपि।
नानादेशसमागताः सुचरिताः संतः कियंतो न वा
भक्ष्यं भोज्यमपीह वस्तु सकलं नानाविधं विद्यते॥३॥

गेहे यस्य वसामि तस्य विविधा वापीतडागादयो
धर्माः शर्मकरास्तनोति सुतुलादानादिदानानि सः।
स्वर्गारोहणकारणानि सकलाः सोमाश्वमेधादयो
यागास्तेन नरेण कर्तुमुचिता विद्यापि तस्यैव सा॥४॥

मुक्ता। सस्मितं।

तातः ख्यातः स पाथोनिधिरतिमहतो रत्नगर्भा च माता
ये ये सौभाग्यवंतो जगति सुकृतिनो नायका मामकास्ते।
स्रायीः कार्यं मदीयं यदिह किमपि वा तद्वयंतो विदंति
क्लीबं कस्मादकस्माद्वदति मयि मुधावर्णमेतत्सुवर्णं॥५॥

भ्राता मे स कलानिधिर्गिरिसुताभर्तुः शिरोभूषणं
या सा मे भगिनी रमा भगवतो वक्षःस्थलस्थायिनी।
किं चाहं च समस्तराजरमणीवक्षोजभूषाकरी
मुक्तानाम गुणैकधाम सततं निर्मुक्तदोषव्रजा॥६॥

सुवर्णं। भो भो सारासारविचारचतुराः सभासदः कथमियं
मुक्ता नाम मुक्तलोकलज्जा मां क्लीबमित्याभाषते।

मुकुटकुंडलकंठविभूषणैः कटककंकणकिंकिणिकादिभिः।
पदकपादविभूषणनूपुरैर्जगति संततमंतिकोऽस्म्यहं॥७॥

यदि च शब्दक्लीबतामात्रेण सैषा रंडा समस्तयस्त्रप्रं मां क्लीबमित्याक्षिपते तर्हि निखिलजगज्जनकस्य ब्रह्मणः क्लीबतां कथं नापादयेत्। किं च। दारदैवतपदानां पुंनपुंसकस्त्रीलिंगत्वेऽपि तदर्थानां न तल्लिंगतेति सुप्रसिद्धतरं। अहो सभ्याः नूनमस्यां गणिकायां भवंतोऽपि पक्षपातिनः संतीति मन्ये येनैवं वदंत्यामस्यां मौनमाश्रितं युष्माभिः। न चैतद्युक्तमत्रभवतां। यतः। सभा वा न प्रवेष्टव्या॰ इति धर्मशास्त्रं (M. 8, 13) श्रूयते। यदि च धर्मशास्त्रान्न बिभ्यति भवंतस्तर्हि राजदंडभीतिरपि नास्तीत्यहो महासाहसं।

रागाल्लोभाद्भयाद्वापि स्मृत्यपेतार्थकारिणः।
सभ्याः पृथक्पृथग्दंड्या विवादाद्द्विगुणं दमं॥

इति (*Yājñ.* 2, 4) धर्मशास्त्रस्मरणात्॥ ततः

सभ्याः सुवर्णमवलोक्य सस्मेरं। भो सुवर्ण यत्त्वां कवयः स्थले स्थले क्लीबत्वेन निर्दिशंति तेनैव वयं मौनमाश्रिताः। न तु मुक्तापक्षपातेन।

सुवर्णं। हंत भवंतोऽपि कवीनां वचः प्रमाणयंति। यतः।

कवयः किं न भाषंते किं न जल्पंति मद्यपाः।
राजानः किं न कुर्वंति किं न भक्ष्यंति वायसाः॥

इति कविभिरेव कविवचसामयथार्थत्वकथनादित्यलमसत्कलहेनेति तूष्णीं बभूव।

मुक्ता। तदेतत्सुवर्णवचनमाकर्ण्य सगर्वं।

हे हे हिरण्य दुर्वर्णवादिन् किं गर्वमावहसे।
त्वमाकरजनिः स्वर्ण रत्नाकरजनिस्त्वहं॥०

Subsequently, Silver (*rajata*) and Diamond (*hīraka*) join in the dispute, on the part of the precious metals and stones respectively; but, in the end, king *Balabhadradeva* himself is appealed to, and, with diplomatic tact, settles the dispute by allowing to each side its own special merits and sphere of usefulness.

It ends: राज्ञा। पुनः सस्मेरं। भो सुवर्णास्मत्सभायामभिमानमपहाय मिलित्वैव स्थीयतां। ०। किं च।

युष्माकं यादृशी कांतिः कांचनेन सहामुना।
नान्यथा तादृशी तेन मिलित्वैवास्यतामिह॥

हीरकं। स्वमनसि विचार्य। भो मुक्ते साधूक्तं सकलार्थतत्त्वविदा महाराजेन। यतः। उपकर्त्रारिणा संधिर्न०॥ उपकारोऽमुनास्माकं कांचनेन महान्कृतः। यतः। तत्तद्दूरनिवासिनो ऽस्मानानीय परमपवित्रमूर्तेर्भगवच्चरणशरणस्यानंतदानमानसंतोषितभूरिसुरप्रवरस्य विविधविद्याप्रचुरतरपंडितमंडलीमंडितसभामंडपस्य निजकीर्तिकौमुदीमोदितजगत्पद्मस्य क्षितिपालचयचमूचक्रचूडामणिश्रेणिनीराजितोपांतपदद्वयांभोजकिर्मीरितस्वर्णपीठस्यास्य महाराजस्य दर्शनं कारितं। किं च।

उपजीव्यविरोधेन न कुतश्चिदवस्थितिः।
पश्येंधनविरोधेन दहनस्य कुतः स्थितिः॥

तस्मात्साधूक्तं महाराजेन बलभद्रदेवेन मिलित्वैवास्यतामिति।

सर्वाकूपारपारस्थितमपि विविधं वस्तुजातं समस्तं
शस्तं यत्पादपीठं क्षितितलममलं सर्वदालंकरोति।
सोऽसौ भूचक्रवर्ती जगदखिलमहाधीरवीराग्रवर्ती
प्राज्यं राज्यं विधत्तां नृपतिकुलमणिः साहिबाहादुरेन्द्रः॥१॥

इयं श्रीनगरीयस्य श्रीमहेशमनीषिणः।
निर्मितिः शर्म निर्मातु निर्मत्सरमनीषिणां॥२॥

इति श्रीमहेशपंडितविरचितः स्वर्णमुक्ताविवादः समाप्तः॥

The *Balabhadra Deva* of *Śrīnagarī*, who thus acts as referee, and to whom the little play is dedicated, was probably the author's patron; whilst the *Sāhi Bāhādurendra* (*bhūcakravartin*) referred to in the first of the concluding ślokas may have been intended for the contemporary suzerain king of Guzerat, *Bahādur Shāh*[1] (1526-1537).

This little work has been printed in the *Laghukāvyāni* (pp. 171 ff.), forming part of the Bombay magazine *Kāvyetihāsasangraha*, vol. 10; but unfortunately this edition was not available for consultation when the foregoing extracts were made.

[H. T. Colebrooke.]

4203.

243. Foll. 102 (counted 101, no. 46 being double); size $12\frac{1}{4}$ in. by $4\frac{1}{4}$ in.; good, modern Bengālī handwriting (omitting, however, the diacritic dot of the *r*); six (from fol. 48 seven) lines in a page.

Ānandalatikā, a dramatic poem, in five sections (*kusuma*), on the love of *Sama* and *Revā*, by *Krishṇanātha Sārvabhauma-bhaṭṭācārya*, son of *Durgādāsa Cakravartin*.

Though exhibiting some of the forms of a *nāṭaka* (and marked as such outside), the work is devoid of all real dramatic action, being rather a collection of poetry, descriptive and narrative, with interspersed dialogues and *quasi* stage directions.

It begins (with the numbers supplied):

संभ्रान्तं नमदुन्नमत्क्षितिलुठद्गीर्वाणमूर्धावली
चञ्चच्चामरचारुकुन्तलचयध्वान्तालिसंवर्धिनी।
तेषां फुल्लविलोचनाम्बुजदलान्युल्लासयन्ती परं
चित्रा तन्नखचन्द्रिकावलिरियं चेतो ममालम्बतां॥१॥

सानन्दं वन्दनाय क्षितितलविलसन्मौलिचन्द्रार्धमौलेर्
व्यालश्वासप्रदीप्तोद्भटनयनशिखिज्वालया दग्धमर्मा।
शीतांशुः पादपद्मं हिमगिरिदुहितुः शीतलं यो निषण्णः
पीयूषस्निग्धदेहो विलसति नखरः सोऽयमव्याच्चिरं वः॥२॥

एणीलोचनमिन्दुबिम्बविमलज्योत्स्नां पिकीकूजितं
हंसीमञ्जुगतिं जहार भवती व्यक्तं जगन्मण्डले।
मच्चित्तं वद कुत्र गोपितमिति व्याहृत्य गोपीस्तनान्
मुञ्चन्कञ्चुलिकां विचारचतुरो मुग्धो हरिः पातु वः॥३॥

---

[1] This was suggested by Mr. L. D. Barnett, who kindly supplied me with the (not very satisfactory) readings of the Bombay edition in the final ślokas and colophon, viz.:—

योऽसौ . . . वीरधीराग्रवर्ती० ॥६०॥
इयं श्रीनगरी यस्य श्रीमहेशमनीषिण।
निर्मितः शर्मनिर्मातुर्निर्मत्सरमनीषिणा॥६१॥

इति सुवर्णमुक्तासंवादः समाप्तः॥

शम्भोर्नर्तनधूतमञ्जुलजटाक्षेपेण संपातितैर्
गाङ्गैर्वारिभिराशु मुण्डनिवहे शैवीतनूमाश्रिते ।
गौरीमुत्सुकयन् गणांश्च मुखयन् सुस्मेरलम्बोदरो
मातेयं तव जाह्नवीति पितरं संव्रीडयन् पातु वः ॥ ४ ॥

आकर्ण्य सभ्याः । भो आनन्दक साधु साधु नान्दीभिर्नन्दिता वयं । किंतु देवस्य चिन्तामणेर्जामातृपरिणेतृनीततनयानिमित्तमन्यादृशमानसं । तदस्य मनोनिर्वेदजनकमपि प्रबन्धं प्रस्तावय ।

आनन्दकः । आर्याः । श्रीमन्नन्दनन्दनचरणसरसीरुहमननपरित्यक्तविषयरसश्रीदुर्गादासचक्रवर्तितनयेन श्रीकृष्णनाथकविना विरचितमानन्दलतिकानामप्रबन्धमधीतवानस्मि । तद्यदि देवरुचये भवति । अथवा श्रीपुरुषोत्तमदेवचरितेन तावदात्मानमपि पवित्रयामि । तथा हि ।

दीर्घासदालपनगाढजडां रसज्ञां
शुद्धां करोमि गुणवारिनिधौ विभूनां ।
स्वर्वाहिनीपयसि भूरिविधूततुण्डः
काको ऽपि चञ्चुपुटकं विमलीकरोति ॥ ५ ॥

इति सभ्येषु निवेद्य नृपतिपुरत उपसृत्य प्रकटितकरपुटकः प्रचलद्भवदलः सविनयनमितकन्धरः क्षितिपतिपदनिहितनयनस्तिष्ठति ।

राजा । अवलोक्य । अये आनन्दक । किमपि विवक्षुरिव वीक्ष्यसे । तत्किमिति मौनमास्थितं भवता ॥

आनन्द[:] । महाराज मन्यगरलितं (?सम्यगवसितं) देवैः । तथा हि ।

अभिनवकविकवितेयं भरति न वा रुचमेतदभिज्ञानां ।
हरति वा वितचित्तं चटुलयति मां हरेर्गुणानुवादः[1] ॥ ६ ॥

[राजा ।] भो आनन्दक । प्रभुगुणविरलितप्रबन्धमधीतवान् भवान् ।
तदलमेतावता विनयप्रबन्धेन विलम्बावलम्बनेनापि ।

आनन्दः । यथाज्ञा[प]यति[देवः ।] तदेव प्रस्तौति ।

कुरुक्षेत्रं यातैः क्षितिपनिवहैर्भूरिविभवैर्
महारत्नौघानां वितरणभरैर्दीननिकरान् ।
महाद्यान्कुर्वद्भिः क्षुभितकनकाद्रिप्रभृतिभिर्
महेष्वासैरासीत् क्षितिरपि तदा देवभवनं ॥ ७ ॥

कृतार्थयन्साधुजनेक्षणानि पिपासयन्दुर्जनमानसानि ।
आनन्दयन्नागतनन्दमुख्यास्तस्मिन्प्रभुः पौरजनैर्जगाम ॥ ८ ॥

निशम्य लोकैरिहलोकनाथं स्नेहस्रवत्पीनपयोधराया ।
तदा यशोदा सुतधीविमुग्धा तद्दर्शनव्यग्रमना हरोद ॥ ९ ॥

देवो ऽपि सद्भावगृहीतमानसस्
चिरेण विश्वोरवलोकलालसः ।
पुरेव बालोचितवेशपेशलो(*r.* °वेव°)
गोपाकृतिः पादगतिं प्रतस्थे ॥ १० ॥

पुरा वयस्यैर्व्रजबालसंघैरालोकितो वर्त्मनि तैर्मुकुन्दः ।
निवेदितोऽथ व्रजनाथपत्न्यामन्तःपुरं तूर्णमथाविवेश ॥११॥°५०॥

नोद्धवादिरपि गोपनन्दनान् रुक्मिणीप्रभृतयो न यस्वरीः ।
न प्रभू च पितरौ व्रजेश्वरौ चेतसो गमयितुं रमापतेः ॥५१॥

सभ्याः । साधु भो आनन्दक साधु । उचितप्रस्तावैर्वयमानन्दिताः ।

ततः आनन्दकः ।

अत्रान्तरे पुलकपूरितदेहयष्टिम्
आनन्दजेन नयनाम्बुकरेण सिञ्चन् ।
दूराद्विभोः समवलोकनमुग्धचेताः
श्रीनारदः क्षितितलं मुनिराजगाम ॥ ५२ ॥

तं नारदं वीक्ष्य सुदूरतो ऽपि विहाय सिंहासनमाशु देवः ।
जगाम तस्यान्तिकमेव तूर्णं भूमिं पदाम्भोरुहमण्डयन्सः ॥५३॥

योगीन्द्रवृन्दैरपि वन्दितोऽपि ब्रह्मेशजं भाविभिरर्चितोऽपि ।
तदङ्घ्रियुग्मे जगदेकनाथो दण्डो यथा मारकतः पपात ॥
[५४ ॥ °५५ ॥

कालिन्दीं प्रति नारदः ।

विहाय रुक्मिणीगेहमपि सत्यानिकेतनं ।
मामिहानीतवान्देवः सौभाग्यं पर्यवस्य ॥ ५६ ॥

देवः । स्वगतं ।

जानाति नर्म न रमा मयि कुप्यतीति
वृत्तं निशम्य कुपिता किल सत्यभामा ।
भूयोऽपि हन्त मुनिना स्मृतपारिजाता
पूर्वाधिको मम पुनः पृथुलः प्रमादः ॥ ५७ ॥

नारदः । देव ।

तवानुरूपा दयिता यथा मामतोषयच्छुद्धतमान्तरेण ।
प्रतिप्रियं तस्य करोतु को वा स्वीयानुरूपं तु निरूपयामि ॥५८॥

मालवाधिपतिर्देव दमनो नाम भूपतिः ।
विभवैर्भक्तियोगैश्च न यस्य प्रतिमो भुवि ॥ ५९ ॥

निखिलान्तर्निगूढानां गोचरः सर्वमेव हि ।
तथाप्यमुष्यास्तोषाय प्रलपामि पुरः प्रभोः ॥ ६० ॥

[1] ? Read हरति न वा हितचित्तं चटुलयति मां हरिगुणवादः ॥

तनया तस्य भूपस्य जगदुत्तररूपिणी ।
नाम रेवा गुणास्तस्या नाहं वर्णयितुं क्षमः ॥ ८१ ॥

तवात्मजे सा दृढबद्धभावा स्वयंवरार्थं यतते पितास्याः ।
द्विजोऽपि पत्री विनिवेश्य मूर्ध्नि समागतप्राय इवावधेहि
॥ ८२ ॥ ०९२ ॥

अथ त्वदीयस्तनयः समोऽपि स्वीयानुरूपां दयितां दिदृक्षुः ।
विद्यां समाश्रित्य मयैव दत्तां[1] क्षितीश्वराणां पुरमाविवेश
॥ ९३ ॥ ०९९ ॥

In the course of his quest of a suitable consort, he arrives at *Damana's* city, and hearing the praises of *Revā* sung, he enters the palace unseen.

ततः शयानां मणिवेदिकायां शशाङ्कशृङ्गीमधिरुह्य शय्यां ।
चकार नेत्रातिथिमेव रेवां सरिद्विलीनामिव राजहंसीं॥१००॥

अथ विलोक्य समो दमनात्मजामनुभवन् पुनर्भवनिर्वृतिं ।
तरलितोऽग्रजकूटमनोभुवा स्वगतमित्थमभाषत तद्गुणान्॥१०१॥

Subsequently the sleeping maid awakens, and they plight their faith to each other.

II. (fol 40*a*):

मन्दं मन्दं क्षिपति चरणं चिन्तयन्प्रेम तस्यास्
तूर्णं तूर्णं किरति नयनं पृष्ठतस्तद्भ्रमेण ।
वारं वारं जपति निभृतं भाषितानि प्रिया[णि]
दीर्घं दीर्घं श्वसिति च समः कम्पमानाखिलाङ्गः॥०

Sama's friend, *Subhūti*, son of *Uddhava*, noticing the change in the prince's condition, is told in detail what has occurred, and the love-sick prince then proceeds to paint from memory the portrait of his beloved, which occupation affords ample scope for depicting the lover's feelings.

III. (fol. 50*a*):

अथो मुनीन्द्रादवगत्य भूपः समाधिविज्ञातसमस्तवृत्तं ।
निजानुरूपे प्रतिलब्धभावां सुतां स विज्ञाय परं तुतोष ॥ १ ॥

प्रलोभितेयं मदनानुजेन(!)जहौ न धर्मं कुलजाङ्गनायाः ।
रहोगतापीति महीमहेन्द्रः प्रियान्वितस्तां प्रशशंस रेवां ॥२॥

[1] Viz., the power of entering anywhere without being seen by others.

The king issues invitations to the *svayamvara*, and various scenes of amusement in connection therewith are depicted.

IV. (fol. 67*b*):

अथोदिते भास्वति भूमिपालास्तच्चिन्तनोन्निद्रितलोहिताक्षाः ।
माध्वीकरम्यामपि वन्दिगीतां स्तुतिं तदानीं विफलां वितेनुः॥१॥

The princes assemble, and at length the princess herself enters the festive hall.

शीतांशुबिम्बवदना स्तनभारनम्रा
स्वेदाम्बुबिन्दुमनुबिम्बितपल्लवौष्ठी ।
भूदेवपाणिपरिदर्शितवर्त्मनैव
बाला जगाम मगधाधिपसंनिधानं ॥ ३६ ॥

भूपात्मजां द्विजवरः पुरतो निधाय
बद्धाञ्जलिर्नमितमौलिरिदं बभाषे ।
कीर्तिप्रतापजयदानमहीमहेन्द्र
भूपावधेहि यदहं विनिवेदयामि ॥ ३७ ॥

एषा पुरा नृपसुता शयिता निशायां
स्वप्ने कुतोऽप्यधिगता कठिनां समस्यां ।
लब्ध्वैव(*r*. लब्ध्वैव) बाल्यचपला स्वकरग्रहेऽपि
तत्पूरणं च पण इत्यकरोत्प्रतिज्ञां ॥ ३८ ॥

इति काञ्चनपटलिखितां समस्यामर्पयति । राजा सादरं प्रगृह्य वाचयति ।

रोपाभिधो धीरसमो ऽप्यधीरः
को मित्त्रजामित्त्रजनप्रसूतः । इति ।

The king of Magadha being unable to complete the verse, the rulers of Kaliṅga, Karṇāṭa, Avanti, Kāmarūpa and others are successively tried without success, until at last the princess and her companion come to the Yadu prince.

एवं तयोः स्फुटतमे दृढभावबन्धे
तं पश्यतामपि जयाशिषि निःसृतायां ।
भूपेषु मूर्छिततमेषु करे समस्य
विन्यस्तवान्द्विजवरः कठिनां समस्यां ॥७२॥०७४॥

ईषद्विहस्य जलदध्वनिराशु तेषाम्
उत्कण्ठया सह ददर्श तदर्धमेव ।
आधूतमौलिदयिताननदृष्टिवर्गं
सो ऽपूरयत् प्रियतमातिमनोरथेन ॥ ७५ ॥

रौपाभिधो धीरसमो ऽप्यधीरः
को मित्रजामित्रजनप्रसूतः[1] ।
कृष्णात्मजो ऽसौ सम एव नान्यः
प्रासूत कालिन्द्यपि यं स एषः ॥ ७६ ॥

ततः क्षमानाथसुता कराभ्यामानीय नम्रा कलधौतमालां ।
प्रेम्णा समालिङ्गनमोददात्री कण्ठे ऽर्पयामास मुदा प्रियस्य ॥७७॥
[०७८॥

तस्मिन्धृते पूरितमानसानां पौराङ्गनानां बहुसाधुवादः ।
तयोः सुखायापरभूभुजां च श्रवःसमीपे ऽजनि वज्रपातः ॥ ७९ ॥०

This section concludes with the marriage of the couple.

v. (fol. 83*a*) : अथ यामिनीशेषे विकासितकुसुमारचनाय प्रस्थिते सुमुखीप्रियकथे ॥

सुमु० । सखि प्रियकथे ।

श्रेणीभूय मधुव्रतस्फुटरवैरुन्निद्रिताः सादरं
सद्वृत्तस्तवकस्तनोपरि लसच्छाखाभुजालिङ्गिताः ।
ईषत्स्मेरनवप्रसूनवदनाहूतानिलैश्चुम्बिताः
पश्योद्याननवा[ङ्कुराः] प्रियसखीं संस्मारयन्तीक्षिताः
[॥ १ ॥ ०५॥

प्रिय० । सखि सुमुखि । तव वाणीरसतरङ्गिण्यपि न मां सुखयति ॥

सुमु० । किमिति ॥

प्रिय० । आकौमारं यया साधं जन्मैतद्यापितं मया ।
तां विहाय निशा नीता किमस्मादपि दुःखदं ॥६॥०७॥

तन्वङ्गी सहचारिणीविरहिता मृद्वी शिरीषादपि
शून्यान्येव जगन्ति पश्यति सखीं का वा प्रियां पृच्छति ।
अङ्कं नैव जहाति मातुरधुनाप्येकाकिनी बालिका
नो जाने नृपजा समेन सहिता जागर्ति निद्राति वा ॥ ८ ॥

सुमु० । सखि प्रियकथे । केवलमुदारचरितैव भवती सा पुनश्चिराभिलषितनिधिमिव लभ्मा(लब्ध्वा) विलयति (? विलसति) ॥

प्रिय० । सखि सुमुखि । स्वयंवरसमाहूतकुलवधूनामनुनयाय देव्या समादिष्टास्मीति तदनभिज्ञा[हं।] तदा मूलतः कथय ॥

सुमु० । सखि शृणु । सा हि

भूषाभिराशोभितदेहवल्ली स्वकान्तिविद्योतितदिग्विभागा ।
नीता सखीभिः शयनीयसीम्नि नवाङ्गनैवाजनि नम्रमौलिः ॥९॥

चिरेण कान्ताननयामिनीपतेर्निभालनोत्कण्ठितमानसाकुला ।
तदार्द्रदृष्टिप्रणयेन कीलिता पुरः सखीनामिति भूरिलज्जिता ॥१०॥

प्रिय० । सखि ततस्ततः ॥

सुमु० । ततो मयैता अपनीय मन्दिराद्
गवाक्षविन्यस्तदृशा निशायां ।
तयोरपूर्वप्रणयैकपात्रो(?॰प्रणयैकपात्रो)
विलोकितं प्रेम विनिर्मितं रहः ॥ ११ ॥

यातासु तासु प्रणयेन रेवासायन्यनिर्यातगभीरधैर्या ।
नेत्राम्बुधौतस्तनकुङ्कुमेव बद्धाञ्जलिस्तत्पदयोर्ननाम ॥ १२ ॥
करेण संगृह्य करं प्रियायाः लब्धाखिलाङ्गः क्षणमास तूष्णीं ।
ततो ह विन्यासितबाहुबन्धो रेवां समालिङ्गति निर्भरं सः
[॥ १३ ॥ ०२२ ॥

ईदृग्विधानि कति नाम विलोकितानि
सौभाग्यभाञ्जि चरितानि तयोर्निशायां ।
नेत्रं ममैव सफलीकृतमद्य किंतु
रेवा गमिष्यति पुरादिति मूर्च्छितास्मि ॥ २३ ॥

प्रिय० । सखि सुमुखि । क्व यास्यति रेवा द्वारावत्यां किं न पश्यसि ।

द्वारि द्वारि द्विरदपतयः पृष्ठविन्यस्तहेयाः
स्थाने स्थाने करधृतसुखस्वर्णपाशास्तुरङ्गाः ।
भेरीध्वानैश्चमकितदृशः सायुधा योधमुख्या
रेवा गन्तो(गन्ता) स्वपुरमिति वेत्रिणो घोषयन्तु ॥ २४ ॥

प्रियसखि । किमेतेन पुष्पावचयनेन तामेव विलोकयामीत्युभे प्रस्थिते । कियद्दूरं गत्वा प्रस्थानकोलाहलाकलनविकलं नृपतिमवलोक्य ।

सुमुखी । प्रियकथे । नृपतिं विलपन्तमवलोकयन्त्या द्विगुणं विदार्यते मम हृदयं । तदत्र क्षणं विश्रामयामीत्युभे उपविश्य राजानं निर्वर्णयतः ।

राजा । रेवा यास्यति हन्त नाथनिलयं बालानतिज्ञा कथं
शुश्रूषां प्रविधास्यति श्वशुरयोः पत्युर्मनोरञ्जनं ।
क्षुद्गृतापविपीडिता च कुलजा कस्मै किलाख्यास्यते
शून्यान्येव दिवां मुखानि किमहो पश्यामि तां चिन्तयन्
[॥ २५ ॥ ०२६ ॥ इति रोदिति ॥

अमात्यः । देव । नायं विषादसमयः । तदलमावेशेन । भगवतः प्रस्थानाय त्वरयन्ति वेत्रपाणिनः । तदाज्ञापय तत्र प्रयाणाय ॥

राजा । ससंभ्रमं । साधु मन्त्रितं । तदग्रतो गच्छ ॥

[अमात्यः ।] यथाज्ञापयसि । इति तथा करोति ॥

---

[1] That is, son of Kālindī (*i.e.* Yamunā, daughter of the Sun) and her friend (or husband Kṛishṇa).

राजा । भगवतश्चरणसविधं गत्वाऽष्टाङ्गपातं प्रणम्य बद्धाञ्जलिः ।

पूर्णानन्दमगाधबोधनिलयं यं निर्गुणं निष्क्रियं
निर्वाणाय हृदि स्थितं स्थिरधियो युञ्जन्ति सद्योगिनः ।
सुस्निग्धाञ्जनकीर्तिपीतवसनं(? °कीर्णि°) रूपं जगन्मोहनं
भक्ता यस्य भजन्ति न्मखनिरतं(? शेष°) तस्मै नमो विष्णवे ॥२७॥°

Subsequently the young couple take their departure, in *Revā's* parting words occurring the verse :—

नम्रत्वं गुरुषु प्रभौ सरलता बन्धौ दया पूरुषे
चान्यस्मिन् विषधी(!) वहिर्न गमनं लोभ्ये(? लौल्ये) तितिक्षा परा ।
मौनं विप्रियवादिनि प्रियकथा भृत्येषु धर्मे मतिर्
मातर्धर्म इतीरितः कुलभुवां चित्ते दृढं धारयः(?धारितः)॥४९॥

Then follows the description of the journey to and entrance into Dvārāvatī, in the kāvya style, with prose dialogues and stage directions thrown in, as when, on their way, they visit the *maharshi Ashṭāvakra's* forest retreat (fol. 94*a*) :—

रेवा । ससंभ्रमं । नाथ क्षणमत्र रथं विश्रामय । अदृष्टपूर्वाणीदृशतपोवनानि ।

तथा हि ।

नवनवतरुशोभा लोभयत्येशुदृष्टि (? °यत्यश्चदृष्टिं)
सुखयति मम गात्राण्यालवालाम्बुवाणुः ।
सुरभिकुसुमगन्धा मानसं मादयन्ति
ह्यभयहरिणशावाः पाणिमुत्कण्ठयन्ति ॥ ६८ ॥

अपि च ।

नानापुष्पितपादपाः प्रतिदिशो नृत्यन्मयूराः स्थली-
शाखायामभयाः पठन्ति किमहो सामानि शुद्धं शुकाः ।
माध्वीकान्मधुरं कपोलमधुलिट्पुंस्कोकिलैः क्षीयते
आघ्रातुं रथवाजिनामपि मुखान्यायान्ति मुग्धा मृगाः ॥६९॥

तदत्र क्षणमवस्थातुमिच्छामि ॥

समः । प्रिये युज्यते । अत्र हि महर्षिरष्टावक्रः प्रतिवसति । तदवहेलनमनुचितं ॥ सारथिं प्रति । अये भद्रक यावदावां महर्षिमष्टावक्रं प्रणम्यागच्छावस्तावदश्वान् पालय ।

सौभ° । यथाज्ञापयति देव इति तथा करोति ।

समः । परिजनान् प्रति । अयमुग्रस्तपोधनस्तद्यूयमत्रैव तिष्ठत । इत्युभौ गच्छतः ॥

समः । प्रिये । एहि पश्य ।

तरूणां नैविड्यान्मिहिरकवलेशो न धरणौ
प्रभावैः पुण्यानां कुसु[मित]मिदं सर्वमभवत् ।
सुपक्वैः सुस्वादैर्बहुतरफलैर्नम्रवितपस्
तवातिथ्यं मन्ये किसलयकरेणैव कुरुते ॥ ७० ॥

It ends :

ईषद्दृष्टिकताल्पवाक्यविभवः स्तोकाक्षरज्ञो जनो
विश्वासोककरापधीश्वरसदानन्ताखिलज्ञानिनः(?) ।
यन्मौढ्याद् गुणवर्णनाय रसनां व्यामोहयत्यादरात्
चापल्यं तदिदं दयालुहृदयैः क्षन्तव्यमार्यैर्बुधैः ॥

चित्ते कामवशंवदे मृगदृशां वक्त्रेन्दुलुब्धे ऽक्षिणि
कर्णे च प्रतिवाचिकप्रणयिनि स्पर्शादरिण्या(?°ण्यां)त्वचि ।
पाणौ वेङ्गितसेविनि स्तुतिकथामुग्धो (*r.* °मुग्धे) रसज्ञादले
धावत्स्वेषु रतेन्द्रियेषु महिमा कैस्तिपैर्वर्ण्यते(?) ॥

कविवरकृतकाव्येष्वत्र चित्रेषु सत्सु
तदपि सरलमुख्यैरेतदालोचनीयं ।
सति हि कनकहाने (?°हारे) रत्नयुक्तादिचित्रे
लघुरपि हृदि काचो न्यस्यते कामिनीभिः ॥[१३७]॥

इति श्रीमहामहोपाध्यायकृष्णनाथसार्वभौमभट्टाचार्यविरचितानन्दलतिकायां पञ्चमकुसुमं ॥

[H. T. Colebrooke.]

BINDING SECT. OCT 2 1968

Z
6621
G78S3
v.2
pt.5-7
cop.2

Gt. Brit. India Office. Library
Catalogue of the Sanskrit manuscripts in the library of the India Office

[redacted]

For use in the Library ONLY

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY